
University of Toronto.
King Alfred Library of History
Founded by
Goldwin Smith and Harriet Smith
1901

CÆSARIS BARONII

ANNALES ECCLESIASTICI

TOMUS TRIGESIMUS PRIMUS

CÆSARIS S. R. E. CARD. BARONII

OD. RAYNALDI ET JAC. LADERCHII

CONGREGATIONIS ORATORII PRESBYTERORUM

ANNALES

ECCLESIASTICI

DENUO ET ACCURATE EXCUSI

TOMUS TRIGESIMUS PRIMUS

1513-1526

BARRI-DUCIS

EX TYPIS CŒLESTINORUM — BERTRAND

36, VIA DICTA BANQUE, 36

PARISIIS

APUD BLOUD ET BARRAL, BIBLIOPOLAS

30, VIA DICTA CASSETTE, 30

M DCCC LXXVII

SUMMARIUM

TOMI XXXI

MDXIII. 1. Julius se ad mortem pie comparat. 2-6. Concilii Lateranensis sessio quinta, absente ob morbum Pontifice; Julii laudata constantia; pœnæ adversus Simoniacos latæ : actum de abroganda Pragmatica Sanctione. 7, 8. Extrema Pontificis gesta et dicta. 9, 10. Julii obitus et laudes. 11, 12. A Bellarmino egregie diluuntur quæ Julio improbe objecta fuerant. 13, 14. Congregati cardinales Joannem Medicæum eligunt, qui Leonis X nomen sibi assumit. 15-17. Electus Pontifex principes de sua electione certiores facit, et Petri Delphini litteris gratulatoriis honoratur. 18. Selymus insidiatur Rhodo. 19, 20. Lateranense Concilium celebrare prosequitur Pontifex, et anniversaria die qua captus fuerat, triumphali pompa ingreditur Basilicam Lateranensem. 21-28. Sessio Sexta in qua agitur de bello Turcis indicendo et de concordia inter principes ineunda. 29-31. Galli apud Novariam cæsi Italia discedunt. 32-36. Dissidia inter Polonos et Cruciferos componere tentat Pontifex. 37-40. In pactionibus propositis stare abnuit Albertus Cruciferorum magister supremus, et in Polonos incitat Moscovitas qui prælio superantur. 41, 42. Septima Concilii sessio in qua recitantur litteræ Poloni regis, Sfortiæ ducis, et cardinalium rebellium Concilio tandem adhærentium. 43. Missi legati ad principes pro pace publica concilianda. 44-50. Cardinalibus schismaticis restitutus honor, et celebrata per Urbem lætitia. 51, 52. Scriptor Actorum conciliabuli Pisani veniam poscit et obtinet. 53-62. Gallorum rex victus ab Anglis, et ultione divina pressus errorem tandem agnoscit et adhæret Concilio. 63-69. Thomas cardinalis Strigoniensis legatus decernitur in Poloniam, Bohemiam et Hungariam, tum ut arma Turcica avertat, tum ut erroribus Bohemorum obsistat. 70-75. Recensentur a Pontifice articuli controversi inter Bohemos et Romanam Ecclesiam. 76. Wladislaus rex monitus ut compescat motus concitatos in imperatorem a schismaticis. 77-82. Italiæ paci providet Pontifex. 83, 84. Auctum cardinalium collegium. 85-89. Concilii Lateranensis sessio Octava : regis Galliæ recitantur litteræ quibus excusat se de schismate, et profitetur se Concilio adhærere. 90. Plures alii principes similiter se subjiciunt. 91. Aquensis senatus in judicium vocatus ob immunitatem Ecclesiasticam labefactatam. 92-97. Diversæ Concilii sanctiones tum in errores circa animam humanam, tum de legatis pro pace mutua inter principes decernendis, tum de Ecclesiastica disciplina restituenda. 98, 99. Rhodii equitis oratio implorantis auxilium principum. 100. Omni ope nititur Leo reges in Turcas conjungere. 101-104. Pontificiæ Litteræ quibus exponitur Cæsari fore ut Turcæ ob principum discordias confirmentur. 105, 106. Rogatus Anglus ut pacem cum Gallo ineat. 107-115. Conflatum ex omnibus populis fidelibus exercitum immittere in Turcas meditatur Pontifex. 116, 117. Indictum a Javæ rege Lusitanis bellum : classis Barbarica capta. 118-130. Partæ a Lusitanis victoriæ in Arabico sinu et Indis. 131-138. In Africa restituitur Azamora imperio Christiano. 139-141. Patefactæ ab Hispanis in America incognitæ terræ, et amplificatum Castellanum imperium.

MDXIV. 1, 2. Lusitani regis legatio insignis ad Pontificem et munera utrinque oblata. 3. Concilii Lateranensis sessio Nona, in qua profertur Lusitani regis Epistola conferentis suis legatis plenariam potestatem. 4- 7. Gallorum episcoporum accessus a Mediolanensi retardatus. 8, 9. Solvuntur censuræ quibus præsules Galli ob schisma erant vincti. 10-14. A Concilio principes concitantur ad pacem et indicuntur preces solemnes. 15, 16. Affectata privilegia a cardinalibus cum præsulum damno. 17-35. Diploma de Ecclesiastica disciplina instauranda. 36. Controversiæ Pruthenorum et Polonorum cardinalibus permissæ. 37-42. Selimi in Italiam

expeditio retardata a Persis. 43-45. Cæsar admonitus de periculis a Turca imminentibus. 46-48. Rhodii equites denuntiant apparatum Turcicæ invasionis. 49, 50. De Juliacensi ducatu lis pacata et concordia inter Gallos et Anglos sancita per affinitatem. 51-67. Hortatur Pontifex ut Hungarus, Polonus et Livoniæ dux sibi invicem opitulentur. 58-65. Ingens Poloni victoria de Moscovitis, et solemnes gratiarum actiones. 66-86. Ruthenorum mores et errores. 87-102. Mittitur a Leone nuntius ad Maronitas quorum fides ad rectum reducitur. 102-109. Quæ fuerint tunc temporis Abyssini imperii fines, fruges et ritus sacri. 110, 111. Amplificata in America res Christiana.

MDXV. 1, 2. Querelas episcoporum adversus cardinales et monachos sopire studet Leo. 3. Sancitum percipi posse sine usura pro stipendiis ministrorum aliquid lucri in gestione bonorum quæ dicuntur *Montes pietatis*. 4-6. Sanctiones diversæ quibus episcoporum auctoritas communitur, Synodorum Provincialium præcipitur celebratio, et pœnæ constituuntur in eos qui edunt libros sine permissu ordinariorum. 7-9. Segnitie Christianorum principum multa exoriuntur mala. 10. Ludovico XII in medio festorum nuptialium extincto succedit Franciscus dux Engolismensis. 11. De armis in Turcas vertendis agitur. 12, 13. Exortæ inter Genuenses et Mediolanenses dissidia. 14, 15. Dux Genuensis cum Gallo paciscitur. 16. Intentatum anathema occupaturis Parmam et Placentiam. 17-19. Ut aditus obstruatur florentissimo Francorum exercitui, pactæ conditiones cum Anglo, et Eboracensis archiepiscopus creatus cardinalis. 20-22. Helvetii victi apud Marignanum : Mediolanum Francisco Gallo deditum : hujus regis virtutes et vitia. 23-26. Inter Pontificem et Galliæ regem initum fœdus, et pacis conditiones. 27-36. Leonis iter ad Bononiam, et congressus cum Francisco. 37, 38. Excitatur Lusitanus ad vertenda in Turcas arma. 39, 40. Franciscus in Galliam redit, Florentiam Leo, ægre ferens pactum armis extortum. 41, 42. Sollicitatus Polonus ad jungendas cum Hungaro vires, imprimis cum pollicitus sit Persa se eis auxiliaturum. 43-50. Celeberrimus Viennæ regum conventus, in quo pacis conditiones firmantur, et controversiis finis imponitur. 51. Transylvanus a Turcis fusus. 52-54. Selymus Turca et Ismael Persa pariter in bello fortes, sed in doctrinis diversa sentientes. 55, 56. Albuquerquius vita et morte gloriosus. 57-59. In Africa Lusitani victi, Hispani victores. 60. Ferdinandus distractus curis ab Africano bello. 61-64. In America propagata religio.

MDXVI. 1-5. Præsules conqueruntur de monachorum privilegiis. 6-8. Maronitæ Lateranensi Concilio et fidei Catholicæ adhærent. 9-11. Prohibetur ne prædicatores in explanatione sacrarum Scripturarum a veritate ad fabulas convertantur. 12-17. Pacta inter Leonem et Franciscum Galliæ regem de sacerdotiorum provisione. 18-20. Sanctio contra clericos concubinarios et fornicarios. 21. Decernitur censuras non contrahi, nisi rite denuntiatæ fuerint. 22-27. Pragmatica Sanctio rescissa, et auctoritas Pontificia in clariori luce posita. 28-38. Privilegia in *Mari Magno* contenta revocantur, sed cætera monachorum jura confirmantur. 39-42. Ferdinandi Hispaniæ regis obitus et laudes. 43-46. Ximenius operam dat ut Carolo V regnum deferatur, exercitus comparetur, et classis instruatur. 47. Africa a Ximenio tentata. 48-54. Pontificiæ curæ in reprimendis Africæ piratis. 55-57. Selymus Syriam domat, Rhodo minatur et ingentem incutit terrorem orbi Christiano. 58-60. Hungarus præmonitus ne inducias cum Turca ineat, promissis cæteroquin ex communi principum thesauro stipendiis. 61-63. Wladislaus rex e vivis sublatus : ejus filius in clientelam Apostolicam commendatus et receptus. 64, 65. Deturbantur Hungari a pace cum Turcis ineunda. 66-71. Dalmatia a Turcis vexata in extremam pæne desperationem adducitur. 72-74. Tartarorum incursio in Poloniam et Russiam. 75-78. Helvetii in duas partes discissi, obsistente licet totis viribus Pontifice. 79. Immissus in Insubriam exercitus, sed ob nimiam cunctationem profligatus. 80. Composita pax inter Franciscum et Carolum V. 81-83. Urbinate ducatu exauctoratur Robureus, et Laurentius Medicæus donatur. 84-90. Politiorum litterarum cultores et Theologicæ scientiæ detractores, inter quos Reuchlinus et Erasmus, viam struunt Lutheranismo. 91-95. Contra Erasmi scommata et declamationes defenditur ab Alberto monachismus. 96-100. Impia dogmata ab Erasmo sparsa. 101. Philippus Benitius et Elizabeth Lusitaniæ regina inter sanctos collocantur. 102, 103. Res Christiana in Mauritania claudicat ; Gundisalvus Vascius a Mauris affectus martyrio. 104-116. Missæ a rege Lusitano, amplificandæ religionis studio, legationes ad Congi regem, ad Persam Sophi, necnon ad Sinenses, quorum mores describuntur. 117-118. In America patefactæ in dies novæ regiones.

MDXVII. 1. Ultima sessio Lateranensis Concilii. 2-5. Litteræ quibus imperator profitetur se una cum Pontifice suscepturum arma in Turcas. 6-8. Gratulatur Pontifex Angliæ regi de sponsione auxilii. 9-15. Electi Pontificis ædes diripi vetitum : decretum pro tuendo imperio Christiano. 16, 17. Pluribus licet renitentibus dissolvitur synodus. 18-20. Monitus Rhodius ut se adversus Turcas communiat. 21, 22. Provisum Turcarum grassationibus terra marique comprimendis. 23-29. Superatis Mamaluchis et Ægyptiis, Selimus de subjiciendo sibi Occidente cogitat, unde fit ut de classibus Hispaniæ, Galliæ et Italiæ conjungendis actum sit. 30-54. Quænam consilia in sanctiori senatu inita sint pro defensione rei Christianæ.

55. Germani principes decretum Pontificium laudant. 56-79. Lutherus indulgentias oppugnat : vera de indulgentiis doctrina. 80. Veneta respublica pristinæ restituta amplitudini. 81-86. Roboreus principatus Urbinatis iterum potitur, Picenum invadit, et a celesti virtute impeditur quin ædem Lauretanam diripiat. 87, 88. Conflare exercitum ex Helvetiis conatur Pontifex. 89-99. Conjuratio quorumdam cardinalium adversus Leonem : Petrucius strangulatur, Riarius vero et Bandinellus venia donantur. 100-102. Auctus cardinalium senatus : pia sanctio pro cardinalibus defunctis. 103-107. Cardinalis Ximenius pie moritur : ejus animi dotes et præclara gesta. 108-111. Deposcitur undequaque ut Ximenius sanctorum Albo inscribatur ob patrata in vita ac post mortem miracula. 112. Caroli V in Hispaniam adventus. 113-115. Diversæ sanctiones quibus sacrum audiri extra parochialem Ecclesiam permittitur ; instauratur decretum de fide addicenda Sedi Apostolicæ a præsulibus recenter electis, et approbantur quædam precum formulæ. 116. Eduardi Galvani vaticinia. 117. Templum S. Thomæ dicatum in Indiis reperitur. 118. Yucatan provincia in America patefacta.

MDXVIII. 1, 2. Prodigia Romæ visa, malorum præsagia. 3-30. Imperii electores in Augustano conventu congregati proposita consilia de bello Turcico Pontificis arbitrio submittunt. 31-35. Germani belli sacri onus refugere videntur. 36-39. Missi legati Apostolici ad Germanos, Gallos, Hispanos et Anglos. 40-49. Solemnes supplicationes indictæ. 50, 51. Summa ratio belli gerendi. 52-54. Thomas de Vio missus in Germaniam legatus. 55-63. Quo ritu Albertus Moguntinus insignibus cardinalatus, et Maxilianus Cæsar ense et pileo ornatus fuerit. 64-69. Maximilianus Germanos ad bellum sacrum hortatur. 70-75. Plocensis episcopus nomine regis Poloniæ Germanorum inertiam perstringit in conventu Augustano. 76-84. Confutantur ab Alberto Pio Huttenis argutiæ et calumniæ. 85-89. Thomas de Vio Sedem Apostolicam ab omni avaritiæ suspicione vindicat. 90. Lutherus a Maximiliano ut calumniator denuntiatus. 91-101. Quibus de causis Lutheranismus latius se diffuderit. 102-111. Fraudium artifex Lutherus. 112-149. Hæreticorum cavillationes circa indulgentias, Purgatorium et vim anathematis. 150-153. Bibienæ cardinalis in Galliam legatio et eximiæ de ea conceptæ spes. 154. Parisiis sancitum fœdus inter Anglos et Gallos. 155, 156. Hispani et Galli clam mutuo flagrantes odio. 157-163. Dirimitur in gratiam Caroli lis qua rursum agitatum fuerat utrum Neapolitanum regnum imperio adjungendum sit, necne. 164. Spina Dominicæ coronæ sanguinem fundit. 165. In Dania induciæ violatæ. 166. Diploma Apostolicum in falsos testes circa hæresis inquisitionem. 167. Turcæ in Africa victi. 168-170. Lusitanorum in Oriente res præclare gestæ. 171, 172. Hispani perlustrant insulas Americæ.

MDXIX. 1-3. Ex imperatoris morte aucti Luthero animi : Maximiliani elogium. 4-6. Providet Pontifex ut in eligendo imperatore rei Christianæ consulatur. 7-22. Galliæ et Hispaniæ reges affectant imperium : suam quisque causam coram electoribus propugnat. 23. Oblatum imperium Friderico Saxoni et ab ipso declinatum. 24-30. Carolus electus et renuntiatus Cæsar : leges ipsi impositæ. 31. Poscit Carolus ut regnum Neapolitanum retineat. 32, 33. Mærore conficitur Franciscus ex tradita æmulo dignitate imperiali. 34, 35. Circumvenire principes tentat Lutherus. 36-47. Ex imprudenti concessione internuntii Apostolici renovantur controversiæ de rebus ad fidem pertinentibus. 48. A Lovaniensibus et Coloniensibus theologis Lutherus damnatus. 49. Quali modo defunctis applicari queant indulgentiæ. 50. Zuinglius Helvetios inficit. 51-53. Insana Lutheri audacia et mira perfidia. 54-56. Heresiarchæ favent rhetores, politici necnon principes ipsi, spe deprædationis bonorum Ecclesiasticorum allecti. 57, 58. Christiernus Daniæ rex coactum ex indulgentiis aurum diripit et Sueciam sibi adsciscit, violatis induciis. 59, 60. In Lithuaniam irrumpunt Moscovitæ, quorum dux Basilius consilia agit de schismate abjiciendo. 61. Sollicitatur Gallus ut priora consilia diligentissime exequatur in Turcas. 62. Expeditionis in Algerium luctuosus exitus. 63. Xerifii in Africa novam superstitionem conflant. 64. Maldivæ a Lusitanis partæ. 65-75. Duce Ferdinando Cortesio, Hispani novas terras lustrant quarum incolæ sacrificiis humanis dediti ad mitiores mores reducuntur. 76-85. Decreti sanctorum honores B. Francisco de Paula, gloria miraculorum coruscanti. 86, 87. De aliis viris præstantissimis in Albo sanctorum conscribendis agitatum. 88. Monomachia vetita a Leone.

MDXX. 1-3. Larvam Catholici viri deponens Lutherus palam hæresim profitetur. 4-14. Negatur a Luthero sacerdotalis ordo, qui propugnatur ab Eckio. 15-17. Calumnia Lutheri in auctoritatem Pontificiam et jus canonicum. 18-48. Joannes Faber in totidem responsionibus confutat triginta articulos excerptos ex operibus Lutheri. 49, 50. Impium librum inscriptum *de captivitate Babylonica* edit hæresiarcha. 51-59. Edictum Pontificium quo Lutherus in jus vocatur. 60-63. Promulgato edicto dubium præstant obsequium principes Germani, excepto imperatore. 64, 65. Joannis Fischeri ad Anglos monita : Henrici VIII libellus aureus. 66-68. Ex scriptis Fischeri eruitur inanitas et pravitas systematis Lutheri admittentis solas Scripturas sufficere in controversiis de rebus ad fidem pertinentibus : Hamela, urbs Saxoniæ a S. Bonifacio defensa. 69. Carolus V ex Hispania in Germaniam se confert. 70-72. Absente Carolo diræ dissensiones Hispaniam dilacerant. 73-75. Carolus Aquisgrani corona Germanica

redimitus. 76-81. Civilia inter Christianos bella exitialia : a Polonis in Cruciferos justæ effunduntur querelæ. 82, 83. Dalmatia et Croatia vastatæ a Turcis : sacerdotis Dalmatæ in fide constantia. 84, 85. Actæ Deo grates de extincto Selymo. 86. Constantinopoli dignitas patriarchalis empta : Simoniaci Simoniacos pellunt. 87-89. Christierni Daniæ regis atrox facinus. 90. Delatum Pontifici a Jacobo rege Scotiæ obsequium. 91. Maurus prænobilis sacro baptismo initiatus. 92-95. Lusitanorum in insulam Sumatram et in Sinum Arabicum expeditio. 96-98. Mexicana terra a Cortesio recuperata. 99-101. Magellanis navigatio, et freti conjungentis utrumque Oceanum inventio.

MDXXI. 1-4. Lutherus et sectatores ejus anathemate plectuntur. 5-7. A theologis Parisiensibus hæreseos convictus Lutherus. 8-10. Wormatiæ paratur conventus : fides publica hæresiarchæ data, sed ab eo non servatæ leges syngraphæ. 11. Erfordiæ concionante Luthero, templum concutitur. 12, 13. Lutheri in conventu Wormatiensi superbia et audacia. 14-16. Caroli V ad principes in Lutherum oratio male ab ejusdem asseclis excepta. 17-24. Lutheri pertinacia et alia vitia. 25-41. Caroli V Edictum in Lutheranos. 42, 43. Lutherus laborat infamia societatis cum dæmone. 44, 45. Evadit Lutherus ab amicis tectus. 46-50. A dæmone Lutherus, ipso fatente, edoctus, illusus et induratus. 51. Damnant Lutherum Parisienses. 52, 53. Vitiorum illecebris multi ad Lutheranismum abripiuntur. 54-71. In opus pestiferum *de Captivitate Babylonica* Henricus Angliæ rex scribit librum *de Septem Sacramentis*. 72-74. Librum Angliæ regis gratulatorie accipit sibi oblatum Summus Pontifex qui decernit auctori titulum *defensoris fidei*. 75-79. Pontifex primum in Francisci, mox in Caroli partes inclinat. 80-91. Diploma Apostolicum quo permittitur Cæsari ut cum imperio jungat Neapolitanum regnum sub certis conditionibus. 92, 93. Aliud Diploma quo declaratur nihil detrahi juribus Joannæ reginæ concessis. 94-97. Belli inter Carolum et Franciscum conflati causam quisque in suum adversarium derivat. 98-101. In obsidione Pampelonensi Ignatius Loyola vulneratur, et a B. Petro sanatus de perfectiori vita cogitat. 102-104. Recepta ab Hispanis Navarra. 105. Perditissimi latrones grassantur in Galliis. 106-108. In Italia res Gallorum pessumdatæ. 109-112. Leonis X mors inopinata forsan veneno illata : hujus Pontificis mixta vitiis dotes. 113-120. Emmanuelis Lusitaniæ regis, Ecclesiæ propugnatoris fortissimi, obitus et virtutes. 121-124. Solimannus, reliquiis Mamaluchorum cæsis, Alba-Regali potitur et Rhodiam expeditionem conficere meditatur. 125, 126. Lusitanorum insigne facinus adversus barbaros. 127. Præcones Evangelici in Americam missi. 128-130. Ferdinandi Cortesii in Mexicano regno gesta. 131. Navis, orbe terrarum peragrato, in Hispaniam revertitur. 132. De Moluchis insulis inter Lusitanos et Castellanos lis orta.

MDXXII. 1-7. Divino instinctu ducti cardinales eligunt Hadrianum tum in Hispania agentem. 8-12. Hadrianus frustra nititur bellum componere inter Cæsarem et Gallum. 13-15. Italia bello et peste laborat. 16, 17. Hadriani iter et in Urbem ingressus. 18. Pontificis egregiæ dotes. 19-28. Obsidione pressa Rhodus certis conditionibus Turcis se dedere cogitur. 29-33. Lutherus e latebris prodiens et audacior absentia imperatoris factus, ubique suorum errorum semina spargit, parvi ducens doctrinæ suæ mutationes. 34-39. Carolstadius hæresim Iconoclastarum renovat. 40-44. Lutherus in quibusdam sententiis a Carolstadio dissentit ; Turcas commendat ; sanctos Patres in interpretatione Scripturarum spernit et fidem fingit extingui bonis operibus. 45-47. Convellere statum Ecclesiasticum et scriptis et dictis conatur Lutherus. 48-52. Scriptura sacra corrupta a Luthero : in jejunia et cælibatum declamat. 53, 54. Anabaptistarum ortus. 55-59. Ex Lutherana secta imperii excidium non sine causa sed tardius præmetuit Carolus V. 60-64. Admoniti ab Hadriano de malis imminentibus principes. 65-71. Data internuntio Apostolico mandata. 72-88. Hadriani litteræ ad Saxonem. 89. Reliquiæ S. Apostoli Thomæ in Indiis repertæ. 90-99. Regionem Nicaraganorum perlustrat, et ad fidem adducit Ægidius Gonsalus. 100-102. Minoritæ in Evangelio disseminando per infideles populos Americæ promptissimi.

MDXXIII. 1-13. Missus ab Hadriano internuntius ad reducendos ad officium Germanos : corruptorum principum responsa. 14-20. Internuntii replicatio, quamvis magni sensus et ponderis, spreta ut inanis ab impiis politicis. 21-27. Edictum nomine Cæsaris promulgatum, quo nonnullis flagitiis providetur, sed nihil statuitur in Lutherum causam horum malorum. 28-51. Instigante Luthero, porrigitur Hadriano libellus supplex continens querimonias Germanicas. 52-57. Tollantur abusus, sed non evertatur Ecclesia. 58-62. Ritibus sacris substituit Lutherus novas et nugatorias formulas. 63-69. Quinam fuerint Lutheri oppugnatores. 70. Convicia Lutheri in principes. 71-76. Novatoris argutiæ contra castitatem. 77-79. Ineptiæ quibus suam doctrinam fulcire conatur Lutherus, et perfidæ artes quibus allicit principes ad direptionem censuum Ecclesiasticorum. 80, 81. Decretum Poloni regis de tuenda religione. 82-87. Causæ multiplices quæ impulerint ad hæresim. 88. Magorum impia facinora. 89-94. Diploma Apostolicum quo B. Bennoni sanctorum decernuntur honores. 95-101. S. Antoninus Catalogo sanctorum inscriptus. 102-105. Peregrinatio S. Ignatii ad limina Apostolorum et ad Terræ-Sanctæ loca. 106. Rhodiorum princeps amissam Rhodum recuperare nititur. 107. Pa-

triarcha Alexandrinus obsequium defert Hadriano. 108-111. Res Gallicæ in Italia penitus ruunt, et Pontifex init fœdus cum Cæsare et Anglo. 112-119. Hadriani pius obitus, et rei Christianæ luctuosissimus. 120-124. Cæsarei oratoris supplex libellus ad cardinales in conclavi congregatos, quo postulat ut subsidiarium aurum impendatur ad repellendos Gallos Italiæ invasores. 125-127. Clementis VII electio et primordia. 128-130. Clemens pollicetur se futurum pacis arbitrum. 131-133. Poscit Hungarus rex ut Capistranus inter sanctos referatur. 134-136. In Mexicano regno Christiana res amplificata. 137-139. Minoritæ sedulam dant operam ut Barbari ad Christum adducantur.

MDXXIV. 1-5. Cardinalis Campegius missus ad Nurembergenses conventus, et ei adjunctus cardinalis Salisburgensis. 6-13. Post multas et ancipites concertationes proponitur nomine Cæsaris absentis edictum quo postulata Pontificis eluduntur. 14-16. Jure queritur Pontifex litteris ad imperatorem missis, quod utriusque vota contempta fuerint. 17-19. Mandata data regi Angliæ et cardinali Eboracensi de futuro conventu Spirensi et de Lutheranorum conatibus. 20. Clemens queritur apud Gallum de comitiis Nurembergensibus. 21,22. Carolus V Pontifici adhæret adversus Lutherum. 23-39. Ferdinandus archidux Austriæ cœtus Catholicorum celebrat Ratisbonæ, in quibus edictæ sanctiones a legato Apostolico ad Ecclesiasticam disciplinam instaurandam. 40. Lutheri declamationes. 41. Liberæ civitates hæresi infectæ. 42. Sichingus Treviris propulsatus. 43-46. Muntzerus fax Germaniæ. 47. In principatu Ultrajectino turbas concitat hæresis. 48-51. Lutheri furor in virginibus constuprandis, et in miraculis denegandis. 52. Helvetii decernunt tuendam fidem orthodoxam. 53-57. Tigurini a Zuinglio corrupti. 58-60. Œcolampadius a Fischero confutatus. 61. Monasterium usque adhuc religione florens impura doctrina contaminatur. 62. Hæreticorum in episcopos et sacerdotes summa petulantia. 63-68. Ludovici Hungariæ regis vigilantia in Pighardos et Callixtinos. 69, 70. Bellum inter Polonos et Cruciferos sedare nititur Clemens : Prussorum princeps ad Lutheranam hæresim deficit. 71-74. Pontificia legatio ad Moschorum principem et tentatum fœdus in Turcas. 75. Clementis monita ad Hungaros. 76, 77. Solymanus arma vertit in Achomatem Ægypto potitum, quem in rebellione firmaverat spes Christiani subsidii. 78-81. Clemens concordiæ interpretem frustra agit inter Gallum et Hispanum. 82-96. Redintegratur bellum inter Carolum V et Franciscum Galliæ regem. 97-99. Ex his bellis oriuntur ingentia mala rei Christianæ nociva. 100. Illuminatorum hæresis in Hispania. 101. Laurentius Justinianus miraculis clarus. 102. Ordinis Theatinorum exordium. 103-108. Abyssinorum regis ad Lusitanum litteræ. 109-111. Orta rursum inter Castellanum et Lusitanum discordia de novi orbis finibus. 112-116. A B. Martino Valentino propagata in Mexico fides.

MDXXV. 1-3. Celebratur Jubilæus annus. 4-16. Rusticorum Lutheranorum rebellio, postulata et strages. 17-20. Quid sit vera libertas Christiana. 21. In urbe Ultrajectina tumultus. 22-26. Exultat Lutherus in medio Germaniæ luctu, rusticos in cladem inducit, et victos dilacerat conviciis. 27. Francofurti et in aliis urbibus latæ a Lutheranis leges iniquæ. 28-34. In Dania, Belgio et Hollandia pestis Lutherana serpit. 35. Polonia Sigismundi regis virtute præservata ab hæresi. 36-39. Blasphemiæ a Lutheranis jactatæ in B. Virginem et sacras imagines. 40, 41. Catholici doctores scriptis certant adversus Lutherum. 42-51. Lutheri et Zuinglii dissidia circa Eucharistiam. 52, 53. Lutherus ob sacrilegas nuptias objurgatus ab Anglo rege. 54-58. Albertus Cruciferorum magister in Prussia Lutheri exemplum sequitur; non vero Albertus cardinalis Moguntinus, nec Georgius Saxoniæ dux qui confutant hæresiarchæ impias persuasiones. 59, 60. In Protestantismo ipso schismata. 61-64. Tigurini ad Anabaptistarum sectam deficiunt. 65. Lutherana hæresis illata in Gallias. 66. Laxatæ a Carolo V hæresi habenæ. 67-73. In quo Moscovitæ cum Catholicis consentiant et ab ipsis dissentiant. 74-92. Bella inter Carolum V et Franciscum I Turcis prospera, principibus funesta, et Pontifici luctuosa. 93. Hebræorum Arabum legatio ad Pontificem. 94-102. Mexicani subacti a Ferdinando Cortesio. 103. Jacobus Picens miraculis clarus. 104. Capucinorum exordia.

MDXXVI. 1-4. Adducta in discrimen Christiana res ob acerbiores leges a Carolo V impositas Francisco Galliæ regi. 5-8. Adversus Cæsarem nimis potentem fœdus sancitum inter cæteros principes. 9, 10. Cæsar exterritus pacem offert quæ non accipitur a Clemente. 11. Causas indicti Carolo V belli litteris exponit Pontifex. 12-15. Petrus Navarrus classi sociali præfectus, et expeditionis Genuensis dux renuntiatus. 16-18. Clemens, rerum conversa facie, pacem cum Cæsareis componit. 19-21. Columnensium in Urbem irruptio et ministrorum Cæsareorum proditio. 22-43. Caroli V Apologeticæ litteræ quibus ad Pontificem remittit bellorum causas. 44. Humanioribus litteris Carolus spondet Pontifici suum obsequium. 45-56. Denuo publici dissidii causas in Pontificem et Gallorum regem avertere nititur Carolus Epistola ad cardinales, necnon in libello ad septemviros transmisso. 57-59. Admoniti principes a Pontifice de Hungariæ periculo. 60-62. Germanorum ignavia suadente Luthero confirmata. 63-66. Ingens Hungarorum clades : Buda capta a Solimano, et Ecclesiæ profanatæ et direptæ. 67-69. Pontificis cum Columnensibus contentiones. 70, 71. Hungaria mutuis discordiis attrita. 72-77. Joannes Faber legatus ad regem Anglorum. 78. Melite insula data

ANNALES ECCLESIASTICI.

LEONIS X ANNUS 1. — CHRISTI 1513.

1. *Julius se ad mortem pie comparat.* — Anno a virgineo partu millesimo quingentesimo decimo tertio, Indictione prima, Julius papa gravioribus curis saucius ob schismaticorum proterviam novasque principum dissensiones, ægre enim ferebat [1] Venetos Cæsari conciliari non posse, Galliarumque regi conjunctos, cum susceptum de veteris imperii dignitate tuenda, atque amissis urbibus repetendis consilium fixum animis tenerent, lethalem morbum contraxit, quo diu elanguit, rebusque mortalibus nuntium remittere paratus, gratias Deo egit de concesso intervallo, ut animæ saluti consuleret, et anteactæ vitæ culpas deflevit. Tum conceptas pro libertate Ecclesiastica constabilienda curas non intermittens, Lateranense Concilium promoveri voluit, designavitque Raphaelem cardinalem Riarium episcopum Ostiensem proximæ sessionis præsidem ac moderatorem ; de quibus Paris de Grassis, cui plura Julius de justis funeribus sibi persolvendis dabat mandata, hæc refert [2] : « Die Veneris, quarta Februarii, Pontifex mihi ad se in lecto ægrotantem vocari jusso, exposuit summa cum pietate sui corporis resolutionem imminere, et jam vitam in Dei manibus esse, nec jam amplius de sospitate ulla cogitare, quin potius corpus suum de proximo moriturum et in pulverem sese resolvendum : de qua re gratias agebat Deo, quod bonum finem, ut Christianum decet, sortitus esset ; non improvisum aut subitaneum casum, sicut multis ante se Pontificibus jam contigisse sciebat, qui adeo celeri morte rapti sunt, ut nec de rerum substantia, nec de corporis conditura, nec de animæ salute providere potuerint. Ergo in hoc statu constitutus ipse Pontifex, in me uno, ut dixit, confidens », et infra, « rogabat me, ut sui mox morituri corporis curam susciperem, non ut superfluenter nec nimis deliciose ornari efferrique facerem, cum id ipsum non mereatur, qui dum vixerit nimis magnus peccator extiterit, sed ne nimis abjecte vestiretur aut sepeliretur ». Addit auctor postridie Valuisse Julium, atque ad proposita læta facie respondisse : « Rogabat, inquit, quantum poterat, cardinales omnes, ut omnino facerent sessionem in die condicta, ne termini contra regem Gallorum et ejus complices perderentur, aut, ut dicunt, circumvenirentur, et quod super propositis tantum in sessione præcedenti discuteretur ; et quod cardinalis S. Georgii tanquam decanus collegii, qui etiam episcopus Ostiensis esset, præsideret, ut moris est ».

2. *Concilii Lateranensis sessio quinta, absente ob morbum Pontifice : Julii laudata constantia : pœnæ adversus Simoniacos latæ : actum de abroganda Pragmatica Sanctione.* — Ingravescente rursus morbo, veteres de successorum integritate ac religione asserenda sollicitudines auctæ ; die enim appetente, quo sessio quinta Lateranensis Synodi celebranda erat, cui, ut dixi, morbo implicitus præesse non poterat, priora consilia de simoniaca peste a supremi Pontificatus vertice avertenda ursit, atque ad exitum perducenda curavit in solemni Patrum cœtu ; de quo congregato, cardinale S. Georgii de quo paulo ante memoravi præside, hæc tradit Paris de Grassis [1] : « Die Mercurii, XVI Februarii, fuit habita sessio V apud Lateranum in

[1] Panvin. in Jul. II. l. XI. p. 72. — [2] Paris tom. III. Ms. arch. Vat. p. 972.

[1] Paris to. III. Ms. arch. Vat. p. 980.

Basilica, ut alias, per Patres, absente Pontifice graviter ægrotante. Et quidem sic mane omnes cardinales ad palatium accesserunt, et in capella majori congregati sunt : inde ad Lateranum simul omnes cum omnibus prælatis et officialibus capellæ ac Concilii, et oratoribus, ac baronibus, et principibus, et militibus Jerosolymitanis armatis, ut alias, pompaliter etiam tubis clangentibus, et sclopis sonantibus accesserunt ; ubi patriarcha Antiochenus celebravit ».

3. Habuit porro sacram concionem [1] Joannes Maria de Monte, ac Julium magnis laudibus extulit, quod Synodum in summa totius Italiæ consternatione, furente hoste victore proximo, coegisset, quam in summa quiete et principum obsequio tot alii Pontifices congregare non erant ausi : planxit civilibus bellis laniari Ecclesiam, tot insontes populos ferro flammisque deleri, invalescere vitia, sævitiam, ambitionem, libidinem, licentiam, et quos pietatis et integritatis exempla præbere deceret, flagitiorum esse auctores : ac demum ad Christum conversus pias effudit preces, ut pacem Ecclesiæ Catholicæ sponsæ suæ restitueret, aut si bello sanguis ad crimina expianda fundendus esset, Christiana arma in hostes fidei averteret : « Te, inquit, æterne olympi regnator Christe, cujus ditione atque imperio cuncta cælestia terrenaque gubernantur ; qui tuam a Nerone, Domitiano, Trajano, Marco Antonino et Lucio Aurelio Commodo, Severo, Maximino, Decio, Valeriano, Aureliano, Diocletiano haud passus es exterminari religionem ac fidem; qui Ecclesiam tuam tot procellis hæreticorum ac schismaticorum agitatam in mediis submergi nequaquam pertulisti fluctibus, te, inquam, invocamus, tuum imploramus numen, tuam oramus clementiam, respice vicarium tuum sanctissimum et Ecclesiæ tuæ pastorem solertissimum, corpore licet ægro, animo tamen firmissimo : respice vigilantissimum senatum : respice cunctos hos patres : respice familiam tuam universam. Vides impia tyrannorum pectora adversus justitiam armata : cernis improbos ac nefarios in leges juraque insurgentes : spectas habere conventiculum perditæ factionis ad scindendam ac dirimendam tunicam tuam inconsutilem, unitatemque ab Ecclesia tua rejiciendam : perspicis tuorum robore intestinis bellis perculso nostrisque debilitatis ac pæne confectis viribus instaurantem se ad pugnam, hostem parantem se ad victimam nostri sanguinis. Tolle ut cœpisti secures, tolle gladios : sit finis ac terminus bellorum : sit fas, reminiscente justitia, conservata unitate, dulcissimos optatæ pacis fructus colligere. Pacem a te, Christe, expetimus, pacem a te, clementissime Deus, efflagitamus : da illam, Domine, diebus nostris, quia non est alius, qui pugnet pro nobis nisi tu, Domine Deus noster : aut si bella gerenda sunt, si acies instruendæ, si vulnera perferenda, si id nostrorum exposcunt vitiorum pœnæ, si nostro pianda sunt delicta sanguine, adversus Turcas nominis tui hostes, quod et sanctissimus vicarius ipse tuus, et nos omni semper studio concupivimus, bella geramus pro tua fide, pro religione, pro aris et focis dimicantes, pœnas nostrorum criminum luamus, tua effundamus causa sanguinem, quo tuo tandem universus inserviat orbis imperio, tuam cuncti religionem ac fidem asserant, agnoscant, profiteantur ; ut suo quodammodo jure alacriter ac jucunde canere id possit Ecclesia : In omnem terram propagatum est imperium eorum, et in fines orbis terræ religio eorum ». Hactenus Joannes Maria.

4. « Post sermonem, et indulgentiarum publicationem », inquit Paris, « finitis precibus, promotor Concilii citavit omnes, et nonnulli comparuerunt cum mandatis episcoporum : orator civitatis Lucensis obtulit præsidenti mandatum [1] suæ communitatis ; quod præsidens consignavit domino Phedræ legendum, et fuit lectum. Inde omnes exclusi, et episcopus Comensis venit ad præsidentem et habuit ab eo cedulas duas, quas legit in pulpito, primo Bullam super electione futuri Pontificis ».

5. Inseruit illam Antonius de Monte cardinalis S. Praxedis, in qua Julius de sacro Pontificatus apice præfatus, ut ab eo nimirum omnis flagitii suspicio abesse debeat, interserit Diploma septimo jam ante anno editum [2] contra eos, qui simoniaca fraude ad Pontificatum anniterentur ; quo non illis modo abrogabatur Pontificatus, verum etiam gravissimæ cardinalibus aliisque in id operam collaturis pœnæ impositæ erant : deinde addidit illud a se Bononiæ dum morbo gravi æger in vitæ discrimen incidit, rite promulgatum, iterumque Romæ solemni ritu, illiusque exempla ad reges transmissa : denique hæc subjecit :

« Julius, etc. Nos attendentes quanti ponderis quantique exitii Christi vicariorum in terris adulterinæ electiones essent, quantumque detrimenti Christianæ religioni afferre possent, præsertim his difficillimis temporibus, quibus diversimode vexatur Christiana religio universa, volentes Sathanæ dolis et insidiis humanæque præsumptioni et ambitioni, quantum nobis permittitur, obviare, ut litteræ prædictæ eo magis observentur, quo clarius constiterit eas matura et salubri deliberatione dicti sacri Concilii approbatas et innovatas, qua statutæ et ordinatæ fuerunt, licet ad sui subsistentiam et validitatem alia probatione non indigerent, sed ad abun-

[1] Ext. in Actis Concil. Later. sess. 5. to. IV. part. II. Concil. p. 47. ex editione Binii.

[1] Ext. in Actis Concil. Later. sess. 5. to. IV. par. II. ex editione Binii p. 44. — [2] Ext. sup. to... An. Chr. 1505. n... Ext. in Act. Conc. Lat. sess. 5. Ep. XLV.

dantiorem cautelam et ad tollendam omnem doli ac malitiæ causam male cogitantibus et tam saluberrimæ constitutioni contravenire satagentibus, ut eo tenacius observentur et difficilius tollantur, quo tantorum Patrum fuerint approbatione munitæ, litteras prædictas cum omnibus et singulis statutis, ordinationibus, decretis, definitionibus, pœnis, inhibitionibus aliisque omnibus et singulis clausulis in eis contentis, sacro hoc Lateranensi Concilio approbante, auctoritate et potestatis plenitudine præfatis approbamus et innovamus easque inviolabiliter et irrefragabiliter observari et custodiri mandamus, roburque perpetuæ firmitatis obtinere, ac cardinales, mediatores, oratores, nuntios et alios in dictis litteris contentos ad ipsarum litterarum et omnium et singulorum in eis expressorum observationem sub censuris et pœnis et aliis in eis contentis juxta earumdem litterarum tenorem et formam teneri et obligatos fore decernimus et declaramus, etc. Datum Romæ in Basilica Lateranensi in sacra sessione, anno Dominicæ Incarnationis MDXII, XIV kal. Martii, Pontificatus nostri anno X ».

6. Lecto hoc Diplomate : « Ego », inquit Paris, « de ipsius (nimirum Pontificis) mandato jam prius ordinato indixi omnibus Patribus, ut libere et explicate responderent per verbum : Placet (vel Displicet)... absque aliquo verborum involucro, et absque cedulis; quoniam multi dixerant se velle intricate respondere, licet in fine sex prælati responderint diversimode ». Ex iis episcopum Comensem distinxisse de manifesta simonia non occulta, nisi prius declaratione facta per generale Concilium, refert Antonius cardinalis de Monte [1]. Pergit Paris : « In fine votorum datorum idem episcopus Comensis, qui interim non recessit ex pulpito, proposuit legens cedulam super reformatione curiæ et indictionis futuræ sessionis sextæ, quæ erit III idus Aprilis, die XI Aprilis ». Agebatur in ea de abroganda Pragmatica-Sanctione, qua Pontificiæ majestatis auctoritas a Gallis præsulibus proceribusque labefactata fuerat : cumque constituta dies nondum effluxisset, necdum publicæ Tabulæ de judicio iis intentato allatæ essent, tum Pontificis ægritudo ingravesceret, illius excussio extracta est. His addit Paris : « Qua finita (nimirum lectione) cantores dixerunt : *Te Deum laudamus* : verbo quidem et sine cantu, etc. » Nonnullis de patriarcha Alexandrino, qui inter episcopos sedebat, monitusque est, ut principem archiepiscoporum locum teneret, cum ex pia demissione patriarchalem dignitatem deprimere non deberet, præsertim in Concilio, interjectis subditur : « Prælatorum cum cardinalibus fuerunt in totum mithræ centum triginta quinque, præter generales quatuor Mendicantes, et præter oratores quatuor, ac barones, et nobiles tam Romanos quam curiales, et multos alios doctores et togatos ».

7. *Extrema Pontificis gesta et dicta.* — Paucis post diebus Julius diutina diarrhœa consumptus sacro viatico se muniit, atque accersito cardinalium collegio sanxit [1] ipso defuncto, creandi Pontificis jus ad cardinales tantum, non ad Concilium Lateranense spectare, neque ad purpuratorum comitia pseudocardinales admittendos, imo Urbis aditu arcendos, ne eam inficerent : quibus ex animo quidem ut privatus ignosceret, ut vero Pontifex canonicarum legum severitate percellendos decrevit; quæ singula Paris de Grassis accurate ita describit [2] : « Die vigesima Februarii, quæ fuit Dominica secunda Quadragesimæ », et infra, « reverendissimus dominus cardinalis S. Georgii camerarius et episcopus Ostiensis, decanus collegii, ex congregatione vocatus accessit, et dedit corpus Christi papæ : » paucisque interjectis : « Ego dixi Pontifici, ut peteret indulgentiam plenariam a cardinale auctoritate Apostolica sibi concessuro : et sic fecit. Deinde communio facta est devotissime cum hostia et cum vino. Postea cardinalis dixit papæ, si sanctitas sua vellet aliquid jubere, quia omnes reverendissimi domini cardinales erant dispositi ad obsequendum mandatis suis, et etiam dixit, qualiter cardinales maxime desiderabant habere benedictionem a sua sanctitate, et osculari manum, et petere veniam, etc.

8. « Et cum Pontifex quasi non curaret accedere, putans eos extra palatium esse, ego dixi ipsos omnes esse in capella hoc ipsum expectantes, licet ipsi non in capella, sed in aula congregationis essent; et jussit mihi, ut eos vocarem : quibus præsentibus dixit in hanc sententiam, videlicet se esse in extremo vitæ suæ, et jam mortem præsignasse, quidquid futurum esset : rogabat ut pro se apud Deum precibus et orationibus intercederent; quia maximus fuisset peccator, et non utiliter, sicut debuisset, Ecclesiam gubernasset : hortabatur ut Deum timerent, et essent in observatione mandatorum Ecclesiæ : de se defuncto illud agerent, quod de reliquis agi solitum est, et minus quoad se peccatorem quam aliis impensum sit, aut impendi debeat : electionem futuri Pontificis celebrarent integre et illibate ac secundum Bullam a se editam, et jampridem in Concilio approbatam, et quod electio Pontificis ad collegium cardinalium, et neutiquam ad Concilium spectaret : quod decretum auctoritate Apostolica volebat vigorem habere. Volebat etiam quod cardinales absentes ad electionem Pontificis essent admittendi, id est, qui sunt legitimi et veri cardinales, ac non privati nec

[1] Acta Concil. Later. sess. 5.

[1] Guicc. l. XI. Panvin. — [2] Paris to. III. p. 984.

schismatici; nam de schismaticis dixit omnino quod quantum Julianus et homo esset parcebat eis, et omnem injuriam remittebat, sicque aperta manu benedixit ac pepercit, ac dixit hoc de sua voluntate eis intimari debere; quoad se vero quantum Julium et Pontificem velle omnino nec aliter, quod justitia servaretur, et quod nullatenus non solum ad electionem Pontificis futuri, sed nec etiam ad Urbis ingressum admitterentur; cum Urbs Roma, quantum ipse existimet, polluta esset in eorum admissione, licet in veritate secus est de jure : et hæc omnia Latino sermone dixit graviter ac pontificaliter, semper in plurali loquendo, prout in consistorio solet. Postea Pontifex in vulgari dixit, se optare quod dux Urbini, qui suo multo labore, et pecunia cardinalis Mantuani, et benevolentia fretus populorum suorum, civitatem Pisauriensem habuerat, atque habebat, esset vicarius perpetuus cum honoribus et oneribus suis, præsertim quod ipse dux Urbini solveret prædictas pecunias cardinali Mantuano debitas eidem prout cardinalis Senogalliensis erat informatus; unde cardinales omnes acceptaverunt, et omnes per verbum : Placet; responderunt. Deinde familiam commendavit et benedixit omnibus lacrymantibus collachrymans ipse ». Addit Paris de illius morte ac funere :

9. *Julii obitus et laudes.* — « Tandem circa horam noctis decimam, quæ est inter dies XX et XXI Februarii sanctissimus dominus noster Julius papa II mortuus est, cujus spiritus in pace quiescat ». Professus est extremis vocibus, se tot anxias curas in Pontificatu pertulisse, ut martyribus quodammodo æquari posset. Sedisse annis novem ac mensibus tribus tradit Ms. Vaticani auctor [1], quibus addendi sunt viginti dies; cum ipsis kal. Novembris excurrentis anni MDIII creatus fuerit Pontifex, et vigesimo Februarii labentis hujus extinctus sit.

10. Celebratus est a pluribus oratoribus maximis laudibus, et quidem decantatæ illæ fuere in sacrosancto Lateranensi Concilio, interque alios Joannes Maria de Monte archiepiscopus Sipontinus ipsius præconia eleganter oratione [1] perstrinxit : « Celebrent, inquit, alii præclarissimarum rerum a Julio Pontifice gestarum magnitudinem, varietatem, numerum : commendent plurimi admirandam in profanis sacrisque ædificiis magnificentiam : perpetuam plerique omnes felicitatem extollant; ego vero singularem illius prudentiam, incredibilemque animi firmitatem admirari nunquam satis potero : quod in summa totius Italiæ consternatione, in perditissima nonnullorum audacia nefariaque ambitione, in extrema potentissimi hostium exercitus immanitate intrepidus, interritus inconcussusque, ut tantorum Patrum consilio, ne dicam auctoritate atque opera uteretur, saluberrimam synodum, quod nostrorum temporum Pontifices in majori omnium quiete, et Christianorum principum obedientia, minorique hostium formidine aggredi non sunt ausi, Christiano orbi indixerit, indictam nulla clade, nulla jactura deterritus instituerit, institutam nulla corporis atque animi molestia, nullo aliter sententium suasu abstractus, sic, Deo favente, in hunc diem gerit, ut profanam omnem contumaciam abolere, sacrilegam dominandi libidinem cohibere, truculentam rapiendi licentiam refrænare, detestabiles et Christianæ reipublicæ perniciosas ac pestiferas in occupanda sacratissima Petri sede largitiones in perpetuum delere, adolescentes nedum pullulantes hæreticorum ac schismaticorum segetes extirpare, ridiculam denique, impiam, ac nefariam Mahumetis sectam funditus evertere, atque exterminare sibi proponat (1) ».

11. *A Bellarmino egregie diluuntur quæ Julio improbe objecta fuerant.* — Efferunt etiam ipsum

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 111.

[1] Ext. in Actis.

(1) Signat annus iste obitum Julii II Pontificis, rerum gestarum gloria clarissimi, ditionisque Pontificiæ vindicis strenui, quo nomine insigni elogio viri ejus ætatis doctissimi illum mactant. Qui vero bellica virtute claruit, laudem etiam sibi ex animi dotibus non vulgaribus promeruit, Scriptor enim ejus fere ætatis clarus Ubertus Folietta in elogiis virorum illustrium inter plura, quibus viri memoriam celebrat, illud etiam commemorat, quod « nullas unquam largitiones in suos fecerit ». Nec silendum de tanto Pontifice, religiosos Ordines dilexisse adeo, ut in Concilio Lateranensi instantes episcopos, et fere vim facientes apud eum, quo regularium privilegia tollerentur, tanta constantia repulerit, ut illos quamdiu vixit ad silentium coegerit. Rem narrat Ægidius Viterbiensis in Epistola XXIV inter vulgatas a Martene in collectione Veter. Monum. to. III, col. 1264. Sub eo Pontifice Ecclesia e corruptione illa vitiorum, quam decessorum suorum desidia induxerat, repurgari cœpit; nam edita Bulla Simoniam omnem in electione Romani Pontificis sustulit, quæ Bulla edita est in Concilio Lateranensi anno præsenti MDXIII die XIV kal. Martii; quin et Bartholomeus Senarega, qui sequenti anno Genuenses suorum temporum Annales absolvit, tradit, « Julium in extremis agentem mandasse, ut pecunia ab his accepta ob promissam cardinalitiam dignitatem, qui creati cardinales non fuerant, statim restitueretur ». Ita ferebant eorum temporum mores corrupti, quam corruptionem Julius, si diutius vixisset, utcumque abstersisset.

Quæ vitio Pontifici huic vertuntur egregie diluit annalista hic num. 11 et 12. Ac ad bella quod attinet, Julio eam fuisse mentem ut rem Ecclesiasticam servaret et restitueret, quo, parta ditioni Pontificiæ securitate, quietus dein a bellis intestinis commodius in expeditionem Saracenicam totum se converteret, affirmat Petrus Flores Castellanus episcopus, in oratione de qua inferius : « Quod ipsum, ait, re Ecclesiastica a se non solum conservata, sed vero restituta ac prolata, pollicitus erat præstaturus Julius II Pontifex Max. quamobrem ægrius ferimus eum nobis importune ereptum. Illorsum spectabat suus animus, illorsum fluebant suæ rationes..... hæc fuit extrema ejus voluntas, hanc aliquando mandavit vobis, PP. amplissimi, ad eamque exequendam fiscum reliquit admodum locupletem ».

In ejus locum substitutus est Joannes, Laurentii Medicæi Florentini civis potentissimi filius, qui Leonis X nomen ideo prætulit, ait Ciaconius, ut « insitam animo magnitudinem clementiamque appellatione ipsa exprimeret ». In eam electionem non sine contentione et dissidiis convenisse tandem cardinales ex Urbe Genuam renuntiatum fuisse Bartholomæus Senarega in Annalibus Genuensibus scribit. In conclavim secessuros cardinales die IV non. Martii Petrus Flores, episcopus Castellanus, publice pro concione admonuit, ut Pontificem

alii, et omni laudum genere cumulandum aiunt[1] ob constantem animum in defendendo jure Ecclesiastico. Nec defuere qui plurima illi objecerint: ut schismaticorum nefaria in eum acta prætereamus, id certe constat objectum falso, cardinalis Alidosii cædi ipsum assensisse, ut a nobis ostensum est: quod vero nepotem ducem Urbinatem sceleris reum absolverit, ad id necessitas adegit, cum Urbinas, adempta veniæ spe, efferatus, ad hostes Ecclesiæ defectionem agitaret, magnumque exitium, si judiciorum severitas in ipsum adhibita fuisset, intentaret: quod vero plerique eum carpunt, aversi nimirum a Ludovico Francorum rege animi, adeo ut sæpius pacis expetitæ conditiones respuerit, prætereunt silentio Ludovicum intemperanter admodum in Julium se gessisse; rogatum enim sæpius vidimus, ne quid de Neapolitano regno in Hispanum transfundendo sine Apostolicæ Sedis sententia decerneret, justa postulata respuisse: vidimus eumdem geminato perjurio clientis Ecclesiæ, nimirum ducis Ferrariensis, patrocinium ad se advertisse; nec tueri eum jure potuit, cujus tutelam occæcatus avaritia contra fas corripuerat; vidimus nefario schismate Ecclesiam scindere molientem. Si perstringunt alii, illum non modo Gallos, verum Hispanos cæterosque exteros Italia pellere meditatum, ut liberatoris nomen vere usurparet, quem tandem latet eodem studio Gallos, Hispanos Germanosque concitari, ne in ipsorum terris externa dominatio figatur? Bella denique cruenta gesta cum Venetis, cum Gallis, cum Ferrariensi, enatasque ex iis calamitates, urbium excidia, conversiones principatuum, populorum strages opponunt, a quibus Pontificia charitas abhorrere debeat; sed ea bella juste ab ipso gesta tuetur Robertus cardinalis Bellarminus[2] atque a calumniis adversariorum egregie ita vendicat:

12. « Admonitos lectores esse volo, Romanos Pontifices, qui simul etiam principes sunt temporales, non contemnendi imperii, non minus ex officio obligari ad ea conservanda, quæ Sedis Apostolicæ sive Ecclesiæ Romanæ sunt, quam principes cæteros: quare, quemadmodum reges et principes supremi cæteri pro defensione regnorum suorum, sive ditionum aliarum, bella gerere possunt et debent; et, si ad ea defendenda confœderatione cum aliis principibus opus habent, jure possunt cum sociis principibus fœdus inire, et conjunctis viribus hostem propulsare, quando justam belli gerendi causam habent: sic etiam Romani Pontifices, qua principes supremi sunt, omni jure possunt et debent populos sibi creditos armis protegere, et si res ita postulet, adversus hostes bella gerere, necnon ad auxilium vel belli societatem principes alios evocare. Neque primus fuit Julius II, qui pro recuperandis Ecclesiæ Romanæ provinciis bella gessit, vel cum magnis principibus fœdus percussit; nam Pius II multo ante exercitum armatum habuit et bella cum hostibus cum laude gessit, ut Nauclerus et Platina referunt; et ante Pii II tempora Innocentius VI, vir prudentia et vitæ innocentia clarus, per legatum suum Albernotium cardinalem, Ecclesiasticam ditionem a tyrannis diversis occupatam felicissime armis recuperavit; ut scribunt iidem Nauclerus et Platina, multique alii historici. Clemens IV, qui Innocentium VI multis annis præcessit, et Pontifex sanctus est habitus, Carolum Andegavensem ducem, S. Ludovici regis Francorum fratrem, e Galliis evocavit, ut Manfredum tyrannum e regno Neapolitano, quod est Ecclesiæ Romanæ feudum, armis expelleret; ipsumque Carolum regem instituit, imposita quadraginta millium aureorum pensione quotannis solvenda in recognitionem feudi: testes sunt auctores iidem et alii quos ipsi citant. Sed ante hæc tempora Leo IX Pontifex non solum vitæ probitate, sed etiam divinis miraculis clarus, atque adeo in sanctorum numerum relatus, adversus Northmannos pro Beneventana civitate recuperanda præsens ipse in exercitu armis decertavit; ut Hermannus Contractus in Chronico, et Leo Ostiensis in historia Cassinensi lib. II, c. LXXXVIII, testes sunt: ubi illud memorabile accidit; quod, cum Pontifex a Northmannis victus et captus fuisset, ea submissione et reverentia victores erga victum usi sunt, ut Pontifex victus et captus victoribus imperare ac dominari videretur. Porro Leo IV Pontifex, plus ducentis annis Leoni IX antiquior, vir sanctissimus et miraculis clarus, teste Anastasio in ejus Vita, exercitum duxit adversus Saracenos, qui ad Ostia-Tyberina cum ingenti classe appulsi Romanam Urbem capere et spoliare cupiebant, et oratione præmissa ad Deum, et exercitu Apostolica benedictione munito memorabilem victoriam reportavit. Omitto confœderationem Zachariæ, Stephani II, Hadriani, Leonis III aliorumque Pontificum cum regibus Francorum pro recuperatione et defensione provinciarum et civitatum, quæ ad Romanam Ecclesiam pertinebant adversus Longobardos et Græcos: omitto etiam fortissimos Machabæos, qui et summi sacerdotes et principes erant, et

[1] Rubeus l. VIII. — [2] Bellar. de potest. Summi Pont. in temporе c. 11.

orbi darent optimum, qui Italiam pacaret, ac expeditioni Saracenicæ serio incumberet, vitia, quæ faciem Ecclesiæ obnubilabant, dissiparet, ac tandem qui talis esset qualem præsens necessitas postulabat. Suadebat ut in electione successoris Julii II Constitutionem « velut alteram legem Juliam de Simonia observarent ». Orationem hanc typis excusam absque loco et tempore hoc anno Romæ editam non dubito.
MANSI.

pro patriæ defensione gravissima bella gesserunt : omitto denique Mosis pontificis et principis sapientissimi, qui adversus Amorræos aliosque populi sui perturbatores armis decertare non dubitavit. Hos igitur clarissimos sacrosque viros Julius II imitatus, eorumque virtutem et diligentiam æmulatus, partim armis propriis, partim auxilio fœderatorum regum Ecclesiasticam ditionem fere totam amissam magno labore recuperavit : quod factum, qui reprehendere voluerit, oportebit etiam, ut industriam et virtutem sanctorum Pontificum, addo etiam Machabæorum, et ipsius Mosis virtutem bellicam reprehendat ». Hactenus Bellarminus. Ut vero cardinales in subrogando in Julii locum novo Pontifice se gesserint, ita describit Paris de Grassis :

13. *Congregati cardinales Joannem Medicæum eligunt qui Leonis X nomen sibi assumit.* — « Die Mercurii IX, post missam et congregationem, cardinales in loco congregationis voluerunt publicare capitula inter eos facta tam secreta quam publica, sed obstitimus monstrantes melius et usitatius fore, si in capella minori stipulatio fieret et legerentur ibidem. Itaque omnes cardinales in hoc consentientes venerunt ad capellam ubi cardinales requisiverunt me et socium meum dominum Fedram et Bartholomæum Saliceturu secretarios conclavis, ac omnes alios notarios illic præsentes, rogantes ut de publicatione illa essemus rogati : et dominus Fedra legit, et ipsi cardinales dixerunt ea esse, quæ promiserunt servare pro regimine futuri Pontificis ; et tactis Scripturis super libro per me eis viritim oblato, jurarunt, etc. Die Jovis X Martii post missam », et paulo post, « voluerunt seniores quod Bulla sanctæ memoriæ Julii II super electione Pontificis legeretur, ne aliquis per simoniam eligi posset : et sacrista eam legit præsentibus nobis duobus magistris. Demum decanus collegii hortatus est omnes ad sanctam electionem faciendam omnibus nobis extra locum exclusis : et demum nos ingressi sumus, et ego obtuli librum cum imagine Crucifixi ante omnes qui manus posuerunt super imaginem ». Et nonnullis aliis interjectis verbis : « Eadem die Jovis in sero conclusio facta est de novo Pontifice eligendo, qui esset cardinalis de Medicis, natione Etruscus, et patria Florentinus, prior diaconorum cardinalium. Ad eum circa horam primam noctis in aula magna existentem accesserunt aliqui cardinales osculantes eum, et tanquam futurum Pontificem salutantes non tamen appellantes eum beatissimum patrem, sed reverendissimum dominum, ut moris est, licet aliqui in contrarium fecerunt, quos ego argui, et mecum multi subrisere cum quibus ipsemet cardinalis futurus Pontifex, et successive omnes cardinales accedentes salutaverunt.

14. « Die Veneris undecima quasi ante ortum solis missa solita in capella est celebrata, cui designatus Pontifex interfuit in habitu et loco solito : et post missam prior episcoporum cardinalium petiit an publicare deberet scrutinium, et an per accessum, etc. et placuit omnibus : cedulas autem legebat cardinalis de Medicis cum omni modestia et veneratione, qui nunquam in aliquo motus est, nec abstractus est. Quo facto, ego ingressus sum, et continuo salutavi Pontificem, et adoravi cum osculatione pedis, et feci eum in pedes surgere, et quod sic stans me rogato cum socio et substituto meo testibus acceptaret, prout acceptavit, electionem de persona sua in papam factam : et illico vocavi camerarium, qui erat cardinalis S. Georgii, prior episcoporum, et imposuit ei annulum piscatoris, qui fuerat Julii II et posuerunt eum prius in sede aurea papali gestatoria, et demum vocavi vicecancellarium, qui podagrosus cum venire non posset, misit cardinalem Agennensem, et imposuit in manibus papæ calamum, et simul cum decano, id est, priore episcoporum, cum priore presbyterorum ac priore diaconorum, qui jam erat cardinalis de Farnesio, obtulerunt ei tanquam papæ capitula publica et privata cum supplicationibus aliquibus signandis : quæ ipse accepit et ex eis aliqua signavit. Interim petivimus quo nomine vellet in Apostolatu vocari, et dicit non tenere, sed remittere se ad dispositionem collegii : ipsi autem cardinales hortabantur, ut ipse indicaret, quo nomine vellet vocari, et dixit quod alias inter varias suas cogitationes cogitaverat, quod si unquam Pontifex esset, vellet vocari Leo X, et nunc, si eis placeret, sic vocaretur, sin autem, ut eis placeret ; et multi comprobarunt dicentes, quod si ipsi electi fuissent eo nomine vocari voluissent. Et sic conclusum fuit, me de omnibus semper rogatum accipiente, ut consuetum est. Signatis aliquibus capitulis pro forma potius quam pro necessitate, duximus papam in parvam mansionem, quæ est ad latus Epistolæ noviter ad hoc ordinata ; et aperta ejus fenestella, cardinalis de Farnesio crucem protulit, et novi Pontificis electionem publicavit cum tanto plausu populi, ut credibile vix sit. Omitto clamores hilares cleri et tubarum, et campanarum et bombardarum : et omnia sic erant præ lætitia confusa præ admiratione quod cardinalis de Medicis juvenis ætate annorum triginta septem cum dimidio et de quo nihil unquam cogitatum fuerat, ut multi tam extra quam intra palatium obstupuerunt vix credentes : nos ibidem tunc Pontificem Pontificalibus indumentis paravimus ».

LEO PAPA X.

15. *Electus Pontifex principes de sua electione certiores facit, et Petri Delphini litteris gratulatoriis honoratur.* — Triginta septem tantum annos ipsum tum adeptum consentit Petrus

Bembus [1] additque se, necnon Jacobum Sadoletum a Leone antequam e conclavi exiret, scribas a secretis delectos fuisse confirmatque Massonus : « Concursu, inquit, facto ad Joannem e Medicea gente triginta septem annos natum, quæ est ætas propemodum consularis, illum Pontificem dicunt salutantque idibus Martii MDXIII : id senes ægre ferebant, sed ita convenerit inter adolescentes mediæque ætatis cardinales; propereaque Alfonsus Petrucius cardinalis admodum adolescens creationem Leonis de more populo Romano nuntiaturus erupit in has voces : Pontificem habemus Leonem X ac vivant vigeantque juniores; id enim ab eo prolatum Alexander Bononiensis, funestumque ipsius exitum narrat ». Strangulatum cardinalem Petruccium, cum in Leonem postea conjurasset, deflebit historia. Pergit Paris : « Interea tres cardinales priores ordinum posuerunt nobis adjuvantibus Pontificem super altari sedentem, et singuli venerunt ad præstandam ei reverentiam, osculantes primo pedem, tum manum nudam, et inde faciem ab utroque latere : et multi prælati et oratores, qui jam venerant, etiam pedem et manum osculati sunt cum summa confusione. Inde portatus est in sede gestatoria ad Basilicam S. Petri : cujus canonicis ego jamdudum dederam memoriale de agendis per eos in eo casu, et facta oratione, actisque Deo ac Petro et Paulo Apostolis ejus gratiis, eisdem cardinalibus tribus adjuvantibus assumptus est supra altare : ubi in eo sedens, sicut in capella sederat, audivit priorem episcoporum stantem ad ejus sinistram cantantem ex libro hymnum videlicet : *Te Deum laudamus*; et cantoribus interim prosequentibus hymnum, cardinales venerunt iterum ad reverentiam cum osculo pedis, manus et oris, ut prius fecerant in capella, qua præstita, et simul hymno finito, camerarius, qui est idem prior episcoporum, cantavit versiculos et orationem prout in ordinario : demum vero oratores alii, et prælati multi, ac familiares et amici osculati sunt pedem; quibus ipse Pontifex dedit et manum et faciem. Ultimo postquam cardinales omnes usque ad unum, accepta sub porticu licentia, ad Urbem et proprias ædes abierunt, papa in sede gestatoria delatus est in palatium ». Et infra : « Sequenti die XII fuit congregatio in aula consistoriali », et infra, « et fuit conclusum quod propter septimanam sanctam, quæ instabat, non decere Pontificem non fore presbyterum et consecratum ac coronatum. Itaque die Martis XV factus est presbyter, et die Jovis XVII consecratus, ac die sabbathi XIX coronatus papa repentissime ».

16. Describit pluribus auctor quo ritu initiatus, thiaraque redimitus sit, quam triplici diademate radiantem illi impositam ab Alexandro S. Eustachii diacono cardinale Farnesio Acta [1] Concilii Lateranensis referunt. Cæterum ex iis quæ scribit cardinalis Baronius [2], Leo Nonus potius quam Decimus dicendus esset. Inscripsit vero pro insigni Pontificio sententiam Davidicam [3], qua antea Alexander usus fuerat : *Ad Dominum cum tribularer clamavi, et exaudivit me.* Tum de more principes Encyclicis litteris de acceptis a se Christianæ reipublicæ gubernaculis fecit certiores : de quo etiam ante susceptam Pontificalem thiaram Leonardum Lauredanum Venetorum, Franciscum Gonzagam Mantuæ, Guidonem Rhodi principes admonuerat : « Cum Julius II », inquit in litteris ad Venetum ducem missis, « Romanus Pontifex, quem quidem jam ad se revocare Deus optimus maximus constituerat, rebus omnibus, quæ ad brevi morituros pertinent, sancte compositis, ad extremum unctus, nono kal. Martias de vita placide constanterque decessisset, atque nos, qui tum cardinalem gerebam, cæterique ex eodem collegio principes ejus funeri celebrando præstitutum lege tempus dedissemus, divinæ mentis auram suppliciter precati, qua incœpta nostra cogitationesque proveheret, unum in locum in Vaticano convenimus, ut novum Pontificem more majorum eligeremus. Itaque quemadmodum ei placuit, qui Petrum legit, ut suum vicarium in terris gereret, cujus deinceps munus reliqui summi Pontifices gereremus, omnium cardinalium suffragio nos in demortui locum ad diem V idus Martias legerunt et summum Pontificem creaverunt, etc. Dat. pridie idus Martias MDXIII, ante coronationem. Romæ ».

17. Gratulatus tunc est novo Pontifici de parto honore hisce litteris Petrus [4] Delphinus.

« Leoni papæ X, Petrus Delphinus generalis Camaldulensis.

« Tenebræ erant, hora utique noctis tertia, cum irruperunt in cubiculum nuntii; sed mihi continuo visa est nox sicut dies illuminari. Benedictus Deus, qui benedictionem omnium gentium dedit tibi, et testamentum suum confirmavit super caput tuum : qui in fide et lenitate tua sanctum te elegit ex omni carne. Benedictus, inquam, Deus cujus clementia factum est, ut datus sit nobis pastor bonus, qui dissipati et dilacerati gregis Dominici pia sollicitudine curam gerat : qui vexato discordiis ac bellis contrito benedicat populo suo in pace : qui judicet orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua. Indigebat nimirum Ecclesia Dei tali capite, tanto principe ac duce, quo subnixa atque administrata, feliciora in dies caperet incrementa. Fuisti semper vita et moribus integer, mitis et humilis corde, ut merito te ad apicem Apostolatus divina evexerit pietas. *Super*

[1] Bemb. hist. Ven. l. XII. Masson. in Leon. X.

[1] Acta Concil. Later. ante sess. 6. p. 16. — [2] Baron. to. IV. an. Chr. 963. num... — [3] Psal. CXIX. — [4] Pet. Del. l. XI. Ep. I.

quem, ait, *requiescet spiritus meus nisi super humilem et mansuetum et trementem sermones meos?* Cogitans quæ acciderunt hoc anno tuæ sanctitati considero, *quam sit bonus Israel Deus iis, qui recto sunt corde;* paulo ante pæne abductus in servitutem, mox cœlesti munere miraculose ereptus es, ut fieres paulo post servus servorum Dei, et universalis pater ac dominus. Impleta est in te Scriptura dicens : *Gloriam præcedit humilitas*. Vocatus eras prius in partem sollicitudinis administrandæ Ecclesiæ ; vocatus modo es in amplitudinem potestatis : laborasti per multos annos in remigando ; nunc ad clavum naviculæ suæ posuit te Dominus : sperant omnes non defuturum per gubernatoris sapientiam et studium, quin felici flante desuper aura, post multas tempestates et procellas in portum tutissimum deducantur. Parcat, obsecro, meæ temeritati sanctitas tua, quod in his primis auspiciis promotionis ipsius ausus sim eam interpellare litteris. Non potui me pro meo olim more continere, quin ad te scriberem, in tua potissimum confisus pietate ; neque enim mihi persuadeo, fore te alium in sede majestatis tuæ, quam fueris hactenus aliis inferioribus dignitatibus ornatus ; *in humilitate enim solium tuum*, juxta Isaiæ vaticinium, sublatum est. Florentiæ die XIII Martii MDXIII ».

18. *Selymus insidiatur Rhodo.* — Mox ut renuntiatus fuit Pontifex, antequam etiam pontificale insigne acciperet, universo Christiano imperio summa diligentia prospexit Leo. Minitabatur Turca Rhodiis, contractis maritimo terrestrique exercitibus, uti Julio II antea indicatum fuerat : quocirca universos equites mox Rhodum proficisci jussit, noxarum veniam subsidium militare nummariumve collaturis proposuit : tum Rhodiæ militiæ magistrum ad barbaricos impetus retundendos excitavit [1]. Instruendas etiam in Neapolitano et Genuensi portubus naves ad Rhodum fortissimis præsidiis muniendam curavit [2] ; nec Selymus paratam adversus vim Turcicam Rhodum adoriri ausus est.

Laboranti parte alia Septentrioni ob regis Poloniæ et Prussiæ magistri dissensiones consulere, religioni in Bohemia ob hæreticorum factiones periclitanti succurrere, ad revocandam in obsequium Sedis Apostolicæ Galliam incumbere non omisit in his Pontificatus primordiis, ut afferendæ inferius plures litteræ ostendent.

19. *Lateranense Concilium celebrare prosequitur Pontifex, et anniversario die quo captus fuerat, triumphali pompa ingreditur Basilicam Lateranensem.* — Tum vero Leo nil antiquius habuit [3], quam ut cœptum jam Lateranense Concilium ad felicem exitum perduceret. Quinque jam sessiones celebrarat Julius II, ac sextam ad III idus Aprilis indixerat : verum quoniam Leo novus Pontifex ea die pompa solemni Lateranensem ædem adire constituerat, postridie ejus diei sextam sessionem in XXVII ejusdem mensis extraxit, ac præsulibus Gallicanis et provinciarum senatibus, et aliis omnibus quacumque præclara dignitate præditis, qui Sanctionem Pragmaticam tuerentur, edixit [1], ut ad dicendam causam, ob quam ea, ut dignitati Ecclesiasticæ adversa, rescindi non deberet, comparerent.

« Ad futuram rei memoriam.

« Cum Julius prædecessor, eodem Concilio approbante, negotium et discussionem declarationis, nullitatis, et invaliditatis, ac abrogationis assertæ Pragmaticæ Sanctionis in partibus Gallicanis quodam abusu introductæ, Apostolicæ Sedi, Ecclesiasticæ auctoritati, et sacris canonibus derogantis, dictis fratribus et aliorum prælatorum congregationibus, relationemque discussorum in eodem Concilio faciendam commiserit, Gallicosque prælatos, capitula Ecclesiarum et monasteriorum, parlamenta et laicos illis faventes cujuscumque dignitatis etiam regalis existentes, omnesque et singulos alios sua communiter vel divisim interesse putantes, per edictum publicum, cum ad partes illas tutus non pateret accessus, in certis locis tunc expressis moneri et citari infra certum terminum præfigendum ad comparendum coram Julio prædecessore et Concilio præfatis, causasque dicendum, quare Sanctio ipsa in concernentibus auctoritatem prædictam et Ecclesiasticæ libertatis violationem, nulla et invalida declarari et abrogari non debere, decreverit ; citatioque prædictorum Gallicorum capitulorum, parlamentorum et laicorum præfatorum, cum termino competenti ad comparendum eis assignato duodecima kal. Martii proxime præteriti executa fuerit, diesque comparitionis citatorum et monitorum hujusmodi nonnisi quarto decimo kal. Maii proxime futuri veniat, ut sic citati et moniti in dicta sexta sessione tenenda comparere, suasque rationes allegare possint ; cumque etiam dicta die tertio idus præsentis mensis solemnis processio nostræ assumptionis ad Ecclesiam Lateranensem juxta morem aliorum prædecessorum nostrorum fiet, difficillimumque esset eadem die sessionem et processionem hujusmodi celebrare, ac aliis justis et rationabilibus causis nostrum et dictorum fratrum animos moventibus, de consilio et assensu prædictis, sextam sessionem præfatam V kal. Maii proxime futuri, quæ erit die Mercurii vigesima septima mensis Aprilis, qua causæ hujusmodi cessabunt, ac citati et moniti præfati comparere, et allegationes audiri vel vera contumacia ac-

[1] Ext. de eo lit. apud Petr. Bemb. l. I. Ep. XII. et l. II. Ep. II. — [2] Lib. I. p. 7 et 8. — [3] Ext. de eo ipsius decret. in Actis Concil.

[1] Ext. in edict. in Actis Concil. ante sess. 6.

cusari poterunt, prorogamus, illamque ipsa die V kal. mensis hujusmodi faciendam indicimus. Nulli ergo, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno incarnat. Dominic. MDXIII, II id. Aprilis, Pontific. nostri an. I ».

Proximo die, qui fuit anniversarius cladis Ravennatis, quo ab hoste captus fuerat, solemni pompa ad Basilicam Lateranensem perrexit : « Die Lunæ », inquiunt Acta Synodalia, « undecima mensis Aprilis post divinum officium in Basilica S. Petri principis Apostolorum peractum, ante horam prandii sanctissimus in Christo pater et dominus noster dominus Leo divina providentia papa X diademate Pontificali coronatus solemniter cum maximis mirificisque triumphis honestate, reverentia et honore decentibus per reverendissimos in Christo patres et dominos dominos sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales, patriarchas, archiepiscopos, episcopos, abbates, cum albis mithris atque pluvialibus ornatos, necnon per plures illustres duces et barones, nobilesque Romanos, atque cæterarum nationum homines, de dicta Basilica S. Petri ad basilicam S. Joannis Lateranensis pro nonnullis cæremoniis ibidem faciendis laudabiliter associatus extitit ». Describit pluribus pompæ ordinem Paris de Grassis, deque Alfonso Ferrariæ duce, qui illi interfuit subjicit : « Pro eo actu, ut præsens interesse absque nota posset, quia jamdiu a Julio papa excommunicatus et privatus fuerat, hodie antequam papa exiret, absolvit eum cum reincidentia, tolerando quod posset intervenire etiam in habitu ducali, prout fecit ». Et infra : « Pontifex albo equo vectus est », et infra, « et equus enim fuit ille idem, super quo captus fuit in prælio Ravennatensi; sic enim ipse triumphare in eo voluit, in quo etiam victus fuerat, statuitque ut deinceps nemo mortalis illum ascenderet, quoad moreretur naturaliter ; frænum ejus duxerunt quatuor hi videlicet, dux Ferrariæ, dux Urbini, dux Camerini, et dominus magnificus Laurentius de Medicis nepos ipsius, et hi usque ad fontem, qui est in platea S. Petri pedites ambulaverunt, cum tamen Pontifex ter de more illos invitasset ad equitandum etc. » Successere in id munus alii proceres : reliquos vero ritus descriptos a Paride præterimus, cum iis quæ alibi in Pontificum auspiciis dicta sunt consentiant.

21. *Sessio sexta in qua agitur de bello Turcis indicendo et de concordia inter principes ineunda.* — Digreditur dein auctor ad sessionem sextam Lateranensis Concilii, quæ prima Leone Pontifice celebrata est : « Die, inquit, Mercurii, XXVII Aprilis, MDXIII, fuit tenta sessio sexta in Concilio apud Lateranum, papa Leone X præsente et cardinalibus XXII ac prælatis mithratis XC » : horum nomina in Actis Concilii recensita sunt :« Præter multos principes et oratores, ac barones et nobiles tam Ecclesiasticos quam sæculares, hoc modo, videlicet papa die Martis antecedenti circa horam XX ex palatio Vaticano recessit cum omnibus solitis, perrexit ad Lateranum : cardinales fuerunt in cappis violaceis ; milites Jerosolymitani armati affuerunt custodientes Pontificem ». Et infra : « Demum ingressus (nimirum postridie) Concilium deinde oravit, et inchoata est missa, quam reverendissimus dominus cardinalis Vulteranus episcopus Sabinensis celebravit cum tribus orationibus ut alias. Finita missa, episcopus Modrusiensis longam et bonam habuit orationem ». Fuit is Simon Benignus, qui de expeditione conficienda in Turcas exitio Christiani imperii imminentes peroravit [1], ac repetito altius de postremis schismatibus Avinionensi et Basileensi, ob quæ Barbarorum infidelium furor Orientem depastus fuerat, ac de Bohemica hæresi, tum de summis et exitialibus dissensionibus quæ inter nostros fuerant, dum Græcia, Epirus et Peloponesus concidere ; ad novissimas hac ætate illatas Ecclesiæ clades venit :

22. « Quæ mea, inquit, ætate gesta sunt neminem ex vobis esse arbitror, qui non sicut ego et melius me omnia norit ; quis est enim, ad quem illius nunquam satis deploratæ cladis, quam ante hos viginti annos in Illyrico accepimus fama non pervenerit? Quis est, qui pulcherrimas et ditissimas Orientis atque Epiri civitates ex corde et oculis Christianorum a Turcis nuper erutas non deploraverit? Omitto combustas naves, amissas triremes, desideratum sæpius nostri nominis robur? Quis est prætcrea, qui Jadrensem agrum quinquies eodem anno Turcarum rabie vastatum, et ferro ac flammis desolatum nesciat? Scardona celeberrimi olim conventus civitas oppugnata sæpius, hoc etiam anno, et quod nuperrime vidimus, amissis prope eam quatuor oppidis, ipsa Dei magis quam hominum præsidio defensa est. At in Ecclesia Modrusiensi, cui ego licet indignus nunc præsum, continuas excursiones fieri, villas incensas, castra expugnata, et intra hos duos menses vi capta et diruta abductaque esse, proh dolor! plus quam duo millia Christianorum. Quis est, qui non audierit jam, ingemuerit jam, nisi nos hic in Urbe qui connivemus, obaudimus, dissimulamus? Præterea reliquam Hadriatici maris oram Dalmatiamque omnem, quæ et assiduis incursionibus vel eo maxime infestatur, quod quidquid in ea equitum aut peditum roboris erat, ad Italicos tumultus evocatum est; nisi tamen assiduis Venetorum vigiliis et validissima semper classe defenderemini, tunc etiam, nisi bellicosi essent Dalmatæ, rupto jamdiu eo obice, refractis illis claustris repagulisque, Turcas in Italia coram vidissetis.

23. « Quid de Hungaris dicam ; quibus tan-

[1] Ext. ejus oratio in Actis Concil. Lateran. sess. 6.

tus inest pro Christi nomine pugnandi fervor, ut quantumvis pauci cum magno Turcarum numero congredi non vereantur? Quid de Polonis, quorum ita spectata est in universos Christi hostes strenuitas, ut ab armis in Turcas, Tartaros, Russos, Valachos, et alios ejuscemodi Barbaros exercendis nunquam respirent? Horum præsidio et quibusdam quasi propugnaculis si careretis, experiremini profecto quid Turcarum rabies, quid immanitas esset : experiremini certe quantum sagittis valeant hostes hi, de quibus diximus : videretis proculdubio et sentiretis quam longe volent, quam acute perfigant, et quam avide Christianum sanguinem sitiant, qui equinum bibunt. Illud certe constat, profligatos sæpius a decem annis Hungarorum exercitus, et intra hos sex menses quinque fortissima eorum castra a Turcis in Illyrico esse expugnata, et (quod illis commune est) una cum incolis absumpta. O ferrea Christianorum pectora! O immites Christianos, qui hæc non videant, non audiant, non credant! Unius olim Catonis sententia, et Africana ficus pro concione ostensa senatum populumque Romanum ad delendam Carthaginem impulit; nos amissa sæpius Asia, Africa, et magna jam Europæ portio continuæque Christianorum cædes et lachrymæ nil movent; nos vicinior, potentior, crudelior hostis nil deterret. Sunt hic complures ex nostris, qui post amissas paulo ante uxores cum liberis et fortunis omnibus, ad me miseri confugerunt, consilium et auxilium implorantes. Possem ego quoque vobis hodie, patres, hoc eodem in loco recentia et sanguinolenta istorum vulnera ostendere; sed quousque jam patiemini vicinum hostem? Quandiu eum ut clavos in oculis, et lanceas in lateribus feretis? An expectatis dum parata et deducta tam ingens classis Rhodum occupet, aut Italiam depopuletur? Vereor profecto, vereor et futurum certo certius credite, Patres, ne brevi apud vos cænent, nisi provideatur, qui cum quibus diximus, jam pransi sunt. Multa reticeo, quæ quoniam nostra ætas vidit, et passa, ne alta vulnera incrudescant, non recensere satius existimo. Unum hoc certe nullo pacto prætermittere possum; longe feliciores illos Italis cæterisque Christiani orbis nationibus existimandos, qui pro fide contra infideles perfidosque pugnant, pro sanctissima religione contra fœdissimam sectam sanguinem fundunt, pro Deo optimo maximo contra turpissimum Mahometum corpora telis objiciunt, mortem oppetunt : isti contra, quid pro paucorum potentia, pro privatis odiis, pro simultatibus fecerint, dicat Brixia, exponat Ravenna, referat Etruria, edisserat calamitates suas Cisalpina Gallia, item Transalpina, Flaminia, Liguria : citetur Liris testis victoriæ, inspiciantur urbana sepulchra, recenseatur Hispania, interrogetur Britannia. Quid dicam magis? perlustretur Europa, audiemus profecto clamantem sanguinem de terra, et voces occisorum dicentium [1] : *Vindica, Domine, vindica, Domine, vindica, Domine, sanguinem nostrum, qui effusus est;* et quod detestabile omnino dixerim, parum est Italicum cruorem Italica manu fundi, nisi exteris etiam gentibus hauriendus præbeatur ».

24. Digressus dein Modrusiensis episcopus ad deplorandam suorum temporum corruptelam, quibus in Ecclesia sanctitatis splendor et nitor virtutum obsolevisse videbantur, cum ab hæreticorum persecutionibus intestinis libera conquievisset, ad Leonem et Concilii Patres conversus eos hortatus est, ut restinctis civilibus Christianorum odiis, deletisque Pisani schismatis reliquiis, ad ferendam Orientalibus Turcico jugo pressis opem, avertendaque impendentia reliquis Christi fidelibus exitia omni studio incumberent. Cum hæc dixisset magno eloquentiæ ardore : « Demum », inquit Paris, « data est per papam benedictio et publicatio indulgentiæ decem annorum; quo facto papa, » et infra, « pluviali indutus cum sandaliis accepit omnes cardinales et prælatos paratos ad solitam reverentiam; qui omnes, dum papa indueret sandalia, acceperunt sua paramenta consueta, cum quibus ego etiam pluviali et mithra paratus præstiti reverentiam osculando pedem et non genu, quia adhuc non sum consecratus.

« Præstita per omnes reverentia, habitæ sunt preces, ut in ordinario. Tum indicto silentio, papa fecit sermonem suum, in quo denique conclusit, illud esse Concilium Lateranense verum et legitimum, quod pro reformatione Urbis et orbis, ac pace et quiete in republica Christiana continuare intendebat, prout latius in Bulla et cedula desuper confecta legenda statim. Quo sermone finito, illico jussit procuratori fiscali ac promotori Concilii, quod citarent alta voce omnes habentes mandata tam a principibus et rebus publicis et communitatibus, quam ab episcopis, ut præsentarent ea. Et illico oratores Florentini dederunt suum mandatum in manibus papæ, qui tradidit illud legendum domino Fedræ secretario Concilii; et ipse illud alte legit in pulpito ». Extat in Actis Concilii [2] illius formula mandati, quo Florentini, exeunte anno superiori, Lateranensi Concilio se adhærere professi oratores decreverant, ut illi interessent. Pergit Paris : « Et demum multi procuratores diversorum episcoporum præsentarunt mandata pro illis excusandis. Demum procurator fiscalis et promotor Concilii accusarunt contumaciam prælatorum reliquorum tam non comparentium in Urbe, quam eorum qui erant in Urbe et non comparuerunt in Concilio, et petiit decerni citationem, ut declararentur incidisse in pœnas juris : sed papa non voluit ali-

[1] Apoc. VI. — [2] Act. Concil. Later. sess. 6.

quid respondere. Et similiter iidem procurator et promotor petierunt omitti citationem per edictum contra regem Franciæ super Pragmatica Sanctione tollenda, et papa similiter tacuit nolens respondere, quia sic mihi secrete prius dixerat nolle aliquid contra regem Franciæ attentare ». Flectere illum potius ad officium clementia quam severitate frangere constituerat : jam Juliano Medice fratre interprete de concordia egisse diximus. Subjicit Paris : « Et illico reverendus pater dominus Robertus electus Reginus ascendit ad papam, et pede osculato accepit cedulam, quam in pulpito alte legit super continuatione Concilii et reprobatione conciliabuli, et Indictione septimæ sessionis, quæ erit XXIII mensis Maii : prorogata fuit ad XVII Junii proxime futuri ». Extat ea in Actis Concilii [1], cujus præcipuam partem afferimus.

25. « Ad futuram rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Postquam felicis recordationis Julius papa II prædecessor noster sacrum generale Lateranense Concilium, de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium, de quorum numero tunc eramus, consilio et assensu, laudabiliter, legitime et ex rationabilibus causis, Spiritu sancto cooperante, et in eo quinque sessiones tenuerat sextamque sessionem tertio idus præsentis mensis faciendam indixerat ; nos dicto prædecessore de medio sublato, ex tunc expressis et aliis causis, nostrum et dictorum fratrum animum moventibus, sextam sessionem hujusmodi de eorumdem fratrum consilio et assensu usque in hodiernum prorogavimus. Cum autem in minoribus constituti semper nobis insitum cordi fuerit, generale Concilium, utpote agri Dominici culturam præcipuam celebrari videndi, nunc ad Apostolatus apicem assumpti, honesto utilique desiderio nostro debitum ex injuncto nobis curæ pastoralis officio accessisse conspicientes, rem hanc ardentiori voto et tota animi alacritate suscepimus. Itaque prorogationem hujusmodi per nos factam, approbante eodem sacro Lateranensi Concilio, approbamus, ac Concilium ipsum usque ad perfectionem causarum, propter quas indictum extitit, et præsertim ut inter principes et potentatus Christianos, bellis atrocibus pacatis hostilibusque armis depositis, universalis et firma pax componi valeat : pro qua indefessa sollicitudine nihil pro tam salubri bono intactum relinquendo, omnes conatus nostros adhibere intendimus, prosequi et fine debito terminare velle nostrique incommutabilis animi et intentionis fore et esse declaramus, ut iis quæ ad Dei laudem Ecclesiæque præfatæ exaltationem ac Christi fidelium concordiam pertinent peractis, sancta ac necessaria expeditio contra Catholicæ fidei hostes fieri, feliciterque de illis, Altissimo favente, triumphari possit.

« Ut autem ad tantum perutile Concilium accedere debentes ab accessu hujusmodi quomodolibet non retrahantur ; omnibus et singulis ad celebrationem Concilii præfati per dictum Julium prædecessorem convocatis, aut in congregationibus Conciliorum generalium de jure vel consuetudine interesse debentibus, præsertim Gallicæ nationis, et ad dictum Concilium Lateranense venientibus, schismaticis et aliis quibuscumque de jure communi vel speciali per sententiam seu litteras Apostolicas prædecessorum nostrorum vel Sedis Apostolicæ prohibitis duntaxat exceptis, venientiumque servitoribus, et familiaribus, cujuscumque status, gradus, conditionis vel nobilitatis existentibus, Ecclesiasticis et sæcularibus pro se et eorum bonis quibuscumque, non obstantibus quibusvis censurarum et pœnarum Ecclesiasticarum et sæcularium adjectionibus, contra eos, ex quibusvis causis a jure vel per Sedem præfatam sub quibusvis verborum formis et clausulis generaliter promulgatis, et quas generaliter incurrerunt, per civitates, terras et loca terrestria Romanæ Ecclesiæ præfatæ subjecta ad Concilium Lateranense ad Urbem hujusmodi veniendi, et in ea morandi et libere consulendi, et ab ea quoties videbitur recedendi liberum, tutum, plenum et omnimodum salvum conductum cum plena, libera, tota et omnimoda securitate, atque in vera et infallibili fide Pontificia, approbante sacro Concilio præfato, harum serie damus et concedimus, etc. Dat. Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata, anno incarnationis Dominicæ MDXIII, V kal. Maii, Pontificatus nostri anno I ».

26. Pergit Paris de Grassis in sua synodali historia : « Et ea cedula lecta », ait Paris, « petiit a Patribus de more, an prædicta placerent, et Pontifex primus respondit : *Placet;* demum reliqui cardinales omnes sedentes cum mithris responderunt per verbum : *Placet;* cum quibus ego etiam sedens super meo scabello apud credentiam dixi : *Placet;* et illico unus ex protonotariis simul cum scrutatoribus votorum dixit ante solium papæ : Pater sancte, omnibus patribus placuit illud quod lectum est ex cedula, et ego statim dixi cantoribus, ut inchoarent : *Te Deum laudamus;* et sic factum fuit et sessio illa finita et fuit hora XVII ». Postmodum actum fuisse ait jussu Pontificis a patribus coram tribus cardinalibus in privato cœtu de triplici rerum operosa mole, nimirum de Urbis orbisque Christiani perpoliendis moribus atque ad primævam sanctitatem reducendis, de pace in republica Christiana conciliandа, ac demum de schismate ex Dei Ecclesia exscindendo. Ut vero viginti quatuor præsules ad paranda quæ circa ea decernenda forent sint desig-

[1] Act. Concil. Later. sess. 6.

nati, describit hisce verbis Paris de Grassis [1] :

27. « Die Veneris XIII Maii, de mandato papæ omnes prælati, qui in Urbe fuerant, quique alias in consilio votum habere soliti sunt, convenerunt apud Lateranum in aula superiori jam prius per me composita, et cum tribus cardinalibus prioribus ordinum, videlicet S. Georgii camerario ac Strigoniensi, et de Farnesio, cum protonotariis et scribis ac secretariis Concilii, et aliis officialibus per cursores præmonitis; lectæ fuerunt cedulæ per dominum Fedram stantem in secundo gradu papalis solii, cum cardinales illi tres sederent super solio in tribus gradibus adhærentes quasi sedi papali. Cedula autem continebat quod, cum tria imminerent reformanda, et papa vellet super tribus rebus providere, videlicet super reformatione morum et rerum Urbis et orbis, et super pace et quiete in republica Christiana, et tertio super schismate tollendo; et propterea cum papa Julius elegisset viginti quatuor prælatos simul cum nonnullis cardinalibus, ut super iis deliberarent et consulerent, qualiter rite et juridice prædicta fierent, ipse papa Leo per se prælatos non voluit eligere, sed hujusmodi electionem remittere ad universitatem prælatorum Urbis, ut ipsi eligerent viginti quatuor prælatos, quorum octo reformationi, octo paci, et octo schismati tollendo intenderent simul cum certis cardinalibus præponendis cuique deputationi : et sic lecta cedula, cardinalis S. Georgii fecit verba versus ad prælatos in prædictam sententiam; sed fuit difficultas super modo eligendi, nam omnes diversas sententias retulerunt; et tandem placuit quod omnes et singuli prælati ibi præsentes proponerentur per fabas albas et nigras, nam fabæ albæ affirmabant, nigræ negabant : et sic tandem fuerunt electi viginti quatuor ».

28. Dum hæc aguntur, decretus est a Sigismundo Poloniæ rege orator Joannes archiepiscopus Gnesnensis, qui regia obsequia Leoni X ut vero in terris Christi vicario deferret, ac Polonicæ gentis nomine Concilio Lateranensi se conjungeret : de cujus adventu certior factus Pontifex die vigesima Maii publico edicto [2] septimam sessionem ad XV kal. Julii indixit; tertia vero Junii novos præsules aliis a Concilio designatis adjunxit, qui pacis inter Christianos principes conciliandæ, et Pisani schismatis abolendi, necnon Pragmaticæ Sanctionis rescindendæ rationes in Concilio proponendas expedirent.

29. *Galli apud Novariam cæsi Italia discedunt.* — Interea Italicarum rerum mutata est facies : nam Galli subitam funestamque apud Novariam cladem acceperunt [3]; quippe ea urbs, eversis jam muris, Helvetiorum virtute ita defensa est, ut non modo Galli per late patentes ruinas irrumpere ausi non sint, sed etiam, soluta obsidione, cruentissimo prælio profligati fuerint : Gallorum decem millia circiter, Helvetiorum mille quingenti cecidisse feruntur [1]. De qua victoria Leo Pontifex Maximiliano Sfortiæ fœderato, qui principatum illa sibi asseruerat, est gratulatus [2] :

« Maximiliano Mariæ Mediolanensium duci.

« Allatum est, Helvetios pro tua ditionisque tuæ propugnatione cum Gallis apud Novariam conflixisse, eosque superavisse, ac prope ad internecionem pulsos fugatosque redegisse. Ea res tametsi propter occisorum magnum numerum, qui quidem Christianæ reipublicæ esse usui aliquando potuissent, nostrum animum dolore admodum perculit, tamen pro tua in nos observantia, et nostro in te tuosque omnes veteri singularique amore magnopere gavisi sumus, qui te de statu rerum tuarum deturbare atque expellere sunt aggressi, eorum conatus cogitationesque non solum irritas et inanes fuisse, sed ipsis etiam insignem cladem attulisse. Cujus quidem eventi atque victoriæ Deo optimo maximo, qui te tueri atque defendere voluit, gratias agere, tantorumque beneficiorum summam illi acceptam referre te in primis decet, ut pius in illum esse ac dignus eo munere maxime fuisse videare : quod quidem fiet, si duci efferrique te victoriæ dulcedine non sines, neque statues eos omnes qui contra te aliquid conati sunt usquequaque velle te perdere ac persequi; quam in cogitationem ut incumbas lenissimeque agas, eodem illo nostro in te amore benevolentiaque admonitus vel potius impulsus te rogamus; et quidem valde rogamus, atque si quid a quoquam erratum peccatumque est (est autem fortasse a multis) venia id magis, quam vindicta dignum existimes a te petimus; sic enim melius eorum qui abalienati sunt animos tibi benevolos reddes, neque infirmabis ullam rerum tuarum partem; qui enim potes in ullos animadvertere quin ditionis tuæ homines mulctes ac punias? quod si sæpe facias, tuas ipsius opes debilitaveris, accidet enim id, quod esse tibi exploratissimum debet, ut minus multa perficias, cum timore, non benevolentia erunt negotia constituenda. Extremum illud adjungitur, quod quidem haud scimus an omnium primum atque maximum sit, quod si parces multis, si veniam pluribus dabis, imitatus Dominum fueris, qui tibi vires subministravit ad tui nominis hostes fugandos atque propulsandos, etc. Dat. III id. Junii anno I. Roma ».

30. Prona mox ad victorem omnia fuere, Gallis trans Alpes se recipientibus : Mediolanum et aliæ Insubriæ urbes veniam a Maximiliano

[1] Paris to. IV. p. 37. — [2] Ext. in Actis Conc. Later. sess. 6. — [3] Aug. Justin. l. VI. Petrus Justin. l. XI. Guicc. l. XI. Ferron. in Lud. XII.

[1] Guicc. ubi sup. — [2] Ext. apud Petr. Bemb. l. III. to. I.

poposcere [1], arces vero Mediolanensis et Cremonensis suppetiarum desperatione extremo anno deditæ [2] fuerunt. Conversæ etiam Liguriæ res [3], atque Pontificia et Hispana ope pulsis Adurniis, Octavianus Fregosus Genuæ ducales apices accepit, seque Pontificis clientela communivit [4] : Helveticus et Mediolanensis exercitus in Guillelmum ducem Montisferrati, qui Gallum exceperat, signa convertit, ac Pedemontium et Montisferratensem agrum late vastarunt [5]. De Gallorum fœderati clade factus certior Pontifex Maximilianum Sfortiam [6] atque Helvetios [7] hortatus est, ut clementia in victum uterentur, cum ob tenues opes Gallicæ potentiæ resistere non potuisset, essetque in eo statu, ut etiam si vellet, Gallorum inimicus esse non posset : plurimum etiam operæ ac studii posuit [8], ut eosdem a bello Genuensibus inferendo deterreret, cum Antoniottus et Hieronymus Adurnii eos magnis pollicitationibus pertentassent. Cæterum illius auctoritate Ligusticam expeditionem dissolutam [9] fuisse postea videmus.

31. Quod ad Helvetios attinet; magnam sibi superiori victoria gloriam pepererunt, existimatumque est, tot calamitates in adversarios editas ob susceptum schismaticorum patrocinium; quod etiam indicant Pontificiæ litteræ de eadem victoria ad Helvetios datæ [10] :

« Helvetiis libertatis Ecclesiasticæ defensoribus fœderatis nostris.

« Equidem cum in ea victoria, quam superioribus diebus maximam estis atque clarissimam consecuti, unum illud vel pro naturæ nostræ sensu et lenitate, vel pro credito nobis communis parentis atque Pontificis munere doluerimus, tantum scilicet humani sanguinis effusum esse, tantam Christianorum hominum manum, tamque fortem cecidisse, valde tamen vehementerque lætamur, vos, qui Ecclesiæ Romanæ libertatem defendendam tuendamque suscepistis, vestros et ejusdem libertatis hostes fugavisse, propeque delevisse; qua ex re magna vos gloria magnæque utilitates sunt subsecutæ ». Et infra : « Illud etiam nos voluptate magnopere afficit, quod qui legitimam Dei sponsam vexare, non sutilemque Christi tunicam scindere sunt aggressi, quos quidem, antequam in eam cogitationem atque scelus animum induxissent, omnium rerum gloria florescere videbamus, ut primum se malis conatibus dediderunt, infeceruntque schismaticis pravitatibus execrationumque Julianarum justissimis vocibus tacti percussique sunt, statim illis amare omnia infeliciterque ceciderunt, partaque ab ipsis gloria simul cum regno ad eos, qui aut Ecclesiæ Romanæ parent, aut eam tuentur facile transiisse. Quibus de rebus omnibus agimus maximas immortali optimo Deo gratias, agemusque dum vivemus, qui abalienatos a se desciscentesque respuit, suos autem jacentes sublevat, aut stantes non deserit. Vos autem, quos idem Deus suæ voluntatis esse ministros voluit, charissimos, animoque nostro sensibusque omnibus plane habemus conjunctissimos. Neque vos moveant improborum voces, quæ, ut intelligimus, jactantur, temere illæ quidem atque injuste, nos reliquosque fœderatos nostros, compositis et placatis rebus, vestrum præterea nomen vestramque benevolentiam non curaturos; nam nos quidem ab eo fœdere, quod nobis vobiscum est, quoad vos non pœnitebit, nihil profecto abducet, quin illud etiam dies noctesque cogitamus ac versamus, quonam vos pacto cum omnibus fœderatis nobis regibus ac populis conjunctos facere, atque fœderatos possimus, ut et securiores esse majori fulti præsidio possitis, et eorum omnium adjumento et conspiratione ornatiores, quod Dei benignitate brevi futurum confidimus, etc. Dat. pridie id. Julii, anno I. Roma ». Paulo vero ante Novariensem cladem, nimirum tertia Junii die, Veneti cum Gallis fœdus percusserant, quod clam se firmatum fuisse Leo questus est [1] : at post Gallorum ex Italia discessum Hispanis et Cæsareis armis oppressi fuere, ut dicetur inferius, cum de Pontificio pro iis conciliandis studio agetur. Nunc ad res apud Lateranum, ubi ad consulendum universo Christiano imperio cœtus agebantur, gestas redeamus.

32. *Dissidia inter Polonos et Cruciferos componere tentat Pontifex.* — Cum Polonici oratores, de quorum adventu mentionem factam vidimus, in Urbem mense Junio venissent, eos in celeberrimo Patrum senatu audivit Pontifex, in quo habitam a Gnesnensi archiepiscopo intercisam fletibus et suspiriis orationem de Tartarorum, Moscovitarum, Turcarumque in Christianam rempublicam grassationibus, mutuo Pontificis et principum fœdere reprimendis, ait Paris de Grassis [2] : « Die, inquit, Lunæ, XIII mensis Junii, quæ fuit festum S. Antonii de Padua, Pontifex jussit teneri consistorium publicum pro obedientia per regem Poloniæ præstanda ». Et infra : « Familia fuit multa uno habitu ornata, et obediens omnibus quæ jusseramus : prælatus quidem fuit in habitu solito prælatorum ex colore rosino super equo phalerato et ornato, sed nobilis laicus baro fuit totus auratus cum duplici torque, ac cum magno caractere in pinnaculo bireti, multis jaspidibus intertexto; orationem habuit archiepiscopus longam; nec aliud

[1] Petr. Justin. l. XI. — [2] Guicc. l. XI. in fin. et alii. — [3] Id. ib. August. Just. l. VI. — [4] Bizar. l. XVIII. Folieta. l. XI. — [5] B. Leo apud Petr. Bemb. l. VI. Ep. IX. Guic. l. XI. — [6] Ext. de eo lit. apud Bemb. l. III. Ep. III. — [7] Eod. lib. Ep. VII. — [8] Eod. lib. Ep. XIV, XVIII et XIX. — [9] Bizar. hist. Gen. l. XVIII. — [10] Ext. apud Bemb. l. IV. Ep. I.

[1] Ext. ea de re lit. apud Bemb. l. II. Ep. I. — [2] Paris in Ms. Diar. to. IV. p. 13.

quam plagas et strages Scythicas et Turcicas continentem, in qua etiam invitavit papam omnesque Christianos principes ad resistendum paratui et exercitui magno Turcorum contra reges Poloniæ et Hungariæ : et in ea oratione, quia ex corde loquebatur, pluries lachrymatus est, et pæne defecit præ lachrymis. Sed ego qui semper propter pietatem hujusmodi ad lachrymas ipsum pronum videram, hortatus sum ut bonum cor haberet : et sic animum sumpsit, perseveravitque satis firme usque ad finem. Papa ei multum respondit, et obtulit se cum principibus operaturum, ut satisfiat petitioni regiæ et universæ reipublicæ Christianæ, etc. » Meminit de oratione Jodocus Ludovicus Decius [1] his verbis : « Joannes Laskens apud Pontificem Leonem et Patrum collegium orationem longam et reipublicæ Christianæ necessariam habuit, quæ postea excusa circumlata est; atque utinam ita Patrum animos accendisset, ut sincero animo et vehementi studio dicta fuit ». Perorantem illum eodem argumento in Veneto senatu, ut compositis Christianorum bellis arma adversus gentiles verterentur, se audivisse refert idem auctor, deque legationis ad Pontificem causis hæc tradit : « Summa legationis tum fuit, ut ad Concilium Lateranense nuper a Julio institutum regio nomine orator iret, tum etiam res Pruthenicas paulisper apud Romanum Pontificem infectas tutandas susciperet ».

33. Gravissimæ erant de supremo Prussiæ imperio controversiæ Polonos inter et Cruciferos equites, quibus Albertus marchio Brandeburgensis, qui in perditissimum postea apostatam descivit, præerat : ad quas dirimendas cum plura habita essent colloquia, atque ex iis majus incendium excitandum metueretur, Leo jam mox a suscepto Pontificatu Polonum monuerat [2], ut oratores ad eam disceptandam causam in Concilio Lateranensi mitteret.

« Sigismundo Poloniæ regi.

« Intelleximus, magna quidem cum molestia, inter te atque Albertum marchionem, ut appellant, Brandeburgensem societatis Marianorum Theutonicorum in Prussia magistrum, plurimas atque maximas jam inde a vestris majoribus ortas atque traditas dissensiones extitisse ; eamque ob rem omnes homines, quibus vestræ utriusque rationes atque causæ cognitæ essent, magnopere vereri, ne post eum diem, qui dies erit pridie idus Martias, magnum atque apertum bellum inter vos commoveatur, maximisque cum gentium et populorum, qui vestro in imperio sunt, detrimentis atque cladibus exerceatur ; qui dies præstitutus a vobis fuit : quo die ille statueret utrum a te imperata faceret, an se in libertatem vindicaret. Itaque vel pro nostra in omnem Christi populum cura et studio, vel maxime pro ea voluntate, quam quidem erga te benevolam et propensam in primis habemus, graviter tulimus hoc ingressu atque initio nostri Pontificatus certiores nos fieri, nova jam jamque a vobis bella imminere, novos armorum motus, nova incendia excitari, cum illud in primis cupiamus, eique rei omnem nostram curam et cogitationem adhibendam statuerimus, ut ea, quæ dudum succensa ardere adhuc, flagrareque videntur bella, inimicitiæque magnorum principum modis omnibus restinguantur. Quod quidem Dei optimi maximi auxilio, qui ad se tendentes seque unum respicientes conatus hominum consiliaque non deserit, brevi fore confidebamus. Quamobrem paterno te et amore et studio esse hortandum putavimus, ut cursum atque impetum irarum tuarum tantisper sustineres, dum a nobis legatus amplissima cum potestate istuc venit, qui, vestris causis et controversiis cognitis, quæ æqua sint amice statuat, concordesque vos, si fieri potest, et pacatos reddat ; decernimus enim nostros legatos magnos viros ad plurimas quamprimum nationes mittere : vel tu, si id tibi erit antiquius, rem totam, integrasque partes tuas Lateranensi Concilio jam incœpto agi remittas, atque rejicias ; a quo porro maxime convenit, regum, et ducum, et magnorum principum contentiones controversiasque terminari : quod et nobis erit gratius, ut causa ipsa, cujus nonnullas sæpius partes aliquot ante nos Romani Pontifices recte utrique vestrum consulentes attigerunt, Romæ per Concilium transigatur : et tibi certe cum ad rerum tuarum statum securitatemque conducibilius, tum ad animi tui quietem et tranquillitatem longe aptius, non unum modo Romanum Pontificem, sed una cum ipso etiam reliquos omnes universamque rempublicam vestrarum litium, expostulationum, discordiarum disceptatricem extitisse, cum existimandum sit, quæ totius reipublicæ oculis decernuntur, et rectissime confici, et firma atque solida plane fore. Iniquum etiam est, et profecto miserum, opimas populosissimasque nationes, quæ ad Christianæ ditionis atque gloriæ terminos propagandos, vel propter fortitudinem animorumque robur omnium aptissimæ, vel propter locorum naturam opportunissimæ videantur esse, suis inter se odiis conteri, suis ipsarum simultatibus infringi et debilitari : tum illud vehementer timemus, ne, si vos magnos principes hostes perpetui nostri Turcæ, quos habetis finitimos, conversis contra vos armis, concurrere male animatos senserint, magna ipsi ex ea re lætitia voluptateque percepta operientes, dum vestris cladibus vires opesque vestræ fractæ ac debilitatæ sint, unanimes atque integri vos adoriantur, et magno vestro cum malo (quod Deus omen obruat) Christiano nomini notam aliquam insignem at-

[1] Judoc. to. II. rer. Polon. in Sigism. — [2] Ext. ejus lit. apud Bemb. l. I. Ep. V.

que perpetuam iurant, etc. Dat. XV kal. Aprilis MDXIII, ante coronationem. Roma ».

34. Dum concordiæ rationes interprete Leone exquiruntur, Maximilianus Romanorum rex, qui equitum Prussiæ patrocinium susceperat, Pontificem monuit tum litteris, tum oratoris opera, ut equestris illius Ordinis juribus nec bellica vi, nec pactione a Polono detrahi caveret; quare iterum Sigismundum regem Poloniæ hortatus est Leo [1], ut eam causam, quæ plures contingeret, Concilio Œcumenico, in quo regum controversias excuti convenit, decidendam permitteret; ut firmum ac perpetuum fœdus Polonos inter Pruthenosque coalesceret: « Primum, inquit, tua, deinde imperatoris totiusque Germaniæ, demum etiam nostra maxime interest, quibus quidem ea societas præcipue subest, ei societati præjudicium non inferre ullo modo. Cogitare etiam illud debes, firmam quidem inter vos concordiæ rationem posse nullam inveniri, nullam esse pacem, nulla fœdera diutius permansura, quæ non eorum omnium, quorum interest, consensu voluntateque, sanciantur: id autem nisi Romæ conficitur, quo pacto fieri apte possit, plane non videmus, etc. Dat. kal. April. MDXIII, anno I. Roma ».

35. Renuntiatum deinde Pontifici est, concordiam inter Sigismundum ipsum atque Albertum Pruthenorum equitum principem sancitam fuisse, qui rescripsit [2] longinqua amplius judicia non petenda, sed illud fœdus, si æquum esset, religiose colendum:

« Sigismundo regi Poloniæ.

« Proximis diebus te hortari unis atque alteris litteris non destitimus, controversiam quam cum Alberto Prussiæ magistro aliquot jam annos habes, habuistique cum eorum nonnullis qui ante illum magistri fuerunt, ut aliquando tandem terminari sine armis posset, velles eam sacro Lateranensi Concilio remittere, a quo quidem maxime convenit regum causas disceptationesque judicari: qua in re, si nostris hortationibus animum adhibuisti, quæque te facere ipsi æquum et justum putabamus, ea concordi inter te atque illum voluntate es jam ita complexus, ut ei Concilio uterque vestrum suam causam remittendam statuerit, ejusmodi nuntium læto animo accipiemus, teque de tua ista lenitate atque in rempublicam observantia magnopere commendabimus. Sin quemadmodum et a Thoma S. Martini et ab Achille S. Sixti cardinalibus, qui te summopere diligunt, et quibus incolumitas tua, dignitas, amplitudo magnæ curæ est, nuper intelleximus, lubens ipse paratusque es ad ea pacta fœderaque servanda, quæ quidem solemniter inter vos novissime statuta sancitaque sunt, quæque propediem sunt sancienda, tua ista voluntas etiam atque ad pacem propensus animus nobis plane vehementer probatur, teque magnopere hortamur ab illis ipsis, quas commemoravimus, tum factis, tum iis, quæ fiunt, pactionibus ne recedas, modo ejusmodi sint, quibus arma et discordiæ auferantur, pax atque tranquillitas exoriatur: si enim is exitus istic aut partus jam est, aut comparari modo velitis, potest quid attinet nova judicia quærere? quæ quidem ut suum ad finem perduci possint, neque brevis temporis, neque parvi sumptus propter locorum longinquitatem indigeant, necesse est, etc. Dat. pridie kal. Maias MDXIII, anno I. Roma ».

36. De præcipuis hujus fœderis in Petrikoviensi conventu initi pactionibus meminit Jodocus his verbis [1]: « Interfuit his comitiis Casimirus Friderici (nempe Brandeburgensis principis) filius Alberti magistri frater; res vero omnes inter Polonos et Ordinem, uti ex utriusque commodo videbatur, honestis conditionibus firmatæ fuere. Varii intermedii erant articuli; non multum ex usu omnium facere hoc loco mentionem: suprema hæc summa fuit, admittendum fore in magistratum Albertum, qui Prussiam ingressus majorum more homagia præstare deberet: Polonos dehinc ad Ordinem non suscipiendos: magistro atque Ordini apud Roxolanos et Podolitas certam provinciam perpetuo dandam, ubi pro Ordinis instituto Christianæ fidei hostes excipere possent, cum sancti felicisque belli hujus apud Prussios undique vicinis Christianis copia his temporibus non sit: duo millia item aureorum nummum quotannis a Polonis, quo facilius forte militiæ institutum prosequi valeret, magistro assignanda fore. Has cum cæteris conditionibus Casimirus frater magistri Ordinisque nomine suscepit; a Sigismundo honoribus summis affectus, muneratus dimissus est ».

37. *In pactionibus propositis stare abnuit Albertus Cruciferorum magister supremus, et in Polonos incitat Moscovitas qui prælio superantur.* — At eas pacis leges Albertum respuisse, nec Prussiam solemni ritu præstita fide Sigismundo acceptam referre voluisse, atque eo diffugio usum, Pontifice Cæsareque inconsultis, se pacisci de his non potuisse; atque ita consilia de fœdere ineundo confracta addit auctor. Et quidem Albertum in invidiam dissolutæ concordiæ vocatum apud Pontificem patet ex Leonis litteris [2], quarum exemplum infra scriptum est:

« Alberto societatis Marianorum Theutonicorum magno magistro.

« Intelleximus proxime inter vos pactum sancitumque esse, quid uterque vestrum facere, quibus stare conditionibus debeat; quo ex fœdere erat statutum, ut quæ superessent contro-

[1] Apud Bemb. to. I. Ep. XXII. — [2] Extant ejus lit. apud eumd. l. II. Ep. XIX.

[1] Jodoc. in Sigism. — [2] Ext. apud Petr. Bemb. l. II. Ep. XX.

versiæ inter vos, pactis eæ atque fœderibus ad VIII idus Maias terminarentur, quanto majore possumus studio ac diligentia te plane hortamur, quæ solemniter celebrata inter te et regem Poloniæ pacta conventionesque sunt, eas ne rejicias celebresque : quæ sunt celebranda sic plane si erunt ejusmodi ut bella contentionesque deponantur, securitas atque otium subsequatur; nam si iis istic finis vel paratus jam est, vel parari nobis volentibus potest, quid opus est novorum judiciorum, ad quæ quidem terminanda neque brevissimi temporis neque minimæ impensæ propter regionum longinquitatem uterque vestrum indigebit? quanquam, ut verum fateamur, pupugit nos rumor quidam tibi plane non honorificus, nobis etiam permolestus, qui multorum jam vocibus et sermone percrebuit jactantium per te fieri, abs teque impediri, ne res ad exitum perducatur ; quare his quidem litteris impensius etiam abs te postulamus et petimus, ut quibus pactionibus pollicitus es te staturum, iis nec te laxes fidemque tuam præstes, omniaque agas, coneris, efficias denique, ut pax inter vos conficiatur, neque rex Poloniæ conqueri de te apud nos ullo modo possit, quam plane ad rem vel hortari vel monere non magis nostri muneris est, quod tamen est in primis nostrum quam tui etiam efficere, ne frustra operam posuisse nos appareat ; ita enim et tuæ tuorumque quieti magnopere consules, et tua in nos præclara officia constabunt. Datum pridie kal. Maias MDXIII, anno I. Romæ ».

38. Moniti [1] etiam a Leone fuere Cruciferi equites, ut Albertum ad pacta fœdera accipienda servandaque impellerint, cum illius culpa nondum res perfecta esset, tum ut quæ conficienda erant conficeret, qua dissensio omnis tam indigna Christianis principibus ac publicæ rei exitialis tolleretur, neque amplius Septentrionales nationes, ad Christianam augendam propagandamque gloriam aptissimæ, suis viribus sese contererent. Extractam ad biennium discordiam, ac Prussorum equitum rogatu Moscovitanorum ducem a Cæsare in Polonos concitatum refert Jodocus [2], ac summo conatu eosdem Cruciferos contendisse, ut Pontifex et Cæsar ea lite se implicarent : « Tria, inquit, mox magnæ defectionis indicia apparuere. Primo loco, ut Romanus Pontifex, rejectis pacis perpetuæ conditionibus, denuo decerneret. Secundo loco, ut Cæsareum auxilium his rebus accedere posset. Tertio loco Germanicæ nobilitatis animi exacerbarentur quæsitum est. Primum a Joanne Laskeo archiepiscopo Gneznensi Romæ apud Pontificem et patrum collegium biennio sustinebatur. Secundum apud Maximilianum tanto studio sollicitatum effecit, ut etiam cum Mosco fœdus in hujus rei gratiam susceperit, atque ex ea re Basilius persuasus ruptis fœderibus nuper cum Sigismundo factis, transcensis finibus novum Lituanis bellum intulit, quo fraude ac dolo Smolenceam arcem intercepit, nimirum proximo anno. At paulo post apud Borysthenem summo certamine victus et castris exutus est. Verum postquam Maximilianus de rebus melius edoctus esset, ex jam prope hoste summus factus amicus est. Tertium apud Germaniæ nobilitatem (quam potissimum inflammare studium fuerat), » et infra, « infecta undique re ad illud tempus, quo Cæsar Romanus Hungariæ, Bohemiæ et Poloniæ reges convenerunt ». De eo regum conventu, in quo Cæsar Cruciferos ad faciendam Polono, uti conventum erat, clientelaris officii sponsionem, hortari vel deserere pactus est, dicetur suo loco, necnon de parta a Polonis de Moscovitis ad Borysthenem proximo anno victoria.

39. Inferri vero hoc anno cœptum acre bellum Polonis a Basilio post Helenæ reginæ mortem, et Vilnensis arcis ligneæ conflagrationem, narrat prædictus Jodocus eumdemque Moscovitarum ducem oratores ad Maximilianum Cæsarem misisse, ut regiam coronam ab eo eblandiretur, atque auxilia, et præsertim artifices conflandi librandique tormenta bellica peritos sibi compararet ; proditam autem a Catholicis privati commodi illecebra publicam rem, conqueritur auctor : « Contra nostri sæculi corruptos mores et fluxam hominum fidem exclamare liceat : Proh pudor ! eo res nostra ætate devenit, ut per licentiam agantur omnia : Basilius princeps Moscorum dux, Christianæ reipublicæ hostis, contra Sigismundum Sarmatiæ et Poloniæ regem bellum suscepturus, neque viribus neque consilio quantumvis opibus pollens satis fidens apud Christianos summos principes facinoris alimenta, cum nec usu, nec arte tanto principi bello satisfacere posset, ultro Italorum Germanorumque ingentem numerum obtinuit, qui fidei ac religionis cultu neglecto, barbaricam rabiem ultro in Christianorum vastationem flagrantissimis animis incensam evehunt, factis multis variisque belli machinis et instrumentis, corporibus etiam propriis his facinoribus inserviunt. Adde quod pessimum hominum genus variis ingeniis atque artibus instruunt atque edocent. Sic quondam Turcarum gens formidabilis hominibus pessimis et, quod dicere abhorreo, Christianis opibus valentibus invidiæ atque odii gratia adjuta multis deinde provinciis rempublicam Christianam, proh dolor ! exuit : hincque ingenium natum apparet, ut cum neque consilium, quo libido dominandi expleatur, adsit, extremis artibus ethnicorum auxilia quærantur, qui dum eos a quibus evocantur, et in quos invehendum est juxta amant, fit ut labefactis jam utrinque viribus sæpe uterque ab hoste conficiatur. His artibus hisque studiis Sigismundus princeps Poloniæ rex, totius Christianæ

[1] Ext. apud Petr. Bemb. l. II. Ep. XXI. — [2] Jodocus in Sigism.

reipublicæ murus et antesignanus, jampridem aggressus erat, atque hinc ex bello mox bellum seminatum est. Deus vero optimus maximus labentem jam Ecclesiam suscipiat ».

40. Victum aliquot tumultuariis præliis Moscovitam a Polono hoc anno refert Jodocus [1], inter quæ percelebre illud fuisse, quod exeunte Octobri commissum est, meminit Paris [2] de Grassis, laureatasque Sigismundi de eo litteras solemni ritu promulgatas fuisse : « Eadem, inquit, die (nimirum Dominica octava Januarii) dum papa se vestiret venturus ad Ecclesiam S. Augustini, orator regis Poloniæ præsentavit litteras papæ, quibus significatur qualiter rex ille in vigilia Omnium Sanctorum nuper præterita bellando cum Moscovitis vicit eos fugavitque : ex quibus triginta millia cæsa fuerunt : et quia litteræ illæ erant in vulgari Polono exaratæ, ad oratorem papa illico mandavit eas redigi in sermonem latinum, ut legi possent in pulpito post sermonem, ut de victoria regis Portugaliæ supra jam dixi : et sic factum fuit, nam ipso sermone finito concionator ille legit illas litteras Poloniæ et papa voluisset majora signa lætitiæ fecisse quam fecit ». Sedare hoc Moscoviticum bellum legato ad Sigismundum et Basilium oratore nisus est Leo [3]; Moscovitarum siquidem cum Romana Ecclesia conjunctionem instaurare, omniumque Christi cultorum arma adversus fidei hostes vertere peroptabat, qua de re in omnibus pæne Lateranensis Concilii sessionibus maximo studio et contentione actum est.

41. *Septima Concilii sessio, in qua recitantur litteræ Poloni regis, Sfortiæ ducis, et cardinalium rebellium Concilio tandem adhærentium.* — Interfuisse inter hæc Polonos oratores septimæ sessioni, atque adventus sui causas recensuisse memorat Paris [4] in ejusdem sessionis historia : « Die, inquit, Veneris, XVII Junii, fuit tenta sessio septima in Concilio Lateranensi. » et infra : « Cum jam dies magna esset, ego proposui cardinalibus bonum fore propter multa in sessione illa agenda et tractanda, ut missa non cantaretur solemniter per cardinalem, ut alias sub Julio factum fuit ». Nonnullis interjectis de concione habita subdit Paris : « Papa accepit mithram Pontificiam et omnes mithrati accesserunt ad reverentiam, qui fuerunt omnes mithrati centum et undecim ; et deinde cantatæ sunt preces solemniter usque ad finem. Quibus actis, oratores aliqui, videlicet Poloniæ et Mediolani, ac ducis Posnaniæ in regno Poloniæ, accesserunt ad papam, et obtulerunt litteras super eorum adhæsione Concilio Lateranensi ; et papa easdem litteras tradidit ad manus domini Phedræ secretarii conciliaris legendas in pulpito : post quas etiam multi multorum episcoporum in diversis regnis et provinciis procuratores præsentarunt litteras non ad manus papæ, ut oratores prædicti, sed protonotariorum, excusantes dominos suos principales et jurantes in animas principalium eorumdem ; sed horum litteræ minime lectæ fuerunt in pulpito. Itaque idem Phedra, ascenso pulpito, legit primo litteras, regis Poloniæ super adhæsione Concilii ». Insertum earum litterarum exemplum in Actis Lateranensis Concilii [1], quæ prætermittendæ visæ non sunt, cum plurimam pietatem religionemque spirent :

« Sigismundus Dei gratia rex Poloniæ, magnus dux Lituaniæ Russiæque, etc. dominus et hæres.

« Notum facimus universis et singulis harum seriem inspecturis, lecturis seu audituris, quod posteaquam accepimus dominum olim felicis recordationis Julium II, divina providentia sanctæ Romanæ et universalis Ecclesiæ summum Pontificem, pro defendenda sanctæ Romanæ Ecclesiæ unitate, et sanctissima contra Catholicæ fidei et crucis Jesu Christi hostes expeditione suscipienda, Concilium generale in Laterano indixisse, memores officii ac debiti nostri, quo eidem sanctæ Romanæ Ecclesiæ matri nostræ sumus adstricti, pro cujus honore et tranquillo statu omnes vires nostras effundere semper parati sumus, de certa nostra scientia, ac universorum regni ac dominiorum nostrorum principum spiritualium et sæcularium, procerum, communitatum ac militiarum consilio et coassensu, reverendum in Christo patrem dominum Joannem Ecclesiæ metropolitanæ Gnesnensis archiepiscopum, et regni nostri primatem, et magnificum Stanislaum de Ostrorog (Osteroh) equitem auratum palatinatus castellanum, nostros et regni nostri consiliarios, sincere dilectos, quos etiam nuper piis paternisque monitis prædicti olim Julii summi Pontificis ad infrascripta designatos legaverimus, eosdemque ad sanctissimum in Christo patrem et dominum dominum Leonem Decimum divina providentia ejusdem sanctæ Romanæ ac universalis Ecclesiæ summum Pontificem modernum, et sanctam Sedem Apostolicam, ac sacrum Lateranense Concilium, sicut in quantum cœptam prosecutionem habuerit, oratores designavimus, et designamus, et deputamus harum serie litterarum, dantes illis plenam et omnimodam potestatem pro nobis ac regnis, dominiis, principibus spiritualibus et sæcularibus, proceribus et populis ditioni nostræ subjectis, coram eadem sanctitate domini Leonis X papæ moderni comparendi, ibidemque obedientiam juxta majorum meorum consuetudinem præfato sanctissimo domino nostro novo præstandi, et recognoscendi eumdem sanctissimum dominum nostrum papam esse verum, unicum et indubitatum Pontificem, et domi-

[1] Jodoc. in Sigism. — [2] Paris to. IV. p. 87. — [3] Jodoc. ubi sup. — [4] Paris to. IV. p. 44.

[1] Ext. in Actis sess. 7.

nici gregis pastorem, et in sacro Lateranensi Concilio dicendi, proponendi, atque quæ regno nostro opportuna sunt petendi, agendi, tractandi omnia et singula, quæ ad celebrandum et concludendum ipsum sacrum Concilium, et quæ in eodem proponentur et tractabuntur : necnon ad dictæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ et membrorum ejus unionem, Christianæque religionis augmentum, atque ad sanctissimam et a nobis desideratam in ejusdem Christianæ et Catholicæ fidei hostes expeditionem, et quæ ad obedientiam consuetam præstandam fuerint necessaria seu opportuna, etiamsi talia forent, quæ mandatum exigerent magis speciale quam præsentibus est insertum, et quæ ipsimet faceremus seu facere possemus si præsentes adessemus, promittentes, nos ratum, gratum, validum, atque firmum habituros, quidquid in prædictis et quolibet eorum per dictos nostros oratores actum et gestum fuerit. In quorum fidem et testimonium præsentes scribi et sigillo nostro sigillari fecimus. Dat. Poznaniæ decima mensis Aprilis, anno Domini MDXIII ».

42. Lectæ postea sunt coram Patribus Maximiliani Mariæ Sfortiæ Vicecomitis ducis Mediolanensis litteræ, quibus ille inter alia principatum paternum Julii ope sibi restitutum professus est [1] : « Neque, inquit, unquam ex animo excidet occupato parentis mei statu, id ipsum, quod patria procul vixi, serenissimi Cæsaris beneficio tectum me vixisse ; et nisi inter cæteros beatissimi Julii II arma Gallum hostem pepulissent, frustra a me per hæc tempora parentis mei principatus desiderari potuisset : collibens igitur, atque omni studio id Lateranense Concilium accedo, cui, nisi impius atque ingratus esse velim, deesse nusquam debeo. A sancta nostra matre Ecclesia separare me iniquissimum esset, præsertim cum id ipsum, quod sum, Apostolicæ Sedis et sanctissimæ ligæ Romanique Cæsaris beneficium esse agnoscam ac fatear, etc. Dat. Papiæ IX Maii MDXIII ». Lectæ, et jam postmodum Francisci marchionis Mantuæ et ducum Mazoviæ litteræ : « Postremo », inquit Paris de Grassis, « idem Phedra legit quamdam cedulam, sive litteras patentes Bernardini Carvagial et Frederici Sanseverinatis olim cardinalium subscriptas manibus eorum prius ; per quas ipsi confitebantur errorem suum, et confitebantur Concilium Lateranense esse legitimum ac verum etiam mirum, et promittebant velle illius sanctionibus stare, et approbarunt omnia ibidem acta fuisse bene et sancte gesta, et precabantur Pontificem et omnes de Concilio perseverare de bene in melius et velle habere pro commendatis, etc. Quæ lectio sic placuit patribus, ut Deum benedixerint ». Periisse has litteras, quæ gravioris erant momenti, refert Actorum scriptor ; cum Thomas Phedra, qui perlegerat eas retinuisset, deinde de vita migrasset : in iis autem non se appellasse cardinales observat Guicciardinus. Pergit Paris :

« Ultimo episcopus de Columna, qui fuit reverendus pater dominus Pompeius, episcopus Reatinus, venit ad papam cum rotulo cedulæ legendæ, et habuit licentiam legendi, et ascendens pulpitum legit eam ad longum : et continebantur in ea cedula hæc tria, videlicet, quod prorogabitur terminus contra prælatos nationis Gallicæ super Pragmatica Sanctione usque ad octavam sessionem : secundo quod ab hoc termino usque ad octavam sessionem reformarentur omnes Urbis officiales, et in octava sessione referretur qualis reformatio inventa fuerit : tertio deputarentur legati et nuntii Apostolici ad principes Christianos super pace universali, qua facta, posset contra infideles procedi ». Tantæ autem molis rem Leo ita decernebat :

43. *Missi legati ad principes pro pace publica conciliando.* — « Leo, etc. ad perpetuam rei memoriam.

« Sacro approbante Concilio, ad reges, principes et potentatus legatos et nuntios pacis vigiles, doctrina, experientia et probitate insignes pro tractanda et componenda universali pace mittere disposuimus et decrevimus, utque arma deponant, Domino auxiliante, quantum in nobis est, pro viribus laborare et operari, regumque et principum et potentatuum hujusmodi oratores in ipso Concilio præsentes pro Apostolicæ Sedis reverentia fideliumque unione requirimus, ut regibus, principibus et potentatibus suis respective hæc significent, eosque nostro nomine hortentur ad ipsos legatos Apostolicos benigne et honorifice tractandum et audiendum, votisque nostris tam justis et piis per eos illis exponendis satisfaciendum : quod eos facturos credimus, ut quanto citius fieri poterit et absque legitima excusatione per nos mittendi legationis munus eis impositum sponte suscipere, et susceptum viriliter adimplere possint, ac Patre luminum, a quo omne datum optimum est, favente, pax ipsa tractari et componi, eaque composita sancta et necessaria contra infidelium rabiem Christianum sanguinem sitientium expeditio fieri valeat, et pro totius Christianitatis securitate et quiete feliciter terminari, etc. Datum Romæ in publica sessione in sacrosancta Lateranensi Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicæ MDXIII, XV kal. Junii, Pontificatus nostri anno I ». Renovatum hoc decretum in proxima sessione visuri sumus ; de cujus Indictione hæc habet Paris : « Et demum fuit prorogata octava sessio ad diem XVI kalend. Decembris, id est, diem Veneris XV mensis Novembris : et placuit omnibus forma cedulæ, licet aliqui dixerint esse tunc

[1] Ext. in Actis Concil.

legatorum et nuntiorum faciendam creationem et non differendam. Quo facto, cantores cantarunt, *Te Deum laudamus*; et sic finis septimæ sessionis.

« Cum autem papa ex palatio ad basilicam descenderet sonavit hora duodecima, cum vero rediret, sonavit decima septima : et in hoc reditu fœmina quædam, quæ jam pluribus annis vexata fuerat a legione dæmonum, et nullo modo potuit liberari, fuit præsentata ante papam transeuntem ; qui firmavit se et super eam dixit : *Credo, Pater noster*, signans continue illam. Porro, bone Deus, quid viderunt ibi oculi mei ! non fœminam vidi, sed nescio quid horribile, quod referre non scio ».

44. *Cardinalibus schismaticis restitutus honor et celebrata per Urbem lætitia.* — Paucis post diebus Carvajalus et Sanseverinas antea ob Pisanum conciliabulum a Julio papa honore cardinalitio dejecti, quos a Lateranensi Concilio errati veniam poposcisse publicis litteris vidimus, de Pontificis et Patrum clementia concepta spe certissima, ad Leonis pedes supplices se contulerunt ; quos egisse jam ante de concordia refert Guicciardinus [1], deque restituenda iis sacra purpura disceptatum, diuque Cæsaris et Hispaniarum regis oratores, necnon Sedunensem et Eboracensem cardinales reluctatos, remque velut Sedis Apostolicæ majestate indignam, cujus exempli pernicies posteritati propaganda esset, execratos, ac Julii II qui morte sibi imminente severum in eos boni publici causa se præbuisset, constantiam intulisse. Verum Leonem in mitiorem partem flexisse mentem ac nomen Pisani conciliabuli clementia quam acerbitate extinguere maluisse, nec Ludovici Francorum regis, qui pro iis deprecator accesserat exasperandum animum censuisse. Quomodo vero a Leone admissi in gratiam fuerint, describit accuratissime Paris [2] hujusmodi ritus præcipuus moderator : « Die Lunæ xxvii Junii, sanctissimus dominus Leo dixit mihi hac nocte præterita duos olim cardinales nunc schismaticos, videlicet dominum Bernardinum Carvavagial Hispanum, et dominum Fredericum Sanseverinatem Mediolanensem, Urbem ingressos esse, et intra palatium pernoctasse, sic volente papa ; quoniam hoc ipso mane in consistorium ipsi ingressuri essent, ac veniam de erratis suis petituri : propterea veniam eis velle dare, et restituere eos dignitati cardinalatus, et dignitatibus omnibus aliis pristinis reintegrare ». Et infra :

45. « Cerimoniæ tales fuere ; quia ego ivi pro schismaticis duobus, qui erant in camera, quæ adjacet logiæ, et jussi eos deponere rubea bireta, quibus in capite tegebantur, et jussi eos, ut violacea aut nigra haberent, licet ex cautela ipsi duo acceptis biretis violaceis in manibus suis, quasi illa vellent in caput suum ponere, non posuerunt, sed illa semper in manibus tenuerunt, tanquam si vellent rehonorare honorantes seipsos ; quod cum papa postea intellexisset, risit mirabiliter cum cardinalibus : similiterque jussi capucium deponerent, quo super spathulis ad collum tegebantur ; et licet hæc ægre ac vix facere vellent, tamen deposuerunt, et tanquam simplices archipresbyteri aut gradati venerunt in mantellis simplicibus absque ullo honore prælaturæ omnino positive et simpliciter. Cum ingrederentur aulam consistorialem primo quidem in ipso aditu ambo usque ad terram genuflexi sunt, et demum progressi usque ad quadraturam, quæ in medio aperta fuerat prius per me, iterum genuflexerunt, et tertio in ipsa medietate quadraturæ ante Pontificem genuflexerunt, et in ipsa genuflexione permanserunt, usquequo ipsi dixissent quidquid vellent, et donec papa eisdem ad longum respondisset, ac quod legissent bis, id est, singuli per seipsos cedulam longam scriptam in uno folio integro.

46. « Dixit autem primus ex eis Bernardinus Carvagial videlicet : Beatissime pater, dies clara illuxit nobis, quia vidimus salutare Dei nostri. Vidimus nuper faciem tuæ sanctitatis, et thronum tuæ majestatis, quam nos præ multitudine iniquitatum nostrarum videre non meruimus, nec meremus : propterea nec oculos attollere præsumimus, quia peccavimus, injuste egimus, iniquitatem fecimus. Domine, miserere nobis, et miserere, inquam, quod petimus ante pedes tuos prostrati, nec despicias peccata nostra, quia peccavimus super numerum arenæ maris. Et hujusmodi moralia et humillima verba dicendo papa argutissime et elegantissime respondit dicens, quod licet mater Ecclesia solita sit omnibus ad se venientibus remittere injurias et reatus, tamen Ecclesia ipsa nimis remisse ac gratiose parcendo sæpe invitat reos ad delinquendum, unde ne ipsi possent de reatibus eorum gloriari, statuerat dignis sceleribus vindictam impendere ; et demum enumeravit omnia malefacta istorum in tantum, quod ipsi verecundabantur, et dicebat eis : Nonne fecistis hoc et illud, et illud aliud, etc. ad quæ ipsi nescientes replicare confessi sunt omnia ; unde papa dixit eis : Quid ergo videtur vobis quod mereamini de hujusmodi tam atrocibus sceleribus, per quos non defuit, quin mater vestra sancta Ecclesia Romana, a qua tanquam benefica tot beneficia receperatis, in lupanare descenderit et profundum vituperiorum ? Dicite ergo vos ipsi de vobismetipsis sententiam ; et cum tacerent quasi flentes papa porrexit eis quamdam cedulam, ut illam primo plane ac caute percurrerent, et si contenta in ea vellent observare, et jurarent velle observare, quod ipse eis beni-

[1] Guicc. l. xi. — [2] Paris to. iv. p. 17.

gnitatem Sedis Apostolicæ impartiret. Unde Bernardinus primus eam accepit et legit semiplane et tandem dixit se velle observare omnia. Et tunc papa respondit : Ergo illam alte legatis ut ab omnibus istis cardinalibus intelligamini. Cui Bernardinus : Non possum, inquit, clarius loqui, quia raucus sum ; unde papa aperta voce dixit : Non potestis clarius loqui, quia non habetis bonum stomachum : videte quia estis in libertate vestra et si vultis recedere, recedite unde venistis, ac si non vultis contenta in cedula observare, quia videantur vobis esse gravia, nos remittemus unumquemque vestrum ad Florentiam, unde sub salvo conductu nostro liberi venistis. Si autem vultis observare et vere ad gremium matris Ecclesiæ Romanæ reverti, nos recipiemus vos. Itaque legatis et promittatis, aut abeatis ; tum Fredericus Sanseverinus acceptam cedulam legit alte, ut ab omnibus cardinalibus audiretur ».

47. Concepta vero illa erat hisce verbis [1] : « Nos Bernardinus de Carvagial et Fredericus de S. Severino olim nube schismatis obducti, supernæ illustrationis lumine et gratia serenati, compertoque schismatis laqueo, quo tenebamur, prævia diutina nobiscum deliberatione pertractantes et renuntiantes, ad abundantem cautelam omnibus et singulis protestationibus et secrete et coram notario et testibus hactenus factis, quarum tenores et clausulas ad hoc, ut omnino hic pro specificaliter expressis, et perinde ac si de verbo ad verbum insererentur, pro insertis legitime volumus proprie et spontanea voluntate, non autem metu, sed in loco tutissimo ac in libertate nostra plenaria constituti, ac sinceris cordibus ad unitatem Sedis Apostolicæ divina gratia duce reversi sumus ; et ne non pura mente, sed simulate reversi existimaremur, a sanctitate vestra, sacro cardinalium collegio erratorum nostrorum veniam humiliter postulamus, supplicamusque ut sanctitas vestra pro nobis ad Deum maximum, cujus vices in terris gerit, intercedere dignetur. Spondemus etiam et voluntarie promittimus sub casu ordinis et dignitatum, ac etiam cardinalatus, si ad eam nos restitui contigerit, et anathematis obligatione, tibi Leoni X Pontifici maximo, vero et indubitato Christi vicario, et per te S. Petro Apostolorum principi, nos nunquam quantumlibet suasionibus, aut quibuslibet causis, quæsitove colore, aut ingenio ad schisma, de quo Redemptoris nostri gratia erepti sumus, reversuros ; sed semper in unitate sanctæ Ecclesiæ Catholicæ, veraque obedientia sanctitatis vestræ per omnia et in omnibus permansuros, et cum reverendissimis dominis cardinalibus, si ex sanctitatis vestræ et eorum clementia ad ordinem eorum restituemur, benigne pacificeque, ac sine rancore scandaloque aliqua ratione prædictorum præteritorumque, seu ex alia quavis causa conservaturos : et juramus per Deum omnipotentem, et per hæc sancta Dei evangelia, quæ in manibus nostris tenemus, nos in unitate prædicta permansuros, et omnia et singula supradicta et infra dicenda observaturos, sub pœna perjurii, et aliis supradictis, et infra diem. Et licet nuperrime per cedulam nostris manibus scriptam, atque in sacro Lateranensi Concilio publicatam schisma prædictum abjuraverimus, ad puritatem tamen cordium nostrorum ostendendam, specialiter et expresse Pisanum conciliabulum ejusque indictionem, ac omnia et singula in eo gesta anathematizamus, ac pronuntiamus, credimus ac singulariter confitemur irrita et inania ac nullius roboris vel momenti, et a non habentibus auctoritatem gesta et facta ; quin potius temeraria ac præsumpta. Consentimus autem sacrosancto Lateranensi Concilio tamquam unico et vero, illudque confitemur legitime, juste et ex legitimis causis indictum, omniaque et singula in eo gesta, et specialiter vel generaliter, contra personas nostras, necnon omnes et singulas condemnationes et sententias latas contra nos per bonæ memoriæ Julium papam II prædecessorem vestrum, et omnia et singula contra Pisanum conciliabulum gesta et facta, rite et recte ac juste facta pronuntiamus, credimus et simpliciter confitemur. Promittimus insuper omnem pœnitentiam, quam sanctitas vestra pro nostris erratis nobis duxerit injungendam, benigne ac humiliter suscepturos et opere completuros. Volumus etiam obligari, et per præsentes promittimus sub pœnis supradictis, ac contra schismaticos a sacris canonibus inflictis, et in ampliori forma cameræ, quod omnia et singula supradicta firma et illæsa perpetuo observabimus, rogamusque te notarium hic præsentem, ut super prædictis omnibus et singulis, ac cedula hujusmodi, unum vel plura et in ampliori forma cameræ conficias Instrumentum et Instrumenta. Ego Bernardinus Carvajial supradictus juro ut supra ita esse. Ego Fredericus de S. Severino juro, ut supra ita esse. In fine ambo dixere sic velle observare, et papa mandavit ut propria manu quisque subscriberet, et subscripserunt, et dederunt eam in conspectu papæ notario, qui fuit Laurentius de Laureliis, Amerinus, notarius cameræ Apostolicæ, rogantes eum ut scriberet eam in Monumentis Archivii Apostolici ; et jurarunt ambo tactis Scripturis illis. Et hoc facto, papa, qui mithratus et paludatus erat, deposita mithra legit sententiam, quam de consilio eorum conceperat et absolvit illos, et reintegravit ad omnia, ut prius erant, ac etiam ad cardinalatum, et ad ea beneficia, de quibus nulli hactenus provisum fuisset, et ea beneficia erant in Francia ;

[1] Paris to. IV. p. 50.

copia sententiæ absolutoriæ est infra notata :

48. « Auctoritate omnipotentis Dei ac beatorum Apostolorum ejus Petri ac Pauli ac nostra absolvimus vos ab omni vinculo excommunicationis omnibusque aliis censuris et pœnis, quacumque auctoritate in vos et vestrum quemlibet ex causa schismatis nuper per vos abjurati, seu alias quomodolibet latis seu comminatis, seu alias per vos quomodolibet incursis ; et eadem auctoritate restituimus vos unioni sanctæ matris Ecclesiæ ac participationi sacramentorum, et unitati fidelium in forma consueta. Vos insuper et vestrum quemlibet ad famam, honoresque et dignitates quascumque et beneficia Ecclesiastica, de quibus hucusque per Sedem Apostolicam non est alteri provisum, etiam cardinalatus, necnon adversus irregularitates et inhabilitates, et adversus sententias, etiam privationis et condemnationis, seu litteras quascumque, quarum tenores, perinde ac si de verbo ad verbum exprimerentur, pro expressis haberi volumus, præmissorum occasione in vos etiam per felicis recordationis Julium prædecessorem nostrum, seu alias quomodolibet, et quavis occasione vel causa emanatas, seu quomodolibet per vos hactenus incursas, ac ad omnia et singula, quæ pro præsentis actus expeditione necessaria sunt, seu quomodolibet opportuna, sine tamen juris alieni etiam ex causa præmissorum seu alias quomodolibet quæsiti præjudicio, restituimus et plenarie integramus, supplentes omnes et singulos defectus in præsenti actu quomodolibet intervenientes. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.

49. « Quo facto illi surrexerunt, et papa jussit quod mantellis, quibus erant induti spoliarentur, et cuique ante genuflexo posuit primo biretum rubeum, deinde tangens rochettum jussit nobis, ut rochetta imponeremus, et similiter cappas ex camellotto violaceo more cardinalium : tum ipsis ante se genuflexis singulis imposuit capellum non novum sed usitatum aliunde commodatum, nihil tamen dicendo ; et ipsi surgentes, licet genuflexi esse deberent, legerunt formam juramenti, quod est in libro juramentorum sub rubrica, videlicet, *forma juramenti quod novi cardinales præstant Romano Pontifici :* et lecta forma ac præstito effectualiter juramento, de quo socius meus fuit rogatus, papa recepit singulos ad osculum pedis, manus, et oris more solito cum multa charitate, dicens primo cardinali Bernardino : Tu nunc es frater meus et pater meus, quia voluntatem meam fecisti ; et tu es tanquam illa ovis, quæ in Evangelio perierat et inventa est. Itaque gratulemur et exultemus in Domino. Demum similiter etiam dixit commodissima verba cardinali Sanseverinati, et misit eos ad oscula cardinalium omnium, qui tunc, et non prius, assurrexerunt eis, et osculati sunt omnes. Demum reversi ad papam petierunt in quo loco placeret dare eis sedem seu stallum ; et papa jussit mihi ut cardinali S. Crucis darem locum et stallum in loco ejus antiquo et solito, qui erat post priorem episcoporum, id est, ut esset secundus in ordine, et Sanseverinati dedit similiter locum suum antiquum, qui fuit diaconorum decanus : et sic fuit. Quo facto, papa petiit a me an aliquid restaret agendum : dixi quod ipsi integrati deberent agere gratias suæ sanctitati in ampla forma ; et papa dixit satis hoc fuisse quod factum hinc inde fuit. Dixi postea quod sua sanctitas posset aliquam expeditionem facere in consistorio ubi illi darent votum suum tanquam jam perfecti cardinales : et sic fuit factum, Pontifice adhuc in pluviali et mithra persistente usque ad finem consistorii illius. Pontifex omnibus factis imposuit cuique eorum pro pœnitentia, ut singulo mense jejunarent per unum diem ad vitam eorum ; et casu quo non possent jejunare, visitarent duas Ecclesias una die quolibet mense ad vitam eorum : cardinales fuerunt præsentes num. XXI, tres alii in Urbe præsentes non voluerunt venire, quantumcumque a Pontifice rogati ut venirent. Ii fuerunt cardinalis Anglicus, et alter Sedunensis, sed tertius vere fuit infirmus perpetuus et est cardinalis S. Petri ad Vincula, qui erat et est vicecancellarius ». Proximo ineunte anno, IV Januarii, Pontifex etiam omnes Bernardini cardinalis familiares, qui censuras ob secutas ejus partes contraxerant, pristinis juribus honoribusque restituit [1]. Ob tributam iis veniam plurima in Urbe tota lætitiæ signa sunt edita ; ac proximo die Pontifex Cæsarem de his omnibus certiorem fecit [2] : restitutum a se pristinum supplicibus cardinalatus gradum, abolendique schismatis Pisani præcipuo se studio ductum fuisse.

50. « Maximiliano Romanorum imperatori designato.

« Heri, quemadmodum Deo optimo maximo placuit, qui delinquentium interitum non vult, sed ut eos pœniteat et vivant, Bernardinus Carvajalis episcopus, et Fredericus Sanseverinas diaconus cardinales, quos ante, propterea quod in Dei Ecclesia sacrosancta atram perniciosamque schismatis nebulam excitavissent, Pisanumque conciliabulum conflavissent, Julius II Pontifex maximus cardinalatus amplitudine ac munere sacerdotiisque omnibus mulctaverat, privatosque reddiderat, aura zephyri cœlestis afflati ad veram pœnitentiam revertentes, frequenti fratrum nostrorum cardinalium conventu, populari in veste ad pedes nostros demissi supplicesque se projecerunt, veniamque suorum erratorum et delictorum precibus omnibus petiverunt, paratosque se dixerunt esse

[1] Lib. I. Brev. p. 1. — [2] Ext. ejus lit. Bemb. l. III. Ep. I.

quamque pœnam quam ipsis statuissemus eam luere et perpeti animis libentissimis, pollicitique sunt se posthac sacro Lateranensi Concilio semper adhæsuros, semper nostræ fratrumque nostrorum voluntati mandatisque obtemperaturos : quod ipsum, tametsi antea per eam schedam manu sua scriptam fecerant, quæ in postremo ejusdem Concilii die perlecta pœnitentiam eorum humilitatemque declaravit ; idem tamen multo quidem clarius atque apertius præsentes egerunt, Pisanoque concilio repudiato altera a se perlecta scheda pleniore scilicet expressiorisque sententiæ, planeque submissioris quæcumque in eo acta essent damnaverunt magnopereque improbaverunt : quamobrem nos, quos quidem a lege universæ Christianæ reipublicæ Deus posuit, ut nemini vere pœnitenti pietatis suæ, cujus nos ministros esse voluit, fores occluderemus, humilitatem eorum, confessionem, pœnitentiam, gratissimum Deo sacrificium sperantes futuras, eos ambos paterne quidem antea reprehensos atque castigatos, eorumdem cardinalium consensu ad cardinalatus officium, dignitatem sessionemque, qua prius utebantur, restituimus. Quod eo libentius fecimus, quod perniciosum illud schismatis vulnus, quo tunc Ecclesia Dei scissa disjectaque ab illis non solis fuit, eorum duorum ad veram pœnitentiam reditu coire plane jam sanarique videbatur. Ad cujus quidem schismatis nomen extinguendum atque delendum, ipsi certe negligentiores ac dissolutiores si fuissemus, tuæ tamen prudentes hortationes nos in primis excitare potuissent, ut nihil prætermitteremus, quod ad negotium conficiendum ad exitumque perducendum posse aliquid afferre opis et facultatis videretur. Itaque cum per nos ipsos nihil æque unquam optavissemus, quam in Dei sponsæ vultu eam notam cicatricemque aboleri, te hortatore libentius atque proclivius in eam cogitationem incubuimus, ut eos viros, quos commemoravimus, abalienatos dudum a republica desciscentesque, ad veritatis fontem recta redeuntes via, amice paterneque exciperemus : qua omnino de re non solum nos, sed universa Urbs visa est magnam voluptatem cepisse, seque admodum audito ejuscemodi humilitatis, pœnitentiæ, restitutionisque nuntio exhilaravisse. Ipsi autem maximas Deo gratias cum egissemus, qui suos de alienis facit, quique nobis dedit tanti sceleris comprimendi facultatem, hæc tibi omnia in primis duximus esse significanda ; quem quidem pro tua in rempublicam conservandam atque amplificandam cura, studio, diligentia, labore plane scimus libenti animo has litteras perlecturum ; in quibus erit utrarumque, de quibus mentionem fecimus, schedarum, et cum iis abolitionis nostræ eorum peccati, restitutionisque ad priorem statum, exemplum, quo cognoscere singula melius atque facilius possis, etc. Dat IV. kal. Julii anno I. Romæ ». Certiores pariter de more eadem de re alii reges ac principes facti videntur.

51. *Scriptor Actorum Conciliabuli Pisani veniam poscit et obtinet.* — Porro infelices reliquiæ conciliabuli Pisani, ultrice cælo, nultibi firma sede stare poterant ; Pisis enim Mediolanum, ut vidimus, dein Mediolano Astam, Asta Lugdunum translatæ fuerant, ac brevi dissolutæ, cum imprudentissimi flagitii schismaticos etiam puderet : inter quos abbas Subastensis, conciliabuli protonotarius Actorumque scriptor, qui plura pro conciliabulo in lucem ediderat, ad Leonem perfugit, ac veniam a clemente Pontifice obtinuit, ut ex Leonis Diplomate [1] constat :

« Dilecto filio Zachariæ Ferrerio Vicentino, sacræ paginæ et juris utriusque doctori, abbati Subastensi.

« Dilecte fili, salutem, etc. Nuper nobis exponi supplex fecisti, quod licet monitorium jam dudum a felicis recordationis Julio papa II prædecessore nostro de venerabilium fratrum suorum S. R. E. cardinalium in curia sua tunc degentium, de quorum numero eramus, consilio, contra damnati conciliabuli Pisani auctores, fautores, illique adhærentes, seu auxilium, consilium, favorem, vel obsequium quomodolibet præstantes emanatum, contentaque in eo te minime laterent ; tu tamen, qui sacræ paginæ et juris utriusque doctor existis, non tantum a principio, cum de convocando dicto conciliabulo agi cœpit, pro ejusdem Indictione consilium dedisti, atque Indictionis ejus defensionem contra præfatum monitorium, apologiam quamdam et alios tractatus edidisti, et in primis publicare per Urbem curasti ; verum etiam Pisis nomine dicti conciliabuli indictorum nuntius et procurator comparuisti, publicos sermones et disputationes varias atque exhortationes in ejus tuitionem, credens fortassis contra veritatem loqui et docere, tum publice, tum private egisti ; unde varias personas et notabiles tam Ecclesiasticas, quam sæculares ad dictum conciliabulum, et ad eidem favendum et serviendum, adhærendum et consentiendum adduxisti. Insuper et post dicti conciliabuli congregationem tam Pisis quam Mediolani, Astæ et Lugduni in ejus congregationibus, disputationibus publicis, sessionibus, et aliis actibus publicis et privatis interfuisti et inservivisti, ac vocem definitivam dedisti, et dicti conciliabuli decreta seu constitutiones dictasti et ordinasti, ac eisdem subscripsisti, et ea imprimi et publicari curasti : officium quoque notarii sanctæ Sedis Apostolicæ seu alias protonotarii, referendarii, magni magistri registri

[1] Leon. X. brev. l. v. p. 10.

Bullarum, servatoris notarum abbreviatoris seu minutorum brevium dicti conciliabuli, et rescriptorum ejusdem, illis nomen tuum manu tua subsignando, illaque sigillando, aliaque officia in conciliabulo acceptasti et exercuisti : in sessionibus ejus missarum solemnia celebrasti, et publicos sermones fecisti : beneficia Ecclesiastica a dicto conciliabulo tibi collata acceptasti, ac aliis conferri procurasti, ejusque super hac litteris usus fuisti : de decimis sive collectis super Ecclesiastica beneficia ab eodem conciliabulo perperam impositis, et de fructibus beneficiorum ipsorum per Francorum regem sequestratis stipendia recepisti : sacro Lateranensi Concilio per prædictum prædecessorem nostrum convocato et congregato, multipliciter obloquendo, detraxisti : sententias, censuras, et pœnas ab eodem prædecessore nostro contra dictum conciliabulum et ejus fautores, consultores, et defensores, et specialiter contra te ipsum latas et promulgatas obstinato animo sustinuisti et contempsisti, et ab aliis plurimis sustineri et contemni fecisti, nec ideo minus divinis te immiscuisti, et in altaris officio ministrasti, multipliciterque alias circa hoc animo, verbo, scripto et opere peccasti, et mala plurima in supradicti conciliabuli obsequium et favorem perpetrasti : propter quæ sententias, censuras et pœnas in eodem monitorio contentas sæpius et diversimode incurristi, et eis adhuc innodatus existis.

52. « Cum autem, sicut eadem expositio tua subjungebat, de præmissis ab intimis doleas, et in forma juris publice abjurare intendas, et quæ in ejus defensionem scripsisti et dixisti, per tua opuscula etiam publicæ editioni demandata, ut decuit, retractaveris, necnon contra præfatum conciliabulum scripseris, proposuerisque animo tuo non solum eidem conciliabulo posthac non adhærere, verum etiam, ut decet, nobis et sanctæ Romanæ Ecclesiæ devotum et obsequentem filium te præstare, nostrisque et illius obtemperare mandatis, nobis humiliter supplicare fecisti, ut a sententiis, censuris et pœnis hujusmodi in dicto monitorio contentis, propterea per te incursis, te absolvere, tibique erratorum omnium præmissorum veniam dare, animæque tuæ saluti, rerumque tuarum statui paterne consulere dignaremur : nos, qui illius, licet immeriti, vices gerimus in terris, cui proprium est misereri semper ac parcere, et cujus miserationes super omnia opera ejus, et contritorum non despicit gemitum, animæ tuæ saluti rerumque tuarum statui, ut præfertur, prospicere volentes, omnia et singula circa hæc errata tua quæcumque, quotcumque et qualiacumque pro expressis habentes, tuis in hac parte supplicationibus inclinati, te postquam dictum conciliabulum et omnia inde secuta, ut teneris, in forma juris publice abjuraveris et rejeceris, ab omnibus et singulis sententiis, censuris et pœnis, quibus quomodolibet præmissorum occasione, virtuteque dicti monitorii innodatus existis, in utroque foro absolvimus, etc. » Pristinis juribus, dignitatibus ac sacerdotiis ipsum restituit. « Dat. Romæ apud S. Joannem sub annulo piscatoris XI Decembris MDXIII, Pontificatus nostri anno I ». Abeunte in fumos inanes Pisano conciliabulo, Lateranensis Concilii fama in dies magis efflorescebat : restitutis enim in Ecclesiæ gratiam præcipuis Pisani schismatis signiferis, non difficile fuit eorum sectatores Gallos ad officium adducere, atque adeo Ludovici regis oratores Lateranensi synodo se aggregantes visuri sumus in proxima sessione; cujus antequam texamus historiam, quæ medio temporis flexu gesta sint, percurremus.

53. *Gallorum rex, victus ab Anglis, et ultione divina pressus, errorem tandem agnoscit, et adhæret Concilio.* — Creatum octava Julii die a Leone X legatum in Gallias Robertum tit. S. Anastasiæ presbyterum cardinalem, dictum Nannetensem, virum sanctimonia vitæ conspicuum, ut dictum est, qui sacerdotiorum censibus amplissimis exui, redigique ad inopiam maluerat, quam votis Francorum regis in Pisano schismate conflando inservire, ut refert Paris[1]; atque a cardinalibus, ut moris erat, honoris gratia deductum cohonestatumque. Gesta autem feliciter est ejus legatio, ut Leonis litteræ ad fratrem Julianum Medicem, Florentinæ reipublicæ principem, exordio Pontificatus datæ indicant[2] :

54. « Juliano Medici fratri.

« Ex tuis litteris intelleximus, te a legato istius reipublicæ atque tuo, qui apud Ludovicum regem Gallorum est, certiorem esse factum de summi Pontificis munere nobis credito regem illum magnam lætitiam cepisse, deque nobis multa gravissimis amantissimisque verbis fuisse locutum, quæque idem rex de te cum illo egerit summa cum tua dignitate et illustri testificatione amoris erga te sui, quantumque tibi tribuerit libentissime cognovimus ; jucunda enim nobis fuit voluntas, quam præ te fers, gratum te ei atque memorem illius in te benevolentiæ ostendi, rationesque tuæ, quibus nos de tractanda pace uti cogitemus hortaris, multæ illæ quidem prudenterque collectæ nobis magnopere probantur. Quibus hoc te primum scire volumus, nullam nos ad rem tam pronos tamque propensos esse, quam ad omnium Christianorum principum animos sanctissimis concordiæ vinculis colligandos, inter seque conglutinandos : nihil plane tam cupere, quam pacem quidem, si pacem omni tempore humiliorique in fortuna summopere concupivimus, cujus tu

[1] Paris e Grassis. — [2] Ext. apud Petr. Bemb. l. I. Ep. XIX.

nostræ voluntatis optimus atque locupletissimus esse testis potes. Certe nunc Pontifex maximus cum Christi vicarium gerimus, qui pacis fons atque auctor pacem hominibus diligentissime commendavit, multo magis eam velle, multo curare impensius debemus : neque nostra e memoria excidit, quantum rex te amaverit, cum in Galliam turbulentis illis nostris temporibus te contulisses, quove loco apud se habuerit, quanta semper etiam in Gallorum reges cum patriæ tum familiæ in primis nostræ observantia extiterit, in qua manere te, modo cum dignitate fiat, non solum volumus, sed etiam optamus. Eorumdem regum quanta fuerint in rem Romanam merita, quanta hujus ipsius, non sumus obliti. Ipse quoque, si per illum non steterit, omnia ei paterna officia ita sumus prestaturi, ut quæ tu, quæ familia nostra reliqua illi debet, etiam persolvere videamur voluisse. Quod si, ut scribis, ejus animus ea, quæ recta sunt, cogitat, facile et ipsi inter nos conveniemus, et tu, quæ vis hac in re, quæque optas assequere, tuamque apud nos auctoritatem, tuas cohortationes plurimum valuisse cognosces. Unum illud cogitare te est æquissimum, ut quoniam rex te internuntio uti apud nos voluit, non tu illum minus ad bene de nobis merendum tuis litteris excites, quam nos ad illum amantissime complectendum es cohortatus ; extremum est, de quo te regem certiorem facere plane volumus, ut intelligas nos daturos operam, ut illum de Pontificatu nostro gavisum fuisse nunquam pœniteat, præsertim si æquas atque honestas, hoc est, cum hujus reipublicæ majestate conjunctas pacis conditiones proponet. Dat. pridie kal. Aprilis anno MDXIII, Pontificatus nostri anno I. Romæ ».

55. Cum autem Ludovicus rex in gratiam cum Ecclesia redire optaret, ejusque recipiendi Leo cupidissimus esset, non tamen de modo, quo excipiendus foret consentiebant [1] ; quippe ille a ritu, quo Ecclesiasticis censuris solvi debuisset, abhorrebat, ne schismatis crimine irretitus videretur ; Ecclesiæ vero majestas poscebat, ut rite ob susceptum Pisani conventiculi patrocinium expiaretur. Accesserat alia novarum offensionum occasio ; nimirum Leonem Pontificem non modo arma cum Helvetiis, Sfortia Mediolanensi, Hispanis, Cæsarianisque ad depellendos Italia Gallos conjunxisse [2], verum etiam Henricum VIII Anglorum regem ad invadendas Gallias juvisse, ut cinctus undique hostibus Ludovicus ad officium cogeretur : tum Jacobum regem Scotiæ veterem Francorum amicum deterruisse litteris [3], ne Anglum Romanæ Ecclesiæ causam propugnantem bello peteret, sed potius inita cum illo fœdera religiose coleret, se enim percupere, redactis in concordiam Christianis regibus, adversus Turcas arma vertere : extant postremæ inter Leonis Brevia [1] his conceptæ verbis :

« Regi Scotorum.

« Grave et molestum nobis fuit intelligere majestatem tuam, præter eam spem, quam de se nobis et de sua in nostram et sanctam Sedem Apostolicam observantia, pacisque conservandæ cupiditate præbuerat, arma nihilominus adversus finitimos, charissimumque in Christo filium nostrum Henricum Angliæ regem illustrem suscipere, et bellum gerere meditari ; cum et nostra intercessio atque auctoritas, quam binis ad te jam scriptis litteris declaravimus, et fœderum inter vos initorum religio et sanctitas tuæ majestati magis suadere debeant, esse tibi et fidem tuam et hortantis sanctæ matris Ecclesiæ auctoritatem et securitatem pacis atque otii eis inimicitiis et bellis anteponendam, quæ multum habent in se periculi, parum æquitatis : nobis vero qui omnes nostras cogitationes in eo ponimus, ut aliquando sedatis iis incendiis quæ inter principes Christianos conflata sunt, pacem primum inter ipsos, ac deinde cum ipsis, si Dominus dederit, sanctissimum in crucis Christi hostes bellum comparemus, quod propediem legatis de latere nostro mittendis sumus tractaturi ; quanto putas dolori et molestiæ esse novas etiam per te inimicitiarum flammas excitari, quem præcipue speravimus futurum semper nobis in omni justa et præclara voluntate conjunctum ? atque hæc eo majorem in nobis curam et sollicitudinem faciunt, quod crudelissimi hostis Turcarum tyranni victorias vimque et potentiam, extinctis adversariis, redactam ad unitatem in nostram perniciem intentam esse audimus : et perhorrescimus huic te uni inimicum esse, atque, ut Catholicum regem decet, hæc bella, quæ præclara sunt, atque has inimicitias, quæ salutem afferunt meditari credidimus semper, idque nobis tua egregia virtus, animi magnitudo, voluntas Deo dedita, tuique sermones, tua vota ac desideria promittebant.

« Quæ te igitur ratio a gloriosis cogitationibus transtulerit ad parum honestas, intelligere non possumus, sed te enixe atque omni studio animi nostri in Domino hortamur, ut operam et laborem nostrum constituendæ pacis magis adjuvare tua opera velis quam impedire : sit apud eum regem inviolata pax, qui alios reges ad consilia pacis ineunda se nobiscum una hortaturum esse Sedi Apostolicæ sæpe pollicitus est, cum præsertim tuæ majestatis magnopere intersit servare conventa et fœdera, quæ tibi cum supradicto rege Angliæ inita fuerunt : siquidem, ut intelleximus, temetipsum populosque tuos et regnum tuum universum, si quidquam a te contra ea fœdera tentatum esset, censuris Ec-

[1] Lib. XII. — [2] Guicc. l. XII. — [3] Id. ib.

[1] Leo X. an. 1513 et 1514. p. 80.

clesiasticis subjectus esse volueris : quarum censurarum inflictio et adversus te executio, si a nobis postulabitur, quomodo eam juste negare possimus non videmus ; sed in Domino fiduciam habentes speramus, eum regem, qui tuarum maximarum virtutum et præstantis in fidem Christi et sanctam Apostolicam Sedem observantiæ ac voluntatis plurima indicia præbuit, quemque nos in visceribus nostræ paternæ charitatis præcipuum habemus, ea acturum, quæ illius honori et nostræ voluntati erunt opportuna, causamque potius nobis daturum, ut eum summis in Domino laudibus ornemus, quam ut ulla offensione censurarum lædamus ; quod erit nobis admodum optatum atque gratum. Dat. Romæ die XXVIII Junii MDXIII, Pontificatus nostri anno I ».

56. Parantem etiam bellum Daniæ regem Franco fœdere junctum adversus Anglum, ut a conficienda Gallica expeditione revocaret, Leo retardare a suscepto consilio enisus est [1] hisce de causis :

« Daciæ regi.

« Quoniam ea nostra mens est, is animus, ut Christiani reges atque principes, qui dissentiunt, inter se concilientur, ut ad Christiani hostes nominis repellendos suscipiendumque contra Turcas bellum convertere cogitationes nostras possimus, te hortamur ut hanc nostram voluntatem juves : id optime fiet si in reges Christianos, quiqui sunt, tua arma non movebis, tuasque vires non exercebis : quorum quidem quod unus in primis Henricus Britanniæ rex multis de causis nobis esse charissimus debet, illud abs te impensius petimus et postulamus, ne eum regem ejusque populos, aut lacessas et perturbes ipse, aut id fieri permittas a tuis : hoc nobis gratius facere nihil potes. Dat. III kal. Maias MDXIII, Pontificatus nostri anno I. Roma ». Non intulit Danus arma Anglo : at Scotus licet Pontificiis hortatibus parere initio decrevisset, Gallicis tamen precibus fatigatus, ut Anglum a Gallico bello distraheret in Angliam incurrit : verum infelici, uti paulo infra dicetur, exitu.

57. Neque Scotiæ irruptionis formidine deterritus est Anglorum rex ab apparando bello quod adversus Ludovicum Pisano inquinatum schismate ad tuendam sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ auctoritatem suscepit : quam ob causam in hujus expeditionis procinctu Leo vetera omnia sacra beneficia, quibus ab Sede Apostolica affectus fuerat, hoc Diplomate [2] instauravit :

« Regi Angliæ.

« Respectum habentes ad tua summa in sanctam Romanam Ecclesiam merita, cujus honori favere et monitis obtemperare multo gloriosius est, quam multis imperare populis et nationibus, eas omnes gratias, indulgentias, prærogativas, quas serenitati tuæ felicis recordationis Julius II prædecessor noster concessit atque indulsit, confirmamus, stabiles et immotas permanere decernimus ; nec si qua a nobis forsan generalis facta est hujusmodi indulgentiarum revocatio, sub revocatione illa has comprehendi et contineri volumus, easdemque potius, quatenus opus sit, denuo tibi concedimus et indulgemus, te in Domino hortantes, ut quemadmodum cœpisti, quotidie magis de Sede Apostolica et sacrosancta matre Ecclesia promereri studeas, quo nec Deo acceptius quidquam, nec tuæ serenitatis nomini honorificentius esse potest : Nobis quidem pro tuis maximis in Sedem Apostolicam officiis summæ semper curæ erit dignitas et amplitudo tua. Dat. Romæ die XXI Junii MDXIII, Pontificatus nostri anno I ».

58. Traduxit Caletum Henricus exercitum circiter kal. Julias adversus Gallum a Julio censuris perculsum : atque inita cum Maximiliano Cæsare armorum societate Morinorum oppidum vulgo Teroanam obsidione cinxit [1], Gallicumque exercitum subsidia bellica inferre urbi obsessæ molientem profligavit, ac medio Augusto eadem urbe potitus est : quo etiam tempore in Anglia ducum opera aliam victoriam de Jacobo rege Scotiæ, qui spretis Pontificiis monitis Ludovici Francorum regis partes defendendas susceperat, reportavit, cæso in ipso pugnæ ardore misero rege, quem veluti schismaticum ob contractas irrogatas a Julio II Francorum regi et omnibus illius sociis censurarum pœnas habitum, refert Paris de Grassis [2], ex Eboracensis cardinalis sententia.

59. « Cum venissent, inquit, in urbe diebus præteritis, ineunte nimirum circiter Octobri, nova de victoria regis Angliæ contra exercitum regis Scotiæ habita, qui rex Scotiæ erat adhærens et confœderatus regi Galliæ hosti Romanæ Ecclesiæ, reverendissimus dominus cardinalis Angliæ fecit me invitare, ut ad missam solemnem crastinam in Ecclesia B. Mariæ de Populo episcopalem et solemnissime celebrandam adire vellem, paraturus quæ essent necessaria ad officium cæremoniarum pertinentia pro illo actu victoriæ et gratiarum actionis : respondi me tanquam episcopum non recusare, sed tanquam magistrum et præsidenten cæremoniarum non solum minime velle, sed nec ire interesseque ac consentire debere ; quoniam in hoc casu gratiæ non sunt agendæ Deo, ubi sanguinis Christiani effusio intervenit, et tot omnium fidelium versatur periculum : quinimo exequiæ sacræ pro animabus fidelium defunctorum cele-

[1] Ext. ejus lit. apud Bemb. l. II. Ep. XVI. — [2] Lib. brev. an. 1513 et 1514. p. 71.

[1] Polyd. Virgil. l. XXVII. Ferron. in Lud. XII. Masson. in eod. Nicol. Basel. in Add. ad Naucl. Guicc. l. XII et alii. — [2] Paris to. IV. p. 64.

brandæ sunt, quæ ex hoc sæculo in eo bello transierunt; nam nunquam Ecclesia Romana ex sacro ritu agit gratias Deo pro aliqua victoria nisi contra infideles habita, exceptis Romanæ Ecclesiæ hostibus, qui eo casu censentur esse infideles : nam prius semper requiruntur, quam adversarii fiant, ut obediant præceptis ejusdem Romanæ Ecclesiæ, et casu quo non obedierint, pro hostibus habentur, ac excommunicationi submittuntur ac aliis censuris usque ad brachium sæculare, et damnationi etiam traduntur etc. Et cum rex Scotiæ non sit talis, qui sit Romanæ Ecclesiæ hostis declaratus, licet sit a rege Angliæ victus, non tamen ob hujusmodi victoriam sunt gratiæ agendæ Deo, sed potius exequiæ, ut supra, celebrandæ. Mea verba cum dominationi suæ reverendissimæ non placuissent, sic ut abstinere non curaret a suo paratu, accessi ad sanctissimum Pontificem, cui omnia exposui; et sua sanctitas, visa quidem verbis meis acquiescere, remisit me ad eumdem cardinalem, ut hæc iterum eidem repeterem. Quod cum fecissem, intellexi ab eodem, ipsum regem Scotiæ esse jampridem a sanctæ memoriæ Julio Pontifice declaratum hostem Ecclesiæ Romanæ, et pro schismatico declaratum et publicatum, prout se de hac publicatione et declaratione Bullas habere dicebat; quia non solum ipse rex Scotiæ erat in genere declaratus schismaticus ob adhærentiam regi Galliæ, cum omnes adhærentes Gallo regi similiter essent schismatici, prout ipse Gallus schismaticus erat; sed imo ipse rex Scotiæ specialiter et expresse ac nominatim ut principalis schismaticus esset declaratus, ergo per consequens infidelis, de quo infideli victo a fidelibus gratiæ Deo agendæ essent : demumque subridens adjecit quod cum hæc omnia bella propter Bononiam civitatem et patriam meam inchoata et mota fuissent et essent, ut ipsa civitas a jugo barbaricæ captivitatis liberaretur, prout liberata extitit, mirabatur idem cardinalis, quare hæc difficultas per me mota esset : et sic me traxit ad Ecclesiam B. Mariæ de Populo simul cum multis, id est, quinque cardinalibus complicibus et regi Anglico victori adhærentibus; et ibidem est habita missa episcopalis per episcopum Anglicanum, etc. ».

60. De gemina hac victoria gratulatus est Leo Pontifex [1] Henrico Anglorum regi, deportatosque in tuenda Ecclesiæ causa triumphos divinæ beneficentiæ ascripsit, per quos, sedatis Christiani imperii bellis civilibus, conficiendæ adversus Turcas universali expeditioni via muniretur.

« Regi Britanniæ.

« Lectis tuis litteris, quibus nos de tua in Morinis contra Gallos victoria Morinorumque deditione certiores facis, magna sane lætitia pro nostra in te paterna benevolentia, proque rei confectæ magnitudine affecti sumus, habuimusque Deo optimo maximo gratias, quod is eorum, qui pro hujus imperii dignitate tuenda et conservanda pio ac recto animo arma sumpserunt, curas conatusque fortunaverit, quanquam id quidem certe prope pro comperto semper habuimus : sperabamus enim fore ut omnia tibi prospere atque feliciter evenirent, cum propterea quod prudentibus consiliis, summis opibus, magno apparatu, numerosissima validissimaque manu, Maximiliano etiam Romanorum imperatore designato sua tecum consilia communicante, bellum hostibus inferre es aggressus; tum vel maxime, quia Dei causam agendam et defendendam suscepisti. Itaque cum non multos dies de tua victoria lætus inter tuorum legatorum jucundas salutationes confecissemus, vellemusque, ut par erat, ea de re tecum per litteras gratulari, ecce alteras abs te litteras, quæ secundam nobis partam abs te victoriam longe maximam atque clarissimam attulerunt, Britannicos scilicet exercitus tuos cum Jacobo Scotorum rege, qui quidem ingenti militum numero invaserat in ditionem tuam, manum conseruisse, ejus exercitum fudisse, magnam eorum partem, rege ac regni principibus occisis, internecioni dedisse, magnam etiam captivam fecisse; itaque paucis te diebus bellum atrox ac periculosum felicissime confecisse. Iis intellectis, tametsi nobis permolestum fuit tantum Christiani sanguinis effusum fuisse, tot hominum millia e populo Dominico desiderari, tum Christianum regem egregii sane nominis neque spernendarum virium, sororis tuæ virum, Christiani regis sibique conjunctissimi ferro confossum cecidisse; valde tamen sumus gavisi, alteros tuos exercitus tam illustrem tamque celerem victoriam de alteris tuis hostibus, qui te ab optimo tuo incœpto revocare conabantur, reportavisse. Quamobrem eumdem illum, qui hos duplices gloriæ tuæ proventus subministravit, Deum flexis ad terram genibus erectisque cælo manibus adoravimus, quod tibi regi plane juveni, bellorum initium ab Ecclesiæ suæ defensione auspicanti, hæc rudimenta tam præclara tamque conspicua quasi fundamenta jecerit reliquæ sane vel gloriæ vel ætatis tuæ. Te vero in primis decet existimare, ab illo te omnia, non ab humanis opibus accepisse; quoque Dominus Deusque noster pluribus atque majoribus ornamentis virtutem illustrare atque condecorare voluit tuam : eo te quidem certe illi humiliorem submissioremque fieri erit virtutis et prudentiæ singularis; quod cum feceris, non solum credibile est fore ut tibi secunda prosperaque omnia in iis, quas nunc tractas rebus atque bellis largiatur; sed viam etiam muniat, per quam ingrediens tuum nomen optimis atque sanctissimis artibus æternitati consecrare facile

[1] Apud Bemb. l. IV. Ep. LXXIX.

possis. Id erit cum tibi eas cogitationes propones, quibus reliquis tuis restinctis, pacatisque bellis, ad contundendam Turcarum nimis jam incitatam exultantemque ferociam accendare : quas ad cogitationes incundas, quemadmodum nunc quidem se res habet, multum dari nobis posse temporis non est existimandum ; ita jam et Pannoniæ Sarmatiæque regna populata debilitataque ab illis sunt, premunturque in dies acrius, et ipsa Italia, amissis in proximis regionibus non unis præsidiis, illos sibi vicinos finitimosque acerbum sane dolendumque spectaculum contuetur. Hæc pericula, ut vere dicamus quod sentimus, nos suspensos atque sollicitos habent, nostramque de secundis tuis rebus voluptatem et lætitiam esse solidam atque propriam non sinunt. Quare ab ipso immortali Deo precibus omnibus atque votis petimus, ut quemadmodum Ecclesiæ suæ dignitatem ab iis, qui ejus propugnationem suscipere in primis debebant, aliquando male habitam egregie prosperrimeque est tutatus, ita et ab accenso ad inflammanda sacrosancta ejus templa igne, et ab imminenti populorum sibi dicatorum cervicibus ferro inimicarum perpetuo gentium aliquando tandem eripiat. Dat. V id. Octobris, anno I. Romæ ».

61. Injecerat Henricus rex partis iis victoriis ingentem Gallis terrorem, ac si exercitum florentissimum, quem ex sex millibus equitum, peditum millibus quadraginta conflatum misisse aiunt [1], in regni interiora effudisset [2], in majores longe angustias adduxisset Ludovicum Francorum regem, qui Pisani schismatis causa suis invisus erat, et Helvetii parte alia Burgundiam invaserant, ac Divionem, Ducatus caput, vehementissime oppugnabant, conducti [3] a Maximiliano Cæsare, qui e Belgii finibus irruptionem in Gallias minitabatur, sed Henricus, excisa Tarvanna, ob exortam de illius possessione inter ipsum et Maximilianum litem ad Tornacum castra posuit, illudque cepit ; quo tempore Helvetii maximis promissis et pactionibus ex illorum sententia confecta delusi [4] a Tramulio, Divionensem obsidionem solvere : ac tum Ludovicus Francorum rex, cum a regina, proceribus, clero, ac populo omnibus precibus urgeretur [5], ut in gratiam cum Ecclesia Romana rediret, cinctus undique periculis, amissa bis Italia, pulso regno Navarræ rege socio, Scoto in prælio interfecto, Dano non juvante, cardinalibus Pisani schismatis signiferis ad Ecclesiæ gremium traductis, magna Gallorum Pisana acta damnantium parte sibi infensa, adjiciente pios stimulos Roberto cardinale legato, oratores ad Leonem Pontificem mittendos decrevit : ac postquam variæ concordiæ rationes excussæ essent, neque enim Ludovicus aperte culpam fateri expiareque volebat, demum severitas Ecclesiastica ita mitigata est, ut idem rex profiteretur Pisano conventui adhæsisse, non ut schismate Ecclesiam discinderet, sed privatæ causæ, quæ Julium, cujus indignationem æmulorum fraude in se converterat, singulariter tangebat, studio et plurium opinione pervulgata adductum : nunc vero monitum edoctumque a Leone X Pisani conciliabuli gesta damnata ab ipso fuisse, ac Lateranense Concilium approbatum ; pacis inter Christianos conciliandæ, conficiendæque in Turcas cruceatæ expeditionis spe Concilio Lateranensi se conjungere expetiisse, decrevisseque ea de causa Fridericum diaconum cardinalem S. Angeli de S. Severino, Claudium episcopum Massiliensem designatum, ac Ludovicum Solerium oratores amplissima autoritate fretos : qui quidem die sexta Octobris de his cum Antonio tit. S. Vitalis presbytero cardinale Papiensi, Petro tit. S. Eusebii presbytero cardinale Anconitano, et Laurentio SS. Quatuor presbytero cardinale de Pucciis, ac Julio S. Mariæ in Dominica diacono cardinale Medice pacti sunt ; quibus de rebus Petrus Bembus publicum Monumentum confecit : vigesima sexta vero ejusdem mensis Octobris singula a suis oratoribus Romæ conventa rata habuit Ludovicus rex, cujus litteras productas fuisse in Concilio Lateranensi videbimus.

62. His vero ita feliciter firmatis, redintegrata inter Gallum regem ac Pontificem concordia, Robertus Apostolicæ Sedis legatus, qui ad eam provehendam in Gallias perrexerat, jamque antea plurimum operæ ac laboris pro dissipanda exorta inter Julium ac Ludovicum discordia consumpserat, votis potitus piissimam vitam præclaro exitu decoravit, quem Paris insigni hoc elogio exornat [1] : « Die nona Novembris qua fuit festum Dedicationis Basilicæ Salvatoris, mortuus est cardinalis Nannetensis, nomine Robertus de Chalanch, tit. S. Anastasiæ presbyter cardinalis, ætatis suæ annorum LIV, vir bonus Ecclesiasticus, rectus, et timens Deum, ac devotus, ac sic devotus, ut etiam ante obitum per horam vel circa benedixerit semper Dominum Deum, et spirans erexit ambas manus quasi rogans Deum, ut susciperet spiritum ejus. Addo quod cum ipse habuerit beneficia in regno Franciæ et Ducatu Britanniæ ascendentia ad summam XXV millium ducatorum, nihil percipiebat ex eis penitus ; quia rex Franciæ volebat eum habere in sua factione contra Sedem Apostolicam, sed ipse firmus in fide sua potius semper omnia maluit perdere, quam a fide in Sedem Apostolicam declinare : unde quasi in extremitate rerum victualium redactus erat, sic ut vix posset alicum paucis servitoribus : et nos etiam hanc

[1] Masson. in Lud. XII. — [2] Guicc. l. XII. — [3] Nicol. Basel. — [4] Masson. in Lud. XII. — [5] Guicc. l. XI.

[1] Paris to. IV. p. 70.

funebrem pompam tenuissimam fecimus ». Et infra : « Audio quod ex testamento decrevit, quod nullæ exequiæ pro se fierent, cum sint pompa mundana et nullius salutis causa in animam suam, sed tantum dici jussit certas missas emortuales in diversis locis per patres, quos ipse dudum cognoverat devotos et bonos sacerdotes ». Hactenus de Roberto cardinale Nannetensi decreto Galliarum legato.

63. *Thomas cardinalis Strigoniensis legatus decernitur in Poloniam, Bohemiam et Hungariam, tum ut arma Turcica avertat, tum ut erroribus Bohemorum obsistat.* — Missum quoque a Leone Pontifice legatum Apostolicum Thomam cardinalem in regna Pannoniæ, Bohemiæ ac Poloniæ, medioque Julio abeuntem consuetis honoribus fuisse affectum, refert Paris [1] : « Die, inquit, Veneris XV Julii, reverendissimus dominus Thomas tit. S. Martini in Montibus cardinalis Strigoniensis, natione Hungarus, creatus et publicatus fuit legatus de latere ad partes Hungariæ, Bohemiæ et Poloniæ, et ductus est a toto collegio cardinalium, sicut de more est pro legatis talibus ultramontanis conducendis : et in transitu sub castro S. Angeli sonuerunt bombardæ viginti, vel circa, sicut pro Nannetensi, ut supra dictum est ». Ipsum profectum in Hungariam, ut religiosam crucis militiam adversus Selimum, qui a Perside in illud regnum Turcica signa converterat, promulgaret, refert Dubravius [2] : extantque Leonis papæ litteræ ad Wladislaum regem datæ [3], quibus Pontificiam opem ob ingentes Turcarum ingruentium apparatus bellicos imploranti legatum jam decrevisse ait, amplissimisque ad obeundum munus instruxisse mandatis, necnon decumana subsidia viris Ecclesiasticis indixisse : tum ad universos reges legare constituisse internuntios ad eos in concordiam redigendos, ut fœdere juncti hostis ferocientis conatus infringant : tum pios stimulos ad sacrum bellum ingentibus animis administrandum gravissimis sententiis adjecit :

« Wladislao Pannoniæ Bohemiæque regi.

64. « Lectis tuis ad nos fratresque nostros cardinales litteris, quæ quo in discrimine tum Pannoniæ regnum ob Turcarum apparatum versaretur significabant : et Martino Colocensis Ecclesiæ custode internuntio tuo audito, statim una omnes tota re diligenter atque amanter cogitata, statuimus ut nihil eorum, quæ ad tuam ditionem tuendam, communesque Christiani nominis hostes hoc tempore a tuis finibus repellendos esse usui possent, a nobis prætermitteretur : existimabamus enim et pro tua majorumque tuorum in Romanos Pontifices observantia, et pro gentium, quæ tuo in imperio sunt fortitudine, bellandique usu prope assiduo quotidianoque cum Turcis, si quo incommodo tuum istud regnum tuique populi afficerentur, id omne hujus certe reipublicæ nostrumque singulorum incommodum plane futurum. Itaque quod primum petiisti de tributi auxilio, quantum quidem præsentium rerum status, atque hæc tempora tulerunt, tibi permisimus, iis ut opibus ad te levandum bellumque administrandum uti posses. Deinde quod nos rogas, ut sedandis Christianorum regum et principum inter se dissidentium animis atque ad commune bellum contra Turcas incitandis, curam et studium adhibeamus ; in eo dies ac noctes cogitationes nostras plane consumpsimus. Mittimus autem nunc quidem ad illos ea de causa internuntios nostros episcopos, viros auctoritate, experientia doctrinaque præstantes, qui eorum controversias componant ipsosque concilient ; quos quidem singulos tandiu hortari urgereque per eosdem internuntios non desistemus, quoad res ad eum, quem volumus, exitum perducatur ; id si confici per illos minus commode poterit, aliquot ex nostris fratribus Ecclesiæ Romanæ cardinalibus legabimus, qui ad illos propere se conferant remque conficiant, qua confecta fœdereque ab regibus inito, tributum ipsum per universum Christianum orbem edictis amplissimis promulgabimus, sacerdotibusque cum sanctissimis tum eloquentia clarissimis mandabimus, ut omnes homines ad id non minus pium quam necessarium bellum accendant, ut celerrime periclitanti sane totque jam damna, tot porro calamitates perpessæ Christianæ reipublicæ, tuoque in primis regno optime de ea merito, succurratur : quod quidem certe bellum, hoc si tempore a nobis susciperetur, irritos conatus nostros omnes atque inanes ipsa tempora facerent ; quis enim pecuniam, quis militem remotissimis a se gentibus tribuat, qui pro patria, pro salute sua arma domi tractare cogatur, hostemque intra lares suos habeat? Neque principes sane ipsi, etiamsi populi sui velint in præsenti rerum perturbatione militem egredi, pecuniam erogari, arma, opes ullas exportari e suis finibus patiantur. Nos vero ipsi per nos movere aggredique tantam rem fortasse possumus sustinere, atque perficere non possumus. Quæ cum ita sint, confidimus tamen et pacem eam, quam votis omnibus concupivimus, Christianos inter principes mature posse confici, et tua incommoda, de quibus ad nos scripsisti, vel cum fœnore celerrime reponi : Deus enim optimus maximus, qui ob eximium rerum optimarum eventum, præclarosque exitus interdum mmalu sinit aliquod, non maximum, existere, istos tuos labores, cum Turcarum apparatum ad conciliandos Christianorum regum animos quasi molitionem quamdam exhibet, quæ infectas odiis malisque cupiditatibus obstructas eorum mentes ad eam, quam volumus, coitio-

[1] Paris to. IV. p. 54. — [2] Dubr. l. XXXII. — [3] Apud Bem. l. IV. Ep. XXII.

nem consensumque attrahat, impiaque illorum adhuc quidem arma ad mutuam aliquando tandem pietatem, communemque cum utilitatem, tum etiam dignitatem convertantur.

65. « Quamobrem, fili nobis quidem charissime atque optatissime, erit tuæ fidei atque prudentiæ, Domino atque ejus viribus confidere; neque enim a militum robore et numero, aut ab apparatu ullo bellico, sed a Dei virtute, sed a Domini nutu de tuis atque nostris hostibus tibi victoria est expectanda. Recordare quæ is quondam facinora, quas res, quamque magnas per Gedeonis, per Jephte, Jonathæ, Davidis, per Judæ Machabæi manus confecerit: quarum rerum memoriam antiquæ litteræ sempiternam esse voluerunt. Quæ profecto omnia maximam tibi afferre spem debent, eodem a Domino nihil omnino tuis conatibus in tempore defuturum: atque ut aliena vetustissimaque prætereantur, ea repete, quæ ipse tuo in regno Dominus apud Taurunum oppidum paucos ante nostram ætatem annos per Joannem Capistranum confecit, plebeium prope hominem, quem ad maximas tractandas res suæ porro voluntatis et interpretem esse voluit et administrum: nostra vero ætate Rhodii perexiguo militum numero gloriabundum jam, ac prope victorem Turcarum exercitum numerosissimum instructissimumque fugaverunt. Non est debilior nunc, quam olim fuerit, Dei Dominique nostri dextera; neque tu, Wladislae fili, Joanne Waivoda, qui una cum Capistrano Turcas superavit, es inferior: id ex eo intelligi potest, quod, dum hæc ipsa, quæ supra scripta sunt, cogitationes nostras exhauriunt, exercitosque habent, tuæque nos res maxime commovent, allatum ad nos est, a tuorum militum pusilla sane manu multa millia Turcarum militum quæ Illyricum vastabant, cæsa ad unum interiisse: ita, qui tibi semel affuit Deus, confidere profecto debes, eum tibi posthac, rite præsertim atque suppliciter precanti, non defuturum. Cujus nos in terris vicarium gerentes, fratresque nostri cardinales, ut ad id redeamus, quod initio diximus, nihil eorum, quæ ad tui, qui nobis es charissimus, regnorumque tuorum, quæ profecto totius Christianæ reipublicæ quasi valli et muri sane solidi contra illorum impetum semper fuere, propugnationem et defensionem attineat, omittemus.

66. « Creaveramus autem jam, antequam tuas ipsas litteras accepissemus, rumore tantum ejus rei audito, qui ad nos incertis auctoribus et privatorum litteris afferebatur, utpote tuis de rebus etiam ad primas ejusmodi voces plane solliciti, Thomam cardinalem Strigoniensem, qui legatum nostrum tuis in regnis ageret; cujus tu prudentiam, diligentiam, fidelitatem erga te plurimis maximisque in rebus optime omnium cognovisti; ut iis, quæ nuntiabantur de imminente regnis tuis periculo obviam celeriter iretur. Is, tametsi jam se ad iter explicabat per sese, mandavi tamen ei, acceptis tuis litteris, ut id etiam diligentius maturiusque contenderet; in quo quidem ita nobis morem gerit, ut nihil illo fieri possit ardentius: ex eo plenius nostram in te tuasque res paternam voluntatem, et studiosissimum bene consulendi Christianæ reipublicæ animum cognosces, pro qua tuenda, atque in ea, in qua oportebat pace tranquillitateque restituenda, neque operæ, neque vigiliis, neque laboribus parcemus, libentissimeque in ea cura et administratione vitam posuerimus. Vale. Dat. non. Septembris MDXIII, Pontificatus nostri anno I. Romæ ».

67. Extant ad eumdem Thomam cardinalem Pontificiæ litteræ[1] de Germanis, Hungaris, Bohemis, Polonis, Danis, Suecis, Norvegis, Prussis, Russis, et Moscovitis mutuo fœdere in Turcam assiduis grassationibus infestantem Hungaros et Illyricos, atque in Tartaros in Poloniam crebras excursiones agentes conjungendis, quarum exemplum hoc est:

« Dilecto filio Thomæ tit. S. Martini in Montibus presbytero cardinali Strigoniensi, ac patriarchæ Constantinopolitano, ad charissimos in Christo filios Wladislaum Hungariæ et Bohemiæ, ac Sigismundum Poloniæ reges illustres universaque eorum regna et dominia Wallachiam, Slesiam, Lusaciam, Moraviam, Transylvaniam, ac Sclavoniam et Croatiam, Dalmatiam, Prussiam, Livoniam, Lituaniam, Russiam, Moscoviam, omnesque et singulas illorum regnorum civitates, terras, oppida et loca, atque alia eis adjacentia, necnon ad Daciæ, Norvegiæ, Sueciæ reges, et regna, nostro et Apostolicæ Sedis legato, salutem etc.

« Cum Hungariæ Poloniæque regnum et privatim illorum regnorum litteris et nuntiis ex relatione fide dignorum illarum partium nuper, non absque animi nostri displicentia, ad nostras aures pervenerit, immanissimos orthodoxæ fidei hostes duces supernorum temporum victoriis elatos, Christianam religionem extinguere conari, ac ejus cultorum innocentissimum sanguinem indefessa rabie sitire, Tartarosque etiam glacialis Oceani accolas immensa peditum et equitum manu doctorum regnorum fines crebris incursionibus vexare, igni ferroque vastare, continuoque novos moliri apparatus, ut ad primam occasionem impio ac detestabili bello occupatis inter se principibus Christianis, dicta regna et præcipue Turci Hungariæ regnum, quod semper Christianiæ religionis vallum et antemurale est habitum, maximis comparatis exercitibus aggrediantur, eoque perdomito ad cætera eis facilior aditus pateat; dudumque nonnulla ipsius regni oppida et castra Treberuck, Thessum, Barka, Sokol, Waija, et in Croatia Dalmatiaque

[1] Lib. XVI. Bull. p. 53.

provinciis Siin et Chasiana, quæ situ locique natura admodum munita viginti quinque millibus aut circiter passuum a Spalatro distat, quod est Venetæ ditionis, et plura alia vi partim, partim dolo ceperint, totamque non solum Hungariam, Croatiam et Dalmatiam, verum Sclavoniam ac finitimas eis et adjacentes provincias et populos metu consternarint, simulque ex superioribus Septentrionum partibus iidem Tartari, pugnaces quidem, sed Schythica execrabilisque colluvies, qui cum iisdem sentiunt Turcis, et non animis solum ad persequendum Christi fidem et extollendam spurcissimi Mahumeti sectam, sed affinitatibus conjuncti Poloniæ regnum validissimo equitatu invaserunt, non absque illorum regnorum periculo : ad quorum impetus reprimendos Wladislaus et Sigismundus reges præfati cum universa procerum atque ipsorum regnorum nobilium manu mensibus superioribus armati obviam processere; considerantes et intra mentis nostræ arcana solerti indagine pro jugi nobis, licet immeritis, a Deo commissa cura animo revolventes, non sine summa displicentia, innumeras strages populorum, terrarum clades, et ingentem Christiani sanguinis effusionem, et alia innumera detrimenta, quibus prædicta regna et fideles populi afficiuntur, et ne in dies magis ac magis afficiantur, magnopere formidamus » ; nonnullis in eam sententiam interjectis additur : « habita super his cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus deliberatione matura, licet tua præsentia non absque nostra incommoditate carere possumus, tamen communi bono et Christianæ reipublicæ utilitati consulentes, te ad ipsos reges et regna, dominia, provincias et loca dictis rgenis subjecta et eis adjacentia tanquam pacis angelum nostro et hujus sanctæ Sedis Apostolicæ nominibus, ad sumendam et faciendam in Turcos et Tartaros sanctam et in primis necessariam expeditionem, aut ubi sibi magis necessarium videbitur, ad integrum triennium inchoandum a data præsentium, legatum de latere cum omnimoda potestate, et quam tam de jure quam de consuetudine legati de latere habere consueverunt, creamus et deputamus, etc. Dat. Romæ, etc. MDXIII, id. Julii, Pontificatus nostri anno I. »

68. Instructus [1] est inter alia amplissimis mandatis, ut adversus hæreticos judicia exerceret, orthodoxæque religionis dignitatem adversus impios assereret ; tum in simoniacis fraudibus inquinatos, et Pontificiorum Diplomatum adulteratores implorato principum auxilio animadverteret. Agebatur vero maxime in Bohemia de Calixtinorum Hussitarumque reliquiis Ecclesiæ conciliandis, maxime cum adversus Selymum, qui ad religionem Christianam extinguendam sacrilego et impio voto se obstrinxerat, universi arma expedire deberent ; cumque sectarii illi inanes afferrent fucos ad colorandum crimen defectionis a Romana Ecclesia, quod pactiones a Basileensi Concilio initæ rescinderentur, Leo cardinalem legatum pro instaurandis iis pactionibus, modo non rescinderentur a schismaticis, potestate auxit [1] : ita tamen, ut singula ad Concilium Lateranense referrentur :

69. « Thomæ tit. S. Martini in Montibus presbytero cardinali Strigoniensi ac patriarchæ Constantinopolitano, ad Hungariam, Poloniam et Bohemiam nostro et A. S. L. de latere.

« Cum nos nuper litteris et certissima fama et nuntiis acceperimus, perpetuum et perfidissimum Christiani nominis hostem Selinsatz, alterum Mahumetem Turcorum, inexplebili dominandi siti et cupiditate, elato spiritu superiorum temporum victoriis Christianam plebem quotidie magis ac magis lacerare, ejusque innocentissimum sanguinem impiis gladiis haurire superbeque jactare, etiam sacrilego interposito jurejurando, regnum Hungariæ quod semper vallum et Christianæ religionis propugnaculum habitum est, se protinus invasurum, suisque subjecturum armis et proculcaturum : quinimo Christianum nomen delere, sicque denuo, uti illorum regum litteris significatum est, Tartaros Poloniæ, Turcas Hungariæ regnorum fines diripere, igni ferroque vastare ; ita quod nisi audacibus eorum conatibus propere occurratur conjunctis Christianorum principum viribus, valde timendum sit, ut per dilationes et moras adversus acerrimos hujusmodi conatus omnis deinceps provisio et defensio sera futura sit. Igitur nos qui vices ejusdem Redemptoris nostri licet non paribus B. Petro meritis, potestate tamen pari gerimus in terris pro jugi nobis a Deo commissa cura, ac similiter Christianæ fidei et religionis conservationem assidue cogitantes, et ardentissime cupientes, et quod generalem expeditionem, quam meditamur, in præsentiarum sumere non valemus, dissidentibus inter se execrandis armis principibus Christianis, tamen pro nostro pastorali officio prædictis regibus et regnis tantisper succurrendum, quoad implacabilium hostium conatus retardentur, te tanquam pacis angelum ad dictos reges et regna nostrum et Apostolicæ Sedis legatum de latere duximus proxime destinandum. Cæterum cum interim matura consideratione intra nostræ mentis arcana revolveremus inter alia, quæ etiam nostræ curæ et sollicitudini gravia incumbunt, Bohemiæ regnum ac Moraviam nullo pacto esse diutius negligendum, et quod olim Catholicum in quosdam errores a pluribus annis et hæreticam labem lapsum inimico humani generis operante cognoscitur : qui sane in Constantiensi Concilio, et deinde in Basileensi dam-

[1] Leo X. Bull. 16. p. 33.

[1] Leo X. Bull. 16. p. 56.

nati et improbati fuerunt, si eis depositis ad obedientiam sanctæ matris militantis Ecclesiæ reducatur, et a nobis exemplo boni pastoris, qui relictis nonaginta novem ovibus in deserto, unam præcipue errantem secutus est, in unionem et gremium Apostolicæ Sedis recipiatur, ac paterno affectu foveatur, et tanquam filius peregre profectus convivio vituli saginati appositis salubrioris fidei cibis excipiatur, desuper plaudentibus angelorum choris, tam ad salutem animarum commissæ plebis, quæ deviat a veris pascuis, quam etiam ad honorem hujus sanctæ Sedis et decus pertinere : cogitantesque etiam quod tu, qui defensionis hujusmodi fidei causa, ut præfertur, ad dictos reges et regna legatus de latere destinatus existis ; ubi pro exigentia et necessitate rei illis regnis, imo verius Christianæ religioni provideas, et pro singulari tua prudentia, magnitudine animi, et consiliis, Turcarum et Tartarorum conatibus Christicolarum arma objeceris, et ea provide ordinaveris, quæ ad bellum et defensionem contra eosdem hostes videbuntur opportuna, si in hoc sanctum et Deo in primis acceptissimum opus incubueris, ac pacis et fidei auctore cœlitus inspirante omnem errorum materiam sustuleris, et in bonum unitatis et salutaris concordiæ communitate ac dicti regni Bohemiæ barones, nobiles, militares ac universitates dicti regni ac privatos civitatum præsides et juratos, aliarumque terrarum et oppidorum officiales ac alios quoscumque cives sive populares cujuscumque gradus, ordinis et præeminentiæ existant, eorumque complices et sequaces ad veram Christi fidem reducere, et in rectam semitam revocare curaveris, tanto id per te facilius fieri posse, quanto majoris fidei, existimationis et auctoritatis præstas apud ipsos reges et regna Bohemiæ regno contigua, de tua circumspectione, prudentia, usu rerum nobis in arduis eximia probitate et fide cognitis et perspectis, sumentes in Domino fiduciam, quodque scies et poteris fluctuantes errorum turbines discutere et sedare ac regnum ipsum in formam pristini decoris restituere ; confidentes etiam in Domino, quod cum regnum ipsum ad obedientiam sanctæ Romanæ militantis Ecclesiæ redierit, cum bellicosum semper habitum sit, non tam pro mundana gloria, quam etiam adversus infideles pugnando sibi peperit, quam pro fidei Catholicæ defensione contra Turcas et Tartaros communes hostes prævio invictæ crucis vexillo cum cæteris Christi fidelibus insurget ; tibi cum omnibus et singulis dicti regni, et Moraviæ, et partium adjacentium, cujuscumque gradus et conditionis existant, ad veræ fidei lumen redire, et ejusmodi errores deserere et obviare volentibus eis, recepto ab ipsis abjuratione hæresis et errorum legitime facienda, præstandoque per eos juramento, quod talia per se deinceps non committent vel aliis talia committentibus consilium, auxilium vel favorem per se præstabunt, et alias in forma Ecclesiæ consueta absolvendi, et ad nostrum et ejusdem Ecclesiæ gremium, necnon gratiam et benedictionem prædictæ Sedis restituendi », et infra, « plenam et liberam tenore præsentium concedimus facultatem, auctoritatem et potestatem. Dat. Romæ anno Incarnationis Dominicæ MDXIII, XV Kal. Octobris, Pontificatus nostri anno I ».

70. *Recensentur a Pontifice articuli controversi inter Bohemos et Romanam Ecclesiam.* — Qui vero essent articuli controversi inter hæreticos vel schismaticos ac Romanam Ecclesiam in Basileensis Concilii repetita historia antea dictum est : a Leone vero eximie nunc recensentur, et quæ concedi illis possent, vel quæ nulla ratione concedenda essent distinxit :

« Leo episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Thomæ tit. S. Martini in Montibus presbytero cardinali, ad partes Hungariæ et Bohemiæ nostro et Apostolicæ Sedis legato, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum te ad partes Bohemiæ tanquam pacis angelum et nuntium pro urgentibus et gravissimis etiam Christianam religionem concernentibus negotiis destinaverimus de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio, inter cætera peragenda fraternitati tuæ commiserimus, ut dictos Bohemos ab unitate Ecclesiæ et rectitudine veræ fidei deviantes in viam salutis et veritatis reducere conareris ; et cum aliqui articuli importantiæ et gravissimi momenti cum eis per te nostro nomine tractandi veniant et discutiendi, expediens judicavimus prædecessorum nostrorum exemplo pro majori nostra excusatione, necnon satisfactione et tui securitate, illos sub plumbo in forma litterarum Apostolicarum per nos, tamen de venerabilium fratrum nostrorum consensu examinatos et discussos in congregationibus, et deinde in sacro consistorio nostro secreto, inserere et annotare ; quorum tenor talis est : In Concilio Constantiensi fuerunt damnati quadraginta quinque articuli Joannis Wyclef, et triginta Joannis Hus, qui ponuntur in fine Concilii Constantiensis, et in tertiadecima sessione ejusdem definitum est, quod populus laicus solum sub una specie communicetur. Deinde in Concilio Basiliensi venientibus Bohemis cum salvo ductu Concilii disputatum est diversis vicibus, quater cum ad illud Concilium oratores Bohemi venerunt in sex annis, et disputationes fuerunt solum de quatuor articulis suis ; omnes enim alios articulos damnatos Constantiæ vel alios quoslibet dicebant non esse articulos regni sui.

« Primus ergo articulus fuit de communione Eucharistiæ : videtur quod sub utraque specie esset utilis et necessaria etiam populo laicali, etiam pueris et amentibus. Fuit in hoc articulo

acriter disputatum : tandem etiam sub canone definitum est in Concilio Basiliensi trigesima sessione, quod non astringuntur fideles communicantes tantum, et non conficientes, ex necessitate divini præcepti sub utraque specie communicare; sed Ecclesia quæ regitur Spiritu veritatis habet ordinare quomodo ipsis non conficientibus Eucharistia ministretur, et sive in una sive in duabus exhibita proficit digne communicantibus ad salutem, nec ullatenus ambigendum esse sub qualibet specierum sacramenti totum Christum contineri et sumi, consuetudinemque antiquam Ecclesiæ Romanæ de communicatione populi laicalis sub unica specie panis laudabilem et rationalem esse et pro lege habendam ; nec illam reprobare aut mutare sine Ecclesiastica auctoritate alicui licere ; in secretis tamen mandatis et instructionibus, ut ab aliquibus asseritur, si in aliis Bohemi cum Ecclesiæ unitate convenirent, permittebatur Bohemis clericis populum suum laicalem sub utraque specie communicare, dum crederent sub qualibet totum Christum contineri, et communicantes sub altera tantum specie non errare. Et in hoc articulo posset idem hoc tractari cum ipsis ad præsens, si in aliis Bohemi cum Ecclesiæ unitate convenirent ac nobis conclusione cum ipsis habita referri, ut si nobis expedire videbitur, omnibus consideratis in hoc sacro Lateranensi Concilio votice concedi et determinari posset. De pueris vero non potentibus se probare, et in amentibus non habentibus dilucida intervalla, videtur gravissimum, quod communicentur propter periculum irreverentiæ et eversionis, aut expuitionis, vel vomitus : quod et Basilienses desiderantes multum Bohemis satisfacere, non ausi sunt permittere : ideo non videtur tutum aliquid super hoc concedere, sed per circumspectionem tuam persuasionibus et rationibus sanis, ut ab hoc errore recedant moveri poterunt et induci ad hoc servandum, vel ut abstineant velut a re multum scandalosa.

71. « Secundus articulus Bohemorum fuit, quod peccata mortalia publica essent omnino punienda et cohibenda, etiam per inferiores, superioribus non providentibus; de quo in Concilio Basiliensi satis disputatum est : et quamvis non sub canone interloquendum, tamen et in cedulis scriptis, et organo præsidentis Concilium declaravit, quod peccata mortalia publica secundum legem Dei et sanctorum documenta doctorum, quantum rationabiliter fieri posset, essent omnino cohibenda, ac corripienda ; potestas tamen puniendi criminosos, non ad privitas personas, sed ad habentes jurisdictionem in eis juris ordine servato reservaretur.

72. « Tertius articulus de prædicatione verbi Dei, quod videlicet verbum Dei a sacerdotibus Domini et Levitis idoneis libere ac fideliter prædicetur, qui etiam in Concilio sub canone non est definitus, sed similiter verbo in disputationibus, et deinde organo præsidentis declaratus, quod verbum Dei a sacerdotibus et Levitis idoneis, et per superiores probatis et missis libere, non tamen passim, sed ordinate ac fideliter prædicetur, salva auctoritate Pontificis, qui est præordinator cunctorum in Ecclesia secundum sanctorum Patrum instituta.

73. « Quartus articulus de possessionibus Ecclesiæ, num liceat clero sub tempore legis gratiæ in bonis temporalibus sæculariter et civiliter dominari, similiter non fuit per canonem definitus : sed in disputationibus per cedulas ac organo præsidentis declaratus est, quod liceret clericis et Ecclesiæ habere dominia temporalia et possessiones : et hoc dixit præsidens Concilii oratorem Bohemum respondentem de hoc articulo admisisse, sed fecisse vim in proprietate dominii civilis, ita ut clerici sub proprietate termini dominii civilis sint tantum administratores Ecclesiæ, et illa debent fideliter administrare juxta sanctorum Patrum salubria instituta; quæ tamen bona ab aliis, quam ab iis quibus eorum administratio canonice commissa est, usurpari sine reatu sacrilegii non possunt. Tamen in hoc articulo, in quo est major difficultas, et qui maxime facit Bohemos non facile ab erroribus resilire, et quo sublato, facilius ab illis erroribus reducerentur ad sanam doctrinam et Catholicæ fidei observantiam, omni diligentia per te invigilandum est, ut ab hoc errore recedant; et propterea posset tentari aliqua concordia, ut videlicet dum in aliis Bohemi, prout est dictum, cum Ecclesia convenirent, et nunc aliquas Ecclesias erigerent, vel destructas instaurarent et reficerent, et episcopis et sacerdotibus aliquibus instituendis sub ratione alimentorum competenter providerent, et pro concordia præteritorum fructuum usurpatorum ad minus ad unum annum exercitum decem millium vel quinque millium armatorum contra Turcos expedirent, et tenerent data illis media solutione stipendii, vel quomodo melius concordaveris omnes præteriti fructus dictis Bohemis, sub isto prætextu tute possent remitti ; et quod inducerentur pro nunc suasionibus et rationibus per circumspectionem tuam ad restituendum Ecclesiis tam metropolitanis, quam aliis cathedralibus, et dignitatibus, ac canonicatibus, et aliis parochialibus erigendis et instituendis, aut instaurandis et monasteriis, medietatem vel certam partem dictorum bonorum occupatorum pro dotibus dictarum Ecclesiarum et beneficiorum, et sustentatione ministrorum, vel saltem quartam, prout melius fieri posset rationibus et exemplis et auctoritatibus sanctorum, et sacræ Scripturæ, ac universalis Ecclesiæ observatione eos ad hoc inducendo. Item quod crederent, permitterent et consentirent in futurum, Ecclesiam esse capacem succes-

sionis vel acquisitionis bonorum temporalium, quocumque titulo ultimarum voluntatum, vel inter vivos, videlicet testamento, legationum, donationum mortis causa, vel inter vivos, vel per alios contractus, prout jura permittunt indifferenter; ita quod si in posterum relinquantur Ecclesiis, possint et illa tuto retinere. De reliquis vero bonis Ecclesiasticis per ipsos detentis et occupatis posset polliceri eis, quod per Sedem Apostolicam et nos ex justis causis, videlicet quia sunt in confinibus infidelium, præsertim Turcorum, et sunt parati quocumque tempore militare contra illos cum quinque vel decem millibus, pro expensis vel medio stipendio, dum occurrit casus, dari eisdem in feudum vel emphyteosim, vel censum in secundam et tertiam generationem sub aliqua annua recognitione modici momenti; cum hoc tamen quod illis decedentibus sine filiis, nepotibus, et pronepotibus masculis dicta bona revertantur ad Ecclesiam, et possint vel debeant arbitrio prælatorum in totum vel pro parte aliis infeudari vel retineri pro Ecclesiæ dote : et hoc postmodum ad nos delatum propter rei gravitatem, approbante sacro Concilio Lateranensi, ad majus robur et auctoritatem determinari et concedi possit ex istis et aliis causis, prout nobis videbitur opportunum, postquam per te conclusum fuerit cum illis : et de hoc nos certiores facti ante conclusionem perficiendam, quam omnino differri volumus per te, quousque de singulis nos certiores feceris, et a nobis responsum fuerit.

74. « In aliis vero articulis Bohemorum antiquis per sacra generalia Concilia damnatis, nec disputatio nec contractus concordiæ admittatur, nisi voluerint compactata Germaniæ, quæ illis offerri poterunt, si etiam aliquas relevationes seu dispensationes viciniorum vel graduum matrimonialium aut observationes festorum, officii longioris Ecclesiastici in sacerdotibus ; in his enim ii, qui nunquam in fide Catholica permanserunt, poterunt obligari sine censuris vel culpa mortali (prout S. Dominicus fecit in præceptis rerum indifferentium in sua regula) dum in quatuordecim articulis fidei, et septem sacramentis Ecclesiæ, ac decem præceptis Decalogi, et sacra Scriptura ac ritibus communibus Ecclesiæ de imaginibus, crucibus, aqua benedicta, pacis osculo post *Agnus Dei*, et reliquis omnibus cum Ecclesia conveniant.

75. « Patres vero Basiliensis Concilii in his tribus articulis ultimis Bohemorum non diffiniverunt per canones aut decreta, quod in illis bene intellectis, ut supra, modice differebant ab Ecclesia. Et quia oratores Bohemorum venientes ad Concilium et redeuntes celeriter ad patriam suam rogabant, ut diffinitionem Patres Concilii suspenderent, quousque ipsi cum baronibus et populo Bohemorum, ex quo rationes Ecclesiæ jam audiverant, et de illis edocti erant, rem tractatibus concordarent, adeoque et definitionem communionis, quæ rectius fidem spectabat, Patres ipsi Basilienses sub canone, nonnisi postquam discesserunt ultimo oratores Bohemorum, diffinierunt et constituerunt, quamvis ipsis præsentibus in omnibus quatuor articulis evidentissime ipsi synodales Patres disputando superaverint, et evicerint ipsos Bohemos, ac verbo vel cedulis interloquendo superiores decisiones fecerint. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDXIII, XII kal. Octobris, Pontificatus nostri anno I ». Monitos Bohemos, ut oratores ad Concilium Lateranense ad controversias fidei dirimendas mitterent, si a legato Apostolico concordia redintegrari non posset, postea videbimus : sed male sopitum ignem flabello Lutheri postea ingenti Catholicæ religionis et Germaniæ detrimento latius flammas sparsisse, suo loco dicetur.

76. *Wladislaus rex monitus ut compescat motus concitatos in imperatorem a schismaticis.* — Concitati vero fuerant in arma Bohemi seu hæretici seu Catholici a Ludovico Gallorum rege, de quo supra dictum est, adversus Maximilianum Cæsarem, a quo premebatur, ut a Gallico et Italico bello eum distraheret : sed cum inde hæretici viribus augerentur, inque pertinacia magis obdurescerent, Leo Wladislaum Bohemiæ regem præmonuit [1], ut eos motus compesceret, ne Bohemi eas censuras contraherent, quæ adversus schismaticos fuerant constitutæ.

« Wladislao Pannoniæ Bohemiæque regi.

« Nuntiatum nobis est, certos Bohemorum militum duces magnis pollicitationibus per fautores schismatis excitatos bellum cogitare ; quo bello schismaticis auxilio sint : cumque iis conjuncti populos recte sentientes quique nobis parent, aggrediantur, remque Christianam exagitent atque perturbent ; id nos ægre molesteque ferentes, qui quidem a Deo vocati ut Christi vicarium geramus, Christiani gregis incolumitati salutique consulere in primis debemus, magnopere te hortamur, abs teque amanter ac vere patrio animo petimus, ut eos Bohemorum motus comprimas, ardoremque animorum malis artibus sollicitatum restinguas, ducesque illos in officio contineas, nam si se schismaticis adjunxerint præterquam quod pœnam a Julio Pontifice maximo schismaticis constitutam ipsi committent, nos etiam pro nostri officii ratione quin eos sacris interdicamus pœnisque gravissimis dedamus, facere non poterimus. Erit itaque optimum, ac propter tuam et eximiam in rebus omnibus prudentiam, ac perpetuam in Romanos Pontifices pietatem expectatum abs te

[1] Apud Petr. Bemb. l. I. Ep. XXI.

vel plane etiam postulatum, et tum illis salutare, tum tibi ad laudem et gloriam, amplissimam des operam ut Bohemis meliora cogitantibus facilius contra hostes Christiani nominis nostra arma converti possint, etc. Dat. kal. Aprilis MDXIII, Pontificatus nostri anno I. Romæ ».

77. *Italiæ paci providet Pontifex.* — Dum longinqua regna legatorum opera componere nititur Leo, ipsemet proximos Italiæ motus comprimere studuit. Disceptabant Veneti [1] cum Maximiliano Cæsare de veteri plurium urbium possessione, atque ab Hispanis, Helvetiis, Germanis, quibus etiam studebat Leo, ut ejus litteræ pro submittendis Veronam, quam tenebat Cæsar, Bononiensium auxiliis ostendunt [2], timore perterriti Pontificem suarum cum Maximiliano controversiarum arbitrum delegerunt: quam provinciam Leo lubens admisit, ut ejus ad Petrum Bibienam apud Venetos internuntium Apostolicum datæ litteræ ostendunt [3]:

« Petro Bibienæ.

« Quam nobis gratum atque optatum accidit, id quod heri ex Venetorum legato, publicisque istius senatus atque tuis litteris intelleximus, eum scilicet senatum remque publicam nobis arbitris suarum cum Maximiliano Romanorum imperatore designato discordiarum, quæ quidem diutius, quam oportebat, viguerunt, causam cognitionemque permisisse: eoque accepto nuntio valde gavisi sumus; cum propterea quod ista respublica senatusque illustris, qui prudentissimus atque gravissimus semper fuit, de nostra in se vetere benevolentia tantum spei atque fiduciæ conceperit, ut suarum maximarum controversiarum, atque rerum summam nobis esse plane credendam statuerit, cum quia magnopere confidimus, ex ea re ipsis quidem primum atque eorum oppidis et municipiis, omnique imperio, Italicis deinde rebus magna ex parte diuturno bello contritis atque labentibus, toti demum Christianæ reipublicæ plurimas esse levationes, maximasque utilitates proventuras. Dabimus equidem ipsi operam, ut hujus ipsorum de nobis judicii tam illustris tamque præclari eos nunquam pœniteat, etc. Datum. III kal. Octobris anno I. Romæ ».

78. Interea sicuti Verona Venetorum, ita Patavium Germanorum Hispanorumque hostiles impressiones elusere [4]: demum Raymundus Cardona prorex Neapolitanus Hispanorum vires in Vicentinum agrum effudit [5], ac paucis post exaratas superiores litteras diebus, nempe septima Octobris Venetum exercitum, cui Bartholomæus Alvianus summo cum imperio præerat, cruento prælio fudit; de qua victoria promulgata Romæ hæc tradit Paris de Grassis [1]: « Die Jovis XIII Octobris cum heri nova venissent de victoria habita per Hispanos et Alemannos ac exercitum papæ contra Venetos regi Gallo confœderatos, et placuisset cardinalibus et oratoribus prædictorum regum Romanorum et Hispaniæ, et aliis indigenis, similem missam in gratiarum actione pro simili victoria celebrare, ego similiter ac ardentius obstiti, dicens Venetos non esse hostes Romanæ Ecclesiæ, nec schismaticos declaratos; ideo desistendum a gratiarum actione in Deum, sed potius exequiis celebrandis incumbendum ». Et infra: « Denique papam consului in consistorio stolatum et sedentem, quid agi placeret: et respondit primo quod a memetipso dicerem cardinalibus prima vice congregandis, non licere eis in tali casu facere, nisi quod viderent facientem Pontificem, et quod ego mandarem, ac quod inhiberem eis ne secus facerent ».

79. Eversæ sunt admodum Hispana vi res Venetæ; quippe Vicentia, Bergomum, Brixia, aliaque loca ad victorem inclinarunt [2]: Pontifex vero, quem pacis arbitrum designatum vidimus, redintegrandæ concordiæ percupidus Hispanum Cæsaris fœdere junctum continere, ne tot cladibus Italiam atterere, pacisque confundere consilia pergeret, hisce litteris [3] conatus est.

« Raymundo Cardonæ proregi Neapolis.

« Cum id nostrum consilium semper fuerit, ut inter Maximilianum Romanorum imperatorem designatum, et Leonardum Lauredanum Venetorum principem discordiæ, quas quidem uterque diutius quam opus fuerat exercuit, fœdere inito componerentur, ut bella cædesque in Italia desinerent, pax atque tranquillitas existeret, idemque optare prudentissimum regem tuum sæpenumero intellexerimus; gratissimus nobis atque jucundissimus is profecto nuntius fuit, quem nuper accepimus, Venetos scilicet ad ineundam cum Maximiliano pacem animum induxisse, nobisque arbitris omnem discordiarum suarum causam totiusque rei summam velle permittere; ab hoc enim fonte confidimus plurima esse atque maxima Christianæ reipublicæ commoda, ex quibus haurire omnes homines possint, propediem emanatura. Hanc eorum voluntatem cum certam propemodum exploratamque habeamus, neque dubitemus, quin illi ea, quæ nuntiantur omnia, ut volumus, sint confecturi, etiam atque etiam te hortamur, ut magis in ea sententia Veneti confirmentur, ab armis atque in Venetos impressionibus abstineas tantisper, dum syngrapham, qua nobis ejus rei potestas permittatur, ipsi conficiant. Est autem prudentiæ tuæ paucorum dierum mo-

1 Pet. Just. hist. Venet. l. XI. Guicc. l. XII. — 2 Ext. apud Pet. Bemb. l. III. Ep. XIII. — 3 Apud eumd. l. V. Ep. XI. — 4 Petr. Just. l. XI. Guicc. l. XI. — 5 Id. ib. Nicol. Bas. in Addit. ad Naucl. Marian. l. XXX. c. 21.

1 Par. I. p. 65. — 2 Petr. Just. l. XI. Guicc. l. XI. — 3 Ext. apud Petr. Bemb. l. IV. Ep. XXIV.

ram tanti non æstimare, ut eam causam ab utrinsque nostrum diu optatæ, communique consilio susceptæ, et toti rei Christianæ maxime profuturæ pacis atque fœderis confectio impediatur : quæ quidem mora, ne longior sit quam necessitas postulat, Petro Bibienæ nostro apud Venetos internuntio mandamus det operam, ut trium aut quatuor dierum spatio post has sibi redditas litteras, ea quam dicimus syngrapha conficiatur, teque illico tota de re certiorem faciat. Tu vero ea intellecta Cæsarianos tuosque milites usquequaque continebis, dum pax ipsa fœdusque sanciatur, etc. Dat. IV kal. Novembris anno I. Roma ».

80. Miserant, ut diximus, Veneti ad Pontificem syngrapham, qua ipsius arbitrio suas cum Maximiliano controversias permisere : qua recepta Leo Cardonam ipsum monuit [1], ne Venetos ab regio exercitu lædi pateretur. Maximilianum pariter misso Romam Gurcensi Pontificem controversiarum judicem delegisse, ait Guicciardinus [2] ; contractam tamen ferendæ sententiæ potestatem ita voluisse, ut ea ipsis inconsultis non promulgaretur. Meminit de Gurcensi cardinale Paris [3], quem veluti Cæsareum legatum Romam ingredi voluisse, contendisseque ut Urbani magistratus sibi venienti occurrerent ; sed Leonem, intentata anathematis pœna id vetuisse. Addit etiam illum se a Julio sacra purpura donatum ostentasse, atque cardinalibus a Leone creatis præire voluisse : demum vero cardinalitium galerum a Leonis manu solemni ritu accepisse ; tum etiam Maximiliani nomine Pontifici obedientiam mense Decembri in cardinalium publico senatu detulisse. Quod autem ad sequestrem pacem inter Cæsarem et Venetos attinet, cujus Pontifex interpres erat, latam fuisse proximo anno fœderis sententiam dicetur suo loco.

Cæterarum quoque Italicarum rerum, Ligusticarum nempe et Etruscarum, Leo arbiter extitit, sedavitque Pontificia auctoritate Genuense bellum. Jam Adurnii a Mediolanensi et Helvetiis acceptis copiis, castra ad urbis mœnia post varia tumultuaria prælia promoverant, affectabatque Maximilianus Maria, dux Mediolanensis, Genuæ arcem sibi dedi ab Octaviano duce Genuensi, ut eam militari præsidio ad urbem in sua fide continendam communiret : a quo consilio eum deducere nisus est Leo, sinceram Octaviani Fregosii amicitiam illi pollicitus [4] : sed cum flectere illum non posset, atque Helveticæ copiæ ab Adurniis conductæ Genuam vexarent, Pontifex qui una cum Hispaniarum rege patrocinium Genuensium susceperat, proregem Neapolitanum hortatus est [5], ne Genuam imperii formam mutare sineret.

[1] Ext. apud Pet. Bemb. l. IV. Ep. XXVIII. — [2] Guicc. l. XII. — [3] Par. Ms. ubi sup. — [4] Leo apud Bemb. l. III. Ep. XIX. — [5] Ext. apud Bemb. l. VI. Ep. IX.

81. « Raymundo Cardonæ proregi Neapolis.

« Ex litterarum Octaviani Genuensium ducis, illiusque oppidi decurionum ad nos exemplo, quo in loco ejus civitatis res sint, propter illorum audaciam, qui perturbare eam armis, collectisque exercitibus omnia permiscere aggrediuntur, facile perspicies. Ea res cum nihilo sane minus Ferdinandi regi tui tuamque dignitatem, quorum auspiciis is, qui nunc viget, ejus urbis status magna cum omnium civium voluptate fuerat constitutus, quam nostram ipsorum, qui municipium illud in fidem et clientelam recepimus, diminuere labefactareque videatur, hanc nobis operam sumpsimus, ut curaremus ut eorum te nihil lateret : quæ cum erunt abs te intellecta et cognita, tui consilii erit, perferrene ac perpeti velis tantam indignitatem, ut paucis Galliæ Cisalpinæ rebus reliquis, quæ turbari fortasse poterant, plane jam constitutis, teque prope uno in Italia paratissimum exercitum habente, cæteris aut superatis, aut communi sententia bellum tecum administrantibus, tamen sint, qui urbem Genuam in nostram tuamque fidem receptam oppugnare audeant sub oppidi prope jam mœnibus, atque ipsas ad portas positis castris. Equidem quod ad nos attinet, eos unde illa, de qua loquimur, armatorum hominum manus ad quietem ejus oppidi avertendam comparari audiebatur, propterea quod eum rerum motum totius Italiæ res turbandi et permiscendi, ac bellum maximum excitandi novasque res moliendi afferre initium existimabamus, non unis vel litteris vel certis missis hominibus monuimus ab incœpto desisterent, præsentemque ejus urbis statum nostræ fidei commissum et traditum ne vexarent, existimantes ipsos hortatu nostro facile quieturos ; præsertim cum scirent facile in eo non minus Ferdinandi regis, quam nostrum nomen dignitatemque convelli et conteri : triremes etiam nostras tum ad urbem tuendam misimus : nunc vero cum neque nostræ neque regis tui dignitatis, majestatis, nominis ulla ab ipsis ratio habeatur, æquum est, te, qui exercitui lectissimo atque fortissimo præes, ejusdem cum regis tum nostras, tuas denique ipsius partes suscipere, omnesque nos, teque in primis ab injuria tam insigni præ te ferre vindicaturum, ne te nominisque tui amplitudinem partamque jam gloriam contemnendam quispiam posthac ducat : quis enim tuæ se regisque tui fidei creditum tutum securumque existimabit, si Genuæ statum tuis armis constitutum, in regis tui fidem receptum viderit vel perverti, vel labefactari ? Quamobrem incumbe in eam cogitationem, sensusque tuos omnes atque animum excita, ut oppidum egregium, cujus oppidi otium cæteris Italiæ oppidis quieti, bellum tumultui esse maxime potest, ab imminenti hostium periculo tua diligentia, consilio, auctori-

tate, armis etiam si necesse erit, quæ quidem arma hoc tempore tibi præcipue parent, tuis denique opibus eripiatur : quod unum et regi tuo sempiternam gloriam pariet, et nobis tam erit gratum, ut nos tibi ea de causa plurimum debere simus existimaturi. Tibi certe ipsi, nominique tuo magnum sane splendorem, magnam auctoritatem afferet. Dat. VII kal. Decembris, Pontificatus nostri anno I. Romæ ».

82. Moniti etiam Helvetii [1], ut Genua discederent : verum jam tum confecta res erat; quippe præcedente [2] nocte VII kal. Decembris Adurnii tumultuaria prope fuga castris discesserant, cujus causam latuisse ait Augustinus Justinianus, verum illam aperit Bizarrus [3] (1) : « Dux, nempe Insuber, copias suas et Helvetii quatuor peditum millia subsidio mittebant; verum tantum potuere proregis Neapolitani regni in ducem ipsum minæ, tantumque valuit Pontificis mirum in modum Octaviani partibus faventis apud utrosque gratia et auctoritas, ut frustratis ipsis Adurniis, illa decreta expeditio nullum locum sortita sit ». Sedatæ etiam Pontificis auctoritate Etruriæ turbæ, ac Lucenses, qui in Pontificis et Hispaniarum regis clientelam se commendarant, pronuntiatis pactionibus, Florentinis conciliati sunt [4]. Cæterum Florentia hoc anno tres e suis civibus sacra purpura donatos suspexit ; de qua cardinalium creatione hæc memorat Paris [5] :

83. *Auctum cardinalium collegium.* — « Die Lunæ, quæ fuit XXIII Decembris MDXIII (2), sanctissimus dominus noster Leo quatuor cardinales creavit », et infra, « nomina autem cardinalium quatuor novorum sunt ; Laurentius Puccius nuper datarius natione Florentinus; Julius de Medicis natione Florentinus consobrinus papæ (is in Pontificatu Clementis VII nomen sibi ascivit), Bernardinus [6] de Bibiena Florentinus, alumnus papæ et thesaurarius; Innocentius Cibus nepos papæ ex sorore, natione Januensis ex domino Francisco Cibo filio olim Innocentii papæ VIII ». De his in cardinalium senatum cooptatis certiorem fecit Leo Ferdinandum regem Hispaniæ hisce litteris [7] :

[1] Ext. apud eumd. Ep. XII. — [2] Aug. Just. l. VI. Foliet. l. XII. — [3] Bizar. hist. l. XVIII. — [4] Guicciar. l. XI. in fine. — [5] Paris to. IV. p. 58. — [6] Alii Bernardum vocant. — [7] Ext. apud Bemb. l. V. Ep. VII.

« Ferdinando Hispaniæ regi.

« Scies nos ad XI kal. Octobris, fratribus nostris Ecclesiæ Romanæ cardinalibus consentientibus, Laurentium Puccium familiarem nostrum a dandis litteris, et Julium Medicem archiepiscopum Florentiæ designatum patruelem nostrum, et Bernardinum Divitium Bibienam questorem, atque Innocentium Cibum, sororis nostræ filium, Innocentii papæ Octavi nepotem plurimis maximisque de causis in cardinalium collegium cooptavisse; quorum trium prudentiam, integritatem, agendisque rebus usum, atque scientiam, virtutesque cæteras et esse tibi perspectas existimamus, et reipublicæ et honori et præsidio confidimus fore : de Innocentio autem speramus fore, ut volumus ; habet enim egregiam indolem conjunctam cum optimis moribus, quos ornat litterarum et bonarum artium studiis, etc. Dat. IX kal. Octobris MDXIII, Pontificatus nostri anno I. Romæ ».

84. Insignitos autem titulis hosce cardinales et sacro ritu initiatos describit Paris de Grassis [1], sic inquiens : « Die Mercurii in consistorii principio papa dedit titulos et annulos, et clausit os novis cardinalibus hoc modo ; quia primo legit ex libro formam dandi titulum primo presbytero, et eodem contextu dedit annulum in digito dexteræ manus annulari, videlicet reverendissimo domino Laurentio Puccio tit. SS. Quatuor Coronatorum, tum reverendissimo domino Julio de Medicis diacono Ecclesiam S. Mariæ in Dominica, inde reverendissimo domino Bernardino de Bibiena diacono Ecclesiam S. Mariæ in Porticu et ultimo reverendissimo Innocentio Cibo diacono Ecclesiam SS. Cosmæ et Damiani : et ita unusquisque accepit titulum et annulum et osculatus est pedem, et manum et os papæ. Papa autem cum legeret, deponebat biretum, et quando illi osculabantur, rursus accipiebat illud, quod fuit bene. Quo facto, papa clausit os novis cardinalibus simpliciter et positive absque lectione, et ego alte dixi eisdem, ut eligerent quam denominationem vellent habere de se ipsis, an nomine proprio, ut Ascanius, Hadrianus ; an a titulo, ut S. Georgii et S. Vitalis et multi alii ; an a vocabulo domus, ut de Grassis et Medicis : et responderunt quod in primo con-

[1] Paris to. IV. p. 62.

(1) Cur Helvetii arma subito e Genuæ obsidione retraxerint, causam nec satis exploratam tunc pariter fuisse, cum res agebatur, testatur Bartholomæus Senarega in historia de rebus Genuensibus cujus hæc sunt verba : « Hujus subiti discessus alii alias causas esse crediderunt, nam quidam arbitrati sunt externum militem mercede conductum non soluto stipendio pugnare periculisque se objicere recusasse. Alii Helvetiorum militum Adurnos et Fliscos suspectam fidem habuisse, qui ad mille in castris erant ». MANSI.

(2) Mendum irrepsisse in fragmentum illud Diarii Paridis Crassi, hic ab annalista productum, nemo prudens negaverit. Neque enim Decembri mense renuntiari primo novi illi cardinales potuerunt, cum electionis illorum Pontifex in suis litteris hic recitatis datisque IX kal. Octobris meminerit. Rursus si pro *Decembri* substituendus ibi fuerit *Septembris*, mendax tamen est dies hebdomadæ in eodem fragmento signata ; neque enim dies XXIII Septembris ejus anni in diem Lunæ, ut ibi legitur, sed in feriam VI incidit. Igitur novorum cardinalium adlectio statuenda est die XXII Septembris hujus anni, quæ dies in litteris illis ad Ferdinandum signatur ; ac biduo post Leo Ferdinandum regem de re tota per litteras hic recitatas et die IX kal. Octobris signatas fecit certiorem. Ex quo Panvinum falli constat dum novorum cardinalium renuntiationem ad diem kalendarum Octobris revocat. MANSI.

sistorio responderent ». Horum denominationes expressas in Actis Concilii Lateranensis cupidus lector inveniet; namque proximæ sessioni octavæ interfuere : cujus historiam ita describit idem Paris [1] :

85. *Concilii Lateranensis sessio octava : regis Galliæ recitantur litteræ quibus excusat se de schismate et profitetur se Concilio adhærere.* — « Die Lunæ, XIX mensis Decembris MDXIII, fuit habita sessio octava in Concilio Lateranensi, ad quod papa ante diem istum accessit cum omnibus cardinalibus, qui tunc in Urbe sunt, videlicet viginti quatuor ». Et infra : « Omnes cardinales et prælati parati præstiterunt reverentiam papæ; ex quibus cardinales manum, ut alias, prælati etiam non consecrati omnes ex dispensatione genu, abbates pedem osculati sunt. Fuerunt in totum mithræ centum et viginti duæ præter Pontificem et cardinales, qui sunt, ut dixi, viginti quinque : oratores omnes fuerunt in latere dextro, quorum caput fuit dux Bari ». Nonnullis interjectis addit : « Finitis precibus, duo oratores regis Franciæ, videlicet episcopus Massiliensis, nomine Claudius de Seisello, et alius baro venerunt ad papam cum duobus mandatis, et dixerunt alte, et quidem eleganter, quod rex Franciæ suæ sanctitatis et sanctæ matris Ecclesiæ ac Sedis Apostolicæ filius obedientissimus, cum credidisset antea Concilium Pisanum fuisse legitimum, adhæsit illi, credens se bene et legitime facere, quia etiam multi cardinales et prælati adhæserant eidem : nunc, quia certior factus est et etiam per litteras suæ sanctitatis invitatus ad Concilium Lateranense tanquam legitimum et canonicum, illud dimisit, ac ex nunc dimittit, et Lateranensi adhæret, et rogat, ut sibi super præmissis ignoscatur, prout in litteris quas præsentarunt plenius continetur ». Conceptæ erant hisce verbis, quibus conflati Pisani schismatis invidiam extenuare Gallus annitebatur.

86. « In nomine Domini. Amen. Universis præsentes inspecturis fiat manifestum, quod superioribus annis bonæ memoriæ Julio II, Pontifice maximo in humanis agente, subdolæ falsæque suggestiones inimicorum atque æmulorum serenissimi et Christianissimi Ludovici Francorum regis apud eumdem Julium usque adeo invaluissent, quod illum adversus dictum regem obsequentissimum filium, et Ecclesiæ primogenitum, ex patre apertum acerrimumque hostem effecissent; et licet idem rex, quantum fieri potuit, patienti animo dicti Pontificis impetum atque iracundiam tolerare statuisset, sperans aliquando fore, ut suæ sanctitati reconciliaretur, nihilominus tamen præter opinionem dicti regis evenerit, quod multi Ecclesiastici etiam sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales, aliique doctissimi et præstantissimi viri, in civitate Pisana sub nomine Concilii generalis convenerint, asserentes firmiter et pluribus coloratisque rationibus persuadentes, se dicti Concilii congregandi multis de causis legitimam potestatem habere, accedente etiam ad hoc consensu et auctoritate serenissimi Romanorum imperatoris electi, prætensum Concilium Pisanum indixerint, dictusque rex ex consilio plurimorum et aliorum doctissimorum virorum Ecclesiæ et nationis Gallicanæ dicto prætenso Concilio Pisano adhæserit, prælatosque, qui illud legitime congregatum esse arbitrabantur, ad prætensum Concilium præfatum ire permiserit, illudque in terris, regno et dominiis ac ditionibus suis continuare passus fuerit, et illius decretis et provisionibus paruerit, et in regno et dominiis suis prædictis pareri fecerit, non quidem ut sanctæ Sedi Apostolicæ aut sanctæ Romanæ Ecclesiæ (quod absit) maculam aliquam aut scissuram schismaque inferret, sed prædictis Concilii suasionibus adhortationibusque inductus, præsertim quia causæ propriæ, per quas ad id faciendum motus fuit, personam ejusdem Julii Pontificis, a quo, ut præfertur, provocatus fuerat, præcipue concernebant. Cumque postmodum, præfato Julio Pontifice vita functo, et sanctissimo domino nostro Leone Decimo in ejus locum ad summi Apostolatus apicem atque universalis Ecclesiæ regimen assumpto, intellexerit præfatus rex, sanctitatem suam in sequendo in hac parte gesta præfati Julii dictum prætensum Concilium Pisanum tanquam minus legitimum, et a non habentibus potestatem indictum, necnon omnia in eo gesta damnasse et improbasse; et dictum Concilium Lateranense tanquam rite et legitime indictum, ejusque omnia gesta et decreta approbasse; fueritque postmodum per suam sanctitatem, tam per litteras in forma brevi, quam alias diversimode paterne admonitus, ut a dicto prætenso Concilio tanquam minus rite, et a non habentibus potestatem indicto recederet, et dicto Lateranensi tanquam vero, indubitato, unico Œcumenico Concilio adhæreret, ipseque rex solo religionis zelo atque instinctu adductus, sperans desideratam universalem Christi fidelium pacem auspiciis præfati sanctissimi domini nostri Leonis papæ X. præsto affuturam, ac propediem, favente Domino, unanimi Christianorum principum et populorum consensu arma in orthodoxæ fidei communesque hostes convertenda esse : considerans insuper quanti sit in his et cæteris rebus omnibus summi Pontificis auctoritas, quam præsertim vitæ munditia atque innocentia comitatur, quæ sunt in præfato sanctissimo domino nostro perspicua, et paternis suæ sanctitatis monitis et suasionibus abunde permotus, quippe qui illius auctoritati et sententiæ potius, quam alterius cujusque mor-

[1] Paris to. IV. p. 80.

talium sanctius et severius semper stare judicabit, præsertim ubi scandalum Ecclesiæ imminet et scissura, pro singulari, quam erga præfatum sanctissimum dominum nostrum et sanctam Sedem Apostolicam gerit devotione, vestigia Christianissimorum Franciæ regum prædecessorum suorum non solum imitari, verum etiam, si fieri potest, anteire cupiens; animadvertens præsertim quod per mortem præfati Julii omnis odii et suspicionis materia est extincta, et quod nonnulli ex prænominatis cardinalibus, necnon imperator electus, qui dictum prætensum Concilium Pisanum indixerant, jam illi renuntiarunt, et dicto Lateranensi adhæserunt.

87. « Hinc est quod in præsentia præfati sanctissimi domini nostri Leonis papæ X, coram nobis notariis et testibus infrascriptis præsentialiter constituti reverendissimus in Christo dominus Fridericus S. Theodori diaconus cardinalis de S. Severino vulgariter nuncupatus, necnon reverendus in Christo pater dominus Claudius de Seysello electus Massiliensis, ac magnificus et generosus dominus Ludovicus Forbini dominus de Soleriis, præfati charissimi Ludovici Francorum regis procuratores ad omnia et singula infrascripta peragenda specialiter deputati, constantibus litteris patentibus dicti Christianissimi regis sua manu subscriptis et sigillo sigillatis ejusdem regis nomine et mandato, cum ea, qua decuit, reverentia atque humilitate, a dicto prætenso Pisano Concilio penitus discesserunt, illique plenarie renuntiaverunt, ac pure, libere et simpliciter sacrosancto Lateranensi Concilio prædicto tanquam vero, unico et legitimo adhæserunt; et insuper procuratorio nomine quo supra promiserunt, quod præfatus rex Christianissimus nullum deinceps favorem nullamque assistentiam dicto prætenso Concilio Pisano quoquomodo præstabit; quinimo quoscumque in civitate Lugduni, aut alibi in regno, terris et dominiis suis sub nomine dicti prætensi Concilii Pisani persistentes, infra unum mensem proxime futurum abire faciet, et pertinaciter resistentes, cujuscumque status, gradus, dignitatis, aut conditionis fuerint, Ecclesiastici vel sæcularis de facto ejiciet et expellet, ac pro schismaticis habebit, et contra eos velut tales ad omne mandatum præfati sanctissimi domini nostri etiam manu armata, si opus fuerit, procedet.

88. « Et ulterius promiserunt præfati procuratores, nomine quo supra, prænominatum Christianissimum regem facturum et curaturum cum effectu, quod sex prælati et quatuor doctores seu graduati ex honoratioribus et numero eorum, qui prædicto prætenso Concilio Pisano intervenerunt, destinabuntur ad eumdem sanctissimum dominum nostrum papam nomine dicti prætensi Concilii Pisani, et cum legitimo mandato per illud pro tempore repræsentantes, tam eorum, quam aliorum omnium, qui dicto Concilio adhæserunt, nomine facto : qui prælati et doctores seu graduati infra kalend. Januarii proxime futuri coram sua sanctitate personaliter comparebunt, dictoque Concilio Pisano pure et simpliciter renuntiabunt, illudque abjurabunt, et veniam atque absolutionem a sua sanctitate humiliter in forma convenienti et suæ sanctitati accepta postulabunt; et ulterius dicto Concilio Lateranensi tanquam vero, unico, indubitatoque tam suo quam aliorum adhærentium prædictorum nomine adhærebunt et se incorporabunt. Quodque si præmissa facta non fuerint, præfatus rex nulli eorum, qui dicto prætenso Concilio Pisano interfuerunt, aut faverunt, opem, auxilium aut favorem dabit adversus sanctæ Sedis Apostolicæ auctoritatem ; quinimo præfati sanctissimi domini nostri sententias, decreta et censuras contra eos exequi faciet suo posse etiam manu forti et armata, si opus sit, absque ulla simulatione vel fraude : et ulterius promiserunt præfati procuratores quo supra nomine, quod quamprimum commode fieri poterit venient aliqui prælati et insignes viri nomine totius Ecclesiæ Gallicanæ cum sufficienti mandato, qui dicto Concilio Lateranensi adhærebunt et assistent, quemadmodum cæteræ nationes ».

89. Admissas clementer Ludovici Francorum regis excusationes a Leone refert Paris : « Deinde inquit, papa probavit animum regis, et admisit excusationem ejus. Inde idem orator aliud dedit mandatum papæ, in quo constituit suos procuratores cardinalem Sanseverinum, et prædictos duos ad comparendum nomine suo ». Eo monumento publico Francorum rex se de non missis ob gravissima externa internaque bella præsulibus ad Lateranense Concilium purgabat, missurumque proximo tempore pollicebatur [1] : tum ut de Pragmatica Sanctione abolenda actio extraheretur orabat :

« Ludovicus Dei gratia Francorum rex, dux Mediolani, dominus Genuæ, universis præsentes litteras inspecturis, salutem.

« Notum facimus, quod nos confidentes de prudentia, dexteritate, diligentia et fide charissimi et amantissimi consanguinei Friderici cardinalis de S. Severino protectoris negotiorum nostrorum in Romana curia, et dilectorum ac fidelium consiliariorum nostrorum Claudii episcopi Massiliensis, domini Ludovici de Soleriis, oratorum per nos destinatorum ad sanctissimum papam, eosdem et quemlibet eorum ex certa nostra scientia et auctoritate regia facimus et constituimus nostros veros et indubitatos procuratores, generales et speciales, ita tamen, quod specialitas generalitati non deroget, nec

[1] Ext. ejus lit. in Act. Concil. Later. sess. 8.

contra, ad petendum nomine nostro et Ecclesiæ Gallicanæ, pro qua, quoad hoc promittimus, a sanctissimo domino nostro papa, et a sacro Concilio Lateranensi, in sessione quæ proxime celebrabitur, aut alias prout eis videbitur, terminum et dilationem competentem pro dicta Ecclesia Gallicana, ut interea possint congregari et deputari, et mitti aliqui præfati et aliæ notabiles personæ, ad se præsentandum in dicto sacro Lateranensi Concilio, et ibidem super facto Pragmaticæ Sanctionis respondendum; considerato quod antea et in præsenti propter bella et dissensiones, quæ sunt in Italia, non fuit neque tutum est iisdem prælatis et personis dictæ Ecclesiæ Gallicanæ Romam posse accedere, et quod dicta Ecclesia Gallicana cum in præsentia congregata non sit, ad se congregandum propter regni magnitudinem, distantiam diœcesum et habitationum dictorum prælatorum necnon propter bella, quæ in limitibus regni nostri geruntur, indiget temporis spatio convenienti : et insuper ad requirendum a præfato sanctissimo domino nostro papa et a sacro Concilio Lateranensi prædicto tam nostro quam dictæ Ecclesiæ Gallicanæ nomine, pro qua promittimus, ut præfertur, ne ullo modo velint procedere in facto prædictæ Pragmaticæ Sanctionis, dicta Ecclesia Gallicana et nostris procuratoribus et deputatis non auditis : et ad petendum et requirendum de præmissis Instrumentum publicum loco et tempore profuturum et valiturum prout juris fuerit. In quorum fidem præsentes litteras manu nostra scripsimus et sigilli nostri jussimus munimine roborari. Dat. Corbeiæ die XXVI Octobris anno salutis MDXIII, et regni nostri XVI ».

90. *Plures alii principes similiter se subjiciunt.* — Admisit ejus preces Pontifex : verum ob præfixos litteris Mediolanenses titulos regio Diplomati, illi rogationi intercessisse Mediolanensem oratorem referunt Acta synodalia : ac tum Massiliensem episcopum respondisse, ea controversa jura alio loco et tempore disceptanda dirimendave. Cæterum Leo ejusmodi altercationi occurrit, dum Mediolanensis intercessionem sine alterius detrimento ac fraude admittere ipsum professum fuisse refert Paris : « Quia, inquit, prælati de sua natione, (nimirum Gallica), etiam se excusabant, propterea supersedit contra illos omnes, eisque ad primam sessionem, quæ erit pridie idus Aprilis, id est, die Lunæ ante Dominicam Palmarum, quæ erit XIV Martii : sed hæc sessio postea fuit prorogata ad diem quintam Maii : demum comparuerunt tres oratores marchionis Brandeburgensis ». Erat is Joachimus, qui se etiam Romani imperii archicamerarium principemque electorem Stetiniæ, Pomeraniæ, Cassuborum et Sylavorum ducem, Burgravium Nureburgensem, ac Russiæ principem appellabat [1], Concilioque Lateranensi a Julio indicto se adhærere magna religione profitebatur : « Et similiter dederunt mandatum et marchionis Montisferrati, qui pridie præstiterant obedientiam ; et postea multi procuratores multorum prælatorum ex diversis partibus mundi : sed hæc minora mandata receperunt protonotarii. Papa autem dedit regis Franciæ et marchionum prædictorum mandata domino Fedræ secretario Concilii, ut ea legeret : et legit in pulpito. Verum quia rex Franciæ nominavit se ducem Mediolani in suis mandatis, dominus Marinus Caracciola, orator ducis Mediolani, unus ex multis qui ibi aderant, approximans se ad tribunal papæ alte protestatus est in forma : et papa respondit se admittere sine alterius præjudicio ».

91. *Aquensis senatus in judicium vocatus ob immunitatem Ecclesiasticam labefactatam.* — Deinde procurator Concilii nomine Marius supplicem libellum [2] refertum gravioribus expostulationibus adversus Aquensem regium senatum, qui in Provincia libertatem Ecclesiasticam labefactabat, Pontificiaque de sacerdotiis decreta variis artibus eludebat, neque ea nisi ad arbitrium suum promulgari sinebat, Pontifici porrexit, ut singulos senatores ac præsides illius corruptelæ participes censuris Ecclesiasticis percelleret ; quæ cum explorata et comperta essent, e sacri cœtus consensu, Aquensibus Senatoribus, quorum nomina in libello exprimebantur, intentata judiciaria severitate, diem ut ad Lateranensia subsellia trimestri flexu se conferrent dixit, publicaque de ea edicta in finitimis Provinciæ urbibus divulgari jussit. Quæ vero post hæc gesta sint ita prosequitur Paris [3] : « Et cum hæc facta fuissent, ego alte indixi omnibus, ut exirent : et sic omnes exierunt præter necessarios et solitos : unus conservator remansit, alter exivit ad excludendum populum, et indicendum silentium et quietem in populo, qui in Ecclesia convenerat, propter pluvias juges et densas : quo facto papa vocari ad se fecit oratorem Poloniæ, qui erat archiepiscopus Gnesnensis, et dedit ei Bullam plumbatam, ut eam legeret super pulpitum ; et bulla erat pro fide ».

92. *Diversæ Concilii sanctiones tum in errores circa animam humanam, tum de legatis pro pace mutua inter principes decernendis, tum de Ecclesiastica disciplina restituenda.* — Disseminabantur tum in aliquorum impiorum philosophorum scholis putidæ et nefandæ opiniones de natura animarum humanarum : nonnulli siquidem Arabum ac veterum ethnicorum falsa doctrina infecti, effutire cœperant animam sua natura mortalem esse : alii licet immortalem statuerent, unicam tamen esse in omnibus; atque ex anti-

[1] Act. Concil. Later. sess. 8. — [2] Ext. in Actis. — [3] Paris de Grassis in Ms. Diar.

quorum hæreticorum pravis dogmatibus multiplicari per traducem disceptabant; ex quarum hæresum sentina cum innumeri alii errores, quibus Christiana convellebatur religio, pullularent, e Concilii sententia [1] confirmatum est antiquum fidei orthodoxæ dogma, animam esse immortalem, in singulis distinctam numero, creari a Deo, efformatisque jam corporibus, uti in Viennensi Synodo declaratum fuerat, infundi: tum eorum insanæ argutiæ damnatæ, qui impium dogma juxta Philosophiam verum, quamvis juxta Theologiam falsum faterentur, jactabant (1):

« Ad perpetuam rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Cum diebus nostris, quod dolenter ferimus, zizaniæ seminator, antiquus humani generis hostis nonnullos perniciosissimos errores a fidelibus semper explosos in agro Domini superseminare et augere sit ausus, de natura præsertim animæ rationalis, quod videlicet mortalis sit, aut unica in cunctis hominibus; et nonnulli temere philosophantes, secundum saltem philosophiam id verum esse asseverent: contra hujusmodi pestem opportuna remedia adhibere cupientes, hoc sacro approbante Concilio, damnamus et reprobamus omnes asserentes animam intellectivam mortalem esse, aut unicam in cunctis hominibus, et hæc in dubium vertentes; cum illa non solum vere per se essentialiter humani corporis forma existat, sicut in canone felicis recordationis Clementis papæ V prædecessoris nostri, in generali Viennensi Concilio edito continetur; verum et immortalis et pro corporum, quibus infunditur, multitudine singulariter multiplicabilis, et multiplicata, et multiplicanda sit; quod manifeste constat ex Evangelio, cum Dominus ait: *Animam meam autem occidere non possunt;* et alibi: *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam;* et cum æterna præmia et æterna supplicia pro merito vitæ judicandis repromittit; alias Incarnatio et alia Christi mysteria nobis minime profuissent, nec Resurrectio expectanda foret, ac sancti et justi miserabiliores essent juxta Apostolum cunctis hominibus: cumque verum vero minime contradicat, omnem assertionem veritati illuminatæ fidei contrariam omnino falsam esse definimus, et ut aliter dogmatizare non liceat districtius inhibemus, omnesque hujusmodi erroris assertionibus inhærentes veluti damnatissimas hæreses seminantes per omnia, ut detestabiles et abominabiles hæreticos, et infideles Catholicam fidem labefactantes vitandos et puniendos fore decernimus.

« Insuper omnibus et singulis philosophis in universitatibus studiorum generalium et alibi publice legentibus districte præcipiendo mandamus, ut cum philosophorum principia aut conclusiones, in quibus a recta fide deviare noscuntur, auditoribus suis legerint seu explanaverint, quale hoc est de animæ mortalitate, aut unitate, et mundi æternitate, ac alia hujusmodi, teneantur eisdem veritatem religionis Christianæ omni conatu manifestam facere, et persuadendo pro posse docere, ac omni studio hujusmodi philosophorum argumenta, cum omnia solubilia existant, pro viribus excludere atque resolvere.

93. « Et cum non sufficiat aliquando tribulorum radices præscindere, nisi et ne iterum pullulent, funditus evellere, ac eorum semina originalesque causas, unde facile oriuntur, removere; cum præcipue humanæ philosophiæ studia diuturniora, quam Deus secundum verbum Apostoli evacuavit, et stultam fecit absque divinæ sapientiæ condimento, et quæ sine revelatæ veritatis lumine in errorem quandoque

[1] Act. Later. Conc. sess. 8. p. 81. Ext. etiam in Leon. X. const. 5.

(1) Hanc Lateranensis Concilii Constitutionem, qua de animæ immortalitate dogma asseritur, ea occasione latam esse non ambigo, quod Petrus Pomponacius, clarus ætate illa philosophus Peripateticus, librum ediderat, quo ex Aristotelis sensu animam natura sua mortalem esse defendit. Pomponacius iste Mantuæ ex honesta familia natus inter Peripateticos ætatis suæ philosophos princeps est habitus. Philosophiam legit primo quidem Paduæ, dein Bononiæ, ubi librum edidit illum cujus jam memini, eoque sibi validos, præsertim ex Dominicana familia, viros litteratos adversarios provocavit. Hæc Guazzus in Chronico fol. 346. Obiit an. MDXXVI. Acriter in illum invectus est Hieronymus Amideus Lucensis, ex Ordine Servorum B. M. V., cujus excusa est Mediolani A. MDXVIII *Apologia pro animæ immortalitate in Petrum Pomponatium Mantuanum Philosophum, Bononiæ publice profitentem.* Hujus operis Annalium Ordinis illius scriptor Gianus non meminit. Porro ex ea lucubratione discimus Pomponacium in suo illo scripto non Aristotelis tantummodo, sed sua pariter sensa prompsisse, cum sententias S. Scripturæ, quibus animæ immortalitas probatur, eodem Hieronymo teste « conetur solvere; et mirabilia in Machabæis visa ad effectus naturales trahat ». Insuper Symonidem poetam, Homerum, Senecam, Plinium juniorem quos mortalis animæ assertores inducit, viros « justos et sanctos » appellat. Quibus impiis dogmatibus cum multos offendisset viros Catholicos sibique invidiam creasset ingentem, ideo famam suam defensurus *Apologiam* edidit, « per quam », addit Hieronymus, « cognovi tractatum istum in inclyta Venetorum civitate esse correptum, prohibitum et igni traditum vel tradendum, atque postmodum aditum jam habuisse ad summum Pontificem, cujus infallibili determinatione standum esse censui ». Hæc Hieronymus, quem Lucensem fuisse, Theologum Ordinis Servorum B. M. V. inclytum, ex Giano in Annalibus ejusdem Ordinis discimus; qui tamen Gianus in eo forte erroris arguendus est quod hunc Hieronymum Lucensem tantummodo monastica professione, patria vero Senensem asseruit. Constat enim Amideos, cui familiæ virum hunc idem Gianus assignat, ex vetusta ætate Lucæ consedisse; et ipse pariter Hieronymus in libris suis nunquam non se Lucensem, Senensem vero nullibi appellat. In Tractatu etiam de Cambiis, quem Latine edidit, ac vernacule ab alio redditus est, Lucenses cives suos, *delli nostri Cittadini* appellat.

Ex verbis vero Hieronymi superius recitatis liquet non temere prorsus (quæ censura est continuatoris Historiæ Ecclesiasticæ abb. Fleuris) asseruisse quosdam, opus illud Pomponacii igni damnatum fuisse Venetiis. Quod vero addit continuator ille operis illius Pomponaciani, iteratam editionem permisisse quosdam ex Inquisitoribus fidei, id quidem cum damnatione ejus Venetiis facta non pugnat. Quod enim Veneti inquisitores adjudicarunt igni, id alii inquisitores recudi permiserunt, rati Pomponacium suo illo libro nihil aliud voluisse quam ex Aristotelis sensu animam mortalem probare. MANSI.

magis inducunt, quam in veritatis elucidationem; ad tollendam omnem in præmissis errandi occasionem, hac salutari Constitutione ordinamus et statuimus, ne quisquam de cætero in sacris ordinibus constitutus sæcularis vel regularis, aut alias ad illos a jure arctatus, in studiis generalibus vel alibi publice audiendo, philosophiæ aut poesis studiis ultra quinquennium post grammaticam et dialecticam sine aliquo studio theologiæ aut juris Pontificii incumbat: verum dicto exacto quinquennio, si illis studiis insudare voluerit, liberum sit ei, dum tamen simul, aut seorsum, aut theologiæ aut sacris canonibus operam navaverit, ut in his sanctis et utilibus professionibus sacerdotes Domini inveniant, unde infectas philosophiæ et poesis radices purgare et sanare valeant, et hos canones per ordinarios locorum, ubi generalia studia vigent, et rectores universitatis eorumdem studiorum singulis annis in principio studii in virtute sanctæ obedientiæ publicari mandamus. Nulli ergo, etc. Datum Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata, anno Incarnationis Dominicæ MDXIII, XIII kal. Januarii, Pontificatus nostri anno I ».

94. Post hanc sanctionem, Vincentium Senensem archiepiscopum promulgasse sequentem de legatis pro pace mutua inter principes redintegranda decernendis (uti in superiori sessione agitatum fuerat) de Turcica expeditione conficienda, de exscindendis Bohemicarum hæresum reliquiis, Actorum Concilii Scriptor [1] et Paris de Grassis referunt:

« Ad futuram rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Cuncta ad optatum finem perduci omni cogitatione, cura, studio ac sedulitate affectantes et dante Domino, confidentes, legatos de latere nostro sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales in consistorio nostro secreto de fratrum nostrorum consilio, per nos postmodum nominandos, cum auctoritate et facultatibus necessariis et opportunis, tanquam angelos pacis pro hujusmodi Christianorum pace universali tractanda, componenda et conducenda, expeditioneque contra infideles ineunda, eodem sacro Concilio approbante, ad eosdem reges pro eorum regia magnanimitate et erga Catholicam fidem devotione prompto et alacri animo ad utrumque sanctissimum opus pacis expeditionisque inducendos, pro universæ reipublicæ Christianæ integra atque perfecta tutela, defensione et salute mittendos et destinandos esse decernimus.

95. « Præterea cum ex diuturna et multiplici hæresi Bohemorum plurimum Deus offendatur, et Christianus populus scandalizetur, quorum etiam ad veræ fidei lumen, atque concordiam reducendorum provincia dilecto filio nostro Thomæ tit. S. Martini in Montibus presbytero cardinali Strigoniensi, ad Hungariam et Bohemiam nostro et Apostolicæ Sedis legato, est a nobis his proximis diebus plene demandata; eosdem tamen hortamur in Domino, ut vel ad nos et hoc sacrum Lateranense Concilium, vel ad eumdem Thomam cardinalem legatum, qui propinquior illis erit, aliquot ex suis oratores cum sufficienti mandato destinare non negligant ad tractandum de opportuno remedio, quo errores, quibus diu detinentur, agnoscant, et ad verum religionis cultum et sanctæ matris Ecclesiæ gremium, Deo duce, reducantur; quibus hoc sacro approbante Concilio, veniendi, eundi, standi quousque præmissa tractanda duraverint, et postmodum discedendi et ad propria redeundi in fide Pontificia liberum salvum conductum, et fidem publicam tenore præsentium concedimus et elargimur, eorumque votis, quantum cum Deo poterimus, annuemus. Ut autem hoc sacrum Lateranense Concilium ad finem uberrimæ speratæque utilitatis perducatur, alia namque plura et gravia in eo tractanda discutiendaque remanent, ad omnipotentis Dei laudem et Ecclesiæ suæ exaltationem, nonam sessionem continuationis celebrationis ipsius sacri Lateranensis Concilii nono Aprilis MDXIV, Pontificatus nostri anno I, quæ erit quarta feria post Dominicam Passionis, sacro Concilio approbante, indicimus. Nulli ergo, etc. Datum Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata, anno Incarnationis Dominicæ MDXIII, XIV kal. Januarii, Pontificatus nostri anno I ».

96. Tertiam sanctionem legit Joannes Franciscus episcopus Taurinensis [1], qua Leo professus est, se restituendæ in pristinum splendorem disciplinæ Ecclesiasticæ dare operam decrevisse; castigatasque jam ante a Julio censura Apostolica corruptelas, quæ apud Romanæ curiæ administros inoleverant, ut summa integritate munera sua obeant; ac si principes in concordiam redigi contingeret, ad conficiendam adversus infideles expeditionem se incubiturum:

« Ad perpetuam rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Sedula a deputatis relatione habita, et quid a quibus exorbitaretur animadverso, ut quæque vel a decenti et laudabili more, vel a primæva institutione desciverant, ad normam retraximus, et ea in unam reformationis Bullam, sacro approbante Concilio, super hoc editam ex ordine congessimus, in eaque executores, qui ordinata servari cogerent, deputavimus, quam ab officialibus ipsis, et cæteris, ut quemque tanget, sine fraude et inviolabiliter observari, hoc sacro approbante Concilio, mandamus sub pœna excom-

[1] Acta Concil. Later. sess. 8. p. 71.

[1] Acta Concil. Later. sess. 8.

municationis latæ sententiæ, a qua nisi per Romanum Pontificem, excepto mortis articulo, absolvi non possint; ita ut ultra hanc et alias pœnas in Bulla ipsa particulariter expressas, contravenientes officio, in quo deliquerint, ad semestre tempus sint eo ipso suspensi; et si secundo erraverint in eodem officio, quod quantum in se fuit coinquinarunt, perpetuo careant: qui postquam constitutione nostra ad frugem reducti erunt, inhibito atque sublato communi damno ad cæteras reformationis partes procedemus. Et si nobis omnipotens pro sua misericordia concesserit, ut pacem inter Christianos principes componamus, non noxiis solum seminibus extirpandis, sed et propagandis Christi finibus insistemus, ac sanctissimam contra infideles expeditionem, cujus desiderium assidue nostro cordi inhæret, Deo ipso rei suæ favente, eorumdem fulti præsidiis aggrediemur. Nulli ergo etc. Datum Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicæ MDXIII, XIV kal. Januarii, Pontificatus nostri anno I ».

97. Rogatis patrum sententiis Jacobus episcopus Potentinus dixit[1], non tantum edenda Diplomata, sed re ipsa corruptelas removendas. Bernardus archiepiscopus Spalatensis illud de componenda Romana curia decretum promulgari voluit. Alexius Amalphitanus, et Paris de Grassis Pisauriensis episcopi non in Romana modo Ecclesia, sed in universi totius orbis Ecclesiis restituendam disciplinam veterem, exscindendasque omnes ubique corruptelas censuerunt, quod idem Paris in sua synodali historia accurate repetiit[2]: « Finita, inquit, cujuslibet, (nimirum trium superiorum sanctionum), lectione, lector deposita mithra alte dixit: Placentne vobis, patres, omnia, quæ per me lecta fuerunt? At illico scrutatores votorum accesserunt ad papam, qui respondit: *Placet*, et sic hinc inde scrutatores cum protonotariis et scribis duobus a quolibet latere perscrutati sunt vota. Secunda fuit super pacem; et omnibus illa placuit indifferenter. Tertia fuit super reformatione; et multis absolute non placuit, sed quod reformatio fieret universalis in toto a capite ad pedes: quo audito, papa quæsivit an multi essent, et ille respondit: Quasi media pars eorum prælatorum qui essent in latere sinistro. Et ego, qui aderam, respondi similiter: Placet quod reformatio fiat universalis, et quod reformatores reformentur; quo audito, papa quasi subridens dixit velle aliquantulum cogitare, ut omnibus satisfiat; et sic in prima sessione futura deliberare quod omnium reformatio fiat tam sui, quam reformatorum. His dictis, ego dixi papæ, an placeret papæ cantare: *Te Deum laudamus;* qui hymnus semper solet cantari quando est aliqua materia gravis conclusa: et papa dixit quod ex quo rex Franciæ adhæsit Concilio Lateranensi, et facta esset unio in Ecclesia, magnam esse importantiam et sic incepit cantare: *Te Deum laudamus;* quod cantores prosecuti sunt: et sic apertis januis populus ingressus est, et omnes exuti sunt patres. Papa ad versum: *Te ergo quæsumus*, cum pluviali descendit, et genuflexit, et in fine ibidem sedens deposuit calceamenta, et inde discessit reversurus ad palatium. Alia sessio fuit quinta Maii MDXIV. « Cujus sessionis historiam proximo anno prosequemur. Nunc non prætermittendum visum est, in prædicta sessione octava perorasse post divina mysteria peracta Joannem Baptistam Gargam equitem Rhodium, ac Pontificem et patres de Rhodio adversus Selymi ingentes apparatus firmanda tuendaque monuisse.

98. *Rhodii equitis oratio implorantis auxilium principum.* — « Scis, inquiebat, pater beatissime, et tu Lateranensis Synode, Rhodon insulam ab omnibus laudatam atque opportunissimam semper ad res gerendas esse judicatam: nam Rhodos nostra adjacet Asiæ, qua maxime Asia in mare nostrum excurrit; hinc in Syriam et in Ægyptum commodissima est navigatio: hinc in mare Asiaticum, Hellespontum, Propontida ac Pontum commodissime solvitur, et rebus navalibus atque classicis ea civitas semper floruit ». Et infra: « Arx enim ista est expultrix sævissimorum hostium, qui semper vestras urbes et imperia invadere, et religionem nostram funditus evertere student. Et ut jam per litteras præteritis mensibus, pater sanctissime, tibi illinc a nostris significatum fuit, Sultanum Selyn, sectæ Mahometanæ immitem tyrannum, classem ingentem paravisse, et innumeras copias contra Christi fideles et Rhodi insulæ milites et incolas contraxisse, et tantam tormentorum vim, quantam nullus unquam ad id bellum instituisse exploratum habuimus: qui illinc postmodum semotis castris alio contra orthodoxæ fidei cultores impetum fecerunt, ubi multas clades et urbium eversiones inferre conati sunt: et nuperrime, cum quieturum esse illum speraremus, per alteras a nostris tuæ sanctitati significatum est, in eosdem belli apparatus ingenti studio summaque celeritate incumbere; et cum nihil majori odio prosequantur, quam Rhodum, ei multo magis in posterum timendum est, cui nunquam minari desistunt.

99. « Necesse igitur est, ut principibus Christianis accersitis, et tuis dispersis in sancta septa collectis, quo unum sit ovile, sicut unus est pastor, cui pacifice et quiete præcipias, ut abs te magnanimo duce et vexillifero tua animi sinceritate, mirabili sapientia, cœlestique virtute adversus hanc infidelium potentiam bellum suscipiatur. Expergiscimini ergo, expergiscimini tandem, Christiani principes, et labenti

[1] Ad Acta Concil. — [2] Paris ubi sup.

Ecclesiæ auxilium afferte, et sub Leone felicissimo pastore invictoque duce de bello Turcis inferendo in medium consulite, nec ulterius patiamini nostri Redemptoris sepulchrum, et Constantinopolim novam Romam sub Turcarum imperio detineri, et tantam pestem atque perniciem adversus Christianos populos diutius sævire; sed religionem vestram propius respiciatis, quam colere et augere vestri imperii et regni interest ». Et infra : « Jacet desolata Asia, jacet Africa, jacet Ægyptus, ac bona Europæ pars deserta abjecta sine lege, sine moribus, sine ullo Christianæ religionis consortio; ubi tot civitates, tot populi, tot imperatores, tot reges, tot principes cultu veræ fidei et armorum usu præstantissimi; ubi tot celeberrima Christi et sanctorum templa in crudelissimam jam Turcarum et Barbarorum ditionem devenerunt: a quibus acceptas clades, eversiones, contumeliasque non est hujus temporis recensere, cum jam omnibus notæ sint atque testatæ, et cum tot jam annos nihil aliud audiamus, quam excidia alia super alia Christianorum. Quid, quod Tyrrhenum mare toties infestarunt, et quod pudet referre, ad littora usque Romani agri prædatum venerunt? Sed hæc loca tam efferata barbarie sine fide, sine Deo tamdiu in potestate infidelium esse, ac non tam regi quam devastari passi sunt principes Christiani, dum quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi; dum quisque luxui, simultatibus, otio indulget; dum Romanum Pontificem toties acclamantem rabidos lupos gregem Domini invasisse, non audiunt, etc. ».

100. *Omni ope nititur Leo reges in Turcas conjungere.* — Aucta sunt ea mala temporum decursu, obsurdescentibus ad Pontificum clamores precesque principibus Christianis. Constat quidem Leonem magno studio universos reges ac principes ad mutuam concordiam reducere studuisse, ut sacrum bellum adversus Christiani nominis hostes post obtritum Orientem jam Occidenti imminentes susciperetur; omnium nationum episcopos summa cupiditate in singulis Lateranensis Synodi sessionibus id expetiisse, piosque stimulos sponte incitato Pontifici addidisse: cujus sanctissimi consilii ad exitum perducendi studio, exeunte anno Laurentium Feltriensem episcopum designatum in Germania internuntium Apostolicum apud Cæsarem et septemviros operam navare jussit [1], ut ad omnia alia intestina Christianorum bella componenda eos promoveret. Consignatæ sunt hac temporis nota eæ litteræ : « Dat. Romæ XXIII Decembris MDXIII, anno I ». Excusæ typis ipsæ litteræ a Petro Bembo [2] fuere inter alias, quas Leonis nomine, cui a secretis erat, composuit; sed immutatis paululum consuetis Romanæ curiæ formulis, quas Latinæ linguæ nitori elegantiæque, quam consectabatur, consentire non putabat: quo studio dum scripta perpoliebat, Tullianosque flosculos avidius colligebat, incautus etiam gentilitiarum vocum putores aliquos inseruit, a quibus styli Romanæ curiæ sanctitas penitus abhorret: qua de re monitum lectorem volumus ad retundenda maledicentiæ tela, quæ aliqui, captata ex hujusmodi voculis occasione, jaculari possunt; quapropter nos in litteris, quas ex Bembo decerpimus, consuetam Pontificalis curiæ formulam, cum Pontifex loquens inducitur, restituisse, cum ea verborum formula fuissent conceptæ, atque a Bembo elegantiarum Latinarum cupidissimo, dum typis excudebat, immutatæ.

[1] Lib. I. brev. p. 14. — [2] Bemb. l. VI. Ep. XXIV.

101. *Pontificiæ litteræ quibus exponitur Cæsari fore ut Turcæ ob principum discordias confirmentur.* — Quod autem attinet ad Pontificias litteras, quibus Maximilianus ad publicam imperio Christiano maximeque Italiæ pacem reponendam, de qua cum Gurcensi cardinale Cæsareo legato egerat, ad rem Christianam in pristinam dignitatem atque amplitudinem revocandam sollicitatus est; conceptæ erant his verbis [1] :

« Maximiliano imperatori designato.

« Etsi et animo semper agitavimus ex eo tempore cum Pontifex maximus creati sumus, ut pro reipublicæ Christianæ otio communique bono te ab armis, ab ardore animi, ab odio exercendo cum iis, quos hostes tuos appellas, Christianis regibus atque principibus, ad pacem atque amicitiam revocaremus, et posteaquam Matthæus cardinalis Gurcensis, vicarius rerum Italicarum tuus, prudens excellensque vir, Romam se contulit, cum eo sæpius eadem de re sumus locuti; tamen quoniam iis diebus fratres nostri Ecclesiæ Romanæ cardinales, non solum separatim, ut cuique usui fuit, quod sæpe antea fecerant, sed etiam una omnes atque palam nos ea de re multo diligentius atque accuratius monuerunt, veriti ne, si paulo modo ulterius nostrorum principum discordiæ inter eos viguissent, Christianam rempublicam bellis civilibus debilitatam validissimi hostes nostri Turcæ adorirentur atque opprimerent, qui tractare arma, parare exercitus, classem conficere audiebantur; idem nunc quoque nobis tecum per litteras multo accuratissime agendum esse contendendumque existimavimus, præsertim cum et nonnullorum regum ac principum querelæ accesserint litteris eorum et nuntiis ad nos perlatæ petentium, ne Christianos populos nostræ curæ fideique creditos diutius inter se concurrere, collidique sineremus, et ipse Italiæ devastatæ prope ac desolatæ vocibus et quasi lacrymis excitemur, ut de grege Domini passim pereunte ac se conterente solliciti, nihil non curæ in eo continendo conservandoque

[1] Ext. apud Bemb. l. VI. Ep. XXIV.

adhibeamus, nihil remittamus laboris. Itaque te et monemus et hortamur, et plane etiam atque etiam rogamus per Dei optimi maximi nomen, a quo tuo sane nomini dignitas omnis majestasque accessit, per sedem hanc Christianæ reipublicæ, cujus unius tuendæ cogitatio ad te maxime omnium atque justissime pertinet, per tot sanctorum virorum humata hac in Urbe atque tellure corpora, qui multos labores, multas ærumnas pertulerunt, multum etiam sanguinis instituendis nostris sacris augendisque profuderunt, ut ad pacem cum tuis hostibus ineundam, animum et cogitationem tuam des, eamque de sedibus deque populis Domini prope expulsam te quidem certe implorantem, ne aspernere, præsertim si æquas illam ad te conditiones afferre perspexeris ; quam certe in sententiam adduci eo facilius debes, quo laudabile illud propositum animi tui,qui cum imprimis ad arma prosiluisti, ut libertatem Ecclesiasticam audacia nonnullorum violatam comminutamque defenderes, dignitatemque nostram ab injuria vindicares, suos jam exitus habet, hostesque tui Dei munere tua incredibili virtute, tuorumque fœderatorum auxilio positis animis contumacibus ad hujus reipublicæ cultum et observantiam humiles accesserunt.

102. « Certe quemadmodum te bello fortissimum atque invictum adhuc quidem omni tempore præstitisti, ita optimis consiliis tractabilem dari nunc te erit non minus prudentiæ tuæ, quam illud fuerit fortitudinis. Meminisse etiam debes, cum omnium Christianorum imperatorem geras, datum te a Deo esse quasi tutorem ejus populis, ut non tam tibi cogitandum sit, quos vincere atque subjicere tuæ ditioni possis, quam ut omnes esse incolumes te procurante conspiciantur. Deinde, quo major ipse excelsiorque es, eo te decet omnibus hominibus faciliorem commodioremque esse, benignitatemque non acerbitatem naturæ, oblivionem injuriarum, non vindictam, liberalitatem, non potentiam exercere : neque tam quærere quibus artibus latiores imperii tui fines habeas, quam quibus virtutibus gloriam tui nominis extendere, hominumque in te benevolentiam augere atque amplificare melius atque facilius possis.

103. « Quamobrem, ut ad illud redeamus, quod initio diximus : rogamus obtestamurque te primum quidem, ut animum tuum ad pacem inter omnes Christianos principes conciliandam applices, deinde ut te ad eas pacis conditiones cum tuis hostibus deducas, quæ si non tales erunt quales ipse voles, maxime sint tamen ejusmodi, ut qui te summopere diligunt non esse eas abs te rejiciendas putent ; cruentari enim gladios, vastari provincias, oppida dirui, (quæ quidem mala cum bellis semper conjuncta sunt), exerceri denique inter Christianos principes tam acerbas contentiones non solum reipublicæ Christianæ periculosum est, sed ne illis quidem ipsis, qui eas exercent non triste, non miserum, non fugiendum. Id si ipse per te feceris, plane confidimus, reliqua bella omnia in universo ejusdem reipublicæ imperio omnibus hominibus tum unius præclarum factum respicientibus facile quietura, quique nostris cervicibus imminens hostis noster perpetuus Turca, deque nostris seditionibus incredibilem lætitiam capiens, nos eam ob causam a sese facilius debellatum iri spem non dubiam alit, vel se intra suos limites continebit, vel nos una in redimendis a servitute Christianis gentibus conspirantes aliquando victores sentiet. Nos quidem ipsos, qui te unice atque summopere amamus, fratrumque nostrorum cardinalium collegium, vel potius Christianam rem universam tibi egregie atque in omne tempus devincies. Dominus autem, ut est in remunerando benefacta hominum largus, quidquid hac in re atque hoc tempore amore sui nobis hortatoribus tuis hostibus remiseris, tibi nominique tuo augusto reliquis tuis in rebus postulatisque decupla mensura atque centupla sarciet. Datum V kalend. Januarii MDXIV (a Natali scilicet cœpto computo) anno I. Romæ ».

104. Transmisit Leo harum litterarum exemplum ad singulos principes septemviros, utque sua studia ad pacandum Christianum imperium et sacra adversus Turcas defendenda conjungerent arma, est adhortatus [1] : « Vehementer, inquit, etiam atque etiam abs te petimus, ut nostras apud illum hortationes litteris, postulationibus, internuntiis, per te ipsum denique, si fieri poterit et quantum poteris, juves ; plane enim in eo qui tuos conatus adjuvabit Deus, tum in tua diligentia, prudentia, auctoritate spem maximam habemus, fore ut ab illo sis quæcumque voles impetraturus, tam justa præsertim in re atque causa ; quæ quidem id agit, ut Christiani sanguinis, quem exhauriri profundique tam largiter his temporibus perditis atque miseris vidimus, aliquando tandem ratio habeatur, resque Christiana publica vel nervos atque vires resumat , etc. Dat. IV kal. Januarii anno I. Romæ ».

105. *Rogatus Anglus, ut pacem cum Gallo ineat.* — Ad sedanda pariter bella ab Hispanis Anglisque cum Gallis gesta, Leo Ferdinandum et Henricum reges rogavit [2], ut pacis consilia cum Ludovico ad vertendos in Turcas impetus amplecterentur. Et sane Henricum solius Pontificii honoris causa sumpsisse arma ac posuisse, refert Polidorus Virgilius [3] ; nam cum post expugnatum Tornacum Maximilianus Cæsar illum ad urgendum victoriæ cursum incitaret, redeunte ad Pontificium obsequium Francorum

[1] Bemb. l. VI. Ep. XXIII. — [2] Ib. Ep. XV. — [3] Polydor. Virg. l. XXVII.

rege, in Angliam se recepit : « Hic Maximilianus », inquit auctor, « cum rege de toto belli negotio agere cœpit, (nimirum Tornaci) qui videns res Gallicas jam aperte longe infirmissimas esse, plurimum hortabatur Henricum ad sequendam victoriam : contra Henricus juvenis quieto ingenio, qui non suæ, sed Romani Pontificis injuriæ vindicandæ causa, bellum susceperat, ratus Francum satis esse doctum ad erratum suum agnoscendum, in eo bello cessandum putabat : quæ sententia, cum jam Hyems instaret, postremo retinetur », et infra, « Maximilianus vero dolens Anglum bene gerendæ rei occasionem dimisisse, in suam mox Germaniam se recepit ». Firmasse Anglum ipsum cum Gallo pacem, pariterque Hispaniarum regem inducias inivisse cum eodem Ludovico dicetur inferius.

106. De collocata vero apud eos reges Ferdinandum et Henricum opera, ut civilia cum Gallis eorumque fœderatis bella componerent, monuit Leo Hungariæ regem, auctorque extitit, ut eosdem ad pacem conficiendam hortaretur ; ut Selimi Turcarum imperatoris exultantis imminentisque Hungariæ ferocia contundi posset : tum animos ad propugnandum Christianum imperium adjecit [1] : « Te, inquit, et monere et hortari volumus, ut eisdem regibus ipse quoque in eam sententiam scribens, hominesque tuos mitteres, qui eos ad pacis studia cogitanda suscipiendaque hortarentur : quod tu quidem certe facere eo diligentius debebis, quo periculo es proximior, teque ipsi Turcæ his temporibus primum omnium ex Christianis principibus delegerunt, in quem invaderent, quemque debilitare ac proterere conarentur, etc. Dat. tertio kal. Januarii MDXIII, Pontificatus nostri anno I. Romæ ».

107. *Conflatum ex omnibus populis fidelibus exercitum immittere in Turcas meditatur Pontifex.* — Meditatum fuisse Leonem bellicos labores cum Cæsare ac regibus subire, atque exercitum Christi cruce insignitum ex omnibus fidelibus populis conflatum ad Turcicam tyrannidem obterendam educere, professus est publicis litteris [2], in quibus, recensitis Turcarum grassationibus, Selimum imperatorem, ac Tartaros illius fœderatos in Hungaria, Polonia regionibusque finitimis promulgari jussit, ac sacram militiam professuris, susceptis rite sacramentis, noxarum omnium veniam contulit, et clero sacerdotiorum decumas ad suppeditanda militi stipendia indixit, stipemque collaturis sacras indulgentias proposuit :

108. « Ad futuram rei memoriam.

« Nos, qui Pontificatus dignitate, et officio mediatoris, quamvis non paribus B. Petro meritis, potestate tamen pari nuper vocati fungimur, considerantes, ac præ jugi nobis a Deo commissa cura animo attentius revolventes, quod nullum majus aut gravius onus nobis et Apostolicæ Sedi incumbit, quam expurgare a noxiis Dominicum agrum, et oves cogere in sanctum ovile, spurcissimos insuper pseudoprophetæ Mahumeti sectarios immanissimos Turcas compescere, et quantum fieri potest, ad meliorem frugem convertere, si minus in eas, unde prodiere, scilicet Septentrionum latebras generali expeditione per nos sumpta coercere, qui a quadringentis usque vel circiter annis Christianam rempublicam tunc florentem non fatigarunt solum, sed in Asia, quod meminisse dolet, Ciliciam, Lyciam, Armeniam, Paphlagoniam, Phrygiam, Lydiam, pulcherrimas olim orbis Christiani partes ; in Europa universam Græciam et Serviam, Bulgariam, Bosnam impiis armis subegerunt, et memoria parentum nostrorum Constantinopolim, Thraciæ et Orientalis imperii caput, magni olim Constantini ac tot fidelium imperatorum sedem, vi expugnaverunt ; sacras ædes magnis sumptibus in honorem Dei extructas, et inter cæteras divæ Sophiæ templum, Dei ipsius ac sanctorum imagines polluerunt et proculcaverunt ; virgines in stuprum et matronas, cunctam vero tam antiquæ et populosissimæ urbis nobilitatem in cædem et dirissimam servitutem rapuerunt et absumpserunt.

109. « Quodque nuper, non absque dolenda recordatione præteritorum et ingenti animi nostri molestia, uti ex charissimorum in Christo filiorum nostrorum Wladislai Hungariæ et Bohemiæ, et Sigismundi Poloniæ regum ac privatim illorum regnorum litteris, et finitimarum partium fide dignorum nuntiis accepimus, quod orthodoxæ nostræ fidei hostes Turcæ elati præteritis victoriis, duce imperatore Selimsatz, qui crudelissimus omnium suorum patrem armis compulit ad deponendum imperium, fratres ac ex iis filios ferme omnes ad unum insigni crudelitatis exemplo trucidavit, et innocentissimum Christi fidelium sanguinem sæva rabie sitit ; et ut jurejurando professus est, Hungaricam nationem in primis, ac deinde totam Christianam religionem penitus extinguere conatur, adjunctis secum Tartaris glacialis Oceani accolis ; sicque omnes simul dictorum regnorum fines numerosa peditum atque equitum manu crebris incursionibus diripere, igni ferroque vastare, continuoque novos moliti apparatus, ut ad primam occasionem, occupatis inter se impio ac detestabili bello principibus Christianis, dicta regna, et præcipue Turcæ Hungariæ regnum, quod hactenus vallum et antemurale Christianæ reipublicæ habitum est, maximis exercitibus aggrediantur, ut eo perdomito ad cætera eis facilior aditus pateat ; dudumque nonnulla ipsius regni oppida et castra Trebernek, Thessent, Barka, Zukul, Waiia, et in Croatia Dalmatiaque

[1] Ext. apud Petr. Bemb. l. VI. Ep. XXV. — [2] Lib. Bull. XVI. p. 34.

provinciis eidem regno subjectis Siin et Chasenna, quæ situ locique natura admodum munita viginti quinque aut circiter millibus passuum a Spalatro distat, et plura alia dolo partim, vi partim cepisse, totamque non solum Hungariam, Croatiam, Dalmatiam, verum Sclavoniam ac finitimas eis adjacentes provincias et populos metu consternasse, eosdemque Tartaros non solum conjunctis animis cum Turcis, sed affinitate firmatis simul cum Moscovitis ad abolendam Christi fidem, et nefandi Mahumeti sectam extollendam, Poloniæ regnum validissimo equitatu invasisse, non absque magno illorum regnorum periculo; sic Wladislaum et Sigismundum reges præfatos cum universa procerum ac regnorum ipsorum nobilium manu obviam processisse : plane innumeris terrarum cladibus, populorum stragibus, ingenti Christiani sanguinis effusione admoniti intra nostrorum viscerum intima altius sauciati, aliisque pluribus detrimentis, quibus prædicta regna afficiuntur, et ne in dies magis afficiantur formidamus; quodque Christianam rempublicam paulatim minui cernimus, vires, audaciam et potentiam hostium prædictorum augeri; tenentes ejus locum, licet indigne, cui Christus suam commendavit Ecclesiam, cui etiam pollicitus est, quod inferi portæ adversus eam non prævalerent, dubitantes ne diuturno bello, assiduisque calamitatibus et detrimentis prædicta regna attrita et exhausta sint, ita per se tantos hostium impetus ferre nequaquam valeant, sicque in maximam animarum jacturam, ipsorum regnorum in primis ac Christianæ religionis exitium succumbant, licet nuper ad coercendos eorumdem hostium impetus et defensionem sustinendam pro salute eorum regnorum, de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio, dilectum filium nostrum Thomam tit. S. Martini in Montibus presbyterum, cardinalem Strigoniensem, legatum de latere creavimus ». Et infra :

110. « Pro commissa itaque nobis cura defensionis Christianæ plebis et fidei, cupientes ipsos reges et regna, qui undique conjunctis viribus adversus eosdem Turcas et Tartaros hostes exercitus compararunt, et ad defensionem hujusmodi personaliter accinxerunt, et ad loca se contulerunt; ac, uti crebris litteris et nuntiis post creationem et deputationem legati hujusmodi accepimus, Deo, cujus in primis causa agitur, cœlitus piis nostris precibus ex intimi nostri cordis emissis annuente, dum anxii atque admodum trepidi defensionem ipsam meditamur, in Bosna provincia ad tria vel circiter millia Turcarum ad devastandum Hungariæ regnum venientium, duce venerabili fratre nostro Petro Boriisko episcopo Wespriniensi, ad internecionem profligarunt, quatuorque eorumdem hostium duces in præsentia victoris exercitus trucidarunt, quintum captum ac constrictum vinculis ad præfatum Hungariæ regem perduxerunt, ex alto auxiliante Deo, allectivis favoribus, ac spiritualibus Ecclesiæ thesauris, quos Dominus noster Jesus Christus Apostolorum principi, regni cœlestis clavigero, ac ejus successoribus concessit, indulgentiis videlicet et remissionibus peccatorum tantisper prosequi, ut eosdem Turcas retardare et remorari valeant, quoad, compositis Christianis principibus armis inter se dissidentibus, generalem expeditionem personaliter sumemus, in confusionem eorum, et aliorum inimicorum crucis Christi, et salutem eorum, qui contra eosdem hostes Christiani sanguinis avidos pugnabunt, ad tam sanctum et necessarium opus, ejusdem Dei omnipotentis auctoritate hortamur, requirimus et monemus universos Christi fideles, præsertim in prædictis regnis, dominiis, provinciis, insulis, civitatibus et terris eisdem regibus subjectis, et præcipue Daciæ, et Norvegiæ, ac Sueciæ regnorum incolas et habitatores, ut eidem Thomæ cardinali et legato, ac eisdem regibus pro expeditione hujusmodi adversus ipsos hostes Turcas et Tartaros cum bonis et personis suis pro viribus constanter assistant et insurgant, et illius exemplo, qui pro nobis cœlo in terras descendere, mortemque subire non abnuit, tollant in cordibus suis crucem suam; et illi, qui ad hoc idonei existunt, expeditionemque jam moverint, Salvatorem nostrum pro suæ fidei defensione sequantur, et memores ejus verbi, qui dixit : *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me;* et confidentes in eo, qui Ecclesiam suam toties periclitantem non dereliquit, neque permisit inimicos ejus de eorum iniquitate gloriari, seque ad arma accingant, pericula mortis non formident, recepturi exinde præmia felicitatis æternæ.

111. « Et ut in prosecutione tam sancti et necessarii operis ad ejus prosecutionem ipsius regis Hungariæ non suppeterent facultates, Christi fidelium suffragia sunt plurimum necessaria, eo promptius assistant, et quæ poterunt auxilia studeant exhibere : quo exinde majora animarum suarum commoda adipisci possint, et eis pro tam salubri bono portas paradisi et perennem gloriam cum sanctis Apostolis et gloriosis martyribus reserari, universis fidelibus eisdem qui ad bellum contra eosdem Turcos in personis propriis se contulerint, et per tempus quod a præfato legato præscriptum et ordinatum fuerit in illo permanserint, confisi de ejusdem Dei omnipotentis misericordia ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum auctoritate, ac verbi ejus, qui est via, veritas, et vita, ac nobis, qui in persona ejusdem B. Petri successores sumus, dixit : *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis; quodcumque solveris super terram erit solutum et in cælis;* ac etiam

de Apostolicæ potestatis plenitudine nobis cœlitus tradita, plenariam omnium peccatorum suorum, ac cum Altissimo reconciliationem, indulgentiam et remissionem qualis per prædecessores nostros dari consuevit proficiscentibus in subsidium Terræ-Sanctæ, et contra eosdem perfidissimos Turcas, et qualis in anno jubilei concessa extitit, concedimus pariter et indulgemus, ac eorumdem omnium animas, quos in hac sancta expeditione proficisci contigerit, sanctorum angelorum consortio in cœlestibus æterna felicitate mansuras perpetuo decernimus aggregandas ». Plura adjecta, quibus etiam ii eodem sacro munere affecti, qui milites ad sacrum bellum miserint, vel stipem pro opum suarum tenuitate vel amplitudine porrexerint, vel qui in exercitu operam locaverint, aut in itinere obierint :

112. « Præterea ad jam dictorum exercituum manutentionem et defensionem contra eosdem potentissimos et perfidissimos hostes Turcas et Tartaros, ac eorumdem expeditionem et confusionem, quatenus divina faverit clementia, magna expedit subire onera expensarum, pro defensione et propagatione fidei Christianæ, matura super hoc cum eisdem venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus deliberatione præhabita, attentis præmissis, unam veram, integram decimam omnium fructuum, reddituum et proventuum Ecclesiasticorum secundum valorem annuum quarumcumque cathedralium et metropolitanarum, aliarumque Ecclesiarum, monasteriorum, prioratuum et beneficiorum Ecclesiasticorum sæcularium, et quorumvis ordinum regularium tam virorum quam mulierum, etiam mendicantium ex privilegio vel alios certos redditus habentium, et militiarum etiam, quarum redditus ad hospitalitatem deputati forent in omnibus dominiis, provinciis, insulis temporali dominio Wladislai Hungariæ et Bohemiæ, ac Sigismundo Poloniæ regum prædictorum, ac Daciæ, Sueciæ et Norvegiæ regnis, necnon in Prussia, Livonia et Dalmatia, omnibus comitatibus, terris, oppidis ac locis dictis regnis, ac Prussiæ, Livoniæ et Dalmatiæ subjectis, et consistentibus « et infra » pro ejusdem fidei, ac reipublicæ Christianæ defensione solvendam, exigendam, ut præfertur, de fratrum prædictorum consilio Apostolica auctoritate, tenore præsentium imponimus.

113. « Et ut ex eis fructus, quos speramus, proveniant uberiores ; in hujus sanctæ expeditionis favorem, de probitate, fide, integritate et auctoritate ejus, ac solertia animique magnitudine et constantia specialem in Domino fiduciam gerentes, præfatum Thomam cardinalem et legatum ad hunc effectum, ut præfertur, creatum, ordinatum et institutum hujus sanctæ a nobis indictæ cruciatæ indulgentiarum ac decumarum, ac omnium et quorumcumque præsentium litterarum, tenore contentorum caput, auctorem, ordinatorem, et obventionum hujusmodi et decumarum percipiendarum conservatorem, distributorem, etiam cum potestate nominandi, ac deputandi seu substituendi », nonnullisque interjectis, « ad effectum defensionis dictorum regnorum et Christianæ fidei dumtaxat, et non in aliam prorsus causam quocumque necessitatis colore quæsito obvenerunt, integre et fideliter conservabuntur, administrabuntur, et in hanc sanctam expeditionem erogabuntur et convertentur cum omnimoda et plenaria potestate legati de latere, durante dicto tempore suæ legationis, constituimus, deputamus et ordinamus ». Et paulo post :

114. « Cæterum volentes, illos, quos Dei timor a malo non revocat, saltem pœnæ formidine et publica disciplina compescere : omnes et singulos cujuscumque dignitatis gradus, ordinis vel conditionis fuerint, etiamsi pontificali vel alia Ecclesiastica, aut quacumque maxime mundana dignitate fungantur, qui de hujusmodi exigendis decumis aliquid usurpare vel subtrahere, aut in exigendo, et colligendo, vel conservando illas fraudem aut deceptionem aliquam committere, seu quod in aliam, quam præmissam, quovis quæsito alio colore, causam defensionis fidei exponantur, procurare et operari, seu quomodolibet verbo aut facto consentire, vel ne solvantur persuadere malitiose, directe vel indirecte præsumpserint, majoris excommunicationis, ac etiam privationis beneficiorum suorum quæ obtinent, inhabilitatis ad illa et alia obtinenda, sententias, censuras et pœnas incurrere volumus ipso facto ; a qua excommunicatione ab alio quam Romano Pontifice, præterquam in mortis articulo constituti, absolutionis beneficium, dum tamen prius satisfecerint, aut de satisfaciendo idoneam cautionem dederint, nequeant obtinere ». Nonnullis in hanc sententiam interjectis additur :

115. « Et ut expeditio hujusmodi tanto majorem fructum reddere possit, quanto in dictis regnis et dominiis, provinciis, insulis, civitatibus, terris et locis omnes dissensiones cessaverint, ac pax et concordia vigeant ; universos Christi fideles regnorum et dominiorum prædictorum incolas et habitatores, dominos, duces, principes, comites, et barones, ac cujuscumque alterius præeminentiæ, dignitatis vel excellentiæ fuerint, per viscera misericordiæ ejusdem Domini nostri Jesu Christi, et per acerbissimam ejus passionem, quam immaculatus et innocens agnus, ut nos miseros peccatores ab æterna morte redimeret, dignatus est pati, per judicium extremum, in quo ante ejus tribunal quisque constitutus secundum opera sua mercedem suscipiet, et per spem vitæ æternæ, quam repromisit Deus diligentibus se, harum serie enixe monemus atque requirimus, et nihilominus in

virtute sanctæ obedientiæ districte præcipiendo mandantes, ut mutuam inter se charitatem servent atque pacem et concordiam, vel saltem quo expeditio prædicta durabit, treguas, inducias, seu belli moram, quas tenore præsentium auctoritate omnipotentis Dei, ac pro securitate tam sanctæ et laudabilis expeditionis nos indicimus, etc. » Pluraque adjecta de amplissimis mandatis quibus legatus instructus est et sublatis aliis indulgentiis. « Datum Romæ apud S. Petrum Incarnationis Dominicæ MDXIII, III non. Septembris, Pontificatus nostri anno I ». Coacti fuere Pontificio studio solemnes Germanorum, Polonorum et Hungarorum cœtus pro belli ratione in Turcas ineunda, atque in iis mutuum fœdus contra Turcas sancitum est : verum irrito exitu dissolutum, ut dicetur inferius. Nunc ad Africanas, Indicas, et Americanas res properat oratio ; ex quibus Indicæ primæ occurrunt.

116. *Indictum a Javæ rege Lusitanis bellum : classis Barbarica capta.* — Ineunte hoc anno Javæ majoris rex Saracena superstitione infectus, comparata aliquot ante annis maxima classe, bellicis tormentis egregie instructa, illique duodecim militum millibus impositis, necnon cum Malacensibus nonnullis coitione facta, nondum bene confirmatum Malacæ Lusitanum imperium, Christianamque religionem in iis oris propagari cœptam convellere conatus est : sed divina vis nostris affuit, cujus ope potentissimus fidei hostis fuit profligatus. Unde vero is eruperit, quæve sint Javensium instituta, describit inter alios accurate Hieronymus Osorius [1] : « Ad ortum, inquit, solis progredientibus, nempe a Somatra et Zunda, aliæ duæ insulæ se ostendunt, quarum prima Java major, altera minor appellatur. Omnes hæ tres insulæ regum imperio continentur. Javæ vero præcipue sunt fertiles et opimæ, fruges multiplices et fructus varios proferunt, et maximam vim pecorum, et armentorum, et equorum nutriunt : venatu et aucupio mirifice redundant : piperis et aliorum aromatorum copiam passim efferunt : mediterranea loca homines dediti simulachris incolunt ; qui maritimas oras habitant, maxima ex parte Mahumetanis institutis vivunt : homines nudi plerumque umbilico tenus incedunt ; multi tamen lautiores vestibus bombycinis aut gossypinis amiciuntur : barbas evellunt, anteriorem capitis partem radunt, reliquam studiose crispant : nullum integumentum in capite gerunt ; indignum enim hominis præstantia censent, hominis principatum, quem in capite constituunt, aliquo velamento, quasi rem probrosam tegere : si quis caput alicujus manu tangit, eam injuriam armis acerrime persequuntur. Sunt in bello feroces, et intrepida sese in quodvis magnum discrimen injiciunt : artibus fabrilibus dediti sunt : arma, tormenta, variaque telorum genera singulari ope perficiunt : æs ad quodvis genus instrumenti egregie fundunt : naves ingentes ædificant : astra diligenter observant, et magicas disciplinas incredibili studio colunt : silvas venandi studio peragrant, neque solum canibus et venabulis ad apros atque cervos eminus configendos, verum et accipitribus ad volucres capiendas utuntur. Omnes colorati sunt : mulieres neque deformem faciem, nec obtusum ingenium gerunt : eleganter excoluntur in saltationibus : non mediocrem præ se venustatem ferunt : curribus invectæ cum viris silvas et nemora lustrant, et venatione oblectantur. Homines Sinarum moribus et institutis vivunt, a quibus se originem ducere jactant ».

117. Hujus aliarumque insularum, et continentis Indiarum maritimas oras Arabes sensim progressi, institorum specie invaserant, ac fœdissima Mahometis superstitione inquinaverant, varia inter sese imperia partiti ; e quibus Onusius, qui tyrannidem Malacensem per septem annorum spatium affectaverat, susceptumque a se consilium arte tandiu dissimularat, Malacam repente adortus est ingenti classe instructus, cujus navis prætoria maximi alvei, instar arcis munitissimæ in mari videbatur tantæ firmitudinis, ut omnes globos non minus quam si cautes esset repelleret ; quippe latera septuplici compagine contecta ac bitumine calceque, oleoque superfuso firmata habebat : nostrorum autem classis numero sexdecim tantum navium erat, quam barbarus accersita Bintani regis classe intercipere facile sperabat ; sed a Christianis, Andradio duce strenuissimo, prælio petitus, fusa dissipataque ipsius classe, in Javam se fuga proripere [1] coactus est : « In hoc prælio », inquit Osorius, « Pate Onuzius quinquaginta novem naves maximas ex iis, quas appellant juncos, amisit : sexaginta in prælium adduxerat, una tantum ex illis evaserat : longarum vero navium et velocium, quæ vel incensæ vel depressæ sunt, ingens multitudo fuit : supra octo millia hominum vel cæsa, vel incendio consumpta sunt : e nostris triginta desiderati sunt, vulnerati quamplurimi : Andradius, et navarchi reliqui cum maxima civium admiratione, fuerat enim prælium omnium, quæ viderant aut audierant acerrimum, in urbem ingressi sunt ». Perfuncti eo discrimine Lusitani, quos Deus amplificandi per Indica regna Evangelii administros delegerat, in maximum aliud adducti sunt a Mahomete Bintani rege, qui proditione arce Malacensi pæne potitus est : sed divino beneficio eo quoque periculo liberati fuere. At de his hactenus, quæ fuse Barrosius [2] et Osorius [3]

[1] Osor. eod. l. VIII.

[1] Joan. Barros. l. IX. c. 5. Osor. et Maff. ubi sup. — [2] Barros. l. IX. c. 6. — [3] Osor. et Maff. ubi sup.

prosequuntur : nunc ab ulterioris Indiæ rebus ad Arabicas narrationem traducamus.

118. *Partæ a Lusitanis victoriæ in Arabico sinu et Indis.* — Monitos olim Romanos Pontifices vidimus ab Evangelicis præconibus, qui per Indica regna fidem Christi gentibus inferebant, Mauros ingentem cladem accepturos, Christique religionem incremento ingenti augendam, si vel duæ tantum triremes in Erythræum mare immitterentur, qui obsessis illius faucibus imperium maritimæ oræ Arabicæ tenerent : sed inutile videbatur consilium, cum per Mediterraneum mare navigationem in Arabicum Ægyptiacus isthmus prohiberet, nec dum divina providentia per vastos Africæ circuitus iter Lusitanis patefecisset : quod vero humana sapientia fieri posse nondum perceperat, id hoc anno Lusitanorum virtute perfectum [1] est, qui duce Alfonso Albuquerquio Erythræi maris imperium victrice classe, portubusque idoneis occupatis, sibi pepererunt ; quod singulari divini Numinis beneficio ad fidem Christi in vastis Abyssinorum regnis tuendam factum observat Joannes Barrosius [2], Æthiopas enim Abyssinos unicum tantum portum Arquico nomine in mari Erythræo habuisse : quem si postea Stephanus Gamma quadringentis præsidiariis adversus Mauros, qui jam labente anno hujus sæculi decimo tertio majorem Abyssini regni partem armis subegerant, non munivisset, nullas jam Christianæ religionis futuras reliquias in eo regno, quod principum Christianorum ope destitutum, atque undique Mauris cinctum tot sæculis in fidei Christianæ, quamvis aliquibus obscuratæ ob sacerdotum imperitiam erroribus, constantia perstitisse mirum est.

119. Porro neque hoc loco silentio prætereundum est divinitus factum prodigium [3], cum Albuquerquius mare Erythræum sulcabat : quippe in ea cœli parte, quæ Abyssinum regnum spectabat, purpuream crucem præclarissima luce radiantem conspexit, moxque cum cæteris classiariis in genua provolutus pias hasce voces effudit : « Salve, crux, nostræ redemptionis insigne. Salve, victoriarum nostrarum spiritualium et temporalium index, ornata pretiosissimo Jesu Christi cruore. Salve, arbor divina, cujus fructus mortem fructum peccati perimit. Profiteor in te sitam spem nostrarum victoriarum : te colimus poscimusque ut terra marique nos tueare ». Quibus verbis magno affecti omnes sensu pietatis in lachrymas effusi immensos clamores ad æthera sustulere, inque lætitiæ signum de ostensa cœlo triumphorum sacrorum spe clangores tubarum repetiti, tormenta ænea magno fragore displosa ; quo tempore nubes candida crucem divinitus ostensam obtexit : confectaque ea de re Albuquerquius publica Monumenta ad Emmanuelem Lusitaniæ regem transmisit.

120. Quod vero ad Albuquerquii gesta in Arabico mari attinet ; Emmanuelis Lusitaniæ regis imperio eo se contulerat, ut sultani Ægyptii classem, quæ in Indicam expeditionem conficiendam comparari ferebatur, disturbaret. Accepit autem Albuquerquius, sultanum priore victoria de Francisco Almeida a Mirhocemo parta elatum quindecim triremes conflari jussisse ; intermissum tamen opus, cum materiam in Ægyptum convehendam equites Rhodii intercepissent : sultanumque ipsum consilii ardorem remisisse, cum Mirhocenum profligatum in India audisset. Porro Albuquerquius ad occupandum Arabici maris imperium, faucesque tenendas, Adenam urbem Arabiæ maritimam invadere decrevit, ac præterea in Suezium, ubi classes Ægyptiæ ædificari solebant, minoribus navigiis invehere, navaliaque comburere. Adenam ita describit Osorius [1] : « Ea est in radicibus montis editi, qui in mare singula procurrit sita et utrinque fluctibus in sinus reductis alluitur, ita ut peninsula fiat ». Et infra : « Est cincta muris, munita turribus, exculta mœnibus, et ad aspectum pulcherrima. In illam mercatores e Perside, et India, et Æthiopia, et ex multis Arabiæ regionibus sæpe commeant. Incolæ Mahumetem colunt : colore candido et specie liberali sunt : homines nobiles armis exercentur, et militaris gloriæ decus ardenter expetunt : rex alias civitates in Mediterranea regione possidet, et milites non paucos stipendiis alit, et e suis tantum subditis in prælium, cum opus est, duo millia equitum educit ». Si eam urbem caperet Albuquerquius, constabilitum adversus Ægyptiorum potentiam Lusitanum in India imperium putabat, eamque expugnasset, nisi Lusitani nimio in eam impetu, non servato militari ordine, assiliissent, siquidem scalæ irruentium pondere diffractæ ; cumque jam nonnulli in mœnia evasissent, aliique pertuso muro subirent, demum nostri post atrox prælium non sine fortissimorum virorum clade repulsi sunt. Interea increbrescente de oppugnata Adena rumore inhorrescebat sultanus Ægyptius [2], cum Ismael Persarum rex tunc Aleppum gravi bello premeret, tum vulgaret fama, instructam a Christianis principibus classem in Alexandriam invehendam, necnon pœnas ob jactatas antea a sultano de exscindendo Dominico sepulchro perdendaque re Christiana temere minas repetitum iri : sed a tam egregio facinore Occidentalium regum animus abfuit.

121. Cæterum Albuquerquius cum adverteret. Adenam sine graviori suorum damno expugnari non posse, incensis omnibus navibus

[1] Jo. Bar. dec. 2. l. VIII. c. 1. Osor. l. IX. — [2] Eod. cap. 1. — [3] Id. c. 2. Osor. l. IX. Maff. l. V.

[1] Osor. l. II. Maff. l. V. — [2] Jo. Barr. l. VIII. c. 3.

infidelium in insulam Camaram ad reficiendos commeatus abiit. Cum vero eas oras pervagatus de condenda arce curas volveret, invasit classiarios dira lues, quæ repente nonnullos etiam ludo jocisve certantes extinxit : ac tum id prodigium contigit [1], ut militis cadaver in mare projectum noctu carinam crebris ictibus pulsarit, dein tellure defossum sponte emerserit, donec illius anima anathematis, quo constricta erat, religione expiata est; quod Maffeus ex Barrosio Latinis verbis ita repetit : « Miles unus in mare projectus ingentem terrorem omnibus attulit; noctu quippe infra sentinam pulsus frequentes exaudiri cœpti : quem ad strepitum cum arrepta scapha vigiles descendissent, implexum carinæ sub ipso gubernaculo defuncti militis corpus offendunt; scilicet cunctis pilus inhorruit : ubi ex pavore collegere sese, res ad navarchum delata, nec dubium fuit quin cadaver translatum in littus humo contegerent : quo facto postridie super ipsum sepulchrum rursus inhumatus apparuit. Ea re attoniti cuncti, cum apud se causam exquireret, Franciscus denique (incertum ex qua familia monachus) qui concionatoris munere fungebatur, sagaci conjectura suspicatus est, hominem aliquo interdicti vel anathematis vinculo constrictum e vita excessisse. Itaque in terram egressus, sanctissimi viri Benedicti abbatis exemplo, e Pontificia formula conceptis verbis animum demortui rite expiavit, eique veniam a Deo precatus est : mirum dictu ! ab eo mysterio reddita mortuo pax, et vaga ossa tandem in suo tumulo quievere ». Inde Albuquerquius in insulam Mehum in ipsis Arabici sinus faucibus medio Julio profectus, in ea præalta crucis vexilla defixit [2], magno omnium gaudio, qui redemptionis nostræ signum in eas infidelium oras delatum triumphabant; initumque eodem signo Arabici maris imperium : illius autem insulæ nomen cum Veræ Crucis nomine commutatum ; ac licet in ea extruendæ arci locus commodus visus esset, differri tamen opus placuit.

122. Porro antequam ex Arabico mari abiret Albuquerquius, Zeilæ urbis succendit portum [3], novisque molitionibus Adenam oppugnavit [4], quam recentibus operibus præsidiisque communitam reperit, quocirca in Indiam, interceptis ex itinere aliquot navibus opulentis, rediit : « Classis vero illa », inquit Osorius [5], « tantis opibus et industria comparata, quæ vel propter imperatoris nomen, vel propter virtutem militum maximam sui expeditionem concitarat, et multis nationibus ingentem terrorem injecerat, hunc solum fructum tulit, ut animos successibus elatos sibique nimium prætidentes ab ea temeritate et insolentia ad modestiæ studium revocaret : tum enim demum se vinci posse intelligere potuerunt, et partas victorias non fuisse illorum viribus, sed clementiæ divinæ tribuendas ». Mox autem ab hoc reditu aucta est amplificataque in India res Christiana; quippe Cambaiæ rex extruendæ in Diensi urbe arcis, et Naubeadarinus, qui in Malabarico imperio successit Zamorino avunculo in Calecutiensi alterius condendæ potestatem fecere [1], quanquam postea [2] Dii regulus Azius Cambaiæ regem ab ea mente dimovit, adeo ut nec muneribus amplissimisve legationibus flecti potuerit. Ejus regni situm, fertilitatem telluris, moresque impios incolarum, qui omnibus rebus affluentes sempiterna animarum damna patiuntur, describit Osorius [3] :

123. « Cambaiæ, inquit, regnum est prima Indiæ pars ad solis occasum, quæ Arachosiæ terminis definitur : eam fluvius Indus, unde India nomen duxit, interfluit : in eum ab ortu et occasu fluvii complures illabuntur : sinus ingens, in quem Indus influit, Canticolpus a scriptoribus antiquis appellatur. Regionem tanta fertilitate præditam esse perhibent, ut paucis jugeribus incredibilis hominum multitudo ali atque sustentari possit : fruges varias, sacchari magnam vim et fructus multiplices effundit : pecora et armenta innumerabilia nutrit : oram maritimam maxima ex parte Saraceni, mediterraneam regionem homines dediti simulachris colunt. Est gens quædam acris, quæ montes incolit, quæ postquam reges Mahumetis disciplinis imbui cœperunt, ab illis descivit : homines Resbuti nominantur, et cum regibus sæpe bella gerunt : mercatores sunt ditissimi, vectigalia regis amplissima : milites externi uberrimis a rege congyariis alliciebantur, et ita fiebat, ut Cambaja patria quædam communis existimaretur. Dium est civitas hujus regni, in insula quadam parva, exiguo sane freto a continenti disjuncta, quæ propter portus bonitatem multos undique mercatores ad commercium alliciebat ; ita ut fieret emporium valde celebre opibusque multis opulentum. Albuquerquius in ea insula arcem ædificare cupiebat, et ut ea sibi potestas fieret, multis officiis animum regis ad suam amicitiam pellicere contendebat ». Sed delusi blanditiis fictis Lusitani sunt : quos demum potitos Dio, ingentiaque a Cambajanis Turcisque illata bella fortiter perrupisse visuri sumus.

124. Cæterum Cairi Caliphius supremus Mahometicæ superstitionis antistes, qui sultanorum Ægyptiorum regiæ inaugurationi præesse consueverat, oratores ad Cambaiæ et Decani reges misit, ut eos in arma ad pellendos India Christianos concitaret; accepisse enim maxima detrimenta rem Mahometicam, ex quo illi In-

[1] Jo. Bar. cod. c. 3. Maff. l. v. — [2] Bar. sup. c. 3. — [3] Id. ib. — [4] Id. c. 4, 5, 6. — [5] Osor. l. IX.

[1] Id. ib. Bar. l. VIII. c. 5, 6. et l. X. c. 1. — [2] Jo. Bar. dec. 2. l. X. c. 1. Osor. l. IX. — [3] Osor. ib.

dicis portubus fuerant excepti, querebatur; Albuquerquium multis grassationibus Erythræum mare infestasse; portum, cui Inda nomen est, expugnare meditatum, sed reflatu ventorum prohibitum Adenam tentasse, Mechamque Mahometisque delubrum vi numinis a Christianorum profanatione vindicatum; tantam vero Lusitanorum audaciam regum Indorum ignaviæ tribuebat, cum vix credi posset, exiguum hominum numerum unius tantummodo principis vim sustinere posse, multo minus si universi sociarent vires, quæ domando orbi universo pares esse possent: constare id certissimis signis, quandoquidem Adenæ prætor exiguis munitus præsidiis eorum impetus propulsasset: denique lustrationes Mahometicas noxarumque veniam proponebat iis, qui ad exturbandos India Christianos arma caperent, vestesque elegantes ex Alcorani formula prece lustratas proceribus Indis dono dedit, pollicitus iis indutos victoriam immortalitatemque consecuturos. Sed hæc impostoris molimina divina vis discussit. Sultanus etiam Ægyptius cum nostros serpentis instar veneno suo perimere non posset, sibilis exterruit; excito enim Dominici Sepulchri præfecto Minorita, feroces minas ut antea effudit; disturbaturum Sepulchri Dominici sacrarium, ni Lusitani excursionibus maris Arabici abstinerent: quod idem Minorita Albuquerquio litteris significavit, et coronam precariam omnium reliquiarum Jerosolymis conditarum religioso contactu consecratam, necnon campanulam, cum divina victima extolli a sacerdote ostendique populo consuevit, pulsari solitam, quæ sæpius suo tinnitu ingentia miracula in sacello Jerosolymatano edita præsignarat, munere misit: quæ Alburquerquius ad Emmanuelem regem transmisit.

125. Pontificem autem a Lusitano de partis in India adversus infideles triumphis, constabilitaque Christiana religione certiorem factum, meminit Paris de Grassis [1] his verbis: « Superioribus diebus, (nempe medio circiter Julio,) allatæ fuerunt litteræ regis Portugalliæ ad sanctissimum dominum nostrum Leonem ac sacrum senatum de victoria maxima pæne incredibili contra infideles in partibus Indiæ habita, prout in litteris plenius continetur; quarum copia hic inseritur. Unde sua sanctitas consistorialiter decrevit de eo gratias reddere Deo publicas juxta morem quem antecessores servarunt ». Desiderantur in eodem Ms. Lusitani regis litteræ, quæ typis excusæ fuisse videntur, et cum forsitan male volumini cohærerent periisse: extant vero apud Paulum Langium [2], quas etsi non integras, cum ea, quæ levioris erant momenti, in iis videantur prætermissa, subjicimus:

[1] Par. in Ms. Diar. to. IV. p. 54. — [2] Apud Lang. in Chr. Citiz.

126. « Sanctissimo in Christo patri, ac beatissimo domino domino Leoni, suus addictissimus filius Emmanuel Dei gratia rex Portugalliæ et Algarbiorum citra ultraque mare in Africa, dominus Guineæ et conquistæ navigationis ac commercii Æthiopiæ, Arabiæ, et Persiæ, atque Indiæ, humillima beatorum pedum oscula.

« Quantum Deo optimo maximo, quantum et tibi gratulari debeamus, beatissime pater, vel ex nuntio quem nostra Indica classis proxime attulit satis apparet; quod enim te Pontifice maximo, et sanctissimæ Romanæ Ecclesiæ et Christiano orbi præsidente, tam admiranda in Dei laudem et gloriam gesta, tam ex voto successerint, tua certe laus, tua gloria censeri debet: jure itaque visum quæ in India Dei suffragio ad ipsius cultum spectantia nostris armis modo facta sint, ad tuam sanctitatem summatim perscribere. Igitur pacata post plures dubii conflictus victorias, non sine labore et sanguine partas, India, relictis in ea opportunis præsidiis, Alfonsus de Albicher protocapitaneus noster, ut jacturam, quam superioribus annis nostri fecerant injuriamque ulciscerentur, auream Chersonesum (Malacam accolæ appellant) contendit. Ea est inter sinum magnum et Gangeticum sita urbs miræ magnitudinis, ut quæ viginti quinque millium et amplius ædium censeatur; terra ipsa fœcundissima, ac nobilissimarum, quas fert India, mercium feracissima.

127. « Huc itaque cum instructa classe applicuisset Alfonsus urbem oppugnare destinat: quod præsentientes Saraceni bello se et armis præparant; sed frustra, nam commisso bis prælio, nostri tandem Dei auxilio superiores plurimis ex hostibus cæsis urbem vi intrant, occupant, data prædæ libertate, diripiunt, incendunt: rex ipse, qui ex elephanto pugnabat graviter vulneratus cum superstitibus Mauris fuga sibi consuluit. In ea pugna magnus hostium numerus exiguo nostrorum damno interiit: capti plures: magna etiam ablata spolia, in quibus et septem ipsius regis bello assueti elephantes suis turribus, sericis atque auro intextis ephippiis illius provinciæ more muniti, ac æneorum omnis generis tormentorum ad duo millia summa arte fabricata. Erant eo tempore Malacæ plures extranei ac diversarum nationum mercatores, scilicet Zantri, Pegus, Javaes, Gores, et ab extremo Oriente atque ultima Sinarum regione Chines, aliique gentiles, qui urbem commercii gratia frequentantes multis divitiis, auro et argento, margaritis et pretiosis lapillis serico etiam vellere ac multifariis aromatibus et odoribus affatim replent. Hi cum multis quoque finitimis ab Alfonso fœdus et amicitiam ultro flagitantes, ab ipso et benigne et favorabiliter sunt accepti.

128. « Hæc cum cognovisset rex de Ansiam, et gente et solo Orientem versus potentissimus,

ad quem fama erat jure Malacam spectare, et a Mauris olim usurpatam, legato ad præfectum nostrum destinato, qui se suosque nostro manciparet obsequio, aureum simul craterem cum pretioso magnæque æstimationis carbunculo, ensemque aureum affabre elaboratum in signum videlicet recognitionis ac veræ perpetuæque futuræ amicitiæ misit : ad quem præfectus aliquos ex nostris expertos vafrosque viros intima regionis scrutaturos cum multis etiam muneribus remisit. Unde maximum Dei obsequium et Catholicæ fidei augmentum fore non dubitamus. Rebus sic apud Malacam compositis, Alphonsus in Indiam revertens Goæ urbis præcipuam arcem , quam ipse superioribus annis magno nostrorum periculo, sed majore hostium strage occupaverat, nostræque ditioni et imperio adjunxerat, a Mauris obsessam reperit, structa etiam alia juxta eam firmissima arce, e qua Ruminum Turcorum sex millia numero nostros continue infestabant : quos cum adoriretur præfectus, plurimis jam trucidatis, desperata salute, pacta tantummodo corporum incolumitate, se tandem et reliqui nostris dedidere, partisque et ibi machinarum, equorum, armorum, et hujusmodi haud contemnendis spoliis, quibusdam etiam, qui inter Mauros reperti sunt apostatis, qui a fide nostra desciverant, debito afflictis supplicio, urbem pristinæ quieti restituit. Appulerat interea ad Dabuli urbem haud procul a Goa presbyteri Joannis potentissimi Christicolarum domini ad præfectum nostrum legatus, qui ejus nomine ut Christiani Christiano omnem opem, omnia ad bellum contra Catholicæ fidei hostes opportuna, militum exercitus , armorum ac commeatus præsidia ultro offerat, præsertim si Mare Rubrum, suo conjunctum dominio, nostra classis trajiciat, ubi commodissime utriusque vires jungi possent.

129. « Aderant tunc apud nostrum præfectum a Narsinguæ rege legati, rege gentili adeo potentissimo, ut mille et quingentos belligeros elephantes, armatorum equitum quadraginta millia præter innumerum peditum numerum suo arbitrio in aciem parvo negotio proferre, tantumque agri possidere perhibeatur, quantum semestri itinere vix emetiri possit. Huic plures reges ac satrapæ parent ; quorum nonnulli maritimis oris proximi nobis sunt tributarii. Apud Alfonsum Cambajæ regis legatus, terra marique potentissimi atque inter Mauros maximi, item a Zabajo Goæ quondam domino atque a rege Grosopa, aliique complures regum satraparumque legati a nostro præfecto fœdus pacemque ultro exorantes ac sua munera singuli afferentes.

130. « Inter hos successus, pater beatissime, divino suffragante numine, per universam Indiam plurimi Spiritus sancti gratia igneque afflati, depositisque gentilitiis erroribus in dies ad nostram religionem conversi veram Dei fidem agnoscunt. Ob quæ Deo optimo maximo summæ gratiæ sunt merito referendæ, quod tam procul a nostra urbe in tam remotis regionibus, quo ne fama quidem sui sanctissimi penetraverat nominis, nostra nunc sedula opera suam veram fidem cultumque celebrari, publicari ac propagari dignatus sit. Unde procul dubio , divina favente clementia, sperandum est, cum nunc præfectus noster ad Mare Rubrum, ut ejus ostio occupato Saracenis earum partium commercia interdicat, relictis in India opportunis præsidiis, ingenti classe properat, ut ibi conjunctis sub crucis vexillo presbyteri Joannis nostrisque viribus maximum Dei obsequium, et Mahumeticæ sectæ detrimentum et ignominia sequatur ; extremaque Orientis ora, quo et sacras Apostolorum voces intonuisse compertum est, Occidentali nostræ propediem jungatur, et ad veri Dei cultum, ipsius suffragante numine, traducatur, sanctæ Sedi Apostolicæ ac tuæ sanctitati, ut optimo patri pastorique Christiani gregis more debitum obsequium et obedientiam oblaturi. Bene valeat beatitudo tua ; quam pientissimus Deus diu ac felicissime conservare et augere ad votum dignetur. Datum in urbe nostra Ulysippona VIII id. Junias, anno Domini MDXIII ».

131. *In Africa restituitur Azamora imperio Christiano.* — Indici hi triumphi Africanis cumulati fuerunt ; hoc enim anno idem Emmanuel in Africa Azamoram urbem opulentam, nonnullasque alias finitimas divina vi, quæ Mauros terrore dispulit, Christiano restituit imperio. Describit illius situm opesque, ac gentium mores Osorius his verbis [1] : « In ea Africæ parte, quæ ad occasum solis extra fretum Gaditanum ad Austrum inflectitur, est provincia valde fertilis et opima, quam Arabes appellant Duccalam : per eam regionem ingens fluvius illabitur, quem Arabes appellant *o mirabili ;* multi Asamam esse credunt. Ad hujus fluvii ripas non procul a mari urbs hæc sita est, quæ quidem murorum ambitu supra quinque millia domorum continebat : gens erat lauta, ædes amplæ et magnifice in multis extructæ : fuit autem in quatuor partes distributa ; quarum quælibet suum rectorem habebat, ita tamen ut eo quod omnes unum summum imperium agnoscerent, nulla inter eos dissensio aut tumultus existeret : ager est latissimus cujus maximam partem rusticani Arabes colunt, qui propterea quod a luxu civium plurimum absunt, multo fortiores urbanis existimantur : ii ædes nullas habent, sed in tentoriis latissimis vitam degunt ; tenuissimo victu contenti sunt, et armis frequenter exercentur. Erat autem hæc provincia in tres partes

[1] Osor. l. IX.

distributa: quamlibet autem nomen a certo genere Arabum, qui primis eam colonis ejectis occuparunt, nomen traxisse ferunt ».

132. Tenebat Azamoram Zeianus, qui ad firmandam potentiam suam in Emmanuelis Lusitaniæ regis clientelam certis pactionibus se commendaverat, ac deinde fidem ruperat: ad quam injuriam ulciscendam debellandamque Azamoram, classis tanta instructa est Emmanuelis jussu, ut fortasse nunquam in Lusitania visam majorem referat Osorius sic inquiens: « Ea namque quadringentas naves omnis generis continebat: exercitus erat circiter viginti millia peditum, et duo millia et septingenti equites, e quibus quingenti erant cataphracti ». Imperator et administrator belli gerendi renuntiatus est Jacobus dux Brigantinus ab Emmanuele, qui eum admonuit ut potissimam victoriæ spem in Christo Domino collocaret. Decimo septimo Augusti die, classis Ulissipone solvit, compositisque ordinibus copiæ ad Azamoram kal. Septembris promotæ fuere: cum hostes, qui initio quinque millia equitum, peditumque septem millia eduxerant, ubi primum expositi in terram milites fuerunt, forti equitatu nostros perrumpere, impetu ordinesque disturbare conati sunt: sed repulsi. Cœpta urbis oppugnatione, in qua tantum bellatores eximii ejecta multitudine inerant, conspecta sui ducis, qui fortiter pro mœnibus dimicabat, cæde, adeo consternati sunt, ut noctu per aversam portam aufugerint tumultu tanto, ut octoginta erumpentium turba elisi suffocatique fuerint: quod ubi indicatum est Jacobo duci Brigantino, mox ille in genua procumbens Christo cœlorum terrarumque imperatori victoriæ gloriam retulit: « Dux, inquit, flexis genibus et manibus in cælum intentis, summas gratias egit Christo cœlestium agminum imperatori, cujus numine et beneficio civitas illa magnitudine satis ampla, civium multitudine frequens, opibus summis et valido militum præsidio munita, intra diem unum sine ullius cæde in Christianorum potestatem venerat, ut in eo loco, ubi dira Mahumetis superstitio miserorum hominum mentes infecerat, Christi nomen sanctissimum prædicatione sempiterna coleretur. Rebus deinde compositis signa regis Emmanuelis in mœnibus constituta sunt, et ipse dux in urbem ingressus est: Saracenorum templum expiatum continuo et ritu solemni consecratum fuit, et altare festinanter extructum, in quo res divina sanctissime fieret ».

133. Eodem perculsæ metu Tite et Almedina urbes civibus desertæ a nostris occupatæ sunt, firmissimisque præsidiis communitæ. Tantæ victoriæ nuntius cum Ulissiponem, deinde Romam, perlatus esset, actas ab Emmanuele ac Pontifice Deo gratias addit auctor: « Urbis, inquit, captæ nuntius continuo regi Emmanueli allatus fuit, qui lætitia elatus supplicationes decrevit et vota rerum omnium Domino, cujus numine bellorum omnium momenta ponderantur, magnifice atque religiose persolvit. Id etiam cum Leo Decimus Pontifex maximus ex litteris regis Emmanuelis accepisset, dies festos egit, supplicationes instituit, ipseque publice rem divinam solemni ritu atque ceremonia confecit, et concionator egregius orationem de laudibus regis Emmanuelis habuit; quod eo tempore, quo reliqui principes Christiani odiis acerbissimis irritati in mutuam perniciem ruebant, intestinisque seditionibus hostium vires amplificabant, solus Emmanuel pro Christi gloria bellum susciperet, et Christiani nominis hostes in India et Mauritania profligaret ». Extant insignes Lusitaniæ regis ad Leonem Pontificem de reportata hac victoria propagatoque Christiano imperio litteræ [1], quibus nitida rerum gestarum narratio exposita est:

134. « Sanctissimo in Christo patri, ac beatissimo domino domino nostro, ejusdem sanctitatis devotissimus filius Emmanuel Dei gratia rex Portugalliæ et Algarbiorum citra ultraque mare in Africa, dominus Guineæ, et conquistæ navigationis ac commercii Æthiopiæ, Arabiæ, Persiæ atque Indiæ, humilissima beatorum pedum oscula.

« Postulat nostra in sanctam Sedem Apostolicam, ac præcipue in vestram sanctitatem observantia, beatissime pater, ut successus nostros, præsertim qui ad Dei cultum et Catholicæ fidei propagationem spectant, eidem ut vero Christi vicario ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ arbitro perscribamus. Postquam superioribus diebus nostrorum in India prospere gesta beatitudini vestræ significavimus, placuit summo Deo, unde omnis victoria pendet, aliam nobis non minus insignem contra sui sanctissimi nominis hostes victoriam de Mahumetanis concedere; quare considerantes nos, sanctissime pater, quam grande opus, et quam præclarum sit facinus, Fecense regnum et Marochense in Africa debellare, in qua tantopere ac tam sedulo studio semper laboramus, et quam præcipuus usus rei, cardo, clavisque sit Azamorensis civitas (ea est urbs Mauritaniæ et murorum turriumque fortitudine et piscosi littoris solique ubertate percelebris, atque adeo Christianis, sed frustra antea expetita) Bragantiæ ducem nostrum ex charissima sorore nepotem ad eam expugnandam misimus, cum haud exigua quingentorum navigiorum classe viris, equis, armis, omnifariis belli instrumentis, cæterisque hujusmodi expeditioni opportunis optime quidem instructa: cujus exercitus decem et octo millium bellatorum numero erat, in quibus et multi proceres nobilesque viri, et duo millia et

[1] Ext. apud Damian. a Goez. tom. II. Hisp. illust. p. 1315.

quingenti tam cataphracti quam expeditiores equi.

135. « Ergo cum universa classis in portum Maxagham ab urbe Azamor novem millibus passuum distantem, appulisset, nostris haud magno negotio (licet in hostium conspectu) in terram egressis, dux ipse versus Azamor instructa ut oportebat acie contendit. In itinere quædam pugnæ prælidia cum hostium jactura, nullo nostrorum hominum, parvo equorum damno sunt habita eo die, nihil amplius. Postridie disposito exercitu urbem oppugnant; ubi ad undecim Saracenorum millia ac totidem fere in campo equites, et innumeri pedites, nostrorum præsentientes adventum, bello satis accincti expectabant. In ea oppugnatione nonnulli Mauri, et quidam etiam primates interempti, adeoque a nostris fuere confracti, ut desperata omni spe, sequenti nocte, qua parte castris vacabat (non enim per loci situm totam urbem obsidio circumierat) omnes clanculum abierunt solamque reliquere urbem.

136. « Postera luce hoc cognito dux cum exercitu solemnique pompa urbem ingreditur occupatque, atque in ipsa Mahumetis præcipua æde (plures enim et aliæ erant, quas mexquitas vocant) et templi magnitudine et ædificiorum structura percelebri, Deo optimo maximo missa ac divina officia cum laudibus sunt decantata. Clementissime Jesu, quam admirabilis est providentia tua, quod ubi ad mille annos impius ille Mahumetes tanto tuo opprobrio celebratus, ubi Christianorum nomen tanto tempore pessumdatum, totiesque blasphematum, ibi nunc occulto et jam præsago judicio tanta satanæ ignominia ac dedecore, tuum sanctissimum nomen, tua laus, tua vera æternaque gloria prædicetur! Inventa in ea urbe ac parta machinarum bellicarum, armorum ac frumenti haud contemnenda spolia, nostro exercitu, quem illic habemus : ut propositum Deo propitio consequamur, admodum opportuna. Perlato hoc ad finitimos nuntio, illico Almedinæ incolæ, quæ civitas ab Azamor quinquaginta passuum millibus distat, et ipsius magnitudine et glebæ fertilitate nobilis nostrorum metu, quos et alias sæpius fuerant experti, urbem penitus deseruere ac libere nostris permisere. Thiti etiam antiquissima et maxima olim civitas, atque alia quamplura oppida ac finitima statim sese nobis dedidere, tributa etiam censumque pro nostro arbitrio pensuri. Ex qua quidem, beatissime pater, divina freti clementia proculdubio speramus, ut tam auspicata initia melior progressus, optimusque finis subsequatur, atque illud Marochiorum regnum, quod totius fere Africæ caput et imperium fuit, unde et ipsa Hispania omnisque Christiana respublica tot damna, tot clades, tantam sanguinis effusionem, ac Catholica fides tot opprobria, tot ignominias indignissime pertulit, nunc certe, divino suffragante numine, in nostram potestatem penitus redigatur, ac tantæ culpæ malorumque luat pœnas, ac si Mahometica perfidia depressa, verus Dei cultus, et Christiana religio, quod solum semperque optamus, sublimetur. Bene valeat sanctitas vestra, quam Deus optimus maximus diu ac felicissime observare et augere dignetur. Data in urbe nostra Ulixbona pridie kal. Octobris, anno Domini MDXIII ».

137. Ubi relatæ de fidei hostibus victoriæ felix nuntius Romam venit, actæ sunt Deo proximo ineunte anno gratiæ a Pontifice et cardinalibus ritu solemni, ut narrat Paris de Grassis[1] : « Die, inquit, Dominica, octava Januarii, papa simul cum cardinalibus et tota curia equitavit ad Ecclesiam S. Augustini, acturus gratias Deo de victoria per regem Portugalliæ habita contra infideles in partibus Africæ in loco qui dicitur Marrochius ». Et infra : « Et cum inquisissem a papa an vellet, quod clerus Urbis faceret processionem, et quod cardinalis aliquis celebraret, ut alias sub Julio papa factum fuit; dixit quod non, quia cum venissent nova de majori gloria et victoria, tunc faceret hujusmodi et majora ; sed voluit quod cardinales essent cum cappis rubeis. Itaque reverendus pater dominus Pompeius de Columna celebravit missam de Dominica cum secunda oratione de victoria, quæ est in libro meo, et tertia de Epiphania, et alia ut alias : finita missa dominus Capella sic dictus, canonicus S. Petri, venit; osculato pede, a papa habuit plenariam indulgentiam et fecit sermonem elegantissimum de victoria, et in fine papa intonavit : *Te Deum laudamus*; demum eo finito, cantavit preces et orationem consuetam et dedit benedictionem ».

138. Interea Azamoræ in Christiano exercitu aliqui motus excitati adversus præcipuos duces, quod concessam partam divinitus victoriam non urgerent; cum enim urbem omnibus necessariis ad bellum apparatissimam sine ulla strage in Christianorum redactam potestatem viderent, in spem erigebantur, fore ut Marrochiense regnum, si a Brigantino duce cum universo exercitu adeo egregie instructo invaderetur, imperioque Christiano, ditionique regis Emmanuelis adjungeretur : nam si parva manu Lusitani toties illum in fugam abegissent, quid tandem expectandum, si cum tanto exercitu bellum ipsi inferretur? Verum ab eo suscipiendo consilio Brigantinus dux abfuit, ne concitatus novo bello barbarus adeptam victoriam eriperet; ac licet multis argumentis hominum sermonem compresserit : « Non ita tamen », inquit Osorius, « ut non extent hodie permulti, qui doleant maximam fuisse tunc ab illo summi decoris opportunitatem prætermissam ».

139. *Patefactæ ab Hispanis in America inco-*

[1] Paris to. IV. p. 87.

gnitæ terræ, et amplificatum Castellanum imperium. — In America incognitæ provinciæ lustratæ sunt ab Hispanis, et Christiani imperii fines latius propagati ; quanquam eos, qui barbaras illas et omnis cultus et humanitatis expertes nationes lustrabant, hiante potius cruenta avaritia quam pio studio ductos fuisse, ostendent immanitatis exempla in miseros impie edita : etenim hoc anno kal. Septembris Vascus Nunnez, qui Darienes in America præfecturam invaserat, comparata manu centum nonaginta bellatorum, ad subigendas novas gentes orasque incognitas conquirendas se accinxit. Cujus gesta expositurus Petrus Martyr [1] Leoni X Pontifici hæc præfatur : « Attentas nobis aures tua sanctitas præbeat, et quæ illis passim in re tanta evenerint serena fronte et gaudenti pectore suscipiat ; quandoquidem non centurias solum et legiones, sed innumeras hominum natio hæc Hispana per varios labores et multa vitæ discrimina tuo sacro throno subdendas domat myriadas ». Subdit ut Vascus juncto primum fœdere Ponchæ regulo in Quarequam copias duxerit : regionisque princeps fœdissimis contaminatus vitiis abrumpere aditus cum suis conatus sit, funesto tamen eventu : « Brevibus actum est, sclopetorum sclopos (quibus auditis nostros secum habere fulmina et tonitrua arbitrati sunt) et scorpionum sagittas non diu sustinuerunt : terga igitur vertunt fugientes, veluti macellarii bovinas arietinasque secant in frusta carnis, ita huic nates, illi femur, alteri humeros uno ictu nostri scindebant veluti animalia bruta. Perierunt ex eis una cum regulo sexcenti homines. Hujus reguli domum reperit Vascus nefanda infectam venere, femineo amictu reguli fratrem, pluresque alios comptos et vicinorum testimonio pathicos offendit : jussit a canibus circiter quadraginta lacerari. Canum opera nostri utuntur in præliis contra nudas eas gentes, ad quas rabidi insiliunt haud secus ac in feros apros aut fugaces cervos ; nec minus fidos Hispani suos reperiunt in periculis subeundis, quam Colophonii vel Castabalenses, qui ad bella gerenda canum cohortes instituebant, ita quod primam aciem in prælio canes servarent, nec unquam detrectarent pugnam. Audita nostrorum in obscœnum id genus hominum severitate, tanquam ad Herculem populi confluebant, quoscumque morbidos ea peste sentirent trahentes, ut e medio tollerentur expuendo in illos inclamitabant ; in palatinos quippe, in populum haudquaquam contagio fluxerat. In cœlum oculos manusque tendentes Deum insinuabant esse tanto sceleri iratum, inde mitti fulgura tonitruaque ; crebris namque fulguribus vexantur, et aquarum frequentes alluvies, quæ sata omnia raptent, famemque et morbos inde provenire conquerebantur, licet nil aliud pro Deo colant, præterquam solem ; hunc præstare, hunc tollere solum existimant : dociles tamen sunt, ad nostros ritus facile trahentur, si doctores eos adierint : nil tetricum, nil prolatu durum in eorum lingua esse, quin Latinis possint litteris, ut de Hispaniolis aliquando diximus , eorum universa vocabula scribi et proferri cognoverunt ».

140. Quarequanis finitimi sunt Nigritæ feroces, quos ex Æthiopia eo navibus trajecisse putant. Lustrandæ porro regionis cupidus Vascus ex Poncha regia sumptis Quarequanis ducibus VII kal. Octobris celsa montium culmina conscendit, e quibus optatum aliud Australe mare despiciens inflexis genibus Deum Deiparamque precatus est, ut cœptis faverent : directo in Chiapæ regiam itinere Barbari adversas acies opposuere, qui scloporum displosione perculsi, ratique in se projici fulmina, mox in fugam se conjecere : ex quibus nonnulli capti benevoleque habiti, ac deinde dimissi principem ad Vascum pellexere. Pacto cum eo fœdere, muneribusque mutuis adstricto, Vascus in littus maris excurrit, ac publicis editis Instrumentis universum illud mare, et adjacentes mari terras veluti earum orarum domitor Castellano addixit imperio. Tum trajecto ingenti flumine ditionem Coqueræ dynastæ levi prælio subegit, clementiæque in supplices, in repugnantes acerbitatis ostensione usus, barbarum ad fœdus secum sanciendum adduxit. Reversus in Chiapæ regiam exploravit sinum vicinum, cui nomen S. Michaelis indidit, gemmarum cogendarum cupiditate : cumque ob stridentes toto Autumno procellas socios terrerent pericula, prædicabat rem eam Deum tangere, ex qua Christiana religio augenda foret, thesaurosque hauriendos, ex quibus in hostes fidei bella gererentur ; maris æstu intumescente adeo in littore, ut multæ rupes mari accedente obruantur, refluenteque emergant, atrociter jactatus ereptusque periculo in Tumacci ditionem vicinam vertit impetus, regulum pugnare ausum vicit, victumque clementia et muneribus delinitum sibi devinxit. Plurimo vero ab his regulis accepto auro, conchiliisque ditatus in Darienem reditum ornavit, famaque victoriam perculsis regulis [1], per quorum terras pergebat, leges dixit.

141. Parabantur iis expeditionibus eæ terræ ad satus Evangelicos excipiendos ; Christianorum enim arma paventes mirantesque Barbari etiam animos ad suscipiendam doctrinam flectebant, nam et Tubanama præpotens regulus improvisa subactus irruptione, filium, ut Christi institutis excoleretur, Vascho tradidit : et Comogri dynasta sacro fonte ablutus Caroli nomen suscepit. Cæterum nimia auri cupidine agitati

[1] Pet. Mar. dec. 3. c. 1.

[1] Pet. Mar. dec. 3. c. 2 et 3.

Hispani, dum illud per mille labores conquirunt, onusti auro vix præ inedia spiritum trahere poterant: felices certe, si spretis opibus, quos subegerant divinis præceptis imbuissent; sed misellos virga rexere ferrea, et contra humanitatis leges canum horridæ lanienæ exponebant: Pacræ enim dynasta tribus aliis regulis sociatus, cum victus fugatusque, ac deinde benevolentiæ veniæque significatione illectus ad Vaschum venisset, nec montes ex quibus erutæ essent triginta auri libræ, quæ in illius gazophylacio compertæ fuerant, indicare vellet, accusatusque cum sociis quod raptis quatuor vicinorum regulorum filiabus abusus esset libidine detestanda, judiciaria Vaschi sententia cum tribus illis regulis fiduciariis canum bellatorum morsibus rabidis laniatus est, et reliquiæ cadaverum flammis absumptæ.

LEONIS X ANNUS 2. — CHRISTI 1514.

1. *Lusitani regis legatio insignis ad Pontificem et munera utrinque oblata.* — Anno excurrentis sæculi quartodecimo, indictione secunda, auctum est Lateranense Concilium Emmanuelis Lusitaniæ regis oratorum, qui post Africanam victoriam affecto superiore anno decreti fuerant, accessione. Describit Paris de Grassis [1] solemnem apparatum, quo obedientiam Romano Pontifici regio nomine delaturi, advectaque ex Indiis insolita munera partarum in extremo Oriente victoriarum nobilissima monumenta oblaturi Urbem ingressi sunt: ea vero erant ornamenta sacra unionibus ac lapillis pretiosissimis conspersa, tum elephas Indicus, Lynx et Panthera: pompæ elegantia in admirationem spectantium oculos rapuit, atque oratorum princeps Tristanus de Cugna veste oloserica nitens pileum gemmis ingentibus intertextum gestavit: secundus erat Didacus Paceeus jurisconsultus: tertius Joannes de Farra eques, crucis symbolo insignitus.

2. Addit auctor, ut Lusitani oratores regis Emmanuelis nomine fidem Sedi Apostolicæ solemni ritu addixerint [2], utque Leo sacratam antea precibus rosam auream Lusitano deferendam porrexerit: « Hodie, inquit [3], quæ est XVII Aprilis, feria secunda Paschatis », et infra, « vocatis ad se in solio sedentem cardinalibus et oratoribus, me rosam interim tenente dixit per commodissima verba, regem Portugalliæ ob illustria opera, quæ in propagando Christianorum nomine fecisset faceretque in dies, magnum nomen in republica Christiana vendicasse; ita ut mereretur ab omnibus, et præsertim a Romana Ecclesia multum excoli atque honorari, et multis muneribus insigniri; unde, cum Sedes Apostolica et Romanus Pontifex soleat singulis annis rosam, quæ in se habet mysticum sensum, alicui benemerenti regi et principi donare, nunc statuit eam regi Portugallo donare, quæ etsi in se parvi sit pretii, tamen maximi est mysterii, et scit quod rex eam gratissimam habebit; non quia sit aurea, nam et ipse rex imperat aurum habentibus, sed quia est religiosa et religionem sapit, cujus ipse est fautor et augmentator. Itaque oratores tres, rosa accepta, pedem osculati sunt, et in fine fuerunt a prælatis et familiaribus palatinis associati usque ad ædes Apostolorum ubi habitabant ». Traditos etiam Emmanueli ensem ac pileum natalitio Domini consecratos addit auctor. Cæterum de Leonis papæ in hosce beneficentia dicetur inferius: nunc ad se Lateranensis Concilii res nos vocant.

3. *Concilii Lateranensis sessio nona, in qua profertur Lusitani regis Epistola conferentis suis legatis plenariam potestatem.* — Celebrata est III nonas Maii nona Concilii sessio: in qua iidem Lusitani oratores adfuerunt, regiasque litteras protulere, quibus amplissimis mandatis ad decernendum una cum aliis Christianis Turcicum

[1] Paris Diar. Ms. arch. Vat. to. IV. p. 94. — [2] Id. ib. p. 95. — [3] Ib. p. 100.

bellum provehendamque Ecclesiæ amplificationem fulti erant, hisce conceptas verbis [1] :

« Emmanuel Dei gratia rex Portugalliæ et Algarbiorum citra ultraque mare in Africa, dominus Guineæ ac conquistæ navigationis ac commercii Æthiopiæ, Arabiæ, Persiæ atque Indiæ, universis et singulis harum seriem inspecturis.

« Notum facimus, quod confidentes nos plurimum de fide et industria nobilis et insignis viri Tristani e Cugna consiliarii nostri fidelissimi, et dilectorum atque egregiorum doctorum Didaci Paccchi et Joannis de Farra nostræ curiæ auditorum, quos ad sanctam Sedem Apostolicam ac sanctissimum dominum nostrum dominum Leonem X divina providentia sanctæ Romanæ universalis Ecclesiæ Pontificem maximum cum obedientia oratores destinavimus, ipsosque etiam oratores ac procuratores ad hoc sacrum Lateranense Concilium, quod sua sanctitas continuare et prosequi deliberat, designamus, deputamus, constituimus, dantes illis plenum mandatum et omnimodam potestatem pro nobis et regnis dominiisque nostris in ipso sacro Lateranensi Concilio dicendi, proponendi, agendi, tractandi omnia et singula quæ ad celebrandum et concludendum ipsum Concilium tam quoad sanctissimam et omnibus Christianis optabilem contra Christi hostes expeditionem, quam quoad cætera ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ ejusque membrorum unionem, et Christianæ religionis fideique Catholicæ augmentum et commodum spectantia necessaria seu opportuna fuerint, etc. Datum in urbe nostra Ulixbonæ XII kal. Novembris anno Domini MDXIII ».

4. *Gallorum episcoporum accessus a Mediolanensi retardatus.* — His a Thoma Phedra coram patribus repetitis, procurator Concilii conquestus est de Gallis præsulibus, qui moniti, ut Synodo se sisterent de Pragmatica Sanctione responsuri, nondum paruissent : verum Claudius episcopus Massiliensis Francorum regis orator eam accusationem diluit, commendata eorum in Sedem Apostolicam observantia, utpote qui iter essent aggressi, sed a Mediolanensi principe (quem Ducatus invasorem appellabat) denegato inique ad Synodum libero commeatu, retardati bimestri flexu in Sabaudia substitissent. Erant ii Joannes Lexoviensis, Antonius Engolismensis, Franciscus Ambianensis, Joannes Cabilonensis, Symphorianus Laudunensis episcopi, tum alii duo archidiaconi, totidemque theologi, qui præsulum Gallorum, qui Pisanæ pseudosynodo interfuerant, nomine, ad redintegrandam cum Ecclesia Romana conjunctionem Romam petebant, publicisque litteris [2] culpam tantæ moræ a se dimovere. Extant Leonis litteræ ad Octavianum Fregosum Genuensium ducem datæ [1] kal. Januarii, quibus eum rogat, ut præsules doctoresque Gallos venientes ad Urbem : « Tollendi, ut ait, schismatis causa, seque cum sacro Lateranensi Concilio reliquorum illius Ecclesiæ sacerdotum nomine conjungendi » ; sine ullo impedimento per Liguriam iter facere cum viatore Pontificio illis obviam misso sineret ; tum aliæ ad Maximilianum Mariam ducem Mediolanensem XVI kal. Martias scriptæ sunt [2], quibus illum ita adhortatur : « Ne in tam opportuno et salutari Christianæ reipublicæ negotio velis impedimento esse, quominus ii cum Romana Ecclesia a qua, ut scis, aliquandiu alieniores fuerunt, paribus studiis unanimique voluntate conjungantur ». Verum dux ipse ad disturbandam Gallorum cum Romana Ecclesia conjunctionem Pontificiis precibus non annuit : quare intentatas ei postea fuisse censurarum Ecclesiasticarum pœnas videbimus, Gallicique præsules, qui ipsius ditionis finibus consederant ad eludendam ejusdem ducis improbitatem seque Lateranensi Synodo conjungendos, publicis Monumentis [3] undecima Januarii die confectis a Pisana synodo defecerunt ; iterumque decima septima die Martii coram judice ordinario sedente, servato judiciario ordine, Pisana Acta damnarunt, ac Leonem summum in terris Christi vicarium reveriti, si quas contraxissent pœnas Ecclesiasticas, solvi earum nexu postularunt, Lateranensique Concilio se adhærere sunt professi, tum ad expeditionem conficiendam in Turcas, tum ad pacem inter Christi fideles componendam, tum ad mores severiori disciplina instituendos perpoliendosque : professi etiam sunt, se nullum unquam schisma conflare vel a communione Sedis Apostolicæ desciscere meditatos.

5. « Præfati oratores, » inquiunt publica Monumenta, « ne mora possit eis quomodolibet imputari, sed ut de eorum obedientia, deque ipsius Maximiliani, nempe ducis Mediolanensis, contumacia, inobedientia et reluctatione ipsi sanctissimo domino appareat, curarunt suam præfatam sanctitatem de omnibus præmissis iterum certiorare ; et ut apertius liqueat, non tantum de eorum debita diligentia, sed etiam de bona, quam erga præfatum sanctissimum dominum nostrum et Sedem Apostolicam gerunt voluntate, et talem hactenus fuisse, ut ab illius unitate nunquam voluerint, minusque in futurum velint ullo pacto discedere, sed illius mandatis perpetuo obtemperare, neque schismaticos unquam fuisse, sed unam Ecclesiam Catholicam sub uno Pontifice maximo coluisse et observasse, et quidquid ab inimicis veritatis et Christianissimi regis et regni ex adverso dictum fuerit ; ipsi, inquam, oratores, non valen-

[1] Act. Conc. Lat. sess. 9. — [2] Ibid.

[1] Ext. apud Bemb. l. VI. Ep. XX. — [2] Lib. VII. Ep. XIII. — [3] Ext. in Act. Conc. Lat. sess. 9.

tes habere optatam præsentiam prædicti sanctissimi domini nostri, quod dolentes ægre tulerunt, et hoc propter viarum discrimina et inimicorum Christianissimi regni et regis ex adverso insidias eis paratas, prout ipsis apertius constitit, tam nomine suo, quam procuratorio reverendorum patrum dominorum Gaspardi de Turone Valentinensis et Diensis, Claudii de Longovico Matisconensis, et Guiscardi Hierapolitani titularis et Lugdunensis suffraganei episcoporum, ac domini Joannis Arzeleri jurium doctoris Lugduni existentium; qui quidem prædicti patres interfuerunt prædictæ congregationi Pisanæ, prout dixerunt et exposuerunt tam nomine suo, quam aliorum reverendorum patrum archiepiscoporum, episcoporum et omnium et singulorum cujuscumque status, gradus, et dignitatis existentium Ecclesiastici, vel temporalis, qui in congregatione Pisana interfuerunt, eis adhærentium et adhærere volentium, sub illa meliori forma, qua potuerunt et debuerunt, obtemperando mandatis Apostolicis et exhortationibus regiis, suos fecerunt et constituerunt procuratores legitimos et oratores prædictos reverendos patres dominos ad sanctissimum dominum nostrum papam specialiter et expresse, ad renuntiandum congregationi Pisanæ jam dissolutæ, et adhærendum Concilio Lateranensi, necnon ad petendum absolutionem, quatenus opus esset, a præfato sanctissimo domino nostro, prout latius continetur in dicto procuratorio Instrumento, cujus tenor ob sui prolixitatem et brevitatis causa hic non fuit insertus; quod tamen vidimus et tenuimus, et publice coram nobis, et prædictis notariis et testibus infrascriptis renuntiaverunt et renuntiant dictæ congregationi MDXIV, undecima mensis Januarii, Indictione secunda, et domini nostri Leonis papæ X anno I receptum per magistros Joannem de Alverina Lemovicensem et Petrum Quesnel Lexoviensis diœcesis notarios Apostolicos.

6. « Præfati igitur reverendi patres et spectabiles doctores, legati, et oratores coram nobis pro tribunali sedentibus, et notariis testibusque infrascriptis renuntiarunt et renuntiant dictæ congregationi Pisanæ jamdudum dissolutæ, et adhærent adhærereque volunt in futurum Concilio Lateranensi, ut optata reformatio Ecclesiæ et pax universæ Christianæ religionis, necnon provisio necessaria contra immanissimum Turcam et hostes fidei subsequantur : et si forsan occasione dictæ congregationis Pisanæ et gestorum in ea aliquas censuras juris aut hominis, aut alias quascumque pœnas de jure aut de facto incurrerint, præstito prius debito juramento de parendo mandatis Ecclesiæ et præfati sanctissimi domini nostri Leonis papæ X cum illa humilitate, qua possunt et debent, usque ad prostrationem et pedum oscula, absolutionem, qua indigent, sibi dari, et quamcumque aliam juris pœnam seu maculam aboleri petierunt et postulaverunt, prout per tenorem præsentium petunt et postulant, ac si coram sanctitate sua præsentes personaliter interessent, supplicando sanctitati suæ cum illa devotione, qua valent, ut ipsis præfatis oratoribus et aliis, quorum legatione funguntur, et qui in dicta congregatione interfuerunt, consilium, auxilium, opem, favorem aut obedientiam præstiterunt, absolutionem et pro sua solita clementia concedere dignetur, offerentes se supplices preces Deo effundere, ut regimini sanctissimæ matris Ecclesiæ sua sanctitas feliciter et longæve præesse valeat, etc. Datum in cœnobio Ulciensi sub sigillo nostri vicariatus die XVII mensis Martii, anno a Nativitate Domini MDXIV, Indictione II, Pontificatus prælibati sanctissimi domini nostri Leonis papæ X anno I ». Cum his publicis Tabulis de damnato Pisano schismate coram loci ordinario judice, productæ sunt eorumdem Gallorum præsulum supplices hæ ad Pontificem datæ litteræ [1] :

7. « Sanctissimo domino nostro Leoni papæ X Pontifici maximo.

« Sanctissime pater, cum omni humilitate, reverentia et honore usque ad pedum oscula procidendo beatitudinis vestræ perpetuum incrementum a Deo suppliciter petimus. Ex Brevi Apostolico, quod ad nos mittere sanctitati vestræ placuit, intelleximus datam esse operam ab eadem sanctitate vestra cum Maximiliano et Octaviano Mediolanensis et Genuensis ducatus detentoribus, ut nobis salvum conductum darent; unde gratias agimus, qua valemus humilitate, eidem sanctitati vestræ, quæ pro innata clementia nos nonnisi tuto et secure ad se proficisci jubet : at vero ex quo Breve Apostolicum accepimus, interea dum salvum conductum præstolamur, dies viginti effluxere; cumque jam ante quadraginta lapsi essent dum hic agimus, factum est ut sexaginta dierum numerum egerimus quatuor mensium intervallo per agros ac diversoria deducti. Beatissime pater, cum Maximilianus sanctitatis vestræ massario salvum abnuere conductum non veritus sit : cumque etiam diuturna nos tenuerit expectatione suspensos quo in nos animo sit, quam suspecta nobis esse debeat profectio nostra, facile cognoscimus. Oramus itaque et totis animis obsecramus, ut Maximiliani contumacia, qui spretis semel et iterum mandatis vestris, dudum sese renitentem præbuit, moram nostram excuset, et promptam, quæ in nobis est, voluntatem parendi nequaquam obscuret; quam ut vestræ sanctitati certius testatam relinquamus, actum judiciale mittimus coram ordinario judice speciali hujus loci legitime, ut voluimus,

[1] Ext. in Act. sess. 9.

confectum, quale potuissemus agere juxta procuratoris nostri facultatem in vestræ sanctitatis præsentia, Pisanæ congregationi jam dissolutæ nomine et nostro, et quorum causa procedimus, renuntiando, et adhærendo sacro Lateranensi Concilio; Apostolicam denique, utcumque indigemus, humiliter ac devote petendo absolutionem. Sanctissime pater, solitam illam animi vestri mansuetudinem obnixe imploramus, misereatur tantorum laborum atque impensarum, dignetur expletos sexaginta dies et amplius in deserto hoc et vasta solitudine pœnitentiæ nostræ loco suscipere, velitque sacri hujus temporis et imminentis festi Paschæ rationem habere, quo divinis, ut officii nostri est, vacare commode valeamus, ne commissis nobis gregibus diutina absentia nostra salutis dispendium ferat, beatissime pater, paratos omni tempore ad obsequia vestræ sanctitatis animos offerimus, divinam majestatem oraturi, ut felicem donet vestræ sanctitati cursum hic agere, et in cœlis una cum omnibus quos dedit vobis Pater perennem gloriam adipisci. Ex Ulciis prope Secusiam die XIX (Martii) Maii ejusdem sanctitatis vestræ humillimæ creaturæ et devoti oratores, etc. »

8. *Solvuntur censuræ quibus præsules Galli ob schisma erant vincti.* — Eximere Mediolanensem ducem ex culpa nisus est ejus orator coram Patribus, ipsumque fidem publicam illis non denegasse, sed deliberandi causa rem extraxisse disceptavit : Pontifex vero Gallorum præsulum demissione flexus in eos clementia usus est, censurasque Ecclesiasticas, quibus ob Pisana gesta se irretierant, removit ea lege, ut constituta die proximæ sessioni se sisterent. Postularat etiam paulo ante a Leone Joannes Arelatensis archiepiscopus exsolvi omnibus pœnis et censuris, quas in conciliabulo Mediolanensi aliisve conventiculis adversus Julium II actis contraxerat, ut testatur Pontifex supplicibus ejus litteris rescribens [1].

« Venerabili fratri Joanni Ferlet, archiepiscopo Arelatensi.

« Nos more Salvatoris nostri nemini gremium nostrum claudentes, etsi ad perfectiorem statum tibi convenisset omnia potius perferre, quam illi conciliabulo, nimirum Pisano, quod ad rescindendam unitatem sanctæ Ecclesiæ pertinebat, interesse ; tamen tuis supplicationibus inclinati, cum tu de præmissis graviter doleas, et nobis fide dignorum testimonio clare constet, te non voluntarie, sed per terrorem seu metum, qui cadere poterat in constantem virum, ad illud accessisse, illique interfuisse, ita nobis suadente justitia simul et clementia, ex certa nostra scientia tanquam nihil contra auctoritatem Sedis Apostolicæ aut fidem orthodoxam commiseris, si tamen forsan mente aut verbo aliquibus dictis seu actibus inibi factis consensisti, a quibusvis excommunicationis, suspensionis, interdicti, privationis, inhabilitatis et aliis sententiis, censuris et pœnis tam spiritualibus et aliis quas etiam, si illi vere adhæsisti, propterea tam ex decreto et sententiis dicti prædecessoris et aliis diversis vicibus insuper confectis, quam alias quomodolibet incurristi, auctoritate Apostolica absolvimus, etc. Datum Romæ MDXIV, die Aprilis anno II ». Admisit ita supplices archiepiscopi preces Leo, ut hanc formulam præscripserit [1], ex qua Ecclesiæ conciliaretur :

9. « Ego Joannes archiepiscopus Arelatensis, olim nube schismatis obductus, divino illustratus lumine, ac gratia serenatus, compertoque schismatis laqueo, quo tenebar, divina mecum deliberatione pertractans prona et spontanea voluntate, nullo adductus metu, ad unitatem Sedis Apostolicæ, divina gratia duce, revertor, et ne non pura mente, sed simulate reversus existimer, a sanctissimo domino nostro Leone papa X erratorum meorum veniam humiliter peto, supplicoque eidem sanctitati, ut pro me ad Deum, cujus in terris vices gerit, intercedere dignetur : spondeo et promitto sub pœna suspensionis a divinis et casu ordinis mei, necnon privationis Ecclesiarum mearum et anathematis obligatione tibi Leoni X Pontifici maximo, vero et indubitato Christi vicario, et pro te sancto Petro Apostolorum principi, me nunquam quorumlibet suasionibus vel causis, aut alio quæsito colore aut ingenio, ad schisma, de quo Redemptoris nostri gratia ereptus sum, reversurum, sed semper in unitate sanctæ Ecclesiæ Catholicæ veraque obedientia ejusdem sanctissimi domini nostri et successorum suorum semper et firmiter permansurum : et juro per Deum omnipotentem et sacra Dei Evangelia, me in unitate prædicta semper futurum, ac omnia et singula supradicta et infra dicenda perpetuo observaturum sub pœna perjurii, aliisque supradictis, et nihilominus ad abundantem cordis mei sinceritatem ostendendam simpliciter et expresse Pisanum conciliabulum ejusque indictionem, ac omnia et singula in eo gesta, acta et facta anathematizo et abjuro : ac promitto, credo et simpliciter confiteor irrita et vana ac nullius roboris vel momenti, et a non habentibus auctoritatem gesta ; quin potius temerarie præsumpta. Consentio autem sacro Lateranensi Concilio tanquam vero et unico, illudque confiteor legitime justeque et ex justis causis indictum : omniaque et singula in eo acta, gesta et facta, præsertim contra dictum Pisanum conciliabulum ; necnon omnes et singulas condemnationes, et sententias latas contra dictum

[1] Brev. l. I. p. 29.

[1] Brev. l. I. p. 30.

conciliabulum ac illos qui interfuerunt, per bonæ memoriæ Julium papam II prædecessorem a sanctissimo domino nostro rite et legitime facta pronuntio, credo et simpliciter confiteor. Promitto insuper omnem pœnitentiam, quam idem sanctissimus dominus noster pro erratis meis indixerit injungendam, benigne et humiliter suscepturum et opere completurum. Promitto insuper quod, cessantibus impedimentis quibuscumque, me personaliter ad pedes sanctissimi domini nostri præfati et coram sua sanctitate præsentabo, quando mihi hoc per suam sanctitatem injunctum fuerit, sub pœna reincidentiæ pristinarum censurarum et pœnarum si contravenero, ac dum et quoties requisitus fuero, rogabo omnes et singulos notarios et tabellarios, ut de præmissis omnibus et singulis unum vel plura publicum vel publica conficiant Instrumentum et Instrumenta. Datum Romæ die XV Aprilis MDXIV ». Damnavit ex eadem formula schisma Franciscus archepiscopus Lugdunensis, idemque Andegavensis episcopus [1], professusque est in Romani Pontificis fide ac potestate se futurum.

10. *A Concilio principes concitantur ad pacem, et indicuntur preces solennes.* — Ne vero ad Sedem Apostolicam accessuris intercluderetur aditus, publico decreto patere itinera venientibus ad Concilium, remota quavis exceptione, jussit Pontifex, pœnasque in eos, qui non obtemperassent, sancitas instauravit. Ad pacem vero inter Christianos principes divini spiritus afflatu conciliandam provehendaque belli sacri in fidei hostes consilia, solemnes preces indixit [2], fideliumque pietatem ad eas fundendas proposito indulgentiarum præmio accendit :

« Ad perpetuam rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Nihil prius, nihil studiosius, aut magis ex animo curandum duximus, quam bella sedare Ecclesiasticamque disciplinam pro viribus ac temporum ratione componere ; ut placato per vitæ emendationem Deo, Dominicum gregem nostræ fidei commissum compositis dissidiis in unum cogere et aggregare, unanimemque ac pacis et concordiæ vinculo tanquam firmissimo glutino unitum adversus communes hostes fidei Christianæ cervicibus imminentes, facilius adhortari ac concitare possimus. Cujus quidem expeditionis in impios et crucis Christi implacabiles inimicos hoc vehemens nostrum desiderium ita cordi nostro infixum est, ut sacrum Lateranense Concilium a felicis recordationis Julio II prædecessore nostro indictum ac inchoatum, ejusque obitu intermissum, ea præcipue causa continuare et prosequi decreverimus, ut in diversis sessionibus in eodem sacro Concilio per nos habitis patet, ut Christianis principibus seu eorum oratoribus in eo Concilio congregatis, prælatisque ex diversis mundi partibus eo venientibus, pace inter ipsos Christianos principes composita, exstirpatisque, ut par est, primo ex Domini agro pestiferis hæresum sentibus, et quæ ad ipsam expeditionem contra eosdem hostes necessaria, et ad gloriam et exaltationem orthodoxæ fidei aliarumve rerum consultationem pertinent, maturo consilio omniumque assensu decerni feliciter possent : ad quod quidem Concilium solemniter indictum riteque denuntiatum, etsi multi ex diversis Europæ partibus præclari, et in omni scientia præstantes viri convenerint, multi etiam legitime impediti mandata in publica forma miserint, non tamen bellorum ac temporum difficultatibus quibus loca plurima jamdiu hostilibus armis obsessa fuerunt, ea quam desiderabamus copia et multitudo convenire potuit. Nihil est prælerea quod nobis adscribi possit, si hactenus, quod forsitan multis necessarium videtur, et nos opportunum præ cæteris putamus, legatos de latere ad reges et principes pro concordia eorumdem principum et pace non misimus : hac sane causa id facere destitimus ; principes enim fere omnes suis ad nos litteris ac nuntiis legatos mitti minime expedire aut necessarium esse significarunt.

11. « Circumspectos nihilominus ac probatæ fidei viros nuntios nostros etiam episcopali dignitate præditos ad eos ipsos principes, et graviora inter se armis ac quantum conjici poterat asperiora bella molientes, ultro misimus ; quorum præcipue opera effectum est, ut pactis jam inter quosdam principes induciis, cæteri eas brevi approbaturi esse credantur : quare legatos, uti proxima sessione decrevimus, ubi opus et expediens fuerit, pro stabili ac perpetua pace inter eos componenda, ac uti antea proposuimus, mittere non postponemus ; neque interim cum eorumdem principum oratoribus apud nos agentibus quæ ad rem hujusmodi pertinent agere et meditari, neque ipsos etiam principes per nostros nuntios et litteras ad id urgere et admonere cessabimus ; quinetiam ut nostra pacis consilia et juges cogitatus omnipotens et misericors Deus promoveat ex alto, ac fidelem plebem æquis ac propitiis magis oculis aspiciat, et pro communi salute, ac pace, compescendaque nefariorum Christiani nominis hostium superba rabie ejus piis annuat precibus : universis et singulis primatibus, patriarchis, archiepiscopis, episcopis, necnon Ecclesiarum tam cathedralium quam collegiatarum, tam sæcularium quam quorumvis ordinum regularium capitulis, collegiis, conventibus, plebanis, decanis, Ecclesiarum rectoribus, cæterisque animarum curam habentibus, prædicatoribus, quæstoribus ac verbum Dei ad populum pro-

[1] Bzov. l. 1. p. 20. — [2] Ext. ejusd. bl. in Act. Conc. Later. sess. 9.

nuntiantibus, auctoritate Apostolica injungimus, et in virtute sanctæ obedientiæ mandamus, quatenus intra missarum solemnia, et dum inter aut extra illa verbum Dei ad populum proponetur, ac in eorum orationibus, quas capitulariter et conventualiter, aut alias in quibuscumque congregationibus facient, respective pro pace Christianorum et infidelium confusione has collectas habeant speciales, videlicet : *Deus a quo sancta desideria*; Et : *Deus, in cujus manu sunt omnes potestates et omnia jura regnorum, respice in auxilium Christianorum*; et nihilominus suis diœcesanis et aliis quibuscumque personis utriusque sexus tam Ecclesiasticis quam sæcularibus, quibus ratione prælaturæ et alterius cujuscumque superioritatis Ecclesiasticæ præsidebunt, injungant ac in Domino eos hortentur, quibus Dei verbum sua aut alterius auctoritate proponetur, ut privatim pro pace, ut præmittitur, Christianorum, et infidelium exterminatione ad Deum ipsum ac gloriosissimam ejus matrem in Oratione Dominica, et in Angelica salutatione preces effundant ». Interjecta cohortatione ad proceres, ut colendæ mutuæ concordiæ apud reges operam navent, subdit :

12. « Præterea omnibus et singulis prælatis, principibus et personis tam sæcularibus quam Ecclesiasticis, cujuscumque status, gradus, dignitatis et præeminentiæ aut conditionis existant, sub interminatione divini judicii districtius inhibemus, ne dictæ paci per nos aut nostros seu Sedis Apostolicæ legatos vel nuntios et episcopali dignitate præditos, ut præfertur, pro Christianæ reipublicæ defensione et fidelium salute tractanda, aliquod impedimentum directe vel indirecte, palam aut occulte interponere quoquo modo præsumant : sed qui in pace conficienda privatum aut publicum suorum principum, suarumve civitatum, aut rerum publicarum, quorum quarumve ad eos ratione officii vel publici alicujus muneris cura spectabit, interesse prætendant, illud, quoad modestius tranquilliusve poterunt, prosequentes, pacis nihilominus partes et studia, quantum in Domino poterunt, amplectantur ». Nonnullis additis, quibus indulgentiarum præmia iis proponit, qui preces pro pace publica et cruceatæ expeditionis successu fuderint, subjicit : « Quinetiam ad dictam pacem et expeditionem contra dictos Christianæ fidei hostes procurandam et ab ipso Deo impetrandam, volentes spiritualibus donis Christi fideles animare, omnibus vere confessis et contritis, qui pro ipsa obtinenda pace ac decernenda expeditione, in missis, prædicationibus et aliis divinis officiis, aut in collegialibus, conventualibus aliisve publicis aut communibus orationibus devote ad Deum preces effundant aut apud principes, consiliarios, officiarios, rectores vel alias personas supradictas, quæ ad pacem faciendam vel tractandam et expeditionem in hostes invictæ crucis, ut præmittitur, decernendam, aliquam auctoritatem habere videbuntur, diligentem ac solertem operam adhibebunt, quoties id fecerint; qui vero privatim ac particulariter pro præmissis a Deo consequendis devotas effuderint preces, septies in die si toties id fecerint, aut si minus, quoties id fecerint donec pax universalis, quæ per nos assidue tractatur, inter principes et populos in præsentiarum armis dissidentes confecta sit et expeditio contra infideles nostris auspiciis decreta, de omnipotentis Dei misericordia ac de beatorum ejus Apostolorum Petri et Pauli auctoritate confisi, centum dies de injunctis eis pœnitentiis relaxamus, mandantes propterea venerabilibus fratribus primatibus, patriarchis, archiepiscopis et episcopis ad quos præsentes seu earum exempla sub sigillis authenticis vel in Urbe aut alibi fideliter impressa pervenerint, quatenus illas per suas provincias et diœceses quanto citius poterunt, faciant publicari ac debitæ executioni demandari.

13. « Cæterum quod proposuimus, et toto corde concupivimus, reformationem interim Ecclesiasticam tam curiæ nostræ quam etiam venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium et aliorum in Urbe commorantium, et alia complura necessaria, sacro approbante Concilio, decrevimus, quæ aliis nostris litteris in hac eadem sessione publicandis continebuntur, etc ». Moniti etiam principes, ut oratores ad Concilium mitterent, si quos nondum legassent : præsulibus, qui dignitatis religione obstricti sunt ut intersint Concilio, intenta ni veniant contumaciæ pœna ; ac demum universis principibus imperatum, ut venientes ad Synodum libere per eorum terras ingredi patiantur. « Dat. Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicæ MDXIV, III non. Maii, Pontificatus nostri anno II ».

14. Assensere omnes Patres ; nil enim altius omnium animis infixum erat, quam ut positis mutuis odiis principes arma adversus Christiani nominis hostes verterent ; qua de re tum in præcedentibus sessionibus sacræ conciones habitæ erant, tum in hac ab Antonio Puccio cameræ Apostolicæ clerico inculcatum comploratumque, in bellis iis civilibus quinquies centena fortium virorum millia, a quibus infidelium imperia exscindi poterant, interempta fuisse : « Heu », exclamabat, « esurientia principum corda nondum innoxiis Christianorum visceribus satiata : heu sit hundam terram nondum de ferventi Christiani cruoris gurgite tumefactam ; heu cœcam dæmonum rabiem nondum innumeris fidelium cladibus expletam, usquequo in

humanam perniciem anhelatis, æstuatis, ardetis? quingentis Christianorum millibus vigesimo abhinc anno cruento gladio confossis atque prostratis adhuc esuritis? adhuc sititis? adhuc inhiatis? En, pater beatissime, qui nihil libentius facere ab ipso matris utero didicisti, quam parcere inimicis, et qui tuam victor amari mansuetudinem, quam virtutem vincendo formidari maluisti, parce, obsecro, filiis tuis *non corruptibili emptis auro vel argento, sed pretioso ac vivifico*[1] *Christi sanguine* e diabolica potestate redemptis. Evigila, quæso, intende, enitere in saluberrimum componendæ pacis opus, quo perficiendo per legatos ac nuntios sedulam impartiris operam, ut arma interim conquiescant, a Christiano sanguine temperetur, expetendæ a cunctis induciæ statuantur omnem tuam auctoritatem decretumque interpone ». Delapsus deinde orator ad corruptos populi, cleri ac monachorum mores, de iis in pristinum splendorem restituendis egit, de quibus in ultima superioris anni sessione Leonem patribus editam sanctionem significasse vidimus; ea porro diutina ac diligenti disquisitione librata fuerat: cumque de iis, quæ censura in cardinalibus et episcopis egere, vel ad eorum asserendam dignitatem sanciri videbantur, agitaretur, aliquas æmulationes inter cardinalium præsulumque ordines obortas describit Paris de Grassis his verbis[2]:

15. *Affectata privilegia a cardinalibus cum præsulum damno.* — « Hæc autem sessio prius per menses aliquos fieri debebat juxta cedulam intimationis jam factæ; sed quia cardinales, quibus expeditio demandata fuerat, tendebant ad prælatorum gravamen, et suorummet privilegiorum exaltationem cum dedecore prælatorum, propterea prælati, quorum consensus potius quam cardinalium ratione numerositatis fecit Concilium, deliberarunt nolle venire ad sessionem, aut si venissent, dare votum in contrarium et respondere per verbum: *Displicet;* unde hoc papa intelligens voluit scire fundamentum prælatorum ac causam contradictionis, et renitentiæ eorum: ipsi autem prælati dixerunt, quod si papa dignaretur ad congregationem venire, ubi omnes prælati moniti adessent, intelligeret factum: et sic papa veniens præcedenti septimana in capellam, ubi centum et viginti prælati aderant, intellexit a me ipso causam prius, videlicet quod cardinales volebant habere privilegia multa contra prælatos, maxime de conferendis beneficiis vacantibus per obitum familiarium suorum, qui essent in mea et aliena diœcesi, et quod volebant habere reservationes in diœcesibus alienis, et nullus prælatus haberet in suis et similibus casibus, quos prælati tolerare nolebant; et sic papa blande collocutus est prælatos, ut respective cum cardinalibus agerent: Prælati autem responderunt, quod si particulatim omnia recenserentur, papa intelligeret causas motivas prælatorum.

16. « Et sic propositis aliquibus capitulis, quæ in sessione sanciri debebant, omnes prælati responderunt per verbum: *Displicet;* unde papa in me subridens qui ejus lateri assistebam, laudavit mentem prælatorum, addens quod prælati melius sapuissent quam ipse papa, qui ligatus fuerat a cardinalibus: imo dixit mihi, si posset, nollet hujusmodi Concilium procedere; quia nemo magis gravatus est quam ipse: et ideo proponi fecit quod si placeret prorogari sessionem, faceret etiam prorogari: unde prælati contenti omnes assurrexerunt, benedicentes Pontifici: cardinales autem ex hoc male contenti invenerunt causam quomodo posset utriusque parti satisfieri; et sic factum est, videlicet quod nihil in cedula diceretur de his, quæ spectarent ad prælatos, nisi quæ communia essent prælatis et cardinalibus, sed ea differretur ad aliam sessionem sequentem, ut factum est ac conclusum: quod tamen ægre factum est, venientibus prælatis hinc uno respectu, et inde cardinalibus alio respectu; volebant enim cardinales fieri domini prælatorum, prælati vero volebant liberari a superioritate cardinalium quoad multa. Itaque conclusio facta quod de prælatis nihil diceretur in hodierna sessione ». Et infra:

17. *Diploma de Ecclesiastica disciplina instauranda.* — « In ipsa sessione episcopus Massiliensis orator regis Franciæ legit cedulam quoad pacem inter Christianos: et demum archiepiscopus Neapolitanus legit longissimam cedulam super reformatione curiæ ». Cujus dignitas non parum splendoris Ecclesiasticis Annalibus afferet. Concepta est hisce verbis:

« Leo etc. ad futuram rei memoriam, sacrosancto approbante Concilio.

« Cum piæ memoriæ Alexander papa III prædecessor noster etiam in Lateranensi Concilio decreverit, ut ætas, morum gravitas, ac litterarum scientia in personis promovendis in episcopos et abbates diligenter inquirantur, nihilque magis Dei Ecclesiæ officiat, quam cum immeriti assumuntur prælati ad regimen Ecclesiarum; propterea in promotionibus prælatorum, quarum a Romanis Pontificibus maxima ratio haberi debet, eo præsertim quod de promotis per eos ad Ecclesias seu monasteria in extremo judicio rationem Deo reddituri sunt, statuimus et ordinamus, ut deinceps perpetuis futuris temporibus patriarchalibus, metropolitanis ac cathedralibus Ecclesiis et monasteriis pro tempore vacantibus, de personis juxta præfati Alexandri constitutionem ætate matura, gravitate morum litterarumque scientia prædi-

[1] I Pet. I. — [2] Paris to. IV. p. 101.

tis, non ad alicujus instantiam per commendam et administrationem seu conservationem aut alio quovis modo provideatur, nisi ratione utilitatis Ecclesiarum, prudentiæ, nobilitatis, probitatis, experientiæ, atque curialitatis antiquæ cum competenti litteratura, et in Sede Apostolica meritorum aliter visum fuerit faciendum ; idemque in electis et postulatis, quorum electiones et postulationes per Sedem Apostolicam admitti consueverunt, volumus observari : et si de minoribus ætate triginta annorum Ecclesiis aut monasteriis hujusmodi contigerit provideri, non dispensetur cum eisdem, ut Ecclesiis citra vigesimum septimum ætatis annum, monasteriis vero citra vigesimum secundum præesse valeant.

18. « Quinimo, ut accuratius diligentiusque idoneæ personæ promoveantur, statuimus, ut cardinalis, cui electionis, postulationis, aut provisionis Ecclesiæ seu monasterii relatio committetur, antequam in sacro consistorio, ut moris est, referat commissionem examinis ac relationis hujusmodi sibi datam uni cujuslibet ordinis antiquiori cardinali in ipso consistorio per seipsum, vel si ea die, qua sibi commissionis onus injunctum fuerit, consistorium non fuerit, per secretarium suum, aut alium quemlibet ex suis domesticis familiaribus notam illam facere debeat, qui tres priores aliis quamprimum sui ordinis cardinalibus eam significare teneantur, negotiumque electionis, administrationis, postulationisve, aut promotionis summarie et de plano per seipsum dictus relator examinet ; et si qui contradixerint, his vocatis, idoneos, graves et fide dignos testes, et si expediens opusve fuerit, alios ex officio assumere, processusque et jura ejusmodi relationis una cum dictis testium die faciendæ relationis secum ad consistorium deferre debeat, neque ullo modo referat, si præsens in curia promovendus majorem cardinalium partem antea non adiverit, ut quæ a referente collega sint cardinales audituri, oculata fide quantum ad personam promovendi attinet cognoscere possint. Promotus vero eosdem cardinales, qui præsentes in curia fuerint, ex antiquo more consuetudineque laudabili quamprimum visitare teneatur : quem quidem morem laudabilemque consuetudinem innovamus ac laudabiliter observari mandamus.

19. « Et quoniam episcopalem dignitatem tueri illæsam, et ne improborum impugnationibus aut accusantium calumniis passim pateat, muniri par est ; statuimus, ut nullus episcopus aut abbas quovis instante ac requirente, nisi sibi copia et facultas legitimæ defensionis permittatur, etiamsi crimina fuerint notoria, diligenterque partibus auditis, causa plenarie probata fuerit, dignitate privari valeat, neve aliquis prælatus invitus, nisi aliis justis efficacibusque rationibus et causis transferatur, juxta formam ac decretum Constantiensis.

20. « Et quoniam ex commendis monasteriorum, ut magistra rerum experientia sæpius docuit, monasteria ipsa tam in spiritualibus quam in temporalibus graviter læduntur ; quippe quorum ædificia partim commendatorum negligentia, partim avaritia vel incuria collabantur, et in dies divinus cultus in his magis diminuitur, passimque obloquendi materia personis præsertim sæcularibus præbetur, non absque dignitatis Apostolicæ Sedis diminutione, a qua commendæ hujusmodi proficiscuntur ; ut eorum indemnitati salubrius consulatur, volumus ac sancimus, ut cum illa per obitum abbatum qui illis præerant vacaverint, nullo pacto cuiquam possint commendari (ni pro conservatione auctoritatis Apostolicæ Sedis, et ad occurrendum malitiis illam impugnantium pro temporum qualitate aliter nobis de fratrum nostrorum consilio visum fuerit expedire) sed de persona idonea juxta præscriptam constitutionem eis ita provideatur, ut illis idonei abbates, prout decet, præfuturi sint ». Additum est, ut monasteria, quæ alienæ fidei et clientelæ commendata sunt, post eorum obitum cardinalibus tantum, et aliis dignitate ac meritis conspicuis commendentur, ita ut quarta pars vectigalium Ecclesiis addicatur. Vetita etiam xenodochia et alia pauperum usui ac alimoniæ consecrata cardinalium administrationi commendari : tum hæc sancita :

21. « Ordinamus etiam, ne Ecclesiarum, ac quorumcumque monasteriorum, et militiarum membra a suo capite, quod est absurdum, absque legitima et rationabili causa disjungantur aut separentur. Uniones perpetuæ præterquam in casibus a jure permissis vel sine rationabili causa nunquam fiant. Dispensationes autem ad plura incompatibilia ultra duo, nisi qualificatis juxta formam juris communis non concedantur, nisi ex magna et urgenti causa : personis cujuscumque dignitatis parochiales Ecclesias, et earum perpetuas vicarias ac dignitates majores et principales, etiam per viam unionis vel commendæ ad vitam ultra quatuor obtinentibus, ex nunc terminum duorum annorum præfigimus, ut interim, quatuor tantum ex eis retentis, reliquas dimittere teneantur, etc.

« De cardinalibus.

22. « Et cum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales cæteros omnes in ipsa Ecclesia post summum Pontificem honore ac dignitate præcedant, conveniens ac debitum est, ut vitæ munditia, ac virtutum splendore cunctis præfulgeant : quapropter non modo hortamur eos ac monemus ; verum etiam statuimus et ordinamus, ut de cætero quilibet cardinalium pro tempore existens juxta doctrinam Apostoli ita sobrie, caste ac pie vivat, ut non solum a malo, sed ab omni etiam specie mali abstinens, coram hominibus luceat Deumque imprimis operibus hono-

rificet : sint omnes vigiles ac divinis officiis missarumque celebrationibus intenti, habeantque capellas suas in loco honesto, prout facere consueverunt, sitque eorum domus, familia, mensa suppellexque non fastu aut pompa, neque superfluis rebus neque aliquo modo reprehensibilis, ne peccandi excedendique modum licentia inde nascatur ; sed, ut æquum est, modestiæ et frugalitatis speculum dici mereantur. Illis itaque sint contenti, quæ sacerdotalem præ se ferant modestiam, ac prælatos et quoscumque alios insignes viros ad Romanam curiam venientes benigne honorificeque tam publice quam privatim tractent, et apud nos et successores nostros gratiose liberaliterque eorum negotia commendata suscipiant.

23. « Præterea ministerium indecorum episcoporum prælatorumque in domibus non habeant, ne cæteris præesse instituti, et sacro charactere insigniti, in vilia descendant ministeria, passimque pastoralis officii contemptum inducant : eos itaque quos vel nunc habent, vel in posterum sunt habituri, honorifice, ut fratres, ac juxta eorum status condecentiam tractent. Cumque Romano Pontifici communi omnium Christi fidelium patri assistant, personarum acceptatores vel advocatos eos fieri valde inconveniens est : propterea statuimus, ne partialitatem suscipiant aliquam, neque principum aut communitatum, vel quorumcumque aliorum contra quemquam, nisi quantum justitia et æquitas postulat, eorumque dignitas et conditio requirit, promotores aut defensores fiant ; sed a privata omni passione sejuncti sedandis et componendis inter quoscumque litibus omni diligentia vacent incumbantque : principum et quorumcumque aliorum, ac præsertim pauperum et religiosorum justa negotia pio promoveant affectu ; oppressos et injuste gravatos juxta vires suas et officii debitum adjuvent : tituli sui loca, si præsentes in curia fuerint, personaliter, si vero absentes, per vicarium idoneum semel saltem singulis annis visitent : clericos et populos Ecclesiarum titulo suo subjectarum cum diligentia inquirant, vigilentque circa cultum divinum et bona dictarum Ecclesiarum ; moresque in primis et vitam clericorum et parochianorum solerter explorent, eosque omnes et singulos ad recte honesteque vivendum paterno moneant affectu : pro augmento autem divini cultus et salute animæ suæ quilibet cardinalis vel in vita donet, vel in mortis articulo relinquat titulo suo quantum sit satis ad presbyterum unum ibi commode sustentandum ; vel si Ecclesia indigeat reparatione, vel alia subventione, tantum illi relinquat vel donet, quantum conscientiæ suæ videbitur ». Subditur ut cardinales ita suos affines benemeritos promoveant, ut largitionum magnitudo in aliorum damnum non vertatur : tum ut rem divinam in Ecclesiis, quibus præsunt, studiose curent; idoneos sacerdotes præficiant, ædificia earum instaurent ac jura tueantur ; tum subditur :

24. « Statuimus etiam, ut dicti cardinales circa numerum familiarium equorumque suis impensis alendorum magna utantur circumspectione ac diligenti providentia, ne majorem numerum quam sua facultas conditiove ac dignitas patiantur habentes, luxus ac prodigalitatis vitio notari possint ; neve rursus avari sordidive habeantur, si in magnis et amplis reditibus paucissimis victum præbeant, cum domus cardinalis patens hospitium, portusve, ac refugium proborum et doctorum maxime virorum et pauperum nobilium honestarumque personarum esse debeat. Sint igitur circa modum et numerum tenendi prudentes, ac de familiarium qualitate inprimis curiosi, ne ex alienis vitiis turpem sibi contrahant infamiæ notam, vulgoque obloquendi calumniandique justas præbeant occasiones. Et cum maxime providendum sit, ut non solum coram Deo, cui primum placere debemus, sed etiam coram hominibus opera nostra probentur, ut cæteris exemplo ad imitandum possimus esse ; ordinamus, ut quilibet cardinalis se domus ac familiæ suæ optimum rectorem præfectumque ostendat esse, tam circa ea, quæ extrinseca omnibus apparent, quam quæ intus latent abscondita.

25. « Habeat itaque eorum quisque sacerdotes et levitas honestis vestimentis indutos, attenteque provideat, ne quis in familia sua quoquomodo beneficiatus et in sacris ordinibus constitutus vestes portet versicolores, nec eo habitu utatur, qui ordini Ecclesiastico parum conveniat : quare in presbyteratus ordine constituti vestes colorum quæ clericis a jure non prohibeantur deferre debeant usque ad talos saltem demissas : et habentes dignitates in cathedralibus, et canonici etiam dictarum cathedralium ac primam dignitatem in collegiatis habentes, et cardinalium capellani missas celebrantes caputium deferre in publico teneantur ». Et paulo infra : « Tam clerici beneficiati, quam in sacris ordinibus constituti comam neque barbam non nutriant, neque mulas aut equos cum phaleris ornamentisque ex velluto aut serico factis habeant ; sed ejusmodi rebus ex panno tantum, aut corio simpliciter utantur ». Additis nonnullis aliis de honesto familiæ cultu et luxu castigando, imperatum cardinalibus, ut strenue ad nascentes hæreses ex Dei Ecclesia extirpandas incumbant :

26. « Et quoniam ad cardinales maxime spectat operum optimorum cura; pro viribus laborabunt scire quæ regiones hæresibus erroribusque ac superstitionibus contra veram et orthodoxam fidem infectæ sint, et ubi divinorum mandatorum Ecclesiastica deficiat disciplina, quique reges ac principes seu populi

bellis infestentur vel infestari timeant. Hæc et hujusmodi scire ac nobis et Romano Pontifici pro tempore existenti referre operam dabunt; ut opportuna et salutaria talibus malis ac pestibus remedia vigilanti studio excogitari valeant. Et cum frequenti ac prope quotidiana experientia notum sit, provinciis ac civitatibus propter suorum legatorum de latere absentiam multa sæpius contingere mala, variaque non sine Apostolicæ Sedis præjudicio scandala oriri; statuimus et ordinamus, ut nullis cardinalibus provincias ac civitates legationis titulo obtinentibus, eas per locumtenentes aut officiales quoscumque administrare liceat; sed personaliter ipsi pro majori parte temporis adesse, atque eas omni vigilantia regere et gubernare teneantur ». Et infra : « Et qui nunc titulum legationis obtinent aut pro tempore obtinebunt, si in Italia intra tres menses, si extra Italiam quinque a die præsentis publicationis ad suas provincias ire ac majorem temporis partem ibi residere teneantur, nisi de nostro et successorum nostrorum mandato pro aliquibus gravioribus negotiis in Romana curia retineantur, vel ad alia loca prout necessitas postulat mittantur; et tunc in dictis provinciis ac civitatibus vicelegatos, auditores et locumtenentes cæterosque consuetos officiales cum debitis provisionibus ac salariis habeant. Qui præmissa omnia et singula non servaverit, emolumentis quibuscumque legationis careat; quæ quidem propter hoc antiquitus ordinata et instituta fuerunt, ut opportuna legatorum præsentia populis esset salutaris, non ipsi laborum et curarum penitus expertes lucro tantum suæque legationis titulo inhiarent.

27. « Et cum cardinalis officium imprimis versetur in frequenti Romani Pontificis assistentia, et Sedis Apostolicæ negotiis; propterea statuimus, ut omnes cardinales in Romana curia resideant; et qui sunt absentes, si in Italia intra sex menses, si extra Italiam intra annum a die publicationis præsentis constitutionis revertantur : alioquin fructus beneficiorum, et omnium officiorum suorum emolumenta amittant, omnibusque privilegiis generaliter et specialiter cardinalibus concessis quamdiu abfuerint omnino careant; exceptis tamen illis, quos ratione officii ab Apostolica Sede injuncti, vel de Romani Pontificis mandato aut licentia, vel justo metu, aut quavis alia legitima causa impediente vel ægrotationis abesse contingat, privilegiis, indultis et immunitatibus eisdem cardinalibus concessis, et in Bulla nostra sub data coronationis nostræ contentis et expressis, in suo robore nihilominus permanentibus ». Prohibiti etiam nimii ac profusi sumptus in cardinalium funebri apparatu.

28. « Pro reverentia autem Sedis Apostolicæ utilitateque, et honore communi Pontificis et ipsorum cardinalium, ut scandalorum, quæ nasci possent, occasio tollatur, majorque in sacro senatu libertas votorum fiat, liceatque, ut par est, cardinali cuique secundum Deum et conscientiam suam libere et impune quodcumque sentiat dicere; statuimus ne quis cardinalium vota in consistorio data, et quæcumque ibi gesta aut dicta, quæ in odium, aut præjudicium, aut scandalum alicujus redundare possint, scripto aut verbo, vel quovis alio modo revelet, sub pœna perjurii et inobedientiæ. Et quotiescumque a nobis et Romano Pontifice pro tempore existente specialiter et expresse ultra præmissa indictum fuerit supra aliqua re silentium, si quis contra fecerit, ultra pœnas, excommunicationem latæ sententiæ incurrat, a qua non possit absolvi nisi a nobis vel præfato Romano Pontifice, et cum expressione causæ, præterquam in mortis articulo.

29. « Reformationis curiæ et aliorum.

« Et cum omnis ætas ab adolescentia prona sit ad malum, et a teneris assuefieri ad bonum magni sit operis et effectus; statuimus et ordinamus, ut magistri scholarium et præceptores pueros suos sive adolescentes, nedum in grammatica et rhetorica, ac cæteris hujusmodi audire et instruere debeant; verum etiam docere teneantur ea, quæ ad religionem pertinent, ut sunt præcepta divina, articuli fidei, sacri hymni et psalmi, ac sanctorum vitæ, diebusque festivis nihil aliud eos docere possint, quam in rebus ad religionem et bonos mores pertinentibus, eosque in illis instruere, hortari et cogere in quantum possint teneantur ; ut nedum ad missas, sed etiam ad vesperas divinaque officia audienda ad Ecclesias accedant ; et similiter ad prædicationes et sermones audiendos impellant, nihilque contra bonos mores, aut quod ad impietatem inducat eis legere possint.

« Ad abolendam vero execrabilem blasphemiam, quæ in maximum divini nominis et sanctorum contemptum supra modum invaluit ; statuimus et ordinamus, ut quicumque Deo palam seu publice maledixerit, contumeliosisque atque obscœnis verbis Dominum nostrum Jesum Christum, vel gloriosam virginem Mariam ejus genitricem expresse blasphemaverit, si munus publicum jurisdictionemve gesserit, perdat emolumenta trium mensium pro prima et secunda vice dicti officii ; si tertio deliquerit, illo eo ipso privatus existat : si clericus vel sacerdos fuerit convictus, etiam beneficiorum quæcumque habuerit fructibus, applicandis ut infra, unius anni mulctetur ; et hoc sit pro prima vice, qua blasphemus ita deliquerit : pro secunda vero, si ita deliquerit et convictus, ut præfertur, fuerit, si unicum habuerit beneficium, eo privetur ; si autem plura, quod ordinarius maluerit id amittere cogatur : quod si tertio ejus sceleris arguatur et convincatur, dignitatibus ac

beneficiis omnibus quæcumque habuerit eo ipso privatus existat, ad eaque ulterius retinenda inhabilis reddatur, eaque libere impetrari et conferri possint. Laicus vero blasphemans, si nobilis fuerit, pœna viginti quinque [1] ducatorum mulctetur, et pro secunda vice quinquaginta fabricæ Basilicæ principis Apostolorum de Urbe applicandorum et aliis, ut infra deducitur; pro tertia vero nobilitatem perdat. Si vero ignobilis ac plebeius fuerit, in carcerem detrudatur: quod si ultra duas vices publice blasphemans deprehensus fuerit, mithra infami per integram diem ante fores Ecclesiæ principalis mithratus stare cogatur: si vero pluries in hoc ipsum peccatum lapsus fuerit, ad perpetuos carceres, vel ad triremes damnetur ad judicis deputati arbitrium. In foro autem conscientiæ nemo blasphemiæ reus absque gravissima pœnitentia severi confessoris arbitrio injuncta possit absolvi: qui vero reliquos sanctos blasphemaverit, arbitrio judicis rationem personarum habituri mitius aliquando puniri volumus. Statuimus etiam, ut sæculares judices, qui contra tales blasphemiæ convictos non animadverterint, eosque justis pœnis minime affecerint, quantum in eis fuerit, quasi eidem sceleri obnoxii eisdem quoque pœnis subjiciantur: qui vero in illis inquirendis puniendisque diligentes et severi fuerint, pro qualibet vice decem annorum indulgentiam consequantur, et tertiam partem mulctæ pecuniariæ habeant: quicumque vero blasphemantem audierint, eum verbis acriter objurgare teneantur, si citra periculum suum id fieri posse continget, eumdemque deferre vel notificare apud judicem Ecclesiasticum seu sæcularem intra triduum debeant: quod si plures dictum blasphemantem simul audiverint, singuli eum accusare teneantur, nisi forte omnes convenerint, ut unus pro cunctis tali fungatur officio. Quos omnes in virtute sanctæ obedientiæ hortamur et monemus in Domino, ut pro divini nominis reverentia et honore in suis dominiis ac terris præmissa omnia servari et exactissime exequi mandent ac faciant, uberrimam ab ipso Deo tam boni ac pii operis mercedem habituri, similemque annorum decem indulgentiam ab Apostolica Sede consecuturi cum tertia parte mulctæ, qua dictus blasphemus plectetur, quoties tale scelus puniendum curaverint: quam quidem indulgentiam et reliquam tertiam mulctæ partem accusatori blasphemi nomen deferenti similiter concedi et assignari volumus, aliis pœnis contra hujusmodi blasphemos per sacros canones expressis nihilominus in suo robore manentibus.

30. « Ut clerici præsertim caste continenterque juxta canonum præcepta vivant, statuimus ut contrafacientes acriter secundum canones puniantur: si qui vero tam laicus quam clericus de crimine, propter quod venit ira Dei in filios diffidentiæ, convictus fuerit, pœnis per sacros canones aut jus civile respective impositis puniatur: concubinarii autem sive laici sive clerici fuerint, eorumdem canonum pœnis mulctentur, neque superiorum tolerantia seu prava consuetudo quæ potius corruptela dicenda est, a multitudine peccantium, aliave quælibet excusatio eis aliquo modo suffragetur; sed juxta juris censuram severe puniantur. Ad bonum vero et quietum regimen civitatum ac locorum omnium Romanæ Ecclesiæ subjectorum, constitutiones bonæ memoriæ Ægydii episcopi Sabinensis olim editas innovamus easque inviolabiliter servari præcipimus et mandamus. Et ut nefariæ simoniæ labes ac pestis non solum a Romana curia, sed ex omni etiam Christiana ditione in perpetuum ejiciatur, constitutiones per antecessores nostros etiam in sacris Conciliis contra hujusmodi simoniacos editas innovamus, easque inviolabiliter servari præcipimus, ac pœnas in eis contentas pro expressis et insertis haberi, et delinquentes etiam auctoritate nostra affici volumus.

31. « Statuimus quoque et ordinamus, ut quilibet habens beneficium cum cura vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio divinum officium non dixeril, legitimo impedimento cessante, beneficiorum suorum fructus suos non faciat pro rata omissionis recitationis officii et temporis; sed eos tanquam injuste perceptos in fabrica hujusmodi beneficiorum, vel pauperum eleemosynas erogare teneatur: si vero ultra dictum tempus in simili negligentia contumaciter permanserit, legitima monitione præcedente, beneficio ipso privetur, cum propter officium detur beneficium. Intelligatur autem officium omittere quoad hoc, ut beneficio privari possit, qui per quindecim dies illud bis saltem non dixerit; Deo tamen ultra præmissa de dicta omissione redditurus rationem: quæ pœna in habentibus plura beneficia reiterabilis toties sit, quoties contrafacere convincantur. Et cum fructuum Ecclesiarum cathedralium et metropolitanarum, monasteriorumque et aliorum quorumcumque beneficiorum Ecclesiasticorum plenaria dispositio et administratio ad nos et Romanum Pontificem pro tempore existentem, et illos etiam, qui ejusmodi Ecclesias, monasteria et beneficia jure et canonice obtinent, solum pertineant, sæcularesque principes, omni etiam divino jure id prohibente, dictis Ecclesiis, monasteriis ac beneficiis intromittere se nullatenus debeant; statuimus et ordinamus, ut fructus, redditus et proventus Ecclesiarum, monasteriorum ac beneficiorum per sæculares ullos principes, etiamsi imperatores, reges, reginæve, seu respublicæ, vel potentatus fuerint, aut per eorum officiales seu judices etiam Ec-

[1] Alias XXXV.

clesiasticos vel quascumque alias personas publicas vel privatas de eorumdem imperatoris, regum, reginarum, ac principum, rerumque publicarum, vel potentatuum mandato, sequestrari, occuparive, aut modo aliquo detineri, ipsique hujusmodi Ecclesias, monasteria ac beneficia obtinentes sub prætextu fabricæ instaurationisve, sine Romani Pontificis pro tempore existentis expressa licentia, aut eleemosynarum seu quovis alio colore aut fuco impediri non debeant, quominus de illis, ut antea, libere ac sine impedimento disponere valeant». Propositæ sunt graviores pœnæ Ecclesiasticæ iis, qui hæc sacra imperia infregerint.

32. « Et cum a jure tam divino quam humano laicis potestas nulla in Ecclesiasticas personas attributa sit, innovamus omnes et singulas Constitutiones felicis recordationis Bonifacii papæ VIII etiam prædecessoris nostri, quæ incipit : Felicis ; et Clementis V quæ incipit : Si quis suadente ; necnon quascumque alias Apostolicas sanctiones in favorem libertatis Ecclesiasticæ, et contra ejus violatores quomodolibet editas, et pœnis etiam contra talia præsumentes in Bulla, quæ legitur in Cœna Domini, contentis, in suo robore permansuris : et cum in Lateranensi pariter ac Conciliis generalibus, sub excommunicationis pœna prohibitum fuerit, ne reges, principes, duces, comites, barones, respublicæ, et alii potentatus quicumque regnis, provinciis, civitatibus ac terris quoquo modo præsidentes, collectas, decimas, et alia hujusmodi onera clericis, prælatis et aliis quibuscumque personis Ecclesiasticis imponant exigantque, neve a sponte etiam dantibus et consentientibus etiam recipiant, atque in præmissis auxilium, favorem, consiliumve palam vel occulte præstantes, in excommunicationis latæ sententiæ pœnam eo ipso incidant ; et ipsæ quoque respublicæ, ac communitates et universitates circa hoc quomodolibet delinquentes Ecclesiastico eo ipso subjiciantur interdicto : prælati etiam præmissis absque Romani Pontificis expressa licentia ultro consentientes excommunicationis et depositionis pœnam eo ipso incurrant. Statuimus et ordinamus, ut de cætero talia præsumentes, etiamsi, ut præfertur, qualificati fuerint, ultra supradictas pœnas, quas contravenientes eo ipso incurrere volumus, innovamus quod ad omnes actus legitimos inhabiles et intestabiles habeantur.

33. « Et cum secundum leges civiles, et sacrorum canonum censuras, sortilegia per invocationem dæmonum, incantationes, divinationes, superstitionesque prohibitæ sint, statuimus, decernimus et ordinamus, ut clerici, qui in præmissis culpabiles inventi fuerint, arbitrio superiorum infamia notentur : si vero non desisterent, deponantur, atque in monasterium ad tempus arbitrio superioris præfiniendum detrudantur, beneficiisque et officiis Ecclesiasticis priventur : laici vero utriusque sexus excommunicationis et aliis pœnis juris tam civilis quam canonici subjaceant.

34. « Et ut omnes ficti Christiani, ac de fide male sentientes, cujuscumque generis aut nationis fuerint, necnon hæretici seu aliqua hæresis labe polluti, vel judaizantes, a Christi fidelium cœtu penitus eliminentur, et a quocumque loco, et præsertim a Romana curia expellantur, ac debita animadversione puniantur, statuimus, ut contra eos diligenti inquisitione ubique et in dicta curia maxime procedatur per judices per nos deputandos ; et ejus criminis reos et legitime convictos debitis pœnis puniri, relapsos vero absque ulla spe veniæ aut remissionis affici volumus.

35. « Et cum constitutiones et ordinationes nostræ hujusmodi, quas pro nunc ordinamus, vitam, mores, Ecclesiasticamque disciplinam concernant ; tam officiales nostros, quam alios, tam in Romana curia, quam extra ubique locorum commorantes, illis ligari, eosque ad eorum observationem inviolabiliter teneri volumus atque decernimus, etc. Nulli ergo hominum, et si quis etc. Datum Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata, anno incarnationis Dominicæ MDXIV, III nonas Maii, Pontificatus nostri anno II ».

36. *Controversiæ Pruthenorum et Polonorum cardinalibus permissæ.* — De hac sanctione a patribus comprobata hæc tradit Paris [1] : « Fuit tandem approbata, licet papa dixerit : *Placet;* sed aliqua videntur mutanda : unde prælati assistentes et alii, qui dispositi erant ad libere consentiendum, etiam ipsi dixerunt varie, tamen fuit comprobata a majori parte; nam cum essent in totum centum et quadraginta mithræ, vix decem perplexi responderunt ». Recensita sunt in Actis Concilii eorum responsa. Agitatam in hac sessione controversiam de supremo in Cruciferos Prussos imperio inter Cæsareum et Polonum oratores, refert idem Paris; sed illam ad primum cardinalium consistorium, ut in eo dirimetur, a Leone extractam addit (cujus rei causæ inferius ex Pontificiis ad Livoniæ magistrum litteris aperientur) demumque sessionem decimam indictam principio Decembris celebrandam. Sed cum ea, quæ proponenda erant, sæpius excussa ob sui gravitatem nondum digesta forent, ea sessio in proximum annum iterum iterumque extracta est.

37. *Selimi in Italiam expeditio retardata a Persis.* — Interea Leo omnem curam posuit in perducendis ad exitum arduis illis consiliis, quæ in superiori sessione de pace inter Christianos redintegranda, vertendisque eorum armis adversus Turcas promulgarat : quæ sub-

[1] Paris in Ms. Diar.

inde eo magis intendit, quo Selimi Turcarum imperatoris potentiam in dies ingravescere, Sophimque Persidis regem, cujus vis illius dominandi cupidini frænum injicere poterat, ab eo fractum audivit [1]; omnes namque maximus incessit timor, ne Turca, triumphato Persa, ad convellendam Christianam rem sævos furentesque impetus effunderet : nec frustra concepti erant metus; quippe ipsum meditatum [2] universi orbis imperio potiri, primumque Italiam excidio dare eo ipso tempore, quo Lateranense celebrabatur Concilium : sed ab ea conficienda expeditione [3] a Persa, qui illius nepotis profugi suscepta causa in Turciam incurrerat, distractum referunt litteræ Henrici Pæniæ ad cardinalem Saulum Genuensem Constantinopoli datæ ; tum Bartholinum Cæsari atque Hungariæ et Poloniæ regibus congregatis eadem exposuisse pro concione videbitur suo loco.

38. « Reverendissime in Christo pater et domine, domine observandissime, post humillimam commendationem, etc.

« Selimus imperator post fratres nepotesque strangulatos, omnia sibi ex sententia cedere perspiciens, rerum successu tumens, animo jam pridem orbis terrarum imperium complexus, expeditionem in Italos parare cœperat, ratus his subjugatis, reliquum quod destinaverat facile perfici posse. Itaque ingenti materia cæsa triremes fabricare, navalia ædificare, remiges sociosque navales atque milites congregare imperaverat ; commeatus ad maritimas urbes, unde facilior in Italiam transitus, qui satis navibus essent, deferre : atque ut hoc tutius peragere valeret, cum Hungaro pacem firmare mollitis aliquantulum conditionibus ab eo propositis statuerat, Chendemumque a consiliis, et longa familiaritate etiam antequam ad imperium adsumeretur notum, bellique non expertem Ciliciæ partique Cappadociæ Turcarum imperio subjectæ præsidem fecerat, data ei non parva militum manu, qua et fines imperii tutaretur, et hostem scilicet Amuratum ex fratre nepotem, ad Ismaelem Sophum profugum arceret : quippe per exploratores cognoverat Ismaelem Scythico bello impeditum id solum cogitare, neque ullo modo suppetias Amurato laturum arbitrabatur, tam in remotis orbis partibus præpeditum : quapropter satis tutum ab omnibus partibus imperium existimans Italicam animo versabat expeditionem. Sed longe aliter ac ipse putabat evenit; nam Ismael Sophus, peracto Scythico bello hostibusque debellatis, cum viginti signis collatis pugnasset, redacta in potestate regione, usque ad Glacialem Oceanum progressus, pacata provincia, ad Armeniam Majorem rediit, motus Turcici, ut fertur, imperii propius, quos absens intellexerat, inspecturus : ibidemque invento Amuratho, deque rebus eo in Scythia Orientali morante apud Turcas hostis apprime doctus, imperatorii filii fortunam misertus, quem tam miserabiliter, amisso per dedecus patre, exulem intuebatur, in avitum imperium armis reducere constituit : motoque ab Terva seu Teuris victore milite, quem in tria diviserat agmina, trinisque castris intervallo sexdecim stadiorum disposuerat, ducesque assignaverat duobus Amuratum et Ustaoglum, tertia vero sibi reliquerat; cumque his quasi Cappadociam Turcico subditam imperio invasurus proficiscitur. Quod cum Chendemus præsensisset, ad Selimum litteris missis detulit, hortatusque est, ut quam citissime trajecto Hellesponto, omissa Italica expeditione, ad tuendos imperii fines advolaret ; alioquin impar præsidium et tutandis contra tot hostes finibus idoneum nactum Ismaelem omnia ferro igniquc vastaturum.

39. « Quibus acceptis, ab Hadrianopoli movit (civitas hæc Thraciæ est) et Constantinopolim petiit : mox nostro transfretato Hellesponto antiquam Chalcedonam urbem Bithyniæ, jussis subsequi provinciarum præfectis, quos Sangacos appellant, pariterque omnibus Europæ militibus, quibus aliquantulum ibi præstolatis, per Bithyniam, Phrygiam atque Galatiam ad Ersegen Cappadociæ oppidum, toto sequente exercitu, sexagesimis pervenit castris ». Interjectis nonnullis, ut Chendemum suadentem ne ulterius hostem, qui dolo cessisse videbatur, sequeretur, cædi jusserit, perque Moscios montes, ubi Taurum Euphrates scindit, Armeniam majorem ingressus, dextraque Aladotum Cappadociæ montanæ principem Mahometanum ; læva vero regem Armeniæ (Minoris scilicet, Christianum schismaticum) relinquendo semper proximus Euphrati ita incesserit, ut dextera parte agminis ripas tangeret, donec ad Pariadros montes et fontem fluminis pervenerit, atque Araxi fluvio trajecto, prope Choim oppidum castra fixerit, ac demum Persicæ copiæ comparuerint, nimirum Ustaoglo duce quadraginta millibus cataphractorum equitum succincto ab Ismaele qui interjecto trium dierum itinere, reliquas acies colligebat exitumque pugnæ præstolabatur, præmisso, cruentissimum hoc inter Turcas Persasque certamen describit Pænias :

40. « Jam in occasu sol erat nono kal. Septembris ; cum subito ingenti motu uno agmine ex cataphractis omnibus facto Turcis nihil minus tunc expectantibus, Ustaoglus in dextrum cornu impetum fecit, Bechlerbechumque inter primos pugnantem obtruncat, cæteros prosternit fugatque ; difficile enim erat partim inermibus partim levi armatura et solis loricis tectis contra cataphractos resistere : moxque diviso agmine per transversos pedites altera parte læ-

[1] Leo apud Petr. Bemb. l. x. Ep. v, vi, vii. — [2] Barros. l. x. c. 6. — [3] Ext. apud Bizar. hist. rer. Pers. l. x.

vum invadit cornu, altera imperatorem in subsidiis morantem; cœperantque pæne omnes Turcæ retrocedere, cum imperator inops consilii bombardis hostem ferire jussit: quare non minorem in suo quam in alieno agmine stragem edidit, quo factum est, ut insolito bombardarum strepitu equis perterritis renitentes Ismaelitani equites terga verterent, amisso Ustaoglo duce ictuque bombardæ interfecto, et viginti millibus ex suis, quos Turcæ insecuti castris spoliarunt; in quibus ingentem gemmarum numerum invenerunt, alimentorumque satis amplam copiam. At ipsi Sophi fuga elapsi (nam nocte impediente eos Selimitani persequi non audebant) ad Ismaelem, qui trium dierum itineris intervallo aberat, cum exercitu validissimo se contulerunt, remque ordine gestam narrarunt. Quibus intellectis, Ismael ratus optimum universas vires in unum congregare totisque viribus cum eo decertare, exercitum, cui Amuratum præfecerat, secum jungit pugnaturus occasione capta; et noctu potius ob bombardarum metum, quam interdiu.

41. « Interea Selimus rem peregisse hostemque internecioni dedisse existimans, quamvis cruentissimam habuisset victoriam, ampliusque quam quinquaginta millia hominum amisisset; inter quos robur militiæ decem et octo Sangacos ex Europa cum omnibus pæne eorum militibus, non tamen urbes Armeniæ ad deditionem sollicitare destitit, nec eum opinio fefellit; nam Teuris sive Terva urbs Armeniæ Majoris et metropolis regni statim imperium suscepit, et præsidium in urbem intromisit, missisque ingentibus donis ad imperatorem, ut ad urbem accederet rogavit, seu quia ita Ismael ordinaverat, ut intercepto præsidio Selimum imbecilliorem redderet, seu favore vulgi eo se inclinante: quo et fortuna his gestis Selimus nuntios alterum ad filium Hadrianopolim, alterum ad nostram destinat rempublicam, a quo ego omnia superius scripta præsens accepi, multaque alia, quæ sciens prætereo alias latius scripturus.

42. « Jamque in tuto esse videbatur Turcarum imperator, converteratque animum ad provinciam ordinandam, octoque erant elapsi dies, ex quo apud Choim' pugnatum erat oppidum, et hoc Armeniæ Majoris, neque ex loco secesserat, faustum atque fortunatum id solum in quo vicerat arbitratus, aberatque a Teuris expedito homini itineris duorum dierum intervallo; et ecce qui nuntiarent præsidium Teuris impositum ab Ismaelitanis deletum, ipsumque Ismaelem ingentibus copiis recenti milite adventare: quo nuntio perterritus omnes sub armis vigilare jubet; ipse mutato tabernaculo ad contubernia gregariorum se contulit, veritus ne, si in suo pernoctaret tabernaculo, ab Ismaelitanis aut vivus caperetur aut pugnans interficeretur; quippe per transfugam septem millia cataphractorum conjurasse, ut se aut vivum caperent aut interficerent didicerat, fecissentque ni tabernaculo mutato prævidisset: nam eadem nocte, qua tabernaculum mutaverat, imperatorio habitu deposito, Selimus Ismael castra cum conjuratis reliquisque militibus aggreditur, perque vim et militum robur cæsis, qui repugnabant, tabernaculum imperatoris prosternit, illiusque vicarium obtruncat, universumque exercitum cædit; vixque Selimus cum paucis relictis bombardis, quibus in tanto tumultu usus non erat, obscuritate noctis adjutus effugit, qui nunc in Amasia oppido Cappadociæ dicitur esse viresque reficere donec hostis adveniat, iterum pugnaturus. An Ismael victoria uti velit incertum adhuc est, nullumque ejus rei judicium extat, seu quia et ipse cruentissimam victoriam habuerit, seu quod in nudo solo et sine arboribus difficile militi et præsertim equiti per Hyemem iter esset; alioquin potentissimum regem, ut qui Armeniam, Mesopotamiam, Persiam, Hircaniam, Albaniam, Parthiam, Bactrianos insuper cum Orientalibus Scythis et partem Indiæ possideat; nam Lusitanos in mari Indico nonnulla ejus castella cepisse Sophis referentibus intelleximus, et præsertim lacessitum incredibile est posse quiescere: utcumque erit, Selimus ruinam suam quantum potest occulit, novum militem parat, quamvis in Europa aut nemo aut pauci relicti sunt, etc. Die VI Novembris MDXIV, ex Constantinopoli ».

43. *Cæsar admonitus de periculis a Turca imminentibus.* — Pontifex qui pro Christianæ reipublicæ salute excubabat, per exploratores recentem Selimi de Persa victoriam, nondum autem extremos adversos casus acceperat, metuensque Hungariæ, quam anno superiore adortus fuerat, Maximilianum Cæsarem gravissimis verbis monuit, ut dissensiones quæ ipsum inter ac principes Christianos[1] finitimos, Gallum nimirum ac Polonum reges et Venetos etiam hactenus fuerant, amica pactione componeret, periclitantisque rei Christianæ adversus Turcam Persicis spoliis exultantem patrocinium susciperet.

« Maximiliano imperatori designato.

« Audita ea victoria, quam ingentem et maximam Turcarum rex Selimus contra Ismaelem Sophim Persiæ regem de mense Augusti prosperrimo successu est consecutus, fratribus nostris Ecclesiæ Romanæ cardinalibus statim adhibitis, diligentique consilio ea de re habito, visum est nobis ad omnes Christianos reges esse litteras dandas, quibus litteris et eos certiores tanta de re faceremus, et hortaremur, ut imminenti universæ rei Christianæ periculo communi consensu atque sententia ire obviam vel-

[1] Ext. apud Petr. Bemb. l. x. Ep. v.

lent: quorum quidem regum, cum tu primus et dignitate et auctoritate sis, id nobis tecum primum atque potissimum esse agendum existimavimus. Itaque exemplum Selimi litterarum ad Epidaurenses, quibus victoriæ summa seriesque continetur, ad te mittimus; quo perlecto, pro tua singulari prudentia facile perspicies aversus a nostris moribus atque sacris homo efferus, ab ineunte ætate bello exercitibusque ductandis assuetus, qui se regnandi libidine contra patrem senem armaverit, eumque regno expulerit, ad mortemque compulerit, per fratrum et popinquorum aliam super aliam coacervatas cædes, ad maximum orbis terrarum imperium evectus, eo demum in Asia rege devicto, cujus unius maxime opes atque potentiam verebatur, ejusque regno capto, quid sit facturus cum illo integro superstitibusque fratre, atque fratris filio, qui ei dubium paterni avitique regni septrum faciebant, perturbare tamen nos exercitibus in Pannoniam missis, oppidisque aliquot vi captis anno proximo sit aggressus: nemini profecto dubium esse debet qui modo recte minus etiam, quam mediocriter sentiat, posteaquam is eum hostem perdomuit, a quo sibi uno ab altero regni sui latere, Asia videlicet superiore, esse timendum videbat, quin sit in illos, quos ad Europam habet, exercitum victorem suum, omnesque suas imperiique sui vires, ipsamque illam tot secundis successionibus, tam crebris tamque illustribus victoriis sibi blandientem fortunam suam, quam celerrime conversurus; qui quidem et odio illi sunt propter alienam sacrorum rationem totiusque vitæ studia, et majorem ei curam incutiunt, propterea quod nos multo se potentiores esse multoque rebus omnibus ad bellum terra marique administrandum paratiores, homo minime demens intelligit.

44. « Itaque primum omnium debilitare nos cogitat ea societate Pannoniamque suam facere; quæ tametsi est ipsa quidem per se firmissima atque bellicosissima, sustinere tamen tantos impetus una non poterit, id cum fuerit assecutus, quid erit amplius, quod illius animum ad te atque nos oppugnandos unum tantummodo diem coercere atque continere possit? nisi forte qui propinquis, qui fratribus, qui parenti regnandi cupiditate non pepercerit, eum volumus credere a nobis unis, qui et moribus illi et certe voluntate hostes sumus, animi facilitate atque adeo lenitudine temperaturum: huic tam præsenti malo atque periculo nobis remedium medicinamque adhibere sedulo quærentibus unum illud sese offert, multo ante jam a nobis et provisum, et tibi reliquisque regibus et principibus Christianis propositum, ut pace atque concordia inter illos omnes teque in primis tuosque hostes conciliata, depositisque privatis inimicitiis publice communique consensu hosti victori opes viresque nostras omnes conjunctas atque consociatas opponamus: atque id quidem nos, si sæpe alias, ut diximus, et tibi et reliquis regibus frustra et sine ullo usu proposuimus. Est certe ea re tarditateque nostra factum, ut idem Turca ut antea non unos suos hostes, et nunc Ismaelem ipsum qui unus ex non Christianis imminebat, eratque reliquus, debellare atque proterere, imperiique sui fines longe lateque promovere, opesque suas multo et firmiores ad se defendendum, et ad nos aggrediendos explicatiores paratioresque reddere sane potuerit: qui nobis rerum eventus quam sit formidabilis nemo non videt; quod si nunc etiam non audiemur, aut potius si liberator noster Christus, qui vos per vicarium suum alloquitur, atque in populos remque publicam suam tuendam impellit, non audietur, dicamusne an jaceamus? Locus jam jamque tot peccata nostra corrigendi, segnitiemque sarciendi nullus dabitur, unusque omnes exitus, una clades, atque interitus manebit; gliscit namque malum serpitque in dies latius, et vires horis prope singulis ita sumit, ut si paululum præstolabimur, ac nosmetipsos, quemadmodum adhuc quidem fecimus, nostris ipsorum viribus conteremus, spes jam nobis auxilii atque præsidii nulla reliqua sit futura.

45. « Quamobrem per illam te baptismatis tui sacram salutaremque undam, qua te Christianum es professus, perque tuum imperatoris nomen, quod te apud omnes nationes vere magnum et venerandum facit, oramus, abs teque precibus omnibus petimus et quæsumus, ut quando tu omnium Christianorum regum principem geris primus, etiam odia inimicitiasque tuas, quas cum Christianis populis exerces deponas, proque animi tui magnitudine pacem, si non qua utilius, certe qua facilius fieri potest conditione, cum tuis hostibus ineas, omnesque moræ causas plane rejicias; ne per te cuipiam stetisse videri possit, quominus Christianæ reipublicæ Turcarum gladiis ac furori propositæ in tempore succurratur. Id vel officii tui, propter quod reipublicæ Christianæ plus quam cæteri debes, vel tui regni causa facere te oportet, ne tuos etiam aliquando populos, si obdormieris, ea ipsa imminens omnibus illuvies atque pernicies trahat: deinde ut tuo nomini atque gloriæ consulas, ne te eum locum tenente, quem tenes, ulla insignis Christianæ reipublicæ nota atque calamitas inuratur: demum etiam ut reliqui tuo se exemplo reges ad id faciliores præbeant; non enim veremur, cum tu unus nostris fidelibus monitis obtemperaveris, quisquam omnino ut sit Ecclesiæ senatusque consiliis hac in re communique periculo adversaturus, ut nostra hæc in Turcas profectio, quam dies ac noctes cogitamus, necessitasque ipsa nobis suadet, parari celerius atque commodius possit; quemadmodum quidem te facturum, pro

tua quæ semper fuit pietas atque prudentia, sane confidimus, etc. Dat. non. Novembr. MDXIV, anno II. Romæ ».

46. « *Rhodii equites denuntiant apparatum Turcicæ invasionis.* — Miserat jam Maximilianus Joannem Cuspinianum jurisconsultum consiliarium Cæsareum eumdemque urbis Viennensis præfectum ad Budenses conventus pro pace cum Hungaro et Polono conficienda, quam hoc ipso anno Novembri mense pactam refert Jodocus [1] sancitumque, ut proximo anno tres reges in colloquium inter se venirent. Cæterum præter Cæsarem reliqui etiam omnes reges ac principes a Pontifice sollicitati sunt, ut sedatis discordiis arma inferrent Selimo excidium Christiano imperio post triumphos Persicos minitanti. De iisdem præliis inter Selimum atque Ismaelem commissis Rhodiorum equitum princeps Leonem Pontificem certiorem ita fecit :

« Fabritius Carretus Rhodi magister Leoni X papæ.

« Scripseram jampridem beatitudini vestræ de apparatu Turcarum adversus Persas : proximis autem diebus per certissimos nuntios nobis nuntiatum est, Ismaelem Sophi Persarum, et Selimum Turcarum reges in Calderanis Armeniæ campis ad Araxem Fluvium prælio decertasse. Turcarum copiæ ad centum quinquaginta millia hominum in acie erant ; Persarum ad triginta tantum millia equitum, quos inter decem millia cataphracti inerant spectatæ virtutis milites : tanta contentione utrinque animorum pugnatum est, ut post hominum memoriam magis decertatum nunquam fuerit. Quo prælio Selimus supra triginta hominum millia, in queis præter Cassembassam, Græciæ Belleberchum, septem Sanzachos, innumerabilesque duces amisit. De Persarum cæde nihil est, quod vere dicere possimus, præter illud, Ismaelem primum prælio excessisse, urbem munitissimam Taurisium deditionem fecisse. At Persæ, acto instauratoque exercitu, accitis Iberorum, Albanorum ac Parthorum copiis, maxima celeritate Turcas iis locis decedentes insecuti sunt, extremumque agmen ad Euphratem, tormentaque aliquot intercepere : prælium gestum est anno MDXIV, VII kal. Septembris. Multa mihi de utroque imperatore nuntiantur, etc. ». Pergit Fabritius Selimi et Ismaelis mores describere, ut nimirum Ismael comitate et aulicis artibus populos ad se alliciat ; Selimus autem aditus difficultate acerbitateque majestatem regiam tueatur. « Dat. Rhodi ».

47. His consentanea habet Paulus [2] Jovius qui in Romana curia horum temporum historiam scribebat. At Pontifex cum certiorem fecisset Rhodium principem de navata opera pro regibus mutuo fœdere in Selimum constringendis, ipsum omnes Orientis motus ad se perscribere jussit, quo salubria pro imperio Christiano consilia expedire, eaque tempori accommodare posset.

« Fabricio magno Rhodi magistro.

« Etsi te existimamus de recenti Turcarum regis victoria Sophianique belli exitu antequam nos intellexisse, tamen cum id ipsum ex nobis etiam ut scires voluimus, litterisque iis, quæ erunt infrascriptæ, quibus tota rerum series explicatur, tum illud in primis quod tibi viro optimo et rei Christianæ studiosissimo fore pergratum putamus ; nos scilicet ad omnes Christianos principes dedisse litteras, quibus eos quanto maximo studio et contentione potuimus, hortati obtestatique sumus, ut pacem inter se quamprimum rejectis privatis inimicitiis conficerent ; ut nos ad illam jamdiu a nobis, ut scis, institutam animo et ipsis propositam, nunc vero etiam necessario suscipiendam in Turcas profectionem, atque bellum accingere comparareque possemus : quæ ut pax conficiatur, scire te volumus nos omnem nostram curam, vigilantiam, auctoritatem adhibituros ; speramusque pro Domini, cujus res agitur, clementia, non frustra eum nos laborem suscipere. Te autem hortamur et plane rogamus, ut quoniam vicinus illis es, quid agant, quid moliantur, quid etiam cogitent, perquiras diligentissime, faciasque nos in dies singulos de rebus omnibus certiores, ut prorsus ne quid ignoretur, quo facilius quid agendum nobis sit statuere in tempore possimus, etc. Datum pridie id. Novembris anno II. Roma ».

48. Successerat Fabricius Carrettus Guidoni in Rhodio imperio ; de cujus oratoribus, qui sexta Martii die obedientiam novo Pontifici præstiterant, agit Paris de Grassis : metuentem autem Rhodo a Turcica vi in ipso equestris magistratus exordio Leo confirmarat [1] :

« Leo etc. Societas ipsa tua, quam nobis magnopere commendas, quæque nobis tanquam de re universa Christiana optime merita charissima per se est, erit posthac nobis tuo etiam nomine charior, proque ea insulaque ista ab Turcarum cupiditate bellicisque apparatibus de quibus scribis tuenda et defendenda, si erit opus, nihil sumus neque studii, neque diligentiæ, neque omnino laboris prætermissuri. Certe non si vitam ipsam profundere nos oporteat, ea in re tuæ unquam societatis curam, tutelam, procurationem negligemus : quod te spondere ei nostris verbis et optamus et volumus, eamque bono animo esse atque forti jubemus, etc. Dat. VIII id. Februarii anno I. Roma ». Instructos eos apparatus bellicos ad invadendam Italiam, versos autem in Persam dictum est. Cæterum Fabricium Rhodium principem per in-

[1] Jodoc. in Sigism. — [2] Paul. Jov. hist. l. XIV.

[1] Apud Bemb. l. VII. Ep. VI.

ternuntios cum Ismaele Sophi de Turcica vi coercenda egisse, ejusque oratorem proximo anno excepisse, refert Jacobus Bosius [1].

49. *De Juliacensi ducatu lis pacata et concordia inter Gallos et Anglos sancita per affinitatem.* — Quod vero ad Pontificiam pro conciliandis regibus navatam operam attinet; extant plura Apostolicæ diligentiæ Monumenta : inter quæ postremum non est, quod ad sedandas de Juliacensi principatu controversias pacis interpretem se fore offert [2];

« Duci Geldrensi, et duci Clivensi patri ejusdem ducis Juliacensis, et duci Juliacensi, etc.

« Cum rumor quidam et fama ad nos perlata fuerit, ac fide dignorum testimonio et dolenter quidem acceperimus super jure ducatus Juliacensis, qui nunc in manibus nobilis viri filii ducis Clivensis est, graves discordias exortas esse, propter quas jamdiu periculosa ac crudelia bella gesta fuere, et majora in dies propter id futura formidentur, nos quibus his temporibus præcipue nullum majus studium est, quam quod, ut diximus, pax inter Christianos principes, sicuti communem patrem decet, vigeat, ut id fiat nihil prætermittimus ; idcirco hujusmodi discordiis finem videre cupientes, ut unicuique quod suum est reddatur ad resecanda hujusmodi odia et imminentia scandala, ne Christianæ fidei hosti ad moliendum contra Christianos ipsos, prout accensum et animatum esse accepimus, causa facilius præbeatur, nobilitatem tuam hortamur et obnixe requirimus, omne studium odiis semotis adhibere velit, ut res ipsa quam citissime concordia componatur, et imminentibus malis Deo auctore, ne succedant, occurratur ; et si in hac re operam nostram conducere arbitrabitur, et adjumento nos esse posse, id quod in nobis est etiam in causa suscipienda facturos pollicemur : qui nulla habita personarum acceptione justiam æqua lance in his ministrabimus, sumus nihil certe prætermissuri quod ad componendas hujusmodi res pertinere arbitrabimur. Dat. Romæ die x Junii anno II ».

50. Dignum præterea navati conciliandæ publicæ pacis Pontificii studii opus extitit confecta [3] Leonis opera inter Ludovicum Francorum et Henricum Anglorum reges pax, atque affinitate confirmata ; de qua hæc tradit Polydorus Virgilius [4] : « Per litteras Leonis Pontificis Romani et pacem et sororis connubium ab Henrico petivit et impetravit, (nimirum Ludovicus) ; nam cum Leo, qui caput erat belli, pacem dandam suis litteris decerneret, non equidem fuit quidquam negandum, cum præsertim Carolus princeps Castellæ, cui Maria pacta erat, impubes esset. Pax autem ea lege conficitur, ut Ludovicus rex augeret dotem puellæ Mariæ assignatis agris ex quibus illa post mortem viri vectigal ad tricena bina millia coronatorum in singulos annos caperet, et millia centum penderet quotannis Henrico usque ad quinquennium completum ». Edita Romæ de composita hac pace publicæ lætitiæ signa a Gallis Anglisque refert Paris de Grassis his verbis [1] :

« Die Veneris, (nimirum prima Septembris), papa dixit mihi quod duo cardinales protectores regum Franciæ et Angliæ volebant facere signa lætitiæ propter pacem inter istos reges duos factam ; et volebant invitare collegium cardinalium et forte suam sanctitatem, ut iret ad sanctam Mariam de Populo, ubi diceretur missa solemnis. Respondi non decere nec debere suam sanctitatem ullo modo ire, ne complaceret istis regibus et displiceret aliis : sed si pax esset inter papam et ipsos reges, posset utique si vellet, aut si pax esset universalis, similiter posset. Itaque conclusum fuit quod ipsi cardinales inter se facerent quid vellent : et factum est quod episcopus de Liliis, qui est orator Angliæ, cantet missam, et quod duo protectores invitent per suos scutiferos totam curiam, id est, cardinales et prælatos et quod papa det plenariam indulgentiam omni populo, præsentique publicetur, etc. ».

51. *Hortatur Pontifex ut Hungarus, Polonus et Livoniæ dux sibi invicem opitulentur.* — Junctis mutuo fœdere Gallis Anglisque sperabat Pontifex facilius vim Turcicam a Christianis avertere; quare de conciliata ea pace Wladislaum Pannoniæ regem certiorem fecit : tum ad eum in Turcas, qui anno superiori aliqua oppida ipsi eripuerant, et cum forti exercitu in limite Hungariæ, dum Selimus in Armenia Majori vel Cappadocia agebat, excubabant, concitandum, quinquaginta aureorum millia annua pollicitus est : si vero sua tueri tantum oppida vellet, non Turcica adoriri, viginti millia in militare stipendium promisit [2].

« Wladislao Pannoniæ regi.

« Dedimus proximis diebus ad te litteras, quibus te de pace a Ludovico rege Gallorum et Henrico rege Britanniæ nobis auctoribus nuper inita certiorem fecimus : postea vero et ex litteris Thomæ cardinalis Strigoniensis et Francisci Marsupini ejusdem cardinalis internuntii sermone intelleximus, te plurimis maximisque bellorum sumptibus jam prope exhaustum ad tuenda istius regni vicina Turcis oppida solum, atque a sociis destitutum, tuis tantummodo opibus et præsidiis idoneum hoc tempore non esse, itaque rogare obsecrareque nos, ut quoniam cum oppidorum illorum conservatione, tui etiam universi prope regni salus incolumitasque conjuncta est, velimus tantum nostræ opis tibi subministrari, ut ea tueri atque defen-

[1] Bos. par. II. hist. eq. l. XVIII. — [2] Lib. brev. Leo. X et alior. PP. p. 52. — [3] Nic. Bas. in addit. ad Naucl. Ferron. in Lud. XII. in fine. — [4] Polyd. l. XXVII.

[1] Paris to. IV. p. 110. — [2] Apud Bemb. l. X. Ep. III.

dere possis, ne Christianæ reipublicæ hostes captis expugnatisque iis vires lacertosque confirment atque augeant, quibus cum libuerit in reliquas tui regni partes atque adeo in robur et pectus ipsum audacter utantur. Habere autem te loca et ditionem multis hominum millibus ad bellum aptissimorum refertissimam ; ut si tibi stipendium ad eos alendos suppeditatum sit, validissimum contra Turcas exercitum cogere atque conficere facile possis : itaque statuamus utrum regnum istud per sese firmissimum et populosissimum gentibus inimicis projicere ad servitutem et ludibrium velimus ; an pro re facultatibusque nostris dare operam, ne hostes eo nostri potiantur. Quas ad tuas postulationes tibi respondemus, primum quidem pro nostra in te gentesque tuas charitate proque reipublicæ dignitate, te tuosque populos regnumque istud omne nobis magnæ curæ esse : deinde versare nos noctes atque dies animo non tuam modo salutem et incolumitatem tuam, quæ nobis charissima est, sed etiam de amplitudine tua deque gloria sæpissime cogitare, quoque te pacto juvemus, curamque adhibeamus, ut in bello quod tibi a Turcis nunquam non imminet administrando, ipse te possis apud Deum quidem primum, deinde apud omnes homines commendare quam maximis quamque pulcherrimis virtutis atque gloriæ monumentis: quamobrem si justum exercitum conficere atque in Turcas impetum facere statueris, bellumque sic administrare, ut illustris aliqua in illos impressio expugnatioque oppidorum consequatur, quinquies decies mille nummum aureorum nos ad id erogaturos, daturosque tibi spondemus atque recipimus. Sin vero id tantummodo consiliis suscipies, ut tuta ab hostibus reddere tua illa propinqua Turcis oppida, de quibus scribis, tibi satis futurum putes, bis decies mille nummum aureorum tibi præsto ut sint, cum nos commonefeceris, curabimus. Itaque excita exsuscitaque te, Wladislae fili, præclaras ad actiones animi magnitudine atque constantia suscipiendas, exemploque majorum tuorum maximorum atque amplissimorum regum tibi proposito, te cum ad tui regni populorum tuorum et gentium, tum ad Christianæ reipublicæ non solum propugnationem, sed etiam amplificationem para, etc. Dat. XI kal. Octobris anno II, Romæ ».

52. Provinciam autem imposuit Leo Thomæ cardinali Strigoniensi, Apostolicæ Sedis legato [1], ut hæc singula accuratius et prolixius Wladislao regi referret, mentemque Pontificiam explicaret; utque ardentissimis studiis post Anglos Gallosque conciliatos, ad alios reges consociandos incumberet.

[1] Apud Bemb. l. X. Ep. IV.

« Leo, etc. Te scire volumus, nos nihil aliud singulis plane horis cogitare atque prospicere, quam ut pacem inter omnes Christianos principes conficiamus, eique rei neque studio, neque diligentia, neque labore, neque certe ardore animi contentioneque deerimus : et quoniam in eo id quod volebamus a Galliæ atque Britanniæ regibus jam consecuti auctore Domino sumus, cæterorum etiam regum et principum controversias placandi et terminandi, animosque consociandi confidimus eumdem nobis Dominum vires et facultatem subministraturum. Ac fieri profecto poterit, ut ad id auctoritas atque prudentia regis Poloniæ Wladislai regis fratris nobis magno usui sit futura : quod cum erit, statim te faciemus per litteras certiorem, etc. Dat. XI kal. Octobris, anno II. Romæ ».

53. Emerserat paulo ante Pannonia ex civili bello, quod rusticani adversus nobilitatem conflaverant [1], præcipueque in Transilvania, cujus originem funestosque progressus ita describit Jodocus Ludovicus Decius [2] (1) : « Dum cardinalis Strigoniensis, Constantinopolis patriarcha, nuper a Leone summo Pontifice (quod Catholicis quondam commune erat) crucem conferendam suscepisset, ut ea signati milites contra Turcas in Thraciam ducerentur, sperabatur ea res Pannoniæ regnis magno commodo accedere : verum dum vel inconsulte vel negligenter initiata esset, summum detestabileque periculum fuit. Convenit sub facinorosis ducibus pessima hominum plebeiorum rusticorumque colluvies. Coacto itaque exercitu in Thraciam, non modo omissum iter, sed pessimum in hominum memoria facinus susceptum est. Fuit primum in animo omne nobilitatis et patritiorum nomen deperdere, deinde episcopatibus omnibus deletis unum archipræsulatum relinquere. Incredibile dictu quam cito mala hominum pestis irrepsit : insurrexere pessimi quique : si qui prius pietatis studio rem susceperunt, horum facile temeraria manu invalescente ad facinora animus mutatus fuit : tum ingens manus ex omni Pannonia (novarum etenim rerum studiosum est vulgus) collecta hos sibi duces constituit, Georgium Siculum ex populis, qui mox ad Metanastes

[1] Abrahamus Barschay in Chron. hoc anno. — [2] Jodoc. in Sigism. Laurent. Sur. in Comment. hoc anno.

(1) Quo potissimum tempore Hungariæ seditio proruperit indicant Annales seu Ephemerides Georgii Spalatini, scriptoris Saxonis, qui res per singulos hosce annos gestas in Commentarios redigebat, vulgatos a Menchenio rerum Germanicarum tom. II. col. 589 etc. Narrat enim die XVI Junii Pannoniam universam sus deque vertisse cruciferorum ad centum millia, quorum principem seu ducem hoc titulorum apparatu se produxisse in Diplomatibus testatur : « Melchior Bannister divina gratia rex benedicti populi cruciferorum, amicus et popularis regis Pannoniæ, non dominorum prælatorum Baronum et equitum, auratorum etc. » Melchiorem istum alium censerem a Georgio Siculo, quem Jodocus Decius ducem tumultuantium exhibet. Forte tamen uterque scriptor ita conciliaretur, ut Georgius Siculus concitator diceretur ; quæ semel commota seditio regem sibi Melchiorem Bannester constituerit. MANSI.

sunt, et Seckli vulgo vocantur, homo antea militiæ laudibus præclarisque item facinoribus insignis, cui cum æs deficeret, facile apud hos imperium consecutus est. Laurentium deinde sacerdotem, et Michaelem monachum imperii socios adscivit : hac scelerata manu multo majorem Pannoniæ partem crudeli fœdaque strage implevit. Tot vitiis exercitus provolutus erat, quot forte libido vias demonstrarat : tribus ferme mensibus ingenti Pannoniæ malo exercitus circumactus est, eaque sævitia plus sexaginta hominum millia cæsa perhibentur. Pudet referre quam prava facinora hoc malum hominum genus perpetravit. Cæsi fuere et palis infixi viri insignes, in primis episcopus Senadiensis : ex nobilitate ferme septingenti, qui passim ad palos seu gladium rapti fuere : matronæ virginesque nobiles ad libidinem prostitutæ; cæterum sine ætatis discrimine crudeliter multi necati. Pari ferocitate in Christos Domini usi sunt : Ecclesias, ut aiunt, templa quæque profana vel sancta superis inferisque non parcendo diruerunt et ignibus absumpserunt ».

Levandæ tantæ calamitatis sollicitus Pontifex Sigismundum Poloniæ regem precibus ursit [1], ut composito, quod gerebat cum duce Moscovitarum bello, periclitanti Hungariæ opem ferret :

« Sigismundo regi Poloniæ.

« Perfertur ad nos, seditionibus non negligendis in Pannonia per factiosos homines et scelestos excitatis, arma temere tractari, ac trucidari passim plurimos, et intestinum quoddam quasi bellum existere contra Wladislai regis Pannoniæ fratris tui voluntatem ; itaque timendum esse nisi ei rei quam celerrime occurratur, ne freti ac permoti ea occasione Turcæ regnum illud jam convulsum per se ac debilitatum, ad quod quidem maxime omnium mentem atque animum adjecerunt propterea quod est cum suis regnis conjunctissimum, ipsi integri collectis viribus adoriantur : eo regno atque populis vel sub jugum missis, vel profligatis ac perditis, qui vos casus maneat nemo est qui non videat, etiam tacentibus ac silentibus nobis. Eas ob res omnes te hortandum esse in primis duximus, ut vel sublato modis omnibus eo bello, quod te in præsentia intelligimus cum Moscovitis exercere, vel si fieri potest, suspenso atque in aliud tempus dilato ac rejecto, properes auxilium atque opem ferre fratri germano tuo, exercitumque in Pannoniæ fines adducas ; non enim veremur, si te modo appropinquare populi illi senserint fratri suppetias allaturum, quin se omnes in officio contineant : quod cum fecerint etiam Turcis spem eripient, primum quidem in Pannonios fratremque ipsum tuum, deinde in reliquos Christiani nominis populos atque gentes male cogitandi, etc. Dat. XV kal. Augusti anno II. Romæ ».

54. Sollicitatus etiam est Livoniæ equestris Ordinis princeps a Pontifice [1], ut operam suam ad sedandam Moscovitæ cum Polono bellum conferret, quo Sigismundus Wladislao fratri suppetias afferre posset, ne Hungaria civilibus armis laniata in servitutem mitteretur a Turcis, atque ex ea ad convellendum reliquum imperium Christianum fidei hostes erumperent.

55. « Livoniæ magistro.

« Proximis diebus Prussiæ magistri atque tuis petentibus legatis, ut regis Poloniæ ipsiusque magistri veterem illam maximarum rerum et controversiarum causam, quam habent, sacro Lateranensi Concilio judicandam terminandamque aliquando tandem remitteremus, nuntiatum est, in Pannonia tumultus magnos et seditiones exortas esse, ob eamque rem trucidari plurimos, excitarique tanquam intestinum bellum contra Wladislai regis Pannoniæ voluntatem, verendumque esse nisi id tempestive bellum sedatum sopitumque sit, ne animati ea occasione Turcæ regnum illud, quod vicinum ipsis est, invadant atque diripiant. Ea regio atque natio, cum quasi vallum quoddam, atque agger munitissimus inter nos atque illos adhuc quidem semper sit habita, quantum ex eo periculi rei Christianæ impendeat, satis etiam tacentibus nobis res ipsa per se loquitur. Itaque cum existimaremus, primum omnium oportere vicinorum et regum et principum unanimi consensu rebus Pannonicis quam celerrime succurri, ne inchoatum jam malum atque labes augendi confirmandique sese moram atque spatium nancisci possit, tuorum et magistri Prussiæ legatorum postulationes in aliud rejecimus tempus atque distulimus ; ne dum animorum voluntatumque vestrarum conciliatione novus hic Pannoniæ rerum status maxime indiget, lis inter vos ac disceptatio magnis de rebus atque causis agi tractarique Romæ incipiat.

56. « Quamobrem tametsi regem Poloniæ bello Moscovitano esse implicitum audierimus, tamen quia Pannoniæ regno in periculum adducto vicina ei regna in tuto esse nequaquam poterunt, dedimus ad eum litteras, quibus litteris ut vel sedato eo quoquomodo, vel suspenso bello ad Pannoniæ fines cum exercitu se conferret, deque sedandis eo in regno seditionibus intestinoque bello cum rege fratre suo ageret, sumus illum diligenter hortati, speramusque fore, ut nostris monitis salutaribus præsertim atque amantissimis pareat. Eam ad rem tu quoque uti curam cogitationemque tuam adhibeas, pro nostri muneris officio etiam atque etiam abs te petimus ; nam quoniam propter eam, quæ tibi cum Moscovitis est vicinitatem, confidi-

[1] Apud Bemb. l. IX. Ep. III.

[1] Apud Bemb. l. IX. Ep. IV.

mus tua nos opera et auctoritate posse quod postulamus facile consequi, ut id quod diximus bellum vel finem aliquem nanciscatur, vel ipsum differatur, quo rex Poloniæ regi Pannoniæ auxilium afferre, eique præsto esse possit, valde cupimus, ut eam tu ad rem tam honestam tamque laudabilem conficiendam consociandasque duorum regum voluntates atque mentes auctoritatem tuam conferas nobiscum, atque adjungas. Id si feceris, quemadmodum quidem tua freti cum prudentia, tum in nos, qui te unice diligimus voluntate, maxime confidimus te facturum, et officio eris functus optimi prudentissimique principis, et spem omnem hostibus nostris communibus auferes, regnum quidem Pannoniæ primum, deinde alias nationes Christianas invadendi atque proterendi, et tibi nos plurimum debebimus, cujus eris precibus atque monitis obsecutus. XV kal. Augusti anno II. Romæ ».

57. Dum hæc consulendi reipublicæ studio perscribebat Pontifex, qui etiam Pisonem internuntium pro Moscovita et Polono inter se conciliandis miserat [1], favit divinum Numen piis ejus consiliis; siquidem iis ipsis diebus seditiosos a Joanne Transilvano oppressos narrat Jodocus [2] : « Ad extremum, inquit, Joannis comitis Scepusiensis Palatini Transilvaniensis Barbaræ Poloniæ reginæ fratris ductu scelerata manus apud Themisvarum medio Julio superata fuit : hic crudelibus quoque mortibus antesignanos et facinoris auctores extinxit. Georgium colluviei regem militum suorum dentibus antea discerptum ferreo ignitoque diademate coronatum capite truncavit, et quatuor in partes corpus distractum, caput ad sceleris socios apud Varadinum et Pesthum oppida submisit, qui pari deinde strage affecti fuere ». Stetit ob eam victoriam Hungarica res, ne Turcico postea furori succumberet. Polonia etiam, quam Joannes Basilius Moscovitarum dux formidando exercitu quatiebat, parta divinitus victoria, ab imminenti exitio vindicata est : licet enim superiori anno Sigismundus Moscoviticum fudisset exercitum, is tamen a Basilio fuerat instauratus, ac majori terrore ad Lituaniam cædibus rapinisque afferendam immissus, a quo Smolencea arx ad Borysthenem amnem sita obsidione cincta [3]. Locarant nonnulli flagitiosi Latini artifices operam schismatico in librandis tormentis bellicis; verum arx munitissima natura, etiam arte propugnaculis nimirum ingentis magnitudinis ex quercinis lignis terræ lapidibusque repletis et circumactis septa, facile omnem vim telorum eludebat; cum ad artes conversus Moscovita Michaelis Helinsæi industria ea potitus est.

58. *Ingens Poloni victoria de Moscovitis, et solemnes gratiarum actiones.* — Dum vero ipsius arcis obsidio in longius trahebatur, Romanus Pontifex, qui in Concilio Lateranensi de Moscovitarum schismate et erroribus edoctus, uti dicetur inferius, eos in Ecclesiæ Romanæ gremium revocare cupiebat, tum illud bellum, quod ipsos inter et Polonos gerebatur, sedare, ut Pannoniæ opitularetur, Pisonem internuntium Apostolicum legavit, qui primum ad Sigismundum, deinde ad Basilium se conferret, de quo hæc narrat Jodocus [1] : « Piso vir insignis Leonis Romani Pontificis legatus Vilnam Julio mense appulit : is a Pontifice ingens et supra vires negotium acceperat, cujus hæc summa fuit, ut Sigismundum a belli studiis avocaret : deinde hoc idem apud Basilium ageret, repertis utrinque conditionibus nova fœdera firmaret : Piso rem summo studio tentavit, sed in ipso statim initio pacis spes per armorum strepitum sublata. Sigismundus Leonis de se studium, grato animo suscepit; sed dum secundis jam successibus hostem flagranti animo motum nihil avidius ac bellum expetere cognovit, omne periculum facile sprevit, pacem unica armorum ac belli via quærere decrevit ». Sublatam de pace actionem, quod Moscovita Smolenskea arce proditione parta insolenter se extulisset, confirmat ipse Piso internuntius in suis litteris ad Joannem Goritium datis :

59. « Nosti, inquit [2], quam non sponte obierim hanc provinciam, ut ad serenissimum Poloniæ regem, ac deinceps ad Moscoviæ ducem, quo pacem inter ipsos Pontificis et legati nomine firmarem, proficiscerer; sed non erat integrum reluctari diutius mihi : veni tandem Julio mense Vilnam, quæ caput est Lituaniæ, ubi a principe, præterquam quod pro Sedis Apostolicæ reverentia amplissime acceptus fui, habitus sum pro singulari sua in me veterem alioqui clientem benevolentia admodum gratiose : nam humaniter dicere regiæ celsitudinis dignitas vetat. Data deinde diebus duobus sequentibus bis audientia, post tertium adventus mei diem rex hinc castra movit, quo ante dies aliquot nisi me operiri dignum duxisset omnino ire statuerat; jam enim utrinque ad bellum et quidem atrocissimum inclinata erant omnia. Pacis nomine ob interpositas Pontificis partes auditum non ingrate. Cæterum inter tubas, inter tympana, inter alios armorum strepitus facile oppressum, jam enim et hostis arce Smolensko supra Borysthenem sita per proditionem potitus factus erat insolentior, et rex exercitum validissimum ex equitatu peditatuque stipendio conduxerat pugnæ avidum in primis ».

60. Recenset deinde Polonicas copias Piso : « Erant, inquit in iis cataphracti duo millia, quibus nihil esse possit neque ornatum, neque

[1] Jodoc. in Sigism. hoc an. — [2] Id. ib. et Laurent. Sur. in Com. hoc an. — [3] Jodoc. in Sigism. Sur. in Com. hoc an.

[1] Jodoc. in Sigism. — [2] Ext. in to. III. ver. Polon. car.

armatum magis, peditum plus paulo duo item millia, in quibus belli postea moles stetit. Fuere deinde alia sexdecim equitum millia fortissimorum virorum : id enim credas volo, neque vidisse me unquam majorem equitatum, quam constituere hic princeps possit, neque crediturum fuisse, si non vidissem, ut certe, si velit, valeat centum millium equitatum armare : jam vero major fide quadrigarum numerus est commeatum ferentium ; neque enim ipse crederem cuicumque ita narranti, nisi meos ipse oculos testes habuissem : quis enim crederet viginti quadrigarum millia conduci posse ? tantum jam abest, ut scribere hæc auderem. Scribit hæc tibi Piso, Piso jam non poetarum, sed Annalium scriptoris æmulus, nisi forte ne oculato quidem testi adhuc credis : fit id non voluptatis, sed necessitatis causa : homini et jumento victus ferendus est propter loca sola solitudine nobilia ». Subdunt Apostolici internuntii litteræ, Polonum, motis in hostem castris, prima Moscovitarum agmina gemino prælio tumultuario delevisse ; ac tum Moscovitam copias omnes, quæ octuaginta millibus constabant, idoneo ultra Borysthenem loco collocasse : at Polonos tranato incredibili virtute turgido imbribus flumine, incurrisse in hostes, deque illis quadraginta millibus circiter cæsis, quatuor millibus captis, atque inter hos octo exercitus præfectis, trecentisque proceribus, necnon raptis viginti equorum millibus, e Polonis autem quadringentis tantum desideratis ; triumphasse octava Septembris die ipso virginis Deiparæ natalitio : quibus consentanea paucis post partam victoriam diebus Sigismundus rex ad Leonem X Pontificem scripsit, cujus laureatas litteras [1] adjicimus :

61. « Epistola serenissimi ac invictissimi domini Sigismundi regis Poloniæ, magni ducis Lituaniæ, Russiæ Prussiæque domini et hæredis, ad sanctissimum dominum Leonem X Pontificem maximum, de victoria contra schismaticos Moscovios apud aras Alexandri magni parta.

« Beatissime pater et domine, domine clementissime, post pedum oscula beatorum. Cum non ignorem vestram sanctitatem, tum ex pastorali suo debito, tum etiam ex genuina pietate in religionis sacrosanctæ incrementum magna voluptate audire solere, quando aliquis Catholicorum regum adversus infideles aut schismaticos inconsutilem Salvatoris nostri tunicam scindentes ac dilacerantes, Dei virtute adjutus aliquid feliciter gerat; hinc convenit, ut ego qui Turcam infestum communemque Christiani nominis hostem vicinum habeam, Tartaros et alias Transtanaitanas Scythicas gentes numerosas, feroces ac infideles humeris meis a nullo Christianorum principum adjutus solus sustineam, et præter hos omnes magnum Moscoviæ ducem, cum quo nunc atrocia bella gero, Sarmatiæ Asiaticæ tyrannum opibus, armis, equis virisque potentem, ac multis contra alios vicinos suos victoriis tumentem, blasphemum tamen ac schismaticum sanctæ Romanæ Ecclesiæ infestissimum, hostem insolentissimum habeam : hujus belli motus et præstitam mihi a Deo victoriam contra ipsum perfidum Moschovitam sanctitati vestræ perscribam. Anno etenim exacto fractis antea inter nos antea pactis juramentoque firmatis fœderibus, immemor præstitæ fidei et spreta juramenti religione, quæ modica aut nulla in blasphemo et schismatico esse potest, dominia mea in magno Lituaniæ ducatu consistentia, exercitu multorum millium equitum bellatorum comparato, magna vi machinarum bellicarum tormentorumque æneorum subsequente, hostiliter invasit; dumque arces aliquas gravi obsidione premeret, nec propter valida præsidia mea, quæ illic erant, proficeret, multis, sicut anno præterito sanctitati vestræ significaveram, suis in oppugnationibus munitorum locorum et tumultuariis præliis amissis, domum, re male gesta, non absque gravissimo dolore, regressus erat : qui tamen jam alias sibi persuasisset armis, opibus, et potentiæ suæ cuncta esse pervia, nec aliquid conatibus suis, in quo tamen deceptus erat, obstare potuisse. Æstate demum proxime exacta, tanquam ignominiam susceptam, damnaque prioris expeditionis et bellum non satis prospere anno præterito cæptum et gestum vindicaturus, iterum validissimum exercitum comparavit, in quo plures gravis armaturæ equites inerant, nisusque est me certis castris exuere, et præcipue castro Smolensko nuncupato; ut subinde tanto facilius totum magnum ducatum Lituaniæ aliaque mea dominia bello atrociori urgere, et totam Ruthenorum Russiam sui schismatici ritus, quæ ditionis meæ est mihi eripere posset.

62. « Potitus tandem adminiculo fraudis arce ipsa Smolensko est, de suis plurimis amissis, subinde vero insolentior factus exercitum auxit, ita ut excederet octuaginta millia hominum equestrium, ausus que est sibi polliceri, quod jam facile reliqua dominia mea opprimere posset : progredi itaque adversus me suum exercitum usque ad fluvium Beresinam mandavit. At ego, qui in Domino Deo recte speraveram, eumdem fluvium exercitum meum equitatu et peditatu tormentisque bellicis bene instructum magna celeritate trajicere imperavi, hostisque exercitum pedem referre, ita ut retrocedere coactus sit, compuli et dum exercitus hostilis per meum arceretur, vigesima septima Augusti particulari prælio a meis militibus pulcherrima clades eidem hosti inflicta est : alia

[1] Ext. to. III. Polon. rer. p. 5.

iterum kal. Septembris; et ex utroque prælio plures ac insignes captivi mihi adducti sunt, et multi ex hostibus cæsi; miles autem meus ejusmodi victoriis quasi auspicatis præludiis accensus, ultro in pugnam ruebat. Equidem vero in præsentissima clementia Dei, et in justitia causæ meæ confidens, maximam jam de orta victoria securitatem mihi pollicebar, et feci magno animo meum exercitum procedere, et stationibus hostis appropinquare : dumque hostis sentiret meum exercitum sibi imminere, Borysthenem tunc solito magis exuberantem nando trajecit : meus vero exercitus insigniter animis ad pugnam præparatis hostem retrocedentem secutus est; et similiter Borysthenem, dum in re tam subita et potis faciendi potestas, et navigia ad transportandum militem deessent, ad eam ripæ partem, in qua jam hostis ordinatis aciebus tormentisque dispositis conflictum præstolabatur, natando intrepide transmisit : et tandem Deo auspice, qui in se sperantes non deserit, et confundit manus filiorum alienorum, die natali beatissimæ Virginis, quæ erat octava Septembris, cum hostibus eisdem feliciter pugnavit, totumque eumdem validissimum hostis exercitum, qui (ut præmissum est) ex octuaginta millibus hominum fuit comparatus, una acie fudit fugavitque, et tanquam vilissima pecora totis campis cum fœda strage et multa cæde ultra quadraginta millia passuum ante se egit : itaque supra triginta millia hostium et cæsa et submersa sunt : castra hostilia plena opulenta præda direpta, et decem præcipui duces et satrapæ, et triginta septem barones consiliarii primores, officiales autem et armigeri nobiles supra duo millia capti cum signis sui exercitus mihi adducti sunt : de meis vero Deo auspice pauci desiderantur.

63. « Quamobrem hanc tam insignem et longo tempore memorandam, sed nec minus mirandam (quoniam dextera excelsi facta est) victoriam vestræ sanctitati pro mea in ipsam summa et eximia devotione cognitam esse volui, ut sanctitas vestra ex eadem jucundum atque alacrem animum concipiat, mihique suo devotissimo filio gratuletur; quandoquidem pro sacrosancta religione, proque Sede Apostolica et sanctitatis vestræ decore, ad ea quæ facta sunt possibilia, semper sum paratus : collocavi namque magnam spem et confidentiam in vestra sanctitate erga me regnumque meum clementia. Quoniam vero hostis ipse adeo superbus et obstinatus existit, necesse est ut tanto studiosius ipsum sine intermissione persequar et bello urgeam, ne tam cito vires recuperet ac reparet; quandoquidem non privatam meam et regni mei rem nunc ago, sed totius Christianæ reipublicæ, ne tam validus hostis sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ inimicus quandoque adversus sanctam Ecclesiam pro ritu suo falso blasphemo et schismatico invalescat. Et ut hæc mea gesta, quæ mihi ex misericordia Dei feliciter evenerunt, audacter vestræ sanctitati scribo, sic etiam semper audire cupio, ut sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ universalis status omni felicitate præfulgeat, atque ut vestra sanctitas incolumem et longævam felicemque vitam cum reverendissimis patribus sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus ducat. Oratorem autem meum et res meas una mecum vestræ sanctitati commendo; qui quidem orator meus vestræ sanctitati tam ea quæ gesta sunt, quoniam et gens et loca, in quibus gesta sunt hæc sibi cognita existunt, quam alia e mente mea planius exponet. Datum in castris circa Borisono decima octava Septembris anno Domini MDXIV ».

64. Actæ sunt Deo gratiæ solemni ritu de reportato hoc triumpho, a Leone in Sixtino sacello vigesima quinta Januarii die proximi anni; bellique series a Camillo Porcario illustri oratore luculenta commendatione celebrata [1]. Cæterum Sigismundus rex post relatam hujusmodi victoriam Vilnam rediit, secumque nobilissimos Moscovitas in acie captos in triumphi speciem circumduxit : exercitum vero ad persequendam victoriam et Smolenskeam arcem recuperandam immisit; sed irrito exitu, nam ob ingruentis hiemis inclementiam non sine damno soluta obsidio est : tria tamen insignia oppida ad Polonicum imperium reducta fuere. Conduxerat etiam stipendio Sigismundus Mendlingerum Tauricæ Chersonesi Cæsarem, ut Moscovitam lacesseret, verum infidus Tartarus positis non longe a castris Polonicis legionibus suis eventum pugnæ est præstolatus, ut in victum faceret impetus : itaque Polonicam secutus victoriam exercitum in Moscoviam duxit, eamque, « Tanta cæde affecit », inquit Jodochus, « ut supra hominum memoriam similis præda ex Asia non credatur abacta ». Ita Mahometanus Christianorum dissidiis usus magnam eorum multitudinem in servitutem abduxit.

65. Melius consuluisset rebus suis Moscovita, si Romani Pontificis salubribus monitis obtemperasset. Qui præterea Pisonis internuntii Apostolici viatorem, qui kal. Augusti fidem publicam petiturus perrexerat, amne mersit : quo casu exterritus Piso hæsit in Polonia : « Audio, inquit [2], in amnem conjici fuisse jussum. Non libenter bibo tam largo canthare, sed jocor verbis, re tamen vera serium est, quod scribo; scilicet mihi servabit, si etiam dederit fidem, quam neque regibus, ac ne Deo quidem ipsi servare solet ? » Et infra : « Parum a Septentrionali disto Oceano, et longius adhuc progredi cogor. Jam hic September initium est brumæ, quæ tam sæva solet ingruere, ut multis sine

[1] Jod. Lud. dec. in Sigism. — [2] Piso in lit. to. III. rer. Polon. init.

naso contingat esse; noctes æstate brevissimæ, hieme diei parum. Sub divo Julio Pontifice laudatissimæ memoriæ minus mense annum Roma ad duos missus reges abfui non parvo certe labore : sed nihil ad hæc, quæ hactenus mihi æquali temporis, sed diverso laborum calculo incidere, et tamen difficiliora adhuc restant. Levius sit patientia quidquid corrigere est nefas. Mihi certe satis erit Pontificis legatique, (nimirum Thomæ cardinalis Strigoniensis, cui Polonicam legationem demandatam conjuncta Hungarica vidimus), expectationi respondere; quod ut facere grate valeam pro sanctitatis suæ ac Sedis Apostolicæ nomine, gloria, amplitudine, ne glacialem quidem (vel sub bruma) sum reformidaturus Oceanum ».

66. *Ruthenorum mores et errores.* — Cæterum de Ruthenis, inter quos erat, et Moschovitis ad quos profectionem parabat hæc tradit : « Cum Græcis par est religio; sunt utique Christiani, sed schismatici : templa habent, hic præsertim Vilnæ, auro, argento et gemmis opulenta, paucis hinc annis ex lapide ædificari cœpta, et quidem sumptuose, cum lignea tantum prius habuerint non culta admodum. Sunt autem Rutheni, ut illud quoque addam, ingenio Lituanis promptiore; quo fit ut operibus non mediocriter excellant. Multi ex iis peculiare proditionis vitium habent, quod ad principum sive ducum aliquorum domos irrepsit : quin et hoc nuper bello dux quidam Ruthenius cum omnibus suis Mosco se dedidit, quamvis egregium adolescentem filium in regis aula reliquisset. Sentiunt multi ex iis secreto, ut creditur, pro Mosco, nulla alia magis quam religionis causa; eam enim per omnia communem habent, transfugerentque passim multi nisi exploratam Mosci tyrannidem formidarent, is enim sævissimis subditos legibus coercet : omnia illi nascuntur, omnia crescunt, omnia adducuntur. Si qui sunt, qui vel genere vel dignitate magni sunt, in illius nihilominus manu sunt, neque diutius divites quam ipse velit : commercia eorum terra marique plurima : aurum, argentum pro pellibus inferre soliti, mercatores nihil aliud referunt; ea omnia principi accedunt : hinc opes istæ tantæ, quanta neminem unum in Europa principem habere fama est, populo miris artificiis insigni potens. Italos habet multos, et honeste, et utiliter : cæterum suas circa fidem partes coactos sequi. Hæc ab iis, qui istic versati sunt didici. Vilnæ xxvi Sept. anno MDXIV ». Ruthenos aliquos reges, quo nomine Moscovitæ olim continebantur, Sedi Apostolicæ fuisse conjunctos in Annalibus vidimus, necnon Joannem Basilium Sixto IV per oratorem, servato ritu Græco, fidem addixisse.

67. Rituum autem sacrorum discrepantiam inter Polonos et Moscovitas tanta inter eos accendisse bella, cum Rutheni, qui in Lituania agunt, Græcis cincti ritibus facile a Polono ad Moscovitas desciscerent, confirmat Jodochus Ludovicus Decius his verbis [1] : « Mihi tantæ perfidiæ nulla constat ratio; sed hoc unicum bellorum apparet incendium, quod jam plerumque in Lituanicis oris Ruthenica religio invaluerit : nam cum Ruthenis, qui sub rege agunt, religio cum Moscis sit per omnia communis, ad defectionem nihil deest, sed principis tyrannis, et quod opibus nemo dives est, nisi quem velit princeps, et quousque velit, demum ut neque præstiti juramenti fides sit obstat. Wladislaus Jagello, qui ex ea familia primus apud Sarmatas regnavit, Christianæ fidei et religionis primus summusque plantator ab initio orthodoxam fidem tota Sarmatica sancte religioseque tutatus est : Ruthenorum secta ligneis templis sua semper perfecit sacra. Hoc deinceps sancte custoditum semper fuit, sed hac ætate Ruthenorum paucis patrocinantibus invaluit; jamque sumptu magno templa lapidibus in sectæ ratificationem extruuntur. Hæc me eo anno paulo antequam apud Borysthenem pugnatum esset, Vilnæ videre contigit. Præfecti sunt item summis privatisque officiis ejus sectæ homines : eo facile fieri potest, ut religionis observantia et amore plerique Moscum quam regem malint imperatorem ». Tanti interest ad constabilienda regum solia non pati, ut religio, quæ solida eorum basis est, convellatur. Præter autem Græcanicum schisma pluribus aliis fœdissimis erroribus, quorum maxima parte infectos fuisse Græcos sui temporis recenset Alvarus Pelagius [2] in suo de hæresibus Catalogo, contaminatos esse constat ex iis, quæ Joannes Laskus archiepiscopus Gnesnensis in Concilio Lateranensi Leoni Pontifici, qui errantes ipsos in rectum salutis iter revocare optabat, retulit [3] hoc anno, dum ea, quæ in nona sessione ad nonas Apriles indicta, posteaque ad III idus Maii extracta decernenda erant, proponendave exequerentur. Proposita vero a Gnesnensi archipræsule his erant concepta verbis :

« Ruthenorum nationes cum erroribus eorumdem in Concilio Lateranensi per reverendum in Christo patrem dominum Joannem de Lasko, archiepiscopum Gneznensem, et serenissimi principis domini Sigismundi Dei gratia regis Poloniæ oratorem, descriptæ atque productæ anno Domini MDXIV ad sessionem pro v Aprilis publicatam.

68. « Rutheni albi, quondam Colchitæ dicti, modo vero Moscovitæ, habent primum dominum seu principem, qui titulatur magnus dux, vicinus in terra regi Poloniæ in magno Ducatu Lituaniæ, item aliis dominiis Livoniæ et Gotiæ. Item a Septentrione ejus terram Moscoviam

[1] Jodoc. in Sigism. — [2] Alvar. Pelag. Ms. bibl. Vat. — [3] Ext. ea relat. in Ms. bibl. Vall. sig. lit. C. num. 20. p. 53.

alluit mare glaciale, et sicut Indiam aromata, sic Moscoviam pelles sabellinæ, mardurinæ, lisminæ seu variolinæ et megalinæ, quibus abundat ea regio, et eas toti orbi porrigit, celebrant redduntque auri divitem et ducem ipsum potentem; nam supra bis centum millia equitum habere consuevit. Ex eadem etiam Moscovia aquæ Paludis-Mæotidis replent flumen immensum Tanaim : replent etiam multo majorem Tyra, qui influit in mare Caspium, qui fluvius Tanais Scythiam et Sarmatiam dividit, absorbetque eumdem mare Ponticum post Taricam insulam, et in Rha fluvium versus Orientem. Ibi vero scilicet in eo ostio maris ejusdem Tanaitani, arx est Turcarum Ozon, in qua Turcæ a Tartaris emunt populum per Tartaros Tauricanos aliquando de Polonia, aliquando de Lituania, aliquando de Moscovia raptum et deportatum utriusque sexus. Habere etiam itidem consueverunt Turcæ et Tartari commercium cum Moscis sericum, pannos sericeos, Ianichatos, tapetes, et gemmas Orientales pro pellibus cum Moscis permutantes : est enim eo loci insigne emporium seu portus Turcarum et Tartarorum, plus tamen communis quam insignis.

69. « Rutheni Walachii sunt feroces, armigeri; quadraginta millium communis populi constituunt exercitum vel circa : incolunt propriam terram Moldaviam sive Mysiam, idioma habent commune cum Rutheno et Italico vulgari; nam dicunt se esse Romanorum quondam milites ad præsidia Pannoniæ contra Scythas missos; unde est quod pro magna parte idioma habent Italicum, sed ritum Ruthenicum. Habere consueverunt proprium dominum tanquam præfectum : sed hæreditarius est eorum dominus, et titulatur palatinus seu waivoda Moldaviæ, qui aliquando regi Hungariæ, aliquando regi Poloniæ, aliquando Turco fit homagiatus. In qua terra Turcus castra recipit, et habet duo omnium prima, scilicet Moncustrum et Licostomium : situatur autem inter Hungariæ et Poloniæ regna, ac inter Thraciam, in qua Byzantium seu Constantinopolis est; sed dividit eam terram ab Hungaria et Thracia Danubius, a Polonia Tiras fluvius, a Tartaria Tauricana Mare-Ponticum.

70. « Rutheni rubei habebant quondam proprios reges et proprios etiam magnos duces. Omnes istos reges Poloniæ debellarunt et sunt subditi fideles regis, in corporeque regni Poloniæ et magni ducatus Lituaniæ : inter quos rubeos Ruthenos reges Poloniæ fundarunt unam Metropolim et septem cathedrales Ecclesias et parochiales multas fidei Romanæ : sed tamen multo plures sunt Ecclesiæ Ruthenorum, quorum terra Sarmatica procedit a Polonia minori ex parte Occidentis versus Orientem per fluvium Borysthenem magnum, ac per totam Sarmatiam Europeam inclusive ad Tanaim, et ad insulam Tauricam, in quibus scilicet Tanais fluvius, et intra illum et intra Rha et Orientem; et in ipsa Taurica sunt Tartariæ Scythicæ diversæ, quibus diversi scilicet tredecim Cæsares Scythæ imperant Mahumetanæ sectæ. Item procedunt Rubeorum terræ ex parte tanquam Meridionali a fluvio Tyras versus Septentrionem usque ad Moscoviæ fines Lituaniæ contiguos per longitudinem verisimilem ducentorum milliarium magnorum seu Germanicorum. Sunt autem Cæsares prædicti Tartari potentissimi; nam Tauricanus eorumdem rubrorum et regni Poloniæ et Lituaniæ vicinus habet circiter bis centum millia equitum : alius istum sequens tercentum millia : tertius, quartus, et sic de aliis in campis illis Scythicis quanto ulterior, tanto majorem habet populum, qui licet sint inermes, tamen multitudine et celeritate vincunt. Insuper Tauricanus præter Turcos optimos equites, qui cum eo contra Polonos et Lituanos venire consueverunt, in illa suæ Tartariæ colluvie habere consuevit ad minus septuaginta millia suo modo armatos, scilicet vel cum lorica, vel cum squammatis anterioribus et posterioribus armis capite et manibus ferro tectis : reliqui omnes arcus et sagittas habent pro armis. Istæ omnes nationes Ruthenæ seu Ruthenorum præsumunt se esse de fide Græcorum, attamen fidei ipsorum errores colliguntur infrascripti.

71. « In primis negant S. Petrum verum papam, et verum Romanæ Sedis antistitem et Ecclesiæ militantis caput unicum esse, nec accepisse plenitudinem potestatis a Christo : quod et de quolibet Romano Pontifice successore ejus tenent, et communem cum aliis Pontificibus esse dicunt. Item negant Ecclesiam Romanam caput esse Ecclesiarum omnium principem, rectricem et magistram, secundum quod scribitur distinct. XXII cap. *Sacrosancta*. Item omnes obedientes Romanæ Ecclesiæ veros Christianos non esse, neque salvandos, eo quod ab Ecclesia primitiva discrepent : se vero solos esse veros Christianos asserunt, sectatores Christi et Apostolorum, et sic esse de numero salvandorum; imo dominum papam cum Ecclesia Romana dicunt hæreticum esse de hæresi Ariana, et Catholicos omnes Arianistas vocant et anathematizant ipsum tempore Cœnæ Domini cum suo clero; dicuntque non habere plenam potestatem ligandi et solvendi : quod sumpserunt ex sectione seu divisione Græcorum decima ab Ecclesia Romana.

72. « Item dicunt omnes Latinos Ecclesiæ doctores nullius veritatis et efficaciæ esse fuisseque : hinc nec alicujus eorum dicta suscipiunt, quantumcumque forent ab Ecclesia suscepta et approbata, nec credunt afflatione Spiritus sancti locutos fuisse aut scripsisse : hinc nec libris aut scriptis beatorum Hieronymi, Augustini, Gregorii, Ambrosii, et ex consequenti

aliorum doctorum fidem dant, et eorum auctoritatem nullo modo suscipiunt. Sed dicta et scripta doctorum Græcorum suscipiunt, dummodo nihil adversus eorum errorem in eis invenerint : si vero quid eis, quod adversus sectionem eorum et ritum erroneum fuerit, acceperint, corrupta dicunt et vitiata esse, et fidem eis adhiberi non debere asseverant. Item sanctos ex Ecclesia Dei et fide Catholica Romana professionisque Romanæ et obedientiæ blasphemant et damnant.

73. « Item imagines operis et artificii Catholicorum horrent, et quantum est ex eis inhonorant, etiamsi Crucifixi aut ejus sanctorum fierent : sin vero artificii sui sint, venerantur, dummodo in synagogis eorum locatæ aut pictæ fuerint, alias non. Item Ecclesias Catholicorum spernunt, confutant, inhonorant et blasphemant contra canonem Innocentii III de baptismo c. *Licet Græcos ;* nec ullam in eis exhibent reverentiam sacerrimo sacramento, nisi coacti metu majoris offensæ, aut simulata assentatione : et sicut de earumdem Ecclesiarum consecratione nihil tenent, sic et de consecratione corporis Christi, dicentes in azymis ipsum consecrari non posse : eorum vero synagogas per simplices eorum sacerdotes consecrari posse dicunt, prout de facto consecrant. Item statuta Ecclesiæ dictaque aut scripta, seu canones et Conciliorum determinationes ac decreta nulla esse dicunt ; etiam de primis Conciliis dicunt, quod a septima Synodo omnia Concilia nullius efficaciæ fuere, neque de jure Catholico, quia sine eorum consensu agebantur approbationes.

74. « Item omnia Ecclesiæ sacramenta prophanant ac blasphemant, ridentque et inhonorant, præcipue sacramenta sacræ Eucharistiæ, eo quod non secundum formam ritus eorum fiant. Item nullum Pontificem Catholicorum habere potestatem dicunt chrisma consecrandi ; solum patriarcham, quem se habere jactant Constantinopoli, per quem si semel consecratum fuit, dicunt ad annos plurimos illud efficaciam habere ad unctionem. Item ordines, benedictiones pontificias, sacerdotia, orationes, jejunia, indulgentias, Jubilæos et omnia Ecclesiastica officia et ea quæ auctoritate clavium dispensat Ecclesia, damnant, nec ullius efficaciæ dicunt esse : similiter obedientiam Ecclesiasticam auctoritatemque rident. Et sicut de indulgentiis, sic et de excommunicationibus Ecclesiæ nihil tenent. Item dicunt Confirmationis sacramentum nullum esse, ideo nec illud accipiunt, sine quo promovent sacerdotes suos : nec habent tempora limitata ad ordines, sed passim et uno die promovent et plures ordines conferunt.

75. « Item dicunt sacramentum Extremæ-Unctionis nullam adversus peccati reatum medelam conferre posse, et beatum Jacobum unctionem intellexisse tantum ad medicinam languoris corporalis. Item sicut quandoque baptizant in acetabulo, id est, in aqua acida expressa de succo pomorum aut fructuum confecta cum aqua naturali et fermento, dum aqua pro tempore caruerint, discretionem in aqua non ponentes ; sic in defectu vini in eodem acetabulo sacrificant, imo execrant.

76. « Item in præparatione calicis duas aut tres guttas vini aquæ immiscent calidæ, nec vinum sentitur in aqua absumptum : et damnant Ecclesiæ ritum, quod aquam frigidam ad calicis præparationem accipiat, et panem fermentatum pro sacrificio recipientes dividunt bifariam superiorem partem in panis medio triangulariter in profundum excidentes in corpus Christi consecrant, reliquum panis beatæ Virginis corpus designare dicunt, et in veneratione conservant ; in cujus panis præparatione farinam recipiunt in nomine Patris, fermentum mittunt in nomine Filii, calidam mittunt in nomine Spiritus sancti. Item ad panis sacrificium plures associant et apponunt, unum in nomine Mariæ, alium panem in nomine præcursoris, alium in nomine Basilii, tandem Leonis, Eliæ, et sic consequenter singulis panibus sanctos singulos invocantes attribuunt ; unde et in calicibus ligneis in locis pluribus sacrificant, ubi pane ex pluribus, ut factum est, *polentis excmpto* offam quamdam faciunt et consecrant : tandem in consumptione coclearibus ligneis et sordidis vorant, et micas seu reliquias panniculis detergunt, ejiciuntque, sic quoque communicant populum coclearibus ex calice expromendo, et in esum offerendo.

77. « Item sumunt experientiam de calicis consecratione tanquam dubitantes de consecrationis effectu et virtute ; nam antequam communicant in sacrificio faciunt eis dari aquam calidam, quam infundunt in calicem consecratum ; unde si vapor exhalaverit, credunt illic esse sacramentum, tunc primo communicant ; et si pars in calice relicta fuerit servatur, et peractis prandiis, a sacerdote redeunte voratur. Item consecrant pro bellantibus panem similagineum in corpus Christi, et laicis in bella procedentibus tradunt in manus, qui cum sunt cum hoste conflicturi et jam manus conserturi, replent vas escarium aut poterium, quod in promptu fuerit, aliquo liquore qui tum occurrerit, et illic pane illo posito seipsos ordine communicant.

78. « Item sacramentum Eucharistiæ, quod die Cœnæ sacræ consecrant, illud solum dicunt pro infirmis procurandis valere, et non aliud quod diebus aliis consecratur ; et tale ad anni decursum consecrant in calice præparato, quod verminculosum et tabidum infirmorum ori imprimunt cochleari. Item ante præparationem calicis incensis cereis panem consecratum cum

vino et aqua calida in calicem fusa, velut dictum est, cum reverentia summa spectandum populo offerunt et circumferunt, et populus pronus cadit et veneratur, et post in altari positum nemo veneratur neque elevatur.

79. « Item non solum in forma Baptismi ab Ecclesia discrepant, sed etiam in materia ; quandoquidem, ut supradictum est, et sacro Epiphaniarum die loco fontis Ecclesiastici flumina rapide manantia, dummodo haberi poterunt, pro baptismate infantium consecrant instar Jordanis, et quem puerum in immersionem ibidem mori frigore aut ei manibus elabi, aut mergi contingat, ab angelo raptum dicunt in cœlum neque mundum ejus præsentia fuisse dignum aiunt. Item sacerdotes eorum communiter non orant nisi quando missæ officium sunt habituri, et quæ aut quales horæ eorum sint Deus videat ; et dicunt presbytero sufficere ad conscientiæ purificationem cum uxore cubanti celebrare volenti, quod se fermentata aliqua aqua calida abluat a vertice capitis ad pedum vestigia ; hanc loturam tantæ dicunt efficaciæ, quanta foret confessio.

80. « Item si casu quis Catholicorum presbyterorum in altaribus eorum celebraverit, mox velut execratum violant et effringunt : et dicunt quod in uno altari tantum missa una debet in die celebrari. Item dicunt populum mereri et magnas indulgentias adipisci, quoties quis hominem Catholicum obedientiæ Romanæ interemerit. Item dicunt, suos presbyteros irregularitatem incurrere, cum passerem aut aliquod volatile occiderint, qui non prius regularitatem acquirunt, donec idem volatile sub ascellis gestum ab eis totaliter computrescat : hæc eorum est pœnitentia, quæ non esset adeo dura si Christianum hominem occidissent. Item false jurare adversus inimicum, et præcipue contra virum Romanæ professionis, non esse peccatum dicunt : similiter et decipere, damnificare, aut fraudare eumdem.

81. « Item dicunt Sabbatum in Quadragesima nullo modo fore jejunandum, et peccare eos mortaliter, qui jejunaverunt, neque missam celebrandam in tota Quadragesima nisi Sabbatinis diebus et Dominicis; unde damnant Ecclesiam Romanam celebrantem aliis diebus Quadragesimalibus præter Sabbatum et Dominicum : et simili errore ante jejunia sua octo diebus solemnizant similiter, et post jejunia carnes vorantes quotidie, feriisque sextis imo et in vigiliis, si quæ tum occurrerint : nec piscibus licere uti dicunt nisi eorum intestinis, cum jejunia Quadragesimalia peragunt, et communiter die Sabbati vescuntur carnibus.

82. « Item Christi fideles peccare mortaliter dicunt quod barbas radant, et manducant suffocata : et similiter damnant Christianos carnes edentes ultima Dominica ante carnis privium et consequenter. Item dicunt licite vendi posse prælaturas, ac beneficia, aut emi. Similiter et sacros ordines, et quæ beneficia patres tenuere, dicunt filii ad ea jus hæreditarium se habere, et succedunt, præsertim in parochialibus Ecclesiis.

83. « Item dicunt viventem hominem mortaliter peccare non posse. Item dicunt fornicationem simplicem non esse peccatum mortale : similiter et usuram. Item dicunt furi sufficere rationem furti sui septem sacerdotibus repræsentari, et fateri crimen, et petere olei unctionem ab eis, nullaque post hoc pœnitentia aut restitutione debiti debere onerari.

84. « Item asserunt non esse Purgatorium : solum esse duo receptacula animarum cœlum et infernum. Item dicunt animam ante diem judicii beatitudinis gloriam non habere, quod et credunt corpore in terra manente. Omnia hæc in Concilio Florentino cassata sunt, et per Bullam Eugenii correcta Item dicunt quod vivorum suffragia prosint in inferno damnatis, et non aliis.

85. « Item dicunt Spiritum sanctum non procedere a persona Filii nisi solius Patris, alias duo essent principia, duæ spirationes : quod tamen sufficienter explanatum est in Concilio Florentino. Item divortia faciunt in Matrimoniis pro pecuniis, nulla rationabili causa interveniente, pro sola avaritia et libitu, quæ laici simplices inter conjuges dicunt et faciunt quemlibet, qui petit separari licere. Item dicunt secundas et tertias nuptias ac deinceps esse illegitimas, nec facere verum Matrimonium, nec inde sequi prolem legitimam.

86. « Item mortuorum tumulos, peracta sepultura, jubentur singuli per sacerdotes suos osculari, et post ipsam sepulturam convivant vorantes quasdam polentas ab ipsis presbyteris benedictas. Item dicunt sæcularibus dominis eorum præsidibus licere sine nota excommunicationis majoris verberare et deponere eorum patriarchas, episcopos, sacerdotes : cujus rei origo cœpit, ut habetur, in decima divisione Græcorum ab Ecclesia ».

87. *Mittitur a Leone nuntius ad Maronitas, quorum fides ad rectum reducitur.* — Nec Septentrionales modo schismaticos, verum submotos etiam ad Meridiem populos, Maronitas nimirum et Abissinos, qui circumfusi undique Mahometanis non carebant erroribus, Apostolicæ doctrinæ luce collustrandos Leo suscepit. Imprimis itaque ad Maronitarum, qui Libani montis juga incolunt, patriarcham viros religiosos Franciscanæ familiæ cum Apostolicis litteris misit, ut eum orthodoxis institutis erudirent : tum ab illo quæsivit, qua ratione apud eos patriarcha crearetur, qui ritus servarentur, qua forma in sacramentis conficiendis uterentur, ut inde excutiendorum qui apud ipsos

invaluissent errorum occasio captaretur. Excepit patriarcha nomine Furache filius Mobaret Maronitarum maxima cum veneratione ac lætitia Pontificias litteras, atque honoris ergo eas more gentis capiti imposuit. Licet autem sedi prophetarum Dei, nimirum Apostolorum se insidere ex suorum traditione dicat, Romani tamen Pontificis apices atque imperia colere professus est, necnon divinorum mysteriorum ritus cum nostris consentientes servare : cæterum ostendit aliquibus veterum Armeniorum erroribus in conficiendo sacro chrismate ex varia aromatum mixtione se irretitum, ex imperitia nimirum, non ex impietate, ut suo loco ostendetur. Transmissarum porro a patriarcha ad Leonem litterarum præcipua pars hæc est [1] :

« Leoni papæ Romano Deo gratias in æternum, præsentem salutationem Dei esse cupio Leoni papæ Christianorum, Deo dilectissimo, excelso, catholico, pio, pleno misericordia, vicario Dei, regi regum.

88. « Quem cœlum adorat et terra, qui pedibus suis sternit planum mare, potentissimum, excelsum, verum, quem laudamus pientissimum, cujus nomen est benedictum, basim et auxilium magni nominis et gloriæ Deum adoramus, tanta præditum cœlesti gratia altissimum, qui cœlos exaltavit ornavitque luce, ab ipso securitatem et veniam petimus, qui ordine certo tempora disposuit et per prophetas præcepit sequendam nobis, capessendamque doctrinam, cujus negotiatio melior est auro et argento, qui etiam sequi nos voluit jussitque electum a luce, patrem lucidum beatissimum, januam et indicem viæ rectæ, ducem ducum, qui videt animas peccatrices, quas et potest a pœnis eripere, cui pro salute proque via salutis genu flectunt omnes, patrem et dominum nostrum, nostrarumque suscitatorem animarum, Patris vicarium altissimi, soliumque tenentem Romæ, dominum nostrum papam Leonem papam Romanum, quem potentissimus Altissimusque Deus secundet semper in nomine suo, faciatque nos participes felicitatis suæ orationumque suarum sanctissimarum. Amen. Nos itaque subditus Petrus patriarcha, qui sedemus in sede prophetarum [2] Dei, patiens, electus, cuique cura est reformatio Ecclesiarum Dei, qui suo favore complectatur non solum patriarcham Petrum, sed et eas creaturas, quæ ipsum Petrum sequuntur, qui sequitur id quod Christus Jesus dixit beato Petro: *Tu es Petra, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam ;* hoc est quod credimus, et continuo cultu agimus horas sanctas, quodque præcepit creator Deus, diligimus præcepta sua sancta.

89. « Credimus in Deum solum et in tria benedicta nomina. Credimus firma fide in tres personas sanctas unicum Deum, unicum creatorem, unicum adoratum, unicum regem, unicum infinitum, unicum potentem, unicum fortissimum, unicum in Trinitate, unicum Deum et tres personas, unicum creatorem cœlorum et omnium quæ in eis sunt, terræ et quæ in ea sunt omnium, atque creatorem visibilium omnium et invisibilium, Deum vivum, æternum, antiquissimum, purum, immaculatum, cujus nec principium nec finis est, cujus sunt abdita secreta publica dona, qui nec veterascit, nec mutatur, nec movetur : est et inaccessibilis et invisibilis, in quo est infinita gratia, qui nec mensurari potest nec melior esse, nec fuit unquam aut esse potest in donis suis diminutus, estque unicus Deus in regno æterno in æternum regnaturus : est Deus super omnia potens rerum omnium creator : creavit cœlum, et exaltavit illud : creavit terram, et firmavit illam : creavit mare et implevit illud, mundumque universum perfectum fecit, universum suæ ditioni subegit, atque supra cœli verticem sedit : creavit hominem et super omnia dilexit illum, bonisque omnibus donavit. Est Deus in principio, in medio, in fine, cujus nec principium est, medium, nec finis : est vivus in æternum, est lux, et veritas, et sapientia, est sine avaritia munificus, sine mutatione firmus, sine debilitate fortis : est auxilium indigentium, non derelinquit sperantes in se : est vera lux, unit sibi justos, injustos a se repellit ; recipit pœnitentes et veniam postulantes. Est verus Deus, justus, datque præmium justis gloriam æternam cœlestem : dat injustis pœnam infernæ caliginis. Hic est verus creator, cui et in quem debent universi credere et adorare et laudare semper benedictum nomen suum : est unus solus Deus, et est Trinitas, et est unus Deus. Est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, tres personæ, unus Deus : et ita credimus esse excelsum, unicum creatorem in unitate, unum Deum solum, creatorem et non creatum, firma tenemus fide. Hoc una anima et una similitudo et una voluntas : quod facit Pater, hoc et Filius et Spiritus sanctus, et est una potestas in unico Deo pleno pietate, qui misericordia sua liberavit Adam cum sua posteritate. Sit nomen Dei benedictum. Misit Gabrielem ducem paradisi angelorum electum ad puellam virginem immaculatam, gratia præditam, devotam, pudore conspicuam, benedictam Mariam. Gabriel dominam salutavit, dominus sapientiæ excelsus super sapientes eam solam elegit habitaculum Domino. Ingressus est ad eam Gabriel, subito genuflexus vultu reverenti et humili exposuit excelsi omnipotentis Dei Incarnationem, Messiæ nuntium, humano generi pretiosum lætissimumque : angelus eam salutavit dixitque : *Dominus tecum, benedicta tu inter mulieres :* quæ cum audisset angelum, ma-

[1] Ext. in Ms. biblioth. Vallic. sign. lit. C. num. 20. p. 47. —
[2] Id est, Apostolorum.

gna humilitate respondit: *Si Domino placet, fiat voluntas ejus;* concepitque Virgo Filium Dei sine semine, et sic factus est Deus homo humanus, fuit Deus in corpore humano, et in anima humana indutus carne humana : fuit natus, sed non fuit creatus : ipse est creator et ante omnem creaturam genitus est a Patre omnipotente, creavitque gloriosam virginem inclytam Mariam, quæ ipsum novem menses portavit in utero. Ipse est Deus et verus Deus, unicus filius, unicus creator, verus Deus, vera lux, totus veritas sine suspicione, sine dubio : providens universum genus humanum, universamque videt creaturam : in ejus manu est vita et mors, et post mortem vitam præstat. Nihil aut in cœlo, aut in terra, aut in mari ejus latet obtutum. Est Deus, est homo immaculatus : est lux et sapere in cœlesti paradiso : est bonum nostrum, salus nostra, iter vitæ nostræ, porta vitæ nostræ, fons vitæ nostræ perpetuæ ; et credimus et firma tenemus fide, quod semper est noster Deus Jesus Christus. Nos humiles et desiderantes Catholicæ fidei prospera exaltationemque, et nos liberari, nostramque ab eo orationem exaudiri, quemadmodum vocem famescentium exaurdivit, et dat eis panem in abundantia.

90. « Scimus misericordiam suam infinitam, qui propter nos crucifixus, mortuus et sepultus est, tertia die resurrexit, et ascendit in cœlum, et Deus Pater sedere illum fecit ad dexteram suam, descendit ad inferos et liberavit justos, et universam generationem suam, et a Patris dextera venturus est judicare vivos et mortuos. Justus judex dabit justis præmium quod merentur, et injustis secundum opera sua, unicuique retribuet secundum opera sua ; et ita credimus quemadmodum sancta Ecclesia, unica Ecclesia sustentationem et remissionem nostrorum peccatorum, et sic expectamus resurrectionem in die judicii vivorum et mortuorum, post quæ habebimus vitam æternam. Amen.

91. « Oleum sacrosancti chrismatis quod cum sancto Baptismate liberat a periculo, sicut Dominus noster Jesus Christus dixit : *Qui baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non, minime videbit gloriam meam;* hoc modo facimus. Primo accipimus libras sex olei virginis, et muschi boni atque perfecti quatuor certi ponderis mensuras, et omnes mixturæ ex musco extractæ, duas ejusdem rationis mensuras croci exacti quod a Genuensibus deportatur ; mensuras decem storacis, quo adolendo in honorem nostræ dominæ utimur mensuras octo : canabræ [1] perfectæ mensuras quindecim, cinamomi exacti mensuras septem, masticis mensuras quindecim, thuris albi mensuras decem et septem, rosarum mensuras decem et octo, radicis redefusi mensuras novem, unguenti balsami magnæ et inclytæ civitatis, quæ Cayro dicitur, quod impositum manui ad alteram usque partem penetrat, et missum in aquam tendit in fundum, nasciturque ex arboribus, quæ in eo loco adoleverunt, in quo vestes Domini nostri Jesu Christi pueri abluebantur, quodque superat omnia balsama, quæ uspiam terrarum inveniuntur ; hujus, inquam, balsami mensuras unam et viginti, quorum omnium quod terendum est in vase mundo seorsim tritum, telaque sericea cribratum ad invicem miscetur oleo, quod diximus virgine, deinde tela alba atque munda colatur, posteaque coquuntur in vase mundo atque novo, vel quod antea ad hos usus deputatum est ». Interjectis nonnullis aliis eorum ritibus, subdit : « His omnibus ceremoniis quas diximus sanctum oleum consecramus pauperes Maronitæ derelicti, spreti, subjugati ab infidelibus, oblivioni traditi, a regnis atque dominiis Christianorum quam longissime distantes, et semper obedientes sanctæ matri Ecclesiæ Romanæ et papæ ; quin etiam observamus et custodimus ea omnia, quæ sancta mater Ecclesia Romana instituit, pro qua proque domino nostro beato patre nostro papa Deo dilecto, Deique vices in terra gerenti, Deum Dominum nostrum semper in horis sanctis oramus, et ex corde sanctam sedem gloriosi Petri diligimus, quam Deus exaltet.

92. « Electionem autem patriarchæ Maronitarum, quam sibi petit significari dominus et pater noster felix papa Leo, quo scilicet modo creatur et assequitur gratiam atque felicitatem sedis supra sedes prophetarum, sic facimus. Sede patriarchatus vacante, duodecim sacerdotes boni, pudici, Catholici, quos jam ad id muneris destinatos esse cognoscimus, quamprimum vita functus est patriarcha, in quodam monasterio, quod ad eum usum habetur, appellaturque domus S. Mariæ, in sua quisque cella concluduntur ea custodia, ut nullus alium videat vel alloquatur.

93. « Accipit unusquisque horum duodecim folia chartarum, redditque singulis diebus singula folia scripta nomine ejus, quem eo die in patriarcham elegit ; et quando in unum conveniunt omnes Dei gratia, et non eorum voluntate, confestim congregantur prælati, diacones, et subdiacones, et universi sacerdotes, totaque nostra respublica, et electum constituunt in sede felici in qua sedet hodie servus Christi Petrutius patriarcha in sede prophetarum, quæ rupes fidei est, manuque tenet pauperes et derelictos Maronitas, qui semper Christianam fidem tenuerunt, tenent tenebuntque humiles et obedientes sanctæ matri Ecclesiæ Romanæ, et domino nostro patri papæ, omnibusque suis præceptis et in Christi famulatu.

94. « Ritus divinorum officiorum nostrorum, quem exponi jubet dominus et pater noster

[1] Ambræ.

felix papa Leo, similis per omnia est ritui Ecclesiarum omnium, quæ ordinem sanctæ matris Ecclesiæ Romanæ sequuntur : et quia longa verborum indigent serie, si adamussim narranda sunt, omnia paucis dicimus, similem eum esse prorsus ritui bonorum omnium Christianorum. Post officia namque nostrarum horarum nostras missas cantamus bono quodam ordine, eoque concentu, quem veteres patres nostri benedicti gratia sibi a Deo collata instituerunt, eumque modum in missæ celebratione omnibusque sacris paschalibus observamus, in qua celebratione ipse Maronitarum patriarcha sacra facit.

MODUS CONSECRANDI PATRIARCHAM.

95. « Creatus patriarcha tres a Deo gratias obtinet : prima est quod omnes ejus subjacent jugo : secunda quod si quid exequendum indicit omnino parendum est ei : tertia est quod nulli unquam licet decreto factove ejus ulli contradicere. Ex quo autem creatur et elevatur usque ad primum Pascha proxime sequens confirmatur et juratur, daturque ei obedientia ab omnibus prælatis, totaque republica; eoque die sancto Paschæ post celebratas tres missas magister chori, et cum eo omnes diacones, et universi presbyteri procedunt ad altare majus ducentes secum patriarcham electum, quem sequuntur omnes prælati. Sedere eum itaque faciunt ante altare, deinde induunt ipsum vestibus sacris, imponentes novam capiti mithram exuto primis vestibus quibus antea utebatur ». Nonnullis aliis ritibus, quos brevitatis studio prætermittimus interjectis, additur : « His actis magistro chori cæterisque quos diximus et universo populo genuflexis coram electo, magister ipse chori alta voce illum his verbis alloquitur : Spiritus sanctus voluit te patriarcham patremque super omnes patres esse in dignitate sedis benedictorum prophetarum, obtinereque locum Christi et vicarii sui sancti Petri ; tuque eris pater super nos. Confestim electus patriarcha procidens genuflexus in terram, versoque ad altare vultu, alta voce ter ait : Ego sum humilis et obediens omnibus præceptis excelsi Dei et sanctorum prophetarum, et si quid deinceps Spiritus sanctus jusserit, protinus explebo cum justitia et reformatione Jesu Christi. Statim diacones elevatum a terra patriarcham abscondunt in loco secreto apud altare ; posteaque unus prælatorum cui id muneris a magistro chori mandatum est, patriarcham absconditum educit foras, collocatque ante majus altare. Eo igitur in loco patriarcha sedente officium missæ majoris celebratur ea solemnitate, ut omnes prælati de quibus supra diximus suo quisque ordine inserviat : quod si patriarcha vult missam celebrare, illi defertur ; sin autem committit uni prælatorum, assistunt patriarchæ duo diacones collateres, finitoque officio missæ, cui devote totus interfuit populus, omnes prælati cæterique super caput electi manus imponunt dicentes : Sit ille laudatus excelsus Deus, qui tibi contulit gratiam. Deinde acceptus baculus patriarchatus datur ei in manu hoc ordine : minimus prælatorum primus tenet manu baculum ; deinde ordine suo manus superiores esse faciunt cæteri prælati tenentes baculum, postremo vero manu sua supra cæteras posita tenet baculum ipse patriarcha : eoque facto pater patrum effectus est.

96. « Quibus gestis, magister chori, omnibus, ipso etiam patriarcha cum obedientia et humilitate audientibus, pro concione loquitur in hunc modum ; O tu patriarcha, quem Spiritus sanctus sua gratia tibi collata ad hoc fastigium evexit, super scapulas tuas populum hunc tibi commissum portabis, observabisque, et manutenebis ea omnia quæ priores tui et observaverunt et manutenuerunt in famulatu Domini nostri Jesu Christi et sanctæ fidei nostræ, quæ vera est et firma, in qua et salvandi sumus. Tu autem, cui cura omnium nostrum commissa est, id quod a te petimus, sis in operibus tuis justus, servesque quidquid Evangelium dicit; utque justus sis, memento præceptorum illius, qui te constituit super nos. Tu es nunc pater noster, guberna filios : tu es pastor noster, custodi gregem : tu es dux noster, duc nos recta via salutis in nomine Dei Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Unici Dei omnes angeli benedicti custodiant intellectum tuum, animam tuam, et corpus tuum mundum atque Catholicum, ut custodias tu populum obedientem, tuaque monita sequentem. Recordare diei et horæ, quando justo judici, qui reddit unicuique secundum opera, rationem reddes. Nos quidem a te pendemus : tu autem debes cœcum ducere, ægrotum sanare, eumque qui aberravit, tua doctrina in viam reducere, et tandem nostrum omnium Deo rationem reddere. Nos vero Deum pro te orabimus : precibus nostris tuisque bonis operibus gaudere te faciat sua gloria. Quod si audebis promissa non implere dissentiens, deviabisque ab illo, quod et prophetæ servarunt, et tu Deo servandum spopondisti ; quorum in die judicii a te exigetur ratio; nos enim tibi subdimur, debemusque præceptis tuis sine ulla contradictione parere. Si autem observabis promissa, et quæ benedicti patres observaverunt, ipse custodias, orabimus Deum, ut in præsenti vita res tua secundet, et in futura, quæ æterna est, beatitudine te donet : quod et nos ipsos tuum populum, tua doctrina et benedictione consecuturos speramus ; te vero lucrum gratiæ habiturum. Conserva igitur dona Dei, quæ recepisti serviens illi, laudibusque extollens benedictum nomen suum.

97. « Sacræ vestes, eorumque mysteria ad consecrandum altaris sacramentum hæc sunt. In primis planeta alba utimur, de qua Isaias propheta loquitur, quod similis est, qua induuntur angeli in die judicii ; et dicit etiam eam significare habitum angelorum, in quo apparuerunt in resurrectione benedicti Salvatoris nostri : cingulo utimur propter id quod dixit Dominus ad Moysem inter alia, videlicet : *Oportet quod media vestra sint fortia.* Amictu capitis utimur propter ea verba, quæ dixit Dominus ad Moysem, quod scilicet similem faceret fratri suo Aaron, eo modo, quo præcepit ei Deus : aliter amictus significat sudarium capitis Dei, quod habuit in sepulchro : stola signum est funis, quo maledicti Judæi collum Domini nostri Jesu Christi cinxerunt : manipuli vero pendentes a brachiis, vincula S. Petri ; camisi vero ejus vestis signum est, qua induerunt Christum Judæi, quo die crucifixerunt eum ; significat etiam vestem Christi, quæ non texta quidem nec consuta erat ; sed ab excelso demissa cœlo ad Messiam, super quam milites Judæi ne divideretur miserunt sortem : similitudo autem roris marini bene olentis in corona, ejusdem signum est marini roris quod positum fuit super caput Messiæ Domini nostri, quod et præcepit Deus Moysi faceret fratri suo Aaron : baculus autem quem manu gestamus, est, ut ait Deus in Lege, baculus in manu nostra, quod dictum est in Psalmis : tene baculum in manu quo castiges inimicos tuos.

98. « Ego humilis, derelictus, ab infidelibus subjugatus Petrus patriarcha humiliter peto a nostro felici domino patre, ut ea omnia concedere dignetur, quæ ad patriarchatum a sanctis patribus Romanis Pontificibus dari debent, et necessaria sunt : itaque confirmationem meam peto a vestra paternitate. In primis igitur benedictiones per Bullam paternitatis vestræ, deinde vestes pontificales, quibus patriarchæ Maronitarum utantur, annulum, crucem et cætera necessaria humiliter peto, quæ non sunt tam divitiis pretiosa, quam ad celebranda missarum officia sufficientia, sicut sanctitati vestræ placebit. Item ornamenta pro altari et ministris quatuor ordinatis : et hæc omnia postulo potius pro habenda sancta vestra benedictione, et pro memoria et honore fidei Christianæ, quam alia quavis terrenæ gloriæ cupiditate : et hæc eadem miserunt alias sancti patres antiqui prædecessores sanctitatis vestræ, quorum unus uti meminimus, fuit Eugenius, qui ea, quæ diximus, omnia per nuntium suum misit ad nos. Innocentius item papa, quidquid nominis dignæ sedis patriarchatus ad nos attinet subjectos sanctis Patribus et sanctæ matri Ecclesiæ Romanæ misit ad nos ; et alii plures sancti Patres, qui transierunt, quos nominare nescimus, nobis de iis omnibus providerunt. Sic et ego derelictus et obediens supplico sanctitati vestræ illis nos donare dignetur, quibus nos majores vestri donarunt, quibus consolemur lætemurque ». Professus dein se a duobus Franciscanis sodalibus Catholicæ fidei institutis instructum fuisse, flagitavit sibi nonnulla in Cypro sacerdotia ad Maronitas spectantia restitui : « Non multum temporis elapsum est postquam duo fratres Ordinis S. Francisci , alter Hispanus natione , Gorson appellatus, alter nomine Scander, personæ quidem religiosæ devotæque, nos in nostra sancta fide instituerunt informaruntque, supplico etiam sanctitati vestræ, episcopo Cypri, ut quasdam canonias in Cypro insula ad patriarchas Maronitarum pertinente nobis restituat, præcipere dignetur , quas et nobis sanctitas vestra confirmet. Justum est enim quod petimus et Dominus noster ait in Evangelio ; si quid justum aliquis a te postulaverit, ei ne denegaveris : quod si impetraverim, sanctitas vestra afficiet corda nostra lætitia, et extollemus nomen vestrum cum bona memoria sanctitatis vestræ ; omnes enim provinciales confines et quæ in circuitu nationes cognoscent, esse nos et curæ et cordi sanctæ Ecclesiæ Romanæ, quodque universi vos et nos simus unius fidei professores.

99. « Supplico item sanctitati vestræ mittere dignetur per istum nostrum nuntium Bullas ad nos canoniarum quas diximus, et confirmationem hujus sancti loci, qui mons Libanus dicitur, quem David propheta in suis Psalmis et nominavit et honoravit. Nos quidem pauperes et subjecti speramus in sanctitate vestra, et bono sumus animo, et postulamus ab ea gratias Dei. Sanctitas vestra, ut ait Evangelium, nobis concedat quod petimus, nosque in nostris precibus Deum semper orabimus prosperum faciat et exaltet nomen sanctum vestrum in sancta Apostolica Sede, et in Ecclesia, donetque vobis gratiam, ut in diebus vestris ab infidelium jurisdictione liberemur, qui nos vectigalibus et tributis gravissimis, opprobriis, percussionibus, colaphis et alapis devorant, afficiunt, cædunt. Nec hoc dumtaxat ab illis patimur infidelibus, verum et nostri Christiani Cypriani scilicet, qui sub ditione Venetorum agunt , afflictionibus nostris addiderunt. Compatiatur itaque sanctitas vestra, et misereatur nobis, digneturque amore Dei ad Venetorum ducem litteras dare ut pauperes Maronitas, qui in sua Cypro sunt, a tributis, quæ solvunt, liberos esse faciat ; quorum plures sunt vel sacerdotes vel Ecclesiastici viri, et pro se quisque dimidium ducatum, pro sale decimam ducati partem, decimam item pro uxore et liberis, denique decimas infinitas solvunt, adeoque male tractantur, ut toleratu possibile non sit. Non illi custodiunt sancti Evangelii præceptum, dicentis : *Qui opem feret proximo suo, erit qui ferat ei.* Nos itaque de pedibus sanctitatis vestræ animos sumimus , filii, sub-

diti, obedientes patri pientissimo supplicamus, ut misereatur nostri.

100. « Postulamus etiam a sanctitate vestra aliquid indulgentiarum in suis Bullis quæ afficiant lætitia et consolentur populum subditum et inopem cujus et paupertatem et servitutem guardianus Jerosolymitanus, qui nobiscum fuit, bene conspexit, viditque litteras sanctitatis vestræ ad nos, quas et deosculati sumus, et super capita nostra posuimus, quas custodimus et observamus ac reliquias. Supplicamus etiam sanctitati vestræ dignetur ad dominum Maronitarum commendatitias litteras dare pro nobis; plurimi enim faciet Epistolam vestram : vocatur ipse Elias filius Yrmes filii Jacob, desideratque litteras sanctitatis vestræ, quæ ei apprime placebunt, etc. Scripta est Epistola in ædibus nostris anno Incarnationis Christi quartodecimo supra millesimum et quingentesimum, octava die præsentis mensis Martii ».

101. Acceptis hisce litteris Leo, qui de pluribus Maronitarum erroribus certior factus fuerat, Maronitarum patriarcham docuit, sacrum chrisma ex oleo tantum et balsamo conficiendum, seponendamque omnem aliam aromatum congeriem : circa Baptismum, non expectandum diem quadragesimum ad expiandos illo infantes, uti Maronitæ consueverant, quare plures nondum renati moriebantur : quibus verbis sacrum corpus Christi conficiendum esset; qui ritus in clericis initiandis servandi : tum plura de Matrimonii et Pœnitentiæ sacramentis, de Paradiso et Purgatorio, de Spiritu sancto a Patre Filioque tanquam unico principio et unica spiratione procedenti; de Eucharistia a fidelibus in Paschate suscipienda : ac de primatu Romanæ Ecclesiæ Apostolicis litteris informavit : quæ sacra oracula reverenter a se excepta aliis litteris [1] Maronitarum patriarcham testatum esse, missisque oratoribus sacrosanctæ Sedi Apostolicæ obedientiam deferentem, aggregantemque se cum suis Concilio Lateranensi, visuri sumus.

102. *Quæ fuerint tunc temporis Abyssini imperii fines, fruges et ritus sacri.* — Interea Leo aliis litteris [2] Davidem Abyssinorum imperatorem hortatus est, ut in disjunctissimis illis regionibus propagandæ Christi gloriæ ac religioni operam studiose navaret.

« Davidi regi Abyssinorum.

« Proficiscenti ad te Andreæ Corsalo civi Florentino mandavimus, ut tibi nostris verbis plurimam salutem diceret, certioremque te faceret pro tua in nos observantia, et pro ardore tuo atque cultu in Christianam rempublicam mirifico propeque singulari, et amari te a nobis summopere et fieri sane plurimi; quod etiam his ad te litteris perferri voluimus, ut te hortaremur, ut in istis remotissimis a Romana Ecclesia regionibus, Dei Dominique nostri Jesu Christi nomen atque gloriam, quantum posses maxime propagares et extenderes : poteris autem, si in eo curam atque animum intendes tuum : semper quidem plurimum ipse etiam Dominus, quem colueris, cuique gratum te carum, quas ab ipso possides, maximarum fortunarum, atque memorem præstiteris, te fovebit, adjuvabit, provehet, etc. Datum VI id. Octobris anno II. Romæ ».

103. Pervenisse sub hoc tempus Olissiponem Davidis Æthiopum Orientalium imperatoris insignem legationem, quam Matthæus, natione Armenius, religione Christianus, cum juvene Æthiope obivit, ut Emmanuelem regem Lusitaniæ ad ineundam armorum societatem convellendumque Mahometicum imperium excitaret, refert Osorius [1] : « Cum, inquit, Vascus Gama primum in Indiam iter aperiret, et regiones illas exploraret, cum deinde Lusitaniæ classes et duces fortissimi in Indiam venirent, et insignes victorias adipiscerentur, fama nominis Lusitani per omnes illas oras cum hominum admiratione vagabatur; et cum ad Davidis aures pervenisset, et ex Petreio intellexisset, gentem illam Lusitanam eamdem esse a cujus rege is missus extiterat, miro studio incitatus est, ut legatum ad illum mitteret : erat autem rex adhuc puer, et Helena illius avia singulari prudentia fœmina regnum nomine illius administrabat. Consilio igitur cum ea communicato decretum fuit, nihil fore vel ad nominis claritatem, vel ad religionis sanctitatem utilius, quam principi virtute clarissimo et religione sanctissimo singulari amicitiæ fœdere copulari. Ad eam autem legationem Matthæum quem diximus, natione Armenium, religione Christianum, virum non vulgari prudentia præditum, qui diutissime apud reges illos versatus cum non mediocri probitatis et industriæ laude fuerat, delegere, qui munus id obire pro dignitate posset. Cum illo veniebat Æthiops quidam adolescens summa nobilitate, ut mores nostros et instituta perdisceret. Hi fuerunt ab Albuquercio his honoribus accepti, quos supra retulimus, et a ducibus ea immanitate tractati, quam exposuimus. Fuit Olissipone legatus ab omni nobilitate et a pontificibus cum maxima significatione Christianæ charitatis in regiam deductus, et ab ipso rege satis benigne et comiter acceptus. Post triduum fuit admissus, ut summam legationis exponeret. Is prudenter atque diserte muneri sibi commisso satisfecit, et litteras Helenæ reginæ quinque Bullis aureis consignatas regi detulit : deinde crucem e ligno crucis qua Christus pro generis humani salute mactari sustinuit, regi nomine principis sui donavit. Hanc Emmanuel obortis

[1] Ext. in Act. Concil. Lat. sess. 11. — [2] Ext. apud Bemb. l. IX. Ep. XLI.

[1] Osor. l. IX. Marian. l. XXX. c. 23.

lachrymis venerabundus accepit, summasque gratias Deo egit, quod in longinquis illis regionibus hostium immanitate vastatis, Christianæ religionis et pietatis semina conservasset : alteras deinde litteras arundine aurea inclusas eduxit, quas David rex ad Emmanuelem dederat. Omnes hæ litteræ erant Arabica et Persica lingua conscriptæ : sententia illarum hæc erat. Principio quidem rex trium personarum distinctionem una natura et divinitate conjunctam debita veneratione prosecutus, regi Emmanueli salutem et felicitatem precabatur : deinde gratias de Epistolis ad reges Æthiopiæ missis agebat, et suam potentiam et opes exaggerabat, quibus confidebat futurum, si rex Emmanuel mari, ille vero terra in Mahumetanam nationem invaderent, ut impii et scelerati Mahometis nomen ex omni memoria hominum evellerent, et Christi sepulchrum in libertatem vindicarent : Matthæi legati auctoritatem constituebat, et crucem, quam rex ipse in amoris signum mittebat, e ligno crucis, in quam generis humani liberator sublatus fuerat, perfectam fuisse confirmabat : ad societatem belli atque pacis Emmanuelem invitabat, et jus etiam connubii libenter offerebat; nihil enim sibi gratius fore dicebat, quam illam amoris conjunctionem et religionis consensionem matrimonii etiam fœdere sacrosancto inter utriusque regis liberos icto confirmari : laudabat postremo facinora quæ in India regis Emmanuelis duces ediderant: eaque dicebat non absque Christi præsentia gesta fuisse, et ut quod instituerat ad exitum perduceret hortabatur ».

104. Digreditur deinde Osorius ad Abyssini imperii descriptionem, ac populorum mores atque errores, quibus Christianam pietatem contaminant, exponit : « Locus, inquit, hic postulat, ut de hujus Christiani principis imperio pauca dicamus. Regnum illius a Septentrione Ægypti finibus, ab Austro montibus Lunæ terminatur : ab Ortu mari quod per ostium Arabici sinus influens ad Heroum civitatem pertinet, definitur : in Occasum vero latissime protenditur, ita ut cum gentibus atro colore et crispo et adusto capillo, quæ ad Ægesimbam regionem pertinent conjungatur; montes tamen multos in illius regno Saraceni tenent, qui illi non obediunt : reliqui principes illi parent, et multi tributi nomine ei non mediocrem auri vim singulis annis pendunt. A Lunæ montibus Nilus exoritur, qui inde varios lacus et insulas efficiens Ægyptum interfluit usque eo, dum per Alexandriam in nostrum mare influat : regni totius ambitum septingentis milliaribus patere dicunt. Multi in ea regione montes editi et excelsi contineri dicuntur, undique prærupti aditu perangusto, adeo ut unus tantum homo per ostium penetrare possit : in summo autem fastigio sunt miræ planities late patentes, aquæ perennes, pabula et fruges latissimæ, amnes pellucidi, pecorum et boum multitudo, alvearia e quibus vis ingens mellis exprimitur. Regio maxima ex parte est fertilis et opima, multisque auri, argenti et æris metallis abundat; equos nutrit : gossipii copiam ingentem profert : vino caret; sed incolæ potionem e melle et aqua conficiunt potu jucundam, et corpori valde salubrem : medicis atque pharmacis raro admodum utuntur. Gens tamen est supra modum ignava, et propter ingentem desidiam et artificum penuriam telluris bonitate frui nescit.

105. « Rex cum finitimis gentibus continenter bella gerit; et ideo urbes non incolit, sed in castris perpetuo ætatem degit : tanta autem est hominum et tabernaculorum multitudo, ut castra circiter duodecim millibus passuum in longitudidem pateant, et totidem in latitudinem : eo autem ordine locantur, ut quamvis crebro mutentur, et facillimum sit cuivis castrorum vias oculis designare, et in hominum, quos convenire velit, tentoria sine ullo errore pervenire, et principes, quos velit, adire, et tanquam in urbe notissima versari. In castris septem parochiæ sunt, et singulis parœciis sacerdotes præfecti, qui sacra peragunt, conciones habent, subditos disciplinis instituunt, et rebelles pœnis a flagitio deterrent, et ad Christianam moderationem frequenter erudiunt. Urbes regionis exiguæ sunt, ædes humiles, muri fragiles; templa tamen magnifica, et monasteria maximis sumptibus ædificata. Rex se tanquam numen cœleste coli faciebat : vultum ne principibus quidem apertum nisi statis diebus ostendebat : illis, qui eum convenire volebant, aliquando pedem tantum, aliquando vero manum demonstrabat, reliquam speciem regis intueri nefas existimabatur : cum vero respondere volebat, internuntiis utebatur, et e cortinis, quasi ex adito oraculum ederet, responsa per interpretes edebat : sed hæc ineptissima divinitatis ementitæ fabula, posteaquam Lusitani gentibus illis in ultimum discrimen adductis opem attulere, et morem Christianorum regum exposuere, derisa fuit : jam nunc reges intueri, jam illos alloqui, jam audire licet.

106. « Quod vero ad religionem attinet; multa ab Hæbreis desumpta conservant : mares octavo ab ortu die circumciduntur, et fœminis etiam aliquid amputatur, ut non omnino incircumcisæ videantur; quod dicunt se facere, non quod in circumcisione vim aliquam ad salutem constituant, sed ut Abrahami et aliorum sanctorum patrum exemplum sibi ob oculos proponant, et illi monimento commoniti acrius et ardentius in similis sanctitatis studium incitentur. Quadragesimo deinde a circumcisione die mares, octogesimo autem fœminæ salutaribus aquis expiantur, et Eucharistiam eo die infantes initiati in mica panis assumunt : singulis annis diem, quo Christus a Joanne aquis

Jordanis ablutus Baptismi sacramentum instituit, ejusdem lustrationis renovatione celebrant; et tamen asserunt unico tantum Baptismo peccata deleri, reliquas lustrationes quotannis instauratas corpus tantum tingere, animum vero non expiare ; se tamen id facere, ut Christi divinum beneficium, qui, ut nostras sordes elueret, sanguinem et aquam e latere suo profudit, sæpius in memoriam redigant : fœminæ, si mares ediderint, quadraginta diebus, si fœminas, octoginta a templorum liminibus arceantur.

107. « Sacerdotes uxores ducunt ; si uxores decesserint, cælibes permanent, et summa castimonia vitam peragunt ; et si adulterio se contaminaverint, aut post uxorum mortem aliqua se libidine commaculaverint, sacerdotio privantur : antequam rem divinam faciant, aliquot diebus ab uxoribus abstinent, ut libidinis impuritate dierum numero sublata sanctius Christi sanctissimum corpus immolent, et attentius de rebus divinis cogitent, et sic facilius perlitent. Monachis uxorem ducere nefas : nemini nisi nudis pedibus ingredi in templum licet : in fanis flagitium est videre sermocinari, deambulare, aut aliquid denique meditari, quod non ad cœlestia atque divina referatur. Cum jejunant, usque ad solis occasum nec edere quidquam neque bibere solent : a cibis, quos antiqua lex vetabat, abstinent : flagitia sacerdotibus sæpenumero confitentur : sub utramque speciem Eucharistiam sumunt. Monachi Antonium Egyptium auctorem religionis habent. Pontifices a rege creantur, patriarcha a monachis deligitur, et a patriarcha Alexandrino confirmatur. Multa sunt, in quibus Judaicis ritibus atque cæremoniis adhærescunt, quanquam affirment se non illis sed Christi tantum virtute atque meritis inniti : multos dies festos agunt : sanctos homines hac vita perfunctos colunt atque venerantur. Hi sunt Æthiopum Christianorum mores, quorum imperator David legatum, quem dixi, ad regem Emmanuelem misit ».

108. Proferebat autem religionis limites tum in Indiis tum in Africa, ut ante diximus, Emmanuel ; ad cujus sacri belli faciendos sumptus, tum ad ornandos meritis præmiis viros nobiles, refert Osorius [1], Emmanuelem superiori illa insigni legatione, de qua actum est supra, plura a benefico Pontifice obtinuisse, nempe tertias atque decimas partes vectigalium alendis sacerdotibus et sacris usibus destinatas; tum monachorum quorumdam templorumque census in usum eorum, qui in militiæ Jesu Christi Ordinem cooptantur convertendos ; tum nonnulla equestris religiosæ familiæ bona conferendi jus obtinuisse illa specie, ut ejusmodi subsidiis felicius rem Christianam augeret; de quibus in Pontificiis ad ipsum datis litteris mentio fit his verbis [1] : « Superioribus mensibus, ad preces ejus condescendentes, ad defensionem Christianæ fidei et augmentum, certum numerum præceptoriarum militiæ Ordinis Jesu Christi contra infideles in Africa in tuo regno instituimus, quarum dispositio juxta nostrarum litterarum continentiam ad tuam majestatem pertinet, etc. Dat. XI Maii MDXIV, anno II ». Hæc porro male petita a Lusitano rege suasoribus avaris hominibus, qui rerum sacrarum direptioni inhiabant, ac non sine damno rei sacræ concessa ; cum ita sacerdotales census non in viros fortes de religione bene meritos, sed in molles et effœminatos aulicos fuerint profusi, conqueritur graviter cum aliis Hieronymus Osorius [2] :

109. « Hoc introitu, inquit, ad hominum cupiditatem patefacto factum est, ut vectigalia sacra multis in locis hominibus lautissimis, qui non solum nunquam hostis vultum aspexerunt, sed illata Africani belli mentione contremiscunt, donarentur. Postremo quod rex hominum sermonibus inductus sibi proposuit, consecutus minime fuit ; maritimas enim Mauritaniæ civitates facillime tueri, et nobilitatem opibus amplioribus devinctam tenere, et ærarium demptis sumptibus amplificare cupiebat. At post illius muneris concessionem, nec Africæ bellum eadem felicitate gestum fuit, et nobilitas majore inopia conflictari, et pluribus querelis uti cœpit ; et regis ærarium, quo plures vectigalium accessiones fiunt, eo sumptibus minus necessariis et casibus interdum acerbioribus exhauritur. Sumptus quidem sacræ pecuniæ moderatos, et hominibus, qui non militiæ sacræ nomen usurpant, sed pro religione sanguinem profundunt, attributos laudandos censeo ; tantam largitionem ex sacris vectigalibus in luxum multorum hominum, qui nunquam gladium strinxere, fieri minime ferendum arbitror ». Hactenus auctor, qui subdit Emmanuelem tertias atque decimas sacrorum vectigalium remisisse, ipsique maximæ laudi fuisse tributum ; sacerdotalem vero ordinem pro tanta benignitate centum et quinquaginta nummorum aureorum millia tribus pensionibus illi obtulisse. Fuisse præterea in ministrorum regiorum avaritiam vel humanitus vel divinitus animadversum, cum ii litteris Apostolicis, quibus noxarum venia proposita erat stipendia in Africanum bellum collaturis, abuterentur.

110. *Amplificata in America res Christiana.* — In America amplificata est Christiana religio, conditique plures episcopatus Leonis Pontificis auctoritate, ad quem præcipuas res gestas Petrus Martyr [3] scripsit his verbis : « Bene redege-

[1] Osor. l. IX.

[1] Lib. brev. par. II. p. 268. — [2] Osor. eod. l. IX. — [3] Petr. Martyr. dec. 3. c. 5.

ram in ordinem, quæ Vascho Nunnez Balboa et commilitonibus ejus in Australis pelagi discursu acciderunt, ad beatitudinem tuam mittenda per Joannem Russum Foroliviensem, Cusentinum archipræsulem, et Galeatium ipsum Butrigarium sacræ tuæ Sedis Apostolicæ nuntios, mei sopiti ingenii excitatores in præsentiarum; quando ecce litteras a Petro Aria, erat is Africanis bellis exercitatus, quem anno superiore cum exercitu et classe Oceanum conscendisse ad novas has terras trajecturum diximus, classem seque ac exercitum appulsos incolumes significat ». Nonnullis interjectis, ut Pariæ barbaros domuerit; de religione Christiana in iis oris hactenus incognitis adolescente subdit idem Petrus Martyr Leonem X compellans : « Episcopos jam quinque supplicatu regio tua Sedes Apostolica, beatissime pater, novos erexit. In urbe primaria S. Dominici in Hispaniola, fratrem Garsiam de Padilla divi Francisci regularem : in Conceptione oppido, doctorem Petrum Xvarez de Deza, et in insula S. Joannis licentiatum Alfonsum Mansum, ambos divi Petri institutionis observatores : quartum fratrem Bernardum de Mes nobilem genere Toletanum concionatorem Dominici asseclam in Cuba insula : quintum Joannem Cabedum, et eumdem Franciscanæ observationis pulpitarium concionatorem tua sanctitas unxit, ut Daricnensibus præsit ».

111. Deinde aggreditur auctor provincias describere, quæ Christiano adjunctæ sunt imperio, deque Uraba et Beragua Pariæ regionibus, in quas invectæ sunt Hispaniæ coloniæ, tum de frugiferis arboribus, plantis animalibusque nostro orbi incognitis plura addit, ex quibus pauca hæc delibasse non injucundum erit : « Animal, inquit, unum præcipue procreat, in quo natura studuit sese miram artificem ostendere, id est, corpore bovem æquans : proboscide armatum est elephantina non elephas, bovino colore non bos; equinis ungulis non equus, auriculis etiam elephantinis, sed minus patentibus et demissis, quam cæterorum tamen animalium patentioribus : de animali ferente secum natam sobolem in uterali crumena (scriptorum nulli meo judicio noto) quod serptim arboreis depascitur fructibus, in decade satis quam puto ad tuæ sanctitatis manus priusquam id rerum culmen adipisceretur devenisse ». Adjungit plura de fluminum magnitudine, ingentibus æstibus, terrarum situ et amplitudine. Quem Commentarium hac temporis nota consignat : « Ex Catholici regis curia pridie nonas Decembris, anno a Christi natali MDXIV ».

LEONIS X ANNUS 3. — CHRISTI 1515.

---

1. *Querelas episcoporum adversus cardinales et monachos sopire studet Leo.* — Celebrata est anno a Christo nato millesimo quingentesimo decimo quinto, indictione tertia, post magnas inter cardinalium ac præsulum ordines concertationes, decima Lateranensis Concilii sessio : quippe præsules gravissime conquestos episcopalem auctoritatem a cardinalitia imminui; necnon monachorum immunitatibus Apostolicis utentium licentia labefactari, refert Paris de Grassis [1] (1) in sua historia synodali, additque priorem quidem litem composilam, alteram

[1] Paris to. IV. p. 116.

(1) Quid actum sit in controversia illa episcoporum cum monachis nemo melius edocere nos potest præ Ægidio Viterbiensi, Augustinianæ familiæ supremo antistite, dein S. R. E. cardinali qui rem totam in duplici Epistola inter vulgatas a P. Martene Veter. Monum. tom. III sub num. 23 et 24 narrat. Prior data est *ad conventum Parisiensem* sequenti anno, ut ex collatione utriusque Epistolæ elicitur, quamvis hac temporis adscriptione caret. Narrat vero in illa Ægidius delectum se a cœtu monachorum, ut una cum supremo præside seu magistro Ordinis Prædicatorum communem causam defenderet. Id turbarum ante triennium natum perhibet ; ex quo intelligimus vix inito a Leone Pontificatu episcopos in monachos tumultuari cœpisse. Non quod antea sub Julio siluerint, ait idem Ægidius in altera Epistola

vero extractam fuisse : « Sessio, inquit, decima Concilii Lateranensis celebrari debuit dudum antea, sed primo prorogata, et etiam secundo iterum prorogata fuit ad hanc diem quartam Maii MDXV, quæ etiam vix obtenta est hac die celebrari ; nam cum episcopi in multis a cardinalibus gravarentur, et sic jurisdictio et auctoritas episcopalis in pluribus cardinalium auctoritate minueretur, deliberarunt ipsi episcopi nolle nisi per verbum : *Non placet* ; quod aliqua ordinatio expediatur, nisi prius episcopi essent sublevati : et sic papa absque cardinalibus voluit aliquoties prælatos audire, et tandem cogitavit papa quomodo posset utrinque satisfacere, et sic habuit prælatorum petitiones in scriptis ; et vocatis postea cardinalibus dixit quomodo posset eis sic et sic satisfieri, prout in cedulis videri potest. Itaque hac re una composita, etiam prælati voluerunt quod privilegia fratrum, quæ mare magnum vocantur, reducerentur ad jus commune; quia ipsi fratres nimis confundunt ordinem et jurisdictionem episcopalem ; et fuerunt vocati omnes generales, qui habent hoc mare magnum: et in consistorio secreto deputati prælati proposuerunt, petentes propter nimias et incredibiles licentias, quibus utuntur fratres contra episcopalem splendorem et potestatem, omnes revocari debere, præsertim cum illis abutantur, et (postularunt) demonstrarunt deputati quomodo fratres in omnibus abutantur. Itaque generales, cum non possent honeste aliter se defendere, petierunt ex gratia quod ista liceret eis in capitulis generalibus, quæ tunc et de proximo instabunt publicare : quod papa et cardinales prima facie concesserunt : sed prælati e contrario institerunt, aperientes hanc esse fraudem generalium, ut sic prælati excluderentur, quia fiet finis Concilii ; unde prælati concluserunt non velle ad sessionem venire nisi omnino simul expedirentur. Ergo propterea vocatis a me generalibus et cardinalibus conclusit, quod ipse hortaretur prælatos ad tolerandum de mari magno usque ad aliam sessionem, in qua omnino proponeretur revocatio, sive fratres vellent sive non vellent ; et sic dedit fidem prælatis quod omnino hoc in prima sessione expediretur, dummodo ipsi prælati veniant ad sessionem et expediant quæ jam fuerant disposita. Itaque re sic conclusa tenta est sessio decima apud Lateranum. Papa illuc accessit die Jovis, quæ fuit festum S. Crucis ». Et infra :

2. « Priusquam papa accederet petii de aliquibus mihi consulto respondere ». Et infra : « An habendus sit sermo et per quem ; quia aliqui dixerunt non esse necessarium nec solitum in antiquis Conciliis fieri et placuit quod fieret sermo, dummodo brevis, per episcopum Torcellanum. Item an aliqua nova mandata principum super adhæsione Concilii : et fuit dictum quod nomine ducis Sabaudi legeretur unum, prout fuit. Item an accusanda sit prælatorum non comparentium contumacia ; et placuit quod omnes prælati absentes declararentur incidisse in pœnas, ut infra. Item petii quot essent cedulæ legendæ et darentur prælatis eligendis per papam ; et dictum est esse quatuor cedulas legendas : et papa elegit prælatos, id est, episcopum Hadriensem tunc oratorem Ferrariæ, qui legit primam super montem pietatis ».

3. *Sancitum percipi posse sine usura pro stipendiis ministrorum aliquid lucri in gestione bonorum quæ dicuntur* MONTES-PIETATIS. — Disceptatum [1] jamdiu fuerat a theologis magna contentione de mutuis pecuniis, quæ publica auctoritate dantur pauperibus ad eos ab usurarum voragine vindicandos, num certo temporis intervallo aliquid præter sortis rationem exigere liceret, quo administri pii illius collegii sustentari possent : aliquibus doctoribus id licere affirmantibus, negantibus aliis hac de causa [2] : « Cum, inquiebant, Dominus noster, Luca evangelista attestante, aperto nos præcepto obstrinxerit, ne ex dato mutuo quidquam ultra sortem sperare debeamus ; ea enim propria est usurarum interpretatio, quando videlicet ex usu res non germinat nullo labore, nullo sumptu nullove periculo lucrum fœnusque conquiri studetur ». Hanc controversiam, Concilio consentiente, ita diremit Leo [3] :

« Leo, etc. ad futuram rei memoriam.

« Sacro approbante Concilio declaramus et definimus, *Montes-Pietatis* per respublicas institutos, et auctoritate Sedis Apostolicæ hactenus probatos et confirmatos, in quibus pro eorum

[1] Act. Conc. Lat. sess. 10. — [2] Ibid. — [3] Ibid.

ad Ordinem universum, data anno MDXVII. Sed cum Julius rigidior esset, nec flectendum se ab episcoporum sollicitationibus præberet, ideo res sub illo jacuit. Leonem vero faciliorem Pontificem nacti, statim episcopi in monachos querelas instaurarunt. Igitur Augustinianorum et Prædicatorum supremi antistites a monachis delecti causam suam defendere summo nisu aggressi sunt. Res in contentiones abiit ac dissidia ; episcopi octoginta capita in monachos protulerunt, quæ totidem continebant monachorum jura (privilegia vocant) a Pontifice et a Concilio abroganda. Illorum summam hanc exhibet Ægidius ; agebatur « de quarta rerum omnium possessione solvenda, de confessionibus, de sepulturis, de prædicatione, de justitia administranda, ut nisi per mensem faceremus, in jus episcoporum transiremus, et alia ejus generis ». Nihil eorum dare volebant monachi ; omnia postulabant episcopi. Pontifex hortari monachos ut aliquid adversariis concederent, ne a Concilio de omnibus mulctarentur. Quare, addit Ægidius, nos cum omnia servari non posse intelligeremus, ea retinere adnisi sumus, quæ præcipua et necessaria Ordini videbantur. Impetrasse proinde se addit, ne *quarta solveretur*, et ne prælatorum judicio res monachorum cognoscerentur. Ita res composita, utraque parte litigantium inter se conveniente. Addit vero Ægidius, causa finita, se a Pontifice facultates quasdam impetrasse, quas ita commemorat ut « Mantellatæ quæ in collegio vivunt non subderentur Ordinariis », idque ad omnes etiam monachos extensum est. Augustinianis vero Mantellatis, Ægidio rogante, concessum, ut facultates illæ quæ puellis in collegio degentibus permittebantur « ad privatas etiam virgines extenderentur ». Dein anno MDXVII. « etiam pro viduis idem impetravit ». Concludit demum : « de Conjugatis loqui nulli licuit ». MANSI.

impensis et indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, et aliarum rerum ad illorum conservationem, ut præfertur, pertinentium pro eorum indemnitate duntaxat ultra sortem absque lucro eorumdem *montium* recipitur, neque speciem mali præstare, neque ullo pacto improbari; quinimo meritorium esse ac laudari et probari debere tale mutuum, et minime usurarium putari, licereque illorum pietatem et misericordiam populis prædicare, etiam cum indulgentiis a Sancta Sede Apostolica eam ob causam concessis; ac deinceps alios etiam similes *Montes* cum Apostolicæ Sedis approbatione erigi posse : multo tamen perfectius multoque sanctius fore, si omnino tales *Montes* gratuiti constituerentur, hoc est, si illos erigentes aliquos census assignarent, quibus si non omni, saltem vel media ex parte hujusmodi *Montium* ministrorum solvantur impensæ, ut ad leviorem æris solvendi portionem medio hoc pauperes gravari contingat; ad quos cum hujusmodi census assignatione pro impensarum supportatione erigendos Christi fideles majoribus indulgentiis invitandos esse decernimus, etc. Dat. Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incarn. Dom. MDXV, IV non. Maii, Pontific. nostri an. III ».

4. *Sanctiones diversæ quibus episcoporum auctoritas communitur, synodorum provincialium præcipitur celebratio, et pœnæ constituuntur in eos qui edunt libros sine permissu ordinariorum.* — Lecta deinde est a Bernardo episcopo Tarvisino, Patrumque suffragiis confirmata sanctio ad constabiliendam episcoporum auctoritatem : nam in primis ad compescendam canonicorum et aliorum clericorum licentiam, qui Apostolicas immunitates in irritamenta vitiorum et munimenta audaciæ adversus episcopos, qui eorum flagitia coercere vellent convertebant, hæc constituta fuerunt :

« Leo, etc. ad futuram rei memoriam.

« Sacro approbante Concilio statuimus, ut de cætero illi, quibus exemptorum correctio et punitio a dicta Sede demandata est, circa illam vigilanter intendant, et diligenter officii sibi commissi debitum exequantur, et quamprimum eis exemptos ipsos deliquisse legitime constiterit, ita eosdem exemptos delinquentes puniant, quod iidem exempti metu pœnæ a suis arceantur insolentiis, et illi eorum exemplo perterriti prosilire ad similia merito perhorrescant ; et si circa hoc negligentes fuerint, diœcesani et alii locorum ordinarii, eosdem, quibus exemptorum correctio hujusmodi competit, personaliter, si illorum copia et notitia haberi poterit, alioquin vel si nullus in partibus exemptorum ipsorum certus judex fuerit, eos, quorum sua in præmissis interesse putaverint, per edictum publicum cathedralium seu aliarum Ecclesiarum locorum, in quibus exemptorum judices hujusmodi residere, seu, nullis eorumdem exemptorum judicibus existentibus, ipsos exemptos deliquisse contigerit, valvis affigendum moneant, ut ipsi tales exemptos delinquentes et criminosos puniant et castigent infra competentem terminum monentium ipsorum arbitrio moderandum : et si ipsi moniti in hoc negligentes fuerint, et id adimplere neglexerint seu recusaverint, tunc ut in eo in quo deliquerint puniantur, cognitione hujusmodi ea vice sint privati, et se non intromittant ullatenus de eisdem ; sed diœcesani et alii locorum ordinarii hujusmodi contra tales exemptos delinquentes et criminosos auctoritate nostra ad inquisitionem, vel per accusationem sine aliquibus tormentis procedere et testes per se ipsos examinare possint, ac processum ipsum, quem ratione solemnitatis juris, prætterquam ratione citationis omissæ, dummodo delictum alias rite probatum fuerit, nullum allegari vel dici posse prohibemus; sed per eos habitum et eorum sigillo munitum ad Sedis Apostolicæ examen ipsorum exemptorum delinquentium expensis etiam in ipso processu factis, ad quarum solutionem ordinarii ipsi possint eosdem inquisitos et accusatos compellere, et proprium vel alium nuntium quanto citius destinare procurent apud eamdem Sedem, per Romanum Pontificem, vel alium cui duxerit committendum , diligenter examinandum ; et ita culpabiles repertos, quod ad condemnationem, vel propter sufficientia indicia, propter quæ ad torturam pro veritate exquirenda procedi valeat, ad ipsos diœcesanos, seu ordinarios per eos auctoritate nostra in causa inquisitionis seu accusationis ulterius legitime procedendum, et causam ipsam prout justum fuerit terminandam vel remittendam, etc. » Notarii, quorum officium a S. Clemente papa I ad sanctorum gesta conscribenda institutum fuit, tum protonotarii, et alii curiæ Apostolicæ administri a foro ordinario immunes pronuntiati : cardinalium familiares, qui re ipsa hujusmodi sint, non vero alii, qui ejusmodi privilegium affectare erant soliti ad eludenda episcoporum imperia, immunitate donati : instaurata Viennensis Concilii sanctio de exemptis sanctimonialium monasteriis semel unius anni intervallo lustrandis a diœcesano : lex de casibus, in quibus in exemptos concessa ordinariis auctoritas, confirmata : rescissæ omnes immunitates, quæ non vocato in jus eo, cujus interest, concederentur : dicendi juris limites ordinariis definiti.

5. Demum ad comprimendam laicorum jus Ecclesiasticum obterentium licentiam veteres in eos leges instauratæ ; et Cæsar, reges ac principes admoniti, ut eas ad exitum perducendas curarent. De synodis vero provincialibus celebrandis hæc sancita :

« Leo, etc. ad futuram rei memoriam.

« Mature considerantes , quod post Christi

ad cœlos Ascensionem Apostoli per singulas urbes et diœceses episcopos distribuerunt, sicut sancta Romana Ecclesia per orbem constituit, eosdem episcopos in partem sollicitudinis vocando, onera gradatim distribuendo per patriarchas, primates, archiepiscopos et episcopos; ac sacris etiam canonibus fuerit definitum, per eos, pro morum correctione, et controversiarum decisione et determinatione, ac mandatorum Domini observatione fieri debere Concilium provinciale, ac synodum episcopalem, ut depravata corrigerentur; et illa facere negligentes canonicis pœnis subjacerent; cum conveniat nos circa ea quæ rempublicam Christianam concernunt, esse intentos, desiderantes canones ipsos firmiter observari, eisdem patriarchis, primatibus, archiepiscopis et episcopis districte injungimus, ut de officio eis commisso dignam Deo possint reddere rationem, canones, Concilia et synodos hujusmodi fieri mandantes, quocumque privilegio non obstante, inviolabiliter observent, præterquam quoad Concilium provinciale, quod de cætero singulis trienniis mandamus, ad illaque etiam exemptos accedere debere decernimus, privilegio ac consuetudine quacumque contraria non obstantibus; circa hoc autem negligentes pœnas in eisdem canonibus contentas se noverint incursuros : et Constitutione in Concilio Viennensi edita quæ incipit : *In plerisque;* ut Pontificiæ dignitatis honor servaretur, statutum fuerit ne Ecclesiis cathedralibus bonis temporalibus, sine quibus spiritualia diu esse non possunt, privatis ac clero et populo Christiano carentibus, de aliquibus personis præsertim religiosis provideretur, Constitutionem ipsam innovamus, illamque inviolabiliter observari debere volumus atque mandamus, etc. Dat. Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata, anno Incarnationis Dominicæ MDXV, IV non. Maii, Pontificatus nostri anno III ».

6. Promulgata tertia sanctio est a Francisco episcopo Nannetensi, ad illorum improbitatem atque avaritiam, qui libros infectos erroribus contra fidem orthodoxam e Græca, Hebraica, Arabica, Chaldaica linguis, in Latinam translatos vel famæ virorum dignitate conspicuorum detrahentes typis cudunt vulgantque, cohibendam.

« Ad futuram rei memoriam.

« Statuimus et ordinamus, quod de cætero perpetuis futuris temporibus nullus librum aliquem seu aliam quamcumque scripturam tam in Urbe nostra quam aliis quibusvis civitatibus et diœcesibus, imprimere seu imprimi facere præsumat, nisi prius in Urbe per vicarium nostrum et sacri palatii magistrum, in aliis vero civitatibus et diœcesibus per episcopum, vel alium habentem peritiam scientiæ, libri seu scripturæ hujusmodi imprimendæ, ab eodem episcopo ad id deputandum, ac inquisitorem hæreticæ pravitatis civitatis sive diœcesis, in quibus librorum impressio hujusmodi fieret diligenter examinentur, et per eorum manu propria subscriptionem sub excommunicationis sententia gratis et sine dilatione imponendam approbentur : qui autem secus præsumpserit, ultra librorum impressorum amissionem et illorum publicam combustionem, ac centum ducatorum fabricæ principis Apostolorum de Urbe sine spe remissionis solutionem, et anni continui exercitii impressionis suspensionem, excommunicationis sententia innodatus existat, ac demum ingravescente contumacia taliter per episcopum suum vel vicarium nostrum respective per omnia juris remedia castigetur; quod alii ejus exemplo similia minime attentare præsumant, etc. Dat. ut supra ».

7. *Segnitie Christianorum principum multa exoriuntur mala.* — Dirimenda supererat controversia de Pragmatica Sanctione; cum vocati in jus Galli sive Ecclesiastici, sive nobiles, forensesque illius assertores nondum in Concilio comparuissent : quibus cum fides publica esset tradita, constituta est dies peremptoria prima Octobris : captabant quippe diffugia variis excusationibus, ut morem gererent regi, cujus orator Ludovicus Solerius publicis Actis Concilio denuntiavit, nondum hostium improbitate tuta patere itinera, rogavitque ut præsulum excusationes admitterentur; accessuros enim cum possent ad Pontificios pedes, ejusque imperiis sacrosanctis obtemperaturos : ita extracta re varias inter Leonem et Francorum regem initas pactiones visuri sumus.

Inanes erant ejusmodi allatæ causæ : quippe omisso Insubrico itinere, ex Provincia per Liguriam, vel hac etiam prætermissa non difficili trajectu ad Pontificium portum, tot aliorum quotidie ad Urbem adventantium exemplo, conferre se ad Concilium poterant, in quo longe magis ardua et plena periculis decernenda erant, interque illa de Oriente ex infidelium tyrannide eripiendo. Cæterum si sulcandi Ligustici maris deerat animus Transalpinis episcopis, num principes affluentes omnibus deliciis aulas ad hostes fidei per aspera procellosaque maria invadendos deserturi erant? Inolescente autem præsulum principumque segnitie rem Christianam pessum iisse planxit Stephanus episcopus Patracensis, idemque episcopus Torcellanus luculenta [1] oratione, cujus extremam partem delibamus : « Lingua calculum ignis Christi exoptat, ut circumquaque lingua velociter dicentis diffundere valeat, quanta sit latitudo, submersio et periculum imminentis tribulationis tam Sophi et impiorum hominum, tam Turcarum, in qua Dominus propter scelera, vitia

[1] Ext. in Act. Concil. sess. 10. p. 104.

et peccata, quæ in regibus ac populo Christiano hoc nostro tempore vigent, ad nostri temporis flagellum potentissimos fidei nostræ hostes excitavit, et negligentissimos principes Christianos pro illius defensione adhuc multis flagellis a somno turpissimo excitare non valuit; quandoquidem *in malevolam animam intrare sapientia divina nequeat* [1], ut fiant nostra posteriora pejora prioribus, in quibus ab annis multis populus Christianus Christi sanguine redemptus ductus est captivus incuria et negligentia prælatorum Ecclesiæ, et principum Christianorum, qui quærentes quæ sua sunt, non quæ Christi sunt, neglexerunt ac ad præsens fortius solito negligunt : quandoquidem bella durissima ab annis viginti inter se exercentes, tantorum bellatorum sanguinem tum in Italia, tum extra sine pietate fuderunt, presbyteris, religiosis, nobilibus honestisque viris, sanctimonialibus virginibus, viduis, aliorumque uxoribus, pueris et puellis, tam turpiter abusi fuerunt, quod nec sexui, nec ætati nec religioni, nec Ecclesiæ, nec sacris rebus pepercerunt, ac si feræ silvarum immanissimæ et sine ratione fuissent, in membra Christi conculcatione turpissima sævientes, et non minus in extinctione veteranorum militum laboraverunt, in quibus robur exercitus Christianorum contra tantos hostes tutissimum erat ». Nonnullis in hanc sententiam interjectis additur :

8. « Brevi tempore quatuor patriarchales Ecclesiæ aliæque innumerabiles, in quibus Hebræorum et Græcorum Ecclesiæ de titulo crucis abrasæ opera diaboli fuerunt, ac propter illarum hæreses et rebellionem contra obedientiam sanctæ Sedis Romanæ ad manus infidelium devenerunt : siquidem et in Sede Romana in suo vicario Deus sibi obedientiam incommutabilem reservaverat instar illius, quoniam in ligno paradisi Adam posuerat ut imperaret mundo et soli Deo unice serviret, et obediret, et tantam obedientiam a subditis exigeret, quantum ipse Deo præstaret : idcirco adversantes obedientiæ ligni Sedis Apostolicæ a crucis ligno assumptæ, dicente propheta [2] : *Dominus regnabit a ligno;* gravissime durissimeque puniti fuerunt, quod talium exemplo etiam sedens in Apostolica Sede animadverteret qua censura plectendus veniret, si ipse Deo non obediret; quandoquidem Deus illum sibi soli judicandum servaverat, prout in Pontifice Aaron et Petro concipere potuimus. Quapropter nostro tempore duo imperia, tot tantaque regna et Christianorum dominia ad spurcissimam sectam Mahumeti cum maxima jactura reipublicæ Christianæ et regentium in ea venerunt, quoniam ab obedientia Sedis Apostolicæ recesserunt, de quibus valde timeo et pertimesco, quoniam obstinationem in malo rectoribus tum Ecclesiæ, tum residui populi Christiani in orbe terrarum non ignoro, quod dicente Ezechiele [1] : Dominus jam per flagellum Turcarum sive impiorum a pastoribus requiret gregem suum tempore nubis et caliginis male præsidentium dispersum, et ab uberibus sanctæ Ecclesiæ evulsum per inobedientiam ». Et infra :

9. « Jamjam tempus vindictæ aderit, nisi per veram Lateranensis Concilii ordinationem pœnitentia de commissis et omissis in populo Christiano, te jubente, pater sanctissime, qui plenitudinem potestatis in te habes, prædicabitur, et vera reformatio tam in spiritualibus quam in temporalibus ubique terrarum tuo decreto diffusa fuerit. Arripe ergo gladium divinæ potestatis tibi traditum bis acutum, et jube, impera, et manda ut pax universalis et colligatio per decennium inter Christianos ad minus fiat, et reges ad id in compedibus magnitudinis magni regis liga, et nobiles in manicis ferreis censurarum constringe; quoniam *tibi data* [2] *est omnis potestas in cælo et in terra.* Utere ergo illa, ut pacem inter Christianos habeas, et expeditionem contra hostes fidei, ut par est, e vestigio obtineas; quandoquidem hostis noster tanquam draco sævissimus ad nos devorandos properat et festinat : et si ante provisionem nostram ingrediatur terram nostræ promissionis Italiam, quid tibi tunc, pater sancte, dignitas Pontificalis proderit? quid gemmæ? quid pretiosa latera domus? quid dominia et principatus tui et tuorum? quid sponsæ fidei tuæ commissæ ornamenta? quid vasa pretiosa et palatia digne constructa? quid Cæsari maximo nostro imperii sceptrum, et regni Romani dignitas valebit, si eo vivente et negligente talis calamitas eveniet? quid regibus Christianissimo et Catholico talis denominatio Christianissimi et Catholici operabitur, si de illorum negligentia rei divino judicio fiant? quid aliis regibus Christianis cæterisque tum Italiæ tum extra, regna, thesauri maximi et paratus armorum, si sanctam Ecclesiam Romanam dominam et reginam ac omnium matrem prophanari permiserint? quid vobis, patres optimi, dignitas maxima cardinalatus? quid arca plena nummis? quid vasa aurea et argentea? quid lapides pretiosi? quid equorum et familiæ ornatus, et domorum cæterarumque rerum usus deceptione plenus? quid denique Ecclesiæ sanctæ prælatis dignitas, potestas et divitiæ? quid Romanis aliisque populis, et Romanæ curiæ officialibus, cæterisque miseræ Italiæ cultoribus vita et opera ipsorum tunc prodesse poterunt? Dicat a memoria mea calamitosa illa Constantinopolitanæ civitatis clades : probet totius illius imperii dura sanguinis effusio; confirmet Trapezundæ et omnium

[1] Sapient. I. — [2] Ps. XCV.

[1] Ezech. XXXIV. — [2] Matth. XVI.

populorum Hellespontiaci maris circumquaque eversio : clamet Thessalonicæ, Mytilenes et Peloponesi occupatio; in medium afferant Asiæ et Europæ ditissimæ devastatæ provinciæ : insinuent totius Thessaliæ, Macedoniæ, Epiri, et Illyriæ opulentissimæ sine numero deprædatæ civitates, oppida et castra. Exclament tot millia millium populorum totius fere plagæ Orientis, Meridiei ac Septentrionis, qui ab annis ducentis, sed turpius duriusque nostris temporibus ab infidelibus subjugati fuerunt, et jam successivis temporibus (quod dolenter dico) a fide nostra diversi, quorum *sanguinem,* dicente Ezechiele [1], *in die districti examinis Dominus de manibus illorum,* qui tunc in Dei Ecclesia indigne præsidebant, *durissime requiret :* declaret tantarum virginum violatio, puerorum ululatus, mulierum planctus, matrimoniorum divisio, captivorum venditio, et aliorum sine numero occisio : aperiat, et ante oculos nostros ponat hujus matris nostræ et sponsæ Dei tantarum Ecclesiarum ubique fornicatio, et sanctarum religionum dissipatio et in reliquos sanctorum conculcatio : quæ quidem omnia in illa misera Chalcidis seu Euboiæ, Croiæ, Drivasti, Alissii, Scodræ, Motoni, et Corone et aliorum direptione fuerunt, quæ cuncta hæc domus Othomannorum brevi temporis spatio debacchata est; et denique proclamet in auribus nostris crudele ac nefandum Hydrunti excidium, in quo quam sæva fuerit Turcarum rabies, nemo nostrum ignorat : nam et quo in periculo tunc fuerit et Romana Ecclesia, et tota Italia, quod, tertium *Væ* Apocalypsis [2] non sustinuerit, sicut Jerosolymitana primum, et Constantinopolitana secundum propter illarum aversionem contra regnum Christi et suæ sanctæ Apostolicæ Sedis sustinuerunt, misericordia et miseratio magna Domini ad suorum fidelium preces apertissime declaravit, quando instante periculo nostro opportuno tempore Turcarum principem imperatorem sævissimum Mahumetum soldanum interemit. Hæc nos doceant : hæc nobis ad doctrinam fiant : hæc in exemplum accedant : hæc nos excitent : hæc nos cautiores et diligentiores efficiant, et reddant, etc. »

10. *Ludovico XII in medio festorum nuptialium extincto succedit Franciscus dux Engolismensis.* — Dum piæ hæ declamationes in Concilio fiebant, principes privatis cupiditatibus irretiti civilia cogitabant bella, ac repentinus turbo Italiam concussit. Obierat [3] kal. Januarii Ludovicus Francorum rex, dum compositis cum Anglis et Hispanis rebus Mediolanensem expeditionem meditaretur; sed eas curas pereuntis vitæ formidine reprimere jussus est : secundis rebus adversisque exercitus princeps, qui plurima Gallorum fortissimorum millia stragibus pro imperii proferendi cupidine exposuit, longe clariorem famam adepturus, si vires non cum finitimis Christianis, sed cum Turcis exercuisset. Laudatur [1] quod expilationem quamlibet populorum penitus oderit, plebeiique ordinis pater appellaretur, prædicareque consueverit, nihil debere potius quam multa largiri sapientem regem. Successit ei in Galliarum regnum Franciscus Valesius, Engolismensium dux, ipsi sanguine conjunctissimus, qui superiore anno Claudiam illius filiam Leonis legem de propinquitatis gradibus solventis auctoritate [2] duxerat, ætate florens, quem Rhemis sacra de more unctione delibutum xxv Januarii die tradunt, ac regalibus titulis ducales Mediolanenses adjunxisse. Insubriam itaque repetiturus controversias cum Henrico Anglorum rege et Carolo Belgii principe composuit; armorum vero fœdus cum Venetis sancivit : adversus quem ex alia parte Maximilianus Cæsar, Ferdinandus Hispaniarum rex, Maximilianus Maria dux Mediolani, atque Helvetii arma viresque pro tuenda Italiæ libertate auctore Pontifice conjungere decreverunt.

11. *De armis in Turcas vertendis actum.* — Exoptabat siquidem Leo, ut alia quæcumque silerent bella, atque omnium arma adversus Turcas verterentur; de quo pio consilio hæc scripsit [3] ad Helvetios, quos non modo Sedi Apostolicæ, verum etiam Florentinæ reipublicæ et Mediceæ genti fœdere consociare annitebatur.

« Helvetiis.

« Dicimus nostra utrorumque maxime interesse, vos in hoc fœdere sive confirmando sive sanciendo non esse lentissimos : imminet enim nobis omnibus hostis efferus atque præpotens Turca, quem quidem tot prosperrimis successibus atque victoriis exultantem nisi retuderimus, jamjamque aderit nostris in jugulis suos gladios cruentaturus, quos modo e necessariorum, quos e propinquorum, quos e fratrum suorum abscissis cervicibus ac prope patris sui cano corpore atque tremulo eduxit : nam et magnos comparare illum exercitus et ingentem classem ornare atque instruere ad nos perferunt, qui Bizantio veniunt; quibus utrisque rebus simul uti nisi contra nos plane non potest : id veriti rem pulcherrimam illam quidem maximeque salutarem sed implicatam ac perdifficilem et cogitamus dudum et paramus, ut pacem inter Christianos reges omnes atque populos conficiamus; speramusque Dei optimi maximi benignitate atque munere non frustra nos laborare, modo vos uni vestrum nobis operam navetis : id erit, si quam celerrime hæc quæ instant fœdera sancietis. Quibus constitu-

[1] Ezech. xxxiv. — [2] Apoc. viii et xviii. — [3] Fer. in Lud. XII. Masson. in eod.

[1] Id. ib. Petr. Just. l. xi. Guicc. l. xii. Aug. Just. Jov. Ferr. Petr. Defrey. Biz. — [2] Leo. Brev. par. ii. p. 34 et 50. — [3] Apud Bemb. l. x. Ep. xiv.

tis major nobis erit apud reliquos reges auctoritas, si vobis sociis eos commonefecerimus, ut pace atque concordia cum suis hostibus inita, ad profectionem se in Turcas comparent, etc. Dat. VI kal. Februarii MDXV an. II. De villa Severina ».

12. *Exorta inter Genuenses dissidia.* — Intentus tollendis dissidiis Leo, ne aliqua ad turbandam publicam Italiæ pacem daretur occasio, excusabat; cum Adurnii Mediolanensibus armis fulti, Genuensium rerum dominos Fregosos bello et insidiis fatigarunt, adeo ut extremo superiori anno clam urbem ingressi seditionem concitare, sed irrito conatu, ausi fuerint: Pontifex Genuensibus tum Florentinas tum Ecclesiasticas copias subsidio misit, ut ostendunt hæ litteræ [1]:

« Duci et magistratui Genuensium.

« Egimus cum Florentinorum magistratibus, Laurentioque Medice fratris nostri filio, mandarent eis equitibus atque militibus, qui Pisis sunt, ut ad vos tuendos defendendosque contenderent, vobisque præsto essent, quo tempore, quoque loco jussissetis: quod si vobis erit opus majore auxilio, Florentinorum equites militesque, quotquot habent, et nostræ copiæ omnes ad vos, statumque vestrum, et dignitatem retinendam, atque oppidum conservandum et confirmandum, celeriter trajicientur, etc. Datum VII id. Januarii anno II. Roma ».

13. Cum artes clandestinæ ad Fregosos Genuensis reipublicæ gubernaculis deturbandos non profuissent, dehinc iis apertum bellum Maximilianus Maria Sfortia Mediolanensis Helvetiique intulerunt; metuensque Leo ne Fregosi ad eorum impetus reprimendos in Gallorum clientelam se commendarent, sicque pax Italiæ eriperetur, Fregosis Pontificium patrocinium pollicitus, eos hortatus est [2], ut cum ipso sentirent:

« Octaviano duci Genuensium, et Frederico archiepiscopo Salernitanorum fratribus.

« Quoniam simultates odiique semina, quæ inter vos et ducem Mediolanensium, populumque Helvetiorum nimis jam et diu et acriter jactantur, sine gravi et Urbis et totius Italiæ incommodo ulterius progredi exercerique non possunt; pro nostra in vos charitate etiam atque etiam a vobis petimus, animum et mentem inducatis ad ea statuenda, quæ nobis, qui propterea quod absumus ab earum rerum culpa longius indicare recte possumus, fore vobis et usui, et dignitati, et certe otio magnopere videntur: non enim, ut bene vobis atque feliciter sit, minus laboramus, quam si vel pro patria ipsa nostra, vel hoc pro imperio Romanaque republica eam curam suscepissemus. Dat. XV kal. Junii anno III. Roma ».

[1] Foliet. l. XII. — [2] Apud Bemb. l. X. Ep. XXXII.

14. *Dux Genuensis cum Gallo paciscitur.* — Suspicatus fuerat, nec levi de causa, dux Mediolanensis, Octavianum ad Gallicas partes descivisse, seque ad eum ducali gradu dejiciendum adductis Novariam quatuor Helvetiorum millibus, et Adurniorum Fliscorumque ingenti manu accinxerat: verum postea cœptis destitit, ne Leonem in se irritaret. Contra vero Genuensis dux præstitam eidem Pontifici fidem, nulla nimirum cum Gallo concilia nisi conjuncta cum Pontifice ipso se initurum, fregit; veritus enim Gallicæ potentiæ se imparem fore si Gallus vinceret, nec minus discrimen, si vinceretur, a victore Mediolanensi sibi infensissimo passurum, primus omnium cum Gallo de Genua certis legibus [1] in illius imperium redigenda convenit, ducalemque apicem cum præfecturæ nomine commutavit.

15. Ita Genua potitus Franciscus Francorum rex Pontificem variis legationibus ac sponsionibus in suas partes pellicere tentavit: quem ambiguis responsis elusit Leo Cæsari regique Hispaniarum conjunctior, uti dignitas Ecclesiastici imperii deposcebat; etenim Gallus Parmam et Placentiam, quæ Sedi Apostolicæ restitutæ fuerant repetiturus erat; tum etiam, ut Rhegium ac Mutina in fœderati Ferrariensis potestatem redirent enisurus.

16. *Intentatur anathema occupaturis Parmam et Placentiam.* — Itaque arma Gallica pertimescens Leo, ac Parmæ et Placentiæ, quas initio Pontificatus sui recuperaverat, retinendarum cupidus, promulgavit [2], se jura Romanæ Ecclesiæ Julii exemplo tueri omni opera et conatu decrevisse: enisum reges ac principes permovere, ut mutuas lites æquitate dirimerent, atque arma adversus Turcas vertenda conjungerent; verum iis in bella intestina ruentibus, se anathema, interdictum, dignitatis cujuscumque abrogationem iis intentare, qui ditionem Ecclesiasticam, ac præsertim Parmam et Placentiam adorirentur.

« Ad futuram rei memoriam.

« Post nostram ad summi Apostolatus apicem, divina favente clementia, assumptionem, Parmam et Placentiam civitates, quibus Apostolica Sedes, ea tunc vacante, spoliata fuerat, summa diligentia restitui curavimus, et omnia quæque per eumdem Julium prædecessorem recuperata, pro nostro et dictæ Sedis honore non minori diligentia ac opportunis juris remediis conservare intendimus, quam idem Julius prædecessor, cum in humanis ageret, recuperare studuerit: animo etiam semper gessimus, reges et principes, ac potentatus, quos tempore assumptionis nostræ hujusmodi inter se bello dissidentes audivimus, non armis, sed concordia

[1] Ext. apud Guicc. l. XII. Bizar. l. XIX. Foliet. l. XII. Aug. Just. l. VI. — [2] Bull. in Leon. X. Const. 13.

eorum differentias et lites, Domino concedente, terminari, et inter fideles quoslibet controversias super quacumque etiam maximas importante re, via juris et non armis decidi et terminari, ipsaque arma regum et principum ac potentatuum prædictorum unanimi consensu contra immanissimos Christi nominis hostes ad fidei exaltationem converti summo studio concupivimus. Et cum a quamplurimis prædecessoribus nostris Romanis Pontificibus constitutiones diversas, censuras et pœnas in se continentes, contra occupantes civitates et loca hujusmodi, aut illa hostiliter invadentes emanaverint, et singulis annis censuræ hujusmodi contra talia præsumentes in die Cœnæ Domini innoventur; eapropter, ne terrarum aut locorum ac jurium seu bonorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ curam negligere videamur, necnon ad tollendam super præmissis ignorantiæ aut cujuslibet alterius generis excusationem; omnes et singulas Constitutiones et litteras Apostolicas ac processus, qui singulis annis publice promulgantur in die Cœnæ Domini ex more Romanorum Pontificum, ac alias quascumque constitutiones seu canonicas sanctiones quomodolibet editas excommunicationis, ac alias sententias, censuras et pœnas contra civitates et terras, loca et jura ad dictam Ecclesiam pertinentia occupantes, aut illa hostiliter invadentes, vel ad id per se vel alium seu alios auxilium, consilium vel favorem directe, vel indirecte, aut alias quovis quæsito colore præstare præsumentes, cujuscumque ordinis, præeminentiæ et conditionis et status, etiamsi cardinalatus aut patriarchali, regali, reginali aut alia quavis Ecclesiastica vel mundana præfulgeant dignitate, continentes, approbamus et innovamus, illasque inviolabiliter observari debere decernimus, etc. » Expressis porro verbis Parmam Placentiamve occupaturis anathema incussit, eosque infamiæ nota inussit : loca et civitates, in quibus illi ditionis Ecclesiasticæ invasores agerent sacris interdixit, eorumque sectatores et studiosos eadem severitate sine dignitatis discrimine perculit. « Dat. Romæ apud S. Petrum anno incarnationis Dominicæ MDXV, XIII kal. Junii, Pontificatus nostri anno III ».

17. *Ut aditus obstruatur florentissimo Francorum exercitui, pactæ conditiones cum Anglo, et Eboracensis archiepiscopus creatus cardinalis.* — Ecclesiasticas censuras fulcire armis conatus est Leo, ac Prosperum Columnam cum mille quingentis equitibus ad arcendos Alpibus Gallos ad ducem Mediolanensem submisit [1]. Verum Prosper, cum sine metu apud Villamfrancam ageret, astu a Palicio Gallorum duce oppressus est : parte alia Helvetii, qui Alpium fauces cum numerosissimo exercitu obsederant, delusi; nam Francorum rex per incognita et prærupta itinera Alpes superavit cum florentissimo exercitu, quo præter pedites, cataphractorum equitum circiter quatuor millia, quorum singuli de more ternos vel quaternos equos trahebant; levis autem armaturæ ad octo millia fuere [1]. Quacumque circumtulere illata signa Galli, et urbes atque oppida iis patuere, donec Mediolanum, quod fortissimis Helvetiorum copiis munitum erat, castra moverunt. Perlimescens autem vim Gallicam Pontifex, ne post occupatam Insubriam, Etruriam et ditionem Ecclesiasticam invaderet, Henricum Anglorum regem sollicitavit ut ad distrahendum ab Italico bello Gallum arma Gallis inferret; eamque ob rem ipsum cardinalitia purpura donasse Thomam archiepiscopum Eboracensem, regiorum consiliorum moderatorem, refert Paris de Grassis [2] :

18. « Die, inquit, Veneris VII Septembris MDXV, cum essem in aula consistoriali, ubi Pontifex ad consistorium venturus expectabatur, intellexi ab oratore Anglico, qualiter illo mane debebat creari cardinalis unus, qui esset dominus Thomas archiepiscopus Eboracensis in Anglia : et quia dicebatur, quod rex Franciæ, qui tunc cum validissimo exercitu Mediolanum oppugnabat, et eo expugnato intendebat etiam molestare Pontificem non tantum in statu Florentino, cujus ipse ditionem obtinebat simul cum fratre et genere suo de Medicis; sed etiam volebat occupare quas posset Ecclesiæ civitates, quia Romanus Pontifex ex adverso favebat duci Mediolanensi, et resistebat eidem regi Franciæ : unde papa sciens regem Angliæ debere et posse favendo Pontifici obstare conatibus regis Franciæ, propterea requisivit præfatum regem Angliæ, ut succurrat statui Ecclesiæ Romanæ contra minas Gallorum, hinc quia rex Angliæ promisit novissime hæc facere instante Pontifice, et Pontifex de hac promissione multum contentus nonnullis postulationibus et capitulis regis Angliæ consensit, inter quæ hoc unum est quod hic archiepiscopus, qui etiam mediator extitit, quod rex Angliæ accipiat arma contra Gallos, ex nunc fiat cardinalis; quod papa promisit : et ita hoc die proposita res est in consistorio ». Nonnullisque interjectis ut res ad alios cœtus XI Septembris cogendos extracta sit, addit : « Fuit objectum quod rex propter istam dignitatem cardinalatus solum non se movebit contra regem Franciæ, maxime quia jam paucis mensibus ante instante Pontifice inter ipsos duos reges pax et confœderatio facta fuerat; unde non est verisimile, quod propter hanc causam solam rex Angliæ moveat se cum tanto dispendio : sed omnibus non obstantibus Pontifex, ad quem res remissa est, die Lunæ XI Sep-

[1] Ferr. l. V. in Franc. I.

[1] Masson. in Franc. I. — [2] Paris to. IV. an. 5. Ms. arch. Vat. p. 123.

tembris ipsum reverendissimum dominum Thomam archiepiscopum Eboracensem assumpsit in cardinalem sanctæ Romanæ Ecclesiæ ».

19. Aliquot post dies pileum cardinalitium Thomæ solemni ritu imponendum transmisit, mandataque nonnullis præsulibus dedit [1], ut augustiori, qua possent pompa, tantæ dignitatis insigne Pontificio nomine illi conferrent; tum sacramentum fidei ex concepta hisce verbis formula ab eo exigerent :

« Leo, etc. Mandamus ut vos, seu alter vestrum aliqua Dominica, vel alia solemni die convocatis et aliis prælatis et proceribus ac nobilibus, quos in civitate, in qua pileum ipsum capiti ejus imponetis esse contigerit, missa in pontificalibus per alterum vestrum, seu alium antistitem, aut presbyterum, qui missam hujusmodi de mandato vestro celebraverit, celebrata, et præstito per eumdem cardinalem, et per vos nostro et ipsius Romanæ Ecclesiæ nomine recepto fidelitatis juramento juxta formam præsentibus insertam, eodemque convenienter præmonito ad quam excellentem dignitatem sit sublimatus, et qualem ipsum esse conveniat : quid denique designetur per pileum purpureum ; singulare cardinalatus insigne adimpletur : demum cerimoniis servari solitis ad laudem et gloriam omnipotentis Dei et Ecclesiæ suæ incrementum, prædictum pileum nostro et Apostolicæ Sedis nomine ipsi cardinali assignetis et suo capiti imponatis, etc. Dat. Romæ XXIII Septembris MDXV, anno III ».

20. *Helvetii victi apud Marignanum : Mediolanum Francisco Gallo deditum : hujus regis virtutes et vitia.* — Non modo Pontifex Anglos in amicitia habere studuit, verum Hispanus Henricum Angliæ regem sollicitavit, ne Gallum æmulum proferre in Italiam imperii limites pateretur : quem etiam aiunt Franciscum regem in ipso expeditionis Italicæ procinctu commonefecisse [2], ne nova in Italia bella accenderet. Saluberrima erant ea monita ; quandoquidem Franciscum post multas victorias plurimo fœdatas sanguine nec minores acceptas clades, inutilibus et funestissimis se attrivisse laboribus eo tempore, quo divinam potius quam suam gloriam consectari debuerat, ac denique in bello captum in Hispanum carcerem perductum visuri sumus. Interea Anglum Italicos sibi triumphos invidere facile Gallus credidit, suoque imperio adjungendæ Insubriæ percupidus, Gallos indictis novis vectigalibus obtrivit, ac jura vendidit, ut ærarium pro militaribus stipendiis reficeret, de quo graviter queritur Belcairus [3] : « Vænales enim magistratus, inquit, vænales quoque sententias habere consentaneum erat ». Instructo florentissimo exercitu irrupit in Insubriam, contulitque [1] cum Helvetiis signa apud Marignanum tertio a Mediolano milliari ; cum illi a Matthæo cardinale Sedunensi, necnon hortatoriis Leonis Pontificis litteris [2], quibus eorum fortitudo extollebatur, moderandarum Italicarum rerum spe inflammati, decima tertia Septembris die, prono jam in occasum sole, cum in castra Gallica cœco furore irrupissent, adeo ut non modo pugna ad quartam usque noctis horam pertinacissimis animis producta fuerit; verum etiam albescente aurora instaurata, donec post quinque horarum circiter intervallo multiplices editas utrinque strages Helvetii a Veneto exercitu Gallis subsidio veniente a tergo oppugnati certamen intermisere, ac servato militari ordine Mediolanum se recepere, Gallis in castris, quæ tormentis bellicis egregie sepserant, se continentibus, ne partam victoriam corrumperent. Adiisse in hoc certamine Franciscum regem discrimen ingens, atque pium votum de peregrinatione ad sacram Christi sindonem obeunda nuncupasse refert Gualterus [3] : « Cum ad Marianum in summo belli discrimine, votis ad Christi sindonem directis, victoriam mox ab Helvetiis reportasset, in Galliam reversus anno MDXVI, Lugduno movens Camberium iter pedibus fecit, sacramque sindonem religiosissime invisit, et humillime veneratus est ». Tot viri fortes in eo certamine cecidere, ut cæsorum numerum lugubre sit recensere, cum eorum virtus ad defendendam contra Mahometanos religionem exerceri, non fraterno ferro ita misere prosterni debuisset. Communis sententia ex Helvetiis quatuordecim millia interfecta affirmat, ex Gallis ad tria et eo amplius millia.

21. Debilitati porro tanta strage Helvetii ad patrias sedes per Rhetias Alpes reversi sunt, ac mox Mediolanum deditionem fecit, arce excepta, quam Maximilianus Maria Sfortia cum fortissimis præsidiariis insidebat : Mediolani exemplo aliæ urbes in victoris pariter fidem ac potestatem venere, præter Cremonensem arcem. Trigesimo obsidionis die, Maximilianus hostilibus undique impressionibus lacessitus, ac maxime disjectis per cuniculos ignis vi molibus exterritus, pacto annuo ad vitam sustentandam vectigali, principatui, quo ob ignaviam indignus existimatus est, cessit. Franciscus vero ovans Mediolanum ingressus templum ac monasterium in loco, in quo Helvetios vicerat, beatæ Mariæ sacrum, cui victoriæ nomen inditum est, condidit : quæ pluribus Guicciardinus, Belcairus et alii referunt.

22. Incendebatur etiam ingenti cupidine gloriæ, qua ad consecrandam Christo militiam

[1] Lib. brev. p. 219. — [2] Guicc. l. XII. — [3] Belcair. lib. XV, num. 4.

[1] Petr. Just. l. XI. Belc. l. XV. Guicc. l. XII. Ferr. l. V. in Fr. I. Masson. in eod. Pet. Desrey in eod. Paul. Lang. in Chr. Citiz. Gasp. Hedion. in Addit. ad Naucl. in Comm. Sur. Paul. Jov. l. XV. Aug. Just. l. VI. Bizar. l. XIX. Foliet. l. XII et alii. — [2] Ext. apud Bemb. l. X. Ep. LIII, LVI. — [3] Gualt. in Chronolog.

incitabatur, nisi a tanta gloria illum fœdæ voluptates abduxissent; siquidem in eo vitia virtutesque ex æquo certabant : reliquas ipsius dotes ac nævos sic exprimit Belcairus [1] episcopus Metensis : « Viros doctos plurimi semper fecit, atque honoribus et dignis præmiis ornavit, quo rerum potiente in primis bonæ litteræ antea fere incognitæ in Gallia nostra floruerunt, atque magnam regni initio de se expectationem concitavit. At in præclaro ingenio duo vitia, alterum virtuti similius, ingens gloriæ cupiditas, alterum ad bruta magis accedens, insana ad fruendas voluptates libido regnabant. Hinc ad omnem ostentationem compositus et de se nimis magnifice sentiens, aulicis adulatoribus plurimum se dedit : multa bella suscepit, et avocante aut potius rapiente libidine, bonamque regiæ gazæ partem dissipante, infeliciter gessit. Hinc plebem novis pecuniarum indictionibus inconsultis tribus Galliarum ordinibus (ut olim moris fuit) vexare, veterem Galliæ libertatem imminuere, sibi nimium multa permittere coactus est. Hinc se Gallos reges ex ephœbis eduxisse, atque e tutorum potestate exemisse sæpenumero jactabat; illi enim antea majora negotia et ad rem Galliarum publicam spectantia, nonnisi de principum consanguineorum, ac duodecim patriciorum consilio expedire, nihil a plebe nisi ex trium ordinum consensu exigere solebant. Hic aliam viam secutus est, quam ejus posteri ingredi potius, quam regum antiquorum vestigiis insistere maluerunt ». Hæc de Francisco rege Belcairus.

23. *Inter Pontificem et Galliæ regem initum fœdus et pacis conditiones.* — Inter hæc Leo, cum varia de fœderatis ad reprimendam vim Gallicam excitandis, instaurandisque lapsis rebus iniisset consilia, metuens ne primus Gallorum exciperet impetus, antequam socii reges opem ferrent, ac Medicea domus et Florentina respublica in discrimen adducerentur, pacem quam cum eo victor vehementer expetebat, bello ancipiti præferendam censuit : cujus præcipuus auctor extitit Carolus dux Sabaudiæ, qui Juliano Medici Pontificis germano fratri, Philibertam sororem eamdemque Francisci regis materteram [2] thoro junxerat : cui gratias egit [3] Leo, quod dignitas Apostolica ipsi curæ fuisset, atque episcopum Tricaricensem, qui fœderis capita inter Leonem regemque sanciendi ducali labore diligentiaque confecta attulerat, misisset : illaque magna ex parte sibi probari significavit V kal. Octobris : quo die Francorum regi qui plura amoris et observantiæ notis illustria mandata Leoni perferenda dederat, paribus officiis humanissime respondit, legato ad ipsum eodem Tricaricensi episcopo, atque hisce litteris [4] exaratis :

« Francisco Gallorum regi.

« Capita fœderis inter te atque nos remque hanc publicam sanciendi ab episcopo Tricaricensi legato nostro allata Romam tanquam primordia et quasi fundamenta voluntatis utriusque nostrum (quod magnopere concupivimus) consociandæ libentissime vidimus : libentius autem ipsum episcopum audivimus; plura enim nobis, et clariora de tuo optimo in Dei Ecclesiam atque nos animo egregiaque voluntate narravit; quæ si vera sunt, quemadmodum quidem putamus, cum te de hac tua pietate atque mente vehementer laudamus; nihil enim potes te dignius atque præclarius facere, quam nihil committere, quo te male gratum appellare Dominus tam in te largus tamque beneficus possit. Tum spero fore, ut hoc virtutum tuarum specimen, quod quidem in tam tenera ætate nobis das, cum iis opibus, quas maximas atque amplissimas habes, conjunctum et consociatum universæ reipublicæ Christianæ magnum brevi adjumentum atque ornamentum afferat. Itaque ejusmodi tuæ et virtuti et pietati omnem nostram et reipublicæ dignitatem tuendam statuimus permittere, ut existimare plane possis, nobis te et esse jam charissimum et semper fore ; neque enim veremur, cum videas te a nobis plurimi fieri, quin statuas hoc in fœdere sanciendo honorem nostrum abs te neglectum iri non oportere. Dat. V kal. Octobris MDXV, Pontificatus nostri anno III. Romæ ».

24. Interjectis paucis diebus, facturus Bononiæ cum Franco rege colloquium itineri se accinxit ineunte Octobri, de cujus profectione hæc narrat Paris de Grassis [1] : « Die prima mensis Octobris papa post prandium ab Urbe recessit spatiaturus versus Viterbium, et montem Faliscorum, ac Tuscanellum, et Centumcellas sive Civitatem Veterem ; ubi cum esset, rumore vario vulgatum est, regem Gallorum, qui nuper Mediolanum in potestatem receperat, victo duce Mediolani et eo composito, velle ad papam personaliter in Urbem venire devotionis gratia, ut et limina Apostolorum visitaret, utque pedem papæ oscularetur : sed quia etiam addebatur rumori, ipsum regem velle cum omni ejus exercitu, cum quo Mediolanum expugnaverat, ad Urbem venire, quia aliter securus non poterat : unde papa veritus, ne quid novitatis in transitu Florentiæ et in civitatibus Ecclesiæ Romanæ machinetur per ipsum regem, operatus est quod rex ab eo proposito diverteretur : ac concordatis ipsis ambobus inter sese ordinatum est, quod papa usque ad Bononiam transcenderet cum omni curia, in quem locum rex cum sua sola custodia veniret, ut ibi papam adoraret : quod quia prima facie indecens publice videbatur et erat, quod papa illi quodam-

[1] Belcair. l. XVI. num. 12. — [2] Ext. ea de re Leon. lit. apud Bemb. l. XI. Ep. XIX. — [3] Ext. ibid. Ep. III. — [4] Ibid. Ep. I.

[1] To. IV. p. 125.

modo obviaret; propterea admonitus ut cautius saniusque honori Apostolico consuleret. Itaque cardinales omnes in vicinis agentes vocavit, quatenus in Viterbio essent in die Omnium Sanctorum, ubi peractis de more sacris, quid agendum foret consultaretur. Et sic die præcedenti intimata est hæc peregrinatio universæ curiæ, et præsertim cardinalibus, ex quibus reverendissimus dominus Achilles de Grassis cardinalis S. Sixti presbyter, cognomento Bononiensis, habuit Breve a Pontifice in hac forma videlicet :

25. « Dilecto filio Achilli de Grassis tituli S. Sixti S. R. E. presbytero cardinali Bononiensi.

« Dilecte fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Accepit, quemadmodum Domino placuit, eas conditiones pacis, quas ab ipso postulavimus, charissimus in Christo filius Franciscus rex Francorum Christianissimus, liberalique animo nobiscum ac cum Sede hac sancta fœdus iniit : quam rem non solum eidem Sedi, sed universæ et Christianæ reipublicæ speramus confidimusque in Domino maxime utilem et salutarem futuram. Nunc autem cum existimaremus ad eorumdem Sedis et reipublicæ dignitatem magnopere pertinere, ut de tota re ejusque partibus circumspectionem tuam cæterosque fratres nostros S. R. E. cardinales quamprimum consulamus, ut quæ agenda deinceps sint communi omnium sententia discutiamus; circumspectionem tuam hortamur in Domino, atque ab ea requirimus, ut omni mora postposita, quod commodo suo fiat, Viterbium ad nos se conferat : qua in urbe ad tertium kal. Novembris erimus, etc. Datum Corneti sub annulo piscatoris die XXII Octobris, anno MDXV, Pontificatus nostri anno III ». Extant eædem litteræ apud Petrum Bembum [1] elegantiæ studio nonnullis, ut antea indicavimus, formulis immutatis; missasque ad omnes cardinales absentes fuisse Encyclicas in titulo præfixo designatur.

26. Ita inter Pontificem et Francorum regem pax coaluit iis legibus, quas partim extorsit necessitas : quippe ex Parma Placentiaque Pontifex præsidia militaria deducere pactus est [2], ut iis Gallus potiretur; tum etiam ex Verona subsidiarias copias arte elicere, et amicitiam dissolvere cum Cæsare. Cæterum Franciscus Pontificem Ecclesiasticumque imperium, tum Mediceos et Florentinam rempublicam regiis armis adversus omnes hostes tueri; Juliano Leonis fratri Laurentioque illius filio amplissima in Galliis vectigalia et militaria munera cum egregio stipendio tradere spopondit : nullius præterea Ecclesiæ beneficiarii principis patrocinium suscipere, quin potius Pontifici vectigales suos plectere, meditanti opem ferre. Actum præterea est de celebrando colloquio; quod ab utroque expetitum, cum Franciscus officiis et amplissimis sponsionibus augendæ Mediceæ domus eblandiri a Leone invadendi Neapolitani regni potestatem speraret : contra autem Leo illi obviam ire constituit, ut nempe blandis verbis regiam mentem a confundendo armis regno Neapolitano revocaret, superstite adhuc Ferdinando Hispaniarum rege, cui ob eximia officia Ecclesiæ præstita deesse non poterat; tum etiam, ut Francorum regis impetus a Christianis in Turcas averteret; id enim ipsum facere conatum infra videbimus.

27. *Leonis iter ad Bononiam et congressus cum Francisco.* — Creasse autem Leonem Viterbii in sacro senatu legatum Urbis Romæ cardinalem Vulterranum, refert Paris, atque inde in Etruriam contendisse : Florentiam die S. Andreæ sacro maxima pompa ingressum, sparsaque in populum munera fuisse. Observat etiam auctor, Florentinos portas urbis cardinibus suis officii et obsequii ergo divulsisse : « Ordinavi, inquit, quod vexillifer nullas claves civitatis offerret papæ sicut alii magistratus consueverunt; et hoc quia ipsi Florentini portas ad terram dejecerunt, et patefecerunt in totum ». Additque Pontificem duos legatos Apostolicos creasse Florentiæ prima Decembris die, qui in ditionis Ecclesiasticæ limite venientem Franciscum regem salutarent, mediumque honoris ergo exciperent : tum decrevisse ut quatuor præsules ad Parmam illi obvii occurrerent. Hos autem legatos fuisse Nicolaum Fliscum et Julium Medicem, ostendunt datæ ad Francorum regem litteræ [1] :

« Francisco Gallorum regi.

« Mandavimus Nicolao Flisco et Julio Medici cardinalibus legatis nostris ut tibi Bononiam ad nos venienti obviam proficiscerentur, teque nostro nomine exciperent, beneque tibi precarentur nostris verbis, et cum de lætitia, quam ex adventu tuo capimus, tum aliis de rebus te certiorem facerent : quæ ad te propterea scripsimus, ut et ipsis fidem haberes te alloquentibus, et scires magnæ curæ nobis esse dignitatem tuam. Dat. IV non. Decembris anno III. Florentia ».

28. Postridie ejus diei legatum Urbanum Dominicum Jacobatium particulam Dominicæ crucis ex Basilicæ S. Crucis sacrario ad se jussit [2] transmittere; cum eo munere Francorum regem ornare decrevisset.

« Dominico cardinali Jacobatio, legato Romæ relicto.

« Quoniam in hoc Francisci Gallorum regis ad nos adventu cupimus, ut is a nobis præclarum aliquod piumque munus habeat; volumus ut Sanctæ-Crucis Ecclesiam quæ in Jerusalem dicitur, caste atque persancte adeas, capiasque tantum de crucis Dominicæ trunculo, qui ibi

[1] Lib. XI. Ep. IX. — [2] Guicc. l. XII.

[1] Ext. apud Bemb. l. XI. Ep. X. — [2] Ibid. Ep. XI.

asservatur, quantum formæ causa hac membranula scriptum atque depictum conspicies : id ubi feceris, eam ligni partem bene obsignatam per celerem tabellarium ad nos mittito cum ejus facti testificatione tua manu scripta, quæ regi una cum ligno tradatur, etc. Datæ III non. Decembris anno III, de villa Cafagioli agri Florentini ». Pontificem eodem die Florentia iter intendisse Bononiam scribit Paris ; ibique per summam socordiam conopæum detritum ex tela et charta Eucharistiæ, Pontifici autem serico auroque intertextum paratum : at ex justa indignatione vile illud laceratum fuisse, ac Pontificem imperasse, ut pretiosum illud sacrosanctæ Eucharistiæ prætenderetur : « Papa, inquit, misit illud quod ex auro et serico erat ad honorandum corpus Christi, et ipse voluit esse sine baldachino ; in quo optime et humiliter fecit ».

29. Accessit deinde Bononiam IV idus Decembris Franciscus Gallorum rex : cujus ingressus postero die celebrati pompam, utque in sacro senatu regiam obedientiam Leoni ut summo Christi in terris vicario detulerit, describit idem Paris [1] episcopus Pisauriensis, idemque sacrorum rituum magister : « Die, inquit, Martis XI Decembris MDXV, de mane summo cardinales omnes viginti numero in palatio papæ intra cameram legati, quæ tunc erat inferius parata, congregati sunt, et collegialiter inde ad portam S. Felicis iverunt, et se extra illam in plano ad sinistram exeuntium firmarunt, ita ut senior versus esset ad regem venturum : et erant quidem omnes vestiti rubeis cappis hinc inde duas alas, ut mos est eorum, facientes. Ubi postquam modicum quieverunt, ecce rex in brevibus vestitus medius inter duos legatos adfuit; quem cardinalis S. Georgii episcopus Hostiensis nudo capite et similiter omnes alii adstantes cardinales cum eo semper nudo capite stans adversus regem similiter nudo capite stantem et sæpius orantem ut tam ipse cardinalis quam omnes cardinales cooperirent, verba fecit in Latino aperte clara et simplicia, sicut ego eum instruxeram de consensu regis nomine papæ et totius sacri senatus, congratulando de sospitate regis et felici adventu et optima voluntate adversus summum Pontificem et Sedem Apostolicam et sacrum senatum, qui dignatus fuerit personaliter venire et visitare : et commendabat illi Sedem Apostolicam et sacrum senatum, et nomine Pontificis offerebat omnia, quæ in facultatibus essent suæ sanctitati. Et rex semper etiam nudo capite stans respondit in vulgari suo Gallico, ut mihi quidem videbatur, satis apte et convenienter, se filium suæ sanctitatis et sanctæ Sedis Apostolicæ obsequentem amicum et filium appellans, cupidum omnium honorum et commodorum dominorum cardinalium, sicut patrum et fratrum suorum. Facta collocutione, omnes a primo ad ultimum cardinalem osculati sunt eum in facie fraterne : quos rex omnes intellexit a me ibi astante, et cognovit qui essent singuli nominatim : et tandem cardinales seniores præcesserunt et diaconi ultimum caput facientes, ut mos eorum est, ipsum regem in medio duxerunt, videlicet Sanseverinas et Ostiensis; duo autem legati tunc se ad partem vestierunt et in loco congruo incesserunt. Ordo autem venientium eorum, qui ex parte regis erant, nullus servabatur, sed ibant omnes, ut eis placebat; nam neminem eorum ego agnoscebam, infiniti enim erant barones et principes, nisi illos tres ego cognovi, de quibus supra dixi; quia rex eos mihi monstrari fecerat, ut honorari facerem eos ». Et infra : « Campanæ omnes civitatis, et inter eundum tubæ indesinenter infinitæ, et omne genus sonantium : populus infinitus processit, ut videret; et etiam papa in fenestris superioribus stetit et vidit, et postea modum meum et ordinem commendavit, quod omnia quiete et ordinate fecerim.

30. « Rex tandem ductus est a collegio ad cameras suas, quæ erant inferius, ubi solet vexillifer justitiæ commorari, et ibi festiviter dimissus est a collegio toto, præterquam a quatuor cardinalibus, videlicet duobus ultimis presbyteris et duobus ultimis diaconis, qui continue manserunt societatem regi facientes, et etiam prandentes simul cum eo in eadem mensa. Interea alii cardinales ascenderunt ad papam, et illico prandium fecerunt : quo facto, ego accessi de mandato papæ ad regem, et invitavi eum ad consistorium, qui libenter surrexit mox venturus ». Nonnullis de sex cardinalibus eum sociantibus, ac Leone Pontificio cultu in solio considente, deque turba quæ confluxerat interjectis, addit : « Præcedebat Sanseverinas : deinde ego simul et æqualis cum rege, quem nunquam dimisi semper eum per manum ducens; sic enim ipse volebat, nec me dimittere volebat. Itaque ter cum æquali ante papam in medio quadraturæ distantia genufleximus rex et ego, et ascendit ad osculum pedis, et ridens ac jubilans pedem ac manum et faciem osculatus est dicens aliqua pauca verba in vulgari Gallico, per quæ demonstrabat se lætissimum quod videret facie ad faciem Pontificem vicarium Christi Jesu Domini nostri, cujus se filium et servitorem se proferebat, deditissimumque ad omnia ejus mandata. Adversus quem etiam papa benignissime et humanissime respondit, omnia hæc in Deum transferens, et Deo omnia attribuens : et in veritate papa optime, ut sui moris est, semper bene loqui, tunc optime locutus est regi : post quorum mutuam, licet non multam, locutionem, rex qui a facie ad faciem Pontificis stabat, firmavit se in Pontificis dextera,

[1] Tom. IV, p. 141.

me indicante : et tunc ego vocavi reverendissimos dominos cardinales, ut ad solium venirent, si possent; et vix pauci venire potuerunt. Quibus ante Pontificem stantibus, cancellarius regis veste aurea longa indutus, et primo quidem genuflexus, per modum longæ et ordinatæ orationis obedientiam in forma præstitit nomine regis præsentis, qui primo voluit se detegere quando præcise verba obedientiæ recitabantur, sic enim ego eum instruxeram; sed papa inhibuit ne detegeretur, et sic continuo recooperuit. Et finito sermone rex approbavit cum humiliatione capitis et humerorum omne id quod dictum fuerat per cancellarium ejus; et papa elegantissime et commodissime respondit commendans multipliciter regiam fidem. Tum vocavi tres illos duces, qui venerunt ad osculum pedis, manus et oris : et papa eos benigne admisit. Rex interim cum Pontifice confabulabatur de ipsis principibus narrans eorum virtutes et conditiones. Post istos papa statuerat nullos alios admittere ad osculum pedis ne detineret regem; verum rex volebat hunc et illum, et Pontifici commendabat : sic usque quindecim vel viginti principes venerunt, quos omnes papa osculatus est ut priores illos tres; et tandem papa surrexit, et vix de solio, ac magis vix de aula exire potuit præ multitudine turbarum : et semper regem manu sua sinistra deducebat usquequo apud locum paramenti fuerit : ubi rege cum cardinalibus et episcopis dimisso exuit paramenta. Interim vero rex ad fenestram, quæ supra plateam respiciebat secessit; et papa mox ad eum accessit amicabiliter confabulans. Et quia timebam ne forte volens regem honorare manum suam quoquo modo ad biretum apponeret, sicut sæpius ac quasi semper faciebat Alexander cum rege Carolo, admonui ne id faceret, quia omnino caveret ne ipse Jesu Christi vicarius in publico aliquem actum reverentiæ adversus regem, nec etiam imperatorem quantumcumque coronatum exhiberet, prout non exhibuit in publico saltem quantum viderimus. Itaque facta consultatione papa licentiavit regem, quem collegium cardinalium etiam reduxit ad cameras suas ordine, quo a porta in urbem venerant ».

31. Certiorem eodem die fecit Leo [1] Francisci regis matrem de hujusmodi congressu, demissique obsequii sponsione solemni sibi vero Christi in terris vicario exhibita :

« Aloysiæ Francisci regis Gallorum matri.

« Quemadmodum ei, qui cum vult atque ubi vult spirat, sane placuit, Franciscus Gallorum rex filius tuus hodie Bononiam ad nos veniens clarum atque illustre nobis obsequii observantiæque munus præstitit, ea pietate et religione, ut libentissime illum amantissimeque obortis prope paterna lætitia lacrymis complecteremur; ageremusque Deo optimo maximo gratias, qui nobis filii sui vicarium in terris gerentibus, dederit, ut hujus reipublicæ majorem dignitate et auctoritate filium tantum regem, tantis opibus, tanta potentia præditum omnibus animi corporisque dotibus perornatum, florentem ætate, eidemque reipublicæ se tam pie conjungentem, addicentem submittentemque conspiceremus; valde enim confidimus fore, ut ea res universæ Christianæ reipublicæ maximam et utilitatem et gloriam pariat : quanquam hoc quidem nostrum tam mirificum gaudium, ea etiam lætitia est consecuta, quod cum illum postea privato in congressu haberemus, spem expectationemque, quam nobis primo aspectu atque intuitu, primisque illis habitis a se verbis excitavit, pleno religionis et prudentiæ sermone, suique in juvanda Christiana re atque populis, erecti propensique animi, deque nobis bene merendi cupidi ostensione etiam atque etiam auxit. Itaque has ad te quamprimum litteras dedimus, quibus nostram ex ejus adventu conceptam tecum lætitiam communicaremus, significaremusque tibi nulla eum ex parte, nulla ex re nobis non egregie, non ampliter, non cumulatissime satisfecisse ». Et infra : « Hortationes tuas ipsa ne intermittito, adolescentemque bene institutum, tibique in primis parentem in eodem Dei cultu et reipublicæ observantia, a qua sibi sperare omnia ornamenta potest, magis magisque in dies tuis præceptis tuisque monitis confirma et contine. Dat. III idus Decembris, anno III. Bononia ». Pergit Paris :

32. « Omnibus dispositis venimus ad Ecclesiam : et papa ex sua aula recessit paratus processionaliter : sed rex non ascendit; nam occurrit ei descendenti de scalis; et ante papam medius inter duos episcopos cardinales incessit : quem duo assistentes et diaconus Evangelii sequebantur : collaterales ejus erant cancellarius ejus et multi barones aureis in vestibus omnes induti : nobiles et barones infiniti Galli partim jam in Ecclesia erant, partim præcedebant, partimque subsequebantur, et collaterales tam Pontificis quam regis erant ». Et infra : « Ab altaris gradibus ad sedem paramentorum eunte Pontifice rex sustulit caudam, me eidem porrigente; de quo illico advertentem feci Pontificem : et papa ad regem convertens oravit ut dimitteret; sed rex benigne perseveravit, asserens se vicario Domini nostri Jesu Christi libenter servire, etiam in minoribus : et sic usque ad sedem sustulit, cui in fine papa benedixit. Rex sedente Pontifice etiam sedit super faldistorio parato ad dexteram papæ ». Paucis interjectis addit auctor : « Admonui regem, quoties Pontifex aliquid sacrum dicturus aut facturus surgeret, etiam ipse rex surgere vellet : quod benigne

[1] Apud Bemb. l. XI. Ep. XII.

semper fecit. Eumdem papam a sede paramentorum ad altare rex præcessit, et super cussino in eodem latere strato rex transversalis genuflexit : quando papa fecit confessionem, rex respondit eidem ad longum : quando papa similiter ad solium ivit, etiam rex præcessit, et stetit apud faldistorium suum, quod posui inter faldistorium episcopi Ostiensis et sedile episcoporum : sic quasi erat in medio hinc inde : et stetit cum stante Pontifice et sedit cum eodem sedente ». Et infra : « Reverso ad altare Pontifice, quia ipse Pontifex ibi stabat, etiam rex, quantumlibet faldistorium suum apud se haberet, tamen sedere non voluit, sed stetit », et infra, « et habuit incensum post episcopum cardinalem. Levato autem Sacramento, cum omnes præsertim prælati nostri surgerent, ipse surgere noluit, sed devotissime ambobus genibus terræ innixis, et manibus ante suam faciem conjunctis mansit. Pontifex data pace episcopo cardinali assistenti, etiam dedit regi primo, demum duobus diaconis assistentibus, et ad suam genuflexionem rediit. Similiter dum Sacramentum ad solium Pontificis portaretur ibidemque esset, semper rex sic, ut supra, devotus genuflexus perstitit. Post suam et diaconi ac subdiaconi communionem, Pontifex petiit a rege an vellet communicare : et rex gratias egit, quia non erat in voluntate ; sed audiverat quod aliqui principes de suis id summo desiderio optarent. Papa libenter obtulit : unde factæ sunt cerimoniæ in tali casu necessariæ et consuetæ, et papa communicavit circa quadraginta ; nam cum essent solum hostiæ triginta, papa videns multos remanere ibi absque communione fregit circa decem hostias, et sic satisfecit eisdem, et nisi rex providisset, tantus concursus suorum accurrisset, ut quasi papam attrivissent præ voluntate communicandi ; sed, ut dixi, rex assurgens eos compescuit, et multos amovit non ita nobiles nobilissimis mixtos.

33. « Hic unum addere libet, quod etsi jocosum fuerit tamen non omittendum, videlicet ex his, qui communicare volebant et non potuerunt, ut dixi, unus baro ad Pontificem exclamavit dicens in suo vulgari Gallico, quod ex quo non potuit communicare de manu papæ, et desiderabat, saltem volebat papæ confiteri et cum non posset propius accedere sic, ut in aure Pontificis posset peccatum suum confiteri, alte dixit, se confiteri quod contra papam Julium quantum potuisset etiam malo animo hostiliter præliatus esset, et suas censuras non curasset. Quod rex audiens subdidit, et se quoque in eo peccato fuisse et esse. Post regem multi barones idem dixerunt, et veniam petierunt : adversus quos omnes papa apertam manum proferens benedixit et absolvit. Quo facto dixit rex : Pater sancte, non miremini si omnes isti sunt inimici papæ Julii, quia ipse etiam fuit maximus inimicus noster, et non cognovimus nostro sæculo terribiliorem hostem in bellis quam papam Julium, qui in veritate fuit prudentissimus capitaneus, et melius fuisset imperator exercitus quam papa Romanus ». Debuerat potius Franciscus rex inconsulta damnare consilia Ludovici XII, qui pacem cum Julio initam violarat, conflarat schisma ditionemque Ecclesiasticam cum extremo rerum Gallicarum exitio invadere pertentarat.

34. « Hoc facto papa communicavit, cui aquam rex stans ministravit : ego dixi prius papæ an placeret, quod id fieret ; et rex audiens non permisit me Pontificem de hoc interrogare. Itaque barones duo regii cum nostris ministris de credentia attulerunt bacilia cum mantilibus, et absque eo quod rex faceret probam aquæ, cujus ego prægustationem dedi architriclino papali, extendimus mappam ad spatulas regis, et dedimus bacilia in manibus, et papa continue laudans devotionem regis lavit : et demum gratias egit ei. Primum aquam dedimus duci de Alanzon, secundam duci Aurelianensi, tertiam duci Borbone, et quartam regi : et dicti tres duces sederunt in banco diaconorum cardinalium post omnes cardinales sic petentes ex gratia regis. Quando corpus Christi portatum fuit ab altari ad solium, feci quod quatuor funalia per duos acolytos anteferrentur ; et similiter quando sanguis ». Interjectis nonnullis, ut rex die proximo sepulchrum S. Dominici pie lustraverit, ac laborantes strumis vetere ritu contrectarit regia manu, ut divino beneficio liberarentur, addit :

35. « Die Veneris XIV Decembris fuit consistorium secretum, in quo ad preces regis unicus cardinalis creatus et publicatus est, ac de toto expeditus cum titulo et aperitione oris, et annulo ; fuit reverendissimus dominus Adrianus episcopus Constantiensis frater magni magistri (scilicet Rhodiorum equitum) » : addit paulo post auctor : « Ego reduxi ad mentem suæ Sanctitatis illud, quod sub Julio statutum fuerat, videlicet quod isti prælati Galli, qui sic ad preces regum repente fiunt cardinales, quasi nesciunt quid sit ipsa dignitas cardinalatus quam acquirunt, et solum tenentur regi ut intercessori, non Pontifici ut factori ; propterea si papa unum eis imponat et rex aliud, magis regi quam Pontifici obediunt, etiam ubi agitur de honore et statu Sedis Apostolicæ : propterea statuit sanctæ memoriæ Julius, quod tales promovendi omnino debeant præstare juramentum fidelitatis, quod alioquin legunt et præstant novi cardinales in manibus commissariorum in partibus, quando datur eis capellum ». Hujus sacramenti formula a nobis superius indicata est, quam etiam a Joanne cardinale Melensi nuncupatam Leonis Brevia [1] ostendunt.

[1] Lib. brev. p. 219.

36. De Hadriano purpureo galero in Bononiensi colloquio donato meminit Ferronius [1], deque pactis fœderibus ait datum Pontifici, ut Pragmatica Sanctio novis conventionibus in ejus locum substitutis aboleretur, non sine Gallicarum Ecclesiarum academiarumque intercessione ac provocatione. Occultiora etiam fœdera Julii cardinalis opera inita, Carolus Cæsar postea objecit Francisco regi, eumque de dividendis Italiæ plurimis principatibus urbibusque, ac Siciliæ regno egisse ferunt : regi Pontificem muneris insignis loco particulam Dominicæ crucis inclusam, nempe aurea cruce gemmis quindecim pretiosissimis exornata, tradidisse : Parmam et Placentiam veluti vetus Mediolanensium principum patrimonium regi reddidisse : actum etiam de bello Turcis inferendo, imperiique Constantinopolitani insulas a Pontifice regi delatas ; sed Franciscum Antonii Gratiani juris præfecti et aliorum usum consilio eas tempsisse : Hyppolytum cardinalem Estensem Alfonsi ducis Ferrariæ fratrem suasisse, dum vires erant integræ, studia exterorum parata, regnum Neapolitanum Franciscus invaderet, sed domesticum otium Gallum domum revocasse : quibus consentanea refert Guicciardinus [2], additque Pontificem Francisco esse pollicitum Ecclesiasticas vires ad Neapolitanum regnum Gallicæ coronæ adjungendum, si Ferdinandum Hispaniarum regem e vita decedere contingeret : petenti veniam pro duce Urbinate, qui a Pontificio imperio desciverat, regemque concitare in Pontificem annisus fuerat, repulsam dedisse, ne majestas Apostolica obsolesceret, utque eum principatum in suos transfunderet ; Ægidium Augustinianorum magistrum communi cum rege consilio ad Maximilianum Cæsarem legatum decrevisse, ut pacem cum Venetis redintegraret iis legibus, ut Brixiam ac Veronam, accepta ab iis ingenti auri vi restitueret : extantque de Ægidio, viro doctrinæ et sacræ eloquentiæ laude florentissimo, postea cardinale, commendatitiæ litteræ ad Matthæum cardinalem Curiensem [3] Cæsareorum consiliorum moderatorem, tum ad Maximilianum datæ, in quibus [4] hæc habet : « Ægidium Ordinis Augustinianorum eremitarum magistrum, nostrum ad te legatum mittimus, ut tecum non sane pauca utriusque nostrum, ad munus, officium, dignitatem, reique publicæ Christianæ utilitatem magnopere spectantia communicet nostris verbis, apud teque sit, quoad illa tractabuntur, etc. Datum idib. Decembris anno III. Bononia ».

37. *Excitatur Lusitanus ad vertenda in Turcas arma.* — Optabat Pontifex una cum piis omnibus, ut Christianorum arma adversus Turcas verterentur ; eamque maxime ob causam bellum Cæsarem inter ac Venetos gestum sedare conabatur : cumque Francorum regem industria sua a bello Neapolitano avocasse, ac potius ad Turcicum suscipiendum Apostolicis adhortatibus sibi animasse videretur, Emmanuelem Lusitaniæ regem ob Africanos et Indicos triumphos clarissimum, de suo cum Francisco rege fœdere, deque egregii pro religione proferenda studii ab illo edita significatione certiorem fecit [1] ; hortatusque est ut arma ad tellurem redemptionis nostræ mysteriis consecratam recuperandam cum Gallo et Sede Apostolica conjungeret.

38. « Regi Lusitaniæ.

« Te hortamur, abs teque etiam atque etiam petimus, quando imminere nostris cervicibus Turcarum regem acerrimum atque bellicosissimum vides, te ut nobiscum hoc ad bellum pares, ut rejectis quidem reliquis consiliis tuis omnibus nihil cogites, nisi hoc quod dixi, unum quod quidem maxime omnium cogitandum, aggrediendum explicandumque est : spero enim in ipso, cujus causam agimus, Deo, si ad nostram regisque Gallorum copulatam voluntatem, tuam etiam voluntatem, tuam prudentiam, auctoritatem, tuas opes alacri magnoque animo adjunxeris, fore, ut quæ alii omnes multorum sæculorum reges vix optare ausi sunt, ea nos summa cum Christianæ reipublicæ tuaque in primis laude celeriter atque facillime consequamur : nullus enim reliquorum Christianorum regum atque principum erit, modo vere Christianus sit, qui, cum nos ad id conjunctos animatosque viderit, non se etiam comparet ad bene de Christiano nomine pro virili parte, communi in re atque causa promerendum, quemadmodum omnibus his de rebus cum legato tuo sumus locuti. Accinge itaque te cum Dei nomine ad rem cogitationemque tam præclaram suscipiendam, et Domino, qui tibi tantum regnorum dedit, eorumdem regnorum opes prome, ut recuperare amissa turpiter a majoribus nostris ea, in quibus ipse nasci versarique inter mortales, demum etiam pro salute nostra obire mortem voluit, loca Terramque plane Sanctam possimus, etc. Dat. XIX kal. Januarii MDXV, anno III. Bononia ».

39. *Franciscus in Galliam redit, Florentiam Leo, ægre ferens pactum armis extortum.* — Postridie Fransciscum regem Bononia discessisse, Mediolanum reversurum ; Pontificem vero deinde Florentiam repetiisse, ac vigesima secunda Septembris (Decembris) die, eam ingressum refert Paris de Grassis, additque in natalitiorum Domini celebritate, vexilliferum Florentinum Pontificiis precibus sacrato ense donasse : ex qua urbe datæ V kal. Januarii extant Leonis lit-

[1] Ferron. l. v. in Franc. I. — [2] Guicc. l. XXII. — [3] Ext. apud Bemb. l. XI. Ep. XIV. — [4] Ibid. Ep. XIII.

[1] Ext. apud Bemb. l. XI. Ep. XVII.

teræ ad Helvetios fœderis grissii, ut vocant, quibus ipsos hortatus est[1], ut ab invadenda Francorum regis ditione sibi temperarent; eam enim impressionem hostilem ob recentem cum eo factum fœdus adeo se graviter laturum, ac si in Apostolicam Sedem arma sumpsissent. Consignatæ sunt eæ litteræ hac temporis nota : « Datum V kal. Januarii MDXV, anno III. Florentia ».

Sollicitabantur porro Helvetii[2] a Maximiliano Romanorum, Ferdinando Hispaniæ, et Henrico Angliæ regibus, ut in Gallum incurrerent; quare Franciscus rex, ne novi in Galliis motus ab æmulis excitarentur, relictis in Insubria fortissimis præsidiis trans Alpes rediit, plurimosque auro promissisque ingentibus stipendiis Helvetiorum partem maximam ad Gallicam amicitiam colendam adduxit.

40. Hactenus de Pontificio cum Francorum rege fœdere, quod armorum terrore extortum fuit : ex cujus formulis Franciscus Parmam ac Placentiam Romanæ Ecclesiæ ademit; quod Leonem ægre passum esse, doloremque alto pressisse animo ferunt; et jure quidem merito, cum ipsum in primo belli ardore publico Diplomate professum viderimus, se Parmam ac Placentiam, quæ vacuo sacrosancto solio post Julii II obitum amissæ fuerant, et a se recuperatæ, summa contentione defensurum, et censurarum pœnas iis, qui ipsas Ecclesiæ bello dolove eripere pertentarent, imposuisse. Affecerat etiam superiori anno earum urbium cives conflandæ monetæ jure Leo, ut eò magis sibi devinctos in tuenda Ecclesiæ dignitate teneret : « Vobis, inquit, ut nummos aureos, argenteos, æreos, cum hujuscemodi litteris : *Leonis X Pontificis maximi munus;* ab alio vero latere, cum vestris insigniis, in ista civitate cudere, eosque ubique locorum asportare et pro justo pretio expendere possitis, tenore præsentium licentiam et facultatem concedimus, etc. Datum Romæ VIII Martii anno MDXIV ». Permolestum etiam fuisse Leoni aiunt[3] esse obstrictum ad Mutinam Regiumque parta a Julio II restituenda Ferrariæ duci, refusis ab eodem duce quadraginta aureorum millibus, quæ Romana Ecclesia Cæsari, empta ab eo Mutina, numerasset : atque hanc pactionem a Pontifice variis obtrusis difficultatibus minime completam. Ex his vero refellas eos, qui Leonem ut Francisci regis amplitudini iniquum perstringunt, cum Franciscus re ipsa de Romana Ecclesia male meritus fuerit, a qua prædictas urbes extorserit : amplissimas vero ditiones a Turca repetendas illi a Leone delatas malesano politicorum consilio repudiaverit.

41. *Sollicitatus Polonus ad jungendas cum Hungaro vires, imprimis cum pollicitus sit Persa se eis auxiliaturum.* — Conceperat vero Selimus Turcarum imperator sævissima exscindendæ Christianæ religionis, subjiciendique suæ tyrannidi totius orbis consilia : sed illius ambitioni obstabat Sophi, qui tuendi Persici imperii percupidus, ad jungendam cum Christianis Occidentalibus armorum societatem inclinabat : itaque cum Turca in Hungariam primos impetus effundere meditaretur, ut ea debellata in Germaniam Italiamve irrumperet, Leo Bohemiæ et Hungariæ regi subsidiarium aurum transmisit, ut copias adversus Turcicos impetus contraheret : tum Poloniæ regem sollicitavit ut arma cum Gallo, Germano, Bohemo et Hungaro in Turcas conjungeret, ac de Selimi Turcarum tyranni consiliis opportunaque educendæ in eum, juncto Christianis fœdere mutuo devinctis Persarum rege, expeditionis occasione, certiorem hisce litteris[1] fecit :

« Charissimo in Christo filio Sigismundo Poloniæ, etc. regi illustri.

« Scribis subsidium nostrum pecuniarum ad charissimum in Christo filium nostrum Bohemiæ tum Hungariæ regem illustrem pro regni sui relevatione atque tutela missarum gratum tibi admodum fuisse : fecimus profecto libenter quod potuimus, ac paterna pietate miserati populos miseraque loca illa Hungarica, quæ tanquam propugnaculum et antemurale firmissimum Christianorum, Turcarum finibus sunt exposita, eorum conservationi sollicite intendimus, ac mente sedula considerantes quanti propterea universæ reipublicæ Christianæ sint momenti, quantum denique ab hominibus fidelibus non abs re sint æstimanda manutenenda, non parva pro eorumdem populorum et locorum imo totius Christianitatis defensione cura tenemur; nec minori etiam erga majestatem tuam regnique tui infidelium inquietationibus sæpius vexati propagationem atque ampliationem studio afficimur. Et certe generosi atque invicti animi tui magnitudinem ac contra eosdem infideles, divino tibi assistente auxilio, fortitudinem et strenuitatem tuam libentissime atque jucundissime intelligimus, et quibus possumus ad Deum precibus adjuvamus, summisque ac meritis laudibus plurimum commendamus et efferimus, crebras etiam pro te tuaque salute, prosperioribus felicioribusque contra inimicos fidei successibus ab aliis fieri jubemus. Ad hæc maxima affecti fuimus lætitia, cum intelleximus ex tuæ majestatis litteris, et etiam dilecti filii cardinalis Strigoniensis legati nostri jamdiu studiose plenisque affectibus, concupivimus fraternas majestates vestras concordiam, amicitiam, proficuam affinitatem ac demum confœderationem cum charissimo filio nostro Maximiliano imperatore electo inivisse, ea præcipue animorum conjunctione et voluntate, ut sancta,

[1] Ext. apud Bemb. l. XI. Ep. XVIII. — [2] Masson. in Franc. I. — [3] Guicc. l. XII.

[1] Leo. X. l. I. brev. p. 85.

salutifera ac pernecessaria contra infideles et præsertim Turcas expeditio paribus animis, concordibusque armis ac conjunctis viribus, Deo auspice, confici possit : qua quidem re, nil menti et cogitationi nostræ tenacius inhæret, nil denique majori ardentiorique voto concupiscimus ; et propterea, quantum cum Deo possumus, egimus jamdiu cum regibus et principibus Christianis frequentibus et litteris et nuntiis nostris, et adhuc incessanter agere non desinimus, ut privatis odiis omissis eliminatisque discordiis, pacem dulcissimam desiderabilemque amplectantur, ac causam communem non aspernantes, contra hostes fidei eorum indignatio atque armorum impetus convertatur.

42. « Et forte pacis hujusmodi inferendæ aliqua nunc spes offerri posset ; nam postquam permissione divina factum in dubium revocatur, ut Christianissimus in Christo filius noster Francorum rex illustris Mediolani dominio sine Christiani sanguinis effusione sit potitus, concordia atque unio inter Christianos principes, si finibus tantum suis contentus esse voluerit facile subsequi sperabitur ; præsertim cum vos etiam oratores vestros destinare velitis : quod ut fiat pro debito officii nostri partes nostras ex animo interponimus, nihilque ad suadendam et suscipiendam pacem et concordiam hujusmodi prætermittimus, idemque imprimis majestas tua cæterique potentatus facere debent, prout vos jam fecisse intelleximus, oratores vestros ad hæc jam designasse ad regem Franciæ delegandos hac præsertim oblata temporis opportunitate : quippe ex magni magistri Rhodi litteris nuper admoniti fuimus, Persarum regem Sophum, concepto jamdiu in Turcarum tyrannum odio, nuntium ad eum destinasse, quo Christianos omnes et reges et principes summo studio incitaret ad arma contra eumdem Turchum ex partibus nostris viriliter atque animose capienda : quod si nos ad hæc similiter paratos atque ordinatos intellexerit, pollicetur sponte ex partibus item suis illum infestis armis adorturum, ac oppida omnia, quæ Christianorum quondam fuerant, Christianis ipsis munienda ac possidenda assignaturum. Omnes itaque certatim conari deberent, ut talis ac tanta profutura occasio ex manibus nostris non labatur. Superest postremo, ut majestati tuæ, quæ prior ad nos de omnibus hujusmodi scripsit, prius etiam sibi pro hujusmodi contracta affinitate concordiaque et amicitia inter Cæsarem fraternasque majestates vestras innovata ac confirmata plurimum gratulemur. Sit igitur conjunctio ista non minus animorum quam sanguinis ; sit ad laudem et gloriam divinæ majestatis, fideique Catholicæ exaltationem, ac totius reipublicæ Christianæ tranquillitatem et amplitudinem : sit cum benedictione Apostolorum, prophetarum, patriarcharum ac sanctorum omnium : sit ad decus perpetuamque felicitatem regiarum majestatum vestrarum, earumque ac successorum suorum regnorumque suorum propagationem. Sit denique via, modus et initium ad sanctam Christi fidelium unitatem conficiendam omniumque hostium nostrorum furorem et rabiem compescendam et exterminandam : quod sancti Spiritus gratia, bonorum operum artifex et effectrix, cordibus Christianorum principum inspirare dignetur. Dat. Romæ vi Septembris MDXV, anno III ».

43. *Celeberrimus Viennæ regum conventus, in quo pacis conditiones firmantur et controversiis finis imponitur.* — Celebrant [1] historici oratores ac poetæ prædictos opera Pontificis conventus Viennæ habitos ; quibus una cum Cæsare tres reges Sigismundus Poloniæ, Ludovicus Bohemiæ, Wladislaus Hungariæ, Thomas Strigoniensis cardinalis legatus Apostolicus, cui sacerdotem argenteam crucem prætulisse narrat Cuspinianus, Matthæus cardinalis Gurcensis Cæsareorum consiliorum moderator, Laurentius Feltriensis præsul, Pontificius apud Maximilianum internuntius, tum Hispaniæ Angliæque regum et aliorum principum oratores, præter reginas, episcopos et principes alios interfuerunt. Coactos hosce nobilissimos cœtus medio Julio ad eum finem, ut pax in universo Christiano imperio redintegraretur, memorat Joannes Dantiscus in poemate, additque eorum auctorem fuisse Thomam Strigoniensem legatum Apostolicum, qui rempublicam Christianam superioribus dissidiis intestinis laniatam restituere atque infideles perdomare annitebatur.

44. Plurima in eo senatu regum agitata sunt de sacra in Turcas conficienda expeditione, de qua Poloniæ, Bohemiæ et Hungariæ regum oratores primis diebus suasorias conciones habuerunt ; deinde Maximilianus Cæsar professus est, se illam semper meditatum, sed a Gallis regibus distractum fuisse ; cujus Latinam orationem historiæ suæ inseruit Richardus Bartholinus [2] : « Cum, inquit, Cæsar ad reges concionem habiturus esset : cum in loco quisque suo (aderant enim Strigoniensis Gurcensisque pontifices Hispaniarumque regis oratores), consedisset, ita exorsus est :

« Tam diuturnæ moræ, qua adventum meum expectavistis, serenissimi reges, etsi per reverendissimum Gurcensem oratoresque nostros satis excusatum me esse arbitror, tamen ut de me etiam intelligatis, curæ, quæ in dies nobis ac imperio nostro emersere obstiterunt, quominus communi nostro conveniendi desiderio satisfecerim : tamen nihil a me unquam prætermissum est, ut quam citius possemus optatum

[1] Richard. Barthol. 1 et 2. Cuspin. in Diar. Hodeporic. Matthæi card. Gurc. to. II. rer. Germ. ex edit. Freheri Jodoc. in Sig. Paul. Lang. in Chron. Citiz. Jo. Dantize in poem. Surius in Comment. — [2] Barthol. in Hodeporico l. II.

hunc conventum nostrum, quem Christianæ reipublicæ saluberrimum speramus fore, pertineremus : idque cum Dei optimi maximi auspicio ex sententia consecuti simus, reliquum est, ut hæc nostra affinitas amicitiaque perpetuo ad nostram communemque omnium utilitatem conservetur; ut non solum in Septentrione ubique pacem nos peperisse videamur, sed etiam ut conjunctis viribus contra perfidos Turcas, (qua de re satis accurate oratores vestri pridie disputaverunt) expeditionem feliciter sumamus. Quam ego quantum ab ineunte ætate semper desideraverim, testis animi mei atque voluntatis reverendissimus Strigoniensis erit, qui cum apud me (jam vigesimus secundus annus agitur) orator esset, bellum contra Turcas suscipiendum persuaderet, quam avidus hujusce expeditionis semper fuerim, facile percipere potuit : verum et intestinis et finitimis bellis lacessitus, quominus quod summopere optabam exequerer, obstitit : nam Ludovico XI Gallorum rege regnante, item Carolo VIII ac Ludovico XII, quæ gesta mecum bella sint intellexistis : nuper autem, cum ingentibus copiis Franciscus I Gallorum rex in Italiam irrumpere tentet, deesse non possum, quin jure imperii suppetias Italis feram, qui semper a majoribus nostris et a nobis pro virili et defensi et aucti sunt; et jam Helvetiorum peditum, qui nobis fœdere juncti sunt, duodecim millia, quæ in armis esse mandamus, fauces Alpium, ut Gallorum transitum prohibeant occupaverunt, ducisque Mediolani copiis nostris, quas in Italia tamdiu contra Venetos habemus, conjungi jussimus : quamobrem si Galli Alpes superabunt, quod non sine parva suorum militum internecione facturos credimus, novis iterum bellis in Italia impeditos transivisse aliquando pœniteat. Hæc igitur, etsi nos ac desiderium nostrum in præsentiarum impediant, tamen, si contigerit, ut vel bello vel pace res feliciter transigantur (speramus autem Pontificis regisque Catholici persuasione alterum omnino fore) æterna invicem pace conjuncti, felicissimam hanc in Turcas expeditionem faciemus : atque ne res absentia nostra frigescere quodammodo videatur, rogatos vos velim, ut aliqui ad hoc negotium tractandum perficiendumque deputentur, ut cum primum idonea tempora offerentur, quod et vos efflagitare videmini et nos summopere cupimus, pro gloria incrementoque nominis Christiani exequamur ». Subdit Bartholinus : « Cæsar igitur cum ornate aculeque in hanc sententiam disputavisset, Strigoniensis regum mandato respondit ; qui postquam Cæsaris tempora excusavit, se testem etiam esse dixit, Cæsarem nunquam ad bellum in Turcas inferendum requisitum fuisse, quin semper paratissimus (nisi finitima et intestina bella impedivissent) inventus fuerit : tum quod aliqui ad hoc interim eligerentur, probavit. Sic quoque Gurcensis, addito etiam in rei commendationem (ut suus est mos) verborum cultu, in eamdem ivit sententiam; ita dies orando disputandoque finitus est ».

45. Laudavit XI kal. Augusti hoc regum fœdus luculenta panegyri idem auctor, spesque ingentes ex felici hujusmodi conjunctione Christianæ reipublicæ magno splendore affusas proponens, reges his verbis compellavit : « Quid tam necessarium fuerat? quid expetendum magis, quam ut labantibus pæne Christianarum gentium rebus vos, qui Dii in terris habiti estis, communi omnium utilitati consuleretis? instarque numinum cœlestium curam totius orbis susciperetis? O auspicatissimos dies, o felicissima tempora, o sæculum aureum, in quo tam necessarium et vobis, serenissimi reges, et toti orbi terrarum Concilium celebratum est ! Video enim (nec profecto fallor) simultates non modo odiaque (si qua prius intercesserant) peritura; sed etiam tam arctis vinculis saluberrimum amicitiæ fœdus oriturum, ut Christiani quid in posterum timere possint non plane videam; quandoquidem gentes impiæ, ac perfidum Turcarum genus, quique nostræ adversantur religioni, cum tanti imperatoris, tot invictissimorum regum societatem affinitatesque intellexerint, ut sibi suisque ipsorum regnis timeant, necesse erit, cum prius multo liberius quam dici possit (ut sæpe intelleximus et experti sumus) cum maxima Christianorum clade atque internecione (quid meminisse piget?) in nostras eruperint sedes, prædas abegerint, tantaque immanitate usi ferantur, ut ne infantibus quidem parsum fuerit, idque tum in primis ausi sunt, cum principes nostros, quorum tuendi nos provincia est, et odiis et bellis inter se implicatos intelligerent. Neque enim ut eorumdem discordiis a Turcis Byzantium captum fuerit repetendum est : non ut florentissimum totius Græciæ eversum imperium, impositumque tot provinciis jugum; sed recentioribus insistendum rebus est, ut hunc conventum necessarium fuisse omnes intelligant.

46. « Litteræ siquidem ad tuam majestatem, sacratissime Cæsar, allatæ fuerunt; quibus significabatur Selymum Turcarum imperatorem post fratres nepotesque strangulatos, cum totius orbis imperium animo proponeret, expeditionem in Italos parare cœpisse, ratum (ut litterarum verbis utatur) iis subjugatis, reliquum quod destinaverat facile perfici posse. Itaque ingenti navium classe parata, congregatis undique militibus commeatibusque ad maritimas urbes dispositis, transitum ad Italos meditabatur : quod ut tutius securiusque efficere posset, tecum, serenissime Wladislae, pacem firmavit; atque id ipsum, quod cogitaverat, jam perfecisset, nisi a Sopho Persarum imperatore apud

Araxem fluvium cum ingenti exercitus cæde profligatus fuisset ». Vicisse primum multo suorum cruore, Taurisiumque cepisse dictum est : at postea cæsis Turcicis præsidiis se in Cappadociam recepisse diximus; ex qua postea irrupisse in Aladoli regnum visuri sumus. « Tanto enim animosiores ad bellum in Christianos suscipiendum Turcas fuisse conjicio, quanto majoribus odiis (ut retuli) principes nostri detineri videbantur : quid si littoribus Italiæ cum quinquaginta millibus equitum appulissent? qui milites describi, unde copiæ ex Italia, quæ diutinis bellis jam viribus exhausta est, ad tam immanes impetus repellendos parari poterant? atqui tu, augustissime Cæsar (nam tua Italia est, per te defendi debet) tandem succurrisses, triumphumque reportasses. Sed per Deum immortalem (libere fari liceat mihi) obsecro, quot prius cæsos, quot depopulatas regiones, quot oppida devastata fuisse putandum est quam Itali tuas, longe enim abes, suppetias sensissent.

47. « Quapropter, Deo magno volente, auguror, qui sacræ religioni nostræ nunquam defuit, actum esse, ut et reges Orientis mutuis se bellis debilitarent, et vobis ad concordiam pacemque ineundam tempus suppeterent : quæ cum primum ab externis hostibus intellecta fuerint, non solum nostra non lacessent, sed etiam, ne suis quidem limitibus tutos esse posse arbitrabuntur. Idcirco hic conventus, ut necessarius, ita et utilissimus, ut ad hanc quoque partem descendamus, videri poterit : si enim proprium cujusque commodum prosequi volumus; quid hoc utilius unquam cogitari potuerit, quid salubrius nescio, cum regna non modo armis comparari, sed etiam amicitiis fulciri debeant? quæ cum veræ sunt, firmissimum stabilimentum afferunt; contra autem maximo sæpe exitio fuisse manifestum est : qua de re exempla et apud Romanos et apud externos, ne de vobis loquar, quamplurima referri possunt. Quare hæc societas, et ab aliis, potissimum vero a vobis, augustissime Cæsar, serenissimi reges, ut diu expetita, ita perpetuo conservanda est; nam quemadmodum imperiis conjuncti estis, ita et societate et amicitia conjuncti ut perpetuo sitis utilissimum erit. Germania siquidem Sarmatiæ citra ultraque Vistulam fluvium jungitur ab ea. Ita Pannones Carpathiis montibus, quos et Sarmaticos dicunt, separantur, qui quidem hanc provinciam, in qua sumus, incolunt, mutuoque commercia agitant : quorum ergo vestra hæc imperia interlimentum dividit? ubi alter in alterius subsidium et parare simul et transmittere copias potest? quamobrem hujusce fœderis felicissimæque affinitatis vinculum non solum vobis utile erit, sed posteris quoque et regnis illis pacatissima sceptra, quo nihil prius aut antiquius optari potest, excipient ». Et infra :

48. « Mihi quoque quanta regnorum vestrorum amplitudo, quantaque eorumdem potentia sit, et in iisdem, quam impavidi ad vulnera gignantur animi, dicendum esset, nisi tu, sacratissime Cæsar, invictissimi reges, verius vos, quam ut per me recitari possit, sciretis. Sed, ut brevi omnibus innotescat; omnia vestra imperia ab occasu ad ortum, si a Belgis Pontum usque auspicemur, decies centenis sexcentis millibus passuum fere protenduntur; latitudine autem ab Hadriatico sinu Germanicum usque Oceanum, septies centena quinquaginta millia passuum continent, quæ ut ampla, ita et innumerarum gentium ac populorum altricia sunt, tantique animi atque roboris in iis aluntur viri, ut antiqui et recentiores sine Septentrionalibus legionibus nihil unquam vinci potuisse, nihil perfici sæpissime cognoverint ». Et infra : « Proinde, augustissime Cæsar, serenissimi reges, in hoc sacro conventu, qui quam necessarius et quam utilis reipublicæ futurus sit intellexistis : hoc agite; quandoquidem vos neque prudentia, neque virtute, rerumque gestarum gloria, quando nec regnorum potentia, gentiumque bellicosarum multitudine a quoquam superamini : hoc, inquam, agite : ut perpetua copulati, ut occœpistis, benevolentia, non vestra modo imperia conservandi cura sit, Orientaleque sceptrum a crudelissimis Turcis reposcendi, sed etiam tum gloriæ, tum augendæ Christianæ reipublicæ gratia ultra Armenias, Araxemque, ultra Garamantas et Indos inferendi signa flagret cupido. Quis vestræ resistet magnitudini? quis vestras vires non reformidabit, cum omnes tum bellicis virtutibus, tum regnorum potentia, militumque fortitudine cunctos facile superetis imperatores; cum vos non alieno auxilio, sed propriis freti viribus crebros externarum gentium triumphos reportabitis? Nunc autem cum Dei optimi maximi nutu conjunctæ vires imperiaque jam fausto affinitatis vinculo connexa sint; obsecro vos (ut vobiscum jam loquar, reverendissimi cardinales) quantum salutis quietisve Christianæ reipublicæ allatura putatis ? quare etsi omnibus tum Germaniæ Pannoniæque, tum Sarmatiæ principibus, si omnibus, inquam, qui adsunt pientissimis præsulibus, vobis autem potissimum, Christianus orbis debere fatetur, qui tam vigili cura, studio, labore, ea pertractaveritis, quæ ad ornamentum gloriamque Christiani nominis perpetuo futura videantur : quibus non solum communem omnium fortunam extulistis, sed etiam cum Leone Pontifice maximo non vulgarem inistis gratiam, quippe qui nihil aliud cogitat, nisi tranquillum Catholicæ fidei statum facere, principesque nostros ita concordes fore optat, ut vigilantius solertiusque nihil hactenus, quam ut pacem benevolentiamque mutuo amplecterentur sollicitaverit, etc. »

49. Confirmatum est [1] hoc regum fœdus affinitatibus arctissimis, nimirum Maria Cæsaris nepte Ludovico regi Bohemiæ connubio juncta, et Anna illius sorore alteri Cæsareorum nepotum Carolo vel Ferdinando, quos amplissimorum regnorum certa manebat spes, vel si illi recusarent, ipsi Maximiliano desponsa. Tum ad perficienda quæ agitata fuerant, ventum est in alia colloquia ; ac Thomam Strigoniensem cardinalem Apostolicæ Sedis legatum ita exorsum refert Bartholinus [2] : « Sacratissime Cæsar, serenissimi reges. Felicissimus tandem dies advenit, in quo inter nos perpetuum fœdus immortalisque amicitia confirmaretur : itaque quod faustum et felix sit vobis regnisque vestris et Christianæ reipublicæ profuturum, si pax fœdusque, ut inter vos tractata sunt, placeat, et verbis nunc confirmate, et dextras invicem complectimini ». « Cum ergo », subdit Bartholinus, « lætis animis et annuissent, et confirmassent, ita dextras conjunxerunt : Cæsaris dextram primus Wladislaus complexus est, inde Sigismundus, tertio Ludovicus reges. Rursus Wladislai dextram Sigismundus frater et Ludovicus filius complexi sunt : tertio Ludovicus Sigismundusque dexteras conjunxere. Tanto omnium applausu hæc acta sunt, ut neque cogitari, neque referri gaudium possit. Hæc paulo secretius : inde, ut omnes qui avidissime expectabant, palam Cæsaris regumque fœdus intelligerent, ex podio syngraphum et Latine et Germanice sic recitatum est, quod faustum felixque, si et nobis ac Christiano orbi, sacratissimi Maximiliani imperatoris, serenissimorumque regum Wladislai, Sigismundi ac Ludovici fœdus perpetuum amicitiamque contra infideles atque hostium communium internecionem initam confirmatamque denuntiamus : quibus perlectis, ferit aurea sidera clamor, etc. »

50. Diremptas in his conventibus controversias, quas inter Cæsarem et Sigismundum Poloniæ regem intercessisse vidimus, refert Jodocus Ludovicus Decius [3] ; nimirum rescissum fœdus a Maximiliano, quod antea cum Basilio Moscovitarum duce adversus Polonum sanxerat ; decretosque ab eo oratores, qui Moscovitam ipsum honestis legibus ad pacem cum Polono conficiendam hortarentur. Abjecisse quoque Maximilianum patrocinium magistri Prussiæ, eumque Polono regi addicta solemni ritu clientelari sponsione conciliandum suscepisse. Ad decretam vero in Turcas expeditionem facilius conficiendam, de pace inter Cæsarem et Venetos institutam actionem, ac designatos ad eam prosequendam ex Hungarico senatu legatos : verum eos ex inopia commeatus remoratos : ad quam urgendam Ægidium Augustinianorum magistrum a Pontifice missum diximus.

51. *Transylvanus a Turcis fusus.* — Discedente porro ex Polonia ad eos conventus perrecturo Polono rege, Tartaros in Russiam irrupisse refert, de quo paulo ante memoravi, Jodocus ; sed eorum excursiones strenue repressas : infestos etiam tunc Pannoniæ Turcas fuisse, cæsumque Joannem Transilvaniæ præfectum, qui anno superiori feliciter intestinum Hungaricum bellum sedaverat, narrat his verbis Richardus Bartholinus [1] : « Rumor increbuit, Joannem vayvodam cum quinque millibus Pannonum a Turcis fusum fugatumque esse ; is enim cum cis Danubium esset, ut aliquod egregium navaret opus, pontem in fluvium jecit, oppidumque Sarnoviecz ad alteram ripam obsedit. Turcæ collectis undique militibus Pannonum castra aggressi sunt, tantaque ab iis strages illata, ut ægre vaivoda saucius cum paucis evaserit. Alii factum ducis culpa dicere, alii exploratorum incuriam accusantes defendere, atque, ut cujusque odium ac benevolentia erat, rem culpa dignam aut indignam facere. Sequenti die, ut cladem tegerent, levius factum vulgari, velites scilicet trecentos a Turcis, qui in insidiis erant, interceptos cæsosque. Verum, ut prior fama fuit, præsidium, quod illic tenebatur, aviditate gloriæ a vayvoda amissum est ; qui cum regis Wladislai filiam sibi in uxorem dari ardentissime efflagitavisset, et quominus cum Cæsare affinitas contraheretur, pro viribus obstitisset, aliquid præclarum gloriosumque moliri tentabat ; ut inde sibi regis benevolentia regnique favore comparato, quod optabat facilius consequi posset ; sed longe aliter quam sperabat accidit ».

52. *Selymus Turca et Ismael Persa pariter in bello fortes sed in doctrinis diversa sentientes.* — Exterriti porro omnes fuere, cum Selimum non modo triumphare in Perside, sed in Pannonia quoque de Christianis victoriam retulisse, et Dalmatiam vexare audiverunt. Quod vero ad illius in Asia gesta bella attinet ; postquam superiori anno in Cappadociam ex Armenia ob Ismaelem cum maximis Iberorum et Albanorum, qui Georgiani et Mengrelli vocantur, equestribus copiis ingruentem se subduxisset, amisso Taurisio, quod antea pepererat, atque exercitum circa Trapezuntem et Amasiam in hybernis continuisset, hoc anno cum Sophi domesticis seditionibus adversus Hyrcanos et Bactrianos ulterioresque Caspii maris accolas, qui accepto pileo viridi filiorum Jescilbæ olim Sammarchandæ regis partes sequebantur [2], implicitum audiisset, adversus Aladolum Tauri et Antitauri præpotentem regem cujus confinia ad Persidem, Turciam Syriamque pertinebant, et

[1] Barthol. in Hodep. Cuspinian. in Diariis. Jodoc. in Sigism. et alii. — [2] Id. ib. — [3] Jod. Lud. Decius in Sigism.

[1] Bartholin. l. c. Hodep. card. Gurcen. to. II. rer. Germ. ex editione Freheri Jo. Dantis. in poemate. — [2] Bosius p. 2. l. XVIII.

a quo in superiori bello Persico lacessitus fuerat, adortus est, ac Sinami bassæ ductu per montium angustias in illius regionem irrupit, eaque potitus, capti Aladoli caput cervicibus abscindi jussit : e cujus cruentis manibus elapsus Aladoli filius ad Ægypti Syriæque sultanum se contulit ; in quem proximo anno Selimum extulisse signa illiusque convulsisse imperium, dicetur inferius.

53. Interea Ismael Sophi ad reprimendos Selimi impetus, non modo ad Fabricium Rhodiorum equitum principem oratorem misit, ut Occidentales Christianos reges ad inferendum Turcis bellum impelleret, pollicitus se omnes urbes et oppida, quæ quondam Christiani fuerant imperii, Christianis restituturum ; verum etiam ad Albuquerquium [1] Indiarum proregem, qui deportatis maximis triumphis Christiani nominis gloriam longe lateque amplificaverat, oratorem suum Coieleamum nomine legavit, ut Lusitanam amicitiam expeteret ; tum etiam, ut conditam a se inanem sectam, unaque imperium suum firmaret propagaretque , Indicos reges Mahometicæ superstitioni addictos ad suos ritus ejusdem Coieleami oratoris opera conatus est pertrahere ; sed votis non potitum refert Osorius [2] : « Hoc tempore Ismael Persarum rex, cum armis plurimum posset, tum religionis specie multos mortales in sui admirationem traduxerat : is originem suam ad Allem et Mahumetem referebat. Alles, ut multi referunt, frater patruelis atque gener Mahumetis extiterat ; filiam namque illius nomine Fatimam uxorem duxerat. Porro autem post Mahumetis mortem, cum illi in principatu successisset, Mahumetis legem multis in locis immutavit ; quædam enim sustulit, non pauca etiam adjecit, alia novis interpretationibus ita correxit, ut nova quædam lex gentibus illis videretur : sic factum est, ut dum quidam Mahumetis, quidam vero Allis disciplinam sequerentur, Mahumetis secta in duas partes divisa, gentes religione dissidentes odiis etiam, quod consequens erat, discinderet. Persæ namque, qui Allem secuti fuerant, reliquos Mahumetis disciplinis infectos, ut homines impuros et divinæ legis ignaros a consortio suo repellebant : Arabes contra Persas, ut desertores atque legis divinæ corruptores detestabantur. Alle vero e medio sublato, Hocem illius filius et dignitatis atque nefariæ religionis hæres extitit, et eumdem exitum vitæ habuit ; veneno namque periit. Alius deinde illius frater eodem nomine disciplinam eamdem usque ad extremum spiritum vitæ retinuit. Huic duodecim filii fuere, quos Persæ viros divinos, atque Deo propter egregiæ religionis et pietatis studium valde charos arbitrantur ; unus tamen, qui plurimum inter omnes excelluisse putabatur, appellatus fuit Muza Caim. Post horum hominum memoriam Allis nomen apud multas nationes in obscuritate latuit. Homaris disciplina, qui Mahumetis religionem summo studio conservavit, inviolata permansit, donec tandem Sophi Muza Caimi stirpe propagatus, cum primum sapientiæ et religionis ostentatione multos ad sui studium allexisset, tum armis eam sectam, quam sequebatur, esse veram Dei legem demonstrare summo studio concupivit. Cum igitur illi nationes multæ nomina darent, evenit ut Allis decus e tenebris emersum videretur, et nomen illius extinctum revivisceret. Is pro linteis spiris, quibus Mahumetani caput intexerant, pileos e lana constipata colore viridi confectos et senis utrinque gradibus distinctos eo artificio, ut vel protendi vel contrahi possint, ad tegendum caput instituit : quibus ii, qui Allis disciplinis adhærent, ab aliis Mahumetanis, qui Allis memoriam odio prosequuntur internosci facillime possent : hoc autem numero duodenario, quo pileos distinxit, memoriam filiorum, quos Hocem susceperat, conservare decrevit.

54. « Hujus tandem satu propagatus Ismael Aidami filius, qui Sophi nepos extiterat, variis casibus exercitus, et sapientiæ opinione et ejusdem religionis, quam diximus, patrocinio tantum nomen fuit apud Persas consecutus, ut omnes libentissime illius imperio subderentur ; fuit enim singulari animi magnitudine et liberalitate præditus, multasque victorias adeptus imperii fines latissime protulit, et cum Selimo Turcarum imperatore conflixit, ad easque tandem opes pervenit, ut nec ipsi Selimo cedendum arbitraretur. Is cum ditionis amplificandæ curam susciperet, tum etiam religionis propagandæ miro studio tenebatur, et partim precibus, partim minis, ut multi pileum illum gestarent, et Allis institutis et precationum formulis, quas idem in scriptis reliquerat, uterentur, operam enixe dabat : ea autem de causa legatos ad regem Cambaiæ et ad Zabaimum Idalcanum decreverat, ut eos in sententiam suam traduceret, quod illi tamen facere noluerunt ».

55. *Albuquerquius vita et morte gloriosus.* — Misisse eumdem Ismaelem pileum cum Allis precationibus et institutis ad Armuziæ regem Mahometanum , Lusitani vectigalem imperii , addit Orosius ; atque Hamedium regiæ procuratorem, qui Lusitanos depellere Armuzia clam moliebatur, adversabaturque modis omnibus, ne Albuquerquius prorex arcem Armuxiensem perficeret, hoc anno barbarum regem adegisse, ut Ismaeli se addiceret, ejusque ritum profiteretur : verum Hamedium ipsum dolo interemptum ab Albuquerquio, discussisque Persicis fraudibus regem Armuziensem in Lusitanica fide et clientela confirmatum : ejus vero oratorem natione Siculum, qui in pueritia a piratis captus

[1] Ext. de eo Leon. l. 1. brev. p. 85. — [2] Osor. l. x.

Mahumetanaque impietate infectus fuerat, cum Olissiponem ad Emmanuelem venisset ad Christi cultum reductum. Cæterum Armuziensium regum, antequam Lusitani eorum clientelam supremumque urbis imperium acciperent, adeo miserabilem conditionem fuisse recenset auctor, ut a regiæ procuratoribus pro libidine orbarentur oculis, regnoque dejicerentur, excito ad solium puero, eamdem calamitatem si liber esse voluisset passuro, adeo ut quindecim reges Armuzienses a regni procuratoribus in regiis ædibus cum uxoribus et liberis inclusi servarentur : quos omnes Alfonsus Albuquerquius, tum ad memoriam sceleris extinguendam, tum ad removendam dissensionum materiam, in Indiam jussit abduci ; ubi liberaliter et regio more alerentur. Albuquerquius ipse, cum omnem ferme oram Indici maris, quæ Indo fluvio et Cori promontorio definitur, sub Christianum imperium subjunxisset, Malacam etiam adjecisset, regnum Armuzii armis cœpisset, firmasset arce munitissima, et prudentia stabiliisset, Lusitanum et Christianum nomen latissime propagasset, æmulos suæ virtutis et gloriæ luce adeo perstrinxit, qui eum in invidiam affectatæ universæ Indiæ tyrannidis vocarunt apud Emmanuelem, ut ipsum ex India revocaret : cum in lentum morbum incidit, quo ingravescente sacris expiavit animum, revisendæque Goæ, cujus imperii erat conditor, cupiditate incensus Indiam repetiit : ac licet initio moleste tulerit sibi successorem datum, deinde tamen divinam in eo agnovit providentiam, ne eo moriente Christiana res periclitaretur : abjectaque omni rerum humanarum cura, conversaque ad divina recolenda mente pie obiit decima sexta Decembris ætatis anno sexagesimo tertio, ut tradit Joannes Barrosius [1], integris sensibus ac rite sacramentis munitus ; mortique proximus cruciatuum et mortis Christi sacram historiam coram se repeti jussit : « Crebrisque », inquit Osorius [2], « gemitibus, et aliis ejusmodi signis se ea lectione mirum in modum recreari demonstrabat ».

56. Addit Petrus Maffeius [3] illum duo ingentia consilia animo volvisse, nempe ut et Mecham atque execrabile Mahumetis monumentum everteret; tum ut Nilum in Arabicum sinum maximo Turcarum detrimento averteret.

57. *In Africa Lusitani victi, Hispani victores.* — In Africa et Phutensi regno varia cum Mauris prælia lætis initiis et funesto exitu a Lusitanis gesta sunt : castellum Amagor munitissimum, rupibus undique munitum et duobus inclusum fluminibus expugnatum est : « Victoria », inquit Osorius [4], « pro numero militum fuit insignis, pro qua Lusitani gratias Deo summas egerunt, et confessi publice sunt, eam non humanis viribus, sed Christi numine atque beneficio partam fuisse ». Deinde ad Marrochii portas copias adduxere, ut Lusitaniæ principibus debellandæ Mauritaniæ facilitatem ostentarent : ac rex Emmanuel ad maritimam oram pluribus arcibus obsessam tenendam, ut Phutense regnum facilius expugnaret, classem ducentarum navium, in quibus exercitus octo millium hominum præter fabros et nautas subvectus est, ad arcem in fluvii Mamoræ ripa construendam mense Junio immisit : sed cum Mequinezius rex cum tribus millibus equitum, peditum triginta millibus, Fessensis vero cum centum millibus et eo amplius in Lusitanos incurrissent, sævam ipsis cladem intulerunt : « Circiter quatuor hominum millia, inquit, ab hostibus cæsa dicuntur : arce præterea cum tormentis et munitionibus et captivis hostes potiti sunt ». Clade hac nullam Emmanuelis ætate calamitosiorem acceptam, addit Osorius ; in qua multi dedecoris infamiam demissius quam forte decebat pertulerint, quippe qui nullam unquam dederint operam, ut illam ignominiæ maculam claris facinoribus eluerent.

58. In alia Mauritaniæ parte felicius terra marique adversus Afros Turcasque pugnatum est a Ferdinandi regis Castellæ ducibus ; nam in primis ad Cossyram insulam vulgo Pantalaream appellatam mense Julio Ludovicus Requesenius novem triremium dux Solimanum piraticæ classis principem, rapinis ac flagitiis insignem, qui superioribus annis Christiana littora vexaverat, ac Siculis spoliis tredecim piraticas triremes onerarat, adortus vicit [1] : quatuor hostiles naves fuga lapsæ, tres fluctibus depressæ, sex nostrorum in potestatem redactæ, nongentis Barbaris, qui in iis vehebantur, partim cæsis, partim in servitutem adductis. Cum vero idem Solimanus jam ante Julio II longam navim ademisset, ac nonnulla vexilla Pontificia in potestate Barbarorum reperta essent, transmissa Romam fuere a Requesenio, quæ Gusmanus Hispanus orator Leoni Pontifici obtulit. Aliquanto post parta [2] est alia victoria terrestris de ferocissimo alio pirata Omicho sive Horuscio, cognomento Barbarossa, patria Mityleneo, qui ex vili prædone sensim latrociniorum magnitudine auctus, etiam Africæ regnum deprædatus est. Potitus ante erat pluribus Tunetani regni locis maritimis, secundisque rebus elatus Bugiam urbem regiam Hispano eripere, atque in ea imperii sedem collocare meditatus, cum superiori anno in portum classe invectus, arces, quas Christiani obtinebant exploraret, bellico tormento laniatum brachium amiserat; cujus vice cum ferreum sibi aptari jussisset, hoc anno majori conatu

[1] Barros. dec. 2. l. x. c. 8. — [2] Osor. l. x. — [3] Maff. l. vi. — [4] Osor. l. x.

[1] Sur. to. vi. l. x. c. 97. Marian. l. xxx. c. 26. — [2] Sur. sup. cap.

nefaria consilia intendit: Turcica enim classe et Maurorum maximo collecto exercitu Bugiam obsidione cinxit, variis hostilibus impressionibus minorem arcem mari imminentem, cæsis omnibus Christianis expugnavit.

59. Adducta erat ea urbs in extremum pæne discrimen, qua capta, reliquæ Mauritaniæ arces periclitabantur: cum Balearium prorex impositis classi tribus selectorum militum millibus ad eam propugnandam procurrit Ferdinandi regis imperio [1], adeo ut Barbarus, extracta in plures menses obsidione, cum post varias molitiones, facto simul in quinque loca cum omnibus copiis impetu, maxima strage Maurorum propulsatus fuisset, demum desperata victoria discesserit: quem felicem triumphum describit Mariana [2]. Non tamen posuit ferox pirata nocendi consilia; nam proximo anno Algerium, Hispani vectigale imperii, occupasse Maurica fraude et Christianum exercitum concidisse, visuri sumus.

60. *Ferdinandus distractus curis ab Africano bello.* — Distrahebant porro Ferdinandum ab Africano bello proximiora pericula: nam metuebat ne Francorum rex, parto Mediolanensi principatu, Neapolitanum regnum affectaret. Augebant [3] etiam eum domestica cum nepote Carolo et Ferdinando Consalvo dissidia: tum aliæ distinebant curæ retinendi Navarreni regni adversus Joannem Alebretensem, qui illud recuperare nitebatur. Inique armis comparatum illud regnum affirmabant nonnulli, injicereque religionem Ferdinando voluere; sed illum opposuisse eorum dictis refert Surita [4], se suscepta Ecclesiæ causa adversus schismaticos eorumque sectatores rogatu Julii II Pontificis regno illo potitum: tum observat Joannem Alebretensem ejusque conjugem jure illud sceptrum non tenuisse, utpote Catharinæ natu maximæ a Leonora sorore olim flagitio ereptum: porro Ferdinandum ipsum ad illud transferendum in nepotes in comitiis Burgis celebratis, Navarreni regni jura non Aragoniæ, sed Castellanæ coronæ conjunxisse; qua de re Mariana hæc tradit [5]: « Ex eo constat Ferdinando destinatum prorsus animo fuisse, eam ditionem nunquam abdicare, quasi sui juris, non secus ac alios principatus, neque ulla religione moveri, ut ab ea sententia decederet: sic variis sermonibus præ se tulit: viribus potiori argumenta nunquam desunt ad retinendum quæcumque armis occupavit. An principatum aliquem ultro veteri domino redditum docere quis possit? si verum fateri licet, nonnullis Ferdinandi causa præsidiis fulciebatur, neque contemnendis, neque prorsus inanibus. Primum Pontificis sententia reges veteres fuisse ditione spoliatos, quos more majorum extrema meritos exempla jure Pontificio maledixit; deinde in reges Castellæ translatum jus Claræ uxoris prioris Henrici Castellæ, deinde regis eo nomine Quarti, ipsius voluntate et donatione, quo tempore a patre sævo ad non dubium exitium data est in Gastonis Fuxensis sororii potestatem, ejus necem oppido cupientis, quæ jure potior erat; quippe major natu Vasconum imperium ad se trahere. Ita per omnes patrati parricidii affines et eorum posteros pervagata ira cœlestis haud longo tempore pœnas a singulis improbæ cupiditatis exegit, manesque innocentis puellæ mortuæ vindicta, quam vivæ regiis opibus felicioris nullo inimicorum innoxio relicto tandem quieverunt. Accessit ad cætera Ferdinandi præsidia Germanæ reginæ jus Gastonis Namursii fratris in locum ». Bono certe religionis fuit ea regni Navarreni translatio, cum Joanna illius hæres tanquam altera Jezabel ex reliquo principatu fidem Catholicam exscindere conata sit, Galliarumque magnam partem hæresi contaminarit: quanquam non desunt qui ex concepta in Apostolicam Sedem, a qua regno eversa erat, rabie, flagitium molitam putant. Tentasse Joannem Alebretensem proximo anno Navarram recuperare, sed irrito exitu inferius dicetur.

61. *In America propagata religio.* — In America simul cum Hispano imperio propagata est Christiana religio; idque mirum narrat Petrus Martyr [1] in Commentariis suis hoc anno conscriptis: prænuntiatum jam ante Barbaris fuisse Hispanorum adventum, tristibusque elegiis calamitates publicas ab iis inferendas celebratas fuisse; tum defixo in iis oris crucis signo dæmones se nusquam visendos objecisse: « In Avitis a majoribus habent vaticinatum nostrorum adventum, quibus gemendo, uti per elegias perniciem suam detonant: Magnacochios, aiunt, id est, vestitos homines venturos ad insulam armatos ensibus hominem scindentibus uno ictu, quorum jugo posteritas eorum subdenda foret: nec miror quidem vaticinatos eorum majores servitutem filiorum, si verum est quod de lemurum familiaritate referunt, de quibus satis late in primæ nostræ decadis libro nono, uti de zemibus, id est, eorum simulachris, quæ colebant, disseruimus: nunc autem fatentur zemibus sublatis nusquam ultra quemquam apparuisse. Ascribunt nostri signo crucis, quo se muniunt; sunt namque omnes baptismatis lavacro abluti ».

62. Confirmata est fides miraculis, insigneque illud est, quod in Bainoa provincia editum, quo Dei contemptor, et sacrilegus dynasta cœlesti ultione ad pietatem adductus est, ut auctor his verbis memorat [2]: « Regionis regulus uxorem in sacello a Christianis in ejus ditione structo orantem reperit; concubitum petit; ha-

[1] Sur. to. VI. l. X. c. 97. — [2] Marian. l. XXX. c. 26. — [3] Sur. c. 92. — [4] Id. ib. — [5] Marian. l. XXX. c. 24.

[1] Pet. Mar. dec. 3. c. 7. — [2] Id. ib. c. 8.

bendam esse rationem loci Deo sacri uxor arguit; cujus verba hæc fuerunt : Teitoca teitoca; quod sonat, esto quietus; Techeta cynato guamechina; quod sonat : Dominus multum irascetur; inquit excusso brachio maritus : Guaibba; id est : Vade; Cynato machabuca guamechina; interpretatur : Quid ad me quod irascatur Deus? Vim uxori intulit : repente mutus effectus est et semimancus, pœnitentia ductus et miraculo perculsus, donec vixit egit vitam religiose, nec passus est ultra sacellum verri aut ornari aliena manu. Eo miraculo et incolæ multi, et Christiani omnes commoti sacellum pientissime frequentant : æquissimo libentique animo ferunt, regulum fuisse passum ejus contumeliæ vindictam ».

63. Admiranda alia summi conditoris in altero orbis hæmispherio opera ab Hispanis rei novitate perculsis comperta refert idem auctor, nimirum Oceanum ab Oriente in Occidentem perpetuo cursu fluere; neque tamen Occidentem repleri vel Orientem exhauriri : vocatum autem fuisse proximo anno Sebastianum Cabotum genere Venetum ad perlustrandum hoc naturæ arcanum; cujus navigationem ita describit [1] : « Primo tendens cum hominibus tercentum ad Septentrionem, donec etiam Julio mense vastas repererit glaciales moles pelago natantes, et lucem fere perpetuam, tellure tamen libera gelu liquefacto; quare coactus fuit, ut ait, vela vertere, et Occidentem sequi, tetenditque tantum ad Meridiem littore sese incurvante, ut Herculei freti latitudinis fere gradus æquarit. Ad Occidentem profectus tantum est, ut Cubam insulam a lævo longitudine graduum pæne parem habuerit : is ea littora percurrens, quæ Baccalaos appellavit, eosdem se reperisse aquarum, sed lenes, delapsus ad Occidentem ait, quos Castellani meridionales suas regiones adnavigantes inveniunt. Ergo non modo verisimilius, sed necessario concludendum est, vastos inter utramque ignotam hactenus tellurem jacere hyatus, qui viam præbeant aquis ab Oriente cadentibus in Occidentem, quas arbitror impulsu cælorum circulariter agi in gyrum circa terræ globum. Baccalaos Cabottus ipse terras illas appellavit ». Gallos etiam in objectum Galliæ continentem trajecisse, fidemque Christi a viris religiosis illatam Barbaris Canadensibus inferius dicetur. Porro de Hispaniola insula, quæ prima Hispanorum novos orbes conquirentium sedes extitit, hæc Leoni narrat Petrus Martyr [2] : « Per quatuor

[1] Dec. 3. c. 6. — [2] Dec. 3. c. 6 et 7.

ea flumina, perque provincias quinque diximus insulam dividi : datur et alia partitio. Constat insula universa quatuor montium cacuminibus, quæ mediam secant ab Oriente in Occidentem : succosa cuncta, auro feracia cuncta ». Et infra : « Beata omnia, beatiora nunc quod intra tui gregis oves, beatissime pater, (Leonem papam alloquitur,) sint recepta tot hominum millia, zemibus omnibus dæmonum simulachris eliminatis : si res hujuscemodi aliquando in discursu nostræ narrationis repetiero, sique digredior interdum, ut hæc referam, beatissime pater, ne mihi succenseas : fervor animi præ lætitia cum audio, cum video, cum scribo ista, me velut divinus sybillineus quidam spiritus exagitat, cogitque idem sæpe referre, quando præcipue sentio, quo tendat nostræ religionis amplitudo ». At nostrorum avaritia, qui nimiis laboribus in auro effodiendo neophytos oppresserunt, miseram gentem fere abolitam queritur apud Pontificem auctor [1] : « Hoc tamen inter sata hæc uberrima jacet medium, quod me angit non mediocriter : simplices hi nudi homines parvo erant assueti labori; pereunt multi ex immensa fatigatione in aurifodinis, desperantque adeo, ut sibi mortem multi consciscant, nihilque curent de procreatione filiorum : sumere matres gravidas medicamina inquiunt, quo immaturos partus edant, cum cernant se parituras Christianorum mancipia : licet ex regio Diplomate liberos esse sancitum sit, servire tamen coguntur ultra quam homini libero placeat. Extenuatus est miserorum numerus in immensum : duodecies centena capitum millia amplius fuisse aliquando censita multi ferunt; quis nunc sit horresco referre ».

64. Optabat Pontifex novi orbis incolarum mores perdiscere : quibusnam superstitionibus irretiti tenerentur; utque ad excipiendos evangelicos satus comparati viderentur : atque adeo Petrus Martyr de his certior factus a Galeatio Butrigario et Joanne Ruffo archiepiscopo Cusentino, Leonis internuntiis, plura de Barbarorum institutis accuratissime ad Leonem Pontificem conscripsit : inter quæ narrat Barbaros, utpote in omne lasciviæ genus effusos, de uxorum pudicitia omnino diffisos, hæredes principatuum creare solitos filios ex sororibus progenitos : extinctoque regulo charissimas illius pellices formæ elegantia præcellentes cum mundo muliebri vivas sepeliri.

[1] Dec. 3. c. 6 et 7.

LEONIS X ANNUS 4. — CHRISTI 1516.

1. *Præsules conqueruntur de monachorum privilegiis.* — Excurrentis sæculi anno decimo sexto, Indictione quarta, decima sessio Concilii Lateranensis, quæ die quarta Junii celebranda erat, extracta est in Decembrem ob varias præsulum immunitates monachorum revocandas contendentium, episcopalemque societatem ad asserendam antistitum auctoritatem in Urbe institui deposcentium lites, quas describit Paris de Grassis [1] episcopus Pisauriensis et Pontificiarum cæremoniarum præfectus : « In ultimis sessionibus tribus aut quatuor, cum papa et cardinales vellent aliqua obtinere a prælatis, prout obtinuerunt, semper promittentes prælatis unam sessionem particularem tenere pro exauditione petitionum, quas prælati intendebant, præsertim contra fratres et eorum mare magnum, ut tot eorum privilegia, quæ erant confusio et vituperatio dignitatis episcopalis ad formam juris communis redigerentur ». Et infra : « Cardinales sic sunt operati cum papa, quod papa, qui petitiones prælatorum primo benigne exaudierat, demum omnem exauditionem hujusmodi revocavit, dicens expresse talia non placere cardinalibus, et propterea nullo modo velle concedere prælatis confraternitatem aliquam : unde prælati super hoc congregati videntes se esse, qui ex quatuor partibus saltem tres esse, qui Concilium faciunt, statuerunt denuo ad Pontificem alios prælatos deputare, ut Pontifici, ac, si opus esset, cardinalibus persuaderent suas petitiones æquas et honestas, et ad virtutem tendentes esse, et propterea exaudiendas : sed omnino papa perstitit in sua opinione, dicens non placere cardinalibus, quod prælati habeant societatem : et addidit quod si prælati perseverent in hujusmodi opinione velle societatem, quod non tenebitur amplius ulla sessio ; et sic quod privilegia, quæ petebantur per prælatos contra fratres tolli aut modificari, stabunt et amplius non revocabuntur, prout quasi definitum est ; videlicet quod non erit amplius ulla sessio, sed quod ab Octobri ad alium Octobrem et sic in perpetuum differretur : et hæc fuit causa prorogationis.

2. « Capitula autem, quæ prælati petebant super societate ineunda hæc sunt : nam cum primo papa, ut jam dixi, respondisset placere sibi, quod prælati postulassent super societate, cardinales timuerunt nescio quid, et instruxerunt Pontificem, ut non daret eis facultatem congregandi, sed quod prælati assistentes papæ essent, qui necessitates prælatorum intelligerent, et papæ referrent quod placuit prælatis : sed cum ipsi etiam super hoc capitula hæc, quæ sequuntur fecissent, et papæ obtulissent, papa de consilio cardinalium non acceptavit, dicens se non posse quod vellet. Itaque hæc sunt petita nostra, id est, prælatorum, videlicet :

3. « Beatissime pater.

« Postquam sanctitas vestra nobis demonstravit ei placere, ut prælati assistentes promotores et defensores sint episcoporum, et ea procurent, quæ illorum necessitates ac etiam pietatis opera respiciunt, sperandumque sit quod ex eo sanctitas vestra hoc munus indulget, ex quo suæ mentis instituto illa quoque, quæ ad hoc ipsum accessoria sunt, et sine quibus tam sanctum opus exequi posset, sint concessa ; ut tamen possimus generali episcoporum congregationi clarius liberiorem sanctitati vestræ gratiam insinuare, dignetur sua clementia et bonitate hæc, quæ summopere huic negotio expedire videntur, benigne comprobare, videlicet quod sanctitas vestra, quæ est caput et princeps episcoporum, episcopos ut semper fecit, commendatos habeat, illorumque protectionem, qua solet pietate, retineat; quodque sanctitas vestra et reverendissimi domini cardinales, et sacrum collegium hujus ordinis sint perpetui protectores, et quod assistentes prædicti, quos sanctitas vestra ad defensionem episcoporum designat, possint, quando opus fuerit, aliquo convenienti loco congregari ad consulendum et tractandum de communibus episcoporum negotiis : quod iidem habeant facultatem, obtenta

[1] Paris tom. IV. Ms. arch. Vat. p. 161.

prius venia a sanctitate vestra, congregare ex causa episcopos in curia existentes pro hujus ordinis indigentiis et necessitatibus : quod assistentes prædicti debeant inter se de suo numero aliquos deputare, qui specialiter præpositi sint defensioni et ordinis episcoporum negotiis : quod habeant cancellarium communem, possintque scribere quibus opus fuerit juxta negotiorum exigentiam : quod possint habere arcam communem, ad pios usus et ordinis necessitatem pecunias colligere, thesaurarium deputare, prout videbitur opportunum : quod possint pro defensione ordinis et episcoporum negotiis eligere syndicos, procuratores sive advocatos; quod possint facere aliquas ordinationes honestas in defensionem prædictorum episcoporum et ordinis et pietatis opera respicientes, dummodo sanctitati vestræ placeant, et approbentur ab eadem : et si qua alia pro tam sancto opere necessaria videntur, consulta tamen prius sanctitate vestra, et ea ab eadem approbata possint per eosdem adimpleri : cum major pars prædictorum assistentium aliis negotiis occupata sit, et fere omnes Itali sint, dignetur sanctitas vestra aliquos alios prælatos pro tempore in curia existentes eisdem adjungere, qui aliarum linguarum sint et aliis occupationibus non intenti possint una cum prædictis assistentibus hujusmodi negotiis vacare ; vel, si magis placet alios prælatos de rebus episcoporum bene informatos una cum præfatis assistentibus deputare ».

4. Celebratos deinde xv Decembris die in palatio Apostolico generales præsulum cœtus, atque in iis decreta, quæ in proxima sessione proponenda erant, excussa fuisse, addit auctor[1] : « Quemadmodum, inquit, supra die iv Junii scripsi, hæc sessio, quæ debebat teneri anno præterito, fuit ex diversis causis usque ad hanc diem xix Decembris prorogata, præsertim quia papa et cardinales aliqui faventes religiosis ex causa incerta contra prælatos, non potuit unquam clare a prælatis obtinere, ut darent vota sua super certis tractatibus concordiæ inter prælatos et religiosos super derogationibus privilegiorum in mari magno contentorum, quamvis papa pluries nisus fuerit tranquillare animos prælatorum. Et tandem die decima quinta Decembris papa vocatis in capella palatii omnibus prælatis, qui fuerunt numero septuaginta, et cardinalibus quinque, fecit proponi quatuor minutas quatuor Bullarum, quæ in Concilio legi debebant; et sic prælati dederunt vota sua ad tres primas minutas, videlicet super concordatis inter papam et regem Franciæ : secunda fuit abrogatio Pragmaticæ sanctionis in Francia : tertia fuit inhibitio contra fratres, ne prædicent sine licentia ordinariorum : et quarta fuit super tractatu concordiæ inter prælatos et fratres; sed quasi nullus approbavit, imo omnes contradixerunt aperte, ita ut cardinales ibi præsentes ægre tulerunt hujusmodi contradictiones, et tandem concluserunt, in sequentem diem mane summo accedendum esse ad ipsam capellam super meliori scrutinio faciendo, quia sperabant forte prælatos reducere posse ad vota sua. Et sic die sequenti omnes prælati sub pœna vocati ad congregationem, iterum melius confutarunt, et res composita est ad vota prælatorum, licet etiam aliqui contra senserint.

5 « Tandem die sequenti Jovis itum est ad basilicam Lateranensem ». Et infra : « Inchoata est (nimirum crastino) sessio, in qua fuerunt cardinales sexdecim tantum : alii quatuor in Urbe præsentes se excusarunt; et dimissis votis admissa est excusatio eorum : mithræ in totum fuerunt octuaginta, oratores sæculares tres, videlicet Cæsaris, Hispaniæ et Portugaliæ ; et etiam affuit dux Urbini, qui sedit in capite sedilis cum oratoribus, et licet nonnulli fautores ejus voluissent quod staret apud papam, sicut in capella, ego non volui, dicens quod locus est Cæsaris et regum stare apud papam in sessionibus conciliaribus tantum. Missa non fuit cantata propter multa proponenda in sessione ; sed per sacristam plana lecta, licet cantores de mandato papæ cantarent ter in tota missa, et quidem breviter ac dulciter, videlicet, novem *Kyrie eleison*, et *Sanctus*, et *Agnus Dei* », et infra : « Demum factæ sunt preces solitæ, et in fine earum post *Benedicamus Domino*, papa dedit solemnem benedictionem, et cardinalis de Farnesio assistens a dextris publicavit indulgentias septem annorum. Quo facto procurator fiscalis vocavit omnes absentes, et accusavit contumaciam eorum ; unde comparuit quidam procurator episcopi et dedit mandatum in manibus papæ et consensit, etc. » Tum de legatione patriarchæ Maronitarum ad Leonem Pontificem missa hæc subdit :

6. *Maronitæ Lateranensi Concilio et fidei Catholicæ adhærent.* — « Postea venerunt tres oratores nigri ex Æthiopia nomine patriarchæ Antiocheni, qui præsentarunt mandatum in scriptis, et erat quidem in membrana et scriptum litteris Arabicis sive Syrianis, et legebatur more Judaico in inversum : et isti tres comparuerunt ante pedes papæ cum interprete, qui erat frater Joannes Franciscus de Potentia Ordinis Minorum de Aracœli, qui fuerat missus a papa ad illas partes jam sunt anni duo, ad effectum ut instrueret populos illos in fide Christi, quatenus illi vellent; et sic revertens conduxit istos oratores nomine tam principis cujusdam nomine Machadem montis Libani, et civitatis Besservi : Machadem autem interpretatur princeps foraneus; et iste imperat genti Maronitarum, qui sunt ad numerum quadraginta millium omnes Christiani, licet composuerit cum soldano,

[1] Paris de. iv. Ms. arch. Vat. p. 173.

ut publice ipse non profiteatur se Christianum, prout infra latius dicam particulari capitulo, et ponam litterarum exemplum, quas misit ad papam, quæ fuerunt in secreto consistorio lectæ. Itaque oratores isti tres præsentarunt litteras papæ, et per interpretem exposuerunt causas sui adventus et comparitionis nomine patriarchæ Maronitarum : et non placuit papæ quod dicerent eum patriarcham Antiochenum, quia in Urbe erat, et est patriarcha Antiochenus. Et papa mandavit uni ex eis, ut in pulpito legeret, prout legit alte ipsius litteras patriarchæ ; quarum interpretationem etiam dederunt asserentes illam esse ab eorum fratre Joanne Francisco fideliter et vere interpretatam : et dominus Andreas Piperarius secretarius Concilii in locum domini Phedræ defuncti suffectus, ipsam interpretationem legit, ut infra ».

7. Conceptæ erant hisce verbis eæ litteræ [1], quibus patriarcha grates Leoni agebat de misso ad se internuntio Apostolico, Armeniorumque veteres errores circa sacrum chrisma, quod ex multiplici aromatum permistione confici consueverat; tum circa Baptismum, qui quadragesimo tantum die conferebatur Maronitis, deposuisse, fidemque orthodoxam et instituta Romanæ Ecclesiæ colere professus, Apostolicos apices venerabatur, ac Romano ipsi Pontifici fidem suam præstabat, deferebatque obedientiam.

« Mandatum patriarchæ Maronitarum.

« Gratias Deo reverenter agimus sub mundissimis pedibus patris nostri sanctissimi Christi vicarii et domini nostri papæ Leonis X qui vices beati Petri, veritatis petræ, gerit in terris, sedetque super Apostolicam Sedem ipsius sanctissimæ benedictionis super nos. Amen. Cogimur in divinas laudes erumpere, Deoque, a quo omne bonum, gratiarum actiones indesinenter agere, qui purissimæ sanctitati vestræ menti illabi dignatus est, eamque per inspirationem pulsare, ut nos per sanctum nuntium suum fratrem Joannem Franciscum de Potentia visitaret : is enim, fratre Francisco Reatino interprete, et viam salutis nobis ostendit, et sancta documenta reliquit, nempe quomodo sanctum conficiatur chrisma ex puro videlicet oleo et balsamo, nihilque præter hæc immiscendum : quo etiam tempore aquis salutaribus infantes ablui debeant, et sacro Baptismatis fonte renasci; non sitque quadragesimus præstolandus dies sicut antea erroris tenebris involuti præstolari consuevimus, sed in octavo vel etiam ante cum necessitas expostulaverit. Qua vero ratione juxta Patrum et sanctæ Romanæ Ecclesiæ instituta matrimonia contrahantur, quæ eadem impediant, ac sacri quonam pacto conferantur ordines; quibus item verbis in consecratione Dominici Corporis ac Sanguinis uti debeamus, et quod Spiritus sanctus a Patre procedat et Filio, sicuti ab unico principio et unica spiratione; et quod Christianus, qui in hac vita sufficientem de suis delictis pœnitentiam non egit, ea functus, ad quemdam divina permittente justitia ducatur locum, qui purgatorium dicitur, ut ibidem, quousque dignior sit cœlum ascendere, maneat; et quod semel saltem in anno nostra proprio sacerdoti confiteamur peccata, sanctissimumque Eucharistiæ sacramentum in Paschate suscipiamus Domini nostri Jesu Christi, qui in SS. Apostolorum Petri et Pauli natali hoc consueverimus adimplere : et ut semper et in omnibus Apostolicæ Sedis ac sanctitatis vestræ ejusque successorum submittamur mandatis, præsentibus archiepiscopis, episcopis, necnon doctoribus nostris cleri et populi majoribus, et claro nos docuit eloquio et dulciter instruxit. Hæc enim, pater sancte, et nonnulla alia ab eo instituta nostrarum salutem concernentia animarum, et in Arabico conscripta sermone nobis relicta, quibus evitantur peccata moresque reformantur in melius, prompta obedientia acceptamus et confitemur, adimplereque speramus : et propterea apprime in Domino exultavimus; et animi nostri immodicam spiritualem conceperunt lætitiam, Deoque optimo maximo ac sanctitati vestræ gratias egimus fratres hos sanctos ad nos dirigenti, qui salutis iter nobis ostenderunt, et animas nostras in Domino recreamus.

8. « Nos vero cum prælibato fratre Joanne Francisco quosdam ex nostris ad sanctitatem vestram destinamus ea ducti opinione, ut patrum instituta ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ dogmata addiscant, et cum edocti fuerint, ad nos docturi alios postmodum redeant. Interea non parvo afficimur tædio, quoniam ad deosculandum adorandumque sanctissimæ sanctitatis vestræ pedes accedere prohibemur, et quæ mente gerimus fixis in terram poplitibus proprio ore exprimere ipsi nequimus. Ut autem affectui nostro ac voto utcumque satisfaciamus, cum præfato sanctitatis vestræ nuntio fratre Joanne Francisco oratorem nostrum Acuri Joseph cum Elia monacho ad sanctitatem vestram destinandum decrevimus, ut nostro ac totius cleri Maronitarumque populi nomine terram fronte tangens, flexisque genibus sanctissimos pedes sanctitatis vestræ et adoret et deosculetur, ac sanctæ Apostolicæ Sedi coram fratribus vestris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus sanctitati vestræ obedientiam præstet, et fidelitatem juret, et quod veraciter sanctæ Sedis Apostolicæ et sanctitatis vestræ servi fideles sumus demisso capite firmiter protestetur. Amen. Amen. Quædam vero alia supradicto fratri nostro Joanni Francisco reservamus, quæ ut sanctitati vestræ enarret sub Dei attestatione adstrinximus : erit

[1] Ext. in Actis sess. 11.

enim veluti noster amabilis frater benedicti monasterii S. Mariæ de Camibin in monte Libano sancto, ac totius cleri et Maronitarum populi ad pedes sanctitatis vestræ sollicitus procurator, omnia quidem nostra et quomodo sub infidelium detestanda servitute tanquam omni auxilio orbati infelicissimam vitam ducimus propriis oculis ipse conspexit. Hoc est responsum parvitatis nostræ sanctissimo et purissimo patri nostro, cujus sanctas benedictiones misericors Deus ad nos transmittat. Amen. Amen. Amen. Scripta sunt hæc anno Dominicæ incarnationis MDXV, mense Februarii die XIV. A tergo : Præsentabuntur cum Dei gratia in manus sanctissimi domini nostri Leonis, qui super sanctam sedem Petri Apostoli residet pro parte pauperis discipuli sui Petri patriarchæ Maronitarum ex monasterio Camibin in monte Libano servi servorum Dei ».

His perlectis, Maronitæ oratores exarata litteris complevisse, atque ad exitum perduxisse referunt Acta Concilii, confirmatque Paris dum ait : « Demum iterum ante pedes papæ comparuerunt, et illis osculatis præstiterunt obedientiam capite solum tangente : demum ducti sunt ad loca sua in sedilibus prælatorum, post tamen omnes prælatos sedentes, quia ipsi erant religiosi ».

9. *Prohibetur ne prædicatores in explanatione sacrarum Scripturarum a veritate ad fabulas convertantur.* — Addit auctor deinde Andream episcopum Revaliensem oratorem marchionis Brandeburgensis, ascenso suggestu, sanctionem perlegisse, ne monachi sine episcoporum mandato et auctoritate sacras haberent conciones, neve in iis titillandis fidelium auribus, commentis inanibus, sed explanandis Evangelicis oraculis, mentibusque ad pietatem flectendis studerent; funesta quippe ea tempora ab Apostolo prænuntiata imminebant, quibus homines magistros ipsis lenocinantes et prurientes auribus quæsituri et a veritate quidem auditum aversuri, ad fabulas se conversuri erant.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Fide dignorum relatione percepimus quod nonnulli prædicatores nostris temporibus (quod dolenter referimus) non attendentes se eorum quos diximus et insuper sanctorum Ecclesiæ doctorum aliorumque sacram theologiam profitentium, qui assistendo jugiter Christianis, ac se falsis prophetis rectam fidem subvertere annitentibus opponentes Ecclesiam militantem illæsam prius per se talem eam esse manifestarunt, officium exercere et nonnisi utilia concurrenti eorum sermonibus populo ad vitiorum extirpationem, virtutum laudem, animarum denique salutem fidelium, meditanda et perficienda debere assumere, multa tamen et varia contra institutiones et exempla, quæ diximus, quandoque etiam scandalosa populis prædicare, quod mentem certe nostram mirum in modum commovit, dum nobiscum ipsi mente volvimus, quod illi officii immemores sui in suis sermonibus non ad utilitatem audientium, sed ad suam potius ostentationem laborantes, vanis quorumdam auribus blandiuntur, qui ad hoc jam devenisse apparent, ut verificetur dictum Apostoli ad Timotheum ita scribentis [1] : *Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt; sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus : et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur;* quorum falsas et inanes mentes prædicantes ipsi præfati non modo in rectam veramque viam reducere minime studeant, sed illas majoribus etiam erroribus implicant, dum sine ulla canonum attestatione vel reverentia, imo contra ipsas canonicas sanctiones sacræ Scripturæ sensum multifariam pervertentes, temereque ac perperam plerumque interpretantes, contra veritatem prædicare, terroresque ac minas, multaque mala propediem affutura, jamque ingruentia, nulla prorsus legitima ratione muniti, sed suo dumtaxat sensui obsequentes comminantur, repræsentant, adesseque asseverant, plerumque etiam vana quædam et inania, et alia hujusmodi populis ingerere, et (quod enormius est) ab æternitatis lumine et sancti Spiritus admonitione aut infusione illa se habere asserere audent. Cumque ii sub confictorum miraculorum mendaciis varios errores fraudesque disseminent, denique populos quos in Evangelica doctrina sedulo instruere, et in vera fide detinere et conservare deberent, sermones suos a sensu et præceptis universalis Ecclesiæ retrahentes, a sacrisque constitutionibus, quas maxime sequi deberent, deviantes auditores suos amovent ac longe faciunt e salute; et per hæc et alia hujusmodi simpliciores homines, ut ad deceptionem procliviores, a via salutis et obedientia Romanæ Ecclesiæ deviantes in errores varios perfacile inducuntur ». His malis hæc adhibita remedia :

10. « Ut tam periculosum contagiosumque malum ac mortifera pestis radicitus evellatur, et arefactum ita penitus deleatur, ut nec memoria ejus remaneat; sacro approbante Concilio statuimus et ordinamus, ut nullus tam clericus sæcularis, quam cujuscumque, etiam Mendicantium, Ordinis regularis, aut quivis alius, ad quem facultas prædicandi tam de jure quam de consuetudine, vel privilegio, aut alias pertinet, ad hujusmodi officium exercendum admittatur, nisi prius per superiorem suum respective diligenter examinatus (in qua re conscientiam ipsius superioris oneramus) ac morum honestate, ætate, doctrina, probitate, prudentia, et vitæ exemplaritate ad illud aptus et idoneus re-

[1] II Timoth. IV.

perialur, et hic quocumque prædicaturus accesserit, de hujusmodi examine et idoneitate sua per litteras authenticas seu alias sui examinatoris approbatorisque, episcopis et aliis locorum ordinariis fidem legitime faciat; mandantes omnibus, qui hoc onus sustinent, quique in futurum sustinebunt, ut Evangelicam veritatem et sanctam Scripturam juxta declarationem, interpretationem et ampliationem doctorum, quos Ecclesia vel usus diuturnus approbavit, legendosque hactenus recepit, et in posterum recipiet, prædicent et explanent, nec quidquam ejus proprio sensui contrarium aut dissonum adjiciant; sed illis semper insistant, quæ ab ipsius sacræ Scripturæ verbis, et præfatorum doctorum interpretationibus rite et sane intellectis non discordant; tempus quoque præfixum futurorum malorum, vel antichristi adventum, aut certum diem judicii prædicare vel asserere nequaquam præsumant, cum Veritas dicat : *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua veritate;* ipsosque qui hactenus similia asserere ausi sunt, mentitos ac eorum causa reliquorum etiam recte prædicantium auctoritati non modicum detractum fuisse constet ». Nonnullis interjectis, quibus etiam de episcopis detrahere coram laicis concionatores vetiti sunt, additur :

11. « Cæterum si quibusdam eorum Dominus futura quædam in Dei Ecclesia inspiratione quapiam revelaverit, ut per Amos prophetam ipse promittit; et Paulus Apostolus prædicatorum princeps : *Spiritum,* inquit [1], *nolite extinguere : prophetias nolite spernere;* hos aliorum fabulosorum et mendacium gregi connumerari vel aliter impediri minime volumus : extinguitur namque ipsius gratia Spiritus, Ambrosio teste, si incipientibus loqui fervor contradictione sopitur; et tunc Spiritui sancto injuria certe fieri dicitur. Et quoniam res magni momenti est, eo quod non de facile credendum [2] sit omni spiritui, sed sint probandi spiritus, teste Apostolo, an ex Deo proveniant; volumus ut lege ordinaria tales assertæ inspirationes, antequam publicentur aut populo prædicentur, ex nunc Apostolicæ Sedis examini reservatæ intelligantur : quod si sine moræ periculo id fieri non valeret, aut urgens necessitas aliud suaderet, tunc eodem ordine servato ordinario loci notificentur, ut ille adhibitis secum tribus aut quatuor doctis et gravibus viris, hujusmodi negotio cum eis diligenter examinato, quando id expedire videbunt (super quo eorum conscientias oneramus) licentiam concedere possint, etc. » Si qui contra hæc tenderent, anathemate percelluntur, et concionatorio munere sunt interdicti. « Dat. Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicæ MDXVI, XIV kal. Januarii, Pontificatus nostri anno IV ».

12. *Pacta inter Leonem et Franciscum Galliæ regem de sacerdotiorum provisione.* — Promulgata deinde in Concilio est prolixior sanctio, qua pacta inter Leonem Pontificem et Franciscum Gallorum regem in Bononiensi colloquio de sacerdotiis et dignitatibus conferendis Ecclesiasticis continebantur; detrahendique canonicis et monachis episcoporum et abbatum designandorum juris causæ adductæ fuere.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Cum ex electionibus, quæ in Ecclesiis cathedralibus et metropolitanis ac monasteriis dicti regni, a multis annis citra fiebant, grandia animarum pericula provenirent, cum pleræque per abusum sæcularis potestatis, nonnullæ vero præcedentibus illicitis et simoniacis pactionibus, aliæ particulari amore et sanguinis affectione et non sine perjurii reatu fierent, cum electores ipsi etiam, si ante electionem per eos faciendam magis idoneum, et non eum quem promissione aut datione alicujus rei temporalis, seu prece vel precibus per se vel alium interpositis electionem procurare didicissent, eligere sponte jurarent, juramentum hujusmodi non servarent; sed contra proprium hujusmodi juramentum in animæ suæ præjudicium venirent, ut nobis notorie constat ex crebris absolutionibus et rehabilitationibus a nobis et prædecessoribus nostris petitis et obtentis, idem Franciscus rex (nimirum Francorum), nostris paternis monitis, tanquam verus obedientiæ filius parere volens, tam pro bono obedientiæ, in qua magnum meritum vere consistit, quam pro communi et publica regni sui utilitate, in locum Pragmaticæ Sanctionis, et singulorum capitulorum in ea contentorum, Constitutiones infrascriptas invicem tractatas, et cum fratribus nostris S. R. E. cardinalibus diligenter examinatas, et de eorum consilio cum præfato rege concordatas per dilectum filium Rogerium Barne regium advocatum oratorem suum ad hoc ab eodem Francisco rege ad nos destinatum, habentem ad hoc speciale et sufficiens mandatum, acceptavit : de eorumdem fratrum consilio et unanimi consensu, ex certa nostra scientia et potestatis plenitudine statuimus et ordinamus, quod de cætero perpetuis futuris temporibus loco dictæ Pragmaticæ Constitutionis ac omnium et singulorum capitulorum in ea contentorum in dicto regno, Delphinatu, et Comitatu Diensi ac Valentinensi infrascriptæ observentur Constitutiones, videlicet quod cathedralibus et metropolitanis Ecclesiis in regno, Delphinatu, et Comitatu prædictis, nunc et pro tempore, etiamsi per cessionem in manibus nostris et successorum nostrorum Romanorum Pontificum canonice intrantium sponte factam vacantibus, illarum capitula et canonici ad electionem seu postulationem inibi

[1] I Thess. V. — [2] I Joan. IV.

futuri prælati procedere non possint, sed illarum occurrente hujusmodi vacatione rex Franciæ pro tempore existens unum gravem magistrum seu licentiatum in theologia, aut in utroque seu in altero jurium doctorem, aut licentiatum in universitate famosa et rigore examinis, et in vigesimo septimo suæ ætatis anno ad minus constitutum, et alias idoneum, infra sex menses a die vacationis Ecclesiarum earumdem computandos, nobis et successoribus nostris Romanis Pontificibus, seu Sedi prædictæ nominare, et de persona per regem hujusmodi nominata per nos et successores nostros, seu Sedem prædictam provideri : et si contingeret præfatum regem personam taliter non qualificatam ad dictas Ecclesias sic vacantes nominare, per nos et successores nostros seu Sedem hujusmodi de persona sic nominata eisdem Ecclesiis minime provideri debeat; sed teneatur idem rex infra tres alios menses a die recusationis personæ nominatæ non qualificatæ, sollicitatori nominationem non qualificatam prosequenti consistorialiter factæ intimandæ computandos, alium supradicto modo qualificatum nominare : alioquin, ut dispendiosæ Ecclesiarum hujusmodi vacationi celeriter consulatur, Ecclesiæ tunc sic vacanti per nos et successores nostros seu Sedem hujusmodi de persona, ut præfertur, qualificata necnon Ecclesiis per obitum apud Sedem prædictam vacantibus semper, nulla dicti regis præcedente nominatione, libere provideri possit. Decernentes electiones contra præmissa attentatas, ac provisiones per nos et successores nostros seu Sedem hujusmodi factas nullas et invalidas existere : consanguineis tamen præfati regis ac personis sublimibus ex causa rationabili et legitima in nominatione et Apostolicis litteris exprimenda, necnon religiosis Mendicantibus reformatis eminentis scientiæ et excellentis doctrinæ, qui juxta sui ordinis regularia instituta ad gradus hujusmodi assumi non possint, sub prohibitione præmissa minime comprehensis; sed de eorum personis dictis Ecclesiis pro tempore vacantibus ad dicti regis nominationem per nos et successores nostros seu Sedem hujusmodi libere provideri possit.

13. « Monasteriis vero et prioratibus conventualibus et veræ electionis, videlicet in quorum electionibus forma capituli Quapropter, servari et confirmationes electionum hujusmodi solemniter peti consueverunt, in regno, Delphinatu, et Comitatu hujusmodi, nunc et pro tempore etiam per similem cessionem vacantibus, illorum conventus ad electionem seu postulationem abbatis seu prioris procedere non possint; sed idem rex, illorum occurrente hujusmodi vacatione, religiosum ejusdem Ordinis, in ætate viginti trium annorum ad minus constitutum, infra simile tempus sex mensium, a die vacationis monasteriorum et prioratuum hujusmodi computandorum, nobis et successoribus nostris seu Sedi hujusmodi nominare, et de persona per regem hujusmodi monasterio vacanti nominata per nos et successores nostros, seu Sedem hujusmodi provideri, prioratus vero personæ ad illum per eumdem regem nominatæ conferri debeat. Si vero idem rex presbyterum sæcularem, aut religiosum alterius Ordinis, aut minorem viginti trium annorum, vel alias inhabilem nobis aut successoribus nostris infra dictum semestre, seu Sedi hujusmodi nominabit, talis nominatus recusari et nullatenus sibi provideri debeat : sed rex ipse infra trimestre a die recusationis supradicto modo intimandæ computandum, alium modo supradicto qualificatum monasterio seu prioratui tum vacanti nominare, et de persona ad monasterium nominata illi provideri ; ad prioratum vero nominato prioratus ipse per nos et successores nostros seu Sedem prædictam conferri debeat, etc. »

14. Additum post novem menses Sedem Apostolicam iis prioratibus et monasteriis consulturam : promulgatumque superiori sanctione non contineri collegia canonicorum et monachorum, quæ a Sede Apostolica designandorum episcoporum et abbatum jure ornata fuerint, de quo per Apostolicas litteras constiterit : rescissus Romanæ curiæ mos juris ad vacatura sacerdotia conferendi; in cathedralibus tamen et collegiatis Ecclesiis, in quibus cautum est, ne quis sacerdotium adipiscatur nisi illius munera præsens impleat, vacaturi unius sacerdotii collatio Sedi Apostolicæ reservata : constitutum ut episcopi in cathedralibus Ecclesiis theologicæ sapientiæ doctori sacerdotium theologale conferant ea lege, ut bis singulis hebdomadis sacram concionem habeat, vel scholastico more sacerdotes circa divinarum rerum tractationem edoceat. Sancitum ut primo singulorum trimestrium mense collatores ordinarii et patroni Ecclesiastici sacerdotia deferant viris divinarum litterarum, Pontificii juris civilisve vel philosophiæ peritis, atque laurea in Academiis donatis ; proximorum vero duorum mensium spatio, aliis etiam tanta doctrina non excultis, verumtamen idoneis impertiri possint; sin vero aliter consultum ab antistitibus fuerit, pronuntiatum illius sacerdotii conferendi jus ad Sedem Apostolicam devolutum : designatum præterea est tempus, quo in celebribus Academiis opera scientiis danda esset ab iis, qui prærogativa doctrinæ fulti ad sacerdotia provehendi erant. Pergit Pontifex :

15. « Tempus autem competens decennium in magistris seu licentiatis aut baccalaureis in Theologia; septennium vero in doctoribus seu licentiatis in jure canonico, civili, aut medicinis ; quinquennium autem in magistris seu licentiatis in artibus cum rigore examinis a logicalibus inclusive, aut in ulteriori facultate ;

sexennium autem baccalaureis simplicibus in Theologia; quinquennium vero in baccalaureis juris canonici aut civilis, in quibus baccalaureis juris canonici aut civilis, si ex utroque parente nobiles fuerint, triennium esse decernimus : præfatique graduati et nominati collatoribus ordinariis, sive patronis Ecclesiasticis semel ante vacationem beneficii de litteris gradus, seu nominationis, et de præfato tempore studii per litteras patentes universitatis, in qua studuerint, manu scribæ et sigillo universitatis signatas fidem facere teneantur.

16. « Concurrentibus autem nominationibus, statuimus quoque et ordinamus, quod collatores ordinarii et patroni Ecclesiastici præfati inter graduatos, qui litteras gradus cum tempore studii et attestatione nobilitatis debitæ insinuaverint, quoad beneficia in mensibus eis deputatis vacantia gratificare possint illum ex eis, quem voluerint : quo vero ad beneficia in mensibus graduatis nominatis deputatis, antiquiori nominato conferre, seu antiquiorem nominatum, qui litteras nominationis temporis studii et attestationis nobilitatis debitæ insinuaverit, præsentare seu nominare teneantur. Concurrentibus autem nominationibus ejusdem anni, doctores licentiatis, licentiatos baccalaureis, demptis baccalaureis formatis in theologia, quos favore studii theologici licentiatis in jure canonico, civili, aut medicina, præferendos esse decernimus ; baccalaureos juris canonici ac civilis magistris in artibus præferri volumus : concurrentibus autem pluribus doctoribus in diversis facultatibus, doctorem theologum doctori in jure, doctorem in jure canonico doctori in jure civili, doctorem in jure civili doctori in medicina præferendos esse decernimus ; et idem in licentiatis et baccalaureis servari debere volumus : et si in eisdem facultate et gradu concurrent, ad datam nominationis seu gradus recurrendum esse volumus : et si in omnibus his concurrent, tunc collator ordinarius inter eosdem concurrentes gratificare possit. Volumus autem quod nominati litteras nominationis ab universitatibus, in quibus studuerint obtinentes, in nominationum litteris beneficia per eos possessa, et eorum verum valorem exprimere teneantur, alioquin litteræ nominationis hujusmodi eo ipso nullæ esse censeantur ». Et infra :

17. « Statuimus quoque quod parochiales Ecclesiæ in civitatibus aut villis muratis existentes, nonnisi personis modo præmisso qualificatis, aut saltem, qui per tres annos in theologia vel altero jurium studuerint, seu magistris in artibus, qui in aliqua universitate privilegiata studentes magisterii gradum adepti fuerint, conferantur, etc. » Adjectum etiam, ut religiosi sæcularia sacerdotia, nec sæculares regularia exambire possent : tum ad convellendas litium causas, co·rcendamque cumulandi plures sacerdotales census cupidinem, plura constituta.

18. *Sanctio contra clericos concubinarios, et laicos fornicarios.* — Ad refrœñandam vero concubinatuum licentiam, hæ leges constitutæ ; ut nimirum evoluto bimestri flexu ab edicto promulgato publici concubinarii mulctentur sacerdotiorum vectigalibus, quæ in Ecclesiarum utilitatem convertantur ; ac si concubinas ejicere detrectarint, vel ejectas receperint, sacerdotiis, muneribus ac dignitatibus deturbentur : qui vero publici concubinarii censendi sint, ita descriptum est : « Publici autem intelligendi sunt non solum hi, quorum concubinatus per sententiam aut confessionem in jure factam, sed per rei evidentiam, quæ nulla possit tergiversatione celari, notorius est ; sed etiam qui mulierem de incontinentia suspectam et diffamatam tenent, et per suum superiorem admoniti ipsam cum effectu non dimittunt.

19. « Quia vero in quibusdam regionibus nonnulli jurisdictionem Ecclesiasticam habentes, pecuniarios quæstus a concubinariis percipere non erubescunt, patientes eos in tali fœditate sordescere ; sub pœna maledictionis æternæ præcipimus, ne deinceps sub pacto, compositione, aut spe alterius quæstus talia quovis modo tolerent, aut dissimulent, alioquin ultra præmissam negligentiæ pœnam, duplum ejus, quod propterea acceperint, restituere, et ad pios usus omnino convertere teneantur et compellantur. Ipsas autem concubinas aut suspectas prælati omnibus modis curent a suis subditis per auxilium et brachii sæcularis invocationem (si opus fuerit) penitus arcere : qui etiam filios ex tali concubinatu procreatos apud patres suos cohabitare non permittant. Jubemus insuper quod in prædictis synodis et capitulis præmissa publicentur : et ut quilibet suos subditos ad ipsarum concubinarum demissionem moneat diligenter, injungimus. Præterea omnibus sæcularibus viris, etiamsi regali præfulgeant dignitate, ne ullum qualecumque inferant impedimentum quocumque quæsito colore prælatis, qui ratione officii sui adversus subditos suos pro hujusmodi concubinatu et aliis casibus sibi a jure permissis procedunt.

20. « Et cum omne fornicationis crimen lege divina prohibitum sit sub pœna peccati mortalis necessario evitandum, monemus omnes laicos tam uxoratos, quam solutos, ut similiter a concubinatu abstineant ; nimis enim reprehensibilis est, qui uxorem habet, et ad aliam uxorem seu mulierem accedit. Qui vero solutus est, si continere nolit, juxta Apostoli [1] consilium, uxorem ducat. Pro hujusmodi autem divini observantia præcepti, hi, ad quos pertinet, tam

[1] I Cor. VII.

salutaribus monitis, quam aliis canonicis remediis omni studio laborent ».

21. *Decernitur censuras non contrahi, nisi rite denuntiatæ fuerint.* — Demum ad antevertendam publicam offensionem, quæ interdum concitari consueverat ex consortio inito cum iis, qui anathemate perculsi feruntur, confirmatum canonicum statutum nullas contrahi censurarum pœnas, nisi ii rite denuntiati sint, ipsosque anathemate devinctos teneri constet. Vetitum, urbes, oppida, aliave loca sacrorum usu interdici, nisi ob incolarum vel magistratuum crimen. Ad fraudes etiam circa censuum Ecclesiasticorum renuntiationes cessionesque, non sine proximi damno intercedere solitas, pronuntiatum, eas non valituras, nisi publicis Tabulis fuerint rite consignatæ. Quas omnes pactiones inter Sedem Apostolicam et Gallos reges in Bononiensi conventu factas Leo confirmavit ea lege, ut Franciscus rex sex mensium flexu publicis litteris ratas et gratas habere profiteretur, tum in legum Gallicarum Tabulas referret. « Datum Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicæ MDXVI, XIV kal. Januarii, Pontificatus nostri anno IV ». Consentientibus omnibus Patribus fuisse hoc decretum confirmatum, narrat Paris de Grassis, quanquam Francisci regis oratores ferre palam suffragia subterfugerint : « Oratores, inquit, Franciæ duo episcopi in Urbe præsentes noluerunt Concilio præsentes esse, quia, ut mihi dixit papa, noluerant consentire revocationi Pragmaticæ, ne displicerent prælatis et nationi ; sed consenserunt secrete ».

22. *Pragmatica Sanctio rescissa, et auctoritas Pontificia in clariori luce posita.* — Irrita deinde facta fuit apertius iterum novo decreto in Concilio eadem Pragmatica Sanctio, quæ Carolo VII rege in Bituricensibus conventibus, vigente Basiliensi schismate, adversus Romanorum Pontificum auctoritatem lata fuerat : quam licet a Ludovico XI abrogatam magna religionis testificatione in publico cardinalium senatu viderimus, ea tamen re ipsa ob præsulum et regiorum administrorum pertinaciam rescissa non fuerat, nec quæ a Sixto IV assentientibus regiis oratoribus statuta erant [1], perfecta fuerant ; nec præsules Galli repetitis sæpius monitis Innocentii VIII et Julii II obtemperarant, donec idem Julius, quamvis sacrosanctæ potestatis vi eam posset convellere, judiciarium tamen ordinem in Concilio Lateranensi servare maluit, quem referunt Acta, præsulibus Gallis diem constituisse, ut in Concilio ad dicendam causam, ob quam rescindenda non essent, se sisterent : ac dein Leonem X ejus institisse vestigiis, ac sæpius judicium extraxisse, ut præsules statuto die adessent. Verum conquisita fuisse ab iis diffugia ad declinandum accessum ad Sedem Apostolicam patuit, cum jam patefactis itineribus, Insubriaque ac Liguria in Gallorum potestatem redactis, ad subsellia Lateranensia non venerint. Lata itaque hæc est a Leone decretoria sententia [1], qua etiam Pontificiam auctoritatem Conciliorum auctoritati antecellere demonstratum ac promulgatum est.

23. « Ad perpetuam rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Cum moniti et citati (nempe Gallicani præsules), sublatis jam omnibus impedimentis, effluxisque omnibus terminis coram nobis et dicto Concilio non comparuerint, nec comparare curaverint, ad allegandam causam, quare Sanctio prædicta (nimirum Pragmatica), nulla declarari non debeat, ita ut excusationi ultra locus non sit, possintque merito contumaces reputari prout eos exigente justitia reputamus ; nos mature attendentes, Pragmaticam Sanctionem, vel potius, ut dictum est, corruptelam schismatis tempore a non habentibus potestatem editam, reliquæ Christianæ reipublicæ Ecclesiæque sanctæ Dei nullatenus conformem et a claræ memoriæ Ludovico XI Francorum rege Christianissimo revocatam, cassatam atque abolitam, auctoritatem, libertatem ac dignitatem dictæ Sedis violare ac diminuere, facultatemque Romani Pontificis pro tempore existentis de sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium pro universali Ecclesia assidue laborantium, virorumque doctorum personis, quibus abundat curia, et quorum consiliis Sedis Apostolicæ et Romani Pontificis, atque universalis Ecclesiæ auctoritas et potestas conservantur, negotiaque diriguntur et in prospero statu confoventur, de Ecclesiis et monasteriis, eisdemque personis de reliquis beneficiis Ecclesiasticis juxta eorum status exigentiam, providendi penitus auferre ; prælatis vero Ecclesiasticis illarum partium causam præbere, ut ipsi nervum Ecclesiasticæ disciplinæ, et obedientiæ nexum frangant et violent, ac contra nos et Sedem prædictam eorum matrem cornua erigant, et eis ad præmissa audendum viam aperire, ipsamque notorie nullatenus subsistere, nulloque nisi alicujus temporis seu potius tolerantiæ cujusdam adminiculo fulciri, etsi Romani Pontifices prædecessores nostri præfati, prout ipsi suo tempore summopere optare demonstrarunt, corruptelam et abusionem hujusmodi, vel malignitate temporum vel alias illi providere, et in totum occurrere non valentes suis temporibus tolerasse visi fuerunt ; considerantes tamen ab ipsius Bituricensis sanctionis editione vix annos septuaginta fluxisse, nullumque infra hoc temporis spatium præter hoc Lateranense Concilium legitime fu-

[1] Sup. Constitutio in princ.

[1] Ext. in Act. Conc. et in Bullar. in Leon. Const. 20.

isse celebratum, in quo cum (disponente Domino) constituti simus, ab ejusdem improbæ sanctionis extirpatione et totali annullatione sine nostra et tantorum Patrum in præsenti Concilio congregatorum nota, ac nostræ et dictorum illa utentium animarum periculo abstinere seu desistere non posse, Augustino teste, judicamus atque censemus.

24. « Et sicut piæ memoriæ Leo papa I prædecessor noster, cujus in hoc libenter, quoad possumus, vestigia imitamur, ea quæ in secunda Ephesina Synodo temere contra justitiam et Catholicam fidem gesta fuerunt, postmodum in Chalcedonensi Concilio mandavit ac fecit pro dictæ fidei firmitate revocari ; ita et nos a tam nefariæ sanctionis et contentorum in ea revocatione retrahi aut desistere, salva conscientia ac nostro et ipsius Ecclesiæ honore, non posse aut debere censemus.

25. « Nec illud nos movere debet, quod sanctio ipsa et in ea contenta in Basileensi Concilio edita, et ipso Concilio instante a Bituricensi congregatione recepta et acceptata fuerunt ; cum ea omnia post translationem ejusdem Basileensis Concilii per felicis memoriæ Eugenium papam IV etiam prædecessorem nostrum, factam, a Basileensi conciliabulo, seu potius conventicula, quæ præsertim post hujusmodi translationem Concilium amplius appellari non merebatur, facta extiterint, ac propterea nullum robur habere potuerint, cum etiam solum Romanum Pontificem pro tempore existentem tanquam auctoritatem super omnia Concilia habentem Conciliorum indicendorum, transferendorum ac dissolvendorum plenum jus et potestatem habere, nedum ex sacræ Scripturæ testimonio, dictis sanctorum Patrum ac aliorum Romanorum Pontificum etiam prædecessorum nostrorum, sacrorumque canonum decretis, sed propria etiam eorumdem Conciliorum confessione manifeste constet, quorum aliqua referre placuit, reliqua vero, utpote notoria, silentio præterire. In Alexandrina enim Synodo, Athanasio ibidem existente, Felici Romano Pontifici ab eadem Synodo scriptum fuisse legimus, Nicænam Synodum statuisse, non debere absque Romani Pontificis auctoritate Concilia celebrari : neque nos latet etiam eumdem Leonem Pontificem Ephesinam secundam Synodum ad Chalcedonensem transtulisse : Martinum etiam papam V præsidentibus suis in Concilio Senensi potestatem transferendi Concilium, nulla consensus ipsius Concilii mentione habita, dedisse. Ephesinam quoque primam synodum Cœlestino, ac Chalcedonensem eidem Leoni, sextam Agathoni, septimam Hadriano, octavam Nicolao ; etiam Constantinopolitanam Synodum Hadriano, Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris maximam reverentiam exhibuisse, eorumdemque Pontificum institutionibus et mandatis in sacris Conciliis per eos editis et factis reverenter et humiliter obtemperasse. Unde Damasus papa et cæteri episcopi Romæ congregati scribentes de Concilio Ariminensi episcopis in Illyrico constitutis, præjudicium aliquod per numerum episcoporum Arimini congregatorum fieri non potuisse testantur ; quandoquidem constet Romano Pontifici, cujus ante omnia decebat spectari decretum, talibus non præbuisse consensum ; eumdemque Leonem Pontificem universis Siciliæ episcopis scribentem idem voluisse apparet : consueveruntque antiquorum Conciliorum Patres, pro eorum, quæ in suis Conciliis gesta fuerunt, corroboratione, a Romano Pontifice subscriptionem approbationemque humiliter petere et obtinere prout ex Nicæna, et Ephesina, ac Chalcedonensi hujusmodi, et sexta Constantinopolitana, et septima eadem Nicæna, et Romana sub Symmacho Synodis habitis, earumque gestis, necnon in Aimari libro de Synodis manifeste colligitur ; quod etiam novissime Constantienses Patres fecisse constat : quam laudabilem consuetudinem si Bituricenses et Basileenses secuti fuissent, hujusmodi molestia proculdubio careremus.

26. « Cupientes quoque hujusmodi negotium ad debitum finem perduci, ac tam vigore citationum hactenus a nobis et præfato Julio prædecessore ex abundanti emanatarum quam aliorum præmissorum, quæ ita notoria sunt, ut nulla valeant excusatione aut tergiversatione celari ; etiam ex nostro pastorali officio procedentes, omnesque et singulos tam juris quam facti defectus, si qui forsan in præmissis intervenerint, supplentes, ex certa nostra scientia, et de Apostolicæ potestatis plenitudine, eodem sacro approbante Concilio, tenore præsentium, præfatam Pragmaticam Sanctionem, seu corruptelam, ejusque approbationem quomodolibet emanatam, omniaque et singula decreta, capitula, statuta, constitutiones sive ordinationes in eodem quomodolibet contentas, seu etiam insertas, ac ab aliis prius editas, necnon consuetudines, stylum, usus, sive potius abusum ex ea in hanc usque diem quomodolibet emanatos, seu observatos, nullius roboris vel momenti fuisse et esse decernimus et declaramus. Necnon ad abundantiorem cautelam eamdem Bituricensem sanctionem sive corruptelam, ejusque approbationem tacitam vel expressam, ut præfertur, et in ea contenta omnia et singula etiam inserta quæcumque revocamus, cassamus, abrogamus, irritamus, annullamus ac damnamus, et pro infectis, revocatis, cassatis, abrogatis, irritatis, annullatis et damnatis haberi volumus, decernimus et declaramus.

27. « Et cum de necessitate salutis existat, omnes Christi fideles Romano Pontifici subesse, prout divinæ Scripturæ et sanctorum Patrum testimonio edocemur, ac Constitutione felicis

memoriæ Bonifacii papæ VIII similiter prædecessoris nostri, quæ incipit UNAM SANCTAM declaratur ; pro earumdem fidelium animarum salute ac Romani Pontificis et hujus sanctæ Sedis suprema auctoritate, et Ecclesiæ sponsæ suæ unitate et potestate, Constitutionem ipsam, sacro præsenti Concilio approbamus, sine tamen præjudicio declarationis sanctæ memoriæ Clementis papæ V, quæ incipit : MERUIT ; inhibentes in virtute sanctæ obedientiæ ac sub pœnis et censuris infra dicendis, omnibus et singulis Christi fidelibus, etc. » Intentat anathema ex sacrosanctæ potestatis decretoria sententia, sacerdotiorumque et dignitatum nullo discrimine sacrarum prophanarumve spoliationem iis omnibus, qui Pragmatica Sanctione in Francorum regno, Delphinatu, Provinciaque usi fuerint : tum ex publicis legum Tabulis eradi jubet. « Dat. Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicæ MDXVI, XIV kal. Januarii, Pontificatus nostri an. IV ». Corroboratam omnium sententiis hanc sanctionem refert Paris de Grassis : « Omnes, inquit, absolute responderunt : *Placet;* et inter alios papa dixit : *Non solum placet, sed multum placet, et perplacet* ». Tum subdit : « Ultimo fuit vocatus episcopus Sibinicensis auditor rotæ, qui accepta minuta ac etiam cedula intimationis futuræ sessionis undecimæ, legit eam, quæ erat revocatoria partim privilegiorum *maris magni* religiosis concessorum ad requisitionem prælatorum introducta ».

28. *Privilegia* MARI MAGNO *contenta revocantur, sed cætera monachorum jura confirmantur.* — Hac sanctione compositæ sunt ingentes illæ lites, quas vidimus ab episcopis creatas fuisse monachis, quos immunitatibus ab Apostolica Sede concessis abuti, indeque præsularis dignitatis splendorem auctoritatemque obsolescere conquerebantur : temperatæ enim ita fuere illorum prærogativæ, ut debitus honos episcopis deferretur, et monachorum pax assereretur [1] :

« Ad perpetuam rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Novimus episcopos in partem sollicitudinis nostræ assumptos fuisse, quorum honor et sublimitas, teste Ambrosio, nullis potest comparationibus adæquari : religiosos etiam in agro Dominico pro Christianæ religionis defensione et ampliatione complura fecisse, ac uberes fructus protulisse, et in dies singulos proferre, ita ut eorumdem episcoporum ac religiosorum bonis operibus orthodoxam fidem incrementa sumpsisse, et per orbem terrarum undique dilatatam fuisse fidelium nullus ignoret : et sicut ipsi sæpenumero vigilantissima et solerti cura schismata in Dei Ecclesia extinguere, et Ecclesiæ unitatem reddere, et ut eidem Ecclesiæ pacis tranquillitas daretur, innumeros labores subire non dubitarunt, ita quoque par est eos inter se nostris provisionibus pacis vinculo ac fraterna charitate et unitate conjungi, ut eorum concordi doctrina et mutuis operibus uberiores in Ecclesia Dei fructus proveniant. Sane cupientes ut jura spiritualia, quæ ad Dei laudem, Christi fidelium animarum salutem pertinent, et quorum exercitium præfatis episcopis et eorum superioribus in suis diœcesibus, cum ipsi in partem sollicitudinis assumpti, ac diœceses distinctæ, et cuilibet eorumdem episcoporum assignatæ fuerunt, commissum extitit, ut per ipsos episcopos exerceantur et jus illa libere exercendi, quantum fieri potest, eis illæsum præservetur ; et si aliqua dictis fratribus Mendicantibus in eorumdem episcoporum læsionem per Romanos Pontifices prædecessores nostros et Sedem Apostolicam concessa fuerint, concessiones hujusmodi eisdem religiosis factas in subsequentibus duximus moderandas, ut ipsi fratres potius ab eisdem episcopis omni cum charitate foveantur, quam aliquo modo molestentur et inquietentur ; una enim est regularium et sæcularium prælatorum, et subditorum exemptorum et non exemptorum universalis Ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur, eorumque omnium unus Dominus, una fides ; et propterea decet eos, qui ejusdem sint corporis, unius etiam esse voluntatis : et sicut fratres nexu invicem charitatis adstricti sunt, sic non convenit alterum in alterius injuriam seu jacturam prosilire, dicente Salvatore : *Hoc est* [1] *præceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos.*

29. « Ad conservandum inter episcopos et eorum superiores ac prælatos et fratres hujusmodi mutuam charitatem et benevolentiam, divini quoque cultus augmentum, pacemque et tranquillitatem universalis Ecclesiæ status, quod ita demum fieri posse cognoscimus, si unicuique, quantum fieri potest, sua jurisdictio conservetur; sacro approbante Concilio statuimus et ordinamus, quod episcopi et eorum superiores, et alii prælati præfati, parochiales Ecclesias ad eosdem fratres ratione locorum suorum legitime spectantes, quoad ea, quæ ad parochianorum curam et sacramentorum conservationem administrationemque pertinent, sine tamen visitatorum insolito gravamine vel impensa, visitare, et illarum curam gerentes, et circa illam delinquentes si religiosi fuerint, juxta ipsius Ordinis regularia instituta intra septa regularis loci, sæculares vero presbyteros et fratres hujusmodi beneficia obtinentes libere tanquam suæ jurisdictionis subjectos punire.

30. « Tam prælati quam presbyteri sæcu-

[1] Ext. in Act. Concil. et in Bull. in Leo. X. const. 22.

[1] Jo. XV.

lares, qui vinculo excommunicationis ligati non fuerint, missas in Ecclesiis domorum eorumdem devotionis causa celebrare volentes celebrare possint, ipsique patres tales celebrare volentes libenter recipere debeant, ac possint ab eisdem prælatis ad processiones solemnes pro tempore faciendas requisiti, dummodo eorum loca suburbana ultra unum milliare a civitatibus respective, non sint remota, accedere, necnon superiores eorumdem religiosorum quos pro tempore elegerint, eisdem prælatis personaliter exhibere ac præsentare, si eos sibi exhiberi et præsentari petierint : alioquin eorum vicarii, dummodo ad prælatos ultra duas dietas accedere non cogantur, omnino teneantur; possintque illi per eosdem episcopos et prælatos super sufficienti litteratura, et aliqua saltem hujusmodi sacramenti peritia dumtaxat examinari, talibusque præsentatis admissis, vel etiam indebite recusatis confitentes, Constitutioni, quæ incipit OMNIS UTRIUSQUE SEXUS, quoad confessionem dumtaxat satisfecisse censeantur.

31. « Ipsi fratres etiam forensium confessiones audire valeant; laicos tamen et clericos sæculares a sententiis ab homine latis nullatenus absolvere possint. Eucharistiæ vero et Extremæ-Unctionis aliaque Ecclesiastica sacramenta illis, quorum etiam infirmorum ac decedentium confessiones audierint, dicentibus proprium sacerdotem illa sibi dari denegasse dare nequeant, nisi denegatio sine legitima causa facta vicinorum testimonio probata, aut requisitio coram notario publico facta doceretur; eorumdem vero fratrum obsequio insistentibus sacramenta hujusmodi nullatenus ministrare valeant, nisi illorum durante obsequio ». Interjectis nonnullis de funebribus officiis, deque religiosis ad ordines promovendis additum :

32. « Quodque fratres ipsi ad ordines promovendi per ordinarios, de grammatica et sufficientia examinari, et dummodo competenter respondeant, per eosdem ordinarios libere admitti, ac nullatenus in eorum Ecclesiis seu domibus aut aliis eorum locis ab alio quam a diœcesano episcopo vel ejus vicario super hoc cum debita reverentia requisito, et absque rationabili causa contradicente, vel etiam a diœcesi absente, ad dictos ordines promoveri debeant; nec ab alio episcopo consecrationem Ecclesiæ vel altaris aut cæmeterii benedictionem petere, seu in Ecclesiis per eos pro tempore ædificandis primum lapidem per alienum episcopum poni facere possint, nisi ubi ordinarius bis aut ter cum debitis reverentia et instantia requisitus sine legitima causa id recusaverit; et absque curatorum consensu sponsum et sponsam benedicere nequeant.

33. « Et ut debitus honor matrici Ecclesiæ reddatur, tam ipsi fratres, quam alii clerici sæculares, etiam super hoc Apostolicæ Sedis privilegio muniti, die sabbati majoris hebdomadæ, antequam campana cathedralis vel matricis Ecclesiæ pulsaverit, campanas in Ecclesiis suis pulsare minime possint; contrafacientes pœnam centum ducatorum incurrant. Censuras autem per eosdem ordinarios latas et promulgatas, ac in matrice Ecclesia civitatum necnon in collegiatis et parochialibus Ecclesiis castrorum et oppidorum respective solemniter publicatas, quando super hoc ab eisdem ordinariis requisiti fuerint, in Ecclesiis domorum suarum publicare ac servare teneantur.

34. « Et ut animarum utriusque sexus Christi fidelium saluti uberius consulatur; illos quorum confessiones pro tempore audierint, cujuscumque status et conditionis fuerint, ad solvendum decimas sive aliam bonorum seu fructuum quotam in locis, in quibus decimæ ipsæ aut similia solvi consueverunt, etiam sub onere conscientiarum suarum monere et hortari, ipsisque etiam illas solvere recusantibus, absolutionem denegare, et super hoc requisiti id populo etiam publice prædicare et persuadere teneantur.

35. « Conservatores autem eisdem fratribus pro tempore a Sede Apostolica deputandi, doctrina et probitate præstantes, et in Ecclesiastica dignitate constituti esse debeant, et coram eis per eosdem fratres quibus dati fuerint, ultra duas dietas a loco suæ solitæ habitationis, nullus trahi possit, privilegiis super hoc alias eis concessis nullatenus suffragantibus. Excommunicati quoque ordinem Mendicantium profiteri volentes, ubi de interesse tertii agetur, absolvi non possint nisi prævia satisfactione. Procuratores quoque et negotiorum gestores ac operarii eorumdem fratrum servitiis insistentes, sententiis excommunicationis promulgatis illaqueati sint et esse censeantur, si illis causam dederint, aut dantibus consilium, auxilium vel favorem præstiterint.

« Fratres autem et sorores tertii ordinis, necnon mantellati, corrigiati, pizzochatæ, chordellati, et alii quocumque nomine nuncupati in propriis domibus habitantes sepulturam ubi voluerint, eligere valeant; sed die Paschatis tantum Eucharistiam, necnon Extremam-Unctionem cæteraque Ecclesiastica sacramenta, Pœnitentiæ sacramento dumtaxat excepto, a proprio sacerdote recipere, et ad onera, quæ laicis incumbunt, perferenda teneantur, ac in foro sæculari coram judicibus sæcularibus conveniri possint.

36. « Et ne censura vilescat Ecclesiastica et minoris auctoritatis interdicti sententia reputetur; iidem dicti tertii ordinis ad divina audienda in Ecclesiis suorum ordinum tempore interdicti nullatenus admittantur, si causam

dederint interdicto, vel causam ipsam nutriant, seu foveant, aut dantibus auxilium, consilium vel favorem quoquo modo præstiterint. Collegialiter autem viventes, seu cum claustralibus habitantes, ac mulieres virginalem seu cœlibem, aut castam vidualem expresso voto (sub dicto habitu) vitam ducentes, privilegiis quibus fratres ordinis, cujus tertiæ regulæ habitum gestant, gaudere debeant. Omnia etiam singula supradicta ad reliquos religiosos ordinum quorumcumque extendi, et per eos servari debere volumus atque decernimus; salvis tamen in reliquis desuper non expressis tam episcoporum quam fratrum et aliorum religiosorum prædictorum juribus, quibus per præmissa in aliquo præjudicare seu quidquam innovare non intendimus : non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis ac statutis et consuetudinibus dictorum ordinum ». Et infra :

37. « Eosdem insuper fratres in virtute sanctæ obedientiæ monemus, ut eosdem episcopos loco sanctorum Apostolorum subrogatos, pro debita nostra ac Apostolicæ Sedis reverentia congruo honore et convenienti observantia venerentur. Ipsos quoque episcopos hortamur, ac per viscera misericordiæ Dei nostri requirimus, ut fratres ipsos affectu benevolo prosequentes charitative tractent ac benigne foveant, seque illis minime difficiles ac duros, vel morosos, sed potius faciles, mites, propitios, piaque munificentia liberales exhibeant, ac in omnibus prædictis tanquam in agro dominico cooperatores, eorumque laborum participes prompta benignitate recipiant, eorumque jura omni cum charitate custodiant atque defendant, ut tam episcopi quam fratres præfati, quorum opera veluti lucernæ ardentes supra montem positæ omnibus Christi fidelibus lumen præbere debent, ad Dei laudem, fidei Catholicæ exaltationem, populorumque salutem, de virtute in virtutem proficiant; ac deinde a largissimo bonorum omnium retributore Domino perennis vitæ præmium consequi mereantur, etc. Data Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicæ MDXVI, XIX Decembris, Pontificatus nostri anno IV ».

38. Cum Patrum sententiæ rogatæ fuissent, nonnullos dissensisse refert Paris : « Licet, inquit, a papa et a nonnullis, qui ibi prope aderant, libere responsum fuisset per verbum : *Placet*, absolute tamen multum diuque a patribus re examinata vix conclusa fuit : tamen votis enumeratis fuit conclusa ». Distinctius Acta Concilii explicant eam sanctionem laudatam ab omnibus, et concertatum de particula, *Salvis*, etc. ubi reliqua monachorum privilegia corroborantur, quam Cumanus, Tarvisinus, Cavallicensis, Melphitensis, Hipporegiensis, Bellunensis, Terdonensis, Cæsenatensis, Brunatensis, Vinciensis, Ferentinensis et Senogalliensis episcopi detrahendam frustra optaverunt. Indictam deinde fuisse duodecimam sessionem ad XVI Martii diem refert Paris de Grassis; tum addit : « Quibus expeditis procurator fiscalis fecit officium contra absentes contumaces, et papa surgens deposita mithra cantavit ex libro : *Te Deum laudamus*, etc. » Hactenus de Lateranensis synodi sessione undecima : nunc reliquas hujus anni res gestas prosequamur.

39. *Ferdinandi Hispaniæ regis obitus et laudes.* — Debilitatum est hoc anno Christianum imperium tristibus duorum regum funebribus, quorum sapientia et auctoritate plura florentissima regna sustentabantur, succedentibus in eorum solia pueris, qui licet generosissimi, impares tamen per ætatem tantæ rerum moli extiterunt : nam in primis initio anni Ferdinandus Hispaniarum, utriusque Siciliæ, Sardiniæ, Africæ maritimi tractus, et novi orbis rex, diuturno morbo absumptus, dum vitæ extrahendæ causa novum subinde solum mutat, in vico, cui nomen Matricalensium inditum est, rescisso Burgensi testamento, novoque facto, quo Joanna filia regnorum hæres instituta [1] est, administratio Carolo ex ea nepoli commendata, hujusque in Hispaniis procurator renuntiatus Franciscus Ximenius cardinalis et archiepiscopus Toletanus : Ferdinando vero nepoti ex consiliariorum sententia nulla alia hæreditas quam fraterna benevolentia relicta [2], e vita discessit rite sacris omnibus Christianis expiatus, de quo hæc narrat Gomesius [3] :

« His atque aliis prudenter curatis, rex se morti proximum intelligens sanctissimæ Eucharistiæ viatico suscepto, et oleo sacro unctus XIV kal. Februarii antequam illuxisset, religiosissimæ vitæ cursum clausit, dignus qui inter reges præstantissimos adnumeretur; de quo in scholasticorum frequenti consessu Ciruelus Darocensis theologus, ut illa ferebant tempora, memorabilis, in oratione funebri unum inter reges Ferdinandum fuisse dixit, qui regnandi rationem posset instituere, et ob insignem prudentiam cum longa rerum experientia conjunctam de recta principum gubernatione non vulgaria præcepta tradere ». Omnium consensu lauream inter principes Christianos meritis et auctoritate sua ætate ipsum retulisse, Volaterranus scribit [4], nec immerito, cum etiam aliæ ætates felices censendæ sint, quæ pares illi ferant, ut qui Granatensi regno Christi cultum restituerit, Africæ oram domuerit, Marranos expulerit, monachorum sodalitia purgari, tribunalia ad hæreses exscindendas erigi curaverit, novum orbem patefecerit, in eoque religionem amplificarit, atque instituerit episcopatus,

[1] Gomes. de rebus gestis card. Ximen. l. III. Sur. tom. VI. l. X. c. 99. Marian. l. XXX. c. 27. — [2] Guicc. l. XII. — [3] Gomes. sup. l. V. — [4] Volat. l. II. Gom.

Sedis Apostolicæ dignitatem tuendam armis adversus schismatis Pisani fautores susceperit, deque æmulis triumphando Neapolitanum et Navarricum regna suo imperio adjunxerit.

40. Prænuntiatam a viro sancto ingentem hanc illius felicitatem ipso die, quo in lucem editus fuerat, refert Joannes Marianus [1] : « Qua die natus est Ferdinandus, sic affirmatum invenio ; Neapoli quidam e Carmelitano Ordine vir sanctus Alfonso regi : Hodie, inquit, in Hispania citeriore puer tui generis est natus, cui cœlum nova imperia pollicetur, ingentes opes felicitatemque pio præ cæteris religionisque cultori et amplificatori præclaro. In tantis virtutibus quædam vitia inesse propemodum necesse fuit, ut nihil est in rebus humanis sincerum ; sed avaritiam tamen calamitas vectigalium excusare potuit, severitatem temporum morumque labes : callido ingenio fuisse, fidemque ex commodo nonnunquam mutasse externi auctores accusant : an ex fide, an ex invidia gentis non disputo : et solet hominum malitia virtutibus veris vicina vitiorum nomina affingere ; sicut e contrario fallunt atque laudantur vitia, quæ virtutes imitantur ».

41. Addit auctor de Ferdinandi obitu : « Peccata, inquit, Thomæ Mutienso e Dominicano Ordine sibi ante a confessionibus aperuit. Regina Ilerdæ regis periculo nuntiato, itinere festinato, pridie quam testamentum nuncuparet, mœsta juxta ac sollicita accessit. Proximo die Mercurii post mediam noctem una amplius hora animam placide efflavit decimo kal. Februarii auspicante salutis anno MDXVI, princeps justitiæ cultu, prudentiæ laude, animique præstantia excellentior omnibus, qui unquam in Hispania extiterunt. Vitia deesse nunquam possunt ; est ea humanæ vitæ conditio : ex invidia quoque et malitia multa magnis viris immeritis affingi peccata proclive est. Imperii modestia, religionis amore, bonarum artium studio, forma haud dubium justi, mitis, benefici, ac vere Christiani regis, ac speculum in quod omnes Hispani principes intueantur : aureæ pacis in Hispania, et publicæ securitatis atque elegantiæ et amplitudinis conditor ». Nonnullis interjectis, ut Joannam filiam regnorum hæredem testamento reliquerit, et Carolum procuratorem, addit ejus corpus Granatæ, cui expugnatæ Christianam religionem ac veram felicitatem restituerat, sepulchro illatum a Granatensibus fuisse.

42. Morabatur Florentiæ Pontifex, cum de Ferdinandi obitu ab internuntiis suis in Hispania agentibus certior factus, has litteras [2] contracti ex eo maximi doloris indices ad Maximilianum Cæsarem scripsit :

« Maximiliano Romanorum imperatori designato.

« Etsi existimamus ejus te rei nuntium jam accepisse, qua de re gravi cum dolore ad te scribimus, vel magnitudo tamen ipsius, vel nostra in te benevolentia facit, ut statuerimus de ea te certiorem fieri nostris etiam litteris. Oportet itaque scias, nostros in Hispania internuntios scribere, Ferdinandum regem ea nocte, quæ nox diem XI kal. Februarias est consecuta, vitam cum morte commutavisse. Equidem satis commemorare non quimus quantum nobis molestiæ, quantum mœroris, tam gravis, tam prudentis, tam nostri et reipublicæ observantis, tam bello et pace præclari excellentisque regis mors atque interitus attulerit, existimantibus multum nobis, multum Romanæ rei, multum etiam Christianæ reipublicæ, eo extincto rege tum præsidii tum ornamenti esse sublatum. Quas ad causas tot atque tantas doloris nostri illud etiam accedit, quod te scimus ejus viri obitum graviter et moleste laturum, quippe qui magno sapientissimoque rege et tui amantissimo tecumque conjunctissimo te dejectum et spoliatum intelliges. Quamobrem uti de communi utriusque nostrum, aut etiam universæ Christianæ rei damno atque jactura graviter atque magnopere dolemus, animique nostri uberrimum tecum mœrorem et ægrimoniam partimur : quod cum facimus tum Deum oramus quæsumusque, ut te esse apud homines eo diutius velit, quo Ferdinando rege optimo [atque maximo nostri homines spoliati, auctoritatis, prudentiæ, temperantiæ, consiliorumque tuorum impensius indigebunt. Dat. V id. Februarii anno III. Florentia ».

43. *Ximenius operam dat ut regnum Carolo V deferatur, exercitus comparetur, et classis instruatur.* — Non vana hæc fuere Pontificis præsagia ; siquidem post Maximiliani obitum Christianam rem in Germania magna ex parte collapsam, dum materno ac paterno avis Carolus V orbatus esset, deploraturi sumus. Porro ille, accepta avi morte, Hispaniarum regem se dixit Pontificis maximi et Cæsaris hortatu, quod matri Joannæ reginæ superstiti nulla, ut aiunt, ob mentis motionem de gerendo et administrando regno cura esset. Affectarat [1] autem regiam auctoritatem ejus frater Ferdinandus a suis moderatoribus impulsus, ex Burgensium Tabularum jure, quibus regnorum gubernator fratre absente dictus fuerat : sed regios senatores intercessisse, respondisseque regem nisi Cæsarem habere neminem, narrat Gomesius [2] ; eaque verba a Carolo veluti quoddam imperii omen fuisse postea usurpata. Strenuam vero dedisse operam Ximenium, ut Castellæ ordines illi una cum matre regium nomen deferrent [3] : cumque

[1] Marian. de rebus Hisp. l. XXV. c. 18. — [2] Ext. apud Bemb. l. XI. Ep. XXIV.

[1] Gomes. l. VI. — [2] Id. l. V. — [3] Id. l. VI.

nonnulli proceres novos excitarent motus, ad eos compescendos vertisse curas; tum ad instituendam militiam, quæ non ex profligatis vagisque hominibus, qui armati sese in omnium scelerum genus effunderent, sed ex bene moratis urbium civibus, qui a flagitiis sibi temperarent, quod ex Ferdinando rege, qui pietatem cum militari arte semper conjunxerat, ipsum hausisse refert auctor [1]:

44. « Cum, inquit, aliquando de his rebus cum rege Ferdinando privatim ageret, qui tum prudentia, tum rei bellicæ cognitione et laude inter ætatis suæ principes excellebat, regi in animo esse intellexit militarem exercitum, quem semper ad manum haberet, ex cujusque civitatis incolis comparare et instruere. Dicebat enim experientia bellorum edoctus delectus, qui ex ignotis et vagis hominibus more majorum haberentur, perniciem potius quam utilitatem in rempublicam inducere : nam obscuri illi et immodesti atque impuri homines, pessimisque exemplis famosi quocumque accederent ex rapto vivere, vicos et agros misere vastare, infimam plebem et rusticos homines affligere, milleque alia scelera patrare : quod si per singulas urbes certi quidam cives nomina sua ad militiam sacramento darent, qui quotiescumque a rege vocarentur, bellica supellectile instructi, ad omnes casus prompti et præsto essent, innumera incommoda cessatura ; hos enim melius et liberalius educatos, atque moribus civilioribus præditos, liberis uxoribusque timentes nihil indignum aut atrox ausuros, sed potius totis viribus pro focis et aris depugnaturos. Quin Commentariolos, quibus rei gerendæ forma tradebatur, aliquando per otium Ferdinandum scripsisse aiebat, et singula capita per partes digessisse, sed molestiis et ægritudinibus subinde obortis impeditum efficere non potuisse quod tantopere moliebatur; quæ ne forte aliquis in re ancipiti et a multis improbata ad Ximenii sententiam confirmandam conficta putet, hæc eadem Ximenium ad Carolum scripsisse inveniet litteris, quas hoc de quo agimus anno pridie idus Decembris Madrito ad eum dedit, quarum autographum Compluti asservatur ».

45. Subdit Gomesius id Ferdinandi consilium ad exitum perductum a Ximenio, qui publico edicto ad omnes urbes misso excitavit cives multis propositis immunitatibus, ut nomen darent militiæ quam parabat, qui reipublicæ, quoties flagitaret necessitas, ad illam tutandam præsto cum armis futuri essent : atque ita nullo publicæ rei sumptu plusquam triginta millia lectissimorum militum ex urbium civibus modico temporis intervallo ad omnes incursus hostiles comparata, ludumque militarem apertum fuisse. Confecisse præterea feliciter cardinalem Ximenium Navarricum bellum multis interjectis addit [1] : quippe Ioannes Alebretensis Navarra ante pulsus, simul atque Ferdinandum regem obiisse cognorat, aviti regni recuperandi cupidus, Gallicisque fultus præsidiis, per valles Pyrenæorum montium Roncalem et Isannam exercitum induxerat ; ad quem propulsandum Antonius Mauricus Najarensium dux difficilem subiit provinciam, insperatoque eventu Ferdinandus Vilalva Placentinus tribunus militaris Gallos in præruptis montium angustiis vepribus obsitis deprehensos fudit : quo comperto Joannes rex obsidionem oppidi S. Joannis in citeriori montium radice siti solvit, regressusque in Gallias inopina morte extinctus est. Cum Ximenius, ut rebellandi occasionem Navarrensibus adimeret, oppidorum mœnia, paucis exceptis, everti jussit, ne in præsidiis sustentandis opes absumeret, quas in tutanda ab Afrorum Turcarumque grassationibus maritima ora erat collocaturus ; eamque ob causam ipsum validam instruxisse classem subdit Gomesius [2].

46. « Quoniam, inquit, frustra exercitum terra parat, qui mari etiam, ut sit potens, non laborat, triremibus quas eo tempore respublica obtinebat viginti adjungendas curat, atque ita classem instruxit, maritimis regionibus benigne, quæ ad eam armandam necessaria erant suppeditantibus, qua a littoribus nostris hostium arma et piratarum incursus depulit : nam statim sub mensem Julium cum prope Alicantum ad insulam non longe in eo littore sitam quinque longas Turcarum naves classis nostra obviam habuisset, acri prælio cum illis commisso sexcentis hostibus fortiter occisis fusæ captæque sunt, et ad Alicantum captivæ remulco ductæ : qua de re Leonis X Pontificis maximi gratulationes ad Ximenium sunt missæ, animi præstantiam et singularem prudentiam, qua in his rebus utebatur, commendantis. Est apud me Epistolæ autographæ exemplum cardinalis S. Mariæ in Porticu, in qua hæc verba leguntur : Superioribus diebus cum a magnifico domino Benedicto Hurtado sanctissimus dominus noster litteras vestræ reverendissimæ dominationis recepisset, eumque diligenter ac copiose mandata, quæ ab eodem tulerat, exponentem audivisset, libentissimo animo ejus sanctitas intellexit tam Christianas, tamque dignas viro principe cogitationes animo vestræ reverendissimæ dominationis insistere, scilicet quo pacto et ædificari et armamentis instrui, et continenter teneri classis necessaria posset contra acerrimos Christi nominis hostes, summoque opere ejus beatitudo vestram reverendissimam dominationem commendavit, quod ad tam egregia et religiosa opera animum adjecerit, quæ ut sunt maxime principibus Christianis

[1] Gomes. l. VI.

[1] Gomes. l. VI. — [2] Ibid.

digna, maximeque pro fide Christi necessaria, ita etiam non mediocre paritura sunt nomen vestræ reverendissimæ dominationi, cui nec tenuis a summo Deo est expectanda ex hac re merces : sed quemadmodum ex ea summum percepit, ita etiam ei minime deesse vult, quantum in ipsa erit, quin ad optimum finem deducatur, ut vestra reverendissima dominatio poterit explorate judicare ex Brevi, quod ab ea scribitur eidem ».

47. *Africa a Ximenio tentata.* — Immisit igitur cardinalis Ximenius Hispaniarum moderator in Africam validam classem, quæ octo militum millia, Didaco Vera duce, in Oranica expeditione virtutis militaris claritudinem adepto, in Algerii littore III kal. Octobris exposuit ad expugnandum Algerium, quod ab Horuscio Barbarossa, qui ex pirata regem se dixerat, Morabitorum Mahometanorum Christianum jugum excutere optantium factione occupatum fuerat, depulso illius principe, qui Hispaniarum regis fiduciarium se profitebatur: verum contrario successu gestum bellum est; quippe Algerium a tyranno fortissima Turcarum manu et Numidarum equitatu numeroso munitum erat adeo, ut Christiani in plures divisi acies, cum in quatuor locis simul impetum fecissent, hostibus impares ingenti accepta clade deleti fuerint: quam calamitatem cum Ximenius significasset Leoni Pontifici, hoc responsum [1] ab eo tulit :

« Leo, etc. Magna molestia tuæ nos litteræ affecerunt, quibus scripsisti, eum, quem contra communes nostros hostes in Africam exercitum transmiseras, ab Afris atque Turcis rejectum et fugatum magnam plagam apud Alzarem accepisse ; te tamen animo fractum non esse, neque quidquam de tuo ardore et diligentia eam ob causam esse detractum : quæ quidem tua constantia et fortitudo dolorem nostrum multo leviorem fecit ; sic enim existimabamus, si te ipse non contraxisses et spem vincendi non abjecisses, fore, ut brevi hæc ipsa res secundior multo majorem luctum et diuturniorem tuis hostibus pararet, etc. Dat. IV non. Novembris anno IV ».

48. *Pontificiæ curæ in reprimendis Africæ piratis.* — Porro Horuscium Barbarossam, qui ex Mauritaniæ ora deturbare Christianos, et Africam in Selimi Turcarum imperatoris servitutem redigere annitebatur, ac Mahumeticæ superstitionis tuendæ specie Maurica studia sibi conciliaverat; necnon alium piratarum Maurorum principem perfusa Mediterraneo mari Christiana littora, objacentesque Italiæ insulas infesta classe vexasse, ostendunt Pontificiæ litteræ ad Viterbienses [2] aliosque populos [3], tum ad Etruriæ prolegatum [4]; ut ad reprimendas eorum excursiones impigre se accingerent. Nec reprimendos modo, sed conterendos hosce piratas suscepit Leo, ac Genuenses, Francorumque regem sollicitavit [1], ut quas habebant instructas naves classi Ecclesiasticæ conjungerent.

49. « Octaviano Fregosio præfecto, et decurionibus Genuæ.

« Etiam atque etiam a vobis petimus, ut ad hanc rem quam paramus, Italis quidem omnibus in primis honorificam, vobis certe propter periculi societatem etiam salutarem, eas vestras triremes, quæ instructæ paratæque sunt commodetis, et simul ornari alteras totidem quam celerrime imperetis : quibus navibus cum nostra classe consociatis communes omnium nostrum hostes nobis turpiter insultantes aggredi atque opprimere possimus. Ea res, ut facilius confici possit, si nos admonueritis, partem stipis ad vos mittemus in nautes et milites cogendos, navibusque imponendos : tolo vero in apparatu atque negotio vos oportet unos, tum diligentiam et studium tum maxime celeritatem adhibere ; si enim præstolabimur, nihil est cur illos, qui omnia temporum momentis metiuntur, posse nos consequi spem ullam habeamus : id autem ut animis alacrioribus vobis esse faciendum statueretis, petimus a Francisco Gallorum rege per litteras non hoc ipsum modo, ut vestras naves permitteret nobis præsto esse, sed illud etiam, ut suam ipse classem cum nostra classe conjungeret quoad aliquid actum et confectum esset : quod quidem illum confidimus pro nostra conjunctione, proque suo in tuenda Christiana re studio libentissime esse facturum. Dat. III non. Maii, anno IV, Romæ ».

50. Instructa [2] est in Genuensi portu Pontificiis auspiciis sumptuque maxima ex parte classis adversus Mauritaniæ piratas, qui ex Bisertino, olim Uticensi, portu excurrentes in Ligusticum et Siculum mare plurimas naves Genuensibus ademerant. Comparabatur etiam Massiliæ Gallica classis Petro Cantabro duce, ac sex millia militum ad evastandam Mauritaniæ oram a Francisco Gallorum rege promissa sunt Pontifici : ex quo maritimo apparatu in suspicionem adducti sunt Hispani [3] ne bellum Neapolitanum Franciscus rex moliretur. Cæterum non immisit Franciscus eam classem, quam erat pollicitus certis pactionibus, sed sex naves Petro Joanne duce classi Ligusticæ, cui Pontifex Federicum Fregosium archiepiscopum Salernitanum summo cum imperio præfecerat, conjunxit.

51. Cum vero Neapolitana classis Caroli Hispaniæ regis Mauros, qui littora Sicula infestarant, insecutura esset, Pontifex ne qua ex Hispa-

[1] Ext. apud Bemb. l. XIII. Ep. XXIX. — [2] Ibid. l. XII. Ep. VIII, IX et X. — [3] Ep. XI. — [4] Ep. XII et XIII.

[1] Aug. Just. l. VI. Bizar. l. XIX. Foliet. l. XII. — [2] Aug. Just. l. VI. — [3] Guicc. l. XII. Gomes. l. VI.

norum Gallorumque æmulatione discordia oboriretur navare operam studuit, datis monitis hisce ad Petrum Joannem Gallicæ classis præfectum litteris [1] : « Quoniam accidere poterit, ut cum Caroli regis Hispaniæ classe, quæ quidem etiam proxime Neapoli ad Poenos persequendos est solutura, nostra classis se conjungat, te hortamur, ut cum ejus classis præfectis omnia amici hominis officia exerceas, etc. Dat. VII kalend. quintiles MDXVI anno IV. Roma ». Fuisse autem eam classem Neapolitam Leonis studiis et impensa paratam, ostendunt ejus ad Petrum Navarrum, qui operam militarem contra Mauros deferebat, missæ litteræ : « Scire, inquit, te volumus, id ipsum nos hoc anno summo studio et diligentia curavisse, duasque classes magna impensa Neapoli alteram, Genuæ alteram paravisse ».

52. Quæ porro Genuæ fuit comparata classis, Pontificiis ornata insignibus, et decumano sacerdotali auro conducta, in qua præter minora navigia decem et novem erant triremes, tres majoris alvei naves, ac duæ Liburnicæ, Mauritaniam versus vela direxit [2], ac nimia cupiditate prædæ faciendæ egregii facinoris, nimirum intercipiendæ Bisertæ, et Turcicæ classis avehendæ vel incendendæ occasionem amisit : Christianos tamen barbarica servitute pressos in libertatem vindicavit, ac prædam ingentem avertit. Describit accurate Bizarrus [3] ex Augustino Justiniano gesta in ea sacra expeditione Apostolicis auspiciis sumptibusque confecta : « Fulgosius, inquit, postquam sacris operatus esset, omniaque rite disposuisset, classe, in quam ultra remiges ac nauticos socios amplius mille armati lectissimæ juventutis conscenderant, Pontificiis vexillis atque insignibus erectis, ac secundis ventis educta, primo per Corsicam et Sardiniam in Africam prætervecta hostilem classem, quæ circiter quindecim biremium, et aliquot rostratarum numerum æquabat, ferme omni præsidio nudatam in Bisertino flumine adinvenit, eaque facili negotio potitus est, et captivos Christianos in libertatem asseruit, moxque Biserti suburbana ædificia diripuit atque incendit. Adjacet Biserta piscosi stagni faucibus, per quas subjectum mare statis suis æstibus irrumpit ». Et infra : « Sed milites prædæ cupiditate allecti pulcherrimam occasionem expugnandi oppidi neglexere ; quod proculdubio facile consecuti essent, si, uti debebant, sua castra ex altera fluminis parte collocassent.

53. « Interim maxima multitudo Maurorum ad ejus loci defensionem supervenit, simulque ingens turbo exortus tanto impetu et rapiditate, ut duo navigia ex nostris in ipso maris æstu amnem ingressa naufragio, salvis tamen et incolumibus qui eis devehebantur, perierint, adeo ut Fulgosius ventorum sævitia et tempestate classem illinc subducere cogeretur, et navigatione Tunetum versus directa in arcem Guletanam vi ingressus est, et triremim Ligusticam prius a Turcis in Corso promontorio captam recepit, indeque ad insulam Meningens circumvectus ibi plerasque biremes igne injecto concremavit : quibus rebus peractis, Genuam cum aliqua præda triumque hostilium navigiorum incremento classem incolumem reduxit ».

54. Perscripsit singula hæc, necnon consilia difficultatesque in gerendo eo bello Maurico Apostolicus legatus ad Leonem Pontificem, qui eam classem instructam retineri ait [1], ac Barbaros proximo anno contundendos optavit.

« Federico archiepiscopo Salernitanorum.

« Etsi antea de rebus tuis classe ea cui nostro nomine præfuisti contra Poenos gestis abunde ex aliis intelleximus, tuæ tamen litteræ, quibus ad nos singula e bello domum rediens ordine perscripsisti, nos magnopere delectarunt ; aliquanto enim plenius ex iis et liquidius consilia, actiones, impressiones in hostem, tuas difficultates, eventusque singulorum cognovimus : quæ quidem omnia quoniam magno constantique animo multoque tuo labore ex nostra dignitate sunt confecta, te de iis vehementer collaudamus, tibique benedictionem plurimam optimis verbis impartimur. Hortamur autem te civitatemque istam præclaram et fortem (quæ sane omnibus in maritimis artibus semper excelluit) eumdem ut animum eamdemque alacritatem parandæ contra eosdem hostes classis in æstatem insequentem retineatis ; ut, si erit opus, Christiani nominis offensam atque illusam ab illis dignitatem, nostrasque et nostrorum injurias communi consilio vindicemus. Dat. X kal. Octobris MDXVI, anno IV. Viterbio ».

55. *Selimus Syriam domat, Rhodo minatur et ingentem incutit timorem orbi Christiano.* — Dum id bellum in Africa gerebatur, Selimus in Asia tantos bellicos apparatus instruebat, ut magnum finitimis terrorem inferret ; cum non modo maximum fortissimumque terrestrem exercitum, verum etiam ducentarum [2] navium classem contraxisset : ex quo apparatu Fabritius Carretus Rhodiorum equitum princeps gravi concepto metu Rhodum firmissimis præsidiis communivit [3] ; cujus in ea re prudentiam Pontifex commendavit [4] ; conjecit tamen Selimum non in Rhodum ea vice, sed vel in Sophi Armeniæ et Persidis regem, vel in Ægyptium impetus Turcicos conversurum.

« Fabricio magno Rhodi magistro.

« Quod tuis litteris de Turcarum regis apparatu bellico certiores fecisti valde nobis gra-

[1] Ext. apud Bemb. l. XIII. Ep. III. — [2] Aug. Just. l. VI. — [3] Bizar. l. XIX. Foliet. l. XII.

[1] Leo. X. apud Bemb. l. XIII. Ep. XIX. — [2] Id. ib. — [3] Bosius p. 2. l. XVIII. — [4] Apud Bemb. l. XIII. Ep. LII.

tum fuit; idque ut quam creberrime facias, neque solum quid speculatores tibi tui referant, aut amicorum litteris ad te perferatur, sed quæ rumor ipse dubius sæpe jactet, ea ut nobis significes abs te petimus; ut quid ille agat, quid paret, quo cogitationes intendat suas ex te sciri et cognosci possit. Equidem quod assequi conjectura possumus, sic existimamus in Asiam illum, (nempe Turcarum regem), potius hoc tempore quam istuc, aut nostras in oras cogitare. Itaque aut contra sultanum Ægypti regem, aut contra Sophim regem Armeniæ, putamus illum suos exercitus moturum, ut eos, a quibus fere singulis annis premitur, prius aggrediatur atque opprimat: quibus integris nullum tibi, nullum Christianæ reipublicæ periculum impendere magnopere arbitramur: nam nisi illos, quos habet hostes paratissimos atque audacissimos, et quibuscum bello fere est semper implicitus, antea vel devicerit, vel debilitarit, vel inducias cum iis inierit, vires suas in nos atque furorem exercere satis commode profecto non poterit. Tibi tamen sumus auctores, insulam ut istam atque oppidum, quod tanquam in ore atque in faucibus est nostrorum hostium commeatibus, apparatu reliquo rebusque omnibus ad repellendum et ad sustinendum bellum idoneis jam nunc fulcias, teque ante compares atque præmunias, ne imparatus offendi possis: neque tamen recusamus, quin, si accidat ut te Turca velit aggredi, omnes nostras opes tibi præsto futuras putes; volumus enim te scire, nos pro collegio isto bene de re Romana, optime de re Christiana merito, omni tempore omnia, pro tua vero et salute et dignitate, uti et prudentis hominis et optimi fortissimique viri et nobis amicissimi plurima atque maxima esse facturum. Itaque bono animo esto, valetudinemque tuam cura, nosque, ut facis, dilige, sicut te scis a nobis et amari et fieri plurimi. Dat. XI kal. Septembris MDXVI, Pontificatus nostri anno IV. Roma ».

56. Non aberravit a conjectura Pontifex; siquidem Selimus post necatum superiori anno Aladolum Tauri et Antitauri regem, illius filium, qui ad Campsonem Ægypti Syriæque regem Sophi Persæ fœdere junctum perfugerat, insecutus, ac Tauri jugis superatis, in Syriam irrupit, ipsisque kalendis Septembris castris positis ad Singam amnem non procul ab Aleppo sultanum ejusque mamaluchos prælio fudit proditione Caierbei præfecti Aleppi et Comagenes provinciæ, qui in medio pugnæ ardore descivit, vertitque in Campsonem arma, adeo ut infelix rex excussus equo conculcatusque interierit: qua victoria parta, Selimus Syriam Turcico adjecit imperio, ac deinde ad Ægyptum invadendam terrestrem exercitum promovit: illius vero classis centum et quinquaginta longarum navium, confecto Syriaco bello, ad tentandam Rhodum, si qua se daret occasio, adnavigavit, ac decimo quinto Octobris die ante portum comparuit, magnumque incussit terrorem, quantumvis barbaricis concentibus perstreperet ad Syriacos triumphos denuntiandos; ac tum nil aliud hostile fecerit, cum Rhodiorum princeps ad comprimendos Turcicos impetus strenue se accinxisset.

57. Hi porro Selimi progressus maximam universo imperio Christiano injecere formidinem, adeo ut Pontifex sustentandæ rei Christianæ percupidus, universos reges ad expedienda arma præmonuerit, ne intestinis discordiis distracti sub ferocientis recenti victoria tyranni vi succumberent: de quo ad cardinalem Ximenium Hispanæ regiæ procuratorem, quem in Africa cladem accepisse diximus, hæc scripsit [1]:

« Cardinali Toletano.

« Auxit statim dolorem nostrum atque molestiam Turcarum regis contra sultanum Ægypti regem recens mirificaque victoria, de qua et arbitramur te cognovisse, et ipsi his diebus cognovimus, tum ejusdem regis ducentarum longarum navium classis, quam illum habere paratam dicunt, qui illinc veniunt: sed hæc Dominus moderabitur. Te autem etiam atque etiam hortamur, ut quando hoc tuo parando mittendoque exercitu magna tua diligentia, majore impensa confecto, maximam verissimamque gloriam apud omnes homines optimi fortissimique principis, apud nosque imprimis, tibi ipse comparavisti, magis etiam ad eosdem hostes opprimendos et profligandos, remque publicam Christianam juvandam pro virili tua iterum atque sæpius te accendas et pares: atque in hac quidem causa dignum te, dignum tua virtute, dignum etiam auctoritate quam tibi respublica dat, animum, quid dicam, sumas, qui tantam jam rem egeris? sed tamen illum ipsum quem sumpsisti multo antea magnum, et fortem animum vel retineas diutissime vel augeas: nam quod ad insequentem annum attinet, esse nobis exploratum potest, Vere inito mare nostrum omne Turcarum classibus plenum fore. Itaque nos neque desistimus reliquos Christianos principes magnopere hortari, ut se ad capessendum contra Turcas bellum in tempore comparent, neque si quid erit, in quo juvare ipsi causam tam sanctam bonisque omnibus tam expetitam possimus, nos id sumus libentissime jam nunc si expediat præstaturi, modo unum omnes sentiant, unum sibi et tentandum et conandum et perficiendum putent. Sed ut ad te exercitumque tuum redeamus; et dolemus tuas cogitationes atque conatus in communem utilitatem susceptos non multum profuisse, et lætamur tui te studii et voluntatis hoc accepto incommodo

[1] Apud Bemb. l. XIII. Ep. XXIX.

nihil remisisse. Dat. IV non. Novembris anno IV Roma ».

58. *Hungarus præmonitus ne inducias cum Turca ineat, promissis cæteroquin ex communi principum thesauro stipendiis.* — Retulisse postea Ximenium de Afris Turcisque victoriam in Tremesenio regno ex Apostolico decreto inferius visuri sumus. Cæterum Selimus Turcarum imperator, extremo superiori anno cum prædictam in Ægyptum expeditionem conficere decrevisset, ne distraheretur ab Hungaro, pacem ab eo petierat [1] : Turcicam vero ingravescentem potentiam veritus Pontifex, Wladislaum monuit, ne pacem induciasve cum Selimo perageret, qui subactis Orientalibus provinciis omnes impetus in Pannoniam conversurus esset.

« Wladislao Pannoniæ Bohemiæque regi.

« Lectis tuis ad nos litteris, quibus cum litteris erat exemplum earum litterarum quas Turcarum rex de pace tecum sancienda aut saltem de induciis statuendis ad te scripserat ; quibus me litteris super ea re consulis petisque a nobis, velimus quid tibi agendum sit mature constituere, ad teque perscribere : visum est nobis faciendum ut adhibitis statim nostris fratribus Ecclesiæ Romanæ cardinalibus tanta de re inter nos sententiæ dicerentur : quod cum esset agitatum, tandem omnium consilio atque sententia decrevimus ad te scribi, oportere nullo ut pacto non solum pacem, sed ne inducias quidem ullas cum Turcarum rege faceres, ne tuam illi fidem, qui nulla fide obstringitur, obligares, neve causam dares eo fœdere perpetuis nostris hostibus rem Christianam publicam commodius atque facilius perturbandi : non enim rex pacem tecum vult ullius boni causa, sed tantummodo te ut consopiat quiescereque faciat, dum ipse cæteros suos hostes expugnet; ut postea ab iis, qui ei nunc imminent hostibus, securus et fortior robustiorque factus, te tuaque regna cum prima rei bene gerendæ occasione aggrediatur atque opprimat.

59. « Quamobrem non te quidem pax ista tutum a Turcis reddet, otiumque tibi comparabit, sed te quidem ipse primum tuaque regna ea pace inita, deinde etiam Christianam rempublicam opportuniorem illi objicies ad debellandum, et quasi de manu, quantum in te est, trades : quod quam tibi committendum sit status ipse, ac, puto, statues ex tua majorumque tuorum dignitate. Verumtamen quoniam exploratum nobis est, sine nostro cæterorumque Christianorum regum et virorum principum auxilio non posse te a Turcarum impetu regna tua tueri atque defendere, externis præsertim, intestinisque bellis defessa jam prope ac debilitata, dedimus regibus singulis et principibus litteras, quibus petivimus diligentissime ab iis, te ut pecunia una nobiscum juvarent : quod eos omnes libenter facturos putamus : quare bono animo esto, etc. Dat. VI kal. Februarii MDXVI, Pontificatus nostri anno III. Florentia ».

60. Tum Pontifex cæteros Christianos reges est adhortatus, ut fœdera cum Hungaro rege adversus Turcas, a quibus de pace rogatus erat inirent : cumque a propinquiore Francorum rege perhumanum responsum accepisset, nimirum Apostolicis se jussis obtemperaturum, viresque omnes in tuenda religione impensurum, in spem maximam adductus est, ut Christiani principes valida auxilia submissuri essent, idque Vesprimiensi episcopo significavit [1] : tum ad Dalmaticas arces communiendas annonam ex Sibinicensi penu subministravit :

« Episcopo Vesprimiensi.

« Cum intellexissemus Turcarum regem ab Wladislao Pannoniæ Bohemiæque rege per legatum suum petere, ut vel pacem secum vel inducias triennales conficeret ; de fratrum nostrorum Ecclesiæ Romanæ cardinalium sententia dedimus ad eum litteras, quibus ab eo magnopere petimus, nihil eorum quæ postulabantur, faceret, neque se cum hoste suo nostroque ulla conditione conjungeret. Polliciti ei sumus, (nimirum Wladislao Hungariæ Bohemiæque regi) daturos nos operam, ut communi regum omnium et principum Christianorum pecuniæ collatione juvetur, ut se suosque populos tueri atque propellere hostem possit. Scripsimusque ad singulos ea de re diligentissime ; quorum qui vicinus nobis erat Franciscus Gallorum rex nobis amantissime rescripsit omnia quæ vellemus libentissime se facturum. Itaque confidimus, ut maxime opus est, ita fore, reliquosque reges omnes idem responsuros, idemque facturos : quod cum erit ab ipsis confectum, omnem illorum stipem nostra cum stipe quanta maxima fieri poterit, per nostros homines magnis itineribus isto mittemus. Quibus de rebus omnibus te certiorem facere voluimus, ut spem haberes Wladislaum regem et ipsum et ejus populos non solum qua se tueri, sed etiam qua, si volent, offendere hostem possint, propediem habituros. Dum hæc autem interea comparantur, si tibi ad tuenda auxiliisque munienda Illyrici municipia operæ pretium erit commeatus, is quem in oppido Sibinico Gilius Cortonensis nostro nomine asservandum reliquit, permittimus tibi, ut eo universo, quemadmodum tibi videbitur, sic utare. Hortamur autem te, ut studium diligentiamque tuam, curam, laborem animique tui fortitudinem nobis plane jam, vel omnibus potius hominibus cognitam, iis in rebus administrandis ita exerceas, ut, quod speramus, reipublicæ Christianæ dignitas per te retineatur, et tui gloria nominis augeatur, et tibi ipsi magis ma-

[1] Ext. apud Bemb. l. XI. Ep. XXV.

[1] Ext. apud Bemb. l. XI. Ep. XXVII.

gisque debeamus. Dat. XVII kal. Martias, anno III. Florentiæ ».

61. *Wladislaus rex e vivis sublatus : ejus filius in clientelam Apostolicam commendatus et receptus.* — Percusserat anno superiori fœdus armorum cum Maximiliano Cæsare et Sigismundo fratre Poloniæ rege Wladislaus adversus Turcas, suspensique erant expectatione florentissimæ alicujus expeditionis omnium animi, cum illius obitus Christianas spes attrivit. Non illum modo Hungaria maximas posthac passura calamitates planxit, verum etiam deflevit Roma, in qua peractos illi funebres honores et sacra mysteria pro salute illius animæ peracta enarrat Paris de Grassis : « Dies, inquit, Mercurii quarta Junii fuerat per sanctissimum dominum nostrum ac per consistorium designata pro sessione Concilii, sed aliis de causis, ut modo dicam, prorogata ad mensem Octobris. Ne autem dies ipsa vacua pertranseat, fuit designata pro missa exequiali bonæ memoriæ Wladislai regis Hungariæ nuper defuncti, qui etiam in testamento suo Pontificem Romanum ac Ecclesiam Romanam reliquit ad defensionem filii, et quodam modo pro executore testamenti sui ».

62. Successit in Pannoniæ ac Bohemiæ regnis Wladislao Ludovicus ejus filius ob ætatem gerendo regno non idoneus : quem Leo consolatoriis litteris [1] erigere conatus paterna omnia officia ei spopondit.

« Ludovico Pannoniæ Bohemiæque regi puero.

« Ex his litteris Thomæ cardinalis Strigoniensis legati intelleximus, Wladislaum Pannoniæ Bohemiæque regem, patrem tuum, magno cum illorum populorum mœrore et luctu vivere desiisse : quo sane nuntio vehementer sumus perturbati, magnumque, ut debuimus, cœpimus dolorem ex amantissimi nostri prudentissimique regis morte, præsertim tam alieno reipublicæ Christianæ tempore ; existimamusque te quidem primum, qui in tam tenera ætate patrem tuum maximum clarissimumque virum amisisti, reliquos deinde istorum regnorum viros principes, regna denique ipsa, et populos magno esse et præsidio et ornamento spoliatos, remque hanc publicam benevolentissimi in se animi fidelissima societate maximis auxiliis eo extincto plane carere. Verum cum eisdem litteris certiores simus facti, regnorum te istorum a patre tuo hæredem fuisse institutum, cujus indoles egregium jam specimen, magnamque excellentis virtutis spem præbeat, statuimus nobis a luctu atque molestia esse temperandum, Deumque optimum maximum rogandum, et ut illum mortali exutum corpore, terrenisque compagibus cœlestem in patriam inter beatissimas fortium optimorumque virorum et sanctissimorum hominum animas conventumque recipiat : et ut te, cui quidem plane puero duo regna maxima jure recteque obtigerunt, tantum pollere bonis studiis optimisque artibus velit, ut expectationem de te nostram tuorumque populorum vota æquare atque implere facile possis, evadasque in eum regem, qui quidem in timore Domini eruditus, omnibus Christianis populis atque gentibus multum gloriæ multumque roboris sis allaturus : quod profecto animo libentissimo et facimus jam, et sæpe in posterum faciemus, speramusque fore, ut nos pro te pie se atque suppliciter precantem Dominus audiat. Et quoniam idem legatus scripsit ad nos, patrem tuum extremo vitæ suæ tempore nobis te commendavisse ; omnes nostras opes, omnem auctoritatem ad te fovendum ornandumque pollicemur, teque jam in charissimi nobis filii locum agnoscimus atque recipimus, etc. Dat. pridie non. Aprilis MDXVI, Pontificatus nostri anno IV. Romæ ».

63. Legavit ad eumdem regem Pontifex Robertum archiepiscopum Reginum ; ut una cum Thoma cardinale Strigoniensi optima suggereret consilia, Hungaricamque rem Pontificio nomine administraret ; de quo Sigismundum regem Poloniæ fecit certiorem, nepotemque diligentissime illi commendavit.

« Sigismundo Poloniæ regi.

« Cum Wladislai Pannoniæ Bohemiæque regis fratris tui mors, ejusque filii Ludovici nimie tenera ad perferenda onera duorum regnorum ætas aliquot nos dies mœrentes suspensosque habuisset ; de fratrum nostrorum Ecclesiæ Romanæ cardinalium sententia, Robertum archiepiscopum Reginum designatum familiarem nostrum, quem propter familiæ splendorem, et singularem ipsius doctrinam atque virtutem ita complectimur, ut sit nobis plane charissimus, legavimus : quem illuc quam celerrime mitteremus, ut esset qui, una cum cardinale Strigoniensi, regi puero nostro nomine adesset, atque ad pacem et otium ejus regni procurandum auctoritatem adderet nostram, ut, quantum pro tempore possent, puerum, quem quidem pater extremo vitæ suæ tempore diligentissime amantissimisque verbis commendaverat, et pueri regnum ornaremus atque protegeremus : volumus enim omnes homines intelligere, fratrem nos tuum, fortem virum et prudentem, ac religione præditum hominem, cum fruentem vita dilexisse, tum ejus commendationem morientis non neglexisse, regnorumque illorum et nationum fortissimarum et bene de re Christiana meritarum quam debuimus curam et rationem habuisse, etc. Vale. Dat. III idus Aprilis, Pontificatus nostri anno IV. Romæ ». Hortatus præterea est Pontifex universos Pannoniæ principes, ut communi consilio et consensu regnum Hungaricum tuerentur : tum etiam cardinalem Strigoniensem, ut omni cura studio-

[1] Ext. apud Bemb. l. I. Ep. XIII.

que ad componendas quasvis exorientes discordias incumberet : opemque ad prohibendas in Dalmatia Turcicas irruptiones præsto futuram.

64. *Deturbantur Hungari a pace cum Turcis ineunda.*—Asserendæ publicæ paci, continendisque in Ludovici impuberis fide atque obsequio principibus ac populis navavit studiose operam idem cardinalis Strigoniensis, celebratique sunt ordinum regni Hungarici conventus sine ulla dissensione, Turcique pacem antea ab Wladislao petitam iterum a Ludovico petierunt : de quibus idem cardinalis legatus Pontificem consuluit, num ea conficienda foret. At Leo quem universos Christianos reges in bellum adversus Turcas educere meditantem, ejusmodique pacem Wladislao dissuadentem vidimus, adhibitis in consilium cardinalibus iterum pacem dissuasit [1] Christianorum regum subsidia rursus pollicitus : illam enim graviora discrimina parituram, quam Turca hostili animo posceret, quo nimirum, protrito in Oriente sultano, crudelius deinde bellum in Hungaros intenderet.

« Thomæ cardinali Strigoniensi.

« Lectis tuis litteris quas binas uno tempore accepimus, alteris ad decimum, alteris sexto kal. Junias datis, statim fratres nostros Ecclesiæ Romanæ cardinales adhibuimus, ut una quid tibi ad illas respondere nos oporteret mature consuleremus. Itaque de communi nostrum omnium sententia tibi respondemus ; utemur autem ordine, ad priorem scilicet Epistolam prius, gratissimum nobis accidisse, quod in conventu Pannonico nuper habito omnia tranquille atque pacate confecta transactaque sint : nam cum proxime propter recentem Wladislai regis mortem imbecillemque Ludovici ejus filii ad regendos populos ætatem, ne turbæ seditionesque inter istos principes existerent, magnopere timuissemus, nunc cum res aliter ceciderit, tamque omnia per vos et prudenter et temperate administrentur, magna certe voluptate tuæ nos litteræ affecerunt ; valde enim fore credimus, ut si vos (nempe Hungariæ proceres), in tractandis regnorum istorum explicandisque negotiis idem atque unum omnes respiciatis, magna cum pacis et quietis, tum dignitatis et commodorum incrementa publice atque privatim vestris rebus sint accessura ; pacis enim atque concordiæ cupidos et retinentes protegit augetque pacificus et mitissimus Dominus. Quare eo de consensu et voluntate maximis vos singulos et studiis prosequimur et laudibus. Hortamur autem ut in instituendo rege puero ætateque illa tenera et flectenda et dirigenda eumdem consensum, eamdem curam adhibeatis quoad rex se atque sua regere per ætatem possit : nam ut arborum semina dum pusilla sunt palis indigent, quibus nitantur, ne ventis et tempestatibus incurvescant, obliquitatemque ducant crescentia : sic puerorum ingeniis moderatore opus est, et magistro qui ea regat atque contineat, ne flecti in vitia malasque artes possint, ad quas tenera omnis et infirma ætas pronos maximeque lubricos lapsus habet.

65. « Rescripsimus ad priorem Epistolam ; nunc ad postremam venimus, qua nos de adventu ad vos Turcarum regis legati certiorem facis, induciarum cum rege tuo conficiendarum causa, consiliumque requiris nostrum, ut quid vobis faciendum sit scire possis : quod quidem nullum habemus tibi quod demus præter illud de quo ad te non unis litteris scripsimus, quod idem nunc scribimus, nobis scilicet eamdem esse mentem, eumdem animum, qui antea fuit, quique semper est futurus : cupimus enim, ut debemus, ne cum perpetuis nostris hostibus ulli reges nostri, ulla imperia se conjungant : qui non id postulant, propterea quod pacem et otium velint, cum nihil nisi bella meditentur vel quod ullo vos commodo affici non ægerrime molestissimeque ferant, quorum oppida ditionemque ipsas inducias flagitantes depopulantur et proterunt ; sed ut a vobis populisque istis bellicosissimis atque fortissimis securi tantisper sint, dum vel alia, quæ sibi cordi sunt, explicent, aliosque reges opprimant, vel sibi opes comparent, ad vos postea, quibus maxime inhiant, validis integrisque viribus aggrediendos planeque conficiendos. Itaque non possumus assentiri iis conditionibus, quas in vestras cervices atque perniciem credimus reversuras. Eam ob rem, ut scis, diligentissime ad omnes Christianos reges non semel scripsimus, multisque precibus contendimus ab iis, ut regi regnisque istis ad hostium conatus repellendos una nobiscum opem atque suppetias ferant : id, etsi serius sit quam volumus quamque decebat, futurum tamen in tempore confidimus. etc. Dat. VIII kal. quint. MDVI, Pont. nostri an. IV. Romæ ».

66. *Dalmatia a Turcis vexata in extremam pæne desperationem adducitur.* — Armatus pacem orabat Turca ; licet enim in Syria fulminaret, continiis tamen Pannoniæ præfectos maximis instructos copiis imposuerat, qui continuis hostilibus impressionibus Dalmatiam et Croatiam adeo atterebant, ut ii populi oratorem decreverint, qui ad Pontificem et cardinales intercisa suspiriis oratione per sacra omnia obtestatus est, ut laborantibus opitularentur, Christianosque reges ad mittenda auxilia concitarent : in eas enim angustias adductos, ut penuria pressi in Turcicam servitutem se tradere pæne cogerentur : quibus lamentis commotus Pontifex, quem jam ante Gallorum regem adhortatum esse diximus, ut Dalmatis Croatisque stipendia submitteret, novis stimulis incitavit [1] ut eos

[1] Ext. apud Bemb. l. I. Ep. I.

[1] Apud eumd. Bemb. l. XII. Ep. XXIV.

populos Gallicis opibus juvaret : docuitque Illyricis arcibus in Turcarum potestatem redactis infideles quasi perfractis repagulis, eversisque Christiani imperii munimentis, in Italiam irrupturos, maximumque inde dedecus omnibus Christianis regibus, quos certiores de his fecit, adhæsurum.

67. « Francisco Gallorum regi.

« Binas jam ad te litteras dedimus ; quibus te litteris simus cohortati, ut fessis atque labantibus Pannoniæ rebus propter assiduam in Dalmatas Turcarum impressionem diuturnaque nimis bella, pecuniæ auxilio nobiscum et cum cæteris nostris regibus pro tua liberalitate succurreres ; et quoniam ea res magnæ sanæ diligentiæ celeritatisque indigebat, commonuimus imprimis te , ut quæ tibi agenda esse ea de causa putares , ageres efficeresque quamprimum, neque committeres ut elapsa rei bene gerendæ occasione, quæ quidem erat perbrevis, tueri postea ab audacissimis hostibus nostris regnum illud cum velles, non posses. Eas ad litteras postulataque nostra quod te dignum erat rescripsisti, te scilicet velle facere quæ proponebantur ; itaque ei te rei pro tua portione non defuturum : quod quidem statim nos regi Pannoniæ principibusque illius regni viris significamus, acciditque eis omnibus plane gratissimum : verum cum novissime per litteras episcopi Vesprimiensis præfecti Croatiæ Pannoniæque proregis, optimi atque fortissimi viri, certiores facti simus, ipsum quidem in exigua spe esse, posse se ulterius Turcarum vim atque impetum sustinere ; ipsius autem episcopi vicarius coram nobis et coram nostris fratribus Ecclesiæ Romanæ cardinalibus prostratus ante nostros pedes, illorumque genibus advolutus flens, fidemque nostram atque omnium Christianorum regum implorans, obtestansque Deum et homines egerit, ne regnum illud, quod quidem adhuc hostium gladios nostris a jugulis atque cervicibus semper repulit, iri perditum nostra ignavia atque segnitia sineremus ; oppidorum enim eorum, quæ a Turcis hoc tempore obsiderentur premerenturque, modisque omnibus Jaize, Trininii, Clisii, Scardonæ eam naturam esse, cum propter portus quos haberent maximos atque tutissimos, tum propter materiam ad naves ædificandas idoneam, qua abundarent, demum etiam propter ipsorum situs atque positus ita Pannoniæ atque Italiæ opportunos imminentesque, ut uno eorum aliquo in Turcarum potestatem redacto, Pannonia quidem ipsa se tueri nullo modo possit : Italiæ autem ora, quæ ad mare Adriaticum est, noctis unius navigatione eorum classibus pateat, quibus diripi atque incendi possit.

68. « Hæc itaque cum ita sese haberent ; de eorumdem fratrum nostrorum sententia statuimus ad te scribere, teque hortari et rogare, ut quamprimum quamque celerrime saltem quindecies mille nummum aureorum ad nos mitteres, qui una cum nostris alteris totidem illuc transmitterentur, quibus se opibus illa municipia communirent, ne nostris hostibus sese dedere, fame ac rerum omnium egestate atque inopia pressi, se magno cum nostro, inquam, reliquorumque regum nostrorum dedecore et ignominia cogerentur, etc. Dat. idib. Maii MDXVI, Pontificatus nostri anno IV. Romæ ».

69. Extant eodem argumento in Pontificiis Regestis litteræ [1] ad Sigismundum regem Poloniæ datæ, quem una cum Pontifice tutorem Ludovici ab Wladislao ipsius fratre renuntiatum diximus, in quibus addit Leo Dalmatas et Croatas sibi suisque fortunis jam pæne desperantes palam professos esse, ab Apostolicæ Sedis ac Pannoniæ regis obedientia ad Turcas defecturos, nisi vel Pontifex, vel Hungarus rex, vel quivis alius princeps Christianus opportuna auxilia submitterent : adjecit etiam preces Leo, ut cum Ludovicus tuendis iis provinciis impar futurus esset, earum patrocinium forti animo susciperet.

« Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo, Poloniæ regi illustri.

« Non sine magna commiseratione ac incredibili cordis atque animi nostri dolore nos ac venerabiles fratres nostri S. R. E. cardinales audivimus quæ dilectus filius Thomas Nigro notarius noster ac venerabilis fratris nostri Petri episcopi Wesprimiensis Dalmatiæ et Croatiæ bani, seu viceregis, et ab eo nuntius ad nos nuper destinatus, nobis et eisdem cardinalibus in secreto nostro consistorio, præsentibus aliquot etiam regum Christianorum oratoribus longa et copiosa oratione percensuit, inter alia deplorans incursiones, excidia, vastationes ac rerum et personarum miserandas direptiones et asportationes in Dalmatiæ et Croatiæ finibus per sævissimos Turcas hostes nostros proxime factas in maximum totius Christiani nominis opprobrium, dedecus atque ludibrium, ipsiusque Christi Salvatoris nostri vilipendium ; quæ jam infra paucos menses multo sæpius acciderint quam plurium annorum spatio antea fieri consueverant, incolæ, comites, barones et alii dictarum provinciarum nobiles, causam et culpam omnes in Hungaros rejicientes ; quia certum fœdus cum Turcarum tyranno iniisse dicuntur, quod equidem vix credere possumus ; ac se a dictis Hungaris proditos fuisse conquerentes, ad tantam devenisse dicuntur desperationem, ut dicto episcopo et bano palam protestati fuerint, nisi per charissimum in Christo filium nostrum Ludovicum Hungariæ regem illustrem, vel per nos ac sanctam Sedem, vel alium regem ac principem , seu potentatum

[1] Lib. I. Leon. et alior. Pont. p. 147.

Christianum de opportuno auxilio, tutela et defensione sibi provisum fuerit, se non solum a dicti Ludovici regis, sed a nostra et dictæ Sedis obedientia et devotione desituros, et cum dicto Turcarum tyranno fœdus aliquod etiam inituros, illique annuum tributum, si necesse fuerit, pensuros, ac in quælibet Christianorum regna et loca liberum transitum non ulterius denegaturos fore; ipsumque episcopum et banum ad similem nobis quoque et dictæ Sedi nomine ipsorum et dicti episcopi novam faciendam protestationem compulerint.

70. « Sane omnia licet majestati tuæ nota comperlaque esse non dubitemus, ac pro certissimo nobis ipsis persuadeamus, eam semper meditari et optime scire, quod ipsius est officium, partesve sint circa custodiam et defensionem universæ quidem Christianitatis, præcipue vero regni Hungariæ, cum ipsius regis patruus sit, eique a claræ memoriæ Ladislao Hungariæ rege fratre suo germano, ac dilecti regis genitore non solum tutor, sed etiam pater relictus fuerit, quia tamen idem Ladislaus rex nos etiam et dictam Sedem dicti regis tutores in ultima voluntate sua reliquit, nobisque ejus ac ipsius regnum multis cum lacrymis moriens commendarit; ultra pastoralis officii nostri commune debitum ad nos pertinere ac spectare duximus, eamdem majestatem tuam monere atque hortari, ut oculos aperiat; quia Judas ipse non dormit, sed aditum ad nos continue rimatur et explorat, illiusque diversas insidias et nefandos conatus, dum pro negotio licet prævenire nitatur, ne si fractis claustris in dictum regnum Hungariæ, vel quascumque alias Christianorum provincias irruperit, non modo illis terrorem incutiet, sed etiam damnum et strages inferat, pedemque ibi fortius figat, quam ut inde totius Christianitatis viribus possit expelli; quod ut anxie timeamus ac formidemus, non antiquorum modo, sed nostrorum quoque temporum ratio nos admonet.

71. « Celsitudinem igitur tuam, quam ingenii et prudentiæ aliarumque maximarum virtutum donis insignivit Altissimus, et cujus potentia et auctoritas plurimum valet, sedulo monemus, hortamur, ac per viscera misericordiæ Dei nostri, de cujus fide agitur, obnixe rogamus, ut pro solita sua et prædecessorum suorum erga orthodoxam fidem, pro qua tot ac tam memorabilia gessit, pietate erga nos et hanc sanctam Sedem, in qua permissione divina sedemus, devotione, periculum, in quo non solum Dalmatia et Croatia, sed totum etiam regnum Hungariæ, ac vicinæ illi provinciæ, et demum tota Christianitas vertitur, diligenter considerare, ac modum et rationem inire, ac excogitare velit, quibus Dalmatiæ et Croatiæ provinciis hujusmodi, quas totius Christianitatis fauces et firmissima propugnacula esse videmus, opportuno auxilio et defensione provideatur in ipsas, si opus fuerit, et dictus Ludovicus rex impeditus et occupatus id facere non poterit, omnem tutelam et protectionem sumendo, illisque suppetias necessarias opportune subministrando. Nos certe, quantum in nobis erit, et tenues vires nostræ valere poterunt, in hoc cæterisque Christianæ reipublicæ saluti concernentibus, nihil omnino prætermissuri sumus, non solum nostras universas res, sed ipsam quoque animam quam pii more pastoris pro gregis curæ nostræ commissi defensione et salute dare et effundere parati, ac etiam cupidi, prout eadem majestas tua ex eodem Thoma copiosius intelliget. Et sane ad eam nostrum etiam nuntium et commissarium propterea duximus destinandum, ut si necesse fuerit, ab ipso, tanquam vero et oculato discriminum et periculorum imminentium teste, singula diligentius percontari et scire possis, cum eadem majestas tua non secus ac si nos ipsos coram loquentes audiret, integram circa præmissa fidem præstabit; et cum periculum sit in mora, celerem speratamque eidem expeditionem dabit. Dat. etc. ».

72. *Tartarorum incursio in Poloniam et Russiam.* — Non diu firma stetit concordia, quam vigere inter Pannoniæ proceres Thomas cardinalis ad Pontificem scripserat [1]; nam florentissimum illud regnum civilibus discordiis afflictum fuisse refert Jodocus [2]: « Fuere, inquit, plurimæ apud Hungaros factiones, atque suo quisque (uti fit dum princeps puer est) consilio usus in rempublicam advertit. Horribile est referre quam cito regnum illud, nulli in orbe secundum, opibus armisque potens, splendorem suum exuerit, atque ex nuper domestica et paulo post etiam a Turcis accepta clade vix dum respirans, variis intricatum fuerit factionibus ». Tantis vero malis mederi non potuit Sigismundus Poloniæ rex, cum Moscoviticis Tartaricisque bellis implicitus teneretur, adeo ut a Tauricano Cæsare quem socium in Moscovitas sibi asciverat, Russia, Podolia, atque Hungariæ pars ferro flammaque fuerint evastatæ improvisa excursione dum a barbaro fœderato nil hostile metueretur: supra triginta millia illos fuisse, et in quatuor agmina divisos irrupisse, et supra quinquaginta Christianorum millia abduxisse in servitutem luget idem auctor sic inquiens [3]: « Feruntur in eo exercitu Barbarorum supra triginta millia fuisse hostes. Penetrata Russia, haud longe a Busthio oppido castra posuere: deinde, ut Barbaris mos est, per cohortes destinatas universam provinciam igne ferroque vastarunt, hominum pecorumque prædam egerunt, ut omnes dato die ad castra semper cum spoliis redirent. His eruptionibus plerosque districtus et oppida in cineres verterunt. Superato Tyra

[1] Apud Bemb. l. XIII. Ep. 1. — [2] Jodoc. in Sigis. — [3] Ibid.

amne, ad Hunnorum usque montes spolia legerunt. Exustæ sunt hac eruptione villæ Pannonum imperio subjectæ, quod in hominum memoria accidisse non constat. Cæterum hostes tanta in Christianos crudelitate usi, quanta victoribus barbaris placuit: homines pecoraque juxta abegerunt: matronas puellasque nobiles ad libidinem ac voluptatem rapuerunt. Feruntur supra quinquaginta millia hominum tunc abacta præter eos, quos tenera ætas atque annosa senectus ad iter haud idoneos fecerat. Ex his in frusta concisi, alii capite truncati: præterea plerique inter fugiendum exanimes relicti fuere. O infortunata hominum ætas! O misera tanto Christianorum sanguine respersa clades! »

73. Hæc autem mala divinæ iræ tribuit [1]: « Tam negligentia, inquit, in tuendis rebus quam populi peccatis merentibus justa Dei ira, quæ ad sui vindictam tardius graditur, permissa creduntur: nam postquam nuper res aliquantutum feliciores esse cæperunt, in Deum ac religionem, timor refriguit, (refrixit) non modo divina aliquibus neglecta, sed etiam Dei religionisque hostes fovere in usu fuit. Hoc tempore (quod jam antea cœptum) Judæi magis in pretio habiti: vix teloneum aut vectigal ullum, cui non præfecti, aut quod saltem invadere non cuperent, passim ea in re Judæis Christiani submissi; vix etiam ex magnatibus et ipsis reipublicæ primoribus aliquis, qui rem domesticam per Judæum non curaret, Judæis in Christianos imperium permitteret, atque citius quam Christianos ab injuria vel simulata eriperet. Recte itaque quod Deus quondam Hebræis minatus est, in hos convenit, quia videlicet Dei ac crucis hostes contra legem divinam ac canonum sanctiones foverent, et ipsi hostibus suis expositi prædæ in direptionem fierent ».

74. Immisit deinde in Lithuaniam Moscovita exercitum, sed strenue a Polono ad Starodubam victus [2] propulsatusque, deinde ab ipso Basilio revocatus est ad depellandos Tartaros, qui glomeratis octuaginta equitum millibus in Moscoviam irrumpentes pervastabant agros ferro, et populando atque urendo tecta, commissa pugna victoriam retulere; in qua Moscovitarum viginti et eo amplius millia cecidisse, præter maximam multitudinem in servitutem adductam, feruntur. Ita mutuis Polonorum Moscovitarumque bellis usi Christiani nominis hostes et Poloniam Moscoviamque depasti sunt; quos ad hæc mala Christi fidelibus infligenda præstigiis afflatuque dæmonum impelli solitos narrat Jodocus [3]: « Habent, inquit, Barbari in stellis atque lunæ motu uniuscujusque sortis indicia. Cæterum quando religionis sacerdotibus ex usu visum eruptiones parant, mox in ipso itinere primum obvium barba ruffum interimunt; ereptum cor igni ad hoc paratum injiciunt: astant tunc religionis primores, et cordis quosdam saltus sudoresque suspiciunt: ex his aruspicum more secundam fortunam pollicentur: verum si cor unico saltu extra ignem prosiliret, mali omnis et infortunati itineris apud Barbaros est indicium; hisque semper auspiciis rebus suis bene vel male futurum pollicentur ». Fecisse eos iterum affecto Autumno excursiones in Russiam prædæ superioris illecebra pellectos, addit auctor: sed egregie a Polonis, qui ad subitos eventus se jam paraverant, repressos: at Basilium Moscovitarum ducem præteritis Tartarorum Tauricanorum irruptionibus male affectum, positis superbis animis, mentem ad pacem cum Polono redintegrandam flexisse: Maximilianum vero Cæsarem quamvis Italicis districtum bellis, ad ipsam conciliandam Sigismundum Herberstenium, qui postea de rebus Moscoviticis conscripsit Commentarios, oratorem legasse: paucisque interjectis eidem historiæ finem imponit. Confectam [1] vero Polonos inter ac Moscovitas pacem, versaque in Tartaros Moscovitica arma visuri sumus.

75. *Helvetii in duas partes discissi, obsistente licet totis viribus Pontifice.*— Interea auxere superiora mala, atque hostibus fidei ad lacessendum Christianum imperium addidere audaciam gravissima alia duorum maximorum regum, qui præcipui rei Christianæ defensores esse debuissent, nimirum Maximiliani Romanorum, ac Francisci Gallorum regum dissidia; quanquam Pontifex omnem operam pro iis componendis collocavit: nam in primis, ne alia ex aliis bella in Italia oborirentur, potito jam Insubricarum rerum Gallo rege, Helvetiorum, qui illius quietum statum convellere poterant, cum eo concordiam, ut nimirum Franciscus Italicis bellis liber tuendam adversus Turcas, qua de re plures ad eum litteras scriptas videmus, rem Christianam susciperet, provexit: quo argumento ad Helvetios octo regionum (vulgo cantones vocant) extant hæ datæ litteræ [2]:

« Leo, etc. Speramus fore, ut vestra ea cum rege illo inita benevolentia et conjunctione admoniti reliqui nostri reges ad communem pacem, quam velle omnes atque optare tantopere debemus, conciliandam, faciliores et lubentiores conveniant, eaque statuant, quæ ex usu dignitateque reipublicæ maximopere sint futura. Hortamur autem vos, amantissimeque commonefacimus in eam curam cogitationemque incumbatis, id enitamini, ut reliqui etiam vestræ nationis populi eamdem pacem, idem fœdus conficiant conglutinentque, cum vobiscum quidem se suosque animos nedum ejus-

[1] Jodoc. in Sigism. — [2] Leuncl. de bellis Moschor. — [3] Jodoc. ubi sup.

[1] Leuncl. de Mosch. bellis. — [2] Ext. apud Bemb. l. XI. Ep. XXVIII.

dem corporis partes atque membra contraria inter se pugnantiaque tendunt, esse existimationem apud omnes homines vestram, incredibili virtute partam imminuant, et opes ipsæ viresque vestræ discretæ atque dissociatæ debilitentur; tum certe etiam cum Romana re atque nobiscum, ut quam antehac Dei optimi maximi Ecclesiæ majestatem contra labefactare illam, atque proterere imprudenter aggressos, vestro sanguini non parcentes sæpenumero protexistis, eadem in posterum per discordiam dissidiaque vestra nullam a suis hostibus offensionem, nullam insignem notam accipiat; vosque omnes et vestra natio universa tam præclara, tam fortis, tam semper hujus certe imperii Romanorumque Pontificum studiosa, consentiens secum ipsa atque unanimis in eisdem studiis maneat : quæ quidem studia multum vobis dignitatis, multum auctoritatis et pepererunt jam et sunt profecto, si neque in vestris inter vos sententiis, neque in hujus reipublicæ observantia infirmi labantesque eritis, etiam deinceps paritura, etc. Dat. XVI kal. Martii anno III Florentia ».

76. Vocarant Helvetii illi in invidiam apud Pontificem Matthæum cardinalem Sedunensem veterem Gallorum, qui jam ante Pisano schismati faverant, hostem ob defensam Apostolicam majestatem, quique factam cum Francisco rege Helveticam pacem oderat, divulsisse a sociorum sententia sex alias Helvetiorum regiones. At Pontifex, qui omnes Helvetios mutuo amicitiæ nexu conjunctos cupiebat, ut tam eorum quam Gallorum arma adversus Turcas verteret, Matthæum de publica pace disturbata perstrinxit [1] Apostolicis litteris, monuitque ut illi potius confirmandæ ex dignitatis, quam gerebat, officio operam navaret.

« Matthæo cardinali Sedunensi.

« Certiores nos per litteras fecerunt Helvetiorum legati vicorum octo nobiscum fœderatorum, qui in oppido Bergensi convenerant, se quo facilius nos communem omnium Christianorum concordiam inire, necessariamque in Turcas profectionem parare atque conficere possemus, suas cum Francisco rege Gallorum simultates atque inimicitiam deposuisse, neque dubitare quin consentientes statim una cum ipsis futuri ea in re fuissent reliqui eorum fœderis socii, nisi tu eis impedimento fuisses, tuisque eos studiis a proposito retraxisses; deque eo graviter apud nos sunt conquesti, ut pote qui prævideant, si quæ optas quæque conaris effeceris, novos bellorum in Christiana republica motus, magna inter ipsorum societates dissidia, gravissimasque brevi tempore dissensiones futuras : quæ quidem nobis omnia incredibilem molestiam attulerunt, fortissimæ illius nationis consensum atque concordiam et Christianorum principum unanimem præclarum illud ad bellum conspirationem summo jampridem studio desiderantibus atque spectantibus. Quamobrem has ad te statim litteras duximus dandas, quibus te commonefaceremus atque hortaremur, ab incœpto desisteres, quietique potius et tranquillitati quam bellorum et discordiarum fovendis initiis incendendisque animis te dares, cogitaresque quam te deceat cum a nobis dissentire, atque in alia omnia discedere, qui pro tua dignitate una nobiscum Romanæ reipublicæ curam sustines; tum Helvetiorum nationem tam egregiam, ex qua oriundus es, concordiæ præsertim cupidam, velle dissociare atque dirimere : quod si tu vel privatus omnino vel alienus homo esses, deberes tamen et cum reipublicæ voluntate Romanique Pontificis studiis consociare studia et voluntatem tuam, et velle fortem præclaramque gentem illam et populos concordes potius inter sese esse, quam bellis intestinis laborare; nihil est enim tam alienum a boni viri prudentisque hominis consiliis, quam quæ conjuncta pacis et benevolentiæ studiis præstat esse, ea cupere, dareque operam, ut bellis et dissensionibus conterantur.

77. « Cum et unus sis ex nostris fratribus Ecclesiæ Romanæ cardinalibus, et in Helvetiorum terra Helvetiis parentibus atque majoribus genitus, vide quam de te hominum opinionem sis excitaturus, cum et a nobis atque a republica dissentias, et ea tractes, quibus Helvetiorum natio, quæ te progenuit, a pace atque concordia ad arma seditionesque concitetur : quanquam id quidem etiam movere te plurimum debet, quod in ea universæ rei Christianæ publicæ male consulis, quæ quidem maxime in Helvetiorum et inter se concordia et cum re Romana conjunctione, tanquam in optimo totius spei rerum bene gerendarum fundamento atque initio nititur. Neque a nobis illud quoque silebitur, amorem erga te nostrum, quo te semper fraterne coluimus, veteremque benevolentiam mereri, ut ne nostris conatibus, præsertim cum omnium Christianorum bono atque salute conjunctis, ad pacem otiumque tendentibus ire obviam statuas, adversariumque te pares : quod ne pergas facere, atque ut verborum Domini memor, qui pacem nobis discedens commendavit, pacem et concordiam nationis tuæ iniri cœptam ne impedias, per hujusce reipublicæ dignitatem, cujus esse propugnator in primis debes et consuesti, perque eam, qua Christianus es religionem abs te magnopere quæsumus et postulamus : id si feceris, et ipse tuorum in nos officiorum, et plurimorum neque sane levissimorum memoriam nunquam projiciemus, et dignitas tua principem apud nos curam locumque semper obtinebit, et facies quidem ex usu cum omnium hominum, tum tuorum maxime

[1] Ext. apud Bemb. l. XI. Ep. XXIX.

civium, sed certe atque in primis tuo. Dat. XVI kalend. Martii MDXVI, Pontificatus nostri anno III. Florentia ».

78. Discissi posthac Helvetii in duas factiones fuere; quarum altera sub Francorum rege, altera sub Austriacis stipendia fecit, ex qua discordia male composita, tum ex Zuingliana hæresi obtrita eorum vis et gloria obsolevit. Non deerant vero argumenta et rationes, quibus Matthæus cardinalis Sedunensis, cui postea assensit [1] Leo, ut Helvetios suarum partium sectatores Cæsari Germano Hispanisque conjungeret; siquidem Galli non obsecundabant Pontificiis votis in suscipiendo adversus Turcas bello, sed Neapolitanum regnum Carolo postea inter Cæsares V ejus nominis nuncupato eripere moliebantur; nec æquum erat Pontificem externorum politicorum cupiditatibus commodisque inservire : quocirca deinceps ad Carolum ipsum studia deflexisse, nec Verulanum episcopum Gallis suspectum admodum ex Helvetica legatione, quantumvis id exposcerent, revocasse, tradit Guicciardinus [2] : additque Franciscum regem post Ferdinandi regis Hispaniarum obitum invadendæ Neapolis consilia Borbonio exercitus Gallici duce suscepisse; verum Germanicæ in Insubriam irruptionis metu retardatum.

79. *Immissus in Insubriam exercitus, sed ob nimiam cunctationem profligatus.* — Nec frustra concepti erant ejusmodi metus; quandoquidem Maximilianus Hispano instructus auro quindecim Helvetiorum millia ex quinque regionum sociis conduxit, conjunctisque quinque millibus equitum, a Matthæo cardinale Sedunensi sociatus in Insubriam irrupit [3], quo tempore Brixia a Venetis Gallisque ingenti obsidione premebatur. Non secutus autem est cardinalis Ximenii Hispaniarum moderatoris consilium, inquit Gomesius [4], ut dimissa Asula Mediolanum Insubriæ totius caput peteret, quo parto, universa provincia esset potiturus; sed facta ab ipso in ea arce expugnanda longa mora, Galli [5], qui irruptionis illius timore perterriti, suisque diffisi viribus Mediolanum deserere cogitarant, collegere animos, extractoque bello Maximilianum in Germaniam se subducere coegerunt, ac Brixia pluribus a Veneto hostilibus impressionibus fatigata demum deditionem fecit : de qua Petrus Delphinus hæc ad Jacobum priorem Opitergii scripsit [6] : « Brixia tandem recepta est absque oppugnatione, idque nudius tertius hora tertia decima; excepti sunt nostri in urbem magnis tripudiis, occurrente illis multitudine virorum atque mulierum. Petierunt veniam rebelles illis primarii flexis genibus coram clarissimo viro Andrea Gritto, quam de consensu senatus istius acceperunt, servatis sibi facultatibus suis et fortunis omnibus. Heri exceptus est diu expectatus nuntius ingenti totius civitatis lætitiæ significatione. Faveat Dominus cœptis, ut reliquiæ tam gravis belli eodem tenore consumantur, etc. Ex monasterio S. Michaelis Murani die XXVIII Maii MDXVI ».

80. *Composita pax inter Franciscum et Carolum V.* — Cæterum in eo bello Pontifex, qui Romanorum Maximilianum ac Franciscum Francorum reges hortabatur, ut compositis discordiis divini causam Numinis conjunctim defendendam adversus religionis hostes susciperent, in neutram partem inclinavit [1] : quod permoleste tulit Gallus [2], quod nimirum arma Ecclesiastica Gallicis non conjunxisset in Cæsarem, atque ad illum venientem in Italiam legatum Apostolicum misisset Bernardum Bibienam S. Mariæ in Porticu cardinalem, qui res Austriacas Hispanasque in curia Pontificia provehere consueverat. Missum autem eum fuisse ad procuranda Sedis Apostolicæ Christianorumque omnium publica negotia ostendunt Pontificiæ ad Jacobum Bannisium Cæsareum scribam litteræ [3]. Redintegrata demum pax est [4] medio Augusto Noviduni inter Franciscum Galliæ et Carolum Hispaniæ reges, ea præcipua pactione, ut Francisci filia in cunabulis adhuc vagiens cum dotalibus Neapolitani regni controversis juribus Carolo desponderetur; ac Navarra constituto temporis flexu vel restitueretur; vel eo elapso, Gallo regi ad recuperandum id regnum armis juvare Navarrum liceret. Instituta præterea de Maximiliano Cæsare, Gallo Venetoque inter se conciliandis, necnon Verona, quam Cæsar ancipiti bello tuebatur, restituenda Venetis certis legibus actio [5] : quibus sedatis bellis, Maximilianus, qui assidue hortatibus a Pontifice urgebatur, ut tanquam Romanæ Ecclesiæ et religionis Christianæ præcipuus propugnator, crucesignatam expeditionem adversus infideles conficeret, rescripsit [6], proximo anno se omni amota excusatione Leonem et cardinales patresque Lateranensis Concilii adversus Turcas præeuntes secuturum.

81. *Urbinate ducatu exauctoratur Robureus, et Laurentius Medicæus donatur.* — Non caruit autem intestino bello Pontifex; siquidem Franciscum Mariam Robureum, Julii II nepotem, depulit Urbini principatu, quem in Laurentium suum ex fratre nepotem transfundendum decrevit; de quo scriptæ ad Urbinates extant hæ litteræ [7] :

« Urbinatibus.

« Intelleximus vestris ex litteris (id quod nobis pro ea qua urbem istam omni sumus be-

[1] Guicc. l. XII. — [2] Id. ib. — [3] Id. ib. — [4] Guicc. l. VI. — [5] Guicc. l. XII. Pet. Just. l. XI. — [6] Pet. Delph. l. XI. Ep. XXXII.

[1] Guicc. ib. — [2] Id. ib. — [3] Ext. apud Bemb. l. XII. Ep. I. — [4] Guicc. l. XI. — [5] Id. ib. Petr. Just. l. XI. Ferron. in Franc. reg. — [6] Ext. ejus lit. in Conc. sess. 12. — [7] Ext. apud Bemb. l. XII. Ep. XXVI.

nevolentia charitateque prosecuti, jucundissimum sane fuit) vos ad nostrum et hujus reipublicæ imperium libenti animo rediisse. Equidem vos ea de re vehementer laudamus, qui tempestatibus huc illuc diu jactati, post longos atque multos labores in reipublicæ piæ optimæque matris sinum tanquam in portu conquiescere voluistis. Itaque municipium istud, vosque omnes in nostram curam atque fidem libentissime recipimus, dabimusque operam, ut in nostra erga vos tum benevolentia, tum studio et diligentia secure pacateque degatis; atque aliquem ex intimis charissimisque nobis, perspectaque probitate et virtute virum propediem istuc mittemus ad vos non solum regendos, sed maxime etiam et fovendos et omni pietate complectendos : neque interea vobis deerit Laurentii Medicis fratris nostri filii, vestri ducis industria, qui suis vos opibus amantissime tuebitur. Hortamur autem vos, ut quam vobis nuper Dominus in recuperanda hujus reipublicæ benevolentia mentem dedit, eam in posterum pietate, fide studiisque vestris etiam augeatis. Dat. kal. Junii anno IV. Romæ ».

82. Non deerant justæ deturbandi Roburei Urbinate ducatu causæ, quas in judiciaria adversus eum sententia expressisse refert Guicciardinus [1], objecisseque inter alia Leonem defectionem ab Apostolicis imperiis, et militiam post accepta stipendia repudiasse : tum veterum criminum, nempe trucidati Papiensis cardinalis, insignisque ejus perfidiæ, dum adversus patruum Julium II cum Gallis hostibus Pontificiis conjuravit, memoriam repetiisse. Addit vero auctor, imminente Ecclesiastico et Florentino exercitu, Urbinates in deditionem venisse, ac Franciscum Mariam Pisaurum se recepisse, eamque urbem, quamvis milite præsidiario egregie munitam, tueri non ausum ; sed ad marchionem Mantuanum se contulisse. Ita dierum quatuor flexu Urbini, Pisauri et Senogalliæ principatibus exutum : quibus consentanea refert Paris de Grassis [2] :

83. « Die Mercurii, quarta mensis Junii hujus anni, Pontifex novam habuit, quomodo Franciscus Maria olim dux Urbini, et Pisauri ac Senogallii dominus, ex ipsis locis aufugit noctu per mare ad Mantuanum marchionem socerum ejus, et exercitum Ecclesiæ Romanæ, qui ad mœnia Pisauri castra metatus erat aliquantulum recessisse, missis in urbem Pisauri aliquibus ex primoribus, qui cum civibus pacis conditiones haberent. Et sic die sequenti iterum Pontifex nova habuit qualiter omnes pedites ducis, qui intus erant, recepto aliquali stipendiolo recesserunt conducti ab exercitu Ecclesiastico per illa loca, ne in transitu aliquid mali facerent, ut mos est militum fugientium : et, ut

[1] Guicc. l. XII. — [2] Paris to. IV. p. 163.

mihi dixit papa, episcopum Trojanum eo destinavit commissarium, qui non patiatur aliquod malum civibus inferri ». Paucis post diebus arces illius provinciæ, quæ a Ruvereo præsidiis validis firmatæ fuerant, partim vi, partim promissis ad deditionem faciendam fuerunt adductæ [1] : quibus politus Laurentius Mediceus, a patruo Pontifice solemni ritu ducalibus insignibus ornatus est ; de quo hæc memorat Paris [2] : « In eodem consistorio, (nempe decima octava Augusti die celebrato,) ut mihi postea dixit papa, creavit illustrem dominum Laurentium de Medicis nepotem suum, ducem Urbinatem et dominum Pisauriensem sive perpetuum vicarium Pisauri in omnibus et per omnia, sicut solitum est de creatione novi ducis ». Confirmatum Apostolico Diplomate, cui omnes cardinales, excepto cardinale Grimano, scribendo affuere, cum principatum Laurentio Medici, refert Guicciardinus : adhæsisse autem invidiam aliquam Pontifici, qui prædecessoris de ipso optime meriti propinquos bonis exuisset : tum proximo anno novos excitatos motus a Robureo amissa reçuperare annitente, ortasque alias ex aliis lites, dum Leo suos augere novis principatibus studet ; adeo ut etiam impiæ conjurationes in eum factæ sint, proximo anno dicetur.

84. *Politiorum litterarum cultores, et Theologicæ scientiæ detractores, inter quos Reuchlinus et Erasmus, viam struunt Lutheranismo.* — Ardebant hoc tempore in Germania graviora odia inter politiorum litterarum studiosos ac theologos : ex quibus postea auctore Luthero immensum hæreseos incendium conflatum est. Florebat laude litteraria Joannes Reuclin Capnion Phorcensis, legum doctor, linguarum trium Hebraicæ, Græcæ et Latinæ pæne ex æquo peritus, ut ait Baselius [3]. Cum vero editis libris Hebraicæ linguæ cognitionem intulisset Germaniæ, et Caballicas nugas [4], ut Genebrardus [5] testatur, sectaretur, rogatus [6] etiam a Maximiliano Cæsare, ut sententiam de abolendis nonnullis libris Hebraicis, quos fidei censor flammis injiciebat proferret, Judæis favere visus est adeo, ut Jacobus Hocstratus ex Prædicatorum Ordine theologus qui censuram sacram agebat, illi crimen hæreseos intenderit. Commota fuit inde in Dominicanos maxima invidia ; quippe litterarum cultiorum amantes, quorum princeps Erasmus Roterodamus erat, Reuclini causam tuendam suscepere, conscriptis libellis non Dominicanos modo, verum omnes theologos veluti agrestes et barbaros ob vocum inconditarum in scholis usum deridere, ludibrioque habere cæperunt ; tum vero maxime religiosarum familiarum alumnos proscindere dicteriis et per ora hominum traducere : necnon sacræ fidei

[1] Guicc. l. XII. — [2] Paris eod. to. IV. p. 167. — [3] Basel. in fin. Chron. — [4] Albert. Pius Carp. in resp. ad Ep. 1. Erasm. — [5] Genebr. in Chron. — [6] Annales Colonien.

censores insimularunt tyrannidis intolerandæ, qui viros claros, quorum gloriæ splendore perstringerentur, per invidiam ac summum nefas injusta hæreseos nota opprimere niterentur.

85. Discussa Reuchlini causa, theologi, ut invidi calumniatores, male audierunt in aula Cæsarea, quod Maximiliani ad Leonem Pontificem afferendæ litteræ [1] indicant : tum vero apud subsellia Apostolica non defuere, qui eumdem Reuclinum tuerentur, accusatoresque ut iniquos deterrerent; inter quos Albertus Pius Carporum princeps, eruditionis laude præstans, extitit. Inde vero censorum fidei auctoritas adeo obsolevit, ut exorientem postea Lutherum hæresiarcham comprimere non potuerint : nam cum theologi illum judicio cœpissent persequi, universa mox rhetorum ac poetarum cohors, malevolentia jam ex Reuchliniana causa imbuta in theologos, illi se improvide conjunxit. Atque hinc conflatum esse turbinem Lutheranum, qui adeo Ecclesiam Dei concussit, affirmat constanter Albertus Pius in suo responso primo ad Erasmum : qui cum maximus mali auctor esset, ut inferius videbimus, commotum hunc turbinem a sacerdotum quorumdam palam impia vita, ac theologorum fastu et monachorum tyrannide effutierat, addideratque : « Non dubito quin audita tibi sit Reuclinica tragedia. Hinc cœpit in illos incrudescere doctorum odium : mox fervente adhuc bello inter mystas et osores musarum, exortus est Lutherus ». Hæc ille; cujus calumnias refregit Albertus Pius, et quantum flagitium rhetores ac poetæ, qui ex concepto in theologos odio propugnationem hæresis temere præcipitanterque suscepere, commiserint, ita illustrat :

86. « Alia profecto magis fecerunt locum huic tempestati, quæ et tu non inficiaris, cum ais : Principio erat cum linguis ac bonis litteris bellum theologorum, etc. Illa enim verius origo fuit : inde conflata invidia inter Themistas et theologos ob eorum symbolum et politiorum litterarum auctores : inde exorta controversia Reuchlinica, ex quo fonte primæ aquæ scaturiere. Non enim illius causæ expers fui, imo et mea erga viros doctos consuetudine non vulgariter favi Reuclino apud Leonem X Pontificem maximum, quod litteræ ipsius ad me testantur, et sæpe monui deterruique accusatorem ipsius Hochstratum, ne tam vehemens esset, mitiusque in ipsum ageret. Ex quæstione illa prodiere primum Epistolæ obscurorum virorum, quibus festivissime ridebantur theologi minus elegantes : quas me fateor legisse non sine quadam voluptate; ludum tamen nunquam probavi. Inde igitur demum factum est, quod et tu ingenue fateris, ut quotquot vestratium amabant bonas litteras, se Lutheri nascenti furori fautores exhibuerint. Hæc causa tantorum malorum fuit : hinc enim Luthero natura temerario audacia crevit et arrogantia, tantis videlicet auxiliis confidenti. Quanto, bone Deus, fuit optabilius, ut hi, qui se Luthero addixerunt, quasi nacti opportunum ducem ad profligandos theologos, non tanto ardore bonis litteris favissent? quanto salubrius, ut illas nunquam didicissent, quam ut earum occasione tam vastum incendium excitassent, quo fere universa Germania conflagravit? quanto commodius Germaniæ, ut hæ bonæ litteræ Alpes nunquam transcendissent ». Et infra :

87. « Sed numquid hæc bonis litteris imputabuntur? minime : absit ut bonis artibus nota talis inuratur, quarum professores multi sunt, qui in eximia pietate persistunt, ac pro vera Catholicaque religione propugnant. At increpandi sunt ipsorum nonnulli, qui illis fuerint abusi, quos scribis mox nato Luthero penitus adhæsisse. Grammatica enim et Rhetorica Poesisque peregregiæ et utilissimæ artes sunt et necessariæ, verumtamen studia earum sapientem non efficiunt, quinimo et plurimi ab ipsis arrogantes et temerarii evadunt, si illis tantum incubuerint : nec mirum, cum doceant congrue et commode proloqui, concinne dicere, dictione oblectare, non autem res ipsas recte existimare : quamobrem, ut scis, perantiqua fuit quæstio, an studium eloquentiæ reipublicæ magis obesset quam posset prodesse; definitumque est plus incommodi afferre solere, quam commodi, nisi cum sapientia fuerit conjuncta ; quod novissimo exemplo comprobarunt isti diserti magis, quam vere eloquentes Germani, qui se Luthero dediderunt : qui si æque sapientiam ac elegantiam sermonis coluissent, non apud eos plus valuissent invidia in quosdam theologos, quam reverentia veri et honesti; non plus cupiditas vindictæ, quam religionis causa et amor patriæ. At ut furentes gladio, ita ipsi eloquentia abusi, Germaniam cunctam in seditionem induxerunt : cui facultati si parcius operam præstitissent, et partem aliquam tribuissent sapientiæ, neutiquam tanti sceleris societatem inivissent ». Hæc Albertus ; qui in alio Commentario [1] docte ostendit, quam immerito Latinarum elegantiarum cultores invehantur in theologos, respuantque sapientiam incultis verbis traditam ; cum omnis verborum vis et elegantia ex gentium arbitrio pendeat, interque spinas etiam legantur rosæ ; nonnullisque interjectis verbis subdit :

88. « Non tam ingentibus periculis immensisque laboribus perquirimus aurum et gemmas in visceribus terræ, antra et cuniculos subeuntes, nec illa aspernamur, quamvis natura ut plurimum non ipsum ferat obrizum et sincerum, sed spurca et fulginea materia, lapidibus-

[1] Ext. an. 1518. n...

[1] Id. de sententiis Moriæ l. III.

que et terra halitibus sulphureis suppurata commixtum, quod e sordidis fodinis eruimus; nec profundi maris gurgites metiri veremur, ut margaritas in conchis saxo affixis delitescentes colligamus: sapientiæ documenta, cui aurum, gemmæ, et omne quod pretiosum est collatum, veluti squallida est et informis arena, aspernabimur; quia non sermone resonanti, rotundisque verbis nobis tradatur, sed rudiori et minus culto sermone. Non equidem laudatissima vina refutamus, quamvis non gemmeo myrrhino aut chrystallino, sed rudi poculo, utpote ligneo aut fictili nobis propinentur, sed cupidissime illa haurimus, modo sitis non absit; pari modo sapientiæ professores, utpote semper illius sitientes, eam imbibere non respuunt quocumque poculo proferatur ».

89. Ad hæc parum attendebat Erasmus; qui insano pernicialique theologorum odio flagrans, theologiam Judaismum dixit, effutiitque impie dormire Christum, qui theologos in Ecclesia sineret; cujus blasphemas voces idem Albertus Pius ita confutat [1]: « Superest uni loco respondere, qui tamen magis attinet ad theologos scholasticos, quam ad ipsam methodum et theologiam, quo ais in annotationibus super novum Testamentum: Utinam aliquando expergiscatur Christus, et hoc Judaismo atque hac tyrannide liberet populum suum: nisi forte ideo nos redemit, ut hujusmodi portentis serviamus, etc. Quibus verbis exulceratissimum in eos animum impotensque odium nimis patefecisti: quid enim atrocius, quid immanius in hostes truculentissimos, in pestes humani generis dici optarique posset, quam universum, quod insectaris genus, aboleri et e medio tolli? et tu ipsum theologorum genus innocuum, verendum, tum professionis dignitate, tum vitæ innocentia, pessumdari optas: quod si non vererer te offendere, dicerem magis forte eorum humanitate facilitateque, quam tuis meritis: sed tibi hoc peculiare, magis eos insectari inter quos nomen dedisti. Optas ut theologorum ordo perdatur a Christo, ut scilicet hæreticis licentiosius debacchandi adsit facultas, ut arrogantibus et temerariis liberum sit scribere quæcumque eis ad buccam veniunt, dummodo dicacitatem aliquam calleant ».

90. Immane hoc grammatistarum et rhetorum Germanorum, quos maxima ex parte Lutherana hæresi se irretiisse visuri sumus, in theologos odium propagatum est per ætates ad alios hæreticos, qui simili imbuti odio, theologiæ magistros sannis insectantur: « Quod magistri sententiarum », inquit Surius [2], « Scoti, Bonaventuræ, Alexandri de Ales, Thomæ Aquinatis et similium libros vocant ineptissimos, non certe facerent, si non ipsi essent omnium ineptissimi et indigni potius, qui iis viris ulla ex parte comparentur: scioli isti grandes sibi sophi videntur, quod bilingues vel etiam utcumque trilingues interdum sint, norintque scribere Latinius quam illi patres ».

91. *Contra Erasmi scommata et declamationes defenditur ab Alberto monachismus.* — Quod porro ad Erasmum Roterodamum acerrimum Theologorum et rerum sacrarum hostem attinet; prudentes viri viam ipsum Luthero, ut irrumperet in Ecclesiam, struxisse putarunt: quanquam ille libris Apologeticis tantum dedecus purgare nisus est, sed frustra, ut Albertus Pius Carporum princeps [1] ac Stunica Hispanus et Beda Parisiensis ostenderunt. Nam imprimis, ut quisque illud vitæ genus odisse consuevit, quod deseruit, Erasmus non minus religiosorum virorum quam theologorum hostis, cum Ordinis canonicorum S. Augustini esset apostata, atque per academias plures vagatus ex humaniorum litterarum cultu magnum nomen adeptus esset, antequam Lutherus monasteria manu hostili effringeret, monastica instituta publicis scriptis traduxerat, tanquam illa vel Pythagoræ delira inventa essent a recentiori ætate accepta: religiosos Pharisæos ob disciplinæ et precum formulas, histriones ob vestium varietatem appellarat, ac pluribus aliis aculeatis convitiis onerarat, tum in sua Moria virulenta, tum in dialogis, ut juventutem legendis amœniorum litterarum flosculis intentam veneno suo imbueret, atque a religionis et pietatis studio avocaret: cujus dicteria et futilia argumenta postea dictus Albertus Pius [2], de quo supra memoravi, confutavit his verbis:

92. « Longe igitur ante Christum natum hoc vitæ genus, quod monachismum vocant liquet fuisse constitutum in filiis prophetarum, in Essenis, in Nazareis; ipsoque nato ac nondum prodito in Joanne Baptista et discipulis ejus; evangelizante autem eodem, in Apostolis, et postquam ad cœlos conscendit, in iisdem et cæteris, qui ferventiori spiritu erant, et post ipsos Apostolos in ipsis patribus primitivæ Ecclesiæ proximis Apostolorum temporibus, quo tempore valde locupletatum et ordinatum est; brevi enim post illos secuti sunt et alii patres divino spiritu repleti, qui varias formulas vivendi ad illud propositum perficiendum, eodem spiritu suggerente, constituerunt. Prætereo Antonios, Paphnutios, Macharios, Hilarios cæterosque similes meros eremi incolas, de quibus Hieronymus et Cassianus multa referunt, cum illorum integræ vivendi formulæ communes non extent: sed eos huc cito patriarchas, qui communes regulas ediderunt, quorum disciplina monachismus per universum Christianum

[1] Albert. Pius l. x. de novitiis Theologis. — [2] Sur. in Commen. an. 1564.

[1] Erasm. Ep. ii. ad Albert. — [2] Alb. Pius de Monachis.

orbem diffusus et propagatus est, ut magnum Basilium in Oriente, Aurelium Augustinum in Africa, Benedictum ac Franciscum in Italia et Occidente, et alios, uti divum Dominicum, quem non recensui cum aliis, eo quod contentus Augustini regula propriam non ediderit; cum tamen auctor et pater gravissimi et docti Ordinis fratrum Prædicatorum extiterit.

93. « Referunt enimvero gravissimi viri classis Lusitaniæ regis præfecti, se comperisse apud Æthiopes, ac in ipsis Arabiæ sinus faucibus, monachos numerosissimos, vitæ sanctimonia et morum honestate præclaros; patremque ipsorum, quem e montibus accersierant ut eos ad littora conveniret, de re Christiana cum ipsis locuturus, venerandum longe virum, ac trium miltium monachorum antistitem, post lacrymas præ gaudio emissas, et fraternos amplexus, adorationemque vexilli triumphantis crucis in classe pendentis et post multa interloquia vicissim habita, eis tradidisse quemdam librum laudum et precum divinarum transmittendum summo pastori et vicario Christi; quem quidem Emmanuel Lusitaniæ rex præclarissimus ac egregie pius Romam transmisit, illustri, ingeniosoque, ac erudito viro Michaeli a Sylva oratorem ipsius agente apud Leonem X, quem et ego conspexi et manibus evolvi : pariter apud Persas et Indos multos invenisse ejusdem propositi viros referunt. Constat et apud Armenios, Cappadoces et Medos plurimos esse monachos, nullamque esse regionem in terris (in qua Christi nomen resonet) quæ monachis careat, quorum vivendi formam constitutam condemnare non valeas ». Florere quidem illos in Moscovia, Sigismundus Heberstenius et Joannes Faber in suis de rebus Moscovitarum Commentariis docuit.

94. Monasticum vero cultum ab Erasmi, Lutheri aliorumque hæreticorum scommatibus ita vindicat Albertus Pius : « Nec est quod calumnieris vestitum (ut inquis, prodigiosa novitate insignem, ac digito notandum) præsertim si ad amictum Baptistæ D. Joannis respexeris tam agrestem et horridum, si ad Jacobi Apostoli fratris Domini cultum, qui (Hegesippo et Josepho testibus) linea tunica succinctus, pedibus nudis, capillosus et barba horridus semper incessit; si pariter ad Eliæ et Elisei pallium, si ad Pauli Thebaidis tunicam palmulis contextam, si ad magni Antonii cucullum et D. Martini vestem monachorumque Ægypti et Syriæ rusticana indumenta; nam convenit quidem et vestitum ipsum indicare vitæ professionem. Plurimum certe dedeceret eos, qui tota vita ex professo a communi vulgo discrepant, cultu ipso esse similes; convenit enim, ut externa internis consentiant : nam par est alium esse vestitum militis, civis et agricolæ, cum ille chlamyde, hic toga, alius rudi tunicula vestiatur : similiter aliud imperatoris, senatoris, plebeiique hominis : nam ille paludamento, senator laticlavo, plebeius palliolo vel tunica induitur. Convenit autem et communem esse monachorum habitum, uniusque formæ omnium, ut monachum visio ipsa designet». Et infra :

95. « Alteri autem dicto tuo, quo ais; Cum una sit Christianorum religio, dicere religiones varias non multum abest a blasphemia, et hoc est vere scindere tunicam Christi inconsutilem : nunc dicunt, qui religiosi vocantur : Nos religiosi, etc. Age, quæso, quis tam mentis hebes, quis tam obcœcatus sensu, qui his verbis auditis non videat impotens tuum calumniandi studium, et detrahendi religiosis ? ridiculum enim ac puerile nimis est asserere, non abesse a blasphemia, scindereque tunicam Christi, qui dicit religiones varias, quasi non possint sub religione communi plures particulares esse, quemadmodum species sub genere ». Et infra : « Non certe negare poteris, magis religiosos fuisse, nomenclaturamque hanc potius convenire Apostolis, quam turbis et populo communi, qui ad fidem Christi convertebantur ». Et infra : « Nec est quod compares vitam Christianorum communem vitæ religiosorum, nisi contenderis æs ac plumbum auro et gemmis esse conferendum : quantum autem inter utrumque sit discriminis, Joannes Chrysostomus, qui nec monachus nec monachorum pater quemadmodum magnus Basilius fuit, declarat asserens monachi institutum veram et perfectam philosophiam esse, ipsosque monachos virtutum magistros appellandos, eorumque insectatores esse iniquissimos gehenna æterni ignis ulciscendos, viventesque in urbibus vitiis ac sceleribus esse obnoxios; quamobrem nequaquam conferendo eis, qui ut illa diffugerent successerunt, durissimum vitæ genus præferentes deliciis urbium ». Hæc et alia ex Chrysostomo Albertus adversus Erasmum; cui etiam objecit omnia ferme hæresis Lutheranæ venena ex ipsius libris pestiferis decerpta fuisse : siquidem dum Lutherus proximo anno hæresim disseminare oppugnata Pontificiarum indulgentiarum vi cœpisset, jam ante Erasmus eas, ut commentitias et fallacia ad emungendam popelli simplicis pecuniam aucupia deriserat; adeo ut mox pervulgari cœperit, Lutherum cum Erasmo, aut Erasmum cum Luthero sentire.

96. *Impia alia dogmata ab Erasmo sparsa.* — Cum autem hoc scelus ab se depellere Erasmus vellet, hisce illum verbis convicit Albertus [1] : « De Pontificum condonationibus (ab illis initium sumam) ita scribis. Nam quid dicam de iis, qui sibi fictis scelerum condonationibus suavissime blandiuntur, ac Purgatorii spatia veluti clepsydris metiuntur, sæcula, annos, menses, dies, horas, tanquam e tabula mathe-

[1] Albert. Pius l. III. in Erasm.

matica, etc ». Et paulo post : « Hic mihi, puta, negotiator aliquis, aut miles, aut judex, abjecto ex tot rapinis unico nummulo, universam vitæ æternam semel expurgatam putat, etc. existimat velut ex pacto redimi, etc. Quis hæc verba audiens negare audebit, Erasmum Lutherizare, aut potius Lutherum Erasmizasse, cum insanire cœpit ? nam et prima ejus debacchatio fuit adversus has Pontificum condonationes, quas indulgentias vocant. Quis non videbit, quinimo manibus et pedibus tanget, ex hortis illum tuis primæ hæreseos suæ semina collegisse ? cum ista tu longe antea scripsisses, quam ipse insanire cœpisset ». Nec procacem linguam hic continuit Erasmus ; verum illam in sanctos, imo et in Virginem Deiparam exacuerat [1] : a quorum ope imploranda Christi fideles avocare dicteriis conatus, illis idololatriæ scelus attribuebat, ac in variis regionibus pro necessitatum modo sibi adulterina numina affingerent : carpebat [2] jejunia ab Ecclesia indicta, quasi plus esset superstitionis in delectu ciborum, quam apud Judæos : dies festos, sacrarum [3] imaginum et sanctarum reliquiarum cultum, religiosas peregrinationes, tum omnes Ecclesiæ cærimonias [4], quasi nullæ in lege Evangelica imperatæ essent. Templorum ornatum [5] contempsit : sacerdotum et episcoporum auctoritatem et opes oppugnavit [6] : erroneas opiniones adversus primatum Petri et potestatem Pontificis Romani sparsit [7] : calumniatus est sanctiones Ecclesiasticas [8] figi et refigi ad populum irretiendum, meramque in eum tyrannidem exerceri : nuncupata Deo vota improbavit [9] : cælibatum damnavit [10] in sacerdotibus et episcopis : conjugium modo, dum virginitati illud præferebat, inter sacramenta annumeravit, modo (uti hæretici inconstantes esse solent) ut Ecclesiæ decretis detraheret, e sacramentorum numero, allatis inanibus rationibus, sustulit [11] : confessionem sacram derisit [12] : finxit sola fide justificari homines [13], ac non licere Christianis bella gerere docuit [14] : bella in Turcas et alios Christianæ fidei hostes dissuasit, hortatus [15] ipsos ut tolerantia vincere niterentur : affirmavit jusjurandum [16] Christianis interdictum esse ; sed mendacium pro re et tempore licere et expedire censuit [17].

97. Marsilii etiam et Janduni damnatas hæreses revocare ab inferis non perhorruit, ac repetere easdem impiorum argutias quas ita refellit Albertus Pius [18] : « Restat tantum respondere tuis ratiunculis ; etsi enim Dominus Jesus crucem sustinuerit, et tributum reddiderit, et quærentibus an tributum Cæsari reddere liceret, responderit : *Reddite Cæsari, quæ sunt Cæsaris,* etc. quid tum ? ex his non sequitur, quod sacerdotes debeant pendere tributa profanis : si enim omne Christi factum trahendum esset in exemplum, et ideo obstringerentur sacerdotes ad reddendum tributa, quia Christus reddidit, pariter oporteret eos constringi ad subeundum crucis equuleum. Et si rursus instares oportere eos esse paratos crucifigi, si res posceret ; responderem pariter, et illos tributa reddere, cum res exigeret. Tributum autem reddidit Dominus, quia expediebat ad id quod venerat facturus, non quod illud deberet ; exinaniverat enim semetipsum, et formam servi acceperat ; quamobrem et quod cæteri servi faciebant, ipsum etiam facere par erat ; quod si secus egisset, arcanum mysterium vel quoquomodo revelasset, vel exemplo seditionem commovisset : venerat autem passurus, ideo potestatem occulere oportebat, ne quid decretum summi Patris impediret : eamdem ob causam respondit tentantibus eum : *Cujus est imago hæc ? Cæsaris* dixerunt ; et ille : *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari ;* sed subjunxit ; Et *quæ sunt Dei Deo* ».

98. Valdensium etiam et Wicleffistarum Hussitarumque negantium Ecclesiasticos in bona temporalia jus aliquod consequi posse, hæreses instauravit, sparsitque nefariis et acutis scriptiunculis, quas idem Albertus refellit [1] : « Quod autem, inquit, quæris, ubi receptum sit, ut episcopi ditionem profanam gerant. O vocem pestiferam, seditiosam, blasphemam, plenam scandali et tumultus, præbentem ansam cupidis parumque piis invadendi ac diripiendi universam ditionem Ecclesiasticam, quæ tanto est perniciosior, quanto artificiosior est prolata tribus nempe verbulis, ac si ex ore excidissent, cum tamen tam prava et perversa sint : si enim jus non competit episcopis in ditione rerum profanarum, illud igitur tyrannice, dolo aut vi sibi vindicarunt : qui autem injuste et tyrannice aliquid possidet, non injuria a possessione deturbari videtur. Sed cum quæris, quomodo id receptum sit : si de licito quæris, respondeo receptum esse primum ex Lege naturæ ; Melchisedech enim sacerdos fuit Dei Altissimi, et idem rex Salem. Deinde receptum est Lege scripta : Moyses enim summus sacerdos præerat rebus, moderabatur innumerabilis populi Israel negotia, duxque ipsius erat in rebus bellicis et judex in omni republica administranda. Samuel propheta et sacerdos, et populi judex fuit et rector. Omitto Heli summum sacerdotem, et cæteros qui populo præfuerunt antequam populus regem peteret ; quod tam detestatus est Omnipotens, ut Samueli dixerit : *Regem petunt et administrationem tuam*

[1] Ib. Albert. in Erasm. l. IX. — [2] Lib. IV. — [3] L. VIII. — [4] L. VI. — [5] L. VII. — [6] L. XIII. — [7] L. XIV. — [8] L. XV. — [9] L. V. — [10] L. XVII. — [11] L. XVIII. — [12] L. XIX. — [13] L. XX. — [14] L. XXI. — [15] Ibid. — [16] L. XXII. — [17] L. XXIII. — [18] Albert. Pius Carp. princeps l. XIII.

[1] Albert. Pius Carp. princeps l. XIII.

rejiciunt, ne ego regnem super eos, etc. Denique receptum ab ipso Evangelii auctore Domino Jesu Christo pientissimo Servatore, qui, licet non exercuerit omnimodam potestatem ipsi traditam, eo quod id maximo operi, quod per ipsum erat perficiendum, adversatum fuisset, et quia gregem ac populum acceptabilem, quem congregaturus erat, non vi et potestate sibi subjici, et ad se cogi volebat, sed amore et spiritus virtute; attamen se eam habere tum verbo tum opere declaravit, cum dixit: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*, et: *Omnis potestas mihi data est in cælo et in terra*. Et Pilato interroganti an rex esset non negavit; sed professus est se esse regem, ut testimonium perhiberet veritati ». Et infra :

99. « Si autem quæras quomodo receptum sit quod hujus potestatis possessionem adepti fuerint, cum in ipso principio nascentis Ecclesiæ tam pauperes essent, et potestati profanorum subjecti; respondeo, id esse perspicuum : summo quidem ac omnipotenti Deo decernente ac aspirante, pietas tum principum, tum populorum hoc fecit; agnoscentes enim complures populi sacerdotum dignitatem, sese illorum potestati ultro dediderunt : principes quoque profani ad idem prospicientes multa illis liberaliter tribuerunt, partim restituentes, quæ juris eorum erant, partim condonantes; hisque modis conflata est ditio Ecclesiastica et recepta jurisdictio ». Objicienti vero impio homini episcopos ad Apostolicam paupertatem redigendos, respondit Albertus : « Transacta autem nunc sunt illa tempora, et peracta mysteria : his temporibus alia requiruntur, in quibus si ipsi Apostoli superstites essent, non illa præscripta prorsus servarent, quibus tunc usi fuerant : quinimo nec semper eamdem vivendi normam tota vita tenuerunt, sed pro negotiis, pro reque et temporibus multa immutarunt ». Hæc et alia adversus Erasmum et alios novatores Albertus(1).

100. Quid plura ? Erasmus omnia pro intellectus malesani modulo tum profana tum sacra mensus, in ipsam sanctissimam Triadem consurrexit, Arianumque dogma pluribus locis, quos refert Albertus Pius [1], fovit. Tum auctoritatem sacrarum [2] Scripturarum et Conciliorum [3] in dubium revocavit, in eamque impietatem prolapsus [4] est adversus Spiritum sanctum, ut in Præfatione adversus Hilarium non minus impie quam imperite hæc effutierit : « Audemus Spiritum sanctum appellare Deum, quod veteres ausi non sunt »; quasi non modo veteres sancti Patres, verum et Evangelistæ et Apostoli Spiritus sancti divinitatem non prædicarent. Denique infelix homuncio veluti in atheismum lapsus religionem Christianam, ut stultitiæ quoddam genus derisit; quod illi idem Albertus hisce verbis exprobravit : « Insinuatione quadam niteris persuadere felicitatem Christianorum sumptam ex placitis Platonis, illam conferens furori naturali, quo vis homines vaticinari, futura prædicere, et variis loqui linguis, de litterisque disserere, quas ante nunquam didicerant; quod et inquis quibusdam simile accidere solere, subjungens felicitatem Christianam auspicantibus usu venire, quod juxta Platonicum figmentum accidit his, qui in specu vincti, rerum umbras mirantur; et fugitivo illi, qui reversus in antrum veras res se vidisse prædicat, etc. Quibus dictis, obsecro, quidnam ad confodiendam religionem dici potuisset atrocius ? primum felicitatem Christianam, quæ totius religionis summam et finem continet, nil aliud esse, quam insaniæ stultitiæque genus quoddam, sumptamque ex placitis Platonis fabulantiumque figmentis, dormientium somniis et rerum umbris persimilem, furorique naturali comparandam. Sane Porphyrius aut Julianus, illius professi hostes, tam execranda adversus illam nunquam scripserunt. Si enim figmentis umbræ, et somniis, insaniæque, et furori persimilis Christiana felicitas; non igitur vera res, sed commentitia deliriumque quoddam et insaniæ genus esse concluditur ». Hoc virulento atheismo inficiebat incautam juventutem Erasmus, quamvis sacerdotio initiatus, et inter theologorum numerum cooptatus, antequam Lutherus in Ecclesiam erumperet : eaque venena avidius hauriebantur, quo Latinarum elegantiarum melle perlita erant; nec hæresiarcharum more Commentarios omni ex parte inquinatos conficiebat, sed brevibus et aculeatis sententiolis hæreses instillabat. Atqui cum sectam condere non videretur, interdumque etiam nonnullas elucubrationes pro Ecclesiæ et Pontificis auctoritate, necnon adversus impia aliqua Lutheri dogmata ediderit; ita tamen, ut neutri parti addictum se gereret : a plerisque etiam cardinalibus, episcopis, et doctoribus, ut Catholicus habitus est; cum parte alia hæretici illum sibi palam vendicarent, donec excussa ejus scripta primum a Stunica, deinde a Beda, po-

[1] Pius l. XII. — [2] L. XI. — [3] L. XII. — [4] Eod. lib.

(1) Cum de hæresibus sermo hic habeatur ab annalista, animadversione dignum hic censeo Lutherum, anno licet sequenti hæresim suam palam et in aperto protulerit, hoc tamen anno cœpisse fidem veluti per occultos cuniculos suffodere. Auctor enim anonymus Annalium Torgaviensium, qui hoc sæculo scribebat, vulgavitque Menckhenius rerum Germanicarum to. III ita ad hunc annum notat, hæreticus de hæretico : « Indulgentiæ ingenti numero venales ferebantur, fuitque hic extremus conatus. Ita enim impudenter atque impie acta res est, ut Deus Lutheri animum incenderit, qui hoc anno fratres suos a Tezelii (Dominicanæ familiæ alumni, de quo sæpe in Annalibus ad sequentes annos) mercibus (nempe indulgentiis, quas ille palam de Pontificis mandato prædicabat) dehortari cœpit; et porro sequenti anno propositiones suas contra eum publice affixit ». MANSI.

stea ab Alberto Pio, qui ad convellendas inanes ejus excusationes singulos textus hæresibus inquinatos superius a nobis indicatos recensuit, ac viginti duobus libris egregie confutavit, demum ab Ecclesia damnata fuerunt.

101. *Philippus Benitius et Elisabeth Lusitaniæ regina inter sanctos collocantur.* — Permisit hoc anno Leo X [1] publicos honores sacros, quibus viri beati decorari solent, a Servitis dari B. Philippo Benitio, Ordinis Servorum B. Mariæ illustratori et amplificatori, patria Florentino; qui in arte medendorum corporum clarus, ubi ad medendas animas se contulit, majorem longe claritatem adeptus est : de quo a nobis in Annalibus mentio facta [2]. Emmanuelis etiam Lusitaniæ regis rogatu concessit [3], ut in diœcesi Conimbricensi B. Elisabeth reginæ, de cujus vita sanctissima, miraculisque cœlestibus illustrata suis locis egimus [4], memoria celebritate anniversaria recoleretur : cui postea Urbanus VIII solemni ritu sanctorum honorem cultumque decrevit. Ornatum præterea Emmanuelem a Leone X aliis beneficiis hoc anno refert Osorius [5], concessum illi nimirum, ut equitum Jacobensium et Cisterciensium magistratus, non rogato decreto Pontificio, cui vellet conferret : tum ejus filium Alfonsum in sacrum cardinalium ordinem fuisse relatum proximo anno, quamvis septennem, visuri sumus.

102. *Res Christiana in Mauritania claudicat : Gundisalvus Vascius a Mauris affectus martyrio.* — In Africa hoc anno Phutensis rex ad Christianum nomen ex Arzila Lusitanico obnoxia imperio, ex qua plures excursiones hostiles a Coutigno duce in Mauros fiebant, exscindendum, coactis triginta equitum et peditum septuaginta millibus, eam urbem ferocissimis impressionibus oppugnavit : sustentata tamen est submissis aliquot ex Bætica et Algarbio subsidiis; ac demum, Lupo Siqueira cum navibus tringinta jussu Emmanuelis veniente, soluta. Hujus victoriæ gloria non levi clade labefactata est; nam cum Ataidius dux egregius stipendarios Mauros Lusitanicæ coronæ tueri adversus Xerquienses decrevisset, Safinio egressus post hostem non longe a Marrochio fusum, ab eo collectis novis copiis redeunte in prælio transfixus est; quo extincto, Lusitani tanto furore inter se de militari imperio contenderunt, ut vectigales Mauri ab iis desciverint ad hostes, atque omnes cæsi captive stultæ ambitionis pœnas dederint. Ornata eodem anno est Africa Gundisalvi Mauri, qui Mahometem execratus se ad Christum adjunxerat, martyrio insigni. Is itinerum ductor in Christianorum expeditionibus esse consueverat, in quibus illi confractum crus fuerat : quo curato, ex Tingitana urbe Arzilam, ubi uxorem filiosque tenebat, una cum filio Christiana nave contendebat, cum a piratis Mauris captus est, atque ab iis ob Christianam fidem crudelissime necatus; cujus historiam ita describit Osorius [1] : « Non multis post diebus Gundisalvus Vascius itinerum ductor, vir animi maximi, qui cum fuisset Maurus natione, et religione Mahometanus, impiam superstitionem execratus ad Christi se nomen et fidem adjunxerat, in Tingitanam urbem se contulit, ut opera summi cujusdam chirurgi crus, quod illi in bello confractum fuerat, sanari posset. Vix sanitatem recuperarat, cum navem conscendit, ut Arzilam, in qua urbe domicilium habebat (desiderio enim magno videndi uxorem et filios tenebatur) repeteret; magister enim navis dabat fidem, fore ut intra tres horas navem salvam in Arzilensi portu constitueret : sed cum ventus deficeret, duæ longæ Maurorum naves in insidiis collocatæ in illam invehuntur. Is quamvis esset vir in armis, non tamen arma tunc, neque præsidium ullum, quibus hostes repelleret habebat; et cum sibi moriendum esse necessario cerneret, in scapham desiluit, ut remis periculum declinaret : captus tamen cum parvulo filio fuit : in navem similiter (nemo enim erat in ea, qui resistere posset) hostes ingressi, viros et mulieres qui ea vehebantur Tetuanum abduxerunt. Mulieres vim et libidinem a corporibus suis lachrymis et ingentis pecuniæ promissis cohibuerunt. Pretio autem persoluto, omnes cum viris, qui simul capti fuerant in libertatem restitutæ sunt : solus Gundisalvus Vascius quamvis ingentem pecuniam pro redemptione illius multi viri nobiles offerrent, et Mauri essent avarissimi, non potuit in libertatem vindicari; erant enim hostes in illum propter desertam Mahumetis nefariam et impiam superstitionem vehementer infensi. Itaque cruciatus in illum diros excogitant : et primum filium in illius conspectu dilacerant, quem ipse, ut supplicium libenter pro Christi gloria subiret, verbis exhortatur : illius deinde, (nempe laniato jam atque interfecto filio,) manus atque pedes duobus asseribus fibula conjunctis atque disclusis alligant, et illum verberibus concidunt, et ungulas evellunt; atque ut diutius torqueretur ita corpus paulatim carpunt, ut non celeri morte doloribus acerbissimis finis imponeretur. Is interim omnem a corpore dolorem nomine Christi sæpius invocato depellebat, et illi gratias agebat, quod se tanto beneficio cumularet; neque enim sibi clarius in hac vita munus concedi potuisse dicebat, quam ut pro illius nomine, qui tantos in cruce pro generis humani salute cruciatus pertulisset, vitam cum insigni cruciatu profunderet : neque solum suppliciis oblectari videbatur,

[1] Annales Servor. cant. 3. l. vi. c. 1. — [2] Annal. to. xiv. an. Chr. 1285. num. 82 et seqq. — [3] Osor. l. x. — [4] Annal. to. xv. ann. 1327. num. 42. — [5] Osor. l. x.

[1] Osor. l. x.

verum et supplicibus verbis flagitiorum veniam postulabat.

103. « Hostes fidei constantia perturbati multo graviora animis supplicia perferebant; non poterant enim pati omnes suos conatus, quos ad illius virtutem frangendam et debilitandam comparaverant, ad nihilum recidisse : itaque flagrabant furore et amentia ; et quo ille constantius in fide permanebat et fortius cruciatus contemnebat, eo illi magis animis efferebantur (efferabantur) et vehementius illum novis cruciatibus oppugnabant. Cum vero Christum in suppliciis laudari et Mahumetis nomen lacerari perspicerent, linguam illius præciderunt, qui tamen ipso spiritu, qui e vultu et ex oculis eminebat, eorum immanitatem et impietatem refutabat et clariorem triumphum tacitus ex eorum crudelitate victor agebat, quam verbis dicere potuisset : mentem enim tunc cum Deo clarius, evulsa lingua, loquebatur, et magnificentius Christi numini vota persolvebat, quam si summis humanæ eloquentiæ viribus hostes exterreret. Biduo hæc cruciamenta invicto animo pertulit : et sic tandem in cœlum e corporis vinculis expeditus immigravit. Is fratrem habebat, qui similiter sese ad Christi nomen applicuerat, et post aliquot annos ab hostibus captus in acerbissimo cruciatu pro Christi religione fortissime tolerato clarissimam mortem oppetivit; et ita fratris vestigiis insistens idem virtutis præmium in cælo consecutus est ».

104. *Missæ a rege Lusitano, amplificandæ religionis studio, legationes ad Congi regem, ad Persam Sophi, necnon ad Sinenses, quorum mores describuntur.* — Decretæ sunt hoc anno ab Emmanuele Lusitaniæ rege tres legationes insignes inter alias, nimirum Congensis, Persica et Sinensis, amplificandæ religionis studio : in primis Congensis gesta est magna cum dignitate et splendore Christianæ fidei ; siquidem sacerdotes una cum libris sacris rebusque aliis ad divina peragenda necessariis honorificentissime exceptos ab Alfonso Congi rege, quem Christianis sacris initiatum, ingentibusque miraculis in fide confirmatum vidimus, narrat Osorius [1], qui de illius eximiis virtutibus, atque in religione propaganda studio hæc refert : « Dum hæc in India geruntur, Emmanuel in Lusitania propagandæ religionis studium non intermittebat : et cum intelligeret in Æthiopia Congi regionem quotidie magis Christi disciplinis illustrari, ut opus præclare institutum rectius absolvi posset, sacerdotes alios ad regem Alfonsum cum libris et muneribus, quibus hominem multo acrius studio religionis incenderet, misit. Rex eo tempore, quo sacerdotes et Emmanuelis famuli, qui simul missi fuerant, in Congi fluvium penetrarunt, aberat bellis implicitus contra reges stipendiarios, qui ab illo defecerant; fuere tamen interim nostri in oppido, quod Sonum appellant, satis benigne a regiis accepti. Rex, bello ex animi sententia confecto, rediens sacerdotes cum amoris eximii signis excipit, Emmanuelique pro tantis beneficiis immortalem gloriam precatus est. Nostri sacerdotes virtutem ipsius Alfonsi regis in cælum laudibus efferebant; erat enim in sceleribus vindicandis acer, et in egentium inopia sublevanda benignus, in regni opibus stabiliendis industrius, in moribus atque vita continens, in religionis studio sanctus, atque tam insigni pietate præditus, ut cælum semper intueri videretur ; sive enim jus diceret, sive cum populo ageret, sive belli consilium, sive pacis iniret, semper Deum in oculis et conspectu proponebat, omniaque ad illius gloriam revocabat. Litterarum ludos aperire jubebat, magistros magna mercede conducebat, ut pueros non litteris tantum, sed multo etiam studio pietatis imbueret. Ipse vero tempus, quod illi a negotio publico vacabat, in litteris consumebat : evangeliorum sententias innumerabiles, et prophetarum oracula in ore semper habebat; nam et lectione perpetua multum in sanctarum litterarum studio profecerat, et quæcumque a sacerdotibus audierat, in illius memoria penitus infixa permanebant : frequentes ad populum conciones habebat, quibus illum ad pietatem et religionem ardenter incitabat. Erat ingenio acri et memoria firma præditus : quinque libros Lusitanarum legum cum diligenter evolveret, legum quidem sapientiam et ordinem atque disciplinam reipublicæ laudavit ; sed rebus etiam minutissimis leges certas inventas esse, non facile probabat. Itaque hanc legum exactissimam diligentiam irridens, de Lusitanis quæsivit, quænam pœna esset iis, qui in terra pedem ponerent, statuta. Regem vero Emmanuelem tanta absens fide colebat, ut sæpe diceret, se nullam esse de rebus humanis voluptatem percepturum, antequam in Lusitaniam veniret, ut ad Emmanuelis pedes provolutus illi se totum addiceret : quod enim cælesti luce frueretur, quod verum Deum coleret, quod ad immortalem vitam aspiraret, id totum esse Emmanueli regi clarissimo atque sanctissimo in acceptis referendum ».

105. Sunt hi clarissimi triumphi, cum barbari reges ad Christum trahuntur, excoluntur que in fide, non crudelitate, sed beneficentia victi. Abhorruisse autem Emmanuelem ab illis funestis triumphis, quæ Christiani principes de mutua populorum internecione agere solent, addit Osorius, ac Francisco Gallorum regi, eum ad belli societatem secum adversus Hispanum ineundam sollicitanti, hoc anno rescripsisse : « A bellis, quæ Christiani principes inter se gerebant, vehementer abhorrere ; sibi namque in animo esse, Saracenis si posset perniciem et in-

[1] Osor. l. x.

teritum machinari, Christianis vero principibus bonam mentem et animorum concordiam cum bonorum omnium amplificatione precari ». Obtulisse ipsum Pontifici operam suam ad ductandam adversus Selimum Christianam classem, dicetur inferius.

106. Postulasse autem de armorum fœdere Selimi hostem acerrimum, nimirum Ismaelem Sophum Persarum regem hoc anno, refert Osorius [1], qui Persicam illam legationem describit, deque Ismaelis potentia hæc prodit : « Regia castra locata erant in campi planitie, montibus excelsis et editis multa nive coopertis inclusa : numerus tabernaculorum quinque et triginta millium fuisse dicebatur, equites supra centum millia: magnus etiam mulierum numerus et famulorum innumerabilis turba illis castris continebatur». Et infra : « Legatus intromissus est, ut legationem exponeret : Ismael illum in tabernaculo pulcherrime facto, quod auri miro fulgore splendebat, et in loco sublimi aureis vestibus instrato, regibus et principibus qui illi parebant stipatus expectavit : litteras hilari fronte accepit ; legatum cum sociis sedere jussit : tum de valetudine Pontificis maximi, de statu et amplitudine multa quæsivit : deinde de regis Emmanuelis moribus, ætate, consuetudine, de filiorum numero percontatus est, etc ». Agitatum a Pontifice et regibus de facienda cum Ismaele adversus Turcam societate dicetur inferius : nunc ad Sinensem legationem digredimur.

107. Sina Tartarici olim vastissimi imperii pars extitit, ut ex Marci Pauli Veneti, qui in Tartarica aula multum auctoritate et gratia potuit easque terras peragravit, narrationibus constat : missique etiam fuere a Romanis Pontificibus episcopi et sacerdotes a Clemente V et Joanne XXII ad eas gentes luce Evangelica collustrandas ; sed vitio gentis ad voluptates artesque magicas pronæ, religio ita paulatim exstincta est, ut tenuissima illius vestigia in aliquibus locis perstiterint. Quibus vero hoc tempore moribus et institutis prædíti Sinenses essent, cum novus ad eos aditus non per Septentrionales oras sive Tartaricas regiones, sed per Indias Evangelio panderetur, describunt Lusitani historici [2], ex quibus hæc refert Petrus Maffeius [3] : « Vitam cultui Gallico et Germanico non absimili multis in rebus instituunt : ludis et jocis et vini copia frequenter oblectantur : amoribus atque libidinibus nimium dediti sunt : mulieres nobiles carpentis bombycina veste et auro pulcherrime facto et undique tectis per urbem vehuntur : cantibus et symphoniis et instrumentis musicis animorum curas jucundissime relaxant. Auguriis dediti sunt : sortibus eventura prædicere nituntur : magos in honore habent : mathematicas disciplinas colunt, et astra diligenter observant : in libris describendis et rerum memoria propaganda æneis formis uti solent, quarum usus adeo antiquus apud illas est, ut qui primus eam artem excogitarit ignoretur.

108. « Arte et structura non parum eleganter magnisque sumptibus ædificant : templa amplissima multisque statuis et picturis illustrata frequentant ; et quamvis varia simulachra venerentur, unum tamen Deum rerum omnium opificem et rectorem præcipue colendum esse dicunt, eique potissimum supplices preces adhibendas : unius mulieris imaginem, quam appellant Nammam, quam aiunt esse apud Deum summum humani generis advocatam, honoribus summis afficiunt. Est aliud apud illos simulachrum virginis, quam tradunt fuisse regis cujusdam filiam, et rerum cœlestium cupiditate omnes opes humanas neglexisse, ut divinarum contemplatione frueretur : in hujus tutela Sinarum gentem esse credunt. Alius apud illos Deus sane sanctus habetur : hunc hominem fuisse narrant fortissimum, atque tantis virtutibus præditum, ut miracula multis in locis ediderit». Et infra :

109. « Respublica in tres partes est distributa. Principatum ii qui in disciplinis et juris studio valde profecerunt obtinent. Secundus honoris gradus militibus assignatur. Postremi ordinis sunt, qui artes fabriles colunt. In studiis quantum quisque profecerit, judicio eorum, qui maximis artibus præsunt, examinari solet. Sunt autem ordines horum judiciorum gradatim instituti, ita ut ei, qui infimi ordinis approbationem consecutus est, si velit ad altiorem locum dignitatis aspirare, sint graviora doctiorum hominum judicia subeunda ; qui plurimis et doctissimis probatus extiterit, is ampliores in republica honores consequitur. Sunt in sceleribus vindicandis acres : nemini sano, quamvis oculis orbatus sit, mendicare permittitur : cœci molas trusatiles versando sibi victum parant. Homines exteros difficile in urbes suas admittunt, ne moribus externis obliti ab institutis suis paulatim deducantur. Comœdiis plurimum delectantur : et ita sunt in venerem propensi, ut varias libidinum formas excogitent dæmones consulere dicuntur. Hi mores et instituta Sinarum sunt, quæ perstrinximus. Religionis, quæ justitiæ prima et præcipua pars est, cura genti postrema : sacrificulis (quos patrio sermone vocant hoxiones) exiguus admodum honos : templa vulgo adeunt consuetudine magis et instituto quodam, quam quod mortalia curari ab diis, vel humanis dictis, factis, cogitatis interesse cœleste numen existiment. Sane Evangelium accepisse olim ab Apostolo Thoma creduntur, ut supra dictum est, (Franciscanos etiam apud eos Evangelium late sparsisse suo loco

[1] Ext. de eo consultatio apud Dolgast. to. II. — [2] Jo. Barros. dec. 3. l. II. c. 7. Osor. l. XI. — [3] Maff. l. VI.

ostensum est in Annalibus), et imago testatur id ipsum proceræ mulieris puerulum in sinu foventis, cui ardentes hodieque lycnuchos more nostro suspendunt : sed nec Apostoli ulla jam ibi mentio, et cujusnam sit ea effigies prorsus ignorant; adeo vel ipsa regionum longinquitate, vel diuturno cultorum desiderio, in ea terra semen omne Christianæ pietatis interiit ».

110. Quod ad dogmata, quibus imbuti erant, attinet, hæc ab iis suscepta refert Maffeius [1] : « Qui sapientiores habentur, in arcanis et quæ non temere vulgent decretis, Pythagoræ ferme somnia de transmigratione animorum sequuntur, et pro meritis actæ vitæ sua cuique præmia et supplicia ex communi omnium gentium opinione constituunt, sedesque fingunt refertas cunctis iis, quæ vulgo vel ad felicitatem prima, vel ad miseriam extrema ducuntur : capillum tam diligenter idcirco nutriunt, quod credant ea se tanquam ansa in cœlum aliquando sublatum iri; sacrificuli contra (qui quidem cœnobiticam agunt vitam) abradunt capita ; quod sine tali adjumento sidera se conscensuros esse confidant : mundum universum ex aqua initio conditum affirmant, quæ vehementius agitata e spumis ampullisque cœlo ex imis partibus et crassioribus materiam terræ præbuerit, reliqua reservarit sibi. Interrogati quisnam initio aquas agitarit, sponte ciendi vim iis inditam fuisse respondent : rursus ubi quæritur a quo eam ipsam vim ac virtutem acceperint, subrident, quasi plane ibi sistendum ». Et infra : « Non pauci muta simulachra, vel etiam informes adorant, lapides namque ii ferme dii gentium sunt. Ad hæc artis cujuslibet inventores aliosque privatim aut publice benemeritos, quidam etiam parentes charosve in numina referunt, iisque statuas ac templa ponunt, et vota faciunt et adolent thura non mortuis modo, sed interdum etiam, quod magis detestere, viventibus. Alii solem, et lunam ac stellas cœlumque præcipue ipsum, unde cuncta in terras bona promanent, omni studio colendum existimant. Sunt etiam qui inferna venerantur monstra succincta colubris et igneo vomitu, cujusmodi cacodæmones in Europa depingimus : neque id tam impetrandi cujuspiam commodi, quam depellendi maleficii causa ; quippe obversantia interdum ejusmodi visa majorem in modum extimescunt.

111. « Sed qui simulachris divinos habent honores, ii inter cætera illo vel in primis ridiculo genere superstitionis utantur ad captanda itinera vel graviores quaslibet auspicandas res ; adhibita ad statuam precatione sortes observant, quarum est ritus ejusmodi : dimidiatos globulos e ligno duos ad juglandis fere magnitudinem filo trajectos coram simulachro ipso temere ac fortuito jaciunt ; si ambo supini vel etiam alterno consederint situ, quod vulgo infaustum putatur, idolum verbis ac jurgiis male admodum accipiunt : deinde quasi contumeliæ pœniteat rursum delinimentis votisque ac supplicationibus propitiare contendunt; si nihilominus adversæ appareant sortes, idolum videlicet acerbius plectitur, ad verba accedunt verbera, in aquas projicitur, amburitur igni ; dein blanditiis denuo ac promissis placatur, atque in hac vicissitudine tamdiu persistunt, quoad jactata in sortes ambo missilia prona consistant : tum vero modulato carmine grates laudesque agunt inani deo ; mox etiam egregie conditas coctasque gallinas, anates, anseres, oryzam, et quod præcipuo est in honore mensarum, offerunt suillum caput et cantharum vini. Ex iis ubi singuli aliquid in disco porcini capitis, imas auriculas, reliquarum altilium ungues, vini guttas aliquot in ara simulachro apposuerunt (qui vetus est libandi mos) cæteras ipsi dapes magno cum tripudio et effusa lætitia comedunt ». Nec minus insana est in exequiis celebrandis superstitio.

112. « Sacerdotes », inquit auctor, « noctu præsertim piacularia sacra diis manibus faciunt, ac pictilem chartam vel super demortui cadaver cum certis carminum præfationibus cremant, vel prætentis toto conclavi funibus appensam agitant, vociferantes, eo motu animum defuncti ocyus ad astra tolli. Post quintum decimum diem arca in campum sepulturæ dicatum solemni pompa devehitur, ibi cadaver inclusum paulatim absumit dies : interea sese identidem lloxiones ingurgitant cibo, eaque illecti sagina locupletum præcipue funeribus inhiant. Mortuos proximi biennium vel etiam triennium lugent : quo temporis spatio crassiorem tunicam apprimunt carnibus et horrida sese veste præcingunt filii : si personam gerant publicam, illico se abdicant magistratu. Hæc de sepulchris.

113. « Ac ne maritimæ quidem res suis carent superstitionibus : quæ naves primum deducendæ sunt hasce lunæ vel cuipiam fabuloso dicatas deo variis expiamentis et supplicationibus lustrare mos est : ac cæteris item in rebus alias alii cæremonias ac ritus observant. Sunt qui omnem de diis ac spiritibus opinionem plane et impune derideant: unum esse interitum hominum ac jumentorum, neque post mortem restare quidquam, omnino arbitrentur. Huic de superis persuasioni consentanea hominum ipsorum inter ipsos est fides, quam eatenus colunt, quatenus commercii necessitas et fructuosa existimationis ratio postulat ».

114. Interjectis nonnullis de eorum fastu, quo alienigenas aversantur, atque usu et hospitio prohibent, tum de judicum acerbissima immanitate, hæc addit auctor de regis Sinarum intolerabili arrogantia : « Rex barbara et stulta

[1] Maff. l. VI

quadam arrogantia sese dominum mundi, Cœli filium appellat : privatorum fortunas, et partam sudore et vigilantia rem, per publicanos et exactores durissimos atterit, ex ipsis etiam capturis impudicarum, quod a Caligula olim factum legimus, fœdissimo vectigali instituto.

115. « Externorum regum oratores, quos quidem jure beneficiario sibi habet obnoxios (sunt autem plures variis impositi nationibus, quarum olim imperium deposuit Sina) per summum fastum et superbiam tractat : nonnisi humili equo insidentes, qui pro habenis vili regatur fune, in regiam urbem despicatissimi introeunt; dein pedites intra palatii aditum accepti ad partem eam, in qua latere audierint regem (nam ab ipsius quidem aspectu prorsus arcentur) cum quina ex intervallis adoratione procedunt : tum elata voce legationem nixi genibus peragunt. Adest regius apparitor, qui cuncta per scribam excipiat idemque veluti numinis internuntius ferat ab rege responsum. Eo accepto responso, cessim orator et subinde flectens genua plane inhonoratus abscedit.

116. « Inter hæc et alia longe turpiora, quorum vel mentionem bene morata horreat mens; nihilominus elato supercilio Sinæ reliquas omnes gentes præ se contemnunt, rudes, inertes, barbaras putant : de suis tantum ipsi rebus magnifice et gloriose non sentiunt modo, sed prædicant; nostris tamen hominibus tribuere nonnihil videntur, quippe Sinas utroque oculo præditos aiunt, Europæos altero, cæteros neutro. In hosce mores et instituta Christi disciplinam inserere quantæ sit molis, quilibet non imperitus rerum existimator facile judicaverit : obstant regia edicta et difficultas introitus : obstant conspirationes antistitum, qui peregrina in eas terras inferri sacra, et extorqueri sibi nefarios quæstus, et coargui mendacia minime patiuntur ». Hactenus Maffeius ex eorum, qui Sinarum regna perlustrarunt, fidissimis Monumentis.

117. *In America patefactæ in dies novæ regiones.* — In America novæ in dies patefactæ regiones Hispanorum ducum audacia fuerunt, atque una fides Christi a sacerdotibus, qui eos comitabantur propagata; de quibus Petrus Martyr [1] ex regia Castellana Pontificem fecit certiorem scriptis, ut supra diximus, ad eum Commentariis, ex quibus pauca hæc delibamus : « Diximus, inquit, Vascum Nunnes Balboam eorum ducem, qui montes arduos superaverant, ad Austrum fama didicisse jacere insulam in prospectu littorum margaritis grandioribus opimam, cujus regulus potens esset ac dives, qui bello sæpe littorales regulos infestaret Chiapen et Tumaccum præsertim scripsimus, et relictam fuisse intactam ob furentes tempestates, quæ mare illud Australe rabidis tribus anni mensibus infestant : nunc jam tritam habemus, nunc mitem ex ferocissimo regulum ejus effecimus. Hunc cum universo ejus dite regno tua sanctitas amplectatur, quandoquidem ad Baptismatis lavacrum admissus est ».

118. Addit auctor [2] Petrum Ariam præfectum Morali Ditis insulæ subigendæ provinciam suscepisse, a quo regulus quatuor præliis fractus finitimorum exemplo, quos Hispani in potestatem suam redegerant, vectigalem se professus est, pro gemmis donatus ferrea securi, munus maximi fecit; siquidem illi barbari hanc longe pluris ducunt, quam auri cumulos, nostrosque derident, qui ad plura commoda utilissimam rem cum auro luxui tantum idoneo commutent. Apertum ille pelagus immensum adjacentesque insulas omnes sub imperium Hispanum subjunxit : pluribus de natura unionum interjectis, addit in novo orbe reperiri populos institutos legibus, qui septas mœnibus colant urbes, et libris utantur, et Corralis prætoris testimonio confirmat.

[1] Petr. Mar. dec. 3. c. 8. — [2] Cap. 10.

LEONIS X ANNUS 5. — CHRISTI 1517.

1. *Ultima sessio Lateranensis Concilii.* — Clausum est Lateranense Concilium anno a virgineo partu decimo septimo supra millesimum quingentesimum, quinta Indictione, post celebratam medio Martio duodecimam sessionem : quatuor vero ante diebus actus est omnium episcoporum conventus ad excutiendam parandamque materiem rerum, quæ in proximo celeberrimo cœtu promulganda erant. Præfuisse illi sessioni summum Pontificem, octodecim interfuisse cardinales, tres Latinos patriarchas Antiochenum, Alexandrinum et Aquileiensem, tum octoginta sex archiepiscopos et episcopos, nonnullosque regum ac principum oratores referunt Acta Concilii [1] ; quibus consentanea scribit Paris de Grassis [2] : « Die, inquit, Lunæ XVI Martii, fuit habita sessio in Concilio Lateranensi præsente papa et cardinalibus XVI , ac prælatis XC vel centum mithratis : ad quam itum est tardiuscule propter consistorium habitum. Missam cantavit cardinalis S. Crucis episcopus Sabinensis cum unica oratione, licet impositum ei fuerat, quod cum tribus, ut alii fecerant. Ego huic cardinali operatus sum quod missa hæc cantanda demandaretur, quia sicut ipse fuerat causa Concilii propter conciliabulum per ipsum Pisis præsumptum etiam inchoatum, sic ipse idem clauderet Concilium Romæ per suam missam ». Tam paucos numero præsules ex tot amplissimis regnis, quæ tunc Romanæ Ecclesiæ parebant, toties ad Concilium Apostolico imperio vocatos venisse indicat eorum temporum socordiam, quibus plures episcopi, abjecta Ecclesiarum cura, terrenarumque rerum amore irretiti inanibus curis se implicabant ; quamobrem nec unius pseudomonachi impios furores coercuerunt : hujus Concilii decreta optato fructu magna ex parte demum caruerunt.

2. *Litteræ quibus imperator profitetur se una cum Pontifice suscepturum arma in Turcas.* — Peroravit [3] in hac ultima sessione Maximus Corvinus episcopus Iserniensis de Conciliorum dignitate auctoritateque : tum de Græcia in qua olim sanctitas et doctrina adeo effloruerant, e Mahumetanorum servitute vindicanda : ac solitis precum divinarum formulis repetitis lectæ sunt Maximiliani imperatoris designati litteræ [1] ad Leonem, quibus profitebatur se Pontificem et Concilii patres adversus Turcas crucis signum attollentes secuturum.

« Sanctissimo in Christo patri et domino, domino Leoni X, divina providentia sacrosanctæ Romanæ ac universalis Ecclesiæ summo Pontifici, domino nostro reverendissimo, Maximilianus, divina favente clementia, Romanorum imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, etc. rex, archidux Austriæ, dux Burgundiæ, Brabantiæ, etc. comes Palatinus, etc.

« Beatissime pater, domine reverendissime. Nuntius beatitudinis vestræ apud nos reddidit nobis Breve sanctitatis vestræ in quo nobis significat illustrem victoriam Turcarum tyranni adversus sultanum Ægypti dominum, nosque toto animo hortatur, rogat, obtestatur ut sanctam expeditionem adversus tam impium Christiani nominis hostem sumere velimus, et una cum beatitudine vestra illius furorem comprimere, et Christianæ reipublicæ pariter consulere ; idque etiam ex relatione præfati nuntii sui intelleximus, et quo fidei amore, qua pietate optet animam suam pro ovibus sibi commissis ponere : quæ quidem res gravissima nobis, sed et molestissima fuit ; quippe non potuimus non afflictius dolere Christiano nomini inimicissimi tyranni tantam et tam nobilem victoriam, cui ubi ille quem optat finem imposuerit, ac suam sibi potentiam firmaverit, in quos potius aut libentius debacchabitur, quam in miseros Christianos ? miseros eos appellamus qui cum opibus florentissimi sint, viribus et animi magnitudine egregii, quorum virtuti non Asia solum cede-

[1] Acta Later. Concil. sess. 12. — [2] Paris to. IV. Ms. arch. Vat. — [3] Acta Conc. Later. ubi sup. Paris e Grassis ubi sup.

[1] Ext. in Actis Conc. Later. sess. 12, et apud Dolgast. to. III. p. 485.

ret, sed etsi alter terrarum orbis reperiretur, quasi tamen nullibi locorum divitiæ extent nisi inter ipsos Christianos, nullibi civitates, se invicem absumunt; perfidos autem Christi hostes hac et illac victores impune vagari permittunt: quin et, si Deo placet, de semet triumphum referre sinunt.

3. « Cæterum cum animo nostro repetimus, quod nullus Deus fortis est præter Deum nostrum, nullus autem alius qui convinciat gentes in fortitudine brachii sui; in eam sententiam devenimus, ut pro certo habeamus, Turcarum victoriam Christianis salutem fore. Voluit enim divina majestas per hanc cœcas Christianorum aliquorum mentes illuminare, et dormientes excitare, ac januam pulsare, tempus jam esse ex somno surgere: quæ nobis cogitantibus omnis mœror ille a nobis recedit, et in lætitiam potius vertitur; speramus enim jam prope futurum, cum externæ et infidæ gentes agnoscent Christum Dominum Deum suum: neque Turcarum tanta victoria nobis formidolosa esse debet; scimus enim quoties omnipotens Deus hostibus suis vires dederit, ut suorum scelera ac peccata ulcisceretur: novimus etiam quoties voluerit fidos nominis sui cultores parva manu ingentes hostium copias fundere. *Speraverunt in eo patres nostri, speraverunt et liberavit eos* [1]. Quod si tam cœcæ aliquorum mentes erunt, quæ tam certis futuri exitii nuntiis nondum resipiscant; non tamen nobis desperandum erit tali Pontifice, qualem multa sæcula non tulerunt. Scimus egregias virtutes, inclytas animi dotes beatitudinis vestræ, et nunc cernimus quo fervore, qua pietate pro commisso sibi grege insudet. Quæ quanquam gratissima nobis sunt, unum tamen nobis summæ admirationi fuit, admirationi an potius mœrori? quod sanctitas vestra optat, ut Deus aures nostras aperiat ad audiendam aliquando veritatis vocem, quasi vero veritati aures hactenus occluserimus: atqui ita de nobis respondemus, nos non tam profundo somno sopitos in hanc usque horam obdormivisse, ut hæc demum Turcarum victoria nos excitaret; sed diu ante prævidimus ea, quæ nunc ante oculos habemus; sanctissimæque memoriæ prædecessores sanctitatis vestræ, qui ætate nostra vixerunt, monuimus rogavimusque et per viscera misericordiæ Dei obtestati sumus, ut Christianæ reipublicæ consulerent: quorum aliqui nobiscum consenserunt; sed tamen semper reperti sunt, qui tam gloriosæ et tam Deo acceptæ expeditioni inviderent, et omni nixu nobis adversarentur. Quod si illi iidem sanctitatis vestræ prædecessores viverent, qui ætate nostra fuere, redderent veritatis testimonium, et nobiscum una Christianæ reipublicæ tam lugubrem hostium victoriam ingemiscerent, et sponte sua faterentur, expeditionem istam non hac tempestate magis, quam semper necessariam fuisse: verum Deo optimo maximo gratias agimus, quod majestas sua nos potissimum excitare voluit, beatitudine vestra ejus vicem gerente et gregem ovium suarum egregie tutante, quæ si cœptum iter peregit, duce virtute sua, nullum discrimen, nulla calamitas Christianæ reipublicæ subeunda aut pertimescenda est; nosque, quoad vita supererit, nunquam deseremus tam gloriosam provinciam, tam necessariam, tam ipsi Deo acceptam; sed opes, vires, sanguinem nostrum etiam ad certum exitium pro Christi fide conferemus.

4. « Non laboret in nobis itaque sanctitas vestra, qui a teneris annis, cum adhuc quid esset bella gerere per ætatem nesciremus, cum tamen audiremus esse Turcas, qui Christi religionem negligerent, odissent, persequerentur, eos potissimum cum primum licuisset radicitus evertere optabamus: non laboret in nobis, qui ubi adolevimus et militarem artem didicimus, non eam scire voluimus ad Christianorum civitates occupandas, sed potius ad eas vindicandas e manibus tyrannorum, non ad fines adimendos, sed tuendos, non ad eorum dedecus, sed laudem, non ad perniciem denique, sed ad custodiam; hujusque rei testes erunt cuncta bella quæ gessimus, semper lacessiti, semper coacti. Et nunc cum videremus beatitudinem vestram tot persuasionibus nos ad pacem et concordiam cohortari, et ita velle pro bono Christianitatis, flecti nos permisimus et conditiones quascumque suscepimus, ne mora ulla in nobis esset, ne per nos defuisse videretur, quin labanti fidei Christianæ opitularemur, neve unquam vox justi coram Deo super nos clamaret: neque vero nos cohortetur sanctitas vestra, qui postquam imperii sceptrum suscepimus, ipsi nunquam destitimus cum quocumque Pontifice agere, ut sanctam hanc expeditionem susciperet: scimus enim eam et necessariam, et utilem, et gloriosam fore. Excitet modo se beatitudo vestra et Christi vexillum erigat, et cum reverendissimis illis patribus iter felicissime adversus hostes arripiat. Nos comitabimur eam, et opes ac vires nostras omnes conferemus: neque ætas nostra, quæ jam celeri gradu ad senectutem festinat, nos tantillum morabitur; quin si mors illa pro Christi nomine optatissima obtigerit, reviviscere nos ad æternam gloriam speramus. Sed quid de nobis dicimus? nemo tam impudens erit, aut tam Christiano nomini inimicus, qui si viderit Dei vicarium cum reverendissimis cardinalibus bellum in Turcas moventem, ac cummet in expeditionem euntem, non omni renuntiata merce, etiam ad certam mortem convolet: imbecillis nimirum sexus et infirma ætas beatitudinem vestram sequetur.

5. « Quare nos itidem rogamus sanctitatem

[1] Ps. XXI.

vestram, imploramus, obtestamur, ut provideat, ne quid detrimenti Christiana respublica capiat. Confirmet opinionem, quam omnes de ea conceperunt, succurrat nutanti reipublicæ Christianæ, liberet e faucibus sævissimorum luporum oves sibi commissas : neque expectet quod Christiani principes congregentur, quippe longum illud esset, et fortasse periculosum ; sed sanctitas vestra gladio Domini super femur potentissimum cincta iter auspicatissimum ingrediatur, quæ quanto magis ab aliis principibus derelicta erit, tanto erit gloriosior, tantoque magis immensa Christianorum multitudo confluet Deo victimas gratas offerri optantium. Nos vero, qui aut ubi sanctitatem vestram deseremus, qui ultro cupimus hanc fragilem et corruptibilem coronam, quam gerimus, cum illa pretiosissima et æterna martyrii corona permutare ? Neque vero subvereatur beatitudo vestra Turcarum potentiam, non tot apparatibus, non tanta bellatorum copia indigemus ; ipse namque Deus est, pro quo certaturi sumus : *ipse docebit* [1] *manus nostras ad prælium, et ponet ut arcum æreum brachia nostra : ipse dabit nobis protectionem salutis suæ, et dextera ejus suscipiet nos.* Quod si hæc tam sancta deliberatio in auras evanescat, prout aliæ hactenus fecerunt, neque alia expeditio fiat, tum summum illum rerum opificem obtestamur, per nos non defuisse, quin vita et sanguine nostro Christianæ reipublicæ consuleremus ; videbuntque gentes et ipse, cui nil innotum est Deus, nos nulla alia pro re magis unquam elaborasse : per quem vero deerit, is sciat se rationem ante tribunal Dei redditurum. Cætera intelliget sanctitas vestra ab oratore nostro, cui latius scribimus. Datum in oppido nostro Mechliniæ, die ultima mensis Februarii, anno Domini MDXVII, regnorum nostrorum Romani XXXII, Hungariæ vero XXVII ».

6. *Gratulatur Pontifex Angliæ regi de sponsione auxilii : decretum pro tuendo imperio Christiano.* — Non Cæsaris modo, sed aliquorum etiam principum se ad cruce signatam expeditionem conficiendam paratos esse profitentium ostensas Patribus litteras narrat Paris de Grassis : « Finitis, inquit, precibus secretarius Concilii venit ad papam, ex cujus manibus accepit litteras imperatoris et aliorum principum, quas legit : et erant imperatoris litteræ super expeditione contra Turcos exhortatoriæ, et exclusi sunt omnes præter mithratos ». Porro una cum Cæsare Franciscum Galliarum et Carolum Hispaniarum reges arma ad Pontificium imperium versuros se adversus Turcam spopondisse ostendunt Leonis ad Henricum regem Anglorum aliquot ante hanc sessionem diebus datæ litteræ [2].

« Regi Britanniæ.

« Quam pro nostra in rem Christianam pietate gavisi sumus, et Maximilianum Romanorum imperatorem designatum, et Franciscum Gallorum regem, et Carolum regem Hispaniæ super capessendo in Turcas communi sententia bello paratos se esse omnia facere nuper nobis amantissime significavisse : qui quidem omnia sua studia, omnes facultates, semetipsos denique ad id pollicendo nostram omnem de illis spem expectationemque impleverunt. Itaque sperare jam incipimus non longe abesse illud tempus, quo vivere nos non pœniteat : nam ut adhuc quidem se res habuit, dum et nostris inter nos odiis disceptationibusque conterimur, et Turca suis progressibus major in dies formidabiliorque fit, bene cum illis actum videri poterat, qui se ab iis, quæ impendere mala putabantur, moriendo præripuerant ; præsertim si essent ejusmodi qui alios regerent, ut si quid mali accidisset, ipsis tribueretur. Nunc vero cum et illi, quos dico reges, nihil se recusaturos profiteantur, ut bellum suscipiatur, et tuæ item litteræ, tuorumque legatorum sermones in eamdem nos opinionem erexerint, ut quod ad te attinet nihil simus desideraturi eorum quæ per te parari conficique poterunt ; cum, ut diximus, lætamur tantum esse consensum vestrorum animorum belli gerendi, tum in eam spem adducimur, ut existimemus, qui extrudere nos nostris sedibus cogitant audacissimi hostes, nostri suis ipsos regnis exturbatos, suis expulsos brevi tempore domiciliis, ea nobis victoribus relicturos. Quamobrem cum venerabilibus fratribus nostris Ecclesiæ Romanæ cardinalibus re mature considerata, adhibitis ad id tuis cæterorumque regum legatis, primum quidem quinquennales inducias inter Christianos omnes indiximus, easque sumus his diebus inter sacra, Deo immortali teste, edicto nostro publice sanciturì.

7. « Deinde quoniam nummi quasi nervi bellorum sunt ; ad eos cogendos eam prope rationem inire nobis placuit, de qua nos Maximilianus admonuit scripto suo, cujus exemplum ad te mittimus, additis quæ nobis addenda esse et ad celeritatem et ad facilitatem sunt visa ; ut vel id tu quoque, si tibi videbitur, probes, vel scribas ad nos cur non probes, afferasque ipse meliora. Sed te putamus facile probaturum ; novimus enim ingenium et liberalitatem tuam : atque ut hæc et reliqua, quæ agenda sunt, majori cum dignitate transigantur, ad te regesque reliquos mittere legatos decernimus ex iis qui cardinales sunt magnos et claros viros, quibus ea sola cura sit, quæ ad bellum pertinent apud vos procurandi, ut celerius omnia confici atque testatius possint : quæ cum ita informata sint, ut res jam caput habere videatur, quod est omnium difficillimum atque maximum, te non hortamur modo, sed plane etiam atque etiam petimus, quæsumusque ut quod nobis significasti velle facere te, id ita jam re cures, agas,

[1] Ps. XVII. — [2] Ext. apud Bemb. l. IV. Ep. XXI.

efficias, ut si quis erit regum nostrorum ad fidem suam præstandam lentior, is tuo exemplo commoveri possit; ut cum tu, a quo propter longinquitatem minus celeriter curari potest, tuas jam partes impleveris, sese pudeat tardiorem te fuisse, negligentiamque suam, plura etiam quam pollicitus fuerit in commune conferens, reponat: id quantæ tibi gloriæ futurum sit, nemo te melius intelligit.

8. « Plura non dicemus, res enim per se ipsa loquitur, vel Deus Dominusque noster potius te pro se alloquitur, cum te par est audire, cui tantum ipse rerum optimarum maximeque expetendarum dedit, ut nisi earum multo maximam, si sit opus, partem ipsi te hoc tempore poscenti profuderis, non satis dignus eo munere fuisse videare. Hæc dies atque noctes cogitare te oportet, et, ut videmus, cogitas, sed non tam pulchrum est profiteri atque recipere te facturum recte aliquid, quam perficere quod pollicitus es etiam necessarium, ut boni regis nomen adipiscare: in altero nutus animi voluntasque tantum ostenditur, quæ flecti et commutari facile potest: in altero inest constantia perpetuitasque voluntatis, quæ quidem multum roboris multumque virtutis requirit, sed hæc tu fortasse melius reliqua, quæ sunt ea de tuis legatis intelliges, quibuscum et multa et sæpe sumus locuti. Tu velimus ad nos litteras omnibus de rebus des quam creberrimas, ut quod locorum longinquitas intercipit, sedulitate nobis diligentiaque tua restituatur. Dat. III non. Martii MDXVII, anno IV. Romæ ».

9. *Electi Pontificis ædes diripi vetitum.* — Lectis Maximiliani Cæsaris, et aliorum principum de Turcico bello suscipiendo in Concilio litteris: « Episcopus Melitensis », inquit Paris, « venit ad papam, et acceptam de manibus suis cedulam legit in ambone: cedula autem de non invadendis ædibus cardinalis illius, qui est electus in papam, sicut est mos Romanorum facere, ac sæpe fingere hunc et illum esse electum papam, ut hac occasione diripiant domum et supellectilem ejus: et placuit omnibus indifferenter ». Instauratæ sunt ea sanctione [1] Honorii III et Bonifacii VIII leges adversus illos, qui cardinalibus hostilem vim inferrent latæ; earumdemque acerbitas cardinalium in conclavi agentium, renuntiative Pontificis ædes direpturis proposita. Pergit Paris: « Demum patriarcha Aquileiensis similiter acceptam, (nimirum schedulam,) legit, quæ multa continebat, præsertim clausuram Concilii et causas clausuræ, ac etiam tres decimas in universo orbe pro expeditione contra Turcas ». Concepta erat ea sanctio hisce verbis [2]:

« Leo episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Constituti juxta verbum prophetæ [1], meritis licet imparibus, *super gentes et regna* officii nostri debitum decenter exequimur, cum universi status Ecclesiastici ac universalis Ecclesiæ eorumque negotiorum reformationem per nos utiliter factam innovamus, et pro illius inviolabili observatione opportuna remedia adhibere, et Ecclesiis cathedralibus ac etiam metropolitanis, ne diutius suis pastoribus careant, providere cogitavimus, ac ad illa curis assiduis vigilamus et operibus intendimus indefessis, per quæ Dominicum gregem curæ nostræ commissum in conspectu divinæ majestatis acceptum et obsequentem reddere valeamus. Turcas vero et infideles alios tam in Orientalibus, quam in Meridionalibus partibus consistentes, qui veri luminis veræque salutis iter pertinacissima mentium caligine contemnentes, vivificæ cruci, in qua Salvator noster mortem ultro suscipere voluit, ut mortem nostram moriendo destrueret, ac vitam sacratissimæ vitæ suæ ineffabili mysterio repararet insidiantes, et hostes Deo odibiles ac Christianæ religionis persecutores acerrimos sese reddunt, reprimere ac infestissimis crebrisque eorum insultibus, quibus in Christianum sanguinem crudeliter debacchantur non solum spiritualibus, verum etiam temporalibus muniti præsidiis possimus, auctore et fautore Domino, contraire.

10. « Cum felicis recordationis Julius papa II prædecessor noster sacrum generale Lateranense Concilium de venerabilium fratrum suorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium, de quorum numero tunc eramus, consilio et assensu laudabiliter, legitime et ex rationabilibus causis Spiritu sancto cooperante convocasset, et in eo quinque sessiones tenuisset, ac sextam sessionem indixisset; nos quibus etiam in minoribus constitutis insitum cordi desiderium semper fuerat generale Concilium, utpote agri Dominici culturam præcipuam, celebrari videndi, dicto Julio prædecessore humanis rebus exempto, divina favente clementia, ad summi Apostolatus apicem assumpti, honesto utilique desiderio nostro debitum ex injuncto nobis curæ pastoralis officio accessisse conspicientes, rem hanc ardentiori voto et tota animi alacritate suscepimus, ac in dicta sessione illius prorogationem ex tunc expressis et aliis causis nostrum et dictorum fratrum animum moventibus, de eorumdem fratrum consilio et assensu, ad certum tunc expressum tempus per nos factam, approbante eodem sacro Lateranensi Concilio, approbavimus, et Concilium ipsum usque ad perfectionem causarum, propter quas indictum extiterat, et præsertim inter principes et poten-

[1] Ext. in Actis Conc. et in Bullar. in Leon. X. const. 16. —
[2] Ext. in Actis Lat. Conc. sess. 12. et in Bull. in Leo. X. const. 17.

[1] Jerem. V.

latus Christianos bellis atrocibus pacatis, hostilibusque armis depositis, universalis et firma pax componi valeret : pro qua tanquam pro saluberrimo bono intactum nihil relinquendo, conatus omnes nostros adhibere intendebamus, prosequi, et fine debito terminare velle, nostrique incommutabilis animi et intentionis fore et esse declaravimus, ut his, quæ ad Dei laudem Ecclesiæque præfatæ exaltationem et Christi fidelium concordiam pertinent absolutis, sancta et pernecessaria expeditio contra Catholicæ fidei hostes fieri, feliciterque de illis, Altissimo favente, triumphari posset.

11. « Et ut ad tam perutile Concilium accedere debentes, ab accessu hujusmodi nullatenus retrahantur, nullamque omnino causam prætendere possint, omnibus et singulis ad celebrationem Concilii per Julium prædecessorem convocatis, et ad dictum Concilium Lateranense venientibus, ipsorumque venientium servitoribus ad Concilium Lateranense, ad urbem hujusmodi veniendi, et in ea libere commorandi salvum conductum, dicto sacro Lateranensi approbante Concilio, dedimus et concessimus : ac reges et principes hortati sumus, ut pro Sedis Apostolicæ reverentia venientes hujusmodi non molestarent, sed eos libere venire permitterent : ac septimam sessionem indiximus, in qua cum nihil magis affectaremus, quam ut causæ utiles et necessariæ, propter quas dictum Concilium Lateranense indictum fuerat, ut desiderii nostri erat, ad finem debitum perducerentur, tres cardinalium aliorumque prælatorum, qui causas hujusmodi et alias conciliares materias audirent et discuterent, auditaque et discussa in eodem Concilio referrent, particulares deputationes fecimus, atque mandavimus : quarum quidem deputationum una pacis universalis componendæ inter reges ac principes Christianos, quæ una ex principalioribus congregationis Concilii præfati causa fuerat, et schismatis extirpationis : altera generalis reformationis etiam curiæ; reliqua vero discussionis et abrogationis Pragmaticæ Sanctionis et rerum orthodoxam fidem concernentium peculiarem curam haberent.

12. « Et cum unaquæque deputatio quamplura utilia et necessaria diligenter examinaverint, et accurate nobis retulerint, ac per eos discussa et examinata in aliis quinque sessionibus successive per nos tentis, sacro approbante Concilio, per nos, favente Domino, absoluta fuerint; proculdubio cognoscimus, Deum ipsum bonorum datorem piis nostris et nonnisi ad communem bonum tendentibus desideriis pro sua immensa pietate et misericordia plurimum favisse, ac nobis, ut quæ mente nostra gessimus, et circa quæ plurimum laboravimus, videlicet, ut Concilium ipsum, causis, propter quas indictum fuerat, juxta votum terminatis, feliciter claudi et absolvi posset, concessisse. Charissimus namque in Christo filius noster Maximilianus in imperatorem electus Julii prædecessoris præfati, nostro vero tempore claræ memoriæ Ludovicus Francorum rex, et cæteri reges et principes Christiani summo cum omnium gaudio Lateranensi Concilio in Spiritu sancto legitime congregato adhæserunt, ac Pisanum conciliabulum per quosdam nullam potestatem habentes indictum, et per eumdem Julium prædecessorem damnatum juxta ipsius Julii prædecessoris sententiam pro damnato habuerunt, et schisma ex his pullulare cœptum, quod semper, dum viguit, quamplurimas calamitates prælatis et aliis Christi fidelibus ex diversis schismatum temporibus et aliis generalibus Conciliis hactenus celebratis attulisse constat, extinctum, ac universalis Ecclesiæ pax et unio secuta extitit; necnon tam Ecclesiasticarum quam sæcularium et aliarum personarum mores, quantum expedire visum fuit, reformati, et nonnullæ causæ orthodoxam fidem concernentes terminatæ, ac nonnullæ aliæ materiæ in dictis tribus deputationibus cardinalium et prælatorum diligenter examinatæ et discussæ, in dicto Concilio solerti cura expeditæ et terminatæ fuerunt : nobisque per cardinales et prælatos deputationum hujusmodi pluries relatum fuit, nulla negotia eis discutienda examinandaque remansisse, et a pluribus mensibus citra nulla prorsus de novo a quoquam ad eos perlata fuisse; episcoposque in partem sollicitudinis ad curam gregis Dominici nobiscum perferendam vocatos, ac alios prælatos in dicta urbe præter sacrorum Conciliorum consuetudinem cum eorum et Ecclesiarum suarum incommodo ac damno diutius permansisse.

13. « Itaque ex præmissis omnibus, quæ per nos et dictas deputationes in ipso Concilio expediri desiderabantur, sola regum et principum pax et animorum concordia restare videbatur : pro qua qualis mens nostra semper fuerit, quantumve omni studio nostro circa illam componendam laboraverimus, cunctis litteras a nobis emanatas legentibus apertissime constare potest; novitque Deus ipse, qui summa est omnium rerum lux et veritas, quot precibus, quamve assiduis orationibus ab eo petere et implorare nunquam destiterimus, ut Christianum gregem, cujus custodiam nobis licet immeritis commisit mutuo charitatis fervore accensum ad firmam ac perpetuam pacem ineundam pro sua clementia inducere dignaretur. Et nihilominus tam nuntiis nostris, quos apud Maximilianum imperatorem electum, ac eosdem reges et principes habemus, quam litteris eos multis et efficacissimis rationibus, præsertim si religioni Christianæ et Catholicæ fidei in grave periculum ac discrimen propter tyranni

Turcarum potentiam nuper dilatatam et auctam deductæ, ut par est, consulere et providere vellent in Domino, cujus causa præcipue agitur hortati fuimus : ac ex eorum nuntiorum regumque et principum ipsorum litteris percepimus, exhortationes nostras tantæ apud eosdem reges et principes auctoritatis et efficaciæ fuisse, illorumque corda et animos adeo flexisse et commovisse, ut fere inter omnes pax, tam diu a nobis pro reipublicæ Christianæ universali bono desiderata animo, conclusa fuerit, et si quid superest, propediem componendum (ipso Deo favente) speretur ; quod mente animoque nostro subinde nobis revolventibus exultat cor nostrum in Domino nostro Jesu Christo, ipsique super hoc gratias agimus omnium gratiarum largitori, quod ipsos ad optatam nobis concordiam induxerit ; ac per omnes Christi fideles ea signa lætitiæ, quæ in similibus fieri consueverunt, et gratias Deo agendas, ipsumque Deum ut pax conclusa perduret rogandum esse censemus.

14. « Solum itaque superest, ut sancta ac pernecessaria contra infidelium rabiem Christianum sanguinem sitientium expeditio capiatur, necnon omnia et singula, quæ in undecim sessionibus partim per nos, partim per Julium prædecessorem hujusmodi hactenus tentis gesta et facta potiori pro cautela approbentur, ac innoventur, ac inviolabiliter observari mandentur. Habita igitur super his cum fratribus nostris et aliis prælatis matura deliberatione, sacro approbante Concilio, omnia et singula in dictis undecim sessionibus gesta et facta, ac litteras desuper editas cum omnibus in eis contentis clausulis, exceptis quibusdam, quæ certis personis pro universalis Ecclesiæ pace et unione duximus concedenda, necnon executorum in illis deputatione, Apostolica auctoritate approbamus et innovamus, illaque perpetuis futuris temporibus inviolabiliter observari debere decernimus atque mandamus ». Et infra : « Et illorum executores ad illa et in eis contenta observari faciendum, in Romana curia, gubernatorem almæ Urbis nostræ et vicarium nostrum pro tempore existentes, ac cameræ Apostolicæ generalem auditorem, qui personas sibi respective subjectas ad id cogere et compellere valeant ; extra vero eam omnes et singulos locorum ordinarios deputamus, inhibentes sub excommunicationis latæ sententiæ pœna omnibus et singulis Christi fidelibus, ne in præsenti Concilio gesta et facta sine nostra et dictæ Sedis licentia speciali glossare aut interpretari præsumant.

15. « Ac fidei urgente nos zelo, dictam contra infideles expeditionem per nos et dictum Julium prædecessorem, dictis causis conciliaribus expeditis, toties in dictis sessionibus propositam et præmissam, et cum oratoribus regum et principum apud nos existentibus pluries communicatam et discussam, piæ memoriæ Nicolaum papam V etiam prædecessorem nostrum, qui post Constantinopolitanæ Urbis calamitosum excidium, ad vindicandas Christi injurias et infidelium furorem reprimendum, generalem contra eos expeditionem indixit, et quam solerti studio felicis memoriæ Callixtus III ac Pius II Romani Pontifices etiam prædecessores nostri imitati fuerunt, imitantes, ad triennium proxime futurum cum facultate per nos una cum eisdem fratribus nostris decimas fructuum ex Ecclesiis et monasteriis, ac aliis beneficiis in universo orbe consistentibus imponendi et exigendi, ac omnia singula alia, quæ ad hujusmodi expeditionem necessaria sunt, et quæ in similibus expeditionibus fieri consueverunt faciendi, sacro approbante Concilio, sumendam, faciendam et prosequendam decernimus, etc ». Moniti sunt reges ac principes, ut sopitis simultatibus pacem mutuam colant : dimissique præsules ad suas Ecclesias, atque sacris indulgentiis donati. « Datum Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicæ MDXVII, kal. Aprilis, Pontificatus nostri anno V ».

16. *Pluribus licet renitentibus dissolvitur Synodus.* — Rogatis Patrum sententiis nonnullos discrepasse, extrahendumque Concilium, ut meditata expeditio Turcica conficeretur censuisse, alios non cogendas decimas donec reges accincti ad iter forent, contendisse refert Paris de Grassis : « Multi, inquit, et fere major pars dixerunt non esse tempus claudendi imo aperiendi potius Concilium, ac etiam non ponendi aliquas decimas, præsertim quia non est spes de expeditione ulla contra Turcos ; sed si actualiter et in veritate fiat expeditio, tunc fiat etiam exactio decimarum : quæ vota fuerunt in multa forma, quia vix evicta sit propositio ; tamen in duobus aut tribus plura fuerunt pro papa, quam contra eum ». Revocabant nimirum ii præsules in memoriam veteres nonnullorum regum imposturas, qui toties sacri belli faciendi splendida specie decumanum aurum a sacerdotibus abrasissent, illudque in civilibus bellis ad edendas fidelium strages convertissent : nec eos (ut ferme quisque fit vates, dum mala prædicit) fefellit suspicio, quantumvis Pontificiæ menti insideret illud bellum conflare, ac reges litteris suis plurimum pietatis et bellici ardoris specimen præbuissent. Cæterum Acta Concilii magis diserte explicant[1], quinam antistites contrariam sententiam tenere visi sint, nimirum Dyrachiensem, Salamantinum, Tarvisinum, Grassensem, Chiensem, Montis-Viridis, Montis-Marani, Cerviensem, Liciensem, Ferentinum, Perusinum, Soranum, Marceratensem, Nebiensem et Alga-

[1] Acta Conc. Lat. sess. 12.

rensem, opinatos colligendas tum decimas, cum jam sacra expeditio confici cœpta esset : Hadriensem vero episcopum, necnon Prædicatorii Ordinis supremum magistrum non imponendum finem Concilio existimasse : quod sane vel ad provendum bellum sacrum, vel ob orientem præter omnium expectationem Lutheranam hæresim in ipso ortu præfocandam plurimum præsidio et adjumento esse potuisset.

17. Corroborato demum superiori decreto dimissam esse Synodum ita narrat Paris [1] : « Hoc facto aperta est janua sessionis, et omnes ingressi sunt, qui fuerant exclusi. Demum papa surrexit et inchoavit cantando : *Te Deum laudamus;* et hymno finito, versiculis cantatis, papa cantavit orationem : *Adsit, quæsumus, Domine, virtus Spiritus sancti ;* et in fine dedit benedictionem solemnem videlicet : *Sit nomen Domini;* et mandavit diacono cardinali (is erat Alexander Farnesius, quem parto Pontificatu Concilium Tridentinum coegisse visuri sumus), assistenti a dextris publicari indulgentiam plenariam ; qua publicata, idem cardinalis cantavit : *Domini, ite in pace ;* et responsum est : *Deo gratias.* Et sic cum Dei benedictione finitum est Lateranense Concilium, quod duravit a die secunda Maii MDXII usque ad hanc diem XVI Martii MDXVII, tandem finitum est et penitus dissolutum cum gratiarum actione apud Deum et Pontificem maximum ».

18. *Monitus Rhodius ut se adversus Turcas communiat.* — Quamvis dissolutum fuerit Concilium, instituta tamen est a Pontifice insignium virorum congregatio, in qua ea, quæ ad sacrum bellum pro religione gerendum pertinerent, agitarentur; in qua quidnam consultum decretumque fuerit, dicetur inferius ; nec Leo totius anni flexu Apostolico muneri defuit in impellendis incendendisque ad sacrum bellum regibus, vigiliisque assiduis intendendis, ne quid detrimenti Christiana respublica pateretur: nam in primis, exeunte Januario, Rhodiorum equitum principem, qui Selimi Turcarum imperatoris in Syria progressus ac maximos bellicos apparatus ipsi significarat, præmonuit [2], ut Rhodum firmissimis præsidiis communiret, quantumvis existimaret nondum in eam versurum illum impetus : eique præcepit, ut de omnibus Barbarorum molitionibus Sedem Apostolicam faceret certiorem : interea incitandis regibus Christianis parandisque necessariis ad retundendos fidei hostium conatus operam a se navatum iri.

19. « Fabricio magno Rhodi magistro.

« Et gratum nobis tuum studium fuit, quod, ut nobis notos faceres Turcarum regis inopinatos progressus scribendis ad nos litteris, adhibuisti iis, quas ad diem XV kal. Novembris dederas ; et cura vigilantiaque tua in munienda ista insula, de qua nos certiores facis, vehementer nobis probatur : enim vero nec abs te quidquam optatius contingere nobis potest, quam ita te animatum esse ad societatem istam atque Ordinem una cum Rhodo ipsa contra illorum conatus, si acciderit, fortiter atque viriliter defendendum ; nec minora de te quidem nobis ipsi pollicebamur, cum ad ea mentem et cogitationem nostram convertebamus. Perge igitur magno erectoque animo, ut facis, de universo Christiano nomine bene mereri ; nam etsi existimemus hoc sane tempore Turcarum regem alio vires suas conversurum, est tamen tuæ prudentiæ ea comparare, ita te instruere, quasi ille ad te opprimendum nervos omnes intendat suos, omnes cogitationes isto conferat, omnem conatum ; ut si quis casus in tua damna Turcas armaverit, ii te imparatum non offendant : teque Dominus tanquam vigilantem agricolam suæ isti colendæ vineæ arcendisque ab ea furibus cum cognoverit, meritos tibi laborum tuorum fructus vindemiamque affluentem paret. Quod ad nos attinet ; omnibus iis in rebus, quas ad res opem auxiliumque nostrum expetis, quoad fieri recte poterit, libentissime satisfaciemus, quemadmodum ab iis, qui apud nos sunt procuratoribus tuis latius intelliges : tuam enim societatisque tuæ salutem, incolumitatem, dignitatem proxime facimus facturique semper sumus, ac hujus ipsius reipublicæ atque nostram, idque et scire te et collegio isti tuo nostris verbis polliceri sane volumus.

20. « Quod autem nos hortaris, ut ad omnium Christianorum regum pacem conciliandam animum adhibeamus, ut possimus in communes nostros hostes, nobis acriter imminentes aliquando tandem arma nostra convertere ; scire te plane volumus, nihil nos aliud dies atque noctes cogitare, nihil omni nostra cura, diligentia, contentione, precibus denique omnibus moliri ac niti, quam ut hoc ab illis consequamur : sperare etiam, moderatore et adjutore Deo, cogitationes ejusmodi et contentiones nostras in tempore profuturas. Tu velimus nos, cum de Turcarum molitionibus, tum de tuis rebus, quantum quidem locorum longinquitas et trajiciendi tempestates patientur, quam creberrime certiores facias. Dat. pridie kal. Februarii MDXVII, Pontificatus nostri anno IV. Romæ ».

21. *Provisum Turcarum grassationibus terra marique comprimendis.* — Ut civilium metu soluti principes in Turcam expedirent arma, viresque conjungerent, quinquennales inducias inter principes ipsos Christianos jam ante, ut in litteris ad Angliæ regem datis vidimus, decretas solemni ritu inter divina mysteria Leo imperavit : tum cardinales aliquos rerum gerendarum peritia claros in plura regna legandos constituit;

[1] Paris to. IV. p. 187. — [2] Apud Bemb. l. XIV. Ep. IX.

de quibus scripsit [1] ad Ludovicum Pannoniæ ac Bohemiæ regem, ut forti animo arma in Turcas acciperet, majorumque suorum gloriam fortibus facinoribus cumularet.

« Ludovico regi Pannoniæ.

« Indictis per nos his diebus inter Christianos omnes quinquennalibus induciis, ob suscipiendum in Turcas communi consensu bellum, statueramus ad te mittere certum hominem, qui te multis de rebus doceret, quas te scire oportere majorem in modum existimabamus. Itaque nunc ad te mittimus Nicolaum Scombergium Germanum, qui est ex societate Augustinianorum, eum qui tibi has litteras reddidit, et prudentem sane hominem, maximisque tractandis rebus exercitatum et nobis summopere probatum et gratum ; ut et illa, quæ dicimus tibi significet, et curam gerat ea quæ ad bellum pertinent tecum et cum tuis procurandi, quoad cardinalis aliquis ei succedat, qui tibi nostro nomine præsto sit, quemadmodum tibi reliquisque regibus scripseramus velle facere nos. Reliquum est ut te hortemur, ut prætermissis omnibus aliis occupationibus tuis, huic curæ totum te plane des, hoc cogites, in hoc nervos omnes intendas tuos, ut Christianæ reipublicæ plurimum opis atque præsidii compares, etc. Dat. XVI kal. Aprilis MDXVII, Pontificatus nostri anno V. Romæ (1) ».

22. Dum ita Hungaros ad tuendum ea parte Christianum imperium adhortabatur Pontifex, in ea etiam cogitatione curaque versatus est, ne Mediterraneo mari hostiles excursiones a Barbaris, ut superiori anno fierent : acceperat enim florentissimam a Selimo classem comparatam ; ac licet eam integram nondum immissurum sentiret, plures tamen piraticas naves Christianas provincias insulasque populaturas pertimuit. Ad quæ propulsanda pericula validam classem instruere, ac Pontificiæ Hispanam Gallicamque conjungere decrevit, qua de re ad Franciscum regem Gallorum hæ datæ litteræ [2]:

« Francisco Gallorum regi.

« De iis, quæ quidem ad commune nostrum in Turcas bellum parandum pertinerent, aliis ad te litteris scripsimus : his vero litteris te hortari voluimus, ut quando esse nobis exploratum potest, etiamsi Turcarum rex justam illam, quam quidem magna diligentia comparavit, classem hac Æstate non sit deducturus, partem tamen aliquam ejus classis privatorumque hominum nostrorum hostium longas naves ad piraticam exercendam non defuturas, quibus mare nostrum infra supraque navigantes, nostraque littora infestentur, dares operam ut tuis in locis idonea quam celerrime classis conficeretur, qua cum nostra, et cum Hispaniæ regis, a quo idem petimus, classe conjuncta et consociata et hostibus iri obviam possit, et nostra in communem utilitatem littora præmunita sint ; præsertim cum ad nos perferatur, et paratas esse jam nunc in Græciæ littoribus biremes aliquot, et triremes naves, quibus damna et cædes nostris hominibus inferantur, et parari alias ad id ipsum pluribus in portubus et locis, etc. Dat. kal. Martii MDXVII, Pontificatus nostri an. IV. Romæ ».

23. *Superatis Mamaluchis et Ægyptiis Selimus de subjiciendo sibi Occidente cogitat, unde fit ut de classibus Hispaniæ, Galliæ et Italiæ conjungendis actum sit.* — Auctus est paulo post Turcicus terror, cum recentium de Mamaluchis Ægyptiisque partarum a Selimo victoriarum fama Occidentem pervasisset : Selimus enim post cæsum superiori anno Campsonem Guarium, adversus novum sultanum Tomumbejum Circassum genere, fidei Christianæ desertorem, qui Alcairi ad Ægyptium imperium elatus fuerat, bellum instruxit, illumque una cum omni Mamaluchorum genere impio male perdidit [1]. Qua in re divina etiam providentia perpendi potest, quæ Selimi impii opera ad delendum maximum illud Christiani nominis opprobrium usa sit : siquidem Mamaluchi, quæ vox lingua Syriaca administros aut stipendiarios significat, equestris erant ordinis apud Ægyptios : qui vero in eum ordinem, quem sacrum volebant esse adeo, ut religiosorum instar in vestimento amictorium ex lino candido atque pellucido gestarent allegendi erant, prius Christi fidem debebant suscepisse, eamque postea damnasse [2].

24. « Mamaluchi », inquit Surius [3], « Christianæ religionis desertores sunt omnes a captivitate Mahometana superstitione, ejurato Christi cultu

[1] Apud eumd. l. XV. Ep. I. — [2] Ext. apud eumd. l. XIII. Ep. XVI.

[1] Append. ad Naucl. post Basel. Continuator Sabell. Paul. Jov. 17, 18. Surius in Comment. hoc ann. Bizar. rer. Persic. l. X. Bosius p. 2. l. DXXXI. — [2] Petr. Martyr. de sua legat. — [3] Sur. ubi sup.

(1) Ex Epistola Leonis ad regem Pannoniæ ab annalista hic recitata peculiarem hujus Pontificis morem in supputandis Pontificatus sui annis intellegimus. Cum enim data sit die XVI kal. Aprilis anni MDXVII, Pontificatus sui anno V, inde plane deducimus annos suos non a coronatione, ut decessores Pontifices, sed a consecratione cœpisse ; alioqui enim, si in coronatione habita anno MDXIII, die XIV kal. Aprilis epocha illa figenda esset, annus Pontificatus quartus, non vero quintus signaretur. Id tamen non usque adeo adseverantes dicimus, cum fieri potuerit ut annus quintus Pontificatus in iis litteris ideo signatus sit, quod Leo veterem anni a die XXV Martii supputandi rationem tenuerit : ex quo illud consequeretur, ut annus ille MDXVII reipsa annum juxta novum stylum MDXVIII referat. Quod si admiserimus, litteræ hoc anno ab annalista relatæ ad sequentem pertinent. Porro Leonem veterem anni supputandi stylum interdum secutum, demonstrant litteræ ab annalista sequenti anno MDXVIII, num. 39 recitatæ, quæ cum signent annum MDXVII, V non. Martii, Pontificatus annum V, ad annum MDXVIII referendæ sunt. Illud etiam animadvertisse juvat aliam pariter anni rationem ex veteri ductam more Leonem interdum non respuisse, quæ novum annum, non quidem a kalendis Januarii, sed a die Natali D. N. J. C. exorditur. Vide litteras Leonis ad Maximilianum apud annalistam ad A. MDXIII, 102.

MANSI.

et religione, imbuti. Sunt etiam qui pueros ab uberibus matris raptos vel alio casu exceptos vendant mercatoribus (edita in hos proditores gravissima a Romanis Pontificibus decreta vidimus), iique rursus corporis et virium indole vel animi vigore præstantes Alexandriam atque inde ad Sultanum Ægyptium perducuntur. Is emptos curat mox accurate a Lanistis et præceptoribus institui : ubi jam per ætatem norunt egregie tractare arma et militiam exercere, tunc stipendia facere incipiunt et in prætorianos equites alleguntur ; indociles vero et ignavi fortibus perpetuo serviunt : atque ii omnes Christiana sunt religione initiati, quam abjurare coguntur; nemo enim Mahometano vel Judeo patre genitus potest in equitum numerum adscribi, idque adeo, ut nec ad Mamaluchorum filios dignitatis equestris jura transeant, imo nec sultanus ipse ad filios imperium transmittat : multi perditæ vitæ et judiciis damnati e Christianorum provinciis eo confugiunt, qui mox decisis præputiis et Christo abjurato si bello idonei sunt, ad amplissimos honores provehuntur ». Hæc Surius. Hi perditissimi homines, cum Ægyptiis exosi essent, quos intolerabili atterebant servitute, suam tamen retinebant dignitatem auctoritatemque, cum nobilitatem virtute tantum bellica metirentur, nec quisquam plus honoris vel commodi referret, quam ipse meruisset, principumque et regum filii non aliter, quam servi emptitii armorum tractatione et communi disciplina militari instruerentur, in creandis vero regibus præstantissimi ex suo ordine deligendi morem tenerent. Cæterum infensissimi Christianis, a quibus vel genus traxerant, vel sacra olim hauserant.

25. Ut vero hæc impia pestis, quam a Saladino hoste religionis nostræ immanissimo etiam conflatam aiunt, excisa sit, describunt auctores [1] ; nimirum Selimum compositis Syriæ rebus in Ægyptum expeditionem decrevisse, ac Sinamum præfectum cum viginti equitum millibus et sclopetariorum ingenti multitudine adversus Gazellem Tomumbeii novi Ægytiorum regis, qui Gazam Judeæ urbem magnis succinctus copiis ad iter abrumpendum insederat, misisse, partaque de Mamaluchis cruenta victoria , Damasco contendisse Jerosolymam , lustrasse templum, in eoque plura sacrificia peragi jussisse ; necnon eleemosynas monachis ejus loci incolis elargitum : indeque inspectis in via Mamaluchorum capitibus, quæ palmarum truncis affixa pendebant, penetrasse in Ægyptum, ac Mataream, ubi balsamum nascitur, quinto ab Alcairo milliari pervenisse. Muniverat eum locum Tomumbeius Ægyptiorum rex aliquot tormentis bellicis, necnon crates fossasque disposuerat ad equites in insidias præcipitandos ; sed dolo comperto Turca longius circum iter flexit, atque Tomumbeium acerrimo certamine profligavit, potitusque Alcairo illum in Niliacas paludes ejecit, ubi reliquias colligere, novasque copias instaurare molientem Mustaphæ-Bassæ opera fudit cepitque, et ut Ægyptiaci imperii fastum omnino protereret, miserum regem, qui antea cum Rhodiorum principe fœdus percusserat ad Christianos in Selimum concitandos, mulo impositum et catena vinctum per vastæ urbis vicos ingenti cum opprobrio circumduci jussit, illiusque laniatum corpus ad portam urbis appendi, ut Ægyptios suæ tyrannidis terrore percelleret.

26. Post tot clades, Mamaluchi qui ad ipsum defecerant venia amplisque stipendiis donati sunt, quanquam ii, qui Alcairum adversus illius vim tueri ausi erant, licet pactione militari deditionem fecissent, ferro tamen concisi fuerunt. Tantus terror ob hos successus mox Ægyptiaci imperii provincias omnes pervagatus est, ut etiam feri Arabes illius jugo cervices submiserint. Excisum ita est Ægypti, Syriæ, Babylonis et Arabiæ sultanorum ac Mamaluchorum regnum, Turcicoque adjectum, non sine maxima totius Occidentis formidine, ne sub tantæ potentiæ mole, præsertim ob civiles discordias, succumberet. Cum post has victorias Selimus validissimas classes instrueret atque ornaret, jamque plures Barbarorum prædatoriæ naves inter Sardiniam Corsicamque excurrerent, Leo Franciscum Gallorum regem de his fecit [1] certiorem, monuitque ac repetitis precibus rogavit, ut ad sacrum gerendum bellum se accingeret Gallicamque classem cum Pontificia Hispanaque conjungeret :

27. « Francisco Gallorum regi.

« Bis jam ad te litteras dedimus de ea victoria, quam quidem maximam atque clarissimam rex Turcarum contra sultanum Ægypti regem unam atque alteram prosperrimis eventis est consecutus, hortatique sumus te, ut in suscipiendo in ejusmodi hostem bello , quod in postrema Lateranensis Concilii rogatione senatus decrevit, auctoritatem consiliaque tua nobiscum conjungeres, atque ut res ad aliquas aliquando tractationes deduceretur, aut legatos ampla cum potestate ad nos mitteres, aut idonea mandata iis, quæ opus essent conficiendis ad eos, quos hic habes, transmitteres. Id etsi te pro tua pietate atque prudentia animique magnitudine curaturum plane confidimus , quoniam tamen non unis ex locis, neque levissimis auctoribus idem nobis significantibus certiores facti sumus, Turcarum regem non sultani modo regno, ditioneque omni potitum Ægypti et Syriæ maximarum opulentissimarumque provincia-

[1] Sabellic. continuat. Bizar. l. x. Sur. in Comm. hoc ann. Bosius p. 2. l. xviii.

[1] Apud Bemb. l. xv. Ep. xvii.

rum regem atque dominum esse factum; sed classem etiam centum eoque amplius triremium cæterarumque longarum navium aptorumque ad bella navigiorum prope innumerabilium omni apparatu tormentisque in primis bellicis egregie instructam suis e portibus eduxisse: his te etiam litteris, id quod antea fecimus, hortamur, ac per Dei matris testata nobis sæpius viscera oramus obsecramusque, ut vel missis Romam aliis legatis tuis, vel eis, quos hic habes facultate addita, des operam, ut una cum reliquis Christianis regibus atque principibus constituere, quæ sunt constituenda, celeriter atque in tempore possimus: non enim dubitamus, neque quisquam recte sentiens existimare aliter potest, quin ille cum primum rebus suis erit utile commodeque poterit, eam suam tantam tamque opportunam[1] classem in nostrum sit excidium vastitatemque conversurus.

28. « Itaque ne a Domino suprema die quasi servi nequam talentis ab eo traditis male usos fuisse deprehendamur, aut etiam ne jam nunc quidem tanquam indignos, quibus gregem suum regendum fovendumque permiserit, idem nos ignaviæ atque inertiæ redarguat et condemnet Dominus: antequam lupus fame rabidus sanguinemque ovium rore Baptismatis respersarum sitiens, qui jam e sylva siccis faucibus est egressus, eas prædatum et depopulatum veniat, paremus ipsi quæ paranda sunt, ut postea in tempore una omnes pro virili sua quilibet in communem utilitatem vires opesque nostras explicemus: quod si facere cæteri Christiani reges debent, ut profecto debent, inita præsertim Dei optimi maximi beneficio, teque in primis adnitente inter ipsos concordia, sedatisque controversiis et disceptationibus omnibus, quid a te cum maximeque Christianus sis, omnes homines non solum sperent, sed jure prope suo etiam expetant, te latere non existimamus: quare per Deum atque homines excita te, accelera, accingere atque ad bellum jam para, nostrisque gentibus, quæ in te unum oculos maxime omnium conjecerunt, profer ostendeque te, ut non plus fortunam, quam virtutem admirentur tuam, neque minus quod optimus sis, quam quod maximus veris laudibus in cœlum ferant: sed de communi bello hactenus.

29. « Cæterum quoniam allatum ad nos est, quadraginta hostium biremes inter Corsicæ atque Sardiniæ littora nuper visas, mare illud omne insulasque ipsas metu atque formidine implevisse; petimus abs te, ut quidquid habes Genuæ atque Massiliæ longarum navium (habere autem te aliquas certo scimus) eas imperes nobis præsto esse, ut cum nostra, cumque Caroli regis classe ad nostras communiter oras tuendas conjungi possint. Id quo celerius confeceris, eo de hac omnino republica, in quam quidem optimi clarissimique reges majores tui plurima atque maxima beneficia contulerunt, meritus amplius atque uberius fueris: verum hæc atque alia a Ludovico episcopo Bellovacorum legato nostro latius intelliges, etc. Dat. VII id. Maias, anno V Pontificatus nostri. Romæ ».

30. *Quænam consilia in sanctiori senatu inita sint pro defensione rei Christianæ.* — Non sine justissimis causis hosce Gallo regi addebat stimulos Pontifex; quandoquidem Selimus palam jactabat, se jam Oriente subacto adversus Occidentem victrices exercitus educturum: tuendoque Christiano imperio intentus Leo [1] una cum cardinalibus et regum ac principum oratoribus sanctiorem senatum, ut superius indicavimus, instituit in quo plura de conficiendæ expeditionis ratione consilia inivit, invadendum nempe Turcam in Oriente, non in Christiano solo expectandum; pangendas ex omnium principum consensu adjecta gravissimarum pœnarum acerbitate inducias, ut qui eas infregerit publicus hostis censeatur: sacrum militare sodalitium instituendum, cui Pontifex regesque voto se aggregent, illique Sanctæ-Cruciatæ nomen indendum videri, præficiendos crucesignatorum exercituum imperio Cæsarem regemque Francorum, quos alii suis juvarent auxiliaribus copiis: implorandam publice divinam opem, piisque operibus conciliandam.

31. Ad suppeditandos autem sumptus in rem militarem faciendos, consultum est, ut reges ac principes, quorum capita præcipue ab hoste expeti pluribus exemplis cognitum est, ultro maximam vectigalium partem pio huic bello addicerent: ut Ecclesiastici decumas penderent, vel etiam frugali vitæ genere contenti reliquas opes in id conferrent: ut laici nobiles decimam, vigesimam infimi, artifices vero partem congruam quæsiti ex manuum laboribus stipendii solverent, tum indulgentiarum præmia iis, qui pecuniam pro religionis et fidei defendenda causa præberent, proposita promulgarentur.

32. Sancitum de copiarum numero, ut Cæsareus exercitus ex peditum sexaginta millibus, equitum levioris armaturæ duodecim millibus, gravioris autem quatuor millibus conflatus per Hungariam Constantinopolim tenderet: ut Franciscus Gallorum rex quinquaginta millibus peditum, equitum cataphractorum quatuor millibus, levis armaturæ octo millibus succinctus per Dalmatiam in Macedoniam irrumperet, Cæsarique se conjungeret: ut Emmanuel Lusitaniæ rex instructa trecentarum navium classe vel Constantinopolim, vel Syriam, vel Ægyptum peteret; de quibus libellus suis distinctus capitibus nitidioris ordinis studio ad

[1] Ext. de eo lit. apud Bemb. l. XIV. Ep. IX. et apud Dolgast. to. II. p. 127.

reges ac principes mittendus compositus est; ut quid iis addendum detrahendumve foret perpenderent, suaque consilia cum Romana Ecclesia conferrent; cujus hoc est exemplum :

« Proposita et tractata Romæ a summo Pontifice et sacro cardinalium collegio in consultationibus sanctæ expeditionis, quæ ad principes imperii mittenda visa sunt; eorum quoque prudentia et consilio examinanda, si quid addendum, minuendum, corrigendum videatur, die XVI Novembris MDXVII.

33. « CAP. I. Hoc non videtur cadere in consultationem, (nimirum an bellum sit nunc suscipiendum,) non enim jam est in potestate nostra; cum noster æternus et idem potentissimus hostis maximos apparatus fecerit, facietque ad nos et statu et fortunis et vita ipsa exturbandos ac spoliandos, palamque jactet valde ferociter se Orientem modo subegisse, nunc statim ad Occidentem arma convertere, nec sit nisi universa Christianitate capta ullo modo quieturus, ut nos aut dare illi gratis nostrum sanguinem, aut ferro cum eo decernere oporteat : nullum igitur habet locum consultatio, ubi intervenit necessitas.

34. « CAP. II. Ne hoc quidem valde dubitandum est, quin longe melior sit conditio inferentis bellum quam propulsantis : primo quia aggredi ultro hostem majoris est et animi et auctoritatis, quam illius impetum expectare, cum adversarii animus eo magis minuatur, quod magis illum audere viderit, contra quem decertaturus est : deinde si quid debile aut infidum est in statu inimici, id data occasione detegatur; qualia multa profecto in statu Turcarum, si eo nostri exercitus pervenerint, deprehendentur, quæ et pro nobis valde et contra illos facient : postremo civitates et populi externo bello perturbati de salute sua cogitant, nec habent spatium ad ea comparanda, quibus hostis in suis regionibus vexetur : atque hæc incommoda cum hostibus importantur inferendo ultro bello, tum a nostris removentur. Possunt et aliæ plures rationes adduci, quare inferri bellum utilius sit, sed eæ faciles cogitatu sunt. Duo tamen in bello offensivo diligenter animadvertenda sunt, primum ut eis viribus contra hostem eatur, quibus ille opprimi debeat; deinde ut periti locorum atque hostium ad omnia belli consilia adhibeantur. Sed hæc et alia multa prudentiam ducum et vigilantiam non fallent.

35. « CAP. III. Pax quidem optanda, sed generales omnino induciæ saltem ad annum ac deinde donec hoc sanctissimum bellum manserit, ac eo finito ad sex menses faciendæ sunt, quæ omnium principum religiosissimo jurejurando sanciantur, ac omnium Ecclesiasticarum censurarum anathematisque, privationis quoque regni bonorum, privilegiorum, jurium pœnis muniantur; ut qui eas læserit hostis publicus Dei et fidei Christianæ appellatur dictasque pœnas cæteri ab eo principes repetere debeant : si quæ vero oriantur controversiæ, ut per Romanum Pontificem et sacrum cardinalium collegium decidantur, aut post finem belli differantur. Esset etiam fortasse sanctius et utilius, ut fieret una sancta fraternitas principum cum Romano Pontifice juramento votoque vallata sub eisdem censuris et pœnis contra eam violantes, jurarentque omnes et obligarent se, ruptorem hujusmodi fraternitatis se communiter armis persecuturos, appellareturque ista fraternitas Sanctæ-Cruciatæ.

36. « CAP. IV. Scribitur in Actibus Apostolorum, quod post adventum Spiritus sancti in discipulos Christi, erat credentium cor unum et mens una. Hoc si in Christianis principibus maximo Dei munere inesset, jam pateret Dei voluntas non solum de hac victoria, sed de universo orbe terrarum ad suam sanctam fidem convertendo; quod tamen per ejusdem gratiam Dei futurum confidimus. Nunc vero non videtur numerus ducum pari potestate in uno exercitu necessarius, et tamen propter casus humanos duos præesse convenit, qui sint potentia et auctoritate magni, et mutua charitate, Deo auspice, conjuncti.

37. « Nec vero dubium est, quin maxime apti propter plurimas causas sacra Cæsarea majestas et Christianissimus Francorum rex; quas causas, eo quod pateant non commemorabimus, sed his duobus tantum terrestrem exercitum ducentibus, etsi cæteri reges et principes ad hunc laborem propter longinquitatem non vocamus, eorum tamen auxilia, ut quisque commodius potest, vel pecuniarum vel militum necessaria ducimus, ad quæ conferenda omnes prompti esse debebunt, cum unusquisque eorum nobilis pars sit Christianæ reipublicæ, Deoque acceptam referat regiam suam dignitatem, et communi salute defendenda, suam quoque et propriam defendat. Omnium igitur auxiliis, sed horum duorum concordi imperio et providentia bellum hoc recte administratum iri confidimus. Qui duo jam se obtulerunt, simulque multi alii reges, principes et nobiles suas facultates huic sanctissimæ expeditioni polliciti sunt : quorum virtutes et pietatis exemplum, Deo corda disponente, reliqui, ut speramus, sequentur.

38. « CAP. V. Apparatus vero hujus belli, cum multa et magna postulet, in primis est Dei auxilium pro nobis comparandum; in manu enim ejus sunt omnium fines, et omnium jura regnorum, sine quo nihil validum est, nihil forte; qui quanquam nostris peccatis graviter offensus credi potest, tamen est, si ad ejus misericordiam compuncti corde confugimus, clemens ac placabilis; qui Ninivem, quam subvertere destinaverat, propter pœnitentiam illius

populi salvam esse permisit. Is ergo cum propter principum olim populorumque peccata Asiam, Græciam, Thraciam, Africam, aliasque provincias in prædam hosti eidem concesserit, tota mente ab omnibus deprecandus, obsecrandus, humillimeque orandus est, ne nos in similem det calamitatem.

39. « Modi autem, quibus reconcilietur Dominus, sunt preces diurnæ nocturnæque, jejunia, eleemosynæ, sacrificia, et in primis cor contritum pœnitentia et humilitate. Hoc enim maxime vult Dominus, qui teste propheta non eget aliis honoribus, nec etiam donis nostris. Reformandi igitur mores, animi ad Deum convertendi, prædicatoresque passim in omnes populos, qui eos ad pœnitentiam hortentur, sunt mittendi, prælatique Ecclesiastici, ut exemplo religionis et bonis operibus ac verbis eosdem populos inducant, commonendi; sic enim placatus Deus cum fuerit nobis propitius, de hoste suo et nostro nobis concedet victoriam ».

40. Pro comparandis militaribus stipendiis propositum, ut cum Turca maximis opibus polleat ex recenti Syriæ et Ægypti expugnatione, regumque maxime sanguinem sitiat, constitutum ut Christiani ingentem vectigalium suorum partem bello sacro addicant, clericique decumas pendant,vel quod ex moderato usu pro cujusque dignitate superfuerit : cæterum laicis hæc imperata : « Laici vero, si nobiles fuerint et aut dominia aut feuda habuerint, decimam, si privati vigesimam, si vero artifices manibus victum quærentes, eam partem suorum redditum solvent, quæ videbitur convenire.

41. « Publicandæ etiam indulgentiæ sanctissimæ cruciatæ ferentibus opem defensioni sanctæ fidei ; ex quibus si bellum fide bona geritur, magnæ profecto pecuniæ comparabuntur ; non enim mortua est fides in cordibus fidelium, nec cœlestis patria usquequaque contemnitur, sed multi sunt et erunt, qui parvo pretio vitam æternam libenter ement, si viderint serio et non simulanter pro Deo pugnari ». Additum ut eleemosynæ a viris integerrimis colligantur, et a trapezitis cum honesto ac moderato laboris lucro transferantur. « Has vero pecunias nos judicamus ita esse et exigendas et custodiendas et dispensandas, primum, ut uniuscujusque civitatis cum sua diœcesi ordinarius sacerdotem unum, et capitulum cathedralis Ecclesiæ alterum deputent, qui sint timentes Deum et moribus probati : deinde diœcesanus civitatis unum idoneum eligat, deinde universitas civium unum idoneum seu duos aut ex numero civium, aut clericis sæcularibus,ut melius judicant,constituant, qui simul omnes et exigant pecunias ad supradictam rationem, et eas in capsa aut in loco apto, cujus seorsum singuli habent claves diversas, ut nullus eorum sine cæteris omnibus attingere quidquam possit, congregatas et sepositas teneant, rationemque totius hujus pecuniæ diligenter in scriptis redigant : quas pecunias nemo quavis dignitate præditus sub excommunicationis latæ sententiæ incurrendæ, necnon anathematis perpetuæque indignationis omnipotentis Dei pœnis constituendis, a quibus nisi per Romanum Pontificem vel in mortis articulo, et debita tunc satisfactione prævia, non possit absolvi, nefario sacrilegio audeat attingere, aut aliam ullam in rem quam ad hujus belli usum convertere, vel sanctissimo huic et necessario bello deserviant ; vel si quo casu bellum omissum fuerit, iis unde exactæ fuerint optima fide restituantur.

42. « Quoniam autem neque simul omnis pecuniarum summa potest exigi, et continue in exercitu militibus stipendia solvi opus est,necesse est in omni provincia conquiri mercatores et nummularios boni nominis, qui hanc assumant curam pecunias transmittendi, ac ubi necessarium fuerit, permutandi cum honesto lucro laboris sui, quo quidem labore etiam cœlum lucrabuntur. Ac singulis mercatoribus suæ regiones dividendæ, ex quibus redactæ pecuniæ ad eos referentur. Hæc enim videtur esse optima et custodiendi et dispensandi ratio : sed necessarium videtur ad cogendum exercitum habere saltem tertiam partem summæ totius, quam diximus, in pecunia numerata statim a principio, postea reliquum cum commoditate temporis exigeretur, ac supradicto modo ad exercitum mitteretur.

« De copiis militaribus. Robur omne exercituum positum est in peditatu et equitibus cataphractis, quo genere utroque Christiani excellunt : pedites autem sumendi sunt ex eis nationibus, quæ maxime huic militiæ pedestri et ordinibus servandis student, ut Helvetiis, Germanis, quos Lantzknechtos vocant, Hispanis, Bohemis, ac ex toto hoc numero sclopari multi sunt necessarii, propterea quod ea quoque parte militum,qui sclopis utantur,adversarius abundat. Videntur ergo peditum fortium virorum in exercitu necessaria ad minus sexaginta millia ; cataphracti vero equites Gallici optimi et Italici, qui videntur ad numerum quatuor millium accedere debere ; duodecim autem millia levis armaturæ equitum (quo uno fere militiæ genere prævalet hostis nobis dumtaxat, qui alia potiora ducimus) necessaria sunt ex nationibus hujus studii gnaris Hispanis, Italis, Dalmatis et Græcis.

43. « Hic terrestris exercitus bonis gubernatus consiliis, commeatu non egens, suorum tormentorum opportunis præsidiis instructus, cum Domini benedictione futurus est invictus. In maritimo autem classis apparatu Veneti et Genuenses ex Italia ; Galli ex Provincia, Britannia, et aliis locis ; Hispani a seipsis, ex utraque Sici-

lia; Angliæ quoque et Portugalliæ reges optimam et hominum et navium militiam ac copiam suppeditabunt, ut mox dicemus.

44. « Cap. vi. Ad consultationem vero et administrationem belli gerendi, quod sexto loco proposueramus, primo an sit hostis terra an mari aggrediendus deliberandum est; et videtur omnino maritima quoque classis, et ea potens, cum ducibus suis ad bellum necessaria, cum hostis trecentas jam triremes paratas habeat, aliaque quotidie navigia paret ad trajiciendos, ut nos arbitramur, equos. Ergo contrario nobis classis instituenda primum: cum dimidium belli mari geritur, dura in conditione essemus sine classe; jam enim dimidio belli inferiores essemus, foret enim hostis dominus maris. Deinde sine classe nec commeatus vehi ad exercitum, nec littora et urbes nostræ defendi ab hoste possent. Tertio magnam auctoritatis partem amitteremus, si sine classe bellum gereremus, magisque animum hostis et spem accenderemus. Postremo nec toto bello pares essemus, et frustra apparatus terrestres faceremus, si maritimos dimitteremus : quare est omnino classis necessaria; sed ea ita potens est comparanda, ut hostilem classem non pertimescat. Ac triremium quidem numero pares esse non possumus, sed facilius est, aut certe non difficillima potentioris classis comparatio hoc modo :

45. « Triremes videntur habituri (haberi posse) centum, hac computatione : Rex Christianissimus in portu Massiliæ complures habet, has ut viginti sint poterit efficere : totidem rex Catholicus, si ad eas duodecim, quæ continue in Sicilia sunt, alias octo addiderit, quod non erit magni operis : ad quadraginta Veneti : Romanus Pontifex cum sacro collegio, ut decem conferant conabuntur; a Genuensibus vero tum triremes viginti, tum naves magnas, quas carachas seu galeones vocant, exquiremus; sed et magnarum hujusmodi navium copiam reges Franciæ et Angliæ poterunt suppeditare; habent enim non mediocrem earum numerum paulo ante ædificatum : reges quoque Hispaniæ et Portugalliæ grandem earum copiam afferent. Hanc autem classem præbebunt quæque nationes partim sumptu suo, partim communi omnium collatione, et proventibus sanctæ expeditionis adjutæ. Hæ naves cum illis triremibus instructæ, militibus Hispanis, et præcipue Biscainis, Portugallensibus, Gallicanis ex Provincia, Britannia, Normandia aliundeque, et item Anglicanis ac Italis, tormentisque idoneis armatæ stabilitate sua pro numero erunt triremibus, classemque hostium absque controversia aut repellent aut obruent.

46. « Duces autem maritimi belli ab unaquaque natione suis quidem classibus præficiendi sunt : sed ad quos totius belli summam referretur, qui amplissimam potestatem haberent optandi essent Angliæ et Portugalliæ reges, qui ambo sese summa pietate obtulerunt. Verum si rex Angliæ ob longinquitatem commode ire non posset, duce et imperatore Portugalliæ rege contenta esset maritima expeditio. Secundo an divisis an conjunctis viribus et exercitu aggrediendus hostis sit, non est dubium quin nostris unitas et conjunctio virium præsertim terrestri bello sit aptior; nam et in minori numero divisio minuit vires animosque; quod hosti, qui copiis innumerabilibus abundat, nequaquam contingeret, et in unum locum coactis copiis hostium, erit inutilis minima multitudo. Noster exercitus, nec præ turba confusus et viribus nullum pugnandi discrimen pertimescet : deinde non carpere diversa loca, sed ad hostem protinus vel ad regiam hostilem accedere erit et virtutis, et dignitatis, et maximæ in universo bello utilitatis.

47. « Tertio quoad iter exercituum, et qua regione commode possint incedere; triplex via proponitur : aut per Germaniam et Hungariam; commoda hæc quidem ubi ad Hungariam perventum erit, nam per Danubium flumen vehi exercitus et paucorum dierum itinera ad Constantinopolim exponi posset; sed hæc longior, et quibusdam principum forsan parum grata. Altera per Dalmatiam et Illyricum non longe fere a mari, sed hæc difficilibus locis sæpe impedita est, et equitatui maxime incommoda. Tertia quæ has difficultates omnes tollit, ut per Italiam ad urbem Anconam ac Brundusium Cæsarea majestas et Christianissimus rex perveniant cum suis copiis : hinc enim satis commodus est transitus in Epirum et Græciam, et per amicas ambo regiones sunt profecturi. Ab Ancona vero trajectus classe faciendus est, præmissaque parte copiarum, imperatores postea subsequi poterunt.

« Quarto ubi convenire exercitus in unum et quæ primum loca hostium debeat invadere, terrestres quidem copiæ Anconæ et Brundusii, ut diximus, navales vero in Sicilia convenire debebunt, atque inde majore agmine ad prædictos portus Anconæ et Brundusii contendere, ut inde quoque nostras copias traducere ad hostium littus possint. In terra autem hostili videtur portus Dyrrachii opportunissimus, quamvis sit hostium; sed non erit captu difficilis, classe et exercitu nostris eo convenientibus : quanquam tutum illud littus hospitale et portuosum est, ut futura sit facilis, adhibitis locorum peritis, in terram et, si opus fuerit, ad portum Venetorum Cathari, defensio. . .

48. « Primus autem conatus nostri exercitus vel ad ipsum ducem hostium, vel ad Constantinopolim aggrediendam faciendus est; caput enim petendum, quo oppresso, facilior est reliquorum omnium acquisitio : sed hoc, si nostra-

rum et hostis virium periti nos prævalere senserimus, nam aliter non esset transmissio facienda, sed nostra potius præsidiis tuenda; sed hæc consilio et prudentia imperatorum diligentissime perpendenda sunt.

« Quinto de commeatibus non erit difficile providere, classe nostra mari dominante, ut jam dictum est: nam et mercatores tuto commeabunt, ex Marsia, Apulia, Calabria, Neapoli, Sicilia maximos commeatus poterunt suppeditare : venient enim ex Lombardia et tota fere Italia, ac etiam Gallia copiæ ingentes per commoditates fluminum, maximeque Padi, ad mare devectæ, atque inde facile ad exercitum comportare, quod usque ad littus parvi negotii erit : a littore vero ad exercitum quomodo tuto fieri possit, erit eorum, qui in re præsenti fuerint, deliberatio. Sed illud erit curandum, ut mercatores idonei conducantur, qui hanc provinciam deferendorum commeatuum pro honesto lucro capiant, atque eis potestas et nomen commissariorum a locorum dominis detur, quo majore auctoritate negotiari, et ibidem curare necessaria possint.

49. « Capitula extrinseca. De duobus vero, quæ extrinsecus consideranda duximus, tentare aliquem infidelem principem, utpote Sophim, ad bellum hoc contra Turcas, quibus inimicissimus esse debet, communicandum forte non esset inutile : sed non in hoc magna spes a nobis, verum in Deo et viribus consiliisque nostris est collocanda.

50. « De divisione vero eorum, quæ bello acquirerentur sic juste facienda, ut nemo conqueri nec dissensionem quærere jure possit; videtur esse commodissimum jam nunc judices et arbitros hujus divisionis eligere, puta Romanum Pontificem et sacrum collegium, aut alios communiter a principibus constituendos, qui confecto bello judicare deberent secundum rationem proportionis sumptus et laboris in hoc bellum impensi, vel alia præscripta et ab omnibus accepta ratione, quorum judicio omnes stare deberent sub pœnis supra in induciis appositis; vel si illa sancta confraternitas fieret, quæ recuperarentur communiter ab ea tenerentur pro indiviso, quosque per eamdem deputati judices determinarent. Dividere autem res antequam partæ sint, incongruum, et postea finito bello ad dissensiones venire periculosum : hoc autem modo unusquisque jam sciret fere quid ad se venturum esset, et nunc operam tempusque in hac divisione alienarum adhuc rerum conterere non conveniret. Hactenus nostræ sunt in singulis capitulis supra propositis dictæ sententiæ.

51. « Nunc quædam præterea addemus : si enim fieri posset, ut Hungariæ et Poloniæ reges paratis exercitibus Turcam ex ea parte invaderent, non est dubium quin multum proficeretur ad bellum conficiendum ; magnus enim inde terror injiceretur hosti, ejusque vires distraherentur. Itaque sunt illi quidem cohortandi et incitandi, auxiliaque illis danda, sed ita ut de eo exercitu et de ea apparatione, quam diximus, nihil omnino imminuatur, in hac enim nervus et vis et spes belli ac victoriæ sita est : verum si sine hujus apparatus detrimento pecuniæ ex cruciatis ac decimis ab illis extremis nationibus Norvegiæ, Daciæ, Saxoniæ illis attribui possent, quibus exercitum alerent, esset id rebus nostris magno adjumento ». Interjectis nonnullis de spe victoriæ, cum suis Deus non sit defuturus, atque hostis animis et industria militari sit inferior additur :

52. « De itineribus expeditionis. Imperator per viam Hungariæ cum rege Poloniæ et electoribus cum gentibus Germanis, Lantzknecthis, Bohemis, Hungaris, Polonis, Dacis, militibus Ordinis Theutonicorum, septuaginta millibus armatorum, scilicet equitum viginti millibus, et peditum quinquaginta millibus in ordinantia et bona copia tormentorum. Rex Franciæ per viam Fori Julii cum Gallis, Scotis, Suizeris, Lotharingis, Sabaudiensibus, Venetis, Florentinis, Senensibus, Lucensibus, cum quatuor millibus cataphractis, octo millibus levis armaturæ, quinquaginta millibus peditibus et bona copia tormentorum.

53. « Rex Portugalliæ cum classe maritima trecentarum navium magnarum et parvarum ad minus sexaginta triremium, quæ classis remanens armata exponet (ubi vellet) quadraginta millia homines in terra cum gentibus Hispanis, Portugallensibus, Januensibus, Neapolitanis, Siculis, Flandrensibus, maritimis; ita quod essent alii sexaginta millia armatorum equestrium et pedestrium; et bona copia tormentorum et equorum ad illa deferenda per terram, et sanctissimi domini nostri classis posset esse cum ista, vel sicut videbitur; et hæc deduceret commeatus pro alio exercitu Occidentali pure terrestri per Forum-Julium venienti : et poterit ire hæc classis Apolloniam et Dyrrachium, et ibi expectare alium exercitum cum rege Franciæ venientem; et si videbitur inde divertere ad Peloponesum, vel recta via Constantinopolim, vel jungere se ad sinum Thessalonicensem cum prædicto exercitu, si erit necesse, vel ire ad Jerusalem et Ægyptum ; et alius exercitus per Hungariam non erit tunc a Salonicensi sinu multum distans.

54. « Pro istis omnibus in duobus annis sufficerent duodecim milliones ducatorum : quod si principes non recognoscentes superiorem volunt dare quartam partem redditurum suorum ; similiter spirituales principes unam quartam partem redditurum suorum, et alii principes, communitates et domini sæculares recognoscentes superiorem unam dimidiam decimam reddituum, et populus impositionem unius quaterni

in minutis venditionibus per libram, et cum cruciata plenissima bene prædicata et soluta per totum orbem : creditur istis quinque rebus bene exactis et dispensatis, introitus erunt in duobus annis multo majores quam impensæ vel exitum duodecim millionum ».

55. *Germani principes decretum Pontificium laudant.* — Transmissum [1] est hoc senatusconsultum Pontificium ad Maximilianum imperatorem designatum atque imperii principes, qui in Augustano conventu, adhibitis peritorum consiliis, illud maxime laudarunt. Cum vero tantus exercitus proximo anno conscribi et comparari ducique non posset, atque interea Turca quippiam moliturus, nimirum aliquam Christiani imperii provinciam oppressurus, vel subacturus reliquam Africam, aut Tartaros in suas partes allecturus videretur, antevertendos ejus conatus censuerunt : quorum responsa eodem anno afferemus. Ad cæteros etiam reges, quorum oratores a Pontifice ad superiora decernenda vocatos vidimus, missum eumdem libellum non dubitamus : extantque datæ proximo ineunte anno ad Hungariæ et Bohemiæ regem litteræ [2], quibus rescribit Leo se cum oratore Hungaro senatus consultum de administrandi Constantinopolitani belli ratione contulisse, illudque ab eodem transmissum iri.

« Ludovico regi Pannoniæ.

« Legimus tuas litteras, quarum in extremo erat, te Franciscum Marsupinum nobis legavisse : quod quidem nos libentissime cognovimus ; nam et cupiebamus esse aliquem apud nos interpretem tum qui cum agere singulis horis possemus, cum alia sane permulta, tum ea certe atque in primis quæ ad bellum Byzantinum pertinerent : et Marsupinus ipse qui nobiscum prope quadriennium in rerum Pannonicarum procuratione familiariter est versatus, et fidem nobis suam et diligentiam addidit, etiam et prudentiam et probitatem magnopere probavit : cui quidem ut jam ipso uti eo nomine inciperemus, quædam senatus consulta communicavimus, quibus habendis regum legati interfuerunt in communis belli usum agitata ; quorum ille seriem se ad te perscripturum recepit : quæ tu sic accipies, ut si quid ipse vel addere vel demere eis voles, scribas ad nos quam celeriter animi tui sensum atque sententiam ; sin tibi omnia probabuntur, des operam ut quæ curare te iis in rebus oportebit, ita curentur ut te appareat, quanto ipse hosti propinquus magis expositusque es aliis regibus, tanto etiam vegetiorem et paratiorem ad tua obeunda munera partemque belli prosiluisse ». Et infra : « Vale, mi rex, teque ad rempublicam obeundam magno et invicto animo para ».

[1] Ext. de eo actæ apud Dolgast. to. II. p. 132. — [2] Apud Bemb. l. XVI. Ep. VII.

56. *Lutherus indulgentias oppugnat : vera de indulgentiis doctrina.* — Excitato ita universo orbe Christiano ad Christi fidem et religionem, quam Selimus Turcarum imperator evertere moliebatur, tuendam fortiter, exscindendamque cum Turcico imperio Mahometicam superstitionem, tum ad constituendum ærarium militare ; decretaque ex principum unanimi cum Pontifice et cardinalibus consensu indulgentiarum salutiferæque pœnitentiæ promulgatione, excitavit dæmon [1] satellitem suum improbissimum Lutherum pseudoaugustinianum, ut iisdem diebus, quibus sanctissima superiora consilia a Pontifice regumque interpretibus suscepta fuerant, ad novas hæreses in Wittembergensi academia adversus sacrarum indulgentiarum, et sacramenti Pœnitentiæ vim dignitatemque diffunderet, discordiasque et bella inter Christianos sereret ; adeo ut confirmata postea audacia etiam aperte Mahometis causam adversus Christum defendendam susciperet, palamque diabolica astutia jactarit, capienda non esse adversus Mahometanos arma, quod Dei flagellum essent, nec Deo uti eo flagello volenti obsistere deberent homines ; quam hæresim inferius damnatam a Sede Apostolica videbimus.

57. Auctus etiam deinde audacia Turcarum egit anteambulonem : Germanos in communem hostem armandos in mutuas strages tantis dissidiis implicuit, ut inter se dimicantes irruenti Solimano non occurrerint. De quo perditissimo hæresiarcha ita conqueritur Joannes Faber [2] egregius doctor Germanus, postea episcopus Viennensis : « Honore nos nostro apud cæteras privavit nationes, ut pessime de nobis dicatur, universas apud Germanos renasci hæreses, nosque cunctos exsuperare hæreticos. Et equidem heu ! verum est : diffiteri nequivero. Ad Concilium dum aliquando ventum fuerit, universis coram Christianitatis nationibus de tam sæpissime damnatis hæresibus confundemur : demonstrari enim potest ab his doctoribus universas resuscitatas esse hæreses : in principatibus civitatibusque egregia nos privavit politia, sanctos profligavit, subvertit religiones, templa rupit, invertit sacraria, suffodit altaria, baptisteria comminuit, turrim David demolitus est, et quidquid summatim patres nostri ante plus mille ducentos annos multa cum pietate extruxerunt, ipse destruxit, nullumque lapidem (quod juxta Christi prophetiam [3] per Titum et Vespasianum Jerosolymis factum) super lapidem dimisit : baptisteria, altaria, et sacerdotia invertit ; et non modo servos, sed filium, et patrem et avum occidit ; mulierculæ nostræ in portis Jerusalem

[1] Coclæus de actis et scriptis Lutheri hoc ann. Ulemberg. in Vita et reb. gestis Luther. c. 2. Surius in Comment. Serarius Mogunt. rer. l. v. in Albert. H. Raymun. in histor. hæret. et alii. — [2] Jo. Fab. in Commen. cur noluerit Lutheri approbare doctrinam c. 30. — [3] Luc. XIX, XXI. Matth. XXI. Marc. XII.

querulæ plorant [1], ut generemus eis. Filiæ Germanorum divites dicere coguntur : *Beatæ steriles et ventres, quæ non genuerunt, et ubera, quæ non lactaverunt :* montibus dixerunt [2] : *Cadite super nos, et collibus, operite nos.* Eum in Rama ululatum fecit; Jam nunc venit, atque senes cum junioribus, virgines et pecora campi, herum cum famulo, diabolo in libro illo suo ad rusticos laci Constantiæ tribuit. Quousque eas feremus delusiones? episcoporum si quis aut sacerdotum quavis abusione sed huic neutiquam conferenda deliquisset, aut crimen aliquod admisisset, verecundatus tamen est : at horum manus hominum sanguine plenæ sunt ». Perpendit idem etiam, ut cumplures alii, Albertus [3] Pius Carporum princeps, non emendata a Luthero vitia fuisse, quæ reprehendit : sed innumera alia longe graviora invecta esse : sed hæc inferius lugebit historia.

58. Cœpisse porro Lutherum publicis scriptis hoc anno pervigilio Sanctorum-Omnium adversus indulgentias hæresim propugnare more scholastico, quam Erasmus instar mimi et scurræ vomuerat, testatur nefandus illius discipulus Philippus Melanchton in Epistola ad Georgium Bucholtzerum sic inquiens : « Pridie kal. Novembris MDXVII, Lutherus proposuit axiomata, quibus imposturæ indulgentiarum, (ita loquitur hæreticus), taxantur, et doctrina de pœnitentia renovata est ». Abusos quandoque fuisse facultate sibi tradita ad suos quæstus illos, qui datam pro lucrandis indulgentiis stipem colligebant, necnon eos vel a divina vel humana justitia plecti consuevisse, jam ante diximus, nihil enim tam sanctum est, quod profanare impietas non audeat : ingentia autem commoda in rempublicam Christianam interdum ex indulgentiis stipe acquisitis redundasse, nimirum Granatensis belli sumptus pecuniis ex indulgentiis coactis magna ex parte factos : confecta etiam adversus illos infideles ingentia bella : ereptam Turcis Rhodum, plures Africæ urbes expugnatas vidimus ; quamvis etiam interdum sacrum illud aurum male dissipatum fuerit : quod cum hæretici magno fastu improperarent, Joannes Faber, orthodoxæ fidei strenuus defensor, ita Luthero respondit [4] : « Pontifices olim Cæsares, ac principes prætextu expeditionis in Turcas susceptæ maximam pecuniarum vim collegerunt, quam in alios usus, ne dicam luxus, nescio quos converterunt, quam rem pro eo ac debui sane nunquam laudavi : quod autem populi ad præscriptum istarum indulgentiarum peccata confessi fuerint et pœnitentiam egerint, improbare nequaquam possum ».

59. Cæterum Lutherus cum primum venena cœpit fundere, ea specie boni temperavit : non oppugnavit aperte pias hujusmodi Christi fidelium eleemosynas cum indulgentias lucrarentur, data stipe in santissimos usus, sive ad templa divino ponenda numini vel reficienda, sive ad Christianam religionem contra infideles defendendam convertenda, sed invehi visus est adversus eos, qui simplices falsis pollicitationibus et erroribus irretitos, nimiumque de sua salute præfidentes in salutis discrimen impellerent : de quo hæc narrat Ulembergius [1] :

« Dum Tetzelius et alii, quibus ea res commissa erat, de indulgentiis ad populum concionantur, earumque virtutem magnifice prædicant, forte voces quædam per imprudentiam illis exciderunt, quas malignus animus et parum benignus interpres in contumeliam religionis detorquere possit. Fuerunt etiam in vulgo (ut minus sanum est promiscuæ multitudinis judicium) qui redempti indulgentiarum diplomatis securi, de vera pœnitentia, ejusque dignis fructibus, de conversione mentis ad Deum, deque interna voluntatis mortificatione parum cogitarent, hoc uno contenti quod indulgentiarum Diploma ære suo redemptum haberent. Unde factum est, ut partim concionatorum importunitate, partim vulgi credulitate et imprudentia, partim etiam antistitum incuria et securitate abusus quidam in hoc negotio subnascerentur. Hanc nactus occasionem Lutherus, ad archiepiscopum Moguntinum litteras dedit, ultimo Octobris anno MDXVII exaratas ; quibus cum monuit divulgari passim indulgentias papales ab ipsius commissariis earumque virtutem immodice prædicari ; quin et vulgi animis eam inseri persuasionem eos qui Diplomata quædam a quæstoribus pecunia redemerint, eos certos esse de salute ».

60. Affert Coclæus [2] partem illius litterarum, quas ad Albertum Moguntinum archiepiscopum Germaniæ primatem dedit, quibusque speciem rigidissimæ conscientiæ insignis hypocrita præ se fert : « Circumferuntur, inquiebat, indulgentiæ papales sub tuo præclarissimo titulo ad fabricam S. Petri, in quibus non adeo accuso prædicatorum exclamationes, quas non audivi ; sed doleo falsissimas intelligentias populi ex illis conceptas, quas vulgo undique jactant, videlicet quod credunt infelices animæ, si litteras indulgentiarum redemerint, se securas esse de salute sua. Item quod animæ de purgatorio statim evolent, ubi contributionem in cistam conjecerint ». Et post pauca : « Idcirco tacere hæc amplius non potuit ; non enim fit homo per ullum munus episcopi securus de salute, cum nec per gratiam Dei infusam fiat securus ; sed semper in timore et tremore jubet nos operari

[1] Luc. XXIII. — [2] Matth. II. — [3] Pius in Comment. in Erasm. — [4] Jo. Fab. in censura visit. Saxon. c. 42.

[1] Ulemberg. c. 2. in Luth. Vit. — [2] Cocl. ubi sup. Ulemberg. eod. c. 2.

salutem nostram Apostolus : *Et justus*, inquit Petrus, *vix salvabitur*. Denique tam arcta est via, quæ ducit ad vitam, ut Dominus per prophetas Amos et Zachariam salvandos appellet torres raptos de incendio, et ubique Dominus difficultatem salutis denuntiat. Cur ergo per illas falsas veniarum fabulas et promissiones prædicatores earum faciunt populum securum et sine timore ? cum indulgentiæ prorsus nihil boni conferant animabus ad salutem aut sanctitatem ; sed tantummodo pœnam externam olim canonice imponi solitam auferant, etc. Ex Wittemberga in vigilia omnium Sanctorum anno Domini MDXVII ».

61. An illi indulgentiarum concionatores lucri spe populum ad nimiam de sua salute præfidentiam incitarent, an vero Lutherus contlandæ concionatoribus invidiæ causa calumniam illam adhiberet, non proditur : id tamen certissime constat impudentissimum impostorem hoc ipso crimine, quod aliis objecerat, se devinxisse, ac populos in apertum exitium falsa salutis confidentia ex sola fide vacua bonis operibus concepta præcipites conjecisse : subdit enim Coclæus [1] : « Quæ idcirco referimus, ut intelligat lector eam Epistolam non tam ex animi sententia, quam ex livido invidiæ affectu a Luthero scriptam esse ; cum nulla aliorum doctrina tam securum de salute et ad bona opera pigrum negligentemque reddiderit populum, quam fecit nova doctrina Lutheri, qui publice scripsit in Babylonico suo præludio , tam divitem esse hominem Christianum, ut, etiamsi velit, non possit perdere salutem, nisi nolit credere, nec ulla peccata eum damnare queant, eo quod per fidem in promissionem, quæ baptizato facta sit, mox absorbeantur ac deleantur omnia peccata, modo credat aut cogitet se baptizatum esse ». Eodem die Lutherus, quo prædictam ad Moguntinum præsulem Epistolam misit, disputationem comprehensam nonaginta quinque propositionibus, « quibus », ut ait Coclæus [2], « communem et receptam de indulgentiis opinionem Ecclesiæque sententiam impugnabat », evulgavit, ac templi Wittembergensis foribus affixit.

62. Consentientia iisdem tradit Ulembergius [3] : « Scripsit et theses quasdam numero XCV, quibus juxta scholæ morem sententiam suam de indulgentiis breviter complexus est : quas litteris ad archiepiscopum Moguntinum scriptis adjunxit insinuans quem in hoc genere præscribi docendi modum indulgentiarum præconibus oporteret. Easdem vero theses eo ipso die, quo litteras ad Moguntinum dedit, valvis affixit Ecclesiæ collegiatæ, quæ Wittembergæ sub Omnium Sanctorum nomine structa castro principis versus civitatem adhæret; provocans ad disputandum omnes, qui secum vellent in hanc arenam descendere : factum hoc est anno MDXVII exeunte, pridie kalen. Novembris, uti diximus : quo tempore Tetzelius indulgentiarum prædicator Francofurti morabatur ad Oderam, quod oppidum est in ditione marchionum Brandeburgensium, in quo eorumdem marchionum studio non ita pridem universitas erecta fuerat ».

63. Interjectis nonnullis, ut Tetzelius, Conradi Wimphinæ eximii theologi opera, his Lutheri thesibus sex supra centum theses opposuerit, atque Wittembergam magno numero transmiserit , quas Lutherus bibliopolæ vi ereptas publice exussit, subdit auctor : « Quod certamen ex parvis abusuum quorumdam initiis in eam, quam nunc videmus, amplitudinem se diffudit. Thesibus ad hunc modum divulgatis, ut diximus, concionem quoque Germanicam, quam de indulgentiis ad populum habuit, typis excusam in vulgus emisit, cui statim exegesim subjunxit apologiæ loco , nimirum ut labem hæreseos ab adversariis aspersam detergeret : in hac exegesi pertinaciter defendit omnia, quæ in thesibus tum in concione asseruerat, et quædam obscurius dicta magno verborum ambitu declarat ; unde factum est, ut quam a se removere voluit hæreseos suspicionem, ea in prudentiorum animis hoc scripto non parum augeretur : neque vero de indulgentiis tantum receptam in scholis sententiam oppugnabat ; verum etiam de Pœnitentia ejusque partibus et virtute, de satisfactione, de purgatorio, tum de potestate Romani Pontificis , de fide speciali quam vocant opiniones ab Ecclesiæ doctrina prorsus alienas tuebatur ».

64. Movisse jam ante in Salamanticensi Academia has lites de indulgentiarum vi, deque sacramento Pœnitentiæ Petrum de Osma diximus, ejusque errores a Sixto IV damnatos [1] fuisse, tum nascentem hæresim, ne Hispaniam inficeret, Alfonsi archiepiscopi Toletani diligentia extinctam : sed ea virtute non valuit Moguntinus archiepiscopus, ut eosdem errores instaurantem Lutherum compesceret : qui vero ex muneris sui dignitate ejusmodi controversias tollere debuerat Tetzelius Ordinis Prædicatorum, sacræ fidei censor, dum exorientem flammam ventilat sive pietatis asserendæ ardentiore studio, sive etiam æmulatione in Lutherum et Augustinianos incitatus : imprudenter incendium auxisse fertur : « Tetzelius », inquit Coclæus, « qui Francofordiæ ad Oderam fluvium (ubi illustrissimus princeps elector Joachim marchio Brandeburgensis novam quoque circa idem tempus erexerat studiorum universitatem) degebat, ubi illas vidit propositiones, cum esset

[1] Cocl. in actis Lutheri. — [2] Cocl. Ulemb. ubi sup. — [3] Ulemb. cap. 2.

[1] Sixt. IV lib. Bullar. XLIV. arch. Vat. p. 317. Bull. in Sixt. IV. const. 17.

indulgentiarum prædicator famigeratus et commissarius Apostolicus, atque etiam hæreticæ pravitatis inquisitor, ingenio ferox, et corpore robustus, indignam ferens Lutheri protervam audaciam, ut par pari referret, centum et sex edidit propositiones, quibus contrariam explicabat sententiam. Verbi gratia Lutherus sic orsus est: Dominus et magister noster Jesus Christus dicendo : *Pœnitentiam agite*, etc. omnem vitam fidelium pœnitentiam esse voluit, quod verbum de sacramentali Pœnitentia confessionis et satisfactionis, quæ sacerdotum ministerio celebratur, non potest intelligi, non tamen solam intendit interiorem, imo interior nulla est, nisi foris operetur varias carnis mortificationes, etc. Contra hanc vero ejus sententiam ita exorsus est Tetzelius : Dominus noster Jesus Christus Sacramenta novæ legis, ad quæ voluit cunctos obligari, post suam passionem et ascensionem, voluit etiam cunctos docere ante suam passionem per aptissimam suam prædicationem : quisquis ergo dicit Christum dum prædicavit : *Pœnitentiam agite*; sic docuisse pœnitentiam interiorem et exteriorem carnis mortificationem, ut non etiam docere, vel cointelligere voluerit Pœnitentiæ sacramentum ejusque partes confessionem et satisfactionem tanquam obligatorias, errat: imo nihil nunc juvat si interior pœna etiam operetur exteriorem mortificationem, nisi adsit facto vel voto confessio et satisfactio, etc.

65. « Hac itaque et contrariæ sententiæ propositionum editione visa est jam publice contestata inter hos duos antagonistas esse lis turbulentæ contentionis, quæ mox anno sequenti in apertum efflagravit incendium, quo pax et unitas Ecclesiæ maximo cum scandalo infirmorum et animarum detrimento turbata ac dissoluta fuit. Confidebat ingenio et eruditioni suæ Lutherus, atque etiam potentiæ et gratiæ sui protectoris ducis Friderici electoris et vafris Staupitii sui consiliis ac practicis : cui cedere indignum putabat Tetzelius, qui celebris erat fama prædicationum suffultus, et Sedis Apostolicæ commissione atque auctoritate atque etiam inquisitionis officio ». Hic licet Lutherum ejusque sectatores de hæresi vere ac juste argueret, tanta tamen erat Lutheri hypocrisis, ut etiam piis et eruditis viris imposuisse initio referat Surius [1] : « Ex hac, inquit, lite ortum est illud immane et horrendum Lutheranæ hæreseos incendium, quo tota pæne Europa postmodum conflagravit, in ipsis hujus tragediæ initiis visus est Lutherus etiam plerisque viris gravibus et eruditis non pessimo zelo moveri, planeque nihil spectare aliud quam Ecclesiæ reformationem ».

66. Verum ipsum non pietatis studium, sed livor in Dominicanos accenderat; non enim ille nec Staupitius ejus Ordinis provincialis magister ferre poterant, divulgandarum indulgentiarum munus, honorem et quæstum non Augustinianis, sed Prædicatoribus cessisse ; de Alberto enim Moguntino eodemque Magdeburgensi archiepiscopo locutus Coclæus ait [1] : « Hunc speciali commissione præfecit Leo papa X indulgentiarum per Germaniam publicandarum negotio : is autem etsi multorum consilio et sententia assumpturus fuerat ad id negotii fratres Ordinis S. Augustini Heremitarum, qui antea perstrenuam ea in re operam non solum prædicando ad populos, sed etiam scribendo et evulgando libros, quales sunt verbi gratia *Cœli fodina* et ejus supplementum, Sedi Apostolicæ navaverant, nisi Joannes Tetzelius frater Ordinis Prædicatorum magis idoneus quibusdam visus fuisset, eo quod recens esset nunc sermonum ejus de indulgentiis memoria, quibus amplam per indulgentias pecuniam acquisiverat fratribus sanctæ Mariæ militaris Ordinis Theutonicorum dominorum in Livonia, quæ a Moscovitis et aliis vicinis hostibus premebantur : id vero quam ægerrime tulerunt fratres Augustiniani, in primis Joannes Staupitius vir genere nobilis, facundia et eruditione clarus, generalis eorum per Germaniam vicarius, et Martinus Lutherus theologiæ doctor ordinarius Wittembergensis, velut præcipui duo gregis sui arietes, fama et auctoritate celebres, et præ aliis conspicui ». Confirmat hæc Joannes Faber [2] his verbis : « Lutherus propterea quod in Romanis indulgentiis concedendis non pœnitentiarius, non commissarius creatus est, odio et inimicitia persuasus contra Ecclesiam intumuit ».

67. Addit de Staupitio Coclæus, illum apud Saxoniæ duces, quibus ipsius cognatio subdita erat, in primis charum, atque apud Fridericum principem electorem gratia et auctoritate floruisse, illique instillasse plura de quæstorum et præfectorum in impartiendis indulgentiis avaritia ; flagitiis et publica offensione emungi argento Germaniam ab Italis religionis specie, et parta per sacras expiationes, in profana lenocinia effundi : atque ita eumdem Fridericum depravatum fuisse, ac Lutheri postea, utpote Academiæ Wittembergensis ab ipso excitatæ doctoris theologi, patrocinium suscepisse. Deploranda sane res, ut magnis virtutibus et piis operibus clarus princeps ab hypocritis maximo Catholicæ rei detrimento fuerit subornatus : « Recens », inquit auctor, « instituerat magnis sumptibus academiam Wittembergensem, ad cujus incrementum larga fundavit stipendia, et amplis salariis accersebat undique doctos et ingeniosos homines, quos fama notos habebat :

[1] Surius in Comment. hoc ann.

[1] Cocl. in actis et scriptis Lutheri. — [2] Jo. Faber. lib. de intercess. SS.

erexit item novum canonicorum collegium, in quo Jonam præpositum Carolstadium archidiaconum fecit; ipsum vero templum vocavit Ecclesiam Omnium Sanctorum, in quo sane permultas undequaque congregavit Sanctorum ossa, venerabilesque omnis generis reliquias auro, argento et gemmis pretiosissime exornatas, quas et magnifico apparatu statis diebus publice populis ostendi curavit; ita ut summo Pontifici perquam religiosa et pia visa fuerit ejus liberalitas et magnificentia, qui et facile concedebat petenti quæcumque privilegia, prærogativas et immunitates tum pro nova universitate scolæ, tum pro novo canonicorum collegio ».

68. At ea Academia, quæ doctrinæ fax et pietatis magistra esse debuerat, lugenda commutatione hæresum et impietatum sentina extitit, non aliter in suo exortu infecta a Luthero, quam Oxoniensem a Wicleffo, Pragensem a Joanne Hus et Hieronymo Pragensi contaminatas vidimus. Funestissima etiam res fuit, illum Carolstadium, quem sacris Ecclesiæ Omnium Sanctorum Fridericus Saxo præfecerat, in sacrorum hostem immanissimum conversum fuisse; de quo inferius: nunc ad Lutherum redimus. Arbitrantur nonnulli deplorando casu fortuito in hæresim impulsum atque ex abusu indulgentiarum cœpisse occasionem, qui casus si non incidisset, tot tantæque hæreses non fuissent emersuræ. At illum jam ante oppugnandæ religionis disseminandarumque hæresum ad nomen sibi ex novis opinionibus in disquisitionem vocatis comparandum sumpsisse consilium, indicant quæ anno superiori de merito bonorum operum et libero arbitrio controverterat.

69. Præterea eum cacodæmonis familiaritate inquinatum fuisse tradunt, ac disertissime ipsemet non semel scriptis prodidit: « Neque vero », inquit Ulembergius [1], « de indulgentiis tantum receptam in scholis sententiam oppugnabat, verum etiam de Pœnitentia ejusque partibus et virtute, de Satisfactione, de Purgatorio, tum de potestate Romani Pontificis, de fide speciali quam vocant opiniones ab Ecclesiæ doctrina prorsus alienas tuebatur ». Et infra: « Nos autem non multum interesse putamus undecumque secundum carnem procreatus sit sive Luder, sive Luter, sive Lutherus, cujus mala mens, malus animus diabolicæ suggestioni subjectus tot malorum vel occasio vel causa existit ».

Natus [1] ille est Islebii in Saxonia sub comitum Mansfeldensium imperio anno Domini MCDLXXXIII, X Novembris die, Martinique nomen in baptismo accepit. Cum vero paternum cognomen Luder minus honestum videretur, postea Luther dici voluit; excultus vero litteris ac Erfordiæ ætatis anno vigesimo artium magister creatus est: cumque in agro versaretur, percussum fulmine socium intuitus metuque perterritus nuncupato voto religiosis S. Augustini institutis, non sine multorum admiratione, se astrinxit (1): « Quod quidem », inquit Surius, « si solo, ut apparet, servili adactus timore fecit, debili sane fundamento nixus est; quippe cum ejusmodi timor etiam a Cicerone ethnico recte vocetur non diuturni magister officii; quanquam non est culpandus, qui vel metu solo ad vitam corrigendam adducitur, sed tamen oportet niti ad magis magisque obtinendam charitatem, quæ foras mittit timorem illum ».

70. Quocumque animo Augustiniana instituta amplexus esset, elapso tyrocinii religiosi anno, solemnibus se Deo votis obligavit, atque non modo ad litterarum studia, verum ad pias quoque exercitationes naviter incumbere præ se tulit: « Tametsi », inquit Coclæus [2], « visus est fratribus nonnihil singularitatis habere sive ex occulto aliquo cum dæmone commercio, sive ex morbo comitiali, tum propter alia quædam indicia, tum præcipue quod semel in choro cum legeretur Evangelium de ejecto surdo et muto dæmonio, repente conciderit vociferans: Non sum, non sum. Multorum itaque est opinio eum occulta usum esse familiaritate dæmonii cujuspiam; quandoquidem et ipsemet talia de se aliquando scripserit, quæ lectori suspicionem de hujusmodi commercio nefariaque societate ingerere possint. Ait enim in quodam ad populum habito sermone, se bene cognoscere diabolum, et ab eo se vicissim bene cognitum esse, seque plus quam unum frustum salis cum eo comedisse: et proprium deinceps edidit Germanice librum de angulari (ut vocat) missa, ubi diaboli contra missam disputationem secum habitam noctu commemorat. Sunt et alia non

[1] Ulemb. c. 2.

[1] Cocl. ubi sup. Ulemb. in Vita Luth. Surius in Comment. — [2] Cocl. in actis et scriptis Luth. hoc ann. Ulemb. in Vita Luth.

(1) Annus iste luctuosissimus Ecclesiæ accidit ob exortam in Germania Lutheranam hæresim, quæ classicum cecinit illud, quo tot dein hæreses excitæ sunt, unde tot animarum excidium et olim et nunc etiam provenit. Tanti mali auctor Martinus Lutherus natus est Islebiæ anno MCDLXXXIII, die X Novembris ex honesta familia, matre Margaretha et patre Johanne, ærearum fodinarum in comitatu Mansfeldii inspectore. Studiorum cursum primo quidem in patria sua cœpit, dein Magderburgi, tum Isenaci prosequutus, tandem in Erfordiensi academia absolvit. Anno ætatis XXI, Christi MDIX, territus fulmine, quo assistens lateri suo comes peremptus fuit, die XVII Julii inter monachos eremicolas S. Augustini in Erfordiensi cœnobio nomen suum dedit. Triennio post, anno scilicet MDXII, in Academiam Wittembergensem, quam Joannes Staupizius dirigebat, accitus, theologiam in frequenti auditorum cœtu legere exorsus est. Ingenium a natura tulit ad ea studia non ineptum; quanquam doctrinæ ex tunc novitatem amavit, cum Ocami scriptis supra Scotum et S. Thomam delectatum notent scriptores, quos inter Durand histor. du XVI siecle liv. 5. His fomentis indoles natura fervida ita incaluit, ut in incendium illud, quod nondum extinctum est, proruperit. Cætera omitto, quod in Annalibus satis explicentur. MANSI.

pauca hac de re argumenta, quod etiam corporaliter visus quibusdam fuerit cum eo conversari ». His consentanea tradunt aliii.

71. Fuisse autem in disputando acerrimum, inanis gloriæ cupidum, audacem, et in contradicendo vehementissimum Lutherum memorant : « Erat », inquit Ulembergius [1], « vehemens, rigidus, fero ingenio, et iracundus supra modum, quo factum est, ut in rebus agendis nulli cederet, sed ingenii sui ductum potius quam aliorum sana consilia sequeretur : quod vitium in puero deprehensum quidem fuit, ac severitate quadam cohibitum, sed evelli radicitus non potuit; imo cum ætate sumpsit incrementa, donec ad hanc maturitatem crevit, ut qui puer contumacia sua ac ferocitate parentes et præceptores exercuit, jam vir factus contra principes, episcopos, universitates, Cæsarem, Pontificem, Ecclesiam ipsam non triumphantem minus quam militantem, protervia fastuque tumens, insurgeret; ac demum ab hac indomita pertinacia symbolum sibi desumeret : Cedo nemini ; et licet subinde verbis ad humilitatem compositis se demitteret, quasi locum dare vellet sanis consiliis, et ad aliorum se ductum adjungere, tamen simulata fuit illa et fuco picta demissio ad captandum favorem, et prensandum hominum animos comparata : quam ipse postmodum, ubi rerum potitus est, stolidam humilitatem appellare consuevit ».

72. Blasphemum etiam illum fuisse, ac easdem impias voces, quas dæmones et damnati in divinam justitiam effundunt, vomere cœpisse, ipsemet profiteri publicis scriptis non erubuit, quem Sanderus [2] ita refellit : « Lutherus in Præfatione primi tomi operum suorum : Ego, inquit, non amabam, imo odiebam justum et punientem peccatores Deum, tacitaque si non blasphemia, certe ingenti murmuratione indignabar, et post furebam sæva et perturbata conscientia; et quæ sequuntur. Si hæc non est blasphemia, equidem nescio quid appellem blasphemiam, aut quid eo nomine accipi debeat. Non amabam, inquit, Deum : parum hoc ei visum est? Imo, inquit, odiebam, quem tandem? Deum; quem? Creatorem tuum. At forte putaveras illum potuisse injustum esse. Oderam, inquit, justum et peccatores punientem : Itane? oderas justum Deum, imprudens opinor, id fecisti, odio quodam occulto, quod ipse non intellexeras : Imo, inquit, si non tacita blasphemia; forte igitur, te ipso auctore, etiam tacita blasphemia, certe ingenti murmuratione indignabar, atque adeo furebam sæva et perturbata conscientia. O monstrum hominis, qui non didicerat illud mite verbum Heli sacerdotis I Regum III : *Dominus est : quod bonum est in oculis suis faciat.* Nec refert qua occasione Lutherus hæc dixerit; nulla enim potest satis justa causa intervenire, ob quam Deus etiam, ut justus est, odio haberi, et ingens murmuratio contra illum commoveri debeat ». Plurium aliarum blasphemiarum eum fuisse reum, ex Coclæo et Fabro inferius videbimus.

73. Tegere hæc Lutheri vitia nonnulli illius sectatores nisi sunt, præterque alios ipsius fautores, conscripsit Joannes Sleidanus Commentarios de statu religionis et reipublicæ : « In quibus », inquit Surius [1], « ita tuetur Lutheri et discipulorum ejus causam, ut blanda et mellita oratione religionis negotium cum aliis plerisque rebus gestis commisceat, ita ut miro artificio, dum lectorem detinet historiarum varietate, simul incautis et imperitis animis identidem, etiam insigniter mentiendo, damnatorum jam olim dogmatum virus exitiale instillet ». Perstringi ab eodem impudenter per calumniam Coclæum et historicos Catholicos admonet : « Cum, inquit, illis viris longe charior fuerit fides, quam Sleidano et aliis sectariis, qui cum Catholica fide omnem etiam pudorem, et dictorum factorumque constantiam et fidem abjecisse cernuntur : mentiri autem præsertim in fidei ac religionis negotio tam est perniciosum et execrabile, ut quisquis vel semel de industria, quod falsum sciret pro vero affirmasse deprehensus fuerit, illi omnis deinceps fides jure optimo detrahenda videatur ».

74. Interjectis de Luthero pluribus, ejusdem Sleidani calumnias summo Pontifici Leoni impositas redarguit his verbis : « Sleidanus a Leone X præclaram suam orditur historiam, et in ipso ejus limine egregie mentitur, sed ita tamen, ut hæc mendacia ei cum toto grege communia sint; nec ideo tamen minus turpia, cum etiam religionem attingant, de cujus receptis approbatisque sententiis nemo nisi perniciose mentitur. Verba Sleidani sunt hæc : Leo X Pontifex Romanus ex familia Medicea Florentinus pro sua, quam in omnes Christiani nominis Ecclesias habere se putabat, quadam usurpatione majorum, potestate, etc. Primo quidem non putabat Leo Pontifex (quem Sleidanus Romanum vocat, maximum pro suo candore non vult dicere) ad se pertinere curam omnium Ecclesiarum, sed ex Evangelio certus erat dictum esse Petro ab ipso Christo : *Pasce oves meas*, nec ignorabat Romanum Pontificem esse Petri successorem : forte non legerat Sleidanus illud Ambrosii in prioris Epistolæ ad Timotheum cap. III : Cum totus mundus Dei sit, Ecclesia tamen domus ejus dicitur cujus hodie rector est Damasus. Deinde non sibi eam usurparunt Pontifices auctoritatem, ut Sleidanus aculeate scribit, non sine insigni tot sanctissimorum Pontificum injuria, sed a Christo sibi demanda-

[1] Ulemb. c. 1 et alii. — [2] Sander. de visib. monarch. l. VII.

[1] Sur. in Comment. hoc anno.

tam in totum orbem Christianum, ubicumque res postulavit, exercuerunt.

75. « Mox addit ille Sleidanus, Pontificem missis per omnia regna litteris atque Diplomatibus, omnium delictorum expiationem ac salutem æternam esse pollicitum interventu pecuniæ, quam quisque daret. Multa hic fraudulenter silet ille hostis Pontificum; ita enim non solent promulgari indulgentiæ vel condonationes : petiit autem Pontifex subsidium pecuniarium pro structura templi S. Petri Apostolorum principis, et eam pia animi devotione largientibus dedit indulgentias, quæ tamen non dantur nisi vere pœnitentibus et contritis atque sua peccata confitentibus; sic enim solent habere Diplomata condonationum ». Perspicuum id nobis maxime est oculata archetyporum inspectione, quæ singulari Urbani VIII et Innocentii X beneficentia Pontificum Regesta in otio evolvimus, « nec putandus est Pontifex liberaliter eruditus aliter scripsisse in suis Diplomatibus, licet fortassis quidam importuni earum indulgentiarum prædicatores turpis quæstus causa pro concione temere multa dixerint : quæ culpa non debuit a Sleidano conferri in Pontificem. Ita ille bonus vir suam lepidam historiam orditur ab injuriis et calumniis in Romanum Pontificem, et in rebus gravissimis impudenter mentitur : qui si volebat reprehendere abusum, qui nonnunquam etiam in prædicandis indulgentiis incidebat, debebat abstinere ab insectatione Pontificis, de quo paulo post idem ipse scribit quod Lutherus illius arbitrio atque potestati omnia sua scripta, vitam quoque et salutem permiserit, scripseritque quidquid a Pontifice profectum fuerit, eo loco futurum apud se, ac si dimanasset a Christo : quæ Lutheri verba tum Lutherum ipsum, tum Sleidanum quoque egregie pudefaciunt ». At de his iterum inferius.

76. Increbrescente late fama de constituta in Germania de indulgentiis controversia Thomas de Vio [1] cardinalis S. Sixti extremo anno Commentarium de indulgentiis edidit, quem Julio Medici cardinali, cui in Pontificatu Clementis VII nomen inditum, inscripsit : ac primum cum ea, quæ de exortu earum compererat, subjecisset, (quarum tamen antiquiorem, et Apostolorum tempore fuisse indulgentiarum usum demonstrat cardinalis Baronius) [2], disceptavit [3] quid esset indulgentia, ac conclusit : « Est igitur Ecclesiastica indulgentia absolutio a pœnitentia injuncta in foro pœnitentiali ». Dilutis objectis quæsivit num animæ, quæ expiatoriis flammis cruciantur, quæ quod attinet ad meritum vel demeritum sunt extra viam, sed quod attinet ad pœnam vel præmium in via adhuc sunt, vi indulgentiæ absolvantur; ac per modum, ut aiunt, suffragii, non absolutionis, conferri iis indulgentias explicuit hisce verbis [1] :

77. « Plus requiritur ad subditum judici viatorem quam adhuc participare aliquid de via : exigitur enim quod possit causa sua, quantum ad illud quod sapit viæ, cognosci a judice viatorum, nullus enim potest esse judex causæ omnino incognoscibilis ab ipso, constat autem a papæ cognitione omnino esse alienas causas existentium in Purgatorio, et ideo patet papam non posse absolvere aut ligare existentes in purgatorio. Manifestatur quoque hoc idem ex verbis Domini limitantis Petri potestatem super terram, ita quod licet effectus potestatis Petri penetret cœlos, dicente Domino : *Erit ligatum aut solutum in cœlis;* jurisdictionis tamen actus terminatur ad hoc, ut sit super terram, dicente Domino : *Quodcumque solveris aut ligaveris super terram;* Scriptura autem sacra mortuos non esse super terram vocat, ut patet Gen. XLII ». Paucisque interjectis : « Quocirca non dat papa defunctis indulgentiam auctoritative absolvendo, sed per modum suffragii; quod etiam ipsæ Apostolicæ litteræ attestantur clare apponentes istam clausulam : *Per modum suffragii;* cum pro defunctis dantur indulgentiæ ».

78. De causa indulgentiarum ita sensit [2] : « Passio sanctorum est consummatio passionum Christi, testante hoc Apostolo ad Colos. I dicente : *Adimpleo ea quæ desunt passioni Christi in carne mea pro corpore ejus quod est Ecclesia;* ex hoc quippe loco sumptus est thesaurus Ecclesiæ quoad passiones Christi et sanctorum ab Augustino super psalmum LX dicente ex hoc loco : Tantum ergo pateris quantum ex passionibus ejus inferendum erat universæ passioni Christi : ad communem hanc quasi rempublicam quisque pro modulo nostro exsolvimus quod debemus, et pro posse virium nostrarum quasi canonem passionum inferimus ». Et infra : « Ex quibus haberi facile potest, intentionem Christi et sanctorum quoad pœnas in thesauros reconditas esse sicut bonum commune Ecclesiæ ».

79. Disceptavit deinde Thomas cardinalis, num Pontifex pro libito indulgentias concedere possit, an eæ tantum valeant, quas ex juxta causa contulerit : « Quia, inquit, dispensatio credita Petro et successoribus imitari debet dispensationem factam ab ipso Christo; omnis enim Christi actio nostra est instructio, imo sic agendo formam instituit nostrarum actionum : constat autem quod Christus eumdem thesaurum dispensat commensurate juxta concurrentes conditiones causarum mediarum, ut patet ex differenti dispensatione ejusdem per sacramentum Baptismi, quo tota pœna exsolvitur, et per sacramentum Pœnitentiæ, quo non tota pœna

[1] Thom. e Vio card. tract. 15. — [2] Annal. to. II. an. Chr. 58. num. 38 et 39. — [3] Ib. c. 2.

[1] Ib. c. 5. — [2] Ib. c. 8.

solvitur. Ergo ipsius vicario commensuratam quoque applicationem dicti thesauri creditam esse rationabile est ». Ad argumentum porro illud, quod accidere possit, ut hæc vel illa indulgentia sine justa causa concessa non valeat, respondit : « Præsumitur de jure pro judice semper, nisi manifeste appareat error supponens, non ex causa legitima datam tantam indulgentiam, etc. Romæ anno salutis MDXVII, Pontificatus S. D. N. Leonis X V, ætatis vero meæ XLVIII, die VIII Decembris ».

80. *Veneta respublica pristinæ restituta amplitudini.* — Dum fœda tempestas conflabatur in Germania, in Italia diuturnis bellis, quæ adversus Venetos gesta a pluribus regibus fuerant, finis impositus est, redintegrata inter Cæsarem et Gallorum regem pace, ac Verona a Germano tradita Lautrechio Gallorum duci; at mox Veneto est restituta : « Fuit », inquit Petrus Justinianus [1], « hæc Veronæ receptio MDXVII, ad XVI Januarii mensis diem, qui apud Veronenses celeberrimus quotannis habetur; triduoque ingens tota urbe festivitas acta ». Et infra : « Inde Grittus, Lautrechio Mediolanum abeunte, senatus jussu Salodium, Pischeriam, Bergomum, Brixiam, Cremam, Veronam, Vinnentiam, Patavium, Tarvisium, Rhodigium, Utinum, ac totum Forumjulium invisit, hortandoque et consolando populorum animos, in antiquæ fidei obsequio confirmavit : tandemque post tot labores exhaustos, post varios armorum conatus, post innumerabiles terra marique clades, expensaque centies quinquagies centena aureorum nummum millia honestis conditionibus bello finis impositus est, et pax perpetuo firmata. Illud vero, absit verbo invidia, insigni sempiterna Venetum laude exornat, qui tantam belli molem adversus universæ Europæ principes suis solis viribus sustinuit, et rem pæne inclinatam non solum erexit, sed in pristinam etiam dignitatem restituit : quod memorabile cunctis sæculis prædicabitur : sociis enim armis tot reges, tot principes Venetum nomen adorti omni pæne terrestri imperio spoliarant, actumque aliis super aliis cladibus de re Veneta fuisset, nisi singularem in adversa fortuna constantiam patres habuissent : collapsumque tandem erexere admirabili virtute imperium ».

81. *Robureus principatu Urbinatis iterum potitur, Picenum invadit, et a cœlesti virtute impeditur quin ædem Lauretanam diripiat.* — Confecto hoc bello, ac Venetorum, Germanorum, Gallorum Hispanorumque compositis in Italia controversiis, fore videbatur, ut Itali diuturna placidissimaque pace fruerentur, cum ex hujus incendii favillis rediviva novi belli flamma fuit accensa : Franciscus enim Maria Robureus Urbinate principatu pulsus a Laurentio Medice, veteris ditionis recuperandæ cupidus, promissis ingentibus exauctoratas copias, rapto vivere assuetas, ad se pellexit. Ex quinque millibus Hispanorum militum veteranorum et octingintis equitibus seu Vasconibus seu Italis præcipuum illius exercitus robur constabat : quibus succinctus Urbinatem principatum, obsecundantibus populorum studiis, quantumvis Pontifex numerosos exercitus, sed bellandi peritia impares opponeret, recepit, atque inde latius in reliquam ditionem Ecclesiasticam infesta signa circumtulit. Conflatam autem hanc in se procellam Hispanorum Gallorumque regum conniventia ratus Leo, eorumdem studia ad ipsam sedandam adhibuit. Extant eo argumento litteræ Pontificiæ ad Hadrianum episcopum Dertusensem datæ [1], ut Carolum Hispaniæ regem, apud quem summa gratia valebat, ad tuendam Ecclesiæ dignitatem Hispanosque a Francisci Mariæ Roburei signis revocandos impelleret.

82. « Hadriano episcopo Dertusensi.

« Quod tuis ad nos perhumaniter scriptis litteris significavisti, molestissimam tibi fuisse eorum hominum audaciam, qui aperto bello in reipublicæ loca invadere, eaque diripere sunt aggressi, de eo etiam ex legatorum nostrorum litteris fiebamus certiores. Equidem valde consolamur, cum te hominem et prudentem et gravem et magna apud Carolum regem auctoritate non æquissimo animo ferre sentimus hanc indignitatem, cupereque reipublicæ vulneri mederi non illi quidem magno aut introrsum adacto, sed tamen vulneri quod sanari sine regis tui curatione prope non potest. Itaque cum te de tuo in rempublicam optimo amantissimoque animo quem et nobis et nostris interpretibus ostendisti, vehementer laudamus; tum hortamur, ut quod laudabiliter cœpisti suadere regi, ut nobis suppetias ferat, idem insistas pergasque tamdiu facere, dum audacissimi hostes nostri suarum impressionum pœnas luant. Datum XII kal. Aprilis MDXVII, anno V. Roma ».

83. Conquestum Pontificem apud Cæsarem et Hispanum de Gallo, apud Gallum vero de Lautrechio duce, decretaque ab iis auxilia Pontifici refert Guicciardinus [2]. Ex Neapolitano quidem regno Caroli Hispaniarum regis imperio Potentiæ comes subsidiarias adduxit copias, ad quem scripsit Pontifex [3] III kal. Aprilis, ut cum Ecclesiastica manu, quæ in Piceno erat, celerrime se conjungeret, deinde ad Laurentium Medicem magnis itineribus se conferret. Porro Laurentius in tumultuaria pugna a Francisco Maria sauciatum memorant [4], quod altius non penetrasse Pontifici significavit.

84. Secundis rebus insolescens Robureus

[1] Petr. Just. l. XI. Guicc. l. XII. et alii. Petr. Delph. l. XI. Ep. XL.

[1] Ext. apud Bemb. l. XV. Ep. III. — [2] Guicc. l. XIII. — [3] Apud Bemb. l. XV. Ep. V et Ep. XVI. — [4] Guicc. l. XIII.

Perusii oppugnationem molitus est : cujus consilia antevertit Leo, ac Joanni Paulo Baliono ac Perusinis auxit [1] animos, ut hostium impetus comprimerent, Pontificias, necnon Galliæ et Hispaniæ regum copias, quæ presto esse Ecclesiæ jussæ fuerant, auxiliares pollicitus : excitati etiam Tudertini [2] et alii, ut præsidia maxima ad defendendum Perusium compararent; tam enim id ipsi gratum futurum, quam si pro Pontificia defensione vel Romæ propugnatione eum laborem susciperent. Cæterum fractæ fuere Francisci Mariæ Roburei ejusque fœderatorum vires Joannis Pauli Balioni virtute, antequam Hispanæ et Gallicæ copiæ adventarent : cui Pontifex datis XVI kal. Junii litteris, hac de re gratulatus est [3] :

« Joanni Paulo Baliono Perusino.

« Quod ductu auspicioque tuo Perusini cives sumptis armis in reipublicæ hostes impetum fecerint, eosque fortiter et viriliter pugnando magna cum illorum clade atque pernicie rejecerint, fuderint et prosperrimo eventu parta victoria in oppidum se receperint, lætamur, eaque de re cum tibi gratulamur, qui tantam rem egeris, tum civitati isti, quod et suum in nos officium fidemque præstitit, et se ab audacissimis hostibus magno animo est tutata : utrique autem gaudemus propterea quod vestra in rempublicam merita isto facinore confecto præclare amplificavistis. Itaque decretis supplicationibus Deo optimo maximo gratias egimus, qui vobis tantum animi tantumque virium subministravit, quantum satis fuit, ut et ejus et vestros et reipublicæ hostes audaciæ suæ pœniteret : quos quidem arbitramur in vos nihil amplius molituros; sed si refectis viribus vos lacessere non desinent, aderunt jamjamque nostri regumque sociorum milites, quibus mandavimus, ut ad vos defendendos maturarent, quos si expectabunt, facile eos confidimus suorum conatuum pœnas daturos. Mittimus etiam Tudertum, quibus tamen antea scripseramus, Herculem episcopum Urbevetanum designatum propinquum tuum, qui eo in oppido aliisque locis istius provinciæ, quæ paranda sunt comparet, ut si hostis illo flexerit, operam se lusisse cognoscat, etc. Dat. XVI kal. Junii, Pontif. nostri an. v. Roma ».

85. Laudavit etiam Pontifex Ludovicum Tudertinum [4] et Vitellium [5] Tifernatem bene in eo bello officio suo functos esse, ac Romano Pontifici, Dei Ecclesiæ, Petro et Paulo, quorum præsidio Ecclesiasticum regitur imperium, operam navasse. Cum vero e Perusinis finibus repulsi hostes ad convellendum Senarum statum se conferre putarentur, Leo Senenses amplissimorum auxiliorum spe ad eluendas eorum molitiones XV kal. Junii animavit [6].

« Senensibus.

« Si qui vobis urbique isti præclaræ negotium facessere conantur, hostes reipublicæ non essent, quorum duci [1] igni et aqua interdictum sit, vobis esse verendum arbitraremur, ne quam ab illis contumeliam acciperetis nec animo pacato essemus, dum ista cernerentur : nunc vero cum et illi ejusmodi sint, ut quoquo se vertant odia in se hominum exardescere videant, et nos ad vos defendendos non minorem simus curam adhibituri, quam si pro Urbe Roma laboremus, bono animo debetis esse existimareque, cum ii Perusium frustra tentarint, ipsorum conatus in vos nihilo magis efficaces futuros, nam præterquam quod nostræ vobis opes et facultates omnes atque copiæ suppeditabunt, mittemus etiam ad vos defendendos eam manum quam uterque rex nobis præsto essse voluit suorum militum, quæ cum nostra manu conjuncta est et una omnes pro republica bellum gerunt. Hæc ad vos illico scripsimus, cum ad nos esset allatum illos ad vos cogitare Perusinis e finibus se convertere ; quod si fecerint, nostri milites eos subsequentur, sic enim jam imperavimus, neque procedere permittent : vobis tamen sumus auctores ut ea cogitetis, paretis, quæ per vos fieri poterunt, ne ab illis imparati offendamini ; nam si primi eorum impetus sustinebuntur, omnia erunt confecta ; non enim poterunt consistere : singulis autem de rebus quid egeritis, quorum vobis opus sit, quæ fieri per nos velitis scire cupimus : itaque vestras litteras avide exspectamus. Dat. XV kal. Junii, anno v ».

86. Quod porro imperatum ait Pontifex Hispanorum Gallorumque fœderatorum copiis, ut Roburei exercitum insequerentur; extant eo argumento ad comitem [2] Potentiæ Hispanum, tum ad Siffam [3] Gallum præfectos litteræ, ut extrema hostium agmina carperent, et quos Perusini parva manu fuderant, ipsi justo cum exercitu delerent; cumque idem Robureus in Picenum signa convertisset, repetita [4] sunt Siffæ mandata, ut hostem aggredi legatum nempe Bernardinum Bibienam cardinalem Metaurensesque opprimere meditantem a tergo insequeretur, nec metu vacuum esse sineret. Describit pluribus Francisci Mariæ per Picenum hostiles excursiones Guicciardinus [5], Pisaurensemque obsidionem magna clade accepta coactum solvere addit. Cum vero in Picenum irrupisset, prædandi avidus illius exercitus immani sacrilegio Lauretanam ædem sacris muneribus ornatissimam expilare moliebatur : quem sacro inhiantem auro cum nullis artibus imperiove militari cohibere potuisset Robureus, cœlesti mox virtute [6] repressus atque a facinore meditato revocatus est, ut ex fidissimis ac vetustis

[1] Ext. apud Bemb. ea de re lit. l. xv. Ep. xviii. — [2] Ib. Ep. xix. — [3] Ib. Ep. xx. — [4] Ib. Ep. xxii. — [5] Ib. Ep. xxx. — Ib. Ep. xxi.

[1] Sacrorum usu. — [2] Ext. eod. l. xv. Ep. xxiv. — [3] Ib. Ep. xxv. — [4] Ib. Ep. xxix. — [5] Guicc. l. xiii. — [6] Annales Laur. Rieræ Horat. Turs. hist. Laurent. l. ii. c. 20.

Monumentis post Rieram narrat hisce verbis Horatius Tursellinus : « Franciscus Maria Urbini dux ditione a Leone X exutus fuerat, qua deinde armis recepta, ultro ipse Picenum agrum infesta populatione percurrit, Pontificis (ut ipse dictitabat) injuriam ulturus. Exercitum habebat ex multarum gentium colluvione missum, quibus nec mos nec lingua communis, et præda potior religione erat. Proinde neque ducis imperio satis regi poterat, nec ulla ratione a rapina prohiberi, et præfectorum centurionumque plerique jampridem Lauretanis thesauris inhiabant, jamque per internuntios de his diripiendis clandestina inter se consilia agitarant. Ergo ex composito ad montem Filatranum non procul Laureto sub vesperam subsistunt ea mente, ut postero die illucescente Lauretanam ædem defensore vacuam direptum eant. Haud fefellit pium juxta prudentemque ducem impius conatus exercitus sui : itaque per interpretes deterrere ab impio consilio perditos Barbarorum duces per Italicas copias nefarium facinus impedire instituit : omnia agere, omnia moliri, ut quolibet potius averteretur incensa prædæ cupido. Cæterum surdæ erant omnium aures, obstrepente avaritia : ita major pars, ut plerumque fit, vicit meliorem. Luce nondum certa, præmissis exploratoribus agi cœptum est agmen. Dissuadere iterum dux ac minas precibus miscens deprecari sacrilegam profectionem. Posteaquam nihil proficiebat, orat si stetisset animo Lauretum pergere, ut mutata in diversum voluntate, pietatis ergo, ut cæteri mortales, ad sacrosanctam Deiparæ virginis cellam accederent : si secus fecerint, non suam modo, sed cœlestem quoque intentat iram, recentia Turcarum exempla proponens » ; fuerant [1] ii eodem die suspensi laqueo, quo excensione e duabus biremibus facta prædas e Lauretano agro egerant alias sæpius invecti classe, ingenti pavore divinitus injecto propulsati. « At illi animis væsania avaritiaque occupatis, nullius salubris consilii patientes, ad devoratam spe et opinione prædam incensis studiis tendunt. Sequitur exercitum dux, quem regere nequibat, sacrilegium quod impedire non poterat temperaturus. Sed non defuit sacrosanctæ cellæ præsidium Virginis : præmissi exploratores haud procul Laureto aberant, omniaque tuta esse cernentes lætitia gestiebant; cum subito acrium grex luporum (ut ferinam hominum rabiem feræ comprimerent) e saltu proximo erumpunt, ac velut facto agmine in præcursores impetum faciunt, illorum plerosque repentino terrore amentes jugulant laniantque : cæteros in fugam vertunt, salutis jam magis quam prædæ memores : qui ut ad primum agmen metu, cursu, lassitudine exanimati pervenere, receptis demum a pavore tanto animis, effusæ fugæ terrorisque causam sociis tanti sceleris aperiunt. Monent etiam atque etiam, viderent quid agerent : ædi Lauretanæ Deum custodem ac vindicem adesse. Tantam vim luporum, tam immania corpora belluarum non e nemore illo egressam, sed divinitus in prædatores emissam, nec ipsis tam cum belluarum exercitu, quam cum Deo cœlestibusque esse pugnandum. At væsani exercitus duces exploratorum terrorem tanquam vanum militari de ridiculo eludentes nihilominus properabant ad prædam ; verum enimvero, ut sacra ædes in conspectum se dedit, repente ingens exercitum pavor invasit, cunctique lymphatis similes trepidare cœperunt, divinitus incussa formidine omnium pectora percurrente. Tum vero excussa væsania, ad se redeunt sceleris duces et sive divini ira Numinis, sive templi religione conterriti, cuncti pariter præmeditato latrocinio desistunt. Cæterum ne subinde militares animi ad ingenium redirent, consternatis novum miraculum additur. Jam multum diei processerat, cum repente nebulam de cœlo lapsam ferunt, quæ paulatim circa templum densata ejus conspectum ademit, cum tamen cætera circum loca sole essent illustria : ea species oculis objecta militum animos quoque immobiles tenuit. Exinde ingenti horrore perfusi procumbunt in genua, versaque in religionem audacia, ad placandam Dei ac Deiparæ iram, Lauretum ire pergunt : quo ut ventum est, cuncti ac præcipue cohortium duces Lauretanam ædem intrant venerabundi, ac positis humi genibus cogitati sceleris veniam exposcunt. Ultro etiam Virginem, quam diripere destinaverant, muneribus colunt : ita susceptum ab insano principio iter exitu saniore conclusum. Urbinatium dux insperato exitu facinoris mire lætus, Deo ac B. Virgini aversum sacrilegium gratulatur : mox detracta sibi arma in primo augustissimæ cellæ aditu suspendit tanti miraculi monumentum ; simul, se ex agro Piceno exercitum abducturum vovet : nec votum fefellit, extemplo formidabiles copiæ abductæ, eademque opera et Lauretana ædes, et Picenæ regio direptionis metu divinitus liberata ».

87. *Conflare exercitum ex Helvetiis conatur Pontifex.* — Refert Guicciardinus [1] Franciscum Gallorum regem de ferenda ope postulatum extraxisse diutius promissa auxilia, ut Pontificem ad novi fœderis commodiores leges adduceret, cum Bononiense fœdus integre non servatum a Leone quereretur. Præter autem Gallica et Hispanica subsidia Leo etiam Helvetiorum octo millia conducere annisus est, ut ipsius testantur ad eosdem datæ litteræ [2], quibus malle illorum nationi debere quam ullis omnino hominum omnium profitetur, spondetque veteres pensio-

[1] Lib. II. c. 19.

[1] Guicc. l. III. — [2] Eod. l. XV. Ep. XXXI.

nes ipsis debitas soluturum, tum rogat ut quam virtutem quamque diligentiam in mediis aliis Romanæ Ecclesiæ tempestatibus ostendissent, easdem nunc, aut etiam majores in hoc difficillimo tempore patefaciant. Allatæ [1] autem sunt variæ difficultates ab Helvetiis, quantumvis Leo in stipendiis numerandis fidem servasset, a quo iterum iterumque VII idus quintilis rogati sunt, ut qui libertatem Romanæ Ecclesiæ tutati semper fuissent, cujusque libertatis defensores et haberentur et vocarentur, eidem nunc inimicorum suorum audacia laboranti opem ferrent. Questus præterea est [2] non revocatos ab iis Helvetios, qui Franciscum Mariam prædarum spe erant secuti, et delectus militum jam habitos impeditos.

« Helvetiis.

« Si Francisco Mariæ contra nos remque publicam arma capienti vestri aliquot milites adhæserunt, illoque omnia mediis in reipublicæ visceribus miscente atque turbante eos vestros milites non revocavistis, nunc autem nobis milites vestros postulantibus, ut nos remque publicam tueri, atque defendere possimus, nihil omnino conceditis neque vestris uti posse militibus permittitis ; hæc cum intellecta erunt, cum audientur, quid de vobis homines existimaturi sint, per vos ipsi facile perspicere potestis : quod si non recordamini esse vos illos ipsos, qui hujus reipublicæ dignitatis propugnatores et haberi et dici voluistis ; eos tamen esse vos oblivioni ne mandetis, qui pusilli quidem primo atque infantes baptismatis conspersi unda Christianos fore vos admurmuravistis, quique deinde pueri Christum Deum Dominumque nostrum consalutavistis, posteaque semper Christi Ecclesiam moremque nostrorum sacrorum et Romanos Pontifices remque publicam hanc eamdem, quæ nunc premitur, tot magnorum hominum præclaris rebus gestis sanguineque sanctam atque coalitam coluistis; verendum vobis, ut fit, ne si reipublicæ ipsi tantopere nunc quidem laboranti opemque vestram flagitanti non succurritis, dico imo etiamsi ei succurrere cupientibus impedimento estis, ne facere id possint, non minus ipsi, quam qui bellum contra nos gerunt, in eam admisisse videamini. Itaque vestra illa tam præclara nomina tum Christianorum tum reipublicæ defensorum contempsisse etiam et abjecisse redarguamini ; quare si vestra vobis dignitas, si gloria, si tituli magnis vestris parti laboribus, si existimatio fortitudinis et fidei (quarum duarum virtutum quænam in vobis major atque spectatior adhuc quidem fuerit, non est facile dicere) si religio, si cætera, quæ hominibus honestatem pariunt, vobis chara et jucunda sunt, defendite hoc imperium quod semper estis tutati, permittite vestris militibus, ut se ad nos conferre possint, quod nunquam antea prohibuistis, occasionemque hanc bene gerendæ reipublicæ ne prætermittite, etc. VII id. quintilis, anno V. Roma ».

[1] Ib. Ep. XLII et XLIV. — [2] Ead. Ep.

88. Contracta fuisse duo millia Helvetiorum, tum alia quatuor millia Rhætorum Germanorumve refert Guicciardinus [1], atque in Picenum opportune traducta ad tuendum Ariminum ; a quo propulsatus Franciscus Maria in Etruriam signa extulit : sed cum quotidie ipsius exercitus imminueretur, Pontificius vero augeretur Gallis Hispanisque aperte Pontificiam causam tuentibus, cum illius amicitiam, ut maxime necessariam vel ad comparandam a Francisco vel retinendam a Carolo Neapolim potissime exoptarent, proptereaque Raymundus [2] Cardona prorex Neapolitanus tanto Gallorum metu officiosum Leoni se præstaret, atque cum exercitu subsidiario in Picenum transiliret; Ugo etiam Moncada prorex Siciliæ, Hispanos, qui cum hoste erant, ad defectionem concordiamve admittendam proposito Caroli Hispaniarum regis imperio urgeret [3], Vascones pariter a Gallo ad pactiones adigerentur ; meliorum rerum spe deturbatus idem Robureus Urbinatem principatum restituit Pontifici [4], iis legibus, ut censurarum religione solveretur, bellicas machinas, tum celeberrimam bibliothecam a Friderico avo materno confectam, necnon alias res suas posset abducere : Hispano vero militi, Vasconi et Germano, qui ejus signa erant secuti, stipendia numerarentur : atque ita dissolutus illius exercitus est, finisque bello difficili, quod octo menses tenuit, Pontificiumque ærarium exhausit, Hispaniæ Galliæque regum auctoritate impositus : de quo Leonem fecisse [5] certiorem regem Hispaniæ nonis Novembris visuri sumus.

89. *Conjuratio quorumdam cardinalium adversus Leonem : Petrucius strangulatur, Riarius vero et Bandinellus venia donantur.* — In medio hujus belli incendio Pontificis vita petita insidiis fuerat a nonnullis conjuratis, quorum princeps extitit Alfonsus cardinalis Petrucius, trahereque nisus est in exitium alios cardinales, qui Francisco Mariæ Robureo Julii II nepoti clam studebant [6], ut Urbini principatum contra Mediceorum vim sibi assereret : furebat autem ira Alfonsus se Pontificia arte et Medicea factione una cum Borghesio et Fabio fratribus adversæ factionis principibus exilio bonisque mulctatum fuisse, adeo ut pristinam amplitudinem splendidumque clientum et stipatorum numerum alere amplius non posset ; eoque ipsum furor impulit, ut de trucidando manu sua Leone papa iniret consilia : sed cum horror inauditi facinoris deterreret, vel Franciscum Mariam Robureum

[1] Guicc. l. XIII. — [2] Ext. de ea de re lit. apud Bemb. l. XV. Ep. XXXVI et XLIII. — [3] Ead. Ep. XLIII. — [4] Guicc. l. XIII. — [5] Ext. de eo lit. apud Bemb. l. XVI. Ep. I. — [6] Paris e Grassis in Ms. Diar. Guicc. l. XIII. Malavol. 3. p. l. VII.

in Urbem inducere, vel Pontificem tollere veneno constituit.

90. Incensus itaque ira nonnullos cardinales in flagitii societatem sibi adjungere nisus est : qui juvenilem ejus furorem spernere visi sunt ; nec tamen monuere Pontificem de comparandis ipsius vitæ insidiis a Petrucio, qui obfirmatus in scelere fraudulenta Baptistæ chirurgi Vercellensis, quem ad curandum Pontificis ulcus aliis interpretibus dolo obtrudebat, opera illum necare veneno pertentavit : cumque res e sententia non succederet, ex Urbe abscessit : quem cum moliri Senarum statum Caroli Balioni et Francisci Mariæ Roburei armis [1] convellere ac pervertere accepisset Leo, illum IV idus Martii, facta de restituenda ipsi re privata sponsione, linire studuit [2] :

« Alfonso Petrucio cardinali Senensi.

« Quod nobis, qui te amanter Romam accerseramus, non salutatis profectus sis cum res tuas conficiendi curam paterna diligentia atque amore suscepissemus, atque illas ex tua sententia confecturi brevi essemus, sane pro nostra in te benevolentia propensoque ad tuam dignitatem fortunasque tuendas animo molestum nobis atque inexpectatum fuit. Quod vero nobis denuntiatum est cogitare molirique te res novas ad Senarum statum et quietem convellendam, id nobis quidem cum esses hujus reipublicæ pars fratremque nostrum gereres, sciresque id municipium in meam curam esse receptum, verisimile non est visum ; verumtamen quoniam ea quæ dicimus magnis auctoribus afferebantur, his te litteris et monere et hortari voluimus ; ut ab hujusmodi motibus excitandis abstineres, avocaresque te ab iis cogitationibus, quæ nobis negotium facesserent, sciresque prorsus atque cognosceres, si quidquam omnino contra hunc Senarum statum egisse tentavisses, id nos nihilo plane secius ac si in nos ipsos admisisses atque conspiravisses, esse vindicaturum. Datum IV id. Martias MDXVII, anno IV. Roma ».

91. Contempsit Apostolica imperia Alfonsus ; cumque suscepta de Senarum pervertendo imperio consilia ad exitum perducere non posset, priora de occidendo Pontifice veneno ursit cum Antonio Nino, qui ipsi a secretis erat, atque in Urbe versabatur : sed interceptis litteris reque detecta, Leo dolo fallere dolosum hominem aggressus, oratoris [3] Hispani fallacis concordiæ interpretis opera, dataque fide publica illum in Urbem elicuit, atque in carcerem duci jussit : querenti vero de fide violata Hispano oratori, responsum, chirographum impunitatis non obstringere, cum intentatæ Pontifici necis crimen in eo conceptis verbis expressum non esset, cujus reus teneretur cardinalis Petrucius : cum eo vero ejusdem conjurationis particeps Bandinellus cardinalis Saulus in vincula conjectus est [1] : cujus severitatis causas Pontifex regum oratoribus, moxque ipsis regibus significavit, extantque litteræ ad Francorum regem XIV kal. Junii scriptæ.

92. Narrat hujus conjurationis seriem Paris de Grassis [2], ac fuse explicat, ut Pontifex cum cardinalibus in constituenda hujus novæ judiciariæ severitatis forma se gesserit : « Die, inquit, XIX Maii circa horam XIX, capti sunt in castro S. Angeli inclusi duo reverendissimi domini cardinales, videlicet dominus Bandinellus de Saulis tit. S. Sabinæ presbyter, et Alfonsus de Petrutiis S. Theodori diaconus cardinalis de Senis nuncupatus, ex eo, ut dicitur, quod venenum contra personam sanctissimi domini nostri papæ machinati essent, licet alii aliæ causæ, præsertim quia cum ipse cardinalis Senensis ex patria sua simul cum fratre et familia sua exul factus fuisset opera et arte Pontificis et aliorum de Medicis, ipseque cardinalis prius semel et bis ab Urbe aufugisset, et interventu amicorum qui ipsum cum Pontifice reconciliassent, reversus esset, denuo licet Pontifici infensus esset, quia Franciscum Mariam olim ducem Urbini belligerantemque contra Pontificem juvisset, Pontifex nihilominus precibus amicorum adductus ipsum in gratiam et in Urbem recipere paratus esset, præsertim precibus et interventu cardinalis de Saulis venire permisit, et ipsa die qua ad palatium simul cum ipso de Saulis conductore venisset, hora circa decima nona, papa jussit utrumque in castellum ex palatio duci et includi, ac illico cardinales omnes ad se venire, et etiam oratores principum, qui in Urbe erant ; et illico eisdem patefacit causam illius capturæ, videlicet non esse ex causa status nec belli quod inter se et Franciscum Mariam esset, nam et de hoc bello nullam rationem habere se velle dixit, sed quia cardinales duo prædicti contra personam suam jam multo tempore per veneni mixturam machinati fuissent, quemadmodum hoc clarum se ostendere velle paratus erat incontinenti ; et quod non volebat ipse in aliquo se intromittere quoad causæ hujus cognitionem nec aliquem de suis affinibus, sed ad cardinales remittere.

93. « Itaque tribus cardinalibus res commissa est nunc, videlicet cardinali Surrentino episcopo, cardinali Anconitano presbytero, et cardinali Farnesio diacono, ut hi tres simul intelligerent ac referant ac demum ipsi patres omnes consistorialiter diffinirent : et sic, ut dictum est, omnes cardinales admirati de tanta casus atrocitate concluserunt, et sic abierunt

[1] Malavol. sup. l. VII. — [2] Ext. ejus lit. apud Bemb. l. XIV. Ep. ult. — [3] Guicc. l. XIII.

[1] Ext. apud Bemb. l. XV. Ep. XXIII. — [2] Paris Ms. arch. Vat. to. IV. p. 200.

remanente populo in maxima ambiguitate facti, quia nesciebant quibus de causis Pontifex tam cito acriter commotus fuisset. Et primo quidem eosdem arcta custodia servari jussit, ita ut etiam nullus familiaris addictus servitio esset alicujus eorum, qui in diversis cellis carcerati fuerunt, licet postmodum die sequenti, quæ fuit vigilia Ascensionis cardinales omnes collegialiter venienti ad vesperas Pontifici obviarunt, et petierunt, ut pro majestate cardinalatus daretur cuique ipsorum carceratorum saltem unus familiaris domesticus et papa visus est velle de hoc complacere, etc. » Interjectis nonnullis auctor Raphaelem Riarium episcopum Ostiensem, dictum cardinalem S. Georgii et collegii sacri decanum senio gravem in crimen ejusdem conjurationis adductum XXIX Maii, comprehensumque Leonis jussu, non sine cardinalium maxima offensione terroreque.

94. Dum novæ in dies de captis cardinalibus haberentur quæstiones, onerarunt illi duos alios cardinales crimine læsæ majestatis, qui de impia societate appellati non quidem assenserant, sed tamen crimen ad Pontificem, ut vitæ suæ caveret, non detulerant: eos vero fuisse Volaterranum et Hadrianum S. Chrysogoni : qui in consistorio octava Junii habito, cum diu crimen pertinacissime negassent, demum jussi a tribus cardinalibus, qui in Actis judiciariis eorum nomina perlegerant, se ad Pontificios pedes abjecerunt ad veniam exorandam, excusaruntque se non putasse Petrutium tantum scelus perfecturum, illiusque ut pueri puerilia loquentis dicta contempsisse.

95. Subjungit Paris, Volaterranum Petri Soderini olim Florentiæ principis fratrem et Hadrianum prædictis tribus cardinalibus concordiæ interpretibus absolutos, imposita cuique duodecim millium et quingentorum nummorum mulcta. Suggestum [1] tamen postea Pontifici, cujus ærarium in bello adverus Franciscum Mariam ducem Urbini, qui ditionem Ecclesiasticam gravi jugo premebat, exhaustum erat, ut a singulis viginti quinque millia eliceret, ob eamque exactionem eosdem cardinales Hadrianum et Soderinum ex Urbe profugisse, cum imperatam primam mulctam jam persolvissent. De gradu vero cardinalitio dejectum proximo anno solemni ritu fuisse cardinalem Hadrianum, cum post acceptam hoc anno criminis veniam Leoni cum revocanti ex fuga non pareret, refert Paris de Grassis sic inquiens : « Die Lunæ sexta Julii, qua fuit consistorium secretum, papa privavit cardinalem Hadrianum cardinalatu et beneficiis, etc. ex eo quia, ut mihi papa in scriptis ostendit, ipse Hadrianus pluries sub Julio aufugit ab Urbe contra voluntatem papæ, et non resedit in titulo suo sicut de jure debuit, et nunc denuo aufugit illicentiatus, et vocatus non voluit venire ; et etiam quia in processu cardinalis quondam de Petrutiis, fuit consors ipsius cardinalis Petrutii in propinatione veneni contra papam, et unus de conjuratoribus contra papam cum Francisco Maria olim duce Urbini ; et nonnulla alia fecisse dicebatur, propter quæ hac die » et infra, « fuit privatus ob crimen læsæ majestatis, dignitate cardinalatus, omnibus Ecclesiis, monasteriis, feudis et bonis Ecclesiasticis, ac etiam sacerdotio et omni gradu et honore Ecclesiastico, et excommunicati omnes illi, qui eum pro cardinali aut pro Ecclesiastico reputant ». De aliis vero tribus qui in S. Angeli arce tenebantur, hæc addit : « Tandem die Lunæ vigesimo Junii in consistorio privavit omnibus bonis et beneficiis, ac cardinalatu, et eos tradidit curiæ sæculari cum ingenti stupore totius curiæ ; et mandavit procuratori fiscali, ut ad eos iret, et annuntiaret privationem de ipsis factam et deponeret illis signa cardinalatus, videlicet biretum rubeum, et assignaret ac imponeret nigrum in caput eorum. Consistorium autem hoc duravit ab hora undecima usque ad vigesimam quartam, tam propter lectionem processus, quam propter clamores et rixas in consistorio habitas : nam ab extrinsecus auditi sunt clamores multi, præsertim papæ contra aliquos cardinales, et cardinalium contra cardinales, et etiam contra papam. Deus respiciat ad bonum Ecclesiæ suæ. Amen. Cardinales tres commissarii fuerunt unus episcopus, videlicet cardinalis Surrentinus Hispanus, » et infra, « alter fuit cardinalis Anconitanus natione Tuscus et papæ alumnus, tertius fuit cardinalis Farnesius natione Romanus. Cardinales autem præsentes privationi fuerunt duodecim : sententiam legit dominus Bembus Venetus, præsentibus duobus tantum testibus, videlicet Joanne Copis correctore cancellariæ, et episcopo Albensi ».

96. Lata in conjuratos ea judiciaria sententia [1], Alfonsus Petrucius conjurationis auctor, cardinalitia dignitate, ut dixi, exutus, proxima nocte strangulatus impii furoris pœnas dedit : duo illius sceleris administri publice quadrifariam ferro truncati sunt. Supererant in carceribus Raphael Riarius olim cardinalium decanus, et Bandinellus, in quos Leo clementia est usus : quippe primum Raphaelem Riarium episcopatui Ostiensi et sacro cardinalium senatui restitutum memorat hisce verbis Paris de Grassis [2] : « Die Veneris XXIV Julii, ingressus me ducente incurvavit ter ante papam et osculatus est pedem ejus, et non volebat osculari manum nec faciem nisi prius dixisset : sed papa porrexit manum, et ea osculata levavit eum ad osculum vultus ; et rursus genuflexus dixit in hanc sententiam videlicet :

[1] Paris Ms. arch. Vat. to. IV. p. 206.

[1] Guicc. l. III. Malavol. p. 3. l. VII. — [2] Paris to. IV. p. 215.

« Pater sancte. Duo in causa mea fuerunt, quæ me accusarunt, damnarunt, et in profundum malorum demiserunt. Primum fuit error meus, qui tantus fuit, ut præ maximo et ingentissimo scelere habendus sit : qui quidem error is fuit, quem ego in judicio confessus sum, et de novo confiteor et approbo, et nunquam ipsum errorem meum aliqua excusatione seu tergiversatione defendam ; quoniam defendere non volo nec possum ; nam nimis peccavi in sanctitatem vestram, ita ut non solum degradationem et depositionem meruerim, sed etiam vitæ privationem : sed tua clementia major est omni peccato meo. Itaque ago gratias sanctitati vestræ, et quandiu vixero id facere non cessabo, quæ mihi vitam pro morte donavit, et gratiam pro damnatione largita est. Secundum fuit, Pater sancte, summa spes clementiæ benignitatis tuæ : quia etiamsi crimina mea majora fuissent, ita ut expressam damnationem vitæ, et omnium fortunarum mearum amissionem meruissem, non timebam tantam acerbitatem in animo tuo clementissimo intrare potuisse, ut tantam vindictam de me experiri voluisset aut scivisset; aut si voluisset et scivisset, id potuisset : nam a multis annis cum eadem plus ego conversatus quam alius amicus, aut affinis, aut familiaris, semper vidi, semper agnovi, semper prædicavi, te vas esse clementiæ, opificium mansuetudinis, et delitium misericordiæ, nec posse cuiquam nisi bonum pro malo reddere. Itaque ego hac spe clementiæ vestræ, dum non timebam peccatorum meorum ultionem a te posse provenire, peccavi, et, inquam, peccavi plus quam in judiciali confessione mea expressum sit. Quidquid sit, beatissime pater, ago gratias tuæ sanctitati de tot beneficiis acceptis, et nunquam satis gratus esse potero, ut dignas gratias referre pro tantis beneficiis possim.

97. « Papa his auditis, caput inclinans dixit : Reverendissime domine, ego quæcumque feci in cognoscendo causam istam, feci pro honore sanctæ Sedis Apostolicæ, in quam fuerat per vos crimen illatum : cum enim locum Dei teneamus in terris, etiam tueri illum debemus ; si quid fecimus contra vos, credimus ex debito et ex justo fecisse ; si nunc indulgemus vobis, etiam ex instituto Domini nostri Jesu Christi id facimus : nam et vobis libenter ignoscimus et pristinæ vitæ vestræ in omnibus restituimus, rogantes vos sic, ut nos de cætero præteritarum injuriarum non recordabimur, etiam vos obliviscamini omnium præteritorum factorum : nam et nos promittimus vobis, quod in futurum erga vos ita erimus, ac si vos nunquam aliquid istorum de quibus inquisiti fuistis commiseritis : et ita rogamus dominationem vestram reverendissimam, ut adversus nos et nostros esse non velit. Quibus dictis, iterum papa levavit eum ad osculum, et remisit eum ad cardinales, qui omnes surrexerunt, et ipse unumquemque osculatus a primo ad ultimum : et in fine, priusquam ad papam rediret, ego qui ad latus papæ stabam sonavi campanam et vocavi cubicularios intus, qui duxerunt papam ad cameram, et sic locus nullus assignatus fuit cardinali pro nunc. Petii autem ad quam mansionem eum ducere deberem, et dixit mihi quod pro nunc ponerem eum in mansionibus cardinalis S. Mariæ in Porticu, qui absens est a curia ; nam ipse legatus est in bello Pisaurensi, quod Pisaurum destructum est non a militibus adversariis, sed a nostris ».

98. Non multo post Bandinellus, qui perpetuo carceri damnatus fuerat, in libertatem pristinumque gradum restitutus est ; quanquam non defuerunt interpretes, qui ob consecutam mortem lento tabo in carcere infectum fuisse commurmurarint[1] : non sine autem maxima difficultate donatum venia memorat[2] Paris horum omnium oculatus testis : « Die Veneris ultima Julii cum papa veniret in consistorium, mihi ad se vocato imposuit, ut irem pro cardinali de Saulis, qui erat in castello S. Angeli carceratus ; et dato mihi annulo adamantino suo pro signo, quem castellano ostenderem et darem pro signo suæ voluntatis adducerem eum ad se. Ego hoc audito totus remansi suspensus ; quia papa heri mihi dixerat, quod non volebat unquam eum amplius liberare, imo volebat eum punire tanquam inimicum suum. Itaque nunc petii an et qualiter ipsum adducerem, an in habitu cardinalis et an restitutus dignitati antiquæ sicut etiam adduxeram cardinalem S. Georgii in præterito consistorio liberatum. Et papa, vocato ad se procuratore fiscali, imposuit, ut novam obligationem ab eo reciperet de non recedendo de palatio, et stando mandatis suis. Qua cautione recepta, misit nos ambos ad castrum pro eo cum hac impositione, ut Bandinellum de Saulis olim cardinalem in habitu privato, id est, sine rochetto, sine cappa, sine bireto rubeo, adduceremus tanquam privatum sacerdotem, sicut olim fecimus venire cardinalem S. Crucis, qui fuerat tanquam schismaticus privatus et non sicut venerat in proximum consistorium cardinalis S. Georgii, qui venerat cum cappa in consistorium ; et etiam quod faceremus ipsum don Bandinellum in consistorio genuflexum confiteri scelera et peccata sua, pro quibus fuerat privatus ; et omnino ipsa scelera specificaret et exprimeret aperte, ita ut omnes cardinales in consistorio præsentes audirent et intelligerent : alias quod si ipse aliquam excusationem super præmissis vellet facere, quod eum non levaremus de castello. Itaque euntes duximus eum per viam castri secretam ad palatium, ubi papa nos in consistorio expectabat ». Et infra : « Cum

[1] Guicc. l. XIII. — [2] Paris eod. to. IV.

mantello simplici vestitus mecum ter ad terram genuflexus est in ipsa consistorii quadratura; et ante pedes papæ genuflexus solum pedem osculatus est, et demum dixit elegantissime quidem et prudentissime, qualiter ipse suadente diabolo et Alfonso olim cardinale de Petrutiis secum conjurato et aliis malefactoribus suis complicibus conspiravit cum Francisco Maria de Ruvere olim duce Urbinate, et ipsum Franciscum Mariam pecuniis, consiliis et opibus, ac omni modo, quo potuit, juvit et eidem auxilium et favorem præstitit contra suam sanctitatem et contra Sedem Apostolicam, a quibus tanta beneficia recepit, quanta accipere non meruerat : et quod plus erat, etiam cum eodem Alfonso Petrutio conspiratore et aliis complicibus in processu nominatis, machinatus erat in mortem personæ sanctitatis vestræ, præparando venena plura et varia per operam cujusdam magistri Joannis Baptistæ de Vercellis physici sive chirurgici nuper justitiati simul cum aliis : et licet effectus non sit secutus, cum res ante actum designatum detecta fuerit, tamen ipse don Bandinellus in nullo casu nunquam defuit, quin operatus fuerit, ut præparatio veneni suum sortita sit effectum : ex qua operatione ipse juste et legitime fuit condemnatus, et justissime privatus et depositus suis beneficiis et dignitate cardinalatus, quod expresse confitetur, et processum ac omnes condemnationes approbavit et approbat, promittens undequaque in æternum reclamare nolle, nec contradicere quantum in se fuerit; verumtamen per Deum, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum deprecabatur suam sanctitatem, ut tantorum malorum et peccatorum remissionem concederet, quam licet ipse non merebatur, tamen exemplo Domini nostri Jesu Christi sperabat, promittens se perpetuo esse fidelissimum servitorem suæ sanctitatis, et suæ generationis, etc. Similiterque, ut jam dixi, elegantissime retulit. Unde papa, qui videbatur vultu quidem ægro et turbato, in paucis verbis respondit, primo quidem dicens : Utinam vos eodem animo et mente essetis sicut verba vestra sonant; et si nos crederemus vos ex bona mente loqui, sicut videtur, gratiam nostram vobis impartiremur : sed dubitamus ne denuo ad vomitum redeatis aut redire cupiatis. Itaque si et mens vobis est, melius est quod in hac re supersedeatur. Unde Bandinellus adhuc magis rogando et interpellando, ac promittendo se obedientem et fidelem futurum obtinuit gratiam a papa.

99. « Et tandem post preces prædictas papa elevata manu dixit : Si sic promittitis esse velle fidelis in nos et hanc sanctam Sedem Apostolicam, etiam nos de consilio fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium, qui nos rogaverunt, absolvimus vos ab omni iniquitate in nos commissa, et restituimus vos dignitati cardinalatus et omnibus beneficiis, ac Ecclesiis, et monasteriis vestris, sicut et quæ ante depositionem habebatis, exceptis illis de quibus alicui alteri extitit provisum, et etiam ad cautelam vos ceditis omni juri si quod vobis competebat illis de quibus est aliis provisum : et ille consensit : et restituimus vos dignitati cardinalatus, excepta voce activa et passiva, quia hoc nobis reservamus ad beneplacitum nostrum et successorum nostrorum. Quod cum papa dixisset, requisivit me tanquam notarium et magistrum cerimoniarum in notarium rogatum : et ego in testimonium rogavi procuratorem fiscalem et Hippolytum Merbiolum præsentes solos, licet ego innuerim vicecancellario, ut scriberet, prout scripsit, me sibi dictante. Quo per papam dicto, ego obtuli ei ad manus biretum rubeum, quod ipse papa imposuit capiti cardinalis de Saulis : demum exui eum mantello et indui rochettum Pontifice manum apponente, et similiter indui cappam, papa adjuvante. Quo facto, rursus cardinalis restitutus osculatus est pedem, manum et faciem papæ : et hoc facto, feci quod duo diaconi cardinales venerunt ad assistentiam, et cardinalis de Saulis genuflexus legit formam juramenti, quod novi cardinales absentes præstant, et in fine juravit eisdem testibus rogatis; et ultimo ipse ivit ad oscula cardinalium : quibus expeditis, papa surrexit absque eo quod locum assignaremus ei in consistorio ».

100. *Auctus cardinalium senatus : pia sanctio pro cardinalibus defunctis.* — Hactenus de judiciaria severitate in conjuratos cardinales adhibita, multa clementia in eos, quos non æqua leviorque sceleris labes infecerat, temperata. Exasperatos autem abalienatosque ob ejusmodi judicialem acerbitatem aliorum cardinalium animos suspicatus Leo, magnum fidissimorum novorum cardinalium numerum, nimirum unum ac triginta, ægre consentientibus [1] tredecim antiquis, in sacrum senatum allegit. Prius vero ea de re consilium a viris prudentiæ et scientiæ laude insignibus petiisse ostendunt ejus litteræ ad Ægidium Viterbiensem Augustiniani Ordinis magistrum missæ. Rescribenti enim illi probare se consilium Pontificium, neque enim nisi quod e republica foret, ipsum esset facturum, significavit Leo se cogitasse numero cardinalium eum ascribere, ut labores pro Ecclesia triginta annis ab eo perlatos decoraret.

« Ægidio Viterbiensi, Augustinianorum Eremitarum magistro.

« Scripseramus ad te proximis litteris cogitare nos senatum vocare cardinalium creandorum causa, neque tamen statutum nobis esse quo die : sed cum statuissemus tibi significaturos, eas ad litteras tantummodo nobis rescrip-

[1] Paris in Ms. Diar. Gomes. de reb. gest. Ximen. l. VII

sisti probare te consilium nostrum ; scire enim nihil nos nisi quod e republica sit esse facturos. Nos vero scripseramus, ut eliceremus abs te, cuperesne ipse in cardinalium collegium cooptari : id quoniam reticuisti vel pudore tuo atque modestia, qua semper magnopere abundas, vel quod ejus rei nulla te cupiditas teneat, utrumlibet lætamur, vel prudentem esse te, vel ambitione carere, præsertim earum rerum, quarum adipiscendarum desiderio plerique ita ducuntur, ut etiam insaniant. Itaque confirmasti etiam tu quidem nobis tuo silentio consilium nostrum ; perdiu enim est, cum te legere in cardinalium ordinem cogitamus, cum ut tuorum laborum cum magna reipublicæ utilitate triginta totos annos susceptorum hanc tibi quasi mercedem persolvamus quam possumus maximam atque amplissimam ; tum ut te respublica sic utatur, ut ex te fructus uberrimos capere possit : putamus autem reipublicæ majori usui et honori fore dignitatem tuam, quam tibi ipsi ; major enim atque illustrior jam est virtus tua, quam quæ magistratu illo egeat : ordo vero ipse talibus viris, ut tu es, egere nobis quidem magnopere videtur, quare plus tu ordini, quam tibi ordo ornamenti afferes. Efficiemus igitur id nunc, quod dudum, ut diximus, meditamur, teque cum reliquis, qui a nobis creandi sunt, cardinalem nominabimus : id erit kalend. quintilibus, quem ad diem mandamus tibi Romæ ut sis, ut te statim videre atque amplecti possimus. Dat. VIII kal. quintiles anno v. Roma ».

101. Ornati etiam sunt eodem dignitatis gradu Thomas e Vio Prædicatorum, et Christophorus Numalius Minoritarum supremi magistri ; aliique viri scientia, vel nobilitate, ac rebus gestis conspicui, quorum nomina Paris ita describit : « Die Mercurii prima Julii », et infra, « publicavi creationem cardinalium xxxi. quorum nomina et cognomina hæc sunt, cum visu, et lætitia, et admiratione omnium. Franciscus de Comitibus, electus Cosanus, Romanus. Joannes de Piccolhominibus, archiepiscopus Senensis. Joannes Dominicus de Cuppis electus Tranensis, Romanus. Nicolaus episcopus Pistoriensis, absens, annorum lxxv. Raphael episcopus Grossetanus Senensis, castellanus S. Angeli, absens. Andreas de Valle episcopus Melitensis, Romanus. Bonifacius Ferrerius, episcopus Hipporegiensis. Joannes Baptista Palavicinus, episcopus Cavallicensis, Januensis, referendarius. Scaramutia Trivultius episcopus Comensis, Mediolanensis, referendarius. Pompejus Columna episcopus Reatinus, Romanus, absens. Dominicus Jacobatius episcopus Luceriensis, Romanus, auditor rotæ, annorum lxxiv. Franciscus de Vandon episcopus Laudunensis, Gallus, absens. Hadrianus de Trajecto, episcopus Dertusensis, Flammingus, absens ». Hic in Pontificatu Hadriani VI nomen retinuit. « Laurentius Campegius electus Feltrensis, Bononiensis, auditor rotæ, absens, apud Cæsarem orator papæ. Ferdinandus Ponzettus, electus Melphitensis, Florentinus, thesaurarius papæ, annorum lxxx. Aloysius de Rubeis protonotarius Apostolicus, affinis papæ, Florentinus. Sylvius Passerinus protonotarius, datarius. Franciscus Armelinus Perusinus, clericus cameræ et protonotarius. Thomas Gaetanus, generalis Prædicatorum. Ægidius generalis Eremitarum Viterbiensis. Christophorus Nomannus Foroliviensis, generalis Minorum. Guillelmus Raymundus de Vich, Valentinus, frater oratoris Hispani. Franciottus Ursinus protonotarius, affinis papæ, pridie miles. Paulus de Cæsis protonotarius, regens cancellariæ. Alexander de Cæsarinis protonotarius, Romanus. Joannes de Salviatis protonotarius, affinis papæ, Florentinus, imberbis. Hercules Rangonius, protonotarius cubicularius papæ, Mutinensis. Augustinus Trivultius protonotarius, cubicularius papæ, Mediolanensis. Franciscus Pisanus Venetus protonotarius, absens. Alfonsus infans Portugalliæ annorum septem, absens ». Impositam illi legem, ne donec provectiorem ætatem attigisset, pileum cardinalitium gestare posset, traditur in nota [1] libro Bullarum a cardinale S. Praxedis apposita. Extant vero apud Petrum Bembum [2] Leonis litteræ de Francisco Pisano nobili Veneto, necnon Augustino Trivultio sacra purpura donatis. Porro trimestri ante evoluto duos cardinalium cœtui adjectos fuisse memoraverat Paris [3] his verbis : « Die Mercurii, prima Aprilis », et infra », finito consistorio, intellexi creatos esse duos novos cardinales ultramontanos, quorum alter ad preces imperatoris et regis Catholici nepotis sui fuit creatus et publicatus, videlicet Cameracensis admodum juvenis ». Extant [4] de episcopo Cameracensi designato, ad cardinalatus dignitatem ascito, Leonis ad Carolum regem Hispaniæ litteræ ; fuerat is monastica disciplina excultus : cum quo etiam alium, nimirum Bituricensem archiepiscopum, religiosa instituta professum, cardinalatu insignitum refertur, quamvis ejus creatio tum promulgata non fuerit.

102. Prætermittendum hoc loco non videtur pium decretum, quod de sacris mysteriis pro cardinalium defunctorum animabus peragendis instauratum est, ut publica hæc Monumenta edocent [5] : « Die iv mensis Novembris mdxvii, Pontificatus sanctissimi D. N. D. Leonis divina providentia papæ X in ejus consistorio secreto, ut moris est, me de exequiis cardinalium defunctorum in capella juxta antiquam sacri collegii constitutionem quæ jam in desuetudinem abie-

[1] Bull. divers. lib. sig. lit. A. num. 36. p. 113. — [2] Lib. xv. Ep. xxxviii, xxxix, xl et xlvii. — [3] Paris ubi sup. Frison. in Gallia purpurat. — [4] Apud Bemb. l. xv. Ep. vii. — [5] Bull. divers. lib. sig. lit. A. num. 36. p. 112.

rat, faciendum tunc proponente, ipse dominus noster de communi omnium reverendissimorum dominorum S. R. E. cardinalium tunc inibi præsentium consensit idem perpetuis futuris temporibus sabbati prima post generalem commemorationem omnium defunctorum occurrentis, et si tunc festum id impediens occurrerit, alia infra octavam commemorationis hujusmodi per tunc summum Pontificem eligenda die, in capella majori Pontificali una missa per tunc camerarium dicti collegii, si presbyter fuerit, alioquin per ipsum camerarium eligendum cardinalem presbyterum solemniter, et cum cantu ac cæremoniis consuetis celebrari pro animabus omnium cardinalium defunctorum debeat, statuit et ordinavit, ac statutum et ordinationem hujusmodi loco dictæ constitutionis describi mandat. Quapropter ego Achilles de Grassis tit. S. Mariæ in Transtyberim presbyter cardinalis Bononiensis magister nuncupatus, ad præsens dicti collegii camerarius, subsequenti septima mensis missam in dicta capella juxta statutum et ordinationem hujusmodi in ejusdem domini nostri ac omnium reverendissimorum cardinalium tunc existentium in curia, ac multorum prælatorum, principum, ac aliorum officialium et curialium præsentia, ut moris est, celebravi ad laudem et gloriam omnipotentis Dei et suæ sanctitatis ac salutem animarum. Ita est. Achilles de Grassis cardinalis Bononiensis manu propria ».

103. *Cardinalis Ximenius pie moritur : ejus animi dotes et præclara gesta.* — Postera die ab hoc funebri pro cardinalibus sacro obiit in Hispania Franciscus cardinalis Ximenius archiepiscopus Toletanus, et paulo ante Hispaniarum moderator, quem extremo vitæ tempore illustria religionis documenta dedisse ita narrat Gomesius [1] : « Ut se mori sensit, vitæ sanctissimæ actæ præclara documenta dedit : nam quamvis corpore nimis afflicto et debili animo, tamen et judicio firmo de rerum humanarum instabilitate et vanitate, de immensa Dei misericordia apud suos brevi quodam sermone pie et docte disseruit. Deinde Christi crucifixi signum complexus, veniam a Deo multis lachrymis efflagitavit, vocans interim in suum patrocinium divos omnes, sed ante alios Deiparam virginem Mariam, Michaelem archangelum, Petrum et Paulum Apostolorum principes, et Jacobum Hispaniarum patronum, divum etiam Franciscum sub cujus instituto vixerat, et Toletanæ Ecclesiæ præsides Eugenium et Ildefonsum, quæ tanta ab illo pietate atque animi Christiani affectu dicebantur, ut circumstantes amici lachrymas tenere non potuerint. Ergo postquam religionis sacra omnia absolvit, ut oleo sancto perungeretur postulavit : et astantibus Petro Lerma, Antonio Boderico, Fontano archidiacono, et Balbasio, qui morientem piis precibus juvabant, et fidei constantiam augebant, subinde versus illos Davidis repetens : *In te, Domine, speravi ;* antistes sanctissimus et amplissimus, qualem posteritas vix est habitura, animam efflavit VI idus Novembris, die Dominico, anno sui Pontificatus XXII, ætatis vero circiter octogesimo ».

104. Ximenii maxime opera in conficienda adversus infideles expeditione uti optabat Leo Pontifex : qui cum accepisset aliquot ante illius obitum mensibus, ipsum de austera vitæ consuetudine in eo ætatis flexu, quo extremum senium attigerat, inque crebris ægritudinibus nil remittere, adeo ut jejunia coleret, inque acerbo Franciscano cultu decumberet, Apostolico pro imperio ipsi injunxit [1], ut ex medicorum præscripto carnibus vesceretur, atque lineis uteretur, cum ejus incolumitas rei Christianæ pernecessaria esset.

105. « Dilecto filio nostro Francisco tit. S. Balbinæ presbytero cardinali Toletano.

« Accepimus quod tu, qui septuagesimum et ultra ætatis tuæ annum agis, et in Ecclesia Toletana, necnon regnorum Castellæ et Legionis pro charissimis in Christo filiis nostris Joanna regina et Carolo rege, ipsorum regnorum Catholicis gubernatione et regimine, ac in officio inquisitionis hæreticæ pravitatis, quod de commissione Sedis Apostolicæ laudabiliter exerces, plurimum sollicitudinis atque laboris jugiter impendis, proindeque ultra quas tanta ætas secum affert, in varias corporis infirmitates sæpe incidis, ac ætatis tuæ quasi immemor medicorum consilia spernens a jejuniis et abstinentiis per Ecclesiam indictis, et per fratres Ordinis Minorum S. Francisci de observantia, cujus tu professor existis, adhuc desistere non curas, sed ea constantissime observando, habitu ac cingulo solitis indutus in lectum te recipis, et cum illis ibi manes de lanea tunica vestitus, et alias austerrime vivis. Et licet, dilecte fili, modus iste sit exemplaris, et laudari potius quam reprehendi debeat, ac clare conspiciamus te ad præmium æternæ vitæ non lentis gressibus properare ; tamen quia, ut accepimus, complexio et ætas tua istis vitæ austeritatibus adeo rigorosis atque acutis non est apta, ac deceat te, qui multis annis jejunia ipsa et dictorum fratrum vivendi modum integerrime observasti, velut emeritum militem ad majora servatum tanta ætatis mole gravatum, a tanta vivendi austeritate jam desistere, sperans quod tu regimen et officium prædictum integerrime exercendo, sanctæ Romanæ Ecclesiæ et religioni ac regnis prædictis maxime utilis fuisti, hactenus de cætero etiam illis, necnon generali

[1] Gomes. l. VII.

[1] Ext. apud Gomes.

expeditioni contra infideles per nos fieri propositæ ac deliberatæ, quibus tu nec unquam magno terrori ac formidini fuisti, quorum vires cum non parva illorum strage contrivisti, futurus sis utilis ac necessarius, animoque reputamus conversionem regni Granatæ ad Christi fidem, et expugnationem civitatis Oran et aliorum jam fere omnibus nota per te cum Dei auxilio præclara gesta; motu proprio, non ad tuam vel alterius pro te nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera deliberatione, ac certa scientia, deque Apostolicæ potestatis plenitudine, in virtute sanctæ obedientiæ, cujus quanta sit virtus et efficacia non ignoras, ac pro tua erga hanc sanctam Sedem solita atque in multis cognita reverentia, ac sub nostræ indignationis, eo ipso quod hujusmodi nostris mandatis futurus transgressor, incurrendis pœnis præcipimus et mandamus, ut de cætero quandiu in humanis vixeris, diebus jejuniorum prædictorum, sextis feriis et majoris hebdomadæ sanctæ dumtaxat diebus exceptis, carnibus et aliis sementinam originem ab eis trahentibus vesci ac uti debeas: quibus diebus tres Christi pauperes reficiendo, omne jejuniorum meritum consequaris perinde ac si ad litteram jejunia ipsa plene servares et adimpleres; et ipsis quoque diebus superius exceptis, dum medicorum consilio tui corporis saluti expedire decernatur, carnibus et ab eis originem ducentibus tibi similiter vesci ac uti liceat: necnon habitu sive tunica lanea et cingulo prædictis per te dimissis, linea dumtaxat tunica, in lecto sindonibus sive linteis lineis cubare atque dormire, et aliis in præmissis ac eorum aliquo medicorum, qui tui corporis valetudini curabunt, libero consilio et suasioni parere et obedire possis et debeas, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die ultima Maii MDXVII, Pontificatus nostri anno V ». Contabuisse vi lenti veneni illi a Belgis æmulis infusi contendit multis argumentis Gomesius [1], nec desunt vani conjectores [2], qui ex concepto dolore, cum a regni curatione et administratione vacare jussus esset, emarcuisse scribant: quam ejus virtutis invidi opinionem facile animo imbibitam sparsere.

106. Reliquisse quingenta millia aureorum præter supellectilem pretiosissimam narrat Paris de Grassis. Ingentes vero opes, quibus abundabat, ad propagandam fidem Mahometanorumque Afrorum tyrannidem conterendam ipsum convertere consuevisse vidimus: cumque hoc anno ob Concilii Lateranensis decretum de cogendis sacerdotiorum decumis pro suppeditandis sumptibus in sacram rem militarem faciendis Aragoniæ clerus tumultuaretur, Ximenius ita statuit, non spoliandum, ut alias, fallaci sacræ expeditionis conficiendæ sponsione sacerdotalem ordinem decumana vectigalium parte; atqui si res vere ac serio in Mahometis cultores gerenda esset, non modo decumas, sed et omnes census Ecclesiasticos, atque omne aurum argentumque sacrum suæ diœcesis Pontifici detulisse narrat Gomesius [1]: « Ad Arteagam, inquit, suum Romæ procuratorem scripsit, ut Pontificem maximum reverenter adeat, et Ximenii nomine non solum decimas suæ diœcesis offerat, sed totos etiam fructus, et omnem Ecclesiasticam suppellectilem, et quidquid auri et argenti facti aut infecti in thesauris sacerdotum aut templorum sacrariis esset repositum: sed summopere oret, ut ejus sententiam de belli sacri apparatu diserte aperiat, nam nisi justissima de causa nunquam se auctorem futurum, ut Hispani sacerdotes, quos jam fere tumultuantes pacaverat, vectigales fierent ».

107. Inter præclarissima ejus gesta, id non silendum est, ipsum divino afflatum spiritu cum multæ hæreseon pestes propediem in Dei Ecclesia grassaturæ forent, et sacram Scripturam depravaturæ, Ximenium vetustas in externis linguis Hebraica, Syriaca, Arabica et Græca linguis editiones maximo labore et sumptu typis excudendas curasse; de quo hæc habent Acta Toletana [2]: « Iste sanctus cardinalis, don frater Franciscus, cœlesti lumine prævidens et habens notitiam inimicorum insurgentium contra Catholicam Ecclesiam propter aversionem et depravatam intelligentiam sacræ Scripturæ, congregavit viros magis doctos totius Europæ ad effectum scribendi et typis mandandi bibliam Complutensem, nuncupatam miraculum mundi, ad hoc, ut hoc modo melius intelligeretur nostra vulgata in suo rigore et puritate, ostendens in hoc habuisse cœlestem illustrationem et donum prophetiæ ».

108. *Deposcitur undequaque ut Ximenius sanctorum Albo inscribatur ob patrata in vita et post mortem miracula.* — Cum temporis cursu fama sanctitatis Francisci Ximenii inclaresceret, Complutensis Academia litteris ab Urbano VIII expetiit ut illum in sanctorum numerum referret:

« Beatissime pater.

« Strictioribus obligationum vinculis premimur, ne in tetrum ingratitudinis vitium incurramus, cum tot orbis principibus, cum tot regnis et provinciis magni illius viri ardenti devotione flagrantibus, ejusdem maximi musei supplicem petitionem communi fidelium plausu et acclamatione roboratam munire; quandoquidem nos propius insitam animo religionem innumeris ad Dei cultum templis erectis agnoscimus, ferventissimam erga infirmos charitatem magno redditu institutis xenodochiis in-

[1] Gomes. l. VII. — [2] Vincent. Blasc. l. II. hist. Arag. c. 5.

[1] Gomes. l. VII. — [2] Acta Tol. beatificationis Ximenii card.

tuemur, castitatis studium, quo erat semper incensus, multa virginum monachorumque ædificata cœnobia laudamus assidue, omnia tamen eo minora, quod hanc scholam Catholicæ fidei tuendæ ergo vestræ beatitudinis obsequio mancipatam magna liberalitate dotavit, ut in dies strenuos egregiosque milites procreare non desinat. Quare semel et iterum vestræ beatitudinis addictissimi obsecramus, ut humillimis nostris desideriis et petitionibus aures suæ benignitatis inclinet, et istam Academiam hoc immortali beneficio afficiat, quod Deum frequenter deprecamur, et quod sanctitatem vestram Ecclesiæ quam diutissime servet incolumem. Compluti prima Februarii anni MDCXLIII ». Ex decreto Universitatis Complutensis adjecta sunt doctorum nomina.

109. Adduntur aliæ ad Franciscum cardinalem Barberinum, tum etiam ad cardinales congregationis sacrorum rituum de provehenda adscriptionis cardinalis Ximenii in sanctorum numerum actione, supplices litteræ eadem die exaratæ [1], quæ preces iterum secunda Martii die et decima Aprilis repetitæ. Accessere Complutensibus deprecatores Cæsaraugustæ, Palentiæ, Cordubæ, Seguntiæ, Legionis canonicorum collegia, ac pluribus litteris eodem anno flagitarunt, ut in beatorum Albo collocaretur, confectaque sunt Acta publica [2], in quibus præcipua illius præclara et sanctissima gesta describuntur, ex quibus hæc delibanda visa sunt : « Maximos adeptus honores, maximos etiam ad augendam Catholicam fidem spiritus concepit ; Africanam enim expeditionem diu præmeditatam, ut Catholica fides illis in regionibus disseminaretur, oramque Hispaniæ maritimam a diuturnis prædonum vexationibus liberaret, parari statuit ; unde numeroso conscripto exercitu navibusque imposito Malaca solvit, et ad portum Mazalquivir ad alias expeditiones valde opportunum, paucisque ante annis ejusdem pariter instructissima classe expugnatum ventis benigne spirantibus appulit : ibi milites partim terra, partim mari ad Orani expugnationem proficisci jubet : ipse vero Mazalquivir eisdem auxilium suis ad Deum precibus laturus remansit. Milites jussis obtemperant, et sequenti die Oranum pervenerunt, viderunt, vicerunt ; nam occisis ad quinque millia hostium, et solum triginta ex Catholicis desideratis, urbe et arce potiti sunt : nec mirum, divina siquidem ope precibus servi Dei Francisci impetrata præliabantur, ut manifestissimis signis innotuit ; etenim Crux, quæ transeunte Vajonam Carpetaniæ vicum exercitu in cœlis apparuit, iterum Mazalquivir ab omnibus portu egredientibus visa est : duplex iris, statim ac Oranum obsessum fuit, super eadem civitate conspecta est : ingens quoque vulturum multitudo cædem Maurorum palam significantium eorum exercitum infestavit : leones item per silvas vicinas a Mauris frementes auditi sunt, qui post prælium commissum ad cadavera devoranda convenerunt : ac denique sol per quatuor horas longius diem protrahendo, ut oppugnationis finis imponeretur, in suo cursu substitit : cujus rei novitate perculsi multi ex Mauris Christi fidem susceperunt. Orano expugnato, ibidem religiosorum monasteria duo alterum S. Dominici, alterum S. Francisci ad habitatores moribus Christianis imbuendos, necnon hospitale S. Bernardini ad milites infirmos curandos ædificanda curavit, multisque aliis piis operibus dispositis in Hispaniam reversus est ».

110. De miraculis vero, quæ ab ipso in vita et post mortem divinitus sunt edita hæc referuntur [1] : « Octuagenario major sanctissime obiit non solum virtutibus et sanctitate vitæ, sed etiam miraculis illustris : nam dum in religione vivebat quadam die longo itinere lassus una cum socio, qui inediæ minus patiens fere animam agebat, ad rivulum sedens panem supra petram ad se et socium refocillandum cœlitus delatum suis precibus invenit. Dum Valumbrale oppidum pertransiret, agris et frugibus aquarum inopia laborantibus, pluviam copiosissimam, unde admirabilis fœcunditas successit, imploravit. Vallisoleti incendium maximum omnia longe lateque vastans mirabiliter signo crucis extinxit. Ac denique Oranenses undique a Turcis, Mauris et infidelibus septi in Catholica fide et a Maurorum incursionibus benigna et visibili protectione servi Dei Francisci usque in hodiernum diem firmari et tueri miraculose experiuntur, ut innumeris exemplis in processu per testes relatis concludentissime comprobatur : ex quibus hæc pauca memorari sufficiat. Quod cum de anno MDLXIII, civitas centum Maurorum millibus obsideretur, mœniaque essent in totum diruta, servus Dei ad Oranensium invocationem visibiliter, ut ipsimet hostes fassi sunt, super muros civitatis apparuit ensem manu tenens, ac inimicis adeo formidabilis, ut non solum ullus oppidum aggredi tentaverit, sed paulo post obsidione liberum reliquerit ; et novissime de anno MDCXLIII, cum iterum arctissima a Mauris obsidione premeretur, ejusdem servi Dei visibili protectione fuit liberata, et de anno MDCXLVIII, cives a pestilenti lue undique circumgrassante ejusdem precibus incolumes fuerunt servati ».

111. Foverat hanc causam consecrationis memoriæ cardinalis Ximenii Innocentius X, dum ante Pontificios apices adeptos internuntii Apostolici munus Madriti in Hispania apud regem egit ; quæ tandem anno jubilei Philippo IV,

[1] Ext. in cod. Ms. — [2] Acta Toletana beatif.

[1] Acta Toletana beatif.

et Maria Austriaca regibus Catholicis deprecatoribus instaurata est : quorum litteræ [1] supplices ad Innocentium X, in libello Panormi typis cuso in lucem recenter prodierunt. Jussu [2] autem regio Rodericus Mendoza dux Infantatus extra ordinem missus orator ab Hispaniarum et utriusque Siciliæ rege duodecima Novembris anni MDCL, eidem Innocentio supplicem libellum porrexit, ut de gestis rebus admirandis cardinalis Ximenii testium dicta in publicas Tabulas referri juberet : de quibus etiam gestis insignibus ex scripto Hispanico in arctum collectis illi relatum est, constitutaque actione religiosa testium dicta in disquisitionem sunt vocata ; quorum publica Monumenta præ manibus habuimus.

112. *Caroli V in Hispaniam adventus.* — Paulo ante Ximenii obitum, cum in Hispaniis plures tumultus fierent ; Carolus rex e Belgio ad eos sedandos in eo se contulerat, quem applicuisse ad portum Asturum decima nona Septembris refert Vincentius Blaseus [3], cui Leo gratulatus est ac de legatis suis addidit : « Ii tibi significarunt nos bellum id, quod Franciscus Maria nobis reique publicæ intulerat, sedavisse : quod eo libentius fecimus, ut sumendo in Turcas bello dare operam aliquando nobis liceat : quam ad rem te hortamur cogitationes omnes convertas tuas, ut communi consilio et cura agere juvareque rempublicam possimus. Non. Novembris anno v. Roma ».

113. *Diversæ sanctiones quibus sacrum audiri extra parochialem Ecclesiam permittitur ; instauratur decretum de fide addicenda Sedi Apostolicæ a præsulibus recenter electis, et approbantur quædam precum formulæ.* — Hoc anno instaurata est vetus illa controversia, an satis sit Christi fideles die Dominica aliisque feriis diebus divinis mysteriis in religiosorum Ordinum templis interesse : decrevitque Leo satis esse [4] :

« Universis et singulis præsentes litteras inspecturis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Intelleximus quosdam in dubium revocare, et perinde timoratis conscientiis scrupulum injicere, si Christi fideles, qui Dominicis et festis diebus extra Ecclesias suas parochiales missas audiunt in Ecclesiis fratrum Ordinum mendicantium, Ecclesiæ præcepto de missa audienda satisfaciant : nos autem ambiguitatem hujusmodi tollere volentes, ut cum sinceriori conscientia fideles quique Deo creatori suo serviant, auctoritate Apostolica tenore præsentium notum facimus, omnes Christi fideles utriusque sexus, qui non contempto proprio sacerdote parochiali in Ecclesiis fratrum Ordinum Mendicantium Dominicis et festis diebus missam audiunt, satisfacere præcepto Ecclesiæ de missa audienda, nec in aliquam labem mortalis peccati pœnamve incurrere, in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque etc. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XIII Novembris MDXVII, Pontificatus nostri anno V ».

114. Extremo anno XX Decembris promulgata [1] est alia sanctio, qua episcopi ex veteri more et instituto fidem sacrosanctæ Sedi Apostolicæ addicere ; necnon Diploma Pontificium de collata confirmataque iis dignitate, persoluto consueto stipendio jussi sunt : cujus decreti instaurati causam eam affert Paris de Grassis, quod designatus episcopus Suanensis conjurationis in Leonem a Petrutio conflatæ particeps deprehensus esset, quæsitaque sacramenti quod nuncupare debuerat formula, ut proditionis crimine damnaretur, veterem morem intermissum fuisse responsum esset : conceptum id erat hisce verbis [2] :

« Ad futuram rei memoriam.

« Inter alia laudabilia et necessaria Sedis Apostolicæ decreta a summis Pontificibus prædecessoribus nostris edita, et omni tempore observata, illud videtur præcipuum, quod ad Ecclesias patriarchales, metropolitanas, cathedrales, et abbatiales dignitates promoti vinculo juramenti astringantur, ut Pontifici pro tempore existenti et successoribus suis canonice intrantibus fideles esse, et alia observare teneantur, quæ in forma ejusmodi juramenti continentur. Nuper ad notitiam pervenit, aliquos, qui ut præmittitur, promoventur, vinculum ipsius juramenti, quod indissolubile est, declinare, in decretorum prædictorum contemptum. Cupientes autem tali absurditati opportune providere, motu proprio, ac ex certa nostra scientia, hac præsenti nostra in perpetuum valitura Constitutione ordinamus atque decernimus, quod quicumque ad aliquam ex dictis dignitatibus in titulum, commendam, administrationem, unionem temporalem, coadjutoriam cum successione, seu quamvis aliam dispositionem, etiam ad Ecclesiam titularem in partibus infidelium constitutam, promotus fuerit, et ipse præsens in Romana curia extiterit, teneatur et debeat sub mille ducatorum pro medietate cameræ Apostolicæ et una quarta parte dilectis filiis clericis cæremoniarum magistris, altera vero quarta parte dispositioni præsidentis ipsius cameræ applicandis, necnon excommunicationis latæ sententiæ pœnis, in manibus dilecti filii nostri prioris diaconorum S. R. E. cardinalium pro tempore existentium, infra mensem a die promotionis computandum, vocato uno ex dictis cæremoniarum magistris juxta consuetudinem hactenus servatam, in forma solita jura-

[1] Ext. in lib. typis cuso Panormit. an. 1653. — [2] Ext. ea de re Philip. IV ad ducem Infantatus lit. — [3] Blasch. hist. Arag. l. II. c. 5. — [4] Ext. in Bull. in Leo. X. Const. 25.

[1] Paris e Grassis to. IV. — [2] Ext. in ejusd. Diar.

mentum antedictum præstare, et ultra, si facere neglexerit omnibus fructibus Ecclesiæ seu abbatiæ, ad quam promotus fuerit, careat, donec juramentum ipsum præstiterit, et pœnam universam cum effectu persolverit : a quibus juramento et pœnæ solutione minime se excusare valeat, quod litteras promotionis suæ non expediverit, sed ad illas expediendas aliquam forsan a nobis vel successoribus nostris dilationem obtinuerit : qua dilatione gaudere minime possit, nisi obligato in camera prædicta bancario idoneo de Bullis expediendis, et juribus ipsius cameræ et officialibus Romanæ curiæ solvendis assignato, etiamsi possessionem non fuerit assecutus, nec assequi forsan posse confidat. Et nihilominus dilectis filiis custodi cancellariæ nostræ, et summistæ litterarum nostrarum, et notariis cameræ Apostolicæ in virtute sanctæ obedientiæ districte mandamus, quatenus nullas litteras super præmissis expediri permittant, et expeditas minime tradant, nisi eis prius de juramento hujusmodi præstito fides per alterum ex clericis cærimoniarum magistris facta fuerit, sicut hactenus consuetum erat.

« Volumus autem quod hoc præsens nostrum decretum tam promovendos quam etiam promotos comprehendat, ut ipsi promoti teneantur infra mensem a die requisitionis jurare ; quod juramentum recipi non debeat, nisi constito de obligatione bancarii prædicti, aut de alia in eadem camera facta. Pro quorum omnium et singulorum præmissorum efficaci executione venerabili fratri nostro Raphaeli episcopo Ostiensi, ac pro tempore existenti camerario, necnon dilectis filiis præsidentibus cameræ prænominatis præsentium tenore committimus et mandamus, ut habita fide promotionis alicujus ad aliquam ex dignitatibus antedictis, et neglectu præstationis prædicti juramenti, postquam ad id monitus fuerit, contra eum ad declarationem pœnarum prædictarum veluti contra debitores ipsius cameræ in ea obligatos procedant : in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque, etc. Datum Romæ XX Decembris MDXVII, Pontific. nostri anno V.

115. Hoc etiam anno Leo ad fovendam sacris præmiis pietatem certas sacrarum precum formulas in Christi ac Deiparæ honorem conceptas, quæ coronæ nomine insignitæ definitoque orationis Dominicæ atque angelicæ repetendarum numero distinctæ sunt, Apostolica auctoritate confirmavit [1] :

« Leo, etc. Exponi nobis nuper fecisti, quod Christi fideles maxime ultramontanas partes incolentes magno devotionis spiritu ad officium coronarum ad honorem Domini nostri Jesu Christi et beatissimæ virginis Mariæ matris ejus editum persolvendum ducuntur, longeque ampliori eosdem Christi fideles speratur devotione succendi, si dicto officio Apostolicæ confirmationis robur adjicere dignaremur. Nos itaque, qui cuncta, per quæ maxime ad divinum amorem Christi fidelium corda speramus ardentius allici, libenter concedimus, dictum officium inferius annotatum, auctoritate Apostolica confirmamus pariter et approbamus, ac omnibus Christi fidelibus dictum officium recitantibus ad honorem Domini Jesu ejusque purissimæ matris nostram impartimur benedictionem, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscumque : tenor autem dicti officii talis est : Prima corona Domini nostri Jesu Christi, quæ parva dicitur, continet quinque *Pater noster* et totidem *Ave Maria*, in honorem vulnerum ejusdem Domini nostri : secunda continet triginta et tres *Pater noster*, et totidem *Ave Maria*, in honorem ætatis Christi, qua in hac vita mortali vixisse creditur : tertia continet quinque psalmos habentes litteras in principio, quibus nomen Jesus scribitur in honorem nominis domini Jesu. Primus Psalmus : *Jubilate* parvum. Secundus : *Exaudiat te Dominus in die tribulationis.* Tertius : *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus.* Quartus : *Usquequo Domine oblivisceris.* Quintus : *Sæpe expugnaverunt me ;* et in fine : *In nomine Jesu omne genu flectatur :* oratio : *Omnipotens sempiterne Deus, dirige actus nostros in beneplacito tuo, ut in nomine dilecti Filii tui mereamur bonis operibus abundare. Per Dominum*, etc. Prima corona Mariæ virginis continet decem *Ave Maria*, ad honorem evangelicarum virtutum ejusdem B. Mariæ : secunda corona continet septuaginta duo *Ave Maria*, ad honorem septuaginta duorum annorum quibus pie creditur Virgo in hac vita mortali vixisse : tertia continet quinque Psalmos habentes in principio quinque litteras, quibus nomen benedictum *Maria* scribitur : Psalmus primus est : *Magnificat.* Secundus : *Ad Dominum cum tribularer.* Tertius : *Retribue servo tuo.* Quartus : *In convertendo.* Quintus : *Ad te levavi oculos meos.* In fine : *Sub tuum præsidium ;* versus : *Dignare me ;* oratio : *Famulorum tuorum*, etc. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XIV Septembris, anno Domini MDXVII, Pontificatus nostri anno V ».

116. *Eduardi Galvani vaticinia.* — Hoc anno [1], mense Junio, senio obiit in insula, cui Camaran nomen est, faucibus Erythræi maris objacente, Eduardus Galvanus decretus ab Emmanuele ad Abyssinorum regem orator, qui sacerdotes ad Abyssinos erudiendos adducebat. Is ante obitum Francisco Alvaro sacerdoti indicavit mortem Georgii Galvani filii, quam divini-

[1] Roder. in Bullar. num. 36. et ex eo Wad. to. VIII. an. 1517. num. 38.

[1] Jo. Barros. dec. 3 l. I. c. 4.

tus præcognorat, illum nempe una cum omnibus, qui ipsius navi vehebantur, mari periisse, ipsumque divina misericordia cælos petiisse cum in suscepta pro Dei gloria expeditione obiisset : addiditque Laurentio Cosmo nonnullisque aliis in insula Dalcca a Mauris capita recisa fuisse, quæ postea vera comperta fuere. Floruerat Eduardus litteris, et præter historica Monumenta hortativam orationem de Jerosolymis recuperandis evertendaque Mecha scripsit, ac plura vaticinia ad id comprobandum congessit, e quibus eliciebat nulla ratione facilius confici rem posse, quam si Lusitani cum Abyssinis vires conjungerent, invaderentque Arabas; parteque alia Christiani Occidentales socialis copiis irrumperent in Syriam ad Jerosolymas Christianæ religioni restituendas, ignaviæque culpam a se depulit, qui in extremo senio legationis ad Abyssinum labores pro tam glorioso opere suscepisset. Simili exhortatione permotus Emmanuel Lusitaniæ rex eumdem Eduardum Galvanum anno excurrentis sæculi quinto ad Pontificem, Cæsarem regemque Francorum clam submiserat, ut eos ad evertendam Mahometicam impietatem concitaret.

117. *Templum S. Thomæ dicatum in Indiis reperitur instauratum.*— Quo etiam anno [1] Didacus Fernandes et Sebastianus Fernandes Lusitani ad sepulchrum S. Thomæ Apostoli ab Armenio, Cojo nomine, adducti sunt. Patebat ingens locus multarum ædium ruderibus dirutarum pyramidum, turrium, columnarum insculptarum eximio artis lenocinio pluribus imaginibus, fragmentis insignis, denique triste nobilissimæ quondam urbis, cui Meliaporis nomen erat, vestigium. Inter circumjacentes ruinas templum ingens semidirutum videbatur, in quo sacellum tantum stabat more nostro compositum, quod Orientem spectabat, inque parietibus intus ac foris tum in reliquo templo plurimæ cruces effictæ conspiciebantur : ibi Saracenum provectæ ætatis offendere, qui amisso oculorum usu illuc advenerat, ut se Apostolo, a quo sibi lumen restitui deposcebat, commendaret : ejus pater atque avus gentiles hoc sacellum curaverant, genusque ex Christianis illius regionis traxerat : interrogatus dixit majorum traditione se accepisse, virum divinum, qui fidem Christianis intulerat, hanc ædem condidisse, atque in ea sepultum, necnon duos ipsius discipulos, tum regem, quem ad Christi cultum traduxerat, ibi jacere, eversoque templo sacellum ob piam in Apostolum observantiam cultum fuisse : lustratum postea aliquot abhinc sæculis a præconibus Evangelicis, qui Orientem Christianæ fidei dilatandæ causa peragrabant, S. Thomæ templum, ex ipsorum litteris jam ante vidimus.

[1] Jo. Barr. dec. 3. l. VII. c. 11.

118. *Yucatan provincia in America patefacta.* — Hoc eodem anno [1] repertæ fuerunt novi orbis terræ, quas legibus expoliatas fugitivi antea indicarant, Francisci Fernandes et sociorum virtute, qui ex angulo Cubæ Occidentali, tribus instructis navibus, solventes, interque Zephirum et Austrum sexaginta sex leucas emensi ad terras cultissimas applicuere : « In terram, inquit, incidunt amplissimam, descendunt hospitaliter, suscipiuntur ab incolis ; quod sit universæ provinciæ nomen per nutus et signa interrogant nostri ; Jucatan responderunt; quod eorum lingua sonat : Non vos intelligo. Nostri putarunt Jucatan esse provinciæ nomen, inde ab hoc eventu immeditato restitit restabitque perpetua Jucatanæ hæc appellatio : initium tamen ejus vocant Eccampi. Oppidum in littore situm adeunt ingens adeo, ut Cairum illud dixerint a Cairo Ægypti regia, turritas domos, templa magnifica, vias ordine stratas, ac plateas et nundinaria ibi agi commercia repererunt. Lapideæ sunt domus aut ex lateribus et calce arte mira confectæ : ad prima domorum impluvia aut primas habitationes per decem aut duodecim gradus ascenditur ». Et infra : « Vestita est hæc gens non lana, quia pecudes non habent, sed gosampio mille modis et variis fucato coloribus : fœminæ a cingulo ad talum induuntur, velaminibusque diversis caput et pectora tegunt, et pudice cavent ne crus aut pes illis visatur. Templa frequentant, ad quæ primarii vias ex propriis domibus sternunt lapidibus, idolorum culturæ indulgent : sunt, sed non omnes, recutiti ; legibus vivunt et summa fide commerciantur permutando sine pecuniis. Cruces viderunt : unde id habeant interrogati per interpretes, dicunt aliqui transiisse virum quemdam formosissimum per eos tractus, qui eis id insigne in sui memoriam reliquerit, alii obiisse lucidiorem sole hominem quemdam in eo opificio ; certi nihil habetur ». Commorati [2] ibi aliquot diebus, et Como Majaque regionibus perlustratis, in provinciam Agnavil applicuere, ubi insidiis petiti, suorumque parte sagittis confixa, ad Fernandinam insulam redierunt.

[1] Petr. Mart. dec. 4. c. 1. Gomara l. III. c. 2. — [2] Cap. 2.

LEONIS X ANNUS 6. — CHRISTI 1518.

1. *Prodigia Romæ visa, malorum præsagia.* — Anno a Christo nato supra millesimum quingentesimum decimo octavo, Indictione sexta, duo pestiferi homines, Selimus nimirum in Oriente, Armeniæ, Syriæ, Ægypti, Arabiæ, Mauritaniæ spoliis et imperio superbus; in Occidente autem Lutherus hæresiarcha Christi sacrorum novus hostis exitium Ecclesiæ interminati sunt : nec deerant malorum præsagia; quippe in Germania e spina Dominicæ coronæ sacer manavit cruor, ut inferius dicetur : Romæ vero plura contigere, quæ popularium mentes terrore perturbarunt, ut narrat Paris de Grassis [1] : « In Ecclesia S. Augustini imago crucifixi, quæ posita erat in gremio Dei Patris totaliter abrasa est (nimirum vi fulminis). Item simulachrum pueri Jesu in sinu matris fulgure dejectum est, et nunquam repertum. Item crux cum Christo crucifixo in Basilica S. Petri nocte de alto columnatu nullo tangente cecidit. Item in Campo-Sancto cum quispiam sacerdos celebraret, et elevata hostia, eam, ut fit, super corporali positurus esset, vento prævalente exsufflata est inde, et nusquam amplius reperta fuit, multis id factum stupentibus, et continue hostiam sacratam quærentibus. Et cum ista dicerem papæ, ipse mihi quasi per risum respondit, omnia hæc naturaliter esse, nam ab Octobri usque modo hyems fuit, quæ fecit officium suum : fulgura et similes casus quotidie videntur non solum Romæ, sed alibi; et quia forte populus timet de Turco, qui sit venturus in Italiam, scit sua Sanctitas nihil timendum; quoniam, ut heri litteras habuit ab imperatore et rege Hispaniæ, conclusum est de unione principum Christianorum in unum votum facienda non solum ad obstandum Turco, sed ad invadendum eum usque in Constantinopolim : quam unionem in primo consistorio declarabit, et legatos aliquos creabit : itaque de processionibus faciendis propter causas a me dictas non esse necessarias nunc : et sic nihil fuit ».

[1] Paris to. IV. Diar. cærimon. Ms. arch. Vat. p. 250.

2. Memorant alii alia prodigia, nimirum in Brixiensi agro visas medio aere militum copias confligere, ac tubarum clangores sonitusque tympanorum auditos; in Saxonia vero crucem punicei coloris circa Vivariense monasterium media nocte sereno cœlo fulsisse; tanquam moneret mortales, ut in ea confiderent, atque in media temporum perturbatissimorum caligine crucem tandem triumphaturam, nec sine causa Romani de Selimo conceperant metus, cum is palam jactaret [1], se subacto Oriente Occidentem debellaturum, atque hoc scommate nostros perculeret [2], se punire velle Christianos, qui Christi legem non colerent, inque omnia vitia Christi legi adversantia delaberentur; præterea Turcarum piraticæ naves Tyberina ostia infestarint, atque in ipsius Urbis, quæ Christiani imperii regia est religionisque arx, conspectu, prædas egerint [3], parteque alia in supero mari Anconitana infestantes littora circum Lauretanam ædem discurrerint; quibus de rebus in Augustano conventu Plocensem episcopum lamentantem audituri sumus.

3. *Imperii electores in Augustano conventu congregati proposita consilia de bello Turcico Pontificis arbitrio submittunt.* — Congregati autem fuere Maximiliani Cæsaris, quem Hispaniæ, Hungariæ et Daniæ reges suæ voluntatis interpretem delegerant, imperio, Augustæ Germaniæ principes, ut optima pro exscindendo Christianis armis Turcico imperio susciperent consilia : ad quos cum Pontifex superiori anno affecto amplissimam belli administrandi et conficiendi in militum stipendia ærarii formulam [4], cardinalium necnon regiorum oratorum consilio, libratam transmisisset, illi eam summopere commendarunt; censuerunt tamen non differendum bellum, sed actutum capienda arma; quandoquidem hostis potentia in dies ingravesceret, jamque ducentarum navium classem comparasset : proxima itaque Æstate inchoan-

[1] Ext. de eo publica Monum. apud Dol. to. II. — [2] Petr. Mar. Anglor. Ep. DLXXVIII. — [3] Plocensis episcop. in orat. ad conventum August. — [4] Ext. apud Dolgast. to. II. p. 132.

dum in Africa bellum adversus Turcas, Mauros vero ab iis nondum subactos in eosdem concitandos, pulsisque Africa Turcis, in Ægyptum bellum transferendum, ad convellendam ex ea nondum firmatam Turcicam tyrannidem, sollicitandumque ad ineundum cum cæteris armorum societatem Persarum regem.

4. Dum autem Cæsar atque Hispaniarum reges hæc bella gererent, debere aliam expeditionem confici a Sigismundo Poloniæ rege, quem una cum Polonis, Hungari, Bohemi, Silesii, Lusacii, Austriaci, Moldavi, Valachi sequantur; inque proximas Turcicas provincias irrumpendum; consequentibus vero annis universalem expeditionem, irruente per Forumjulium Francorum rege, conficiendam; tum de colligenda pecunia, inferendis in castra commeatibus, servandis quinquennalibus inter principes induciis, compescendis turbarum concitatoribus ac fœdifragis, conducendis Tartaris, Sophique in societatem adjungendo, partiendaque præda plura addidere : quæ omnia Pontificis regiorumque oratorum in Urbe arbitrio submiserunt, descripsereque in libello quem cum hujus temporis rerum statum egregie depingat, mandandum historiæ putavimus.

5. « Proposita et tractata ab electoribus principibus et statibus sacri Romani imperii in conventu Augustano an. Domini MDXVIII.

« Si fortasse cæteri Turcarum tyranni eo facilius a Christianis principibus terrebantur, qui dum quædam etiam non modica regna et imperia suæ ditioni subdidissent, nondum tamen cogitatus conatusque suos omnes eo direxerant, ut sibi universum orbem subderent; at hic communis omnium hostis (nempe Selimus) non innumeris suis ditionibus, non regnis et imperiis, quæ antehac progenitores sui a Christianis principibus rapuerunt, non tota fere Asia et magna parte Europæ contentus, fuso prius attritoque variis cladibus Persarum rege, duobusque Ægyptiorum sultanis crudeliter trucidatis, Assyriæque, Arabiæ, Ægypti, et multis Africæ regionibus, præsertim, ut fertur, Bugiæ, Tunesi, Tremesenique regnis potitus, natura ferox, regnandi dominandique cupidus, Christianum cruorem inexpleto furore sitiens, omnisque nobilitatis et principum hostis acerrimus, cum jam fere Orientem et Meridionalem plagam sibi subjecisse glorietur, in Occidentem, hoc est, in Christianorum viscera, cum nullus alius posse sibi obesse existimet, arma convertit, totumque sibi orbem subdere, et imprimis Christianam Ecclesiam crucifixi Jesu Christi sanguine fundatam, et Catholicam ac sanctam fidem nostram spurcissimæ Mahometanorum sectæ subjicere, Christianosque populos religionem suam non modo deserere, sed per varias pœnas atrocissimosque cruciatus pernegare cogendos proposuit : qui et eo magis elatus ac superbus superiori victoria incedit, quod et in eo bello terram ipsam, quæ Jesu Christi cunabulis gaudet, et Calvariæ locum, ubi crucis ejus adhuc vestigia inhærent, sanctique ejus corporis venerandum sepulchrum, intemerateque virginis Mariæ, ac sanctorum Apostolorum nativum solum suæ ditioni acquisiverit : quæ loca nunc contaminatis et spurcissimis pedibus calcantur, fœdatisque Christiano sanguine manibus, proh dolor! in nominis nostri perpetuum dedecus tractari a nobis inspiciuntur : quorum etiam visitatione, qua sola antehac consolari poterat, Christianum genus privatum est.

6. « His autem singulis diligenter consideratis, quandoquidem Christianorum cervicibus non modo magna pericula immineant, cum jam ducentarum triremium velorum parvorum ac magnorum paratam classem hostis habeat, ac in dies plures ad hoc fabricet; sed de fortunis, de vita, de salute cum hoste decernere inevitabilis necessitas eos cogat, non esse diutius quiescendum, neque locum ullum diuturnioribus disceptationibus relictum sanctitas ejus existimavit, sumendamque in hostem communem generalem a Christianis omnibus expeditionem necessarium fore duxit, participato omnium prædictorum consilio, cum in primis Deum optimum maximum incessantibus flectendum precibus, orationibus, jejuniis, sacrificiis, pœnitentia, contritisque et humiliatis cordibus constituerit, ut non attentis peccatis nostris, sed memor suæ solitæ misericordiæ mitius ac clementius nobiscum agat, suoque auspicio ad sanctum hoc opus et bellum suscipiendum mentes nostras dirigat; deinde ut singula bella, hostilitates, dissensiones, quæ inter Christianos principes et potentatus vigent, de medio omnino tollantur : quibus pacatis, si non firma pace, saltem per inducias, ut eo liberalius ad generalem expeditionem in hostes ipsos sumendam quilibet se accingere et parare possit, cæteraque omnia quæ ad tantæ rei molem attinent, præhabita tam de modo belli sumendi quam de copiis, de pecuniis, de commeatibus articulatim abunde ac prudentissime complexa fuerit, eamque consultationem et communem omnium congregatorum sententiam in scriptis redactam ad invictissimum Cæsarem Maximilianum Romanorum imperatorem, tanquam ad caput sæcularium principum et advocatum sanctæ Apostolicæ Sedis Christianæque fidei protectorem et rei militaris inter omnes principes expertissimum examinandam perpendendamque miserit, ut si quid pro bellicarum rerum experientia minuendum addendumque existimaverit, judicio atque consilio ostendat; licet serenissimus Cæsar et præterita omnia jam plurimis documentis satis superque noverit, de præsentibusque etiam multorum litteris, nuntiis et testimoniis certior fuerit redditus, cordeque intimo et sæpius indoluerit

et apud ipsum sanctissimum dominum nostrum aliosque reges et Christianos principes his malis remedia et quæsiverit et ostenderit, sæpiusque cum natione Germanica et consiliariis suis super iisdem rebus consultarit, ac ab ineunte ætate nihil aliud ferventius unquam optaverit, quam aliquando in ejusmodi expeditionem proficisci posse ; nihilominus gratissimus eidem fuit nuntius qui hujusmodi ad se consultationem et tantorum virorum sententiam attulit : quam quidem etsi in omnibus articulis prudentissime summo ingenio, summa solertia elimatam recognoverit, voluit tamen singula a consiliariis suis qui pro tempore apud se præsentes erant perlegi, considerari, ponderarique ; et si quid ad ea addendum arbitrarentur, id in scriptis etiam committerent ». Nonnullis interjectis, ut Cæsar de gerendo eo sacro bello consultus fuerit, additur quid Cæsarei senatores senserint :

7. « Cum Germanica natio, quæ multis ac magnis regionibus late patet, quæ plurimorum principum ac communitatum ductu variis moribus et legibus gubernatur, non tam repente induci et in tanti momenti expeditione armari facile possit ; Turcus autem, qui maximam classem et immensos jam apparatus belli coegit proculdubio non sit quieturus, quin aliquam Christiani orbis regionem invadat ; ne omnino proximus hic annus immunis transeat, quin saltem ad divertendas vires tanti hostis quippiam prodesse possit, et ne is sibi nuper acquisita regna firmo ac stabili ductu regere, et in fidem ac benevolentiam suam confirmare, ac reliquos Africæ reges et potentatus, quos nondum subegit, bello interea aggredi possit, ex quibus omnibus magna sibi et opum et pecuniarum et gentium incrementa contra Christianos accedere posse non dubium est, Cæsarei consiliarii nonnullas suas consultationes, quid ad futurum annum contra hostes ipsos suscipiant, tentari posse existiment, quibusque modis duobus proximis deinde annis cætera generalis expeditio subsequi valeat, et quibus ducibus, qua pecunia, quibus copiis res agenda videatur, reverenter in his scriptis proposuerunt ; volentes tamen ea singula et sanctissimi domini nostri aliorumque in Urbe congregatorum oratorum, et Christianorum etiam regum ac principum judicio subjici ; neque propterea ab jam dicta consultatione, quæ ad Cæsaream majestatem missa est, in cæteris discrepare : sed his omnibus tanquam prudenter perpensis et adamussim consideratis acquiescere ; arbitranturque, nisi quippiam in futura Æstate Christianorum virium in hostem paretur, eum et omnem occasionem in sequentes annos Christianis erepturum, et auxilia omnia, quæ ab exteris nationibus sperari possent, nisi nos id ipsum agamus, omnino præoccupaturum prærepturumque.

8. « Nequaquam igitur in futurum proxime annum cessandum ; sed Afrorum reges confirmandi animandique et juvandi, Scytharum et Tartarorum aliquot præmiis et stipendiis alliciendi, et in expeditionem nostram invitandi, antequam a Turcis præveniantur : qui cum in proximis bellis cum sultano et Sophi florem militum suorum perdiderint, proculdubio a finitimis gentibus auxilia quæsituri sunt. Si vero a nobis Afri et Scythæ, seu Tartari in proximum annum conduci et attrahi poterunt, eo minora auxilia hostibus reliqua erunt ». De comparando in primis ærario pro sustentando exercitu hæc Cæsarei opinati sunt :

9. « Et primo quod ad copias et ad tantæ expeditionis molem alendam congruisque stipendiis sustinendam toto ejusmodi triennio attinet, arbitrantur Cæsarei consiliarii commodum atque necessarium fore, si ex universo Christiano orbe recensitis ubique regionum populis quinquagesimus quisque tam spiritualis, quam sæcularis per focos sive familias miles unus in hanc militiam eligatur, cui quidem reliqui quadraginta novem stipendium annuum subministrent ; quod tamen stipendium unius equitis computari debeat. Stipendium autem ipsum a prædicto summo Pontifice et cæteris, ut supra congregatis, adscribi atque nominari debeat in hunc modum, videlicet, ut equitibus bene instructis et armis sufficientibus armatis sex ducati aurei, levioris autem armaturæ pro eorum æstimatione et arbitrio quinque aut quatuor, peditibus vero tres in singulos menses persolvantur ; cujus quidem oneris seu imperatæ pecuniæ ad id se extendit, ut per socios singulos sive familias florenus unus Rhenensis vel circa impendi debeat.

10. « Item quod præter ordinariam hanc pecuniam, quæ per focos exigenda fuerit, universus status spiritualis totius Christianæ reipublicæ, exceptis Mendicantium Ordinibus, qui nullos habent redditus aut proventus, supradicto triennio ex omnibus suis proventibus et redditibus rectam decimam in hanc expeditionem persolvat. Item omnis et universus sæcularis status, et præsertim qui domos regunt, sive familiæ præsunt vigesimam suorum redditunm partem exhibeant ». Et infra :

11. « Item omnes mercenarii, et qui qualitercumque, aut quacumque mercede et salario dominis famulantur, viritim singulo hujusmodi expeditionis anno medium florenum Rhenensem, adeo tamen, ut plus lucri eos, qui minus habent, æque compensatis stipendiis, sustineant, exhibere teneantur : si quis vero inter ejusmodi famulitio dominorum addictos inveniantur, qui vel redditus habeant, vel pecuniam et mobilia, ii sicut de cæteris proximo articulo prædictum est, eadem conditione censeantur. Item quod præter hæc omnia sanctissimus dominus noster sanctam cruciatam in totum Chri-

stianum orbem emittat; ex cujus cruciatæ devotione inductus, si qui rex, princeps, seu privatus quicumque suis impensis absque aliquo stipendio in hanc sanctam expeditionem proficisci voluerit, is ab omnibus supradictis oneribus liber et immunis intelligatur.

12. « Qui vero aliis causis præpediti expeditionem ipsam personaliter ingredi nequiverint, solutis primum his taxis et oneribus, ut supra generaliter impositis, poterunt etiam cruciatæ thesauros non minus adipisci, si pro conditione facultatum suarum zelo suæ devotionis, in subsidium ipsius sanctæ expeditionis quidquam erogaverint. Numerus autem hominum per totam Christianam rempublicam facile haberi poterit, si a spiritualibus ac sæcularibus principibus, a præfectis et magistratibus suis per præfecturas, archipresbyteratus et parochias diligenter viritim omnes per capita recenseri curabunt ». Nonnullis in hanc sententiam additis, deque bellicis tormentis comparandis, et commeatibus in castra comportandis consultum est pacem inter fideles sanciendam :

13. « Et quoniam, ut omnibus notum est, pleræque inter Christianos discordiæ sunt et dissensiones, præsertimque inter multos magnos principes et potentatus, qui ad hunc diem inter se dissident, multisque emergentibus causis etiam paulo post dissidere possint, ne privatorum controversiæ et hostilitates huic communi Christiani nominis bono et tam sanctæ necessariæ expeditioni obesse usquequaque possint, ut omnibus libere ac secure sese huic proposito accingere tuto liceat, neque hujusmodi bellorum aut discordiarum perturbationibus impediri, retardari, aut prorsus averti valeant, necessarium magnopere ducendum est, ut omnium ejusmodi bella, discordiæ et dissensiones absque alicujus contradictione inter quoscumque aut nunc vigeant, aut paulo post exoriri possint, suspendantur, prorogentur et differantur.

14. « Et quoniam longi nimium et laboriosi operis esset pacem inter omnes et amicitias quærere; fiant saltem sinceræ ac inviolabiles induciæ seu treuguæ sex annorum inter dissidentes partes omnium et quorumcumque discordiarum et bellorum qualicumque etiam gravissima causa exorta fuerint, adeo ut omnes Christiani principes et potentatus vera quiete, securitate et tranquillitate gaudere possint, et ultra id suscipiendæ expeditionis decretum tempus, altero optatæ pacis triennio Christianus populus ea ratione merito frui valeat; ne cum post longos et tam difficiles pugnæ labores ad patrios lares redierit, iterum ad belli molestias, damna et animi perturbationes revocetur.

15. « Quæ vero singulo hujus propositi triennii anno suscipi, atque expediri debeant, diligenter consideranda sunt, præsertim cum apud plerosque Christianorum populos, ea sit rerum omnium inscitia et ignorantia, ea indomitorum animorum pervicax obstinatio, et morum quædam inconcinnitas, ut quæ communis salutis sint, aut parum advertant, aut prorsus ignorent, evenire haud difficulter posset, ut in proposita generali ista exactione, quæ sive per familias et focos sive decumarum vigesimarumque, ut prædictum est, aliove quocumque modo expetenda fuerit, non desint qui se et totis viribus opponant, et impositi oneris conditionem prorsus detrectent, seseque et inobedientes ac rebelles exhibeant : quapropter proximo abhinc anno, qui erit quingentesimus octavus decimus post millesimum, curare in primis debet, ut proposita hujusmodi exactio ubique terrarum Christiani nominis et diligenter constituatur, et quidquid in ea renitentiæ aut obstaculi fuerit salubriter amoveatur. Bella deinde ac dissensiones principum ac potentatuum Christianorum sub prædictis sex annorum induciis sedentur, et rejiciantur, adjectis in eos qui reluctentur sanctæ Apostolicæ Sedis censuris et anathemate ac Cæsareæ et imperialis indignationis et banni arctissimis edictis et pœnis : quibus si qui se temerarie opponentes in rebellione sua perseverent, ii communibus armis et exercitibus Christianorum absque aliqua mora oppugnentur, et pœnis debitis plectantur. Hujus autem executionis et propositi ad rebelles puniendos, caput sit et director serenissimus Francorum rex, qui eos præsertim et potentatus et populos, qui ad solis ortum et Septentrionem vergunt regnis suis finitimos invitos etiam propositæ exactioni et dissensionum remediis parere compellat. Qui vero ad Occidentem plagam a Septentrionis finibus spectant, a serenissimo Anglorum rege, qui ejus etiam negotii principalis executor in eisdem regionibus constituatur; si violatores optatæ hujus quietis et propositi fuerint, severe puniantur. Qui vero ab Occidentis plaga usque ad Meridiem incolunt, si ruptores tanti fœderis sese objicient, a sanctissimo domino nostro Romano Pontifice seu sanctæ Sedis Apostolicæ vexillifero pro demeritorum suorum qualitate corrigantur.

16. « Quamobrem non inconsultum videtur, ut ad sedandum eos tumultus, qui ita, ut prædictum est, exoriri facile possent, primo hoc expeditionis anno ipsi serenissimi Francorum et Angliæ reges domi se contineant, et ejusmodi sibi commendatis negotiis invigilent et incumbant. In his autem expeditionibus pro rebellibus coercendis, si necessarium fuerit, media exactionis portione utentur, quæ in capita familiarum, sive in focos inscribetur : quod vero ex decimis et vigesimis cumulari poterit, id in Africanam expeditionem impendetur, ut paulo post hic infra narrabitur. Hujus autem expedi-

tionis et negotii, quod contra rebelles et inobedientes suscipiendum fuerit, per Pontificem maximum et reges jam dictos in singulas regiones militiæ ac armorum periti præficiantur, qui ubi opus fuerit præsto sint, et emergentibus incommodis opportune consulant.

17. « Quid autem in proximum futurum annum, antequam generalis illa expeditio suscipiatur, agendum videatur, occurrit hæc oblata occasio bene gerendæ rei, ne ab impugnatione tyranni hostis, annus hic, dum cætera, quæ ad expeditionem pertinent, procurantur, prorsus immunis transeat, cum Christianis principibus videatur relicta spes Sophi Persarum regis excitandi, ut arma in Turcos capiat : quandoquidem in tot pugnis jam defessus, ac ultima ista expeditione ab Ægyptiorum rege Sultano derelictus, et pæne cum toto exercitu fusus attritusque fuerit, potiusque hoc tempore quietem et otium optet, quam bellum ; cogitandum est, ut in Africa, quam etiam nuper ex magna parte tyrannus ille subjecit, quidpiam Christiani intentent et, si qui forte Turcorum exercitus se opponant, oblata occasione et spe victoriæ injecta, cum eis decertare, et primum felicis expeditionis initium, Deo duce, auspicari, ac, si Christianorum pia vota et humiles apud Deum optimum preces latius juverint, Alcheyerum usque, hoc est, expulsi Ægyptiorum Sultani regiam victores subsequi, eamque urbem ditioni nostræ cum forte nulla mole aut aggeribus munita sit facile fieri posset subjicere, cum qua et Nilus et universa Africa Christiano nomini cedere, Turcorumque tyrannus tanta rerum occasione spoliari posset : inde in posterum facilis ad Persarum regis animum sollicitandum in communem hostem aditus pateret.

18. « Videtur itaque non inconveniens, si proxima Æstate prima quædam expeditio in Africa suscipiatur, præsertim ad confirmandos animos illorum regum, qui nondum in Turcorum tyranni deditionem venerunt, ut sunt rex de Tremezen, de Fex, et Marochi, Arabesque qui Lybiæ montana incolunt, eosque et armis juvare et una cum Christianis copiis in eam expeditionem proficisci omnibus modis adhortari, præmiisque et stipendiis allicere.

19. « Hujus expeditionis proximi anni duces esse debent sacratissimus imperator et Portugalliæ rex cum potentia Catholici regis, qui modo etiam citra eam expeditionem laborat, et aliorum principum, exceptis his qui ad Polonicam profectionem deputati sunt auxiliis ipsi etiam in aliis futuris expeditionibus sequentium duorum annorum una cum aliis perseverabunt, et usque ad finem in bello persistent : et ad hujusmodi negotium peragendum pro alendis et sustentandis exercitibus reliquam dimidiam portionem imperatæ exactionis quinquagesimæ prædictæ, item et integram decimam et vigesimam ac singulas reliquas taxationes quæ supra expositæ sunt, in usum ejus expeditionis convertent, præsertimque ex universa Germania, inde in primis facilius imperata hujusmodi pecunia exigi poterit ; cujus meritis et emolumento et annona et necessitate quæque exercitibus alimoniæ comparari, et milites ex Christianis aut gentilibus ubi commodiores susceptæ provinciæ videbuntur, conduci ad eam expeditionem poterunt : ad quam peragendam serenissimus Francorum rex cum aliis quibusdam classem suam administrabunt, et cum ejusmodi exercitibus et Cæsar et Portugalliæ rex mari terraque una permanere neque superari invicem debebunt.

20. « Necessarium autem in primis ducitur, ut sanctissimus dominus noster papa cum cæteris, qui Romæ ad eam rem congregati sunt, ad prædictos Africæ reges, et si fortasse plures sint, qui nondum sedibus suis cesserunt, oratores mittant, propositumque hoc negotium eis significent, eosque adhortentur, ut una cum Afris sibi subditis et montanis Arabibus, qui partem Africæ tenent, et si quos etiam ex jam subjectis allicere poterunt, qui cum nuper a Turcorum tyranno maximas strages et incommoda sint perpessi, haud difficulter inducti in aliorum sententiam deflectentur.

21. « Altera autem expeditio et exercitus fieri posse videtur eodem hoc proximo anno a serenissimo Poloniæ rege et suo nomine et uti tutore serenissimi Ludovici regis Hungariæ cum copiis regnorum Poloniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Moraviæ, Silesiæ, et aliarum nationum regnis ejusmodi subjectarum : item cum Austriæ inferioris subsidiis et convenienti machinarum et artellariæ portione, quam eis sacratissimus Cæsar in eam expeditionem impartietur, ac etiam Bavariæ principum, qui juxta sibi impositæ exactionis onus etiam exercitus ipsos augere opportune poterunt. Qui vero personaliter in eam expeditionem proficisci aut nollent aut nequirent, debebunt ea pecunia, quæ eos continget, alii milites, ut sunt Bohemi, conduci ; Lantzknechti enim in præsens hoc negotium minime conducentur, sed in alteram Africanam expeditionem comparabuntur.

22. « Non minus etiam expediens ducendum est, si ipse summus Pontifex cum cæteris congregatis operam dabunt, ut nonnulli Scytharum et Tartarorum, qui Polonis, Ruthenis et Moldavis finitimi sunt, convenienti stipendio in hanc expeditionem alliciantur et conducantur, qui una cum Moldavis et Valachis, qui Majores vulgo nominantur, qui facile ab ea tributaria conditione, quam cum Turcis habent, separari poterunt, primam hanc proximi anni expeditionem cum Poloniæ rege suscipiant, et minorem etiam Valachiam secum trahant. Qui quidem Tartari etiam pecuniæ præmiis, ut necessarium videbitur, ultra debita stipendia poterunt a sancta

Sede et aliis congregatis opportune invitari. Et his tribus nationibus Scytharum, Moldaviæ ac Valachiæ copiis exercitibus suis adjectis poterit serenissimus Poloniæ rex prædictam suam expeditionem Smedram versus et Chiliam oppidum dirigere, iis locis felici ductu expugnatis, præsidiisque in eis pro necessitate locatis, ad hyberna cum copiis omnibus reverti : quod quidem ea ratione facilius eidem Poloniæ regi futurum est, quod Turcorum tyrannus non ad eas regiones, sed potius ad conservandam Syriam, Arabiam, et Africam, quas nuper suæ ditioni subjecit, aut versus alias partes Asiæ animum intendit.

23. « Secundo autem hujus suscipiendæ expeditionis anno, qui erit decimus nonus post millesimum et quingentesimum, Maximilianus Cæsar et Lusitaniæ seu Portugalliæ rex susceptam in Africa expeditionem prosequi latius poterunt, et ultra Alcaierum et Alexandriam proficisci, viresque suas Afris, Mauritanis et Arabibus stipendio conductis augere ; præsertim cum ex Marochiorum, et Fexio montanisque Arabiæ regnis usque ad centena millia militum facile comparari possint.

24. « Hoc autem secundo expeditionis anno poterit serenissimus Anglorum rex cum classe et exercitibus suis ad eam ulteriorem expeditionem Cæsari, et in finitimo adjungi, quem sanctissimus dominus noster una cum cæteris congregatis monere obiter debebunt, ut eam fidem, quam Cæsareæ majestati in id sanctissimum negotium astrinxit, in hac oblata occasione servare non abnuat : et cum ipso Anglorum rege poterunt etiam Daciæ rex, et cum eo magnus magister Prussiæ cum copiis regnorum ac ditionum suarum, ac cum Ruthenorum sagittariis, quorum magnam copiam habent, et maritimis classibus admodum utiles sunt, terrestrique itineri et nimium longæ expeditioni alioquin sese conjungere.

25. « Qui quidem una omnes cum Cæsare et Lusitanis congregati Africanæ expeditioni, et ad comparandam earum regionum victoriam, Alchaierum Alexandriamque subjiciendam, ac Nilum trajiciendum Persarumque regem Sophi contra Turcos animandum, et ad Christianorum partes alliciendum facile sufficient : quod ea occasione levius existimandum est Christianis futurum ; quandoquidem Turcorum tyrannus contra eumdem Persarum regem Scytharum et et Tartarorum auxiliis, qui nimis ab eisdem regionibus distant, nequaquam commode uti poterit ; quos etiam Christiani potentatus pecunia et uberibus allectos stipendiis attrahere ad se, ut prædictum est, omni studio et astu procurabunt. In eodem autem nonodecimo anno serenissimus Francorum rex cum exercitibus suis et copiis, quascumque poterit, citra classem jam, ut dictum est, Africanam profectionem anno decimo octavo mittendam cum cæteris Christianorum auxiliis, quæ ex altera medietate impositæ exactionis, et ex residuis Africani negotii, decimisque etiam et vigesimis et denario, ut præfertur, adjunctis comparari poterunt, sese ad sanctam hanc expeditionem accinget, iterque suum per Italiam et Forojulium, perque Illyricum, Croatiam et Dalmatiæ regiones dirigens ad Turchorum emporium, quod Oberbosna appellatur, contendere poterit.

26. « Qua autem ratione conditioneque magis Christianæ reipublicæ et ipsi Francorum regi utilior ac tutior ejusmodi itineris expeditio videatur, quam aut Africana aut Septentrionalis ea facile perpendi potest ? quia cum proximis annis nonnulli Occidentales Christianorum populi principes suos secuti dissensiones et bella cum ipso rege habuerint, quorum recenti memoria facile inter exercitus suscitari incommoda multa possent, Orientales nulla unquam habita cum eo discordia ejusmodi incommoda et inimicitias nequaquam excitabunt.

27. « Eodem anno nonodecimo jam dictus Poloniæ rex cum exercitibus et copiis suis, cumque auxiliaribus Valachis, Moldavis et Scythis ad inceptum negotium prioris anni octavi decimi prosequendum revertetur, et se in emporio Oberbosna prædicto cum Francorum rege conjunget : qui una omnes latius profecti Philippopolim et Hadrianopolim Thraciæ urbes oppugnabunt, et si fieri poterit expugnatas munient, et apud eas tanquam in antemurali quodam se continentes, cæteras finitimas Turcorum regiones præsertim cum Tartaris, Scythis et Valachis, quibus in his urbibus domicilium constituent, discurrent, deprædabuntur, sive pro hoc exercitu sustinendo pecuniam imperabunt, admittenturque omnes, si fortasse Chalcidensem seu Nigroponti, aut in ea proxima maritima ora, portum quempiam acquirere possint, in quem Africana classis, quæ tertio expeditionis anno perfectis Africæ rebus ad eos contendet, delata, exercitum facile in ea loca exponere, et terrestribus Christianorum copiis adjungere possit. Tertio autem anno, qui erit vigesimus post quingentesimum et millesimum, sacratissimus imperator et Portugalliæ rex, liberata jam, ut supra dictum est, Africa, expugnatisque urbibus Alchaiero et Alexandria, fusaque et dissipata, ut in animo est, Turcorum classe, exercitus suos, cum præsertim maritimam ad eam rem perficiendam classem sufficientem habebunt, in Græciam trajicient, Francorumque ac Poloniæ regibus adjuncti demum Turcorum tyranni regiam urbem Constantinopolim obsidebunt, eaque capta, in minorem Asiam sive Natoliam, cæterasque remotiores Turcorum regiones, adjuvante tunc absque dubio Sophi Persarum rege, aggredientur et ditioni suæ subjicient : et in hunc modum sanctissimæ huic expeditioni, devictis dissipatisque Christiani nominis hostibus, finem imponent.

28. « Poterunt autem his præmiis Christianæ expeditionis duces Persarum regem Sophi facile allicere, si cum eo convenerint, ut captis et in deditionem illis provinciis redactis, illi Natoliæ medietas, universaque Caramania et Armenia cedat; cætera vero, quæ et in Asia et in Africa sunt, et præsertim Ægyptum, S. Jerusalem ubi sepulchrum Christi est Christianis dimittat. His autem successibus Christiana respublica in triplum fere adaucta, successu temporis etiam Africos reges ad Christi fidem sanctis persuasionibus convertere poterit. Quæ vero regna, provinciæ, ditiones ex iis sanctæ hujus expeditionis victoriis parta fuerint, ea omni semota fraude inter Christianos reges, principes, et potentatus arbitrio judicum, qui undequaque ex omnibus Christianis potentatibus deputabuntur, super arbitris sanctissimo domino nostro, et sacro cardinalium consistorio, æqua portione dividantur.

29. « Postremo autem, ut omnia citius concludi ac maturæ executioni mandari possint, necessarium videtur, ut quamprimum Christiani reges, principes et potentatus, qui, ut supra dictum est, in Africana profectione eam comitabuntur, oratores suos ad sacram Cæsaream majestatem mittant, singulaque ut supra proposita cum ea disserant, examinent et consultent, et ad executionem dirigant, ac pro conditione ac necessitate rerum concludant, et apud eam toto eo triennio durante expeditione persistant et ea quæ Romæ per summum Pontificem, ac omnium regum, principum et potentatuum oratores concludentur, executioni mandari juvent, et præsertim quæ ad Africanam profectionem spectare videbuntur, prout et res ipsa et hostium ad futuram Æstatem apparatus requirere videntur, etc.

30. « Idem facient reges, principes et potentatus, qui Francorum regem secuturi sunt, et suos oratores ad negotia illa perficienda ad illa mittent, et etiam apud eum persistentes ea ratione singula curare habeant et expedire. Tertio etiam quicumque cum Poloniæ rege hoc proximo anno profecturi sunt, oratores suos similiter pro tractandis rebus omnibus mittent. Non minus etiam negotium expostulare creditur, ut omnes reges ac principes Christiani alios oratores in Urbem ad sanctissimum dominum nostrum mittant, aut eos, qui nunc sunt confirment, qui his tribus annis suscipiendæ expeditionis cum sua sanctitate negotia singula tractent, et eam inducant, adhortentur ac juvent omni studio et conatu, ut quæ conclusa fuerint, præsertimque imperatæ undequaque pecuniæ exactionem copiasque expediendas, et solvendas, concordiamque Christianæ reipublicæ, ac præsertim jam dictas sex annorum inducias exequi ac conservare totis viribus curent ».

31. *Germani belli sacri onus refugere videntur.* — Discrepabant hæc Germaniæ principum consilia non parum a Pontificiis; cumque plura de victoriis ab aliis gentibus referendis statuissent, ab admovenda gloriosissimo operi manu refugere videbantur; siquidem nihil decreverant de copiarum ex singulis provinciis illico conscribendarum sustentandarumque numero : cum enim Pontifex una cum regum oratoribus censuisset, ut Cæsar simul cum Poloniæ rege et septemviris quinquaginta millia peditum equitumque viginti millia in Turcarum finitimas provincias effunderet, ipsi ad id perficiendum consilia non accommodaverant.

32. Accepto itaque hoc responso, Maximilianus, cum plura maximis implicita difficultatibus neque ad exitum perducenda contineret, consultis oratoribus Polonis et Gallis nomine Christianæ reipublicæ, cum ipse a Dano, Hungaro et Hispano ad ferendam pro iis sententiam mandatis amplissimis instructus esset, proposuit Germanici imperii proceres non sat hostiles vires perpendisse, cum Selimus post Ægyptios perdomitos, etiam Sophi Persarum protrivisset : singula iterum reipublicæ Christianæ discrimina defixit in oculis principum, eosque jussit salubriora pro expeditione conficienda agitare consilia, dareque operam, ne celeberrimi Augustenses cœtus irrito exitu dissolverentur, pollicitus decernenda colligendave pro bello sacro subsidia in nullos alios usus aversum iri, ut ex publicis hisce Monumentis patebit [1] :

33. « Cæsareæ majestatis responsum.

« Sacratissima Cæsarea majestas. Recepta nuper schedula responsionis principum ac statuum sacri Romani imperii in hoc Augustensi conventu congregatorum super generali expeditione contra Turcas suscipienda, videns ac perpendens illam a proposito ac desiderio sanctissimi domini nostri ac unanimi fere omnium regum ac reliquorum Christianorum potentatuum assensu et voluntate valde dissonam ac alienam esse, non est sibi visum eisdem principibus ac statibus respondere, nisi prius super ejusmodi responsionis tenore et continentia cum reverendissimis sanctæ Apostolicæ Sedis legatis, ac oratoribus Franciæ et Poloniæ qui apud eam agunt, quoniam communis res agebatur, diligenter ac mature disceptaret. Exhibita igitur eadem schedula, omnique studio ac diligentia tam arduæ et necessariæ propositionis responso invicem examinato, unanimi tandem voto et assensu nomine totius Christianæ reipublicæ quam ipsi in hoc conventu universam repræsentant, cum præsertim Cæsar in hoc Turcarum negotio non tantum sua et imperiali auctoritate fungatur, sed etiam serenissimorum principum filiorum ac fratrum suorum Catho-

[1] Ext. apud Dolgast. cod. to. II. p. 138.

lici (nimirum Hispaniæ regis) Hungariæ ac Daciæ regum, quorum et consensus et voluntas arbitrio suo est demandata, partes ac vices gerat arbitreturque etiam Portugalliæ regem licet assiduum cum Indis ac Marochiorum regibus bellum habeat, quantum fieri poterit, huic sanctissimo operi non defuturum statuerunt, ac conctuserunt serenissimis sacri imperii principibus ac statibus super eorum schedula et conclusione in hunc modum respondere; arbitrari, se principes et status ipsos pro tantæ rei magnitudine non satis perpendisse ingentia mala et pericula, quæ Christianorum cervicibus imminent, præsertim post reditum Turcarum tyranni in Europam : qui quidem, ut ipsi fide dignis multorum scriptis et testimoniis edocti sunt, non modo contra Syriæ et Ægyptiorum sultanum parta victoria, illiusque ditione universa, ac parte etiam Africæ in potestatem reductis, sed quod prius ignorabatur, fuso fugatoque in semotissimas regni sui regiones Persarum rege, quem Sophi appellant, devictaque ac superata tota fere Armenia, tantis nunc elatus successibus totque Ægyptiorum ac Persarum opibus ditatus, et potentissimas terrestres copias, et maritimam ingentem classem, quam descriptis jam remigibus ac bellatoribus, portibus suis eduxit, cum nullum amplius, aut Asiaticum, aut Africum hostem timeat, in quorum viribus aliqua nobis spes locata fuerat, nunc in solos Christianos totas suas vires comparat.

34. « Putant etiam ipse Cæsar, legati et oratores non prorsus principes ipsos ante oculos suos posuisse, si conventus iste tam potentis, tam famigeratæ nationis, in quam reliqui Christianorum populi oculos conjecerunt, cujus robore et virtute se in primis protegi ac defendi sperabant, in vanum resolvatur, quantam et hosti bene gerendæ rei fiduciam, ac Christianæ reipublicæ terrorem, ac desperationem injecturus sit, et eam Dominici gregis gentem quæ in Turcarum finibus noster uti clypeus et antemurale in hunc adhuc diem semiustas ac desolatas reliquias suas, quibus potest viribus protegit, luporum dentibus in prædam et ultimum excidium relicturos, huncque tantorum principum infructuosum recessum et tantæ expectationis inanem resolutionem non modo universæ Christianæ reipublicæ damnosam futuram, sed omnibus sacri imperii principibus et statibus, imo toti Germanicæ nationi non parvam negligentiæ et ignaviæ, imo dedecoris opprobrio potius notam apud reliquos Christiani nominis potentatus allaturum, quod cæteris se prompto alacrique animo in tam sanctum, tam necessarium opus offerentibus, soli Germani veluti a progenitoribus suis degeneres, solitamque gentis virtutem obliti, torpeant prorsus et obdormiant; non enim adduci possunt aut Cæsar aut cæteri, futurum aliquid aut utilius aut salubrius in alio conventu, quem instituere pollicerentur, cum in hoc, ubi nihil deesse videtur quod rem in re distrahere debeat, nihil actum conclusumve fuerit. Adsunt hic omnes electores, adsunt et cæteri clarissimi ac sapientissimi et potentissimi principes, ac sacri imperii status, quorum consilio, prudentia ac gerendarum rerum dexteritate mature omnia, si modo bonus animus, bona voluntas adsit, si modo quemque debiti sui zelus Domini moveat, et consuli et confici, ac concludi possint.

35. « Novit præterea Cæsar, quo labore, qua difficultate conventum hunc congregaverit quem, si semel dissolvatur, nullis deinceps artibus, aut persuasionibus comparare posse sperat. Nescit igitur aut ipse, aut legati et oratores prædicti, cur ipsis principibus et statibus tantam rei necessitatem procrastinari liceat, et tot dignorum virorum cœtum, tot laboribus, tot impensis in unum redactum, non absque totius fere orbis opprobrio, infectis rebus inutiliter abire. Cogitent itaque secum singula, et maturius, et tantæ rei magnitudini ac necessitati procurandæ diligentius insistant, et totis animis negotium complectantur. Quod si se nihil debere putant iis qui in præsenti periculo sunt, cogitent tamen se debere posteris suis, quos nisi ab ipsis, ut nunc utilius fuerit consultum, in eadem paulo post navi et non minori periculo relicturi sunt : quod si tandem et suos contemnunt, resipiscant demum et fateantur, se hanc propositam expeditionem Christo Deo, qui Catholicam hanc fidem cui nati sunt, sanguine suo fundavit, omni jure, omni semota exceptione debere. Sistant igitur ac ad salubriorem consultationem redeant, rebusque omnibus mature discussis, et adamussim perpensis cum cæteris Christianis regibus et potentatibus, qui ad hoc ardentes et cupidi accedunt, concordes et unanimes propositum a sanctissimo domino nostro et reliquis negotium et ipsi læti intrepidique suscipiant; iis tamen semper repetitis modis ac conditionibus, quas in hoc principum conventu, et ipsa Cæsarea majestas, ac sanctæ Apostolicæ Sedis legati initio proposuerunt, quamcumque videlicet pecuniam et singula in id negotium collata emolumenta et suffragia, quæ per universam Germaniam quoquo modo colligentur, in nullum alienum usum nullius hominis arbitrio, quam in Turcarum expeditionem, et pro ipsorum principum et statuum voluntate ac dispositione converti et administrari debere ». Reliqua in Augustensibus conventibus gesta afferentur inferius.

36. *Missi legati Apostolici ad Germanos, Gallos, Hispanos et Anglos.* — Ursisse vero Cæsarem ex animo, non ostentandæ magnanimitatis suæ causa, belli sacri rationem, demonstrant Pontificis litteræ datæ ad Laurentium Miedzileski Apostolicum in aula Polonica inter-

nuntium; qui post facta plura cum Maximiliano colloquia una cum Cæsareis oratoribus ad regem Poloniæ, ut eadem consilia proveheret missus est, quem Leo de quatuor cardinalibus legatis cum amplissima decretis potestate certiorem fecit[1]:

« Dilecto filio Laurentio Miedzileski notario, et ad charissimum in Christo filium nostrum Sigismundum Poloniæ regem illustrem nuntio nostro.

« Ex Augusta civitate imperiali tuas accepimus litteras die xxi Februarii datas, quibus etsi profectionem tuam tardiorem quam volebamus atque optabamus intellexerimus, fuit tamen nobis pergratum ex iis percepisse opportunos sermones, quos cum charissimo in Christo filio nostro Maximiliano in imperatorem electo habueris, et præsertim quod celsitudo sua nobiscum sit inclinata ad suscipiendam et feliciter perficiendam saluberrimam ac pernecessariam contra crucis hostes expeditionem, superque ea re optima et tanto principe digna jecisse fundamenta, et quod venerabilis frater episcopus Tergestinus suam erga nos et sanctam Sedem Apostolicam, sicut bonum et fidelem decet prælatum, devotionem ostendit. Cui in Domino benedicimus, ejusque bonorum operum quandoque non erimus immemores; in quo certe prudentiam tuam plurimum in Domino commendamus. Placuit insuper nobis summopere audivisse majestatem suam, te una cum oratoribus suis ad charissimum in Christo filium nostrum Sigismundum Poloniæ regem illustrem pro acceleranda dicta expeditione quamprimum expedivisse, ut negotium hoc juxta nostram ac suam voluntatem ad laudem Dei et divinæ majestatis gloriam, et ad præcavenda pericula imminentia prospere inchoari et feliciter confici valeat. Nos enim, ut nihil a nobis intentatum seu infectum relinquatur, legatos quatuor de latere ad omnes reges et principes Christianos jam emisimus, nil aliud prorsus curaturos, nisi eos ad sanctam hujusmodi expeditionem unitis viribus atque animis amplectendam oraturos et omni conatu impulsuros. Cæterum gratulamur præfato Poloniæ regi de victoria adversus Moschos denuo parta, egimusque gratias Deo, quod fidelibus suis de infidelibus et schismaticis triumphum reportare concesserit, ut dextera Domini contra eos assistente, tandem ad cor reversi extincto eorum errore abjectoque schismate ad gremium sanctæ matris Ecclesiæ Romanæ redire mereantur, etc. Dat. Romæ xiv Maii mdxviii, Pontificatus nostri anno vi ».

37. Decreverat Leo eos cardinales legatos e latere ad Germanum, Gallum, Hispanum Anglumque ad expedienda omnia quæ pro sacro bello erant necessaria, cum a Cæsare et Carolo rege Hispaniæ de principum inito fœdere certior factus fuisset, ut refert Paris de Grassis[1], qui eam legatorum creationem tertia die Martii celebratam describit: « Ii, inquit, legati fuerunt cardinalis de Campeggio ad regem Angliæ (1), cardinalis Ægidius ad regem Hispaniæ, cardinalis de Farnesio ad imperatorem, et cardinalis S. Mariæ in Porticu ad regem Franciæ: et cum dicerem papæ, quare etiam non faceret alium legatum ad regem Hungariæ et Poloniæ, respondit mihi quod ibi esset Strigoniensis cardinalis et legatus jamdiu destinatus super hac materia. Replicavi ipsum Strigoniensem non esse utilem legatum, quia cum sit de natione et tanquam regis Hungariæ creatura, non se gerit tanquam legatum, sed tanquam capellanum regis, nam cum deberet esse tanquam legatus Apostolicus supra regem, non solum non est supra regem, sed sub illo, et in omnibus regi defert tanquam minor; sed etiam minister ejus, quia lavanti manus regi ministrat mappam, et in missa pacem et librum, quod non deberet facere: et propterea in his et aliis ipse legatus detrahit honori Sedis Apostolicæ, quia semper legati debent esse supra reges quoscumque: et papa respondit, quod hoc idem a pluribus aliis de hoc cardinali Strigoniensi intelligit, qui se male habet cum honore, imo cum dedecore Sedis Apostolicæ, et quod ille esset male aut parum nationi acceptus, et parum existimatus, unde volebat providere desuper. Dixi bonum fore si sanctitas sua etiam illuc destinaret unum prælatum tanquam nuntium, qui simul cum legato provideret, ut reges illi duo potentissimi venirent ad expeditionem istam contra Turcos: et papa mihi respondit, quod non esset de his duobus regibus dubitandum, quia ipsi quotidie papam interpellabant cum diversis nuntiis et litteris super hac expeditione; quia ipsi in primo periculo sunt, si Turcus Christianitatem petit: et sic conclusit quod tantum pro istis quatuor legatis pararem, prout paravi ».

[1] Lib. brev. ii. p. 114.

[1] Paris to. iv. Ms. Diar. arch. Vat. p. 252.

(1) In hac cardinalium legatorum destinatione admirari subit cur Anglica legatio Campegio cardinali extero commissa sit, cum præsens Londini ageret cardinalis Thomas Volseus qui Eboracensis nuncupabatur, cui munus illud demandari poterat, perinde ac in Ungaria Strigoniensis cardinalis designatus fuit. Cujus rei nulla assignari alia succurrit causa, nisi quod Volseus nimis addictus regi putaretur, adeoque ineptus ut regem suum ad obsequendum Pontifici flecteret. Nimium hoc Volsei cardinalis in regem studium tunc prodit, cum parere Pontifici detrectanti regi indigna assentatione applausit, qua de re ad annos sequentes. Sed Campegium cardinalem venire in Angliam legationis Apostolicæ dignitate auctum non permisit Volseus, nisi ipse pariter socius adjungeretur, quod ipse exponit in litteris ad Silvestrum episcopum Vigorniensem vulgatis a Marte. Veter. Monum. to. iii quibus intelligimus legatos Apostolicos in Angliam fuisse geminos, cum alioqui unus tantummodo venisset. Mansi.

38. Addit auctor nonnullos contendisse hos legatos ex regum, ad quos mittebantur, dignitate statuendos, verum habitam fuisse pristinarum sedium rationem. Subjicit pluribus interjectis Paris [1], profecto in Galliam legato e latere, subortam de honoris gradu controversiam inter eum et cardinalem Lucemburgensem, qui jam ante legationem gerebat in Gallis, ac rationem qua sedata fuerit refert. « Cum, inquit, diebus istis papa legatum cardinalem diaconum S. Mariæ in Porticu ad Galliam designaverit, ubi jamdiu cardinalis de Lucemburgo sive Cænomanensis Gallus est, et legatus etiam non revocatus, et episcopus Tusculanus, uterque ad me scripsit, ut definirem quis eorum præesse et quis subesse alteri debeat ».

39. Nonnullis interjectis de re in consistorio discussa, datum sibi a Leone hoc imperium ait : « Mihi imposuit ut utrique scriberem sic, videlicet quod Cænomanensi, licet sit legatus, solum ad visitationem monasteriorum in regno Franciæ, et per consequens ipse deberet cedere semper et ubique novo legato ; tamen quod in ipso primo ingressu novi legati per aliquod tempus abstineat a concursu et a præsentia novi legati, id est, donec ipse novus legatus bis aut ter regem et barones et parlamentum visitaverit ; quia ipse novus legatus possit agnosci et videri tanquam legatus Apostolicus de latere, et possit dare benedictionem ac deferri ante se facere crucem : quo facto per aliquod tempus tunc cardinalis de Lucemburgo, si ibit simul cum novo legato, quod novus legatus cedat antiquo ob reverentiam ordinis episcopalis, et antiquæ dignitatis cardinalatus, ac etiam ob nobilitatem generis sui ».

Extant vero litteræ [2], ad Bernardum diaconum cardinalem in Gallias legatum hisce conceptæ verbis :

« Bernardo S. Mariæ in Porticu diacono cardinali ad charissimum in Christo filium nostrum Franciscum Francorum regem Christianissimum, et universum ejus regnum, etc. A. S. L.

« Cum hodie circumspectionem tuam pro sanctissimæ et pernecessariæ contra Christi nominis hostes expeditionis negotio, ad charissimum in Christo filium nostrum Franciscum Francorum regem Christianissimum et universum ejus regnum, omniaque et singula illius provincias, civitates, terras, atque loca illi subjecta, et alia adjacentia nostrum et Apostolicæ Sedis legatum de latere tanquam pacis angelum de fratrum nostrorum consilio per alias nostras litteras duxerimus destinandum, prout in illis plenius continetur, tam apud eumdem quam alios reges omnes et principes et potentatus prædicta sancta expeditione, et aliis negotiis et rebus, quæ emergi poterunt cum prædicto Christianissimo ac quibusvis aliis regibus, principibus, dominis et potentatibus, communitatibus, personis, et earum necessariis oratoribus », et infra, « necessaria seu quomolibet opportuna, quæ tibi quovis modo, aut quomodolibet, et qualitercumque ad hujus sanctæ Sedis et reipublicæ Christianæ tranquillitatem, nostrique et sanctæ Romanæ Ecclesiæ status, auctoritatis, dignitatis et libertatis defensionem et manutentionem pertinere videbuntur, tractandi, procurandi et disponendi, ordinandi, statuendi, confirmandi, ineundi, et faciendi plenam et omnimodam auctoritatem et potestatem concedimus, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDXVII, V non. Martii, Pontificatus nostri anno V ».

40. *Solemnes supplicationes indictæ.* — Proximis post missos e latere legatos diebus tradit Paris de Grassis fuisse indictas solemnes supplicationes a Pontifice ad agendas Deo gratias de sociali principum omnium in Turcam inito fœdere, ac pactis quinquennalibus induciis tanta religione, ut earum temerator veluti publicus hostis ab omnibus obterendus esset : tanta denique consensione ab omnibus suscepta Pontificia imperia, ut ab Apostolicæ Sedis nutu in gerendo hoc bello sacro se pendere velle profiterentur.

41. « Pridie (nimirum Dominicæ III Quadragesimæ), sanctissimus dominus noster mihi dixit longo sermone qualiter cum ad notitiam ejus pervenit de paratibus magnis Turcorum ad invadendum Christianitatem, sua sanctitas totum factum regibus et principibus Christianis notificavit, requirens eos, ut per quinquennium omnes vellent a mutuis bellis abstinere, et in unum convenire ac unum corpus inter se ipsos efficere ad effectum, ut tota Christianitas unanimiter posset non solum a Turcis se defendere, sed etiam ipsos ad usque Constantinopolim invadere et depellere : et quod ab omnibus quasi idem responsum habuit, se omnes contentos esse, et omnia ad Pontificem remittere.

42. « Propterea sua sanctitas diebus istis congregationes multas habuit cum cardinalibus et oratoribus principum super hac unione, et tandem consecuta est conclusio quod omnes principes Christianitatis remissis bellis bellorumque causis per quinquennium sint fratres et unitissimi pro hac causa ; ita ut si aliquis ex eis erit discors et moveat bellum adversus alium, quod ille talis sit tanquam Turcus et communis omnium hostis, sic ut omnes alii principes possint contra eum discordem tanquam contra ipsum Turcum venire et bona et personas diripere ; et alia multa bona conclusa fuerunt ; propter quæ merito suæ sanctitati videbatur debitum, ut gratiæ in primis Deo agerentur pro unione principum, demum pro expeditione feliciter sus-

[1] Paris to. IV. p. 274. — [2] Lib. Bull. CXII. p. 179.

cipienda per Christianos contra Turcum, ut nos adjuvaret et inimicos suos perderet : et similiter mihi dixit papa imponens mihi ut cœremonias convenientes præpararem, quia omnino volebat inchoare die Dominica *de Rosa* proxime futura, quæ esset decima quarta Martii præsentis anni MDXVIII ». Plura addit Paris de solemnibus supplicationibus habitis, compositis religiosis agminibus, et precibus divinis mysteriis solemni ritu repetitis.

43. Celebris hujus supplicationis nudis pedibus a Basilica S. Petri ad Ecclesiam S. Mariæ supra Minervam peractæ a Leone et cardinalibus historia descripta est in Encyclicis Pontificiis litteris [1], quibus per universum orbem ordini Ecclesiastico mandata Apostolica data sunt, ut in singulis urbibus et vicis solennes supplicationes ad exorandum divinum numen, ut perdomitis Turcis Constantinopolim et Jerosolymam Christiano imperio restitueret, celebrarentur : tum de indictis omnibus regibus ac principibus quinquennalibus induciis, vertendisque adversus infideles armis litteræ promulgatæ fuerunt : precum vero inter divina mysteria repetendarum formulæ ab eodem Pontifice sunt descriptæ :

44. « Leo etc. ad futuram rei memoriam.

« *Omne datum optimum, et omne donum perfectum,* Jacobi Apostoli testimonio, *de sursum est, descendens a Patre luminum ;* in cujus manu sunt omnium potestates et omnium jura regnorum ; qui ut per psalmistam scribitur : *Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam ;* et a quo juxta Danielis sententiam, omnis sapientia et fortitudo procedit. Itaque nos sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Ecclesiarum omnium primatum tenentis, omniumque Christi fidelium magistræ, divina disponente clementia, regimini præsidentes, in manifesto discrimine totius religionis universæque reipublicæ Christianæ constituti, illius opem et auxilium primum precibus implorandum esse duximus, ejusdemque Domini et Salvatoris nostri secuti doctrinam, exemplum enim dedimus vobis, ut quemadmodum nos fecimus ita et vos faciatis : et exemplo Moysis orante universali Ecclesia, Christiani principes omnisque populus Dei dexteræ suæ potentia præsidioque majori calcatis hostium Christiani nominis cervicibus victoriam consequantur.

45. « Sane, cum primum ad summi Apostolatus apicem divina providentia assumpti fuimus, cogitare ac animo nostro revolvere pariter et dolere cœpimus, toties tentatam contra Turcarum immanissimum tyrannum Mahumeticæ perfidiæ, imo vero spurcitiæ cultorum, sanctam et pernecessariam expeditionem, peccatis nostris exigentibus hactenus protractam esse, ita ut sævissimus hostis nostrorum dissidia, quin potius discordia pro libito debacchatus, totius fere Orientis imperium olim pro majori parte Christianam religionem professum suæ tyrannidi Mahumeticæque blasphemiæ servire coegerit : quo factum est, ut Christianorum ditioni jam orbis exigua pars relinquatur ; Redemptoris quoque nostri sacratissimum sepulchrum Christicolis ipsis adire, et illud visere non est concessum, nisi magnis superatis periculis, et multa perfidis barbaris soluta pecunia : quatuor quoque sanctæ patriarchales sedes pro quatuor sensibus in mystico corpore sanctæ Dei Ecclesiæ, octava synodo teste, a Deo optimo maximo constitutæ, asperrimo servitutis jugo subjiciuntur, verendumque est (quod Deus avertat) ne sacrosanctam quoque Romanam Ecclesiam, patriarchalium sedium prædictarum oculum, ex Antiochia miraculose translatam, omnium Christi fidelium matrem et magistram, Petri et Pauli Apostolorum atque innumerabilium martyrum sanguine consecratam, cruentus idem tyrannus tanquam alter Totila funditus evertat.

46. « Itaque recte considerantes harum rerum curam ad nos eorumdem Christianorum parentem et caput, ac Dominici gregis pastorem potissimum pertinere, præmissis causis moti hujusmodi sanctam expeditionem contra eosdem Turcas, quam prospere inchoari et feliciter perfici cupimus, in ultima sessione sacri Lateranensis Concilii primum indiximus ; et deinde Christianos principes nostris exhortationibus, ut par erat, obsequentes et promptos invenientes, ut eorum paci et saluti consuleretur, et ipsi concordibus animis arma pro defensione fidei sumentes, treuguas seu inducias quinquennales de fratrum nostrorum consilio indiximus, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Facultates quoque et fortunas omnes Apostolicæ Sedis et nostras, caputque ac salutem nostra ante omnia sponte obtulimus, et per præsentes offerimus, firmiter sperantes, hujusmodi sanctam expeditionem et maxime necessarium bellum, auspiciis et auxilio Dei optimi maximi, prospere et feliciter absolutum iri.

47. « Habita igitur super iis cum eisdem fratribus nostris matura deliberatione, ut votis vestris annuat omnipotens Deus, perutile fore judicavimus publicas supplicationes et processiones per almam Urbem nostram per eosdem Christi fideles orationibus, jejuniis et eleemosynis præcedentibus fieri : quibus biduo peractis, nos discalciatis pedibus una cum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus et reliquis prælatis, et omni clero, sacris Urbis reliquiis ac imaginibus præeuntibus, cum magna totius populi devotione in Dominica *Lætare* solemnem processionem a Basilica principis Apostolorum de dicta Urbe, usque ad Ecclesiam B. Mariæ Virginis super Minervam ejusdem Urbis fecimus : in

[1] Ext. in lib. Bull. cit. p. 215.

qua, celebrata solemniter per unum ex dilectis filiis nostris S. R. E. cardinalibus missa, cui nos cum præfatis cardinalibus interfuimus, habitaque ad confirmandos fidelium animos eleganti oratione, præfatas litteras treuguarum seu induciarum per primum S. R. E. diaconum cardinalem in magna prælatorum et populi frequentia publicari jussimus, et auxilium ac matrem Domini Dei nostri ad majorem aram ejusdem Ecclesiæ genuflexi imploravimus; quarum precum tenor de verbo ad verbum inferius est annotatus.

48. « Quæ omnia, ut præfertur, in hac alma Urbe nostra per nos ordinata in reliquis civitatibus, terris et locis, quæ a Christi fidelibus possidentur, de eorumdem fratrum nostrorum consilio devote et pie exequi, fieri et servari debere decernimus atque mandamus; ut misericors Deus, qui vult omnes invocantes nomen ejus salvos fieri, et dicit : *Salus populi ego sum; in quacumque tribulatione clamaverint ad me exaudiam eos, et ero illorum dominus in perpetuum;* piis supplicantium precibus placatus de barbaris nationibus sui nominis hostibus victoriam Christianis principibus largiri dignetur, et Orientalis imperii metropolim et sedem Constantinopolim, sanctamque Jerusalem, et alia veneranda Palæstinæ loca, in quibus Dominus noster Jesus Christus pro nobis nasci et mori dignatus est, a nobis per injuriam avulsa, Christo recuperandi, et a fœdissima Mahumetica spurcitia, infideliumque jugo liberandi tribuat facultatem, et per ejus infinitam misericordiam e manibus infidelium, fugatis tenebris, illisque ad agnitionem veri luminis deductis, fieret unum ovile et unus pastor.

49. « Quocirca universis patriarchis, archiepiscopis, episcopis per totum orbem in virtute sanctæ obedientiæ mandamus, ut ipsi primum in Ecclesiis eorum missa cantata solemni Spiritus sancti, et convocato populo has nostras litteras publicare et jejunio triduano indicto in circuitu Ecclesiarum processiones, quas Romana Ecclesia aliarum Ecclesiarum, ut præfertur, mater et magistra fecit, faciant : deinde copias earum authenticas rectoribus parochialium Ecclesiarum suarum diœcesum quantocyus mittant, illis sub excommunicationis latæ sententiæ pœna mandantes, ut et hoc ipsum in suis Ecclesiis cum devotione et diligentia faciant, et pulsari campanas pro *Ave Maria* singulis diebus etiam in Meridie; et de Spiritu sancto ac de pace et contra paganos orationes in singulis missis recitari faciant ». Subjicit rituum servatorum et precum repetitarum formulas, quas brevitatis studio prætermittimus. « Dat. Romæ anno, etc. MDXVII, IX kalend. Aprilis, Pontificatus nostri anno VI ».

50. *Summa ratio belli gerendi.* — Fecisse solemnem hanc obsecrationem Pontificem nudis pedibus memorat etiam Belcairus[1], deque illius eximio defendendi Christiani imperii studio hæc ait : « Hujus tyranni, (nempe Selimi), felicitate attonitus Leo Pontifex », et infra, « Deo optimo maximo divisque supplicationes Romæ fieri decrevit, ubi nudis ipse pedibus incessit, divinisque auxiliis imploratis, ad humana se convertit, et omnibus principibus Christianis scripsit, ut positis discordiis mutuisque inter se bellis uno consensu ad sacrum bellum pro communi salute se compararent » ; et infra, « consentaneum porro esse, ut Cæsar cum Pannonico Polonicoque equitatu cum Turcis præliari solito, et cum tot equitum peditumque Germanorum copiis, quot tantæ expeditioni necessariæ videntur, secundo Danubio in Mysiam, atque inde in Thraciam penetret, Constantinopolim Turcarum imperatorum regiam oppugnaturus. Gallus cum equitatu suoque atque Helvetio peditatu et cum Venetorum cæterorumque Italiæ principum copiis Brundusio in vicinam Epirum transmittat, ubi multi adhuc Christiani ad rebellandum parati supersint. Hispani, Lusitani, Angli, conjunctis ad novam Carthaginem classibus, Gallipolitanum fretum petant, et quam terra Cæsar, Constantinopolim mari adoriantur.

51. « Eumdem cursum Leo Pontifex Ancona vela facturus cum centum triremibus se tenere velle profitebatur. Hæc postquam sæpius cum principum Christianorum legatis Leo communicasset, et de eorumdem principum egregia voluntate certior factus esset, quinquennales inducias inter ipsos in frequenti cardinalium cœtu pronuntiavit, quotque pronuntiatis non parerent malis diris acerbissime devoturus : utque tam pia expeditio acceleraretur, ad Cæsarem S. Sixti, ad Gallum Bibienam, ad Hispanum Cilium, ad Anglum Laurentium Campegium cardinales ejus collegii primarios delegavit ».

52. *Thomas de Vio missus in Germaniam legatus.* — Porro ex prædictis legatis cardinalis Farnesius, cum ad oppidum suum divertisset, inque itineris instruendo apparatu necteret moras, sive etiam adversa valetudine implicitus teneretur, in ejus locum Thomam de Vio, cardinalem Cajetanum a Pontifice subrogatum tradit Paris de Grassis[2] : « Papa, inquit, hodie quæ est... Aprilis reverendissimum dominum Thomam cardinalem S. Sixti, sive de Minerva nuncupatum, legatum fecit ad Germaniam loco cardinalis de Farnesio : et fuit finito consistorio a toto collegio ad ædes suas juxta S. Mariam in Via lata associatus : cui ego illico de mandato papæ dedi instructiones, quibus in sua legatione regularetur ». Gravissima hæc omnium fuit legatio; cum ad Lutheranæ hæresis opprimenda delendaque semina, et Bohemorum Hussitarum

[1] Belcair. l. XVI. num. 2. — [2] Paris ubi sup. p. 273. Guicc. l. XIII.

reliquias Ecclesiæ conciliandas, necnon Cæsarem ac Daniæ, Sueciæ, Norvegiæque regem in Turcam concitandos mitteretur : de qua extant hæ Pontificiæ litteræ [1] :

« Dilecto filio Thomæ tit. S. Xixti presbytero cardinali, ad charissimos in Christo filios nostros Maximilianum in imperatorem electum, et Christiernum Daciæ, Sueciæ et Norwegiæ regem illustrem, ac universa eorum regna, omnesque et singulas illorum provincias, terras atque loca illis subjecta et alia eis adjacentia nostro et Apostolicæ Sedis legato.

53. « Cum hodie circumspectionem tuam pro sanctissimæ et pernecessariæ contra Christi nominis hostes expeditionis negotio, ad charissimos in Christo filios nostros Maximilianum in imperatorem electum et Christiernum Daciæ, Sueciæ et Norvegiæ regem illustrem, ac universa ejus regna et loca eis subjecta nostrum et Apostolicæ Sedis legatum de latere tanquam pacis angelum de fratrum nostrorum consilio per alias nostras litteras duxerimus destinandum, prout in illis plenius continetur ; nos igitur matura consideratione intra nostræ mentis arcana revolventes plurimum expedire pro hujusmodi sancta expeditione, ut Bohemiæ regnum, quod olim Catholicum in quoscumque errores a pluribus annis et hæreticam labem, inimico humani generi operante, lapsum fuit, ad obedientiam sanctæ matris militantis Ecclesiæ reducatur, cogitantesque quod circumspectio tua pro singulari tua doctrina et prudentia, magnitudine animi et consiliis, dicti regni barones, nobiles, militares, ac universitates, et primates civitatum, præsides et juratos, aliarumque terrarum et oppidorum officiales, ac alios quoscumque sive cives sive populares, cujuscumque gradus, ordinis et præeminentiæ existant, eorumque complices et sequaces ad veram Christi fidem reducere, et in rectam semitam revocare poteris, eodem Maximiliano in imperatorem electo auxilium præstante : ac de tua circumspectione, prudentia, usu rerum, nobis in arduis eximia probitate et fide cognitis et perspectis sumentes in Domino fiduciam, quodque scies et poteris fluctuantes errorum turbines discutere et sedare, et regnum ipsum in formam pristini decoris restituere ; confidentes etiam in Domino, quod cum regnum etiam ipsum ad obedientiam sanctæ Romanæ militantis Ecclesiæ redierit, cum bellicosum semper habitum sit, non tam pro mundana gloria, quam etiam adversus infideles pugnando sibi peperit, quam pro fidei Catholicæ defensione contra Turcas communes hostes prævio invictæ crucis vexillo cum cæteris Christi fidelibus insurget, tibi cum omnibus et singulis dicti regni et partium adjacentium, cujuscumque gradus et conditionis existant, ad veræ fidei lumen redire, et hujusmodi errores deserere et obviare volentibus, eos recepta ab eis abjuratione hæresis et errorum hujusmodi facienda, præstandoque per eos juramento, quod talia per se deinceps non committent, vel aliis talia committentibus consilium, auxilium, favorem per se non præstabunt, et alias in forma Ecclesiæ consueta absolvendi, et ad nostrum et ejusdem Ecclesiæ gremium, necnon in gratiam et benedictionem prædictæ Sedis restituendi et recipiendi, necnon cum eis nostro et Apostolicæ Sedis nominibus tractandi, componendi, ac sub illis capitulis, pactis, conditionibus, formis, pœnarum adjectionibus, obligationum renuntiationibus, commissionibus, cautelis, clausulis, et solemnitatibus atque modo, quibus amplius commodius et melius poteris concordare seu componere agendi, transigendi, firmandi, roborandi, ac firmata hinc inde sub excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque censuris et pœnis inviolabiliter servari mandandi », et infra, « concedimus facultatem, auctoritatem et potestatem.

54. « Igitur onus tibi per nos injunctum ad honorem Dei et animarum salutem, et Christianæ fidei exaltationem sic suspicias sicque studeas et efficaciter et diligenter illud adimplere diligentia, studio, opera, et auctoritate tua ex eo regno locisque aliis convicinis, quæ longo quasi contagio infecta sunt, omnes errores et hæreticæ pravitatis labes expurgetur, evellatur et penitus deleatur, ut vinea Domini sabaoth fructus ferat, sublatis pestiferis palmitibus, et noxiis Catholicæ puritatis ; tuque ex ea re et perfecto tam sancto opere et laudabili palmam æternæ gloriæ non solum consequi merearis, verum etiam apud nos et hanc sanctam Sedem prædictam de exacta diligentia, fide et integritate valeas plurimum commendari. Datum Romæ apud S. Petrum anno, etc. MDXVIII, III non. Maii, Pontificatus nostri anno VI.

55. *Quo ritu Albertus Moguntinus insignibus cardinalatus, et Maximilianus Cæsar ense et pileo ornatus fuerit.* — Descripsit nonnulla illius legationis gesta Jacobus Manlius [1] Friburgensis in Commentariis ad Fabricium Carretanum Rhodiæ militiæ principem, et quos ritus in tradendis Alberto Moguntino archiepiscopo cardinalatus insigniis, inque porrigendis Pontificio nomine Maximiliano Cæsari pileo et ense Apostolica prece consecratis, in celeberrimo Augustano conventu observarit. Fuisse autem Albertum Moguntinæ sedis et Magdeburgensis Ecclesiæ archiepiscopum, sacrique Romani imperii principem electorem et Ecclesiæ Halberstadensis administratorem, marchionem Brandeburgensem, Stetinensium, Pomeraniæ, Casuborum et Sclavorum ducem, Burgravium Nurembergen-

[1] Lib. Bull. CVIII. p. 215.

[1] Ext. to. II. rer. Germ. ex editione Freheri p. 397.

sem, ac Rugiæ principem; hosque titulos cardinalitio presbyterali S. Chrisogoni titulo exornasse, scribit idem Manlius; gestam vero ita rem, nimirum prima Augusti hujus anni Dominica nona post Pentecosten, matutino tempore in Augustana urbe Thomam tit. S. Sixti cardinalem legatum e latere una cum Mattheo S. Angeli cardinale Gurcensi eodemque collega legato in Germania, adiisse Alberti novi cardinalis ædes, atque ab eo in limine amantissime exceptum; tum subdit: « Deinde omnes tres una simul earumdem ædium sacellum intraverunt, ibique supranominati reverendissimi domini legati a dicto cardinali summi Pontificis nomine juramentum, quale singulis ad cardineum apicem transcendentibus præstari solet, receperunt: quo ejusdem novi cardinalis cancellarius, vir quidem multa laude dignus, palam voce alta sanctissimi domini nostri breve ad prælibatum cardinalem missum legit: cujus tenor de verbo ad verbum est ut sequitur:

56. « Leo papa X.

« Dilecte fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Fraternitatem tuam, quæ ex illustri Brandeburgensi prosapia et in Germania vetustissima magnique ponderis familia ortum ducit, quæque clarissimorum progenitorum suorum sancta vestigia secuta de nobis sanctaque Apostolica Sede bene mereri semper studuit, ad summum cardinalatus honorem quo nullus major a Christi vicario concedi potest et ipsam per se dignam, et a charissimo in Christo filio nostro Maximiliano electo imperatore nobis per litteras ipsius et nuntios sæpe ac vehementer commendatam promovere statuentes, id ut nacta temporis atque rerum opportunitate faceremus, ex quo nostro desiderio et tuæ fraternitatis dignitati atque decori magis consultum videretur, ea nunc nobis visa est hujus temporis non solum commoda et honesta, sed etiam laudabilis occasio, in qua de expeditione sanctissima contra salutiferæ crucis hostes agendum est, et fraternitas tua tanto honore ornata magis de nobis Christianaque religione propaganda benemereri possit. Itaque hæc nostra nunc de te promotio non solum grata, sed etiam perjucunda tibi longe magis esse debet, quod circumspectionis tuæ fide, religione et devotione erga nos et dictam Sedem, exigentibusque tuis meritis et præclaris virtutibus, te solum non in magno numero cardinalium creavimus: nos quoque in bonorum omnium operum satore et te spem locavimus, quod si antehac de nobis, sancta Apostolica Sede et republica Christiana bene mereri studuisti, jamjam eo majore alacrioreve animo tuo officio atque nostris piis desideriis satisfacere poteris, quo hoc sacratissimo dignissimo munere ornatus eris. Te igitur ad omnipotentis Dei et totius curiæ cælestis laudem et gloriam personæque tuæ ornamentum, clarissimæque marchionum Brandeburgensium prosapiæ perpetuum decus et amplitudinem, hac die xxiv Martii in consistorio nostro secreto de aliorum venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio pariter et assensu in cardinalem creavimus. Superest, ut tu qui ex Moguntinensi elector imperii et Magdeburgensi Ecclesiis Germaniæ primas in Ecclesia et agro Domini magnus et dives eras atque es, nunc cardinalatus onere atque honore decoratus, quid dignitas ea sibi velit, quid Deus ipse abs te postulet intelligas, et sedulo mediteris quid te deceat; atque etiam dilectum filium nostrum Thomam tit. S. Sixti presbyterum cardinalem legatum nostrum de sanctissima et pernecessaria contra perfidissimos fidei nostræ hostes et Christianorum sanguinem deletionemque sitientes pertractaturum et nostro nomine curaturum, ejusque pias et optimas persuasiones et sana consilia, quæ nostra sunt, audias, ea quoque executioni debitæ mandes, ut quæ pulchrior totius orbis Europæ pars jam parva conspicitur, non solum diebus nostris ab impiorum manibus servetur, sed illorum imperium sævaque potestas vel ad sanctam fidem convertatur vel eruatur: qui vero nos et sancta piaque vota nostra sequentur rectam viam ingressi promissa felicitatis æternæ præmia consequentur. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die vii Maii mdlviii, Pontificatus nostri anno vi ».

57. Perlecto Apostolico Diplomate duo cardinales legati una cum magistro cæremoniarum novo cardinali cardinalitium rubri coloris habitum, quem vulgo cappam vocant, imposuerunt, ac Thomas S. Sixti a dextris et Matthæus S. Angeli a sinistris novum cardinalem medium exceperunt, atque ad primarium templum Augustanum quod Virginis nomini dedicatum erat, deduxere: Thomas vero legatus ad sacra peragenda se accinxit, cum Cæsar, cui ensis et pileus sacra lustrati prece Pontificio nomine a legato tradendi erant, Ludovico comite Palatino Rheni duce Bavariæ principe electore, Friderico duce Saxoniæ pariter principe electore, Casimiro marchione Brandeburgensi, Friderico et Alberto illius fratribus, et aliis principibus et episcopis stipatus accessit: quorum ordinem describit Manlius, ac subjungit: « Imposito silentio, reverendissimus tit. S. Sixti legatus rem divinam exorsus est: domesticus vero ejus sacrificulus ad altaris latus ubi Evangelium legi solet, crucem et a tergo aulicus quidam ex illustrissima Ursinorum familia ensem et galerum seu galeam tenentes steterunt: in latere vero, ubi Epistola legitur, magister domus ex legati fratre nepos, qui pro novo cardinali rubeum pileum erecta tenuit manu. Deinde perfecta re divina, cum verum sit quod idem

novus cardinalis ab Apostolica Sede xxiv die mensis Martii proxime prælerito Romæ in cardinalium numerum receptus fuerit, tituli S. Sixti legatus eumdem, habito prius ad sacratissimum invictissimumque Cæsarem, et electores imperii, aliosque principes sermone, ad altare vocavit : cujus sermonis tenor talis est :

58. « Serenissime Cæsar. Leo X Pontifex maximus, majestate tua intercedente, præclarum, proindeque in terris rarum opus nunc efficit; fiunt sæpe cardines orbis egregio aliquo splendore fulgentes, verum hominem invenisse unum omni ex parte probatum, non facile fuit : ascivit siquidem in sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyterum cardinalem Albertum Moguntinæ Ecclesiæ præsulem, primatemque Germaniæ, gentis, fortunæ, corporis, animique bonis non mediocribus ornatum : is namque illustrissimus genere, corpore vegeto atque pulchro, ætate florida, ingenio, mentis acumine, sacris litteris, divitiis, dignitate, potestate, auctoritateque præstans; continentiæ quoque, religionis Ecclesiasticæ, et reformationis radiis sic splendet, ut luceat lux sua coram omnibus hominibus. Accedit ad hæc, quod, dum imperatoris summique Pontificis unus atque idem elector excellit, et nos Pontificii, et vos Cæsarei electoris gloria illustramur : commune itaque ornamentum, decus atque beneficium, communis lætitia comitetur. Surge igitur, illustrissime princeps, et observandissime domine, et cardineæ dignitatis insigne tuis debitum virtutibus susceptum veni.

59. « Eo itaque veniente et humiliter flexis genibus coram altari constituto, idem legatus quidnam ea dignitas sibi velit, quid Deus ab eo postulet, ac etiam quid eum contra truculentissimos fidei nostræ hostes, Christianum sanguinem perniciemque sitientes, ac ipsius summi Pontificis nomine pro virili parte curare deceat, declaravit. Et cum ipse ad singula proposita se tanquam obedientiæ filium promptum atque paratum exhibuerit, legatus caput ejus pileo rubro decoravit. Quo peracto, novus cardinalis novo apice insignitus in faldistorio ante altare genuflexus perstitit, donec canticum divi Augustini et Ambrosii per cantores Cæsareæ majestatis, qui et totam missam solemniter cecinerunt, solemni ritu cum organis decantaretur. Deinde perlectis certis collectis et orationibus per legatum Sedis Apostolicæ, novus cardinalis surrexit, et cum maxima tam corporis quam mentis præstantia de altari ante domini Maximiliani Cæsaris aliorumque principum conspectum venit : ubi de multiplici eadem die exhibito honore per doctissimum virum Laurentium Zeochen utriusque juris doctorem dicti novi cardinalis cancellarium viva altaque voce gratias persolvit hoc modo, etc ».

60. Subdit auctor illius oratiunculam : tum redditum Cæsareo nomine a Petro Bononio episcopo Tergestino responsum perelegans : a Leone X et cardinalibus non ob Cæsareas preces, sed ob illius illustres virtutes delatum illi honorem cardinalitium; quem etsi detrectaret Albertus, censuisse tamen Cæsarem ob commune reipublicæ bonum ab illo admittendum. Tum subdit peracto eo ritu celebratum alium a legato in pileo et ense sacratis Cæsari tradendis, ac prolatas primum ab eo litteras Apostolicas redditasque Cæsari, quæ a Jacobo Spiegelio, qui ei [1] a secretis erat, lectæ fuerunt : quarum præcipua hæc erat sententia :

« Charissimo in Christo filio nostro Maximiliano in Romanorum imperatorem electo semper Augusto.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Venienti ad majestatem tuam dilecto filio nostro Thomæ tit. S. Sixti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbytero cardinali, nostro et Sedis Apostolicæ de latere legato, ob eas causas quas ad universalem salutem Christianæ reipublicæ pertinentes per alias nostras litteras, et eo ipso cardinali interprete tibi significavimus, non putavimus alienum, ensem et pileum præclaro et solemni anniversario natali Domini nostri Jesu Christi nocte nostris manibus consecratos eidem legato tradere tibi consignandos, quanquam non sumus ignari, majestatem tuam hoc excellenti munere a Romanis Pontificibus sæpenumero jam honestatam fuisse, sed cum argumentum hujusce doni mysterium contineat Ecclesiasticæ potestatis, cujus tutela ac defensio tibi præcipue incumbit, ut qui sanctæ Ecclesiæ advocatus existis, voluimus nos quoque in hoc nunc munere nostrum excitare et virtutis tuæ judicium et egregiæ in fidem Christi voluntatis testimonium, cum præsertim nullo unquam tempore justius quam hoc quo Christiana respublica impiis conatibus crudelissimorum hostium in discrimen vocata, tuam pietatem, sapientiam tuam, auctoritatem animique magnitudinem maxime requirit, hujusmodi sacrosancta arma majestati tuæ data fuerint ac donata : ac semper quidem te pro amplitudine auctoritatis tuæ accinctum gladio esse decuit super femur tuum, ut esses promptus ac paratus tum coercere improbos, tum bonis præsidio esse, ut esset in tua præstantissima dignitate et tutela æquitati et injuriæ pœna constituta : sed nunc non tam eo accinctum esse, quam eum distringi jam et vibrari oportet potentiæ tuæ dextera; quæ enim non modo causa, verum etiam occasio major esse potest, quam ea qua nos non in mediocres aut longinquos metus, sed in maximum et præsens periculum vocamur, non modo dignitatis nostræ, sed etiam salutis amittendæ, nisi concordibus animis prin-

[1] Ext. to. II. rer. German. ex bibliot. Freheri. p. 401.

cipum tuoque in primis Christiana respublica defensa fuerit ?

61. « Vehementius majestatem tuam aut ad hoc præclarissimum opus suscipiendæ in fidem tuam publicæ salutis hortati fuimus, aut illi tantam gloriam tantumve nomen optavimus, quam ipsa non nobis solum, sed cuncto orbi Christiano suam operam, fidem, auxilium et litteris et nuntiis jam dudum pollicita est : quibus quidem tuis promissionibus quam in spem et expectationem ab omnibus ventum sit, quanta alacritas animorum in omnium fidelium cordibus fuerit conciliata libenter scriberemus, nisi majestatem tuam nihil latere fideremus. Quare, cum res ita se habeat, cape arma manu, princeps fortissime, et sacri gladii, quem tibi mittimus, aciem adversus Dei hostes atque tuos exercere appara, dux belli sanctissimi, defensor gentium verum Deum colentium, ultor barbararum : quibus enim titulis honoratior, aut quo genere curæ atque laboris illustrior esse potes, quam si augustam istam dignitatem, qua polles, ac singularem virtutem, qua præditus es, in his rebus collocaveris, quæ maxime et Catholici imperatoris pietatem postulant, et præstantissimi ducis virtutem ? Nos quidem quod officii nostri et amoris erga majestatem tuam fuerit, nullum locum tempusve prætermittemus testificandæ atque illustrandæ tum pietatis et magnanimitatis tuæ, tum nostræ in te summæ perpetuæ benevolentiæ. Erit autem tuæ illius nobis notæ omnibus laudatæ sapientiæ animadversa occasione et opportunitate temporum periculoque (quod nisi obviam eatur, omnibus imminet) dare operam et efficere, ut tua eximia virtus ac dignitas tibi gloriosa, orbi terrarum salutaris fuisse videatur. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die v Maii MDXVIII, Pontificatus nostri anno VI ».

62. « Quibus litteris lectis », inquit Manlius, « Cæsar exhortatione legati ad altare Domini transiit, ibique sacrosancta arma, ensem videlicet et galerum seu galeam, quæ Ecclesiasticæ potestatis ministerium continent, veluti fidelissimus Catholicæ fidei dux, tutor et protector accepit. Legatus vero ad dictum Cæsarem orationem habuit talem :

« Serenissime Cæsar. Petrum Apostolum constat gladios habuisse duos, alterum omni ex parte suum, alterum ita suum, ut a te educendus sit : idem nunc in successore suo Leone X Pontifice maximo illius in terris vicario, cui data est omnis potestas in cœlo et in terra, ensem istum Evangelicæ veritatis defensorem nuncupatum, qui et Apostolicæ potestatis super gentes et regna sacrum est mysterium, et divinæ nihilominus in Jesu Christo nato, quamvis secundum carnem parvulo, quiescentis omnipotentiæ est sacramentum, majestati tuæ offert, utpote de Romano et Apostolico throno, deque sedente in illo optime meritæ, ad hæc fortitudinis, magnanimitatis, pietatis, religionis, justitiæ sapientiæque splendoribus effulgenti. Et jure quidem majestati tuæ ensis iste debetur; tuus enim est : tuum esse ritus ille satis comprobat, quo tu Cæsar inter sacra Pontificia, anniversario die Natalis Dominici, si te contingat interesse, eductum hunc de theca gladium, galeaque hac adopertus, dum Evangelium Ioannis cantatur, Evangelicæ virtutis assertor et tutor vibras; solus namque Ecclesiæ defensoris advocatique nomen accepisti : tuum esse atque fore nostra hæc tempestas exposcit, quando Christianorum omnium oculi in te sperant, domine, ut aperias manum tuam ad ensem hunc capiendum stringendumque, inque Christi hostes educendum. Sume, Cæsar invicte, Spiritus sancti galeam in columba gemmea, ut recondita animi mentisque sedes absque dolo et fraude tranquilla et fœcunda a Spiritu sancto, in columbæ specie donante ac protegente servetur : non enim Christianissimum imperatorem gentilium tyrannorum decet ferinos imitari mores, verum ita se justum, fortem, magnanimumque victorem exhibere, ut columbina mansuetudine mitis, serenus, semperque Augustus perseveret. Accipe et gladium hunc tuum, quo mystice non solum justitia et judicium præparatio sedis tuæ tribuuntur, sed Evangelicæ veritatis professores universi sub tua protectione locantur. Firmetur itaque manus tua, et exaltetur dextera tua contra Turcarum rabiem ac feritatem : faustum autem felixque sit quod hodiernus his sacris obtigerit dies communis primo Romano Pontifici primoque Augusto : Petro siquidem Apostolorum principi dies hic dicatus est, sed et Octavius devictis hodie Cleopatra et Antonio orbis terrarum monarchia potitus est, auctaque vehementer republica Augusti nomen accepit, sextilique mensi dedit. Felicissimo igitur hodierno, hoc ense post Constantinopolim Jerosolymamque partam Romanum imperium Apostolicamque Ecclesiam ad fines usque orbis terrarum propagare majestati tuæ semper augustæ largiatur Jesus Christus Dominus noster ».

63. Post quam quidem orationem sacrorumque armorum susceptionem, Cæsaris jussu episcopus Tergestinus gratias egit hoc modo : « Sacratissimus imperator, reverendissime in Christo pater, munus hoc nomine sanctissimi domini nostri Leonis X, Pontificis maximi, a paternitate vestra reverendissima sibi oblatum gratissimo animo suscipit, offertque se pro sanctæ Apostolicæ Sedis gloria, proque universæ Christianæ reipublicæ necessitate non modo opes et facultates suas, sed vitam ipsam et sanguinem, uti ab ineunte ætate semper concupivit, quandocumque se occasio obtulerit, expositurum : cujus quidem rei magnitudo, etsi viridem magis juventam et fortius corporis ro-

bur quam in eo nunc sit exposcere videatur, Spiritus sancti galea ac fidei clypeo frameaque protectus, ubi vires deficient, consilio tamen ac imperterrito animo, Christo auspice et ductore, huic sancto proposito ac necessariæ in hostes fidei expeditioni nunquam defuturus est ». Peractis demum pulcherrime rebus omnibus, legatus ad altare stans populo benedixit, et deinde sacerdotalibus vestibus exutus sese cardineis vestivit ornamentis, et tandem simul cum Cæsare ac aliis principibus cardinalibusque Ecclesia exivit. Cæsar autem cum ambobus legatis, ac etiam nuntio Apostolico, principibus electoribus, aliisque imperii proceribus novum cardinalem ad palatium usque suum reduxit : deinde vero utrumque legatum versus eorum hospitia comitatus et ; et postremo Cæsar atque alii principes ad sua quisque tecta redierunt. Itaque nobilissimus et splendidissimus actus hujusmodi absolutus est, approbante Deo optimo maximo, cui sit honor et gloria in sæcula. Actum in urbe Augusta, Christi anno MDXVIII, kal. Augusti ».

64. *Maximilianus Germanos ad bellum sacrum hortatur.* — Donatus solemni eo ritu ense et galea Cæsar a legato Apostolico, atque a Pontifice precibus monitisque excitatus, ut sacram in Turcas expeditionem conficeret, cum Augustæ totius Christiani orbis lumina congregata essent, priora majore conatu intendit consilia : habita pia oratione [1] ad imperii ordines, qua conceptum ab ineunte ætate religiosum conficiendi in Turcas sacri belli ardorem suum explicuit, Turcarum infaustos progressus imminensque reipublicæ Christianæ excidium, nisi animis convictis adversus impios Christi hostes arma verterentur, proposuit.

65. Digressus dein Maximilianus ad justas suscipiendi in Turcas belli causas, illatas ab illis Christiano nomini injurias describens : « An non hæ, inquiebat, (nonnulla alia in eam sententiam præfatus), sunt magnæ et justæ causæ, quæ viris fortibus ad tuendam gloriam Dei et salutem omnium gentium arma induant? quare ingenti dolore afficior, cum cogito Græciam, quæ non solum doctrinarum parens est, sed etiam omni laude virtutum excelluit, et diu florentissima pars Ecclesiæ Christianæ fuit, nunc tali servitute oppressam esse, in qua cum cætera dictu fœda atque horrenda perferenda sunt, tum etiam religio penitus aboletur : et auget in eum dolorem, quod res gestæ præcipuæ testantur, Græciam non sponte aut sine certamine accepisse hoc jugum : illa vero multos annos fortissime dimicans tandem concidit, non virtute superata, sed quia sola tantam hostium multitudinem et tam longum bellum sustinere non poterat. Audio etiamnum esse tantam vim ingeniorum, tantam virtutem Græcæ nationis, ut non alia gens præstantiores duces Turcis suppeditet, quam Græca, qui, ut audio, quanquam ritibus imbuti Turcicis, tamen memores nostræ nobiscum necessitudinis inviti bellum gerunt in nostris provinciis. Hanc certe nationem, quæ pulcherrimum ornamentum nominis Christiani, quæque cum majoribus nostris sanguine, fœderibus et multis officiis conjuncta fuit, cum ob cæteras causas oportuit nos in libertatem vindicare, tum ob hæc merita singularia, quod aliquot sæculis immanem illam barbariem fortissime repressit et a nostris cervicibus depulit; nullum enim justius est officium, quam servatoribus calamitate aliqua fractis rursus opem ferre et parem gratiam referre.

66. « Sed quo me dolor abducit? tanta est enim non solum regnandi cupiditas, sed multo magis humani sanguinis sitis, tantus furor in Turcis, ut non reliquerint nobis deliberationem de inferendo bello liberam; sed de propulsando bello, de defensione religionis Christianæ, quam ubique terrarum delere conatur illa barbaries, consilium capiendum est : retinenda est hujus imperii majestas, tuendæ conjuges et liberi nostri ». Et infra : « Ut omittam res gestas superiorum, Mahometus, qui me puero floruit, summa celeritate seu fulmen quoddam magnam Europæ partem pervagatus est, cum in Pannoniis infeliciter dimicasset, victus a Joanne Huniade nequaquam animo fractus est, sed Constantinopolim adortus diu obsessam tandem anno, antequam natus sum, sexto vi captam diripuit crudelissime, interfecto imperatore Constantino cognato nostro, et raptis ad stuprum ejus liberis : postea capta Thracia Mysiam invadit, ac fere toto Illyrico domito, et occupato regno Bosnæ, Græciam adoritur, Corinthum vi expugnat, et Peloponesum ditioni suæ adjicit. Tot regnis ac provinciis in Europa potitus, adeo non recepit se in otium, ut subinde majora spe atque animo conciperet : sed constitutis provinciis in Europa trajicit in Asiam, Trapezuntem expugnat, rege interfecto; deinde Mytilenem armis capit : cumque jam minorem Asiam ac Ponti oram universam teneret, transfert bellum in Syriam et Ægyptum : sed cum sultanus acie victus pacem peteret, quia majoris gloriæ materiam esse vidit in Europa, fœdus cum sultano fecit; et rediens in Europam instructa classe et contractis copiis trajecit in Italiam, et oppugnavit Hydruntem, ac tantum terroris Italiæ incussit, ut jam Romanus Pontifex fugam pararet : omnia erant in Italia et Gallia bellorum plena; deinde non solum Turcarum vires, sed multo magis ducis felicitatem, scientiam rei militaris, vigilantiam et celeritatem omnes gentes formidabant. Memini me puero hunc tanquam Alexandrum alterum prædicari, ejusque virtuti ac

[1] Ext. apud Dolgast. to. I. p. 436.

felicitati prona omnia videri. In tanta trepidatione nostrorum Deus clementer respexit Ecclesiam suam, et illi tyranno jam Italiæ aditum tenenti manus injecit; eumque ne funditus Christianum nomen, aras nostras, et sacratissimam Christianam religionem deleret, e medio sustulit atque extinxit. Quod quidem si agnoscimus, cogitemus nos quidem eo servatos esse, non ut otiosi perpetuo grassari in Ecclesia Turcas sinamus, sed ut excitati nos quoque cura Ecclesiæ liberandæ et defendendæ afficiamur, et sciamus Deum rem tam piam suscipientibus affuturum esse; nam nos quidem, quibus reipublicæ defensio commendata est, non alium Deo cultum gratiorem præstare possumus.

67. « Divinitus et illud accidit, quod nonnihil retardarunt victoriarum Mahometi cursum fortissimi viri, primum, Joannes Huniades, deinde Georgius Scanderbegus et rex Hungariæ Matthias; libenter enim commemoro, ut cogitetis salutem Ecclesiæ Deo curæ esse, et ut debitum virtutis testimonium his ducibus optime meritis tribuamus. Hos enim antagonistas ceu murum opposuit Deus ruenti Mahometo, ne subito impetu universam Europam opprimeret : primum in Pannoniam ingressus magno prælio victus est ab Huniade : deinde remorata est eum per multos annos Macedonia; nam quoad vixit Scanderbegus repressit barbarum, et singulari virtute et felicitate patrium regnum defendit. Hoc mortuo, tandem Macedonia tam diuturno bello vexata sine certamine Mahometo cessit : Matthias aliquot præliis deterruit eum ab Hungaria : ad hæc arcem ei Sabaceam trucidato exercitu Turcico eripuit.

68. « Extincto igitur Mahometo paulisper respiravimus; nam et domestica dissensio mortem ejus secuta est : sed aliquanto post, sedatis discordiis intestinis, iterum vicinis regnis bella inferunt. Bajazetes Methonam Venetis ingenti certamine eripuit. Quid nunc Selimum? nonne videtis domita Syria et Ægypto, Hungariæ audacissime bellum inferre? a qua, nisi eum depellimus, quam facile erit Turcis postea per occasionem irruptiones in Germaniam facere, quoties velint, ac mihi credite non solum fortiter, sed etiam magno consilio Turcæ belligerantur intenti in occasiones omnes; nec omnia simul occupare conantur, sed arce aliqua bello capta, paulatim tentant vicina loca. Ad hoc accedit assiduitas, qua crevisse magna imperia præcipue vidimus, ubi semel pedem posuerunt, inde non facile depelluntur : deinde communitis iis locis quæ occuparunt, tum demum arma proferunt ulterius : quare etiamsi Germaniam nondum attingunt, quanquam sæpe jam in Carnos fecerunt irruptiones, tamen ubi Hungaria potiti fuerint, erunt intenti in omnes occasiones, ut nos imparatos aut distractos intestinis discordiis opprimant. Si, ut Bulgaris et Valachis imperarent, nullos labores, nulla defugerunt pericula, quanto magis Germaniam atque Italiam, ipsas quidem arces Christiani nominis appetent : quas si tenerent (quod prohibeat Deus) non solum imperii magnitudine veteres Romanos æquarent, sed etiam totam Christianam religionem delesse sibi viderentur : haberent accessionem tantarum virium, ut reliquæ nationes sine ullo certamine cessuræ essent; et vos, qui nunc arma geritis ne Christi nomen aboleatur, quique veram religionem et libertatem vestram defenditis, postea adversus Christum pro nefaria impietate militare, tyranno servire, et fustes expectare alicujus Scythæ cogeremini. Qua immanitate in conjuges vestras ac liberos usuri essent? Verecunde dici non possunt ea, quæ non tantum in captivos, sed etiam in suos committunt : illud tamen recitabo, capto Byzantio, imperatoris Constantini caput cervici abscissum est : id Mahometus fixum gestari per urbem jussit in pilo; ejus vero conjugem et filias non ita sancte, ut Alexander Macedo Darii regis matrem et conjugem captivas habuit, sed in convivium adductas tradidit flagitiose stuprandas suis satellitibus. Eadem in aliis regionibus accidere captivis credibile. Nunquam dicam fortem esse virum, quem talia exempla non movent, qui non summa animi cupiditate desiderat, ut statim pugnæ signum proponatur. Itaque cum necesse sit nobis tueri veram religionem, libertatem nostram, conjuges, liberos, leges ac disciplinam publicam, adhortor vos ad hujus justissimi ac necessarii belli societatem. Majores nostri quantas res gesserunt, ut in Asia reprimerent Mahometicam barbariem! Illi non dubitarunt talem hostem procul quærere; nunc Turcæ regnum nobis vicinum invaserunt, nec tam Pannoniæ quam Germaniæ bellum denuntiant : multos jam annos Hungarorum virtute barbaries illa est a nostris cervicibus depulsa : nos vicissim nationi bene meritæ defensionem debemus; manes enim fortissimorum virorum, qui in acie propter communem libertatem ceciderunt, flagitant, ut suæ patriæ mutuam gratiam referamus : quanquam re ipsa non minus periculi nobis quam Hungariæ impendet.

69. « Reliqua est altera pars deliberationis, quantis copiis res gerenda sit, quo in loco bellum inferendum, unde commeatus subvehendi. Si animi non abhorrent ab hoc bello, hæc deliberatio facilis erit; nam summus Pontifex, rex Hispaniæ et Veneti classem instruent, et civitates in littore Epiri et Peloponesi sitas invadent : noster exercitus cum Gallicis et Anglicis auxiliis in Pannonias ducendus erit; nam ideo properamus, ut hoc regnum Turcico latrocinio liberetur. Inde in Illyricum transferri bellum erit commodissimum. Formulam etiam propono quantum pecuniæ, quantum equitum ac peditum singulis principibus Germaniæ imperandum esse

putem : commeatus autem, ut Danubio convehantur a me certe providebitur : quare si ut spero, hoc bellum expetitis, deliberationem ita instituetis, ut de formula inter vos conveniat; nam propter hanc præcipue hic conventus indictus est, etc. »

70. *Plocensis episcopus, nomine regis Poloniæ Germanorum inertiam perstringit in conventu Augustano.* — Adjuvabant ea molimina Apostolici legati, a quibus, Leonis X Pontificis maximi nomine, luculentissimas orationes hortativas ad Germanos principes aliarumque nationum oratores habitas refert Vitellius Plocensis episcopus a Sigismundo rege Poloniæ orator missus, qui in eo conventu ejusdem regis nomine confirmavit Sigismundum, quamvis aliis implicitum bellis (siquidem cum Moscovita nondum veteres composuerat contentiones, atque hujus anni principio novam victoriam retulerat)[1] vires omnes in Turcas conversurum, nec Pontifici neque Cæsari defuturum : laudare conscribendorum militum, et ærarii conficiendi a Pontifice, a Cæsare, atque ab aliis regibus propositas rationes; de iis tamen nondum cum Polonis quidquam statuisse, sed statim atque in Augustano conventu decreta militis et stipendii colligendi foret ratio, operique manus admota esset, et copias atque ærarium confecturum : serio autem hortatus est, ne inanibus deliberationibus tererent tempus; cum Selimus Turcarum imperator Christianos subsannaret, jactaretque deliberari a nostris bella, sed ab ipso geri referrique triumphos : cujus orationis[2] gravissimæ ob sui dignitatem pars potior delibanda visa est.

71. « Parat nunc, (scilicet Selimus), in Christianos terra marique arma sua, instat Turcarum framea capiti, et collis nostris, et adhuc oscitamus, vixque ad pacem mutuo amplectendam, tanta periculi magnitudine urgente mentes componere volumus, Leone sanctissimo id dies noctesque curante : hortatur nos hostis, excitat a somno, commonefacit desides, torpentes terret, dum jampridem ad ostia Tyberina, nunc vero ante paucos menses circa Racanati mœnia, et hisce jam diebus, dum hic agimus, iterum ad Ostiæ portus ferro et sanguine debacchatus sit. Nos tamen omnia hæc, quæ ultimum omnibus exitium minantur, ridiculum putamus; ut jam illud D. Petri naufragantis dum sibi in fluctibus dexteram dari poposcit et meruit, dicere libeat : *Salva nos, Domine, perimus.*

72. « Collegerat similem conventum felicis recordationis charissimus genitor tuus, (compellat Maximilianum orator), post insperatam Carniolæ suæ depopulationem : multa illic in eam sententiam a viris doctissimis declamata, etiam prophetico quodam spiritu prædicta, nisi tunc instantibus et evidentissimis periculis aliter provisum fuisset : quæ omnia flebilis tandem effectus complevit, cum nulla consulta invicem et constituta nulla suo ordine, ut necessitas postulabat, debitæ executioni mandarentur et omnis rei bene gerendæ commoditas simul cum tempore amissa fuit turpiter, aut neglecta. Nunc iterum, Cæsar invictissime, pro dignitate et debito tuo conventum hunc bono cœptum omine diligenter prosequeris, ut labenti reipublicæ Christianæ efficaci opera subvenire possis : et juste quidem; sic enim Christianorum imperator re pariter constabis et nomine, dum hi, qui tuo subsunt imperio, a Cæsare suo adjuti fuerint et defensi ». Et infra :

73. « Sed jam factis res aggredienda foret, constantique pectore sine omni ulteriore cunctatione prosequenda : post tot consilia et decreta multa, post tot conventus et exhortationes varias, post tot instructiones et tractatus plurimos armis tandem, non argumentis opus est : jam enim de his tam crebris, sed vanis aut nullis consultationibus et præparamentis nostris (ut quidam Mediolanensis ex Turcia profugus nuper in conspectu regis nostri retulit) sæpius dicit Turca ad modum subsannantis : Consulant Christiani, consulant; et ego faciam; quod re ipsa et stupendis in dies victoriis demonstrat. Nos si veri Christiani sumus, quemadmodum Turca in dedecus potius nostrum affirmat, Christi fidem ad sanguinem usque mente intrepida, non ostentatione solum, sed affectibus sinceris observare, tueri, et quantum in nobis est, manu tenere debemus. » Nonnullis interjectis, ut Christiani viribus ad debellandos Turcas polleant, exemplo Ferdinandi, qui Granatam et partem Africæ subegit, addidit :

74. « Non deerit votis tuis et Leonis sanctissimi serenissimus rex noster cum omnibus dominiis suis et tota illa Septentrionis ora, modo bellis aliis, quibus continuo impetitur, finem optatum imponere possit ». Et infra : « Urgetur namque multis hostibus regnum illud amplissimum; tribus; a parte una Scytharum ducibus potentissimis multa centena millia bellatorum in statione campestri secum ducentibus, qui se etiam Cæsares dicunt, uno Theodosiæ propinquo post Borystenem ad latus maris Pontici in Thaurica residente : alter circa Tanaim et paludem Mæotidem loca tenet; et is in manibus regis est : tertii sunt remotiores Asiatici vastissimam incolentes solitudinem et latissimos tenentes campos : hi omnes repentinis incursionibus regnum deprædari et continue defatigare non cessant; famem, sitim, æstum et algorem et omnem inediam contemnentes sæpius etiam Turcis juncti, qui Monocaustum et Licostomum occupaverunt, majora et horrenda damna nostris inferunt; a Turcis enim Scythæ omnes dependent, dum eadem secta sit Maho-

[1] Leo lib. brev. p. 114. — [2] Ext. to. III. rer. Polon. p. 7.

meticis simul erroribus implicata : e quibus plane deprehendi potest facilius catulos a maternis uberibus, quam Tartaros a Turcarum assistentia divelli posse : qui nunc etiam contra regem Persarum optatas viginti millium equitum suppetias tulerunt. De his rex noster multas et insignes reportavit victorias, el arces et loca regni munitissima ostendunt, quæ pacis tempore pro sui nominis immortalitate ornatissime restaurat, ubi Scytharum catenatæ acies lateritio in muris erigendis certamine quotidie congredi videntur. Est et alter hostis non minor ad rigentem Arcton citra mare glaciale consistens Roxolanerum dux quem nos Moscum dicimus, sola perfidia et detestando schismate famosus : is partem regni, Lithuanorum videlicet provinciam, magno etiam bellorum motu turbat in dies ; sed et hunc rex noster patrocinante justitia fudit sæpius, ejusque potentiam triginta millibus in loco cæsis profligavit, quamplurimis primoribus ad vincula conjectis, qui in omnibus Lithuaniæ castris arctissima detinentur custodia, multis etiam aliis captivorum millibus per universum fere orbem variis principibus mancipiorum loco dono datis ; jamque cruentum hoc bellum decennium superavit, dum sint, qui eas discordias seminent, concitent et turpiter alere non vereantur ». Interjectis nonnullis quibus Cruciferos equites, ut belli Moscovitici incentores, perstringit, nullaque laboranti Poloniæ præter inania verba subsidia data queritur: demum Sigismundi regis Poloniæ consilium ac decretum in re Turcica aperit.

75. « Nunc tamen, ut privatos affectus publica vincat utilitas ; expeditionem hanc generalem commendat summopere et approbat serenissimus rex noster, laudat modum de colligendo nervo bellico et exercitu congregando, quem sanctissimus dominus noster et tuæ celsitudinis providentia constituit, aliique reges et principes Christiani proponunt. Sed neque de eo pro nunc majestatem regiam cum senatu et subditis suis quidquam decernere potuisse inter domesticas difficultates, et bellicam occupationem, cum ea quam memini hostilitate ; quibus aliqua ex parte utcumque compositis et deliberatione hujus dignissimi conventus procedente mox majestatem suam, et de colligendo nummo et describendo milite in regno et dominiis suis itidem constituere velle: nec prætermissurum quidquam, quæ vires ejus, ac regni et dominiorum suorum ferre potuerint, et quæ ad tam sanctum diuque desideratum opus pertinebunt, dummodo aliquando cum effectu aliquo Christianæ saluti consulatur: pro qua, ut verbis utar regiis, et thesauros omnes, et sanguinem ipsum cum vita effundere parata est. Perge igitur quo cæpisti, sacratissime imperator, et tot ac tantis gloriosissimis triumphis tuis unicum hunc qui cunctos alios superabit, apponere contende, etc. »

76. *Confutantur ab Alberto Pio Huttenis argutiæ et calumniæ.* — Hærebant Germanorum consilia nullos habitura progressus ; quippe a stipendiorum largitione decernenda abhorrebant, quos sathanas metuens ne Mahometica superstitio ob tantum Pontificis cum Cæsare ac regibus consensum deleretur, a sacro bello abalienare satellitum suorum opera visus est : etenim falsæ atrocissimæque in Leonem et Romanæ Ecclesiæ administros calumniæ jactabantur ; urgeri sacrum bellum, non ut eo obtereretur Turca, sed ut simplices et creduli Germani per decimarum ac vigesimarum speciem rebus suis expoliarentur, eoque prorupit seditio, ut etiam orationes [1] plenæ schismatico furore hoc anno habitæ sint, ne pro fide in Turcas sumerentur arma, et ut ex serie constat, assumptæ fuerint in exemplum sacræ indulgentiæ extruendæ Ecclesiæ S. Petri causa impartitæ, cum nonnisi unus claudus et alter in illud incumberent opus, dum Laurentius Mediceus ingentes moles extrueret ex gesto adversus Franciscum Mariam Robureum Urbinate principatu depulsum bello, substitutoque in ejus locum Laurentio Mediceo, acerbissime declamatum in Pontifices, qui sacras opes ad consanguineos ditandos averterent: aperta defectio a Sede Apostolica inculcata : Pontificii administri, ut publici impostores traducti : missæ ad reges pro Christianæ fidei cultoribus sub triumphalibus crucis signis congregandis legationes omnibus verborum contumeliis proscissæ, sanctissima consilia defendendæ religionis, Christique cultus Orienti restituendi in invidiam adducta : Concilii Lateranensis decretum de decumis quasi ad ditandos Medices avaritia instigante promulgatum esse subsannatum.

77. « Jam Florentiæ negotium agitur, non Christi », declamabat Udalricus [2] Huttenus. « Fugato duce Urbinate, similem fortunam minatur principi Ferrariensi ; quo pariter ejecto, regnum constituemus et regem Thusciæ salutabimus Laurentium Medicem civem Florentinum ». Et infra : « Satis diu Medices fuimus : principum regumque fortuna ambienda est. Habetis jam breviter caput decimarum et insidias Turcæ, duce superstitione, in viscera vestra latrocinantis : quamobrem resistite nefando conatui ». Et infra : « Nolite alicubi esse vectigales, ante vero omnes Florentinis ». His et aliis scommatibus in Leonem et alios Pontifices, qui in suos nepotes Ecclesiasticos principatus contulerant, Huttenus Germanos a pristina in Sedem Apostolicam observantia abalienabat : « O stultam, aiebat, et superstitiosam opinionem credentium cœleste Numen omnia æquis oculis intuens ad nutum Florentinorum flecti et reflecti ; irasci non danti, et rursum largienti placari ! » Fami-

[1] Ext. to. II. rer. Germ. ex edit. Freheri p. 393. — [2] Id. ib.

liare est hæreticis aculeatis dictis simplicium hominum mentes irretire; nullam vero patriam gerendo Pontificatui obesse constat: conjurasse vero hunc cum Luthero ad perdendam Christi Ecclesiam ex Joanne Fabro [1] et Alberto [2] Pio inferius dicetur postea. Nunc expendenda sunt argumenta, quibus in impia et satyrica illa sua oratione Germanos principes dehortatus est, ne Turcis bellum indicerent. Primum fuit hoc: « Sugere lac gentium, inebriari mammona regum, dico scelus multo esse probabilius, quam quæ a Turca inferuntur ». At num probabilius foret, expugnata Rhodus, Belgradum occupatum, excidium deinde universæ Pannoniæ, Croatiæ expilatio, Viennæque obsidio pro Turcis et Mahomete perorantem confutarunt; nec affectatas a Pontificibus Christianorum opes, sed Pontificias pro Christianis in Turcos collatas visuri sumus.

78. Alterum Hutteni argumentum quo Christianum imperium Turcis prodere, ac subjicere moliebatur, hoc fuit, ex Juliani apostatæ Christianos expitantis sophismatibus decerptum: « Ego enim sic existimo imperia his artibus melius retineri, quibus acquiruntur. At imperium Christianum non armis, non gladio comparatum, sed pietate et optimis exemplis vivendi ». Eodem argumento usus est impius Erasmus Mahometis et Juliani apostatæ consors, qui Christianis suasit, ut Turcas tolerantia vincerent martyrum exemplo, damnavitque sacramentum Eucharistiæ in castris circumferri, quo videlicet morituri ita orbarentur ejus beneficio: cujus argutias sic refellit Albertus Pius [3]:

79. « Quid non conveniet Christianis sua sibi ipsis vindicare, quæ vi et potestate barbarica eis erepta fuere et occupata; cæteris autem quibuscumque populis et gentibus dictante ipsa natura licebit? quod si esset, miserrima profecto foret Christiani populi conditio. At, inquis, Christi mens fuit, ut tolerantia vincant Christiani, non armis, forte assumens ex illo Christi dicto: *Si quis percusserit te in maxillam unam, præbe ei et alteram; et si arripere voluerit tunicam, dimitte ei et pallium, etc.* Respondeo illud non esse Domini præceptum, sed consilium exercendum non semper et quocumque in negotio, sed quando tempus aut res postulat, secundum Augustinum; ad implendum spiritu et animo magis quam opere aut facto; perfectorum enim est perferre injurias, et patienter illas tolerare, cum amplior Dei gloria exinde sit proventura, non autem cum secus: quod et ipse Dominus exemplo declaravit, cum in maxilla percussus coram Pontifice non alteram præbuit, sed generose questus percutientem coercuit. Quo exemplo et Paulus apud Festum proconsulem percussus pariter severioribus verbis Ananiam pontificem increpuit inquiens: *Percutiat te Deus, paries dealbate:* quod et aliis exemplis comprobari potest.

80. « Si autem adhuc contendens diceres, longe aliam esse rationem repellentis injurias et inferentis bellum ultro, quemadmodum et longe diversum est bello repetere, ab eo quod est aliena invadere, Christiani autem non solum sua repetunt, sed etiam quæ nunquam sui juris fuere invadunt: responderem me non inficiari inter hæc plurimum esse discriminis, attamen horum quodlibet licere et nonnunquam expedire: cum enim Christo Jesu data fuerit omnis potestas in cœlo et in terra, nullus ejus hostis quibusvis in terris jus aliquod dominandi habere valet: quamobrem si quis illi adversus ullas possidendo occupat terras, licet illum ut injustum possessorem deturbare, et terram ad jus reipublicæ redigere.

81. « Quid enim, obsecro, aliud sunt Agareni sive Ismaelitæ, quam Christiani hæretici, qui a Mahumet partim seducti, partim coacti in Arianam hæresim propulsi sunt, asserentem Christum Dominum meram esse creaturam et alias plerasque blasphemias, quos Ecclesia sanxit et principes pluribus edictis statuerunt diripiendos esse, et eorum fortunas ab uno quoque invadendas: ipsos vero cæteros iniquos rerum possessores vi deturbandos esse propriis sedibus comprobatur Scripturæ testimoniis et exemplis, et præsertim illo quod in cœlesti regno peractum est; nam Lucifer cum satellitibus suis conspirans contra Altissimum deturbatus est cœlo cum universis suis sequacibus, pugnante strenue contra illum Michaele Angelo; inquit enim Scriptura: *Et factum est prælium magnum in cœlo, Michael et Angeli ejus præliabantur cum dracone, etc.*, quo etiam astruitur bellare non esse inhibitum Christianis.

82. « Restat tantummodo respondere illis verbulis, quibus execraris Christi corpus in castris versari, et sacramenta in tam cruento dissidio adhiberi: siquidem verum esset quod tu assumis, quasi jam probatum, videlicet bellum rem plusquam Tartaream esse: certe nec liceret bellare, nec cum bellatoribus sacratissima symbola interesse; at cum id a vero alienum sit, quare nefas erit Dominicum corpus in castris deferri, aut morari? numquid ne polluatur sanguine eorum, qui jure cæduntur? numquid, quia illuc non possit reverenter deportari, aut illic esse? numquid, quia minus opportunum et ad nullum commodum cedens? De primo nihil est opus dicere: alterum perspicuum est, posse videlicet ibi reverendissime sacra peragi mysteria et Christi corpus tractari. De tertio superest dicere; multa quippe commoda ex tali delatione evenire possunt: primum ex præsentia tanti Sacramenti defluere speran-

[1] Jo. Faber in lib. Cur noluerit approbare Luth. doctr. c. 30.
[2] Albert. Pius l. I. — [3] Ibid. l. XXI.

dum est gratiam et opem, qua hostium vires frangantur, animique debilitentur, nostrorum autem confirmentur: nam delata arca fœderis inter exercitum populi Israel hostes semper, nisi fortasse id populi culpa impediverit, profligati fuerunt, et Israel victoria potitus est.

83. « Ad id vero, quod ais in annotationibus taxans episcopos, quod copias habent, gladios, lanceas et bombardas, etc. in superioribus satisfactum est, cum declaratum sit, illa eis licere, et convenire, ac opportuna esse, præsertim rempublicam administrantibus: nec id repugnat Pauli sententiæ dicentis, *arma militiæ nostræ non esse carnalia*, etc. cum ibi tantummodo agat de militia spirituali, cui spiritualibus telis ac armis opus est: hæc autem carnalia et terrena illi deservire et ministrare externa debent; quemadmodum et corpora animis, cum persæpe contingat illa nec tuta esse nec commode administrari posse ab his destituta ». Hæc Albertus, qui similibus argumentis non modo Pontificem et episcopos, verum reges et principes a tractandis armis propulsandaque injuria perperam avocari ostendit.

84. Ex his vero abunde confutantur non Huttenus modo et Erasmus, verum et Lutherus, quem Turcis etiam bellum inferri vetuisse plura ejus scripta testantur; nam in resolutione conclusionis quintæ hæc cum Erasmo pronuntiat: « Nullis prorsus est resistendum, neque Turcis neque aliis adversariis juxta præceptum Christi dicentis: *Si quis te percusserit in maxillam dexteram, præbe illi et sinistram* »; et in assertione vigesimi quarti articuli hæc repetit: « Præliari adversus Turcas est repugnare Deo ». In assertione autem articuli trigesimi quarti causam depromit cur Ecclesiam velit perditam: « Qui habet, inquit, aures audiat, et a bello Turcico abstineat, donec papæ nomen sub cælo valet ». Idem encomiastice Turcam ita effert in libro, quem ad nobilitatem Germanicam inscribit: « Nullum est regimen sæculare pulchrius, quam apud Turcam; et nullum est turpius, quam apud Christianos ». Qui vero ita indigne reges Christianos obterebat, non minus impie sacerdotibus ac religiosis Christianis Mahometanæ superstitionis flamines antetulit in sermone castrensi hisce verbis: « Turcarum sacerdotes aut religiosi tam severam, gravem, strenuamque vitam ducunt, ut angeli, non homines, videri queant ut omnes nostri clerici et monachi in papatu jocus præ illis sint ».

85. *Thomas de Vio Sedem Apostolicam ab omni avaritiæ suspicione vindicat.* — At ne Germanica plebs sibi de sui pseudoapostoli lenociniis blandiatur, ipsa etiam a Luthero Mahometanæ plebi postbabita est; in Præfatione enim libri de ritu Turcarum hæc effutiit: « Umbræ sunt nostri religiosi ad Turcarum religiosos collati, et vulgus nostrum plane prophanum ad illorum vulgus comparatum ». His verbis prodita est a Luthero conjuratio cum Hutteno facta de perdenda Ecclesia, de qua hæc habet Joannes Faber [1]: « Ob oculos ponite initium quemdam ex Hutten hujus conjurationis ». Hutteni porro et aliorum impiorum calumniis in Pontificem, scommatibus, argutiis, ludibriisque cæcos Germanorum animos dæmon ita efferabat, ut licet Maximilianus imperator designatus Cæsaream publico rescripto [2] fidem obstringeret, decumas vel alia subsidia in nullos prorsus alios usus, quam in sacri belli sumptus convertenda, idemque palam contestarentur legati Apostolici, infectæ tamen Lutherano veneno mentes nullum sanum consilium admitterent. Extat Thomæ de Vio cardinalis legati e latere oratio, qua pietatem Germanorum inflammare nitebatur, atque ab omni avaritiæ perfidiæque suspicione Sedem Apostolicam vindicabat, ex qua potior hæc pars decerpenda visa est:

86. « Non vos terreat decimæ, vigesimæ, aut quinquagesimæ insuetum novumque nomen: horrenda quoque nobiscum (hæc affirmaverimus) si nuda occurrerent. Verum cum quinquagesimas, vigesimas decimasque non solvere, sed deponere, idque tutissime, et ea lege debeant, ut nisi definito tempore in expeditionis istius opus conferantur, illis, qui deposuerint, restituantur; pium, sanctum optabileque cuilibet fore Christiano censebitis. Quocirca trepidare timore ubi non est timor desinant; dicentes expeditionem hanc fucatam esse, auri sacram sublegere famem. Nos, inquiunt, Turcæ sumus, quibus expellendis incumbitur: in nos expeditio tota sæviet. Vacate et videte, quæso, quam supervacaneus est metus ac timor iste: percipite quam pie, quam sancte, et cum sacris initiatis et populis universis agatur: nolumus nos thesaurarii aut exactoris officio fungi, non eo tendimus, ut in nostram potestatem æra redigantur ». Et infra:

87. « Non quærit profecto vestra, qui sua pro vobis sponte magnificeque largitur: sed quid Pontificii animi argumentis immoramur? re ipsa comprobare operæ pretium est. Invenite vos ipsi, inveniant metuentes ipsi modum quempiam, quo quidquid auri argentive collatum fuerit, tutum adeo sit, ut nec in exactorum custodumve stipendia aliquid cedat, sed integra universa aut ad expeditionis hujus usum cedant, aut ad eos, qui dederant redeant: non quærimus Germanum ærarium in Italiam transferre, at in Germanorum militum stipendia erogare cuncta summus Pontifex vult, atque præcipit nullum dolo fraudive locum relinqui; quia et vos clara luce videtis quod Christiana se respublica, religio, regnum, templa, urbes, oppida in vestra se

[1] Jo. Faber. lib. cur. noluerit approb. doctrin. Luther. c. 30. — [2] Ext. apud Holgast. to. II.

propugnacula contulerunt, vestram opem implorant, vestris genibus advolvuntur : si illos destituitis, vos ipsos, Germani, destituitis quando omnes in Maximiliani aquilas respiciamus, nec aliunde quam a Romano imperio auxilium expetamus, quando res vestra non minus quam aliarum regionum agatur : contermina siquidem Turcis Germania præ aliis est, Italia enim quamvis Turcarum classi magis sit pervia, prius tamen quam in Italiam Turcarum copiæ terrestri invadant exercitu (in quo constat vim omnem belli victoriæque sitam esse) Germaniam oppetere oportet, nisi Carinthiam, Styriam, Croatiam et Hungariam Germaniæ mœnia esse inficiati fuerimus.

88. « Clementissimus Leo Pontifex dici non potest quantis vigiliis in rem hanc incumbat : non dies neque noctes ab hac cogitatione avelli potest : non si comedat aut bibat aliud pectore agitat : non sua jam, sed seipsum, sanguinem et vitam pro Christiana religione et imperio gestit exponere. Superest, ut Cæsareus hic senatus expeditionem in Turcas indicat, efficiendamque suscipiat. Expectat Romana Ecclesia : universæ Christianæ reipublicæ capita et membra in serenissimum hunc conventum suspiciunt : si definitur nunc nihil, si in alium conventum differtur, confundemur omnes in expectatione nostra. Cavete, ne ditatio hosti componendi cum Persis finitimisque aliis tempus præbeat, Germanos principes linguarum morsibus exponat, Christianisque populis desperationem inducat.

89. « Animadvertite gravissimum istum conventum fundamen esse, super quo tanta moles expeditionis erigenda est; cunctantibus quippe vobis, Christiani principes reliqui retrahent proculdubio animum et manum ab hac expeditione : Si Germania, aiunt, cujus primum interest, quia Romani imperii dignitate gloriaque illustratur, cui Ecclesiæ defensio est tradita, verba dat, deque conventu in conventum definitionem transfert, quid nobis agendum sit, discimus facile ab exemplo : sicque vestra Christianæ reipublicæ mora, quod absit, ruinam pariet. Causabuntur multi absentem libertatem : Jurejurando (aiunt) nostris tenemur Ecclesiis nil contra earum commoda illis inconsultis agere, non est nobis delegata potestas absentes colligendi, ibimus illos consultum atque hortatum ; referemus deinde altero in conventu. Verba, cum bona istorum venia dixerim, sunt hæc, non multum dissidentia ab inficiis. Impossibilia a vobis petit nemo : fidem violari horremus, quam et hosti servandam esse didicimus : quod vestra interest, et quod in vestra situm est potestate poscimus, decerni scilicet nunc expeditionem in Turcas, definire modum comparandi nummos nullius cum injuria, jurejurando demum spontaneo præsentes astringi daturos se bona fide operam, ut hic definita executioni demandentur. Non sunt hæc contra jusjurandi cultum, non excedunt hæc vestræ limites potestatis, non obsunt hæc absentum libertati. Tollite itaque moras : semper nocuit differre paratis ».

90. *Lutherus Maximiliano ut calumniator denuntiatus.* — Patebat ex iis Pontificem non indixisse sacrum bellum, ut pecuniam a Germanis extorqueret, cum ne quidem obolum transferendum in Italiam profiteretur, sed a Germanis ipsis in Germanorum stipendia communi Germanici senatus consilio collatum iri : verum ex mera improbitate avaritiæ vitium, quo ardebant ii qui bellum hoc decerni vetabant, refundi in Ecclesiam, cum modicum aurum pro restituenda religione Orienti et perficiendo gloriosissimo opere conferre, ut indicavi, detrectarent ; neque velle Leonem Germanica stipe ditare Medicœos, illisque novos principatus coemere in Galliis constabat, cum ipse centum navibus rostratis instructis ad obsidendam Constantinopolim proficisci pararet [1] levesque in legatis ad reges mittendis impensas faceret. Cæterum ex divino spiritu profecta visa est legati Apostolici oratio : quippe Germanis tepentibus, reliquorum etiam populorum et regum refrixit ardor, et ægre Turcicos impetus postea Germani propulsarunt ab aliis destituti, quorum adjuti armis Turcicum imperium exscindere potuissent. Cæterum tot in Romanam Ecclesiam calumniarum auctor malorumque fons extitit Lutherus, qui virulentis declamationibus Germanos infecerat : de quo Cæsar ex Augustanis conventibus conquestus [2] est apud Pontificem [3], ut Apostolica illum auctoritate coerceret, monuitque, plures magnates præpotentes ipsius patrocinium suscepisse.

« Maximilianus divina favente clementia Romanorum rex etc.

« Beatissime pater, domine reverendissime. Accepimus non adeo multos ante dies, quemdam fratrem Augustinianum, Martinum Lutherum, nonnullas conclusiones in materia indulgentiarum scholastico more discutiendas disseminasse ; necnon in concionibus suis et de ea re et de vi Apostolicarum excommunicationum plurima docuisse, in quibus damnosa et hæretica pleraque videantur, atque ea nunc per magistrum sacri vestri palatii notata esse. Quæ res nobis eo magis displicuit, quo pertinacius dictus frater, ut edocti sumus, doctrinæ suæ inhærere, atque complures errorum suorum defensores et patronos etiam potentes consecutos esse dicitur. Verum cum suspectæ assertiones et periculosa dogmata a nemine melius, rectius et verius dijudicari queant, quam a beatitudine vestra, quæ sola, ut potest, ita debet vanarum quæstionum, sophisticarum rationum et verbo-

[1] Guicc. l. XIII. — [2] Apud Dolgast. to. I. p. 140. — [3] Apud Ulemberg. c. 3.

sarum contentionum auctores compescere, quibus pestilentiores Christianæ pietati nulli contigerunt, hoc tantum spectantes, ut quod ipsi didicerunt, id solum habeatur in pretio, non quod præsentis seculi eruditiorum consensus et pie ante in Christo defunctorum candida et solida doctrina comprobat. Extat pervetustum Pontificii senatus decretum de constituendis doctoribus, in quo de sophistica nusquam unquam quidquam cautum est, nisi quod ista in decretis vocantur in dubium, utrum fas sit ea discere necne; atque horum studium a multis et magnis auctoribus improbatur. Cum igitur quod Pontificum auctoritas jussit negligitur, et de quo dubitatum, imo improbatum est, id solum recipitur, necesse est interdum hallucinari, somniare et cæcutire magistros istos, quibus debetur, quod non solum hactenus doctores ab Ecclesia recepti solidiores non lecti, sed plerique depravati sunt atque mutili redditi. Taceamus iis auctoribus pullulasse longe plures quam unquam damnatas fuisse hæreses: taceamus Reuchlinianam infamationem, et nunc præsentem hanc periculosissimam de indulgentiis atque censuris Apostolicis disceptationem his perniciosis auctoribus in mundum emanasse: quibus nisi beatitudinis vestræ et reverendissimorum patrum auctoritas legem finemque imposuerit, brevi non solum imperitæ imponent multitudini, sed et principum virorum sibi aurem et favorem in mutuam perniciem comparabunt: quibus si conniventibus oculis campus apertus atque liber dimittatur, futurum esset, ut quod omnium maxime in votis habent, ut pro optimis et sanctissimis doctoribus istorum nænias præ oculis habere cogatur totus mundus. Hæc pro singulari nostra in Sedem Apostolicam reverentia beatitudini vestræ significavimus, ut sinceritas Christiana hujusmodi temerariis disputationibus et captiosis argumentis non lædatur et scandalizetur; nos enim quidquid super his sancte statuerit, in imperio nostro ad laudem et honorem Dei omnipotentis, et Christi fidelium salutem ab omnibus observari faciemus. Dat. in civitate nostra imperiali Augusta die v mensis Augusti anno MDXVIII, regnorum nostrorum Romani XXXIII, Hungariæ vero XXIX ».

91. *Quibus de causis Lutheranismus latius se diffuderit.* — Tradit Ulembergius [1], plures magnasque habitas inter Germaniæ theologos hoc anno concertationes de Lutheri dogmatibus, eumque a Wolffgango palatino Heildelbergam anni principio excitum, ut cum theologis illius Academiæ disceptaret; suamque opinionem de indulgentiis hæresiarcham magno conatu tutatum: Joannem vero Eckium in academia Ingolstadiensi theologum in theses ejusdem Lutheri de pœnitentia notationes scripsisse a Gabriele episcopo Aistetensi rogatum, et Carlostadium virulento libello respondisse eidem Eckio; ex quo Lipsica disceptatio proximo anno exorta. Meminit etiam idem auctor Ulembergius de superioribus Maximiliani ad Pontificem missis litteris, additque pollicitum se daturum operam, ut quæ a Pontifice in ea causa decreta essent per omnes imperii provincias rata et fixa haberentur; tum subdit: « Pontifex jam antea, (nempe post receptas Maximiliani litteras), per alios e Germanica de rerum statu certior factus Hieronymo episcopo Asculano dederat in mandatis, ut Lutherum Romam citaret ad causam dicendum; quod ille fecit constituto sexaginta dierum termino: litteræ citationis VII die Augusti Romæ exaratæ fuerunt, et non multo post Wittembergam delatæ. Tum nonnihil trepidari cœptum, et ferocia quorumdam repressa est. Cessarunt etiam ad tempus operæ typographicæ, nec tam libere sparsi in vulgus distractique libelli. Et Lutherus quidem hærebat dubius in quam se partem verteret, neque enim satis tutum erat ire Romam; non ire vero parum honestum videbatur, præsertim cum se suaque omnia Pontificis arbitrio plane submisisset ».

92. Opprimenda videbatur in ipso semine Lutherana hæresis, si Pontificio tribunali Lutherus se sistere coactus fuisset: sed academicorum Wittembergensium et Frederici ducis Saxoniæ, qui omnes a Luthero ipso contaminati sunt, precibus vinci se passus est, ac legato rei componendæ provinciam dedit, ut videbimus: quin etiam antea, hoc ipso ineunte anno, idem Pontifex mox post primas a Luthero sparsas impietatis faces certior factus est de imminenti Christianæ religioni a novo hæresiarcha discrimine: sed cum tot tantaque secuta excidia certa præcognitione carerent, quamvis non levem suspicionem afferrent, cum Ægydius in cardinalium cooptatus collegium Augustinianæ familiæ administrationem dimisisset, Leo, intermisso infeliciter judiciorum ordine, Gabrielem patria Venetum illius Ordinis curam suscipere, ac Lutherum subditum coercere Apostolico pro imperio jussit [1].

93. « Gabrieli Veneto Ordinis Augustinianorum Eremitarum promagistro.

« Volumus te eam curam suscipere, ut Martinum Lutherum tuæ societatis sacerdotem, quem scire te existimamus in Germania novas res moliri, nova dogmata nostris populis tradere, quibus utantur, ab incœpto, si potes, revoces auctoritate ea, quam tibi præfectura dat, cum scriptis ad eum litteris, tum per doctos et probos internuntios, quos te illic habiturum multos putamus, qui placare hominem conentur: id si celeriter feceris, non erit putemus dif-

[1] Ulember. c. 2.

[1] Ext. ejus lit. apud Petr. Bemb. l. XVI. Ep. XVIII.

ficile modo natam flammam extinguere; parva enim omnia atque surgentia paululum magnos vehementesque impetus non sustinent: sin differas, et malum vires sumpserit, veremur ne cum velimus adhibere incendio remedia, non possimus. Gliscit enim in dies labes, fortiorque fit atque robustior, nihil ut magis esse nobis timendum videatur quam mora: sed singula tibi nos mandare hac in re non necesse esse arbitramur; tua te virtus, tua religio, tua pietas, tua singularis doctrina quid te facere oporteat facile admonuerint. Totum hoc mandamus, ut omnem tuam mentem, cogitationem, studium, operam omnem, denique cum diligentiam, tum laborem adhibeas tuum, ut quod volumus consequamur, etc. Datum III non. Februarii MDXVIII, Pontificatus nostri anno V. Romæ ».

94. Nil juvere Augustinianorum promagistri studia ad compescendum Lutherum, qui plurium amicorum et procerum fultus gratia præpositi Ordinis tempsit imperia; præsertim cum Staupitium vicarium Ordinis in Germania generalem, qui illum ad contradicendum Dominicanis impulerat, omnesque Augustinianos sibi devinctos haberet. Et quidem Staupitii opera usum ad declinandum Pontificis judicium testatur Ulembergius [1], qui Lutheri artes dolosque aperit, dum supplicibus litteris se Pontifici submittebat, eodemque tempore libellis venenatis Pontificis cædem, Ecclesiæque excidium spirabat.

95. « Reversus, inquit, Wittembergam, (nempe ex Heidelbergensi disputatione), quod ad XV Maii factum est, cum se propter sparsas theses et conciones, in hæreseos suspicionem vocari intelligeret, scripto quodam ipsum sibi putavit adeundum Pontificem, eluendamque maculam, quam publicus illi rumor propter motam hanc controversiam asperserat. Scripsit ergo analysim thesium suarum, vel exgesin dicere mavis valde prolixam, eamque primum censuræ Brandeburgensis episcopi Hieronymi, ad cujus Ecclesiasticam jurisdictionem pertinet Wittemberga submisit, datis ad eumdem episcopum litteris, quibus invitum sese et reluctantem in hanc arenam pertractum esse queritur ». Et infra: « Deinde ad Staupitium quoque generalem Ordinis S. Augustini vicarium (in Germania scilicet) litteras dedit, et multa questus de adversariorum strophis injuriisque: tandem rogat, ut hanc analysin ad Leonem X Pontificem optimum maximum perferri curet, cui libellum hunc in eum finem dedicare voluit, ut omnem a se hæreseos et inobedientiæ suspicionem removeret. In præfatione vero tantam præ se fert animi demissionem, ut si verbis fuerit adhibenda fides, nihil ab eo nisi summam obedientiam deinceps expectandam putaris. Beatissime pater, inquit, prostratum me pedibus tuæ beatitudinis offero cum omnibus, quæ sum et habeo: vivifica, occide, voca, revoca, approba, reproba, ut placuerit, vocem tuam vocem Christi in te præsidentis et loquentis agnoscam: si mortem merui, mori non recusabo. Hæc in præfatione ad Leonem X Lutherus: et ne quisquam de sincero ipsius in religionem affectu dubitaret, solemnem eidem libello protestationem inseruit, his usus verbis: Protestor, inquit, me prorsus nihil dicere, aut tenere velle, nisi quod in et ex sacris litteris, deinde Ecclesiasticis Patribus, ac decretalibus Pontificiis habetur et haberi potest ».

96. Eadem confirmat Coclæus: sed animum Lutheri, dum hæc dicebat, longe a dictis abhorruisse illustrat Ulembergius sic inquiens: « Quid senserit Lutherus, cum ista scriberet, et qua mente fuerit, novit qui cordium scrutator est et renum Deus: certe quæ paulo post secuta sunt, cum nihil minus in animo habuisse testantur, quam quæ calamo ad hunc modum effudit; ut hac submissione nihil aliud spectasse videatur, quam ut captaret favorem hominum, omnemque turbatæ pacis culpam a se removeret: atque interim dum res suas stabiliret in Germania, summo Pontifici glaucoma objiceret, aut fumos, quod aiunt, venderet.

97. « Hoc ipsius fuisse consilium argumento sunt edita circa hoc tempus duo quædam scripta, quibus ad Silvestri Prieratis epitomem respondet, brevissima quidem illa, sed quæ non injuria humano sanguine, non atramento, exarata dicas; in his enim paulo liberius prodit arcanum mentis suæ, dum ita furoreque totus æstuans in hæc verba prorumpit: Si Romæ sic sentitur et docetur (nimirum ut Silvester scripserat) scientibus Pontifice et cardinalibus, quod non spero, inquit, libere pronuntio his scriptis, antichristum illum vere sedere in templo Dei et regnare Babylone illa purpurata Roma, et curiam Romanam esse synagogam sathanæ ». Et paulo post: « Si sic Roma credit, beata Græcia, beata Bohemia, beati omnes, qui sese ab illa separaverint: et ego quoque, si Pontifex et cardinales hoc os sathanæ (Sylvestrum) non compescuerint, et ad palinodiam adegerint: his testibus confiteor me dissentire Romanæ Ecclesiæ, et negare eam cum papa et cardinalibus tanquam abominationem stantem in loco sancto ». Et post pauca: « Nunc vale, infelix, perdita, et blasphema Roma. Hæc in Epistola priore. In altera vero paulo longius provectus in Pontificem Ecclesiamque Romanam et Catholicos omnes classicum canit: quid enim? an non militarem tubam instare videtur, et in pugnam ac cædem suos accendere, dum hæc verba ebuccinat? Mihi vero videtur, inquit, si sic pergat furor Romanistarum, nullum reliquum esse remedium, quam ut imperator, reges, et principes vi et armis accincti aggrediantur has pestes

[1] Ulemb. c. 2. Cocl. in Actis scriptis Luth.

orbis terrarum, remque non jam verbis, sed ferro decernant ». Et post pauca : « Si fures furca, si latrones gladio, si hæreticos igne plectimus, cur non magis hos magistros perditionis, hos cardinales, hos papas, et totam istam Romanæ Sodomæ colluviem, quæ Ecclesiam Dei sine fine corrumpit, omnibus armis impetimus, et manus nostras in sanguine istorum lavamus, tanquam a communi et omnium periculosissimo incendio nos nostrosque liberaturi? Hæc omnia Lutherus. Conferat nunc inter se qui volet ista, quæ eodem anno, forsan et eodem mense scripta sunt, Lutherum videbit ad pedes Pontificis humiliter prostratum et supplices tendentem manus, illas ipsas, inquam, manus quas secreto mentis desiderio in ejusdem Pontificis sanguine lavare cupiebat ».

98. At tam subdolus et immanis hæresiarcha viri boni larva tectus in orbis theatrum sese inferebat, ut ex Georgio principe Saxone audituri sumus : ob reprehensas enim quæstorum in dividendis indulgentiis corruptelas publici boni et salutis animarum causa se rapi ab adversariis in judicium, injusteque oppressum querebatur, ut narrat Joannes Coclæus [1] : « Hac, inquit, calliditate dum quereretur se injuste premi ab adversariis, et in publicum cogi, brevi maximum sibi conciliavit favorem non modo apud simplicem populum, qui facile credit, et ad omnem novitatem aures libenter arrigit patulas ac prurientes; verum etiam apud plerosque graves et eruditos viros, qui verbis ejus genuina simplicitate credentes putabant monachum nihil aliud quærere, quam veritatis patrocinium contra quæstores indulgentiarum, qui magis pecuniarum quam animarum zelatores viderentur, sicut criminabatur eos Lutherus ». Et infra :

99. « Hinc illius miserta poetarum rhetorumque docta cohors, et in adversarios ejus odio accensa, impigre pro eo et lingua et calamo decertabat, causamque ejus laicis commendabilem reddebat : ac variis cavillis et invectivis prælatos Ecclesiæ theologosque perstringebat, incusans eos avaritiæ, superbiæ, invidiæ, barbarici et ignorantiæ, qui innocentem Lutherum non ob aliud persequerentur, quam ob doctrinam, quod videretur et esset doctior eis et liberior ad dicendum veritatem contra imposturas et præstigias hypocritarum : cumque valerent non solum ingenio et acrimonia, verum etiam elegantia sermonis, sive loquendum sive scribendum esset, facile traxerunt laicorum animos in favorem commiserationemque Lutheri, tamquam is propter veritatem et justitiam vexaretur ab Ecclesiasticis invidis, avaris, indoctis, qui in otio luxuque viventes, superstitionum adinventionibus a simplici plebe pecuniam emungerent. Tetzelio itaque, qui antea quoque per indulgentiarum frequentes prædicationes pecuniarum collector fuerat, per hujusmodi querimonias criminationesque tum Lutheri tum poetarum et rhetorum in dies magis ac magis decrescebat auctoritas apud populum, minuebatur plebis ad indulgentias devotio, invisi reddebantur quæstores et commissarii, rarescebant manus largientium; Luthero autem contra augebatur auctoritas, favor, fides, existimatio, fama, quod tam liber acerque videretur veritatis assertor contra fraudes questorum, et fumos Bullarum, quas non gratis darent, sed pecuniis venderent indulgentiarum commissarii ».

100. Non immunem culpæ fuisse Tetzelium, adeo ut proximo anno a Miltitio internuntio Apostolico acriter increpitus fuerit; quamobrem tanto dolore fuit affectus, ut contracto morbo obierit, narrat Ulembergius [1] hisce verbis : « Quia vero satis intellexerat, (nimirum Miltitius internuntius Apostolicus,) ex hac actione circumforaneos illos indulgentiarum præcones, qui Luthero primam contradicendi occasionem dederunt, non esse prorsus inculpabiles, Tetzelium ad se vocatum durius increpavit, quod abusus non sustulerit bonorum omnium judicio minime tolerandos, et quod fretus auctoritate Pontificis arbitratu suo multa gesserit, quæ probari atque defendi nequeant, et factum, ut et Sedi Apostolicæ fœdam asperserit maculam, et huic tam periculoso certamini magnam occasionem præbuerit, quo nomine rationem aliquando sit Pontifici redditurus. Territus hac increpatione Tetzelius paulo post in morbum incidit; cumque justam Pontificis indignationem metueret, sollicitudine, curis et animi mœrore confectus tandem Pirnæ ad Albim, quæ erat ipsius patria, supremum vitæ diem clausit ».

101. Cæteros etiam Tetzelianos administros admisisse tradit Florimandus Raymundus [2] in divulgandis indulgentiis corruptelas gravissimas; cum illi emungendarum a fideli populo pecuniarum, quam expiandarum animarum majori studio urerentur : quin etiam Guicciardinus [3] Leonem X Pontificem carpit, ipsum ex consilio Laurentii Puccii cardinalis SS. quatuor Coronatorum amplissimas indulgentias sine distinctione locorum et temporum promulgasse non modo pro vivis, sed etiam pro animabus ex purgatoriis flammis per modum suffragii eripiendis : cumque pateret hæc ad abradendum a populis aurum concedi, atque illi quæsturæ præficerentur homines, qui illius exercendæ potestatem a curia Romana coemerant, versam rem esse in publicam offensionem, maxime in Germania, in qua multi administri liberandarum e Purgatorio animarum potestatem vili pretio distrahere vel ludo transferre in alios

[1] Cocl. de Actis et scriptis Luth. Ulemb. c. 2 et 3.

[1] Ulemb. c. 3. — [2] Florim. Raym. l. I. c. 8. — [3] Guic. l. XIII.

visi sunt. Auctum etiam fuisse publicum odium, cum Leo ex innata naturæ facilitate, ob quam Pontificii muneris majestatem parum tuebatur, contulisset Magdalenæ suæ sorori aurum sacrum, quod in pluribus Germaniæ partibus ex indulgentiarum quæstu redigendum erat; creatumque fuisse quæstorem Arcimboldum episcopum, hominem ea indignum provincia, qui munus illud quæstorium maxima cum avaritia et acerbitate exercebat : cumque per universam Germaniam percrebuisset coactas ex indulgentiis pecunias non ad Pontificem vel ærarium Apostolicum deferri, a quo pars aliqua in piis usibus collocanda esset : sed eas interversas, creatum summum odium fuisse non modo quæstoribus aliisque indulgentiarum administris, verum etiam nomini atque auctoritati Pontificis, qui inconsulte eam largitionem profuderat. Quibus consentanea mandavit historiæ Belcairus [1] episcopus Metensis : « Leo, inquit, delictorum expiationem, ac suppliciorum, quæ post hanc vitam in purgatorio igne subeuntur, liberationem promittens, indulgentias passim edi jusserat. Tanta autem Pontificiorum ministrorum impudentia erat, ut harum obeundarum munus palam nundinarentur inter se, et nonnumquam parum sobrii præsertim in Germania in diversoriis, aut alea, aut alio ludi genere ad alios transferrent : accessit quod pecuniam, quæ inde in aliquot Germaniæ regionibus corradebatur, Leo Magdalenæ sorori condonare diceretur ».

102. *Fraudium artifex Lutherus.* — Recensitis in quæstura, ut ita dicam, indulgentiaria corruptelis, subdit Coclœus [2] : « Interea Romæ ab adversariis procurabatur citatio, qua per fiscalem papæ vocabatur in jus Lutherus, designatis ad eam causam judicibus Hieronymo de Genutiis episcopo Asculano, auditore cameræ, et Silvestro Prierate, theologo magistro sacri palatii : Lutherus vero conquestus de insidiis, quod nusquam tuto consisteret, et de judicibus sibi suspectis, suamque præterea obtendens paupertatem corporisque imbecillitatem, per ducem Saxoniæ Fridericum principem electorem sollicitavit, ut causa ad partes committeretur. Commissa igitur fuit Thomæ de Vio Cajetano cardinali S. Sixti, qui eo tempore erat in Germania Sedis Apostolicæ de latere legatus. Quamvis vero et hic judex Luthero vehementer displiceret, quod Thomista esset et Ordinis Prædicatorum, ne tamen omnino contumax et rebellis videretur, comparuit coram illo Augustæ. Venit igitur Augustam mense Octobris ».

103. Observat Ulembergius [3] Lutherum in conspectum legati venire detrectasse, nisi imperator Cæsarea fide illius securitati cavisset. Qua in re observandum; nunquam hæresiarchis ita chirographum impunitatis tradendum, ut in publica actione errores suos pertinaciter tueantur, atque auditores inficiant, sed ut illos revocent; hac enim fretus auctoritate Lutherus hæresim damnare abnuit : « Cum litteras », inquit auctor, « de securitate per consiliarios Cæsaris obtinuisset, adiit cardinalem, qui perbenigne venientem excepit, et tria quædam illi proposuit nomine Pontificis : primum erat ut ab erroribus rediret in viam, eaque revocaret, quæ contra receptam Ecclesiæ doctrinam in thesibus et in sermone de indulgentiis asseruisset : alterum, ut et deinceps ab iis docendis abstineret, eamque rem data fide promitteret : tertium ut nec in posterum alia divulgaret a probatis in Ecclesia dogmatibus aliena, quibus publica tranquillitas perturbari posset.

« Respondet Lutherus, se nullos in scriptis suis errores agnoscere; si qui sint tamen, rogare se ut ii demonstrentur. Cardinalis illi duos objicit errores e thesibus exceptos, nimirum quod virtutem indulgentiarum e thesauro meritorum Christi dimanare neget : deinde quod in usu sacramentorum novam quamdam fidem exigat, qua scilicet homo certo statuat peccata sibi remissa esse, non habita ratione dispositionis suæ, quodque persuasionem illam fidem appellet, eaque sola dicat hominem justificari. Prius illud Clementis VI decreto, quod Extravagantem vocant, de indulgentiis : alterum multis sacrarum litterarum testimoniis adversari, quemadmodum cardinalis breviter demonstravit. Lutherus utramque hanc assertionem tueri volens, principio Clementis decretum conciliare cum opinione sua nitebatur : quod frustra fieri cardinalis asserebat; unde disceptatio quædam inter illos exorta est verbis ultro citroque commutatis, ut inter disceptantes fieri solet : Lutherus deliberandi spatium petit in diem sequentem. Reversus postridie Staupitium secum adduxit, aliosque nonnullos, tum notarium et testes; et magnis quibusdam viris præsentibus, inter quos et consiliarii imperatoris quatuor erant, solemniter protestatus est, colere se reverenter et sequi Ecclesiam Romanam in omnibus dictis suis et factis præsentibus, præteritis et futuris ».

104. His consentanea narrat Coclæus [1], atque ipsum Lutherum hisce contestatum conceptis verbis refert [2] : « Cum adessent, inquit, quatuor viri ex ordine procerum et consiliariorum Cæsaris, ut omnem hæreseos suspicionem e mentibus illorum tolleret, coram legato personaliter protestationem suam in hæc verba scriptam ex scheda quam in manibus tenebat legit ac recitavit : Ego frater Martinus Luther Augustinianus protestor me colere et sequi sanctam Romanam

[1] Belcair. l. XVI. num. 15. — [2] Cocl. ubi sup. Ulemb. c. 3. — [3] Ulemb. c. 3.

[1] Cocl. ubi sup. — [2] Idem ex Luth. scriptis.

Ecclesiam in omnibus meis dictis et factis præsentibus, præteritis et futuris; quod si quid contra vel aliter dictum fuit vel fuerit, pro non dicto haberi et habere volo. Legatus vero vir doctissimus probe sciens, illum non solum in suis resolutionibus, verum etiam in proximo colloquio multa protulisse de indulgentiis et de potestate papæ aliter quam sentit Romana Ecclesia, institit rursus, ut illa tria præstaret, quæ ex mandato papæ pridie audiverat : ille vero ulterius protestabatur se non esse sibi conscium aliquid dixisse, quod sit contra sacram Scripturam, contra Ecclesiasticos patres, contra decretales Pontificum, aut contra rectam rationem; attamen quia homo sit, qui errare possit, velit se submittere judicio et determinationi legitimæ sanctæ Ecclesiæ, et omnibus melius sentientibus, nominatim vero doctoribus insignium universitatum imperialium ».

105. Perstante in priori sententia legato, Lutherus flagitavit, ut scripto sibi respondere liceret, obtinuitque, rogante id summis precibus Staupitio, ut refert Ulembergius [1]; et quanto studio Thomas de Vio Lutherum ab hæresi sequenti die revocare annisus sit in hoc tertio congressu, recenset sic inquiens : « Cum scriptum legisset, commotus nonnihil cardinalis, verborum congeriem esse respondit, Lutherum extravagantem non minus quam Scripturæ dicta in alienum sensum detorsisse, nec veram Clementis ac Spiritus sancti mentem assecutum. Post hæc graviter eum et paterne monuit, unaque rogavit, ne sui fiducia nimium elatus plus saperet, quam par sit, nec novis spargendis dogmatibus perturbaret Ecclesiam, seque ipsum et alios in sempiternum exitium conjiceret : flecteret potius rigidam cervicem, et caput in Ecclesiæ sinum reclinaret. Conclusit tandem nisi aliam mentem indueret, et missis hujusmodi circuitionibus rectam ingrederetur viam, provisum iri ».

106. Addit Ulembergius consecutis diebus a cardinale legato facta nova concordiæ colloquia : « Deliberatum, inquit, ad horas aliquot de mediis, quibus hæc controversia sine religionis et Ecclesiæ detrimento ad eum modum sopiri posset, ut et salva esset Pontificis auctoritas, nec Lutherus infamiæ notam subiret. Paulo postquam solutum fuit hoc colloquium, Wenceslaus, qui Luthero impense favebat, solus ad cardinalem rediit, eique non exiguam hujus rei feliciter conficiendæ spem injecit; cumque jam novæ actionis fundamenta quædam jacta viderentur, Staupitius una cum Wenceslao, inscio cardinale nec hospite salutato, Augusta discessit ».

107. Pervasisse rumorem ad Lutherum, data mandata legato Apostolico, ut ipsum ac Staupitium in carcerem conjiceret, refert Coclæus [1] : utut res fuerit, Staupitium mox secutus est Lutherus, cui censuræ Ecclesiasticæ a legato, ni errores revocaret, intentatæ fuerant, noctuque Augusta Wittembergam ultima Octobris die se proripuit [2], cum appellationem a legato ad Pontificem in publicis locis defigendam curasset. Quid vero tum Thomas de Vio cardinalis gesserit refert Ulembergius [3] : « Tulit, inquit, hoc dolenter et indigne cardinalis, quod ad eum modum delusus esset; eaque de re Fridericum electorem Saxoniæ XXV Octobris per litteras certiorem fecit; in quibus breviter commemorat quid Augustæ per dies aliquot egerit cum Luthero, quam humaniter eum exceperit, quamque curam habuerit, ut exorbitantem reduceret in viam, et summo Pontifici, Ecclesiæque reconciliaret : verum quia frustra sumpserit laborem hunc, et Lutherus, antequam actio finita esset, proterve discesserit, hortatur principem, ut eum vel Romam ire compellat, quo nuper admodum citatus sit ad causam dicendam, vel parere recusantem e ditionibus suis ejiciat; nec labem hanc suo majorumque suorum honestissimo nomini aspergat, ut Ecclesiæ perduellem fovisse videatur ».

108. Cum hæ litteræ die XIX Novembris Saxoniæ duci fuissent redditæ, mox ille eas Witembergam transmisit ad Lutherum, qui cognito principis studio veteratoris more gesta Augustæ in sui commendationem detorsit; ac, ne princeps sui causa in discrimen aliquod incideret, solum vertere se paratum significavit : cumque urgendum Romæ judiciarium in ipsum ordinem nosset, vigesima octava Novembris die a Pontifice, ut aliorum mortalium instar erroribus obnoxio, ad Concilium provocavit; suadentibusque nonnullis, ut in Gallias se reciperet, a Friderico, Georgii Spalatini, ducalis sacelli præfecti, qui hæresi propagandæ plurimum servivit, opera, Wittembergæ præsenti animo commorari jussus est, donec quid aliud constitueretur, in quo loco dum agebat, legatum blandis ac fallacibus litteris illusit, ut narrat Coclæus hisce verbis : « Culpam agnoscebat nimiæ tum vehementiæ, tum irreverentiæ suæ in papam, proinde petebat veniam tanquam pure et ex animo dolens ac pœnitens, quod et per omnes conciones se populo annuntiaturum promittebat, operamque daturum, ut posthac alius sit, aliterque loquatur quam antea : unum enixe petebat, ut possit audire vocem sponsæ, quam certum est audire vocem sponsi.

109. « Hæc et id genus multa honorifice scribebat ad ipsum legatum. Ad alios vero longe aliter scripsit, non solum privatim, sed et publice, virum illum gravissime accusans tyran-

[1] Ulemb. c. 3.

[1] Cocl. in Actis et scriptis Luth. hoc ann. — [2] Id. ib. — [3] Ulemb. sup. c. 3.

nidis, superbiæ, infidelitatis, ignorantiæ, etc. Sic enim scripsit in Actis : Video, inquit, libellos edi, et rumores varios spargi de actis meis Augustensibus; quanquam vere nihil ibi egerim, quam quod et tempus et sumptus perdidi, nisi id satis abunde fuerit operis, quod novam audivi linguam latinam, scilicet, quod veritatem docere idem sit quod Ecclesiam perturbare, adulari vero et Christum negare, id est Ecclesiam pacificare et exaltare. In appellatione sua secunda ait, illum nimium factionis suæ fratribus affectum, faciem iniquitatis assumpsisse, minasque diras et crudelissimas intentasse : atque ovem Christi petentem humiliter doceri veritatem, et reduci ab errore contempsisse ». Et infra :

110. « Ut legati quoque victor videretur, et majorem inde famam fidemque et auctoritatem sibi acquireret, scripsit in Actis suis, quod ille nullam syllabam ex sacris litteris contra ipsum produxerit unquam, nec possit etiamsi quam maxime vellet : contra vero ubi Scripturas attulisset Lutherus, legatus de corde suo effinxerit glossas juxta longam Romanæ curiæ consuetudinem, qua relictis sacris litteris, et acceptis traditionibus verbisque hominum unde factum sit, ut Ecclesia Christi non mensura tritici pascatur, nec verbo Christi, sed non raro temeritate et voluntate alicujus indoctissimi adulatoris regatur; et eo profecerit nostræ infelicitatis magnitudo, ut ad revocationem et abnegationem fidei Christianæ, et sacratissimæ Scripturæ incipiant compellere. Ejusmodi querelis auxit Lutherus apud quamplurimos sibi quidem favorem et existimationem, adversariis vero odium et contemptum ».

111. Eo etiam prorupit impudentiæ, ut inquisitores ad publicas de fide concertationes provocaret, et omnes, qui aliter quam ipse sacras Scripturas interpretarentur, centuplo pejores Turcis exclamaret, quod verbum Dei omnia sanctificans in nihilum redigerent, cum tamen sancti Patres aliter quam Lutherus sacra oracula interpretentur : cumque pervicacissimus esset, demissionem tamen Christianam alias fingebat, ut rem gestam describit Coclæus fidissimus historicus, ut qui ex ipsius Lutheri actis et scriptis historiam texuerit. Ex quibus constat Lutherum fuisse nequissimum impostorem, mendaciorum et calumniarum mirum artificem, diabolico incensum adversus Ecclesiam furore : quomodo enim sectarii eum divino Spiritu actum volunt, si fraudium insignem artificem suis ipsemet scriptis se prodat? qui aliis litteris legati Apostolici clementiam efferebat, aliis illum crudelitatis crimine perstringebat : Ecclesiæ sacrosanctæ decretis subjicere dicta ac pro sacro Pontificis imperio ea se revocaturum profitebatur, ac parte alia scriptis aliis a suscepta sententia non discessurum promulgabat : si apud plebem modo patres, canones, ac decretales suæ patrocinari causæ jactabat, modo eorum auctoritatem traducebat : si Scripturæ divinæ pervertebat oracula, atque ea ab Ecclesia Catholica perverti calumniabatur, tamque inauditæ controversiæ judicem se constituebat : provocabat ad Scripturam sacram seque legitimum illius interpretem esse contendebat. Quis non videat ea ratione illum aperuisse omnibus impostoribus et hæresiarchis viam, ut populum Christianum diabolicis præstigiis erroribusque fascinarent?

112. *Hæreticorum cavillationes circa Indulgentias, Purgatorium et vim anathematis.* — Dum Augustæ Vindelicorum versabatur Thomas cardinalis legatus, ad discutiendos errores, quos Lutherus hæresiarcha circa indulgentias et purgatorium, sacramentum Pœnitentiæ et anathematis vim incautis offundebat, varios eruditos Commentarios edidit : et quidem extremo Septembri theologico more docuit, ut indulgentiarum beneficio peccator absolvatur a [1] pœna debita peccato actuali ; quod negabat Lutherus [2] : nefariamque opinionem sentientium, « per indulgentiam non remitti pœnam satisfactoriam simpliciter et absolute, sed solum ut est debita ex vinculo Ecclesiæ, et propterea remanere, ut est debita ex vinculo divinæ justitiæ », confutavit [3], eo quod divina justitia solvendi illius vinculi potestatem vicario Christi contulerit, ex illo oraculo : *Quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis ;* tum addidit :

113. « Amplius absolutio per modum licentiæ extendit se indifferenter ad singula positivi juris ; potest enim ita relaxare observationem unius præcepti juris sicut alterius, ut patet : absolutio autem Petro concessa ex privilegio Christi habet pro materia ea, quæ regni cælorum sunt, dicente Christo : *Tibi dabo claves regni cœlorum :* et specialiter culpæ, ut patet ex verbo Christi : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ;* et pœnas pro culpa, ut patet ex verbo Christi Matth. XVII, ubi cum dixisset : *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus ;* subdit : *Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram,* etc. Confirmatur sententia hæc ; quoniam sic vere relucet operatio privilegii Petro concessi : *Quodcumque solveris super terram :* absolvere enim a pœnis peccato debitis in foro divinæ justitiæ non principis, non juris humani, sed divinæ est potestatis Petro communicatæ a Christo. Amplius Clem. VI. tradidit expresse quod indulgentia remittit pœnam temporalem pro peccato debitam ».

114. Solvit deinde argutias Lutheri contendentis [4] licet Ecclesia absolvat a culpa, non

[1] Damnati sunt a Leone X in Pontif. sentent. — [2] Damnat. ib. prop. 19. — [3] Ext. inter opusc. Thomæ e Vio tract. 16. de indul. quæst. 4. — [4] Damnat. a Leone X. super. propos. 19.

tamen posse absolvere a pœna debita : « Ecclesia », inquit Thomas legatus, « potest absolvere per indulgentias a pœnis debitis ex præcepto et vinculo divino, nec hoc facit Ecclesia humana sed divina auctoritate sibi concessa ex privilegio : *Quodcumque solveris;* Petrus enim, ut vicarius et minister Christi, agit auctoritate Christi : nec mirum si potest absolvere a pœna debita ex præcepto Christi, et ad quam obligat interior pœnitentia, et quæ est de necessitate salutis, quia potest absolvere a culpa, quæ tantum excedit pœnam, ut Judæi dixerint : *Quis potest peccata dimittere nisi solus Deus?* sacerdos enim minister aliter absolvit a culpa et remittit peccata confitentium sibi, dicente Christo : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis :* et multo magis potest Christi minister absolvere a pœnis; cum enim culpa et pœna impedimenta sint regni cœlorum, quia et nihil coinquinatum intrabit illud, et absterget Deus omnem lacrymam, nec dolor erit ultra, etc. ad claves regni cœlorum spectare necesse est utrumque impedimentum tollere ». Cum vero Lutherus ad spernendas indulgentias carnem macerare, crucis Christi amplexus, et cupiditatum victoriam suscepta pietatis larva, indulgentiis anteferret, effutiretque indulgentias non esse necessarias iis, qui meliora operentur, subdidit legatus ex veterum doctorum sententia : « Pœnæ, in quantum sunt medicinæ passionum, non supplentur per indulgentias, et propterea debemus, etiam indulgentiis acquisitis, pœnitentiam agere, ut medicinam passionum nostrarum : in quantum vero sunt satisfactivæ pro peccatis commissis, sic supplentur per indulgentias : et similiter est distinguendum de cruce post Christum portanda et similibus ». Num vero Lutherus, oppugnatis indulgentiis, Christi crucem gestare, atque ad eam gestandam Christi fideles excitare intenderet, permissa ab eo omnium scelerum licentia, ostendet inferius.

115. Objicientibus novatoribus, parem esse ligandi solvendique potestatem, nec Pontificem ligare posse fideles, nisi ad pœnam canonicam, nec etiam solvere nisi ad pœnam canonicam, id sophisma ita dissolvit Thomas cardinalis legatus : « Potestas ligandi atque solvendi etsi est par quantum ad materiam, quia utrobique Dominus dixit : *Quodcumque;* sicut enim dixit : *Quodcumque solveris,* ita dixit : *Quodcumque ligaveris;* non tamen est par quoad modum : nam et peccata sacerdos ministerio auctoritativo tollit, ita quod absolvendo facit de peccatore justum; non potest tamen ministerialiter ligando facere de justo peccatorem : ex hoc enim patet quod alio modo solvit, quam liget Petrus, quantum ad culpas. Et similiter fas est ut alio modo Pontifex liget, quam solvat pœnas; absolvit enim ministerialiter et per sacramentalem absolutionem et per indulgentias a pœnis secundum divinam justitiam debitis; ligat autem ad pœnam sicut ad culpam : nam sicut ad culpam ligat vel non remittendo, vel præcipiendo aliquid, cujus transgressio constituit peccatorem; ita ligat ad pœnam vel non remittendo vel agendo, unde per seipsum quis incurrat debitum pœnæ apud divinam justitiam ». Nonnullis interjectis ostendit, ut ex eo, quod Ecclesia pœnarum reo infligendarum auctoritate ad delenda omnino crimina polleat, etiam indulgentias conferre possit, etc. : « Augustæ die XXIX Septembris MDXVIII ».

116. Ad confutandas alias hæreticorum cavillationes idem legatus cardinalis alium ineunte Octobri scriptum[1] edidit : nam illi hypocritæ obganniebant imperfectæ esse virtutis sibi indulgentias comparare, nec de Deo illum egregie mereri, qui imperfectum virtutis actum sectaretur : imperfectorum porro hominum esse indulgentiam, quæ pœnæ relaxatio sit, exambire, cum viri perfecti pœnas amplectantur, anhelentque ad Christi crucem, cujus constantiæ exempla olim divi Andreas, Laurentius et Vincentius præbuerunt : melius esse doctores consentire irrogatam pœnam libenter subire, quam indulgentiarum beneficio eam defugere, cum perfectorum sit charismata meliora æmulari; imperfectorum autem esse lucrandis indulgentiis opem dare, adeo ut exclamaret impie Lutherus « indulgentias esse pias fraudes[2] fidelium, et remissiones bonorum onerum, et esse de numero, quæ licent, et non de numero eorum quæ expediunt : seduci[3] credentes indulgentias esse salutares et ad fructum spiritus utiles », adderet[4] denique indulgentias tantummodo prodesse publicis sontibus, qui impositas a canonibus pœnas sustinere cogantur. Contra quæ venena Apostolicæ doctrinæ antidotum Thomas cardinalis Cajetanus paravit[5], ostenditque non esse imperfectionis indulgentiam consequi : « Est, inquit, actus de genere bonorum moralium; est enim appetitu recto appetibilis, utpote ablativus impedimentorum ad cælestem patriam : pœnæ peccatis enim debitæ impediunt ingressum ad æternam beatitudinem; unde tantum oportet animas in purgatorio morari, donec exsolutis pœnis omnibus debitis pro suis peccatis, liberæ ab omni malo pœnæ omnium bonorum aggregatione perfectum statum assequantur : nec solum est moraliter bonus, sed etiam meritorius, si fructuosus est, quoniam nonnisi existentibus in charitate indulgentiæ prosunt, ut ipsa concessionis forma monstrat (dicendo *vere pœnitentibus*) omnes autem actus humanos ex charitate procedentes meritorios esse constat : nec solum est meritorius æternæ vitæ, sed consonus etiam perfectis viris; quoniam continue suspirantibus ad cælestem patriam et cupienti-

[1] Ext. eod. tract. 16. quæst. 2. — [2] Damnat. a Leo X. prop. 19. — [3] Ib. prop. 20.— [4] Damnat. prop. 21.— [5] Thom. e Vio tract. 16. de indul. quæst. 2.

bus dissolvi et esse cum Christo consonant omnia recta accelerativa cœlestis ingressus ».

117. Tum singula Lutheranorum aliorum argumenta diluens legatus respondit, ad primum : « Cum hoc, quod indulgentia, quoad fructum satisfactionum per alium, hoc est, Christum et sanctos, sonat, non est meritoria, stat quod aliquid facere pro indulgentia satisfactoria, sit meritorium non solum ex genere operis, puta subvenire Ecclesiæ aut orare, sed ex intentione facientis, qui movetur ex charitate ad hoc, ut impedimenta sui ingressus ad æternam vitam tollantur ; et hoc consonare perfectis manifestum est. Ad secundum dicitur quod perfectorum est pœnas promotivas sui vel aliorum ad vitam æternam amplecti : pœnas autem ex propria culpa impeditivas æternæ vitæ non est perfectorum iterare, sed quam citius fieri potest liberare se ab illis ». Et infra : « Ad tertium dicitur quod nihil obstat dictis consilium de meliori bono : cum his enim stat quod perfecti æmulando charismata meliora, sectantur etiam indulgentias, ut expediti sint ad vitam æternam.

118. « Ad quartum dicitur, quod falsum est, quod pœnæ canonum pro solis criminibus publicis imponi possunt; cum constet in foro pœnitentiali posse imponi, ut pro secretis secrete pœnitentiam agant. Aliud falsum subintelligitur reprobatum in alia quæstione, scilicet quod sub canonica non includatur etiam pœna simpliciter debita peccato, quod ex eo patet etiam esse falsum, quod non judicat Deus bis in idipsum ; judicaret autem bis, si semel per seipsum, et semel per suum vicarium temporalem pœnam satisfactoriam pro peccato exigeret. Augustæ die II Octobris MDXVIII ».

119. Porro satisfieri pœnitentiæ debitæ pro peccatis per merita Christi et sanctorum ostendit edito paucis post diebus alio tractatu, ex quo hæc delibanda visa sunt, quibus hæresiarchæ thesaurum indulgentiarum, ut fictitium deridentis [1] calumniæ refelluntur ; « Meritum, inquit [2], non excedit personam quæ meretur, solo Christo excepto ; nullus enim potest mereri felicitatem æternam alteri, sed sibi soli, excepto Christo, qui meruit suis electis : et ratio assignatur, quia gratia Christo data est gratia capitalis : merita enim Christi, et non aliorum, per sacramenta communicantur nobis, et nos salvant; propterea Paulus dicebat : *Numquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis?* satisfacere autem potest unus pro altero, ut patet cum unus implet sacramentalem pœnitentiam pro altero : et ex hac differentia provenit quod sanctorum opera, quatenus meritoria fuerunt, acceperunt mercedem suam in ipsis sanctis, quoniam ipsis solis profuerunt, quatenus vero satisfactoria fuerunt, primum quidem solverunt debitam pro illorum peccatis pœnam, et deinde, si plus pœnalitatis habuerunt quam pœna ipsorum peccatis debita exigeret, remansit illud plus tanquam ipsis sanctis superfluum ». Et infra :

120. « Et quoniam constat sanctos multos plus passos, quam ex peccatis suis debuerint pati, consequens est ut multa satisfactoria remanserint superflua ipsis sanctis : patet autem sanctos satisfactorie plus exsolvisse quam debuerant pro peccatis suis ; tum quia beata Virgo nulla satisfactione pro suis peccatis eguit (quia nullum peccatum commisit) et tamen satisfactoria multa subiit : ejus enim vita cunctas illustravit Ecclesias, et de ipsius dolore scriptum est : *Et tuam ipsius animam pertransivit gladius.* Job quoque testatur cap. VI : *Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, et calamitas quam patior in statera, quasi arena maris hæc gravior appareret.* Et quis est tam mentis inops, ut dicat Laurentium, Vincentium, reliquosque sanctos tanta passos martyres omnibus illis pœnis indiguisse, ut satisfacerent pro pœna peccatis suis debita ? superfluunt igitur multa satisfactoria sanctis ultra ingens pelagus superfluentis satisfactionis Christi, qui pro totius mundi peccatis, ut Joannes Evangelista testatur, satisfecit. Paulus Apostolus ad Coloss. I hoc de suis satisfactoriis testatur dicens : *Gaudeo in passionibus pro vobis, et impleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore ejus quod est Ecclesia ;* ubi clare videre potes intentionem adimplentis in propria carne passiones deficientes passioni Christi ad conficiendam mensuram a Deo definitam pro Ecclesia : idem autem est judicium de Paulo et aliis sanctis, ut ex Augustino super Psal. LXVIII afferente dictam Apostoli sententiam patet.

121. « Secundum autem, scilicet quod thesaurus iste meritorum, ut satisfactoria sunt, dispensandus sit per summum Pontificem, facile manifestatur ; quoniam commune omni reipublicæ est, ut illius princeps dispensator sit communium bonorum illius reipublicæ : nam sine omni contradictione, cui cura credita est ipsius reipublicæ, eidem quoque credita intelligitur dispensatio eorum, quæ ad commune bonum illius spectant. Hujusmodi autem satisfactoria constat esse velut bona quædam communia ipsius Ecclesiæ, utpote pro ipsa facta et relicta, ut patet ex dictis : consequens igitur est, ut ad eum, qui totius Ecclesiæ curam habet, spectet dispensatio dicti thesauri : et quia solus Petri successor præest toti Ecclesiæ, ideo ad solum Romanum Pontificem spectat dispensare, non pro libito donare thesaurum istum ».

122. At Lutherus, ut thesaurum satisfactionum sanctorum exinaniret, contendit sanctos fuisse semper divinæ justitiæ debitores, cum

[1] Damnatur a Leo. X. propos. 17. — [2] Eod. tract. in conclus. quæst. 1.

orare jussi sint : *Dimitte nobis debita nostra;* tum in eam blasphemam prorupit vocem, ut omnia sanctorum opera peccato non caruisse affirmaverit [1] : quam hæresim ipsum late diffudisse ad fideles a sanctorum operum studio avocandos inferius videbimus. Quo vero impiam suam sententiam confirmaret, plura ex Scripturis divinis et sanctis Patribus, præsertim Hieronymo et Augustino, in adulterinum sensum distorsit, cujus argutias legatus Apostolicus ita refregit : « Ne sæpius idem repetatur, distinguito, quod sancti et sua opera dupliciter judicari possunt, primo secundum se et secundum proprias vires ; et sic sunt semper debitores et damnabiles non implentes mandata Dei, juxta illud Isaiæ : *Universæ justitiæ nostræ quasi pannus menstruatæ.* Alio modo secundum gratiam Spiritus sancti in ipsis et operibus suis tam informantem quam assistentem ; et sic implent mandata, et non sunt debitores, sed creditores, digni vita æterna ex ipsis sanctis operibus suis, nihil damnationis habentes, etc. Juxta illud I Joannis III : *Omnis, qui natus est ex Deo, non facit peccatum, quoniam semen ipsius in eo manet; et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* Et illud Apostoli ad Roman. VIII : *Nihil damnationis ex his, qui sunt in Christo Jesu.* Et illud ejusdem ad Timotheum : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex.* Unde prudentis lectoris erit discernere quando Scriptura vel sanctorum doctrina loquitur de nobis, aut operibus nostris, secundum quod sunt nostra, et secundum quod sunt divinæ gratiæ ; omnia enim mala verificantur de nobis et nostris, secundum quod sumus nostri vel sunt nostra : et rursus simul infinita bona verificantur de eisdem, ut sunt divinæ misericordiæ ac gratiæ ; ut patet ex his Scripturæ locis et multis aliis, quæ afferri possunt : et hinc habes solutionem hujus, et sequentium, et similium objectionum. Nam cum hoc quod omnes sancti sunt ex se debitores, stat, quod ex divina gratia operando supererogant, et similiter quod sunt impii ex se et orando ex divina gratia merentur non imputari sibi impietatem : similiter Deo ignoscente, hoc est gratiam dante, implent mandata, non homine ex seipso implente ».

123. Cavillabatur etiam novator imprudenter, quærebatque cur merita sanctorum in thesaurum indulgentiarum conferrentur, cum Christi merita sufficiant ; quamvis etiam et petulanter exquireret, qua auctoritate constaret et thesaurum indulgentiarum ex meritis Christi conflatum [2]. Cui legatus Apostolicus ita respondit : « Cum auctoritate non solius Romanæ Ecclesiæ, sed sacræ Scripturæ, sanctorum et doctorum hoc dicitur : et si solius Romanæ Ecclesiæ auctoritate definitiva diceretur, sufficeret ad rationem reddendam de ea, quæ in nobis est fide, non minus, quam si auctoritate generalis Concilii diffinitum esset. Hæretici autem sicut refutare possunt Romanam Ecclesiam, ita et Concilium. Nec hoc ego somnio, sed Hieronymus ad Damasum papa dicit : Si apostolatus tui judicio fuerit approbatum, hæreticum se experietur qui contradixerit. Et in Concilio Florentino sub Eugenio IV acceptata professio Armenorum dicentium : Approbamus quod approbat Romana Ecclesia, et reprobamus quidquid reprobat Romana Ecclesia ».

124. Objiciebant plura alia profligatissimi hæretici, veluti cur indulgentiæ si pœnas peccatorum tollunt, etiam immortalitatem non conferrent, cum mors sit pœna peccati : quo quidem argumento non minus sacramentorum quam indulgentiarum vis deludebatur. Quos ita edocebat legatus, unde causa rei petenda esset : « Non ex insufficientia, inquit, meritorum Christi, sed propter divinæ sapientiæ dispositionem ex parte Dei, qui non ordinavit thesaurum Ecclesiæ ad remittendum pœnam mortis et propter disparitatem pœnarum ex parte nostra : pœnarum siquidem nostrarum quædam sunt pœnæ naturales et quædam sunt personales, hoc est, quædam consequuntur nos propter peccatum naturæ, quod est peccatum originale, et quædam sunt nobis debitæ propter actualia peccata nostra. Illæ pœnæ, quas incurrimus propter infectam naturam reservantur usque ad renovationem naturæ, quæ in resurrectione fiet ex merito etiam passionis Christi, quoniam ipse mortem nostram, utramque scilicet animæ et corporis moriendo destruxit, et ideo non remittuntur per indulgentias, quoniam spectant ad tempus naturæ infectæ ; illæ vero ad quas tenemur ex propriis peccatis actualibus in hac vita remittuntur per indulgentias ; præsens enim vita tempus est purgandi, non naturalia, sed personalia : unde etiam in Baptismo persona, non natura sanatur, etc. Augustæ die VII Octobris MDXVIII ».

125. Oppugnante etiam Luthero [1] non modo indulgentias vivis concessas, sed etiam quæ defunctorum animabus, quæ expiatoriis flammis cruciantur, idem legatus Apostolicus alio tractatu [2] doctrinam Catholicam explicuit sanxitque hisce verbis : « Unde patet quod indulgentia concessa vivis et defunctis hoc habet commune, quod utraque ex potestate clavium dispensante thesaurum meritorum pœnalium Christi et sanctorum in remissionem pœnæ temporalis pro actualibus peccatis debitæ conceditur : sed modus, quo pervenit indulgentia

[1] Damnatur a Leone X, propos. 31. — [2] Ibid. prop. 17.

[1] Damnatur a Leon. X. propos. 22. — [2] Thom. e Vio sup. tract. quæst. 6.

ad utrosque diversus est, quia ad vivos qui illam consequuntur veraciter, per modum absolutionis pervenit; defunctos autem, qui etiam illam veraciter consequuntur, per modum suffragii liberat, etc. Augustæ die xv Octobris MDXVIII ». Hanc controversiam cum plures perfidiæ fumos illi ostendere niterentur novatores, proximo anno uberius enucleavit.

126. Progressa ulterius Lutheri impietas, circa statum animarum fidelium defunctorum in Purgatorio plura deliberabat effutiebatque quasi non modo vivos, sed etiam mortuos vexare moliretur. Obganniebat in primis « quod animæ in Purgatorio non sunt securæ [1] de earum salute, saltem omnes ». Quem errorem cardinalis Gaetanus ita depulit [2] : « Sciendum est quod cum quælibet anima a corpore separata videat seipsam, et omnes species seu habitus in seipsa existentes, quoniam directe intuitus ejus fertur in seipsam non impeditam a corpore, ut in hac vita contingit, consequens est, ut anima existens in Purgatorio videat charitatem seu gratiæ habitum in seipsa existentem, ac per hoc sciat quod est in statu gratiæ, et consequenter est certa de sua salute æterna. Et confirmatur, quia in omni anima separata quæ purgatur, remanet fides et certa cognitio, quam hic habuit, quod omnes in Purgatorio sunt de numero electorum, et scit se esse in Purgatorio. Ergo est certa de sua salute.

127. Opponenti pœnas Inferni et Purgatorii esse easdem, tantoque pavore et horrore tortos illos perfundi, ut ignorent in quo statu sint, respondit legatus : « Licet aliquæ pœnæ sint communes Inferno et Purgatorio, non tamen eodem modo ex parte patientium; quia patientes in Inferno diversissimo modo sunt dispositi a patientibus Purgatorii, ut patet; quia qui purgantur habent voluntatem rectam et conformem Dei voluntati, amantes justitiam Dei et sperantes in Deo ac Jesu Christi salute : damnati vero opposito modo se habent; et propterea ignis communis inferis et purgandis non eodem modo suscipitur a damnandis, et purgandis, etc.

128. Addiderat blasphemus novator animas in Purgatorio tamdiu peccare [3], quamdiu pœnas horrerent requiemve expeterent. Ad quem confutandum cardinalis, justum timendo pœnam posse non peccare hac ratione ostendit : « Timor futuri mali pœnæ quantuscumque sit, si non avertit hominem a divinis præceptis, rectus est; et hoc etiam est videre in Domino Jesu, qui cœpit pavere, et tædere Marc. XIV. Tunc autem tantum tam dolor quam timor malus est, quando hominem abducit a Dei mandatis, ut patet in his, qui dolore et timore fidem negant, vel quidquid aliud mandatorum omittunt. Ex quibus clare patet quod nec dolor de præsenti malo pœnæ, nec timor de futuro est secundum se malus : alioquin nunquam esset rectus, nec dissolvatur ab homine mortali quantumcumque perfectissimo, alioquin inventus non fuisset in Christo omnium perfectionum fonte », scilicet is timor naturæ testis est bonæ.

129. Instante adversario, illum, qui odio pœnam habeat, plus amare suam quietem, quam Dei justitiam et voluntatem, hoc autem constare esse iniquum; respondit Thomas antecedens universim esse falsum, sicque probavit : « Christus enim testatur et se nolle mortis pœnam, et se tamen plus velle Dei voluntatem, quam suam, cum dixit : *Verumtamen non sicut ego volo,* quoad primum, *sed sicut tu vis,* quoad secundum. Et similiter accidit in omnibus recte tristibus et timentibus, habent enim simul nolle seu odium respectu malorum ex amore naturali quietis a malis : et quoad hoc Augustinus dixit quod hæc sunt de his, quæ nobis nolentibus accidunt : et velle respectu divinæ voluntatis, justitiæ et præcepti; alioquin non sisteret tristitia aut timor infra limites rectæ rationis, etc. Augustæ die XIII Octobris MDXVIII »,

130. Suffulcire conabatur hunc errorem alio Lutherus, nimirum animas in Purgatorio non esse extra statum augendæ charitatis [1], probabatque eo sophismate, quod timor, quo crucientur animæ, ex imperfecta charitate manaret, nec ille tollatur nisi charitate perfecta, quæ I Joan XIV : *Foras mittit timorem;* quodque peccet, qui voluntarie non moritur, quod nonnisi invitus Deo vocanti obediat. Hanc vero argutiolam legatus, repetito superiori timoris Christi exemplo, ita evertit [2] : « Argumentum falsum assumit, scilicet quod timor omnis aut ille ex imperfecta procedat charitate; potest enim cum perfectissima charitate stare timor, ut patet de timore Christi. Nec obstat quod perfecta charitas foras mittit timorem; quoniam non universaliter, sed particulariter intelligitur secundum glossam, de timore scilicet servili vel initiali, in quantum initialis est. Falsum quoque est quod horror mortis sit peccatum; quoniam naturalis est, et si cum imperfecta charitate sit, non tamen ex naturali fuga mortis. Et licitum est involuntarie voluntate naturali mori; et similiter voluntarie voluntate rationali mori; dicendo cum Christo : Non sicut ego volo, sed sicut tu vis; ubi monstrat se nolle mortem, et submittere tamen se voluntati Dei : talis autem dispositionis quicumque in charitate decedit ».

131. At hic Lutheri de augenda in Purgatorio animarum charitate error alteri innitebatur; quo statuebat [3], « imperfectam charitatem habere timorem pœnalem, qui non possit pelli nisi per charitatem perfectam »; quod funda-

[1] Damnatur a Leo. X Pontif. sentent. prop. 38. — [2] Thom. e Vio tr. 3. de Pur. quæst. 3. — [3] Damnatur a Leo.X Pont. sentent. prop. 39.

[1] Damnatur a Leo. X prop. 38. part. ult. — [2] Tract. 23. de Purg. quæst. 1. — [3] Thom. e Vio tr. 24. de Purg. quæst. 1.

mentum ita a legato est convulsum : « De statibus vitæ futuræ id tenere debemus, quod Scripturæ sacræ aut Ecclesiæ auctoritate didicimus : idcirco oportet hic supponere Ecclesiæ diffinitionem, scilicet quod si aliquis baptizatus moriatur, antequam culpam aliquam committat, ipsum in cœlum mox recipi, et intueri clare ipsum Deum trinum et unum sicuti est, ut sub Eugenio IV in Concilio Florentino patet. Ex qua definitione sequitur quod charitas imperfecta non necessario fert secum post mortem timorem pœnalem ».

132. Cum vero alium Lutherus errorem conjungeret, inquiens : « Fomitem peccati, etiamsi nullum adsit actuale peccatum, morari exeuntem a corpore animam ab ingressu cæli ; » illum etiam legatus coarguit hisce verbis; « Habes quoque ex dicta diffinitione Florentini Concilii, animas non retardari a visione Dei et beatitudine ex hoc quod quandiu vixerunt in corpore fomitem cum imperfecta charitate habuerunt : nam si retardarentur non statim baptizati, qui post non peccaverunt beati migrantes essent; nam cum timor servilis a quacumque minima charitate excludatur, quoniam per charitatem filii sumus Dei, et non per spiritum servitutis in timore; sed spiritum adoptionis filiorum Dei accepimus, in quo clamamus: Abba, pater: secundum Apostolum timor quicumque alius compossibilis charitati non necessario ponitur in actu ex sola imperfecta charitate ». Ut vero perficiatur ejus charitas, qui in imperfecta charitate moritur ita illustrat : «Solus Deus gloriosus inveniens hominem in morte liberum a culpa et pœna peccatis commissis debita perficit charitatem, lumen gloriæ illi infundendo, et ad visionem fruitionemque suæ majestatis illum admittendo. Augustæ die XIV Octobris MDXVIII ».

133. Porro prædictum errorem, quod animæ in Purgatorio non essent extra statum augendæ charitatis, connectebat Lutherus cum alio quod nullis probatum esset rationibus aut Scripturis, animas in Purgatorio non esse extra statum merendi [1]. Quos errores alio fœdiore cumulavit, non probari scilicet ex Scripturis canonicis Purgatorium [2] : quem errorem in Concilio Florentino damnatum vidimus, nitideque damnatum ostendit legatus Apostolicus eruditis suis Commentariis : tum addidit :

134. « Tanto magis approbandum est, quando illa omnia consonare videntur, quæ de Purgatorio habentur : legitur enim II Machab. XII : *Sancta ergo et salutaris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur* : solvi enim, vinculi absolutionem importat : detinentur enim pœnalibus vinculis suorum peccatorum. Nec obstat si in textu hoc non invenitur, quia major est Ecclesiæ auctoritas ex Hieronymo hoc docentis. Purgatorii quoque nomen ideo accidit, quod a peccatorum pœnalibus immunditiis, animam purget, ut idonea sit civis cælestis patriæ ». Aliam Purgatorii probationem duxit ex Matthæi XII cap. quod sint aliqua peccata, quæ non remittantur in hoc sæculo, neque in futuro, atque glossam ita dicentem adducit : « Quædam culpæ parvæ scilicet in futuro laxantur, quæ equidem post mortem gravant : sed et dimittuntur, si homo bonis actibus in vita, ut sibi dimittantur promeruit, etc. Augustæ die XVII Octobris MDXVIII ». Advertenda hoc loco est Lutheri inconstantia ; cum enim ad oppugnandas indulgentias astruxisset [1], omnes ob fomitem peccati et pœnalem timorem mortis necessario igne purgatorio expiandos, demum Purgatorium sustulisse : de quo hæreticorum errore Joannes Eckius acute dixit [2], eos negare omnes historias, et negando Purgatorium certam sibi viam ad inferos sternere.

135. Ab indulgentiarum et Purgatorii controversiis impius Lutherus ad profanandum etiam Pœnitentiæ sacramentum, subornandosque fideles ne rite sacra exomologesi crimina expiarent, malum animum applicuit : cumque pœnitentum æstus pudoremque in aperiendis sceleribus nosset, implicare hoc fascino sedulus dæmonis administer nitebatur : « Dum volumus, inquit, omnia peccata confiteri, nihil misericordiæ divinæ relinquere volumus ignoscendum ; quia non confidere in eo, sed in confessione nostra cupimus et securi esse volumus, nec timere ejus judicium ». At ejus erroris caliginem legatus Apostolicus Catholicæ doctrinæ luce ita dispulit :

136. « Peccata mortalia, quæcumque simul in uno homine sunt, sic se habent, quod sunt connexa ex parte aversionis a Deo, ita quod unum non potest remitti sine reliquis omnibus, juxta illud Augustini : Impium est a Deo dimidiam sperare veniam; et propterea sicut in prima Pœnitentiæ parte, quæ est contritio, necessarium est, ut omnia mortalia concludantur (oportet enim hominem conteri de omnibus mortalibus, et non de aliquo tantum, ita in secunda, quæ est confessio, oportet omnia contineri mortalia; sic enim integre homo submittit se ministro Christi in confessione, sicut submisit se integre Deo per contritionem ». At quia fluxa est memoria, ex Concilio Florentino intelligenda omnia addidit, quorum memoria habeatur : venialia pariter confiteri actum esse virtutis demonstravit.

137. Detersit dein legatus novatoris fucos, contendentis fieri non posse, ut quis omnia lethalia cognoscat [3] nec quemquam ad impossibile obstringi ; ait enim : « Obligat Ecclesia ad

[1] Damnatur a Leo. X. prop. 38. par. II. — [2] Ib. prop. 37.

[1] Damnatur a Leo. X. prop. 3. c. 4. — [2] Jo. Eck. to. II. hom. 1. fer. 3. Pascal. — [3] Damnatur a Leo. X. prop. 8.

confitendum omnia peccata mortalia, quorum memoriam quis habet, facta secundum humanas vires collectione omnium suorum mortalium, sive sint manifeste mortalia, sive sint ambigue mortalia; tenetur enim omnia confiteri, certa pro certis, et ambigua pro ambiguis. ». Disceptanti etiam perperam omnia nos confiteri non posse, cum omnia opera sint peccata damnabilia, si Deus nobiscum judicio agat, juxta illud : *Non intres in judicium cum servo tuo, Domine : quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens,* ita respondit : « Opera nostra bona possunt dupliciter considerari. Primo ut ex nobis sunt; et sic licet dicantur damnabilia pro quanto indigna sunt Deo et felicitate æterna, non tamen sunt damnabilia ut peccata mortalia, quoniam in veritate etiam, ut ex nobis sunt, non sunt peccata mortalia, sed indigna divina retributione, etc. In Augusta Vindelicorum die XXIX Septembris MDXVIII ».

138. Superiorem errorem de non aperiendis sacerdoti omnibus peccatis mortiferis, alio gravissimo cumularat Lutherus, quo ad extinguendam omnem pietatem contendebat, Pœnitentiæ sacramentum non in eo consistere [1], ut quempiam ex animo noxarum pœniteret, illumque sacerdos rite absolveret ; sed ut pœnitens crederet certissime se esse absolutum : « Crede, aiebat, fortiter te absolutum, et absolutus vere eris, quidquid sit de contritione ».

139. Addebat non sacramentum, sed fidem sacramenti justificare, neque a confitente requirendum [2] an sit vere contritus, nec sacerdoti respondendum ; ac si contritus vel attritus absque obice peccati actualis fuerit, alienum [3] esse a gratia consequenda, nisi crediderit certissime se esse absolutum ; tum aiebat : « Ad sacramenta Eucharistiæ accedunt huic innixi quod sint confessi, quod non sint sibi conscii alicujus peccati mortalis, quod præmiserint orationes suas et præparatoria. Omnes illi ad judicium sibi manducant et bibunt ». Quæ ut confirmaret hæresiarcha divinæ Scripturæ oracula de fide cœlesti infusa deque verbo Dei concepta, ad humanam et temerariam hanc fidem detorquebat; cujus sophismata legatus scripto convulsit; in quo ita conclusit [4] : « Non spectat ad fidem infusam credere absolutionis effectum in hoc particulari, puta in me ipso; sed ad fidem ipsam infusam pertinet credere absolutionem ab Ecclesiastico ministro rite factam efficacem esse, et in suscipiente digne gratiam operari ; hac siquidem fide, nullus potest errare : sed credendo effectum in me vel in illo determinate possum errare, quia potest adesse impedimentum aliquod ex parte mei seu illius ». Et infra :

140. « Si autem dicta opinio intelligatur de fide acquisita, erronea quoque invenitur : nam, licet acquisita fides circa hujusmodi particularia versetur, tali namque fide credimus hanc hostiam rite consecratam esse, et hunc rite baptizatum et similia : sed hæc fides non est illa, qua in verbo Christi confidimus, quæ in sacramentis operatur, qua credimus efficax esse Christi verbum : *Quodcumque solveris super terram*, et reliqua ; quæ fidei sunt Christianæ : nec propterea ex illis auctoritatibus, quæ de fide infusa loquuntur non potest acquisita fides concludi, nec potest fides ista de objecto scilicet, me esse absolutum, etiam per absolutionem in effectu coram Deo esse certa infallibiliter ; quia quilibet est dubius in hac vita secundum communem legem, nescit an sit in gratia Dei. Nec aliquis est, qui certus sit se esse sufficienter dispositum per gratiam Dei, quæ per absolutionem conceditur : juxta illud Job X : *Etsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.* Amplius fides ista potest esse in schismatico, vel hæretico alias bene confitente : esset igitur iste vere absolutus, si errans sacerdos ipsum absolveret, et consequenter iste simul esset in gratia Dei, quia vere absolutus, et in peccato mortali, quia hæreticus vel schismaticus ; quod est impossibile ».

141. Objicienti contra Luthero, habendam fidem de verbo Dei : *Quodcumque solveris ;* atque alienam distortamque conclusionem elicienti [1], respondit Thomas cardinalis : « Fides certissima est et esse debet etiam de effectu sacramenti particulari in me, quantum est ex parte sacramenti : sed ex parte mei suscipientis licitum est dubitare de illius effectu in me : et hoc est, quod Ecclesia docet, dum in orationibus post communionem petit sacerdos quod susceptum sacramentum non sit reatus ad pœnam, non ad judicium, etc. consequenter etiam docet omnem quantumcumque credentem post confessionem et absolutionem dicere : *Domine non sum dignus, etc.* ».

142. Addiderat Lutherus, ad confirmandum errorem, quod a pœnitente magis exigendum sit an credat sese absolvi, quam an sit vere contritus, ficto hoc sophismate : « Contritio nunquam est vera satis : quod si esset vera, non tamen certa, non tamen satis, fides autem et verbum Christi sunt certissima et sufficientissima ». Quem errorem hisce verbis refellit Thomas legatus : « Respondetur quod talis est de rebus subjectis fidei infusæ, sed non de impertinentibus ad ipsam, ut sunt ex parte nostri singulares singulorum effectus sacrorum ; de his enim nec certa nec incerta est fides infusa : quia non est eorum : est enim fides infusa de gratia per sacra certissime conferenda suscipientibus digne illa, ut in Concilio Florentino sub Eugenio IV determinatum est. Et ex

[1] Damnatur a Leo. X prop. 11. — [2] Damnatur ibid. prop. 14. — [3] Prop. 10. — [4] Thom. e Vio card. tr. 28. de conf. quæst. 4.

[1] Damnatur a Leo. X prop. 11.

Apostolo assumptum est dicente : *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit;* ubi etiam Apostolus secundum quid reputare se homo debeat dignum vel indignum præmittit dicens : *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat :* ubi ex subjunctis : *Quod si nosmetipsos judicaremus, non utique a Domino judicaremur :* patet quod probare seipsum, est seipsum judicare, contra se vindictam exercere, quod vocatur contritio communi usu Ecclesiæ et doctorum, et propterea falsum ac temerarium esse constat, quod plus est a pœnitente requirendum, si habeat credulitatem de effectu in se futuro sacramenti, quam de illius contritione : probare enim seipsum (quod est conteri) jussit Apostolus, jubet Ecclesia, exigunt omnes communiter confessores; credere autem se pœnitentem omnino effectum habiturum novatorum exigit dogma ».

143. Fingentem vero novatorem sacramentum impie suscipi, nisi pœnitens se absolutum crederet, adeo ut alioquin æternam mortem esset illi allaturum sacramentum, serio increpuit, moliri ipsum his et aliis figmentis novam superstitionem condere : « Quod, inquit, contrito in damnationem sunt sacramenta, nisi credat sacramento se absolvi, non est responsione, sed correctione dignum, quoniam sacramentum Pœnitentiæ ab Ecclesia sufficienter traditum per confessionem, contritionem, et satisfactionem, justificatum constituit sine quarto, scilicet certa fide effectus in suscipiente ; hoc enim est novam Ecclesiam construere, etc. In Augusta Vindelicorum XXVI Septembris MDXVIII ».

144. Adjecit impio illo commento novator aliud, ut negaret sacramentalis absolutionis effectum esse remissionem peccatorum, cum ad solum Deum pertineat culpam remittere, jamque crimina a Deo remissa sint antequam pœnitens a sacerdote absolvatur, juxta illud : *Dixi : Confitebor adversum me injustitiam meam, et tu remisisti impietatem peccati mei.* Cujus argutias pro asserenda fide orthodoxa scripto edito legatus Apostolicus ita refregit : « Credendum est et confitendum quod effectus sacramentalis absolutionis rite factæ (scilicet a debito ministro debita forma, supra dispositam materiam, scilicet peccata confitentem dignum absolutione) est peccatorum remissio, quam auctoritative quidem solus Deus fecit, ministerialiter autem minister ipse Christi sacramento mediante efficit ; sic enim ad litteram impletur illud : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis,* non quod prius Ecclesia remittat quam Deus, tamquam Deus Ecclesiæ judicium sequatur ; non enim dicit : *Quorum remiseritis peccata, remittentur eis;* in futuro, sed *remittuntur,* in præsenti, ad denotandum quod ipsa per ministrum remissio est una atque eadem cum remissione quam facit Deus ».

145. Quod ad hæreticorum objecta attinet, quibus illi negabant ab homine peccata remitti posse ; ea legatus hoc responso diluit : « Solus Deus peccata remittit auctoritative, cum quo stat quod minister Evangelicus auctoritate a Deo concessa peccata remittat ministerialiter, mediante Christi sacramento ad hoc ab ipso Christo instituto, etc. Augustæ die primo Octobris MDXVIII ».

146. Non hic stetit Lutheri impietas in oppugnando Pœnitentiæ sacramento ; nec enim modo ob hosce errores, verum etiam cum æque a puero fœminaque, ubi non est sacerdos, atque a sacerdote, episcopo, et Pontifice peccata remitti posse doceret [1], illum damnatum visuri sumus. Cæterum legato Apostolico in excidendis aliis vepribus, quos serebat Lutherus in agro Dominico, laborandum fuit. Effutiebat [2] idem hæresiarcha ad vim anathematis extenuandam, id externam esse pœnam tantum, nec privare hominem communibus sacrisque Ecclesiæ precibus. Contra quæ commenta Thomas orthodoxam doctrinam alio scripto illustravit [3] : « Salvator noster, Matth. XVIII, ubi excommunicandi auctoritatem Ecclesiæ dedit, dixit de excommunicato : *Sit tibi sicut ethnicus;* id est, gentilis. Ubi manifeste apparet quod excommunicatio ex fratre facit nobis sicut gentilem ; unde Augustinus dicit : Noli illum jam reputare in numero fratrum tuorum. Ergo amplius, si excommunicatus extra Ecclesiam ponitur quoad externa tantum, sequitur quod excommunicatio non egeret auctoritate Christi, quoniam quilibet princeps, quælibet civitas, quælibet communitas potest extra suam communionem ponere. Constat autem Christi auctoritate excommunicationem fieri Matth. XVIII, ubi subjungit : *Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram ;* glos. vinculo anathematis, ubi Chrysostomus dicit : Vide qualiter duplicibus colligavit necessitatibus et pœna, hic scilicet projectione ab Ecclesia : *Sit tibi sicut ethnicus ;* et supplicio futuro, quod est esse ligatum in cælo, etc. »

147. Hæc legatus Apostolicus de anathemate ob crimen lethale tollens charitatem contracto, quo qui devinctus tenetur, caret Ecclesiæ suffragiis, quibus potiuntur alii, qui licet noxa lethali constricti sint, ab Ecclesia tamen non sunt præcisi. At de anathematis sententia injuste lata ita respondit : « Excommunicatio secundum se injusta non fert secum excommunicationis effectus, nisi in foro exteriori ; non est enim sic excommunicatus privatus suffragiis Ecclesiæ secundum veritatem, quia non est vere excommunicatus in cælo, quia non est Ecclesiæ non auditor, ac per hoc non sicut ethnicus ».

148. Distorquentem hæreticum divinas Scri-

[1] Leo. X. in sentent. advers. Luth. prop. 13. — [2] Ib. prop. 23. — [3] Tract. 19. de Excom. quæst. 1.

pluras in eum sensum, quasi anathema externis tantum actibus privaret, tum quod dæmonis potestati traditos externe tantum vexari diceret, Thomas ita refellit : « Ex hoc ipso quod Ecclesia ab Ecclesiastica communione exterius separat hominem excommunicando, significat illum ab interna communione Ecclesiæ separari : in cujus signum in primitiva Ecclesia etiam sensibiliter potestati dæmonum excommunicati tradebantur, quasi a Christo excisi. Nec est verum, quod in primitiva Ecclesia sola externa pœna excommunicati mulctabantur ; sed ultra internas addebantur externæ pœnæ a diabolo : sicut ultra interna bona in primitiva Ecclesia boni visibiliter visitabantur a Spiritu sancto loquentes linguis, etc. Augustæ die XXIX Octobris MDXVIII ». At Lutherus quamvis fateretur, anathemate perculsos a dæmone olim corripi consuevisse, superiori errori [1] alium graviorem addidit [2], nimirum docendos esse Christianos plus diligere excommunicationem, quam timere.

149. Auxit admodum hæresim sacerdotalis ordinis contemptus, quem Erasmus apud juventutem prophanæ rei litterariæ deditam, et Huttenus apud plebem libris suis refertis calumniis, cavillis facetiisque creaverunt. Atqui non ita invehendum acerbe in Ecclesiasticum ordinem fuisse, arguit pluribus Albertus Carporum princeps [3]. Hactenus de Germanicis rebus, quæ ab exoriente hæreticorum factione maxime perturbatæ fuere, ne bellum sacrum in Turcas decerneretur, haud aliter quam si cum Turca conjurassent, ut excisa Christi religione, Mahometes in Germania imperaret ; impudenterque negabant bellum in Turcas suscipiendum. Eo autem tempore Gallos ad vertenda adversus Turcas arma pie fuisse comparatos, ex legationis in Gallias missæ gestis efflorescit.

150. *Bibienæ cardinalis in Galliam legatio et eximiæ de ea conceptæ spes.* — Ingressus enim mense Novembri adulto Parisios solemni pompa, quæ regio imperio parata est, Bernardus de Bibiena S. Mariæ in Porticu diaconus cardinalis [4] legatus Apostolicus, die [5] sexta Decembris a rege Francisco exceptus convivio est, atque in publico senatu considente in solio rege, principibus regia stirpe satis, magistris castrorum militiæ jurisque præfectis, qui exciti fuerant, ut palam regia voluntas tum Pontifici tum universo orbi pateret, cincto, orationem habuit, qua gravissimis argumentis, exemplis ac rationibus Francorum regem permovere conatus est, ut sacram in Turcas expeditionem, quæ æternum illi decus foret paritura, conficeret. Ad cujus singula præcipua capita respondit rex [6] : publicam se cum omnibus Christianis principibus pacem exoptare, Pontificios revereri apices, Leonis colere imperia, summaque recuperandæ Terræ-Sanctæ, amplificandæ fidei ac religionis cupiditate ardere : nolle ingrati in cœleste Numen, a quo tot beneficiis ornatus esset, animi maculam suscipere : concitatæ de se expectationi, Christianissimi regis titulis, Christi vicarii hortatibus sanctissimis nunquam defuturum ; ac non modo, ut Ecclesiæ primogenitum, verum ut pluribus affinitatum, amoris, observantiæque nexibus longe arctioribus, quam quibus antecessores sui unquam devincti fuissent, irretitum, ad obsequia omnia ipsi deferenda paratum esse. Tum professus est comparaturum se contra Turcas quadraginta millia peditum, quorum viginti millia Germani Helvetiique stipendiarii forent, alia viginti millia Angli, Vascones, et Galli conflarent ; præterea tria millia cataphractorum equitum, quorum duo millia ex Gallia, mille ex Italia peterentur, tum levioris armaturæ sex millia equitum, necnon tormentorum bellicorum necessarium apparatum instructurum : quin etiam castrenses subire labores, et ductare exercitum velle, et quocumque Pontifex proficisci juberet se, præsto affuturum ; ac si eæ copiæ non sufficerent, majores educturum, et regnum, filios vitamque suam pro fide Christi expositurum : denique quatuor sexve dierum flexu omnia constituturum, ut stipendia pro milite conscribendo numerata, et omnia, prout necessitas posceret, in procinctu expedita essent : atque his dictis Bibienam legatum de singulis, ut fixis firmisque, Pontificem facere certiorem jussit.

151. Hanc perorationem regiam ingenti applausu excepit legatus, actisque gratiis regem hortatus est, ut promissa in opus perficeret ; addidit etiam preces, ut ea, quæ principes ac proceres audiverant, juberet mandari litteris, quas Pontifex et sacer cardinalium senatus ingenti gaudio delibuti perlecturi essent, utque egregia illius pro re Christiana augenda voluntas pateret orbi, cæterique principes eximio eo exemplo ad vires conjungendas excitarentur. Cui respondit rex id se libenter facturum, cum antea illud Christo Domino redemptori nostro mente et animo, jam vero verbis ipsius vicario, ejusdemque vicelegato spopondisset. Optavit etiam, ut solemnes supplicationes decernerentur, divina mysteria augustiori pompa peragerentur, ut Deo de suscepto pio consilio agerentur gratiæ, ac preces pro victoria adversus fidei hostes consequenda, pro publica Christiani imperii quiete ac felicitate, necnon Pontificia et regia salute funderentur.

152. Post hæc legatus Apostolicus regem etiam atque etiam hortatus est, ut laboranti Pannoniæ regno ob assiduas Turcarum incursiones obtrito opitularetur : cui Franciscus rex pollicitus est laturum se eidem regno opem,

[1] Damnatur a Leone X prop. 23. — [2] Damnatur ibid. prop. 24. — [3] Albert. Pius Carp. l. XIII. — [4] Ext. ea de re ipsius lit. l. I. collect. litterar. principum p. 52. — [5] Aliæ lit. ibid. p. 57. — [6] Ibid.

atque etiam oratorem decreturum, qui Ludovicum regem proceresque Hungaros ad servandam mutuam concordiam, viresque consociandas in hostes accenderet; iisque Gallicam potentiam ad evertendam Turcicam tyrannidem deferret.

Soluto conventu Franciscus rex, legato manu comiter prehenso, promissarum copiarum numero nec unum militem defuturum confirmavit: apparatus ingentes bellicos faciendos, ut certius pareretur victoria, citiusque confecto bello sumptus valde minuendos; plurimumque referre, ut potius in Turcicum imperium crucesignatos exercitus inferrent Christiani ad illius regna occupanda, quam Turcicos in Christianum effundi paterentur: propterea maximas comparandas a se copias, quæ ad propulsandum inferendumque bellum usui esse possent, quo ferret necessitas, seu quo Apostolica vocarent imperia. Addidit, nulla se a Pontifice exacturum stipendia, etiamsi Italia contra Turcas defendenda foret, multo minus si ditio Ecclesiastica ab eorum vi vindicanda esset; sed decumas duas ad collatam in Galliis, vel trans Alpes a fidelibus pro bellicis sumptibus faciendis pecuniam, et quæ Pontificia liberalitas impertire posset, efflagitaturum tunc, cum exercitus augendus, producendumque bellum esset: de quibus omnibus cardinalis de Bibiena Julium cardinalem Medicem Pontificiorum consiliorum præcipuum administrum fecit certiorem, datis Lutetiæ sexto Decembris hujus anni die litteris [1], in quibus subjunxit navaturum se operam, ut rex Gallus in iis scriptis, quibus promissa confirmaturus erat, etiam tempus, quo instructus accinctusque ad prætium foret sacer exercitus, designaret; atque etiam classem, si exigeret necessitas, adornare polliceretur.

153. Transmisit ad legatum ipsum Pontifex [2] Diplomata Apostolica de imperato in Gallia decumano auro pro ærario ad sustentandum crucesignatum exercitum conficiendo, cui servando Jacobus Salviatus præfectus est; promisitque rex in nullos alios usus hujusmodi pecuniam aversum iri, ex præscripta in litteris Pontificiis formula. Decima nona Decembris, die Dominica, celebrata [3] augustissimo ritu solemnis supplicatio Parisiis, atque in principe templo peracta magnificentissime res divina, actæque divino Numini gratiæ de concepto a Francisco rege consilio ductandi in Christi hostes crucesignati exercitus, effusæque preces pro victoria de iis referenda: tum religiosa pompa a clero per urbem circumducta est, dataque fuere mandata, ut in universis totius regni urbibus pari sacro apparatu solemnes supplicationes fierent. Gallis ita ad Turcicum suspiciendum bellum animatis, cardinalis legatus, laudante et hortante rege, transmisit litteras [1] in Germaniam, Hispaniam et Angliam de singulis, quæ in Gallia pro tuenda amplificandaque religione gerebantur; ut legati Apostolici, qui in iis regnis versabantur, alios reges principesque Francisci regis exemplo ad gloriosissimum bellum decernendum incitarent: tantum vero egregiæ voluntatis specimen præbuisse Franciscum refert idem legatus [2], ut die Decembris octava cum magistris castrorum præfectisque agminum militare consilium pro conficienda expeditione coegerit, ac ni oratorum Anglicorum adventu distineretur, non alia in re quam in belli sacri apparatu operam ac tempus absumpturum ostenderet.

154. *Parisiis sancitum fœdus inter Anglos et Gallos.* — Porro oratores Angliæ, ad fœdus inter Franciscum Francorum et Henricum Anglorum reges sanciendum, affinitateque devinciendum accesserant Parisios; quorum princeps episcopus Eliensis in publico conventu duodecima Decembris die habito, de perpetuo Anglorum Francorumque amicitiæ fœdere tuendo peroravit [3], hortatusque est regis Angli nomine Franciscum regem, ut sacrum adversus infideles bellum adornaret: cui a summo juris præfecto regis interprete responsum est, ut is jam Pontificis maximi rogatu ad illud obeundum se obstrinxisset et quadraginta millia peditum necnon equitatum novem millium bellatorum gravioris seu levioris armaturæ egregie instructum ductare spopondisset, ac deinde cum inter divina tenente legato Apostolico sacra Evangelia præ manibus fœdera solemni jurejurando confirmata fuissent, professus est [4] Franciscus rex, Gallos Anglosque plurimum debere Christi vicario, qui ipsos ad mutuam amicitiam colendam suis hortatibus permovisset (1). Neque illud silentio prætereundum est, in convivio, quo Angli fuere ab rege excepti, eumdem regem cardinalem legatum observantiæ in Pontificem ergo in principe mensæ loco accumbere jussisse. Præcipuæ hujus fœderis leges eæ fuere [5], ut Tornacum ab Anglo restitueretur Gallo, Gallusque sexcenta nummorum millia refunderet; e qua summa trecenta ac triginta tria millia detrahenda forent, quæ dotis nomine Henrici regis

[1] Ib. p. 61. — [2] Ib. — [3] Ib. p. 64.

[1] Ib. p. 63. — [2] Ib. p. 61. — [3] Ib. p. 62. — [4] Ib. — [5] Ib. p. 64.

(1) Ne erroris ansa præbeatur ex iis, quæ præpostere in Annalibus narrata sunt, animadvertisse juvat legatum Pontificium, qui venerat in Galliam, probasse quidem et laudasse pacem inter Gallos Anglosque compositam, sed nihil operis in eam contulisse. Antequam enim legatus venisset in Galliam, inter utrumque regem de pace jam convenerat. Teste enim du Tillet: *Recuil des trajectez* etc. in sanctiori Parisiensi archivio servantur ejus pacis pacta et conventiones signatæ hoc anno die 1 Octobris, et die IX Novembris confirmata. Legatus vero nonnisi cadente Novembri mense Lutetiam ingressus est. Quare Leo Pontifex pacem illam litteris suis potius quam legati opera suasit atque conciliavit. MANSI.

filiæ Delphino nupturæ attribuerentur. Præterea Scoticæ res ita compositæ, ut si Scotus Anglum bello peteret, Gallus ab eo revocare ipsum teneretur, monita vero spernentem desereret : si autem Anglus Scotiæ arma inferret, Gallus Scoto subsidia ferre posset. De Albaniæ vero duce Anglorum hoste ac Scotici regni administrationem affectante constitutum, ut non proficisceretur in Scotiam non vocatus [1] : de quibus omnibus cardinalis de Bibiena legatus variis litteris [2] mense Decembri exaratis cardinalem Medicem Pontificiæ curiæ moderatorem edocuit.

155. *Hispani et Galli clam mutuo flagrantes odio.* — Instaurato cum Anglo fœdere, poterat Franciscus rex cum Carolo Hispaniæ et utriusque Siciliæ rege controversias componere, ut omnium bellorum civilium et exterorum curis solutus, liberque ad Turcicum bellum omni conatu studioque incumberet : quippe ab Hispano de amicitiæ fœdere redintegrando postulatus est [3], rogatusque ut virum principem ad agitanda cum Ceurio, Hispaniæ curiæ procuratore, pacis consilia mitteret : Gallum vero non prona voluntate ejus postulata admisisse, nedum oratorem in Hispaniam mittendum decrevisse, significavit XXVI Novembris die (V Decembris) legatus cardinali Medici. Porro inter Francorum Hispanorumque reges viribus atque ætate florentes, infensa exercebatur æmulatio, omnium, quæ rempublicam Christianam pessundarunt, malorum fons : et Hispanus [4] quidem, ut legato cardinali significavit Franciscus rex [5], oratoris sui in Anglica aula opera regem illum omni contentione a Gallico fœdere abducere annisus est ; cumque fœdus ipsum disturbare non posset, institit magno conatu ne Tornacum illi restitueretur, eaque re e sententia non succedente, centum millia nummum Eboracensi cardinali obtulisse, ut regem Anglum ad Tornacum solo æquandum induceret : ac vicissim Franciscus rex clam Caroli Hispaniarum regis potentiam infringere satagebat, ne ad Germanicum imperium eveheretur, ut plures cardinalis de Bibiena, qui sæpius de illius electione disturbanda cum Gallo egit, ostendunt litteræ [6].

156. Et sane censebat summus Pontifex rei Christianæ amplitudinem provehendam, si imperium Gallo regi deferretur, illique studebat [7] ; qua de re Treverensem archiepiscopum in imperialibus comitiis graviter disserentem proximo anno visuri sumus : maximusque impendebat metus, ne Carolus rex, parto imperio subjiciendæ Insubriæ cupidine civile bellum in Christiano accenderet imperio, opprimeret Italiam, Romani Pontificis dignitatem protereret, atque ob has dissensiones Christiana respublica ingens aliquod vulnus a Turca acciperet : ac propterea ad hæc avertenda, quæ imminebant, pericula, Leo consilia sua cardinalis legati opera ad discutiendam Caroli V electionem, quam provehere Maximilianus Cæsar illius avus annitebatur, cum Francisco rege contulit [1]. Obstrictus erat Carolus ex legibus a Romanis Pontificibus dictis Neapolitanis regibus Sedis Apostolicæ beneficiariis imperium Romanum non affectare, ni regno vellet cedere : quod ita cautum vidimus, ne Sedis Apostolicæ majestas a Cæsare, qui Neapolitanum regnum conjunctum teneret, obtereretur, uti antea contigerat maxima rei Christianæ detrimento ; cumque jam idem casus recurreret, Carolus Hispaniæ et utriusque Siciliæ rex quatuor electorum suffragiis Maximiliani avi solertia potitus [2], atque in spem adducendorum ad sua vota archiepiscopi Treverensis, Friderici ducis Saxoniæ, atque Ludovici regis Bohemiæ erectus, oratoris opera a Leone flagitavit, ut sacramenti religione Apostolica auctoritate solveretur, ad Siculum et Germanicum sceptra conjungenda, quippe qui in Francofurtensibus comitiis Cæsar renuntiandus esset.

157. *Dirimitur in gratiam Caroli lis qua rursum agitatum fuerat utrum Neapolitanum regnum imperio adjungendum sit, necne.* — Consuluit ita Pontifex Franciscum, Gallicum regem, an Hispano Neapolitani regni jus beneficiarium donaturus esset, si illum ad imperium evehi contingeret. Devinctum se summo beneficio a Leone ob hæc sibi communicata Franciscus [3] respondit, putare se rem carituram exitu ; cumque Carolum generi et filii loco haberet, illius se amplitudini non invidere, ægerrime tamen se laturum injuriam Sedi Apostolicæ inferendam, nec tuendæ illi unquam defuturum. Cæterum a regiorum consiliorum participe legato significatum [4] est, Gallum ex Caroli ambitu maximam traxisse molestiam, ac ne deligeretur, misso in Germaniam oratore, artes omnes adhibuisse : mirabanturque plures affectari a Carolo imperium, cum ita Siciliæ jure caderet, vel Maximilianum collegam imperii optare, vel septemviros Cæsareæ potentiæ æmulos præpotentem adeo regem sibi præficere : de quibus extant litteræ a cardinale de Bibiena ad Julium cardinalem decima octava Augusti hujus anni die missæ [5]. Porro Germani datis Gallo regi promissis defuere [6] : atque inter hos marchio Brandeburgensis, repudiata Gallica affinitate, Caroli sororem filio despondit : de quorum inconstantia apud legatum cardinalem regis mater questa est [7], ac filii nomine Gallicam omnem potentiam Pontifici detulit pro Ecclesiæ juribus contra vim futuri Cæsaris asserendis ; de quibus legatus

[1] Ib. p. 43. — [2] Ext. ubi sup. — [3] Ib. p. 51 et 55. — [4] Ib. p. 47 et 51. — [5] Ead. p. 51. — [6] Ext. ib. p. 35, 43, 47, 52, 55, 56. — [7] Ib. p. 70.

[1] Ib. p. 35 et 47. — [2] Ib. p. 34. — [3] Ib. p. 35. — [4] Ead. pag. — [5] Ibid. — [6] Ib. p. 43. — [7] Ibid.

Julium cardinalem et Laurentium ducem Urbini Medices die tertia Octobris fecit certiores [1].

158. At Julius [2] cardinali de Bibiena significavit se a Thoma de Vio cardinale legato in Germania accepisse, Augustensem conventum fuisse dissolutum, omnesque principes electoresque, excepto Saxone, publicis Monumentis suffragia in Carolum tulisse, remque in Francofurtensibus comitiis in mensem Martii indictis promulgatum iri; atque interea dari ab Hispanis operam, ut necessaria auri vis conficiatur, artesque conquiri, ut Pontifex imperialem coronam transmittat in Germaniam, ut ea Maximilianus exornetur, atque etiam Carolo regi beneficiarium jus Neapolitani regni asserat: rogatum vero Leonem ab oratore Hispano, ut Apostolica auctoritate sacramenti religionem, quo Neapolitani reges de non capessendo imperio obstricti sunt, dissolveret, respondisse, gratulari quidem se Carolo de imperio ei delato, deque ipsius, ut dilectissimi filii addictissimique Sedi Apostolicæ, et propagatoris imperii Christiani amplitudine lætari; at beneficiaria regni Neapolitani jura illi asserere gravissimi momenti rem esse, ab usu Romanæ Ecclesiæ alienam, pluribusque jam sæculis intermissam, ut quis Cæsareum Neapolitanumque sceptra conjuncta gerat; ob arctiorem tamen conjunctionem, quæ Sedi Apostolicæ cum Carolo intercedat, ea se de re mature deliberaturum, ac leges, quibus id perfici posset, excussurum. Hæc cum cardinalis de Bibiena cum Gallo contulisset, Julio cardinali et Laurentio duci Urbinati Medicibus retulit [3], Franciscum regem respondisse electoribus, eam auri vim numeraturum, quam præstare Carolus non poterat, cohortarique Pontificem, ut si casus ferret Carolum ad Romanum solium evehi, ne quid honori, auctoritati dignitatique sacrosanctæ Sedis Apostolicæ detraheret, ad quam tuendam ipse, ut Ecclesiæ primogenitus Pontificisque obsequentissimus filius, exercitus, ærarium, principatusque suos deferret; ac si posceret necessitas, ad Pontificium nutum cum maximo apparatu bellum gesturum, ac vel in Insubriam, vel in Etruriam, vel etiam Romam accessurum.

159. Retulit etiam idem legatus regem sibi partes imposuisse, ut Pontificem ad confirmandum animum excitaret, atque Cæsari ut corona imperialis in Germaniam transmitteretur roganti, vel Carolo Neapolitana jura beneficiaria deposcenti se Leonem nomine ac re demonstraret; ac regem Francorum ex Pontificio arbitrio ita pendere, ut non minus ejus opera quam nepotis ducis uti posset: prælerea subjunxisse [4] videri sibi arctissimum fœdus inter Pontificem ac regem, Venetos, Helvetios, Florentinos et Laurentium ducem Urbinalem sanciendum, ut publicæ saluti fœderatorum consuleretur, et Carolo regi nocendi voluntas eriperetur; si enim imperium cum aliis regnis conjungeret, ob controversa Cæsarum in omnem Italiam jura, ipsum ingentia mala illaturum, nec illius impetus propulsatum iri: quinetiam eumdem regem Franciscum, admota pectori manu, sacramento spopondisse, se ad servandum Sedis Apostolicæ decus, Florentinos defendendos, Mediceum nomen tuendum, Insubriam Gallicæ coronæ asserendam, superiora promissa summa vi et contentione completurum. Cæterum si summus Pontifex contraria consilia caperet, illius voluntati se accommodaturum, orareque ipsius beatitudinem, ut diligenter omnia excuteret, deque omnibus Franciscum regem faceret certiorem, qui demum cunctis in rebus sapientissima Apostolica consilia sequeretur.

160. Decrevit præterea Franciscus rex conatus suos convertere ad Fridericum Saxoniæ ducem, de quo sibi affinitate conjungendo agitabat, ad Germanicum solium evehendum, quod cum legato cardinali indicasset, is rem vigesima sexta Novembris die cardinali Medici significavit. Suggesserat autem illud consilium Laurentius Medices [1], Urbini dux, Gallo regi affinitate conjunctus, ut Romanum imperium affectare desineret, Saxonemque Hispano opponeret: quod quidem consilium ut amantissimum ac sapientissimum a Francisco rege laudatum, atque eo pacto commune omnium periculum discutiendum dixisse, si Saxoniæ dux ad imperium proveheretur. Nondum contaminatus Lutherana impietate apparuerat Fridericus, quem proximo anno a principibus electoribus, rejecto Francorum rege, antelatum Carolo; sed cum is imperium respuisset [2], Carolo delatum fuisse, ex Actorum Francofurtiensium historia a Thoma de Vio cardinale legato Leoni X exposita dicetur suo loco.

161. Confecta [3] interea sunt Diplomata licet non promulgata, quibus Carolus Hispaniæ rex veteri religione liberabatur, ut retento Neapolitani regni fiduciario jure, etiam Romanum imperium corriperet; sed Julius cardinalis et Laurentius Medicei obstitere, ne ea Diplomata prodirent: optabat vero Pontifex ad nimiæ Caroli potentiæ, si Neapolitano et aliis sceptris Cæsareum adjungeret, terrorem levandum, ut fœdus illud inter Apostolicam Sedem, Gallum regem, Venetos, Florentinos Helvetiosque ad mutuis subsidiis principatus defendendos, si quempiam sociorum Carolus oppressurus foret, a Francisco rege propositum iniretur [4]: quid vero circa id a Gallo actum esset edocuit Julium cardinalem Bibiena, se nullam posthac mentionem edidisse, cum Gallicæ rei præcipue interesset, ut ipsi fœdus illud in rem ipsorum vertendum

[1] Ib. p. 43. — [2] Ib. p. 45. — [3] Ib. p. 47. — [4] Ib.

[1] Ib. p. 52. — [2] Ib. p. 72. — [3] Ib. p. 53. — [4] Ib. p. 56.

urgerent, Pontificemque de eo magnis precibus appellarent.

162. Inter tot de imperii ambitu altercationes Carolus Hispaniæ rex, cum Pontificem ac Franciscum regem sibi ea in re adversari agnosceret, significavit[1] Francisco Maximilianum avum decrevisse expeditionem in Italiam ad imperiale insigne e Pontificiis manibus accipiendum : sed cum id sine ingenti perfici auri vi non possit, se ipsum regem orare, ut suam apud Pontificem auctoritatem adhiberet, quo imperialem coronam, qua in Germania a Thoma cardinale legato Apostolico cingendus foret, transmitteret. At cum Gallus ex Germania certior fieret, Carolum regem Romanorum renuntiari non posse, ni prius Maximilianus imperiali diademate vel a Pontifice vel a legato esset redimitus, Caroli studia non provexit ; imo ad ea labefactanda curas intendit, et cardinalem de Bibiena Apostolicum in Galliis legatum oravit, ut apud Pontificem ageret, ne coronam imperialem ad Maximilianum mitteret : ne vero aperte Maximiliano imperiale insigne denegaret, responderet decere ut eadem ratione, qua Henricus VI, Carolus ac Fridericus III Maximiliani pater, eam acciperet, hortareturque ut majorum more in Italiam veniret : cæterum Pontifex Maximiliani adventum in Italiam non pertimesceret ; si enim Maximilianus vel per Venetam ditionem, vel per Insubriam penetrare cum exercitu contenderet Gallum ipsum cum validiore alio exercitu illi occursurum ; nec Francisco in Italia Gallicas ductante acies Maximilianum ultra progredi ausurum, ac retracturum signa : aperuit etiam Galli regis mater legato causam, quæ Franciscum ad hæc peragenda impelleret, nimirum æmulationem gloriæ ; si enim Hispanus Cæsareum sceptrum adipisceretur, Gallum illi inferiorem futurum, quod sibi dedecori fore putaret ; tueretur itaque Pontifex in pristino amplitudinis gradu Gallum regem , qui pro Pontificia majestate asserenda omnes suas vires opesque effundere paratus esset : quæ omnia cardinalis de Bibiena legatus, exaratis quinta Decembris die litteris Julio cardinali renuntiavit, utque Franciscus rex trapezitarum aurum argentumque interciperet, ne Carolus ex Gallia opes pro obtinendo imperio necessarias posset extrahere, utque Carolo de arctiore fœdere amicitiæ Franciscum postulanti Franciscus obluctaretur.

163. Ingrata[2] fuere Pontifici hæc Galli regis consilia, quæ bella inter Christianos principes paritura, et Christianum imperium Turcico furori objectura metuebantur : nam Carolus Hispaniæ et utriusque Siciliæ rex Maximiliano avo exercitus Hispanos in Turcas ducendos ex sacris decumis pro Italica expeditione et imperiali diademate suscipiendo, necnon refundendis eorum armis, qui ipsi abrumpere iter vel imperalia jura retinerent, deferebat ; ac Julius cardinalis Pontificiorum consiliorum interpres Bernardo cardinali in Galliis legato questus est[1], Gallos contra jus fasque exigere, ut Pontifex, communis omnium parens, Gallicæ factioni omnino se addicat, atque imperiali corona Maximiliano denegata, et Maximiliani Cæsaris et Caroli Hispaniæ et utriusque Siciliæ regis odia et arma in se concitet, atque ita e Gallorum voluntatibus pendeat : accenso vero civili bello inter reges, Turcarum imperatori ad exscindendum Christianum imperium via muniatur. Ad quæ respondit rex Gallus, non deposcere se ut Maximiliano Cæsari a Pontifice corona imperialis denegetur, sed ut illi nullo exercitu succincto ac pacem ferenti Romæ summis honoribus conferatur ; atque ut prius more majorum solemnes oratores ad eam eblandiendam ad Pontificem mittat : ne vero Carolus veteri religione pro conjungendis Neapolitano Romanoque regnis solvatur, ni prius publicis Monumentis demonstret, regem se Romanorum esse designatum, quod nondum peractum ex Palatini comitis aliorumque principum litteris sibi constare dixit. Quæ petita cum legatus die octava Decembris Julio significasset[2], subjunxit sæpius se cum Francorum rege conquestum, ingentem illum in hoc rerum statu odiorum molem in Pontificem convertere, bellorum faces portis Urbis injicere, pacem publicam labefactare , rescindere principum conjunctionem ; nec modo sacræ expeditionis evertere consilia, verum et Turcis occasionem proferendæ latius tyrannidis subministrare. Cæterum cum, obluctante Gallo, Maximilianus Cæsar imperialem coronam a Pontifice in Germaniam transmitti non impetraret, neque ut ab electoribus, antequam illam suscepisset, Carolus rex Romanorum deligendus censeretur, ne duo simul Romani reges agnoscerentur , iniit consilia de commutando regno Romanorum cum Neapolitano, ac larga promissa Francorum regi pro augendis in Italia rebus Gallicis fecit , cum Neapolitanum cælum sibi ad propagandam vitam salubrius futurum putaret : quæ consilia, ut inania et chimæræ simillima derisa a Galli regis matre, regiorum consiliorum moderatrice, cardinalis legatus Julio cardinali vigesima prima Decembris die significavit[3]. Ita disturbata tunc fuit Caroli V electio , nec Pontifex Maximiliani opera ad Lutherum opprimendum usus est.

164. *Spina Dominicæ coronæ sanguinem fundit.* — At dum impostor nequissimus hæresi Germaniam inficiebat, insigne prodigium non longe ab Augusta contigit, spina enim Dominicæ

[1] Ib. p. 55. — [2] Ib. p. 60.

[1] Ib. p. 60. — [2] Ib. — [3] Ib. p. 65.

Coronæ, inspectantibus viris fide dignissimis feria quinta hebdomadæ sanctæ sanguinem emisit: quod manifestissimum fuisse proximo ineunte anno in oratione funebri Cæsaris Joannes Faber [1] promulgavit his verbis: « In oppido Werd sex milliaribus Germanicis ab Augusta distante spina Coronæ Domini, quæ per Cæsarem magna devotione illic in cœnobium S. Crucis Ordinis D. Benedicti fuisset deportata, in die feriæ sextæ majoris hebdomadæ anno penultimo ætatis suæ in præsentia plurium fide dignorum per Cæsarem ad hoc quam diligentissime deputatorum, Balthasar videlicet Wolff præfecti in Werd, abbatis S. Crucis, Erhardi Almayer sacellani Cæsarei prioris atque conventus dicti cœnobii, qui et id litteris atque sigillis suis, quas penes me jussu Cæsaris conservo, testati sunt (taceo plures alios utriusque sexus, qui id ipsum suis viderunt oculis) sanguinem sudavit ».

165. *In Dania induciæ violatæ.* — Sed e Germania ad Daniæ ac Sueciæ proxima regna digredimur: in quibus violatæ sunt induciæ quinquennales hoc anno, quæ prius omnibus principibus fuerant imperatæ; quippe Christiernus Daniæ rex a Gostavo archiepiscopo Upsalensi, cujus pater Ericus ab æmulo Stenone regni spe depulsus fuerat, concitatus, Stocholmiam obsidione cinxit; sed cum fractos impetus videret, exercitum ad classem reduxit: adversis autem furentibus ventis quatuor mensium flexu agitatus repulsusque in littus, quasi cælum de illius perfidia ob spretas censuras Apostolicas, iis qui publicam pacem turbarent propositas, sumeret pœnas, in eas adductus fuit angustias, ut fame pereundum ipsi foret, nisi Steno hostis commeatus abunde ipsi suppeditasset; quem tamen ex insidiis fallaci amicitiæ ostentatione capere studuit: sed illo accessum detrectante, cum nobilissimos obsides accepisset, pollicitus in congressum amicumque colloquium se postea cum Stenone venturum, eos in Daniam custodiis constrictos, interque ipsos Gostavum Ericson postea regem abripuit, ac proximo anno bellum in Suecum redintegravit.

166. *Diploma Apostolicum in falsos testes circa hæresis inquisitionem.* — In Hispania ob Maurorum et Judæorum commercium asserendæ fidei splendori major navata est sollicitudo, quam in Germania, proindeque Hispania tantarum calamitatum expers extitit. Supremæ ibi vero sacræ censuræ præerat Hadrianus, natione Belga, cardinalis, qui in Pontificatu Hadriani nomen retinens, Sexti agnomen addidit: ad quem Leo amplissimum Diploma dedit [2] adversus eos, qui in causa hæresis falsi testes deprehenderentur:

« Dilecto filio Hadriano tit. SS. Joannis et Pauli presbytero cardinali.

« Intelleximus quod in Hispania cæterisque regnis et dominiis charissimæ in Christo filiæ nostræ Joannæ reginæ et charissimi in Christo filii nostri Caroli regis Hispaniæ Catholicorum ditioni subjectis, in quibus tu hæreticæ pravitatis inquisitor generalis per Sedem Apostolicam deputatus existis, multi perditi ingenii homines in testimoniis, quæ perhibent super dictæ pravitatis veritate inquirenda, falsitatem quandoque prece, pretio, odio vel amore et quandoque metu committere, aut se eamdem falsitatem commisisse publice, licet falso, fateri non verentur, sicque hujusmodi diabolicæ artis ministerio plerumque vel damnantur insontes, vel divinæ majestatis Dei et orthodoxæ fidei sub Christiano nomine derisores veniam consequuntur: ad quæ facinora perpetranda ipsi falsi testes tam propria improbitate et inconstantia, quam audacia et impunita temeritate eorum, qui illos ad talia committenda minis cogunt, aut pecunia alliciunt, impelluntur. Nos igitur scelestum hoc hominum genus, qui in divinam humanamque simul naturam conspirant, et in nefandi criminis causa vel injustæ absolutionis vel iniquæ condemnationis auctores existunt, acriori longe supplicio quam cæteri falsidici testes plecti soleant, dignum censentes, circumspectioni tuæ et universis et singulis aliis per te et pro tempore existentem generalem dictæ pravitatis in regnis et dominiis prædictis inquisitorem ad ipsum inquisitionis officium pro tempore deputatis, contra omnes et singulas personas cujusvis status, gradus, ordinis, dignitatis et conditionis existant, quas tibi aut aliis inquisitionibus (inquisitoribus) prædictis in crimine hæresis scienter deposuisse, aut alium ad falsum deponendum aut verum tacendum induxisse, vel quempiam ob perhibitum veritatis testimonium, vel propter falsum non attestatum occidisse, aut membro aliquo mutilasse aut bonis suis omnibus vel majori parte illorum spoliasse, vel spoliari fecisse, seu atrocissima injuria affecisse legitime constiterit, tuo aut a te deputando seu deputandis et subdelegandis arbitrio procedendi, et eos pœnis de quibus tibi vel illis videbitur condemnandi, super quo tuam et illorum quibus negotia hujusmodi commiseris, conscientiam oneramus absque alicujus pœnæ seu censuræ Ecclesiasticæ metu aut irregularitatis nota, tradendi vel relaxandi etiam curiæ sæculari plenam et liberam concedimus facultatem, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XIV Decembris MDXVIII, Pontificatus nostri anno VI ».

167. *Turcæ in Africa victi.* — Confecta est hoc anno in Africa secunda expeditio ab Hispanis adversus Turcas Caroli regis auspiciis; Horruc enim Barbarossa, qui ex pirata Algerii et Tremesinii rex evaserat, atque in Bugiæ obsidione brachio mutilatus fuerat, dum Oranum oppugnabat, fusus in fuga contrucidatus est,

[1] Jo. Faber Theol. in orat. fun. Maximil. — [2] Ext. in Bullar. in Hadr. VI. const. 29.

ejusque caput per Hispanias infixum hastæ circumlatum in signum victoriæ : quippe is Italica, Hispana, Gallica et Africana littora sævissime infestarat : transmissa ad Maximilianum Cæsarem a Carolo vexilla hostibus erepta Germanici historici tradunt, Maurorumque quadraginta millia in Tremesenii expugnatione cæsa. Cæterum in illius locum Aradinus Barbarossa successit, ac fraternam immanitatem in Christianis divexandis æquavit : pro hac vero victoria proximo anno ad Algerium ab Hispanis magna clades accepta est.

168. *Lusitanorum in Oriente res præclare gestæ.* — Quod ad Indicas res attinet; excurrente hoc anno dissentientes inter se Lusitani de Malacensi præfectura, in extremum pæne discrimen adducti sunt a Bintani rege, qui de Christianorum discordiis factus certior in urbis potiundæ spem erectus maximo exercitu instructo Malacam magnis molitionibus adortus est. Perculsi præsentis periculi formidine Lusitani lites æquitate et arte composuere, ac Siani regem postulavere, misso Eduardo Coœthio, de arctiore fœdere incundo : quod ille mox admisit, inque amicitiæ signum crucem defigi in loco Hudiæ urbis regiæ editissimo sivit. Redeuntem Coœthium proximo anno immanis procella in littus, quod Bintani regis genero parebat, impegit : sed cum hic barbarus cum socero exerceret odia, Lusitanos amantissime excepit, ac regis Lusitaniæ vectigalem se futurum pollicitus est; quanquam postea in soceri gratiam restitutus fidem fregit.

169. Quod ad Siami regnum spectat, tradit Barrosius [1] in iis vastissimis Orientis oris tria maxima imperia florere, Sinense nimirum, contiguum illi Siamense, et tertium Bisnagense : reges vero Orizæ et Bengalæ amplitudine et opibus cum iis non conferendos : porro Siami regem tantis pollere viribus, ut viginti equitum, peditum ducenta et quinquaginta, elephantorum decem millia adversus hostes educat. Quod ad religionem gentis spectat, addicta illa, necnon finitima est idololatriæ, ritusque suos a Sinensibus, quibus quondam paruit, accepit. Tenent Siamenses Deum cæli et terræ conditorem esse, ac piorum animas æterna gloria, impiorum infernalibus suppliciis affici : cuique vero in lucem prodituro duos angelos custodes attribui, necnon alium, qui in malum impellat : amplissima Deo templa ponunt, in quibus plura simulachra hominum, quos ob virtutes in cælum receptos aiunt, venerantur : statis temporibus ad templa conciones audituri confluunt : sacerdotes castitatis adeo cultores se fingunt, ut mulieres in ædes non excipiant, lapsique in libidinem plectantur : mundum habuisse principium aiunt, ac diluvio generali obrutum fuisse, atque octo annorum millibus completis periturum incendio; jamque ex eo annorum numero sex millia præteriisse : postquam vero mare aruerit terraque in cinerem versa fuerit, orbem instauratum iri, ac terram summa amœnitate vestiendam, luxuriaturamque sine ullis hominum laboribus omni fructuum genere, hominesque immortalem ac plenam deliciis vitam ducturos. Astrologiæ adeo addicti sunt, ut nonnisi consultis astris pedem moveant, eique tum miscent artes magicas. Cæterum gulæ dediti, atque in omne libidinum genus effusi. Patent hæc ingentia regna Evangelii præconibus, qui salutarem Christi doctrinam propagare velint.

170. A Siamensibus parum discrepant superstitione Bengalenses, quorum pars maxima adumbrata numina et idola, pars infandum Mahometem colit, quorum regionem moresque describit Osorius [1]. Defecerat horum rex ab Emmanuelis regis Lusitaniæ fide post Albuquerquii obitum; ad quem in officium redigendum Suarius Joannem Silveriam cum navibus quatuor misit, qui in Chatingamensem Bengalæ portum invectus, rectorem urbis ad dandos obsides vi adegit : at deinde simulatione officii in insidias allectus parum adfuit, quin a numerosa Bengalensis regis classe opprimeretur. In Zeilandam itaque insulam sive Taprobanam laudatissimi cinamomi silvis nobilem, cursum intendit, ubi in portu, quem Columbum nominant, et ad quem religiosos viros Dominicanos ac Minoritas, qui Orientem disseminandi Evangelii causa peragrabant, ducentis ante annis penetrasse vidimus [2], Lupus Suarius Indiarum prorex, perdomito rege Brachmane ac Saracenorum vi fracta annuo gemmarum et cinamomi vectigali ei imperato, arcem extruebat, cui idem Joannes Silveria præfectus est. Porro a Joanne ipso Silveria felicius cum Maldivensi et Cambajensi, quam cum Bengalensi res gesta fuerat; siquidem alienatos eorum animos, pacemque composuerat. Hæc dum geruntur, novus ex Lusitania Indiarum prorex Lupius Siqueira octavo Septembris die Goam appulit [3] cum decem navium classe; quarum uni, cui Joannes Limicus præerat, in sulcando vasto Oceano hoc admirabile contigit, ut bellua furibunda, dum persequeretur prædam, in imas compages navis pertuso alveo, acutissimum caput infixerit, et in summum discrimen epibatas concussæ navis terrore attonitos adduxerit.

171. *Hispani perlustrant insulas Americæ.* — In America [4] Cubæ Fernandinæ prætor, quatuor navium instructa classe, præfectoque illi Joanne Grisalva, detectas anno superiori terras lustrari jussit. Insulam nomine Cosumel, e qua suavis-

[1] Barros. l. v.

[1] Osor. l. XI. — [2] An. Chr. 1319. num. 31. — [3] Osor. l. XI. Maff. l. VII. — [4] Petr. Martyr. dec. 4. c. 3. Gomara l. II. c. 16.

simi afflabantur odores, ambitu leucarum quinque et quadraginta reperere : incolæ exculti erant legibus, ut Jucatani : turrium ibi dirutarum vestigia aliaque venerandæ antiquitatis monumenta visa : assurgebat superbe turris præ cæteris in quam graduum octodecim ascensu aditus patebat, in eaque defixum insigne regium, in adjectæ Hispano imperio insulæ argumentum, refert Petrus Martyr [1] : « Turrim, inquit, conscendunt duce primario, quem sacerdotem credunt : vexillum in cacumine sistunt, regi Castellæ imperium adjudicant, sanctæ Crucis nomen insulæ assignant, quia nonarum Maii quinta solemni sunt insulam ingressi ». Et infra : « Cameras in turri reperere statuis tum marmoreis, tum fictilibus ursorum simulachris immixtas, quos unisono elato cantu invocant, suffumigiisque ac suavibus adolent odoribus, uti penates eas colunt. Res ibi divina celebrata est, (purgata scilicet de more idolis turri). Sunt recutiti : regulus hic eleganter ex gosampio velamine indutus ». Solutis ex ea insula anchoris, in Jucatanam invecti sunt : perculsi navium nostrarum magnitudine barbari, qui lembis unilігneis tantum utuntur, ad sex millia scutis auratis tecti concurrere ad arcendos exscensione nostros : de pace per interpretes cum esset actum, nostri aurum non vi, sed permutatione rerum poposcerunt. Quid vero consecutum sit narrat Petrus Martyr, nimirum arma ex auro conflata a Jucatanis Hispano duci fuisse dono oblata.

172. At qui auro opibusque abundabant, quam miseri et infelices essent ludibriis dæmonum, quos humana lanicna placabant, expositi, quæ subdit Petrus Martyr [1] ostendunt : « Ad leucas centum circiter ad Zephirum semper sinum ingentem reperiunt, in quo tres parvæ insulæ sitæ erant; adeunt grandiorem, proh crudele facinus ! pater sancte : proh truculentas hominum mentes ! stomacho claudat portas beatitudo tua, ne perturbetur. Pueros puellasque ibi suis immolant diis : sunt recutiti : simulachra quæ colunt sunt marmorea, quædam alia fictilia; marmoreus inter imagines extat leo pertusa cervice, in quem miserorum sanguinem projiciunt, ut inde fluat in lacunam marmoream. Qua cerimonia miserorum sanguine litent, referamus; non jugulis, sed pectoribus apertis ex infausta victima cor eruunt, ex cujus calido cruore idolorum labia illinunt, reliquum perfluere patiuntur in lacunam : inde inapertum cor et exta comburunt, gratum diis fumum illum fore arbitrantes. Ex idolis unum est virile, quod inflexo capite lacunam sanguinariam superius spectat, tanquam acceptans hostiarum sacrificium : torulos brachiorum, femorum, ac surarum pulpas edunt, si præcipue hostem bello victum sacrificaverint : rivum concreti sanguinis veluti e carnificina exeuntem repererunt. Ex insulis vicinis ad id facinoris miseros transportant : capita cadaveraque truncata ibi viderunt innumera integra etiam, pleraque velaminibus contecta. Universi tractus illi auro gemmisque abundant ».

[1] Petr. Mart. c. 3.

[1] Petr. Mart. c. 4.

LEONIS X ANNUS 7. — CHRISTI 1519.

1. *Ex imperatoris morte aucti Luthero animi : Maximiliani elogium.* — Anno excurrentis sæculi decimo nono, Indictione septima, belli sacri consilia inopino casu ob Maximiliani Cæsaris obitum consenescere cœperunt : contra vero impius hæresiarcha Lutherus, quem ejusdem Cæsaris, in Ecclesiam et fidem Catholicam observantissimi, metus aliquantulum coercuerat, audacia et petulantia auctus, in Ecclesiasticos viros et Pontificios administros conceptum animo virus liberiore et furiali lingua effundere [1] cœpit, ut narrat Ulembergius sic inquiens : « Anno MDXIX ineunte, Maximilianus imperator in Austria supremum vitæ diem clau-

[1] Ulemb. in Vita et gestis Luther. c. 3.

sit, princeps armis, pietate, prudentia maxime insignis, aliis virtutum ornamentis clarus; cujus morte Lutherus insolentior factus majoris in dies audaciæ non obscura signa dedit; quanquam enim jam antea quoque multa proterve dixerat in Pontificem, aliosque qui conatibus ipsius obsistebant, tamen deinceps velut excusso fræno majorem sibi ferociam indulsit, et convitiis ac criminationibus intemperantius adversarios impetivit; cujuscumque demum conditionis essent, quemadmodum ejus scripta post hunc diem edita testantur ». Jure itaque merito planxit Romana Ecclesia Maximiliani obitum, qui vigesima quarta ejusdem mensis Romæ increbuit, ut refert Paris de Grassis: « Hac, inquit, die, XXIV Januarii, cum in consistorio patres sederent, venerunt nova de Maximiliano electo imperatore mortuo die undecima præsentis hora quasi tertia noctis ». Addit idem auctor novem dierum flexu funebria sacra pro illius animæ expiatione peracta fuisse.

2. Ut vero summa cum pietate ad mortem se comparaverit, pluribus Cuspinianus [1] necnon Joannes Faber in oratione funebri referunt, multisque laudibus ejus gesta extollunt, Ecclesiarum nimirum Occidentalium cum Romana conjunctioni studuisse, ac schisma Pisis, dein Mediolani, ac demum Lugduni conflandum adversus Julium II discussisse, Dei et Ecclesiæ præcepta coluisse: blasphemos ita habuisse exosos, ut nullum eorum, quantumvis charissimum, apud se versari passus fuerit: jejunia Ecclesiastica pie observasse; misertum tamen populi, qui necessariis in Germania et Septentrionali plaga carere solet, a Leone X poposcisse, ut Quadragesimale tempus in plures anni partes, quo animarum imprudentium saluti consultius foret, divideretur; sed voti justissimis aliis de causis compotem minime factum: severam legem in eos, qui intemperanter vino abuterentur, tulisse: pauperes ita amasse, ut moriens xenodochia decem suo sumptu construi annuoque censu donari jusserit: missæ sacrificio quotidie interesse voluisse: salubrem mortis cogitationem, ut humana contemneret, ita versasse animo, ut extremo vitæ quinquennio secum quocumque pergeret, etiam in acie, sarcophagum circumferret: « Anno, inquit, quinto priusquam diem obiret ultimum quantumvis in magnis versaretur et imperii et regnorum negotiis, essentque sibi tum Gallus tum Veneti quam molestissimi, sarcophagum cum omni ea supellectili, quæ mortuo ad sepeliendum foret necessaria, per se quam diligentissime ordinavit: eo enim tempore in Inspruk regio oppido Tirolis cum palatium amplissimum, ac plane Cæsare dignum fabricaret, nescioque quid erroris artifices commisissent, ad Matthæum (quem seniorem appellant) qui primus esset inter eos, qui cubiculo præsunt secretius, in aurem susurrans dixit: nihil hi faciunt quod gratum sit: ego vero domum mihi construam, quæ placeat, eaque die sarcophagum cum ea, qua diximus, supellectili fieri jussit, et clanculo quidem ne ad hominum ostentationem id fecisse videretur, secretissime apud se quinque illis annis ubicumque locorum esset, etiam dum Mediolanum contra Gallos proficisceretur, quam diligentissime singulis noctibus semper conservavit ac reponi jussit. Arbitrabantur quidem homines, etiam quibus rerum magnarum demandata esset cura, thesaurum aliquem illic detineri ac conservari: alii nonnihil librorum, quibus historiæ veteres continerentur: alii aliud magni quippiam eo deferri; Cæsar vero sibi conscius in quem secum deferret usum, ut semper hilaris erat, subridendo in rei cujusdam sibi omnium charissimæ usum id secum deferri dicebat ».

3. Ea pia assiduaque cogitatione usus Maximilianus, cum morbum augeri sentiret, semel atque iterum sacra exomologesi animum expiavit: deinde nono Januarii die sanctissimum Christi corpus tanta pietatis testificatione suscepit, ut præsentes omnes lacrymas profunderent. Extrema etiam unctione liniri flagitavit, astantesque circum se flentes conspicatus, moriturum hominem, cum mortalis esset, flere vetuit. Tum Evangelicam lectionem, qua Christi Domini cruciatus recensentur, repeti jussit: « In ultima mortis hora », addit Joannes Faber [1], « dum ex clero multi sibi astarent, signo admonuit ne circa se starent, sed sederent potius; nam ea dum viveret semper sibi consuetudo erat, ut nullum ex sacerdotibus coram se stare, sed semper præ modestia sibi assidere fecerit. Devotione vero tanta mortuus est, ut a nemine facile unquam exprimi posse crediderim: pudicitiæ talis ac tam ingenuæ, ut et in hora mortis ultimique agonis illius non fuerit oblitus panneolo, quem tum forte moriens gestaret, pudenda (ne a quoquam se mortuo videri possent) obtexit: Deo, Matri Genitrici, sanctisque suis patronis S. Georgio ac divo Andreæ frequentissime simul ac devotissime plurimum sese moriens commendavit. Mortuus est infra tertiam et quartam horas die XII mensis Januarii anno salutis MDXIX, posteaquam vixisset annos LIX, menses novem, dies vero XIX, regnassetque annis XLIII », nimirum cum patre Friderico vel solus; anno enim MCDLXXVIII, creatum regem Romanorum eum vidimus. Inter eximia illius facinora enarrat Joannes Faber [2], ipsum capta Alba Regali, templum princeps ne a militibus diriperetur propugnasse, ac sacrilegium stricto gladio inhibuisse. Agitasse Maximilianum superiori

[1] Cusp. in Maxim.

[1] Jo. Fab. in orat. — [2] Jo. Fab. de sacris non temere violandis. ib. I.

anno in Augustensibus conventibus, ut novus Romanorum rex a septemviris deligeretur, ad dissensiones, quæ ex illius morte oboriri possent, avertendas refert[1] idem auctor, quasi imminentis obitus præscius esset.

4. *Providet Pontifex ut in eligendo imperatore rei Christianæ consulatur.* — Ubi vero vacuum esse Cæsareum solium accepit Romanus Pontifex, omnes eo curas intendit, ut septemviros ad imperatorem virtutibus clarum, opibus florentem, viribus et auctoritate pollentem designandum permoveret, proposuitque[2] in eo statu rempublicam Christianam sitam, ut eum exigeret, qui mutua pace devinctos reges Christianos teneret, et adversus Turcas maximum et fortissimum exercitum in expeditionem educeret : consulerent itaque Christiani imperii saluti periclitanti, ac pro dignitate electorum munere fungerentur. Provinciam etiam dedit Thomæ cardinali Cajetano legato, et Caracciolo Apostolico internuntio, ut principes ad dandum orbi Christiano strenuum et præpotentem defensorem cohortarentur :

« Dilecto filio nobili viro Ludovico, comiti Palatino, sacri Romani imperii principi electori.

« Has ad te summo animi studio scribendas duximus, te impensius hortantes, ut post pietatis officia in mortuum te nobiscum una ad eam curam ac diligentiam velis convertere, in qua omnis maxime salus Christianæ reipublicæ consistit, ut illi defuncto par aut etiam superior, si fieri potest, eligatur imperator. Communis hæc nobis tecum cogitatio, sed opera et sententia tua huic facto conjunctior est : non arbitramur nobilitatem tuam præstantem prudentia egere consilio; sed tamen nostra dignitas ac persona requirit, ut quod optimum factu videatur esse in medium consulamus : etenim si ullum unquam tempus post Romani imperii nomen extitit, quod tuam postularet et collegarum tuorum fidem, vigilantiam, religionem, sapientiam, hoc illud est in quo omnis industria adhibenda, ut in imperatore deligendo Dei redemptoris honori, imperatoriæ auctoritati, Christianæ reipublicæ quieti, vestræ quoque ipsorum, qui electuri estis, saluti consulatur. Nunquam (quod tibi in oculis esse certo scimus) habuit fides Christi potentiores hostes, nunquam adversus eam animo infestiores, crudelitate efferatiores. Illorum igitur facibus atque immanitati tota exposita sit necesse est Dei respublica, nisi is deligatur imperator, qui pari potentia illorum retundere insolentiam, et auctoritatis nominisque sui magnitudine salutem tegere Christianitatis queat. Hoc igitur inprimis nobilitas tua, positis ante oculos et pensitatis hostium viribus, ut provideat rogamus, per quem maxime illorum nefariæ crudelitati resisti possit, atque hæc necessaria est cogitatio ; illa vero ad dignitatem imperii atque decus spectans quod sine eximia potentia nec auctoritatem habere potest nec majestatem imperator ; capite autem labefactato et debili, quid ex cæteris sperandum in bono publico sit, tuam profecto non latet prudentiam.

5. « Ergo quod petimus a te, nobilitati tuæ ut curæ et cordi sit, in Domino nostro Jesu Christo obtestamur, id est, ut cum nobilitas tua ad suam dicendam sententiam suumque dandum suffragium accesserit, ponat sibi ante oculos et salutem et dignitatem Christianæ fidei ; salutem, ut quoniam grave ab impiis hostibus discrimen et prope suprema imminet pernicies, in eam partem studium suum convertat, ut par tantis rebus ac negotiis et nomine, et genere, et animo, et potentia eligatur imperator ; dignitatem, ut cum post hanc sanctam Sedem, quæ ex Deo est, summum sit in sæculo imperii culmen, qui tuo et collegarum tuorum judicio in id ascensurus est, ea habeat ornamenta, quæ in tanto principe requiruntur potissima : sit gravis auctoritate, prudens consilio, maximarum rerum peritus, animo excellens sit : qui divinam erga se liberalitatem agnoscat, fidei sanctæ faveat, sanctam Sedem Apostolicam, ut filius matrem vereatur ; qui pacem inter Christianos populos teneat, bella et minas et terrores transferat contra impios, sub quo sperare et confidere possit Christiana respublica, se in majorum suorum decus et possessionem veteris imperii esse perventuram, etc. Datum Pali, Portuensis diœceseos, sub annulo Piscatoris, die x Februarii MDXIX, Pontificatus nostri anno VI ». Exaratis aliis undecima Martii die litteris[1] Pontifex eadem monita iisdem verbis repetivit ; tum hoc adjecit : « Quod si forte aliqua ratione vel causa qualem nos cupimus et respublica postulat, imperatorem omnino habere non licitum fuerit, at illud saltem pro tua in communem pacem utilitatemque Christianæ fidei egregia voluntate cogitandum atque agendum tibi est, ut is eligatur, in quo nulla sit vel causa vel voluntas aut universalis Christianæ reipublicæ quietis aut sanctæ hujus Sedis Apostolicæ perturbandæ : in quo nobilitatem tuam non dubitamus suum singulare ingenium adhibituram ».

6. Lapso bimestri relatum Pontifici est, Ludovicum Palatinum comitem Pontificia amplexum consilia, eo nimirum se in deligendo Cæsare studia intendere, ut pro illo ferret suffragium, qui pacem inter Christianos principes conciliare, atque arma adversus Turcas posset convertere : qui par iis potentia, opibus et viribus foret, virtute autem præstantior. Quo accepto, Leo electorem eumdem ad egregie medi-

[1] To. III. rer. Germ. ex edit. Surius in Com. — [2] Ext. to. III. er. Germ. ex edit. Freher. p. 138.

[1] Ext. ib.

tata perficienda hortativis litteris[1] impellere nisus est, ac pro tanto beneficio, quo de Sede Apostolica et Christiano orbe promeriturus esset abunde se meritam gratiam persoluturum est pollicitus.

7. *Galliæ et Hispaniæ reges affectant imperium : suam quisque causam coram electoribus propugnat.* — Aspirabant summo studio ad imperium Franciscus Gallorum et Carolus Hispaniæ et utriusque Siciliæ reges, ambo ætate, opibus, regni amplitudine, virtutisque spe et opinione florentissimi ; et quidem Gallum arte usum, refert Belchairus[2] : « Ut, inquit, majorem et apud Leonem et apud septemviros Germanos gratiam iniret, magnamque de Turcico bello suscipiendo spem daret, Petrum Navarrum Franciscus cum viginti triremibus aliquotque aliis navibus, in quas quatuor peditum millia imposita erant, adversus Mauros Italicam maris Tyrrheni oram suis latrociniis infestantes, mareque adeo ipsum mercatoribus invium reddentes, ire, et si ita ferret occasio in Africam transire jussit : tum ne Leo, qui in imperii petitione Francisci causam suscepisse videbatur, classis Hispanicæ in regnum Neapolitanum profecturæ metu, de studio suo nonnihil remitteret ».

8. Porro Leonem Pontificem Carolo Franciscum ea in re opposuisse queritur Carolus in suo ad Clementem VII dato apologetico libello[3] : « Non, inquit, ad ipsius Gallorum regis promotionem ; sed ut per ejusmodi Galli concurrentiam utroque nostrorum excluso soluto fœdere tertius subintraret minori potentia præditus ». Metuebat certe Leo, si Carolus ad fastigium imperii eveheretur, Sedem Apostolicam ab eo oppressum iri, suorumque antecessorum decreta tueri conabatur, qui Neapolitanum regnum neque Insubriæ neque imperio conjungendum sanxerant, Pontificiæ libertatis asserendæ causa : quare legatus Apostolicus in primo conventu, qui Vesaliæ habitus est, vacuo solio Cæsareo, Pontificio nomine hæc septemviris exposuisse apud Dolgastum traditur[4] : « MDXIX. Legatus assistente sibi archiepiscopo Regino, etc. nomine sanctissimi domini nostri post imprecatam principibus electoribus salutem, et oblatam Apostolicam benedictionem, proposuit tria, ut sequitur : Primo principes hortando et animando, ut in statu jam fluctuantis reipublicæ Christianæ de optimo principe et rege Romanorum in imperatorem eligendo cogitare vellent ; qui auctoritate, potentia, rerum gerendarum peritia valeret, et in omnibus optimum ducem, optimum senatorem præ se ferat. Secundo ut regem Neapolitanum, cujus regni proprietas ad Ecclesiam Romanam spectat, nullo pacto in Romanorum regem eligant, obstante sibi defectu inhabilitatis et ineligibilitatis ex Constitutione Clementis IV : id quod plurimis fortissimis argumentis, et efficacissimis rationibus, clarissimis exemplis comprobavit ; quæ omnia repetere longum esset. Tertio, quia specialiter, imo individualiter sententia sanctissimi domini nostri principibus est enodata, petit legatus ut similiter clare et expresse et individualiter responsum certum, clarum, non involutum, aut ambiguum per affirmationem vel denegationem, et per principes etiam non collegialiter congregatos detur ; ut sanctitas domini nostri certiorari de eorum voluntate possit.

« Responsum principum electorum.

9. « Reverendissimi et illustrissimi principes hic congregati ob causas urgentissimas, et hostiles motus reprimendos, qui in territoriis et dominiis post jam vacans imperium emerserunt, et ut pejora emergant in dies verentes, huc Wesaliam convenerunt, de futuro autem Romanorum rege eligendo in nullo solliciti, quare ad petita reverendæ dominationis suæ responsum dare non possunt ; sed sibi reverenda dominatio sua et omnium proximus sanctissimus dominus noster Leo Pontifex maximus persuadeant indubitantissime, quod ubi ad Romanorum regis electionem per reverendissimas et illustrissimas dominationes eorum processum fuerit, eos tum eum in regem electuros, qui sit gloriæ et honori sanctæ Sedi Apostolicæ, utilitati et emolumento reipublicæ Christianæ, incremento sacro Romano imperio, hostibus Christiani nominis formidini, et omni posteritati futurus admirabilis.

« Mirantur non minus principes electores sanctissimi domini nostri institutum, id quod ævo nostro electionum temporibus ab aliquo Romanorum Pontificum auditum est nunquam, maxime hoc modo propositum, ut electoribus legem præscribat, jubeat, vetet. Sperant beatitudinem suam alias clementissimam futuram, illam Romanorum regis electionem boni æquique consulturam (1) ».

[1] Ib. p. 138. — [2] Belcair. l. XVI. num. 9. — [3] Ext. apud Dolg. to. I. p. 479. — [4] Ibid. p. 439.

(1) Quanquam Leo Pontifex causæ Francisci Gallorum regis favere visus est ; id tamen in speciem tantummodo ab eo præstitum non sine fundamento suspicor. Nam in litteris Vigorniensis episcopi ad Thomam Volseum vulgatis a Martene Veter. Monum. tom. III, col. 1301 idem episcopus collegisse se ex verbis Pontificis testatur : « Suæ sanctitati nullam fere aliam viam relictam esse ad intercipienda Catholici regis consilia, nisi Francorum regis simulationem, qua sperandum erat electionem saltem in tertium casuram ». Quare in electionem primo factam de Friderico Saxone facile Pontificem inclinaturum fuisse mihi persuaden ; ex quo non satis admirari divinæ providentiæ consilium succurrit, quæ Saxoni animum illum injecit ut oblatam dignitatem rejiceret quam in perniciem rei Christianæ acceptasset.

Hæc adnotavi certum constituens, quod tamen aliis vocatur in dubium, Fridericum scilicet Saxonem communibus electorum votis imperatorem renuntiatum fuisse. Id vero primus omnium scripsit Erasmus, tenere se rem asserens ex episcopo Leodiensi, qui comitiis

10. Iisdem precibus usus est legatus in conventibus Francofurtensibus, adeo ut imperium tertio principi non ambienti, imo et respuenti delatum fuerit, ut dicetur paulo inferius. Cum vero misissent [1] Gallus et Hispanus suos ad sibi concilianda Septemvirum studia, oratores, Galli in Francofurtensi conventu, uti putabant, perorare non potuerunt : quippe Caroli arte exercitum Germanicum tuendæ dignitatis specie conscriptum fuisse ferunt [2], ad eos, qui imperium in exteram gentem transferre voluissent, conficiendos. Itaque Joannes Alebretensis, comes Drocensis, Guillelmus Gountierius eques auratus, et Carolus Guillart senatus Parisiensis præses, a Francisco rege legati Confluentiæ substitere, et quinta Junii die suasoriam ad principes orationem scripsere [3]; ex qua præcipua capita delibabimus.

« Non solum, inquiebant, reverendissimi domini, illustrissimi, excellentissimi principes, Christianitas quæ Europæ sinu ambituque clauditur, sed Africa et Asia tota universusque terrarum orbis ac peritissimæ illius nationis gentes, populi in vos conversi tanquam in sublimi arce atque specula constitutos, intentis oculis arrectisque auribus adstant circumlustrantes ac explorantes, cui tantam rerum molem, cui totius orbis habenas sitis credituri, quem tantæ dignitati tantisque administrationibus præfecturi : tantopereque de vestra omnes integritate, virtute, constantia singulari confidunt, ut illum haud dubie vos augurentur Romanum regem designaturos, qui inter idoneos sit maxime idoneus ». Et infra : « Porro si recti animi sincerique judicii perpendiculo rem ipsam demetimur, etiam rationis, non affectionis, examine stateraque uti volumus, nemo tam socors, tamque a communi, ut aiunt, sensu alienus, qui non plane videat Christianissimum regem Franciscum cæteris tam potentia quam virtute eximia præstare, nullumque esse penitus, qui tam expedite, tam efficaciter quam ipse possit vel nutabundum et ruinæ proximum imperium suis viribus fulcire, vel socordia incuriaque majorum jam lapsum erigere, vel ipsius majestatem sublimitatemque depressam in pristinam auctoritatem gloriamque restituere ».

11. Plura addidere de Gallorum regis viribus, opibus ornamentisque imperatoriis : de felicitate bellica, qua in Insubria Helvetios ipsum insidiis opprimere affectantes vicerit, victos humaniter persequi destiterit : de illius in conciliandis principum voluntatibus solertia; ut Romanum Pontificem Leonem in Bononiensi colloquio sibi devinxerit, ut Venetos adstrictos arcte adeo teneat, ut nihil ita sit arduum, quod pro ipso facere non sint parati; ut Henricum Anglorum regem superiori Autumno ex hoste amicum ita reddiderit, ut omnia sua ipsius regis Francorum obsequio detulerit : proposuere demum ingravescentem Turcarum tyrannidem ac vim, ad quam obterendam nemo esset Francisco rege, si ad imperialem solium eveheretur, paratior : neque ad conficiendam tantam expeditionem scientiæ militaris expertem, sed exercitatissimum deligendum : nec Francum Germanis suspectum videri debere, cum Francorum Germanorumque unam olim fuisse rempublicam testantur antiqua Germanorum Monumenta.

12. Prætulere contra cæteris omnibus imperii candidatis Carolum Hispaniæ regem ipsius legati ; e quibus comes Hermanus Nuenarius in ipsis septemvirum comitiis elegantem panegyrim habuit, in qua hæc inter alia jactabat [1] : « Neminem existimo fore, qui hujus augustissimi imperii molem tam facile extollere, collapsum vero ac jam fœdari cœptum tam potenter restaurare, in angulos Germaniæ coarctatum tam longe lateque propagare possit. Quis enim nesciat quantas militum copias tam pacis quam belli temporibus paratas semper habere consueverit? Quantam etiam et quam numerosam classem, tum in mediterraneo mari, tum in occidentali Oceano constituerit? quibus non magis sua ac sociorum regna, quam totam ipsam Christianam rempublicam ab incursu barbarorum et hostium strenuissime tutatur ; atque hoc solo nomine vel maxime commendandus, quod publicam salutem suo periculo semper anteponendam duxerit. Qua in re quanta modestia ac temperantia semper usus sit, ex hoc considerari potest, quod in tanto sumptu circa curam præsidiorum et copiarum nemini incolarum importune molestus est ».

13. Confutavit deinde effusos temere a Gallis sermones, qui Carolum ob corporis pusillam staturam regulum dixissent ; cum ille sat magnus judicandus sit, quem maximi quique majorem sese fateri coguntur. Ad objectam vero in tractandis bellis Carolo imperitiam respondit, maximos quosque Cæsares pæne pueros ad imperium evectos, et cum imperio excitari imperatores. Jactatos autem autem a Gallis Francisci triumphos ita extenuavit : « De Christianorum cæde non debet gloriari Christianus princeps ; inanis est enim gloria, quæ in reipublicæ per-

[1] To. III. rer. Germ. ex edition. Freheri. — [2] Guicc. l. XIII. — [3] Ext. to. III. rer. Germ. p. 141.

[1] Ext. ib. p. 144.

interfuerat. Verum alii apud Spondanum et Calvisium asserunt ex electoribus tantummodo duos Trevirensem et Brandemburgensem Fridericum extulisse. Quæ illorum sententia utcumque firmatur ex Annalibus seu Diario Georgii Spalatini Saxonis, Friderico electori a secretis, quique gesta a Friderico per dies singulos adnotans, de electione illa ad imperium ne verbo quidem meminit. MANSI.

niciem vertitur : omnes quippe unius civitatis municipes sumus, præsidem habentes optimum maximum Deum ; in hac qui seditiosi deprehenduntur expedit reipublicæ, ut a regimine præcipites deturbentur, ne labefactetur status immaculatæ et incorruptæ matris Ecclesiæ ». Et infra : « Quid autem attinet exhortari vos, ut eum vobis imperatorem deligatis, qui a Christianorum cervicibus, ab aris ac templis Dei optimi maximi sine vestro incommodo truculentissimos hostes depellere tam facile possit, quam lubens velit? Sciunt omnes immanitatem, rabiem ferocitatemque Turcarum : obtenta Asia, in Africam moliuntur exercitum brevi : quod eis adhuc in Asia deesse videbatur, ferro ac flamma subegerunt, Syriam videlicet omnem, Arabiam denique totam, universamque Ægyptum ». Paucis interjectis : « Sed per Deum immortalem, o illustrissimi principes, nolite credere quemquam mortalium timeri hoc tempore a Turcis nisi Carolum regem, nolite opinari præter hunc superesse quemquam, qui hujus tam periculosi et ancipitis belli pondus sustinere queat : hunc, missis epistolis de pace atque induciis, sollicitant : hunc totius Europæ potentissimum esse palam fatentur : hujus jam vires in Africa magna suorum clade experti sunt : hujus classem in Mediterraneo mari obviam semper habent : cum hoc sibi rem esse conficiendam vident : Siciliam, Sardiniam, Corsicam, Calabriam, Apuliamque ex Epiro ac tota proinde Græcia procul despiciunt, suoque furori objectas esse vehementissime dolent : perviis autem Pannoniis quantum itineris spatium interjacere putatis, si ex Moesis aut Macedonia in Germaniam Turca expeditionem paret? Verum ibi quoque Croatiam, Austriam, Charinthiamque velut quemdam Germaniæ clypeum obtrudi sibi conspicit. Nemo igitur persuadeat vobis, o principes illustrissimi, quemquam mortalium esse, qui majore desiderio ad hoc bellum teneatur, aut qui id ipsum pro sua gloria et fidei honore celerius ad rectum finem perducere possit ». Conclusit demum non transferendum ad Gallos imperium, sed ex Germania imperatorem petendum : exactos jam fere nongentos annos, ex quo a Græcis ad Francos Germanos traductum sit : qui fuerint ii Franci sæpe in controversia vocatum fuisse ab eruditissimis viris ; sed tamen Francos quamvis Galliis dominarentur, Germaniam non deseruisse.

14. Hæc perorata publice fuerunt : quæ vero in arcano conventu inter solos septemviros gesta fuerint, Thomas de Vio cardinalis legatus Apostolicus in Germania ex scribæ Cæsarei scripto accuratissime Leoni summo Pontifici exposuit [1] ; nimirum Albertum archiepiscopum Moguntinum de duobus regibus Carolo Hispaniæ et Francisco Galliæ candidatis imperii habuisse ad principes orationem, in qua hoc firmissimum fundamentum jecit, principes electores jurisjurandi legumque religione constrictos teneri, ne quem externum principem ad imperialem dignitatem provehant, perspicueque omnibus patere, Franciscum Gallorum regem, si ei imperium deferatur, curas ad regni Gallici limites proferendos conversurum, neque id nisi crepta re aliena acturum, nonnullasque imperii civitates liberas Gallico regno, quod filiis futurum hæreditarium, novit adjuncturum ; cum non ita certo transfundere in eos imperium posset : Belgium etiam Austriamque omni contentione crepturum Carolo regi, cui jam imperii potiundi spe elatus bellum indixerit : inde vero civilium bellorum facibus ob varia pugnantiaque inter se principum ac populorum studia arsuram Germaniam : tantam autem injuriam principes electores a Maximiliano et Carolo jam pluribus beneficiis devinctos non passuros : Gallum insuper regem, parta Austria, ita suas confirmaturum vires, ac septemvirum et aliorum principum imperii, qui Germanicam tuentur libertatem, obtriturum potentiam, atque in eorùm locum alios electores principesque intrusurum, ne imperium e Gallica regia unquam tollatur, vel Germanicæ genti restituatur : neminem vero latere, creatos esse septemviros, ut imperialis dignitas in eadem gente hæreat, atque ad id asserendum decus sacramenti ac legum vi electores devinctos.

15. Præterea ab archiepiscopo in principum memoriam revocatum est, Franciscum regem, reportata nuper de Helvetiis victoria, Mediolanum sibi subjecisse, atque ad opprimendam Italiam inhiare; ac verisimile videri, subacta Italia, illum ad Germaniam debellandam vires conversurum : quod facilius tum foret, cum imperiali potestate fræni instar ad trahendos quo vellet Germanos abusurus esset : idque a principibus non minus dispiciendum videri, qua tandem ratione in eo casu principum ac populorum libertas a vi Gallica vindicari posset; cum ejus rei in ipsa Gallia domestica exempla eluceant : fulsisse enim in pluribus Galliarum provinciis auctoritate præstabiles administrandæque justitiæ et publicæ libertatis asserendæ laude florentissimos principes, qui jam omnino extincti sunt, ac reperiri neminem in amplissimo regno, qui ad regios nutus non contremiscat, et iniquis etiam illius voluntatibus non obsequatur. Ad ea vero, quæ addebant Gallici oratores de Francisci regis effusa potentia, viribus corporis animique magnitudine; hæc ipsa metum inferre, ne populari Germaniæ convulsa politia monarchicum statum constabiliret. Venit deinde archiepiscopus ad alia

[1] Ext. lib. collect. lit. princ. p. 67.

argumenta, quæ oratores Galliæ afferebant, delato scilicet Francisco regi imperio ac Germania, Italia, Galliaque conjunctis optatam expeditionem ab eo in Turcas confectum iri : objecit, Gallum regem parto imperio arma disjunctissimis regionibus Turcicis non prius illaturum, quam ea in regno Neapolitano, in Belgio, et aliis provinciis, quas non ad Cæsaream, sed ad Gallicam coronam spectare contendit, exercuisset; nec facile promissis oratorum principumve rem gravissimi momenti, quanti imperium est, exambientium fidem adhibendam, atque ex ipsa experientia arcanos regii animi recessus patere; cum idem rex alia jam quam Turcica bella commovere consueverit : atque adeo cum jura, sacramenti religio, insitus erga patriam amor, munerisque septemviratus dignitas vetent non modo Franciscum regem ad imperium evehi, verum de eo evehendo consuli, ad alios imperii candidatos sermonem convertit archiepiscopus.

16. Occurrit illi omnium primus Carolus dux Austriæ Hispaniæque etc. rex, quem non ambigere dixit, vel ab omnibus septemviris, vel a maxima eorum parte non idoneum gerendo imperio judicatum iri : cum enim is Hispaniarum regna moderetur, atque in iis versari assidue consueverit, ob disjunctissima inter Germaniam Hispaniamque locorum intervalla, imperium gravissimas clades accepturum, his præcipue temporibus, quibus Germania bellis civilibus necnon Turcicæ irruptionis metu fluctuat : præterea perpendendum, ne Carolus, si renuntiaretur Cæsar, armorum molem in eos principes, quos publicæ libertatis acerrimos vindices experiretur, converteret, effunderetque Hispanos in Germaniam, quæ ab iis obterenda foret : quinimo hoc tempore Caroli regis vires debilitatas esse, neque ex iis spem concipi posse, ut ab eo imperium in pristinam dignitatem atque amplitudinem revocari possit [1] : si enim ab Hispanis Insubriam e Gallorum manibus ereptum iri contingat, non eam imperio restituendam, sed Neapolitano regno potius ab ipsis conjunctum iri. Ex quibus aliisque argumentis idem archiepiscopus sentiebat, inhærendum vestigiis majorum, ac principem Germanicæ gentis potius imperii gubernaculis admovendum. Verum cum hæc secum ipse maturius volveret, subjunxit superiorum temporum conditionem quam præsentium feliciorem se agnoscere : nam si quis Germanus princeps ad imperium promoveatur, illum ita viribus imbecillem futurum, ut Belgæ atque Austriaci regis Hispaniarum clientes illius imperia detrectaturi sint; ac si Franciscus rex vel in Belgio, vel in Italia Carolo bellum inferat, turpissimam ignominiæ maculam novo Cæsari inurendam, si otiosus spectaret Francorum gentem exteram provincias imperii depopulantem, perque tot loca in ipsa Cæsareæ domus penetralia irrumpentem; tum in eo casu verisimiliter futurum, ut principes, contempta Cæsaris imbecillitate, promioremque in vitia naturam secuti, partim Gallo partim Hispano adhærescerent, atque ita Germania imperiumque universum in maxima rerum perturbatione versarentur, duraque pericula subirent : attulitque exempla temporum Frederici III imperatoris, quibus Carolus dux Burgundiæ in Germania, et Philippus Maria dux Mediolani in Italia conflabant bella cum tanto imperatoris et principum dedecore, ut non modo ad comprimendos eos motus non consurgerent, verum etiam metu trepidarent ne in eos bellum transferretur : exposuitque ejusdem imperatoris Frederici dedecus, cum in Austria ab Hungaris obsidione cinctus est, ac deinde ab ea depulsus, quantumvis Bohemos et Albertum Brandeburgensem ejusmet archiepiscopi avum, Albertumque Saxonem sibi conjunctissimos haberet : ex quo conjectura assequi liceret, quæ tandem spes concipiendæ sint de Germano principe, si, Germania tot adversis factionibus discissa, Cæsar renuntiaretur.

17. Adjectæ etiam plures aliæ rationes fuere, quæ persuaderent, a principibus urbibusque liberis imperii, Germano Cæsari viribus non pollenti non obtemperatum iri, maxime ob nata nova de religione dissidia, quibus nisi cum maxima auctoritate formidandaque potentia quantocius consuleretur, maximum excidium non solum Ecclesiæ, verum etiam universæ Germaniæ immineret, cum jam Saxones atque Helvetii novis hæresibus aperte studeant, pluresque alios clam sine dubio iis favere constet, nullatenus vero sperandum has controversias sedari posse nisi a Concilio Œcumenico, neque illud convocandum nisi præpotens imperator congregatum tueri possit : præterea Turcicum furorem adesse atque impendere Germaniæ, nec expectandum, ut barbarus inferat bellum ad illud propulsandum, sed ultro illi inferendum esse : cum tutius sit et gloriosius adoriri hostem quam excipere, spesque amissæ Cæsareæ ditionis recuperandæ et Græciæ Christianæ religioni restituendæ affulgeat : ad quæ gerenda magni exercitus, amici magnis opibus præditi, ærarium opulentissimum, vires ingentes, nominisque claritas requirerentur, desiderarenturque in principe, qui ex septemvirum numero ad imperium eveheretur : ac adeo post magnam disquisitionem subdebat archiepiscopus, ac post fusas Deo preces, ut mentem collustraret, viamque panderet quomodo tantæ rei Christianæ necessitati consultum foret, demum se perspicue intellexisse, nullum ex omnibus Christianis principibus ad erigendas imperii Germaniæque collapsas res aptiorem Carolo rege

[1] Ib. p. 69.

Hispaniæ, in quo si quispiam septemvirum aliquos nævos reperiat, multo gravioris momenti alios in quovis alio principe repertum iri : cum enim Carolus sit genere Germanus, atque principatus in Germania obtineat, suspicionem esse non posse, ab eo liberas imperii provincias in servitutem mittendas, utque is servatam a principibus legum et jurisjurandi de externo non deligendo religionem intuebitur, ita ipsum sui juramenti de non transferendo e Germania imperio, de omni conatu amplificando, de libertate publica asserenda, de Christiana religione defendenda memorem futurum.

18. Digressus dein ad egregias Caroli virtutes, exposuit uti percrebesceret quam egregiis a natura dotibus ornatus, robustus corpore, ad labores impiger, facilis aditu, in respondendo benignus, ab omni crudelitate alienus, liberalis, magnanimus, ac sagaci et acuto ingenio præditus esset : eum denique referre majores suos Philippum patrem et Maximilianum avum, qui natura clementissimi in clientes suos effusi, juris Germanicæque libertatis vindices amantissimi extiterint, ita ut eximiam de se spem expectationemque concitet : nec vero juventæ florem obesse, cum ætatem administrandæ reipublicæ non inexpertem attigerit, ac senatorum avi sui ac præstantissimorum Germaniæ principum consiliis fulciri posset. Quod denique ad incommoda attineret ac damna, quæ Germania passura est, si diutino tempore in remotissimis terris abfuerit : ut iis occurratur lege ac jurejurando de Germania non deserenda obstringendum : neque eam rem in dubium revocandam, cum ob imperiale munus exercendum, tum ob Italiæ, in qua regna obtinet, viciniam, tum ob hereditarios Austriæ ac Belgii principatus in Germania distinendus sit. Ad Turcicos etiam, si ingruerint, impetus propulsandos hoc tempore maxime idoneum et parem futurum tum ad reprimendos Gallos, ne imperii confinia divexent, tum ad ipsos Italia depellendos, ac demum ad compescendos concitatos de religione tumultus : ob quas et complures alias rationes præteritas silentio, non tam brevitatis studio, quam quod in luce et omnium oculis defixæ erant, conclusit Albertus archiepiscopus Moguntinus idemque Magdeburgensis et cardinalis; non alium his turbidis temporibus, inque his asperis et angustis rebus vocandum ad imperium quam Carolum ducem Austriæ atque Hispaniæ regem, qui per litteras atque oratores alacritatem animi ad illud capessendum summo cum modestiæ specimine apud septemviros explicuerit.

19. His ubi Albertus in comitiis sermoni finem fecit, principes in varias ancipitesque altercationes distractos fuisse refert Pontifici cardinalis Cajetanus legatus; ac post collata mutua consilia datas fuisse partes Ricardo archiepiscopo Treverensi gerendarum rerum peritia, judicii maturitate, atque auctoritate spectatissimo, ut omnium aliorum principum nomine responderet : qui fari orsus mirari se dixit, Carolum Hispaniæ regem Francisco Galliarum regi antelatum fuisse : misereri præsentis status Germanorum, qui si impressis a majoribus insisterent vestigiis, non egerent ope exterorum, qui evecti ad imperium illud in servitutem adducerent. Ut vero orationis ab archiepiscopo Moguntino habitæ ordinem sequeretur, primum de lege ac jurejurando septemvirum verba se facturum in qua quidem lege Moguntinus fundamentum consilii collocaverat; nimirum imperio magnas clades afferendas si externo principi qui firmas ac fixas sedes in Germania non teneat deferatur, ac sensim illud ad externos traductum iri : quæ mens si legis esset, non magis Hispanum quam Francum deligendum : ac si legis acerbitas in deligendo Carolo, quod aliquas imperii provincias sua ditione teneat, temperanda videatur, eam pariter in deligendo Francisco, quod Insubria ac regno Arelatensi nobilibus imperii membris potiatur, mitigandam; atque adeo si ambo conferantur, uter eorum imperio sit aptior, repetendam altius veterum temporum quibus Gallia et Germania conjunctæ fuere, ac Francones, Germaniæ populi, imperabant, memoriam : imperium enim tunc amplitudine et gloria effloruisse, ac singularem animi voluptatem percipi dum antiqua monumenta et gesta Francorum imperatorum perleguntur : quamobrem cum jam imperii pristino illi statui restituendi se det occasio, eam nulla ratione amittendam esse, cum maxime omnibus exploratum sit, Pontificem, Venetos, omnesque Italiæ principes in eam sententiam concessisse : præterea septemviros non latere Francos naturæ propensione, legibus moribusque consentire cum Germanis, a quibus Hispani valde discrepent, utque Franci plurimum amant et colunt Germanos, ita contra alieno sunt in Hispanos animo eosque temnunt : dein Galliarum ad Germaniæ Italiæque limites pertinentium propinquitatem, Hispaniæ a Germania tot locorum intervallo disjunctæ anteferendam; si enim aliquæ in Germania turbæ excitentur, si Turca in Pannoniam vel in Italiam incurrat, Christianam rempublicam facile imperatore finitimo tanta florente potentia, in quantam Francorum rex parto assurget imperio, defensum iri : deinde si gentium militaris virtus invicem comparetur, non negandum quin populari sermone Hispanorum bellica gloria pervulgata esset; verum si eorum in Italia gesta spectentur, nulla ingenti laude digna celebrari ; nam præter locorum intercapedinem, etiam Hispanas opes viresque exhauriri in parandis classibus, iisque ad novum orbem transmittendis, adeo ut magni exercitus educi ex Hispania non possunt : præterea in castrensibus laboribus ac præliis socios

pariterque in honoribus collegas et in compendio participes Francos Germanosque futuros; at Hispanos in omnibus prosperis successibus quibus communicant cum aliis, omnem ad se derivare gloriam, in quo plerumque agnosceret Germania, pejorem eorum si vincant, quam si vincantur sortem futuram : præterea si insuper Francorum rex ad imperiale solium evehatur, Italicorum bellorum metum abfuturum, cum Insubria Galliæ conjuncta potiatur : quod vero ad controversa Neapolitana jura spectet; principum vocibus ab ea expeditione deterritum iri, atque etiam jurejurando astringendum, ut a Neapoli Belgioque abstineat : nec vero Belgii res ita Germanos tangere uti Moguntinus demonstrare visus est; licet enim Belgæ sint finitimi, nunquam tamen Germanis fœdere armorum vel amicitiæ conjunctos extitisse, cum se imperii legibus non teneri arbitrentur, neque communibus Germaniæ necessitatibus magis quam Angli et Scoti, imo quam Arabes et Tartari subvenerint.

20. At cum Francorum rex amplissimo regno polleat, Insubriam suo nutu moderetur, opibus floreat, omnibusque rebus necessariis instructus sit, sperandum mox illum alta et ardua suscepturum consilia, maximeque ad Turcam depellendum, Hungariam, et Germaniam, Italiamque a vi barbarica vindicandas; cum Germania, cujus habenas capescet, Galliæ antemurale et munitissimum propugnaculum futura sit : contra autem si Carolus renuntietur Cæsar, certissime constare, Germaniam, Belgium, atque Italiam in gravissimos tumultus conjectum iri; nam primo Carolum regem Insubriam Franco regi eripere moliturum, ac deinde arma adversus Galliam versurum : interea Turcam cum omnibus imperii viribus irrupturum in Pannoniam, neque ad propulsandos illius conatus ullas Christianorum vires pares futuras, cum illi duo reges in Christiano præcellentes imperio mutuis bellis implicandi sint. Addidit etiam Treverensis, fieri posse, ut summus Pontifex a Franco rege exstimulatus Caroli electionem, ut inanem ac illicitam rescindat; ex quo facile quisque perpendere queat, quanta in rempublicam Christianam bella civilia invehi possint : nec prætereundum, Carolo potiente imperio, Hispanos Germanicis armis fultos, nec amplius vires Gallicas veritos, universæ Italiæ dominio inhiaturos, ut eam cæteris eorum regnis adjungerent, nec de restituendis imperio iis provinciis, quas norunt esse juris Cæsarei, consilium suscepturos. Quod vero attinet ad utriusque regis mores dotesque; non negare se ait Treverensis, quin Carolus benignitatis et modestiæ laude clareat; verum teneros adhuc ejus annos non capere tantas virtutes, quæ in principe ad imperium Romanum administrandum, vel ad nata de religione dissidia tollenda, et pacem Ecclesiæ alendam desiderantur, uti egregie Moguntinus commemoravit, quæ magna cum dignitate atque auctoritate a Francisco rege perfici queant, cum judicii maturitate, ingenii præstantia, litterarum studio polleat, maximeque in his, quæ ad religionem spectant, viros doctrinæ laude et sanctitate vitæ illustres in consilium adhibeat; in bellicis vero rebus peritia et experientia antecellat : quare Franciscus annis virilibus pubertatem Caroli ita superare addidit, ut opera spem et expectationem vincant; constareque quanta ille virtute bellica Mediolanum subegisset, atque Helvetiorum gentem fortissimam atque ad tempora usque Caii Cæsaris indomitam vicisset. Adjecit etiam Treverensis, Moguntinum fassum esse quanta Germaniæ mala pareret longinqua Cæsaris absentia; persuadere tamen voluisse, ut septemviri in deligendo Carolo soluti ab eo metu ac liberi forent; nullatenus tamen modo se agnoscere, qua ratione is metus abstergi posset : Cæsare namque agente in Hispania, quæ præsentem suum regem exigit, necessario Germaniam tumultibus, bellis civilibus, Turcicisque incursionibus conflagraturam, atque ita Germaniam imperiumque tunc futurum instar navis in alto mari fluctuantis ac procellis laniatæ, dum navarchus et quisquis illius clavum tenere debet, in tellure versatur : sedes quippe suas tenentem in Hispania Cæsarem et administris Hispanis, Belgisve, aut Burgundis, vel Italis cinctum nunquam res Germanicas nisi ementitis fucis adulteratas intellecturum. Ex quibus et aliis causis sensit Treverensis, si imperium ad externum principem hoc tempore transferendum sit, illud certissime potius Gallo quam Hispano deferendum, ac si lege vel sacramento prohibeantur septemviri a Gallo veluti externo deligendo, eadem pariter lege ac sacramenti vi a creando Hispano multo magis origine, sanguine, loco, moribus, aliisque omnibus circumstantiis peregrino ac dissono a Germanis, quam Gallo, prohiberi : nec vero decorum esse commentitiarum argutiarum vi suadere velle Carolum Germanum esse.

21. Cæterum missis omnibus sophismatum fucis vocandum ad Cæsareos apices vere Germanum origine, moribus et natura, ut Moguntinus in secunda orationis parte exposuerat, qui licet deinde nonnulla contraria argumenta effinxerit affirmaveritque hujusmodi Cæsarem ob virium tenuitatem majestatem regiam non sustentaturum, nec illius imperiis paritum iri, ac proinde exitio potius quam utilitati futurum imperio; verum si septemviri principem ingenio ac virtute militari præstantem delegerint, Germaniam viribus sat pollere ad illius terrorem inferendum omnibus, ac suscepta quæcumque bella feliciter conficienda; nec ejus rei exempla deesse in Rodulpho imperatore, qui cum tenuissimis viribus esset præditus, verum magnanimus atque arte

bellica exercitus, non solum subditos in officio continuit, verum timorem finitimis injecit regibus, imperiumque tum angustis circumscriptum limitibus bellisque superioribus attritum amplificavit : recoli etiam memoria posse quantam Maximilianus imperator famam apud externos principes, tum præcipue apud Ludovicum XI regem Francorum, non ob aliud quam ob virtutem militarem animique magnitudinem sibi peperisset : denique tum Germanorum principum gloriam famamque magis quam unquam antea in tribus nobilissimis familiis Bavarica, Saxonica, Brandeburgica, quarum singulæ plures viros præstantissimos idoneosque moderando imperio habeant, effloruisse : atque adeo si quispiam ex his deligatur et communibus septemvirum viribus fulciatur, nullatenus externorum vim extimescendam, sperandumque res prospere eventuras, modo omnes unum sentiant : dimissis itaque externis principibus e Germanis aliquem ornandum imperiali dignitate, cum plures ex iis, ut domestica edocent exempla, virtute bellica excellant : ac Fridericum ducem Saxoniæ electorem præsentem hujus rei non ignarum : quippe cum hujus parenti Matthias Corvinus Pannoniæ rex, bellica gloria ac potentia florentissimus, bellum indixisset, ac præstantem viribus et animis exercitum contra Hungaros ire accepisset, animo viribusque defecit : ita sperandum delectum Germanum non apud Germanos, verum apud gentes finitimas quoque Cæsareum nomen majestatemque sustentaturum.

22. His ab archiepiscopo Treverensi dictis, Fridericus Saxoniæ dux ad principes orationem habuit, ac multis argumentis confirmavit, regem Francorum ob contrarias leges ad imperium efferri non posse ; Carolum posse, cum princeps Germanus esset, ac liquido constaret nullum principem hoc tempore virium amplitudine illi parem esse ; atque imperatorem creandum videri adstringendumque certis legibus pro tuenda Germaniæ libertate, pro augendo imperio, ac discutiendis omnibus periculis, quæ Moguntinus ac Treverensis descripsissent. His peractis, solutus est conventus nulla electione decreta, quanquam cunctis Carolus deligendus videbatur : de quibus omnibus cardinalis Cajetanus Leonem Pontificem, ut dixi, certiorem fecit exaratis Francofurti litteris [1] vigesima nona Junii hujus anni die, qua principes iterum comitium ad leges Carolo deligendo præscribendas ingressi erant.

23. *Oblatum imperium Frederico Saxoni, et ab ipso declinatum.* — Quatuor diebus consequentibus deliberatum est de legibus imponendis Carolo, et quarta Julii die mutata sunt priora de Carolo deligendo consilia, imperiumque in gente Germanica retinendum visum est delatumque illud fuit Friderico duci Saxoniæ, quem dictus cardinalis Cajetanus in litteris ad Leonem X missis [1] testatur ingenti animo Cæsareos apices respuisse, atque transfudisse suffragia in Carolum : aspernatum etiam ingentem auri vim, quæ ab Hispanis administris grati animi ergo ei delata est, ac suis, intentata principis ira, imperasse, ne quis munera Hispana acciperet ; quæ quidem ut egregium virtutis ab eo editum facinus prædicant nonnulli Germani historici [2]. Sed si quis ad ea, quæ postea contigere, adverterit, divinam adorabit providentiam, quæ non sit passa imperium ab eo suscipi, qui Lutheranæ hæresi se addicturus erat ; nec abest conjectura Fridericum non amore virtutis, sed delitiarum, imperiale munus respuisse, ut Epicuream suillamve traduceret vitam ; siquidem ipsum tantæ fuisse inertiæ visuri sumus, ut templa ipsa, quæ condiderat, funestari, everti altaria, conjugari matrimonii specie sacerdotes, moniales ex monasteriis ad lupanaria abripi, urbes seditionibus exagitari, latronibus vias compleri, fundi innoxium sanguinem, jura convelli, omnem omnium denique scelerum licentiam in suo principatu permiserit [3], de quibus eum ab Adriano VI Pontifice correptum dicetur suo loco.

24. *Carolus electus et renuntiatus Cæsar : leges ipsi impositæ.* — Interea Hispani Romæ, quos falso superiori anno nuntiasse Pontifici vidimus Carolum Cæsarem delectum, iterum eidem Pontifici et cardinalibus falso detulere, illum vigesima octava Junii die renuntiatum Cæsarem, qua habitam pro Carolo ipso a Moguntino archiepiscopo orationem vidimus. Quæ vero Romæ gesta sint, refert Paris de Grassis [4] : « Tandem hac die Martis, quinta Julii, venerunt certa nova de electione novi imperatoris celebrata die vigesima octava præteriti mensis, qui imperator est Carolus rex Hispaniarum, nepos Maximiliani defuncti nuper imperatoris : pro qua novitate multa per homines de natione Hispana facta sunt signa lætitiæ in particulari. Verum cum papa a multis suaderetur, ut idem faceret pro mutua gratulatione, ego dissuasi, non quia non sit lætus aut esse lætus non debeat papa de electo novo imperatore, qui sit futurus advocatus Ecclesiæ Romanæ, sed quia non consuevit papa facere aliquod signum lætitiæ publicæ aut privatæ, nisi prius novum habeat ab ipsomet novo electo imperatore de tali electione facta ; quam ipse electus imperator solet et tenetur significare papæ et universo senatui cardinalium, sicut etiam quisque novus papa significare solet imperatori electionem suam ad papatum ; et isto casu papa et populus

[1] Ext. l. I. collect. lit. priv. p. 67.

[1] Ext. ib. p. 72. — [2] To. III. rer. Germ. ex edit. Freher. — [3] Ext. de eo Adrian. VI. lit. Coclæus in Actis et script. Luther. — [4] To. IV. in Ms. arch. Vat. p. 331.

Romanus tunc facit signa et argumenta lætitiæ quanta potest, et qualia vult : quæ mea censura sic papæ et cardinalibus placuit, ut omnino quod dixi servare omnes statuerint et fecerint : verum aliqui cardinales Hispani petierunt se posse privatam lætitiam ostentare, quod papa eis concessit ». Cum Pontifex, qui ad signa lætitiæ edenda publice inclinabat, iterum in disquisitionem vocasset, an id fieri deberet ; demum hoc responsum Leoni a se datum tradit Paris [1] : « Compositum inter Nicolaum V et Fredericum præcise fuit, ut imperator significet papæ electionem de se factam, et quod ipse ratam habeat. Et quia rex Romanorum, id est, imperator solet et debet esse advocatus et defensor Ecclesiæ Romanæ papatusque ac papæ, ut Jesu Christi vicarii et successoris pro tempore existentis, propterea ipse novus electus per suas litteras significans prædicta papæ etiam subdit, quod intendit, promittit, et offert se perpetuo futurum defensorem, et advocatum, ac filium Ecclesiæ Romanæ et suæ sanctitatis. Quo casu papa habens istiusmodi litteras ab imperatore facit signa lætitiæ in Urbe Romana tam per seipsum, quam per sacrum collegium, et universum populum Romanum, etc ». Subdit auctor, se oratoribus Caroli V significasse, ut Carolum V monerent, ut Pontificem et senatum cardinalium de imperio ipsi delato certiorem faceret, seque Pontifici commendaret ; ac tunc publica lætitiæ signa editum iri.

25. Repudiato autem a Friderico Saxone imperio, postera die, nimirum quinta Julii, Albertus Moguntinus archiepiscopus, in templo S. Bartholomæi, ad quod nobilitas omnis populusque confluxerant, e suggestu Carolum archiducem Austriæ et Hispaniæ regem in locum Maximiliani Cæsaris defuncti subrogatum promulgavit, atque in illius effusas laudes, ob quas cæteris omnibus Christianis principibus illum septemviri prætulerant, excurrit. Inducti deinde fuere in urbem Caroli regis oratores Matthæus cardinalis Salisburgensis, Erardus episcopus Leodiensis, Bernardus episcopus Tridentinus, Fridericus comes Palatinus, Casimirus marchio Brandeburgicus, Henricus comes Nassoviæ, Maximilianus Siseburgensis, atque illi magnates viri, qui de administrando absente Carolo imperio inter se consilia agitavere, ac decretum fuit ut Brandeburgensis conscriberet copias, ut ad omnem eventum paratus, quo ferret necessitas, per imperium excurreret.

26. Quantum vero ex hac electione acceperint dolorem Francorum regis administri, cardinalis legatus Pontifici conjiciendum indicat ; novi enim Cæsaris potentiam jam Gallis esse formidini, ac parum Caroli et Francisci regum animos concordes esse, nec ambigendum quin præpotentes amici se conversuri sint ad Carolum tanta cum gloria, inque ætate novemdecim annorum, quos die S. Matthiæ sacro completurus erat, imperio potitum. Plura addit legatus de Caroli egregiis dotibus, ut ætatem vinceret prudentia, acutiori polleret ingenio, fortis corpore, et animo magnanimus ac liberalis foret, ejusdemque generis seriem ex Burchardo antea a nobis descriptam retexuit, et omnium sermonibus pervulgatum adjecit. nullum unquam tantis viribus florentem quique adeo majores de se spes concitaret, Cæsarem renuntiatum fuisse : quæ litteræ Francofurti die quinta Julii hujus anni a Thoma de Vio cardinale legato sunt consignatæ.

27. Interjecto autem biduo, idem Thomas misit ad summum Pontificem leges a septemviris Carolo præfixas suis verbis conceptas : quarum præcipuæ erant, ut Pontificem et Romanam Ecclesiam, cujus erat advocatus, ac rempublicam Christianam tueretur ; leges imperii ac præcipue dictam auream assereret, jura principum et ordinum imperii confirmaret ; de rebus imperii sine septemvirum consensu non statueret, cum finitimis regibus pacem coleret, nec inconsultis principibus bellum moveret, Germanos proceres, non exteros, Germaniæ negotiis præficeret, nova vectigalia non imperaret, si quam alienam provinciam ordinum viribus subjiciat, eam conjungat imperio. Additæ sunt nonnullæ aliæ leges, quas apud Dolgastum lector earum cupidus inspicere poterit.

28. Has leges Caroli V nomine admissas ab illius oratoribus, ac singulis septemviris syngraphas a Carolo antea obsignatas fuisse traditas, significavit Pontifici cardinalis Cajetanus legatus Apostolicus [1], qui etiam acceptas a Cæsarei scrinii magistro consuetudines a Germanis in creando Cæsare observari solitas, atque his, quæ a Clemente IV electorum nomine relata fuere, consentaneas recensuit ; nimirum Moguntinum archiepiscopum post imperatoris obitum cæteris electoribus indicere, ut trimestri flexu vel præsentes, vel oratorum opera comitiis Francofurtensibus ad creandum Cæsarem intersint ; ac si Moguntinus officio defuerit, cæteros tamen electores suo muneri non deesse debere, sed convenire Francofurtum ea lege, ut singuli ducentos tantum equites et quinquaginta cataphractos adducere possint : qui vero abfuerint, eligendi jure ea vice caruisse censeantur ; Francofurtensem autem prætorem septemviris sacramento spondere, clausas cæteris mortalibus portas urbis futuras eo temporis spatio, quo Romanorum rex creatur. Tum vero sacrum imprimis de Spiritu sancto in æde S. Bartholomæi Apostoli peragi ; deinde singulos septemviros jurejurando se obstringere non promissis,

[1] Id. ib. p. 34.

[1] Lib. I. coll. lit. p. 75.

non muneribus, non stipendio, aut alia illecebrata ad suffragium ferendum commotum iri; postea vero non posse inde discedere ni Cæsarem creaverint : lapsis autem diebus triginta nisi novum Romanorum regem renuntiaverint, panem tantum et aquam iis subministrari : majorem eligentium partem ad illum creandum sufficere, qui mox jurejurando omnes prærogativas electorum confirmare teneatur : ac vacuo Cæsareo solio comes Palatinus Sueviam, Franconiam, ac provincias Rhenanas administrare; ducem vero Saxoniæ eos omnes populos, qui jus Saxonicum observant regere ; de vita decedente aliquo e principibus electoribus filium majorem natu aut fratrem in ejus locum succedere ; vel si ii annos octodecim non attigerint, proximum sanguine subrogari, donec ii ad decimum octavum ætatis annum perveniant : præterea ab electoribus de rebus publicis administrandis colloquia fieri, eorumque filios linguam Italicam, Latinam, et Sclavonicam addiscant; quinetiam electorum gradus, sedes, officia in rogandis sententiis, inque respondendo ordinem describi : quæ cum in Bulla Aurea Caroli IV anno MCCCXXXVI contineantur, breviter perstringere se ait cardinalis legatus ; cujus litteræ hac temporis nota insignitæ : « Dat. Francofurtii VII Julii MDXIX. Beatitudinis vestræ humillimus servus cardinalis Cajetanus ». Certiorem de his Cæsarem Pontifex fecit arcanis litteris, partam Cæsaream dignitatem ei gratulatus hortatusque ipsum est, ut tot ornamentis a Deo auctus illi gratiam piis operibus rependeret, fœdera antea cum aliis Christianis regibus ad Mahumeticam superstitionem exscindendam inita coleret, causam Ecclesiæ tueretur, denique concitatam de se universo orbi spem et expectationem egregiis factis sustentaret[1].

29. « Charissimo in Christo filio nostro Carolo, Romanorum et Hispaniarum regi Catholico.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Habita super iis cum universis fratribus matura deliberatione, ut pro tam fausta felicique electione illius auctori Deo gratias ageremus, missam de Spiritu sancto, qui electorum corda illuminare, ac in tuam majestatem dirigere dignatus fuit, in sacello nostro, in quo nos et præfati cardinales interfuimus, per unum ex eisdem cardinalibus solemniter celebrari, ac per almam Urbem nostram ignes et alia lætitiæ signa fieri jussimus, in eo cujus vices in terris licet immeriti gerimus confidentes, quod ipse, cui omnia et futura præsentia sunt, eximias virtutes omnes, quæ tam in materno, quam in paterno avo tuo fuerunt, in te uno charissimas fore prævidens, te fidei suæ firmissimum futurum præsidium utriusque avi titulis ac honoribus decorare, eorumdemque imperii ac regnorum potentatu et viribus augere merito voluerit; sperantesque quod tu Evangelici dicti memor, quanto plura in hoc et majora in hoc mundo ab ipsius mundi creatore te adeptum fuisse cognoveris, tanto humiliorem te reddes, cogitabisque una cum magnis honoribus magna et laborum onera ingentemque curarum molem subiisse, non solum pro Ecclesia matre tua, cujus et sanctæ Apostolicæ Sedis factus es advocatus, omnisque Christianæ reipublicæ quiete ac pacificatione conservanda et liga inter majestatem tuam et alios reges ac principes, cujus nos caput esse voluistis, inviolabiliter servanda; verum etiam Mahumetica secta penitus eliminanda : quæ omnia sane difficilia atque ardua efficere, nostrasque et omnium spes de te conceptas facile implere poteris, si vanis cupiditatibus posthabitis atque contemptis, tuos in Dominum cogitatus direxeris, ejusque præcepta et mandata præ oculis et animo semper habueris ; ille enim per quem reges regnant et principes imperant, principatus tui solium confirmabit et dabit tibi virtutem et fortitudinem, quibus populos curæ tuæ creditos tranquille regere et gubernare ; inimicis autem resistere, Christianamque fidem, sicut prædecessores tui fecerunt, non solum servare, sed et propagare, et quæ semper nobis pollicitus fuisti, re ipsa præstare atque adimplere poteris.

30. « Tu ergo, charissime fili noster, cuncta quæ habes et possides a Domino bonorum omnium largitore, ut par est, recognoscens, te ipsum præpara, ut tam præclaris eminentibusque dignitatibus et honoribus, quibus præter cæteros elucescis, et micantissimi sideris instar coruscas , propriis virtutum meritis parem te reddas, illisque dignus judiceris. Quod si, ut speramus, feceris, in summo majestatis fastigio positum omnes admirabuntur, indeque nomini tuo præconia veræ laudis accrescent, et ab altissimo rege (cui puero reges venientes de Saba plena devotionis munera obtulerunt) remunerationis æternæ tibi corona proveniet, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XVI Augusti MDXIX, Pontific. nostri an. VII ».

31. *Poscit Carolus ut regnum Neapolitanum retineat.* — Non poterat Carolus imperium accipere, nisi ex veteri pactione de regni Neapolitani fiduciariis juribus decederet : siquidem Romani Pontifices, ut supra diximus, imperatorum vim infensam experti, ad similes procellas avertendas hoc decretum, quoties regnum Neapolitanum conferrent, instaurabant. Itaque Carolus a Pontifice poposcit, ut sacramenti religione solveretur, qua, lapso triennio, solutum publico Diplomate visuri sumus; quanquam plures tradunt[1] tunc solutum, affirmaturque in

[1] Ext. to. III. rer. Germ. in edit. Freher.

[1] Guicc. l. XIII. Belcair. l. XVI et alii.

Caroli apologetico libello [1] : « Electionem, ait, non voluimus prius acceptare, quam ipsius Leonis summi Pontificis vestræ sanctitatis patruelis consensus et auctoritas accederet, cum ea dispensatione, ut cum imperio nobis etiam Neapolitanum regnum retinere liceret, lege investituræ minime refragante ».

32. *Mœrore conficitur Franciscus ex tradita æmulo dignitate imperiali.* — Contraxit ex tradita Carolo æmulo dignitate, amissaque imperii spe ingentem dolorem Franciscus Galliarum rex : qui licet dum imperiale solium vacuum fuit, concordiam cum Carolo confirmarit, postea tamen belli consilia sed infelici exitu, suscepit : de quo hæc tradit Belcairus [2] : « Inter mutuas hasce inter Franciscum Carolumque, (nempe candidatos imperii,) suspiciones, legati ab utroque Arcturus Gonsferius Boesius summus regiæ familiæ magister, atque Antonius Crojus », et infra, « ad Agathopolim convenerunt de omnibus controversiis, quas inter se ambo reges habebant, disceptaturi, et solidam pacem conciliaturi : quod certe, ut viri pii ac probi atque inter se amici erant, præstitissent, nisi Boesium præpropera mors magno Christianismi universi malo abstulisset ». Et infra : « Nam Franciscus natura jactantior, et laudis gloriæque avidior, sed qui verum gloriæ iter non satis tenebat, ad bellum inclinabat, cujus ardorem Boesius restinguebat. Bonivetus, qui ut antea frater, majora negotia fere solus procurabat, aliique nonnulli adulatores accendebant : sed non ita multo post justas suæ temeritatis pœnas Bonivetus dedit : Gallici exercitus imperator turpiter in Insubribus et cum ignominia a Borbonio atque Hispanis repulsus ; quam dum delere aut culpam a se removere tentat, bello instaurato, se in mortem, herum autem regem in captivitatem præcipitem dedit. Conatus est [3] et triennio post Ciurianus amicitiam inter duos hosce principes conciliare in Wormatiensi conventu, quantum incrementum respublica Christiana acciperet, si inter se concordes essent, vere auguratus : sin se mutuis bellis affligerent ejusdem ruinam vaticinatus : quæ cum ex animi sententia non succederent, dolore confectus non solum ipse, sed et Guillelmus Crojus ejus ex fratre nepos Toletanus Pontifex ea ipsa de causa e vita excessisse traduntur ».

33. Interjectis pluribus addit, Franciscum regem præter cupidinem gloriæ etiam libidine arsisse ; pergit enim auctor [4] : « Melegnanensi victoria elatus, et sibi nimium arrogans, Carolum autem præ se pro nihilo ducens, muliebribus amoribus operam dabat, et inani spe magna omnia sibi promittebat ; quanquam de ejus existimatione, præsertim in Germania, multum decesserat, vel quod in imperii petitione repulsam passus fuisset, vel quod Witembergensem regulum, qui se ejus ope fretus a Suevica societate subduxerat, Witembergenses hoc nomine expulerant, ejusque ducatum Carolo vendiderant, ea de causa in Caroli clientelam accepti, regulus patrimonio spoliatus ad Caroli clementiam confugere, et quas dedisset Carolus leges subire coactus fuisset : nec tamen idcirco in integrum restitutus fuisset ». At de aliis inter eosdem reges irarum causis funestisque bellis consecutis iterum inferius.

34. *Circumvenire principes tentat Lutherus.* — Circumvenire interea Carolum in ipso limine imperii suis fraudibus atque hæreseos veneno inficere nisus est Lutherus [1], datis ad eum litteris, quibus innocentem se ementiebatur, atque adversarios, Catholicæ fidei assertores, in crimen adducebat : sed divina eum texit clementia ne corrumpi se sineret a nequissimo hæresiarcha, qui in dies magis magisque insolescebat, fundebat impudenter convitia et calumnias, fraudes dolosque adhibebat, et a Romano Pontifice aperte deficere cœperat ob comparatam sectatorum multitudinem : quinquemestri enim interregno in summa quidvis agendi et loquendi licentia latius grassata erat hæresis ; cujus calamitatis causas affert Ulembergius [2] : « Non parum, inquit, attulit momenti, quod imperatore mortuo, uti diximus, quinque mensium et amplius interregnum esset : quo tempore, dum omnium animi in electionem futuri Cæsaris intenti essent, liberius serpsit lues ista, et multas per Germaniam civitates infecit, præsertim cum Fridericus elector, Saxoniæ dux, cujus in imperio summa erat auctoritas, Lutherum patrocinio suo foveret, et velut objecto sui nominis clypeo tueretur ; unde factum est, ut quæ per Pontificem et Ecclesiastici fori judices adhibenda erant gliscenti malo remedia, ea non satis expedita essent, et tardius procederent ».

35. Nondum ab Ecclesia desciverat Fridericus, imo egregia in eam studia præ se ferebat, adeo ut illi Leo rosam auream Pontificiis precibus de more sacratam transmiserit Miltitii internuntii apostolici opera, cui Lutheri ab hæresi revocandi provincia data est : hic demulcendum ferocem pseudomonachum arbitratus, nonnulla concordiæ capita constituit ; quæ tamen mox ille hæretica perfidia violavit, ut narrat idem Ulembergius [3] : « Venit, inquit, in Germaniam Carolus Miltitius, Pontificis cubicularius, a Leone X missus ad electorem Saxoniæ Fridericum, ut illi rosam auream, quam singulis annis Pontifices Dominica Quarta in Quadragesima consecrare solent, in argumentum benevolentiæ singularis offerret. Erat Miltitius hic Germanus vir nobilis

[1] Ext. apud Dolg. to. I. p. 479. — [2] Belcair. l. XVI. num. 9. — [3] Ib. num. 10. — [4] Ib. num. 17.

[1] Cocl. in Actis et script. Luther. Sur. in Comment. — [2] Ulemb. c. 3. — [3] Ulemb. c. 3.

ex insigni familia Miltitiorum oriundus in Misnia, cui Pontifex inter cætera cum primis hoc in mandatis dederat, ut ad sedandas turbas, quas de religione Lutherus in Germania excitarat, nihil ad summam diligentiam reliquum faceret. Et principio quidem Miltitius auctor fuit electori Friderico, ne Lutherum e Saxonia discedere pateretur; quod metueret vir prudens ne Witemberga migrare jussus profugeret ad Bohemos, seque cum Hussitis conjungeret, quod putabat magno tum detrimento rei Christianæ futurum. Deinde princeps ipsius monitu Lutherum per litteras Alteburgum evocavit, ubi Miltitius perbenigne cum eo contulit de controversia hac, et quantum Pontifex ejus sopiendæ desiderium haberet demonstravit : eam vero moderationem adhibuit, ut Lutherus postmodum fateretur omnia jampridem proculdubio sopita, si negotium hoc ab aliis ea dexteritate tractatum fuisset.

« Quanquam vero ad errorem agnoscendum induci non potuit, tamen duo quædam a Luthero Miltitius impetravit, in quibus ad sedandam procellam non parum momenti positum arbitrabatur. Principio conventum est, ut Lutherus ipse litteras daret ad Pontificem humiliter et modeste scriptas, in quibus breviter exponeret statum hujus negotii, et seipsum deinde causamque universam voluntati censuræque Pontificis subjiceret; quod ipsum Lutherus, dum Alteburgi esset, statim executus fuit, datis ad Pontificem III Martii litteris, in quibus Deum testatur et omnes creaturas, se nunquam id hactenus egisse serio, ut potestatem Ecclesiæ Romanæ summique Pontificis labefactaret, vel illius auctoritati per fraudem quidquam detraheret; imo libere fatetur hujus Ecclesiæ potestatem eminere super omnia, nec illi quidquam in cœlo vel in terra præferendum præter solum Christum, qui dominus sit omnium. Promittit etiam se rerum istarum, ex quibus nata sit hæc contentio, nunquam porro deinceps facturum mentionem; modo silentium etiam adversariis imponatur. Quin et scripto in lucem edito populum ait se monere velle, ut omnes in honore habeant Ecclesiam Romanam, nec illi temeritatem blateronum quorumdam ascribant, neve suam imitentur acerbitatem qua se contra eamdem Ecclesiam usum, imo potius abusum esse, eaque re graviter deliquisse fatetur : hæc Lutherus ad Pontificem. Jam vero et illud inter eos convenerat, negotium hoc universum episcopo cuidam committendum in Germania, Trevirensi scilicet aut Salisburgensi, vel Frisingensi, atque interea dum causa cognoscitur, imponendum utrique parti silentium. Hæc duo cum obtinuisset Miltitius magnum se quiddam consecutum existimavit : itaque multum sibi gratulabatur, quasi re præclare gesta, et inter cœnandum hanc ob causam factus hilarior Lutherum osculatus est, ac si certam sopiendæ controversiæ rationem in manu haberet ».

36. *Ex imprudenti concessione internuntii Apostolici renovantur controversiæ de rebus ad fidem pertinentibus.* — Caruere exitu consilia Miltitii, cum non veris medicamentis curaretur, sed involucris subdolis tantum vulnus tegeretur : quippe nocuit Lutherum a Saxone Wittemberga ejectum non fuisse, dissuadente Apostolico internuntio; neque enim illius aperta ad Hussitas vel Turcas defectio, quantum hypocrisis tecta, tantum detrimenti attulisset, obfirmatumque in scelere animum illius pertinacia de non revocandis erroribus sat ostendebat : nec promissa etiam de silentio servando, admittendaque Trevirensis archiepiscopi decretoria sententia implevit, causatus huic actioni Cajetanum legatum interfuturum. Omni autem studio errores sparsit, palamque in Lipsiensi concertatione, ad quam mox se contulit, tutatus est : Miltitium vero, a quo humanissime habitus fuerat, derisit eoque væsaniæ prorupit in Epistola secunda ad Leonem X missa, ut jactaverit Carolum Miltitium internuntium Pontificium multo cum labore cursitantem, nihilque omittentem, quod spectaret ad causam in priorem restituendam statum, quem a cardinale Cajetano temere ac superbe turbatum aiebat, vix tandem auxilio Friderici Saxoniæ ducis electoris obtinuisse, ut semel iterumque cum ipso Luthero loqueretur; ait enim Joannes Coclæus[1] : « Quis », inquit Coclæus, « imperatorum seu Græcorum seu Latinorum et Germanorum usque legitur tanto fastu a colloquio repulisse nuntios Apostolicos, quanto repulit (ut jactitat) monachus iste cucullatus adhuc et reus, et qui nuper ante paucos dies a legato ad ipsum dominum Apostolicum appellaverat? jactabat ulterius in eo colloquio se denuo cessisse nomini Leonis X quod fuerit paratus silere, acceptans etiam judicem vel archiepiscopum Treverensem, vel episcopum Nurembergensem : atque ita factum et impetratum fuisse ».

37. Subdit Coclæus ex Lutheri dictis, hanc pacis actionem discussam a Luthero ipso (qui tanta arrogantia turgidus erat, ut amplissimi beneficii loco sibi acceptum referri vellet, si supremo Christianorum sacrorum antistiti atque ejus internuntiis pacem daret) captante alia ex aliis diffugia, atque ad Lipsicam disputationem, ubi novas spargeret impietatis sordes, non ad Treverensem archiepiscopum, cum quo susceptas antea lites componeret, se conferente. Quod vero ad Lipsicam Eckii Ingolstadiensis theologi strenuissimi fidei defensoris cum Carolstadio disceptationem attinet; inde ea sumpsit initium, quod cum propositionibus Lutheri de indulgentiis censorias annotationes Eckius apposuisset,

[1] Cocl. ibid.

Carolstadius amici Lutheri patrocinium sumpsit, et in Eckium ipsum scripsit, vicissimque hunc Eckius refregit; atque ita facta est provocatio ad publicam disceptationem, cujus campum aperuit Lipsiæ Georgius dux Saxoniæ, Catholicus princeps, spectandarum ejusmodi concertationum, quam par erat, avidior; quamvis ea res episcopo Merseburgensi loci ordinario ac theologis Lipsiensibus displiceret. Immiscuit se huic disputationi Lutherus, cum Eckius duodecim pronuntiationibus Lipsiæ disceptandis etiam inseruisset de prærogativa et potestate Romanæ Ecclesiæ, cujus osor novus hæresiarcha publicato libello blasphemis salibus lectori inculcabat, se non timere papam seu nomen papæ, multo minus pappos et puppas istas, Eckiumque perstringebat, qui nudis Scripturæ sacræ et Patrum verbis uteretur; fictitias quippe suas et erroneas interpretationes admitti tantum volebat.

38. « Primum », inquit Coclæus, « congressi sunt Eckius et Carolstadius de libero arbitrio hominis disputaturi (siquidem jam ante illud convellere Lutherus cœperat) solemniter protestantes ambo, quod ab Ecclesia Catholica nusquam ne ad latum quidem digitum discedere velint, nec eruditorum judicio præire, nec universitatum auctoritati præjudicare ». Tenuit plures dies ea disceptatio, in qua Carolstadium ab Eckio ad thesim revocandam adactum refert Ulembergius [1] sic inquiens: « Prima fuit disputatio de gratia et libero arbitrio de bonis operibus; in qua tandem Eckius adversarium, (nempe Carolstadium), eo vel adduxit vel adegit, ut contra, quam in thesibus asseruerat, libero arbitrio per Dei gratiam excitato partes suas in operibus bonis exequendis concederet ». Fessoque jam ac succumbenti Carolstadio successit Lutherus, qui habere concionem permissus papæ auctoritatem et clavium potestatem perstrinxerat, publiceque ab Eckio fuerat confutatus. Cum autem de judicibus, Parisiensibus scilicet et Erphordiensibus, deligendis actum esset, id ægre tulit; quippe qui rhetores et poetas theologorum irrisores ac plebem clero infensam causæ suæ judices malebat [2]: « Videntes itaque », inquit Coclæus, ex Actis publicis disputationis Lipsicæ, « consiliarii ducis Georgii vultum ejus iracundum, admonuerunt, ut nihil per iram, sed omnia modeste ageret, ne scandalo fieret auditoribus. Tum ille ira victus prorupit in apertam confessionem secreti sui pessimi dicens : Non propter Deum hæc res cœpta est, neque propter Deum finietur ». Idem confirmat Ulembergius [3], sparsumque ait rumorem in populo, dæmonem a Luthero in pixide circumferri. Pergit Coclæus : « Illi autem, ne ludibrio fieret orbi proclamata illa disputatio, hoc verbum dissimulantes mitigabant animum ejus, ut juxta promissum cum Eckio disputaret. Disputatum est itaque ab illis et acriter, copiose, primum de potestate et primatu Romani Pontificis, deinde de purgatorio, de indulgentiis, de pœnitentia, et de absolutione sacerdotis; sed longe alia tunc erat Luthero et mens (nisi omnia simulaverit) et vox de rebus illis, quam paulo post; nam et ipse protestationem quam alii duo præmiserant approbabat et amplectebatur, et de Romana Ecclesia longe reverentius loquebatur quam postea; adeo ut non solum Latine, verum etiam Theutonice sententiam suam declarans diceret, se non impugnare nec christiane a quoquam impugnari posse primatum et obedientiam Romanæ Ecclesiæ, nec derogare se Pontifici quidquid tribuitur ei ».

39. Detraxisse illum tamen clare, cum divino jure primatum Petri et successorum constitutum negaret, observat Ulembergius [1] hisce verbis : « Lutherus Ecclesiæ Romanæ primatum asserebat non divino, sed humano jure tacita populorum consensione inductum : Eckius vero eumdem primatum ad jus divinum et ipsius Christi ordinationem referebat. In hoc cardine omnis de Pontifice disputatio vertebatur : quem causæ statum Eckius initio dilucidis verbis proposuit additis rationibus et argumentis, quibus sententiam suam firmabat; Lutherus autem non ita pridem libellum scripserat de auctoritate Pontificis Romani, quam secum habuit, atque ex eo pleraque quæ contra Eckium produxit opinionis suæ firmamenta recitavit ».

40. Meminit de eo libro biennio ante edito Sanderus [2], nonnullaque argumenta decerpit, ex quibus falsam esse pseudo-evangelicorum doctrinam ita demonstrat : « Non video quomodo sint excusati a schismatis reatu, qui voluntati Dei contravenientes sese a Romani Pontificis auctoritate subtrahunt. Ecce hæc est una prima mihi insuperabilis ratio, quæ me subjicit Romano Pontifici et primatum ejus confiteri cogit. Hactenus Lutherus. Secunda ratio ejusdem Lutheri est, quia cedendum potius ait, juxta Christi præceptum in v. cap. Matthæi, adversario, id est, Romano Pontifici, ut sibi cedatur exigenti, quam ut unitas, charitas et humilitas dissolvatur : ideo, inquit, non dubito peccare eos, qui in dissensionem sese tradunt. Tertia Lutheri ratio est : si propter peccata nostra nos Deus voluerit premere multis principibus, sicut in Proverbiis dicit Salomon, *Numquid resistendum est flagello Dei?* Quarta Lutheri ratio : Apostolus Roman. XIII. clare asserit, nullam potestatem nec esse quidem posse nisi a Deo : cum autem Romani Pontificis potestas jam sit robustissime stabilita, ut videmus, certe non oportet Dei or-

[1] Ulemberg. c. 4. — [2] Acta disput. Lipsi. Coclæus ubi sup. — [3] Ulemb. c. 4.

[1] Ulemb. c. 4. — [2] Sanderus de visibili monarch. l. VII.

dinationem hanc impugnare. Quinta Lutheri ratio : Cum arbitremur, inquit, Romani Pontificis potestatem humano decreto statutam et ordinante Deo sic roboratam, sine crimine non est, juxta verba I Petri II, qui sese sua auctoritate subduxerit.

41. « Sexta Lutheri ratio hæc est : Ad hoc, inquit, facit unus ille consensus omnium fidelium, qui hodie sub Romano Pontifice sunt ; » et post : « An possibile, inquit, est Christum non esse inter tot ac tantos Christianos ? si autem Christus ibi est, et Christiani. Cum Christo et Christianis standum est in quacumque re, quæ contra Dei præcepta non fuerit. Hæc, inquam, ratio fortis est et insolubilis : et ex iis possunt aliæ multæ formari, quin huc potest universa Scriptura duci, quæ ubique charitatem, humilitatem, unitatem spiritus et timorem Dei commendat non violandas esse pro ulla re mundi, nedum pro unius pontificatu vel primatu, etiamsi solo jure humano esset institutus. Hæc Lutherus. Nunc mihi perpendat prudens lector has rationes a Luthero in verbo Dei fundatas esse : perpendat nihilominus eumdem postea discessisse ab ejusdem Romani Pontificis atque adeo totius Ecclesiæ unitate atque obedientia. Si posteriora ejus facta et consilia magis alicui probantur, is animadvertat Lutherum non fuisse præditum spiritu Dei eo tempore, quo suum hoc schisma incœpit ; nam idem Dei spiritus numquam duas res contrarias docet : Lutherus vero post inchoatum schisma suum, docuit ista duo, quod non oportet se a Romani Pontificis auctoritate subtrahere, nam et hæc ipsa ejus verba sunt ; et quod omnino oportet se a Romani Pontificis auctoritate velut ab antichristo ipso subtrahere : et hoc posterius facto suo confirmavit ; ipse enim, qui fatebatur Romani Pontificis potestatem necessario esse a Deo, tamen illam ipsam potestatem et contempsit et scriptis suis oppugnavit : imo eumdem primatum a diabolo fundatum esse dixit. Si erravit Lutherus, cum diceret fœdissimum crimen, imo schismaticum crimen esse, ut quis Romani Pontificis primatui resisteret ; idem sciat jam tunc eum, imo et biennio antea, suas illas disputationes proposuisse : unde omnis quæ secuta est Lutherana congregatio et secta originem suam traxit. Lutherana igitur hæresis tunc fundata est cum spiritus mendacii, ut saltem pseudoevangelici rem accipere coguntur, regnaret in Luthero. Quis vero prophetarum et Apostolorum isto modo in initio suæ prædicationis hæresim scripto publice edidit et ex verbo Dei confirmare conatus est ? Quæcumque igitur sit vera fides, impossibile est doctrinam Lutheri a Spiritu sancto inceptam ac stabilitam fuisse ». Hæc Sanderus.

42. Cum vero ex hac argumentandi ratione Joannes Eckius deprehendisset Lutherum nolle fateri primatum Pontificis Christi oraculis constabilitum : « Objecit illi », inquit Ulembergius [1], « quam ipse tueretur de primatu Pontificis opinionem eam non multum abludere ab Hussitarum sententia per Concilium Constantiense damnata ». Et infra : « Lutherus ad hanc objectionem vehementer commotus injuriam sibi fieri protestatus est, cum contumelia conjunctam, nullumque unquam se probasse schisma, nec in æternum (ea voce utebatur) probaturum ; inique fecisse Bohemos, quod ab Ecclesiæ communione discesserint ». Quæ etiam confirmantur a Coclæo, in Actis et Scriptis Lutheri [2] : sed quæ hæretico homini fides esse potest ? Tutatum illum apertissime Bohemicam impietatem proximo anno videbimus in Pontificia adversus Lutherum damnatoria sententia [3].

43. Addit Coclæus illum etiam palam tum professum de purgatorio igne fidem orthodoxam : « Dixit publice : Ego qui credo fortiter, imo ausim dicere, scio Purgatorium esse, facile persuadeor in Scripturis de eo fieri mentionem, quemadmodum illud Matthæi inducit Gregorius in Dialogis : *Non remittitur neque in hoc sæculo, nec in futuro,* volens peccata quædam remitti in Purgatorio. Admitto et illud Machab. II : *Sancta et salubris cogitatio pro defunctis exorare etc.* ».

44. Non modo Purgatorium, verum nec indulgentiarum vim octavo congressu Lutherum denegasse, observat Ulembergius [4] : « Indulgentias, inquit, simpliciter Lutherus non rejecit, quin potius ita declaravit assertiones suas, ut quantum quidem ad rem ipsam pertinet, non multum dissidere ab Eckii, imo ab Ecclesiæ sententia, videretur : abusus quosdam irreptitios et opiniones vulgi minus sanas utraque pars improbavit ».

45. Defesso decem dierum labore Luthero et vi veritatis eam promulgare coacto, Eckius a Carolstadio iterum lacessitus est ; virque intrepidus et infatigabilis his duobus hæresiarchis, qui illum labore saltem, si non argumentis obrui volebant, animose restitit. Instaurata iterum de libero arbitrio lis, cui Carolstadius paradoxum postea damnatum ab Ecclesia adjecerat : « Justum in omni opere bono peccare ». Tenuere eæ disputationes ab extremo Junio ad decimam quintam Julii, et causa judicibus commissa, dissolutæ. Addit Ulembergius, Georgium principem monuisse seorsim Lutherum, Bohemos, lectis iis ipsius libellis, in errore confirmari, illumque ad saniora consilia inflectere pertentasse. Quamvis autem cautum esset, ne quid publice ederetur, antequam judices decretoriam sententiam tulissent, tamen Lutherus et Carolstadius libellos mox sparsere ac se vicisse jactarunt, antequam nossent quid ju-

[1] Ulemb. c. 4. — [2] Ulemb. c. 5. — [3] Ext. in Bull. in Leo. X, const. 40. — [4] Ulemb. c. 4.

dices decernerent. Cæterùm Parisienses pro Eckio judicasse ostendit censura, qua Lutheri centum et quatuor propositiones damnarunt. Quid Erphordienses statuerint non constat. Lipsienses vero theologi a Luthero invectivis petiti fuere : Eckius etiam libellis famosis proscissus, nefario hæresiarcha eo impudentiæ progresso, ut illum veluti hostem Pontificis et pacis, quæ a Miltitio Apostolico internuntio agitabatur, perturbatorem traduceret, Emserumque qui ad Ecclesiæ Pragensis administratorem scripserat, frustra et sine causa gloriari Bohemos susceptas a Luthero eorum partes, atque Eckium, ut fidei pugilem eximium commendarat, satyricis libellis exagitaret, quanquam ab eo egregie repulsus est, atque impietatis certis testibus convictus, qui effutierit Lipsiensem disputationem nec propter Deum cæptam nec propter Deum finiendam; ex qua furiali voce pervulgata apud bonos omnes Lutheri fama in justum odium adducta est. Quod ad Carolstadium attinet, qui Lutherum in Lipsiensi concertatione tutatus est; illum postea justas pœnas dedisse, atque a Luthero acerbissime exagitatum memorat Joannes Faber [1] in libro, *Cur Lutheranismum approbare noluerit*, inscripto : « Carolstadius, inquit, tuus, qui ob tui gratiam Lipsiam in disputationem commigrarat, gladium tuum, moxque futuram iram ne effugere quidem potuit, quanquam adusque Argentinam et Thuregium migrarit; et mox facis, quod ille apud poetas suos devorans hospites, ut ne quidem filii ejus tuti essent ».

46. Sensere nonnulli, non fuisse disceptandum cum hæreticis, quod ita magis eorum impietas disseminetur; contra quos ita Joannes Eckius [2] apologiam suam texuit : « Patres sancti præceperunt statim obviandum esse hæreticis, et quid si nos quoque hoc jam supplicio affecit Deus quod non statim virus Lutheranum repulimus? ita jam neque mandatis, neque edictis, neque excommunicationi locus ullus reliquus est : ita alius ex alio princeps : multæ subinde urbes deficiunt a fide et sacramentis Ecclesiæ; unde et sponsa [3] capi jubet vulpeculas dum parvæ sunt ». Pia quidem Eckii mens, piusque ardor fuit, ut hæresiarcham convinceret; verum publicæ illæ de fide concertationes graviora mala pepererunt : quæ expertus Georgius Saxoniæ princeps in litteris ad regem Angliæ Eckium, Lutherum et Carolstadium primos pugnæ infelicissimæ duces dixit; satius enim erat, ut episcopis ac Pontifici controversia omnis committeretur : qua in re Joannes Fischerus episcopus Roffensis, ac postea cardinalis et martyr, Tertulliani argumentatione utitur, qui ait [4] : « Quid promoveris, exercitatissime Scripturarum, cum, si quid defenderis, negetur, e diverso, si quid negaveris, defendatur? Et tu quidem nihil perdes, nisi vocem in contentionem : nihil consequeris nisi vilem de blasphematione laudem. Ille vero, si quis est (cujus causa in congressum descendis Scripturarum) ut eum dubitantem confirmes ad veritatem, an magis ad hæreses diverget, hoc ipso motus, quod te videat nihil promovisse, æquo gradu negandi et defendendi diversa parte statutum; certe et pari altercatione incertior discedet, nesciens quam hæresim judicet : hæc utique et ipsi habent in nos retorquere; necesse est enim et illos dicere nobis potius adulteria Scripturarum, et expositionum earum mendacia inferri qui proinde sibi defendant veritatem. Ergo non ad Scripturas provocandum est, nec in iis constituendum certamen, quibus aut nulla aut incerta victoria est, aut parum certa ».

47. Cum vero inussisse sibi hac disputatione hæresis infamiam nosset Lutherus, ut ea sese liberaret, usum ipsum ea arte refert Ulembergius [1], ut edito libello fidem orthodoxam professus sit : « Profitetur, inquit, se firmiter credere cum orbe Christiano universo, sanctos cælestis patriæ cives honorandos esse et invocandos : nequaquam dubitandum quin animæ defunctorum in Purgatorio magnos patiantur cruciatus, quibus ex charitatis debito subvenire teneamur jejunio, precibus, eleemosynis : indulgentias relaxationem esse pœnarum temporalium, quæ peccatis remissis post absolutionem luendæ remaneant : Dei mandata præceptis Ecclesiæ præferenda, utrisque vero parendum, quanquam observato quodam discrimine : bona esse opera per Dei gratiam facta; verum iis non fidendum sed miserationi divinæ : Ecclesiam Romanam a Deo præ aliis insigniter honoratam esse; tametsi vero Romæ nunc is sit rerum status, quem emendatum optare liceat, eam tamen ob causam vel ullam aliam, quæ nunc existat, aut futuris temporibus existere possit tanti momenti non esse censendam, ut ab illa Ecclesia divelli nos vel abduci patiamur : ante omnia habendam unitatis rationem ».

48. *A Lovaniensibus et Coloniensibus Lutherus damnatus.* — Eodem ferme tempore, quo Lipsiæ disceptatum est, Lovanienses theologi aliquas Lutheri elucubrationes concionesque scatentes erroribus discutiendas Coloniensibus theologis transmisere; a quibus pronuntiatum est auctorem ad illos revocandos compellendum, ejusque librum exurendum : « Decretum illud », inquit Ulembergius [2], « trigesimo die Augusti anno MDXIX factum est et publicatum. Exemplum hoc Lovanienses theologi secuti ejusdem generis sententiam de Lutheri doctrina et opusculis tulerunt, quæ VII Decembris eodem anno

[1] Jo. Fab. Cur Luth. noluerit approbare c. 30. — [2] Jo. Eck. to. II. homil. Domin. IX post Pent. 207. — [3] Cant. II. — [4] Jo. Fisc. in art. 33.

[1] Ulemb. c. 4. — [2] Ib. c. 5.

promulgata fuit ». Efferatus ob eam ignominiam Lutherus in Colonienses et Lovanienses theologos satyras conscripsit. At Jacobus Latomus theologiæ professor libro edito rationes e divinis oraculis et sanctis patribus et doctoribus petitas adduxit, ob quas Lutheri dogmata condemnata essent : at ille non modo non resipuit, verum in concione de Eucharistiæ sacramento exeunte anno edita, cum Hussitis sentire se indicavit : quare Georgius dux Fridericum patruelem suum Saxoniæ ducem electorem datis litteris xxvii Decembris hujus anni exaratis admonuit, a Luthero Bohemicam hæresim instaurari, atque periculum imminere ne Germaniæ populum seducat, maximamque hominis arrogantiam ex eo deprehendi : « Quod conciunculas suas omnes ad populum habitas continuo spargat in vulgus, quasi solus ipse sapiat, nec quisquam fuerit hactenus, qui vel intellexerit veritatem vel eam ausus fuerit profiteri », cum Joannes episcopus Misnensis serpenti malo occurrere conatus exemplaria omnia ejusdem hæreticæ concionis ad se deferri jussit.

49. *Quali modo defunctis applicari queant indulgentiæ.* — Hoc anno cum novator Lutherus [1] indulgentias concessas pro defunctis Porphyriana Lucianeaque scurrilitate derideret, Catholici vero aliqui de modo, quo valeant, an absolutionis, an suffragii controverterent, Thomas de Vio cardinalis, e Germanica legatione Romam reversus, controversiam edito scripto sit explicuit : « Indulgentia ad vivos defert viam justitiæ, per judicis actum, scilicet absolutionem; existentes autem in Purgatorio (utpote extra Ecclesiæ præsentis forum) a papa absolvi non possunt, sicut nec ligari ; et ideo indulgentia, quam auctoritative ex thesauro Ecclesiæ confert, illis per modum auxilii ad eorum sublevationem mittit, confidens in divina misericordia, quod acceptabitur ad sublevamen eorum, qui in foro iræ et furoris Domini puniuntur purgandi ». Et infra : « Inter sacramentorum et indulgentiarum efficaciam differentia ad propositum est in hoc, quod remissio pœnæ per sacramentum sit ex intentione ipsius Christi, cujus est sacramenti operatio, ita quod iste suscipiens sacramentum relevatur a tanta pœna, ac si ipse passus fuerit patiente Christo, ut sacramentum Baptismi testatur, docente hoc Apostolo ad Rom. vi, et D. Thoma in III parte quæst. lxix. Per indulgentiam autem remissionem pœnæ consequimur tanquam Ecclesia pro nobis illa passa fuerit : quoniam abundantia passionum Christi et sanctorum Ecclesiæ dispensationi credita, intelligitur dona Ecclesiæ, ut commune ipsius Ecclesiæ bonum, ac per hoc per Ecclesiæ rectores, ut ipsius Ecclesiæ sunt ex intentione Ecclesiæ applicanda his vel illis ; devenerunt siquidem passiones istæ ad thesaurum Ecclesiæ ex intentione Christi et sanctorum ad commune Ecclesiæ bonum in generali, et commissa sunt, ut ex intentione Ecclesiæ, ad hos vel illos : et hoc explicatur in forma indulgentiarum pro defunctis, cum per modum suffragii procul dubio Ecclesiæ conceditur : deducitur igitur indulgentia ad defunctos non justitia, sed gratiæ divinæ acceptatione duce, etc. Romæ xx Novembris mdxix ».

50. *Zuinglius Helvetios inficit.* — Emersit eodem anno nova hæresis ab inferis jam sæpius victa ac sepulta in Beringario, in Waldensibus, inque Albigensibus, iterumque revixit in Zuinglio ; siquidem hoc anno, ex Alberti cardinalis Moguntini archiepiscopi oratione ad principes in comitiis Francofurtensibus habita, quam Thomas de Vio cardinalis legatus Leoni X exposuit [1], constat, Zuinglium Helvetios impia et pestifera sua doctrina infecisse, magnosque de religione motus ibi miscuisse, quos non aliter quam congregato in Germania Œcumenico Concilio sedandos censuit idem Albertus cardinalis. Cœpisse primum Lutheri more Zuinglium declamare adversus indulgentias ; cumque populi novæ doctrinæ avidi applausus excepisset, alia dogmata fidei convellere aggressum tradunt, et Armeniorum exemplo, quos in Manesguerdensi conciliabulo Mahumetis nepotis auspiciis celebrato, signum corporis Christi in Eucharistia tantum extare statuisse, inter alias hæreses vidimus, hæresim Berengarii, Albigensium, Wiclefti, Thaboritarumque instaurasse tradunt : cum vero Scripturæ sacræ veritatem nitidissimam negare non posset, a nocturno spiritu edoctus est, quo diffugio veritatis vim eludere posset, ut narrat Florimundus [2] Raymundus : « Ex hac Zuinglii et maligni spiritus familiaritate ac velut conjugio Calvinismus fuit progeneratus. Et hanc, inquit, ob causam forte Lutherus Zuinglio dæmonis familiaritatem exprobrat, ut Tigurini ipsi non diffitentur. Sed ad confutandam eorum impudentiam, qui hoc a Catholicis et Lutheranis in odium Zuinglii confictum esse aiunt, placet ipsius verba adscribere. Cum vero (inquit Zuinglius) tredecima Aprilis lux appeteret, vera narro, adeoque vera, ut celare volentem conscientia cogat effundere quod Dominus impertiit, non ignorans quantis me contumeliis risibusque exponam ; cum, inquam, tredecima lux Aprilis mensis appeteret, visus sum mihi in somno multo cum tædio denuo contendere cum adversario scriba, sicque obmutuisse, ut quod verum scirem negante lingua beneficium suum proloqui non possem : qui me angor solet nonnunquam fallaci illudere nocte (nihil enim altius quam somnium narramus,

[1] Damnatur a Leone X in Diplom. prop. 22.

[1] Lib. i. collect. lit. princ. p. 69. — [2] Florimun. Raymund. l. ii. c. 8.

quod ad nos attinet; tametsi leve non sit quod per somnium didicimus gratia Dei, in cujus solius gloriam ista prodimus) vehementer turbare videbatur : ibi tanquam ex machina visus est monitor adesse (ater fuerit an albus nihil memini, somnium enim narro) qui diceret: Quin, ignave, respondes ei quod Exodi XII scribitur : *Est enim phase, hoc est, transitus Domini*. Protinus, ut hoc fantasma visum est, simul expergetio, et electo exilio, locum apud septuaginta undique primum circumspicio, ac de eo coram tota concione pro virili edissero. Vide », subdit Raymundus, « figurativam corporis Christi receptionem, incertum ab angelo an diabolo revelatam. Quam bene putas », inquit Westphalus in apologia contra Calvinum : « fundamento hoc fides nostra nitetur? Animarum nostrarum saluti numquid bene prospectum erit, si somniatori credamus, cui monitor apparuerit, quem ater an albus fuerit ipse nesciat ? Eia vero fidamus ei et credamus, verbum EST in sacra Scriptura accipiendum esse prout SIGNIFICAT, et, corpus, pro symbolo corporis. Abite, abite cum somniis vestris et nigris monitoribus. Nos Dei Filio auscultamus et credimus, de quo Pater ipse e cœlo clamat : *Hunc audite*. Memini me aliquando in horreo quodam, ubi Calvinistæ conciones suas habebant, vidisse, sorte fortuna, Zuinglii opera mensæ imposita, quibus ego apertis hunc ipsum locum prædicanti ostendi, ubi diabolus Zuinglio apparuisse et corpus Christi in cœna nihil quam figuram esse corporis revelasse dicitur : unde ille ira et pudore vehementer fuit affectus ». Exortæ postea sunt inter Zuinglii et Lutheri sectatores gravissimæ dissensiones, de quibus suo loco agetur inferius. Jam ad hæresiarcharum hujus sæculi principem Lutherum redeamus.

51. *Insana Lutheri audacia et mira perfidia.* — Coactis hoc eodem anno in Germania Augustinianorum comitiis, in iis quoque Lutheri causa agitata est: quippe supremus Augustiniani Ordinis magister, ut superiori anno dictum est ; mandata acceperat a Leone Pontifice, ut exortum in ea familia hæresiarcham compesceret. Facile quidem excitatum incendium compesci potuisset, comprehenso a præsulibus Ordinis Luthero, ut e vinculis causam diceret, impurumque ejus os obturaretur ; sed Fridericus dux Saxoniæ ejus patrocinium, ut vidimus, susceperat : qua de re Lutherus ipse in litteris ad Leonem X datis [1] gloriatur, additque se a tribus viris celebrioribus ex Augustinianis comitiis rogatum, ut demissis et supplicibus litteris superiora apud Apostolicam Sedem excusaret. Verum arrogans hæresiarcha ab hujusmodi consiliis adeo abhorrebat, ut leges Pontifici præscribere, majora interminans mala, ausus sit : « Porro, inquit [1], palinodiam ut canam, beatissime pater, non est quod ullus præsumat, nisi malit adhuc majore turbine causam involvere : deinde leges interpretandi verbi Dei non patior ». Quibus verbis homo impius leges divini verbi interpretandi sibi a Pontifice et Ecclesiæ præscribi nolebat ; sed pro ipsius arbitrio diabolicas interpretationes (quis enim quosvis hæreticos sacræ Scripturæ interpretatione abuti ignorat ?) fingendi libertatem sibi asserebat ; idemque, cum fraudibus suis novum Cæsarem Carolum V irretire conaretur, ita mentiebatur : « Teste mea conscientia, ac optimorum virorum judicio nonnisi Evangelicam veritatem studui evulgare adversus superstitiosas humanæ traditionis opiniones ; propter quod tertius jam finitur ferme annus ex quo patior sine fine iras, contumelias, pericula et quidquid possunt mali excogitare : frustra veniam peto, frustra silentium offero, frustra pacis conditiones propono, frustra erudiri meliora postulo ».

52. At quomodo erudiri meliora postulabat, qui susceptam sententiam, etiamsi ab Ecclesia damnaretur hæreseos, se non revocaturum jactabat ? Quomodo pacis conditiones proponebat, quem divini verbi ad suum arbitrium interpretandi, rejecta sanctorum Patrum et universæ Ecclesiæ interpretatione, libertatem sibi permitti voluisse vidimus ; ac traditiones Apostolicas Ecclesiasticasque uti superstitiones contemnebat ? Idem etiam publicam, quam vocat, protestationem edidit, quam si ex animo edidisset servassetque [2], non utique ab Ecclesia se cum sectatoribus suis (quos mirum est hominem, qui infinitorum mendaciorum artifex aperte convincatur, secutos) divulsisset : « Ne hoc quidem, inquit, promovi, quod me sæpenumero et multifariam obtulerim (ut filius supplex et obediens sanctæ Ecclesiæ Catholicæ, qualis Deo optimo maximo adjutore mori volo) taciturum, si per meos adversarios liceat, omnium universitatum non suspectarum cognitionem et sententiam passurum ». Hæc ille, qui Œcumenica Concilia spernebat : ob quam, aliasque impietates suas proximo anno fuit damnatus, ut videbimus.

53. Promovisse autem ficta hac pietate consilia sua impia Lutherum observat Ulembergius [3] hisce verbis : « Ipse Lutherus mira quadam calliditate multorum animos sibi adjunxit, dum Ecclesiæ Romanæ et Pontificis judicio se suaque omnia submitteret, simulate quidem, quemadmodum post satis apparuit. At ita tamen ut consilia eorum, ad quos hujus causæ cognitio pertinebat, hærerent, et ob hanc ipsius submissionem suspenderentur. Usus est et alia qua-

[1] Ulemb. sup. c. 5.

[1] Cocl. in Actis et scriptis in Luth. hoc ann. — [2] Luth. in protestatione sua. — [3] Ulemb. c. 3.

dam fraude, quam Cajetanus cardinalis Augustæ in ejus actionibus deprehendit. Si urgeretur pressius, protestabatur se ea, quæ aliena erant a receptis in Ecclesia dogmatibus, inquirendæ veritatis gratia, non asserendi animo proposuisse: in concionibus vero ad populum et alibi, ubi applausum invenit, eadem ipsa constanter asseruit, velut ipsam veritatem. Hac stropha suspendit multorum animos, et principi suo aliisque non paucis imposuit; tametsi post ubi satis accrevit virium, jamque occupati fuerunt Germanorum animi, abjecit larvam hanc, omissisque hujusmodi imposturis apertum bellum gessit ».

54. *Hæresiarchæ favent rhetores, politici necnon principes ipsi, spe deprædationis bonorum Ecclesiasticorum allecti.* — Cæterum ex superioribus disputationibus inter Germaniæ theologos, sparsisque libellis mortifera plaga imbecillibus animis inflicta est; siquidem illi argutiis hæresiarcharum irretiti, delectatique irrisionibus, facetiis, ironiis, salibus et scommatibus in Ecclesiasticos viros, quorum magna pars dignitatem suam vitæ sordibus dehonestabat, avide Lutherana venena hausere. Auxerunt etiam malum Erasmus Roterodamus, qui multa de fidei rebus dubia, uti antea ostensum est, scriptis suis in plurium mentibus concitarat; tum Ulricus Huttenus, quem Turcicæ rei adversus Christianam promotorem vidimus, quique Romanæ curiæ aulicorum vitia famoso libello exaggeraverat, confictis pluribus calumniis, atque ex pensionibus sacerdotiorum et aliis Diplomatum Apostolicorum stipendiis invehendi ob aversas in Italiam opes occasionem captaverat; de quo hæc Albertus Pius [1], Carporum princeps, in primo ad Erasmum responso narrat: « Superbia turgidi in Catholicam Ecclesiam conjurarunt et is ante omnes, cujus fuit illud elogium: JACTA EST ALEA; vere jacta ad confundendam universam Germaniam, ad evertendam omnem Ecclesiasticam dignitatem, et ad religionem perdendam. Hac mente, hoc animo sanxerunt fœdus Lutherus furiosissimus, ac Huten facundus quidem alioquin et acuto ingenio, at insolentissimus homo et turbulentissimus, ad omne facinus accommodatus, Catilinæ socius aptissimus, si ejus temporibus vixisset, ut ex ejus gestis ac scriptis deprehendi potest; quamvis hæc conjuratio illa Catilinæ tanto iniquior et execrabilior perspiciatur, quanto scelestius et magis impium est universum orbem, quam unam urbem inflammare; Christianam religionem evertere, quam statum unius civitatis immutare; Catholicæ Ecclesiæ et Christiani populi pacem exscindere, quam Romanam rempublicam perturbare: sed facem illam Dominus jam e medio sustulit ». Obiisse illum vertente ab hoc quinto post anno infeliciter ex lue venerea criminum et scortationum stigmatibus inustum referunt [1].

Præter hos, rhetores etiam et poetæ, qui in gymnasiis juventutem Latinis litteris excolebant, studiumque eloquentiæ sapientiæ studio præferebant, quos inimicitias in theologos concepisse jam ante vidimus, livore abrepti ac furore perciti Luthero se conjunxerunt, stylumque in theologos et Pontificem acuebant: de quibus conqueritur Albertus Pius [2], dum recenset hominum genera, qui mox Luthero contra Pontificem adhæserunt. Nec politiorum modo litterarum studiosi, verum etiam plebs lenociniis illecta in Lutheri partes inclinabat, proptereaque in Lipsiensi disceptatione rhetores, poetas, ac plebem in judices controversiarum fidei, quarum imperiti erant, ab eo tam ardenter expetitos diximus supra.

55. Jurisconsulti vero et magistratus, cum tantos excitatos inter litterarum professores, sacerdotes, monachos et theologos motus viderent, solverunt ora in cachinnos, ut refert Joannes Faber [3] oculatus testis: « In summo, inquit, principio ridentes, hanc in solos sacerdotes spiritualesque fabam cudi putabant. Et cum aliter ceciderit merito inde exemplum sumendum erat, et prospiciendum diligenter, ne in posterum eadem, quæ passi sumus postliminio omnia redirent, sæpe dominos servis primum persequi et contemni cæptum esse constat ». Quinetiam impendentium malorum ignaros plurimos sacerdotes ac præsules, cum episcopi se æquari auctoritate Pontifici a novatoribus audirent, funestæ tragœdiæ Lutheranæ initio imprudentissime applausisse; nec prævidisse, eversa arce, qua stat omnis Ecclesiastica potestas, cunctam sacerdotum dignitatem eversum iri, ex Erasmi testimonio confirmat Albertus Pius [4].

56. At quamplures proceres petendarum ab Ecclesiasticis prædarum spe conjurasse cum Luthero, ejusque sumpsisse patrocinium, proximo anno videbitur. Exceptas etiam patulis auribus impias declamatiunculas a laicis adversus sacerdotalem ordinem in Germania, atque hæresim impune propterea grassatam, narrat Augustinus Stenchius [5]: « Principes autem et magistratus Germaniæ, quorum intererat impietatem extinguere, libenter audiebant quidquid adversus Ecclesiam diceretur; tantum erat inimicitiarum in eorum animis contra Pontifices et Ecclesiasticos omnes conflatum: ideo quarto loco hanc causam ponamus; siquidem et illud hanc hæresim apud Germanos suscitasse creditur, quod forte primo loco fuerat ponendum, multiplices scilicet corruptelas, quas scelerati et imperiti sacerdotes repererunt ». Confirmat id

[1] Albert. Pius in resp. ad lit. 1. Erasm.

[1] Chron. German. — [2] Albert. Pius in resp. ad lit. 1. Erasm. Ep. 1. p. 25. — [3] Jo. Fab. lib. de intercess. SS. contra Œcolampad. — [4] Albert. Pius in resp. 1. ad Erasm. — [5] Stench. l. II.

Laurentius Surius [1] hisce verbis : « Quia multa erant in clero vitia, quem ille apud laicos (nempe Lutherus) in odium et invidiam adducere omnibus modis conabatur, ea summa animi acerbitate omnibus propalare, mire exgerare, et impudenter multa fingendo in vulgus spargere studuit : et certe brevi ille multis id effecit locis, ut clerus omnis non alio quam luporum loco apud laicos passim habitus sit; adeo ut passim in suis domibus Pontifices, sacerdotes, monachos, luporum forma et specie depingi curarint, et incredibili odio atque contemptu prosecuti sint. Et fuit id quidem verissimum, clerum multis abominandis scatere vitiis, qui cum nulla prælatorum severitate castigarentur, permisit præpotens Deus, hujus importuni et improbi apostatæ conatus non inanes habere successus, clerumque in summum venire contemptum, ut vel sic tandem resipiscerent ; atque utinam vel sola vexatio [2] dedisset intellectum auditui ». At contrarium accidit ex illo oraculo : « *Si videbas furem, currebas cum eo.* Apparente enim animarum fure ac prædone Luthero, monachi et sacerdotes vitiis carnis victi ad deprædandas animas cum eo decurrerunt, quos populi vitiis pariter infecti secuti sunt, et Ecclesiæ voces contempserunt, ut trecentis quinquaginta ante annis circiter Spiritus sanctus per sanctæ Hildegardis virginis os prædixerat disertissime, ut observat noster Thomas Bozius [3] : « Heldegardis, inquit, Germana virgo sanctissima, et donis cœlestibus prorsusque divinis ornatissima, decessit anno domini MCLXXX, ætatis LXXXII. Quæ prædixerit illa de suis Germanis latius explicat Thaulerius, qui post aliquot annos vixit, his verbis ex Heldegardi desumptis. In tantam homines fluctuationem atque errorem præcipites ibunt, ut cuinam ceu Catholicæ veritatis assertori credere tuto possint atque confidere, prorsus sint ignoraturi ; et hoc quidem idcirco divina permittet justitia, quod nos ex multo jam tempore ita negligenter imo et vitiose vivendo ipsam fidem moribus et vita impugnavimus, ac dignissimum Dei corpus una cum aliis Ecclesiæ sacramentis, cum omni denique sanctimonia Christiana tam plane irreverenter, indigne, impure, infructuose tractare ac suscipere ausi sumus. (Et mox) : Quæ nunc pace multa gaudere videntur, in maxima tunc vexatione erunt, et Dei verba pervertentur, cultusque divinus pene in oblivionem ibit, et unus huc, alius illuc properabit ; nec facile sciri poterit quorsum hæc tandem evasura sint. (Hic varias Germaniæ sectas apertissime notat.) Interim tamen fidelissimus Deus nidulum aliquem habebit ubi suos conservet ac protegat. Discat ergo quisque pati et abnegare seipsum, auscultans intus vocem Patris sui, qui ille in se loquatur, ac foris matris suæ, id est, Ecclesiæ sanctæ ; horum quippe vox una : quare qui has voces non didicerit agnoscere, in æternum pereat necesse est. Exurget enim vox fallax, quæ omnes huic paternæ voci auscultare nolentes in errorem adducet. (Talis proculdubio Lutherus, Calvinus, et cæteri post eos, qui prius non erant tempore Hildegardis et Thaulerii, et postea surrexerunt.) Sonat autem nobis paterna vox per vocem sanctæ matris Ecclesiæ in omnibus doctrinis, præceptis, atque consiliis illius. Væ proinde atque iterum væ omnibus voci huic obtemperare nolentibus, ut seipsos in veritate parvipendant, et studeant esse humiles ; his enim teterrimæ desperationis vox inspirabitur dicentibus pseudodoctoribus, falsum esse atque confictum quidquid unquam priscæ veritatis doctores hic docuere. An hoc dicant hæretici nostræ ætatis, videat lector, quæ recitavimus, ubi est actum de una fide perpetua et antiqua. Hæc Thaulerius ex Hildegardi, ut sciamus e nostris fuisse, qui Protestantibus eventura multo ante prædicerent ».

57. *Christiernus Daniæ rex coactum ex indulgentiis aurum diripit et Sueciam sibi adsciscit violatis induciis.* — Denique decepit objecta commodi ratio principes ; cum eorum purpurati ipsis instillarent, ut imperium in Ecclesiasticos Romanæ præriperent Ecclesiæ, et quod Pontifices ex ipsorum ditione eliciebant aurum, ipsi in suæ dignitatis amplificationem converterent; idque malum ex Germania in vicina regna adeo celeriter penetravit, ut Christiernus Daniæ rex internuntium Apostolicum, qui a Danis maximam argenti vim ex promissis indulgentiarum præmiis collegerat construendæ Basilicæ S. Petri causa, in vincula conjecerit, easque opes expilarit. Sparsa autem erat a Lutheranis vox, dolo circumveniri Christi fideles emungique auro, quod non in Basilica Apostolorum Principis exædificanda, sed in Mediceorum palatiis extruendis profundebatur : Christiernum porro Daniæ regem Pontifex admonuit datis ad eum XIII Junii litteris, ut Pontificium nuntium libertati, opesque sacras restitueret tum archiepiscopum Lundensem [1] tuendæ Ecclesiæ causa navare operam jussit; ac rursus mense Augusto, cum Joannes Angelus Arcimboldus a Christierno rege læsæ majestatis lege postularetur, Leo factus certior internuntium calumniis circumventum in causa illius a Lundensi archiepiscopo, testes audiri jussit, atque Christiernum litteris XVI Augusti exaratis rogavit, ut Joannis familiares vinculis solveret (1).

[1] Surius in Comment. — [2] Isai. XXVIII. — [3] Bosius l. VI. sign. c. 2. ex S. Hildegard. Vita a Thaulero scripta.

[1] Pag. 52.

(1) Angelo Archimboldo Apostolico in Daniam internuntio quid acciderit plane narrat anonymus Danus vulgatus a Ludewig Reliquiar.

« Charissimo in Christo filio nostro Christierno, Daciæ regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Cum per litteras majestatis tuæ certiores facti fuissemus de his, quæ dilectus filius Joannes Angelus Arcimboldus adversus majestatem tuam commisisse ac patrasse dicebatur; nos equidem re tam nova ac de nullo antea nuntio nostro audita plurimum commoti atque affecti fuimus, considerantes præsertim quam grave ac scandalosum sit, eum, qui tanquam pacis angelus a nobis et hac sancta Sede ad partes aliquas destinatus fuerit, adeo proprii officii sui ac nostræ sibi injunctæ commissionis oblitum fuisse, ut non solum sibi per nos injuncta procurare omiserit atque neglexerit, sed quæ nostræ intentioni ac menti expresse contraria sunt maligno spiritu seductus efficere tentaverit. Non multo autem post receptas hujusmodi litteras tuas supervenit certus nuntius cum litteris ab eodem Joanne Angelo ad nos missis, per quas nobis significat, se per quemdam, qui suus alias famulus fuerat, injuste proditum et apud majestatem tuam falso insimulatum; ipsam vero majestatem tuam ab eo deceptam, et quæ ab omni veritate aliena sunt persuasam fuisse. Nos igitur considerantes omnium et præsertim adversus nuntios nostros querelas diligenter a nobis audiendas et examinandas, nec aliquem tamen in dicta causa damnandum esse, ipsum Joannem Angelum statim per alias nostras litteras revocavimus, eique, ut recto itinere ad nos personaliter veniat, ac nostro conspectui se præsentet in virtute sanctæ obedientiæ etiam sub pœnis arbitrio nostro moderandis jussimus atque mandavimus; qui si culpabilis inventus fuerit ac vera esse invenerimus, quæ per majestatem tuam significata fuerunt, tali in eum animadversione utemur, quod majestas tua intelliget nulli magis quam nobis displicere, quæ a nuntiis nostris perperam et contra mentem nostram commissa fuerint. Et ut melius rei veritatem reperire possimus, venerabili fratri archiepiscopo Lundensi per alias nostras commisimus, ut super ea, quæ per dictum Joannem Angelum gesta fuisse dicuntur, testes examinari eorumque depositiones in processu annotari faciat, eumque clausum et sigillo suo munitum ad nos transmittat. Cum autem adversus fabricam Basilicæ principis Apostolorum de Urbe, cujus indulgentiarum dictus Joannes Angelus commissarius erat, ac ipsius Joannis Angeli fratrem et servitores, qui secretorum domini conscii esse non possunt, nullam indignationis causam habeas; audivimusque oblationes, quæ pro dicta fabrica per eumdem Joannem Angelum commissarium collectæ ac pro ipsius fabricæ evidenti utilitate in certas merces conversæ fuerunt, per majestatem tuam sequestratas fuisse; nos attento quod merces ipsæ minime istic vendibiles esse dicuntur, facileque si diutius retineantur corrumpi possunt, ac si in Germaniam transmitterentur multo vendibiliores forent, majestatem tuam hortamur, ut ipsius Joannis Angeli fratre ac servitoribus prætibatis injuste detentis, qui nulla ratione detineri possunt, cum omnibus bonis suis libere relaxatis, oblationes ipsas in auro et argento consistentes ac alias merces hujusmodi in Antuerpiam ad mercatores de Fucharis ipsius fabricæ impensis transmitti cures, ut dictis mercibus ibi quamprimum venditis, major pecunia proveniat istique dictæ fabricæ subveniatur; cujus opus, quod quidem immensum est ac universæ Christianitatis auxilio indiget, in honorem ejusdem Petri », et paulo infra « a cujus et Pauli martyrio Christiana religio nostra sumpsit exordium (nempe secundario veluti per instrumenta a Christo electa), nostris temporibus absolvere intendimus ac faciente Deo piisque devotorum regum ac principum suffragiis accedentibus absolutum fore speramus. De balsamo quod satis modicum habemus, non magnam possumus ad majestatem tuam mittere quantitatem : quod autem pro conficiendo sacro chrismate in Ecclesia Roschildensi sufficere poterit, majestati tuæ nobis pro eo supplicanti perquam libenti animo mittimus. Dat. Romæ die XVI Augusti MDIX, anno VII ».

58. Crudelis porro et impius tyrannus erat Christiernus, a quo Neronianæ immanitatis edita exempla fuisse anno sequenti videbimus. Interea imperatas jam omnibus Christianis principibus quinquennales inducias a Christi vicario, ut omnium fidelium arma verterentur adversus Turcas, hic iterum violavit, eduxitque maximum exercitum in expeditionem contra Stenonem Sueciæ principem, in cujus regnum Hyeme per concretas gelu aquas irrupit; commissoque in Westrogothia glaciali prælio, Stenonem telo in femore sauciavit : ex quo vulnere cum Stocholmiam deferretur, animam exhalavit. Suecus vero exercitus fugatus dissipatusque fuit, quem frustra instaurare nisa est Christina regina vidua, quæ auxiliares copias a Sigismundo rege Poloniæ amplis stipendiis conducendas imploravit; sed cum ille externo cum Basilio Moscovitarum duce implicitus esset

to. IX, num. 2 : scribit enim Joannem Angelum an. MDXVII a Leone Pontifice missum in Daniam ; anno vero MDXIX Archimboldo in Daniam redeunti insidias paratas a rege ; quas illum subodoratum in Sueciam primum, dein in Germaniam aufugisse. Addit demum eodem anno Novembri mense, die festa S. Clementis, Birgerum Lundensem archiepiscopum obiisse. Idem vero chronologus regiam Sueciæ coronam a Christierno acceptam non quidem anno MDXX, ut annalista hic num. 58 scribit, at potius anno sequenti MDXXI notat. His tamen nequaquam obstantibus, coronationem hanc ab anno MDXX non arbitror removendam, cui et assignat Chytræus apud Calvisum qui et die IV Novembris coronam hanc assumptam statuit. MANSI.

bello, nulla submisit Christinæ subsidia : Christiernus vero distractos in varias factiones Suecos per concretum glacie mare adortus [1] suo adjecit imperio, ac proximo anno Stocholmiæ solemni ritu Sueconum insigne regium accepit, quod mox præsulum procerumque sanguine fœdavit, ut dicetur.

59. *In Lituaniam irrumpunt Moscovitæ quorum dux Basilius consilia agit de schismate abjiciendo.* — Irrupisse eodem anno Moscovitas in Lituaniam, ac divino miraculo profligatos narrat Zacharias episcopus Gardiensis [2] in Actis publicis proximo anno conscriptis, de miraculis, quæ Deus B. Casimiri precibus ediderat : « Quotidie, inquit, fiunt miracula, inter quæ illud prioribus sæculis rarissimum, nostraque ætate inauditum superiori anno accidit : nam cum dux Moscorum Basilius Ruthenorum erroribus implicitus maximo schismaticorum ad circiter sexaginta equitum millia comparato exercitu ex insperato Lituaniæ fines aggressus esset, improvisi Polonorum et Lituanorum duces, quibus copiis hosti occurrerent, cum nullæ suppeditarentur, qua militari manu freti resisterent, cum longe abesset, penitus ignorabant : charas tum conjuges, dulcia pignora, paternas ædes, oppida prædiaque jucundissima veluti amissa, Lituaniamque omnem tanquam depopulationi expositam deflere cœperunt, nulla enim se suaque tutandi spes supererat : una vel mors vel morte crudelior miseranda captivitas expectabatur. Quid facerent, quorsum se verterent tanto metu perculsi ? Egit genuina magnanimaque nobilitas, qua clarissimi duces illi præditi erant, ut etsi non modo vinci, verum absorberi se ab hoste posse conspicerentur, hosti tamen non cederent, nec se in fugam darent : sed collectis, quos potuere, ad duo vel circiter millia ex domesticis vernaculisque et inquilinis fortes in bello persisterent. Enimvero uti pii et Christi devoti prospexerunt, quoniam *Deus [3] noster refugium et virtus, adjutorque in tribulationibus,* si ex corde invocaretur sibi in opportunitate deesse non posset, eamque calamitatem, quod D. Casimirum innumeris coruscantem miraculis (ut sæpius una decreverant) in sanctorum catalogum ab Apostolica Sede referri pollicitam operam non impenderant, eis accidisse arbitrati sunt. Quamobrem auxilium de alto supplices implorarunt, ad ipsiusque B. Casimiri suffragia confugientes, uno animo, uno ore ita precati sunt : Dive Casimire, quem tutelam præcipuam generis nostri, et hujus patronum apud omnipotentem Deum esse confidimus, respice afflictionem et mœrorem hunc nostrum, ne dominentur nobis inimici nostri immundi, schismatici, et a vero sanctæ matris Ecclesiæ ritu ac gremio alieni. Tu spes nostra, tu præsidium nostrum : miserere igitur patriæ opem tuam implorantis in qua et natus et educatus es : miserere gentis ex qua originem ducis, et quam tuis sanctissimis ossibus et reliquiis nitidissimis condonasti : ne deseras nos omni humana ope, omni solatio destitutos: potens enim es, per quem tot tantaque quotidie mirabilia operatur Altissimus : et si juxta fidem observantiamque summam, quam erga te gerimus, votis tuorum faveris, ut pro Christianæ religionis splendore et tuæ nationis exaltatione, te in sanctos referat Pontifex maximus, omni studio laborabimus et jure efficiemus. His dictis, quidam sensibilis animi vigor, quædam mentis alacritas ita eos divinitus cœpit, ut quanquam supra sexaginta millia equestrium numerum Moscos excedere ab Scythis exploratoribus didicissent, ex apricisque locis quibus iidem insederant Mosci et castrametati erant ita esse procul appareret, et cerneretur, duoque tantum hominum millia (ut diximus) Lituani principes una conflare tum potuissent; nil tamen veriti in hostes insilire statuerint. Deo igitur et divi Casimiri patrocinio fisi, animo volutantes Davidicum illud, quia : *Hi [1] in curribus et hi in equis : nos autem in nomine Dei nostri invocabimus;* uno animo et uno impetu in Moschos, quo una confligerent prorupere. Res mira ! tantus pavor, tantus denique tremor et horror eas Moscoviæ numerosas et cataphractas equitum copias invasit, ut ac si innumerabilem validissimumque exercitum post terga irruentem formidarent, sese in fugam præcipites converterint : eos vero fidei lorica armati Lituani insequuntur, trucidant, spoliant, captivant. Adimpletumque est illud Deuteronomii [2] : *Persequebatur unus mille, et duo fugabant decem millia; quia Dominus Deus vendidit eos, et Dominus conclusit illos.* At cum hoc admirandum sit (utpote non casu aliquo sed divinitus factum) longe tamen mirabilius est, quod plurimis Moscorum a Lituanorum cuneo admodum parvo, ut diximus, parta optima præda fusis, desideratis ac in captivitatem ductis, vix unus ex Lituanis aut captus aut interemptus est : ostendit enim Servator et Deus noster Christus quod suis tyronibus in Evangelio [3] pollicitus erat stabili veritate fulciri; quod nec capillus de eorum capite periret ».

60. Quod ad Basilium Moscovitam attinet; is olim Sixto IV obedientiam detulerat : deinde sacri imperii in Ecclesiasticos cum profano conjungendi cupiditas illum a gremio Romanæ Ecclesiæ divulserat. Hoc vero anno de redintegranda cum Romana Ecclesia Moschovitica conjunctione pia agitavit consilia : de quibus monitus summus Pontifex Gardiensem episcopum

[1] Olaus magn. l. VIII. c. 40. — [2] Zachar. episc. Gardien. legat. apost. Ms. Vall. bibl. sign. lit. L. p. 565. — [3] Ps. XLV.

[1] Ps. IX. — [2] Deut. XXXII. — [3] Luc. XXI.

ad eum legavit, ut cum ipso de Moscovitis a schismate revocandis, fœdereque jungendis cæteris Christianis principibus ad exscindendam Mahumeticam superstitionem, ac divinum cultum toto orbe propagandum conferret : tum hisce litteris [1] amantissimi patris officia illi spopondit:

« Leo papa X nobili viro Basilio, duci Moscoviæ, et Russiæ principi.

« Nobilis vir, gratiam in præsenti, per quam veritate agnita, gloriam obtineas in futuro. Postquam nobis per fide dignos relatum fuit, nobilitatem tuam divino instinctu motam id animo agitare, ut ad unionem et obedientiam S. R. E. a cujus gremio et sinu ipsa cum terris, dominiis et omnibus subditis suis per multos annos separata mansit, nunc tandem redeat, ac discussis tenebris, orthodoxæ fidei veræque doctrinæ lumini adhæreat; commota sunt præ gaudio cordis nostri viscera, magnasque omnipotenti Deo gratias egimus,quod assiduis precibus nostris annuendo fidem suam in dies augere, humanasque mentes illuminare, et ad salutis viam reducere dignatur. Cum summo itaque desiderio cupiamus bonos ac sanctos incæptus tuos, quantum in nobis est, juvare ac potentes vires tuas nostris adjungere, ut obstinatis Christiani nominis hostibus bello superatis, Christianaque fide per omnes mundi partes dilatata, falsisque idolorum superstitionibus dirutis atque sublatis, unus pastor et unum ovile fiat ; id quod divina prophetarum oracula nobis jamdiu prædixerunt, ac nostris temporibus fore pluribus ac certis speramus judiciis ; venerabilem fratrem Zachariam episcopum Gardiensem, prælatum domesticum, et referendarium secretum nuntium nostrum , singularis prudentiæ integerrimæque fidei virum, ad partes istas destinandum duximus eique in mandatis dedimus, ut nonnulla (maxime ad utilitatem et salutem tuam, ac honoris augmentum et status tui firmitatem pertinentia) tecum nostro nomine communicet, ac tuam voluntatem clarius ac plenius exploret, nosque de ea certiores quamprimum reddat ; cui non aliter quam nobis ipsis integram fidem præstabis, eique omnia cordis tui arcana tuto ac secure manifestabis. Nos interim Christum verum Deum, qui te ac universum genus humanum pretiosissimo sanguine suo redemit, devote rogabimus ac rogari faciemus, ut mentem tuam illuminare, ac gressus tuos dirigere dignetur, ut omnibus posthabitis, ejus fidem una cum toto ducatu ac subditis tuis omnibus amplecti festines ac properes : quod si, ut in Domino speramus et optamus, feceris, talibus gratiis, honoribus ac prærogativis te prosequemur, ut re ipsa intelligas, nos te non ut insertum et adoptativum sed tanquam verum et peculiarem filium nostrum diligere, continueque in visceribus charitatis gerere. Dat. Romæ die XVI Septembris MDXIX, Pontificatus nostri an. VII ».

Missum jam ante a Maximiliano Cæsare ad Basilium oratorem, qui illius cum Polono controversias componeret vidimus spesque affulgebat expeditionem maximam in Turcas confectum iri, si Basilius suscepta consilia ad exitum perduxisset; quæ demum irrita expectatione senuere. Ut vero iterum ab aliis Pontificibus de Moscovitis ad supremi in terris Christi vicarii obsequium reducendis agitatum fuerit, suo loco dicetur : nunc quæ gesta sint hoc anno adversus fidei hostes percurramus. Inanibus potius votis et verbis peracta res est quam armis.

61. *Sollicitatur Gallus ut priora consilia diligentissime exequatur in Turcas.* — Fuisse a Leone in Concilio Lateranensi decretos quatuor legatos cardinales, ut reges ad sacram expeditionem conficiendam sollicitarent, atque imperatas pro militaribus faciendis sumptibus sacerdotiorum decumas, diximus supra : principes tamen, ut par erat, non se accingebant operi; Franciscus enim Gallorum rex, qui exercitum suum per Istriam se ducturum spoponderat, vim Caroli V æmuli timebat : cum Francisci regis mater sæpius rogata a Pontifice, ut filium ad Turcicum pro fide Orienti restituenda bellum suscipiendum accenderet, sollicitata pium explicabat ardorem, ut expeditio conficeretur : qua de re certior factus Pontifex [1] a Petro Navarro comite illi pios datis XII Octobris litteris stimulos addidit, ut filium regem ad plenum gloriæ facinus obeundum incitaret.

« Dilectæ in Christo filiæ, nobili mulieri Aloysiæ de Sabaudia, ducissæ Engolismensi.

« Dilecta in Christo filia, salutem, etc. Jam tuæ nobilitati scimus esse notissimum quod postquam nos, divina favente misericordia, ad summi apicem Apostolatus assumpti fuimus, cogitationes, studium et auctoritatem nostram convertimus, ut sancta expeditio contra immanissimum Christiani nominis hostem pro fide conservanda et augenda fieret, idque in Concilio generali Lateranensi decreto decimarum sancitum fuisse, nosque ad charissimum in Christo filium nostrum Franciscum Francorum regem Christianissimum natum tuum et alios reges Christianos legatos et alios nuntios sæpe misisse, et nobilitatem tuam sæpius hortatos fuisse, ut eumdem filium tuum ad id excitares ; novissime vero dilecto filio Petro Navarræ comite referente, intelleximus nobilitatem tuam hujusmodi sanctum desiderium cordi infixum habere, ut expeditio ad finem deducatur : ex quo vehementer lætati sumus laudamusque zelum et pietatem tuam erga religionem Christianam, nobilitatem tuam obsecrantes in Domino, quæ cum

[1] Lib. III brev. inter p. 85 et 86.

[1] Leo. l. III brev. p. 183.

eodem rege nato tuo cæterisque principibus modo pergat, ut incœpit, et ita agat et instet, ut tandem desiderium nostrum et tuum nobis et tibi datum adimpleri felicissime possit, ut te prosequatur benedictio omnipotentis Dei, et tu rexque natus tuus ab hac sancta Sede totaque republica Christiana mercedem et gloriam vobis retribuendam merito expectare possitis : et quoniam comitem Petrum virum fortem et expertum in expeditione hujusmodi necessarium esse cognoscimus, eamdem nobilitatem tuam hortamur in Domino et studiose requirimus, ut hunc resque suas cum apud eumdem regem filium tuum tum apud alios ubi opus fuerit commendatum habeas ; erit enim hoc sanctæ expeditioni utile, tua in omnibus rebus prudentia et animo religioso dignum, Deo cujus causa agitur acceptum, nobis admodum gratum. Dat. Romæ die XI Octobris MDXIX, anno VII »,

62. *Expeditionis in Algerium luctuosus exitus.* — Detulerat Petrus Navarrus Pontifici operam suam, comparataque valida classe, tendere in Africam, in qua plura olim præclara facinora, ediderat, ferocesque Mauros contundere peroptaverat : sed in bellis Italicis ejus opera usum Francorum regem videbimus. Porro in Africa Aradinus Barbarossa fratri Horruco in Tremesenii et Algerii regnis, ut diximus, successerat ; ad quem Algerio deturbandum Carolus V Hugonem Moncadam Siciliæ proregem cum veteranorum militum exercitu immisit ; poteratque Algerium primo expugnari impetu, sed duces in contraria consilia euntes faciendam in mœnia impressionem adeo retardarunt, ut hostes septem dierum spatio refecerint vires, seque ad nostros propulsandos egregie comparaverint ; cum inopino casu classis nostra dissipata est : die enim S. Bartholomæo Apostolo sacro vehementes adeo coorti sunt venti, ut viginti sex naves in terram illiserint, et quatuor millia militum fluctibus hausta perierint. Collegit naufragii reliquias Hugo Moncada, atque Algerii expugnatione prætermissa, in Ebusum insulam se recepit : refecto vero exercitu, proximo anno Gerbarum regulum Saracenum post atrox et anceps prælium subegit, illatasque olim Hispanis clades egregie ultus vectigal annuum viginti quatuor millium aureorum pendere coegit.

63. *Xerifii in Africa novam superstitionem conflant.* — Hoc anno, dum Ismael Sophi in Asia plurimi jam temporis flexu pseudoprophetam agere pergeret [1], eaque arte amplissimum sibi peperisset imperium, in Europa Lutherus immissum se divinitus ad reformanda Christianæ religionis sacra effutiret, nomenque in Germania et finitimis regnis illa fraude diffunderet ; in Africa Xerifii religionem adscititiam adumbratamque rati ingentem esse illecebram ad conciliandas voluntates, trahendaque populorum studia, necnon singulare adjumentum ad audenda quæque, ac tyrannidem corripiendam, speciosos vatum Mahometanæque superstitionis assertorum titulos adepti, Marrochiorum regnum, necato dolo Mulea Nauzar rege, occuparunt, simulataque a Xeriphiis sanctitatis consilium tandem patuit, ob id nempe susceptum, ut Africæ regna suæ tyrannidi subjicerent.

[1] Vincent. Blasc. to. I. l. II. c. 11.

64. *Maldivæ a Lusitanis partæ.* — Quo etiam anno Emmanuel sexdecim navium classem in Indiam misit [1], cui Georgium Alburquerquium præfecit : cum interea Lupius Siqueira prorex Indiarum Antonium Saldagnam classe instructum in Arabicum mare ad infestandos Saracenos immisit, Joannemque Gomesium in Maldivis insulis ad firmandum in iis Christianum imperium construere arcem jussit. De quarum insularum multitudine et mira feracitate palmarum in iis nascentium plura admiranda refert Maffeius [2]. Constitutum vero fuerat a Lusitanis in earum insularum principe Maldiva Christianum imperium excitata et communita arce ; cum Joannes Gomesius [3] tuendæ rei parum sollicitus paucis fultus præsidiariis plura per vim egit, odiumque gentis illius in se concitavit adeo, ut a Saracenis Cambajensibus dejectus arce contrucidatusque fuerit. Plura alia in Indiis incommoda variis jactati casibus passi sunt Lusitani : quæ vero classis in Indiam perrexerat, tot adversis vexata est procellis, ut institutum cursum non peregerit.

65. *Duce Ferdinando Cortesio, Hispani novas terras lustrant, quorum incolæ sacrificiis humanis deditі, ad mitiores mores reducuntur.* — Eodem anno Cubæ insulæ accolæ Hispani quingenti duce Fernando Cortesio novas terras instructa classe lustrarunt, pluresque populos, qui dæmonibus humano sanguine litabant, perdomitos ad legem veri numinis suscipiendam adegerunt. Ad Cozumellam Jucatanæ Orientalem insulam delati tempestate, interpretum Cubensium et Jucatanorum opera Barbaros accolas, qui trepidi, desertis omnibus, in silvas se receperant ad mutui commercii usum pellexerunt : qui vero essent eorum mores, quive infandi ritus, narrat Petrus Martyr [4] in suis ad Leonem X scriptis Commentariis : « Idololatras, inquit, et recutitos esse repererunt : pueros puellasque zemibus immolant : sunt zemes nocturnorum lemurum simulachra, quæ colunt ». Et infra : « Ab humanis sacrificiis illos nostri deterrent, nefas esse ostendunt : legem petunt Barbari, quam sequantur. Esse Deum unicum, qui cælum creavit ac terram, bonorum omnium datorem, sub triplici persona unicum in substantia, facile persuadent : zemes perfringi patiuntur ; beatæ

[1] Osor. l. XI. Jo. Barros. dec. 3. As. l. II. c. 6. — [2] Maff. l. VII. — [3] Osor. l. XI. Maff. l. VII. — [4] Petr. Mart. dec. 4. c. 6. Ferd. Cortes. Vit. p. 18.

Virginis imaginem depictam a nostris præbitam in sacro templi sui loco sistunt: templum ac ejus pavimenta verrunt ac abradunt: crucem in ipsius Dei atque hominis ob salutem humani generis superimpositi recordationem adorandam susceperunt: in templi culmine unam ingentem ligneam locant. Conveniunt omnes, Deiparæ virginis cum tremore reverenti figuram suppliciter in templo venerantur ».

66. Digressa dein Cozumella insula, classis Christiana ad peragrandas Barbaricas terras, duce Ferdinando Cortesio et Alamino cursum dirigente, in fluvium ingentem illapsa est ad oppidum Pothanchianum viginti quinque millibus domorum amplitudine insigne: quadraginta Barbarorum millia occurrere ad arcendos Castellanos paucissimos, qui tormentorum bellicorum equorumque opera incomposita illorum agmina veluti pecora partim fudere: oppido Victoriæ nomen indidere, atque Barbaris victis, has, ait Petrus Martyr, leges indixere [1]: « Datur opera, dicto parent; domos quisque suas repetit; pacem illis præstant, lege proposita, ut ab horrendis humanorum corporum cerimoniis erga manes et perniciosos dæmones, quorum simulachra venerantur, abstinerent, nostroque Deo Christo, cæli terrarumque satori, ex Virgine mundo præstito, et ad humani generis levamen cruci affixo, dirigant mentis oculos, et statuas diruant, utque Hispano regi se subditos fore profiteantur ».

67. Perculsi rei novitate vicini ad humanitatem flexere animos, oppidique dimidiam partem obtulere, sive Potenchianensium exemplo territi, sive ut nostrorum societate res suas augerent: namque et hoc naturali morbo laborant, ut reliquum genus humanum, rabida ambitione imperii. De inepto autem horum ornatu quam humana superbia lautitiaque insaniat, hæc narrat Petrus Martyr: « Suffusca gens est, auricularum torulas uterque sexus perforat, gemmatosque aureos perpendiculos afferunt: sed viri quidquid spatii est inter inferioris labii marginem extremum et dentium inferiorum radices pertusant, uti nos auro digito gestandas gemmas circumligamus: in ea labiorum foramine illi ampliore lamina retinente interius prodeuntem argenteum carolenum æquat ejus monilis rotunditas, crassitudo digitum: fœdius nihil unquam me vidisse recordor; putant tamen illi elegantius nihil esse sub orbe lunæ; quo exemplo quam fatue ruat gens humana in sui ipsius cæcitatem, quamque fallamur, omnes edocemur ».

68. Quod vero ad superstitiones diras spectat, quibus a dœmonibus imbuti fuere, hæc recenset auctor [2]: « Templa [3] ingentia quæ frequentant aureis ornant auleis, et suppellectibus gemmis admixtis; quoto die elucescente thurificant templa, piasque spargunt preces ante rerum initia. Horrendum facinus! in sacrificiis, et istorum tractuum habitatores omnes pro victimis pueros puellasque immolant eo modo quo supradictum est. Quo tempore semina jaciuntur in terram, et quando jam spicantur segetes, populus pueris deficientibus servos pretio emptos laute depastos et ornatos pretiosis vestibus suis zemibus destinant sacrificandos: per dies viginti immolandos circumcidunt: transeuntes per vicos oppidani suppliciter salutant veluti propediem inter cælites annumerandos. Acri alia pietate zemibus litant, suum ipsorum sanguinem offerunt e lingua hic, e labiis ille, ex auribus aliqui, e pectore vel femore, vel cruribus: multi acuta novacula vulneratim emungunt sanguinem quem manu receptum roratim alto projectu cœlum versus per templi pavimenta conspergunt: ita placatos reddi deos arbitrantur ». Interjectis nonnullis, ut sacerdotes immolandos spe felicitatis deludant, atque ad zemium pedes ossa in fasciculos colligata suspendant, addit baptismum a sacerdotibus, qui cœlibes vivunt, in pueris puellisque adumbratum fuisse, superinjecta cum urceolo in modum crucis aqua.

69. Parta porro in America de Potenchianensibus victoria Ferdinandus Cortesius, qui non amplius quingentis peditibus et sexdecim equis, pluribus tamen tormentis bellicis munitus quadraginta millia Barbarorum profligarat, bellum difficillimum suscepit [1] adversus potentissimum regem Meteczumam, qui vastas provincias suo imperio continebat, ut Christianum imperium Caroli Cæsaris auspiciis latius diffunderet. Belli justæ causæ non deerant; quandoquidem et Zempoatenses, qui abjecto idolorum cultu ad Dei veri religionem ac fidem traducti fuerant, de Tenustitano alias Mexicano rege querebantur quod præter gravissima provincialium tributa mancipiorum, iisque deficientibus filiorum ipsorum partem vectigalis loco infernalibus monstris immolandam illi præbere cogerentur, addebantque, favente Deo cœli terrarumque conditore, quem nostri prædicarant, ad cujus gloriam simulachra parentum confregerant, victoriam sibi polliceri.

70. « Movit itaque Cortesius », inquit Petrus Martyr in Commentariis Clementi VII inscriptis, « ex Vera-Cruce, relictis ibi centum quinquaginta viris in ejus coloniæ præsidium, et cum equitibus tantum quindecim peditibus trecentum auxiliariis, quatuor centum Zempoalensibus; sed naves prius omnes quibus exercitum adduxerat, sub occasione, quod essent putridæ, submergi jussit. Cortesius causam fatetur ipsemet, ad tollendam scilicet fugæ spem militibus,

[1] Petr. Mart. dec. 4. c. 7, 8. — [2] Id. ib. — [3] Id. ib. c. 7.

[1] Petrus Mart. dec. 5. c. 1.

cum figere pedem statuisset in illis terris ». Et infra : « Navibus igitur submersis et quatuor exemplo cæteris perterritis, ne de abscessu cogitarent; Augusti die XVI, anno MDXIX, profectionem capit ad lacunarem illam ingentem civitatem Tenustitanam ab arce Veræ-Crucis distantem leucas circiter centum ad Occidentem ». Finitimi Zacacami mille trecentum viros ad onera subvehenda adjunxere. His succinctus copiis cum imperium Meteczumæ ingressus esset Cortesius, plures reguli illi paruerunt. Tascaltecani vero, contractis quatuor militum millibus armatorum, restiterunt; qui fusi pacem petiere : redintegrata tamen mox crebra prælia, quibus magnæ clades Barbaris illatæ, quibus illi efferati ad centum [1] quinquaginta millia, ut scribunt, primo crepusculo in Christiana castra humanæ saginæ spe irruerunt; sed accepta ingenti strage a quadringentis in fugam acti pacem postularunt : quam tamen mox violarunt [2]. Dimissi ad eos ipsorum exploratores abscissis dexteris; novusque hostilis exercitus, equorum aspectu, tormentorumque fragore repente dissipatus. His gestis, Cortesius illorum metropolim Tascaltecam, quæ viginti millia domorum continebat, adortus, Barbaros veniam orantes in fidem ac potestatem accepit. Tædebat Cortesii socios tot laborum; cum ille certa Dei præsentia Christique fidei in immensum amplificandæ spe ad constantiam labantes confirmavit, proferreque latius victorias, atque in abditiores regiones humanitatis expertes penetrare, ad eas rationis jugo Christianoque subdendas imperio constituit. Tascaltecani victoris clementia devincti centum bellatorum millia auxiliaria obnixe detulere : retentis ille duobus millibus cæteros dimisit. Progressus in Chirutecalenses ab iisque benevole exceptus mox sensit infidos; sed proditores debellatos sibi parere coegit.

71. Movit inde adversus Muteczumam regem Mexici, qui illum placare muneribus studuit atque ab itinere suscepto revocare : sed Cortesius in suscepta constans sententia iter ingressus est. Tum lustratis copiis, deditiorum Americanorum quatuor millia, Hispanorum vix trecentum recensita : sed tormenta et equi, ignota Mexicanis bellandi genera, tantum terrorem Muteczumæ inferebant, ut ultro se dediderit cum Tenustina urbe amplissima sexaginta millia domorum circiter continente. Redacto deinde in suam potestatem Muteczuma rege, dæmonum simulachra hominumque immolandorum infandam lanienam tollere, Barbarosque a veteri superstitione ad veri Dei cultum traducere decrevit : infandos vero ritus a dæmone humanæ carnificinæ appetentissimo inductos Clementi VII Pontifici exposuit Pet. Martyr [3], de quo paulo ante memoravi :

[1] Eod. cap. Vit. Ferd. Cortes. 71. — [2] Cap. 2. — [3] Cap. 4.

72. « De idolis [1] quid referant narrentque venientes, est tremebundum dictu. Posthabito Wichilabuchichi deorum ipsorum maximi simulachro marmoreo virilium statuarum trium, quod Rhodio non invidit colosso; quando quis pietate motus erga numen aliquod dicare illi simulachrum instituit, ex omni genere seminum esui aptorum eam coacervare studet congeriem, quæ ad imaginis a se meditatæ proceritatem sufficiat. Seminibus illis contusis, et in farinam redactis, proh crudele facinus! proh barbariem horrendam! tot pueros puellasque vel mancipia, tot coram farina pinsenda dilacerant donec tantum sanguinis exhauriatur, quantum loco tepentis aquæ sufficiat ad massam componendam, quæ per ejus artis lanios tartareos, dum uda est et mollis, sine ulla stomachi perturbatione satis compacta veluti figulus e luto, vel e cera cerarius suum fingit idolum imaginarius et nefandi opificis magister ascitus. Dixi alias, si bene memor sum, non aperto jugulo victimas mactari, sed gladio per costulas cordi viciniores tracto a vivis, et suam ærumnosam sortem inspectantibus, cor erutum litari; sanguine cordi proximo deorum labra liniunt, cor autem ipsum comburunt : ita placatum iri deorum odium arbitrantur. Est a sacerdotibus persuasum populis id prodigium : de miserarum autem hostiarum membris et carnibus quid operentur interrogabunt, et rite quidem, multi. O nefandam oscitationem! o nauseam fastidientem! uti agnos immolatos Judæi quondam ex lege veteri mandebant, ita illi carnes humanas, pedibus manibusque solum visceribus projectis, edunt : ad varios autem effectus varia deorum formant simulachra pro victoria, si prælio sit decertandum; pro incolumitate, pro frugum copia, et hujusmodi pro cujusque arbitrio ». Et infra :

73. « Accidit ut dum per apertas magni templi aulas rex et Cortesius pergerent, a Cortesii familiaribus, quidam angusta illa sacella et obscura nec libentibus custodibus sunt ingressi : muros videre cum accensis facibus rubro illitos colore : pugionum cuspidibus quid sit tentant, muros confricant. Proh ferinas mentes! victimarum humanarum sanguine irrorati non erant solum parietes, sed cruorem repererunt cruori superadditum ad duorum usque digitorum altitudinem; proh nauseam stomachosam! e pugionum scalptis foraminibus tartareum aiunt prodiisse fœtorem intolerandum a putrido sanguine latente subrecenti ». Eadem confirmantur a Vitæ Ferdinandi Cortesii [2] auctore. Pergit Petrus Martyr : « Sed inter horrida tanta unum occurrit jubilo dignum. Simulachra quæcumque inerant aulis Cortesius dejici, mox confringi, per alios

[1] Petrus Mar. ubi sup. Vita Ferd. Cortes. p. 117. — [2] Vit. Ferd. Cortes. p. 115.

demum scalarum gradus in frusta concisa detrudi jussit : marmoreum reliquit unum colossum, quod nimis ingens esset, neque facile divelli poterat. Ea re vehementer perturbatus est præsens Muteczuma ; perturbati et proceres aulici omnes, conquestique sunt dicentes : En nos infelices : en miseros : irati dii fruges nobis tollent quibus vescimur, et fame peribimus, supervenientque nobis, uti alias accidit, diis non placatis, omnia morborum genera, et ab hostibus, si bello tentabimur, non erimus tuti, neque a populi tumultu satis securi : qui si hoc intellexerit, furibundus insurget. Cortesius ad hæc : En quid facinorosius, en quid ineptius : deos vos esse arbitramini eos, qui vestrorum deditiorum manibus sunt formati : ministeria igitur vestrorum hominum digniora sunt ipsis hominibus. Quod tuus opifex, o Muteczuma, et forte sordidum mancipium suis manibus confingit, tua dignius est majestate? quæ cæcitas vestra hæc est? aut quæ insana crudelitas, ut horum simulachrorum insensibilium causa tot humana corpora quotannis interficiatis? quid hæc sentiunt, quæ neque vident neque audiunt? illum, illum, qui cœlum fecit ac terram, illum colere oportet : is est a quo bona cuncta procedunt, cui sunt hæc vestra sacrificia molestissima. Lege præterea sancitum est a nostro rege, quem ab illo trahere originem fatemini, qui majores vestros ad has terras perduxit, ut quicumque marem aut fœminam gladio ferierit, gladio moriatur. Hæc ubi Cortesius disseruit per suos interpretes, cum pallore vultus et corde trementi Muteczuma repetiit : Attende, Cortesi, quæ nobis a majoribus relictæ sunt sacrorum ceremonias has observavimus et exercuimus hactenus : quam vero tu nos dicis tantopere errasse, idque nostro regi minime placiturum inquis, delectamur audire, modo populis id persuadere queamus. Hos forte ritus nostri majores derelicti ab incolis eorum temporum servari repererunt; socerorum et uxorum secuti sumus consuetudinem : neque mirari debes in hos errores, si errores sunt, nos incidisse : legem præbeto, eam totis viribus amplecti nitemur. His auditis, Cortesius repetiit unum esse Deum trinum in personis, unum in essentia, qui cœlos creavit ac terras, solemque ac lunam cum stellarum ornamentis universis terram circumeuntibus ad usum hominum : hinc necare homines odiosum illi est, qui ex eadem materia mancipium formavit, et quoscumque faciem humanam habentes, qua me, qua te, qua istos. Ex virgine muliere is natus inter nos, passusque fuit ad humani generis salutem ; quod aliquando latius tibi atque istis per venturos sapientes ostendetur : ejus rei vexillum et victoriæ signum est crucis hujus simulachrum, crucem habere oportet rerum ducem et matris illius Virginis imaginem quæ sinu gestat infantem. Hæc dicens ex jureconsulto Cortesius theologus effectus crucem et Virginis imaginem adorandam ostendit. Ita larvis diruptis monstrorum, operam dedit Muteczuma, ut ipso præsente templa ministri verrerent et confricatim detergerent, ne tantæ labis sanguineæ signa ulla remanerent. De sordida religione Tenustitana jam satis ».

74. Digreditur dein auctor ad ædificiorum magnificentiam, refertque narrare Cortesium ædes lapide, marmore, jaspide pario ac diaphano structas arte architectonica cum amplis porticibus, regni amplitudinem latissime porrigi, ac Muteczumæ veluti Cæsari plures inferiores reges subditos, qui in illius aula filios teneant. Quanto vero honore a suis affici soleret describit. Cum is rex in Cortesii potestate esset, nonnullos e suis cum Hispanis aliquot misit per diffusas late provincias, qui nuntiarent Hispaniarum regis supremo parendum esse imperio. Ad Occidentem Cumatana civitas amplissima Muteczumæ ditioni obnoxia ducentis leucis disjuncta erat; Potenchiana vero ad Orientem centum intervallo distabat : ex quibus colligitur quam amplissimus campus ad satus evangelicos pateret : deerant autem idoneo numero evangelici administri, qui Barbaros fide Christiana excolerent.

75. Addit his Ferdinandi Cortesii Vitæ auctor [1], Muteczumam, conscriptis publicis tabulis, cessisse imperio, habitaque ad suos oratione lachrymis suspiriisque intercisa, professum, prædictum olim fuisse, externam gentem candidam barbatam Orientalem venturam, quæ Mexicanum imperium capesseret ; sibique pariter ab oraculis significatum ipsum octavo regni sui anno regia sede deturbatum iri, nec filios sibi successuros (quamvis tum decimum septimum jam egisset) : proinde hortatum Mexicanos, ut Ferdinando Cortesio parerent : contra autem Cortesium spopondisse Muteczumæ illum se regiæ dignitati asserturum. Tradit etiam idem auctor [2] decreto Ferdinandi idola elisa, sacrificia humana vetita fuisse, cruces erectas Christi, Virginis Deiparæ ac sanctorum imagines in templis propositas : sacerdotes divinis operari singulis diebus, et Mexicanos baptismo abluendis dare operam jussos : paucos tamen Christiana sacra amplexos sive superstitioni veteri addicti essent, sive Hispani aliis rebus intenti, qui tamen singulis diebus divinis interesse jubebantur. At postea res conversæ fuere ; disjunxitque ambitio conjunctos antea Castellanorum animos, ut Christiana res in iis regionibus efflorescens partim nostrorum invidia, partim impiorum hominum qui eversas profanas aras indignabantur, repentino turbine labefactata pæne interierit : de quo dicetur anno proximo. Addimus nunc quæ de novæ monetæ genere apud

[1] Ferd. Cortes. Vit. p. 130. — [2] Id. ib. p. 132.

Americanos usurpato narrat Petrus Martyr[1] : « Ex arboreis, inquit, quibusdam fructibus nostris amygdalis similibus, quos cacbaos nuncupant, eorum esse currentem dixi monetam : ejus est utilitas duplex, monetæ officio fungitur, et potui conficiendo apta est. Amygdala per se non est comestibilis, quoniam amariuscula, licet tenera, ut amygdala spoliata, sed trita servatur ad potum, et pulveris illius portione conjecta in aquam, mox revoluta parum per poculum efficitur rege dignum ». Deliberatum fuit monetæ forma an esset mutanda; perpensisque sententiis non mutandam Cortesius decrevit.

76. *Decreti sanctorum honores B. Francisco de Paula, gloria miraculorum coruscanti.* — Hoc anno repositus est a Leone X in sanctorum numerum B. Franciscus de Paula Ordinum Minimorum conditor : in qua celebritate servatos ritus describit hisce verbis Paris de Grassis[2] : « Hac die Lunæ, quarta mensis Aprilis, habitum est consistorium publicum in aula magna regia inter duas capellas, ad quod papa venit paludatus paludamento rubeo et mithra pretiosa præcedentibus cardinalibus numero viginti octo, et sequentibus prælatis numero centum triginta quinque : qui omnes vix potuerunt ibi esse cum multa esset popularium frequentia : et advocatus post præstitam de more a cardinalibus obedientiam », et infra : « advocatus longa oratione eleganti quidem et optime composita ac concepta dixit per horam integram » : nempe de virtutibus et miraculis B. Francisci Paulani. Addit auctor :

77. « Decima Aprilis », et infra, « conclusum quod die Mercurii, decimatertia hujus, consistorium fieret primo secretum in aula ducali, id est, in ea, qua cardinales publicantur, et post expeditionem suorum negotiorum, quod immediate fieret semipublicum, id est quod prælati ingrederentur, et consistorium teneretur; et sic primum secretum, secundum semisecretum : et prælatos specificavit, videlicet archiepiscopos, episcopos, protonotarios, abbates, qui omnes sederent daturi vota. Cæterum ibidem essent unus subdiaconus, omnes auditores, omnes pœnitentiarii, omnes generales, et procuratores Ordinum, quorum generales præsentes in Urbe non essent, et omnes advocati; qui supradicti procumberent in gradibus solii, exceptis advocatis, qui starent solito loco. Et sic conclusione facta, illico decano auditorum rotæ tunc ibidem præsenti intimavi, ut audientiam die Mercurii solito prius inchoarent, et solito prius venirent; ut finito consistorio, possent ad illud venire et in illo interesse, et sic res conclusa fuit ». Habitos iterum decima tertia Aprilis alios celebres cœtus in quibus præter cardinales, archiepiscopi, episcopi, protonotarii, abbates laturi essent suffragia, necnon palatini judices, Ordinumque magistri et procuratores affuerunt, refert idem Paris, atque ab advocato hanc orationem repetitam.

« Beatissime pater.

« Cum in publico proximo consistorio coram tua beatitudine, reverendissimis dominis cardinalibus assistentibus, patriarchisque, archiepiscopis, episcopis, aliisque prælatis, qui etiam nunc adsunt præsentibus, de patria, parentibus, vita, moribus et viginti quinque illustribus in specie, aliisque fere innumerabilibus in genere miraculis B. Francisci de Paula, ut ex Actis liquido apparet, dixissem, eidemque tuæ beatitudini ex parte devoti Sedis Apostolicæ tuæque beatitudinis Christianissimi Francorum regis, ejusque matris ac sororis reginæ, multorum etiam principum, communitatum, domicellorum, totiusque nostræ ætatis, ut eumdem B. Franciscum in sanctos referret, eumque Catalogo sanctorum ascriberet, supplicassem; tua beatitudo pro sua singulari pietate et clementia desuper mature deliberare velle dignata fuit respondere, eosdemque prælatos, ut ea in re cogitarent diligenterque adverterent, Deumque ne Ecclesiam errare pateretur, monuit. Cum autem, pater beatissime, non dubitem per omnes monitioni tuæ beatitudinis satisfactum, hancque rem jam tot testibus probatam, totque oculis spectatam, totque etiam palpatam manibus, totiesque et etiam a multis præstantissimis viris et ultimo a tribus reverendissimis cardinalibus diligenter studioseque cognitam et examinatam ulteriori discussione nullatenus indigere, sed ad expeditionem ipsam veniendum sit : propterea supplico eorumdem regis et aliorum nomine tuam beatitudinem, eamque instanter, instantius et instantissime requiro, ut ad eam expeditionem devenire, opusque tam sanctum Leoneque Decimo dignum perficere dignetur.

78. « Responsio papæ dictæ propositioni.

« Quo majori consideratione petitionem tuam super religiosi Francisci canonizatione contemplamur, eo gravius periculosiusque negotium nobis esse videtur; quippe res ipsa et divinam majestatem tangit, et ad universalis Ecclesiæ cultum perpetuo spectat : proinde nec nos tam maturo consilio, neque discussa meditatione valere confidimus, quin profecto majore non egeat : quare charissimus in Christo filius noster Franciscus Gallorum rex Christianissimus, ejusdemque mater et uxor, reliqui principes ac populi, quorum nomine negotii hujusmodi expeditionem requiris, et tu quoque cum eis æquo animo ferre debetis, si ad tam arduam tantæque molis discussionem, cum Dei timore, a quo provocationis locum non esse cognoscis, providere videamur.

79. « Verumtamen quoad in præsentiarum

[1] Decad. 5. c. 4. — [2] Paris to. IV.

opis est nostræ, ne alterius tot supplicantium vota moremur, venerabilium fratrum S. R. E. cardinalium et reliquorum coepiscoporum nostrorum, qui hac de causa per nos convocati sunt, consilio, sententia et votis adhærere parati sumus; quidquid enim desuper unanimi, ut speramus, deliberatione sancitum fuerit, quatenus videlicet præfati Francisci merita id exposcant, et reipublicæ Christianæ expedire noverimus, libenter approbabimus : quocirca vos universos fratres et præsentes, quos jampridem desuper mature præcogitare monuimus, in Domino affectuose requirimus, conscientias vestras onerantes, ut secundum Deum, cujus res principaliter agitur, quidquid singuli sentitis libere proferre velitis ».

Rogati præsules, cum accepissent cardinales jam ante sanctorum honores beato Francisco Paulano decernendos unanimes censuisse, in eamdem sententiam abierunt : cumque magna præsulum pars ob cursorum negligentiam abfuisset, eos monitos ad se accedere jussit Leo, atque unumquemque sententiam suam libere jussit [1] expromere, cum in Diplomate edendo inserere statuisset memoriam B. Francisci ex præsulum consilio consecratam : cum vero omnes assensissent, sancitum [2] demum fuit vigesima Aprilis, ut recurrente octava a Paschate die quæ in primum Maii incidebat in sanctorum ordinem referretur. Describit deinde auctor apparatum, quem ob eam celebritatem instrui jussit, utque vocem, CHARITAS, Minimorum insigne futurum constituerit : tum solemnes composito agmine religioso supplicationes aliamque sacram pompam duci, in qua magister Minimorum B. Francisci effigiem in vexillo postea in templi tholo suspendendam phrygia arte intextam prætulit : quæ omnia dictis a nobis alibi consentiunt; quorum præcipui ritus hi sunt :

80. « Actus canonizationis.

« Papa ante altare suggesti orat. Tum ascendit solium in cornu Epistolæ, facta reverentia per cardinales et omnes, ut alias. Deinde papa ascendit ad sedem gestatoriam ante altare cum diaconis assistentibus, et facit sermonem, qui sibi videtur : in fine concludit quod omnes orent. Surgit et super faldistorio genuflectit, orat cum mithra; sedes illa gestatoria removetur : litania per duos cantores cum subdiacono parato inchoatur, et ab aliis respondetur. In fine litaniæ diaconus a dextris solus surgit, et versus ad populum cantat : *Orate;* et genuflectit; prius levatur mitra papæ, ut orare possit. Postmodum diaconus a sinistris cantat : *Levate;* et omnes surgunt. Venit episcopus cardinalis, tenet librum, papa cantat: *Veni, creator Spiritus;* et iterum genuflectit. Finito primo versu, surgunt omnes; et papa recepta mithra vadit ad solium in cornu evangelii ubi deposita mithra expectat finem hymni. In fine cantores : *Emitte Spiritum,* etc. *Alleluia;* respond. *Et renovabis faciem terræ.* Papa ex libro, quem episcopus cardinalis tenet, cantat orationem cum sua longa conclusione.

81. « In fine papa et omnes cum mithris sedent. Oratores tres regis Franciæ cum advocato seu procuratore causæ ac cum generali Ordinis parato petunt nomine regis, B. Franciscum de Paula sanctorum catalogo adscribi. Quo dicto, papa sic ut erat sedens cum mithra legit ex libro quem prior episcoporum tenet videlicet : *Ad honorem,* etc. et addit indulgentias, ut in libro. Inde oratores et advocatus, qui in terra genuflexi fuerant, acceptant, et agunt gratias nomine regis : petunt decerni processus, expediri bullas. Et papa : *Decernimus;* in forma cum signo crucis. Oratores omnes illi qui prius osculantur pedem cum generali et procuratore Ordinis : illico facto signo fiunt sclopi bombardarum, et campanarum, ac tubarum eodem contextu : et post morulam papa sine mithra surgens cantat ex libro per priorem episcoporum : *Te Deum laudamus.* Chorus prosequitur. In fine diaconus a dextris cantat : *Ora pro nobis B. Francisce de Paula. Alleluia.* respon. *Ut digni,* etc. *Alleluia.* Papa ex libro orationem propriam dicit. In fine : *Per Christum Dominum nostrum,* etc. apponitur crux ante papam per subdiaconum paratum : et diaconus missæ stans ad sinistram papæ stantis sine mithra cantat : *Confiteor;* et post Apostolos nominat S. Franciscum de Paula. In fine papa cantat; *Precibus,* etc. et in fine non publicatur indulgentia, quia in fine missæ publicatur plenaria. His expeditis, inchoatur missa papalis : scribatur autem missa in missali papæ tota de Dominica in Albis cum commemoratione sancti; et sic duæ orationes [1] sub una conclusione, etc ».

82. Extat Pontificium Diploma [2], quo sanctissimi viri admiranda gesta, patrataque miracula recensentur, quorum nonnulla suo loco attulimus [3] : ut ampliorem Ecclesiam S. Francisci imperio eversa priore excitarit, nudis pedibus et illæsis calcarit ignem, cœcis visum, mutis vocem, claudis incessum, morituris salutem restituerit, cubiculario Pauli II ad hæc inquirenda submisso tempus, quo sacris initiatus fuerat, designarit; illoque præsente ad vim divinæ gratiæ in asperrimo vitæ genere tolerando ostendendam ardentes prunas illæsis manibus contrectarit.

83. Subdit deinde Pontifex in eo Diplomate prolixam plurium insignium miraculorum B. Francisci precibus editorum narrationem :

[1] Ib. p. 313. — [2] Ibid.

[1] Ext. in dipl. canoniz. in Bullar. in Leo. X. const. 38. — [2] Ext. in Bull. in Leo. X. const. 38. — [3] An. Chr. 1474. num. 28, 29.

Jacobum scilicet de Tarsia, Bellimontis dominum, ab incurabili cruris ulcere fœtidissimo signatum cruce repente sanatum ulcus illico, adeo, ut pedibus ingrederetur : Marcellum Cardillam contractum membris et lepra deformem, integræ valetudini restitutum : mutum ab ipso ortu nomine Jesu a beato Francisco ingeminato loquelæ usu donatum. Divina quoque vi ejus precibus puellæ oculorum usum signo crucis adhibito redditum : duos artifices sub unius domus ruinis lapsos defossosque terra incolumitatem adeptos : lampadem, cum sacra res peragenda foret, sine igne repente accensam : viduæ filium in vitæ mortisque continio sanum factum : enectum frigore, sepulchro inferendum revocatum ad vitam narrat.

84. Non minus admiratione dignum quod sequitur, ardentis fornacis flammas ingressum illæsum exiisse. Præterea inquit in dicto oppido Paulæ, dum sui Ordinis domus ædificaretur et calx in fornace coqueretur, accidit quod vel propter nimium ignem, vel aliam causam fornax ipsa ruinam minaretur, tunc illius magistri nullum penitus remedium adhibere scientes, ad beatum virum pro auxilio recurrerunt ; qui illis : « Per charitatem, inquit, ad collationem seu prandium eatis, mihique curam fornacis relinquatis » ; quibus discedentibus, ipse statim signo crucis facto intrepide dictam fornacem ardentem intravit , ac illam solus reparavit, idemque absque læsione aliqua incolumis exivit.

85. Cum vero miraculorum fama increbresceret, illeque ad diffugiendam inanem gloriam herbas quasdam ad depellendos divina vi morbos admoveret, ab Antonio Minorita concionatore et publice et coram acerbissimis verbis traductus est : cui Dei servus arreptis ardentibus titionibus compressisque manibus illæsis divinæ omnipotentiæ creata omnia parere respondit : cujus fidem et candorem admiratus Minorita sese ad illius pedes provolvit, veniamque temeritatis postulavit. Nec modo Neapolitanum regnum complevit illius sanctitatis opinio ; sed Gallias etiam pervasit, adeo ut Ludovicus XI illius videndi percupidus a Sixto IV expetierit, ut illum in Gallias proficisci juberet, de quo suo loco mentio facta [1] a nobis fuit : tum etiam de instituta ab eo religiosæ disciplinæ formula [2] triplici, quæ a Roma Pontificibus Sixto IV, Innocentio VIII, Alexandro VI, Julio II viri sanctissimi instituta confirmata Apostolica auctoritate fuit : tum ut sanctissimam mortem obierit [3], undecimque dierum flexu sacrum corpus corruptionis expers suavem odorem, concurrentibus certatim ad illud deosculandum venerandumque populis , afflaverit ; posteaque edita sint, implorato illius auxilio, plura divina prodigia. Concludit demum Leo, qua maturitate consilii, et quo ritu sacro illum in sanctorum numerum retulerit, ejusque anniversariam memoriam recurrente secunda Aprilis die pie recoli, adjectis precationum inter divina mysteria repetendarum formulis imperarit. Consignatum est hac nota Diploma : « Dat. Romæ apud S. Petrum MDXIX, primo Maii, Pontificatus nostri anno VII ».

86. *De aliis viris præstantissimis in albo sanctorum conscribendis agitatum.* — Agitatum tunc etiam fuisse de aliis viris religionis opinione præstantissimis inter sanctos annumerandis, refert Paris, atque Florentinos B. Antonium, ipsorum olim archiepiscopum, in sanctorum numero reponendum supplicibus precibus contendisse ; quod confirmat Petrus Delphinus datis proximo anno XX Martii ad Leonem Pontificem litteris : « Ubi, inquit, enim per te palam omnibus factum fuerit, Antonium in Concilio cœlestium fuisse collocatum, cessurum est hoc non modo ad decus et amplificationem Christiani nominis, verum etiam ad singulare ornamentum, necnon et felicitatem Pontificatus tui, quod Leone X præsidente duo hæc luminaria diu neglecta et prope extincta in lucem prodierint. Merita tanti præsulis prædicari ab omnibus ac celebrari semper audivi, quæ tibi non dubito esse notissima : certaverunt in eo cum vitæ integritate atque sanctimonia, doctrina vere Catholica, uti ex ejus voluminibus quæ jampridem edidit omnibus constat. Valeat felicissime sanctitas tua. Ex S. Michaele Murani die XX Martii MDXX ».

87. Præter B. Antonium, quem ab Hadriano VI sanctorum numero adscriptum visuri sumus, addit Paris de Grassis, Germanos B. Bennonem, Venetorum ducem quemdam suum antistitem, nimirum Laurentium Justinianum, Hungariæ regem Ladislaum antecessorem et affinem, Polonum B. Casimirum consecrari postulasse, cardinalemque Jacobatium , ut affinis sua B. Cecholella iisdem afficeretur honoribus rogaturum videri. Quod ad Hungarum vero regem attinet ; illum pro Joanne Capistranensi Ordinis Minorum, sanctitatis fama clarissimo, in sanctorum numero ponendo supplices preces se flagitasse una cum Moesis, Germanis, Austriacis, Bohemis, Polonis, quos ille olim cœlesti doctrina paverat , porrexisse ostendunt litteræ [1], quibus religiosa de illius miraculis actio institui jussa est.

« Venerabilibus fratribus Quinqueclesiensi et Sirmiensi episcopis, etc.

« In hujusmodi tam gravi negotio matura, ut decet, deliberatione procedere cupientes ac de præmissis certam notitiam non habentes,

[1] An. 1483. num. 28, 29. — [2] An. 1490. num. 35. — [3] An. Ch. 1507. num. 25.

[1] Lib. III. brev. p. 184.

discretioni vestræ, de qua in his et aliis specialem in Domino fiduciam obtinemus, conscientiam vestram super hoc onerantes, committimus et mandamus, quatenus de præmissis conjunctim vel divisim vos diligenter informetis, ac testes, qui coram vobis et vestrum quolibet producentur diligenter examinetis, eorumque attestationes et depositiones in scriptis redigi faciatis, illasque sub sigillis vestris quantocyus ad nos destinare curetis in publica et authentica forma; ut super illis cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus matura deliberatione habita providere valeamus. Dat. Romæ die XII Octobris MDXIX, anno VII ».

88. *Monomachia vetita a Leone X.* — Hoc anno cum eo prorupisset principum iniquitas ac temeritas, ut campum singulare certamen inituris aperirent, ac spectatores ad cruenta illa immaniaque spectacula concurrerent, Leo Julii II prædecessoris sanctionem instauravit: tum acerbiores in ejusmodi pugnarum moderatores spectatoresque pœnas incussit Apostolico Diplomate [1] ita consignato: « Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDXIX, X kal. Augusti, Pontificatus nostri anno VII ».

[1] Ext. in Bull. in Leo. X. const. 31.

LEONIS X ANNUS 8. — CHRISTI 1520.

1. *Larvam Catholici viri deponens Lutherus palam hæresim confitetur.* — Anno a partu Virginis millesimo quingentesimo vigesimo, Indictione octava, Martinus Lutherus hæresiarcha ob Friderici Saxoniæ ducis clientelam armatus audacia [1], spreta præsulum sui Ordinis et internuntii legatique Apostolicorum, ac Romani Pontificis, ipsum ad officium omni studio reducere atque ex dæmonum laqueis eripere annitentium, mansuetudine, compositisque fraudibus et fallaciis, cogitationes conatusque omnes ad convellendum reipublicæ Christianæ statum palam intendit: rei gestæ ordinem describit Ulembergius [2]. Ineunte anno Joannes episcopus Misnensis, decreto quarto Januarii die promulgato, Lutheri libellos, quibus Hussiticam hæresim instaurabat, proscripsit; ex quo ille rabie inflammatus episcopum maledictis proscindere aggressus est: cum vero episcopus religione præstans et nobilitate conspicuus esset, nobiles Saxones ita ejus causam tuendam in aula Friderici ducis suscepere, ut Lutherus profectionem ad Bohemos meditatus sit: verum fluctuantem ipsum aliqui Franconiæ nobiles novarum rerum cupidi in suscepto scelere confirmarunt. Horum antesignani erant Franciscus Sichingen dux armis strenuus, qui Ecclesiasticorum ditiones amplissimas restituendæ religionis specie affectabat; Ulricus Huttenus Romanæ Ecclesiæ hostis infensissimus, quem obstitisse vidimus ne sacrum bellum in Turcas decerneretur, et Silvester Schamtuburgius, litteris suis vitam et sanguinem pro Lutheri doctrina profusuros significarunt, una cum centum aliis et eo amplius equestris ordinis viris, qui laturi non sint ullam vim ipsi intentari: « His litteris », inquit Ulembergius, « Lutherus insigniter recreatus fuit, et quod cœperat ad Hussitas transeundi consilium mutavit; nec mansit tantum Wittembergæ, sed et factus ferocior calamum deinceps in Pontificem et Catholicos vehementer acuit, ut testatur libellus Germanicus paulo post editus de reformando communi rerum statu, virulentiam et seditionem spirans, quem nobilitati Germanicæ dedicavit: hanc enim cum rebus suis haberet faventem, idoneam cum primis judicavit, quæ armata manu tandem exequeretur quod animo jampridem contra Pontificem et Ecclesiam Dei machinatus fuerat.

2. Observat quoque Joannes Faber [1], Lutherum, Hutteni fretum patrocinio, suis omnibus libris illius armati effigiem præfixisse: « Ob

[1] Ulemb. in Vit. Luth. c. 5. — [2] Ulemb. in Vit. et gest. Luth. cap. 5.

[1] Jo. Fab. lib. Cur Lutheri noluerit approbare doctrinam c. 3.

oculos, inquit, modo ponite initium quemdam ex Hutten hujus conjurationis (nam, quod propheta dicit [1], omnia quæ loquitur populus iste conjuratio est) qui donec adversus Christianitatis capita reliquosque libros edidit, Lutherique non segnis astutioribus verbis negotium egit, ad faciem primam omnium librorum suorum inornatus loricatusque atque Goliath, gladioque superbum protecturiens Moab [2], effigiatus est : quod peculiariter non addubito illi complacuit. At mihi evangelium neutiquam visum est ». At Huttenum Lutheri patronum et Turcarum socium, quadriennio post stigmatibus scortationum inustum [3] periisse diximus cum ex psiferianis balneis rediret, Sichingium vero ac socios in ipso flagitii conatu oppressos fuisse videbimus. Horum igitur fultus præsidio Lutherus inductam sibi etiam tum editis, ut eas vocabant, tot protestationibus, quod sentiret cum Ecclesia, hominis Catholici larvam sibi detraxit, ac Nicolaum Amsdorffium impietatis sectatorem gloriabundus monuit, tacendi tempus jam fluxisse : « Hactenus quidem », ait Ulembergius, « Lutherus spargendis in vulgus thesibus, concionibus, aliisque varii generis tractatibus hoc unum egisse videtur ut influeret in animos hominum ». Et infra : « Ubi vero rem eo deductam vidit, ut favor magnatum quorumdam ac procerum nobilitatis studium et inclinatio, doctorum quorumdam virorum accessio, qui bonarum artium et linguarum studiis favebant, demum applausus promiscuæ multitudinis felicem causæ successum pollicerentur, prodiit tandem anno MDXX, et in publicam referre cœpit arcanum illud, quod nebula protestationum quarumdam et humilitatis ac submissionis velamine tectum hactenus occultarat ». Impium siquidem mense Junio librum, quo improvidos lectores inficeret, præfixo reformationis mendacissimo titulo, Carolo V Cæsari et Christianæ Germaniæ nobilitati inscriptum, Theutonico sermone edidit, perditam Ecclesiam abjectamque ab Ecclesiasticis viris ejus curam ementiens : « Ut », inquit Ulembergius, « nobiles in Germania homines laicos feroces militares plerosque et odio flagrantes in clerum ad opprimendum hierarchicum ordinem et evertendam religionem a majoribus per manus traditam incitaret ».

3. Quo autem omnium animos ab Romani Pontificis studio et obsequio abalienaret, externas Pontificiæ curiæ pompas, opum amplitudinem ac magnificentiam, et quicquid censura dignum videbatur per summam invidiam traducebat, veterum quorumdam hæreticorum more hypocrisim æmulatus, qui in Dei administris opes improbarant; Cæsaremque adhuc juvenem pluribus verborum lenociniis incitabat, ut Pontificem omnemque clerum persequeretur, sepultamque Marsilii et Janduni, qui Pontificem et clerum Cæsari obnoxios, ut Ludovico Bavaro, Joannis XXII hosti infensissimo, morem gererent, finxerant, instaurans hæresim, « probare satagebat », inquit Joannes Coclæus [1], « Cæsaris gladium in omnes non modo laicos, sed et clericos liberam habere absque ullo impedimento libertatem ».

4. *Negatur a Luthero sacerdotalis ordo, qui propugnatur ab Eckio.* — Favebat illi hæresi politicorum imprudens cohors, quæ Ecclesiastici ordinis dignitate oppressa Cæsaream excitatum iri stulte arbitrabatur : hanc vero Marsilii hæresim eximia Joannis XXII sanctione, necnon ab Alvaro Pelagio confutatam vidimus [2], quam quidem hæresim Marsilius et Jandunus ex Juliano apostata hausisse visi sunt; is enim Christianos omnes expilandos et ad inopiam cogendos, ut Christi exemplum sequerentur, jubebat eadem ratione, qua postea Marsilius episcopos et Pontificem subjici Cæsari voluit [3], quod Christus censum persolvisset, atque a Pilato damnatus esset. Easdem argutias blasphemas cum Luthero Erasmus repetere non perhorruit, quas Albertus [4] Pius eximie confutat. Cumque Lutherani Marsilii et Janduni librum, ne qua pestis hoc tempore deesset, e tenebris in lucem eduxissent, Albertus Pighius [5] eruditissimo libro eam hæresim confudit. Porro Lutherus non tantum sacerdotalem ordinem laicis subjici, ac bonis exui voluit; verum penitus exscindi, dum mulierculas et puppulos episcopis et sacerdotibus pares dignitate et auctoritate effutiit publicis libellis editis : « Non esse contendebat », ait Coclæus [6], « inter laicos clericosque differentiam, præterquam in officio, cum per baptismum omnes consecremur in sacerdotes, adeo ut unusquisque, qui ex Baptismo repserit, possit jactare se jam presbyterium, episcopum, et papam esse.

5. « Cum divulgata esset hæc hæresis », inquit Ulembergius [7], « ex libellis non obscure deprehensum fuit, quorsum spectaret ipsius machinatio, hoc agi nimirum, ut Ecclesiam, subducto sacerdotii fulcro, dimoveret ab eo statu, ad quem per Christum et Apostolos erecta est, eamque deinde variis exagitationibus quassatam everteret, et novam quamdam in locum substitueret formatam arbitratu suo, qualem ab eo tempore, quo mundo nomen Christi Salvatoris innotuit, nulla unquam sæcula viderunt, ex qua sacerdotium Christi Melchisedechicum et pastorale pedum D. Petro ejusque successoribus a Christo traditum perpetuo proscriptum esset et explosum. Viderunt viri prudentes hoc Lu-

[1] Isa. VIII. c. 6. — [2] Sap. XV et XVI. — [3] Auctor. Germ. Chr.

[1] Cocl. in Actis et script. Luther. hoc ann. — [2] To. XV. Annal. an. Chr. 1327. num. 28. — [3] Alber. Pighius l. v. Hierarc. Eccl. — [4] Albert. Pius l. XIII. in Erasm. — [5] Pighius ubi sup. — [6] Cocl. in Actis et script. Luth. hoc ann. — [7] Ulemb. c. 50.

theri consilium ideoque se pro Ecclesia magno zelo conatibus ipsius objecerunt. Et quidem e propinquo Thomas Murnerus Franciscanus, et Hieronymus Embserus scriptis sacerdotium novi testamenti justo rationum præsidio contra vanos ipsius latratus insigniter munierunt ».

6. Afferuntur a Joanne Eckio[1] præcipua hæresiarchæ sophismata, ac dissolvuntur egregie hisce verbis : « Lutherus suo more procaciter insultans, contemnens tum universum sacerdotium, tum ipsius Ordinis sacramentum, blanditur et adulatur laicis, perhibens omnes Christianos esse sacerdotes ; inducit in hoc verba Petri : *Vos estis genus sanctum, regale sacerdotium;* addit et illud Joannis : *Occisus es et redemisti nos in sanguine tuo, et fecisti nos Deo regnum et sacerdotes.* Ad hæc, inquit, Christiani omnes uncti sunt a Christo, omnes ergo sunt sacerdotes, cum sint filii summi sacerdotis Christi. Age nunc, accingamur ad respondendum istis locis, quos dilaniat Lutherus pro consuetudine omnium hæreticorum ; sicut egregie super hac re ei respondit rex Angliæ : omnes enim fere hæretici susceperunt quidem Scripturas, sed illas pro suo libitu dilaniarunt, falseque interpretati, juxta istud Gregorii : « Hæ« retici rodunt Scripturas et sanctos Patres no« biscum laudant, sed depravato intellectu « pugnant cum laude eorum contra nos ».

7. Quantum ergo attinet ad verba Petri : sciendum est, Scripturam dupliciter de sacerdotio loqui simul et de regno : alterum enim internum est et spirituale, quod quisque in seipso et erga se debet habere, atque hoc jam commune est omnibus Christianis, siquidem nos Christus et regnum fecit et sacerdotium, regnum quidem, quia Christus in nobis regnare debet per fidem et gratiam suam, per dilectionem et charitatem Spiritus sancti, per quam regat ille vires animæ nostræ ; sicut ergo mendicus rex est, ita pari quoque ratione sacerdos, in spiritu scilicet et erga seipsum, ut Christo offerat fidem suam, pietatem, et preces. Hujusmodi sacerdotes instituit Apostolus quando dixit : *Fratres, oro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum,* etc. Atqui extra regnum illud internum et spirituale oportet etiam esse externam quamdam administrationem, quæ a potestate superiori proficiscatur : oportet et esse regnum et imperium : sic quoque præter interius sacerdotium spirituale, necessarium est esse aliud externum in hominibus ad hoc ordinatis et constitutis ad officium et ministerium suum coram hominibus exequendum. Ita B. Ambrosius aperte inquit in libro de Sacramentis : « Quid hoc ad populum, « si virga sacerdotis aruerat et refloruit ? po« pulus ipse quid est nisi sacerdotalis ? quibus « dictum est : *Vos autem genus electum, regale « sacerdotium,* ut ait Petrus ; Unusquisque ungi« tur in sacerdotium, ungitur in regnum, sed « spirituale regnum est et sacerdotium spiri« tuale ».

8. « Potest hoc idem et exemplis confirmari : quilibet enim Christianus existens in gratia Dei, Dei templum est, juxta illud Pauli[1] : *Templum Dei sanctum est quod estis vos :* templa autem hæc spiritualia Dei sunt, extra quæ necessum est habere etiam externa et materialia templa : id ita esse, ut credas. En tibi Scripturæ testimonium invincibile : neque enim cuiquam dubium esse crediderim facile in Veteri Testamento sacerdotium fuisse externum, saltem circa Aaronem et ejus successores : quoniam cum illud officium sibi usurpare conarentur Chore[2], Dathan et Abiron, clamarentque adversus Moysen, sicut nunc Lutherani, universam populi multitudinem esse sanctam, et Dominum quoque in ipsis esse, deglutivit eos terra, et sic vivi descenderunt in infernum. Non dissidet inde, quod admirando virgæ flore[3] declaravit Deus, hoc munus sacerdotale veluti proprie pertinere ad Aaronem in tribu Levi, neque ad ullam aliam tribum populi Israel ; et tamen Deus ita dixit[4] ad populum Israel universum : *Si audieritis vocem meam, et custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis ; mea est enim omnis terra, et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, et gens sancta :* ubi jam non omnes ita constituit sacerdotes, ut Aaron, sed interne et spiritualiter tantum. Sicut ergo Judæi laici in Veteri Testamento sacerdotes fuerunt in spiritu : ita nunc quoque Christiani sacerdotes sunt et reges spiritu tantum : atque ad eumdem modum intelligi etiam debent verba Joannis.

9. « Quod præterea inducit Lutherus, omnes Christianos unctos esse a Christo ; nemo est, qui inficiat ea : ideo enim parvulus in Baptismo ungitur sicuti supra duabus homiliis ostendimus : et Augustinus affirmat nos omnes a Chrismate vel potius a Christo dici Christianos ; verumtamen universalis illa omnium Christianorum unctio non est ordinata ad ordinem hunc sacerdotalem, sed potius ad militandum et serviendum Christo sub vexillo crucis contra hostes nostros diabolum, mundum et propriam carnem. Longe alia ratio est de hac unctione, quæ nec laicis, nec mulieribus competere potest ». Et infra : « Quanto verius docuit nos Paulus dicens : *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona, et sacrificia pro peccatis.* Non permittuntur hæc cuivis ex plebe homini, nulli Chore sive Dathan licita ; sunt ista muna

[1] Eck. to. IV. homil. 62. de sacro ordine.

[1] II Cor. III. ext. III. — [2] Num. XVI. — [3] Ib. XVII. — [4] Exod. XIX.

ordinata pro iis tantum, qui ad hæc sunt vocati et constituti, ut non tantum pro se, sed et pro populo orent et intercedant ». Hactenus Eckius.

10. Joannes autem Faber demonstrat [1], non aliis a Christo collatum sacerdotium visibile et externum, seu panem et vinum in corpus Christi transmutandi potestatem datam, quam Apostolis, quibus hæc verba Christus dixit : *Hoc facite*, etc. tum aliis; quibus ab Apostolis continua successione eadem potestas transfusa est : « Omnes Evangelistæ in descriptione cœnæ Dominicæ quasi uno ore testantur ac confirmant, quod scilicet cum solis [2] illis duodecim selectioribus suis discipulis agnum paschalem manducaverit, ac solis illis sacramentum tradiderit, dicens : *Hoc facite*, etc. Ad hæc doctus ille doctor gentium Paulus, ubi hoc mysterium describit, inquit [3] quod Dominus noster Jesus Christus panem acceperit, gratias egerit, fregerit ac dixerit : *Accipite et manducate; hoc est corpus meum : hoc facite in mei commemorationem.* Et accepto calice similiter illis dixit : *Hoc facite*, etc. Hoc soli Apostoli audierunt : neque enim omnibus in toto mundo constitutis dictum est : *Hoc facite;* imo neque mulieres a Galilæa sequentes hoc audiunt, licet in Evangelio non parvam laudem habeant ». Et mox :

11. « Quam vero bene conveniant Christi ac Lutheri dogmata et præcepta, recte sentientium esto judicium, ubi alter, hoc est, Christus sacerdotibus; alter vero mulierculis : *Hoc facite*, tribuit, ac consecrandi potestatem assignat. Atqui an non illa egregia religio, egregium sacerdotium ac Christiana ordinatio, quod inter temulentias ac comessationes consecrationem illam concipiunt profani, id quod tanta majestate per Christum solis sacerdotibus demandatum extitit? Sed et hoc vehementer dolendum est, quod nonnulli nec admodum pauci plerumque tam venerabile sacramentum in marsupium aut crumenam sordidam conjiciunt, data etiam potestate omnibus consecrandi, celebrandi, ac quaslibet Ecclesiasticas functiones tractandi et administrandi; cum tamen a principio per Christum hoc saltem, ut sæpe nunc diximus, Apostolis et deinde etiam episcopis ac eorum ministris et coadjutoribus sacerdotibus, et ad munus ordinatis ac initiatis traditum ac concessum est. Sed hoc modo sacramentum solemni ac longo usu, ita in Ecclesia dumtaxat ab Apostolis ac Apostolicis viris usurpatum esse testantur Acta Apostolorum ».

12. Detorsit etiam Lutherus, referente Fischero, hæc divina oracula in alienum sensum, nimirum ex I Petri II : *Tanquam lapides vivi superædificamini in sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum.* Et infra : *Vos autem genus electum, et regale sacerdotium.* Et Apocalyp. V : *Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes.* Et tertio Apocal. XX : *Erunt sacerdotes Dei et Christi ejus, et regnabunt cum eo mille annis.* Hæc cum Lutherus attulisset mox seipsum refellit his verbis : « Certum est verba fieri de omnibus Christianis, eosque sacerdotes et reges appellari, quod ut de visibilibus regibus intelligi non potest, ita nec de visibilibus sacerdotibus intelligi ipsa universitas Christianorum permittit ». Ad quæ adjungit Fischerus [1] : « De sacerdotibus loquimur, qui per Ecclesiæ præsides ad id muneris vocati sunt et ordinati, cooperante Deo et gratiam eis divinitus infundente, quare nihil adversum nos hæ Scripturæ militant : neque enim inficiamur, singulum quemque Christianum et regem, et sacerdotem esse; verum sibi ipsi, non cuivis alteri : nam ut cæterorum regimen fas non est cuivis usurpare; ita nec sacrorum mysterium arrogare licebit. In summa, sicut singuli reges sunt, ita sunt et sacerdotes; et ut alios regere singulis prohibetur, ita prohibetur et sacerdotium ». Confirmatur id auctoritate Scripturæ; cum enim omnes Judæi nec tribu sacerdotali nec stirpe regia sati essent, tamen iis dictum fuit : *Mea est omnis terra, et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, et gens sancta.* « Hæc verba », inquit Fischerus, « non ignorarunt Judæi toti populo fuisse prolata, neque tamen ob hæc existimabant singulos de populo vere sacerdotes aut reges fuisse; alioqui non objectassent Christo quod se regem vocasset ». Cum itaque Judæi præter illud sacerdotium internum etiam externos sacerdotes, qui sacra peragerent habuerint, quid vetat in lege Evangelica præter id sacerdotium quo divinæ laudes celebrantur, alios esse sacerdotes, qui pro aliis sacerdotio fungantur, et incruento modo corporis et sanguinis Christi sacrificium faciant?

13. Hausit autem hanc Lutheri hæresim avide Zuinglius [2], qui ex ea aliam non minus fœdam elicuit, scilicet Christi corpus in Eucharistia realiter non existere, si nullum erat inter aniculas et sacerdotes discrimen : at cum presbyterorum in sacris litteris crebra fiat mentio, ut apud Jacobum [3] : *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum*, etc. ad vim divini oraculi eludendam, seniores plebis interpretatus est, quem ita confutat Joannes Faber [4]; « At quid hic Zuinglius ac alii tentant ac moliuntur? nempe aiunt seniores ex civitate advocandos, quasi vero presbyter non ad sacerdotem referatur : Paulus autem nulla ætatis habita ratione sic appellari sacerdotes scribit [5] : *Noli negligere*, ait, *gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii : hæc medi-*

[1] Faber. in opusc. de sacrif. mis. — [2] Luc. XXII. — [3] I Cor. XI.

[1] Jo. Fisch. congress. 3. de sacris sacer. defen. advers. Luther. — [2] Jo. Faber. de sacrif. missæ et sacerd. novæ legis. — [3] Jac. V. — [4] Fab. ibid. — [5] I Timoth. IV.

tare. Et rursus in eamdem sententiam idem Apostolus ait [1] : *Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni sunt, maxime qui laborant in verbo et doctrina.* Et quis hic presbyteros non pro sacerdotibus acciperet? ut etiam docet Cyprianus in concione de Spiritu sancto. Si itaque hic seniores ætate essent pro sacerdotibus accipiendi, quid ad Paulum pertinuit ætate seniores per civitates constituere, cum hoc potius forte magistratui licuisset? aut cur discipulo suo Tito scribit [2] : *Eam ob rem reliqui te Cretæ, ut ea quæ desint corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi.* Ecce quid hic Tito scribit Apostolus, quod scilicet corrigat, quod et presbyteros constituat, quemadmodum ipse sibi constituerit aut ordinaverit; et hoc aliter intelligi non potest, quam quod Titus non debuerit sexagenarios, aut centum annos natos constituere, qui jam antehac in his civitatibus erant, sed sacerdotes potius, ut in mandatis habebat, ordinare ; et ita mandatum Pauli est referendum non ad apostolas, non ad presbyteras, sed potius ad presbyteros. Et similiter Lucas scribit [3] quod Paulus, quando Iconium ac Antiochiam venerat, singulis Ecclesiis suos ordinaverit ac constituerit presbyteros sive sacerdotes : atque adeo, ut nova fert translatio cum suffragiis. Et neque hoc, quod ibidem in Actibus Apostolicis legitur, ad seniores alicujus civitatis transferri potest : proinde hæc doctrina damnanda est, qua docetur, ut dumtaxat seniores per ætatem in Ecclesia debeant præfici et ordinari. Et licet Moses jussu Dei debuerit seniores eligere in populo, quod ita tamen est intelligendum non quoad ætatem, sed quoad habilitatem, et alia virtutum ornamenta. Et si soli, qui per ætatem seniores sunt, huic dignitati deberent præfici, ipse Timotheus per hanc legem sacerdos et mysteriorum Dei dispensator esse non potuisset; nam Paulus ita scribit [4] : *Nemo contemnat tuam adolescentiam.* Ecce tibi juvenis fuit Timotheus, cujus adolescentiam nullus contemnere debuit; nihilominus et is in hunc locum episcopalem et sacerdotalem ordinatus est : et statim sequitur quod non debeat oblivisci eorum donorum, quæ ex potestate sacerdotum ac manuum impositione consecutus fuerit. Si ergo Timotheus dona consecutus est ex impositione manuum sacerdotalium, quomodo ergo rustici stivam aratri tenentes in manu absque ulla sacrarum manuum impositione, et sine ulla unctione pro sacerdotibus habendi sunt? Proinde hinc apparet, quod non parum adversarii Ecclesiæ errant. Hæc autem revera sunt opera diabolorum Belial, Beelzebub, ac aliorum spirituum malorum : quibus bene constat, quod primi sacerdotes in Ecclesia Christi fuerint Apostoli, ac deinde eorum sequaces ac successores episcopi, per quos exterminati ac depulsi sæpius fuerint ipsi maligni spiritus, adeo ut etiam genua coram illis flectere coacti fuerint, solo Jesu Christi nomine invocato atque prolato, etc.

14. Porro quia, ut ait propheta : *Abyssus abyssum invocat;* ex superiori Lutheri dogmate duo errores gravissimi pullularunt : nam consecrare annisi sunt sacris sacerdotalibus non initiati, ac stulti et idololatræ populi hostiam non consecratam adorarunt [1] : tum etiam cum sacerdotes se esse persuasi essent, quod regale sacerdotium ad Christianos omnes devolutum Lutherus prædicaret, non tantum sacerdotes, sed etiam reges, convulso omni statu politico, esse voluerunt ; unde tot cruentæ strages consecutæ : nec malam illationem fuisse docuit prudentissimus Sigismundus rex Poloniæ in litteris [2] ad Prussiæ novatores missis, quos jussit colere sacerdotes, atque agnoscere ipsos nec sacerdotes nec reges esse, cum pari ratione reges ac sacerdotes essent ; nec magis regibus quam sacerdotibus tributa pendere tenerentur, si Lutherana regalis sacerdotii interpretatio valeret. Verum neque Cæsar nec Germaniæ principes putabant, sectatorum Lutheri furorem in communem perniciem erupturum ; adeo ut regum diademata, principum et magistratuum insignia cum tyaris Pontificiis, infulis præsulum, et sacerdotum ornatu diffringere molirentur, liberique ab ea suspicione hæresiarcham impune furere, atque omnes gradus sacerdotum pessumdare permiserunt. At imbecilles laicorum animi gloriabundi, quod sacerdotibus, episcopis, ac Pontifici pares gradu dicerentur, ad defectionem a Romana Ecclesia, a qua infelices animas perdi Lutherus mentiebatur, jactanti se Jesu Christi spiritu plenum, imo dæmoni in angelum lucis transformato crediderunt : hic namque impostor singulis paginis, quas impietate et convitiis in Ecclesiam fusis infarciebat, Jesu nomen venerabile superponebat, ut omnia a spiritu Christi suggesta inque optimum finem tendere putarentur.

15. *Calumniæ Lutheri in auctoritatem Pontificiam et jus canonicum.* Ut vero reformationis ostentato nomine hierarchiam Ecclesiasticam deformare nisus sit, ita describit Joannes Coclæus : « Primum subjecit in reformatione illa papam et episcopos gladio Cæsaris », is error superius confutatus est; huic vero alium magis impium conjunxit : « Deinde », inquit Coclæus, « ademit papæ auctoritatem tum interpretandi Scripturam sacram, tum indicendi Concilium generale : quibus vario et Scripturarum et rationum fuco probatis, cœpit in mores et practicas Romanæ curiæ acerrime invehi, sigillatim taxans omnia et per calumnias cuncta in majus adaugens : exclamabat igitur indignum esse, ut

[1] I Timoth. v. — [2] Tit. i. — [3] Act. xiv. — [4] I Timoth. iv.

[1] Florim. Raym. — [2] Ext. to. i. rer. Polon.

papa triplicem gestet coronam, cum summi reges unicam gerant, eum esse non exaltati sed crucifixi Christi vicarium, cardinales ejus esse inutilem imo perniciosum populum, qui Italiam et Germaniam exsugit, ex familia papæ centesimam partem retinendam nonaginta novem partes ex illa abolendas esse, tollendas annatas et mensas papales, abjiciendas episcoporum confirmationes et archiepiscoporum pallia, domum datarii esse lupanar super omnia lupanaria, papæ nihil juris competere ad regnum Neapolis et Siciliæ, vim et prædam esse omnia quæ possidet, Romanam excommunicationem simul cum litteris et sigillis in frigidum ducendam balneum, jus canonicum a prima littera usque ad novissimam funditus delendum, præsertim vero Decretales ».

16. Ut sceleris exemplum præberet hæresiarcha, tantam arrogantiam audaciamque sumpsit, ut flagitium superioribus sæculis inauditum, dignum antichristo patrare non sit veritus, sacros enim canones et sanctorum Patrum decreta, quibus Christi et evangelistarum doctrina, quibus Apostolorum traditiones, quibus Œcumenicorum Conciliorum Spiritu sancto loquentium sanctiones continentur, quibus damnantur hæreses, quibus sacrorum Christianorum administrandorum ratio descripta est, quæ omnes Ecclesiæ toto orbe diffusæ summa veneratione sunt prosecutæ, publice damnavit pro ea scilicet auctoritate qua a Lucifero instructus erat, flammis injecit[1], addita insana voce : « Quia conturbasti sanctum Domini, Deus te consumat igne æterno », scilicet Lutherus scelestissimus, qui palam adulteria, incesta, et scortationes consulit, ipso judice fuit sanctus Domini conturbatus in sacris canonibus a Christo, Apostolis et sanctis Patribus, a quibus ejus doctrina impia damnatur ; et folia sacros canones continentia, ac docentia quæ sit vera Scriptura, ignes æternos passura sunt, ac non ipse flammis exurendus sempiternis. Ut vero tam impii horrendique facinoris fama latius pervaderet, libellum edidit, quo jure merito id a se perpetratum disceptabat ; ac triginta articulos ex Decretorum volumine collectos, inque alienum sensum detortos exagitabat, atque hæc monstrosa effutiit : « In his et hujusmodi articulis, quorum innumerabiliter plures sunt, omnes tamen eo tendentes ut papa sit et Deo et omnibus hominibus superior, et ipse solus nemini mortalium, sed ipsi omnes etiam Deus et angeli sint subjecti ut papæ : discipuli dicant papam esse rem mirabilem, non esse Deum et non esse hominem, fortassis diabolum et satanam ipsum ». Et infra : « Summa summarum totius juris canonici hæc est : Papa est Deus in terris, superior omnibus cælestibus, terrenis spiritualibus et sæcularibus, et omnia papæ sunt propria, cui nemo audeat dicere : quid facis ? » Ex qua calumniarum blasphemiarumque sentina patet Lutherum tuendæ veritatis rationem omnem abjecisse ac suo tantum diabolico furori cum animæ suæ et sectatorum suorum æterno exitio servire voluisse, quam enim impudenter mentiretur ab Ambrosio Catharino redargutum manifeste, refert Coclæus his verbis[1] :

17. « At Ambrosius Catharinus Italus, vir plane doctissimus, qui antea quinque libris illius errores et conatus acerrime reprehenderat, in hæc verba illi tam graviter sane quam vere respondit : Vere summa summarum omnium tuarum stultitiarum hæc est, quia non sunt, nisi calumniæ et mendacia manifesta, quibus respondere stultissimum esset : nam si hæc persuadeas etiam citra ullam contradictionem turbæ tuæ, nihil profecto tam absonum atque absurdum superest, quod persuadere non possis. Quis enim possit credere quod in Decretis dicatur, papam esse supra Deum, aut supra Scripturam, aut super omnia cœlestia ? quæ istam crudelissimam blasphemiam possint recipere piæ aures, quod papatus sit regimen antichristi ? Tot sancti igitur tam probati in regimine antichristi præfuere, Gregorius, Leo, atque majores pleni scientia et Spiritu Dei ? O mundum vere positum in maligno ! non jam in papæ personam aut mores malos, sed in officium, sed in majestatem a Deo positam ac immobiliter fundatam serpens malignissimus venenum effundit, et insultat, etc. »

18. *Joannes Faber in totidem responsionibus confutat triginta articulos excerptos ex operibus Lutheri.* — Consurrexere etiam adversus Lutherum plures viri doctissimi, qui væsanam ejus maledicentiam confutarunt, inter quos Joannes Faber in erudito Commentario inscripto Adriano VI Pontifici triginta illos articulos calumniis et impietate contextos esse demonstravit. Imprimis dæmonem mendacem magistrum secutus hæresiarcha objicere non erubuit, in jure canonico scriptum esse, papam et suos divinis mandatis non esse obstrictos ; cum tamen ipse Lutherus ac Lutherani ejus criminis rei tenerentur, qui fidem solam ad salutem necessariam mentientes, improbos quosque ab Ecclesia Romana divulserunt. Secundo nefarius Christi et Ecclesiæ hostis conquestus est, Pontificem et clerum non esse laicorum servituti mancipatos, quem Faber ita compellat : « Subodoro quo tendas, eo quidem, ut demum ex testimonio Petri hanc millenariam Ecclesiasticam libertatem a clericorum ordine vi quadam adimere velis, ita ut nos in sortem Domini receptos in utraque Germania, Gallia, Hispania, Anglia, Hungaria, Portugallia, ac aliis regnis laicis sub-

[1] Cocl. ubi sup. Ulemb. c. 5.

[1] Cocl. in Actis et script. Lutheri hoc anno.

jectos esse oportere velis; sicut miserrime sub Bohemorum tyrannide clericorum illa sanctissima cohors, auctoribus Joanne Hus, et Hieronymo, et Wicleph, conjecta est. Sed non sinit Dominus perire Christos suos ». Nonnullisque interjectis :

19. « Ad tertium venio articulum, ubi tam indignum esse judicas in cap. Solitæ; Pontificalem auctoritatem soli, et regalem potestatem lunæ comparatam esse : dic, quæso, mi Luthere, an non sit hæc sat commoda comparatio. Audi Chrysostomum [1] in III lib. de dignitate sacerdotali cap. I, loquentem, qui sic ait : « Nunc « sacerdotio proposito, quod tanto spatio antecellit imperium, quanto inter se animæ na« tura et corporis differt ». Heus tu, Martine, quid dicis ad hæc? non modo lex, ut in cod. de sacrosanct. Eccl. l. *Sancimus* [2]; non philosophia Aristotelis, sed ipsissimum Evangelium me docuit quantum anima differat a corpore, utpote tanquam immortale a mortali, incorruptibile a corruptibili, et fere velut infinitum a finito. Sed et Ambrosius quid addicat audi in libro de dignitate sacerdotali cap. II : « Honor, « inquit, fratres, et sublimitas episcopalis nullis « poterit comparationibus adæquari ; si regum « fulgori compares et principum diademati, « longe erit inferius, quam si plumbi metallum « ad auri fulgorem comparetur : quippe cum « videas regum colla et principum submitti ge« nibus sacerdotum, et exosculatas eorum « dexteras, orationibus eorum credant se com« muniri » ; hæc Ambrosius. Vides hic comparationem de sole et luna ex Ambrosii sententia non esse sufficientem ». Et post nonnulla alia :

20. « In cap. *Significasti*, de electione, quartum dicis deprehendi errorem, ac asseris illic contineri papam ac illius Sedem non esse obstrictam Christianis Conciliis atque statutis. Vidi ipse capitulum illud a Paschale papa ante septingentos annos editum; et revera non spinosum aliquem sophistam, sed spiritum tanto Pontifice dignum redolet; eos enim hæreticos reprobat, qui dicunt omne jusjurandum in Evangelio prohibitum a Domino, contra quos pugnavit Augustinus : nec ea displicent, quæ sunt apud Alanum [3] in II lib. contra hæresiarchas. Verum est quod idem Paschalis per quamdam parenthesim adjecit dicens : « Aiunt in Conciliis statutum non « inveniri quasi Romanæ Ecclesiæ legem Con« cilia ulla præfixerint, cum omnia Concilia per « Romanæ Ecclesiæ auctoritatem et facta sint « et robur acceperint, et in eorum statutis con« sensu Conciliorum Pontifex non sit astrictus » : poteris hæc videre apud Speculatorem libro de dispensationibus ». Et infra :

21. « Quintum errorem eum esse dicis, quod papam in suo pectore habeat potestatem plenariam super omnia jura : dicis hæc in proœmio Sexti contineri. Certe sat diligenter hoc proœmium ipse relegi, tamen ita scriptum non reperio. At in cap. I de Constitut. eodem libro, sic scriptum esse legitur : « Quomodo Romanus Pontifex « omnia jura censeatur habere in scrinio pecto« ris sui ». Hic nodum in scirpo quæris. Si hoc in Pontifice testimonium detestaris, cur non calamum figis in Honorium et Theodosium imperatores, qui dudum eadem verba scripserunt? At non licebat Pontifici de canonibus hoc dicere quod dudum imperatores dixere de legibus ». Sexto impudens Lutherus calumniam aspersit Pontifici, quod in sacris canonibus sibi mutandorum ac evertendorum Conciliorum auctoritatem arroget. Septimo inepte conquestus est quod sacramentum ab episcopis exigat.

22. Objectio octava Lutheri petita est ex capitulo : « *Si papa*, dist. XL quod papa a nemine judicari possit ». De ea controversia, quo scilicet casu cum in suspicionem hæresis vocaretur, judicari posset, jam in Annalibus dictum est; nec Pontificis in hierarchia Ecclesiastica, quam regum in politico statu quoad alia seu vere seu falso impacta crimina conditionem deteriorem esse constat : de quo inter alios pluribus cardinalis Cajetanus egit. Objecit nono, papam dici caput Ecclesiæ, scilicet ministeriale, cum supremum sit Christus. Addit Faber :

23. « Decimum articulum justissime damnandum credis in Cap. *Cuncta* IX, quæst. III ubi Gelasius papa sic habet : « Cuncta per mundum « novit Ecclesia, quod sacrosancta Romana Ec« clesia fas de omnibus habeat judicandi, neque « cuiquam de ejus liceat judicare judicio; siqui« dem ad illam de qualibet mundi parte appel« landum est, ab illa autem nemo appellare per« missus ». Hæc verba nescio an potuerunt tantum causare, ut juste decreta damnaris. In Nicæno Concilio consensu Patrum admissum est, ut gravati Sedem provocarent Romanam : cur hanc libertatem totidem annis præscriptam tu conaris evertere » ? Paulo post : « Timeo, mi Luthere, ne satis superlucratum esse credas, modo jugulentur Pontifices, trucidentur episcopi, subjiciatur clerus; nescis autem quod primum hæc prophetia completa fuerit [1] : *Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus*. Jam reges cœpisse servire Domino, et tunc reges sese cognovisse, imo professos se indignos esse, ut Pontificum causas judicarent, potuisses hoc ex Nicæno Concilio, ex Hilario et Ambrosio, ac multis aliis deprehendere ». Et infra :

24. Ad undecimum venio, ubi ex XXV quæst. I *Laicis*, inculcas scriptum esse, « Romanam « Sedem vim dare juribus ». Miror, mi Luthere,

[1] Chrys. l. III. de dign. sacerd. c. 1. — [2] L. *Sancimus* de sacros. Eccles. — [3] Alan. l. II. contr. hæres.

[1] Ps. II

qui sanctulus diceris, et religiosulus haberi cupis, cur non vereris hic Pontificibus tantam facere injuriam ? Nescis esse scriptum : « Princeps « legibus solutus est ». l. *princeps* ff. *de legibus*, dixit hoc Ulpianus. Quid si et idem dixisset Pontifex ? sed non dixit, maxime quantum ad evangelicam legem attinet; imo si undique percurreris sacros hos canones, proculdubio invenies, Pontifices hoc servare quod scriptum est in l. *digna vox*. C. *eodem*, ubi Theodosius et Valentinianus sic dicunt : « Digna vox est majestate « regnantis, legibus alligatum se principem pro« fiteri ». Sed hanc injuriam tunc recte vindicavero, si ex eodem loco ostendero, te non vera dixisse. Audiat ergo pusillus grex quid Urbanus, quid Zozimus, quid Marcellus, quid Hormisda Pontifices in eodem loco tradiderint. Dicit illic Urbanus : « Sunt quidam dicentes Romano « Pontifici semper licuisse novas condere leges « quod et nos non solum non negamus, sed etiam « valde affirmamus ». Sciendum vero summopere est et quia inde novas leges condere oportet unde evangelistæ aliquid et prophetæ nequaquam dixerunt : ubi vero aperte Dominus vel ejus Apostoli et eos sequentes sancti Patres sententialiter aliquid diffinierunt, ibi non novam legem Romanus Pontifex dare, sed potius quod prædicatum est usque ad animam et sanguinem confirmare debet : si enim quod docuerunt Apostoli et prophetæ, destruere (quod absit) niteretur », Et infra : « Non sententiam dare sed magis errare convinceretur ». Duodecimo nugax Lutherus objecit, Romanam Sedem dici petram, quasi vero eo sensu diceretur, quo Christus petra est appellatus.

25. « Tredecimum errorem », inquit Joannes Faber, « esse dicis, claves dumtaxat Petro traditas. Ostensum est supra claves esse Christi, claves esse Ecclesiæ, claves esse sacerdotum; sed Petro principaliter et primo datas ante cæteros Apostolos, non uno dumtaxat loco, sed sanctorum Patrum sententiis ostendimus. Vide ad hoc Ambrosium, Hieronymum, et de hac re primo omnium Hilarium Pictaviensem in Psal. CXXXI et Psal. LVII, et omnino in lib. VI de Trinit. cujus mentem tamen inferius plenius accipies. Certe si hæc tuæ catervæ proposuisses, Pontificium jus non tanquam Chrysippeam dialecticam judicasses ». Decimo quarto calumniam struit Lutherus inquiens, dici sacerdotium Christi translatum in Petrum, quod sacerdotalis ordo per Christum cœperit in Petro. Subdit Faber :

26. « Taxas dein in XV tuo articulo in cap. *Ideo permittente*. XXV quæst. I quod scriptum inveneris, et hic scriptum esse dicis, papam posse condere leges in Catholica Ecclesia; cui sententiæ Paulus adversatur ad Gal. V dicens : *Libertate nos Christus liberavit :* scripsisti nonnihil de libertate Christiana, sed revera nec dictum Pauli nec tua Christiana libertas huc pertinebat, qua Pontifici potestatem condendi leges præriperes. Scio scriptum Jo. VIII : *Veritas liberabit nos;* et iterum : *Si filius vos liberabit, tunc vere liberi eritis :* sed quid proprie est liberare aliud quam salvum facere » ? Et infra : « Sed quomodo dicit Augustinus : « Nos servi eramus [1] cupiditatis, « liberati servi erimus charitatis ». Quod et Paulus docet ad Gal. V sic dicens : *Vos in libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem detis in occasionem carni ?* Hanc Dulcinastarum hæresim a Clemente V confutatam vidimus.

27. Decimo sexto calumniator vertit crimini, quod Pontifex oraculo Christi : *Quomodocumque ligaveris* auctoritatem suam constabiliret. Decimo septimo invehenti Luthero in Pontifices ob indictam jejuniorum legem, et votorum observationem, ita responsum est a Fabro : « Habemus hanc abstinentiam non tam ex præcepto Pontificis, quam ex diutissima consuetudine sanctæ matris Ecclesiæ : Ecclesiam igitur hic, non Pontificem damnas ». Id patet ex S. Basilio in homiliis de jejunio, atque adeo addidit Joannes Faber : « Nec tibi persuadeas, sicuti velle videris, jejunia et vota res esse jampridem a Romanis Pontificibus excogitatas; nam et Hieronymus ad Sabinam scribit, moris fuisse in Ægypti et Syriæ monasteriis, ut tam virgo quam vidua, quæ se Deo voverint et sæculo renuntiantes omnes delicias sæculi conculcarint, crinem monasteriorum matribus offerant desecandum : et multa id genus sunt alia, quæ tu Pontifici Romano putas impingenda. Sed forte habes, quo tua defendas, quod nolis ullum hominem super cæterum aliquid statuere posse, quod et constantissime dicis ac asseris; super quo paucis tibi respondeo : si homo supra hominem nihil statuere potest, cur in primo Apostolorum Concilio decretum factum est, ut qui sunt in Antiochia, Syria, et Cilicia, contaminationibus simulachrorum et sanguine et suffocato abstineant » ?

28. Debacchanti acerbissime Luthero ob vetita sacerdotum conjugia respondit Faber : « Injustisime Pontificem facere contendis, qui sacerdotibus ne ducant uxores prohibuerit. Hoc opus, hic labor est. O quot vespas : o quot vespertiliones ; quot cyniphes, bruchos, scarabeos, atque crabrones is excitaverit, qui sacerdotibus uxores non esse permittendas asseveraverit ! tota fornicatorum familia commovebitur ». Et infra : « Scio, mi Luthere, hac re una te multorum hominum favores et aucupatum, et lucratum esse : unde camarinam non mediocrem is moverit quotusquisque in adversum pugnarit : nec me latet quod habes tuæ blandulæ sententiæ propugnatores acerrimos ». Multis in hanc sententiam interjectis, ut ex antiquis Conciliis et traditionibus sacerdotes ad cœlibatum obstricti sint, nec Luthero licuisse sacerdotibus voti infringendi con-

[1] Aug. in Evang. Jo. tr. 41.

sitium dare, demum Lutherani pseudoevangelii impuritatem ita describit :

29. « Ingenue dicere possem in hac et multis rebus te Mahumeticis sectatoribus esse impuriorem, ne dicam pejorem : si quidem illi Purgatorium esse credunt; tu vero tollere videris : viros mulieribus præesse dicunt; tu vero æquales reddis; in capitibus Alchorani decimas solvi jubet, tu vero tollis : de juramentis ac votis ita statuit Mahumetus, ut illa omnino servare velit; tu vero perjuros et sacerdotes et monachos etiam impune connubio jungis : et mille sunt illius genera, ut de beata Virgine, ac tuis assertionibus contraria, quæ, si velim, tibi recensere possem, in quibus Sergius monachus ac Nestorianus excommunicatus Mahumeti præceptores honestiora suo discipulo suggesserunt, quam tu nobis in Ecclesia sancta aliquando tradideris; et sic velim nolim fateri cogor, quod in multis major est Alchorani puritas, religio, ac pietas, quam nova tua ac tuorum doceat Christiana libertas, etc. ».

30. Subdit auctor Lutherana argumenta inter quæ hæc sunt : « Sed forte dicetur, *si licet, et bonum est nubere*, cur sacerdotibus uxores non licet habere ». Ad quæ Faber nonnulla honesta aliquibus licere, non aliis, respondet : « Antistitem, inquit, puriorem cæteris esse oportet; ipsius enim, (scilicet Christi), personam habere videtur; est enim vicarius ejus, ut quod cæteris licet, illi non liceat; quia necesse habet quotidie Christi vicem agere, aut orare pro populo, aut offerre, aut baptizare : et non solum huic concubitus non licet, verum et ministro, quia ipse mundior debet esse, quia sancta sunt quæ ministrat ». Et post alia : « Sed dicis, ut audio, cur me gravat homo, quo non gravor a Domino? At in Evangelio nihil de his habes quæ in Actis Apostolorum sunt ab Apostolis decreta; tamen voluit etiam Dominus illos audiri, dicens : *Qui vos audit, me audit*, et : *Spiritus sanctus docebit vos omnia, et suggeret vobis omnia.* Putas autem quamprimum mortui fuerunt Apostoli, successores illorum nihil unquam statuere potuerunt? » Et infra :

31. « Quia ad sacerdotium provehuntur non pueri, non adolescentes, non ii quibus lacte Pauli adhuc opus est; sed illi, qui sunt ætatis perfectæ ». Tum nonnullis interjectis subdit : « Nulla fiet eis injuria, si ad id arctentur, quod dum sacerdotio fungi volebant, libere ac sponte promiserunt. Vulgatissima quidem regula est : *Volenti non fit injuria;* et hi non parvuli sunt, sed viri, perfecti sunt, et illi eunuchi, de quibus Dominus Matth. XIX *qui se castraverunt propter regnum cælorum :* hos licet probet et laudet Dominus, tamen tu, qui te magistrum insipientium et ducem cæcorum esse confidis, hos gloriosos eunuchos ab Ecclesia tollis; vide quo pacto et quantum aberres. Satius ergo fuisset, et rem Deo gratiorem fecisses, si vel monitis, vel scripturis a concubinario sacerdote concubinam abegisses, quo dignius et sanctius potuisset ingredi sancta sanctorum, et hic orare pro populo, ac laudem Domino dicere labiis puris ac corde perfecto : sed te natum ad id video, ut popularia dicas, quo multos tibi brachos in patronos vendices.

32. « Dices : Quid ad aliud Pauli, qui scribens ad Titum jubet eum in presbyterum esse constituendum, *qui sit unius uxoris vir;* et priori Epistola ad Tim. *Oportere episcopum esse irreprehensibilem, unius uxoris virum?* Ad hæc respondet Faber : unius uxoris virum dici, ut qui ad eam episcopatus provehendus sit dignitatem, non multas habuerit uxores, sed unam; additque : « Sanctum audi Ambrosium in Epistolam ad Timoth. ita scribentem : « Veteribus idcirco « hoc concessum est levitis et sacerdotibus uxo« res ad usum habere, quia multum tempus « otio vacabant a ministerio aut sacerdotio; « multitudo enim erat sacerdotum, et magna « copia Levitarum, et unusquisque certo tem« pore serviebat divinis cerimoniis secundum « institutum David : hic enim viginti quatuor « classes constituit sacerdotum, ut vicibus de« servirent; unde Abia octavam classem habuit, « cujus vice Zacharias fungebatur sacerdotio, « sicut continetur in Paralipomenon; ita ut tem« pore, quo non illos contingebat deservire « altari, domorum suarum agerent curam, ubi « autem tempus imminebat ministerii, purifi« cati aliquantis diebus accedebant ad templum « offerre Deo : nunc autem septem diaconos « esse oportet, aliquantos presbyteros, ut bini « sint per Ecclesias, et unus in civitate episco« pus, ac per hoc omnes a conventu fœminæ « abstinere debere, quia necesse est eos quoti« die in Ecclesia præsto esse, nec habere dila« tionem, ut post conventum purificentur sicut « veteres; omni enim hebdomada offerendum « est, etiamsi non quotidie, peregrinis incolis, « tamen vel bis in hebdomada, etc. mundiores « ergo debent esse cæteris, quia actores Dei « sunt ». Hæc Ambrosius ».

33. Adjecta est alia ratio Hieronymi ex dignitate sacrorum novæ legis, quæ tanquam veritas imagini, corpus umbræ antecellunt. « Et revera si onera matrimoniid umtaxat ex Paulo, dein officium sacerdotale hinc inde contulerimus, justissimam ordinationem sanctorum Patrum dicere oportet. Scripsit in hæc verba Paulus : *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do tanquam misericordiam consecutus a Domino ut sim fidelis : existimo autem hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse*, etc.

34. « Horrendum est illud, quod non parva pœna proponitur indigne sumentibus. « Considera », inquit Chrysostomus, « quantum adver-

« sus proditorem indignaris contra eos, qui « crucifixerunt; itaque considera ne tu quoque « sis reus corporis et sanguinis Christi. Cogi- « tandum est ergo quali mensa fruimur : quod « angeli videntes horrescunt, hoc nos pascimur, « huic unimur, et facti sumus unum Christi « corpus, et una caro. Non igitur simus lupi « agnum manducantes ». Et infra : « Unde ite- rum Chrysostomus : « Cogita, qui sacrificii par- « ticipes veteris erant quanta utebantur conti- « nentia : quid non faciebant? quid non age- « bant? semper expiabantur; tu vero petens « sacrificium, ad quod horrent (præ reverentia) « angeli, temporum circulis rem diffinis, et « quomodo Christi assistes tribunali scelestis « manibus et labiis ipsum corpus impetens; et « fœtente quidem ore tuo regem osculari non « eligeres : Regem vero cœlorum fœtenti anima « deoscularis ». Aliisque ad id adjectis subdit Faber :

35. « Proh pudor et nefas! qui docere audes quod viginti rurales ex se unum eligere possint, qui absque omni ordinatione, absque omni sacra unctione conficere possit. Docuitne Paulus illa? Numquid non Timotheus [1] antequam admitteretur ordinare presbyteros prius gratiam obtinuit per manuum impositionem? Numquid non id de Tito credes? Non itaque in Creta alter alterum, sed Titus [2] ibi relictus constituit presbyteros per civitates, sicut illi disposuerat Paulus. Dic si ita agere conveniat ubi manebunt ea, quæ in episcopo, quæ in presbytero, quæ in diacono exigit Apostolus? sed tu sacerdotes non alios eligis quam quos et quales elegit Jeroboam.

36. « Sed si iterum replicaveris, te potestatem habere mulierem circumducendi, sicut et cæteri Apostoli, ac fratres Domini, et Cephas; respondeo quod fœminæ utique locupletiores sequebantur Apostolos, illisque necessaria subministrabant, sicut et Domino fecisse veritas Evangelica testatur, et vacuos quibusvis curis reddebant, ut prædicationi dumtaxat intenderent ». Et infra : « Hic loquitur Paulus de sorore muliere, non uxore : Noli itaque, mi Luthere, nobis toties varias ac peregrinas afferre vivendi formas, nec contra totidem sæculorum observationem solus pugnes.

37. « Subdis decimum nonum errorem eum esse, quod papa Nicolaus vel Tertius vel Quartus in antichristico, ut dicis, decreto dixerit, Christum B. Petro æternæ vitæ clavigero terreni simul ac cælestis imperii jura commisisse; cum tamen omnes norunt Christum fugisse regnum terrestre, etc. Ego autem ita Romanum Pontificem terreni imperii potestatem habere dico; quoniam Carolus a Leone III Pontifice Romanum cepit imperium : quanquam nostra tempestate id multis modis tentaveris, ut Carolus ille noster imperator a Leone Pontificatum tolleret. Imperator jurat papæ; et causæ subsunt de jure propter quas papa deponit imperatorem. Sunt et causæ, in quibus a sæculari judice provocatur ad papam, accedit enim in subsidium Ecclesiastica jurisdictio : et hæc omnia ab octingentis annis citraque observata fuerunt. Servaverunt hoc Ludovici, Ottones, ac alii principes Germaniæ. Quæ cum ita sint, imperii jura papa habere dicitur : quanquam imperator vero usu habet Romanum imperium.

38. « Nec mirum si papa quasdam pleno jure provincias habeat; Samuel enim rexit populum Israel : Melchisedech sacerdos in æternum rex fuit in Salem. Moses et Aaron in sacerdotibus ejus principatum habebant in Israel. Sed quod Christum adducis, qui, ut est Joannis VI, cum vidisset quia venerant, ut raperent eum et facerent regem, fugit in montem : scis ex Chrysostomo, Cyrillo et Augustino quid hic dicendum fuerit : Qui enim rex erat non oportuit, ut rex fieret : regnum dabat aliis Rex regum ». Ac post alia : « Non ergo », refert Faber, « fugit regnum, ut propterea reges terrenos ad imitationem sui esse voluerit, alioqui Christianos reges, quæso, quomodo salvabis? fugit ergo quia regnum suum non erat de hoc mundo; venit enim non formam regis, sed servi accipiens, etc. »

39. Objecit XX Lutherus fictam et ementitam esse donationem Constantini factam Ecclesiæ, quam litem jam ante Laurentius Valla moverat : controverterant etiam antea jurisconsulti, an ea valuerit. At Vallæ argutias futiles ostendit Faber, primo quod ille perperam de Constantini baptismo senserit; si Eutropius de ea re non scripserit, non sequi quin fuerit : si parta non fuerit possessio plurimo tempore, varias persecutiones et conversiones imperii obstitisse demonstrat. Tum subdit :

40. « Vigesimum primum articulum aggredior. Tuæ turbæ proponis scripsisse papam sese Romani imperii esse hæredem : id gravissime fers, et sic ais scriptum in Clementina Pastoral. de sent. et re judicata. Vidi hunc textum, sed ejus ista sunt verba : « Nos ex superioritate, « quam ad imperium non est dubium nos ha- « bere : qua ex potestate, inquam, vacante im- « perio, imperatori succedimus, etc. » hic se Pontifex non dixit hæredem, nunquam enim legitur quod Pontifex aliquam partem illius hæreditatis jacentis fuerit adeptus : sed quomodo succedit certe glossa ibidem et Zarabella docent; siquidem, vacante imperio, si quis justitiam consequi non potest, Pontificem adit. Putas in eo dum Pontifex justitiam fecerit, peccet? nequaquam; *nam beati qui faciunt judicium et justitiam in omni tempore*, et ad Tim. VI : *sectare justitiam*, etc. » Qui plura in hoc argumento

[1] Ep. I. ad Tim. IV. — [2] Ad Tim. I.

expetit, Augustinum Triumphum consulat, meminerit que translatum a Pontifice ad Germanos fuisse imperium.

41. Vigesimo secundo stulte criminatus est, quod dicitur in jure Pontificio, vim vi repellere licere. Calumniatus est vigesimo tertio scriptum esse in jure canonico, subditos non teneri ad parendum dominis, quod de intrusis loquantur: invectus etiam inique est, quod dicant licere Pontifici obfirmatos reges in scelere regio gradu deturbare : sed an liceret, veteres Annales Ecclesiasticos consulere potuerat. Tum etiam in crimen adduxit, quod Pontifex plures provincias ac regna fiduciaria obtineret : cujus postremas ineptias ita Joannes Faber deridet : « De regno Angliæ quod Ecclesiæ feudum esse dicitur, de Romandiola, ac reliquis Ecclesiæ provinciis, quas Romana Ecclesia vel a Pipino, vel Ludovico, vel Rodulpho fertur obtinuisse ; causa est plane regalis atque magnifica, in qua pauperem philosophum non convenit afferre judicium. Noverunt heroes illi Christiani modos, quibus etiam tacentibus nobis regna dividere possint ac debeant.

42. « Vigesimum quartum errorem esse putas; quomodo Pontifex a juramento absolvat, etc. Dudum novimus ex Pontificio jure papam non posse nisi in certis casibus tollere jusjurandum ». Et infra : « Si intra te redieris, habes Pontificem in nullo juramento absolvere posse neque debere, nisi ubi legitimam causam habet; sed cum tam acer es censor Pontificii juris, cur non intra te redis, qui religiosis duplici juramento obstrictis licentiam das ut ducant uxores, qui tamen volentes renuntiarunt matrimonio? et antea, ut plurimum, sacerdotes non id fecerunt ex ignorantia, vi, vel aliquo metu inducti, sed jam quando plenæ ætatis erant; non enim in sacerdotes ordinantur nisi vigesimum quintum annum attigerint : et quia sponte vadunt, ac libere tria vota jurejurando promittunt, quare tu perjuros illos facis, oblitus Domini dicentis Matth. v : *Dictum est antiquis : non perjurabis. Reddes autem Domino juramenta tua* ».

43. Vigesimo quinto impudentissime repetiit, Pontificem nuncupata Deo vota tollere, et peccandi licentiam dare ; cum ipse Lutherus ob sublata vota et datam peccandi licentiam damnatus sit a Pontifice. Ad concitandos etiam suos in Pontificis odium mentitus est, inveniri sub tit. de voto et voti redemptione, papam esse supra Deum. Vigesimo septimo pari mentiendi libidine effutiit scriptum esse in jure Pontificio, in matrimonio constitutum Deo servire non posse : quem errorem sæpius damnatum a Romanis Pontificibus vidimus. At ferre non poterat ardens libidine apostata, monachos et moniales arceri a conjugio, cui ita respondit Faber :

44. « Sed quod viduas ac virgines Deo dicatas a lege thori in jure prohiberi comperimus ; non est decretum solius Pontificis, sed hac de re statutum est in III Carthaginensi Concilio, in Concilio Toletano IV, in Concilio Martini, in Concilio Triburiensi, in Concilio Aurelianensi, in Concilio Chalcedonensi, in Synodo Ancyritana : et tu non legisti, quæ de velandis virginibus Ecclesiæ primitivæ doctores tradidere nobis, maxime Tertullianus, qui pulcherrimum super hac re edidit librum ; et quod Pontifices sanctique Patres statuerunt hoc, et Ecclesiæ doctoribus mirum in modum placuit : proculdubio noverunt illi Pontifices, quid Augustinus in libro de bono conjugali scripserit: noverunt et quam dure reprehendantur hi, qui matrimonio detrahunt, ut est in libro de sancta virginitate cap. XVII ; et multi sunt textus in decreto ex jam dictis Augustinis libris desumpti, qui profecto multis præconiis conjugia laudant. Quod si quidam prohibentur a sacris suscipiendis ordinibus, hoc fit ne priora vota sint cassa, aut ne bigamus contra verbum Apostoli ministret ad aras.

45. « Proponis dein misero popello papam suas leges facere Evangelio pares. Memini scripsisse Gregorium cap. *Erit autem.* XV. dist. « Sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic quatuor Concilia suscipere et venerari me fateor ». Loquitur autem de Nicæno, Constantinopolitano, Ephesino, et Chalcedonensi Conciliis. Sed quod asseris, per omnia papam suas leges Evangelio pares facere, certum non habeo nec invenio quod ullibi fecerit, aut statuerit quidquam Evangelio contrarium : tamen si quid statuit, quod Evangelicæ traditioni non contraluctabatur, dic, qui tam nasutulus es, ubi prohibeat illi Christus : quod si itidem Ecclesia fecit, calumniari non potes neque debebis. Quod nos dicimus ex Evangelio habemus; quod tu prohibes super arenam ædificatum est, etc.

46. « Sed adhuc duo supersunt articuli, quos in unum redigam, et maxime circa Scripturæ sacræ auctoritatem et interpretationem. Nunquam invenies ex Romano Pontifice quemquam illis contradixisse, quæ D. Aurelius Augustinus toto libro de Christiana doctrina post se scripta reliquit; et tu, velis nolis, fateri cogeris, quod Pontifices Hieronymi et reliquorum Patrum scripta sic exosculantur ut apud hos grandem injuriam is fecerit, qui contra nitatur : testatur hoc Gelasius papa, testantur et alii. Et unde fieri putas, quod Evangelium Thadæi, Thomæ, Barnabæ, Bartholomæi, Andreæ, Nicodemi, et alii quamplurimi libri pro apocryphis habeantur? Numquid non sancti Patres et maxime Romani Pontifices, justo judicio non receperunt? diu Romana fides, Apostolo prædicante, laudata est; nec veritus est dicere Cyprianus, ac ingenue profiteri, quod ad Romanos perfidia non possit habere accessum. Quid quod teste

eodem Cypriano Romana Ecclesia Ecclesiæ Catholicæ matrix ac radix dici meretur? Et Hieronymus hanc domum esse dixit : « Quicumque « extra eam agnum comederit, profanus sit, « imo si quis in hac arca non fuerit, peribit « regnante diluvio ». Et idem Hieronymus inquit : « Si quis cathedræ Petri jungitur, meus est ».

47. « Sed te non parum miror quod in prælusoria assertione tuorum articulorum sanctis Patribus tam parum tribuis, et qui solo tuo sensu credis interpretari posse Scripturam. Si nihil obscuri, nihil ambigui divina Scriptura habet, cur Origenes, cur Tertullianus in tot errores labuntur? cur tot hæreses pullularunt et exortæ sunt? cur Oriens et Occidens propter unum et alterum verbum a sese recesserunt? cur tanta dissensio Patrum super Ariana hæresi, propter quam etiam ejecti sunt episcopi non pauci? si clara erant omnia, quid toties celebrata Concilia? Si cuilibet licuerit suo sensu judicare, nihil erit quod Nicæna Synodus hæresim damnavit Arianam; revocabitur Macedonii error in Constantinopolitano Concilio damnatus, reviviscet impietas Nestorii Ephesi damnata, et Eutichetis et Dioscori pravitas in Chalcedonensi Concilio detecta iterum totum turbabit orbem, comburemus opera Tertulliani, Irenæi, ac aliorum qui de hæresibus disseruere non pauca; sed non sic impii, non sic. Id inconcusse servemus, quod est apud Augustinum XV de Civitate Dei cap. XXIII, « quod Scripturas has servemus « tanquam canonicas, quas nobis sancti Patres « dederunt, quæ et ad nos certissima et notis- « sima successione venerunt » : sicuti discipulis euntibus in Emmaus Dominus oculos aperuit, ut intelligerent Scripturas, ita procul dubio sanctissimi Patres hanc a Domino gratiam meruerunt, ut potuerint intelligere Scripturam; alioquin si a mille et pluribus annis Ecclesia errasset, ubi stabit : *Spiritus Sanctus docebit vos et suggeret omnia;* Et iterum ; *Vobiscum sum usque ad consummationem sæculi,* etc.

48. « Hæc est summa totius tuæ tragœdiæ, ut Pontificem non tantum e sede dejicias, sed et jugules, et sacerdotes ipsos Dei ministros non tantum in æneum bovem mugientem velut alter Phalaris rejicias, sed ut lanientur, et miserrime trucidentur, ac confodiantur. Et miror sub quo præceptore hoc ipse didiceris, qui Pontificem Romanum appelles antichristum, Judam, tyrannum, luciferum, ac ipsissimum sathanam toties voces. Non te hoc Christus docuit : non est hæc quidem Paulina modestia. Non legisti quod scriptum est Levit. XX. de sacerdote etiam minori, ubi nos habemus : *Sit ergo sanctus, quia ego sanctus sum;* Hæbraicum habet : *sanctus sit tibi,* hoc est, hunc pro sancto venerare, etc. »

49. *Impium librum inscriptum* DE CAPTIVITATE BABYLONICA *edit hæresiarcha.* — Neque illud silentio prætereundum videtur, Lutherum, qui antea Bohemos ob schisma damnaverat in Lipsiensi disputatione, Joannis Wicleffi et Joannis Hus hæresiarcharum venenatos libros clam ad se perferendos curasse ex Bohemia; ex quibus omne pestiferum virus exsuxit, illudque paravit in libro, quem contra septem a Christo Domino instituta sacramenta conscripsit hoc titulo prænotatum : *De captivitate Babylonica Ecclesiæ præludium Martini Lutheri.* Imitatus est ea in re Marcum Ephesinum, qui Græcanicum schisma instauravit, calumniatusque est, Græcos, qui conjungerentur Romanæ Ecclesiæ in captivitatem Babylonicam abripi, qui postea cum a Romana Ecclesia defecissent, amisso imperio, in Turcicam ac vere Babylonicam captivitatem infelicissime prolapsi sunt. In illo vero impio libro, sive impietatum compendio, Lutherus Bohemos hæreticos ac Græcos schismaticos laudibus extulit; in Ecclesiam autem Catholicam diabolico furore invectus est : de quo hæc Ulembergius[1] : « Præludium sane Babylonis hæreticæ, quam dum ædificavit Lutherus, plures in orbem Christianum hæreses invexit, quam linguas olim peperit illorum dispersio, qui sub exordio mundi turrim Babylonicam ædificarunt. Mirum vero quam fœde tumultuetur homo vertiginosus, et spiritu erroris ebrius, in hoc libello : principio tria tantum sacramenta, in fine duo, in medio unum, fidem scilicet et duo sacramentalia signa ponit ». Ex hac Lutheri in constituendo sacramentorum numero inconstantia et ambiguitate, demonstrat Albertus Pius[2], illum non divino, sed maligno spiritu fuisse agitatum.

50. Addit Ulembergius[3], Lutherum, dum nihil certi in illo pernicioso suo libro de sacramentorum numero statuit, sacramentum Ordinis (quod scelus in alio libello designasse vidimus) sustulisse : « Interim, inquit, velut scepticus omnia sursum deorsum volvit et disputat : suspensum tenet lectoris animum, nec quidquam certum de sacramentorum numero definit. Deinde repetit ea quoque, quæ de sacerdotio in anteriore libello dixerat, prolixius idem inculcans, nullum in Ecclesia sacerdotium esse præter unicum istud spirituale, quod baptizatis omnibus est commune. Subjungit et aliud quippiam quod in priore scripto velut intempestivum studiose dissimulaverat, proferendum tamen suo tempore, quemadmodum nutu tum quidem insinuabat, nullum scilicet in Eucharistia sacrificium agnoscendum ». Et infra : « Est et illud observatu dignum, quod sub initium hujus præludii Babylonici voluisse se dicit hoc uno scripto respondere adversariis in universum omnibus, quos deinceps præventurum se minatur, ut dum illi de una quadam hæresi ex se nata

[1] Ulemb. c. 5. — [2] Albert. Pius in resp. ad. Ep. I. Erasm. — [3] Ulemb. cod. c. 5.

triumphant, ipse novam interim aliam parturiat. In fine vero rumorem ait ad se delatum de Pontificis decreto quodam in Germania brevi publicando, quo vel ad revocandos errores cogendus sit, vel hæreticus declarandus : hoc si verum sit, velle se dicit, ut hic libellus prima pars habeatur istius revocationis, alterum se propediem editurum talem certe, qualem hactenus Romana Sedes nec viderit unquam, nec audiverit. Hæc Lutherus, qui sane quod de novis hæresibus parturiendis minatur in eo fidem minime fefellit ». Memorat etiam Joannes Eckius [1], Lutherum in eodem libro de captivitate Babylonica, hac illecebra peccatores permulsisse, nullum peccatum a fideli homine committi posse, modo fidem Lutheranam non abjiciat : « Quam impie et contra omnem rationem dixit Lutherus, baptizatum adeo esse locupletem et ubertim divitem, ut etiam volens non possit beatitudinem amittere quibuscumque tandem peccatis, dummodo credat verbis et promissioni divinæ in baptismo : nam et Lutherus in eadem cum damnatis omnibus est navi erroris sentiens, omnia alia peccata in momento absorberi in fide, quæ habetur de verbo Dei, eo quod nullum peccatum damnare hominem possit præter infidelitatem. O crudelitatem ! o insignem truculentissimi istius animicidæ carnificinam ! aut cur tandem dixerit Dominus [2] : *Si vis ingredi ad vitam, serva mandata?* quid sibi voluerit Paulus [3] dicens : *Modicum fermenti totam massam corrumpit? manifesta sunt enim opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuriæ, iræ, rixæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, commessationes, et iis similia, quæ prædico vobis sicut prædixi; quoniam qui talia agunt regnum Dei non consequentur.* Ita et Sapiens [4] ait : *Via peccantium complanata lapidibus, et in finem illorum inferi, et tenebræ, et pœnæ.* Ita Ezechiel [5] quoque : *Si averterit*, inquit, *se justus a justitia sua, omnes justitiæ ejus, quas fecerat, non recordabuntur :* et impius iste atque adeo Siculis tyrannis omnibus immanior Lutherus affirmare audet, omnia etiam peccata nihil nocere, modo quis credat. Errori huic omnes utriusque Testamenti Scripturæ per diametrum adversantur. Sapiens inquit [6] de homine peccatore : *Morietur quia non habuit disciplinam :* non de fide tantum loquitur; quot enim Christianorum millia damnantur, nihil juvante eos Baptismo, diabolicum autem erroris hujus inventum est, ipsique adeo dæmones virus istius hæresis per Lutherum evomuerunt in detrimentum pœnitentiæ, confessionis, satisfactionis, aliorumque operum bonorum, quæ ipse erat aboliturus in hoc ut plurium hominum procuraret damnationem ». Porro ad instillandum magis peccatoribus hunc errorem constabiliendumque, illum sacras Scripturas partim adulterasse, partim laniasse inferius videbimus.

[1] Jo. Ecki. hom. 13. de baptis. — [2] Matth. XIX. — [3] Galat. V. — [4] Eccl. XXI. — [5] Ezech. XVIII. — [6] Prov. VI.

51. *Edictum Pontificium quo Lutherus in jus vocatur.* — Nondum flagitiorum fama percrebuerat, cum Leo Pontifex Lutherum quotidie in pejus ruentem, atque perituras cum eo animas ab errore conatus est eripere ; propositoque edicto ipsum in jus vocavit. Extat illud [1] quod ob rei gravitatem historiæ inserendum est; cum ex eo pateat quanta mansuetudine Ecclesia erga hunc apostatam nefandissimum usa sit, et quam varia et impia ejus dogmata fuerint.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Exurge, Domine, et judica causam tuam, memor esto improperiorum tuorum eorum quæ ab insipientibus fiunt tota die, inclina aurem tuam ad preces nostras, quoniam surrexerunt vulpes quærentes demoliri vineam, cujus tu torcular calcasti solus et assensurus ad Patrem ejus curam, regimen et administrationem Petro tanquam capiti et tuo vicario ejusque successoribus instar triumphantis Ecclesiæ commisisti : exterminare nititur eam aper de sylva et singularis ferus depascitur eam. Exurge, Petre, et pro pastorali cura præfata tibi ut præfertur divinitus demandata intende in causam sanctæ Romanæ Ecclesiæ matris omnium Ecclesiarum ac fidei magistræ, quam tu, jubente Deo, tuo sanguine consecrasti, contra quam, sicut tu præmonere dignatus es, insurgunt magistri mendaces introducentes sectas perditionis, sibi celerem interitum superducentes, quorum lingua ignis est, inquietum malum, plena veneno mortifero, qui zelum amarum habentes et contentiones in cordibus suis gloriantur et mendaces sunt adversus veritatem. Exurge tu quoque, quæsumus, Paule, qui eam tua doctrina et pari martyrio illuminasti atque illustrasti : jam enim surgit novus Porphyrius, quia sicut ille olim sanctos Apostolos injuste momordit, ita hic sanctos Pontifices prædecessores nostros contra tuam doctrinam eos non obsecrando, sed increpando, mordere, lacerare, ac ubi causæ suæ diffidit, ad convitia accedere non veretur, more hæreticorum, quorum, ut inquit Hieronymus, ultimum præsidium est, ut cum conspiciant causas suas damnatum iri, incipiant virus serpentis lingua diffundere, et cum se victos conspiciant, ad contumelias prosilire. Nam licet hæreses esse ad exercitationem fidelium tu dixeris oportere, eas tamen, ne incrementum accipiant, neve vulpeculæ coalescant, in ipso ortu, te intercedente et adjuvante, extingui necesse est.

52. « Exurgat omnis sanctorum ac reliqua universalis Ecclesia, cujus vera sacrarum litterarum interpretatione posthabita, quidam, quorum mentem pater mendacii excœcavit, ex veteri

[1] Cocl. in scriptis Luther. hoc ann.

hæreticorum instituto apud semetipsos sapientes, Scripturas easdem aliter quam Spiritus sanctus flagitet, proprio duntaxat sensu ambitionis auræque popularis causa, teste Apostolo, interpretantur, imo vero torquent et adulterant, ita ut juxta Hieronymum, jam non sit Evangelium Christi, sed hominis, aut quod pejus est, diaboli : exurgat, inquam, præfata Ecclesia sancta Dei, et una cum beatissimis Apostolis apud Deum omnipotentem intercedat, ut purgatis ovium suarum erroribus eliminatisque a fidelium finibus hæresibus universis, Ecclesiæ suæ sanctæ pacem et unitatem conservare dignetur.

53. « Dudum, quod præ animi angustia et mœrore exprimere vix possumus, fide dignorum relatu ac fama publica referente, ad nostrum pervenit auditum, imo vere, proh dolor! oculis nostris vidimus ac legimus multos et varios errores quosdam, videlicet jam per Concilia ac prædecessorum nostrorum Constitutiones damnatos, hæresim etiam Græcorum et Bohemicam expresse continentes : alios vero vel respective hæreticos, vel falsos, vel scandalosos, vel piarum aurium offensivos, vel simplicium mentium seductivos a falsis fidei cultoribus, qui per superbam curiositatem mundi gloriam cupientes contra Apostoli doctrinam plus sapere volunt, quam oporteat; quorum garrulitas, ut inquit Hieronymus, sine Scripturarum auctoritate non haberet fidem, nisi viderentur perversam doctrinam etiam divinis testimoniis, male tamen interpretatis, roborare : a quorum oculis Dei timor recessit, humani generis hoste suggerente noviter suscitatos, et nuper apud quosdam leviores in inclyta natione Germanica seminatos : quod eo magis dolemus evenisse, quod eamdem nationem et nos et prædecessores nostri in visceribus semper gesserimus charitatis; nam post translatum ex Græcis a Romana Ecclesia in eosdem Germanos imperium, iidem prædecessores nostri et nos ejusdem Ecclesiæ advocatos defensoresque ex eis semper accepimus ; quos quidem Germanos Catholicæ veritatis vere germanos constat hæresum acerrimos propugnatores semper fuisse : cujus rei testes sunt laudabiles illæ constitutiones Germanorum imperatorum pro libertate Ecclesiæ, proque expellendis exterminandisque ex omni Germania hæreticis sub gravissimis pœnis, etiam amissionis terrarum et dominiorum contra receptatores vel non expellentes olim editæ, et a nostris prædecessoribus confirmatæ, quæ si hodie servarentur, et nos et ipsi utique hac molestia careremus : testis est in Concilio Constantiensi Hussitarum ac Wiclefistarum, necnon Hieronymi Pragensis damnata ac punita perfidia : testis est toties contra Bohemos Germanorum sanguis effusus : testis denique est prædictorum errorum, seu multorum ex eis, per Coloniensem et Lovaniensem Universitates, utpote agri dominici piissimas religiosissimasque cultrices, non minus docta quam vera ac sancta confutatio, reprobatio et damnatio : multa quoque alia allegare possemus, quæ, ne historiam texere videamur, prætermittenda censuimus. Pro pastoralis igitur officii divina gratia nobis injuncti cura, quam gerimus, prædictorum errorum virus pestiferum ulterius tolerare seu dissimulare sine Christianæ religionis nota, atque orthodoxæ fidei injuria nullo modo possumus : eorum autem errorum aliquos præsentibus duximus inserendos quorum tenor sequitur, et est talis. I. Hæretica sententia est, sed usitata, sacramenta novæ legis justificantem gratiam illis dare, qui non ponunt obicem. II. In puero post Baptismum negare remanens peccatum, est Paulum et Christum simul conculcare. III. Fomes peccati, etiamsi nullum adsit actuale peccatum, moratur exeuntem a corpore animam ab ingressu cæli. IV. Imperfecta charitas morituri fert secum necessario magnum timorem, qui se solo satis est facere pœnam purgatorii, et impedit introitum regni. V. Tres esse partes Pœnitentiæ, contritionem, confessionem et satisfactionem non est fundatum in sacra Scriptura, nec in antiquis sanctis Christianis doctoribus. VI. Contritio, quæ paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem æternæ beatitudinis, ac æternæ damnationis acquisitionem, hæc contritio facit hypocritam, imo magis peccatorem. VII. Verissimum est proverbium, et omnium doctrina de contritionibus huc usque data præstantius, de cætero non facere summa pœnitentia, optima pœnitentia, nova vita. VIII. Nullo modo præsumas confiteri peccata venialia, sed nec omnia mortalia, quia impossibile est, ut mortalia cognoscas; unde in primitiva Ecclesia solum manifestata mortalia confitebantur. IX. Dum volumus omnia pure confiteri, nihil aliud facimus, quam quod misericordiæ Dei nihil volumus relinquere ignoscendum. X. Peccata non sunt ulli remissa, nisi remittente sacerdote credat sibi remitti; imo peccatum maneret nisi remissum crederet; non enim sufficit remissio peccati et gratiæ donatio, sed oportet etiam credere esse remissum. XI. Nullo modo confidas absolvi propter tuam contritionem, sed propter verbum Christi : *Quodcumque solveris*, etc. Hic, inquam, confide, si sacerdotis obtinueris absolutionem, et crede fortiter te absolutum; et absolutus vere eris, quidquid sit de contritione. XII. Si per impossibile confessus non esset contritus, aut sacerdos non serio, sed joco absolveret, si tamen credat se absolutum, verissime est absolutus. XIII. In sacramento Pœnitentiæ ac remissione culpæ

non plus facit papa aut episcopus, quam infimus sacerdos; imo ubi non est sacerdos, æque tantum quilibet Christianus, etiamsi mulier aut puer esset. XIV. Nullus debet sacerdoti respondere se esse contritum, nec sacerdos requirere. XV. Magnus est error eorum, qui ad sacramenta Eucharistiæ accedunt huic innixi, quod sint confessi, quod non sint conscii alicujus peccati mortalis; quod præmiserint orationes suas et præparatoria : omnes illi judicium sibi manducant et bibunt, sed si credant et confidant se gratiam ibi consecuturos, hæc sola fides facit eos puros et dignos. XVI. Consultum videtur quod Ecclesia in communi consilio statueret, laicos sub utraque specie communicandos; nec Bohemi communicantes sub utraque specie sunt hæretici, sed schismatici. XVII. Thesauri Ecclesiæ, unde papa dat indulgentias, non sunt merita Christi et sanctorum. XVIII. Indulgentiæ sunt piæ fraudes fidelium, et remissiones bonorum onerum, et sunt de numero eorum, quæ licent, et non de numero eorum, quæ expediunt. XIX. Indulgentiæ his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem pœnæ pro peccatis actualibus debitæ ad divinam justitiam. XX. Seducuntur credentes indulgentias esse salutares, et ad fructum spiritus utiles. XXI. Indulgentiæ necessariæ sunt solum publicis criminibus, et proprie conceduntur duris solummodo et impatientibus. XXII. Sex generibus hominum indulgentiæ nec sunt necessariæ nec utiles, videlicet mortuis seu morituris, infirmis, legitime impeditis, his qui non commiserunt crimina, his qui crimina commiserunt sed non publica, his qui meliora operantur. XXIII. Excommunicationes sunt tantum externæ pœnæ, nec privant hominem communibus spiritualibus Ecclesiæ orationibus. XXIV. Docendi sunt Christiani plus diligere excommunicationem quam timere. XXV. Romanus Pontifex Petri successor non est Christi vicarius super omnes mundi Ecclesias ab ipso Christo in beato Petro institutus. XXVI. Verbum Christi ad Petrum : *Quodcumque solveris super terram,* etc. extenditur duntaxat ad ligata ab ipso Petro. XXVII. Certum est in manu Ecclesiæ aut papæ prorsus non esse statuere articulos fidei imo nec leges morum seu bonorum operum. XXVIII. Si papa cum magna parte Ecclesiæ sic vel sic sentiret, nec etiam erraret, adhuc non est peccatum aut hæresis contrarium sentire, præsertim in re non necessaria ad salutem, donec fuerit per Concilium universale alterum reprobatum, alterum approbatum. XXIX. Via nobis facta est enarrandi auctoritatem Conciliorum, et libere contradicendi eorum gestis, et judicandi eorum decreta, et confidenter confitendi quidquid verum videtur, sive probatum fuerit, sive reprobatum a quocumque Concilio. XXX. Aliqui articuli Joannis Husz condemnati in Concilio Constantiensi sunt Christianissimi, verissimi et Evangelici, quos nec universalis Ecclesia posset damnare. XXXI. In omni opere bono justus peccat. XXXII. Opus bonum optime factum est veniale peccatum. XXXIII. Hæreticos comburi est contra voluntatem Spiritus. XXXIV. Præliari adversus Turcas, est repugnare Deo visitanti inquitates nostras per illos. XXXV. Nemo est certus se non semper peccare mortaliter propter occultissimum superbiæ vitium. XXXVI. Liberum arbitrium post peccatum est res de solo titulo, et dum facit quod in se est, peccat mortaliter. XXXVII. Purgatorium non potest probari ex sacra Scriptura, quæ sit in canone. XXXVIII. Animæ in purgatorio non sunt securæ de earum salute, saltem omnes; nec probatum est ullis aut rationibus aut Scripturis ipsas esse extra statum merendi aut augendæ charitatis. XXXIX. Animæ in Purgatorio peccant sine intermissione, quandiu quærunt requiem et horrent pœnas. XL. Animæ ex Purgatorio liberatæ suffragiis viventium minus beantur, quam si per se satisfecissent. XLI. Prælati Ecclesiastici et principes sæculares non male facerent, si omnes saccos mendicitatis delerent.

54. « Qui quidem errores respective quam sint pestiferi, quam perniciosi, quam scandalosi, quam piarum et simplicium mentium seductivi, quam denique sint contra omnem charitatem ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ matris omnium fidelium, et magistræ fidei reverentiam atque nervum Ecclesiasticæ disciplinæ, obedientiam scilicet, quæ fons est et origo omnium virtutum, sine qua facile unusquisque infidelis esse convincitur, nemo sane mentis ignorat. Nos igitur in præmissis, utpote gravissimis, propensius, ut decet, procedere, necnon hujusmodi pesti morboque canceroso, ne in agro dominico tanquam vepris nociva ulterius serpat, viam præcludere cupientes, habita super prædictis erroribus et eorum singulis diligenti trutinatione, discussione, ac districto examine, maturaque deliberatione, omnibusque rite pensatis ac sæpius ventilatis cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, ac regularium Ordinum prioribus seu ministris generalibus, pluribusque aliis sacræ theologiæ necnon utriusque juris professoribus sive magistris, et quidem peritissimis, reperimus eosdem errores respective, ut præfertur, aut articulos non esse Catholicos, nec tanquam tales esse dogmatizandos; sed contra Ecclesiæ Catholicæ doctrinam sive traditionem, atque ab ea veram divinarum Scripturarum receptam interpretationem, cujus auctoritati ita acquiescendum censuit Augustinus, ut dixerit se Evangelio non fuisse crediturum nisi Ecclesiæ Catholicæ intervenisset auctoritas; nam ex eisdem erroribus, vel eorum aliquo, vel aliquibus palam sequitur, eamdem Ecclesiam, quæ Spiritu sancto regitur,

errare et semper errasse : quod est utique contra illud quod Christus discipulis suis in Ascensione sua, ut in sancto Evangelio Matthæi legitur, promisit dicens : *Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi ;* necnon contra sanctorum Patrum determinationes, Conciliorum quoque et summorum Pontificum expressas ordinationes seu canones, quibus non obtemperasse omnium hæresum et schismatum, teste Cypriano, fomes et causa semper fuit.

55. « De eorumdem itaque venerabilium fratrum nostrorum consilio et assensu, ac omnium et singulorum prædictorum matura deliberatione prædicta, auctoritate omnipotentis Dei et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et nostra, præfatos omnes et singulos articulos seu errores tanquam, ut præmittitur, respective hæreticos, aut scandalosos, aut falsos, aut piarum aurium offensivos, vel simplicium mentium seductivos, et veritati Catholicæ obviantes, damnamus, reprobamus, atque omnino rejicimus, ac pro damnatis, reprobatis, et rejectis ab omnibus utriusque sexus Christi fidelibus haberi debere, horum serie decernimus et declaramus ». Interjectis nonnullis quibus constitutæ in hæreticos pœnæ decernuntur adversus eorum articulorum propugnatores, judices Ecclesiasticos et laicos jussos leges in eos exercere, additur :

56. « Insuper quia errores præfati, et plures alii continentur in libellis seu scriptis Martini Luther, dictos libellos, et omnia dicti Martini scripta, seu prædicationes in Latino, vel quocumque alio idiomate reperiantur, in quibus dicti errores, seu eorum aliquis continentur, similiter damnamus, reprobamus atque omnino rejicimus, et pro damnatis, reprobatis ac rejectis, ut præfertur, haberi volumus, mandantes in virtute sanctæ obedientiæ et sub pœnis prædictis eo ipso incurrendis, omnibus et singulis utriusque sexus Christi fidelibus superius nominatis, ne hujusmodi scripta, libellos, prædicationes, schedulas vel in eis contenta capitula, errores aut articulos supradictos continentia legere, asserere, prædicare, laudare, imprimere, publicare, sive defendere per se vel alium seu alios, directe vel indirecte, tacite vel expresse, publice vel occulte, aut in domibus suis, sive aliis publicis vel privatis locis, tenere quoquo modo præsumant; quinimo illa statim post harum publicationem ubicumque fuerint, per ordinarios et alios supradictos diligenter quæsita publice et solemniter in præsentia cleri et populi sub omnibus et singulis supradictis pœnis comburant.

57. « Quod vero ad ipsum Martinum attinet, bone Deus, quid prætermisimus, quid non fecimus, quid paternæ charitatis omisimus, ut eum ab hujusmodi erroribus revocaremus ! postquam enim ipsum citavimus, mitius cum eo procedere volentes, illum invitavimus atque tam per diversos tractatus cum legato nostro habitos, quam per litteras nostras hortati fuimus, ut a prædictis erroribus discederet, aut oblato etiam salvo conductu et pecunia ad iter necessaria, sine metu, seu timore aliquo, quem perfecta charitas foras mittere debuit, veniret, ac Salvatoris nostri Apostolique Pauli exemplo, non occulto, sed palam et in facie loqueretur ; quod si fecisset pro certo, ut arbitramur, ad cor reversus errores suos cognovisset, nec in Romana curia quam tantopere, vanis malevolorum rumoribus plusquam oportuit tribuendo, vituperat, tot reperisset errata ; docuissem usque eum luce clarius, sanctos Romanos Pontifices prædecessores nostros, quos præter omnem modestiam injuriose lacerat, in suis canonibus seu constitutionibus, quas mordere nititur, nunquam errasse ; quia juxta prophetam, nec in Galaad resina, nec medicus deest. Sed obaudivit semper, et prædicta citatione, omnibus et singulis supradictis spretis, venire contempsit, ac usque in præsentem diem contumax, atque animo indurato censuras ultra annum sustinuit ; et quod deterius est, addens mala malis, de citatione hujusmodi notitiam habens in vocem temerariæ appellationis prorupit ad futurum Concilium contra Constitutionem Pii II ac Julii II prædecessorum nostrorum, qua cavetur taliter appellantes hæreticorum pœna plectendos. Frustra etiam Concilii auxilium imploravit, qui illi se non credere palam profitetur ; ita ut contra ipsum tanquam de fide notorie suspectum, imo vere hæreticum absque ulteriori citatione vel mora ad condemnationem et damnationem ejus tanquam hæretici, ac ad omnium et singularum suprascriptarum pœnarum et censurarum severitatem procedere possemus.

58. « Nihilominus de eorumdem fratrum nostrorum consilio, omnipotentis Dei imitantes clementiam, qui non vult mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat, omnium injuriarum hactenus nobis et Apostolicæ Sedi illatarum obliti, omni qua possumus pietate uti decrevimus, et quantum in nobis est agere, ut proposita mansuetudinis via ad cor revertatur, et a prædictis recedat erroribus, ut ipsum tanquam filium illum prodigum ad gremium Ecclesiæ revertentem benigne recipiamus. Ipsum igitur Martinum et quoscumque ei adhærentes, ejusque receptatores et fautores per viscera misericordiæ Dei nostri et per aspersionem sanguinis Domini nostri Jesu Christi, quo et per quem humani generis redemptio et sanctæ matris Ecclesiæ ædificatio facta est, ex toto corde hortamur et obsecramus, ut ipsius Ecclesiæ pacem, unitatem, veritatem, pro qua ipse Salvator tam instanter oravit ad Patrem, turbare desistant et a prædictis tam perniciosis errori-

bus prorsus abstineant, inventuri apud nos si effectualiter paruerint, et paruisse per legitima documenta nos certificaverint, paternæ charitatis affectum, et apertum mansuetudinis et clementiæ fontem. Inhibentes nihilominus eidem Martino ex nunc, ut interim ab omni prædicatione seu prædicationis officio omnino desistat; alioquin in ipsum Martinum, si forte justitiæ et virtutis amor a peccato non retrahat, indulgentiæque spes ad pœnitentiam non reducat, pœnarum terror coerceat disciplinæ : eumdem Martinum ejusque adhærentes, complices, fautores et receptatores tenore præsentium requirimus et monemus in virtute sanctæ obedientiæ, et sub prædictis omnibus et singulis pœnis eo ipso incurrendis districte præcipiendo mandamus, quatenus infra sexaginta dies, quorum viginti pro primo, viginti pro secundo et reliquos viginti dies pro tertio et peremptorio termino assignamus ab affixione præsentium in locis infrascriptis immediate sequentes numerandos, ipse Martinus, complices, fautores, adhærentes et receptatores prædicti a præfatis erroribus eorumque prædicatione ac publicatione et assertione, defensione quoque et librorum seu scripturarum editione super eisdem sive eorum aliquo omnino desistant, librosque ac scripturas omnes et singulas præfatos errores seu eorum aliquos quomodolibet continentes comburant vel comburi faciant; ipse etiam Martinus errores et assertiones hujusmodi omnino revocet, ac de revocatione hujusmodi per publica documenta in forma juris valida in manibus duorum prælatorum consignata ad nos infra alios similes sexaginta dies transmittenda, vel per ipsummet (si ad nos venire voluerit, quod magis placeret) cum præfato plenissimo salvo conductu, quem ex nunc concedimus, deferenda, nos certiores efficiat, ut de ejus vera obedientia nullus dubitationis scrupulus valeat remanere.

59. « Alias si (quod absit) Martinus præfatus, complices, fautores, adhærentes et receptatores prædicti secus egerint, seu promissa omnia et singula infra terminum prædictum cum effectu non adimpleverint, Apostoli imitantes doctrinam, qui hæreticum hominem post primam et secundam correptionem vitandum docuit, ex nunc prout ex tunc et e converso eumdem Martinum, complices, adhærentes, fautores et receptatores præfatos et eorum quemlibet tanquam aridos palmites in Christo non manentes, sed doctrinam contrariam Catholicæ fidei inimicam sive scandalosam seu damnatam, in non modicam offensam divinæ majestatis ac universalis Ecclesiæ et fidei Catholicæ detrimentum et scandalum dogmatizantes, claves quoque Ecclesiæ vilipendentes, notorios et pertinaces hæreticos eadem auctoritate fuisse et esse declarantes, eosdem ut tales harum serie condemnamus, et eos pro talibus haberi ab omnibus utriusque sexus Christi fidelibus supradictis volumus et mandamus; eosque omnes et singulos omnibus supradictis et aliis contra tales a jure inflictis pœnis præsentium tenore subjicimus, et eisdem irretitos fuisse et esse decernimus et declaramus. Inhibemus præterea sub omnibus et singulis præmissis pœnis eo ipso incurrendis, omnibus et singulis Christi fidelibus superius nominatis, ne scripta etiam præfatos errores non continentia ab eodem Martino quomodolibet condita vel edita aut condenda vel edenda, seu eorum aliqua tanquam ab homine orthodoxæ fidei inimico atque ideo vehementer suspecta, et ut ejus memoria omnino deleatur de Christi fidelium consortio, legere, asserere, prædicare, laudare, imprimere, publicare, sive defendere per se vel alium seu alios directe vel indirecte, tacite vel expresse, publice vel occulte, seu in domibus suis, sive aliis locis publicis vel privatis tenere quoquo modo præsumant; quinimo illa comburant, ut præfertur, etc. » Moniti præterea omnes Christi fideles, objecta anathematis religione, ut condicti temporis flexu defugiant, nec ullum cum iis commercium ineant : data mandata archiepiscopis, episcopis, præsulibus, regibus, septemviris, Cæsareis principibus ac magistratibus, ut Lutherum et sectatores comprehendant : loca ad quæ illi se contulerint interdicto subjecta : jussi etiam præsules eosdem hæreticos promulgare : omnibusque eam promulgationem impedituris censurarum pœnæ intentatæ. « Datum Romæ apud S. Petrum anno incarnationis Dominicæ MDXX, XVII kal. Junii, Pontificatus nostri anno VIII (1) ».

(1) Hac Pontificis Bulla exasperatus Lutherus Epistolam dedit injuriis et maledictis refertissimam, signatam hoc anno die VI Septembris, simulque eodem ipso tempore, ait Cochlæus in *Invectiva in duas Epistolas Lutheri*, libellum vulgavit Germanicum de Missa et Eucharistiæ sacramento. His vero Lutheri libellis simul et Pontificis Bulla veluti classicum datum est, quo viri plures per orbem eruditi libris et scriptis ad oppugnandum hæreticum excitarentur. Si tamen Joannem Eckium et Hieronymum Emserum excipias, quos nonnullos in Lutherum libellos ambos ante hoc tempus edidisse non abnuo; quin et Sylvestrum (nempe de Prierate), ac Minoritam quemdam Lutheri adversarios, quorum meminit Cochlæus in eadem invectiva sequenti anno MDXXI die XX Januarii scripta. Anno etiam MDXX, Joannes Schleinitzius, Misnensis episcopus, scripto quodam Lutherum reum postulavit de traducto Eucharistiæ dogmate, teste Georgio Spalatino in Annal. His paucis exceptis, reliqua omnia scripta nonnisi sequenti anno prodire cœperunt. Inter Miscellanea in causa religionis a Joanne Cochlæo digesta, quæ in unum collecta prodierunt Ingolstadii, anno MDXLV, ejusdem Joannis Cochlæi prima in Lutherum lucubratio data est die XX Januarii anni sequentis MDXXI, eodemque anno Henricus VIII septem Ecclesiæ sacramenta adversus Lutherum defendit, cui alterum Anglia eodem anno dedit adversarium Joannem Roffensem episcopum, qui *confutationem* edidit *assertionis Lutheranæ*, cui demum operi alias subinde et alias ejusdem argumenti lucubrationes succedentibus annis adjecit. Tantus profecto fidei ardor universam Europam repente corripuit, ut intra paucos annos scripti in Lutherum libri creverint in immensum. Viros summos qui eo in genere claruerunt enumerat Joannes Roffensis in Anglia episcopus, in libro *de veritate corporis et sanguinis Christi in Eucharistia*,

60. *Promulgato edicto dubium præstant obsequium principes Germani, excepto imperatore.* — Promulgandi hujus edicti provinciam datam fuisse Joanni Eckio, et Hieronymo Aleandro, refert Ulembergius [1] : « Pontifex, inquit, Joannem Eckium et Hieronymum Aleandrum, virum doctissimum, commissarios fecit, eisque dedit in mandatis, ut in Germania decretum hoc exequerentur. Eckius igitur ex Italia reversus domum, Bullam hanc uti constitutum erat a Pontifice, tribus episcopis Wittembergæ vicinioribus Misnensi, Merseburgensi, et Brandeburgensi transmisit, valvis Ecclesiarum affigendam : qui Pontifici continuo paruerunt. Misit ejusdem decreti exemplar impressum Romæ et notarii publici manu confirmatum rectori et professoribus Academiæ Wittembergensis, eosque per litteras monuit Octobris die tertio exaratas, ut parerent Apostolicæ Sedis mandato, nec articulos in eo damnatos a quoquam in Universitate sua doceri permitterent : nisi id fieret, futurum ut quas haberent a Pontifice immunitates et privilegia, iis omnibus spoliarentur. Aberat tum Fridericus elector Aquisgranum evocatus, ut imperatori novo Carolo V coronam imperii suscepturo assisteret.

« Igitur rector et professores Universitatis territi nonnihil, et inopes consilii rem totam principi perscripserunt : qui XVIII Novembris ex itinere cum in Hassia esset, ita respondit, ut suspensos eos ac dubios relinquere videretur ». Ita Wittembergenses Academici, cognito principis erga Lutherum studio, hæresiarchæ nefando se conjunxere. Quid vero cum Saxone egerit Pontifex, ut Lutherus coerceretur judicio, subjungit auctor [1] : « Eckius interea ad fratrem Friderici Joannem Saxoniæ ducem, qui domi remanserat, litteras dedit Octobris die VI scriptas, quibus adjunxit decretum condemnationis, et Breve quoddam, ut vocant, Leonis X ad electorem ipsum, in quo Pontifex Friderici pietatem et prudentiam commendat, quod hactenus Lutheri causæ non sit patrocinatus : monet etiam ut justis adhortationibus in viam reducat hominem perditum, vel recalcitrantem, elapso termino, quem decretum constituit, tanquam hæreticum legitime declaratum custodiæ mancipet, donec de ipso quod justum sit secundum Ecclesiæ decreta constituatur ». Foverat etiam tum elector dissimulanter Lutherum; at deinceps impiorum susurris fascinatus aperte texit, atque internuntiorum Apostolicorum petita justa elusit, derivata in Eckium culpa, qui nimio, ut aiebat ipse, ardore alios una cum Luthero eadem causa implicuisset.

61. « Cum Fridericus elector », inquit Ulembergius [2], « Aquisgrano reversus Coloniæ ad dies aliquot subsisteret, per Marinum Caracciolum et Hieronymum Aleandrum Sedis Apostolicæ nuntios interpellatus fuit initio Novembris, ut pro sua majorumque Saxoniæ ducum erga Sedem Romanam observantia, decreti nuper in

[1] Ulemb. in Actis et rebus gestis Luther. c. 5.

[1] Ulemb. c. 5. — [2] Ibid.

quem Coloniæ anno MDXXVII (post exortam hæresim decennio), vulgavit. Ita enim ille in Præfat. lib. I : « Adsunt indigenæ complures, qui negotium istud agunt ingenti studio; et Erasmus in primis qui partes Ecclesiæ Catholicæ cuique sectandum invictissime docet. Joannes item Cochlæus vir pro fide Catholica zelantissimus. Joannes Eckius quem in Anglia vidisse pergratum fuit. Hieronymus Emserus, vir eruditus et gravis, Joannes Faber, Gaspar Satzgerus, Joannes Dittemburgus. Neque desunt eis externi, inter quos et illustrissimus Angliæ rex Henricus, ejus nominis VIII, meretur, qui cum hæreticis istis egregie dimicans, ob id cognomentum *defensoris fidei* merito sortitus est. Ejus exemplo complures animati scripserunt, e quibus Thomas Morus eques auratus, moribus et ingenio candidissimus, neque minori præstans eruditione, tametsi negotiis regis et regni gravissimis occupatus sit. Joannes item Poulæus theologus non vulgaris, Guillelmus Meltonus Eboracensis Ecclesiæ Cancellarius, Theologus eximius, qui de quibusdam capitibus hæresum Lutheri scripsit : sed liber ejus nondum prælo commissus est, sicut et aliorum plurimi. Habent ex Gallia Jodocum Clichtovæum, Stephanumque Longolium; ex Flandria Jacobum Lathomum ; ex Italia denique Ambrosium Catharinum ». Hæc Roffensis episcopus, cujus testimonium de Erasmo animadversione dignum arbitror, cum annalista Erasmum tamquam patronum et fautorem Lutheri inducat. Nec sane abnuendum est, in exordio hæresis in Lutherum inclinasse illum, ratum non quidem Catholicam fidem, sed qui in Ecclesiam irrepserant abusus ab eo impugnari. Qua de causa exordiente hæresi viri plures cæteroqui Catholici in favorem Lutheri per errorem adducti sunt ; eoque nomine illos utcumque excusat Ambrosius Catharinus in libro sequenti anno ineunte edito Florentiæ inscriptoque : *Excusatio disputationis contra Martinum Lutherum*, cujus hæc sunt verba : « Principio hic etiam apud nos cum pauca de suis (Lutherus) invulgasset, neque adhuc prorsus intellecta, neque vulgo satis perspecta, nonnullos hominum, partim animi levitate ad omnem doctrinæ ventum volubiles, partim sua falsa scientiæ persuasione imbutos, facile ad contentionem flexibiles ; plures vero per odium jampridem in Dei sacerdotes ex falsa justitia conceptum, sua sponte persuaderi facile paratos, nonnihil potuit (Lutherus) commovere. At vero nunc..... cum omnis populus permonstruosas ejus insanias capere facile potuerit, nemo quisquam jam superest ». Nec sane defuit Erasmus, quin cum his deceptus, cum his pariter veritatem agnoverit. Ex quo factum est ut inter Leonis X amicos et laudatores ab ipsomet Cochlæo in Invectiva sequentis anni exordio scripta, Erasmus commemoraretur ; « Quære ex Erasmo qui de Leone X plura et vere magnifica scripsit ». Adrianus vero VI Leonis successor, inter eximios Erasmi laudatores merito recenseri potest, cum in Epistola ad eumdem scripta anno MDXVIII, ejus in novum Testamentum lucubrationes ita celebravit : « Lucubrationes istæ non vulgari, sed nova et insigni quadam eruditione præstant, omniumque Doctorum calculo plurimum laudantur : conjecturam facientes quantum boni hæc nova editio, sacræ theologiæ ac fidei orthodoxæ sit allatura » : Factum est etiam ut Erasmus ipse datis ad Nicolaum Montensem litteris anno MDXXV scripserit : « Est mihi bellum irreconciliabile cum universis Lutheranis. Satis est ab una parte impeti : hæreses et schisma non possum amare ». Dissimulare tamen non auserim quædam interdum excidisse Erasmo minus cauta, et fidei orthodoxæ minus consona ; sed ea vel tanta non sunt et tam perspicua, quin benigna aliqua interpretatione leniri possint, vel tunc scripsit cum juvenis res theologicas incaute tractavit. Profecto quæ Erasmo oscitanti exciderunt, tanti viri famæ apud summa Ecclesiæ capita Leonem X, Adrianum VI Pontifices, Joannem Roffensem episcopum, Joannem Coclæum, theologum gravem et Catholicum, nihil detraxerunt. Addo ejusdem Erasmi alterum de se testimonium excerptum e lib. 19. Epistolarum, Epist. 112 : « Scripsit ad me præter alios doctos Matthæus cardinalis Sedunensis ; scripsit cardinalis Moguntinus, cumque his alii permulti agentes gratias omnemque favorem ac liberalitatem pollicentes, quod in negotio Ecclesiæ eum animum præstem, quem ipsi volebant ». Hæc scribenda succurrebant de Erasmo, de cujus orthodoxia Apologiam Gallice scripsit Richardus, prior Belliloci, vulgatam Coloniæ anno MDCLXXXVII, ex qua multa accepi eorum quæ hic de tanto viro subjeci. MANSI.

Lutherum editi executionem promoveret, atque daret operam, ut Lutherus in viam rediret, vel si mentem haberet in erroribus obduratam pœnis in eodem decreto constitutis afficeretur. Respondit princeps, semper hoc sibi quidem studio fuisse, ut laudatis majorum vestigiis insisteret; deinceps quoque daturum operam, adjuvante Deo, ne quid admittat indignum Christiano principe, sed obedientem se præstet in omnibus Ecclesiæ filium : verum hoc negotium quibusdam esse difficultatibus impeditum, ut parere simpliciter non possit : Eckium ait per absentiam suam decreti Pontificii terminos egressum ; alios etiam in communem cum Luthero causam involvisse : quod sibi fratrique suo Joanni permolestum acciderit, nec ullo pacto videri tolerandum ». Addidit Fridericus, ut judices non suspecti Luthero in Germania darentur : et quamvis Caracciolus et Aleander impensius instarent, ut Pontificios judices ad peragenda Apostolica jussa consilio et ope juvaret, cum causæ cognitio ad ipsum Pontificem spectaret, nihil impetrare potuerunt; adeo ut etiam a proximo principum conventu, Lutheri studio, idem Fridericus abstinuerit, quem in ea mente ab Erasmo Roterodamo confirmatum refert Ulembergius [1] :

62. « Hunc, inquit, elector Fridericus, dum Coloniæ morabatur, Lovanio per litteras evocarat, ut quæ de causa Lutheri, deque motis controversiis ipsius esset sententia, præsens familiarius sciscitaretur. Ubi Coloniam venit Erasmus septimo Novembris ad principem vocatus fuit, quæsitusque de negotio Lutherano, eum inquit Ecclesiæ statum esse, qui reformationem omnino desideret, et Lutherum quidem non injuria reprehendisse varios abusus, qui negligentia prælatorum irrepserint, quorum emendationem boni omnes jampridem desiderarint; nec deesse, qui probent ipsius institutum ab humanis constitutionibus et argutiis scholasticorum avocantis : interim in scriptis eum nimis acerbum, ferocem et violentum videri ; ideoque optandum, ut posita ferocitate mansuetius agat, sibique temperet a maledicentia et verborum asperitate, qua bonorum animi sine dubio prorsus alienentur. Hæc Erasmus : cujus sermonem eo pertinere censuit elector, quasi nihil in Luthero præter vehementiores animi motus, et nimiam styli mordacitatem reprehenderet. Erat illius viri propter nominis celebritatem etiam apud principes summa auctoritas : itaque judicium ipsius de Luthero ejusque causa magnum pondus habuit ; quo princeps confirmatus Aleandrum et Caracciolum, qui Pontificiæ Bullæ executionem urgebant, uti diximus, deinceps audire noluit ». Gravissimo ea in re lapsus est errore Fridericus, dum decretoriæ in hæresiarcham summi Pontificis sententiæ unius grammatici hæretici judicium prætulit, atque calumniandi studio damnatas in Luthero hæreses adscripsit, quasi opprimerentur ii qui morum corruptelas emendari cuperent, nec discrevit ab hæresiarcha emendandæ Ecclesiæ fallaci specie illius excidium urgeri. Qualis vero fuerit Erasmus Roterodamus, cujus judicium Saxonum princeps Romani Pontificis decretoriæ sententiæ prætulit, describit egregie ex ejusdem Erasmi scriptis impiis Albertus Pius [1] Carporum princeps ; nempe apostatam et atheum fuisse, qui innumeras hæreses nefariis scriptis sparserit, et Luthero ad Ecclesiam concutiendam tela ministrarit.

63. Cæterum promulgato eo edicto, plures, qui imprudenter hæresiarchæ laqueis se irretiri siverant, ad Romanæ Ecclesiæ gremium redierunt, quorum nonnullos iterum relapsos docet Joannes Eckius [2] hisce verbis : « Non desunt jamjam ex neochristianis quidam, qui revocata et abjurata hæresi sua, plerumque tamen perfidi reciderunt in cœnum hæreticum, et in eo diu provoluti, a principibus tamen suæ factionis et fidei in cancellarios, consiliarios et episcopos electi sunt. O quam dignum patella operculum ». Quid vero tum Carolus V imperator designatus magna cum religionis ac pietatis laude a Pontificiis internuntiis admonitus egerit, referunt Ulembergius et Coclæus ; quorum posterior hæc habet : « Venerat jam Carolus V imperator electus ex Hispaniis per Oceanum in Flandriam et Brabantiam terras suas hæreditarias, imperialia comitia celebraturus Wormatiæ : qui ubi a nuntiis Apostolicis Marino Caracciolo et Hieronymo Aleandro accepisset, Bullam papæ Leonis X contra Lutheri libros editam, memor titulorum suorum cum diceretur et esset rex Catholicus Hispaniarum ac imperator Romanorum, religiosæ suæ et pietatis et obedientiæ mox certissima exhibuit indicia, severe præcipiendo, ut Martini Lutheri libri a Sede Apostolica damnati publice comburerentur. Combusti sunt igitur per lictores et carnifices tum in Brabantiæ urbibus, tum in civitatibus imperii, Coloniæ, Moguntiæ, etc. »

64. *Joannis Fischeri ad Anglos monita : Henrici VIII libellus aureus.* — In Anglia etiam, ubi Pontificia sanctio magna religione excepta est, conquisiti omnes Lutheri libri, fuerunt publice igni Londini concremati, adstante cœtu amplissimo procerum : ad quos Joannes Fischerus episcopus Roffensis, postea cardinalis et martyrii laurea redimitus, piam concionem habuit de tuenda veteri religione orthodoxa ab Apostolis eorumque successoribus accepta, quam impugnabat Lutherus : atque ubi Spiritum veritatis

[1] Ulemb. c. 5.

[1] Albert. Pius in lib. advers. Erasm. — [2] Jo. Eck. to. II. hom. Dom. VI. post Pasch.

perpetuo manere in Ecclesia, quam a falsis opinionibus, quæcumque tandem oriantur, vindicat, ac Pontificem Romanum in Aarone præsignatum supremum Ecclesiæ caput demonstravit, falsum dogma Lutheri de justificatione per fidem sine operibus confutavit; postremo rumusculos et falsas laudes, quæ de Luthero jactabantur, ne quis ab impio hypocrita subornari se pateretur, discussit hisce verbis : « Christiane homo, quando audis Lutherum magnæ esse doctrinæ, et in sacris litteris expertum, virtute præditum, multos habere sequaces, cogita apud te multos alios ante illum in Ecclesia Christi fuisse, qui doctrina sua et perversa verborum divinorum interpretatione consimiles moverunt tempestates : qua enim tempestate Arius ille famosus hæreticus Christi Ecclesiam afflixit ? quot animas ille perdidit ? Erat ille magnæ doctrinæ, singularis eloquentiæ, et sanctæ, ut apparebat, vitæ ? opinionesne ille suas, quibus multas decepit animas, sacra Scriptura corroboravit ? de illo sic scribit Hieronymus : Arius una scintilla in Alexandria fuit; sed quia non cito extincta est, totum orbem populata est flamma ejus, hæc scintilla tantisper vexavit Christi Ecclesiam, et innumerabiles animas evertit, donec procedente tempore per Spiritum sanctum veritatis, qui consolator Ecclesiæ Christi est, loquentem, ut ante dixi, in ore Patrum et Ecclesiæ doctorum, hæc convicta fuit et penitus rejecta ». Et infra :

« Præterea quando audies Martinum Lutherum habere constantem mentem et in Deo fixam, et propterea nullius auctoritati ita parcere, quin verum dicat; et existimare omnes, qui illius doctrinas non sequuntur, separatos esse ab Ecclesia Catholica, adeo ut ipsum sanctum Pontificem excommunicarit : o mirabilem præsumptionem ! o insaniam intolerabilem ! quando hæc, inquam, audies, pro comperto habeas et alios quoque hæreticos omnes ita se gessisse : putaverunt enim se solum atque suos sequaces de Ecclesia esse Catholica, et opinati sunt alios, qui eorum dogma non sunt secuti, separatos esse ab eadem. Hoc fecit Novatianus Romæ, cum excluderet sacerdotes Catholicos et episcopos a suis Ecclesiis : ita fecerunt Ariani in Græcia, et Donatistæ in Africa. Verumtamen Ecclesia Christi non est nisi una, sancta, Catholica Ecclesia, et Apostolica. Hæc Ecclesia est una, unum habens caput, hoc est, papam, qui est vicarius Christi, a quo una vocatur : et licet sint in hac Ecclesia multi peccatores, tamen propter sancta sacramenta, quæ remanent, et quotidie peccatores restituunt, et etiam propter Spiritum sanctum, qui continue in eadem permanet, vocatur sancta : et quia non est assignata uni certæ nationi, sed est communis omnibus, vocatur Catholica, id est, universalis : ad ultimum, quia derivatur ab Apostolis, et præcipue a principe Apostolorum S. Petro, vocatur Apostolica. Hæc Ecclesia sola est sponsa Christi : reliquæ de hac non sunt, sed synagogæ sunt Satanæ, et concilia dæmoniorum ». Et infra :

« Postremo cum audies Martinum Lutherum habere ferventem erga Deum zelum, et cogitare se astrictum esse conscientia, ut faciat quod facit, et opinari quod in his rebus faciendis placet Deo, et eidem præcipuum præstet obsequium, ideo quod reputat se omnipotenti Deo lucrifecisse omnes illas animas, quas falsa sua doctrina occidit et trucidavit; esto et hic tamen in fide tua fortis, et vide quod etiam hujus rei Salvator noster te admonuit dicens : *Sed veniet hora cum omnis, qui interficit vos, obsequium se arbitratur præstare Deo* ». Et infra : « Et quid putatis Martinum Lutherum et suos sequaces facturos, si papam ejusque fautores haberet in sua potestate, quos toties contumeliose papistas, papastros, et papenses vocat? non humanius, ut equidem opinor, illos tractaret, quam tractavit eorum libros, hoc est, Decretales, quos combussit; nam et illos fortasse eadem insania combureret, vel alios quosvis Christianos, quos credat suis adversari dogmatibus, et impedimento esse quominus ab omnibus approbentur ».

65. Hanc furialem Lutheri vesaniam describit Henricus VIII Angliæ rex in suo aureo libello proximo anno edito [1] : « Medicinam, inquit, nullam, nullam prorsus manum medicantis admittit : quomodo enim curari potest, qui se tractari non patitur? aut quomodo tractari potest, quem si quid doces, nugatur? Si quid mones, irascitur? si quid hortaris, obnititur? si quid placas, incenditur? si quid adversaris, insanit? Alioquin, si curari potuisset, quid omisit pientissimus Christi vicarius, quo pastoris sui secutus exemplum ovem hanc errantem quæreret, inveniret, in humeros tolleret, ac reportaret in stabulum? sed heu ! lupus Averni pessimus anteceperat, devoraverat, atque in imum ventrem demiserat; ubi semivivus adhuc in morte jacens adversus inclamantem se pastorem pium, et perditionem ejus deplorantem, e spurco tartarei lupi rictu fœdos illos latratus eructat, quos totius gregis aures aversantur, abominantur, exhorrent : nam primum nihil omnino lacessitus, articulos proposuit de indulgentiis, quibus prætextu pietatis impie traduceret summum Pontificem : deinde ut per honoris eum et officii speciem majore contumelia perfunderet, eos transmisit Romam, tanquam Pontificis judicio submittens, sed auctos ante declarationibus multo quam essent ipsi deterioribus; ut plane liqueret omnibus Pontificem non a viro bono pioque consuli, sed a fraterculo nebulone rideri, tanquam ita stupidum,

[1] Henric. VIII Angl. rex in lib. advers. Luth.

ut pro honore duceret insignem et nullius unquam exempli contumeliam, barbamque (quod aiunt) vellendam præberet irrisori. Si nihil mali commerebatur Pontifex, cur filius degener immerentem patrem falsa conspersit infamia? aut si quid Romæ fiebat, quod oporteret immutari, tamen si fuisset Lutherus (quod haberi volebat) probus et Christianæ rei studiosius, non præposuisset privatam gloriam suam publico omnium commodo, nec scurrandi famam sibi venatus esset apud improbos, dormientis pudenda patris irridens, et revelata commonstrans digito; sed aversus contexisset potius, et vel coram vel per Epistolam secretius reverenter admonuisset, Apostoli præceptum secutus, qui jubet, ut majores non rideamus, non objurgemus, sed obsecremus : quod si fecisset Lutherus, haud dubito quin beatissimus Pontifex (tanta est ejus nulli non explorata benignitas) expergefactus benedixisset filio suo Japhet, et pietatis retulisset gratiam : non maledixisset iratus, qui ne sic quidem adhuc maledixit illudenti; sed misertus miseri, magisque filii memor quam irrisor, egit cum eo per viros honoratissimos, in quorum ille conspectum prodire non erat dignus, ut ab iniquitate desisteret : cui tam pio ac salubri consilio tantum abfuit ut paruerit, ut non solum deriserit legatum de ipsius salute sollicitum; sed etiam novum librum ederet e vestigio, in quo Pontificis potestatem machinabatur evertere. Vocatus deinde Romam, ut vel scriptorum causam redderet, vel temere scripta recantaret, quavis oblata securitate non subeundi supplicii, quod meruerat, oblato quod in rem satis esset viatico; tamen ut insignem declararet obedientis viri modestiam, venire contempsit fraterculus ad Pontificem, nisi regio instructus apparatu, et bellico stipatus exercitu. Sed homo cautus appellavit ad generale Concilium, nec tamen quodlibet, sed quod proxime congregaretur in Spiritu sancto; ut in quocumque damnaretur, ibi negaret esse Spiritum sanctum, quem homo sanctus et spiritualis nusquam fatetur esse nisi in sinu suo. Quamobrem iterum atque iterum admonitus, ut ab impietate resipisceret, cum iterum atque iterum impietatem ad impietatem adjiceret, adactus est tandem pientissimus pastor ovem immedicabili scabie laborantem, ne sanas attactu corrumperet, ex ovili procul ejicere et filii sui Absalonis [1] (cujus vitam servare non poterat) mortem deplorare, dum ab arbore pendentem conspicit decora cæsarie, qua stulte superbierat.

« Lutherus ergo sentiens ejectum se e societate fidelium, facere cœpit quod deplorati solent impii, qui cum in profundum venerint, contemnunt; non ingemuit, non planxit casum suum, quo sicut lucifer exaltatus, sicut fulgur corruerat, et allisus est; sed imitatus diaboli desperationem, diabolus etiam ipse, hoc est, calumniator effectus adversus Pontificem, in blasphemias et calumnias cœpit erumpere et reliquis invidens fidelibus, velut serpens antiquus infidelitatis laqueos tendere, ut eos e vetito scientiæ noxiæ ligno gustantes ex Ecclesiæ paradiso (unde ipse deciderat) procuraret expelli [1] in terram germinantem spinas et tribulos. Ego profecto tantam hominis dementiam et miserrimum casum perquam moleste fero, cupioque ut vel adhuc (inspirante gratiam Deo) resipiscat tandem, convertaturque et vivat : nec id tam ipsius causa cupio (quanquam ipsius etiam, ut qui omnes cupiam salvos, si possit fieri) quam ut aliquando conversus, ac velut filius prodigus reversus ad misericordiam tam benigni patris, et errorem suum confessus, in viam revocet, si quos effecit errare. Cæterum si is tam profunde se demersit, ut jam super eum *puteus* impietatis ac desperationis *urgeat os suum* [2], blateret, blasphemet, calumnietur, insaniat, ut *qui sordet sordescat adhuc* [3]. Cæteros vero Christianos omnes obsecro, et per Christi viscera, cujus fidem profitemur, obtestor, ut ab impiis verbis avertant aures, neque schismata foveant et discordias hoc præsertim tempore, in quo maxime oportebat adversus hostes Christi Christianos esse concordes, neque adversus Christi vicarium probris et detractionibus auscultent, quas in Pontificem fraterculi furor eructat; neque sacrata Christo pectora hæresibus impiis contaminent, quas si seminat, charitate vacat, gloria turget, ratione friget, fervet invidia; denique quibus animis adversus Turcos, adversus Saracenos, adversus quidquid est uspiam infidelium consisterent, iisdem animis consistant adversus unum istum viribus imbecillum, sed animo Turcis omnibus, omnibus Saracenis, omnibus usquam infidelibus nocentiorem fraterculum ».

66. *Ex scriptis Fischeri eruitur inanitas et pravitas systematis Lutheri admittentis solas Scripturas sufficere in controversiis de rebus ad fidem pertinentibus : Hamela urbs Saxoniæ a S. Bonifacio defensa.* — Veritus porro Lutherus, ne populus Pontificis, Cæsaris, regumque auctoritate permotus suos libros rejiceret haberetque suspectos, adscripsit acceptum illud dedecus odio et invidiæ æmulorum theologorum, quos aiebat scriptis suis argumentisque convictos, desperata victoria, falsis criminationibus Leonem et Carolum circumvenisse, ut ipsum Pontificia Cæsareaque vi atque auctoritate opprimerent. Edidit vero novum librum, quo articulos omnes a Leone summo Pontifice damnatos fallacium rationum fucis argutiisque futilibus

[1] II Reg. XVIII.

[1] Gen. III. — [2] Ps. LXVIII. — [3] Apoc. II.

confirmare nisus est. Præfixerat autem hunc titulum : *Assertio omnium articulorum Martini Lutheri per Bullam Leonis X novissimam damnatorum.* Ad cujus nefaria molimina atque Apostolici decreti et orthodoxæ fidei veritatem, quam suo postea cruore obsignavit, asserendam, prædictus Joannes Fischerus [1], episcopus Roffensis, assertionem omnium articulorum Lutheri confutavit, edito luculento libro, in cujus Præfatione hæc habet : « Si Lutherus hæreticus non sit, nemo unquam fuit hæreticus : nam Lutherus adversus omnium orthodoxorum Patrum sententiam sua dogmata stabilire molitur ; et hoc quid aliud est quam sectam et hæresim introducere «. Et infra : « Porro semper Ecclesiæ pars magis eximia fuerunt Patres, qui non solum eruditione, verum etiam vitæ sanctimonia velut sidera quædam effulserunt. Quando igitur cæteri fideles illis in sensu Scripturarum unice fidem habuerant, quis non illum, qui a Patribus dissideat diversumque sentiat, seipsum ab Ecclesia sejungere fatebitur, hæreseosque et sectæ merito dicendum auctorem ? At Lutherus non solum Patres omnes, verum etiam Concilia contemnit, atque adeo totius Ecclesiæ tot retro sæculis usurpatam consuetudinem habet pro nihilo : et quid non faciet pro sua hæresi statuenda, qui Scripturas etiam jugulat ». Nonnullisque interjectis verbis : « Sed aiet quispiam, Lutherus pro parte sua Scripturas habet. At id falsum est, non habet profecto, quanquam habere se prætexat : et quis non hæreticorum pro suo dogmate Scripturas habere se prætexuit? De Scripturis semper gloriati sunt hæretici, sed perperam intellectis, et pro suo cerebro prave pessimeque contortis ; quemadmodum et nunc Lutherus de Scripturis ludit. At quid dementius cogitari potest, quam ut, spretis tot et tam eximiorum interpretum Commentariis, et jam rejecto sensu, quem tot sæculis universa prorsus Ecclesia verissimum censuit, fidem uni Luthero de Scripturis adhibeamus? At dicet adhuc quispiam, Lutherum certo credere se manere per fidem in Ecclesia, solosque illos ad Ecclesiam pertinere, qui cum eo sentiunt. Quid si Lutherus ad hunc modum credat? Numquid non ita credidit Novatus, Arius, Donatus, ac cæteri complures hæreseon et sectarum auctores? Annon omnes isti neminem ad Ecclesiam orthodoxam pertinere contendebant, nisi qui similem cum ipsis fidem profitebantur? sed ut isti insaniebant plusquam mente capti, sic et Lutherus jam nihilo minori percitus amentia furit : quis enim non certus est, Ecclesiam fuisse priusquam Lutherus natus esset, atque ita credidisse, quemadmodum et jam credidit? quando igitur alia quædam nova dogmata contra communem Ecclesiæ fidem introduxerit Lutherus, quis non plane perspiciat eum ab Ecclesia sponte dissensisse, et ab eadem exemisse seipsum ? At adhuc non deest quod cavilletur, nimirum se cum primitiva Ecclesia penitus conquadrare, quanquam ab ista, quæ nunc est, dissentiat. Quid ergo, duæ sunt Ecclesiæ ? aut non eodem spiritu ea, quæ nunc est et eruditur et regitur, atque illa, quæ primitiva fuerat? Absit. Utrumque sane falsum est : nam scriptum est : *Una est columba mea*, ad quam et Christus Spiritum suum misit, qui eam omnem doceret veritatem, et apud eam maneret in æternum ».

67. Cum autem Lutherus tum in Prooemio, tum in toto opusculo infanda maledictorum venena in Pontificem, quem antichristum, et in supremum in rebus sacris imperium, quod sophisticam tyrannidem appellabat, instar rabidi bufonis tartarei expuisset, ita ea refregit Fischerus : « Lutherus suam potius malitiam prodit, quam Pontificem lædat vel tantillum : quid enim Christus eo deterior evasit, quod Pharisæi tot in illum maledicta congesserunt ? nihil profecto, quinimo potius in ipsorum malum cuncta revertebantur. Ad solas confugis Scripturas, quas, ut Pauli utar verbo, inversurum, aut quod Petrus ait, depravaturum te speras pro ingenio tuo malo pravoque : quod si spiritu ductus erroris illam protestationem emiseris, quod et subterfugere nullo modo potes, verendum tibi est ne ad te spectet id quod ad Timotheum [1] scripsit Paulus, *fore quosdam in novissimis temporibus qui spiritibus attendent erroris et doctrinis dæmoniorum* ». Et infra : « Omnino formidandum est, ne te divus Petrus depinxerit, ubi de Paulinis Epistolis loquens affirmat [2], *quosdam* instabiles *eas depravasse, sicut et cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.* Hoc utique diverticulo semper usi sunt priores hæretici, qui Scripturis, sed depravatis et a genuino sensu detortis innixi sunt pertinacissime, etc ». Id egregia inductione probat Fischerus, quem lector consulere poterit. Nec potuit illustrem adeo veritatem pernegare Lutherus ; nam in eodem Prooemio suo addiderat : « Hoc sane verum est, inquit, superbis et impiis Scripturam sanctam semper esse majoris cœcitatis occasionem ». Ad hæc Fischerus : « Jam tandem rem ipsam acu, quod aiunt, Luthere, tetigisti, si tamen velis agnoscere ; jam enim confessus es Scripturam sacram superbis et impiis semper esse majoris cœcitatis occasionem : hic te medium teneo ; nam ubi nunc est quod paulo ante tam pertinaciter affirmabas, Scripturam sacram per sese certissimam esse, facillimam, apertissimam, sui ipsius interpretem, omnium denique quæ cæteri scripserint probatricem, dijudicatricem, illuminatricem ? si per sese certissima sit, facillima,

[1] Jo. Fisch. in assert. Luth. confutatione.

[1] I Timoth. IV. — [2] II Pet. III.

apertissima et sui ipsius interpres, cur hæretici qui linguas callent, ingenio pollent, eruditione præstant, cur, inquam, hi non per apertum ostium ingrediuntur? cur non est iis sacra Scriptura per sese certissima, facillima, apertissima et suipsius interpres? responde quidquid velis, id subruet omnia quæ jampridem stabilire tot verbis es conatus ». His præmissis deinde Fischerus, singula Lutheri sophismata, adversus Leonis sententiam impie congesta, eruditissime adductis sacris oraculis, eorumque vera interpretatione ex sanctis Patribus decerpta refutavit: cujus scripta cupidus horum lector perlegere potest; cum longiores controversias texere nostri non sit instituti.

68. Cum vero Luthero doctores omnes, omnium sæculorum diffusæ toto orbe Ecclesiæ Patres, omnes S. Petri in vicarii Christi potestate successores, omnia Œcumenica Concilia in divinorum oraculorum interpretatione adversarentur; ipse tamen superbia et ira insaniens, eorum omnium auctoritatem sanctitate illustrem, miraculis confirmatam, tot sæculorum antiquitate venerandam sua contraria auctoritate elisam atque obtritam esse voluit. « Tanto quidem », ait Coclæus, « superbiæ spiritu inflatus, ut præ se uno solum scholasticos doctores omnes contemneret, ut antea quoque solitus fuerat; verum etiam Ecclesiasticis Patribus, Romanis Pontificibus, et Conciliis generalibus minus credi volebat, quam uni sibi; adeo impudenter sibi præ cunctis peritiam Scripturarum arrogabat. In odium præterea et papæ et theologorum adornabat omnia fœdis criminationibus improperiisque et calumniis, aures populi, mentemque et oculos lectoris præoccupans; et quidem crebrius ferociusque Theutonice, quam Latine ». At ut venena hæc incautis infunderet, quos ad æternum excidium bellumque trahebat, hanc salutationem illis impertiebatur: « Omnibus bonis Christianis hunc libellum lecturis, seu auditiuris gratiam et pacem a Deo. Amen ». Cum autem fraudibus et laqueis indoctos laicos irretiret, a clero vero docto redargui sentiret, Epistolam ad equitem Germanum datam suæ assertioni adjecit, in qua Scripturas sacras non a clero sed a laicis divina, ut aiebat, vi ac luce collustratis intelligi, sacerdotiumque a clero ad laicos translatum persuadebat: in Prologo sanctos Patres erroris et inscitiæ perstrinxit, inque libri serie decreta fidei a Pontifice et Conciliis edi non posse affirmavit, neque iis quemquam obstringi; ad quam hæresim nefandissimam confirmandam subjunxit: *In libertatem enim vocati sumus.* Quasi vero captivato intellectu in obsequium fidei a summo Pontifice et Conciliis Œcumenicis in veram et sanctissimam libertatem non asseramur. A quo autem articuli fidei de vero Scripturæ sensu, et quæ sint ad salutem necessaria definiri debeant, an a Petri successoribus et Conciliis Œcumenicis, an a Luthero et quovis obvio impostore, non capere summæ infelicitatis est: quod si caperent hæretici, mox errores omnes exuerent. Porro libertatem, in quam simus vocati, a Clemente V illustratam vidimus [1], cum ille hæreticos, qui omnium impuritatum licentiam ex ea eliciebant, sacrarum Scripturarum auctoritate confudit. Distorquendarum etiam in omnem sensum sacrarum litterarum libertatem non intelligendam constat, cum ex ea dæmon præcipitia ipsi Christo suaserit. Denique si Pontificum et Conciliorum refellatur auctoritas, divinarum pariter Scripturarum auctoritatem labefactari demonstrat Albertus Pius Carpi princeps: « Ab eodem, inquit, Luthero libenter sciscitarer, qui tantum sacras litteras admittit, quas asserit sacras esse eas; quonam pacto ipsi constet esse sacras, quando communem consensum populi Christiani, decreta publica sacrorum Conciliorum et sanctorum Patrum auctoritatem contemnat; cum nullo alio argumento comprobari possit illas divinas esse, nisi quia ita diffinitum est a Catholica Ecclesia, et receptæ sunt ut tales publico consensu ». At de Luthero hactenus, a quo edita postea nova hæreseon monstra visuri sumus.

Experta est hoc anno Saxonia quanta apud Deum gratia et auctoritate sancti polleant pro vindicandis ab extremo exitio piis, qui ad eorum opem confugiunt: orto enim bello inter Joannem episcopum Hildesemensem, atque Henricum et Ericum duces Brunsvicenses, Hamela Saxoniæ impetu capta est ab hoste, qui jam muros et vallum tenebat, cum oppidani in templum confugere, Dei et S. Bonifacii eorum patroni opem implorantes: ac mox divina vi hostes propulsati; ut narrat hisce verbis Fuldensium antiquitatum scriptor [2]: « Hæc », nimirum Hamela, « belli impetu ab hoste repente capta sic, ut muris et vallis jam occupatis magnitudo periculi extremum incolis metum afferret; unde fuga, clamor et trepidatio: mox spes a supernis, et hac una in re fiducia, ut viri, conjuges, liberi, omnis ætas et sexus ad Dei et S. Bonifacii opem in templum confugerent. Hic in preces cum lachrymis se venerabundos abjiciunt: et illico Deo terrente, et prohibente S. Bonifacio, hostis, qui muros et vallum tenebat, dissipatus, et quasi lapidum jactu varioque missilium genere propulsus sponte fugam capessiit. Quidni laudes gratesque sacras tunc civitas tam illustri vindicata tutela Deo tutorique suo Bonifacio diceret? affuit Fuldæ per legatos suos anno MDXXI et miraculum hoc coram presbyteris et scribis publica fide consignatum S. Bonifacio liberatori suo acceptum tulit; cujus et memoriæ signum

[1] Annal. tom. XV. an. 1311. num. 66. Albert. Pius in resp. ad lit. 1. Erasm. p. 11. — [2] Christoph. Browner. Fuld. Antiq. l. IV.

cereum liberationis monumentum fixit ». Non his et aliis miraculis victi sunt impii hæretici, quin in sanctos impie declamarint. At de his alias : nunc ad Carolum V de quo facta superius mentio, revocanda est narratio.

69. *Carolus V ex Hispania in Germaniam se confert.* — Accepturus ipse regni Romanorum insigne, cum in Germaniam iter pararet, recrudescentium inter magistrum Prussiæ et Sigismundum regem Poloniæ discordiarum, quas antea Maximiliani ejus avi studiis sedatas vidimus, certior factus se pacis interpretem gessit, atque ad Albertum Cruciferorum principem litteras hortativas dedit [1], ut debitam fidem regi Polono præstaret, quo junctis animis armisque Turcis occurrere possent :

« Carolus V Romanorum Cæsar Alberto marchioni Brandeburgensi, magistro Cruciferorum in Prussia.

« Venerabilis princeps, consanguinee charissime. Cum nos nutu Dei optimi maximi a quo omnia fiunt, communibus principum electorum suffragiis in regem Romanorum futurumque imperatorem electi simus, nostri officii esse duximus pacem et concordiam Christianorum principum procurare, quo facilius concordibus armis atque animis expeditio contra Christiani nominis hostes suscipi posset, et cum intelligamus inter serenissimum regem Poloniæ fratrem nostrum charissimum et devotionem tuam super juramento quodam præstando nonnihil differentiæ adesse, cuperemus plurimum hujusmodi discordiam sedari, præsertim cum edocti fuerimus, Cæsaream majestatem præclarissimæ memoriæ dominum atque avum nostrum colendissimum ad te quoque super ea re litteras dedisse ; quapropter hortamur devotionem tuam magnopere ut dicto serenissimo fratri nostro debitum, et præsertim quod prædecessores tui regibus Poloniæ præstare soliti sint, etiam præstes, et te erga eum ita exhibeas, ut junctis armis istic fidei hostibus occurrere et terrori esse possitis : et si quid forsan dissidii inter eumdem regem et te adhuc remanserit, daturi sumus operam cum primum in Germaniam venerimus, quod dante Deo prope diem futurum speramus, ut hujusmodi inter vos quæstio amice et pro dignitate utriusque componatur, quare nobis pollicemur, quod pro tua et fratrum tuorum in nos observantia nobis in hac re satisfacies : quod quidem erga devotionem tuam universumque istum ordinem benigne et omni gratitudine recognoscemus. Datum etc. »

Ex Hispania vero in Germaniam profecturus Carolus Cæsar, regnorum præcipuam procurationem Hadriano tit. SS. Joannis et Pauli presbytero cardinali Dertusensi commisit [2], Gerbarumque insularum Africæ objacentium ab Hugone Moncada subactarum hoc anno, ut antea dictum est, gloria clarus Germanicam coronam capessere parabat, cum novæ in Hispania excitatæ sunt turbæ ; namque ægre ferebant Hispani, Carolum imperii administrationem suscipere, indeque Hispana regna male administratum iri præsagiebant : publica munera sacra et profana externis pretio distrahi ab iis, qui plurimum gratia apud regem poterant, succensebant, aiebantque, Hispanos quidem, apud antipodas, Belgas vero in Hispania, Indias reperisse [1] ; inter quos Cemurin, qui suis Carolum regebat consiliis, immensas opes ex Hispanorum spoliis cumulasse traducebatur. Auxit odia dimissos a Carolo urbium oratores illiberaliter, eorumque postulata contempta fuisse, imo editam tyrannicam legem [2], ne urbes quamvis insignes, ac populi ad publicos ordinum regni conventus procuratores mitterent, nisi ab rege prius designatos : ex quo cum adempta populis querendi de injuriis a regiis administris illatis libertas videretur, nefarium externorum regias aures obsidentium, omniaque ad arbitrium suum suamque libidinem gerentium jugum dejiciendum exclamarunt, atque in apertam a Carolo defectionem consurrexere ; adeo ut parum abfuerit quin is e Cantabrico portu, cui Corunna nomen est, ad rebellantes comprimendos regrederetur ; sed cum a septemviris Germaniæ crebris litteris urgeretur, ut in Germaniam ad continendas in officio imperii provincias, necnon periclitantem Austriam sua præsentia confirmandam procurreret, vigesima Maii die Dominica, post audita divina mysteria, sacræ confessionis et Eucharistiæ sacramentis munitus, mare ingressus est, plaudentibus Belgis, Hispanisque frementibus ; ac secunda navigatione in Angliam applicuit : ubi cum Henrico rege et Catharina matertera Pentecostes celebritatem publica magnificentia peregit, sanxitque cum eo amicitiæ fœdus.

70. *Absente Carolo diræ dissensiones Hispaniam dilacerant.* — Interea Hispaniarum urbes armorum societatem adversus administrorum regiorum vim conflaverant, illique honestum sanctæ germanitatis nomen indiderant : contendebant quippe iniquum esse spoliari auro Hispanias ad gerenda in aliis regnis bella. Armis itaque accincti trucidarunt exactores eodemque die Segobiæ et Zamoræ seditio concitata est : ad quam sedandam cardinalis Hadrianus exercitum adversus Segobiam immisit, cumque ex Metymna Campensi tormenta bellica educi imperasset, vetuere cives, ortaque lite faces a regio milite domibus subjectæ sunt, magnoque incendio excitato pars urbis opulentissimæ conflagravit [3]. Hispanorum autem animis magis efferatis, ac pluribus in locis inter duas factiones, qua-

[1] Ext. to. I. Polon. rerum p. 223. — [2] Vinc. Blascus l. II. c. 11.

[1] Vinc. Blascus l. II. c. 11, 12 etc. Guicc. l. XIII. — [2] Id. Blasc. l. II. c. 12 etc. et Osor. l. XII. — [3] Eod. c. 12.

rum altera regium, altera publicum nomen tuebatur, cruentæ strages editæ, ac templa inflammata funestataque fuerunt adeo ut in oppido Mora prope Ocannam, cum populus ad Ecclesiam quasi ad tutum asylum confugisset [1], regii adversæ factionis rabida ira conciti applicitis pulveris tormentarii cadis, tria millia hominum, et eo amplius succenderint.

71. Describit horum tumultuum causam Hieronymus Osorius [2] in rebus Gestis Emmanuelis Lusitaniæ regis, qui tanta religione fidem coluit ut eam Hispaniarum prætulerit imperio, neque e Christianorum, sed infidelium cladibus suam amplitudinem augere voluerit : « Is », nimirum Carolus, « antequam ex Hispania discederet, omnium ordinum consilium indixit, et consilio Guillelmi de Crevi Nebrensis dynastæ, qui illam ætatem regebat, præter pecunias, quibus illum Hispani juverant, immania tributa populis imperavit : in quo quidem non merito possum Carolum cupiditatis, aut potius inconsideratæ temeritatis insimulare, cum ætatis excusationem habuerit; pædagogum vero summa vituperatione dignum judico : rex enim non est in altissimo illo gradu dignitatis locatus, ut acerbissimis exactionibus civitates sibi commissas exhauriat, sed ut earum saluti et incolumitati prospiciat; si recte enim regis nomen usurpat, pater patriæ est, et pro reipublicæ salute debet, si opus ita fuerit, caput in quodvis magnum discrimen injicere, non rempublicam ipsam immodicis sumptibus evertere. Fateor equidem regem esse subditorum opibus adjuvandum, ut rempublicam tueri possit ; negotia enim infinita sustinet, æquabile jus omnibus administrat, periculum a republica, cum necessitas postulat, armis ac virtute propulsat, bonis præmia pro dignitate constituit, improbos suppliciorum acerbitate coercet, patriam denique universam et ab externis hostibus et ab intestinis fraudibus tutam vigilantia sua præstat. Hæc quidem munera aut opera tuetur, aut quoties opus fuerit, tuenda suscipit : qui autem existimat hæc tam multa munera sine maximis sumptibus sustineri posse, mentis expers est, atque vitæ communis ignarus : et idcirco hoc, quod est communi more receptum, ut reges populi sumptibus alantur, non est humano tantum jure, sed etiam divino vallatum ; is tamen modus adhibendus est, ne vel ut immodicis sumptibus sine ullo reipublicæ fructu uti possit, vel ut ad avarissimos homines, quorum cupiditas nullis opibus expleri potest, opes reipublicæ transferat, pecuniam cum reipublicæ gemitu et querimonia coacervet ; et dum potentium domos immanibus divitiis cumulare studet, tenues domos exinanire contendat, ut ita dum falsum nomen liberalis atque magnifici obtinere nititur, verum justi atque clementis nomen amittat ». Addit auctor aliam motuum Hispanorum causam, nempe Carolum educatione et institutis fuisse ab Hispanis alienum, nec specimine benignitatis dato animos permulsisse : cæterum conjuratos populos non tantum decrevisse Carolum regno spoliare, verum omnes Hispaniæ principes bonis evertere, ut Helvetiorum more libertate potirentur. Porro multis in locis, ubi libertatis causa agebatur, ne quidem gemitum ullius civis liberum fuisse ; si enim quis ad internecionem usque cum legitimo principe non dimicandum diceret, continuo morte affectum : in tanta vero perturbatione principes una cum civitatibus, quæ non rebellaverant, communi consilio opem ab Emmanuele Lusitaniæ rege flagitasse ; ac tum Hispaniæ etiam populos, qui a Carolo desciverant, oratores misisse, qui ipsi opulentissimum regnum deferrent : at Emmanuelem fidem qualibet imperii accessione sibi antiquiorem esse respondisse, daturumque se operam, ut in gratiam cum Carolo redirent pollicitum : principes autem pecunia, tormentis bellicis, aliisque rebus bellicis juvisse.

72. Publicæ hujus in Hispania dissensionis contagio ad episcopos et doctores serpsit qui scriptis inter sese atque etiam armis certarunt ; episcopus enim Zamorensis contracto exercitu in Castellam irrupit adversus Antonium Srunigam regiæ partis vindicem, Toletique exceptus se in Toletanum archiepiscopatum intrusit, quasi a civibus illius archiepiscopatus administrationem suscipere potuisset, ac publici boni tuendi specie primatis Hispaniarum solium occupavit : cujus facinoris fama cum ad Leonem X pervenisset, Hadriano cardinali tit. SS. Joannis et Pauli provinciam dedit [1], ut Antonium ipsum, intentatis gravioribus pœnis, a turbanda publica Hispaniarum pace alendisque discordiis absistere juberet : « Cum dicat, inquit, Apostolus : *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum,* et paulo mox : *Omnes honorate, regem honorificate. Servi, subditi estote in omni timore dominis non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis.* Datum Romæ XXIX Augusti MDXX, anno VIII ». Invaluisse adeo discordiam, ut utraque factio, comparatis exercitibus, in Castella atrox prælium inierit, proximo anno dicetur ; Antoniumque episcopum perduellium ducem captum, ac diuturno carcere maceratum visuri sumus.

73. *Carolus V Aquisgrani corona Germanica redimitus.* — Porro Carolus V, cum ex Anglia in Belgium trajecisset, inde Aquisgranum se contulit [2] ; et quamvis hortarentur eum septemviri, ut illum locum morbi epidemici labe infectum

[1] Cap. 15. — [2] Osor. l. XII.

[1] Lib. brev. p. 136. — [2] Surius in Comm. Guicc. l. XIII.

cum alio salubrioris cœli commutaret, a sententia tamen dimoveri se non est passus, reddito responso, par non esse, ut lex a Carolo IV confirmata convelleretur a Carolo V. Solemni itaque ritu in ea urbe IX kal. Novembris corona argentea redimitus est : quæ pluribus Germaniæ scriptores referunt, extantque de iis litteræ Balthasaris Castilionæi internuntii Apostolici, qui interfuit, ad cardinalem Bibienam datæ [1], quibus præcipuos ritus servatos describit ; ut nimirum inter divina missæ mysteria archiepiscopus Coloniensis Carolum in genua provolutum interrogarit alta voce : num tueri fidem Catholicam, Ecclesiam defendere, justitiam administrare, imperium firmare, viduas, pupillos, inopes protegere, summum Pontificem semper revereri vellet : cumque hæc servaturum se respondisset, a duobus electoribus erectum adductumque ad altare, ut ea sacramento firmaret ; cujus formulam hisce conceptam verbis affert Dolgastus [2] :

74. « Profiteor et promitto coram Deo et angelis ejus amodo et deinceps legem et justitiam pacemque sanctæ Dei Ecclesiæ servare, populoque mihi subjecto prodesse et justitiam facere, et conservare jura regni, salvo condigno divinæ misericordiæ respectu, sicut cum consilio principum et fidelium regni atque meorum melius invenire potero. II. Sanctissimo Romano Pontifici, Ecclesiæ Romanæ, cæterisque Pontificibus et Ecclesiis Dei condignum et canonicum honorem volo exhibere. III. Ea etiam quæ ab imperatoribus et regibus Ecclesiis seu Ecclesiasticis personis collata sunt et erogata, inviolabiliter ipsis conservabo et faciam conservari. IV. Abbatibus et ordinibus, vassallis regni honorem congruum volo exhibere, Domino nostro Jesu Christo mihi præstante auxilium, fortitudinem et decorem ».

75. Addit Balthasar, de quo paulo ante memoravi, nuncupato a Carolo eo jurejurando, archiepiscopum Coloniensem principes sciscitatum, num Carolo obsequentes esse vellent ; iisque sponte assentientibus, sacro oleo regium caput, pectus, cubitos, manusque inunxisse, sociatumque Cæsarem a Moguntino et Treverensi archiepiscopis in sacrarium se contulisse, ac diaconi cultu indutum, inque solio collocatum : ac tum post fusas Deo preces Coloniensem comitantibus duobus archiepiscopis nudum ensem Cæsari porrexisse, Christianamque rempublicam commendasse. Cum vero ensem aliquantulum tenuisset Cæsar, illum vagina recondidisse : ac tum archiepiscopum indidisse annulum digito, texisse veste regia, sceptrumque et orbis figuram tradidisse : dein tres archiepiscopos ipsius capiti coronam imposuisse, reductumque ad altare boni principis munus se impleturum juramento spopondisse ; mox in solio saxeo repositum : atque archiepiscopum Moguntinum Germanico idiomate Deum comprecatum, ut diuturnam et sanam illi vitam largiretur, ac se et socios, et ordines imperii principesque commendasse ; idem etiam canonicos Aquisgranenses repetiisse, atque ipsum in canonicorum numerum accepisse : tum vero buccinarum festos clangores editos fuisse : peracta re divina, Cæsarem sacram Eucharistiam sumpsisse, ac plures percussis nudo ense humeris equites creasse, recenti scilicet ritu ; cum olim ensis succingeretur a regibus, et calcaria aurea pedibus equitum aptarentur. Nonnullis de conviviorum celebritate subsecuta interjectis, addit Balthasar, die proxima, re divina facta, ostensas Cæsari sanctorum reliquias in Ecclesia Aquisgranensi conditas, atque inter alias monstratum pannum lineum, quo Christi Domini vultus in cunis obvolutus veteri traditione ferebatur : deinde Moguntinum archiepiscopum ad altare accessisse, atque ex eo promulgasse, confirmatam esse a Pontifice Caroli V electionem ; ac præcipere ut in posterum imperatoris, nempe electi, nomen acciperet.

76. *Civilia inter Christianos bella exitialia : a Polonis in Cruciferos justæ effunduntur querelæ.* — Hoc vero ornatu Cæsareo auctus Carolus dignas Cæsare curas posuit in pacando Christiano imperio, quod, violata quinquennalium a Pontifice imperatarum induciarum religione, novis in dies turbabatur bellis; nam Dani et Sueci inter se digladiabantur, et (quod majoris afferebat periculi metum) Polonus cum Cruciferis vetera instaurarat bella ; ad quæ componenda Pontifex Sigismundum regem Poloniæ litteris xv Julii die exaratis adhortatus est, ut pacem cum Prussiæ principe redintegraret. Cum Pontifice vero Cæsarea conjunxit studia Carolus, utque ex Hispania hortatorias ad Albertum militiæ magistrum litteras dederat, regiam pro pace operam pollicitus, ita ex Germania oratorem ad Poloniæ regem legavit, qui imminentia a Turcis, a Moscovitis, a Tartaris aliisque hostibus pericula exponeret, atque ad restituendam universæ reipublicæ concordiam, ut verti in Turcam arma possent, permoveret : cujus insignis oratio in Polonico senatu habita his verbis concepta Septentrionis statum depingit : « Cum in occulto non sit, quam late hinc Mosci et Tartari, illinc Turcæ et Valachi amplissimam majestatis vestræ ditionem ambiant, ejusque fines contingant sitibundis faucibus illis perpetuo inhiantes immanissimæ atque insatiabiles bestiæ, omnibus mortalibus infensi, ac perpetui Christiani nominis hostes, cum quibus quam strenue atque feliciter majestas vestra sæpenumero sit congressa, iisdemque potentissimis hostibus sese regnique sui vires veluti totius Christiani orbis antemurale, et unicus propu-

[1] Ext. l. 1. lit. princ. p. 8. — [2] Dolgast. to. 1. p. 441.

gnator objecerit, eos non sine suorum sanguine fuderit, et parvis copiis innumeros illorum exercitus, Christo duce, prostraverit et profligaverit, tot insignes majestatis vestræ victoriæ, non sine ejus celeberrima fama et nomine atque immortali gloria, late per universum orbem sparsa, uberius testantur. Inde fit quod talem ac tantum principem de republica Christiana optime meritum, a tam honestis et felicibus rerum publicarum studiis atque successibus ad privata atque intestina bella trahi, hoc est, universorum salutem et commodum privatis contentionibus turbari atque impediri, Christianorum arma paulo ante hostibus suis formidabilia et perniciosa nunc inter sese dimicare, et quæ prius in hostem exercebantur, nunc in fratrem Christianum sævire, quis non doleret? quis non detestaretur? quis reipublicæ Christianæ casum in tanto discrimine satis deplorare posset?

77. « Arrectis auribus et votis intentus nunc est Tartarus veteris cladis a majestate vestra receptæ haud immemor, atque ultionis sitibundus : exitum rei cautius observat Moscus : expectat hoc idem Turca et Valachus, ut concisis ac debilitatis inter se bellis Christianorum viribus, infusa Barbarorum suorum multitudine fractos et invalidos obruant, et majore spe, ac minore sui periculo penitus exscindant. Hic bellorum Christianorum tam expectatus finis : hæc illa insignis, pro qua certatur, gloria : hæc tam opima Christianis detracta spolia paulo post etiam hostibus suis præda futura, quamvis Deus sua misericordia (ut precamur) hæc mala longius abesse faciat; de humanis tamen casibus humano more loqui aliquando præstat ». Et infra :

78. « Hortatur igitur eam ob rem majestas Cæsarea, quo majore studio potest, serenitatem vestram, velit suæ Cæsareæ majestatis et reipublicæ contemplatione arma deponere, et iis tractatibus locum dare, publicumque commodum suo privato anteferre, utcumque etiam justa forte causa ad hoc bellum suscipiendum sibi videatur provocata; plus etenim gloriæ et laudis apud universos sibi pariet, si veluti Christianus princeps, quod nomen etiam usque nunc immaculatum apud cunctos retinuit, ab iis, quæ forte sibi licere existimat, reipublicæ amore abstinuerit : omnes majestati vestræ plurimum debebunt, quæ omnium commodis sua posthabuit. Erit quoque istud perpetuum virtutum suarum etiam apud posteros monumentum, quando honestis conditionibus inita cum magno magistro pace ad priora et intermissa bellorum studia contra inimicos fidei revertetur; in quibus arcendis et subigendis plus ad victoriam procuidubio a Deo auxilii et favoris quam a Christianis principibus est habitura ».

79. Navata etiam est opera a Leone Pontifice pro restinguendo eo civili bello ; ad quod sedandum Sigismundus Poloniæ rex post fractos Cruciferorum impetus paratum se offerebat, ut arma adversus impios exerceret : cui Leo hosce pios stimulos, ut clementia uteretur, addidit [1] :

« Christianissimo in Christo filio nostro Sigismundo Poloniæ, etc. regi illustri.

« Celsitudinem tuam in Domino hortamur, eamque per viscera misericordiæ illius, cujus vices in terris gerimus, rogamus et obtestamur, ut sub intestino isto contra dictum magistrum bello, prout convenit, abstineas, ne illi malum pro malo, sed potius bonum reddere cures, minimeque hostilem adversus eum, sed benignum ac paternum animum induas, non ignarus quod omnium victoriarum, quæ acquiri compararique possunt, nulla est speciosior, magisque Deo et hominibus grata, quam seipsum vincere, ac proprios affectus (quod hominis proprium est) superare, acceptamque injuriam clementer potius dimittere et condonare, quam hostiliter ulcisci et persequi. Quod si, ut speramus et optamus, feceris, eumdem magistrum, quem bello et armis, non sine magna rerum omnium confusione, vincere posses, clementia, quam cætera quoque animantia sentiunt, eaque mansuefiunt, lenies atque placabis, ac ejus duritiem paterna indulgentia franges; nec nos pro parte nostra deerimus, et ad hoc auctoritatem quoque nostram interponemus, sicut aliis nostris litteris nuntiis apud majestatem tuam committimus : speramusque quod hujusmodi concordia inita vires quas contra invicem exercebatis, contra Christiani nominis hostes nulla re magis quam Christianorum principum discordiis exultantes et confidentes unitis animis convertere, ipsosque debellare ac fidei Christianæ terminos augere et propagare curabitis : id quod continuis precibus humiliter petere ac implorare non omittemus. Datum Romæ die XV Julii MDXX, Pontificatus nostri anno VIII ».

80. Abhorrebat a pacis consiliis Albertus cruciferi Ordinis princeps : in quem ideo graves querelas Sigismundus rex apud Leonem fudit, ab illo nimirum pacem sanctissime confectam, sedente Paulo II Pontifice, fuisse violatam, et Cruciferos equites, qui a Polonis regibus in Prussiam inducti fuerant, ut infideles debellarent, arma in ipsos Poloniæ reges vertisse, et assidue Christiano sanguine illa fœdasse, quæ se Christo consecrasse gloriabantur : « Hic Ordo, inquit, ad hoc unum fundatus esse videtur, ubi ubi sit, ut omnia misceat et perturbet. Sed cum illum olim regna Hispaniæ et Angliæ, ac nonnullæ aliæ gentes, uti rem noxiam penitus exterminarunt, nescimus quo fato nostro fit, ut nos soli, qui pro tota re Christiana ingentem vim infidelium solis viribus nostris arcemus, nec unquam ab hoc labore et bello requiescere pos-

[1] Lib. brev. p. 137.

sumus, hunc obicem domesticæ pacis habere, et tantam ejus insolentiam perpeti cogamur, ne liceat nobis citra invidiam, quod licitum est in aliis, hanc calamitatem vel excutere vel saltem compescere. Verum confidimus virtuti sanctitatis et majestatis vestræ, quod si nostram et illustris domini nepotis nostri conjunctionem et officia cordi habent, si recte statui Christiano consultum iri et cum ab infidelibus defendi cupiunt, cum quibus utcumque hic destinemur, milites tamen nostri, quos in illis finibus habemus, assidue et feliciter dimicarint, operam et favorem suum nobis præstabunt : quo tandem hac molestia et impedimento domestico carere et arma nostra pro commodo rei Christianæ liberius exercere possemus etc. Ex castro Thorum XXVII Julii ». Non sine justis causis in hunc equestrem Ordinem querelæ illæ prolatæ sunt. De quo ex Prussia in Podoliam transferendo, ut arma virtutemque militarem, non adversus Christianos, sed Turcas et Tartaros exercerent, antea actum fuerat : sed ii in partis jam provinciis dulcem vitam ducere, quam Christi religionem propagare maluerunt : quos etiam a Lutheranis sirenibus, proposita deliciarum conjugalium illecebra, delinitos dissipasse Ordinem suum visuri sumus.

81. Lapsis aliquot mensibus Leo, cum magis accensum bellum accepisset ab internuntiis Apostolicis e Polonia reversis, atque Albertum principem comparatis in Germania ingentibus copiis asperrimum movere bellum, adeo ut Sigismundus rex ad tutandos parte alia limites adversus Moscovitas schismaticos et Tartaros infideles vix sufficeret, vehementer indoluit, atque Carolum V hortatibus ursit, ut Cæsarea auctoritate tanta repelleret bella : tum Sigismundum rogavit, ut consilia pacis ad arma adversus fidei hostes vertenda accommodaret [1] :

« Leo papa X Sigismundo I regi Poloniæ.

« Charissime in Christo fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Dilectus filius Joannes Theobaldus civis Florentinensis, quem et venerabilem fratrem Zachariam episcopum Gardiensem nuntios nostros alias ad majestatem tuam destinavimus, nuper ad nos reversus nobis retulit quo amore et quanta humanitate regia majestas tua eos venientes exceperit ac semper tractaverit, ipsumque deinde recessurum benigne ac liberaliter dimiserit : quod ut nobis gratum et acceptum fuit, ita valde et supra modum displicuit, ab eodem Joanne intellexisse, bellum inter te et dilectum filium Albertum ex marchionibus Brandeburgensibus hospitalis domus B. Mariæ in Prussia magnum magistrum, quod pluribus litteris ac monitionibus per dictos et alios nuntios nostros utrique vestrum nostro nomine factis extinctum, vel saltem sedatum ac sopitum esse credebamus, adeo recrudescere cœpisse, ut inde populorum strages et devastationes ac innumera scandala, qualia pluribus abhinc annis acciderunt, magnopere timenda sint ac formidanda, et nobis quidem persuademus majestatem tuam ad hujusmodi bellum ex quo nulla laus vel utilitas sperari, ignominia vero et ingens damnum formidari debet, invitam trahi a bellis illis contra infideles et schismaticos, ex quibus maximam et immortalem gloriam sibi comparavit ; non possumus tamen solitam ejus mansuetudinem ac bonitatem non desiderare erga eum præsertim quem filii loco habere, et cujus juveniles impetus patientia quadam potius et consilii maturitate delinire deberet, quam vi frangere, ac non sine magna rerum prope omnium confusione destruere ; quanquam si vera sunt quæ nobis nuntiantur et quæ vix credere possumus, ipsum videlicet Albertum non suos tantum, sed complures alios Germaniæ populos pro se contra majestatem tuam convocasse, ac tantum comparasse exercitum, ut illi vix resistere possis, quin regni tui civitates et loca Tartaris ac Moscovitis aliisque infidelibus et schismaticis confinia solitis ac necessariis præsidiis quasi denudare cogaris : propter quod majestas ipsa tua nonnullam irascendi ac vim vi repellendi causam habet ; ac propterea ipsum Albertum per alias nostras ad pacem et concordiam cum majestate tua ineundam serio monemus : præterea ad charissimum in Christo filium nostrum Carolum Romanorum ac Hispaniarum regem in imperatorem electum scribimus, eum hortantes, ut pro concordia inter vos componenda laborare, eamque per oratores suos procurare velit ; ac etiam dicto Zachariæ episcopo et nuntio committimus, ut pro eadem pace componenda nostro nomine operari atque efficere debeat, speramusque omnipotentem Deum sua clementia permissurum fore ut pia desideria nostra, non alio quam ad publicam totius Christianitatis pacem et quietem ejusque sanctæ fidei conservationem et exaltationem tendentia, felicem sortiantur eventum. Quod autem ad majestatem tuam attinet, te, fili noster charissime, hortamur, ac per viscera misericordiæ Dei nostri rogamus, ut si ulla unquam in re prudentiam, æquitatem, mansuetudinem tibi a natura insitas ostendisti, nunc illis erga nepotem tuum uti velis, ac satis habens regnum tuum defendere ac tutari, nolis ulterius progredi, ac ejusdem Alberti fines ingredi temperes ac abstineas, non ignarus potiorem ac magis regiam virtutem esse injuriarum oblivisci, quam eas ulcisci velle ; ac ex omnibus victoriis nullam majorem esse, quam seipsum vincere. Tua igitur majestas ita se geret, ut quemadmodum omnes singularem ejus virtutem et præclara gesta jure ac merito prædicant, verisque præconiis et laudibus in

[1] Ext. to. I. rer. Polon. p. 221.

cœlum tollunt; ita etiam ejusdem pietatem et continentiam atque animi moderationem dignis ac veris laudibus prosequantur : quod si majestas tua, ut speramus, fecerit, magno cæteris principibus exemplo erit; qua ipsi etiam temperantia ac modestia uti debeant, et coram Christo Redemptore nostro, qui in ligno crucis pendens Deum Patrem pro crucifigentibus se rogavit, non parvum sibi meritum acquiret; nobis insuper, qui eam tanquam peculiarem filium nostrum in visceribus charitatis semper gessimus, rem gratam et nunquam obliviscendam faciet. Datum Romæ die xxv Decembris anno Domini (MDXX) MDXXI, Pontificatus nostri anno VIII ».

82. *Dalmatia et Croatia vastatæ a Turcis : sacerdotis Dalmatæ in fide constantia.* — Instauratam fuisse inter Polonos et Cruciferos pacem videbimus inferius : quam omnes pii, ut rei Christianæ maxime necessariam continentibus votis efflagitabant; etenim Turcæ Dalmatiam et Croatiam excursionibus atterebant, cum a Ludovico, Hungariæ rege, Sigismundi Poloniæ regis Pruthenico bello impliciti nepote, omni auxilii spe Dalmatæ destituti essent : qui in extremum pæne discrimen adducti ad Pontificem perfugerunt, ac misso oratore professi sunt, se necessitate pressos ad Turcicum fœdus ineundum adactum iri, atque iter ad interiores Christiani imperii partes penetrandas aperturos, nisi Hungariæ rex ipsis auxilia submitteret. Quo accepto nuntio, Pontifex, qui Ludovici regis tutor a Ladislao rege, cum Sigismundo rege Poloniæ relictus fuerat, eumdem Sigismundum oravit, ut auxiliarem exercitum ex Hungaria in Dalmatiam submittendum curaret, ne firmissima Christianorum propugnacula Selimus occuparet, e quibus in Italiam Germaniamque barbaras acies immitteret [1] :

« Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Poloniæ regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Non sine magna commiseratione ac incredibili cordis atque animi nostri dolore nos ac venerabiles fratres nostri S. R. E. cardinales audivimus, quæ dilectus filius Thomas Nigro notarius noster ac venerabilis fratris nostri Petri episcopi Vesprimiensis, Dalmatiæ et Croatiæ bani, seu viceregis vicarius, et ab illis ad nos nuper destinatus, nobis et eisdem cardinalibus in secreto nostro consistorio, præsentibus aliquot etiam regum, principum et potentatuum Christianorum oratoribus longa et copiosa oratione percensuit, inter alia deplorans incursiones, excidia, vastationes ac rerum et personarum miserandas direptiones et asportationes in Dalmatiæ et Croatiæ finibus per sævissimos Turcas hostes nostros proxime factas in maximum totius Christiani nominis opprobrium, dedecus atque ludibrium, ipsiusque Christi Salvatoris nostri vilipendium : quæ cum intra paucos menses multo sæpius acciderint, quam plurium annorum spatio antea fieri consueverant, incolæ, comites et barones et alii dictarum provinciarum nobiles causam et culpam omnem in Hungaros rejicientes, quia certum fœdus cum Turcarum tyranno iniisse dicuntur (quod equidem vix credere possumus) ac se a dictis Hungaris proditos fuisse conquerentes, ad tantam devenisse dicuntur desperationem, ut dicto episcopo et bano palam protestati fuerint, nisi per charissimum in Christo filium nostrum Ludovicum Hungariæ regem illustrem, vel per nos et hanc sanctam Sedem vel alium regem ac principem, seu potentatum Christianum, de opportuno auxilio, tutela et defensione sibi provisum fuerit, se non solum a dicti Ludovici regis, sed et nostra et dictæ Sedis obedientia et devotione descituros, et cum dicto Turcarum tyranno fœdus aliquod etiam inituros, illique annuum tributum, si necesse fuerit, pensuros, et in quælibet Christianorum regna et loca liberum transitum non ulterius denegaturos fore; ipsumque episcopum et banum ad similem nobis quoque et dictæ Sedis communioni ipsorum dicti episcopi nomine faciendam protestationem compulerint : quæ cum licet majestati tuæ nota compertaque esse non dubitemus, pro certissimo nobis ipsis persuademus, eam semper meditari et optime scire, quod ipsius officium partesve sint circa custodiam et defensionem universæ quidem Christianitatis, præcipue vero regni Hungariæ : cum ipsius regis patruus sit, eique a claræ memoriæ Ladislao Hungariæ rege fratre suo germano ac dicti regis genitore non solum tutor sed etiam pater relictus fuerit. Quia tamen idem Ladislaus rex nos etiam et dictam Sedem dicti regis tutores in ultima voluntate sua reliquit, nobisque eum ac ipsius regnum multis cum lachrymis moriens commendavit, ultra pastoralis officii nostri commune debitum ad nos pertinere ac spectare duximus, eamdem majestatem tuam monere atque hortari, ut oculos aperiat; quia Judas ipse non dormit, sed aditum ad nos continue rimatur et explorat, illiusque insidias et nefandos conatus dum pro negotio licet prævenire nitantur, ne si fractis claustris in dictum regnum Hungariæ, vel quascumque alias Christianitatis provincias irruperit, non modo illis terrorem incutiat, sed etiam damna et cædem inferat, pedemque ibi fortius figat, quam ut inde postea totius Christianitatis viribus possit expelli : quod ut timeamus ac formidemus, non antiquorum modo, sed nostrorum quoque temporum ratio nos admonet.

« Celsitudinem igitur tuam, quam ingenii

[1] Lib. brev. Leo. X. p. 147.

et prudentiæ aliarumque maximarum virtutum donis insignivit Altissimus, et cujus potentia et auctoritate plurimum valet, sedulo monemus, et hortamur per viscera misericordiæ Dei nostri, de cujus fide agitur, obnixe rogantes ut pro solita sua et prædecessorum suorum erga orthodoxam fidem, pro qua facinora tam memorabilia gessit, pietate, ac erga nos et hanc sanctam Sedem, in qua permissione divina sedemus, devotione, periculum in quo non solum Dalmatia et Croatia, sed totum etiam regnum Hungariæ ac vicinæ illi provinciæ, et demum tota Christianitas versatur, diligenter considerare ac modum et rationem inire vel excogitare velit, quatenus Dalmatiæ et Croatiæ provinciis hujusmodi, quas totius Christianitatis fauces et firmissima propugnacula esse vidimus, opportuno auxilio et defensione provideatur, ipsas, si opus fuerit ac dictus Ludovicus rex opem ferre non poterit, in tutelam et protectionem sumendo, illisque suppetias necessarias opportune subministrando. Nos certe quantum in nobis erit et tenues vires nostræ valere poterunt, in hoc cæterisque Christianam rempublicam concernentibus nihil omnino prætermissuri sumus, non solum nostras vires, sed ipsam quoque animam pii more pastoris pro gregis curæ nostræ commissi defensione et salute dare, et fundere parati, ac ingredi personaliter. Eadem majestas tua ex eodem Thoma expressius intelliget, quem nostrum etiam nuntium et commissarium propterea duximus destinandum, ut si necesse fuerit, ab ipso, tanquam vero et oculato discriminum et periculorum imminentium teste, singula diligentius percunctari ac scire possis : quem eadem majestas tua non secus ac si nos ipsos coram loquentes audiret, integram circa præmissa fidem præstabit; et cum periculum sit in mora, celerem speratamque ei expeditionem dabit. Datum, etc. »

83. Hoc tempore, dum in Dalmatiam crebras irruptiones Turcæ agebant, et Christianos captos ad fidem Christi abjiciendam admoto ferro jugulo cogebant, vel martyrio afficiebant; sacerdos Dalmata, cum in Mahometis verba jurare detrectaret, exsectis a Turcis præcordiis, implorata Virginis ope ad ædem Lauretanam sua gestans viscera vivus perrexit, atque acceptis sacramentis pie animam cælo reddidit : quod miraculum ex Lauretanis Monumentis ac Rieræ Annalibus ita narrat Horatius Tursellinus [1] : « Sacerdos erat Dalmata, vir antiqua simplicitate idemque Lauretanæ Virgini unice deditus : hic forte captus a Turcis, cum ad deserendam religionem omni artificio pelliceretur, nefarias voces, non dicam animo, sed auribus admittere nullo modo sustinebat. Itaque importunos illos hortatores aversatus, ut eis ægre faceret, ultro Christum ac Mariam identidem invocabat. Stomachantibus illis, sciscitantibusque cur tandem illa nomina usurparet; quia hærent mihi (inquit) in præcordiis. Ibi Turcæ minitari, se præcordia ipsa extracturos, nisi extemplo Christum Mariamque exsecretur. Erratis (inquit ille); præcordia mihi auferre potestis, Christum et Mariam non potestis. Tum vero illi furentes ira sacerdotem ferro pariter invadunt. Hic Dalmata Lauretanam inclamans Virginem, vovet, si vita suppetat primo quoque tempore se ad eam iturum : ea vox iratos magis accendit. Igitur hominem circumsistunt, et discisso apertoque pectore intestina a summo recisa extrahunt; eaque semineci jam jamque, ut rebantur, casuro tradunt simul per ludibrium increpantes : Abi jam, propera, et præcordia, in quibus hærere ais Mariam Lauretanam, ad eam perfer, uti vovisti. Excedit fidem, non tamen divinam vim, quod deinde me moratur. Moribundus sacerdos, Deo mortem morante, viresque suggerente porro ire pergit : multorumque dierum itinere celeriter emenso Lauretum pervenit sua exta præferens manu. Quacumque incedit, concursus ad eum fieri seu visendi studio, seu rei cognoscendæ. Et ille Lauretani præcipue templi ministris apertum, vacuumque pectus et prætenta manu viscera ostentans, totam rem breviter enarrat, cunctis stupore atque admiratione attonitis. Ad ultimum gratiis Virgini enixe actis, et solemnibus confessionis Eucharistiæque præsidiis communitus, in Deiparæ conspectu complexuque (ut credere par est) efflavit animam. Exta ipsa e regione sacrosanctæ cellæ suspensa diu advenis spectaculo fuerunt : quibus tabe absumptis exta e ligno assimilata atque ibidem affixa multos annos monumentum ei fuere miraculo ».

84. *Actæ Deo grates de extincto Selymo.* — Cum e Dalmatia in Italiam Selimus iter sibi muniret, atque ob perpetuas Christianorum dissensiones eo res Christiana adducta esset, ut nisi divina providentia Selimum fidei nostræ hostem immanissimum sustulisset, ab eo triumphis Syriacis, Ægyptiis, Armeniis, Persicis, Africanis elato, inque Occidentem universas vires Mahumeticas effundere meditante, maximum discrimen religioni nostræ conflaretur : divinum Numen, cujus nutu omnia pendent, tyrannum in ipso sceleris conatu extinxit, canceroso ulcere in illius renibus exorto [1]; ex cujus sævitia universo corpore computrescente, sævus tyrannus teterrimam animam æterno funeri tradidit. Quo tempore Rhodiorum equitum princeps ingentes bellicos apparatus Selimi veritus, assiduis litteris et oratoribus Pontificem, Franciscum Gallorum regem, et alios Chri-

[1] Tursell. l. II. c. 18.

[1] Turcogræc. l. II. append. Naucl. Sabell. 1. hoc an. Bizar. hist. rer. Persic. l. X. Bosius p. 2. l. XVIII. Leuncl. et Pandect. § 225.

stianos principes concitabat [1], ut juncta armorum societate, comparataque validissima classe opem ipsis ferrent adversus Turcam, interque illius ædificandæ moras minorem submitterent. Pontifex tres majoris alvei naves, milite et omni bellico ornatu apparatissimas, præfecto Joanne Baptista Nibbia equite; Francorum vero rex septemdecim navium classem subsidiariam Rhodum miserant. Quod ad Selimum attinet, extinctum eum tradunt [2] apud Ciurlum oppidum Thraciæ, in quo olim patrem suum oppugnaverat, ulciscente scelus etiam illud filii impii divina justitia. Post illius mortem excitati sunt in Turcico imperio nonnulli motus : etenim Gazelles Syriæ præfectus cum se præstiti Selimo tantum, ac non successori juramenti religione liberum putaret, Mamalucorum imperium extinctum excitare, atque in pristinum statum restituere aggressus est [3] : cui studere Syri videbantur Turcis infensi, idemque a Rhodio principe auxilium petiit : qui mox classem Christianam in maritimas Syriæ oras misit, atque Antonium Bosium equitem, scriptæ historiæ auctoris patruum, vigesima Decembris hujus anni die ad summum Pontificem legavit, ut ei ostenderet, idoneam valde redintegrandi in Oriente Christiani imperii ac recuperandi sepulchri Dominici occasionem obvenisse, ipsumque hortaretur, ut tantæ rei gloria Pontificatus sui memoriam Christianæ posteritati consecraret. Antea vero ad Leonem Genuenses nuntium Selimi interitus pertulerant : quo ille audito, ex magno timore se recreatum ipsis significavit [4]; quod Christiana respublica maximo periculo liberata esset, cum tyrannus ingentes apparatus fecisset, Christiani autem reges ad infringendos ejus conatus nil dignum statuissent :

85. « Non potuit, inquit, gratior afferri nobis nuntius Damiano cive vestro, quem ad nos magna celeritate misistis : is enim nobis vestris verbis renuntiavit Selimum Turcarum regem mortem obiisse. Eum igitur multa nobis et ordine et prudenter exponentem libentissime audivimus, egimusque Deo optimo maximo gratias, qui suis populis nobisque omnibus imminentem formidabili potentia, audacia, crudelitate hostem submovit. Amavimus autem ea de re amorem erga nos vestrum, et diligentiam, quæ quidem, cum sæpe alias nobis gratissima fuit, tum certe hoc tempore, accessit sane etiam jucundissima quo maxime regem illum acrem et vegetum pertimescebamus; cum nihil adhuc quidem nostri reges in communem utilitatem præter spem pollicitationesque contulissent : sed hæc hactenus. Hortamur autem vos ut, si qua alia istuc vel Byzantio, vel omnino ex Asia perferentur, quæ scire nos oportere vobis videri possit, statim ad nos omnia perscribatis, etc. VI idus Decembris MDXX, anno VIII. Romæ ».

86. *Constantinopoli dignitas patriarchalis empta : Simoniaci Simoniacos pellunt.* — Imperasse [1] Selimum tradunt annis octo ac sex mensibus, sceptrumque Turcicum reliquisse Solimanno filio; qui paternum in Christianos odium non æquare modo, sed superare visus est, parumque abfuit quin religionis Christianæ reliquias ex ipsa Constantinopoli ac plerisque aliis urbibus exscinderet, ut suo loco dicetur. Administrabat Constantinopolitanam Ecclesiam cum Selimus obiit, Theoleptus Joanninorum patriarcha, qui Pachomio successerat : depulsus autem postea est patriarchali sede ab Jeremia Sophiæ metropolita astu et flagitio; quippe illius inimici polliciti [2] Solimanno annuum vectigal aucturos quingentis aureis, ita ut census a patriarcha Constantinopolitano pendendus quatuor millium esset, de gradu ejus dignitatis dimovendum curarunt. Ita miseri Græci ob schismatis scelus in Turcicam servitutem a Deo ultore traditi, sceleribus novis servitutis jugum sibi ingravant; quamque patriarchalem dignitatem a summo Pontifice accipere noluere, a Mahometano principe veluti rem profanam emere maluerunt : qua in re ita sunt instabiles, ut si major vis auri tyranno afferatur, mox depellantur : quod prædicto Jeremiæ accidit, qui dum apud Jerosolymam versabatur a Joannicio metropolita Sozopolis solio deturbatus est; quanquam is postea honore dejectus sedem restituit Jeremiæ, qui centum aureis Charatzium sive vectigal annuum auxit, cum Prochorus Achridensis Berroeam sibi vendicaret; litem enim a Christi vicario dirimendam a barbaro dirimi voluerunt. Hæc de Orientalibus suffecerint : ad Septentrionales res sermonem nunc traducimus.

87. *Christierni Daniæ regis atrox facinus.* — Hoc anno Christiernus Daniæ rex, qui Elisabetham, Caroli V sororem uxorem duxerat, post necatum Stenonem Stocholmiæ principem, Suedicum diadema capessivit : sed cum plures a se aversos esse suspicaretur, eorum quos ad convivium vocarat, sanguine indutam purpuram cruentavit : « Cum consideraret », inquit Joannes Magnus, « se a minima procerum parte in regnum accersitum, atque ob id suam coronationem a cæteris in libertatem restitutis cassari posse, plurimos regni senatores et proceres eadem coronationis die, scilicet ipsa Dominica infra octavas Omnium Sanctorum, anno Christi MDXX convivio contractos a se ob regiam fidem securos putantes apprehendit, et nimis severiter trucidari fecit ». Truncatos capite inter eos Suedici

[1] Bosius p. 2. l. II. — [2] Id. ib. Bizar. l. X et alii. — [3] Bosius ubi sup. — [4] Apud Bemb. l. XVI. Ep. XXV.

[1] Turcogræc. l. II. Byzar. hist. rer. Persic. l. II. Paul. Jovius l. XX. — [2] Turcogræc. l. II.

generis proceres Scarensem et Strengenensem episcopos refert Surius[1] : dein senatum Stocholmiensem trucidatum : mox sævitum in plebem : plures, qui latebris se occultaverant proposita impunitate prodeuntes a Danis cæsos : eorum vero cadavera triduo insepulta relicta una cum Stenonis refosso e sepulchro corpore concremari jussit tyrannus, quasi de rebellibus omnibus triumphasset. At male crudelitate firmantur regum solia, divinaque eum mox justitia e Suecia tot hominum polluta cruore dispulit ; subdit enim Magnus : « Ipse rex in tanto procerum numero bonam eorum partem occidere fecit, per quos fuisset in amplissimo principatu diu conservandus : a quo confestim et eodem mense, quo venerat, exclusus in suam Daniam est reversus : documentum singulare omnibus regibus et principibus effectus, qui severius imperare quam clementius præesse contendunt ».

88. Hauserat ex Lutherana hæresi crudelitatem Christiernus, quam ab internuntio Pontificio expilato conjectoque in carcerem inchoarat, ac plures episcopos Sueciæ congregatos subjectis flammis exussisse ipse apud Clementem VII postea fassus[2] est, cum sceleris patrati veniam posceret : ex quibus emendes Joannem Meursen[3], qui in historia Danica impudentissime mentitus est, Romanum Pontificem Christierno persuasisse, ut carnificinam illam in Suecos exerceret, quam Olaus Magnus ita describit[4] : « Procurato per quosdam Danicæ factionis in regnis Suetiæ et Gothiæ proceres Danorum consanguineos et affines, inter quos erat infelicissimus Gostavus Trolle archiepiscopus Upsalensis, aditu in regna prædicta, adeo ferox et severus evasit, ut nullo præstiti juramenti, aut sigillatarum litterarum, aut acceptionis tremendi Dominici Corporis habito respectu, aut cujusvis commiserandæ rationis compassione, una die, scilicet VIII Novembris MDXX, diversorum ordinum principes, magnates, consules, ac cives numero XCIV, me vidente ac trepidante, impio ferro, impiissimo malignorum consilio stimulatus detruncari juberet, atque triduo ante prætorium urbis Holmensis inhumata eorum corpora, donec extra civitatem comburenda deportarentur, remanere : profecto horrendum spectaculum quod ipsi Christierno procul dubio mille miseriis postmodum vexato occurreret ; sic instigante crudeli consilio ad gratiam receptos, quos perendie amicabiliter invitatos hospites ad regale convivium habuisset atrocissime punivisse, idque non usitato sæviendi modo ; sed cruci affixum quemdam magnum Joannis præfectum, patriæ suæ validissimum defensorem, humi in terra tabulaque ligatum, ut primum pudendis, demum corde excisis et in vultum patientis contumeliosorum verborum insultu projectis, ad majorem rabiem, et perpetuum horrorem actum fuisse ostenderetur. Postea ejusdem diei insequenti nocte infelicissimæ viduæ, quarum mariti ferro consumpti ante ora bestiarum in publico foro jacebant, pecunia et omni supellectili per insatiabiles Daniæ præfectos spoliatæ inconsolabiliter ingemiscebant. Certe turpissimi et immanissimi erant officiales illi, solo terrore regii nominis vel pendentis crudelitatis cunctos maxime innoxios, pudicitiæ et omnis verecundiæ honestatem deprædantes : nec melior erat pupillorum et orphanorum conditio, qui in parentibus torquebantur, et omnibus fortunæ bonis spoliabantur. Longa et terribilis per me, tanquam singula lachrymose videntem, texenda foret historia, si singulas hujus calamitatis partes enarrare vellem, quomodo videlicet divina et humana confundebantur, nulla promissæ fidei ratio, nullus religioni respectus, omnia temeritate sacrilega agitabantur : ubique gemitus, ubique cædes, ubique mors, nullibi concessum effugere ; vivere inter districtos gladios et efferos homines impossibile : servabatur vigilantissimo custode civitas, ne quis ex eo communi omnium civium carcere erumpat, ut regni incolis patratæ crudelitatis seriem denuntiet : quem si libera populi multitudo subito perscisset, nihil commissi facinoris inultum remansisset.

« Quod cum rex[1] adverteret, in sola fuga salutem suam reponens, paucis post diebus inde versus suam Daniam se recipere est coactus : in quo itinere plures rotis, furcis alioque horrendo mortis genere quartando mortificari jussit, præsertim apud Ostrogothos in Vasteno terra S. Birgittæ : demum in Nidalensi monasterio Novæ-Vallis dicto ; ubi licet humanissimo hospitio susceptus esset, tamen die Purificationis D. Virgini dedicato abbatem cum septem monachis peracto altaris sacrificio manibus a tergo ligatis in rapidum flumen submergi jussit : unde cum abbas naturali fortitudine funibus ruptis ad littus enataret, a regiis satellitibus ferro excerebratus interiit. Ita et parvuli illustris familiæ Ribbingorum Vestrogothia, quibus hostulis barbaries ignoscere solet, ante ejus conspectum gladio sublati sunt : quo factum est, ut sub eo congregatis XXX millibus incolarum armatorum, ipse sibi conscius per devia ac invia potius nocturno quam diurno præcipiti cursu se reciperet intra limites suæ Danicæ ditionis, ubi neque sine simili fortitudine securior est relictus ».

89. Potitus autem est Suedico sceptro Gostavus Ericson Stenonis Sture principis nepos, ac proximo anno ab episcopis Catholicis corona redimitus[2] : in quo Joannes Magnus Lincopen-

[1] Surius ibid. — [2] An. Chr. 1530. num. 58. — [3] Jo. Meursen hist. Dan. l. III. — [4] Magnus l. VIII. c. 39.

[1] Magnus l. VIII. c. 40. — [2] Olaus Magn. l. VII. c. 5.

sis, Gothus nobilitatis ac doctrinæ laude insignis, postea archiepiscopus Upsalensis, historiæ suæ Gothicæ ac Sueticæ fatis finem imposuit his verbis [1] : « Gostavianam historiam illis scribendam relinquo, qui fatis ejus supervíventes efficacius testimonium perhibere possint an per illum rexeril, qui dicit : *Per me reges regnant et legum conditores justa decernunt.* Et hic interim sit Gothicæ et Sueticæ historiæ finis, quam novem mensibus in patriarchatu Veneto ad hanc formam redegi, cum generale Catholicæ Ecclesiæ Concilium sollicito animo expectarem anno a Christo nato MDXL, tertia die mensis Junii ». Porro Christiernum non Succia modo, sed Dania etiam ob barbaram tyrannidem pulsum diu profugum et inopem fuisse, demumque victum ab hostibus misere periisse visuri sumus. Perpessum sub eo rege multa virum insignem Georgium de Schotborch Lundensem archiepiscopum, quod ei nollet tradere insulam Bornholmensem, refert Surius [2], atque hoc elogium addit : « Is episcopus tandem propter justitiæ defensionem exul a sede sua et patria sua Coloniæ Agrippinæ mortuus est post multas hujus vitæ ærumnas et calamitates, quas constanti animo non paucis annis perferre maluit, quam diœcesim suam, non ut pastor, sed ut vilis mercenarius, prodere tyrannis. Habitavi ego aliquandiu in ædibus ejus cum Coloniæ litteris operam darem, multaque vidi in illo virtutum exempla : utebatur sæpissime aspero cilicio ad nudum corpus, atque in precibus erat assiduus : rara quædam in illo prudentia cernebatur, et morum gravitas ».

90. *Delatum Pontifici a Jacobo rege Scotiæ obsequium.* — Hoc anno Jacobus Scotiæ rex, Christierni nepos, misso Joanne Albaniæ duce, Leoni Pontifici obedientiam detulit solemni ritu, qui in publicis Monumentis ita describitur [3] :

« In nomine Domini. Amen. Per hoc præsens publicum Instrumentum cunctis pateat evidenter et sit notum, quod anno a Nativitate Domini MDXX, Indictione octava, die vero Lunæ XVIII mensis Junii, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini Leonis divina providentia papæ X anno VIII, coram prælibato sanctissimo domino nostro una cum reverendissimis in Christo patribus et dominis sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus », et infra, « patriarchis, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, protonotariis et ipsius sanctissimi domini nostri secretariis, ac sacræ consistorialis aulæ advocatis, necnon magistris nobilibus et generosis dominis sacri imperii, Christianissimique Francorum, ac illustrissimi Anglorum, aliorumque regum, ducum et principum oratoribus, aliisque pluribus principibus, comitibus, marchionibus, militibus et excellentissimis personis ibidem congregatis in palatio Apostolico, et in magna ipsius palatii consistorialis aula, in qua oratores regum solitam obedientiam sanctæ Sedi Apostolicæ et Romanis Pontificibus in ea pro tempore præsidentibus præstare consueverunt, ad id decenter parata et ornata, personaliter constitutis, et ad recipiendum filialem obedientiam ad quam præstandam serenissimus et illustrissimus Jacobus rex Scotorum in minori ætate constitutus, nobilem et illustrissimum virum Joannem ducem Albaniæ suum legitimum tutorem, ac ipsius regni secundam personam et gubernatorem cum litteris credentialibus destinaverit, publicum consistorium debitis cærimoniis adhibitis celebrandis, faciendis et tenendis, quamdam commissionem primo per eximium juris utriusque doctorem dominum Joannem Baptistam de Senis ipsius consistorialis aulæ advocatum proposita in modum solitum ; et ea nondum completa idem Joannes dux Albaniæ legitimus tutor Jacobi regis, secunda persona ac gubernator regni hujusmodi, (nimirum Scotiæ,) in prælibati sanctissimi domini nostri papæ, ac omnium et singulorum supranominatorum meique cameræ Apostolicæ notarii, et testium subscriptorum præsentia, haraldo regio præeunte accessit : cumque ob singularem, quem prælibatus Jacobus rex et ipse Joannes dux ad præfatum sanctissimum dominum nostrum et sanctam Sedem Apostolicam gerunt devotionis affectum, ad præstandum eidem sanctissimo domino nostro papæ et dictæ Sedi, ipsius Jacobi regis nomine filialem obedientiam personaliter venisset, et in terram prostratus ipsius sanctissimi domini nostri pedes humillime osculatus ; ipseque sanctissimus dominus noster ejusdem Joannis ducis capite ambabus manibus apprehenso, ipsius faciem exosculatus fuisset, idem Joannes dux quasdam litteras credentiales filialis obedientiæ per eum præstandæ, eximiamque et sinceram devotionem ipsius Jacobi regis erga sanctissimum dominum nostrum et Apostolicam Sedem continentes, osculo interveniente suæ sanctitati porrexit : quas cum reverendus pater Jacobus Sadoletus episcopus Carpenctoracensis et ipsius sanctissimi domini nostri secretarius, ea qua decet reverentia suscepisset, idem Joannes dux post genuflexiones et reverentias præfato sanctissimo domino nostro, ac reverendissimis dominis cardinalibus factas, ad bancum, cui advocati consistoriales commissionem proponentes adhærere solent, e regione solii ejusdem sanctissimi domini nostri pervenit ; ibique loco sibi per magistrum cærimoniarum assignato permansit, et expectavit donec idem Joannes Baptista advocatus commissionem per eum proponi cœptam complevit, ac eximius utriusque juris doctor dominus Marius Salomonis ejusdem consistorialis aulæ advocatus quamdam aliam commissionem proposuit : qua etiam

[1] Magnus l. XXIV. c. 4. — [2] Surius in Comment. an. 1517. — [3] Ext. l. II. brev. Leo. X. p. 37.

completa, et per eumdem sanctissimum dominum nostrum utrique responsione data : Placet; ipsisque commissionibus ad manus regentis cancellariæ datis, præfatus Joannes dux cum jam obedientiam ipsam præstare deberet, litteris credentialibus filialis obedientiæ per eumdem Jacobum episcopum et secretarium juxta morem alta voce perlectis, elegantem brevi præstationem filialis obedientiæ nomine præfati regis continentem per reverendum patrem dominum Richardum Boithuell utriusque juris doctorem dictæ Sedis notarium recitavit, et nomine præfati Jacobi regis filialem obedientiam in modum consuetum exhibuit et præstitit. Et deinde, oratione completa, idem Leo papa de eorumdem cardinalium consilio, ut omnibus innotesceret, quod paterna benevolentia ipsum Joannem ducem prosequeretur, magistro cæremoniarum et duobus prælatis ex assistentibus sanctitati suæ mandavit, ut ipsum Joannem ducem ab eo loco in quo stabat, dum oratio obedientiæ hujusmodi recitabatur, reciperent, et ad locum ubi ultimus diaconus cardinalis sedebat, perducerent, et ad sedendum prope ipsum ultimum diaconum cardinalem collocarent : qui postquam ibi sedit, singuli ex nobilibus, qui cum eodem Joanne duce ad Romam convenerant, genibus flexis, pedes ipsius Leonis Pontificis deosculati fuerunt. Quibus peractis, et consistorio hujusmodi completo circa meridiem, sanctissimus dominus noster a sede surgens, universis circumstantibus benedictione data, una cum universo collegio a consistorio hujusmodi more solito abiit, et ad exuendum indumenta pontificalia ad cameram paramenti se contulit, etc. » De quibus confecta Instrumenta publica testibus consignata.

91. *Maurus prænobilis sacro baptismo initiatus.* — Eodem anno Romæ prænobilis Afer e primaria Phutensis regni nobilitate, Mahumeticæ superstitionis errores execratus, Christiana sacra suscepit : ut enim perspicaci ingenio præditus, pseudoprophetæ deliramenta fraudesque agnovit : de quo hæc refert Paris de Grassis [1] : « Cum mensibus elapsis captus fuisset, et in mari a nostra classe classis Maurorum venientium a magno Turco etiam captus in ea fuisset orator regis Feciarum, vel, ut verius appellatur Siphacis : nam sicut nos regem nostrum Romanorum Cæsarem dicimus, sic ipsi regem Numidarum Siphacem appellant, sed corrupto vocabulo comitem Feciarum dicunt. Itaque cum iste orator multo tempore stetisset in castello S. Angeli, tandem vel sicuti prudens, ut liberetur e carceribus, vel ut vero instinctu ductus dixit se optare fieri Christianum : pro qua re papa cum inquiri fecit, qua de causa dimissurus esset fidem suam, et alienam desideraret quam non agnosceret; ipse, ut vere doctus, nam in lingua sua peritissimus esse dicitur in philosophia et medicinis, prout multi philosophi et medici cum eo disputarunt, et ipse textus de Arabica lingua in multis male interpretatos et inaniter et false correxit cum laude universali, etc. Itaque cum iste orator diceret, me examinante simul cum aliis duobus episcopis, quibus papa examen hoc commisit, fidem Mauritaniæ non velle habere propter varietatem et confusionem suam ac in seipsam multipliciter contrariam; quia Mahometus, ut potius vir desperatus illam fidem, seu sectam introduxit in despectum Christi et Christianorum, male contentus de ipso et ipsis, sic confusam, et dicebat multas confusiones ejus legis, quæ propterea non sibi placebat : sed cum intellexerit aliqua capita de nostra lege Christiana, in tantum sibi omnia placuerunt, ut omnino illam desideret habere. Verum est quod in aliquibus dubitat tanquam parum introductus, et cum super istis, de quibus dubitabat, a nostris doctoribus informaretur; faciliter adductus esset, et tandem examinatus de articulis fidei, respondit in omnibus credere : et si sacrista palatinus, et episcopus Casertanus et ego episcopus Pisauriensis, quibus papa hoc examen commisit, ipsum catechizavimus ante fores capellæ papalis primo; et demum introductus fuit factus cathecumenus. Reservavimus autem in hac die Epiphaniæ Baptismum, ut si papa vellet ipsemet facere, faciat, prout fecit in ipsa die Epiphaniæ ».

92. *Lusitanorum in insulam Sumatram et in sinum Arabicum expeditio.* — Amplificandæ eodem anno latius fidei Christianæ in Indiis Lusitani, in novo orbe Castellani, operam navare perrexerunt, dum nova conquirunt regna, opesque per innumeros labores cumulare nituntur : de Indicis prius, tum de Americanis rebus disseremus. Hoc igitur anno, ut Joannes Barrosius narrat [1], Georgius Albuquerquius Pacenum in Somatræ insula, olim Chersoneso aurea, subegit, victo Mahometano tyranno, vectigalemque regem Molanam illi præfecit iis legibus, ut præsidiarios milites, qui arcem ad continendos in officio populos insessuri erant, suo sumptu sustentaret, piper pacto pretio distraheret, Emmanuelisque regis beneficentiæ regnum, quod Lusitanis armis partum fuerat, acceptum referret. Sustulit etiam ferum morem, qui in eo apud Mauros invaluerat de occidendis pro cujusque tyranni sceptrum affectantis libidine regibus : siquidem hac insana opinione imbuti erant [2], regem, qui cæteris hominibus adeo augustior est, ut eos vice Numinis regat, ad tantæ dignitatis apicem evectum esse, ut a nemine nisi permittente Deo occidi possit : quod si cædem Deus permittat, eam culpis regis ascribendam, pu-

[1] Paris Ms. arch. Vat. to. IV. p. 343.

[1] Jo. Barr. dec. 3. l. V. c. 2. Maff. l. VII. — [2] Barr. eod. c. 1.

tandumque, velle divinum Numen, ut qui ejus sanguine manus cruentarit, sceptris potiatur; adeo ut si integri unius diei flexu solium regale teneat, rex legitimus censeatur. Hinc accidit, ut uno interdum die plures reges stillantem sanguine coronam rapiant mox suo cruentandam, nec cæso rege ulli tumultus concitentur : deque redimitis regum capitibus crudelis instabilisque populus ludat : quo vero die jugum Christianum his impositum est, Georgius Brittus Lusitanus ab Azemi rege profligatus est [1].

93. Parte alia Lusitani pulcherrimam classem in Arabicum mare duxere, ut eorum marium imperium Saracenis eriperent, sancirentque cum Davide Æthiopiæ rege Christianis sacris imbuto fœdus; quod adversus communes fidei hostes feliciter ictum describit ita Osorius [2] : « In India anno insequente, (nempe MDXX,) Jacobus Lupius Siqueira, qui Suario successit, magnam classem, ut in Arabicum sinum penetraret instruxit : classis erat navium viginti sex, milites Lusitani duo mille, et Indi mille : mense Februario Goa solvit, Alexium Menesium, qui Indiam interim gubernaret, Goæ reliquit ». Et infra : « In insulam Mazuam nomine de communi omnium sententia subvectus est : ea insula Æthiopiæ intimis littoribus adjacet, et ad ditionem regis Æthiopiæ, qui Matthæum legatum ad Emmanuelem miserat, pertinebat. Incolæ classis formidine perterriti in continentem trajecerant. Est in continente oppidum, Archiquum nomine, quo se contulerant. Siqueira insulam petierat, ut inquireret, utrum Matthæus verus legatus regis existeret, an, ut Alfonsi Albuquercii invidi confirmabant, vaniloquus et præstigiator esset. Archiqui præfectus, cum accepisset classem Lusitanam esse, Siqueiram per litteras humanissime salutavit, seque gratias ingentes Deo agere testificatus est, quod antiqua prophetarum oracula eventu felicissimo comprobaret : hoc enim a viris olim divinis, qui in regionibus illis maximum admirandæ virtutis specimen dederant, prædictum fuisse, fore ut eo tempore Christiani terrarum et marium intervallis disjunctissimi in eas oras classe pervenirent. Siqueira nuntios benigne accepit, et bombycinis vestibus ornavit : ad præfectum vero misit vexillum sericum pulchre factum in quo rubra crux erat intertexta. Præfectus cum signum præferri accepisset, in littus accurrit : supra duo hominum millia cum illo venerunt; qui cum signum crucis in vexillo vidissent, in terram se projecerunt et Christi nomen cum admirabili pietatis studio sæpius inclamarunt, ita ut Lusitani, qui aderant, lachrymas tenere non possent. Præfectus tandem in littus pervenit, et eo Siqueira se contulit, et Matthæus simul aderat, qui fuit ob omnibus cum eximia gratulatione et honoribus summis acceptus. Post colloquium Siqueira cum Matthæo in classem rediit. Inde Petrus Gomesius Teixeira, qui juri dicendo cum non mediocri integritatis laude præerat, Siqueiræ permissu aliquot passuum millia progressus ad monasterium magnum pervenit, et a monachis cum admirabili significatione charitatis exceptus fuit. Is mira de illorum religione et abstinentia memorabat, a quibus tamen sciscitatus est, cur non Ecclesiam Romanam, quæ summum in universa republica Christiana principatum tenebat, agnoscerent. Respondent illi, Pontificis maximi nomen, ut par erat, debita pietate venerari ; sed quominus Romam libere commearent, Saracenorum et Turcarum armis impediri ».

94. Addit Osorius, Siqueiram in insula Mazua Archiquo Abyssinorum portui objacente commoratum, eamque perlustrasse, ut arcem construeret : deinde cum provinciæ præfecto confirmasse fœdus, ac Rodericum Limicum oratorem suum una cum sacerdote Francisco Alvaro, qui de hac legatione librum edidit, deducendum ad regem tradidisse. Ritum vero in percutiendo fœdere servatum ex eodem Francisco Alvaro ita describit Maffeius [1] : « Societas ac fœdus hoc maxime modo sancita, Classiarius sacerdos argenteam crucem in medium attulit, ea Barnagazius prior apprehensa nixus genibus ; Quam, inquit, pacem Jesus Christus generis humani redemptor discipulis reliquit suis, eadem esto inter nos, qui ejusdem Christi cultum profitemur ac fidem. Hanc ego pacem, quantum in me fuerit, regis mei nomine spondeo, atque ita juro per hanc sacrosanctam nostræ salutis effigiem. In eamdem ferme sententiam conceptis verbis juravit Prætor : dimisso dein colloquio per triduum ex utraque parte donis officiisque certatum, et ingens omnium fuit lætitia, quod opulenti duo reges terra marique contra Christianæ rei adversarios arma junxissent ». Certiorem factum a Lusitano rege de hoc sacro fœdere inito Pontificem proximo anno solemni ritu gratias Deo egisse, dicetur suo loco ex Parisio de Grasso.

95. Cæterum decreverat antea Siqueira bello lacessere Turcas, deque Rubri-Maris imperio certare, cognoveratque ad Giddam stare sex Turcarum triremes, ac militares copias contrahi ad fauces Adeni occupandas. Cum vero in Arabiam non longe ab Adeno trajiceret, prætoriam navim latenti scopulo illisit, parsque machinarum cum omni turba navali ægre servata est. Ab ea statione in Giddam cursum dirigebat; sed ab aquilonaribus auris repulsus Turcicum bellum dimisit : varias tamen Saracenis aliis clades intulit, demumque in Indiam reversus ad Dium classem applicuit; cumque urbem egre-

[1] Barr. eod. c. 2, 3. — [2] Osor. l. XI. Maff. l. VII.

[1] Maff. l. VII.

gie munitam intelligeret, consumptis magna ex parte copiis morborum vi, illius expugnationem non tentavit. Tandem Cochimum perveniens Georgium Brittum cum classe feliciter Ulissipone applicuisse reperit.

96. *Mexicana terra a Cortesio recuperata.* — Hoc ineunte anno, Ferdinandus Cortesius in Tenustitana urbe leges dicebat Barbaris, sacrilegoque idolorum cultu sublato, religionem Christianam constabiliebat; cum a Didaco Velasques, Cubæ prorege, illius gloriæ invidente, bello appetitus est; a quo auxilia ad Christianum proferendum imperium afferri debuissent. Dum vero ad vim vi propulsandam incumbit Cortesius, Tenustitanaque discedit urbe, Barbari qui idola eversa indignabantur, externoque jugo nondum assueverant, et incitati quoque [1] ab ipso dæmone, qui Meteczumæ videndum se objiciebat, atque Hispanos sibi immolari jubebat, interminatus procul discessurum, cum nec missam, nec crucem, nec baptismum Christianorum pati posset, adeo ut vel ipsis vel Hispanis abeundum esset : arma corripuere in Christianos, ac licet victor Cortesius propere rediisset, et rex Muteczuma seditionem comprimere niteretur, tumultus tamen magis aucti, inter quos infelix rex a suis saxo collisus occubuit. Post varia prælia atrocia Cortesius [2] cum annonæ inopia laboraret, fugam carpere decrevit, ac thesauro, qui ad summam septingentorum millium ducatorum perveniebat diviso, magna suorum parte cæsa, ad Tascaltecanos se recepit, cum hos in fide constantes esset expertus. Tepeacam circiter kal. Julii hujus anni, quod populus ille duodecim Christianos immolasset devorassetque, subegit : Guaccachiullanos in ditionem recepit : hostium triginta millia cum ducentis peditibus Hispanis, equitibus tredecim auxiliarium Americanorum tribus miltibus fudit : deinde Izzucam sex millibus propugnatorum munitam, quamvis centum ac viginti millia Coluanorum ut scribunt ad opem ferendam accincta essent, debellavit : de qua hæc addit Petrus Martyr in Commentariis ad Clementem VII scriptis : « Izzumam hanc urbem trium aiunt esse millium domorum ; centum amplius templarias turres suis diis dicatas, in quibus humano sanguine litatur : se numerasse, inquit Cortesius, ex alto quodam loco turres eas omnes, cum suis quasque simulachris comburi fecit, imperans ne ultra cerimoniis ejusmodi studerent : Deum cœli et terræ satorem dixit homicidas odio habere : ut homo hominem interficiat alienum esse a Dei et naturæ instituto : arcem habet imminentem urbi hæc civitas septa montibus ». Percrebrescente harum victoriarum fama, populi finitimi, quos Tenustitanorum et Coluanorum potentia terruerat, certatim in Hispaniarum regis ditionem concesserunt. Inter hæc autem accepit Cortesius, Catamazinum Tenustitanorum regem sese impigre ad bellum parare : ad quem edomandum ex Hispaniola atque a Cæsare auxilia poposcit : cujus litteras consignatas ait Petrus Martyr : « Sub data diei Octobris trigesimæ ex arce, quam appellavit ipse Seguram Fronteræ anni MDXX ».

97. Tædebat militarium laborum Hispanos, cum Ferdinandus Cortesius ipsos ad illos tolerandos accendit [1] : in eas terras venisse, ut Christianæ fidei ad inaccessas antea nationes aditum aperirent : quæ etiam res non parum ornamenti commodique esset ipsis allatura : everti jam cœpta idola : vetita humana sacrificia : Americanos eo octimestri, quo Mexicum tenuerant, religione orthodoxa informari cœptos ; nec tantam gloriam deserendam videri : non latere ipsos, ut in ea urbe regia Mexicanorum homines immolarentur dæmonibus, ac deinde in saginam verterentur ; ut crimen nefandum sine pudore a Barbaris illis committeretur : nec tam immania flagitia impune ferenda, sed potius una cum Christi fide et Hispanum nomen propagandum latius ; paratasque ingentes opes invadendas. At Barbarorum rex Qualhutimocus ad consilia pacis initio se comparabat [2], cum a suis ob dœmonum quæstus commotus, immaniter efferatus quatuor Hispanos, quos habebat in vinculis ingentemque aliam multitudinem, quam ad quatuor hominum millia fuisse ferunt, immolavit dæmoni ; qui sacrificio infando placatus sese illi videndum obtulit, addiditque animos ne metueret Hispanos, quorum exiguus erat numerus, nec Hispanorum socios, qui obsidionem soluturi essent ; sed fortiter potius in eosdem irrueret, nec ad ipsos mactandos ope se defuturum. Quibus vehementer barbarus accensus interminatus est, se numina sua celebri sacrificio Christianorum placaturum, serpentes Hispano cruore et tigrides carnibus saginaturum. At longe aliter ac vaticinatus fuerat mendacii pater, res evenit ; tot enim Americani ad Ferdinandi Cortesii castra contra Tenustitanos confluxere, ut ducenta [3] hominum millia in illis conspecta fuerint. Initis multis certaminibus, cum Mexicani quadraginta Hispanos cepissent [4], ipsos ante dæmonum aras confodere, palpitantibus cordibus idola fricuere ; sanguinem vero in cœlum projecerunt : sed tanti sceleris pœnas proxime luerunt [5] subacto Mexicano imperio, ut ex Petro Martyre mox dicetur.

98. Hoc eodem anno per Occidentem pandit novum iter ad Indos Fernandus Magellanes, cum Carolo V persuasisset, Molucas Aromatum affluentia ditissimas adeo ad Orientem Austrum-

[1] Petr. Mart. dec. 5. c. 4 et 5. — [2] Cap. 6.

[1] Ibid. p. 170. — [2] Ib. p. 187. — [3] Ib. p. 196. — [4] Ib. p. 199. — [5] Ib. p. 207.

que submotas, ut per Occidentem adiri Castellæque imperio adjungi possent : unde inter Castellanum et Lusitanum reges orta dissidiorum materia : de quibus fuse Joannes Barrosius [1] : a quo non discrepat Petrus Martyr [2], qui de rebus in orbe novo a Christianis gestis hoc anno postea ad Hadrianum Pontificem hæc scripsit : « Vi armorum, Tascaltecanis, Guazizingis, et finitimis Mutechzumæ hostibus auxiliantibus, Ferdinandus Cortesius ingentem illam civitatem lacunarem Tenustitanam et ejus potentiam universam recuperavit, stravit ac fere delevit funditus ».

99. *Magellanis navigatio, et freti conjungentis utrumque Oceanum inventio.* — De Magellane vero, qui ob tenuitatem stipendiorum Lusitano regi indignatus ad Carolum V operam locaturus se contulerat, quique vigesima Septembris superioris anni die solverat Bætis ostio, locutus Petrus Martyr narrat, ut per Occidentem primum invectus versus Antarctitas Americæ partes nono kal. Septembris hujus anni incultam gentem Patagonum inermem, tectam pellibus, procerioris staturæ, duodecim scilicet Palmorum, ut ait Joannes Barrosius [3], crudis carnibus vesci solitam, sine legibus ac sine certis sedibus invenerit ; ulteriusque in antarcticum progressus, cum in illis oris fretum esse variis tractibus implicitum ex Lusitanorum scriptis nauticis didicisset, jactatus sæva tempestate, fretum duo conjungens maria ingressus sit : cui immortalitatis nomini suo commendandæ gratia Magellanici nomen indidit ; ex quo ab Occidentali Oceano in Orientalem Oceanum, quem dixit Pacificum, omnium primus penetravit, docuitque pro Evangelio ad gentes incognitas proferendo circumnavigari orbem posse.

100. Emenso feliciter mari Pacifico in Burneam insulam applicuit, ac Zubi finitimæ insulæ regulum sibi conciliavit, initiavitque baptismalibus sacris ; quæ felicia cœpta tristi exitu confusa sunt : « Duo », inquit Petrus Martyr, « ibi religionum genera esse intellexerunt idololatras et Mahometanos invicem satis concordes : armenta boum et bubalorum nutriuntur in ea : greges etiam caprarum et altilium nostratum copia passim ibi alitur, ovium minime : tritico et hordeo carent ac vino abundant : oriza is est eorum panis, et ex oriza dapes condiunt varias. Ultro citroque Burneius regulus, et nostri gratis muneribus se salutarunt ». Et infra : « Quinque ac viginti millium domorum aiunt hujus principis esse civitatem, sed lignearum, præter regis atrium, quod esse dicunt lapideum. Circumeunt Burneiam insulæ multæ parvæ, inter quas duæ, quarum altera Zubo, Matam ab oppido primario nomine altera. Zubi regulum sibi Magaglianes conciliavit, datis illi regi muneribus e nostratibus ipsi gratis, quia novis et alienis ab eorum cognitione ; Baptismatis lavacro regulum et Cæsaris observantiæ subjecit ». Reginam etiam ac filios, necnon octingentos et amplius utriusque sexus Barbaros sacro fonte ablutos fuisse, refert Barrosius [1] ; ac regulum Ferdinandi nomen accepisse, non vera incitatum pietate, sed politico commodo, ut nimirum Magellanem eo officio ac religionis susceptæ ostentatione devinctum ad bellum contra æmulum dynastam Matanum finitimum gerendum implicaret.

101. Non abnuit Magellanes, ac Matano edixit, ut Zubensi se subderet, Hispanoque regi tributa penderet : non detrectantem subdi Hispano imperio, sed Zubense lacessivit armis [2], geminoque attrivit prælio : sed tertio, cum Matani regiam expugnare tentaret, a Barbaris, qui horrentes ferro hastas ex Sinarum Indorumque commercio tractabant, cum septem sociis fuit trucidatus XXVII die Aprilis anni MDXXI, ut consignat Barrosius [3]. Hispani alii maxima ex parte sauciati in Zubum regressi sunt, ubi dum convivio accumbebant, immissa regia cohorte, magno numero cæsi sunt, exposito quidem fœdere cum hoste Matano, ait idem Barrosius [4]. At Petrus Martyr Castellanorum stupris cædem ascribit : « Scrutatus sum, inquit [5], a regressis inter cæteros a juvene Genuensi Martino de Judicibus, qui omnibus rebus interfuit, quod crimen admissum Zubensem regem ad patrandum impulerit tam crudele facinus : fœminarum stupra causam perturbationi dedisse arbitrantur, sunt namque zelotypi. Hæc sunt meo judicio insulæ, de quibus auctores multi multa referunt, millia insularum tria dicunt plerique : augent alii non longe ab Indicis littoribus distare ; sunt eæ Maldivæ insulæ, de quibus a nobis jam ante mentio facta est. Qui superfuere superiori cladi Castellani cursum ad Molucas maximis quæsitas laboribus ad æquinoxium leucis centum septuaginta quinque circiter disjunctas cum duabus navibus iter intendere : abundant eæ insulæ gariophyllis, atque in singulis elatus collis eminet consitus aromaticis arboribus, quas e cœlo suavissimum illum odorem accipere refert Petrus Martyr. Cum vero jam duæ Castellanæ naves garyophyllis recenter decerptis onustæ fuissent, earum altera confecta carie restitit, ut reficeretur : alia, cui nomem *Victoria* erat, per immanes pelagi tractus e Molucis in Hispaniam proximo anno appulit.

[1] Barros. dec. 3. l. v. c. 8, 9, 10. Vincent. Blasc. tom. I. l. II. c. 10. — [2] Petr. Mart. dec. 5. c. 7. — [3] Barros. dec. 3. Asiæ l. v. c. 8 et seq.

[1] Barr. dec. 3. Asiæ l. v. c. 10. — [2] Petr. Mart. dec. 5. c. 7. — [3] Barr. sup. c. 10. — [4] Id. ib. — [5] Petr. Mart. c. 7.

LEONIS X ANNUS 9. — CHRISTI 1521.

1. *Lutherus et sectatores ejus anathemate plectuntur.* — Ineunte anno excurrentis sæculi vigesimo primo, nona indictione, cum præfixa a Sede Apostolica Luthero ejusque sectatoribus ad resipiscendum dies jam fluxisset, illique Pontificia monita respuerent, novisque flagitiis impietatem extenderent, Leo decretoria demum sententia [1] Lutherum hæreseos crimine damnavit, et omnes qui illi studerent constitutis in hæreticos pœnis et censuris sine ullo sacræ vel profanæ dignitatis discrimine perculit, ac præsules, principes ac magistratus ad eos comprehendos consurgere, tum concionatores eorum errores confutare jussit :

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Cum, sicut accepimus, licet post litterarum affixionem et publicationem, post elapsum termini seu terminorum hujusmodi in litteris per nos præfixi seu præfixorum (quos quidem terminos elapsos fuisse et esse omnibus Christi fidelibus per præsentes significamus et fidem facimus) nonnulli ex eis, qui ejusdem Martini errores secuti fuerunt, ipsarum litterarum, ac monitionum et mandatorum nostrorum notitiam habentes, spiritu sanioris consilii ad cor reversi errores suos confitentes, et hæresim in manibus nostris abjurantes, et ad veram fidem Catholicam se convertentes, absolutionis beneficium juxta facultatem eisdem nuntiis, (Sedis nimirum Apostolicæ), desuper concessam obtinuerint, et in nonnullis civitatibus et locis Alemaniæ libri et scripturæ dicti Martini juxta mandata nostra publice cremati fuerint ; tamen ipse Martinus (quod non sine gravi animi molestia et mentis nostræ perturbatione referimus) in reprobum sensum datus, non solum errores suos infra præmissum terminum revocare, et de revocatione hujusmodi nos certiores facere, seu ad nos venire contempsit ; verum tanquam petra scandali pejora prioribus contra nos et hanc sanctam Sedem et fidem Catholicam scribere et prædicare, et alios ad hoc inducere non est veritus : propter quod sicut ipse jam hæreticus est declaratus, ita et alii etiam non parvæ auctoritatis et dignitatis, propriæ suæ salutis immemores, ipsius Martini pestiferam hæreticamque sectam publice et notorie sequentes, eique palam et publice auxilium, consilium et favorem subministrantes, ipsumque Martinum in suis inobedientia et contumacia confoventes, et alii publicationem dictarum litterarum impedientes, pœnas in dictis nostris litteris contentas damnabiliter incurrerunt, et hæretici merito sunt habendi, atque ab omnibus Christi fidelibus evitandi, dicente Apostolo : *Hæreticum hominem post unam et secundam correctionem devita, sciens quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus.*

2. « Ut igitur cum Martino et aliis hæreticis excommunicatis, et anathematizatis, et maledictis merito copulentur, et sicut in delinquendo dicti Martini pertinaciam sequuntur, ita pœnarum et nominis participes fiant, secumque Lutherani vocem et debitas portent pœnas ; cum præmissa adeo manifesta et notoria sunt effecta et permanentes, ita ut nulla probatione, aut monitione vel citatione indigeant, prout sic fore decernimus et declaramus : Martinum et alios, qui eumdem Martinum in suo pravo et damnato proposito obstinatum sequuntur, ac etiam eos, qui eum etiam præsidio militari defendunt, custodiunt, et propriis facultatibus, vel alias quomodolibet sustentare non verentur, ac auxilium, consilium vel favorem quovis modo præstare et subministrare præsumpserunt et præsumunt, quorum omnium nomina et cognomina et qualitates, etsi quavis celsa vel grandi præfulgeant dignitate, præsentibus haberi volumus pro expressis, ac si nominatim exprimerentur, ac in illorum publicatione vigore præsentium facienda nominatim exprimi possent, decernimus excommunicationis et etiam anathematis, necnon maledictionis æternæ, et interdicti, ac in eos et eorum descendentes, dignitatum, honorum et bonorum privationis et inhabilitationis ad illa ; necnon bonorum confiscationis, et cri-

[1] Ext. in Bull. const. 41. in Leon. X.

minis læsæ majestatis, et alias sententias, censuras et pœnas etiam in hæreticos a canonibus inflictas in dictis litteris contentas damnabiliter incidisse.

3. « Civitates quoque, terras, castra, oppida et loca, in quibus tunc pro tempore fuerint, et ad quæ eos declinare contigerit, ac quæ in illis sunt, ac alias etiam cathedrales et metropolitanas, monasteria, et alia religiosa et pia loca, etiam exempta et non exempta quæcumque Ecclesiastico interdicto supposita esse ; ita ut illo durante, prætextu cujusvis indulti Apostolici, præterquam in casibus a jure permissis, et in illis non alias quam januis clausis, ac excommunicatis et interdictis exclusis, nequeant missæ et alia divina officia celebrari Apostolica auctoritate tenore præsentium declaramus : illosque pro excommunicatis et anathematizatis, et maledictis, interdictis, privatis et inhabilibus ubicumque locorum denuntiari et publicari, ac ab omnibus Christi fidelibus arctius evitari præcipimus et mandamus.

4. « Et ut omnibus in Dei et Ecclesiæ suæ vilipendium Martini et sequacium et aliorum inobedientium obstinatæ temeritatis audacia innotescat, ne morbida pecus gregem inficiat, parsque sincera ad infectionem trahatur; universis et singulis patriarchis, archiepiscopis, episcopis, patriarchalium, metropolitanarum, cathedralium, et collegiatarum Ecclesiarum prælatis, capitulis, et personis Ecclesiasticis, et quorumvis ordinum etiam mendicantium religiosis exemptis et non exemptis ubilibet constitutis, et in virtute sanctæ obedientiæ, et sub excommunicationis latæ sententiæ pœnis mandamus, quatenus ipsi et quilibet eorum, si et postquam vigore præsentium requisiti fuerint, infra tres dies, quorum unum pro primo, et alium pro secundo, et reliquum pro tertio et peremptorio termino, ac canonica monitione præmissa assignamus, eosdem Martinum et alios excommunicatos, anathematizatos, maledictos, et hæreticos declaratos, aggravatos, interdictos, privatos et inhabiles, et in præsentium executione nominatos in eorum Ecclesiis, Dominicis et aliis festivis diebus, dum major ibi populi multitudo convenerit ad divina, cum crucis vexillo, pulsatis campanis, et accensis candelis, ac demum extinctis et in terram projectis et conculcatis, cum trina lapidum projectione aliisque cerimoniis in similibus observari solitis publice nuntient, et faciant, et mandent ab aliis nuntiari, et ab omnibus Christi fidelibus arctius evitari. Ad majorem insuper præfati Martini aliorumque hæreticorum supradictorum adhærentium, sequacium et fautorum confusionem, in virtute sanctæ obedientiæ mandamus omnibus et singulis patriarchis, archiepiscopis, episcopis, et aliarum Ecclesiarum prælatis, ut sicut ipsi ad sedandum schismata auctore Hieronymo constituti fuerunt, ita nunc, urgente necessitate, prout eorum incumbit officio, constituant se murum pro populo Christiano, non tacendo tanquam canes muti non valentes latrare, sed incessanter clamando et exaltando vocem, et prædicando, et prædicari faciendo verbum Dei ac veritatem fidei catholicæ contra damnatos articulos et hæreticos supradictos ». Demum imperat concionatoribus, ut in Lutheranam hæresim declamarent : « Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDXXI, III nonas Januarii, Pontificatus nostri anno VIII ».

5. *A theologis Parisiensibus hæreseos convictus Lutherus.* — Nec a Pontifice modo Lutherus damnatus est : verum medio Aprili a theologis Parisiensibus etiam hæreseos sententia perculsus, cum illos antea causæ judices delegisset, pronuntiatusque aliorum hæreticorum more, Scripturam sacram in alienum sensum detorquere; cujus decreti præcipua capita his verbis recenset Ulembergius [1] : « Parisienses theologi quos Augustæ primum anno MDXVIII, postmodum et in disputatione Lipsica causæ suæ judices elegerat, libros ejus et dogmata publice condemnarunt : decretum ea de re XV die Aprilis promulgatum est, in quo hæreticorum hanc dicunt esse consuetudinem, ut venenum hæreseos quibusdam verborum lenociniis obvolutum, hominibus fraudulenter obtrudant : quod ubi simpliciorum animos occuparit, diffundatur longius, perpetuoque serpat in cancri morem, donec corpori certum exitium adferat : id exemplis demonstrari posse hæreticorum omnium, qui ab Ecclesiæ nascentis incunabulis usque ad hanc ejus ætatem a fide defecerint, Hermogenis scilicet, Phileti, Hymenæi, Ebionis, Marcionis, Apellis, Sabellii, Arii, Manichæi, Waldonis, Wicleffi, Hussi, horum vestigiis quosdam nostro sæculo insistere de viperina progenie filios nequam, qui viperarum instar, exeso ventre matris, in lucem prodierint : inter quos Lutherum veluti ducem primo loco non injuria censendum asserunt : quem idem hoc tempore machinari dicunt, quod Hielem quondam fecisse Scriptura testatur III Reg. XVI : quemadmodum enim Hiel Hiericho civitatem a Josue destructam et maledicto subjectam rursus instaurarit, ita Lutherum aiunt dum errores anathemate quondam ab Ecclesia notatos ab inferis revocet, novam quamdam Jericho moliri.

6. « Hunc autem, qui non didicerit sapere ad sobrietatem, eo jam impudentiæ progressum, ut omnes in universum præ se contemnat, qui nunc sunt in Ecclesia, et qui superioribus sæculis unquam fuerunt. Utque suas opiniones omnium Universitatum non modo, sed et omnium Ecclesiæ doctorum sanctorumque Pa-

[1] Ulemb. in Vita Luth. c. 7.

trum et Conciliorum judicio præponat, quasi scilicet uni Luthero manifestanda reservarit ea Deus, quæ sunt fidelibus ad salutem necessaria, eaque superioribus sæculis Ecclesia prorsus ignorarit : vel quasi Christus Ecclesiam sponsam charissimam ad hunc usque diem prorsus deseruerit, eamque tanto sæculorum tractu passus sit extincto veræ fidei lumine, in densissimis errorum tenebris versari : impiam hanc esse dicunt et prorsus inverecundam arrogantiam vinculis, censuris, imo ignibus et flammis coercendam potius quam rationibus convincendam. Hanc porro peculiarem esse hæreticorum insaniam quod ad instituti sui rationem pro libidine torqueant Scripturas, seque solos eas intelligere persuasum habeant, et ad Evangelii veritatem ambulare; imo quod se solos cum asseclis arbitrentur salutem consequi, nec in Scripturis explicandis contra suam, quam ipsi commenti sunt intelligentiam, ullius Ecclesiæ doctoris, quantavis sanctitate atque eruditione præcellat, sed nec ipsius Ecclesiæ auctoritatem recipiant. Id exemplis planum faciunt ex Ecclesia primitiva desumptis, eamque demonstrant : e quorum hæreticorum lacunis Lutherus pestiferam antiquarum hærescon sentinam in pectus suum derivarit, quam cum ille nunc plenis faucibus et licenter evomat, jamque errores e libris ipsius hausti in dies magis magisque pullulare videantur, voluisse se dicunt pro viribus obviam ire gliscenti malo, suamque de Lutheri libris et dogmatibus sententiam in publicum proferre, et quantum in ipso quidem sit, cavere ne longius serpat tam multiplex impietas, et populum Christianum gravius inficiat.

7. « Postquam igitur diligenter evolverint Lutheri libros, et universam ejus doctrinam accurate sub examen revocarint, hanc se de ea nunc ferre sententiam, quod execrandis scateat erroribus et populum Christianum a veritate seducat, quod injuria sanctos Ecclesiæ doctores afficiat, quod auctoritati Ecclesiæ atque hierarchico ordini magna cum impietate deroget, quod schismatica sit et contraria sacris litteris, adeoque in Spiritum sanctum blasphema, ideoque extirpanda penitus et flammis ultricibus abolenda demum quod auctor ipse modis omnibus ad publicam palinodiam sit compellendus. Deinde capita Christianæ religionis enumerant, quæ Lutherus errorum suorum inquinamento fœdarit; ipsos etiam errores, quos hac sententia damnarint, e variis Lutheri tractatibus excerptos in aphorismos redigunt, iisque singulis more scholastico breviter et succincte censuram adjiciunt ».

8. *Wormatiæ paratur conventus : fides publica hæresiarchæ data, sed ab eo non servatæ leges syngraphæ.* — Parabatur interea Wormatiæ conventus, quem Carolus V maxima cum principum atque aliorum ordinum frequentia et pompa erat celebraturus; antequam vero inchoaretur : « Lutherus », inquit Joannes Coclæus [1], « perquam multos edidit libros tum Latinos tum Theutonicos, in quibus ad aucupandum et eruditionis et pietatis gloriam, gratiamque non solum plebium, sed et principum promerendam, multa bona tum exponendo Scripturas, tum adhortando et corripiendo homines, pessimis machinationibus suis admiscebat: adeo ut plerique etiam magnæ auctoritatis viri crederent illum vero agi et zelo virtutis et spiritu Dei ad tollendos hypocritarum abusus, ad reformandos mores et studia clericorum, ad erigendos in amorem et cultum Dei animos mortalium : quales erant libri isti, expositio decem præceptorum, de libertate Christiana tessaredecas consolatoria, explanatio Orationis Dominicæ, Commentarius in Epistolam Pauli ad Galatas, enarrationes Epistolarum et Evangeliorum per Dominicas Adventus, operationes in xx Psalmos, expositio septem Psalmorum pœnitentialium; item Psalmorum trigesimi sexti, sexagesimi septimi, et centesimi noni; expositio Cantici Mariæ *Magnificat,* de bonis operibus ad ducem Saxoniæ Joannem fratrem Friderici electoris; et id genus alia ejus opuscula, quæ speciem et doctrinæ et pietatis præ se ferre videbantur ». Quid vero in cœtibus imperialibus adversus hæresiarcham egerit Hieronymus Aleander, internuntius Apostolicus, describere pergit subjectis verbis Coclæus [2] : « Hieronymus Aleander nuntius Apostolicus, factus postea archiepiscopus Brundusinus, atque etiam cardinalis, vir admodum et disertus et linguarum peritus, cœpit Lutherum plerisque orationibus in frequentissimo principum prælatorumque ac statuum imperii consessu gravissime accusare non solum inobedientiæ et hæreseos, verum etiam seditionis, rebellionis, impietatis et blasphemiæ.

9. « Cum autem plerisque videretur magis invidia et vindictæ libidine, quam zelo pietatis in illum concitari, crebris quantumvis etiam vehementibus suis orationibus parum promovit aut effecit, donec tandem ex libro Lutheri *de Captivitate Babylonica* recens tum edito excerpsisset articulos quosdam plus minus quadraginta, in quibus ille non solum ritus et sacramenta Ecclesiæ, verum etiam leges principum, et quaslibet constitutiones hominum rejicere, conculcare, damnare ausus fuit; quales sunt, neganda esse septem Sacramenta et tantum tria pro tempore ponenda : transubstantiationem in Sacramento altaris pro humano figmento haberi, quia nulla Scriptura, nulla ratione nitatur : manifestum ac impium errorem esse, missam pro peccatis, pro satisfactionibus, pro defunctis,

[1] Cocl. in Actis et scriptis hoc anno. Surius in Comment. — [2] Cocl. ubi sup. Ulemb. c. 6.

aut quibuscumque necessitatibus suis aut aliorum offerre seu applicare : digne communicare eos solos, qui tristes, afflictas, confusas et erroneas habent conscientias : baptismum neminem justificare, nec ulli prodesse, sed fidem in verbum promissionis cui additur Baptismus : neque papam, neque episcopum, neque ullum hominem habere jus unius syllabæ constituendæ super Christianum hominem, nisi id fiat ejusdem consensu; hoc esse vere hominum servos fieri, statutis et tyrannicis eorum legibus subjici : Christianis nihil ullo jure posse imponi legum, nisi quantum volunt; cum sint liberi ab omnibus, etc. Hos ergo et id genus multos Lutheri articulos impios et seditiosos ubi ex scheda recitasset Aleander, ac oratoria vi in eos exclamasset, principes qui eum librum nuper editum nondum legerant, et de Luthero nihil tale suspicabantur, vehementer exterriti atque commoti alter alterum intuebantur, atque in Lutherum ejusque fautores murmurare cœperunt : quod ubi sensit dux Saxoniæ Fridericus princeps elector declinandæ invidiæ gratia dixit eos articulos non esse Lutheri, sed in ejus odium effingi ab adversariis. Orta itaque contentione, dum hic negaret, ille affirmaret articulos Lutheri esse, visum est principibus Lutherum ipsum accersendum esse, ut ore suo confiteretur quinam sint libri sui, et qui suppositi ».

10. Cum ita Lutherum accersendum decretum fuisset, mirum est pro impio pseudomonacho Pontificia sententia cum suis sectatoribus damnato obortam inter principes contentionem de fide publica ei tradenda. Visum est multis, quos jam Lutherus suis scriptis fascinaverat, adeoque concitarat in clerum, ut res ad seditionem spectaret, datam a Cæsare fidem non sufficere, cum vererentur, ne illum hæresis odio fallaci promissione irretitum in Pontificis legitimi judicis potestate poneret. Itaque etiam principes omnes pro tuenda illius monstri salute fidem suam datis syngraphis obstrinxere [1], addita tamen ea lege, ne ille in itinere conciones publicas, uti vetuerat Pontifex, haberet, vel scripta nova ederet. At ille, cum adeo severe fidem in Cæsare et principibus exegisset, fidem a se præstitam non servavit; siquidem Erphordiæ Dominica in Albis impie ex suggestu coram populo declamavit, declamationemque ut sceleris vestigia manerent, typis excudi jussit : in qua inter plura alia blasphema hæc verba protulit contra virtutem bonorum operum, et contra leges humanas : « Unus ædificat templa, alter peregrinatur ad S. Jacobum, aut ad S. Petrum, tertius jejunat, aut orat, induit cappam, incedit nudipes, aut quid aliud facit; ejusmodi opera nihil prorsus sunt et quæ funditus destrui oportet ». Subjunxit ille : « Modica res esset, si solum expilarentur homines; hoc vero maximum est, proh dolor! malum quod in mundo esse potest, quod homines eo diriguntur, ut opera corporalia possint salvare aut justificare ». Ut fiat justificatio, lector Tridentinum Concilium consulat. Cæterum his verbis impius hæresiarcha sacramenta omnia abolere nitebatur, negabatque gratiam conferri posse iis, qui gratiæ obicem non ponerent : quem blasphemum errorem Joannes Eckius ita refellit [1] : « Edoctus quilibet est, Sacramenta novæ legis signa esse efficacia gratiæ divinæ; si enim quis auferre conetur gratiam Sacramentorum, quid nobis faciet reliquum in universa religione? quo tandem essemus Christo velut incorporati tanquam peculiaris populus ejus, sicut antea fuerunt Judæi? *Qui crediderit*, inquit Christus [2], *et baptizatus fuerit salvus erit.* Baptismus ergo, si gratiam Dei non conferret, quomodo salutem parere posset? siquidem per solam gratiam salvantur homines, teste Paulo [3]. Ad eumdem modum si Eucharistiæ sacramentum non daret gratiam, cur dixerit illud apud Joannem Christus [4] : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Hanc autem nemo habet sine gratia Dei : et nisi in Baptismo simul infunderetur gratia, frustra dictum videretur a Joanne [5] : *Ego baptizo vos aqua, ille autem baptizabit vos Spiritu sancto* : quod utique nisi per gratiam non fit; quamobrem ad Nicodemum Dominus ait [6] : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto.* Ecce quod per aquam fieri videtur extrinsecus, interius efficitur per gratiam Spiritus sancti, etc. » Sprevisse ideo Lutheranos omnia sacramenta, quod corporali opere administrentur, refert Joannes Eckius [7] hisce verbis : « Colligitur quam execrabilis sit error neochristianorum, qui eo Sacramenta contemnunt, quod in vilibus creaturis exerceantur : clamant enim blaterones isti : Quid mihi prosit aqua, quid oleum, quid unctio ista? Ventus hic nimirum est ex Aquilone ab ipso fastuoso et elato Lucifero, dum nolunt isti se humiliare ad creaturas a Deo ad hoc ordinatas et deputatas : neque aliter faciunt quam Naamam, qui nolens se lavare in Jordane dixit [8] : *Numquid non meliores sunt Abana et Paphar fluvii Damasci omnibus aquis Israel* ; magis in hoc respiciens aquarum naturam, quam divinam potentiam, sicuti jam quoque faciunt sapientes mundi hujus? Cum vero Lutherus omnia bona opera corporalia sperneret, etiam addidit ejus discipulus Amsdorfius, illa esse animæ exitialia : quem impiorum turba secuta est adeo, ut deterrimum hunc hæreticum condidisse sectam sui nominis referat Sanderus [9] : « Amsdorffiani, inquit, docent bona opera ad salutem hominis

[1] Cocl. in Actis et script. Luth. Surius in Comment.

[1] Jo. Eckius homil. 6. de sacram. — [2] Matth. ult. — [3] Ephes. II. — [4] Joan. XVI. — [5] Marc. I. Joan. I. — [6] Joan. III. — [7] Jo. Eck. hom. 2. de sacram. — [8] IV Reg. V. — [9] Sander. de visibil. monarch. l. VII.

esse perniciosa » ; quam hæresim ab Apostolo confutatam ita ostendit : *Curent bonis operibus præesse, qui credunt Deo : hæc sunt bona et utilia hominibus* [1]. *Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri* [2]. *Reddet unicuique secundum opera, iis quidem, qui secundum patientiam boni operis gloriam et honorem et incorruptionem quærunt, vitam æternam* [3]. Patebat ex his Lutherum et socios, dæmonum homines ad mala opera concitantium officio præclare fungi.

11. *Erfordiæ, concionante Luthero, templum concutitur.* — Quodnam vero Erfordiæ, concionante Luthero, ostentum contigerit, narrat Ulembergius ex Daniele Gressero [4], qui tum concioni interfuit : « Cum, inquit, Erphordiam venisset, ad Augustinianorum monasterium divertit, vetus domicilium in quo monachi habitum, non animum, induerat : ibi Dominica prima post festum Paschatis, quæ tum quidem in septimum Aprilis diem incidit, concionem habuit ad populum, quam postea typis excusam in vulgus sparsit. Hanc rem Sturmius caduceator, qui jam tum Lutheri partibus secreto favebat, suaviter dissimulavit ; quanquam noverat in litteris salvi conductus cautum, uti diximus, ne Lutherus uspiam in itinere conciones ad populum haberet. Cæterum ingens hominum multitudo confluxit ad concionem hanc, in qua contigit quiddam memoratu dignum, quod magnam populo trepidationem incussit. Templi pars quædam editior in medio concionis cursu subito tremefacta est, et concussa, editoque strepitu moveri cœpit, quasi ruinam minaretur. Populus qui confertim eo loco se conglobarat, inopinata re vehementer territus fuit, atque hoc unum cogitabant omnes, ut fuga ruinam anteverterent. Tanta vero trepidatio fuit, ut quidam fenestras vitreas jam excuterent saltu per eas evasuri, nisi Lutherus impetum repressisset ; monuit enim auditores, ut manerent et præsenti essent animo ; dœmonem spectrum hoc et terriculamentum excitasse ; nihil ab eo periculi futurum : ita paulatim motus hic conquievit. Narrat historiam hanc in libro *de cursu vitæ suæ* Daniel Gresserus, superintendens Dresensis, non infimi subsellii vir inter Lutheranos, seque, cum id temporis Erphordiæ moraretur studiorum causa, concionem hanc audivisse memorat. Inter cætera, quæ Lutherus in ea concione de bonis operibus, de constitutionibus humanis, de peregrinationibus, de variis monachorum institutis in contumeliam religionis Catholicæ pro vulgi pruritu mordaciter effutivit, multa quoque petulanter dixit in Ecclesiasticos et sacerdotes Catholicos, quorum in ea urbe magnus erat numerus : in quos non diu postquam Lutherus Erphordia discessit, mense Junio nimirum, ingens exorta fuit seditio, quam dubium non est, quin linguæ flabello per concionem hanc Lutherus excitarit. Res per studiosos cœpta primum, quibus vilissimi quique de fæce vulgi se conjunxerunt, canonicorum domus per vim expugnatæ, direptæ expilatæque ; ablata suppellex omnis generis mensæ lecticæque, et quæ sunt hoc genus alia concisa frustillatim, et in plateas tumultuanter ejecta : cerevisia et vinum beltuino more potatum, et quod ingluvies non capiebat, vasis fractis effusum : scissi lecti et plumæ e fenestris domorum in aerem effusæ, quæ per totam urbem volitarunt instar densæ nivis, et paulo post longe lateque solum ipsum operuerunt. Ad hunc modum quinquaginta canonicorum domus una nocte direptæ, e quibus septem incensæ solo tenus conflagrarunt. Hæ primitiæ fuerunt spiritus illius, qui Luthero ex cathedra docente commovit templum, et in animos auditorum collapsus paulo post excitavit seditionem hanc, eaque re præsagium dedit quid in templo Dei in orbe Christiano per hominis illius doctrinam machinaretur ». Hæc Ulembergius : ad Lutherum revertamur.

12. *Lutheri in conventu Wormatiensi superbia et audacia.* — Cum Wormatiam quasi triumphali curru ab Epicureis sociis parato vectus pergeret, inter medias compotationes temulentus novus propheta lascivire, et plectro canoro aera percutere visus est : « Quacumque iter faciebant », inquit Coclæus, « frequens erat concursus hominum videndi Lutheri studio : in diversoriis multa propinatio, læta compotatio, musices quoque gaudia adeo ut Lutherus ipse alicubi sonora testudine ludens omnium in se oculos converteret, velut Orphæus quidam, sed rasus adhuc et cucullatus, eoque mirabilior ». Eo pompatico apparatu maximorum scelerum reus Wormatiam pervenit decima sexta Aprilis die, et insequenti coram Cæsare aliisque principibus productus, a Cæsareo oratore interrogatus est, an libros, quos supra memoravimus, suos esse agnosceret, et quidquam ex iis revocare vellet : qui editos a se fassus est, at tempus ad deliberandum de iisdem approbandis revocandisve sibi dari poposcit, obtinuitque a Carolo ea lege, ut die altera eadem hora adesset. Nimia clementia usus est Cæsar in perditissimum hæresiarcham, qui imperialis chirographi impunitatis leges non observaverat, ac toties variis diffugiis judiciorum ordinem eluserat, comparabatque sibi apud simplices ex iis concertationibus publicis auctoritatem et famam ; adeo ut ipse in Actorum Wormatiensium historia non sincera fide scripta fingat, insanam mulierculam, conspecto hominum ad visendum celebre illud novæ impietatis monstrum concursu, exclamasse : *Beatus venter qui te portavit ;* aitque vulgus causam Evangelii tutatum adversus clericos ; siquidem suas hæreses Evangelii nomine colorabat : traditiones vero Patrum, Ecclesiæ consensum,

[1] Ad Tit. III. — [2] Hæbr. VI. — [3] Rom. II. — [4] Gress. et ex eo Ulemb. in Vit. et Actis Luther. c. 6. num. 2. p. 86.

interpretationes sacræ Scripturæ a Conciliis propositas ut aniles fabulas traducebat : « Sunt, inquiebat, tria millia sacerdotum, inter quos non quatuor inveniuntur recti, proh dolor ! et si quando habeantur recti prædicatores, Evangelium dicitur superficie tenus : deinde fabula quædam de antiquo asino, aut historia de Theodorico Veronensi ». Hæc calumniator ille, qui ex aliquorum forte imperitia in omnes invidiam detorquebat ; cum ipse Evangelio abutens inque adulterinum sensum deflectens, Evangelium vehementissime oppugnaret.

13. Cæterum postridie ejus diei ad principum consessum reductus, jussusque animi sui consilium aperire, datum enim deliberandi spatium fluxisse, quod impetrare non debuisset; cum jamdiu scivisset ad quid esset vocatus, multiformi verborum ambage morari nisus est ; cumque presse ad rem Cæsari et principibus respondere cogeretur, dixit, se Pontificibus et Conciliis, sive universæ Ecclesiæ in Scripturarum sacrarum interpretatione præferens : « Nisi convictus fuero testimoniis Scripturarum aut ratione evidenti (nam neque papæ neque Conciliis solis credo, cum constet eos et errasse sæpius, et sibi ipsis contradixisse) victus sum Scripturis a me adductis, et capta conscientia in verbis Dei, revocare neque possum neque volo quidquam ; cum contra scientiam agere neque tutum neque integrum sit. Deus adjuvet me. Amen ». Quibus verbis impudenter mentiebatur Ecclesiam universam errasse, et Scripturæ sacræ non ex Ecclesiæ Catholicæ et Conciliorum sensu, sed ex alieno, quem ipse fingebat, intellectæ testimoniis convinci volebat ; quod omnibus hæresiarchis commune est. Quod vero addebat, sibi non esse tutum neque integrum quidquam contra conscientiam agere, cur tandem postea Augustinianos Wittembergenses ut contra conscientiam divina mysteria abolerent hortatus est, annisque pluribus cum sua conscientia se pugnasse fassus est ? Inspecta ejus protervia, principes per Cæsareum oratorem illum ita increpuere : « Tu quæ universale Constantiense Concilium damnavit, ex universa Germanica natione congregatum, resuscitas, et per Scripturam convinci vis : in quo sane vehementer deliras ; quid enim attinet novam disputationem celebrare de rebus per tot sæcula ab Ecclesia et Concilio damnatis ? » Rogatus ut male cœpta damnaret, nulla unquam ratione de impia sententia dimoveri se passus est.

14. *Caroli V ad principes in Lutherum oratio male ab ejusdem asseclis excepta.* — Postridie coacti sunt principum cœtus ad audiendam Cæsaris sententiam, quæ Burgundico idiomate ab ipsomet exarata fuit, atque in hæc Latina verba translata [1] :

[1] Ext. apud Jo. Cocl. hoc ann. Ulemb. c. 6. et apud Dolgast. to. II. p. 142.

« Ad ordines imperii in comitiis Wormatiæ congregatos.

« Non clam vos est me genus ducere a Christianissimis imperatoribus illustris nationis Germanicæ, a Catholicis Hispaniarum regibus, ab archiducibus Austriæ, ducibusque Burgundiæ, qui omnes ad supremum usque vitæ diem se fideles Romanæ Ecclesiæ declararunt, semperque Catholicæ fidei sacrarum ceremoniarum, decretorum, constitutionum, sanctorum morum pro Dei honore, pro fidei incremento, pro animarum salute propugnatores fuere : qui vita functi nobis ex naturæ instinctu et jure quodam hæreditario sacra quæ diximus Catholica instituta quasi per manus tradita reliquere, ut eorum vestigiis insistamus, et in iis etiam mortem oppetamus : et nos quidem utpote majorum nostrorum non fallaces imitatores, Deo nos bene juvante, in hunc usque diem eo pacto viximus. Itaque stat sententia tueri et propugnare quæcumque tum antecessores mei, tum ego ipse huc usque observavi ; id autem vel maxime, quod per antecessores meos tam in Constantiensi quam aliis synodis sancitum est.

15. « Cum vero in aperto sit, unum solum fratrem hallucinari privata opinione deceptum, quæ quidem cum totius Christianitatis sententia pugnet, tam eorum, qui ante mille annos nos præcesserunt, quam qui in præsens vivunt, eaque præ se fert Christianos omnes hactenus semper in errore fuisse. Eam ob rem plane deliberatum mihi est, regna mea omnia, imperium, ditiones, amicos, corpus, sanguinem, vitam denique ipsam et animam impendere, ne improbus hic conatus longius progrediatur ; quandoquidem in meam haud exiguam itemque vestram id cessurum est ignominiam, qui præclara et cum primis celebris estis Germaniæ natio, quibus id in honoris, auctoritatis, prærogativæ cumulum accessit ex privilegio, ut justitiæ observantissimi Catholicæque fidei defensores et propugnatores habeamur. Quod si qua igitur non modo hæresis, sed vel suspicio hæreseos, vel aliqua Christianæ religionis imminutio in hominum animis nostra tempestate relicta erit, id posteris nostris perpetuæ vituperationi fuerit.

« Quandoquidem ergo pertinax hesterno die Lutheri responsum coram omnes audivimus, mentem ergo vobis meam aperio ; pœnitere me quod tamdiu distulerim contra hominem illum ejusque falsam doctrinam procedere, nec me posthac audire illum velle quidquid etiam allaturus sit : jubeo autem ut quamprimum ex mandati præscripto reducatur, caveatque ipse ex publicæ fidei ipsi datæ formula, ne palam concionetur, neve populo prava sua dogmata instillare pergat, ne denique ipsius opera novi quippiam aut motus aliquis excitetur. Equidem, sicut jam dixi, contra eum haud secus atque

contra notorium hæreticum plane deliberavi procedere, simulque a vobis reposco, ut in ista causa id statuatis, quod decet probe Christianos, et ut vos facturos recepistis. Scriptum manu propria die XIX Aprilis an. MDXXI ».

16. « Hæc imperatoris », subdit Coclæus, « tam pii et Catholici sententia lecta est non solum Wormatiæ coram universis principibus et statibus imperii, verum etiam Romæ postea mense proximo, die x Maii in publico consistorio coram purpurato cardinalium senatu jussu Leonis X papæ, Pontificatus ejus anno nono ; et ab utroque senatu non vulgariter collaudata est Cæsaris in fide constantia, zelusque pietatis ac religionis avitæ in pectore juvenili ». Addit auctor [1], Lutheranos ira incensos Cæsaris gesta in vulgus traducere, ipsumque aculeis contumeliarum, ac dicteriis pungere et lacerare cæpisse : acerrimi hæresiarchæ propugnatores erant Ulricus Huttenus Francus, Romanæ curiæ acerrimus hostis, et Hermannus Buschius, Westphalus, theologorum et monachorum osor, poeticæ et litterarum humaniorum studiis clari ; tum Franciscus Sickingzei rei militaris peritissimus et viribus excellens, qui vane cum aliis commovere ad seditionem populos affixis publicis scriptis pertentarunt : quos motus se sedaturos putavere principes, si Lutherum piis monitis a suscepto flagitio revocarent. Amica itaque cum eo fuere iterum colloquia, atque hortati sunt doctoris Vens ore : « Ne suo », inquit Coclæus, « sensui innixus in proposito suo perseveret, neve Concilia ita criminetur et rejiciat, ut coram Cæsarea majestate fecerat ; Concilia enim non contraria, ut ipse illis imputat, statuisse, sed diversa pro diversitate personarum, temporum et locorum. Ex Conciliis autem plurima evenisse bona, opus esse legibus humanis, præcavenda esse schismatum scandala, ne dissuatur inconsutilis tunica Christi ».

17. *Lutheri pertinacia et alia vitia.* — Ad hæc respondit versutissimus impostor, non omnia se reprehendisse Concilia, sed tantum Constantiense, a quo damnatum verbum Dei calumniatus est : tanti criminis probationem eam attulit, quod iste articulus Joannis Hus damnatus ab eo fuisset : *Ecclesia Christi est universitas prædestinatorum;* Et sic iste articulus fidei : *Credo Ecclesiam sanctam Catholicam ;* damnatus fuisset. At ipsius aperta erant hæc mendacia, neque enim Joannis Hus propositio erat verbum Dei, ac falsa quoque erat illatio, et contrariam propositionem esse verbum Dei, Evangelicis testimoniis redarguit Coclæus sic inquiens : « Neque verum est quod articulus iste Joannis Hus : *Ecclesia Christi est universitas prædestinatorum;* sit verbum Dei, in eo præsertim sensu quem hæretici prætendebant, nempe quod præsciti mali et peccatores damnandi, quamvis baptizati et Christiani, non sint de Ecclesia Christi, nec sint membra Ecclesiæ militantis : quæ sane sententia adeo non est verbum Dei, aut in Scriptura sacra, ut contrarium ex Scripturis quam latissime probari queat : manifestissime vero ex parabolis Christi de tritico et zizania in eodem agro, de sagena missa in mare et ex omni genere piscium congregante, de decem virginibus, quarum quinque sunt prudentes, quinque fatuæ, etc. »

18. Æque impia fraude plenum fuit aliud ejusdem Lutheri responsum, dum rogatus fuit, ne conceptas a se opiniones propter gravissimas offensiones, ac metuenda pericula, quæ nisi pertinacia abstineret imminebant, deponeret : quasi enim ejus hæreses et deliria veterum hæresiarcharum ab eo instaurata verbum Dei essent, distinxit duplex offensionis genus, alterum charitatis, alterum fidei ; charitatis quod in moribus et vita consistat ; fidei vero et doctrinæ, quod in verbo Dei declinari non possit : nec per ipsum præstari posse, quin Christus petra scandali esset : quibus subdolis verbis statuebat se Christum prædicasse, dum Christi sacra oppugnabat ; et quasi ab eo peteretur, ut verbum Dei abnegaret, dum urgebatur, ut damnaret impia sua dicta, quibus illud reipsa abnegabat, tum hypocrisis larva arrepta subdidit : « Scire se obediendum esse magistratibus etiam male et inique viventibus : scire item cedendum proprio sensui : tantum petere se ne adigatur verbum Dei negare : cætera omnia obedientissime se præstaturum ». Hæc summa fraudium et nequitiarum versipellis Lutheri extitit, nimirum tuendi Evangelii fallaci ostentatione Evangelium depravare : « Hoc itaque verbi Dei prætextu », inquit Coclæus, « quemadmodum ab initio, ita et deinceps per omne tempus impios et antea sæpe damnatos Waldensium, Wicleffistarum et Hussitarum errores Germanorum plurium obtrusit, vendidit, inculcavit, persuasit Lutherus, et in hoc non satis deliberate Cæsarem et principes egisse plerique putant, quod vocantes ad se Lutherum nullos pariter vocaverint theologos, qui falsos prætextus et fucos illius detegere potuissent. Certe pius et eruditus pontifex Joannes Fischerus episcopus Roffensis in Anglia paulo post satis clare et copiose prolixo volumine ostendit, nullum articulorum ejus, quos in Bulla sua damnaverat papa Leo X, haberi in Scripturis, aut esse verbum Dei ».

19. De hac Lutheri impudentia in contemnendis Conciliis ac judicibus quibusvis aspernandis coram Wormatiensi conventu, hæc gravissime scripsit Henricus VIII Anglorum rex [1] : « Cum intelligeres tam manifestos esse errores tuos, ut nemo bonus esset ac pius usquam, in

[1] Cocl. ex Ulemb. ubi sup.

[1] Henr. Angl. rex in respons. ad Mart. Luth. Ep. XCVI.

cujus judicio spem possis reponere, in conventu Wormatiensi (ubi te pleno procerum senatu damnavit Cæsar) ad disceptandum quidem obtulisti; sed ea, quæ disputarentur, cujusquam judicio submittere (qui quam recte contra ne dissereres posset ferre sententiam) id vero pertinacissime pernegasti : nunc cum te videam hoc te pacto gerere, ut nec in alios judices consentias, nec illis ipsis obedias, quibus obtemperare promiseras; nec Cæsareæ majestatis judicio deferas, cum tot eruditissimos viros haberet in consilio, nec revereare quidquam et Apostolicæ Sedis et collegii sacrosancti sententiam, sed improbus irrisor appellas ad proximum generale Concilium, nec tamen simpliciter proximum, sed adjecto cuniculo, per quod possis effugere, nempe quod proxime congregatum esse contingeret in Spiritu sancto, ut in quocumque esses damnatus, ibi negares fuisse Spiritum sanctum; et tamen paulo post generalia omnia Concilia contemnere, ne quis dubitare posset nulli te tandem prorsus pariturum : cum hoc, inquam, pacto te gereres, quomodo potuisset judicium in te redditum mihi esse suspectum ». Et infra : « Tu te mirari fingis hactenus audiri non posse, ita nos contra multo miramur magis, et istud te posse dicere et quemquam inventum esse, qui te quidquam audire dignetur, tanquam satis causæ sit unius fraterculi pervicax impudentia, cur nunc tandem oporteat dubitare an ea demum vera sint quæ pro articulis fidei tota credit, et annos amplius mille quingentos tota credidit Ecclesia Christi Catholica; quemadmodum evidenter liquet ex doctrina Christi et sanctis ejus Apostolis, necnon multis aliis beatissimis Ecclesiæ doctoribus, quorum alius alio tempore locoque scribens omnes fuere eadem fide concordes a Christo nato passoque, usque ad inauspicatam prædicationem tuam » ?

20. Interfuisse his Wormatiensibus Actis Joannem Coclæum Ecclesiæ Beatæ Virginis Francofordiæ ad Mœnum decanum, ipse refert, seque accessisse a nemine vocatum, sed studio tuendæ adversus Lutherum fidei, vitæ etiam si opus foret profundendæ studio incensum, secumque tres libros, quos pro venerabili Eucharistiæ sacramento contra captivitatem Babylonicam Lutheri conscripserat, detulisse : Aleandri vero Pontificii internuntii opera in colloquium cum Luthero in archiepiscopi Treverensis aula venisse ut ipsum ab impietate abduceret : ex quo pio conatu ita in se Lutheranorum concitarit odia, ut illi in ipsum satyricum libellum minarum contumeliarumque plenum ediderint, interminatique sint, interprete Jona præposito, quadraginta viros stylo aculeato illius famam laceraturos, si quid ad refellendam Lutheri doctrinam scriberet. Ita novi Evangelistæ diabolicam doctrinam rabie, mendaciis, scurrilitatibus, conviciis propagare annitebantur. Subdit, altera die venisse ad Lutherum duos doctores jureconsultos, petiisseque ab eo, ut libros et scripta Cæsareæ majestati, principibus ordinibusque imperii submitteret : sed illum respondisse, verbum Dei hominum judicio non permittendum, quasi ejus impia deliria verbum Dei essent : dein meliora deliberare jussum poscentibus ut sua saltem Concilii futuri judicio submitteret, non assensisse : vocatumque ab archiepiscopo Treverensi ac monitum iterum remotis arbitris ut Concilio, Cæsari ordinibusque imperii sua subjiceret, in priori pertinacia hæsisse : superbus enim nequissimusque impostor, a dæmone edoctus, universæ Ecclesiæ Catholicæ leges dare non verebatur, contendebatque, ut nudo ejus verbo contemptis Conciliorum, Patrum, veterumque traditionum auctoritatibus crederetur, et accepta ab Apostolis sacra convellerentur : quo quid impudentius fingi queat nemo non videt.

21. At illam Lutheri inflexibilem pertinaciam ipsi cum hæresiarchis et latronibus communem, constantiæ nomine ornarunt ejus sectatores, ipsumque veluti fortissimum virum celebrarunt, quo simplices ad admirationem traducerent : quos Christophorus Longolius rethor in sua ad Lutheranos scripta oratione sic confutat[1] : « Cum divinis mandatis persæpe moneamur, cum ut eorum, quorum sumus in potestate et tenemur imperio rationem in primis habeamus, tum sacrorum antistitibus dicto audientes simus, quam bene istum legibus parere credamus, qui ne imperio quidem ulli præclaris illis suis decretis locum relinquat, nimirum impunitatem sibi cæterisque conjuratis infinitam licentiam pollicitus : si qui tumultuantes cives pro potestate coerceant, nulli omnino existant, hoc est, si æquabili jure utamur, vel inter nos potius sine ullo ordinum discrimine, sine duce, sine magistratu, sine lege ferarum more tumultuemur. O hominem cautum, et in constituenda republica prudentia singulari præditum !

22. « Jam quam invictum adversus omnes cupiditates, sedatumque gerat animum, cum ex concionibus et scriptis, infandisque ipsius conviciis, tum etiam hinc perspicere potestis, quod homo, vel monstrum potius, ex diversissimis ac inter se maxime contrariis vitiis conflatum, dubiumque maleficii magnitudine timidius an intemperantia audacius, inani doctrinæ persuasione arrogantius, an sordium suarum conscientia abjectius, natura levius, an opinione pervicacius, stultius denique apud prudentes, an astutius apud stultos tam incredibili nominis sui nobilitandi cupiditate ardeat, ut quo aliquid apud imperitam multitudinem esse videatur, non dubitet constans et perpetuum generis humani judicium præ opinionis suæ errore fastidiose contemnere », et infra, « qui nos primum quasi

[1] Longol. in orat. ad Lutheran.

vulpecula fallacissima fraudibus et insidiis suis circumvenire tentarit, deinde etiam truculenta cristati draconis specie territos frangere conatus sit ».

23. Interjectis nonnullis, Longolius fortitudinem Christianam definit, a qua Lutherum longissime abesse ostendit, debuisseque ab eodem novam legem orbi inferente, dari divini Numinis ejus dicta comprobantis testimonia arguit : « Ne quam, inquit, in eo nonnulli ad cælum laudibus efferunt Christiani animi fortitudinem illi inesse vobis persuadere sinatis ; quam quidem certum est non in regerendis conviciis, non in referenda injuria, non in elato contumacis animi spiritu, non in mortis omnibus vitandæ modis consilio consistere ; sed in despicientia sui, sed in ea potissimum casti animi probitate, quæ voluntaria mentis demissione atque ingenuo quodam ac liberali pudore totam se divinæ potestati commendatam tradat, et pro Christi persuasione devotam hostiam minis atque terroribus intrepidam objiciat. Hac itur ad æternam gloriam via : hac proceres iere Christiani : hac heroes nostri omnes in cælum pervenere ; quorum etiam jam vita defunctorum gratia, et mortuos revixisse, et cæcos oculorum usum recepisse, et variis ex morbis laborantes, furiisque etiam exagitatos mortales multos potestati valetudinique suæ restitutos esse exploratum habemus. A Martino autem Luthero num tale quidquam adhuc factum vidistis ipsi, aut ab alio etiam accepistis ? num exanimes ab eo ad vitam revocatos ? num mutorum linguas in sermonem resolutas ? num surdorum aures ad audiendi vim patefactas ? num claudis liberam gradiendi datam facultatem ? num iis, qui omnibus membris capti essent, totius corporis firmitatem ? num fanaticis suam mentem ? num denique aliquod cœlestis virtutis indicium vobis edidit ? Atqui aliquod saltem unum divini ab eo Numinis signum allatum esse oportuit, qui se contra publici Concilii auctoritatem Deo auctore artes novas moliri, atque tanta inter Christianos ipsos discordiarum semina jacere diceret, etc. ».

24. Tantam itaque pertinaciam indignatus Cæsar illum jussit facessere, atque unius et viginti dierum cursu in priorem suum asylum se recipere, satellitio tradito adjectoque imperio, ne in itinere concionaretur aut scriberet. Ita patuit ex contrectato blandis remediis virulento cancro, qui ferro excindendus erat, malum exasperatum. At Lutherus Cæsarearum contemptor legum in reditu conciones ad fascinandos impietate populos habuit, atque insidiosas litteras ad principes dedit, ut eorum sibi gratiam conciliaret, Cæsari vero atque ordini sacerdotali odium crearet : tum familiari hæreticis astu pertinaciæ suæ verbum Dei prætexebat, conquerebaturque annuntiandi verbi divini liberam sibi præripi potestatem : perinde ac si cuilibet impostori et hæresiarchæ sufficiat jactare, se verbum divinum prædicare, ut blasphema quæque et hæretica apud simplices evomat. Metuens vero hæresiarcha ne Cæsareus satelles illius gressus et consilia observaret, illum a se dimisit.

25. *Caroli V edictum in Lutheranos.* — At Cæsar conspicatus Lutherum rationibus et monitis ad officium flecti non potuisse, ne Ecclesiæ advocati nomen dignitatemque prodere videretur, imperiali vi et auctoritate una cum ejus sectatoribus et propugnatoribus coercendum censuit. Edidisse igitur Cæsarem in illum edictum communi ordinum consensu refert Surius [1], quod novatores solitis artibus eludere atque elevare studuerunt : « Hoc, inquit, anno Carolus imperator Wormatiæ gravissimum edictum contra novatores orthodoxæ et Catholicæ religionis promulgavit, in quo inter cætera dicit Lutherum non hominem, sed diabolum sub humana esse specie, qui in perniciem humani generis permultas olim damnatas hæreses in unam sentinam congesserit : quod quidem tam fuit verum, ut talem virum aliquid potuisse apud Germanorum hactenus summæ constantiæ et integritatis nationem, illi ipsi nationi ad sempiternam haud dubie cessurum sit ignominiam et confusionem. Hic vero Sleidanus Cæsarem quidem fatetur dixisse decretum hoc suum communi principum et ordinum consilio factum, sed mox subjungit : Aiunt edictum hoc a paucis aliquot fuisse conflatum ; scilicet vult imperatorem optimum et religiosissimum arguere mendacii, ne tanti principis et ordinum imperii communi decreto damnata Lutheri impietas Lutheri causam premat. Quis vero eam hominis impudentiam ferat, qui ut per mendacia Lutheri partes defendat, potentissimum imperatorem haud obscure vocat in suspicionem mendacii ? Nec his contentus quædam addit, quibus etiam Moguntinum archiepiscopum oblique perstringere videtur, atque haud scio an in illum falsi crimen derivare velit ; nam obscure scribit. Sed absit ut plus credamus Sleidani nugis, quam tantis principibus ». Afferenda hoc loco visa est tam insignis sententia [2], cum plurimum lucis et ornamenti historiæ allatura sit ; quandoquidem describuntur in ea Lutheranæ impietatis exordia ac præcipua capita, ut nimirum ea a summo Pontifice Leone X, coacta præsulum et doctorum omnium gentium synodo, citatoque Luthero, damnata fuerint : ut ille Conciliorum Œcumenicorum auctoritatem respuerit : ut sibi uni fœdissimos veterum hæresiarcharum errores cumulanti credi voluerit, tanquam divini Numinis interpreti ; utque ex Wormatiensium actorum, quæ Lutherus ad colorandam pertinaciam variis

[1] Surius in Comment. hoc ann. — [2] Ext. apud Cocl. in fin. et apud Florimund. Raym. et Dolgast. to. II. p. 143.

mendaciis et fucato verbi divini obtentu subornavit; præscripto demum debitæ in eum ac Lutheranos pœnæ constituantur.

26. « Carolus V, Dei benignitate electus Romanorum imperator semper Augustus, Germaniæ, Hispaniæ, utriusque Siciliæ, Jerosolymæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ rex, etc.

« Reverendissimi, dignissimi charissimique cognati, propinqui, religiosi et fideles : cum ad nostrum, id est, Romani Cæsaris officium pertineat non solum provincias, orbem terminosque sacri Romani imperii, quod majores nostri Germanicæ nationis ob defensionem sacrosanctæ Romanæ et Catholicæ Ecclesiæ divina adjuti ope multo sanguine vulneribusque suis pepererunt, repressis belloque domitis infidelibus pro virili proferre, augere ac promovere; verum etiam juxta regulam canonemque hactenus a sacrosancta Romana Ecclesia observatum prospicere ac providere, ne qua labes, hæresis, minima denique suspicio in Romano imperio religionem nostram vitiet atque infestet, aut si quid hujus forte radices agere et virere contigerit, omni diligentia adhibitis mediis, remediis, rationibusque probatis et moderatis, prout negotii magnitudo postulat, evellere ac extirpare. Proinde reputamus nobiscum, si cuiquam ex majoribus nostris hac in re bene mereri de nomine Christiano non fuit recusandum, a nobis quoque longe pluribus de causis idem muneris onerisque debere suscipi, postquam omnipotentis Dei bonitas ad propugnationem et incrementum sacrosanctæ fidei suæ nos tot accessione regnorum, provinciarum, majorisque potentiæ, quam aliquot retro sæculis quemquam in imperio ex majoribus nostris amplificavit, coronavit et armavit; cumque gente quidem a Christianissimis Cæsaribus, archiducibus Austriæ, et Burgundiæ ducibus, stirpe vero a Catholicis Hispaniæ, Siciliæ, Jerosolymæ regibus noster descendat ortus, quorum de facinoribus egregiis pro tuenda religione Christiana domi militiæque designatis nulla conticescet ætas.

27. « Quocirca si hæreses quasdam vix abhinc triennio in natione Germanica spargi cœptas, et antehac per sancta Concilia Pontificumque decreta cum Ecclesiæ Catholicæ consensu vere condemnatas et ejectas, jamque denuo velut ex profundis Orci faucibus retractas altius radiculas diffundere ac propagare pateremur, negligentesque connivere, indulgere, dissimulare pergeremus, primo conscientiæ nostræ quasi contagione pestilentissimi carcinomatis afflatæ plaga gravior insideret, deinde sempiternam nominis nostri gloriam in tam felici florescentis imperii vestibulo, ceu caliginosa quadam nebula inumbraret ac involveret. Cum itaque sine dubio nemini vestrum sit obscurum, quam procul errores hæresesque a Christiana via recedant ac declinent, quas Augustinianæ familiæ quidam Martinus Lutherus in ordine et religione Christiana, imprimis autem in illustri natione Germanica, utpote indefatigabili hæresum impiorumque dogmatum deletrice violenter introducere, virulenterque disseminare conatur tanto cum profectu, ut nisi mature celeriterque tam proruptæ occurratur audaciæ, postmodum universa Germania his morbis inveterascentibus miserabilem ruinam et interitum omnis virtutis, honestorum morum, pacis, fideique Christianæ sit passura.

« Præterea non immerito sanctissimus pater Leo X, sacrosanctæ Romanæ et Catholicæ Ecclesiæ summus episcopus, qui præter cæteros in ea quasi vigilia stationeque collocatus est, ut diligenter et naviter attendat, ne quid respublica Christiana labis detrimentique accipiat, rei atrocitate periculisque permotus, initio Lutherum paterne cœpit et benigne admonere, atque a parum fausto proposito dehortari, et ut errores a se divulgatos revocaret instare. Hic ille cum resisteret, et plura pejoraque misceret in dies, experrectus Pontifex, contra sibi nitendum non inusitatis, sed æquis et convenientibus modis viisque putavit. Proinde semel atque iterum cardinales, episcopos, aliosque prælatos, nonnullos etiam ex ordine regulatorum priores, generales et ministros, prætereaque multos præstantes et honestos homines omni laude virtutis, eruditionis, prudentiæ cumulatos, tum aliarum quoque nationum doctores ac magistros convocavit et accersivit, ad eumdemque conventum Martinum Lutherum citavit : quo contumaciter absente, omniaque ejus scripta Latina et vernacula, quæ vel jam emisit vel adhuc emittet, tanquam perniciosa, fideique et unitati Ecclesiæ prorsus adversaria damnavit. Deinde potestate auctoritateque Pontificia, dictorum cardinalium consilio et voluntate, maturaque pensatione episcoporum, prælatorum, doctorum et hæreticæ pravitatis inquisitorum illa ubique comburi, penitusque aboleri mandavit. Tum ipsum Lutherum, nisi præstituto definitoque tempore secundum determinationem decreti suæ sanctitatis, ostenderit errorum se pœnitere, eosque abjecerit et revocaverit, velut inobedientiæ malitiæque filium, schismatis hæresumque auctorem ab omnibus vitandum fugiendumque juxta legum pondera constituit et ordinavit sub pœnis in Bulla Pontificia comprehensis, quam beatitudo ejus nobis, tanquam Christianæ fidei vero summoque defensori, sanctæque Sedis Pontificiæ, et Romanæ atque Catholicæ Ecclesiæ advocato, per suum Romanæque Sedis oratorem et nuntium a beatitudine ipsius peculiariter hanc ipsam ob causam ad nos ablegatum curavit exhiberi, adjuncta cohortatione postulatisque ut pro ratione muneris, officii, legitimæque procurationis Cæsareæ ma-

jestatis nostræ, beatitudini suæ in hujusmodi perturbatione gladii civilis auxilium ad religionem gloriamque Christi vindicandam impertire; et quod Christianissimo Catholicoque rege ac principe dignum est, in nostris hæreditariis regnis, ducatibus ditionibusque, præcipue vero in Germania edicere atque sancire velimus, ut universa et singula, quæ in Bulla sanctitatis suæ continentur inviolabiliter indispensabiliterque serventur, et in his executio legumque voluntas administretur.

28. « Et quanquam nos eam adhortationem post allatam Bullam Pontificiam, tandemque ipsam Lutheri condemnationem in pluribus Germaniæ locis annuntiari celebrarique fecimus, ejusque in nostris inferioribus Burgundicis regionibus, ac præsertim Coloniæ, Treveris, Moguntiæ, Leodii, executionem administrationemque severe mandavimus. Interim tamen Martinus Lutherus non solum non ad meliorem frugem se recepit, nec errata revocavit, aut a Pontificia sanctitate absolutionem, et rursus in sancta Catholica Ecclesia remissionem veniamque petivit : verum etiam depravati animi sui, perversæque intelligentiæ plures malos fructus atque effectus, seu rabiose manifestam oppressionem Ecclesiæ machinans, multis acervatis voluminibus, quæ cum Latina vernacula non recentibus novisque tantum, sed jam olim quoque reprobatis auctoritate Conciliorum hæresibus blasphemiisque scatent a se genitis, aut certe nomine suo publicatis, quotidie dissipavit, in quibus a sancta Ecclesia tot observatum receptumque sæculis septem sacramentorum numerum, institutionem et usum dissipat, convellit, defœdat atque pervertit, indissolubilisque sacri Matrimonii canones variis et mirabilibus modis indigne polluit. Affirmat item sacram Unctionem rem inefficacem et commentitiam esse ; usum quoque et inenarrabilem sacrosanctæ cœnæ Domini fructum ad morem consuetudinemque Bohemorum damnatum accommodare studet : tum confessionem, quæ conscientiis mole peccati gravatis contaminatisque omnium saluberrima existit, adeo implicare et involvere cœpit, ut nulla fundamentalis inde informatio, nulla idonea consolatio sumi possit et hauriri. Postremo minatur se porro tot de confessione scripta proditurum, ut, si hoc concedatur, non solum plerique ex talibus ejus insanis libris dicere sint ausuri, confessionem inutilem et infructuosam esse, verum etiam paucissimi futuri, qui non clamitent prorsus a confessione abstinendum.

29. « Quid quod de functione et ordine sacerdotali non irreligiose tantum, leviterque sentit, sed imperitum quoque profanorum laicorum vulgus concitare et permovere nititur, ut manus suas cruore sacerdotum respergant, ac summum sacrosanctæ fidei nostræ Pontificem divi Petri successorem, verumque Christi vicarium fœde, scurriliter contumelioseque nominat ; nec cessat in eum debacchari multiplicibus et inauditis hostilibus famosisque maledictis?

30. « Confirmat etiam ex Ethnicorum poetarum fabulis, nullam esse libertatem naturæ hominis, eo quod determinatio divina sit rata et immutabilis. Docet item applicationem in missa pro aliis impie fieri. Præterea abrogat stata jejuniorum orationumque tempora et initio a sancta Ecclesia tradita, et constanter hactenus retenta. Imprimis autem contemnit sanctorum auctoritatem Patrum, qui ab Ecclesia recepti sunt, tollitque funditus obedientiam ac politiam Ecclesiasticam : denique universaliter nihil aliud spirant ejus scripta quod non seditionum, distractionum, bellorum, cædium, rapinarum, exustionum, et occasus fidei Christianæ materiam causamque præbeat : quemadmodum enim cæteris permittit habenas laxare omnibus animi cupiditatibus, et dissolute effractis legum repagulis, pecudumque more vivere : sic ipse homo præfracti et effrænati ingenii omnia veterum instituta legesque repudiat, conculcat et opprimit ; velut nuper a decretis et constitutionibus Ecclesiasticis publice cremandis nullo pudore, metu, reverentiaque deterritus est : et nisi civilis gladii aciem magis quam fulmina, execrationes pœnasque Pontificias reformidasset, indigniora longe in civilia jura commisisset.

31. « Nec erubescit palam petulanterque sancta Concilia perstringere, proque animi sui morbo taxare, deformare, lædere ; de quibus singulariter Constantiense Concilium ubique lutulento et maledico ore conviciis exagitat, quod appellat aliquoties synagogam sathanæ, gravi afficiens dedecore et ignominia Germanicam nationem, omnesque eos, qui Synodo interfuerunt, ac Joannem Hus propter hæreticas ejus machinationes vivum ardenti rogo adjudicaverunt, nempe Sigismundum Cæsarem antecessorem nostrum, sacrique imperii principes atque senatum publicum, quos antichristos, diaboli apostolos, parricidas, et Pharisæos nominat. Asseverat item omnes errores Hus in illa Synodo condemnatos in Evangelio Christi doctrinaque contineri, hocque se probaturum defensurumque profitetur : tum ad eam intemperiem animi dementiamque progressus est, ut aperte glorietur, si prædictus Hus semel hæreticus fuerit, se merito decies pro hæretico habendum esse.

32. « Ne vero cætera studio brevitatis innumera Lutheri flagitia ordine persequamur, constat hunc unicum non hominem, sed dæmonem potius figura et specie humana cuculloque monastico indutum, complurium hæreticorum extreme damnatas hæreses, quæ jamdiu obsoleverant, in unam quasi Lernæam paludem coegisse, multasque præterea recentes atque novas excogitasse hoc prætextu, quod fidem prædicet ;

quam propterea sedulo inculcat omnibus, ut veram sinceramque fidem destruat et labefactet, ac sub nomine fucoque Evangelicæ doctrinæ omnem Evangelicam pacem et charitatem, bonarum rerum harmoniam atque constitutionem, ipsam denique pulcherrimam Ecclesiæ hierarchiam extinguat, evertat, dissolvat et obruat.

33. « Hæc omnia mente cogitationeque complexi pro potestate atque fastigio Cæsareæ nostræ functionis, ad quod divinitus evecti sumus, proque singulari amore et propensione voluntatis, qua cum religionem Christianam nostrorum exemplo majorum asserere, tueri, propugnare, tum Romani Pontificis sanctæque Sedis honorem dignitatemque cumulare et stabilire mirifice cupimus, expendimur, nequaquam nos præter supra commemoratas Pontificiæ sanctitatis exhortationes atque postulata sine insigni vituperatione nostri, contumelia, detrimentoque Ecclesiæ in tanta tamque atroci causa negligentia peccare posse, sicut nec facere debemus, nec hactenus unquam faciendi nobis fuit animus; verum potius Cæsarum Romanorum majorum nostrorum vestigiis inhærere, eorumque præclare pro salute et defensione Catholicæ Ecclesiæ gesta imitari, laudatisque constitutionibus, quæ in perniciem, ultionem et extirpationem hæreticorum factæ sunt, pro viriti parte studebimus, ac peculiariter hujus negotii causa nostros sacrique imperii electores principes, et status jam aliquoties hic Wormatiæ ad nos venire jussimus, totaque controversia, ut evidens necessitas requirit, acerrime pervestigata, ponderata et examinata communi et unanimi consilio consensuque decrevimus, ut sequitur; quanquam hominem toties condemnatum et in obfirmata perversione animi perseverantem, atque ab unione Catholicæ Ecclesiæ separatum, manifestumque hæreticum ad cogitationem admittere omnia jura excipiunt; tamen ut ansa maledicorum sermonum præcideretur, præsertim cum aliqui palam contendant multos Lutheri nomine libros componi et excudi, ab ipso nec lucubratos nec editos : alii quoque existiment æquitati consentaneum esse, si antequam in Lutherum atrocius aliquid statuatur, prius accersitus salvoque conductu munitus a nobis audiatur : ideoque eum ad aulam nostram citavimus, et per caduceatorem datis litteris de securitate huc proficisci curavimus, inque nostra et supradictorum omnium nostrorum imperiique electorum principum et ordinum præsentia interrogavimus, an libellorum, quos illi tunc proposuimus, aliorumque similium, qui nomine ejus passim circumferuntur, auctorem se fateatur, et an in hujusmodi scriptis contra sancta Concilia, decreta, morem, consuetudinemque a majoribus nostris usque in hodiernum diem religiose observatam, disceptata revocare, simpliciterque ad gremium et unitatem Ecclesiæ redire velit.

« Tanta vero lenitate, tanta sermonis comitate, tam æquis conditionibus, tam paternis admonitionibus hæc illi commemorata sunt, ut pertinacissimum hominem, et rupibus Caucasi duriorem merito flectere, mollire atque permovere debuerint. Is autem, horum opusculorum facta mentione, quamprimum suos esse partus affirmavit, simulque protestatus est, nunquam se hos negaturum. Præterea adjecit plures a se libros conscriptos fuisse, qui cum ignoti sint nobis, hic non enumerantur. Sed quantum ad revocationem, deliberandi spatium moramque postulavit : quæ cum illi jure optimo denegari potuisset, eo quod contra novas corruptelas et fanatica deliria in fide absque cunctatione continuo procedi oporteat, et quod ipse, cum ex nostro superiori mandato, litterisque sibi inscriptis certoque redditis, clare intellexerit cujus rei causa ad nos vocatus esset, nisi præparata meditataque responsione in nostrum statuumque imperii conspectum prodire non debuisset; nihilominus tamen illi benigne et clementer indulgentes, diem unum cogitandi tribuimus.

34. « Postridie igitur in nostrum procerumque imperii consessum reversus, iterum gravissime atque luculenter admonitus est, ut se colligeret, quo progrederetur etiam atque etiam videret, adjuncta pollicitatione nostra, si quæ vitiosa quæque condemnanda essent, in libellis suis retractaret, nos illi rursus sanctissimi patris nostri papæ benevolentiam et amorem conciliaturos, daturosque operam, ut beatitudo illius ex singulis Christiani nominis gentibus ac nationibus binos excellentes viros probatæ vitæ exquisitæque doctrinæ eligat, qui de libris ejus censuram agant erroresque expungant; reliqua vero nulla hæreseos labe infecta ut Pontificia sanctitas approbet. Itaque post tot obtestationes, adhortationes, preces, nec in revocationem consentire, nec uberrimas pollicitationes nostras amplecti voluit; sed omnino respuit ac detrectavit, idque tam inconsiderato sermone, tam indecenti vultu atque gestu, qui suæ mentis consiliique compoti ac religione sacrisque initiato et dicato homini nequaquam convenit. Tunc enim manifeste cum dixisset, se in lucubrationibus suis ne verbum quidem mutaturum, ac nobis statibusque imperii præsentibus impudenter et flagitiose sancta Concilia derisisset, abjecisset et aspernatus fuisset, imprimis autem Constantiense, quod nationem Germanicam cum æterna laude atque honore cumulavit, tum pacis, otii concordiæque vinculum fuit; hac tandem se conditione obligavit, si in disputatione, quam fretus nostris de securitate promissis expetivit, non ignorans id humano divinoque jure prohiberi, succubuisset.

« Etsi autem hac contumaci responsione,

non exigua nostri procerumque molestia et offensione, populique scandalo, audita, probabilibus de causis induxeramus animum continuo severius eum coercere, rectaque domum ex conventu dimittere, quemadmodum hanc nostram voluntatem postero die manu nostra perscriptam revelari fecimus; præfatorum tamen electorum ordinumque intercessione flagitationibusque adducti sumus, ut triduum illi ad liberandam isto quasi stupore mentem largiremur. Sed interea duo item Ecclesiastici, duoque sæculares principes, duo postremum ex nostris imperiique civitatibus adhibiti delecti destinatique sunt, qui mandato et nomine congregationis totius imperii Lutherum ad se vocatum familiariter et amanter admonerent, adhortarentur, erudirent, nec ullam rem idoneam accommodatamve ad eum de sententia deducendum intermitterent, cum interminatione, nisi fanaticas opiniones abjiciat, quam graves et acerbas tum a nobis, tum a sacro imperio pœnas approbantibus canonibus expectare debeat. Ac ubi tam seria diligensque cohortatio irrita frustraque suscepta fuit, quidam ex nostris electoribus assumptis duobus placido ingenio, nobilique doctrina præditis doctoribus, et una cum illis, ac separatim ipse, non modo summa obtestatione speciosaque demonstratione multiplicium ejus erratorum persuadere Luthero conatus est, ut pluris patris nostri papæ, similiterque nostrum et omnium imperii ordinum, aliarum item Catholicarum nationum consensum, ritus et consuetudinem, tot sæculis juxta Ecclesiæ constitutiones tanquam per manus traditam, quam proprias speculationes suique commenta cerebri faceret, hac adjectione, si pertinaciam morositatemque deposuerit, et ad meliora se converterit, reipsa illum intellecturum hoc illustri multorum sanctorum Patrum exemplo, et ad conservationem corporis, animæ existimationisque suæ fieri.

35. « Ad hæc, ut bona fide nobis renuntiatum est, Martinus Lutherus respondisse fertur, se non solum omnes jam dictas personas, sed etiam generale Concilium, si quod futurum sit, pro suspecto et partiali habiturum, et quod in libris suis ne minimam quidem syllabam velit mutare, quod antea quoque in nostra statuumque imperii præsentia protestatus fuisset, præterquam si a viro excellenter erudito convinceretur, idque secundum suam dumtaxat regulam nec ex Conciliis, aut Cæsareis Pontificiisque decretis, aut ullius Patrum auctoritatibus quantumlibet sancti, sed ex testimoniis verbi Dei, quæ vult ad suum arbitrium, suasque inextricabiles et spinosas opiniones inflecti, detorqueri ac enarrari; cum pateat, atque in promptu sit illis auctoritatibus id quod in utroque Testamento aut non ponitur, aut minus clare exprimitur, supplentibus hactenus sanctam Catholicam Ecclesiam fuisse gubernatam. Quandoquidem igitur hæc ita gesta sunt, et Martinus Lutherus tam obstinate ac perverse in opinionibus manifeste hæreticis perseverat, ideoque eum omnes pii et intelligentes tanquam furiosum et a dæmone correptum fugiant et execrentur; nos juxta nostrarum tenorem litterarum de securitate die proximo mensis Aprilis xxv abire illum e conspectu nostro jussimus, caduceatoremque rursus adjunximus ut secundum hunc vigesimum quintum diem Aprilis adhuc viginti dies consequentes conductu salvo muniatur: hisque transactis, nihil a nobis præsidii defensionisque habeat amplius; inde nimirum opportunis remediis contra hanc exulceratissimam pestem procedi debet, ut sequitur:

36. « Principio ad laudem gloriamque omnipotentis Dei et propugnationem Christianæ fidei, Pontificis quoque Romani et Sedis honorem debitum, auctoritate et potestate nostræ Cæsareæ dignitatis atque officii, præterea unanimi consensu et voluntate nostrorum sacrique imperii electorum, principum et ordinum hic jam congregatorum; nos ad perpetuam rei memoriam, præstandamque decreti, sententiæ ac condemnationis Bullæ, quam sanctus noster pater papa velut ordinarius judex controversiarum religionis edidit, executionem, supra memoratum Martinum Lutherum tanquam membrum ab Ecclesia Dei separatum, perniciosi schismatis auctorem manifestum, pertinacemque hæreticum a nobis vobisque universis et singulis existimandum denuntiandumque renuntiamus et declaramus, idque publice testatum his litteris volumus, edicentes et imperantes vobis omnibus et unicuique sub sponsione atque juramento, quo nobis sacroque imperio devincti estis, ad effugiendam item criminis læsæ majestatis pœnam, nostramque et imperii proscriptionem ac excommunicationem, præterea sub privatione, amissione, despoliatione omnium regalium feudorum, privilegiorum, immunitatum, quas ad hoc usque tempus ab antecessoribus nostris, nobis, et sacro imperio ulla ratione concessas obtinuistis; imperantes, inquam, Romana Cæsareaque potestate severe hoc edicto volumus, ut elapsis præfatis viginti diebus, qui decimo quarto hujus mensis Maii terminabuntur, prædictum Martinum Lutherum nemo vestrum hospitio, tecto lectove recipiat ac foveat, nemo cibo potuque alat et sustentet; nec quisquam verbis ac factis clam palamve consilio vel auxilio juvet aut promoveat; sed ubicumque locorum in eum incideritis, si tantum habebitis virium, vinctum comprehendatis, diligentique septum custodia nobis vel adducatis ipsi, vel adduci curetis, aut saltem e vestigio nobis, ubi captus fuerit, indicetis: intereaque carcere clausum providenter asservetis, donec quid porro illi inferendum sit instructionem

nostram acceperitis : vosque propter hujusmodi sanctum et pium opus, ad compensationem laborum quoque et sumptuum, benigne remuneremini. Verum contra illius necessarios, conjunctos, patronos, altores, fautores, consentientes, æmulatores atque imitatores, horumque mobilia vel immobilia bona debetis in vigore sanctæ Constitutionis nostræ et imperii, prosscriptionis et excommunicationis hoc ordine procedere, videlicet iter facientes prosternere, prehendere, fortunas diripere, ad vestrum dominium transferre, nemine obstante vel impediente; excepto, si verisimiliter probabiliterque confirmet, se, hac scopulosa via deserta, Pontificiam absolutionem impetrasse.

37. « Præterea mandamus vobis omnibus et unicuique privatim sub antescriptis pœnis, ne quisquam vestrum jam sæpe nominati Martini Lutheri libros a sancto patre nostro papa, ut supra indicatur, condemnatos, ejusdemque alia multa scripta, quæ seu vernacula seu Latina lingua componit hactenus, tanquam impia, fœda, suspecta, diluta, et a notorio pertinace hæretico edita, amplius emere, venumdare, servare, describere, imprimere, describi vel imprimi facere, nec ipsius opinioni suffragari, adhærere, aut prædicare, defendere, asserere ullis modis, qui ab ingeniis humanaque solertia excogitari usurparique possunt, præsumat.

« Nec vero quem facile moveat, quod hæc interdum aliquid boni ad decipiendos imperitos admixtum habere videntur; nam si a saluberrimis epulis unica veneni guttula infectis sani omnes abhorrent, quanto magis hujusmodi libri et scripta mille venenis animæ lethiferisque pestibus imbuta, non solum a nobis omnibus refugienda, sed etiam ex memoria hominum tollenda, penitusque obruenda sunt, ne cuiquam damnum aliquod aut æternam mortem afferant? quoniam si quæ libris ejus recte ac laudabiliter inserta sunt, multo ante a sanctis Patribus ab Ecclesia Catholica receptis et approbatis frequenter usurpantur, introducuntur et explicantur, ubi absque sollicitudine, suspicione, aut ullius mali periculo attingi, legi tractarique possunt?

38. « Insuper decernimus, ut universi et singuli cujuscumque dignitatis, gradus, ordinis, conditionis fuerint, ac præsertim gerentes magistratus, et superiore, vel inferiore jurisdictione armati, sub incursione pœnæ supra expressæ, in omnibus sacro Romano imperio subjectis ditionibus, in nostris item hæreditariis ducatibus atque territoriis de facto severe ordinent, pœnas irrogent, imperent, atque procurent quoscumque tales antedictas Lutheri virulentas commentationes, libellos et lucubrationes ingentium tumultuum, damnorum, dissipationum, hæresum in Ecclesia Dei administras igni comburendas, et his aliisque mediis funditus abolendas, extirpandas ad nihilumque redigendas : similiter beatitudinis Pontificiæ nuntiis, ipsorumque delectis commissariis, in his ad illorum petitionem et requisitionem summa voluntate atque promptitudine animi adesse, obsequi, moremque gerere; ac nihilominus iis absentibus ad hæc universa et singula administranda, exequenda, perficienda nostro jussu mandatoque accedere operasque conferre debetis ». Et paulo post :

39. « Cumque evidens necessitas efflagitet prævenire ac præcavere, ne libri Lutheri, aut hinc male excerpta, vel suppresso nomine auctoris edita vel aliorum scriptis intertexta, cæterorumque ejusdem farinæ hominum opuscula, qualia magno cum dolore passim in Germania conscripta et publicata perniciosis dogmatibus exemplisque referta percepimus, in posterum aut componantur aut in vulgus spargantur : unde pii simplices horum lectione fascinati errores in fide comprobare, honestatem vitæ morumque negligere inciperent : quæ res scandalorum, acerbitatum, odiorum in Ecclesia ceu seminarium quoddam existit, quemadmodum hactenus perspicue vidimus, quod in dies magis magisque in omnibus regnis, ducatibus, populis, nationibus conspirationes, schismata, factiones confusionesque metuendæ erunt. Propterea ad hujus morbi sævissimi vim extinguendam, iterum mandamus consilio nostrorum imperiique electorum, principum et statuum sub præfatis gravibus pœnis, mulctis, castigationibusque vobis nostris et imperii, nostrorumque hæreditariorum ducatuum, atque ditionum subditis universis et singulis tanquam Romanus imperator legitimus hæres, ac ordinaria potestas, ne quis vestrum teneat posthac ejusmodi famosos plenosque veneni libellos, aliasve chartas aut exempla, vel transumpta, ut quæ in Christiana religione nefandos errores pariunt, ac ritus et instituta Ecclesiæ pervellunt.

40. « Præterea ne quis infesta maledicaque scripta in sanctum Patrem nostrum papam, prælatos, principes, academias, horum facultates, aliasque honestas personas, denique effectura bonis moribus et Ecclesiæ tranquillitatem turbatura amplius fingat, scribat, imprimat, vendat, emat, clam palamve servet, aut imprimi, scribi, pingive faciat, nec aliis his rationibus quomodocumque excogitentur fieri procuret, conniveat vel permittat ». Constitutæ sunt in eos, qui contra hæc tenderent, capitis et fortunarum pœnæ, vetitique libri sine antistitis loci auctoritate typis mandari. Pergit Cæsar :

41. « Si qui vero quocumque splendore, dignitate, amplitudine præditi hujusmodi nostra Christiana et Cæsarea decreta, leges, statuta, ordinationes, mandata, quæ per omnia firma,

fixa, rata volumus, in uno pluribusve articulis commemoratis Lutheri dogmata, vel officinas typographicas perstringentibus ullis modis, qui venire in mentem homini possunt, contumaciter attenuare, violare, infringere, evertere, abrogare præsumpserint; hi sciant supradictis et in jure definitis pœnis, secundum formam et processum Pontificiæ excommunicationis, nostræque proscriptionis se irremissibiliter subjacere. Hæc omnes proponant animis, quibus ut satisfiat fidesque adhibeatur, præsentes Cæsareo nostro sigillo communivimus. Datæ Wormatiæ nostra et sacri imperii civitate VIII Maii, anno a nato Christo MDXXI, nostri vero imperii Romani anno secundo, aliorum regnorum sexto ».

42. *Lutherus laborat infamia societatis cum dæmone.* — Acerbius hoc decretum ignaris rerum visum esse refert Ulembergius [1]; cum in eo dæmon hominis forma indutus Lutherus dicatur; sed non sine causa creditum agitari illum dæmonum furiis ita ostendit : « Erant quibus decretum illud paulo durius et acerbius, quam par esset, in Lutherum videretur; cum in eo non hominem, sed dæmonem sub humana specie, vel phreniticum, aut a dæmone quopiam obsessum Cæsar appellat. At non defuerunt causæ cur princeps insigni prudentia, magnoque in Catholicam religionem affectu præditus ad hunc modum loqueretur; non enim rumorem ignorare potuit, qui tum de Lutheri ortu spargebatur, quod nimirum matre natus esset ex abominando congressu [2] cum incubo gravidata, antequam Joanni Luthero nuberet ». Non posse dæmonem, cum sit incorporeus, ex sua substantia progignere, exploratissimum est; posse autem, permittente Deo, allatum humanum semen ex viro nequam decisum deceptæ fœminæ infundere, plures probant historiæ [3]. Certe sparsa ea fama apud Islebienses docet Lutheri matrem, dæmonis familiaritate strigum amore contaminatam, quæ tale portentum tulit; ac dæmonem magnam potestatem in Lutherum exercuisse docent argumenta, quæ refert Ulembergius [4] : « Quod occultis dæmonum infestationibus a primis annis obnoxius fuerit, quod aliquando cum in Ecclesia sub sacro Evangelium cantaretur, de dæmonio ab homine surdo et muto ejecto, ipse subito prostratus alta voce clamare cœperit : Non sum, non sum; quod illicitum cum dæmonibus commercium habere videretur; quod cum Lipsiæ esset ante biennium familiarem quemdam ab eo dæmonem inclusum pixidi circumferri spargeretur : quod Maximilianus Cæsar cum Augustæ Lutherum in turba videret, dæmonem in ejus cucullo latitantem observasse a fide dignis diceretur : quod ille tam indomitus furor, tam insana rabies, tam effrænis et insatiabilis convitiandi libido, illa scurrilium verborum affluentia diabolum potius, vel hominem a dæmonibus agitatum, quam virum sui compotem referre videretur.

43. « Neque vero defuerunt ex novi illius Evangelii sectatoribus ipsius Lutheri filiis, qui Cæsaris hoc de parente suo judicium paulo post suo quoque calculo confirmarunt, sacramentarios dico, vel Zuinglianos, qui Lutherum non obsessum ab uno spiritu, sed occupatum a caterva dæmonum ex ipsius actionibus et scriptis indicarunt; quemadmodum et ipse vicissim sacramentarios ab id genus habitatoribus occupari agitarique publice scripsit. Horrenda sunt ista, fateor, sed justo Dei judicio ab iis hominibus prodita, qui, cum turbis involvunt orbem Christianum, et in Ecclesiæ viscera grassantur (quod maligni spiritus impulsu fieri certum est) id se velut a Deo missos exequi jactant, ipsius Christi nomine, et Spiritum sanctum actionum suarum auctorem et moderatorem mentiuntur. At cum inter se disceptant, apertius produnt a quo gubernentur spiritu, dum alios alii clamant esse mancipia dæmonum, et ab immundorum spirituum caterva possideri : quæ cum jam viri prudentes legunt nullo præjudicio fascinati, quid aliud in mentem venire potest, quam neutros aberrare, sed utrosque dicere quod res est; cum aliis alii factis suis et machinationibus hujusmodi verba dictasse videantur ».

44. *Evadit Lutherus ab amicis tectus.* — Antequam in Lutherum promulgaretur Cæsarea sententia, illius studiosi, qui ex concepto inique in sacerdotalem ordinem odio hæresis venena hauserant, ipsum contra vim et acerbitatem legum tuendum dolo susceperunt [1] : nam postquam in Isennacensi oppido, Friderici ducis Saxoniæ illius patroni ditioni obnoxio, contra imperia Pontificia ac regia die inventæ sanctæ Crucis sacro, qui in tertium Maii diem incidit, concionem habuisset, mœnibus egressus occultissima fraude ab amicis abreptus [2] est, ostentato alicujus vis hostilis fuco; moxque pari arte jactata est fama fallax, Lutherum captum, ac traditam ei publicam fidem violatam : aucta etiam illa est nequiter missis cursoribus, qui per urbes ore et litteris disseminarent, Lutherum crudeliter ac perfide raptum, adeoque arcte vinctum, ut sanguis e digitis efflueret; quæ omnia illum ob promulgatum libere Evangelium perpeti circumferebantur, ut simplices populi his artibus circumventi adversus clerum arma sumerent. Conquestus est etiam ipse Fridericus dux Saxoniæ, maximus malorum omnium, quæ in Christiano orbe pullularunt ob susceptum hæresiarchæ patrocinium auctor, indignum esse Germanici majestate imperii non

[1] Ulemb. in Vit. et gestis Luth. c. 7. — [2] Cocl. in Actis Luth. Fontan. in hist. sacra de statu religionis. — [3] Delrio l. II. quæst. 15. — [4] Ulemb. in Vit. Luth. super c. 7.

[1] Cocl. in Actis et scriptis Luth. — [2] Surius in Comment.

servatam fidem publicam : jamque omnia prona erant ad seditionem, quam Cæsar principesque difficulter sedarunt; cum hæreticorum crudelitatem perfidiamque Catholicis impingentium nequitia, fraus ac perfidia patuerunt; nam etiamsi Lutherus Wormatiæ vel in reditu a Catholicis comprehensus fuisset, iniquæ erant hæreticorum querelæ, cum Lutherus constituta in chirographo impunitatis imperia fregisset. Ita, ob admissum in colloquium a Cæsare et septem viris hæresiarcham ab Ecclesia Romana damnatum, ingentia mala sunt exorta, quem juxta Apostolica oracula defugere et insectari satius fuisset.

45. Ubi vero ille in arcem sive Alstatensem sive Wartbergensem munitissimam Saxonis jussu subductus est, plures nefarios libros ad concitandam defectionem a Sede Apostolica conscripsit, interque alios de confessione secreta ad Franciscum Sichink, in quibus gladios et arma Pontifici, episcopis et clero universo interminatus est : deinde alium in Latomum doctorem Lovaniensem, in quo homo blasphemus et mendax, qui sua dicta Dei verba esse gloriabatur, ait Pontificem Romæ sedere in medio Ecclesiæ et venditare se pro Deo, et perdere animas; et hæc portentosa figmenta ac maledicta sancti Evangelii blasphemo nomine suis proposuit. Metuens vero ne sua commentitia dicta et scripta a philosophis et theologis confutata doctrinæ luce discuterentur, Philosophiam et Theologiam sicut mortem animæ ab adolescentibus vitandam edocuit : S. Thomam carpsit : scholasticam Theologiam interpretatus est vir impius illam esse philosophiam et inanem falaciam, quæ damnata fuit ab Apostolo : Jonam præpositum Wittembergensem, Andream, Carolstadium, et Amsdorffium ad propugnandam ipsius hæresim quasi ea impietate Evangelii gloriam assererent, hortatus est : tum hanc blasphemam vocem addidit : *Caput ego contrivi serpentis, corpus cur non queatis calcare?* Quibus verbis universam Christi Ecclesiam, ut serpentem traducere ausus est profligatissimus homo ab antiquo serpente edoctus; falsoque impia illa metaphora gloriatus est Lutherus Pontificatum se contrivisse ; cum Luthero et ejus sectatoribus in inferos præcipitantibus Pontificum majestas efflorescat, amissisque aliquot provinciis, vastissima Barbarorum regna Ecclesiæ Romanæ adjuncta sint.

46. *A dæmone Lutherus, ipso fatente, edoctus, illusus et induratus.* — In illa præterea arce inita noctu cum cacodæmone disputatione, cujus Acta aliquot post annis eum, volente ita divino Numine, evulgasse dicemus suo loco, magistri argumentis victus missæ sacrificium, quod antea levioribus velitationibus oppugnarat, abolendum decrevit. Quo eodem tempore ejus socii Augustiniani Wittembergenses hæresi contaminati diabolico impulsu missam abrogarunt (1); quorum rogatu ille facinus adscribens dæmoni, nefarium librum edidit : quæ pluribus circumstantiis distincta narrat Ulembergius [1] nefaria ejus scripta etiam tum edita recensens : « Demum, inquit, liber de abroganda missa scriptus in gratiam fratrum Augustinensium, qui Wittembergæ per ipsius absentiam missam aboleverant. In hujus libri frontispicio posuit illud Amos III : *Leo rugiet, quis non timebit?* quasi vocem editurus esset, ad quam orbis Christianus jure contremiscat. Et certe rugitum in hoc libro dedit de tremendis Eucharistiæ mysteriis, ad quam pia mens non injuria cohorrescat : rugitum, inquam, illius leonis, qui circuit quærens quem devoret, cui fide fortiter resistendum monet D. Petrus ; hic enim diabolus, inquam, quem Apostolus leoni prædæ desiderio rugienti comparat, de jugi sacrificio, deque sacerdotio novæ legis nocturnum cum Luthero colloquium habuit, et quas auribus illius animoque blasphemias irrugiit, eas ille velut æstro percitus in vulgus sparsit, verbi divini larva fraudulenter obvolutas ; quemadmodum a patre mendaciorum edoctus erat.

« Sane rem hanc, uti gesta est, accurate descripsit Lutherus ipse in libello de missa angulari et sacerdotum consecratione, cui prolixe satis ipsius diaboli verba, tum rationes omnes, quibus ad persuadendum usus est, ordine non inepto digestas inseruit. Qua in re non injuria Dei providentiam admiramur, qui memorabilem istius colloquii historiam in publicum tandem emitti voluit, idque per Lutherum ipsum, qui cum solus nocturnum hunc præceptorem disserentem audierit, solus etiam hac de re potuit testificari : quanquam vero libellum hunc non eo tempore, quo in eremo Thuringica latitavit, sed annis duodecim integris post typis divulgatum edidit ; causæ sunt tamen cur disputationem inter Luciferum ac Lutherum anno MDXXI in latibulo Wartbergensi mensibus æstivis, vel sub

[1] Ulemb. c. 8.

(1) Cave credas Augustinianos Wittembergenses monachos hoc anno missam penitus abolevisse. Id quidem vulgo creditum ; res tamen ipsa aliter habuit sese, cum monachi illi nihil abrogarint aliud quam missas privatas. Privatas vero « vocabant missas », ait Spalatinus in Annal. « quæ sic celebrantur, ut sacerdos celebrans nullis communicaret. Contendebânt enim exemplo Christi et Apostolorum ita necessario celebrari oportere, ut simul etiam aliis semper ministraretur εὐχαριστία ». Ex quo Spalatini testimonio plane constare arbitror, monachos illos diversum aliquid molitos tunc fuisse ab eo quod dein Luther sancivit. Neque enim catholicæ missæ ritum aliter mutarunt, nisi quod missas numquam celebrarint quin simul et adstantibus Eucharistiam præberent. Horum sententiam suffragio suo confirmasse primarios Academiæ et Ecclesiæ Wittembergensis Jodocum Jonam præpositum, Andream Karlostadium archidiaconum, Philippum Melanchtonem, et Nicolaum Amsdorffium, idem Spalatinus testatur. MANSI.

initium Autumni habitam esse putem. Equidem nolim hac de re cum quopiam contendere, quam ipse Lutherus, ut apparet, obscuram esse voluit : sed quia de tempore transactæ disputationis inter nostros et Lutheranos disceptari video, subjungam conjecturas aliquot, quæ me quidem omnia circumspicientem ad annum, quem dixi MDXXI, tum ad eremum Wartbergensem deduxerunt. Principio notum est ex ipsius Sathanæ verbis, habitum esse colloquium vel disputationem hanc XV anno postquam Lutherus sacerdotio initiatus fuit; quod anno Christi MDVII in Quadragesima factum ex Lutheranis scriptoribus constat : nam ut Bulcholtzerus refert, sub hoc eodem anno Lutherus primitias suas secundo Maii, quæ tum Dominica Quarta post Pascha fuit, in Ecclesia Augustinensium publice celebravit, quemadmodum et supra diximus; unde consequens est, sive a die consecrationis vel ordinationis, sive a celebratis sacerdotii primitiis initium sumas, quindecim annorum, quos diabolus supputat, tempus illud totum, quo delituit in castro Wartbergensi ad XV annum sacerdotii referendum esse; nam anno MDXXI sub initium Maii deductus est ad latebras Thuringicas e quibus anno sequente MDXXII quinto Martii, decem circiter elapsis mensibus, egressus postridie Wittembergam rediit. Quod vero vel Æstivis mensibus vel sub initium Autumni rem hanc cum diabolo transactam dixi; causa est quod, ut serius id factum dicas, tempus non patitur a Luthero designatum quo librum de abroganda missa fratribus suis Augustinensibus dedicavit, kal. Novembris scilicet : nam liber hic ex colloquio cum dæmone natus est, quemadmodum et alter ille, de quo superius memini, qui protocollum colloquii cum dæmone vel historiam rei gestæ descriptam continet : utrumque hunc fœtum peperit nocturna cum dæmone consusurratio; tametsi Lutherus in illo priore non prodit præceptorem, in altero vero libere profitetur cujus magisterio ad hoc impietatis fastigium profecerit. Igitur nox illa, qua tandem Lutherus argumentis a sathana conclusus in partes ejus concessit, hæc, inquam, fatalis nox inter diem illum, quo Wartbergam deductus est, et kal. Novembris anni MDXXI quærenda videtur.

47. « At Lutherus (dicet aliquis) jam ante quædam scripserat, ex quibus eum hostem Eucharistici sacrificii fuisse non obscure colligas. Scripsit istius generis quædam, fateor, in libro ad nobilitatem Germanicam, in tractatu de Novo Testamento, tum in præludio Babylonico, verum cunctanter et remisse, quasi rem tam solide fundatam convelli posse desperaret, ut ipsius verba satis indicant : accessit obluctantis conscientiæ frænum, quo se passus est ad tempus ab hoc sacrilegio cohiberi, quemadmodum ex Præfatione libri de abroganda missa non obscuris indiciis colligitur. Itaque pertentavit animum ejus initio veterator Sathan et contra juge sacrificium varias illi cogitationes immisit, quas ille vicissim in præludio Babylonis aliisque libellis ad pertentandos hominum animos in publicum projecit periculum, facturus more suo quomodo tam impius conatus acciperetur. Stabat igitur, cum in Pathmum secederet, quod ad sacrificium attinet, velut hæsitans et nutabundus, ac si inter conscientiæ dictamen et suggestiones dæmonis fluctuaret incertus, an hujus impulsum aut ductum illius sequeretur : tandem vero conscientia succubuit, pervicitque Sathan et Lutherum in sententiam pertraxit nocturna disputatione superatum, quod decimo quinto sacerdotii anno factum est. Et quidem antequam librum scriberet de abroganda missa, confirmat quod eodem tempore quo Lutherus in Thuringia delituit, fratres ipsius Augustinenses Wittembergæ missam abrogarunt : testantur hoc litteræ quas ea de re kal. Novembris anno MDXXI ad eosdem Augustinenses e Pathmo dedit ut astute istud negotium egisse videatur Sathan, dum eosdem eo tempore, quo Lutherum in castro Wartbergensi disputando agressus fuit, Augustinenses ipsius socios impulit, ut quod argumentis Lutherum faciendum persuasit, id vi et facto simul exequerentur ; eumdem enim fuisse spiritum, qui contra missam noctu cum Luthero disputavit, et qui socios Augustinenses ad eam abrogandam impulit, ex ipsius Lutheri testimonio novimus qui protocollum habitæ disputationis ipse divulgavit, et in litteris ad electorem Saxoniæ Fredericum tum ad alios institutam Wittembergæ mutationem diabolo tanquam auctori non dubitanter tribuit ». Jussit tamen eosdem contra conscientiæ morsus in scelere perstare, sui exemplum proponens, qui cum vixdum divinis oraculis distortis nimirum ac depravatis ex suggestione dæmonis finxisset sua dogmata : « Ut auderet », inquit Joannes Coclæus [1], « unus contradicere papæ, et credere eum esse antichristum, episcopos esse ejus apostolos, academias esse ejus lupanaria, ait sibi sæpe palpitasse cor tremulum et reprehendens objecisse : Tu solus sapis ? totne errant universi ? tanta sæcula ignoraverunt ? quid si tu erres et tot tecum in errorem trahas damnandos æternaliter ? » Subdit Coclæus adjecisse Lutherum se contra hos conscientiæ cruciatus a Christo verbis certis et fidelibus confirmatum ; non tamen expressisse quæ fuerunt fictitia ejusmodi verba. Apposita autem est marginalis nota sive a Coclæo, sive ab alio sapiente viro : « Utinam audisset hic Lutherus conscientiæ suæ verissimas accusationes, et non finxisset sibi alia verba Christi ad se nunquam dicta ». In quo animadvertendum est profiteri Lutherum se a sua conscientia convictum erroris : addere tamen se in

[1] Cocl. in Actis Luth. ex ejusd. scriptis.

suo dogmate confirmatum a Christo, sive divinæ Scripturæ oracula, quæ in fictitium sensum detorqueret, sive etiam objectam aliquam speciem a dæmone in angelum lucis transformato intelligat.

48. Fuisse autem reipsa delusum a cacodæmone ita Ulembergius ostendit [1] : « Dignum est observatu quod Lutherus, cum se certis fidelibusque Christi verbis a morsicantis conscientiæ puncturis liberatum dicit, de cœlesti quadam revelatione loqui videtur, quam si post triennalem conscientiæ luctam habuisse creditur, quia habuerit in Pathmo, vix est causæ cur quisquam ambigat. Utrumque hoc suadent ipsius Lutheri litteræ, quas e Pathmo Wittembergam reversurus, ad Fridericum electorem ex itinere dedit quinto die Martii anno MDXXII Bornæ exaratas ; in iis enim eodem se plane modo cœlitus accepisse doctrinam suam quo D. Paulus, per revelationem Jesu Christi scilicet, non obscuris verbis insinuat. « Notum sit », inquit [2], « illustris- « simæ celsitudini vestræ , quod Evangelium « non ab hominibus, sed tantum e cœlo per do- « minum nostrum Jesum Christum acceperim, « ut non injuria me servum ejus et evangeli- « stam nominare potuerim, quod ipsum dein- « ceps quoque faciam ». Concludit Epistolam his verbis : « Alius quidam vir est quam dux Geor- « gius, cum quo mihi negotium intercedit : is « me valde bene novit, nec mihi vicissim inco- « gnitus est. Si fidem haberet illustrissima cel- « situdo vestra, videret gloriam Dei ; sed quia « nondum credit, nihil vidit hactenus ».

49. « Hæc dum scribit Lutherus, dubium non est quin de cœlesti quadam revelatione loquatur, nec aliter ipsi Lutherani verba sui præceptoris accipiunt, quemadmodum ex brevi glossemate manifestum est, quod ad initium hujus Epistolæ tomo secundo Ienensi in margine adjectum legitur. Jam vero revelationem itieme in Pathmo factam inficiari nemo poterit, nisi Luthero contradicat, qui se priusquam a Wartbergensi secessu domum rediit, imo ante kal. Novembris, a fluctuatione mentis et triennali conscientiæ lucta Christi sermone liberatum asserit; unde et illud porro sequitur, revelationem hanc, de qua Lutherus ad Fridericum electorem gloriatur, et quod habuit cum dæmone colloquium, in idem fere tempus incidisse, in menses Æstivos, inquam, vel in Autumnum anni MDXXI. Qua in re non injuria mireris, quod Lutherus nocturnam dæmonis apparitionem, et quid in ea contigerit non accurate minus quam prolixe describit. At qualis illa fuerit apparitio, in qua se doctrinam suam ab ipso Dei Filio cœlitus accepisse jactat, nusquam aperte prodidit. Sane quidem D. Paulus, cum quo Lutherani præceptorem suum hac parte conferunt, visiones suas aperte satis et explicate recensuit, iis etiam audientibus, qui fide Christi nondum erant imbuti. (Act. XXII et XXVI.) Lutherus autem se quidem habuisse visionem innuit, verum cujusmodi illa fuerit, nunquam ausus fuit in apertum proferre: quæ res argumento est quod huic revelationi non multum fideret, quanquam ejus obtentu velut Gorgonis objecto capite Fridericum electorem a severioribus consiliis deterruit.

« Cæterum qualis hæc fuerit apparitio, certe divinam non fuisse, sed illusoriam inde colligas, quod cum Lutherus, ut paulo ante diximus, ad exemplum D. Pauli describere, vel commemorare nunquam ausus fuit, quod Christus ille, qui Luthero per visionem apparuit, eamdem sententiam de sacrificio deque sacerdotio novæ legis inter cætera confirmavit, quam in nocturno colloquio tam operose multis rationibus firmatam diabolus inculcaverat ; quod gloriatio de visione hac, qua se velut evangelistam Christi servum immediate vocatum venditat, paulo post in aerem evanuit, cum Munzerus, Carlostadius, Petargus, aliique fanatici novatores enthusiasmos suos et revelationes jactarent, ut frequens erat iis temporibus hoc stratagema sathanæ in angelum lucis, in cœlestem Patrem, in Christum, in Spiritum sanctum se transformantis. Itaque dubium non est, quin is Christus huic Martino Saxoni per visionem fraudulenter illuserit, quem Severus Sulpitius auctor est D. Martino Turonensium episcopo quondam apparuisse : quanquam hic fraudem Sathanæ persensit, evasitque deceptionis periculum et Christi larvam astuto veteratori detraxit : ille vero Saxo noster sub Christi specie per Sathanam misere deceptus est, et in errorem abductus. Cæterum novum non est hoc imposturæ genus, vel dæmonis artificium sub aliena specie decipientis, quemadmodum ex III libro Regum cap. XXII, ex prioris Epistolæ ad Cor. cap. II, tum ex historiis Enthusiastarum hujus temporis constat ut mirum non sit, si Lutherus hac stropha circumventus a via veritatis aberrarit, scilicet nec primus fuit, nec ultimus cui per hujusmodi fraudem veterator Sathan imposuit : illud vero mirandum, quod in causa tam ardua, ex qua mutatio publici status in orbe Christiano pendebat, obtentu revelationis in eam se viam duci passus est, quam eamdem sathan ipse non transformatus in angelum lucis, sed aperta fronte congressus demonstrabat, quam ingredi viam non potuit nisi Melchisedechicum sacerdotium abrogaret, Christo hierarchicum ordinem in Ecclesia convelleret, et ad evertendum juge sacrificium viam muniret antichristo ».

50. Merito igitur Surius, dum hanc historiam repetit, admirans Lutheranorum hunc impietatis signiferum sequentium facilitatem exclamat : « An non mirum est, dum talia legunt homines, posse vel ad momentum in ejus viri

[1] Ulemb. c. 8. — [2] Luth. to. II. Ien. p. 72, 79, 80.

doctrina permanere? An non perspicuum est omnino perire velle eos, qui tali homini, qui contra conscientiam suam se in plerisque fecisse affirmat, auscultent? pugnare enim contra conscientiam a malis deterrentem quid est aliud quam rebellem esse lumini, nec velle obtemperare veritati, sed ea contempta eo conniti, ut liceat quidquid libet? » Insanum æque est et commiseratione dignum quod Lutherus in sua ad Wittembergenses Augustinianos hortativa oratione adjecit, ea certitudine et fiducia nimirum, quod a Christo contraria Ecclesiæ Catholicæ mandata accepisset, tentandam esse jam cœptam ab illis altarium excisionem, ac totius mundi judicia pro foliis levibus et tenuissimis aristis habenda; hancque amentiam pertinaciamque reæ conscientiæ appellavit, « adversum judicium tentantis Dei pugnare et cum Jacob contra Deum prævalere ». Ex quibus patet hominem perditissimum spreto conscientiæ angore ad perdendos simplices jactato fallaci viso et oraculo, cui potius quam tot venerandis Œcumenicis Conciliis credendum esset, incubuisse: nec minus in desperationem eum adductum fuisse arguit, quod in libro Latino ad parentem suum idiotam de votorum monasticorum contemptu scripto hæc addidit: « Quod si me occidat papa, aut damnet ultra tartara? occisum, inquit, non suscitabit, ut bis et iterum occidat: damnatum vero ego volo, ut nunquam absolvat ». Inscripsit alium librum *de votis* ad episcopos et diaconos Ecclesiæ Wittembergensis; cum tamen nullus episcopus Wittembergæ sederet, sed mendacio delectatus illud venerandum episcopi nomen in alienum sensum transferre cœpit.

51. *Damnant Lutherum Parisienses.* — Cum vero ille jam ante Augustæ coram cardinale Cajetano, et Lipsiæ coram duce Georgio Parisiensium doctorum judicium expetiisset, atque etiam Lutherani Parisiensem Academiam Lutheri articulis assentiri, indeque hæresi auctoritatem conciliare dolo niterentur; lata est hæc magistralis sententia a Parisiensibus theologis congregatis, ac jurejurando ad proferendam puram veritatem astrictis: « Sollicitius, inquiunt, per nos examinata, ac maturius universa doctrina Lutheriano adscripta nomini, et ad plenum discussa execrandis illam erroribus scatere certo deprehendimus et judicavimus, fidem potissimum contingentibus et mores, quodque simplicis populi seductiva sit, omnibus doctoribus injuriosa, potestati Ecclesiæ et ordini hierarchico impie derogativa, aperte schismatica, sacræ Scripturæ adversa, et ejus depravativa atque in Spiritum sanctum blasphema: et ideo veluti reipublicæ Christianæ perniciosam censemus omnino exterminandam ac palam ultricibus flammis committendam; auctorem vero ad publicam abjurationem modis omnibus juridicis compellendum ». Lata fuit hæc illorum sententia die xv Aprilis. Porro Lutherus, qui antea Parisiensem Academiam studiorum parentem, ab antiquo Christianissimam Theologiæ scientiæ laude florentissimam esse affirmaverat, furore inflammatus, librum Germanico sermone mille conviliis refertum vulgavit. Philippus Melanchton etiam illius impietate imbutus, et alii satyras contumeliosissimas et mendacissimas conscripsere: neque enim isti præcones novi adulterini Evangelii, in maledicendo diserti, ad illud defendendum alia miracula, quam mendaciorum et convitiorum in Catholicos portenta simplices terrentia, unquam ediderunt. Admiratione autem et luctu dignum, impostorem unum eloquentia sua et jactantia tot sectatores nactum, cum nulla solida, sed inania et adumbrata argumenta afferret, ac non modo miraculis ullis, sed scelerum exemplis ad deserendam avitam religionem tot confirmatam miraculis, sacræ Scripturæ et Conciliorum auctoritatibus corroboratam, traditionibus Patrum stabilitam impelleret.

52. *Vitiorum illecebris multi ad Lutheranismum abripiuntur.* — Hujus rei causam in Cæsareo edicto indicatam explicat Surius, nimirum vitiorum illecebra delinitis placuisse solius fidei ad salutem sufficientis dulce et fallax blandimentum: « Est profecto, inquit, mirum tam facile Lutherum in suam sententiam pertrahere potuisse in primis Saxoniæ fortissimam gentem, quam olim Carolus Magnus triginta annis vix eo adigere potuit, ut, relicto dæmonum cultu, Christo nomen darent, a quo etiam postea nunquam defecerunt; sed in semel suscepta religione constantissime perseverarunt et singulari quodam studio Romanæ Ecclesiæ semper dediti fuere. Sed homo versutus sciens ea in gente permultos his extremis temporibus nimirum addictos ventri et potationibus, ut eos sibi propensius alliceret, laxavit miseris habenas, jejunia, preces, vigilias, confessionem sacramentalem et alia pietatis exercitia ceu papistica et monachorum inventa docuit rejicienda: quæ cum essent incautis et imperitis nec perditi hominis fraudem prima fronte advertentibus plausibilia, sub prætextu verbi Dei: ab illo seducti et miserandum in modum eversi sunt, longe jam dissimiles sanctissimis majoribus suis, qui in Catholica fide, ita, ut decebat virilem Saxonicorum pectorum constantiam, semper fortissime persliterunt ».

53. Sirenulæ hujus tartareæ mollissimas voces avide exceperunt: in aliis Germaniæ provinciis plerique clerici et concubinatui conjugii nomen prætexuerunt (1): unde tumultus exorti.

(1) Conjugia profana non ita frequentes clerici hoc anno involarunt ac statuit annalista. Rara et infrequentia tantummodo exempla

Compescuit vero in Moguntino principatu Lutheranas furias Albertus archiepiscopus, idemque cardinalis; in sacerdotes enim, qui ad incestas nuptias se conferebant, adhibuit legum canonicarum severitatem; quod adeo indigne tulit Lutherus, qui ostentatis voluptatum illecebris, ac impiæ doctrinæ laqueis Albertum irretire moliebatur, ut stulte ob castigatos scortatores clericos illum objurgaret, minasque de cudendo in eum satyrico libro intentaret. Ut vero arrogantissimum pseudomonachum tantus princeps admirabili modestia et Christiana demissione confuderit, refert Serarius [1]: « Quid vero, inquit, hic reverendissimus et illustrissimus? contempsit hominis insaniam, et non Lutheri, sed suæ ipsius habita ratione personæ, graviter modesteque respondit, exemplum, quod a potestate legatur dignissimum: *E Germanico est hoc, dilecte domine rector,* stylo scilicet Germanico ita loquitur, prout etiam cum hæreticis quandoque fieri posse docet S. Augustinus Epist. CXLVII: « Litteras tuas quæ Dominico post S. Ca- « tharinæ festum die datæ sunt accepi, et perlegi « gratiose, bonamque in partem interpretans, « confido penitus causam pridem, quæ ad ejus- « modi scriptionem, libri scilicet nominati, te « commovit, sublatam, et Deo bene juvante, ita « me gerere palamque præ me ferre volo quem- « admodum bonum Ecclesiasticum, et Chri- « stianum principem decet, quamdiu suam mihi « Deus gratiam, vires et rationem concesserit: « quam ad rem et Deum rogo ipse, et ab aliis « eum rogari curare volo; nam a me ipso pos- « sum nihil, libenterque confiteor Dei gratia « egere me, utpote, qui miser peccator homo « sum, qui errare et peccare potest, quotidieque « peccat et errat: non hoc inficior, probe equi- « dem novi, absque Dei gratia in me boni esse « nihil, et instar cujuscumque usquam alterius, « si non magis, esse me inutile, olidumque tu- « tum. Hoc ad tuas litteras volui bono animo te « non celatum: nam ad bene de te merendum « sum, Christi gratia, parato paratior. Misericor- « dem bonum Deum hisce in rebus ulterius « gratiam, robur et patientiam, ut secundum « suam voluntatem in omnibus vivamus, largi- « turum spero. Datum Hallæ ipso festo Thomæ « Apostoli MDXXI. — ALBERTUS manu propria ».

[1] Serar. l. v. Mogunt. rer. in Albert. II.

Sane tam admirandæ fuerunt hæ litteræ demissionis, ut Lutherus ipse in subjecta ad Wolffgangum Capitonem Epistola ibidem dixerit, si ex animo ille scripsisset (suspiciosorum et improborum, suoque cæteros omnes pede metientium est nihil cuiquam bono credere) se qui Pontificis maximi ad Christi Domini honorem pedes osculari scelus et idololatriam clamet, velle hilariter ac humiliter ad illius pedes accidere, seque indignum (ut revera indignus erat) existimare, qui pedum illius pulverem oscularetur ». Tantum vero abfuit, ut Lutherus a tam pio cardinale amantissimis iis verbis, impetrandæque veniæ spe ostensa ad meliorem mentem rediret, ut etiam Alberto incestas nuptias suadere impudentissime postea ausus fuerit; cujus spretas fuisse voces inferius videbimus.

54. *In opus pestiferum* DE CAPTIVITATE BABYLONICA *Henricus Angliæ rex scribit librum* DE SEPTEM SACRAMENTIS. — Ex Saxonia non in alias modo Germaniæ provincias, sed longinqua etiam regna avari bibliopolæ hæreseos nascentis semina transtulerunt, adeo ut in Anglia plures curiositate ducti Lutheri lectitarent libros: qui cum in Henrici VIII regis, tum sapientiæ laude florentis, manus venissent, ille ad communiendos contra hæc venena præsenti antidoto Anglos librum *de assertione septem sacramentorum* adversus *captivitatem Babylonicam* Lutheri [1] composuit Leoni X inscriptum, in cujus præludio pietatis et observantiæ in Ecclesiam studio adductum se profitetur: « Motus quidem, inquit, fidelitate ac pietate, quanquam mihi nec eloquentia sit, nec scientiæ copia, cogor tamen, ne ingratitudine maculer, matrem meam Christi sponsam, utinam tanta facultate quanta cum voluntate, defendere: quod licet alii præstare possint uberius ac copiosius, mei tamen officii esse duxi, ut ipse quoque, quantumvis tenuiter eruditus, quibus rationibus possem, Ecclesiam tuerer, meque adversus venenata jacula hostis eam oppugnantis objicerem: quod ut faciam tempus ipsum et præsens rerum status efflagitat; nam antea cum nemo oppugnaret, nemini propugnare necesse erat. At cum jam hostis exortus sit, quo nullus potuit exoriri malignior, qui dæmonis instinctu charitatem prætexens,

[1] Paris to. IV. in Ms. Vat. Polyd. l. XXVII. Surius in Comment. et ex eo Cocl. in Actis et script. Luth. Extat præfixus operibus Joan. Fisch. episc. Roff. et in bibl. Vat.

edita sunt ab audacioribus nonnullis, quos statim episcoporum religiosa vigilantia compressit. Hujus rei testem profero Georgium Spalatinum, qui cum Joanni Friderico electori a secretis esset novisque dogmatibus faveret, nihil eorum quæ Lutheranismo conducerent, sive ignorare sive reticere poterat. Hæc ergo ille in Annalibus ad hunc annum: « Hoc anno in Saxonibus, milliario tantum uno a Wittemberga, apud Camericum, parochus magister Bartholomæus Fertkirchius, sacerdos alioquin integer, duxit uxorem puellam virginem. Idem fecit in Comitatu Mansfeldensi alius quispiam. Sed et D. Jacobus Sedelerus plebanus in officina vitraria in Mysnia. Quorum posteriores duo, ille ab episcopo Maguntino cardinale Hallis; hic vero jussu ducis Georgii Saxonum in arce Stolpensi in carcerem conjecti sunt ». Ita Spalatinus, qui inferius adnotat omnium primum qui Caroli V edicta in Lutherum executioni mandarit, Joachimum electorem Bambemburgicum extitisse.

Ex eodem tamen Spalatino discimus in anni hujus exitu, die scilicet festa S. Stephani protomartyris, « Andream Carlostadium archidiaconum Wittembergensem nuptias cum Anna Monacha, nobili genere puella, celebrasse ». Quæ conjugiorum a sacris hominibus initorum epocha statuenda est. MANSI.

ira atque odio stimulatus, et contra Ecclesiam, et contra Catholicam fidem vipereum virus evomuit, necesse est adversus hostem communem Christianæ fidei, omnis Christi servus, omnis ætas, omnis sexus, omnis ordo consurgat, ut qui viribus non valent, officium saltem alacri testentur affectu. Nunc itaque convenit, ut duplici armatura muniamur, cœlesti scilicet ac terrestri, cœlesti, ut qui ficta charitate et alios perdit et perit ipse, vera charitate lucrifactus alios lucrifaciat ; et qui falsa doctrina depugnat, doctrina vera vincatur : terrestri vero, ut si tam obstinatæ malitiæ sit, ut consilia sancta spernat, et correptionem piam contemnat, merito coerceatur supplicio, ut qui bene facere non vult, desinat malefacere, et qui nocuit verbo malitiæ, supplicii prosit exemplo. Quæ pestis unquam tam perniciosa invasit gregem Christi ? qui serpens unquam tam venenatus irrepsit, quam is, qui de Babylonica captivitate Ecclesiæ scripsit ; qui Scripturam sacram ex suo sensu contra Christi sacramenta detorquet, traditos ab antiquis Patribus Ecclesiasticos ritus eludit, sanctissimos viros, vetustissimos sacrarum litterarum interpretes, nisi quatenus ipsius sensui conveniunt et consentiunt, nihili pendit, sacrosanctam Sedem Romanam Babylonem appellat, summum Pontificium vocat tyrannidem, totius Ecclesiæ decreta saluberrima captivitatem censet, sanctissimi Pontificis nomen in antichristum convertit ? O detestabilis arrogantiæ, contumeliæ, ac schismatis buccinator ! quantus inferorum lupus est iste, qui Christi gregem dispergere quærit ? quantum diaboli membrum, qui Christianos Christi membra quærit a capite suo decerpere ? quam putris hujus animus, quam execrabile propositum, qui et sepulta resuscitat schismata, et vetustis abjicit bona, et hæreses æternis abdendas tenebris velut cerberum ex inferis producit in lucem, dignumque ducit se, cujus unius verbo, posthabitis antiquis omnibus, universa regatur, imo subvertatur Ecclesia ? de cujus ego malitia quid dicam nescio ; quam tantam censeo, quantam neque lingua cujusquam neque calamus exprimere possit, etc. » Hæc Henricus rex in prologo.

55. In libro vero primum exorsus ab indulgentiis, quas hæresiarcha adulatorum Romanorum nequitias appellabat, exposuit ut Lutherus commendandæ pœnitentiæ specie initio eas depressisset, quamvis earum vim fateretur : deinde improbitate non eruditione auctior secum pugnans damnarit, quasi tantum ad perdendam hominum pecuniam ac Dei fidem valerent ; tum subjunxit : « Omnes ergo, si vera dicit Lutherus, fuerunt impostores. At quanta magis cum ratione creditur hunc unum fraterculum morbidam esse ovem, quam tot olim Pontifices perfidos fuisse pastores ? nam Lutherus, ut dixi, cujusmodi vir sit, quam nihil omnino charitatis habeat evidentissime declarat, cum non vereatur tot summis, tot sanctis Pontificibus tantum crimen impingere. » Et infra : « Verum quantumvis disputentur indulgentiæ Pontificis, necesse est inconcussa maneant verba Christi, quibus Petro commisit claves Ecclesiæ, cum dixit : *Quidquid ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlo, et quidquid solveris super terram, erit solutum et in cœlo;* item : *Quorum remiseritis peccata, remittentur, et quorum retinueritis peccata, retinebuntur.* Quibus verbis si satis constat sacerdotem quemlibet habere potestatem a mortalibus absolvendi criminibus, et æternitatem pœnæ tollendi, cui non videatur absurdum sacerdotum omnium principem nihil habere juris in pœnam temporariam ? » Et infra : « Certe indulgentias si Pontifices peccavere, qui concesserunt, immunis a peccato non erat tota congregatio fidelium, qui eas tam diu, tanto consensu susceperunt, quorum ego judicio et observatæ sanctorum consuetudini non dubito potius acquiescendum, quam Luthero soli, qui totam Ecclesiam tam furiose condemnat ».

56. Confutat deinde Henricus blasphemias Lutheri summum Pontificatum, ut inane nomen et injustam tyrannidem traducentis : « Quis », inquit rex, « non hic nisi qui malitiam, (scilicet Lutheri), norit, miretur inconstantiam ? nam prius papatum negaverat esse divini juris, sed humani juris esse concesserat : nunc vero secum dissidens neutrius juris esse confirmat, sed Pontificem sibi mera vi sumpsisse atque usurpasse tyrannidem. Sentiebat ergo pridem humano saltem consensu propter bonum publicum Romano Pontifici super Ecclesiam Catholicam delatam esse potestatem, idque usque adeo sentiebat, ut Bohemorum quoque schisma detestaretur, quod se ab obedientia Romanæ Sedis abscinderent, pronuntians eos peccare damnabiliter quicumque papæ non obtemperarent. Hæc cum haud ita pridem scripserit, nunc in idem, quod tum detestabatur incidit : quin istud quoque similis est constantiæ, quod cum in concione quadam ad populum excommunicationem doceat esse medicinam, et obedienter patienterque ferendam ; paulo post excommunicatus ipse, idque meritissimo jure, sententiam tamen tam impotenter tulit, ut rabie quadam furibundus in contumelias, convicia, blasphemias, supra quam ullæ possint aures ferre proruperit, sic ut suo furore plane perspicuum fecerit, eos, qui pelluntur gremio matris Ecclesiæ, statim furiis corripi atque agitari dæmonibus. Sed istud rogo, qui illa tam nuper vidit, unde subito videt nihil se tunc vidisse ? quos novos oculos induit ? an acutiore cernit obtutu postquam ad superbiam solitam ira quoque supervenit, et odium, et longius, videlicet prospicit usus tam præclaris conspicitiis.

57. « Non tam injurius ero Pontifici, ut

anxie ac sollicite de ejus jure disceptem, tanquam res haberetur pro dubia : satis est ad præsens negotium quod inimicus ejus ita furore provehitur, ut sibi fidem deroget ipse, ac dilucide se ostendat præ malitia neque constare secum, neque videre quid dicat : negare non potest quin omnis Ecclesia fidelium sacrosanctam Sedem Romanam velut matrem primatemque recognoscat ac veneretur, quæcumque saltem neque locorum distantia, neque periculis interjacentibus prohibetur accessu ; quanquam si vera dicunt, qui ex India quoque veniunt, huc Indi etiam ipsi, tot terrarum, tot marium, tot solitudinum plagis disjuncti, Romano tamen se Pontifici submittunt. Ergo si tantam ac tam late fusam potestatem neque Dei jussu Pontifex, neque hominum voluntate consecutus est, sed sua sibi ut vendicavit, dicat velim Lutherus, quando in tantæ ditionis irrupit possessionem : non potest obscurum initium esse tam immensæ potentiæ, præsertim si intra memoriam hominum nata sit : quod si rem dixerit unam aut duas fortassis ætates superare, in memoriam nobis rem redigat ex historiis ; alioqui si tam vetusta, sit, ut rei etiam tantæ oblilerata sit origo, legibus omnibus cautum esse cognoscit, ut cujus jus omnem hominum memoriam ita supergreditur, ut sciri non possit cujusmodi habuerit initium, censeatur habuisse legitimum, vetitumque esse constat omnium consensu gentium, ne quæ diu manserunt immota, moveantur.

« Certe si quis rerum gestarum monumenta revolvat, inveniet jam olim protinus post pacatum orbem plerasque omnes Christiani orbis Ecclesias obtemperasse Romanæ : quin Græciam ipsam, quanquam ad ipsos commigrasset imperium, reperiemus tamen quod ad Ecclesiæ primatum pertinebat, præterquam dum schismate laborabat, Ecclesiæ Romanæ cessisse. Beatus vero Hieronymus quantum Romanæ Sedi censeat deferendum, vel inde luculenter ostendit, quod cum Romanus ipse non esset, tamen aperte fatetur, sibi satis esse si suam fidem quibusvis improbantibus aliis comprobaret papa Romanus ».

58. Descripta dein Lutheri perfidia, qui triplex fidei vinculum, Christiani et sacerdotis et monachi disruperit, subdit rex, his duobus capitibus de indulgentiis et Pontificatu abolendis patefieri a Luthero viam ad sacramenta exscindenda, ejusque sacramenta modo tollentis, modo statuentis levitatem ita arguit : « Protinus ex sacramentis septem, tantum relinquit tria ; nec ea tamen nisi pro tempore, nimirum significans illa etiam ipsa propediem sese sublaturum ; nam e tribus unum aufert paulo post eodem libro, quo plane declaret quid proponet in reliquis ». Suffulsit deinde Henricus Ecclesiæ doctrinam de septem sacramentis, atque ab Eucharistia exorsus Lutherum perfidiæ convincit, qui illam sacramentum panis vocare cœperit, cum tamen diserte Ambrosius dicat : « Licet figura panis et vini in altari videatur, nihil tamen aliud quam caro et sanguis Christi credenda est ».

59. Interjectis pluribus, refellit Henricus argutias Lutheri contendentis, a Christo panem datum Apostolis una cum suo corpore, eo quod panem ille accepisse dicatur : « Cum prinsquam daret Apostolis manducandum panem convertit in carnem ; non jam accipiunt panem quem ille susceperat, sed corpus ejus in quod panem converterat : quemadmodum si quis, cum semen accepisset, alii daret, inde natum florem non id dedisset quod acceperat, quanquam naturæ communis ordo alterum fecisset ex altero ; ita multo minus porrexit Apostolis id, quod in manus acceperat Christus, cum panem susceptum in suam ipse carnem tanto vertisset miraculo : nisi quis contendat quoniam Aaron virgam sumpsit in manum, et virgam projecit e manu, ideo cum colubro quoque virgæ restitisse substantiam, aut colubri denuo cum recepta virgula : quod si cum colubro virga restare non potuit, quanto minus restare potest panis cum carne Christi tam incomparabili substantia ». Et infra : « Apostolus, fateor, panem non semel appellat [1], vel Scripturæ secutus in sermone morem, quæ solet interdum vocare quippiam non id quod est, sed quod ante fuerat ; ut cum ait : *Virga* [2] *Aaron devoravit virgas magorum*, quæ tamen tum virgæ non erant, sed serpentes ; vel contentus fortasse vocare quod specie præ se ferebat, etc. » Pluribus deinde Henricus rex transubstantiationem probat, nec a recentioribus, ut deblaterabat hæresiarcha, confictam, sed ab antiquis, ut Eusebio, Emisseno, Augustino, Gregorio Nysseno, Theophilo, Cyrillo, Ambrosio creditam demonstrat ; tum subjicit : « At Lutherus ipse fatetur nihil esse periculi, si quis in hac re sentiat quod tota jam sentit Ecclesia : at contra tota Ecclesia censet, hæreticum esse eum, qui sentiat cum Luthero : non debet ergo Lutherus animare quemquam, cui bene cupit, ut secum sentiat, cujus sententiam tota condemnat Ecclesia : sed debet his suadere quos amat, ut accedant illis, quos ipse quoque indicat in nullo versari periculo. Falsa est ergo ista Lutheri via contra publicam fidem, non hujus modo temporis, sed etiam ætatum omnium : nec liberat captivitate credentes ei, sed educens e libertate fidei, hoc est, e loco tuto, quod Lutherus ipse fatetur, captivat in errorem, ducens in præcipitium et vias invias, incertas, dubias, eoque plenas periculi, et qui amat periculum perit in illo ».

60. Alias etiam Lutheri argutias inanes adversus Missæ sacrificium magno tumore jactatas fortiter refringit idem rex, docetque Missæ sa-

[1] I Cor. II. — [2] Exod. VII.

crificium loco omnium sacrificiorum, quæ Mosaicæ legis tempore offerebantur, institutum : « Si, inquit, nobis instet Lutherus, sacerdotem offerre non posse, quia Christus in cœna non obtulit; recordetur eorum quæ dixit ipse, testamentum involvere mortem testatoris, nec ante vires et robur sumere et tota perfectione compleri, quam eo moriente qui testatus est : quamobrem non ea solum pertinent ad testamentum, quæ prius fecit in cœna, sed etiam oblatio ejus in cruce; nam in cruce consummavit sacrificium quod inchoavit in cœna ; eo totius rei commemoratio, nempe consecrationis in cœna, et oblationis in cruce uno celebratur ac repræsentatur Sacramento Missæ : atque adeo verius mors repræsentatur, quam cœna; Apostolus enim cum Corinthiis scriberet : *Quotiescumque panem hunc comederitis, et calicem biberitis;* adjecit non cœnam Domini, sed *mortem Domini annuntiabitis* ».

61. Tertium captivitatis genus finxerat Lutherus esse Missæ sacrificium, quod pro peccatis offerretur; nugacissimasque ejus argutias ita recenset, confutatque Henricus rex oppositis sanctorum sententiis : « Ne Lutherum videamur imitari, qui nihil habet pro se, nisi quod e suo fingit capite, asseremus quod dicit Ambrosius de missa : « Quanta, inquit, cordis contritione « et lachrymarum fonte, quanta reverentia et « tremore, quanta corporis castitate atque « animi puritate istud divinum et cœleste my« sterium est celebrandum, Domine Deus, ubi « caro tua in veritate sumitur, ubi sanguis tuus « in veritate bibitur, ubi summis ima, humanis « divina junguntur, ubi tu es sacerdos et sacri« ficium mirabiliter et ineffabiliter ? quis digne « hoc potest celebrare mysterium, nisi tu, Deus « omnipotens, offerentem feceris dignum ? » Videtis ut hic beatissimus pater, et oblationem appellet Missam, et in eadem Christum ipsum dicat et sacerdotem esse et sacrificium, quemadmodum fuit in cruce : cujus auctoritati quantum Lutherus tribuat, viderit ipse. Quantum vero tribuerit beatus Gregorius facile declaravit, cum illum imitatus, ita scriberet : « Quis fidelium dubitare possit, in ipsa immo« lationis hora ad sacerdotis vocem cœlos « aperiri, in illo Christi mysterio angelorum « choros adesse, summis ima sociari, terram « cælestibus jungi, unum quid ex visibilibus et « invisibilibus fieri ? » Et alibi : « Hæc namque « singularis victima ab æterno interitu animas « solvit, quæ illam nobis mortem unigeniti « reparat ». Nec minus aperte cum dicit : « Hinc « ergo pensemus quale sit pro nobis istud sa« crificium, quod unigeniti Filii passionem sem« per imitatur ». Videmus ut non solum divus Ambrosius, sed et beatus Gregorius immolationem appellat Missam et sacrificium, ac fatetur in ea non ultimam tantum Christi cœnam, quod Lutherus ait, sed et passionem ejus repræsentari. Nec tamen istud soli censuerunt illi; nam et Augustinus non semel idem fatetur, ait enim de Missa : « Iteratur quotidie hæc oblatio, licet « Christus semel passus sit, quia quotidie labi« mur, Christus pro nobis quotidie immolatur ».

62. Quarta captivitas Babylonica Lutheri fuit libertas carnis, qua peccatores ad spem firmam salutis sine operibus legis evangelicæ allexit : quem rex ita redarguit : « Fidei divitias in hoc extollit, ut nos reddat pauperes bonorum operum, sine quibus, ut beatus Jacobus ait [1] : *Fides omnino mortua est.* At Lutherus sic fidem nobis commendat, ut non solum permittat nobis vacationem ab operibus bonis, sed etiam suggerat audaciam qualiumcumque facinorum; ait enim : Jam vides quam dives sit homo Christianus sive baptizatus, qui etiam volens non potest perdere salutem suam, quantiscumque peccatis, nisi nolit credere : Nulla enim peccata eum possunt damnare, nisi sola incredulitas. O vocem impiam et omnis impietatis magistram, ita per se exosam piis auribus, ut non sit opus eam redarguere ! Ergo non damnabit adulterium, non damnabit homicidium, non perjurium, non parricidium, si tantum credat se quisque salvandum fore per virtutem promissionis in baptismate ? » Et infra : « Fidem ipsam nihil facit aliud quam flagitiosæ vitæ patrocinium : quam rem quo magis astrueret, postquam sacramenta privavit gratia, Ecclesiam privat et votis omnibus et legibus, nec quidquam movet illum, quod Deus ait [2] : *Vovete et reddite.*

63. Inter captivitatis etiam Babylonicæ, sub qua lugerent Christiani, figmenta, Pontificias et Cæsareas leges recensuerat Lutherus, quo fideles legum omnium metu solutos in Barbarorum aut belluarum conditionem redigeret ; quem ita Henricus increpat : « De legibus demiror hominem præ pudore potuisse tam absurda cogitare, quasi Christiani peccare non possent, sed tam perfecta foret tanta multitudo credentium, ut nihil decerni debeat vel ad cultum Dei, vel ad vitanda flagitia, sed eadem opera et eadem prudentia tollit omnem potestatem et auctoritatem principum et prælatorum : nam quid faciat rex aut prælatus, si neque legem potest ponere, neque positam exequi : sed populus absque lege velut navis absque gubernaculo fluctuet? Ubi est ergo illud Apostoli [3] : *Omnis creatura potestatibus sublimioribus subjecta sit?* ubi illud [4] : *Si male agis, regem time, non enim sine causa gladium portat?* ubi illud [5] : *Obedite præpositis vestris, sive regi quasi præcellenti?* et quæ sequuntur : cum igitur ait Paulus [6] : *Bona est lex*, et alibi : *Lex* [7] *est vin-*

[1] Jac. II. — [2] Ps. LXXV. — [3] Rom. XIII. — [4] Ibid. — [5] Hebr. XIII. — [6] I Timoth. I. — [7] Colos. III.

culum perfectionis : præterea cum ait Augustinus [1] : « Non frustra sunt instituta potestas « regis et cognitoris jus, ungula carnificis, arma « militis, disciplina dominantis, severitas etiam « boni patris. Habent ista modos suos, causas « suas, rationes, utilitates; et hæc cum timen- « tur, et mali coercentur, et boni quieti inter « malos vivunt ». De regibus dicere supersedeo, ne videar meam causam agere. Illud quæro, si nemo nec homo, nec angelus potest super hominem Christianum legem ponere, cur tot leges ponit Apostolus, et de legendis episcopis, et de viduis, et velandis fœminarum capitibus? cur statuit ne fidelis conjux ab infideli discedat, nisi deseratur? cur audet dicere [2] : *Cæteris dico ego, non Dominus?* cur exercuit tantam potestatem [3], ut fornicarium juberet tradi in interitum carnis ? cur Petrus Ananiam et Saphiram simili pœna percussit [4], quod e sua ipsorum pecunia paulum reservassent sibi ? Si multa statuebant Apostoli præter speciale præceptum Domini, super Christianum populum, cur non idem propter populi commodum faciant ii, qui successerunt in Apostolorum locum ? » Et infra :

64. Digressus ad sacramentum Pœnitentiæ Henricus primum Lutheri impudentiam sanctorum Patrum sententiis sic confudit : « Si quid valere debet auctoritas sanctorum Patrum, valere debet imprimis quod ait Ambrosius : « Non « potest quisquam justificari a peccato nisi pec- « catum ipsum fuerit confessus : » quid dici potest apertius ? Præterea Joannes Chrysostomus : « Non potest, inquit, gratiam Dei acci- « pere, nisi purgatus fuerit ab omni peccato per « confessionem ». Denique beatus Augustinus : « Agite pœnitentiam qualis agitur in Ecclesia; « nemo dicat sibi : Occulte ago, quia apud « Deum ago » : ergo sine causa dictum est [5] : *quæ solveritis super terram;* ergo sine causa claves datæ [6] sunt ? » Et infra : « Verba Christi de clavibus, laicis dicta Lutherus ait, Augustinus negat : utri magis credendum esse censetis ? Lutherus ait, negat Beda; utri magis credendum censetis ? Lutherus ait, negat Ambrosius; utri magis credendum censetis ? denique Lutherus ait, tota negat Ecclesia; utri magis censetis esse credendum ? »

65. De satisfactione locutus hæresiarcha, cum eam auferre moliretur, ita ab Henrico rege confutatus est : « Cum dicit quod per operam non satisfit Deo, sed sola fide, si sentit quod non per sola opera sine fide, stulte bacchatur in Sedem Romanam, in qua nemo fuit unquam tam stultus, qui diceret opera sine fide satisfacere, cum nemo nesciat illud Pauli [7] : *Quod non est ex fide peccatum est :* sin opera sentit superflua, et fidem solam sufficere qualiacumque sint opera; tum dicit aliquid et vere dissentit a Sede Romana, quæ credit Jacobo [1] quod *Fides sine operibus mortua est.* Videtis igitur quam inepte se commovet Lutherus, qui sic invehitur in Romanam Sedem, ut semet interea vel stultitiæ retibus vel impietatis involvat ».

66. Irriserat etiam Lutherus sacramentum Confirmationis, quod expressis verbis institutum non legeret ; quem rex convincit plura credenda, quæ a Christo accepit Ecclesia, nec in Evangelio exprimuntur : « Hac ratione, inquit, si tantum Joannis extaret Evangelium, negaret institutionem sacramenti in cœna Domini, de qua institutione nihil omnino perscribit Joannes, qui eodem Dei consilio non tetigit istud, quo multa alia prætericrunt omnes quæ fecit Jesus : *Quæ* (ut inquit evangelista [2]) *non sunt scripta in libro hoc,* et *quæ totus mundus non posset capere :* ex quibus nonnulla per Apostolorum ora fidelibus patefacta sunt, et perpetua deinceps Ecclesiæ Catholicæ fide conservata. Cui quare non debeas de quibusdam credere, quanquam non legantur in Evangeliis ? cum (ut Augustinus ait) nisi tradente Ecclesia scire non posses quæ sint Evangelia, quorum si nullum unquam scriptum esset, maneret tamen Evangelium scriptum in cordibus fidelium quod antiquius fuit omnium Evangelistarum codicibus : manerent sacramenta, quæ et ipsa non dubito Evangelistarum libris esse omnibus antiquiora : ne putet Lutherus efficax argumentum esse frustra suscepti sacramenti, si non reperit institutum in Evangeliis ». Interjectis pluribus sanctorum Patrum auctoritatibus, quæ id confirmant, subdit Henricus : « Multa Scripturæ loca describunt, tum ille multo clarissime, qui in Actis Apostolorum declarat [3] quod populus, qui ante baptizatus est in Samaria, descendentibus ad eos Petro ac Joanne, ac manus eis imponentibus, accepit Spiritum sanctum ».

67. Infensus fuit omnibus Christi fidelium ordinibus hæresiarcha : non enim modo sacerdotes vexavit, ac virgines et cœlibes insectatus est; verum et matrimonio junctos, quibus assentari adeo est visus, adortus, eorum conjugia profanare conatus est, ac sacramenti dignitate insignita negavit, quo ad violandam sanctitatem sacramenti, patrandaque adulteria eos impelleret, ut Luthero Henricus rex qui postea in eosdem dœmonis laqueos se induit, exprobrat : « Ecclesia credit esse sacramentum, Ecclesia credit a Deo institutum, a Christo traditum, ab Apostolis traditum, a sanctis Patribus per manus deinceps pro sacramento traditum ad nos pervenisse, pro sacramento per nos tradendum posteris ad finem usque sæculi, pro sacramento

[1] Aug. — [2] I Cor. VII. — [3] Ib. V. — [4] Act. V. — [5] Matt. XVIII. — [6] Ib. XVI. — [7] Rom. XIV.

[1] Jac. II. — [2] Jo. ult. — [3] Act. VIII.

venerandum. Hoc Ecclesia credit; et quod credit dicit, hoc inquam, tibi dicit eadem Ecclesia, quæ tibi dicit evangelistas scripsisse Evangelium, nam nisi Ecclesia diceret Evangelium Joannis, Joannis esse, nescires esse Joannis. Non enim adsedisti scribenti. Cur ergo non credis Ecclesiæ cum dicit, hæc Christum fecisse, hæc sacramenta instituisse, hæc Apostolos tradidisse; quemadmodum credis ei cum dicit, hæc evangelistam scripsisse? » Dissolvit deinde Henricus Lutheri inanes argutias, attulit et quinque gravissima et firmissima argumenta sacris oraculis et sanctorum Patrum auctoritate corroborata, quorum illud præcipuum est, quod ex his Apostoli verbis [1] petitum est: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et Ecclesia;* subditque: « Si Lutherus dicat non vocari sacramentum nisi in Christo et Ecclesia, revincetur etiam ipsis Apostoli verbis, si diligenter expendantur, vel a grammatico, nam cum Apostolus dicat: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et Ecclesia:* quod est illud sacramentum, quod magnum est in Christo et Ecclesia, Christus et Ecclesia non potest esse sacramentum in Christo et Ecclesia, nemo enim sic loquitur: necesse est igitur, ut id sacramentum, quod dicit esse magnum in Christo et in Ecclesia, sit illa conjunctio viri cum conjuge, de qua dixerat. Non aliud igitur dicit Apostolus quam hoc, id est, illa conjunctio viri et mulieris magnum est sacramentum in Christo et Ecclesia tanquam sacrum signum in se sacerrima, etc. »

68. Defendit etiam causam sacerdotum adversus Lutherum idem rex: atque ubi plura argumenta ex Matthæo, ex Paulo ad Timotheum, ex Actis Apostolorum pro asserenda sacerdotii dignitate cumulavit, ita hæresiarchæ sophismata confutat: « Si ideo nihil est ordo sacerdotii, quia quilibet Christianus est sacerdos, eadem ratione sequetur, ut nihil supra Saul habuerit Christus; nam et de Saul dixit David [2]: *Peccavi tangens christum Domini:* nihil habuerit Christus supra quemquam eorum de quibus dictum est [3]: *Nolite tangere christos meos;* nihil denique supra quemquam Deus eorum omnium de quibus per Prophetam dixit ipse [4]: *Ego dixi: dii estis et filii excelsi omnes:* postremo qua ratione Christiani omnes sacerdotes sunt, eadem etiam ratione reges sunt; non enim solum dicitur: *Vos estis regale sacerdotium, sed etiam sacerdotale regnum.* Sedulo considerandum est serpens iste quid destinet, quem ego certe callidiorem puto, quam ut ullius esse momenti putet tam frivolum argumentum; sed qui tantum ideo lambit, ut mordeat laicos, ideo tollit sacerdotium, ut sacerdotes redigat in classem laicorum; nam sacramentum esse negat, et ritum tantum esse dicit eligendi concionatoris; nam qui non concionantur, nihil minus ait esse quam sacerdotes; nec aliter sacerdotes esse quam homo pictus est homo, contra Paulum Apostolum, qui ad Timotheum [1] scribens ait: *qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt, maxime qui laborant in verbo et doctrina.* Apostolus hoc manifeste docet: quanquam ii præcipue duplici honore digni sunt, qui cum presbyteri sint, laborant in verbo et doctrina ».

69. Denique adversus sacramentum Extremæ-Unctionis debacchatus Lutherus eo petulantiæ proruperat, ut cum aperto oraculo Jacobi Apostoli convinceretur, effutierit Jacobi Epistolam sacris Scripturis non annumerandam, ea scilicet impudentia et auctoritate, qua Mahometes Evangelia repudiavit, suumque Alchoranum obtrusit, volueritque in discernendis sacris Scripturis Ecclesiam errare potuisse; in quem rex [2]: « Non alium, ait, objiciam Luthero, quam Lutherum ipsum; neque enim Luthero quisquam aut sæpius ferme contradicit, aut validius quam Lutherus. Is igitur in sacramento Ordinis ait, Ecclesiam hoc habere datum, ut possit discernere verba Dei a verbis hominum; quomodo ergo nunc dicit Epistolam Apostolico spiritu indignam esse, quam Ecclesia, cujus judicium, ut ait, hac in re falli non potest, Apostolico spiritu judicavit plenam? »

Conculcato Jacobo Apostolo, Lutherus converterat se ad deridendam Ecclesiam, quod ægros Unctione-Extrema illitos non persanet; in quem sic Henricus: « Quod ait consequi, ut si hæc unctio sacramentum esset, Apostolus mentiretur, Lutherus ipse mentitur; nam sacramentum, quatenus sacramentum est, non salutem promittit corporis, sed animæ per signa corporea: alioqui Lutherus nihilominus eodem concludit mendacio non Apostolum solum, sed etiam Christum ipsum, quanquam Unctio non esset sacramentum; debent enim verba et promissiones etiam extra sacramenta veraces esse. Igitur cum Apostolus dicat, sanandum per Unctionem et orationem eum, qui infirmus est, et Christus, signa illa secutura credentes, ut super ægros manus imponerent, et bene haberent; quis non videt hæc sic interdum fieri, ut tamen non fiant semper; neque tamen falsos esse, qui promiserunt ».

Pollicitus contra fuerat Lutherus omnes quotquot vellent, fieri posse immortales, « per orationem factam a bonis viris nihil hæsitante fide »; cujus ineptias rex ita derisit: « Demiror si vera dicit, ipsum non curare quoscumque morientes, et quotidie auscultamus rumores e Germania, qui referant et resuscitatos etiam

[1] Ephes. V. — [2] I Reg. XXIV. — [3] Ps. C. — [4] Ps. LXXXI.

[1] I Timoth. V. — [2] Henr. rex in assertione sacramenti Extremæ-Unctionis.

sepultos; cum interim semper audimus, non modo sanatum nullum, sed etiam per illius quosdam satellites occisos, et crudeliter trucidatos ejus causa, bonos et innocentes sacerdotes; ut exemplo doceret Ordinem nihil esse ». Et infra :

70. « Aliquandiu miratus sum cur Luthero displiceat Epistola Jacobi, tamen ubi legi sæpius et oculos intendi pressius, desii profecto mirari; nam ea scribit Apostolus, ut plane videri possit prophetico spiritu prænovisse Lutherum; ita virum undique pingit ad vivum : nam cum Lutherus fidei prætextu contemnat opera; Jacobus e diverso disputat ratione, Scripturis, exemplis fidem sine operibus mortuam esse. Præterea garrulam istam Lutheri petulantiam non uno loco verbis invadit acerrimis : *Si quis*, inquit [1], *putat se religiosum esse, non refrænans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio.* Accedit ad hæc quod in suam linguam Lutherus aptissime videt competere quod illic frendit legens : *Lingua* [2] *inquietum malum, plena veneno mortifero;* denique sentit in sua dogmata verissime dici quæ de contentiosis in hunc modum scribit pluribus ibi verbis Apostolus [3] : *Quis sapiens et disciplinatus inter vos ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ? quod si zelum amarum habetis, et contentiones sint in cordibus vestris, nolite gloriari et mendaces esse adversus veritatem; non est enim ista sapientia desursum descendens a Patre luminum, sed terrena, animalis, diabolica, ubi enim zelus et contentio, ibi inconstantia et omne pravum : quæ autem desursum est sapientia primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suasibilis, bonis consentiens, plena misericordia, et fructibus bonis, judicans sine simulatione : fructus autem justitiæ in pace seminatur facientibus pacem.* Hæc sunt, lector, quæ Lutherum commovent, ut ei non placeat Apostolus; hæc, inquam, sunt quibus Apostolus aperte Lutherum et Lutheri petulantiam, maledicentiam, impia et contentiosa dogmata, non secus ac si vidisset virum et verba legisset, attingit, etc. »

71. Descripsit quoque graphice Lutheri inconstantiam fraudesque in disputando, tum impudentiam in eludendis sacris Scripturis, atque ita conclusit : « Quid prodest amplius cum illo disserere, qui cæteris dissentit omnibus et non consentit sibi : qui alibi quod negat, alibi dicit; quod dicit, id rursum negat? cui si fidem objicias, ratione dimicat : si ratione ferias, prætendit fidem : si philosophos alleges, appellat Scripturam; si Scripturam proponas, nugatur sophismate : quem neque pudet quidquam, neque timet quemquam, neque legem putat tenere se ullam : qui veteres Ecclesiæ doctores contemnit, novos e sublimi deridet : summum Ecclesiæ Pontificem insectatur conviciis, Ecclesiæ consuetudines, dogmata, mores, leges, decreta, fidem, Ecclesiam denique ipsam adeo floccifacit universam, ut nec esse fere fateatur ullam, nisi fors Ecclesiam illam, quam facit ipse duorum vel trium hæreticorum, quorum sit ipse caput, etc. »

72. *Librum Angliæ regis gratulatorie accipit sibi oblatum summus Pontifex qui decernit auctori titulum* Defensoris fidei. — Cum hoc libello Henricus Anglorum rex misit ad Pontificem hasce litteras, quibus asserendæ religionis studio se fuisse permotum ad scribendum professus est, ac sua scripta censuræ Apostolicæ subjecit :

« Sanctissimo domino nostro domino Leoni X Pontifici maximo, Henricus Dei gratia rex Angliæ, ac dominus Hiberniæ, perpetuam felicitatem.

« Cum partim bellicis, partim aliis longe diversis studiis reipublicæ causa adolescentiam nostram insueverimus, miraturum te, beatissime pater, non dubitamus quod ejus nunc hominis partes nobis sumpserimus, qui omnem potius ætatem consumpsisset in litteris, ut gravem scilicet hæresim pullulantem comprimamus. Sed desinet, opinor, tua sanctitudo mirari, postquam causas expenderit, quæ nos subegerunt, ut hoc scribendi onus (quanquam non ignari quam sumus impares) subierimus : vidimus siquidem in messem Domini jacta zizaniæ semina, pullulare sectas, hæreses in fide succrescere, et tantam per orbem totum Christianum seminatam discordiæ materiam, ut nemo, qui sincera mente Christianus sit, hæc tanta mala tam late serpentia ferre diutius possit, quin et studium cogatur et vires quatescumque possit, opponere. Mirum igitur videri non debet, si nos quoque, tametsi potestate non maximi, fide tamen ac voluntate nemini secundi, in opus tam pium, tam utile, tam necessarium, ut a nemine ferme possit absque piaculo prætermitti, et nostram erga tuam sanctitatem observantiam, et erga religionem Christi studium, et erga Dei cultum obsequium nostrum declarare constituimus, maxime fidentes, etsi eruditio nostra sit tam exigua, ut propemodum nulla, gratiam tamen Dei sic cooperaturam nobiscum, ut quod doctrina nequivimus perficere, id ipse pro sua benignitate summaque potentia plenius absolvat, ac nostram in litteris imbecillitatem suo vigore suppleat; quanquam in litteris quoque præsertim sacris etsi certo sciamus nusquam non esse multos, qui hoc scribendi munus et obire commodius et præstare potuissent uberius; tamen non usque adeo rudes sumus, ut in communi causa dedeceat nos quoque pro nostra virili, calamo quid possemus, quantulum id cumque fuerit, experiri : postquam enim in

[1] Jacob. I. — [2] Jacob. III. — [3] Ibid.

administranda republica maximam semper vim maximumque momentum religionem habere multo usu advertimus, ut primum maturiores annos attigimus, cœpimus ejus contemplationi nonnihil studii impendere : plurimum profecto, postquam cœpimus in eo delectari, consecuti ; tamen nos non latet quam exiguum tantum, ut speramus, quantum adjuvantibus præsertim, vel potius instigantibus iis, quæ vel admodum rudem abunde reddere instructum possent, pietate scilicet et læsæ religionis dolore, ad Lutherianæ hæresis fraudes rationibus detegendas. Sit satis itaque, etiam hac fiducia rem tentavimus, et quæ in ea meditati sumus sanctitati tuæ dedicavimus, ut sub tuo nomine qui Christi vicem in terris geris, publicum judicium subeant; sic enim nobis persuasimus cum ut ea hæresis aliquandiu inter Christianos grassata gravissimæ saluberrimæque sententiæ tuæ vi, e manibus hominum sit excussa, si quid ejus in pectoribus vel captione aliqua deceptis vel blandis pollicitationibus inescatis adhuc resedit, id esse justis rationibus eximendum ; sic enim futurum ut quam duci, quam trahi se ingenia libentius patiantur, non desit his mitioris quoque remedii ratio, in qua promoverimus, ne nos quidquam an non beatitudinis tuæ judicium erit; cujus etiam arbitrio, si quid est a nobis erratum, corrigendum offerimus ».

73. Hunc librum Pontifici cardinalium corona cincto orator Anglus detulit, quem magno applausu et gratulatione acceptum, refert Paris de Grassis [1] : « Cum orator », scilicet Angliæ, « multa dixisset detestando conclusiones ipsius Martini, papa elegantissimo breviloquio respondit, se munus acceptare non ab ipso rege, sed a Deo transmissum; et in hoc laudavit non solum regem, sed admiratus est, ut dixit, ejus ingenium : quare egit gratias Deo simul cum cardinalibus pro tanto bono opere, et obtulit se pro similibus casibus et causis regi et regno promptissimum futurum. Et in fine ille obtulit librum papæ, quem prius debuerat obtulisse, et papa cum magna hilaritate recepit, et conservandum suis assignavit ».

74. Tam gratum accidit Leoni id munus Henrici regis, ut non modo illum laudibus celebrarit, verum etiam defensoris Ecclesiæ titulo decoraverit, quem veluti perpetuum et immortale regiæ gloriæ monumentum in ejus posteros transfundendum constituit [2] : « Nos, inquit, qui Petri, quem Christus in cælum ascensurus vicarium suum in terris reliquit, et cui curam gregis sui commisit, veri successores sumus, et in hac sancta Sede, a qua omnes dignitates et tituli emanant, sedemus, habita cum fratribus nostris matura deliberatione, de eorum unanimi consilio et assensu, majestati tuæ titulum hunc, videlicet fidei defensorem, donare decrevimus, prout te tali titulo per præsentes insignivimus, mandantes omnibus Christi fidelibus, ut majestatem tuam hoc titulo nominent : et cum ad eam scribent post dictionem regi, adjungant, fidei defensori. Et profecto hujus tituli excellentia et dignitate et singularibus meritis tuis diligenter perpensis et consideratis nullum neque dignius, neque majestati tuæ convenientius nomen excogitare potuissemus, quod quoties audies aut leges, toties propriæ virtutis optimique meriti tui recordaberis, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDXXI, V idus Octobris, Pontificatus nostri anno IX » (1). Vulgato per Germaniam Henrici libro, Lutherus ira furens tot convitia cum regiæ dignitatis contemptu fudit, ut tantæ audaciæ ac maledicentiæ illius quoque socios puduerit : qua de re proximo anno dicetur.

75. *Pontifex primum in Francisci, mox in Caroli partes inclinat.* — Interea, humani generis hoste suadente, principum animi, qui ad reprimendam hanc belluam, atque ad imperatoris Turcarum Solimanni (cujus Lutherus adeo studiosus erat, ut Christianæ religionis excidium nihili ducens, fideles in eum consurgentes admirabundus compellaret [1] : *Quid mali fecit Turca?*) frangendos impetus conjunctissimi esse debuissent, simultates inter sese gerebant, ac bellum, quod pluribus annis Christianam rempublicam depastum est, acrius accenderunt : ex quo hæresis latius diffundendæ Luthero, et Solimanno invadendæ Pannoniæ proferendæque tyrannidis occasio data est. Tantorum malorum causam alii aliam fuisse dicunt : inter quos Franciscus Guicciardinus [2], qui principum mentes pro libito suo frequenter interpretari consuevit, parumque erga Romanos Pontifices æquus in Leonem culpam conjicit; constat tamen Franciscum regem Francorum Navarricum et Neapolitanum regna Carolo Cæsari, Cæsarem vero Mediolanensem principatum ac Burgundiæ ducatum Francisco eripere meditatos; neque adduci a Leone potuisse, ut ampliora regna

[1] Paris to. IV. Ms. arch. Vat. p. 382. — [2] Ext. in Bull. to. I. in Leon. X. const. 45.

[1] Luth. in lib. adv. Bullam Cœnæ Domini. — [2] Guicciar. l. XIV. Ferro. l. V.

(1) Quanquam hoc demum anno Henricus defensoris fidei titulum illustrem obtinuit : diu tamen ante hunc sibi illum expetierat a Pontifice. Cardinalis enim Volseus in Epistola, quæ prima est ejusdem inter vulgatas a PP. Martene et Durand collect. Veter. Monum. to. III, col. 1274, quæque signat annum MDXVI, diem XXII Maii, ea de re ita scribit ad Silvestrum Vigorniensem episcopum, Romæ apud Pontificem agentem : « Regia etiam majestas ægre fert, quod de titulo defensoris sanctæ fidei nihil adhuc acceperit, quasi ejus sanctitas in ea re timuerit Gallos offendere ». Id sibi dari ideo forte poscebat Anglus æmulatione quadam Gallorum, qui titulum Christianissimi regi suo jam olim obtinuerant. MANSI.

fidei hostibus majori cum laude et compendio eriperent.

76. De his dissidiis hæc tradit Belcairus [1] episcopus Metensis : « Pleræque inter eos bellorum causæ intercedebant. Neapolitanum regnum sibi vendicabat Franciscus, et præter jus quemadmodum et Navarricum a Carolo possideri indignabatur ; jam enim Alebreti in integrum restituendi spem abjecerat, seque speciosis promissis elusum videbat. Centum nummorum aureorum millia Noviodunensi fœdere promissa quotannis ægre Carolus dependebat, seque eo ut Hispanicorum regnorum possessionem adiret quadam necessitate adductum querebatur. Accedebat Geldubensis sive Sicambrorum regulus, a Ludovico XII, deinde a Francisco in clientelam receptus, Flandricarum provinciarum ex professo hostis, qui occasionem bello unus præbiturus videbatur. Imprimis autem Caroli animum angebat Burgundia major a Ludovico XI post Caroli Burgundi mortem occupata ».

Interjectis nonnullis subdit auctor [2] : « Suas vires invicem metientes in apertum bellum erumpere subtimebant. Et Henricus Angliæ rex tametsi initio ad Cæsarem magis inclinabat, tamen se mutuæ inter utrumque amicitiæ interpretem, atque adeo arbitrum esse gloriabatur, etc. » Queritur subinde Leonem, qui Parmam ac Placentiam a Julio ditioni Pontificiæ restitutas, sibique ereptas a Francisco rege ægre ferebat, metuebatque ne Gallus et Hispanus concordes Italiam inter se partirentur, ex eorum principum dissensione augendarum rerum suarum confirmandique Pontificii imperii occasionem captasse, atque cum utroque de societate clam egisse ; sed arctius cum Francisco rege, cum nimiam Caroli potentiam formidaret, ac sex millia Helvetiorum Antonii Pucci Pistoriensis episcopi internuntii opera in Picenum excivisse, tum subdit :

77. « Jam inter ipsum Franciscumque regem de invadendo regno Neapolitano, (pro tuendo scilicet jure Pontificio, nec enim adhuc publico Diplomate conjungendi cum Neapolitano regno imperii potestatem fecerat Cæsari), pertractabatur ea conditione, ut Cajeta et quidquid inter Lirim fluvium Pontificiamque ditionem continetur, Leoni, cæterum regnum alteri Francisci filio acquireretur : cujus, quod tenellus adhuc atque infans esset, curam et quodammodo tutelam legatus Pontificius Neapoli residens susciperet, regnumque donec is ad pubertatem pervenisset administraret. Additum præterea, ut Leoni Franciscus adversus Romani Pontificatus clientes, si quando usus posceret opem ferret ». Et infra [3] : « Legatum ad Leonem quid de Neapolitana expeditione statuisset rogaturum misit : ille tormentorum, equitum, peditumque numerum ei expeditioni necessarium ad regem descriptum remisit, utque intra alterum et vigesimum diem responsum acciperet, fœdusque ratum haberetur inter Leonem Franciscique legatos convenit ». Hæc Belcairus, qui subjungit [1] mox regios senatores suspicionem movisse, ne Franciscus amicitiæ specie a Leone proderetur ; adeo ut ille constituta die non responderit : ac jam Leonem, metuentem ne Gallus agitata consilia patefaceret, seque adversus ipsum Cæsari conjungeret, amicitiæ fœdus cum eodem Cæsare ad illum Mediolanensi principatu, restituto Francisco Sfortia, depellendum, confirmasse [2] : tum provocatum injuria Lautrechii et Medardi Tarbellensis episcopi, qui Pontificia Diplomata non sine contumeliosa verborum licentia in Mediolanensi ditione repudiabant. De Henrico vero rege, ut imminens bellum conatus sit sedare, hæc narrat Belcairus [3] : « Id temporis legatum in Galliam Henricus Angliæ rex misit, hortatus Franciscum ne temere in bellum adversus Cæsarem irrumperet : si quid inter illos controversiæ subesset, se componendæ interpretem fore pollicitus, ac primum de Viritone circumsesso verba fecit Franciscus Roberto Merchiano, et obsidionem solvere præcepit ». Et infra : « Robertus XI kal. Aprilis exercitum dimisit : Cæsar non satisfecerat ; neque enim paternum Henrico Alebreto regnum Navarræ restituerat, neque pensionem annuam regni Neapolitani nomine dependendam aliquot annis exsolverat, quanquam a Francisco ut satisfaceret sæpius rogatus. Id Anglo per Mompesatium virum nobilem significavit ». Instituisse Anglum, ut novum fœdus inter Cæsarem ac regem sanciretur addit auctor ; sed Franciscum non assensisse, cum clandestina illa consilia de Neapoli invadenda, quæ mox fracta sunt, adhuc agitaret.

78. Non defuere novæ causæ, quæ Leonis animum a Gallica amicitia avertere, nam præter Parmam ac Placentiam in Romani Pontificatus ditionem redigendas, pendendumque de integro regni Neapolitani vectigal et pensionem annuam decem millium aureorum Julio cardinali Medici a Carolo attributam, Galli avaritia occœcati jus Pontificium in Insubria temere violarunt : quod Ferronius [4] subticere non potuit : « Obtendebat Leo Pontifex », inquit auctor, « præfecturarum Ecclesiasticarum proventus in Mediolanensi ditione occupari a Gallis irritis Pontificiis codicillis, idque Manaldi Tarbellorum pontificis improbi et ignari hominis temeritate : cujus consilia, ut et sancti Stephani Lautrecus pro oraculis sectabatur. Hæc clam addebat, etiam multa Gallos arroganter præjudicare revocareque ad suum arbitrium, oppressa Pontificia

[1] Belcair. l. XVI. num. 14. — [2] Id. ib. num. 21 et 22. — [3] Ib. num. 25.

[1] Belcair. l. XVI. num. 21 et 22. et Guicc. l. XIV. — [2] Belcair. l. XVI. num. 26. — [3] Id. ib. num. 25. — [4] Ferron. l. IV.

majestate et dignitate ». Consentiunt aliarum gentium historici [1], exasperatum a Gallis Leonis animum, cum Apostolicæ Sedis dicta spernerentur in Insubria, urgeretur Pontifex æque minis ac precibus a Francisco, ut Bentivolos restitueret Bononiæ, atque Hadriano Ambasio cardinali legationis in Galliis munus, quod jam in biennium protulerat, in plures annos confirmaret : quod cum Romanæ curiæ turpe et perniciale fore responsum esset tantam potestatem cuiquam per tot annos dari, rex per internuntium Pontificium in Gallica aula agentem nuntiari jussit Leoni, nisi id obtineret, ulciscendi occasionem minime sibi defuturam : atque ita Gallo illius amicitiam detrectante, Cæsarem eam appetentem non negligendum duxisse : auxisse etiam veterum simultatum semina, cum a Gallo aliquot ante annis Franciscum Mariam Roboreum ad invadendam Ecclesiasticam ditionem immissum interpretaretur. Hæc a Francisco Francorum rege Leonem abalienarunt.

79. Pepigit itaque Pontifex cum Cæsare fœdus; cujus leges describit Belcairus, ut Medicei ac Florentini clientela Cæsarea foverentur, Franciscus Sfortia exul in ducatum Mediolanensem induceretur : conjungeret arma Cæsar ad Ferrariensem gradu dejiciendum : pensio annua pro Neapolitano regno conjungendo imperio a Cæsare solveretur : Juliano cardinali et Alexandro Medicibus annua vectigalia attribuerentur. Ubi vero hanc societatem Ciurianus rescivit in Wormatiensi conventu, dolore imminentium malorum victus obiit : « Hic », inquit Belcairus [2], « atque Arcturus Gousfierus Boesius summus regiæ aulæ magister Cæsarem ac Gallum amicitia affinitatibusque conjungere, atque in perpetua pace continere decreverant : quod si perfecissent, universum Christianismum in eadem pace conservassent, et recuperandorum quæ Turcæ non ita dudum invaserant regnorum provinciarumque magnam occasionem præbuissent ».

80. *Diploma Apostolicum quo permittitur Cæsari ut cum imperio jungat Neapolitanum regnum sub certis conditionibus.* — Objecit postea Carolus V Clementi VII illum privati commodi illecebra auctorem extitisse hujus societatis, a qua tamen parto Pontificatu resilierit, quamvis ipse Cæsar ejus beneficio sibi Neapolitanum regnum asseruisset. Solutum porro Carolum veteribus legibus, ut Neapolitanum regnum et imperium conjuncta retineret, imperata tamen auctiori pro Neapolitano regno annua pensione, refert Ferronius [3], extantque Pontificia Diplomata hoc anno edita, quibus singulæ fœderis pactiones descriptæ sunt, ut nimirum Carolus duas triremes egregie instructas ad Tyrrhenum mare piratis infidelibus repurgandum septem anni mensibus teneret : penderet annuum septem millium aureorum ducalium censum una cum equo nivei coloris offerendo : commeatus certo numero ex regno educi, addita vectigalis immunitate permitteret, reos scelerum in regnum refugientes traderet, fidem Pontifici solemni ritu præstaret : præterea conventa ante adeptum imperium facta confirmata fuerunt, ac vectigalia quæ a Ferdinando persoluta Alexandro VI et Julio II non fuerant, Leoni numerata : approbata denique ab Romana Ecclesia novi Cæsaris creatio, ac perjurii nota ob nuncupatum de non affectando imperio sacramentum abolita, ut ex hoc insigni Diplomate patebit [1] :

81. « Leo episcopus, servus servorum Dei, ad futuram rei memoriam.

« Dudum magnis et urgentibus causis, magnaque et matura dispensatione et deliberatione præcedentibus et præhabitis, emanarunt a nobis litteræ continentes nonnulla capitula pro reipublicæ Christianæ pace et quiete, ac hujus sanctæ Sedis honore et utilitate, cum charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum et Hispaniarum rege Catholico in imperatorem electo inita, ac dispensationem, ut quoad vixerit, imperium regere, et regnum Siciliæ citra pharum cum imperio et regno Romanorum retinere valeat. Hinc est, quod nos tenorem quorumdam capitulorum inter nos, et dilectum filium nobilem virum Joannem Emmanuel charissimi in Christo filii nostri Caroli Romanorum et Hispaniarum regis Catholici in imperatorem electi apud nos et Sedem Apostolicam oratorem, ipsius Caroli regis nomine initorum, et de quibus dilectus filius Joannes Matthæus Gibertus clericus noster et cancellariæ Apostolicæ notarius rogatus fuit, et quæ nostri, et ipsius Joannis Emmanuel oratoris manibus propriis subscripta fuerunt, et quarumdam aliarum litterarum dispensationis eidem Carolo regi concessarum cum originalibus concordatorum, et auscultatorum de verbo ad verbum, et præsentibus annotari fecimus, qui talis est :

82. « In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, gloriosæ Virginis Mariæ matris, et beatorum Petri et Pauli, ac beati Jacobi regnorum Hispaniarum patroni, totiusque cælestis curiæ triumphantis, etc. Cum itaque sit, quod in investitura regni Siciliæ citra pharum caveatur expresse, ne qui ejus regni rex erit, quoquo modo procuraret eligi, vel nominari in imperatorem vel regem Romanorum, aut Theutoniæ, vel dominum Lombardiæ, aut Tusciæ, et manifeste se intromitteret, sine expresso Romani Pontificis mandato, eo ipso a jure regni hujusmodi Siciliæ

[1] Continuator Sabell. hoc anno Guicc. l. XIV. Polyd. Virgil. l. XXVII. — [2] Ext. ejus lit. apud Dolgast. to. I. p. 479. — [3] Ferron. l. V.

[1] Ext. inter schedas card. Baronii.

citra pharum cederet ex toto; et serenissimus Carolus Hispaniarum rex Catholicus, ad quem jure hæreditario dictum regnum pervenit, de observandis omnibus in eadem investitura contentis cum serenissima regina matre ejus per certum procuratorem suum legitimum fidelitatis debitæ ratione feudi hujusmodi, ac observantiæ juramentum præstiterit; cumque tamen exinde una cum electorum decreto in Romanorum regem, futurumque imperatorem electus fuerit, sanctissimusque dominus noster Leo divina providentia sacrosanctæ universalis Ecclesiæ summus Pontifex Decimus, tum ut reipublicæ Christianæ commodo consuleret, tum ut dictum serenissimum Carolum regem suosque in dicto regno Siciliæ citra pharum hæredes et successores in eodem regno stabiliori fundamento firmare, ac ipsius regni securitati consulere, et propterea prædictum Carolum regem a quibusvis perjurii reatu, censuris et pœnis, si quas forsan incurrerit, absolvere, juramentumque prædictum relaxare, ut electioni de persona, ut præmittitur, factæ absque alicujus censuræ pœna, et regni Siciliæ hujusmodi amissione consentire, et se Romanorum regem, electumque imperatorem nominare, et imperium regere, et regnum Siciliæ prædictum cum imperio ac Romanorum regno retinere valeat, licentiam et facultatem concedere, eumque ad præmissa habilitare, et personam suam ad hujusmodi electionem approbare, et legitimum fore declarare, majestasque sua propter hujusce beneficii magnitudinem suæ sanctitati infra sua sponte offerre proposuerit; quapropter ut omnia firmius observentur, prædictus S. D. N. per seipsum, ac pro se et successoribus suis Romanis Pontificibus canonice intrantibus, ac Romana Ecclesia ex una, et serenissimus Carolus rex prædictus, etiam pro se et successoribus suis in dictum regnum Siciliæ citra pharum hæredibus et successoribus suis, per illustrem virum dominum Joannem Aurivelleris equitem, suæ majestatis apud eumdem sanctissimum dominum nostrum et Sedem Apostolicam oratorem, procuratoremque specialem, et ad infrascripta generalem, prout constat patentibus litteris ipsius Caroli regis per venerabilem virum dominum Joannem Matthæum Gibertum cancellariæ Apostolicæ notarium visis et lectis, ac in ejusdem sanctissimi domini nostri manibus remanentibus ex altera partibus ad infrascriptas concordias deventum est.

83. « Primo namque sanctissimus dominus noster pro se et successoribus suis Romanis Pontificibus canonice intrantibus, ac sancta Romana Ecclesia ipsum Carolum regem a perjurii reatu, censuris et pœnis (si qua forsan propter ea quæ per ipsum circa electionem de persona sua factam hujusmodi acta, seu procurata fuissent, incurrisset) absolvit, et absolutum nuntiavit, juramentumque per eum præstitum, quoad hoc duntaxat majestati suæ relaxavit, ut electionem de persona sua factam, ut præmittitur, absque alicujus censuræ pœna, et labe, ac perjurii reatus respersione, ac regni Siciliæ citra pharum hujusmodi amissione, consentire, necnon Romanorum regis electique imperatoris titulis uti, et se Romanorum regem, ac imperatorem nominare, et quoad vixerit imperium regere et regnum Siciliæ hujusmodi cum imperio et Romano regno prædictis retinere; dummodo majestas sua alia, quæ in litteris concessionis feudi regni Siciliæ citra pharum hujusmodi continentur, a quibus per Apostolicam Sedem dispensatio, seu remissio facta non appareret sub pœnis in eisdem litteris contentis quoad vixerit inviolabiliter observare teneatur, libere et licite valeat, majestati suæ licentiam et facultatem concessit, illumque ad præmissa, si expedierit, habilitavit, personam suam ad hujusmodi electionem, approbando, et legitimam fore declarando, prout in litteris Apostolicis eidem Carolo regi per nos concessis, quarum tenor præsentibus de verbo ad verbum est insertus; ac etiam dictum regnum Siciliæ citra pharum, eisdem modo et forma, quibus per felicis recordationis Julium papam Secundum illud claræ memoriæ Ferdinando regi avo suo, et subditis, quæ tamen per Sedem Apostolicam non apparerent remissæ, et infrascriptis conditionibus implendum de novo concessit, et ideo etiam ipsum investivit.

« Joannes vero procurator, sicut præfertur, constitutus et deputatus procuratorio nomine promisit, et eumdem Carolum regem, et omnes regnum ipsum Siciliæ, tam vigore concessionis per prædictum Julium papam, quam eumdem sanctissimum dominum nostrum eidem Carolo regi pro tempore obtinentes obligavit et obligat, quod ipsi teneantur inviolabiliter observare, et implere omnia alia in litteris contenta, super quibus de dispensatione, aut illorum remissione per Sedem Apostolicam facta non constaret, seu appareret, infrascriptas conditiones sub pœnis in eisdem litteris Julii papæ contentis.

84. « Item obligavit et obligat ipsum Carolum regem, quod ipse teneatur ad suæ sanctitatis, et successorum suorum instantiam paratas habere ejus expensis duas triremes armatas et munitas, septem anni mensibus a kal. Aprilis usque ad finem Octobris, pro tuitione maris Tyrrheni, et aliorum locorum, et rerum Ecclesiæ tutela ac defensione, tam contra infideles, quam quoscumque invasores Ecclesiæ, loca et terras molestantes, nisi rex ipse justo distraheretur impedimento, quo casu non censeatur huic capitulationi contravenire. Item simili modo obligavit, et obligat eumdem Carolum regem, et regnum ipsum Siciliæ citra pharum pro tempore obtinentes, quod ipsi pro recognitione veri

et directi dominii teneantur solvere singulis annis in perpetuum cameræ Apostolicæ septem millia ducatorum auri de camera in festo ejusdem beati Petri, ultra solitum censum parafreni albi.

85. « Item obligavit et obligat eumdem Carolum regem, quod ipse permittere teneatur sanctitatem suam et Romanum Pontificem pro tempore existentem, decem miltia rubra grani penuriarum tempore, dummodo subditis regnorum Siciliæ citra et ultra pharum granum sufficiens remaneat, extrahere absque juris tractæ solutione, necnon ex quibusque granis et victualibus pro usu palatii Apostolici ; sanctæ vero Romanæ Ecclesiæ cardinales pro domorum seu familiarum suarum necessitate dumtaxat ex fructibus Ecclesiarum et beneficiorum suorum in dictis regnis consistentium educere et exportare.

« Item obligavit et obligat dictum Carolum regem et regnum ipsum Siciliæ citra pharum pro tempore obtinentes, quod ipsi ad suæ sanctitatis et cameræ Apostolicæ requisitionem delinquentes dictæ Ecclesiæ mediate vel immediate subjectis ad dictum regnum Siciliæ citra pharum, et illius civitates, terras et loca confugientes capi, et ad urbem vel alium locum remitti faciant, dummodo sanctitas sua, et successores sui Romani Pontifices, ac dicta camera ad ipsius Caroli regis et officialium suorum requisitionem delinquentes in terris et locis, et ad terras et loca Ecclesiæ confugientes pariter remittant. Item obligavit et obligat ipsum Carolum regem, quod ipse teneatur præstare homagium et fidelitatis juramentum ratione novæ concessionis dicti feudi.

86. « Item ipsius Caroli Romanorum regis electi et futuri imperatoris nomine, et pro eo et sub nomine Romani regis, et in imperatorem electi ligam et fœdus inter majestatem suam ante electionem in Romanorum regem, ac eamdem sanctitatem suam initam, et omnia capitula in eis contenta approbavit, et confirmavit, approbat, et confirmat modis et formis in eis contentis. Quæ omnia et singula supra et infra scripta ipse S. D. N. pro se, et successoribus suis, ac sancta Romana Ecclesia in verbo Romani Pontificis, et prædictus Joannes procurator in hac parte ipsius Caroli regis per juramentum ejus, tactis per eum ob hoc corporaliter Scripturis sacrosanctis rata, grata et firma habere, et tenere, observare et observari facere, et adimplere effectualiter, et in totum, et non contrafacere, dicere, opponere, vel venire per se, vel alium, seu alios modo aliquo vel ingenio, directe vel indirecte, tacite vel expresse, de jure vel de facto, aut alio quovis quæsito colore, vel ingenio, in judicio vel extra.

« Pro quibus omnibus et singulis firmiter observandis, et adimplendis prædictus S. D. N. nomine suo, et successorum, ac Romanæ Ecclesiæ, omnia et singula jura, et bona ad dictam cameram Apostolicam pertinentia ; et præfatus Joannes procurator nomine quo supra, et utraque earum partium invicem, et vicissim nominibus antedictis omnia et singula ipsius S. D. N. et successorum, ac Romanæ Ecclesiæ, et dominii constituentis bona mobilia et immobilia status, regna et dominia præsentia et futura, ac etiam subditos, et bona subditorum, et cujuslibet eorum : ac etiam procurator ipse ipsum Carolum regem ad observandum omnia et singula supradicta ac regnum ipsum Siciliæ citra pharum pro tempore obtinentes hujusmodi, præsertim solutionem census septem millium ducatorum auri ratione novæ concessionis feudi dicti regni de novo impositi ; ita quod nulli liceat allegare, quod non licuerit eidem Carolo regi dictum censum septem millium ducatorum de novo imponere, ex quo non sibi, sed Ferdinando regi avo ejus, concessio dicti feudi facta fuerit ; et in eventum, quod id allegarent, aut præmissa non observarent, caderent ab omni jure suo, dictumque Siciliæ regnum citra pharum ad Romanum Pontificem ac Romanam Ecclesiam hujusmodi libere reverteretur ; et admittendam ratificationem omnium præmissorum per publicum Instrumentum præsentis capitulationis insertione solemniter obligarunt. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium ipsæ ambæ partes prædictæ fieri fecerunt duo ejusdem tenoris scripta suis propriis manibus subscripta et signata, pro qualibet parte unum Instrumentum capitularis hujusmodi debeat inseri in Bulla sub plumbo expedienda, quæ habet vim novæ concessionis feudi hujusmodi. Ita promittimus L. et ego Joannes Manuel orator ». Adjecta sunt testium nomina. « Acta fuerunt hæc in dicto palatio Apostolico, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo primo, die vero tertia mensis Junii, Pontificatus S. D. N. Leonis divina providentia papæ X anno nono. Tenor vero suprascriptæ Bullæ dispensationis sequitur, et est talis :

87. « Leo episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio Carolo Romanorum et Hispaniarum et utriusque Siciliæ regi Catholico in imperatorem electo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum in mentis nostræ arcano diligenti consideratione perpendimus singularem fidei constantiam et integritatem, ac eximiæ devotionis affectum, quibus in nostro conspectu semper claruisti, et in dies magis clares ; dignum profecto seu potius debitum reputamus, ut tua humilia vota, ac ea præsertim, per quæ universæ Christianæ reipublicæ utilitati non minus quam propriæ animæ tuæ saluti consulitur, ad exauditionis gratiam benigne et favorabiliter admittamus. Sane dilectus filius nobilis vir Joannes

Emmanuel tuus ad nos et Sedem Apostolicam orator, pro parte tua nobis nuper exposuit, quod licet felicis recordationis Julius papa Secundus prædecessor noster regnum Siciliæ et Jerusalem, cum tota terra citra pharum, claræ memoriæ Ferdinando Catholico regi pro se et successoribus suis in regno Aragoniæ hæredibus et successoribus tam masculis quam fœminis, et natu majores minoribus in eodem regno præferrentur : ac inter alia voluerit jurejurando affirmari, quod tam ipse Ferdinandus rex, quam ejus in præfato regno hæredes et successores nequaquam procurarent eligi, vel nominari in imperatorem, vel regem Romanorum, aut Theutoniæ, vel dominum Lombardiæ seu Tusciæ, dictique electi et nominati nequaquam præstare assensum ; verum si post talem electionem de imperio, seu Romanorum regno, dominio Lombardiæ, aut Tusciæ, manifeste se intromitterent, sine expresso Romani Pontificis mandato, eo ipso a jure Siciliæ citra pharum hujusmodi caderent ex toto, majestasque tua dicto Ferdinando avo tuo materno vita functo, velut illius in eodem regno, maxime citra pharum hæres et successor, cum dilecta in Christo filio Joanna regina matre tua, per dilectum filium Hieronymum Vich, utriusque majestatis tuæ oratorem, et procuratorem legitimum fidelitatis debitæ ratione feudi hujusmodi regni Siciliæ citra pharum, juramentum præstiterit, et ut omnia legi investituræ adjecta inviolabiliter observarentur proprio juramento promiserit.

88. « Quia tamen inclytæ memoriæ Maximilianus in imperatorem electus avus tuus paternus, dum in humanis ageret, cupiens majestatem tuam in imperatorem seu Romanorum regem eligi, cum regem eligerent et nominarent, ipsoque Maximiliano vita functo majestas tua, ut electoribus ipsis libera eligendi facultas pateret, si quod obligationis vinculum iis subesset, sponte, ut per suas patentes litteras relaxavit, eosdem electores ab iis omnibus, quæ dictus Maximilianus ceperat, penitus quietando et liberando, et omnino liberos et immunes a quovis obligationis nexu decernendo : verum cum cerneres, et mente revolveres summa conjectura Christianorum quieti et tranquillitati, Catholicæ religionis conservationi et augumento, et universæ reipublicæ saluti et exaltationi, ut electio hujusmodi in tuam electionem cadere posset, ut inde optimæ tuæ intentionis fructus universo orbi paterent; iis rationibus freta majestas tua bonis quidem persuasionibus utens, ac omnis ambitionis labe semota, per nuntios suos palam et aperte hujusmodi electionem prosecuta, in tantum et unanimi electorum voto, Spiritus sancti gratia, Deique optimi maximi favente clementia, Romanorum rex futurusque imperator electus fueris, cum soliti decreti interpositione; et si prætendas, te justis aliquibus de causis excusari posse, ne quid perperam actum seu attentatum censeatur, more tamen bonarum mentium agendo timendoque culpam, etiam ubi culpa non esset, per eumdem Joannem oratorem pro parte tua nobis supplicare feceris, ut electioni et nominationi hujusmodi de persona tua factæ libere consentiendi, ac titulum in Romanorum imperatorem electi assumendi, simulque feudum regni Siciliæ citra pharum hujusmodi cum imperio ac Romanorum regno retinendi licentiam concedere; necnon personam tuam ad præmissa approbare, et legitimam declarare, et quatenus expedierit, super iis dispensare de benignitate Apostolica dignaremur.

89. « Nos considerantes, quod, etsi prohibitiones hujusmodi non sine rationabili et magna causa a prædecessoribus nostris emanarunt; sperantes tamen ac nobis ipsis firmiter persuadentes, quod majestas tua in suæ fidei sinceritate et obedientia erga nos, et prædictam Ecclesiam sponsam nostram , eo firmior et constantior erit, quo nos et illam repererit in se magis munificos ac in suis opportunitatibus liberales, et quanto major erit, tanto magis eidem Ecclesiæ, cujus advocatus est, favere, eamque contra improbos perversorum conatus defendere ac juvare procurabit : præmissis omnibus matura meditatione pensatis ac examinatis, petitiones hujusmodi per prædictum Joannem oratorem tuum nobis porrectas duximus admittendas; majestatemque tuam a quibusvis perjurii reatu, censuris et pœnis, si qua forsan propter ea, quæ per te circa electionem hujusmodi acta seu procurata fuerant, incurrerit, auctoritate Apostolica tenore præsentium absolventes, et absolutum fore nuntiantes, juramentum prædictum quoad hæc dumtaxat majestati tuæ relaxantes, ut electioni de persona tua, ut præmittitur, factæ, absque alicujus censuræ pœna et labe, ac perjurii reatus respersione, regnique Siciliæ hujusmodi amissione consentire, ac Romanorum regis in imperatorem electi titulo uti, et te Romanorum regem in imperatorem electum nominare, et quoad vixeris imperium regere, ac regnum Siciliæ citra pharum cum regno Romano hujusmodi retinere, dummodo majestas tua, alia quæ in litteris Constitutionis feudi regni Siciliæ citra pharum, et per nos factis hujusmodi continentur ac si per ipsam Apostolicam Sedem dispensatio seu remissio facta non appareret, sub pœnis in eisdem litteris contentis quoad vixeris inviolabiliter observare tenearis, libere et licite valeas, auctoritate Apostolica tenore præsentium, de specialis dono gratiæ licentiam et facultatem concedimus, teque ad præmissa, si expediat, habilitamus, personam tuam ad hujusmodi electionem approbantes, et legitimam fore declarantes, eamque propterea censuras

et pœnas aliquas minime incurrisse, et tenore præsentium decernimus, non obstantibus præmissis Constitutionibus Apostolicis, necnon omnibus aliis, quæ prædictus prædecessor voluit non obstare, cæterisque contrariis quibuscumque.

90. « Volumus autem quod, si majestas tua ullo unquam tempore, quod absit, se a nostra et dictæ Ecclesiæ ratione dicti regni Siciliæ citra pharum fidelitate retraxerit, præsentes litteræ nullius sint roboris, vel momenti, dictumque regnum citra pharum ex tunc ad nos et Romanam Ecclesiam revertatur. Nulli ergo, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo vigesimo primo, sexto idus Junii, Pontificatus nostri anno nono.

91. « Quæ Capitula cum eodem Carolo rege in imperatorem electo, prout præfertur, firmata, ac dispensationem sibi concessam hujusmodi eisdem fratribus nostris S. R. E. cardinalibus communicavimus et diligenter examinavimus : sperantesque ea iis præsertim difficillimis temporibus, reipublicæ Christianæ ac universali Ecclesiæ profutura, habita super iis cum eisdem fratribus matura deliberatione litteras præinsertas, ac capitula et dispensationem omniaque et singula alia in eis contenta de eorumdem cardinalium consilio, et unanimi consensu, et ex nostra certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine approbamus, confirmamus, innovamus, ac etiam potiori pro cautela capitula, dispensationem, et dicti regni Siciliæ citra pharum investituram, modo et forma quibus per prædictum Julium prædecessorem, et per nos concessa et limitata fuerunt, de simili consilio de novo concedimus, eaque omnia inviolabiliter, et irrefragabiliter observari et custodiri mandamus, roburque firmitatis obtinere; nosque et successores nostros, ac eumdem Carolum regem in imperatorem electum ad eorumdem omnium observationem juxta earumdem litterarum formam et tenorem teneri et obligatos fore decernimus et declaramus. Et insuper quia de omnibus censibus nobis, et dictæ ratione hujusmodi investituræ dicti regni tam per recolendæ memoriæ Alexandrum papam Sextum etiam prædecessorem nostrum, quam Julium prædictum eidem Ferdinando, quam nos Carolo regi in imperatorem electo factæ usque in pristinum diem debitis per eumdem Joannem oratorem nostrum ipsius Caroli in imperatorem electi fuit nobis integre satisfactum; eapropter de illis Carolum ipsum in imperatorem electum, et Joannam reginam matrem ejus auctoritate et tenore præmissorum quietamus, et plenarie liberamus, per dictam cameram sibi quietantiam in forma solita ad omnem ipsius Joannis oratoris requisitionem dari mandamus, et ratione dictorum censuum hactenus decursorum a quocumque nullatenus molestari posse decernimus, non obstantibus, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo vigesimo primo, Pontificatus nostri anno nono ».

92. *Aliud Diploma quo declaratur nihil detrahi de juribus Joannæ reginæ concessis.* — Exorta vero lis est, an ex aucta septem millium aureorum pensione annua Joannæ reginæ juribus a Julio II collatis in Neapolitanum regnum detractum esset : quam Leo hoc alio Diplomate, quo etiam Neapolitani regni fiduciarium jus Carolo assertum est, ita diremit.

« Ad futuram rei memoriam.

« Nuper postquam charissimus in Christo filius noster Carolus Hispaniarum rex Catholicus in Romanum regem et imperatorem electus fuerat, cum ad eum regnum Siciliæ citra pharum alias per felicis recordationis Julium papam II prædecessorem nostrum claræ memoriæ Ferdinando regi Catholico avo suo pro se et suis in regno Aragonum hæredibus et successoribus in feudum perpetuum ea conditione inter alia concessum, ut ipse et ejus in dicto regno Siciliæ hæredes et successores in perpetuum cum dicto regno Siciliæ retinere possent, jure hæreditatis et successionis pervenisset, et dubitaretur juramento per eum et charissimam in Christo filiam nostram Joannam Hispaniarum reginam in concessione feudi hujusmodi comprehensam ratione dicti feudi per certum eorum procuratorem ad id speciale mandatum habentem, nobis præstito contravenisse, et censuras in litteris concessionis feudi hujusmodi contentas incurrisse, et ad retinendum regnum Siciliæ hujusmodi habilem non esse, nec illud cum imperio retinere posse; nos eumdem Carolum regem per alias nostras litteras, a quibusvis perjurii reatu, censuris et pœnis, si quas forsan propterea incurrisset, absolvimus et absolutum nuntiavimus, juramentumque per eum præstitum, ut præfertur, ad id dumtaxat relaxavimus, ut electioni de persona sua in Romanorum regem et futurum imperatorem factæ absque alicujus censuræ pœna et labe perjurii, reatus respersione, ac regni Siciliæ amissione consentire et imperium regere, et regnum Siciliæ citra pharum cum imperio et regno Romano retinere valeret, licentiam et facultatem concessimus, eumque ad præmissa habilitavimus, ac personam suam ad hujusmodi electionem approbavimus, et legitimam fore declaravimus, ipsumque propterea censuras et pœnas aliquas minime incurrisse decrevimus : et deinde cum dilecto filio nobili viro Joanne Emmanuele ipsius Caroli regis consanguineo et oratore per eum ad nos et Sedem Apostolicam destinato, et ad paciscendum et capitulandum nobiscum ab eodem Carolo rege speciale mandatum habente,

certa capitula inivimus. De quibus dilectus filius Joannes Matthæus Gilbertus clericus Panormitanus dilecti filii nostri Julii S. Laurentii in Damaso presbyteri cardinalis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Vicecancellarii secretarius rogatus fuit : in quorum uno specialiter continetur quod eidem Carolo regi dictum regnum Siciliæ citra pharum eisdem modis et formis, quibus ipse Julius prædecessor illud præfato Ferdinando regi concesserat, ac etiam sub tunc expressis, de quarum tamen dispensatione aut remissione per Sedem Apostolicam facta non appareret, ac certis aliis per nos adjectis conditionibus in feudum de novo concessimus, et de eo etiam ipsum Carolum regem investivimus. In alio vero ex dictis capitulis etiam continetur, quod ipse Joannes orator dicto nomine obligavit eumdem Carolum regem et successores pro recognitione veri et directi dominii ipsius regni Siciliæ, solvere singulis annis in perpetuum cameræ Apostolicæ septem millia ducatorum auri de camera in festo beati Petri, ultra solitum censum parafreni albi, prout in Instrumento capitulorum, et aliis nostris litteris, in quibus tenor capitulorum et Instrumento super illis confectis, ut præfertur, de verbo ad verbum est insertus, plenius continetur : in quibus nostræ et ejusdem et Joannis procuratoris procuratorio nomine fuit intentionis, præfatæ Joannæ reginæ juribus ex ipsius Julii prædecessoris investitura competentibus, præterquam quoad solutionem census septem millium ducatorum per ipsum Carolum regem in nova feudi regni Siciliæ hujusmodi concessione aucti, et alias obligationes in investitura Julii prædecessoris hujusmodi contentas, nullatenus derogare.

93. « Cum autem, sicut accepimus a nonnullis, revocetur in dubium, an nostræ mentis fuerit per capitula et litteras, in quibus illorum tenor est insertus, juri eidem Joannæ reginæ quoad alia, quam quoad census annui septem millium ducatorum solutionem, et obligationes, et alia in investitura Julii prædecessoris contenta competenti in aliquo præjudicare vel detrahere ; nos, qui a juris cuique quæsiti præsertim in profanis ablatione pro posse semper abstinuimus, et unumquemque in jure sibi quæsito conservare curavimus ; et ad quos spectat hujusmodi ambiguitates, cum de mente nostra et resultantibus ex litteris nostris dubitationibus quæreretur, declarare : motu proprio, et ex certa nostra scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, nostræ mentis et intentionis non fuisse, per capitula, et novam feudi concessionem Carolo regi factam hujusmodi, et litteras, in quibus tenor capitulorum hujusmodi est insertus, ut præfertur, juri eidem Joannæ reginæ in dicto feudo ex priore concessione per Julium prædecessorem Ferdinando regi genitori suo facta competenti, præterquam quoad obligationes et alia in litteris investituræ Julii prædecessoris hujusmodi contenta, et solutionem census annui septem millium ducatorum per ipsum Carolum regem ratione investituræ per nos sibi de novo factæ aucti, quem nobis et eidem Romanæ Ecclesiæ tam per Carolum regem et Joannam reginam præfatos, quam quoscumque alios, ad quos regnum ipsum Siciliæ citra pharum, tam ratione investituræ a præfato Julio prædecessore, quam a nobis factæ, ut præfertur, quam alias quavis occasione, jure vel causa, et quovis etiam prætenso titulo pro tempore devenire, et per eos detineri contigerit, donec illud detinuerint, omni exceptione, vel quavis allegatione in contrarium non obstante, persolvi debere, decernimus in aliquo præjudicare, seu præjudicium aliquod generari. Sicque per quoscumque auditores et judices, etiam sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales in quavis causa, quæ desuper moveri contigerit, sublata, eis, et cuilibet eorum quavis aliter interpretandi et judicandi facultate et auctoritate, necnon irritum et inane, si secus super iis, a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, motu, scientia et potestate similibus, decernimus : et nihilominus venerabilibus fratribus nostris Granatensi et Hispalensi archiepiscopis, et episcopo Dertusensi motu simili mandamus, quatenus ipsi, vel duo, aut unus eorum per se, vel alium, seu alios, præmissa ubi, et quando, ac quoties expedire cognoverint, fuerintque pro parte ejusdem Joannæ reginæ, vel alterius, cujus intersit, legitime requisiti, solemniter publicantes, ac eidem Joannæ reginæ efficacis defensionis auxilio assistentes, non permittant eam super jure sibi competenti alias, quam ut præfertur, quomodolibet indebite molestari, contradictores auctoritate, etc. non obstantibus præmissis ac aliis constitutionibus, et ordinationibus Apostolicis contrariis quibuscumque ; aut si aliquibus communiter vel divisim ab eadem sit Sede indultum, quod interdici, suspendi, vel excommunicari non possint per litteras Apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Nulli ergo, etc. nostrorum decreti et mandati infringere, etc. Si quis, etc. Dat. Romæ anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo vigesimo primo, tertio non. Junii, Pontificatus nostri anno nono ».

94. *Belli inter Carolum et Franciscum conflati causam quisque in suum adversarium derivat.* — Junctis fœdere Pontifice et Carolo V, Francisci Gallorum regis partes admodum depressæ fuerunt, ut rerum exitus edocebunt : cujus exitiosi belli initia describit Laurentius Aleander Galeazzius in litteris tertia Julii hujus anni die datis [1] ad parentem suum Ludovicum :

[1] Ext. l. 1. collect. lit. princ. p. 93.

nimirum Robertum de Marchia, episcopi Leodiensis fratrem, uxoris consiliis subornatum, a Cæsare descivisse, collectoque exercitu Lucemburgensem principatum, facta cum Francorum rege coitione, vastasse : in fratrem etiam episcopum Leodiensem conjurasse cum pluribus civibus, ut urbem illam proditione interciperet; sed conjuratos oppressos in flagitio ipso, atque a Cæsare mox Nassovium comitem cum exercitu signa attollere jussum plures Roberti arces expugnasse, capto etiam illius filio, atque omnes ejus sectatores vel in acie cæsos, vel suppliciis necatos : at Francorum regem Alensonium ducem viginti hominum millibus succinctum subsidio misisse ; jamque exercitum, Mosa fluvio trajecto, in Roberti ditionem ingressum, adeo ut Nassovius se in Lucemburgensem principatum duorum dierum itinere cum suis subduxerit. Porro Carolus V, ubi ad illum nuntius perlatus est, exercitum Gallicum in Belgium irrupisse, in eodem vestigio, uti prædictus Laurentius Aleander a patrono suo, qui interfuit, accepisse ait, elatis in cœlum manibus gratias Deo egit, quod bellum ab ipso Carolo non duxisset principium, quodque ab eo viribus ad se defendendum instructus esset, tum etiam quod hostis Gallus augendæ Cæsareæ amplitudini serviret; adjecitque expectari a se, ut brevi vel ipse miser imperator, vel Franciscus miser Franciæ rex futurus esset. Subdit Aleander nuper Gallum regem numeroso equitatu et peditatu filium regis Navarræ instruxisse ad recuperandum paternum regnum, idque bellicis præsidiis imparatum recepisse : interea Cæsarem ingentes copias adornare, atque in conventu principum Wormatiensi viginti millia peditum, equitum quatuor millia a Germanis publico sumptu sustentanda fuisse decreta. Recenset deinde ingentem copiarum numerum, quas Ferdinandus frater ex Austria et Carinthia educturus sit, quas Belgæ, quas archiepiscopus Coloniensis, quas Hungarus, quas Danus sororii, quas Lusitanus reges, quas episcopus Leodiensis, quas alii proceres pollicerentur ; deque recipienda Insubria agitari consilia : in Hispania coacta viginti quinque millia hominum ad Navarram recuperandam, jamque plures urbes, quæ popularium partes sequebantur, in fidem rediisse : rebelles prælio fractos ; atque omnes eos tumultus ad evertendam Hispaniam a Gallo rege concitatos sedari : contra vero res Gallicas periclitari : Helvetios ad defectionem a Gallo cardinalis Sedunensis opera incitari, ac Mediolanensem principatum duci Barensi illius, qui in Gallia tenetur, olim ducis Mediolanensis fratri, promitti ; proque eo bello gerendo mille ac ducentos hastatos equites et sex millia peditum Hispanorum in Neapolitano regno, in Germania autem alias copias comparari : præterea Cæsarem omnibus nobilibus viris imperasse, ut ad bellum accincti sint, ac duos exercitus ex centum et quinquaginta militum millibus et eo amplius conflare meditatum, alterum in Hispania, alterum adversus Galliam ; jactareque expeditionem eam suo ductu regere velle : cæterum plerosque opinari, demum signa in Italiam convertenda : miseros vero mercatores direptioni utriusque regis expositos, Hispanos scilicet Antuerpiam navigantes in Britannico mari a Gallo, vicissimque Antuerpiæ Gallos ab Hispano expilatos. At in tanto armorum fragore, Margaretam Maximiliani imperatoris filiam et Caroli amitam, quæ maternas erga illum curas gerit, sæpius cum Carolo de pace inter illum et Gallorum regem concilianda habere colloquia ; Cæsaremque hoc responsum assidue repetiisse, si cum Gallo rege fœdus redintegrarit, sibi Gallum bimestri flexu iterum molestiam exhibiturum, ac opportunius longe cessurum, si ita gerantur bella, ut ex ambobus alterum silere oporteat. Porro Anglum regem ad dissolvendam affinitatem cum Gallo, jungendamque cum Cæsare urgeri, ex qua conjunctione Gallo excidium impendeat : increbrescere pariter Mediolani seditionem commotam, cum Gallus novum vectigal imponeret, ac Palavicinum cum aliis proscriptis inter Rhegium Mutinamque turmas glomerare, ac novas res contra Gallos moliturum : denique typis excusas simul tum Cæsaris, tum Academiæ Parisiensis latas in Lutherum sententias, quæ litteræ Bruxellis III Julii anno MDXXI sunt consignatæ.

95. Porro Franciscus Gallorum rex putaverat ex intestinis Hispanæ plebis adversus nobiles tumultibus proferendi imperii sui occasionem affulgere ; ipsumque de Leone questum refert Guicciardinus [1], fallaci se cum eo jungendi ad invadendum Navarricum regnum fœderis spe impulsum fuisse. Consistenti quidem adhuc Wormatiæ Carolo Franciscum bellum indixisse refert Coclæus [2], ex promulgato nimirum apud Germanos sermone, qui ob Roberti Marchiani in Belgio adversus Carolum motus, et Navarram pro restituendo in avitum solium Henrico petitam Gallis armis, increbrescebat : additurque in Appendice Nauclero adjecto [3], Carolum, dimisso Wormatiensi conventu, in Belgium adversus Robertum rebellantem provolasse, pluresque Gallis arces eripuisse : quin etiam objecit postea idem Carolus V coram Pontifice et cardinalium senatu Francisco regi, invidisse ipsi imperium : submisisse ad Wormatiensia comitia oratorem, qui Germanos principes ad intestina in illum concitanda in Germania bella impelleret : postulasse illiberaliter pro Neapolitana pecunia prædes : Robertum Marchianum ad defectionem sollicitasse : Navarram invasisse ;

[1] Guicc. l. XIV. Ferron. l. V. — [2] Cocl. in Actis et script. Luth. — [3] Ext. to. III. rer. Germ. ex editione Freheri p. 356.

atque ita bellum ab eo atrox, quo res Christiana a Turcis et hæreticis laniata fuit, accensum. Franciscus vero rex conscripta ad Pontificem et cardinales apologia hujus belli invidiam, ne tot malorum causa diceretur, a se depellere hisce verbis conatus est [1] :

96. « Subdit (nimirum Carolus V) eo tempore quo ego et ille ad imperii dignitatem una uterque aspiraremus, subortam primum inter nos fuisse quamdam veluti zelotypiam, et simultates subinde natas ; quanquam ego tamen ejus apud me legato sæpenumero professus eram, me perinde hanc honorum petitionem existimare, atque si easdem uterque nuptias ambiremus, me adeo (utcumque res casura esset) in eadem velle cum ipso amicitia integra inviolataque permanere. Ego proculdubio iis me verbis apud ejus oratorem usum esse negabo, neque tum certe orationi meæ voluntas non consentiebat ». Et infra : « In Robertum autem, (scilicet Marchianum), ego Caroli oratori etiam auxilium, si rogaret, fœdere me laturum obtuli et militem Robertus in regno meo, insciente me, conscripserat. Statim ubi ad aures meas permanavit, gravissimis edictis revocavi, nec id sine magno Roberti incommodo, qui præter spem ab eo milite nudatus haud ignobiles arces non ita multo post vi ac deditione captas amisit. Navarrorum autem regi Henrico quod tulerim suppetias, mihi hoc criminosum esse minime potest ; etenim iis fœderibus, quæ Carolo mecum intercedebant, accurate hoc exceptum erat, nisi certo præfinito tempore cum Henrico illi conveniret, ego quas alio ex fœdere Henrico debebam suppetias rogatus ferre possem, idque etiam fide in Carolum integra, et inviolatis quæ inter nos icta essent, fœderibus. Itaque suppetias Henrico tuli, sed Carolo præmonito : atque ita tuli magis ut mihi verendum sit, ne Henrici conquestio quod serius, quam Caroli accusatio quod tulerim, improbitatis sit maculam allatura. Quibus ex rebus, beatissime pater, vosque amplissimi cardinales et clarissimi legati, satis (mea quidem sententia) intelligitis, nullius nos culpæ ex hoc priore bello affines dici aut haberi posse ». Hactenus Franciscus rex, cujus gratia alii Apologetici libri [2] editi fuerunt.

97. Carolus V et Franciscus dissidiis suis tot tantaque mala in Christianam rempublicam invexere, ut alter in alterum belli causam conjicere studuerit : utut se res habuerit, sive illud utriusque regis sive alterius culpa gestum fuerit, constat ex Gallorum regis superiori Apologia, atque historicorum Monumentis [3], illum arma primum Navarræ, quæ Carolo V parebat, restituendi avito regno (quod a Ferdinando Caroli avo odio Pisani schismatis et Ludovici XII qui schismaticorum partes adversus Julium II susceperat expugnatum vidimus) Henrici juvandi specie intulisse, immisso Andrea Fuxeo, qui Lesparrous dicebatur, cum pedestri exercitu Aquitanico et equitatu Pictonico. Is celeritate usus, antequam Hispani copias pararent, Pampilonam nobilium et oppidanorum, qui Henricum regem in Navarricum solium restitutum cupiebant, opera egregia usus recepit post hostiles aliquot in arcem impressiones, in quibus Ignatius Loyola in crure sauciatus a sæculari militia ad divinam se transtulit : a quo postea societas Jesu magno Ecclesiæ tuendæ et propagandæ futura subsidio condita est.

98. *In obsidione Pampelonensi Ignatius Loyola vulneratur, et a B. Petro sanatus de perfectiori vita cogitat.* — « Annus agebatur », inquit Orlandinus, « MDXXI, cum Pompeiopoli ex æneo globo fœdum in crure vulnus accepit, ut quo die glande ictus ab hoste et vulneratus est in corpore (is dies fuit feria altera Pentecostes XIII kal. Junii, ut certis auctoribus compertum est) eo videretur ab almo spiritu amore ictus et sauciatus in animo ». Cumque instituendæ sanctioris vitæ desiderio desiliisset e lecto intempesta nocte, ut se Virginis Deiparæ clientelæ commendaret : « Ingenti motu », inquit auctor, « concussum est terræ solum, et cubiculum in quo orabat intremuit, sive id exorati numinis indicium fuerit, ut olim usu Paulo Silæque venit nocturnos carceris inter horrores, cum Deo laudes hymnosque canerent ; seu fugati dæmonis argumentum, qui ab eo viro, cujus in anima thronum sibi Deus sedemque jam fixerat, ingenti rabie efferatus velut amplius non rediturus abscederet ». Quantas vero, colluctantibus inter se contrariis caducarum et cælestium rerum amoribus, internos æstus sustinuerit atque ex sacrorum librorum lectione sanctioris vitæ gustum delibarit, enarrat Joannes Petrus Maffeius ejus Vitæ scriptor [1], cujus verba afferimus :

99. « Ardebat eo tempore Hispania intestini belli tumultibus : quam nactus occasionem Franciscus Galliæ rex, Navarræ Vasconum, quæ Guipuzcoam attingit, Henrico Alibreto cognato suo recuperandæ spe, cujus pater ex eo Ferdinandi Catholici armis olim exactus fuerat, Andream Foxium cognomento Asporotum cum exercitu jussit in eas regiones impetum facere : qui celeritate usus, cum aliquot loca improviso adventu cepisset, cumque nobilitas Henrici cupida ad Gallum sese quotidie adjungeret, Najaræ dux, qui Navarræ summo cum imperio præerat, ejus rei fama commotus, in ulteriorem Hispaniam ad auxilia contrahenda profectus est,

[1] Ext. to. III. rer. Germ. p. 357. — [2] Ext. ib. p. 322. etc. et p. 342 et 59. — [3] Guicc. l. XIV. et Marian. Vinc. Blas. to. I. l. II. c. 28. hist. Navar. lib. Ferron. l. V. Polyd. l. XXVII. Orland. hist. Soc. Jes. l. I. Maff. in Vit. S. Ignat. l. I. c. 2.

[1] Maff. l. I. c. 2. Orlan. l. I. hist. Soc. Jes.

Ignatio paucisque præterea Pampelonæ custodiæ causa relictis ». Et infra : « Nec mora : Galli, omisso colloquio, acrius instare, tormentis mœnia quatere atque diruere, undique ascensum tentare : Hispani contra, Ignatii præsertim exemplo atque adhortationibus incitati, fortiter sese defendere. Subeuntem hostem gladiis, telis, contis arcere, quoad Ignatio ante alios dimicanti globi vi excussus e muro lapis lævam haud ita graviter læsit tibiam : globus vero ipse quanquam impetu refracto subsiliens, dextram adeo labefactavit, atque confregit, ut e vestigio semianimis alienata mente corruerit: tum vero debilitati animis cæteri, et deditio facta ». Et infra : « Cumque jam Ignatius omnes fere cibos haustusque stomacho fastidiente respueret, aliaque in eo cernerentur lheti signa, suorum admonitu, sacris quæ ad expiandum animum pertinent rite procuratis, ipso B. Petri Apostoli pervigilio, cunctis mœrentibus, eo deductus est, ut medici prorsus actum affirmarent, nisi ante mediam eam noctem vis morbi remitteret. Venerabatur jamdudum Ignatius præcipuo quodam cultu principem Apostolorum, quin etiam ejus laudes militariter olim carmine Hispanico celebraverat ; cujus profecto pietatis fructum non exiguum tulit ; siquidem illa ipsa decretoria nocte, per quietem videre sibi visus est eumdem Apostolum optatam sibi valetudinem divinitus afferentem : nec sane in irritum ea visio recidit ; quippe continuo levari doloribus ciboque refici est cæptus, jamque Dei beneficio periculum mortis evaserat ». Nonnullisque interjectis :

100. « Cum affixus lectulo Ignatius fallendi temporis causa profanum quempiam librum poposcisset, ex iis quos antea per otium lectitare consueverat, divino plane consilio factum est, nullus ut eo tempore domi liber esset ejusmodi : at vero longe meliores alii duo reperti sunt, Hispanico sermone conscripti, quorum alterius *Vita Christi*, alterius (quo selecta virtutum exempla continebantur) *Sanctorum flores* erat inscriptio : ea videlicet lectio salutis initium attulit homini : dum enim oblatos sibi libros variis locis quasi aliud agens delibat, sensim capi cæptus est pulchritudine eorum, quæ scripta reperiebat, atque adeo inter ipsam lectionem, ubi quidpiam insigne cognoverat, subsistere secum ipse deliberans : quid si præclarum hoc sancti Dominici facinus ? quid si hoc S. Francisci Deo fretus aggrediar ? Neque vero, cum hæc et alia sibi multa proponeret, res occurrebat ulla tam ardua tamque difficilis, quam non perficere sese posse generosa quadam alacritate confideret. Quæ cum apud se diutius agitasset, emergebant rursus rerum inanium voluntates et sæcularia desideria, quorum sese nonnullis adeo manciparat, ut dum eorum vel adipiscendi rationem exquirit, vel potiundi spem animo concipit, plures interim horas per imprudentiam, in ea cogitatione defixus hæreret : jamque priora illa propemodum exciderant, accensosque nuper igniculos pietatis voluptatum illecebræ, et perniciosa rerum fluxarum blandimenta restinxerant, cum periclitanti servulo divina bonitas opem celeriter afferebat, ex eorum videlicet recordatione, quæ legerat meliorem ei mentem et consilia saniora submittens : atque in hac item commentatione tandiu morabatur, donec interventu cujuspiam alio mentem animumque converteret. Hac ille vicissitudine et quasi conflictu dies aliquot mirum in modum exagitatus, cum in ejus pectore voluptas et virtus pæne ex æquo certarent, contrarias in partes magna sua perturbatione distrahebatur, incertus animi hanccine vitam an illam cum primum posset insisteret. Verumtamen inter alternas fluctuantis animi propensiones illud intererat, quod blandis illis fluxarum rerum imaginibus quandiu præsentes obversabantur tamdiu titillabatur Ignatii mens ; abeuntibus vero succedebat illico amarus quidam torpor et ægritudo, et sibimet displicentis animi tædium. At contra præclari illi ad Christianam laudem impetus cogitationesque de adæquanda vigilantia et sobrietate sanctorum, de votivis peregrinationibus, de victu cultuque in primis horrido et aspero non modo cum aderant, animum insolita quadam jucunditate mulcebant, sed in recessu quoque tristitia subeunte nulla securum hilaremque præstabant ». Et inferius :

101. « His ergo observationibus et assiduis librorum monitis, e lethali animæ veterno excitatus anteactæ vitæ peccata, et infinitam in se Dei clementiam aliquando cœpit agnoscere : nec solum de mutandis in posterum moribus, verum etiam de expiandis omni ratione delictis, placandoque Numine serio cogitare : atque in hanc deliberationem ingressus, denuo sese ad Christi Domini sanctorum sectanda vestigia occulto quodam instinctu acriter sentiebat impelli, et eorum præcipue, qui in se ipsi quam maxime duri ac severi extitissent ; artium quippe spiritualium et Christianæ philosophiæ rudis et ignarus adhuc, omnem fere sanctitatis et officii perfectionem in asperitate vitæ, et in voluntaria corporis afflictatione statuerat : quocirca jam tum agitabat animo simul atque per valetudinem liceret nudis pedibus Jerosolymam petere, ac frequenti verberatione longoque jejunio tantas peccatorum pœnas ultro suscipere, quantas videlicet ab excelso magnoque animo salutare odium sui et ardens divinæ gratiæ promerendæ studium exigebat. Jamque rectis euntem sensibus et optima quæque expetentem longe vehementius incitavit divina visio ; etenim nocte quadam vigilanti augustissima specie, ac beatissimo lumine fulgens Maria virgo una cum parvulo Jesu non modo sese palam ostendit, verum

etiam incredibili benignitate spectandam aliquandiu præbuit: quo viso mirifice recreatus Ignatius tantum repente odium fastidiumque concepit eorum, quæ apud cæcos mortales prima putantur, ac præsertim, quæ cum inhonesta voluptate conjuncta sunt, ut omnes rerum illarum quamvis diuturno usu ac vetustate corroboratas imagines ex hominis memoria confestim aspectus ille delerserit. Accessit ad hæc illud quoque non leve Dei beneficium, quod ei in omnem deinde vitam proprium ac stabile mansit, ut quotiescumque sublatis in cœlum oculis astra suspiceret (quod sane sæpe faciebat ac diu) mortalia cuncta illi repente sordescerent, et miro quodam æternæ patriæ desiderio raperetur ». At de eo jucunda suis locis recurret mentio : nunc intermissam historiæ seriem repetamus.

102. *Recepta ab Hispania Navarra.* — Recepta Pampilona Gallus in illius propugnaculis non Navarrica signa, sed Gallica defixit [1] : ex quo a Navarris gravia in Gallos concepta odia postea eruperunt: secuta regiæ urbis exemplum minora oppida victori Gallo se dediderunt : neque Hispanorum ob eam jacturam movebantur animi, cum inter sese plebeii ac nobiles dissiderent adeo, ut die vigesima secunda Aprilis hujus anni finito atrocissimo certamine plebeii cæsi fuerint [2], captique in acie eorum duces carnificis manu obtruncati : Antonius vero Acunius Zamorensis episcopus seditiosorum signifer de quo antea actum est, ubi plebeiorum res depressas vidit, onustus auro ex Hispania fugam tentavit ; sed a duce Najaræ interceptus in munitissimæ arcis carcere ad annum hujus sæculi vigesimum sextum tentus est, donec ob elisum præfecto arcis, cum quo familiariter vescebatur, proditione caput, misere necatus est.

103. In tantis Hispanorum adversus regios magistratus tumultibus tutatum Numen causam Caroli V ejusque clientelam suscepisse, quo tempore ille adversus Lutherum hæresiarcham ac sectatores justam sententiam tulerat, observat Vincentius Blascus ; hoc enim anno die septima Aprilis in sacello ædium Roderici comitis Cocentugnæ, operante sacris Onuphrio Satorrio, ex B. Virginis imagine manare lachrymæ visæ sunt, ac magna copia præsente Guillelmo, ejusdem comitis filio, in sinum decurrerunt. Celebratum est carmine sacrum hoc prodigium ab Onufrio Jordano sacerdote pietate conspicuo ; de quo refertur illum scientiæ opinione inflatum cupiditatibus quondam fræna laxasse, atque nocte jam adulta in cubiculum reversum reperisse in eo spectrum jumenti specie : quod cum compellasset quomodo ingressum esset, responsum hoc accepisse, talem esse qualis ille erat; eoque mox evanescente, ita Jordanum timore perterritum, ut, expiatis anteactæ vitæ criminibus, plurima virtutum exempla præbuerit, carnibus et vino perpetuo abstinuerit, somnos nullibi quam in Ecclesiis carpserit, discurrerit pedibus per vicos ad simplicem populum doctrina Christiana instituendum : in quo pio opere demum affectus senio in media sacra concione, cum maximo animi ardore de Deo verba faceret, animam repente efflarit.

104. Cæterum sedatis Castellanis tumultibus, seditiones variæ Valentiam, Baleares insulas, et Aragoniam adhuc exagitarunt [1] et adversus Gallos, qui Gruniam sive Logronium, alias Tuliobrigam, obsidione premebant, atque in Castellam proferre imperium meditabantur, erupere conjunctis armis Hispani, ac magnam cladem intulerunt Lesparro et Turnonio ducibus captis [2], pronæque mox ad victorem urbes deditionem fecerunt : « Galli », inquit Ferronius [3], « passim cæsi et fugati : Navarrorum urbes eodem momento receptæ : qua in re sane plagam accepere Franci odiosam tum re, tum tempore : Turnonius et Lesparrous captivi abducti. Multi putarunt culpa Lesparroi cladem acceptam : nam Pampelunæ cupida nobilitate recipiendi Henrici sui regis, nulla Navarrorum, sed insignia Gallica fixerunt, ob quæ illos mox in gratiam rediisse cum Hispanis Joanne Luxo etiam Aquitano sequestro ; qui cum apud eam gentem gratia valeret, indignaretur, in nullam se partem bellicarum curarum accersitum, ipse Lesparrous culpa se vacare aiebat, propterea quod firmus ab equitatu non fuisset ».

105. *Perditissimi latrones grassantur in Galliis.* — Addit auctor [4] grassatas eo tempore aliquot equitum turmas per Galliam, omniaque flagitiorum genera patrasse, eoque ipsorum impietatem prorupisse, ut sibi mille dæmonum nomen gloriabundi imponerent : « Si rogasses, inquit, quo pergerent, ad dæmonem ; unde prodirent, e dæmone aiebant ; unde multi suspicati a potentiore immissos ». Tanta morum corruptio hæresi infaustam pandebat viam : at divinam ultionem improbissimi homines brevi sensere ; nam post expilatos aliquot vicos, ad Monponum oppidulum Petracoriorum vino somnoque oppressi, ab oppidanis ac rusticis concisi nocte intempesta spoliatique fuerunt. Recuperare dein frustra Navarram Gallus immisso Guillelmo Gounfierio Boniveto tribuno maritimorum, qui Fontis-Arabici urbem munitissimam postea ad deditionem impulit, vicissimque Hispani in Benearniam irrupere.

106. *In Italia res Gallorum pessumdatæ.* — In Italia res Gallicæ inclinatæ ac depressæ fuere : Leo enim Pontifex ad Francos Insubria

[1] Guicc. l. XIV. — [2] Vinc. Blasc. to. I. l. II. c. 16.

[1] Id. ib. c. 18, 19, 20, 21. — [2] Id. ib. c. 28. et Guicc. l. XIV. — [3] Ferron. l. V. — [4] Id. ib.

depellendos, qui Pontificia jura in conferendis sacerdotiis invaserant, Cæsari se adjunxerat, uti superius dictum est, clandestinæque in Gallos conjurationes factæ ab Insubribus, qui deprehensi ad Rhegium Lepidi, necnon Mutinam, cui Pontificio nomine Franciscus Guicciardinus præerat [1], confugere : Galli ob receptos conjuratos oppidum irrito conatu, nec sine gravi clade pertentarunt : conducti sunt a Pontifice Helvetii Matthæi cardinalis Sedunensis et Ennii episcopi Verulani opera : Genua [2] a Pontificia et Neapolitana classe Adurniorum auspiciis frustra tentata. Obtendisse Pontificem Italiæ libertatem, refert Ferronius : « Palam, inquit, Italiæ libertatem personabat, concipiebatque animo pulsis Gallis majora, ne ab ipso quidem Cæsare, aut Francisco Sfortia, cujus jactitabat restitutionem, succedentibus rebus temperaturus ». Jactata hæc fuisse confirmat Guicciardinus [3]; imo etiam increbuisse, quæri eo bello, non Sfortiæ, sed Julio Medici principatum Mediolanensem ex Paride constat. Porro Venetorum ducem sopire hoc lugubre bellum studuisse, ac pacis consilia Pontifici suggessisse refert idem auctor [4] his verbis : « Gabriel Venetus vir magni animi summaque prudentia admonebat Leonem, bellica ea consilia prima specie læta tractatu dura, eventu tristia esse : adesse Gallicos legatos, dum integra omnia essent, verbis potius sopirentur controversiæ, quam Italiam, Galliam, Hispaniam ad funestum armaret bellum : cogitaret potius de Turca labefactando ; in quem nisi mucronem Pontificium exacuisset, parum pie in reliquos verti arma ». Et infra : « Eniteretur potius ut cœtum piorum, quem vanis quibusdam opinionum quasi fluctibus jampridem agitatum tuendum susceperat, in tranquillitatis portum perduceret : non bellum indiceret sanguinolentum ».

107. Operam etiam iterum navavit egregiam, ut sedaretur tam exitiale rei Christianæ bellum Henricus Anglorum rex indictis Caleti conventibus, de quo hæc Belchairus tradit [5] : « Is uti inter Cæsarem, Franciscum ipsumque convenerat, se harum controversiarum arbitrum obtulit, quibus dirimendis fidam utrique sedulamque operam navaret : Calesium uterque legatos mitteret : Thomam Eboracensem cardinalem pacis interpretem eodem profecturum. Accepit conditionem Franciscus, modo Leo Pontifex ejus fœderatus, fœdere, si quod iniretur, comprehenderentur : ut pridie nonas Augusti Calesium utrique legati se sisterent convenit ». Et infra : « In eo conventu [6] Cæsar Burgundiam Majorem, quam Ducatum vocant, sibi restitui clientelæ jure, quod in Atrebatensem Flandricumque comitatum Galliarum reges habebant, sibi cedi postulabat, quod imperatorem regis clientem esse indignum sua majestate duceret. Hæc postulata, cum prorsus aliena essent, regii legati rejecerunt, ac re infecta discesserunt ». Interjectis pluribus addit auctor de redintegrato ab Anglo iterum iterumque pacis inter Gallum et Hispanum colloquio : « Anglici, inquit, legati regem adierunt, ut pacem inter Cæsarem ipsumque confirmarent, eoque rem perduxerunt, ut inter eosdem conveniret Tornacensem obsidionem solvere ; Mediolanensem exercitum revocare Cæsar, Franciscus quoque exercitus suos dimittere tenebatur ; verum de capto per Bonivetum Amyralium Fonte-Rapido nuntius intervenit : idcirco fœdus nisi restituto Fonte-Rapido ratum habere Cæsar noluit ; quum restituere Franciscus, a Boniveto quanquam absente persuasus, recusasset, bellum redintegratum est ». Et infra [1] : « Bonivetus quidem sibi mortem non ita multo post, regi hero captivitatem accersivit, et totum Christianismum sua ambitione perturbavit. Hi enim duo principes inter se commissi cæteros fere omnes secum traxerunt, et universos Christianos in mutuas cædes irruere vel persuaserunt, vel coegerunt ; Turcis autem eas, quas postea vidimus, imperii augendi occasiones præbuerunt. Hinc expugnata Rhodus ; Pannoniæ amissæ, Peloponesi bona pars, multæ insulæ, postremo Cyprus, omnium denique malorum nostrorum longa series ex hac una turbata pace manavit : quæ primum auctor ipse, mox rex herus nimis credulus (ut divina ultio justissima est) expertus est. Sic magnis principibus evenire solet, qui sese aulicis adulatoribus totos dant, virorum prudentium consilia aspernantur ».

108. Ut vero Gallorum res in exitium tendere cœperint in Insubria describit Ferronius ; Mediolanenses Gallis infensos fuisse ob nocturnas direptiones impetu factas in domos civium aliquot opulentorum partim invidia, partim Menaldi avari præsulis Tarbensis consilio : injectas etiam templorum sacræ supellectili sacrilegas manus referunt [2], atque sacerdotes cælatum argentum et aurum, quod in sacris habebant, occultasse veritos, ne Lautrechii regii præfecti jussu auferretur ; quod aliquot in locis jam tentatum fuerat, præcipueque in æde divi Ambrosii, ubi altare est laminis argenteis auroque obtectum. Par scelus [3] in Galliis patratum, ubi clatri et cancelli argentei in Ecclesia S. Martini Turonensis evulsi fuere, adeo ut sumptas divinitus sacrilegii pœnas vulgo jactatum sit : cæterum quæsita per scelus subsidia nil sacrilegis profuere. Conjunctis etenim Pontificio et Cæsareo exercitibus [4] primum Parma ac Placentia vi expugnatæ sunt, et Pontificiæ ditioni restitutæ : Mediolanum vero non sine maxima victorum

[1] Guicc. l. XIV. — [2] Aug. Just. l. VI. Bizar. l. XXIX. Fol. l. XII. — [3] Guicc. l. XIV. — [4] Ferron. l. XVI. — [5] Belc. l. XVI. num. 29. — [6] Id. ib. num. 3.

[1] Belcair. l. XVI. num. 37. — [2] Continuator Sabellic. et alii. — [3] Ferron. l. V. — [4] Guicc. l. XIV. Continuator Sabellici Cavitell. hist. Crem. et alii.

admiratione, captis pavore Gallis, primo impetu a Julio Medice cardinale legato, Friderico marchione Mantuano, et Prospero Columna ducibus, receptum : ex cujus victoriæ nuntio Leonem Pontificem ingenti diffusum lætitia referunt, in qua apoplexia correptus nullis perceptis sacramentis ætatis anno quadragesimo sexto nondum exacto [1] decessit inopina morte.

109. *Leonis X mors inopinata, forsan veneno illata : hujus Pontificis mixtæ vitiis dotes.* — Describit hunc triumphum in funus conversum Paris de Grassis hisce verbis [2] : « Die vigesima quarta Novembris, hora quasi prima noctis, audivimus bombardas in signum lætitiæ ex castro S. Angeli ob Mediolanum captum a nostris militibus cum nostro legato reverendissimo cardinale de Medicis, qui in civitatem Mediolani cum exercitu Apostolico ingressus esset, deceptis Gallorum castris ». Et infra : « Tantum lætabatur, (scilicet Leo,) ut nunquam plus lætatus fuerit intrinsecus vel extrinsecus, ita et taliter, ut ex Malliano, ubi erat profectus solatii causa, plures ac plures singulis horis per nuntios festivitatis signa fieri mandaret : quæ signa per triduum continuum perdurarunt diebus ac noctibus : quin imo cum ipse ex prædicto Malliano rediisset, die vigesima quinta, quæ fuit dies S. Catharinæ, Lunæ, fuit a populo quasi tanto cum jubilo exceptus, ac a multis cum olivarum ramis obviantibus, et cum plausibus et tubis et sclopis et similibus lætitiæ indiciis ; et insuper a me etiam fuit requisitus an placeret ex tanta lætitia aliquas gratias Deo reddere : et papa a me quæsivit judicium meum. Ego respondi quod quando bellum est inter principes Christianos ex victoria tali non solet Ecclesia gratulari, nisi Ecclesia habeat aliquod interesse : quo casu pro qualitate et respectu interesse sui, quod ipsa Ecclesia sive Sedes Apostolica facit signa lætitiæ pro modo victoriæ acquisitæ. Itaque, si papa habet aliquod interesse magnum, similiter et lætitiam faciat, et etiam gratias Deo reddat. Papa ad hoc ridens et totus festivus dixit, quod bonum magnum in manibus haberet. Ego replicavi, quod ergo magnas gratias Deo redderet : et respondit velle omnino, et quod die Mercurii teneret consistorium, et quod ego reducerem sibi ad memoriam hoc totum ; quia cum cardinalibus volebat factum totum et lætitiam tantam significare : et sic, cum hæc diceret, cubiculum ingressus est. Ubi cum aliquas horas quievisset, dictus est non bene se habere : et sic die Mercurii non fecit consistorium, nec equitavit ad Ecclesiam de Populo, ad quam se dixerat velle ire, redditurus ibi gratias Deo in die S. Andreæ ». Male nimirum se affici sensit ; quare eo die archiepiscopus Nicosiensis ejus vice, præsente cardinalium senatu, grates de parta victoria relaturus divina celebravit, ac die insequenti lætitiæ pompam sua morte clausit, inopina quidem adeo, ut ne sacramentis quidem munitus fuerit ; subdit enim Paris : « Die Dominica, quæ fuit prima mensis Decembris, hora quasi septima, mortuus est papa Leo Decimus ex catharro superfluo, absque eo quod aliquis prævidisset casum suum ; nam medici ipsum dicebant leviter ægrotare ex catharro concepto in villa Malliana. In effectu ego interpellatus fui post mediam noctem hora quasi nona, ut irem ad parandum funus ipsius : et sic ivi, et inveni eum mortuum et jam frigidum quasi nigrum ex tumore catharri, licet aliqui dixerint ex veneno (1) ».

110. Affert ille nonnulla conceptæ hujus suspicionis argumenta : « Hora noctis tertia vel circa corpus fuit sepultum : sed ego prius videns illud multum tumefactum et obscurum præter solitum admiratus proposui in collegio an placeret ex ista causa, quod illud facerem exenterari ; et placuit : et in fine illo aperto inventum est cor maculatum et hepatis partem corrosam, et lienis similiter partem vitiosam : quæ cum chirurgici et physici videntes cum stupore admirati dixerunt pro certo illum fuisse toxicatum ; et quia ipse infelix papa ante obitum sæpe doluerit sentire interiora sua quasi ex igne comburi. Itaque manifeste compertum est papam Leonem venenatum periisse : quæ res illico credita est, quoniam per aliquot paucos ante dies quidam ignotus in habitu simulato ivit ad fenestram unam monasterii S. Hieronymi, et inde vocato certo fratre dixit ei, quod cras omnino iret ad papam, et significaret ei, qualiter

[1] Panvin. in illius Vita. — [2] Paris to. IV. Ms. arch. Vat. p. 384. Aug. Justin. l. VI. Bizar. l. XXIX. Foliet. l. XII et alii.

(1) Obiit hoc anno Leo papa X, cujus ingenium moresque ex auctoribus coævis late describit annalista, ad quem lectores haud inviti remittimus. Quanquam enim iis quæ ab illo in utramque partem congesta sunt addenda multa ex aliis coævis scriptoribus succurrunt ; cum tamen res habeatur de Pontifice qui inter multos benevolos, multos interim osores nactus fuit, ex illorum laudibus eorumque vituperationibus quænam certa, quæ dubia, quæ suspiciosa, quæ tandem falsa de illo jactata sint, discerni vix posse arbitror. Inter ejus adversarios præter Lutheri fautores an Guicciardinus accersendus sit, ambigendi ratio suppetit ; cum nonnisi ab infenso in Leonem animo provenire possint ea quæ narrat de collectitia pecunia, propositis indulgentiarum præmiis, per Germaniam contracta, quam pro eo quod in sacros usus expenderit, Magdalenæ Medicææ sorori suæ commodis a Pontifice destinatam affirmat. Addit vero Magdalenam ministrum suum ad pecuniam illam colligendam misisse Archemboldum episcopum, quæ res gravissime pios Germanos offendit, causamque præbuit Luthero ut in indulgentias declamaret. Narratiunculam hanc Guicciardini suspectam efficit silentium coævorum omnium historicorum, Lutheranorum præsertim, qui cum prætextus omnes ad honestandam Lutheri defectionem sedulo conquisierint, nihil tamen de pecunia ex indulgentiis comparata et in usus Magdalenæ Medicææ conversa commemorant. Id quidem recentiorum Lutheranorum scriptorum diligentiam non fugit, qui lectam in Guicciardino historiam opportune obtrudunt. Parem sedulitatem in vetustioribus eorum scriptoribus concipere pronum esset, si vera scriberet Guicciardinus de re tota passim in Germania vulgi sermonibus dissipata. Alia de hoc Pontifice ex Ciaconio, Jovio, Panvinio aliisque repetenda.

Vide tamen quæ de conversa pecunia sacra in commoda Magdalenæ habentur in gravaminibus Germaniæ apud Rayn. A. MDXXIII, 39.

MANSI.

venenum paratum erat sibi de proximo a quodam ejus intrinseco non in cibo aut potu, sed aut in manutergio, aut in camiscia, seu mappula : et cum iste frater non vellet ire ad Mallianum ubi tunc papa morabatur, ivit ad palatium et dixit datario : qui illico ivit ad Mallianum, et retulit hoc papæ : qui illico misit pro isto fratre ut ad se in Mallianum veniret; et sic ivit, et rursus idem sibi dixit quod prius datario dixerat. Quo audito, papa stupefactus dixit, quod prius si voluntas Dei esset, quod pateretur, sed quod caveret quantum posset. Itaque inde ad paucos dies veniens Romam ægrotare cœpit, et cum ægrotaret sæpe dicebat dolens quod interius ardebat, et in finalibus suis verbis dixit se occisum esse et mox moriturum : doluit autem quod cardinalis suus dilectus de Medicis superesset in multis ærumnis, et fastidiis bellicosis. Et quia suspicio fuit omnino de veneno præparato in vino, fuit captus quidam camerarius pocillator sive pincerna papæ simul cum canapario a furore populi ex suspicione; quia iste visus est Urbem exire, et captus est, et ductus in castellum : sed postea examinatus et inquisitus fuit liberatus tanquam innocens, et conclusum, non fuisse papam venenatum, sed ex catharro, ut supra ». Tradit Guicciardinus [1] Leonem, Julio cardinale Medice hortante ne bellum in Francos susciperet, respondisse ad id eo se potissimum consilio duci, quod Parmam et Placentiam in Romanæ Ecclesiæ potestatem redacturum sperabat : quæ res si e sententia sibi succederet, mortem haud sibi ingratam futuram : paucis vero antequam occumberet diebus de Placentia capta, eodem autem, quo extinctus obiit, die, de Parma recepta nuntium illi perlatum.

111. Prosecutus est Leonis amplissimum elogium Paulus Jovius [2], et Onuphrius Panvinus [3] mixtas nævis virtutes illi adscribit : « Fuit, inquit, rerum divinarum diligens observator, sacris cæremoniis deditus, corpore procere, decora facie, naso grandiore, oculis cæcutientibus et cæsiis, aspectu grato et venerabili : in dicendo elegans, sententiis gravis, ingenio peracuto, in audiendo patiens, in loquendo prudens : eloquio facilis, aditu omnibus permisso, justitiæ acerrimus cultor, nam et grassatores cohibuit, et ex iis multos capitali pœna affecit. Id unum ei datum, quod voluptatibus, venationibus, aucupiis effuse deditus, luxui et splendidissimis conviviis musicæque magis, quam tantum Pontificem deceret, totos dies impenderet : pecuniæ quærendæ causa cum multa tum ædificiis, tum effusis largitionibus et bellorum usibus absumpsisset, pretio cardinales aliquot legit, et officia quædam vænalia excogitavit, ut cubicularios, scutiferos, milites S. Petri, et ripæ portionarios. Fuit omnium, qui ad eam diem fuerant, Romanorum Pontificum liberalissimus. Musicos magnopere amavit, cum esset ejus artis peritissimus : doctos et eruditos viros coluit, et magnis muneribus prosecutus est; nihil enim antiquius duxit, quam bonarum artium studia majorum suorum maximeque Laurentii patris exemplo provehere, et liberalissime exornare, etc. » Instaurata fuit ab eo Romana academia, conquisitis undique magno sumptu viris doctrina excultissimis, interque alios litterarum politiorum studiosos Petrum Bembum atque Jacobum Sadoletum a secretis delegisse, et in cardinalium collegium cooptasse vidimus.

112. De ædificiis vero a Leone excitatis hæc tradit Panvinus [1], de quo paulo ante memoravi : « Ædificandi studio incensus Basilicam Vaticanam miro artificio, a Julio II inchoatam, perficiendam, quantum in eo fuit magno animo suscepit : palatium Vaticanum triplicibus longis et præamplis porticibus eximia structura, auratis laquearibus, egregiis nobilissimique operis picturis splendidissimum fecit : Deiparæ virginis ædem, cui cardinalis præfuerat, in monte Cælio a fundamentis pæne refecit, et laqueari aureo exornavit : lavacrum Constantini Lateranense ruinam minitans restituit, laminis plumbeis tectum reparavit. Pyrgorum portu cæno et saxis repleto publicæ commoditatis purgato, oppidum muro cingere cæpit; arcem Montis-Flasconis, Corneti cardinalis Vitellesci et in multis patrimonii oppidis peramplas ædes vel restituit, vel a fundamentis ædificavit. Manlianam villam aqua corrivata elegantiori ædificio exornavit : Romæ sancti Alexii caput argentea theca clausit : aulæa e Belgis serica auroque intexta quinquaginta aureorum millibus sacelli Pontificii ornamento coemit ». Et infra : « Cadaver in Basilica Vaticana lateritio tumulo tum sepultum postea a Paulo III ad Minervæ ædem cum Clementis corpore translatum, et nobilissimo marmoreo monumento conditum est. Vacavit, eo mortuo, Sedes Romana mensem unum, dies septem ». Quod attinet ad tempus, quo Leo Pontificatum gessit; cum illum renuntiatum summum Pontificem viderimus V idus Martii, nimirum die undecima anni MDXIII, obierit autem hora septima post primum diem Decembris, ipsum sedisse annos octo, menses octo, dies viginti duos dicendum est. Audita Leonis morte, Lutherus procacissime illi defuncto insultavit; et, ut scurra spurcissimus erat, non propheta, in libello hæc verba impura scripsit : *Qui præ minis moritur, ad ejus sepulturam compulsari debet crepitus ventris*. Quæ indignæ voces sat demonstrabant, quo spiritu ille ageretur.

[1] Guicc. l. XIV. — [2] Jovius in Vita Leon. X. — [3] Panvin. in Vit. Leon. X.

[1] Panvin. in Vita Leon. X.

113. *Emmanuelis Lusitaniæ regis, Ecclesiæ propugnatoris fortissimi, obitus et virtutes.* — Paucis post Leonis obitum diebus, ex hac quoque vita migravit Emmanuel Lusitaniæ rex [1], maximo proborum omnium luctu, de cujus partis ex Barbaris infidelibus triumphis, et egregia in amplificanda Christi religione apud disjunctissimas nationes opera, honorificentissima sæpius mentio a nobis facta est. Conscripsit ejus res præclare gestas elegantissimo stylo Hieronymus Osorius episcopus Silvensis, atque ipsum hoc elogio exornat : « In anni hujus exitu rex Emmanuel eo tempore, quo magis opibus et imperio summaque nominis gloria et celebritate florebat, et optima, ut videbatur, valetudine et corporis robore et incolumitate vigebat, in morbum subito incidit, ex quo post dies novem decima tertia die mensis Decembris ex hac vita migravit : quinquaginta duobus annis et sex mensibus vixerat, e quibus viginti sex annis et mense cum dimidio regnavit. In ipso vitæ fine maxima quædam insitæ religionis et pietatis documenta dedit : testamentum cum singulari prudentia fecit : animum sacris sanctissimis expiavit : mortis certissimæ nuntium æquissimo animo tulit ; sacerdotes, qui illum circumsistebant, et hymnis atque precibus ad Deum adhibitis vota pro illius salute sempiterna faciebant, adjuvabat, et versus sacrorum carminum multis in locis memoriter pronuntiabat. Fuit in Bethlemitico templo, quod fundarat, cum multis lachrymis, quas desiderium illius excitabat, cum regio funere omniumque ferme principum et nobilitatis universæ celebritate in sepulchro conditus ». Et infra : « Regni patrimonium miris accessionibus amplificavit : Armuzium Arabiæ portum, Indiam Indo et Gange definitam, eam etiam quæ ultra Gangem est extremasque orientis solis regiones imperio adjecit : terras incognitas perlustravit; omnia namque, quæ Lusitani illius imperio faciebant, ad illius laudem et gloriam referenda sunt : nec enim regis officium in ulla re clarius perspicitur, quam in excellentium hominum, qui res præclaras cum maxima laude moliuntur, multitudine. Rex enim est, si vere hoc nomen usurpat, qui spiritus affert, qui animos ad laudem excitat ». Et post alia :

« Minime dubito quin si per ille se signa in Africam intulisset, omnem Mauritaniam Tingitanam facillime fuisset sub imperium subditurus : sed ab eo consilio partim temporibus, partim quorumdum hominum timidorum consiliis sæpe revocatus fuit. Quanto tamen studio Mahumetis nomen extinguere conaretur, urbes quæ illius imperio et industria captæ sunt et arces similiter ædificatæ atque munitæ declarant. Itaque felicitas illius, quæ fuit incredibilis, non est fortunæ, ut hominum vulgus loquitur, sed divino beneficio, quod virtutibus illius favebat, attribuenda : fuit enim vita continens, natura benignus, religione pius ; præterea mitis atque mansuetus, et in summa gravitate comis et perhumanus. Aditus facillimos habebat : in administrando jure et negotiis impigre gerendis summam diligentiam adhibebat. Mane, et sæpenumero ante lucem surgebat, et rebus divinis operam dabat : tum in supplicum postulatis audiendis, et negotiis reipublicæ transigendis tempus omne consumebat. Erat in sermone jucundus, et non mediocri urbanitate præditus, et admodum liberalis : domesticorum necessitatibus summa benignitate consulebat : milites alebat : res præclare gestas non solum laudibus, sed multis etiam muneribus et beneficiis prosequebatur : egentium inopiam opibus suis egregie sustentabat : viris religiosis et virginibus sacris non solum ea, quæ ad cultum religionis, verum quæ ad domesticum usum pertinebant, large et munifice suppeditabat ». Nonnullisque aliis interjectis verbis, subdit :

114. « Admodum temperate cibis utebatur : a vino semper abstinuit, et diebus solemni jejunio consecratis ciborum abstinentiam summa religione conservabat : favebat plurimum litteris : de moribus externis multa percontari solebat : historias libenter audiebat : quoties cibum publice sumebat, erant epulæ magis jucundo et utili sermone, quam coquorum artificio conditæ ». Et infra : « Ecclesiæ sanctionibus alacritate singulari parebat : mores et ritus ab Ecclesia constitutos summa sanctitate et cæremonia tuebatur : tempore, quo memoria suppliciorum, quæ Christus pro nobis in cruce pertulit ritu solemni consecratur, a templo minime discedebat, et tribus diebus, quibus sanctissimum Eucharistiæ sacramentum erat in sepulchri quadam similitudine conditum, ut nobis memoriam nostræ salutis repræsentaret, neque vestes exuebat, nec ab eo loco nisi ad aliquod breve tempus abscedebat, et cum somnus illum complectebatur, ibi sine ullo vitæ delicatioris instrumento parumper accubabat. Multas sanctorum hominum religiones instauravit, fluxosque mores ad pristinam severitatem et sanctimoniam reduxit : ædes sacras quamplurimas vel a fundamentis extruxit, vel collapsas refecit. Odio acerbo Mahumetis sectam persequebatur, et ea de causa tanto studio bellum in Africa et Asia comparabat, ut quantum in illo esset, memoriam erroris pestiferi deleret. Sic autem religionem colebat, ut nunquam studium publici juris et reipublicæ rationem intermitteret : sic reipublicæ constituendæ, et moribus atque legibus invigilabat, ut bellicarum rerum curam nullo modo deponeret : sic se cum musicis aut venatoribus oblectabat, ut in mediis voluptatibus salutis publicæ memoriam retineret. Itaque

[1] Barro. dec. 3. l. VII. c. 7. Osor. l. XII. Maff. l. VIII.

eodem tempore classes in Mauritaniam et Æthiopiam, in orientis solis regiones instruebat : præsidia in varias partes submittebat : juri dicundo operam dabat : hominum querelis aures assidue præbebat : commissa facinora vindicabat ; tanta tamen lenitate præditus erat, ut non facile hominum cupidorum, et omnia pericula metuentium postulatis importunis obsisteret. Id autem effecit, ut manus multorum immodice sacris rebus afferri permitteret, et transmissionem in Africam, cujus studio tantopere flagrabat, ita differret, ut mors improvisa posset omnes illius cogitationes impedire ; attamen quamvis, ut res humanæ sunt, aliquid ejusmodi, quod reprehensione aliqua dignum videatur in se admitteret, fuit is princeps multis regiis virtutibus ornatissimus et immortali memoria consecrandus ». Hisque verbis auctor historiæ suæ finem imponit.

115. Passa autem est Ecclesia in Emmanuele jacturam fortissimi defensoris, qui assidua pro Christi religione amplificanda agitans consilia cum Davide Abyssinorum Christiano rege fœdus adversus Turcas, qui Ægypto potiti illius imperio imminebant, pepigerat : cujus accepto nuntio Leonem divino Numini solemni ritu gratias aliquot ante obitum mensibus egisse, refert Paris de Grassis [1] sic inquiens : « Pridie papa mihi ad se vocato narravit, qualiter habuerat nova a rege Portugalliæ super fœdus initum inter se ex una parte, et ex alia inter presbyterum Joannem Æthiopum atque Abyssinorum regem super eo quod ipse presbyter Joannes volebat esse omnino Christianus, et quod erat Christianus jam a multis annis citra, sed nesciebat qualiter adorare Christum deberet in cæremoniis et cultu Catholico ; et quod, si rex ipse Portugalliæ vellet quod ipsi duo simul essent pugnaturi contra Turchos et alios infideles pro nomine Jesu Christi. Et multa alia, quæ latius in litteris ipsius Abyssini a rege Portugalliæ ad ipsum papam missis continentur ; et quod has litteras sua sanctitas recitavit in hesterno consistorio, ut haberet vota cardinalium super gratiis Deo agendis cum lætitia et festo convenienti tantæ novitati ». Referuntur eæ a Damiano de Goez [2] conceptæ hisce verbis :

« Litteræ serenissimi Davidis Æthiopiæ imperatoris ad Emmanuelem Portugalliæ, etc. regem scriptæ anno MDXXI, Paulo Jovio interprete ».

116. Has litteras mittit Atani Tinghil, id est, *thus Virginis*, quod nomen est a baptismate ; nunc in ipso suscepti regni initio assumpsit nomen *David dilectus a Deo*, columna fidei, cognatus stirpis Judæ, filius David, filius Salomonis, filius columnæ Syon, filius seminis Jacob, filius manus Mariæ, filius Nau per carnem, imperator magnæ et altæ Æthiopiæ, magnorum regnorum et ditionum et terrarum rex de Xoa, de Caffate, de Fatigal, de Angote, de Baru, de Baaliganze, de Adea, de Vangue, de Goibamee, ubi Nilus oritur, de Bamaraa, de Vaguemedri, de Ambeaa, de Vague, de Tigrimahon, de Sabaym, unde fuit regina Saba ; de Bernagaez, et dominus usque ad Nobiam finem Ægypti.

117. Hæ litteræ diriguntur regi potentissimo et excellentissimo semper victori D. Emmanueli, qui habitat in amore Dei, et firmus permanet in fide Catholica, filio Apostolorum Petri et Pauli, regi Portugalliæ et Algarbiorum, amico Christianorum, hosti, judici, imperatori, domitori Maurorum et gentium Africæ et Guineæ a promontorio et insula Lunæ Maris Rubri, Arabiæ, et Persidis et Armutiæ, magnæ Indiæ, et omnium insularum terrarum adjacentium, profligatori Maurorum et fortium paganorum, domino arcium et altorum castellorum et murorum, propagatori fidei Jesu Christi. « Pax tibi, domine Rex Emmanuel, qui Dei fretus auxilio Mauros occidis, et tua classe, tuo exercitu et tuis ducibus undique infideles tanquam canes expellis ». Et infra : « Magnopere sum gavisus, et Deo egi gratias, et tum magnam cepi voluptatem, cum pectora vestrorum nuntiorum crucibus insignita conspicerem, et experirer percunctando, eos ritus tenere fidei Christianæ, qui essent verissimi ; et illud me singulari devotione injecta vehementer permovit, quod intelligerem iter in Æthiopiam inventum esse non sine miraculo : nam referebant præfectum classis quamdiu per mare Arabicum errasset, et propterea de inveniendo nostro portu desperasset, re infecta redire in Indiam voluisse, maxime propter sævas maris tempestates ; sed in aurora opportune rubram crucem in cœlo apparuisse, qua salutata, a nautis proras in eam partem esse conversas, monstranteque Deo repertum esse portum nostrum. Quæ res mihi pro miraculo visa est : et certe is classis præfectus Deo debet admodum esse dilectus, postquam tantam ei felicitatem concessam videmus, quantum nemo ante eum a Deo impetrare potuerit.

118. « De hac autem mutua legatione antiquitus prædictum fuit a propheta in libro de vita et passione S. Victoris, et in libris sanctorum Patrum, quod rex magnus Christianus cum rege Æthiopiæ esset cum mutua pace conventurus ; sed hoc nequaquam futurum existimabam diebus vitæ meæ. Verum Deus certum sciebat, ut laudetur nomen ejus, qui nuntium ad me detulit, ut ego pariter id mittere possem ad te patrem meum in Christo et amicum, ut sumus in una fide, postquam a nullo alio rege Christiano nuntium aut certam notitiam habuerim. Hactenus circum me Mauri erant filii Mahometis, et gen-

[1] Paris to. IV. Ms. arch. Vat. p. 379. — [2] Damian. Goez. to. II. Hisp. illustratæ. p. 1293.

tiles, et reliqui sunt servi, qui Deum non agnoscunt, et alii qui ligna et ignem venerantur, et alii qui solem adorant, et alii qui serpentes deos esse putant : cum his nunquam pacem habui, quoniam ad veritatem venire recusant, et frustra his prædicabam fidem. Nunc vero conquiesco, et Deus quietem dono mihi dedit cum hostibus meis et tuis ; nam in finibus meis cum armatus contra eos progredior, ipsi faciem et terga vertunt, et duces et milites mei per campos de his victorias consequuntur. Neque mihi Deus irascitur, ut dicit Psalterium, *et Deus vota eorum regum implet, qui justa petunt.* Nec hoc ad laudem nostram pertinet ; nam Deo agendæ sunt gratiæ : is est, qui mundum vobis dedit, et terram gentilium perpetuo concessit, ac aliorum terras, quæ sunt a finibus vestris ac initium Æthiopiæ. Propterea ingentes Deo gratias ago, et prædico summam ejus potentiam, cum sperem eorum populorum filios, qui in tuam ditionem venient, proculdubio fidei veritatem esse cognituros. Quamobrem do gratias Deo, et spero quod filii vestri, et ego, et vos de felicibus earum rerum successibus abunde lætabimur. Et vos Deo debetis continue supplicare, donec gratiam vobis det potiundi templi sancti in Jerusalem, quæ est in potestate hostium Christi Maurorum, et gentilium, et hæreticorum : et si hoc perfeceris, caput tuum omni laude plenissimum erit.

119. « Cæterum ex numero legatorum, qui ad me veniebant cum prædicto Matthæo, tres periere ; et præfectus magnus vestræ classis devenit apud (Arquicum) Macua in colloquium cum rege de Bernagais, qui est imperio meo subjectus, et statim legatos ad me misit et munera ingentia, quæ mihi charissima fuerunt : verum nomen vestrum omni gemma et thesauro mihi pretiosius videtur. Sed hæc transeamus, et agamus inter nos, quo modo invadere et capere possimus alias infidelium terras. Ego certe dabo millies centena millia drachmarum auri, et totidem millia militarium virorum, itemque materiam et ferrum et cuprum in usum ædificandæ et ornandæ classis : magnam etiam commeatus copiam ; amice etiam conveniemus : et quoniam non est consuetudinis et dignitatis meæ ad petendam pacem legatos mittere, et tu primus a me eam sincere quæsivisti, ad verificanda Christi verba ; nam scriptum est : *Beati pedes, qui portant pacem :* et ego propterea sum ad id paratus more Apostolorum, qui erant unanimes et unius cordis. O Rex et pater mi Emmanuel, unus Deus te sospitem velit et servet, qui est Deus cæli et semper unius substantiæ, nec juvenescit nec senescit. Is, qui a te nuntium attulit Rodericus Lima vocabatur, legationis optimorum virorum princeps ; et cum eo Franciscus Alvarez, quem propter vitæ probitatem, et singularem religionem et justitiam valde charissimum habui ; maxime quod verissimis verbis cum esset interrogatus de fide aptissime respondebat : et ita debetis eum exaltare, et magistrum appellare, et dare ei officium convertendi populos de Macua, et de Dalaca, et de Zeila, et omnium insularum Maris Rubri, quoniam sunt in finibus regnorum meorum, et ego ei concessi crucem et baculum in signum potestatis ; et ita vos jubete, ut hæc ei concedantur, et creetur episcopus illarum terrarum et insularum.

120. « Ego sicuti filius parvulus, quæ jussistis feci, et faciam, si venerint legati vestri, ut invicem mutuis opibus adjuvemur. Singulis autem oratoribus vestris, qui venient, sicut tum fecistis, ad Mazua, aut Delacam, et ad portus intra angustias Maris Rubri, ea tribuam, tribuique curabo, quæ fienda significabitis : sicuti maxime desidero, ut in consilio et rerum actione prospere conjungamur ; nam cum ad ea littora copiæ vestræ pervenerint mature, et ego cum meis exercitibus adero. Et quoniam in finibus meis nemo est Christianus, neque templa Christianorum visuntur ; concedam vestris hominibus habitandas illas terras, quæ sunt proximæ Maurorum ditioni : propterea opus est, ut cœptis vestris debitum finem afferatis. Interim mittitote ad me viros eruditos, atque etiam cælatores imaginum auri et argenti, et fabros cupri et ferri et stanni et plumbi ; item artifices, qui litteris nostræ linguæ pro Ecclesia libros imprimant, etc. »

121. *Solimannus, reliquiis Mamaluchorum cæsis, Alba-Regali potitur, et Rhodiam expeditionem conficere meditatur.* — Accensus adeo est pio religionis studio Æthiopum Orientalium imperator, ut Aloysius [1] civis Venetus in suo Commentario Italico referat, agente se Scyropoli oratorem presbyteri Joannis, quem indigenæ Pretiosum appellant ad Ismaelem sophi Persam accessisse, quo principis sui nomine hortaretur, ut Solimannum adoriretur, Syriamque infestis armis peteret ; educturum enim principem ipsum adversus Turcas in Ægypto dominantes ducenta militum millia, convenisseque cum Lusitaniæ rege, ut quinque ac triginta triremes, et quædam alia navigia omni bellico apparatu instructa mitteret, spemque affulgere, ut universa Ægyptus a Solimanno deficeret. Addit idem auctor Solimannum etiam oratores ad eblandiendam pacem ad Persam legasse, illique universam eam regionem Euphrati adjacentem, modo, ipso bellum adversus Christianos gerente, ab armis discederet, detulisse. His vero postulatis assensisse videtur Persa ; siquidem bellum non intulit Solimanno, qui magna felicitate usus tumultuantem Syriam compescuit [2]. Concitaverat eam in arma Gazelles Mameluchorum im-

[1] Bizar. l. x. et Aloysio Venet. — [2] Bosius p. 2. l. XVIII. Continuator Sabel. Biz. l. XI.

perii redintegrandi studio, eorumque reliquias collegerat : miserat etiam ad Cajerbejum Ægypti præfectum legatos, qui ipsum ad commovendam adversus Turcas Ægyptum instigarent ; sed Cajerbejus in Turcico obsequio constans perstitit, ac Farat bassa Solimanni dux Gazellem cruentissimo prælio cum omnibus Mameluchorum reliquiis concidit, ex qua victoria Turcarum arma adversus Christianos verti cœpere ; quandoquidem Solimannus a parente Selimo mandata testamento acceperat [1], ut Albam Regalem invaderet, ut in media Christianorum regna ex ea arce irrumpere posset, neque Christianos in Turciam irruentes expectaret : Rhodum etiam debellaret, ut Syriam pacatam tenere posset : tum ea bella præsens obiret ; quippe integras non fore eas victorias, quas imperator suo sudore non peperisset.

122. Hæc tyranni parentis jussa peregit Solimannus : at Christiani reges Lateranensis synodi monita contempsere ; quibus invicem se in mutuis bellis persequentibus, Turcæ inter sese conjunctissimi Solimanno imperatore Albam Regalem ad confluentes Savi et Danubii sitam, apud quam Mahumetem II, B. Joanne Capistranensi et Joanne Huniade propugnatoribus, divinitus debellatum vidimus, ingenti pressam obsidione ad deditionem [2] pepulerunt, maxima Christiani imperii clade et ignominia : qua de re Abrahamus [3] Bakschay in rerum Hungaricarum ad hunc annum chronologia hæc tradit : « Solimannus Turcarum imperator Belgradum, alias Nandor Albam, maximum regni Hungariæ propugnaculum, capit in festo Decollationis Joannis Baptistæ ». Destituta erat ea urbs necessario bellico apparatu, ac tam occulta fraude irrepsere Turcæ, ut prius cincta fuerit hostibus, quam Hungari de eorum adventu aliquid resciscerent : Hungarorum autem sceptrum contractabat imbellibus manibus Ludovicus adolescens, quem avari principes præsulesque sibi expilandum proposuerant [4] ; adeo ut nihil ille præter regii nominis umbram possideret ; quocirca nullus adversus fidei hostes cogi potuit exercitus, principibus auxilium pollicentibus, sed nullum dantibus. Receptæ quoque plures aliæ arces Hungaricæ fuerunt a Turcis, qui Christiano sanguine satiati, spoliisque onusti majora alia repetituri bella discessere.

123. Recentem hanc cladem deploravit Petrus Delphinus [5] litteris ad Zachariam Maurocenum datis : « De bellorum, inquit, tumultibus tum in Italia, tum in Pannonia excitatis verendum merito est ob multiplicata passim flagitia in terra, quæ, nisi sua clementia represserit Dominus impetus hostium barbarorum (ut de Christianis invicem dissidentibus taceam) atque retardaverit, maximum immineat paulo post Christianæ reipublicæ periculum, ac formidolosissimum bellum. Compressa ab Othomanno Pannonia, et multis præliis jam pæne deleta, Christianorum sociorum implorat auxilium adversus nefarios atque atrocissimos inimicorum crucis Christi conatus ; et non est, qui præsidium ferat ei, qui consurgat adversus malignantes, aut qui stet cum ea adversus operantes iniquitatem. Ardet vicini domus, et conflagrari atque everti penitus periclitatur, et negligimus aquam afferre ad extinguendum incendium. Quanto salubrius sibi consulerent invicem decertantes Christicolæ, si adeo gravia et atrocia bella susciperent ad tuendam suam et sociorum salutem ! quorum enim non excitaret animos atque inflammaret ad defensionem oppressorum expugnatum ac solo tenus dirutum a Turcis Belgradum, oppidum Pannoniorum paulo ante munitissimum ? Non erit contenta gens immanis illis finibus : ultra progredi conabitur, et intrare in labores ac terminos, ubi non laboraverunt, contendet. Avertat Dominus ne fiat istud, et dissipet gentes quæ bella volunt, easque ad nihilum redigat ; facile est enim ei, cum voluerit, posse, etc. Ex Musolea die XXIX Octobris MDXXI ».

124. Auctus eo triumpho Solimannus Rhodicam expeditionem, quæ Mahometi II olim etiam infeliciter cesserat, conficere meditatus est : accenderant vetera odia barbarica [1] missa Gazelli a Fabricio Carretto principe belli ad Syriam e Turcico imperio divellendam subsidia : tum maritimæ in Turcicas naves grassationes, necnon Pontificem principesque Christianos ad sociale bellum, quamvis irrito conatu, fuisse excitatos : cumque Fabritio Philippus Villers in Rhodio principatu successisset, Amarallus Lusitanus eques magni nominis, qui capitali a Philippo dissidebat odio, et invidia conflagrans de prodenda Rhodo suscepit consilia, ac Solimannum assiduis hortatibus ad eam bello expugnandam incitavit, a quo proximo anno subactam videbimus.

125. *Lusitanorum insigne facinus adversus Barbaros.* — In Somatra cum Emmanuel Paciecus Pacemensem tyrannum, qui impositum a Lusitanis superiori anno regem sustulerat, maritimis grassationibus fatigaret, consertum est admirabile prælium flumineum quinque Christianorum, qui in scapha aquatione redibant, adversus tres barbarorum infidelium naves apparatissimas milite lectissimo et armis ; adeo ut in prætoria, quæ nostros circumstetit, centum et quinquaginta viri, et in his plerique nobiles veherentur : de quibus tamen Christi implorati auspiciis parta victoria, quam ut miraculo plenam describit his verbis Osorius [2] : « Tres naves

[1] Bosius ubi sup. — [2] Bosius l. XVIII. Sabel. continuator hoc ann. Bizar. l. XI. — [3] Abraham. Baksay in Chron. — [4] Sabel. continuat. — [5] Petr. Delph. l. XII. Ep. XLIV.

[1] Bosius l. XVIII. — [2] Osor. l. XII. p. 382.

humiles quidem, sed valde longæ multorum militum capaces, quæ remis impelluntur (incolæ Lancharas appellant) armis et valido militum præsidio munitæ, quibus multi nobiles homines vehebantur, scapham consecutæ sunt. Navibus præerat Joacensis vir egregie fortis, qui Zudamecius appellabatur. Nostri obstinatis animis decrevere mori potius quam servitutem pati. Deinde cum omnem suam spem in Christi numine collocassent, ad pugnam se comparant. Unus ex quinque viris Lusitanis tonsor erat : is cum esset viribus summis et animi singulari alacritate præditus, navis prætoriæ, quæ reliquas antecesserat et in scapham invaserat, proram manibus arripuit, quatuor reliqui in navem conscendere, quos ipse consecutus fuit, tantoque impetu in hostes irruere, ut multi se metu in mare dejicerent : dux suis a tergo ense districto ferociter instabat, et mortem illis, nisi fortissime pugnarent, minabatur : et cum nihil neque exhortando neque minitando proficeret, quatuor occidit. Erant adhuc hostes ancipiti metu districti ; qui enim Lusitanorum impetum sustinebant, ab illis cædebantur ; illis qui fugiebant erat manibus ducis sui mors necessario subeunda. Tandem postquam aliquo spatio fuit utrinque dimicatum, omnes hostes aut ferro concisi, aut fluctibus demersi sunt : tantus enim illis terror injectus est, ut se in mare demitterent, ipseque dux multis prius vulneribus acceptis se in mare præcipitem dedit. Erant autem supra centum et quinquaginta qui nave illa vehebantur : reliquæ duæ naves cum primæ casum oculis aspexissent, metu perterritæ constiterunt : sed eo tempore nostri erant ita labore debilitati et vulneribus confecti, ut nullas ad resistendum vires haberent. Sed eodem numine, quo fuerunt in prælio confirmati, ut tam admirandum facinus ederent, hostes exterriti sunt, ita ut eos aggredi non auderent. Navis hostium capta remulco ad navem primum, deinde Malacam perducta, et in terram subducta, et integumento contecta fuit, ut diutissime permaneret, miraculi stupendi monimentum : hostes enim a Christi sanctissimis sacris alieni perspexerunt id nullo modo viribus humanis, sed Dei præsentis auxilio gestum fuisse. In quo multa valde miranda contigere : primum fuit ardor et alacritas animorum, qua quinque viri mori maluerunt, quam hostibus in deditionem venire : deinde prælium ipsum tam felici successu confectum, ut centum et quinquaginta hostes ferocissimi quinque virorum manibus vel cæderentur, vel metu adeo turbarentur, ut se in mare præcipitarent : postremum fuit ille metus duabus navibus integris incussus, quæ non ausæ sunt in homines quinque vulneratos, atque gravissimo labore defatigatos invadere ».

126. Peperit hæc pugna admirabilis pacem : nam Pacemensis rex ob eam repletus terrore Christianorum amicitiam expetivit, sarcitaque injuria obtinuit. Felici etiam eventu gestum bellum adversus Bintamensem regem Malacæ infestum ; centum enim et eo amplius ipsius naves incensæ, revulsa stationis ejus repagula, instructæ cum elephantis illius acies disjectæ, Padi oppidum direptum, flammisque deletum. Defensa etiam Christi potius, quam Lusitanorum virtute Conlamensis arx paucissimis munita præsidiis adversus viginti Barbarorum millia : « Eam Indiæ partem, quæ Conlamo finitima est », inquit Osorius, « et ad Austrum Cori promontorio definitum, quam Comorim appellant, quædam regina tunc imperio tenebat, cum qua Conlami regina de Lusitanorum excidio conjuravit. Itaque reginæ utriusque copiis trium fratrum, qui plurimum inter Naires opinione virtutis excellebant, opera conjunctis, mense Junio, quo mense Hyemis maxima vis in regionibus illis est, bellum excitari cœpit : supra viginti hominum millia coacta sunt : venenum fuit in puteis sparsum, ut aquatio impediretur, et arx circumsessa et magnis viribus oppugnata, et aliqui ex Christianis Indis, qui urbem incolebant, occisi : arcem triginta viri Lusitani tuebantur ; ex illis quinque erant morbis oppressi : Hyems erat impedimento, quominus facile Cochimo auxilium mitteretur ; commeatus erat exiguus ; præterea pulveris tormentarii summa penuria ». Subdit auctor Rodericum legasse hominem strenuum, qui se fluctibus committens Cochimensem præfectum periculi admonuit ; ac mox navim commeatu necessario instructam cum viginti quinque propugnatoribus Conlanum submissam : continente vero duorum mensium spatio hostes variis acribusque assultibus ursisse nostros, et crebris vicissim eruptionibus decertatum cominus ferro et hastis magna Barbarorum strage : qui demum animis remissi, ac proxime adventantis auxilii metu pacem oraverint, et irrogatas ob violatum fœdus pœnas susceperint.

127. *Præcones Evangelici in Americam missi.* — Hoc anno in Americam illiusque insulas Carolo V subditas a Leone X submissi sunt præcones Evangelici ex Ordine S. Francisci Joannes Glapion et Franciscus de Angelis, qui Barbaris veri Numinis lucem felicissime intulerunt, atque ad rem Christianam proferendam omnibus prærogativis instructi sunt, quibus Nicolaus IV, Urbanus V et Eugenius IV profecturos ad disseminandam inter gentes Christi fidem ornarant. Consignatum est hac nota Diploma Pontificium [1] : « Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XXV Aprilis MDXXI, Pontificatus anno nono ». Revocatus est postea ex Americana legatione Franciscus de Angelis, atque inter Clementem VII et Carolum V concordiæ

[1] Ext. apud Wading. to. VIII. an. 1625. num. 2.

interpretem illum egisse, dicetur inferius : ni forte duo Minoritæ Hispani eodem nomine insigniti fuerint.

128. *Ferdinandi Cortesii in Mexicano regno gesta.* — Recuperata hoc anno est die Augusti decima tertia, ut nota marginalis habet, et Vitæ Ferdinandi Cortesii auctor confirmat [1], Tenustitana lacunaris civitas amplissima Mexicanorum regia a Ferdinando Cortesio, quem immortalia facinora ad Barbaros humanarum victimarum carnificina putridos et execrabiles, qui ob eversa dæmonum simulacra rebellarant, edomandos, Christianoque subjiciendos imperio edidisse, refert Petrus Martyr in Commentariis inscriptis ad Hadrianum VI, qui cum obiisset antequam ipsi traderentur, successori Clementi VII oblati fuere : « In civitate, inquit, millia domorum octo, sed quæ suburbiis constat immensis ad lacunam usque protentis a Tascalteca leucas octodecim, nomine Tascuco, cum exercitu numeroso pedem fixit Cortesius. Non ausi sunt cives Tascucani detrectare ne darentur in prædam exemplo vicinorum edocti. In Tascalteca construendarum navium magistros reliquerat Cortesius, qui dum ipse belligerando circumvicina hostilia premeret, bergantinos, uti mentionem fecimus, componerent. Terdecim, ubi primum in Tascuco sedem exercitui dedit, afferri jussit bergantinorum compositaras, quæ Tascaltecanorum et Guazuzingorum humeris tabulatim allata sunt : neque laborem illum inviti sumpserunt; atrox adeo est in Tenustitanos odium, ut pro deliciis habeant quoscumque labores ad Tenustitanorum perniciem directos. En rem Romano populo, quando illustrius res illorum vigebant, non facilem. Ex Tascuco labitur in lacunam fluvius non ingens, cujus utraque ripa domibus, hortis interjacentibus, perpetuis fulta est. Interea dum bergantinorum construeretur compago, dum et remi et amplustre universum componerentur, fossam duci jussit ex Tazcuco ad lacunam spatio milliarium Italorum trium, staturarumque virilium quatuor profundam alicubi suis lateralibus aggeribus munitissimam, in qua stagnare fluvius posset ad bergantinorum devectum ad lacunam. Quinquaginta dierum intervallo cum fossoribus perpetuis octo millibus provincialibus perfecit opus : sed antequam una et naves et fossa formarentur, plerasque civitates tum terrestres tum lacunares, a quibus fuerat aufugiens infestatus, delevit et combussit : neque jam Tenustinati audebant prodire, ut aperto marte contenderent cum nostris. Terdecim bergantinis per admirandum opus illud deductæ fossæ in lacunam projectis, Tenustitani suam videre præsentaneam perniciem : ex necessitate tamen animos sumpserunt ».

[1] Pet. Mar. dec. 5. c. 8. Vit. Ferdin. Cortes. p. 207

129. Subdit auctor, visis nostrorum navibus, hostilium cymbarum quinque millia militibus refertarum eas adoriri nisas; sed tormentorum bellicorum jactibus mox adjuti nubeculas vento difflatas : diverberatam crebris telis urbem, interclusos commeatus, aquæductus abruptos, ac tribus exercitibus urbem cinctam, quorum uni ex sexaginta millibus et amplius militum conflato præfuit Cortesius; quippe ex finitimis provinciis tum prædæ tum libertatis spe plures quam ipse posceret confluebant. His succinctus copiis Astapalappam Muteczumæ olim regis sedem regiam vastavit, atque ex ea Tenustitanæ urbis pontem operis magnificentia, amplitudine, longitudine firmitateque admirandum invasit : ingentes etiam alii duo exercitus erant, adeo ut universim tres illi centum viginti millibus militum constitisse referant. Ita undique septa obsidione civitas misera facile colla jugo subdidisset, sed barbarus rex ejusque principes pro retinendo imperio eam exitio dedere : « Septuaginta, inquit, continuis diebus est ab omnibus lateribus a tergo et a fronte infestata. Intra civitatis ipsius vias, redeuntibus nostris ad vesperam in castra, quingentos, mille interdum, et eo amplius scribunt quoto congressu fuisse interemptos. Quo strages erat crudelior, eo magis copiose ac opipare cœnabant. Guazuzingui et Tascaltecani cæterique provinciales auxiliarii, qui soliti sunt hostes in prælio cadentes intra suos ventres sepelire, nec vetare ausus fuisset Cortesius : e nostris paucos aiunt semper periisse. Ergo tum gladio, tum rerum penuria consumpta est civium pars major : mortuorum acervos plerumque in viis nostri civitatem pugnando ingredientes reperiebant, quos fame sitique dicebant exhalasse animas ». In his hostilibus impressionibus fuit semel Cortesius ab hoste captus, sed mox a socio, qui manus invasoris uno ictu abscidit, liberatus : ac demum cum partem, in qua rex barbarus latebat, explorasset, in eam improviso impetu incurrit, illumque ac proceres cepit : quo in custodiam tradito ingens civitas discerpto fere omni ejus populo in deditionem Cortesii venit, omnesque nationes quibus rex barbarus dominabatur, Christiano imperio subjecit. Reportato hoc triumpho, Ferdinandus Cortesius deformatam urbem in pristinam dignitatem restituendam meditatus, ne tanta moles inculta maneret, sanguine regio procreatum Tenustitanæ regem ei præfecit; ipse autem circumjacentes urbes ac provincias exploratas sub jugum misit : ad Austrum trans montes patere immensum æquor reperit, atque in iis regionibus sex amplissimas civitates florere, quarum minor Vallissoleto celebrior longe esset.

130. His consentanea tradit ejusdem Cortesii Vitæ auctor, additque centum millia Tenustitanorum trimestri flexu cæsa, præter eos, qui

fame et peste interierunt, ducenta vero millia Americanorum in castris Cortesii versata, præter nongentos Hispanos et octoginta equites : singulis vero recurrentibus annis die S. Hippolito sacra victoriæ memoriam recoli solemni instructa supplicatione, in qua Cortesii vexillum circumfertur. Addit etiam plura ejus excidii præsagia a Mexicanis visa; conspecta enim ab omnibus in aere prælia : in Orientali etiam mari duabus ante auroram horis ingentem splendorem e mari in cælum efferri atque evanescere visum : tum pervulgatum fuisse Muteexumæ tempore candidam et Barbaram gentem Mexico imperaturam; præterea barbaro, qui bello captus fuerat, jam dæmonibus immolando atque infelicem sortem suam plangenti implorantique cæli Conditoris opem, ostensum cæleste visum, quo jussus est mortem non expavescere, miserturum enim illius æternum Numen : cæterum impiæ superstitionis sacerdotibus denuntiaret, brevi immania cruoris humani sacrificia penitus tollenda; jam jamque imminere, qui nefariam superstitionem deleturi, rerumque potituri essent : cumque postea pictas angelorum imagines conspexissent Barbari, usurpare solitos illum Deum prædicto Americano visendum se objecisse. Scribit etiam auctor [1], Ferdinandum Cortesium consuevisse mox atque aliquam novam terram subigeret, idola evertere : ac humana sacrificia prohibere, ne Deus et proximus læderentur; partoque Mexico efflagitasse a Cæsare, ut episcopos, sacerdotes et monachos, quibus decumas telluris attribueret, pro fide propaganda mittendos curaret.

[1] Id. ib. p. 233.

131. *Navis, orbe terrarum peragrato, in Hispaniam revertitur.* — Emensa universi orbis ambitum navis, cui Victoriæ nomen inditum erat, hoc anno in Hispanias appulit, de qua hæc Petrus Martyr [1] refert : « Alia via post triennium paucis diebus exceptis a discessu revecta est, primariis omnibus infelici eventu pæne relictis; sed hoc inauditum hactenus tentatum nunquam ab initio mundi parallelum integram : terram universam circuit hæc navis. Quid super hac incredibili novitate confinxisset Græcia, si Græco alicui accidisset? » Et infra : « Tot erroribus actos se inquiunt, ut millia leucarum quatuordecim percurrisse nunc hac, nunc illac navigando se prædicent, licet terræ ambitum minus octo millibus constare fateantur; quia qua via quærendæ forent optatæ insulæ ab itinere Portugallensium alieno ignorabant. Datur opera ne a talibus incæptis decidatur quid statuetur, quo pacto cum Portugallensibus concludetur ».

132. *De Moluchis insulis inter Lusitanos et Castellanos lis orta.* — Nonnullis interjectis, ut Lusitani Castellanique contenderent invicem Moluccheas intra limites ab Alexandro VI Pontifice cuique regi designatos jacere, addit idem Petrus Martyr : « Unum restat quod summa replebit admiratione legentes, eos præcipue, qui se putant vagos cælorum cursus habere præ manibus familiares : quando ad Gorgodes navis hæc regressa fuit, diem fuisse Mercurii arbitrabantur nautæ, Jovis esse repererunt : unde diem unum in eo discursu aiunt sibi ablatum ea trium annorum intercapedine ».

[1] Petr. Mart. dec. 5. c. 7.

HADRIANI VI ANNUS 1. — CHRISTI 1522.

1. *Divino instinctu ducti cardinales eligunt Hadrianum tum in Hispania agentem.* — Sequitur annus vigesimus secundus a millesimo quingentesimo, decima Indictione, quo exegerat Dei Ecclesia in orbitate ac luctu mensem unum, dies septem, cum cardinales duo de quadraginta, qui sacris comitiis intererant, divino potius instinctu, quam humano ducti consilio, Hadrianum tit. SS. Joannis et Pauli presbyterum cardinalem et episcopum Dertusensem communibus suffragiis præter omnium expectationem ad Pontificiæ dignitatis apicem, quem illi divi-

nitus jam ante prædictum ferunt [1], ob egregia ejus virtutum ornamenta evexere V idus Januarii [2]. Divino sane factum consilio, ut Hadrianus summus Pontifex renuntiaretur, testatum præter alios reliquit Gregorius Cortesius in litteris, quas ad eumdem Pontificem postea dedit : « Tibi potissimum, Hadriane VI Pontifex maxime, Christianum orbem administrandum communi suffragio patres concesserunt, ea quidem ratione, ut nemo tam vehemens hostis providentiæ existat, qui id divino factum consilio audeat denegare : ignarus siquidem et in extremis orbis partibus agens ad supremum dignitatis fastigium es evectus ; quod tibi potissimum illi commiserunt, quibus liberum erat præsentem et ex seipsis Pontificem creare ; cum, ne nomine dicam, certe fere nemo esset, qui te de facie cognosceret ».

2. Adscribit etiam ejus electionem Petrus Delphinus [3] divinæ providentiæ in litteris ad Franciscum cardinalem Soderinum missis : « De assumpto, inquit, novissime ad apicem Apostolatus summo sacerdote optime ab omnibus sentiri audio ; religiosum ipsum ac Deum timentem, et pietate atque innocentia insignem vulgo prædicant, ut haud temere credi possit a Domino factum istud fuisse ; cum sit mirabile in oculis omnium. Laudatur idcirco sapiens incorruptumque senatus vestri judicium, etc. Ex S. Benedicto, die XIII Januarii MDXXII ».

3. Agebat tum Victoriæ in Cantabria Hadrianus Hispaniarum administrationi cum duobus collegis intentus, cum nuntius de Pontificatu illi delato a Gerundensi episcopo missus est. At ille conversis ad amicos oculis : « Si vera, inquit [4], quæ nuntiantur, mihi profecto plurimum est dolendum » ; ac tum Cæsaraugustani denegatam antea S. Lamberti martyris ex ea urbe oriundi maxillam dono transmisere : quod sacrum pignus tanto pietatis sensu delibutus excepit, ut maximum adepti Pontificatus fructum percepisse diceret, quod tam pretioso munere frueretur. Allatum postea est ei factum a cardinalibus electionis decretum ; quo pacate accepto, ut Deo obtemperaret, Pontificium cultum induit, ac pristino Hadriani nomini retento Sexti cognomen adjecit.

4. Fuit ipse patria Trajectensis, patre natus Florentio, humilis et obscuræ conditionis viro, honestis tamen moribus prædito ; at adeo egestate presso, ut cum eximiæ indolis filio litteris instituendo par non esset, in collegio quodam Lovaniensi gratis educandum tradiderit : ubi optimus adolescens tanta cum ingenii ac diligentiæ laude studiis navavit operam, ut brevi temporis flexu inter philosophos ac theologos principem locum sit consecutus, neque Pontificii juris aliarumque scientiarum expers extiterit. Cum itaque doctrinæ ac probitatis gloria floreret, Margarita Maximiliani Romanorum regis filia, quæ Belgis præerat, in eum sacerdotium parochiale conferendum curavit, dein Lovaniensium canonicorum collegii decanus creatus est, ac postea in ea nobili Academia scrinii præfectura auctus (cancellarium vulgo vocant) penes quem scholarum supremum imperium manet. Emerserat jam ex pauperie ad opes non modicas, cum Lovanii collegium construxit, vectigalibusque annuis ad alendos studiosos adolescentes, locupletavit : deinde Carolo in Romani imperii et plurimum regnorum spes adolescere incipienti, ad ejus optime conformandos mores, litterisque perpoliendum ipsius animum præceptor datus a Maximiliano Cæsare illius avo : postea ad Ferdinandum Hispaniarum regem orator missus, designatus est ab illo episcopus Dertusensis ; quo extincto, et Carolo in avi materni regna succedente, Hadrianus ex oratore Cæsareo consiliorum regiorum rerumque omnium particeps ac moderator factus Maximiliani rogatu commendationeque a Leone X anno a Virgineo partu MDXVI in cardinalium numerum relatus, SS. Joannis et Pauli titulo insignitus est ; abeunteque in Germaniam Carolo, Hispanicæ aulæ procurator relictus, strenuam operam compescendis populorum seditionibus navavit : qua sollicitudine districto demum Pontificatus illi delatus est.

5. Non defuere, qui cardinales acerbe carpserint, natione Belgam Pontificem delegisse, qui longe trans Alpes degeret, dum Ecclesiastica ditio a duce Urbinate et Balionibus bello laniebatur : quo maxime tempore Italia Hispanis et Gallicis concussa armis præsentia Pontificis egeret ; atque in anceps discrimen Romanam dignitatem conjecisse, ne in Hispanias Sedes Apostolica transferenda esset. Verum qui rem altius perpenderit, periclitantem nimirum ob Lutheri hæreses in Germania religionem, sapientiam cardinalium cogetur suscipere, quod eum ad Pontificatum evocarint, qui Cæsaris gratia et potentia fretus Lutheranam impietatem in dies ingravescentem exscindere posset. Quare Joannes Faber [1] in Epistola præfixa libro, quem adversus Lutheri hæreses hoc anno scripsit, conceptas piorum spes de Lutherana hæresi ab eo extinguenda ita expressit : « Successus fore felices, quammultis ex causis speramus, quas commemorare perlongum foret, tum maxime ex vocatione illa mire canonica, quæ tantum abest, ut ullam corrupti officii suspicionem præbeat, ut nulla multis sæculis mirabilior sit credita diviniorque : te enim, quem tanta terrarum mariumque intercapedo a sacris illis comitiis sejunxit, ceu ex divinæ vocis oraculo desig-

[1] Paul. Jov. in Hadr. Vit. — [2] Guicc. l. XIV. — [3] Petr. Delph. l. XII. Ep. L. — [4] Paul. Jov.

[1] Jo. Fab. in Epist. dedicator.

navit sacrosanctus senatus ille cardineus integritate vitæ non minus quam eruditione conspicuus : non ambiisti fastigium hoc, ne quis calumnietur, te tibi gesturum imperium, ut qui invitus huc sis pertractus, et adeo per omnia plane vocatus, ut Aaron Ismaeliticæ gentis olim sacerdos magnus : quamobrem multo sane felicius cessurum hoc auguramur Ecclesiæ Christi, quod pastor orbis es vocatus ». Et infra : « Quod si ulla ratione humana subsidia præstare poterunt, en potentissimum ac maximum imperatorem Carolum habes, cui providentia Dei jam denuo contigisti pater. Quod si Carolus ille Magnus olim Hadriano I compaternitatis vinculo duntaxat obstricto in damnandis hæresibus ac recuperandis Ecclesiæ bonis nunquam deesse voluit; an non justiori causa is Carolus tibi aderit, quem toties, et tam impense erudiisti sanis doctrinis, ac (quod magis laudandum fuerit) quem tuæ sanctimonia vitæ fecisti esse optimum ? »

6. Cardinales quidem eo consilio ductos ipsum delegisse ostendunt datæ a Carolo V ad cardinalium senatum litteræ [1], quibus Dolgastus falsam illam notam apposuit, ad confirmandum designatum Pontificem fuisse exaratas.

« Reverendissimis dominis cardinalibus sacri collegii Carolus, divina favente clementia, rex Romanorum, etc.

« Magnitudo rei, qua pietatem in Deum vestram, erga nos benevolentiam declarastis, facit ut cum summa vobis debeatur gratia, quibus verbis eam pro merito vestro habeamus vix invenire possimus : nam nulla dicendi facultas est, quæ divina studia vestra oratione æquare possit, admirabilem profecto sapientiam vestram ; siquidem cum quo in statu res publica esset animo vestro proponeretis, de Pontificeque designando ageretis, nihil aut publico commodo, aut dignitati nostræ antetulistis. Libebat ante de republica bene sperare, nunc secura omnia præstare posse videmur ; quid enim est, quod hoc Pontifice et in divinis et in humanis rebus constitui non possit ; cum præterea quæ in homine summa insunt, animum nostrum sanctissimis officiis ita devinctum habeat, ut omnibus fortunis nostris non secus quam suis uti possit. Ergo quod suffragiis vestris salvam religionem voluistis, quodque quantum potuistis nobis tribuistis, quæ universo ordini separatimque unicuique debetur, gratia ea non solum a nobis habetur, sed ita cumulate refertur, ut nulla dies interventura sit, quæ hujus beneficii memoriam e sensu nostro evellat : sed cum salus rerum perturbatis his temporibus eo vertatur, ut summus Pontifex quamprimum in Urbem veniat regendam, qui navis suæ clavum præsens vobiscum suscipiat, certos homines in Hispaniam cum litteris excurrere jubemus, præfectosque ut omnibus officiis sanctitatem suam prosequantur, monemus. Interim a vobis petimus, ut pro virtute vestra curam sacrosanctæ Sedis Apostolicæ suscipiatis, quantumque potestis caveatis, ne quidquam de amplitudine illius desideretur. » Paucisque interjectis verbis subdit : « Hortamur vos, ut concordi voluntate sitis, salvaque ea curetis, quæ a Leone X, viro nunquam satis laudato, sempiterna laude parta sunt, etc. Dat. Brussella XXVI Januarii MDXXII ».

7. Affectum Hadrianum magnis honoribus muneribusque ab Hispanis præsulibus ac proceribus, qui ad eum undique concurrere, refert Vincentius Blascus [1] ; familiaque pontificali composita, Victoria profectum Burgos, Palentium, Eldanam, Vallisoletum, ac demum Cæsaream Augustam se contulisse, ac solemni ubique pompa exceptum : in hac vero urbe sanctissimorum martyrum ipsum reliquias veneratum ; cumque S. Lamberti sepulchrum aperuisset, atque aliquas reliquias abscinderet, recentem et purpureum ex iis cruorem fluxisse, qui vase christallino inclusus adhuc in eo templo servatur : paucisque ante diebus simile prodigium in oppido, cui Yebra nomen est, sito in valle Vasensi, dum Joannes regia Aragonia et Navarrica de stirpe creatus episcopus Oscensis partem reliquiarum ex sacro S. Eurosiæ virginis ac martyris capite amputaret, contigisse, ac sacri etiamnum qui inde manavit sanguinis impressa signa conspici. Substitit vero Cæsaraugustæ Hadrianus a media Quadragesima usque ad Pentecosten. Tum Ibero flumine secundo Dertusam defluxit, indeque Tarraconam, in cujus portu ingens classis milite ac necessario apparatu instruebatur, pervenit. Describemus illius iter inferius; recensenda enim nunc sunt, quæ pro redintegranda re Christiana gesserit dum in Hispania moras traxit.

8. *Hadrianus frustra nititur bellum componere inter Cæsarem et Gallum.* — Ubi primum Pontificatum inivit, mox curam omnem ad sopienda Cæsarem inter et Gallum bella convertit [2] : quanta enim mala ex iis pullularent describit Petrus Delphinus [3] : « Videmus ubique sævire bella , vastari regiones , diripi atque everti oppida , humanum passim sanguinem Christicolarum fundi : non est qui se opponat pro muro, qui prohibeat fieri talia. Utinam infundat Dominus in præcordia novi hujus Pontificis gratiam, ut sicut alter Moyses verbo et exemplo studeat regere populum suum , et sanctitate vitæ potens sit erectis manibus placare iram Domini, etc. Ex S. Benedicto die XXIII Januarii MDXXII ». Misit ille ad Franciscum regem internuntium Apostolicum archiepisco-

[1] Ext. apud Dolgast. to. II. p. 149.

[1] Blascus tom. I. lib. II. cap. 29. — [2] Guicc. l. XIV. — [3] Lib. II. Ep. LII.

pum Barensem, cui episcopus Bajocensis [1] de tam eximia provincia restituendæ Christiano imperio pacis ei demandata est gratulatus, significavitque præstare ut Insubria Gallo permitteretur : si enim armis foret superior, ea non contentum futurum; sin vinceretur, nisi ea sibi restituta unquam conquieturum; ac ni pax inter reges conficeretur, eversum iri Italiam, remque Christianam in extremum discrimen adducendam : cæterum Insubriam premi duobus exercitibus, altero Mediolani mœnibus incluso, altero per agros volitante ex octodecim Helvetiorum decemque Vasconum et Italorum millibus conflato : Rentium regulum ad Senarum portas excurrere, tantisque calamitatibus afflictam Italiam Pontificis opem implorare.

9. Dum dandam pro internuntio Pontificio fidem publicam expectabat Hadrianus, litteras ad Franciscum regem plurimis paterni amoris notis insignes, atque hortativas ad faciendam concordiam misit [2], quibus pollicebatur, se, abscisso omni humano respectu, communis parentis affectus erga omnes expliciturum : ex qua Apostolici amoris significatione Gallum regem plurimam cepisse lætitiam; neque alium delegisse pacis arbitrum, quam Hadrianum, quamvis plures principes se concordiæ futuros interpretes ultro obtulissent, indicavit ultima Aprilis die episcopus Bajocensis [3], qui hæc ex regio ore se excepisse significavit, decreto Pontificio internuntio archiepiscopo Barensi : quod ad res Italicas spectaret, Gallos Ticino propulsatos, Marignani substitisse : Senas a Rentio frustra tentatas : Bononiam affectari a Bentivolis; interque hos motus Italos ad Vallonam triginta duo Turcarum millia ad bellum instructa comparuisse; ut vero iter in Gallias maturaret est adhortatus.

10. Profectus igitur nuntius in Gallias, inter alia ad legationem spectantia litteras Hadriani ad Ludovicam Francisci regis matrem pertulit, quibus ipsa rogabatur, ut ad componendam pacem inter Franciscum filium Cæsaremque omni studio incumberet, cum res Christiana ex eo bello in magnum discrimen adduceretur : cui illa multis officiorum piæque in Christi vicarium demissionis verbis rescripsit [4] xxiii Junii die, filium suum ad imperia Apostolica accipienda pacemque conficiendam paratissimum esse; belli autem exitialis culpam in ejus æmulos conjecit. Paribus officiis Alenconii ducissa Francisci regis soror, cum ab Hadriano jussa esset fratrem ad suscipienda pacis consilia impellere, eumdem prosecuta est. Porro ursisse etiam extremo anno Hadrianum pacis studia tanta contentione refert Hieronymus Niger [1], ut nonnulli Cæsarei propugnari ab eo partes Gallicas quererentur.

11. Testatur etiam idem Hieronymus [2], se accepisse a cubiculario Pontificio Hadrianum pacis inter Christianos principes instaurandæ, bellique in Turcas avertendi cupidissimum fuisse; additque illum singulis diebus albescente aurora divinam rem facere solitum : septima Maii hujus anni sexagesimum quartum annum completurum : voluntatum suarum, maxime in iis quæ ad religionem spectant, tenacissimum, tantaque præditum integritate, ut cum in nepotem sacerdotium annui census septuaginta ducalium aureorum contulisset, illeque paulo post aliud pinguius, quod ad centum aureos ascendebat, postulasset, illum acerbissimis verbis corripuisse, præcepisseque ut cupiditati modum poneret; prius enim sacerdotium illi sustentando sufficere; ac demum multorum precibus permotum assensisse, ut posterius sacerdotium opulentius consequeretur ea lege, ut priore se abdicaret : neque enim pati velle, ut quisquam duo sacerdotia, quibus animarum cura demandata est, conjuncta gerat, sæpiusque id adagium repetere consuevisse : Ecclesias sacerdotibus, non sacerdotes Ecclesiis se ornare velle : cæterum corruptos aulicorum mores adeo repentinam mutationem non laturos, addidit Niger ipse, exaratis Roma xv Aprilis MDXXII litteris.

12. Cæterum integerrimi Pontificis studia ad conciliandam inter Carolum V et Franciscum Francorum regem pacem frustra adhibita sunt, quamvis Anglorum rex minitaretur Gallo bellum, nisi inducias triennales cum Cæsare atque Italis iniret : « Anglus », inquit Belchairus [3], « bellum per heraldum sive præconem militarem Gallo indixit, nisi cum Cæsare in triennium inducias in omnibus ejus ditionibus faceret, quibus Romanus Pontifex, Sfortia Mediolanensis regulus, Florentini comprehenderentur, et de pensione annua, hoc est, de quinquaginta nummum aureorum millibus non persolutis querimoniam addidit. Inducias Mediolano sibi erepto facere Franciscus recusavit; et pecuniam flagitare qua Cæsarianorum cæterorumque ejus hostium opes augeat, ineptum prorsus esse respondit. Hinc renuntiata vicissim amicitia legati utrinque remissi fuerunt ».

13. *Italia bello et peste laborat.* — Recuperandi Mediolani fallaces spes titillabant Franciscum regem; verum non modo eo potitus non est, sed reliquas etiam urbes amisit : secutæ enim deinde in Insubria et Liguria importunæ sævæque clades a Gallis et Cæsareis acceptæ illatæque, plures urbes ab insolescente milite expilatæ, ac denique Galli ab hostibus Italia

[1] Ext. l. I. collect. lit. princ. p. 96. — [2] Ext. ea de re ib. p. 100. lit. episc. Bajocen. — [3] Ext. ejus lit. ib. p. 100. — [4] Ib. p. 102 et 104.

[1] Ext. ejus lit. ib. p. 109. — [2] Ib. p. 97. — [3] Belcair. l. XVII. num. 36.

pulsi fuere. Meditabatur Lautrechius, Gallorum dux, Mediolanum anno superiori amissum recuperare, perque arcem, auxiliari Helvetiorum exercitu instructus, irrumpere in urbem : sed Mediolanensium virtute repulsus adversus Novariam arma vertit, eamque vi expugnavit : dum interea Franciscus Sfortia Germanicis succinctus copiis a Julio Medice cardinale auro adjutus Mediolanum Tridento procurrit ad cives ipsius cupidissimos in Cæsareis partibus confirmandos. Novaria vero potitus Lautrechius castra movit, atque apud Ticinum posuit : jamque murorum parte eversa hostilem impressionem facere moliebatur, cum imbrium copia et novo subsidio a Prospero Columna lato prohibitus obsidionem solvit, fessisque jam stipendiorum inopia Helvetiis, ac discessionem flagitantibus, in Cæsareos, qui ad Bichocam substiterant, cæco impetu temere incurrit, a quibus magna clade accepta fusus est : cujus cladis causam omnem Belchairus confert [1] in Ludovicam regis matrem, quæ stipendiarium aurum ad castra Gallica transmittendum, in alios usus convertendum curavit : « Trecenta, inquit, nummum aureorum millia Lautrechio promissa, quæ Mediolanum deferri debebant, quæstores regii, Ludovica regis matre Lautrechio infesta ita jubente, in alios usus converterant. Sic animi impotentis mulier res filii prosperas ultionis cupiditate pervertit ». Et infra [2] : « Lautrechius in Brixiensi agro aliquantulum commoratus, quod Gallici exercitus reliquias nullo stipendio affectas Veneti in suis ditionibus tolerare nollent, uno et altero ex domesticis suis dumtaxat comitatus, nec nomen suum prodens clam per Helvetios, ne illi insidias struerent, in Galliam rediit, nec speratum ab hostibus triumphum, sed querimonias de nonnullis relaturus, et se Francisco regi purgaturus ». Et infra : « Ad regem admissus modeste questus est. Quid, inquit Franciscus, an alio vultu principatus amissi auctorem excipere possum ? Tum Lautrechius, non se, sed regem ipsum ejus amissi auctorem fuisse libere respondit; mature enim se et sæpenumero regem monuisse, ni pecunia in militum stipendium præsto esset, milites omnes se invito dilapsuros : equitatum menses decem et octo gratis, nullo accepto stipendio, militasse : Helvetios, in quibus robur peditum exercitus erat, eadem de causa ipsum, ut ad Bicoquam contra omnem militarem disciplinam dimicaret, coegisse, inde mox abiisse cæteros, et numero perpaucos et itidem male affectos resistendo non fuisse. At intulit Franciscus : Ad quos quadraginta, quæ ad te missa sunt nummum aureorum millia pervenerunt ? Litteras, respondit Lautrechius, quibus ad me ea mitti significatur, accepi, cæterum ne ullum quidem internuntium accepi ». Subdit auctor : « Samblancaium quæstorum principem, cum regi id quod erat de interverso a Ludovica regis matre militari auro, indicasset, Prati cancellarii invidia, quod a rege ob venerandam canitiem pater appellaretur, circumventum, capitali supplicio affectum ».

14. Interea eversis Gallorum rebus in Insubria, Lauda ab Hispanis primo impetu capta direptaque, Cremona a Prospero Columna ad deditionem compulsa. Erepta Gallo Insubria, acceptisque aliquot arcibus, in Liguriam concursum est a Cæsareis, atque apud Genuam victricia castra locata sunt : eodemque die Petrus Navarrus cum duabus triremibus Genuensem portum ingressus est ad fluctuantem urbem in Gallorum obsequio confirmandam, dum aliæ majores copiæ, quatuordecim scilicet millia peditum Aquitanorum et Narbonensium cum quingentis cataphractis et mille sagittariis equestribus, Roberto Stuardo Scoto duce, suppetias laturi, properabant : sed cives in diversas partes abstracti parum suæ saluti consuluere; quippe cum ad concordiæ pactiones, quibus jubebantur, ejecto Octaviano Fulgosio, Antonium Adurnium sibi præficere, classemque ad Cæsarea imperia paratam haberi, intenti, munia belli desererent, ex nimia pacis fiducia, Hispani per murorum ruinas confertis agminibus irrupere, urbemque incautam Cæsareumque nomen implorantem expilarunt : evasit tamen prædonum manus ille catinus celeberrimus quo Christum in cœna usum tradunt, quique summa veneratione in principe templo asservatur. Florebat Genua divitiis, quibus egens exercitus ditatus cædibus et stupris abstinuit, Adurnii rogatu, qui neminem in servitutem abduci passus est. Tulit permoleste hanc Genuæ direptionem Cæsar, Davaloque duci succensuit, quod per speciem fœderis militi ansam latrocinandi dedisset; ducesque hujus sceleris religione solvi flagitantes a Pontifice repulsam, ut videbimus, accepere.

15. Auxit bellicas calamitates pestis, quæ hujus anni Æstate adulto mense Junio Romam invasit, ut Hieronymus Niger suis litteris XXVI Junii consignat [1], additque, mox cardinales et aulicos hinc inde diffugisse, nec idonea consilia politica ad illam vim serpentem depellendam adhibita ; adeo ut per compita repentina morte concidere visi sint homines [2]; in qua publica consternatione, Pontifice et cardinalibus absentibus, ac magistratuum inertia dum piis precibus operibusque ad divinam placandam iram vacandum esset, execrandum ac pessimum facinus a Demetrio Spartano Græco magicarum superstitionum perito patratum est : is siquidem pollicitus malum a se sedatum iri, taurum

[1] Belcair. l. XVI. num. 47. — [2] Lib. XVII. num. 12.

[1] Lib. I. collect. lit. princ. p. 103 et 106. — [2] Ib. p. 106.

carmine magico mansuefactum tenui filo cornu dissecto illigato per urbem circumduxit, mirante rem stulta plebecula ignara flagitii ; ac deinde in amphitheatro dæmonibus immolavit[1]. At tantum ubi scelus cognitum est, mox publica comploratione illud expiare populus studuit, ut refert idem Hieronymus Niger[2] horum testis oculatus ; decretas nimirum tradit solemnes supplicationes, instructaque religiosa pompa infinitam adolescentum seminudorum seseque diverberantium, ac divinam misericordiam altissimis vocibus implorantium multitudinem præire, subsequi hominum turbam squallentibus saccis indutorum, pariterque flebili ululatu Dei misericordiam invocantium ; demum clausere agmen matronæ accensas faces manibus prætendentes lacrymisque effusæ. Scribit temere auctor recentior[3], sedatam pestem ab illo infando mago præsente in urbe Hadriano sub initio Autumni : sed ea res veritatis fuco penitus caret, cum toto Autumno pestis maxime sævierit : tum sanctio[4] ab eo in magos edita demonstrat quantum Hadrianus a tolerando tam impio facinore abhorreret. Sed eo absente nonnulli urbani magistratus scelus permisere ; feruntque vetera Diaria[5], dum sacrilegum sacrificium peragebatur dæmoni, varia ferarum monstra in aere visa. Putarunt Romani Hadrianum audita sævientis Romæ epidemiæ fama Italicum iter intermissurum, cum ineunte Junio de retardato adventu se excusasset[6], conjecta in eos culpa, qui expetitam ad trajiciendum classem non submisissent : verum urbis calamitas exstimulavit pium pastorem, ut ad solandas oves procurreret : cum enim Pontificias triremes Genuæ in anchoris stare accepisset, segnitiem nautarum increpuit[7].

16. *Hadriani iter et in Urbem ingressus.* — Expetebatur ob varios tristes casus ejus in Urbe præsentia : nam post Leonis X obitum, vacuo sacrosancto solio, a Francisco Maria Robureo, principatum Urbinatem repetente, ditio Ecclesiastica infestata fuerat : Perusium ineunte anno a Balionibus occupatum : deinde Picenum et alia loca belli vi vexabantur ; neque cardinales, qui Ecclesiastico imperio præfecti fuere, inter se concordibus animis consenserant. Decretus porro fuerat legatus cardinalis Cæsarinus totius collegii nomine, missusque ad Hadrianum, ut ipsum supplicibus votis ad properandum in Urbem hortaretur, ut ex ea tanquam ex religionis arce universam rem Christianam moderaretur. Orabat vero eumdem Carolus V qui in Belgio agebat, ut ipsius adventum expectaret, quo in colloquium cum eo de rebus magnis acturus venire posset : sed cum tardius rediret in Hispaniam Cæsar, cunctandum ultra non putavit[1] ; ex quo Gallica factio sibi bene ominata est, ut refert Hieronymus Niger. Instructa itaque quinquaginta navium classe[2], qua militum quatuor millia, aulicorum vero et præsulum duo millia vehebantur sexta Augusti die mare ingressus, prospero flatu usus Genuam applicuit[3], ac miseram urbem ob recentem direptionem mœrore pressam solatus[4] est.

Provolarunt[5] eo mox Franciscus Sfortia dux Mediolanensis, Prosper Columna, et Davalus marchio Pischariæ, Pontificii et Cæsarei exercitus duces, ad pia oscula ejus pedibus figenda, omnique religionis nexu, si quo in diripienda Genua se devinxissent, solvi petierunt ; quibus ab Hadriano responsum ferunt[6] : « Nec possum, nec debeo, nec volo ». Addit Hieronymus Niger, Romanos, ubi illius in Ligustico littore appulsum accepere, mox luctum excussisse : ac licet pestilentiæ vis remisisset, singulis tamen diebus solemnes supplicationes composito agmine religioso fieri, sacras Christi e cruce pendentis sanctorumque imagines circumferri, ac plura miracula a Deo ad comprobandum sacrarum imaginum cultum edita increbrescere, inter quæ hæc recenset. Cum per forum Judæum B. Virginis effigies, quæ in Ecclesia S. Mariæ in Porticu exposita est, deferretur, Judæam, cum religionis Christianæ odio averteret oculos, cæcam factam esse : Judæum pariter avertentem ora, cervice inversa semper stetisse : puerum morbo laborantem, concepto a matre ad sacram Deiparæ virginis imaginem, quæ in Augustiniana æde condita est, voto, repente convaluisse ; ac diebus singulis per templa, ubi solemnes fiebant religionis ergo hominum concursus, deferri.

17. Interea Hadrianus intento in Etruscum mare cursu Liburnum appulit, ubi Julius cardinalis Medices et alii quinque cardinales pluriumque principum oratores ipsi occurrere. Inde in portum cui Herculis nomen est, devectus, cum mulierculam virili cultu indutam conspexisset, severo imperio refert Hieronymus Niger imperasse, ut vestibus, excepto indusio, quo pudorem tegeret, exueretur, addita composito ad gravitatem vultu hac voce : « Deus fecit illam mulierem, illa autem vult esse mas : Faciamus ergo ut neque habitum habeat maris, neque fœminæ ». Brevi dein navigatione die S. Augustino sacro Ostiam cum octodecim triremibus applicuit, viginti navibus vi tempestatis tardius sequentibus, atque octo cardinalibus, qui illi obvii occurrerant, aliis triremibus invectis ; ex quibus Medices, Piccolominæus, Petruccius et Ridolphus Liburni illum

[1] Id. ib. Bizar. hist. Gen. l. XIX. — [2] Niger. in lit. sup. p. 106. — [3] Bizar. hist. Gen. l. XIX. — [4] Ext. in Bull. const. 2. — [5] Ms. Diar. — [6] Sup. p. 103. — [7] Ib. p. 104.

[1] Ext. ea de re lit. lib. I. lit. princ. p. 106. — [2] Ib. p. 104. — [3] Aug. Just. l. VI. Foliet. l. XII. Bizar. l. XIX. — [4] Lib. I. lit. princ. p. 106. — [5] Aug. Just. Foliet. Bizar. ubi sup. — [6] Id. ib.

exceperant, Cornelius, Columna et Vicensis apud Civitatem-Vetulam adfuerant : e quibus Columna a collegio cardinalium legatus decretus fuerat [1], Cæsarinus vero ab Hispania eum fuerat comitatus. Ex Ostiensi portu eadem die monasterium S. Pauli petiit Hadrianus, cui Romani in porta arcum triumphalem eleganti opere excitavere quingentorum aureorum ducatium sumptu : sed illum interrumpi Pontifex jussit, dictitans triumphales arcus gentilitios potius ritus, quam Christianos et religiosos decere : controversum vero fuisse, an in Basilica S. Pauli thiara Pontificia cingendus foret, ut ea redimitus Urbem ingrederetur ; ac demum contrariam vicisse sententiam, nempe in porticu Basilicæ S. Petri Apostolico insigni ornandum videri : ita die sequenti cum universa curia se ad S. Pauli ædes effudisset, Hadrianum [2] summo mane de more, nunquam a se singulis diebus intermisso, re divina facta, post consuetos a cardinalibus acceptos honores in sacrarium Basilicæ se cum iis recepit ; ac primum de Pontificatu sibi delato gratias egit, deinde causas tardioris adventus exposuit, ac denique cardinales humaniter exoravit, ne quispiam proscriptos reosque scelerum suis domibus exciperet, sinerentque ut ad juris legumque asserendam severitatem forensis satellitis præfectus eorum domos ingredi posset : cujus postulatis cum omnes uno ore morem gessissent, a cubiculariis et scutiferis subcollantibus in sede gestatoria ad portam Urbis delatus est : deinde equo conscenso, præeunte, ut moris est, sanctissimo Eucharistiæ sacramento ad Vaticanas ædes se contulit : pompa non tam apparatu magnifico, quam lætis plausibus, necnon festo tormentorum bellicorum reboatu effusa extitit (1). Die insequenti acerbissima lex, ne quis armatus incederet promulgata est, ac die Dominica solemni ritu thyaram ad Basilicam S. Petri accepit, minori quam olim concursu, cum plebis pars in suburbanis pestis reliquias

[1] Ib. p. 106. — [2] Sup. p. 107.

perpurgaret : quæ Italico sermone narrat Hieronymus Niger litteris suis, quibus ascripta est dies [1] kal. Septembris hujus anni. Quam vero eximium pii pastoris specimen editum sit ab eo in illa publica calamitate narrat Panvinus [2] his verbis : « In illa atrocissima pestilentiæ vastitate, quæ omnia id temporis depascebatur, pastor oves non deseruit ; sed aliis plerisque magnatibus sibi fuga consulentibus, ipse nec pavidus multum, nec anxie pharmacis armatus in Urbe permansit eo officio incolis mire gratificatus ». Confirmatæ tum ab eo fuere leges, quibus regnum Neapolitanum Carolo Cæsari assertum erat : necnon vectigal nummarium a Cæsareo et Joannæ Reginæ matris Caroli oratore Hadrianus recepit, ut ejusdem litteræ [3] docent.

« Hadrianus, etc. Cum jam nos in Urbem contulerimus, idem Joannes Manuel, (nempe orator Joannæ reginæ Aragonum et Siciliæ et Caroli filii imperatoris designati,) volens omnia et singula supradicta dictorum regum nomine realiter et cum effectu adimplere, die nona mensis Septembris Pontificatus nostri anno I, in palatio nostro Apostolico in aula consistoriali palafredum album decenter ornatum nobis dedit, tradidit, præsentavit et realiter consignavit una cum septem millibus ducatis auri in auro de camera ac oblatione aliarum rerum : ad quas prædicti reges juxta conventiones inter Sedem Apostolicam ac ipsos initas tenentur : et nos dictum palafredum album, ut præfertur, decenter ornatum sic nobis præsentatum una cum septem millibus ducatis auri de camera ac oblatione prædicta, etiamsi ultra tempus conventum, (nempe pervigilium festi Apostolorum Petri et Pauli,) consignatio et oblatio hujusmodi factæ fuissent, sponte et libentissime acceptavimus et realiter recepimus ; quapropter Carolum et Joannam reges prædictos Apostolica aucto-

[1] Ext. sup. p. 107. — [2] Panvin. in Vit. Hadr. VI. — [3] Lib. I. brev. Hadr. VI. p. 7.

(1) Hadriani novi Pontificis in Urbem Romam ingressum die Veneris IV kal. Septembris anni hujus consignat Blasius Ortizius, Toletanus canonicus, qui inter domesticos Pontificios adscitus ex Hispania Romam cum Pontifice venit, iterque illud diligenter narravit ea lucubratione, quam Baluzius Miscellan. to. III, pag. 351, e Ms. collegii Navarrici Codice vulgavit. Nihil vero in ea historia scriptor, alioqui diligens et accuratus, de prodigio erumpentis sanguinis ex lipsanis S. Lamberti, cum ex illis frustulum Pontifex Cæsaraugustam veniens decerperet. Quo ex silentio suspiciosa efficiuntur ea quæ de prodigio illo ex Cæsaraugustana traditione narrat annalista hic num. 7. Scribit pariter Ortizius Pontificem Urbem ingredientem excepisse « fornices perpulchros ad exemplar antiquorum cum triumphantem imperatorem debellatis hostibus Romani excipiebant ». Quæ male cohærent iis, quæ de vetitis a Pontifice his profani triumphi significationibus annalista hic num. 17 commemorat. Denique, eodem Ortizio teste, Pontificis solemnis coronatio die XXXI Augusti celebrata fuit. Optime etiam scriptor ille excusat Hadriani morositatem in auxiliis Rhodum mittendis. Ex litteris enim a summo Rhodianorum equitum magistro scriptis compererat futurum, ut ad Vernam usque sequentis anni tempestatem obsessæ urbi nihil timendum esset ab aggressoribus. Quare Pontifex, qui re pecuniaria laborabat plurimum, lente ac segniter rem agebat. Verum Christianorum spem Turcarum diligentia fefellit. Nihil enim, ut sperabatur, aggressorum ardor subeuntis Hyemis frigore intorpuit, qui in obsidione perseverantes tandem in urbem evaserunt.

Cæterum, ad Pontificem Hadrianum quod attinet, quæstio inter historicos apud Spondanum agitatur de natalis ejus solo et regione ; quamvis enim plerique Batavum agnoscunt, Amstelodami natum tuentes ; alii vero majori numero Ultrajecti editum affirmant. Aliis demum locus et regio a Belgica plane diversa placet ; nam in pago Renzano oppidi Salodiensis, in diœcesi Brixiana, ortum tenent, unde a patre puerulum eductum in Belgium transmigrasse affirmant. Hujus sententiæ auctorem propugnatoremque P. Matthiam Bellintanum, Capucinum Salodiensem, indicat Spondanus, cujus ea de re lucubratio anno MDLXXXVI prodiit. Huic adstipulatur Dionysius Fanensis in Additione ad Historiam Tarcagnotæ, qui se id comperisse affirmat jurato testimonio senis cujusdam Renzanensis, eidem Pontifici necessitudine, ut ipse de se affirmabat, conjunctissimi. Affirmabat ille Romam se olim contulisse ad Hadrianum, a quo agnitum, interrogatum de aliis propinquis quos Pontifex puer olim in patria norat, ac muneribus generose donatum, remissum tandem atque monitum ne se Pontificis necessarium cuiquam proderet ; ideo forte quod originem suam, obscuram oppido, occulere studeret. MANSI.

ritate quietamus, liberamus ac penitus absolvimus, etc ».

18. *Pontificis egregiæ dotes.* — Explicuisse Hadrianum in ipso adventus sui in Urbem exordio maximarum virtutum specimen indicat Petrus Delphinus in litteris ad Joannem Picolomineum cardinalem Senensem missis [1] : « Non habemus, inquit, Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, cum et electum ipsum divinitus omnes uno ore consentiant, et de ejus vita et sanctissimis moribus ab universis ubique prædicetur; ingenti nimirum gaudio repletus sum ex adventu tanti principis ad locum solii sui, ubi judicaturus sit orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua. Vale, Venetiis die x Octobris MDXXII ».

De illius vero humanitate ad Julium cardinalem Medicem hæc narrat [2] : « Tantæ præterea humanitatis et mansuetudinis ipsum esse affirmant, ut neminem unquam a se tristem dimitti patiatur ». De gravitate vero morum ab omni corruptione maxime alienorum idem memorat in litteris ad Justinianum Bergomensem eremitam datis [3] sic inquiens : « De Hadriano Pontifice qualis sit in administranda Christiana republica futurus novit Dominus solus, cui omnia sunt nuda et manifesta : si tamen mores, si religionem, si vitam ejus consideremus, non possumus de illo nisi omnia bona, nisi justa, nisi sancta nobis polliceri. Respuere illum aiunt penitus blandimenta verborum, proculque rejicere omnem adulationem, neque ullis mundanis voluptatibus aut illecebris oblectari, pectusque purum ab omni facinoris contagione exhibere : quo fit, ut dubitari nequeat futuram semper cum eo manum Domini, nec defuturum tantæ sanctitati cæleste auxilium, etc. Die XIX Septembris MDXXII ». Adire eumdem Pontificem, ut sacra oscula illius pedibus libaret, optabat idem auctor ; sed cum senio confectus itineris labores ægre ferre posset, litteris ipsum salutavit [4].

19. *Obsidione pressa Rhodus certis conditionibus Turcis se dedere cogitur.* — Tristissima [5] tum erat rerum Christianarum facies : Ecclesiastica ditio ab internis hostibus vastabatur : Franciscus Maria Ruboreus, ut dictum est, Urbinatem principatum occuparat : Perusium invaserant Baliones : Camertes et Ariminum Sigismundus Malatesta sibi subjecerat : Ferrariensis dux infestus erat : pars maxima Italiæ Cæsareis et Hispanicis armis expilata et cruore fœdata fuerat, oppressis Gallis, qui lapsas res redintegrare magnis viribus annitebantur. Distracto iis bellis Cæsare, Lutherus furorem impietatemque latius diffundebat, ac sectatorum suorum opera Christiana sacra vi et armis in Germania profanabat : Turca in Pannoniam incursionem facere nuntiabatur : mari vero Rhodum, Christiani in Oriente imperii propugnaculum, extracta jam aliquot mensium obsidione, oppugnabat. Julius Medices cardinalis Rhodiam militiam ante cardinalatum professus, ac plures alii Pontificem urgere precibus [1] mox atque pervenit, ut Hispanicam classem egregie instructam Rhodum ad ferendas obsessis equitibus suppetias mitteret. Qua de re hæc Belchairus historiæ mandavit [2] : « Quantum Rhodus orbis Christiani propugnaculum esset haud providentes, Hispanos pedites quos secum in Italiam Hadrianus adduxerat, adversus Gallos, neglecta Rhodo, in Insubres miserunt. Hadrianum Romam appulsum hortatus est Julius cardinalis Medices ut triremes suas eosdemque pedites Rhodum mitteret portum, inita classe Turcica Autumnalibus ventis, qui vehementiores esse solent, facile ingressuros, præsertim cum classis Veneta quinquaginta triremium e Creta eosdem comitari, et vires ostentando, ut in portum Rhodium advolarent, occasionem dare possent, et multæ minores naves e Creta aut e nonnullis Rhodi insulæ arcibus profectæ, urbem interim dum oppugnaretur ingressæ sunt. Verum Hadrianus imprudentia lapsus, aut Cæsarianæ factioni nimis addictus, ab eo consilio abhorruit, seroque errati sui conscius auxilium ferre nequidquam conatus est ; missas enim triremes in Sicilia ventos secundos expectantes Rhodii equites post deditionem in Italiam navigantes offenderunt ». Hæc Belcairus qui creatam ex Rhodi clade Hadriano invidiam indicat.

20. At pio Pontifici juvandæ Rhodi vota non deerant, sed mittendæ classis Hispanæ non integra illi fuit potestas ; augere enim eo milite exercitum contra Gallos malebant [3] Hispani, timebantque ne, si ea classis a Turcica, quæ longe viribus præstabat, opprimeretur, ipsorum res in Italia pessum irent ; ut ideo et amissæ Rhodi culpa, non Pontificis negligentiæ, sed belli auctoribus tribuenda sit.

21. Lugent historici insulæ fortissimæ hoc exeunte anno ad deditionem faciendam compulsæ jacturam post maximas Turcarum strages editas, quos una cum imperatore Solimanno et universis Asiæ et Europæ viribus perire necesse erat, si quam opem Christiani reges tulissent. Origo belli præter inexplebile Mahometanorum in fideles odium, et immensam exscindendi imperii Christiani cupidinem hæc fuit, quod stante incolumi Rhodo, equestris Ordinis Jerosolymitani arce, difficilem ex Constantinopoli in Ægyptum Syriamque navigationem ob maritimas equitum excursiones haberent, ac nisi justa

[1] Id. ib. Ep. LXXXIV. — [2] Id. ib. Ep. LXXXV. — [3] Ep. LXXXI. — [4] Ep. LXXXII. — [5] Guicc. l. XIV. Continuat. Sabell. hoc ann. Surius in com. Panvin. in Vita Hadr. VI.

[1] Contin. Sabell. hoc ann. — [2] Belcair. l. XVII. num. 2. — [3] Paul. Jov. in Vita Hadr. VI.

classe ea maria sulcari possent. Titillabat etiam Solimannum æquandæ vel superandæ majorum militaris gloriæ æmulatio, nostrorumque principum dissidiis usus vigesima quinta Martii brevi verborum ambitu supremo Rhodiorum magistro significavit, parta ad Albam Regalem superiori anno victoria non expletum ad aliam illustriorem aspirare. Præsenserat hæc Solimanni molimina Philippus equitum magister, missisque oratoribus Hadrianum Pontificem, Carolum V Cæsarem ac Franciscum Gallorum regem de formidando Turcici belli apparatu fecit certiores : tum in Cretam Antonium Bosium submisit, qui stipendiarios milites conduceret : sed Veneti, qui paulo ante cum Turca concordiam confirmaverant, veriti ne Barbari, debellata Rhodo, in eos impetum converterent, auxilia ulla contrahi a Rhodiis publico edicto vetuere. Itaque quadringenti tantummodo clam Rhodum submissi fuerunt, lustratisque in urbe copiis, quinque millia lectissimorum militum, e quibus sexcenti erant equites, recensita sunt. Porro Turcæ recurrente octava die a celebritate Corporis Christi, duce Mustapha bassa, classe ducentarum et octoginta navium in Rhodium portum invecti sunt : quibus ex Syria tot aliæ naves se conjunxere, ut classis ad quadringentarum numerum perveniret; totque ex Asia traductæ sunt copiæ, ut in castris ducenta millia militum versarentur.

22. Tanti belli mole pressus Rhodius princeps, missis oratoribus Pontificem iterum Cæsaremque ac Francorum et Anglorum reges sollicitavit, ut ad commune propulsandum periculum vires conjungerent : Venetum etiam in Cretæ insula præfectum oravit, ut subsidia obsessis mitteret : tum Dominicum Trevisanum Venetæ classis præfectum in Cretensi portu agentem litteris est hortatus, ut afferret opem; nuntiavitque expugnata Rhodo Venetos reliquam Orientalem ditionem amissuros : sentiebantque inter Venetos prudentissimi Turcis inferendum bellum, ne Rhodo potirentur, ut ex litteris Petri Delphini [1] ad Christophorum Marcellum Corcyrensem archiepiscopum colligitur. « Erit, inquit, Venetis nostris major gloriæ accessio, si apparuerint universo orbi propugnaculum Christianæ fidei, sicut fere semper extiterunt; quanquam inierint fœdus cum inimicis crucis Christi : quæ enim conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? quis enim consensus templo Dei cum idolis? utinam mittat Dominus in nostrorum corda, ne amplius juxta ejusdem Apostoli monita ducant jugum cum infidelibus, etc. Die vii Junii MDXXII ». At obtensa est a Venetis religio fœderis cum Turca initi; instructa autem ab illis atque ornata fuerat sexaginta triremium et triginta navium majoris alvei classis, Trevisano ei præfecto; ut in omnem belli eventum parata apud Cretam consisteret, si forte Turcæ, violata fide, quampiam Veneti imperii urbem adorirentur; at cum ii adversus Rhodum vertissent arma, prælio abstinuit, quamvis illos penitus delere Rhodumque facile liberare potuisset : « Clare constat », inquit Petrus Justinianus [1], « si vim Trivisanus inferre barbaro fœderis oblitus voluisset, facile eum magna Veneti nominis gloria delere potuisset : nam hostis in terram egressus vacuam omni præsidio classem reliquerat; qua deleta nil præterea quidquam obstabat, quominus exclusis undique mari auxiliis, Turca in insula destitutus ferro fameque conficeretur : verum fidem Venetus ex majorum instituto servare volens, a vi abstinuit, et Rhodii a potentissimo hoste oppugnati urbem diu strenue tutati sunt, cui Philippus Villida, gente Gallus, tunc magnus magister præsidebat ».

23. Tenuit obsidio menses sex, in qua nulla ad Rhodios vel levissima aliquot equitum, maxima autem ad Turcas auxilia pervenere, adeo ut præter illa ducenta millia, quæ in insulam exscendisse dicimus, alia centum millia decretis variis supplementis accesserint : quinetiam cum Turcæ post acceptas varias clades in pluribus eruptionibus ac præliis adversus duces suos seditionem commoverent, ductosque se ad crudelem carnificinam quererentur, veriti ne Christiani reges in eos expeditione confecta irruerent, Solimannus eorum imperator a Peri bassa admonitus ad Turcas fugam meditantes sua præsentia confirmandos, vigesima octava Julii die in insulam trajecit suorumque animos auxit, professus prius se vita imperioque exutum iri, quam inde stante Rhodia urbe abscederet. Die quarta Septembris dum princeps Rhodii Ordinis ad preces fundendas in Ecclesia incumberet, atque hæ voces a sacerdotibus repeteretur : *Deus in adjutorium meum intende, Domine, ad adjuvandum me festina ;* appliciti a Turcis ignes pulveri tormentario in cuniculis sub Anglicæ nationis propugnaculo actis, immani reboatu murorum partem excussere, moxque per ruinas ferali impetu irrupere Turcæ, actumque de salute Rhodiorum erat, ni Deus ipsis affuisset : provolavit itaque eo princeps Rhodius, ac fidei hostes, qui signa Turcica in mœnibus fixerant, magna eorum strage edita dispulit, communitoque opportune loco instructa religiosa supplicatione divino Numini gratias egit. De hac Rhodiorum equitum in propulsandis Turcarum conatibus fortitudine hæc narrat Petrus Delphinus [2] ; « Nudiustertius allatæ sunt ad dominum Venetum litteræ a præfecto generali classis suæ, quibus significatur, scripsisse sibi principem Rhodiensium militum un-

[1] Petr. Delph. l. XII. Ep. LXXIV.

[1] Petr. Just. sup. l. XII. — [2] Petr. Delph. l. XII. Ep. LXXXVI.

decima præteriti mensis die, se eousque tredecim vicibus cum Barbaris pugnam iniisse cum magna illorum strage, et adjuvante Domino prævaluisse ».

24. Erat tum Rhodi Hispana fœmina opinione sanctitatis conspicua ex Jerosolymitana peregrinatione recenter reversa : hæc vili induta cultu nudisque pedibus assidue templa obibat, et emendicato victu sobrie usa, reliqua pauperibus elargiri consueverat ; Rhodios autem piis verbis solabatur : admotum hoc a divino Numine flagellum ad plectenda eorum crimina ; non defuturam tamen misericordiam, quæ meritis pœnis affectis improbis pios servaret, idque divinitus se accepisse affirmabat. Dictis autem consentire exitus visus est ; siquidem perditissimi Christiani nominis proditores, qui omnia quæ in obsessa urbe gerebantur, fixis ad sagittas litteris, hostibus significabant, intercepti, sumpto de ipsis extremo supplicio, periere : Rhodii vero, cum omnis salutis spes abesset, pactione militari divinitus servati sunt, uti dicetur inferius. Post varias hostiles impressiones in mœnia, non sine magna Barbarorum clade factas, omnium asperrimum certamen vigesima quarta Septembris die initum est [1] : siquidem Solimannus cum præconis voce urbem direptioni atque excidio exposuisset, universum exercitum (qui tantus erat, ut mille Turcæ contra unum Christianum pugnaturi essent) quatuor locis in diruta mœnia simul assilire, necnon centum triremes in portum, si præsidio suo nudari contingeret, vi irrumpere jussit ; tantoque ardore dimicatum est a Barbaris, ut in Hispanicæ nationis propugnaculo quadraginta Turcica vexilla defixa fuerint, ac tribus horis ancipiti eventu de illius possessione pugnatum : demum non a Rhodiis modo equitibus, verum a religiosis viris, maximeque Minoritis, divinitus parta victoria, cujus etiam senes, pueri, ac fœminæ participes extitere : quindecim autem vel viginti circiter Turcarum millia eo die interempta fuere, e nostris ducenti : centum et quinquaginta sauciati fuere. Tanto vero ex ea clade dolore pudoreque affectus est Solimannus, ut de recessu volvens consilia Mustapham bassam, Rhodiæ expeditionis præcipuum suasorem et impulsorem, ob data mala consilia, exaggeratas scilicet nimium vires Turcicas, Christianasque imminutas, ut sagittis configeretur damnaverit. Rapiebatur is ad supplicium in mediis castris, cum Peri bassa auctoritate florentissimus spiculatores retardavit, profectusque ad Solimannum non tantum abfuit, ut eum placaret, ut idem tyrannus illum etiam una cum Mustapha interfici jusserit, tum quod imperiale mandatum revocasset, tum quod ipsum ad veniendum in castra impulisset, atque in præsentem ignominiam cladem que conjecisset : quo viso, qui circumstabant duces una omnes in terram provoluti orarunt, ut iis ignosceret, cum, ipsis sublatis, Turcicæ res graviorem cladem accepturæ forent.

25. His consentanea ab equite, qui labores castrenses in propugnanda Rhodo obibat, accepta Belchairus [1] Monumentis mandavit, atque impetus perpetuos in obsessos a Turcis factos, necnon Solimanni tyrannidem ita describit : « Animadvertenda imprimis Turcarum diligentia est, cæteris, ut opinor, nationibus incognita ; cum primum enim librare tormenta cœperunt, nullum postea ad deditionem usque, ne ad cibum quidem capiendum, tempus intermiserunt, quin vel bombardis, vel minoribus tormentis muros quaterent, vel sclopetariorum glandibus propugnatores obruerent, quin cuniculos ducerent et terræ montes ad urbis fossas adducerent, semper enim aliis alii succedebant : quod in tanta multitudine perfacile erat, et suis tyrannus uti servis imperat, unus sui juris est, multa servorum millia sibi perire, ut regnandi libidinem expleat, pro nihilo ducit. Itaque tam tetram tyrannidem, cujus similem ab orbe condito commemorare nemo potest tam late patentem, bonam enim orbis partem occupat, tam diu regnare mirandum certe est, et inter divinæ ultionis depravatas penitus hominum mentes punientis exempla numerandum. Loco excelso extra tormentariarum pilarum jactum sub papylione stabat tyrannus, et iteratas impressiones quoad oculorum acies capere poterat, spectabat : tandem suos fortiter repulsos ægre ferens, et quadam desperatione in rabiem versus, Mustapham bassam hujus expeditionis auctorem morti addicere decreverat, nisi cæteri bassæ tanti viri mortem in terra hostili passim divulgatam hostibus animum addituram monuissent ».

26. De solvenda obsidione cogitantem Solimannum retinuit proditor Albanita, qui capta e Rhodia urbe ad Turcas fuga significavit exhaustas esse Rhodiorum vires superioribus præliis, proinde cœpto non desistendum ; ac si in sententia constantes perstarent Turcæ, bellum feliciter confectum iri. Idemconfirmarunt alii ex urbe proditores, quorum princeps erat Amarallus eques Ordinis sigilli præfectus (vulgo cancellarium vocant.) Is in rabiem efferatus adversus Philippum Ordinis principem, quod dignitatem illi collatam adipisci non potuisset, ex invidia eo se abripi passus est, ut ad universum Ordinem male perdendum conjuraret cum Turcis, eosque crebris hortatibus ad expeditionem Rhodiam sollicitarit, jamque abituris consilia suggesserit, ipsos nimirum ob pulveris sulphurei inopiam, atque militum paucitatem necessario

[1] Petr. Delph. l. XX.

[1] Belcair. l. XVII. num. 26.

arce tandem potituros : tanto autem angore conscientiæ flagitiique cruciatu agitabatur infelix ac profligatissimus homo, ut funestæ voces ex illius ore auditæ sint, percupere se, ut anima sua a diabolo absorberetur : tum deprehensus una cum servo neophyto, qui litteras in Turcica castra conjecerat, judiciario ordine servato capitali sententia damnatus, quadrifariamque sectus meritas pœnas tulit.

27. Miserat magister Ordinis die vigesimo octavo Augusti ad Pontificem Antonium Bosium oratum ut auxilia ex ditione Ecclesiastica, Neapoli ac Sicilia submitteret : tum alium ad Francorum regem, ut ipsum ad Rhodum defendendam comparandaque subsidia incitaret : ac sexto Octobris Rhodiis significatum Romæ, Neapoli et in Sicilia parari auxilia : verum ea spe illis erectis nulla interim comparuere ; nam tres naves, quas Hadrianus Pontifex in Genuensi portu adornari jusserat, adversis ventis retardatæ fueræ : Carolum autem et Franciscum reges ita mutua æmulatio efferarat, ut Christiani imperii calamitas eos non moveret ; cum Turcæ impulsis terræ aggeribus ingentibus fossas oplevere et muros æquarunt, murorumque parte potiti missis Albanita et Genuensi pseudochristianis Rhodios cives sollicitarunt, ut imminentem internecionem honestis pactionibus averterent. Ita cum ii auxilii a principibus Occidentalibus spe destituti, interprete archiepiscopo, Philippum principem urgerent, ut deditionis sponsione urbis excidium declinaret, coacto demum militari consilio deditionem faciendam sancitum est, cum Solimannus divina vi, ut creditum est, flexus salutem ac fortunas incolumes sponderet : atque ita ipso die Natali Domini Turca Rhodum victor sit ingressus, qui mox pactorum immemor Christianorum opes diripuit, verberibus sæviit, templa Christiana profanavit, infirmos e xenodochiis ejecit, atque inhumane equites morti proximos per fenestras præcipites deturbavit, virgines ad stupra rapuit, neophytos ad Christianam fidem damnandam adegit. Inter hos perquisitus diligentissime Zemisses, filius Zemis Bajazethis II, avi Solimanni, qui Christianis sacris initiatus erat atque in insula Rhodo equestris Ordinis sumptu alebatur, deprehensus est, atque a Solimanno interrogatus se Christianum constanter professus est moxque barbari jussu una cum duobus filiis masculis trucidatus martyrii palmam accepit.

28. Quanto vero Turcarum cruore et calamitate constiterit Solimanno Rhodia victoria, indicavit bassa Turcicus Rhodio oratori, ut refert Belchairus[1] hisce verbis : « Grolæo Achimetus inter cœnandum sexaginta quatuor Turcarum millia in hac obsidione violenta morte, circiter quinquaginta morbis periisse confessus est ». De Rhodi expugnatione hæc inter alios refert Laurentius Surius[1] : « Rhodienses omni destituti auxilio, cum aliquot menses urbem fortissime defendissent, et multa Turcarum millia stravissent, tandem certa pactione urbem atque insulam barbaro hosti dediderunt ; qui eam consilii ingentis et perdifficilis belli occasionem audacter susceperat, quod Christianos reges intestinis occupatos bellis didicisset. Magnam ejus insulæ amissione respublica Christiana et ignominiam et cladem accepit, atque uno eodemque tempore, irato Deo, foris ditiones Christianorum a Barbaris, intus religio ab hæreticis oppugnabatur : certe oportuit altum stertere quos tot calamitates et incommoda non excitarunt ».

29. *Lutherus e latebris prodiens, et audacior absentia imperatoris factus, ubique suorum errorum semina spargit parvi ducens doctrinæ suæ mutationes.* — Potuerat facile Carolus V Turcas ab Alba-Regali superiori anno atque hoc a Rhodo depellere, sed Gallico intentus bello, dum ea negligit, vix postea a Vienna Austriæ Solimannum propulsare potuit, ingentiaque hæreticorum in dies viribus, audacia et furore auctorum, bella sustinuit. Illorum propugnator erat Fridericus Saxoniæ dux, qui primus gremium, quo vipereas foverat, ab iis laniari sensit ; nam Saxonia intestinis hæreticorum seditionibus igni, ferro, cædibus, rapinis, stupris ac sacrilegiis hoc anno vastari fœdarique cœpit[2], siquidem Lutherum impia sua doctrina facinorosorum hominum colluviem ex universa Germania in Saxoniam traxisse, tradit hisce verbis Dubravius[3] : « Lutherus apostata malo bonorum morum publico exortus est, monachus audax, vafer, subdolus, varius, ut qui pugnantibus et contrariis tum studiis, tum consiliis semper uteretur in hoc solum intentus, ut ad suam apostasiam traduceret quamplurimos, idque fieri vix aliter posse cum videret, nisi religione eversa, quæ prævaricatores perjurosque et transfugas abominaretur, novam instituit religionem, quæ et vota et perjuria, continentiamque et castimoniam, tum preces et jejunia, aliaque pia opera confidentissime contemneret : cumque a bono ad malum facilis sit lapsus, brevi temporis spatio totum illum terræ angulum, in quo morabatur fœdifragis, perjuris, adulteris, incestuosis, sacrilegis complevit ». Horum multitudine et patrocinio fretus, agente Cæsare extra Germaniam distento Gallico bello, ex arce Alstetensi in Thuringia, in qua mensibus sex delituerat, quamque suam Pathmon quasi ob fidem Christi ac non ob eversam Christi doctrinam persecutionem esset passus, Joanni evangelistæ stulte

[1] Belcair. l. XVII. num. 32.

[1] Sur. in Comm. hoc ann. — [2] Hadrian. in lit. ad Fred. ducem. — [3] Dubr. l. XXXIII.

se comparans, appellabat, prodiens in publicum, Wittembergam rediit (1).

30. Dum vero aberat, hoc ridiculum Lutherani delirii præcipuis præconibus contigisse narrat Surius [1] : « Dum ille abesset, quiddam ridiculum accidit Wittembergæ : Carolstadius enim et Melanchton præcipui Lutheri discipuli et symmistæ hausta occasione ex scriptis Lutheri studiosis adolescentibus persuadere, non esse dandam operam philosophiæ; Platonem, Aristotelem, Ciceronem, et id genus alios nonnisi mera scripsisse commenta et imposturas, eosque libros eorum vulcano consecrandos : uni sacrorum bibliorum lectioni vacandum, neque fas esse hominem Christianum litteris deditam actitare vitam; faciendum omnibus quod in Genesi dictum est : *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* » Sensisse cum iis Nicolaum Pelargum Enthusiastarum auctorem, Lutheri discipulum refert Meshovius [2]. Pergit Surius : « Nemini dubium esse potest, quin ob stultissimam animi arrogantiam illi grandes sophi ad tam absurdam et plus quam anilem delirationem devoluti sint, cum certum sit magnam esse liberalium artium et philosophiæ ad multa opportunitatem, modo quis recte et moderate illis utatur. Scripserat Lutherus in libello ad Germanicam nobilitatem Aristotelis Physica, Metaphysica, Ethica prorsus aboleri debere. Ex hoc fonte hauserant hanc suam præclaram doctrinam Carolstadius et Melanchton; et ut magis insaniam proderent suam, Carolstadius ex archidiacono factus est agricola in rure Wittembergensi, Melanchthon in pristino artem pistoriam meditabatur, plerique adolescentes, artium liberalium combustis libris, mechanica opificia complexi sunt. Denique hac prodigiosa illorum homuncionum temeritate eo res perducta est, ut multis locis scholæ clausæ tenerentur annis aliquot ». Causam affert Joannes Faber [3] Lutherum ita compellans : « Quando Witembergæ professorem agebas, placuere tibi gymnasia : nunc ubi in academia locum non habes, pro tua divina modestia dicis gymnasia esse Sodomam atque Gomorrham ». Sed brevi mutavit sententiam ex commodo; pergit enim Surius : « At Lutherus Wittembergam e sua Patmo reversus Philippum hoc nomine castigavit, Carolstadium ex Wittembergensi ditione exegit, libroque edito asseruit philosophiam in se bonam esse : nam mire ille homo in dictis et scriptis suis varius et inconstans, sibique identidem plene contrarius fuit; quod neque amici ejus unquam negare ausi erant, nisi plane frontem perfricuerint : et vel hoc uno argumento satis superque licet intelligi quo spiritu fuerit agitatus ».

[1] Surius in Comm. hoc ann. Florin. Raymund. de orig. hæres. l. I. c. 5 et alii. — [2] Arnol. Meshov. hist. Anabap. l. I. — [3] Jo. Fab. in libell. de potestate Papæ.

31. Hanc Lutheri in dogmatibus mutandis inconstantiam ita Joannes Faber [1] in luce collocatam Lutheranis objiciebat : « Hic ponis septem sacramenta; in captivitate tua sic inquis : Neganda sunt septem sacramenta, et tantum tria pro tempore ponenda; quanquam ex usu Scripturæ loquendo nonnisi unum sit sacramentum. Admiseras et posuisti liberum arbitrium : jam dicis liberum arbitrium nihil esse, contra utriusque Testamenti apertissima testimonia, et sic pejor es omnibus Manichæis, Pelagianis, ac Cœlestinis. Detestabaris Bohemos, quod ab Ecclesia recessissent; jam scribis in hæc verba : Non sunt hæretici neque schismatici Bohemi et Græci, quia Evangeliis nituntur : sed vos, Romani, estis hæretici et impii schismatici; quasi non venerit Spiritus sanctus in Concilia contra eos habita quorum tu ne tuæ modestiæ obliviscaris, impiissima aliqua dicis et scribis.

32. « Volebas te ac tua judicio Romani Pontificis submitti : jam nec Pontificem audire vis. Appellabas auguste non sine majestate aliqua ad futurum Concilium, cui te totum submiseras, cujus decreto ex omni parte stare volebas; sed non solum tibi fatalia labuntur, imo tu renuntias omni Conciliorum decreto, eum non verearis dicere Concilia esse humana decreta sibi contraria, proin aspernanda ». Et infra : « Clamabas pro celebrando Concilio; jam omnia Concilia damnas, rejicis, et impiissima vocas. Laudabas Nicænum Concilium tanquam omnium sacratissimum; nunc per omnia illi contraria scribis ac dicis ». Aliisque interjectis : « Vide ergo quam pulchre primitivam serves Ecclesiam, qui inter viginti canones tam sacrati Concilii, in decem et octo pecces aperte, forsan etiam peccaturus in reliquos, si dumtaxat adhuc Paulianistæ, aut Fortiniani superessent. Non negasti Eucharistiam dici sacrificium; jam contra Irenæum, Hieronymum, Ambrosium, Chrysostomum et alios dicis : Impiissimus abusus est missam dici

[1] Jo. Fab. adversus Luth. libell. de potest. Papæ p. 143.

(1) Ex Annalibus Spalatini adnotanda hic quædam occurrunt, ex quibus rerum Lutheranarum chronologia suppletur, emendatur, illustratur. Igitur Lutherus e suis latebris, vel si mavis, e sua Pathmos, feria V post Cineres prodiit, et quod mirere, monastico cucullo et corona distinctus. Ante eam diem Wittembergenses Augustiniani monachi, Gabriele quodam incentore, sceleri antebac patrato eversarum scilicet imaginum, abolitorum altarium omnium *præter summum* (id est altare princeps), aliud hoc adjecerunt, ut sacrum infirmorum oleum comburerent. Hujus vero facinoris dies assignata est VII Januarii. Hac epocha Iconoclastarum hæresis statuenda est; ejusque primi auctores non Carlostadius, sed monachi illi Augustiniani facile habendi sunt, ex quo annalistam corrigas, qui invectæ hæresis auctorem Carlostadium constituit.

Idem Spalatinus tradit feria VI post festum Omnium Sanctorum, ducem Saxoniæ Georgium, lato edicto vetuisse suis ne legerent haberentque Novum Testamentum a Luthero recens Germanice versum. Non ergo Biblia universa adhuc verterat Lutherus, ut male annalista hic num. 48.

MANSI.

opus bonum et sacrificium. Celebrasti missas privatas, et jam libellum scribis de abroganda missa privata. Honorabas episcopos, et venerabaris sacerdotes; jam dicis non esse dubium universos sacerdotes et monachos cum episcopis et omnibus suis majoribus esse idololatras, in statu periculosissimo agentes ob missæ ignorantiam, abusionem, et irrisionem ». Et infra : « Doces veteris legis præcepta non esse tenenda ; et in captivitate approbas gradus ex Levitico in matrimonio prohibitos. Dicis nos non teneri ad alia, quam quæ nova sunt lege præcepta ; et incaute matrimonium inter aliquos arctissimo vinculo adstrictos admittis. Leges olim non damnasti ; jam imprudentissime scribis te scire nullam rempublicam legibus feliciter administrari, etc. »

33. Recenset idem Faber [1] Lutheranorum circa Eucharistiam sacrilegos abusus varios, ac demum subjicit post profanum Eucharistiæ usum ipsos eam pernegasse : « Postremo Lutheranorum et Carolstadiorum plurimi ei sacramento reverentiæ et honoris impendunt nihil; id quod dudum Picardi fecerunt : calcant pedibus dicentes esse nihil, sed ut ab artocopo pistus est panem, reliqui nihil. Quid plura ? qui novas cudere missas, qui ingentes quod sub utraque specie communicandus sit populus, composuere libros, modo profitentur optime se novisse prius, quod nihil sit verum secum continuisse. Postquam item sex editis libris vertiginis spiritus Carolstadius commaculasset, quamplurimum ob id interea non immodice increpitus confususque a Luthero, revocat eos libros ipse, seque Luthero componit, qui gladio illum prius addixerat : cantat vero palinodiam ne ab uxore sua extra Saxoniam exilio demigrare diutius cogatur : res igitur per mulieres, maxime per Lutheri novam sponsam cum mithra aurata et serica toga composita est : excusat inde se hic Adam per Evam, per sociam suam seductum sese queritur. O tuto, tuto, tuto hæc libris eorum comperi oculis his meis, qui juxta Plautum certiores sunt testes, vidi, auribus item meis audivi. Quomodo igitur blasphemias has in Deum et Dominum meum Salvatorem, qui spes mea est a juventute mea debui aut potui sustinere ». Porro inimicitiarum inter Lutherum et Carlostadium eam fuisse causam indicat Coclæus [2], quod Carlostadius turpissimam hæresiarchæ gloriam, eversis altaribus et profanato Eucharistiæ sacramento, ac diffractis Christi et Deiparæ et sanctorum imaginibus, sibi peperisset.

34. *Carolstadius hæresim Iconoclastarum renovat.* — Revocata ab inferis hæc Iconoclastarum hæresis universam deinde infecit Germaniam : nam Zuinglius et Balthasar Pacimontanus Carolstadio ad sacras imagines abolendas, sanctorum reliquias dissipandas, altaria evertenda se conjunxerunt. Describit eorum versutias et nefaria facinora his verbis Joannes Faber [1] quibusve calumniis plebem incautam circumvenerint : « Apud omnium Christi fidelium et recte intelligentium mentes testatum est, imagines nonnisi memoriæ resuscitandæ gratia paratas erigi, custodiri ut etiam simplici rudique populo sit perinde, ut Scriptura aliqua, recordeturque frequenter ea quæ gesta fuerint : neque hæ imagines in hanc horam absque fruge erectæ tentæque sunt; ita enim imbecillitate humani ingenii fieri solet, ut Christi fideles utcumque in Deum intenti sint, in cælestibus conversentur, ut qui mille locos prætereant viasque longinquas peragant obliviscerentur passionis ac mortis Jesu Christi, nisi sint imagines, quas simul atque aspexerint, mentes percussæ redeant in memoriam passionis ac mortis; quæ res tam manifesta est, ut etiam impiissimus quisque novæ et peregrinæ fidei sectator inficiari non possit ».

35. Refellit mox idem Faber hæreticorum insana sophismata ex meris calumniis petita, dum divina oracula, quæ idolorum cultum prohibent, sacrarum imaginum piæ venerationi affingunt : « Dicunt, inquit, illi Exodi xx scriptum esse : *Non habebis deos alienos coram me : non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ in cælo est desuper, et quæ in terra deorsum, neque eorum, quæ sunt in aquis sub terra.* Respondeo Scripturam, quisquis penitius hoc loco, ut debet, introspexerit, interpretem alium non requirit; sic enim ait : *Non adorabis ea neque coles* ». Reliqua argumenta hæreticorum de simulachris, quæ coli pro diis expresse vetantur, concepta sunt. Ad quæ respondet Faber : « Hæc non nobis efficiunt, quominus imagines tueamur, quas Deos non esse omnes Christiani novimus antequam Theognis nasceretur et Zuinglius crucis Christi et imaginum crucifixi persecutor, Œcolampadiusque Julianus impius et S. Brigidæ apostata monachus : qui sane omnes fateri coguntur cruce sancta se passim Christianos signasse ad benedictiones, etiam quamdiu Christiana religione veteres usi fuerint, crucem in usu fuisse, et non parvam devotionem ex crucifixi imagine in populo crevisse, neque imagines pro diis aut deabus coluisse nos, quippe qui verum et unum Deum cæli et terræ adoramus ».

36. At hæretici, cum idolorum cultum tantum vetitum convincerentur, eo proruperunt impudentiæ, ut omnes imagines idola ad creandum Catholicis invidiam appellarent, quorum technas ita dissolvit Faber : « Hic plurimi erro-

[1] Jo. Fab. cur noluerit Luth. approbare doctrinam c. 6. — [2] Cocl. in Actis et script. Luth. hoc ann.

[1] Jo. Fab. lib. disp. cum. Balth. c. 9.

res sunt impliciti : non ferendas scilicet esse Christianorum imagines : idola enim et simulachra omnibus locis reddidere vernacula lingua Bilder imagines; quocirca juxta eorum grammaticam statuunt Scripturam imagines prohibere in Ecclesia. Deum autem optimum maximum non alia ratione simulachrorum usum prohibuisse notissimum est, nisi ut idolis divini honores non exhiberentur, eisque sacra ne fierent, et omnino pro diis ne colerentur. Hinc apparet quod Mosi Dominus præcepit [1] æneum serpentem ut erigeret in deserto, ut qui allapsu serpentis morsi læsive sint, ejus aspectu sanarentur : atque idem Dominus Mosi præcepit, ut pro tabernaculo Dei duos Cherubin e regione adversis faciebus statueret : Salomon, cum magnificentissimum illud Jerosolymitanum templum ædificaret, arcam fœderis non tantum auro, sed et Cherubin, aliisque rebus adornavit; cujus ædificati templi opus divino certe oraculo [2] comprobavit plurima pollicendo iis, qui in necessitatibus illic preces votaque Deo persolverent. Quod si tantus error tantumque periculum est imagines statuere, ut leviculi quidam autumant, qui signis crucis et crucifixi pro populis prætereuntibus devotione erectis, tabulisque omnibus primum bellum facere sunt aggressi, quomodo ab errore impietateque vindicabimus Salomonem, de duodecim leonibus, de duobus vitulis, de bobus, aliisque id genus plurimis imaginibus, quibus ille regale solium templumque illustravit [3]? tametsi Zuinglius, homo argutus, qui apud suos Tigurinos solus sibi sapere videtur, Cherubin fuisse coronamenta quædam seu fascias esse putavit et scripsit : quod cum a veritate alienissimum sit, quid indiget refutatione? Neque vero linguæ ratio fert istas gerras; si enim Cherubin ille coronamenta fasciasve esse somniat, quid tandem Seraphin fuisse dicet? » Et infra :

37. « Dicunt porro imaginum expugnatores (qui quodam loco crucifixum ferro conciderunt capite ablato in pyramidum ludo pro globo abusi, per summam impietatem ac summam blasphemiam hæc et his pejora et sceleratiora ausu nefando perpetrare non verentes) ex lege non licere simulachrum imaginesque ullarum rerum fieri, quæ cælo, terra marique continentur : ita enim legem Mosi pro suo captu intelligendam esse præcipiunt; si vero aurifabro non liceat ex auro anserem sive aquilam, atque alia id genus animalium effingere; neque pictori integrum sit e veteri Testamento Abraham, Mosem aliosque depingere; cum tamen interius hi, qui tot tamque excellentibus opificibus præsentem perniciem meditantur, ædes suas omni genere imaginum, ærumnis herculeis, musarum harmoniis, varie adornent, ac distinguunt, ac solis in Ecclesiis in peccatum statuunt, signa, tabulas, imagines ». Subdit deinde auctor, ut imagines fuerint [1] in usu in veteri Testamento, et imago Cæsaris in numismate Christo ostensa sit, ut in rapiendis Ecclesiarum aureis argenteisque iconibus cum Juda Iscariote pauperum sustentationem prætexuerint : idque Zuinglii et Balthasaris impiis exemplis confirmat.

38. « Ad fidicinem autem Tigurinum, utpote Zuinglium venio, qui sanctorum Felicis et Regulæ martyrum ossa sustulit, et in fluvium projecit, res notissima est, dominorum Tigurinorum sigilla, monetas, insignia eorumdem sanctorum imaginibus prædita non abolevit, neque immutavit; cum tamen in Ecclesia a Carolo Magno fundata Cæsaris et omnium sanctorum imagines vulcano traditæ et in cinerem versæ sint. Et tu, qui omnes imagines evertisti, et ab æde sancta in Walschuet et alibi per Moraviam exegisti, fregisti, comminuisti in tua arca Corallinum Sebastianum ad arborem, non sine magno pretio, affixum esse facile passus es : S. Joachimum etiam tam pulchre depictum ad te pertinentem, rogo, quare non exclusisti? propter quod inexcusabilis es, o homo, qui judicas; in quo enim alterum judicas, teipsum condemnas [2] ».

39. *Lutherus in quibusdam sententiis a Carolstadio dissentit; Turcas commendat; sanctos Patres in interpretatione Scripturarum spernit, et fidem fingit extingui bonis operibus.* — Carolstadium tantorum auctorem malorum omnino fuisse atheum testatur Lutherus : quanquam etiam ipse in litteris ad Erasmum scriptis se importunis cogitationibus urgeri nullum esse Deum fateatur : ut vere scriptum sit a propheta : *Abyssus abyssum invocat.* Nam in principio Lutherum imaginum usum et sanctorum cultum adversus Pikardos defendisse, scribit Joannes Coclæus; at deinde in pejus proruisse testatur.

40. Tradit idem auctor, Lutherum hoc anno ob eversas sacras imagines invectum adversus Carolstadium, quod tanta scelera, absente ipso ac sine ejus auctoritate, patrare ausus esset : ac licet edito libello Augustinianos apostatas Wittembergenses, qui sacrosanctum missæ sacrificium aboleverant, commendarit, tamen non rite peractum (ipsius scilicet injussu) flagitium redarguit, ut refert Coclæus [3] sic inquiens : « Redierat jam e Pathmo sua novus ille evangelista Wittembergam, et quanquam publice per editum librum collaudasset antea fratres suos propter abrogatam missam, attamen cum non fuisset factum jussu et auspicio suo, do-

[1] Num. XXI. — [2] III Reg. VIII. — [3] III Reg. VII. Isa. VI. IV Reg. VIII.

[1] III Reg. VII. — [2] Rom. II. — [3] Cocl. in Actis et script. Luth. hoc ann.

mum reversus eam rem publice pro concione ad populum reprobavit Dominica prima Quadragesimæ. Omnes, aiebat, erraverunt quicumque cooperati sunt et consenserunt ad abrogandam missam, non quod bonum non fuerit, sed quod non ordinate factum est. At dicis, inquit, justum id esse ex Scriptura, fateor et ego; sed ubi manet ordo, quia ex temeritate factum est absque omni ordine cum scandalo proximi? et nisi adeo mala res esset missa, vellem eam restituere, scio enim vestrum propositum et defendere non scio : a papistis quidem et aliis insanis capitibus bene scirem defendere, sed coram diabolo sustinere non scio ». Hæc perfidus apostata : ex cujus verbis satis patet, illum diabolico furore inflammatum. Desierunt ejus sodales pseudoaugustiniani, stupris adulteriisque inquinati, sacra mysteria peragere : idque facinus coram accusatore dæmone se tueri non posse profitebatur, quod sine ipsius præcipui scilicet dæmonis satellitis imperio temere pertentatum esset. Porro Carolstadium impulsum fuisse ad id facinus a cacodæmone, qui ipsi revelarat Christum non esse in Eucharistiæ sacramento, narrat Arnoldus [1] Meshovius hisce verbis : « Ne seipsum solus pollueret commune vulgus sacris altaribus subvertendis collegas adhibuit : quin et Jesu Christi Testamentum impio glossemate adulterans verba clarissima *hoc est corpus meum* perperam exposuit, exsecrando Berengarii, quod olim ipse sæpius retractarat, dogmate suffultus. Quod velut indignum Ecclesiastico viro, cum multi passim objicerent, a spiritu viro persimili sed humana statura majori id sibi divinitus revelatum reddidit, qui profundius mentem Salvatoris perscrutantem patefacto sensu semet dubio liberasset ». Tanta fuit hominis impii cæcitas, ut non agnosceret diabolicam esse eam revelationem, quæ veritati a Christo et Apostolis Ecclesiæ traditæ, atque innumeris miraculis divinitus confirmatæ contraria esset. Eumdem vero dæmonem, qui hæc illi revelarat, triduo antequam obiret illi apparuisse, atque ex terrore morbo confecisse, ut animam raperet ad inferos deferendam, suo loco dicemus. Quæ utinam novatores perpenderent animadverterentque ; quam male deserta Ecclesia Catholica, abjectaque sanctorum Patrum doctrina nequissimos homines dæmonum præstigiis, ut ipsemet fassi sunt, illusos sequantur. Porro Carlostadium hæresiarcham sanctimonia simulata composuisse mores suos, ac simpliciorem amictum induisse, ac circumiisse civium domos, ut plures inficeret, atque ab imperitis difficiliores Scripturæ sensus expetiisse, refert idem Meshovius, ac si responsum esset, ut se conferret ad theologos, subintulisse : « Sic æterno Dei consilio decretum, qui cum profunda doctrinæ suæ mysteria sapientes latere voluerit, parvulos solum, (quibus ea revelarit) in rebus dubiis adeundos præceperit ». O miserandam viri impii amentiam, qui sortis infimæ homunciones melius divina oracula intelligere putarit, quam Dionysium, Augustinum, vel Gregorium aliosque sanctos patres miraculis ac revelationibus divinis conspicuos. Fascinatum vero eum fuisse, absente Luthero, refert Meshovius a Nicolao Pelargo Enthusiastarum sive Anabaptisticæ sectæ conditore, de quorum ortu infausto dicetur inferius. Nunc ad Lutherum tot monstrorum parentem revocetur oratio.

41. Impellere in apertum exitium adeo enisus est Christianum imperium, ut in libello adversus Pontificiorum anathematismorum formulas, sive Bullam in Cœna Domini promulgari solitam, in qua nominis Christiani proditores anathemate percelluntur, Turcarum partes adversus Christianum imperium, necnon proditores quorum ipse revera princeps extitit, defendendos suscepit : « Ad quid conducit, inquiebat, corporaliter prohibere Turcam ? quid mali facit Turca ? occupat provincias, et gubernat temporaliter ». Egregia scilicet Lutheri pro Turca defensio, nil mali Turcam agere, quod Christianas provincias occupet, fideles contrucidet, templa evertat, Evangelio conculcato Alcoranum propaget : quibus tandem verbis magis illustribus, proditorem se rei Christianæ profiteri potuit? addit vero falsam in Pontifices calumniam : « At hoc ipsum a papa quoque nos pati oportet, qui et corpus et vitam nobis excoriat, quod Turca non facit ». Turcarum in Christianos sævitiæ impressa sunt in pluribus regnis vestigia : a Pontifice vero ullas provincias receptas, quæ juris Ecclesiastici non forent, nemo ostenderit; sed tantum a Luthero conceptum in Pontifices odium ob eorum in puniendis hæreticis diligentiam indicant quæ sequuntur verba : « Ad hæc permittit Turca unumquemque in fide sua permanere, quod papa non facit ». Quibus verbis volebat, ut quisque quam vellet impiam superstitionem profiteri permitteretur.

42. Interea cum Henrici Angliæ regis liber pro tuenda fide Catholica promulgatus fuisset in Germania, atque ex Latino in Germanicum sermonem ab Hieronymo Emsero conversus magnos animorum motus pro asserenda veteri religione a Christo ejusque Apostolis accepta ac sanctis Patribus confirmata excitasset, Lutherus ira audaciaque furens omni convitiorum et scurrilitatum genere regem ipsum proscidit : cui responsum est a Thoma Moro, confutataque ejus vesania. Eo prorupit ipsius arrogantia, ut dementer statuens sua deliria esse verbum Dei, se omnibus sanctis Patribus prætulerit, hisque verbis suos fascinarit : « Verbum Dei est super omnia : divina majestas mecum facit, ut nihil

[1] Arnold. Meshov. l. I. hist. Anabapt.

curem, si mille Augustini, mille Cypriani, mille Ecclesiæ Henricianæ contra me starent. Deus errare et fallere non potest: Augustinus et Cyprianus sicut omnes electi errare potuerunt et erraverunt ». Adversus hunc impostorem demonstrabat Joannes Eckius [1] Scripturarum sacrarum veram interpretationem a sancto Spiritu Apostolis et sanctis Patribus, non Luthero expositam : « Adveniens, inquit, spiritus ille veritatis aperuit eis (scilicet Apostolis), ostium verum Scripturarum, et tunc incœperunt *loqui magnalia Dei* [2] : hoc itaque ostiario, qui verum sacræ Scripturæ aperit intellectum, per quem et Christus innotescit, et quæ ad ipsum ducit semita inclarescit omnibus, usi sunt Apostoli, sanctique Patres jam inde annis mille quingentis illoque auctore interpretati sunt litteras sacras, quo conditæ erant. Jam igitur quisquis temere illas præsumit aliter vel intelligere vel explicare, fur utique est, et latro atque animicida, sicut faciunt hæretici ». Pariter Joannes Faber Lutherum ob divina oracula in alienum sensum distorta tumentem fastu sic arguebat; omnes veteres hæresiarchas eamdem viam trivisse, atque ex litterali Scripturæ sensu depravato omnia hæreseon genera fingi posse, adeo ut verus Scripturæ sensus ab Ecclesia, quæ columna est et firmamentum veritatis, petendus sit; hæreticosque sui lapsus admonens aiebat [3] : « Eos etiam atque etiam adhortor, ne cujusquam facile credant opinioni, magis vero cogitent Scripturam non in litterali consistere lectione, sed in vero intellectu. Nam qui in Scripturis interpretandis litigiosus, pertinax, et ut populus Israel semper fuit, duræ [4] cervicis esse voluerit, innumerabiles ille ex Evangelio hæreses decerpere poterit : neque enim quisquam negaverit, si ad hunc modum sanctas Dei Scripturas tractaremus, quin ex Christi verbis Matt. x et Luc x cogereris nudis pedibus incedere, cum tibi Christi verba proferrem, quibus septuaginta discipulis, quos binos ante faciem suam misit in omnem civitatem et locum, quo erat venturus, diligenter commisit, ne possiderent aurum neque argentum, nec peram ad iter, nec binas tunicas, nec calciamenta, haberentque ad hoc institutum Mosis [5] et Josue [6] exemplum non parum faciens, qui calciamenta exuere cogebantur. Porro in Luca [7], si litteræ dumtaxat solus innixus pergerem, facile tibi essem comprobaturus, neque ad prandium neque ad cœnam amicos, fratres, agnatos, aut vicinos invitandos esse. Item (ut Psalliani et Euchitæ) noctes diesque te orare oporteret. Alia denique magis inaudita et absurdiora ex minus recte intellecto Evangelio colligere possem ; et mihi crede, non aliter fecerunt Ebion, Valentinus, Sabellius, Nestorius, Pelagius, Arius, et alii his similes hæretici, de quibus plura apud Epiphanium, Philestrium, Augustinum scripta invenies. Ita enim omnes et singuli suas adornant hæreses, ut pro se Evangelium Christi esse contenderent : sic omnis Arianorum hæresis duobus dumtaxat primum verbis substantia et consubstantia innitebatur; quandoquidem nolebant concedere Filium cum Deo Patre unius substantiæ et essentiæ esse : quæ perniciosa hæresis maximis dissidiis dedit occasionem, et ex se miserandas ac plurimas cædes (quid enim etiam hodie pariunt hæreses quam sanguinolentas dissensiones) peperit. Istis enim Catholici Athanasius, Hilarius, Paphnutius, Hilarion, et alii orthodoxæ fidei cultores resistebant etiam Evangelii testimonio objicientes Filium ex Deo esse, mox objecturis quemlibet nostrum ex Deo esse; idque Pauli testimonio probabant, qui expresse scripserit [1] : *Unus est Deus ex quo omnia;* contra quod Catholicis referentibus Filium in Scripturis virtutem et sapientiam Patris appellari, atque imaginem et gloriam Dei vocari : Ariani nihil horum negarunt, sed eadem illa de creaturis dici confirmarunt, cum Paulus scribat : virum esse imaginem et gloriam Dei, insuper virtutem et sapientiam in hominibus inveniri : et cum objiciebatur istis ipsum Filiummet dixisse : *Ego et pater unum sumus;* responderunt Ariani recte, at non unius naturæ et essentiæ ; sed alioquin eos unum esse pace et societate vel unitate concordiæ mutuæ. Hæc sunt, fratres, quæ Arianis aberrandi dederunt ansam : sic aliæ sectæ una aliqua Evangelii particula proposita suum caput sequentes vires acquirunt, et in multorum convalescunt perniciem : tandemque effectum est, ut quilibet suo more Evangelium intelligere, interpretari et torquere cœperit : quo facto nihil magis Catholicæ nostræ fidei repugnat; quemadmodum enim unus Dominus, unum baptisma, ita unam oportebit esse fidem, unam Ecclesiam Catholicam, non duas, aut tres ». Et post alia : « Quid quod etiam Apostolus Ecclesiam columnam et fundamentum veritatis appellat? An non hoc satis vobis magna Ecclesiæ laus esse videtur? Equidem si Ecclesia columna et fundamentum est veritatis, facile intelligitis, opinor, unde in dubiis veritatem nos petere voluerit Apostolus; tantum enim hoc est, ac si dixisset Paulus : sic ubi novus et inauditus aliquis Scripturæ intellectus productus fuerit, tunc non alio, quam ad Ecclesiam de illius veritate referendum esse negotium : Ecclesia enim non solum supra petram ædificata est, sed ipsius ædificii columna et veritatis fundamentum existit ».

43. Mirum est furenti homini, ac mentienti sua verba a divina majestate proficisci, atque omnes sanctos Ecclesiæ doctores errasse, idque

[1] Jo. Eck. to. II. hom. 1. in feria 3. Pent. — [2] Act. II. — [3] Jo. Fab. de Euchar. serm. 9. — [4] Act. VII. — [5] Exod. III. — [6] Jos. V. — [7] Luc. XVIII. I Thess. V.

[1] Rom. XI. I Cor. XI. Hebr. I. Joan. X.

nullis miraculis quam stupris, comessationibus, convitiisque confirmanti ab aliquibus fidem adhibitam. Ad subterfugiendum deinde Ecclesiæ et Christi vicarii judicium, ampullosis verbis sibi in Pontificem et Ecclesiam ipsam imperium arrogavit : « Si solius Christi sumus, quis est iste stolidus rex, qui suis mendaciis nos papæ facere molitur : nos non sumus papæ, sed papa noster est : nostrum est non judicari ab ipso, sed ipsum judicare ; spiritualis enim a nemine judicatur, et ipse judicat omnes ». Quibus verbis omnem hierarchiam Ecclesiasticam eversam volebat, et cuilibet sordidissimo impostori jactanti se spiritualem auctoritatem in summum Pontificem et universam Ecclesiam sibi asciscere posse contendebat ; ac post plures blasphemas voces addidit : « Ego et Ecclesiam ejus et defensorem ipsum Henricum nempe pro eodem ducens, utrosque eodem impetu invadam et Christo duce conficiam : certus enim sum dogmata mea habere me de cælo ». Quibus argumentis certus esset sua dogmata e cælo an ab inferis haberet non explicat; in pluribus tamen operum suorum locis cum cacodæmone se familiariter egisse profitetur. Subdit deinde Lutherus : « Dogmata mea stabunt, et papa cadet invitis omnibus portis inferi, et potestatibus aeris, terræ et maris. Ipsi me provocaverunt ad bellum ; bellum igitur habebunt : pacem oblatam contempserunt ; pacem igitur non habebunt. Deus viderit uter primo fessus defecerit papa, an Lutherus ; instat enim mors papatus abominabilis, urget eum ineluctabile suum fatum, et (ut Daniel ait) *ad finem sui venit, et nemo auxiliabitur ei* ». Hunc pseudoprophetam notæ marginalis auctor ita arguit : « Defecit anno MDXLVI subitanea morte crapulosus Lutherus. Papatus stat usque ad finem sæculi supra firmam petram, cui portæ inferi prævalere non poterunt ». Metuens tamen alias sibi prædixit suis post ipsius mortem ejus dogmata peritura ; nam hic pseudopropheta contraria inter se passim dicere non curavit, modo verbis sectatores fascinaret : effudit etiam pluribus aliis scriptis rabiem suam, et hujus causam expressit, metum scilicet justi supplicii, quod erat promeritus : « Pergant, inquit, porci illi, (hanc contumeliam in Thomistas jacit,) hic sum et expectabo eos, cineribus solis post mortem etiam in mille maria projectis, persequar et fatigabo hoc abominabile vulgus. Summa : vivens papatus hostis ero, exustus bis hostis ero : facite, porci Thomistæ, quod potestis, Lutherum habebitis ursam in via, et leænam in semita, etc. ». Vere illum immanem feram, et multiplex monstrum fuisse a Fischero episcopo Roffensi redargui inferius videbimus.

44. Porro ad alliciendum ad suam sectam vulgus et facinorosos quosque, hanc illecebram insidiosam proposuit, Ecclesiam Catholicam dæmonis sectam esse, quod Deum coleret, bonisque operibus illi placere niteretur : « Compertum est tandem, (ita mentiebatur), per dilucidas Scripturas Dei gratia papatum, episcopatus, collegia, monasteria, academias simul cum omni sacerdotio, monachatu, monialatu, missis, cultibusque Dei meras esse sectas damnatas diaboli : populus enim iste ad hoc intendit, ut coram Deo agat operibus et non nuda fide, per quod sane et Christus negatur, et fides extinguitur ». Placuit perversis omnibus Lutheri sententia negari Christi fidem si bonis operibus ornaretur, malis vero excoli ; qua in re illum Mahumetem imitatum eleganter describit Albertus Pius [1] : « Martinus, inquit, magis ac magis in dies elatus, iniquiorque effectus in omnes blasphemias ad profunda impietatis tandem prolapsus est, æmulatus omnino, (si quis diligenter inspiciat) hæresiarcham Mahumet. Ut enim ille permissis voluptatibus, ac constitutis legibus placidis atque sensum oblectantibus, plurimos illexit populos, sic iste, eadem via incedens, aspera quæque tollit, suavia concedit, cælibatum aufert, sacra claustra tum virorum tum mulierum perfringit, pudicitiæ votum exterminat. Ille legem Evangelicam optime traditam fuisse asserebat ; sed depravatam a Christianis, ideoque se missum ad veritatem aperiendam : ad redigenda omnia ad vere divinam legem : hæc eadem iste profitetur ; sed interest quod ille corruptam esse Scripturam aiebat multis locis suppositiis ; hic perperam interpretatam, depravate expositam a sanctis omnibus et sacris Conciliis prædicat, seque missum, ut verum sensum illius reseret. Ille se afflari Spiritu sancto jactitabat, ab eoque doceri ea, quæ prædicabat : hic idem divino spiritu impulsum cuncta se facere profitetur, cui congruere videtur, quod dicit Dominus per Ezechielem. *Væ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident, etc.* »

45. *Convellere statum Ecclesiasticum et scriptis et dictis conatur Lutherus.* — Edidit [2] eodem anno alium librum de convellendo statu Ecclesiastico Pontificis et episcoporum : « Utque cornua in eos superbius erigeret », inquit Coclæus, « se nominabat *Ecclesiasten* Dei gratia ; addens, si et evangelistam Dei gratia se nominaret, facilius hoc probare possit, quam ullus episcoporum possit probare titulum suum : se vero certum esse, quod Christus ipse sic ipsum nominet et pro tali habeat, qui et doctrinæ ipsius magister sit, testisque futurus in die novissimo, quod scilicet ea doctrina non sit Lutheri sed Christi purum evangelium ». Ait igitur in prologo libri : « His certiores vos facio, inquit, me de cætero vobis non amplius cum honorem exhibiturum esse, ut me submitterem vel vobis vel etiam ulli

[1] Alb. Pius in respons. lit. I. ad Erasm. — [2] Cocl. in Actis et script. Luth. hoc an.

angelo de cœlo ad judicandum aut examinandum doctrinam meam, nam stultæ humilitati satisfactum est jam tertio Wormatiæ, et tamen nihil prodest : sed volo audiri et juxta doctrinam S. Petri doctrinæ meæ rationem et fundamentum ostendere coram universo mundo, eamque habere injudicatam a quolibet, etiam a cunctis angelis ; cum enim de ea certus sim, volo per eam et vester et angelorum quoque (ut Paulus ait) judex esse ; ut quisquis doctrinam meam non acceptaverit salvari non possit : Dei enim est, non mea, idcirco et judicium meum non meum, sed Dei est ». Non certum fuisse Lutherum ipsum suam a Deo accepisse doctrinam ex eodem Luthero ita arguit Surius [1] : « Si certus fuit, ut ait, de doctrina sua, cur toties eam mutavit : sed astute facit quod nullum vult pati judicem, ut sub hoc prætextu liceat ei scribere quidquid libet. An non pudet Christianos homines tam prodigiosæ temulentiæ nugatorem esse secutos ? »

46. Redarguit easdem Lutheri imposturas egregie Thomas Morus [2] regii sigilli in Anglia præfectus, edito eleganti et gravissimo libro, cui tamen non suum, sed Roussei nomen inscripsit : « Quis, inquit, nebulonem ferre potest talem, qui mille vitiis ostendat se possessum, atque agitatum a legione dæmonum ; et tamen ita se jactat stolide : Sancti Patres omnes erraverunt : Ecclesia tota sæpius erravit : doctrina mea non potest errare, quia certissimus sum doctrinam meam non esse meam, sed Christi, videlicet alludens ad illa verba Christi : *Verba mea non sunt mea, sed ejus, qui misit me Patris.* Quid istud ? Papa cadet, dogmata mea stabunt. Nonne certare videtur cum illo Christi : *Cœlum et terra transibunt, unum iota non peribit de verbis meis?* nam cum ait : Rapuit me Dominus imprudentem in medias has turbas ; hoc plus est, quam : *Tulit illum diabolus, et statuit supra pinnaculum templi.* Quod si quis respondeat : *Testimonium tuum non est verum, quia testimonium perhibes de te ipso ;* recurret illico ad novam scripturam suam : Ego certus sum dogmata mea habere me de cœlo ; atque ibi sistet in hoc suo principio velut firmissimo fundamento, quod non omnes papæ, reges, doctores, homines, angeli poterunt evertere. Certus igitur, imo certissimus dogmata sua habere se de cœlo ; sicut certi sunt et certissimi, qui dormiunt, omnia vera esse quæ somniant : imo vero certus et certissimus mentiri se vigilantem dogmata sua esse de cœlo, quæ sua sibi murmurat conscientia dæmonum illi præstigiis immissa. Hominibus maledicit et angelis quicumque dogmatibus ipsius contradicunt, et eos clamat os in cœlum ponere, conspurcare sacra, blasphemare Deum, quicumque non verentur arguere spurcissimas ipsius blasphemias, tantummodo clamat : Anathema sint omnes, qui impetunt dogmata mea, quia certus sum dogmata mea habere me de cœlo. Hoc igitur principio a reverendo patre petito, et a nemine concesso, sic arguit ulterius reverendus frater pater potator Lutherus, extra Ordinem sancti Augustini fugitivus, unus ex magistris inertibus Wittembergensibus, utriusque juris bacchanalius informis, et in sacra theologia doctor indoctus : Ego certus sum dogmata mea habere me de cœlo ; ergo dogmata mea sunt cœlestia, ergo quicumque contradicit dogmatibus meis, os ponit in cœlum, et blasphemat Deum ; quoniam quidem igitur contradicunt meis dogmatibus Pontifex, imperator, reges, episcopi, sacerdotes, laici, et omnes in summa boni, mihi licebit pro Dei mei majestate Pontificem, Cæsarem, reges, episcopos, sacerdotes, laicos omnes denique bonos anathematizare, maledictis et convitiis incessere, atque in omnium coronas et capita licebit ex ore meo lutum, cœnum, stercora, merdas expuere ».

47. Ita confutatus est impudentissimus pseudoevangelista, qui cum contrarium Christo evangelium, diabolicas nimirum Scripturæ sacræ interpretationes et corruptelas afferret, instar alterius impostoris Mahometis sua dicta discuti vetabat ; legemque orbi dabat, ut sine illa perire animas nudis ejus verbis crederetur, consurgerentque populi ad omnes episcopos interficiendos, omniaque collegia et monasteria funditus evertenda : utque ille idem pseudopropheta Mahometes jussit Chistianos interfici, qui ejus legi obsisterent ; ita Lutherus omnes Ecclesiasticos viros contrucidari voluit, cum tamen antea hæreticos non esse legum servato ordine necandos edixisset : « Melius, inquiebat, foret ut omnes episcopi occiderentur, omnia collegia et monasteria funditus eradicarentur, quam ut una periret anima ». Ita mentiebatur perire animas, quæ usu sacramentorum salutem consequuntur ; quas ipse diaboli satelles per omnia scelera in inferos præcipites trahebat, salvare se blaterabat. Consulebat propterea cædes, futurarumque seditionum ac malorum impendentium expectatione triumphabat : « Quid justius, inquiebat, continget eis quam fortis quædam seditio, quæ illos e mundo exterminet ? et ob hoc ridendum solummodo esset si fieret, sicut ait Sapientia divina. (Proverb. I.) » Hæc falsus divinæ sapientiæ interpres, qui in condendis Bullis Romanum Pontificem æmulaturus, dæmonis ungue suam Bullam exarasse ostendit, dum ita suis cædes et rapinas consulit :

« Doctoris Lutheri bulla et reformatio. Quicumque opem ferunt, corpus, bona et famam in hoc impendunt, ut episcopatus devastentur et episcoporum regimen extinguatur, hi sunt dilecti filii Dei, et veri Christiani observantes præcepta Dei, et repugnantes ordinationibus dia-

[1] Surius in Comm. — [2] Thom. Morus apud Cocl.

boli : aut si hoc non possint, regimen tamen illud saltem condemnant ac vitant. Contra vero quicumque manutenent episcoporum regimen, eisque obediunt voluntaria obedientia, hi sunt diaboli ministri proprii, et repugnant Dei ordinationi ac legi ». Ad hæc persuadenda pervertit falsa interpretatione plures Scripturæ divinæ sententias ; utque episcopis invidiam et odium conflaret, corruptelas quas ab episcoporum administris committi exigendæ pecuniæ causa vulgus querebatur, exaggeravit ; atque hisce venenatis libris bella seditionesque Evangelii commentitii splendida ostentatione concitavit : « Longe itaque », ait Coclæus, « audacissimum turbulentissimumque facinus aggressus estrixator iste, qui non solum per libellos convitiosos, sed et per ipsum Evangelium pacis, maxime turbavit Germaniam ; quemadmodum fecit olim Judas proditor, cui dixit Dominus : *Juda, osculo*, (quod pacis et amicitiæ symbolum erat) *filium hominis tradis ?* sic profecto et Lutherus Evangelio pacis præcipitavit in bella et seditiones Germaniam, in qua non solum civitas una contra aliam, et gens adversus gentem, provincia adversus provinciam pertinaci odio insurgit ; verum etiam plebs contra senatum in eadem civitate, populus adversus principem suum, et princeps adversus imperatorem suum bella seditionesque meditatur : et quanto quisque plus jactitat Evangelium, magisque præ cæteris evangelicus videri desiderat, tanto ardentius aspirat ad tumultus. Cur ita ? quia persuasit Lutherus tanto verius Evangelium esse, quanto plus tumultuum parit ».

48. *Scriptura sacra corrupta a Luthero : in jejunia et cælibatum declamat.* — Auctæ hæ seditiones fuere translatione corrupta Bibliorum sacrorum a Luthero in Germanicum idioma edita : quæ nefaria Lutheri molimina ubi Henricus Anglorum rex olfecit, Fridericum, Joannem et Georgium Saxoniæ duces, ut ea disturbarent admonuit his verbis [1] : « Litteras has obsignaturo mihi venit in memoriam, Lutherum in suis adversum me næniis excusare se, quominus ad reliqua respondeat impediri transferendo Biblia : visum est igitur hortari vos, ut omnium rerum maxime provideatis, ne id permittatur facere ; nam ut bonum esse non negem in quavis lingua legi Scripturam sacram : ita certe periculosum est ex ejus versione, cujus mala fides fidem facit omnibus id illi studium esse, ut bene scripta male vertendo pervertat, ut populus ea se legere putet in Scriptura sacra : quæ vir execrabilis ab execrandis hausit hæreticis ». Serius fuit prudens regis Angliæ consilium, jam enim adulterina Lutheri versio disseminata per Germaniam fuerat, cum illius redditæ sunt litteræ principi Georgio, qui evulgatam jam ab impiissimo Luthero sacrorum Bibliorum versionem rescripsit [1], atque in ditione sua exustam fuisse : « Hominis, inquit, scripta perinde atque nocentissimos hostes a civitatibus pariter et finibus meis quacumque ratione datur abarceo, id quod diligenter adeo persequor, ut cum nuper præter expectationem meam exiisset Germanica illa novi Testamenti translatio (cujus Epistola quoque tua mentionem facit) ejus libri exemplaria omnia quotquot importata ac divendita fuerant, mea ipsius pecunia ab iis, qui emerant, redimerem ; nimirum quod jam tum animus hoc mihi dictaret, et diligentior librorum inspectio satis indicaret, ea gratia susceptum a Luthero hunc vertendi laborem, ut hac arte universam Scripturam suo commodo translatam ad dogmata sua confirmanda detorqueret : nam quia videbat fieri non posse, ut absurda illa sua paradoxa veterum theologorum, a quorum doctrina pariter et vita procul abest Lutherus, scitis astrueret, Scripturæ simplicitate aliquoties in alienum atque adeo repugnantem sensum flexibili ad eum modum abuti instituit. Quod autem consilium callidius aptiusque ad simpliciorum animos captandos capere potuisset, quam ut universam novi Testamenti Scripturam novo genere tum interpretationis tum annotationis in suum judicium deflexam, velut hamum esca tectum, vulgo porrigeret ? alioqui aut nullis, aut nonnisi stupidissimis persuaderet, ut bonorum, ita et malorum necessitatem a Deo pendere : quod dogma, cum in philosophis suis ethnici homines non tolerarint, nos Christiani, quibus fidei doctrina clariori veritatis luce affulsit, in Luthero amplectemur ? Quod si semel cum Luthero recipimus omnia evenire necessario, jam sane omnis humanæ rationis vis, omne consilium, jus denique omne quo vel præmium bonis, vel pœna malis decernitur frustra esse comperientur ». Hæc princeps Georgius, cujus sapientiam atque in fide asserenda studium plures alii principes non sunt æmulati ; quanquam Ferdinandus archidux Austriæ, ac Cæsareum munus in Germania gerens, gravissimis edictis factam a Luthero Testamenti translationem flammis aboleri jussit [2], cui in hæreditariis principatibus tantum exustis Lutheri impiis Codicibus paritum est : qua ratione populos in vetere obsequio continuit.

49. Censuerat porro pia antiquitas, ut non omnes sacræ Scripturæ libri imperitæ et temerariæ plebi committerentur ; sed ea quæ vel ad salutem consequendam necessaria, vel ad pietatem accendendam utilia sunt tantum a pastoribus animarum et sacris concionatoribus proponerentur, cum plurima in divinis voluminibus reperiantur, quæ ignara et stupida ingenia, ubi semel arrogantia et pravis opinionibus imbuta

[1] Henr. Angl. reg. lit. apud Cocl.

[1] Georg. dux Sax. in lit. ad regem Angl. apud eumd. — [2] Cocl. in actis et scriptis Luth. hoc an.

sunt, in contrarios sensus distorquere possint: quod quam sapienter sancitum esset, superiora sæcula tot hæresum expertia docuerant, ac præter alios Pius Albertus in refellenda Lutherana temeritate optime perpendit[1], ostenditque rerum exitus; ob toleratam enim eam translationem innumera mox mala, purissimo illo veritatis et salutis fonte Lutheri venenis infecto haustoque a simplicibus, pullularunt: « Quis », inquit Coclæus, « satis enarrare queat, quantus dissidiorum, turbationumque et ruinarum fomes et occasio fuerit ea novi Testamenti translatio? in qua vir jurgiorum data opera contra veterem et probatam Ecclesiæ lectionem multa immutavit, multa decerpsit, multa addidit et in alium sensum detorsit, multas adjecit in marginibus passim glossas erroneas atque cavillosas, et in Præfationibus nihil malignitatis omisit, ut in partes suas traheret lectorem. Inventi sunt igitur ex Germanis, qui ex ea translatione admissos ab eo passim errores et mutationes collegerunt, alii supra mille, alii pauciores. Inter quos sane Hieronymus Emser præcipuam laudem promeruit ». Is non modo Lutheri errata in versione correxit, verum aliam edidit Latino textui consentientem magno populi Christiani bono, qui a venenatis fontibus abductus est, didicitque ubinam errasset Lutherus, Lutheranosque de perverso Evangelio gloriantes confutavit. Sed antequam ea pia elucubratio prodiret, jam calcographi translatum a Luthero Testamentum late disperserant, idiotis illud adeo avide amplectentibus, ut secum assidue in sinu ferrent, et paucis mensibus indefesso studio ac labore ita mandabant memoriæ, ut eruditos etiam theologos glomeratis citationibus male intellectis obruerent, jamque mulierculæ Catholicos etiam doctores objurgarent imperitiæ, atque adeo superbia tumerent, ut se sociosque tantum Evangelica luce collustratos putarent. Addit Coclæus leves juvenes sceleribus et apostasia contaminatos ad concionandi munus doctrinæque novæ virus aspergendum populis admissos; sacerdotes autem doctrina, dignitate ætateque venerandos ejectos, censibus Ecclesiasticis decumisque defraudatos, appetitos injuriis solum vertere coactos: crevisse ita furorem popularem, illatam vim clero, direptas eorum fortunas et in communes usus redactas: arsisse multos pseudoevangelii novi propagandi cupidine, ac amicis et parentibus relictis ad alias urbes se contulisse, non quæstu et compendio, sed pietate ductos videri affectantes; atque ita in amplissimas quasque Germaniæ urbes Cæsareas irrepsisse, exceptis paucis, atque inter eas Colonia Agrippina quam tot millia martyrum, qui ibidem passi sunt, ac religiose coluntur, ab ea lue vindicarunt.

[1] Alb. Pius in resp. 1. ad Ep. 1. Erasm.

50. Qui vero fallaci Evangelii propugnandi simulatione universum ordinem Ecclesiasticum, et Christiana sacra evertere nitebatur Lutherus, ipsam etiam divinam Scripturam abolere tentavit, dum ejus partem impia censura percellere ausus fuit, omnia proculdubio divina oracula abrogaturus, et convulsurus omnia sacra, nisi ad confundendam graviori dissidio Ecclesiam retinendum Baptisma et magnam Scripturarum divinarum partem excipiendam censuisset. Tantam audaciam bonis omnibus invisam fuisse addit Coclæus: « Optimis, inquit, quibusque videbatur Lutherus nimis malitiose grassari in sacras litteras novi Testamenti, e quorum canone audaci censura rejiciebat Epistolam Jacobi, Epistolam Judæ et Apocalypsim Joannis, quas sane et atrocibus infamabat calumniis in suis Præfationibus. In generali etiam in sacratissima Evangelia audacissime manum mittebat, volens in primis repudiandam esse vetustissimam hanc et omnibus Christianis notam ac receptam opinionem et sententiam, esse scilicet quatuor tantum Evangelia, totidemque evangelistas, reprobans per hoc etiam sacratissimas figuras, visiones, atque mysteria Scripturarum, quæ quaternarium illum numerum præmonstrant in Genesi, in Ezechiele, in Apocalypsi, etc. Rejiciebat item divisionem librorum veteris Testamenti in legales, historiales, prophetales, et sapientales vulgo usitatam. Jubebat præterea cavere lectorem, ne ex Evangelio legis aut doctrinæ librum faciat, sicut factum fuit hactenus, inquit, et quædam Præfationes Hieronymi quoque docuerunt; Evangelium enim non requirere, opera aut præcepta præscribere, sed solum fidem in Christum docere, et dulciter consolari credentes affirmabat. Et data opera, ipse pleraque loca Scripturæ aliter vertebat, in aliumque sensum trahebat, quam habebat Ecclesia: præsertim vero in locis, quæ notissima cunctis vulgo erant, qualia sunt Oratio Dominica, Salutatio Angelica, Canticum Mariæ, et Canticum Zachariæ, ut ex iis populus eo facilius crederet Ecclesiam non habuisse hactenus verum textum Evangelicum ».

51. Tam impius profanator Evangelii et hostis, utpote qui aperte nolebat Christianos sacris illius imperiis obstrictos esse, promulgabat veram se Evangelii lucem orbi intulisse, ac Germanos hactenus in tenebris jacuisse, fuisseque superstitionibus irretitos: jam vero sincere prædicatum divinum verbum, lucemque affulsisse. Innumeræ exinde sectæ profanæ accepere originem, cum quisque Evangelium pro libidine interpretaretur, nec quippiam præter illud admitteret; unde deliria pro Evangelio simplicibus obtrusa fuerunt, ut narrat Surius[1]: « Cum enim, inquit, Lutherus nihil vellet extra Scriptu-

[1] Surius in Comm. hoc ann.

ras recipi, Scripturæ autem ab illo essent depravatæ, ruebant miseri in errores alios ex aliis, uno quolibet Scripturas pro suo cerebro interpretante : inde postea orta est tanta sectarum turba, ut difficile sit in certum eas numerum redigere : quod etsi est longe calamitosissimum, homines Christianos ita circumferri omni vento doctrinæ, et cujuslibet somnia non alio quam Evangelii loco haberi, tamen eam calamitatem vulgus eversum ducit pro nihilo. Sed id patiuntur horrendo Dei judicio, quod tam leviter aures fidemque accommodarunt Lutheri commentis, quasi ille demum, ut falso jactabat, Evangelium in lucem protulisset; cum revera ipsam Evangelii lucem in immanes quasdam tenebras mutarit, in certissimum innumerabilium animarum exitium ».

52. Edidit præterea eodem sermone Germanico duos pestiferos libros, primum adversus Quadragesimalia et alia jejunia imperata ab Ecclesia, sive Benedictinis et Carthusianis indicta, atque omnia Ecclesiæ instituta, quæ in sacris Scripturis expressa non sunt, damnavit. Jejunia vero in sacris litteris imperata, quamvis tempora et dies quibus observanda sunt non designentur : Quadragesimale autem consecratum a Christo ac legem ab Apostolis illius traditam totius orbis Ecclesiis, ostendit card. Baronius, atque inferius demonstrabitur, ubi Germanorum injustæ querelæ refellentur. Cumque gulæ et libidinis conjuncta sint vitia, jejuniorum osor Lutherus etiam cœlibatum vituperavit : hoc etiam anno libellum Germanicum edidit adversus castitatis vota solemni ritu nuncupata, quæ observari nec posse nec debere sanxit ex falsa interpretatione divini imperii : *Crescite et multiplicamini;* proinde suo furiali more sacerdotes, monachos et moniales desertis monasteriis ad incestas nuptias provolare jussit. « Cum hæc scriberet », inquit Surius [1], « nondum excusserat cucullum : itaque hujusmodi paradoxis iter sibi muniebat ad illas præclaras suas nuptias, quas jam animo meditabatur. Sed, o Deus ! ubi fuere hominum mentes et oculi, cum talia tam execranda in ejus hominis libris lectitarent ? O horrendam Dei vindictam usque adeo occœcari ! » Adactum pæne ad insaniam Lutherum ex amore mulierum; sed hoc vitium alio vitio ambitionis et promulgandarum hæreseon vicisse, refert Ulembergius [2] ex Lutheranis.

53. *Anabaptistarum ortus.* — Cæterum hoc anno Witembergæ præter Lutheranam et Carlostadianam sive sacramentariorum hæreses, jam ante magno Christiani imperii malo diffusas, nata est nova omnium hæreseon pestilentissima, nempe Anabaptistica, quæ Baptismum puerorum commentum esse diabolicum oblatrabat, atque a mille et quadringentis annis nullum fuisse Christianum mentita est, ac Lutheranæ et Sacramentariæ sectarum more purum Dei verbum a se doceri jactabat. Nulla autem unquam hac hæresi immanior fuit, vel rapacior; nam omnes, qui illi repugnarent, contrucidari eorumque bona expilari jussit; atque ita Germania tricipite monstro posthac laniata est. Quas tres hæreses in orbis perniciem oriundas designatas fuisse per tres soles falsos transfixos cruentis gladiis, qui in multis Germaniæ locis apparuere illius anni principio, quo Lutherus suam hæresim ex inferis eduxit, Hermannus e Kersenbroch horum temporum testis oculatus enarrat : cujus manuscriptam historiam Alexander papa VII exscribendam curavit, dum Monasterii internuntium Apostolicum pro restituenda Germaniæ pace agebat, eamque mihi singulari benignitate communicavit, ex qua non paucos ac puros historicæ veritatis flosculos decerpsi : Hermannus igitur hæc historiæ suæ inseruit : « Anno MDXVII, pridie idus Januarii circa horam diei tertiam, in quibusdam Germaniæ locis tres in cœlo visi sunt soles sanguinolentis transfixi gladiis, ac ipsis idibus Januarii sol horrenda specie a quibusdam semicirculis diversorum colorum septus : hinc decimo Januarii ac decimo septimo Martii tres lunæ apparuerunt. Quæ ostenta unius solis et fidei claritatem caliginosis opinionibus convellendam, ac in diversas partes distrahendam, capitaque rerum publicarum, quæ per soles intelligi ex Annalibus observatum est, inter se dissensura sine dubio portenderunt ». Respondere huic ostento tristes exitus; Germaniam enim a triplice illa hæresi transfixam gladiis immensoque cruore fœdatam visuri sumus. De Anabaptisticæ vero hæreseos auctore passim controversum est, cum plures hæresiarchæ, imo et plures dæmones ad horrendum hoc monstrum edendum concurrerint. Accusat in primis Ulembergius [1] Lutherum omnium hæresum vel instauratorem vel parentem : « Legati, inquit, Valdensium, qui in Bohemia et Moravia erant, pædobaptismum dixerant a suis retineri, ea conditione tamen, ut quia per ætatem infantes nondum crederent, postmodum informarentur de fide, ubi rationis usum haberent : id Lutherus improbaverat, præstare asserens in universum omitti puerorum Baptismum, quam eos sine fide propria baptizare : quod ipsum in hoc scripto repetit Anabaptistarum errori fundamentum sternens ». Idem etiam docuerat neminem justificari per Baptismum, sed per fidem, cui additur Baptismus : quod ab Apostolico internuntio illi objectum vidimus. At Philippus Melanchton Lutheri discipulus in suo Commentario in Epistolam ad Colossenses, Ca-

[1] Surius in Comm. — [2] Ulemb. in Vit. Luth.

[1] Ulemb. in Vita Luth. c. 10. Scander. de visib. monarc. l. VII.

rolstadium hujusmodi hæresis progenitorem contendit : alii Thomam Muntzerum, alii Balthasarem Pacimontanum, alii Nicolaum Storckium, alii Bernardum Rotmannum, alii Melchiorem Hoffmannum in crimen vocant, alii [1] Nicolaum Pelargum Lutheri discipulum, cui Carlostadius et Melanchton, atque ipse Matthias Sellarius, qui aliquandiu eam sectam impugnarat, adhæserint, cœlestium visionum jactatione, et Scripturæ oraculis in alieno sensu propositis decepti. Id vero certissimis argumentis constat, cacodæmonem, qui toties in angelum lucis se transfiguravit, hos pseudoevangelistas fascinasse, quorum alii a Deo Patre, alii a Filio, alii a Spiritu sancto se missos professi, erroris et pseudoprophetiæ convicti sunt. Refellit vero pluribus Eckius [2], de quo supra memoravi, in homiliis de Baptismo Anabaptistarum deliramenta, brevi maxime hoc argumento : « Cum parvuli peccatum originale ex aliena contraxerint voluntate, et transgressione Adæ, cur misericors Deus non hoc etiam permitteret, ut in aliena fide non quidem suorum parentum vel patrinorum, quod perinde necessarium non est, sed Ecclesiæ Catholicæ baptizarentur » ? De Pelargo autem, qui cum sociis novum reformationis, verius deformationis genus finxerat, ac plures ad evangelicam libertatem, ut jactabat, prædicandam submiserat, narrat Meshovius [3] illum Mahometis exemplum secutum suasisse simplicibus, Michaelis archangeli colloquio se frui; cum a cacodæmone infeliciter illuderetur :

« Habitu, inquit, viliori amictus miram quoque sanctitatem præ se ferens agricolarum casas obibat, cum Michaele archangelo, quem secreta Patris in somno aperire sibi dictabat, colloquium comminiscens : atque ubi dictis fidem tribui sensit, eo dementiæ temeritatisque processit, ut se vel solo intuitu quis e fidelium numero esset, nec ne; quis æviternos gehennæ cruciatus, aut perpetua cœlestis vitæ gaudia habiturus esset, certo cognoscere adstrueret : tempus jam præterlapsum, inquiens, quo mortales densis errorum nebulis obsepti caducam vitam atque adeo multis fœcundam vitiis transegerint : instare nunc aliud, quod non solum electi omnes vehementer olim anhelarint, sed assiduis a Patre cælesti precibus obtentum; nonnulli, suos designans, nunc demum ingressi sint, quorum communione si et ipsi frui desiderent serio, requiri ut repudiatis Pontificiorum et in primis Lutheri documentis, ea, quæ ipsis patefacturus sit, actutum amplectantur; ob id enim se peculiari a Deo miraculo ad vindicandam e tenebris Christi doctrinam missum, quo fideles omnes in unum collectos ad novum, qui brevi oriturus sit orbem deduceret, extinctisque impiis in pace altissima, justitia vera et gloria numquam peritura protegeret gubernaretque. Itaque sibi necessarium videri, ut rupto obedientiæ quod superioribus præstiterint, juramento, libertatem Evangelicam profiteantur, et rebus mundanis valere jussis, mentem oculosque ad Deum elevent, seque rebaptizandos sine mora submittant; ac tum demum omnes eos, qui doctrinæ huic contradicerent, magistratus insimul ac principes tyrannorum instar, qui nullum in electos Dei imperium habeant, igne ferroque ad internecionem deleant : episcopos et pastores vel trucident, vel finibus suis ejiciant, ac bona eorum tanquam impie injusteque possessa invadant : monasteria diruant, et abusus omnes penitus pessumdent. Hanc Patris supremi, (at revera Luciferi, qui fuit homicida ab initio), voluntatem esse, cui mortalium nulli refragari liceat ». Addit auctor corruptum ab hoc impostore Thomam Muncerum Alstetensem concionatorem, qui paucis annis sectam latissime propagavit. Porro Anabaptismum a Donatistis primum inventum, deinde Pelagianos noluisse parvulos esse baptizandos, refert Joannes Eckius [1], tum subdit : « Post sexcentos dehinc annos eamdem hæresim Cathari in Gallia et Germania resuscitarunt, inter reliquos decem articulos, sicut illud antiquus quidem abbas Eckebertus describit. Hæresim istam infelici hoc nostro sæculo revocavit ab orco Ubalthazarus Hiebmayer et tenuerunt Heizer, Hui, Denckius et alii nonnulli sequaces eorum ». Idem confirmat [2] in homilia de Ascensione Christi, atque hujus hæreseos auctorem Balthasarem sæpius mutasse mentem, ac lapso sexennio Viennæ exustum docet : « Satis constat quam inique catabaptistæ parvulos Baptismo despolient, baptizatos fide privent : unde quid aliud, nisi perpetua sequatur damnatio ? quoniam, *qui non credit*, juxta verbum Christi [3] *condemnabitur*. Proh Deum immortalem ! quanta væsania est tot parvulorum millia defraudare velle Ecclesiastica communione, imo et ipsam Ecclesiam sanctam tot centenis annis despoliare sacramento Baptismi, ita ut nemo umquam recte et legitime baptizatus sit, nisi forte vetulus aliquis Judæus tempore baptismi Joannis ? quid igitur est, si hæc non blasphemia est ? Christum tantopere dilectissimam suam sponsam Ecclesiam dereliquisse, neque interea Christianum ullum fuisse, nisi cum isti, nescio qui terræ filii rebaptizationis auctores ex Cimmeriis tenebris progressi suam perfidiam disseminarent ? quis unquam crederet talia ? quis non potius persuasum haberet homines istos impurissimos errare, ut qui maxime ? O sæcula,

1 Meshovius hist. Anabapt. l. I. — 2 Jo. Eck. hom. 9. de Bapt. — 3 Arnold. Meshov. l. I. hist. Anabapt.

1 Jo. Eck. to. II. hom. 1. in Dom. Trinit. p. 129. — 2 Jo Eck. to. III. de Ascens. Christ. — 3 Matth. XXVI.

o mores, o miseriam temporis hujus, o deplorata hominum pectora, o errores involutos et inter se dissidentes, ubi pro suo quisque animo, imo et somnio effingit quidquid libet? Erroris hujus auctor hoc tempore primus fuit Balthasarus Hycbmayer Fridburgensis, qui primo statim limine, ut in porta canterio a se ipsa, discordavit, secumque dissensit ipse solus : aliquando enim dixit parvulos peccatum originale non habere cum Pelagianis, et ideo salvari; deinde opinatus est regnum cælorum esse parvulorum : ad extremum, priusquam combureretur Viennæ anno salutis MDXXVIII, totus in errore demersus, noluit etiam confiteri de parvulis quidquam an salvarentur aut condemnarentur, ideoque et divinæ tum misericordiæ tum omnipotentiæ credidit esse relinquendum. Antea revocaverat semel errorem hunc catabaptismi totum, idque Turegi; sed perfidus omnium hæreticorum more factus resiliit ab instituto ».

54. Hi vestigiis Lutheri inhærentes, cum omnes traditiones Ecclesiæ respuerent, ac litterali tantum Scripturæ sensu inniterentur, Arianorum instar, qui ex illi Christi verbis : *Pater major me est,* Christo divinitatem eripuere : ita ex illo Christi oraculo : *Qui non crediderit, et baptizatus non fuerit, condemnabitur;* contendere Anabaptistæ infantibus, cum non credant, baptismi gratiam conferri non posse; atque ideo periisse jamdiu universam Christi Ecclesiam, atque omnes Baptismo iterum lustrandos : cujus nefariæ opinionis portentum, cum nullo Scripturæ sacræ textu refelli posset a Luthero et aliis hæreticis, qui iterum baptismalibus sacris uti infideles ablui jubebantur ex ipsorum principiis, idem Lutherus et alii hæresiarchæ ad Ecclesiæ traditiones confugere, pristinos errores removere, tela quibus Ecclesiam oppugnabant abjicere, verumque Scripturæ sensum non a quolibet pertinace impostore, sed ab Ecclesia petendum fateri coacti sunt. Ita Lutherus in sermone contra Anabaptistas hæc dicit [1] : « Concedimus in sacra Scriptura nullum textum expressum esse ad refutandum Anabaptistarum errorem, ubi scilicet dictum sit, baptizandos esse infantes, quia credant. Si quis ipsorum urgere nos velit, ut hæc verba ipsi ostendamus, cedimus, contumacium est Anabaptistarum, non verorum Christianorum, tam angustis nos terminis circumscribere : illud satis cuique esse debet, quod institutionem Apostolorum sequimur omni tempore in Ecclesia Dei observatam, etiamsi Scriptura id non præcipiat ». At si institutiones Apostolorum et traditiones Ecclesiæ sequendæ in baptismo infantibus conferendo, cur non in sacramentorum numero et usu, in sacrificio Missæ peragendo, in primatu Petri agnoscendo, in discernendis Scripturis canonicis et earum sensu, in jejunio Quadragesimali, et aliis colendæ erunt? Genevenses etiam cum Anabaptistis congressi non alio argumento Anabaptistas debellare potuerunt, quam quo ipsi debellarentur, ut observat docte Florimundus Raymundus [1] : « Videamus, inquit, Genevenses quoque contra eosdem antagonistas in arenam prodeuntes, et quibus illi armis pugnent : Si vos, inquiunt, Dei estis Ecclesia, sequitur Deum sine Ecclesia fuisse usque ad annum MDXXII, quo Nicolaus Storckius et Thomas Muncerus prima Ecclesiæ vestræ fundamenta jecerunt. Excutite omnes mundi angulos, neminem qui vobiscum ullo tempore senserit, invenietis : cum vero Deus sine populo et Ecclesia, et Christus sine regno esse non possit, sequitur vos non magis populum ejus quam Ecclesiam esse posse. Hæc vobis dicta putate, o Genevenses, et videbitis vos vestro jugulatos gladio ». Quibus vero argumentis expugnati sint Anabaptistæ a Catholicis doctoribus, utque ferro in hæc monstra sævitum sit, dicetur inferius. Hic tantum observare suffecerit, hos tenebriones sublata omni Ecclesiæ traditione veluti humana, divinarum etiam Scripturarum auctoritatem Ecclesiæ traditioni innixam elisisse, ac verba Christi de adultis prolata impie ad infantes detorsisse.

55. *Ex Lutherana secta imperii excidium non sine causa, sed tardius, præmetuit Carolus V.* — Dum ita novæ in dies hæreses aliæ aliis fœdiores ob permissam licentiam fingendi disseminandique quamvis impietatem subnascerentur, Carolus V, tot malorum certior factus, laxatas impiis habenas adducere, atque ex consilio procerum, qui ad Nurembergensem conventum [2] pro temperando imperii statu se contulerant, Cæsareum gladium in hæreticos stringere, tum suppetias Hungaris periclitantibus afferre velle Hadriano Pontifici significavit. Poposcitque [3] ut ad adhibendam animadversionis severitatem in hæreticos, et Pannoniam contra Turcarum impetus tuendam, annatas, quas vocant, sibi Hadrianus concederet; quasi vero tantæ eæ opes essent, ut sine iis Cæsar dignitatem Cæsaream sustentare, ac suum Wormatiense edictum ad exitum perducere, vel Hungaro sororio opem ferre non posset, vel etiam Sedes Apostolica majora, quam annatarum auxilia, si glorioso operi manum admovisset, non fuisset ipsi suppeditatura.

56. « Carolus, divina favente clementia electus Romanorum imperator semper Augustus.

« Cum superioribus mensibus in civitate

[1] Luth. in serm. contra Anabapt. Florimun. Raym. l. II. c. 3. ex eod. num. 3.

[1] Florimun. Raym. l. II. c. 3. ex eod. num. 6. — [2] Cocl. in act. et script. Luth. Ulemb. c. 10. — [3] Ext. ejus lit. apud Dolgast. to. I. p. 147.

nostra imperiali Nurembergensi omnes ordines sacri Romani imperii pro tutela defensioneque regni Hungariæ convenissent, et electores cæterique principes, ac aliorum ordinum status sæculares inter cætera animadverterent Germaniam ad eam egestatem et rerum inopiam redactam esse, ut non modo ipsi quidquam contra Christi fidei hostes trucissimos Turcas digne gerere possint, sed nec tantulas superesse sacri Romani imperii opes et facultates, unde justitiam et pacem tueri et conservare, ac nefariorum hominum scelera et in inferenda injuria audaciam possint cohibere, nisi etiam sanctitatis vestræ liberalitate et paterno favore atque auxilio adjuti fuerint : atque inter cætera cum meminissent, annatas, quas novi antistites Romano Pontifici solvere consueverunt, ab origine ea maxime ratione concessas esse, ut hujusmodi pecuniis Christi fidei hostes arcerentur; nunc autem ipsi Turcæ, magna parte inferioris Pannoniæ occupata, Germaniæ inhient, æquum esse, ut hujusmodi annatæ in Germania retineri et illic in hunc usum converti debeant, præterea cum inter mortales nihil sit sanctius, nihil Deo gratius, quam justitiæ et æquitatis cultus, qua de re etiam censuerunt neque Deo ingratum neque ulla ratione impium dici posse, etsi ea, quæ solum divinæ majestatis cultui dedicata consecrataque existimantur, ad justitiæ pacisque constituendæ usum in parte convertantur; propterea cuperent, nostraque intercessione a sanctitate vestra obtinere posse sperant, in primis, ut pensiones, quæ ex sacerdotiis Germanicis curiæ sanctitatis vestræ et Romanæ Urbis hominibus persolvuntur, posthac in Germania detineantur : ad hæc cujuslibet Ecclesiæ majoris sive minoris collegium quotannis decimam proventuum suorum contribueret, vel saltem proxime vacaturæ præbendæ proventus uti mortuæ et assidue vacantis conservarentur, necnon cum Germania ditissimorum monasteriorum plena sit, ut illis quoque tributum imponeretur, atque etiam ut reliquorum sacerdotum ordines quisque pro facultate et fortunis suis aliquid penderet; præterea mendicantium ordinum monasterium quodlibet florenos quinque quotannis conferret ». Nonnullis interjectis, ut hæc ad quadriennium contra Turcas concedantur, de Lutheranis addit :

57. « Adhortatur, (scilicet ad ea postulanda), nos et nefariam illam Lutherianam sectam, quam ut tolleremus, nullum officium prætermisimus, ita multorum Germanorum animis uti pestiferum virus paulatim obrepsisse obsedisseque, ut inde quoque incendium reipublicæ Christianæ extimeamus, nisi prædictis tributis justitia ita roboretur fulciaturque, ut aliquando in virulentæ illius doctrinæ sectatores districto gladio possit animadverti. Ad quam rem etiam multorum Germanorum animos, et horum præsertim, qui honestissimi sunt ordinis, pro universalis Romanæ Ecclesiæ tranquillitate et auctoritate conservanda erectos, incensosque cognoscimus : quapropter beatitudinem vestram summopere rogamus, ut divina illa sua mente et mitissimis oculis, quibus Christianum orbem irradiasse videtur, hæc omnia clementius intueatur, ponatque ante oculos Turcarum infesta signa, aciesque jam pæne invictas, perniciosi Lutherani dogmatis incendium, quod pessimi cujusque mentem obsedit, præterea nostram a Germania absentiam, quodque tantorum malorum imminentes flammæ nullo alio, quam beatitudinis vestræ æterno illo benignitatis et munificentiæ fonte restingui poterunt; et hæc nobis, deinde sacro Romano imperio, et nationi Germanicæ, alioqui de sancta Apostolica Sede optime meritæ, pro tot tantisque malis coercendis clementer ad quadriennium concedere et indulgere dignetur, etc. » His impetratis, pollicetur in Turcas et Lutheranos vires omnes atque opes se conversurum. « Dat. in oppido nostro Vallissoleti ultima Octobris anno MDXXII, regnorum nostrorum Rom. IV etc. »

58. Sine justa causa postulari Germanicas annatas a Cæsare visum est Pontifici ; cum eæ non singulis annis pendantur, et modicam admodum auri vim conflare possint : tum eo exemplo mox ad alios reges et principes serpente suis juribus Sedes Apostolica exuenda foret : eadem tamen postulata a Nurembergensi conventu repetita sunt, ut videbimus proximo anno ; politicorum Lutheranorum dolo, qui Cæsarem a Pontificia observantia divellere, ac Sedis Apostolicæ majestatem labefactare moliebantur. Cæterum Carolus repulsam passus Wormatiense edictum non sine summo dedecore et malo suo in Lutherum et sectatores exequi, vel Ludovicum Pannoniæ regem sororium ab extremo exitio vindicare prætermisit.

59. At quam gratiam Lutherus Carolo V ob intempestivam illam indulgentiam retulerit, scribit Joannes Faber [1], nimirum Lutherum improperasse Carolo ipsius electionem : promulgasse traditum sibi publicum impunitatis chirographum fuisse violatum : docuisse cunctos Germaniæ principes nullam servare fidem, satyricis libellis Cæsaream dignitatem atque Austriacam domum traduxisse; tum subdit [2] : « Quid dicam ultra? imo dicere cogor. Silere non potero. Prophetizavit Isaias, balbos quoque plane locuturos. Lutherus hic Austriæ domui anno uno plus nocumentorum atque contemptus intulit, quam principes atque reges universi cæterique orbis totius status; imo impedivit multo magis quam ab annis centum inimici omnes. Meo si atque cæterorum, qui meæ sunt fidei,

[1] Jo. Fab. cur Lutheranam noluerit approb. doctrinam c. 26. — [2] Id. ib. c. 26.

consilio obsecutum fuisset, o Australes atque cæteri domini, non eam videre oportuisset seditionem, vosque per imperium subditi non tantum profudissetis sanguinem. Quam multis centenis millibus aureorum ditiores essetis, quibus adversus fortasse Turcos adusque Constantinopolim pugnatum iri potuisset! sed nedum finis ». Et infra : « Hæc in universum, prout contigere, sæpius prædixi, ea prævenire adnisus sum, sicut et hue dum præter pacem opto nihil ». Addit Joannes Faber de Lutheri perduellione, ut in Carolum V populos ad seditionem vocarit.

« Proximis mensibus [1] adversus insonuit et scripsit in imperatorem dicens : *Deposuit potentes de sede;* atque concludit : O Deus, alios da nobis dominos ». In quæ verba exclamat Faber : « Turcus Asianos atque Africanos invasit; in Germaniam nostram modo exercitum jam ab annis centum pro pluribus ductare ausus non est. Unus iste impius atque perversissimus monachus tanta nobis mala infert, in eam protrudit angustiam, ut metuam cædium nullum esse finem , Turcumque his nostris seditionibus pacatorem aut segregatorem venturum. Dum Jeremiæ temporibus Jerosolymitanis cuncti in malitia succrescerent, perjuria committerent, fidefragi essent; ut, heu! multis hodie fit locis, prophetæ prophetarent mendacia, et sacerdotes applauderent manibus, populusque deligeret talia, dicit Dominus : *Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo, gentem robustam, gentem antiquam, gentem cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur : pharetra ejus quasi sepulchrum patens, universi fortes : et comedet segetes tuas, et panem tuum devorabit, filios tuos et filias tuas, et comedet gregem tuum et armenta tua, et comedet vineam tuam et ficum tuam, conteret urbes munitas, in quibus tu habes fiduciam, gladio.* Faxit Deus ne nobis quoque, sicut eis qui in Oriente sunt, contingat ». Non abfuit justa metus causa ; adjecta est enim marginalis nota : « Turci post hæc scripta supervenerunt bis in Austriam et Stiriam nempe annis MDXXIX et MDXXXII ».

60. *Admoniti ab Hadriano de malis imminentibus principes.* — Impendentia hæc mala ex Apostolica specula conspicatus Hadrianus, non animarum solum, sed etiam corporum secuturas strages luxit [2], atque imperii ordines Norembergæ congregatos admonuit, ut non modo Christi fideles hæresibus fœdarentur , verum etiam plebeii et nobiles ab hujusmodi seditiosis tum ad Ecclesiasticorum, tum ad principum opes invadendas concitarentur : pseudoevangelium hoc recens latrocinandi prætextum splendidum esse, ac proculdubio magistratuum et principum leges obtrituros, qui Conciliorum sanctiones temnerent, et sacros Ecclesiæ canones exurerent : denique ut Lutherum hæresiarcham ex Wormatiensi edicto tollerent, ad veteres piorum imperatorum, qui hæreticos percussere gladio, leges provocavit.

« Hadrianus papa VI venerabilibus fratribus, dilectis filiis nobilibus viris sacri Romani imperii principibus electoribus, et aliis principibus tam Ecclesiasticis, quam sæcularibus, ac etiam communitatum omnium inclytæ Germanicæ nationis oratoribus, in dieta Nurembergensi congregatis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Venerabiles fratres, et dilecti filii. Postquam ad Apostolatus officium, divina disponente providentia, assumpti sumus, testis nobis est ille, qui nos, ut immeritos, ita nil tale expectantes promovit, nil nos aliud die noctuque cogitasse , quam ut in curando grege nobis credito tam in universum , quam singulatim boni pastoris partes modis omnibus impleremus, atque adeo nullam existimasse e nostris ovibus tam morbosam, quam non pro viribus curare, nullam tam vagam et a cæteris errantem, quam non perquirere et ad Dominicam caulam reducere summopere cuperemus. Et sane ab ineunte statim Pontificatu nostro (quod tum potissimum expedire videbamus) Christianorum principum animos, heu! nimis jam inter se dissidentes, ad pacem et concordiam ineundum deponendaque arma (aut si bellandum esset, ea in fidei hostes convertenda) tam per diversos nuntios nostros, quam per quotidianas fere litteras hortari, animare, precari hactenus nunquam destitimus. Et ne verbo tantum, sed et re ipsa hujus nostri desiderii ederemus exempla (Deus scit quanto rei nostræ familiaris his præsertim temporibus incommodo) pecunias et alia subsidia ad Rhodienses milites strenuos fidei propugnatores ab immanissimo Turcarum tyranno atrociter obsessos, ac in alia etiam loca in ejusdem hostis faucibus periclitantia misimus. Mox vero ab externis ad intestina animum advertentes non sine gravi animi molestia percepimus Martinum Lutherum (quem sua culpa jam filium nostrum vocare non posse dolemus) hominem veterum et jam damnatarum hæresum suscitatorem, post Sedis Apostolicæ paterna primum monita, deinde etiam sententiam, non absque consilio optimorum et doctissimorum virorum diversarum universitatum legitime contra eum latam ; post charissimi in Christo filii nostri Caroli Romanorum et Hispanorum regis Catholici in imperatorem electi, et vestrum imperiale edictum super ejusdem sententiæ executione in proximis comitiis Wormatiæ habitis mature decretum, et per totam fere Germaniam promulgatum, non modo per quos deceret non punitum, aut per se cohibitum a

[1] Jo. Fab. cur Lutheranam noluerit approb. doctrinam c. 27. —
[2] Ext. ejus lit. apud Dolg. to. I. p. 448.

pravissimis incœptis non desistere; sed omnis Christianæ charitatis et pietatis Evangelicæ non oblitum modo, sed et impie contemnentem, novos quotidie libros errorum, hæresum, contumeliarum ac seditionum plenos, sive de suo, sive ab aliis adjutum divulgare, ac veluti pestem quamdam Germaniam et vicinas regiones longe lateque pervadentem, venenatæ linguæ spiculis bonas animas et mores inficere et corrumpere conari: et quod pejus est, horum suorum facinorum non plebeios modo, sed et nobiles plerosque habere fautores, adeo ut (quæ fortasse istorum tumultuum primaria fuit causa) in sacerdotum bona iri, et obedientiam tam Ecclesiasticis, quam sæcularibus debitam vilipendi cœptum sit; et tandem inter nonnullos vestrum ad civilia bella deventum.

61. « Quod quam male cadat Christianæ reipublicæ, hoc præsertim tempore, mente et cogitatione facile prospicere potestis: etsi enim prædixit Apostolus, oportere *hæreses esse, ut et qui probati sunt manifesti fiant;* nullum tamen videas tempus huic rei magis importunum, quam hoc, aut quod citius ab hæresibus, si quæ ortæ sint, necessario veniat repurgandum: cum enim humani generis perpetuus hostis diabolus sub leonis rugientis specie per Turcarum vires in Christianas oves continue debacchetur, non videmus quomodo contra tantos impetus obsistere possimus, quamdiu eumdem diabolum sub draconis subdoli forma istas hæreses domi nostræ disseminantem, interque fortissimos Germanos nostros discordias et seditiones suscitantem fovebimus, atque ut etiam debellare externos hostes maxime possimus, irritus tamen fuerit labor impensaque, et animarum saluti minime utilis foris hostes vincere, et domi hæresibus schismatibusque laborare. Meminimus cum etiam in minoribus constituti in Hispania essemus, multa ad nos et varia de Luthero et ejus perversis dogmatibus frequenter perferri; quæ cum per se durissima auditu, eo nobis duriora videbantur, quod ex ea regione venirent, unde nobis secundum carnem origo est: sed solabatur nos tum rei ipsius adeo manifesta vel iniquitas vel stoliditas, ut a nemine diu toleranda crederetur: tum illa subinde nobiscum facta reputatio, qua dubio procul confidebamus istas venenatas plantas aliunde in Germaniam translatas non perventuras ad frugem in ea terra, quæ acerrimos hæresum et omnis infidelitatis hostes semper protulisset.

62. « Nunc vero postquam hæc mala arbor, sive divino judicio sic populi sui peccata puniente, sive socordia eorum, qui ut debebant et poterant, principio non obstiterunt, quos videtis et auditis, longe lateque ramos extendere cœpit, considerandum vobis est, Germani principes et populi, ac providendum, ne vos, qui ab initio hujus mali culpa aliunde orta facile excusari poteratis, per istam nimiam tolerantiam et pristinæ virtutis naturæque obliti, et tanto facinori dum illi non resistitis consentire videamini. Omittimus quod enormissimum est, tantam tamque religiosam nationem per unum fraterculum (qui a Catholica fide et religione Christiana, quam ab ineunte ætate non solum profiteri et sequi visus est, sed etiam multis annis prædicasse ac docuisse dicitur, novissime infeliciter apostatavit ac Deo mentitus est) seduci ab ea via, qua a Redemptore nostro et ejus sanctissimis Apostolis demonstrata, tot martyres, tot præclari doctrina et sanctitate viri, et majores denique vestri omnes hactenus incesserunt; quasi solus Lutherus sapiat et sciat, solus nunc primum (ut de se hæreticus Montanus gloriabatur) Spiritum sanctum acceperit, et Ecclesia ipsa, cum qua se futurum ad consummationem sæculi benignissimus humani generis Redemptor pollicitus est [1], in tenebris ignorantiæ et perditionis ambagibus semper erraverit, donec novo Lutheri lumine illustraretur.

63. « Quæ omnia quanquam apud eos, qui sapiunt, perridicula judicantur, simplicibus tamen animis plurimum sunt perniciosa, et eis, qui novarum rerum cupiditate omnem ordinem immutatum vellent, plurimas ad ea perpetranda, quæ nunc experimini, causas et fomenta subministrant. An non consideratis, Germani principes et populi, præludium esse quoddam hoc eorum malorum, quæ Lutherus et ejus sectatores moliuntur? An non aperte videtis istud prætensum principio a Lutheranis veritatis Evangelicæ patrocinium, detectum nunc esse merum rerum vestrarum latrocinium? An putatis alio tendere istos iniquitatis filios, quam ut libertatis nomine, omni obedientia sublata, quod cuique libuerit faciendi licentiam inducant? An ullius pensi jussa et leges vestras habituros creditis, qui sacros canones et Patrum decreta, necnon sacrosancta Concilia, quorum auctoritati imperatorum leges semper et libenter cesserunt et prompte famulatæ sunt, non solum vilipendunt, sed etiam diabolica rabie lacerare et comburere non verentur; denique qui sacerdotibus, qui episcopis, qui Pontifici summo debitam obedientiam detrectant? An speratis contenturos sacrilegas manus a laicorum bonis, et non omnia potius sibi, quæ poterunt vendicaturos, qui res Deo dicatas quotidie vobis præsentibus et videntibus ferunt aguntque? An denique vestris cervicibus parsuros, qui non tangendos Christos Domini contemerare, cædere, trucidare ausi sunt? In vos, in vestras res, domos, uxores, liberos, ditiones, dominatus, templa, quæ colitis, hæc miseranda calamitas tendit, nisi mature obviam eatis?

[1] Mat. ult.

64. « Proinde fraternitates, nobilitates et devotiones vestras omnium et singulorum in Domino hortamur, et per Christianam charitatem et religionem quam jam sæpe majores vestri suo sanguine et tutati sunt et auxerunt, obsecramus, atque in virtute sanctæ obedientiæ, quam Deo ejusque vicario omnes Christiani debent, a vobis requirimus, ut depositis, si quæ sunt inter vos, simultatibus, ad hoc commune incendium extinguendum nunc saltem toto animo incumbatis, et Martinum Lutherum cæterosque istorum tumultuum et errorum auctores ad rectam sentiendi et vivendi viam (quod nobis gratissimum et jucundissimum esset) omnibus sanctis modis reducere enitamini. Quod si (quod avertat Deus) velut aspides obturatis auribus audire recusaverint, ne quod reliquum et nunc sanum constat, cum magna et evidenti nationis vestræ macula, et totius reipublicæ Christianæ manifesto periculo inficiatur, ni eos juxta sacras Constitutiones, juxta leges a vestratibus imperatoribus latas, atque adeo recens vestrum super hac re imperiale edictum severitatis virga animadvertatis. Novit ille, cui sola arcana humanorum pectorum aperta sunt, quam nos et pro natura nostra institutoque, et pro pastorali quod gerimus officio ad ignoscendum potius, quam ad ulciscendum simus propensi : sed ubi teter iste cancer ita ulcerosus esset, ut blandis levibusque medicamentis curari non posset, aspera erunt et ignita cauteria adhibenda et abalienata membra ab integro corpore penitus resecanda. Sic Deus omnipotens schismaticos fratres Dathan et Abiron in terræ barathrum vivos demersit [1], et nolentem obedire sacerdotis imperio capitali supplicio puniri jussit : sic Apostolorum princeps Petrus Ananiam et Saphiram sibi in Deum mentientes subito morituros denuntiavit [2] : sic veteres et pii imperatores Jovinianum et Priscillianum hæreticos gladio sæculi sustulerunt : sic D. Hieronymus Vigilantium item hæreticum optat in interitum carnis tradi, ut spiritus salvus fiat : sic denique majores vestri de Joanne Hussita et Hieronymo Pragensi, qui nunc in Luthero revixisse videntur, a quo et in summa habentur veneratione, in Constantiensi Concilio debitas sumpsere pœnas; quorum sancta et præclara gesta si etiam hac in parte (ubi aliter fieri nequeat) fueritis imitati, non dubitamus quin divina clementia ad ferendum mox suppetias Ecclesiæ Dei, quæ ab infidelibus vexata in nationem vestram virtute bellica et hominum numero facile præstantem, os oculosque jam dudum intendit, sensus et corda vestra inspiret; unde omnipotentis Dei et B. Petri benedictione per nos accepta et de triumphato dracone ac leone diabolo, id est, sublatis domo hæresibus, et devictis foris fidei hostibus, gloriosam victoriam, et in futuro sæculo æternæ salutis præmia reportetis. Vos vero pro compertissimo habeatis, quidquid nobis opum et auctoritatis Altissimus concedere dignatus est, id omne et vitam ipsam pro tam sanctis operibus, et pro salute commissarum nobis ovium, libentissime expondituros, etc. Cætera, quæ tam in hoc Lutherano, quam aliis negotiis vobiscum particularibus communicata cupimus, dilecto filio Francisco Cheregato electo Aprutino, quem nuper mense Septembri ad negotia fidei et religionis nostro nomine vobiscum tractanda, nostrum et hujus sanctæ Sedis nuntium ad insignem istum conventum ire jussimus, vobis latius explicanda commisimus, cujus verbis hortamur vos eamdem quam nostris haberetis fidem adhibere. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XXV Novembris MDXXII, Pontificatus nostri anno I ».

65. *Data internuntio Apostolico mandata.* — Fuisse hæc divini Spiritus in tanto Pontifice commonentis Germanos principes officii, ut impendentia mala, sublato Luthero ac repressis sectatoribus averterent, oracula, rerum exitus demonstrabunt, quæ illustrant etiam Pontificiorum mandatorum formulæ [1] Francisco Cheregato designato episcopo Aprutino internuntio Apostolico traditæ, quibus jussus est monere Germanos, eadem mala nunc impendere Germaniæ, quæ Bohemiam olim ob hæresim impune toleratam obruerant : maxima vel inconstantiæ vel conjunctionis cum hæreticis macula afficiendos, si Wormatiensis edicti severitatem in Lutherum non adhibuerint, quod ipsos perficere posse exploratum est : novi illius pseudoevangelii fundamentum falsam esse libertatem non modo ad Ecclesiasticam monarchiam labefactandam, verum etiam omnem politicum principatum convellendum : insistere Mahometis vestigiis Lutherum ad Christianum populum subornandum : non audiendas illius argutias ; cum res fidei credendæ sint, non argumentis probandæ, neque in politicis principatibus de legum æquitate cum reis disceptari, sed quos deliquisse constiterit, plecti. Cum vero Germani nonnullas de curiæ Romanæ corruptelis querelas effudissent, sanctissimus Pontifex omnes se querendi causas abscissurum est pollicitus.

« Instructio pro te Francisco Cheregato de quibusdam, quæ prælatis principibus et civitatum Germanicarum oratoribus dicere poteris viva voce ubi et quando opportunum judicaveris.

66. « In primis declarabis eis maximum dolorem, quo affligimur ex prosperatione sectæ Lutheranæ, ob id potissimum, quod videmus innumerabiles animas Christi sanguine redemptas, et curæ nostræ pastorali commissas illius

[1] Num. XXVI. — [2] Act. Apost. V.

[1] Ext. apud Dolgast. to. I. p. 153.

occasione a vera fide ac religione averti, et in perditionem ire ; idque in natione, ex qua nobis secundum carnem origo est, quæ ab initio, ex quo ad Christum conversa fuit, usque ad istos proximos annos semper extitit fidelissima ac religiosissima ; ac propterea nobis vehementissimum desiderium esse, ut huic pesti celerius occurratur, priusquam Germaniæ ipsi contingat, quod Bohemiæ olim contigit ; nosque paratissimos esse ad faciendum omnia in hunc effectum, quæ ex parte nostra expectari poterunt, ac summopere desiderare, ut etiam unusquisque eorum hoc ipsum pro viribus facere studeat, utque id faciant, nos quantum possumus unumquemque eorum hortari et rogare : debebunt autem eos ad hoc movere sequentia :

« Primo et ante omnia honor Dei omnibus rebus præferendus, qui per istas hæreses graviter læditur, ejusque cultus consuetus non solum diminuitur, sed potius ex toto corrumpitur. Item charitas erga proximos, qua unusquisque pro viribus studere debet proximos errantes ab errore revocare : quod nisi fecerit, Deus eos, qui sua negligentia pereunt, de manu ejus requiret. Secundo movere eos debet infamia nationis suæ, quæ cum semper præ cæteris nationibus Christianissima sit habita, nunc propter eos, qui sectam Lutheranam insequuntur, apud omnes pessime audit. Tertio moveat eos respectus honoris eorum proprii qui maxime læditur, si ipsi, qui apud nationem Germanicam auctoritate et potentia pollent, hæreses istas non totis viribus expellere laborant ; tum quia degenerabunt a progenitoribus suis viris Christianissimis, qui in Constantiensi Concilio ex magna parte interfuerunt condemnationi Joannis Huss et aliorum hæreticorum, quorum aliqui ipsum Joannem Huss propriis manibus ad ignem duxisse dicuntur : tum quia ipsi, vel major eorum pars, edictum imperiale in executione sententiæ Apostolicæ contra Martinum Lutherum et suos latæ factum approbarunt, eique auctoritatem suam adhibuerunt, et propterea nisi illud pro viribus executi fuerint, vel inconstantes judicabuntur, vel etiam favere reputabuntur, cum manifestum sit, eos, ubi efficaciter velint, illum exterminare facile posse.

67. « Quarto moveat eos injuria, quæ per Lutherum eis et eorum parentibus ac progenitoribus infertur : cum enim ipsorum parentes et progenitores, et ipsimet semper tenuerint fidem, quam Ecclesia Romana atque Catholica approbat, et Lutherus suique sectatores longe diversam fidem teneant, asserendo multa non esse de fide, quæ tamen illi tenuerint esse de fide, manifestum est illos a Luthero condemnari pro infidelibus et hæreticis, et per consequens secundum Lutherum omnes eorum majores, qui in fide nostra decesserunt, sunt in inferno ; cum error in fide homines damnationis reos faciat. Quinto attendant finem, ad quem Lutherani tendunt, ut scilicet sub colore libertatis Evangelicæ, quam hominibus proponunt, omnis potestas superioritatis tollatur ; nam licet ab initio præ se tulerint Ecclesiasticam potestatem tanquam tyrannice et contra Evangelium occupatam annihilare seu reprimere velle ; tamen cum eorum fundamentum, scilicet libertas, quam prædicant, æque vel plus militet contra potestatem sæcularem, quod scilicet illa nullis præceptis, quantumvis justis et rationabilibus, obligare possit homines ad parendum sub pœna mortalis peccati, manifestum est eos etiam illam enervare velle, quamvis astute fecerint illam salvando, ut scilicet principibus sæcularibus credentibus machinationem hanc non contra se, sed dumtaxat contra Ecclesiasticos (quibus laici communiter infensi sunt) dirigi, ac propterea partim in eorum favorem tractis, partim dissimulantibus seu non contradicentibus, ipsi facilius Ecclesiasticos everterent, quo facto dubium non est quin populi idem contra sæculares principes tentaturi essent.

68. « Sexto moveant eos maxima scandala, turbationes, direptiones bonorum, homicidia, lites, dissensiones, quas secta hæc pessima excitavit, et quotidie excitat per totam Germaniam : item blasphemiæ, maledicta, scurrilitates et amaritudines, quæ istis semper in ore sunt, quæ nisi ipsi sedare curaverint, verendum est ne iræ Dei desolatio veniat super Germaniam in se tam divisam, imo super ipsosmet principes, qui cum potestatem et gladium a Domino acceperint ad vindictam malorum, talia in subditis suis fieri permittant : *Maledictus*, inquit propheta [1], *qui facit opus Dei negligenter, et prohibet gladium suum a sanguine iniquorum.* Septimo considerent Lutherum prope consimili via ad seducendum populum Christianum uti, qua Mahometus ille spurcissimus usus tot animarum millia decepit, permittendo videlicet ea, ad quæ homines carnales inclinantur, et exinde eximendo eos ab his, quæ in lege nostra graviora videntur ; nisi quod Lutherus paulo modestius agere videtur, ut eo efficacius decipiat. Machometus plures uxores habendi, et eas pro arbitrio repellendi, aliasque ducendi licentiam concessit : iste ut monachorum et Deo dicatarum virginum ac sacerdotum lascivia carnis gestientium sibi favores conciliet, prædicat vota perpetuæ continentiæ etiam illicita esse, nedum non obligatoria, proptereaque licere illis per Evangelicam libertatem nubere, immemor verbi Apostoli, cum dicit [2] de viduis adolescentioribus, quod *cum luxuriatæ fuerint in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.*

« Quibus per te expositis, et aliis pluribus,

[1] Jer. LXVIII. — [2] Timot. V.

quæ in hanc sententiam partim ex litterarum nostrarum exemplis colligere, partim ex tua prudentia excogitare poteris, hortaberis nostro nomine dictos principes, prælatos, populos, ut tandem expergiscantur, et excitentur ad obviandum, et grandi injuriæ, quam Lutherani Deo et sacræ religioni ejus, et maximæ ignominiæ, quam toti nationi vestræ Germanicæ ipsi, quam et principibus et maxima opprobria atque contumelias, quam et majoribus eorum, quos (ut diximus) in effectu ad gehennam condemnant, inferre noscuntur; et ad executionem sententiæ Apostolicæ, ac imperialis edicti facti omnino procedant: detur venia his, qui resipiscere et errores suos abjurare voluerint, semperque proniores sint ad miserandum, quam ad vindicandum, exemplo Dei nostri, qui *non vult*[1] *mortem peccatorum, sed magis ut convertantur et vivant.* At qui in errore pertinaces permanserint, districtionis virga juxta sacrorum canonum et legum decreta sic puniantur, ut cæteri eorum exemplo vel in fide recta permaneant, vel lapsi in rectam viam redeant.

69. « Quod si quis forte dixerit Lutherum inauditum et indefensum fuisse per Sedem Apostolicam condemnatum; propterea audiri omnino debere, nec antequam convictus sit condemnandum esse; respondeo quod illa, quæ fidei sunt, propter divinam auctoritatem credenda sunt, non probanda: « Aufer, inquit Ambrosius, argumenta ubi fides quæritur: piscatoribus creditur, non dialecticis ». Et certe fatemur ei defensionem negari non debere in his, quæ sunt facti, hoc est, utrum dixerit, nec ne; utrum prædicaverit vel scripserit, necne: super divino jure vero et materia sacramentorum, standum auctoritati sanctorum et Ecclesiæ. Adde quod fere omnia, in quibus Lutherus ab aliis dissentit, sunt per diversa Concilia penitus reprobata: non debet autem revocari in dubium quod per Concilia generalia et universam Ecclesiam constat esse approbatum tanquam fide tenendum; injuriam namque facit Ecclesiæ synodo, qui semel recte disposita nititur in dubium revocare. Quid enim unquam certi esse poterit inter homines, vel quis disputationum contentionumque finis erit, si præsumptuoso et perverso cuique libertas seu licentia erit recedendi ab his, quæ non unius neque paucorum, sed tot sæculorum, et tot sapientissimorum hominum consensu, et Catholicæ Ecclesiæ (quam Deus in his, quæ fidei sunt nunquam errare permittit) determinatione sancita sunt; cum tamen unaquæque civitas leges suas inviolabiliter observari exigat? quomodo non omnia turbationibus et scandalis et confusione plena erunt, nisi ea, quæ semel, imo sæpius, maturo judicio constituta ob omnibus inconcusse observentur? Cum igitur Lutherus et sui Concilia sanctorum Patrum condemnent, sacros canones comburant, et cuncta pro arbitrio suo confundant, ac totum mundum perturbent, manifestum est eos tanquam publicæ pacis inimicos et perturbatores ab omnibus ejusdem pacis amatoribus exterminandos esse.

70. « Item dices, nos ingenue fateri, quod Deus hanc persecutionem Ecclesiæ suæ inferre permittit propter peccata hominum, maxime sacerdotum et Ecclesiæ prælatorum; certum enim est non esse abbreviatam manum Domini, ut salvare nequeat; sed peccata dividere inter nos et ipsum, et abscondere faciem suam a nobis, ut non exaudiat. Clamant Scripturæ, peccata populi derivari a peccatis sacerdotum: proptereaque, ut ait Chrysostomus, « Salvator « noster curaturus infirmam civitatem Jerusa- « lem, ingressus est prius templum, ut peccata « sacerdotum primo castigaret, instar boni me- « dici, qui morbum radice curat ». Scimus in hac sancta Sede aliquot jam annis multa abominanda fuisse, abusus in spiritualibus, excessus in mandatis, et omnia denique in perversum mutata. (Indicat hic optimus Pontifex ea quæ nos in Alexandro VI deploravimus). Nec mirum si ægritudo a capite in membra, a summis Pontificibus in alios inferiores prælatos descenderit. *Omnes nos* (id est prælati et Ecclesiastici) *declinavimus*[1] *unusquisque in vias suas, nec fuit* jam diu, *qui faceret bonum, non fuit usque ad unum:* quamobrem necesse est ut omnes demus gloriam Deo, et humiliemus animas nostras ei, videatque unusquisque nostrum unde ceciderit, et se potius quilibet judicet, quam a Deo in virga furoris sui judicari velit. Qua in re, quod ad nos attinet, polliceberis nos omnem operam adhibituros, ut primum curia hæc, unde forte omne hoc malum processit, reformetur; ut sicut inde corruptio in omnes inferiores emanavit, ita etiam ab eadem sanitas et reformatio omnium emanet. Ad quod procurandum nos tanto arctius obligatos reputamus, quanto universum mundum hujusmodi reformationem avidius desiderare videmus. Nos, uti alias tibi dixisse credimus, Pontificatum hunc nunquam ambivimus; imo quantum in nobis fuit, longe maluissemus privatam vitam agere, et in sancto otio Deo servire. Et profecto Pontificatum ipsum plane recusassemus, nisi Dei timor et sincerus electionis nostri modus, necnon schismatis ex recusatione nostra imminentis metus nos acceptare illum coegisset. Subjicimus igitur colla summæ dignitati, non ob dominandi libidinem, neque ad ditandos propinquos nostros, sed ad divinæ voluntati parendum, ad deformatam ejus sponsam Ecclesiam Catholicam reformandam, ad subventandum op-

[1] Ezech. XIII.

[1] Ps. XIII.

pressis, et doctos, et virtute præditos, qui multo jam tempore neglecti jacuerunt, erigendum et ornandum, et denique ad omnia alia agendum, quæ bonum Pontificem et legitimum B. Petri successorem agere oportet: quanquam nemo mirari debebit, si non statim omnia errata et abusus omnes per nos emendatos viderit: inveteratus nimium morbus est, nec simplex, sed varius et multiplex, pedetentim in ejus cura procedendum est, et prius gravioribus magisque periculosis occurrendum, ne omnia pariter reformari volentes omnia, perturbemus ». Omnes subitæ mutationes, » inquit Aristoteles, « in republica « periculosæ sunt, et qui nimis « emungit, elicit sanguinem ».

71. « Quod autem ultimis litteris tuis scribis, questos fuisse tecum principes istos, quod concordatis eorum per hanc Sedem derogatum sit; dices nos de his, quæ ante nos facta fuere, culpari nec posse nec debere, nobisque ejusmodi derogationes, etiam dum in minoribus essemus, semper displicuisse. Proinde nobis certissimam sententiam esse, etiam si ipsi non requirerent, illis nostri Pontificatus tempore penitus abstinere, partim, ut unicuique jus suum servemus, partim quia æquitas et humanitas exposcit, ut inclytam nationem nostram non solum non offendamus, sed etiam peculiares ei favores impendamus.

« De processibus vero, quos a Rota avocari, et ad patres remitti postulant; dices nos cupere eis in hoc gratificari, quantum honeste possimus; sed propter absentiam auditorum ab Urbe pestis gratia, non posse nos de qualitate et habitudine ipsorum processuum ad præsens informari: reversis vero illis, quod peste jam decrescente brevi futurum speramus, facturos in gratiam dictorum principum quidquid rationabiliter poterimus. Item sollicitabis diligenter responsa litterarum nostrarum, et requires eos, ad quos scribimus, ut nos litteris suis informent, quibus mediis eorum judicio videatur huic pessimæ sectæ commodius obviari posse, ut ea quæ per nos providenda fuerint, celerius provideri possint: et super hoc ipso etiam tu te ditigentissime informabis, et nobis plane perscribes.

« Item quia intelleximus in Germania esse multos bonos et doctos viros pauperes, aliqua etiam præclara ingenia, quæ ex indignitate Apostolicarum provisionum histrionibus et stabulariis potius quam viris doctis fieri solitarum, a Sedis hujus devotione aversa, cupimus ut inquiras quinam illi sint, eorumque nomina ad nos transmittas, ut occurrente beneficiorum Germanicorum vacatione, illos proprio motu providere possimus; scimus enim quantum Dei honori et animarum saluti, ac ædificationi obfuerit, quod jamdiu beneficia Ecclesiastica, maxime curam et regimen animarum habentia, data fuerunt hominibus indignis. De subsidio procurando pro Hungaris non damus aliam informationem, quam discedenti tibi dedimus, excepto quod te hortamur, ut rem illam summo studio (uti facis) cures; nos etiam apud principes et respublicas Italicas missis oratoribus sollicitabimus, ut pro viribus quisque subveniat.

« Hadrianus papa VI ».

Quæ gesta sint ab internuntio Apostolico, proximo anno dicentur.

72. *Hadriani litteræ ad Saxonem.* — Interea Hadrianus Fridericum Saxoniæ ducem ab hæresiarcha fascinatum gravissimis litteris monuit [1], tot malorum causam, quæ in universam Germaniam redundarent, ipsi ob susceptum Lutheri patrocinium ascribi: perpenderet num uni pseudomonacho flagitiis inquinatissimo, per summam fraudem more hæreticorum jactanti revixisse in ipso spiritum Eliæ et Danielis, ac divinorum oraculorum verum se esse interpretem prædicanti, potius quam universæ Ecclesiæ atque omnium gentium et ætatum sanctissimis doctoribus, in his, in quibus de perpetua felicitate adipiscenda, vel de subeundis suppliciis in æternum duraturis agitur, fides adhibenda esset: agnosceret tandem in nequissimo homine malignum spiritum, non divinum, ex malignis ejus operibus, ex virulentis verbis, ex rabidis concionibus, quibus laïcos ad abluendas manus in sanguine sacerdotum hortabatur. Postremo Pontificali constantia Frederico interminatus est, ipsum nec divinam, nec Apostolicam, nec Cæsaream ultionem, ni resipisceret, evasurum.

73. « Hadrianus, etc. salutem et Apostolicam benedictionem.

« Satis et plus quam satis sustinuimus, dilecte in Christo, si forte Dei pietas tuam animam dignetur invisere, ac dare pœnitentiam ad cognoscendum veritatem, ut resipisceres a diaboli laqueis, a quo captivus detineris. Novimus te paterne monitum a felicis recordationis prædecessore nostro, ut a te separares perniciem illam Christianæ religionis Martinum Lutherum; et cum jam toti orbi manifestæ essent scelestissimæ machinationes illius, speravimus et te ad cor pœnitens reversurum: sed quoniam expectavimus vas, et ecce quia frustra conflavit conflator, malitiæ enim tuæ non sunt consumptæ, coegit nos miseratio tui, coegit paternus amor, quo te et tibi subditos Saxones in Domino semper fuimus prosecuti, salutaribus et paternis monitis adhuc convenire, ut vel tandem resipiscatis antequam plane in vos conveniat, quod mox subdit propheta: *Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus projecit eos.*

74. « Et quid dicemus vobis, quam quod Ga-

[1] Bull. in Hadr. VI. Const. 4. et in to. Concil. Colonien.

latis suis Paulus : *O insensati, quis vos fascinavit veritati non obedire? Currebatis bene.* Interrogate patres vestros, ac dicent vobis : majores vestros, et annuntiabunt vobis, quod ab ea ætate, quo uno eodemque tempore vixere Hadrianus Romanus Pontifex et Carolus ille Magnus imperator, Saxoniæ fidei plantatores, ad nostra usque et charissimi in Christo filii nostri Caroli tempora, avi et proavi vestri, atque adeo Saxones omnes semper habiti estis veluti pacis amatores, fidei propugnatores, et per omnia obedientiæ pacifici filii, talesque ut non immerito Gregorius V, natione Saxo, olim Romanus Pontifex, Saxoniæ ducem in Romanorum imperatoris constituerit electorem. *Quomodo ergo tam cito mutatus est color optimus* [1] *? Cur tam facile transferimini ab eo, qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud Evangelium ; quod non est aliud, nisi sunt quidam qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi* [2] *?* Quis vineam Domini sabaoth tam pulchre plantatam est demolitus ? *certe exterminavit eam aper de silva et singularis ferus depastus est eam* [3]. Sed væ illi et vobis, ac domesticis et amicis a cruciatu præcordiorum. Obsecramus te, fili dilecte in Christo, leva oculos tuos in directum, et vide ubi sis prostratus. Considera quantam Ecclesiæ Christi tot malis undique circumvallatæ, ac pæne oppressæ, pro opera qua illi subvenire debueras, cladem insuper intulisti. Oppugnatur foris ab infestissimo illo ac potentissimo Christiani nominis hoste : dissident intus principes reipublicæ Christianæ, et in mutuam armati perniciem cruentissimis inter se odiis conflictantur, et in fraterna viscera ferrum stringunt, ut vix Ethnici inter se crudelius. An hæc ita tibi visa sunt non satis gravia, nisi contritionem induceres super contritionem, nutriens ac fovens serpentem illum (nempe Lutherum), in sinu tuo, qui veneno linguæ suæ Ecclesiam et terras infecit, adeo ut nunc pervenerit gladius etiam usque ad animam ? Quanto autem pluris est anima quam corpus, tanto gravius est prædictis omnibus horrendum illud et plus quam tartareum venenum, quo hæresum et schismatum contagione tot myriades animarum interierunt intereuntque. Ita tibi debemus omnes, quod nunc passim ab unitate matris Ecclesiæ recedatur, quod avertatur vulgus indoctum, ac bis mille præstigiis ac fascinationibus retrahatur a fide quam suxit ab ubere materno, quod Basilicæ sint sine plebibus, plebs sine sacerdotibus, sacerdotes sine debita reverentia, et sine Christo denique Christiani, quod sacramenta fidei non sacra censeantur, quod sanctuarium Christi sanctum esse negetur, quod dies festi festivis frustrentur solemniis, quod moriantur homines in peccatis suis, rapiantur animæ ad tribunal terrificum, nec pœnitentia reconciliati, nec sacra communione muniti : quod pulcherrimus ille tabernaculi ordo confusus sit; et pro Christiana pace ac tranquillitate ad rebellionem, ad rapinas, ad cædes, ad incendia cum magno ac manifesto Christianæ reipublicæ discrimine veluti classico passim excitati : pro quibus egregiis tuis in Ecclesiam Christi meritis, quo te præmio, imo quo non supplicio dignum censebimus ?

75. « At dices forte : serpens me decepit; dignam certe recepisti mercedem, qui illum nutrivisti in sinu tuo. Sed itane stultus es ac sine corde, ut in eis maxime rebus, in quibus errare damnari est, uni homuncioni cooperto peccatis, quam tot sanctissimis ab initio patribus, qui in lege Dei meditati sunt die ac nocte, et quam tot Universitatibus, Conciliis, adversus quæ impudens os illud velut sepulchrum patens se aperire non erubescit, sanctæ denique et Catholicæ Ecclesiæ, cujus ritum, consuetudinem, et decreta a temporibus Apostolorum ad nos usque inviolabiliter observata, unus iste sacrilega temeritate damnare præsumit, plus credere potueris ? O cœcam dementiam, ac plusquam Judaicam cœcitatem ! At fortassis hoc tibi imposuit, quod veterator ille Martinus et ejus sequaces de capitulis Scripturarum visi sunt sua confirmare.

76. « Et quis tandem hæreticorum ita non fecit? annon hæ sunt veteris serpentis astutiæ, qui hac veluti esca obducto hamo miseris animabus mille technis et versutiis semper est insidiatus ; quique quo angularem infringeret veræ fidei lapidem, ac Christianam scinderet unitatem, in Scripturarum intelligentiam jampridem est aggressus ? cum itaque maxima semper pars Ecclesiarum imperita turba sit, et vix unus reperiatur aut alter, qui spiritualibus oculis de Scripturarum intelligentia digne valeat judicare, siquidem librum signatum legimus, quem solus Leo de tribu Juda dignatus est aperire, ac solvere signacula ejus ; quæ tandem est ista diabolica excœcatio, uni carnali homuncioni, semper eructanti crapulam et potum, quam reliquo orbi universo, quam tot spiritualibus patribus, quorum voluntas semper fuit in lege Domini, qui vitæ sanctimonia, ostensione spiritus ac virtute, glorioso denique martyrio suam doctrinam comprobaverunt, in Scripturarum intelligentia plus te fidei habere potuisse? O cœcitatem novam et inauditam ! unus apostata tibi potuit persuadere fefellisse priores universos, errare posteros, et in solum se et quos decepit pervenisse regnum Dei, totas miserationum Dei divitias, ac gratiam universitatis ? Et quid non dicimus cum propheta : *Heu, heu, heu Domine! Ergone decepisti populum tuum* [1] ? quin potius cur non devitatis (secundum Apostolicum præceptum) quæstionibus ac pugnis verborum,

[1] Thren. — [2] Galat. I. — [3] Ps. LXXIX.

[1] Jerem. IV.

ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, et subvertunt corda audientium ex operibus suis juxta Dominicam designationem, studuistis cognoscere filium profanum istum, qui ad vos venit primum in vestimentis ovium, lupus intrinsecus rapacissimus? siquidem non ex foliis, non ex floribus, sed ex fructibus arbor cognoscenda erat.

77. « An non manifesti sunt nequissimi fructus ejus? siquidem sacrilegus hic adversus Deum imagines sacras, atque adeo ipsam crucem Christi sceleratis manibus confringere, et pollutis conculcare pedibus non formidat : contra sacerdotes Dei furore impio temerarie debacchans non desinit laicos ad lavandas sibi in eorum sanguine manus sedulo concitare : Ecclesiam Christi parricidalibus armis oppugnans hoc agit assiduo, ut suffocentur homines in peccatis suis, hoc unum elaborat ne divina misericordia suis sacramentis, quæ peccatorum remedia efficacia esse voluit, vulneratos in Ecclesia sua curet : ita enim ea aut sustulit universa, aut hæreseos suæ pestifero infecit veneno, ut toxicum magis requirat, quam animarum medicinas.

78. « Præcipit suis ne indignanti Deo quis satisfaciat, ne jejuniis, orationibus, lamentationibus peccata redimat : ne hostia illa placens Deo Corpus et Sanguis Domini nostri Jesu Christi a sacerdotibus offeratur quotidie pro peccatis nostris : vota docet non reddere Domino Deo suo; et cum ipse sit apostata ac professionis suæ desertor, ut plurimos sui faciat similes, sancta illa Deo vasa polluere non veretur, consecratasque Christo virgines et vitam monasticam professas extrahere a monasteriis suis, et mundo, imo diabolo, quem semel abjuraverunt, reddere : quod in veteri lege in umbraticis sacerdotibus Dominus non tulit ; quod Ethnici idolorum suorum flaminibus omnes sunt abominati, Christi sacerdotes etiam vilissimis copulat meretricibus : sanctos Patres illos, quorum vita et doctrina illustravit universum mundum, non solum debito honore non prosequitur, sed multo quam Cain scelestius despicit, deridet, contemnit, insectatur.

79. « Sacrosanctis omnibus universalibus Conciliis impudenti ore palam contradicit, ac sacrilega lingua detrahit : libertatis specie licentiosam quamdam nullis constrictam legibus, ac fere ferinam inducere conatur legem ; unde et exlex homo contemptor ac violator legum omnium in tantam erupit mentis væsaniam, ut sanctissimorum Patrum decreta et Ecclesiasticos canones igne publice concremare non formidarit, et breviter Christianam veritatem, omnem rerum ordinem, pulcherrimam denique Ecclesiæ faciem a Christo, ab Apostolis, Apostolicisque viris, ac sanctissimis Patribus ab initio constitutam, unus hic post tot centenos annos discindere, invertere ac deformare molitur.

80. « Quod si nondum satis etiam internoscis de Christiano magisterio, an de antichristi spiritu ista proficiscantur, si ita fascinavit te præstigiator ille, ut credere possis, unum hunc perfidissimum apostatam veluti alterum Elisæum habere duplicem spiritum Heliæ, aut alterum esse, quem se jactitat, Danielem, in quo sit spiritus amplior, et intelligentia Scripturarum major, quam in omnibus olim sanctissimis illis doctissimisque viris, quam in sacrosancta Ecclesia Catholica; quid est te uno cæcius? Aut, si jam ex fructibus arborem cognoscens, in errore persistis tamen, quid te miserius?

81. « Sed esto transfiguratus sit coram te satanas ille in angelum lucis, et quæ manifesta sunt opera carnis ac diabolica, spiritus esse et Christi opera venenata sua facundia persuadere potuerit, numquid non ubique vel hoc ipso prodidit cujusnam spiritus sit, quod omnis ejus sermo amarus est, virulentus, arrogans ac maledicentissimus, nusquam non scatens conviitiis, blasphemiis ac scommatibus plusquam venenatis adversus omne Christianæ pietatis modestiæ, mansuetudinis ac benignitatis officium? Numquid ita docuit Paulus, cujus se jactitat spiritum habere, cum nulla ejus extet Epistola, quæ non pacem et unitatem ac alias id genus virtutes redoleat? An non Romanos suos hortatur in Domino, ut in charitate fraternitatis se diligant, invicem sectentur quæ sunt pacis, et quæ ædificationis custodiant? Corinthiis an non testatur se docere in Ecclesiis Deum non dissensionis, sed pacis Deum esse? Et breviter, numquid non ubique clamat, ubique docet Evangelica illa tuba, ut digne ambulemus in omni humilitate ac mansuetudine, cum patientia, supportantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis : utque deponamus omnem iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem? Quo igitur pacto maledicentiam, amaritudinem, iram, indignationem, blasphemiam, inflationem, jactationem, quæ ita huic peculiaria sunt, ut illa Paulo ac illius discipulis universis, qui mitis est ac humilis corde, non Paulini, non Christiani, sed diabolici spiritus esse certissima indicia, vel cæco non clarissime appareat? Ex verbis illius quomodo non intellexisti, Christum in corde suo, an vero antichristum haberet, secundum quod ipsa veritas in Evangelio ait : *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui cum sitis mali* [1]? De abundantia enim cordis os loquitur et cum scriptum sit, quod maledici regnum Dei non possidebunt; item cum in

[1] Math. XII

Evangelio dicat Dominus : *Quicumque dixerit fratri suo racha, reus erit concilio; qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ incendio* [1].

82. « Illumne esse antichristi Apostolum cuiquam obscurum esse poterit? qui non modo sacerdotes Dei, sed et principem sacerdotum, Petri successorem, Jesu Christi in terris vicarium, tam nefandis infamibusque nominibus, tam inauditis contumeliis, convitiis ac blasphemiis nusquam non lacerat, discerpit et insectatur, ut ea commemorare pudica refugiat lingua, et audire horreant aures castæ; qui Apostolicam cathedram, in qua præsedit caput Apostolorum Petrus, cui præfuerunt tot sancti Pontifices, quam Ecclesiam principalem, unde sit exorta unitas sacerdotalis, sanctus ille et gloriosus martyr Cyprianus non dubitat asserere; impio ac pestilenti ore cathedram pestilentiæ antichristianam, diabolicam, et si quæ potuit excogitare nefandiora, toties appellare non cessat : qui scholas Christianas, quæ tam multos doctissimos sanctissimosque viros, tam egregias in Ecclesia Dei columnas nobis protulerunt, impudica lingua sua lupanaria, Sodomas et Gomorrhas ubique vocare non verecundatur : qui non satis habet omnipotentis Dei sacerdotes probris omnibus, convitiis, contumeliis ac blasphemiis horrendis et inauditis nunquam non publice ac privatim insectari, quibusvis canibus viliores facere, nisi etiam laicos concitet ad lavandas sibi manus in sanguine ipsorum : cum tamen quanto honore haberi velit sacerdotes suos, maxime autem principem sacerdotum, idem ipse Dominus in Deuteronomio [2] testatus est, dicens : *Si difficile et ambiguum apud te judicium esse prospexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et non lepram, et judicum intra portas tuas videris verba variari, surge et ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Levitici generis, et ad judicem, qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui indicabunt tibi judicii veritatem, et facies quæcumque dixerint qui præsunt loco quem elegerit Dominus, et docuerint te juxta legem ejus; sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram neque ad sinistram. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto judicis morietur homo ille, et auferes malum de Israel, cunctusque populus audiens timebit, ut nullus deinceps intumescat superbia.* Et Samuel cum sperneretur a filiis Israel, an non dicit Dominus [3] : *Non enim te spreverunt, sed me, ne regnem super eos*, manifeste ostendens invisibilem se contemni, cum visibilem quis spernit sacerdotem; quare et Moses murmuranti adversus se populo, respondit [4] : *Non adversus me murmurastis, sed adversus Dominum Deum vestrum.* Quod si Leviticos illos sacerdotes tanta honoris prærogativa præcellere voluerit Dominus, qui exemplari tantum ac umbræ deserviebant cœlestium, in umbratico illo tabernaculo sacrificiorum officia consummantes; quo tandem honoris loco eos haberi voluit, quibus tradidit claves regni cælorum, tantamque tribuit potestatem, ut quæ ligarent super terram, ligarentur et in cælis, et quæ solverent super terram, soluta essent et in cælis; atque quorum ipsi dimitterent peccata dimissa forent, quorum retinerent, forent et retenta; qui non sanguinem hircorum aut vitulorum, sed hostiam vivam, sanctam et immaculatam Corpus et Sanguinem Domini nostri Jesu Christi offerunt quotidie pro peccatis nostris, conficiunt verbo suo, ac manibus tractant, et breviter sacramenta omnia, quibus hominibus vita salusque tribuitur animarum, suis perficiunt orationibus; quanto, inquam, honore hos præcellere voluerit Dominus? quis tandem dubitabit, quod nec ipse tacuit in Evangelio, cum dicit ad eos [1] : *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit : qui autem me spernit, spernit et eum qui misit me?* Et quid consequitur? quod in eumdem Christum blasphemus esset et maledicus, qui sacerdoti Christi blasphemat aut maledicit. An non hoc primum mandatum in retributione [2] : *Honora patrem tuum et matrem, ut sis longævus super terram; qui autem maledicit patri aut matri, morte moriatur?* Numquid ad carnales tantum parentes istud est referendum, et non minus ad eos, qui nos in Christo regeneraverunt, per quos Christiani sumus, qui nobis peccata dimittunt, qui cœlestibus nos pascunt sacramentis? Quid si peccatores sunt et mali sacerdotes? quid si parentes? numquid propterea eos, quos Dominus misit ante faciem suam, et ad quos dicebat [3] : *Quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo, aut de civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die judicii, quam illi civitati?* An non præcipit ita Apostolus [4] : *Obedite præpositis vestris et subjacete eis?* quod si malis et peccatoribus non sit obediendum, quibus tandem? quoniam si dixerimus : peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Ovis es, noli discutere pastorem : noli te judicem Dei constituere et Christi. An non ita præcipit Dominus in Evangelio dicens [5] : *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi : omnia quæcumque dixerint vobis servate et facite; si quæ autem fecerint mala, facere nolite?* manifeste significans habere eos dignitatem, tametsi vitæ essent

[1] Math. v. — [2] Deut. xvii. — [3] I Reg. viii. — [4] Exod. xvi.

[1] Luc. x. — [2] Exod. xx. — [3] Math. x. — [4] Rom. xiii. — [5] Matth. xiii.

perditæ. Numquid idem Dominus cum postea tempore passionis alapam accepisset a servo sacerdotis dicenti sibi [1] : *Sic respondes Pontifici?* adversus Pontificem quidquam dixit contumeliose? quin magis innocentiam suam asserens et ostendens [2] : *Si male*, inquit, *locutus sum, exprobra de malo; sin bene, quid me cædis?* An non et Paulus cum cæderetur in Concilio jussu Ananiæ, diceretque ad eum [3] : *Percutiet te Deus, paries dealbate; et tu sedens judicas me secundum legem, et contra legem jubes me percuti;* audiens ab adstantibus [4] : *Sic insimulas sacerdotem Dei maledicendo ipsum ?* tamen inane nomen et umbram quamdam sacerdotis cogitans expavit [5] : *Nesciebam*, inquit, *fratres, quia princeps est sacerdotum; scriptum est enim : Principi populi tui non maledices :* quo magis miramur quod ex istis diabolici spiritus operibus veluti fructibus nequissimis arborem pessimam nondum cognovistis.

83. « Et quis tandem est ita hebes animo, ut non videat, quo nunc prorumpant furiosissimi conatus istius ; cum ut quisque est facinorosissimus, desperatissimus, aut perditissimus latro, aut homicida, sub istius vexillis ac signis conveniant ? Ecclesiam jam Christi parricidalibus armis ac sacrilegis manibus, non clam, sed palam oppugnantes, consecrata Deo loca, templa et monasteria exurunt et prophanant : Christo dicatas virgines, sacerdotes Christi et monachos crudelissime persequuntur : Ecclesiarum bona diripiunt, et breviter rapinis, latrociniis, cædibus ac incendiis confundunt universa, excæcante nimirum eos justo Dei judicio, et in insaniam tam manifestam erumpere permittente, ut neminem jam latere possint scelestissimæ machinationes istius. Atque hi, qui pestifera contagione ipsius infectos sese tandem cognoverunt, schismatico errore deposito, ac hæretico furore deserto, unitatis ac veritatis domicilium fidei sanitate repetunt : inter quos, dilecte nobis in Christo Jesu, cum a te non ex postremis reversurum ad salutarem matris sinum speravissemus, quem revertentem libenter et obviis excepissemus manibus, bona spe tandem nostra frustrati, videmus supra petram induravisse te faciem tuam : videmus perniciem illam animarum Lutherum sub tuo patrocinio latitantem, suum adhuc virus longe lateque spargere.

84. « Sed quoniam adhuc potens est Dominus Deus etiam de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, antequam egrediatur ut ignis indignatio ejus, et succendatur, nec sit qui extinguat ; ideo te, fili dilecte in Christo, obsecramus per viscera nostri redemptoris Domini nostri Jesu Christi, per Christianam unitatem, per patriæ charitatem, per tuam denique ipsius tuorumque salutem, miserere Ecclesiæ Christi ; et tot jam malorum procellis undique exagitatæ, ac pæne oppressæ tua maxima culpa, aliquando fer opem : miserere patriæ nostræ, quæ sinceræ olim fidei eximiæ religionis sanctæ, sub jugo Domini ac religiosæ obedientiæ insigni præcellens gloria, perniciem istam religionis Christianæ, ac fidei, ac pietatis publicum hostem Martinum in suis se peperisse ac fovisse visceribus nunc erubescit : miserere denique tui ipsius tuorumque : miserere seductorum Saxonum, quos nisi resipiscatis, et quidem cito, manet præsens et certa ultio divina, quam neque in hoc sæculo effugietis, neque in futuro [1]. *Hæc dicit Dominus Deus : Audi, popule stulte, audi, princeps, qui non habes cor; qui habetis oculos et non auditis : Me ergo non timebitis, et a facie mea non dolebitis ? numquid non audistis quid fecerim in diebus antiquis ?* Legite Scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere, et invenietis quam gravis semper fuerit et quam terribilis divina vindicta in illos, qui in populo Dei schismata concitaverunt. Numquid non legistis horribilem divinam ultionem adversus Dathan et Abiron, quod multitudinem adversus Mosem concitavissent, quos dehiscens sub pedibus terra et aperiens os suum deglutivit, et omnia quæ ad eos pertinuerunt, ita ut descenderent viventes in infernum ; et adversus Core quem eamdem ob causam cum ducentis et quinquaginta viris cœlestis flamma devoravit ? Quod si ob durius imperium fortassis, aut quorumdam pastorum seu ignaviam seu malitiam schismata excitanda putatis, numquid non ex libro Regum audistis, adeo indignatum fuisse Dominum adversus decem tribus filiorum Israel, et in omne semen eorum, ut dimoverit eos, et tradiderit in direptionem donec projiceret eos a facie sua ? ob quam tandem culpam, nisi quod ob durius imperium Salomonis et imprudentius arrogantiusque responsum Roboam regis Jerusalem scissæ fuerunt a tribu Juda et Benjamin ? quam præsens semper fuerit Dominus vindex sacerdotibus suis, an non Saul ab regio abjectus honore, et Ozias rex Juda percussus lepra, propterea quod quæ sacerdotum erant contra sacerdotes Domini sunt ausi usurpare, sufficienti vobis potuerunt esse argumento ? Et breviter, an non omnes testantur historiæ universos, ultrice Domini manu, infelici periisse exitu, qui in Christos Domini sacrilegas manus injicere non formidaverunt ? Contra autem felicia omnia et longam illis contigisse vitam, qui Christum in sacerdotibus suis venerati sunt ? Moveant ergo vos exempla aliorum, et cogitate quid vobis sit expectandum, qui venerabilem Dei chorum in manus tentalis tradere prophanas. Proinde quod

[1] Joan. XVIII. — [2] Ibid. — [3] Act. XXIII. — [4] Ibid. — [5] Ibid.

[1] Jerem. V.

Dominus per Mosem præcipit, universo populo Israel, ut separarentur a tabernaculis Core, Dathan, et Abiron, nec tangerent quidquam quod ad eos pertineret, ne involverentur in peccatis eorum : et hoc et vobis, præcipue autem tibi, dilecte fili, ejusdem Domini nostri auctoritate præcipimus et obsecramus in Christo Jesu, ut separemini a Martino Luthero : auferatis a vobis petram illam scandali neque tangatis quod illius est, ne et vos divina ultio involvat subito in peccatis illius. Expurgate quamprimum fermentum illud, quod reliquam fidei vestræ massam corrupit, ut sitis nova conspersio novaque creatura.

85. « Non dedigneris, fili dilecte, Paulum imitari, quem sicut vicisti in Ecclesiæ Dei persecutione, tam gravem animarum perniciem sub tuo nutriens patrocinio, ita reversus ad cor effice, ut omnes intelligant tuam conversionem, utque qui per te sunt scandalizati, in te rursus glorificent Deum. Maxime autem hoc præsta quamprimum, ut impurum os illud obstruatur, ut tollatur blasphema lingua, quæ contra Deum ac sanctos ejus loqui non cessat, et virus suum undique spargit; et ut propheticis vos verbis admoneamus : State super vias, et videte, ac interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, et ambulate in ea, et invenietis refrigerium animabus vestris : state, inquam ; et doctrinis variis et perigrinis nolite abduci : interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona per quam ambulaverunt patres vestri, quam demonstraverunt tot myriades martyrum, docueruntque tot millia confessorum, et ambulate in ea. Quod si a vobis impetraverimus, sicut et sincere speramus, erit quod gaudeamus cum angelis de peccatore pœnitentiam agente, et perditam ac rursus inventam ovem humeris nostris ad ovile Domini gaudentes reportabimus, paternaque pietate, quantum in nobis fuerit, stolam vobis pristinam restituemus.

86. « Quod si dixeritis [1] : *Non ambulabimus scilicet in via Domini*, ac paterne salubriterque vos monenti responderitis [2] : *Non audiemus ;* ideo ; *audite gentes*, dicit Dominus, *et cognoscite congregationes quanta ego faciam eis. Ecce ego adducam mala super populum istum, fructum cogitationum ejus, quia verba mea non audierunt, et legem meam projecerunt.* Sed et hoc tibi denuntiamus in virtute omnipotentis Dei et Domini nostri Jesu Christi cujus in terris vicarius sumus, nec te in præsenti sæculo hoc laturum impune, et in futuro æterni te ignis expectare incendium. Vivunt una Pontifex Hadrianus et religiosissimus imperator Carolus meus charissimus in Christo filius et alumnus, cujus tu edictum vere Christianum adversus Lutheranam perfidiam, et quod talem decebat imperatorem, non sine gravi offensa ac vilipensione Cæsareæ majestatis violare non timuisti : non committemus, ut quos olim cum Magno Carolo Hadrianus Pontifex in Christo genuerunt, nunc Hadrianus Pontifex et imperator Carolus sub schismatico ac hæretico tyranno hæresum ac schismatum sinamus interire contagione. Quare revertimini ad cor et resipiscite tu tuique misere seducti Saxones, nisi utrumque gladium Apostolicum simul et Cæsareum velitis experiri. Scripta Romæ MDXXII ».

87. Commonuit etiam Pontifex aliis litteris electores principesque imperii, ne Lutheranam hæresim latius grassari paterentur : propterea pollicitus est se emendaturum corruptelas, quæ Romanam curiam irrepserant, quod hæretici speciosum revocandi ad meliorem frugem sacerdotes prætextum suæ impietati obtenderent, ut deplorat Augustinus Steuchius [1] : « Hoc habuit ista fœdissima et sine dubio pestilentissima factio, ut quæ per totum orbem Christianum famam vulgasset purgandæ a superstitione pietatis, fidemque omnibus hominibus fecerat id unum se agere, ut scelera et vitia corrigerentur, emendarentur pravitates : inescatum ea promissione genus humanum et a religione removerit et pessimis erroribus imbuerit, quod a nobis non sine multis lachrymis refertur ». Et infra : « Hæc igitur hæresis eo fuit omnibus crudelior, et in omni genere calamitatum fæcundior, quod cum esset pestilentissima, nihil tamen indicii dedit in principio : sed Christianorum principum, Pontificum, cardinalium, atque episcoporum, monachorumque errores et peccata emendare pollicita, fecit se hac promissione probabilem, aperuitque sibi omnium ad aures aditum ; nullum errorem, nullam impietatem, nihil pestilens præ se ferebat, sed humanitatem, sed commiserationem quod in tantis peccatis versarentur omnes. Hac pollicitatione allexit maxime imperitos omnemque plebem, quippe quibus semper infensa fuerit religio, et Ecclesiasticorum peccata plurima viderent, et inviderent eorum opibus : itaque nihil potuit eorum fieri auribus gratius, quam si eorum damnari vitam audirent, quos peccantes esse non ignorarent, et in eorum taxandis moribus, atque accusandis delectabiliter versarentur. Exosculati sunt omnes ; tandemque cælitus venisse ferebant, qui Christianorum vulnera curaret, rempublicam nostram in pristinum decorem restitueret, sublatis superstitionibus, quas aut hominum imperitia, aut quæstus aviditas, ut ipsi prædicabant, attulisset. Hæc fuit prima hujus hæreseos ostentatio ». Nec modo a Pontifice (quem mortem obiisse videbimus) antequam in Fridericum posset animadvertere ; verum a Gregorio duce Saxoniæ, tum ab Henrico Angliæ,

[1] Jerem. VI. — [2] Ibid.

[1] Aug. Steuchius l. I. advers. Luth.

tum a Ludovico Pannoniæ regibus de reprimendo Luthero commonitum Fridericum refert Flembergius [1] qui Hungaricarum litterarum præcipua capita perstringit : « Ludovicus etiam, inquit, Hungariæ rex ad electorem Saxoniæ de Lutherano negotio litteras dedit, quarum hæc fere fuit sententia : ipsum non ignorare quam abominandos errores contra sanctissimam Christi fidem et contra Ecclesiæ sanctiones in orbem invexerit Lutherus, quamque impotenter et scurriliter in reges omnes et Christianos principes debacchetur, quibus eos afficiat contumeliis, quæ ludibria, quas sannas in eos eructet ; cum laudibus interim extollat Turcam, cumque Christianis principibus anteponat. Quia vero monachus iste fretus ipsius Frederici patrocinio tantam proterviam exerceat, hortari se, ut compescat hominem turbulentum, nec eum tam libere, tamque proterve spargendis erroribus, seditionibus concitandis, et convitiis in principes evomendis, contra Deum, contra fidem Christianam et universam Ecclesiam insanire patiatur ; sed ut pœnis eum afficiat, quas meruerit, atque hac in re totius orbis Christiani potius, quam unius apostatæ monachi rationem habeat ». Purgasse [2] se ea de re Fridericum apud Hungarum confictis mendaciis subjungit auctor, quasi hæreseos nullum patrocinium arripuisset.

88. Cum porro in superioribus litteris Hadrianus Saxonem provocet, ut Carolum Magnum, qui fidem in Saxonia inseruerat, imitetur, non prætereundum est Joannem Fabrum [3] ad confundendos Saxones Lutheranos dogmata Lutheri pugnantia cum Caroli Magni dogmatibus inter se contulisse, ut potius fidei propagatori, quam eversori adhærerent : « Quid, inquit, putes olim dicturi sunt Saxones illi tui, postquam intellexerint sese tuis figmentis tam egregie deceptos ? sed et quid dicent, ubi olim acceperint tuas opiniones toties illi Christianissimo regi Carolo Magno adversari ? quem omnes historiæ testantur fuisse primum, qui Saxones ad fidem Christi converterit. Sed forte miraris in quibus te Carolo adversari invenerim. Ecce ante septingentos annos contra certos hæreticos imperator ille Græce et Latine doctissimus opus scripsit in quatuor libros partitum, cujus copiam reverendissimus ac omnium pientissimus dominus Laurentius de Pucciis tit. SS. IV Coronatorum cardinalis, ex innata ac mihi perpetuo miranda pietate pro tranquillo reipublicæ Christianæ statu, ex Vaticana bibliotheca mihi fieri fecit. In eo itaque opere Carolus [4] ille Magnus quoties de Petro sermonem facit, eumdem principem vocat Apostolorum, aut pastorem Ecclesiæ, et (quod majus est) quandoque hanc solidissimam petram, super quam Christus fundavit Ecclesiam : et tu Saxoniæ fidei novus plantator apertissima Evangelii verba negas in Petri personam posse referri. Carolus multis nominibus sui sæculi Hadrianum Romanum Pontificem ac illius sedem veneratur, extollit et laudat : tu vero secundus Saxonum apostolus pro tua solita modestia sexcenties Pontificem sathanam et antichristum vocas. Gloriabatur olim rex ille omnium optimus sese Ecclesiæ Romanæ terras ab hostibus recuperasse : tu vero obsequium te præstitisse Deo putas, si non solum patrimonium Petri, sed et omnes omnium Ecclesiarum dotes in Pharaonis servitutem subjeceris. Placuit [1] olim Catholico illi principi, per omnem Germaniam ac Galliam Romanum ritum et ordinem in psallendis divinis officiis servari : tu forte battologiam fugiens, non solum non psallis, sed et psallentes rides. Præcepit ille [2] diligens fidei plantator synodos universales omnes recipi, quæ pro diversis fidei sive religionis causis diversis locis, sive temporibus a doctis et Catholicis viris celebratæ fuerunt : tu vero Concilia spernis atque refutas, quasi solus sis homo missus a Deo, qui possit ac debeat testimonium perhibere de lumine, etc. ».

89. *Reliquiæ S. Apostoli Thomæ in Indis repertæ.* — Dum plures in medio Christiani imperii gremio ab Ecclesia deficiebant, evertebant altaria, ac sacerdotes abjecto divino cultu in libidinum cœno se volutabant ; in Indiis et in America inter medias Barbarorum nationes amplificatus [3] est divinus cultus, posita templa, erectaque altaria ad divina mysteria peragenda, multique ad sanam religionem ac fidem ab impura superstitione traducti fuere : nam imprimis cum in Coromandelii tractu Evangelica seges olim a S. Thoma Apostolo sata, et ipsius irrigata cruore hostis humani generis opera proculcata postea aruisset, auspiciis Joannis regis Lusitaniæ, qui Emmanueli successerat, reflorescere cœpit, ac divi Thomæ reliquiæ repertæ sunt, ut Maffeius his verbis describit [4] : « Dum effoditur humus ad quintum ferme dodrantem, apparuit loculus lapidea tabula tectus, in quam ab interiore parte incisæ prisca gentis lingua (uti a peritis cognitum est) litteræ testabantur, templum id ad sancto Dei Apostolo Thoma quondam exstructum : ei templo tuendo colendoque mercium, quæ in urbem importarentur, decimam ab Sagamo rege attributam. Accesserat obtestatio ad posteros, ne quid ex eo vectigali ac donatione imminutum vellent. Paulo infra eam tabulam ipsius regis (uti ex priscorum traditione Indi asseverabant) cadaver inventum. Altius dein molientibus terram quadratum primo lateritiæ, postremo lapideæ structuræ septum

[1] Ulemb. Vit. Luth. c. 10. — [2] Ext. ejus lit. to. II. Ienēn. edit. p. 267. — [3] Faber de prim. Petri advers. Luth. p. 192. — [4] Lib. I. c. 4. l. III. c. 3, 7, 12. l. IV. c. 4. etc.

[1] Lib. I. c. 6. — [2] Cap. 9. — [3] Barros. l. VII. c. 11. Maff. l. VIII. — [4] Jo. Maff. ib.

apparuit multiplici operimento, pedum circiter novem altitudine : ibi quod sepultum haud dubie corpus Apostoli dicebatur esse. Adhibiti ad amovendum operculum Lusitani duo (nam Indis rem ejusmodi committere non est visum) nonnisi noxis per sacram confessionem expiatis, et reconciliato per Eucharistiam Deo aggredi rem ausi, locum aperiunt : immista calci et arenæ candidissima specie ossa, et apposita lanceæ cuspis, et viatorii baculi frustum, itemque vas fictile fidem inventi demum sacri thesauri Lusitanis fecere : sub hæc repertum aliud cujusdam e Thomæ discipulis cadaver; cæterum tetro ac terreo aspectu, quemadmodum et Sagami regis, ut si alia argumenta defuissent, ex ipso propemodum colore dignosci Apostoli ossa potuerint, etc. » Subdit ut in arculis pretiosis solemni pompa repositæ sint eæ reliquiæ ; dein vero biennio post in templum a Constantino Brigantio prorege Goæ extructum translatæ sint.

90. *Regionem Nicoraganorum perlustrat, et ad fidem adducit Ægidius Gonzalus.* — Hoc etiam anno in orbe novo ingens barbarorum numerus divina ope atque Hispanorum ducum solertia Christo accessit, uti refert Petrus Martyr [1] in Commentariis ad archiepiscopum Cosentinum transmissis, ut Clementi VII offerrentur : « Ex insula, inquit, quam Ditem in decadibus primis appellatam dixi, nunc Unionum insulam, quod unionum sit illic ingens copia, in coloniæ Pannamæ prospectu sita, Ægydius Gonsalus die primo ac vigesimo Januarii anni a salute nostra secundi et vigesimi a quingentesimo et millesimo », et infra, « quatuor et quadraginta post ducentas leucas in internis peragravit cum hominibus circiter centum, a plerisque regulis panem sibi et commilitonibus mendicans, a quibus dicit se habuisse dono pensorum aureorum centum duodecim millia (est pensum dragma quadrantem superans, uti te didicisse quatuordecim annorum apud Hispanos egregio commercio est opus) atque baptismatis lavacro inuncta, nec invita per initiatos, quos secum habebat, incolarum duo ac triginta hominum amplius utriusque sexus millia ». Earum regionum agricolæ instrumentis ad colendam terram ex auro, etsi impuro, utuntur.

91. Inde nostri ad S. Vincentii portum appulere : quæ vero ab his gesta sint, subdit idem Petrus Martyr [2] : « Quatuor equis quos advexerant e navibus eductis, classiariis imperat, ut recta ipsi ad Occidentem paulatim adnavigent, ut ob scopulos, et ob vadosas arenas a noctium velificatu caveant, quod per incognitos jam pelagi tractus sit labendum edicit : ipse vero quatuor illis equis et peditibus circiter centum terrestre iter capiens, in regulum incidit nomine Nicojanum : benigne suscepto, Nicojanus millia pensorum auri quatuordecim dono dedit, persuasus a nostris esse supra solem alium, quem ipsi arbitrentur cœli ac terrarum satorem, qui solem ipsum ac lunam cæteraque visibilia sidera ex nihilo formavit, et sua sapientia gubernet, qui et cuique hominum pro meritis præmia impartiatur : voluit cum universa familia baptizari et ex ejus regno abluti sunt lavacro baptismatis reguli exemplo sexus millia hominum utriusque, circiter septemdecim dierum spatio. Apud Nicojanum versatus ita instructum reliquit, ut discedenti per interpretes convicinos intellecto protulerit : quandoquidem hæc avita deorum simulachra nunquam ultra sum allocuturus, nec ab eis quidquam petiturus, ea tecum auferto. Hæc dicens Ægydio Gonsalo spithamalis altitudinis præbuit sex aurea simulachra majorum suorum vetera monumenta ».

92. Nicoraganos etiam conversos fuisse addit auctor sic inquiens : « Nicoraguam adeunt nostri cum familia universa, et paulo plus novem millibus aliis sacro addicunt baptismati. Pensorum auri Nicoragua dedit Ægidio Gonsalo millia quindecim variis confecta monilibus : pensavit Ægydius munera muneribus, sericeam Nicoraguæ vestem, et interiorem lineam textam, purpureumque pileum præbuit. Duabus crucibus ibi erectis, in eorum templo una, et extra pagi domos altera, discessit. Petiit regionem alteram ad leucas sex ad Occidentem semper tendens, ubi ait vicos reperiisse sex duorum millium domorum circiter singulos ». Excitatus hac fama Diriangenus dynasta ad Gonsalvum in regio solio expectantem magno apparatu accessit, aureasque secures amplius ducentas dono obtulit : quæsitum de adventus sui causa : « Respondisse », inquit auctor, « dicitur ut novam gentem, quam eas regiones peragrare audierat, conspicere daretur, et quid e se optarent, se dictis eorum pariturum offerens : ut Christiani efficiantur iisdem rationibus adductis, quibus cæteros monuerunt, utque Hispani magni regis observantiam captarent : utrumque placere inquit, seque ad nostros in diem tertium, ut mandata suscipiat, rediturum pollicitus est ».

93. Dum apud Nicoragum Gonsalvus morabatur, barbarus Ægydii interpretis opera varias quæstiones proposuit memoratu dignas : « Percunctatus est », ait Petrus Martyr [1], « Ægydium Nicoragua, quid apud potentem eum regem, cujus ipse servum se fatetur, de præterito cataclysmo, quem universam cum hominibus et brutis omnibus obruisse terram ipse a majoribus audierat, sentiatur ; idem credi ait Ægydius : an alias venturum arbitretur percunctanti, respondit minime ; sed uti semel per aquarum alluvies propter hominum scelerata facinora, non licitum coitum præcipue, animalia cuncta

[1] Petr. Mart. dec. 6. c. 2. — [2] Id. ib. c. 3.

[1] Petr. Mart. dec. 6. c. 4.

paucis exceptis interierunt; ita post annorum ab hominibus non intellecta curricula, fore ut igne flammanti e cælo dejecto in cinerem cuncta revertantur. Obstupuere omnes hanc admirati narrationem ». Addidit plura quæsita Barbarus de animarum e carcere corporeo discedentium locis designatis, de conversione astrorum, deque ventorum flatibus. Quæ Ægydius, cum scientia non polleret, ad arcana divinæ providentiæ retulit. Pergit auctor : « De ceremoniis et humanarum victimarum carnificina cum nihil interrogassent, movit ipse collocutionem, aitque sacrificiorum eas oblationes Deo esse ingratissimas, legeque apud magnum regem herum suum cautum esse, ut gladio pereat quicumque hominem gladio ferierit ad necem ; et simulachra illa, quibus ipsi humano sanguine litant, præstigiatorum dæmonum imagines esse, qui ob superbiam e sedibus æthereis dejecti, ad antra sunt tartarea detrusi ; unde noctu exeuntes innocentibus plerumque sese hominibus ostentant, suisque fallacibus persuadent artibus ea esse facienda, quæ vitari debeant in omnium genere rerum, quo animas nostras ab illius amore deturbent, qui eas creavit, et per charitatem cæterosque honestos vitæ actus ad se illas reducere optat, ne a paratis post obitum corporis æternis deliciis, ad perpetuas torturas et miseras ærumnas a lemuribus illis raptatæ, comites eorum efficiantur.

94. « Assensit Ægydii dictis Nicoragua, et una quid sibi faciendum foret, quo grati Deo illi, quem prædicat rerum auctori esse possint, interrogavit. In hunc sensum Nicoraguæ respondisse Ægydium Cerezeda regius apud eum quæstor testatur : non hominibus mactatis, aut ullo sanguine sparso is delectatur, qui nos cunctaque creavit : solo animi nostri erga se amore fervido gaudet : nostri cordis arcana illi patent : cordis ipsius meditata solum exoptat : non carne aut sanguine depascitur : nihil est quo magis excandescat, quam hominum, a quibus ipse laudari et glorificari cupit, interitu. Vestris suisque hostibus ad profunda tartari projectis, quorum hic vos imagines observatis, grata sunt hæc abominanda sacrificia, grata et scelera cuncta, quo animas vestras hinc abeuntes secum trahant in æternam ruinam : vana hæc imo perniciosa simulachra de vestris laribus et templis eliminate, crucem hanc amplexamini, cujus imaginem suo sanguine Christus Deus ad generis humani deperditi salutem irroravit; et felices vobis annos, ac beatam vestris animabus æternitatem polliceri poteritis. Bella quoque sunt rerum Creatori odiosa : pax inter vicinos amica, quos ut amemus ac nosmetipsos imperat; si tamen vos tranquillam agens vitam quis lacessierit, propulsare injuriam, ac se, resque suas tueri cuique hominum fas est. Provocare vero ambitionis vel avaritiæ studio quemquam vetitum, contraque bonos mores et ipsius Dei voluntatem fieri hæc.

95. « His ita disertis, Nicoragua suique aulici, qui aderant, ore aperto ab Ægydii vultu pendentes assenserunt, etc. De crucis autem adorandæ mysterio et utilitate interrogantibus, inquit : Si corde puro ac sincero quidquam illam inspectantes, et Christi in ea passi pie memores postulaveritis, id assequemini modo justa petatis, si pacem, si contra superbos hostes victoriam, si fructuum ubertatem, si temperiem aeris et incolumitatem, si hujusmodi reliqua optata proposueritis, voti compotes efficiemini. Cruces Ægidium erexisse illis duas memoravi, sub tegmine unam, sub dio in celso manufacto lateritio tumulo alteram : quo tempore sistenda super tumulo portabatur præiisse pompam sacerdotes ait Cerezeda : subsecutum cum suis Ægidium regulo comitante, cæterisque ejus subditis. Quo tempore crux sistebatur, canere tubis et tympanis cœptum est. Cruce firmata per gradus depositos basim prior conscendit Ægydius : detecto capite genuque flexo suas ibi tacitus fudit preces : crucis demum vestigia complectens osculatus est regulus, et ejus exemplo cæteri omnes idem effecere : ita nostris ritibus imbutos constituit. De dierum vero distributione, inquit perpetuis diebus sex culturis ac reliquis laboribus artibusque invigilandum, septimo quieti et sacris intendere oportere; diemque illis septimum assignavit Dominicum, nec si ulterius dierum festorum longa serie gravarentur, utile fore ratus est ».

96. Interjectis pluribus de funestis dæmonum aris in aperto campo excitatis, in quibus humanæ victimæ litantur, deque insanis idololatrarum superstitionibus, quibus adeo sunt irretiti, ut qui crudeliter lacerandi sunt beatos se putent, et immortalitati consecrandos, nec crudeles carnifices defugiant, a quibus variis lenociniis capiuntur; deque humani cruoris infernali tyranno fusi nefando sacrificio hæc subjicit [1]; ex quibus quisque agnoscat quanto beneficio Redemptori nostro simus astricti, qui nos Evangelica luce collustrarit :

97. « In templorum, inquit, conspectu variæ sunt erectæ in campo ex crudis lateribus et bitumine quodam terreo ad varios effectus bases pulpitorum more, octo constant gradibus, alicubi duodecim, et quindecim, alibi summi verticis : spatium varium est pro designati mysterii qualitate, virorum decem capax est, unum in cujus medio spatio lapis eminet marmoreus humanæ staturæ jacentis longitudinem ac latitudinem æquans : miserarum est ara victimarum infaustus lapis. Statuto ad immolandum die, populi corona spectante, regulus pulpitum conscendit aliud, in prospectu carni-

[1] Petr. Mart. dec. 6. c. 6.

ticinam inspecturus : sacrificulus audientibus cunctis ex lapide illo eminenti stans pedibus præconis officio fungitur, et cultro lapideo acuto, quem manu gestat, vibrato (lapidicinas quippe in terris omnibus illis habent aptas ad secures, gladiosque ac novaculas conficiendas; ex quibus nos quotquot volumus assequimur, neque hujus rei expers fuit cardinalis Ascanius) mactandas esse victimas, et an hostiles an domi nutritas edicit. Duo apud illos genera sunt humanarum hostiarum, ex hostibus bello captis unum, ex domi alitis alterum; quisque namque regulus aut nobilis ab infantia domi nutrit mactandas victimas pro suis opibus, et his non ignaris ad quid serventur; et lautius quam cæteri pascantur : neque ob id mœstis, quod a teneris persuasi vivant, fore ut in cœlites eo vitæ exitu convertantur. Hinc per pagos liberi deambulantes ab obviis quibusque pro jam heroibus reverenter suscipiuntur, et postulatis omnibus sive ad esum sive ad ornatum quid petant onusti dimittuntur : neque sibi parum fauste die illo successisse apud superos donans arbitratur, quo fuerit aliquid impartitus.

« Varia igitur hæc hostiarum genera variis in immolando tractant modis : utramque super eo lapide resupinam distendunt hostiam, parique modo per costulas evulso corde aperiunt, et utriusque sanguine regula eadem servata, labra barbasque liniunt : sed hostilem victimam præco sacrificulus gladium manu tenens, et cantibus quibusdam tristibus circumdans, super lapide stratam ter lustrat, mox aperit, dehinc in frustra secat, sectam hoc pacto edendam dividit. Regulo manus pedesque condonantur, corda sacerdotibus, eorum uxoribus ac natis, quos habere fas est, præbentur femora nobilibus, cætera populo per frustula dividuntur : caput vero trophæi loco in quarumdam arborum parvarum a carnificina parum distantium ad id nutritarum ramis appenduntur. Quisque regulus designatas nutrit in agro vicino arbores, cujusque regionis hostilis nomina servantes, in quibus captorum bello capita immolata suspendant, uti nostri duces insanæ suæ sævitiæ testes, quam victoriam appellant. Galeas et vexilla hujusmodique insignia infigunt templorum parietibus : male gratum se illo anno futurum arbitraretur qui expers victimæ hostilis portiunculæ relinqueretur. Domesticam vero victimam licet eodem lacerent ordine, mortuam aliter tractant : quasque illius partes venerantur et ante fores templorum, partim ut pedes manusque ac viscera in cucurbitam conjecta tumulant : cæteras una et corda in illarum arborum hostilium prospectu structo grandi rogo inter priorum victimarum cineres nunquam inde amotos in eo campo jacentes, cum sacerdotum applausibus et hymnis canoris comburunt.

98. « Quando [1] vero populus cum assueto sacerdotum murmure deorum labia fricari cernit, vota precesque aperit suas, poscitque agrorum cæterarumque frugum ubertatem, aeris salubritatem, pacem, aut si certandum sit, victoriam, utque brucos et locustas, alluvies et siccitatem, ac ferarum vim et adversa quæque deturbent, pro cruciatu animi quisque sui efflagitat. Non his contenti sacris, regulus, ac sacerdotes, nobilesque suo et ipsi sanguine, sed uni tantum litant simulachro : id superne infixum hastæ tricubitali cum summa pompa ad cœli aspectum seniores auctorati exportant, e templo ubi toto anno religiose custoditur infernis : et id est numinibus simile : quo pacto ad homines deterrendos in parietibus depingitur, etc. » Multa addit auctor, ut inter ludos et choreas juvenum novaculis incidant sibi linguas sacerdotes, et sanguine suo idoli labia fricent, quasi sitim dæmonis, humanum sanguinem sitientis, temperare velint.

99. Dum ad indagandas ejusmodi gentilitias superstitiones, confutandasque nostri incumbebant, rumor infaustus afflavit; Diriangenem principem auri, quod dederat, eripiendi cupidine incensum, copias hostiles in nostros educere; licet enim auro ad commutandas merces non utantur Barbari, illud tamen ad conflanda monilia aliaque ornamenta pluris faciunt; verum divina ope profligati sunt.

100. *Minoritæ in Evangelio disseminando per infideles populos Americæ promptissimi.* — Dum interiora Nicoraguæ regionis scrutabatur Ægydius, ingentem aquarum dulcium lacum perpetuo accessu recessuque reciproco agitatum pluribus distinctum insulis reperit, quod mare aquarum dulcium dixit. Cumque novi in dies terrarum tractus et populi patefierent, nec ad amplissimam et albescentem messem colligendam operæ sufficerent, Carolus V ab Hadriano flagitavit, ut ex Franciscano Ordine præcones Evangelicos ad barbaras gentes sacrosanctis mysteriis imbuendas mitteret : cujus preces lætus admisit Pontifex, ac Minoritas in Americam profecturos beneficiis ac gratiis, ut latius Christi gloriam proferrent, exornavit [2].

101. « Hadrianus, etc. Volumus ut tua sacra majestas (Carolum imperatorem designatum alloquitur) aut tuum regale consilium, assignet et præfigat numerum fratrum mittendorum : tales autem fratres sic nominatos seu licentiatos ab eorum superioribus stricte præcipimus sub excommunicationis pœna ipso facto incurrenda, ne aliquis inferior audeat aliqualiter impedire, etiamsi pro tunc essent in officiis confessionis, prædicationis, lectionis, guardianatus, custodiatus, ministeriatus, provincialatus, aut com-

[1] Cap. 7. — [2] Extant Hadriani lit. apud Wad. to. VII. hoc anno num. 3.

missariatus generalis, quibus non obstantibus, transire possint et debeant. Verum ne præfati fratres sint velut oves absque pastore, statuimus et ordinamus, ut ex seipsis valeant et debeant eligere duos vel tres aut plures, qui in dictis terris eis præsint eo modo, quo eisdem seu eorum majori parti visum fuerit : qui sic electi per triennium aut aliud majus vel minus tempus juxta suas constitutiones, prout in Hispania fieri consuevit, prælationem hujusmodi habeant, et non ultra, nec alias ; maneantque omnes semper in obedientia generalis ministri et capituli generalis, dummodo nihil eis imponant in præjudicium dicti transitus et conversionis infidelium ; decernentes quidquid absque nostro expresso mandato et assensu fuerit attentatum, nullius esse momenti. Et quia præfata terra Indiarum valde distat a partibus, ubi generalis minister degere et incedere consuevit, ac propterea difficile foret ad eum recurrere in casibus ad eum pertinentibus ; volumus ac tenore præsentium concedimus, ut fratres, qui pro tempore assumentur ad regimen aliorum fratrum in prædictis terris Indiarum, habeant in utroque foro super fratres sibi commissos omnem auctoritatem et facultatem, quam generalis minister habere dignoscitur ; ita tamen quod ipse generalis minister, sub cujus obedientia semper manere debent, possit præfatam auctoritatem limitare et arctare prout ipsi visum fuerit. Et insuper, ut melius præfata conversio infidelium fieri valeat et saluti animarum omnium in præfatis terris Indorum pro tempore degentium provideatur, volumus et tenore præsentium de plenitudine potestatis concedimus, ut præfati prælati fratrum et alii quibus ipsi de fratribus suis in prædictis Indiis commorantibus duxerint committendum, in partibus in quibus nondum fuerint episcopatus creati, vel si fuerint, tamen infra duarum diætarum spatium ipsi vel officiales eorum inveniri minime possint, tam quoad fratres suos et alios cujuscumque Ordinis, qui videlicet fuerint ad hoc opus deputati, ac super Indos ad fidem Christi conversos, quam et alios Christicolas ad dictum opus eosdem comitantes, omnimodam auctoritatem nostram in utroque foro habeant, tantam quantam ipsi et per eos deputati de fratribus suis (ut dictum est) judicaverint opportunam et expedientem pro conversione dictorum Indorum et manutentione ac profectu ipsorum et aliorum præfatorum in fide Catholica et obedientia sanctæ Romanæ Ecclesiæ : et quod præfata auctoritas extendatur etiam quoad omnes actus episcopales exercendos, qui non requirunt ordinem episcopalem, donec per Sedem Apostolicam aliud fuerit ordinatum. Et quia, ut accepimus, per præfatos prædecessores nostros Romanos Pontifices aliqua indulta concessa fuerunt fratribus existentibus, aut ire procurantibus in dictis et ad dictas Indiarum partes ; nos omnia illa confirmando, ac quatenus opus est de novo concedendo, volumus, ut præfati prælati fratrum pro tempore existentes, et quibus ipsi de suis fratribus duxerint concedendum, omnibus prædictis indultis in genere vel in specie hactenus concessis et in posterum concedendis uti, potiri et gaudere libere et licite possint et valeant, habentes omnia pro sufficienter expressis, tanquam si de verbo ad verbum insererentur, non obstantibus Constitutionibus Apostolicis præsertim Sixti IV incipiente : Et si Dominici gregis, ac Bulla Cœnæ Domini, cæterisque in contrarium facientibus quibuscumque. Dat. Cæsaraugustæ sub annulo piscatoris die x Maii MDXXII, suscepti a nobis Apostolatus officii anno I ».

102. Strenue ac feliciter a Minoritis Americanis Christiana fide informandis navatam fuisse operam inferius videbitur : de qua fidei propagatione in Africa et utraque India Orientali et Occidentali Joannes Eckius hæc scripsit [1] : « Prævidens in spiritu David dixit [2] : *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum;* quamvis ibi quæstio occurrat an Evangelium ab Apostolis per universum terrarum orbem sit prædicatum ; nonne multæ adhuc quotidie inveniuntur insulæ et nationes antea incognitæ, quibus Apostoli nunquam prædicarunt fidem : ejusmodi sunt Blemii, Nigritæ, et alii populi multi. De iis sic ait Augustinus [3] : « Quo pacto ab Apostolis est prædicatio ista « completa, quando adhuc usque sunt gentes, « quod certissimum est nobis, in quibus modo « cœpit, et in quibus nondum cœpit impleri ». Non itaque sic dictum est Apostolis, tanquam ipsi soli quibus tunc loquebatur tantum munus fuerint impleturi, ut fierent testes Jesu usque ad extremum terræ ; sed illa Davidis prophetia quotidie adhuc habet impleri. Et hæc sane sententia Augustini nostris adhuc illorum temporum gestis confirmatur, quando invictissimus et Catholicus imperator Carolus, illiusque avus Ferdinandus rex Castiliæ et Aragoniæ tot insulas novas invenerunt versus occasum solis, quarum aliquæ nondum sunt discoopertæ, ut vocant nautæ, hoc est, navigio emensæ : ea autem sunt amplitudine, ut quasi justum integrumque mundum conficiant ».

[1] Eckius to. III. hom. 2. de Ascens. Christ. 180. — [2] Ps. CXVIII. — [3] Aug. ad Esicium in fin.

HADRIANI VI ANNUS 2. — CHRISTI 1523.

1. *Missus ab Hadriano internuntius ad revocandos ad officium Germanos : corruptorum principum responsa.* — Anno post Christum natum millesimo quingentesimo vigesimo tertio, Indictione decima, agebantur Nurembergæ solemnes Germanorum principum, ordinumque imperii conventus anno superiore cœpti : « In quibus », ait Coclæus [1], « multus variusque tractatus fuit in negotio fidei ; nam et Hadrianus VI Romanus Pontifex quemdam eo miserat archiepiscopum Franciscum Cheregatum, virum disertum, cum plenissima instructione et paterna oblatione ad mitigandos animos Germanorum, ne prorsus a Sede Apostolica abalienarentur ; nam et ipse Germanus erat, et summa laude integritatis versatus fuerat in aula Cæsaris, cui et fidelissimus extiterat præceptor disciplinarum non solum apud Germanos, verum etiam apud Hispanos, quos et rexerat dum abesset procul in Germaniis Hispaniarum rex Catholicus Cæsar. At quanto benignius sese offerebat Pontifex, tanto ferocius agebant Lutherani : quippe Lutherus ipse, ubi vidisset Breve Apostolicum Hadriani (quo is a Lutherismo dehortatur Christianos, ut erat vir doctissimus ac summus theologus) convitiosissimum in eum edidit libellum, et reliqui Lutherani maxime queritabantur contra abusus Romanæ curiæ, de quibus tamen abolendis Pontifex ipse benignissime omnem operam suam ultro pollicitus fuerat ».

2. At internuntius Pontificius principes ordinesque imperii ursit, ut de conficienda expeditione ad Turcas Pannonia depellendos salubria consilia explicarent ; tum ad imminentia mala avertenda, hæresimque, ne latius grassaretur, restinguendam, Leonis X et Caroli V edicta adversus Lutherum et ejus sectatores exequerentur : non defuturum autem Pontificem suo muneri in tollendis acerbioribus imperiis, si quæ Germaniæ a Romana curia imposita essent, mitigandis exactionibus, abolendis corruptelis, si quæ irrepsissent, atque etiam Concilium Œcumenicum ad restituendam in pristinum splendorem disciplinam Ecclesiasticam motusque omnes sedandos in Germanica urbe celebraturum. At quamvis adeo justa posceret Hadriani nomine legatus, Nurembergenses tamen cœtus permovere non potuit, ut Pontificium Cæsareumque mandata conficerent : sed saluberrimis consiliis, quæ Pontifex divino afflatus spiritu pro Germaniæ salute proponebat, repudiatis, inania diffugia subornati politicorum arte captaverunt, aptiora remedia præsentibus malis adhibitum iri simulantes ; ut responsum ab ipsis internuntio Pontificio redditum ostendit [1] :

« Responsio illustrissimorum ac reverendissimorum principum, necnon aliorum sacri Romani imperii ordinum Pontificio legato reddita.

« Serenissimus et illustrissimus princeps et dominus D. Ferdinandus sacræ Cæsareæ majestatis locumtenens, necnon reverendissimi in Christo patres illustrissimi, reverendi, ac illustres principes electores, aliorum omnium ordinum hujus sacri Romani imperii conventus proceres, litteras beatissimi in Christo patris et domini domini Hadriani sanctæ Romanæ et universalis Ecclesiæ Pontificis optimi et maximi in forma Brevis, simulque ea, quæ vestra reverendissima dominatio verbo proposuit, tandemque instructionem quam scriptis nomine suæ beatitudinis præsentavit in negotio Lutheranæ factionis cum debita honoris et reverentiæ exhibitione, atque non sine singulari animarum gratitudine acceperunt, et diligentissime intellexerunt.

3. « In primis ex quo serenissimus et illustrissimus princeps et dominus locumtenens, cæterique principes, electores, et hujus sacri conventus proceres noverunt beatitudinem Pontificis ex nobilissima Germanica natione originem traxisse et natum esse , cujus eximias ac præstantes animi et corporis dotes virtutesque toto fere orbe, etiam dum in minoribus esset,

[1] Cocl. hoc ann. in Actis et script. Luth.

[1] Ext. apud Dolg. to. I. p. 452.

celebratas jampridem perspicuas habent, quare de suæ beatitudinis ad summum Apostolatus apicem concordi ac divina electione et vocatione incredibili quadam animorum hilaritate et lætia sunt affecti, aguntque Deo optimo maximoque summas gratias, quod sanctæ suæ Ecclesiæ de tali ac tam digno optimoque pastore providere dignatus est, ex animoque precantur, ut pro sua summa clementia, et perpetua sui nominis gloria, animarumque salute, et Ecclesiæ universalis incolumitate, suæ beatitudini omnem felicitatem rerum, atque corporum diutinam prosperitatem largiri velit: nihil dubitantes quod ex hac tam sancti et virtuosi pastoris concordi electione sanctæ Christianæ Catholicæque Ecclesiæ plurimum fructus et salutis sit eventurum: cujus rei evidens facit argumentum, quod sua beatitudo iterum atque iterum testatur, nihil se tam die noctuque cogitare, quam ut in curando grege sibi commisso boni pastoris partes modis omnibus præstare possit, imprimisque sibi curæ esse Christianorum principum animos jam nimis inter sese dissidentes ad pacem et concordiam ineundam componere, deponendaque arma, (aut si bellandum esset, ea in fidei hostes convertenda) quotidianis fere litteris hortari precarique hactenus non destitit, simulque declarando quanta hujus tam sancti et præclari desiderii (juvando et subsidia mittendo Rhodianis militibus cum incommodo suæ rei familiaris) re ipsa ediderit exempla: ex quibus omnibus sacræ Cæsareæ majestatis dominus locumtenens, cæterique hujus sacri imperii ordines non mediocrem spem et consolationem cum maxima animorum gratitudine accepere, plane intelligentes hanc concordiam Christianorum principum in omnibus rebus gerendis ac ordinandis non minimum momenti habere, sine qua profecto nec respublica Christianæ religionis recte curari vel institui, multoque minus tyrannidi immanissimi Turcæ commode obsisti poterit, quemadmodum hæc ex his, quæ reverendissimus dominus suæ beatitudinis nuntius Apostolicus nuper cum pro subsidiis Hungarorum regno decernendis perorando proposuit, simulque ex his, quæ per serenissimi Hungarorum regis et illius regni legatos lamentabiliter exposita et declarata sunt, quas scilicet calamitates, injurias, et ad extremum usque exitium Hungarorum regnum ab impiis hostibus tulerit, in diesque majora timere habeat, abunde intellecta sunt.

4. « Quare serenissimus princeps sacræ Cæsareæ majestatis locumtenens, cæterique principes electores et ordines summo studio ex animo orant, ut sua sanctitas in hoc sancto proposito ea, qua cœpit, diligentia, ut pius pater et verus pastor, pro incumbentis officii sui debito pergat, nihilque intentatum relinquat, quo Christianorum principum dissidentes animos ad pacem reducat; vel, si id in totum fieri non possit, saltem ad tempus in tanta temporum et rerum necessitate inducias facere laboret, quo instantibus Christianæ reipublicæ periculis, et Turcæ perfidissimi conatibus Dei auxilio communibus Christianorum copiis et commodius faciliusque obsisti, et Christianus populus ab illius tyrannide liberari possit: pro quo serenissimus princeps locumtenens, aliique principes Germani una cum cæteris potentatibus omni ope et opera fideliter sunt laboraturi.

« Deinde suæ beatitudinis litteræ, simulque instructio per suæ beatitudinis nuntium Apostolicum coram ordinibus imperii oblata continebant, suam beatitudinem maximo dolore affligi ex prosperatione sectæ Lutheranæ, ob id potissimum, quod innumerabiles animæ Christi sanguine redemptæ, ac suæ beatitudinis curæ commissæ, illius occasione a vera religione avertantur, atque in perditionem eant: ob id suam beatitudinem vehementissime desirare, ut huic pesti celerius occurratur, ne deteriora inde contingant, cum explicatione quarumdam necessariarum rationum, quæ principes Germanos ad hæc quam celerius conandum maxime movere possint ac debeant: imprimisque adhortando, ut sententia per Sedem Apostolicam in Lutherum legitime lata, et post sacræ Cæsareæ et Catholicæ majestatis edictum, super ejusdem sententiæ executione in proximis comitiis Wormatiæ habitis decretum debitæ demandentur executioni.

5. « Ad hæc sacræ Cæsareæ majestatis locumtenens, et principes, aliique ordines dicunt, se non minus quam beatitudinem Pontificis ex animo dolere de impietatibus, animarum periculis et incommodis, quæ in Christiana religione ex Lutherana secta aliisve provenerint; quidquid enim auxilii et consilii pro extirpandis erroribus, et animarum periculis amovendis sua moderatione præstare unquam poterunt, sunt pro summa sua in Christi religionem devotione et pietate paratissimi, ingenueque agnoscunt se et beatitudini Pontificis, et sacræ Cæsareæ majestati, ut Christianos decet principes, ad omnem obedientiam esse obnoxios. Sed quod Sedis Apostolicæ sententia in Lutherum lata, simulque sacræ Cæsareæ majestatis edictum non sit debitæ executioni demandatum, non sine maximis urgentissimisque rationibus, ut, puta, ne pejora inde causarentur, etc. hactenus prætermissum est: majori namque populi parti jampridem persuasum est, et modo Lutheranis libris ac dogmatibus populorum opinio sic informata, ut jam pro comperto habeant, nationi Germanicæ a curia Romana per certos abusus multa et magna gravamina et incommoda illata esse: ob id, si pro executione Apostolicæ Sedis sententiæ vel imperatoriæ majestatis edicti quippiam acerbius attentatum esset, mox popularis multitudo

sibi hanc suspicionem animo concepisset; ac si talia fierent, pro evertenda Evangelica veritate, et sustinendis manutenendisque malis abusibus impietatibusque, unde indubie aliud nihil, quam gravissimi tumultus populares, intestinaque bella speranda essent; quemadmodum ex multis ac variis rerum argumentis principes, aliique ordines jam plane didicere et cognovere. Opportunioribus itaque remediis his malis in hac potissimum temporum difficultate succurrendum esse existimant ». Maxime vero in ea re aberrarunt; nam ob toleratum hæresiarcham civilibus bellis Germania cruentata est.

6. « Nam quemadmodum et reverendissimus dominus nuntius Apostolicus nomine beatissimi Pontificis in sua instructione inter alia pie, Christiane et vere fatetur et agnoscit, quod Deus hanc Ecclesiæ suæ persecutionem inferri permittit propter peccata hominum, polliceturque beatitudinem Pontificis omnem adhibituram operam, ut primum Romana curia, unde forte omne hoc malum processit, reformetur; ut sicut inde corruptio in omnes inferiores emanavit, ita etiam ab eadem sanitas et reformatio omnium emanet. Ad hæc beatissimus Pontifex pio ac paterno amore testatur, sibi, etiam dum in minoribus esset, plurimum displicuisse, quoties concordatis principum per curiam Romanam derogaretur : suæ beatitudini hanc certissimam esse sententiam, etiamsi principes nunquam requirerent, sui Pontificatus tempore penitus abstinere, unicuique et maxime nationi Germanicæ jus suum conservare, illique nationi peculiares favores impendere. Quis itaque ex his omnibus non videt, sanctissimum Pontificem nihil penitus illorum omittere, quæ vel pius pater et verus pastor ovibus suis nunquam vel præstare posset, vel debeat ? quis etiam per hæc ad veram pietatem filialem, amorem, et erratorum suorum emendationem non moveretur; maxime ubi sua sanctitas hæc tam pia sanctaque instituta opere ipso, uti cœpit, præstiterit ? quemadmodum serenissimus dominus locumtenens, cæterique principes, et omnium hujus imperii ordinum proceres indubie sperant, idque pro summa immortalis Dei gloria, animarum salute, ac publica pace et tranquillitate servanda, fieri ex animo efflagitant orantque.

7. « Nam nisi istiusmodi abusus et gravamina, simulque certi articuli, quos sæculares principes juxta hæc specialiter designatos scriptis exhibebunt, fideliter reformentur, vera pax et concordia inter Ecclesiasticos sæcularesque ordines, hujusque tumultus et errorum extirpatio per Germaniam minime speranda est : nam ex longis et variis bellorum tumultibus, quibus Germania nostra multis annis interturbata; item ob alia gravamina et incommoda, quæ huic nationi hactenus incubuerunt, hæc natio pecuniis ac divitiis adeo est extenuata et exhausta, ut etiam jam pro necessaria justitiæ ac pacis conservatione in his deficiat : multo majori itaque incommodo et difficultate Hungarorum regno et Croatis petita auxilia contra Turcam præstare poterit.

8. « Cum autem ordines sacri Romani imperii nihil dubitent beatitudinem Pontificis pro comperto habere, principes Germaniæ in solutionem annatarum ad aliquot annos Sedi Apostolicæ solvendarum, ea lege ac conditione consensisse, ut illæ in oppugnationem perfidissimi Turcæ, et defensionem fidei Catholicæ converterentur; ex quô autem numerus annorum, intra quos annatæ illæ solvi debeant, nunc longo intervallo transit, neque annatæ illæ a beatitudinis suæ prædecessoribus Pontificibus Romanis in hunc usum, in quem decretæ sunt, conversæ; ob id, si modo necessitate exigente communia auxilia in oppugnationem Turcæ per Germaniam essent decernenda et colligenda; causatur inde populus Germanicus quare annatæ prius jam multis annis in hunc usum reservatæ ad hoc opus non applicentur, aversaturque alia in se ob hanc causam gravamina recipere, ex quo prælati Ecclesiastici pro annatis Sedi Apostolicæ solvendis ut plurimum suis subditis super indicta et collectas imponere, et talia ab eisdem recuperare causaverunt : quare illustrissimus princeps dominus locumtenens, aliique principes, et imperii Romani ordines vehementer orant, ut beatitudo Pontificis velit hæc et alia paterno affectu considerare, et illas annatas, quæ post obitum episcoporum aliorumque prælatorum, seu Ecclesiasticorum ad curiam Romanam solvendæ fuerint, in futurum non exigere, sed illas fisco Romani imperii applicandas relinquere; ut eo commodius justitia, pax et tranquillitas nationi Germanicæ conservari, et respublica eo melius per hæc ordinari, possintque per Germanicam nationem aliis Christianis potentatibus contra Turcam communem hostem auxilia et præsidia præstari, quod alias ac absque eo minime sperandum erit.

9. « Item cum beatitudo Pontificis inter alia desiderat informari quibus mediis huic Lutherano errori commodius obviari possit, ut ea, quæ per suam beatitudinem providenda fuerint, celerius curari possint : ad hæc illustrissimus princeps dominus locumtenens, aliique principes et ordines dicunt : quidquid hac in re pro pietate et Christianæ religionis devotione utilitatis et auxilii præstare poterunt, sunt eruntque semper animo paratissimi : ex quo autem hoc sæculum in omni statu tam Ecclesiastico quam sæculari corruptissimos habeat mores, sintque non tantum ex parte Lutheranæ sectæ, sed ex aliis causis multi errores, abusus et corruptelæ, quæ ita inoleverunt, ut istis

opportunis remediis provideri summopere necessarium sit; ob id simulque propter immensam tyrannidem crudelissimi Turcæ, quæ multis jam annis Christianitati multa incommoda et calamitates varias intulit, hodieque majora inferre molitur, nullum itaque commodius, efficacius et opportunius remedium illustrissimus dominus princeps locumtenens, cæterique principes et ordines cogitare possunt, quam quod beatitudo Pontificis, accedente ad hæc sacræ Cæsareæ majestatis consensu, liberum Christianum Concilium ad locum convenientem in natione Germanicâ, quanto ocius et celerius fieri possit, videlicet in Argentoratum, vel Moguntiam, Coloniam Agrippinam, vel ad civitatem Metensem vel alium convenientem locum in Germania indiceret, nec ultra unius anni spatium (si possibile foret) hæc Concilii convocatio et designatio differretur; et quod in tali Concilio eis, qui interesse deberent, Ecclesiastici vel laicalis ordinis, non obstantibus quibuscumque juramentis et obligationibus, libere liceret loqui et consulere pro gloria summi Dei et salute animarum proque republica Christiana, absque aliquo impedimento; quinimo quilibet ad hæc debeat esse obnoxius, ut non dulcia, sed vera et meliora consulat summa cura et diligentia per salutem animæ suæ, et absque aliqua adulatione, doli vel fraudis suspicione.

10. « Verum quibus modis et rationibus interim et medio tempore isti tumultus et populi errores poterunt pacari, interteneri et compesci, maxima cura et diligentia illustrissimus et serenissimus dominus locumtenens, et alii principes consuluerunt; cum non minima pars istius negotii ex hac medii temporis intercapedine pendeat. Itaque deliberaverunt imprimis, ex quo Lutherus, et aliqui illius sectatores in ditione ac territorio illustrissimi ducis Friderici Saxoniæ principis electoris, etc. agant; ob id illustrissimus princeps locumtenens et alii ordines imperii apud prædictum principem Saxoniæ summa diligentia curare volunt, et per eumdem principem efficere sperant, ne Lutherus et sui sectatores aliquid amplius scribat, edat, et typis excudi faciat, indubieque sibi persuadent, quod prædictus illustrissimus princeps Saxoniæ pro sua in religionem Christianam pietate, et in sacrum Romanum imperium observantia et obedientia, ut virtute præditum decet principem electorem, omnem operam in hac re sit adhibiturus. Curabuntque simul illustrissimus dominus locumtenens, principes et imperii ordines, ut per omnem Germaniam cum divini verbi concionatoribus, sive prædicatoribus, diligenter agant, ne in populum Christianum spargant, vel dicant ea, per quæ possit popularis multitudo ad tumultum vel rebellionem moveri, aut in aliquem errorem induci; sed quod nihil præter verum, purum, sincerum et sanctum Evangelium, et approbatam Scripturam, pie, mansuete et Christiane juxta doctrinam et expositionem approbatæ, et ab Ecclesia Christiana receptæ Scripturæ doceant et prædicent, omniaque ab illa omittant, quæ a populo doctius et sanctius ignorantur, quam sciantur, quæve subtilius indagare, et ad imum usque exigere minime expedit, nihilque in populo per concionem disputationum moveant, sed quidquid controversiæ fuerit usque ad determinationem futuri Concilii reservent.

11. « Ordinabunt præterea archiepiscopi et episcopi et alii prælati per suas diœceses, viros doctos, probos et sacris litteris peritos, qui prædicantibus fideliter et diligenter intendere debebunt; et si quid ab illis vel erratum vel minus idonee dictum esse offenderint, pie, mansuete ac modeste eos corrigent et informabunt in hunc modum, ne quispiam suspicari possit, ut veritas Evangelica per hoc impediri quæratur: qui prædicatores, si tales monitores audire nollent, nec a suis ineptiis abstinere, debebunt per locorum ordinarios congruis pœnis coerceri et puniri. Præterea in omnibus bibliothecis et apud typographos diligentissime, quantum possibile erit, providebunt, ne in futurum aliquid novi typis excudatur, maxime ne libelli famosi nec publice neque secrete vendantur: et ordinabuntur apud omnes potestates, ut si quispiam aliquid novi edere, vendere, vel typis excudere voluerit, ut prius per aliquos viros probos, doctos et litterarum peritos ista revideantur et recognoscantur, et nisi per eosdem admissum vel approbatum fuerit, minime vendatur, excudatur vel publicetur: et per hæc media sperant, quod hoc tempore poterit istis tumultibus, erroribus et offendiculis commodius mederi, maxime ubi beatitudo Pontificis in istis gravaminibus congruam et debitam faciet reformationem et provisionem, atque liberum et Christianum designabit Concilium: per hoc enim maxime satisfieret populari, et nunc fluctuanti multitudini: et si tumultus tam illico in totum forsan per ista sedari non posset, nihil tamen dubitant, quod major pars istius per hunc modum ad tranquillitatem et pacem moveretur; indubie enim multi probi et boni viri Christiani futurum et proxime indicendum Concilium magno desiderio essent expectaturi.

12. « Postremo de presbyteris, qui matrimonium contrahunt, et de religiosis, qui relictis monasteriis ad sæculum redeunt, de quibus reverendissimus dominus nuntius Apostolicus etiam inter cætera meminit, considerant principes et imperii ordines, ex quo in legibus civilibus nulla pœna specialiter super his sit statuta: ob id congruum et justum ipsis visum est, ut

tales per eorum ordinarios debita pœna sacris canonum constitutionibus super hoc expressa, ut puta, amissione beneficiorum et privilegiorum et aliis condignis pœnis puniantur et coerceantur, et quod ordinarii illi a potestatibus sæcularibus in ista animadversione et punitione minime impediantur; sed quod pro tuitione jurisdictionis Ecclesiasticæ eis auxilium et favorem impendant, et super his omnibus publica mandata et edicta faciant, ne quisquam ordinarios in punitione et coercitione talium impediat; sed quando alias illi votorum transgressores in ditione et territorio alicujus principis, vel potestatis sæcularis delinquerent, quod ex tunc debitis et congruis pœnis puniantur et coerceantur, etc ».

13. Hæc principum Germanorum Nurembergensem conventum agentium erga Lutherum ejusque sectatores hæreticos indulgentia attulit Germaniæ, imo universo Christiano imperio maxima exitia; neque enim palpandus manu erat hæreseos draco, sed ferro et igne delendus antequam adolesceret, circa quod Joannes Faber insignis theologus ita graviter disserit [1] : « Consimiles hæreticos nunquam non ejecerunt, extinxerunt, et dignas de eis pœnas sumpserunt majores nostri. Paulus Sathanæ eos tradidit : Christus de illo sale infatuato mentionem faciens, nihil ultra valere docet, nisi ut projiciatur et conculcetur ab hominibus : Joannes Evangelista Cerinthum hæreticum fugit : Cyprianus cum hæretico loqui noluit; et Augustinus docet imperatores in hæreticos animadvertere debere. Ita imperatores Theodosius in Nestorianos, Valentinianos, et Martianus in Manichæos, et alii in alios hæresi notatos animadverterunt. Item Justinianus imperator proprios de hæreticis titulos conscripsit; nam haud facile dixerim quantis curis ab his igneis serpentibus cavendum existat, quam vitandæ istæ sint perniciosissimæ bestiæ, quæ (ut propheta ait) plaga sunt populi; sunt enim ignis : et in universum, ut ignem in sinu fovere, aut serpentem manu gestare, ita hæreticum secum tolerare periculosissimum est ».

14. *Internuntii replicatio, quamvis magni sensus et ponderis, spreta ut inanis ab impiis politicis.* — Franciscus autem Cheregatus internuntius Pontificius cum superiori responso justa Hadriani Pontificis postulata universæ Germaniæ saluberrima eludi, atque hæresi liberas furoris habenas laxari illa indulgentia, qua prodebantur homines innocui, cerneret, obtensos a politicis Nurembergensibus fucos excutere, instare ut judiciaria severitas ex Pontificis Cæsarisque edictis in Lutherum et sectatores pro asserenda Catholica religione adhiberetur, non destitit, porrecto libello [2], in quo ostendit quam indignum avita pietate ac perniciosum rei Christianæ esset cœtus Nurembergensis responsum, hoc nimirum oboritura graviora mala, si in Lutherum animadverteretur, quandoquidem ille in dies impietate, audacia ac furore augebatur, totisque viribus ad religionem evertendam incumbebat; neque etiamsi aliqui populares motus secuturi essent, ab ejus supplicio temperandum; nec si Pontificia curia gravamina aliqua non injusta Germanicæ nationi imposuerit, propterea a fide Catholica desciscendum, hæresique laxas dandas habenas : cæterum si qua concitaretur ab hæreticis seditio, dum meritis pœnis afficerentur, non defutura ad illam comprimendam subsidia : de Concilio vero Œcumenico a Germanis postulato subjecit, ut ea, qua decebat ratione peteretur, qua scilicet Pontifici leges dari non viderentur. Institit præterea ut nulli sacrum suggestum ascendere, nisi ab episcopis approbati sinerentur : ne libri, nisi facta ab iisdem potestate typis excudi aut distrahi permitterentur : tum ut clerici uxorem ducere audentes, ac religiosorum Ordinum apostatæ, non a laicis, sed ab Ecclesiasticis tantum judicibus punirentur; cujus libelli exemplum infra scriptum est :

15. « Replicatio.

« Serenissime Cæsareæ majestatis locumtenens, reverendissimi Patres, illustrissimi principes, et totius sacri Cæsarei senatus ordines amplissimi. Cum pridie mihi longo tempore expectanti datum fuerit tandem a vobis responsum in re Lutherana, volui illustrissimis dominationibus vestris non solum verbo, sed et litteris indicare, quam parum mihi illud satisfaciat, et per consequens Pontifici maximo, ac universæ Christianitati sit minus satisfacturum : et omissis multis, quæ de pietate, fide, et observantia vestra erga sanctissimum dominum nostrum et sanctam Sedem Apostolicam in prooemio vestri responsi habentur, de quibus tamen nomine suæ sanctitatis vestris illustrissimis dominationibus gratias ago; veniam tandem ad ea, quæ suppletione, correctione et declaratione indigere videntur : reliqua prout stant quatenus placeant sanctissimo domino nostro acceptanda.

« Et primo quantum pertinet ad id, quod illustrissimæ dominationes vestræ dicunt, et se excusando asserunt, quod, attento quod populis Germaniæ sit persuasum, quod ipsis multa gravamina a curia Romana sint illata, et ab ipsa multa scandala et incommoda in dies patiantur, non fuisse visum sibi expedire, ut sententia Apostolicæ Sedis et imperiale decretum debitæ executioni mandetur, ne inde contingat pejora et acerbiora mala provenire. Ad hoc replicatur, quod nec sanctissimus dominus noster, nec Cæsarea majestas, nec ullus Christianorum principum expectavit unquam tale a

[1] Jo. Fab. lib. de intercess. sanctor. — [2] Ext. apud Dolgast. to. I. p. 451.

vobis responsum in hac re dari : nam si Lutherus ante sententiam Apostolicam tot clarissimorum virorum ac Universitatum judiciis fundatam, et denique ante Cæsareum decretum ipsiusque edictum erraverat in uno, post eamdem sententiam et decretum erravit in longe pluribus; et nihil reliquum fecit, quominus tota orthodoxa religio a fundamentis eversa sit : quapropter cum pœnæ debeant de jure commensurari delicto, attento quod in dies magis cum suis sequacibus erravit et errat, ut notorium est, debeant pœnæ ipsæ augeri atque gravari, et non diminui, prout ex præsenti vestro decreto fit. Et quantum ad responsum ipsum; ex eo in primis offenditur divina majestas, cujus causa tam segniter curanda proponitur : offenditur Pontificis et Apostolicæ Sedis dignitas : offenditur postremo imperialis culminis celsitudo, quorum decreta et ordinationes tam impune suspenduntur, abrogantur deprimunturque : offenditur et pariter communis honor vester; cum omnes unanimes interfueritis eidem imperiali decreto, decernendo et vestram auctoritatem præstando. Nec satisfacit illa ratio, quod propter scandala evitanda dicta Apostolica sententia et imperiale edictum exequi non debeant, nam non sunt toleranda mala, ut proveniant bona; et magis sunt curanda ea quæ pertinent ad animæ quam ad corporis salutem. Neque videntur excusandi, qui Lutherum sectari velint, quod propter sibi inflicta scandala et gravamina a curia Romana (etiamsi verum illud esset) deberent ab unitate Catholicæ fidei propterea resilire, et in profundum malorum se præcipitare; nam omnia potius mala deberent æquo animo et patienter sustinere, quam se et animam suam cum animæ periculo in præcipitium dare : et si illud in omni tempore præstare debuissent, quanto magis deberent resipiscere, cum intelligant Deum optimum maximum dedisse Ecclesiæ suæ sanctæ pastorem optimum, pastorem, inquam, sanctissimum, eumdemque Germanum, qui non solum universam Ecclesiam sit curaturus et instauraturus, sed etiam Germaniam suam ad pristinam pietatem restituturus, ac pluribus et insignibus donis in his quæ honeste poterit illustraturus. Quare, principes illustrissimi et excellentissimi, vos totis affectibus rogo, et vehementer obtestor, ut his rationibus verissimis adducti velitis, antequam hujusmodi celeberrimus vester conventus dissolvatur, omnino statuere et firmiter deliberare, quod eadem Apostolica sententia ac imperiale edictum exequatur et executioni mandetur sine aliqua diminutione : cum ex hac magna pars, quinimo tota Germaniæ salus dependeat : et si in aliquibus Germani populi, ut asseritur, sint a curia Romana gravati, illud declarent; nam semper Apostolica Sedes, quæ est mater piissima omnium oppressorum, parata erit illos sublevare, et pro viribus juvare ac tueri.

16. « Quoad seditiones et discordias, quæ sunt inter Ecclesiasticos et sæculares principes Germaniæ, pacandas, ac ad articulos dandos ad eosdem moderandos respondetur quod sanctissimus dominus noster, ubi eas seditiones et discordias intellexerit, pro officio humeris suis incumbenti curabit, ut omnino componantur et extinguantur; cum non minus habeat in filios suos et Ecclesiæ temporales principes, ac habeat eosdem Ecclesiasticos : pariformiter moderabitur omnia inter eos, ut unusquisque habeat quod suum est, et neutri injurietur. Quoad annatas non persolvendas Romæ, sed in Germania retinendas pro sustentatione imperialis gubernii, habita ea declaratione, quæ facta est verbo difficultate, quæ fieri possit ad eam concedendam; reservatur responsio ipsi Pontifici, quæ dabitur vel imperiali regimini vel futuro principum conventui, prout magis expedire suæ sanctitati videbitur.

17. « Quoad consilium, quod datur per illustrissimas dominationes vestras, quod attentis legitimis causis, quas adducunt, sanctissimus dominus noster debeat convocare Œcumenicum generale Concilium; replicatur quod illud speratur non debere displicere suæ sanctitati ob omnes præcipue illas causas : tamen petitur, ut illud consilium aliis verbis magis idoneis reformetur, et quod tollantur ea, quæ possent aliquam umbram facere suæ sanctitati, prout est, quod sua sanctitas debeat convocare Concilium de consensu Cæsareæ majestatis, quod sit liberum, et quod relaxentur juramenta : item quod ponatur magis in una civitate quam in alia, et similia etc. quia nisi tollerentur ista, videretur sanctitati suæ ligari manus per illustrissimas dominationes vestras, prout in voce declaratum est.

« Quoad prædicatores, qui in posterum fidelibus habebunt prædicare verbum Dei; replicatur quod servari debeat illud, quod sanctissimus dominus noster nuper pie et sancte statuit et ordinavit de venerabilium fratrum suorum consilio et assensu, quod est ut, stante ista perniciosa secta in Germania, nullus deinceps possit prædicare verbum Dei per civitatem vel diœcesim alicujus, nisi ille talis prius fuerit examinatus per episcopum vel officialem suum de doctrina et sufficientia sua, et eadem fuerit ab eo approbata, vel pro pia et Christiana reputata; et pariformiter, nisi ille talis fuerit ad munus prædicandi per eumdem episcopum vel suum officialem institutus, qui habeat etiam illum amovere et castigare, quando a recta via ceciderit : in cæteris placet quantum de dictis prædicatoribus per illustrissimas dominationes vestras respondetur, id est, quod prædicent Evangelium cum interpretatione

Scripturæ, quæ sit per Ecclesiam approbata.

18. « Quoad impressores et venditores seu alios divulgatores Lutheranorum librorum, et aliorum qui sectam suam sustinent et fovent; replicatur quod nullo pacto placet data responsio, quod curabunt illustrissimæ dominationes vestræ providere, quantum possibile erit, ne tales libri imprimantur vel vendantur, etc. Sed dico in hoc prout in aliis, totaliter debere exequi Sedis Apostolicæ et imperialis celsitudinis sententiam, id est, quod libri impressi et imprimendi comburantur; imprimentes vero et vendentes seu alias divulgantes dictos libros juxta easdem sententias puniantur: et in hoc maxime puto debere adverti; nam in hoc stat tota vis pro ista perniciosa secta comprimenda, ne tales libri amplius inveniantur, nam ex illorum lectione omnia hæc mala profecta sunt. Et quantum pertinet ad id, quod nullus possit in posterum libros novos imprimere, nisi illi tales libri prius videantur et examinentur per aliquem virum doctum; dico in hoc non debere recedi a Constitutione moderni Concilii Lateranensis, quæ jam est in usu, et est, ut nullus sub pœnis in ea contentis, possit aliquos libros imprimere, nisi per ordinarium loci vel ejus officialem tales libri lecti et examinati ac pro Christianis reputati et habiti sint.

19. « Quoad clericos, qui uxorem ducunt; replicatur quod illa, quæ in responsione scripta sunt, non displicere videntur, quando in cauda aculeum non habeant. Propter quod petuntur verba illa declarari, quæ sunt in fine capituli dicti responsi sub eisdem verbis : sed quando alias illi votorum transgressores in ditione et territorio alicujus principis vel potestatis sæcularis delinquerent, quod ex tunc debitis et congruis pœnis puniantur et coerceantur etc. dico quod si talia verba intelligi debeant secundum prædicta, id est, quod tales puniantur a suis judicibus Ecclesiasticis, bene stant; sed si referantur, quod sæculares principes vel potentes illos punire debeant, in hoc dico et instantissime peto, tale responsum, utpote contra libertatem et jus Ecclesiæ, omnino corrigi debere, et reduci ad verum sensum : nam si principes sæculares auderent tales judicare et in eos jurisdictionem exercere, esset ponere falcem in messem alienam, et tangere eos, qui sunt peculiariter Christo reservati : nec ob transgressionem voti, seu ob apostasiam præsumant credere principes tales ad suam potestatem vel jurisdictionem devolutos esse, si delinquent in suis dominiis vel territoriis : cum propter talem transgressionem vel abusum ordinis sui non desinant propterea esse de jurisdictione Ecclesiæ; quia cum remaneant illis character et ordo, semper sunt in ejusdem Ecclesiæ potestate : unde in tali casu, quod in dominiis principum delinquant, ipsi principes denuntient illos suis episcopis, vel aliis superioribus, qui eos castigent, et, si opus fuerit, pro viribus suis dictos episcopos seu superiores brachio suo juvent, et aliis præsto sint. Super quibus omnibus et singulis petitur per me nuntium Apostolicum, habita matura deliberatione ab illustrissimis dominationibus vestris, melius, clarius, sanius et consultius responderi ».

20. Justa adeo internuntii Apostolici postulata congregati Nurembergæ imperii Germanici cœtus respuerunt, finxeruntque se aliis magis necessariis rebus districtos, quasi majoris ponderis ulla res iis posset incumbere, quam ut imperia Apostolica de hæresi exscindenda, imminentibus Germaniæ stragibus avertendis, Pannoniæ excidio propellendo conficerent : sed partim Lutherano studio, partim nefariæ politicæ artis præcepto fallaci obcœcati, immensis calamitatibus aditum patefecerunt. Datum autem Chiregato responsum his verbis conceptum erat : « Quamvis principes et reliqui ordines Germanicæ nationis iterum pro verbis verba dare potuissent; cum tamen aliis magis necessariis occupati essent negotiis, Pontificium oratorem priori responsione contentum esse jusserunt, donec gravamina nationis Germanicæ summo Pontifici transmissa forent, ac inde manifestum fieret, num verba ejus tam blanda facta etiam debita secutura essent ».

21. *Edictum nomine Cæsaris promulgatum quo nonnullis flagitiis providetur, sed nihil statuitur in Lutherum, causam horum malorum.* — Confusus indigno hoc responso Apostolicæ Sedis internuntius Nuremberga abscessit : quid enim indignius, quam hæreticis impunitatem permittere eo fuco, quod vellent prius experiri, num Hadrianus præclaram sui in Germaniam studii testificationem opere completurus esset, ac ni vel levia vel conficta onera graviora tollerentur, defectionem ab Sede Apostolica, omneque impietatum genus in Germaniam invehere? Suggerebant hæc Lutherani, quorum princeps erat elector Saxo, atque laicos principes contra omnem Ecclesiasticum ordinem in conjurationem pellicere annitebatur, ac per eam speciem repellendi civilis alicujus belli, ne si quid adversus Lutherum, qui simplicibus populis se ut Dei prophetam ac novum evangelistam cœlitus delapsum venditabat, molirentur, universi id fieri conclamarent ad perturbandam delendamque Evangelicam veritatem, et veteres corruptelas alendas : proinde excolendos prius Romanæ curiæ mores, acerbioraque exactionum mitiganda imperia, atque unius anni flexu synodum congregandam : cum enim Cæsar cum Francorum rege bellum gereret, hæreticis spargendæ impietatis habenas laxavit, ne forte tumultus Germaniæ injicerent; atque dissimulatione imperium in extremum discrimen adduxit, ac Pontificia Cæsareaque edicta, ex quibus

Germaniæ salus pendebat, summa laude promulgata, proteri passus impune. Præterita itaque silentio causa de constituendo adversus Lutherum supplicio, id tantummodo elicere a principibus potuit internuntius Apostolicus, ut sacerdotes, qui incestas nuptias desertis altaribus moliebantur, ac monachi, qui e claustris aufugiebant ad hæreticorum castra, ab episcopis canonica lege plecterentur: vetarentur typis imprimi vel distrahi Lutheri venenatæ elucubrationes : monerentur episcopi de idoneis concionatoribus ad populum Evangelica lege erudiendum præficiendis : gravamina interim, de quibus effusæ erant plures in Wormatiensi conventu querelæ, Pontifici expositum iri, atque ex ejusdem decreto et Cæsaris adjumento Concilium ad dirimendas exortas de religione lites congregandum : de quibus nomine Cæsareo edictum hoc conscriptum promulgatum est [1] :

« Carolus V Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hispaniarum, utriusque Siciliæ, Jerosolymæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, etc. rex, archidux Austriæ, dux Burgundiæ, comes Hapspurgi, Flandriæ et Tirolis, etc. universis ac singulis nostris et sacri imperii electoribus, principibus Ecclesiasticis, ac politici ordinis prælatis, comitibus, baronibus, nobilibus, magistratibus, officialibus, civitatibus, et reliquis nostris et imperii subditis, cujuscumque status, dignitatis, præeminentiæ, vel conditionis sint, ad quos hoc nostrum Cæsareum scriptum pervenit, deferimus nostram benevolentiam, et gratiam, atque omnem precamur felicitatem.

« Cum in nostris comitiis atque imperiali conventu Norimbergæ jam habito Pontificis beatitudo per legatum Apostolicum, præterquamquod de præsidiis atque defensione regni Hungariæ adversus Turcam Christiani nominis hostem hæreditarium decernenda summa cum obtestatione retulisset, etiam Lutheri suorumque consectaneorum doctrinæ ac scriptorum, quæ plurima nunc in lucem edunt, per Breve, ut vocant, Apostolicum et instructionem, partim quoque suis verbis mentionem fecit, subindicans ipsam necessitatem summopere nunc flagitare, ut maturata deliberatione aliqua susciperetur cura, quo ejusmodi genus doctrinæ et scripta, quæ facerent ad excitandos tumultus, inhiberentur ac supprimerentur, addita simul obtestatione, ut Cæsareæ nostræ majestatis locumtenens, cæterique electores principes, et status imperii, communicatis inter se sententiis atque consiliis, monstrarent beatitudini suæ, quibus mediis, aut qua via Lutheranæ hæresi occurrendum esset, suam beatitudinem daturam operam, ne aliquid eorum desiderari posset, quæ sibi ex officio incumbunt.

[1] Ext. apud Dolg. to. II. p. 150.

22. « Ad hæc igitur Cæsareæ majestatis nostræ locumtenens, electores principes et status imperii, accurata deliberatione habita, prout ratio et commoditas ejus negotii ferebat, nullum hoc tempore consilium efficacius, nec salubrius excogitare et reperire potuerunt, quam ut Pontificis beatitudo consensu nostro liberum et Christianum Concilium in opportuna quadam civitate Germanicæ nationis celebrandum indiceret, videlicet Argentorati, Moguntiæ, Coloniæ, civitate Metensi, aut alibi locorum, de quo Pontificis sanctitati et nobis pacisci liceret; quod tamen intra spatium unius anni auspicandum foret, quemadmodum etiam Cæsareæ majestatis nostræ locumtenens, electores, principes, et cæteri ordines imperii ejusdem consultationem atque animi sui sententiam loco responsi perscriptam, una cum cæteris quibusdam articulis et gravaminibus aliis, quæ superioribus proximis comitiis Wormatiæ celebratis a sæcularibus principibus et statibus imperii adversus Sedem Romanam litteris sunt mandata, beatitudini suæ transmitti curarunt; simul petentes, ut sanctitas sua debitam inspectionem facere, atque reformationem aliquam suscipere vellet. Et præter illam sui consilii et sententiæ declarationem promiserunt, etiam se interim, dum synodus convocetur, omnem diligentiam adhibituros esse, præcipue vero cum illo magistratu, sub cujus imperio Lutherus et quidam alii ejus sectatores foventur, magno studio velle agere, ut is efficiat, ne Lutherus aut alii ejus sectatores porro aliquid novi scribant, aut in publicum edant. Deinde singuli electores, principes, et status imperii Romani dent operam, ut in suis territoriis, præter sanctum Evangelium, atque juxta interpretationem doctrinæ jam antea ab Ecclesia Christiana receptæ et approbatæ nihil doceatur. Præterea ne posthac publicis typis imprimantur, aut vendantur nova scripta, nisi prius a doctis quibusdam viris peculiariter ad hoc designandis inspecta atque explorata sint, atque admissa, quemadmodum ista omnia uberius in litteris ad suam beatitudinem transmissis continentur.

23. « Ad hæc etiam singuli electores, principes, prælati, cæterique ordines imperii quanta fieri potest diligentia in suis ditionibus curent atque efficiant, omnes divini verbi concionatores commode et moderate admoneri, ut in publicis concionibus abstineant ab omnibus iis, quæ tumultibus, rebellionibus, discordiis aut seditionibus in sacro imperio Romano occasionem præbere, aut alioqui populum Christianum in errorem trahere possent, tantummodo sacrosanctum Evangelium juxta interpretationem Scripturæ a sancta Ecclesia Christiana approbatæ et receptæ, sicut supra dictum est, proponant ac doceant : et si quæ sint inutiles ac disputabiles materiæ, ut eas in

docendo penitus omittant, ac potius judicium præfati et Christiani Concilii expectent.

« Archiepiscopi insuper et episcopi quosdam sacrarum litterarum peritos viros ordinent, qui ejusmodi concionibus ac doctrinis diligenter attendant, in quibus si forte errores deprehenderint, tum hos concionatores sive doctores placide, benigne et prorsus ea moderatione dehortati studeant, ne aliquibus suspicio moveatur, quasi hoc modo Evangelii veritatem impedire aut opprimere velint : quod si concionatorum aliqui admonitionibus a suo proposito flecti non possent, tum ordinarii dent operam, ut justis pœnis, quemadmodum ipsi recte norunt, quid opus sit facto coerceantur, ne locus detur suspicioni, quasi veritatem Evangelicam velimus impeditam aut suppressam.

24. « Postremo Cæsareæ majestatis nostræ locumtenens, electores, principes et status imperii quantum in ipsis est, situm in omnibus officinis typographicis, item apud bibliopolas in suis territoriis diligenter prospicient, ne posthac aliquid novorum scriptorum intra tempus futuræ synodi excudatur : sin venum exponatur, aut alioqui, ut vendi possit, circumferatur, nisi primum a doctis et in quolibet imperio ad hoc delectis viris, quemadmodum in præcedenti quoque articulo meminimus, recognitum sit et approbatum. Cæterum si quid præterea excusum, vel ut excudatur ab aliquo, traditum fuerit, in quo vitium deprehendetur, ejusmodi scriptum, præsertim libellos famosos, nemini sub gravi pœna excudere, vel excusos distrahere licebit : sed hæc ita interdici, et omnino servari debent.

25. « De personis Ecclesiasticis matrimonium contrahentibus, item de religiosis personis deserentibus sua monasteria, cum in communi jure civili nulla peculiariter constituta sit pœna, valeant, et ratæ sint illæ, quæ jure canonico in tales decernuntur, amissio videlicet libertatis, privilegiorum, beneficiorum et aliarum rerum, atque ut ordinarii in executione istarum pœnarum a civili magistratu nequaquam impediantur ; sed illis ad defensionem Ecclesiasticæ jurisdictionis opem auxiliumque ferant. Si vero Ecclesiasticæ personæ contra hæc importune vel contumaciter se gererent, ibi secundum præscriptum sancitarum legum puniri debebunt, quemadmodum hi omnes articuli per prædictum Cæsareæ majestatis nostræ locumtenentem, electores, principes et reliquos imperii status decisi sunt, atque in communi nostro sacrique imperii recessu comprehensi. Ut autem supramemorati articuli omnes et singuli certius servarentur, mandavimus, ut in forma publici edicti passim affigantur et recitentur.

26. « Proinde serio vobis et singulis, et in primis auctoritate Cæsareæ majestatis hoc publico edicto mandamus et volumus, ut vos ordines imperii Romani omnes et quisque pro se in suo territorio curet ac prospiciat, ut intra tempus futuri Concilii tantummodo, sacrum Evangelium juxta interpretationem Scripturæ ab Ecclesia Christiana jam approbatæ et receptæ prædicetur ac doceatur.

« Deinde etiam quisque singulari diligentia curabit omnes concionatores moderate ac commode cum illis agendo commonefieri, ut abstineant in suis concionibus ab omnibus iis, quæ inobedientiæ, discordiis atque tumultibus insacro imperio Romano ansam præbere, aut alioqui pios in errorem adducere possent, quarum inutiles ac disputabiles materias inter concionandum præcidant ac vitent : sed de his Christianæ Synodi determinationem expectent.

27. « Vos archiepiscopi et cæteri episcopi viros aliquot intelligentia sacræ Scripturæ præditos ordinetis, qui vigilanter observent quid in sacris concionibus doceatur ; qui si errores alicubi sparsos animadverterint, tum illos concionatores aut doctores comiter et moderate corrigant, ita ut nemo suspicari possit Evangelicam veritatem per hæc impeditam, aut suppressam quæri. Si vero prædicatores aliqui contumaciter ter admonitionibus repugnaverint, vos ordinarii dignis pœnis in eos animadvertatis. Postremo vos etiam supra jam dicti omnes imperii status hinc usque ad præfatum Concilium in singulis officinis typographorum, et apud bibliopolas vestri cujusque dominii summo studio præcavere debetis, ne posthac aliquid novi imprimatur, neque vendendum exponatur, aut alioqui, ut vendi possit circumferatur, nisi a prudentibus et litterarum peritis peculiariter ad hoc in qualibet vestra ditione delectis recognitum sit, atque approbum. Quod si post illa quædam impressa, vel ut imprimantur ab aliquo tradita forent, atque in illis vitia subesse deprehenderentur, tum illa atque in primis famosa scripta nequaquam imprimi, aut impressa vendi permittatis, sed summa severitate prohibeantur, quemadmodum et nos quoque auctoritate hujus edicti sub gravi indignatione ac pœna nostra, et imperii Romani prohibitum volumus esse. Cæterum de personis Ecclesiasticis contrahentibus matrimonium, et de religiosis personis deserentibus monasteria sua volumus et sancimus, ut tales juxta decreta sacrorum canonum libertate, privilegiis, beneficiis et cæteris rebus priventur, atque secundum constitutas leges pœnis afficiantur. Vobis autem sæcularibus magistratibus præcipientes volumus ne aliquo modo Ecclesiasticos ordinarios in executione talium pœnarum impediatis, sed illis pro defensione Ecclesiasticæ jurisdictionis opem aut auxilium feratis ; atque ita vos omnes et singuli commemoratos articulos juxta sententiam in illis expressam servare curetis, ut illa, quæ ad Pontificiam beatitudinem perscripta, et supra

recitato edicto, nostroque et sacri imperii recessu comprehensa sunt, omnino præstentur, quatenus quisque vestrum cupit nostram et imperii gravem indignationem ac pœnam evitare. Datum, etc. in nostra et imperii urbe Norimbergæ die VI Martii, anno a Christi servatoris nostri nativitate MDXXIII, nostri autem Romani imperii regni IV, et reliquorum omnium octavo anno. Ad mandatum domini imperatoris in consilio imperiali Fridericus comes Palatinus, Cæsareæ majestatis locumtenens, Henricus dux Mekelburgensis ».

28. *Instigante Luthero porrigitur Hadriano libellus supplex continens querimonias Germanicas.* — Cum hoc Cæsareo edicto animadverteret Lutherus percelli se ac sectatores, qui prætermissis expositionibus Evangeliorum ab Ecclesia receptis illustratisque a sanctis Patribus, perversas et diabolicas interpretationes ad fascinandos simplices populos trahendosque in exitium obtrudebant, eo prorupit nefarii impostoris audacia et impudentia, ut invidam omnem hujus edicti in Catholicos furiali libello conferre nisus fuerit : « Cum principes Nurembergæ », inquit Coclæus [1], « imperiale promulgassent edictum, ut contra novitates Lutheranas concionatores uterentur probatis Ecclesiæ doctoribus et receptis Evangeliorum expositionibus, Lutherus illud frivolo commento in partem suam trahens, edidit libellum contra perversores ac depravatores Cæsarei mandati, ea sane ratione eoque doli prætextu, ut populus existimaret principes in edicto stare a parte Lutheri ». Ita nefandus hæresiarcha principum, qui ex Leonis X et Wormatiensi edictis illum ad justa rapi supplicia jubere debuerant, clementia abusus est, ut contra eorum postrema mandata venenatos libros edere pergeret. Ejus etiam impii discipuli pariter Hadriani Pontificis, qui se omnia Germanicæ nationis gravamina, ut vocat, sive acerbiora in eam curiæ Romanæ jura et imperia sublaturum erat professus, mansuetudine abusi, inde augendæ invidiæ in Pontifices occasionem aucupati fuerunt, ut observat hisce verbis idem auctor : « Lutherani omnia ad sinistram et inimicam intentionem suam detorquentes ac depravantes, sumpta inde occasione ediderunt librum tum Latine tum Germanice, cui titulum fecere : *Centum gravamina Germaniæ;* in quibus sane recensendis non solum maligne in odium papæ et cleri omnia exaggerabant, et in pejorem partem interpretabantur ; verum etiam impie plerisque antiquissimis cæremoniis Ecclesiæ, quibus episcopi et clerici in suis fonctionibus rite utuntur, derogabant et abrogatas volebant : atque ut odium in papam adhuc magis adaugeretur in populo, adjunxerunt etiam summas omnium annatarum, quas totius orbis episcopi loco primitiarum summo Pontifici in confirmatione sui adnumerare solent, ut longe gravissima exactio et infinita prorsus pecunia videretur quotannis a papa exigi inique ».

[1] Cocl. in Actis et script. Luth. hoc an.

29. De gravaminibus sive acerbioribus tributis a Romana curia Germanico clero imperatis, veteres querelas effusas in Basiliensi conciliabulo vidimus [1], atque de annatis abolendis adversus Eugenium præcipiti seditione agitatum, recruduisse [2] iterum eas lites Maximiliano Cæsare, atque in decem capita [3] redactas, quod nimirum vetera privilegia a Pontificibus abrogarentur, electiones præsulum interdum rescinderentur, aliquarum Ecclesiarum prærogativæ multo auro emptæ labefactarentur, reservarentur pinguiora sacerdotia cardinalibus, concederentur expectativæ, ut vocant, gratiæ publici juris damno, annatæ paucorum annorum flexu rigide repeterentur, indulgentiæ novæ subindæ ad corradendas pecunias evulgarentur, decumæ Turcici belli gerendi specie exigerentur, cum nulla in Turcas expeditio conficeretur, et causæ, quæ in Germania possent dirimi, Romæ peragerentur. At nil adversus fidem orthodoxam pertentatum fuerat, quanquam huic postremæ querimoniæ nimium indultum est ; siquidem initio ad subsellia Apostolica vocatus Lutherus dolo obtinuit, ut sua causa in Germania delegato judici committeretur, a quo illam iterum ipsemet ad Sedem Apostolicam, ab ea ad Concilium, a Concilio Œcumenico demum ad se novum pseudoevangelistam, qui orbi leges daturus esset, non ab Ecclesia accepturus, provocavit, ut suis locis enarratum est.

30. Superiora autem onera decem, imperante Maximiliano, Julio II objecta, iterum in conventu Wormatiensi repetita auctaque ab hostibus Romanæ curiæ fuere : ad quæ mitiganda, et Germanicum clerum omni benignitate complectendum cum Hadrianus se paratissimum exhibuisset, Lutherani illa ad centesimum numerum magno livore auxerunt, et quæ vel ab Apostolis tradita, vel a sanctissimis Patribus erant instituta, perstringere et convellere tentaverunt. Cæterum imperii ordines ad septuaginta septem illa contraxere, quorum nonnulla Lutherano veneno inquinata, alia falsa, alia per calumniam in Sedis Apostolicæ invidiam detorta, alia malitiose exaggerata fuerunt. Afferuntur ea a Dolgasto his concepta verbis [4] :

« Sacri Romani imperii principum ac procerum gravamina centum, quæ adversus Sedem Romanam ac totum Ecclesiasticum ordinem oratori Pontificiæ sanctitatis in comitiis Germanorum principum Nurembergæ anno MDXXII proposuerunt.

[1] An. Chr. 1447. — [2] An. Chr. 1510. — [3] Ext. apud Dolgast. to. II. p. 119. — [4] Dolg. to. I.

31. « Inter reliqua onera vel illud minime postremo loco est collocandum, quod constitutionibus humanis multa prohibentur; imperantur item multa, quæ nullo divino præcepto vel interdicta sunt vel imperata, quod genus sunt matrimoniorum tam innumera excogitata obstacula ex affinitatis publicæ honestate, cognatione spirituali legalique, et consanguinitatis tam multis gradibus originem trahentia ». Eæ leges in Concilio Tridentino temperatæ fuerunt.

32. Addidere principes a sanctorum Patrum sensu alieni : « Ciborum item usus interdictus, quos Deus tamen ad hominis necessitatem creavit, ac cum gratiarum actione promiscue sumendos Apostolus docuit ». Non in hoc sensu locutus est Apostolus, ut jejunia damnet; omninoque male conquesti sunt de Quadragesimali jejunio principes, quasi ex Romanæ Ecclesiæ tyrannide lex ea manasset : ante enim Lutherum etiam nonnulli impii viri jejunia, ut humana commenta deriserant.

33. Hæ querelæ principum a Cæsare cardinale Baronio, primo Annalium tomo jejunii legem ad Christum et Apostolos referendam demonstrante, confutatæ fuerunt, atque ante Baronium ab Alberto Pio [1], qui post cumulata enim plura oracula, quæ jejunium commendant, subjunxit : « Condonemus tibi Christum Jesum de his nullam fecisse mentionem. Quid ais, si Apostoli post ipsum assumptum hæc sanxerunt ? quid si paulo post Apostolos Ecclesiæ proceres Spiritu sancto edocti? Ubinam tibi constat Quadragesimale jejunium traditione humana fuisse institutum, etsi ab hominibus fuerit promulgatum ? puto enim te per humanam legem intelligere eam, quæ sensu humano, nullo afflatu divino sancita sit; non autem eo quod humana voce fuerit prodita ; ita enim Evangelium, et quæ Paulus docuit, et cætera, quæ divinæ Scripturæ exprimunt omnia humana essent, non divina, eo quod humano organo fuerint prodita ».

34. Addit multa sanctorum Patrum testimonia, inter quæ insigne est istud Basilii : « Jejunium omni tempore utile servantibus; dæmonum enim malignitas adversus jejunantes non valet, et custodes angeli studiosius eos curant, qui per jejunium purgati fuerint, multoque magis tempore Quadragesimæ quando per universum orbem jejunium nuntiatur, nec insula ulla, nec terra, non civitas, non gens, non denique locus ullus tam desertus, ubi hoc mandatum non fuerit auditum : a quo non sexus, non studii aliquod genus quemquam eximit. Angeli per singulas sunt Ecclesias, eos, qui jejunant, catalogo Christi militum ascribentes, etc. ». Ex his patet quam temere querelæ missæ fuerint de jejunio Quadragesimali. Adjecere Germani in suo libello adversus Ecclesiasticas sanctiones :

35. « Hæ nimirum atque iis similes complures humanæ constitutiones eousque ligant homines, donec pecunia sibi harum legum gratiam a statuentibus impetrent, ut ita pecunia faciat divitibus licitum, quod tenuibus gratis sit prohibitum, illicitisque his legum ac constitutionum humanarum retiaculis, non modo magna nummorum copia a Germanis est expiscata, e Germania et trans Alpes lata ; sed et maxima inter æque Christianos orta iniquitas, plura offendicula, simultates, dum tenues hisce laqueis vident se illaqueari, non ob aliud, nisi quod spinas Evangelicas (ita enim Christus divitias non semel appellat) non possideant ».

36. Eas sanctiones perperam interdum solutas vel quæstus gratia non dubium est, sed propter aliquas consecutas corruptelas non bene arguitur omnino infringendas, ne pariter omnes leges principum abrogandæ sint. Quam vero fraudulenter hæretici hæc suggesserint ad conflandam curiæ Romanæ invidiam, ac suas interim hæreses tegendas, ostendit Albertus Pius [1] de quo paulo ante memoravi : « Quæ tandem, inquit, injuria est sacerdotes minores summo sacerdoti maxima quæque onera subeunti, et maximos sumptus perferenti, sacroque senatui semper cooperanti et insudanti aliquid contribuere, et quasi subsidium legitimum solvere, cum ipsi sacerdotiis præficiuntur, qui tamen perpauci sunt, cum fere omnia sacerdotia minora ab episcopis, vel abbatibus collegiisque Germaniæ, non a summo sacerdote conferantur; quod si Germani populi profanis principibus annua vectigalia pendunt, Cæsari tributa solvunt, quare sacerdotes summo sacerdoti legitima semel in vita non pendant ? at decimarum decimæ ipso divino jure antiquæ legis summo sacerdoti pendebantur : a profanis hominibus nihil exigit Apostolica Sedes : cur isti tanto dolore clamant, quasi ipsorum sanguis deglutiretur? sed apparent fraudes et malitiosa consilia sycophantarum quærentium causas ad irritandam imperitam multitudinem, quæ plane intelligeret nullam esse causam invidendi, si animadverteret nullam rempublicam absque censu servari posse ». Male etiam quæsti sunt certo tempore quo pietati vacandum est, nuptiarum celebritatem prohibitam fuisse.

37. Querebantur deinde imperii ordines de corruptelis in piacularibus indulgentiis commissis, quas etiam Romana Ecclesia damnabat : plura tamen falsa Pontificibus quæ ex impostorum officina emerserant effinxere, ut infra patebit. Pergunt ii : « Illud importabile jam olim increbuit Romanarum indulgentiarum onus,

[1] Alb. Pius l. IV. de jejunio et ciborum delectu.

[1] Alb. Pius in resp. 1. ad Eras.

quando sub persona pietatis, cum aut Basilicas Romanas construere, aut profectionem in Turcas parare solliciti sunt Romani Pontifices, omnem simplicibus nimiumque credulis Germanis exsuxerunt pecuniarum medullam; et quod longe majoris est faciendum, per has imposturas, ac eorum conductitios præcones et prædicatores profligata est germana Christianorum pietas, dum qui extrudere volebant vænales suas Bullas, laudes suis mercibus occinebant miras et inauditas; condonari per emptitias has condonationes, nedum noxas præteritas aut futuras viventium, sed et functorum vita existentium in Purgatorio (quod vocant contores illi indulgentiarum) ignis, modo numeretur aliquid, modo tinniat dextra : atque his mercium nundinationibus simul et spoliata est ære Germania, et Christi pietas extincta, quando quilibet pro pretii quod in has merces expenderat modo, peccandi impunitatem sibi pollicebatur : hinc stupra, incestus, adulteria, perjuria, homicidia, furta, rapinæ, fœnora, ac tota malorum lerna semel originem sibi traxerunt : quod enim malorum amplius jam horrebunt mortales, quando sibi peccandi licentiam ac impunitatem nedum in vita, sed et post obitum ære licet immodico comparari posse a nundinatoribus illis indulgentiariis semel persuasum habent, maxime Germani, quibus per hos veræ pietatis fucos sub religionis persona nihil non persuaderi difficile est, ut ingenio plane ad pietatem credulo est Germania? »

38. Hæc jam ante ab Erasmo mendacissime jactata fuerant : sed nunquam docuit Ecclesia indulgentiarum spe impune peccari posse : neque stupra, incestus, adulteria, homicidia, furta, rapinæ, ex indulgentiis, sed ex Lutherana hæresi, quæ, fide sola cum dæmone contenta, bona opera damnavit, emerserunt, mendacisque et calumniis jactatis a perditissimis impostoribus, qui trabem habentes in oculo, festucam summo Pontifici objecerunt. Addidere :

39. « Et licet indulgentiæ hæ non semel in hoc ad Germanos missæ sint, quasi ex corrasa earum venditione pecunia fideles contra Barbaros essent tutandi ac defendendi ; eventu tamen compertum habent Germani, pecuniam hanc non in rem fidei, aut alioqui reipublicæ Christianæ necessariam, sed in propinquorum luxum ac sublevandam familiam ipsorum esse versam ». Sublata est jam penitus ea corruptela a Concilio, nec Lutherani ab impietate ad Ecclesiam redierunt : subdunt illi :

40. « Pergunt illi quo uno bina hæc nata sunt perquam maxima incommoda, quod et offendicula orta sunt simplicibus, et quod nunc Germani toties sentientes lusam fidem, cum vere jam res postulat, ut contra Turcas instituatur expeditio bellica, nullis rationibus persuaderi se patiuntur ut credant, quod res ipsa fere notorium facit, ita scilicet instare cervicibus nostris crudeles Turcas suspicantes semper prioribus simile quippiam agi : quæ una ratio est ut tam ægre manus contra Turcam jungant. Quantorum ergo malorum et in rebus temporalibus ac Christi fidelium conscientiis causæ fuerint Romanæ indulgentiæ, sanctitas Apostolica pro sublimitate captus sui exigua opera vel inde, si non ex re ulla alia conjectura consequi poterit ». Obstitisse vere Lutheranos, ne expeditio antea a Leone agitata decerneretur in Turcas, ostensum est supra, omnemque iniquam suspicionem a legato Pontificio purgatam fuisse.

41. « Præterea papalis sanctitas, cæterique episcopi, ac Ecclesiæ Romanæ columnæ casus aliquot suæ tantum absolutioni reliquos fecerant, quorum si unum aut alterum commiseris, jam aut numerandum, aut absolutione tibi carendum est, nempe quod in hoc reservati sint, ut vel inde nummorum aliquid eis accrescat : quod ex eo conjicere licet, quod in casibus etiam quantumvis pro tempore honestis aut necessariis, nunquam tamen nisi numeretur aliquid, dispensant : at si nihil attuleris numeraverisve, indispensatus perpetuo maneas oportet». Hæc mera impostoris Lutheri calumnia est, gratis enim criminum venia confertur in Ecclesia.

42. « Quarto capite, querelæ plures effusæ in prædicatores indulgentiarum stationarios, qui perlustrant agrestium villas, ac sanctorum suorum cœlestes virtutes celebrant ad pauperum pecuniolas abradendas. Quinto, profanas causas variis artibus ad Romanum tribunal avocari. Sexto, episcoporum auctoritatem a conservatoribus et cæteris judicibus Pontificiis atteri. Septimo delegatos et commissarios papales Ecclesiasticarum causarum cognitione non contentos, laicos ad suum tribunal rapere, atque censurarum terrore divexare.

43. « Octavo, monasteriorum præsules a Sede Apostolica ab imperio diœcesani episcopi immunes factos, eosdemque imposita viritim vectigalia pro publica salute asserenda non pendere. Nono, jura patronatus imminui. Decimo, sacerdotia eorum, qui Romæ vel in suscepto ad Urbem itinere obeant, a Pontifice conferri, tum plures dolo cardinalium familiis ascribi. Undecimo, aulicos Pontificiæ familiæ plures clericos suis sacerdotiis inique evertere auctoritatis Apostolicæ obtentu. Duodecimo, Ecclesiasticarum dignitatum conferendarum jus variis artibus ad Romanum tribunal averti. Decimo tertio tabularii Romani, quod cancellariam vocant, formulas ad sua compendia excogitatas, ac pensiones ex sacerdotalibus censibus magno Ecclesiarum damno abradi. Decimo quarto, sacerdotia variis nominibus ad carpendum aurum commentis conferri.

44. « Decimo quinto, corruptelam hanc ad

archiepiscopos et episcopos derivari, qui sacerdotia non honestis viris conferant imperata annua pensione. Decimo sexto, abbatiarum cœnobiorumque possessionem fiduciariam cardinalibus, episcopis, et aliis præsulibus attribui, a quibus clientelæ specie exinaniuntur. Decimo septimo, collegiatis Ecclesiis, quarum administrationi spectabiles tantum nobilitate viri vetere instituto admoveri debent, indoctos et ignobiles præfici. Decimo octavo, antiquas immunitates abrogari. Decimo nono, annatas Pontifici concessas, ut suppeditentur sumptus in rem militarem adversus Turcas faciendam, alio derivari.

45. «Vigesimo, flagitatum est ut Ecclesiastici ac religiosi viri pro conficienda Turcica expeditione, tuendaque pace publica vectigalium onera subeant, ac pretiosa Ecclesiarum et monasteriorum supellex distrahatur, cum Turcæ in Græcia ex Ecclesiarum supellectili locupletati efferatiores paratioresque ad Christianum imperium evertendum sint redditi.

46. « Vigesimo primo, postulatum ut Ecclesiastici scelerum suorum promeritas pœnas luant, ac immunitatibus spolientur. Vigesimo secundo, adjectæ querelæ anathemata ob leves causas aut turpem quæstum intentari. Vigesimo tertio, insontes eadem censurarum pœna cum sontibus ob cohabitationem ejusdem oppidi irretiri. Vigesimo quarto, indici pagis oppidisque sacrorum institium, cæso aliquo Ecclesiastico, innocentesque ad facinus alienum expiandum cogi. Vigesimo quinto, festorum dierum numerum plus æquo auctum. Vigesimo sexto, possessiones Ordinis B. Mariæ Theutonicorum, quæ in Sicilia, Apulia atque Italia erant, a Romanis Pontificibus ad præsules et aulicos translatas. Vigesimo septimo, laicos ab archiepiscopis, episcopis, et canonicorum collegiis iniquis oneribus opprimi. Vigesimo octavo, bona immobilia laicorum ad Ecclesiasticos devolvi quidem posse, at Ecclesiasticorum ad laicos non posse. Vigesimo nono, episcopos hæreditates avitas Ecclesiasticorum sibi arrogare cœpisse. Trigesimo, bona laica Ecclesiasticis divendita certis pactionibus ex civili potestate in Ecclesiasticam transferri. Trigesimo primo, episcopos sacerdotiorum recenter constitutorum primam collectionem patronis adimere. Trigesimo secundo, a sacerdotiorum conditoribus pro eblandienda institutionis confirmatione extorqueri pecuniam. Trigesimo tertio, exigi ab episcopis iniquam auri vim pro confirmanda laici patroni collatione. Trigesimo quarto, imperitos et ineptos sacerdotio initiari. Trigesimo quinto, sumptus immodicos in Ecclesiarum encæniis fieri. Trigesimo sexto, cœmiteria, si effuso levi sanguine inter rixantes fœdari contingat, magno dein sumptu oppidanorum sacrari ab episcopis et sacerdotibus ad arrogandam pecuniam, ac superstitiosos ritus in campanis lustrandis per mimicam baptismalis sacramenti scenam adhiberi. Trigesimo septimo, episcopos, indicta nova alicujus sancti celebritate, partem oblatæ stipis ad se avertere. Trigesimo octavo, monasteria ab his gravari, abbates et abbatissas sine necessitate magno sumptu consecrari, excogitata in curia Romana plura munera publica et pretio ingenti distrahi, atque inde episcopis pro pallio obtinendo vel asserenda Apostolico edicto dignitate retia ad accipiendam pecuniam tendi. Trigesimo nono, archipresbyterorum administros et alios judices Ecclesiasticos, ut plurimum doctrinæ legumque expertes esse. Quadragesimo, trahi laicos inique ad Ecclesiasticum tribunal. Quadragesimo primo, æris Ecclesiastici debitores ad Ecclesiastica tribunalia abripi.

47. « Quadragesimo secundo, judices Ecclesiasticos iniquis citationum edictis homines laicos divexare. Quadragesimo tertio, laicarum causarum cognitionem ad se traducere. Quadragesimo quarto, sumptus judiciarios graves invehere. Quadragesimo quinto, nova decumarum onera exigere. Quadragesimo sexto, Ecclesiasticæ etiam clientelæ specie plures gravari. Quadragesimo septimo, si Ecclesiasticus injuriarum agat cum laico, ad Ecclesiasticum forum illum trahere. Quadragesimo octavo, profanas causas, si jusjurandum intercesserit, ad illum etiam averti. Quadragesimo nono, leges in contrarium sensum sæpe obtorqueri; tum a præsulibus in suis synodis sanctiones a jure communi abhorrentes ferri. Quinquagesimo, in publici sceleris expiatione majorem pecuniarum quam pœnarum mulctam imponi. Quinquagesimo primo, honestos viros honestasque mulieres ab officialibus variis technis auri causa gravari. Quinquagesimo secundo, in matrimoniorum causis aurum dolo carpi. Quinquagesimo tertio, judices politicos ab Ecclesiasticis præter jus exagitari. Quinquagesimo quarto, denegati a forensi judice juris prætextu profanas causas ad Ecclesiastica consistoria averti. Quinquagesimo quinto, idem per speciem præscriptionis agi. Quinquagesimo sexto, eos ad detecta in sacra confessione peccata, quæ episcopis erant reservata, palam promulganda adigi, atque ab his pecuniam extorqueri. Quinquagesimo septimo, scorta et usuras ab Ecclesiasticis data pecunia tolerari. Quinquagesimo octavo, census annuos per synodales judices de ædibus singulis exigi in quibusdam regionibus. Quinquagesimo nono, artifices ad pendendum hebdomadarium vectigal quamvis inopes censuris adigi. Sexagesimo, iniquas artes et judiciorum formulas ab Ecclesiasticis judicibus pro vexandis litium actoribus excogitatas. Sexagesimo primo, ob sumptuum graviorum metum ad iniqua conventa inopes cogi. Sexagesimo

secundo, externos causarum patronos et procuratores in Ecclesiasticis judiciis non admitti. Sexagesimo tertio, sacramenta inopibus ob non factam nummorum solutionem denegari, vindemiarum faciendarum libertatem, non sine gravi damno, adimi. Sexagesimo quarto, synodales judices facinorosos non pœna merita afficere, sed lucra quærere. Sexagesimo quinto, canonicos Ecclesiarum nullum præsulem deligere, ni prius sacramento caverit, in nulla re, quamvis gravi et inhonesta populove exitiali, ipsis obluctaturum, neque in eosdem delinquentes animadversurum. Sexagesimo sexto, parochialium Ecclesiarum vectigalia a præsulibus occupari, conduci vero ab iis vicarios ac sacellanos vili pretio, qui dein pro administrandis sacramentis plebis pecuniam exigunt. Sexagesimo septimo, unam eamdem missam non semel, sed quater, quinquies ac pluries divendi, ac multa sacerdotia in unum contra testatorum voluntates confundi.

48. « Sexagesimo octavo, testimoniales litteras a parochis non dari populo, ut in aliam parochiam se transferat, ni aurum impenderit, recusantem sacris interdici. Sexagesimo nono, sepulturæ jus magno ære redimi. Septuagesimo, Ecclesiasticos mutato cultu popinas frequentare, choreas ducere, ferro interdum contendere cum laicis, ac dein censuris eos percellere : episcopos etiam, eorumque administros concubinatum numerata pecunia plerisque in locis permittere, atque etiam a continentibus sacerdotibus interdum concubinatus censum extorqueri, ac deinde, ut cœlibes vivant vel concubinas alant permitti. Septuagesimo primo, sacerdotes in Ecclesiarum encæniis popinas statuere, ac taxillos chartasque lusorias sine ullo pudore porrigere. Septuagesimo secundo, morti proximis persuadere verborum blanditiis ut legitimos hæredes defraudent. Septuagesimo tertio, mendicantes monialium monasteria depeculari, ut aurum deferant suorum Ordinum magistris pro cardinalitia dignitate comparanda. Septuagesimo quarto, Pontificios legatos, oratores et comites palatinos Apostolicis facultatibus in creandis notariis, spuriis donandis natalium justorum jure, ut etiam cum legitimis hæreditatem adeant, abuti. Septuagesimo quinto, religiosos utriusque sexus sæcularium hæreditatibus succedere, cum sæculares ad eorum hæreditatatem non admittantur. Septuagesimo sexto, potiorem horum gravaminum partem in Wormatiensibus conventibus scripto expositam coram præsulibus ac principibus, nullam tamen emendationem consecutam, atque ideo iterum exponi Pontifici, ut Apostolica auctoritate vitia tollat. Septuagesimo septimo, additum non deesse alia etiam graviora onera et numero ampliora ; verum hæc brevitatis studio in arctum collecta, cum illa simul cum istis abolitum iri sperandum sit. Denique hic libellus supplex ad Hadrianum missus insertus est :

49. « Super hæc omnia omnium sacri Romani imperii supremæ atque inferioris conditionis statuum supplex est adhortatio humilisque precatio atque petitio, qua sanctitati Pontificiæ supplicant, quatenus sanctitas sua omnia prædicta onera ac gravamina Sedis Romanæ ac sæpe dictorum statuum Ecclesiasticorum et personarum Ecclesiasticarum (id quod non semel in præcedentibus quoque justis precibus postulatum est) clementer tollere, emendare, abrogareque et e medio auferre dignetur, ac archiepiscopos et episcopos, si qua in re per eorum capitula gravamina hæc, quominus emendare abrogareque auderent, obligati forent, a promissione obligationeque tali mandatis absolutoriis severitatem quamdam, sed eam quidem necessariam præ se ferentibus absolvere, liberareque velit, inque omnibus et singulis his ita paterne ac gratiose se gerere et exhibere, quod talia onera atque gravamina in genere seorsimque quantocius ex radice funditus ac penitus tollantur, amoveantur et emendentur ; quod ipsum et quidem brevi futurum curatumque iri sacri Romani imperii status laici, vel ob Dei optimi maximi laudem præcipuam et honorem, hinc rei quoque ipsius necessitatem atque æquitatem, maxime cum, ut prædictum est, sanctitas Pontificia per oratorem et legatum suum ita magnifice, ampliter ac Christiane se obtulerit indubiam, certissimamque spem animo conceperunt, e regione se sanctitati Pontificiæ tanquam obsequentes morigerosque filios, cæteris quoque statibus Ecclesiasticis, ut in Christo fratres et commembra capitis unius, nimirum Christi, se devoventes obligantesque.

50. « Quod si enumerata onera atque gravamina in præstituto tempore, non etiam ocius ex oculis mortalium sublata, atque abolita et abrogata fuerint, id quod imperii Romani status laici futurum minime suspicantur augurantarve ; tum sanctitatem Pontificiam latere nolunt, prædicta urgentissima, atque intolerabilia penitusque non ferenda onera diutius eos neque perferre velle neque tolerare posse : sed rei ipsius iniquitate et necessitate huc eos adigi, cogi atque compelli pro eorum captu ac industria de aliis commodioribus forte viis et mediis cogitandi, vestigandi ac consultandi, quibus tandem modis, qua arte, qua denique solertia onerum atque gravaminum supramemoratorum ab Ecclesiasticis exonerari, liberari, ac tandem in pristinam immunitatem et libertatem asseri atque vindicari possint.

51. « Quemadmodum omnia hæc, priusquam sanctitatis Pontificiæ orator et legatus a Norimberga solvisset, eidem per modum responsi hinc legantis sanctitati referenda ad longum sunt exposita atque enumerata ; essentque

ita in compendium, et quodammodo per catalogum redacta et recensita memorato nuntio atque oratori Pontificio ferenda secum Romam tradita, si non præter omnium expectationem, suam hinc tantopere maturasset, ac inopinato ita discessisset. Verum ne ob id eo magis Germanorum principum, procerum, atque Romani imperii statuum consultatio et conclusio sanctitatem Pontificiam fugere vel latere possent, tandem placuit onera ac gravamina, quorum non infrequens tum coram agente adhuc legato facta fuit mentio, per capita sigillatim ita scripta sanctitati Pontificiæ transmittere, eamdemque quam humillime ac suppliciter pro abrogandis hisce oneribus rogare obsecrareque, ne deteriora contingant ». Hactenus vel Lutherani, vel a Lutheranis exasperati et illusi imperii principes.

52. *Tollantur abusus, sed non evertatur Ecclesia.* — At quot et quanti essent Lutheranorum ipsorum sacrilegi abusus, describit egregie Joannes Faber [1], qui ut administrorum Romanæ curiæ tollendas corruptelas censebat, ita Romanæ Ecclesiæ auctoritatem tuendam ostendit, dum ait [2] : « Oleum in Ægyptum quoad vivam non importabo, oleum peccatorum non impinguabit caput meum, ut inquit David [3], id est, adjutor esse nolo, ut me moveat imprecatio et maledictum Isaiæ [4], *qui dicam bonum malum, malum bonum :* qui ex luce tenebras, ex nocte diem faciam : testantur scripta, dicta factaque mea, vel illud præcipue, cum primum librum adversus Lutherum scriptum dextera manu integerrimo doctissimoque Pontifici maximo Hadriano VI porrexissem, eidem triginta sex abusus Ecclesiæ Romanæ cum Evangelica obedientia adversus summum Pontificem illiusque curiam conscriptas obtuli hac mea sinistra manu. Itaque bis totidem atque olim Augustinus, qui duodecim tantum scripsit abusus, attigi; sed in ejusmodi negotio abolendorum abusuum Lutherum et vestræ farinæ homines Evangelicum consilium sequi decuerat. Zizaniam eradicare consilium fuit [5]; sed id nimium cito et ante tempus evellere conati estis contra atque in Evangelio est, sicque una triticum bonum perdidistis. Stultæ virgines in Evangelio [6] leguntur, non tamen continuo virginitas damnanda est, si quæ stultæ, si lascivæ aliquæ deprehensæque fuerint. Judas Dominum Deum suum et magistrum, cujus panes edebat [7], prodidit, negavit sub anathemate Petrus [8], cæteri diu increduli hæsitarunt [9]; non tamen idcirco repente concidit Apostolatus. Paulo ad Illyricum usque fides est adhibita [10], tametsi Christum et Ecclesiam acerrime omnium ante persecutus [11] fuerat. Simon, Ananias, et Zaphyra improbe impieque fecerunt, non tamen continuo fides religioque nostra pessum ivit. Nicolaus Antiochenus e septem diaconibus unus, (alium fuisse ejus nominis ostendit cardinalis Baronius [1]), ex D. Ignatio martyre, in rempublicam Christianam abhorrendum cynicorum usum induxerat, atque instar tuorum anabaptistarum uxores communes esse fecit, seque religiose facere prætendit : at non illico diaconatus officium a facie Ecclesiæ submotum et ablatum extitit ». Refert Meshovius, docuisse eosdem Anabaptistas, quorum secta hoc anno late in Germania [2] a Thoma Munzero amplificata est, adulterium peccatum non esse, sed potius eo misericordiæ opus proximis præstari : hoc Deo gratius, quo facinus, ejusmodi oblata commoditate, citius accelera retur. Pergit Joannes Faber, non tollendum sacerdotium, etsi aliqui sacerdotes sunt improbi, nec Romanam Ecclesiam evertendam, etiamsi aliquo acerbiori imperio subditos onerarit.

53. « At mihi res indigna visa est : si quando monasteriis apostatæ fugiant (id quod Julianum, Sergium, Lutherum, et alios justo judicio damnatos apostatas fecisse legitur) mox tum montibus, tum solitudinibus, tum cavernis, ut olim in Nitria, et ad præsens monachi juxta Libanum sub patriarcha Antiochiæ ad contemplationem idonei ejiciantur : haud aliter de regibus Saul [3], Jeroboam [4] atque Achab pronuntiare possem : qui, sicut et alii plerique reges veteris Testamenti, et non pauci præterea novi Testamenti [5] variis sceleribus flagitiisque regiam dignitatem fœdarunt, quomodo et Regum libri et historiæ memoriæ prodidere : regum igitur nomen radicitus evellemus delebimusque ? Et, ut Isaias [6] queritur, *multi fuere judices muneribus excœcati, ad quos causa viduarum et pupillorum ingressa non est :* multi Pilati excoriatione ob iniquum judicium digni fuere : ergo judicia, judices omnes tollemus ? David [7] fœde muliere abusus adulterium commisit. Ad servatorem quoque adducta [8] fuit mulier adulterii rea, sanctumne propterea matrimonii vinculum illico disjungemus ? e monachorum monialiumque ordine inventi sunt, qui violato voto peccarunt, id quod etiam ad cryptam Domini factum de Suzanna quadam et diacono apud Hieronymum legimus : estne igitur causa, propter quam Eliam, Joannem, ac optimos quosque in solitudine monasteriis incontaminatam, inculpatamque vitam agentes, quorum tercenta millia, in hac etiam temporis perversitate, Deo effecti caste pieque vivunt, exigamus explodamusque ?

54. « Bellum vero argumentum est ! Lutherus, qui tria plaustra lascivis Deo dicatis virginibus onusta e monasterio uno abduxit, ex illisque forma venustiorem, cæterisque locupletio-

[1] Jo. Fab. disp. cum Balthass. c. 9. — [2] Ose. XII. — [3] Ps. CIV. — [4] Isa. V. — [5] Mat. XIII. — [6] Mat. XXV. — [7] Mat. XXVI. — [8] Psal. XL. — [9] Mat. XXVI. — [10] Marc. XIV. — [11] I Cor. XV.

[1] Annal. to. I. an. 68. num. 10. — [2] Arnold. Meshov. hist. Anabaptist. l. I. — [3] I Reg. XXIII. — [4] III Reg. XI, XII. — [5] Mat. II. Act. XII. — [6] Isa. I. — [7] II Reg. XI. — [8] Joan. VII.

rem et nonnarum primam, quam abbatissam vocant, sibi copulavit, et quæ illi altero mense a nuptiis partum edidit : igitur omnes castæ pudicæque virgines pari petulantia juxta illius doctrinam seducendæ, extrahendæ, ac cubilibus, comessationibus, ebrietatibus et impudicitiis prostituendæ sunt ? Et jam patienter audi : idem egregius doctor negat puellulam quæ annos duodecim superavit, virginitatem tueri posse : dogma profecto inauditum, impium, blasphemum nulli regi, principi satrapæque ferendum, summis, imis, medioeribus hominibus intolerabile, et ad credendum difficillimum asperrimumque : tamen ausus est ille præco clamosus publice talia docere : atque adeo dulci hoc melle multos utriusque sexus homines permulsit, ad se traxit, et quasi Circæo poculo inebriavit. Hi sunt palpones, hi aurium prurientium mollicuh sculptores : sic itur ad astra ».

55. Si hæresiarcharum vita cum Romanorum Pontificum vita conferatur ; non discedendum fuisse ab iis sanctitatis studio ita demonstrat : « Sedem Apostolicam tentare evertere, funditus delere velle, Pontifices maximos omnino damnare æquum non est. Triginta atque plures e Pontificum Romanorum catalogo numerare possumus martyrio ab Christi fidem affectos : alii plurimi boni juxtaque pii et sancti fuerunt, quorum bonitate etiam crevit Ecclesia : numquid igitur ob unum Bonifacium Octavum, (indigne calumniis ipsum fuisse proscissum antea demonstratum est), ita cathedra Petri evertenda erat, ut successorem non haberet ? Jam te non præterit, in arca [1] Noe munda et immunda animalia fuisse : in sagena [2] (quæ Ecclesia est) boni et mali pisces confluunt : in domo [3] magna (quæ est itidem Ecclesia) vasa sunt varia ac multa, aurea scilicet et argentea, quædam etiam fictilia, nonnulla in honorem, quædam in alium et viliorem usum destinata ». Et infra :

56. « Vos autem evangelistæ novi terræ et hujus sæculi filii, montes vallibus æquare, summa imis complanare conati estis, quasi non melius, religiosius et majori cum fructu effecerint alii, ut essent prava in directa [4], et aspera in vias planas, in aliis quidem injustam in facie labeculam deprehendistis ; ignorantes autem vos Æthiopum nigredine et leopardi variis maculis fœdissimos esse, vidistis in omnes Christi ministerio et sacris famulantes, si quam in oculis festucam haberent, trabem vero in oculis vestris neutiquam considerastis [5]. Ea re, hoc impetu, ista tanta vesania Ecclesiam Dei, illiusque sanctuarium et, quidquid uspiam religionis erat diruere, conspurcare, demoliri, et quasi aper [6] ille de silva exterminare huc usque non destitistis ».

[1] Gen. VII. — [2] Mat. XIII. — [3] II Timot. II. — [4] Isa. XL. Luc. III. Mat. VII. — [5] Luc. VI. — [6] Psal. XCVII.

57. Nonnullis interjectis de novatorum impiis studiis hæc refert : « Decreta ac instituta pia, sancta, integra, ab omni fraude aliena ac plane evangelica, blasphemias, idololatrias, tenebrarum opera, dæmonum illusiones, nugas et commenta hominum vana, venerabilia sacramenta somnia appellitant. Cæterum bona opera, jejunare scilicet, orare, confiteri, stentorea voce insanientium et obsessorum more clamare solent, quod hæc omnia ad mortem peccata sint. Pari ratione animoque armati imaginibus Christi, Mariæ, sanctorum facere conati estis, cum earum aspectu piæ mentes perculsæ tam multis sæculis conceptam passionis Jesu memoriam recoluerint summa cum devotione, hæc vos pedibus calcastis, et quasi idololatriam deprædicastis.

« Et cærimoniæ illæ, quæ feria sexta ante paschatis festum totoque eo tempore in acerbissimæ passionis Jesu Christi piam tantopereque a nobis expetitam gratam memoriam ad hæc usque vestræ doctrinæ tempora devotissime frequentatæ vix enarrandam ædificationem et utilitatem attulere : hæ denique tibi olim cum saniore mente esses, maxime placuerunt, velut piæ ac salutares, quibusque Deo gratior nulla hostia reddi potuerit, sic eas observare ac prædicare non eras gravatus quin et novis ritibus adauxeras. Hæ vero cerimoniæ omnes sic jam vobis non modo neglectæ, sed vestræ sectæ sanctulis ita contemptæ sunt, ut choreas tum præcipue agere, aleæ, vino, genio indulgere, porcos et porcellos vorare, et quidquid non licitum eorum gula imperat, post summum luxum summamque nequitiam tempus eximere pro pietate habent. Quis ergo nonnisi mentis inops et plane furiosus non videt, hos vestros impietate undique plenos abusus non modo variis, sed et centenariis, ac propemodum infinitis modis et ponderibus veteres abusus superare ».

58. *Ritibus sacris substituit Lutherus novas et nugatorias formulas.* — Jam vero quis satis deplorare possit sacrilegos novatorum abusus, quos in sacra invexerunt ; qui enim summa impietate sacros ritus in Ecclesia institutos carpsere Lutherani, ii vel novos finxere, vel a Luthero confictos suscepere : « Edidit », inquit Coclæus [1], « libellum Lutherus de formula missæ et communionis adeo sane imperiosum, ut arrogaverit sibi jus constituendorum rituum, quod ipse prius immani superbia nec summo Pontifici, nec generali Concilio permittere volebat. Hoc est igitur ejus libri exordium : Hactenus inquit, libellis et sermonibus egi inter populos, ut corda primum ab impiis opinionibus cerimoniarum avocarem ». Et infra : « Quare de formula, inquit, aliqua pia missandi, ut vocant, et communicandi agemus : ac sic agemus ut

[1] Cocl. in Actis et script. Luth.

non amplius solum verbo doctrinæ corda rogamus, sed manum quoque apponamus, et publica administratione in opus perducamus, nulli prorsus præjudicantes, ne aliam amplecti et sequi liceat (1) ».

59. Ita Lutherus omnibus rapsodiarum artificibus componendarum missæ celebrandæ formularum potestatem contulit, modo formula ab Apostolis tradita, qua sancti Patres semper usi sunt (abominationem autem a sathana per hominem peccati in loco sancto statutam appellavit hic sathanæ administer) abolita foret. Nec mora, conficti sunt profani ritus atque nugaces, ut deplorat Joannes Eckius [1] : « Sacramenta, inquit, Ecclesiæ negant, qui tametsi rumpantur, carere tamen non possunt externis signaculis et cerimoniis, ut Augustinus ipse testatur : quid enim comminiscuntur tot novas suorum sacrificulorum cerimonias? Nonne salubrius esset remansisse eos cum Ecclesia Catholica? Abrogarunt illi quidem cantica Ecclesiastica, quæ plus mille annis jam inde temporibus Gregorii in usu Ecclesiæ fuerunt : quid autem isti jam pro iis cantillant? mendicant nimirum adhuc quasdam particulas ab Ecclesia ; deinde canunt nescio quid chorearum, et Wittembergensium cantiuncularum ».

60. Adversus vero tantam impietatem luculentum librum Judocus [2] Clitoveus Parisiensis doctor, qui antea *Antilutherum* composuerat, edidit, in quo hæresiarcham ita redarguit : « Severa dignum est censura quod impias vocat Lutherus cæremoniarum opiniones in Ecclesiastico officio fieri solitarum ; nam veteris legis ritus in oblationibus et sacrificiis illius temporis observari consuetos nemo sanæ mentis impios dixerit, cum jusserit sæpissime Dominus in Exodo, Levitico, libro Numeri, et Deuteronomio illos diligenter et districte pro legis illius decursu custodiri. Quis igitur, nisi plane improbus et mente parum constans, novæ legis cærimonias ministerio Spiritus sancti institutas, et sacratiorum mysteriorum significativas promoventesque populum in majorem divini cultus reverentiam, appellaverit impias aut sacrilegas? » Et infra : « Quæ, obsecro, nocentior posset induci pestis in Ecclesiam Dei aut quæ magis horrenda confusio, quam ut tandem nulla habeatur certa forma celebrandi divinum missæ mysterium, quod omnium quæ in Ecclesiastico geruntur ordine excellentissimum est et supremum ; cumque uniformis fuerit ritus apud Hæbreos immolandi atque manducandi agnum paschalem typicum, quandiu veteris synagogæ decursus agebatur, nonne pudendum esset et abominandum, ipsum verum agnum Christum immolari in altari multiformi ritu, et vario, atque pro cujusque nutu permutando? » Et rursus : « Verum percontari nunc, inquit, a Luthero velim, in qua potestate hæc facit, et quis dedit illi hanc potestatem, ut antiquam formam celebrandi divini mysterii immutet, et novam fabricet : si enim de cœlo se missum contendit, aut a Dei Spiritu ad moliendum id opus, signa sui Apostolatus ostendat oportet, quibus fidem faciat a Deo ipsum esse quod tentat : hujusmodi autem signa necdum cuiquam conspecta sunt aut cognita ». Hæc Clitoveus vir vitæ innocentia et eruditionis ubertate insignis : contra quem Lutherus mutire non ausus est, cavitque ne Germaniæ populi, in quos sibi pseudoapostolicam arrogabat auctoritatem, quidquam de his rescirent.

61. Substulere etiam Lutherani morem celebrandi Latino sermone sacrificii, cum prætexerent Latinas voces ab ignaris non intelligi, atque ideo pietatis fructum nullum colligi : quorum fraudes et sophismata idem Eckius [1] egregie refellit, ac Latino sermone divina mysteria pie ac merito celebrari, nec pietatis ullo fructu imperitos Latini sermonis orbari : « Sancta, inquit, sane et meritoria est intentio finis, faciens ipsam quoque orationem placere Deo ; sic Hugo ait : Pura oratio est, cum ex abundantia devotionis mens ita accenditur, ut cum se ad Deum postulatura converterit, præ amoris ejus magnitudine etiam petitionis suæ obliviscatur ; unde plus quam ridicula et infantilis patet neochristianorum stoliditas, qui missas Latinas abolent, quia quibusdam non satis intellectas : quandoquidem etiam in missa pro magna parte Scriptura sacra usurpatur, in qua semper Spiritus sanctus loquitur, eamque inspirat etiam in quibuscumque linguis. Et quia sacerdos, ut publicus totius Ecclesiæ minister missam celebrat, decet omnes homines fidu-

[1] Jo. Eck. homil. 12. de sacr. — [2] Judoc. Clitov.

[1] Eck. to. III. hom. 3. in diebus Rogationum.

(1) Quo potissimum tempore cœperit sacrarum cæremoniarum Lutheri opera abrogatio, et Eucharistia ita administrata sit, ut nihil de veteri ritu servaretur, indicat Spalatinus in Annalibus his verbis : « Feria II post JUDICA, (idest post Dominicam Passionis,) Wittembergæ in templo parochiali, auctore doctore Martino Luthero, abrogatis omnibus missis privatis, cœptæ sunt cæremoniæ Apostolicæ ab Apostolo Paulo I Cor. XIV descriptæ, ut videlicet primo aliquid legatur ex Biblis, secundo id enarretur ab aliquo ; postremo ut oretur publice pro salute Ecclesiæ ».

Quod tamen hic num. 61 scribit annalista de usu linguæ Latinæ in sacris rejecto, id jam inde ab anno superiori tentari apud Lutheranos cœperat, cum ad eumdem annum in Spalatino legamus Œcolampadium in arce Eberburgica illud statuisse ut Epistola et Evangelium sub missa « Germanice legerentur et recitarentur » ; quod ejus factum, reprehendentibus multis, idem Œcolampadius eleganti Epistola ad Casparem Hedionem Moguntinum scripta defendit.

Ex eodem Spalatino ad hunc annum discere licet quisnam centum gravaminum Germaniæ, quorum hoc anno meminit annalista, auctor descriptorque fuerit. Ita enim ille ad hunc annum : « Centum gravamina etc. Friderico Paypus excusa sunt ». MANSI.

ciam suam reponere in universali Catholicæ Ecclesiæ fide, quod multo magis placet Deo, quam quæcumque privati hominis fides. Præterea quod in missa præcipuum sit nulli profano subtrahitur sive intelligenti, sive minus, sive prope astanti, sive a longe, et vocem sacerdotis plane non audienti ; siquidem sacrificium illud exhibetur in commemorationem passionis et mortis Christi, ad laudem Dei, necessitatis nostræ gratia, et ad ædificationem totius Ecclesiæ. Quæ omnia tu pro tua pietate, pro effectu et ardore charitatis contemplari potes, et majori sæpe devotione Christum adorare, neque intellectis, imo neque auditis iis, quæ in missa proferuntur verbis, quam si singula observasses : constans enim et concors doctorum omnium sententia est, intentionem verborum etiam nocere posse, si quando orantis devotionem impediat.

« Quam puerile est quod præ se ferunt neochristiani de missis Germanicis, solam attendentes litteram et intelligentiam verborum, neglecto Deo, et qui ex illo promanat spirituali intellectu : nec quidquam adjuvat eos, quod pro se sibi quidem forte et invictum visum afferunt dictum Pauli[1] : *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est, quid ergo est? Orabo spiritu, orabo et mente : psallam spiritu, psallam et mente.* Hoc telo isti rem totam velut acu sibi tetigisse videntur; et citra controversiam colligere hinc posse omnem, quæ lingua sola sine sensu et intellectu fit, orationem esse vanam et infrugiferam. Atqui ad hunc locum nos respondemus, et dicimus in eodem triplicem contineri orationem, oris seu linguæ, spiritus, et sensus sive intellectus : si quis ergo in ignota sibi lingua orat, ore utique orat simul et spiritu, hoc est voluntate, dum propter Deum illud facit : mens autem illius, hoc est, intellectus, sine fructu est, quia quod orat non intelligit, non quod tota interim illius oratio fructu careat, siquidem adhuc et meritoria est oranti et Deo beneplacita; sed fructu illo destituta est, quem homo ex intellectu capere poterat, ideoque ibi Paulus eo semper nititur, ut ostendat prophetiam, donum scilicet Scripturas et verba orationis interpretandi, præstare gratia linguarum. Id ita tu persuasum firmiter habe; et deprehendes hic quoque insignem istorum errorem; ecce enim tempore, quo in dies plurimi tum Ethnici, cum Judæi, convertebantur ad Christum, non admodum conducebat fidelibus multis linguis loqui coram eis, sed Scripturarum interpretatio e re ipsorum tunc erat, quod sine illa Scripturas non intelligebant : cum vero jam homines in fide Christi enutriti, et ab ipsis jam inde cunis instituti adolevissent in illa, assiduaque prædicatione verbi Dei, jam tunc constaret eis de omnibus, quæ tractabantur in missa, vel alias fiebant in Ecclesia, ad quid necessarium erit missas celebrare in lingua vernacula? cum neminem etiam ex vulgo lateat quidquid præcipuum in missa transigitur, dum omnes se gestibus suis ad verba sacerdotis accommodant, jam assurgendo, jam genua flectendo, jam tundendo pectus, usque adeo non desunt jam nostratibus etiam idiotis mysteriorum omnium cognitiones, dum prophetæ non desunt, qui quidquid vel in Scripturis est abstrusum, vel in Ecclesia sit arcanum eis aperiunt, ut jam illi vere, ore, spiritu et mente possint orare, prophetiarum istarum adjuti beneficio, quæ in lingua populo bene intellecta fieri debent, teste Paulo; reliquos Dei cultus non pro suo quilibet arbitrio in quacumque peregrina lingua perficere debet, sed in ea, quæ per universam Ecclesiam Christi et latissima et amplissima est apud nos, maxime qui de Ecclesia Latinorum sumus : alias quæ futura esset confusio, si nobis Germanice missas legentibus advenirent, vel Itali, vel Galli, vel Hungari, vel Bohemi, nihil intellecturi eorum, quæ diceremus? aut quid ibi futurum, nisi quod singularum nationum homines alio proficiscentes, iisdem ad quos venirent barbari viderentur. Sane eo respexisse Paulum satis magnus testis est Ambrosius, qui dicit illum hic redarguisse Judæos, qui in sacrificando lingua Syriaca uti volebant ».

62. Derisere quoque Lutherani accendendi in sacrificio cereos morem, et Catholicorum Deum cœcum esse cavillati sunt, quasi meridie illi accensa face opus esset : quam impiam cavillationem refregit idem Eckius[1], allatis ex Exodo divinis imperiis datis Moysi de accendendis lucernis in tabernaculo testimonii, tum addidit : « Quod si objecerit ex neochristianis quispiam in veteri hæc præcepta esse Testamento, nihil igitur ad nos Christi Evangelio subjectos pertinere; ei quoque responsum volumus, verum id quidem esse, nam alias nos quoque habere cogeremur candelabra aurea, quorum unum centum haberet talenta cum lampadibus septem : sed unum hoc ex eo vicissim quæro : an Deus ille in veteri Testamento cœcus fuerit eo quod jusserit tot sibi lucernas accendi, quod is tam impudenter cavillatur? An non idem utrinque Deus, qui omnia bene vidit luminis nullius indigus, et tamen voluit tot in templo luminaria ardere? aut unde probabis Deum quod olim voluit et præcepit, nunc prohibuisse? aut cum sacculo Bulla e cœlo tibi descendit ? quid igitur sanctas Ecclesiæ ceremonias missas facis ? »

63. *Quinam fuerint Lutheri oppugnatores.* — Exacuere vero stylum, præter Clictoveum et

[1] I Cor. XIV.

[1] Eck. to. III. hom. 3. in die purif.

Eckium, adversus sacrorum rituum eversorem Lutherum in Germania Thomas Murnerus, Joannes Dietembergius, Joannes Coclæus, de quo inferius. Et quidem Eckius Latine, Murnerus Germanice piam ac eruditam regis Angliæ assertionem de septem sacramentis contra captivitatem Babylonicam a calumniis hæreticorum vindicarunt, atque atrocia Lutheri mendacia confutarunt, quorum ultimo et quinquagesimo veluti mendaciorum regi Murnerus coronam insignem appinxit; quandoquidem impudentissimus hæresiarcha, cum librum maledictis et mendaciis sarcivisset, ausus est in fine hæc verba apponere : *A virulentia et mendaciis abstinui.* Tam promptus vero mendaciorum artifex fuit Lutherus, ut Dietembergius eximius theologus in duabus dumtaxat confutationibus, quas in Lutherum de votis et de confessione scripsit, eum convicerit octingentorum et septuaginta quatuor mendaciorum, præter alia innumera, quæ in aliis responsionibus suis perstrinxit.

64. In Anglia scripsere adversus Lutherum Joannes Fischerus episcopus Roffensis, vir summæ eruditionis vitæque integerrimæ, necnon Thomas Morus regii sigilli præfectus, qui ambo postea, ut supra dixi, martyrii pro fide palmam retulere. Et sane Fischerus præter dictum volumen contra assertionem unius et quadraginta articulorum impiorum Lutheri, etiam Œcolampadium impietatis alium signiferum quinque libris de Eucharistiæ sacramento confudit. Tum pro defensione sacri sacerdotii Henrici Angliæ regis librum adversus Lutherum strenue propugnavit, adductis sacræ Scripturæ et sanctorum Patrum testimoniis, in quo postremo justo dolore ob inauditam hæresiarchæ improbitatem aliquanto commolior, quam ejus blanda et mansueta consuetudo ferret, ita Lutherum ipsum describit : « Christi vox in Canticis est : *Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas;* quæ plane monet hæreticos esse capiendos antequam adolescant : nam hi vulpinis fraudibus vineas, hoc est, Ecclesiam Christi, demoliri student. Optarim igitur, ut hanc vocem audiissent hi, quibus ex officio incumbit hæreticos, dum parvuli sunt, comprehendere; neque enim hodie tam gravis esset in Ecclesia tempestas et rerum omnium perturbatio, si Lutherus, dum esset vulpecula, fuisset repressus : at nunc evasit in vulpem grandiusculam, annosam et veteratricem tot dolis, astutiis, artibus instructam, ut medium teneri difficillimum sit. Sed quid dixi vulpem? parum est, canem dixissem rabidum, imo lupum rapacissimum, aut sævissimam quamdam ursam, quæ raptis catulis furore quodam agitur, vel magis hæc omnia simul; multas enim hoc monstrum intra se bestias alit; sed et ejusmodi nomenclaturis apprime gloriatur, seipsum enim appellat ursam et leænam; nam et utramque se futurum Catholicis pollicetur : Lutherum, inquit, habetis ursam in via et leænam in semita : in ejusmodi monstrum evasit, ex vulpecula jam tandem Lutherus ».

65. Roffensi episcopo nunquam Lutherum nec Lutheranorum quempiam respondere ausum tradit Coclæus, ut nec Thomæ Moro, sive Guillelmo Rousseo, qui ita Henricum regem contra Lutheri convitia tutatus est, ut iisdem spurcitiis, quas Lutherus vomuerat, illi os obstruxerit : « Sic se submisit, inquit, fraterculus vicario Christi, (jactasse Lutherum illi se submisisse vidimus), quomodo Judæi se submiserunt Christo, cum datis alapis flexerunt genua, clamantes per ludibrium : *Ave, rex Judæorum;* verum a mendaciis et virulentia prorsus abstinuisse se testatur, ipse cui nihil est aliud in calamo quam calumniæ, mendacia, sycophantiæ : cui nihil est aliud in animo, quam virus, tumor, invidia : qui nihil in capite concipit præter stultitias, furores, amentias : qui nihil habet in ore, præter latrinas, merdas, stercora, quibus fœdius et spurcitius quam ullus unquam scurra scurratur; quorum nemo repertus est unquam præter istum tam stolidus, plagipatida, ut sibi stercus in os conjiceret, quod alii spueret in sinum. Quamobrem cum sit hujusmodi, nihil miror si nunc indignus habeatur, quocum quispiam disputet. Certe, quando quidem totum se devovit inferis, et obduravit in schismate, nec unquam decrevit hæreses recantare, et statuere tamen secum debet aliquam saltem, ut habeat civilis honestatis rationem, quo sibi potius vendicet auctoritatem dogmatistæ, quam vilis in hæretico scurræ ».

66. In peroratione vero operis egregie descripsit qua Lutherus vertigine in conflanda hæresi raperetur : « Is, inquit, eo modo rem tractat, ut plane se declaret meditari secum immortalitatis quoddam genus absurdissimum, eaque jam cœpisse perfrui, et totus esse, versari, vivere in hujusmodi sensu et titillatione gloriolæ, quod futurum præsumat post aliquot adhuc ætatum myriadas, ut recordentur et loquantur homines, fuisse olim aliquando apud sæculum prius nebulonem quemdam, cui nomen Luthero fuerit; qui cum cacodæmones impietate vicisset, ut dignis emblematis ornaret suam sectam, picas garrulitate, lenones improbitate, prostibula obscœnitate, scurras omnes scurrilitate superarit; qui id studuerit, curarit, effecerit, ut velut philosophorum sectæ ex ipsis habent vocabula et gnato meditatus sit parasiti itidem ut gnatonici vocentur, sic absurdissimum genus hæreticorum, impietatis scelerum, spurcitiæque colluvies appellentur Lutherani ».

67. Cæterum non rescripsit furenti homini regio responso indigno Henricus Anglorum rex, sed summa gravitate ac prudentia imminentis

periculi admonuit [1] Fridericum principem electorem et Joannem fratrem Lutherana impietate infectos, duces Saxoniæ, Thuringiæ Lantgravios, ac Misniæ marchiones, si hanc pestem fovere pergerent, levia fuisse ingentium malorum principia : Mahometanæ superstitionis exordia a paucis nebulonibus ducta : concitandam in bella a Luthero Germaniam, mutuisque debilitatam cladibus Turcico furori in prædam expositum iri; impendenti itaque Christiani imperii excidio, compressa ea nova secta antequam adolesceret, occurrerent : « Quid ad vos, inquit, et tam potentes, et in Christi cultu tam devotos principes, aut propius spectare potest, aut debet movere vehementius, quam cohibendæ factionis istius Lutheranæ studium, qua nullam unquam in terras nocentiorem malus invexit genius, aut quæ majorem perniciem sit allatura propediem, nisi boni piique omnes obstiterint, et in primis, qui plurimum et possunt et debent principes ? » Et infra : « Quanquam non admodum decorum putem ita me comparare, ut cum homine tali publice componar ac disputem, tamen cum rex et propheta David non censuit indecorum ante arcam fœderis nedum saltare cum quolibet, ipse certe non eram quemquam habiturus indignum, quocum in gratiam religionis pro fidei veritate dissererem. Nunc vero cum nihil ad rem respondeat, sed rationum loco proferat mera deliria, alios cum illo congredi, nec inhortabor nec prohibebo : ipse certe non committam, ut cum insaniente insaniam ; nam quisquis et æquus lector et prudens libellum meum cum illius libro perleget, is profecto facile judicabit, jam nunc Lutheri næniis satis superque responsum esse. Quod si quis illi tam inique faveat, ut mea verba non sustineat inspicere, aut tam insigniter instupescat, ut collatis utrinque locis non sentiat rem adhuc responso non egere, huic nulla unquam responsione satisfecero ». Et rursus : « At nunc effecit hostis, ut orbi toti inclarescat alterum, nempe aut ipsum esse prorsus imbecillum, aut meas rationes admodum valuisse, quas contra nihil invenire potuerit præter insania scommata, et prorsus insana convitia, quibus si me commoveri putat, egregie profecto fallitur : etenim quantumvis ille me vocet insanum (vocat, opinor, plus millies) nunquam tamen tam insanus ero, ut ægre feram, quod insanus vocer ab insano. Itaque, aut mea me fallit opinio, aut istius in me ac regium nomen contumeliosa spurcitia, vos haud paulo magis quam me, viri clarissimi, commovet ; solet enim generosus animus nobilium reverentia quadam inter se colligari, qua vel in hoste quæ oderint, ac persequantur hominem, personam tamen honorent ac revereantur officium : nec generosus fere quisquam invenitur usquam tam incivilis ac barbarus, qui vel inimicitiis ullis adduci possit, ut scurrilem in modum linguæ petulantia conspergat nobilem ». Et infra : « Nam si quid maledictis illis immiscuit, de cujus veritate poterat quisquis rem non nosset aliquid fortasse dubitare, nunc in animum succurreret lectoribus, nihil illius maledicentiæ credendum, cui perpetuum institutum esse videatur de principibus prorsus omnibus, atque ipso etiam Cæsare, mentiendi : neque enim istud Luthero novum est, omnia comminisci ac fingere, quibus in odium principum scelerate concitet atque exstimulet populum : in quod negotium promovendum sceleratorum hominum catervam jamdudum contraxit atque adjunxit sibi. Itaque nulla unquam factio fuit ita seditiosa, pestilens, nefaria, quæ sic religionem omnem tollere, leges omnes obruere, mores omnes bonos corrumpere, respublicas omnes evertere machinata sit, ut nunc ista conjuratio Lutherana, quæ et sacra omnia profanat, et profana contaminat : quæ ita Christum prædicat, ut ejus sacramenta conculcet, ita Dei buccinat gratiam, ut arbitrii libertatem destruat : ita fidem extollit, ut operibus bonis detrahat et invehat peccandi licentiam : ita misericordiam sublevat, ut justitiam deprimat, et malorum omnium causam inevitabilem non in Deum aliquem malum, quod Manichæi saltem commenti sunt, sed in unicum illum vere bonum rejiciat : qui cum ad hunc modum impie divina tractarit, velut a cælo dejectus serpens virus effundit in terras.

68. « In Ecclesia commovet dissensionem, leges omnes abrogat, magistratus omnes enervat, laicos in sacerdotes concitat, utrosque adversus Pontificem, populos adversus principes; nec aliud plane molitur, quam ut Germaniæ primum populus tanquam pro libertate bellum indicat, proceribus deinde, ut Christiani contra Christianos, spectantibus et irridentibus Christi hostibus, pro Christi fide ac religione depugnent. Quod si quis forte non credat ab uno homine nihili tantum unquam periculi nasci posse, huic in mentem velim subeat Turcica illa rabies, quæ cum nunc tot per terras et maria se diffundens, maximam ac pulcherrimam totius mundi partem occuparit, a duobus olim nebulonibus sumpsit initium, ut interim taceam factionem Bohemicam, quæ et ipsa, quis nescit quam exiguo vermiculo, in quam immanem draconem haud absque magno Germaniæ malo, quam propere adolevit ? ita proclive est malam segetem nullo demetente crescere ; nec ullus unquam socio caruit ad nocendum : neque tam imbecillis est quisquam, quin securo possit ac tanquam lusurum spectanti, lethale vulnus infligere ».

69. Henrico Angliæ regi Georgius Saxoniæ dux Catholicus (nam Fridericus et Joannes prædicti monitis aures obturarunt) rescripsit, Lutherum initio ovina pelle tectum in orbis theatrum pro-

[1] Ext. apud litt. regiæ Coclæum in Actis script. Luth. an. 1523.

diisse, cum de emendandis ab Ecclesia nonnullis corruptelis agere præ se tulisset; ac paulo post conciliatis hominum studiis lupinam rabiem in convellenda religione effudisse, ut superius indicatum est. De illius vero contumeliosis scriptis hæc addidit : « Jam posteaquam inaudita hominis ipsius audacia eo profecit, ut non modo mediocres viros eruditionis pariter et integritatis opinione celebres petulanti calamo invaderet, verum etiam (quod nemo facile expectasset) in Angliæ regem omnium humanorum ornamentorum laude spectatissimum, maledicentiæ suæ frænos laxaret; certissima perfrictæ frontis, tum malitiosæ mentis argumenta omnibus de se dedit. At vero nullis verbis consequi queam, quam impudentis ejus libelli scriptionem inique tulerim; continuo enim ut de ea rescivi, et edictis ne in ditione mea venderentur, vel legerentur, cavi, et bibliopolam, qui primus hic venum exposuerat, acerba carceris multa animadverti ». Et infra : « Porro non mediocriter etiam animum meum levat, quod cum præ cæteris Germaniæ proceribus in Lutheri scriptis ac concionibus nunc apertius, nunc obscurius impetar, accidat hoc mihi commune cum heroibus alioqui laudatissimis Carolo Cæsare ejus nominis V in cujus verba jurasse gloriosum mihi duco, et Henrico VIII potentissimo Anglorum rege, cum quibus equidem vituperari malim, quam cum Lutherana colluvie laudari; neque enim quominus probi Christianique principis officium facere pergam, iste ullis vel minis vel convitiis efficiet ».

70. *Convitia Lutheri in principes.* — Hactenus Georgius princeps, qui merito Lutheri maledicta contempsit; cum ille furens rabie hoc anno, quod perversam illius Evangeliorum translationem Catholici principes in principatu Brandeburgensi, in Misnia, in Bavaria et aliis locis exuri jussissent, librum de sæculari potestate Joanni duci Saxoniæ inscriptum edidit, in quo universim omnes principes maximos fatuos, pessimos nebulones, a quibus pessima quæque expectanda sunt, lictores et carnifices Dei appellavit : quibus est comprecatus, ut præcipitio collum frangerent, terrasque et homines in clades et miserias conjicerent : hortatus est populos, ut eos contemnerent, perversa Psalmi CVI interpretatione usus : *Effudit contemptum super principes :* abusus pariter oraculo sacro, quo mundus dicitur inimicus Deo, conclusit absurde principes mundanos non posse, nisi Deo contraria, agere, furere contra Evangelium, et fatue agere. Interminatus denique est brevi eorum jugum excussum iri a populis, versum jam rerum ordinem, neque ipsos amplius homines ut feras venaturos. Ita seditionum concitator Lutherus gratiam principibus reposuit, qui nimium illius causam adversus Pontificem expetentem ut judiciario legum ordine coerceretur, foverunt.

71. *Novatoris argutiæ contra castitatem.* — Patratum illius auspiciis est hoc anno obscœnum horridumque facinus : siquidem iis ipsis diebus quibus fideles recolendæ acerbissimæ Christi passioni, expiandæque vitæ criminibus conscientiæ vacare solent, ut puro pectore Dominicum corpus excipiant, Lutherani malis furiis acti, novem virgines genere nobiles et Deo sacras ex monasterio Nimicensi clam ad stupra rapuerunt Wittembergam : at de tanto suorum flagitio diaboli satelles Lutherus non indoluit, sed triumphavit, tamquam egregium aliquod opus dignum immortalitate peractum esset; ac ne silentio ob sui horrorem obtereretur, ad impellendos ad similia flagitia Germanos illud scriptis promulgavit : « Juxta illud Salomonis », inquit Coclæus [1] : *Qui relinquunt iter rectum, et ambulant per vias tenebrosas : qui lætantur cum malefecerint, et exultant in rebus pessimis.* Et secundum illud Isaiæ [2] : *Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt* ». Celebravit etiam publice panegyrica oratione Lutherus Leonardum Koppen raptorem incestuosum, et diabolica amentia et impietate illum cum Christo animas ex inferorum potestatibus rapiente contulit, ac Deum flagitii auctorem esse voluit, Leonardum Koppen hisce verbis efferens : « Fecisti opus novum de quo provinciæ hominesque cantabunt et loquentur; quod multi velut ingens incommodum proclamabunt; qui autem cum Deo sentiunt velut ingens commodum glorificabunt, ut sis certus Deum ita ordinasse, et non esse hoc opus aut consilium tuum proprium »; et infra : « Ne dixeris hic : In me concitatur totum cœnobium Nymicense quando jam audiunt me illum fuisse raptorem; respondeo », inquit Lutherus, « imo vero felicem raptorem, sicut et Christus raptor erat in mundo, quando per mortem principi mundi auferebat arma et vasa sua, ipsumque ducebat captivum : ita et tu has miseras animas ex carcere humanæ tyrannidis eduxisti, et quidem opportunissimo tempore in Pascha, quo Christus suorum quoque captivitatem captivam duxit ». Utinam animadverterent hæretici, quam fœde Lutherus Christo illudat, qui illum cum nefandissimo stupratore, et humanæ redemptionis sacrosanctum mysterium cum sacrilego virginum raptu comparet. Earum infelicium monialium unam, nomine Catharinam de Bore, postquam biennio in lupanari Wittembergensi a scholasticis vulgo illusa fuit, jam gravidam Lutherus sibi conjugem optavit : « Facta est Luthero », ait Coclæus, « uxor monacho monialis, perfido perfida, flagitioso flagitiosa, scilicet ut esset dignum ollæ operculum et par pari facile conjungerentur, nec mentiretur eis Paulus dum ait [3] : *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.*

[1] Coclæ. in act. et scriptis Luther. Prov. II. — [2] Isai. III. — [3] I Timot. V.

72. Ostenderat jam ante Lutherus castitatis se acerrimum hostem esse, libellumque contra vota monastica scripsisse vidimus: hoc vero anno cum Joannes Faber, episcopi Constantiensis in causis Ecclesiasticis vicarius, postea episcopus Viennensis, insigne volumen, quo ex sacris Scripturis et vetustissimis quibusque auctoribus Græcis et Latinis sacramenta Ecclesiæ, potestatem summi Pontificis, sacrosque ritus asseruit, Romæ edidisset, quod etiam Lipsiæ jussu principis Georgii, necnon Coloniæ impressum est, titulumque promeruit ut Malleus hæresis Lutheranæ diceretur, Lutherus illius argumentis convictus, captata ex eo occasione, quod ille Matrimonium inter sacramenta connumerasset, calumnias adhibuit, cœlibes vocans scortatores, et quasi Faber Matrimonium, præferendo illi castitatem, vituperasset, in Præfatione expositionis septimi capitis Epistolæ B. Pauli primæ ad Corinthios hoc fallaci argumento oppugnat castitatem : « Cum Deus mulierem ita creaverit, ut debeat et cogatur esse circa virum, satis nobis fuerit, Deum esse nobiscum, ideoque Matrimonium honoremus velut divinum nobileque negotium ; quod si scioli isti illud inire noluerint, dimittamus eos in sua cæcitate fornicari ac scortari, quandiu permiserit eis Deus. Nos habemus verbum Dei pro nobis, quod manebit, et non obstupescet coram ejusmodi crassis fabris, etiamsi plures forent quam sit arena maris ».

73. Hæc ille mendax veterator : nam inprimis mentitur se honore afficere Matrimonium, cum illud sacramenti dignitate inter Christianos decoratum a Christo neget : mentitur mulierem ita cogi esse circa virum, ut non possit se continere divina suffulta gratia, quo cælestium rerum contemplationi se totam addicat ; mentitur etiam doctores Ecclesiæ, qui laudant castitatem, fornicarios esse : mentitur denique illius verba Dei verbo firmari, ut arguit Coclæus decerptis hisce ex S. Paulo sententiis, quibus virginitas commendatur præferturque Matrimonio: *Volo autem omnes vos homines esse sicut me ipsum.* Item : *Dico autem non nuptis et viduis, bonum est illis si sic permanserint, sicut et ego.* Item : *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do.* Item : *Quoniam bonum est homini sic esse.* Item : *Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem ;* et adhuc multo apertius ; *Volo*, inquit, *vos sine sollicitudine esse: qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo : qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori et divisus est. Et mulier innupta et virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu : quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi quomodo placeat viro.* Item : *Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; et qui non jungit, melius facit.* At illustria adeo et perspicua Pauli testimonia Lutherus impudentissime pervertit in expositione, quam epithalamium vocat, detorsitque in patrocinium incesti, cui sacerdotes, monachi, et moniales conjugii honestum nomen prætexuerunt. Illud autem lascivum epithalamium Conradus Kollin theologiæ professor Coloniæ in cœnobio sacræ Prædicatorum familiæ uberrime pluribus libris confutavit, conquestus a Luthero « Christum de cordibus hominum cum omni pietate et religione pariter ejectum : Turcæ doctrinam Germanis traditam, eique ad occupandam vi Germaniam, quam perfidis apostatis ille replevit eo libro, paratam esse viam ».

74. Extulisse omnium primus publicæ scortationis obtenso conjugii nomine vexillum fertur [1] Carolstadius, ac sacerdotes suo exemplo a sacris altaribus ad sacrilegos thalamos pellexisse : cujus detestabile scelus Lutherani adeo commendarunt, ut mimica scurrilitate illius veluti viri beati memoriam consecrarint, conficta stultissima et impia missæ formula, Diocletiani et Juliani apostatæ, qui Christiana sacra ab histrionibus derideri jubebant, exempla secuti ; et quales ipsi essent, nimirum stupris contaminatissimi, ipsimet depingere non erubuerunt hisce verbis : « Nos ergo concubinis nostris gravati te, Deus, poscimus, ut illius, qui patres nostros sectatus antiquos tibi placet, nos imitatione gaudeamus in æternum ». Profligatissimi itaque ac perditissimi homines sanctos Dei sacerdotes qui tot superioribus sæculis castitatem coluerant, impios et cœcos appellarunt (1).

75. Verum nil miserius eo fuisse postea, quem ipsi beatum dixerant, visum est, invisaque harum sacrilegarum Carolstadii nuptiarum auspicia describit Coclæus, nimirum asinas carnes in nuptiali eo convivio pro cervinis ludibrii causa fuisse appositas, hujusque execrandi Lutheranorum beati infelices exitus refert ; contracta enim cum Luthero, qui veluti draco minores serpentes devorabat, inimicitia, Saxonia in exilium pulsus, multas calamitates pertulit, revocatusque Wittembergam : « Cum præ pudore », pergit Coclæus, « conspectus eorum hominum, apud quos antea opibus, honoribusque et dignitate floruisset, ferre non posset, secessit

[1] Cocl. an. 1525.

(1) Carlostadium omnium primum inter sacros Deo homines profanas nuptias admisisse dum scribit annalista, profecto fallitur. Spalatinus enim earum rerum testis omni exceptione major, anno MDXXI notat in Saxonibus conjugium cum sacerdotio conjunxisse duos illos vel tres, quorum nomina ex eodem Spalatino dedimus in nota ad A. MDXXI, 53. In exordio vero anni sequentis, quem idem Spalatinus a die Natali Christi ducit, Carlostadii celebres nuptias commemorat easque cum die festa S. Stephani componit. MANSI.

inglorius in proximum oppidulum, atque in circumjacentes villas, ubi aliquandiu vitam miserrime sustinuit, factus ex theologiæ doctore et archidiacono Wittembergensi miser agricola, et rusticus indoctus, qui arare nesciens, per inopiam arare cogebatur, equos habens indociles, quorum unus hac, alter illac ante aratrum pergebat, aut procedente uno stabat aut retrocedebat alter, ut cunctis risui atque etiam commiserationi esset arator vicinis, quibus et uxor ejus merito miserabilis videbatur, ut quæ ex nobili familia orta ac nobiliter educata pessimo exemplo et infelicissimo auspicio nupsisset contra jus et fas sacerdoti homini ignobili et alienigenæ, tot deinde modis infami, proscripto, inopi et abjecto, apud quem ne rustico quidem aut cibario pane satiari posset, cujus maritum falsum falso in nuptiis beatum dixerant Wittembergenses ». Denique, ut hujus beati infelicissimos exitus claudamus, exprobrat Luthero Joannes Faber, illum in exilium ab eo fuisse projectum, et modo ligna in foro, modo pyra, aut placentulas vendidisse; ac demum morituro dæmonem per triduum adstitisse, ut ejus teterrimam animam raperet in tartara scribit Meshovius [1]. Hactenus de infaustis nuptiis sacerdotum, qui fallaci Evangelii specie subornatum Mahumetismum in Christianum imperium invehere moliti sunt.

76. Dum Luthero signifero complures cucullati ac sacerdotes continentiæ vota triumphali pæne pompa, atque effusa libidine effringunt, nata sunt fœdissima monstra, quæ fœditatem horum novatorum in luce collocarunt, ut narrat Ulembergius [2] ex certissimis Monumentis hisce verbis: « Dum tumultuatur Lutherus, dum evertit divinum cultum, religionem Catholicam abolet, omnia pro arbitratu diruit, pessumdat, dissipat, et novos ritus instituit (quod anno MDXXIII et MDXXIV cum primis factum est) monstra quædam nata sunt in Saxonia, quibus cujusmodi monstrum religionis ipse parturiret, occulto Dei judicio, manifesto indicio tamen ad deterrendos homines effigiabatur. Freibergæ natus est vitulus cucullatus habitu monachum referens: at Landesbergæ vitulus etiam monstruosus editus est, non monachi, sed sacerdotis habitu insignitus. Revulserat Lutherus repagula monasteriorum utriusque sexus, et septa castitatis perfregerat: itaque monachi, sacerdotes, moniales carnalibus desideriis incitati, vitulorum lascivientium instar e monasteriis proruperunt: cujus rei turpitudinem monstra illa monacho-vitulina delinearunt: maxime prius illud cucullatum quod anterius tum circa clunes lacerum cucullum habuit, et coronam vel rasuram capitis duabus verrucis deturpatam; labrum inferius humano, superius autem cum naso vitulino simile erat, linguam habebat ex ore semivitulino et semihumano prominentem, pedem dextrum anteriorem ceu concionabundus instar brachii jactabat. Sic salaces illos et verrucosos apostatas vitulomonachos, quorum omnis virtus in lingua est, qui rupta lumborum cinctura, lacerato abjectoque professionis habitu, ad Ecclesiastica ministeria se tum passim ingerebant, divina providentia depingere voluit. Jam et Wittembergæ circa tempus illud, quo canonicos ad religionem mutandum Lutherus compulit, et fundamentis Ecclesiæ Lutheranæ collocandis occupatus fuit, duo nati sunt pueri, quorum alter capite carebat, alter retortos habebat inversosque pedes: quibus monstris quid aliud quam quod Lutherus agebat, et quidem aperte satis, delineatum fuit? Ecclesiam moliebatur sine visibili capite in terris, quod puer hic acephalus monstrum esse insinuat: ad eam erigendam gradiebatur ore perverso, ut de apostatis Scriptura loquitur Proverb. VI et retortis a sanctorum Patrum rectitudine gressibus incedebat: cujus Wittembergenses potuit vel portentum illud admonere ».

77. *Ineptiæ quibus suam doctrinam fulcire conatur Lutherus, et perfidæ artes quibus allicit principes ad direptionem censuum Ecclesiasticorum.* — Tanto porro hæresiarcha Lutherus in Catholicos omnes, quos antea Turcis nequiores dixerat, odio exarsit, ut Pighardis et Hussitis, quos paucis ante annis publicis libris veluti hæreticos et schismaticos confutarat, se aggregare maluerit, quam ad Ecclesiæ gremium revocari, scriptisque duobus libris lenocinatus iis fuerit, quasi propius cæteris omnibus ad puritatem Evangelii accessissent. Et quidem adversus Pighardos sive Waldenses, qui per Bohemiam et Moraviam sparsi erant, in resolutionibus suis hæc scripserat [1]: « Quod si etiam tempore Apostolorum non fuisset Purgatorium, ut superbit fastidiosus Pighardus, numquid ideo credendum est hæretico vix quinquaginta annos nuper nato, et fidem tot sæculorum falsam fuisse contendendum? maxime cum ipse nihil aliud faciat, quam quod dicit: Non credo; et sic probavit omnia sua et improbavit omnia nostra, quasi non et lignum et lapis non credant ». Quibus verbis mirum est Lutherum ipsum et omnes novatores non confundi, cum adversus fidem Catholicam tot sæculorum auctoritate, tot sanctorum Patrum doctrina, tot cœlestibus miraculis a Deo confirmatam, opponant suam incredulitatem: nec enim aliud argumentum idem Lutherus adversus Henrici regis Angliæ, qui septem sacramenta a Christo instituta traditaque per Apostolos Ecclesiæ demonstrarat, librum objecit, quam meram suam perfidiam, ut qui non crederet divinam esse doctrinam, quæ ab

[1] Meshov. hist. Anab. l. I. — [2] Ulemb. in Vit. Luth. c. 11.

[1] Luth. in resol. concl. 15.

omnium sæculorum sanctis Patribus, inque universo Christiano orbe culta fuisset; quare Guillelmus Rousseus, sive Thomas Morus [1] illum ad rem apte non respondentem veluti cœcutientem luctatorem traduxit : « Specta, quæso, inquit, quam festiviter Lutherus hunc ludit ludum : cogita nunc videre te illum obcæcatis oculis intentum stare ad ingerendum colaphum. Ubi estis, inquit, domine Henrice? Hic in proximo. Adhuc invitat, ut accedat propius, nempe ut feriat certius : Producite, inquit, vestrum egregium contra Lutherum libellum. Produco. Adhuc propius. Quid asserit vestra dominatio? An septem sacramenta? Assero. Adhuc propius paululum. Quibus doctrinis? Dei an hominum? Dei. Jam feriendi certus scilicet, en quam recte librat ictum : Audiat, inquit, ergo dominatio vestra : Frustra colunt me doctrinis hominum.

Spectatum admissi risum teneatis amici.

« Qui videtis hunc cœcum inscium, quam longe aberrarit in diversam partem sic exultare præ gaudio, ut compos non sit sui, quasi egregium colaphum infregerit adversario ». Constat itaque argumenti, quo Lutherus Ecclesiæ sacramenta evertere voluit, vim omnem in ipsius infidelitate sitam, quod Christiana sacra, quibus Deus colitur, doctrinas hominum appellet, patetque eadem ratione ac facilitate, omnia alia atque ipsum etiam Baptismum rescindere, omnem Scripturam sacram pernegare, ut partem pernegat, purumque ethnicismum inducere potuisse, si nuda illius et cujusvis alterius impostoris assertio ad Ecclesiæ traditiones, quibus etiam ipsa sacrorum Evangeliorum innititur auctoritas uti humanas doctrinas obterendas suffecerit.

78. Idem hæresiarcha, ut facilius plebem in omne impiæ doctrinæ genus præcipitem ageret, non Pontificem solemnesque episcoporum et doctorum cœtus controversiarum fidei judices statuit, sed imperitam plebeculam, edicto hoc anno exitiali libello, in quo inter cætera hæc effutiit : « Christus directe contrarium statuit, auferens ab episcopis doctisque et Conciliis utrumque, nempe jus et potestatem judicandi doctrinas, ac tribuens utrumque unicuique, et omnibus Christianis universaliter, quando ait Joannis x : *Oves meæ cognoscunt vocem meam.* Item : *Oves meæ non sequuntur alienos, sed fugiunt ab eis; quia non cognoscunt vocem alienorum.* Item : *Quotquot venerunt fures sunt et latrones; oves autem illos non audiunt.* Hic omnino clare vides cujusnam sit jus judicandi doctrinas : episcopus, papa, docti et unusquisque habet potestatem docendi ; oves autem judicare debent, an illi doceant vocem Christi, an alienorum, etc. » Imbuit ita hic impostor ea amentia sectatores suos ut cum fingerent animo se Christi oves esse, ac Scripturarum omnium purissima intelligentia præditos, absurda quæque dogmata a dæmonum administris pro Christi voce avide exciperent, aperuitque omnibus impostoribus viam, ut perversas sacræ Scripturæ interpretationes obtruderent populis, qui falsa a veris discernendi ignari, ut luce ipsa clarius patet, varias pugnantesque inter se sectas condidere, quos non Christi, sed dæmonum voces inde secutos constat; cum vox Christi semper ipsa sibi consentiat, atque Ecclesiæ præsules audiendos admoneat dum ait [1] : *Qui vos audit me audit;* et rursus [2] : *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Qui vero Pontifici, Conciliis et episcopis jus ferendarum legum ademit, ipse legislatoris munus invasit, ac tres hoc anno legum suarum libellos edidit, alterum de formula Baptismi, cujus sacramenti profanandi fuisse auctorem inferius videbimus ; alterum de institutione cultus divini, cum antiquus ille a Spiritu sancto et Apostolis institutus ipsi non placeret; tertium de communi fisco, cui ad alliciendos ad sectam quosque nefarios, Ecclesiarum, episcoporum, ac monasteriorum prædia ac jura attribuit : qua de re hæc memorat Ulembergius [3] in ejus Vita :

79. « Oblata Luthero fuit ordinatio civitatis Leisnicensis, quæ modum continebat et formam ærarii cujusdam in publicos usus instituendi, in quod bona Ecclesiastica, quæ sub ipsorum potestate erant, colligenda censuerant. Hanc ille typis excusam in publicum emisit [4] addita Præfatione, in qua principio valde commendat Leisnicenses ipsos, quod novam divini cultus formam ordinaverint, et bonorum quamdam instituerint communionem ad Apostolorum instar : id scriptum se dicit in publicum referre voluisse, ut quæ ab ipsis in hoc genere facta sit ordinatio, aliarum etiam communitatum usui deserviat : sperare se futuros, qui hoc ipsorum exemplum ad imitandum sibi proponant; quod si fiat, et hæc consuetudo paulatim inolescat, secuturam brevi collegiorum, monasteriorum, aliarumque fundationum ingentem ruinam ». Tantæ prædæ dulcedine improbos homines adeo delinivit, ut proximo anno ad principatus Ecclesiasticos occupandos, expilandaque monasteria ad arma coierint : quam vero late serpserit illius exempli pernicies describit Joannes Eckius [5] : « Non inferiorem, inquit, superbia efficaciam hic habet avaritia ; sic enim sapiens dicit [6] avaro nihil esse scelestius, quoniam et animam suam venalem habet, et in vita sua projecit intima sua. Aut cur putatis multos enim præclaros viros Lutheranos et Zuinglianos fieri, nisi quod vident opulenta

[1] Thom. Mor. in defens. Henr. contra Luth.

[1] Luc. x. — [2] Mat. xviii. — [3] Ulemb. c. 11. — [4] Luth. to. ii. edit. Jen. p. 259. — [5] Eck. to. ii. Hom. Dom. 3. post Pascha. — [6] Eccl. x.

ibi aliquot cœnobia diripi, census vi occupari, decimas, anniversaria et fraternitates abrogari; indeque sperant quæstum? neque adeo tamen illi inhiant, ut negligant Ecclesiam; provident enim ei de tribus aut quatuor etiam scilicet bonis (ita coram plebe pollicentur) et doctissimis prædicatoribus. De quorum salario quidquid reliquum est quæris in quem convertatur: inepte id totum in publicam et divitem arcam congeritur; sane in arcam divitem, unde nihil sperandum sit pauperibus, quorum solo prætextu cæteri interim fiunt opulentissimi, dum istis algere et esurire licet fortiter; præclare enim hic agitur, quia quamvis sancti contemnantur, interea tamen aureæ et argenteæ ipsorum imagines, thuribula, calices confringuntur, et quæcumque alia sunt vasa Deo cultuique divino dicata in profanos usus convertuntur ». Eadem rapinarum cupiditas corrupit complures magnosque principes, atque integra regna Lutherana abysso submersit: in Suecia enim, cum Gustavus regni gubernacula capessivisset, a Laurentio Andræa archidiacono, Lutherano veneno infectus, Ecclesiarum vectigalia invasit [1]; latiusque Lutherana hæresis propagari hoc anno cœpta est: cumque Joannes Gothus creatus ab Hadriano A. S. L. in Suecia, ab Upsalensium canonicorum collegio designatus fuisset Upsalensis archiepiscopus ac Sueciæ et Gothiæ primas, ea lege diu reluctatus assensit, ut rex occupata Upsalensis Ecclesiæ prædia restitueret: quod ille se facturum pollicitus est, nondum scilicet confirmata tyrannide; postea enim ipsum reliquarum Ecclesiarum census in fiscum intulisse visuri sumus.

80. *Decretum Poloni regis de tuenda religione.* — Abhorruit a tam nefando exemplo Poloniæ rex, qui pro tuenda religione, arcendaque hæresi pium edictum tulit [2], ac flammis aboleri Lutheranos libros jussit:

« Sigismundus Dei gratia rex Poloniæ, magnus dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæque et dominus hæres.

« Manifestum facimus omnibus et singulis cujuscumque status et ordinis subditis nostris, necnon etiam advenis quibuscumque in regno et dominiis nostris ubilibet existentibus, quia cum humanis ingeniis præsertim vulgi ad res novas ac insolentes propensis necesse sit cum alia mala pleraque, tum vero schismata et hæreses emergere; necesse item sit illas per eos qui divinis ac humanis institutis præpositi sunt, tanquam zizania ex agro putari ac eradicari: siquidem sola est religio, quæ legibus ac institutis suis homines in disciplina, in virtute, ac in fide erga Deum et homines continet et regit, et qua in norma et observantia sua veteri turbata et dissoluta turbari ac dissolvi necesse est universa, quod postea ut multis exemplis constat, in seditiones vergere, ac in perniciem rerum publicarum earumque rectores redundare solet; nos pro officio Christiani principis eam ipsam religionem a sanctis Patribus ordinatam, ac per sanctam Romanam Ecclesiam directam, nobisque a majoribus nostris per manus traditam, ac per nos denique et gentes nostras multo sanguine et clarissimis gratia Dei victoriis hactenus defensam, etiam a labe hæretica his temporibus in vicinia emergente integram et immaculatam in regno et dominiis nostris conservare volentes, publicis edictis mandavimus, ne qui libri Lutheri cujusdam ejusque sequacium quorumcumque, quos sua insolentia in reprobum egit sensum, quique prætextu libertatis Christianæ, ac prætextu etiam vitiorum ordinis Ecclesiastici, et scandalorum, quæ ab hominibus et ab his, qui ab hominibus assumpti, ac perinde infirmi sunt, venire necesse est, tanquam sub melle virus suum in vulgus spargunt, et scriptis ac sermonibus famosissimis non solum mores salubres et instituta Ecclesiastica, sed ipsos etiam sanctos Patres turpissime proscindunt, et sacra prophanis miscent, nequaquam ad regnum et dominia nostra inferrentur et legerentur, neve quis dogma ipsum pestiferum ac jampridem damnatum approbare, profiteri, vel tueri auderet, sub pœna capitis et confiscatione bonorum omnium.

81. « Ad quæ postea edicta nostra exequenda modum etiam opportunum statuere volentes, delegavimus in prætorium civitatis nostræ regiæ Cracoviensis nonnullos primarios nostros tam spirituales quam etiam sæculares consiliarios, qui cum consulibus ac officialibus civitatis sic edicta ipsa nostra exequenda statuerunt, ut imprimis quandocumque opportunum videretur reverendissimo domino episcopo Cracoviensi, fieret per inquisitores ejus cum decurionibus, quos consulatus in tota civitate ad hujus negotii, aliorumque excessuum tollendorum custodiam delegit, per omnes et singulas domos, testudines ac cistas diligens scrutatio; et ubi aliqui libri hæretici invenirentur, illinc pœna edicti exigerentur: deinde ut impressores librorum nihil prorsus imprimere, et bibliopolæ vel alii quicumque exponere ac vendere deinceps ex libris undecumque adductis, nisi illos rector Universitatis, vel aliquis per ordinarium constitutus prior viderit, et tam imprimi quam vendi permiserit, sub pœnis prædictis. Ut autem et reliquæ civitates nostræ hoc exemplo insistant, ac unusquisque in tempore præmoneatur, ne ipsa mandata nostra regia transgrediatur et ignorantiam prætendere possit; nos hanc ipsorum consiliariorum simul ac consulatus Cracoviensis ordinationem per has litteras nostras omnibus testatam esse volumus, mandantes omnibus aliis civitatibus regni et dominiorum nostrorum,

[1] Jo. Magn. in Vit. Pontif. Upsal. — [2] Ext. apud Bzov.

ut eum modum edicta nostra exequendi teneant, cum loci ordinariis aut eorum delegatis, eaque diligentissime exequantur, pro gratia nostra aliter non facturi. Datum Cracoviæ sabbatho ante festum Natalis sanctissimæ Mariæ Virginis dominæ nostræ anno Domini MDXXII, regni autem nostri XVII ». Poloni etiam Præsules eximiam pro incorrupta religione servanda operam navarunt.

82. *Causæ multiplices quæ impulerint ad hæresim.* — Hoc enim anno in Polonia, celebratis Lancitiæ cœtibus contra Lutheranam superstitionem decretum est, restituendam in pristinum splendorem religionem Christianam. At defecere a tam præclaro exemplo plerique alii inertes episcopi, ob quorum ignaviam et imperitiam propagata est hæresis. Non defuerunt etiam aliqui impii, qui cum pascendis porcis quam pascendo populo Christiano aptiores essent, mox atque Lutherana venena spargi videre, ita illa avide hausere, ut etiam populis propinarint. Ex iis Georgius de Polentia seu Polenez episcopus Samlandensis sive Sambiensis in Prussia hoc anno in Ecclesia principe Regii-Montis die natali Domini sacro concionem [1] Lutheranis scatentem hæresibus e suggestu apud populum habuit : in hæc impietatis præcipitia hunc pseudoepiscopum fœda libido impulit ; tantarum enim Ecclesiæ cladium causam cum viri pii indagarent, in primis eam morum corruptioni tribuerunt, ut Joannes Eckius [2] :

« Ea est, inquit, peccatorum conditio, ut qui unum fecit, ad plura prolabatur ; sicque qui in sordibus est, obsordescat adhuc, sic multi jam homines perditæ levitatis facilius ad hæresim prolabuntur, quod ante et peccatis plurimis onustam humeris gestant sarcinam, et confusione velut vestimento amicti circumeunt : sic filii sacerdotum et monachorum plerumque ad hæreses prolabuntur. Huc pertinet quod inter hæreticos impune licet peccare quibuslibet, nec aliqua est disciplinæ ratio etc. ».

83. Aliam plurimorum lapsus causam fuisse arrogantiam, describit idem auctor [3] : « Sicut Abdias inquit [4]: *Superbia cordis tui extulit te;* subscribit Hieronymus ? « Quis hæreticorum « non in superbiam extollitur, Ecclesiæ simpli- « citatem parvipendens » : sic quod imagines sanctorum veneratur Ecclesia, Carolstadius quid vocat, obsecro ; simplicitatem : quod missam sacrificium esse pie credit Ecclesia, quid sentit Lutherus esse ? simplicitatem : quod verum Christi corpus sub specie panis in Eucharistia esse sancte credit Ecclesia, quid ad hoc quondam Zuinglius ? simplicitatem esse contendit, admirabundus nos persuaderi etiam a Christo potuisse in re tam non possibili. Horreo plura dicere super blasphemiis tantis, quas isti tamen claudi uno stantes pede profundunt elati et insolentes : volunt divinæ omnipotentiæ metam ponere et obstacula, imperiti Scripturarum, et virtutis divinæ ignari, etc. ».

Periere alii ob concepta in Ecclesiasticum ordinem odia, cum jactis in eum contumeliis delectarentur, ut subdit idem auctor :

84. « Ad hæc omnia multum facit inordinata voluntatis affectio, sicut nunc, pro dolor ! plurimi Lutherani fiunt ob inveteratum suum odium, quod semel adversus clerum universum conceperunt ; unde et prædicatores suos instigant ad invehendum contra papam, pontifices et sacerdotes : « Quis enim hæreticorum (inquit « Hieronymus [1]) non despicit Ecclesiasticos? quis « hæreticorum non exultat in malis eorum ? » « Et tales quidem homines irrequieti, (ait Ger- « son), corrumpunt omnem ordinem hierar- « chicum non in Ecclesia tantum, sed et in sæ- « culari politia ». Periere alii quod sanctorum Patrum lectionem contemnerent, Tabularum vero hæreticorum rapsodias perlegerent.

85. « Vespertiliones, inquit, tantum sunt hæretici et ululæ : noctu tantum circumvolitant, nec unquam ad solem perveniunt justitiæ, dum magis amplectuntur rancidos hæreticorum commentariolos, quam justa sanctorum Patrum volumina ; nonne enim sic est ? magis placebis neochristiano alicui vel corrosum illi afferens libellum Wicleffi, Rochenzani, Hussi et similium, quam si recens inventum et antehac nunquam visum ei afferas librum Augustini, Chrysostomi, Cyrilli aut Ambrosii, quæ summa et execranda est abominatio ».

86. Periere denique plures docti, apertisque oculis instar Balaam lapsi sunt, cum, ut dictum est, opum et commodorum lenocinio ex nova secta titillarentur : quod quam indignum sit probo et constante viro ostendit egregie Joannes Faber [2], nonnullorum antesignanorum, qui turpiter cecidere, exempla ita proponens : « Non istorum nequitiæ tantum apud me possunt, ut simul quod pium ac verum est abnegem quemadmodum Lutherus, propterea quod in Romanis indulgentiis concedendis non pœnitentiarius, non commissarius creatus est, odio et inimicitia persuasus contra Ecclesiam intumuit. Nec doctor Wolphangus Capito imitandus mihi est visus, qui primum passim in imperialibus comitiis coram imperii electoribus cæterisque principibus acerrime contra Lutheranos causas egit; deinde modici quidem commodi ex quadam Argentorati apud S. Thomam præpositura ad se redeuntis gratia, quam Apostolicus legatus episcopus Pistoriensis intercepit, mox mutata sententia, ab Ecclesia, ut olim Montanus, de-

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. lit. T. p. 353. — [2] Eck. to. II. Homil. — [3] Id. ib. Dom. 3. post Pascha p. 101. — [4] Abd. I.

[1] Hieron. sup. Abdiam. — [2] Jo. Fab. in lib. de intercessione SS. contra Œcolampad.

fecit. Nec bellum hominem admodum sua fefellit opinio; jam enim non ex præposituræ vivit redditibus, sed effecit, ut præposituræ ad S. Thomam fructibus, item iis qui ex S. Petri parochiali Ecclesia et prædicatura proveniunt proventibus, nunc secure cum sua uxore fruatur ».

87. Omnium porro malorum architectus et machinator improbissimus Lutherus pium opus aggredi videri voluit, nimirum Judæos ad Christianam religionem amplectendam permovere, ad quos libellum scripsit: *Quod Christus Salvator sit vere Judæus*. Sed tantum abfuit, ut eos ad fidem traduxerit, ut multo magis in perfidia obfirmarit. Excidit etiam ab inanibus stultisque patrandorum miraculorum ausis, cum signa pseudoapostolatus daturus, Nesenum poetam in Albi misere submersum vanis immurmurationibus præfisus operationi Sathanæ ad vitam vel ficte revocare tentavit. Fuerat ille Luthero amicitia conjunctissimus, quo imperioso auctore, librum adversus Joannem Coclæum, qui de gratia sacramentorum Commentarium ediderat, ineptiis se implevisse fatebatur, præfixis satyricis carminibus; cujus væsaniam mox alio libello refregit idem Coclæus. Præfixit libello hunc titulum: *Adversus cucullatum minotaurum Wittembergensem Coclæus de sacramentorum gratia iterum*. In fine vero coarguit Lutherum maximæ inconstantiæ: « Sed quid mirum, inquit, si hoc in libro, quantumlibet brevi, ter mutaveris super una eademque re sententiam, qui hoc idem super eadem re ter quoque feceris prius in uno folio tuæ assertionis? Quem igitur non tædeat tecum, qui usque adeo varius mobilisque et impudens es, disputare? » Ad quæ tum Lutherus tum socii obmutuerunt.

88. *Magorum impia facinora*. — Oppugnavit eodem tempore dæmon in Insubria pietatem Christianam magorum opera, de quorum horrendis sceleribus Pontifex ita conqueritur [1]:

« Hadrianus, etc. In nonnullis Lombardiæ partibus, et præsertim in locis, in quibus Georgius inquisitor deputatus erat, repertæ fuerunt quamplures utriusque sexus personæ propriæ salutis immemores, et a fide Catholica deviantes, certam sectam facientes, fidem quam in sacri susceptione baptismi susceperant abnegantes, sanctam crucem pedibus conculcantes, et opprobria super eam perpetrantes, Ecclesiasticis et præsertim Eucharistiæ sacramentis abutentes, diabolum in suum dominum et patronum assumentes, eique obedientiam et reverentiam exhibentes, et suis incantationibus, carminibus, sortilegiis aliisque nefandis superstitionibus, jumenta et fructus terræ multipliciter lædentes, aliaque quamplurima nefanda, excessus et crimina eodem diabolo instigante committentes et perpetrantes in animarum periculum, divinæ majestatis offensam, perniciosumque exemplum et scandalum plurimorum ». Invaluerat hæc pestis maxime in Cremonensi agro, ad quam depellendam Julius II iisdem sacris beneficiis eos, qui magis sortilegisque persequendis darent operam affecerat, quibus crucesignati adversus hæreticos ornati erant: cumque Hadriano significatum esset a Novocomensi fidei censore, eamdem luem in Novocomensi agro et aliis grassari, illum et alios Insubres fidei censores Ordinis Prædicatorum Apostolicis prærogativis ad eam delendam munivit Pontificio Diplomate, cui ascripta est vigesima Julii hujus anni dies.

Contigisse hoc tempore varios insignesque casus, unde constat quam variis ludibriis a dæmonibus magi illudantur, narrat Paulus Grillandus [1]; sibi nimirum inquisitori oblatam anno proximo Lucretiam quamdam, quæ dum ex congregatione ludorum magicorum deportaretur, domum a vectore dæmone, audito sub auroram matutino campanæ pulsu, deposita fuerit prope fluvium in agro spinis obsito, ubi nuda præter verenda passis crinibus reperta a transeunte illac, domum clanculo reducta fuit. Idem etiam Grillandus hanc aliam historiam in judiciario tribunali comprobatam subdit his verbis: « Mulier quædam Sabinensis diœcesis hanc profitebatur diabolicam artem; de qua cum maritus suspicionem haberet, interrogavit eam pluries, quæ semper negavit. Maritus vero in suspicione sua persistens anxie veritatem perquirebat, qui adeo astute se gessit, quod vidit illam quadam nocte se unguento quodam ungentem: qua unctione peracta, vidit illam celerrime quasi avem recedentem et ex superiore domus solario ad inferiora descendentem. Illam maritus sequens, ut videret quo tenderet, amplius eam non vidit; et accedens ad portam domus invenit eam clausam; quæ res magnam illi præbuit admirationem. Die vero sequenti iterum maritus uxorem interrogat, quod anxie scire cupiebat, et illa constanter (ut ante) se nescire dixit: maritus vero, ut amplius negare mulier non posset, aperte ei dicit omnia, quæ nocte præterita illam fecisse viderat: deinde fustibus illam percutit graviter et duriora minatur verbera, nisi veritatem dixerit, quam si aperte exposuerit, veniam se illi daturum promisit. Mulier igitur se jam celare non posse intelligens, veritatem aperuit, et veniam a marito petiit, quam illi maritus hac conditione indulsit, ut illum ad tales congregationes adduceret. Illa vero, ut veniam impetraret, facile petita promisit, et promissum ex licentia Sathanæ im-

[1] Bullar. Hadr. VI. const. 2.

[1] Grilland. l. II. de fortil. q. 7. et ex eo Francis. Alfon. a Castr. c. 16. et ex Delrio disq. magic. l. II. q. 16.

plevit. Adductus igitur ille ad locum ubi ludi fiebant, ludum et choreas et cætera omnia contemplatus est, et tandem ad mensam cum reliquis, ut vesceretur, sedens, cum cibos insipidos judicaret, petiit sibi dari sal, quod in mensa deerat : et quamvis iterum atque iterum petiisset, numquam illi dabatur. Tandem cum post importunam petitionem prolixamque expectationem sal illi daretur, dixit: Nunc laudetur Deus, quoniam jam venit sal : quibus verbis prolatis, dæmones, quia laudes Dei audire refugiunt, statim recesserunt et reliqui omnes disparuerunt, luminibusque extinctis, mansit ille solus nudus, quousque mane facto vidit quosdam pastores, quos interrogavit, quænam esset illa patria, in qua erat : illi vero responderunt esse agrum Beneventanum, in regno Neapolitano ; qui locus distabat a patria viri per centum milliaria : ob quam causam, licet dives esset, coactus fuit per viam mendicare, ut domum suam redire posset : ad quam postquam pervenit, statim uxorem suam ob lamiæ crimen accusavit, et totam rem gestam, ut narrata est, coram judicibus exposuit, qui rem totam plene, ut oportebat, examinantes, vera esse omnia, quæ diximus invenerunt, quæ etiam ejusdem mulieris confessione confirmata sunt ». Sed a prædictis impiis ad sanctos narrationem convertamus.

89. *Diploma Apostolicum quo B. Bennoni sanctorum decernuntur honores.* — Actum antea fuerat apud Julium II de sanctorum honoribus B. Bennoni decernendis, ac demum hoc anno ultima die Maii, qua festum sanctissimæ Trinitatis agebatur, fuisse decretos referunt [1], confirmatque Diploma Pontificium, cujus partem delibamus præcipuam, in qua viri sancti gesta refert Hadrianus papa.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Fridericus Bultemburgensis, vir nobili loco natus, pater fuit B. Bennonis, quem ex Bezela ejus pia uxore susceperat ; cumque in Bennone ab ineunte ætate bona indoles eluceret, ne illa æqualium studiis, malis moribus ac depravatis opinionibus, ut illa ætas assolet, corrumperetur, magnopere sibi providendum existimavit ; et eum, ut primum ex infantia excessit, divo Bernardo episcopo Hildesemensi commendavit et tradidit : qui cum negotium sibi commissum attenderet, ut puer ad virtutem recte informaretur, illum primum ad amorem Dei optimi maximique induxit ; deinde vero cum vir prudens intelligeret utile esse, si litteræ cum virtute conjungerentur, B. Bennonem a Bigario bono sane viro et docto instruendum curavit, sub quo magnos ille progressus fecit : quamobrem, ineunte jam adolescentia, cum ad bene beateque vivendum satis instructus esset, monasticam vitæ rationem suscepit. Monachus itaque cum esset, rejectis voluptatibus, omnem vitæ cursum in virtute confecit. Quod cum fratres, cum quibus vivebat, probassent, tantumque in eo virtutis esse cognovissent, quantum Ecclesiasticis honoribus erat mandandum, defuncto eorum abbate, cunctis fere suffragiis abbatiam illi detulerunt. Sed quia res in contentionem inciderat, cum essent, sed non ita multi, qui Sigeberto religioso viro suffragabantur, B. Benno, ut erat ab omni honore alienus, honorem recusavit, et pro Sigeberto summo studio egit, rogavitque ne se ab ea vivendi ratione, qua in tranquillitate esset, distraherent : sed quo ille vehementius rogabat, eo magis monachorum studia incendebantur. Urgentes igitur et instantes B. Bennonem vel invitum ad dignitatem rapiunt : quam ipse tertio post mense deposuit, seque ad pristinam vitam, et quidem bene institutam, retulit ; cœpitque eum claræ memoriæ Henricus III imperator diligere primum : qui cum videret sanctissimum hominem ad rempublicam bene gerendam natum esse, tantum virum in cœnobii angulis ætatem consummare passus non est : et cum a felicis recordationis Leone papa IX prædecessore nostro assensum obtinuisset, illum magnopere repugnantem e monasterio eduxit, ac præpositturæ Ecclesiæ Bossariensis Hildesemensis diœcesis præfecit. In ea vero cum usque ad ingravescentem ætatem integre casteque conversaretur, canonici Ecclesiæ Misnii fama ejus inducti, venerandum senem, qui tunc quinquaginta sex annos natus erat, Ecclesiæ suæ præesse voluerunt, in qua cum omnia præclare, tum hoc præclarissime egit, quod Vandalos de religione Christiana male sentientes ex pernicioso errore eripuit, eoque traduxerit, ut una cum Catholica Ecclesia pari studio fidem Christianam tuerentur : quod factum et memorabile est et plane divinum.

90. « Illis namque temporibus piæ memoriæ Gregorius papa VII etiam prædecessor noster, et similis memoriæ Henricus IV imperator magnas inter se inimicitias gerebant, et ita quidem, ut alter alterum de eo in quo locatus erat dignitatis gradu dejectum studeret : qua de causa uterque suos in Concilium vocabat. Paruerunt imperatori non solum principes, sed etiam universi et Germani et Galliarum episcopi, solus beatus Benno decreti imperatoris auditor non fuit, quippe qui præclarum fore existimabat, si Ecclesiæ dignitatem quoad ejus fieri posset tueretur : atque ut suæ erga Ecclesiam devotionis documentum daret, imperatorem marchionemque Misnensem hostes religionis judicatos excommunicavit : quinetiam marchioni ingressum templi Misnensis prohibuit, seque ad Concilium Pontificis contulit. Ad hanc

[1] Baron. Annal. to. an. 1117. num. 6. et in Martyr. Rom. Notis XVI Jun. Sur. to. VII. Coclæus an. 1524. Hadriani itiner. Panvi. in ejus Vita. Ext. in arc. Eccles. B. Mariæ de Anima et apud Sur. in Bullario novo, Const. 5.

magnitudinem animi quid addi potest? Sed antequam profectionem susciperet beatus Benno, in Albim magnum et celebre flumen perfluens Ecclesiæ suæ Misnensis claves projecit, ut iis, qui se imperatoris causæ adjunxissent, eamque ob rem excommunicati essent, ingressus Ecclesiæ non pateret. Ex quo facile concipi potest, quantas ille inimicitias pro Ecclesia Catholica susceperit, quantoque se obtulerit periculo : nam, cum imperator se suosque injuriis affectos existimaret, ac suas et communes injurias prosequi intenderet, beatum Bennonem a Concilio reversum, ut suum expleret animum, in vincula conjecit. Sed Deus omnipotens, qui bonos scelerate oppressos erigit, divinum hominem respexit. Fuit igitur B. Benno non ita multo post et liberatus, et in pristinum statum restitutus.

91. « Cum autem eo tempore claves Ecclesiæ Misnensis, de quibus præfati sumus, desiderarentur, in dicto Albi flumine capitur piscis, in cujus visceribus claves amissæ reperiuntur : magnum sane et haud obscurum divinitatis specimen. Nunc vero de iis, quibus Ecclesiam suam exornavit sanctissimus homo, dicamus; et primo quidem cum videret egregium cantum rebus sacris magno ornamento esse, optimam quidem ille canendi rationem instituit, quæ hodie in templo Misnensi magno cum decore viget. Ecclesiam præterea bonis multis atque facultatibus locupletiorem fecit. Quid quod in eo loco, in quem secedere solebat, si quando a cæteris curis ad contemplationem Dei optimi maximi se convertere vellet, Ecclesiam collegiatam extruxit instituitque ? Sed quid pluribus de propenso beati Bennonis in rem Ecclesiasticam studio ? Albim flumen prædictum siccis pedibus transivit : cumque aliquando (ita ut facere solebat) agricolas inviseret, videretque homines de labore fessos vehementer sitire, commiseratione adductus aquam in vinum convertit. Idemque beatus Benno alio quodam tempore, cum in valle proxima civitati Misnensi concionem ad populum haberet, animadvertit multos, ut fit tempore Æstivo, siti pæne exanimes : ut illis subveniret terram percussit, e qua subito uberrimus et perennis fons emanavit, qui adhuc hodiernis hodie fons sacer appellatur. Campana vero ab ipso divo Bennone consecrata omnem vim cœli ab agris finitimis avertit; tum ager ille, per quem iter facere solebat vir divinus, omnes, qui in ea vicinia sunt, agros ubertate facile superat. Est præterea quidam pagus Neumberch nuncupatus a Misna longe distans; aliquando tamen divinitus accidit, ut uno eodemque tempore beatus Benno et illic rem sacram faceret, et Misnæ rebus sacris interesse videretur.

92. « Marchio quidam Misnensis ad rem avidior cum per summum scelus in possessionem bonorum Ecclesiæ Misnensis irruisset, beatus Benno hominem recte facturum affirmavit, si ea, quæ ipsi Ecclesiæ Misnensi eripuisset, restitueret; sin minus, Deum aliquando pro tanta improbitate pœnas ab eo expetiturum. Quibus verbis homo furens concitatus sanctissimum virum alapa percussit. Tunc beatus Benno divino spiritu afflatus : « Hanc tantam injuriam », inquit, « hoc eodem tempore se-« quentis anni Deus omnipotens ulciscetur » : quem marchio ille protervus atque superbus irrisit; ac paulo post B. Benno ægrotare cæpit, et brevi futurum sperans, ut ex hac vita ad superos, quorum consuetudo dulcis est, atque æterna migraret, paulo antequam moreretur canonicos suos adhortatus est, ut eam charitatem, quam nos docuit Christus, studiose complecterentur; deinde Eucharistiam, cibum illum divinum, magna cum pietate suscepit; et cum orationes ad Deum optimum maximum habuisset, e vita excessit; et id quidem quadragesimo Pontificatus sui anno, post Christum autem natum millesimo centesimo sexto. Hactenus de iis, quæ in vita non humano consilio sed divinitus gessit divinus homo.

93. « Ad ea vero, quæ post mortem illius summa cum admiratione acciderunt, nonnulla recitanda censuimus; ac primum marchio, de quo paulo ante mentionem fecimus, cum tempus illud evenisset, quo sanctus vir ipsum marchionem pœnas daturum prædixerat, in hanc vocem prorupit : « Benno superiori tempore « nescio quod periculum nobis hodierno die « eventurum minabatur, mortuus est ille, non « igitur est quod nobis timeamus ». Vix ille hæc verba finierat, subito consternitur, et auxilium eorum, qui aderant implorans miserandum in modum ac miro cum dolore et gemitu moritur. Hinc facile concipi potest, divinam potestatem divino homini communicatam fuisse.

« Accedit hoc alterum exemplum priori haud dissimile : Willelmus alius marchio ante dictam Misnensem Ecclesiam injuriose tractabat, cumque præpositus ejusdem Ecclesiæ hominem magnis precibus a malo instituto abducere vellet, ipse non solum recte monentibus parere noluit; sed etiam multo magis, quam antea, ipsam Ecclesiam vexavit. Tum dictus præpositus, cum aliunde auxilium poscere non posset, ad divum Bennonem confugit, ab eoque precatus est, ut Ecclesiam servaret : quo factum est, ut B. Benno marchionem per quietem admonuerit, ne quid gravius adversus Ecclesiam moliretur : quod cum ille, ut inane somnium, contemneret, quarto deinceps vehementer objurgatus, alterum oculum amisit, periculo graviori proposito, nisi ab improbo instituto desisteret. Willelmus marchio partim metu, partim pœnitentia ductus Ecclesiæ restituit omnia, illiusque facultates quantum potuit au-

xit, quinetiam divum Bennonem et plurimi fecit, et maxime coluit. Illud vero prætereundum non est : duos esse pagos, in quorum altero marchionem dum fugeret, se abdidit, in altero vero Vandalos a summa impietate ad fidem Christianam convertit, in quibus vestigia pedum ejus adhuc integra concernuntur : tum tugurium illud in quo apud Vandalos fuit, etsi nulla stabiliori structura firmetur, tectumque habeat stramineum vetustate confectum; illud tamen nec unquam vitium fecit, nec igni est consumptum, cum tamen sæpenumero viciniæ ædes incendio flagrarunt. Habitus quoque episcopalis, quo corpus suum terræ commendatum extitit, una cum mithra episcopali ultra ducentos annos sub terra latuit, et absque ulla alteratione ex sepulchro effossus hodie integer cernitur et ostenditur. Possent hic quamplurima alia miracula afferri; multos enim divini Bennonis meritis e mortuis excitatos constat, multos variis morbis curatos, denique qui votum fecerit, neminem illius beneficium non sensisse ». Multis interjectis, ut Carolus V et alii principes Ecclesiastici et laici Beato Bennoni sanctorum cultum decernendum flagitarint, ac jam ante de miraculis ab eo editis Alexandri VI, Julii II et Leonis X Pontificum imperio publicæ Tabulæ confectæ fuerint, eorumque veritas post adhibitum sæpius acerbius examen publico senatus consulto confirmata, hæc sanxit Hadrianus :

94. « Ad laudem et honorem sanctæ et individuæ Trinitatis, et exaltationem fidei Catholicæ, et Christianæ religionis augmentum, auctoritate Domini nostri Jesu Christi ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum et nostra, de fratrum nostrorum consilio decernimus et definimus, bonæ memoriæ Bennonem, olim episcopum Misnensem, sanctum esse, et in sanctorum catalogo adscribendum, ipsumque in eodem sanctorum confessorum catalogo describimus; statuentes ut ab universali Ecclesia quolibet anno festum ipsius et officium sicut pro uno confessore Pontifice sexta decima die mensis Junii, hoc est, die depositionis suæ, devote et solemniter celebretur : et insuper eadem auctoritate omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui annis singulis ad sepulchrum ejusdem S. Bennonis eadem die accesserint, septem annos et totidem quadragenas de injunctis eis pœnitentiis misericorditer relaxamus. Quibus debite peractis, inchoatoque per nos, ac decantato usque ad finem a cantoribus nostris hymno : *Te Deum laudamus;* in illius etiam finem cardinali diacono in cantu dicente : *Ora pro nobis, beate Benno;* choroque respondente : *Ut digni efficiamur promissionibus Christi;* nos illico propriam orationem de eodem sancto alta voce decantavimus, dicentes : *Deus, qui nos B. Bennonis Pontificis confessione gloriosa circumdas et protegis, da nobis et ejus imitatione proficere et intercessione gaudere. Per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia sæcula sæculorum.* Deinde vero a dicto choro responsum : *Amen.* Solemnem illic missam nos ipsi celebravimus de dicta tunc occurrente Dominica prima post Pentecosten, collectas singulas sub una conclusione terminantes, additis etiam prædicta, cæterisque specialibus ejusdem S. Bennonis collectis immediate sequentibus : pro secreta videlicet : *Sanctus tuus, quæsumus, Domine, Benno confessor et Pontifex nos ubique lætificet, ut dum ejus recolimus merita gloriosa, apud te semper patrocinia sentiamus;* cum sua conclusione videlicet : *Per Christum*, etc. Deinde vero post communionem subjunximus dicentes : *Quæsumus, Domine, salutaribus repleti mysteriis, ut sancti tui Bennonis confessoris et Pontificis, cujus solemnia celebramus, etiam intercessione adjuvemur;* cum simili conclusione. Et ita missam ipsam ad finem usque cum solitis cærimoniis juxta ordinarium Apostolicum illic debite terminavimus, indulgentiamque plenariam omnibus officio hujusmodi tunc astantibus devote elargiti sumus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDXXIII, pridie kal. Junii, Pontificatus nostri anno II ». Cum ex hoc decreto Misniæ S. Bennonis sacræ reliquiæ solemni religiosa pompa in honorificentiori loco reponendæ essent, ea re accepta, Lutherus dæmone plenus blasphemum libellum edidit, præfixo titulo : « Adversus novum idolum, et antiquum diabolum, qui Misnæ exaltandus est ». Sed hanc insanam calumniam ipse Lutherus [1] antea hisce verbis absterserat : « Ne Pighardi hæretici infelices suas partes a me adjutas confidant, qui præ nimia ruditate nobis Theutonicis superbissime fastidio indignati imponunt, quod sanctos Dei colamus, et idola faciamus, et ideo contra nos acervum versuum Scripturæ congregant, in quibus prohibetur, ne adoret quis nisi unum Deum; simul impii perversores Scripturæ, et subdoli calumniatores pietatis nostræ : ita enim rustici illi nos tandem docent, quod solus Deus sit adorandus, et gloriantur ac si nos id ipsum negaverimus ». Hæc Lutherus inconstantissimus; sed eo dimisso, ad institutum de sanctis sermonem redeamus.

95. *S. Antoninus Catalogo sanctorum inscriptus.* — Eadem die qua Hadrianus B. Bennoni sanctorum honores tribuerat, etiam B. Antoninum Ordinis Prædicatorum archiepiscopum Florentinum post diutinum examen de vita ejus, sanctitate et miraculis editis a Leone X habitum, iterumque accuratissime expensum, numero sanctorum ascripsit : qua de re cum Diploma ob immaturam ac repentinam Hadriani consecutam mortem nondum confectum esset,

[1] Luth. de 10. præcept. c. 1.

illud a Clemente VII successore postea hoc eodem tamen anno fuit promulgatum, cujus præcipua pars hisce verbis concepta est [1] :

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Hadrianus prædecessor noster, post ipsius Leonis prædecessoris obitum, divina favente clementia, ad summi Apostolatus apicem assumptus fuerat, cum ad dictam Urbem, Domino concedente, pervenisset, et a nobis tunc in minoribus constitutis, ut præfertur, ac Thoma cardinale S. Sixti ac venerabili fratre nostro tunc ipsius Hadriani prædecessoris Nicolao episcopo cardinale de Flisco dicti Ordinis Prædicatorum protectore, ac eisdem prioribus, libertatis et vexillifero justitiæ populi Florentini requisitus fuisset, ut ad ulteriorem ejusdem canonizationis expeditionem procedere dignaretur; etsi omnino ipse Hadrianus prædecessor id facere intenderet, peste tamen in dicta Urbe tunc ultra modum sæviente, idipsum aliquantulum differre coactus fuerat. Postmodum vero cum pestis ipsa per Dei misericordiam cessasset, ipse Hadrianus prædecessor Christiani gregis universalem curam gerens pro debito pastoralis officii militantem Ecclesiam cælesti ac triumphanti sponso illius conformare, et pro ejus ædificationis implemento omnibus diligenter examinatis, ac mature discussis, ipsum beatum Antoninum in Catalogo sanctorum referendum esse duxit. De cujus quidem Antonini archiepiscopi origine, vita, moribus et fama, omissis in præsentiarum miraculis, præ multitudine illorum, quæ libello quodam impresso, ex ipso canonizationis processu per causæ procuratorem fideliter excepta, et per ipsum fideliter revisa atque collata continentur, aliqua ex multis ipse Hadrianus prædecessor duxit recensenda, etc. » Subtexitur S. Antonini Vitæ summarium, ut is Florentiæ Nicolao et Thomasia piis parentibus ortus ab ineunte ætate se totum divino cultui addixerit, virginitatemque puer ante effigiem Christi cruci affixi voverit, adolescentiæ stimulos precibus et jejuniis extinxerit, decimoquarto ætatis anno jus canonicum memoria comprehenderit, Ordinisque Prædicatorum disciplinam amplexus ita se virtutibus excoluerit, ut cæteris omnibus sanctitatis exemplo prælucerct. De piis vero ejus exercitiis, cum vicarius generalis congregationis Tusciæ creatus est, hæc adduntur :

96. « Ut se omnibus exemplar præberet, ultra continuos animi et corporis labores, ac præter assiduas in orationibus studiisque vigilias, a carnium esu quasi abstinuerat, cilicium nunquam dimiserat, ac ferreo super nudam carnem cingulo cinctus, nudam terram seu ligneas tabulas pro lecto habuerat, donec ad senectutis annos pervenerat : tunc enim strato ex paleis uti cœperat, jejuniis, aliisque corporis macerationibus supra tenues corpusculi vires continue pœnitentiam agens, horas fere omnes diei ac noctis ad arcana Dei contemplanda, ac verbum ejus evangelizandum, et ea scribendum quæ ad communem utilitatem et Christianam religionem pertinent, sedulo ac jugiter impendebat, non solum viva voce prædicando tunc viventibus, sed et posteris plurima librorum optimorum tum in sacris litteris, tum in naturalibus, tum maxime in moralibus scientiis monumenta utilissima relinquendo prodesse studuerat ». Permotus illius sanctitatis et doctrinæ fama Eugenius IV illi Ecclesiæ Florentinæ gubernacula commisit : quos honores summo studio excutere annisus, fugam in Sardiniæ insulam meditatus est; sed Apostolicis imperiis et Cosmæ Medicis in Florentina republica facile principis precibus adductus demum ne Deo vocanti obluctaretur assensit. Quanto vero ardore provehendæ Florentini populi saluti operam navaverit describit Pontifex ita :

97. « Secum ipse reputans ad hujusmodi dignitates vocatos non luxui ac deliciis deditos esse oportere, sed omnibus et præsertim subditis frugalitatis exemplar esse debere, nihil prorsus de illo tenui ac simplici victu, quo per quadraginta quatuor annos in religione usus fuerat, immutaverat, ipsamque paupertatem quam veluti sponsam charissimam semper dilexerat, constantissime retinuerat, etiam semper aliquid de necessariis usibus suis detrahens, ut largior erga pauperes ac liberalior esse posset, octo familiaribus, inter quos unus erat religiosus, utens, qui pro archiepiscopatus negotiis vix sufficere poterant, charitatis et misericordiæ operibus semper intentus ; nam ut hospitale, quod pauperum verecundorum dicitur, in dicta civitate, in eoque confraternitas pro illius regimine institueretur, præfato Cosmo viro pientissimo plurimum adjuvante, auctor fuerat, solent enim ipsius confraternitatis confratres egestate oppressis seu mendicare erubescentibus uberes copiosasque eleemosynas elargiri : et ut ipse B. Antoninus omnia misericordiæ opera præstaret, infirmos ac etiam peste laborantes visitabat, illisque non solum de spiritualibus, sed etiam de temporalibus cibis et medicinis opportunis providebat, illisque interdum sibi paratos cibos, cum aliter prandere non posset, inaudita charitate largiebatur. Nudos etiam propria quandoque tunica, cum jam omnia erogasset, vestiebat : cumque omnes mensæ suæ archiepiscopalis fructus, redditus atque proventus in pauperum alimoniam, virginum dotes, atque hospitalium sustentationem, aliosque pios usus erogasset, ac pro temporum angustiis esset pauperum copia, et nihil aliud superesset, unde pauperibus ipsis et indigentibus subveniri posset, a præfato Eugenio et recolendæ memoriæ Nicolao V,

[1] Ext. in Bullar. in Clemen. VIII. Constit. 1.

ac Calisto III, et Pio II Romanis Pontificibus similiter prædecessoribus nostris, quibus ob vitæ sanctitatem charus erat, non parvas pecuniarum summas in hujusmodi pios usus convertendas recipiebat, easque pauperibus ipsis distribuebat. Denique nullum charitatis et misericordiæ genus erga carceratos, viduas, et pupillos omittebat, memor scilicet verbi Pauli Apostoli dicentis : *Etsi habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.*

98. « In administranda justitia nullus judicum eo tempore illi comparari potuerat, ita ut præfatus Nicolaus prædecessor appellationes, quas a suis sententiis ad Sedem Apostolicam deferri contingeret, nulli alteri committi, sed ad eum ipsum examinandas remitti mandabat, ratus hominem ab omni odio, amicitia, prece, pretio, aliisque omnibus, quæ judicantium animos in sententiis dictandis perturbare ac pervertere solent, penitus alienum esse : causas omnes ad eum delatas concordia componere, aut celeri sententia diffinire studebat : cujus judicio fere omnes propterea acquiescebant; quia id ab ore sanctissimi viri, Deo sic inspirante, procedere existimarent : in corrigendis vitiis emendandisque delictis ingenti utebatur severitate, ita tamen ut in eo misericordia cum justitia conjuncta esse videretur. Fidei et Ecclesiasticæ libertatis defensorem se præbebat acerrimum, nec ullius minas formidabat; cumque olim cives quidam Florentini insolentiores illi voluntatibus ipsorum se opponenti minati fuissent, ita responderat, ut ostenderet nihil sibi ex bonis terrestribus adimi posse, quo valde tristaretur, et se Ecclesia sua spoliatum libenter ad religionem et fratres suos rediturum fore, qui læti ac libentes eum variis curarum oneribus levatum exciperent. Clerum reformaverat, ac populum correxerat, pravosque civitatis mores emendaverat, ludos omnes prohibitos atque damnatos sustulerat, superfluos mulierum ornatus restrinxerat, ac fere omnium cordibus devotionem spiritualem infixerat, quandoque fræno, quandoque vero calcaribus pro animarum et temporum qualitate utens, ut semotis seditionibus sub Dei timore et charitatis zelo viverent, et in sancta religione persisterent.

99. « Quibus animi virtutibus in dicto Ordine quadraginta quatuor, in archiepiscopatu vero tredecim annos continue absque non solum culpa, sed etiam culpæ suspicione usus, cum annum septuagesimum ageret, quod sæpius prædixerat, susceptis de more summa cum devotione Ecclesiæ sacramentis, bonis omnibus (si qua tunc illi remanserant) inter pauperes Christi distributis cum lachrymis imagine crucifixi amplexa ac sæpius iis repetitis verbis : *Servire Deo regnare est;* ac : *Sancta et immaculata virginitas, quibus te laudibus efferam nescio;* hilari atque læto animo coram suis charis religiosis fratribus orantibus et flentibus VI nonas Maii anni MCDLIX ita immaculatam animam reddiderat Creatori, ut cum Apostolo dicere posset : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; in reliquo reposita est mihi corona justitiæ.*

100. « Postridie præfatus Pius prædecessor, cum viri sanctitatem jampridem cognitam haberet, Florentiam ingressus, omnibus Christi fidelibus ejus corpus antequam sepulchro conderetur visitantibus indulgentiam septem annorum et totidem quadragenarum concesserat : ex quo tanta turba non solum ipsius civitatis, sed etiam circumvicinorum locorum confluxerat, ut ejus corpus per octo dies sepulchro tradi non potuisset, omnibus id videre atque osculari volentibus, multisque infirmis sanitatem a Deo implorantibus, eamque miraculose consecutis, qui licet ex sanctis operibus suis beatus et sanctus ab omnibus ejus vitam intuentibus aut famam integerrimam audientibus certissime crederetur, eam tamen opinionem auxerat manifesta et oculata visio dominica cuidam Tuccio monacho monasterii Castelli Florentini Cisterciensis Ordinis in civitate ipsa Florentina, et Constantio de Fabriano tam sanctitate vitæ claro, quam scientia et doctrina in dicto Prædicatorum Ordine professori in civitate Æsculana oblata, quorum uterque eadem noctis hora, qua dictus beatus Antoninus ad Dominum transivit, ejus animam ab angelis in cœlum visibiliter portari viderant. Eamdemque opinionem fidemque postea confirmabat magna et innumera miraculorum multitudo, quæ omnipotens Deus ipsius B. Antonini inter cælestes beatorum choros recepti meritis, tam dum in hac misera luce vixerat, quam vita functus post mortem ipsam mundo manifestaverat : siquidem ejus invocato nomine dœmoniaci a malis spiritibus liberati : diversorum morborum generibus oppressi, et a medicis omnino destituti, ac mortui, et pro mortuis utique habiti revixerant, ac pristinæ sanitati restituti, ac leprosi mundati fuerant : præterea claudi incessum, surdi auditum, muti loquelam, contracti motum liberum, cœci lumen recuperaverant, ejusque sanctitatis non modicæ ipsi Hadriano prædecessori et toti populo testimonium perhibere poterant verba, quibus vivente adhuc ipso beato antistite Antonino idem Nicolaus prædecessor in canonizatione S. Bernardini de Senis per eum facta usus fuerat, asserendo non minus ad Dei laudem Antoninum vivum, quam Bernardinum mortuum inter sanctos referendum putare ». Pluribus deinde interjectis, ut summa consilii maturitate quæstio habita fuerit ab Hadriano VI de veritate miraculorum, quibus Antonini gloria inclaruerat, quæque in volumen integrum relata fuerant, subdit Clemens :

101. « Eapropter Hadrianus prædecessor hujusmodi considerans quod in eadem canonizatione non permissurus esset Deus ipsum errare, qui omnia in ea quomodolibet requisita observata fuisse cognoverat, et observari fecerat, prout observaverat, sub data videlicet pridie kal. Junii, Pontificatus sui anno primo, de eorumdem fratrum suorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium, omniumque prælatorum in Romana curia existentium unanimi consensu et maturo consilio, de omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisus, beatæ memoriæ Antoninum Florentinum sacræ theologiæ professorem ex gremio sacri Ordinis Prædicatorum, et ex officio vicariatus generalis congregationis Tusciæ regularis observantiæ hujusmodi in archiepiscopum Florentinum assumptum, sanctum esse, et aliorum sanctorum Dei catalogo adscribendum et aggregandum fore, ac fideliter firmiterque teneri debere decrevit; ipsumque sanctorum confessorum et doctorum, quos sancta Dei venerabatur Ecclesia, consortio solemniter ascripsit aggregavitque, atque eum tanquam sanctum publice privatimque colendum esse declaravit, ac voluit ». Decrevit etiam ut ejus memoria secunda die Maii singulis annis recoleretur; et sacrarum reliquiarum translationis pompam cohonestaturis noxarum veniam proposuit : quæ litteræ hac temporis nota a Clemente VII consignatæ fuere : « Datum Romæ apud S. Petrum anno incarnationis Dominicæ MDXXIII, VI kal. Decembris, Pontificatus nostri anno I ».

102. *Peregrinatio S. Ignatii ad limina Apostolorum et ad Terræ Sanctæ loca.* — Instituto de sancto Bennone atque Antonino sermoni nonnulla S. Ignatii societatis Jesu conditoris gesta sanctissima hoc anno patrata conjungemus : incidit enim in Hadriani Pontificatum et hunc annum, ut peracto in Monteferrato et Minoressa sanctitatis tyrocinio ad Urbem Pontificis pedes exosculaturus, atque limina Apostolorum lustraturus, indeque in Syriam facta sibi ab eodem Hadriano potestate proficisceretur, ad visenda Christianæ religionis monimenta. In qua pia peregrinatione quot et quam mira acciderint viro sancto enarrat Joannes Petrus Maffeius [1] ejus Vitæ scriptor : « Sub initium, inquit, anni MDXXIII, magno omnium dolore Minoressa profectus venit Barcinonem, ut in Italiam ex eo loco trajiceret », et infra : « In Urbem Romam lassitudine ac fame pæne confectus introiit ipso Dominico die Palmarum : cumque venerabundus religiosissima quæque loca obiisset, Hadriani VI Pontificis maximi pedes exosculatur ». Multis de ejus Venetias profectione interjectis, subdit auctor, ut noctu cum in opificis fulcro ad reficiendos artus se composuisset, vicinus Senator cœlesti voce ad eum quærendum domique excipiendum excitatus sit; tum de illius in Terram-Sanctam peregrinatione subjungit :

103. « Cum in navi per summam impudentiam committi gravia quædam flagitia compelrisset, non dubitavit apertum dedecus detestari palam, et impuros illos homines tanta orationis acrimonia reprehendere, ut ii facta cum nautis conjuratione molestum sibi monitorem in deserta quadam insula exponere, atque ab suo conspectu et consuetudine procul amovere decreverint. Quam rem odorati e vectoribus quidam Hispani ad Ignatium pro amicitia detulere, suadentes etiam atque etiam, ut in loquendo cautior esset, sibique consuleret : sed ille nihilominus turpiter peccantes objurgare perrexit, divinæ providentiæ ope subnixus : cujus beneficio factum est, ut ad insulam sceleri destinatam appropinquantes nautæ adverso repente vento rejecti volentes nolentes Ignatium in Cyprium usque pervexerint. Ubi cum stare ad salinas peregrinam navem audisset, itinere terrestri se contulit, in eamque gratis admissus, nihilo plus viatici secum intulit quam in priores intulerat, Christo uno videlicet fretus : qui tota illa navigatione sese illi non semel ostendit, cumque magnopere confirmavit, ac denique incolumem ad Portum Palestinæ perduxit.

104. « Inde [1] cum cætera peregrinorum turba progressus, ut ad conspectum sacratissimæ urbis est ventum, incredibilem ex ipso illius intuitu cæpit animo voluptatem, ac deinceps partim in comitatu, partim etiam solus loca illa Christi Domini, Mariæ Virginis et Apostolorum nobilitata vestigiis eximio quodam animi fructu venerabundus haud semel obiit, modo inclyti quondam templi reliquias, modo sepulchra prophetarum intuens; hic nascentis et vagientis, illic docentis et miracula patrantis Filii Dei monimenta considerans. Ubi vero ad loca ejusdem acerbissimis pœnis insignia et morientis in cruce sanguine consecrata, atque ad defuncti sepulchrum accederet, effusus in lachrymas, humo pia oscula imprimere, immortales agere Domino gratias, incredibili quadam spiritus dulcedine et suavitate compleri. Ad hæc, antiquum beatissimæ Virginis domicilium, itemque locum instituto primum Eucharistiæ mysterio et sancti Spiritus adventu memorandum, et alia ejusmodi quamplurima, quæ per otium deinde reviseret, a mystagogo quam accuratissime addiscere. Erat Ignatio jamdiu deliberatum in angustis illis Judeæ locis sedem figere, atque ad convertendos ad Evangelii lucem infideles toto pectore incumbere, quod non reperiret, vel ubi sanctius in terris vitam degeret, vel in quo munere fructuosius operam

[1] Maff. l. I. c. 12.

[1] Cap. 14.

collocaret ». Plura addit auctor, ut a Franciscanis patribus religioso pro imperio redire jussus sit, ne in Turcarum incideret servitutem, maleque habitus a quodam Armenio, cum ex monte Oliveti rediret, Christi aspectu fuerit recreatus, tum subdit :

105. « Illucescente die postera, non sine lachrymis Palestina discedens [1] trajectu facili Cyprum tenuit, cumque tres onerarias naves in Italiam paratas offendisset, quarum una erat Veneti mercatoris, maxima et omnibus rebus instructa, altera minor Turcarum, sed bene firma, tertia Christianorum parva et male compacta, ob egestatem a navarcho Veneto facete repulsus, ut cum sanctus esset calcaret sicco pede æquora, minime validam navim conscendit, quæ gravioribus quassata procellis in Apuliæ portum feliciter applicuit, cum Turcica navis in omnium conspectu fluctibus hausta fuisset, Veneta in scopulos illisa, salvis tamen epibatis, naufragium fecisset. Ex quo patuit quanti intersit in hominum Deo acceptorum comitatu versari, atque fœnus ingens pro suis servis a Numine rependi ».

106. *Rhodiorum princeps amissam Rhodum recuperare nititur.* — Quod ad res Orientales attinet ; eæ deploratissimæ ob Rhodi deditionem Solimanno factam extiterunt : ac prima die Januarii hujus anni Philippus Lileadamus, equitum Rhodiorum princeps, Rhodio portu solvens, cum in Siciliam applicuisset, ac tres naves a Pontifice submissas diversisque retardatas ventis, tum aliam subsidiariam classem ab equitibus diversarum gentium sero instructam reperisset, de repetenda Rhodo, ac Turcis superioris obsidionis cladibus debilitatis inde pellendis consilia iniit, sed lustrata classe, cum navibus majoris alvei non polleret, ac reges Carolus V et Franciscus I simultates inter se exercerent, desperata omni illorum ope, bellum audax et arduum intermittere coactus est, profectusque Romam ab Hadriano amantissime exceptus est. Ut vero Melitæ insula Siciliæ adjacens illi a Carolo V ea lege concessa fuerit, ut Siciliam a Barbarorum impetu tueretur, inferius suo loco dicetur.

107. *Patriarcha Alexandrinus obsequium defert Hadriano.* — Interea Theophilus patriarcha Alexandrinus litteras Græce scriptas ad Hadrianum misit, quibus obedientiam ei detulit, atque ipsum Ecclesiæ Catholicæ summum antistitem esse professus est : quas Hieronymus Aleander tum Vaticanæ bibliothecæ curator, ac postea archiepiscopus Brundusinus et S. R. E. cardinalis multarum linguarum et disciplinarum peritissimus, in Latinum sermonem convertit.

108. *Res Gallicæ in Italia penitus ruunt, et Pontifex init fœdus cum Cæsare et Anglo.* — Hoc ineunte anno Pontifex [1] Arimino, ditionis Ecclesiasticæ urbe, cedentibus Malatestis, potitus est, tum ad sedandos intestinos tumultus conversus Alfonsum Atestinum Ferrariæ et Franciscum Mariam Robureum Urbini duces in gratiam recepit, omniaque edicta a Julio II et Leone X adversus eos conscripta irrita esse jussit. Cum ita a Gallis Ferrariensem et Urbinatem distraxisset, etiam Venetos a Gallica amicitia divulsit, et Carolo regi Romanorum, Ferdinando archiduci Austriæ, ac Francisco Sfortiæ duci Mediolani solemni fœdere junxit. Premebatur tum ingenti obsidione arx Mediolanensis, quam omni ope destituti milites præsidiarii incolumitatem pacti Cæsareis dediderunt, quæ mox Francisco Sfortiæ restituta est.

109. Cum ita Gallicæ res penitus ruerent in Italia solaque Cremonensis arx pro iis staret, Franciscus Francorum rex ad eas instaurandas cogitationes omnes intendit : nec deerant, qui ad accendendum bellum faces admoverent : inter quos Franciscus Soderinus cardinalis Volaterranus, qui gratiam apud Hadrianum ostentato conciliandæ inter Christianos pacis desiderio inierat, proditionis convictus est, interceptis ejus litteris ad nepotem episcopum Xantonensem datis, quibus Gallum regem monebat ut missa valida classe Siciliam insulam bello peteret : non defuturos Caroli hostes, qui ei se conjungerent, concurrentibusque eo Hispanis, ducatum Mediolanensem necessariis præsidiis nudatum iri, quem facile terrestri exercitu recuperare posset, nec Hadriano fideret. Conjectus est itaque in Hadrianæ molis custodiam, ejusque bona publicata, ut qui vectigalis Romanæ Ecclesiæ regni invadendi contra officii religionem consilia dedisset. Patefacta tum etiam conjuratio [2] quæ cum Gallo ab aliquibus proceribus Siculis conflata fuerat; cujus participes nonnulli principes supplicio affecti fuere.

110. Opera omni atque industria enisus fuerat Hadrianus [3], ut pacem inter Christianos principes redintegraret, et concusso a Solimanno atque a Luthero Christiano imperio opitularetur, superioreque anno cum Italiam peteret, legatis ad principes internuntiis eos sollicitarat, ut oratores ad Sedem Apostolicam mitterent; quo conjunctis mutuo fœdere armis sacra in Turcam expeditio conficeretur; tum pro sacrosanctæ potestatis fastigio inducias imperarat. Admiserat eas Cæsar, modo diuturnæ forent; at Franciscus Galliarum rex nisi pro breviori temporis flexu respuebat, ut majori scilicet apparatu Insubriam repeteret : atque ita cum maximum comparasset exercitum, Pontifex in eum veluti publicæ pacis hostem omniumque malorum auctorem vehementer in cardinalium senatu invectus, ad infringendos

[1] Cap. 15.

[1] Guicc. l. xv. — [2] Ibid. — [3] Ibid.

ejus conatus armorum societatem cum Carolo V Cæsare, Henrico Anglorum rege, Venetis, Florentinis, Senensibus, Lucensibus, ac Francisco Mediolani duce iniit [1] die tertia Augusti.

111. Factam hanc inter Pontificem et Cæsarem coitionem a multis improbatam fuisse indicat Hieronymus Niger in datis ad Marcum Antonium Michaelem decima septima Junii die litteris [2]; visam enim publicæ universalis pacis et Asiaticæ expeditionis conficiendæ consiliis adversam : aliis autem litteris quibus adscripta est quinta Augusti dies, cum Venetam rempublicam in fœdus Pontificium et Cæsareum coivisse increbresceret, significavit [3] omnium opinione et sermonibus pervulgari, Gallum regem a turbanda Italia deterrendum, ne sua amittat dum aliena ambit, qui si divino afflatu paci assentiat cedatque tempori, sperandum optimi et religiosissimi Pontificis opera insigne aliquod adversus Turcam facinus editum iri; tum addit eo ipso die, quo lapsæ in monte Exquilino per Æstivos ardores nivis miraculi memoria recolitur, celebrata a cardinale Columna divina re, fœdus sanctissimum adversus Turcam atque omnes alios, qui statum præsentem Italicarum rerum perturbare vellent, promulgatum inter Pontificem, Cæsarem, Angliæ ac Pannoniæ reges, archiducem Austriæ, ducem Mediolani, Florentinos, Senenses, ac Lucenses : de Venetis vero nullam habitam mentionem, idque consulto factum, cum senatus Venetus Turcis bellum nollet indicere, nisi omnes Christiani principes sese ad id gerendum astringerent, atque ideo oratorem Venetum suas excusationes attulisse Pontifici, et celebritati interesse noluisse.

Habita fuit in ea celebritate a Vincentio Pimpinello concio elegantissima, qua in omnes principes Christianos, qui Rhodum expugnari a Turca passi essent, acriter invectus est; cumque ad Venetos defluxisset, his verbis eos compellavit : « Accusarem etiam vos, terra marique potentissimi Veneti, in quorum manu erat victoria, nisi vobis ad æmulationem veterum Romanorum jampridem insitum animo esset, fidem et jusjurandum non modo amicis, sed hostibus esse servandum ».

112. *Hadriani pius obitus, et rei Christianæ luctuosissimus.* — Dum hæc consilia versat Hadrianus papa, magno bonorum omnium luctu XVIII kal. Octobris morbo oppressus obiit, de quo Willelmus Lochorst Ultrajectinus hasce litteras scripsit [4] : « Die Exaltationis vivificæ crucis, Hadrianus papa VI, patriæ nostræ pater, unicuique decus, nescio quo morbo extinctus est; nam pridie nonas Augusti (quo die Romæ festum S. Mariæ ad Nives celebratur), optimus patrum pater religionis publicæque lætitiæ causa (nam eo die publicata fuit pax et concordia inter principes et potentatus Italiæ illius sollicitudine procurata) ex palatio ad S. Mariam Majorem cum cœtu cardineo proficiscens æstuantibus caloribus, quos semper antea formidaverat, submoratus ibidem per noctem ac diem celebrem in hortis et vinea cardinalis S. Crucis convivium dominis cardinalibus dantis, ecce ad palatium reversus, seu nimio æstu laboreque fatigatus, sive infesto esu aut potu refectus, incidit in morbum, et quidem latentem principio ac remissum, mox apertum et graviorem ». Et infra : « Dum loqui potuit, afflictum et miserabile fuit audire, quo pondere, quibus argumentis amicos consolabatur, ut diceret velle excedere cum vita, non cogi. Mortuus est post horam primam pomeridianam sumptis ante meridiem rite Ecclesiasticis sacramentis : sicut vixit pacifice, morose, devote et sancte, ita obiit. Moriens testamento edidit, donavit et legavit (consensu collegii desuper requisito) familiæ suæ antiquæ descripta bona sua mobilia ante papatum acquisita, ex Hispaniis ad Urbem Romam asportata, asserens illis esse sobrie provisum juxta modum laborum et periculorum, seque noluisse abuti bonis Ecclesiæ seu sacerdotiis ad eos ditandum, exemptum dans successoribus ». Et infra :

113. « Magnos luctus optimorum virorum movebant clarissimæ virtutes, modestia multa in ore, multa in verbis, tum dignitas quanta desiderari ad gratiam posset. Corpus procerum et erectum cum gracilitate non indecora : facies candida et viva, plena dignitatis, gratiæ et majestatis : verecundia tanta, ut omnem corruptionum improbitatem deterreret. Vita libera, non licentiosa, consilium multum ac ponderis, ut responsa delphica docti appellarent : oratio desiderata, non tarda : eloquentia cum opus esset, præterea contracta et modica. Imperium in Hispanis summa cum integritate gestum absque superbia, absque avaritia aut crudelitate, summo moderamine : in severitate benignitas, ac benignitate severitas laudabatur ». Et infra : « Hodie cœptæ sunt exequiæ : humatus est in sacello divi Andreæ : inter duos Pios tenet medium pientissimus. Monumenti superior pars tenet talem scripturam : *Hic nihil sibi infelicius in vita duxit, quam quod imperaret.* Roma XXII Septembris, anno MDXXII ». Contempsisse optimum Pontificem inanem eloquentiam, et politioris Latinitatis fucos et elegantias, nempe gentilitia impietate putidas, idem refert Hieronymus, atque illius gravitatis aliquot exempla adducit in litteris XVII Martii hujus anni ad dictum Marcum Antonium Michaelem scriptis; carpsisse nimirum nuper cultiores Latinas litteras, contemptaque eloquentia dixisse : *Sunt litteræ unius poetæ.* Contempsisse vero poetas ait

[1] Continuator Sabell. hoc ann. Guicc. l. XV. in Panvin. in Hadr. Vita. — [2] Extant l. I. collect. lit. princ. p. 115. — [3] Ib. p. 116. — [4] Extant in Append. ad hist. Ultraject. ex fascic. Lappii. Willel. Lochorst. litt. ad Ultraject. canonic.

ejus Vitæ auctor, quod falsissimorum deorum nomina studiose celebrarent et minus sincero animo de Christiana religione sentire dicerentur : cumque in viridiario Pontificio Laocoontis statua, ut mirum opus exquisitissimis artis lenociniis perfectum ipsi ostenderetur, subjecisse hæc verba : *Sunt idola antiquorum.* Tum addit Niger, vereri se admodum, ne idem quod olim S. Gregorius fecisse legitur, aliquando agat, ac omnia hujuscemodi gentilium simulachra magnitudinis et gloriæ Romanæ viva et expressa Monumenta, in calcem ædificandæ Basilicæ S. Petri futuram usui redigat. Justissimum etiam scelerum vindicem fuisse, ejusque metu cardinalem Cibum delituisse, cum in suspicionem interempti ducis Camertis adduceretur : in elargiendis autem sacerdotiis parcissimum ; idque ex optima conscientia, quæ peccare timet, proficisci. Aliisque litteris die septima Aprilis exaratis refert omnia Hadriani diplomata justissima esse, neque audiri quidpiam ab eo perperam decretum, nec propterea fieri satis assuetis malo aulicis, deque eo usurpari posse quod Cicero de Catone circumferebat : « Hic dicit tanquam in Platonis politia, non in Romuli fæce sententiam ».

114. Vixit annis sexaginta quatuor, mensibus sex, diebus tredecim : sedit vero anno uno, et mensibus octo, diebus sex, ut in sepulchrali ejus inscriptione legitur, quam apposuit Guillelmus Enckenvordius episcopus Dertusensis et datarius, quem in ægritudine ipsa, vocatis ad se cardinalibus, sacro illorum collegio aggregatum presbyterali SS. Joannis et Pauli titulo insignivit, nullo alio ad eum honorem delecto, adeo ut repulsam tulerint inferioris Germaniæ proceres, qui eum urgebant, ut propinquum suum eruditionis laude præclarum cardinalitia dignitate decoraret, ut qui omnis humanæ necessitudinis respectum sibi abscidisset, Christique tantum gloriæ in conferendis sacerdotiis studeret, transmissis etiam ad viros probos sine ullo stipendio quod Romanæ curiæ pendi consueverat Diplomatibus. « Hinc fuit », inquit Panvinus, quod difficulter cognatos ad beneficia proveheret, non quia eis humaniter non faveret, si alioqui idonei fuissent ; sed quia, ut dicere solebat, ædificare Sion in sanguinibus nollet, hoc est, quia in sacris respicere necessitudines naturæ nollet, ut quæ ibi locum non haberent; quinimo in iis etiam in paribus dotibus alienorum potius quam suorum rationem habiturus videbatur : ex quo fuit, quod litteris magnatum quorumdam inferioris Germaniæ sollicitatus ut quemdam propinquum suum adolescentem et forma et ingenio præstantem, qui tum recens magister philosophiæ creatus studia altiora. Lovanii sequebatur, galero cardinalitio ornaret ex more solemni aliorum Pontificum, nequaquam voluit ». Opes ipsum non in propinquos profundendas, sed retinendas ad sustinendam majestatem Pontificiam, cum Christo sint consecratæ, censuisse narrat Paulus Jovius [1] in ejusdem Vita ; quamvis ea in re ipse, ut rebus divinis minus addictus, Hadrianum durum et illiberalem usque ad notam subagrestis appellet, atque aliquot exempla affert : « Patruelis sui filium, inquit, Senæ Etruscæ in gymnasio litteris operam navantem, quod Romam nequaquam vocatus intermissis studiis repente venerat, confestim meritorio equo impositum remisit, animi levitatem identiden objectans, et severe admonens ut ab se modestiæ et temperantiæ exemplum opportune sumeret. Alios quoque, nec remoto affinitatis gradu necessarios, qui spe celsioris fortunæ e Germania pedibus Romam venerant, mirum in modum increpavit, donatisque singulis sagis laneis et frugi viatico, pedibus similiter in patriam redire jussit, quarum rerum testimonio superiorum Pontificum profusam erga propinquos liberalitem uti gravem et reipublicæ perniciosam detestari erat solitus ; quando eo præsertim errore cuncta sensim labefactata se demum Pontifice ruitura viderentur (1) ».

115. Passa est in ejus morte gravissimam

[1] Paul. Jov. in Vit. Hadr.

(1) Brevem principatus sui cursum Hadrianus Pontifex hoc anno, mense et die in Annalibus signatis, confecit. Mores ad veterem severitatem compositi paucos benevolos, adversarios plurimos viro optimo compararunt. Hinc scommata et dicteria de illo multa post obitum sparsa, quorum nonnulla ex Jovio notat annalista, aliud recitat Blasius Ortiz in Itinerario Hadriani. Cum enim inter duos Pios Pontifices (secundum et tertium) sepulturæ mandatus fuisset, hoc illi Epitaphium scripsisse dicacem quemdam narrat : « Hic jacet impius inter pios ». Reipsa tamen Pontificem fuisse incomparabilem, justum, sanctum, et quod caput est, aulæ reformandæ maxime intentum testatur idem Ortizius, qui inter domesticos ab eodem adlectus, ejus familiaritate intima utebatur. Affirmat enim in primis eum, dignitate vix obtenta, statim expectativas, quas vocant gratias abolevisse. In provisione beneficiorum, cum non ita facile viros ex voto suo idoneos reperiret, parcissimum se præbuit adeo, ut plura reliquerit vacua. « Dignitates et personatus » ex canonum præscripto singulis conferebat. Viros litteratos undique conquisivit, « ex Hispania videlicet, Francia, Italia et utraque Germania ». Litteras, severiores tamen (nam molliores execratum notat opportune annalista) coluit et amavit, litteratus et ipse adeo « ut ea tempestate par difficile reperiretur », ait idem Ortizius cap. 40. Eruditionis hujus suæ perpetua Monumenta posteris reliquit, variis scriptis editisque operibus, quæ Jacobus a S. Carolo in Biblioth. Pontif. enumerat. Insuper Annalium Novesiensium scriptor anonymus, vulgatus a Martenio Veter. Monum. to. IV hoc de illo testimonium reliquit : « Hic (Hadrianus) domum suam Lovanii magnifice extructam in usum vertit sanctis litteris studentium, iisdem in alimoniam relictis etiam proventibus annuis sufficientibus ». Res ab eo gestas litteris mandavit Gerardus Moringus, Theologus Lovaniensis, cujus opus prodiit Lovanii anno MDXXXVI, quod iterum recudendum curavit Carolus Burmannus Trajecti anno MDCCXXVII, cum insigni monumentorum accessione, ac præsertim nonnullis ad Hadriani familiam pertinentibus.

Justis Hadriano persolutis, cardinales secesserunt in conclave ; nihil morati expostulationes Gallici legati, qui cunctationem exigebat quoadusque cardinales in Galliis agentes venirent. Quas ejus querelas ideo negligendas censuerunt, quod in cap. *Ubi periculum* de elect. in 6 cautum fuerit, ne cardinales extra *curiam* agentes ultra decem dies ab obitu Pontificis expectarentur. Itum est igitur in conclave

jacturam Ecclesia, ut qui Lutheranæ hæresis radici OEcumenici Concilii in Germania celebrandi securim admovere opportune decreverat : « Spondebat », inquit Vitæ auctor, « ubi primum sedatis bellorum turbis posset indicere Concilium universale, ut quidquid Romæ, quidquid alibi apud episcopos, abbates et universum denique ordinem Ecclesiasticum collapsum esset in pristinum gradum restitueretur, ne quid in hac parte possent obtendere, quominus monitis suis morem gererent. In summa tantum effecit sedulitate auctoritateque, quam sanctitas vitæ præstantiaque doctrinæ pepererant, tum gratia, qua maxima apud Germanos Pontifex Germanus valebat, ut malum illud jam tum, utcumque mitesceret, et spes magna esset, nisi mors ejus impedisset, fortassis brevi aut in totum, aut ex maxima certe parte explodendum ». Lutherus fœtidissima illa maledicentiæ sentina, cum in sanctum Bennonem episcopum Misnensem blasphemo ore deblateraret, Hadrianum invitus laudavit : *Audio*, inquit [1], *de illo Hadriano*, *quod fuerit splendidæ ac laudatæ vitæ*. Tum vero maledicta impudentissima adjecit ob ejusdem Pontificis in abolenda hæresi studia ; de quibus hæc tradit Laurentius Surius [2] :

116. « Hoc anno Brussellis, quæ est Brabantiæ præclara urbs, duo professionis Augustinianæ ob Lutheri dogma flammis exusti sunt : illos vero Lutherani non alio quam martyrum loco habent : quemadmodum etiam Joannem Hussium et ejus farinæ alios hæreticos ; habet enim et diabolus martyres suos. Porro martyres Christi pœna non facit, sed causa, ut præclare inquit Augustinus. Quam sibi pacem promittunt inimici fratrum ? inquit sanctissimus ille martyr Cyprianus libro de unitate Ecclesiæ : quæ sacrificia celebrare se credunt æmuli sacerdotum ? An secum esse Christum, cum collecti fuerint, opinantur, qui extra Christi Ecclesiam colliguntur ? » Eodem asserendæ religionis ardore Antuerpiæ Augustinianorum cœnobium solo æquatum ferunt, cum omnes pseudomonachi Lutherana peste infecti fuissent Henrico Suphano priore, qui ob hæresim comprehensus eam publice damnarat, iterum relapsus, cum extremo afficiendus esset supplicio, effracto carcere aufugerat, deinde Bremæ virus Lutheranum effuderat, ac demum Meldorpiæ apud Thietmarsos in flammas conjectus superiori anno perfidiæ meritas pœnas dederat. Ita ob summam Hadriani apud Germanos auctoritatem non aberat spes, fore ut brevi Germania impostoribus repurgaretur.

117. Conceperat etiam ille gravissima decreta ad exscindenda aulicorum aliorumque vitia, atque impietatem abolendam, quæ ob immaturam mortem promulgari non potuerunt; de quibus Paulus Jovius [1] in ejus Vita quam precibus Guillelmi Enchenvordii cardinalis Hadriano addictissimi conscripsit : « Manaverat, inquit, in vulgus fama haud incerto auctore, Pontificem novo summæ severitatis edicto publicatis super id bullatis solemnibus codicillis dissolutæ civitatis mores correcturum ; ita ut atroci pœna tria præsertim hominum genera persequeretur, eos scilicet ante omnes, qui ad Christi fidem reversi impia animorum devotione Judaicæ superstitionis ritus observarent, quorum maxime pecuniosorum ingens turba judiciorum metu ab Hispaniis delapsa in Urbem tanquam in portum certissimæ salutis confluxerat. His enim hominibus Hadrianus vetere consuetudine plurimum erat infestus, utpote qui in Hispania ipsis inquirendis damnandisque cum insigni magistratus honore præfuisset. Sub id genus ii quoque veniebant, qui superis impuro scelestoque ore maledicerent, et contemptim aut jlocaliter de religione Christiana loquerentur, et ii etiam, qui minime dubitarent profana negotiatione sacerdotia venditare. Secundo loco erant fœneratores atque mensarii, qui egentium fortunas acerbissimis usuris everterent, et annonam impotenti monopolio et diris præoccupationibus impudentissime flagellarent. Ultimo inquirere punireque decreverat juventutis corruptores ; ejus enim criminis non omnino falsa suspicione Urbs ipsa conniventibus legibus infecta credebatur : qua inopinata et gravi severissimæ legis mentione maculosos quosdam cum aulæ, tum civitatis veluti desperata publica securitate ter-

[1] Luther. apud Coclæum an. 1524. — [2] Surius in Com. hoc an. Annal. Colonien.

[1] Jov. in Vit. Hadr. VI.

ipsa kalendarum Octobris die, ibique obstinata inter cardinales juniores senioresque concertatione factum est ut Pontificis electio adusque diem XVIII Novembris extraheretur. Tunc enim, juniorum factione prævalente, Julius Medices electus fuit ; qua de re fuse cum annalista scriptores omnes coævi. Unum est tamen in quo non convenit inter plures, dies scilicet qua Julius, seu Clemens VII Pontificiam coronam assumpsit. Niger, in Epistola signata Romæ die XVIII Novembris anni hujus, in eam rem destinatam scribit diem XXIII Novembris S. Clementi sacram ; Victorellus in Additionibus ad Ciaconium diem VI kal. Decembris ex Panvinii fide. Congruit et Catalogus Romanorum Pontificum apud Bollandistas in Propilæo ad Acta SS. mensis Maii. Annalista noster diem sequentem V kal. Decembris præfert. Verum Ortizius, qui tunc Romæ præsens aderat, mensem et diem alium indicat, in Itinerario cap. XXXVIII. « Postmodum (post agnitum adoratumque Pontificem) magna festa solemnitatesque celebrantur usque ad kalendas Decembris, quibus Pontifex novus coronatus ». Epocham hanc retinendam censerem, nisi aliter suaderet auctoritas Hieronymi Nigri, qui et tunc præsens Romæ aderat, idemque in litteris ad M. Antonium Michaelem ac die II Decembris datis, acceptam a Pontifice coronam die XXV Novembris affirmat. Cui suffragantur litteræ Clementis ad Coloniensem datæ anno MDXXXI, die XXVIII Novembris signatæ anno Pontificatus IX. Vide Annales ad illum annum num. 6. Hunc enim Pontificem ante coronationem annos Pontificatus nondum signare cœpisse demonstrant litteræ ab annalista hic num. 128 recitatæ, quæ sic datæ leguntur, anno MDXXIII « ante coronationem », quo argumento convincimur Pontificatus sui annos a coronatione Clementem duxisse. Conjectura hæc Papebrochium cum fugerit, ideo ea de re ambiguus fluctuat. MANSI.

ruerat, adeo ut non defuerint petulantissimi juvenes, qui Joanni Antracino Pontificis medico postes festa fronde per intempestam noctem protinus exornarent, cum titulo uncialibus litteris inscripto in hæc verba LIBERATORI PATRIÆ S. P. Q. R, scilicet ut eo joculari elogio non medicus uti veneficus aut imperitus, sed majestas ipsa sanctissimi Pontificis, qui salutari censura, ut dignum erat principe Christiano, Urbem atque aulam probrosis vitiis repurgare cogitasset, non obscure carperetur : enim vero ea est natura populorum, ut cum dissolutæ vitæ licentia gaudeant præsentis semper principis mores detestentur, superiorum vitam, commemoratis virtutibus, in cælum ferant; ejus vero, qui defuncto sit successurus, mores et consilia uti plena prudentiæ, liberalitatis atque justitiæ futura pronuntient. Nam ut plerumque fit, spes hominum eventis rerumque successibus alebantur, quando sibi quisque fallacissima sæpe ratione, mutato statim principe meliora tempora destinaret. Laudabant in doctissimo Pontifice et longe gravissimo sanctimoniam; illiberalitatem non probabant : oderant severitatem, quam ubi siculi sæpe erat solitus, lenitate remisisset : eam demum clementiæ laudem avaritiæ calumniis involvebant, quasi sontibus et convictis nequaquam naturæ facilitate, sed parum honesta cupiditate præsentis quæstus omnino parceretur, nec sævissima temporum conditione valde egentis et multis simul difficultatibus circumventi Pontificis necessitatem excusarent; ita ut tum civitatis status misere deplorandus esse videretur, cum quisque fere insignium ac infirmorum ordinum recti atque honesti penitus oblitus, cuncta sibi in summæ vitæ libertate licere vellet, nec ullum omnino corrigendis moribus censorem pateretur, etiam vel sola pecunia crimina vindicantem ; scilicet ut repudiatis Christianæ medicinæ præsidiis affecti corruptique eo insaniæ proveherentur, ut indignante demum Deo, in ipsa quæ imminebat, horribili cadentis Urbis ruina, immanibus Barbaris corpora atque animos ad omnia exempla crudelitatis ac ignominiæ præberemus.

« Acciverat Hadrianus paulo ante in Urbem, in Vaticanasque ædes cupide receperat Petrum Carafam archiepiscopum Theatinum, et Marcellum Cajetanum veteris Christianæ disciplinæ moribus venerabiles, in omni graviore doctrina longe doctissimos, ut eorum consilio in censura morum ac administranda ea parte reipublicæ, quæ sacra respiceret, omnibus horis uteretur : sed mors ejus aliquanto maturior cæptis consiliis exoptatum ad publicam salutem successum eripuit ». Horum prior in Pontificatu Pauli IV nomen gessit : sed ne videretur Hadrianus nolle pati legem, quam cæteris erat impositurus, ordini Ecclesiastico in restituenda disciplina præluxit, ut narrat Onuphrius Panvinus : « Ut promissum, inquit, de corrigendis Ecclesiasticis etiam re, non verbis præstaturus videretur, multa protinus Romæ in statum alium vertit : nova officia super ordinariis sacrosanctæ Sedis proventibus a Leone instituta, ex quibus pretio datis plurimum quæstus fisco ejus accesserat, paulatim abolebat, et quotquot ejus generis deinde vacassent, nulli pretio dabat, etiamsi ipse id temporis graviter re nummaria laboraret ; sciebat quippe quantum illa Sedi Apostolicæ onerosa essent, et sic data amplissimam passim materiam offendiculis et obtrectationibus præberent ». Et infra : « Adde quod reversas, accessus, regressus, coadjutorias, præsertim concessas sine assensu eorum, quorum erant, sacerdotia, et id genus alia Romani aucupii nescio quo nomine appellata retia, quæ facilitate Leonis supra modum propagata erant, magna ex parte sustulit, etc. ».

118. Non desunt, qui illum Carolo Cæsari nimis addictum fuisse, neque adductæ in extremum discrimen Rhodo suppetias tulisse perstringant, quem ita tuetur Panvinus [1] : « At quid potuit solus, inani ærario, in summa monarcharum discordia? Germania tot superstitionibus corrupta, et adeo denique omnibus a reverentia sacrosantæ Sedis alienatis? Si idem religionis ardor, idem pietatis studium principum animos proximis aliquot sæculis habuisset, qui Gottofredum Bulonium, Hugonem Magnum, Tancredum, Robertos, et reliquos proceres sacri belli, cum Jerosolyma recipiebatur, haud dubie etiamnum Rhodus nostra esset; neque Rhodus modo, sed etiam clarissima illa duo imperia Constantinopolitanum et Trapezuntinum, et reliqua Græciæ regna longe florentissima. Verum, o mores, o tempora ! potest Ecclesia Catholica jure optimo illud Jeremiæ deplangere, non esse qui se consoletur ex omnibus charis suis ».

119. Parto illum Pontificatu sollicitasse mox omnes reges, ut missis ad ipsum oratoribus de pace induciisve prolixioribus agerent, ad arma adversus communes hostes Turcas vertenda : sed reluctatum Gallum antea retulimus. Francisci etiam Cheregati internuntii opera in Nurembergensi conventu Germanos hortatibus ursisse, ut cum Hungaris exercitus suos conjungerent; nec nuda verba ab eo jactata, sed ornata operibus; nam præter subsidiarias naves Genuæ paratas, Thomam de Vio Cajetanum cardinalem S. Sixti in Pannoniam legavit cum quinquaginta millibus ducalium aureorum, ut in Turcam expeditio conficeretur : quam quidem auri vim, cum Hungari, suorum commodorum quam publicæ rei magis solliciti, sibi erogari exposcerent, restitit cardinalis legatus, etsi convitiis minisque vexatus, pro-

[1] Panvin. in Hadr. VI.

fessus nisi militi parato ad bellum numerandam : « Eadem pietate », inquit Panvinus, « permagnam vim frumenti pulverisque tormentarii per extremas urbes arcesque Dalmatiæ et Croatiæ misit quæ ob captam Rhodum in summo discrimine versabantur. Quid quæris in his rebus ? Non solum quantum potuit, verum etiam supra quam potuit præstitit ». Si vero traducatur a nonnullis ob fœdus cum regibus adversus Gallum Italiæ imminentem postremis vitæ diebus initum, cujus promulgandi celebritatem cum sua præsentia in Basilica S. Mariæ Majoris augere voluisset, spretis medicorum consiliis, lethalem morbum irruentibus in renes humoribus contraxerit, facile ab eorum dicteriis purgatur : cum id fœdus non in Francos proxime, sed adversus Turcas ad eos Christiani imperii præcipueque Italiæ finibus arcendos percussum fuerit : quare ad illud confirmandum sollicitatus fuerat Franciscus rex ; ac licet illud sperneret, relictus [1] tamen ei locus est, si ad oblatas pactiones accedere voluisset. Sublatum illum veneno suspicati sunt nonnulli a Joanne Maria duce Camerini parato ; sed Clemens VII triennio post ab eo crimine illum absolvit, exaratis XXV Dec. an. MDXXVI litteris [2].

120. *Cæsarei oratoris supplex libellus ad cardinales in conclavi congregatos, quo postulat ut subsidiarium aurum impendatur ad repellendos Gallos Italiæ invasores.* — Justis funebribus illi ex majestate Pontificia persolutis, cardinales conclave ingressi atque in duas factiones, Pompeio Columna et Julio Medice adversis ducibus, discissi, de Pontifice designando certabant ; cum interea Gallus exercitus duce Boniveto (nam Franciscus rex quamvis expeditionem præsens conficere percuperet, ob Borbonii tamen ducis defectionem in Galliis remanere coactus fuerat) descendebat [3] ex Alpibus, instructis ad pugnam triginta millibus peditum duobusque equitum millibus cataphractis totidemque sagittariis equestribus, ex quorum adventu ingentes in Italia motus excitari cœperant : tum vero in ditione Ecclesiastica vetera instaurata sunt bella ; nam Ferrariæ dux in spem Mutinæ ac Regii urbium recuperandarum erectus, ab Ecclesia Romana ad Gallos descivit, Mutinaque frustra tentata Rhegium Rubieramque subegit, dum Galli ulterius progressi aliquot locis potiti Mediolanum versus signa extulere ; adeo ut Cæsareæ res in maximum periculum deducerentur, cum dux Suessæ, orator Cæsareus, Romæ una cum Angliæ regis et aliorum fœderatorum principum oratoribus libellum hunc supplicem [4] sacro cardinalium senatui porrexit, quo subsidiarium aurum ad comparandas adversus Italiæ invasores copias eliceret.

[1] Panvini. in Hadr. VI. — [2] Clem. VIII. l. IV. brev. p. 1. — [3] Continuator Sabellic. hoc anno. — [4] Ext. in Ms. lib. Vallicel. sig. lit. A. in med.

« Die VIII Novembris MDXXIII, ad porticulum conclavis, rogato domino Donato Vulterano, notario cameræ Apostolicæ.

121. « Reverendissimi patres, cum pro parte Cæsareæ et Catholicæ majestatis, tam ante ingressum vestrum in conclave, quam post, fueritis per me ducem Suessæ et oratorem ejusdem majestatis sæpius requisiti et interpellati, ut dominationes vestræ reverendissimæ deberent, de iis, ad quæ felicis recordationis Hadrianus VI ratione confœderationis inter eum et eamdem Cæsaream majestatem, ac alios principes Christianos initæ contribuere tenebatur, satisfacere ; cum jam notorium facti permanentis fuisset et sit, Italiam invasam esse a Christianissimo Francorum rege, sive ejus gentibus, ac venisse contra confœderatos ; et propterea necessarium fuisse juxta tenorem capitulorum vestris reverendissimis dominationibus notorium de pecuniis et aliis in dictis capitulis contentis subvenire et providere, prout idem felicis recordationis Hadrianus agnoscens rei veritatem cœpit in parte adimplere : nihilominus vestræ reverendissimæ dominationes id hactenus facto adimplere recusarunt in grave damnum ac dispendium confœderationis, ac terrarum a Romana Ecclesia possessarum : et cum graviora quotidie spectentur, propterea volendo vestras reverendissimas dominationes interpellationibus interpellationes cumulando culpa et mora notare ; et ne locus sit tergiversationi, in his scriptis iterum et de novo protestamur tam ego quam infranominandi hic præsentes oratores serenissimi regis Angliæ et Franciæ, ac principum et communitatum contra vestras reverendissimas dominationes de damnis, expensis et interesse, ac quæ earum culpa, mora, negligentia et facto, tam terris a Romana Ecclesia, quam etiam per confœderatos possessis inferuntur damna et direptiones, ac a devotione possessorum abdicantur, cum per Cæsaream majestatem et confœderatos nunquam steterit, quominus omnia in dictis capitulis contenta ad unguem observarentur. Et ut magis omnis excusationis color tollatur, offerimus nomine ejusdem Cæsareæ majestatis et confœderatorum, si quid in defensionem civitatum et terrarum Romanæ Ecclesiæ invasarum erogatum fuerit, facto calculo recipiendi in computum eorum, ad quæ Pontifex seu Sedes Apostolica juxta dicta capitula tenetur et obligatur, alias iterum protestamur vobis omni meliori modo, etc., salvo jure, etc. ».

122. Repulsam accepit Caroli orator, ac sacri cardinalium senatus nomine responsum, nulli alteri rei, quam creando novo Ecclesiæ pastori ex officii religione obstrictos : an vero cardinales defuncti Pontificis fœdera ac pactiones ab eo confectas servare tenerentur, an ab eo onere immunes essent, definire non consti-

tuisse : cæterum futuro Pontifici integram rem reservare : injuste autem a fœderatis querelas fundi, cum nullas adversus ducem Ferrariæ Ecclesiasticas urbes occupantem suppetias tulerint; et Carolum Cæsarem atque Henricum Anglorum regem ad afferendam laboranti Ecclesiæ opem, quam implorant cardinales devinctos esse; qua de re publica hæc Monumenta [1] tum edicta fuerunt :

« In nomine Domini. Amen. Anno a nativitate ejusdem MDXXIII, Indictione undecima, die vero sabbati XIV mensis Novembris, Sede Apostolica vacante per obitum felicis recordationis Hadriani VI, notum sit et pateat evidenter, qualiter reverendissimi domini Andreas de Valle tit. S. Priscæ, et Pompeius Columna tit. SS. XII Apostolorum presbyteri, ac Franciottus de Ursinis diaconus sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales alias deputati a sacro collegio reverendissimorum dominorum cardinalium pro negotiis eorumdem, et personaliter constituti in palatio Apostolico in conclavi, in quo clausi et congregati existunt pro electione futuri Pontificis, prope portam intus ante fenestrellam, per quam audiuntur venientes, et intromittuntur cibaria, etc. in præsentia mei notarii præsentis ac testium infrascriptorum, vice ac nomine totius sacri collegii præfatorum cardinalium dixerunt et exposuerunt, qualiter pervenit ad aures ejusdem sacri collegii de quadam cedula asserente protestationem pridie per illustrem dominum Aloysium ducem Suessæ oratorem Cæsareæ et Catholicæ majestatis, pro parte ejusdem ac serenissimi regis Angliæ, illustrissimi ducis Mediolani, Florentinorum, Senensium, Januensium et Lucensium communitatum oratorum invicem confœderatorum, ut dicitur, factà et porrecta, cujus tenor talis est et subsequitur, videlicet : *Reverendissimi patres. Licet pro parte Cæsareæ, etc.*

123. « Volentes igitur præfati reverendissimi domini cardinales deputati nomine quo supra respondere assertis requisitionibus et protestationibus prædictorum dominorum oratorum, testibus extra tamen dictam portam et illius fenestrellam existentibus, simili modo protestando dixerunt quod licet non credant se in hac parte teneri, nec in aliquo sacrum collegium fore obligatum præfatæ Cæsareæ et Catholicæ majestati, ac aliis, regi Angliæ, principibus et communitatibus antedictis confœderatis ratione dictæ confœderationis, ut asseritur, cum prælibato Hadriano, dum viveret, initæ, nec arbitrentur propterea quoad hæc, se, ut illius successores : quod tamen an sint, vel non sint, non intendunt pro nunc declarare, cum intenti fuerint et sint electioni Pontificis, et illi solum pro salute totius religionis Christianæ vacare teneantur et vacent; sed futuri Pontificis voluntati et determinationi reservare, prout ex nunc reservant, sine tamen præjudicio jurium præfatæ Romanæ Ecclesiæ, de quo prænominati cardinales deputati solemniter et expresse protestati sunt et protestantur, subjungentes nihilominus præfati domini cardinales deputati, quod si in aliquod præfatum sacrum collegium teneretur occasione dictæ confœderationis et ligæ, quod credunt dictum collegium id implevisse, et ultra quam tenerentur exposuisse : et sic successive, quod omnes et singuli universi principales teneantur antedictæ confœderationis, rursus et ex aliis specialibus obligationibus subvenire et semper tueri jura, civitates, terras, et rerum dominia sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ; et imprimis ipsa Cæsarea et Catholica majestas tum Ecclesiæ jure debito advocatrix intitulata, tum quod specialis feudataria Siciliæ et Neapolis ac insularum, aliorumque locorum, quæ retinuit et retinet ab eadem Ecclesia Romana, sit.

124. « Serenissimus vero rex Angliæ, quia merito defensoris fidei Christianæ titulo insignitus, tum etiam ratione regni Angliæ, præfatæ Ecclesiæ feudatarius existit, et tamen post vacationem Sedis Apostolicæ, et sacrum collegium in conclavi congregatum pro dicta electione extitit, cum Alfonsus assertus dux Ferrariæ notorie prorumpendo contra eamdem Romanam Ecclesiam irruerit in civitatem Regii, et illam, et Ruberiæ oppidum, et alia loca et jura dictæ Ecclesiæ violenter occupaverit, Mutinam vero et illius districtum vi et armis expugnare tentaverit, et in dies magis tentet, et graves molestationes, jacturas et damna diversimode intulerit et inferat; nullus tamen ex prænominatis regibus, principibus, et communitatibus pro defensione et recuperatione dictarum civitatum et locorum ab Ecclesia possessorum ac expulsione dicti Alfonsi occupatoris, turbatoris, et hostis sanctæ Romanæ Ecclesiæ et omnium superscriptorum subvenire, et succurrere gentibus eorum vel pecunia visus est. Eapropter præfati domini cardinales deputati, et reverendissimus F. A. Medices tit. S. Calixti sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis et camerarius, pro interesse præfatæ cameræ, et quibus supra nominibus, de novo, ut sæpe et sæpius requisierunt, et interpellant ut omnes et singulos dominos oratores, videlicet dominum Aloysium de Corduba ducem Suessæ, reverendum patrem dominum Joannem Bathoniensem et Vellensem electum, et dominum Joannem Angelum Arcimboldum, et Galeottum de Medicis respective oratores regum, ducum, et aliorum, ut supra, et principales vestros, pro quibus intervenistis, qualiter vos et principales vestri et eorum quilibet debeatis et debeant quantocitius succurrere, et venire ad defensionem et recuperationem civitatum prædictarum, et locorum et

[1] Extant ibid.

jurium sanctæ Ecclesiæ, ut præfertur, occupatorum, turbatorum, ac vi et armis expellere dictum Alfonsum assertum ducem et alios quoscumque turbatores et occupatores terrarum et jurium præfatæ Ecclesiæ, alioquin ex nunc et protestantur contra vos ac prænominatos principales vestros de damnis, expensis et interesse hactenus passis, et in posterum patiendis et sustinendis, constituendo vos in mora, culpa, et negligentia omnibus melioribus modis protestando, etc. et nihilominus quatenus in aliquo præfatum collegium teneri reperitur, ex nunc offerendo illud paratum esse omnia facere et adimplere, quantum in eo fuerit, citra tamen impedimentum electionis futuri Pontificis, cui, ut tenentur, jugiter incumbunt, rogantes notarium prædictum de præmissis, etc. et protestatur, ut supra. Actum ut supra præsentibus, etc. »

CLEMENS VII.

125. *Clementis VII electio et primordia.* — Cum itaque nulla auxilia Romanæ Ecclesiæ ad urbes Ecclesiasticas ex Ferrariensis ducis potestate vindicandas fœderati reges submiserint, ictum antea ab Hadriano fœdus fuit dissolutum. At cardinales, qui in conclavi inclusi erant, dum de novo Pontifice, qui ipsorum privatis studiis studeret, ad augendasua commoda opesque ex Ecclesiasticis censibus cumulandas intenti, communi consensu nonnullas pactionum formulas concepere, quibus singuli sacramento se devinxere summa religione eas servaturos, si Pontificiis apicibus potiri contingeret : post ancipites demum contentiones, Julius Medices Leonis X patruelis, Juliani, quem olim a conjuratis Florentiæ cæsum vidimus, filius, presbyter cardinalis tit. S. Laurentii in Damaso communi cardinalium consensu Pontifex salutatus est, qui admisso delatæ ipsi dignitatis jure, et Clementis VII accepto nomine, flagitavit [1] iterum servato scrutiniorum more deligi, professus publico hoc monumento [2], parto juri se non diffidere, vel eo cedere; sed ad corroborandum magis Pontificale jus id expetere, ut ferunt Acta :

126. « Die Jovis XIX Novembris MDXXIII, in palatio, in capella majori, in conclavi sanctissimus dominus noster dominus Clemens VII, in præsentia mei Blasii Baronis de Martinellis magistri cærimoniarum notarii publici, ac testium infrascriptorum, in camera sua seu cellula conclavis personaliter constitutus, protestatus est et expresse protestatur, quod si contigeret sanctitatem suam quoquomodo intervenire in capella parva audire missam cum aliis, et in scrutinio de novo faciendo in habitu seu crocea et vestibus cardinalibus, et inter cardinales sedere, aut votum dare, et in calicem mittere, quod sine præjudicio electionis suæ in summum Pontificem heri de se factæ in papam per reverendissimos dominos cardinales ad hæc specialiter in capella parva, ubi fieri solent scrutinia et electiones Romanorum Pontificum, Spiritu sancto inspirante unanimiter, hæc faciet; quinimo illi insistere et inhærere semper intendit, et per quoscumque actus similes vel dissimiles per eum forsan fiendos sibi in aliquo præjudicare, sed ad abundantiorem suam cautelam, et ut antiqua solemnitas et cærimonia, ut moris est, serventur, accumulando electionem electioni et jus juri in sui favorem : de quibus omnibus et singulis sic solemniter et expresse protestata est sanctitas sua, et iterum protestatur : quam et quas protestationes toties repetiit et pro repetitis haberi voluit, etc. Actum, etc. præsentibus ibidem reverendissimis Laurentio Puccio Sanctorum Quatuor, Laurentio Campegio, et Dominico de Jacobatiis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus testibus, etc. »

127. Confecto de more scrutinio, cardinales priorem electionem confirmarunt, atque ille Pontificio cultu ornatus est. Quod ad ipsius primordia attinet : post Juliani Pactiana conjuratione cæsi necem circiter altero et trigesimo die, posthumus natus ex occulto conjugio, sub patrui Laurentii tutela pueritiam in litterarum studio transegit, pulsisque Caroli VIII regis Francorum vi Florentia Mediceis, octodecim annos patria abfuit, militiamque Rhodiam professus est. Patruelem Joannem cardinalem in pugna Ravennate secutus, clam victorum manus effugit : paucis vero mensibus Florentia ab eodem Joanne cardinale recepta, et Pontificatu parto, archiepiscopus Florentinus designatus est, deinde creatus diaconus cardinalis S. Mariæ in Dominica, ac mox presbyter tit. S Clementis, Romanæ curiæ negotiorum molem tractavit, Pontificii sigilli suscepta custodia ; inde auctoritate et opibus crevit : edidit vero in cardinalatu maximum pietatis specimen condito Romæ monasterio [1], cui B. Magdalenæ nomen inditum est, quo mulieres ab impura vita revocatæ ad abluendas lacrymis conscientiæ maculas, mentemque cœlestibus rebus imbuendam exciperentur ; quod adepto Pontificatu pluribus ornavit privilegiis, ejusque curam in divinis Joanni Petro Carafæ episcopo Theatino pietatis opinione celebri concredidit. Gerentibus Leone X et Carolo V Cæsare fœdere junctis bellum cum Francisco Gallorum rege, Ecclesiastici exercitus legatus creatus, Parmam et Placentiam, Gallis depulsis, in Romanæ Ecclesiæ ditionem revocavit. Appetita fuit insidiis ejus vita superiori anno a nonnullis Florentinis ; sed ex iis Dei ope ereptus, ut narrat Petrus Delphinus [2] in litteris

[1] Guicc. l. XV. Panvin. in Clem. VII. — [2] Ext. in Ms. bibl. Vall. sign. lit. A. in med.

[1] Bull. in Clem. VII. const. 14. — [2] Delph. l. XII. Ep. LXXIV.

ad Christophorum Marcellum archiepiscopum Corcyræ datis : « Detectæ sunt, inquit, per hos dies insidiæ nonnullorum civium Florentinorum, qui conspiraverant adversus colendissimum dominum cardinalem Mediceum, ut ipsum interficerent : hodie summo mane de duobus sumptum est ultimum supplicium ; siquidem confessi facinus jussi sunt capite mulctari : tertius Volaterras relegatus perpetuo carceri destinatus est. Ex S. Benedicto extra muros Florentiæ die VIII Junii MDXXII ».

128. *Clemens pollicetur se futurum pacis arbitrum.* — Creatus vero Pontifex Franciscum Soderinum cardinalem Volaterranum, qui ex Hadrianæ Molis carcere in conclave a cardinalibus admissus fuerat, et pugnacissime illi ne eligeretur obstiterat, in gratiam recepit [1], Clementisque nomen, quod ornarat opere, sibi adscivit. Tum Encyclicis hisce litteris [2] de parta Pontificia dignitate Francorum regem certiorem fecit :

« Regi Francorum.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Sublato nuper de medio, sicut Deo placuit, felicis recordationis Hadriano VI, immediato prædecessore nostro, Sedeque Apostolica pastore carente, sacrum collegium venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium, de quorum numero tunc eramus, peractis exequiarum solemniis, Spiritusque sancti nomine religiosissime invocato, conclave apud S. Petrum, ubi Hadrianus obierat, de more ingressi, nos unanimi consensu in Pontificem maximum elegerunt : qui licet tanto munere nos indignos et oneri impares esse cognoscamus, divinæ tamen voluntati, cujus providentia Romana et universalis Ecclesia gubernatur, parentes et consensui patrum cedentes, pondus ipsum suscepimus, firma spe ac fiducia ducti, quod Dominus et Salvator noster Jesus Christus, qui nos, licet immeritos, vices suas in terris gerere voluit, nos docere dignabitur, quibus juxta pium propositum nostrum rempublicam Christianam regere, et defendere, et ampliare possimus, et cæteris in rebus nostro pastorali officio expectationique fidelium satisfacere. Quæ præcellentissimæ majestati tuæ pro nostra in eam charitate significanda duximus, ut quemadmodum tu Christianissimus et electo Christi vicario jucundus semper esse consuevisti, sic hujusmodi assumptione nostra, quæ omnibus communis futura est, lætari merito valeas : habitura est enim majestas tua Pontificem qui paci et tranquillitati regum et principum Christianorum, totiusque reipublicæ Christianæ, conservationique et restitutioni religionis ejusdem adversus immanissimum Turcarum tyrannum illam ut credimus nosti totam occupare intentissimum toto corde studebit ; quique in omnibus, quæ ad gentem tuam pertinent, et cum Deo fieri possint, nunquam defuturus est, uti majestas tua quotidie experiendo vere cognoscet. Datum, etc. MDXXIII ante coronationem ».

129. Redimitus [1] est solemni ritu sacra thiara V kal. Novembris. Sedati sunt mox ab illius creatione bellici in Ecclesiastica ditione tumultus [2] : siquidem Ferrariæ dux illius peritiam in rebus gerendis veritus, ab incœpta Mutinensi expeditione destitit. Reliqua etiam Christianorum principum bella elanguere ; et in Insubria Galli, cum Mediolani muros diu tormentorum æneorum ictibus diverberassent, editaque late mœnium strage hostiles impetus facere pararent, imbrium vi ab oppugnatione retardati, castra inde transferre coacti fuerunt, ac dein vires distraxere.

In Galliis Henricus Anglorum rex Picardiam tentavit, ejusque conatus facile compressi. In Burgundia Carolus dux Borbonius, qui a Francisco defecerat, molitus est ingentem conficere expeditionem, quæ inopia ærarii consenuit. Parte alia Cæsar ex Navarra in Gallias irrumpere parabat ; sed eadem expeditio ob ingruentis Hyemis incommoda dissoluta est. Cæterum cum reges, ubi Clementem ad Pontificatum evectum accepissent, mox ad eum in suas partes alliciendum oratores legassent, ille neutri parti adversus aliam studere, sed utramque paterno sinu complecti se velle respondit, pacisque arbitrum pro Apostolico munere inter utrumque regem futurum pollicitus est : quæ res permolesta accidit Carolo Cæsari ; qui cum ad eum ad Pontificatus apicem provehendum, cum post Leonis obitum, tum in postremo conclavi, suam auctoritatem apud cardinales adhibuisset, ipsum suarum rerum propugnatorem se habiturum speraverat ; cui a Clemente responsum est, licet privatis studiis in ipsum pronus omnino esset ad ejus res efferendas, Pontificali tamen officio cogi, ut communis parentis partes affectusque susciperet.

130. Proximo ineunte anno Reginaldus Polus Anglicæ regiæ princeps gratulatus est Clementi de obtento Pontificatu, cui Clemens ita rescripsit [3] :

« Raynaldo Polo.

« Dilecte fili, etc. Grave nobis testimonium dederunt litteræ tuæ, cum virtutis et doctrinæ tuæ, tum erga nos amoris, in quibus quod nobis de tanta ad nos delata dignitate gratularis : facis amice tu quidem ; sed est hæc omnis ad Deum ipsum omnipotentem referenda gratulatio : is enim inenarrabili sua benignitate, cum non merita nostra, quæ nulla sunt, sed tantum

[1] Guicc. l. XV. — [2] Ext. apud Fel. Contel. in Elen. card. par. altera

[1] Id. Contelor. ibid. — [2] Guicc. l. XV. — [3] Clem. VII. lib. brev. an. 1524. p. 10.

bonitatem suam respiceret, magis ut nos dignos faceret, quam quod dignos cognosceret, summo hoc honore esse ornatos voluit, cujus tanto beneficio utinam grati esse aliqua ex parte possimus. Conabimur quidem certe majusque ab illo donum agnoscemus, si grati erimus, quam illud ipsum pro quo gratia debeatur. De nostra vero singulari et perpetua erga clarissimum regem tuum et cunctam illam inclytam nationem voluntate sentis tu optime; magnis enim semper meritis provocati, non inferiora illis amoris nostri studia præstitimus, manemusque in sententia, et semper permanebimus ». Et infra : « Nostra cura præcipua et onus est maxime proprium, ut afflictis Christianitatis rebus consulamus. Ejus officii explendi maximam quidem et summam in Deo spem, deinde vero in charissimo filio nostro Henrico Angliæ rege illustri ponimus. Tu ut quam de te commoves expectationem, eam expleas studio et diligentia litterisque, quemadmodum quidem facis, et omni egregiæ virtuti incumbas, te magnopere in Domino hortamur; erunt enim tibi ab inclyto rege tuo et a nobis, et imprimis ab ipso Deo parata præmia. Dat. ult. Januarii MDXXIV, anno I ». Gratulatus etiam ipsi erat archiepiscopus Strigoniensis regiæ Hungariæ procurator : cui rescribens Clemens, nulli se pro salute Christianæ reipublicæ parsurum labori subdidit, ipsumque est adhortatus, ut Pannoniæ adversus Turcarum impetus defendendæ strenue operam navaret.

131. *Poscit Hungarus rex ut Capistranus inter sanctos referatur.* — Extremo hoc anno Ludovicus Hungariæ rex a Clemente expetiit, ut Joannem Capistranensem, qui olim Hungariam adversus Mahumetem II tutatus fuerat, ac populo Christiano precibus suis pulcherrimam victoriam pepererat, sanctitate et miraculis clarissimum in sanctorum ordine ritu solemni reponeret; conceptæ erant his verbis regiæ litteræ [1] : « Sanctissimo in Christo patri et domino domino Clementi, divina providentia sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ summo Pontifici, domino meo clementissimo, etc.

« Beatissime pater et domine, domine mi clementissime, post oscula pedum sanctitatis vestræ beatorum. Floruit Joannes Capistranus sexto fere abhinc sexagesimo anno ex Minorum S. Francisci familia, vir sanctitate et religione clarus, qui cum ita tutiorem illam contemplandi vitam esset amplexus, ut hanc quo magis laboriosam publicæ salutis causa non aversaretur, essetque pari doctrina ac facundia præditus, ut quammaximum Ecclesiæ fructum faceret, non contentus suos tantum populares pulcherrimis vitæ exemplis et eruditione ad meliorem frugem revocasse, in meum se regnum contulit, et eas nationes, quibus ego Dei munere ac benignitate nunc impero, tanta charitate et animi fervore docuit, ut eum perinde atque Apostolorum aliquem omnes et colerent et admirarentur : nec id fiebat immerito, nam et futura, ut accepi, certissimo semper eventu prædicebat, illustria virtute Christi edebat miracula, quæ pauci et divini tantum homines potuere.

132. « Et illud quoque Dei omnipotentis maxima providentia factum existimo, quod vir ille difficillimis reipublicæ Christianæ temporibus in Pannoniam tanquam cœlitus mitteretur, cum Mahumetes, qui tyranno Amurati successerat, opibus ac rerum gestarum magnitudine ac felicitate elatus, Nandor-Albam, arcem mei regni munitissimam, incredibili hominum multitudine coacta, summis viribus expugnaturus, tanta spe obsidebat, ut auderet jam non Pannoniam solam, sed Germaniam, Italiam, Gallias suo imperio et prædæ militum despondere. Quo tempore tantum Joannis Capistrani virtus profuit, tantum ardens valuit exhortatio, tantum preces potuere, ut Christiani, cum nec viribus nec militum numero pares essent, insperatam de Turcis victoriam secundum Deum beato patri acceptam retulerint. Fuit, dum vixit inter homines, militanti huic Ecclesiæ maximo et ornamento et præsidio; nunc quantum in superna illa et triumphante Ecclesia quid possit declarant miracula, quæ ejus meritis ad communem bonorum consolationem fieri sæpe dicuntur : quæ omnia ad sanctitatem vestram eorum diligentia ac fide exactius præscribentur, quibus recognoscendorum miraculorum hujuscemodi provincia fuit anno superiori demandata.

133. « Igitur cum omni judicio cælum et immortalem sit gloriam virtute ac benefactis consecutus, sæpius apud prædecessores sanctitatis vestræ per litteras atque oratores meos, quam potui diligentissime laboravi : et nunc sanctitatem vestram supplex oro, dignetur ex veteri sanctæ Ecclesiæ ac Pontificum instituto nomen Joannis Capistrani in cœlestium ac sanctorum referre numerum; est enim hic divorum albo dignissimus, si vitæ innocentia, fortitudine, continentia, paupertate spontanea, fide, spe, charitate, et sanctissimis quibusque virtutibus homines in cælum tanquam gradibus solent conscendere. Augebit sanctitas vestra mirifice tum universæ plebis Christianæ, tum meorum subditorum religionem, quem dum in terris adhuc esset, et postquam cælo receptus est, ad hunc usque diem sancti patris appellatione prosequuntur. Deus optimus maximus sanctitatem vestram in Christiani nominis augmentum servet, et tueatur felicissimam, cujus tutelæ et protectioni me etiam atque etiam commendo. Datum Posonii III Decembris anno

[1] Ext. apud Waddin. to. VIII. an. 1523. num. 42.

MDXXIII. Ejusdem sanctitatis vestræ devotus filius Ludovicus rex manu propria ». Addidere suas preces Franciscus designatus episcopus Chanadiensis [1], tum Joannes comes Scepusiensis et vaivoda Transilvaniæ (quorum litteræ a Luca Waddingo afferuntur) tum etiam proximo anno Sigismundus rex Poloniæ die III Aprilis : « Ut, inquit, cujus virtutem adhuc in humanis adversus Turcas cognoverunt, eam in cælis tanto efficaciorem experiantur », nempe Hungari.

134. *In Mexicano regno Christiana res amplificata.* — Nec Europæi orbis modo, sed alterius etiam toto submoti Oceano curas amplexus novus Pontifex, Petrum Martyrem, quem de rebus Americæ plura ad Leonem scripsisse vidimus, ursit, ut quæ in Mexico agerentur scriptis proderet ; cujus votis sacrisque imperiis morem gessit edito Commentario [2], in quo res hoc anno in Mexico gestas ab Hispanis ducibus descripsit ; ex quo hæc delibanda visa sunt : « Beatissime pater, ab annulo piscatoris de more Pontificum habui membraneum a beatitudine tua Diploma. Duobus id concluditur capitibus, de rebus ex orbe novo ad suos prædecessores a me directo, uno laudativo, imperativo altero, ne patiar ab oblivionis vasto hiatu cætera quæ successerunt absorberi. Ab obsequendi desiderio laude me dignum esse non inficiabor, ab inornato dicendi modo, si non laudem, veniam tamen promerebor ». Interjectis pluribus, ut Hispani proceres, qui per orbis novi provincias colonias deduxere, variis se calamitatibus ob imperii nimiam cupidinem implicuerint, addit de Garaio, cujus sociorum pars Barbarorum visceribus sepulta fuerat, illum pleuritide extinctum : at Ferdinandum Cortesium, qui Mexicano regno late Cæsareo nomine dominabatur, immissis copiis vindictam repetiisse de Barbaris, maximamque eorum multitudinem in frusta secuisse : tum sexaginta regulos, inspectantibus filiis, incendio consumpsisse vocatosque hæredes de paternæ necis spectaculo interrogatos, monitosque ne ab observantia desciscerent, dimisisse : cum autem amplissimum famulorum et clientum numerum regis instar sibi ascivisse [3] : duos vectigales reges ipsum secum deducere, tantoque honore affici, ut Mexicani eo prætereunte de more antiquo sese obvios prosternant : equites mille, peditum quatuor millia ad subactas gentes in officio continendas, necnon novas oras pervestigandas ipsius sumptu sustentari [4] : debellatis provinciis ex clarissimo sanguine iis imposuisse reges, plerisque avitis vivere legibus, excepta humanarum victimarum lanicna, permisisse : aliquos ad fidem Christi allexisse, atque in his Otumbæ principem suo nomine exornasse. Cum vero ad eum vectigalia deferunt Barbari, licet pretiosis abundent vestibus, vetere tamen instituto in demissionis argumentum fere nudos accedere, et capite in terram inclinato genuque flexo semitremulos loqui. Porro illum Orientem versus Alvaradum ad explorandas terras proficisci jussisse, ab eoque regem olim Mexicano haud inferiorem leucarum amplius quadringentarum intervallo repertum [1], qui Ferdinandi ipsius Cortesii vectigalem se professurum spoponderit, si ad hostes finitimos edomandos quinquaginta suorum militum millibus equites Hispanos cataphractos conjungeret. Misisse præterea Cortesium ad Cæsarem inter alia munera magnifica tormentum bellicum, quod colubrinam appellant, ex auro conflatum, quod a legato Apostolico visum Clementi memorat [2] Petrus Martyr.

135. Cæterum inter tot prosperos successus Cortesius, cum æmulum gloriæ ferre non posset, Olitum qui quingentis ab Mexico leucis novum condebat imperium, magno rei Christianæ damno bello petiit, conficiendæ in finitimos reges expeditionis specie : in quo gesta hæc refert Clementi Petrus Martyr [3] : « Ad Orientem tendit longis itineribus eo furore accensus in Olitum, in lacunas ingentes incidit, maritimas alicubi paludes, alibi vallosas, in asperos alibi montes : quacumque proficiscebatur incolarum lacertis construi pontes, desiccari paludes, consterni montes imperabat, detrectare audebat nemo, igne ferroque devastabat in adversum cogitantia cuncta, quidquid invium occurrebat pervium efficiebatur : tanto erat omnibus incolis terrori post Muteczumæ tam potentis regis debellatum latique illius imperii capturam, ut cœlum posse hunc hominem diruere, si animo sederet, arbitrentur. Impedimentorum et equorum, ignotum illis gentibus belligerandi genus, copiam pertrahebat secum : erant auxiliarii vicini quondam hostes eorum, per quorum ditiones et regna gradiebatur. Parte alia præmiserat ab Australi plaga Petrum Alvaradum, et ab Septentrionali Godoium quemdam duces itinere terrestri, a quibus habuerat Cortesius litteras, et nos habemus de magnis et latis novis regionibus bellicosis etiam populis et civitatibus lacunaribus alicubi, montanis et planis alibi : de quibus rebus volumen ab eo missum Cortesii pater, qui apud nos est, cudendum tradidit impressoribus idiomate patrio, et per platearum podia vagatur ; mari vero cum trium grandiorum navium classe multisque viris nobilibus ducem alium miserat Franciscum de las Casas ». Hic in Olitum progressus ab eo fusus captusque est : Cortesius vero a Barbaris, quorum provincias calcabat, circumventus periisse creditus est ; sed is falsus rumor extitit.

[1] Ext. ib. num. 44. Ext. ib. num. 43. — [2] Decad. 8. c. 1 et 2. — [3] Id. ibid. c. 3. — [4] Cap. 4.

[1] Cap. 5. — [2] Cap. 9. — [3] Petr. Mart. ubi sup.

136. Addit Petrus Martyr, ad constituendas res Mexicanas Ludovicum Pontium cum duarum et viginti navium classe missum, spesque optimas de augenda religione concipiendas : « Fauste, inquit, cuncta succedent, et felicibus tuæ beatitudinis pedibus subjicientur. In ea Lacunari magna civitate, quæ jam civitatis faciem resumit, domorum quinquaginta millium structura resarcita, septem et triginta sunt erecta templa, in quibus incola Hispano mixtus pientissime Christianis intendunt sacris juribus, cærimoniis, et humani sanguinis litatu abjecto, a quo jam abhorrent. Coalescet in immensum per crepidatos octo Franciscanos fratres Apostolico fervore incolas instruentes hæc lata fruges, nisi nostrorum seditiones obstiterint ». Subdit viros strenuos ad perlustrandas novas terras versus Austrum, incitante opum cupiditate, submissos.

137. *Minoritæ sedulam dant operam ut Barbari ad Christum adducantur.* — Efflorescebat ita in dies Christiana religio in America, in qua Minoritæ a Sede Apostolica missi sedulam operam in Barbaris a superstitione ad Christum ducendis, et lege Evangelica erudiendis collocabant, submittebanturque in dies novi Evangelici præcones, ad quos ab Ordinis totius summo præfecto hæ litteræ datæ :

138. « Ego (fratres in Christo Jesu dilectissimi) per multorum temporum curricula procuravi, desideravi et summo desidero affectu illis in partibus commorari et mori, ut meos opere potius quam verbo Evangelii observantiam subditos docerem ; attamen vinctus ac summo ipsius memoratæ regulæ obedientiali carcere reclusus, quod summe desidero deserens, quod amplector odio, facere cogor ; et cum mea non permiserint peccata istis me exponi laboribus, decrevi vos mittere, in Christo summe confidens, quod obedientiæ virtute qua ista duplici Dei et proximi dilectione quasi duobus pedibus incęditis, poteritis sic currere, quod cum Apostolo [1] dicere possitis : sic curro non quasi in incertum, quia Dei mandatorum viam curritis ; sic pugno non quasi aerem verberans, quia vestra vigilantia non circa cærimonias et hominum constitutiones erit, sed circa Evangelii et regulæ quam vovistis integram observantiam ; et ut in tam spirituali et sublimi ædificio humilitatis fundamentum non desit, præ oculis illud semper habete : non sumus sufficientes [2] aliquid cogitare ex nobis tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est ; et ne hæc humilitas et propriæ vilitatis cognitio memoratos duos pedes ad Dei mandatorum viam currendam pigros efficiat dicentes : non sumus sufficientes, recordamini (fratres mei in Christo amantissimi) quod etsi

[1] I Cor. IX. vers. 26. — [2] II Cor. III. vers. 5.

sic sit quod [1] neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus, sed sufficit nobis quod in nobis est facere, et Apostolus [2] non gloriatur de profectu, sed de labore, quoniam etsi nullum convertatis infidelem, sed quod in ipso marino cursu morte præoccupemini, aut homines vos morti tradant aut feræ pessimæ vos devorent, vestrum nihilominus peregistis officium, et ipse Deus, qui justus est, peraget suum. Dat. in hoc nostro devotissimo cœnobio et provincia Angelorum, ipso beatissimi patris nostri Francisci die, an. MDXXIII. Fr. Franciscus Angelorum generalis minister et servus ».

139. Pro ea etiam auctoritate, qua a Romano Pontifice instructus erat, Franciscani Ordinis summus moderator, alios viros religiosos sacerdotalibus sacris initiatos in vastam illam Americanam solitudinem, ut Evangelium disseminarent, proficisci jussit [3], quos piis hisce monitis ad propagandam divinam gloriam, condendasque novas Ecclesias inflammavit.

His præpositus est Martinus Valentinus, pio Evangelii latius proferendi ardore et sanctimonia vitæ conspicuus, ad quem supremus Ordinis minister hæc imperia dedit [4] : « Quia ex probitate vitæ vestræ, diversis indiciis et probationibus intellexi, imo et ex gestis cognovi, idoneos vos esse ad vexillum Regis gloriæ, quod procul levare gestitis usque ad mortem tenendum, publicandum et defensandum ; ideo de divina bonitate confidens ad gentes, quæ Jesum Christum Dominum nostrum non cognoverunt, et idololatriæ cœcitate detinentur, sub sathanicæ captivitatis jugo in Indiis, quæ vulgo Yucatan, sive Nova-Hispania aut Terra-Firma dicitur, degentes convertendas verbo et exemplo, auctoritate mei officii in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti vos destino et mitto : et, ad meritum sanctæ obedientiæ, injungo pariter, et mando ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat : et vos duodecim, et quoscumque alios in futurum vestro adhæsuros gremio tibi præfato venerabili patri Fratri Martino de Valentia, tamquam pastori et vero ipsorum prælato, et tuis successoribus in officio submitto, et te in ipsorum verum prælatum constituo, etc. Datum in cœnobio S. Mariæ de Angelis provinciæ Angelorum III kal. Novembris salutisque anno MDXXIII ». Pellectam a Martino Valentino ad Christum ingentem Barbarorum multitudinem, et in sortem sanctorum ac domesticorum Dei dignitatem cooptatam visuri sumus, dum passim in Occidente plures tumidi scientia et arrogantia opibusque terga vertebant Ecclesiæ, ut fœdus cum inferis inirent.

[1] I Cor. III. vers. 7. — [2] II Cor. — [3] Apud Wadd. to. VIII. an. 1523. num 18. — [4] Ext. lit. apud Wadd. ubi sup.

CLEMENTIS VII ANNUS I. — CHRISTI 1524.

1. *Cardinalis Campegius missus ad Nurembergenses conventus et ei adjunctus cardinalis Salisburgensis.* — Anno humanæ salutis vigesimo quarto supra millesimum quingentesimum, Indictione duodecima, cum Ferdinandus Austriæ archidux, Caroli V frater, qui in Germania vices Cæsareas gerebat, de indicto Norembergæ principum conventu Clementem fecisset certiorem, ac pro Catholica fide asserenda Sedisque Apostolicæ dignitate tuenda omnem operam suam per litteras primum, deinde per oratorem Romam missum pie detulisset, Pontifex Laurentium Campegium tit. S. Anastasiæ presbyterum cardinalem, virum doctrina eximiisque virtutibus ornatissimum, legatum decrevit, de quo hæc Joannes Coclæus refert [1] : « Cum audisset (nimirum Clemens VII), imperialia comitia rursus celebrari Norembergæ, transmisit eo insignem inter cardinales integritate sapientiaque et eruditione virum reverendissimum dominum Laurentium de Campegis Bononiensem, qui post obitum uxoris suæ ex academia Bononiensi, ubi patri suo clarissimo jurisconsulto in publica juris professione successerat, Romam evocatus, mox auditor Rotæ factus fuit, et brevi sic inter cæteros Rotæ auditores scientia et probitate emicuit, ut dignus videretur, qui in arduissimis papæ negotiis mitteretur in Germaniam ad Maximilianum imperatorem (scilicet Caroli V avum), apud quem ita se gessit, ut ejus favore fieret primum episcopus Feltrensis, dein et Romanæ Ecclesiæ cardinalis. Is igitur non solum papæ, viro alioqui prudentissimo, verum etiam toti cardinalium cœtui, quorum judicio nihil exactius habet orbis, aptissimus uno omnium voto visus est, ut mitteretur legatus de latere non solum ad Germaniam, verum etiam ad Hungariam et Bohemiam : nam ultra eruditionem multamque et longam rerum experientiam, habebat etiam familiarem cum plerisque Germaniæ principibus notitiam et amicitiam ».

2. Commendavit illum Clemens [2] Carolo V, ut Cæsareis litteris illius incolumitati et dignitati apud Germaniæ principes consuleret, quos moneret, ut decretoriam in Lutheranos latam imperialem sententiam exequendam curarent, neque impiam eorum causam iterum in judicio controverti permitterent. Addidit etiam pios stimulos, ut qui imperio et tot aliis regnis a Deo ornatus fuisset, non pateretur ea ipso imperante nefanda hæresi contaminari, et cultum divini Numinis ex iis divelli, tantaque instructus potentia sacrilegum Lutherum ab eo jam proscriptum ulterius a Germanis foveri, ejusque hæreses afflari simplicibus populis, latiusque grassari non sineret, atque una et Apostolicam et Cæsaream auctoritatem labefactatam in Germania tueretur.

« Cæsari.

« Quoniam majestati tuæ tam prius in felicis recordationis Leonem papam X, prædecessorem et secundum carnem patruelem nostrum, et hanc sanctam Sedem publice, quam in nos in minoribus existentes, ac totam domum nostram privatim perpetuis officiis ac beneficiis plurimum antea deberemus, auxit nuper tot animi nostri nexus dilectus filius nobilis vir Ferdinandus, archidux Austriæ, frater germanus tuus, qui pluribus ad nos amantissimis atque officiosissimis scriptis litteris cum suo, tum præsertim majestatis tuæ, cujus in Germania vicarium agit, nomine, de statu illius provinciæ, sane si unquam alias ob hæreticos Lutheranos turbulento, et conventu principum Norimbergam indicto commonefecit, pieque obtulit pro sancta fide et dignitate hujus Sedis tuenda omnem opem atque operam suam. Postea autem litteris non contentus, dilectum filium Petrum de Corduba, suum supremum scutiferum, dilecti filii nobilis viri ducis Suessæ tui apud nos oratoris germanum fratrem, ob easdem causas ad nos misit, addiditque super ea re pia consilia, quæ quoniam salutaria appareant, nos secuturos affirmamus. Itaque undecumque nobis constat pietas et benivolentia majestatis tuæ, quæ et per se et per suos nunquam de nobis atque hac

[1] Cocl. [illegible] 1524. — [2] Lib. brev. an. 1524. p. 40.

sancta Sede promereri cessat; quanquam non minus te imperialis celsitudo atque officium tuum a Deo tibi injunctum ad hæc ipsa impellat, pro quibus nos tibi debere volumus et fatemur: es enim a Deo altissimo omnibus suis fidelibus in sæculari potestate præpositus, adeptusque es Dei munere, præter Romanum imperium, tot regna et dominia, quæ ipsi Deo, a quo ea accepisti, ab omni labe illæsa et in sincera fidei puritate servare teneris. Vides autem, charissime fili noster, quos sentes et tribulos ager Domini per nequitiam seminantium suscepit: tuam patriam, tuaque tempora, te principe, seditiosissima et impura hæresi coinquinata cernis; idque eo acrius doles, quo istorum audacia et impietas tantam tuam in his locis auctoritatem potentiamque non reformidat, imo ut re ipsa colligitur haud obscure contemnit: ille enim hujus sacrilegii auctor nefarius et perditus Lutherus, quanquam tuis edictis damnatus et profugus, tibi maxime exosus fere ubique fovetur, ejusque hæresis in animarum quotidie perniciem disseminatur.

3. « Hæc pro tua in Deum pietate, tuorumque majorum exemplis scimus iniquissimis oculis videre auribusque excipere, dedisseque tuæ piissimæ et orthodoxæ voluntatis plura indicia atque experimenta. Verum jam tibi annitendum penitus est, ut tui animi plenam executionem Deo concedas: quod te facturum nostris præcipue temporibus, qui te peculiariter ac paterne amamus, semperque in minoribus coluimus, non mediocriter confidimus. Cum igitur pro salubri consilio fratris tui exequendo, nos qui nuper in Germaniam ad eumdem fratrem tuum, et ad omnes principes in conventu Norimbergensi congregandos », et infra, « dilectum filium nostrum cardinalem Campegium virum tantæ rei parem mittere decreverimus, majestatis tuæ partes hac in re esse cupimus eas, quas dignas Cæsare arbitramur, ut cardinali Sedisque Apostolicæ de latere legato, præsertim tui observantissimo, ac pro tuo etiam honore provinciæque pacatione, ac communibus Christianorum commodis proficiscenti, cum ubique tutum iter moramque, tum frequentem et benignum commeatum exhiberi facias, animosque omnium principum, tam Ecclesiasticorum quam sæcularium, publiceque et privatim tuis ad eos litteris ita præpares, ut veneni expertes puras et pias sententias in favorem sanctissimæ fidei ac Apostolicæ Cæsareæ dignitatis contra impuros hæreticos ferre possint: quanquam prolata jam a te sententia, hæreticisque condemnatis, nihil amplius in consultationem venire potest aut debet, quam ut illi ultra non audiantur, sed imperiale contra eos decretum ab omnibus servetur. Quo vero studio quove favore celsitudinis tuæ hanc rem agi oporteat, non nostrum est monere illam, ut sapientissimam, aut impellere, ut piissimam; tamen hoc ei memorabimus, id quod ipsa per se perspicere potest, hoc conventu atque initio magnum momentum agi exstirpandæ illius hæresis, tuique imperii et auctoritatis in Germania, non solum Apostolicæ dignitatis, cujus advocatus et defensor esse debes, conservandæ et firmiter constituendæ. Dat. XVII Januarii MDXXIV, anno I ».

4. Non Germanicam modo legationem, verum etiam Hungaricam [1], Danicam [2], Suedicam, Norwegicam, Belgicam [3], Polonicam [4] ac Pruthenicam eidem cardinali Campegio demandatas dicemus inferius: cum vero omnium gravissima Germanica, nimirum ad asserendam fidem orthodoxam contra Lutheranam hæresim ingravescentem fuerit, de ea primum dicemus. Adhibuisse Georgium ducem Saxoniæ insigne pietatis studium ad tuendam Catholicam fidem, ex Coclæo patet, eamque pestem a suo principatu avertisse: de quo præclaro facinore illum Pontifex meritis affecit laudibus [5], rogavitque ut ad Nurembergenses conventus se conferret, quo in iis constanti animo religionis Christianæ causam propugnaret, legatoque Apostolico suam operam navaret.

5. Excitatus etiam est a Clemente cardinalis Salisburgensis [6], ut in conventu Nurembergensi suam industriam ad orthodoxæ fidei retinendum splendorem conjungeret cum Campegio legato: de cujus itinere in Germaniam, utque ob Lutheranæ plebis insolescentem procaciam consuetum legatis Apostolicis cultum Nurembergam ingressus non induerit, hæc narrat Coclæus: « Ille Roma egressus kalendis Februarii per Italiæ urbes iter faciens, ac honorificentissime ubique receptus, Bononiæ in patria sua, ubi et episcopus erat, diebus aliquot substitit in domo paterna, et missam solemniter in Cathedrali Ecclesia celebravit præsente maxima populi multitudine. Ubi vero Germaniæ fines attigisset, acceptis principum ex Nuremberga litteris, properantius ad illos perrexit: cumque illuc pervenisset, obvios quidem extra portam habuit omnes fere principes (nam unus aut alter mala valetudine retinebatur) Germaniæ simul cum ipso imperatoris locumtenente archiduce Austriæ Ferdinando. Verum ab illis benigne admonitus urbem illam non eo habitu intravit, quo solent legati Apostolici cardinales, propter circumfusam plebem Lutheranam, quæ assiduis concionibus a suis prædicatoribus concitabatur in odium et contemptum papæ totiusque cleri. Ne igitur in summo honore despectui risuique fieret per habitum solemnem et illi populo insuetum, communi habitu, quo per silvas et campos ierat, per mediam urbem usque ad hospitium suum, cui nomen erat aureæ cruci,

[1] Lib. brev. an. 1524. p. 2. — [2] Ibid. p. 161. — [3] Lib. brev. an. 1525. p. 117. — [4] Lib. brev. an. 1524. p. 468. — [5] Inter brev. an. 1525. p. 53. — [6] Lib. brev. an. 1524. p. 42.

inter conducentes principes processit sine clero et sine prævia cruce ; clerus namque qui occursurus illi convenerat in æde divi Sebaldi, retentus est ibi clausis valvis, ita ne videre quidem illum potuerit intrantem ». Ingentibus exceptum honoribus Campegium legatum, referunt Hieronymi Nigri litteræ [1], ac ducem Saxoniæ, ne in colloquium cum legato veniret, e Nurembergensi conventu se proripuisse.

6. *Post multas et ancipites concertationes proponitur nomine Cæsaris absentis edictum quo postulata Pontificis eluduntur.* — Addit Coclæus, considente cum principibus cardinale legato in cœtu Nurembergensi, habitas fuisse duas orationes, alteram ab episcopo Scarensi Ordinis Minorum, viro eloquentiæ laude claro ac legati familiari ; alteram vero ab eodem legato, qui summa gravitate usus, imperii principes ordinesque admonuit [2], ut Lutheranam hæresim, quæ non modo Catholicam religionem, verum omnem rempublicam bene constitutam convulsura erat, exscinderent, atque ad factiosorum conatus, antequam confirmaretur eorum audacia, infringendos vires intenderent : si enim cunctarentur, eorum studia et pia consilia ad irritum casura ; proinde Leonis X et Caroli V Cæsaris edicta exequerentur : se pro antiqua erga ipsos benevolentia ac diuturna cum Germanis familiaritate omnia se præstiturum pollicitus est, quidquid honeste ab Apostolica Sede obtineri posset, oneraque de quibus Germanica natio conquerebatur, mitigatum iri : darent modo ipsi operam, ut extincta Lutherana hæresi, Christiana arma ad Turcarum tyrannidem, propagatam latius, comprimendam converti possent. Quam vero opportune id efflagitaret a principibus legatus Apostolicus, comprobavit decreta missaque a Ludovico Pannoniæ rege Nurembergam legatio, de qua hæc refert auctor de quo paulo ante memoravi [3] : « Post paucos deinde dies advenerunt item a rege Hungariæ et Bohemiæ Ludovico, cui nupta erat soror Cæsaris Maria, oratores, qui in publico principum legatique Apostolici consessu, eruditam quidem, sed flebilem ac supplicem habuere orationem, qua lachrymabiliter orabant et obsecrabant principes et ordines imperii, ut regi regnoque Hungariæ in extremo periculo constituto contra Turcarum impressiones opem ferrent ; quia Hungari diuturnis bellis fatigati et exhausti non sufficerent amplius suis tantummodo viribus tam potenti hosti resistere ».

7. Post varias in iis cœtibus orationes habitas, ancipitesque in deliberando concertationes, quibus Quadragesimale tempus consumptum est, licet ordinum pars maxima pia et Catholica esset, nonnulli tamen iis permisti [4] viri reprobi Pontificia et Cæsarea postulata elusere : cum enim Lutherana hæresis in ipso suo ortu deleri potuisset, si ex Wormatiensi mandato in Lutheranos animadversionis severitas fuisset adhibita, captarunt diffugia, opportunaque remedia tum afferenda in aliud tempus extraxere, unde impietas Lutherana collectis majoribus viribus magis grassata est : non audita etiam Pontificis monita, qui fidei dogmata in controversiam adduci vetuerat ; nam Synodum Œcumenicam celebrari ad controversias dirimendas postularunt, cum tamen eæ in superioribus Conciliis diremptæ essent, et Conciliorum auctoritatem ita spernerent Lutherani, ut illis sua deliria anteferrent. Tum in eo vehementer aberrarunt, quod non vetera Ecclesiæ sancita firma esse jusserint, sed credendorum judicium detulerint ad cujusque provinciæ doctos viros, ex quo maxima confusio oboritura erat. Præterea cum omnia Lutheri scripta abolenda flammis essent, quandoquidem is ut apertus fidei hostis damnatus fuerat ; ac si quid boni in scriptis aliquando præ se ferret, id omne vel contaminatum venenorum permixtione esset, vel longe purius apud sanctos Patres reperiretur ; inutilem et periculosum laborem indixere de Lutheri scriptis bonis vel reprobis discernendis : onera etiam Germanicæ gentis perpendi ac describi voluerunt. Ut autem Cæsari de observando Wormatiensi edicto, quod Hannardi oratoris opera servari jubebat, paruisse viderentur, adjecere, ut omnes principes illud quantum possent observarent. Denique Hungarorum opem exposcentium, ne Turcico furori exponerentur, preces in Spirensem conventum rejecere : atque ita fucato medelæ genere cruenta duo reipublicæ Christianæ vulnera a Germanis obvoluta fuere, composito absentis Cæsaris nomine hoc edicto [1], quod in arctum collectum affertur a Joanne Coclæo :

« Carolus V Dei benignitate electus Romanus imperator semper Augustus, Germaniæ, Hispaniæ, utriusque Siciliæ, Jerosolymæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, etc. rex ; archidux Austriæ, dux Burgundiæ, etc. comes Habspurgi, Flandriæ, Tirolis, etc. illustribus ac generosis nostris imperiique dilectis et fidelibus Gunthero, Ernesto, Hoyero, Gebbardo et Alberto comitibus et dominis in Mansfeld, dominis in Heldrungen, salutem ac prosperitatem, cum denuntiatione clementiæ nostræ.

8. « Illustres, generosi, dilecti ac fideles, postquam illustrissimus princeps dominus Ferdinandus infans Hispaniæ, etc. archidux Austriæ, etc. frater noster suavissimus et optatissimus, atque in sacro imperio vicarius magna et inevitabili necessitate adductus propter arduos quosdam magnique momenti articulos orbis terræ, procurationem religionemque Chri-

[1] Ext. l. I. collect. lit. princ. p. 122. — [2] Cocl. an. 1524. — [3] Id. ib. — [4] Clem. lib. brev. an. 1524.

[1] Ext. apud Dolgast. to. II. p. 152.

stianam complectentes, nondum finaliter in conventu superiore dijudicatos, sed in aliud deliberandi tempus reservatos, alium conventum imperii feria S. Martini jam præterita hic Norimbergæ inchoandum indici promulgarique fecit; quem ipsemet in propria persona, nosque per nobilem et splendidum virum consiliarium nostrum et summum secretarium Joannem Hannart Burggravium in Lumbeck, equitem auratum Ordinis divi Jacobi, cum instructione mandatisque sufficientibus illuc a nobis ablegatum, cæteri quoque electores principes, prælati, comites, atque sacri imperii ordines obedienter et præsentes, et per oratores nuntiosque suos mandatis sufficientibus instructos celebrarunt, in eoque de statu publico, negotiis, controversiis, atque periculis imperii necessario cum dirimendis, tum propulsandis, gravissime et maturrime consilia inierunt: plerasque etiam earumdem causarum, quæ in disceptationem cadebant, auctoritate prudentiaque definierunt; duo cum reliquis articuli, nempe primo quod ad Lutheranos aliosque præterea novarum rerum repertores, deinde quantum ad terribilem et atrocem hostis Dei tyrannici Turcici adversus omne nomen Christianum susceptam expeditionem propositi sunt: de quibus post diuturnam consultationem finaliter concludi non potuit, sed ob utrumque horum capitum post accuratam considerationem necessariarum omnium circumstantiarum in hanc sententiam pronuntiaverunt, videlicet de primo:

9. « Quandoquidem Lutheri aliorumque fanaticorum dogmata, disputationes, conciones omnium opinione majorem in modum convaluerunt, ausæ velut regnum in simplicium Christianorum animis sibi vindicare, quos a vera constantique sententia dejectos periculosis admodum scrupulosisque dubitationibus illaquearunt, adeo ut, nisi mature sapienterque capto consilio his tot incommodis obviam pergatur, nihil inde præter insignes offensiones, scandala, perturbationes imperitæ multitudinis ad infringendum amorem Deique metum, ad supplantationem laudabilis honestæ Christianæ disciplinæ, omnisque recti moris; effrenem porro contumaciam motus inferiorum contra superiores, ad funestum animæ interitum, corporis facultatumque indubitatam perniciem erupturum videatur; idcirco quo de sanandis Ecclesiæ vulneribus gravis ac salutaris deliberatio instituatur, nec sine discrimine vitiosis an integris partibus cauterium adhibeatur, sed detectis rejectisque erroribus bona conserventur, subditique nostri, et omnes, qui nomen Christo dedere, ad unanimem in religione consensionem concordiamque reducantur; supra commemorati nostri vicarius et orator, necnon electores, principes, prælati, comites et ordines utile necessariumque fore duxerunt, ut quoad facultas ferat, primo quoque tempore generalis libera Synodus per summum Pontificem, nobis adprobantibus, loco commodo in Germania proclametur et denuntietur, ubi de prædictis aliisque ad universam Ecclesiæ communionem pertinentibus negotiis candide sincereque decidatur: ex quo jam cum Pontificio legato misso ad hunc conventum diligenter egerunt, qui se beatitudini ejus, quæ vellent expositurum, summaque fide rem promoturum recepit ac ostendit.

10. « Ut autem quilibet interim Christianus norit quid ante Synodi consociationem rerum pro sua functione gerere debeat; convenit inter præfatos nostrum vicarium et oratorem, electores, item principes, prælatos, comites et ordines de congregatione imperii conventuque procerum Spiræ cogendo, ad quem tanquam parasceven futuræ synodi; in qua consultatio de doctrina nuper introducta suscipietur et bona recipientur, mala explodentur; profutura quæ sequuntur capita censuerunt; nempe ut singuli electores, principes et status, præsertim illi, quorum sub jurisdictione cœtus gymnasiorum et academiarum coluntur, interea temporibus quibusdam doctrina excellentibus, pietate conspicuis, sapientia claris, id partium negotiique dent, Lutheri aliorumque nova dogmata, conciones, volumina manibus versata et oculis inspecta diligenter examinandi, disputandi, exigendi censuram, delectumque agendi, recta a depravatis segregandi. Similiter onera seu incommoda Germanicæ nationis a sæcularibus principibus in hoc conventu contra Romanam Sedem exaggerata, cæterasque politicorum adversus Ecclesiasticos expostulationes adornatas atque exhibitas attentione summa cognoscendi, et expendendi, quæ tunc omnia adjuncto consilio, qua conditione nec iniqua nec intolerabili has offensiones componi deponique posse existiment, nobis, vel in absentia nostra, nostro vicario, electoribus principibus et ordinibus in futuro conventu imperiique congregatione sic offerantur; quoque planior et expeditior via sit, ad generale Concilium progrediendi, atque pro rei magnitudine cuncta sufficienter explorandi et statuendi. Itaque vobis quoque mandamus et injungimus, ut jam dicto modo sigillatim doctos aliquos, honestos, et intelligentes homines huic de nova doctrina deque fremitu adversus curiam Romanam deliberationi præficiatis, a quibus examinata, disputata, ponderata, delecta, consulta, præstituto tempore curet exhiberi.

11. « Et quia Cæsarea instructio, qua præfatum Cæsareum commissarium et oratorem ad præteritum conventum ablegavimus, inter cætera continet, quod in bonam spem venerimus, imperii sacri status velut assertores et vindices fidei Catholicæ nostrum Wormatiæ cum suffragatione electorum principum et ordinum edi-

tum mandatum obedienter vita, executione, propugnatione, administrasse : si vero id neglectum sit propter Ecclesiæ communionem, nationemque Germanicam, non levem inde ad animum nostrum accidere molestiam. Itaque rursus amanter postulavimus, ut quilibet elector, princeps, prælatus, comes et ordo quantum ad suam personam sibique ac imperio subjectos in eo esse, id agere atque efficere velit, quo mandato Wormatiæ promulgato pio obsequio mos geratur : ad quam petitionem nostram denuo nostri sacrique Romani imperii electores, principes, comites et publici status tanquam obedientia sacri imperii membra concordi pectore decreverunt, se illi ipsi mandato, prout agnoscant sui muneris esse, pro virili obtemperaturos, severeque coercendo transgressores præsidio futuros.

12. « Adjecimus præterea, ut quælibet potestas in suis officinis typographicis, alibique locorum tanquam in specula providentiam omnem adhibeat, quo posthac libelli maledici, picturæque contumeliosæ prorsus removeantur, nec latius in posterum dissipentur. Ac si cui quid inde sit molestiæ maculæve aspersum, id apud vicarium regimenque nostrum conqueratur : quibus itidem severe præcepimus, ut subvenire laborantibus, supplicantes auxilio consilioque juvare, atque sententiam nostri edicti vindicare et exequi nervis omnibus enitantur juxta declarationem prius usurpati recessus. Quare ad conventionem, consensionem decretumque illud perficiendum et stabiliendum, Cæsarea vobis imperamus auctoritate, serioque volumus, ut prædicto nostro proptereaque Wormatiæ publicato mandato deinceps inviolabiliter pareatis, vitam moresque conformetis, castigatione delinquentium respondeatis, idemque a subditis vestris fieri sedulo curetis et exigatis : item ut in typographicis officinis et alias investigationem faciatis, quo litteræ picturæque contumeliosæ supprimantur, nec latius posthac in vulgus emanent; hoc nobis gratius nihil optatiusque facietis.

« Secundo, postquam legatus Pontificius, et suavissimi fratris nostri Hungariæ Bohemiæque regis nuntius præfato nostro vicario oratori, electoribus, principibus et ordinibus voce mœroris, vultu lachrymarum pleno commemoravit, tyrannum Turcicum pro immani odio, siti cruoris, insatiabili furore, quo Ecclesiam nomenque Christianum penitus extinctum atque absorptum cupit, innumerum contrahere militem, incredibilemque contrahere exercitum ad vastandum, obsidendum, exscindendum hac Æstate nobilissimum Hungariæ regnum, quod tanquam Catholicum pro incolumitate Germaniæ aliarumque Christianarum gentium tanto tempore sanguine, corporibus, fortunis fortissimorum civium hostis crudelissime grassantis impetum excipiens et sustinens, ita copiis opibusque exinanitum atque exhaustum est, ut nisi externis viribus confirmetur, proprio marte defendere ac tueri se nequeat diutius : ac propterea singulos etiam atque etiam obtestatus flebiliter appellavit, imploravit, ne in tanto discrimine salutis imperii, potentiæ, vitæ socios deserere multis honestis vinculis nobis conjunctos, aut prodere Turcis velimus; sed ferendo suppetias auxiliaque conferendo pavidos recreemus, perculsosque erigamus. Cum itaque manifestum sit quantum luctuosarum, evidentium acerbissimarumque cladium orbis Christianus tot amissione populorum atque ditionum a tyranno Turcico hactenus acceperit et pertulerit, qua ille manu, vigilantia, celeritate, felicitate, sævitia brevi temporis intervallo Albam-Græcam, multasque præterea civitates, arces, castella, oppidula Hungariæ, finitimarumque regionum, necnon Rhodum insulam, ceu munimentum et lumen orbis Christiani, expugnarit, occuparit, everterit; propterea prius usurpati nostri vicarius et orator una cum electoribus principibus et ordinibus ingentem et inevitabilem necessitatem periculumque Ecclesiæ ante oculos ponentes, animisque præmetientes decreverunt tam violentis tyranni Turcici machinationibus in tempore, quoad ferat facultas, valentibus armis, illustri expeditione cunctoque apparatu bellico occurrendum esse.

13. « Et quod ad hos barbaricos conatus reprimendos, ope, conspiratione, auxilio omnium Catholicarum nationum, necnon indictione tributorum, collatione pecuniarum per totum orbem Christianum opus fore viderent, consenserunt de modo, forma et præscriptione universalium exactionum, ut de his quasi fundamenta deliberandi jacta sint; quam præscriptionem una cum præsentibus litteris reddi vobis curavimus. Utque articuli supra relati plene tandem finaliterque concludantur et determinentur, publicum Germaniæ conventum atque congregationem omnium imperii membrorum et ordinum feria sancti Martini inchoandum in nostra sacrique civitate imperii proposuerunt, et indixerunt; quod hic vobis aperientes Cæsarea Romanaque potestate, ac sub commonefactione jurisjurandi, quo nobis imperioque devincti estis, præcipimus, ut absque recusatione ad præfinitum sancti Martini diem proximum in propria persona Spiram veniatis. Si vero magnis occupationibus districti, morbove oppressi adesse non poteritis, unum atque alterum vestrum a consiliis primarium cum sufficientibus mandatis horum dirimendorum negotiorum definiendorumque causa præstituto tempore illuc certo destinetis, et amandetis, nec rem diutius extrahatis; nam post sequenti die Lunæ proximo congressionum consultationumque publicarum initium fieri volumus una cum

aliis ordinibus, quos vigore prædicti recessus eodem modo convocavimus. Itaque cum ad præfatorum capitum de nova doctrina, deque firmo præsidio Turcicis opponendo phalangibus disquisitionem et constitutionem ; tum quo sententiam vestram de irrogatione communium tributorum ad sustentandam belli Turcici molem vestro subditorum nomine declaretis, ac tandem de his omnibus in consilium conciliumque, deinde, cum opus fuerit, ad arma eatur. Nolite tantæ reipublicæ opportunitati deesse, nec propter aliorum tergiversationem venire dubitetis, aut differatis, ut quæ restant ad emolumentum orbis Christiani eo maturius agantur, atque sine mora decidantur : hoc facto et de imperio bene mereri, et nostram retinere ac augere benevolentiam vobis facultas erit. Datæ Norimberga nostra imperiique civitate XVIII die mensis Aprilis a nato Christo MDXXIV, Romani imperii nostri V, cæterorum regnorum anno IX».

14. *Jure queritur Pontifex litteris ad imperatorem missis, quod utriusque vota contempta fuerint.* — Peccatum est gravissime in hoc edicto a conventu Nurembergensi, quod nimirum fidei dogmata a Christo et Apostolis tradita, confirmataque a sanctis patribus, et a Conciliis Œcumenicis constabilita, non pure defendenda susceperit, sed illa in controversiam adduci, et quæ credenda essent a viris doctis diversarum provinciarum ante futuri Concilii celebritatem definiri jusserit, ac seditiosis novarum doctrinarum et interpretationum venena spargendi aditum patefecerit : tum quod fucato obsequii genere Cæsareis imperiis in Lutherum et sectatores hæreticos Wormatiæ promulgatis parere detrectarit : quare Clemens Pontifex mox atque a cardinale legato illius Nurembergensis edicti exemplum accepit, graviter questus est, a Germanis impiæ doctrinæ illecebra delinitis Sedi Apostolicæ et Cæsari illusum fuisse, dum de iis, quæ ab utroque decretoria sententia constituta fuerant, deliberatio denuo esset habenda : quorsum enim a viris doctis excutienda Lutheri dogmata, novæque suscipiendæ lites, si Apostolica auctoritate damnata sint, ejusque scripta exuri fuerint jussa? Jam vero prospiciens animo Clemens Germanos in Lutheranam hæresim ruere, atque defectionem a Cæsare moliri, hasce litteras ad Cæsarem ipsum una cum edicti Nurembergensis exemplo transmisit [1], hortatusque eum est, ut tum fidem Christianam a Lutheranis labefactatam, tum Cæsaream auctoritatem imminutam restituere in pristinum statum fortiter aggrederetur.

15. « Charissimo in Christo filio nostro Carolo electo imperatori, Hispaniarum etc. regi Catholico.

« Charissime in Christo fili noster, etc. « Quid in hoc proximo Nurembergensi Germaniæ conventu decretum fuerit, quod ad res tuæ serenitatis proprias attinet, aut cognovisti, aut cognosces aliorum litteris, et eorum potissimum, qui tuam illic auctoritatem propugnanter tuentur : quod autem nostrum est, vel nobis potius et Sedi Apostolicæ cum tua serenitate commune, de eo arbitrati sumus te per nos certiorem fieri oportere : nam cum in superiore conventu Wormatiæ, qui te eum tenente et moderante celebratus fuit, per te præclare de principum omnium et liberorum etiam populorum sententia statutum fuisset, quomodo de fide Catholica et in cultu Dei habendo de Christianis ritibus cerimoniisque servandum et sentiendum esset, illud videlicet quod ab Apostolis usque et primis illis patribus ac Spiritu sancto illuminatis doctoribus vel tanquam per manus traditum, vel religiosissime scriptis proditum, communis Ecclesia perpetuo et sancta Sedes Apostolica approbavisset, pœnas etiam contra tuum mandatum venientibus addidisses, omnibusque rebus ostendisses virtutem et magnitudinem animi tui non humana opinione subnixam, sed Dei omnipotentis fiducia fretam esse, quomodo illi imperio postea et auctoritati tuæ paruerint, quam tui absentis nomen, quam sui principis et dignissimi Cæsaris imperium servandum sibi duxerint tum et existimare, etiam nobis non commemorantibus, potes. Fuit ergo necesse in hoc conventu altero te per locumtenentem et oratorem tuos querelam proponere, quod mandato tuo de ipsorum consensu facto per eosdem ipsos obtemperatum non fuisset ; et ut posthac obtemperaretur requirere. Ad quem nos conventum cum legatum a latere nostro summum et prudentissimum virum, ac optimum cardinalem misissemus, qui et litteras eo a nobis attulit, et postulata nostra ibidem in conventu exposuit plena, ut vere possumus affirmare, æquitatis et honestatis.

16. « Decretum tandem factum est, cujus exemplum tuæ majestati mittimus, ex quo facile possit serenitas tua intelligere, honorine in eo et juri tuo potius, an dignitati hujus sanctæ Sedis detrahatur : cum enim decreti initio videantur velle, ut par est, jussionibus et mandatis tuis obedire, ad extremum retractant, et quæ in tuo decreto determinata fuerunt revocant ad novas disputationes. At hoc nequaquam obedire est, non enim tu ita mandasti. Cur ergo pollicentur in initio se parituros ? nempe ut illudant Cæsari et domino suo : utrum autem indignius sit non exequi principis sui imperium, id quod antehac fecerunt ; an illudere imperanti, sicuti nunc agunt, difficile profecto ad judicandum est ; sed per Deum omnipotentem, fili charissime, vide et cogita quem tibi animum in hac causa esse suspiciendum conveniat, prout fortitudo animi tui et pietas erga Deum satis jam

[1] Lib. brev. an. 1524. p. 245.

spectata et cognita est : dedisti enim testimonium sanctæ et optimæ tuæ voluntatis ; verum illa tua omnibus beneficiis summi Dei aucta, et ad summum amplificata majestas ubi nunc est ? aut apud quos erit illa gravis, si a tuis contemnetur ? qui ut genus hominum est sat tibi notum, hanc paulatim usurpando non obediendi licentiam quorsum evasuri sint, et præcavendum tibi et magnopere providendum est. Habes etiam exemplum protestationum, quas liberarum civitatum nuntii in conventu fecerunt, quæ libertatis munus, quod Deo favente a Cæsaribus acceperunt, debuerunt melius in Dei et Cæsaris servandam dignitatem convertere ; sed de his, quæ ad serenitatem tuam pertinent, etsi ea nobis non minus sunt curæ quam tibi, quod pro nostro perpetuo et singulari erga te amoris studio, tuoque vicissim erga nos, unum ambo et sumus et semper erimus ; tamen quoniam in te plurimum et animi et prudentiæ esse novimus, tuæ gubernationi et consilio relinquimus cuncta moderanda. Quod vero attinet ad nos ; magno animo, et magna spe in Deo posita, quem conscium nostræ optimæ voluntatis habemus, non diffidimus tua serenitate nobiscum in ejusdem Dei honorem laborante, tot calamitatibus tuorum populorum, qui in viam abeunt interitus sempiterni, nos aliquid remedii reperturos esse : quibus si pro eorum injusta adversus nos voluntate inimici esse vellemus, quid gravioris mali optaremus, quam hunc tantum rejiciendæ Dei religionis furorem, tantam mentium cœcitatem, ob quam præcipites et prorupti ea agunt et perpetrant quotidie, quorum auditu omnis humana mens perhorrescit, de quibus credimus ad te fuisse scriptum ? Sed absit hoc a nobis ; amamus enim illos et gregi nostro pastorali cura affecti sumus, quoque majus illorum est peccatum, hoc major in nobis misericordia, et major dolor exurgit : quapropter Deum quidem oramus, ut eorum saluti ita consulat, ut nos nostræ consultum esse vellemus. A tua vero serenitate petimus, ut severitate suscepta digna hoc nomine et hac potestate qua præditus es, quo melius et commodius in tua illa natione minime postponenda servare imperii majestatem, juris ordinem, fidei sanctæ regulam, disciplinam communis vitæ possis, eos, si qui sunt, qui tanto bono obstent, studeas acrioribus remediis coercere ; sicut et Cæsare præcipue dignum est, et optimo et Christianissimo principi consentaneum : nos quidem serenitas tua ad omne præclarum opus et in omni tempore secum habebit firmissime atque amantissime conspirantes. Sed de his et aliis ad hæc pertinentibus copiosius scribimus ad dilectos filios Joannem Cursium, Florentinum, et Bernardinum Castellarium camerarium nostrum, quibus tibi nostro nomine referentibus serenitas tua aurem accommodare et fidem habere plenissimam poterit. Dat. Romæ, etc. die XVII Maii MDXXIV, Pontificatus nostri anno I.

« JACOBUS SADOLETUS ».

17. *Mandata data regi Angliæ et cardinali Eboracensi de futuro conventu Spirensi et de Lutheranorum conatibus.* — Elapso post triduo Henricum Angliæ regem, egregium tum orthodoxæ fidei defensorem, de Actis Norembergensibus fecit certiorem, rogavitque ut Christianæ religionis causam strenue tueretur :

« Regi Angliæ.

« Charissime, etc. In omni eventu rerum, quo de fidei sanctæ Catholicæ et hujus Apostolicæ Sedis nomine et honore agitur, certissimum nobis esse confidimus in tuæ serenitatis virtute et religione præsidium : ut sive consilio opus sit nobis, præsto esse debeat sapientia tua ; sive auxilio, magnanimitas atque potentia. Cum igitur in hoc conventu Norembergensi in Germania proxime peracto, nobis per dilectum filium nostrum Laurentium tit. S. Anastasiæ presbyterum cardinalem Campegium, nostrum et Sedis Apostolicæ de latere legatum ; Cæsare autem per dilectum filium nobilem virum archiducem locumtenentem et oratorem suos requirentibus, ut decretum Wormatiense, quod, ipso præsente Cæsare, de totius conventus sententia factum fuerat, observaretur, huicque impiæ hæresi et Lutheranorum factioni fidem Christi crudeliter devastanti remedium aliquod efficax opponeretur ; quid ab illis decretum sit, putavimus ad serenitatem tuam transmitti oportere, ut ipsa intelligat, quo illi animo, et qua voluntate in Dei causam videantur esse : ac nobis quidem quæ circa hoc consideranda visa sunt, ad dilectum filium Melchiorem Langum camerarium nostrum tibi communicanda mandavimus perscribi. Quod vero ad summam rei attinet ; non possumus non dolere et moleste ferre ipsam indignitatem facti, quod in injuriam quidem aliquam Sedis Apostolicæ, sed multo magis in damnum et detrimentum Cæsaris redundat, cujus detrahere auctoritati et subterfugere imperium, et initium habet suspiciosum, et finem, utinam non periculosum. Sed quod ad nos et ad dignitatem nostram attinet ; magnum animum dat nobis illa spes, quam ut omnia recte et sancte dirigamus, totam in Deo positam habemus : si enim voluntate ea sumus, qua profecto ut simus datum ab illo auctore bonorum omnium nobis est, ut nihil propriæ cupiditatis causa, sed communis conservandæ et instaurandæ veræ religionis gratia omnia faciamus, non dubitamus, quin omnipotens dextera excelsi nobis in omni recta actione vim atque consilium ministratura sit. Illud interim ferre et audire acerbum est, quod et innumerabilium animarum quotidiano exitio graviter afficiamur, et tot et tanta quotidie percipimus contra honorem

Dei sanctorumque ejus nomina et imagines, et tam immania audituque ipso nefaria, fieri et perpetrari, ut eorum quoque mentionem animus noster perhorrescat. Hunc dolorem existimamus nobis cum serenitate tua debere esse communem; ea enim fide sanctissima nos angimur, cujus tu et defensoris nomen, et munus suscepisti. Quid autem medicinæ afferri possit, et nonnulla nobis veniunt in mentem et serenitatem tuam in Domino requirimus, ut velit ipsa quoque pro singulari sua prudentia aliquid curæ et cogitationis suscipere, agereque ex instituto solitæ suæ sapientiæ et religionis, ut omnis cœtus fidelium intelligat adesse causæ Dei et fidei Christi regem magnanimum, et in omni actione præclara singularem atque potentem, sicut latius cum ea nostro nomine dictus Melchior aget, cui fidem habebit. Dat. Romæ die XVI Maii MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

18. Meminit de hisce litteris Gilbertus datarius, arcanorum Pontificiorum particeps, in litteris[1] ad Marchionem Langum Apostolicum in Anglia aula oratorem datis missasque eodem argumento ad cardinalem Eboracensem indicat: tum de Lutherana peste ingravescente ipsum edocet, utque Germani Caroli V spreverint imperia, atque ad evertendam funditus Christi fidem incumbant, conventumque Spirensem ad diem S. Martino sacrum indixerint, in quo Ecclesiastici et laici ordines de religione et doctrina Christiana decernere debeant, quasi ad Germaniam spectet dare Christiano imperio leges, ac Germani soli majori pietatis ardore quam cæteræ omnes nationes in ritu veteri degentes flagrent: monitum a Clemente Carolum, eos populos, ut divinam spernunt majestatem, ita Cæsaream spreturos, excussoque religionis jugo, pariter principum jugum a suis cervicibus dejecturos, atque ad effrænatam licentiam aspirare; ex ejus absentia ipsiusque edictorum intermissa segniter observantia, auctam impiorum audaciam, quæ, revocato ita edicto Wormatiensi, Cæsari orbique leges dare aggressa est: propterea Pontificem ad propulsanda imminentia orbi Christiano pericula, ursisse hortatibus Cæsarem, ut virum auctoritate spectatissimum mittat, qui Germanos de contracto Wormatiensi decreto arguat vetetque nullos conventus de rebus fidei cum universarum gentium Christianarum offensione novandis, sed tantum de civilibus institutis celebrari: percupere etiam Clementem, ut Henricus Anglorum rex, qui proscripta e regno hæresi Lutherana, libroque edito, non modo ferro, sed calamo fidem defendendam suscepit, incitaret litteris Cæsarem, inflammaretque ad religionis patrocinium suscipiendum: maximum ipsi infamiæ dedecus illatum iri, si inclytam eam nationem infeliciter exitio dari sinat, tolerataque ea defectione imperium et reliqua regna in discrimen adducat; si enim temeritas eorum prosperos successus nacta sit, reliquos populos ad simile audendum facinus consurrecturos: quamvis vero Pontifex hæc Cæsari suis litteris exponat, tamen regias novum pondus addituras: ac licet mortifera jam mali vis blanda remediorum genera respuat, non tamen abjiciendam curam rerum: peritorum medicorum instar serpentia ulcera sanamque partem trahentia, ferro et igni sananda: quamvis autem hujusmodi Spirensem conventum discussum iri putet Pontifex, si is tamen congregetur, ipsum optare ut Anglorum rex viros prudentia et doctrina insignes, quorum copia floret Anglia, oratores mittat, qui palam intercedant ne sola Germania de rebus ad fidem spectantibus decernere audeat, nisi mandato et auctoritate Sedis Apostolicæ consensuque cæterarum nationum; qui etiam regia auctoritate fulti pravas argutias fraudesque Lutheranorum, qui aperte ad fidem Christianam abolendam conjurant, confutare possint: Pontificem bene de Henrico rege sperare, qui tantum virtutis specimen etiamtum præbuerit, cumque cardinale Eboracensi, ne hæreseos lues Angliam inficiat, operam conjunxerit, ac primus oppugnarit hoc Lutheranum monstrum, cujus tanta deformitas est, ut in dies novas pullulare hæreses, antiquos Ecclesiæ ritus abrogari, Christi imagines incendi, monachos et moniales conjugari, conculcari sacramenta conspiciantur: assiduis etiam adhortationibus ad operam in impios novatores conferendam excitari reliquos principes; adeo ut palam liqueat omnes a Pontifice vires conatusque eo intendi, ut inflicta vulnera reipublicæ Christianæ curentur, atque adversus Turcam, qui tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret, consociata mutuo fœdere Christiana arma vertantur.

19. Multis interjectis de Concilio Œcumenico, quod jam ante a Germanis principibus expetitum vidimus, atque ab Hadriano VI pro exscindenda hæresi Lutherana promissum, a quo congregando Clemens VII abhorrere visus fuerat adeo, ut cardinalis Eboracensis cum internuntio Pontificio de eo disserens dixisset, videri Clementem pertimescere ne Pontificatus ei in Concilio abrogaretur, addidit hæc monita Gilbertus datarius, ut si quæ daretur occasio colloquendi de Concilio, exponeret Clementem non timere Concilium, si ad pium finem, ad quem instituta sunt Concilia, dirigatur, et tempore idoneo pro communi Christiani imperii salute congregetur; nec abrogationem vereri, cum divina clementia ejusmodi natales illi concesserit, perque varios dignitatum gradus provexerit ad Pontificatus apicem, ut nulla unquam calumnia aspergi potuerit, ac multo magis jam in Deo locasse spes suas, cum ipsum omnes suos co-

[1] Ext. l. 1. collect. lit. princ. p. 123.

natus ad publicam pacem redintegrandam, Deique gloriam ac fidem propagandam convertisse constet.

20. *Clemens queritur apud Gallum de comitiis Nurembergensibus.* — Quæstus etiam est Clemens apud Franciscum regem Francorum de Nurembergensi Germanorum conventu, ejusque ut filii Ecclesiæ primogeniti opem pro asserenda fide orthodoxa imploravit. Tuebatur vero strenue Franciscus Catholicam pietatem, nec Lutheranam superstitionem transferri in Gallias patiebatur, constitutis in hæreticos suppliciis; cujus egregia studia laudavit Clemens, quantamque de illius virtute pro defendenda Evangelii pietate expectationem concepisset, his litteris ei significavit [1].

« Regi Christianissimo.

« Charissime, etc. Omnis nostra custodiæ pastoralis vigilia in quam vocati a Deo summo, et huic præfecti curæ et administrationi sumus, hoc imprimis ac potissimum requirit et postulat, ut errantes a tramite veritatis animas ad iter rectum et tutum revocemus, Deoque restituere contendamus, quas insidiosis artibus deceptas hostis humani generis ad impium sensum conatus est avertere. Igitur cum invalescentem in oris et partibus aliquot Germaniæ Lutheranam hæresim omnem rectum et pium cultum veri Dei, omnia divina humanaque jura confundentem ut tollere omnino, si Dominus concedat, aut ne latius serpat coercere intendamus, misimus prudentissimum et optimum cardinalem dilectum filium Laurentium legatum, qui in Norembergensi conventu ea verbis nostris moneret ac requireret, quæ cum æquitatis et honestatis plenissima, tum communi paci totius Germaniæ ac populorum illorum saluti essent opportunissima; ut enim mittamus causam Dei regnumque cœli, quod rite in fide sentientibus oblatum est, et impiis interdictum, quid majorem potest aut urbi, aut populo, aut regno ulli, aut provinciæ afferre perniciem, quam tollere gradus, confundere ordines, et infima plebe ad omnem licentiam concitata, sublata auctoritate principum, ima summis æqualia facere? Plena igitur amoris et salutis admonitio nostra fuit, cui ita responsum est, ut in magno numero bonorum, aliqui tamen contaminati et corrupti permanerent: sed nos, qui nec animo, nec consilio propter fidem illam, quam in Domino Deo habemus, deficere possumus, si quid nobis in ea re boni datum est, accipimus libenter; si quid vero subest aut pravi, aut dubii, dabimus operam, Deo nos bene juvante, ut omnia sint eventu quam expectatione meliora. Quod nos ad tuam serenitatem scribere instituimus, tum ut tecum, veluti cum sanctæ Ecclesiæ primogenito filio Christianissimoque rege, omnia communicaremus, quæ tui clarissimi cognominis, ac præstantis eximiæque virtutis finitima quodammodo sunt; tum vero, ut te non tam hortaremur nos quidem; non enim eguit hortatione nostra pietas tua, quam ut meritis laudibus prosequeremur, quod a te est actum, idque omnium constanti fama et voce celebratum, ut magnitudo et animi et consilii tui in his divinis rebus suo in honore et in sua dignitate conservandis ita ad Deum intenta directaque fuerit, ut nullam vocem impietatis, nullum facinus hæretici furoris in tuo tanto regno consistere fueris passus. Hanc nos gloriam, hanc animi virtutem, si quid modo veri rectique judicii in nobis est, omnibus et laudibus et virtutibus non dubitamus anteponere, quam in te florere ac vigere etiam pro nostra erga serenitatem tuam paterna voluntate mirifice lætamur; sed ut eo nobilior et excelsior est virtutis gloria, fructusque illius uberior, quo ipsa latius abundantiusque funditur, serenitatem tuam hortamur in Domino, ut nobis in hoc et salutari opere omnem nostram cogitationem, omnem curam ponentibus, quibus modis hæc nefaria hæresis extingui et ad nihilum redigi possit, tu sancti hujus laboris nobiscum socius esse velis et particeps; neque in regnis tuis tantum, sed alibi etiam, ubicumque opus sit, et qua sua pollet vigetque auctoritate, ita agere et curare, ut ope, consilio et adhortationibus tuis et conatus nostri faciliores et labores leviores fiant, etc. Dat. Romæ die XXII Maii MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

21. *Carolus V Pontifici adhæret adversus Lutherum.* — Pollicebantur hi reges ad nascentem hæresim delendam regiam opem, ac nisi exitiabile bellum inter eos accensum fuisset, facile Lutherana impietas evulsa fuisset. Nocuit etiam rei Catholicæ Cæsaris ex Germania absentia, quo præsente, Lutheranarum civitatum oratores mutire adversus illius vim auctoritatemque non essent ausi. Is vero cum in Hispania Burgis ageret, Pontificiis monitis illico paruit, atque Nurembergensis decreti formulam convulsit, Spirensem cœtum cogi vetuit: tum ne de rebus ad fidem orthodoxam spectantibus inconsulta Sede Apostolica quidquam decerneretur, sed Wormatiense edictum observaretur, edixit gravissimis litteris ad principes ordinesque imperii Germanico sermone conscriptis, e quibus Joannes Coclæus [1] præcipuam hanc partem in Latinum sermonem translatam affert:

« Epistola Caroli imperatoris contra decretum Nurembergense.

« Cum nos in proximis Wormatiæ habitis comitiis in principum electorum aliorumque principum et omnium ordinum sacri Romani imperii generali congregatione, unanimi illorum consilio, scitu et consensu, Lutheranam

[1] Clem. VII. lib. brev. an. 1524. p. 243.

[1] Cocl. in Actis et script. Luth. an. 1524.

doctrinam ac hallucinationem velut hæreticam, malignam ac venenosam sub magnis gravibusque mulctis et pœnis publice denuntiari ac interdici, omnesque præterea scripturas librosque Luthericos posteaquam a sanctitate Apostolica jure ac ordine Christiano legitime reprobati ac damnati fuissent, deleri atque comburi curavimus, vos et communes status in novissimis Nurembergæ actis comitiis solum propter injuriosos et convitiosos Lutheri libellos, indecorasque impressiones et picturas ordinationem proposuistis atque dedistis, eam unicuique, quantum ei observare possibile sit, imposuistis, quasi nos in prioribus nostris mandatis et edictis aliquid novi, onerosi aut iniqui proposuerimus ac constituerimus: et non facilius æquiusque foret in prioribus, antiquis, laudabilibus, Catholicisque ritibus et ordinationibus permanere, quam ita alienos ac inauditos abusus acceptare ac tenere ». Et infra : « Quod autem vos et status pariter tanquam pro vobis ipsis proposuistis ac decrevistis ad proximum futurum diem S. Martini in nostra et imperii urbe Spira generalem ac universalem Germanicæ nationis conventum celebrare, atque in eo vias, media et ordinationes considerare ac proponere, qualiter quibusque modis et formis cum cultu divino aliisque Ecclesiasticis officiis et ordinationibus, constitutionibusque et consuetudinibus agendum servandumque sit usque ad futurum generale Concilium, ut interea periti sacrarum litterarum aliæque eruditæ personæ quidquid fidei non consonum, sed contrarium videatur, in scriptis comprehendant, dubiaque et alia pro viribus determinent. Talia nos neque possumus neque volumus ullo pacto, vel admittere, vel permittere; sed sicut nos tanquam defensorem ac protectorem Sedis Apostolicæ imprimis decet ac convenit, maxime præcavere, ne Dei omnipotentis ac sanctitatis Apostolicæ iram et indignationem per hoc in nos concitemus : quanta enim injuria contumeliaque, et dedecus sanctæ, divinæ ac Catholicæ Ecclesiæ irrogaretur, si pius Dei timor et obedientia eo modo læderetur ac minueretur, ut Germanica natio sola, quæ hactenus timoratissima judicata est, quæ et Catholicæ Ecclesiæ mandata constitutionesque obedienter continue observavit, tale quid præsumeret ac moliretur, quod omnes alii principes Christiani simul cum ipso papa neque incipere neque intendere auderent, ut divinas ac laudabiles Catholicas ordinationes, consuetudines, constitutiones ac ritus, qui tot annis hactenus in tota Christianitate in solatium omnium fidelium animarum, et hominum perfecte et sine contradictione observati sunt, rejiceret ac aboleret : a quibus sane nullus unquam recessit, quem justum Dei judicium ob hoc non graviter punierit; quamvis inhumanus et impius Lutherus illis præsumat solus obsistere, ac dulci suo veneno quantum queat inficere, atque in anima et corpore perdere mortales, seque per suam astutam malitiam coram hominibus magnum et conspicuum reddere ». Nonnullisque interjectis addit :

22. « Cum igitur nos, ex supramemoratis, aliisque bene fundatis rationibus ejusmodi vestram et communium statuum intentionem, actionemque velut iniquam cognoscamus, comperiamusque, nisi id in tempore præveniremus ac prospiceremus, quantum damni, abusionum, turbationum, seditionumque in universa Christianitate, præsertim vero in Germanica natione inde sequi possit, petimus a vobis et injungimus vobis sub juramento, quo vos nobis ac sacro imperio estis obstricti, et sub vitando crimine læsæ majestatis, sub nostro et imperii banno ac rebanno, sub privatione item ac destitutione omnium gratiarum ac privilegiorum, quæ ab antecessoribus nostris Romanis imperatoribus ac regibus, a nobis quoque et sacro imperio obtinuistis.

« Ad hæc sub pœnis in nostro imperiali edicto propter hoc Wormatiæ edito contentis, ex imperiali potestate serio mandantes, ut vos ab illo nostro mandato et edicto nulla via aut forma discedatis, nihilque contra illud agatis aut faciatis; sed illud, quantum possibile ad vos spectat et attinet, omnino ac simpliciter observetis et exequamini, præsertim vero in prædicta statuum intentione de Concilio, alisque disputationibus, declarationibus, et interpretationibus, quæ Catholicam fidem concernunt, ne quid ullo pacto absque Apostolicæ sanctitatis nostraque aut generalis Concilii auctoritate, ordinatione ac admissione attentetis, agatis aut peragatis ; sed id totum in proximum generale Concilium, quod sanctissimi patris nostri papæ auctoritate et consensu, ut dictum est supra, indici debet ac indicetur, differatis, atque in his omnibus vos exhibeatis obedientes; quemadmodum juxta conscientiam obligationemque vestram Deo omnipotenti, sanctæ Catholicæ Ecclesiæ, Apostolicæ sanctitati, et nobis, tanquam vestris a divina providentia præordinatis superioribus capitibusque facere tenemini, et quam charum vobis est nostram et imperii gravem indignationem, ac supradictas mulctas et pœnas evitare. Hæc serio dicta volumus. Data in urbe nostra Burgis in Castilia xv die Julii, anno etc. MDXXIV, imperii nostri Romani VI ».

23. *Ferdinandus archidux Austriæ cœtus Catholicorum celebrat Ratisponæ, in quibus edictæ Sanctiones a legato Apostolico ad Ecclesiasticam disciplinam instaurandam.* — Antequam hoc Cæsareum mandatum, quod a Lutheranis fuit neglectum, perferretur in Germaniam, Ferdinandus Cæsaris frater, auctore legato Apostolico, una cum aliquot principibus et episcopis, conventu Ratisponæ habito, de asserenda fide

Catholica, ac judiciaria severitate ex Wormatiensi edicto adhibenda in Lutheranos edictum promulgavit, cujus vis maxime valuit ad principatus ipsis obnoxios a Lutherana impietate vindicandos. Recenset idem Joannes Coclæus [1] præclara hæc Catholicorum acta, quæ Nurembergæ felicem exitum habere non potuerant : « Cum, inquit, dissoluto conventu imperiali Nurembergæ, legatus Apostolicus ob securitatem cum serenissimo principe et infante Hispaniæ Austriæ archiduce, etc. Ferdinando fratre et locum tenente Cæsaris inde abiisset Stutgardiam, ibi ambo communicatis consiliis particularem quorumdam principum conventum Ratisponæ celebrandum instituerunt ad certum diem, nempe natalem Joannis Baptistæ. Convenerunt itaque illuc die præfixo personaliter quidem cardinalis Campegius legatus de latere cum archiduce et locumtenente prædicto, item Matthæus cardinalis et archiepiscopus Saltzburgensis, duces utriusque Bavariæ illustrissimi principes Willelmus et Ludovicus, Bernardus episcopus Tridentinus, Joannes administrator Ecclesiæ Ratisponensis, natalis Palatinus Rheni et dux Bavariæ : per oratores vero et consiliarios suos pleno mandato instructos comparuerunt hi episcopi, Wigandus Bambergensis, Georgius Spirensis, Willelmus Argentinensis, Christophorus Augustensis, Hugo Constantiensis, Christophorus Basiliensis, Philippus Frisingensis, Sebastianus Brixinensis, et Ernestus administrator Pataviensis, supradictorum ducum Willelmi et Ludovici frater germanus. Hi sane omnes pio fidei Catholicæ zelo accensi, ut Lutheranæ factioni efficacius resistere possint, ultronea confœderatione sese constrinxerunt atque etiam corroboraverunt.

24. « Antequam igitur acre illud Cæsaris rescriptum in Germaniam venisset, imo et antequam factum fuisset, principes isti ultro concluserunt ac decreverunt ante omnia, ut Cæsaris edicto Wormatiensi obediretur : deinde, ut Evangelium interpretaretur juxta eorum, qui ab Ecclesia probati et recepti sunt, expositionem Patrum : ut concionari nemini liceat in Ecclesia, nisi ei, qui ab ordinario loci, aut ejus vicario, seu officiali examinatus prius sit et admissus : ut in sacratissima missa, sacramentorumque administratione et universaliter in Catholicæ Ecclesiæ cerimoniis, jejuniis, orationibus, oblationibus cæterisque ritibus antiquis nihil immutetur : ut sacerdotum monasticorumque illicita conjugia prohibeantur et puniantur : ut typographi nihil excudant, nisi rite prius examinatum ac probatum. Atque inter alia multa insigni providentia et severitate constituerunt ; ut filii subditorum suorum, qui Witembergæ litteris operam darent, intra tres menses inde avocarentur et studendi gratia illuc non redirent, sub pœna amissionis omnium beneficiorum et hæreditatum, nec ad ullum deinceps beneficium Ecclesiasticum in terris suis ullum Wittembergæ studentem admitterent, neque in gymnasiis suis ulli lectioni præficerent : item ne quis Lutheranum, quem aliquis eorum ob excessus et demerita proscripsit, in terris suis recipiat, sed proscriptus ab uno ab omnibus habeatur proscriptus : denique ut si quis eorum ob ista ullam a subditis suis rebellionem aut seditionem pateretur, reliqui ei forent auxilio et consilio ».

25. Cum hoc edictum absentis Cæsaris nomine Ratisponæ promulgatum fuisset, Georgius princeps antiqua ducum Saxoniæ de stirpe procreatus, illud una cum Wormatiensi decreto in universa ditione sua publicari jussit [1], ac severa magistratibus dedit mandata, ut utrumque exequerentur, ac prævaricatores pœnis ultricibus se insectaturum interminatus est. Cæterum cum vitia et corruptelæ, quæ in clerum irrepserant, publicam offensionem concitarent, ac materiam maledicentiæ hæreticis ad religionem labefactandam præbuissent, editam fuisse a legato Apostolico sanctionem ad easdem corruptelas hujusmodi abolendas, atque Ecclesiasticum ordinem in sanctitatis splendorem restituendum, refert Coclæus : « Legatus, inquit, Apostolicus, cum intelligeret laicorum animos graviter offendi improbis clericorum abusibus et perditis moribus, hæresimque Lutheranam non parvam inde habuisse occasionem, egit cum principibus illis, ut ex consiliariis suis delectu quodam deputarent viros expertos, qui articulatim consignarent excessus et defectus, scandala item et abusus clericorum Germaniæ : ipse quoque ex suis in eum delectum deputavit Joannem Coclæum, quo et interprete utebatur in iis, quæ Germanice proponebantur : insignem itaque ex oblatis per delectum articulis fecit ac promulgavit constitutionem, quæ hisce verbis concepta fuit [2]:

26. « Laurentius miseratione divina tit. S. Anastasiæ S. R. E. presbyter cardinalis, per universam Germaniam, ac Hungariæ et Bohemiæ Poloniæque regna, et quæcumque alia loca ad quæ nos declinare contigerit, domini nostri papæ et Sedis Apostolicæ legatus, ad perpetuam rei memoriam ».

« Cum potissimum anima verbo, quod ex ore Dei procedit, vivat, id autem nec passim, nec ab omnibus expediat prædicari, admonente Apostolo, qui inquit : *Quomodo enim prædicabunt, nisi mittantur?* ideo statuimus et ordinamus, ut non liceat cuiquam etiam religionem professo et quomodolibet exercitato Evangelium

[1] Cocl. an. 1524.

[1] Cocl. ibid. — [2] Ext. in Appen. Concil. Colon. et in editione Concilior. to. IV et apud Dolgast. to. III, p. 187.

docere, nisi ab ordinario, vel ejus vicario tam moribus quam doctrina probatus fuerit, facta fide per patentes litteras, quæ præter notarii mercedem gratis concedantur. Missi itaque et probati Evangelicum negotium tractabunt recte, sobrie et pure; loca quæque recondita, magis et abstrusa intellectuque difficilia, non ad novum et adulterinum sensum, sed juxta sanctorum Patrum, et ab Ecclesia receptorum doctorum, præcipue Cypriani, Chrysostomi, Ambrosii, Hieronymi, Augustini et Gregorii exponant et interpretentur. Omni etiam ope studeant, ne pro veris somnia et aniles fabellas, pro certis dubia, pro receptis apocrypha, et jamdudum explosa damnataque ab orthodoxa Ecclesia tradant vel depromant; idque omni modestia, ne unquam eos ad convitia injuriasque delabi contingat, locusque ille cum populi offensione dehonestetur. Itaque ordinarius aliquot excellenti doctrina præditos constituat, qui per diœcesim inquirant, qui sint ad Evangelicam doctrinam idonei disseminandam, quique ad Lutheranam perfidiam non declinant, ut remedia adhibeantur, quo populus recte instituatur in Christiana lege, et ab ea deficiens, ne secum alios trahat, debite coerceatur, cultus divinus observetur, peragaturque his modis et ritibus qui per manus sanctorum Patrum nobis traditus, et per majores nostros observatus est in sacrificio altaris, officiis defunctorum, canonicis horis, cæterisque divinis laudibus atque cæremoniis ».

27. Dedit postea legatus Apostolicus imperia sacerdotibus, ut prælucerent vitæ exemplo, et clericali cultu honesto uterentur : abstinerent a popina, ludo, jurgiis et mercimoniis : ne stipendia præter jus majora exigerent; nec sacramenta aut sepulchrum ob æs alienum contractum cuiquam denegarent. Tum jussi præsules constituere legem de honestis sacerdotum stipendiis, ne viduæ ac pupilli inique gravarentur. Conviviorum vero in exequiis et sodalitiis mos sublatus, cum muneris sit sacerdotalis sobrie et caste pro peccatis populi sacrificium facere. De casibus vero reservatis et de clericis hæc sancita :

28. « Porro ne ipsi videantur pecuniæ aucupium magis, quam salutis animarum studium amplecti, dum laicos graviora delicta confessos hinc inde remittunt, non sine famæ rerumque dispendio, constituimus et ordinamus, ut deinceps quilibet confessor absolvere possit laicos contritos et confessos a quibuscumque peccatis occultis, quantumcumque gravibus et enormibus, quæ ordinarii suæ auctoritati reservaverunt, exceptis dumtaxat homicidis, hæreticis, excommunicatis ad episcopum vel ejus vicarium mittendis; pro condonatione autem et remissione peccatorum, quam absolutionem vocant, nihil omnino ab initio exigant.

29. « Sancimus quoque, juxta Apostoli sententiam quæ dicit, *nemini esse cito manum imponendam*, ne cui temere cura animarum committatur. Itaque probetur prius per episcopum vel ejus officialem, etiam religionem professus. Nec liceat ulli vicarium Ecclesiæ et plebis suæ sufficere, illamve locare, sive emolumentum quod absentiæ nomine recipiet constituere, sine auctoritate episcopi aut vicarii : nam cum os bovi trituranti non sit alligandum, episcopi vel officialis arbitrio ejusmodi emolumenta locationum et absentiarum moderanda censemus ».

30. Additæ sunt leges de sacerdotiorum asserendis juribus, fundisque dotalibus et ædibus collapsis instaurandis, non præficiendis parœciis monachis : ne vicarii perpetui in monasteriorum Ecclesiis constituerentur, nisi ab episcopo, ut idonei admissi sint; ne sacris ordinibus initientur nisi doctrina et morum probitate excellant: tum in concubinarios sanctorum Patrum sanctiones instauratæ. De quæstoribus vero ad impostorum artes reprimendas, hæc decreta :

31. « Quo vero ad quæstores, qui vulgo stationarii appellantur; statuimus ne quis quavis auctoritate et litterarum occasione vel ad prædicandum, vel subsidia eleemosynasque colligendas se ingerat, utcumque se jactet indulgentiis abundare, nisi prius litteræ admissionis et approbationis ordinariorum vel vicariorum ab eo prolatæ fuerint, astringentes ipsos ordinarios, ut tales admittant, qui probæ vitæ testimonium habeant, et de prædicatione sua, dum opus erit, rationem reddere possint, eleemosynis piorumque oblationibus non abusuri per luxum proprium, religione jurisjurandi affirmaturi se nec quotam, nec totam colligendi facultatem certa summa pecuniarum pactos esse : fratribus tamen Mendicantibus integras salvasque concessiones a Sede Apostolica factas relinquimus ». Ne vagarentur etiam presbyteri, jussi sunt sacerdotii sui monumenta secum deferre : eleemosynæ pro Ecclesiis instaurandis collatæ in alios usus averti vetitæ : moniti episcopi ne pro sacrandis Ecclesiis vel altaribus, excepta procuratione, quidquam amplius extorqueant, et dignitatem ordinis morum sanctitate ornare jussi. De festis vero celebrandis hæc constituta sunt :

32. « Nec ab re, imo justis de causis adducti festorum multitudinem constringendam esse duximus, statuentes et ordinantes, ut de cætero Dominica dies, quæ in gloriam Dominicæ Resurrectionis ad nos a primitiva Ecclesia maxime celebris semper habita est; dies quoque Nativitatis Christi, SS. Stephani, Joannis et Innocentium, Circumcisionis, Epiphaniorum, Paschæ cum feria secunda et tertia dumtaxat, Corporis Christi, quatuor B. Virginis, Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis et Nativitatis, natalia

Apostolorum, Joannis Baptistæ, Magdalenæ, Laurentii, dedicationis Michaelis, Omnium-Sanctorum, Martini, Nicolai et Catharinæ, et per diœcesim Salisburgensem festivitates S. Ruperti, sicuti hactenus observatæ fuere, celebres quoque et festi habeantur. In cæteris autem festivitatibus quacumque ratione vel institutis, vel receptis, et qui sub præcepto celebrari debeant, permittimus, liberumque cuique facimus, ut missa audita, ad operas suas, quibus suam suorumque alimoniam quærere cogitur, redire possit; festis tamen Dedicationum, Patronorum et principalium nihil derogantes quoad eorum celebrationem, in cathedrali sede civitateque ac loco etiam episcopalis residentiæ dumtaxat ».

33. De nuptiis permissum, ut in Ecclesia celebrentur sine episcopi consensu, exceptis temporibus jure prohibitis : ne in jejuniis indicendis anathematis pœna intenderetur : ne episcopi clericis ab intestato decedentibus succederent : tum in sacerdotes apostatas hæc sancita : « Cum quotidie ob novas, imo jam olim damnatas hæreses, apostatarum et religiosorum sacerdotumque numerus in immensum crescat, quamplurimis eorum uxores ducentibus, ut sacrilegia hæc impunita non remaneant, concedimus quibuscumque principibus statibusque potestatis sæcularis, eorumque officialibus, ut ejusmodi apostatas et sacrilegos capere possint, modo reos ipsos ordinariis infra tempus debitum tradant et assignent absque aliqua in eos tortura et animadversione, debite puniendos : quibus enixe mandamus, ut omni posita mora favoreque, diligentius, quam hactenus factum fuit, juxta sacras sanctiones omnino puniant facinorosos, adeo quod criminis enormitate expostulante possit episcopus servata forma capituli primi de hæreticis in Sexto, reum curiæ sæculari relinquere, vel ad perpetui carceris ærumnam damnare : negligentia autem ordinariorum ad Apostolicam Sedem deducta, judices Ecclesiastici ab ea deputabuntur, qui constito de ordinariorum negligentia, ad preces principum aliorumque sæcularium reos maxime hæreseos pœnis afficient ».

34. Abrogatæ sunt nonnullæ corruptelæ, quibus episcopi decumas sacerdotiorum ac medios fructus exigebant : tum singulis trienniis post Pascha synodi provinciales celebrari jussæ sunt, necnon sacerdotes ad horarias preces repetendas obstricti, intentata vectigalium mulcta : ac laici, qui in Paschate sacramentum non sumpserint, Ecclesiastici sepulchri jure privati : blasphemis sacerdotibus sacerdotalium censuum mulcta proposita : in simoniacos veteres sanctiones instauratæ ; in magos autem et hæreticos hæ leges propositæ :

35. « In sortilegos, divinaculos, incantatoresque clericos, quos tam sacræ leges quam Patrum decreta execrantur, statuimus et ordinamus, ut arbitrio superiorum infamia notentur : si qui moniti non destiterint, ordine amoveantur, inque monasterium ad tempus juxta arbitrium superioris relegentur, beneficiis officiisque suis Ecclesiasticis privati : cæteri autem pseudo Christiani de fideque parum probe sentientes citra delectum personarum, hæretici quoque vel Judaismum referentes, a sancta Christianorum congregatione procul arceantur, contraque eos diligenti inquisitione procedatur per ordinarios, vel eorumdem vicarios, aut hæreticæ pravitatis inquisitores per judices a Sede Apostolica, vel per nos deputandos, ut non resipiscentes pœnis puniantur debitis ».

36. Sacerdotibus præterea studia sacrarum litterarum et misericordia in pauperes imperata ; de legibus vero aliis quæ pro dignitate sacerdotali tuenda latæ antea erant, hæc legatus addidit : « Sunt item pleraque alia summis Pontificibus, sacris Conciliis, provincialibusque et synodalibus constitutionibus prodita, quæ mire decent et adornant candorem vitæ clericalis, nec minus obviant offendiculis, quæ Christus passim cavenda præcepit, quæ velut sancta teneri et observari mandamus, transgressores secundum canones ipsos prædictasque constitutiones puniri volentes.

37. « Inhibentesque præterea omnibus et singulis vicariis et officialibus, necnon et archidiaconis, et decanis ruralibus, aliisque ad quos criminum denuntiatio correctioque quomodolibet spectat, aut quibus id per ordinarios committetur, ne ad excessus transgressionesque alicujus dictarum constitutionum, statutorum et ordinationum nostrarum, ob pecuniam etiam oblatam, aut alterius rei gratia conniveant : sed potius ad pœnas de jure vel consuetudine debitas contra delinquentes pro qualitate delicti et et officii sui debite procedant.

38. « Atque ut ita fiat, quoniam nihil proderit leges condere, nisi sint qui conditis vivant, mentemque earum exequantur, utque refloreat Catholica fides, Ecclesiasticaque dignitas (hæresibus radicitus extirpatis) suum locum recuperet, idque vix alio medio aptius atque commodius fieri possit, quam Synodis ; itaque priscum Synodorum morem renovare cupientes, statuimus et ordinamus, ut singulo anno saltem synodus diœcesana opportuno tempore a singulis episcopis celebretur cum potioribus prælatis, decanis ruralibus, virisque dignis, in quibus per quartas designentur judices, qui diligenter intendant, si statuta prædicta, aliaque per synodos de scitu episcopi statuenda observentur, invocato ad hoc, si opus fuerit, brachio sæculari : mandantes propterea, ut hujus nostræ constitutionis ordinationisque series in præfatis synodis provincialibus et diœcesanis, in eorumdem principio diligenter legatur, ne quis in futurum ignorantiam prætexere possit. Datum Ratisponæ

anno a nativitate Domini MDXXIV, nonis Julii, Pontificatus præfati Domini nostri papæ, (nimirum Clementis VII) anno I ».

39. His Ratisponæ sancitis, quæ Nurembergæ ob Lutherani fermenti permistionem constitui non potuerant, ad exitum ea perducere Ferdinandus vices Cæsareas gerens magna animi constantia et severitate cœpit ; cum enim in Austriam una cum legato Apostolico secundo flumine defluxisset, duos hæreticos Jacobum Peregrinum presbyterum Pataviensis diœcesis, et Casparum Tauberum civem Viennensem, Lutheranæ hæreseos convictos damnavit, ac piorum eruditorum virorum opera ad deponendos errores inductis veniam clementer dedit : sed cum Tauberus rursus a veritate Catholica defecisset, ultimo ipsum supplicio affici jussit, ut cæteros a retinendis Lutheri libris, disseminandaque sub Evangelii colore impietate deterreret, uniusque rei morte multa insontium millia servavit.

40. *Lutheri declamationes.* — Hæc a Catholicis, quos asserendæ incorruptæ fidei pius ardor urebat, in Germania gesta : quæ vero a Luthero et sectatoribus acta sint nunc percurramus. Imprimis hæresiarcha divinarum humanarumque legum eversor, libero furens calamo, libellum edidit, in quo instar rabidi canis immanes latratus in principes dedit : tum duo edicta Wormatiense et Nurembergense inseruit, quæ contraria esse contendit : « Præcipitur, inquit, ut mecum agatur juxta edictum Wormatiense, contrarium nihilominus mandatum recipiatur, ut in futuro conventu Spirensi primum tractetur, quidnam boni et mali sit in doctrina mea : hos certe oportet esse ebrios ac væsanos principes ». Hæc ille argute et recte, sed non in sensu ab eo intento, quippe eam ebrietatem et væsaniam Lutheri studiosorum fuisse indicatum est, qui illius doctrinam iterum in disquisitionem vocari voluere, postquam a Romano Pontifice et Cæsare damnata esset, et paucis Germanis eorum dogmatum judicium deferri, quæ ab Œcumenicis Conciliis in ipsa etiam Germania definita jam fuissent.

Deinde conscientiæ furiis ardens ac sibi male metuens Lutherus ne ad justum dederetur supplicium, addidit : « Deus dedit mihi (ut video) negotium non cum rationalibus hominibus, sed Germanicæ bestiæ debent me occidere, si dignus sim, perinde ac si lupi aut porci me dilaniarent ». Item : « Et si occiderint me, talem facturi suam necem, quam nec ipsi, nec filii eorum superare poterunt, de quo eos mallem præmonitos : et certe eis non opto, sed nihil prodest. Deus occæcavit et obstinavit eos ». In peroratione vere impius apostata bellum in Turcam pro Christiana religione geri vetuit, ac principes Christianos Turcis decies nequiores contendit : « Principibus nos Deus tribulavit in magna procuidubio ira, ne sequamur eos ad proficiscendum, aut ad contribuendum contra Turcas ; quandoquidem Turca decies et prudentior et probior est principibus nostris : quid hujusmodi fatuis contra Turcam prospere succedat ? » Dein multæ hypocrisis fucis impietatem condecorans persuadere voluit, ut prius decies morerentur Christiani, quam paterentur audire, ut Pontificii Cæsareique edicti severitas in ipsum Lutherum adhiberetur.

41. *Liberæ civitates hæresi infectæ.* — At liberæ imperii civitates, quæ Lutherano veneno magna ex parte correptæ fuerant, cum suorum concionatorum eloquentiæ et doctrinæ præsiderent, se, habita cum Catholicis concertatione, victoriam posse adipisci, Nurembergensis decreti interpretationem pro se detorserunt, menseque Julio Spiram misere oratores, qui eo impietatis ex nimio proprii sensus amore progressi sunt, ut decreverint deligendos esse ex singulis civitatibus viros peritos, qui fidei Christianæ dogmata toto orbe tot sæculis recepta, atque a Conciliis Œcumenicis jam constabilita in disputationem vocarent, suamque sententiam cujusque urbis senatui porrigerent, qui deinde eam suis oratoribus traderet, ut omnium urbium consultationibus una collatis, una ex omnibus communis fieret consultatio. Nulla certe pestis funestior hac a politicis importari potuit ad omnium hæreseon genera in Christianum imperium invehenda ; siquidem civitatum Germanicarum magistratus ita repudiata Conciliorum Œcumenicorum auctoritate, ferendæ de fidei dogmatibus sententiæ jus sibi arrogarunt, atque ad monstrum impietatis effingendum, ex sui sensus temeritate singuli sua symbola conferre deliberarunt : quod licet nunc Caroli V Burgensi edicto paulo ante a nobis allato retardatum fuerit, demum aliquot post annis Augustanæ confessionis nomine insignitum erupit. Post Spirense porro decretum a Lutheranis civitatibus mense Julio editum, mox apostatas operosam librorum, quibus fides Christiana fœdissime deformabatur, væsana diligentia molem condidisse refert Coclæus, perque urbes jactasse his Catholicos, quos imperitos esse effutiebant, victum iri, tum subdit auctor : « Interim et principes juxta decreti tenorem suis theologis præcipiebant, ut Luthericos libros diligenter examinarent. Hinc illi quingenti articuli, quos Joannes Coclæus ex triginta sex sermonibus Lutheri excerptos confutavit, ut brevi opusculo illo principibus indicaret quanta foret damnabilium articulorum sylva, si ex omnibus Lutheri scriptis rigido examine in unum volumen colligi deberent, cum tantus numerus eorum ex paucis brevibusque et popularibus sermonibus collectus, sit juste reprobatus ».

42. *Sichingius Treviris propulsatus.* — Hæc de

fide contentiones bella civilia in Germania pepererunt; nec juvit molliore hactenus manu efferum hæreseos monstrum demulsisse, quod initio ferro igniqne, antequam adolesceret, exscindendum erat: siquidem Lutherani in arma coivere rebellionis signifero Francisco de Siching, quem duo apostatæ Œcolampadius et Bucerus, qui curas sacrorum cum scortorum amoribus obtenso conjugii nomine mutaverant, impulere [1] ut arepto splendido tuendi Evangelii nomine Treverensem archiepiscopatum invaderet. Contracto facinorosorum exercitu primo impetu quamdam ex arcibus ejusdem principatus Treverensis cœpit, ac mox castra ad Trevirorum urbem promovit. Versabatur tum in ea archiepiscopus Richardus nomine, ex prænobili familia Gryseneclàn a Wolfrats, quem Annalium Treverensium auctor [2] prudentiæ, doctrinæ, ac pietatis in Deum ac Deiparam laude exornat, quemque etiam Pontifex, datis undecima Maii hujus anni die litteris, excitarat [3] ut Wormatiensis edicti adversus Lutheranos severitatem adhiberet: qui strenue impiorum conatus infregit adeo, ut post aliquot dies obsidionem solvere compulsi fuerint: in quo casu præsto fuit aperte Ecclesiæ suæ Deus; nam si in eam urbem Sichingius militari gloria clarus, quem ductantem adversus Gallos Cæsareum exercitum vidimus, irrumpere potuisset, non modo de archiepiscopatu Treverensi universo, verum de omnibus episcopatibus, collegiis et monasteriis Germaniæ agebatur: siquidem Treverensis urbis spoliis auctus exercitus similium prædarum spe innumeram seditiosorum colluviem ad se pellexisset: at eorum nefaria consilia volente Numine confracta, atque archiepiscopus toto vitæ suæ tempore diœcesim Lutherana labe perpurgatissimam tenuit [4]: imo ad Lutheranos hostes obterendos consurrexit [5] fortiter, conjunctis secum fœdere Ludovico Bavariæ duce, comite Palatino Rheni, ac Philippo Lantgravio Hassiæ, consociatisque armis Hartmannus Crunebergensis Sichingii fœderatus bello petitus, ditione sua exutus est: cumque adversus Moguntini archiepiscopatus proceres aliquos Frobenum Huttenum curiæ archiepiscopalis præfectum, Casparum Lerchum magistrum castrorum, et alios Sichingii socios bellum transferendum esset, Albertus cardinalis appellatus, ut reos dederet, eorum clientelam deseruit; atque ita Frobeni Hutteni quoque oppida a Lantgravio expugnata fuere: adversus Sichingium autem, de quo Lutherus ad Ulricum Huttenum, ferum Sedis Apostolicæ hostem, quem pro Turcis ad Christianorum sacram expeditionem disturbandam perorasse in conventu Augustensi vidimus, arcanis litteris scripserat, se ei magis, quam alicujus terrarum orbis principi confidere, proximo anno arma versa fuere: quem, postquam pacis leges propositas respuisset, in arce Lanstal obsessum, jactoque e tormento bellico globo lapidumque illisu dilaniatum, temeritatis pœnas dedisse referunt Annales Treverenses [1], tum historiæ [2] illius lugubris auctor.

43. *Muntzerus fax Germaniæ.* — Non ob hos infelices Sichingii aliorumque sectatorum successus Lutherus a concitandis in Germania novis seditiōnibus destitit; siquidem ut plebis amantissimum se ostentaret, eamque in principes commoveret, libellum edidit de negotiatione et usura, in quo multa onera recensuit, invidiamque omnem in eosdem principes, ut socios furum contulit: « Reges, inquit, et principes deberent hic attendere, et secundum jus strictum talia prohibere; sed audio eos habere ibi et caput et partem, atque evenit juxta dictum Isaiæ primo: *Principes tui facti sunt socii furum.* Interim vero fures, qui florenum unum aut dimidium furati fuerint, suspendunt, et negotiantur cum illis, qui totum mundum spoliant, et plus furantur quam omnes alii, ut verbum illud permaneat verum: *Magni fures parvos fures suspendunt;* et sicut Romanus senator Cato dicebat: *Privati fures jacent in turribus et carceribus, publici vero fures incedunt in auro et serico;* quid autem Deus ad hæc tandem dicet? ipse faciet sicut per Ezechielem [3] dicit: Principes et mercatores unum furem cum altero conflabit in unum sicut plumbum et æs, quemadmodum comburitur urbs aliqua, ut neque principes neque mercatores amplius sint, sicut timeo jam ante fores esse ». Incitabat tum nequissimus hæresiarcha plebeculæ animos ad arma in suos principes ac magistratus corripienda, omniaque ferro flammaque miscenda. Qua in re animadvertendum est, illum initio de acerbioribus imperiis Ecclesiæ plura conquestum; postea vero ad politicum omnem statum evertendum fraudes struxisse, ejusque discipulos ipsum flagitio superare annisos: de Muntzero enim rusticanarum seditionum concitatore, ac pseudopropheta anabaptistico, ac novæ reformationis auctore hæc refert Ulembergius [4]:

44. « Interim in populo magis magisque gliscebat horrendum illud rusticanæ seditionis incendium, quod anno sequente MDXXV, nonnisi fuso multorum millium sanguine restingui potuit. Tumultuantibus aperte se ducem in Thuringia præbuit Thomas Muntzerus e sacerdote Catholico Lutheranus primum, deinde factionis enthusiasticæ tribunitius concionator, qui populum tandem per civitates et pagos ad arma vocavit. Carlostadius etiam huic instituto clam favere putabatur. Ille Alsteti docuit, quod est

[1] Cocl. an. 1524. Annal. Trever. in Richardo. — [2] Annal. Trever. in Richardo. — [3] Lib. brev. an. 1524. p. 250. — [4] Annal. Trever. ubi sup. — [5] Cocl. ubi sup.

[1] Annal. Trever. in Richard. Surius in Comment. — [2] Ext. to. III. rer. Germ. ex editione Freher. p. 252. — [3] Ezech. XXVII. — [4] Ulemb. c. 12.

Thuringiæ oppidum versus Saxoniam : hic vero Orlamundæ, quo Witemberga per cives pridem fuerat evocatus. Qui hos sequebantur, cœlestes jactabant afflatus, seque Dei vocem intus loquentis audire gloriabantur; unde cœlestes prophetæ per Lutherum sunt appellati : somniis, visionibus, et enthusiasmis multum tribuebant [1] : mortificationem carnis instanter urgebant, et reformationem hominis interioris : ab illa morum laxitate et dissolutione, quam gignebat Evangelium Lutheri, ad austeritatem quamdam et severiorem vivendi rationem homines revocabant. In concionibus, in scriptis utebantur illi quidem Scripturæ sacræ testimoniis, et frequentibus quidem, verum detortis ad ipsorum secreta mysteria, quæ se per cœlestem inspirationem a Deo in mentibus ipsorum sine strepitu sermocinante didicisse jactabant. Lutherum tanquam adhærentem occidenti litteræ, seque suaviter in carne et sanguine volutantem contemnebant; quanquam tota hæc factio genuina esset Lutheri soboles, quam non injuria ex intimo illius pectore turbulentove cerebro natam dixeris, quod ipse sane non ignoravit : unde deinceps oppressis jam Muntzerianis Carlostadii sectatores vel Sacramentarios filios, adeoque velut alter David Absalones suos appellare consuevit, ipsi vero parentem Lutherum tanquam carnalia sapientem et spiritu vacuum ex alto despiciebant; eumque machinari tyrannidem instar Romani Pontificis, quo longe deteriorem eum esse clamabant (1) ».

45. His consentanea refert Gnodalius [2], ut nimirum Lutherus Muntzero, vicissimque Muntzerus Luthero hæreses et imposturas suas mutuo objecerint : vinci namque impietate et pseudoprophetiæ ostentatione a Muntzero non ferebat Lutherus; Muntzerus autem ex flagitio gloriam affectans corripi se a Luthero non sinebat : « Quia, inquit, Lutherum hujus fabulæ auctorem esse noverat, apologiam in eum scriptam continuo divulgavit, in qua Christum compellans gloriæ regem et principem fidelium omnium, Spiritum sanctum inquit semper ab adversariis gratia Dei vacuis pro deterrimo dæmone habitum fuisse : itaque mirandum non esse, quod superbissimus omnium hominum scripturarius ille doctor mendax Lutherus quotidie stolidior factus et arrogantior, integumentis seipsum obvolvat sacrarum litterarum, et in conspectu Christi Spiritum Dei rectum penitus contemnet : vocari se a Luthero, furore, invidia, odioque plusquam vatiniano flagrante, diabolum, idque ab eo tempore, quo discesserit a scelerato adulatore principum : sic et olim Christum Beelzebub a Pharisæis appellatum. Doctorem hunc ludibriorum, sic Lutherum appellat, versutissimum esse Scripturæ depeculatorem, qui vertat in ludibrium, contemnatque Christum ipsum, in quem ceu scopum unicum Scriptura dirigatur : scripturarios hujus temporis doctores Lutheranos jactare sacras litteras, implere magna volumina, multa verba profundere, clamitare fidem, fidem, cum revera fidem abnegent, et risui habeant Dei Spiritum, atque interea nihil prorsus credant ». Et infra : « Miserum hunc gnathonem principum et fecialem captare favorem ex hominum profuso sanguine, ut cum non injuria per prophetam regium sub basilisci, draconis, aspidis, et leonis nomine designatum dicas, cum subinde venenum infundens blanditer aduletur, subinde vero sæviat horrendum in modum, uti suadet ipsius genius : magnas eum somniare persecutiones, quas se glorietur sustinere, scilicet impudentem monachum, dum vino malvatico, et meretriciis, vel delicatissimis cibis abundet, ingentes ferre persecutiones; venditare se, detestandum monachum, ceu novum quemdam Christum, ut qui monachis et sacerdotibus matrimonii contrahendi licentiam dederit, ipsum revera negare Dei verbum, ejusque quamdam umbram et larvam mundo proponere : supra modum horrendum esse, quod obtentu Scripturæ Deum auctorem peccati faciat; eo fieri ut se ipsum constituat dæmoniorum principem ». Objecit etiam Luthero illum jam Ecclesiasticas opes polliceri principibus, quas antea nobilibus, a quibus fulciebatur, Wormatiæ erat pollicitus. Hæc Muntzerus Lutheranæ hydræ novum caput in Lutherum hæresiarcham, quem vincere impietate certabat, et a quo legione dæmonum obsessus appellatus est [1].

46. At Lutherus Friderici electoris ope fretus Alsteto, Mulhusio, Zuvicavia illum pepulit, cum Witerbachii Ecclesiam opulentissimam diripuisset, inque cineres redegisset : objecit vero Muntzero quæ sibi etiam conveniebant, nimirum lupum illum esse et pseudoprophetam, arboremque ex fructibus cognoscendam, docuitque Mulhusienses quibus argumentis Muntzerus

[1] Cypr. Sparg. in Chron. Mansfel. — [2] Gnodal. l. II et III.

[1] Meshov. hist. Anabapt. l. I.

(1) Quamvis excitatas a Luthero turbas hasce Germanicas, quas hic enarrandas annalista suscipit, eidem annalistæ affirmanti haud facile concesserim, cum historici heterodoxi negent, et orthodoxi etiam plures non admittant; fatendum est tamen hos tumultus Lutheranos homines Nicolaum Stork et Thomam Muncerum auctores habuisse. Horum alter Saxo, ille vero Misnensis, junctis viribus et ingenio, Anabaptisticam sectam invexerunt. Cum vero Nicolaus hæresim suam Wittemburgæ disseminaret, exul abire jussus est, indeque evanuit ita, ut nullibi deinceps innotuerit. Muncerus ex oppido Alstad in Turingia ejectus edicto Electoris Saxoniæ anno MDXXIII, cum per varia Germaniæ et Helvetiæ loca pererrasset, tandem venit Nurimbergam, in cujus agri vico *Poppenreut* hoc anno MDXXIV, die prima Junii, tumultus a rusticis excitatos affirmat Spalatinus. Harum turbarum auctor fuisse potuit Muncerus, quamvis auctorem Spalatinus non prodit. Sed nec ibi quietus consistere ille permissus, Malhausem in Turingia secessit, quem locum hæresis suæ sedem constituit. Hæc Sleidanus.

MANSI.

convincendus esset : « Si, inquiebat, seipsum ingerat ad docendi ministerium, vocandum dicit a senatu, etiam præsente populo, si fieri possit, et quærendum a quo missus sit aut vocatus ad docendum : si respondeat a Deo ejusque Spiritu, probet hoc ipsum editis signis et miraculis; Deum enim, quotiescumque mutare vult ordinariam agendi rationem, semper opus illud adjunctis miraculis confirmare ». Hæc Lutherus exaratis Vinariæ xv Augusti litteris, quæ si ab ipsomet et aliis hæresiarchis exigantur, eos facile conficiendos patet. Idem etiam iis litteris fassus est se gloriari non posse cœlitus immediate missum a Deo, ut illi missos se jactant; atque ita seipsum mendacii redarguit, cum doctrinam suam a Christo, se illi videndum objiciente, accepisse; in litteris ad Fridericum electorem, ac passim se os Christi esse jactasset : ex quibus dictis hæresiarcharum, patet eos omnes a dæmone fuisse illusos, cum falsis revelationibus ad novas sectas condendas impulsi sint. At vero Thomam Muntzerum mira hypocrisi rusticos decepisse memorat Meshovius :

« Sicubi, inquit, hospitium subibat, miram in vultu gravitatem morumque candorem præ se ferebat, et sapiens videri, et specialis Dei amicus venerari cupiebat, unde si qui ipsum convenirent et salutatum alloquerentur, raptus quasi et mente in cælum defixus hærebat, neminem se conspicari simulans, quousque sibi consultum videbatur : ac tum demum ubi longius aliquando detentos autumaret, ex alto velut somno et ecstasi ad se reversus fortuito rectus stabat, et ad se in colloquium præsentes admittebat : quo dolo plurimos circumvenit divinarum rerum visionibus intentum arbitratos ». At tantus propheta novæ religionis reformatæ auctor, cum Cygneæ ageret, referens se a Deo illuc missum, puellæ pulchritudine captus, ni eam cognosceret, non posse verbum Dei prædicari vaticinatus est : consultusque a vidua in re ardua pari fraude eam fœdavit : scortationes enim innocens ludi genus, et adulteria misericordiæ opera esse cum Carpocrate sentiebat. Cum autem e pluribus urbibus a magistratibus ejectus esset, a rusticis, quibus libertatem prædicabat, velut propheta e cælo demissus susceptus est : « Undique », inquit Pomarius [1], « ex finitimis ditionibus Islebiensi, Mansfeldiensi, Francusio, Itali, aliisque quampluribus locis Alstetum ad Muncerum, quem plenum Dei spiritu plerique putabant, agminatim plebs maturabat, ab eoque conditæ recens fidei præcepta capiebat; docebat enim ibi Dei voluntatem esse, quem frequenter sibi in somno adstare ac futurorum eventus patefacere nugabatur, ut nunc demum electi omnes (complices suos existimans) magistratibus imperium detrectarent, et libertatem præter fas ablatam ex manibus eorum deposcerent; annuas etiam pensiones tributaque, quibus supra modum gravarentur, subtraherent, et de iis in communem massam redactis Apostolorum more vitam deinceps tolerarent : « Fratres (inquit) omnes sumus, et filii Adami, quare æquum non est, ut alii intereant fame, dum alii in summis divitiis ac rerum abundantia delitiantur : Apostoli nihil proprium habuerunt, sed omnia erant communia. Quæ cum vera sint, quousque impiorum (sic enim de principibus loquebatur) exactiones tolerabimus? quamdiu vitam tot miseriis ac ærumnis plenam in summa paupertate ac inopia transigemus; siquidem natura nos liberos genuit, non ad servitutem destinavit, bonis nos fortuna providit, iis nos frui, non gravari voluit. Agite ergo, si libertatem quæritis, si verbo Dei, si Scripturis movemini, jugum servitutis excutite ». Si Scripturæ sacræ ea repugnare objiciebatur, eam contemnebat, addebatque se Dei voluntatem annuntiare : si poscebantur miracula, ecstases et vaticinia opponebat, ita se cum Deo convenisse, sic velle, nec a blasphemis verbis sibi temperabat : Deum a se rejecturum, nisi sibi, ut olim Abrahamo, appareret; docuitque discipulos ita precari elevatis in cœlum oculis : « Pater, infunde animo meo desiderium justitiæ tuæ, alioquin te tuosque Apostolos ad unum omnes abnegabo ». Fultus populari gratia homuncio Romanum imperium evertere meditabatur, ac popularem politicum statum, eversa una religione Catholica, inducere; ac Germaniam omnino pessum dedisset, si aliquot adhuc annis per pagos et vicos ad educendos rusticos cursitasset : sed cum proximo anno a rusticis arma capi jussisset, occisis suorum centum millibus, ejus conatus oppressus est, sectæque Anabaptisticæ progressus intercisi fuerunt, ut videbimus.

47. *In principatu Ultrajectino turbas concitat hæresis.* — Interea in Ultrajectino principatu rebellium motus excitari cæperunt [1], qui proximo anno ab hæreticis magis magisque aucti fuere. Prima vis mali in Campensi oppido erupit; nam plebs Lutherana libertate illecta senatum sustulit, indeque adversus Suollanos arma movit; cumque Campensibus studeret Philippus episcopus Ultrajectinus, Burgunda stirpe satus, Suollani ad Gelrium principem desciverunt. Deflexisse autem illum ad hæresim ob vitam impurissimam indicat Gerardus Noviomagus Lutheranus, qui ipsi familiaritate conjunctissimus erat, ejusque vitam conscripsit, nec flagitia tacuit; quod nimirum sanctorum historias ut fabulosas derideret; quod insanis adolescentularum amoribus serviret, ac theolo-

[1] Pomar. apud Meshov. hist. Anabapt. l. 1

[1] Gerard. in Vita Philipp. epis. Ultraject. io. III. rer. German ex editione Freher.

gos cœlibatum prædicantes irrideret; quod sacerdotes concubinarios castitatis, quam simulatam esse putabat, professoribus anteferret: quod effœminatus dici et esse contemneret, jactaretque sperare se fore, ut ipso vivente omnis compulsæ castitatis (ut aiebat) necessitas unanimi episcoporum ac presbyterorum consilio tolleretur. Verum illum extremo vitæ tempore pœnituisse scelerum, indicasse videtur auctor; exomologesi enim conscientiam expiasse tradit, sumpsisse Eucharistiam, sacro ad supremam luctam oleo inunctum: condito denique testamento interrogatum si spuriis providere vellet, respondisse satis habituros si probi forent; septima autem Aprilis hujus anni die obiisse. Porro inducta ob impudicitiam hæresis Ultrajectinos in mutuas deinde cædes egit, adeo ut Ecclesiasticus principatus ab episcopis postea abjectus fuerit. Porro ob stuprorum consuetudinem infelix ille episcopus reliquos omnes suæ imbecillitatis conscientia metiebatur: cujus opinioni falsæ opponenda est sententia S. Athanasii docentis [1], virginitatem a Christo in suo corpore consecratam Ecclesiæ inter cætera pretiosissima munera collatam, neque eam humanis viribus, sed divinæ omnipotentiæ munere servari: « Dei, inquit, Filius et Dominus salvator noster Jesus Christus, homo propter nos factus, profligata morte et liberato e servitute et corruptione humano genere, inter cætera dona sua largitus est nobis in virginitate exemplar angelicæ sanctitatis. Certe puellas ea virtute præditas sponsas Christi Catholica Ecclesia appellare solita est, quas ethnici conspectas ut templum Verbi admiratione prosequuntur; nusquam enim alibi sanctum illud et cœleste æternæ virginitatis mandatum feliciter adimpletur, nisi dumtaxat apud nos Christianos, atque in eo magnum documentum est plane apud nos esse veram religionem. Has præ reliquis omnibus beatæ memoriæ religiosissimus pater tuus Constantinus Augustus in pretio habuit, et tua religiositas sæpe eas in suis scriptis pretiosas et sanctas nominavit ». Et infra: « Membra enim virgines præcipua et propria Christi sunt ».

48. *Lutheri furor in virginibus constuprandis et in miraculis denegandis.* — Non hæc et alia sanctorum Patrum, qui miraculis et sanctitate floruerunt, dicta perpendere novatores, qui et cœlibatum sprevere, et conjugium etiam, illud e sacramentorum numero eradentes, dehonestarunt: cujus quidem stultitiæ impiæ eos admodum postea pœnituisse, cum scorta conjugii specie duxissent, et varios ritus, ut culpam colorarent, finxisse, observat Joannes Eckius [2] hisce verbis: « Etsi neochristiani huic sacramento summum subtrahunt honorem, dum negant esse sacramentum, quod eis lapsum est primum non satis perspicientibus; nunc enim Lutherani omnes et perfidi apostatæ cuperent se id nunquam cogitasse, quoniam jam ordinem conjugalem summis efferunt laudibus: itaque cum principio benedictiones hujusmodi et orationes in copulatione matrimoniorum, sicut in refutatione ordinationis novæ Brandeburgensis ipsi monstravimus, cum aliis Ecclesiæ cerimoniis omnibus pro ludibrio haberent; deinceps tamen re melius considerata benedictiones illas rursus ab Ecclesia velut furtim mutuarunt. Insuper in quibusdam locis ultra has nostras confinxerunt ipsi multa alia deliramenta; sicque temere sua somnia pro præceptis jactitant, et simplicibus inculcare conantur, volentes suas nugas observari ab omnibus; ordinationes autem Christianorum plus mille hactenus annis servatas rejiciunt et contemnunt. Ut quid, Domine, differs? quid ita permittis homines in tam cœcam prolabi insaniam? » An non hæc insania fuit omnium risu vel potius gemitu excipienda, quod cum hoc anno Islebii, quæ Lutheri erat patria, ubi nobile erat sanctimonialium monasterium, quædam pruritu carnis titillata januæ casu apertæ occasionem nacta, e monasterio diffugisset, Lutherum illius fugam tanquam insigne miraculum ad confirmandum suum Evangelium, cum alia ipsi deessent, edito libello proposuisse [1]?

49. Ad elevanda vero illustria miracula, quæ in Catholica Ecclesia fiant, cum hoc anno contigisset, ut in quodam Germaniæ loco Luthero notissimo dæmonis furor aquæ lustralis vi coercitus fuisset, Lutherum Porphyrii et veterum atheorum exemplo subjecisse: « Diabolum sinere se cruciari aqua benedicta, et fingere in ea magnam pati angustiam ». Quod Lutheri blasphemum effugium refellit Surius [2] in Commentariis hujus anni sic inquiens: « Ridet miracula, quæ circa obsessos a dæmone fiunt, quos ait aqua lustrali non cruciari, sed tantum eos fingere, quemadmodum olim, teste divo Hieronymo [3], impius Porphyrius et Eunomius quod martyrum cineribus mali dæmones torquerentur, aiebant præstigias esse dæmonum, et non vere clamare dæmones, sed sua simulare tormenta: sic nimirum Lutherus, non immerito a Zuingliano quodam crassus rusticus appellatus, immanis cujusdam miraculi loco, quod petulans fœmina patente carceris janua aufugit: quod autem dæmones aqua sacra torquentur, id vult fingi ab illis. Eumdem in modum Matthias Illyricus et ejus socii architecti historiæ Magdeburgensis longe vanissimæ derident solemnem illum apud Catholicos aquam consecrandi ritum, noluntque eum ab Alexandro

[1] S. Athan. in apol. ad Constant. ex eo Baron. an. 357. num. 27. — [2] Eck. Hom. 77.

[1] Jo. Cocl. in Actis et script. Luth. Clemb. in ejus Vit. Surius in Comm. — [2] Surius in Comm. hoc an. — [3] D. Hier. adv. Vigil.

antiquissimo Pontifice et martyre, sed ethnico nescio quo Pontifice usurpatum. Non est dubium a malo dæmone incitari id genus homines, ut ea omnia in contemptum adducant, quibus Catholica Ecclesia seu præsidiis quibusdam utitur adversus insultus et machinationes dæmonum : sed sacræ aquæ tam est antiquus in Ecclesia usus, et toties etiam ad maxima edenda miracula comperta vis, ut istos merito sui pudere debeat, dum eam oppugnant. Non ita pridem in lucem editi sunt octo libri Constitutionum Apostolicarum a Clemente Romano conscripti : in iis hæc habetur [1] oratio : *Domine Sabaoth, Deus virtutum, creator aquarum, et dator olei misericors et benigne, qui dedisti aquam ad potum et munditiem, oleum ad exhilarandum faciem in exultatione lætitiæ, ipse quoque nunc per Christum sanctifica hanc aquam et hoc oleum in nomine eorum, qui attulerunt, et da virtutem sanitatis effectricem, ægritudinum expultricem, dæmonum fugatricem, omnibus insidiis adversariam, per Christum, qui est spes nostra; quocum tibi gloria, honor et cultus cum sancto Spiritu in sæcula. Amen.* Possent in hujus aquæ confirmationem plura adduci, sed non est hujus loci. Hic satis sit indicasse Lutheri spiritum eam aquam ferre non posse ».

50. Negarunt etiam novatores ulla fieri in Ecclesia miracula, atque illa, quæ vel imaginum vel sacrarum reliquiarum opera patrabantur, etiam his temporibus, dæmonum virtuti impie ascripserunt; quorum pervicaciam ita expugnabat Joannes Eckius in suis homiliis [2] : « Coloniæ adhuc hominum memoria testatur quomodo signa quædam circa Crucifixum ad S. Gereonem contigerint. Oblatrant neochristiani quod sancti in vita sua fecerunt miracula, post mortem non item : deinde cum referuntur signa, quæ circa memoriam sanctorum acciderunt, conantur illa dæmoni tribuere, qui hominibus fucum faciat et imponat. Quamvis hæc omnia, præterquam quod temeraria sunt, blasphemiam sapiunt; nos tamen constanter ea refutabimus : nam primum omnium dictu mirum est, quod sanctis adhuc viventibus miracula faciendi potestatem tribuunt, mortuis autem adimunt; cum tamen in hac peccatores adhuc sint, multis subjecti miseriis; illic non item. Quod umbra Petri [3] in hac vita homines sanavit infirmos, cur non plus jam valeat apud Deum ? cur non majora jam faciat miracula, et immortalis existens, et peccatis carens ? Simile de S. Paulo judicium est, cujus si semicinctia et sudaria sanarunt ægrotos, quare tandem plus potuerint ejus strophiola in hoc exilio, quam nunc preces ipsius in cælo ? O væsanum, qui vel credat vel affirmet talia ! Ut autem neochristiano etiam prætextus nullus aliquis sit fucando suo errori, jam porro manifestis Scripturæ testimoniis jam dicta confirmabimus; quia de Eliseo sic ait sapiens [1] : *Mortuum prophetavit corpus ejus. In vita sua fecit monstra, et in morte mirabilia operatus est.* Ubi sapiens multa mirabilia refert eum fecisse; neque tamen ea enumerat, sed in historia Regum [2] legimus, quomodo *mortuo Eliseo et sepulto venerunt eodem anno latrones Moab in illam ipsam regionem, et quidam volentes sepelire hominem mortuum, visis latronibus, projecerunt cadaver in sepulchrum Elisei, cujus ossa cum contigisset, cadaver putre et exanime revixit, et surrexit in pedes suos.* Cum itaque ossa Elisei hominem mortuum resuscitarint, quando nondum Eliseus venisset in cælum, quanto plus jam sancti possunt apud Deum operari miracula, quæ, quod neochristiani dæmoniis tribuunt, manifeste majores suos arguunt Judæos fuisse, qui Domino miracula sua elevare volentes dicebant [3], quod *in potestate Beelzebub ejiceret dæmonia :* sic jam neochristiani sanctorum miracula scelerate tribuunt dæmoni, quasi non adeo Deus honoraret Mariam et Petrum, quam Eliseum, imo decepisset ille per signa sanctorum mundum universum, quod nemo Christianus cogitare debet ».

51. Cum vero conspicuis miraculis Numen divinum Lutheranam hæresim damnaret, fidemque orthodoxam confirmaret, tamen ne aliquo testimonio saltem ab inferis petito Lutherana doctrina careret, Lutherum non puduit de societate dæmonum gloriari, cum Waldenses de ea gloriantes, ob spretas Scripturam sacram et linguarum cognitionem coargueret [4] : « Vidi, inquit, spiritus (si omnino de propriis gloriandum est) forte plus quam illi ipsi adhuc intra annum videbunt, quantumcumque etiam glorientur, et spiritus meus etiam in aliquo se ostendit, cum tamen spiritus eorum in angulo sit tacitus, et non multo plus faciat, quam ut gloriam suam jactitet ». Consuevisse malignum spiritum Waldensibus recentioribus noctu in aviis locis adorandum se objicere, aliquot exemplis antea ostensum, Pontificiisque Diplomatibus confirmatum est. Quod porro testatur de se Lutherus, familiaritate dæmonum usum fuisse, id etiam ostendit historiola, quam paucis ante annis contigisse memorat Ulembergius [5] in Wartbergensi arce : « De fœmina, inquit, quadam nobili e Berlipsiorum familia narratur dignum memoratu. Erat hæc Luthero vehementer addicta, cumque velut per nebulam intellexisset eum in Wartbergensi castro delitescere, desiderio videndi hominis accensa istuc venit. Excepit eam hospitio castri præfectus; sed Lutherum isthic esse, uti mandatum erat, con-

[1] Lib. VIII. c. 35. — [2] Ext. to. III. hom. 1. — [3] Act. V.

[1] Eccl. IV. — [2] IV Reg. XIII. — [3] Matth. XII. — [4] Luth. apud Cocl. in Actis et script. Luth. an. 1524. — [5] Ulemb. c. 8. colloq. mersal. edit. fol. 262. alterius fol. 205.

stanter negavit, quem etiam confestim e cubiculo in quo morabatur ad aliud quoddam latibulum in eadem arce traduxit et Lutheri cubiculum eidem matronæ nobili per noctem occupandum dedit : in quo tantos illa nocte strepitus audivit et terriculamenta; ac si caterva dæmonum istic habitaret ».

52. *Helvetii decernunt tuendam fidem orthodoxam.* — Hunc malignum spiritum in Luthero veluti administro se ostendisse ad perdendas animas, describit Pontifex in litteris ad Helvetios missis [1], cum Lutherus ad concitandas seditiones, conculcandas omnes leges divinas atque humanas, inducendam ferinam vivendi licentiam irrueret : nec modo a divino spiritu, verum a prudentis viri ob pugnantia inter se illius dicta moderatione longissime abesse; monuitque ut nefario seductori, Apostolorum, Martyrum, Pontificum, Conciliorumque Œcumenicorum traditiones et doctrinam anteferrent, uti publicis decretis anteferendam censuerant, ipsosque ad eorum opem confugientes episcopos defendendos suscepisse collaudavit.

« Helvetiis.

« Nihil potuit de vobis commemorari præstantius, quam singularem virtutem vestram Deo et divinæ conservandæ religioni semper fuisse paratam. Ab hac vero pietatis disciplina, tamquam cœlestibus documentis instructi, cum nova labes et Christiano nomini perniciosa Lutherana hæresis quibusdam in locis sparsa virus pestiferum animabus fidelium seminaret, vos de communi sententia divinarum legum, et patrum vestrorum incorruptam fidem editis publicis decretis conservandam censuistis, totjam sæculis inveteratam et comprobatam auctoritatem Spiritus sancti, qui certe universam Ecclesiam ipsius tutela et patrocinio fidentem labi atque errare tamdiu non permisisset, inviolatam teneri voluistis, neque unius hominis seditiosi vocibus eam permisistis oppugnari aut labefactari, apud quem non lex, non ratio, non modus, non sanctissimorum doctorum valet auctoritas; non respectus Dei, non cura religionis, qui omnia vincula fidei, castitatis, abstinentiæ perrumpere conatus est, et omnibus mixtim, ac perturbate, et ad libidinem vivendi furorem quemdam atque insaniam immittere : qui, si spiritum aliquem, non Dei, longe enim abest a Deo, sed moderati modo hominis habuisset, non sibi ipse toties in suis sententiis contradixisset; non quæ prius vera, mox falsa; quæ antea vana, post probanda esse asseruisset : non odio, discordia, furore, inimicitiis, et patriam suam, et cunctam fere Germaniam inter se concitasset. Huic igitur fallaci et seductori vel sathanæ potius per talem ministrum animas fideles perdere cupienti, vos omnem aditum vestra prudentia, vestra erga omnipotentem Deum fide, in Christianum nomen pietate præclusistis, remque gessistis tanta laude dignam, quantam commemorare nos quidem vix possumus; Dei autem solius est digne remunerare. Illud quidem non tacebimus, vobis admirabili quodam Dei beneficio datum esse, ut cum armati reliquorum virtutem vestra virtute sæpe superaveritis, hanc tamen bellicæ opinionis gloriam hac majore laude religionis jam vincatis. Utinam qui in isto forti et pio Helvetiorum nomine pauci a vobis hac labe contaminati dissident, ad veritatis spiritum convertantur, et pari vobiscum laude decorentur : utinam insistant vobiscum una vestigiis majorum suorum, reputentque secum quam melius sit et vera dignitate plenius auctorem habere veræ religionis Deum, et eos, qui Deo adhæserunt, Apostolos, Martyres, Doctores, quorum de numero plures Romani Pontifices fuere, quam Lutherum. Ac nos et gratias vobis de eo, quod per vos pie sancteque est actum, maximas agimus, et de reliquo per eamdem virtutem et sapientiam vestram, quam in hoc negotio eximiam præstitistis, per ejusdem veri Dei et filii ejus Jesu Christi Domini nostri sanctissimum nomen, quod vos ab impiis violari non estis passi, et devotiones vestras requirimus, et paterno affectu in Domino cohortamur, ut in hoc conventu, quem propediem habituri estis, illa eadem appareat in vobis intemerata religio, quæ non tam vestram indicet constantiam, non enim de ea dubii sumus, quam vestram reliquis omnibus declaret voluntatem ; ut quoniam plurimum vestra valitura est auctoritas, cæteri hoc ex vobis nobilissimo exemplo vel moniti vel confirmati eamdem veram et rectam viam subsequantur, vestraque commemorabilis pietas non solum vobis gloriosa, sed etiam reliquis sit salutaris ; et qui ad vestram opem venerabiles fratres nostri episcopi ab hæreticis vexati confugerint, auxilio et auctoritate vestra subleventur, etc. Dat. Romæ die XIX Aprilis MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

53. *Tigurini a Zuinglio corrupti.* — Disseminarat Zuinglius inter Helvetios hæresim, suosque sectatores commoverat in Catholicos adeo, ut clerus gravissimam persecutionem sit passus. At in Lucernensibus conventibus veterem a Christo et Apostolis traditam religionem publico decreto assertam hujus anni principio contra Tigurinos, refert Surius [1] : « Hoc, inquit, anno, XXIV Januarii, Lucernæ fuit Helvetiorum conventus, in quo vetus religio, et Ecclesiæ ritus, ceremoniæ, et instituta jussa sunt inviolata retineri. Jam enim Zuinglius eam gentem ad res novas concitare cœperat ; cujus impia dogmata id temporis soli fere Tigurini sequebantur. Inter alia docebat Zuinglius abolendas e templis ima-

[1] Lib. brev. an. 1524. p. 149.

[1] Surius in Comment.

gines, et missam tanquam impiam abrogandam : quod nihil erat aliud, quam antichristi agere antecursorem, qui juge sacrificium, quod in missa sit, auferet ad breve tempus. Multum sudatum est a Luthero et ejus tota posteritate, malo dæmone id agente, ut missa in summum apud omnes horrorem, abominationem, contemptum adduceretur : et magnos ea res successus habuit in Europa, dum interim Barbaræ nationes apud antipodes et hactenus incognitas regiones veterem religionem et missæ sanctissimum sacrificium summa alacritate et devotione complectuntur ». Porro licet constabilita fuisset Lucernæ Catholica religio, tumultuari tamen hæretici non destiterunt : ad quos sedandos civiles motus, cum Helvetiorum ordines ad solemnes novos cœtus cogerentur, dedit Pontifex Ennio episcopo Verulano internuntio Apostolico mandata [1], ut ad eumdem conventum se conferret, curaretque ut in Lutheranos decretum ederetur ; tum etiam episcopum [2] Lausanensem, qui pro fide atrocibus injuriis ab hæreticis fuerat affectus, sollicitavit, ut in conventu ipso Helvetios ad Catholicam religionem defendendam concitaret :

« Episcopo Lausanensi.

« Omnibus, qui in eodem conventu fuerint congregati, quo melius et efficacius poteris affirmare enitaris, eosdem ipsos totamque illam fortissimam vereque Christianam nationem non solum Domino nostro Jesu Christo rem gratam esse facturos, ejusque fidei ac sibi ipsis valde salutarem : sed nobis etiam atque huic sanctæ Sedi acceptissimam, neque ulli unquam dandam oblivioni, si, ut cœperunt, perrexerint constantissime, curaverintque totis viribus, si qua ullorum animos in locis illis persuaserit prava opinio, ab eis illam omnino eradicare, etc. Dat. Romæ die XIX Aprilis MDXXIV, Pontificatus nostri anno I »,

54. In posterioribus hisce Helvetiorum cœtibus, cum de asserenda religione Catholica adversus novatores actum fuisset, trium pagorum sive regionum (vulgo cantones vocant) oratores adeo Zuingliano veneno infecti fuere, ut palam ad impietatem desciverint, seque segregaverint ab aliis decem Helvetiorum tribubus : quas Clemens Pontifex cohortatus est [3], ut pietate constanti orthodoxam fidem tenerent tuerenturque, graviter gemens tot animas dæmonum laqueis irretitas, a Christo et ab Ecclesia plane defecisse.

« Oratoribus Helvetiorum ex decem cantonibus ad dietam in Zug congregatis.

« Vestram erga nos et Sedem Apostolicam præclaram voluntatem intelligere semper nobis jucundum est, et illud cognoscere, vos pro conservatione rectæ fidei et ejus quam a majoribus acceptam summo studio retinetis, vere erga Christum Deum religionis et animo et sententia esse constantissimos mirabiliter et supra omnia fuit acceptum : quanquam illud, pastorali affectu et paterna pietate ducti, majorem in modum dolemus, tantam vim habuisse pravam dæmonum vel dæmonibus servientium hominum suggestionem, ut eam partem, a qua vos dissentitis, vel in ea parte numerum aliquem potius ad viam interitus declinare cogerit : quod nos damnum nostrum, propriam nostram calamitatem esse reputamus, nulla enim fidelis anima earum, quæ salutaris lavacri charactere signatæ jam omnipotenti Deo dicatæ erant, avelli a nostro sinu atque cura sine maximo nostro dolore omnino potest. Accedit quod pro singulari nostra in istam fortissimam nationem benevolentia, vestrarum etiam dissensionum periculis commovemur : quibus quidem ut provideamus, et ut in omnibus patrium nostrum animum erga vos declaremus, missuri sumus ad aliquot dies nuntium nostrum curaturum, quantum per nos fieri poterit, ut pax et omnium bonarum rerum concordia vigeat inter vos, omnesque habere possimus in honore summi Dei et Christianæ reipublicæ pace tractanda conjunctos, etc. Dat. Romæ die XXIII Octobris MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

55. Tigurinos omnium primos a Zuinglio subornatos divina incruenti sacrificii mysteria sustulisse, refert Laurentius Surius hisce verbis [1] : « Per hoc tempus Zuinglius cum suis Ecclesiæ Tigurinæ ministris et symmystis multum egit in frequentissimo Tiguri senatu ut missa et Eucharistiæ oblatio prorsus aboleretur. Restitit illis aliquandiu vir quidam egregie Catholicus; sed quia plausibilis valde erat Zuinglii doctrina, quæ confessionem peccatorum, jejunia, labores pœnitentiæ, et id genus alia rejiceret, decretum est in senatu, ut missa deinceps in perpetuum exularet; et ut quidam ineptus ait, mox secuta est publica totius Ecclesiæ Tigurinæ gratulatio et lætitia, scilicet lætantur hæretici cum malefecerint, et exultant in rebus pessimis : Catholici haud dubio, cum hæc et id genus alia legunt, non possunt aliud quam gemere et plangere istorum prodigiosam cœcitatem. Lætantur Christiani, imo pseudochristiani ablatam esse missam, nec vident miseri hoc proprie pertinere ad antichristum, cujus organa sunt Turcæ et Tartari, atque antecursores hæretici temporum horum. Ut autem Zuinglius in sua hac impietate esset pertinacior, scribit se quodam somnio admonitum esse : ita apud illum hac in re gravissima permultum habuit momenti insanientis cerebri somnium, cum alioqui nihil apud se valere velint, nisi scripta divina. Est autem in hoc somnio id magnopere observandum,

[1] Clem. lib. brev. an. 1524. p. 162. — [2] Ib. p. 163. — [3] Ib. p. 541.

[1] Surius in Comm. an. 1525.

quod Zuinglius ipse palam affirmat, nescire se an ille admonitor, qui in somnis illi apparuit, ater fuerit, an candidus. Quæ res argumento est in rebus gravissimis quam impie isti ludant, nec alicujus pensi habeant, utrum a bono vel malo spiritu hauriant dogmata : sed ita illudi par est illos, qui suum judicium totius orbis judicio anteponunt. O cœcos duces cœcorum ». Amplexi sunt eamdem Tigurinorum impietatem plures alii Helvetiorum populi ; quos etiam secuti sunt Genevenses, ad quos fœdissimam hæreticorum sentinam confluentem visuri sumus: de hac vero Zuinglianæ pestis grassatione, ortaque inter Lutheranos sectarum varietate, adeo ut proximo anno Zuinglius Lutherum ejusque sectatores a dæmone instigari promulgarit, hæc refert Surius [1] :

56. « Per hoc tempus Zuinglius non contentus a Luthero dici Lutheranos, sed ipse potius de suo nomine sectam auspicari cupiens, non solum Catholicos transsubstantiationis assertores, sed etiam Lutherum ipsum una cum pane et vino verum Christi corpus et sanguinem in Eucharistia haberi dicentem oppugnare cœpit. Hoc quidem pessime habuit Lutherum, et hæc res occasionem præbuit atrocissimæ illi inter Lutheranos et Zuinglianos digladiationi, quæ in hunc usque diem componi non potest. Recte hoc permisit sapiens et bonus Deus, ut Lutheri arrogantia a proprio discipulo comprimeretur, et mortales omnes intelligerent rectissime dixisse D. Hieronymum [2], Scripturas non in legendo, sed in intelligendo consistere ; ab utraque enim parte isti sectarii verbum Dei crepant, Scripturas certatim proferunt, et tamen cum certissimum sit non posse utrosque verum docere, dum contraria dicunt : at nihilominus alii aliis cedere nolunt, et utrique prava Scripturæ divinæ interpretatione et se et suos omnes miserabiliter perdunt, cum utrosque recte jam olim damnarit, hodieque damnet Catholica fides, qua certissime credimus, in Eucharistia sub speciebus panis et vini post transsubstantionem Christi corpus et sanguinem substantialiter contineri, etiam extra sumptionem : cum hoc sacramentum nonnisi omnipotenti Christi Jesu sermone conficiatur.

57. « A Luthero hac in re jam ante dissensit Andræas Carolstadius ; et cum a Luthero acriter reprehenderetur Ienæ, quod Ecclesias scilicet Lutheranas turbaret, ille se contra ipsum Scripturarum, suamque sententiam defensurum respondit. Tum vero Lutherus ut erat contendendi avidus, aureum illi nummum dedit, ut faceret quod minabatur. Postea libellos aliquot Carolstadius Basileæ edidit, quorum summa erat, non esse Christi corpus naturaliter in Eucharistia, nec tamen Zuinglii sententiam sequebatur, sed nova interpretatione ait, pronomine demonstrativo Hoc est; demonstrasse Christum corpus suum mensæ assidens, non autem sub panis specie contentum. Hanc stultissimam opinionem Anabaptistæ quidam amplectebantur, et Zuinglii atque Lutheri interpretationem rejiciebant. Porro Zuinglius Carolstadium dicebat veritatem quidem agnoscere, sed quia troporum vim ignoraret, verba non recto ordine collocare. At ridicula fuit ea Zuinglii oratio, qui jam sibi de collega, licet inepto, non nihil applaudebat. Alii Carolstadii expositionem ceu nimis duram et violentam respuebant. Inde accidit, ut senatus Tigurinus caverit ne libelli Carolstadii in verba sua venderentur. Lutherus vero Zuinglii expositionem libello quodam confutavit, ita nimirum spiritus vertiginis in Lutherum et ejus præclaram sobolem immissus repente multas ab illis extorsit absurdissimas verborum Cœnæ Domini interpretationes, alias ab aliis, et simul omnes a Catholicæ Ecclesiæ sententia discrepantes : ortumque est implacabile bellum inter istos factiosos spiritus, qui cum omnes jactitent se veritatem demum in lucem protulisse, non possunt tamen in unam aliquam de re tanta conspirare sententiam, et a veritate sunt prorsus alieni, et interim miserrimam et rudem plebeculam in diversas factiones et opiniones distrahunt, efficiuntque ut jam permulti non videant quem potissimum in hac dogmatum mirabili varietate sequi debeant. Quis vero satis deplorare possit tam innumeras Christi Jesu sanguine redemptas animas aliquot importunorum et turbulentorum ingeniorum arrogantia et philautia in certissimum exitium horrendamque æterni ignis damnationem præcipites agi ? Verum hoc isti perditi tenebriones pro ludo habent, modo ipsi sibi aliquod possint parare nomen, licet cum summa hæreseos ignominia conjunctum ».

58. *Œcolampadius a Fischero confutatus.* — Inter hos inclarescere flagitio cœpit hoc anno Joannes Œcolampadius (1), ac non modo Basileenses inquinare venenatis concionibus, verum scriptis pestiferis exteras gentes impia doctrina inficere pertentavit : quem Joannes Fischerus episcopus Roffensis ita redarguit [1] : « Œcolampadi, plane in te competit illud Pauli [2] : *Quemadmodum non probaverunt, ut Deum agnoscerent, ita tradidit eos Deus in reprobam mentem* : pluribus etenim, atque eisdem eximiis donis allexit te Deus, et maxime ad hujus sacramenti fidem,

[1] Surius in Comm. an. 1525. — [2] D. Hier. in dialogo advers. Luciferianos.

[1] Jo. Fisc. episc. Roffen. de Euchar. — [2] Rom. I.

(1) Non quidem hoc anno, sed præcedenti potius MDXXIII, Œcolampadius clarescere inter Basileenses cœpit. Spalatinus enim in Annalibus ad annum illum hæc notat : « Joannes Œcolampadius apud Basileenses Esaiam perlegit ». MANSI.

quemadmodum apertum est, cum ex aliis scriptis tuis, tum ex concione tua, quam de hoc sacramento curasti pridem imprimi et Christianis invulgari; quin etiam usque adeo tuo pectori pietatis affectum instillavit, ut relictis omnibus ad sanctæ religionis solitudinem capessendam provexerit te. Nunc autem nescio quo sathanæ suasu divinæ erga te benignitatis oblitus ad sæculum rediisti, sicut canis [1] ad vomitum, nihil memor uxoris Loth [2], de qua tamen præmonuisse te Christum non ignoras, mox et in pestiferum Lutheri dogma cecidisti, quo tuam apostasiam tuereris, et multitudini te tui similium adjungeres. Nec his malis contentus delegisti tibi quoddam aliud dogma cujus tu peculiaris auctor et princeps haberi vis, nimirum istud pestilentissimum dogma, in quo plane superas Lutheri impietatem : nam is aperte scribit in Epistola quadam ad Argentinenses ad hunc modum : « Hoc diffiteri nec possum nec volo, quod si Ca« rolstadius aut alius quispiam ante quinquen« nium mihi persuadere potuisset in sacra« mento præter panem et vinum esse nihil, ille « magno beneficio me sibi devinctum reddidis« set; gravibus enim curis anxius in hac excu« tienda materia multum desudabam, omnibus « nervis obtensis me extricare et expedire cona« tus sum, cum probe perspiciebam hac re pa« patui cum primis me valde incommodare « posse ». Adverte, lector, quale venenum in ejus pectore latet, quod tanto affectu tantoque molimine conatus sit, ut evinceret non esse verum Christi Corpus in Eucharistia, nec alia ratione motum magis, quam ut ita summo Pontifici incommodaret : cæterum quia videt tam aperte sibi obsistere Evangelii veritatem, ut nullis eam artibus obfuscare possit, destitit a conatu; propter quod et subdit paulo post : « Verum ego me captum video nulla elabendi « via relicta; textus enim Evangelii nimium « apertus est et potens, qui facile convelli non « potest, multo minus verbis aut glossis e capite « vertiginoso confictis subverti ». Hæc ille : Quid igitur de te dicam, Œcolampadi, qui in tantum impietatis barathrum sathanæ dolis præcipitatus es, ut clarissimam Evangelii lucem obtenebrare moliaris, et sacratissimum Christi Corpus e sacramento nobis auferre, quid, inquam, aliud, quam quod in reprobam mentem apertissime traditus sis, et longe majore impietate submersus jaceas, quam Lutherus? » At de Œcolampadio plura inferius.

59. Ex earum porro sectarum intestino atrocique bello orthodoxæ fidei veritatem confirmatam fuisse, mutuisque telis confectis hostibus de iis triumphasse demonstrat egregie idem episcopus Roffensis [3] : « Si, inquit, juxta Lutheranos verissime collectum sit ex sacris ipsis litteris, veram corporis et sanguinis Christi præsentiam in hoc sacramento realiter haberi, et rursum per Œcolampadianos vere probatum sit hunc panem materialem non esse ipsum corpus Christi, neque materiale vinum istud ipsum sanguinem esse Christi, quis jam non videt utrosque suis gladiis et seipsos mutuo jugulasse, et communem Ecclesiæ sententiam corroborasse mirifice? nam si quod Christus pronuntiabat, dicens : *Hoc est corpus meum*, quis pronomen, *hoc*, huncce panem interpretatus, et per corpus, corporis ipsius veritatem accipiens, ipsum axioma falsum reddiderit? quemadmodum et Œcolampadius robustissime collegit : et si rursum accipiendo corpus pro sola figura corporis, falsum item effecerit, uti Lutherus apertissime probat, numquid non ex utriusque comprobatione dilucide consequitur, verissimam esse communem Ecclesiæ sententiam, quæ negat manere substantiam panis, sed eam asserit penitus in Christi corpus mutatam esse, et vini substantiam similiter in Christi sanguinem ».

60. In his vero fidei controversiis standum esse sanctorum Patrum, qui divina luce collustrati sacras Scripturas interpretati sunt, non tenebrionum inventis, qui nusquam a novis figmentis cudendis desituri sunt, illustrat idem pius doctor et martyr hæresiarcharum veterum perspicuo exemplo : « Prima, inquit, ratio erit quod hoc pro certo dogmate prisci omnes concorditer et unanimiter nobis reliquerunt, et cur eis non credemus magis quam hæreticis istis, qui contraria docent? An non credimus Arium et sectatores ejus aberrasse? et quis nobis eorum errores indicavit, nisi Spiritus sanctus, qui per ora Patrum eorum hæreses dilucide convicit? Quis Marcionitas, Manichæos, Valentinianos, Nestorium, Samosatenum, Sabellium, Basilidem, Novatum, Pelagium, Donatum, ac cæteros eorum sectatores confutavit? Quis insuper sanam et rectam adversum hos et omnes alios hæreticos doctrinam Ecclesiæ Catholicæ tradidit, nisi Spiritus ipse sanctus, qui Patribus velut totidem organis usus fuerit in hoc tam arduo negotio? nam hoc ipsum Christus ante promisit dicens [1] : *Non vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis* : illi nobis e schola sancti Spiritus veritatem Scripturarum interpretati sunt; et nos usque adeo negligentes nostræ salutis erimus, ut, sacerrima illa schola rejecta, libentius hæreticorum insanis dogmatibus aures accommodemus? si nunc propter istorum argutias, quantumvis robustæ videantur, solidam Patrum doctrinam abjecerimus, quando tandem certam assequemur notitiam? Post illos et alii exurgent et alii et post istos adhuc alii; quemadmodum et hodie fieri cernimus.

[1] II Petr. II. — [2] Gen. X. — [3] Jo. Fisc. in præfat. l. III. advers. Œcol.

[1] Mat. X.

An non post Lutherum exortus est Carolstadius, post hunc Zuinglius, post istum Œcolampadius, singuli variarum interpretationum auctores; surrexit et Balthasarus quidam, qui complures, ut audio, rebaptizavit: quid istud aliud est, si propter horum novas adinventiones solidas Patrum expositiones, quas hi nobis reliquerunt, spreverimus, quam quod Paulus ait[1]: *Semper erimus discentes, et nunquam ad scientiæ veritatem pervenientes.* Quando igitur Patres illi (de priscis loquor) et ubi concorditer quidquam asserunt, plane docent non fidem solam, neque fidem cum dilectione, sed oportere re ipsa Christi carnem in Eucharistia manducare, quis in seipsum tantus hostis erit, ut propter hæreticorum istorum sibilos negligat sacramenta, fide sola contentus? Hæc ratio certe me vehementer movet, et meo judicio quemque movebit Christianum, qui curam suæ salutis aliquantam agit».

61. *Monasterium usque adhuc religione florens impura doctrina contaminatur.* — Grassabatur in dies latius ea pseudoevangelistarum lues, atque hoc anno Monasteriensis respublica in Westphalia, extremæ calamitatis futura exemplum, ab avita religione in qua hactenus floruerat, deficere cœpit, impura doctrina quorumdam sacerdotum contaminata, ut deplorat Hermannus[2] e Kersenbroch: «Monasterium inquit, Ecclesiasticorum salutari doctrina et vitæ sanctimonia, senatus prudentia et auctoritate optimorumque civium prudentia et pia imitatione, in ea religione quam sanctus Suibertus primum docuit et Carolus Magnus confirmavit, Deo propitio ita perseveravit, ut novationem nullam ab eo tempore admiserit, sed postquam anno MDXVII quorumdam doctrina bona opera damnantium et ceremonias Ecclesiasticas rejicientium per Germaniam gliscere, et civitates propemodum omnes paulatim pervadere cœpit». Et paulo post: «Circa annum MDXXIV ejusdem farinæ concionatores in hujus etiam reipublicæ quatuor parœcias clanculum præter bonorum spem irrepserunt, qui popularem captantes auram et clerum in invidiam plebis rapientes, levi primum flatu scintillas a quibusdam novatoribus conceptas exsuscitant, quæ cum latius nemine restinguente serperet, multos quoque infimæ sortis homines celeriter corripuit», et infra, «nec tantam factionem eruditione sua unquam excitare potuissent, cum plerique illorum fuerint illitteratissimi, nisi fuissent audacissimi et mediocriter facundia armati, nisi bona opera damnassent, eorumque præmium sustulissent, nisi profusam Evangelicam libertatem, quæ facile in licentiam prorumpit, populo permisissent, nisi satis licenter in clerum debacchati fuissent; unde plebecula, quæ sua jam profuderat, occasione sumpta eo væsaniæ devenit, ut non solum clerum contemnat, sed etiam adversus eumdem quidvis sibi licere putet». Proximo anno in virgines Deo dicatas, in sacerdotes, in magistratus plebs corrupta hæresi cœpit varios concitare motus, cui senatus, ignorans quanta sibi ex permissa hæresis licentia impenderent mala, ignave indulsit: monitus[1] vero est a Carolo V ut in factiosos Lutheranos animadverteret.

«Nos Carolus, Dei gratia Romanorum imperator semper Augustus, etc. consulibus ac senatui civitatis Monasteriensis gratiam et commune bonum optamus.

«Non sine eximio animi mœrore quarumdam civitatum et communitatum circa Westualiam incolas et subditos contra Cæsareum nostrum edictum, adversus Lutheranam factionem nuper in principum conventu Wormatiæ editum et publicatum, eamdem sectam vetitam amplexos, et suo magistratui rebelles factos esse cognovimus: vos vero subditosque vestros imperialibus nostris decretis in hunc usque diem paruisse libenter accepimus. Cum autem periculosis hisce temporibus metuendum sit, ne a vicinis vestris latius serpens hujus sectæ contagio in rempublicam vestram suggestione quorumdam irrepat, et cives vestros ita inficiat, ut rescissis obedientiæ repagulis, seditio (quæ omnium bonarum legum præsentem interitum secum adferre solet) in republica concitetur; nos itaque subditorum salutem anhelantes, et incommoda amovere ex animo cupientes, ut violenta istiusmodi secta, quæ seditionem et rebellionem gignit, reprimatur, ac in republica vestra bona politica ordinatio, concordia et tranquillitas conserventur, Cæsarea auctoritate serio præcipimus, ut eos, qui imperatorii edicti violatores sunt, vel tanquam factiosi grassantur, accurate observetis; et si rebelles et seditiosi deprehendantur, vel manifestis indiciis suspecti seditionis fuerint, custodiæ includantur; et ut imperatorio edicto satisfiat, justis suppliciis mature afficiantur: vel hoc serio agite, quod ad bonæ politiæ, pacis et tranquillitatis conservationem pertinere videbitur: neque hac in re negligentes aut somnolenti sitis, si nostram imperiique indignationem et pœnam evitare velitis. Porro hac eadem imperatoria auctoritate voluimus, ne hujusmodi seu seditiosi et publicæ pacis turbatores uspiam immunitatem, securitatem, vel tutum commeatum consequantur; et si quid horum contra edictum nostrum a quoquam impetraverint, irritum, inefficax, nulliusque momenti fore præcipimus».

«Hoc imperatoris scriptum», inquit Hermannus, «annum fere novationum vacationem reipublicæ Monasteriensi præstitit». At deinde

[1] Tit. III. — [2] Herman. e Kersenb. Ms. Alex. VII. in actis Monaster. an. 1524 et 1525.

[1] Ext. eæ lit. apud Hermann. Ms. Alex. VII.

ruere in pejus Monasterienses a Bernardo Rotmanno corrupti, ac mutata fide Catholica cum Lutherana perfidia, dein Lutheranam perfidiam Sacramentariorum hæresi auxere : ex illa vero in Anabaptisticam prolapsi in omnem belluinam turpitudinem, et illusiones diabolicas, inque animarum, bonorum, et corporum excidium, cum episcopi jugum excussissent, proruerunt, ut suo loco dicetur.

At non modo minoris ordinis sacerdotes apostatæ, sed etiam nonnulli dignitatibus Ecclesiasticis conspicui venena populis, quos divino verbo pascendos susceperant, infuderunt : extantque ea de re flebiles Clementis litteræ [1] xxiii Septembris hujus anni datæ ad episcopum Spirensem, ut in quemdam præsulem hæreticum animadverteret. Exercebant vero gravissimi labores episcopos; cumque Germanicæ res in pejus quotidie inclinarent, Hildesemensis [2] ac Wratislaviensis episcopi inter [3] alios Pontifices opem implorarunt, ut tot malis mederetur : quibus respondit Clemens [4], se non parciturum operæ, atque a legato Apostolico cardinale Campegio pro seditionibus et hæresibus comprimendis desudari, deque divina misericordia ac principum et præsulum diligentia egregie sperandum.

« Episcopo Wratislaviensi.

« Venerabilis frater. Accepimus litteras fraternitatis tuæ, easque non sine cordis amaritudine legimus, quibus de hæresi Lutherana in tua civitate et diœcesi invalescente, deque tua pastorali cura et diligentia, quam ad id malum tollendum frustra hactenus adhibuisti, certiores nos reddis. Addis etiam pia consilia non minori prudentia quam humanitate tua, quibus id ipsum a nobis tolli posse existimes. Nos ad ea fraternitati tuæ respondemus, primum ipsam summa laude dignam nobis videri, quod et nostris et prædecessorum nostrorum temporibus boni pastoris officium, et in prohibendo id mali pro viribus, et ad hanc sedem et illum regem nostrum in Christo filium charissimum referendo præstiterit. Deinde arbitramur nos fraternitati tuæ notum esse, quanto studio et labore assidue tam per nos, quam legatum in Germania nostrum invigilemus, ut his seditionibus compressis redeat fortissima gens in sinceritatem fidei et solitam pietatem. Ei rei nos, teste Domino, diem noctemque impendimus, nihilque omittimus, quod ad eam perficiendam pertinere arbitremur. Speramus autem in misericordia omnipotentis Dei, qui suos tandem non deserit, cum nostra auctoritate et cura, tum etiam Cæsareæ majestatis imprimis, ac deinde cæterorum Germaniæ principum, tuique similium prælatorum opera et virtute brevi futurum, ut eumdem horum hæreticorum finem videamus, quem majores nostri Hussitarum viderunt, etc. Dat. xx Augusti MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

62. *Hæreticorum in episcopos et sacerdotes summa petulantia.* — At serius Pontifex et episcopi grassanti malo occurrere, adeo ut aucti animis hæretici eorum vitæ insidiari cœperint, ut Joannes Faber apud Basileenses conqueritur, sic inquiens [1] : « Episcopum, si quem doctum adipiscuntur, veluti jam suffraganeum habetis doctissimum, et in prædicando verbo Dei fidelem, tum deridendo, detrectando hoc fere efficiunt, ut qui suæ doctrinæ certissimus est, vitæ suæ sæpe incertus esse cogatur : sin indoctus istis contigerit, lupum non pastorem, asinum non hominem esse aiunt, denique tyrannum animarumque carnificem vocant, adeo ut quocumque incipias modo diversum istis placeat; si enim cecineris, non saltant; sin ploraveris, ne hoc quidem sustinent ». Deplorat etiam injurias Catholicis ab hæreticis illatas in suis homiliis Joannes Eckius hisce verbis [2] : « Omnem superant Turcarum sævitiam, qui passi sunt Christianos quidquid vellent in templis suis exequi ». Et infra : « An non hoc miserabile ? Quid est me in media Turcia posse tamen pro more Christiano et Catholico missam celebrare, in urbibus autem aliquot Christianorum idem mihi non licere ? Turcarum imperator permittit patriarchæ Constantinopolitano crucem præferri, quod apud nos legatis exhiberi solet; et apud Christianos nonnullos non liceat cultum divinum pro officiis pietatis exequi ? O tempora, o mores, o gradus et semitam certissimam, et viam latam ac spatiosam ad inferna ! »

63. *Ludovici Hungariæ regis vigilantia in Pighardos et Callixtinos.* — Cæterum sanxisse Ludovicum Pannoniæ et Bohemiæ regem publicis edictis adversus Lutheranam impietatem servandam Christianæ fidei incorruptam puritatem refert Dubravius [3]; cumque Pragam ad componendum Bohemici regni statum se contulisset, omnes veteres magistratus sustulisse, præfecturam arcis Pragensis Carolo duci Minsterburgensi demandasse : Iglavienses, qui avitam religionem cum nova superstitione commutare cœperant; « A Sperato », ait auctor, « quodam plane desperato fascinati, ut non crederent veritati, sed attenderent pseudoprophetarum mendaciis » ; castigasse acerrimis verbis intentata merita perfidiæ pœna ; Speratumque ipsum apostatam in vincula conjecisse. Præbuisse illum etiam egregium pietatis exemplum Pragæ in propugnanda religione ac Pighardis hæreticis nefandissimis ex regia urbe pellendis, ne illam contaminare pergerent, imo ex uni-

[1] Lib. brev. an. 1524. p. 118. — [2] Ib. p. 320. — [3] Ib. p. 325. — [4] Id. ib.

[1] Jo. Fab. ad Basil. — [2] Jo. Eck. to. III. homil. domin. 2. post Pasch. — [3] Dubr. hist. Boh. l. XXXIII.

verso regno proscriptis, ostendunt Clementis Pontificis ad eumdem regem gratulatoriæ de tam præclaro facinore, quo regnum a pestilenti factione liberarat, datæ litteræ [1] :

« Regi Hungariæ.

64. « Gratias agimus Domino Deo, quod is, licet merita nostra deficiant, bonæ tamen illi quæ in nobis est voluntati, suæ aliquando cœlestis misericordiæ tribuit effectum ; nam cum ad Apostolicum regimen atque curam per ipsius providentiam electi omne studium nostrum, omnem diligentiam, omnem animi sollicitudinem adhibuerimus, ut gravissimis malis ac periculis, quibus Christiana afflicta respublica est, aliquid opis et remedii afferremus, pacemque ubique perturbatam et religionem nostram impiis opinionibus et hæresibus oppugnatam in meliorem spem et statum restitueremus, quid nos laboris, quid curæ subeamus in omnibus his Deus testis est, cujus nos unius auxilio et misericordia sumus freti : quantum vero nobis attulerit lætitiæ ac incredibilis pæne gaudii, quod videamus re ipsa et experiamur Deo gratas esse actiones nostras, tua serenitas ex sua erga ipsum Deum pietate potest existimare : nam in Germania non destitit fere quotidie aliquid ostendere divina potentia, per quod clareat infensam illi esse impiorum mentem, et nunc, quæ ad nos de Bohemiæ rebus allata sunt, magis nos in ea sententia confirmant, ut intelligeremus præsentem nobis adesse et nostra consilia Deum secundare, ac egregia quidem pietas præclarus instinctus animorum fuit Catholicorum populorum atque hominum in Bohemia et eorum etiam, qui minimis rebus dissentientes facillime cum universali Ecclesia possunt convenire ad exterminandos et ad propulsandos immanes et impios hostes immaculatæ fidei Pighardos : sed hic consensus et concordia, quæ procul omni dubio conflata auctore Spiritu sancto est, nostris quoque consiliis et tuæ serenitatis auctoritate ac regia potestate confovenda est : quod quanquam te facturum esse vel jam effecisse pro tua prudentia confidimus, voluimus tamen has ad te litteras scribere, quibus et animum in hac re nostrum et sententiam cognosceres. Nos tibi, fili charissime, si quid pro regni tui stabilitate et nominis tui honore optare debuissemus, non potuissemus cogitare majus quam id quod sponte obtulit Deus, ut pessimo genere hominum e tuo Bohemiæ regno sublato, jam tibi et tuæ amplitudini servientium animi concordes et unanimes reliqui essent ; cum vero id jam per se ipsum propemodum effectum sit, neque ad negotium concludendum et purgandam illam nobilem pravis hominibus provinciam, aliud desit nisi nutus voluntatis tuæ et approbatio auctoritatis, serenitatem tuam hortamur in Domino et pro jure tutelæ et conjunctionis tecum nostræ requirimus, ut memoratam tam desideratam occasionem non amittere, sed incumbere omni tua potestate regia velis, ut nullo modo sceleratis hominibus ad inficiendam pestifera labe rursus Bohemiam reditus permittatur, etc. Datum Romæ VI Octobris MDXXIV, anno I ».

65. Extant eodem argumento missæ ad Mariam reginam Caroli V sororem, quam Dubravius ingentibus animis præditam viro calcaria admovisse ait, ut administrorum, qui imperium in illum arripuerant, audaciam coerceret, hortatoriæ litteræ [1], ut Catholicis Bohemis adversus Pighardos ejectos studeret, tum ad [2] Carolum ducem ut tuendæ fidei operam navaret, tum aliæ [3], ad presbyteros, prætorem, consules senatumque Pragenses, de summa animi constantia, quam in propugnanda fidei et pietatis causa adversus hæreticos præ se tulerant, XXIV Octobris scriptæ. Pighardi porro, qui late in Bohemia pullulaverant, nequissimum erat hæreticorum genus, ut ex Lutheri testimonio inferius afferendo constat, quos nonnulli [4] a Pickardo quodam ex Gallia Belgica oriundo Adamitarum hæresis auctore nuncupatos aiunt : hanc vero sectam a Petro Waldensi conditam refert Dubravius [5], si quidem Lugduno in Pichardiam cum sectatoribus, quos pauperes Lugdunenses appellabat, commigrasse, seduxisseque Pichardos, ut cupiditatibus fræna laxarent ; cumque ad supplicium quærerentur, in Germaniam, tum in Bohemiam profugisse, ubi clandestina lustra tenuere in omne libidinum genus effusi : quorum hæresim absurdam Joannes Wiclefus postea sophisticis argumentis condivit, adeo ut pro temporum varietate dogma permutarint, uti hæreticorum mos est : quinimo Lutherum initio hos parum honestos hæreticos, quibus se consociaret, censuisse vidimus, quocirca Eckium rogavit ne sibi eam maculam inureret, atque etiam in [6] eos quos infelices hæreticos vocat ultro scriberet, dein vero societatem eorum affectaret, turpissimisque hominibus turpissime his verbis est blanditus [7] : « Nos certi sumus vobis per donum inenarrabile Dei contigisse puram doctrinam et magnam lucem verbi, etiamsi sit infirmitas forsan adhuc, et satis erratorum in moribus et vita ». Et post pauca : « Quanquam apud nos necdum tam bono ordine in externa distributione sacramenti omnia constituta sunt, ut de vobis audio. Orate vero et vos pro nobis, ut assiduum exercitium tum verbi, tum etiam charitatis et bonæ vitæ apud nos sit, præsertim cum

[1] Lib. brev. an. 1524. p. 500.

[1] Lib. brev. an. 1524. p. 490. — [2] Ib. p. 492. — [3] Ib. p. 501. — [4] Cratepol. in catal. hær. Bernard. Lutzebur. in catal. Prateol. in eod. — [5] Dubr. hist. Bohem. l. XIV. — [6] Luth. in resol. conc. 15. et de decem præcept. c. 1. — [7] Luth. in libell. ad Wald. de Euchar. apud Cocl. an. 1523.

e luto illo papistici regni nuper eluctati simus ». Et sub finem libelli : « Obtestor vos per charitatem Christi, ne meum scriptum in eam partem accipiatis quasi vestris erratis me titillarim : sed tamen cum sciatis vos in eo toto orbe hactenus tamquam pestilentissimos hæreticos proclamatos, hic testimonium vobis perhibere volui, quod propius accedatis ad puritatem Evangelii, quam omnes alii quos ego cognoverim ». Hæc Lutherus, cujus amentia impia in eo patet, quod senserit puritatem Evangelii eos tenere, quos moribus inquinatos, spurcos, ac pestilentissimos proclamatos profitetur Picardos. Quomodo autem accedunt ad puritatem Evangelii, cum Christi corpus sub Eucharistiæ sacramento non contineri affirment, Lutherus vero cum pane contineri doceat ? Non ergo dogmatibus, sed spurcitia proxime his accedebat [1] Lutherus, qui in edita concione de conjugio hæc habet : *Si non vult uxor, veniat ancilla :* quemque virtutum operibus merita passionum Christi evacuari docentem audituri sumus.

66. Erant præterea in Bohemia alii ab Ecclesiæ Romanæ ritu discrepantes,qui tantum calicis usu a Catholicis dissentiebant [2], atque adeo Calixtini appellabantur : cumque episcopis prorsus carerent, ægre poterant sacerdotes habere, qui ipsis calicem porrigerent ; ac proinde apud illos profugi tantum instituta Occidentalis Ecclesiæ temerare audebant.

Lutherus vero in libro ad senatum Pragensem de instituendis ministris Ecclesiæ eos persuadere annisus est [3], ut sacerdotales ordines abolerent. « Postquam, inquit, prævalente sathana, Bohemiæ regnum, episcopis et sacerdotibus (quos vocant) sublatis, vastum ac solitarium relictum est auctoritate Pontificum Romanorum, misera ac dura necessitate adacti fuistis, quotannis in Italiam mittere clericos vestros pro ordinibus papisticis emendis, quod vicini episcopi prorsus non dignarentur eos ordinare, cum pro obstinatis hæreticis vos haberent ; ea vero necessitas quanta super vos incommoda et pericula secum traxit ! » Et infra : « Facta est tandem hac ratione copia crudelissima quibuslibet nebulonibus apostatis, et quos alioqui nulla pars terrarum ferre potuit, ad vestrum ministerium perveniendi, ita ut in fabulam abierit hæc misera vestra necessitas, videlicet quod Bohemis dignus sit sacerdos, qui apud Theutonas laqueos et corvos meruit : sic Bohemiam repleri oportuit insigniter sceleratis simul et indoctis pastoribus, vel lupis potius rapacibus ». Nonnullisque interjectis : « Turpe coram hominibus est ordines ab hoste vestro tum petere, tum suscipere, qui Joannem Hus et Hieronymum Pragensem cum multis aliis pessimo nomine exussit, qui semper vos extinctos voluit, qui vos hæretici nominis opprobrio sine fine, sine modo per orbem conspurcat, cujus pestilentibus conatibus vos tanto sanguine restitistis, etc. ». Non valuit diabolica hæc Lutheri persuasio ; addit enim Coclæus : « Hæc et id genus multa in papam quidem atrocissime, et in sacros ordines impiissime, sed ad Bohemos omnino inaniter et vane deblateravit : illi enim Lutheranos longe magis odio habent quam Catholicos ; nam adhuc hodie perdurat Pragæ Ecclesia Catholica in priscis Patrum ritibus, et per omnem Bohemiam est passim reperire sacerdotes monachosque Catholicos, ut non sit dubium si Lutherus Pragæ deprehenderetur, gravissimas daturus esset pœnas libri usque adeo impii falsique et famosi ; scripta enim ejus publico senatus edicto ibi sunt interdicta generaliter ».

67. Inter alia vero falsa, quæ Lutherus de Calixtinis sacerdotibus Pragensibus scribit, ait illos Joannis Hus impia placita sectari, a quo longe abhorrebant ; ii siquidem Catholicum de transsubstantiatione dogma venerabantur, ac vel omnino cum Ecclesia Romana consentiebant, vel tantummodo de usu calicis dissidebant : quos propterea Romanus Pontifex parvis admodum in rebus ab orthodoxis dissentire aiebat, ut patet ex Clementis litteris ad archiepiscopum Strigoniensem datis [1], quem postquam egregio elogio ob navatam operam fidei Christianæ retinendo splendori in Bohemia exornavit, collaudavit etiam de studio ab ipso ad Calixtinos ad Ecclesiæ Catholicæ ritus conformandos adhibito : conjunxerant autem se iidem Calixtini Catholicis ad spurcissimos Pighardos tumultu populari Praga depellendos ; quos cum Lutherani in eamdem urbem revocare atque a Catholicis divellere Calixtinos ac Pighardis consociare anniterentur, Pontifex eumdem Strigoniensem archiepiscopum in Ludovici regis aula florentem gratia, ad comprimendos eorum conatus jussit incumbere [2] :

68. « Archiepiscopo Strigoniensi.

« Venerabilis frater. Quæ fuerit tua adversus impiam et jam istic proserpentem sectam Lutheranorum opera, non ignoramus, et quantum quoque his proximis annis laboraveris, ut in Bohemiæ regno Calixtini, qui parvis admodum in rebus a fide Catholica dissentiunt, ad reconciliationem Christianæ charitatis et unionem Dominici corporis reverterentur, plane cognitum habemus, ac novissime tuo potissimum consilio scimus, et tua industria fuisse factum, ut perfidum atque pestiferum Pighardorum genus, qua labe illa inclyta diu oppressa est Bohemia, a cœtu et civitate Pragensium tumultu prope

[1] Cratepol. in catal. hæret. Polygamistæ. — [2] Clem. lib. brev. an. 1524. p. 516. — [3] Luth. in lib. ad senat. Pragen. Cocl. in Actis et scriptis Luth. an. 1523.

[1] Lib. brev. an. 1524. p. 516. — [2] Id. ib.

populari sancto quidem et pio expellerentur, ac perfidissimi homines et perditissimi hæretici Dei omnipotentis justam iram sentirent adversum se esse concitatam. Quæ nos acta tua et opera digna illo honore, quem geris, et illa pia ac præclara voluntate, quam præstas, nobis ita probata et grata sunt, ut illis non solum laudem, sed etiam magnam gratiam nos debere fateamur. Verum illud restat, ut quæ per te præclare cœpta sunt, non sinas neque per alias tuas occupationes postponi, neque alicujus perfidia disturbari : etenim allatum ad nos est, quod magno cum dolore accepimus, esse qui curent et operam interponant, ut Calixtini, qui cum Catholicis senserunt contra Pigardos, ad concordiam cum eisdem Pigardis reducantur : ac horum quidem spiritus rectus et bonus non sine Dei numine contra pestiferos illos hæreticos inflammatus refrigeretur ; sceleratis vero et nefariis hominibus pro scelerum suorum et impietatis pœna præmium ultro restitutionis donetur : quod nos neque quo consilio tractatum, neque qua conscientia susceptum sit possumus intelligere : nam si in pravis hominibus sperari posset sententiæ mutatio, et præteritorum perniciosorum errorum ex pœnitentia dolor, nihil potius venia et misericordia duceremus : sed cum hujusmodi spei nec spes ulla nec causa esse possit, cum eorum communio et contubernium cum melioribus, et aut recte de fide Christi aut non omnino sinistre sentientibus nihil aliud afferre possit, quam perniciem animabus, seditionem civitatibus, confusionem populis. Quidnam est in hac tractatione concordiæ, quod aut Deo omnipotenti gratum aut regno illi et regi possit esse salutare ? cum præsertim etiam nos nihil sit quod molestius laturi simus : etc. Datum Romæ XXVII Septembris MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

69. *Bellum inter Cruciferos et Polonos sopire nititur Clemens : Prussorum princeps ad Lutheranam hæresim deficit.* — Usus est quoque Clemens ejusdem archiepiscopi Strigoniensis [1] opera ad restinguendum incendium belli jam ante accensi, ut vidimus, inter Sigismundum Poloniæ regem et Albertum Brandeburgensem equestris Ordinis Prussiæ principem ; tum etiam Matthei cardinalis Salisburgensis [2], Caroli ducis Pragensis arcis præfecti, Laurentii cardinalis Campegii Apostolici in Germania legati, ac denique Ludovici Hungariæ regis, hisce ad eum datis litteris [3] :

« Regi Hungariæ.

« Nihil prætermittimus vel laborando vel monendo, quo pax aliquando et optata tranquillitas Christianitati tribuatur, quæ tanto incendio excitata sunt inter Christianos principes bella, per Dei omnipotentis clementiam conquiescant : est enim utrumque officii nostri, quantum nobis datum est, restinguere, et quæ instare et quæ commota bella videntur, ne moveantur, providere. Cum ergo memoria teneamus quo armorum dissidio charissimi in Christo filii nostri Sigismundus Poloniæ rex, et dilectus filius B. Mariæ Theutonicorum Prussiæ magister alias inter se decertarint, quorum aliquando discordia induciis aliquot annorum sopita, lisque et causa omnis in quosdam principes, ex quibus una serenitas tua est, compromissa fuerit ; quarum etiam induciarum, ut accepimus, propinquus est exitus, graviter timentes ne termino induciarum elapso, re adhuc incomposita remanente, novis dissentionibus rursum in arma eatur, et hæc quoque afflictio afflictæ Christianitati addatur, serenitatem tuam duximus plurimum in Domino requirendam, ut Dei primum ipsius intuitu, qui pacis maxime amator et auctor est, deinde omni modo quos vides profecto pro pace et concordia ita laborantes, ut hic noster labor et hæc animi sollicitudo a te quoque pro tua parte sublevanda, et re juvanda sit, velis auctoritate et prudentia tua ita suscipere tractandam et componendam rem, ut vel omnibus causis contentionum recisis, pax et fida societas inter ipsos jam dictos regem magistrumque jungatur ; vel si hoc nimium nunc difficile est, induciæ saltem ipsæ ad aliud non breve tempus prorogentur, quo possit interea quod ad placandos animos sedandasque contentiones pertinebit, commodius provideri, in quo nos quoque omnem operam, studium, laborem, auctoritatemque nostram interposituri sumus. Hanc rem, eo quo nos desideramus studio, si tua serenitas tractandam conficiendamque sumpserit, non solum Deo et nobis rem gratam suoque honori congruentem fecerit, sed consuluerit etiam pro parte sua labanti et ruenti Christianæ rei, quæ maximis damnis et calamitatibus ita concutitur extraque vexata : si has autem malorum senserit accessiones, quomodo latura et sustentatura sit tantum pondus incommodorum non est facile videre. De his mandavimus dilectis filiis Laurentio cardinali legato et Joanni Antonio Pullerni nuntio, ut cum serenitate tua nostro nomine conferant, quorum utrique et scribenti et loquenti fidem ea habebit. Dat. Romæ die XIX Octobris MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

70. Compositam proximo anno illos inter pacem : sed cum ex illa fidei Catholicæ majestas reflorescere debuisset, deficiente ad Lutheranam lasciviam Alberto [1], scortumque nobilissimum, scilicet Danorum regis filiam, nomine Dorotheam, conjugii specie ducente, fœdata est. Dorotheæ porro parens Christiernus, postquam Lutherana lue respersus fuisset, ex Dania profu-

[1] Clem. p. 502. — [2] Id. ib. — [3] Ib. p. 468, 469. ib. p. 502.

[1] Sur. in Comment. an. 1525.

gerat in Belgium ad Isabellam Caroli Cæsaris sororem, inque peregrino solo Lundensi archiepiscopo, quem antea pepulerat Dania, familiariter usus est, ut refert Surius [1] : « Cum, inquit, rex ille e Dania aufugit jam illum præcesserat archiepiscopus Lundensis Georgius Scotborch, cujus non multo ante meminimus, fugiens ejus regis tyrannidem. Et ecce dum moratur Amsterdami, quod est Batavorum insigne emporium, rex quoque Christiernus eo pervenit, ibique archiepiscopum exulem invenit, et quem paulo ante crudeliter persecutus erat, jam familiariter allocutus est in solo peregrino, obstupescente episcopo ad tam subitam regis calamitatem. Possunt eo exemplo admoneri, qui præsenti fortunæ nimium fidentes, insolescunt, et ad crudelitatem et tyrannidem sua potentia abutuntur, perinde ac si Deo non sint curæ res humanæ ». Capessiverat, ejecto Christierno, Daniæ sceptrum Fridericus Holsatorum princeps. Ne vero in iis Septentrionalibus regnis hæresis serperet, Clemens Laurentium Campegium cardinalem Germaniæ Pannoniæque legatum, etiam Daniæ [2], Sueciæ, Norwegiæque res Ecclesiasticas curare jussit.

71. *Pontificia legatio ad Moschorum principem, et tentatum fœdus in Turcas.* — Nec modo in ea regna, verum in Moscoviam curas Pontificias protendit [3], hortatus ad commune religionis fœdus Basilium ducem, de quo ante mentio facta est; ac Paulum Centurionem Genuensem ad eum legavit. Narrat de hoc Paulo Jovius [4], illum diu ante acceptis a Leone X Pontifice litteris commendatitiis, mercaturæ causa in Moscoviam se contulisse, atque cum Basilii principis familiaribus de conjungenda Romanæ Moscovitica Ecclesia egisse, ut Christianum imperium adversus Turcas majoribus viribus polleret. Adeo hi sermones grati fuere duci, ut Paulum ipsum e mercatore legatum factum ad Hadrianum VI Pontificem miserit; siquidem jam antea piam eam voluntatem diu aluerat, ut narrat Paulus Jovius his verbis [5] : « Paulus ex mercatore legatus factus Basilii litteras, Leone jam vita functo, ad Hadrianum Pontificem retulit : quibus ille cum multo verborum honore egregiam voluntatem erga Romanum Pontificem ostendebat : paucis enim ante annis Basilius, ardente cum Polonis bello, cum Lateranensis conventus haberetur, per Joannem Daciæ regem, hujus Christierni, qui nuper regno expulsus est, patrem, postulerat, ut iter tutum legatis Moscovitis ad Urbem Romam præberetur : verum cum eodem forte die et Joannes rex et Julius Pontifex ab humanis excessissent, sublato ad id sequestro, consilium mittendæ legationis omisit. Exarsit subinde bellum inter ipsum et Sigismundum Poloniæ regem : quod cum insigni ad Boristhenem parta victoria a Polono feliciter confectum esset, Romæ supplicationes sunt decretæ, veluti devictis cæsisque Christiani nominis hostibus : quæ res et regem ipsum Basilium et universam gentem ab Romano Pontifice haud mediocriter alienavit. At cum Hadrianus VI fato extinctus Paulum jam secundo itineri accinctum destituisset, suffectus ei Clemens VII illum etiam tum Orientis iter insano animo volutantem, cum litteris in Moschoviam transmisit, quibus Basilium propensissimis adhortationibus invitabat ad agnoscendam Romanæ Ecclesiæ majestatem, feriendumque communibus in religione sensibus perpetuum fœdus, quod illi maxime salutare atque honorificum fore testabatur: ita ut Pontifex polliceri videretur se ex sacrosancta auctoritate Pontificia eum regem collatis regalibus ornamentis appellaturum, si, rejectis Græcorum dogmatibus, ad auctoritatem Romanæ Ecclesiæ se conferret : cupiebat enim Basilius regii nominis titulum concessione Pontificia promereri, quam id dare sacrosancti juris esse, et Pontificiæ majestatis judicaret, quando et ipsos quoque Cæsares a Pontificibus maximis diadema aureum et sceptrum Romani imperii insignia accipere inveterata consuetudine cognovisset: quanquam et id pluribus a Cæsare Maximiliano legationibus postulasse ferebatur ». Conceptæ sunt eæ in Pontificio Regesto hisce verbis litteræ [1] :

72. « Nobili viro Basilio duci Moscoviæ.

« Dilecte fili. Locutus est nobis dilectus filius Paulus Centurio civis Genuensis de nobilitate tua plurimum, eaque narravit, quæ partim antea noveramus, partim quæ nosse et intelligere magnopere desiderabamus : nam eximiam virtutem tuam, et in omnibus arduis rebus magnitudinem animi, splendoremque dignum tanti principis gloria habebamus nos jampridem cognitum : quod vero, ut ipse Paulus nobis retulit, optima mente et voluntate erga rempublicam Christianam et sanctam hanc Apostolicam Sedem esses, aliquamque inter nos conjunctionem arctioris amicitiæ, ac benivolentiæ, quam nos omni affectu cupimus, tu quoque non aspernaturus esses, hoc nobis audire et cognoscere supra omnia fuit jucundissimum, præsertim cum memores apprime simus, quam erga te amicam et benivolam semper gesserimus voluntatem : nam a tempore felicis recordationis Alexandri VI prædecessoris nostri, cum tui legati componendarum (ut tunc audiebamus) rerum suarum causa in Urbe Roma versarentur, magnum dolorem accepimus, nihil fuisse conclusum : et deinde piæ memoriæ Leone X prædecessore et fratre patruele nostro universalem Ecclesiam regente, cum aliquantu-

[1] Sur. in Comment. an. 1525. — [2] Clem. lib. brev. an. 1524. p. 2. — [3] Ib. n. 161. — [4] Ib. p. 251. — [5] Id. ib.

[1] Lib. brev. an. 1524. p. 251.

tum apud illum auctoritate valeremus, recordamur cum magna spe et lætitia nostra non semel ab eo ad te amicissime atque humanissime scriptum fuisse : quo enim tempore idem Paulus ipsius Leonis litteris in sui commendationem ad te allatis multa se a liberalitate tua consecutum fuisse affirmat; sed hoc sanctum amoris et amicitiæ fœdus, quod tibi cum Apostolica Sede intercedere optavimus semper, si summus et omnipotens Deus tribueret nobis, ut nos ipsi tecum ad ipsius Dei honorem et communem utriusque nostram voluptatem faceremus, profecto tanto divinitus beneficio nos affectos arbitraremur, quo majus ullum vix desiderare possumus : tibi vero et benignitati tuæ, si te nobis promptum et facilem præberes, perpetuam gratiam deberemus.

73. « Cum igitur idem Paulus affirmaret, se iterum ad nobilitatem tuam velle reverti, has omnino ad te litteras dare decrevimus, quas sive per manus ipsius Pauli, sive alterius cujusvis accepturus esses, quod propter longinquitatem itinerum et viæ discrimina unius hominis salus sæpe periclitari potest; hortamur et oramus nobilitatem tuam, ut amico animo et benigna mente legas et percipias, nostrasque preces et promissiones ita ad animum tuum propitia tua voluntate sinas pervenire, ex vero amoris affectu, et ex nostra paterna erga te mente et charitate procedere videbuntur. Nos, fili charissime, ita amavimus semper nobilitatem tuam propter virtutis famam animique præstantiam, ut nihil ardentius optaremus, quam te esse in communi sententia nobiscum cum reliquo Christianitatis corpore, et præsertim cum Sede Apostolica omnibus rebus unanimem atque conjunctum; quod adhuc factum non est superiorum temporum, ut potuimus intelligere, culpa; nunc vero nobis, divino admirabili beneficio Sedem Petri obtinentibus, quid causæ esse debet, cur tu nobis, amicitiam et societatem tuam sitientibus, non pari studio amoris respondeas; ac tanto desiderio nostro humanitatem tuam accommodes? Nostra dignitas ejusmodi est, et ita in excelso posita, ut multi pares tui maximum illi honorem habere soliti sint; sed nos, qui vere Christi vicarium esse cupimus, a quo humilitatis exemplo imprimis sumus eruditi, omnem nostram dignitatem, non in expectando ut rogemur, sed in rogando et precando ponimus, si modo nostra deprecatio summo Deo accepta sit, illis ipsis, quos rogamus, utilis et honorifica. Hoc igitur animo petimus a te, fili charissime, ut quo nos conjunctionem tuam appetimus desiderio, simili tu voluntate te nobis affectum præbeas in fœdere quidem et amicitia æqualem et tanquam fratrem, in amore filium, sicut nos te paterna charitate desideramus complecti. Quod si, Deo mentem tuam recte inspirante, nobiscum et cum sancta Sede hac unanimis esse institueris, et sive per nuntium tuum hominem a te dilectum, cui confidere possimus, sive alia quapiam via et ratione de tua optima erga nos mente et parata nostris desideriis voluntate nos certiores effeceris, intelliges, et re ipsa experieris, nos tantam gerere tui honoris et tuæ amplificandæ dignitatis curam, ut nunquam te in hoc consilium cogitationemque ineundæ nobiscum amicitiæ et conjunctionis venisse pœniteat, sicut supradictus Paulus, aut pro eo aliquis alter tecum copiosius loquetur, cui fidem in his habere, eumque tua gratia et benignitate prosequi non gravaberis. Dat. Romæ die xxv Maii MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

74. Accepit perhumaniter Pontificiam legationem Joannes Basilius, ac Demetrium multis legationibus apud Prussiæ magistrum et Maximilianum imperatorem perfunctum Romam transmisit proximo anno, pollicitus lubenter, cum cæteris Christianis principibus religiosa fœdera armorumque societatem in Turcas se initurum. Obfuit tam egregio consilio Lutherana hæresis, quæ Turcarum incrementis favit; ob conflatas enim a Luthero ejusque sectatoribus seditiones nulla auxilia Hungaris e Germania submissa sunt, quantumvis a Ludovici regis oratoribus subsidiaria arma efflagitata ad Albamregalem recuperandam frangendosque Turcicos impetus viderimus. Redacta fuerat in Barbarorum potestatem una cum aliis arcibus Scodra, vulgo Scutari nuncupata, uti ostendunt Clementis litteræ ad episcopum Scutarensem datæ [1]; quibus ipse residendi in ea urbe religione solutus est, quandiu illa tyrannico Turcarum jugo premeretur. Cumque eo aperto aditu Turcæ in Croatiam irruerent, Pontifex ad muniendas arces incubuit, ac Bernardum Frangipanem ejusque filios, tum Georgium et Matthiam Veliæ Modensiæque regulos cohortatus est [2], ut Christianam rem forti animo adversus Turcicas irruptiones tuerentur.

75. *Clementis monita ad Hungaros.* — Cum igitur Germani Hungaro petita in Turcarum auxilia non suppeditarent, perlatus est Pontifici nuntius Ludovicum Pannoniæ regem cum Turcarum imperatore iniquissimis conditionibus pacem pepigisse, scilicet in Solimani clientelam se commendasse, illique viam ad vastandam subjiciendamque Germaniam patefacturum : ex quo licet timore perculsus fuerit Pontifex, non tamen animum plane inducere potuit, tantum dedecus a Ludovico rege susceptum. Itaque Joannis Matthæi Guiberti [3] datarii opera Thomam e Vio, exaratis xxx Martii litteris, cardinalem S. Sixti in Hungaria legatum moneri jussit, ut rem diligentissime perquireret, ac si falsam

[1] Lib. brev. an. 1524. p. 472. — [2] Ib. p. 515. — [3] Ext. ibid. p. 120.

deprehenderet, ne quam conceptæ sinistræ de Hungarorum fide suspicionis significationem jaceret : si autem famam veram esse comperiret, causas ad rescindendum nefarium fœdus illi exponeret, nimirum fundendum esse pro tuenda fide cruorem Christi exemplo, qui suum pro nostra salute fudit : æternam ignominiæ maculam in Ludovici regis nomine insessuram, si populum Christianum hosti immanissimo proderet : ipsum intoleranda servitute premendum, si se dederet tyranno, qui nihil aliud quam illius perniciem moliretur, ut solus Pannonia potiretur; et quamvis Turcicæ faces in finitima regna ferendæ essent, Hungariam tamen omnium primam arsuram : non deesse Ludovico ad retundendum Barbarum præsidia, cum regem Poloniæ fortissimum patruum, sororiumque Cæsarem, omnium, qui a pluribus sæculis Germanicum sceptrum tenuissent, potentissimum haberet : excubare assidue in Pannoniæ salutem Clementem Pontificem, qui cum ante adeptos apices Apostolicos patrocinium Hungarorum in curia Romana gessisset, ita tum patris ac pastoris officium non prætermissurus esset : alte ipsi animo adhærere Ludovicum regem, Leonis patruelis clientelæ ab Wladislao rege moribundo commendatum, omnemque daturum operam, ne Turca nobilissimum Christianæ reipublicæ membrum dilaniet : incumbere omni studio ad redigendos in mutuam pacem principes : recenter archiepiscopum Capuanum ad eos missum, in Germaniam ad rebelles Lutheranos motus compescendos cardinalem Campegium legatum, nec adductam in discrimen salutem regiam, cum se arma Turcica adversus Hungaros verti non possent; quandoquidem Ægyptus opera Achomatis præfecti rebellionem fecerat, viresque Barbaricæ Rhodia obsidione exhaustæ erant. Missæ eodem argumento fuere ad Thomam de Vio cardinalem Cajetanum legatum Pontificiæ litteræ Hungariæ et Poloniæ regibus inscriptæ, ut eas, prout conditio temporum ferret, porrigere posset. Cæterum eidem legato significatum est, ut ex Hungarica legatione reverteretur, de qua revocata [1] transfusaque in Laurentium Campegium datæ jam ante extant ad eum et Hungarum regem Clementis litteræ [2]. Nullum ab Hungaro rege pacis fœdus cum Turca percussum est; nec tamen Christiani principes in mutua prælia coeuntes subsidia misere, turbatamque graviori clade Pannoniam Severina arce munitissima, quæ inter Albamregalem Budamque interjacens Barbaricas grassatione sarcebat, expugnata, deflebimus.

76. *Solimannus arma vertit in Achomatem Ægypto potitum, quem in rebellione firmaverat spes Christiani subsidii.* — Petebat vero ab Hungario pacem Solimannus, ut impetus omnes in Ægyptum converteret adversus Achomatem præfectum, qui memor illatæ sibi a tyranno injuriæ intentatique supplicii in Rhodia obsidione, jugum Turcicum excusserat, atque Alcairum in defectionem traxerat, suscepto sultani nomine ; ac reliquiis Mamaluccorum, necnon Christianorum virtute fultus bellum eidem Solimanno indixerat; cui Pontifex de armorum fœdere postulatus spopondit [1] daturum se operam, ut compositis civilibus bellis Christiana arma adversus Turcam verterentur.

« Principi multum magno et potenti Achmat Beg, Ægypti sultano.

« Magnam lætitiam accepimus postquam intelleximus te regnum Ægypti et ejus regni circumstantias, ac sultani nomen ad tuam potestatem et imperium transtulisse, eripuisseque illis ; quibus et nihil unquam satis est, et omnis suorum ducum et ministrorum virtus semper infensa esse solet : laudamusque multum in hac re sapientiam tuam; animi quoque altitudinem magni facimus, qui te judicaveris ad imperandum quam ad serviendum esse digniorem : nos licet fidei et sanctæ religionis vinculo tecum, quod aliquando fuimus, nunc conjuncti non simus, tamen fama tuæ egregiæ virtutis adducti, quam in Rhodiorum obsidione cognitam ipse Rhodi magister ad nos rediens, multum nobis commendavit, non possumus te non diligere, et tibi omnia prospera optare, præsertim cum omnis tua sublimatio nobis et Christiano nomini utilis et commoda sit : tu enim eidem hosti Turco bellum et inimicitias indixisti, quem nos et Christianitas universa capitalissimum hostem habet, adversus quem pro communi nostra utilitate ambo armati atque animati esse debemus ; ac nobis quidem et generi Christiano non deessent vires animusque illum hostem debellandi, nisi Deo omnipotente nos pro nostris peccatis flagellante, jam multos annos bellis et discordiis intestinis laboraremus : quas discordias si, Deo adjuvante, ut de proximo speramus, composuerimus, et ipse Turcus nostram virtutem cum detrimento suo, et tu nostram benignitatem cum tua utilitate poteris experiri : speramus enim te ad stabilitatem regni tui viribus nostrorum, apud quos vis virtusque bellica summa est, usurum ; nos vero ad commoditatem fidei nostræ sanctæ et Christianorum sancta illa loca Jerusalem visitantium tuam liberalitatem et humanitatem experturos. His omnibus de causis, et ut animum nostrum erga te, ac desiderium quod habemus omnis felicitatis tuæ melius perspiceres, elegimus dilectum filium Joannem Bressorum equitem Jerosolymitanum præsentium latorem, quem ad te mittimus, hominem prudentem et nobis fidum, qui tibi multa ex parte nostra ad novi status tui corroboratio-

[1] Lib. brev. an. 1524. p. 3. — [2] Ib. p. 2.

[1] Lib. brev. an. 1524. p. 164.

nem pertinentia significabit, cui tanquam nobis ipsis credere poteris. Quod si aut ea statim agere, quæ ille te admonuerit, aut hominem ex tuis fidum ad nos mittere volueris, qui a nobis omnia cognoscat, experiere cum tuo magno commodo et in Christianis hominibus virtutem ac prudentiam esse, et in nobis fidem. Verus Deus, quem nos adoramus, det tibi gaudium ex inimico et prosperitatem, ut deinde divinis muneribus provocatus acquiras illius cognitionem et amorem. Dat. Romæ, etc. XVII Aprilis MDXXIV, Pontificatus nostri anno I » (1).

77. Non opportuno tempore lata sunt a Christianis arma subsidiaria : nam antequam civilia bella sedari possent, Solimannus Abrahimum bassam adversus Achomatem submisit [1], qui Turcarum ad ipsum transfugientium ope brevi Achmetem cepit atque interemit, et Alcairum in Solimanni fide et obsequio continuit, Byzantium vero reversus bellerbeja dignitate ornatus est. Ex hac Achomatis novi Ægypti sultani clade Christiani imperii res vehementer afflictæ fuere ; nam Rhodus, uti sperabatur, recuperari non potuit, ac Solymannus Ægypto Syriaque pacatis vires omnes ad obruendam Hungariam intendit, ut dicetur inferius.

78. *Clemens concordiæ interpretem frustra agit inter Gallum et Hispanum.* — Non defuisse autem Pontificem sponsioni præstitæ Achomati sultano de tentanda Christianorum principum concordia ad Turcam communibus armis oppugnandum, ostendunt navati ab eo labores ad funestum bellum extinguendum : siquidem cum a Carolo V et Francisco I urgeretur, ut in eorum partes concederet, constanter respondisse vidimus, communis tantum parentis officio utrumque complexurum, non alterius in alterum iras indigne suscepturum : quo argumento Carolo V illius amicitiam prensanti magnificis verborum officiis, rogantique ut icta a prædecessoribus armorum in Italia adversus Gallos fœdera tueretur, respondit [2] paterno in omnes Christianos studio id efficere, quos temporum calamitas doceret in non mutua bella concitandos, sed amicitia ad contundenda Turcarum religioni et publicæ omnium rei insidiantium molimina connectendos : cæterum impositam sibi inserviendi Dei voluntatibus necessitatem : secundum vero Deum omnia illi amantissimi patris præstiturum officia : exhaustam viribus opibusque Italiam pacis commoda deposcere, ac res ipsius jam florentes vel induciis vel pace constabilitum iri.

« Cæsari. Recte judicat de nobis serenitas tua, cum sibi habet, ut scribit, persuasum, planeque et liquido constare affirmat, per omnes gradus dignitatis nostræ pari semper benivolentia nos erga eam futuros, aut eo etiam majore quo majoribus opibus præditi commodius illam declarare possemus. Nobis quidem amantissimis tui et tuarum rerum omnium, etsi conscientia ipsa nostræ perpetuæ atque immutabilis erga te, tuæque vicissim erga nos voluntatis contenti esse poteramus, tamen incredibilem quamdam lætitiam attulit dulcis illa in litteris tuis atque plena ingenuæ humanitatis prædicatio, qua animum optimum nostrum, non solum tibi notum, verum etiam gratum testatus es ; gratiamque habemus dilecto filio nobili viro viceregi tuo Neapolitano, quod amicum et fidele testimonium veritati præbuerit. Ac nos quidem in hac sumus deliberatione ac sententia, nihil ut in humanis rebus præstabilius, nec magis nobis optandum esse judicemus conjunctione ea, quæ inter nos est ; sive enim præterita nostra tempora cogitatione repetimus, tuis plurimis officiis ac maximis benivolentiæ indiciis sumus obligati, sive præsentia, consiliorum nostrorum omnium, quorum summa ad commune bonum Christianitatis tota dirigitur perficiendorum spem in tuæ serenitatis virtute, sapientia, pietate positam habemus : scimus enim animum istum tuum optimum et præstantissimum, et propter gratiam, quam Deo debet, hoc idem nobiscum una velle, et propter vim atque auctoritatem, qua ferme omnia potest, maximo adjumento Christianæ reipublicæ futurum esse. Quapropter his etiam causis talibus atque tantis nostrum flagrantissimum amorem, quo tibi, fili noster vere charissime, affecti sumus, concomitantibus, persuade tibi id, quod tamen habes merito persuasissimum, nulla unquam tempora, nullius contrarias suasiones, neque aliquas quorumvis nobis oblatas conditiones nos ab hac voluntate atque sententia, qua unum tecum, ut tu amantissime scribis, tanquam pater et filius esse volumus, vel minimum esse abducturas. Quod autem ad res Italiæ attinet, in communi studio judicioque nostro, quo idem, quod tu, spectamus et cupimus, suscipienda nobis tamen fuit persona pastoris patrisque communis.

79. « Itaque cum Italiæ populi, qui contribuere ad belli sumptum soliti erant, finito tempore, quod fuerat in conventionibus expressum, aliquid non præterea tribuissent, implorarent et tuam et nostram misericordiam, seseque ex-

[1] Bosius p. 3. hist. equit. Hieros. Bizar. rer. Persic. l. XI. — [2] Eod. lib. brev. an. 1524. p. 150.

(1) Ut sua veritas constet historiæ, errata annalistæ quædam, levia licet et parva, hic emendanda sunt. Achmetes præcedenti anno MDXXIII, Egiræ DCDXXIX, in Ægypti præfecturam missus statim turbas ciere cœpit, quæ non diu post in apertam defectionem evaserunt. Verum Solimanus celeritate sua id effecit, ut vix exoriens ignis suffocaretur ; etenim ne motis quidem armis missus Mahometes Bei Cairi proditorem interfecit ; dein substitutus Ibraimus Bassi cum exercitu seditionis nondum penitus sopitæ reliquias extinxit. Ita Hali Mustafa in sua Chronologia histor. Italice versa. Expeditio ista majoris æstimata est a Christianis quam a Turcis, a quibus ne in Annalibus quidem Turcicis, a Leunclavio vulgatis, recensione digna reputata est. MANSI.

haustos et impotentes omnino testarentur, nosque illorum inopiæ et plurimarum calamitatum conscii essemus, quominus aspere et acerbe ageremus cum illis, sumus pietate quadam et illa etiam ratione retardati, quod non poteramus id agere sine manifesta declaratione nostræ non jam paternæ in omnes, sed contra aliquos hostilis voluntatis, quo nihil magis esse arbitrati sumus neque ingratum Deo, neque Christianæ reipublicæ hoc tempore incommodum; nisi enim hanc opinionem retineamus, nos omnibus velle patrio affectu æque esse consultum, omnis e vestigio nostra auctoritas vel ad pacem communem constituendam, quod unum est maxime labenti Christianitati hoc tempore necessarium, vel ad convocandos in auxilium principes, si hostis præpotens, ut jam minitatur Turca, ingruat; vel ad dignitatem Sedis Apostolicæ, quæ tota fere dilapsa est, in aliquem commodiorem statum redintegrandam, prorsus perierit: quod damnum tua quoque serenitas sensura esset; quanto plus enim in nobis erit auctoritatis, quoniam eam nos in omni varietate temporum, quorum eventus sæpe incerti sunt, tuæ serenitati totam deferimus, tanto erimus tibi utiliores; et sicut nunc possides in nobis amicissimi benivolentissimique personam, possidebis etiam patris, nam secundum Deum omnipotentem, cujus maxime numen et voluntatem spectare nos oportet, tu unus es potissimum et semper futurus es, cujus voluntati et amori omni inhæsura sunt et studia et consilia nostra. His igitur de causis ab aperta omni significatione abstinuimus; quod autem bono modo fieri a nobis potuit, non defuimus rebus tuis et tuorum, quantum quidem potuimus, et quantum Sedis Apostolicæ tenuitas potuit perferre, cujus tu debilitatem et inopiam utinam præsens inspicere, et manibus quodammodo contrectare posses; quanquam hoc non Sedis Apostolicæ dumtaxat, sed totius Italiæ commune malum est, quæ exinanita omnis et exhausta quietem spiramentumque efflagitat, ut etiam ad serenitatis tuæ bonitatem sapientiamque pertineat, quando omnia istis recuperatis rebus tuis, ad votum tibi divino beneficio processerunt (quo nuntio ex litteris tuis valde lætati sumus) res autem Italiæ vel tibi honorificis induciis, vel etiam commodiori exitu sedari posse videantur. Convertere jam animum ad cogitationes pacis, et tranquillitatem Christianæ reipublicæ, tua quoque auctoritate et prudentia constitutam velle, sicut jam ex venerabili fratre Nicolao archiepiscopo Capuano nostrorum omnium voluntatum conscio, quem te de studiis et desideriis nostris omnibus certiorem fecisse confidimus, intelligere plenius potuisti. Dat. Romæ, etc. XIV Aprilis MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

80. Suggesserat etiam paucis ante diebus Clemens pacis consilia Francisco Gallorum regi, qui litteris refertis pluribus amoris et observantiæ significationibus efflagitarat, ne Hispano regi fœdere jungi vellet: cui responsum est [1], omnia Pontificia studia ad rempublicam Christianam bellis civilibus depressam erigendam versum iri, inque omnes paterna studia se explicaturum.

« Franciæ regi.

« Gratæ et amabiles serenitatis tuæ litteræ, quas etiam dilectus filius Franciscus Marsei sua prudentia et sermone apto subsecutus est, animum nostrum sic affecerunt, ut vere videremur in illis omnem imaginem tui erga nos amoris expressam cognoscere: cui nisi responderemus pari benivolentia, profecto nosmetipsos ingratos esse indicaremus. Et quidem hoc animo fuimus a nostri Pontificatus initio, ut, omni omissa et rejecta privati commodi ratione, mentem et voluntatem indueremus patris omnibus communis et æqui: satis enim intelligimus hoc et Deo a nobis deberi et officio nostro; sed non id solum nos cogitasse, verum etiam re ipsa præstitisse, tu es optimus testis: scis enim cum et fide ac obligatione antea astricti maximis beneficiis devincti essemus, hoc honore accepto retraxisse nos potius studia illa superiora nostra, quam protulisse tantumque reliquisse fidei nostræ pristinæ, quantum sine aperta quasi denuntiatione novarum inimicitiarum prætermitti non potuit, reliqua multa et magna, quæ a nobis forte poterant expectari, ita contraximus, ut omnibus recte judicantibus potuerit apparere Dei magis a nobis et debiti nostri, quam ullius proprii affectus haberi rationem. Quamobrem hoc volumus tuæ serenitati esse persuasissimum, nos æquali primum animo, ut bonum Pontificem decet, erga Christianos principes, et paterna in omnes esse voluntate, plurimum autem deinde illis debituros, qui sua studia atque auxilia ad commune bonum Christianæ reipublicæ nobis profitebuntur, quam laborantem tot calamitatibus et modis omnibus afflictam, ut fulcire et sustentare possimus, non tam humani consilii res est, quam divini auxilii. Itaque tuarum litterarum promissiones plenas constantiæ et amoris, tantoque rege dignissimas in eam partem accipimus, ut sperare debeamus pace aliquando conciliata (quod nostrum summum immensumque desiderium Dominus Deus sua gratia et clementia prosperum facere dignetur) nos tuæ serenitatis virtute atque præsidio pleraque aut delapsa jam dudum, aut etiam nunc ad ruinam præcipitantia, quæ quidem ad veræ cultum religionis, et ad veram gloriam honoremque pertinent, in integrum restituturos. Hac igitur spe, quam in te positam habemus, cum illo amore conjuncta, quem nobis præclare in litteris tuis exprimis, eo nos animo in omnem

[1] Lib. brev. an. 1524. p. 151.

dignitatem tuam esse puta, quo certe esse debemus optimo et amantissimo, quem si experiri volueris, efficiemus ut cognoscas te sanctæ Ecclesiæ primogenitum filium a nobis omni patria indulgentia et benivolentia foveri, etc. Dat. Romæ x Aprilis MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

81. Commendavit Pontificia consilia de pace inter Carolum et Franciscum redintegranda Henricus Anglorum rex, suamque Apostolicæ Sedi pro communi Christianæ reipublicæ provehenda causa operam detulit. Pontifex, gratiis ei actis, de Nicolao archiepiscopo Capuano ad dissidentes reges conciliandos misso, ipsumque denique adituro fecit certiorem [1] :

« Regi Angliæ.

« Ex litteris tuis XXV Martii datis, et ex venerabilis fratris Joannis episcopi Bathoniensis oratoris apud nos tui sermonibus cognovimus ingenuitatem litterarum nostrarum, quibus ad serenitatem tuam statum rerum, quæ tunc erant, aperte et dilucide perscripseramus, probatam tibi admodum gratamque fuisse : quod nos certe, qui veritatem potissimum diligimus, eique semper hærere intendimus, etiam tuæ serenitatis optima mente et ingenii præstantia freti fecimus libenter. Ac nos quidem in hac eadem sententia constantes tua serenitas inveniet, nihil dissimulantes aut simulantes eorum, quæ ad communem utriusque nostrum rem rationemque pertinebunt; quam tecum amoris et amicitiæ conjunctionem volumus esse perpetuam : sed et nos vicissim tali te animo præditum experiri, ut veris et honestis rationibus semper locum esse velis, non novum quidem nobis, sed tamen semper jucundissimum est; vetus enim nostra et constans de tua sapientia et magnitudine animi opinio omnibus indiciis quotidie magis confirmatur. Tuam vero de nostra in te incredibili benivolentia, studioque in omnibus rebus satisfaciendi tibi opinionem verissimo a te indicio susceptam, si fieri poterit, etiam ut augeamus dabimus operam. Quamobrem sit hoc testatum et ratum, omnia nostra tuæ dignitati, commodo, amplitudini semper parata esse. His superioribus diebus venerabilem fratrem nostrum archiepiscopum Capuanum, qui nostris omnibus consiliis intimus est, pacis communis conciliandæ causa misimus, eam personam communis pastoris in nobis meditantes, quam et nobis Deus imposuit, et tua serenitas etiam approbare in suis litteris non est gravata. Ei igitur mandavimus, ut tractato cum reliquis negotio te postremum adiret tanquam exitum et perfectionem rerum omnium in tuo consilio, prudentia voluntateque inventurus, etc. Dat. Romæ die XXVI April. MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

[1] Lib. brev. an. 1524. p. 156.

82. *Redintegratur bellum inter Carolum V et Franciscum Galliæ regem.* — Auctæ interea res Cæsareæ, et Gallicæ depressæ fuere; nam Fontis-Arabici arx munitissima ab Hispanis Gallo erepta est [1] in Navarræ et Galliæ limite : in Insubria vero ob sævientem Hyemis inclementiam maximis incommodis Gallicus exercitus attritus est : Cremonensis [2] arx a Cæsareis in deditionem accepta : denique Galli post nonnulla adversa prælia, cum Helvetiis ad eos subsidio venientibus itinera fuissent interclusa, Alpes transgredi compulsi sunt [3] : de qua victoria extant Joannis Baptistæ Sangæ, qui a secretis Clementi Pontifici erat, datæ ad Franciscum Danalum marchionem Pischariæ, necnon ad... proregem Neapolitanum Cæsareos duces XV Maii hujus anni die consignatæ litteræ [4], quibus eam est ipsis gratulatus. Tuebantur adhuc Gallicum nomen Novaria, Lauda, et Alexandria præsidio militari munitæ; sed brevi a Cæsareis ad deditionem faciendam adactæ. Exactis ita universa Insubria Gallis intermissa pacis inter principes consilia redintegrare Clemens Pontifex constituit, atque amplissimarum indulgentiarum præmia noxas per sacram confessionem expiaturis proposuit, ac triduana jejunia ad placandam divinam iram, ut bella civilia tolleret, Christianaque arma averteret in Turcas, omnibus Christi fidelibus indixit [5] : qua de re hæc ad Venetum patriarcham scripsit [6] :

« Patriarchæ Venetiarum.

« Dei ira nostris peccatis provocata est, sicut ex pestis et bellorum cladibus manifeste colligitur : quamobrem nos, appropinquante etiam sacro Jubilei anno, ut animas puriores tam sancto tempori pararemus, binas litteras sub plumbo edidimus, quarum unis Jubileum ipsum, alteris triduanum jejunium omnibus Christi fidelibus indiximus, quo pace et salubritate per Dei clementiam nobis reddita, bellum in Christi hostes convertamus; cui operi testis est Dominus nos incessanter incumbere, etc. Dat. x Junii MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ». Scriptæ [7] etiam eo argumento ad eumdem aliæ litteræ, tum ad cardinalem Eboracensem in Anglia, Laurentium cardinalem Campegium in Germania, Thomam de Vio cardinalem S. Sixti agentem adhuc in Hungaria legatos [8], ad archiepiscopum etiam S. Andreæ in Scotia, Gnesnensem in Polonia, Bituricensem in Galliis legatos natos, ut vocant, ac primates, ut Apostolica imperia de piacularibus jejuniis propitiandoque Deo promulgarent.

83. At quamvis Clemens omni contentione tum piorum precibus apud divinum Numen, tum internuntiorum opera apud reges pacem in

[1] Guicc. l. XV. — [2] Id. ib. — [3] Id. ib. Sabellic. Continuat. hoc ann. Ferron. l. VII. — [4] Ext. l. I. collect. lit. princ. p. 127. — [5] Clem. lib. brev. an. 1524. p. 272. — [6] Ib. p. 272. — [7] Ib. p. 282. — [8] Id. ib.

Christiano imperio redintegrare anniteretur, tamen ejus labores ad irritum cecidere: siquidem exactis Italia Gallis de invadenda ipsa Gallia Cæsareis et Italicis armis sumpta sunt consilia [1] procurante duce Borbonio, qui regnum illud partiri cum Anglo erat pactus; lectæque [2] apud S. Agatham Cæsaris et Henrici Anglorum regis litteræ de Gallica expeditione conficienda in concilio Cæsareo fuere. Hæc vero novorum bellorum consilia confringere omni opera contendit Clemens, ut Matthæi Guiberti datarii ad Apostolicum in Anglia internuntium datæ litteræ ostendunt [3], utque consuluit disjungendos a Gallicis partibus Helvetios, ne Franciscus rex iterum infestare Italiam posset; suggessitque hoc monitum, non minorem esse virtutem retinendi, quæ parta sunt, quam acquirendi: ita proregi Neapolitano significari jussit, nullum aurum subsidiarium pro invadenda Gallia se collaturum, ne communis parentis officio deesset; cumque in Villafrancano portu Rhodia classis sub Pontificia clientela ageret, metuens ne Hispanus Gallusve eas invaderent ad Rhodios equites in belli societatem trahendos, Galliæ Cæsareæque classium præfectos a temerario et impio facinore hisce litteris sibi temperare jussit [4].

« Hugoni de Moncada classis Cæsareæ præfecto.

« Scire te credimus eas naves Ordinis Jerosolymitani, quæ in portu Villafrancæ sunt, nostra sub tutela ac potestate esse, ita ut nostro maxime nutu ibi tanquam in loco ab illis immuni consederint, ne pietatem semper professi, nec nisi adversus Turcas pugnare soliti in Christi fideles incurrerent. Vereri autem cogimur ne invite trahantur ad bellum, vel a te vel a præfecto adversæ tibi classis, quod nos nullo pacto vellemus, ut nostri nostrum exemplum non sequantur, qui sane hoc miserabile et intestinum bellum componere frustra conati, procul taciti ac dolentes spectamus partium ac belli expertes futuri, cum omnium parentes et pacis cultores esse debeamus. Te igitur, quem tui regis exemplo nostri observantem, ac pii potius et honesti quam impii et utilitatis rationem secuturum, speramus, his nostris monemus ac plurimum in Domino exhortamur, ne naves dicti Ordinis Jerosolymitani, quas nostras esse ducimus, ad tecum militandum impellas, etc. Dat. XXVII Junii MDXXIV, Pontif. nostri anno I ».

84. Non sine causa concepti erant ii metus; quippe regum animi adeo in mutuam perniciem erant efferati, ut quæque usurparent, quæ lædendo hosti idonea viderentur: hincque sacra cleri vectigalia a Gallo rege trapezitis oppignerata referunt [5] ad reficiendum ærarium: pariterque Carolus V in Hispania sacram pecuniam, quæ ex indulgentiis pro Basilica S. Petri construenda fuerat redacta, tum etiam aliam, quam Christi fideles ad Rhodum propugnandam recuperandamve contulerant, occupavit; utque facinus religionis specie coloraret, professus est se eam auri vim repensurum, compositisque rebus expeditionem Turcicam confecturum: tum ausi veniam a Pontifice deprecatus est; cui ille respondit [1] eam pecuniam uti divino obsequio consecratam attingendam non fuisse, fideliumque pietati illusum; modo tamen restituendæ illius voluntatem non immutaret, culpa exemit; « Volumus, inquit, ut propositum hoc restituendæ suo tempore pecuniæ, stabile conservans, advocato cœtu aliquorum honestorum et gravium virorum tam sæcularium quam Ecclesiasticorum, iteres coram eis hujusmodi restitutionis promissionem, Deoque fidem tuam obstringas, te data occasione sanctæ fidei propagandæ, et illas et alias præterea pecunias in ipsius honorem expositurum, ut hæc tua promissio non solum apud eos, quos advocaris, tui sit optimi animi erga Deum testis, sed illorum etiam testimonio apud omnes populos propaletur, ut qui de suis bonis ad hunc unum finem defendendæ ab impio Turca Christianitatis partem dederunt, cum se cognoverint non fuisse deceptos, majore etiam animo, ubi res postulaverit, plura largiantur; in quo Dei omnipotentis gloria cum tuæ laudis ampliatione, sicut speramus et optamus, possit esse conjuncta. Dat. Romæ XXX Maii MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

85. Porro Cæsar, Turcici belli abjectis curis, instructa in Genuensi portu classe [2], conductos sacro auro exercitus Germanicos et Italos in Provinciam, quam imperii beneficiariam contendebat [3], effudit duce Borbonio, qui eam ex confecta cum Hispano et Anglo pactione una cum regio titulo affectabat [4]: cui Henricus ducenta aureorum millia menstrua pro faciendis in rem militarem sumptibus erat pollicitus, vel cum florentissimo exercitu consociatisque Belgicis copiis in Piccardiam irrupturum: vetera quippe in Galliam controversa majorum suorum jura repetere, et Gallicum sceptrum Anglico conjungere exoptabat, cumque Borbonio post primas impressiones res in Provincia bene verterentur, Anglum sollicitavit, ut ad distrahendas Francisci regis vires alia parte in Gallias irrumperet; constitutumque est [5], ut Suffolciæ dux exercitum ex novemdecim peditum tribusque equitum millibus conflatum ductaret, cum rex Scotiæ excusso ducis Albaniæ tutoris in Gallia absentis imperio in Angli partes transfugisset [6]. Senuere postea ea consilia, cum reversus in Scotiam dux Albaniæ adversarios com-

[1] Guicc. l. XV. — [2] Contin. Sabell. hoc ann. — [3] Ext. l. I. collect. lit. princ. p. 125. — [4] Lib. brev. an. 1524. p. 253. — [5] Contin. Sabellic.

[1] Lib. brev. an. 1523. p. 250. — [2] Aug. Just. l. VI. Bizar. Fol. — [3] Ferron. l. VII. — [4] Guicc. l. XV. — [5] Gibert. datar. Pontific. lit. l. I. collect. lit. princ. p. 133. — [6] Id. ib.

pressisset [1], et Henricus bello Gallico, quod difficillimum opinabatur, tum Scotici belli metu, vel Pontificiis hortatibus abstinuit; neque Carolus V ex Perpinianensibus claustris per Narbonensem provinciam ad conjungendas cum Borbonio copias irrumpere, uti spoponderat [2], ausus est.

86. At Borbonius post occupata plura minora oppida Toloni arce et Aquis Sextiis potitus, cum Arelatem oppugnare aliaque militaria facinora aggredi meditaretur, a Cæsareis ad Massiliam nobilissimo portu insignem vi capiendam, cum Carolo Cæsari ad edomandam Galliam idonea futura esset, inde revocatus est : ad quam exercitus hæsit, fessusque est ob præsidiariorum virtutem locique munitionem [3]. Interea Pontifex qui summa contentione hoc Provinciale bellum dissuaserat, pacemque ob Lutheri Solimanique grassationes inter reges componere studebat, uti plures tum in Regesto Pontificio, tum in collectione principum litterarum ostendunt litteræ [4], tot orientia bella flens dolensque intuebatur; curasque ejus auxere Turcarum piratarum excursiones maritimæ : nam primum Neapolitani regni et Pontificiæ ditionis littora infestarunt [5]; dein Cortogulus piratarum princeps celebratissimus triginta navium ac trium triremium classe non jam piratico, sed imperatorio more non modo prædas agere, sed etiam arces Neapolitani regni supero mari imminentes explorare cœpit [6], ut reges expugnaret; miserandumque ac funestum erat eos in extremum pæne discrimen rem Christianam suaque amplissima regna committere ob unius puncti terræ altercationem; seque ad ossa usque invicem rodere, ut Gibertus Pontificius datarius in litteris [7] ad marchionem Langum Clementis in Anglia oratorem missis deplorat. Ejusdem Pontificis hortatibus Cæsar, cui longe magis intererat Germaniam a Luthero concussam atque tumultuantem in pace continere, quam Galliam affectare, pacis se cupidum præbuit [8], deque induciis pangendis colloquia redintegrata fuere.

87. Jam Gallicæ res in meliorem versæ statum erant; nam ad Massilienses scopulos Cæsareæ allidebantur vires, ac Franciscus rex contracto exercitu fortissimo suppetias ferebat, atque etiam Mediolanensem expeditionem conficere moliebatur spe meliorum rerum elatus, ejusque orator in Pontificia curia episcopus Bajocensis datis septima Augusti die litteris ad comitem Balthasarem Castilioneum has pactiones proposuit, ut nulla de Borbonio duce pro recuperando principatu fieret mentio, cum decretoria sententia ob proditionis crimen damnatus esset : tum Gallorum regem omnino velle, ut Mediolanum Pontifici, ut communi arbitrio custodiendum tradatur, ac si quæ suboriatur lis, nullum de pace sequestra sermonem inferendum : quamvis Pontifici pacem oranti obsequi Franciscus rex cupiat, tamen late famam increbrescere, illum compositis cum Anglo rebus ad Mediolanensem expeditionem conficiendam jam provolare, nec integra stante Gallia, Mediolano cessurum : neque Italos ad Galliam invadendam Germanis Borbonioque se conjungere debuisse : cui Balthasar Castilioneus concordiæ leges acerbiores temperare cupiens rescripsit XVIII Augusti non decere victum tam aspera pacta poscere : Cæsarem, qui Borbonio erat pollicitus pacem, illo non comprehenso nunquam confecturum; fideique sine gravissima macula deesse non posse, paremque exulum Mediolanensium, qui Gallicas partes erant secuti, ac Borbonii conditionem esse : Cæsarem etiam, qui supremum Mediolani obtinebat principatum, suo juri non detracturum, incertos esse bellorum exitus, lætaque initia infelicibus sæpe eventibus claudi; sibi vero exploratissimum esse omnia Clementis Pontificis studia ad pacem conversa, ac sine ulla privati commodi spe publicam ab eo quietem salutemque exoptari, atque ita justitiæ lancem firmam tenturum, ut in neutram partem sit deflexurus, acturumque ne posthac Gallia ipsius integritati ac paterno amori diffidat : nec vana a Balthasare comite jactata erant, de Clemente, qui tot bella civilia perosus iterum archiepiscopum Capuanum legatum ad Cæsarem ac reges Gallum et Anglum misit [1] ineunte Septembri, atque hisce litteris Carolum V ut Apostolicis monitis precibusque in amplectenda pace se accommodaret, ursit.

88. « Cæsari.

« Redit iterum ad serenitatem tuam nostro jussu venerabilis frater Nicolaus archiepiscopus Capuanus, paucis ante mensibus idem laboris et itineris emensus, pro eisdem causis, quas Deo omnipotenti acceptas et Christianæ reipublicæ in universum salutares, pastorali nos urgente officio, iterum tractandas et repetendas suscepimus. Orantes igitur Dei clementiam nos, ut sancti hujus voti compotes reddere, nostraque pia consilia prosperare dignetur, quorum quidem perficiendorum maxima pars in te sita est, hortamur serenitatem tuam in eodem Domino, et studiose non solum requirimus, sed etiam rogamus, ut te nostris piis monitis ac precibus, imo divinis placitis obsequentem filium reddas et universorum Christi fidelium saluti et tranquillitati, quæ a tuo maxime nutu pendent, pie prospicias, quemadmodum super his latius alloquetur majestatem tuam idem

[1] Polyd. l. XXVII. — [2] Ferron. l. LXXIX. et Guicc. ubi sup. — [3] Lib. I. coll. lit. princ. Ferron. l. VII. Guicc. l. XV. — [4] Lib. I. lit. princ. hoc anno datæ. — [5] Eod. l. I. p. 123. — [6] Ext. ea de re lit. in eod. lib. p. 139. — [7] Ext. in super. p. 123. — [8] Ext. eod. lib. p. 129.

[1] Clem. l. brev. an. 1524. p. 365.

archiepiscopus, cui fidem eamdem quam nobis ipsis per te adhiberi cupimus. Dat. VI Septembris MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ». Extant eodem argumento ad regem [1] Angliæ, tum ad cardinalem [2] Eboracensem in Anglica aula gratia florentem hortativæ ad pacem litteræ; tum ad ducem Sabaudiæ [3] et ducissam Engolismensem Francisci regis matrem [4], ut legato in redintegranda concordia operam navent.

89. Increbrescebat late Francisci Gallorum regis in Italiam adventus, ingentiumque bellicorum apparatuum fama, quam idem archiepiscopus Capuanus, cum ad reges proficisceretur, datis ad Clementem litteris confirmavit [5]: abruptamque fuisse inter Hispanos Gallosque de pace vel induciis actionem, seque propterea substitisse, ut nova Apostolica mandata exciperet. At Clemens, quem anxius impendentis rei Christianæ ex funestis hisce bellis civilibus exitii metus urgebat, eum ad Hispaniæ et Angliæ reges properare jussit [6] ut pacis consilia proveheret: tum Francisco Gallorum regi significavit [7] quanto concordiæ ipsum inter et æmulos reges instaurandæ arderet studio; neque ullis laboribus vel ipsi vitæ pro ea perficienda parsurum.

« Regi Christianissimo.

« In hoc adventu tuo ad Italiam, de quo per litteras venerabilis fratris Nicolai archiepiscopi Capuani facti certiores sumus, etsi, ut videbatur, id per te nobis potius debuisset significari cum aliqua etiam declaratione tuæ erga nos voluntatis; tamen nostri officii memores misimus statim ad serenitatem tuam dilectum filium Rubertum Buschetum, et nobilitate, et fide, et prudentia nobis probatum gratumque, qui animum nostrum ac desiderium ad te deferret, ac si quid posset salva tua dignitate in commodum commune Christianitatis fieri, nostro nomine experiretur; qua etiam de re ad supradictum archiepiscopum scripsimus. Et quanquam nobis multa adversentur, qui pacem maxime omnium cupientes, exitu ipso consiliorum nostrorum adhuc frustrati sumus; tamen quoniam in bono opere perseverantes, et laborem et vitam impendere Deo præclarum est, mandamus eidem archiepiscopo, ut susceptum iter prosequens ad Cæsarem et Angliæ regem se conferat: licet enim nobis sapiens ejus consilium valde probatum fuerit, quod interrupta pacis aut induciarum spe, sine nostro jussu non ultra putaverit progrediendum; tamen nos attendentes in omni armorum tumultu sæpe multa accidere, per quæ pax confici possit, modo ipsi, quos penes est potestas, de eventibus rerum fideliter instructi deliberare tuto possint; voluimus ipsum archiepiscopum, quem maxime aptum ad hæc negotia novimus, omnibus difficultatibus postpositis, perficere jussionem quam a nobis accepit: in quo hortamur serenitatem tuam in Domino, et magnopere requirimus, ut non modo cum tua bona venia, sed etiam favore auxilioque tuo adjutum iter suum sequi, et peragere commode tribuas, etc. Dat. Romæ die XIII Octobris MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ». Extant [1] ejusdem Pontificis pridie ejus diei datæ eodem argumento ad Francisci regis matrem ducissam Engolismæ litteræ, ut filium ad pacis consilia flecteret, dum internuntius Apostolicus ad Cæsarem et Anglum proficiscebatur.

90. Descendebat tum ex Alpibus florentissimo succinctus exercitu in Insubriam Franciscus rex, cum antea Borbonium atque Cæsareos bellica arte delusisset, quasi in eos Massiliensi obsidione fessos expeditionem ductaret: cujus tamen militaria consilia illi præsentientes, tum metu depulsi soluta Massiliæ obsidione copias ex Provincia in Liguriam et Insubriam reduxere præcipiti cursu, ne eas milite idoneo nudatas invaderet Gallus: qui, antequam idoneis præsidiis Mediolanum munire potuissent, eos consecutus summa celeritate signa victricia Mediolano intulit [2], multasque circum urbes arcesque in suam potestatem redegit. Ad quem Pontifex pacis cupidus exeunte Octobri alium internuntium Apostolicum, scilicet Joannem Matthæum Gibertum designatum episcopum Veronensem, Pontificiorum consiliorum omnium participem, ut ex illius litteris vidimus [3], decrevit; hortatusque [4] est regem ipsum, ut ob imminens rei Christianæ excidium, quod bella civilia afferebant, paci animum accommodaret.

91. « Judicium summi Dei, quod de serenitatis tuæ victoria et prosperitate rerum omnium factum esse conspicimus et desideramus, tibi bene evenire, et ut sit nomini, generi reique Christianæ faustum et salutare eumdem Dominum Deum deprecamur. Nostra quidem omnis voluntas, quantum semper spectaverit ad pacem, tua in primis serenitas plane potuit existimare: cujus voti et desiderii nostri ut is sit aliquando exitus, quem semper optavimus, nunc in tuæ serenitatis manu videtur positum. Res quidem publica Christiana in quod discrimen deducta sit, nisi pace aliqua et principum concordia stabiliatur, tu pro tua prudentia judicare facilius potes, quam nos scribere. Dat. Romæ apud S. Petrum die XXX Octobris MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ». Consignatæ sunt eodem die aliæ ad ejus matrem datæ litteræ [5], ut ipsum ad pangendam pacem induceret: ad quam etiam episcopus Bajocensis in Pontificia curia Gallicus orator scripsit [6], rei Christianæ

[1] Lib. brev. an. 1524. p. 361. — [2] Ib. p. 362. — [3] Ib. p. 358 et 449. — [4] Ib. p. 360. — [5] Ib. p. 438. — [6] Ib. — [7] Ib. p. 522.

[1] Ext. ib. p. 517. — [2] Aug. Just. l. VI. Continuat. Sabellic. hoc ann. Ferron. l. VII. Guicc. l. XIX. — [3] Ext. lit. 1. collect. — [4] Lib. brev. an. 1524. p. 498. — [5] Ext. ib. p. 493. — [6] Lib. I. collect. lit. princ. p. 139.

statum deposcere, ut rex concordiam cum Cæsare confirmaret, inanemque hominum gloriam conculcaret.

92. Parto Mediolano poterat Franciscus rex universa Insubria Cæsareos inopina ejus victoria perturbatos facile depellere, si in eos fluctuantes et pavidos signa victricia convertisset : sed cum aliquot diebus Mediolani substitisset, hostes ex metu recreati se erexere, ac Ticinum, Cremonam, Laudamque Pompeiam ingentibus præsidiis firmarunt, ut astu et locorum munitione bellum extraherent, rerumque redintegrandarum occasionem captarent, ut Joannes Baptista Sanga exaratis XXI Novembris litteris [1] scribit. In illa porro media Cæsareorum consternatione, ac secundo Gallicorum successuum cursu, Clemens Carolum V in Hispania agentem sollicitavit, ut ad pacis consilia animum flecteret [2], deque Giberto internuntio ad Gallum regem submisso pro agitanda pace certiorem fecit.

« Cæsari.

« In maximis curis, quas pro salute Christianæ reipublicæ, et nostri officii ac pastoralis muneris functione diu ante suscepimus, illa nos imprimis semper sollicitos habuit cogitatio, ut pacis fœdus aliquod et compositionem cujusvis concordiæ concluderemus, quo laboranti omni genere cladium et periculorum tam ab externo hoste Turca, quam ab inclusis seditionum et hæresum morbis Christianitati possimus in otio et in tranquillitate consulere : cui nostro sancto et recto desiderio usque adhuc tempora adversata sunt, neque vox nostra sæpius implorantis et flagitantis pacem, ut oportebat, audita est : enimvero nos eo acrius exposcebamus, quod intelligebamus bellum illud in Italia geri, idque trans Alpes transportari, indeque in Italiam revocari, quod majoribus odiis quam viribus niteretur, cum satis plane essemus conscii quid exhausta tot sumptibus, fessa tot damnis ferre posset Italia. Tamen hortantibus et consulentibus nobis, ut aliquando honore omnium, ut res ferebat, in tuto constituto finis discordiis poneretur, nihil proficere potuimus, nimirum cum neque de ponendo bello, neque de gerendo ab iis, qui bellum administrabant, consiliis nostris est obtemperatum. Itaque successerunt ii exitus, quos successuros esse oculis cernebamus, ut repente repulso exercitu, qui Alpes transierat, copiæ in Italiam Gallorum prorumperent Mediolanumque caperent, ipsomet rege Christianissimo suum exercitum ductante, qua urbe primaria amissa et divisis serenitatis tuæ ducibus; pars enim quidem Cremonæ, pars Papiæ, aut Laudæ subsedisse dicta est. Quod nos periculum toti Italiæ, ac huic sanctæ Sedi imminere cernentes, statim dimisimus dilectum filium Joannem Matthæum electum Veronensem datarium nostrum, cui homini maxime confidimus, ut ad eas regiones Italiæ se conferens nostrum nomen et auctoritatem interponeret ad tractandam et componendam, si fieri posset, pacis aut induciarum rationem aliquam, si modo aut qui tuas res curet, nobis monentibus, aut qui suas res prosperiores putet, nobis hortantibus voluerint auscultare. Illud quoque curari ab eo et agi mandavimus, ut si jam de exitu totius belli videretur judicium esse factum, consilio aliquo occurreretur, ut ne omnia in eamdem caderent ruinam, victoresque ipsos, quominus impetu victoriæ in quorumcumque excidium uterentur, alicujus pudoris et reverentiæ obice frænaremus : quod alio modo ut fieri possit, non possumus intelligere ; namque et necessitati cedere semper sapientis est habitum : ac nostra quidem et conjunctorum nostrorum calamitas mille conditionibus aliquibus tractandis serenitati tuæ, rebusque tuis fructum aut commodum afferre potuisset. Hæc omnia ad serenitatem tuam per nosmetipsos scribenda esse duximus, ut intelligere ipsa posset servatis omnibus vinculis amoris, voluntatis, necessitudinis, quæ inter nos fuit, semper et futura est, quæque ex animo non elabetur nostro, quam vitam ipsam amittamus, quid nobis fuerit necesse remedii rebus nostris et consilii capere, atque ut per ea quoque necessitatem nostram agnoscat, et amorem erga nos conservaret. Dat. Romæ die XXX Octobris MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

93. Conceptas eadem verborum formula litteras Clemens ad Henricum Anglorum regem misit [1] : tum huic sedando bello operam dedit; neve novæ aliorum bellorum faces accenderentur, cum Franciscus rex victrices copias in Neapolitanum regnum, ad illud occupandum divellendosque ex Insubria Hispanos, traducere moliretur, ac per Ecclesiasticam ditionem, quæ Hispanis etiam in Insubriam ex regno Neapolitano patuerat, iter aperiri efflagitasset, obstitit omni contentione Pontifex, atque Giberti internuntii opera illum ab ea mente dimovit, ut Joannis Baptistæ Sangæ Pontificiorum arcanorum participis litteræ XXI et XXIX Novembris diebus consignatæ ostendunt [2] : idemque conqueritur, Hispanos regiarum voluntatum interpretes, immemores beneficiorum acceptorum a Clemente, qui Provincialem expeditionem infelicem iis tam prudenter dissuaserat, et Cæsareas magis quam Gallicas res provexerat, eo temeritatis prorupisse, ut Romanum Pontificem communem omnium Christianorum parentem suis tantum voluntatibus inservire vellent, et quasi legem darent, ausos ad eum scribere sacra oracula in nefarium sensum detorta : *Qui non*

[1] Ext. ib. p. 140. — [2] Clem. lib. brev. an. 1524. p. 473.

[1] Ibid. — [2] Ext. l. I. collect. lit. princ. p. 140 et 143.

est mecum contra me est; quam ob rem Clemens Gallis clam se conjunxit.

94. Quam vero inique Cæsarei administri agerent cum Clemente VII, qui etiam tum Hispanam rem paterno studio extulerat, ex Belcairi [1] Metensis episcopi historicis monumentis colligitur : « Franciscus, inquit, interim de regno Neapolitano invadendo, ubi nulla aut admodum rara præsidia Lanoius reliquerat, deliberavit, ac Joannem Stuardum Albaniæ regulum e Scotorum regum familia legatum suum declaravit : cui sexcentos cataphractos equites, et aliquot leviores, decem peditum millia attribuit : inter quos notus Clajetanus cum sua centenaria cataphractorum equitum ala, qua post Borbonii discessum ejusdem legatus nec consiliorum particeps a Francisco donatus erat, atque Egutius cum quinquagenaria, viri strenui et militares numerati sunt. Hujus expeditionis Clementem Pontificem vel auctorem, vel saltem approbatorem e nostris Bellajus, ex Italis Galeatius Capella scribunt, sed mihi Francisci Guicciardini potior sententia videtur, quam et Joannes Belcarius Peguilio frater meus, qui tum admodum adolescens Stuardi Albaniæ reguli domesticus eidem bello interfuit, confirmavit : se enim a Stuardo sæpius audivisse mihi narravit, Clementem Francisco suasisse, ne exercitum divideret, donec toto Mediolanensi principatu potitus esset : nullam regni Neapolitani repetendi suspicionem moveret : tot hostes Mediolanum illi peperisse, quid si regni Neapolitani cupiditas accedat? Venetos, qui nunc cum Cæsare de societate disceptant, tum statim se apertos hostes declaraturos, uti se adversus Carolum VIII declararunt; nec ab ipso postularet quæ ex officio recusare cogeretur : se enim neutram in partem propensurum, et semper conciliandæ pacis locum reservaturum, nec ulla initæ societatis indicia professurum. Verum ante redditum Clementis responsum Padum ad Stellatam Stuardus trajecerat : quinto tamen post die, novo a rege mandato accepto, retrocessit, Padumque iterum trajecit, quod Germanica auxilia ad Cæsarianum exercitum appellere inciperent, et ad nova Borbonius conquirenda rediisset : sed et paulo post altera Helvetiorum Rhetorumque auxilia ad Gallicum exercitum accesserunt. Hinc Franciscus, Boniveto urgente, Stuardum iter institutum persequi jussit : is Padum ad Stradellum transmisit Romam petiturus ».

95. Non tamen destitit Clemens pacis consilia urgere ad Neapolitanum regnum Carolo V asserendum, conquisitaque concordiæ media hæc fuere : ut Mediolanensis principatus Gallica corona divulsus secundo natu Francisci regis filio jure fiduciario traderetur, reservato Cæsari supremo illius imperio, ac vi ingenti auri repensa : qua de re mense Octobri extant Jacobi Sadoleti litteræ datæ ad Raphaelem Hieronymum in Cæsarea aula internuntium Apostolicum, quibus consentanea Belcairus refert.

96. His addit Belcairus [1] de Joanne Stuardo Albaniæ regulo : « Cum Romam Albaniæ regulus cum exercitu properaret, societatem non ut ante cum Francisco initam, sed quasi tum iniretur, Clemens promulgavit, qua ne alter alteri noceret mutuo promitterent, et Cæsaris legatis indicavit, seque adhuc adigi quadam necessitate declaravit. Diploma societatis significandæ cum Joannes Corsus Florentinus legatus Cæsari obtulisset, Cæsar qui Clementem in tanto discrimine a se defecturum sibi persuadere non poterat, aut sibi ita persuasum simulabat, admodum ut par erat commotus, nullo odio, nulla ambitione, nulla privata cupiditate, sed sola Pontificis Leonis auctoritate adductum, bellum se adversus Gallum suscepisse respondit : Leonem porro eo impulsum a Clemente tum cardinale Medice instigante, omniaque ejus consilia moderante, qui ne quid Gallus in Italia possideret, ad totius Italicæ nationis tranquillitatem maxime pertinere diceret, hunc ipsum Clementem societatis paulo ante Hadriani Pontificis mortem initæ auctorem fuisse : idcirco iniquissimum esse sibique molestissimum, ut qui Cæsarem in tanta discrimina conjecerit, conjectum nulla urgente necessitate deserat, totiesque datam fidem fallat ». Et infra : « Quibus quærimoniis Florentinus legatus Clementem, ex quo Pontifex creatus sit, non amplius privatam cardinalis Medicis, sed publicam communis totius Christianismi parentis personam sustinere respondebat, cujus inprimis officium sit solidam universo orbe Christiano stabilire pacem : idcirco Cæsarem identidem monuisse se nemini privatim addicturum, publicàm dumtaxat causam acturum : sæpius ad illum ea de re scripsisse, præsertim cum Bonivetus ex Insubribus discederet : quæ commodissima pacis ineundæ occasio fuit, cum optimis conditionibus eamdem Cæsar inire posset : Cæsarem duntaxat respondisse, se nihil, Anglo non assentiente, aggressurum : meminisset, quam serio quamque vehementer ipse dissuasisset, ne Cæsar in Phocensem provinciam exercitum immitteret, omnem pacis spem præcisurum, et Franciscum ad turbandam de integro Italiam provocaturum : bis ad illum Capuanum Pontificem misisse, nec quidquam profecisse ; quin et Veronensem, capto jam Mediolano, ad Franciscum ac Lanoium, et utrumque a pacis rationibus offendisse prorsus alienum, Gallicis copiis in regnum Neapolitanum profecturis, transitum per Pontificias ditiones Clementem denegasse; Franciscum nihilominus, ut

[1] Belcair. l. XVIII. num. 14.

[1] Belcair. l. XVIII. num. 16.

accelerarent et per Placentinum agrum iter instituerent jussisse, non expectato Clementis responso : idcirco Paulum Vectorium ad Lanoium misisse, ut conditionibus, si temporis ratio habeatur, non iniquis, Anglo et Venetis a Cæsare propemodum abalienatis, aut pacem, aut inducias faceret : illum conditiones respuisse, et se alienum ab utrisque declarasse ».

97. *Ex his bellis oriuntur ingentia mala rei Christianæ nociva.* — Emersisse ex his bellis ingentia mala deplorat [1] Jacobus Sadoletus, Turcicam tyrannidem auctam, ac Albæ-Regalis præfectum Turcam facta ex Albaregali eruptione Severinum arcem munitissimam Budam inter Albamque interjacentem expugnasse, Turcisque grassationibus infelicem Hungariam patere : in Croatiam præterea et Istriam Christiani nominis hostes infestis agminibus longe lateque excurrisse, ingentes prædas egisse : Polonum a Moscovita bellum sibi timere, suspectumque : illi decretam a Cæsare in Moscoviam legationem, adeo ut contra Cæsarem ipsum ac Moscovitam sibi Turcam conciliare, atque in id fœdus Hungaricum adducere meditetur ; quamvis hujusmodi suspiciones Pontifex removere annitatur, significetque, eam legationem pro Moscovita in communem cum aliis Christianis principibus concordiam revocando missam, ut communibus armis Turcica vis reprimatur. Cæterum Polonos egregiam de Turcis, qui in eorum provincias finitimas irruperant, victoriam retulisse, a Giberto Pontificio datario Florentinis oratoribus significatum est [2] ; quamque egregiæ spes de reportandis de fidei hostibus præclaris triumphis affulgerent, si omnes Christiani principes positis simultatibus in eos arma consociarent. At mutuus livor perstrinxit eorum oculos, ne tantæ gloriæ lucem aspicerent ; quod quidem ingenue fassus est episcopus Bajocensis in aula Pontificia, ut diximus, Gallicus orator in litteris [3] ad comitem Balthasarem Castilionæum datis, Franciscum regem belli Mediolanensis labores castrenses suscepisse, non Mediolani potiundi cupidine, sed æmulatione gloriæ, innatoque in Hispanum nomen odio incitatum : atque ita eos principes Carolum et Franciscum juventa viribusque florentissimos ostentandæ effundendæque in opprimendo æmulo potentiæ inani gloria titillari. Sed quam satius fuisset agitata in Synodo Lateranensi cruceatæ militiæ consilia sequi, Clementisque paternis monitis obtemperare, tristes docebunt exitus ; cum Franciscus inanis gloriæ conceptas spes cum ignominia carceris commutatas luxerit, et Carolus, Germania Lutheranæ hæreseos furoribus exposita, valde imperium labefactarit, se et suos in gravissima discrimina conjecerit, auctosque summis laboribus principatus demum tædio rerum

[1] Ibid. p. 136. — [2] Ib. p. 135. — [3] Ext. ib. p. 131.

humanarum abjecerit. Cæterum de eximia ejus pietate plura Surius refert : ad quam fuisse propensum, Ecclesiasticasque sanctiones coluisse ostendunt hæ Clementis ad ipsum datæ litteræ [1] :

« Cæsari.

98. « Accepimus quod celsitudo tua pro sua in Deum omnipotentem pietate, et nostræ religionis observantia ita jejunia ex præceptis Ecclesiæ indicta observare nititur, ut hoc non modo in tuæ valitudinis, verum omnium Christianorum salutis, qui a te maxime pendent, detrimentum cedere possit, si vires corporis tui non satis ad hoc robustas, jejunia et ciborum qualitas extenuent, minusque promptas ad publicam utilitatem reddant. Cum autem longe majus meritum tuæ celsitudini apud Deum omnipotentem proponatur, longeque utilius publice futurum sit, si illa aliis piis actionibus ac curis Christianæ reipublicæ a domesticis et externis hostibus defendendæ valido corpore incumbat, quam si jejuniis et carnium ac lacticiniorum abstinentia privatum meritum ferat ; idcirco nos, quod etiam felicis recordationis Leonem papam X prædecessorem nostrum fecisse accepimus, eidem tuæ celsitudini omnium jejuniorum observationem non solum remittimus, sed pro publica utilitate prohibemus, etc. Dat. III Martii MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

99. Non prætermittendum hic videtur de Francisco Gallorum rege, illum Ecclesiasticam hoc anno libertatem læsisse, conjecto in carcerem episcopo Æduensi : qua de re Clemens apud eum questus est hisce litteris [2] :

« Regi Christianissimo.

« Serenitatem tuam plurimum in Domino cohortamur, ut quacumque injuria lacessitus, aut indignatione provocatus fueris, a te ipso ne recedas, sed in solita tua pietate et religionis observantia permaneas : et plurimorum imperatorum, et in primis Constantini illius magni, qui orbi universo imperavit, tum multorum Christianissimorum regum majorum tuorum exempla æmuleris, qui semper magnam rationem habuerunt dignitatis Ecclesiasticæ tuendæ, atque etiam augendæ, et sacratissimo episcopali ordini magnum honorem detulere ; quantoque reverentius continentiusque cum Ecclesiasticis agerent, tanto suam putabant et dignitatem et potestatem ampliorem reddi. Te igitur, quem pari illis virtute præditum eadem moderationis atque justitiæ gloria illustrari cupimus, exhortamur, ut ipsum, (nempe Jacobum Æduensem episcopum) si non ipsius, at saltem ordinis episcopalis gratia, ac nostro etiam intuitu, qui pro Ecclesiæ honore laboramus, si non missum facere velis, eo quod aliqua subsit causa, quæ

[1] Clem. lib. brev. an. 1524. p. 138. — [2] Ib. p. 186.

tuum animum justa iracundia et indignatione moveat, qui forsitan crimen commiserit, quod non videatur esse remittendum, cum sub Ecclesiastica custodia metropolitæ, ad quem pertinet, asservandum, et ut episcopum decet, tractandum permittas, etc. » Subdit legibus actum iri eo severius, quo cæteris exemplo innocentiæ prælucere debuisset. « Datum Romæ die IV Junii MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

100. *Illuminatorum hæresis in Hispania.* — Irrepsisse hoc eodem anno Hispanias novæ hæresis pestem inter viros pietatis affectatæ studiosos, qui non ex Ecclesiæ institutis, sed ex fanaticis instinctibus, quos divinos fingebant animo, opera dirigebant, narrat Lucas Waddinghus : additque Minoritarum ministrum sanxisse, ut novatores ita delusi carceri traderentur : « Irrepserat, inquit, hoc tempore per illam regionem (nimirum Castellæ), blanda quædam sed perniciosa pestis hæreseos nuncupatæ illuminatorum, seu viæ illuminativæ, aut dimittententium se divinæ dispositioni, nihil volentium facere, nisi quod ultro per divinas inspirationes aut revelationes sibi suggeri facile et erronee credebant ; ne in religionem irreperet (infecerat enim hæc stulta superbia et æmulatoria fatuitas quosdam ex clero et religiosis) summa cura invigilari præcepit Quinonius (erat is Minoritarum minister), ut si quis deprehenderetur per hanc viam incedere, et admonitus statim immediate sine resistentia et contradictione ab ea non recederet, et ab hujusmodi stultitia non desisteret, ipso facto sine dilatione et misericordia carceri manciparetur : æqua quidem sententia, ut qui proprio spiritu per imaginariam illam viam illuminativam ad interitum tendebant, superioris judicio per tenebrosos carceres in viam rectam revocarentur ». Hac fascinatos insania Anabaptistarum principes, quibus dæmon instar numinis se videndum objiciebat, necnon Suenkseldianos, qui præ interno efflatu sacræ Scripturæ oracula contempsere, indicatum est, inferiusque visuri sumus.

101. *Laurentius Justinianus miraculis clarus.* — Hoc quoque anno Clemens Andreæ Gritti ducis Venetorum precibus permotus, post adducta in religiosam disquisitionem miracula divinitus ad imploratam apud divinum Numen Laurentii Justiniani patriarchæ Venetiarum opem edita, de quibus sacra actio jam ante a Sixto IV, Leone X, et Hadriano VI fuerat instituta, diuque qua decet consilii maturitate discussa, eumdem Laurentium beati nomine exornavit, ejusque effigiem in Ecclesiis et altaribus totius ditionis Venetæ exponi, memoriam Ecclesiastico ritu recoli permisit [1]. Consignatum est Diploma hac temporis nota : « Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XXIII..... MDXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

102. *Theatinorum Ordinis exordium.* — Radiare in orbe Christiano cœpere hoc anno Theatini Ordinis primordia sub auspiciis Joannis Petri episcopi Theatini, qui in Pontificatu Pauli IV nomen accepit, et Gajetani Thienæi sacerdotis Vicentini, cui maximæ virtutes illustratæ miraculis beati nomen pepererunt : qui sacer Ordo amplissimo Diplomate [1] confirmatus est :

« Venerabili fratri Joanni Petro episcopo Theatino, et dilecto filio Gajetano presbytero Vicentino, et eorum sociis et successoribus.

« Exponi nobis nuper fecistis, quod vos et nonnulli alii ejusdem propositi socii vestri divina, ut creditur, inspiratione ducti, cupientes cum majori animi quiete Deo servire et illi magis pio desiderio adhærere posse, tria substantialia religiosæ vitæ, paupertatis scilicet, castitatis et obedientiæ vota emittere, et sub solito ac communi habitu clericali in unum habitantes et in communi viventes ac Deo humiliter et devote, quantum ipse dederit servientes, sub nostra et Apostolicæ Sedis humili et immediata subjectione et speciali protectione clericalem vitam ducere decrevistis, supplicarique nobis fecistis, ut de nostræ atque hujus sanctæ Sedis Apostolicæ plenitudine potestatis solitaque clementia in præmissis benigne annuentes, de eis, quæ ad hujus vitæ propositum conducere aut quomodolibet expedire videntur, vobis, sociis successoribusque vestris providere dignaremur : nos, qui omnium Christi fidelium piis et honestis desideriis libenter annuimus, vestrum in hac parte laudabile desiderium plurimum in Domino commendantes, vestrisque hujusmodi supplicationibus inclinati, vobis et cuilibet vestrum, ut quandocumque visum fuerit possitis tria substantialia religiosæ vitæ, ut petitis, paupertatis, castitatis et obedientiæ vota publice emittere, et in manibus cujuscumque presbyteri sæcularis vel cujusvis Ordinis regularis solemniter profiteri, ac sub solito et communi habitu clericali, subque nomine et nuncupatione clericorum regularium in communi ac de communi viventes in locis religiosis aut sæcularibus, prout vobis ab illis quorum loca ipsa fuerint, concessum fuerit, seu expedire videbitur, sub nostra et sanctæ hujus Sedis Apostolicæ immediata subjectione et speciali protectione in unum habitare, atque ex vobis inter vos singulis annis superiorem eligere præpositum nuncupandum, qui usque ad triennium et non ultra confirmari possit, aliosque quoscumque sæculares clericos quavis dignitate fulgentes seu laicos, qui Deo inspirante ad hujusmodi vitæ propositum et communem vivendi modum sese conferre voluerint, recipere, et post an-

[1] Apud Sur. to. I. et apud Bollan. VIII.

[1] Bull. in Clem. VII. Const. 11.

nuam probationem ad talem trium votorum professionem in manibus superiorum seu præpositi emittendum, et ad hujusmodi communem vivendi modum admittere; necnon statuta quæcumque, ordinationes et constitutiones de omnibus et singulis quæ ad hujusmodi vitæ propositum conducere, moresque et institutum honeste et devote clericaliter vivendi concernere videbuntur, de missis præcipue et aliis divinis officiis seu horis canonicis, prout vobis melius videbitur, celebrandis et recitandis, licita tamen et honesta, rationabilia et bonis moribus et sacris canonibus non contraria facere, edere et pro tempore facta edita corrigere, reformare et in parte vel in totum immutare ac de novo alia prout vobis expedire videbitur, instituere et ordinare, ac juxta illa vivere; quæ postquam a vobis condita, edicta, reformata, instituta aut immutata et ordinata, ac nobis seu successoribus nostris exhibita fuerint, Apostolica auctoritate approbata et confirmata sint et esse censeantur: et ut omnibus et singulis privilegiis, exemptionibus, immunitatibus, indulgentiis, facultatibus, libertatibus, auctoritatibus, indultis, favoribus, concessionibus et gratiis spiritualibus et temporalibus, quibus potiuntur et gaudent, aut in futurum potientur et gaudebunt canonici regulares Lateranensis congregationis personæ et loca eorum, vos personæ et loca vestra uti, potiri et gaudere possitis », et infra : « indulgemus. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XXIV Junii MDXXIV, Pont. nostri anno I ». Dederat [1] eidem Joanni Petro alio Diplomate undecima die Maii exarato Clemens ministrandi in Urbe sacramenti Ordinis, ac sacerdotum doctrina imbuendorum ad sacramenta rite administranda provinciam : proximo vero anno monasterii B. Magdalenæ, in quo resipiscentes meretrices excipiuntur curam in divinis illi commendavit [2]. Porro illum, abdicato episcopatu, et archiepiscopatu Brundusino repudiato, in privata sanctiorique vita se collocasse; deinde a Paulo III ad cardinalatum evectum, ac demum in Marcelli II locum Romanum Pontificem subrogatum videbimus.

103. *Abyssinorum regis ad Lusitanum litteræ.* — Decrevit hoc anno Æthiopum Orientalium imperator legationem ad Romanum Pontificem, tum ad regem Lusitaniæ pro sacro bello contra Saracenos suscipiendo, exscindendaque superstitione Mahumetica, ac funesta Europæorum principum bella civilia planxit, eosque sollicitavit, ut positis odiis ad Syriam Christi cultui restituendam se accingerent : quæ vero ad Lusitaniæ regem transmissæ fuere litteræ hisce verbis conceptæ erant [3] :

« In nomine Dei Patris omnipotentis creatoris cœli et terræ, et omnium rerum factarum visibilium et invisibilium : in nomine Dei Filii Christi, qui est Filius et consilium et propheta Patris : in nomine Dei Spiritus sancti paracleti Dei vivi, æqualis Patri et Filio, qui locutus est per os prophetæ spirando super Apostolos, ut gratias agerent et laudarent Trinitatem perfectam in cœlo et in terra, in mari et in profundo semper. Amen, etc.

104. « Eo tempore, quo ad me relatum est de potentia regis patris tui, qui Mauros fœdissimi Mahumeti filios debellabat, Deo gratias ingentes egi propter incrementum, et magnitudinem, et coronam conservationis in domo Christianitatis. Similiter summam cepi voluptatem ex legatorum adventu, qui verba ipsius regis ad me detulerunt, ex quibus singularis amor et notitia et amicitia inter nos effecta est ad eradicandos expellendosque malignos Mauros, et incredulos gentiles, qui habitant inter tua meaque regna. Dum essem in hac lætitia, audivi tuum meumque patrem prius esse vita defunctum, quam hinc legatos ad eum mitterem; quamobrem gaudium meum in mœrorem subito conversum est, ita ut in hoc cordis mei dolore mecum etiam aulæ nostræ proceres, et prælati Ecclesiastici, et qui in monasteriis sunt, omnesque demum subditi nostri vehementissimum luctum fecerint, ita ut voluptas primi nuntii cum tristitia hujus novissimi obrueretur.

105. « Domine, a principio regnorum meorum nulla legatio nullusque nuntius vel a rege vel a regno Portugalliæ ad me pervenit, nisi dum viveret rex tuus pater, qui duces suos ad me misit et proceres cum clericis et diaconis, qui totum solemnium missarum apparatum attulerunt : et propterea maxime sum lætatus, et eos honorifice suscepi; et non multo post eos dimisi, ut reverterentur cum honore et pace : et postquam pervenerunt ad portum maris, qui est in finibus meis in Mari Rubro, non invenere magnum præfectum classis, quem pater meus miserat; is enim non expectavit, et de hoc me fecerat certiorem, quoniam non poterat expectare, cum esset moris vestri de triennio in triennium magnum classis præfectum creare. Interim alius noviter creatus advenit; qua de causa longiorem quam opus esset moram legati contraxerunt. Nunc vero mitto mandata mea per fratrem Christophorum Licanati, cui nomen est a baptismate Zaga Zabo, nempe gratia patris, qui desideria mea coram vobis explicabit : et item ad papam Romanum mitto Franciscum Alvaris, qui nomine meo præstet obedientiam, uti justum est.

106. « O domine rex frater mi, attende et da operam amicitiæ, quam inter nos pater tuus aperuit, et crebro mitte nuntios et litteras; nam eas magnopere videre desidero, uti a fratre meo, nam id æquum est, cum ambo simus Christiani, et Mauri, qui mali sunt, semper in sua secta

[1] Ext. Sadol. — [2] Bull. in Clem. VII. const. 14. Francisc. Caracciol. in Vit. Paul. IV. — [3] Ext. apud Damian. Goez. to. II. Hisp. illust. p. 1295.

concordes existunt. Et nunc profiteor, me nolle in posterum legationes regis Ægypti admittere, nec aliorum item regum, qui ad me sæpe legatos mittebant, sed solum celsitudinis tuæ, quos venire maxime opto, quoniam reges Mauri me loco amici non habent propter religionis dissensionem, sed amicitiam simulant, ut tutius et liberius mercaturam in nostris regnis exerceant : unde magnum commodum consequuntur; ingentem enim vim auri, cujus sunt avidissimi, e regnis meis exportant, cum parum mihi sint amici, et commoda eorum nullam mihi afferant lætitiam : sed hoc tolerandum fuit, quoniam superiorum regum nostrorum vetus est institutum; et si eis nequaquam bellum infero et penitus profligo, temperandum in hoc mihi esse arbitror, ne illi contra sanctum templum in Jerusalem violent et diruant, in quo sepultura est Jesu Christi, quam Deus in potestate fœdissimorum Maurorum reliquit, et pariter solo æquarent alia templa, quæ sunt in Ægypto et Syria : et hæc est causa cur eos non invadam et debellem; cujus rei me plurimum tædet. Etiam hoc mihi facilius persuadeo esse faciendum, cum neminem Christianorum regum habeam finitimum, qui me adjuvet et cor meum exhilaret.

107. « Ego, mi rex, nequaquam lætari possum de Christianis Europæis regibus, cum eos audiam in uno corde minime consentire, vigereque inter eos bella. Estote simul omnes in una concordia unanimes; deberetis enim inter vos certo fœdere esse contenti. Et certe, si mihi Christianus rex finibus esset conjunctus, nunquam una hora ab ipso discederem : et de hoc non plane scio quid dicam, aut omnino faciam; cum hæc a Deo ordinata esse videantur.

108. « Domine mi, mitte, obsecro, frequentes ad me nuntios; nam cum litteras tuas video, vultum certe tuum intueor, quoniam major amicitia oritur inter longinque distantes, quam inter eos qui propinqui sunt, propter desiderium quo tenentur : nam is qui reconditos habet thesauros, cum eos oculis non videat, corde semper, et quidem vehementissime, diligit, sicut Dominus Jesus Christus in Evangelio dicit[1] : *Ubi thesaurus tuus, ibi cor tuum;* ita cor meum apud te est; cum tu ipse meus sis thesaurus, et tu pariter me tuum thesaurum debes efficere, et cum meo cor tuum sincere copulare. O Domine frater, serva verbum hoc, nam es prudentissimus et uti audio, patri in sapientia similis : et de hac re statim cognita Deo gratias egi, abjectoque dolore, gaudium a me susceptum est, et dixi : *Benedictus sit filius sapiens, et magni capitis filius regis Emmanuelis, qui sedet in cathedra regnorum suorum.* Domine mi, cave ne defatigeris, cum sis fortis non secus ac pater tuus, nec ostende debiles vires adversus Mauros et gentiles; nam eos cum Dei auxilio adjuvante virtute tua facile debellabis et destrues. Et non dicas tibi esse a patre tuo vires exiguas; nam eæ sunt certe satis magnæ, et Deus semper opem feret. Mihi adsunt viri, aurum, commeatus, instar arenæ maris et stellarum cæli. Nos simul conjuncti totam Maurorum barbariem destruemus, neque aliud a vobis peto, quam peritos viros, qui meos milites in præliis ordines servare doceant, etc. »

109. *Orta rursum inter Castellanum et Lusitanum discordia de novi orbis finibus.* — Recruduit hoc anno dissensio inter Lusitanos Castellanosque de novi orbis limitibus jam ante mota coram Hadriano VI. Definierat eos Alexander VI, ut nimirum Lusitani ad Orientem, Castellani ad Occidentem incognitas terras perlustrarent : nec verisimile videbatur eas nationes unquam in extero orbe concursuras; at insatiabilis ambitio duabus gentibus vastissimum orbem angustum effecit; ubi enim Magellanes per Occidentem ad Moluches insulas penetravit, mox de earum certatum est supremo imperio. Veterem possessionem retinere Lusitani annisi sunt, atque arguebant, eas intra limites ab Alexandro designatos contineri, hac ratione, ut refert Petrus Martyr[1] : « Esse pagos aiunt illi, et rura, villulasque, suos proventus ad Malacheas, Calienteas Cochineasque nundinas afferentes, ut accidit in universo rusticis ad urbes et oppida venum necessaria comportantibus, quæ domi colunt et nutriunt rustici ».

110. At quid Castellani opponerent addit auctor Hadrianum VI compellans : « Nos vero e contra reperimus Malucham ab ipsis usurpatam, quod sit extra lineam illam dividentem ab Oriente in Occidentem ab utroque polo : id tuæ beatitudini est notissimum, quia coram ea discussa fuit non semel ista quæstio ». Redintegrata ea controversia hoc anno ait idem auctor[2] in Commentariis IV Julii ejusdem anni missis ad archiepiscopum Consentinum, ut ea Clementi VII offerret : « Adeo certam esse rem illam infra nostros limites ab Alexandro Pontifice assignatos arbitramur, ut ad novam profectionem præparandam cum impensa non vulgari recentes in Cantabrico Bilbani portu naves sex necessariis commeatibus comparatis construxerimus, statueramusque, ut circiter vernum æquinoctium vela facerent ex portu Clunio Galleco tibi noto ad aromatum ea commercia tractanda destinato ».

111. Demum Lusitani ad componendas exorientes discordias a Carolo V postularunt, ut judiciario ordine prius rem cognosceret : extracta lite, neque arbitris inter sese consentientibus,

[1] Mat. VI.

[1] Petr. Mar. dec. 5. c. 7. et dec. 6. c. 9. — [2] Id. ib. dec. 6. c. 10.

eo res processit [1], ut Lusitani in Indiis viribus superiores arcere Castellanos pararent : et Carolus V, si suæ naves lacesserentur, terrestri prælio Lusitaniam undique Castellana ditione cinctam obruere meditaretur, pro tuenda Alexandri VI donatione : de qua quidem variarum gentium reges gravissime sunt conquesti, cum juris sit naturalis terrarum incognitarum possessionem inire, nec rationi consentiat, ut dimidius orbis terrarum genti exiguæ ascribatur, quæ nec etiam in vastissima imperia colonias deducere, totque nationibus erudiendis adducendisque ad cultum divinum par esse possit.

112. *A B. Martino Valentino propagata in Mexico fides.* — Hoc anno Martinus Valentinus legatus Apostolicus cum duodecim Minoritis ad Mexici imperii regiam urbem pervenit excitus [2] a Ferdinando Cortesio, Mexici debellatore, qui adeo sacerdotes venerabatur, ut nunquam cum ipsis misceret colloquia, nisi detecto capite, et fixo humi genu : fuisse illum pium et humilem, ac summis honoribus sacerdotes excipere, et vesti demissa libare oscula tum religionis ergo, tum ut Mexicanos suo exemplo ad pietatem religionemque adduceret, refert Vitæ ejus auctor; additque Americanos perculsos stupore fuisse, cum illum ita se dimittentem viris religiosis conspicerent, quem ipsi instar numinis colebant, atque exinde sacerdotes nostros in summa veneratione habuisse. Imperatum pariter Hispanis a Cortesio, ut religiosos viros venerarentur, atque ad Americanos ab errore eripiendos, et peccata effusis eleemosynis redimenda incumberent.

113. Porro ex sacerdotum præsentia religioni constituendæ navatam operam, idola quævis collisa, in erudiendis infidelibus, baptismo abluendis, justis nuptiis celebrandis collocatum studium : cumque variæ difficultates in nova illa Ecclesia instituenda emergerent, hoc anno Ferdinandi Cortesii diligentia primam synodum Americanam Mexici celebratam, cui Martinus tanquam legatus Pontificius præsedit, ac novemdecim religiosi sacerdotes, quinque alii clericalis ordinis, sex vero laici litterati, inter quos erat idem Ferdinandus Cortesius, interfuerunt. In ea vero agitatum quam potissimum uxorem neophyti e pluribus, quas habuerant, retinere deberent : sancitumque ut quamcumque vellent ex his ritu Christiano sibi copularent, cæteras vero repudiarent. Ad propagandam dein religionem imposuit Cortesius provinciis præfectos [3], ut omnia idola diffringerent : ipseque ad novas quærendas terras mense Octobri hujus anni expeditionem confecit, secumque regem Quahutimocum et alios proceres, ne quid se absente novarent, abduxit. At eo absente Hispani, qui Mexici hæserant, ambitione et avaritia obcæcati civilia inter se odia exercuere, atque in apertum discrimen nascentem Ecclesiam Mexicanam objecere [1]; nam Barbari, animadversa eorum discordia, de ipsis interficiendis sumpsere consilia, quæ divina vi irrita conciderunt.

114. Meminit de iis Christianæ religionis inter Mexicanos felicissimis progressibus Laurentius Surius [2], observatque eo tempore, quo Martinus Lutherus, dæmonis organum infelix, Christianos a vera fide abducebat, divinam providentiam alterum Martinum ad gentem idololatram Romani Pontificis opera legasse, qui dæmonum servos Ecclesiæ aggregatos in filios Dei cooptaret : cum id hæreticorum omnium signum sit certissimum, ut bonos corrumpant; Romanæ vero atque Apostolicæ Ecclesiæ id decus singulare atque ornamentum, ut impios dæmonum laqueis irretitos ab idolorum cultu et ferina barbarie ad agnitionem Dei humanitatemque traducat. « Anno, inquit, salutis MDXXIV, venit in civitatem Mexicanam frater Martinus Valentinus cum duodecim monachis tanquam vicarius papæ a Carolo Cæsare illuc cum auctoritate ejusdem Pontificis missus, eodemque anno prædicavit ille in novi orbis terra continente Evangelium Christi, et magnos illic progressus magnaque incrementa fides Christi accepit. Et quidem ea ipsa fides, quam Germani et plerique alii Europæi a Martino Luthero et aliis sectariis male persuasi ut papisticam rejiciunt; baptizabantur illic multa hominum millia : et cum antea plures simul uxores habuissent, dubitareturque quam ex omnibus retinere deberent, eodem anno Mexicana habita est synodus solemnis, cui tanquam papæ vicarius præsedit Martinus Valentinus, in quo tandem definitum est, quod qui fidem Christianam cum omnibus Romanæ et Catholicæ Ecclesiæ ritibus complecterentur, ex omnibus uxoribus unam tantum, quam vellent ducerent ritu Christiano. Idola omnia ex templis exturbabantur : crux Christi, et sanctissimæ Mariæ Virginis imago in templis reponebantur : Eucharistia populis ostendebatur : missæ sacrificium a Martino et collegis duodecim patefiebat : Evangelium Catholico more pie et pure annuntiabatur; inde vero paucis annis tot baptizabantur in ea novi orbis plaga, ut alii septies dena centena millia, alii quatuordecies dena centena hominum millia in solo illo Mexicano regno baptizata retulerint : magna etenim in eo novi orbis tractu est hominum copia, adeo ut in insula fani divi Dominici quindecies centena hominum millia fuisse reperiantur, et quandoque in processione centum millia hominum se Christiano more ceciderint virgis ». Et infra : « Et, o divinam providentiam, o terribilem Deum in consiliis super

[1] Id. ib. c. 10. — [2] Mexici expugnati hist. — [3] Ibid. p. 239.

[1] Ibid. p. 243. — [2] Sur. in Comment. an. 1558.

filios hominum, septimo anno post natum in Germania dogma Lutheranum, in novo orbe Martinus Valentinus vitæ sanctitate et miraculorum operibus inclaruit, et cæcis gentibus Evangelii lucem (sinceram quam Germania, Martino Luthero apostata infami duce, fastidivit) invexit ». Et infra :

115. « Et certum est omnes Indos et novi orbis Carolini incolas et accolas fieri quotidie magis ac magis Christianos. In archiviis Caroli Cæsaris lectum est unum quemdam sacerdotem septies centena hominum millia baptizasse, alium tercentum millia, alium centum millia, alios plures, alios pauciores. In solo Mexico referunt multi summa fide dignissimi triginta fuisse dynastas, quorum quilibet habuerit sub se centum millia hominum, aut circiter, et tria millia toparcharum, qui et alios sub se haberent clientes fiduciarios, et beneficiarios, vasallos, valvasores, et valvasinos : qui dynastæ certa anni parte familiam suam alebant in civitate Mexicana curia regis Moteczumæ, et ex ea non licebat illis discedere ad suas provincias nisi regis permissu, ac relictis sive filiis sive fratribus suis in civitate obsidum loco : et (quod dictu horrendum est) mille plerumque homines uno die in civitate Mexicana immolabantur : sed omnia idola exturbata sunt, dæmonibus silentium indictum : oracula et præstigiæ conticescere jussa sunt, pluralitas uxorum in unius consortium redacta : septem illis sacramenta, et cæteri Romanæ Ecclesiæ ritus reverenter traditi sunt : nobis interim in Europa de horum contemptu, et novorum dogmatum complexu petulanter nobis applaudentibus, et tanquam mirifica reperta luce gratulantibus : sed Deus præpotens spretis nobis contemptoribus, suam gratiam offert illis barbaris et ignotis gentibus, et ut hæretici tabescant, omnes illas facit Romani Pontificis observantissimas, et veteris religionis studiosissimas : solent jactare isti temulenti novi Evangelii præcones, se Romano Pontifici modis omnibus velle incommodare : nec vident miseri, ut ipsos irrideat, qui habitat in cælis [1], et tanto Romanum Pontificem in remotissimis novi orbis regionibus faciat majori studio ac veneratione affici, quanto in Europa apud plerosque minori in pretio est ».

116. Prædixisse videtur jam ante Christus B. Birgittæ [2] ejusmodi multorum Christianorum defectionem, gentiumque barbararum ad Christum conversionem hisce verbis : « Ego sum quasi fictor, qui de luto facit pulchram imaginem ad hoc, ut eam nobiliter deauret : evoluto autem aliquo tempore inspiciens fictor vidit imaginem humidam, et quasi ex humore deformatam, os quippe retortum a pulchritudine sua, factum est quasi os canis, et aures dependentes, oculi eversi, frons et genæ immersæ ; tunc dicit magister : Non es digna, ut vestiaris auro meo, et arripiens eam comminuit, et facit aliam auro suo dignam. Ego sum ille fictor, qui hominem feci de terra ad hoc, ut auro deitatis meæ eum mecum insignirem : nunc autem amor voluptatis ejus et cupiditatis sic eum defœdaverat, ut indignus sit auro meo ; nam os, quod ad laudem meam creatum est, nihil loquitur nisi placentia, et proximo nociva ; aures nihil audiunt, nisi terrena ; oculi nihil vident, nisi voluptuosa ; frons humilitatis deciderat et erecta est superbia. Ideo eligam mihi pauperes, id est, paganos, despectos et dicam eis : Ingredimini et quiescite in brachio charitatis meæ. Vos autem, qui mei esse deberetis, et sprevistis, vivite secundum voluntatem vestram tempore vestro ; et in tempore meo, scilicet judicii, dicam vobis : Ecce dabitur vobis tantum de tormentis, quantum dilexistis voluptatem vestram plusquam Deum vestrum : iste vero venit ad me quasi catulus ponens caput et collum ad laqueum, exhibens se reum : ideo dimissum est ei peccatum ».

[1] Psal. II. — [2] S. Brigit. revel. extrav. c. 84.

CLEMENTIS VII ANNUS 2. — CHRISTI 1525.

1. *Celebratus jubilæus annus.* — Excurrentis sæculi annus vigesimus quintus, Indictione decima tertia, non tam solemni Christianorum expiatione a Clemente summo Pontifice Romæ indicta lætus, quam bellorum civilium, quæ Gallorum et Hispanorum æmulatio hæresisque Lutheranæ impia rabies peperit, cladibus lugubris extitit, tum etiam ob grassantem Romæ [1] pestilentiam, quæ fideles ab itinere deterruit. Cæterum in his litteris pendendæ pecuniæ, seu erogandæ partis sumptuum, qui in adeunda Urbe erant subeundi, mentio prætermissa est; ob publicam scilicet offensionem, quod ex hujusmodi largitione Lutherus oblatrandi occasionem sumpsisset: sed indicta lex, ut Oratio Dominica quinquies repeteretur. Ob has publicas calamitates, minores longe quam unquam antea populorum concursus ad limina Apostolorum factos ferunt [2]. Meminit de his Pontifex in litteris proximo ineunte anno ad archiepiscopos et episcopos datis; de quo hæc habet Florimundus Raymundus [3]: « Annum hunc, qui fuit MDXXV, tanquam infortunatum ipsi Lutherani detestantur, ut in quo Sacramentariorum secta prodiit, Anabaptistarum tumultuata, seditiosa rusticorum plebs cæsa, et jubileum a papa promulgatum fuit ».

2. Promulgatum vero superiori anno ultima Dominica Adventus solemni ritu, ac festo tympanorum strepitu, lætoque buccinarum clangore jubileum hunc annum, lectumque Latinis et Italicis verbis conceptum Pontificium Diploma [4] refert Blasius Cæsenas sacrorum rituum magister: excusumque illud typis fuit Romæ anno MDLXXXVI, in priore Bullarii parte, ducitque ab his verbis exordium: *Inter sollicitudines*; ac post repetita de solemni jubilea expiatione decreta Bonifacii VIII, Clementis VI, Gregorii XI et aliorum antecessorum instaurataque, subdidit Clemens: « Nos, qui et per alias diversas litteras nostras plenissimam dicti anni indulgentiam, litterasque eorumdem prædecessorum nostrorum consilio approbavimus et innovavimus, ipsum annum jubilei a primis vesperis Nativitatis Domini nostri Jesu Christi incipere, et ut sequitur finiri voluimus, ac omnes et singulas indulgentias plenarias, et ad instar jubilei ac etiam commutandi vota, necnon super eis et male ablatis et incertis, etc. vel per alium illicitum modum extortis dispensandi et componendi, aut sub certis modo et forma remittendi et deputandi confessores cum potestate absolvendi, etiam in casibus Apostolicæ Sedi reservatis, facultates, concessiones et indulta a nobis vel Apostolica Sede quibuscumque Ecclesiis, monasteriis, hospitalibus, et piis locis, universitatibus, fraternitatibus, etc. concessas et concessa, et in futurum forsan concedenda, de simili consilio ad nostrum et dictæ Sedis beneplacitum suspendimus; omnibus et singulis utriusque sexus Christi fidelibus tenore præsentium nuntiandum duximus, prout denuntiamus, quod proximo die sabbathi, qui erit vigilia Nativitatis ejusdem Domini nostri Jesu Chrisit, in primis vesperis dictæ vigiliæ accedemus ad Basilicam ejusdem B. Petri, et portam ejusdem Basilicæ anno jubileo aperiri solitam, et propriis manibus aperiemus, faciemusque aperiri alias, etc. aperiri consuetas dicto anno, et pro consequenda ipsa plenissima indulgentia Basilica eorumdem Apostolorum Petri et Pauli Lateranensis, et B. Mariæ Majoris Ecclesias, illarumque majora altaria per Romanos ac in dicta Urbe commorantes et residentes triginta; per peregrinos vero et forenses quindecim diebus continuis aut interpolatis semel in die visitari debere, omnes et singulas plenissimas indulgentias per dictos prædecessores dicto anno jubilei Basilicas et Ecclesias prædictas visitantibus concessas, de novo pro conscientiarum eorumdem fidelium majori securitate et potiori cautela auctoritate Apostolica concedimus et innovamus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDXXIV,

[1] Clem. lib. brev. an. 1526. p. 4. — [2] Blasius Cæsenas in Diariis. Mucantius in suis. Andr. Victorell. p. 3. de Jubil. et alii. — [3] Florim. Raymun. de origine hæret. — [4] Ext. inter brev. an. 1524. pag. 483.

X kal. Januarii, Pontificatus nostri anno II ». Datam a Clemente, antequam ad portam Basilicæ S. Petri aperiendam exscenderet, provinciam fuisse Alexandro Farnesio episcopo Ostiensi et sacri senatus decano, ut S. Joannis Lateranensis, cujus erat archipresbyter; Antonio de Monte episcopo Portuensi, ut Basilicæ S. Pauli; Andreæ de Valle tit. S. Priscæ, ut S. Mariæ Majoris portas panderent, servatumque a Clemente in Basilicæ S. Petri porta aperienda ritum; utque aureo malleo murum percusserit, describit idem Blasius Cæsenas [1].

3. Explicuit dein Clemens piacularem beneficentiam in plures alios, qui Romanam peregrinationem obire non potuerant: qua de re extant in Pontificiis hujus anni Regestis ad Angliæ reginam [2], necnon ad Maximilianum archiducem Austriæ [3] litteræ. Affecti eo etiam beneficio omnes crucesignati, qui Christophorum [4] Frangipanem in proxima expeditione adversus Turcas conficienda sequerentur. Detulisse biennio ante comitem Christophorum Frangipanem in cardinalium senatu operam suam Sedi Apostolicæ ac objectam coitionem cum Turcis impressionemque hostilem in Pannoniam confutasse, narrat Hieronymus Niger [5]. Misisse vero, cum jam irruptionis a Solimanno in Hungariam rumor increbresceret, hoc anno ad Clementem Stephanum Brodericum episcopum Vatiensem ad implorandam adversus illum opem, atque intestinis seditionibus laborasse Pannoniam, equestri ordine conjurante adversus regios administros, ac omnes, exceptis Transilvaniæ et Illyrici præfectis gradu dejicere legesque regi dare annitente, narrant Hungarici Annales [6]: quæ civiles dissensiones extremi Hungariæ excidii præludia fuere; sed hæc proximo anno lugenda erunt. Nunc in alios incidimus luctus, quibus ob Lutherum hæresiarcham afficitur Germania.

4. *Rusticorum Lutheranorum rebellio, postulata et strages.* — Monuerant jam ante Romani Pontifices Carolum V Cæsarem ac principes Germanos, magno eorum periculo foveri hæreticos, qui post Ecclesiasticam auctoritatem conculcatam, etiam Cæsaream et civilem obtererent, ac barbaricam male agendi licentiam affectarent, ut plures eorum litteræ a nobis suis locis allatæ docent; nec difficile id præsagiri poterat, cum Lutherus libros impios adversus Ecclesiasticos viros disseminasset quibus imperitam plebem ad episcopos omnes, sacerdotes et monachos contrucidandos hortabatur: « Quicumque, inquiebat [7], opem ferunt, corpus, bona et famam in hoc impendunt, ut episcopatus devastentur et episcoporum regimen exscindatur, hi sunt dilecti filii Dei et veri Christiani, observantes præcepta Dei ». Dei nomine designat ille dæmonem, qui fuit homicida ab initio, cujus organum extitit Lutherus, et a quo se edoctum profitetur. Ementiebatur hic draco animas ab Ecclesiasticis in exitium trahi, invidensque eorum opibus, hæc acerbe objiciebat: « At quid prosunt, nisi ut voluptatibus indulgeant ex aliorum sudore ac labore, verbumque Dei impediant? » Ita sua deliramenta ut Dei verba infelicibus populis venditabat. Cum vero tam audax et sacrilegum nefas, contemptis Pontificiis querimoniis, dissimularent Germani proceres, repente rustica plebs ab Anabaptisticis concionatoribus fascinata in arma coivit, ut Ecclesiasticos, necnon civiles magistratus dirueret, rata se per omnia scelerum genera divinæ iræ inservire.

5. « Mira », inquit Joannes Cochlæus [1], « et miserabilis erat tunc Germaniæ superioris facies, inaudita et irrecuperabilis calamitas, terror et tremor maximus: quando uno eodemque tempore omnium fere principum, (qui Lutherico fermento minus caute ac nimis leniter et negligenter obstiterant) subditi vel apertam intendebant vim, vel occultam in corde rebellionem fovebant. Multa igitur millia rusticorum insurrexerunt in Suevia, multa in Alsatia, multa in Franconia, multa in ripa Rheni, multa in Thuringia: profligato uno cuneo, mox objiciebatur alius. Antequam vero justos conscriberent exercitus principes, a tumultuantibus turbis gravissima passim et undique illata fuerunt damna in diripiendis diruendisque monasteriis, templisque et arcibus; et intra unum mensem Maium majores clades cædesque et vastitates passa est superior Germania, quam decennali bello tum a Gallis et Hispanis passa sit Italia. Scribit enim D. Conradus Wimpina, vir gravis et eruditus, homo senex et Francus, in una Franconia devastata esse monasteria et arces ducentas et nonaginta tres ». Scripsit inter alios Petrus Crinitus [2] rusticani hujus belli historiam ad Albertum tit. S. Petri ad Vincula presbyterum cardinalem Moguntinum, eumdemque Magdeburgensem archiepiscopum, ac tempus rei gestæ ita consignat: « Hoc anno a Jesu nato MDXXV, seditio et crudelissima et periculosissima ignobilis vulgi contra superiores et magistratus in Germania coorta est ».

6. Erupisse primam mali labem in Hegania idem tradit, cum Huldericus dux Wittembergensis principatum recuperare anniteretur, Suevi vero fœderati, ductore Georgio Walpur-

[1] Blasius in Diariis Je. Mocantius ex eo. Victorel. p. 3. ex illis. — [2] Lib. brev. an. 1525. p. 290. — [3] Ext. inter brev. an. 1524. p. 483. — [4] Ib. p. 386. — [5] Ext. ejus lit. l. I. collect. lit. princ. p. 115. — [6] Nicol. Isthuanffs hist. l. VIII. de reb. Ung. — [7] Luth. in Bulla adversus episcopos.

[1] Coclæ. in Actis et script. Luth. hoc an. Pet. Crinit. tom. III. rer. Germ. Hubert. Thom. Gaspar. Hedion. in Continuat. Sabellic. Flemberg. in Actis et script. Lut. Sur. in Comment. Append. ad Naucler. Serar. in Alber. II. — [2] Pet. Crinit. to. III. rer. Germ. ex edit. Freher. p. 194. Meshov. hist. Anapt. l. I.

gensi in eum signa extulissent: dissipato autem Wittembergensi exercitu XIV kal. Martii, rusticos ad quatuordecim millia hominum congregatos varios etiam aliis in locis exercitus conflasse, ac mox in viros nobiles et Ecclesiasticos, sacraque omnia effrenato furore charitatis specie debacchatos esse: «Charitatem, inquit, fraternam de qua plurimum præ aliis in Christo Servatore nostro gloriabantur omni crudelitate, tyrannide, nequitia declaravere, circumjacentia quoque monasteria expoliare, evertere, devastare, nec aliter agere quam qui nec Deum, nec homines, nec quod jus, fas, honestumque est reverentur ». Delusam dæmonum præstigiis eamdem sacrilegam turbam ita describit: « Sane cum ille mali artifex sathanas, quem Christus homicidam et mendacem appellat, quique humani generis inimicus et omnis discordiæ auctor in rebus tam periculosis, sibi autem mire placentibus, veluti prædam agere sperans, haudquaquam quiescit, rem eo deduxit per sibi deditos servos, ut a fructibus suis cogniti sunt, ut sub sacrosancti Evangelii specie, quod certe solatio oneratis conscientiis est, et omnis obedientiæ lucidissimum speculum, quemadmodum et primos parentes nostros decepit, et a Deo optimo maximoque abalienare studuit, aliquæ postulationes ad seditionem potius, quam ad pacem pertinentes, et carnis potius quam spiritus libertati convenientes per universam pæne Germaniam disseminarentur: quæ meo judicio ex perverso Thoma Muntzero in Thuringia primum pullulavere; semper enim præcipuas hujus seditionis, et artes, et partes apud turbas longe lateque furentes suo tempore protulit et fovit. Verum ignobile vulgus, quod sua sponte jugum excutere et se in libertatem vendicare propensum est, libentiusque multo sine quam sub legibus cupit vivere, jam dictas postulationes ardenti cupiditate et obviis, ut aiunt, ulnis excipiebat: pars quidem depravatæ suæ sententiæ fomitem nacti; pars aliorum insolentia levitateque excitati, de novo commoti excitabantur: plerique (mea opinione) avaritia speque prædæ impulsi, quam plurimum animo conceperant. Hac de causa subditis et infima plebe passim contra magistratum seditiose tumultuante, illa cruentissima labes fas pium et æquum, omniaque jura corrumpebat ».

7. His consentientia tradit Hubertus Thomas [1] Leodiensis, qui erat Ludovico Palatino principi electori a secretis, in Commentario ad Erardum de Marcha cardinalem, revocatis post cladem Papiensem ab Helvetiis ducis Wittembergensis copiis, Georgium Suevici fœderis ductorem arma adversus collectitias rusticorum turmas convertisse, easque gemino prælio tumultuario fudisse: jamque eos tumultus compressos visos, ipsis rusticorum ducibus manus ad illum tendentibus signaque tradentibus, cum repente in omni Germania majores populares turbæ excitatæ sunt a nefariis Evangelii Lutherani concionatoribus: « Interim, inquit, non quiescens humani generis perpetuus hostis sathan, et ut Christus ait, mendax ille nostræ salutis jugulator, omnisque iniquitatis et discordiarum fomes et auctor, prædam ingentem sibi paratam cernens, in omnia sese convertit, donec laqueos, in quos ruentem populum exciperet, repererit. Instructis itaque suæ farinæ, ut postea fructus docuerunt, ministris, qui Evangelii præfigentes titulum, summique boni præ se ferentes imaginem, seditiosa ad numerum duodecim edidere et per Germaniam dispersere pronuntiata, maxima pro parte in carnis libertatem excogitata a Thoma Muntzero Thuringo e Mulhausen, quantum conjecturis possumus assequi; deprehensus etenim crebros ad seditiosos rusticos habuisse internuntios, unde illi hæc si cui maxime adscribendum censeo: fuere autem hujusmodi ». Desiderantur ii apud Hubertum; recensentur vero ab Ulembergio [1] his concepta verbis:

8. « Suevici, a quibus rebellandi factum est initium, anno MDXXV ineunte, breve quoddam scriptum publicarunt in duodecim capita vel articulos distinctum. Primo, rogamus (inquiunt) unaque volumus, ut deinceps apud nos sit integra potestas eligendi ministros Ecclesiæ, qui pure doceant verbum Dei, eosdemque destituendi, si mereantur. Secundo, decimas nullas porro dabimus, nisi frumenti tantum colligendas per quosdam e cœtu delectos, ac dein in Ecclesiæ ministros, in pauperes ususque publicos erogandas. Tertio, indignum est et miserabile, quod hactenus pro servis mancipiisque sumus habiti, cum nos omnes Christus suo sanguine redemptos in libertatem vindicarit. Itaque quia Scriptura liberos nos pronuntiat, liberi esse volumus: ita tamen, ut obtemperemus Dei mandatis, et magistratum non abjiciamus. Quarto, cum in exordio generis humani potestatem Deus homini concessit in feras, in volucres, in pisces, per magistratus ablatam, restitui nobis postulamus, nisi quis forte fluminis jus emerit, eamque rem per litteras demonstrare possit. Quinto, silvas tam Ecclesiasticorum quam sæcularium per magistratus usurpatas hactenus, quas qui possident pecunia non emerunt, in communes omnium usus cadere volumus, sive ædificandum sit, sive pro necessitate ligna cædenda. Sexto, durum illud servitorium onus, quod augetur incrementis quotidianis, minui pro lege æquitatis, nec colonos premi tam graviter, sed ex verbi divini præscripto tractari hac parte desideramus.

[1] Ext. to. III. rer. Germ. ex edit. Freher. p. 242.

[1] Ulemb. in Vita Luth.

Septimo, qui prædia, fundos, agros obtinent a dominis, ex iisque census annuos fructusque præstant, nihil pendant amplius, quam antiquitus moderatè quadam ratione pactum est; nec servitiis novis onerabuntur, nisi pretio colonis numerato quantum æquitas postulabit. Octavo, census quorumdam bonorum annui graviores sunt, quam ut ex fundo præstari possint, nisi de suo coloni adjiciant: hi igitur moderandi sunt bonorum virorum arbitrio, ne sudores suos agricolæ gratis impendant. Nono, cumulantur perpetuo leges et constitutiones, et pœnæ delinquentibus non pro delictorum modo, sed pro affectu punientium infliguntur: volumus ut hac parte posito affectu judicetur secundum antiquas ordinationes, et more majorum agatur. Decimo gravamur et in eo, quod agri quidam et prata, quæ sunt publici juris, in privatos usus quorumdam usurpatione cesserunt; ea nisi justo pretio empta sint, in communes omnium usus rursus vindicabimus. Undecimo casum mortis, quam vocant, vel morem illum, quod defuncto patrefamilias uxor vidua cum orbatis parente liberis pendere de bonis suis quippiam solet, penitus abrogatum volumus, ut nemo hanc ob causam exsolvere quidquam deinceps obligetur ». Sublatos esse ab insanientibus hæreticis exequiarum honores, precesque pro defunctis vetitas, quasi sacerdotalis avaritiæ commenta essent, observat Joannes Eckius[1] : « Quod, inquit, funebres illi planctus seu luctus perinde hoc tempore, ut olim sub Vigilantio et Joviniano, sub apostata fidei Luthero jacent contempti ac neglecti, et ejusce factionis homines propheticæ maledictioni Jeremiæ[2] de asini sepultura extra portas Jerusalem se sponte subjiciunt, ipsi viderint, quo pacto respondere velint et possint. Scio ego in locis nonnullis quosdam tanta dementia captos, ut jam morituri sese canibus et lupis Diogenis Cynici more exponi voluerint, atque in testamentis ita constituerint ». Et infra : « Inhumana res est nimiumque barbarica, et quæ cum feris et bestiis nonnihil commune habet, Lutheranorum more non dolere de mortuo, non planctum, sed choream ducere et, quod abominabilius est, illos inhumatos canibus vorandos projicere, ut hoc factum esse tota Germania novit ». Pergunt seditiosi articuli :

9. « Duodecimo. Demum si quid hoc scripto contineatur, quod non quadret ad divini verbi gnomonem, id nullum habere robur, sed irritum esse volumus : quemadmodum vice versa, si plura futuris temporibus occurrant gravamina cum lege Dei pugnantia, ea quoque decernimus ad superiores articulos adjungenda ». Reservabant ita rustici sibi sacræ Scripturæ interpretationem, atque omnia deliria sacris oraculis affingebant; quam fraudem accepisse a Luthero hæreticos addit Eckius[1] : « Evadere per hanc viam cupit, (nempe Lutherus), affirmans Scripturam judicare debere : iniquum sane est subterfugium, eo quod Scriptura utrique parti est communis, ut quam ambæ suscipiant : non enim de Scriptura contenditur, sed de ejus intellectu : et cum Lutherus sensum suum extollere nititur supra omnia Concilia et totum Christianismum, quæ diabolica est præsumptio et Luciferiana superbia; præcepit enim Dominus, atque adeo serio mandavit audire Ecclesiam, non vel Lutherum, vel Jacobellum, Paulus[2] quoque parere nos vult prælatis, et in eminentia constitutis, non perfidis ex monastico Ordine apostatis. Christus docuit[3] omnes audire vocem sui pastoris et rectoris, non ululatum, sævientiam et rapaciam luporum, hoc est hæreticorum, qui semetipsos ingerunt sine consensu spiritualis Ecclesiasticæ potestatis ».

10. Pellectam falsæ illius libertatis Christianæ dulcedine, quæ duodecim iis articulis exposita erat, multitudinem arma sumpsisse ita describit Hubertus[4] : « Ut in vulgus prolata sunt, magno plausu ab his recipiebantur, quibus etenim sanctissimæ leges abominationi sunt : et ut in omne erumpant facinus, quoquo mens prava duxerit liberius efferatur, nullis volunt coerceri institutis, nullum quantumvis leve lubenti animo ferre jugum, quasi naturæ humanæ imbecillitas nullis egeat scilicet frænis, quam tam præcipitem in omne vitium ruere videmus. Hinc coire undique cœptum, conventiculaque vicatim habere : dicere advenisse tempus libertatis recuperandæ : lætari, exhortari alius alium : quantum lucri et honoris inde proventurum ad quemlibet ostendere : velle Deum rerum publicarum quoque infelici plebi administrationem semel concedere. His et aliis passim jactatis, cœpere ubique rustici obedientiæ aures occludere » — « Sceleratissimis », inquit Petrus Crinitus, « suis cupiditatibus honestissimum Evangelicæ libertatis titulum prætexebant ». Concitabat enim ita suos Munzerus his venenatis ac rabidis litteris[5] : « Quousque, chari fratres, obdormiscitis? quandiu voluntati Dei repugnatis, quem usque adeo deseruisse vos arbitramini ? Ah ! quoties jam dixi, quid agere vos doceat. Deus diutius se manifestare abnuit, (nempe prætensa est sceleri divina revelatio), standum vobis est. Si detrectaveritis sacrificium evadet suspirium, et major orietur tribulatio. Identidem repeto : Eritis diaboli martyres ». Hoc unum vere prædixit Munzerus; nam ut diaboli martyres cæsos ejus sectatores visuri sumus. « Itaque prospicite vobis, timorem pellite et ignaviam : nolite amplius adulari perversis fatuis,

[1] Jo. Eck. hom. 34. Euch. de sumption. — [2] Hier. XXII.

[1] Id. ib. — [2] Hebr. XIII. — [3] Mat. XVIII. — [4] Hub. ubi sup. — [5] Ext. apud Arnol. Meshov. hist. Anabapt. l. I.

impiis nebulonibus, (ita principes et nobiles vocabat novator), incipite et bellate bellum Domini : necessitas postulat : inflammate fratres, divinum ne spernant testimonium, alioquin omnes peribitis. Universa Germania, Italia, Gallia in motu est : tragœdiam inchoabit magister, nebulones perire oportet. Fuldæ in septimana sacra quatuor demolita religiosorum cœnobia ; rustici in Klegau, Hegau, et Saltu-Nigro in armis sunt, trecenta ipsorum millia, præterquam quod in dies numero non pauci confluant : id unum me reddit anxium, ne homines fanatici in simulatam concordiam consentiant, eoque pacto sibi imminens nocumentum non advertant. Vos, vos, certo confidite : ubi tres vestrum fuerint, qui solum Dei auxilio fisi et nomen et gloriam ejus quæsierint, centum millia non timebitis. Pergite modo, pergite, pergite, summe necessarium est. Nebulones in desperationem acti sint ; metuunt ut canes. Rumpite moram, nocuit differre paratis. Instruite fratres ut coeant, et quod verbis promiseré opere actutum exequantur, tempus adest, pergite, pergite, pergite ; ne misericordia vos flectat, si blandis verbis aures Esau demulceat (Genes. xxxiii). *Calamitatem impiorum ne respiciatis :* supplices ad vos accedent, ejulabunt, adeoque precabuntur benigne, ac pueri essent : nolite misereri, quemadmodum per Moysem præcepit Deus, (Deut. vii) idem et nobis quidem patefacit : concitate in pagis et urbibus, præcipue vero metallorum fossores aliosque fideles id genus complices, et quos idoneo operi perficiundo putaveritis commovete, etc. Datum Mulhusii anno sæculi xxv. Thomas Munzerus, servus Dei contra impios ». In aliis litteris apponebat : « Cum Gedeonis gladio ». Trahebant propterea ad facinus invitos finitimos intentata vitæ bonorumque jactura, quorum duces erant minoris ordinis sacerdotes, qui Lutheranum et Anabaptisticum virus hauserant : inter quos præter Muntzerum Antonius Ersenuth una cum Scaplera et Phifero scelere emicuit ; venenatis enim litteris, quibus Evangelium et justitiam se provecturum spondebat, ingentem exercitum collegit.

11. Ut vero horum impostorum princeps Evangelium justitiamque promoverit, subjecit Petrus Crinitus ; illum scilicet contractis seditiosorum copiis obvia quæque evastasse, inter medias crapulas eructasse cædes, et oppidorum incendiis tanquam triumphali igne delectatum : quinetiam finxisse ad subornandam plebem, se prophetiæ dono collustratum, utque debellaret orbem mandata accepisse a divino Numine, refert Gaspar Hedion Lutheranus scriptor : « In Mulhausem, inquit, Thuringiæ oppido concionator erat Ecclesiasticus Thomas Monetarius dictus : is palam docuit se restauraturum collapsum Ecclesiæ statum, gloriabaturque privatim sibi a Deo illuminationes contingere, et ad evertendam tyrannidem impiorum gladium Gedeonis sibi commissum esse. Eduxit turmatim cohortes vulgi, jussitque nobilium domos diripi, et monasteria compilari ».

12. Fuit ille speciosus ad simplices trahendos in exitium obtentus, quem Joannes Faber sic refellit [1] : « Hoc hominum genus, dum veritate nos nulla oppugnare potest, mendaciis multis adoritur ; Evangelio Dei nos resistere falso calumniantur, nec quemquam pro Evangelio stare, quam qui eorum partes sequatur ; existimat quippe nos, qui majorum piis instituti præceptis verbum Dei corde credimus ac ore prædicamus, in canticis, orationibus lectionibusque sacrum ore et corde volvimus Evangelium, justisque et condignis venerantes sanctum Dei verbum honoribus, accensis candelis, aperto capite, attenti jucundam Evangelii audimus vocem ; librum quo scriptum continetur auro et argento aliisque gemmis ornamus, nihil omittentes quod Evangelio Dei decori esse possit. Quæ cum ita sint, facile videtur, dilectissimi in Christo amici, quam inique nobiscum agant qui crebro in ore Evangelium habent, assidue clamantes : Evangelium, evangelium ; interea autem corde longissime ab omni bono remoti Evangelii nullum iota observant ; in quo nostri majores honestissima et integra ac simplici conversatione vitam egerunt, mulieribus ita docendi facultatem non fecerunt, sed Evangelium magna sedulitate et cura opere complentes docuerunt, quod nostri Lutherani non tantum non faciunt, sed ne minimo quidem digito attingunt, non incommodum excogitantes figmentum, dum mandata Domini observari ab homine non posse aperte aiunt ; ac primum quidem præceptum a nemine etiam gratiam habente custodiri posse contendunt ». Hæc hæresis a Jansenio episcopo Hypresi iterum instaurata ab Innocentio X et Alexandro VII iterum damnata est. Subdit Faber : « Tanto, quod res ipsa ostendit, Zuinglius et Œcolampadius in libros domi suæ natos amore feruntur, ut quod ipsi Thuregi vel alibi in suis synagogis statuunt, vellent per universum orbem veluti quatuor Evangelia recipi ac venerari : quemadmodum quod a majori Thuricensium senatu et Zuinglio decernitur, stricte omnes qui Thuricensium jurisdictioni subjecti sunt observari compelluntur. Interea quod a trecentis decem et octo episcopis in Nicæna Bithynia, quod a sexcentis et triginta Patribus Chalcedone, quod a ducentis Ephesi, et in summa quod uspiam a sanctis episcopis et patribus, vel quibuscumque tandem in Spiritu sancto congregatis statutum et decretum est, id omne hodie antiquatum, rejectum et abolitum eorum consilio censeri debet. Sed non sic impii, non sic ».

[1] Jo. Fab. lib. contra Œcol.

13. At quanta scelera per fallacem Evangelii speciem et fucum patrata sint ab impiis, describit Joannes Atrocianus, spretas leges, spretam Scripturam, cæsos monachos, raptatas moniales, sacras opes direptas, projectas calcatasque sanctorum reliquias : tum etiam baptisteria in quibus Christo initiati fuerant atque Eucharistia conculcata a rusticis hæretico furore inflammatis. Sacras etiam imagines flammis injectas, et consputa sacerdotum ora deplorat Atrocianus : adeo ut cum se Christi esse dicerent, Christo bellum intulerint, Mahometanisque nequiores Christi simulacris laqueos injecerint, ac Deiparæ imagines patibulis affixerint, plangit Joannes Faber [1] his verbis : « Dilectissimi fratres. Audivimus quemadmodum Evangelistæ recentiores mortuos devorarint atque eis prohibuerint gratiam; quomodo sanctorum suffoderint monimenta, reliquias subverterint, despuerint, et de ridiculo habuerint Ecclesias, tumultuaverint in campis statiunculas, ne quis peregrinus passionis Domini commemoretur, lapidem [2] Jacobi, saxum Josue [3], vota in universum omnia, cunctos lapides testimonii [4] comminuerint : quibusdam locis divæ Mariæ virginis imaginem ad ignominiæ palos statuerunt : crucifixi Domini statuis laqueos collo injecerunt, atque, quod ad Felicianorum attinet hæresim, intermisere totum nihil; qui tamen ante annos septingentos tempore Caroli in Oriente in Nicæa Bithyniæ, Frankfordiæ item in Germania, ut errantes atque hæretici condemnati sunt. Nullam Christi aut D. virginis Mariæ imaginem, nullum super tabernaculum ex lignis olivarum Cherubin [5], aut quamvis depictam non exturbavere imaginem. At vero sigillorum suorum et monetarum, Cæsaris imagines, insignia sua et quæque Herculis, Martis, Priapi, nefandæ Veneris, Lutheri, Hutteni, et id genus idolorum fuere statuæ, antiquatas figuras et statiunculas, et cæteras picturas manere permiserunt ».

14. Recenset alia seductæ multitudinis trucidantis monachos, stuprantis moniales, rapientis calices et sacras vestes, sacras reliquias conculcantis, baptisteria evertentis, dogmata Atrocianus, nimirum Christi præsentiam negasse in Eucharistia, eamque conculcasse : jactasse Christi doctrinam non didicisse, nisi qui omnium sanctorum Patrum dicta spernat : non esse Christianum qui Franciscano cultu religioso induatur : eum, qui jejunia ab Ecclesia indicta servet, Mahometano esse nequiorem, aut qui sanctorum opem imploret, aut qui horarias preces Ecclesiasticas repetat, vel qui Deiparæ nomen invocet, et Orationem Angelicam dicat, aut filios Confirmationis sacramento inungendos curet : Christum non didicisse, nisi qui renovari exoptet, ac Baptismum iterando fidem abnegarit : non esse Christianum, qui mendicis eleemosynam erogarit, quos ad laborem cogi voluere : talpa illum cæciorem esse, qui bona opera fieri posse asseruerit; non esse Christi, qui ritu Ecclesiastico sepeliri ac preces pro anima fundi voluerit, aut liberum arbitrium asseruerit, aut missæ sacrificio interfuerit, aut peccata sacerdoti aperuerit : pium esse non posse, nisi qui uxorem duxerit : non esse Christianum qui census decimasque persolverit, qui doctos viros salutarit, qui filios ad gymnasia miserit : sublimem hanc esse scientiam, nil perdiscere : non precarios globulos gestandos; baptismum Latinis verbis non conferendum.

15. Inter hos motus Fridericus dux Saxoniæ ob laxatas seductoribus impietatis habenas tot malorum reus ex hac vita ad divinum tribunal abreptus est : cui Joannes frater etiam Luthero ad insaniam addictus tanta dissimulans facinora successit. At dux Georgius catholicus Saxoniæ princeps conscripsit in seditiosos exercitum, ac Maguntinum et Brandeburgensem electores, Philippum Langravium Hassiæ generum suum, atque Henricum ducem Brunsvicensem in societatem sibi adjunxit adversus Muntzerum, qui factiosos inani jactantia obfirmabat in scelere, effutiens se omnes bombardarum globos illæsa manica excepturum, tormentorumque fragores, ut luporum ululatus spernendos. Sed brevi turgidus tumensque animus refractus est, ut narrat Coclæus [1] sic inquiens : « Principes quamprimum venerunt in conspectum seditiosorum, ita terruerunt eos, ut mox litteras deprecatorias ab eis missas acceperint, in hæc verba : Nos confitemur Jesum Christum. Non sumus hic, ut noceamus cuiquam, sed propter divinam justitiam conservandam, neque sumus hic ad effundendum sanguinem : si vos quoque vultis idipsum, nihil mali faciemus vobis. Secundum hæc sciat unusquisque quid agat. Quibus ita responsum est a principibus : Cum vos ex deliberata iniquitate ac seductoria doctrina falsi vestri Evangelii multipliciter contra redemptorem nostrum Jesum Christum cædibus, incendiis, variisque in Deum impietatibus, præsertim in venerabile sacramentum, aliisque blasphemiis vos contaminetis, ideo nos tanquam ii, quibus a Deo gladius commissus est, hic congregati sumus ad puniendum vos tanquam blasphematores Dei. Nihilominus autem cum arbitremur plerosque miseros homines male ad hæc seductos esse; ex Christiana charitate decrevimus, si tradideritis nobis falsum prophetam Thomam Munzerum simul cum complicibus suis vivum foras, vosque dedideritis et clementiæ et indignationi nostræ, nos in hunc

[1] Faber in lib. cur. noluerit Luth. approb. doctrinam c. 22. — [2] Gen. XXVIII. — [3] Jos. XXIV. — [4] Gen. XXXI. — [5] III Reg. VI. Mat. XXII.

[1] Cocl. in Actis et script. Luth. hoc an.

modum vos recipiemus et ita geremus nos erga vos, ut juxta qualitatem causæ clementiam nostram intellecturi sitis. De his vestrum petimus responsum festinanter ».

16. Detrectarunt suum pseudoprophetam Muntzerum rusticani tradere, consertoque prælio profligati, ex quibus sex millia et eo amplius cæsa sunt: duo antesignani Muncerus presbyter ac socius cognomento Phiferus sive Fistulator monachus apostata capti affecti sunt supplicio: sed Fistulator in pertinacia obduruit; Muntzerus vero errores revocasse fertur, ac prævia confessione sacra ritu Catholico sub una specie Eucharistiam sumpsisse, non sine multis veræ pœnitentiæ signis. Similiter debellati sunt in aliis provinciis finitimis pseudoevangelici: « Unus », inquit Coclæus, « Lotharingiæ dux Antonius in una Alsatia supra viginti sex millia rusticorum occidit. Quot autem occidit liga Suevica multis in Suevia et Franconia præliis et conflictibus? quot elector Palatinus? quot marchio Casimirus? quot alii? nam longe aliud erat hic pugnæ genus, quam in justis bellis esse solet, ubi rex contra regem, aut princeps contra principem instructis ordinibus et aciebus pugnare solet. Hic enim rustica turba rei militaris ignara, inermis et inordinata proruens aut in globum sese agglomerans metu, non tam pugnam, quam cædem instructis principum exercitibus obtulit; unde factum est, ut quamplurimi rusticorum cæsi fuerint; ex parte autem principum perquam paucissimi, quia neque dimicare, neque stare in prælio sciebant rustici ».

17. *Quid sit vera libertas Christiana.* — Cæsa ex trimestri spatio supra centum millia non aliter ac pecora refert Gaspar Hedion [1], quod alii confirmant [2]. Inter quos Joannes Faber [3], qui in confutandis hæresiarcharum argutiis strenuam dedit operam, ita rem gestam enarrat: « Non destitit vir egregius Lutherus Christianæ libertatis præco esse, quoad agricolæ omnes sensim ab aratris defluentes, et in enses vomeres, in lanceas ligones conflantes, sese in numerum nobilium vindicarint, nullum dominum, nullum magistratum agnoscerent, nemini quidquam pendere, multa multis per vim eripere, fas nefasque commiscere uno omnes consensu conarentur: quæ libertatis usurpatio centum millia Germanorum clade miserabili uno anno perdidit in uno æque exiguo Germaniæ loco. Taceo tot millia afflictissimarum viduarum orphanorumque, quod eodem ex malo reliqui duriorem pæne morte vitam tolerant. Sic nefarius apostata et fidei et voti monastici desertor, hoc libertatis Christianæ præconio pluribus et gravioribus Germaniam cladibus oppressit, quam si immanissimus Turcarum tyrannus inimicus ille crucis et nominis Christi crudelissimus quadringentis hominum millibus stipatus Germaniæ bellum intulisset. Non est, proh dolor! Germania amplius fraterna illa unde nomen accepit Germania; sed potius grimmania, ubi diaboli seminaria evaluerunt, id est, fides, benignitas, charitas, mutua obedientia, timor Dei, conscientiæ bonæ religio, virtutes omnes plurimis in locis restinctæ evanuerunt; ac vereor ne simus eo in tempore, de quo Christus ait [1]: *Abundabit iniquitas, et refrigescet charitas multorum.* Magna profecto amentia seducti sumus, qui passim evangelistis istis, cum se spiritum Dei habere ore magnifico et plane thrasonica jactantia gloriabantur, tam facile aures præbuimus: neque enim antea aut decuerat aut oportuerat, quam spiritum num ex Deo, an mendax esset, probaremus; nam in aperto est hanc arborem non spiritus fructus, sed ut Paulus ad Galatas pulchre commonstravit [2], opera carnis profudisse nefaria et inaudita: *fructus quidem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.* Hæ virtutum columnæ sub hujus vestri Evangelii tempestate labefactatæ conciderunt, ut ne vestigium quidem aliquod supersit in vobis. *Opera vero carnis manifesta sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes; et his similia.* Hæc initia omnia profusissime nobis illa vestra extulit Christiana libertas magniloquis sermonibus, turbulentis concionibus, gloriosis ac ac importunissime clamosis præconibus evulgata, ideoque mors consequatur necesse est; ac idem Paulus mente, ut omnia divina longe ante aliquando fore prævidit, monachum apostatam, audacem, fronte perfricta, impudentem, blasphemum, fœderum, votorum religionis desertorem, qui pro Christiana libertate licentiam carnis prædicaturus esset; ideoque non semel ubi libertatem Evangelicam præscribit [3] adjicit: attamen *non in occasionem carnis;* sed hanc omnes Lutherani appendicem prætererunt ». Et infra:

18. « Christiana libertas in eo posita est, mea sententia, quod is solus, qui liber dominatur inter mortuos Christus, ab Adæ peccato immunes liberosque nos reddidit; unde Joannis VIII ita ait [4]: *Si manseritis in meo sermone, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos. Respondit ei: semen Abrahæ sumus, et nemini servivimus unquam, quomodo tu dicis: Liberi eritis? Respondit ei Jesus: Amen,*

[1] Gasp. Hedion. in Contin. Sabell. — [2] Sur. in Comm. et alii. — [3] Jo. Fab. disp. cum Balthas. c. 12.

[1] Matth. XXIV. — [2] Galat. V. — [3] Galat. V. Thess. II. — [4] Marc. XIV.

amen dico vobis; quia omnis, qui facit peccatum servus est peccati; servus autem non manet in domo in æternum: si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis. His verbis inducti, qui Lutheri cassibus sunt irretiti, et novæ fidei præstigiis fascinati, illico se liberos jactitarunt: quod Christus filius Dei eos liberarit: non autem considerarunt, quæ præcesserunt, quod qui peccatum fecerit, peccati servus habetur et sit: ac protinus quæ consequuntur: *Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite:* quod et Paulus proprie magis expressit ad Romanos scribens c. IV: *Non regnet peccatum in mortali corpore vestro, ut obediatis concupiscentiis ejus; sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo; peccatum enim vobis non dominabitur: non enim sub lege estis, sed sub gratia. Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. An nescitis quod cui vos exhibetis servos ad obediendum, servi estis ejus cui obedistis, sive peccati ad mortem, sive obedientiæ ad justitiam? gratia autem Deo quod fuistis servi peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in qua eruditi estis; liberati autem a peccato servi facti estis justitiæ. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ: sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem; ita etiam exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem; cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ; quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? nam finis illorum mors est; nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam. Stipendia enim peccati mors; gratia autem Dei vita æterna in Christo Jesu Domino nostro.* Hæc Paulus. Sic itaque est de Christiana libertate sentiendum, ut liberi simus a peccatis; qui enim vivit in peccato et *peccati servus* [1] *est minister diaboli,* etc. Multis interjectis subdit:

19. « Quare ista levis ac vana prætextu Evangelii de libertate Christiana imaginatio plurimorum animos, ad rebellionem commotos, ad æternæ flammæ supplicia dejecerit necesse est, inconsutilemque Christi tunicam in varias partes distractam laniarit. Sunt qui libertatem Christianam gloriose clamant, vulgoque ejusmodi sermonem avide jactent ac prædicent: cum autem ego liberum lubens viderem, qui suo jure dicere queat: *Mundum est cor meum.* Atqui Pauli opinio sane non fuit quando de Christiana libertate est locutus, ut qui baptizatus crediderit, continuo domini et potestatis jugo repulso, sui juris pro libidine liber vivat; armat enim gladio magistratus ad Romanos XIII, ubi et docet omnem animam subjectam esse debere potestatibus sublimioribus: docet famulos obedire heris suis etiam reprehensibilibus, ne in oculis dominorum tantum fideles sint. Quocirca Christianam libertatem non ita interpretari oportebat, nihil ut pendendum sit Cæsari, cum maneat interim illud Pauli: *Cui debemus tributum, tributum* [1]*; cui vectigal, vectigal; cui honorem, honorem.* Hinc ne scandalo esset Dominus noster Jesus Christus, etsi liber natus, tributum exsolvit, solvendumque miraculosa piscatione confirmavit: quo perdiscimus, ut cui honorem debemus, honorem exhibeamus. Sed quomodo illi Evangelicæ pacis et Christianæ concordiæ turbatores cuncta apud Germanos adulterina Evangelii prædicatione inverterint, ex eorum fructibus cognoscere potuisti, et dies Domini manifestavit eos ». Et infra:

« Itaque Lutheranum Evangelium scandalorum, flagitiorum, scelerum, libellorum famosorum honestum pallium est. Hæc illa est abominatio in templo exorta, hinc illæ in templo sanctulæ conciones Lutheri novi Apostoli: Non est quare jejunes, non quamobrem ores, Christus omnia nobis largitus: nihil est quod alii veteris religionis de bonis operibus deblaterant, atque omnia ista, quæ illi intonant, ab ore Christi, non ab homine profecta dicunt. Hoc evangelium est (inquiunt) magni optimi Dei. Hoc verbum [2] Domini manet in æternum. *Sed hic populus* [3] *labiis* evangelium *honorat, cor autem longe est:* Christum *per contentionem* [4]*, non ex charitate* prædicat; et in summa *cor eorum vanum, et sepulchrum* [5] *patens lingua eorum.* At quomodo interim cum miseris agitur simplicibus imperitis hominibus, qui cum istis nebulonibus circulatoribus, impostoribus, scurris, pseudoprophetis conscelleratissimis aures indoctas præbent seducti, fama, possessionibus, corpore, fortunis, omnibus sunt mulctati, exusti, spoliati, quo illi, qui Lutheri, Zuinglii, Carolstadii institutis decretisque nefariis provecti, impio errore immersi inebriatique ita mortui sunt. Interim illæ arundines revocarunt, fassæque sunt suos spiritus somnia, revelationes, doctrinas non veras sed erroneas ». Finxere scilicet ex Evangelio Alchoranum, voluere omnia communia, ut aliena expilarent, libertatem Christianam in licentia scelerum collocarunt: quibus defuisse justam rebellandi causam rusticanis ita demonstrat Joannes Eckius [6], ac seditiosorum argutias dissolvit:

20. « Servitus adeo dura fuit penes Judæos ut qui nunc nobiscum servi sunt, liberi esse poterant inter Judæos: emptitii enim erant eorum servi sicut nunc quoque sunt Turcarum ».

[1] Joan. VIII.

[1] Rom. XIII. — [2] Ps. CXVIII. — [3] Isa. XXIX. — [4] Philip. I. — [5] Ps. V. — [6] Jo. Eck. to. II. homil. 12. Dom. 24. post Pent.

Et infra : « Dices : factum id quidem ita est, sed tamen in Veteri Testamento, ubi lex erat servitutis, nunc autem in lege gratiæ ubi *spiritus* [1] *Domini est, et libertas*, quia nos Christus liberavit, aliter omnia sunt comparata, ita ut Paulus [2] quoque præcipiat, nos *pretioso Christi redemptos sanguine effici non debere servos hominum.* Et hæc fere sunt, quæ prædicatores carnis vulgo proposuerunt, populumque ad seditionem concitarunt ; sed subvertisse eos in hoc verum Scripturæ sensum facile convincemus : siquidem simul cum libertate Christiana, quæ in spiritu est, facile stare potest servitus ista corporalis, testante Paulo eodem in loco, quæ perversi isti adversarii nostri nobis obtrudunt : *Servus vocatus* [3] *es ? non sit tibi curæ : sed et si potes fieri liber, magis utere : qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini.* Ecce Paulus quoque vult in sua quemque vocatione manere, et servum et liberum, quid ergo obgannis tu servitutem Christianæ libertati adversari ? id quidem tibi Paulus permittit, ut si queas fieri liber, magis utaris ; sed interim seditiones non suadet, nec sanguinis profusiones, sicut isti turpiter miseram seduxere plebeculam».

21. *In urbe Ultrajectina tumultus.* — Facti etiam a plebe in Ultrajectina urbe Lutherana hæresi infecta in Ecclesiasticos maximi tumultus fuere [4], qui aliquot annis ob ascitum Caroli ducis Gelriæ patrocinium sævierunt, donec ab episcopo Ultrajectinus principatus in Carolum V transfusus est, ut potentia sua furentes hæreticos in officio contineret. Nullam pestem Lutherana deteriorem ad Christianum delendum imperium umquam orbi invectam observat Willelmus Heda [5] ; cum principes conflata Ecclesiasticis pericula temnerent, donec eodem cum illis exitio ab hæreticis se involvi animadvertere : tunc enim non pietatis studio, sed privati commodi tuendi gratia consurrexisse ait in impios ; nec tamen, etiamsi ingentem illorum stragem ediderint, malum sedatum fuit : « Cœpta, inquit, pullulari nefandissima perfidia Lutheranorum, quæ fere totum orbem brevi tempore contaminavit, omni hæresi perniciosior, dissolvens sacra Evangelia, sacram Scripturam, sacras leges sustollens, religionem atque omnem obedientiam, cum tamen sua prætextu Evangeliorum tutari velint, pejora quam quæ Gothi, Turci aut Tartari in Romani imperii extinctionem et regnorum subversionem excogitarunt, in Christiani nominis odium machinantes tanto fuco ac dulci veneno, ut etiam constantia pectora mutent magnoque adscribendum miraculo de tanta omnis sexus facilitate », et infra, « qui postpositis Patrum ritibus, qui feliciter vixerunt et felicius obierunt, tam faciliter novæ fraudi sese obcæcatos innectunt. Primum in religiosos ac sacras virgines, demum in Ecclesiasticos et universum clerum sævientes etiam Deum ipsum contemnere et immaculatæ ejus genitrici detrahere, sacras imagines elidere studuerunt, principibus sæculi tolerantibus et magna ex parte applaudentibus, donec in seipsos dentes exasperari heu ! nimis tarde conspexissent : qui ut saluti propriæ consulerent, non zelo Dei, non religionis aut pietatis motu arma sumpsere, sed ut sua conservarent impulsi, ingenti conflato exercitu, per summa discrimina certare, nutu Dei spreto, supra centies sexagies hominum millia victores trucidarunt : perseverat nihilominus detestabilis conspiratio ».

22. *Exultat Lutherus in medio Germaniæ luctu, rusticos in cladem inducit, et victos dilacerat conviciis.* — At tot malorum auctor Lutherus horum tumultuum exordio triumphavit gaudio, ac libellum scripsit, præfixo titulo : *Fidelis admonitio ad omnes Christianos pro seditione et rebellione præcavenda :* sed in eo seditionis faces accendere nisus est, ac jactans verba sua Christi verba esse, falso prædixit, biennio vertente, omnia Ecclesiastici ordinis vestigia deletum iri : « Vide, ait, ut exerceas et promoveas sanctum Evangelium, (suum scilicet confictum a dæmone intelligit,) doce, loquere, scribe et prædica quomodo leges humanæ nihil sunt, prohibe et dissuade ne quis fiat sacerdos, monachus aut monialis, et quisquis in eo statu sit, ut exeat : non præbe amplius pecunias pro bullis, candelis, campanis, tabulis, templis, sed dic vitam Christianam consistere in fide et charitate, (non veras, sed adumbratas designat, imo effrenatam peccandi licentiam, quam splendido nomine subornat,) et sine nos ista duos adhuc annos agitare ; tunc videbis, ubi papa, episcopus, cardinales, presbyter, monachus, monialis, campana, turris, missa, vigiliæ, cuculla, cappa, rasura, regula, statuta, et totum examen ac congeries papalis regiminis maneat, tanquam fumus evanescet ». Hæc Lutherus, cujus falsa vaticinia patent, atque his verbis a Coclæo redarguuntur : « Sed falsus est vates iste ; jampridem enim abiit biennium posteaquam iste scripsit, et per gratiam ac misericordiam Dei manent illa adhuc omnia ; ut ex proprio Lutheri judicio intelligamus, os ejus non esse, ut jactat, os Christi, qui vera loquitur et veritas ipsa est : sed potius os diaboli, qui mendax est et pater ejus ». (Joan. VIII.)

23. Prædixit pariter falso rusticis victoriam, ac principibus et Ecclesiasticis viris excidium, necnon cælestia prodigia in alio libello super duodecim articulis rusticorum Sueviæ, sic inquiens : « Signa in cælo et prodigia in terra destinantur vobis, boni domini : nihil boni vobis portendunt, nullum quoque bonum vobis continget ». Et paulo post : « Hoc enim sciatis,

[1] II Cor. III. — [2] Galat. IV. Cor. VII. — [3] Cor. VII. — [4] Lamber. Hortens. hist. Ultrajectin. — [5] Will. Heda histor. episc. Ultrajectin. in Philipp.

boni domini, Deus ita procurat, ut non possint nec velint nec debeant vestram tyrannidem diutius ferre : oportet vos alteros fieri et verbo Dei credere, (hoc nomine sua deliramenta vocat :) si non feceritis amico voluntarioque modo, facere oportebit vos per violentam perniciosamque deordinationem ; si non fecerint rustici isti, oportebit alios facere ; et si omnes occideretis, adhuc tamen inoccisi sunt : Deus alios exsuscitabit, vult enim vos percutere et percutiet : non sunt rustici, boni domini, qui se vobis opponunt ; Deus ipse est, qui se opponit contra vos ad visitandam vestram tyrannidem, etc ». Hæc ille, quem vicisse mentiendi insania Muntzerum ipsum ita ostendit Coclæus : « Hæc neque minora neque vaniora sunt, quam quæ jactaverat Muntzerus : de signis cæli prodigiisque terræ contra principes nihil dixit Muntzerus, nec usquam dixit : Non rustici sunt, sed Deus ipse est, qui se opponit contra vos, ad visitandam vestram tyrannidem. Quis ergo credat Luthero jactanti se certum esse quod verba sua sint verba Christi, et os suum os Christi ? »

24. At versipellis impostor ubi cæsas rusticorum acies audivit, contraria occinere cœpit [1] ; nam in libello Theutonico hunc præfixit titulum : « Terribile factum et judicium Dei in Thomam Muntzerum, in quo Deus manifeste illius spiritum mendacii arguit ac damnat ». Et in Præfatione sic ait : « Hic vides quomodo iste cædium spiritus sese jactat Deum loqui et agere per ipsum, ejusque esse voluntatem et agit perinde ac si omnia cum ipso sunt victoriæ, et antequam circumspicit jacet cum aliquot millibus in luto. At si Deus per eum locutus fuisset, id non contigisset. Deus enim non mentitur, sed firmiter tenet verbum suum. Cum igitur Thomas Muntzerus fallat, constat eum sub Dei nomine per diabolum ea locutum esse ». Veram hanc Lutheri sententiam esse recte ait Joannes Coclæus ; nec minus ea Lutherum quam Muntzerum convinci dæmonem per utrinsque os ostentato Dei nomine locutum.

Idem præterea impostor quem rusticos ad conflandam seditionem inflammasse vidimus, cum jactaret eos a cœlesti Numine in arma concitari, eorum jam stragem conspicatus, libellum edidit, in quo ipsos arguebat per Evangelii speciem, arma in principes et magistratus capessivisse, omnisque humanitatis in sectatores suos immemor edixit, non aliter quam rabidos canes eorum reliquias trucidandas : « Debet igitur hic percutere, occidere, perfodere, seu clam seu palam quisquis potest, et cogitare nihil esse venenosius, nocentius, magisve diabolicum homine seditioso, perinde atque si rabidus canis interficiendus sit : si non feris eum, ferit te et totam provinciam tecum ».

[1] Cocl. et Jo. Fab. ubi sup. Ulemb. in Vit. Luth.

Hæc Lutherus : ex cujus verbis si ipse cæterique hæresiarchæ judicium subiissent, non tot clades accepisset Christiana respublica.

25. Addit idem impostor, qui antea concionabatur, Deum ipsum in rusticis se opponere principibus : « Arbitror nullum esse amplius in inferno diabolum, sed omnes prorsus in rusticos ascendisse : nam insania ista omnem et modum et mensuram excedit. Rustici non amplius jam pro Evangelio pugnant ; sed palam facti sunt perfidi, perjuri, rebelles, seditiosi, latrones, raptores, blasphematores ». At quo ex tempore tot scelera et flagitia fecerunt, nisi ex quo Evangelium Lutheri hausere ? Conclusit denique pro principibus, quibus perniciem et exitium paulo ante interminatus fuerat, venisse tempora admiranda, quibus illi magis sanguinis effusione, quam orationibus cœlum promereantur. Hanc hæresiarchæ et pseudoprophetæ impudentiam confudit Joannes Coclæus eleganti libro, Lutherumque omnium malorum auctorem demonstravit ; jamque illum eorum umbras persequi, quibus exitio pseudoevangelio suo fuerat. Objecit etiam hanc versipelli hæresiarchæ inconstantiam et imposturam Joannes Faber [1] : « Universos, inquit, pæne rusticorum lacus Constantiæ articulos editos docuit, prædicavit et calamo depinxit : jam adversus eos scribit esse articulos diaboli, a viro probo neutiquam effictos esse, et ad postremum diabolo eos tradit, quemadmodum clare suus monstrat libellus ».

26. Idem eximius doctor [2] in disputatione sua cum Balthasare Pacimontano, qui eam rusticorum rebellionem promoverat, queritur ob seditiosas Lutheri, Balthasaris, et similium pseudoevangelistarum conciones uno anno plusquam centum hominum millia interfecta : in eos vero Evangelii corruptores invectus tot Germanorum cædes ab iis editas, quantas nullus Nero, aut Domitianus patrare potuissent, exprobrans, hac pia et eloquenti apostrophe utitur : « Terra, terra, terra, audi [3] quidnam sit hoc. Veri evangelistæ ex discordiis pacem fecerunt, falsi vero sepulchra dealbata, pacem tota Germania maximam in perpetuas invertere discordias ; dixerunt [4] : Pax, pax ; et non erat pax : Quod ergo Amasæ Joab fecit [5], ipsi quoque fecerunt nobis. Salutaverunt tanquam fratres, dextra mentum apprehenderunt, tanquam amicissimi deosculaturi nos, sed clanculo mox in latera percusserunt, ut intestina in terram diffluerent ». Hactenus Joannes Faber.

27. *Francofurti et in aliis urbibus latæ a Lutheranis leges iniquæ.* — Cæterum præter has ab agrestibus hominibus commotas seditiones, ob quas diversarum provinciarum campi humano

[1] Fab. cur. Luth. doctrinam non approbavit. — [2] Fab. in disp. cum Balthas. — [3] Jerem. XXII. — [4] Mat. XXIII. — [5] Jer. VI. II Reg. XX. III Reg. II.

sanguine inundarunt, quæque a Joanne Coclæo recensentur, etiam tumultus civitatibus injecti sunt, in quibus plebs veneno Lutherano infecta adversus Ecclesiasticos viros et magistratus conjuravit. Et quidem Francofurti, potestate senatui Catholico abrogata, viginti quatuor e plebe delecti leges impias quadraginta septem fixere quarum præcipuas enumerat Coclæus, qui tunc in exilium ivit : « Ut, inquit, de cætero potestas eligendi et instituendi pastores et plebanos esset apud senatum ac plebem qui purum verbum Dei et Evangelium (scilicet ex interpretatione hæretica), sine humanis additionibus (id est, sanctorum patrum explanationibus), docerent. Item ut omnes clerici cuncta portent onera civilia in angariis, vigiliis, custodiis, vectigalibus, etc. Item ut nulli monachi amplius permittantur mendicare, prædicare aut confessiones audire. Item ut de cætero neque monachus, neque monialis ulla in eorum monasteria ibi admittatur aut recipiatur : qui vero intus essent exire possent quandocumque vellent. Item ut omnes census, de quibus non extent certæ litteræ et sigilla, aboleantur et possessorio nomine nemo amplius obligatus sit. Item ut Ecclesiastica beneficia posthac non externis aut curtisanis, sed solis civium filiis conferantur, et quæ ex iis necessaria non sunt, ut census et decimæ eorum tradantur in communem cistam pro sustentatione pauperculorum civium, ne quis mendicet. Item ut omnes donationes ex testamentis et aliæ eleemosynæ in communem cistam conferantur : abolitis cunctis anniversariis, fraternitatibus, et exequiis mortuorum in Ecclesiis, etc. » Hauserant a Wittembergensibus seditiosi harum legum capita, quæ cum typis traditæ disseminatæque in vulgus fuissent, in urbibus aliis, ut Moguntiæ et Coloniæ, tumultus pepererunt, qui ægre sedati fuere : quod cum animadvertissent pluribus in locis magistratus, prudenter expedierunt arma ad novi diabolici Evangelii motus comprimendos, et tunc intellectum est quantum publicæ saluti profuisset summorum Pontificum imperiis de extinguenda nascente hæresi obtemperasse. Plures in Austriæ et aliis hæreditariis domus Austriacæ principatibus conjurationes factas a Lutheranis Joannes Faber conqueritur, sed divina ope repressas addit.

28. *In Dania, Belgio et Hollandia pestis Lutherana serpit.* — E Germania in finitimas provincias fluxit mali labes : in Bremensi enim archiepiscopatu Lutherana pestis ita populum incessit [1], ut sumptis armis consurrexerit in Ecclesiasticos, templa ac monasteria everterit, Christi, Deiparæ et sanctorum imagines conculcarit, clerum necnon Christophorum archiepiscopum Bremensem expulerit : at in tam adverso casu non se dimisit animo, neque perturbatus est archiepiscopus, sed Catholicorum collecto exercitu, Lutheranos prælio fregit, significavitque Clementi Pontifici affulgere spes, ut Bremam et alias arces e Lutheranorum manibus vindicaret, necnon perdomitis impiis religionem in pristinum splendorem restitueret, si opportuna auxilia ipsi submitterentur : cui hæc respondit Pontifex [1] :

« Venerabili fratri Christophoro archiepiscopo Bremensi.

« Non sine animi nostri molestia intelleximus id quod antea ex ipsius Laurentii cardinalis Campegii et aliorum fida relatione ac fama ipsa perceperamus, civitatem et populum Bremensem tibi tam in spiritualibus quam temporalibus subjectos, una cum pluribus oppidis et locis provinciæ tuæ Bremensis, alias in nefandam hæresim Lutheranam temere prolapsos, non solum a tua et hujus sanctæ Sedis debita obedientia et devotione, sed ab ipsa etiam orthodoxa fide penitus descivisse, ac plures Ecclesias cum earum domibus et monasteriis in civitate et provincia prædictis profanasse ac evertisse, eorumque bona temeritate sacrilega occupasse ac dilapidasse, teque ipsorum patre et pastore contempto et excluso, canonicos Ecclesiæ Bremensis, et alias personas Ecclesiasticas hæresim Lutheranam sequi recusantes expulisse, ac Lutheranos ipsos induxisse, pluraque impia et immania contra Christi redemptoris nostri ejusque gloriosæ matris Virginis Mariæ et aliorum sanctorum nomen, imagines ac venerationem, et Ecclesiastica sacramenta, necnon dictæ Sedis honorem et dignitatem fecisse, ac in dies facere præsumerent : quæ profecto uniuscujusque Christi fidelis mentem et animum vel solo auditu commovere ac magno dolore afficere debent. Placuit autem ex litteris et relatione hujusmodi intelligere fraternitatem tuam haudquaquam demisso et abjecto, sed erecto et constanti animo semper fuisse, nuperque nobilium et aliorum fidelium auxilio adjutam de Lutheranis ipsis, non parva eorum multitudine trucidata, felicem victoriam, dextera Domini sibi assistente propitia, reportasse, sperareque dictam Bremensem civitatem et alia provinciæ tuæ oppida ac loca a dictis Lutheranis detenta et occupata recuperare, necnon populos hæretica fraude seductos, si non virtutis amore, saltem vi et armis ac formidine pœnæ ad pristinum fidei cultum et veram religionem reducere posse, dummodo opportunæ suppetiæ et auxilia tantæ rei necessaria tibi a nobis ministrentur. Testis est nobis Deus, quam prompto ac libenti animo fraternitati tuæ pro tam sancto et pio negotio etiam de pecuniario subsidio subvenire atque succurrere vellemus, etc. » Subdit inopia ærarii summa premi temporumque difficultatibus ;

[1] Clem. VII. inter brev. an. 1524. p. 54 et 58.

[1] Lib. brev. p. 58.

ne tamen illi desit, sacerdotia plura conferendi de se benemeritis facultatem ipsi tribuere, Bremensisque et Verdensis provinciarum decumas attribuere, tum principes finitimos ad ferendum illi opem incitare, ut Lutherana hæresis elidatur. « Dat. Romæ die XXV Novembris MDXXIV, Pontificatus nostri anno II ».

29. Exulabat tum Dania Christiernus Daniæ, Sueciæ Norwegiæque rex, quem populorum odia in se nimia crudelitate accendisse vidimus, petebatque auxilia a Carolo V cujus sororem Isabellam uxorem duxerat, ut regnum recuperare posset: sed is, Germaniæ Daniæque malis posthabitis, eversaque Gallica potentia, opprimendæ Italiæ studebat, uti dicetur inferius. Pontifex itaque Fridericum et Christianum Holsatiæ et Slewici duces, qui Danicas res administrabant, rogavit [1], ut Christi et Ecclesiæ causam adversus feroces Lutheranorum impetus et conatus tuerentur (1).

« Dilectis filiis nobilibus viris Friderico et Christiano, Holzatiæ et Sleuvicensi ducibus.

« Persuasum habemus nobilitatem vestram non ignorare, quanta et quam miserabilis temporum nostrorum sit infelicitas, quibus ultra varias dissensionum ac bellorum per tot annos calamitates, atque innumeras Christi fidelium strages, civitatum et locorum depopulationes, provinciarum vastationes, et alia mala quamplurima, quæ universam fere Christianitatem vexarunt et afflixerunt, et detestanda hæresis Lutherana, humani generis hoste procurante, in Germaniæ partibus primum exorta et aucta, deinde in omnes fere Christiani orbis partes pervagata est: propter quam infinita scandala et irreparabilia damna successerunt; adeo ut sæviente in dies hæreticorum furore et rabie, præter multarum cathedralium et metropolitanarum, ac aliarum Ecclesiarum, monasteriorum, et aliorum piorum locorum totales ruinas, direptiones et vastationes, ipsorumque episcoporum, archiepiscoporum, abbatum, et religiosorum, ac etiam monialium expulsiones a Lutheranis hæreticis, in Christi redemptoris nostri ejusque gloriosæ matris virginis Mariæ, et aliorum sanctorum impiam abnegationem et persecutionem factas, infinitus Christi fidelium sanguis intra paucos menses effusus ac sparsus fuerit, pluraque et magis horrenda, nisi opportune provideatur, universo populo Christiano immineant, quæ profecto uniuscujusque Christi fidelis mentem atque animum non mediocri dolore afficere, et ad necessaria remedia cogitanda et inquirenda excitare atque impellere debent. Nos certe, cum primum ad summi Apostolatus apicem divina favente clementia assumpti fuimus, nihil impensius, ac majore animi sollicitudine cogitare cœpimus, quam ut dicta hæresis tempore felicis recordationis Leonis papæ X prædecessoris nostri exorta, nostro tempore penitus evelli ac radicitus extirpari tandem posset. Sciunt hoc fere omnes Christiani principes, non solum litteris, sed etiam specialibus nuntiis nostris sæpius moniti ac requisiti, ut tantum ac tam late vagans incendium, ad ipsos etiam nisi caverent quandocumque venturum, extingui curarent, ac episcopis, archiepiscopis et aliis personis Ecclesiasticis diram Lutheranorum persecutionem patientibus auxilio esse vellent; nec omisimus omnipotentem Deum continuis precibus rogare, atque ab omnibus Christi fidelibus rogari facere, ut fidelem populum suum respicere, et a tantis malis liberare dignaretur. Cujus ineffabili clementiæ et misericordiæ immortales agendæ sunt gratiæ, quod nonnullorum tam sæcularium quam Ecclesiasticorum principum ad resistendum furori dictorum Lutheranorum, ac Ecclesiam a dicta hæresi liberandam corda et animos tangere dignatus fuit, ut sperandum sit, gratiam divinitus nobis missam optatos ac felices effectus brevi parituram fore. Cum nuper autem inter alios, qui adversus nequitiam Sathanæ surgere, ac sanctam Christi fidem contra eorumdem Lutheranorum impietatem viriliter defendere non dubitarunt, intellexerimus venerabilem fratrem Christophorum, archiepiscopum Bremensem, cujus civitas, et quamplura oppida et loca provinciæ Bremensis dictæ hæresis Lutherana labe infecta sunt, ad hujusmodi hæresim radicitus extirpandam, ac Lutheranos ipsos, contra quos, dextera Domini sibi assistente propitia, non parva eorum multitudine cæsa, felicem victoriam reportavit, ulterius persequendo se accingere, sperareque, si opportunæ suppetiæ ac necessaria auxilia sibi non defuerint, dictos Lutheranos expulsurum, ac civitatem et provinciam suam Bremensem dictæ hæresis peste liberaturum, populosque hæretica fraude seductos ad verum et antiquum Christianæ religionis cultum omnino reducturum fore; multum in Domino gavisi et lætati fuimus,

[1] Lib. brev. p. 57.

(1) Danicas res exponens annalista reformationem, vel si malueris, apostasiam Danorum hoc anno cœptam scribit. Nec abnuo; si malum clam gliscere cœpisse hoc anno statuerit. Verum publica reformationis Lutheranæ professio nonnisi sequenti anno MDXXVI. Junio mense, agente Friderico rege, exordium accepit, teste chronologo Danico apud Ludewig Reliquiar. to. IX, num. 2, qui et addit die S. Joannis Baptistæ ejusdem anni accitum a rege in arcem Haffniensem venisse quemdam Fratrem Paulum Heliæ Carmelitam, ut suam de Lutheranis sententiam pro concione diceret. Verum ex arce discedentem conviciis et contumeliis ita plebs affecit, ut vivus vix evaserit: adeo rebus catholicis plebs Danica studebat. Malum igitur totum ex rege Friderico cœptum. Porro princeps ille, pulso anno MDXXIII Christierno, ad regnum Danicum accitus anno sequenti MDXXIV, die VII Augusti regis diademate solemni ritu insignitus fuit, ait idem chronologus Danus. Suecia vero ea occasione a Dania iterum divulsa Gustavo Erico cessit. MANSI.

ipsumque Christophorum archiepiscopum, ut ejus animum ad tam pia opera magis ac magis promptum redderemus, nonnullis gratiis et facultatibus, quas a nobis requisivit, juvare non destitimus. Quia vero propter inopiam pecuniarum, hæc sancta Sedes ob iniquam temporum conditionem ac incredibiles expensas tam a nobis, quam a prædecessoribus nostris necessario factas, omnino exhausta, insuperque maximo ære alieno gravata et oppressa est, eidem Christophoro archiepiscopo de pecuniario auxilio, prout nostri desiderii esset, nunc subvenire non possumus, et sine illo ipse Christophorus archiepiscopus tam sanctum propositum suum persequi nullo modo potest; nobilitatem vestram in Domino hortandam ac paterno affectu requirendam duximus, ut pie cogitantes causam hanc non tam hominum, quam ipsius Dei, per quem reges regnant et principes imperant, causam esse, ac propriæ virtutis vestræ memores, qua Lutheranam hæresim ferro et igne persequendam semper duxistis, nec unquam talem pestem in dominio vestro crescere permisistis; insuperque considerando quod provinciæ Bremensi Lutherano incendio flagranti succurrendo, dictum dominium vestrum ab hujusmodi incendio etiam tutius atque securius reddetur, præfato Christophoro archiepiscopo omnibus quibus poteritis auxilio esse non gravemini. Quod si, ut speramus et optamus, feceritis, rem perpetua laude et gloria dignam facietis, ac tam boni faustique operis largam retributionem in præsenti et futuro sæculo consequemini, nosque et Sedem prædictam in omnibus, quæ cum Deo fieri poterunt, semper benivolos atque propitios reddet. Datum. Romæ die VIII Decembris MDXXV, Pontificatus nostri anno III ».

30. Conceptis ferme eadem verborum forma litteris excitati sunt ad conjungendas adversus Lutheranos cum Bremensi archiepiscopo subsidiarias copias Hermannus [1] Coloniensis archiepiscopus et Albertus [2] cardinalis Moguntinus, Henricus [3] dux Brunsvicensis, tum etiam Luneburgensis princeps; contulisseque adversus hæreticos Turcasque omnes opes quas undique cogere potuerat, significavit : « Nec omisimus », inquit [4] Clemens, « cum hæc sancta Sedes pecuniis exhausta omnino esset, ex decumis non solum Ecclesiasticis personis civitatum et locorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ mediate vel immediate subjectorum, sed etiam Romanæ curiæ officialibus præter solitum impositis, quas potuimus pecunias colligere, easque uni ex nonnullis Christianis principibus pro conducendo adversus dictos Lutheranos exercitum, ac etiam pro conservatione regni Hungariæ destinare; adeo ut nihil amplius supersit, unde pecuniarum subsidium aliquod comparare valeamus ».

31. Cæterum Fridericus et Christianus ejus filius Holsatiæ duces non modo vires ad Lutheranam impietatem exscindendam non convertere, uti a Pontifice erant commoniti; verum etiam Lutheranos ad convellendam e Daniæ et Norwegiæ regnis Catholicam religionem induxere, ut ereptum Christierno regnum facilius sibi assererent: quod impium exemplum etiam in Suecia Gustavus est consectatus. Memorat vero Olaus Magnus Upsalensis archiepiscopus [1], tum in Suecia, tum in Dania ac finitimis aliis provinciis sanctimoniales in fidei et corporis incorrupta integritate servanda miram constantiam fortitudinemque explicuisse, nec ullis lenociniis a suscepto pio consilio abduci potuisse; cum tamen monachi et sacerdotes passim libidinibus sese dederent, ac deserta fide Catholica latius hæresim propagarent; de qua persecutione, quam auctor passus est, hæc ipse refert : « Persecutionem et exilium triginta tribus annis propter fidem sustinens, semper notaveram admirabilem Dei clementiam sperantibus in se misericorditer affuisse, et ita cum tentatione dedisse proventum, ut nullius hominis læsa fuerit constantia, qui firmo proposito et opere persliterat in sua suscepta et jurata sanctissima religione. In quo tamen tentamine majorem constantiam in sexu fragili, monialium scilicet, videram, partimque a fide dignis servari perceperam, quam in professis religiosis aut sacerdotibus ordinatis, qui ad omnem venti motum, nulla facta resistentia, post sæculum et carnis desideria abeuntes, turpiter defecerunt : et hi respersi luxuriæ luto secum quoscumque male persuasos detraxerant in perditionem, maxime quia Sathanam prævenerunt in tentatione, periculis sese ultro exponentes, dum fragiles ipsæ personæ constantissimæ servando regulam steterunt adversus omnes impugnatores. Cujus rei unum aut alterum e multis sufficiat adduxisse exemplum, præsertim in imperiali civitate Lubicensi Germaniæ inferioris ostensum, ubi circa annum Domini MDXXV moniales S. Annæ magno numero effossa humo noctis tempore lignis et lateribus januas et muros repararunt, quos nescio qua potestate connivente impune de die perfregerunt. Item in Rostochio, ne per similes homines extrahi possent castissimæ virgines a monasterio, brachiorum manuumque complexu more formicarum immobiles sese reddiderunt. Item moniales S. Birgittæ in Suetia ad nobilium nuptias incessanter stimulatæ, mortem potius eligentes quam castitatem Deo consecratam contaminare ullo modo consentirent : ita et aliæ personæ similes pluribus in locis constantissime perseverant

[1] Lib. brev. Pag. 51. — [2] Pag. 56. — [3] Pag. 59. — [4] Pag. 56.

[1] Olaus Magn. l. XVI. c. 35.

ubi plures viri turpissime sunt collapsi, quia, ut tempori se conformet, furem videntes currunt cum eo, atque cum adulteris ponunt portionem suam, donec Deus jam tacens arguat eos et statuat pœnas contra faciem eorum, ut et hi et alii hæc intelligant, qui obliviscuntur Deum ».

32. Qua vero arte Lutherus Danos suis erroribus irretierit, ita describit Florimundus Raymundus [1] libro de origine hæreseon : « Lutherus e Saxonica sua specula omnia rerum momenta observans, et temporibus insidians, quosdam regni proceres, quibus doctrinam suam non displicere intellexerat, litteris exhortatus est, ut sicut Christierni tyrannidem a se depulissent, sic a papæ quoque servitute se ac regnum liberarent, duo maxime valida tela ad id subministrans; episcopos enim et cæteros Ecclesiasticos monuit, ut intolerabile illud cœlibatus onus a se abjicerent; sæculares, ut bona et opes cæca quadam et indiscreta pietate et devotione majoribus Ecclesiis donatas ab eisdem repeterent, atque hoc modo illos carnali voluptati, hos vero bonis Ecclesiæ inhiantes facile in sententiam suam adduxit. Cum vero regem de instauranda Hasniensi Academia cogitare intellexisset, theologum sua quasi manu formatum ad eum misit Joannem Machabæum nomine, natione Scotum, qui quod in Scotia moniali quadam juvencula abusus esset, mutato habitu in Hollandiam trajecerat, atque inde ad Lutherum tanquam omnium ejusmodi facinorum asylum Witembergam confugerat. Hic in Daniam appulsus cum suo exemplo tum doctrina multos excitavit, ut abjectis cucullis uxoriis voluptatibus frui, quam cœlibem et austeram vitam agere mallent ».

33. Conjunxit cum eo studia ad propagandam perfidiam Joannes Pomeranus, quem Christianus rex tanti fecit, ut contemptis episcopis, a quibus reges regia insignia accipere consueverant, ab eo corona redimiri voluerit. Contaminata est etiam hæresi Livonia, atque Albertus cruciferorum equitum princeps, violatis religiosis votis, nefarias nuptias contraxit; scripsereque [2] hoc anno Lutherus, et idem Joannes Pomeranus, ac Melchior Hosmannus ad Livones in impietate obfirmandos : ut vero Saxones deluserat idem Lutherus, ita universum orbem pseudoevangelio suo complevisse gloriatus est, inscripsitque Epistolam Christianis, qui sunt in Hollandia, Brabantia et Flandria : quam Lutheri væsanam de sectæ amplificatione jactantiam ita Joannes Eckius in suis homiliis retundit [3] : « Ubi duas aut tres seduxerint Ecclesias, suisque perditissimis adjunxerint erroribus, statim tument et turgidi elatique totum sibi mundum conciliasse videntur : se solos Christianos esse gloriantur, totamque se putant constituere Ecclesiam, impudentes et stolidi immensum et omnipotentem illum universi mundi Conditorem ac Redemptorem istis angustiis includere volunt, et arctissimis suæ sentinæ cryptis. Non sic utique, non sic ; nondum enim adsunt illa tempora, quibus hæreditas Christi, quam accepit a Patre suo, in illas angustias redigatur. Supersunt adhuc Christiani in Italia, Gallia, Hispania, Anglia, Scotia, Polonia, Hungaria, Græcia, Æthiopia, India et Armenia. Hanc universam Christi hæreditatem non seducent illi utique fures, isti latrones et raptores ».

34. Cæterum in dictis Hollandiæ, Brabantiæ, et Flandriæ provinciis, nonnisi furtim in angulis audaces apostatæ Lutheri scripta legere non audebant, ut objicit Coclæus : constituta [1] quippe fuerat ab Hadriano VI fidei sacra censura, quanquam illi qui judicio præfecti fuere, male functi fuerant officio, ac hæresis sensim grassari deprehensa est : quare Clemens VII Laurentio Campegio cardinali Apostolicæ Sedis legato provinciam dederat, ut alios in illorum locum sufficeret ; ac demum Erardus cardinalis de Marcha episcopus Leodiensis in iis regionibus auctoritate et viribus pollens, hoc anno Pontificiis hortatibus sollicitatus est, ut supremas judiciarii muneris partes ad hæreseos stirpes exscindendas subiret, perageretque.

« Dilecto filio nostro Erardo, tit. S. Chrysogoni presbytero cardinali Leodiensi.

« Cum ex diversorum fide dignorum assertione, non sine gravi cordis nostri dolore intellexerimus venenum Lutheranæ hæresis in dictis partibus, nempe Belgii, non solum adhuc extinctum non esse, sicuti sperabamus propediem fore, verum etiam, humani generis inimico instigante, videri quibusdam in locis ac populis earumdem partium latius in dies effundi, pluriumque Christi fidelium animos ob orthodoxæ fidei sinceritate alienare, ac propterea nobis persuaserimus ad pestem hanc ab eisdem partibus ac populis penitus extirpandam, auctoritate majori quam qua dicti inquisitores a Laurentio cardinale ac legato deputati pollent, opus esse ; præsentes ad circumspectionem tuam, cujus in dictis partibus non minorem apud omnes auctoritatem et gratiam quam dignitatem esse novimus, dandas duximus, quibus eamdem in Domino hortaremur, prout ex animo hortamur, ac in virtute sanctæ obedientiæ requirimus, ut ipsa omnem industriam, sollicitudinem atque conatum in hoc impendere et conferre satagat, quo negotium sanctæ inquisitionis, his malis temporibus summe necessarium, in dictis partibus digne ac strenue, et prout divini honoris Catholicæque fidei ratio, necnon salus animarum

[1] Id. ib. — [2] Cocl. in Actis et script. Luth. — [3] Jo. Eck. to. II. homil. 2. in Feria 3. Pasch.

[1] Clem. lib. brev. an. 1525. p. 47.

requiret, administretur: quod quo efficacius præstare valeas nos tibi in eisdem partibus plenam, ac supremam super dicta sancta inquisitione ejusque ministris præfatis et aliis quibuscumque superintendentiam et auctoritatem tribuimus ». Et infra : « Tu itaque, dilecte fili, commissionem hanc atque provinciam sanctissimam magno animo ac solita pietate amplectere, teque ad evellenda ab agro Dominico pessima Lutheranæ perfidiæ zizania, quæ inimicus homo ad perdendam bonam segetem superseminavit, juxta talentum multiplex tibi a Domino creditum toto pectore in spe cœlestis auxilii accommoda, certo tibi persuadens, nullam tota vita tua occasionem tibi offerri posse, qua vel majus Deo obsequium, vel rem te tuoque gradu et auctoritate digniorem, ac nobis ac sanctæ huic Sedi gratiorem præstare valeas. Dat. Romæ XII Februarii MDXXV, Pontificatus nostri anno I ».

35. *Polonia Sigismundi regis virtute præservata ab hæresi.* — Pervasit deinde ob censorum fidei et magistratuum incuriam latius per eas provincias Lutheranum incendium, ac post atrocia bella Hollandiam absumpsit, uti lugebitur inferius. Effugit tantum malum Polonia Sigismundi regis virtute, atque episcoporum, qui in Laucitiana Synodo fidem Catholicam incorruptam tenendam sanxerant, diligentia : inter quos emicuit Andreas Critius Primisliensis episcopus, dein Procensis, ac demum ad archiepiscopatum Gnesnensem evectus, qui hoc anno gravem ac luculentam de comprimendis hæreticis orationem habuit ad Sigismundum, e qua hæc Joannes Coclæus decerpsit [1] : « Qui res Ecclesiasticas memoriæ prodiderunt, maxime et sapientissime rex, innumeros hæreticos et apostatas recensent, qui sensu suo et spiritu superbiæ in transversum acti, Ecclesiam Dei devia et pertinaci doctrina scindere ac turbare consueverunt : quorum monstrorum cum semper Romana Ecclesia domitrix extitisset, in eam potissimum hæc dæmoniorum zizania ferebantur, atque hi turbines, hi fluctus eam cum primis naviculam obruere nitebantur ». Et infra : « Inter tot autem ac tam varios, qui hactenus fuerunt, hæreticos, nemo fuit, qui non ex Evangelio basim doctrinæ suæ statuisset, non verbi Dei prætextum et illicem veneni sui fecisset, sicut in præsens agit novum sui anguli numen Lutherus, quod ita humiliter, ita caste, ita mansuete, et pacifice juxta doctrinam Christi et Apostolorum tractat, ut nihil arrogantius, nihil impudentius, nihil seditiosius ac virulentius dici vel excogitari possit, ut qui nedum reges carnifices, scurras et nebulones, Pontifices antichristos, lenones et idola vocet; sed et sanctos, atque adeo ipsam Deiparam Virginem lingua sacerrima, ut ex plerisque ejus argumentis constat, vilipendit ac elevat ». Et in fine : « Interim, invictissime rex, quia tibi curæ esse intelligo, ut eam labem in vicina serpentem a regno et dominiis tuis arceas, hæc præludia quoquo modo in præsens effudi, quæ, dum alia nostra et aliorum adornantur, benigno animo suscipe, et quod facis, rem Christianam non solum a Turcis et Tartaris aliisque ethnicis, sed etiam a domesticis hostibus apostatis et hæreticis tueare ». Hanc orationem una cum pluribus Polonorum poetarum carminibus adversus Lutherum promulgatam; tum alia etiam Italorum, Gallorum, Anglorum Germanorumque scripta Latina, quibus hæreticorum exagitabatur improbitas, edita fuisse, ad quæ tum Lutherus tum Wittembergenses obmutuerint, refert Coctæus.

36. *Blasphemiæ a Lutheranis jactatæ in B. Virginem et sacras imagines.* — Cumularunt reliqua impia facinora Lutherani horrendis in B. Virginem blasphemiis, motusque rei indignitate Joannes Faber Deiparam interciso gemitu ita compellat [1] : « Procede, o mulier, quæ sole amicta [2] es : dic, dic ex gladio illo doloris, quem juxta justi atque timorati Simeonis [3] prophetiam sustinuisti : Quid dicunt aut docent de te Theutonici nostri evangelistæ? Num post maxima hæc Christi tua atque reliquorum præconia te mulierculam esse dicunt, utque sunt fotrices cæteræ? quod tamen Tertullianus ante mille quadringentos annos refutavit, universaque Ecclesia atque hæresim evicit et damnavit pessimam. Dic nobis, sacratissima virgo, quomodo te atque Helvidius et Jovinianus incusant plures habuisse filios? Dic mihi, tuane potius, an filii tui sit hæc injuria, ut ei et couterinos tribuant fratres? maritum atque plures habuisti filios? Cur igitur in cruce Christus Joanni discipulo suo et non marito tuo te credidit [4], aut filiis carnalibus? quid his te commaculare nixuriunt, porta clausa versus Orientem sita, per quam perpetuo vir non intraturus erat, nisi Dominus solus, qui per te ingressus [5] est? qui sunt filii tui? » Et infra : « Num recordaris quod te posthac mediatricem nolint esse nostram coram dilectissimo filio tuo, cui Pater dedit omne judicium, imo omnem quæ in cœlis et in terra est potestatem? Exanimis es an viva, quandoquidem mortem tuam Evangelium nescit? Ut enim Lutherani volunt, cuncta in Evangelio continentur, adeo ut nequidem Athanasii symbolum de Trinitatis unitate atque cætera credere velint contra Apostoli Pauli ad Colossenses sententiam. In cælisne es, dicito, precor? superbissimus enim hic Goliath sensu suo inflatus docet, quod qui cum Christo pariter in ascensione sua cœlum non conscenderint, interea non introisse ».

[1] Cocl. hoc an. de Act. et script. Luth.

[1] Fab. cur noluerit approbare doct. Luth. c. 19. — [2] Apoc. II. — [3] Luc. II. — [4] Joan. XIX. — [5] Ezech. XLIV.

37. Sparsa primum in publicis gymnasiis hæc impietas fuerat temeraria dicendi et vellicandi B. Virginem et sanctos libertate, qua ingenii gloriam nonnulli aucupabantur : inter quos Erasmus mimicis salibus abundans eloquentiæ Latinæ flosculos impietatis veneno consperserat, quem pluribus redarguit Albertus Pius [1]. Verum pœnituit postea illum flagitii, ac beatissimæ Virginis laudes eleganti panegyrica oratione celebravit. Perstrinxerat idem Erasmus sacrarum imaginum cultum veluti superstitioni affinem ; cujus argutias et hæreticorum sophismata confutavit inter alios Albertus, de quo paulo ante memoravimus [2] : qui pios Commentarios suos adversus eumdem Erasmum composuit, cum ille hoc anno Apologeticas litteras scripsisset, quasi hæretici non aliter ex ipso, quam ex sanctis Patribus perperam intellectis uti cantharides ex floribus venena suxissent.

38. Porro hoc funesto tempore, quo hæretici in Deiparam et sanctos eorumque imagines grassabantur, plura edita sunt divinæ in sacrilegos vindictæ exempla ad confundendos impios, et viros pios in veteri orthodoxa fide confirmandos, ex quibus hæc suis circumstantiis insignita non prætermittenda ducimus ex Mattheo Tympio [3] : « Anno Christi MDXXV, cum Lutherani cathedram cathedralis Ecclesiæ D. Virginis Erphordiæ vi invasissent, et jam ad tempus occupassent, concionator quidam nomine Joannes Culsamerus consistens in cathedra, ac digito monstrans statuam B. Virginis sub maximo organo consistentem, in has blasphemas erupit voces : « Non quiescam, nec dormitum ibo antequam idolum illud (statuam D. Virginis intelligebat) ex hac æde basilica ejecero ». Sed ecce subito ignis sacer digitum ipsius invasit et eadem nocte subita morte extinctus est. Statua autem sanctissimæ Mariæ in eodem loco permansit. Circa idem tempus cum senatus omnium cœnobiorum et Ecclesiarum ornamenta in curiam ferri juberet, etiam argenteas tumbas duorum patronorum sanctorum Eobani et Adalarii, sub hoc specioso prætextu, ne tempore seditionis præda fierent impiorum, aurifabro prope Prædicatores habitanti oblata est magna argentea statua S. Mariæ in sole, ut eam liquefaceret et monetam ex ea cuderet. Is (quia pessimus erat hostis Ecclesiæ Catholicæ) ferreo malleo magna vi incipit contundere faciem statuæ, et blasphemo ore dicere : « Sic coercenda sunt idola papistarum, etc. » et subito occæcatus est, et mendicus mansit usque ad mortem ».

39. Religiose patrari sacrilegia effutiebant cum idololatriæ criminis insimularent Catholicos hæretici : quorum flagitium suis coloribus pingebat Joannes Faber [4], et hæreticorum amentiam exponebat qui Christi, Deiparæ et sanctorum imagines turpissimis afficiebant injuriis, cum ipsi vilissimi homunciones suas effigies violari non paterentur, et Zuinglius visus sit ira furere, cum effigiem suam Lucernæ exustam accepisset : « Crucem », inquit Faber, « crucifixique simulachrum honorantes, non lapidibus, non ligno dignationem deferimus, sed mente memoriaque altius evecti Christum Dominum Salvatorem ac Redemptorem nostrum cogitamus. Sic magnus ille doctor Basilius in Græcorum Ecclesia, et magnus Gregorius in Latinorum annos ante nongentos et amplius hanc piam et plane ad cœlestia elevantem imaginum causam expenderunt et interpretati sunt. Sunt sane imagines, quæ non imperitorum modo rudisque plebeculæ scripturæ, sed eruditorum quoque animos plerumque pietate incendunt : et cum Paulus scribat, Christum olim ante inhumationem ob naturam divinam invisibilem hominis formam assumpsisse, quæ tandem nos adigit temeritas, ut effigiem ejus irrideamus, vitiemus, confringamus, igne ferroque delere conemur ? Et hic rogo, tecum expende quid hoc sibi velit quod ad Mosem Dominus ait : *Non videbimus me ; sed posteriora mea* : posteriora autem, id est, humanitatem, quam in imagine crucifixi exprimimus, olim amoto velamine, videri posse semper indicavi : sed quod nunc a Lutheranis hominibus tam impie ac temere benignissimi Jesu imago calcatur pedibus, quod putas in causa est aliud, quam quod in proximo est, majorem illius sectæ partem non tam crucifixi imaginem, quam et ipsum Christum et crucifixum abnegare velle, atque in eo constituisse finem ; ut ex sententia Lutheri, malint Turcarum tyrannum Solimannum, quam Cæsarem Carolum aut Ferdinandum regem dominari. Hæc et illis similia quanquam Christiano pectori divina pietate imbuto sufficiant, hoc tamen patienter quoque audire non graveris, injuriam aut violentiam suæ effigiei etiam turpissimæ fieri nemo tam patiens est imperator, regulus, princeps, ac pæne e multitudine quivis homuncio, qui potius gravissima pœna afficitur, si imago sua stercore fœdata fuerit. Eapropter Zuingliana imago illa ubi apud Lucernenses ante aliquot annos igne cremata fuisset, nullum non lapidem in Tugurina urbe movit, certo sibi persuadens, Lutheranorum Deos non permissuros, ut hæc tam atrox injuria maneret inulta : imo sacrilegium esse prædicabant, leprosi fidicinos formam vulcano consecrari. Et quis non videt excæcati et lusci oculi cæcum in causa propria judicem esse, qui propriæ imaginis ultionem anxie dum quærit, crucifixi imaginem non modo stercore circumliniri, sed Turcico more perfodi, truncari, vulcanoque tandem offerri præcipit ? »

40. *Catholici doctores scriptis certant adver-*

[1] Alb. Pius l. IX. — [2] Id. ib. — [3] Tymp. in admirando vindictæ divinæ theatro de pœnis iconomacor. — [4] Jo. Fab. disp. cum Balthas. c. 9.

sus Lutherum. — Hoc anno Hieronymus Emser egregio opusculo nefaria Lutheri scripta contra canonem missæ confutavit [1], quem antea etiam contra Ulricum Zuinglium asseruerat. Joannes quoque Faber hoc anno eximium Commentarium [2] edidit, in quo gravissimas rationes, ob quas Lutheranam doctrinam approbare noluerit, in luce collocavit, quantumvis hæretici propositis deliciarum lenociniis et sacrarum opum rapinis ipsum irretire pertentassent. Tuebantur etiam egregie fidem inter alios Joannes Eckius insignis theologus, quem in Angliam perrexisse hoc anno ait Coclæus, extantque ad eumdem Eckium canonicum Eystetensem Clementis litteræ [3] hoc anno die xv Januarii datæ, quibus Pontifex ob propugnatam ab eo strenue religionem Catholicam ipsi concedit, ut absens sacerdotii vectigalibus, ac si præsens in Ecclesia Eystetensi divinis interesset, potiatur. Is in quadam homilia refert Lutheranos novem vicibus missam Wittembergæ immutasse, populumque ne hæresiarcharum figmentis circumveniri se pateretur præmuniebat [4]: qui etiam, cum missam passim abrogari intueretur, censuit in Luthero jam antichristum operari mysterium iniquitatis.

41. Prolapsi denique eo sunt impietatis novatores, qui latere in Eucharistia Christum nolebant credere, ut latentem etiam in Christo divinitatem illi ademerint, illumque a Judæis ob sua scelera supplicio affectum blasphemarint: quam horrendam hæresim ab Hutto inter Evangelicos recentiores inclyto consutam memorat idem Joannes Faber [5] disceptans adversus Balthasarem hæresiarcham : « Quotus, inquit, quisque est textorum, lanionum, pellificum, tonsorum, calceariorum, ac miscellaneæ turbæ hominum, qui spiritum Luthero non adimat, illius doctrinam e Spiritu sancto profectam non neget, seque non meliore spiritu imbutum clamet ac glorietur ? » Et infra : « Ac ne longius abeam, Huttum tuum vide, qui in tuo Nicolspurgensi grege disputare, et ut verius dicam, pertinaciter impieque tenere non dubitavit, Christum neque Deum neque Dei filium fuisse, sed simplicem prophetam in originali labe conceptum et natum. Sunt et inter Lutheranos inventi, qui Christum ob sua scelera a Judæis ultimo supplicio jure affectum temere prædicarunt. Hoccine vero est Christum prædicare ? Hoccine est Christi Apostolum in Evangelium Dei segregatum agere ? » Ut vero tantæ impietati viam straverint novatores, ita describit Faber sic inquiens : « In fide vestra quasi ex præscripto cuique quodlibet licet et credere, et in populum evulgare, ac omnino facere : ita Lutherani uno ore omnes prædicant. Tu autem in Huttum animadvertere te paratum fuisse denuntias, quasi vestro in Evangelio non quod cuique commodum est credere et dicere, licitum sit etiam disputare ac publice docere : sed hac vafritie usi, ni fallor, estis, ut dum Catholicos numero præcellueritis, vi et rusticana conjuratione reliquos in vestras hæreses pertrahere possetis ».

42. *Lutheri et Zuinglii dissidia circa Eucharistiam.*— Dum ita quod lubet creduntnovatores, et quisque sua deliramenta ut Evangelica oracula obtrudit, conflatæ sunt tres præcipuæ sectæ in Germania, Lutheranorum, Anabaptistarum et Zuinglianorum sive Sacramentariorum, quæ non minus inter se, quam cum Catholicis digladiari cœperunt. Et quidem Zuinglius mense Martio hujus anni libellum edidit [1] de vera et falsa religione, quem Francisco Gallorum regi capitali hæreticorum hosti inscribere non puduit, in cujus Præfatione hæc leguntur : « Diabolus nos tentat per homines obstinatos, qui cum videant veritatem de cœna Domini non per se, sed per alios in lucem proferri, more furiosorum criminari alios et in eos bacchari incipiunt ». « Quibus verbis », inquit Laurentius Surius, « non obscure Lutherum ipsum et ejus propugnatores perstringit, quos sane disertis verbis ait a diabolo instigari, et instar furiosorum debacchari, etc. Videant jam miseri et cæci homines quam merito Lutherum damnarit Christi Ecclesia, quando tam male etiam proprii discipuli de illo sentiunt, et tamen Zuinglius nihilo fuit Luthero melior, imo in quibusdam etiam deterior ». Contra Lutherus Zuinglium et Sacramentarios est execratus adeo, ut profiteretur, vel se, vel illos spiritu sathanæ agi : nec quamvis hæretici ad ineundam aliquam concordiæ rationem, ut conjunctis viribus Romanam Ecclesiam oppugnarent, varia colloquia habuerint, consentire inter se potuerunt; qua de re hæc Surius habet : « Miserunt hac tempestate Argentoratensis Ecclesiæ ministri Evangelici legatum suum ad Lutherum, qui eum et suos hortaretur ad concordiam, ut regnum Pontificis Romani conjunctissimis viribus oppugnare possent; ita certe ipsi de se scribunt, nec pudet eos tantam sui pectoris vecordiam posteris prodere, qui vel ex hoc solo Romani Pontificis odio et insectatione facile intelligent, eos sathanæ satellites fuisse : præclare enim inter alia multa a D. Cypriano vetustissimo atque eloquentissimo martyre scriptum est lib. I, Epist. CXI : Quales putas esse eos, qui sacerdotum hostes, et contra Ecclesiam Catholicam rebelles nec præmonentis Domini comminatione, nec futuri judicii ultione terrentur ? neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quam inde, quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos, et ad tempus judex vice Christi cogitatur ; cui si secundum magi-

[1] Cocl. in Actis et script. Luth. — [2] Ext. inter Joan. Fab. opusc. — [3] Ext. inter brev. an. 1526. p. 87. — [4] Jo. Eck. to. I. hom. 1. Dom. V. post Epiph. — [5] Jo. Fab. lib. disp. cum Balthas.

[1] Sur. in Comm. hoc anno.

steria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo adversum sacerdotum collegium quidquam moveret, nemo post divinum judicium, post populi suffragium, post coepiscoporum consensum judicem se non jam episcopi, sed Dei faceret, nemo dissidio unitatis Christi Ecclesiam scinderet, nemo sibi placens ac tumens seorsum foris hæresim novam conderet. Hæc quidem ille sanctissimus episcopus : sed hæreticis frustra commemorantur, quippe subversis et proprio judicio condemnatis. Lutherus vero nihil Argentinensium ministrorum motus admonitione, e diverso potius hortatur Zuinglium et Œcolampadium, ut desinant animas seducere, planeque affirmat, aut se, aut illos sathanæ ministros esse ».

43. Hæc Lutheri et Zuinglii dissidia hæreticos confudere, qui se ab Ecclesiæ conjunctione tam facile divulserant, cum se mutuo a malo dæmone subornatos vere arguerent, ut iis Catholici doctores objecerunt; inter quos Joannes Fischerus episcopus Roffensis, qui libros suos proximo anno editos pro Eucharistica veritate conscribebat, ita hæreticos ex mutua dogmatum repugnantia falsitatis coarguit [1] : « Ubi nunc est, quod toties jactitavit Lutherus, Scripturam sacram per sese certissimam, facillimam, apertissimam, sui ipsius interpretem esse? nam si verum id sit, cur inter Lutheri sectatores tanta in Scripturis hallucinatio? cur tantæ contentiones et dissidia? Cur Philippo Melanctoni cum illo non convenit? cur Œcolampadius, qui sese litterarum et Scripturarum peritissimum existimat, Luthero contradicit? cur allatravit Carolstadius? Cur Zuinglius reluctatur? cur Argentinenses, hoc est Capito Wolfgangus, et apostata Lambertus Œcolampadii partibus magis favent quam Lutheri? cur denique Balthasarus diversam a cæteris inchoavit sectam? Unde, quæso, tot inter summates hujus pestiferæ factionis contraria dogmata, nisi propter obscuritatem Scripturarum et difficilem earum intellectum? jam res ipsa palam docet Scripturas nec ita facillimas et apertissimas esse atque Lutherus eas olim asseruerat : sed et quorsum jam evanuit quod toties Lutherus jactitavit, sua omnia dogmata se habere de cælo? quomodo nunc istud suadebit nobis, qui nondum persuaserit suis? »

44. Puduit tantæ dogmatum dissensionis ipsos etiam hæresiarchas, atque ignominiam variis fucare pigmentis annisi sunt, quorum inanes argutias Joannes Faber [2] ita confutabat : « Quod Œcolampadius et Zuinglius toties sunt contrarii, hoc Œcolampadius in hunc fere modum defendere nititur. Parum, inquit, vel nihil refert si hoc hodie, cras aliud affirmes; tardius enim sæpe revelari veritatem. Ex quibus vos, in Christo charissimi, facillime æstimabitis, quæ his fides mercatoribus sit adhibenda, quod eorum doctrinis fundamentum insit : equidem nullum sermonem in decennio ab ipsis habitum satis certo scio, quin gloriati sint se prædicare Christum, et ea quæ dixerunt, Evangelium asseruerint, verum scilicet Dei verbum, pro cujus testimonio periclitandum de vita, et pereundum prinsquam tibi eripi patiaris, quod eorum Evangelium, cum de die in diem auctum, novatum, mutilatum, et in summis nostræ fidei articulis immutatum ab eis existat, intelligitis, (opinor) quid tam de temerariis tantarum rerum novatoribus sit sentiendum : negotiatorum nullus temere cum istis contraheret, quibus non Græcam vel Atticam, sed quibusvis Cretensibus [1] fidem mutabitiorem videret ».

45. Faverat non obscure Lutherus Berengarii et Zuinglii hæresi contra corporis Christi in Eucharistia realem præsentiam; neque enim ulli blasphemiarum generi, dum furebat, pepercit, quibus Catholicam religionem convellere tentaret : siquidem hoc ipso anno in prædicto libello contra canonem missæ doctus male a malo dœmone hæc evomuit, ut refert Joannes Coclæus [2] : « Debemusne buccellam panis et vini offerre, ut acceptet pro Christianitate, ac præterea esse sanctum et immaculatum sacrificium? nonne tantumdem est dicere, ut Deus pane et vino placetur, qui tamen nihil amplius est quam alius panis, quo unusquisque vescitur », et infra, « et nihil agis amplius quam quod buccellam simplicis panis et vini offers ». Tum apertius et ante annos aliquot eamdem blasphemiam fuderat his verbis : « Totus Christianus orbis Deum populumque ferme non habet alium, quam idololatras, panem pro Christo colentes, et genua sua curvantes ante Baal ». Didicerat hæc a cacodæmone, ut ex ipso Luthero teste inferius demonstrabitur. Cæterum hisce blasphemis vocibus Carolstadianismum et Zuinglianismum ferali partu profuderat fovebatque; sed cum deinde speraret plures in errorem se adducturum, si Christum in Eucharistia præsentem fateretur, Carolstadium impiæ sectæ signiferum est persecutus, atque in fugam ad Argentinenses compulit : quibus conquerentibus de Carolstadii proscriptione, respondit : « Quoties monuit eum Philippus Wittembergæ, ne sic tumultuaretur cum Moyse, cum imaginibus, cum missa, cum confessione ». Idem tamen adversus Sacramentarios decertans [3] varias hæreticorum sententias recenset, easque a dœmone confictas arguit.

46. « Doctor Carolstadius », inquit Lutherus, « in verbis illis : *Hoc est corpus meum*, pronomen *hoc* misere detorquet : Zuinglius verbum substantivum *est* : Œcolampadius nomen,

[1] Jo. Fisc. in præf. l. I. advers. Œcolamp. — [2] Jo. Fab. in lib. de sanctorum intercessione adv. Œcolamp.

[1] Tit. III. — [2] Cocl. in Actis et script. Luth. — [3] Apud Florim. Raymun. l. II. c. 10. confess. Luth. Ger. to. II. fol. 257. to. VIII. gen. p. 192.

corpus : alii totum textum pervertunt, et pronomen *hoc* omnino delent, sic interpretantes : *Accipite, manducate corpus, quod pro vobis traditum est,* quod, *hoc est,* alii alteram textus partem interpositis verbis misere crucifigunt dicentes : *Accipite, manducate quod pro vobis traditum est, hoc est corpus meum in mei commemorationem;* id est, corpus meum non hic est realiter, sed tantum commemoratio mei corporis, ut textus intelligatur : *Accipite, manducate; hæc est commemoratio mei corporis, quod pro vobis traditum est.* Præter hos alii sunt (ut septenarius numerus compleatur) qui dicunt non agi hic de articulo aliquo fidei, eoque non tanta vehementia hic disputandum esse aut pugnandum, sed liberum esse cuique credere quod videatur. Ili quidem omnia destruunt ac proculcant, et tamen eorum quilibet Spiritum sanctum habet, scilicet neque in tam diversis et contrariis probationibus, ac textus allegationibus quisquam erroris vult insimulari, quamvis necessario veritas tantum una sit. Vide, quæso, quam aperte diabolus nobis illudat ». Hactenus Lutherus, quem, dum septicipitem illam Sacramentariorum hydram jugulat, in seipsum capitalem ferre sententiam arguit Florimundus Raymundus adductis ipsis Lutheri, qui Catholici hominis personam induisse videtur, verbis : « Ad quid (inquit Lutherus in sermone de Eucharistia) ego verba illa : *Hoc est corpus meum,* lubens volens obscurem, et nescio quas subtilitates confingendo errorum labyrintho me involvam? An in tam simplicibus et claris verbis ulla potest esse ambiguitas aut obscuritas? accipere panem, gratias agere, dare ad manducandum et bibendum. *Hoc est corpus meum. Hic est calix sanguinis mei.* Et miseri Sacramentarii ad sudorem usque verba hæc eo detorquere laborant, ut significent id quod eorum aliquis somniavit aut deliravit : quid hoc est? inquit in eodem libro; quis unquam legit in Scriptura, *corpus,* idem dici aut esse, quod signum corporis? Et verbum : *Hoc est;* esse idem, quod, significat? quæ unquam lingua tali phrasi aut modo loquendi usa est? Ego certe nihil aliud persuadere mihi non possum, quam hunc ipsum esse diabolum, qui per superbam suam malitiam in re tanta nobis illudat ». Hæc ille Catholicorum telis adversus æmulos Zuinglianos et Carolstadianos usus, inque suis dogmatibus inconstantissimus, utpote qui commentus esset sua impia dogmata ex solo summi Pontificis odio, ut iisdem Argentinensibus pseudoevangelicis confessus est hisce verbis [1] : « Hoc diffiteri non possum, nec volo, quod si Carolstadius, aut alius quispiam ante quinquennium mihi persuadere potuisset, in sacramento præter panem et vinum esse nihil, ille magno beneficio me sibi devinctum reddidisset; gravibus enim curis anxius in hac excutienda materia multum desudabam, omnibus nervis extensis me extricare et expedire conatus sum, cum probe perspiciebam hac re papatui cum primis me valde incommodare posse ». Ad hæc verba hanc animadversionem subjicit Sanderus [1] : « Hinc aperte liquet, Lutherum summis viribus ea expetiisse, per quæ posset papatui incommodum aliquod afferre : nonne hoc propositum ab odio in papatum concepto profectum esse? Cum igitur verum sit, quod ille dixerit, impedit ira animum ne possit cernere verum, quis non videt invidiam et odium Lutheri oculis mirandas tenebras offudisse, quominus veritatem fidei Catholicæ perspicere posset? »

47. De qua hæresiarcharum circa Eucharistiam dissensione, fictisque novis subinde hæresibus hæc tradit Joannes Faber [2] : « Contra hoc honorabile altaris sacramentum septem in terra promissionis factiones subortæ sunt, habetque hic Dominus plures adversarios, quam coram Caypha et Pilato; quinimo nec in cruce adeo sua verba inversa et illusa fuerunt nequiter a Judæis, atque ab immundis istis Jebusæorum porcis, Domini testamentum in pretiosissima illa margarita deridetur, et illuditur varie : est tamen omnium prædictarum hæresum unus et idem finis; cupiunt enim, si quo modo divina permittat majestas, Domini corpus penitus sepelire, ut non resurgat amplius, perinde atque Judæi communientes sepulchrum custodiebant : ita et illi suos hodie habent milites, latrones videlicet et raptores publicos, qui non tam sepultum custodiant, quam ut apud omnes ejus memoria damnetur, dent operam ». Et infra :

48. « Primus itaque omnium, qui (proh dolor!) horribili isti verborum Christi persecutioni dedit initium, pertinaciter affirmat manere et esse etiam in sacramento altaris veram panis et vini substantiam, quem sui erroris pluribus verbis convincere quid est opus? merito enim in his nuptiis pani pistorio diceret : *Amice, surge, venit te longe honoratior Christus quidem, da et locum;* nam quis est, qui non docendum esse intelligat, ut creatori et Domino suo creatura cedat? quemadmodum antea semper verbo suo cessit. Sic enim in creatione mundi, aquæ, et alia omnia verbo suo obtemperarunt. Sin autem sic pro suo cuique libidine ludere liceret, possem et ego adstruere, cum Christus in Cana Galilææ ex aqua vinum fecisset, mansisse ibi aquæ substantiam, et nihilominus tamen istos vinum bibisse optimum; quod nemo sanæ mentis autumat. Sic et virgam Aaronis, quæ versa est in colubrum, mansisse tamen virgam diceremus. Dum enim coluber esset, in textu virga appellatur [3]. Sed quid multas quærimus

[1] Ext. to. VII. oper. Luther.

[1] Sand. l. VII. p. 579. — [2] Fab. de Euch. serm. 2. — [3] Exod. IV.

ambages? contra hunc enim magnum Goliath Philistæum Dominus nobis gladium, hoc est verbum suum porrigit; dicit enim Dominus: *Hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus;* nec dicit: *Hic panis est corpus meum; hoc vinum est sanguis meus:* si enim ita voluisset, dixisset utique, et potuisset facere; omnia enim sicut voluit [1], ita fecit. Cum igitur hæc non dixerit, qui ego addere quippiam possum, cum strictissime per Mosem, per Salomonem, et Joannem in Apocalypsi mihi sit prohibitum, ne ad verbum addam nec detraham ab eo? Quid igitur facerem ego vermis et non homo? quomodo ego mentem Domini intelligam, qui consiliarius ejus non sim? Ipse expressis verbis dixit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur;* hunc ego sermonem accepto, et pistoribus suum, ut voluerint, panem divendendum permitto: hic autem Domini verbum, non rationis meæ intellectum sequor. Ipse dixit, oportet itaque ut verum sit, *ipse enim est veritas, et verbum ejus,* ut propheta [2] ait, *non revertitur vacuum:* illud autem verbum indicat adesse corpus Domini, adesse sanguinem Domini: quid igitur superest, quod me suspensum et dubium tenere possit? Corpus Domini hic esse mihi sufficit; quomodo autem, et qua forma hic sit, aut esse posset, id ego investigare desino. Deus miserum me et cœcum hominem dirigit; ipse enim præcessor et protector meus est ».

49. Confutat idem Faber [3] alia hæresiarcharum sophismata; quorum præcipuum ex falsa interpretatione eorum verborum: *Caro non prodest quidquam;* petitum erat: « Quanti, ait, vos creditis diabolum et ejus stipendiarios milites sacramentorum eversores empturos hic fuisse unicum pronomen, *mea?* Ita scilicet quod Christus expresse dixisset: *Caro mea non prodest quidquam,* hoc unicum pronomen, *mea,* multis aureorum millibus libenter coemerent; quia multis calicibus et patenis direptis e templis reficerent: sed non sic, o impii, neque enim ita Christus locutus est, sed dicit simpliciter: *Caro non prodest quidquam;* quod nemo iverit inficias, siquidem ipse Joannis III asserit, id quod natum est ex carne carnem esse; cui pulchre adstipulatur Apostolus ad Galat. V sic scribens: *Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis, nam qui secundum carnem vixerint morientur;* (ad Roman. VIII,) certissimum enim est quod (ut Corinthiis scribit [4]) *caro et sanguis regnum Dei non possidebunt;* quare passim nos hortatur Paulus, ut carnem castigemus mortificemusque; ita enim Galatis scribit [5]: *Qui Christi sunt carnem crucifixerunt cum affectibus et concupiscentiis;* quin nullibi non prohibet electum hoc vas Dei, ne libertate Evangelica pro carnis libertate abutamur. Sic Romanos admonet, ne carnis curam agant ad concupiscentias. De Perpetua illa carnis et spiritus lucta Christus in monte Oliveti locutus est, depingitque eam Paulus ad Ephesios VI, cujus et Joannes in priori Canonica cap. II probe meminit. Ista, inquam, caro nihil prodest, sed perniciosa in ignem deducit æternum sibi adhærentes.

50. « Ista præterea caro, quæ credere, veluti Capharnaitæ, recusat, nisi quod suis manibus palparit, oculis viderit, pedibusque conculcarit, nihil prodest penitus; sed fœtida, vermibusque omnis iniquitatis scatens, canibus est projicienda. Atqui caro Christi bona est et supra modum amplectenda; eam enim ob rem Verbum caro factum est, ut habitaret in nobis. Ideo recte Christus affirmat: *Caro mea vere est cibus:* et iterum: *Panis quem ego dabo vobis, caro mea est quam ego dabo pro mundi vita: qui hanc carnem ederit habebit* [1] *vitam æternam,* et in Domino manet, et Dominus in eo. Sed quid multis? si Domini carnem in cruce nihil profuisse dixerimus, quid, quæso, restat, nisi ut cum Manichæis Christum phantasticum corpus habuisse asseramus? » Observat auctor [2], plures in hæresim corruisse præcipites, cum in animum nollent inducere Christum esse in Eucharistia, quem sensu non palparent, ac miracula poposcisse: et quamvis plura divinitus ederentur, tamen in pertinacia et impietate obduruisse: « Eadem, inquit, quæ Herodes, et sub cruce Judæi fecerunt, isti hodie faciunt, dum suam infidelitatem sequentes, nolunt credere nisi videant signa, tunc demum filium Dei Christum esse credituri si de cruce descenderit, tunc demum eum in sacramento esse non recusaturi, si illum coram suis oculis viderint; nam ut maxime non pauca in honorabili hoc altaris sacramento signa apparuerint, tamen nec sic quidem moventur, quin Zuinglius iste, qui fronte perfricta jam aperte os in cœlum ponere non erubescit, etiam non obscure affirmat illa signa a diabolo fieri; neque tamen admodum mirum, si signis non credunt, cum aperto Dei verbo reluctentur indurati sicut cor Pharaonis, et veluti Nabuchodonosor perversi ».

51. Nec cominus modo in Germania a Catholicis pugnatum est cum hæresiarchis, verum etiam eminus ex aliis regnis; tum ex ipsa religionis arce Roma validissima doctrinæ jacula in illos intorta sunt, et Catholicis arma spiritualia submissa: hoc enim anno Thomas cardinalis de Vio egregium Commentarium de Eucharistia edidit, atque eorumdem hæresiarcharum argutiolas ad confirmandos in fide orthodoxa Catholicos, et hæreticos in viam veritatis revocandos dissolvit, quem lector consulere potest. Plures etiam alii doctores Catholici va-

[1] Deut. IV. 12. — [2] Isai. LV. — [3] Ibid. — [4] I Cor. XV. — [5] Gal. V.

[1] Joan. V. — [2] Jo. Fab. serm. 9. de Euchar.

rios Commentarios summo inter se consensu de Eucharistia ediderunt, ut qui veritatem et fidem quæ una tantum est, tenerent : cum contra novatorum princeps Lutherus mille contradictoria inter se docuerit, ac publicis scriptis mandarit ; ut Joannes Faber eum convincit in libro [1] : *Cur Lutheranam doctrinam approbare noluerit;* inscripto, ac inter alia hæc habet : « Lutherus libello suo quodam septem affirmat sacramenta, altero vero tria modo : quod si placeret duo solum esse, diceret semiduo aut unum tantum ». Et post multa istius modi : « Lutherus monachus est, monachus manet, cucullam tanquam monachus induitur (nondum eam abjecerat, sed abjecisse mox hoc ipso anno visuri sumus) at nihilominus destruit, succendit et infringit monasteria omnia, pellit moniales cunctas et monachos , apostatas facit , propriamquemet et suam damnationem parat ».

52. *Lutherus ob sacrilegas nuptias objurgatus ab Anglo rege.* — At ne diutius in hoc secum pugnaret, hoc anno Catharinam de Bora olim abbatissam e monasterio ad lupanar Witembergense traductam sibi junxit connubio incesto, adeoque infausto, ut pertimuerint viri pii, ne ex eo antichristus nasceretur ; cæterum adeo fœcundo, ut tertio post mense ex ea proles edita fuerit. Porro antequam hoc turpe incestum committeret Lutherus, castissimi hominis personam gesserat [2], quantumvis mulierum amore fureret; eoque prorupit Lutheranorum amentia, ut ipsum veluti ornatissimum virtutibus, castimonia præcipue, temperantia, atque opum despicientia admirabilem libellis publicis commendarent ; quos Christophorus Longolius confutavit [3], virtutemque inani larva ambitionis immane monstrum obtegere edocuit, edita eleganti oratione, qua immania hæresiarchæ vitia in lucem protulit. At Lutherani, qui in pseudomonacho castimoniæ larvam tot effusis laudibus extulerant, ubi eam abjectam videre, pudore oppleti sunt, ut Coclæus [4] et Ulembergius [5] testantur, eoque processit illorum insania, ut cum Christi domini, sanctissimæ Virginis , ac sanctorum imagines evertissent, impurissimi tamen hæresiarchæ imaginem cœlestium radiorum diademate redimitam circumferrent : « Quo auctore », inquit Longolius, « tot jam viri boni, tot homines Christiani, tot adeo sacerdotes ante ipsas Christi optimi maximi aras indignissime trucidati sunt, hunc nos hominem càstum, hunc nos sanctum appellabimus ? hujus, si Deo placet, pictam imaginem, quasi ille cœlo consecratus jam sit, radiato quoque capite conspicuam circum gestabimus ? Quæ amentia hæc est ? Quam ego hanc Dei iram esse dicam ? vos hæc scitis, vos hæc videtis, vos hæc cum fierent ipsi sæpe interfuistis, nec modo nulla adhuc ab eo inexpiabili religione obstrictos vos putatis, sed hominem tam nefarium, tam dirum, quasi ad modestissimæ et clementissimæ illius Christianæ naturæ laudem aspirarit, divino cultu etiam nunc veneramini(1)».

53. Exagitarunt innuptas Lutheri nuptias suis scriptis plures alii rhetores et poetæ, ac theologi, ut Hieronymus Emser, ac Joannes Faber, qui Herodiadem infuso sanguine saltitasse planxit ; necnon principes et reges tum infame facinus damnarunt ; inter quos Henricus Anglorum rex gravitate regia impudentiam nefariam ob hæresiarchæ oculos proximo anno posuit [1], sic inquiens : « Admiror quod te non pudet serio levare palpebras, et vel in Deum vel hominem quemquam probum oculos intendere, qui te passus sis, instigante diabolo, in eam ingenii levitatem cadere, ut ob carnis ineptas et obscœnas libidines, cum frater Augustinianus esses, monacham Deo dicatam scelerato compressu violaris, quid quod non compressisti solum (quale flagitium si designasses olim apud Romanos ethnicos, et illa terram viva subiisset, et tu ad mortem usque verberibus esses mulctatus) verum etiam (quod nimio est execrabilius) publice pro uxore nuptiis incestissimis traduxisti, atque palam summo cum totius mundi stupore , summo per orbem totum opprobrio vestro , summo cum sacrosancti conjugii contemptu, summa cum sanctissimorum votorum contumelia, per nefas abuteris in quotidianum prostibulum ; denique (quod omnium est maxime detestandum) te cum deberent tam execrandi facinoris pudor et dolor obruere, pœnitentiæ loco præ te fers miser impudentem gloriam, tam longe fugiens implorationem veniæ, ut etiam in tui sceleris exemplum passim pseudoreligiosos alios litteris ac libris provoces. Quamobrem,

[1] Jo. Fab. c. 33. — [2] Ulemb. in Vit. Luth. — [3] Longol. in oration. ad Luth. — [4] Cocl. in Act. Luth. — [5] Ulem. in ejus Vit.

[1] Henric. VIII. resp. ad Luth.

(1) Hoc tandem anno Lutherus eas quas antehac probaverat sacerdotum nuptias sibi tandem adoptavit. Catholicam religionem paulatim deserendam assumens primo quidem, anno MDXXI exeunte, nuptias sacerdotum, quas Carlostadius inter primos admiserat, summis laudibus commendavit. Ipse tamen non sine secretariorum suorum admiratione cœlebs se continebat. Tum præcedenti anno monasticum cucullum die Dominica post festum S. Francisci deposuit, eum identidem resumendo, quasi monachum invitus exuerit. Demum hoc anno, abjecto penitus omni Catholicæ religionis insigni, et monasticam vestem plene abjecit, et ad nuptias transivit ingenti apparatu celebratas feria III post festum SS. Trinitatis. Duxit Catharinam a Bora olim sanctimonialem Nimptschensem ad Grimmas in Saxonia, teste Spalatino in Annal. Agebat illa ætatis annos XXVI, ex quibus plures in cœnobio transegerat ; tandem occasione Lutheranicæ reformationis, libens ante duos annos e claustris illis evasit. An filiam tertio post nuptias mense pepererit, quamvis affirmat annalista et Erasmus in suis litteris, quæstio est anceps, cum testes ejus ætatis multos protulerit Mayerus, Lutheranus scriptor, quorum auctoritate integram castimoniæ famam puellæ huic adstruere nititur. Vide etiam Bayle Diction. V. *Catherine*. Porro Lutheri posteritas ex eo connubio ducta huc usque perseverat, ait Durand *Histoire du seizième siècle*, to. II, p. 394. MANSI.

Luthere, cum designes talia, non admodum profecto miremur, quod sanctorum omnium cultui tam valde vis esse detractum, quippe quod intelligis ex illorum honoribus et reverentia tuorum flagitiorum opprobrium crescere; nam quisquis eos credit fuisse bonos, idem necesse est, ut sentiat pessimum esse te, qui doctrinæ factisque sanctorum doces et facis impudens tam ex diametro pugnantia : etenim quis probare potest fraterculi claustralis matrimonium, qui quidem audire debuerat sanctissimum et eruditissimum patrem Hieronymum ? nam is : « Voventibus (inquit) non solum nu« bere, sed etiam velle, damnabile est ». Lege, Luthere, ac relege illius optimi patris Epistolam ad monacham lapsam, et ad diaconum item, qui eam violaverat, tum ex his et aliorum sanctissimorum patrum religiosis litteris disce, miser, horum potius pœnitere scelerum, quam editis insanissimis libellis in defensionem criminis inexcusabilis, exemplo pessimo et scelerato suasu tuo infelicissimos damnationis tuæ socios contrahere. Jam istud plane demiror, qui de Scripturæ peritia te tam improbe passim et importune jactas, quomodo potes tam facile votum tuum contemnere, cum in ea legas [1] : *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere; displicet enim Deo infidelis promissio.* Et item illud [2] : *Vovete et reddite Domino Deo vestro.* Quid illud [3] ? *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus : et si moratus fueris, reputabitur etiam tibi in peccatum.* Verum tu (ut video) castitatis et jejunii, paupertatis et obedientiæ vota sanctissima numeranda censes inter Mosaicæ legis serviles cerimonias; nam et mores et libelli tui satis videntur ostendere, novæ legis Evangelicam libertatem non in alio (si quis tibi credat) quam in libidinis licentia consistere. Cæterum Isaias [4] propheta longe sensit aliter; nam is : *In die* (inquit) *illa* (denotans Christianæ legis tempora) *vota vovebunt Domino et solvent;* nimirum significans in Evangelicæ legis decursu vota Christianorum plus habitura virium, et sanctius esse servanda, quam fuissent unquam in lege Mosaica. Cujus rei Deus exemplum præbuit cum in Ananiam et Saphiram in pecuniæ subtracta portiuncula prævaricatum votum tam severe vindicavit : qua de re beatus Gregorius tamquam te, Luthere, compellaret ac scortum tuum, (neque enim conjugium est, quo vos estis conjuncti) hunc in modum admonet monachos : Ananias Deo pecunias voverat, quas post victus persuasione diaboli subtraxit; sed qua morte mulctatus est scis. Si ergo ille mortis periculo dignus fuit, qui eos, quos dederat, nummos Deo abstulit, considera quanto periculo in divino judicio dignus eris, qui non nummos sed temetipsum Deo omnipotenti, cui te sub monachali habitu devoveras, subtraxisti. Quid tu, Luthere? quid tua illa misera mulier ad hæc? etc. » Cecidissse postea Henricum veluti alterum Salomonem, cum non perpenderet ea verba : *Qui stat, videat ne cadat;* seque impurorum amorum laqueis irretiisse deflebimus.

54. *Albertus Cruciferorum magister in Prussia Lutheri exemplum sequitur, non vero Albertus cardinalis Moguntinus nec Georgius Saxoniæ dux, qui confutant hæresiarchæ impias persuasiones.* — Victus etiam carnis illecebris Albertus Cruciferorum equitum in Prussia magister, Brandeburgensis familiæ princeps, a Catholica religione descivit, atque hoc anno incestas sacrilegasque nuptias, violato castimoniæ voto, confecit [1] : de cujus defectione querentem proximo anno Pontificem audituri sumus. Detestabili autem hoc Alberti Brandeburgensis exemplo, necnon et suo Lutherus Albertum cardinalem archiepiscopum Moguntinum ad simile ineundum connubium, atque ad episcopatum in sæcularem principatum convertendum inducere tentavit : ac post futiles rationes, quasi rusticana seditio ita sedanda et non potius inflammanda foret, perinde ac si Ecclesiasticus status omnino evertendus esset ob ganeonum ludibria, addidit : « Habet hic præclarum celsitudo vestra exemplum magnum magistrum in Prussia ». At malorum exempla nobis, non ut ea imitemur, sed ut caveamus, a Deo proponi, infelicissimumque fuisse illum hymenæum, arguit in Vita Alberti Nicolaus Serarius [2], qui aliud Lutheri argumentum egregie ita confutat : « Debebat », inquit [3] Lutherus, Albertum cardinalem alloquens, « id solum sufficere quod celsitudo vestra a Deo mas creatus est ». « Itane ? » ait contra Serarius. « Nonne mas fuit Elias, Elisæus, Joannes Baptista, S. Paulus, Christus Jesus? An contra Dei præceptum commiserunt, quia fœminas non cognorunt? Joviniani est hoc vetus argumentum subantis, ait S. Hieronymus lib. contra ipsum, et ad libidinem pecudum instar vesane ac impudenter adhinnientis : quasi tamen præclara et auditu digna dixisset, addit amplificationes, et præsertim duas illustres; una est : Hæc tanta tamque suavi consolatione excitata celsitudo vestra audeat et ex abominabili transeat ad beatum et divinum statum matrimonii, ibi Deus benignum se exhibebit. Hæc Lutherus. Non aliter », subjecit Serarius, « Epicurus aut leno quispiam ad lupanar bonum et simplicem quempiam juvenem invitaret : non aliter illa Proverbiorum VII petulantissima meretrix, quæ ait : *Veni, inebriemur uberibus et fruamur cupitis amplexibus.* Altera. Horribile est », inquit Lutherus, « si vir

[1] Eccl. V. — [2] Ps. LXXV. — [3] Deut. XXIII. — [4] Isai. XIX.

[1] Cocl. in Actis et script. Luth. — [2] Serar. l. V. — [3] Mogunt. rer. in Albert. II.

sine uxore in morte inveniatur, nisi minimum serio proposuerit inire matrimonium; nam quid respondebit, si Deus interroget virum, te creavi, qui solus esse non debuit, sed cum uxore, ubi est igitur uxor tua ? » Hujus lenonis ineptias ita refellit Serarius : « Bone Deus, quis talem unquam divini judicii descriptionem audivit? quis omnibus quibus uxor non est, severam adeo a summo judice quæstionem ponendam legit? prorsus quasi veteres gentilium contra cœlibatum leges in cælis adhuc vigerent. Longe alia nobis in judicio proponenda vel objicienda sacri docent Evangelistæ Apostoli; nam ut de fide, quæ salutis principium est, sine qua *impossibile est Deo placere,* (Hebr. xi), taceam, quia *qui non credit jam judicatus est,* (Joan. x), Christianis certe hæc , quæ in Argentinensi summo templo maximis litteris etiamnum hodie depicta S. Matthæus in judicio extremo a summo judice dicenda refert cap. xxv, vers. 34. *Esurivi et dedistis mihi manducare* , etc. rursumque vers. 41 his, qui a sinistris erunt : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus; esurivi enim et non dedistis mihi manducare, sitivi et non dedistis mihi potum, hospes eram et non collegistis me, nudus et non cooperuistis me, infirmus et in carcere, et non visitastis me.* Quod si operum ejusmodi a Christianis omnibus exigetur adeo accurata ratio quanto magis ab episcopis? Et Matthæi xii vers. 36 : *Dico,* ait Dominus, *vobis, quoniam omne verbum otiosum , quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* Ubi de muliere ulla quæstio? Episcopos profecto formidabilis et horrifica illa vox respicit : *Redde rationem villicationis tuæ* (Lucæ xvi, vers. 11). Tantum tibi episcopatum, tantam Ecclesiam, tot animarum millia tam charo sanguinis mei pretio redempta commisi, redde rationem villicationis tuæ, quantam earum curam gessisti; quomodo ut in sancta Catholica fide erudirentur et conservarentur, a vitiis et sceleribus abducerentur, in Dei sanctaque charitate magis et magis perficerentur elaborasti? Pastorem gregis mei, populi mei, ovium mearum te constitui, quomodo eas verbo, exemplo, precatione pavisti? Hæc dicit Dominus Deus Ezech. xxxiv, vers. 11. *Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos* ». Et post alia : « Hæc dicit Dominus Deus : *Ecce ego ipse requiram oves meas, et visitabo eas.* Audis, Luthere miser? audis quid ab Alberto, quid ab aliis episcopis omnibus in hora mortis in particularis extremique judicii tempore rogandum et exigendum sit? Nusquam ii accusantur quod secubuerint, quod fœminis caruerint : nunquam ab iis petitur, ubi mulier, ubi uxor tua? væ alioquin omnibus, qui hactenus in Ecclesia Dei floruerunt, magnaque doctrinæ et sanctitatis luce fulserunt, Athanasius, Basilius, Hilarius, Gregorius, Ambrosius, et ut innumerabiles alios prætercam, D. Augustinus, de quo in ejus Vita testis oculatus ita Possidius cap. xxvi : Fœminarum intra domum ejus nulla unquam conversata est : nulla mansit, nec quidem germana soror, quæ vidua Deo serviens multo tempore usque in diem obitus sui præposita ancillarum Dei vixit, etc. » Contempsit adeo constanter Albertus Lutheri lenocinia, ut is indignabundus dixerit in suis symposiacis : « Recte institutus est Romæ Albertus, ideoque Lutheranam doctrinam nostram floccifacit ».

55. Pari laude ac constantia Lutheri impias persuasiones contempsit refregitque Georgius dux Saxoniæ, scriptis extremo hoc anno ad Lutherum gravissimis litteris [1], quibus post objurgatam illius in calumniando væsaniam objecit Wittembergam ab eo completam flagitiis omnibus, inque arcem apostatarum et sacrilegorum hominum, turpeque monialium prostibulum commutatam, sedulamque ab eo dæmoni in profananda religione exinaniendisque monasteriis operam navari : aperte jam ab eo Bohemicam hæresim propagari, quam in Lipsica disceptatione exeeratus fuerat, professus omnes eos ut hæreticos se habiturum, qui se ab Ecclesiæ communione segregarint : contemnere se ipsius pseudoevangelium, e quo tot blasphemiarum, sacrilegiorum, incestuum fructus pullularunt : bella ab eo seri, seditionesque in magistratus commoveri : divinum judicium iis intendi, qui a Luthero potius quam ab Ecclesia Christi Evangelium acceperint : si Christus ad Germanos prophetam mittere vellet, alium certe quam apostatam missurum; cæterum ipsius furialia maledicta contemni : denique si salutare consilium admittere, et a suscepta impietate velit resipiscere, omnem illi operam pro illo cum Ecclesia et Cæsare in gratiam restituendo detulit : « Perlatum, inquit, est ad nos scriptum quoddam tuum in die Nativitatis Christi, a quo pacem tibi, ac vicissim gratiam precamur, unaque tui ipsius agnitionem : et principio quidem protestamur coram Deo Salvatore nostro in conscientia, quod a te per Epistolam excitati responsionem hanc scribimus, non animo malevolentiæ vel odii facibus inflammato; sed desiderio quodam eo te perducendi, ut te ipsum agnoscas, idque sine assentatione : quandoquidem in suspicionem apud te venimus, quasi adulatoribus abundemus ». Et infra : « Tu vero nos expresso nomine in Epistola ad Harmutum Cronebergium mendaciter traduxisti; quasi tyrannum et hostem Evangelii publicum appellasti nos probrosis nominibus, et magnam nobis contumeliam irrogasti; quam ad rem scurrilibus dicteriis usus es, verbisque ad ludibrium

[1] Ext. apud Clemb. in Vit. et rebus gestis Luth. c. 17. et ex parte apud Cocl. an. 1526.

concinnatis : quæ profecto nec in Evangelio, nec in aliis sacrarum litterarum voluminibus invenisti ; quanquam obtentu Scripturæ convitia tua defendere coneris : quæ vero necessitas te coegit, ut mendacem appellares, ex cujus ore nullum unquam mendacium audivisti ? Fatemur quod res est : molestum nobis fuit et durum has a te ferre contumelias, homine nimirum per sententiam condemnato, et declarato hæretico. Nec adeo parum in nobis superest veteris Adami, quin jampridem injuriam hanc vindicassemus, nisi mentem nostram ea subiisset cogitatio, quod Deus omnibus persecutionem sustinentibus propter justitiam gratiæ suæ robur promiserit : quæ effecit, ut illatam per te contumeliam ipsius judicio committeremus. Quod si Deum hoc rogasti, ut animum nostrum hac parte sibi faceret placabilem, sane jampridem exauditus es. At vero frustra clementiam a nobis tibi polliceris, dum Cæsarem ipsum, cui juramento fidelitatis obstricti sumus, tam fœde criminaris, et tot convitiis laceras, ejusque mandatum adeo petulanter et proterve contemnis. Accedit quod Wittembergæ velut asylum quoddam instituisti, quo monachi et moniales, furtis infames confugiunt et a te suscipiuntur, postquam Ecclesias et monasteria nostræ ditionis expilarunt, ut Witemberga, ceu castrum quoddam sit, aut commune perfugium apostatarum ditionis nostræ, nec ullas unquam Romanus Pontifex sanctissimus dominus noster indulgentias concessit, quas tanti æstimes, quin majores deberi putes Wittembergensibus tuis ob raptum sacrarum virginum, quas e monasteriis nostris ad te perduxerunt, qua de re nihil dubitamus. Interim in quas illæ miserias et calamitates per te sint conjectæ, quam certo damnationis periculo expositæ, satis est manifestum : quod vero diabolus eam ob causam tibi succenseat, nunquam persuadebis ; nam si propterea tibi malum inferret, nisi Dei permissione vel potentia coactus, non injuria dici posset id ab eo te præmii referre, quod ministro suo lictor dare consuevit : neque vero est quod iis rebus ad clementiam erga te nos inflecti existimes ; nam si vel infimæ sortis rustico cuipiam in ditione nostra vaccam abduxeris, id nobis profecto displiceret ; quanto minus, cum Christi servum nos agnoscamus, tolerare possumus, ut oves ipsius propriæ in corporis animæque perniciem abalienentur. Gloriaris multos te libellos inter reliqua scripta edidisse valde suaves, benignos et consolatorios : quam ad rem quod attinet, notum tibi facimus non displicuisse nobis tractatus tuos, qui primis annis in lucem prodierunt : lubentes etiam disputationem Lipsiæ institutam audivimus ; speravimus enim futurum, ut abusus quidem in populo Christiano corrigerentur ; quin et præsentes fuimus cum Eckius te velut sectæ Bohemicæ fautorem incusaret, quod eo tempore fortiter a te, summaque cum importunitate negatum est : quanquam interim non obscure subjudicares quosdam Hussi articulos, qui damnati sunt, esse Christianissimos. Fecimus sane quod hominem decuit causæ tuæ, quæ licuit, faventem, teque bono ac sincero affectu seorsim ad nos vocavimus, iisque de rebus tecum sumus collocuti, quas existimabamus ad honorem tuum, ad ignominiam tuam pertinere : monuimus te fraterne, ut prorsus a secta Bohemorum esses alienus, ut eam edito scripto oppugnares, nimirum ut elueres aspersam Hussitismi maculam, et suspicionem omnem a te removeres. Respondisti sane te scripturum : nec diu post editi prodierunt a te libelli, in quibus omnes Hussi, Wickleffi, reliquorumque Piccardorum omnium errores laudare instituis et tueri, omnesque majores nostros, qui Concilio Constantiensi interfuerunt, convitiis laceras. Ex quo nihil aliud nos quidem colligere potuimus, quam verum dixisse doctorem Eckium, licet ipsum in cathedra publice mendacii insimulares. Ab eo tempore nunquam addicti fuimus, aut favorem præstitimus opinioni tuæ : ita enim educati sumus et accepimus a majoribus nostris, omnes qui non obtemperant Ecclesiæ, sed ab ejus communione se disjungunt, pro hæreticis et schismaticis semper habitos, atque etiamnum habendos ; quandoquidem eos tales esse per sacrosancta Concilia declaratum est atque definitum : quibus omnibus tu contradicis ; quod tamen nec tibi nec cuiquam Christiano ad hunc modum licet. Postquam vero, permittente Deo, mali quidem ex Ecclesia profugi, tum ex eruditis nonnulli, inter quos Carlostadius non minimus fuit, partibus tuis accesserunt, et in lubricum illum hæreseos montem per te deducti sunt, vacillare deinde cœperunt et deficere sine intermissione, quos arbitramur hac in re non semper ad tuam voluntatem actiones suas direxisse. Verum ut asseclæ tibi non deessent, passus es eos labi, licet nec labentes sustentare potuisti, quantumvis velles.

56. « Affirmare præterea possumus, non admodum nobis curæ esse tuum Evangelium, cum illud a summis orbis Christiani capitibus reprobatum non ignoremus : hoc unum pro virili curavimus, ut ne a nostris susciperetur. Ut autem hoc caveremus causam nobis dederunt mali fructus quos ex eo provenisse constat. Non enim tu vel quisquam alius negare potes, quin blasphemiæ in Deum, in venerabilem Eucharistiam, in sanctissimam Dei genitricem omnesque sanctos ex tua doctrina ceu fonte quodam promanarint ; per te enim tuosque discipulos renovantur veteres hæreses, quas Ecclesia quondam anathemate notavit : honestus Dei cultus omnis ad eum modum vastatur, ut a Sergii temporibus nihil simile factum constet. Jam

vero quando plura sunt admissa sacrilegia, et incestus perpetrati cum sacris virginibus, quam ab eo tempore, quo tuum istud Evangelium innotuit? quando plures in magistratum auditæ sunt seditiones, quam ex Evangelio tuo prodierunt? quando ad hunc modum spoliatæ sunt ædes sacræ? quando furta rapinæque plures contigerunt? quando Wittembergæ tot fuerunt excucullati monachi et profugæ moniales quam nunc sunt? quando maritis ademptæ sunt uxores, aliisque traditæ, uti nunc sub Evangelio tuo fieri videmus? quando plura commissa sunt adulteria, quam ab eo tempore, quo tu consuluisti, ut mulier, si a viro suo fœcundari nequeat, divertat ad alium, ab eoque susceptam prolem marito educandam obtrudat, utque viro vicissim ad eumdem modum agere liceat?

« Hos nimirum fructus peperit Evangelium tuum, quod cum sub scamno delitesceret in lucem protulisti : et bene quidem illi nomen hoc indidisti, quod sub scamno latuerit, atque inde sit a te productum : bonum foret profecto si etiamnum sub scamno jaceret, nam si quod alterum huic simile producas, nullum certe rusticum sub obedientia retinebimus : si tale voluisset Evangelium Christus, non tam frequenter inculcasset illud : *Pax vobis:* Petrus etiam et Paulus non dixissent, obediendum esse magistratui. Igitur hi ipsi fructus in causa sunt, ut ab Evangelio doctrinaque tua vehementer abhorreamus. Interim Evangelio Christi, volente Deo, adhærebimus, eique propugnando corpus, animam, facultates, existimationem, omnia nostra lubentes impendemus, adjuvante nos Dei gratia, in qua fiduciam habemus collocatam. Admones nos mortis, quam nobis semel expectandam pro certo scimus. Quid autem de nobis futurum esset, si tuum Evangelium amplexi moreremur? Numquid jure dicat Deus : unde vobis hic cum Evangelio novo, quod tam copiosam protulit malorum fructuum segetem? nonne monui te, ut ex fructibus arborem cognosceres? Si responderemus : Lutherus dixit Evangelium illud esse quod sub scamno delituerit; exciperet Deus : At aliter te docuit Ecclesia : cum igitur quotidie profitearis credere te Ecclesiam Catholicam, cur Luthero credis, Ecclesiæ non credis? Mi Luthere, habeas tibi tuum istud Evangelium quod sub scamno latuit : nos Evangelium Christi retinebimus, eique adhærescemus quod Ecclesia Catholica ab initio receptum in hunc usque diem retinuit : quod ut facimus Deus nos adjuvabit.

57. « Forte cogitas Deum quondam prophetas suos et doctores emisisse, qui magnos principes et dominos per doctrinam suam ad pœnitentiam adduxerint; ita te quoque divinitus ad nos missum. Non ignoramus Moysem ad Pharaonem missum fuisse, Samuelem ad Saul regem, Nathan ad Davidem, Isaiam ad Ezechiam, Joannem Baptistam ad Herodem, Ananiam ad Paulum, Philippum ad eunuchum. At inter illos nullum invenimus apostatam : fuerunt omnes viri constantes, veraces, et justi; non superbi, non avari, non luxuriæ dediti. Et licet nos indigni simus, ad quos hujusmodi viri mittantur, visitamur tamen ordinarie (Deo sit laus) per viros bonos, qui nobis Dei verbum annuntiant, unaque cohortantur ut in Ecclesia Christi permaneamus; hos sequimur, quantum per gratiam suam largitur Deus : quod si tuos apostolos audiamus, qui plerique sunt apostatæ, hanc certe doctrinam apud eos non inveniemus. Docemur etiam quod apostatæ pervertant Scripturam sacram, et ore perverso gradiantur, ut Salomon reos describit, quod in te (proh dolor!) verum esse deprehendimus. Neque vero tuas tuorumque preces magnifacimus, nec metuimus vestras maledictiones : scimus enim odiosam esse Deo apostatarum Ecclesiam. Illud etiam non ignoramus, alium esse Lutherum, alium Munzerum. Hunc per nos ob scelera punivit Deus; uti Lutherum etiam punire potest ». Et paulo post :

58. « Si te detestanda bonorum honorumque cupiditas decepit, omnia relinque cum S. Matthæo, ac deinde Apostolus esto vel evangelista. Si te decepit hostis domesticus, stimulus carnis, cur non cum D. Paulo rogasti Deum, qui gratiam tibi dedisset? Sane si potuisti a consortio mulierum in hominis gratiam abstinere ad tempus, cur non et propter Deum hoc possis? Si te forma decepit et pulchritudo Evæ, jam nunc peccare desine. Dum quæro quem in hoc genere tibi proponam ad intuendum, alius non occurrit, nisi qui cum uxorem duxisset, dixit : *non possum venire;* quin vero cor habes mulieribus addictum, ad nobilem illam te peccatricem adjunge, ex qua septem dæmonia Christus ejecit, cum hac prosterne teipsum ad Christi pedes, et ut idem faciat, Evam tuam hortare. Ita fiet per Dei gratiam ut monachus a moniali rursus separetur, nec impedimento tibi sit illud : *Quod Deus conjunxit, homo non separet;* tuum enim matrimonium non a Deo, sed ab inimico tuo sancitum est. *Qui non est mecum,* inquit Dominus, *contra me est.* Igitur quia uterque vestrum, interposito juramento, castitatem vovit, videte quam vobis ipsi libertatem ademeritis. Quid roboris habeat oratio tua contra dæmonem, non inquirimus. Certe quod hactenus te conservavit Deus, nec terra te cum Dathan et Abiron vivum absorbuit, ex eo deprehendas infinitam esse Dei misericordiam; si vero perges, uti cæpisti, nec quidquam de machinationibus tuis remittes, metuendum est ne tarditas supplicii pœnæ gravitate compensetur. Hæc xenii loco tibi donata volumus : quod si sequaris consilium nostrum, et constanter in eo permaneas, mercedem tibi pollicemur a Deo, vi-

tamque sempiternam. Apud Cæsarem quoque, quantum in nobis erit, laborabimus, ut et temporaliter in gratiam recipiaris, nec deinde porro propter ea quæ contra nos quidem deliquisti, mali quidquam a nobis, sed omnia bona expectabis. Ut hæc præstes votis intimis desideramus. Dresdæ in die Innocentium anno Christi MDXXV ».

59. *In Protestantismo ipso schismata.* — Non resipuit ob hæc monita Lutherus, quanquam hæresis suæ falsitatem ex aliarum sectarum discrepantia et falsitate recte cognosceret ; adeo ut qui conjunctionem Ecclesiarum Christi in Occidente labefactaverat, exorta in ficta sua religione schismata non sine indignatione execraretur [1] : « Violata, inquiebat, Ecclesiæ concordia, dissensionum nullus est finis : Sacramentarii primum a nobis exierunt, deinde Anabaptistæ, qui tamen longe inter se dissident; sic una secta provocat alteram, et una alteram condemnat : cessante unitate, in infinitum progredi numerum mathematici dicunt : sic disturbata Ecclesiæ unitate erroribus aditum præcludere impossibile est ». Exclamat ad hæc Florimundus Raymundus [2] : « O quovis alio quam hæretico, et quidem hæresiarcha Luthero dignam sententiam. An quisquam putet hanc in eodem pectore, in quo tot absurdæ opiniones natam, et ab eodem ore, quo tot blasphemiæ, prolatam ? »

60. Cum non potuissent inter se consentire hæresiarchæ, quod Lutherus pro stemmate hæc verba ostentaret : *Nemini cedo ;* aliique etiam novatores pari fastu turgerent, Germania in varias sectas et ritus discissa est : « Sentiebant facile », inquit Surius [3], « apostatæ et desertores illi ex mutuis his ipsorum dissentionibus pessimum ad omnes manare fœtorem, et cupiebant quidem rem compositam, sed præ animi tumore, cum suam, non Christi gloriam quærerent, alii aliis nihil concedere voluerunt. Benedictus Deus, qui eum in modum confudit idiomata constructorum novæ turris Babylonicæ : et licet hoc uno saltem argumento satis superque intelligi licebat, homines istos non Christi, qui pacis et auctor et amator est, sed sathanæ, qui rex est super omnes filios superbiæ, et suos sectatores sui efficit similes, hoc est, pacis et concordiæ Catholicæ inimico spiritu duci ; tam misera plebs lucem Evangelicam invenisse se putans, a Catholica quidem Ecclesia libenter discessit ; sed interim tamen nunquam potuit certam unam aliquam, quam omnes sequerentur, doctrinam invenire : sed ut quæque regio Germaniæ et vicinarum provinciarum his vel illis factionibus deditos accepit concionatores, ita in hanc vel illam concessit factionem ; adeo ut eo tandem res redierit, ut multis locis, etiam sub eodem tecto, tot sint sectæ, quot sunt capita ; quod quidem est omnium flagellorum Dei longe acerbissimum : verum hoc necesse est illis accidere, qui a Catholicæ Ecclesiæ unitate discedunt ».

61. *Tigurini ad Anabaptistarum Sectam deficiunt.* — Hoc anno Tigurini, qui ab Ecclesia defecerant, dum sibi interpretandæ sacræ Scripturæ pro libito jus arrogant, contempta Ecclesiæ et sanctorum Patrum auctoritate, ex abysso in abyssum labentes, Anabaptismo inflci cœpere, ac seditionibus intestinis laborare ; Munzeri enim rapsodias lectitabant avide, quem verissimum esse prophetam aiebant, qui vere opus Dei et regnum Christi promoveret. Itaque eo incensi studio, dum oracula divina in alienum distorta sensum congerunt, Anabaptisticæ sectæ nomen dedere, consilio ac persuasione Georgii Blaurodi sacerdotis apostatæ, qui in ipsorum cœtu clandestino a dæmone arreptus, de Christi regno mira figmenta vaticinatus est, ut narrat Arnoldus Meshovius [1] hisce verbis : « Primus, qui publice Tiguri Anabaptismum docuit, Georgius fuit, non minori versutia usus, quam Pelargus fuerat; cum enim frequens esset fratrum numerus, ipse in terram corruens in pleno conventu, quasi exanimis, miras et ore et manibus gesticulationes edere cœpit, ita ut stupori potius quam admirationi res insolita spectantibus esse videretur ; hominem aut in amentiam decidisse, aut maligno spiritu exagitari arbitrantibus ». Neque immerito, nam pythones arreptos a dæmone antequam sua fundant oracula se ita gerere solitos alias diximus : « Verum elevatus in altum, et post paulo ad se quasi reversus futura mox cœpit prædicere, et Patris cœlestis voluntatem patefacere, quam eam esse referebat, ut repudiato veteris Ecclesiæ baptismo, retingi se sine mora paterentur, eoque modo per novam regenerationem Dei filii effecti vitam sine labe et macula inchoarent. Quibus dictis, ipse in genua provolutus rebaptizari se a Conrado Grebbe, postquam precibus ad id induxisset, permisit. Inde surgens omnes exemplo suo commovit, alboque fraternitatis, collato prius novo regenerationis lavacro, adscripsit : quorum multi adeo in doctrina ea propaganda laborarunt, ut quibusvis periculis caput objectare, imo et sanguinem profundere pro ea non dubitarint : ab eo tempore audaciores facti non cives solum, sed et prædicantes, et qui eruditione alios antecedebant, in sectam traxerunt, sub novo, sed ferventioris reformationis prætextu, quam solum in Scripturis locum habituram divinabant. Zuinglium etiam, cui Sacramentariorum nova hæresis nomen non incelebre recens pepererat, concionatoris munere in cathedrali Ecclesia

[1] Luth. to. 1. c. 5. ad Cal. apud Florim. Raymun. — [2] Id. ib. — [3] Surius in Comm. an. 1525.

[1] Meshov. l. II.

fungentem adeuntes asperioribus verbis increpabant, quod opus Dei adeo leniter ac tarde exequeretur : tempus nunc esse effari et urgere spiritum, ut nisi majori zelo reformatio Ecclesiæ Dei institueretur, nemo fieri posset salutis æternæ particeps : separandos esse fideles a cœtu malignantium, quemadmodum Apostolorum temporibus factum sit, qui ab impiis discesserint, et communi Ecclesia relicta Jerosolymis fideles congregarint; quod et Apostolus Petrus severe præcipiat, *ut convertat se unusquisque a nequitia sua, et cum impiis commune nil habeat;* ideo summe necessarium esse, ut talis in urbe personarum disjunctio aggrederetur, ad colligendam puram Ecclesiam, qui spiritum sanctum acciperent, ab eodemque perpetuo gubernarentur. Talem sibi Ecclesiam (ait Zuinglius) imaginabantur, talemque se constituere posse sperabant, qualem Christus in cœlis habet et habiturus est omnis peccati et labis expertem ». Scilicet hoc, inter alia, dogma habent Anabaptistæ, eos peccare non posse, et quoscumque motus animi sentiant, ipsos a Spiritu sancto immitti; dæmone enim arrepti nullum plane scelus horrent. At Zuinglius, cum a novis hæreticis suam obscurari gloriam cerneret, nec tolerare posset spiritum Anabaptisticum spiritui suo, quem an albus an ater esset ignorabat, præferri, varias concertationes iniit cum Anabaptistis, Ecclesiæ universæ traditionibus, quas ante spreverat, se tutatus, nimirum sacra oracula non in eum sensum, quem quisque insanus fingat, trahenda, sed quem sancti Patres tot sæculis tenuere : quare Anabaptisticæ, qui in textu nitidissimo : *Hoc est corpus meum;* se a Zuinglio troporum fumis occœcari siverant, auctiores animis insultabant, expetentes ut nitidum Scripturæ textum de puerorum baptismo proferret, posthabitis Ecclesiæ traditionibus : ex quibus tamen pendere Scripturæ auctoritatem cæci homines non animadvertebant. Cumque inde graviores motus orirentur, jussi sunt a senatu mutuam pacem colere cum Zuinglianis. At eo mandato exposito : « In tantum ex infima plebecula suæ sectæ », inquit Meshovius, « ex vetustis monumentis, plerosque commoverunt, ut illi extrema quæque potius subire se, vitam et sanguinem quoque profundere, quam senatus edicto obsecundare paratos vociferarentur. Ex his ductores fuere Georgius Blaurod, Joannes Pretlanus, Wolgangus Ulmanus, Michael Sadeler, Melchior Vetus aliique complures. Ii certo extremi judicii die fratribus præfixo, omnibus velut jam morituris pœnitentiam prædicabant. Quidam, deposita veste, in cilicio et cinere nudi per civitatis vicos discurrebant, et Jonæ prophetæ instar ultimum urbis exitium prædicebant. Væ tibi (sic clamitasse eos Bullingerus tradit) Tiguro, væ tibi, et iterum væ : pœnitentiam agite, securis ad arborem posita est, pœnitentiam agite; (perversissima hæc erat pœnitentia, ut Baptismus abnegaretur). Dum hæc geruntur, alii in civium ædes, qui suæ jam ante fidei nomen dederant, hominibus grandævis etiam et senio confectis, dummodo rebaptizarentur, fore ut adventanti cœlesti judici in occursum promptiores possent adduci persuasis, catabaptismum conferebant : nonnulli portis effusi, ruri futuram urbis ruinam plangentes, ne communi excidio implicarentur, cives clamoribus suis evocabant. Fuere etiam, qui Dei misericordiam annuntiantes, nullum unquam urbi, modo bonis ad se perlatis communiter fruerentur, dispendium illatum iri pollicebantur. Doctiores plerique in compitis verba ad plebem factitabant, ac graviter in vitia quæque invecti, superbiam, comessationes, compotationes, aliaque id genus vitia execrabantur : eratque res cunctis stupori et admirationi, speciemque referebat spiritualis cujusdam vitæ, quam novi illi et renati homines per adumbratam quamdam severitatem rigoremque inchoasse credebantur : neque enim aut risu unquam, aut jocis sese oblectabant; sed continuo, si quid palam agendum erat, suspiria alte ducebant, ingemiscebantque, quin et uberes subinde profundebant lachrymas, et vanitates hujus sæculi coram civibus deplorabant. Hinc miri per urbem sermones spargebantur, a rudioribus præsertim, quibus illi suis fraudibus illudebant ».

62. Ita dæmon in angelum lucis transfiguratus Tigurinos hæreticos deludebat, ut pueros Baptismi beneficio et jure cœlestis hæreditatis orbaret, ac Anabaptistica secta graviora jurgia sereret, cum Zuinglius magistratum impulit, ut eos Tiguro ejiceret : sed cum in proximo pago eorum numerus in dies augeretur, civile aliquod bellum veritus, conciliare eos Zuinglianis enisus est : sed re infecta, cum illi Zuinglium suum primum pseudoapostolum infelix sathanæ mancipium, et antiquum draconem appellarent, utique verissime, quod ejus opera ab Ecclesia divulsi essent; Zuinglius demum perfecit, ut senatus in illos veluti seditiosos edictum proponeret, cujus hæc fuit pars præcipua : « Cum in ipso colloquio omnibus palam factum sit, quam dolose, ut ignaram plebeculam deciperent, novum quemdam separationis modum molirentur, seque non ut alii sunt homines, sed altiori quodam spiritu illustratos, et ab ea, qua ipsis rebaptismus collatus sit, hora, novum in anima motum, novamque vitam ingressos, tum omnis peccati expertes, sed sanctos et vere beatos esse, quod eo tenderet, ut reliquos omnes ex communi Christiana societate in peculiare suæ religionis consortium pellicere possent comminiscerentur; propter hæc et alia omnibus et singulis præcipimus, severeque mandamus, in posterum omnes sive parentes sive li-

beri, cujuscumque demum sexus ordinisque esse possint, ut unice sibi a perniciosa illa Anabaptistarum secta caveant, eique, si qui forsitan nomen dedissent, primo quoque tempore renuntiare velint, etc. » Constitutæ sunt in eos pœnæ, qui contra hæc tenderent, et Zuinglii sententia, ut mergerentur aquis, qui baptismum iterarent, laudata. « Actum ipso die S. Andreæ anno Domini MDXXV ». Pergit Meshovius [1] :

63. « Expulsi porro et urbe turbati Glanonam, Abbacellam, et Sanctogallum densis agminibus commigrarunt. Hic opinionum suarum portentis clam plebem inficiunt, artesque priores priore versutia usi, non sine sectæ incremento edocent. Primum erat, quo incolas in sui admirationem rapiebant, vita rigida et quæ exterius repræsentabatur sanctimonia : huc visiones crebræ et extases accedebant, quibus freti, quæ Dei voluntas, quid futurum esset simplici vulgo pandebant : in terram se dejiciebant, perinde atque epileptici essent, spiritum quam diutissime possent retinentes : raptos et in extasi esse simulabant, horrenda adsistentibus specie præbita, ut qui velut ore inverso totis viribus cum dæmone colluctari viderentur. Postremo ubi sat populo illusum arbitrabantur, evigilantibus similes in pedes sensim sese erigebant, exponentes ea, quæ Pater cælestis in extasi futura revelasset. Hic mira præsagia et prophetiæ audiebantur : alius civitati ruinam, nisi pœnitentiam agerent, vitamque novam rebaptismo abluti amplexarentur incolis prophetabat : alius intra paucos dies Christum judicem impios cum electis ad tribunal vocaturum præsagiebat : hic hoc, illud alter, prout opportunum et sectæ dilatandæ conveniens apparebat, eructabat. Sed hæc primariis tantum communia erant ; rudiores, quod verbis non poterant, re comprobare connitebantur. Hi civium filiis sese insinuabant, multa promittentes iis, quæ ubi societatem hanc ingrederentur, Pater daturus esset : vivere se persuadebant ipsis in summa animorum tranquillitate, ac ipsa quasi visione beatifica perfrui : Christum sæpe itineribus sibi adesse comitem : mentem etiam illustrare, eoque lumine perfundere, ut omnis omnino peccati expertes his in terris degerent : quod vero pro ejus nomine persecutiones hinc inde turbati paterentur, id in sui probationem fieri, ut qui Apostolorum doctrina imbuti essent, eorum quoque miserias passionesque in semetipsis experirentur : gaudere se summeque exultare, si quando vel exitium vel mortem Christi pro nomine subire compellerentur : verum quominus huc usque nullus sanguine suo tam sanctam fidem obsignasset, eam supremi Patris voluntatem esse ; qui si requireret, paratissimos se esse ejus mandato obtemperare : huc porro a Deo, ut salutarem ejus doctrinam, novissimis hisce temporibus sibi patefactam, populum edocerent, missos esse : proinde omnes obnixe rogatos velle, eidem colla subdere, suaveque Christi jugum subire ne gravarentur : quod si facerent, Dei se misericordiam imploraturos, ut imminentia mala clementer avertere velit et amoliri. Hæc dicendo, et identidem ingeminando, in terram miro intuentium stupore prosternebantur ; ac paulo post redeunte spiritu erecti in cœlo se cum Deo colloquia miscuisse fabulabantur ».

64. Confinxisse eosdem Anabaptistas falsa miracula ad deludendos simplices, cum urgerentur ut probarent miraculo se missos esse a Deo, narrat idem auctor [1] his verbis : « Rogati de vocatione et miraculis ad lacus vicinos allatos pisces, nunquam ubi nasci eos ullus hominum meminerat, ablegabant ; qui si inanes redirent, alios emittebant, fidem in his vacuam esse causati. Quod si et hi vanitatem reversi objicerent, secum integris pariter diebus ducebant, emittentes interim ex suis, qui ingenti vi piscium nocturno tempore lacus vicinos implerent : cumque ii quacumque homines fanatici incederent, ad vitæ emendationem extremumque judicium se adhortantes, inedia confecti sequerentur, ubi non procul a lacu abesse rebantur, reliqui ad unum progressi, ut ne in via præ fame populus deficeret, Patrem precari dignaretur rogabant. Ille genua deponens, elevatis in cœlum manibus, orare cœpit, ut Deus esurienti populo providere, cibumque larga manu ministrare vellet : quo facto, jubebat retia nassasque adferri. In lacum ipse descendens incredibilem piscium copiam extrahebat, sociis in auxilium vocatis : qui, ne rete rumperetur, tantam extemplo manibus vim piscium in sportam egererent, magno sane cum omnium qui conspexerant stupore. Inde humi expositos assistentibus distribuebat, potum pari fraude a consciis suppositum elargiens. His recreati epulis agricolæ miracula proximis evulgare, cibi cælitus missi reliquias dare, in consortium suscipere, vates per oppida, per pagos subsequi, quacumque transibant obvia quæque, si modo usui essent, rapientes pecora noctu, e stabulis oves et sues ex haris, quibus sequenti die vescerentur, abigebant. Hinc exciti e villis rustici in homines facto impetu verberibus desæviebant, nec ante cædendi finem factitabant, quam victi dissipatique in fugam verterentur ».

65. *Lutherana hæresis illata in Gallias.* — Hoc anno [2], ut hæreticorum Annales produnt, in Galliis primus hæresis Lutheranæ sator, opificio carminator lanæ, cognomento Joannes Clericus, in oppido Meldensi inter vilis conditionis opifices novam superstitionem depravatis Scri-

[1] Meshov. l. II.

[1] Meshov. l. II. — [2] Florim. Ray. l. VII. c. 7.

pluræ sacræ, quæ in vulgarem sermonem conversa erat, oraculis serere cœpit, comprehensusque in flagitio flammis injectus est. Laudasse Clementem Apostolicis litteris Parisiensem senatum refert Sleidanus [1], illique stimulos ad religionem contra novatores asserendam addidisse. Declamarunt vero hæretici contra magistratus Catholicos, qui in impios homines ferro animadverterent et crudelitatis calumniam iis asperserunt; quorum querelas refregit Longolius [2]: « Si in aliquem more majorum severius animadversum est, in eum scio, et ob privatum aliquod publicumve crimen a profanis hominibus esse judicatum; at vero Lutheriani vestri quonam jure, qua lege, quo tandem Christianæ pietatis exemplo, tot sacerdotes ea sola de causa, quod Lutherianam sectam non satis probare viderentur, inter ipsas Christi aras suis ipsi manibus crudelissime jugularunt, dicam, an mactaverunt? »

66. *Laxatæ a Carolo V hæresi habenæ.*—Agitatum hoc anno est in Caroli V aula de cogendis Germanis sacro initiatis baptismo ad legem Christianam servandam, ac doctorum censorumque fidei cœtus solemnes habitos refert Vincentius Blascus [3]; tum etiam de Mauris Hispaniæ ad baptismum adigendis intentata bonorum publicatione in exiliumque pellendis, vel regni finibus ejiciendis. Cæterum a Carolo V ex politicorum consilio liberæ omnium hæreseon generi habenæ laxatæ sunt in Germania: Mauri vero, quamvis plures viri pii sentirent sacra ab iis profanatum iri, proposita bonorum proscriptione, Christianam fidem profiteri jussi sunt, atque a concionatoribus et religiosis viris pro iis nostra religione erudiendis egregia navata opera. Adductum Carolum V Clementis Pontificis et Francisci regis precibus refert auctor, quippe cum Gallus rex in acie captus (ut paulo post dicetur) inque Hispaniam translatus prope Valentiam ageret, prima luce inconditis Saracenorum Mahometem inclamantium vocibus excitatus fuisset, hostem rogavit, ut tanto opprobrio Hispaniam liberaret.

67. *In quo Moscovitæ cum catholicis consentiant, et ab ipsis dissentiant.* — Dum plures in Germania, Dania, Suecia, Norwegia ab Ecclesia Catholica ob hæreticorum improbitatem argutiasque deficiebant, Basilius dux Moscoviæ superiore anno a Clemente Pontifice de Ruthenica Ecclesia Romanæ conjungenda ac Græcanico schismate damnando postulatus, bene animatum ad id præstandum se ostendit, ut fœdere juncti Christiani omnes fidem et religionem contra Mahumeticam tyrannidem tuerentur, atque oratorem cum hisce litteris [4] ad Pontificem misit:

« Clementi papæ, pastori ac doctori Romanæ Ecclesiæ, magnus dominus Basilius Dei gratia imperator ac dominator totius Russiæ, necnon magnus dux Volodemeriæ, Moschoviæ, Novogrodiæ, Pleschoviæ, Smolentiæ, Ifferiæ, Jugoriæ, Peremniæ, Veschæ, Bolgariæ, etc. dominator et magnus princeps Novogrodiæ inferioris terræ Cernigoniæ, Rezaniæ, Volotchiæ, Rezeviæ, Belchiæ, Rostoviæ, Jaroslaviæ, Belozeriæ, Udoriæ, Obdoriæ, Condiniæque, etc.

« Misistis ad nos Paulum Centurionem, civem Genuensem, cum litteris, quibus nos adhortati estis, ut vobiscum cæterisque Christianorum principibus consilio ac viribus conjuncti esse vellemus adversus Christiani nominis hostes, ac nostris vestrisque legatis ultro citroque commeandi tutum ac expeditum iter pateret, ut mutuo amicitiæ officio de amborum salute et statu rerum cognosci possit. Nos autem, Deo bene atque feliciter adjuvante, sicuti hactenus adversus impios Christianæ religionis hostes impigre constanterque stetimus, ita et in posterum stare decrevimus: itemque cum cæteris Christianis principibus consentire, et pacata itinera præstare parati sumus; quas ob res mittimus ad vos Demetrium Erasmium nostrum hominem cum hac nostra Epistola, Paulumque Centurionem remittimus. Demetrium autem celeriter remittetis, eumque incolumem et inviolatum usque ad fines nostros esse jubebitis: idem nos quoque præstabimus, si cum Demetrio legatum vestrum mittetis, ut sermone ac litteris certiores de rebus admirandis reddamur; sic ut perspectis Christianorum omnium voluntatibus nos etiam optima consilia capere valeamus. Dat. in dominio nostro in civitate nostra Moscovia anno ab initio mundi septimo millesimo trigesimo tertio, mense Aprilis ».

68. Legaverat alios ante oratores Basilius in Hispanias ad Carolum V Cæsarem, ut fœderis in communem hostem Turcam rationes paciscerentur; qui cum hoc anno per Germaniam in Moscoviam redirent, Ferdinandus archidux Austriæ mores, studia, ac religionem gentis perdiscendi cupidus, Joanni Fabro [1] partes dedit, ut viris insignibus secum adhibitis illos de iis diligenter percontaretur; cujus jussa accurate Faber inscripto Ferdinando ipsi libello perfecit; ex quo hæc decerpimus, ut pateat cunctis quantum novatores ab eorum religione et ritibus absint.

« Ferdinando archiduci Austriæ, etc.

« Fidem Christianam sequuntur, quam a S. Andrea apostolo, fratre Simonis Petri, primum eis prædicatam affirmant: ea quoque quæ sub Constantino Magno a CCCXVIII episcopis an. CCCXVIII in Nicæa urbe Bithiniæ primo Nicæno Concilio conclusa, ac a Basilio magno et S. Chrysostomo

[1] Sleid. l. v. — [2] Longol. in orat. ad Luth. David. Georg. — [3] Blasc. l. III. c. 4. — [4] Ext. apud Paul. Jovin. de legat. Moschov.

[1] Fab. in epist. ad Ferd. archid. Austriæ.

tradita et prædicata fuerunt, tam sancta, tam firma, tam sincera esse credunt, ut ab illis hactenus nunquam licuerit transverso digito, ut aiunt, recedere cuiquam sicuti nec ab Evangelio Christi. Ea quoque vel modestia est eorum, ut quæ a sanctis Patribus in suis Conciliis semel sunt decisa, nunquam audeat quisquam suæ professionis in dubium denuo vocare. Constantiori itaque animo quam plerique nostrum in hac prima fide perseverare solent, quam ab apostolo Andrea suisque successoribus, sanctisque Patribus didicerunt atque ab ubere materno suxerunt; nequaquam sese in varias scindi hæreses patiuntur: iterum si qua vel fidei difficultas, vel ritus religionis inciderit, universa ad archiepiscopum ac reliquos episcopos pro ipsorum tantum spiritu definienda refertur, neque quidquam inconstanti vulgo et inconcordi relinquitur; sacerdotis enim labia custodiunt legem Dei, et lex ex ore ejus requirenda erit ». Et infra : « Omnes episcopi archiepiscopum velut supremum agnoscunt : archiepiscopus autem ille, antequam patriarcha Constantinopolitanus a Mahometica tyrannide suppressus esset, semper hunc patriarcham ut superiorem recognovit. Huic tamen Romanum Pontificem veluti Petri successorem præcessisse semper, ac merito, fatentur; neque hodie ejus rei immemor Ruthenorum imperator adhuc pietatis ejusmodi diligens custos : quotannis enim Constantinopolitano patriarchæ in hanc usque horam, quo vivere et Ægyptiacæ servitutis finem æqua mente exspectare possit, eleemosynam mittere consuevit; satis namque impium sibi videretur, eum deseri quem tot Ecclesiis præfuisse notum sit, et a quo unico fere totidem tantarumque provinciarum religio olim dependerit ». Nonnullis interjectis subditur :

69. « Video illos a nostris in plerisque non multum differre; rem enim ex ordine compertus sum : nam apud Moscovitas ea lex est et sanctio, ut presbyteros et omnes quotquot clerici sunt solos ordinent episcopi : neque ulli presbytero unquam quemquam confirmare licet; hoc enim muneris episcopo soli incumbere asserunt, ut posteaquam tinctus aqua adultus fiat, per impositionem manuum episcopi et signaculum crucis adeptæ fidei testimonium reddat, firmeturque per unctionem quæ in fronte fieri solet. Iidem in Cœna Domini chrisma et oleum celebrant atque conficiunt : cujus dein usus sit in baptizando, confirmando, ungendo infirmos : soli sunt qui instituunt et destituunt presbyteros neque unquam licet laicis in ipsos animadvertere, recte ob oculos habentes Pauli [1] doctrinam ad Timotheum : *Accusationem adversus presbyterum ne admiseris, nisi sub duobus, aut tribus testibus*. Ita nec se unquam imperator ipse de pœnis clericorum ingerit. Episcopi, per quos stat caditque universa Ruthenorum religio divina sæpe, quum cum imperatore conveniunt, peragere solent pro insignibus tanti hujus muneris baculis utuntur et mithris perinde atque nostri solent episcopi. Ea vero abstinentia est, quæ nunquam satis laudari poterit, insignis admodum et magna, tum archiepiscopi, tum reliquorum episcoporum, cibi atque potus, nec minor fere quam monachis ejus regionis, quibus ipsa solet esse refertissima, qui quidem ea lege obstricti abstinentiæ, ut nunquam in perpetuum carnibus vesci liceat » Et infra : « Neque ipsis tam vilis ratio voti habetur, velut hodie nobiscum, verum cum quis ingressus fuerit monasterium, nunquam in perpetuum quoquo modo quave indulgentia ei licebit exire aut reliquo votum irritum facere. Vota vero tria sunt quæ exhibent ceu nostri, obedientiæ scilicet, paupertatis et castitatis : quæ si quis prætergressus, e monasterio qui prosiliit, deprehenditur, perpetuo carcere in pœnam tanti sceleris clauditur ».

70. De sacerdotibus addit, eos uxorem ducere non posse, quamvis juncti matrimonio, non bigami sacerdotio initientur, qui præcedenti nocte quam rem divinam faciant ac subsequenti conjugali thoro abstineant, nec defuncta conjuge secundas nuptias celebrare possint ; porro eos in pane fermentato conficere more Græcorum et aquam vino miscere ; tum subjicit : « Hoc sacramentum Corporis et Sanguinis a solo sacerdote consecratur, qui veluti nostri fere stola alba indutus, tota mente ad Deum elevata, id efficere conatur mysterium, quod pro sufficienti pignore omnium promissionum suarum Christus in ultima cœna reliquit, quemadmodum universus orbis fatetur : Epistolam item et Evangelium æque in missis habent. At lecto Evangelio, non mox Nicænum illud symbolum, sed post Angelicum Cantum, qui Sanctus appellatur, primum fides Nicæna decantari solet; cumque Dominicæ Orationis finis factus fuerit, mox antiphona de virgine Maria sequitur. Consecratio itaque æque ab ipsis verbis fit a Christo prolatis, quibus et eam vim concessam credunt, ut prolatis ipsis a sacerdote, mox creaturá creatori suo cedat illudque quasi necessarium esse ».

71. Præterea Moscovitas missæ sacrum facere pro defunctis : sacro fonte abluere in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti : Confirmationis sacramentum ab episcopo inuncta fronte signoque crucis adhibito ab ipsis administrari ; consanguinitatis et affinitatis in matrimonio haberi rationem : adulteria damnari ; conjuge altero superstite alium non induci posse narrat Faber, ac de sacris ordinibus et confessione hæc addit : « Sacri ordines apud ipsos suis quibusdam obsecrationibus et cæremoniis sacerdotibus conferuntur, neque illis clavium

[1] I Tim. v.

potestas tradita creditur, nisi ad imitationem Christi in aures illorum dicatur : *Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Hujusmodi certe Evangelii forma a Christo nobis præscripta omni huic, qui ab episcopo vocatus ordinatusque in presbyterum fuerit, auctoritas tribuitur, qua vel a peccatis solvere, vel iis ipsis obnoxios sinere potest, sacerdotali enim hoc ministerio Moscovitæ ad pœnitentiam utuntur : quisquis namque ad provectiorem ætatem atque eam venerit, quæ ingenii sui viribus uti potest, ac discernere inter bonum et malum, rectum et pravum, lepram et non lepram, per contritionem se peccasse agnoverit, recte spiritus contribulati sacrificium reddens, mox ad pedes sacerdotis procidit, et in aurem illi, ut qui sedem Dei teneat, scelera omnia admissa sigillatim, quantum memoria recolligere potest, ex ordine cum planctu aut gemitu declarat, a quo poster beneficium absolutionis tanquam Christi vicario acipit. Huic rei conficiendæ quoque tempus habent constitutum; quotannis enim Paschæ festo pro Ecclesiastica ordinatione facere coguntur; plerique tamen devotiores ad celebriores festivitates exomolegim auricularem facere non negligunt. Id si quis constituto tempore Paschatis neglexerit, anathema esse solet omnibus abominaturque ; ipseque ab ab omnium conversatione, adeoque ab Ecclesiæ ingressu coercetur. Confessus itaque, quo digne particeps fieri possit tanti mysterii corporis et sanguinis Domini, prius per aliquot dies corpus affligat oportet, et in servitutem usque redigat carnem suam, reliquosque Pœnitentiæ fructus dignos in testimonium afflictæ conscientiæ peragat. Proin jejunium illud Quadragesimale a Christo et Apostolis nobis institutum prorsus affirmant ». Et infra : « Frequentes conveniunt in Ecclesiis, quas et ipsi magnis sumptibus exstruunt, orationis domos ex Evangelio vocitantes quasque imaginibus variis Crucifixi, divæ Virginis, Apostolorum et aliorum quorumdam ornant: id quod licere sibi ex moribus vetustissimorum Christianorum prædicant. Neque tam facile movet quod apud Græcos Constantinopoli ante septingentos annos extiterunt, qui imagines idololatris convenire docuerunt, neque fas esse, ut cum vere Christianis reperiantur : qui certe secunda dein Nicæna synodo damnati fuerunt, quotquot pertinaci animo hanc sententiam sunt tutati ». Et aliis interjectis : « Septem numero sacramenta habent, velut ea quæ sine omni fraude promissionum suarum eum, qui pro Christiana pietate ipsis utitur, participem ac compotem faciunt : neque tam facile se deludi talibus promissionibus suspicantur ; sed constanti animo credunt iis omnibus, quæ ab Ecclesia docentur. Præcepta item decem eadem auctoritate tenent, quæ Mosi primo tradita sunt quasi nunquam intermoritura, certi per verbum ejus, quod venerit ut impleret legem, minime ut solveret ». Et paulo inferius :

72. «Admodum pauci sunt, qui peregrinis linguis operam impendant; Græcæ plerique incumbunt ob sanctorum Patrum Chrysostomi, Nazianzeni, Basilii et reliquorum monumenta, omniumque eorum gratia, quæ a Græcis derivata ad eorum mores vel religionem accommodari possunt. Hebræam omnino negligunt nisi quod unica hæc vox, Alleluia, in missa frequentari solet. Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes, Epistolæ Pauli et reliquæ a nobis receptæ cum Apocalypsi inter canonicas Novi Testamenti scripturas recensentur. De canonicis vero Veteris Testamenti idem asserunt, quod decrevit Ecclesia Catholica : Pontificem Romanum in Christi vicarium et successorem Petri agnoscunt : propterea S. Clementis, S. Leonis, et D. Gregorii festa apud Moscovitas celebrari consueverunt ». Et infra : « Bene se sperare affirmabant, ut quando cum Cæsarea majestate capite omnium simul atque tua serenitate conveniat, facile eventurum, ut is, qui vera pax est, eis etiam ut cum summo pastore conveniat effecturum. Dissentiunt a nobis in sacramenti consecratione aliquantulum, ac fractione panis » : consecrant scilicet in pane fermentato cui quoque Crucifixi effigies impressa est : laicos sub utraque specie etiam vix triennes pueros communicant ex cocleari, ut memorat Joannes Faber, qui hæc subjicit : « Spiritum sanctum a solo Patre procedere perinde atque Græci tuentur. Quanquam vero sint apud Græcos plerique, qui Purgatorium negent, et alii, qui Purgatorium ex Scripturis probare conentur, in hoc tamen se non facile scissuram pati affirmant, quin idipsum firmiter cum Romana Ecclesia teneant. Missas nostras animo promptissimo audiunt ; neque se ob aliud magis cruciari aiunt, quam quod a quibusdam quasi alieni a fide vitentur, quando omnia fere nostra sacra cum studio observent. Festa item quatuor solemnia celebrant, Natalis scilicet Domini, Paschæ et Pentecostes, atque diei, quo mater Domini a filio assumpta est in cælum. Magno loco habent Apostolos, præcipuo tamen sanctum Nicolaum, quem celebrant, honorant atque invocant ; neque ipsis solum, verum et Tartaris, et Mahometanis plurimis est peculiare. Diem Palmarum ad imitationem Ecclesiæ Romanæ celebrant, palmas et olivas atque reliquas hujusmodi arbores benedicentes, hancque benedictionem creaturarum non solum ab Ecclesia pie receptam, sed et sacris litteris recte fundatam probant ; ex aqua enim, quæ est in Numeris cap. v et xix, aperte monstratur quid execrationes possint, et e Paulo ad Timotheum sanctificari creaturam per verbum et orationem notissimum est omnibus, etc. Data Tybingæ xviii Septembris anni mdxxv ». Hæc Joannes

Faber ex ducis Moscoviæ oratoribus excerpta Ferdinando postea Cæsari retulit; ex quibus Moscovitas Lutheranis longe meliores constabat. Cæterum oratores cum enarrarent ea, in quibus cum Romana Ecclesia consentirent, præter hæresim de processione Spiritus sancti a solo Patre, nonnullos abusus qui in natione illa irrepsere subticuisse patet ex iis, quæ alibi attulimus, et quæ inferius adducentur.

73. Merito autem laudantur Moscovitæ in tanta a Romana Ecclesia longinquitate, idololatris maris glacialis accolis, Tartaris Turcisque cinctos intrepide Christianam religionem tueri, seque a recentiorum hæreseon contagione immunes præstare: ad quos in sinum Romanæ Ecclesiæ revocandos, veteremque conjunctionem instaurandam, siquidem sæpius eam gentem fidei consensione et obsequio copulatam Sedi Apostolicæ vidimus [1], Clemens Pontifex Franciscum episcopum Scarensem internuntium ad Joannem Basilium legavit, ut de modo ac ratione conjungendarum Ecclesiarum cum eo conveniret, de quo ad Polonum præsulem hæ datæ litteræ [2]:

« De episcopo in Poloniam misso.

« Venerabilis frater. Dominus ac Deus noster, qui cuncta prospicit ex alto, et scrutator cordium est, nobis est testis, quanto studio, quantoque labore Christianæ reipublicæ stabilitatem et unionem, gregisque Dominici nostræ curæ commissi conservationem et augmentum semper procuraverimus, et in dies magis procuremus: quod si minus prosperi eventus nostros conatus consequuntur, tribuimus id certe divinæ iræ veteribus Christianorum peccatis infensæ et ad justam vindictam respicienti. Nos quidem in tantis angustiis testimonio conscientiæ nostræ aliquantum recreamur, illum piis supplicationibus et precibus obsecrantes, qui nos suo pretiosissimo sanguine redemit, ut nobis potius resipiscendi gratiam et pœnitendi spatium pro sua misericordia tribuat, quam pro nostris meritis debitam ultionem acceleret, neque nos tamen in tanta rerum omnium perturbatione et procella, quæ nos undique premit, ullis laboribus et curis, nec in summa Sedis Apostolicæ paupertate aliquibus sumptibus parcimus, ut hujus nostri muneris partes, quantum possumus, adjuvante nos divina majestate, tueamur. Itaque cum anno superiore occasionem hominis in Moscoviam euntis nacti essemus, scripsimus ad Moscorum ducem, illius animum ad nostram et hujus sanctæ Sedis unionem quodammodo tentantes. Ille vero non modo nobis rescripsit, sed suum etiam hominem cum suis litteris ad nos destinavit, ad illud ipsum nos invitans, modum autem et viam rei conficiendæ nobis totam relinquens. Nos Deo, quem solum in omnibus operibus et consiliis nostris respicimus, auctore et duce hanc laudabilem provinciam aggressi, et ipsum hominem, hic aliquibus mensibus commoratum, a nobisque benigne et humaniter tractatum, ad suum ducem remittimus, et elegimus venerabilem fratrem Joannem Franciscum episcopum Scarensem, quem nuntium nostrum hujus rei causa ad eumdem ducem mittimus, virum sane probum et sagacem, et multarum rerum experientia et scientia præditum, cui mandavimus, ut in hoc consilia nostra et rationes communicaret cum fraternitate tua, quam plurimum hortamur in Domino, ut dictum nuntium nostrum commendatissimum habeat, eumque tum apud clarissimum in Christo filium nostrum Sigismundum regem istum sapientissimum, in cujus virtute et prudentia præcipuam spem et fiduciam repositam habemus, tum apud quoscumque et ubicumque fuerit opus, sua opera, auctoritate, gratia et consilio adjuvet, etc. Dat. Romæ die XVIII Novembris MDXXV, Pontificatus nostri anno II ». Commendavit eumdem nuntium Clemens Polono principi, mittendique illius ad Moscovitam causas ita exposuit: « Traditam opportunitatem ipsius ducis animi nobis et huic sanctæ Sedi conciliandi, illiusque amicitiæ cum Christianis principibus, maximeque cum charissimo in Christo filio nostro Sigismundo rege isto invictissimo, ejusque regno inclyto copulandæ non prætermisimus, etc. Dat. ut supra ». Ingravescens Lutheranorum impietas non passa est, ut tam felix Moscovitarum cum Romana Ecclesia conjunctio conciliaretur, utque in Turcam communem hostem societas armorum conflaretur; qui ex his Christianorum discordiis efferatior proximo anno Pannoniam oppressit.

74. *Bella inter Carolum V et Franciscum I Turcis prospera, principibus funesta, et Pontifici luctuosa.* — Favere crudelibus Turcarum consiliis Caroli V Cæsaris et Francisci Francorum regis pernicialia dissidia, quæ magnas secum clades ab utroque deflendas traxere: et quidem hujus anni exordio Franciscus cum apud Ticinum castra posuisset, urbemque arctiori obsidione premeret, ad Cæsareos ex Mediolanensi principatu divellendos, Alexandrum Stuardum ducem Albaniæ cum parte exercitus in Neapolitanum regnum transmisit [1], ut Hispanos ex eo depelleret. Ingrata fuere ea consilia Clementi Pontifici [2], qui Gallum Mediolanensi principatu contentum esse voluisset, ut ita actio de pace inter utrumque iniri posset, ac Sedes Apostolica suam dignitatem auctoritatemque, divisa inter æmulos Italia, retineret; cumque Gallus Clementem magnis promissis tentaret, ut armorum societatem cum ipso coiret, abnuit Clemens ar-

[1] Tom. XIV. in Innoc. Tom. VII. in Sixt. IV. — [2] Lib. brev. an. 1525. p. 473.

[1] Guicc. l. XV. — [2] Belc. l. XVIII. num. 13 et 14.

bitri, paciferi et communis parentis officio discedere : quod tamen officium Carolus V, qui suæ factioni Clementem mancipatum [1] esse cupiebat, agnoscere detrectavit in suo apologetico libello [2] his verbis : « Ait vestra sanctitas, quod si societatem eorum, (nempe Gallorum,) sequi voluisset, maxima eidem præmia non solum proponebantur, sed etiam parata essent. Atqui quæ ratio, quis justus color vestram sanctitatem directum ejus feudi dominum movere debuisset ad juvandum invasionem contra proprium feudatarium, nil tale merentem, nec tale facinus cogitantem absentemque, nec monitum, nec impetitum, nec de aliqua justa causa subtrahendi feudum convictum? tenebatur enim vestra sanctitas jure feudi, tanquam directus illius dominus, potius nos in feudo tueri, quam invasoribus aditum dare, aut se socium invasionis præstare : eodem enim ordine, quo tenetur vasallus pro feudo domino servire, eodem ordine tenetur dominus vasallum in feudo tueri ; et ex quibus causis vasallus feudum amittit,ex eisdem causis dominus directa proprietate feudi illiusque directo dominio privatur ; est enim ipsius feudi natura, ut ultro citroque obligationem pariat ».

75. Hæc Carolus V, quem iniqua exegisse a Clemente certum est; quippe jam ante Pontifices, ut communis parentis partes inter Hispanos Gallosque de Neapolitano regno disceptantes agerent, seque onere gravissimo liberarent, sanxerant [3] ad tuendum armis clientem suum in Neapolitani regni possessione non obstringi ; quos certe si pro tuendis Gallici generis principibus vetustiore jure suffultis leges non constrinxere, pariter ad suscipiendum pro Hispano bellum non coegere : ac propterea Clemens cum florentes Gallorum res videret, implicare se bello pro Carolo V ducique Albaniæ iter vi et armis impedire recusavit, ne Ecclesiasticas res in discrimen adduceret; utque antea Hispano militi ex Neapolitano regno in Insubriam, ita Gallo ex Insubria in Neapolitanum regnum liberum iter permisit.

76. Concessit hoc Gallis Pontifex necessitate coactus, cum antea multis monitis Gallorum regem ab ea expeditione abducere conatus esset, eoque salubribus Pontificis consiliis aures non dante, Gallorum transitus per fines ditionis Ecclesiasticæ aliquandiu retardatus est magno Cæsarearum rerum incremento; quippe Hispani interea se ad ducis Albaniæ conatus infringendos strenue accinxere, cujus præcipites impetus ægre sustinere potuissent : quod quidem beneficium cum Clemens proximo anno suis litteris [4] commemorasset, Carolus ipsi hæc rescripsit : « Merebatur quidem nostra in sanctitatem vestram devotio, ut sanctitas ipsa tali officio fungeretur, idque exposcebat reipublicæ salus, ne uberior ignis incenderetur ». Perstringit deinde Clementem Gallos videri retardatos, ut ex Lucensi et Senensi urbibus stipendia ac tormenta bellica ad invadendum majori contamine Neapolitanum regnum extorquerent; ac Senas a clientela Cæsarea inductis tyrannis, qui Gallicæ factioni studerent, avulsas fuisse. Cæterum licet Carolus Clementem immerito accusaverit, quod Cæsareæ factioni non se mancipasset, tamen illum communi reipublicæ Christianæ saluti et dignitati prospexisse patet, ut vere Carolo V proximo anno scripserit se non minus Cæsareis rebus, quam suis omni ope atque opera cavisse ; nam omnia Pontificia consilia et conatus eo tendebant, ut Mediolanense bellum non armis, sed æquitate dirimeretur, parcereturque cruori Christiano, qui potius pro fide tuenda contra Turcas gloriose fundendus esset : Ticinum et aliæ controversiæ arces Pontificiæ fidei committerentur ; Neapolitana vero expeditio a Gallo rege dissolveretur : Venetorum ac Florentinorum præsidia a Cæsareis partibus abduxit, ut belli molem imminueret, fœdusque antecessoris Hadriani successorem non adstringere declaravit. Quæ communis parentis officia Carolo V adeo acerba accidere, ut illa ipsa Clementi objecerit, tanquam de eo male meruisset ob publicam rem Cæsareæ cupiditati antelatam.

77. Henricus etiam Angliæ rex, et qui bellum se illaturum Galliis erat pollicitus Carolo, ægre adeo patiebatur Gallicum imperium in Insubria proferri, ut cum internuntii Apostolici leges pacis inter Franciscum et Carolum redintegrandæ proponerent, ut nimirum Mediolanensis principatus Gallo permitteretur, utque Pontifex ad novas cum Gallo pactiones conficiendas necessitate astrictus fuisset, cardinalis Eboracensis, Anglicæ aulæ moderator, temerarias minas effuderit, liberas habenas hæreticis laxatum iri, ut Lutherano veneno provincias omnes inficerent; quod ab omni æquitate abhorrere ostensum est a Giberto datario, ut si Pontificem peccare contigerit, extingui fidem Christi ultionis causa permittatur : jussique sunt internuntii Pontificii exponere non moveri iis terroribus Clementem; neque enim Henricum, vel cardinalem pro universi orbis comparando imperio cœleste Numen, ejusque fidem, in qua nati sunt et vixere cum tanta gloria, ut Henricus defensoris nomen retulerit, læsuros arbitrari : cæterum Eboracensem secum volvere debere, Angliam, si hæresibus contaminari permittatur, ubi religionis jugum excusserit, etiam regium jugum a suis cervicibus dejecturum, atque Eboracensem cardinalem omnium primum ea calamitate oppressum iri. Hujus oraculi vim secuti rerum exitus demonstrabunt.

78. Porro Anglus, qui Gallum principatu

[1] Belcair. l. XVIII. num. 15 et 16. — [2] Ext. apud Dolg. tom. I. p. 479. num. 16. — [3] Tom. XV. an. Chr. 1307. num. 23. — [4] Car. V. in apolog. ad Clem. VII.

Mediolanensi potiri indignabatur, jam antea senserat non aliter publicam pacem rei Christianæ restitui posse, quam si Insubria illi permitteretur; adeo ut Clemens ob amplexam eam sententiam non iras, sed potius benevolentiam Cæsaris ob curas asserendi illi Neapolitani regni colligere debuerit; nam Cæsareæ res in dies ruebant: Ugo Moncada, educto Genua exercitu, profligatus [1] captusque fuerat in prælio a Gallis, qui Saona et plerisque aliis arcibus potiebantur; jamque Genua, excusso Hispano jugo, cum iis sequestram pacem fecerat: Etruria omnis ad Gallicas partes se adjunxerat; Germania etiam pæne omnis in armis stabat, adeo ut si prudenter res spectentur, Clemens optime de Cæsare mereretur, cum ingentibus studiis pacis consilia proveheret. Extant eo argumento Matthæi Giberti datarii ad Hieronymum Aleandrum Pontificium internuntium apud Francorum regem litteræ [2], quibus designantur variæ concordiæ formulæ, ut Ticinum ab Hispano, Mediolanum a Gallo fidis arbitris committerentur, ac Genua in pristinam reipublicæ formam restitueretur: tum vero Franciscum regem moneri jussit, ne fallaci et periculosæ certaminis aleæ se suaque committeret, pacisque consilia, reseratis Pontifici pectoris arcanis, amplecteretur.

79. Angebatur Clemens, ut testatur Matthæus Gibertus, de quo paulo ante memoravi, funestæ alicujus cladis metu, diuque noctuque cogitationes intentas tenebat, ut Hispanum Gallumque inter sese conciliaret, norat namque Cæsareos stipendiorum inopia ad desperationem adactos pollere ferro nec minus Gallum jam multa inani spe complecti, et quidem huic vincendi patientiam defuisse narrat Belcharius [3], dum salutaria Pontificis suorumque consilia ob fallacem gloriolæ umbram ad quam consectandam subeundumque certaminis discrimen ab Aloysia matre sua excitabatur, abjecit: « Veterani, inquit, ac prudentiores duces, ut soluta obsidione ad cœnobium Carthusiense aut ad Binascum, loca situ munitissima, castra faceret consulebant, sic illum nihil fortunæ permissurum, et victoria sine cæde et sanguine potiturum: Cæsarianum exercitum a stipendio inopem vix integrum mensem simul permansurum; dispersum in oppida, ut necessitas coget, brevi mox dilapsurum », et infra: « primam disciplinæ militaris laudem esse, si quis industria ac consilio vanos hostium impetus eludat, et victoria sine suorum sanguine potiatur: Clemens Pontifex, cui eam Piscarius in Cæsariano exercitu inopiam esse significarat, ut omnem prope victoriæ spem abjiceret, eadem consulebat. At Franciscus uni Boniveto fidem adhibens, et vanitate nova veterem augens, turpe sibi esse ducebat, si venienti hosti quasi metu perculsus cederet: sæpius enim, ut omnino vanus erat, se nunquam inde nisi victorem discessurum, aut morte victoriam redempturum jactitarat, eumque sermonem (quæ summa imprudentia fuit) tota Gallia atque adeo Italia divulgarat. Itaque suis quasi verbis illigatus, nisi quod verbis testatus erat, re præstaret, sibi ignominiosissimum putabat ».

80. Confusa sunt etiam contrariis eventibus Gallorum regis consilia; nam ille dimisso ad invadendum regnum Neapolitanum duce Albaniæ, vires suas admodum debilitavit, atque Hispani cum illum non iis pollere viribus, quibus Neapolim subjicere posset, viderent, non distrahendas ex Insubria vires censuerunt [1]; sed multo magis ad Franciscum opprimendum glomerandas; eo enim oppresso Neapolitanum regnum salvum fore. Tardior etiam Albaniæ duci [2] fuit progressus, quam ut mutare hostilia consilia posset: Rhetorum [3] etiam quatuor millia a suis revocata Franciscum deseruere, ac demum Helvetii, qui pro tormentorum bellicorum custodia excubabant, pugnare in hostem irrumpentem detrectarunt [4]: quocirca Cæsarei duces Carolus Borbonius, Davalus marchio Pischariæ et Carolus Lanoius prorex Neapolitanus Gallorum castra munitissima tormentis bellicis undique septa repentino impetu XXIV Februarii, die S. Matthiæ sacro, expugnarunt; cæsoque una cum pluribus proceribus Boniveto, rei maritimæ præfecto, horum bellorum suasore et impulsore, duos reges Franciscum Gallorum Henricumque Navarreorum, qui tamen mutata veste evasit, in prælio ceperunt; quibus de rebus post partam victoriam mox eadem die ad Clementem Pontificem et ad alios extant scriptæ litteræ [5]. Fusus est ingens cruor; duodecim circiter vel tredecim Gallorum millia trucidata; septem vero circiter millia flumine mersa feruntur ab iis, qui prostrata humi cadavera recensuerunt. Accidit adeo præter omnium spem ea victoria, ut prædictus Matthæus Gibertus datarius in litteris ad nuntios Pontificios in Anglia eam Arcano divini Numinis consilio adscribat, *Cujus*, inquit, *judicia abyssus multa*. Consternatum metu Mediolanum post Gallorum cladem ad Cæsareas partes descivit: reliquæ etiam Insubriæ et Liguriæ urbes a Gallis ad Carolum V defecerunt.

81. Pergebat [6] tum Roma in Neapolitanum regnum cum exercitu Albaniæ dux valetudine male affectus, cum regis Francorum in acie capti fama increbuit, in cujus copias retro iter flectentes Hispanis ducibus Columnensibus hostiles impetus incurrere, pluribusque partim cæsis, partim dissipatis victoriam reportarunt; reliquæ Romam se receperunt; moxque in Urbe

[1] Aug. Just. l. VI. Guic. l. XV. Bizar. lib. Foliet. lit. prin. l. I. p. 149. — [2] Ext. inter lit. princ. l. I. p. 147. — [3] Belc. l. XVIII. num. 20.

[1] Guicc. l. XV. — [2] Bajoc. in lit. — [3] Lit. p. 154. — [4] Gilbert. Datar. ubi sup. p. 254. — [5] Ib. p. 151. — [6] Ib. p. 154.

tumultus concitati; Columnenses enim æmulos Ursinos adorti, Romam in Cæsareas partes trahere moliti sunt. Quarum victoriarum nuntius cum ad Carolum V in Hispania agentem, formidantemque Insubris et Neapolitani bellorum exitus, ne post amissa ea regna, etiam imperio, quod Lutherana hæresi contaminari laniarique permiserat, a Pontifice privaretur (conceptum a se fuisse eum metum in apologetico libello postea indicavit) perlatus esset, victoriæ gloriam omnem Deo retulit, summumque modestiæ Christianæ specimen dedit: quippe nulla lætitiæ signa edi, non ignes festos accendi, non tormenta displodi voluit; sed solemnes supplicationes ad ædem B. Virginis decrevit, gratesque sumpta Eucharistia Deo egit, ut Hispani[1], Itali[2] et Galli scriptores consentiunt, e quibus hæc Belchairus narrat: « Victoriæ primum nuntium cum litteris Francisci regis manu scriptis sexto idus Martias Cæsar accepit, statimque ad ædem sacram Deo optimo maximo gratias acturus se contulit. Postridie supplicatione indicta ac sumpta sancta Eucharistia, ut Græco verbo utar, quod corporis et sanguinis sacramentum Christiani vocamus, templum Mariæ extra Madritium, quam Mantruam Carpetanorum olim dictam putant, ubi tum agebat, invisit; nec ignes accendi, cæteraque publicæ lætitiæ signa edi permisit, hæc non de victoriis adversus Christianos, sed adversus Christiani nominis hostes partis edenda præfatus, admirandamque animi modestiam et verbis et gestu præ se tulit: legatis diversarum nationum et proceribus, qui illum circumsistebant, se lætari dixit, quod præsens Dei optimi maximi auxilium expertus, ab eo, quanquam nullo suo merito se diligi manifesto argumento deprehendere videretur: et licet sibi uni victoriam adscribere debeat a sociis omnibus desertus, eamdem tamen sibi cum ipsis velle esse communem: pace ubique inter Christianos constituta, arma adversus Christianæ persuasionis hostes debere converti, unde veros Christiani sperare triumphos jure possint. Cum rempublicam legatus Venetus excusaret, excusationisque causas nonnullas adderet, excusationem quidem haud veram esse adstantibus sibi dixit, at se pro vera nihilominus habiturum, et quod nihil nisi maturo consilio exequi consuevisset, viros suæ aulæ primarios in consilium vocavit; atque ut qui se erga Franciscum regem gerere, ac victoria uti deberet, libere consulerent oravit, inter quos Dosimeus pontifex, qui Christiano ritu Cæsari a confessionibus erat, ita locutus fertur:

82. « Quanquam, princeps invicte, quidquid in hoc inferiore mundo geritur, divina providentia geritur, tamen aliis alii ejus effectus illustriores esse solent, quorum si quem aliquando animadvertimus, hunc certe præcipue præ cæteris notare debemus; victoriæ enim facilitas manifestam Dei voluntatem ac beneficentiam declaravit; potentissimi erant hostes, locis munitissimis consistebant, rebus omnibus ad bellum necessariis abundabant; quæ contra in tuo exercitu aliter esse deprehendebantur: at is nihilominus eosdem omnibus partibus superiores in suis pæne castris aggressus paucis horis facile fudit, et conjunctam cum immensa præda gloriam reportavit. Quo igitur Deo magis acceptam victoriam referre debes, eo te quoque eadem ad bonitatem ejus celebrandam augendamque gloriam magis uti decet; augeri autem commodius non potest, quam si rempublicam Christianam externis pariter domesticisque hostibus liberes. Quantos paucis annis progressus Turcæ fecerint, quot imperia, regna, provincias, insulas occuparint, nemini ignotum est: et nunc Hungariæ imminent, regemque sororis tuæ virum patrimonio spoliare moliuntur. Hungariæ si compotes erunt, perfacilem in Germaniam Italiamque sibi viam patefacient. In visceribus autem nostris Lutherani hostes non minus graves hærent, venenatam suam doctrinam spargunt, nisi tua pietas mature provideat, omnes Christianas provincias pervagaturi: ut illos repellas, hos cohibeas, constituta toti Christianismo pace opus est: aliis bellis implicatus, gratius hoc Deo optimo maximo officium præstare non potes; et ut hos utrosque hostes omittamus, quid sceleratius, quid detestabilius, quam augendorum finium, propagandi imperii ergo, tantas Christianorum edere strages? tot flagitiis, sacrilegiis aliisque execrandis facinoribus patrandis omnem dare licentiam? Hæc qui sponte faciunt, nullam a Deo optimo maximo veniam sperare possunt: sin coacti eo adiguntur, nisi dum possunt eadem cohibere conantur, in non minorem, quam illi cælestis Numinis indignationem incurrunt. Pax igitur universo Christianismo bene constituta victoriæ tuæ fructus uberrimus videri debet: quo ut pervenias, quid de rege statuere possis expendere non erit alienum; aut enim eumdem in perpetuam custodiam trades, quod non sine insigni crudelitatis nota fieri potest; aut propositis duris conditionibus, quidquid poteris extorquebis: quæ duæ sententiæ infestæ utriusque nationis Hispanicæ, inquam, ac Gallicæ odia magis augebunt, perpetua bella parient, te immani ambitione omnium regnis principatibusque invadendis inhiare declarabunt, te a sociis potentiam tuam ambitionemque horrentibus abalienabunt: nec te tamen, aut certe vix voti tui compotem facient: rex enim iniquis conditionibus liberatus tibi sempiternus hostis erit, cui si Italiæ principes liberæque civitates jungentur, si Anglus accedit, qui simul junctos vincere poteris? Cum Ludovicum Galliarum regem ejus nomi-

[1] Guicc. l. XVI. — [2] Belcair. l. XVIII. num. 28.

nis XII avi tui Maximilianus Cæsar, Ferdinandus Hispaniarum rex, bellatores egregii, illis omnibus usi, superare nequiverint, perpetua ergo cum Christianis tibi bella spondeto. Sin digna principe Christiano humanitate usus Franciscum regem vel affinitate junctum, vel beneficio devinctum, vel utroque illigatum dimittes, quæ postrema deliberatio est, illum tibi perpetuum amicum parabis, te alieni non appetentem tuo contentum esse declarabis : Italorum omnium Anglique suspiciones, quas de tua potentia nimis aucta concipere potuerunt, hoc uno præclaro officio defunctus abolebis, illos fideles amicos pro clandestinis hostibus tibi reddes, et eam, quam Christiani omnes optare debemus, pacem obtinebis, motas de religione controversias componens, postremo de externis bellis cogitabis, ubi imperii tui fines propagare tibi gloriosum pariter ac fructuosum erit ».

83. Hæc Dosimeus episcopus Oxomensis, cujus oratio a Guicciardino [1] refertur, non minus pie quam vere suadebat ; si enim ea usus clementia in Franciscum regem fuisset Cæsar, pacato universo Christiano imperio, Hungariam adversus Solimanni vim tueri, in Germania Lutheranam hæresim delere, totque ingentia mala ac bella, quibus se cinctum vidit in fomite exscindere, et a Turcis amissa Christiana regna majori gloria repetere potuisset : verum cum captasset consilia, rigidiorique jure in Franciscum agere visus esset, magnam sibi apud omnes invidiam peperit, cum Gallo obtrito universum Christianum imperium sibi subjicere, ac permissa Lutheranis et Turcis sæviendi licentia, Sedem Apostolicam velle opprimere putaretur : quam opinionem ipsius administrorum acerbitas, ac Friderici Albæ ducis ad Carolum V oratio [2] concitavit : suasit enim ut bella in hæreticos et Turcas intermitteret, sed universum potius Christianum imperium sibi subjiceret, quo perdomito, unius principis nutu et auspiciis bellum adversus Barbaros geri posset ; neque enim unquam Christianos reges inter se ad tantam conficiendam expeditionem consensuros : in quam sententiam Cæsarei aulici abierunt [3], quamque Cæsar amplexus jussit Franciscum Gallorum regem in Hispaniam transferri ; Navarrus autem dolo e custodia jam elapsus erat. Nec minus impigre ipsius administri ad mittendam sub jugum Italiam incubuere. Dux Albaniæ, qui a Columnensibus et Hispanis fusus in Urbem se subduxerat, cum paucis suorum classe Gallica exceptus diffugit ; de quo episcopus Bajocensis scribit [4], si ille Lucæ vel Senis ad extorquendum Etruscum aurum non hæsisset, necessario vel Neapolim Gallorum futuram, vel Hispanis ex Insubria avulsis, res conversum iri.

[1] Guicc. l. XVI. — [2] Ext. apud Guicc. l. XVI. — [3] Guic. et Belch. ubi sup. Vincent. Blasc. l. III. c. 3. Ferron. l. VIII. Malavol. hist. 3. par. l. VII. — [4] Ext. hujus lit. inter lit. princ. l. LXI. p. 161.

84. Cæterum Senæ, quarum ille imperium mutaverat, pulsis Gallicarum partium magistratibus, in Cæsaream clientelam rediere, ac vectigal pependerunt Cæsareis victoribus, qui a Pontifice, Florentinis ac Venetis stipendia vi intentata poposcerunt. Clemens itaque cum eorum impetus sustinere se posse diffideret, metuensque ne Parmam ac Placentiam raperent, de quo Guidonis Rangoni litteræ ad Bononiæ præfectum datæ extant [1], fœdus Hispanum una cum Florentinis ducentis millibus nummum coemit [2] cujus leges recenset hisce verbis Belchairus [3] : « Omissis Venetis (ingentem illi auri vim pendere Cæsari extorquenti detrectabant) fœdus inter Clementem ac Cæsarem, Lanoio pro Cæsare, Joanne Bartholomæo Gattinario cum mandato amplissimo pro Lanoio spondente, Romæ kal. Aprilis ictum est ; cujus præcipua hæc capita fuisse traduntur. I. Inter Pontificem ac Cæsarem perpetua amicitia esto. II. Uterque Mediolanensem principatum Francisco Sforliæ sartum tectum conservare cum certo militum numero tenetor. III. Romani Pontificatus Florentinæque reipublicæ ditiones privatim Mediceam familiam cum ea, qua Florentiæ pollet auctoritate, Cæsar in fidem accipito. IV. Cæsari Florentini pro impensis, quas Hadriani fœdere contribuere tenebantur, certum nummum aureorum millia numeranto ». Et infra : « V. Cæsariani duces copias omnes e Pontificio agro educunto, nec nisi de Pontificis consensu reducunto. VI. Venetis locus relinquitor, quo intra vigesimum diem æquis conditionibus, quas Pontifex ac Cæsar dicent, in fœdus recipiantor ». Nonnullisque interjectis : « Addita sunt et tria separata a priore Diplomate, nempe, ut in sacerdotiorum regni Neapolitani litibus Clemens ea jurisdictione utatur, quæ in regni ejus in fidem recepti Diplomatibus continetur. Ut Mediolanensis principatus incolæ salem a Cerviæ salinis accipiant eo pretio eaque forma, qua Leo cum Francisco Gallorum rege primum, deinde cum Cæsare ipso anno hujus sæculi primo et vigesimo convenerat : ut Ferrariensis Rhegium, Ruberiam, cæterasque, quas post Hadriani mortem interregno perseverante occupavit, Clementi restituat Lanoius procuret. Ubi Clemens, quod ad hæc tria capita, in integrum restitutus erit, Cæsari centum nummum aureorum millia dependet, Ferrariensemque et antiquis juribus et sacris Christianis restituet ; conditionem tamen, qua se Hadriano centum nummum aureorum millia depensurum Ferrariensis promiserat, siquidem a pactis cum ipso capitibus recederet, non remittet ; Clemente in integrum restituto an supra commemoratæ urbes ac Mutina Romanum Pontificem, an Cæsarem patronum agnoscant, juris-

[1] Lib. I. lit. princ. p. 156. — [2] Guicc. l. XVI. Belcair. l. XVIII. — [3] Belcair. l. XVIII. num. 24.

periti videant, et ex eorum decretis alterutri adjudicentur ».

85. Cum se iis pactionibus assensisse significasset prorex Neapolitanus [1], promulgatum hoc fœdus kal. Maii in Basilica XII Apostolorum magna cum religionis pompa et publicæ lætitiæ ingenti significatione, scribit Hieronymus Niger in litteris [2] ad Marcum Antonium Michaelem missis. Datam etiam a Clemente operam, ut Veneti ad idem fœdus venirent refert Guicciardinus [3] : sed mox fœderis leges ab Hispanis violatas : præter superiorem enim pecuniam Hispanos alia viginti quinque millia nummum a Florentinis extraxisse, palantes viventesque rapto copias ex ditione Ecclesiastica non revocasse, atque ita Placentinum agrum fuisse expilatum : contempsisse promissa de Ferrariensi duce ad Rhegium Ruberiamque Romanæ Ecclesiæ restituenda adigendo : imo de iis urbibus jure fiduciario Ferrariensi tribuendis, ejusque clientela accipienda agitasse, quantumvis Clemens cardinalem Salviatum in Insubriam legasset, ut quæ ab Hispanis Romæ conventa erant ad exitum perducerentur : demum Carolum V pacta ab administris non habuisse rata ; tria enim quæ de Rhegio Ruberiaque Romanæ Ecclesiæ restituendis, de sale Cerviensi juris Pontificii in Mediolanensi principatu stato pretio distrahendo, de sacerdotiorum Neapolitani regni libera largitione Pontificibus permittenda agitabantur, variis exceptionibus corrupisse. Dissolutum itaque superius fœdus culpa Cæsaris, qui transacta ab administris non probaret.

86. Percrebuisse tum, addit Guicciardinus [4], Cæsareorum consilia palam in id incumbere, ut universa Italia in Caroli V potestatem redigeretur, atque ad Pontificias opes imminuendas Mutina Ferrariensi duci traderetur, Bononia Bentivolis restitueretur, Luca, Florentia, Senæ ac reliqua Etruriæ imperio cederent : interea Venetos Cæsarea potentia perculsos de fœdere cum Hispanis varia habuisse colloquia, eaque demum ob acerbas illius pactiones, cum Hispani non contenti octoginta nummum millibus centum millia exigerent, admittere respuisse : acceperant enim Henricum Angliæ regem conceptam prius in Franciscum Gallorum regem æmulationem commiseratione commutasse [5]. Quem quidem effusis officiorum pollicitationibus a Gallis vincendum, ejusque filiæ nuptias a Delphino exambiendas consuluit episcopus Bajocensis [6] : ita enim Cæsarem demum ad pacem potius quam ad bella animum adjecturum. Quod quidem ita sedulo Ludovica regis mater præstitit, ut demum Henrici Angli amicitiam eblandita optatam affinitatem junxerit : unde Gallicarum rerum erigendarum prima spes affulsit ; siquidem mox post captum Franciscum Anglus lætitia ingenti elatus de invadendis Galliis partiendisque ferro cum Cæsare consilia inierat, ingensque universos Gallos terror repleverat, ne Anglica, Hispanica, Germanica et Italica arma in unam afflictam Galliam suorum cædem deplorantem concurrerent : sed cum Anglus Vasconiam, Aquitaniam, Normanniam, Picardiam, ac regium Galliæ nomen affectaret, fœdus illud coire non potuit inter Anglum et Cæsarem, qui tot bellis fessus majora ex pace quam ex bello præmia se consecuturum sensit : emergentibusque in dies novis difficultatibus, cum jam Cæsar ob victoriam elatior paribus atque ante officiis Anglum non coleret, Pontifex vero depressas et afflictas res Christianas Angliæ regis fidei internuntiorum opera (ad quos datæ ea de re extant litteræ [1]) commendaret, Eboracensis cardinalis consilio, pacis arbitrum inter Christianos principes agere magna cum gloria maluit [2], quam si, obtrita Gallia, Cæsari ad Angliam demum opprimendam viam muniret : desponsa autem Delphino filia, eam in fœdere formulam legemque inseri voluit, ne qua pro Francisco rege liberando Gallici regni provincia, quæ tum regno conjuncta erat, ab eo divelli tradique Cæsari posset ; acerbissimas enim ille conditiones pro restituenda Francisco libertate, atque orbi Christiano pace, extorquere nitebatur, quas Belcairus hisce verbis refert [3] :

87. « Conditiones durissimæ fuerunt, nempe ut Franciscus Cæsari regni Neapolitani et Mediolanensis principatus jure, quod sibi vendicabat, Burgundia item majore, tanquam proprio Cæsaris patrimonio, cederet : Borbonio Phocensem provinciam condonaret, ut cum ejus patrimonio conjungeretur, indeque regnum nemini obnoxium conderetur : ut Anglo tam suo quam Cæsaris nomine satisfaceret. Aliæ præterea quædam addebantur, quibus constanter Franciscus se potius captivum moriturum, quam liberis suis regnum ulla ex parte imminutum relicturum respondit : quod si id etiam assentiretur, idem tamen ut præstet in sua potestate non esse ; antiqua enim Gallorum statuta regnum imminui, nisi de trium ordinum consensu non permittunt, qui publicam regni utilitatem privatis regum commodis anteferre consueverunt. Proponerent conditiones, quæ in ejus potestate sint, tum se earum nullam recusaturum. Conditiones vicissim hasce obtulit, se Cæsaris sororem Eleonoram uxorem ducturum : Burgundiam majorem quasi dotis nomine possessurum, liberis ex hoc matrimonio nascituris hæreditariam : Margaritam sororem Alenconii Lugduni paulo ante vita functi viduam Borbonio collocaturum : eidem quidquid ablatum sit restitu-

[1] Guicc. l. CLXIV. — [2] Ext. l. I. lit. inter princ. p. 164. — [3] Guic. l. XVI. — [4] Id. ib. — [5] Id. ib. Belcair. l. XVIII. num. 33. — [6] Lib. lit. princ. p. 158.

[1] Ext. l. I. lit. princ. 157. — [2] Guicc. l. XVI. — [3] Belcair. l. XVIII. num. 34.

rum, et nonnihil præterea additurum : Anglo pecunia satisfacturum, libertatem suam magno auri pondere redempturum : si quando Cæsar Romam ad coronam imperatoriam accipiendam proficisceretur, classem terrestremque exercitum auxiliarem missurum ».

88. Dum in Hispania custodia Franciscus rex mœrore et morbo languebat, graviora ab illo redemptionis præmia exigente, ac ter decies aureorum centena millia a Gallis oblata respuente Carolo V, de quo extant episcopi Bajocensis litteræ [1], atque interea Cæsareæ servitutis metu trepidat Italia, ob Cæsareorum administrorum vim atque insolentiam, factæ sunt occultæ coitiones de potentia Cæsarea evertenda. Delusus fuerat Pontifex empti Cæsarei fœderis spe, interque pacis et belli consilia adeo fluctuabat, ut etiam Cæsarem præmonuerit [2], ne suos in se exasperaret : Franciscus Sfortia Mediolani dux principatu exui metuebat, illumque post mortem suam in fratrem transferri optabat : Veneti depellendi servitutis metus cupidi erant : Galli copias maximas ad liberandam Italiam pollicebantur : Helvetii Pontificio jussu ab Ennio Philonardo episcopo Verulano internuntio sollicitati [3], ut octo aut decem millia lectissimorum militum Pontificiis stipendiis conducta pro asserenda libertate Italica auxilio submitterent : postulatum [4] autem est a Gallo rege, ut controverso in Italiam jure omnino cederet ; Mediolanensi quidem Sfortiarum stirpis causa, Neapolitanum vero Pontificio arbitrio ac potestati omnino permitteret, de quo quidem in Davalum marchionem Pischariæ transfundendo agitatum est, ut docent arcanæ Matthæi Giberti litteræ [5] ; is enim multis et magnis in Cæsarem collatis officiis improbam gratiam referri indignatus, omnium primus [6] universos ad excutiendum Hispanum jugum, delendumque proditione Cæsareum exercitum commoverat, ut Clemens exaratis proximo anno litteris questus est [7] : tum etiam jurisconsultos Romanos consuluerat, num utilem dominum beneficiarium, pro supremo fundi domino deserere liceret : at mutata postea sententia coitionis participes prodidit, ut certiora commoda ex eorum pernicie aucuparetur : itaque Hieronymum Moronum ducis Mediolanensis scrinii præfectum arcanorum omnium participem torsit, ut palam coram judicibus depromeret, quæ clam sibi detulerat, seriemque coitionis panderet ; qua patefacta a Francisco Sfortia duce Mediolanensi aliquot arces pro Cæsareo exercitu ab omni discrimine vindicando postulavit : quibus potitus Mediolanum provolavit, arcemque in qua dux versabatur vallo et obsidione cinxit : quæ res Italiam omnem majori quam unquam antea terrore perculit [8].

[1] Ext. l. I. lit. princ. p. 163. — [2] Guic. l. XVI. — [3] Ib. p. 165, 368, et p. 170. — [4] Ib. p. 68. — [5] Ib. p. 74. Guic. l. XVI. — [6] Clem. in lit. — [7] Guic. l. XVI. Belcair. l. XVIII. — [8] Id. ib.

89. Porro de liberando Mediolanensi duce magno studio inter Venetos Pontificemque et alios principes, quos Cæsarea vis terrebat, certatum est, gerendæque rei obvenisse occasio visa, cum Decembris initio marchio Pischariæ mortem oppetiisset, ne diutius male sperato præmio potiretur, cum omnium superiorum in Cæsarem consiliorum architectus et suasor, idemque delator extitisset : qua quidem nota illum Clemens [1] et historici [2] perstringunt. At vero cum Galli cæterique fœderati Pontificem urgerent, ut communi consensu bellum Carolo V indicerent, ille bella exosus, pacisque cupidus Herreram equitem Cæsaris oratorem præstolatus est, ut concordiæ, quam cardinalis Salviatus legatus Apostolicus cum Cæsare fecerat, capita intelligeret, experireturque num fesso orbi Christiano pax reponi posset : at eam Hispanam pacem involutam fallacemque esse comperit, ex qua Cæsar Sfortiam, ut perduellem, deturbare principatu posset. Itaque Pontifex ad preces se convertit, ut Cæsarem ad clementiam in Sfortiam flecteret : extantque eo argumento Apostolicæ litteræ [3] XVI Decembris die consignatæ, quibus significavit conversas ad ipsum Apostolicas spes, ut pace orbi restituta lapsam jacentemque rem Christianam erigat, ac pro tuenda Dei gloria ac fide sacrosancta propaganda se accingat, conceptamque de se optimi et moderati animi opinionem toties ore Pontificio apud omnes celebratam non fallat ; ex quo enim a Cæsareis ducibus Mediolanensis principatus, obsesso duce Sfortia, occupatus est, sublatam omnem redigendæ in concordiam Italiæ expectationem, certumque illius exitium imminere ; jam tum cunctos, quibus terrori erat, illius potentia conturbatos omnibus precibus a se petiisse, ne veri Pontificis Italique principis officium in vindicanda in libertatem Italia prætermitteret : se jam antea prænuntiasse quæ secuta erant.

90. Licet vero Clemens ipse de Cæsareo erga Sedem Apostolicam animo ambigeret, cum Pontificiis promeritis Carolus non responderet, multæque ab ejus administris inferrentur injuriæ, nullum tamen cum aliis fœdus in illum percussisse significavit ; imo post Herreræ equitis adventum perspicue demonstrasse, Cæsaream amicitiam amplexurum se omni studio, dimissurumque alia consilia, quoties bonæ Cæsareæ voluntatis ac publicæ pacis, necnon libertatis principum Italiæ confirmandæ spes affulserit : hanc vero occupato a suis Mediolanensi principatu, penitus abscissam : proinde Carolum ipsum rogavit, ut Cæsareæ fidei egregiæque voluntatis exemplum et pignus in ancipiti rerum discrimine daret : propterea convenisse cum duce Suessæ et equite Herrera responsum

[1] Lib. lit. princ. p. 177. in aliis in lit. XXIII Jun. an. 1526.
[2] Guicc. et Belcair. ubi sup. — [3] Lib. I. lit. princ. p. 177.

Cæsareum bimestri flexu expectatum iri, reclamantibus fœderatis omnibus, qui nullas liberandæ servitutis Italiæ moras trahendas sentiebant : verum ingentes se concepisse spes de Cæsarea benignitate et clementia, atque ita se illam gesturam, ut consilium Pontificium utile ac prudens omnibus videatur : alioquin non sine acerbo dolore ab amore Cæsareo se discessurum : cæterum indueret ipse Cæsar Pontificiam personam, perpenderetque qua tandem ratione oppressis subveniri posset, maxime cum eadem ruina Etruria obruatur, ac Pontificii sit muneris jus suum cuique reddere : invitum prorsus se necessitate cogente amplexurum belli consilia (quæ Deus avertat) metuere se ne plurimum desperatio superiora bella ad majora, quam unquam antea, calamitatum genera inferenda suscitet, ad quæ avertenda spem unicam in ipso Cæsare præcharissimo filio collocatam : adesse jam temporis occasionem, qua Cæsarea majestas concepta animo, totiesque decantata de pace Italicaque libertate tuenda, concepta consilia, restituto duci Mediolanensi principatu, omniumque Italorum animis formidine servitutis liberatis, ad exitum perducere possit. Si vero duci Mediolanensi objiciatur, illum contra Cæsaream majestatem conspirasse, proponat sibi ipse Cæsar ducem tot injuriis affectum fuisse, ut perspectis rerum circumstantiis commissa culpa venia deleri debeat, cum illius perduellionis causa aliis potius adscribenda sit, cujus auctor maximus jam forte apud divinum tribunal pœnas luat : cæterum nisi interdum deliquerint homines, nullum apud principes, maximeque apud Cæsarem, cujus nomen benignitatem et indulgentiam spirat, clementiæ locum futurum. His Clemens preces addidit, et Carolum ipsum per fusum a Christo cruorem oravit obsecravitque ut pacem Christiano orbi daret, datumque specimen sinceræ fidei ac susceptum de asserenda pristinæ libertati Italia consilium opere compleret, ex quo omnes sibi devincturus sit junctoque cum cæteris principibus communi fœdere res suas confirmaturus; redintegrata vero Italica pace, ad altiora et majori gloriæ splendore illustrata consilia, quæ Pontificio animo alte semper hæserunt, viam stratum iri.

91. Suasit etiam, ut æquis et honestis legibus Cæsareæque dignitati perhonorificis Franciscum Gallorum regem e custodia emitteret : horum enim operum gloriam immortalitati consecrandam, neque ulla temporum invidia obscuratum iri : principatus quidem, et victorias, et regna morte vel tempore consumi ; at vero Christiana re instaurata, et cœlestem felicitatem, et æternum apud posteros nomen sibi comparaturum : morem gereret amantissimi patris consiliis, morem gereret justis et honestis Apostolicis precibus, quas si admiserit, non modo illi decumas, aut de crucesignatis expeditionibus Diplomata, aut pileos cardinalitios, et omnia divinæ et humanæ potestatis beneficia, ei ipsi deferre, verum sanguinem quoque ac vitam suam pro ejus amplificatione gloriæ et nominis se profusurum in posterum, atque tanto amore et honore Cæsarem complexurum, ut nunquam ab illius voluntate et consiliis discessurus sit. Adscripta est Pontificiis hujusmodi litteris dies XVI Decembris MDXXV.

92. Non assensit Pontificiis precibus Carolus V, sed privati commodi umbram inanem consectari maluit, quam permisso Sfortiæ principatu Mediolanensi Italiam ab intestinis bellis, Galliam a luctu, Germaniam ab hæreticis, Hungariam a Turcis, orbemque ac se et suos ab innumeris impendentibus malis vindicare : licet enim easdem preces proximo anno repetierit Pontifex, flecti se non est passus [1], imo gesta hæc exprobavit, a quo tamen inter hæc nonnullis beneficiis affectus est : solutus enim est lege de gradibus consanguinitatis, ut Lusitaniæ regis sororis opulentissimas nuptias celebrare posset. Consueverant etiam veteres Aragonum reges ulteriore potiti Sicilia, a clero Trinacrio annuum vectigal classis adversus Mauros mare infestantes instruendæ causa, quod regium donativum vocabant, exigere : at cum Leo X in postremo Concilio Lateranensi, intentatis gravibus pœnis, statuisset, ne sine Pontificis Romani facultate quis princeps quacumque specie honesta a clero pecuniam exigeret, animi religione perstrictus Carolus V a Leone multis precibus obtinuit, ut ad arces in Africæ ora sitas contra Barbarorum impetus muniendas regium ejusmodi munus veteri more triennio, ac deinde ob nonnullas causas altero proxime sequenti accipere posset : demum iterum Carolus a Clemente VII illud ad triennium elicuit, ejusque administris, qui evoluto sexennio censuras in vectigali extorquendo a sacerdotibus contraxerant, venia data. Adjecta est hisce litteris hæc loci et temporis nota : « Dat. Romæ die XXI Maii MDXXV, Pontificatus nostri anno II ».

93. *Hebræorum Arabum legatio ad Pontificem.* — Obita est hoc anno Hæbreorum Arabiam incolentium apud Sedem Apostolicam legatio, qua regis Arabiæ-Desertæ stirpe Hebræi frater perfunctus conjunctionem armorum contra Mahometanos Arabes ac Turcas cum Christianis Pontificiamque apud reges commendationem flagitavit, ut tormenta ænea, quibus Mahometis cultores valebant, obtineret : cum vero nulli alii cum Arabibus, quam Lusitani ob Indicas navigationes inque Erythræum et Persicum sinus excursiones, vel Orientales Æthiopes, qui ab Arabia Erythræo mari disjuncti sunt, commercia haberent, Clemens Hebræum orato-

[1] Guicc. l. XVI.

rem ad Lusitanum et Abyssinum reges dimisit, eosque hortatus est, ut re universa rite explorata, cum Hebræis Arabibus pro fidei Christianæ amplificatione paciscerentur; quo argumento hæ ad Æthiopem, qui jam ante paratam ad omne obsequium voluntatem Romano Pontifici ut Christi in terris vicario detulerat, extant litteræ [1]:

« Charissimo in Christo filio nostro David Alnazarani Abbassiæ, et Æthiopiæ regi illustri.

« Charissime, etc. Ductus est ante conspectum nostrum is, qui serenitati tuæ has litteras reddet, David Salomonis Hebræus, ex Deserta-Arabia ac monte Thabor, ut ipse retulit profectus, ubi innumerabilem suæ gentis multitudinem sedes habere, seque in ea regio stemmate ortum, fraterque regis enarravit. Causa autem tam longi itineris atque ad nos profectionis suæ eam fuisse interpretes explicarunt, ut cum inter ejus gentem prædictam Maurosque et Arabas Mahometis cultores finitimos gravia bella intercedant, quibus ipsi nulla in re, præterquam tormentis æneis inferiores sint, nos ejus gentem adversus communes hostes Mahumetanos vel ope vel commendatione apud Christianos reges nostra juvare vellemus; id enim si fieret, pollicitus est et suam gentem hoc beneficio Sedi Apostolicæ ac nomini Christiano obnoxiam semper fore, et superatis Mauris finitimis, quod inter loquendum videbatur confidere, aliquod magnum commodum vel Ægypto per ipsos Hebræos oppugnanda, vel Turcis aliqua ex parte lacessendis ad Christianos pervenire posse. Hæc nos, qui remoti ab illis locis longe absumus, neque cognoscere penitus cujusmodi sint, ex ipsius David relatione potuimus, neque voluimus omnino negligere; sed eum ita cupientem et petentem primo ad charissimum in Christo filium nostrum Joannem Portugalliæ et Algarbiorum regem illustrem, deinde ad serenitatem tuam dirigere instituimus, ut cum uterque vestrum, tuaque præcipue serenitas eorum et locorum et hominum notitiam habere, vel explorare certius possit, huic fidem pro compertis habere, opemque, si vobis ita videatur, præstare possitis; cum præsertim ad vos ambos, si quid hinc commodi futurum est, et majus et celerius quam ad Christianos cæteros procuraturus sit.

« Nos igitur, qui serenitatem tuam in Æthiopiæ ora crucis vexillum tenentem charissimi in Christo filii loco habemus, paternaque benivolentia et amore peculiari prosequimur, sicut non inviti hanc occasionem salutandi et scribendi ad te accepimus, ita hunc hominem benigne a te audiri, et si quid vel tibi in propinquo regnanti, vel Christianis cæteris commodi afferre posse videatur, foveri et juvari optamus: quod enim adversus Mahometanos, qui tantum orbis Christiani nostris ex discordiis et peccatis occupant, nostrisque assiduas inferunt clades, bellandi se cupidos ostendunt, soleatque interdum Deus inimicos castigare cum inimicis, eos licet Hebræos nostra apud te commendatione dignos judicavimus; tua vero serenitas hac in re tantum deinde exequetur, quantum et virtuti et prudentiæ conveniet suæ. Dat. Romæ IV Februarii MDXXV, Pontificatus nostri anno II ». Mirum est Christianos intestinis bellis implicitos officii admonitos fuisse ab Hebræis, ut arma in Oriente Turcis inferrent, opemque ad Syriam vel Ægyptum invadendas pollicitos, quo tempore maxime Turca ad opprimendum Occidentem se comparabat.

94. *Mexicani subacti a Ferdinando Cortesio.* — Hoc anno Ferdinandus Cortesius, finitimis Mexici provinciis perlustratis, plures populos subegit, quibus significabat se missum a maximo imperatore, ut legem Christi, unicum Deum adorari evertique idola præcipientis, doceret; dæmonis dolos, quibus ipsos in infernum ac nunquam intermoritura supplicia rapiebat, aperiret, necnon improbos plecteret, felicis immortalitatis præmia, atque alia fidei nostræ mysteria exponebat: quibus auditis Barbari non modico stupore defixi hærebant. At tollendum autem ferinum humanæ saginæ morem, Mexicanum, qui pedem interfecti hominis comederat, publice spectantibus omnibus Barbaris flammis exuri jussit, ut facinoris horrorem injiceret. Progressus Tatahuytlapanum, desertum oppidum reperit, omnibus metu diffugientibus, exceptis viginti idolorum sacerdotibus, qui in templa remanserant, eo quod omnia idola a Ferdinando Cortesio confringi acceperant, tantoque oppressi erant dolore, ut manantibus oculis lachrymis, ac voce interpuncta suspiriis una cum diis suis in avita lege perire velle profiterentur, qui ab insania et impia superstitione resipiscere jussi sunt.

95. Movit dein castra Cortesius ad Tenticaccacum, ubi plura superba templa adulterinis diis sacra surgebant, quorum maximum dicatum [1] erat deæ, cui pulchellæ virgines immolabantur: sin vero virgines non essent, dæmon iis graviter succensebat: atque ideo puellas a prima pueritia conquirebant, opipareque educabant Barbari; a quibus cum hæc audisset Cortesius, ipsis Christi hæc prohibentis legem, tum Cæsarea imperia exposuit, omniaque idola collisit: ex quo illi magnum dolorem cœpere. In hac expeditione patefacta sunt Ferdinando consilia Mexicani regis Quahutimoci, quem secum ducebat, de ipso cum Hispanis trucidando, ac Mexico eripiendo cum Hispani absente eodem Cortesio mutuis inter se odiis certarent: factam

[1] Lib. brev. an. 1525. p. 48.

[1] Pag. 249.

conjurationem fatentes regem ac principes Mexicanos laqueo strangulari jussit [1]. Improbat auctor illatam regi necem, necnon supplicia ipsi varia illata, ut absconditos thesauros indicaret, cum potius ut amplissima gloriæ materies vitæ reservandus fuisset. Eo sublato territus Apoxpalon Izcanaci princeps Cortesii jussu præsentibus Hispanis innumera deorum lignea simulacra exussit, spoponditque [2] nullam posthac statuam adoraturum, beneficentiæque Caroli V principatum relaturum. Extulit [3] inde signa Cortesius in Taycam, ac toparcham ad se venientem humaniter excepit; in cujus procerumque præsentia missæ sacrificium a sacerdotibus solemni ritu et concentu Ecclesiastico peragi jussit [4], ut Barbari cæremoniarum majestate ad divinum Numen colendum pellicerentur. Dein Christianæ fidei mysteria iis opera interpretis exposita fuere, pollicitusque est princeps barbarus, se omnia idola concrematurum, cupidissimumque se ostendit discendorum rituum, quibus Deus coleretur : tum crucem, ut in oppido eam excitaret poposcit. Responsum ipsi crucem datum iri, deinde religiosos sacerdotes, qui Christiana lege ipsos erudirent mittendos. Interea cum Ferdinandus Cortesius in longinquas terras discurreret, sparsa est inter Hispanos fama [5], ipsum una cum suis circumventum a Barbaris occubuisse, perlatumque fuit in Mexicano regno omnia ad rebellionem prona ob intestina præfectorum bella : quibus malis ut mederetur, post imploratam divinam opem, Mexicum est regressus.

96. De secundis ejus rebus meminit Petrus Martyr, qui hoc anno Francisci Mariæ Sfortiæ Vicecomitis ducis Mediolanensis postulatis incitatus, septimam de rebus orbis novi decadem compositam illi inscriptam edidit [6], in qua de Jucais insulis repertis, quas Hispani depopulati sunt, ut miseram gentem funesto aurifodinarum ministerio addicerent, cum illam cœlesti imbuere doctrina, immortalitate, non morte, afficere debuissent : « Has, inquit, fatentur habitatoribus quondam fuisse refertas, nunc vero desertas, quod ab earum densa congerie perductos fuisse miseros insulares ad Hispaniolæ Ferdinandinæque aurifodinarum triste ministerium inquiunt, deficientibus ipsarum incolis tum variis morbis et inedia, tum præ nimio labore ad duodecies centena millia consumptis. Piget hæc referre; sed oportet esse veridicum : sui tamen exitii vindictam aliquando sumpsere Jucai, raptoribus interfectis, etc. »

97. Addit auctor Hispanos his malis illatis non contentos, duas naves ad Jucaias transmisisse, et cum delinivissent Barbaros, qui ad amplectendum Christi Evangelium erant paratissimi, violato gentium jure, magnam eorum multitudinem intra naves pellectam rapuisse : sed earum alteram fluctibus mersam, alteram infandum spolium in Hispaniolam advexisse, conquerente gravissime de admisso flagitio fidei censore. De Bachalais addit, eos a Chaboto Anglo repertos anno MDXXIV, Chicoranum vero dynastam Christi legem suscepisse, huncque giganteæ esse proceritatis. Ut vero apud Barbaros naturæ legibus ductos regium munus exerceretur, ita exponit :

98. « Nulla est regi alia cura præterquam de sementibus, et venatu ac piscatione : quidquid plantatur, aut piscatur et venatui indulgetur; quidquid per alias artes efficitur, ad regis imperium fit : viritim exercitia dividit ad libitum : collectæ fruges in regiis gregantur horreis, inde ad usum populi toto anno pro cujusque familia dividuntur. Est ergo regulus uti rex apum sui gregis œconomus et distributor. Aurea erat illis ætas, meum ac tuum, semina discordiarum aberant : pilæ, ludis, et choreis, ac venatui, et piscationi reliquo a sementibus et messibus anni tempore indulgebant. De foris judicialibus, de litibus, de jurgiis aut rixis inter vicinos nulla mentio : regis arbitrium pro lege habebatur. Idem in cæteris servabatur insulis : in omnibus erant parvo contenti ».

99. Jucaias fuisse quondam simul conjunctas, majorum traditione in posteros propagatum est; sed vi tempestatum paulatim absorpta tellure interfluente pelago disjunctas fuisse, tradit Petrus Martyr [1] : de quibus quidem insulis et magna alia Americæ parte, quæ ab Africa non longo intervallo dissita erat, quamque Oceano mersam veteres memorant, illud Isaiæ vaticinium [2] pronuntiatum videtur : *Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Æthiopiæ.* Deinde vates de Evangelicis præconibus, qui Evangelium Americanis illaturi erant, subdiderat : « Ite, angeli veloces, ad gentem convulsam et dilaceratam, expectantem et conculcatam, ad populum terribilem post quem non est alius, ad gentem cujus diripuerunt flumina terram ejus ». De eadem gente trans Æthiopicum mare sita ac postrema (nam orbe ab Hispanis longo per Occidentem circuitu emenso eam postremam esse inventum est) ad Ecclesiam traducenda subjunxerat propheta : « In tempore illo deferetur munus Domino exercituum a populo divulso et dilacerato; a populo terribili, post quem non fuit alius; a gente expectante et conculcata, cujus diripuerunt flumina terram ejus, ad locum nominis Domini exercituum montem Sion ». Quem quidem populum fuisse vere divulsum et dilaceratum, non tantum ob insitam eorum ferinam barbariem, verum etiam ab Hispanis, qui ardentes avaritia

[1] Pag. 25 et 252. — [2] Pag. 252. — [3] Pag. 254. — [4] Pag. 262. — [5] Pag. 164. — [6] Petr. Mar. dec. 7. c. 1.

[1] Decad. 7. c. 2. — [2] Isai. XVIII.

illum intoleranda servitute attriverunt, describit idem Petrus Martyr, qui regi Catholico a secretis erat, additque Hispanos, cum in eas terras profectionem meditantur, profiteri se augendæ religionis studio moveri, sed postea nullas leges ab rege iis impositas servare; sic enim ait : « Legum namque illis præbitarum sanctiones, me teste, qui eas quotidie cum reliquis collegis versavi, sunt ad justum et æquum adeo formatæ, ut nil sanctius esse queat. Constitutum est quippe ab annis pluribus, ut benigne, ut pie, ut pacato cum novis illis nationibus sub Æstatis splendore natis agatur; utque reguli cum suis ditionariis ex regia beneficentia cuique assignati more vectigalium subditorum et ditionariorum non servili modo tractentur; ut carnium et panis debita portione præbita ad laborem sustinendum bene depascantur; ut necessaria cuncta et diurnæ fossionis præmium indumentorum, aut destinatorum ornatuum veluti mercenariis præbeantur, ne ad nocturnam quietem cubicula desint, ne ante solis exortum excitentur et ante vesperam reducantur; ut quibusdam anni temporibus ab aurifodinis liberi ad Juccæ radicis et Majicii frumenti sationes intendant, ut festis diebus ab omni opere cessent, templis assistant : peractis mox sacris assuetis, eos incumbere Indis et choreis permittant, et hinc cætera prudenti humanaque rationibus per jurisconsultos perque religiosos viros compacta. Sed quid? ad orbes tam peregrinos, tam exteros, tamque longinquos per decidentem Oceanum, qui cælorum rotatos cursus imitatur delapsi, a prætoribus distantes, auri cæca raptati cupiditate, qui mitiores agnis hinc abeunt, applicati rapaces in lupos commutantur, regiorum omnium mandatorum immemores : et redarguuntur, et mulctantur, et plectuntur multi : quanto diligentius hydræ capita scinduntur, eo plura pullulare videmus. Proverbio illi : *Quidquid multis peccatur, inultum restat*, inhæreo : novas nunc iterum constitutiones ordimur, et novos mittere rectores cogitamus, experiemur quid sors velit in relictis, an ut liberi esse debeant, nec ab invitis labor ullus, aut sine pretio exigatur hæsitamus : inter varias namque virorum gravium opiniones trahimur in ambiguum, religiosorum præcipue professionis Dominicæ sententiis, qui suis nos chirographis monent, in adversum multo satius fore illisque securius, ac ad utramque corporis et animarum salutem utilius, si ad perpetuum hæreditarium obsequium designentur arguentes, quam si temporaneis abdicantur ministeriis; quoniam, hi quibus hactenus fuere commendati, ad regis arbitrium, et alterius absentis nomine uti mercenarii rem tractabant, cum ne a se tollantur post aliquot annos, uti fieri solet, vereantur, nullam contra sanctarum legum capita de miserorum commodis curam gerentes in aurifodinis ad necem usque sexum utrumque, nec ætatis respectu habito, dum auri sitim suam herique explerent, macerabant; his neque ad victum necessaria præbebant, neque illorum saluti, si præ insueto ac nimio labore cadere contingeret, consulebant. E converso aiunt eum, qui suo hæredi designatos Indos transmittendos intelligit, tanquam in re propria non modo ut incolumes serventur, operam dabit, sed ut augeatur eorum numerus per uxorem et natorum recepta blandimenta studebit ». Gravis alia ratio ad addicendos in servitutem Barbaros additur, nimirum juvenes in Christiana fide educatos ob lasciviam ac desidiam rediisse ad priora scelera, atque ipsos sacerdotes, a quibus fuerant instituti, contrucidasse; ac dum in senatu de libertate Barbaris concedenda agitabatur, a viris religiosis oblatum fuisse libellum supplicem, quo vitia horrenda Americanorum, qui in continente versantur, recensita sunt, ne potiri libertate permittantur : observat tamen eos, qui ipsos oppressere, non impune abiisse : plures etiam Hispanos, cum imperandi ambitione inter sese dissiderent, misere confixos sagittis in saginam Barbarorum versos; pluresque duces, qui varias regiones subegerant, tristi exitu extinctos.

100. Interjectis pluribus hoc dignum memoratu observat [1], ex quo nempe in insula res divina frequenter fiat, typhones consopitos, dæmonumque spectra evanuisse : « Furacanas, inquit, vocant incolæ rabidos ventorum illos turbines, qui radicitus eruere grandes arbores et sæpe disjicere domos solebant », et infra : « His furacibus nostro more typhonibus a primordiis occupatæ Hispaniolæ a nostris maxime vexabantur, quibus flantibus infernos sæpe dæmones fuisse visos asserunt; cessasse vero calamitatem illam horrendam aiunt ex quo frequentatum est Eucharistiæ sacramentum : in insula neque dæmones ultra visos qui familiariter antiquis noctu solebant sese ostendere; idcirco Zemes ipsi suos, id est, adoranda simulachra ex ligno vel ex gosampio ipso farcita usque ad lapideam duritiem ad lemurum similitudinem conficiebant : quo pacto ad homines deterrendos ab erroribus pictores lemures depingunt parietibus ».

101. De impiis ac inanibus Barbarorum superstitionibus plura recenset auctor, honestatem tamen a sacerdotibus eorum cultam narrat : « Sacerdotibus eorum, inquit, expedit ab omni luxu cavere : si quis a casto consilio pollutus reperiretur, vel obrutus lapidibus interiret, vel combureretur : Deo illi satori placere pudicitiam arbitrantur. Quo tempore jejunatur, et orationibus intenditur, lota fricataque facie, cum alias picti semper ambulent, manibus atque oculis in cœlum erectis vivitur, et non a pellici-

[1] Cap. 9.

bus modo aut alias actu venereo, sed ab uxoribus ipsis abstinent. Viri sunt adeo simplices, ut animæ nomen imponere nullum sciant, neque vim ejus intelligant; unde quidnam id indivisibile sit, ac non intelligibile, a quo membra hominum ac brutorum moveantur, admirati mussitant; nescio quid arcanum post vitam corporalem victurum esse aiunt. Credunt, post peregrinationem hanc, si sine labe quis vixerit, creditamque sibi massam ab injuria in quemquam reservaverit, ad æternam felicitatem quamdam iturum : e contra si detrudi aliqua cœnosa libidine, aut violenta rapina, vel excandescenti furore illam patietur, paratas mille torturas aiunt in tetricis locis sub centro reperturum : et hæc dicendo manibus elevatis cœlos ostendunt, dein demissa dextera terræ uterum signant ».

102. De Chiribichensibus [1] instituto sermone refert magicas artes apud eos maxime vigere, ita ut imperio dæmonis in subterraneis specubus asperrimo vitæ genere magistri, quos piaces vocant, tyrones macerent, qui deinde monstrifica arte imbuti evocare solent dæmonem, ut de futuris ex ipsorum furentium atque in terram prostratorum labiis respondeat; idque a Christianis sacerdotibus verissime compertum demonstrat [2] his exemplis : « Bene fortunatus frater Petrus Cordubensis omnium judicio vir sanctus regionis Andalutiæ Ordinis Prædicatorum vice-provincialis, quem solus augendæ fidei ardor ad eas traxerat solitudines, solo Dei auxilio fretus Piacium illorum arcana statuit indagare, et an Dæmone pressi vaticinarentur, darentque more Delphici Apollinis responsa, voluit præsens intelligere : vero verius esse cognovit. Piaci suis carminibus intento voluit adesse : coram eo semel res acta est : ac si cuniculum raptasset melampus, ita Piacem solo jactatum reddidit spiritus exanimem. Admirabundus pater ille sacerdotalem sibi stolam accinxit : affert dextera sanctificatam aquam, ut ramulo jacentem irroraret, sinistra Christi crucem. Jacenti proximus, hæc verba protulit : Si dæmon es, qui hunc ita fatigas, per hujus instrumenti tibi bene noti virtutem (et crucem protendit) adjuro te, ne sine nostra venia inde audeas exire, quin prius ad interrogata respondeas. Multa Latino sermone, non pauca Hispano idiomate se fuisse percunctatum affirmat sanctus pater ille; ad quæque respondisse jacentem ordine suo inquit, non Latine tamen aut Hispanice, sed eo sermone, quo Piaces enutritus est, in sensu vero nil devians. Miscuit unum præter cætera bonus frater : En dic, post hujus corporei carceris exitum animæ Chiribichensium quonam proficiscuntur? Ad ardentes æternasque flammas nos ipsi raptatas trahimus, ut una nobiscum suorum operum obscænorum pœnas luant, ait. Hæc Chiribichensibus multis ex fratris mandato præsentibus acta sunt. Vulgatam per regionem universam eam famam nihilo a priscis malis moribus deterruisse Chiribichenses quin eodem ordine suos exequerentur appetitus, conqueritur frater Thomas. His actis bonus Cordubensis in Piacem jacentem versus inquit : Discede ab hoc homine, spiritus immunde. Eo verbo prolato, Piaces repente surrexit, sed stupidus, adeo ut alienus a seipso diu steterit vix plantis inhærens. Ubi primum loqui posse datum est, maledictis et gravibus querelis abeuntem insectatus est hospitem, qui tanto tempore corpus ejus maceravit. Garsias Loaisa bicolorum et ipse concionatorum frater, quem, ut asserit, beatitudo tua sub rubro galero ad suæ regulæ apicem evexit, nunc conscientiæ Cæsaris refricator, et Oxomensis antistes, nostrique senatus Indici princeps, Cordubensem cum fratrem Petrum ait omni laude dignum et veridicum esse ». Et infra : « Quid de anima sentiant nunc dicamus. Animam esse immortalem fatentur : exutam veste corporea ad montanas proficisci credunt silvas ibique in speluncis perpetuo agere : neque cibum neque potum eis tollunt, quin et illic depascantur : auditas e specubus voces responsivas quas Echo Latinus appellat : animas esse per ea loca vagantes arbitrantur : crucem eos venerari cognoverunt licet aliquantisper jacentem hoc modo, ⋈; alibi pacto hoc, ⊠, circumdatam lineis nascentibus eam apponunt : dæmones aufugere ab eo instrumento credunt. Si quid nocte formidolosum aliquando visum est, crucem sistunt : purgari locum eo remedio dicunt. Undenam hæc et sermones quos non intelligunt didicerint interrogati, a majoribus ad juniores transmeasse mores ritusque illos respondent ».

103. *Jacobus Picens miraculis clarus.* — Hoc anno, cum sanctitatis et miraculorum Jacobi Picentis Minoritæ fama in dies inclaresceret, Pontifex Caroli V precibus permotus publica acta solemni ritu ab Asculano et Camertino episcopis confici jussit [1], de cœlestibus virtutibus, quæ a Deo ob imploratam ejusdem beati viri opem editæ fuerant :

« Venerabilibus fratribus Asculano, seu ejus in spiritualibus vicario generali, et Camerinensi episcopis.

« Pro parte charissimi in Christo filii nostri Caroli Romanorum et Hispaniarum regis Catholici, in imperatorem electi, nobis expositum fuit, quod corpus Jacobi de la Marcha Ordinis fratrum Minorum regularis observantiæ, dum in humanis ageret, professoris, viri paupertatis, humilitatis, castitatis, vigiliarum, jejuniorum, reliquarumque corporis fatigationum hilari animo pro Dei amore cultoris, mandatorumque

[1] Petr. Mar. dec. 8. c. 8. — [2] Id. ib. c. 9.

[1] Ext. apud Wading. to. VIII. an. 1525. num. 9.

ejus, in cujus via ambulavit vigilanter, imitatoris, apud Ecclesiam domus B. Mariæ-Novæ Neapolitanæ dicti Ordinis humatum, pluribus claruit miraculis, et in dies claret, adeo ut divina clementia illum inter beatos suos retulisse pie credatur; et propterea summopere desideraret ob singularem devotionem, quam ad dictum Jacobum gerit, per nos mandari generalem inquisitionem fieri de vita, moribus et fama, humilitate, continentia, charitate, patientia cæterisque virtutibus ac vitæ sanctimonia, et miraculis, quæ illic eo intercedente operatus est, et quotidie operatur Altissimus, ut ad canonizationem ipsius procedi possit; nos moti instantissimis ipsius Caroli regis supplicationibus, ac iis, quæ de doctrina et vitæ sanctitate ipsius Jacobi crebro dicuntur per graves viros, habito super hoc venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio et deliberatione, fraternitati vestræ de qua in his et aliis plurimum in Domino confidimus per præsentes committimus et mandamus, ut si per generalem hujusmodi inquisitionem videbitur et constiterit, super quo vestram conscientiam oneramus, probationes esse tales, ut per eas possit ad specialem inquisitionem procedi et deveniri, nobis aliter non consultis, cum de doctrina, fide, et religione vestra plurimum in Domino fiduciam habeamus, ad specialem inquisitionem super præmissis in provincia ista Marchiæ, de qua oriundus est et in qua multos annos vixit dictus Jacobus, ac aliis adjacentibus provinciis deveniatis, articulisque et interrogatoriis datis, promotoreque fidei adhibito, citatione legitima præcedente, testium productorum juramenta recipiatis, et juxta interrogatorium et articulorum formam examinari diligenter curetis, et eorum dicta in actis fideliter redigi mandetis, juraque et monumenta recipiatis, quæ ad negotium hujusmodi facere videbuntur, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XIII Julii MDXXV; Pontificatus nostri anno II.

104. *Capucinorum exordia.* — Hoc anno [1] cœpta est Capucinorum sacra religio auctore Matthæo de Bassio Minorita, sanctimonia et miraculis clarissimo. Is divino instinctu collabens Franciscanum institutum in pristinam dignitatem vindicare, accepta ea forma habitus, quem olim S. Franciscus gestarat, aggressus est, cum pluribus divinæ voluntatis argumentis ad id incitatus esset; profectusque Romam a Clemente VII in cujus conspectum a Dei angelo ignaris cubiculariis adductus est, vivæ vocis oraculo gestandi dicti religiosi cultus, et servandæ, ut aiunt, ad litteram conscriptæ a sancto conditore religiosæ vitæ formulæ potestatem consecutus est: plura vero gravioraque a præpositis, qui ab hac novitate abhorrebant, perpessus, summa constantia demum obtinuit triennio post Diploma, ut sodales sacerdotes ac laicos sibi aggregare, ac vitam rigidiorem et eremiticam ducere posset; quamvis postea e Capucinorum familia, ut liberius proximorum saluti operam daret, abierit et res admirandas ediderit: sed divina providentia plures viros illustres ex Ordine Minorum restituendæ Franciscanæ disciplinæ cupidissimos submisit ad regendos pios viros litterarum expertes, ac inter alios Bernardinum Astensem, qui novam familiam optimis legibus instruxit (1).

[1] Zachar. Bonerius in annal.

(1) Ordinis Capucinorum exordia densa adeo caligine obsita sunt, ut nec de primo quidem ejus auctore certi ac explorati aliquid dispiciamus. Quanquam enim P. Marcus Ulyssiponensis primam ejus originem in Matthæum e Bassio, qui vicus est comitum Carpeniæ in Umbria, refert, non desunt tamen qui sacerdotem alium e Clugia urbe haud procul Venetiis, præferendum contendant. Alii Bernardinum Ochimum primum vel inter primos Ordinis auctores agnoscunt. Ulyssiponensis tamen opinio et auctoritas, utpote qui opus suum anno MDLXXXVIII vulgavit apud eruditos prævaluit. Matthæus hic præcedenti anno nova vestis et cuculli forma assumpta, ea novitate cum multos offendisset, ipse, ut ab eorum insectationibus se poneret in tuto, hoc ineunte anno ad Clementem Pontificem se contulit, a quo sibi cum socio et Ludovico fratre germano ejus vestis usum obtinuit; et facultatis litteræ a cardinali Puccio episcopo Prænestino de Pontificis mandato sequenti anno expeditæ sunt. Dein anno MDXXVIII die V non. Julii Clemens edita Bulla sodalitium istud late pro omnibus approbavit. Paulus vero III alia Constitutione factam a Clemente facultatem longe lateque promovit, data etiam copia generalis, ut vocant, Vicarii deligendi, addita nuncupatione peculiari: *Congregationis fratrum Ordinis Minorum Capucinorum.* MANSI.

CLEMENTIS VII ANNUS 3. — CHRISTI 1526.

1. *Adducta in discrimen Christiana res ob acerbiores leges a Carolo V impositas Francisco Galliæ regi.* — Ostensæ sunt anno post Christum natum millesimo quingentesimo vigesimo sexto, indictione decima quarta, emisso e custodia Hispana Francisco Gallorum rege, publicæ pacis spes, quæ mox accenso acriori bello, evanuerunt. Dissidentibus itaque inter sese regibus, Cæsaream vim pertimescente Italia, Germania a Lutheranis attrita atque fœdata, Solimannus Turcarum imperator Pannoniam, quæ instar arcis munitissimæ Barbaricas impressiones avertere consueverat, tum autem secum ipsa discors inter principes viros ac populos flagrabat odio, antequam universæ regni vires conjungi possent, dissimulantibusque imminens sibi exitium Germanis, oppressit : dum vero ita Turcæ et hæretici Evangelium in hoc orbe extinguere nituntur, Apostolici præcones in America et Indiis illius splendorem, Christo auspice et duce, latius diffuderunt. De quibus ordine dicturi, ab agitata inter Hispanum ac Gallum pace auspicabimur.

2. Sollicitatus extremo superiori anno magnis precibus a Clemente Pontifice Carolus V ut orbi pacem, permisso Francisco Sfortiæ Mediolanensi principatu, necnon dimisso æquis legibus Francorum rege restitueret, cum consurgere in se novum bellum cerneret, atque armorum fœdere Pontificem, Gallos, Venetos ac Florentinos adversus ipsum jungendos, distrahendas eorum vires censuit, ac regem Gallum acerbis constrictum legibus dimittere : Mediolanensem vero principatum in ducem Borbonium sibi fidissimum transferre constituit, ut Galliam Italiamque ea ratione sibi obnoxias teneret, atque ita latius dominatum atque arma proferret : sed dum his curis implicitus est, Occidentem a Turcis hæreticisque laniari passus est ; quo tempore Maronitæ, Armeni cæterique Orientales supplices tendebant[1] manus, ut majora imperia, quam Galliæ Italiæque particulas affectaret : quo tamen privatis commodis quæ consectabatur, divini Numinis gloriam obtenderet, pactus[1] cum Francisco rege acerbas leges, quibus illum amplissimis provinciis et juribus exuebat, Galliamque sibi subjecturum putabat, scripsit ad Clementem Pontificem se pacis et publicæ rei Christianæ restituendæ cupiditate motum præteritas a Gallo rege acceptas injurias voluntaria oblivione obtrivisse, illique in libertatem pristinam vindicato Eleonoram sororem suam connubio junxisse, ipsumque Pontificem pacis vindicem delegisse : delusisse tamen eum spe pacis, vicissimque a Gallo pacis expectatione delusum visuri sumus ; quæ vero officii gratia Clementi Carolus scripserat, eadem ad subditos sibi populos non sine levi sui commendatione vel ostentatione scripsil, quo argumento hæ ad Senenses imperii clientes extant datæ litteræ, quibus præcipua pacis capita designata fuerunt[2] :

« Nobilibus spectabilibus nostris et imperii sacri fidelibus dilectis officialibus baliæ, et conservatoribus libertatis civitatisque Senarum, Carolus, divina favente clementia, electus Romanorum imperator semper Augustus.

3. Nobiles spectabiles fideles dilecti. Quo studio non solum Italiæ, sed universi Christiani orbis quietem, libertatem et tranquillitatem pro viribus procuraverimus, actiones ipsæ nostræ perfacile testantur : et licet præter opinionem nostram ipsa Christiana respublica, et præsertim Italia, non sine magno animi nostri dolore, tot miserandas calamitates passa sit, visum est tandem Deo optimo maximo pro sua gratuita benignitate ærumnosis his adversitatibus diu optatum finem imponere, tanta tamque insigni victoria apud Ticinum de Christianissimo Gallorum rege fratre nostro charissimo superiori anno cœlitus nobis concessa ; unde licet nos ditionem nostram propagare, ac prædecessorum

[1] Clem. lib. brev. pag. 387.

[1] Guicc. l. XVI. Belc. l. XVIII. Ferron. l. VIII. — [2] Ext. apud Malavolt. hist. Senen. 3. par. l. VII.

nostrorum dominia per Gallorum reges occupata armis recuperare, damnaque nobis fœderatisque nostris illata resarcire potuissemus, si Galliam suorum stragem deplorantem omnique defensione carentem cum florenti atque invicto exercitu nostro aliisque collectis copiis invadere tentassemus; maluimus tamen pro solito instituto nostro Christianæ quieti et tranquillitati consulere, quam nobis quantumcumque magnam gloriam vendicare, iterumque ad arma venire. Quo factum est, ut ipso omnipotenti Deo his conatibus nostris sua divina benignitate favente, pacem et amicitiam, ac veram concordiam cum ipso Christianissimo Gallorum rege ad Dei omnipotentis gloriam tandem iniverimus, arctissimumque fœdus cum eo percusserimus, in quo præter alia, quæ supervacuum esset hic enarrare serenitas sua nobis ducatus nostri Burgundiæ aliarumque rerum restitutionem promisit, juribusque ab eo in regno nostro Neapolitano, statuque Mediolani, et in aliis regnis ac dominiis nostris prætensis cessit, nonnullaque alia, quæ dignitatem et honorem nostrum concernere videbantur, liberaliter nobis concessit : nosque vicissim, quo hæc arctioris necessitudinis vinculo stabilirentur, serenissimam reginam dominam Eleonoram sororem nostram charissimam matrimonio copulandam promisimus, nihil omnino prætermittentes horum, quæ ad conservationem hujusmodi amicitiæ, fœderis et affinitatis inter nos, ac universæ reipublicæ Christianæ salutem, et optatam tranquillitatem opportuna censuimus : quod his nostris vobis, de quorum fide et animo erga nos plane confidimus, significare voluimus, ut sciatis quid a nobis pro Christiana quiete, et præsertim pro Italiæ otio, effectum fuerit, utque de nostro erga vos rempublicamque vestram animo et vobis polliceamini, quæ de optimo Cæsare expectanda erunt, etc. Datum in civitate nostra Toleti die XXVI Januarii, anno Domini MDXXVI, regni nostri Romani VII ».

4. Describunt singula hujus fœderis capita Hispani, Itali Gallique scriptores [1], ex quibus hæc tradit Belchairus episcopus Metensis [2] : « Fœdus inter Cæsarem ac regem idus Februarias in hanc sententiam factum fuit. Inter Cæsarem et regem perpetua amicitia, perpetua pax esto, in quam admittantur quicumque de communi consensu admitti volent. Rex intra diem VI idus Martias ad Fontem-Rapidum in utriusque regni finibus e custodia educitor. Intra XI diem kal. Julii Majorem Burgundiam, qui Ducatus appellatur, Nuceriam arcem, Castellum Chinonium hujus Ducatus appendices, comitatum Carcellensem, vicecomitatum Ansonensem, præfecturam Laurentianam Minoris Burgundiæ appendicem, Cæsari Franciscus restituito, ea quidem conditione, ut in posterum Gallorum reges patronos non agnoscant : quam quidem conditionem ad Flandricum etiam Atrebatensemque comitatum produxerunt. Eodem momento, quo rex liberabitur, duo ejus liberi natu majores Cæsari in manus traduntor, ac patris veluti prædes in ejus locum surrogantor, aut certe loco minoris natu duodecim primarii Gallorum proceres obsides sunto. Regni Neapolitani, Mediolanensis principatus, Genuæ, Astæ, Tornaci, Insulæ, Duaci, Hisdini, Cæsari rex omni jure cedito. Vicissim regi Cæsar eo, quod in Peronam, Desiderianos, Roiam, Bononiensem, Guinensem, Pontivensem comitatum hactenus sibi vindicavit, jure cedito. Inter Cæsarem ac regem perpetua societas esto, qua pro suis ditionibus tuendis alter alteri quingentos cataphractos equites, decem peditum millia mittere teneatur. Eleonora Cæsaris soror Francisco despondetor; ea in dotem ducentum nummum aureorum millia duabus pensionibus persolvenda recipito cum mundo muliebri, qui Cæsaris sororem deceat. Delphinus, hoc est, Francisci regis major natu filius, Emmanuelis Lusitaniæ regis atque Eleonoræ filiam, cum ad legitimam ætatem pervenerit, uxorem ducito. Ut Henricus Alebretus regno Navarræ Cæsari cedat Franciscus procurato : sin is recusabit, auxilio ne juvato. Ut Sicambriæ, sive Gueldriæ, Zulfiique regulo vita functo, earum ditionum primariæ urbes Cæsari se dedant, Franciscus quoque procurato. Wittembergensem regulum Robertumque Marchianum auxilio ne juvato. Cæsari in Italiam profecturo duodecim triremium, quatuor myoparonum omnibus rebus præter milites instructorum classem, quam post tertium mensem a die cœptæ navigationis numerandum recipiat, Franciscus mutuo dato. Loco terrestris exercitus, quem Franciscus obtulit, ducenta nummum aureorum millia numerato. Addunt promissos præterea quingentos cataphractos equites cum aliquot tormentis, stipendium item in sex peditum millia, idque in sex menses cum Cæsar Romam ad capiendam coronam imperatorum pergeret. Anglo debitas pensiones, quæ ad quingenta nummum aureorum millia pervenerant Franciscus pendito, aut Cæsari, qui se has persoluturum receperat repræsentato. Uterque (Cæsar, inquam, atque rex) a Clemente, ut universi Christianismi Concilium indicat contendito, ut pace inter Christianos bene constituta adversus Christianæ persuasionis hostes arma transferantur : quo nomine crucesignatorum privilegia, et quas vocant indulgentias Clemens indicat : Borbonium Franciscus intra duos et quadraginta dies in integrum restituito, omnem suppellectilem, omnes fructus ex Borbonii patrimonio perceptos reddito : ne eumdem in regnum Gallicum revocato, aut ut ibidem maneat cogito. Borbonio provinciam Phocensem

[1] Guicc. l. VI. Ferron. VIII. Marian. Vinc. Blascus l. III. c. 11. — [2] Belc. l. XVIII. num. 48.

apud judices regi sibique non suspectos repetere fas esto ». Et infra : « Postremo additum est, ut si rex quacumque de causa his capitibus non staret, in eamdem custodiam rediret : sed nos jam Attilios regulos, speciosa veterum Romanorum exempla non videmus ».

5. *Adversus Cæsarem nimis potentem fœdus sancitum inter cæteros principes.* — De hujus fœderis pactionibus contrariæ sparsæ sunt sententiæ ac sensisse prudenter Gallum regem eas non servaturum refert Guicciardinus [1], adeo ut Cæsarei scrinii præfectus Gattinaria ipsas subnotare detrectarit, contenderitque a liberato rege nunquam Burgundiam restitutum iri, cum ea parta Cæsar deinde ad Lutetiam Gallorum regiam excurrere posset, universoque regno immineret : verum spreta ejus opinione Franciscum regem traditis duobus filiis obsidibus, quorum major natu Delphinus sceptri hæres erat, decima octava Martii die e custodia emissum, qui postea, libertate recepta, negavit [2] Burgundiam a se tradi Carolo V posse, cum Burgundi nunquam se nisi coactos armis in potestatem Cæsaris concessuros profiterentur, ac reges acceptos a majoribus principatus sine populorum assensu in exteros transferre non possint; quandoquidem in ipsis suscepti regni auspiciis sacro inunctus oleo jusjurandum de non abalienandis Gallici regni juribus nuncupasset, cujus religionem posterius Madritti conceptum jusjurandum non posset infringere ; quod quidem vi et injuria extortum prædicabat, se denuntiasse sæpius, si ad indignas conficiendas pactiones adigeretur, earum se religioni non futurum obnoxium, ac non ad colendam amicitiam, sed ad suas vindicandas offensas excitatum iri. His se Franciscus argumentis adversus Carolum V tuebatur, ne Lanojo Burgundiam committeret, ac vigesies centena nummorum millia et amplius pro redimenda Burgundica pactione spondebat [3], cum eum Pontificis Venetorumque oratores adiere, ut cum ipsis pro asserenda Italiæ libertate, tuendo Francisco Sfortia, quem Hispanus exercitus obsidione cinxerat, eripiendis ex Hispana custodia Galli obsidibus filiis armorum fœdus coiret, quod his legibus sancitum fuisse memorat [4].

6. « Novum fœdus », inquit Ferronius [5], « initum est inter regem, Clementem Pontificem maximum, Venetos et Franciscum Sfortiam. His cautum est amicitiam inter eos perpetuo futuram. Si quis his unive horum hostis sit, hostem omnibus futurum. Posse Cæsarem participem hujus fœderis fieri, si prius regios liberos æquo soluto redemptionis pretio reddiderit, Mediolanumque Sfortiæ, neque Italiam adeat ad infulas imperii recipiendas, nisi eo comitatu, qui arbitrio relinquetur Pontificis et Venetorum, solveritque Anglorum regi debitam pecuniam. Parabuntur autem a fœderatis sumptibus communibus copiæ triginta millium peditum, quingentorum equitum cataphractorum, triumque millium levis armaturæ una cum machinis tormentisque bellicis necessariis. Manebit is exercitus donec bellum confectum sit, debellatique, qui Italiæ quietem perturbant. Conducentur ad bellum Helvetii, dabiturque opera a rege, qui multum apud eos auctoritate potest, ut honestis conditionibus ad bellum accedant. Admonebitur Cæsar de restituendis regiis liberis : ni faxit, confecto hoc bello fœderatus quisque Franco ad bellum Cæsari inferendum auxilia suppeditato ; omnes vero decem millium peditum, mille cataphractorum, et quingentorum equitum levis armaturæ numerum, aut eorum loco pecunias ad eum numerum militum cogendum parato : classem ad id bellum viginti octo triremium, naviumque onerariarum ad eum usque numerum, qui fœderatis placebit. Permittito Francus Sfortiam jure quo optimo maximo uti frui Mediolanensi principatu : soluta tamen quotannis pensione annua, quæ Pontifici Venetisque æqua videbitur, modo tamen ne sit minor quinquaginta millium nummorum aureorum. Pro his solvendis prædas sponsoresque assiduos eo nomine dato. Hos si non invenerit, Pontifex ejus nomine spondeto : Veneti consponsores accedunto : persolvito Sfortia Maximiliano Sfortiæ fratri annuam pensionem æquam pro dignitate familiæ : liberato regem ea pensione, quam pendit Maximiliano, amicis fœderatorum restituunto bona : his liber in patriam reditus esto, præcipue quidem Alberto Pio Carporum comiti. Pensiones, quas Gallus Helvetiis persolvebat, has illis Sfortia persoluto adjunctis sibi eis eo fœdere, quos sibi rex adjunxerat ob Mediolani defensionem : uxorem Sfortiæ rex dato Pontificis arbitrio regio ortam sanguine : interea si quid acciderit Francisco Sfortiæ, eadem hæc rex in Maximilianum conferto. Reddunto fœderati regi Astensem comitatum, Genuensium quoque supremum dominium, relicto tamen Antonio Adurno duce, si is fœderis velit particeps fieri. Parta Italiæ quiete, si moretur Cæsar in reddendis regiis liberis fœderati iisdem copiis regem juvanto : Neapolitanum regnum ubi debellatum fuerit, Pontificis esto, persoluta tamen æqua quotannis pensione regi, modo tamen minor ne sit septuaginta quinque nummum millium aureorum. Dato Pontifex eo nomine coacto rite purpuratorum concilio eorumque consensu sponsores regi ; ni faxit, redito rex ad pristina jura ».

7. His consentientia refert Guicciardinus, additque non exclusum a Pontifice Cæsarem omni amicitiæ spe ; convenisse enim regnum Neapolitanum vetustis legibus illi restitutum iri, si quadrimestri flexu post illud amissum

[1] Guicc. l. XVI. — [2] Guicc. l. XVII. Ferron. l. VIII. — [3] Guicc. l. XVIII. Bellaius l. III. — [4] Guicc. l. XVII. Belc. l. XVIII. n. 54. — [5] Id. Ferron. ib.

Galliæ regiæ filios restitueret : si vero prædictas pactiones respueret, Gallo regi annuam pensionem traditum iri, necnon auxiliares copias submittendas, quibus bellum in Hispania urgeret : conventum etiam de annuis præmiis Henrico Angliæ regi et Thomæ cardinali Eboracensi in Neapolitano regno attribuendis, qua de re scriptum fuit ad Gambaram protonotarium internuntium in aula Anglica Pontificium. Compositum est hoc fœdus [1] die vigesima [2] secunda Maii in aula Gallica, cum ad illud Anglus facile alliciendus putaretur, cujus admittendi trimestri spatio potestas permissa est, extantque Matthæi Giberti arcanorum Pontificiorum participis ad eumdem Gambaram protonotarium litteræ [3], ut Anglum regem ad communis libertatis causam provehendam clandestina saltem, si non aperta, opera adduceret. Et quidem se, dum in Anglia agebat ac sociale bellum Gallo indicebatur, ab Eboracensi cardinale audiisse affirmabat, adeo insolescere Gallum, ut omnes suis alis vellet supponere, detrahendasque illi pennas, ut Christianum orbem pacatum sineret; nunc vero non minus superbienti aquilæ resecandos ungues, ne dilaniet universos, suaque amplitudine cœlitus data contenta vivat.

8. Terruerat omnes principes Cæsarea vis ac felicitas, adeo ut non modo cum Anglo, quem aliis fœdere se junxisse Belcharius narrat [4]; verum cum Lusitano, quamvis Caroli affini, de Cæsarea potentia elidenda agitata sint consilia [5], ne illum auro subsidiario juvaret : quinetiam Sabaudiæ [6] princeps Hispanorum militum licentia fessus in fœderatorum partes inclinavit : Pontificem vero ad faciendum hoc sociale fœdus adversus Carolum compulsum scripsit Matthæus Gibertus [7], de quo paulo ante memoravimus, his de causis, nempe ob Cæsaris in Sedem Apostolicam contemptum, ingratique animi culpam, tum ob nimiam dominandi cupidinem : Clementem etiam ad bellica consilia suscipienda adactum refert Guicciardinus [8] impendentis Italicæ servitutis metu, cum cerneret Carolum ita cum Gallo pepigisse fœdus, ut Pontificem atque Italos principes eo non comprehensos opprimere posset : arcem Mediolanensem obsidione premi : Insubres a Germanis Hispanisque proteri : Cæsareas turmas in Parmensem et Placentinum agros ditionis Ecclesiasticæ immissas rapinis clientes Pontificios vexasse : lata a Carolo fuisse in Hispania iniqua edicta libertati Ecclesiasticæ adversantia, atque Hispanum tabellionem subornatum in Romana curia promulgasse, ne Hispani ab ea jus peterent : præterea omnium Italorum querulis vocibus jactatum Pontificem in Italiæ calamitatibus marcuisse otio; quas tamen avertere deberet, atque adeo ad sociale bellum maturandum consurrexisse, ne arx Mediolanensis commeatu exhausto Cæsareis dederetur.

9. *Cæsar exterritus pacem offert quæ non accipitur a Clemente.* — Porro Cæsar Pontificis, regumque et principum Italorum consentienti conspiratione exterritus, cum antea a Pontifice nullis precibus pollicitationibusque ad Franciscum Sfortiam publicæ pacis, instaurandæque rei Christianæ studio venia donandum, quod Mediolanensem principatum in Carolum Borbonium Eleonoræ sororis Cæsaris nuptiarum spe delusum transfundere decrevisset [1], eo enim fidissimo cliente Insubria potito, confirmandam esse in Italia potentiam suam arbitrabatur, flecti potuisset, demum Hugonem Moncadam amplissimis fultum mandatis ad Gallicam aulam, dein ad Franciscum Sfortiam, postremoque ad Pontificem submisit [2], ut si cum Francisco rege convenire non posset, eidem Pontifici expetitas tot votis ac blanditiis pacis leges concederet. Cum vero is Francorum regem, deinde Franciscum Sfortiam ab eo fœdere divellere frustra tentasset, demum una cum duce Suessæ, Cæsareo apud Sedem Apostolicam oratore, decima septima Junii die Clementem adiit [3], utque Joannes Baptista Sanga, qui præsens aderat Pontificiis internuntiis, enarrat, primum oratione prolixa Cæsaris erga Pontificem amantissima studia, pia illius consilia, pacandæ Italiæ et concordiæ universo orbi Christiano restituendæ vota exaggeravit, addiditque amplissimis se mandatis ad pacem cum omnibus conficiendam instructum accedere : denique sinu pacem bellumque efferre ; verum Cæsarem ut amantissimum Pontificiæ beatitudinis filium lubentius pacem quam bellum præstiturum accepturumque, non formidine belli, cum viribus ad dimicandum cum universis polleret, sed puro colendæ cum omnibus ac præsertim cum Pontifice omnibusque Italis amicitiæ desiderio : verum si Pontifex bellica consilia amplecti vellet, Cæsarem armis rem non minus quam antea contra alios, qui ipsum lædere moliti erant, acturum. Quibus Clemens respondit se omnes frustra jam pertentasse modos asserendæ Italicæ pacis, flectendæque Cæsareæ majestatis, ut attritam Christianam rempublicam in pristinum statum restitueret : verum contraria Cæsaris ejusque administrorum studia ipsum contra naturæ propensionem institutæque vitæ rationem, ad arma capienda adegisse, quæ jam deponere non posset, nisi Cæsar postulatis annueret, nimirum Italiam libertate sua frui sineret, filios Gallorum regi restitueret, debitam auri vim Angliæ regi, cui amplitudinem suam maxima ex parte acceptam referre deberet, ad

[1] Lib. I. lit. princ. p. 215. — [2] Ib. p. 197. — [3] Ib. p. 191. — [4] Belc. l. XVIII. c. 54. — [5] Ib. p. 197. — [6] Ib. p. 195. — [7] Lib. I. lit. princ. p. 197. — [8] Guicc. l. XVII.

[1] Blascus l. III. c. 11 et alii. — [2] Ext. ea de re lit. l. I. lit. princ. p. 198, 201 et 209. — [3] Ib. p. 209 et 215. Guicc. l. XVII.

removendas omnes futurarum discordiarum causas penderet : cæterum Pontificem concordiam sine fœderatorum consensu redintegare non debere.

10. His auditis, Hugo Moncada actionem de pace non abrupit, sed die proximo se ad varias conciliandæ pacis rationes proponendas rediturum subjecit; reversusque hanc concordiæ formulam proposuit : Cæsarem Pontificiis voluntatibus se accommodaturum, ac dumtaxat servato in speciem judiciorum ordine, tuendi honoris Cæsarei gratia, Francisco Sfortiæ Mediolanensem principatum liberum permissurum, omnesque controversias, quæ ipsi Cæsari cum Venetis intercedebant, direpturum, atque ex Insubria exercitum revocaturum, modo Pontifex una cum cæteris Italicis principibus partem stipendiorum, quæ militi erant debita, persolveret. At Clemens, quamvis sero allatas pacis leges respuere decrevisset, quod jam ante a Matthæo Giberto datario Pontificiis in Gallia et Anglia internuntiis significatum erat [1], ut cum Francisco et Henrico regibus id conferrent, respondit deliberationem cum sociorum principum oratoribus se habiturum : quos cum decima nona Junii die vocasset, pacis colloquium dissolvendum decrevit, dato Hugoni Moncadæ hoc responso [2], oratores rem omnem ad suos principes relaturos, sine quorum consensu quidquam statuere non possit; cujus responsi causam hanc allatam memorat Baptista Sanga [3], timendos scilicet Danaos etiam dona ferentes. Adiit [4] iterum vigesima Junii Moncada Clementem ad pacem orandam, eique obtulit, Cæsarem omnes suas controversias Pontificio arbitrio permissurum : non admissam tamen a Clemente pacem narrat Matthæus Gibertus, et cardinalium senatum a Pontifice adductum, ut fœdus initum cum Gallo rege admitteret. Jacobus Sadoletus episcopus Carpentoractensis postea cardinalis, qui Pontifici a consiliis erat, dissuasor semper belli extitit; de quo Antonius Florebellus in ejus Vita hæc tradit [5] : « Sero intellectum est quam et prudenter sentire Sadoletus, et fideliter monere solitus fuisset : ille enim et initio dissuasor belli adversus Carolum, et postea deponendorum armorum assiduus hortator, pacisque quibusvis conditionibus accipiendæ auctor semper extiterat : qui quidem, cum sæpe alias, tum eo tempore, quo Christianis principibus intestino bello implicatis bellum a Turcarum rege Pannoniæ illatum est cum regnum illud, quod Christianæ reipublicæ firmissimum ad eam diem propugnaculum fuerat, maximo in discrimine versaretur, honestissime ab ipso Pontifice maximo pacis mentionem fieri, et de deponendis, ac potius abjiciendis armis agi posse censuit, idque eum admonere non destitit : sed nimirum Deus, nobis ob peccata nostra iratus atque infensus, cum illa Urbi Romæ ac sacerdotum ordini infligenda plaga nos, ut resipisceremus, admonere statuisset, eam illi Pontifici mentem minime dedit, ut tam honestam constituendæ concordiæ occasionem arriperet ».

11. *Causas indicti Carolo V belli litteris exponit Pontifex.* — Cæterum collocarat spes suas Pontifex in Gallo rege, quem levare oppressum annitebatur; et is dum carceris Hispani superiores molestias magis voluptatum [1] lenociniis demulcere, quam in Italiam auxiliares copias ac promissa stipendia submittere, acceptamque ignominiam eluere cogitat, in maximas calamitates inani auxiliorum spe Clementem conjecit [1] : qui interea exaratis suscepti in Carolum socialis belli causas litteris ita exposuit [2] :

« Cæsari.

« Non opus esse arbitramur longo sermone ad demonstrandum, quo studio quibusve curis a nostri Pontificatus initio tum pacem communem totius Christiani nominis, tum privatim tuam nobiscum conjunctionem procuraverimus; sunt enim omnia acta cogitataque nostra tibi æque nota ac nobis : illud vero silentio præterire non possumus nihil nos unquam prætermisisse, quod vel ad boni pastoris erga universum gregem officium, vel privatim ad fidelis amici animum erga te pertineret; cujus tamen voluntatis atque amoris erga te nostri eum sumus exitum consecuti, ut repulsi a benevolentia et conjunctione tua semper fuerimus; quocirca ad ea consilia, a quibus et natura et voluntate omni tempore abhorruimus, necessario sumus compulsi, licet serius, quam et rerum dignitas, et honoris nostri publicique commodi ratio postulabat, jam enim patientia nostra ad negligentiam rerum publicarum convertebatur, nisi tandem arma caperemus, quæ et justitiæ et Italiæ libertati, et nobis ipsis præsidio essent. Etenim (ut causas breviter attingamus, quibus adacti sumus ita facere) meminisse potes, antequam ad Pontificiam dignitatem assumeremur, nos summopere tibi addictos fuisse, et quo rerum tuarum is exitus esset, quem tute optabas, neque laboribus neque periculis aut impensis nos pepercisse : et postquam ad Pontificatus honorem vocati sumus, tuique hostes magnas in Italia copias habebant, etsi pro dignitate abstinendum nobis ab armis operæ pretium fuisset, tamen ne te tuaque negotia impedita relinqueremus, non solum Florentinorum auxilia, sed etiam Romanæ Ecclesiæ copias in tuis subsidiis et castris versari permisimus, nec pecunias cessavimus tuis

[1] Lib. I. lit. princ. p. 201. — [2] Ib. p. 210. — [3] Ib. p. 214. — [4] Ib. p. 215 et 217. — [5] Florebel. in Vita card. Sadolet.

[1] Belc. l. XIX. — [2] Ext. hæ lit. in App. Sabell. hoc an.

suppeditare, donec depulsum illud periculum fuerit. Quod si idem postea insequenti bello, quod ad Ticinum confectum est, non præstitimus, id non voluntati nostræ erga te imminutæ, sed Pontificatus dignitati, quæ communis in nobis patris personam exposcit, potius attribuendum est; præsertim cum tu ipse videre potueris, quæ nobis esset cura rerum tuarum : nam si societatem hostium tuorum sequi voluissemus, magna nobis præmia non solum proponebantur, sed jam parata erant, et tui tam facilem victoriam nunquam nacti fuissent, ob quam, cum sublata omnis contentio videretur, cum tuis ducibus fœdus inivimus, et quo ali ac sustineri exercitus tuus posset, plus quam mediocrem auri summam dedimus ea conditione, ut a finibus nostris exercitus abduceretur, restitueretur que pecunia, si tu fœderi cum illis inito non consentires : quod quanquam minime apud te ratum fuerit, nihilominus neque aurum recuperavimus, et contra fidem datam in Romanæ Ecclesiæ locis diutius exercitus tui bona pars versata nullum crudelitatis, nullum avaritiæ aut immanitatis genus in nostros prætermisit : quamobrem cum ita a te et a tuis accepti essemus, ut nulla meritorum nostrorum ratio haberetur, nemini mirum esse debet, si quæ in tui detrimentum a Ferdinando Piscario occulta consilia haberi cœperant, cum ad nos delata essent, non penitus aspernati sumus. Cæterum cum tui Mediolanense imperium occupassent, circumvallareque perrexissent Franciscum Sfortiam a te toties declaratum Mediolani ducem, tantam indignitatem (ut verum fateamur) ægre quidem tulimus, et cunctis prope Christianis principibus auxilium conferentibus, pro communi Italiæ periculo non neglexĭmus arma capere, ita tamen, ut legatum tuum, qui pro componendis, ut aiebat, rebus venerat ad nos, interea audiremus, et relapsi in pristinam conciliandæ amicitiæ spem et perpetuitatem et benivolentiæ nostræ fructum tibi polliceremur, modo per te Mediolanensium duci (etiamsi quo pacto errasset) clementia impertiretur, sine qua res Italiæ eo tempore securitatem habere non poterant. Sed tu plus iniquis tuorum, quam par erat, consiliis fidei adhibens, pro clementia justitiæ rigorem obtulisti, quæ tamen nescio quomodo justitia appellari possit, cum judicium atque sententiam pœna antecesserit, et princeps tui hactenus semper observantissimus, indicta causa, jam septimum mensem acerrimam tuorum obsidionem patiatur; quibus tot et tantis causis de te diffidere et quodammodo desperare coacti sumus, nostramque amicitiam, quam tu toties repudiasti, multis et magnis principibus adjungere, quorum optimum in Christianam rempublicam animum si essemus aspernati, non boni pastoris et communis patris laudem, sed superbi et insolentis nomen acquisivissemus. Habes rationem actorum et consiliorum nostrorum, quæ idcirco a nobis summatim explicata est, ut non solum cum Deo (is enim inspector est cordis), sed etiam coram hominibus testatam optimam voluntatem nostram relinquamus ».

12. *Petrus Navarrus classi sociali præfectus et expeditionis Genuensis dux renuntiatus.* — Cum die vigesima Augusti hæ litteræ ab internuntio Apostolico redditæ fuissent Carolo V, composita est ab ejus administris apologia [1], de qua dicetur inferius : quæ vero conversis ad bellum rebus gesta sint, nunc percurremus. Concitata est ingens Mediolani adversus Hispanos popularis seditio ex atroci et barbaro illorum facinore : cum enim Antonius Leva per urbem suo stipatus satellitio obequitaret, nec se a viro nobili salutari animadverteret, arrogantia efferatus eum illico obtruncari jussit : quæ crudelitas Hispanis rebus pæne exitio fuit; Mediolanensis enim plebs illico ad arma coivit, ac prætorianam cohortem trucidavit, pellereque Hispanos urbe poterat, nisi ducum consilio destituta, atque aliquarum domorum incendio, necnon concordiæ interpretibus ultro commeantibus retardata conquievisset. Interea variæ in urbibus Mediolanensis principatus conflatæ proditiones pro Italico nomine adversus Hispanum asserendo, quæ non erupere, excepta ea, qua Lauda ab sociali exercitu intercepta [2] est vigesima quarta Junii, ex qua urbe ad Mediolani mœnia ducendæ Italicæ copiæ Hispanos Mediolanensis arcis obsidione depulsuræ putabantur. Quæstus deinde est Carolus V [3] pendente actione de pace ereptam sibi proditione Laudam fuisse ; sed in promptu erat responsum, Mediolanensem ducem obsidione liberandum fuisse. Quo autem Hispanæ vires magis distraherentur de Genua iis eripienda, suscepta sunt consilia; cumque de Petro Navarro fœderatorum classi præficiendo ageretur, illeque id munus ob nuncupatum de gerendo tantum adversus hostes fidei sacramentum suscipere detrectaret, Clemens ipsum ea religione solutum pronuntiavit [4], cum hoc bellum adversus eos tantum susceptum esset, qui Sedis Apostolicæ dignitatem, divini numinis honorem, Italicamque libertatem proterere contendebant.

13. « Dilecto filio comiti Petro Navarro.

« Accepimus te, cujus virtus et in re militari peritia hoc tempore expetitur a summis regibus, ideo militandi onus refugere, quod obnixe alias proposueris contra Christianos non militare : quam quidem intentionem tuam, ut piam ac laudabilem nos ipsi in primis ac præ cœteris laudamus, dignamque tua virtute et Christiani hominis officio censemus; sed tamen est, fili, ut arbitramur, ea hujus belli quod geritur ratio,

[1] Ext. de eo lit. l. I. lit. princ. p. 216. Guicc. l. XVII. — [2] Id. Guicc. ib. et l. I. lit. princ. p. 225 et 227. — [3] Carol. V. in Apol. — [4] Lib. brev. an. 1526. par. II. p. 388.

ut tui propositi rationem non infringat : siquidem præter Ecclesiasticæ dignitatis et auctoritatis divinique honoris defensionem, quæ a nobis et confœderatis cæteris suscepta est, nihil aliud (Deo teste) agimus, quam ut ex bello hoc necessario pax inter Christianos salutaris, ex eaque mox bellum contra infideles tuæ pietati ac desiderio accommodatum subsequatur : non enim nos (id quod notum est omnibus) ad arma sumenda unquam adduci potuimus, ne multis quidem ac magnis humanis rationibus illecti atque invitati, quoad divino honore, per quos minime debuerat, violato libertateque Ecclesiastica despecta atque imminuta, ubi nec litteris nec nuntiis proficiebamus, tandem non tam nostram, quam Apostolicam dignitatem cum cæteris defendere coacti fuimus : hanc causam, atque susceptionem si tu, fili, tua pro virili non juveris, ideo quia contra Christianos bellum geri videatur, vide ne nos ipsos, ne tot ac tantos principes videaris impietatis arguere. Nos quidem ipsi nostræ in primis, tum cæterarum animarum pastores et custodes sumus, neque nostræ aut aliorum saluti adversariorum, nisi omnia divina atque humana jura liquido non solum promitterent, sed etiam præciperent, ut Ecclesiæ jura defenderemus : quare non est cur detrectes eam militiam, in tanta præsertim opinione tuæ virtutis, cujus Romanum Pontificem non modo auctorem habes, sed suasorem ; neque enim suadere aliis refugiemus, quod nos ipsi pie ac necessario suscepimus. Itaque primum te ab hoc proposito, etiamsi solemni voto te in id adstrinxeris, pro hoc dumtaxat bello absolventes, te etiam hortamur et requirimus, ut tuam virtutem sanctæ Romanæ Ecclesiæ et confœderatis ejus in tam pia causa fruendam des, etc. Dat. Romæ III Julii, MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ».

14. Admisit Petrus fœderatæ classis supremum militare imperium ad conficiendam Genuensem expeditionem, cui Pontifex decima nona Augusti die Venetam et Ecclesiasticam classem instructas esse ad bellum significavit [1].

« Dilecto filio Petro Navarro, classis sanctissimæ ligæ capitaneo generali.

« Non unquam ignoravimus, adhibitis ad virtutem tuam eis auctoritate et viribus, quibus se ipsa strenue exercere potest, ea te curaturum et facturum, quæ et a te profecta esse viderentur, et non solum sanctæ huic Sedi, ac nobis, quos semper privata quadam et summa observantia et amore prosequi studuisti, Christianissimoque regi tuo ac cæteris nobis conjunctis principibus perpetuæ futura essent gloriæ, sed universæ quoque Christianitati non mediocri commodo et saluti ; nunc vero, cum ad eam expeditionem Genuensem, quæ te minime latet, omnia hic apud nos jam sint parata, sitque cum nostra classe dilectorum filiorum Venetorum classis conjuncta, jamque Genuam ipsam versus ad rem aggrediendam soluturi sint, arbitremur autem in eodem procinctu et apparatu te esse, ut uno et eodem tempore una cum eisdem nostris cum regia classe ista eo in unum conventurus sis, has ad devotionem tuam litteras scribere voluimus ». Et infra : « Et quoniam certo scimus dilecti filii Andreæ Doria nostræ et S. R. E. classis capitanei generalis præstantiam et virtutem singularem satis tibi esse cognitam et perspectam, proptereaque eum cum a nobis vehementer diligi plurimique fieri, tum ab omnibus idem promereri te posse existimare minime dubitamus, te sive in hac ipsa expeditione, sive in quavis alia occasione, in eo illum amore honoreque habiturum, quem merita ejus exposcere videntur, etc. Dat. Romæ die XIX Augusti MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ».

15. Excurrit itaque in Liguriæ littora Gallica classis [1] præfecto Petro die decima sexta Augusti, ac Saonam deditione cœpit ; deinde dimissa Genua, Liburnum appulit, ac Venetis Pontificiisque navibus sibi conjunctis Genuam adortus est ; quamvis vero maxima grassationibus maritimis intulerit damna, omnesque commeatus mari interceperit, ad deditionem tamen urbem illam compellere non potuit, cum terrestris exercitus a fœderatis, uti erat conventum, submissus non esset : parum enim feliciter terra adversus Cæsareos res gerebatur ; siquidem Franciscus Maria Urbini dux socialis exercitus præfectus postquam leves impetus in mœnia Mediolani fecit, Hispanorum strenue se tuentium virtute territus castra removit [2], non sine tumultu, octava die Julii, quæ dies illi sociali fœderi Romæ, Venetiis et Parisiis promulgando designata fuerat : cujus recessus Pontificis ac Venetorum spes de Mediolano impetu recuperando ob egregiam civium pro asserenda Italica libertate cupiditatem susceptas confudit.

16. *Clemens, rerum conversa facie, pacem cum Cæsareis componit.* — Censuerat vero Urbinas Helvetios, quorum virtuti multum fidebat, expectandos. Accessere quinque [3] millia eorum ad castra socialia Pontificiis conducta stipendiis, quorum adventu recreatus Clemens hortativas hasce litteras dedit [4], ut honorem Sedis Apostolicæ atque Italicum nomen in pristinum splendorem contra Hispanam vim revocarent.

« Dilectis filiis Helvetiis, ad nostra et confœderatorum stipendia in Italia militantibus et militaturis, Ecclesiasticæ libertatis defensoribus, salutem, etc.

« Dilecti filii, multi præstantes viri nobis et

[1] Lib. brev. an. 1526. par. II. p. 24.

[1] Aug. Just. hist. Gen. l. VI. Bizar. l. XIX. Foliet. l. XII. Guicc. l. XVII. — [2] Lib. I. lit. princ. p. 230. Guicc. ubi sup. Bellaius l. III. Belc. l. XIX. — [3] Guicc. ubi sup. — [4] Lib. brev. an. 1526. par. I. pag. 17.

prædecessoribus nostris magnum sæpe reddiderunt testimonium de fide et inconcussa devotione inclytæ nationis vestræ erga Apostolicam Sedem; sed nemo est ea testatus uberius aut clarius, quam nunc dilectus filius Capnius, cujus labor et diligentia pari fide ac virtute conjuncta, in hoc bello pro dignitate Ecclesiæ et Italiæ salute a nobis et confœderatis nostris suscipiendo ita emicuit cum apud nos, tum apud summos principes, ut omnem a nobis et illis commendationem ac benevolentiæ declarationem mereatur et expectare possit : is enim sæpe ac constanter suis litteris affirmavit nobis honorem et dignitatem hujus sanctæ Sedis et nostram tam fixam esse in præcordiis vestris, quam sit propria vestra et filiorum vestrorum vita. Cujus viri testimonio, licet apud nos nihil esset certius, gaudemus tamen et testimonium ejus et expectationem de vobis nostram a studio et devotione vestra fuisse superatam, cum vos minime adacti publico vestrorum imperio, sed privato affectu et amore ad tuendam dictæ Sedis dignitatem et Italiæ salutem sponte libenterque veneritis. Fuit hoc nobis, ut debuit, dilecti filii, super omnem credulitatem gratum et jucundum ; et si Deus aliquando concesserit, declarabimus universo orbi qualis sit affectus noster erga vos singulos et totam gentem vestram, id quod justissime nos facturos arbitrabimur, etc. Dat. Romæ i Augusti MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ».

17. Auctus Helvetiorum copiis, quas episcopus Laudensis adduxerat, Urbinas ad Mediolanum castra reducere detrectavit [1], conversa jam rerum Mediolanensium facie ; inductis enim in urbem Hispanis copiis, quæ per agros antea dispersæ erant, populus pressus [2] jam erat sæva servitute, nonnullis ex desperatione infeliciter sibi necem consciscentibus [3], ac pulsis iis qui res novare potuissent : itaque alia Helvetiorum agmina Gallicis conducta stipendiis præstolanda censuit, ut difficilem expeditionem conficeret, quantumvis nullas amplius nectandas moras admoneretur, socialesque copiæ inter se dissidebant [4] : datam vero Pontifici fidem Gallum prodidisse [5] conqueritur Matthæus Gibertus datarius, cæteroqui Gallicæ factioni addictissimus : quippe cum Clementem bello ipsius causa suscepto implicitum vidisset, res suas cum Carolo componere pertentasse, ac serius promissa auxilia submisisse, cumque omnes sociorum spes in celeritate positæ essent, nimia tarditas omnem prosperi successus expectationem evertit. Porro Clemens conjuncto cum Florentinis exercitu Senas Cæsari eripere, ac proscriptos Gallicæ factionis causa urbi restituere annisus magna clade propulsatus [6] est, præcedentique die Franciscus Sfortia dux Mediolanensis post diuturnam obsidionem in extremam commeatuum inopiam redactus, cum socialis exercitus, frustra expectatis Gallis, eum liberare non auderet, incolumitatem libertatemque vigesima quarta Julii die pactus deditionis verba nuncupavit [1] : tantum porro abfuit ut Clemens, qui Ursinos ac Vespasianum Columnam sibi conciliaverat, subjiciendique sibi Neapolitani regni spes ingentes conceperat, si Gallica classis, uti conventum erat, condicto tempore affuisset, adoriri Neapolitanum regnum non ausus sit; verum tum Gallus, qui non modo exercitum submittere, verum etiam Pontifici et Venetis præbere stipendia spoponderat, ut ex Clementis litteris ad Franciscum Guicciardinum in universa ditione Pontificia militarem legatum datis constat [2], rem verbis pæne ageret [3]. Pompeius Columna cardinalis, factioni Hispanæ addictissimus, collectis copiis, plures in agrum Romanum excursiones egit [4], ac plebs novo vectigali ad tolerandos sumptus bellicos onerata malefidæ in Clementem voluntatis certissima signa ostenderit, quibus animati Columnenses Hugonis Moncadæ et Hispanorum fraudibus subornati fœdissimam in Clementem proditionem conflarunt.

18. Minitabatur etiam Ferdinandus irrumpere in Italiam cum Germanico exercitu, ad quem arcendum communi Pontificis, regis Francorum et Venetorum nomine cum oratoribus trium regionum Helveticarum in solemni conventu apud Hants congregatis fœdus initum [5] est XV Augusti, ut Francorum regis hostes aditu in Mediolanensem principatum prohiberent, ac duo millia stipendiariorum Gallo regi traderentur, quingenta vero millia nummum Helvetiis traderentur. Tuebatur se Urbis mœnibus Pontifex, ac præsidiarias undique copias contraxerat : quem cum prædictus Hugo Moncada vi aperta opprimere non posset, fictæ amicitiæ specie comprehendendi illius consilia iniit. Ipsum itaque postulavit de sequestra pace, quam Pontifex Turcarum in Pannoniam irruptione contrario belli successu, publicisque Italiæ calamitatibus perculsus, interprete Vespasiano Columna, admisit iis legibus, ut Columnenses Anagniam atque alia loca ditionis Ecclesiasticæ restituerent Apostolicæ Sedi : copias in regnum Neapolitanum reducerent : nulla militum præsidia in suis principatibus Romanæ Ecclesiæ imperio obnoxiis tenerent ; regnum vero Neapolitanum contra hostiles impressiones tueri possent : ipse autem Pontifex acceptas injurias remitteret, edicta publica in Pompeium Columnam cardinalem conscripta abrogaret, eorum ditionem vexari ab Ursinis non sineret. Quo sancito fœ-

[1] Guicc. l. XVII. et l. 1. lit. princ. p. 219. — [2] Ib. p. 221. — [3] Guicc. l. XVII. Append. ad Sabell. — [4] Pag. 221. — [5] Pag. 220. — [6] Guicc. l. XVII. Malavol. p. 3. l. VII.

[1] Id. ib. Append. ad Sabell. auct. — [2] Clem. lib. brev an. 1526. par. II. p. 105. — [3] Lib. 1. lit. princ. p. 203, 223. Guicc. l. XVII. — [4] Guicc. l. XVII. l. 1. lit. princ. p. 224. — [5] Clem. lib. brev. an. 1526. p. 15.

dere, Clemens, qui antea Neapolitanum regnum cum Venetis adoriri decreverat, ac Joannem Baptistam Sangam [1] ad Franciscum regem legaverat [2], ut eum ad mittenda auxilia sollicitaret, ad pacis consilia conversus, præsidiarias omnes copias dimisit, et cardinalem [3] SS. Cosmæ et Damiani pro redigendo ad mutuam concordiam universo Christiano imperio in Hispanias ad Cæsarem Apostolicæ Sedis legatum decrevit xxiv Augusti die.

19. *Columnensium in Urbem irruptio, et ministrorum Cæsareorum proditio.* — At dum Clemens nil hostile veretur, Hugo Moncada ac Pompeius et Ascanius Columnenses, instructo circiter octo millium hominum exercitu, vigesima Septembris die irrupere in Urbem, ac dissimulante flagitium populo Romano, ignoranteque quanta sibi mala ob non secuta majorum in Pontificibus defendendis exempla imminerent, in Pontificiam ædem Vaticanam impetum fecere. Decrevisse in ea perturbatione rerum Clementem Bonifacii VIII exemplo in Sede Pontificia Columnensium vim excipere; sed a cardinalibus, ut in arcem Hadrianam se subduceret adactum, scribit Guicciardinus. Tanto irarum et ambitionis æstu Pompeium arsisse, ut Pontificis cruore manus infecturus ac Pontificatum vi invasurus putaretur : expilatam Pontificiam supellectilem, direptum Basilicæ S. Petri sacrum thesaurum, bibliothecam dissipatam, prædaque onustum hostem appetente nocte, non sine tumultu abscessisse, adeo, ut facile ab exiguis copiis deleri potuisset, refert horum malorum spectator Hieronymus Niger [4], additque Moncadam Cæsaris legatum, acceptis duobus cardinalibus obsidibus, in arcem ad Clementem se contulisse, ac iniquas pactiones extorquere annisum [5], postridie vero trimestres inducias instauratas fuisse. Data est a Clemente [6] Vincentio Barili provincia, ut Cæsareis copiis liberum discessum permittendum, et commeatus justo pretio suppeditandos curaret : « Te, inquit, nostrum commissarium ad associandum copias dilectorum filiorum Hugonis de Moncada et Columnensium, ex Urbe nostra in regnum Neapolis discedentes, auctoritate nostra deputamus. Dat. Romæ xxii Septembris MDXXVI, anno III ». Superioribus consentanea tradit his verbis Belchairus [7] :

20. « Ut privatis publicæ calamitates adderentur, eodem tempore Clemens et profligati (nempe apud Senas,) sui exercitus, et Solimanni cum potenti exercitu Hungariam ingressi nuntium accepit. Inter Clementem ac Vespasianum Columnarum cæterorum nomine agentem reconciliatio in hæc capita XI kal. Septembris facta est : nempe ut Columnæ Anagniam et quidquid nuper cepissent, restituerent : milites suos in regnum Neapolitanum revocarent, nec ullos in Pontificiis ditionibus retinerent : Columnis Cæsaris stipendium mereri, et pro regno Neapolitano pugnare fas esset. Contra, Columnis noxas omnes hactenus admissas Clemens condonaret, cardinalem Columnam Christianis sacris restitueret, ne Clemens Columnarum oppida arcesve aut invaderet, aut per Ursinos invadi permitteret. Cui reconciliationi fidem adhibens Clemens, milites omnes quos Romæ habebat dimisit. At Pompeius cardinalis, Vespasianus, Ascanius Columnæ, atque Hugo Moncada, nam Suessanus regulus Marini paucis ante diebus e vita excesserat, ut proditionem dudum meditatam exequerentur, circiter octingentos equites, tria peditum millia ad Anagniam coegerunt, et tribus portis occupatis, Lateranensi Romam XII kal. Octobris ingressi sunt, Pompeius quidem ita ambitione ardens, ut Clementem trucidare, Romanumque Pontificatum armis invadere statuisset. Clemens de vita anxius in Pontificio solio, ut quondam Bonifacius VIII a Sarra Columna interceptus, mori destinarat, et vix cardinalibus urgentibus, tandem se in molem Hadriani recepit. Interim dum Columnenses milites Pontificium palatium, Petri ædem non magis sacræ quam prophanæ supellectili parcentes, ac prope tertiam Vaticani suburbii partem diripiunt, nam a cæteris raptores tormenta ex Hadriani mole displosa repulerunt : in Urbe autem nemini vis allata fuit. Tumultu sedato, qui trium horarum fuit, Moncada, Cibo ac Rodulpho cardinalibus obsidibus acceptis, Clementem convenit, atque ut victor induciarum conditiones proposuit ». Interpretem hujus concordiæ fuisse Lusitaniæ regis oratorem, testatur Clemens in litteris ad eumdem regem datis, quibus nefarii atrocisque facinoris seriem describit [1].

21. « Charissimo in Christo filio nostro Joanni, Portugalliæ et Algarbiorum regi illustri.

« Cum nuper Hugo de Moncada a Cæsarea majestate in Italiam destinatus, et Columnenses equestribus et pedestribus copiis clam coactis, contra fidem datam almam Urbem nostram hostiliter invaserint, et contra personam nostram, Dei timore posthabito, machinati fuerint, et postquam in arcem S. Angeli, quæ sacro palatio nostro proxima est, nos recepimus, non modo palatium ipsum in quo Romani Pontifices una cum pluribus cardinalibus residere consueverunt, sed etiam S. Petri Basilicam, ad quam Christi fideles ex omnibus mundi partibus devotionis causa concurrunt, temerario et sacrilego ausu diripuerunt, ac nullis rebus, etiam sacris, parcendo, ipse (nimirum Joannis regis

[1] Ext. ejus plures lit. l. I. lit. princ. Clem. l. II. an. 1560. — [2] Guicc. l. XVII. — [3] Clem. lib. brev. an. 1526. p. II. pag. 182. — [4] Lib. I. lit. princ. p. 235. — [5] Clem. lib. brev. an. 1526. p. 137. et par. II. p. 198. — [6] Lib. brev. an. 1526. par. II. p. 99. — [7] Belc. l. XIX. num. 8.

[1] Lib. brev. an. 1526. par. III. p. 198.

orator) Martinus, pro sedandis et componendis ausibus hujusmodi temerariis multos labores et pericula inter gladios et tormenta bellica versatus subierit, ac non modo suam, sed etiam tuæ majestatis auctoritatem interposuerit, nec cessaverit donec quamdam concordiam cum certis pactis et conditionibus ad certum tempus componi curaverit : ac ab eodem fere tempore nuntiata regni Hungariæ captivitate ejusque regis cum toto fere exercitu, quem contra tyrannum Turcarum paraverat, infelici ac miserando obitu, pro reliqua Christianitatis salute nostris et sacri collegii cardinalium mandatis, non expectata majestatis tuæ licentia, pro communi Christianæ reipublicæ salute obtemperando, onus ad tuam et dictam Cæsaream majestatem accedendi susceperit, ut ipsam nostro nomine ad capessendam Christianæ reipublicæ ac sanctæ fidei defensionem moneret, hortaretur atatque requireret, etc. » Concedit certis pactionibus privilegia ob Martini nepotis egregia obsequia quæ his verbis describit : « Ut rex Lusitaniæ viros idoneos ad monasteria et prioratus conventuales vacantia administranda designet ». quæ auctoritas a Leone X Emmanueli Joannis patri concessa, ab Hadriano convulsa fuerat. « Dat Romæ XI kal. Octob. MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ».

22. *Caroli V Apologeticæ litteræ quibus ad Pontificem remittit bellorum causas.* — Triduo antequam hæc proditio in Clementem fieret ab administris Cæsareis, Cæsar Apologeticum libellum [1], in quo civilium inter Christianos bellorum causas a se in Pontificem rejicere nisus est, recensita præcipua Italicarum rerum hujus temporis historia, Clementi inscripsit :

« Sanctissimo in Christo patri et domino, Clementi VII, divina providentia sacrosanctæ Romanæ et universalis Ecclesiæ summo Pontifici, domino reverendissimo, Carolus, divina favente clementia, electus Romanorum imperator semper Augustus.

« Beatissime pater, domine reverendissime. Eramus profecto in magna mentis nostræ anxietate, communem totius populi Christiani calamitatem nobiscum tacite deplorantes ob ea, quæ a sanctitate vestra contra nos statumque nostrum et sacri Romani imperii dignitatem moliri audiebamus ; verum hanc nostram anxietatem mirum in modum auxerunt vestræ sanctitatis litteræ, quas vigesimo die elapsi mensis Augusti ejusdem sanctitatis nuntius, XXIII Junii expeditus, legendas nobis tradidit ; cum nihil de iis perspicere liceat, quam justitiæ suæ (ut inquit) laudem, nostræ vero ac nostrorum causæ acerrimam damnationem, arma, bella, minas, cædes, pecuniæ, avaritiæ et ambitionis studium, regnandi dominandique cupidinem nobis impingi : quæ profecto nec verum pastorem decent, nec nostræ in Apostolicam Sedem vestramque sanctitatem, ac illius dignitatem devotioni, pietati ac filiali observantiæ convenire videntur. Quinimo ab eo affectu et studio, quo Christianam rempublicam ab ipsis ineuntis principatus nostri annis semper complexi fuimus, quo illius pacem, quietem ac incrementum omni conatu concupivimus, ac pro viribus curavimus, prorsus aliena censeantur, ac nos talibus afficiant spiculis, quod ni honori proprio tacendo detrahere, immaculatamque famam nostram tacita objectorum approbatione lædere velimus, cogimur emissa in nos jacula refellere ». Et infra :

23. « Pacis vocem semper audivimus, vestramque sanctitatem ad illam proponendam et amplectendam, velut rectum pastorem monuimus et incitavimus : semper enim in quacumque fortuna pacis ac quietis cupidi esse studuimus, ad quæ noster animus suapte natura inclinatur, nec unquam inter Christianos (nisi provocati coactive) bellum gessimus, neque tentavimus. Cum enim classem in hostes dispositam haberemus, Menice insula ad deditionem coacta, majora pro fide Catholica tentaturi, Gallorum arte et copiis undique cincti ad propria tuenda reducimur, vestræque etiam sanctitatis opera et ministerio cum Leone X fœdus percussimus, ac pro Apostolicæ Sedis sacrique imperii juribus ac dignitatibus tuendis ipsius pastoris auctoritate et impulsu in Insubria ac Liguria arma movimus, nostrumque exercitum Pontificio, cui tunc vestra sanctitas in minoribus agens, muncreque legationis fungens, præfectus erat, adjunximus : quam provinciam profecto non nisi recta et justa intentione pro ipsius Christianæ reipublicæ quiete, proque Italiæ liberatione, non ex cupiditate suscepimus. Testis est nostrorum operum Deus, verus scrutator cordium, qui intima perspiciens a longe cognoscit, et qui nostram ob id justam causam semper tutatus est, totque insignibus victoriis comprobavit ac justificavit. Testis erit sanctitas vestra, si præteritorum rationem ac memoriam habeat, veraque in lucem promere libeat. Testes sunt ejusdem sanctitatis vestræ ministri, sæpius ad pacis ac induciarum media proponenda transmissi, qui aperte experti sunt, nos semper, rebus etiam nostris secundissimis, quascumque honestas pacis aut induciarum conditiones suscipere paratos, quibus et honoris nostri et fœderatorum justa, æqua ac secura non haberetur. Testantur etiam hæc multiplicia mandata nostra tum Hadriani, tum sanctitatis vestræ temporibus per nos ad Urbem missa, variæque legationes ad id pro tempore dispositæ ac destinatæ, ut nihil a nobis de his quæ ad pacem attinent, ullo unquam tempore prætermissum arbitremur : qui non minus æquæ ac honestæ pacis studiosi, ac zelatores fuimus sumusque, quam injuriarum

[1] Ext. apud Dolgast. to. I. p. 479.

alacres ac prompti propulsatores, ac, ubi etiam ratio suadet, clementissimi remissores hilaresque bonorum pro malis et convitiis retributores ». Aliisque interjectis :

24. « Si ea, quæ sanctitas vestra nobis rebusque nostris, dum in cardinalatu esset officia præstitit, animadvertamus, idquippe antecessisse dignoscitur, quod vita functo Maximiliano Cæsare avo nostro paterno felicis recordationis, dum is vivens cum sacri imperii electoribus fundamenta jecisset, quibus eidem imperio successor effici possemus, cumque cum Gallorum rege, qui filiam suam nobis spoponderat, fœdere arctissimo juncti essemus, ut et nos filium nuncuparet, nilque ab eo, quod ab paterno amore alienum seu indignum videretur, prodire putaremus, his taliter ad imperii assecutionem allectus incitatusque extitit, ut etiam cum taxatione personæ, proposita inhabilitate ipsius imperialis dignitatis capessendæ conatus fuerit variis modis electores inducere, ut illum eligerent imperatoremque designarent (quod non ad ipsius Gallorum regis promotionem tentatum extitit, sed ut per hujusmodi Galli concurrentiam utroque nostrum excluso soluto fœdere tertius subintraret minori potentia præditus, cui potius imperaretur quam imperare posset) nihil prætermittendo ut ab ipsius imperii adeptione penitus excluderemur. Et cum hujusmodi conatus irriti facti forent, electionem non tamen voluimus prius acceptare, quam ipsius Leonis summi Pontificis, vestræ sanctitatis patruelis, consensus et auctoritas accederet cum ea dispensatione, ut cum imperio nobis etiam Neapolitanum regnum retinere liceret, lege investituræ minime refragante. Hinc nova cogitantur media, ut ipsius imperii sacri dignitas illudatur et illius auctoritas deprimatur, viresque nostræ minuantur. Præter id tamen quod tentatum extitit ex litteris et nuntii variis practicis, ut nostra coronatio apud Aquisgranum differretur impedireturve, ac inde Wormatiensis conventus protelaretur, seu potius inutilis inefficaxque redderetur.

25. « Fuit etiam organo ac medio Alberti Pii Crapensis comitis, non sine vestræ sanctitatis ministerio et opera, ut fertur, percussum fœdus inter Leonem et Gallum, quo etiam de auferendis a nobis utriusque Siciliæ regnis, deque protectionibus potentatuum ac civitatum Italiæ inter se dividendis, imperioque Italico penitus usurpando seu verius enervando et subvertendo agebatur, prout hæc ex nonnullis interceptis litteris, quas originaliter in manu nostra servamus, liquide constare poterit. At cum Gallus rex hujus spe fœderis fretus, cupidus suæ ditionis fimbrias ampliandi, violato fœdere, quod prius nobiscum inierat, per Robertum de Marcha, rebellem subditum nostrum, ad ipsius Gallorum regis stipendia conductum, arma in dominia nostra Galliæ Belgicæ movisset, ipsiusque Galliæ regis duces et milites in Italia agentes, etiam ipsius Apostolicæ Sedis dominia tunc possessa, urbem scilicet Rhegium clanculum occupare conati fuissent, fatemur tunc sanctitatis vestræ opera divum ipsum Leonem, Gallorum amplitudinem magis quam nostram potentiam perhorrescentem, de ipsorumque fide hæsitantem, in partes nostras abductum esse nobiscumque fœdus iniisse, quo suam sanctitatem in sua Apostolica dignitate tueri, et Romanam Ecclesiam antea occupatam per Gallos restituere et redintegrare, necnon illustrem Franciscum Sfortiam in paternum solium et statum, a rege Gallo detentum, reducere convenimus. Quod quidem adeo alacri animo suscepimus, postergatis oblitisque anterioribus gestis in status, honoris ac dignitatis nostræ præjudicium molitis, ut nil aliud putaremus, quam duo orbis luminaria vestræ sanctitatis opera adeo inseparabiliter conjuncta censeri, ut inde mutua horum correspondentia orbis universus illustrari posset, ad perpetuamque unionem reduci. Hoc itaque fœdere freti, cum ipsius divi Leonis copiis nostris adjunctis, et, ut antea retulimus, sub vestræ sanctitatis præfectura et legatione per nos actum executumque exstitit, ut Parma, Placentia Ecclesiæ restitutis, ipsoque illustri Francisco Sfortiæ in paterno solio stabilito, Galli etiam non sine magna strage, ducum nostrorum virtute, illustrium videlicet Prosperi Columnæ, marchionisque Piscariæ, ac aliorum nostri exercitus ducum et militum ab Italia omnino expulsi fuerint : et hæc sunt quæ Leonis tempore vestra sanctitas pro nobis egit ; quæ tamen non ita passim irremunerata fuere, cum et ipsa Romana Ecclesia suum ex his auxerit patrimonium, non solum Parmæ et Placentiæ recuperatione, sed etiam novi census onere regno nostro Neapolitano injuncto, vestraque sanctitas (quod non improperandi causa sit dictum) aureorum x millium pensionem annuam super metropoli Toletana nostra quidem liberalitate obtinuit ». Exprobrat deinde Carolus susceptam ab ipso fuisse Mediceorum clientelam, eumdemque Clementem in Hadriani gratiam restitutum, adeo ut nihil eo inconsulto gereretur, indignatumque propterea cardinalem Volaterranum conjurasse cum Gallis, sed interceptis litteris conjectum in carcerem ; quamvis postea a Clemente donatus venia paulo post diem extremum clauserit : tum subdit :

26. « Non diffitemur tamen, ipso Hadriano vivente, postquam in illius gratiam sanctitas vestra reducta extitit, illius operam non modicæ frugi nobis fuisse in alliciendo eumdem Hadrianum ad fœdus illud defensivum, quo medio Galli iterum in Italiam redeuntes Mediolanumque obsidentes, fœderatorum præsidiis denuo victi repulsique fuere : quod etsi vestræ sancti-

talis Pontificatu fuerit executum, id tamen sub vexillis et copiis ejusdem Hadriani, in vimque præambuli fœderis actum extitit. Quod vestra sanctitas opus manuum suarum despiciens, novus homo factus, novaque dignitate assumpta, nequaquam approbandum seu innovandum censuit, licet ipsius fœderis executionem, in qua cæteri fœderati tunc firmiter insistebant, concurrentibus etiam Venetorum copiis, vestra sanctitas, prout ratio suadebat, nequaquam impediendam censuerit, cum etsi præsidia Ecclesiæ eo tempore cessissent, non ideo minus nostrorum victoria in manu esse videbatur ». Et infra :

27. « Quod autem sanctitas vestra ad id subjungit, cum propter æmulationem quorumdam ex ducibus et ingrata cæteris consilia, Pischariæ marchio nonnulla jactare tractareque cœpisset in nostri status detrimentum, vestram sanctitatem illa etiam consilia audivisse, ne fœdere a nobis rejecto penitus aspernatæ eidem sanctitati deesset, ubi niti ac confidere posset; non possumus profecto non mirari, quæ in hoc vestra sanctitas suis litteris profitetur, quæ etsi nobis sæpius a nostris ducibus aliisque quamplurimis scripta relataque fuissent, nusquam tamen a nobis credita sunt, nec adhuc crederemus, ni vestra sanctitas id asseveraret confessione et assertione in his potissime, quæ proprium factum concernunt, nulla plenior liquidiorque prælatio esse potest. Qualia autem fuerint ea, quæ marchio Pischariæ in nostri status detrimentum jactare et tractare dicebatur, et quæ vestra sanctitas audivisse fatetur, cum in vestræ sanctitatis litteris non specifice declarentur, sed sub verborum involucro res tam nefanda tegi videatur, comprobanda res erit per ipsius Marchionis litteras, quæ pænes nos servantur, ac per aliorum quorumdam adhuc viventium testimonia, qui hujusce facinoris conscii participesque fuere, quibus satis aperte detegitur, ipsum Piscariæ marchionem non ita proprii honoris ac conscientiæ immemorem fuisse, quod quidquam in status nostri detrimentum moliri cuperet; sed potius aliter finxisse, quam in animo haberet, ut aliorum in nos ac statum nostrum molientium factiones ac incendia parata, quarum jam fumum senserat, verioribus iudiciis ac argumentis detegeret, hincque facilius nobis præmonitis extingui possent : sicque finxit se de nobis male contentum, ut inde liberius in molientium partes vocaretur, omnemque rei seriem audire ac funditus intelligere posset. Hicque marchio ipse ad eam tragœdiam vocatus simulata fide in eam conspirationem cum cæteris illius auctoribus convenit atque consensit, perlustratisque omnibus ad tantum facinus patrandum dispositis, atque paratis, totius negotii serie plane perspecta atque intellecta, cum in his vestræ sanctitatis principalis esset auctoritas, audivissetque marchio nuntium ad id per vestram sanctitatem transmissum eidem sui parte, ut ait, offerentem sub cujusdam Apostolici Brevis credentia regni nostri Neapolitani investituram et possessionem, si is in ejusdem sanctitatis et fœderatorum cum copiis nostri exercitus eidem marchioni magis affectis transiret atque transfugeret, ut inde communibus fœderatorum copiis inter quas et Gallorum copiæ cum ingenti Helvetiorum manu ad sui regis liberationem Italiæ concitatis uno jactu atque contextu nostrum exercitum prorsus delerent, nosque non solum a statu Mediolani, sed etiam a regno Neapolitano ac ab omni imperio Italico excluderent, ut inde sanctitas vestra nos etiam ab omni imperiali dignitate deponeret, finxit Marchio se contentum his annuere, si id cum honore sine incursu criminis læsæ majestatis exequi liceret; et ut super ea re peritiores consuleret, petiit quindecim dierum dilationem; quibus pendentibus, illi erat in animo nobis rei seriem ascribere, prout et fecit; nec ideo minus se a practicis abstinuit, qui etiam ad hanc fictionem magis colorandam habuit ex Urbe consilium peritorum, quo eidem Marchioni persuadebatur, eumdem licite posse ac sine honoris seu fidelitatis præstita læsione, seu præjudicio, sineque crimine læsæ majestatis, in partes vestræ sanctitatis tanquam supremi domini illius regni transire, feudumque ab eadem sanctitate suscipere, ubi potissime ipsius sanctitatis jussus accederet.

28. « Si hæc igitur, pater sancte, vera sunt, sicut narrat Marchio, qui usque ad ultimum vitæ spiritum in ea sententia semper perstitit; si sunt illa tractata atque jactata consilia, quæ vestra sanctitas etiam audivisse fatetur, videat ipsa vestra sanctitas recto sui intellectus oculo, si hæc tanto pastore digna censerentur; inspiciat qualis fructus inde colligi possit, quale scandalum, quantusque tumultus ex his in Ecclesia Dei ac in universa republica Christiana nasceretur. Sed ait vestra sanctitas, se a verbis ad facta nullum aditum tentasse; utinam sic se res haberet, nihilque de facto tentatum esset, quia facilius pro verbis reddi possent, facta autem pro infectis haberi nequeunt. Ad quod vestra sanctitas se de eo officio commendat, nos admoneri mandasse, ut duces nostros in Italia, quorum in manu res nostræ erant, curaremus de nobis esse contentos, hinc probationem eliciens, eidem esse curæ quietem et stabilitatem rerum nostrarum, noluimus inficiari id officium a vestra sanctitate præstitum, eo tamen tempore, quo idem Marchio totius rei seriem nobis aperte disseruerat. Cur autem tunc vestra sanctitas ea jam detecta id nobis nuntiandum censuerit, id ejus judicio et conscientiæ commendamus : voluimus tamen et hoc in benigniorem partem suscipere.

29. « At subjungit vestra sanctitas, quod maximo cum gemitu et dolore suo atque Italiæ totius, cum duces nostri statum nostrum Mediolani occupassent, atque arcem, in qua Franciscus Maria residebat, circumvallari instituissent, postulante a nobis curam et securitatem adversus indignitatem tantam Italiæ periculo, omnibusque notis atque ignotis flagitantibus, paratis qui et auxilia conferrent, cunctis prope Christianitatis regibus vestram sanctitatem animantibus, cum non videretur posse resistere monitis, querelis precibusque illorum, cum vos officii vestri debitum, Italiæ calamitas et periculum commune commoveret; tamen adveniente per eos dies ab vestra sanctitate commendatore Herrera nuntio nostro tractandi causa misso, relapsa eadem sanctitas in pristinam spem et cupiditatem, benivolentiæ nostræ sibi quovis modo conciliandæ dimissis consiliis, conspirationibus oblationibusque cunctorum, gravi omnium indignatione et querela nobis comparare gloriam pacandæ Christianitatis et moderationis nostræ omnibus declarandæ, sicque ea conjunctionum capitula paucis (ut ait) in locis leviter immutata remisisse ad nos comprobanda, scripsisseque manu sua litteras, quibus per Dei misericordiam obsecrando, ut depellere eam suspicionem, quæ de nostra nimia cupiditate omnibus adhærebat, perpetuitatem et fructum amicitiæ suæ nobis pollicebatur, consiliumque fidele dabat, et quæ petenda erant omni cum humanitate et benivolentia a nobis petebat, securitatem videlicet Italiæ, duce Mediolani, si quo pacto errasset, clementer venia donato quem vestræ sanctitatis amorem, quæ tot opera atque officia erga nos, aliaque quamplurima, quæ nobis quotidie postulanti concedebat, ex quibus nobis commodum atque honor accrescebat, (ut ait) parvipendimus. His multiplicum querelarum, accusationum et criminationum fastidium adjungit; quibus tot et tantis (ut inquit) injuriis et causis invita vestra sanctitas, et gemens de nobis desperare et diffidere coacta, suamque amicitiam et benevolentiam, quam toties (ut asserit) repudiavimus, multis et magnis regibus adjungere, quorum optimum in Christianam rempublicam et Sedem Apostolicam animum, si vestra sanctitas aspernata esset, non jam pastoris seu communis patris laudem, sed superbi et insolentis nomen acquisivisset.

30. « Hæc, pater sancte, horrenda quidem ac penitus abominanda censerentur, ni scuto veritatis circumdati hujusmodi calumnias, convitia, improperia, crimina facinoraque nobis objecta refellere, ac singulatim suo ordine extirpare et enervare studeremus : non quidem Christiano principe digna (si vera forent) sed potius apud inferos recondenda censerentur. Ut igitur hujusmodi calumniarum nobis falso objectarum fasciculum disrumpamus, et colligata spicula in nos conjecta separatim ac gradatim enervemus, cogimur historiam, non fabulam, recensere, qua rerum gestarum veritas in lucem prodeat. Et cum ab occupatione status Mediolani arcisque obsidione hujusmodi calumniarum principalior sumatur occasio, hincque pendere videantur leges et prophetæ horum omnium, quæ in nos moliuntur et tentantur, consequens est, ut pro nostræ villicationis debita ratione reddenda, et ne quid occulti remaneat, neque servi nequam nobis nomen ac famam comparemus, sed potius servi fidelis et boni, qui in regnum Domini intrare valeamus, ab ipso stipite initium sumamus, et a capite rationem reddamus oportet, nihil, quod ad rem faciat, omittentes. Res igitur, ut apertissimis docetur documentis, sic se habet :.

31. « Postquam Franciscus Sfortia hujus nominis primus, et moderni Francisci avus paternus ducatum ac statum Mediolani nactus est, seu verius occupavit, cum is non intraret per ostium sed per fenestram, nec descenderet a linea Vicecomitum Mediolani, sed ex persona uxoris ad tale feudum incapacis, jus dicti ducatus prætenderet, et tanquam strenuus, prudens ac fortunatus belli dux non habuerit in ipsius ducatus assecutione contradictorem, nunquam tamen is neque filius ejus primogenitus Galeatius Maria Sfortia, nec ex ipso primogenito nepos Joannes Galeatius Sfortia, ipsius ducatus Mediolani investituram a sacro imperio obtinere potuerunt. Successit his Ludovicus Sfortia moderni Francisci pater, qui affinitate cum D. Maximiliano Cæsare avo nostro contracta, primus ex Sfortianis investituram obtinuit pro se, et filiis ac descendentibus suis ordine successivo, gradu primogenituræ servato : quo Ludovico primo investito adhuc vivente, insurrexit adversus eum Ludovicus Aurelianensis dux, inde Francorum rex hujus nominis XII, prætendens quod, si ex fœminea linea quispiam in eo ducatu recte succederet, ipse præferendus foret, qui ex descendenti a Valentina Philippi Mariæ Vicecomitis veri ducis filia legitima ortum trahebat, pacto etiam in contractu matrimonii adjecto, ut deficientibus masculis, ipsa Valentina succederet ; quod, vacante imperio, a Sede Apostolica approbatum dicitur : de cujus tamen approbationis viribus nunc disceptandum occasio non offertur: ipsa autem familia Sfortiana ab illegitima posteriore genita originem duceret. Ortum est hinc bellum inter ipsum Ludovicum Aurelianensem inde Francorum regem, et dictum Ludovicum Sfortiam, qui Gallorum viribus et potentia non solum a ducatu et statu ejectus extitit, sed etiam captivus in Galliam ductus est, ubi tandem dies suos clausit extremos.

32. « Hinc Ludovicus rex intelligens se non esse tutum in ducatu Mediolani, nisi a sacro imperio investituram obtineret, inito fœdere

cum D. Maximiliano Cæsare avo nostro recolendæ memoriæ, actoque de matrimonio seu sponsalibus contrahendis inter nos et Claudiam ipsius regis Ludovici primogenitam, revocataque per D. Maximilianum investitura eidem Ludovico Sfortiæ et liberis antea concessa, investituram dicti ducatus obtinuit pro se et dicta Claudia ejus filia, casu quo nobiscum nuberet, ea lege adjecta de expresso ipsius Ludovici suorumque oratorum consensu; quod si sine culpa nostra dictum matrimonium inter nos et Claudiam quovis modo effectum non haberet, prout non habuit, redderetur ipsa investitura dicto regi et Claudiæ filiæ concessa penitus inefficax nulliusque momenti, verum omne jus dicti ducatus et status Mediolani ex ipsa investitura concessum in nos recta via transiret, concessa ex tunc illis consentientibus in eum casum nova investitura in nostram personam præsentem ad id, et nostro nomine stipulante et acceptante reliquaque ad id requisita solemnia peragente serenissimo felicis memoriæ Philippo Castellæ rege patre nostro: quam investituram in solemni forma conceptam, et per ipsum D. Maximilianum tunc expeditam, adhuc hodie penes nos habemus. Et licet eo fœdere per regem Ludovicum violato, dictaque Claudia ejus filia matrimonio copulata cum tunc duce Angolemensi Francisco moderno Francorum rege, sicque conditione purificata, investitura nobis, ut præfertur, conditionaliter concessa validum robur et effectum obtineret, ut jus dicti ducatus et status Mediolani in nos translatum censeretur; ipse tamen D. Cæsar Maximilianus, tum quia publicam potius quam privatam utilitatem curabat, tum quia putabat jus nobis ex investitura prædicta quæsitum salvum esse, nullumque præjudicium nobis tunc posse afferri, qui in pupillari ætate constituti sub illius tutela regebamur, quo tutelæ officio fretus jus illud liquidum, quod nobis competebat, nec tacite nec expresse remittere poterat, novam eidem Gallorum regi Ludovico pro se et dictis Claudia filia et Francisco genero investituram concessit, nonnullis etiam conditionibus nequaquam observatis adstrictam, ac a nobis qui jus prætendere poteramus, nunc approbatam; qua de re ipse D. Cæsar Maximilianus violati fœderis vindictam prosequens, expulso ab ipso ducatu Mediolani dicto Ludovico Francorum rege sub colore prioris investituræ Ludovico Sfortiæ concessæ et, ut præmittitur, revocatæ, nobis iterum in pupillari ætate et sub illius tutela degentibus, Maximilianum Sfortiam ejusdem ducis Ludovici filium primogenitum ad ipsum ducatum et statum Mediolani admisit et induxit. At is possessor effectus, immemor beneficii in eum collati, plura cum Gallis hostibus in sacri imperii dedecus et detrimentum, molitus est; indeque inito ac percusso cum his fœdere, prodidit eisdem arces et statum, ac ad hostes transivit cessitque ducatui: ex cujus felonia, si quod jus in eodem ducatu habuisset, ad sacrum imperium devolvebatur.

33. « At cum modernus Francorum rex tam ex prætenso jure investituræ Ludovico regi ejus socero concessæ, quam etiam ex jure cesso per dictum Maximilianum Sfortiam, ipsius ducatus possessionem post Ludovici regis mortem nactus esset, nulla per eum seu alium ejus nomine nova investitura ab ipso Maximiliano Cæsare nec a nobis petita seu obtenta, sic nos et sacrum imperium contemnendo, pluraque etiam contra decus et honorem nostrum ac ipsius sacri Romani imperii moliendo, et in nos ejusdem feudi dominum cervicem elevando armaque movendo, prout suis propriis litteris ac notoriis gestis innotuit, etiamsi validam antea investituram habuisset, prout non habuit, omni illius commodo omnique jure ipso facto privatus extitit, idque totum ad nos et sacrum Romanum imperium devolutum fuit, ut sic illustris Franciscus Sfortia in eodem ducatu Mediolani nullum jus posset prætendere, nisi id ex nostra liberalitate et gratia consequatur: non enim ex investitura prima jus aliquod habere potest, stante revocatione, ut præmittitur, facta per ipsummet concedentem, eo scilicet tempore, quo nondum eidem Francisco duci jus in re quæsitum dici potuerat, sed dumtaxat in spe, quod facilius tollitur, ubi potissime plenitudo accedit potestatis, cum cætera ipsius concedentis ac revocantis sententia, non etiam ex cessione seu renuntiatione dicti Maximiliani ejus fratris primogeniti, qui nullam de eo statu habuit investituram, sed simplicem detentionem nullo jure suffultam: cui pariter obstabat paternæ investituræ revocatio, sicque illius concessio nullius fuit effectus; nemo enim plus juris in alium transferre potest, quam ipse habeat. Sed demus investituram eidem Ludovico patri concessam in suo robore permanere, ipsumque ducem Franciscum juxta illius ordinem ad successionem vocandum, non vocatur ex ea nisi post mortem primogeniti, qui adhuc vivit; sicque non evenit casus, qui ipsum Franciscum admittat: non enim primogenitus simpliciter refutavit feudum ante feudi adeptionem, ut fieret locus sequenti in gradu, sed optato feudo, ubi de fructibus pro libitu ejus vita comite disponere poterat, etiam invito propinquiore successore cessit et renuntiavit. Et cum id egerit paciscendo cum hostibus in dominum feudi, totum illud jus, quod eidem Maximiliano primogenito competiisset, ad sacrum imperium devolutum extitit: sicque nos nullo jure cogebamur, etiam firma stante illa prima investitura, hujusmodi ducatum Mediolanensem concedere ipsi illustri Francisco Sfortiæ, saltem vita comite ipsius Maximiliani primogeniti: quinimo jure merito poteramus ducatum ipsum pe-

nes non retinere, eoque interim uti et frui.

34. « Objicietur nobis fœdus percussum cum D. Leone, super quo tamen nullum validum fundamentum favoris dicti Sfortiæ ædificari potest. Res est inter alios acta, nihil ibidem cum duce Francisco tractatum est, nec quisquam pro eo ibidem intervenit, nullusque pro eo stipulatus extitit, cui stipulandi jus esset; et si inter contrahentes res ageretur, emergeret quæstio, an is, qui ex eo fœdere se fundaret, pro parte sua implevisset quod debebat. Sed fateamur omnia solemniter gesta et impleta, ipsumque fœdus percussum et stipulatum cum ipsomet duce Francisco; non datur illi ex eo fœdere plus juris quam antea haberet, sic enim sonant ipsius fœderis verba : item quia illustris Franciscus Sfortia dux Barri prætendit ducatum Mediolani sibi deberi ex vi investituræ per felicis memoriæ Maximilianum Cæsarem factæ, attenta renuntiatione fratris sui primogeniti, per quam se primum successionis locum asseruit obtinere, actum extitit et conventum, quod si idem illustris Franciscus Sfortia ducatum ipsum recuperaverit, præfati contrahentes eumdem in suis juribus conservare curabunt, ac ab omni violentia tueri nitentur.

35. « Ecce igitur quod hic nullum aliud prætendat dux Franciscus, quam quod supradictum est, abunde tamen enervatum. Ecce quod hic est conventio conditionalis, si ipse dux ducatum recuperaverit, quæ conditio implenda erat in forma specifica, eaque non impleta, prout ipse implere non poterat, obligatio illa evanescit; et esto quod foret ipsa conditio firmiter impleta et purificata, ecce obligatio illa non disponit nisi de eo conservando in suis juribus, quæ, ut antea ostensum est, nulla sunt nulliusque momenti. Si igitur nos tot titulis totque juribus fulti, qui ducatum ipsum fœderatorum nostrorum præsidiis freti, nostra tamen ut plurimum impensa, non sine magna nostrorum jactura, totque præclaris ducibus ac militibus amissis, cum tanta Christiani sanguinis effusione, ex hostium manibus recuperavimus, ab eorumque faucibus eripuimus, et toties illis redeuntibus repulsis ac victis, servavimus ac tutati sumus, nulla nos ad id urgente necessitate, sed pro reipublicæ quiete, ex nostra mera liberalitate ac munificentia, juribus nostris tam claris, tam apertis omnino postpositis ac postergatis, consensimus eumdem illustrem Franciscum Sfortiam tanto munere dignum facere, eumdemque ad dictum ducatum admittere, ac eidem ipsius ducatus investituram concedere, quisnam vir sani capitis nos de cupiditate, de ambitione, de indebita occupatione recte arguere poterit? quisnam ex his gestis potest elicere sinistram aliquam suspicionem, quod non recto animo intenti videamur ad ea omnia, quæ reipublicæ Christianæ quietem et tranquillitatem, Italiæque libertatem concernere videntur? Ad hæc non verbo tantum obtulimus, sed et effectu præstitimus : fecimus enim ipsum ducem Franciscum totius status possessorem, fecimus in ejus potestate reponi et consignari omnes arces omnesque civitates, auctoritatem et administrationem omnimodam eidem permisimus, ut non solum agere et pro libito administrare posset fructus percipiendo, sed etiam alienando, vendendo, ac pro ejus voto disponendo : cujus etiam alienationes, dum ad id requisiti fuimus, tanquam a vero duce factas confirmavimus et approbavimus; fecimus in fœderibus per nos initis, tum cum Hadriano, tum cum Venetis, tum etiam cum cæteris cum quibus tractavimus, eumdem tanquam Mediolani ducem nominari et includi, de ejusque tutela et conservatione transegimus, concessimusque tandem investituram dicti ducatus et pertinentiarum in forma amplissima. Hæc profecto scripta patent, nullaque tergiversatione celari possunt, cum jam in notorietatem transiverint.

36. « Insuper cum de ipsius illustris Francisci morte dubitaretur, physicique de illius salute desperarent, hincque nova oriretur in nos suspicio vestræ sanctitatis, Venetorum, aliorum Italiæ potentatuum, si statum ipsum Mediolanensem per mortem dicti ducis Francisci ad sacrum imperium recta via rectoque justitiæ ordine devolvendum, aut in nostra potestate retineremus, aut serenissimo fratri nostro charissimo Ferdinando archiduci Austriæ concederemus, cum et nostram et ipsius fratris nostri potentiam exosam et formidabilem habere viderentur, potius Deo (qui nobis hæc sua clementia et benignitate contulit) ipsique fortunæ invidentes, quam aliqua alia justa causa perciti, placuit vestræ sanctitati, nos per dictum ejus legatum monere et hortari, quatenus pro Italiæ quiete ac ad submovendum cujusvis suspicionis scrupulum in casum mortis dicti illustris Francisci Sfortiæ, ducatum ipsum Mediolani nequaquam in nostra potestate retineremus, nec pariter ipsi serenissimo fratri nostro concederemus, sed ipsum ducatum tali personæ traderemus, de qua Italiæ potentatus nullum metum, nulliusque suspicionis objectum habere possent; ad eumque effectum vestra sanctitas, per dictum legatum alterum duorum nobis ad id proponi fecit, ut ducem Borbonii, aut Georgium de Austria Cæsaris Maximiliani naturalem filium subrogaremus; annuimus nihilominus, licet ad id nullo jure astringeremur, quod ducatus ipse in casum devolutionis minime penes nos retineretur, nec etiam ipsi serenissimo fratri nostro concederetur, obtulimusque in eum casum dictum ducatum conferre in personam jure merito gratam et acceptam vestræ sanctitati, a qua nil suspicari posset, quod ad turbandum Italiæ quietem tendere videretur; licet etiam id a vestra sanctitate acceptatum non fuerit, nec etiam aliis

potentatibus gratum extiterit, nisi personam cui in eum casum ducatum conferre vellemus prius nominaremus, ut discerni posset an grata et accepta foret. Non fuimus ab hac instantia alieni: nominavimus in eum casum ipsum illustrem Borbonii ducem, quem vestra sanctitas primo proposuerat, in eum quidem investituram conferre parati, non pro commodo aut augmento nostro, sed pro tollenda suspicionis rubigine, qua vestra sanctitas ac potentatuum animi angebantur, pro submovenda ea umbra nostræ magnitudinis, qua intrinsecus premebantur, proque ipsius Italiæ quiete, quæ nobis semper cordi fuit, ut potius Christianæ reipublicæ causam, quam privatam nostram tueremur. Quid igitur cupiditatis nobis ex his ascribi possit, si ducatum Mediolani et statum tanti momenti, tantique valoris, ut præmittitur, per nos recuperatum, quem licite retinere poteramus tot titulis totque juribus fulti, semel illustri Francisco Sfortiæ concessimus, iterum (si per illius mortem ad nos devolveretur) ad vestræ sanctitatis nutum alteri concedere annueremus, ei videlicet, quem vestra sanctitas prius nominaverat»? Et infra :

37. « Sed nunc submovenda restat causa illa gemitus et doloris sanctitatis vestræ ac totius Italiæ, qua vestra sanctitas tantum affligitur, occupationis scilicet ipsius status Mediolani inde per nostros factæ cum obsessione arcis, in qua dux erat. In qua re, licet nos omni culpa excludere et liberare possemus, illam (si qua foret) in duces belli referendo, quibus, dum nos monuissent de practicis et molitionibus, quæ adversus nos et statum nostrum parabantur, marchio Pischariæ, ut præfertur, rei conscius nobis illius seriem radicitus detexisset, affirmans ipsum ducem Franciscum hujusce facinoris reum, ut se statumque illum a nostra obedientia subtraheret, ac fœderatorum viribus, non habita ratione investituræ, nec fidelitatis per eum præstandæ, nec impensarum, quæ nobis erant resarciendæ, in eo statu de facto potius quam de jure teneretur, atque eo etiam decedente fœderatorum præsidio nobis exclusis, subintraret in eo statu ejus frater Maximilianus Sfortia, quem jam ipso jure privatum diximus, consentiente etiam Gallorum rege, cui jus dicti Maximiliani, si quod habuisset, cessum erat, ut quoque exercitus noster tumultuantibus populis ad ipsiusmet ducis Francisci, suorumque agentium et fœderatorum instantiam et sollicitudinem deleretur, in ruinam et præcipitium deduceretur et, si fieri posset, omnes ipsius exercitus duces et milites trucidarentur; eo etiam signanter adjecto, quod cum ipse illustris marchio Pischariæ, habito de ea re cum ipso duce Francisco colloquio, ut magis illius intrinsecum animum tentaret, an firmus in ea factionis practica remaneret, ei duci persuadendo dixisset, quod postquam jam a nobis investituram obtinuerat, eratque de ejus statu securus, non oporteret amplius eam practicam prosequi; idem dux respondisse fertur, firmius et commodius esse, quod jam practicatum erat atque conclusum, quam quod ex investitura assequi poterat concurrente ibidem publica salute Italiæ, quæ etiam rèi privatæ anteferenda censeretur. Instabant propterea duces ipsi, ut ad has molitiones repellendas, neve majora scandala inde sequerentur his licentiam præberemus, ut de ipso Francisco duce et statu Mediolani se nostro nomine assecurarent pro nostri exercitus tutela, utque exercitum ipsum comminuendum et pæne dissolvendum nil tale metuentes jusseramus, non solum sustineremus, sed etiam augeremus, ni penitus ab Italia excludi vellemus.

38. « Nos autem, qui hæc non facile credebamus, sed potius conficta simulataque putabamus, eo quod qui bella tractare solent, potius belli quam pacis media cogitant, in hisque libentius animos eorum adaptant; arbitrabamur enim quod sub eo colore putassent nos cogere et urgere ad ipsum nostrum exercitum integre servandum, sustinendumque dubitantes. Itaque ne veluti belli cupidi in id præcipites ruerent, ac arma præter nostram voluntatem moverent, cum etiam nil aliud quam pacem et quietem cuperemus, mandavimus eisdem, ne quid novi tentarent in dicto statu Mediolani, nisi in tribus casibus; si dux Franciscus moreretur, si Galli cum Helvetiis Italiam intrarent; vel si factionum practicarum executio ex adverso tentaretur, ut hi prius arma contra nos exercitumque nostrum moverent; in quolibet enim horum trium casuum consensimus, quod pro tutela exercitus nostri et rerum nostrarum se assecurarent in dicto statu Mediolani. Verum cum Hieronymus Moronus, primarius ipsius ducis Francisci consiliarius, ac ejusdem factionis, ut fertur, principalis minister, multiplicatis suis litteris monuisset dictum marchionem Pischariæ, quem putabat factionis participem habere, ut rem suam disponeret, eidem affirmando reliquos factionis socios jam dispositos paratosque esse, ut in octo vel decem dierum spatio in nostros irruendum esset; idem Marchio, participato cum cæteris ducibus nostris consilio, captoque Morono, illius habita confessione totam seriem negotii complectente satis conformi in ea, quæ marchio nobis suis litteris insinuaverat, collecto exercitu nostro undique sparso, aliquot civitatibus munitis, Mediolanum progreditur, ducem Franciscum interpellat, ut pro securitate nostra nostrique exercitus arces et castra dicti status in nostrorum manus reponeret, idque custodibus illorum exequendum committeret. Annuit dux ipse, ut castra nobis traderentur, prout effectu tradita fuere, duabus duntaxat arcibus principalioribus, quas ipse muniverat,

Mediolani scilicet, in qua ipse recludebatur, et Cremonæ exceptis : has enim duas in se reservandas censuit, donec de nostra voluntate certus fieret, offerens interim illas nostro nomine tenere, ac obsides dare, ac per se et per præfectos arcium juramentum præstare, quod ex ipsis arcibus nullum exercitui nostro damnum seu præjudicium fieret. Non placuit hæc securitas ducibus nostris : vident pericula in mora, si arces illæ magis munirentur liberæque permanerent : posse inde exercitus nostri ruinam succedere resque nostras in evidenti periculo remanere. Interpellant denuo ac iterum atque iterum requirunt sub rebellionis pœna, ac læsæ majestatis criminis confessi atque convicti, quatenus ipsa arce Mediolani in potestate nostra ac nostrorum posita exiret, suique copiam faceret, et adversus ea, de quibus culpabatur, defensiones ac justificationes, si quas habebat, proponeret: duosque ejus rei conscios, quos penes se habebat in arce reclusos, dimitteret interrogandos ad ampliorem rerum gestarum dilucidationem.

39. « At cum dux ipse his non annueret, nisi a nobis mandatum haberet, nostri arcem circumvallant, interimque de gestis nos admonent, necessarias causas, per quas ad hæc coacti fuerant enarrant, approbationem gestorum a nobis expostulant, instant ut eidem duci Francisco rescribamus, mandemusque ut arcem nobis aut nostris tradat. Nos referentes rem hanc præter mentem nostram tentatam, nunquam voluimus nec illorum gesta approbare, nec duci (ut petebatur) mandare ut castra dimitteret; semper enim in animo habuimus eam accusationem, quæ in ducem ferebatur, debito juris ordine tractandam et terminandam. Nunc profecto ejus rei exitu præteritorum veritas elici potest, cum præparatæ jamdiu factionis effectus illuxerit, quo magis deinceps eisdem nostris ducibus credere debeamus, non possumus non laudare et approbare eorum prudentiam et fidem in conservatione dicti status, ipsiusque nostri exercitus, et illius arcis assecuratione, ne amplius muniri posset, neve inde majoris mali et incommodi occasio præstaretur. Nec id quidem ita perperam et injuste gestum videtur, prout sanctitas vestra sibi suadet; dato enim fundamento quod ipse dux Franciscus læsæ majestatis reus accusaretur, et si unius dumtaxat testis adesset depositio, ubi plurium tamen adest testimonium, ex quibus, etiamsi essent socii criminis, et factionis participes, poterit jure merito contra ipsum ducem procedi, et ad capturam et ad torturam, et cogi, ut sui copiam faceret, ac in vinculis causam diceret, suasque defensiones et justificationes carceratus adduceret : non autem in arce reclusus audiri debuit. Quinimo contra eum vocatum et non comparentem, ac se subtrahentem, et resistentem potuit in ejus contumaciam pronuntiari, ut pro confesso et convicto haberetur ; sed et priusquam id fiat, accusato non comparente, nec sui copiam faciente, licite ad manus curiæ redimentur illius bona, quæ etiam a die ingressi criminis ipso jure publicata confiscataque censerentur : sicque hinc non tanta causa gemitus et doloris vestræ sanctitati parata videretur, si dominus vasallum ingratum, et læsæ majestatis reum puniendum censeat; ni forsan (quod in mentem cadere non potuisset) id gemendum dolendumque putet, quod eidem hanc foveam, in quam incidit sub charitatis specie paraverunt, ipsumque ad hujusmodi discrimen deduxerunt ; sed potius ingemiscere ac dolere deberet non solum vestra sanctitas sed universa respublica, quod sine justa causa, sineque culpa nostra, tam ingens excitetur incendium, quo et turbatur universus Ecclesiæ status, et tota scandalizatur Christiana religio ».

40. Instituta fuerat actio de pace inter Ponticem et Carolum V interprete Herrera, de quo supra memoravimus, circa cujus formulam disceptatum est. In primis cum Clemens Rhegium ac Ruberiam sibi restitui a duce Ferrariensi peteret, assensit Cæsar ea lege addita, ut censuris a Sede Apostolica dux ipse solveretur, ne si ab eo postea repeteretur Ferraria, nova bella orirentur. Levior hæc erat contentio : at omnium extitit gravissima, quæ componi non potuit, de Mediolanensi principatu ; optabat enim Pontifex Francisco Sfortiæ illum asserere : at Carolus Franciscum ipsum ob initum superiori anno adversus eum fœdus repudiabat, et Carolum Borbonium ducatus tanti præmio beneficioque afficere decreverat, de quo in suo Apologetico libello hæc habet : « In XIV articulo ipsius capitulationis, unde illæ lachrymæ, illæ augustiæ prodiere, addiderat sanctitas vestra in fine ipsius articuli disponendi de statu Mediolani et duce Francisco Sfortia hæc verba formalia : « Et quia « ipsi Francisco Mariæ duci nonnulla imputan- « tur contra Cæsarem, aut a Cæsarea majestate « sibi concessam investituram et feudum per- « petrata, cupiens eadem majestas, quantum in « se est, Italiæ fovere quietem, quæ servari posse « non creditur, cum ejusdem ducis a statu et « ducatu remotione, ideo conventum est quod « idem dux in statu ipso permaneat et, quate- « nus opus sit, in eo per Cæsarem de novo « confirmetur, non obstantibus quibuscumque « per eum contra majestatem suam, ut supra « dictum est, attentatis, etiam si saperent cri- « men læsæ majestatis ; Cæsar namque ducem « ipsum pro innocente habere vult et ex mera « libertate sua ac totius Italiæ intuitu totum « sibi remittit et indulget, etiamsi pejus quam « dicitur aut creditur errasset ». Videat, quæsumus, sanctitas vestra, quam levis existimanda foret hæc immutatio, quam justa et honesta

petitio, quam optimum esset exemplum ad res bene gerendas, ad vasallos et subditos in debita fide et obedientia erga dominos continendos, quam egregiam præberet formam augendi et conservandi sacrum Romanum imperium ». Quibusdam aliis interjectis subdit :

41. « Nos tamen, qui nil aliud quam pacem, quam quietem reipublicæ Christianæ cupiebamus, quantum fas sanctitati vestræ satisfacere, nullumque rectum nostræ intentionis testimonium intactum, aut dubitationis scrupulum in vestræ sanctitatis mente relinquere, putabamus, reformavimus dictum decimumquartum capitulum ipsius capitulationis in hæc verba : « Ut « autem nihil dubietatis seu suspicionis in hoc « fœdere retinqueretur, sed omnis scrupulus de « medio tollatur, cum in priore fœdere potius « sub nomine proprio, quam appellativo, includi « videtur illustris Franciscus Sfortia dux Medio- « lani, qui aliquibus jam mensibus gravi vexa- « tus ægritudine, et in summo vitæ discrimine « constitutus fuit etiam de felonia ac læsæ ma- « jestatis crimine accusatus seu inculpatus, et « si tunc aut naturali morte, aut civili justitia « prævia ab ipso ducatu Mediolani excidere con- « tingeret, hæsitari posset, an fœdus ipsum ad « alium in eodem ducatu ex Cæsaris conces- « sione vel dispositione succedentem protende- « retur ; ideo ad ampliorem ipsius fœderis de- « clarationem actum extitit, quod sive ipse illu- « stris Franciscus Sfortia vitam obierit et ab hoc « sæculo migraverit, sive per viam justitiæ dicto « ducatu fuerit privatus, in eum casum Cæsarea « majestas, pro Italiæ quiete et contemplatione « sanctissimi domini nostri, ipsius ducatus Me- « diolani investituram concedet illustri Carolo « duci Borbonii et Alverniæ ; ita quod sanctissi- « mus dominus noster et cæteri fœderati, qui in « hoc fœdere voluerint comprehendi, sint et « censeantur astricti ad defensionem ipsius sta- « tus Mediolani, etiam ad opus dicti illustris « ducis Borbonii, dum de ipso ducatu Mediolani « fuerit investitus : quo casu quantum ad omnia « in fœdere contenta tanquam suffectus in locum « dicti Francisci Sfortiæ fungatur omnibus ho- « noribus et oneribus quibus ipse vivens, et in « tali statu permanens fungi debuisset ». Hæc est immutatio, quam in hoc articulo fecimus, quam velut justitiæ et æquitati consonam approbandam et nequaquam respuendam censebamus, minimeque in mentem nostram cadere poterat, summum pastorem, vices Dei gerentem in terris, adeo pertinaciter insistere debuisse, quod si dux Franciscus tanti criminis reus appareret, impune evaderet, cogeremurque inviti illi indulgere, ac in statu illo conservare, sic incentivum majoris ingratitudinis majorisque delicti illi præstando. Arbitramur vestræ sanctitati sat esse debere, si ducatu illo ad nos et sacrum imperium devoluto, consentiebamus, sanctitatis vestræ intuitu, ut nec illum retineremus, nec proprio fratri concederemus, si personam, quam sanctitas vestra antea ad id gratam habuerat, nobisque nominaverat, moriente duce Francisco, providendam non minus gratam esse putaremus ipso duce Francisco per justitiam privato, ut quod in naturali morte consenserat, in illius etiam morte civili recusaturus non esset ». Interjectis nonnullis, addidit Carolus, Clementem tuendi amici Francisci Sfortiæ studio preces precibus, ac promissa promissis cumulasse, ut venia a Cæsare ipso concessa pristinos ducales apices retineret. « Offerebat nobis vestra sanctitas, si illius votis quoad ipsum ducem Franciscum annueremus, se nobis non solum decimas et cruciatas et pileos, (scilicet cardinalitios ad ejus vota tribuendos iis, qui apud illum florerent gratia,) et quidquid per spiritualem et temporalem potestatem facultatis haberet præstaturum, sed etiam sanguinem et vitam ad nostram exaltationem et satisfactionem exhibiturum ». Ad quæ benevolentiæ signa inflexus Cæsar ea beneficia illis conditionibus non astringenda respondit.

42. Dissensum etiam fuit circa regni Neapolitani fiduciarias leges, cum Carolus V censum olim pendi consuetum, Ferdinando avo quidem remissum, sed a Leone X ob datam conjungendi illi imperii veniam instauratum Romanæ Ecclesiæ pendere nollet ; subdit namque Carolus : « In decimo quinto ipsius capitulationis articulo continente prætensas novitates tentatas contra Ecclesiasticam libertatem in regno nostro Neapolitano, cum vestra sanctitas fere totum articulum in verbis dispositivis delevisset, et cancellasset his dumtaxat verbis : « Primo dispositione « dicti articuli additis et commutatis, quod circa « hujusmodi observentur, quæ in investitura « regni Neapolitani ipsi Cæsari concessa conti- « nentur » ; nos hanc etiam correctionem et mutationem pro vestræ sanctitatis nutu admisimus, additis dumtaxat in fine articuli verbis sequentibus videlicet : « his modis et formis, « quibus per Ferdinandum regem Catholicum « ejus antecessorem observata fuere, et juxta « ipsius regni privilegia et jura » ; quid enim in hoc immutatum, quod respuendum videretur, si antecessoris rectos tramites insequendos putamus, si jura et privilegia regni nostri servare studeamus ? » Hæc Carolus V, dissimulans discrimen, quod inter ipsum ac Ferdinandum intercedebat ; remissus enim fuerat census Ferdinando, cum optime de Ecclesia meritus esset, propagato late Christi imperio : at Carolus imperium ab hæreticis Christo et Ecclesiæ magna ex parte eripi permiserat, dum Pontificium summque Cæsareum decreta adversus pseudomonachum apostatam exequi detractabat : denique regno Neapolitano conjunxerat imperium, quod Ferdinando legibus vetitum fuerat. Cum

autem Carolus in suam voluntatem Clementem adducere non posset, ad Concilium provocavit, dum ita apologiam suam clausit :

43. « Verum si sanctitas vestra nos ab his culpis et objectis immunes non censuerit, nostrasque excusationes et justificationes pro veris et ultimis non habuerit, si arma contra nos continuarit, et illorum depositioni non consenserit, si universalem pacem amplecti nolit, cum tunc non patris sed partis, non pastoris sed invasoris officium assumeret, si æque rectus eorum judex non censeretur, nullo alio tunc superstite superiore, cui nos et nostra objicere debemus, eaque omnia, quæ nobis objiciuntur, aut in posterum objici possent, vel tentari, sive personam sive imperium, regnaque et dominia concernant, simul et ea omnia, quæ nobis ex adverso pro nostra justificatione et innocentia ad Christianæ reipublicæ quietem prætendimus et prætendere possumus, ad sacri generalis Concilii totius Christianitatis cognitionem et judicium remittenda censuimus, illique nos et omnia, quæ cum sanctitate vestra habere possumus, aut deinceps habituri sumus, omnino subjicimus. Supplicamus præterea eidem vestræ sanctitati illamque in Domino hortamur, quatenus pro suo pastorali officio, proque cura et sollicitudine gregis sibi commissi, dignetur ipsum sacrum generale Concilium indicere et convocare in loco tuto et congruo cum debita termini præfixione ; nos enim cum ex his et aliis satis notoriis causis turbari videremus universum Ecclesiæ et Christianæ religionis statum, ut nobis ac ipsius reipublicæ saluti consulatur, pro his omnibus ad ipsum sacrum universale Concilium, cujus etiam officium per viam querelæ his de causis implorandum censemus, petentes cum ea, quæ decet, instantia apostolos et litteras dimissorias semel, bis, ter et pluries nobis concedi, et de horum petitione testimoniales litteras fieri ac expediri in ea, qua decet forma, quibus suis loco et tempore uti valeamus ; et cum ad hæc solemniter peragenda ejusdem solemnitatis præsentia minime habere queamus, ut inde forsan futuris gravaminibus occurramus, has nostras ejus nuntio Apostolico penes nos agenti, et legationis munere nomine vestræ sanctitatis fungenti, per actum publicum coram notario et testibus exhibendas intimandasque censuimus. Datum in civitate nostra Granatæ die XVII mensis Septembris an. MDXXVI, regnorum nostrorum Romani VIII, aliorum vero omnium XI ». Ita ergo Carolus a summo Pontifice ad Concilium provocabat, qui clientes suos ab ipsomet Cæsare ad ordines imperii provocantes non tulisset; quanquam imperium ab hominibus, Pontificatum a solo Deo constitutum fuisse constet, ac propterea longe potiori jure ab rege ad regni ordines, quam a Pontifice ad Concilium provocandum sit.

44. *Humanioribus litteris Carolus spondet Pontifici suum obsequium.* — Proximo die cum hortativas ad pacem Clementis litteras accepisset, paribus studiis ad restituendum Christiano imperio pacem se consensurum est pollicitus : observat enim Guicciardinus Clementem pœnituisse priores litteras scripsisse ad Cæsarem, quod acerbiores visæ essent, ac nimium illius animum exasperaturæ viderentur : submisisse itaque alias paterni in Cæsarem ipsum amoris notis insignes, atque internuntio suo præcepisse, ut priores retineret, posteriores vero traderet ; sed mandatum hoc serius allatum, cum internuntius jam priores tradidisset. Addit auctor, Carolum apposita litteris ambabus responsa, acerba scilicet acerbis, humanioribus humana reddidisse :

« Carolus, divina favente clementia electus Romanorum imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hispaniarum, etc. rex.

« Beatissime pater, domine reverendissime. Non mediocri cordis dolore ad litteras sanctitatis vestræ, quas vigesima tertia Junii ad nos dedit, rescripseramus, cum novissime ejusdem sanctitatis vestræ nuntius alias litteras postridie a priorum data scriptas nobis exhibuit, in quibus licet adhuc videamus sanctitatem vestram aliam certe opinionem de nostra erga universam rempublicam Christianam, et sacrosanctam istam Sedem anima atque voluntate retinere, quam actiones ipsæ nostræ promererentur, non potuimus tamen non lætari prospicientes in eisdem litteris sanctitatem vestram propensiori æquiorique animo pacem optare, blandiusque, quam antea, nobiscum agere : atque utinam ita in potestate nostra esset labantis Christianæ reipublicæ rebus consulere, et pacem universalem denuo componere, prout in aliorum manu bellum movere, et pacatam Christianam rempublicam turbare extitit, videret profecto sanctitas vestra ac cæteri ejus fœderati, quam sit animus noster ab eorum opinione alienus, licet (ut verum fateamur) nequaquam nobis persuadere possumus sanctitatem vestram, quæ actiones nostras novit, hæc ex animo et vere dicere, sed potius terroribus quorumdam, quibus Christiana tranquillitas minus expedit, perterrefacta ad hæc impulsa videtur : speramus tamen Deum optimum maximum, cujus gratuita benignitate justa nostra causa hactenus approbata est, sanctitatis vestræ animum mutaturum, ejusque electi populi saluti potius quam privatis quorumdam affectibus atque dolis consulturum : et nos, qui et meritis et viribus nostris quodammodo semper divisi in solius Dei præsidio spem nostram collocavimus, ejusque clementiæ victorias nobis ab eo concessas acceptas tulimus, nostraque ita protecturum, ut evidentiori etiam testimonio animus noster cunctis patefiat, nosque commodius et liberius ipsius nomen et glo-

riam, qua nihil nobis charius unquam fuit, promovere valeamus.

« Sanctitatem igitur vestram quanto possumus affectu rogamus, ac per effusum Jesu Christi Redemptoris nostri sanguinem obtestamur, ut Christiani populi calamitatibus prospiciat, nec tot cædes, tot vulnera, totque horrenda mala in Christi corpus, cujus sanctitatem vestram caput esse profitemur, inferri patiatur : nos enim, beatissime pater, quandoquidem sanctitas vestra de nostro erga Deum animo (quid enim erga rempublicam Christianam dicemus, cum quidquid vel boni vel mali ejus populo fit, ipsemet vel ingratum vel acceptum ferat) dubitare videtur, ipsummet Deum immortalem testamur, pro virili semper conaturos esse, ut et sanctitas vestra cæterique Christiani nominis principes intelligant, nihil æque nobis cordi esse, quam Dei gloriam, ejusque populi salutem, pacem et tranquillitatem ferventiori studio in dies stabilire.

« De peculiari vero nostra erga sanctitatem vestram voluntate ingenue fatebimur, nos nihil unquam prætermisisse, quod ad obedientis filii officium pertinere possit : quæ omnia sanctitas vestra facile experiri poterit, si non privatis, sed publicis rebus consulere, nostrumque animum, qui a sanctitatis vestræ observantia, dum eam Christi vices gerere recolimus, minime abesse potest, tanquam communis pater amplecti, Christianisque rebus in deterius prolabentibus, prout latius in aliis litteris nostris ad sanctitatem vestram scripsimus, pio studio adesse voluerit : quod ut faciat, sanctitatem vestram etiam atque etiam rogamus, illique veram a Deo optimo maximo felicitatem ex animo optamus. Dat. in civitate nostra Granatæ die XVIII mensis Septembris, anno Domini MDXXVI, regnorum nostrorum Romani VIII, aliorum vero omnium XI ».

45. *Denuo publici dissidii causas in Pontificem et Gallorum regem avertere nititur Carolus Epistola ad cardinales necnon in libello ad Septemviros transmissa.* — Licet ita flecti ad pacem Cæsar videretur, interjectis tamen nonnullis diebus, ad cardinalium senatum Apologeticas dedit litteras [1], quibus publici dissidii et mali causas in Pontificem inque Gallorum regem avertere nitebatur, eosque ursit, ut hortatibus Pontificem ad Œcumenicum Concilium pro reprimenda hæresi Lutherana cogendum inducerent : Spirensem enim conventum, in quo Germania a Romana Ecclesia desciscere parabat, non sine maxima difficultate discussum ; ac si illud indicere abnueret, instititut ipsi celebrandum curarent.

« Carolus, divina favente clementia, etc. reverendissimis in Christo patribus dominis sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, amicis nostris charissimis, salutem cum incremento omnis boni.

« Reverendissimi in Christo patres, amici charissimi. Tanto profecto animi dolore mens nostra discruciatur, dum ea, quæ Romanum Pontificem suæ Pontificiæ dignitatis oblitum non contra nos tantum, (id enim æquiori animo pateremur) verum in maximum Christiani nominis dedecus, contraque totius reipublicæ, quam induxeramus, pacem et tranquillitatem moliri audimus, ut tametsi animo certe perturbato, moderatis tamen verbis mentem nostram vobis aperire, actionum nostrarum (quanta pro rei magnitudine licebit brevitate) rationem reddere, et a reverendissimis paternitatibus vestris nostro ac totius Christiani populi nomine auxilium implorare cogamur. Cum enim in ipso imperii nostri initio a Deo optimo maximo in tanti principatus culmine constitutos arbitraremur, non ut imperii limites cum Christiani sanguinis jactura extendere propagareve studeremus, sed quo imperialis dignitas auctoritate et potentia decorata et observaretur a multis, et contemneretur a paucis, indeque Christiana respublica bellorum injuriis in extremum fere discrimen adducta, sempiterna tandem Cæsareæ dignitatis beneficio pace frueretur. Hoc itaque animo relicta Hispania ad Germaniam venimus, ortas ibidem seditiones inter quosdam principes divino favore sedamus, nihilque omittimus quod (judicio nostro) ab optimo Cæsare sperari poterat.

« Verum dum nos Christianam tranquillitatem stabilire curamus, ecce Gallorum rex, quem uti patrem colebamus, nostræ dignitati subinvidens, in statum ac honorem nostrum nihil non moliri conatur, nosque tandem ad arma provocat invitos. Fatetur hoc summus Pontifex Leo, fatetur serenissimus Angliæ rex, quos pro pace a Gallo obtinenda sæpius sollicitare fecimus, quique suis viribus justæ nostræ causæ adesse non negarunt : fatetur et hoc divina justitia quæ ita nobis adfuit, ut post tot partas victorias omni humano tandem auxilio destituti, victis hostibus eorumque rege capto, victores evaserimus. Hinc data opportunitate, qua nostro de republica bene merendi studio satisfacere liceret, ab ipsis hostibus victis pacem primi flagitamus, tantumque petimus, ut quæ a prædecessorum nostrorum manibus eripuerant et contra jus fasque occupabant, nobis restituerentur. Æquissima postulata nostra impetramus : pacem inimus : fœdus percutimus ; et nihil in eo cautum volumus, nisi quæ ad Dei gloriam, communem reipublicæ pacem, Christianæ religionis decorem et augmentum, et sanctæ Sedis Apostolicæ veram dignitatem pertinere arbitramur.

46. « Percusso fœdere Gallorum regem captivum nostrum convenimus, omnibus beneficiis, omni humanitate atque benevolentia ejus animum pro Christiana tranquillitate nobis de-

[1] Ext. apud Dolg. to. I. p. 500.

vincire curamus, et mutuo data acceptaque fide amicitiam firmamus, ac maximo cum honore affectum in Galliam datis obsidibus redire permittimus : ad Pontificem cæterosque Christianos reges scribimus, ut si Christianam rempublicam pacatam optarent, eorum patentes litteras ad nostrum utrumque mitterent, quibus an hujusmodi fœderis beneficio uti vellent, prout conventum fuerat, declararent. Nondum tamen sempiternam in Christi populo pacem firmasse gloriari cœperamus, cum novos bellorum tumultus pullulare gravissima animi nostri molestia sentimus. At ubi a Pontifice de nobis (ut aiebant) non bene contento id manare audimus, Don Hugonem de Moncada oratorem nostrum mittimus cum facultate amplissimisque mandatis, ut omnibus mediis, quibus id fieri posset, Pontificem de nobis contentum reddere curaret, ita ut homine audito, nostro animo perspecto, nil aliud a nobis optasse suis ipsemet verbis fateretur. Dumque nil tanto pastore indignum nobis pollicentes ejus optimum responsum præstolamur, Pontificis nuntius litteras sanctitatis suæ in forma Brevis proxime elapsi mensis Junii die XXIII scriptas, XX Augusti nobis legendas dedit : quibus perlectis, cum non tantum a summo Ecclesiæ pastore, a communi omnium patre Christique vicario, sed etiam a reverendissimis paternitatibus vestris, sacroque vestro ordine, quibus Apostolorum auctoritas tribuitur, emanatas esse credamus (nec enim rem tanti momenti vobis inconsultis factam putamus) quo simus animi dolore affecti, vos ipsi judicate. Quis enim non miraretur stuperetque, videns a tanto Pontifice, a tot tantisque, tanta religione, pietate atque prudentia præditis Patribus, tales litteras in Christiani principis Romanorum Cæsaris, atque Apostolicæ Sedis protectoris honorem et dignitatem tam inconsulte prodire ? in quibus nihil præter bella, seditiones, proditiones, perniciosa consilia, temeraria judicia, improperia, injuriæ, falsæ criminationes, aliaque hujusmodi tam a Pontificia dignitate aliena tractantur, idque id nos optime de republica Christiana meritos, et qui nullum unquam nec Cæsarem, nec regem, nec principem, nec privatum aliquem fuisse fatebimur, qui majori (nec tanta quidem) fide, religione atque observantia sanctam Sedem Apostolicam veneratus sit, qui cæteris posthabitis majori studio ejus ditionem et dignitatem tutatus sit.

47. « Parmam enim et Placentiam a Romani imperii feudo disjunctas, Sedi Romanæ nullo jure coacti possidendas restituimus, importunasque Germaniæ et universi Romani imperii preces contra gravamina et oppressiones, quas a Sede Romana pati, cum in Wormatiensi conventu essemus, passim conquerebantur, obturatis auribus pro innata nostra erga Apostolicam Sedem observantia obaudivimus. Subortæ sunt ea de causa variæ rerum difficultates et incommoda, pullulat in dies magis Lutheranorum insania, gravamina ubique divulgantur, omnes unanimes remedium implorant : petunt fieri generale Concilium, in quo et Lutheranæ impietati et Romanæ curiæ (ut aiunt) oppressionibus obviam iri possit. In civitate Spirensi conciliabulum indicunt, ut in seditionibus ortis usque ad generalis Concilii decisionem ordo aliquis statueretur. Vidimus Germanorum animos in Sedem Romanam graviter commotos, verentesque ne hujusmodi conciliabulum Germaniam a Romani Pontificis obedientia diverteret, Spirensem congregationem gravissimis pœnis prohibemus; eis tamen pollicemur quanto citius fieri possit generalis Concilii indictionem fieri curaturos. De hac re ad Pontificem scribimus, ut Germaniam ab imminenti periculo per hujusmodi generalis Concilii indictionem liberare dignaretur instamus. Ipse vero de conciliabuli prohibitione gratiam habet, generalis tamen Concilii petitionem in tempus (ut aiebat) magis conveniens differendam censuit, ita ut pro nostra erga sanctam istam Sedem observantia maluerimus Pontificis affectibus potius quam Germaniæ precibus annuere.

48. « Nunc vero sanctitas sua, vestro etiam (si id credendum est) accedente consilio, tot crimina in nos jactitat, ac si penitus Romanæ Ecclesiæ adversarii hactenus fuissemus : hinc enim de nostro erga publicam pacem animo (nullo profecto recto judicio) dubitat, nosque a Christianæ reipublicæ perturbatione deterret : quasi vero noster erga rempublicam animus clarior non sit, quam ut cujuspiam admonitione egeat. Si enim de Caio Cæsare indicatum est quod maluisset non dimicare quam vincere, eaque victoria adepta pacis auctores libenter audiverit; cur de nostra voluntate a communi omnium patre per contrarium discernitur ? ille pacis auctores audivit, nos vero hostibus victis pacem primi obtulimus : nec tantum hostem captivum regiæ dignitati restituisse contenti, Lusitaniæ reginam sororem nostram natu maximam, et in successionis gradu secundam ipsi matrimonio copulavimus, quod profecto ante victoriam minime a nobis impetrare potuisset. Quanto igitur nostra C. Cæsaris clementiam excedere deberet, vos ipsi judicate. Ad hæc etiam Pontifex consilia nostra ad suæ dignitatis et Ecclesiasticæ libertatis oppressionem tendere videtur asseverare, cum ea, quæ pro Romana Sede præstita commemoravimus, adeo omnibus nota sint, ut inde nonnihil Germanorum animos a nobis alienaverimus ». Si divinam gloriam, si fidei puritatem, si Ecclesiæ dignitatem asserere ex animo Carolus optasset, distrinxisset ferrum in Lutheranos, et qui Pontificem et Gallorum regem capere potuit, Lutherum utique capere Germaniamque tam immani monstro

liberare potuisset. At sero postea agnovit, Lutherum magis calamo, quam reges potentissimos ferro illi nocuisse. Subdit Carolus :

49. « Perpendite igitur, patres reverendissimi, an in hoc Pontificis beatitudo suis et Apostolicæ Sedis rebus consulat, an sit Pontificiæ dignitatis Christianorum principum animos adversus Ecclesiæ protectorem ad arma (ut ipsi aiunt) incitare, ac suis stipendiis tot corporibus atque animabus æternum exitium parare. Causam audite, ut subditum nostrum magni sceleris accusatum nobis, jure prævio, punire non liceat, ob idque armis nobiscum certare contendit : quod tametsi ei ex sententia succederet, quid (quæso) Christi vicario dignum facturus esset, nisi ut justitiam, quam promovere tenebatur, impediat, Ecclesiæ thesaurum in alios certe usus convertendum exhauriat, ac Romanam Ecclesiam et universum populum Christianum in extremum discrimen adducat ? Hæc ergo atque hujusmodi alia ingenti cordis dolore perturbato animo pensitantes, publicam Christianam calamitatem nobiscum deplorare cœpimus, atque non nostro tantum honori, sed Christi gloriæ, ejusque electi populi saluti consulere ex animo cupientes, ad Pontificis litteras rescribimus, justificationem de his, quæ nobis falso objiciuntur, damus, petimusque ut generale Concilium indicat, ac alia faciat, quæ ex incluso litterarum nostrarum exemplo vobis videre licebit. Quæ omnia, patres reverendissimi, vos latere noluimus, ut si ex litteris Pontificis ejusve suasionibus sinistram aliquam suspicionem animi nostri erga sacrosanctam istam Sedem non bene dispositi concepistis, justificationibus nostris recto judicio perspectis, pristinum erga nos animum induatis, ac omnem prorsus iniquam opinionem abjicientes, labanti Christianitati subveniatis.

50. « Agite igitur, patres reverendissimi, et tanti mali causam cognoscite, Romanum Pontificem a tam impio avertite consilio, vestrisque monitis tantum apud eum efficite, ut meminerit se a Deo optimo maximo non ad perniciem, sed ad salutem sui populi, non ad arma, sed patientiam et humilitatem in Romani Pontificis solio constitutum, recordeturque nos eadem ratione in Romani principatus apicem evectos, unde peculiari quodam affectu Christianæ reipublicæ rebus consulere præ cæteris tenemur, ni a principe nostro Christo degenerare velimus. Si vero beatitudo Pontificis votis nostris tam pro nostra justificatione, quam pro Christianæ religionis salute in generalis Concilii indictione annuere negaverit, tunc juxta juris ordinem reverendissimas paternitates vestras ac sacrum vestrum collegium hortamur, requirimus atque monemus, ut quæ de indictione Concilii a Pontifice petimus, eo negante, aut plus æquo differente, vos debito ordine procedentes præstare non differatis, protestantes apud omnipotentem Deum, si quid inde incommodi ac detrimenti Romanæ Ecclesiæ et reipublicæ Christianæ accesserit, id non nostra, sed eorum culpa futurum, qui suis affectibus potius quam Christi gloriæ, ejusque populi saluti inservire maluerint; quod de vestro erga Christianam rempublicam animo atque voluntate nobis minime persuadere volumus. Si vero reverendissimæ paternitates vestræ æquissima hujusmodi postulata nostra concedere negaverint, eorumve executionem plusquam decet ac dignitatis nostræ ratio expostulat, distulerint, nos pro nostra erga Deum gratitudine, proque dignitate nostra imperiali, qua ejus gratuita benignitate fungimur, quibus licebit remediis, ita in his pro virili providere curabimus, ut nec Christi gloriæ, nec justitiæ nostræ, nec Christianæ reipublicæ saluti, paci et tranquillitati quovis modo defuisse videamur. Dat. in civitate nostra Granatæ die VI mensis Octobris, anno Domini MDXXVI, regnorum nostrorum Romani VIII, aliorum vero omnium XI ».

51. Non minus valebat eloquentia Francorum rex, ut civilium bellorum ac rei Christianæ excidii invidiam in Carolum Cæsarem ac Hispanos refunderet, libellumque eo argumento ad Germanos principes transmisit, in quo Hungariæ excidium ob aversa in Gallos arma Cæsarea acerbe deflebat. Contra vero Carolus, ut aspersam sibi maculam elueret, has ad septemviros scripsit litteras [1], auxiliaremque exercitum ad Turcas retundendos pollicitus est.

« Carolus, divina favente clementa, electus Romanorum imperator semper Augustus, reverendissimis et illustrissimis principibus sacri Romani imperii electoribus, etc.

« Dum proprii commodi atque etiam gloriæ obliti reipublicæ saluti et præsertim Germaniæ quieti ex animo consulere optamus, Gallorum regem, quem (ut omnibus notum est) optimo jure captivum penes nos detinebamus, postquam omni benignitate et clementia in his nostris Hispaniarum regnis excepimus, magnoque honore a subditis nostris tractatus extitit, tot eum beneficiis affecimus, ut si suæ ipse felicitati non invidisset, in Ticinensi conflictu non modo non cecidisse, sed vicisse ab omnibus videri potuisset. Hostis erat : illi charissimam sororem nostram natu maximam, et in tantorum regnorum successionis gradu secundam in matrimonio collocavimus, ut ex hoste sororius fieret. Christianæ reipublicæ turbator communi omnium judicio habebatur : communis salutis gloriam illi impartiri voluimus. Multa a prædecessoribus nostris tum Hispaniarum regibus, tum Burgundionum ducibus violenter occupaverat, et præter jus fasque detinuerat : jura in his nostra illi concessimus, solumque ab eo petimus, quæ

[1] Ibid. p. 102.

citra honoris et dignitatis nostræ diminutionem, ac subditorum nostrorum perpetuam indignationem omittere nequivimus, et quæ ipsemet vel non rogatus, (si modo Christianissimus nuncupari vellet) nobis restituere deberet. Hisque beneficiis affectum regem captivum regiæ dignitati restituimus, atque (multis licet dissuadentibus, qui minus ejus fidei credendum asseverabant) illi in Galliam abeundi copiam fecimus, maluimusque ejus fidem experiri, ac illi de jure nostro aliquid potius cedere, quam ut ulla Christianæ reipublicæ mala, si quæ forsan evenirent, quovis modo crimini nostro nostræve culpæ ascribi possent.

52. « Dunque, intestinis seditionibus pacatis, iter nostrum (uti inter nos conventum erat) ad Italiam paramus, armaque nostra in sempiternos religionis nostræ hostes communibus auspiciis convertenda disponimus, quibus et Hungaria defendi, et hostes submoveri potuissent, suam fidem ex nostro metientes animo, ille sævissimum bellum in nos parat, initoque cum Romano Pontifice, aliisque nonnullis Italiæ potentatibus fœdere offensivo, divisoque inter eos regno nostro Neapolitano, dum alter vanis pollicitationibus omnia quæ nobis promiserat se præstiturum asseverat; alter vero ad Hungariæ defensionem nos invitat, ut nos invaderent incautos, nostra ac sacri Romani imperii dominia hostilibus armis aggrediuntur : nullaque nostri, nec amoris, nec benevolentiæ, nulla Christianæ reipublicæ salutis, nulla religionis nostræ honoris ratio in his habita est. Quorum conatus cum ex eorum sententia justo Dei judicio minime succedant, Gallus ipse rex non contentus armis nobiscum congredi, convitia in nos jactat ». Et infra :

53. « Ad vos igitur apologiam illam, seu verius invectivam, una cum ejus refutatione pro justificatione nostra edita his annexam mittimus ut plenius diffusiusque pernoscatis, quo jure rationeve Gallus suam fidem atque jusjurandum violatum excusare queat : qua ratione se pacis cupidum ostendat, honestaque pacis media se nobis obtulisse prædicet, dum non modo pactis stare noluerit, sed contra fidem ultro citroque datam atque acceptam, offensivo fœdere contra nos percusso, cujus etiam exemplum cum his transmittimus, dominia nostra hostilibus armis invasit; quo affectu Christianam rempublicam, nostræque religionis ornamentum, atque Christi nominis gloriam prosequatur, qui dum sævissimum Turcarum tyrannum cum magna militum atque instrumentorum bellicorum copia Pannoniam invadere audivit, ille in nos bellum movet, viresque nostras ad Hungariam destinandas intra fines nostros pro subditorum nostrorum protectione continere coegit : quo factum est, ut cum maxima Christiani nominis ignominia hostis voto suo potitus sit, firmissimo illo religionis propugnaculo suæ impiæ ditioni subjiciendo, florentissimo rege extincto, Christique cultoribus a suis ædibus profligatis, tot templis profanatis, fusoque tot innocentium sanguine, quod certe non absque summo cordis dolore referre cogimur ». Et mox : « Si Christianæ religionis periculum timebat, si rempublicam salvam cupiebat, si ferrum, quod in fidei hostes stringendum erat, si vires, quæ in ipsos vertendæ, si consilia ad eos submovendos exercenda in nosmetipsos convertit, si Christianam manum, Christianum sanguinem effundere tantopere execrabatur, cur ipsemet, novis bellorum tumultibus excitatis, rempublicam in discrimen adduxit? cur pacatam turbavit? cur armis dominia nostra invasit, a Christianique sanguinis effusione regni sui initium auspicatus est? cur vires et consilia nostra sæpius contra communes religionis nostræ hostes destinata suis machinationibus, suisque conatibus a communi salute prorsus alienis ad subditorum nostrorum defensionem avocare coegit? cur toties victus, divina justitia justæ nostræ causæ favente, toties adversam mavult experiri fortunam cum Christiani sanguinis effusione, quam Christi gloriæ suoque honori ac dignitati consulere?

54. « Hæc tametsi omnibus omnino nota sint; nihil tamen veritus, an vera an falsa loquatur, omnem in nos culpam convertere conatur, dum multo sanguine exiguum terræ spatium nos quærere ait : exiguo profecto terræ spatio, pro tanti regis redemptione, Burgundiæ videlicet ducatu, contenti fuimus; quem etiam nunquam petiissemus, ni jus nostrum, quod in eo habemus, prout ex Gallorum apologiæ responsione clare videre licebit, omnibus notum esset, illiusque contemptus ignaviæ potius quam aut religioni, aut liberalitati, nobis ascribendus esse videretur : et licet rex ipse, tum in fœdere, tum extra fœdus suis propriis verbis ex suomet ore prolatis, sanctoque jurejurando confirmatis, promiserit sese illum nobis restituere velle, deindeque a captivitate liberatus in suo regno consistens sæpius et verbis et litteris propria etiam manu ad nos scriptis, se omnia in fœdere contenta ex integro implere servareque velle profiteretur, ac demum mutata sententia, hujusmodi restitutioni intendere noluerit; nunquam tamen violati fœderis injuriam persequi, ejusque dominia invadere, novisve simultatibus publicam tranquillitatem turbare voluimus ». Et paulo post :

55. « Quod igitur variis dilationibus tempus inane consumitur, quod Christianorum agri vastantur, quod urbes diripiuntur, quod incendia vagantur, quod cædes committuntur, quod hostium fines propagantur, eorumque vires in dies accrescunt, debet certe hoc Christiana respublica regi Francisco, qui in meditullio Chri-

stianitatis constitutus, glorians ac jactans se ab hac Christianitatis incendio imminentique periculo longe abesse, nihil non interturbat, nullum in pace vivere permittit, mittenda in Turcas arma in suum caput convertere conatur : nuntios adjuvandam rempublicam destinatos, in suo regno detinet, atque inter suos triumphos Turcarum in sororii nostri regno irruptionem annumerat, sibique hoc satis esse credit, si a suis Christianissimus nuncupetur, sororiique nostri sortem miserrimam prædicat, qui pro fide, pro religione, pro patria, ac pro Dei gloria Christo Deo optimo maximo vitam suam devovit, ad felicioremque vocatus, optimi, strenui atque magnanimi principis laudem apud posteros reliquit ». Et infra :

56. « Die vigesimo proximi mensis Januarii in hoc nostro Castellæ regno in oppido nostro Vallisoleti, quo nunc tendimus, generalem conventum celebrabimus, ubi tractabitur de mittendo cum ea, qua decet celeritate ad Germaniam auxilio, quo non modo ipsam defendere, sed hostium conatus infringere, eosque a Christianorum cervicibus submovere valeamus : Hispanorum namque animi hac injuria commoti et expergefacti, vires, opes propriumque sanguinem jam ultro offerre cœperunt, nosque ad hanc expeditionem stimulant, pro qua, si expedire videbitur, non regna tantum ac dominia omnia nostra, sed personam, sanguinem atque animam ipsam nostram Christo Deo optimo maximo nos devovisse profitemur. Si vero interea Gallorum regi (Deo inspirante) resipiscere contigerit, ad nostramque amicitiam redire voluerit, nos certe omne illius commodum, honorem atque dignitatem ex animo promovere curabimus, illique injuriam hanc libenter condonabimus, atque de jure proprio illi cedere parati erimus, ut sedatis contentionibus, communibus auspiciis hostes profligare illosque a suis sedibus submovere, vel si Deus concesserit, in ovile Christi redigere facile valeamus. Dat. in civitate nostra Granatæ die penultima Novembris, anno Domini MDXXVI, regni nostri Romani VIII ».

57. *Admoniti principes a Pontifice de Hungariæ periculo.* — Ita Carolus et Franciscus evastatæ a Turcis Pannoniæ culpam in se invicem conjiciebant, cum superiora potius damnare dissidia, atque arma adversus communem hostem vertenda conjungere debuissent : sed neque ipsos florentissimi regni excidium, ut impendentia alia mala propulsarent, permovit. Eo vero graviorem culpam ambo subiere, quo a Pontifice ineunte anno de impendente Hungariæ clade commoniti, atque ad pacem conficiendam incitati fuerant. Missus est ea de causa Paulus Victorius orator ad Cæsarem, ad quem hæ datæ litteræ [1] :

« Cæsari.

« Etsi superioribus diebus per alias nostras litteras serenitati tuæ significavimus, quo in metu et periculo rex regnumque Hungariæ versantur ; quoniam tamen postea nunc nobis sunt litteræ adlatæ, quæ et paulo ante audita confirmabant et certiora gravioraque insuper afferebant, decrevimus mittere dilectum filium Paulum Victorium ad serenitatem tuam, ut cum de his rebus, tum de nonnullis aliis ad communem item Christianitatis salutem pertinentibus, tum ea nostro nomine ageret, loqueretur, etc. Dat. Romæ XXII Februarii MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ». Commonitus pariter imminentis in Hungariam Turcicæ irruptionis Franciscus Gallorum rex ; nam ad ejus matrem Engolismensium principem earumdem litterarum formulam, tum etiam ad Henricum Angliæ et Joannem Lusitaniæ reges transmissam Regestum Pontificium docet [1]. Sollicitavit etiam aliis Clemens litteris, quibus ascripta est prima Martii dies, Gallos proceres Montmorantium [2], Lautrechium, Vindeconiensem, Brionensem, Alensonium, tum Lotharingum, Borboniumque cardinales, ut Paulum Victorium triremium Pontificiarum præfectum commendatum haberent ; quem ad Francorum regem missum fuisse hac de causa significavit : « Ut cum eo de præsentibus regni Hungariæ periculis et de remediis ad regnum ipsum succurrendum opportunis, ac etiam de nonnullis aliis rebus ad communem Christianitatis salutem itidem pertinentibus nostro nomine ageret et loqueretur. Dat. Rom. die I Martii MDXXVI ».

58. Affecto vero jam mense Aprili, Thomam cardinalem Eboracensem regiæ Anglicæ procuratorem excitavit [3] ut periclitanti Pannoniæ opem ferret : « Etsi, inquit, optimo et Christianissimo isti principi supervacaneum fore existimamus, tamen ea auctoritate et gratia, qua maxima apud eum polles serenitatem ejus nostro et Christi ejus in primis nomine adduces, atque adeo, ut poteris, impelles, ut aliquod omnino pecuniarum præsidium, vel per hominem proprium, ut nunc et proximis mensibus ad eam scripsimus, vel alio aliquo modo in Hungariam maturrime velit transmittere, quemadmodum et nos facere jam cæpimus, et reliquos principes facturos quamprimum expectamus, etc. Dat. Romæ die XXIII Aprilis MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ».

59. Submisisse Anglum Hungariam aurum subsidiarium Ludovico regi ad comparandum exercitum, pariterque Pontificem præter aliam vim auri quinquaginta millia nummorum ad faciendos in rem militarem sumptus suppeditasse, ad Baptistam Sangam, Pontificium in

[1] Ibid. p. 137.

[1] Ibid. post eamd. Ep. — [2] Ib. p. 139. et regest. post eamd. Ep. — [3] Eod. l. II. an. 1526. p. 76.

Anglia internuntium, scripsit [1] : aucto vero in dies magis Turcico terrore, defendendæ Pannoniæ sollicitus Clemens internuntium suum Hieronymum Rorarium dare operam jussit apud Ferdinandum archiducem Austriæ, Cæsarisque in Germania legatum, ut Germanicis viribus labantem Hungariam sustentaret : eumdemque monuit imminentis Austriæ discriminis, cum Turca, obtrita Pannonia, in Austriam penetraturus esset : qua de re hæ scriptæ litteræ [2] :

« Nobili viro Ferdinando Hispaniarum principi, Austriæ archiduci.

« Cupientes, sicut nos non pastorale modo officium, sed paterna etiam charitas, et benivolentia, qua charissimum in Christo filium nostrum Ludovicum Hungariæ et Bohemiæ regem illustrem prosequimur, ei opem quam possumus adversus communem hostem Turcam ferre, mandavimus dilecto filio Hieronymo Rorario nuntio nostro quædam in hunc desiderii nostri finem, quæ ex eo plenius tua nobilitas intelliget, quam hortamur in Domino, et studiose requirimus, velit pro Dei causa et defensione affinis ac vicini regis, quæ ad tuorum quoque locorum ei proximorum securitatem pertinebit, eidem nuntio nostro, et in his quæ dixerit fidem, et quæ circa hoc nostro nomine apud te curaverit omnem favorem præbere, etc. Dat. Romæ, etc. v Mai MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ». Non tulit illi opem Ferdinandus, quem Francorum rex in invidiam vocavit [3], quod Hungariæ cum Turca partiendæ cupidine Ludovici regis sororii exitium contempsisset.

60. *Germanorum ignavia, suadente Luthero, confirmata.* — At Joannes Coclæus veras causas aperit, ob quas Ludovicus a Germanis desertus fuerit, nempe ob Lutheranorum factionem contrariam : « Non solum, inquit, plebs et rustica turba, verum etiam plerique optimarum et nobilium trahebantur in favorem novi Evangelii, atque in odium antiquæ religionis et cleri ; unde cum absque seditione et tumultu novitas illa prohiberi aut tolli non posset, principes et ordines imperii concluserunt suspensive, ut quisque in causa religionis ita se gereret, et in terris suis ageret, sicut confideret justificare ac respondere coram Deo et coram Cæsarea majestate. Hinc suspensis in hunc modum omnium animis, cum nulla esset certa pax aut securitas, factum est, ut nemo Germaniæ principum opem tulerit regi Hungariæ et Bohemiæ Ludovico, in cujus fines Turcarum imperator maximis copiis jam ingressus erat : nam et domi nihil erat securum a seditiosis subditorum animis, et omnis miles a Luthero involuntarius jampridem redditus fuerat ad proficiscendum contra Turcas ; scripserat enim ille [4], quod præliari adversus Turcas sit repugnare Deo visitanti iniquitates nostras per illos : scripserat [1] nos hactenus nihil habuisse prosperum adversus Turcam, et vires ejus atque imperium nostris bellis aucta esse in immensum : scripserat non licere Christianis bellare, sed vim et injurias pati : scripserat denique Turcam esse decies probiorem ac prudentiorem principibus nostris, ideo nihil prosperitatis a nostris expectandum esse, nec quidquam esse contribuendum contra Turcas, etc. Derelictus itaque ab omnibus Germaniæ principibus pius, innocens ac inclytus rex Ludovicus Cæsaris nostri sororius ». Et infra : « Ferunt Turcam pio regi in litteris suis comminatum esse, quod non solum regem ac proceres ejus esset assaturus paloque transfixurus ; verum etiam religionem et Crucifixum illorum vellet omnino delere, et in silentium redigere ».

61. Supererat unica Hungaro spes in Sigismundo rege Poloniæ, ad quem Clemens mense Julio internuntium suum proficisci jussit [2], ut ipsum ad Hungariam tuendam, ac nepotem Ludovicum ab imminenti interitu vindicandum hortaretur, moneretque, ne inita cum Turca, qui nullam fidem servare consuevisset, concitassetque etiam Tartaros ad Poloniam invadendam, fœdera coleret.

« Baroni Burgii, nuntio in Hungaria.

« Dilecte fili, etc. Augent dolorem nostrum in dies et tuæ et aliorum litteræ, quo regis regnique istius pericula certiora propioraque esse nobis significant : itaque ad omnia remedia circumspicientes maxime opportunum et necessarium fore judicavimus, ut tu ad charissimum in Christo filium nostrum Sigismundum Poloniæ regem statim te conferas, ejusque serenitatem in qua una aliquid spei nobis adhuc restat, nostro et sanctæ hujus Sedis, ac imprimis Domini nostri Jesu Christi, cujus res præcipue agitur, nomine horteris et obtesteris, ut nedum regiam et privatam fidem suam ei, qui nemini unquam fidem pactumve ullum servare solitus est, neque adeo nunc serenitati ejus servat, quando in ejus regnum tot Tartarorum millia mittere jam molitur, præstare et servare studet, divinam et Catholicam nostrum omnium fidem cum totius istius regni serenissimique et charissimi nepotis sui interitu ruere, et perditum iri, pati velit : id quod cum ejus quoque serenitatis regni statusque proditione, quam sit conjunctum futurum, et ipsa per se facile poterit cognoscere, et tu illi, qui hujusmodi melius istic quam nos, nosti, plane declara, etc. Dat. Romæ die XXI Julii MDXXVI, Pontificatus nostri an. II ».

62. Irretitum adeo fuisse Sigismundum regem Poloniæ Turcicarum induciarum vinculis

[1] Lib. I. lit. princ. p. 211. — [2] Lib. brev. an. 1526. par. II. p. 309. — [3] Francisc. I. in Apol. — [4] In assert. art. 34.

[1] Lib. de bello contra Turc. contra duo mandata imperialia. — [2] Lib. brev. an. 1526. par. II. p. 373.

refert Pannonum historia [1], ut eas potius inviolatas servare, quam laborantibus Hungaris et reipublicæ Christianæ in discrimen adductæ opem ferre maluerit, ne scilicet arma Barbarorum et vires in se ac suos concitaret; suis tamen, qui voluntarie militare vel sub Hungario stipendia facere vellent permisisse : itaque ut numerum Polonorum, ita subsidium exiguum extitisse. Excusant Sigismundum Poloni historici [2]; cum siquidem subsidiarias copias ad nepotem tuendum instruxisse; sed cum Solimannus eodem tempore, quo in Pannoniam irrupit, Tauricanum Tartarum in Polonos immisisset, mittendos in Hungariam milites ad Poloniæ fines tutandos avertisse; quippe Tartari in Lituaniam primum, inde in Volinensem, Belsensem, ac Lublinensem provincias irruptione facta, eas populati sunt : ob quam Turcarum perfidiam sollicitabat Sigismundum Clemens, ut bellum pro defendenda Hungaria impigre susciperet. Cum ita Pontifex Polonum, Germanum, Gallum, Anglum, Hispanum, ad ferenda periclitanti Hungariæ auxilia hortatibus ursisset, misissetque etiam aurum subsidiarium, demum Hungaros ipsos hortatus est [3], ne sibi deessent, utque sacro Ecclesiarum thesauro pro faciendis in rem militarem sumptibus uterentur, tum ipsa prædia, domos, et alia immobilia divenderent, quibus ipsa templa et sacra contra Turcicam vim et impietatem defenderent.

63. *Ingens Hungarorum clades : Buda capta a Solimanno, et Ecclesiæ profanatæ et diremptæ.* — Si hujusmodi Pontificis consilio paritum fuisset, tanti exercitus conscribi facile poterant, ut maximæ Turcarum copiæ pari Christianorum numero retundendæ fuissent. Porro quanquam aliqui haud gravate ea protulerunt, ut conflarentur, vel eadem dividerentur forma, plures tamen futuræ cladis ignari expilanda Turcis reservarunt, de qua imprudentia Clemens postea gravissime conquestus [4] est. Denique cum omnium regum Christianorum repetitis vocibus frustra implorata essent auxilia, ipsi Hungari sibi ipsis defuerunt : nam cum Solimannus ducenta [5] ferme militum millia summa celeritate eduxisset, illi ad conjungendas copias et sequendum Ludovicum regem tardissimi fuerunt, adeo ut rex [6] vix viginti sex circiter millibus militum succinctus esset; cum non expectatis quadraginta millibus Transilvanorum, quos Joannes comes ductabat, nec aliis quindecim millibus, qui ex Illyrico veniebant, nec Bohemico equitatu, Pauli Tomoræi archiepiscopi Colocensis Ordinis Minorum, viri quidem pii et generosi, sed imprudentis, importunis suasionibus permotus, contra militarium virorum et sapientium sententiam in hostes incurrere decreverit : « Damnata est palam tanta temeritas, ut Franciscus Perenius episcopus Varadiensis », inquiunt [1] Hungarici Annales, « elegans, nec indoctus juvenis quasi futuri mali præscius, cum diem, quo pugnabitur, viginti sex millium martyrum Hungarorum celebri memoriæ, qui pro Christiana religione occubuissent fastis inscribendum, ideoque ad eam rem impetrandam Stephanum Brodericum cancellarium, si superstes et incolumis e prælio evadet, Romam mittendum esse, haud insulso ingenio nec vano præsagio dixisse memoretur ». Ad internecionem cæsus est Christianus exercitus, adeo ut decem equitum millia et duodecim millia peditum interempta sint. Rex etiam Ludovicus, quod a Pontifice regi Poloniæ patruo, ni Pannoniæ succurreret, prænuntiatum fuerat [2], periit, cum cœnosum rivum inter Mohacium et Chelliam vicum trajicere niteretur : « Impeditioris ripæ aggerem », inquit Isthuanffus [3], « superare conatus reflexis habenis, resupinatoque equo in profundiorem lutulenti amnis limum cecidit, ac degravantium armorum pondere, et equi colluctatione oppressus miserabiliter interiit, præstantissimæ indolis atque ingenii princeps, ac omnibus corporis atque animi dotibus insignis, eoque infelici vitæ exitu indignus. Hæc est illa memorabilis simul et miserabilis Mohaciana clades, qua antiquum gentis nostræ decus, floremque nobilitatis et militiæ, ac quidquid virium habebamus, una eaque funestissima dimicatione prostratum amisimus, cœpimusque cum inexplicabili ignominia nostra, qua Barbarorum intolerabile jugum, qua exterarum nationum servitutem subire ac perpeti ».

64. Contigit ea clades die vigesima nona Augusti [4] : cujus rumor auxiliares copias adventantes dissipavit; addunt enim iidem Pannonum Annales : « Jam Vaivoda cum exercitu Segedinum ad Tebisci et Marusi confluentem nobile oppidum liberumque pervenerat, in quo ad quadraginta millia hominum censebantur, et Christophorus Frangepanus quindecim millia Illyrici nominis armatorum ad S. Andreæ oppidum haud procul a Dravo situm adduxerat : Bohemi præterea et Moravi justo numero partim Albam regiam, partim Jaurinum ducibus Georgio marchione Brandeburgensi et Adamo de Nova Domo attigerant, eosque Silesiaci equites cataphracti mox subsecuturi dicebantur. Quod si Tomoræus et reliqui præcipitis et funesti prælii auctores has copias auxiliares opperiri, quam malesanis consiliis juvenis regis interitum et patriæ certum exitium procurare ma-

[1] Nicol. Istuanff. l. VIII. — [2] Neugebaverus l. VII. hist. Polon. — [3] Lib. I. brev. an. 1526. p. 181. et par. II. p. 141. et Istnauff. hist. Polon. l. VIII. — [4] Clem. ubi sup. — [5] Braderic. episc. Vatien. apud Sambre. hoc an. — [6] Jo. Fab. in orat. ad reg. Angl. Guicc. l. XVII. Append. ad chronolog. Naucler. Append. ad Sabell. Nic. Istuanff. hist. Pann. l. VIII. Sálomon. Neugeba. hist. Polon. l. VII. Surius in commen. hoc an. Sansovin. hist. Turc. in Soliman.

[1] Nicol. Istuanff. ubi sup. — [2] Lib. brev. an. 1526. par. II. p. 373. — [3] Nicol. Istuanff. ubi sup. — [4] Append. Naucl. et Sabel. Istuanff ubi sup.

luissent, commodiore utique fortuna et æquiore conditione certare, neque de successu victoriæ magnopere desperare potuissent. Cum ad duces infelix et lugubris adversæ pugnæ exitus fama allata esset, omnes æque attonitos et metu perculsos perterruit et perturbavit, sic ut hi quidem omnes eo unde venerant agminatim reverterentur : sed vuaivoda suo usus consilio exercitum retinuit, et munitis castris aliquandiu ad Segedinum stativa habuit, ut quorsum consilia Sulimanni tenderent, ibi aperiretur. Fuere qui eum occulta cum hoste consilia jam tum tractare dicerent, ut postquam Ludovicus nullo hærede superstite fato functus esset, Solimanni ope regnum consequeretur ».

65. Interea Solimannus parta victoria late Hungariam populatus, ipsam etiam Budam in deditionem imperii sui redegit, ac rebus secundis elatus altoque fastu turgidus etiam in Italiam ad Romam occupandam se descensurum jactabat [1] : qua voce perculsus Clemens, atque ingenti dolore ob florentissimum regnum, quod diu Christiani imperii firmissimum propugnaculum extiterat, amissum oppressus, sacro convocato senatu cardinalibus exposuit [2], se jam imminente Turcica in Hungariam irruptione reges ad ineunda pacis fœdera omni studio et contentione cohortatum, ut arma in communem hostem sociarent, nec levem auri vim ad conscribendos milites in Pannoniam submisisse : quamvis vero ipso exordio nosset Italicum bellum tuendo Hungariæ regno plurimum obfuturum, necessitate tamen ad arma capienda astrictum se fuisse, cum hostis omnes honestas pacis leges respuisset : nunc vero illato a Turca tanto vulnere reipublicæ Christianæ, se omne studium, industriamque omnem in illo curando, abscisso quovis privati commodi vel amplificandæ familiæ respectu, collocare decrevisse ; visum itaque inducias universæ Italiæ statis legibus imperandas , conscendendamque sibi classem ad Christianos reges adeundos, ut qua monitis, qua precibus, qua lachrymis pacem publicam eblandiatur. Dein cardinales hortatus est, ut se ad sociandum communem parentem accingerent, ac votis precibusque divinam operam poscerent, quo sanctissimum illud opus promoveret : quod si id ad optatum exitum perduci hominum crimina vetarent, saltem in medio conatu vita ipsi a Deo eriperetur ; nullam enim graviorem calamitatem sibi posse contingere, quam si extinguendi tanti incendii spes sibi adimeretur. Excepta est secundo cardinalium plausu ea oratio ; creditum vero a plerisque tædere ipsum icti cum Gallo fœderis, cum spes contra succederent. At pia illa consilia, seu Turcico terrore sensim evanescente, seu ob Columnensium et Hispanorum insidias ad irritum cecidere. Porro ex Hungarorum, qui Ecclesiarum thesauros Turcis diripiendos exponere, quam milites subsidiarios iis conducere maluerant, calamitate exemplum sumens, Pontifex sacras Ecclesiarum Italiæ opes, crucesque et calices ad suppeditandos militares sumptus distrahere, si Turca irruere pararet, constituit ; atque episcopos omne templorum aurum et argentum in commentarios referre jussit, quo argumento hæ ad episcopum Hadriensem datæ litteræ [1] per Italiam Encyclicæ :

66. « Venerabili fratri episcopo Hadriensi, vel ejus in spiritualibus vicario generali.

« Proximis mensibus, cum ad aures nostras pervenisset immanissimum et potentissimum tyrannum Turcarum, Christiani nominis hostem, maximum exercitum adversus regem et regnum Hungariæ parare ; nos non solum illius regni principes et nobiles sæculares, sed et archiepiscopos, episcopos, abbates et alios prælatos litteris et proprio nuntio nostro, quantum cum Deo potuimus, hortati fuimus, ut pro dicti regni defensione proprias pecunias exponere, et si illæ non sufficerent, omnia mobilia et jocalia pretiosa Ecclesiarum et beneficiorum in dicto regno consistentium, et urgente necessitate etiam immobilia bona Ecclesiarum et beneficiorum hujusmodi vendere, illorumque pretium ad congregandum et continendum exercitum, quo dicto Turcarum tyranno occurri ac resisti posset, convertere deberent : quod cum non fecerint, ipseque Turcarum tyrannus dictum regnum non sine maxima Christiani sanguinis effusione, ipsiusque regis miseranda cæde occupaverit, intelligamusque inter alia impia et nefanda Ecclesias omnes ejusdem regni omni scelerum genere profanatas, earumque vasa aurea et argentea ac jocalia omnia a spurcissimis Turcis direpta, et in profanos usus conversa fuisse, eumdemque tyrannum palam minari ad almam Urbem nostram cum eodem et majore etiam exercitu venire ; nos nulla opportuna remedia pro nostræ et dictæ Urbis hujusque sanctæ Sedis ac universæ Christianæ reipublicæ defensione omittere, ac nostra omnia et Ecclesiarum omnium bona mobilia etiam jocalia pretiosa exponere potius, quam illa impiissimis Christianæ fidei hostibus relinquere deliberavimus. Itaque fraternitati tuæ seu tibi, fili vicarie, tenore præsentium committimus et mandamus, ut acceptis præsentibus Ecclesias omnes tam sæculares quam regulares, et tam exemptas quam non exemptas, in tuis civitate et diœcesi consistentes visitare ac de omnibus bonis mobilibus, et jocalibus pretiosis vasisque argenteis et aureis etiam calicibus et crucibus in dictis Ecclesiis existentibus inventarium fieri, illudque ad nos cum eorum pondere et distincto va-

[1] Lib. brev. an. 1526. par. I. p. 187. — [2] Guicc. l. XVII.

[1] Lib. brev. par. I. p. 181. et par. II. p. 141.

tore quantocyus transmittere curetis. Dat. Rom. die III Octobr. MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ». Impositæ præterea sunt decumæ a Clemente ob temporum infelicium difficultates easdem, ac necessitate coactum se id facere profitetur in litteris ad Carolum ducem Sabaudiæ missis [1] : « Cum, inquit, se exhiberent nobis et Christianis omnibus difficilia et periculosa tempora aliis super alias incidentibus cladibus, nuperrime autem ipsa Hungaria, quæ quondam cæteræ Christianitatis propugnaculum esse consueverat, infeliciter amissa. Dat. Romæ VIII Octobris MDXXVI, anno III ».

67. *Pontificis cum Columnensibus contentiones.* — Ob hos etiam Solimanni progressus consternatus Pontifex acceptam a Columnensibus et Hispanis in ædis Pontificiæ expugnatione, et Vaticanæ Basilicæ direptione injuriam delere oblivione, atque ad reges in pristinam concordiam reducendos incumbere constituit, tum Sabaudiæ ducem rogavit [2], ut in tam præclaro opere interpretis officio fungi vellet.

« Dilecto filio, nobili viro Carolo Sabaudiæ duci, nostro secundum carnem affini.

« Dilecte fili, salutem. Gratum habuimus adventum dilecti filii Aymonis de Publiciis oratoris tui ; ea enim ad nos detulit de tua in nos atque hanc sanctam Sedem observantia et voluntate, quanquam antea nobis semper agnitis et perspectis, quæ cum nobis semper jucunda, tamen hoc tempore maxime grata acciderint necesse est : talis enim principis et voluntas et auctoritas nobis valde opportuna hoc tempore et quasi oblata a Deo videtur ad concordiam inter dissidentes Christianos principes, quibus hinc inde affinitate copularis, quoquomodo conciliandam, ut Turcis in nostra reliqua imminentibus resisti possit. Nos quidem, fili, quibus tam atrocem injuriam nuper illatam fuisse audisti (nempe cum Hispani proditione, Basilica S. Petri Pontificioque palatio direptis, Clementem in arce obsedere, adegereque ad indignas pactiones), omnis ignominiæ libenter obliviscimur, quo publicam salutem privato animi dolori anteponamus. Dat. Romæ XIV Octobris MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ». Eodem argumento ad Beatricem ducissam Sabaudiæ datæ litteræ [3], precesque additæ ut sororem Cæsaris uxorem incitaret ad virum cum Francorum rege conciliandum, quo arma adversus Turcam verterentur.

68. Mutavit subinde mentem, hortante Gallorum rege, Clemens [4], nec facta Columnensibus sponsio de accepta injuria oblivione delenda, servanda visa est, cum a conjuratis vi et flagitio extorta esset, et ea clementia improbis ad audendum quodvis facinus ansa danda esset : nec sacrilegia in Basilica Vaticana diripienda patrata impune ferenda, nec clientum in principem, et S. R. E. cardinalis in summum Pontificem proditiones sine pœnarum exemplo tolerandas : quæ licet de iis exigantur, non tamen sequestram cum Cæsare pacem violatum iri. Itaque cum ex Insubria Ecclesiasticum exercitum revocasset, ex quo fœderatorum res, quæ, capta Cremona et Francisco Sfortiæ tradita, efferri cœperant, adeo ut recuperandæ Genuæ, quæ a sociali classe in summas erat adducta angustias, vel Mediolani interclusis [1] commeatibus recipiendi ob Gallicarum copiarum adventum spes affulgeret, omnino labefactatæ fuerunt ; Paulum Vitellium, et Augustinum cardinalem Trivultium legatum decem militum millibus succinctum [2] ad expugnanda Columnensium oppida exscindendaque immisit, Marinum igitur, Monsfortinus, Gallicanum, Zagarolum, deleta flammis vel solo æquata fuere : aliæ tamen Columnensium arces, Pallianum scilicet et nuper Papalis milite Hispano ita communita fuere, ut capi non potuerint : quinetiam a Columnensibus nonnulla Pontificia oppida intercepta sunt. Postulatus est [3] Pompeius cardinalis de vi et proditione in Pontificem ; at ille Clementem simoniæ in Pontificatu adipiscendo admissæ per calumniam insimulavit, ac publico scripto Neapoli divulgato ad futurum Concilium provocavit : præterea, coacto circa Ceperanum exercitu, milites diripiendæ Romanæ Urbis spe inescare cœpit : [4], et cum nonnullis Romanis proceribus in Pontificem coitiones fecit [5], quæ tum patefactæ et discussæ fuerunt.

69. Decrevit eodem die oratorem ad Cæsarem et Lusitaniæ regem Martinum, virum principem Lusitanum, qui egregiam Pontifici pro sedanda Urbis seditione operam navarat, ut eos ipsos reges ad suscipiendam periclitantis rei Christianæ patrocinium excitaret [6] : « Te, inquit, cujus singularem erga nos et hanc sanctam Sedem fidem ac devotionem in sedandis tumultibus per quosdam seditiosos contra nos et Sedem ipsam nuper in alma Urbe nostra excitatis cognovimus atque perspeximus, ac speramus in Domino quod ea, quæ tibi pro omnium Christi fidelium salute commiserimus omni sollicitudine et diligentia exequeris, ac charissimos in Christo filios nostros Carolum Romanorum et Hispaniarum regem Catholicum in imperatorem electum, et Joannem Portugalliæ et Algarbiorum regem illustrem, cujus apud nos orator existis, de fratrum nostrorum consilio duximus destinandum, persuasum habentes, eidem Joanni regi gratum et acceptum futurum, quod propriis ejus negotiis omissis publicæ salutis curam amplexus fueris, etc. Datum Romæ XIV Oc-

[1] Lib. brev. par. II. p. 135. — [2] Ib. p. 137. — [3] Ib. p. 136. — [4] Guicc. l. XVII.

[1] Ext. ea de re lit. l. II. collect. lit. princ. p. 23. — [2] Ib. p. 45. — [3] Guicc. l. XVII. — [4] Lib. II. litter. princ. p. 24. — [5] Lib. I lit. princ. p. 179. — [6] Lib. brev. an. 1526. par. II. p. 197.

tobris MDXXVI, Pontificatus nostri anno III».

70. *Hungaria mutuis discordiis attrita.* — Debuissent tantæ clades Christianos a mutuis dissensionibus abducere, eosque inter sese ad communem hostem propulsandum fœdere jungere; ipsi tamen nil de conceptis jam ante odiis remisere, sed alii in alios publicarum calamitatum culpam conjecere: qui vero Pannoniam, abscedente Constantinopolim Solimanno ob domesticos motus a Calendero Celebio in Asia excitatos, sociatis exercitibus recuperare potuissent, Ferdinandus scilicet Austriacus, et Joannes princeps Transilvanus Matthiæ olim regis nothus filius, de partiendis inter se reliquiis Hungariæ regioque nomine adsciscendo contenderunt, mutuis se criminationibus impetentes, quod Ludovicum regem in medio discrimine prædandæ illius coronæ spe deseruissent: primus Joannes comes cum polleret exercitu, Buda et Alba receptis a suæ factionis studiosis regem se deligendum curavit, conditoque in regum sepulchro Ludovici cadavere, a Paulo Vardano designato archiepiscopo Strigoniensi ac Stephano Broderico episcopo Vaciensi solemni ritu regio diademate est redimitus, et cum Francisco Gallorum rege fœdus percussit.

71. Cum interea Ferdinandus, ad quem ex veteri pactione regni jura erant devoluta, in Germania ageret, a suarum partium sectatoribus, ut in Hungariam ad regnum capessendum provolaret sollicitatus, indictis Posonii reginæ Mariæ sororis opera solemnibus ordinum regni conventibus rex creatus est, rescissa Joannis electione, quam Turcarum ope celebratam ac Ludovicum regem prodidisse Turcis, ut regno potiretur, objectum est: a Joanne itaque magna procerum pars defecit ad Ferdinandum, qui ut reliquos ab eo avelleret publicis litteris pollicitus est omnibus veniam [1], ac ipsos pristinis opibus et honorum gradui se asserturum.

« Ferdinandus rex Bohemiæ et Hungariæ, etc.

« Promittimus eisdem (nempe Stephano Bathorio Hungariæ palatino et judici Comanorum, Dalmatiæ, Croatiæ et Sclavoniæ banis, aliisque proceribus) in verbo nostro regio, quod eos et eorum quemlibet in ipsorum beneficiis, ordine, libertate, officiis, ac in bonis et rebus omnibus contra comitem Sepusiensem Waivodam Transilvanum, qui præter leges et consuetudinem regni Hungariæ se per suos in regem eligendum et coronandum curavit, atque alios adversarios inimicos et æmulos, si quos pro eorum in nos fide et constantia sunt habituri, et tuebimur ac defendemus, etc. Datum in civitate nostra Viennæ die ultima mensis Novembris anno Domini MDXXVI, regni nostri anno I ». Accensum est inde inter Ferdinandum ac Joannem æmulos atrox bellum, quod Hungaros mutuis cædibus attrivit; ex quo Turcarum res in Pannonia firmatas, Joanne in Turcarum clientelam se commendante, suo loco videbimus. Quam calamitatem præsagiens Joannes Eckius in suis concionibus ita declamabat [1]: « Quis Turcam hostem, imo canem sævissimum, trans mare adduxit? nonne duorum imperatorum Constantinopolitanorum dissidium? quando alter ex Turca quærebat auxilium anno MCCCLXXX. Quis præterea tributariam Turcæ Cyprum effecit? Regum discordia. Quis insuper Turcam Rhodum adduxit? numquid non cancellarii istius ambitio, (nempe Amaralli Lusitani) qui magnum non assecutus erat magistratum? Ita nobis faveat Christus, ut non hæc quoque dissensio aliquid in Hungaria monstri alat ». Consensere dictis tristes exitus.

72. *Joannes Faber legatus ad regem Anglorum.* — Dum vero hoc bellum parabat Ferdinandus, Joannem Fabrum insignem theologum, cujus consilio et doctrina ad dissolvendos Lutheranæ sectæ dolos plurimum erat usus, oratorem ad Henricum regem Angliæ misit, ut ab eo auxilia contra Turcam Hungariæ invasorem eliceret. Habita est ab eodem Joanne Fabro coram rege et proceribus Anglis ad eos ad sacram in Turcas expeditionem conficiendam concitandos elegans oratio, in qua de Turcarum origine, superstitione, progressibus præfatus, inter alia de eorumdem sævitia hæc proposuit [2]: « Quis nefandas transactorum temporum cædes, stupra, adulteria, sacrilegia, tot clarissimarum urbium eversiones referre sine lachrymis potest? Veritas et res gesta est in Mytilene, Constantinopoli et Trapezunda, quoscumque divino cultui devotos et addictos invenere Turcæ, archiepiscopos, episcopos, aut religiosos perinde ut boves in campis et foris mactari fecerunt: et in prælio Æstatis proximæ non satis erat quod octo episcopos Pannonum interfecerant, sed post stragem inter mortuos Christianos archiepiscopum Strigoniensem cancellarium regni, ac dominum Paulum archiepiscopum Colocensem utrumque pro fide Christi mortuum Solimon Turcarum princeps decapitari, et in frusta ac minutissimas partes (ut nonnulli retulerunt) secari ac discindi impudico ore jussit. Turca in Rasia, hoc est, inferiori Mysia, quæ Servia nunc est, cunctis magnatibus oculos erui, quasi alter Julianus apostata præcepit: in Euboia vero innumerum populum palis suffixit, alios obtruncavit, plerosque ignito ferro discerpsit; pueros et infantes nondum ablactatos saxis illisit, et pro tyrannica consuetudine multos per medium scidit. Trapezuntium autem imperatorem cum Ponticæ oræ et Cappadociæ principibus, liberis, uxoribus, Bizantium velut in triumphum duxit, doctosque lachrymanda morte interemit ». Ad-

[1] Ext. apud Dolgast. to. III. p. 494.

[1] Jo. Eck. to. I. dom. 3. quadrag. — [2] Jo. Fab. in oration. ad reg. Angl. de Turc. orig.

didit idem orator de Turcica ambitione, quæ universi orbis dominatui inhiabat :

73. « Adhuc tam amplis imperiis, regnis, provinciis et urbibus ille orthodoxæ fidei hostis non est satiatus, sed totus ad hoc tendit et animi sui audacem cogitatum adjecit, quando ad orientem solem nihil fere reliqui habet, quod rapiat; sed illic terræ et maria illi obediunt, jam ad nos rapacissimos suos ungues convertit, et reliquam occidentalis Ecclesiæ particulam, quæ in illius comparationem quasi tenui filo pendere videtur, demoliri conatur ». Et infra : « Eapropter cum in Æthiopia supra Ægyptum Naid Gian, quem nos Pretoian dicimus, non formidet, a Syria et Assyria Meleck Lastraphi Soldanum deleverit, cum Tartaris ultra Tanaim et Mæotides paludes affinitatem contraxerit (nam illorum rex viventis et nostris temporibus in nos dire ferocientis Sulimonis sororem in uxorem ascivit) et cum his Scythicis populis, qui ultra Volgam amnem, et supra Caspium mare degunt amicitiam teneat et pacem, Hiberiam in qua olim Bacharites Melech pro voto habeat, Sophi Persam bis prælio vicerit, etiam ab illius regia urbe et regali sede nobis viventibus profligaverit (ita in proximis comitiis procerum Romani imperii apud Norimbergam, ubi etiam tuæ majestatis regii oratores aderant, Sophi Persæ nuntius ad regem nostrum destinatus referebat) neque sit quod hunc Persarum regem vel alium quemquam in terra formidet, ideo huc omnes potentias viresque suorum potentissimorum regnorum convertit, ut Hungariæ et Croatiæ regna sibi contermina, et deinde tantillum quod superest Christianitatis evertat, vastet sibique subjiciat : sic intra sex annos sub Hadriano hujus nominis Romano Pontifice VI Rhodum insulam et civitatem Rhodianam a crucesignatis militibus expugnavit : sic Belgradum Taurini oppidum, quod alii Albam vocant, vere bellum Pannoniæ gradum, cum munitissima arce non modo Hungariæ, sed totius Christianitatis propugnaculum evicit ». Aliisque additis subdit :

74. « Anno vero præsenti, Æstate præterita Sulimon ille Turcarum imperator factus, ut se immortalem et adhuc adolescens populum sibi in viridi applaudentem faceret et conciliaret, suorumque regnorum fines augeret, in propria persona sese a sedibus propriis movit, et tanquam Attila flagellum, fulmen et terriculamentum orbis cum potentissimo exercitu tam equitum quam peditum ultra centum et quinquaginta et fere ducenta millia hominum cum camelis (ut quidam retulerunt) triginta millibus, navibus tribus millibus, equis, artelleriis, munitionibus et commeatu instructissimus Hungariam invasit, Petrivardin et alia quædam munitissima castra cœpit, ex his aliqua in cinerem vertit. Infinitam Christiani sanguinis multitudinem cruenta et immiti clade, cæde mactationeque carnifex ille perdidit. Quæcunque etiam tam hominum quam jumentorum aut bonorum ex lateribus fluviorum Savi, Travi, Tragi et Danubii invenit, vastavit, et in prædam quasi leo rugiens diripuit, idque in longitudinem si solam Hungariam, eamque a Belgrado metiamur, per quadringinta, et in latitudinem per ducenta ac plura Anglica milliaria et quidem parvo temporis decursu, hoc est, sex mensibus perpetravit. Quod denique horribilius est, occurrentis Ludovici regis exercitum validissimum, octo episcopos, ac regni primates et proceres profligavit et in tuæ majestatis ac omnium Christianorum regum et principum perpetuam ignominiam, et vix abluendum dedecus, pientissimum regem eumque florentissimæ ætatis juxta Tragum flumen in obscœna et profunda palude immatura morte interire fecit. Et mox triumphabundus Sennacherib ille blasphemus sese in ejusdem regis regale solium, quod in inclyta urbe Buda fuit, posuit, sese Hungariæ regem adorari præcepit, ipsamque Budam, cum Pesta civitate, ex altera et opposita parte sita vulcano tradidit in favillamque et fumum perdi et abire fecit. Nolim hic coram prudentissimo rege diutius immorari circa cædes, latrocinia, jugulationes, prædasque opimas, quas etiam in æneis machinis in subsidium missis abduxit. Adhuc inexplebilis et sanguinarius hostis intra fines nactos manere, atque Constantinopolitano, Trapezuntio et Caffæ imperiis, et plusquam sexaginta regum regnis contentari non didicit, neque vult etiamsi Macedoniam, quæ nunc Albania, habeat.

75. « Jam vero minime sævissimus quiescit animus, sed diu noctuque secum volvit ac meditatur, ut singula reficiat atque instauret, quæ ad ulteriorem et novum belli gerendi apparatum attinent. Terra denique et aquis commeatum comparat et instruit quæcumque pro Æstate nunc proxima et imminenti necessaria sint, ut mox Hungariam, Croatiam, Austriam et procul dubio Germaniam, et reliquas Christianorum provincias etiam Occidentis quidquid superest, suæ ditioni subjicere possit. Animatur ad hæc et tam magna moliri Turca, quod videt Hungariam nunc sibi apertam esse, nec ut olim Euxino mari aut Alpibus impeditur aut clauditur. Cecidit Croatiæ regnum, quod suo hiatu fere totum absorbuit, deglutivit et delevit. Superest ut pessimus vicinus reliquos vicinos, quos pati non potest neque vult, etiam te quoque in brevi rostratis triremibus et navibus, et terra adoriatur.

« Sciens et quasi præ oculis præsentaneos interitus Christianitatis videns serenissimus ac clementissimus Ferdinandus Hungariæ ac Bohemiæ rex, archidux Austriæ, et princeps et dominus noster gratiosissimus, quid aliud faceret

quam quod maxime et primo omnium loco Christianum principem a tot Christianissimis imperatoribus,regibus et archiducibus parentibus, avis, proavis, abavis et atavis natum, et speculatorem fidelem contra venientem gladium decet? ac plurimum ornat, in primis Christi, non propria quæsita gloria, precantes manus cum toto illi credito populo levet, et cinere aspersus cilicioque in Ninivitarum regis morem formam indutus toto corde se vertat, et clamet ad Dominum : *Quis scit si convertatur, et ignoscat Deus, et relinquat post se benedictionem?* Ad hoc veluti Josue contra Amalechitas pugnaturus pro salvanda Christiana republica, et recuperanda ab injustis possessoribus Jebusæis, Chananæis, Pherezæis, Ethæis, Amorrhæis, terra promissionis, quæ lacte et melle fluit, etiam illa sancta civitate Jerusalem sic viriliter et fortiter contra iturum parat, et jam irruenti sane sævo hosti, perinde ut Ordinis divi Georgii militem, quem Gedeonis et suscepti velleris clypei, ensis et hastæ, sic tuis præscriptis legibus exigentibus memorem esse oportet, undequaque conscribit et colligit milites, machinas, commeatum, et quidquid ad exercitum utile et necessarium esse credit, non adversus Christianos principes, sed contra Christiani nominis persecutores pugnaturus ». Et infra :

76. « Non ignorat profecto, sed a totidem exploratoribus fidisque tam suæ majestatis quam Christianorum amicis et monitoribus compertum habet, illum apud Turcas militarem esse ordinem, ut illis perpetuo sint equites octoginta millia, quos timarcinos vocant, qui et in duos divisi sunt exercitus, Asiaticum scilicet et Europæum, quorum præsidentes bassas vocant : et quod sconisiarum equitum, qui sine stipendio et pro quinta parte prædæ militant, semper quadraginta millia sunt; catipporum autem spahiglanorum et soliphratorum ex Scythis et Persis ad latus regis aliquot millia. Didicit etiam ac sua majestas peditum ordinem intertenerі triplicem, janizarorum quidem, qui ex omnibus Turcarum regnis proceriores ad hoc idonei per conquisitores leguntur, et ab ineunte ætate quasi ephœbi in publicis gymnasiis et castris, ut olim Lacedæmonii nutriuntur, et albo pileo sursum versus porrecto breviorique veste amicti sunt. Hi urbes et arces oppugnant, et viginti millia sunt : asypporum autem peditum, qui rubeo pileo ab janizaris discernuntur, qui in prælio hostium equos subfodiunt, quadraginta millia, et peditum voluntariorum, qui sine stipendio militant aut evocantur, demptis et non numeratis calonibus, lixis, fabris, nummulariis, institoribus ac aliis id genus, qui vias sternunt, pontes fluminibus et stagnis imponunt, aggeres et reliqua necessaria erigunt et struunt, ordinaria institutione dum proditur in campum educuntur, propemodum infiniti : illis autem sic instructis et a cunis ad bellandum edoctis copiis parvo et imbecilli cuneo militum occurrere, cum illisque manum conserere, aut prælio congredi, neque regi neque antesignanis consiliariis videtur admodum esse consultum. Produnt historiæ veterum, quibus secure fidimus, Pazaitem Turcarum regem adversus Parthorum regem Tamberlanem, a quo prælio superatus et cathenis aureis vinctus in curru ducebatur, plusquam quatuor centena millia armatorum eduxisse, necdum illius potentia quantum hodie crevit aucta erat : proinde videt et recte rex noster parvum non sufficere contra eum, sed opus fore potentissimo et validissimo tam equitum quam peditum optime instructo exercitu.

77. « Sed, proh dolor! a Friderici proavi et Maximiliani avi imperatorum temporibus intra quæ Turcæ vehementiores, graviores et frequentiores incursiones ac depopulationes non solum in Hungariam et Croatiam, sed et Carinthiam, Styriam et Carniolam Austriæ provincias per crebros saccomannos et latrones, quos martylosas appellant, fecerunt, contra quos et in subsidium regni Hungariæ quandiu rex noster Austriæ domum gubernandam suscepit, septem continuis annis exercitum magnum intertenere coactus est, sineque intermissione Turcas pugnavit : non enim tam impius et crudelis in suos etiam Hungaros et Croatos esse voluit, ut sese præcipitet in damnatissimam Lutheri novam et inauditam hæresim, qua pro suo more pertinaciter per insaniam affirmat, quomodo Christianis contra Turcas bellare non licet, sed Turcis omnes aperire portas Christianum et Evangelicum principem conveniat.

« Quod si hac vice sua majestas, divino assistente præsidio, tam irato ac frementi inimico non restiterit, aut saltem prævalentiori marte non prævaluerit, jam non solum de Croatiæ regno, cujus residua pars exigua est, et Hungaria, quæ fere dimidia cecidit, sed de utraque Germania superiori et inferiori, quibus dudum feciales misit et bellum indixit tyrannus ille, actum erit; is etiam ad Calesium Bavarum et ultra Britannos et Occidentis fines excurret ». Antequam Hungaria superiorem cladem acciperet, Pontifex decima sexta Augusti die oratori suo deducendæ Michesulæ reginæ Bosnæ ejusdemque ducissæ Barbaniæ, quæ a Turcis pulsa fuerat, munus demandavit [1]. Consuevit semper esse Sedes Apostolica piorum asylum, jamque in eo diu Hannubal olim Phutensium rex Christianis sacris initiatus egerat, Pontificum Romanorum liberalitate sustentatus : qui cum in Lusitaniam se conferre, in eaque cum Phutensis regni, cui olim imperarat, magna pars Lusitanis pareret, senium exigere percuperet,

[1] Clem. lib. brev. an. 1526. par. II. p. 71.

illum Clemens regi Lusitano commendavit [1].

78. *Melite insula data equitibus Hierosolymitanis.* — Hoc anno Carolus V imperator Philippo Villerio Jerosolymitanorum equitum Ordinis magistro oranti opem, ut amissam Rhodum recuperaret, Melitensem insulam ad comprimendos Barbarorum impetus contulit certis pactionibus, ut in ea sedes defigeret : quæ cum Philippus significasset Pontifici, eumque ad Christianos omnes in concordiam redigendos esset hortatus, hoc responsum tulit [2] :

« Philippo de Villers Lileadam, magistro Hospitalis S. Joannis Jerosolymitano.

« Cum multa intellexerimus de piis ac prudentibus consiliis et actionibus tuis, nobis maxime jucunda et grata, tum illud non minus, quod charissimus in Christo filius noster Carolus Hispaniarum rex Catholicus in imperatorem electus pro sua pietate ac bonitate singulari vos benigne excepit, parique benignitate vobis permisit, ut sine ulla ejus voluntatis offensione Malthæ insulam vel recipere pro statione ac sede vestra, vel si videretur, omittere etiam possetis. Omnino quidem, dilecte fili, pro tua prudentia perspicis, aut illum locum aut alium quempiam cito deligendum esse, cujus omnis explicatio cum ex capitulo vestro generali pendeat, maturandus tibi est reditus, etc. Dat. Romæ x Martii MDXXVI, Pontificatus nostri anno III (1) ».

79. *Internuntius missus ad Armenos et Maronitas.* — Tendebant eodem tempore ad Occidentem supplices manus Montis Libani Christiani, crucesignatasque copias submitti petebant, quo servitutis Mahumeticæ jugum a cervicibus dejicere possent : quibus Clemens pia sua consilia exposuit [1], hortatusque est patriarcham Maronitarum, ut populum strenue fide orthodoxa erudiret, inque Sedis Apostolicæ conjunctione et obsequio constantem retineret.

« Venerabili fratri moderno patriarchæ Maronitarum.

« Omni studio et affectu te hortamur in Domino, ut te ipsum tuosque populos in Catholicæ fidei puritate, et in ea cum Romana Ecclesia unione, quæ vobiscum jam inde ab Innocentii III et Eugenii IV prædecessorum nostrorum temporibus sancita est, conserves, et in pressuris gentium divinam misericordiam et consolationem proximam fore speretis : id enim nos agimus, teste Domino, et ad eum finem nostræ cogitationes diriguntur, ut rebus inter Christianos principes quacumque ratione compositis, ad vestram et aliorum Christi fidelium in servitute infidelium degentium liberationem nos convertamus; id quod non procul fore per Dei misericordiam confidimus. Itaque, venerabilis frater, quandoquidem ad tuorum spiritualium filiorum regimen a Deo vocatus es, incumbe in eam curam, ut tuæ oves spirituali pabulo a te assidue foveantur, et intra fidei sanctæ cancellos et septa custodiantur, ne infidelium aut hæreticorum morsibus pateant; nostrum enim munus vicissim erit, ut post Deum omnipotentem tibi et tuis nulla in re unquam desimus, quemadmodum hæc ex eodem nuntio nostro, cui fidem habebis, plenissime intelliges. Dat. Romæ III Julii MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ».

80. Obvenerat eo instaurandæ rei Christianæ in Oriente felicior occasio, quo Armeniæ rex

[1] Lib. brev. an. 1526 p. 386. [2] Ib. p. 252.

[1] Lib. brev. an. 1526 p. 79.

(1) Isto quidem anno Melitensis insula exturbatis e sede sua Rhodiis equitibus a Carolo oblata est; non nisi tamen sequenti anno MDXXVII ab illis admissa, ut ex Epistola summi equitum magistri ad Carolum data eo ipso anno die X Julii, vulgata in Codice Melitensi to. II, pag. 191, intelligimus. Quin nec plena ejus insulæ possessio accessit equitibus, nisi anno demum MDXXX, quo largitionis illius Diploma a Carolo signatur. Diploma illud ex autographo profertur in eodem Codice ; sed cum mendosas chronicas notas præferat, utrumlibet consequatur oportet, vel errasse clarissimum Codicis illius editorem dum ex autographo se illud dedisse affirmavit, vel ex scripturis vitio cum typis tradendum describeretur, menda contraxisse. Ita enim mendose notatur : « Dat. in Castello Franco die XXIII mensis Martii, tertiæ Indictionis, anno a Nativitate Domini MDXXX, regnorumque nostrorum, imperii videlicet nostri anno decimo, regni Castellæ, Legionis et Granatæ XXVII, Navarræ XVI, Aragonum, utriusque Siciliæ, Hierusalem et aliorum XV, regis vero omnium XV ». Profecto anno MDXXX, imperii annum nonnisi primum agebat. Quid est vero illud *Regis omnium* XV ? Quid hæc sibi volunt, vel unde epocha ista ? Reliqua nihil moror. Fatendum est tamen sincerum esse in cæteris Diploma, cum in eodem Codice Melitensi ex Lunig. to. I. Codicis diplomatici Italiæ in addit. pag. 2519, afferatur Bulla Clementis VII, signata eodem anno MDXXX, die VII kal. Maii, Pontificatus anno VII, qua asseruntur equitibus Hierosolymitanis, insulæ « Meliveti, Gaudisii (Gozzo) et castrum Tripolis », quæ omnia fatetur Pontifex assignata illis fuisse jure feudi perpetui *nobilis liberi* ab imperatore patentibus litteris suis « sub data vigesima tertia mensis Martii proxime præteriti ». Quibus sane verbis designatur Caroli Diploma illud ex Melitensi Codice superius productum. His ergo omnibus demonstratum arbitror, insulæ Melitensis pleno jure, non prius anno MDXXX Hierosolymitanos equites potitos fuisse.

Ad hæresis Lutheranæ propagationem quod attinet, præteriisse pigeret ea quæ Spalatinus ad hunc annum adnotavit. Hoc igitur anno Lutheri « versio Novi Testamenti Anglice conversa est, ab Anglo viro linguarum peritissimo, qui versionis hujus exemplaria XX mille Wormatiæ edenda curavit, dictitans Anglos, quamvis reluctante et invito rege, tamen sic suspirare ad Evangelium, ut affirment se empturos Novum Testamentum, etiamsi centenis millibus æris sit redimendum. Hoc ipso anno pariter Novum idem Testamentum Gallice versum Wormatiæ excusum ». Addit pariter Spalatinus certiorem se factum a Boschio per litteras, Gallorum regem revocasse Jacobum Stapulensem (Jacobum Fabrum Stapulensem intelligo, doctum virum, alioqui Catholicum, sed suspectæ tunc religionis) « et nonnullos alios, et reverso (eo) liberatos XII captivos quos Evangelii nomine Parlamentum conjecisset in carcerem ». An vera narrata sint a Spalatino, ignoro. Profecto Francisci I Gallorum regis fides et religio intacta erat.

Quoad sententiam illam per litterarum compendia indicatam V. D. M. I. E. *Verbum Domini manet in æternum* ; narrat idem Spalatinus ad A. MDXXXII, Fridericum Saxoniæ principem et electorem vestem hibernam dedisse aulicis suis « cum illis litteris in dextra manica in longitudinem intertextis ». Hoc vero anno Joannem Saxoniæ electorem, Friderici successorem, cum Spiram ad comitia imperialia venisset, die XXVI Junii præ foribus hospitii sui (quod a cæteris etiam Lutheranis principibus servatum est) insignium loco pictas litteras illas exhibuisse, quas cum festiva quædam ingenia in vituperationem Saxonum interpretarentur, alius quidam Lutheranus impio schommate in episcopos Catholicos detorsit, hanc ex litteris sententiam eliciens : *Vivus Diabolus Manet In Episcopis.* MANSI.

Christianam religionem colebat; ad quem necnon ad Armenorum ac Maronitarum patriarchas Pontifex internuntium misit, ut sacrum Ecclesiarum fœdus in Florentino Concilio sancitum confirmaret : tum de aliis ad amplificationem divini cultus spectantibus colloquia et solemnes conventus Ecclesiasticos faceret.

81. *Inter Castellanos et Lusitanos de imperio Moluchartum certatum.* — Postulata belli subsidia in Orientem mitti non potuere, cum Occidens intestinis flagrans discordiis sibimet tuendo non sufficeret, atque in dies novæ dissensiones recrudescerent; nam cum Cæsar ac rex Lusitanus conjunctissimi etiam tum fuissent, superiores de partiendo inter ipsos novo orbe lites iterum veterem conjunctionem dirimere cœperunt. Coactis siquidem in civitate Pacensi, quæ vulgo Badajoz vocatur, celeberrimis jureconsultorum, astronomorum, navarchorumque conventibus ad dirimendam de Molucharum insularum, quæ numero sunt septem, supremi imperii comparandi jure controversiam inter Castellanos et Lusitanos, qui ex caryophyllis in iis insulis enasci solitis maximos quæstus faciebant, nec post longas concertationes lata decretoria sententia, Carolus V kal. Junii superioris anni MDXXV septem navium classem egregie ornatam e Clunio portu solvere jussit, præfecto Garsia Loaisa crucifero, quæ in Occidentem et Austrum directo cursu per fretum Magellanicum in Orientale mare penetravit exeunte Maio anni proximi, ultimaque Decembris Tidorem unam e Molucheis insulis appulit, præcipuis classis præfectis post plures casus extinctis. Interea idem Cæsar ac Lusitaniæ rex initis fœderibus visi erant Indicam litem abstulisse, cum instaurata est ex Castellanæ navis, cui Trinitatis nomen inditum erat, onustæ caryophillis ex Magellanicæ navigationis comitatu a Georgio Brito Malacæ præfecto occupatæ fama, ut Clementi VII narrat Petrus Martyr [1] : « Dum, inquit, in hoc versarer corollario, ecce rotantis fortunæ assuetas artes, quæ nulli præstitit unquam mellis unciolam, quin tantumdem fellis, aut majore mensura, sæpe illi conjecerit in paropsidem : tubarum clangoribus, tympanorum reboatibus, et tibiarum concentibus, hujus urbis inclytæ viæ resonabant præ lætitia sponsalium et reiteratæ affinitatis cum sororio et consobrino rege Portugalliæ per acceptam ejus sororem viro maturam, et relictam Anglicam tenellam adhuc : quam rem Castellæ regna optabant maxime, quando subsecutum est illico triste ac toleratu grave nuntium : Cæsaris et Castellanorum omnium animos fastidio id replevit ». Et infra : « Capta navi Trinitate, præfectus ille Portugallicus (nimirum Georgius de Brito) Malachas nostras (ita contendebant Castellani) insulas adiisse dicitur, et in una illarum, quæ septem sunt, arcem construxisse : quidquid mercium negotiationis causa in insulis erat relictum rapuit una, utramque rapinam ducentorum millium ducatorum valorem excedere. Victoriæ navis regressæ incolumes naviti et regii ministri prædicant ».

82. Ob hanc in Indici maris insulis discordiam inter Castellanos et Lusitanos, quibus angustus erat orbis, cum hi per Orientem, per Occidentem alii progressi, necnon per alterum oberrantes polum invicem adversi concurrerent, parum abfuit quin Carolus V imperio totque regnorum accessione florentissimus Lusitaniam repentino impetu obrueret : de quo Petrus Martyr Pontificem hisce verbis admonuit : « Audio futurum regi Portugallico non bene sapidum : nequibit Cæsar, etsi optaverit, rem dissimulare; mercium namque illarum domini ut justitia fiat, efflagitabunt : eam hostibus negare inhonestum est, quanto magis propriis ditionariis. Ruinam ejus regni venturam ex hisce temerariis rebus veteranos aiunt Portugallenses publicis sermonibus vaticinari ; nimis enim superbe Castellanas gentes despiciunt, sine quorum proventibus fame perirent, cum fuerit regnum illud exile Castellæ quondam comitatus. Præ rabie mandunt spumas Castellani, vellentque ut reducere regnum illud ad Castellæ coronam Cæsar niteretur. Rex Philippus Cæsaris genitor se facturum aliquando et cogitavit et dixit : tempus sententiam promulgabit. Interea valeat beatitudo tua, ante cujus conspectum prostratus oscula pedum dico ». His verbis finem decadibus suis Oceanis auctor imponit. Cæterum deinceps inter eas gentes nova dissidiorum jacta semina maxima rei Christianæ damna attulere, ut dicetur. Cum vero immensi labores subeundi essent quoties immitendæ a Castellanis per fretum Magellanicum in Indias classes erant, Ferdinando [1] Cortesio imperatum fuit, ut Occidentalem Oceanum qui Americam ambit, exploraret : a quo infelici exitu rem gestam videbimus.

83. *Franciscani evangelium disseminant in America.* — Quod ad religionis Christianæ in America progressus attinet ; in eam conferebant se ad idolorum cultores Christi fide imbuendos plures Hispani sacerdotes Ordinis S. Francisci missi a supremo ipsorum præfecto, qui cum florentia religionis incrementa audiret, sacro pietatis studio accensus, tantæ gloriæ et laborum evangelicorum in erudiendis Barbaris particeps esse voluit : quem obeundi muneris illius potestatem accepisse a Clemente ostendit hoc Pontificium Diploma [2], ex quo pauca hæc afferimus : « Benedictionem nostram Apostolicam in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti tibi damus ac donamus, teque Salvatoris nostri Christi Jesu imitatione atque exemplo ad Apostolicæ

[1] Petr. Mar. dec. 8. c. 10.

[1] Vita Ferdin. Cortes. — [2] Lib. brev. an. 1526. par. II. p 332.

prædicationis officium, quo tibi præmium æternæ vitæ, illis gentibus et populis vera salus acquiratur, in ejusdem Domini nostri Jesu Christi nomine dimittimus. Dat. Romæ die VII Junii MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ». Refert Ferdinandi Cortesii Vitæ auctor [1], ipsum parto Mexico expetiisse a Francisco ipso de Angelis Minoritarum numerum aliquem, quibus decumas Mexicanas attributurum se pollicebatur, ad Americanos fide Christiana informandos, missosque ab eo duodecim cum Joanne, qui præerat S. Gabrielis provinciæ, viro singularis probitatis qui miraculis claruit : præterea a Garsia de Loyasa Dominicanorum magistro hoc anno duodecim sacerdotes impetrasse, quibus Thomas Ortizius præfuit : cumque etiam episcopos mitti ad instituendas novas Ecclesias deposceret, Carolum V Romanorum regem rem ad Pontificem retulisse.

84. *Mauri Hispania ejecti.* — Hoc anno Mauri in Hispania a Carolo V jussi, publico edicto proposito, aut decima quinta Februarii solum vertere, aut damnata superstitione Mahumetica Christo nomen dare, magno numero ad sacros Baptismi fontes confluxere, alii variis artibus judiciorum ordinem eludentes hæsere in Hispania, alii sumpsere arma et montium juga insedere; sed demum conserto prælio a Christianis expugnati, partim cæsi, partim exuti bonis, addictique in servitutem fuerunt. At dum Christiana sacra a gente in perfidia obfirmata profanantur, plura prodigia contigere; siquidem Toveli Deiparæ virginis necnon duorum angelorum illius lateribus adstantium effigies hoc ipso anno lachrymas fudere horarum triginta sex flexu, quæ in christallino vase conditæ fuere; adeo ut Virginis lacrymæ velut in gemmas concretæ ab angelorum lachrymis discretæ viserentur, donec eæ anno MDCX, quo Mauri perfidi Hispania pulsi sunt, in tenuem vaporem solutæ evanuerunt. Visum etiam est Cæsaraugustæ in Carmelitanorum æde unius e tribus Mariis sepulchro Dominico adstantibus simulachrum, atque insculptam sudario Christi effigiem saxeam flere.

85. *In Belgio imago Virginis lacrymas fundit.* — In Belgio etiam imago Dei genitricis lacrymas fundere visa est per hæc tempora, cum Lutherana hæresis eas provincias inficeret, ut refert Tilmannus Bredenbachius [2]; qui etiam scribit Embricæ piam fœminam claudam, dum ad imaginem B. Virginis Deum orabat, membrorum integritatem firmitatemque recepisse : « In civitate », inquit auctor, « Embricensi fœmina quædam Odilia Vyeri vocata a prima ætate clauda, quæ vel divino nutu, vel sola animi pietate ducta, cum ad Ecclesiam S. Aldegundis, quo poterat modo progressa esset, coram imagine sanctæ virginis Deiparæ provoluta preces suas in sinum pientissimæ matris effudit : nec multo post exurgens lætabunda comperit se insperatam debilium membrorum sanitatem consecutam. Pulsatæ mox ob facti miraculum et populi lætitiam omnes campanæ. Vidit autem eadem mulierem et claudam et membris integram, ipsumque campanarum pulsum audivit probatissima quædam matrona Anna nuper in Domino defuncta mihi propinquo cognationis gradu conjuncta, aliique insuper testes rem suis sermonibus confirmaverunt. Eadem matrona vidit eamdem imaginem uberrime lachrymantem, adeo ut, religioso quodam viro lachrymas abstergente, novæ defluerent et pectorale madefacerent. Pulsatæ ob facti miraculum omnes eo tempore campanæ. Contigit autem circa annum Domini MDXXVII : incipiebant id temporis grassari diversæ hæreses, quarum occasione hodie universum Belgium misere ac fœde turbari videmus. Ultima est ducatus Clivensis civitas istic loci Embrica ditionibus tumultuantibus contermina, quæ videtur tunc precibus Deiparæ virginis obtinuisse, ut sit turbarum et seditionum limes et pessulus ».

86. *Quas ob causas tanta multitudo a fide defecerit.* — In Germania porro ingravescebat adeo hæresis ob Caroli V Cæsaris procul in Hispania contra jusjurandum in ipsis imperii auspiciis conceptum agentis ignavam tolerantiam, ut novatores ex apostatarum fidei ad sacrilegam eorum superstitionem accessione ingenti gaudio triumpharent, indeque munimenta perfidiæ struerent : quos Joannes Faber insignis theologus, strenuusque religionis orthodoxæ in tanta desertorum multitudine propugnator retudit, causasque ob quas hæresis Lutherana augeretur pandens, rem improbitati et simplicitati hominum, tum hæresiarchæ astutiæ, necnon præsulum ignaviæ tribuendam demonstravit : « Vos, inquit, non ob doctrinam, sed vitæ institutum ipsum imitati sunt et audierunt, sed vide modo quemadmodum homo hic perinde atque protheus in simiam se verterit. Vide hanc simiam sacrarum ædium (quas multis patres nostri erexere sumptibus) conscendere tecta, tegulisque in parte maxima dejectis, effractam, nudam, dissipatam nobis relinqui Ecclesiam. Animadvertite hunc Joannem e deserto prosiluisse, sacras ejecisse exuvias, mollibusque in regum aulis investitum, neque vero modo suos fratres, verum multos expulit Helias blasphemosque et votifragos constituit ». Ac paulo post : « Profecto cuique monacho sacerdoti viro atque mulierculæ carnale quidquam proposuit, cujus in desertum coturnicem misit : huic quidem non esse jejunandum, alteri non orandum, tertio juramenta non servanda ; quarto monasticum votum neminem ligare, quinto

[1] Mexici expugnati Vit. Ferd. Cort. hist. p. 233. — [2] Tilmann. Bredemb. l. III. collat. c. 19.

confessionem non esse necessariam, sexto quod expoliare debeat, quemadmodum Antiochus [1], templa, septimo quod cum uxore concubinam habere possit, atque e regione mulier ex Terentio eunuchum quempiam : octavo quod et quisque sacerdos sit, possitque celebrare missam, nono fundatas esse abrogandas missas : cæteris inde purgatorium seposuit. Deinde S. Petri clavem, monasteria quæ sexingentis plus magis annis obserata fuere, apperuit, dissipavit, destruxit, quemadmodum in Lichtembergi practica depictum est. Tum item subditos quamvis cum temporalem, tum spiritualem floccipenderet docuit potestatem : excommunicationem prorsus exsibilavit : placentarum tantam pinsuit lernam totque e plumulis leves consuit pulviculos, dum quod cuique placitum esset promptus exhiberet, atque ita unus in alium alteri copulatus est ».

87. *Joannis Coclæi animadversiones in opera Lutheri.* — Cum cœtus Spirenses hoc anno celebrandi essent, indixerant Catholici principes theologis, ut Lutheri opera inter sese partiti, impia et seditiosa illius dicta excerperent, confutarentque : inter quos Joannes Coclæus [2] ex operum particula quingentas pravas perniciosasque propositiones decerpsit, adeo ut non modo ob quadraginta et unum articulos a Sede Apostolica damnatos, sed ob bis mille execrandas sententias igni concremandus foret : « Cum expectaretur, inquit, principum aliorumque imperii Romani procerum ac statuum conventus, quem dietam vulgo vocant, Spiræ celebrandus, jussi sunt a plerisque principibus theologi nonnulli ex libris Lutheranis colligere quæ impie, quæ seditiose, quæ scandalose a Luthero sint in populum Christianum perniciose disseminata. Contigit itaque ut et mihi aliquid opusculorum ejus expendendum assignaretur, nempe sermones aliquot ad populum et liber in Ecclesiasticos Teutonice editus, opuscula sane, neque magna, neque inter præcipuos illius libros computata ; de quibus tamen tantam collegi, licet festinata lectione ac renitente minerva nauseabunda, impietatem ac scandalorum congeriem, ut ex uno illo libello pseudoecclesiastico succreverint articuli CLXV ; ex sermonibus autem popularibus viginti sex, quos Lutherus sparsim edidit, consignavi articulos quingentos, quibus pro temporis angustia breves, quia tanto numero sigillatim respondendum erat, responsiones adjeci partim ex litteris sacris, partim ex contrariis ipsius dictis : ut si Germanis nostris parum visum fuisset damnatos fuisse jampridem a Sede Apostolica furentis hujus monachi articulos XLI, et a maxima celeberrimaque Parisiensium facultate theologica propositiones CIV, hi saltem videant quam non foret difficile vel bis mille articulos detestabiles ex omni opusculorum illius farragine colligere, cum ego unus, qui tamen neque doctrina, neque ingenii judiciique acrimonia polleo, in tantillo temporis spatio, uno scilicet mense, ex brevisculis illius sermonibus tot impios atque absurdos articulos et collegi et reprobavi, satis (ni fallor) aperte, ut quisque facile perspicere queat, quam non constet sibi Lutherus, qui toties est contrarius sibi ipsi, et quam longe absit a veritate, qui tot Scripturarum locis pugnantia ponit. Quid igitur futurum putemus, si viri docti complures partirentur inter se majora illius opuscula, ut ex eis pessima quæque dicta particulatim consignarent : credo equidem collecturos esse non quingentos, sed quinquies mille articulos quos impios, aut seditiosos, aut quoquo modo scandalosos judicaturi essent ».

88. Ex iis nonnullos impietate insigniores delibare visum est ad piam Lutheranorum correptionem, qui se a pestilentissimo impostore deludi passi sint. Ad Lutheri itaque deliramenta, quasdam ex Joanne Coclæo sapientissimas animadversiones suis distinctas nominibus apponemus : LUTHER : « Joannes ita describit Evangelia, ut bene solus Evangelista dici possit ». COCL. [1] : « Nihil derogamus Evangelio Joannis : nihilominus aliorum quoque trium Evangelia æquali fide suscipimus et veneramur, damnantes hoc pariter impias illas Lutheri ejusque Ottonis (is Lutheri insanum interpretem egit) sententias, quas ille in Theutonicis præfationibus, iste in Latinis problematibus tam stulte quam superbe deblaterant, dicentes primum abrogari debere opinionem hanc, esse quatuor Evangelia, et quatuor tantum Evangelistas. Item Joannis Evangelium esse unicum illud pulchrum, verum, et principale Evangelium, et aliis tribus longe ac longe præferendum. Similiter et Pauli et Petri Epistolas : item neque censeri inter Scripturas debere Evangelium, quod mera relatio cabalistica est, quia invicem alius erudit alium : item huc tendere omnia, ut Apostolos fuisse credamus et labi potuisse : Videmus enim », inquit Otto, « scripsisse pugnantia, quod in plerisque tam evidens est, ut componi neque possit neque velit ». Hæc et id genus multa hi viri evangelici, quæ horror est vel cogitare, perniciosissime in vulgus ediderunt.

LUTHER : « Dicunt : Quomodo possumus scire quid sit verbum Dei, aut quid rectum, aut falsum sit ? Oportet nos discere a papa et conciliis. At sine eos concludere et dicere quidquid volunt. Ego dico, non potes tuam fiduciam super id ponere, nec conscientiam tuam pacare : oportet teipsum concludere : de tuo collo agitur, de tua vita agitur ; ideo oportet, ut Deus tibi in cor

[1] I Machab. — [2] Cocl. ad Joan. abbat. S. Pantal. Celon.

[1] Cocl. art. 22.

loquatur : hoc est verbum Dei, hoc, non ». Cocl. : « Multa [1] hic deblaterat vane Lutherus, nihil omnino demonstrans ; quomodo enim scies an Deus an diabolus tibi dicat hoc vel illud esse rectum verbum Dei, verumque ejus sensum ? Num propheta es, aut Apostolus, cui tam familiariter loquatur Deus ? an nescis pretiosum esse verbum Dei, et non cuilibet passim revelari ? I Regum III ». Et infra : « Audi quid alibi, dum adhuc Ecclesiæ membrum esset Lutherus, de hac re scripsit. Ecclesia (inquit) errare non potest : quilibet autem potest in sua devotione errare, cum et multi prophetæ ac sancti reges similiter erraverint, nobis in monitionem et terrorem ».

89. Luther. « Afferunt deinde dictum S. Augustini : *Non crederem Evangelio, nisi me moveret Ecclesiæ auctoritas,* et putant se jam vicisse. Tunc dic : Quid ad me sive dicat Augustinus sive Hieronymus, Petrus, aut Paulus, sive Gabriel de cælo. Hoc adhuc plus est, oportet me habere verbum Dei ». Cocl. [2] « Si ne Gabrielis quidem verbo (cui mater Christi cum tot sanctis et magnis viris crediderunt) credere debes, quomodo igitur credere debes verbo Lutheri ? Ait enim alicubi [3] : Ex quo de doctrina mea certus sum, volo per eam vestrum, atque etiam angelorum judex esse, ita ut qui doctrinam meam non receperit, salvari non possit ; [4] Dei enim est, non mea. O Thrasonem vanum et effrontem : quis unquam se sic jactavit ? quis enim sic omnibus etiam angelis seipsum prætulit, ac judicem eorum fecit ? Ait autem Dominus Matth. XI : *Non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista, qui autem minor est in regno cælorum major est illo* ».

Luther. « Non sinite vobis persuaderi, ut oporteat vos credere quidquid papa dicit : quando Deum cognoscis, jam habes amussim mensuram et ulnam, qua potes omnem Patrum doctrinam judicare ». Cocl. [5] « Quis est autem ille, qui sic Deum agnoscit, qui tam impudenter se supra papam et omnia Concilia exaltet ? quis se columnæ veritatis Ecclesiæ velut judex et censor præponat ? nemo profecto, nisi qui sibi plus etiam quam angelis credi jubet, et angelorum quoque se judicem facit, Lutherus, qui et Wormatiæ coram archiepiscopo Treverensi ex illo Pauli dicto [6] : *Si cui revelatum fuerit sedenti, prior taceat ;* sibi jus esse volebat et judicandi et contradicendi conciliorum decretis ? cumque interroganti mihi responderet, sibi revelatum esse ; et ego ulterius interrogarem, quo id signo aut miraculo, ut ei credamus ostenderet, ne unum quidem verbum ad hæc respondit. O præclarum igitur revelationum organum, alterum vas electionis, et judicem quoque non solum papæ, et Conciliorum, sed etiam Gabrielis et omnium angelorum.

90. Luther. « Falsam doctrinam nemo judicare potest nisi spiritualis homo ; ideo est res insana, quod Concilia concludere et statuere volunt quid credendum sit, cum sæpe nullus vir ibi sit, qui divinum spiritum vel modicum olfecerit ». Cocl. « At nunc passim non solus Lutherus, sed etiam Lutheranus cerdo ac Lutherisca mulier, aut flagitiosa revelata sybilla monastica vendicat sibi spiritum, et quid populo credendum sit perfricta fronte constituit : scimus autem Christum non de cerdonibus, aut excucullatis monachis, aut monialibus, sed de Conciliis universalem Ecclesiam repræsentantibus dixisse Matth. XVIII : *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Item : *Ubi duo vel tres congregati sunt in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Itaque magna auctoritate dictum est in Concilio I : *Visum est Spiritui sancto et nobis.* Act. XV.

Luther. « Quis hanc nobis controversiam judicabit ? Sacra Scriptura. Hic itur tunc recte ad forum ». Cocl. [1] « Quid autem si papa quoque allegat Scripturam ? quis ergo judex erit inter Scripturam papæ et Scripturam superbi et rebellis hæretici ? an non prætenderunt erroribus suis Scripturam hæretici ? sed est apud eos (ut ait Tertullianus [2]) et adulter sensus, et corruptor stilus : itaque non est eis permittenda Scriptura. Qui igitur non audit Patres et Concilia et patrem patrum papam, is nec Christum, nec Spiritum sanctum in illis loquentem audit ».

91. Adjecit hæresiarcha, non esse audiendum quid papa et Concilia concludant, sed Deum. Matth. III et XVII : *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.* Et ipse quoque ait Joannis X : *Oves meæ vocem meam audiunt.* Cocl. [3] « Mentitur potius apostata, qui *graditur ore proverso* (Proverb. VI), nam et in papa (quod Lutherus ipse aliquando dixit) et in Conciliis (quod testatur Christus Matth. XVIII) auditur Christus. An non est scriptum : *Qui vos audit me audit* (Luc. X) ? Quid sibi vult istud Christi Matth. X : *Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis ? An experimentum quæritis* (inquit Apostolus II Corinth. XIII) *ejus, qui in me loquitur Christus ?* »

Signa crucis deridenti Luthero tanquam stultitiæ genus, respondet Coclæus [4] : « *Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia est ; his autem qui salvi fiunt, Dei virtus et Dei sapientia est.* (I Corinth. I). Non est igitur nobis stultitia vel lignum vel signum Crucis Christi, qua pependit salus nostra, et *deletum est decreti adversus nos chirographum.* (Coloss. II.)

Luther. « Date mihi nunc aliquem homi-

[1] Cocl. art. 121. — [2] Luth. de X. præcept. c. 3. — [3] Cocl. art. 122. — [4] Luth. contr. stat. Eccl. — [5] Cocl. art. 125. — [6] I Cor. XIV.

[1] Cocl. art. 254. — [2] Tertull. de præscript. hæret. — [3] Cocl. art. 255. — [4] Art. 250.

neum, qui ex jocunditate et amore castus et probus sit : ejusmodi nullus est super terram. Cocl. [1] Non sequitur : Si Lutherus talis non est, ergo nemo talis est. Si enim oderunt peccare boni virtutis amore apud Ethnicos, quibus gratia Christi et Spiritus sancti erat ignota ; qui tam impius in tot sanctos et domesticos Christi censor est, quorum plerique ex utroque etiam sexu mortem potius pati, quam castitatem et probitatem perdere voluerunt? Quot sunt adhuc hodie etiam in Germaniæ superioris et Saxoniæ, ubi Lutherani prædominari contendunt, monasteriis sacratæ virgines ac devoti monachi, qui potius vitam quam castitatem et pietatem suam amittere cupiunt? Scit profecto Lutherus ipse quid sibi ante biennium responderit monialis illa, cui dotis vice aureos aliquot in sinum pectoris clam effuderat, ut prodita castitate non amplius Christi sed libidinosi alicujus adolescentis sponsa foret ».

92. Lutherus : « Fui ego, cui Deus hoc primum revelavit ad prædicandum vobis ejusmodi verba sua ». Cocl. [2] « Et hoc falsum est ; neque enim primus fuisti (ut ostensum est), neque Deus tam impia tibi aut ulli homini revelavit : sed sunt *spiritualia nequitiæ a rectoribus tenebrarum* (Ephes. vi), *et immissiones per angelos malos*, (Psal. lxxvii). Et meminisse adhuc potes quam cito Wormatiæ obmutueris mihi coram archiepiscopo Treverensi, dum interrogarem te quo signo aut miraculo nobis ostenderes tibi talia revelata esse. Si tu non credis revelationibus tui Thomæ Munceri, quem secretorum participem factionisque tuæ propugnatorem aliquando habuisti, cur nos credamus revelationibus tuis? *Non enim omni spiritui credendum est : sed probandi sunt spiritus an ex Deo sint.* I Jo. iv ».

93. Luther. « Deus nullum jocum ferre potest, sancti possunt adhuc jocum tolerare. Cocl. [3] « O præcipites et insani homines ! Nescitis qualia contigerint his annis divinæ ultionis miracula in complices vestros in Misnia, in Thuringia, in Franconia, in Bavaria et nuper in Meckenhusen ? At nondum timetis donec novam rem in vobis faciat Deus, et visitet vos plaga inconsueta ». In articulo ccxxxii, de ultione divina in Iconoclastas hæc Coclæus memorat : « Injuriam cruci ab impiis illatam sibi quoque inferri divinitus persæpe ostendit signis miraculosis ; quemadmodum et Athanasius testatur, et nos adhuc hodie oculis nostris cernere ac testari possumus ». In articulo autem cclx plures Lutheranos divinitus repente exanimatos affirmat ; quo etiam mortis genere Lutherum sublatum fuisse indicavimus supra, et dante Deo, suo loco videbimus.

Luther. « Si aliquis adeo petulans est, quod sacramentum omnino manibus contrahere velit, is faciat illud sibi domum deferri, et contrectet usque ad satietatem, sed non coram multitudine. Cocl. [1] At merito debet eos ab impia ista temeritate absterrere, et quod jam supra dixit num. cccxcix, quod Deus jocum ferre non potest, et quod supra num. cxciii tangit, et in sermone xvii ad plenum commemorat exemplum de eo, quem terra vivum deglutire voluit ob id, quod volebat æque magnam hostiam sumere, quantam sumit sacerdos : Lutherani autem non solum æque magnam sumere, sed etiam æque bene consecrare, manibusque suis tangere præsumunt ; et ut major fiat irreverentia sacramento, jubet Lutherus corpus Domini laicis domum ferri, et ibi cum eo, sicut pueri cum puppis solent, tangendo ludant usque ad satietatem. O Germania ! quando has impietatum et blasphemiarum maculas exterges ? quanto tibi sanguine (ut anxie vereor) ad bene eluendum et tergendum opus erit? *Deus enim non irridetur* in finem. (Galat. vi).

94. Luther. Nolo tamen ut quisquam confessionem mihi eripiat, et nollem eam pro totius mundi thesauro dare ; scio enim quantum consolationis et fortitudinis præstiterit mihi. Nemo scit quantum ipsa possit, nisi qui cum diabolo sæpe et multum colluctatus est ; imo jampridem a diabolo interemptus essem, si me non servasset confessio ». Cocl. [2] « Vel hinc nolent Germani hujus viri malitiam et invidiam, qui simplicem populum a confessione, quam ipsemet tam pretiosam, sibique tam utilem atque etiam necessariam existimat, malignissima vafritie diversis cavillis et subdolis propositionibus avertit, ita ut paucissimi jam ex omnibus Lutheranis confitentur sua peccata sacerdoti, sed currunt ad altare sicut sues ad haram. Cæterum quid negotii sit ei cum diabolo ipse tandem viderit : raro enim bonum sortiuntur exitum, qui multum cum diabolo negotii habent : est enim callidus insidiator serpens, quippe *callidior erat cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus.* (Genes. iii).

Luther. « Nullum festum odi magis unquam, quam hoc festum (nempe D. Thomæ Aquinatis et festum Conceptionis Mariæ) Cocl. [3]. « Intabescat licet, atque etiam rumpatur odio Lutherus, permanebit hoc festum in Ecclesia Christi usque ad consummationem sæculi : quamvis vero non admodum antiquum videatur, tamen intra paucos annos tam celebris facta est ejus solemnitas, ut vix alterius per totum annum ulla sit celebrior in processionibus, in canticis, in organis, choris et tymbalis, in frequentia et devotione hominum, in floribus denique ac coronis, omnique opere topiario, idque per totam octavam, atque, ut Luthero

[1] Art. 340. — [2] Art. 356. — [3] Art. 399.

[1] Art. 401. — [2] Art. 413. — [3] Art. 427.

plus doleat, singulis item quintis feriis hebdomadatim per circulum anni repetita celebratur per totam Germaniam ejusdem solemnitatis festiva memoria cum angelica, ut vulgo vocant, missa et circuitu : necdum abierunt sex menses, ut Apostolicus legatus cardinalis Campegius dominus et patronus meus, Norembergæ ejusmodi fundationem in oppido Maydeck factam approbando confirmavit ».

95. Luther. « Christus vult quod corporalis esus hujus carnis nihil prosit; sed credere quod hæc caro sit filius Dei propter me de cælo descendens, sanguinem suum propter me fuderit ». Cocl. [1]. « Quoties dixit Lutherus hunc cibum dare peccatorum remissionem, an non jubet eos maxime accedere, qui tristes et afflictas habent conscientias ? nonne vocat hoc sacramentum in sua Babylone medicinam peccatorum, præsentium peccatorum et futurorum ? quomodo ergo hic nihil prodest? An non credunt etiam excommunicati et meretrices esse ibi in carne Christum filium Dei, qui propter nos homines descendit de cælis et sanguinem suum pro nobis fudit? Eisne igitur prodest sic credere; si autem credentibus sumptio corporalis nihil prodest, quid sibi tandem vult hæc perpetua et Scripturas et fidem pervertendi libido? quod autem Christus ait Joan. vi : *Caro non prodest quidquam*; hoc intelligitur si sine spiritu et fide sumatur teste Augustino ».

96. Luther. « Quando quis superfluum habet, et proximum per illud non adjuvat, tunc inique possidet et coram Deo furatus est, quia coram Deo tenemur dare, mutuare, et sibi auferri permittitur : ideo maximi proceres sunt maximi fures juxta commune proverbium, quia plurimum habent superflui et minimum dant ». Cocl. [2]. « Vetus est error pauperum de Lugduno, et id genus barbarorum hypocritarum, omnia Christi dicta præcepta esse, nulla consilia, nisi forte unum aut alterum, quos hic sequitur Lutherus. In prologo autem novi sui Testamenti ait in contrarium : Vide ne facias ex Christo Mosen aliquem, neque ex Evangelio librum legis, aut doctrinæ, sicut hactenus factum est, quia Evangelium utique non requirit opera nostra, ut per eam boni et felices evadamus, imo damnat talia opera, sed requirit solam fidem in Christum : et Otto socius ejus ait, præcepta Christi non revera præceptiones esse, sed manuductiones, et nusquam fere præcipere Christum, verum semper suadere, dulciter pellicere, molliter trahere. Denique Philippus ejus, cum quo se cerevisiam bibere jactat, in suis Romanis ait Evangelium non esse aliud nisi Christi, adeoque gratiæ per Christum promissionem, ideoque tolli omnis humanæ justitiæ omnium operum meritum ». Dum ita a theologis Lutheri hæreses ex ejus scriptis excerpebantur refellebanturque, pestilentes novos libellos excudebat hæresiarcha, e quibus duos nefandos ac perniciosissimos ad seditiones concitandas in clerum in iis conventibus Spirensibus pervulgatos, narrat Coclæus [1] : quibus scilicet consulebatur principibus, ut ex Ecclesiasticis opibus ærarium publicum conflarent. At Ecclesiasticas opes non profuisse sacrilegis indicat hæc nota margini apposita : « Quis hodie magis eget, quam egent illi, qui maxima perpetrarunt sacrilegia, juxta illud Proverbiorum ii cap. : *Alii dividunt propria et ditiores fiunt : alii rapiunt non sua et semper in egestate sunt* ». Porro edidit contra hujusmodi pseudoevangelicos Ecclesiarum latrones Thomas Murnerus luculentum librum de quo inferius dicetur. Pergit Coclæus : « Sic et Lutheri sermo suum commendans Evangelium cuncta mala atque adeo totius Germaniæ interitum denuntiabat, nisi ei obediretur : quemadmodum Judæis contigit, qui Christum audire noluerunt ».

97. *Sacramentariorum hæreses in cœtibus Badensibus solemniter damnantur.* — Quod porro ad Spirenses conventus attinet; Joannes Coclæus veras causas, ob quas a Germanis desertus sit Ludovicus, Hungariæ rex, diserte aperit [2], nimirum Lutheranos in conventu Spirensi, qui ad decernendum Hungaro auxiliarem exercitum indictus fuerat, non modo non assensisse, ut conscriberetur ad propulsandum communem hostem, verum ob ingravescentem Turcicam tyrannidem efferatiores factos, comparatis dolis Ecclesiasticos viros omnibus bonis evertere molitos, atque ita iidem cœtus, declamante Luthero non gerenda in Turcas bella, irrito exitu permissaque hæreticis furendi licentia sint dissoluti : « Eo, inquit, anno jussu Cæsaris vocati sunt Spiram principes et status imperii ad celebranda comitia, atque ad consultandum in commune tum de pace et religionis negotio, tum de subsidio Hungaris contra Turcas ferendo. Cæsar bellis implicitus in propria persona adesse non poterat; fratri autem suo, qui vices ejus in imperio agebat, adjunxit quatuor commissarios magnæ auctoritatis viros, ut pleniori vigore omnia expedirentur. Vocati sunt et Lutherani principes dux Saxoniæ, Joannes princeps elector, qui defuncto fratri duci Friderico in electoria dignitate recens successerat, et Lantgravius Hassiæ Philippus, qui post occisos rusticos a Lutheranis tandem persuasus in eorum sectam transiit, frustra reclamante tum socero suo duce Saxoniæ Georgio, tum pientissima ejus matre, quæ in mortem usque Catholica permansit. Hi ergo adducentes secum suos concionatores et novi ritus sacrificulos, petebant sibi addici tem-

[1] Art. 133. — [2] Art. 118.

[1] Cocl. in actis et script. Luth. — [2] Cocl. in actis et script. Lut. Ulemberg. in Vit. Lut. et alii.

plum aliquod, in quo suis et sacris et concionibus uti libere possint; episcopus autem Spirensis Georgius, qui natalibus erat dux Bavariæ et comes Palatinus Rheni, fortiter interdixit eis, ne ullo in templo nova sacra, aut suas conciones peragerent. Cum ergo de sacris aut sacrificiis parum curæ haberent, jusserunt suos concionatores in atriis ædium suarum quotidie ad populum concionari. Ingens itaque fuit ad eorum sermones concursus plebis et rusticorum non tam discendi gratia, quam propter novitatem loci, modumque insuetum ad audienda in clericos et papam convitia; atque ut complures allicerentur ad eorum sectam data opera in ferculis portabantur carnes coctæ in sextis feriis, aliisque diebus jejunii aperte in conspectu totius auditorii per atrium ad mensam principum et aulicorum, in Ecclesiæ et Catholicorum publicum despectum, patrabantur et alia id genus multa parum Evangelice ab Evangelicis ibi hominibus : et ministri eorum equites et stabularii idiotæ petulanter jactabant verbum Domini, et in dextra manica vestimenti gerebant has litteras V. D. M. I. Æ. hoc est : *Verbum Domini manet in æternum*. Cæteri principes et episcopi simul cum fratre Cæsaris intererant sacro publico diebus festis in templo majore, quod insigne est opus Cæsarum Henricorum, ubi et monumenta eorum visuntur. Lutherani vero eodem tempore domi suos audiebant concionatores, per quos populum a sacris avertebant. Ad hujusmodi temeritates et ausus connivere cogebantur Catholici non solum propter salvum conductum et fidem publicam illis promissam, verum etiam propter iniquitatem et difficultatem pessimi temporis; nam Germaniæ populi Lutherico fermento inescati, sacerdotumque ac monachorum bonis inhiantes ad tumultus et seditiones erant inclinati, et in externis quoque nationibus gravissimi erant motus : de Italia enim diuturno bello contendebant Cæsar et rex Franciæ : Hungaris autem infestissimo exercitu et maximis copiis imminebat in propria persona imperator Turcarum ». Porro ex ea Turcarum in Pannoniam irruptione Lutherani superbientes expetiere, ut in Spirensi conventu, de quo superius actum est, controversiæ de religione subortæ dirimerentur; non quod errorem suum deponere, sed in eum alios pellicere molirentur, ac Germaniam a Sedis Apostolicæ obsequio divellere, atque adeo ad creandum illi invidiam de oneribus impositis Germaniæ libellum, quem Hadriano VI delatum vidimus, multis Additamentis auctiorem divulgarunt, conquesti etiam Concilium a Clemente Pontifice pro tollendis dissidiis non congregari. At Carolus V, de eorum dolis et improbitate factus certior, fidei Catholicæ articulos in disceptationem et controversiam vocari vetuit in eo conventu, in quo nihil actum, præter auctas a Lutheranis turbas, et paratas rei Christianæ insidias; ut enim dictum est, fuit permissa quibusvis male agendi evertendæque religionis licentia, dum decretum est, ut quisque ita se gereret, prout Deo ac Cæsari rationem reddíturum se existimaret, tuendæque fidei contra impios vel Solimanni ab Hungaria propulsandi curæ sopitæ sunt.

98. Apud Helvetios eodem tempore initi sunt solemnes alii cœtus Badenses de religionis dissidiis, cum Zuinglius dogma de præsentia Christi in Eucharistia, Missæ sacrificium, sanctorum apud Deum deprecationes, cultum sacrarum Imaginum, Indulgentias, necnon virtutem Baptismi convelleret : quibus hæresiarcha se sistere ausus non est ; sed Œcolampadius aliique præcipui impietatis vexilliferi convicti prostratique sunt, adeo ut hæresis Zuingliana communi ordinum decreto damnata sit : quamvis illi Conciliorum sancita, sine alia disquisitione nova, asserere hæresiarcharum suppliciis potius debuissent. Eorum gesta narrat Joannes Coclæus [1] : « Eodum anno percelebris fuit disputatio in Baden Helvetiorum oppido habita inter Catholicos ac Lutheranos; nam magister Ulricus Zuinglius et doctor Joannes Œcolampadius viri docti linguarumque Græcæ et Hebraicæ periti, religiosam et Catholicam gentem Helvetiorum ex parte perverterant jam, et non mediocre in religione dissidium per novam Lutheri doctrinam suscitaverant. Ut igitur dissensio turbatioque illa tolleretur, communi duodecim cantonum (sic vocant duodecim distincta dominia confœderatæ gentis) consensu instituta est illa disputatio, ad quam vocati sunt e Catholicis præclari viri dominus Joannes Faber, consiliarius serenissimi principis Ferdinandi, qui jampridem grande contra Lutheri errores volumen ediderat, dominus Joannes Eckius, qui ante septem annos cum ipso Luthero Lipsiæ cum laude omnium publice disputaverat, dominus Thomas Meurnerus. Hi tres præcipue ad disputandum parati erant adversus Zuinglium et Œcolampadium : ad quam sane disputationem suos miserunt oratores quatuor vicini episcopi, ad quorum diœceses gens Helvetiorum pertinet : episcopus namque Constantiensis Hugo misit claros viros dominum Melchiorem suum suffraganeum, eximium theologum, dominum Othomarum Luscinium, virum disertissimum, P. Antonium Pyratom concionatorem majoris Ecclesiæ facundissimum, et quosdam alios prælatos et parochos non incelebres viros : Basiliensis vero episcopus Christophorus misit D. Augustinum Marium suffraganeum Frisingensem, D. Jacobum Lemp. ordinarium theologiæ in Academia Tubingensi, et aliquot alios doctos viros : episcopus

[1] Cocl. hoc ann. in actis et script. Luth. an. 1526, et Surius in Comment.

Lausanensis Sebastianus misit D. Conradum Tregarium provincialem Augustinianorum et Ludovicum Loblium decanum Bernensem : episcopus denique Curiensis misit D. Petrum Spensorum cum aliquot canonicis Curiensibus. Aderat præterea magna eruditorum hominum frequentia. Cæterum Zuinglius rejecta omni fide publica salvoque conductu, qui ei multifariam offerebatur, nullo pacto ad eam disputationem venire voluit. At dominus Eckius multis diebus sub notariorum exceptione disputavit, nunc cum Œcolampadio, nunc cum Jacobo Imeli, nunc cum Bercthold Hallero, atque etiam cum Ulrico Studerio, tum de aliis rebus religionis nostræ, tum præcipue de venerabili sacramento Eucharistiæ ».

99. Meminit de hac disputatione Badensi idem Eckius, ac sophismata ab hæreticis proposita recenset hisce verbis [1] : « Nec quemquam movere debent temeraria eorum somnia quæ comminiscuntur adversus locos præallegatos, (nimirum Scripturæ sacræ, quibus Eucharistiæ dogma Catholicum confirmarat), dum eos etiam dilaniant misere atque lacerant, sicuti per nos in disputatione Badensi apud Helvetios fortiter, constanter, et ita ut refragari nemo queat, est defensum, ipseque alias sæpe obtuli me ad ignem usque contra adversarios nostros veritatem fidei Catholicæ disputando. Nunc ad objecta eorum diluenda progrediamur, quibus illi conantur simplices ex vulgo homines illaqueare : verum hic non ita immorabimur, sed breviter expediemus. Primo obtrudunt nobis illud Domini verbum [2], *Caro non prodest quidquam :* Quid ergo, inquit, est quod caro sumatur in sacramento ? Respondeo : inepte intelligunt hoc illi de carne Christi ; quis enim unquam tam desperati animi esset Christianus, ut diceret, carnem Christi nihil prodesse ? quæ sibi cibus est, utique prodest : quod si carnem ille suam dedit pro mundi vita [3], ut ipse ait, utique multum prodest. In cœna sic dixit [4] Christus: *Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur.* An non sit hoc corpus utilissimum dignissimumque, in quo Christus passus et mortuus mundum redemit universum, in quo resurrexit, ad cœlos ascendit, ubi jam illud omnes sancti summis votis cupiunt aspicere ? Eat nunc quisquis volet et dicat carnem illam sanctissimam nihil prodesse ». Et infra : « Oportet utique alium hic subesse intellectum verborum Christi, ita ut non loquatur ille de sua carne in ejus rei argumentum, quando paulo ante de carne sua loquens : *Caro,* inquit, *mea vere est cibus* ; nunc non item dicit : *caro mea non prodest quidquam :* sed simpliciter quia caro non prodest quidquam, non caro illa sua, sed carnalis iste intellectus, quem Capharnaitæ habebant, hic nil proderat : quoniam illi, ut Augustinus ait, carnem sic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quo spiritus vegetatur. Spiritus ergo est, qui vivificat, qui facit, ut captivato intellectu nostro credamus carnem Christi per modum sacramenti sub aliena specie panis sumi debere. Quod si pertinaciter nos urgeat Capharnaita aliquis, importune volens carnem hic ad Christi corpus referri debere, tamen hoc sustinere non poterit, quod caro Christi sacramentaliter sumpta nihil prosit ; satis enim hoc est in proposito, carnem sine spiritu manducatam obesse magis quam prodesse ». Eximia est alia interpretatio, quam in homilia secunda ex Theophilacto adducit : « Nudi hominis, inquit, caro nihil prodest, sed quia Deus univit sibi carnem secundum ineffabilem contemperationem, vivifica est et caro, non quod in naturam transierit Dei, absit ; sed sic caro Domini vivifica est ut caro Dei.

100. « Secundo objiciunt : Si verum Christi corpus esset in sacramento, tres articuli fidei nostræ corruerent ; primus quod ascendit ad cœlos, deinde sedet ad dexteram Dei Patris, postremo inde venturus est judicare. Inferunt ergo, si in cœlo est Christus, utique in sacramento non est : qui venturus tandem est ad judicium novissimum non prævenit tempus illud, ut veniat etiam in sacramentum. Item si assidet Patri in cœlis, quomodo simul in sacramento ? Respondetur quod Capharnaitæ isti homines miserrimi neque Dei considerant omnipotentiam, nec Gabrielis verba [1] attendunt, quod non sit impossibile apud Deum omne verbum. Naturaliter non possunt corpora duo esse in uno loco ; et tamen Christus ex Virgine natus est claustris inviolatis, clauso resurrexit sepulchro, et occlusis foribus ingressus est ad discipulos ; quæ omnia naturæ adversantur : cur non possit Deus facere, ut etiam unum corpus sit in multis locis ? atqui etiam anima, ait Augustinus [2], in uno quoque corpore et in uno loco tota est, et in qualibet parte ejus tota est : eadem si forte quiescat in sinistra, movetur tamen in dextera. Humiliter itaque potius confiteantur cum Sapiente [3], quod *magna et admirabilis sit potentia Domini.* Quod autem putant Christum, eo quod sedeat ad dexteram Patris, non posse esse in sacramento, absurdum est : numquid enim ille, cum appareret Paulo circa Damascum [4], dereliquit dexteram Dei Patris » ? Et post alia : « Ita credimus quoque venturum eum in magna majestate terribilem et magnificum die novissimo, sed interim, nulla negat Scriptura ipsum sacramentaliter venire in terram, vel etiam in consueta sua forma, ad aliam tamen operationem, quam ad judicium.

[1] Jo. Eck. to. III. hom. 2. in festo corp. Christ. — [2] Joan. VI. — [3] Ibid. — [4] Luc. XXII.

[1] Mat. XVI. — [2] Lib. VI. de hist. c. 6. — [3] Eccl. III. — [4] Act. IX.

101. « Tertio. Imitantur novelli Capharnaitæ veteres, dum murmurando eorum insistunt vestigiis, dicentes : *Quomodo potest hic carnem suam nobis dare ad manducandum?* Quomodo potest illud magnum Christi corpus sub tantilla hostia contineri, utique portando illi sacerdos non sufficeret : aut ubi manus et pedes ejus sunt? Hujusmodi Judaicas blasphemias plurimas inducunt, ut sit illud jam plenum miseria, eo deventum esse nostris temporibus, ut cogamur tantam Christi contumeliam audire inter Christianos. At nos paucis respondemus. Totum utique Christi corpus est sub sacramento, sed non modo quantitativo, sed sicut anima tota est in qualibet parte ; ita quoque corpus Christi totum est sub sacramento et sub qualibet ejus parte totum. Quando autem quærit neochristianus quomodo hoc fieri possit, respondet Cyrillus : « Nunquam in sublimibus rebus illud, « *quomodo*, aut cogitemus aut proferamus ; Ju-« daicum enim hoc verbum est, et extremi sup-« plicii causa ; et inde quomodo summis crucia-« tibus digni non erunt, qui rerum omnium opi-« ficem Deum ita contemnunt? Quomodo in « operibus suis dicere audeant, quem totius « sapientiæ largitorem non ignorant, quem om-« nia posse Scriptura nos docuit? Si vero, Judæe, « *quomodo* [1] etiam nunc clamas, hanc tuam im-« peritiam ego quoque secutus libenter, quo-« modo ex Ægypto exivisti [2]? rogabo, quomodo « in serpentem Mosaica virga fuit conversa [3]? « quomodo lepra manus affecta uno momento « temporis in pristinum statum restituta [4] iterum « fuit, et inde quomodo in naturam sanguinis « aquæ transierunt [5]? quomodo per lignum ama-« ritudo aquarum in dulcedinem rediit [6]? quo-« modo patres tui per media maria, ut per ari-« dam [7], effugerunt? quomodo e lapide aquarum « fontes fluebant? quomodo [8] stetit Jordanis? « quomodo solo clamore inexpugnabilis Jericho « cecidit? hujusmodi in Scripturis multa sunt, « quorum rationem reddere non possumus, nisi « omnipotentiam divinam ».

102. « Quarto objiciunt rursus Capharnaitæ quod Christus dixit [9] : *Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis.* Ergo non semper illum nobiscum habebimus in sacramento. Zuinglius in hoc adduxit etiam verba Christi apud Joannem : *Iterum relinquo mundum* [10], *et vado ad Patrem, et inde jam non ero in mundo,* et ii in mundo sunt, scilicet Apostoli. Cum ergo ascenderit in cælum, jam non est dicendum eum esse in sacramento. Respondetur tribus illis Scripturæ locis locutum esse Dominum de corporali præsentia, sicut hic in terris conversatus est humana pressus necessitate ; sic nimirum jam amplius Dominum apud nos non habemus, qualis erat cum perfunderetur unguento a Maria Magdalena : sed non ideo abnegavit nobis Dominus corporalem suam præsentiam occulto quodam modo et mysterialiter sub sacramento. Hic etiam clare patet quomodo Zuinglius sacras litteras fortiter laceret, quoniam cum Christus ait : *Jam non sum in mundo ;* pervertit Zuinglius, et ponit : Porro non ero in mundo ; ut sic errori suo fucum addat, quantumvis hæc omnia nihil efficiant.

« Quarto. Abducunt insuper illa Christi verba ex Matthæo et Marco : *Si quis dixerit vobis : ecce hic aut illic est Christus, nolite credere;* ergo credendum non est cum dicitur Christum hic aut illic esse in sacramento. Respondeo, Christum hic non loqui de corpore suo, sed per Christum intelligi regnum Christi, regnum fidei; unde hoc loco præmonet ille suos de sectis, quas orituras prædicit novissimis temporibus, ubi clamaturi sint Lutherani, Zuingliani, Catabaptistæ singuli isti pro sua secta secum esse Christum, sed iis credendum non est, neque deficiendum a Catholica Ecclesia ad sectas perditionis ». Hactenus Joannes Eckius ; qui vero fuerit disputationis Badensis exitus ita describit Coclæus :

103. « Quanto autem illis omnibus, nempe hæreticis, superior solidiorque fuerit dominus Eckius publico declaratum fuit Helvetiorum decreto, in quo Catholicorum observationes, Eckiique propositiones comprobatæ atque plenæ severitatis edicto confirmatæ fuerunt : quarum sane iste fuit tenor : I. Verum Christi corpus ejusque sanguis præsentia sunt in Sacramento altaris. II. Quæ et vere offeruntur in officio missæ pro vivis et defunctis. III. Virgo Maria aliique sancti cœlicolæ invocandi sunt ut intercessores. IV. Domini nostri Jesu Christi ejusque sanctorum imagines delendæ non sunt. V. Post hanc vitam purgatorius est ignis. VI. Pueri etiam Christianorum in peccato originali nascuntur. VII. Baptismus Christi, non Joannis, tollit originale peccatum.

« His ergo conformis facta est publici decreti sententia, qua et Lutheri doctrina velut perversa multisque judiciis solemniter condemnata per Leonem papam X, per Carolum Augustum V, per præclaras universitates Parisiensem, Lovaniensem, Coloniensem, etc. Helvetiorum plebibus interdicta est, et antiqua Catholicæ fidei observatio approbata atque præcepta, ne quid temere immutaretur de sacra missa, de sacramentorum administratione, de sacris ritibus cærimoniarum, jejuniorum, orationum, confessionum, feriarum, oblationum, invocationum exequiarumque pro defunctis. Ut igitur hæc omnia firmius tenerentur, additum fuit in fine decreti, certos constitui debere advigilatores qui una cum magistratibus et officialibus publicis diligenter huic causæ invigilent, ac prævari-

[1] Joan. VI. — [2] Exod. XII. — [3] Exod. VII. — [4] Num. XII. — [5] Exod. VII. — [6] Exod. XV. — [7] Exod. XIV. — [8] Jos. III et VI. — [9] Mat. XXVI. — [10] Jo. XVI et XVII.

catores denuntient, cujuscumque status fuerint, ut juxta demerita sua puniantur, adeo sane, ut reus in uno cantone ab omnibus aliis cantonibus reus itidem extorrisque habeatur, nec usquam liceat profugis evadere pœnas ».

104. Hujus decreti justam severitatem si adhibuissent Helvetii in hæreticos, imminentia civilia bella avertissent; at eorum facinoribus et grassationibus toleratis, mutuis inde se cædibus cruentarunt, eorumque potentia et gloria valde depressæ fuerunt. Memorat dein Coclæus libros, quos fidei Catholicæ pugiles strenuissimi adversus Zuinglium et Œcolampadium gentis Helveticæ seductores ediderunt : « Dominus, inquit, Joannes Faber, cum per absentiam et contumaciam Zuinglii disputare cum eo non posset verbis, scriptis protulit multa, quæ illi objecturus fuerat, si comparuisset, ingentem enim antilogiarum illius numerum coacervavit in volumen unum, quibus ille fœdissime et sibi ipsi contradixit, et suam Lutherique doctrinam destruxit. Sed nimis longum foret omnia commemorare, quæ vir ille doctissimus, multijugæque lectionis et inexhausti laboris ex libris Zuinglii recitavit atque redarguit, partim tanquam sibi ipsis contraria, partim tanquam fidei Catholicæ adversa, et secundum se impia, absurda et a vero aliena ». Percurrit Joannes Faber [1] præcipua libri sui in Zuinglium capita in alio libro, quem proximo anno adversus Œcolampadium edidit : *De intercessione sanctorum*.

105. Adegit etiam idem Joannes Faber in superiori Badensi disputatione in eam desperationem Œcolampadium, ut palam librorum suorum partem damnaret; ex quo, occasione capta, instabilitatem doctrinæ novorum evangelistarum in omnium oculis ita defixit [2] : « Coram Helvetiorum legatis in disputatione Badensi palam dicere non erubuit, plures se libros scripsisse, quos combustos esse vehementer cupiat, nosque ut igni committamus impense rogavit : at pecuniam pro inutilibus, et ab auctore condemnatis chartis expositam redditurum se non exhibuit. Videte jam, quæso, vos in Christo firmi et dilectissimi fratres, quot istorum Evangelistarum millia sufficerent, ut columnæ erigi Ecclesiaque desuper ædificari posset : doctrina eorum fluctuat, et ut venti flatus agitatur : unde cum marmoream adamantinamve columnam [3] erigere conantur, arundinem quæ levi etiam vento crebrius agitata frangitur, in ejus locum substituunt, fractamque mediam infixam tenent manibus, quod propheta his verbis clarissime ostendit [4] : *Ecce confidis super baculum arundineum confractum istum, super Ægyptum, cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum ejus, et perforabit eam* : videte an non sint ebrii, qui dedibus suis male perstant, palpantes [5] in meridie, sicut palpare solent cœci in tenebris, Lutherani, quod nemo inficias iverit, hodie tam inter se diversi et sibi ipsis contrarii sunt, quam ante aliquot annos in suæ hæreseos initio adversus nos sunt digladiati. Hic Lutherus contra Carolstadium fulminat, alia parte qui se Sueviæ appellant episcopos Œcolampadium urgent, Fabricius contra Lampertum, Butzerus contra Zuinglium, doctor Balthasar contra Leonem Judæum, denique a Sancto-Gallo et Apocella sunt hujus farinæ homines, omnes inter se divisi singuli suis nituntur opinionibus, adeo ut ex parvo quodam oppido quatuor ad Badensem hanc in Ergaum disputationem venerint, ac circa unum de imaginibus punctum quisque singularem et ab aliis diversam tenuerit opinionem. Qui igitur hoc regnum non in se divisum tantum, verum misere devastatum duraturum esset? Equidem suomet ipsos more præcipites ire necesse est ». Hactenus Joannes Faber, de cujus et aliorum doctorum Catholicorum egregiis in Œcolampadium hæresiarcham scriptis hæc tradit Joannes Coclæus : « Recensuit item supra centum quinquaginta quinque mendacia ex scriptis Œcolampadii, quibus ille populum fallaciter decipiebat, asserens antiquos doctores Ecclesiæ idem sensisse de Eucharistiæ sacramento, quod ipse sentiebat. Contra quem et piissimus atque doctissimus vir Joannes Fischerus episcopus Roffensis in Anglia, quinque egregios scripsit libros, errores et mendacia illius exacte reprobans ». Pluribus interjectis, addit auctor hac Badensi disputatione hæresim, cum altiores fixisset radices, ex infectis mentibus evelli non potuisse.

106. Traducere porro non perhorruit Œcolampadius omnes sanctos Patres, imo et Apostolos, ut impostores, qui corpus Christi in Eucharistia esse credendum tradiderint : « Ad dementandos », inquit antichristi satelles, « discipulos, compendiaria ars impostorum est affirmare credendum quod effutierint ». In quem episcopus Roffensis de quo paulo ante memoravi invehitur : « Quasi tot sanctissimi viri, quibus assidua cura fuit Christiani gregis a lupis defendendi fuissent impostores : num hæc sani hominis verba sunt, ut ex veris pastoribus meros faciat impostores? An putas Ecclesiam citra Apostolorum tempora nullos habuisse fideles et integros gregis Christi curatores? si non putas, manifeste prodis amentiam tuam : sin ita putas, quid non producis unum ex eis, qui palam neget sub Eucharistia corpus esse Christi? Innumeros qui id testantur citare licet; at neminem afferre potes, qui plane contradicat; sed nec citra Pharisaicum, hoc est, impudens supercilium affirmare queas illos id effutiisse, qui tanta concordia plebem docuerint sibi creditam ».

107. Præscribere autem divinis miraculis modum et numerum, atque in benignissimam Dei largitatem latrare ausus Œcolampadius,

[1] Jo. Fab. lib. contra Œcolampad. — [2] Jo. Fab. lib. de intercess. sanctor. — [3] Galat. II. — [4] Isa. XXXVI. — [5] Deut. XXVIII. Job. V.

aiebat si corpus Christi in Eucharistia esset, plus miraculorum in ea, quam in ullis Dei operibus nos habituros : « Fierentque illa, inquiebat, non semel, ut mundi creatio, vel mortuorum resurrectio, non quotidie, ut in deserto mannæ pluvia, non certo tempore, ut in piscina probatica salutifer aquæ motus ; sed quotidie sæpius et innumeris in locis ». Quem Joannes Fischerus redarguit[1] : « Quid, precor, aut repugnantiæ, aut absurditatis inde suboritur, quod non semel aut singulis diebus, sed pluribus horis cujusque diei pariter et locis innumeris tot miracula patrentur in hoc sacramento? si memoriale mirabilium Christi sit, ut diximus, cur non merito longe plura debeant in eo miracula esse quam in cæteris, quæ figura dumtaxat erant hujus sacramenti ? et de una tantum loquar quot : miracula, quæso, circa manna olim facta sunt? e quibus hoc cum primis admirandum fuit, quantumvis ex ea quivis collegisset, nihilo tamen plus habuit quam juxta præscriptam sibi mensuram. Alterum, qui minus collegisset nihilo minori mensura, quam is, qui plus collegisset, domum reportavit. Tertium, in alium quamvis diem, quam in sabbatum computruit. Quartum cum possit tam facile putrefieri, tamen in arca per multos annos incorrupta servabatur. Quintum ad solem posita liquefiebat, ad ignem tamen fortiter induruit. Sextum, cum singulis aliis diebus e nubibus caderet, tamen in sabbato nihil ex ea comparebat. Septimum, pridie sabbati colligentes duplicatum gomor habere comperti sunt. Octavum, is, qui plus aut minus eo die collegerat, nihilo plus aut minus ultra reportavit. Nonum, mensura gomor omnibus tam robustis quam debilibus cujuscumque sexus aut conditionis fuissent, abunde satisfecit. Decimum, piis pro voto juxta cujusque desiderium sapiebat. Undecimum, quanquam piis esset gratissimi saporis, impiis tamen erat fastidio. Duodecimum, per annos quadraginta pasti sunt eo cibo filii Israel in solitudine. Adde quod in singulis mannæ granis, quæ tamen citra numerum singulis noctibus e cœlo deciderant, nonnulla dictorum fiebant miracula. Cum igitur in ipso manna tot miracula præcesserint, et ipsum (quod et non semel testatur Augustinus) hujus eximii sacramenti, nimirum Eucharistiæ figura fuit; non video cur tibi, nisi quod juste jam excæcatus, tantopere durum videatur, quot miracula in hoc sacramento celebrentur ».

108. Objicienti hæresiarchæ dicere Apostolum Judæis, eumdem cibum spiritualem fuisse, qui nobis est ; ex quo inferebat, cum illi Christum figurate ederint, etiam nos figurate tantum edere, respondet Fischerus[2] : « Convenimus in altero cum Judæis, quod eumdem cibum spiritualem utrique sumimus : verum in altero longe præcellimus eis, nempe quod nos in Eucharistia corporaliter Christo pascimur, illi in manna tantum spiritualiter ». Addit Fischerus si, ut mentitur Œcolampadius, in Eucharistia Christi corpus non esset, frustra a Christo mannæ anteferretur, cum manna pani triticeo præferenda sit, et aptior corporis Christi figura esset, quam panis triticeus ; et majori cum fide a piis manducari potuisset, quam Œcolampadii placentula, ut alibi demonstratur. Porro spiritualem esum corporis Christi, et corporalem ita distinguit idem auctor, dum Œcolampadii sophismata in quarto libro[1] dissolvit, sic inquiens : « Plurimum interest inter has duas manducationes, nimirum eam qua fide sola manducamus, et eam qua corporaliter in Eucharistia veram Christi carnem edimus : nam illa parum discrepat a manducatione, qua patres, dum ederent manna, Christi carnem comederunt : omnes enim, ut ait Paulus, eamdem escam spiritualem comedebant, et omnes eumdem potum spiritualem bibebant ; at hi certe Christi carnem corporaliter non edebant, quandoquidem non erat in manna corpus Christi, quod ederent : nos autem, qui pie manducamus Eucharistiam, carnem Christi corporaliter edimus, quæ vere in Eucharistia continetur ; quare multum interest inter nostram, qui Christum in Eucharistia realiter edimus, et illorum manducationem, qui manna manducantes Christum spiritualiter solum comederunt ».

109. Conjungendam autem esse utramque spiritualem et corporalem Christi manducationem, nec spiritualem sufficere, ita demonstrat in Præfatione quinti libri : « Non equidem satis est nos uniri Christo spiritualiter, id quod fides et charitas nobis exhibent ; sed oportet etiam corporaliter et carnaliter uniri per carnis ejus esum, et sanguinis sui potum, nimirum ut ita, sicut Paulus ad Ephesios docet[2], *simus membra corporis ejusdem ex carne ejus, et ex ossibus ejus*. Ibi Paulus haud dubie de Christo loquitur et Ecclesia, mysterium magnum ex unione viri et conjugis in carnem unam eruens. Superius utique viros admonuit, quatenus uxores suas diligerent, sicut Christus Ecclesiam ; et mox subdit : *Nullus enim unquam suam ipsius carnem odio habuit ; imo enutrit ac fovet eam, sicut Dominus Ecclesiam*. At quomodo, precor, Dominus enutrivit et fovit Ecclesiam, nisi carne et sanguine suo, nimirum ut ita membra simus corporis ejusdem ex carne ejus et ex ossibus ejus ? Hoc igitur Lutherum et sectatores ejus in tam absurdos errores traxit, quod hi sola fide Christum nobis sufficienter unitum esse contendant. Sed tu, lector, si attenderis, perspicies ipsos veteres huic nostræ rationi subscripsisse penitus. Cyrillus primum capite decimo quinto su-

[1] Fisch. lib. I. in Œcolamp. c. 12. — [2] Id. l. II. c. 8.

[1] Lib. IV. in Œcol. c. 35. — [2] Ephes. V.

per Joannem adversus quemdam hæreticum ita scribit » : Non, inquit, negamus recta nos fide « charitateque sincera Christo spiritualiter con- « jungi, sed nullam nobis conjunctionis ratio- « nem secundum carnem cum illo esse ; id pro- « fecto pernegamus, idque a divinis Scripturis « omnino alienum dicimus. Quis enim dubitavit « Christum etiam sic vitem esse, nos vero pal- « mites, qui vitem inde nobis acquirimus ? audi « Paulum dicentem : quia *omnes unum corpus « sumus in Christo;* quia etsi multi sumus, « unum tamen in eo sumus, omnes enim uno « pane participamus. An fortassis putes igno- « tam nobis mysticæ benedictionis virtutem « esse ? quæ cum in nobis fiat, nonne corpora- « liter quoque facit communicatione carnis « Christi Christum in nobis habitare ? cur enim « membra fidelium membra Christi sunt ? *Ne- « scitis* (inquit) *quoniam membra vestra membra « sunt Christi ? membra igitur Christi, meretricis « faciam membra? Absit.* Salvator etiam : *Qui « manducat carnem meam,* ait, *et bibit sangui- « nem meum, in me manet et ego in eo* ». Hæc hactenus ipse Cyrillus. An non hic audis, lector, quod præter eam conjunctionem, quæ fide et charitate fit, alteram, qua Christus nobis corporaliter uniatur, et qua membra ejus corporaliter efficiamur, necessariam esse? quod et denuo confirmat ibidem continuo subdens : « Unde « considerandum est non habitudine solum, « quæ per charitatem intelligitur, Christum in « nobis esse, verum etiam et participatione na- « turali : nam quemadmodum si quis igne li- « quefactam ceram alii ceræ similiter lique- « factæ ita miscuerit, ut unum quid ex utrisque « factum videatur ; sic communicatione corpo- « ris et sanguinis Christi ipse in nobis est, et nos « in ipso : non poterat enim aliter corruptibilis « hæc natura corporis ad incorruptibilitatem « et vitam traduci, nisi super naturalis vitæ cor- « pus ei conjungeretur. Non credis mihi hæc « dicenti ? Christo (te obsecro) fidem præbe : « *Amen, amen,* inquit [1], *dico vobis, nisi mandu- « caveritis carnem Filii hominis, et biberitis san- « guinem ejus, non habebitis vitam in vobis. Qui « manducat carnem meam, et bibit sanguinem « meum, habet vitam æternam, et ego suscitabo « eum in novissimo die.* Audis aperte clamantem « non habituros nos vitam, nisi sanguinem ejus « biberimus, et carnem manducaverimus ». Hæc Cyrillus. Ex quibus aperte vides, quod præter unionem spiritualem, qua fide conjungimur Christo, necessaria nobis est corporalis manducatio, qua nobis ille, et nos etiam illi naturaliter incorporemur ». Eadem confirmat Fischerus Chrysostomi et Irenæi auctoritate : quibus abunde confutata est Œcolampadii hæresis de spirituali tantum corporis Christi manducatione in Eucharistia ; quam hæresim postea Calvinus diffudit magis propagavitque.

110. In fine opusculi mendacissimi et perniciosissimi Œcolampadius hoc fascino ad irretiendos simplices erat usus, ut se veritatis assertorem ostentaret, dum aiebat [1] : « Veritas enim Deus est, et eos, qui se in veritate amant servat, fovet ac custodit ». Sed speciosam hanc larvam hypocritæ scelesto ita detrahit Fischerus : « Veritatem hæretici semper erroribus suis prætexuerunt, et certe non aliter apud te jam est, quam fuerat apud illos. Nusquam Scripturarum veritas habetur præterquam in Ecclesia Catholica, quæ vere columna est et basis veritatis [2] : nam et spiritus veritatis in ea perpetuo residet, qui semper hactenus adversus hæreticos majoribus nostris ejusdem veritatis assertoribus victoriam ubique præstitit : tot modis ea veritas olim confirmata est, ut nunc in dubium a quoquam eam revocari fas neutiquam est; nam et Christus affuit patribus, affuit et Spiritus sanctus, et eo quidem instituto, ut erudiret Ecclesiam in omni veritate ; sed et nunc adest uterque nobis, et in consummationem usque sæculi [3], quemadmodum habet pollicitatio nobis facta, nunquam defuturus. Non defuit Patribus eruditio, non peritia linguarum, non Scripturarum exercitatio, non vitæ sanctimonia, nec denique ad comprobandam doctrinæ suæ veritatem necessaria defuere miracula. Nobis igitur, qui dogmata patrum amplectimur, adesse veritatem usque adeo perspicuum est, ut qui id neget, oportet doceat fallacem fuisse Christum in promissis ; doceat et eumdem hactenus Ecclesiæ suæ juxta pollicitationem suam, et Spiritum item ejus non affuisse : doceat et in Patribus non fuisse locutum, quantum ad ea præsertim quæ fidem spectarunt, et quæ concorditer omnes asseruerunt ; denique doceat oportet Patres illos neque vitæ sanctimonia, neque miraculorum claritate, neque ulla denique spiritus gratia neotericis istis hæreticis præstitisse ; neque enim sufficerit ista omnia nudis affirmare verbis, nam id cuique facillimum est, sed evidentissimis et irrevincibilibus omnino necessarium est argumentis ista demonstret ; neque enim nobis incumbit novis miraculis illorum dogmata comprobare, sicut et Lutherus Erasmo respondens subdole molitur, cum ea satis olim confirmata sint : verumtamen si alia nostra, alia illorum essent dogmata, recte nos urgeret ad miracula, quibus nostra nova dogmata corroborarentur : at cum non sint alia, sed eadem, et locupletissime dudum confirmata, non est quod a nobis expectet novam eorum dogmatum comprobationem. Vobis igitur, qui contraria et repugnantia Patribus dogmata nitimini introdu-

[1] Joan. VI.

[1] Jo. Fisch. l. v. adver. Œcolamp. — [2] I Tim. III. — [3] Joan. XVI. Mat. XXVIII.

cere, probandi onus incumbit, id quod ante Græcas kalendas, sat scio, nunquam estis facturi ». Plurima autem miracula virtute Eucharistiæ facta ex Annalibus Ecclesiasticis constat; atque hoc ipso anno insigne Bruxellis editum narrat Theodoricus Loer hisce verbis : « Anno Christi MDXXVI Bruxellæ in hospitio, quod ad aureum cyathum vocatur hospitis filiolus XXIV Augusti in vas aqua plenum primum præceps prolapsus, deinde submersus, ac per invocationem cum vicinorum, tum parentum erga Deum juxta venerabile sacramentum in D. Gudilæ templo miraculis coruscans vitæ restitutus est ».

111. De nova hac Sacramentariorum secta per Zuinglium et Œcolampadium propagata hæc narrat Ulembergius [1] : « Licet ipse », nempe Carlostadius, « per Lutherum oppressus quiesceret, alii tamen Sacramentariæ factionis ministri prohiberi minime potuerunt, quin hoc ipsum dogma propugnarent ». Et infra : « Inter hos primi nominis erant Hulderieus Zuinglius, et Joannes Œcolampadius : hic ex Brigittano monacho, ille ex Catholico sacerdote novi Evangelii minister, quibus objecerunt sese prædicantes Lutherani edito scripto cui *Syngrammatis* titulum indiderunt », et infra, « et in lucem editum hoc anno cum præfatione Lutheri, in qua sibi quidem ait animum præsagivisse cum scriberet contra cœlestes prophetas et Carlostadii fundamentum destrueret, prodituros et alios, qui novis præsidiis nutantem causam fulcirent ». Et infra : « Voluisse se dicit in hac Præfatione profiteri fidem suam, eosque movere, qui sana consilia admittunt, ut sibi caveant a pseudoprophetis istis, qui detestandas in Deum spargunt blasphemias, ut quem a pistore factum vel impanatum Deum appellent, et orthodoxos quasi sarcophagos et æmatopolos contumeliose traducant. Causas vero cur fugiendi sunt hoc genus pseudoapostoli tres omnino commemorat. Prima est, quod huic sectæ vel unius anni spatio quinque vel sex nata sint capita, ut eam inter animalia censeri oporteat, quorum mentio fit in Apocalypsi, quæ corpus unum habeant et multa capita : nam eodem plane modo sectam hanc ait unum habere veluti corpus impii dogmatis : verum ad adstruendum hoc ipsum dogma, variis eos uti diversisque fundamentis et rationibus, atque hæc tam diversa capita in eum sese finem erigere, ut unicam et simplicem Christi veritatem blasphement. Altera causa est, quod fundamentis utantur non diversis modo, sed et contrariis contra Spiritus sancti morem, qui unius generis rationibus ad stabilienda dogmata semper utatur, iisque simplicibus et solidis, quæ everti non possint : Carlostadium in voce *hoc* collocasse dogmatis basin : ea vero nunc eversa disjectaque, surrexisse Zuinglium, et verbum *est* pro *significat* usurpatum asseruisse : verum et hoc caput inclinare jam quasi brevi moriturum : Œcolampadium vero contendere dictionem, *corpus*, pro *figura corporis* accipiendam. Demum tertia causa est, quod spiritus hujus sectæ fugitivus sit et lubricus, nec ulli argumento constanter insistat, quemadmodum se dicit in Sacramentariorum scriptis et sermonibus deprehendisse. Quod si urgeantur, ut Christi verba eum habere sensum demonstrent, quem ipsi commenti sunt; alias eos ait ordiri cantilenas, et ad quædam diverticula dilabi. Si vero revocentur ab evagationibus ad verba textus, ibi se dicit velut anguillam cauda tenere, vel eo duci ut simiæ caudam apprehendere videatur : esse hoc artificium vere sathanicum ita sursum deorsumque ferri, atque instar titionis in aere volitare. Concludit duo illos habere principia quibus ipsorum error innitatur : alterum esse judicium rationis humanæ, cui absurdum videatur, quod Christi corpus et sanguinem dicitur Eucharistiæ sacramento contineri : alterum quod hoc ipsum non sit necessarium. Hæc duo Sacramentariorum animis ait penitus insidere, quæ fraudulentia sathanæ velut oleum ipsorum ossa penetrarint et intimas medullas ». Quamvis ita Sacramentarios jure merito Lutherus argueret, is tamen etiam ipsis Sacramentariis errorum laqueos paraverat, dum a magistro dæmone edoctus missæ sacrificium sustulit sacerdotiumque abolevit.

112. *Lutherus ab Henrico rege Angliæ confutatus.* — Sumebantur hoc tempore in Anglia pœnæ de Lutheranis, qui ex Germania in regnum illud hæresis pestem inferre moliebantur : qua de re impudenter queri ausus est Lutherus, datis ad Henricum [1] regem litteris, blanditiis et assentationibus refertis, quibus satyrarum, quas in eum scripserat, veniam petebat, novoque libro ejus se laudes celebraturum, si annueret, pollicebatur. At præsentiens hæresiarchæ dolos Henricus blanda ejus mendacia respuit, fideique causam tutatus est eleganti Epistola [2], ex qua hæc delibanda visa sunt : « Quantumvis te fingas credere editum a me libellum non esse meum; sed meo nomine subornatum a sophistis subdolis, tamen et meum esse multi majore fide digni, quam sunt tui illi fide digni testes cognoscunt; et ego quanto tibi minus placet, tanto magis libenter ignosco : nam quod eum mihi scribis ignominiam parere, nemo certe non intelligit, quantumlibet tu dissimules, quam ægre animum tuum, quod libellus meus tanto bonorum et doctorum omnium consensu comprobatus est; tum ejus Sedis honorifico calculo, quæ, ut tuas condemnavit hæreses, ita sanctissimo viro Hie-

[1] Ulemb. in Vit. Luth. c. 18.

[1] Henric. VIII. inter opera Fischeri Roffen. — [2] Apud Cocl. in actis et script. Luth. hoc anno.

ronymo tantæ fuit auctoritatis, ut satis esse duceret, si suam illi Sedi fidem approbaret». Et post pauca : « Jam quod pestilente lingua scurraris in reverendissimum in Christo patrem cardinalem Eboracensem primarium consiliarium nostrum, et Angliæ cancellarium, magis perspectam habeo singularem ejus prudentiam, quam ut eum quidquam commoveri credam scurrilibus ejus linguæ convitiis, quæ in totam scurratur Ecclesiam, quæ sanctissimos proscindit patres, quæ nullos non blasphemat divos, Christique contemnit Apostolos, quæ sanctissimam Christi matrem inhonorat, quæ Deum ipsum velut scelerum fontem, auctorem impulsoremque blasphemat : quæ blasphemiarum tuarum detestanda colluvies nusquam non evidenter patet, tum ex omni parte perniciosorum operum, quæ tanto Christiani populi damno conscripsisti, tum ex his, quæ passim in Germania tam furiose patrant tuis hæresibus efferati rustici. Itaque reverendissimus ille pater, quanquam nobis jamdiu fuit propter eximias ejus virtutes charissimus, idem tamen est eritque in dies tanto nobis charior, quanto illum tibi tuique similibus magis videmus invisum ; nam quod eum regni mei pestem appellas, non est consilium fraterculo rationem reddere ex ejus viri singulari prudentia, fide, labore, studio et salubri diligentia, nos regnumque nostrum quanta consequamur commoda : verum, ut omittam cætera, vel hoc satis indicio est, quam toti terræ nostræ salutaris sit, quod ex animi nostri sententia demandatum sibi munus perquam diligenter exequitur, et ditionem nostram sedulo purgans hæresum vestrarum pestilente contagio, quibus interdum intrant Angliam quidam vehementer ægroti, nempe ex iis venientes plagis, quas insalubris oris tui noxius infecit afflatus : quos tamen ipsos diligenti inquisitione compertos ejusmodi reverendissimi patris salubri diligentia non solum arcuimus, ne quid ad nostros ejus lepræ serperet, verum etiam tractatos commode et magna cum charitate curatos fidei integritati reddidimus ». Et infra :

113. « Scribis, Luthere, vehementer pudere te oculos in nos attollere, quod te tam leviter passus sis per operarios iniquitatis, ut ais, adversus nos moveri. Verum ego profecto non paulo magis admiror, quod te non pudet serio levare palpebras vel in Deum, vel hominem quemquam probum oculos intendere, qui te passus sis instigante diabolo in eam ingenii levitatem cadere, ut ob carnis ineptias et obscœnas libidines, cum frater Augustinianus esses, monacham Deo dicatam scelerato compressu violaris : quid quod non compressisti solum, quale flagitium si designasses olim apud Romanos ethnicos, et illa terram viva subiisset, et tu ad mortem usque verberibus esses mulctatus ? verum etiam quod nimio est execrabilius, publice pro uxore nuptiis incestissimis traduxisti, atque ita palam summo cum totius mundi opprobrio vestro, summa cum sacrosancti conjugii contemptu, summa cum sanctissimorum votorum contumelia, per nefas abuteris in quotidianum prostibulum. Denique (quod omnium est minime detestandum) cum te deberet tam execrandi facinoris pudor et dolor obruere, pœnitentiæ loco præ te fers, miser, impudentem gloriam, tam longe fugiens implorationem veniæ, ut etiam in tui sceleris exemplum, passim perpseudoreligiosos alios litteris ac libris provoces ». Aliisque interjectis :

114. « Vehementer miror qua fronte possis apud me jactare, te nihil aliud docere, quam fide Jesu Christi filii Dei pro nobis passi et suscitati salvos fieri oportere ; tum super hoc fundamentum ædificare postea charitatem erga proximum, et obedientiam erga politicos magistratus et crucifixionem corporis peccati. Utinam, Luthere, hæc tua verba tam vera forent, quam falsa esse cognosco : nam, quæso, quomodo super fidem ædificas charitatem, cum solam fidem doces ad salutem sine bonis operibus sufficere ? etenim quanquam in eo libro, quo debaccharis in me (cum sic urgebat pudor, ut te pigeret jam de ea re quidquam audire amplius) imputasti mihi tuorum verborum calumniam ; tamen, non solum nihil omnino ad tua ipsius verba respondisti, quæ nos tibi inter Sacramentorum assertiones objecimus, quibus illa tam detestanda hæresi sic te ligatum constrinximus, ut nulla via posses elabi : verum etiam homo pudens et prudens idem dixisti denuo eo ipso in libro, in quo falso quereris id tibi per calumniam falso exprobatum ; prius sic enim scribis : *Sacrilegium est, et impietas velle placere Deo per opera, et non per solam fidem.* Quæ verba non minus aperta sunt, quam quæ prius tibi scripta sunt in Babylonica, cum hunc in modum scripsisti : *Ita vides quam dives sit homo Christianus sive baptizatus, qui etiam volens non potest perdere salutem suam, quantiscumque peccatis, nisi nolit credere : nulla enim peccata eum possunt damnare, nisi sola incredulitas : cætera omnia, si redeat vel stet fides, in promissionem divinam baptizato factam in momento absorbeantur per eamdem fidem.* Hæc tua verba tam manifeste quid sentis indicant, ut nec ullam poscant, nec admittant glossulam ; neque enim color ullus affingi potest, quin contra Christi verba : *Angusta* [1] *est via quæ ducit ad cœlum ;* tu cum evangelica libertate tua latam nobis ac facilem sternis illuc, quo tibi leve vulgus concilies, docens satis ad salutem fore, si quis Dei tantum promissionem credat absque ullo bonorum operum labore : quod

[1] Mat. VII.

genus fidei longe abest a D. Pauli sententia [1] fidem tradentis, *quæ per dilectionem operatur,* cui adstipulatur et illud [2] : *Si estis in fide, ipsi vos probate ;* quæ probatio nisi per opera bona, qui fiet ? etenim *qui operatur justitiam acceptus est Deo* [3]. Quin et D. Joannes evangelista [4] adversus seductores hujusmodi, qui populum inani, otiosa, et mortua fide decipiunt : *Filioli,* inquit, *nemo vos seducat: qui facit justitiam justus est* ». Et infra :

115. « Et profecto, Luthere, cum inter assertiones tuas omnem timorem damnationis et inferorum a præparatione pœnitentiæ semoves, jubens ut eam sibi solo procurent amore, facis tu quidem hac in re magnam peccatoribus injuriam, quibus videri studes tenero quodam favore misericors ; nam illis interim id laboras tollere, quod Deus optimus ordinavit tanquam præcipuum quoddam medium per quod proficeretur in amorem, qui nec ipse profecto (dum in hac peregrinatione vivitur [5]) satis tutus est, cum absque timore nimium securus est ; *nam si non in timore Domini tenueris te, instanter* (inquit Scriptura [6]) *cito subvertetur domus tua :* etenim qui sacras scrutatur Litteras, non una tantum via peccatores videbit attractos, sed plurimis, atque in his illo etiam ipso timore servili, omnibus tamen ad unum finem tendentibus, nempe resipiscentiam vitæ, sine quibus mediis peccator non statim semper attingat illam salutis effectricem charitatem : quamobrem quod aliud consilium possis peccatoribus dare deterius, quam quo suades, ut ea fugiant media, per quæ a vitiis avulsi feliciter traherentur ad Deum ? » Pluribusque interjectis subdit rex :

116. « Inducis profecto nimis arrogantem fidem, suadens ut homo peccator sibi sic blandiatur, uti se non solum habeat de divino favore certissimum, sed certum etiam apud Deum esse se in favore tam eximio, ut velut unicum Dei delicium, quidquid designaverit flagitii, Deum non possit offendere, tanquam Deus promiserit propter unius credulitatis meritum impunitatem peccatorum omnium; ideo nimirum, quod (ut scribis in Babylonica) omnia protinus in momento fides absorbet scelera. Sed hæc superba et otiosa fides quantum sola soli placet tibi, tantum displicuit vetustis olim Patribus. Itaque B. Isidorus : « Frustra (inquit) sibi de « sola fide blanditur, qui bonis moribus non « utatur ». Idem scribit D. Augustinus velut occasione captata ex etymologia vocabuli : « Fi- « des, inquit, appellata est ab eo, quod fit duæ « syllabæ sonant, cum dicitur : Fides; prima a « facto, secunda a dicto ». Interrogo te igitur utrum credas; dicis : *Credo,* fac quod dicis, et fides est ». Et post alia :

[1] Gal. v. — [2] II. Corinth. xiii. — [3] Act. x. — [4] I Jo. iii. — [5] Corinth. vii. — [6] Eccles. xxvii.

117. « Ego certe neque tibi scribam amplius, neque nunc scripsissem quidquam, nisi tuarum me litterarum permovisset subdolum consilium, quo laboras, ut credant tui me jam cœpisse partibus tuis favere : quam in rem responsum retulissem breve, neque tuarum hæresum quidquam attigissem nominatim, si non impudenter asseruisses, nihil aliud te docere, quam in fide Jesu Christi homines oportere salvos fieri : tum fidei te superædificare charitatem erga proximos, obedientiam erga politicos magistratus, et crucifixionem corporis peccati : siquidem ista tua tam effrons impudentia me cogit unum aut alterum ut proferrem tam præclarorum dogmatum, quæ facile quisquam videat, longe alterius esse generis, quam eorum quidquam sit, quæ te tam falso jactas sola prædicare, nec tamen interim quidquam attigi cæterarum hæresum tuarum cumulum, quæ tam pudendam impudentiam vanitatis tuæ redarguunt; nam cum aperte scribis adversus sacramenta Christi, cum cœlibem castitatem damnas in sacerdotibus , cum sacros omnes ordines dejicis, cum panis substantiam Christi corpori conjungis, cum scurraris in missæ sacrosanctum canonem, cum fœminas jubes audire confessiones, et iisdem sacramentorum omnium administrationem committis , cum eas jubes conficere corpus Christi, cum tam parum interesse censes inter intemeratam Christi matrem et impudicam meretricem tuam, cum sanctissimam Christi crucem blasphemas, cum doces nullum esse purgatorium, sed animas omnes dormituras in judicii diem, spem proponens diu differendi supplicii, quo securius peccent improbi : cum hæc, inquam, doceas et mille pudendas hæreses, præterea non te pudet scribere quod nihil doces aliud, quam hominem oportere salvari per fidem Jesu Christi; quando revera nihil moliris aliud, quam ut Christi fidem penitus possis extinguere ». Hæ litteræ una cum aliis a Coclæo et Emsero in Germanicam linguam translatæ sunt [1] ad obstruendum os impudentissimo hæresiarchæ , qui erroribus contaminatissimos libros Evangelium appellabat.

118. *Anabaptistæ urgent Lutheranos disputationibus, et Helvetiam implent homicidiis et stupris.* — Eodem jure, quo Lutherus, arrogabant sibi Anabaptistæ Evangelium, et fallaces interpretationes vel dæmonum ludibria pro divinis oraculis obtrudebant; nec minus ii cum Lutheranis quam cum Catholicis dissidebant : qui Tiguro ejecti concesserant Basileam , ac plures infecerant adeo ut consentientibus magistratibus habita sit inter eos solemnis disceptatio, in qua Œcolampadius ad Patres et traditiones Ecclesiæ confugit : « O miseri et fatui »,

[1] Cocl. in Act. et script. Luth.

aiebat ille, referente Arnoldo Meshovio ex ipsius Œcolampadii scriptis, « vobisne primum fidei suæ Christus revelavit mysteria, et tot jam sæculis, tot insignes pietate viros, tot tantisque miraculis fulgentes Ecclesiæ suæ antistites latere voluit? Vos appello, inquit, an tot animarum millia quæ in Ecclesia hoc modo baptizatæ sunt, et quæ talem baptismum rectum et Christianæ fidei conformem esse credidere, perpetuis gehennæ ignibus adjudicata censetis? an credibile est, a Deo eos sathanæ traditos tanquam prædæ relictos? Agite, mentem vestram excutite, vel hoc disjecto a tam doctis et sanctis hominibus, num vos per schisma discedere oporteat docete ». Hæc si justa lance librasset Œcolampadius in Eucharistiæ controversia, nunquam nitidissimos Scripturæ textus figurarum umbris velut cœca lampas obscurasset adulterassetque, cum iis verbis tum ipse, tum omnes novatores convincantur. At cum, traditionibus rejectis, Scripturæ verba in fallacem sensum instillatum a dæmone versa Œcolampadio obtruderent: « Hic Œcolampadius », ait Meshovius, « respondit, alium esse Scripturæ sensum: id se testimonio omnium doctorum, qui hucusque vixerunt, et universæ Ecclesiæ consensu probaturum; verum et genuinum Scripturæ sensum eos nequaquam intelligere, ut quam illotis manibus tractent, nec velint sapientissimis illis Patribus credere, quos omnis admirata sit antiquitas ». Quæ tela omnes etiam alios novatores conficiunt: sed quid ad hæc Anabaptistæ? id quod nempe Lutherus de se jactarat: « Nos habemus », inquiebant nimirum falsa et insana persuasione illusi, « verbum Dei, quod omnino illis debet præferri. Sacra Scriptura pura est et minime fucata: eam nos custodiemus: eam sequemur quamdiu nobis vita supererit, nec alicui, quod in ea scriptum sit fidem derogabimus: sanctus Spiritus dux noster est, et per os nostrum loquitur: ille insidias nobis aperit eorum, qui humanis traditionibus simplices traducere conantur: Deo laus, aiebat, qui inter eos præcipuus (is erat Georgius Blavurodus, quique a dæmone in ecstases rapi solitus erat): Ego in mea novi conscientia me non peccare, et scio innocentiam quoque nostram, et veritatem religionis nostræ animis vestris esse exploratam ». Cum illi facile Sacramentarios jam illusos novis erroribus implicarent, Œcolampadii consilio magistratus eos Basilea edicto pepulerunt; tuncque Philippus Sarrelanus omnes urbis plateas his clamoribus complevit: « Væ Basileæ, væ, væ, væ: pœnitentiam agite, desistite a peccatis, rebaptizari vos sinite: ego enim ad hoc a Deo missus sum, qui Michaele archangelo interprete, populo pœnitentiam prædicare me jussit. Per biduum et amplius ejusmodi clamores continuavit; nec minis ullis, ut finem faceret, adigi potuit. Tandem ne motum cieret, ut morio urbe explosus ». Non defuere tamen alii, qui Anabaptismi semina Basileæ spargerent, atque in magistratus consurgere molirentur: sed eorum conjuratio oppressa est; ac proximo anno habita nova disceptatione, Anabaptistarum reliquiæ expulsæ fuere, quæ proximos pagos contaminarunt; ita ut a Sacramentariorum ministris consultus Œcolampadius ita responderit: « Quoniam in simpliciorum domos irrumpunt, utile fuerit, ut in promptu habeatis locos communes contra illos, nam et illi suos habent, quos optime tenent, nempe de pueris non baptizandis, de magistratu, an possit esse Christianus, de Apostolorum imitatione laborando manibus et evangelizando per totum orbem; de non jurando, de pœnitentia, et ex dogmatis liquescit quarum rerum præcones sint, et quam nihil illis curæ gloria Christi: atque adeo reperti jam sunt, qui Christum Dei filium naturalem esse negent, ut appareat liquido, quo spiritu agantur ». Eo nimirum, quo Lutherus, Zuinglius, et ipse Œcolampadius agebantur, dum Scripturam, contempta sanctorum Patrum interpretatione, in falsum sensum distorquebant: quo animata spiritu fœmina Anabaptista audiens novatores jactare suum spiritum in Scripturis interpretandis, se dixit esse verum Christum.

119. Insolens facinus repetit Arnoldus Meshovius ex Sebastiano Franco Anabaptista, dum funestam Abacellanæ Ecclesiæ catastrophem sic describit: « Abacellæ insignes in Ecclesiis mutationes passim et sacrilegia oboriebantur, eaque jam erat oppidi facies, ut novam quamdam Catabaptistarum Sion non injuria nuncupasses; præterquam enim quod vanis visionum ostentis, prophetiisque isthic simpliciores infatuarent variis ad hoc abutentes præstigiis, mulierum quoque genus inaudito prorsus exemplo, in tantum intra suæ vocationis limites contineri non poterant, quin et propheticum ostenderent spiritum, et in publicum progressæ puellarum psallentium canentiumque choros velut prophetissæ per urbis vicos traducerent. Et sane dignum quod ad posteros deveniat exemplum est illud, quod a fœmina quadam Catabaptistica hic factum Sebastianus Franck, et ipse sectæ hujus defensor, in tertia sui Chronici parte, dum in enumerandis Anabaptistarum dogmatibus plus nimio desudat, recenset; extitisse nimirum mulierem, quæ cum edoctos omnes divinitus interpretationis in Scriptura spiritum jactitare edisceret, ipsa quoque novi Testamenti sumpto in manus Codice, sacrarum litterarum sensum populum docere cœperit, atque ad eum locum cum pervenisset, apud Deum nihil esse impossibile, Christum se verumque mundi messiam id possibile rata constituerit, conjunctis sibi ex fratrum grege viris duodecim, quibus ad propagandum Evangelium velut Apostolis

uteretur ». Ex ea stulta persuasione impressa hæreticis, quod divinitus ad edisserendas sacras litteras sint collustrati, narrat Zuinglius textorem conscendisse suggestum, ut concionaretur; sed cum in locum Apostoli incidisset, in quo loquitur de iis, qui cauterio notatam habent conscientiam, nec quid diceret ipsi occurreret, ignorantiam professum esse : at dum hunc deridet, deridendus ipse quoque cum sectatoribus et Calvinistis, qui Scripturam sacram se somniando melius intellexisse putarit, ac persuaserit, quam sancti Patres commentando ac precando intellexerint; nec adverterit id quod S. Petrus omnes admonet : *Hoc primum scientes, quod Scriptura sacra propria interpretatione non fit.*

Cæterum funestus et atrox casus accidit in oppido Sancti Galli hoc anno, ex quo demonstratur a quo spiritu regantur hæretici in sacris Scripturis interpretandis; remque narrat Meshovius hisce verbis [1] : « Sanctogalli, quod oppidum Catabaptistarum tum habebatur, et celebre et vatum quasi asylum perenne, sub initium Februarii anni MDXXVI, bini fratres germani Thomas et Leonardus sartores tota de Catabaptismo, de prophetiis, et cæteris novæ doctrinæ mysteriis nocte miris sermonibus transacta, cum dies illucesceret, quæ erat octava Februarii, advocatis parentibus Leonardus Thomæ fratri in medium prodire jusso, genibusque in terram coram parentibus et qui aderant vicinis provoluto, patris voluntatem ut præstolaretur imperat. Spectantibus res isthæc timorem incussit, ideoque videret quid ageret, neque durius quid in fratrem statueret, Leonardum monuere : quibus ille nihil se aliud quam patris voluntatem, suspicionis quasi removens materiam acturum promisit. Sed verba fudit tantum, nec aliud ; quippe ut primum isthæc reddidit, correptum, quem ad hoc attulerat, ensem actutum fratris per jugulum adigit caputque detondet : quod parentum pedibus advolutum pectora exanimat; et mox spectantium e manibus elapsus foris in publicum prosilit, impletam patris voluntatem professus ». Cujus patris non alterius certe quam illius, qui fuit homicida ab initio, atque Anabaptistæ vocare patrem soliti sunt dæmonem juxta illud Christi dictum ad Judæos impios : *Vos ex patre diabolo estis.* Fuisse vero arreptum hunc a dæmone, id probat quod horrendum flagitium sancte et pie se patrare arbitratus sit, ac sine humanitatis sensu veluti amens discurrerit falsa vaticinans : subdit enim de eo auctor : « Nudo et amenti similis in forum se proripit, interula solum, caligisque domi relictis, calceis vestitus. Obviam prodeunti sibi Joachimo Vadiano civitatis consuti extremum minitatur judicium, ultimam adesse mortalibus horam frequenter ingeminans. Compescere amentem nequidquam consul annititur. Ille quam mira sub solis ortum acciderint (fratricidium pallians) ac patri quam plene satisfactum, oggannit. Accurrunt ad factum cives perterriti ; hominis mirantur stultitiam. Consul nudum, porrecta veste, operiri jubet et domum reduci. Abnuit id quoque et ulterius per urbem divagans, et patris voluntatem et perituræ civitatis ruinam civibus denuntiat. Sed horrendum vulgatur facinus, fratrem fratri præcidisse jugulum. Nudus ex fuga retrahitur et admissi sceleris convictus pœnas luit capite, contusis rota membris plexus ».

[1] Meshov. hist. Anabapt. l. II.

120. Patrata ab aliis Anabaptistis maxima alia scelera, ut homicidia, stupra et adulteria, cum jactarent eam esse voluntatem patris, lugubres aliæ testantur historiæ : nonnullas narrat Erasmus Albertus in suo contra Carlostadium, quem Anabaptistica lue etiam infectum vidimus, libello : « Quidam, inquit, ex iis socium invisens, conspecta conjugis ejus pulchritudine, his verbis compellabat : spiritus revelavit mihi, ac in mandatis dedit, tua ut hodie uxore potirer. Reddit alter : perperam spiritus voluntatem exponis. Quin tu, ait, eam extemplo concedas, perbene ego ipsum assecutus sum, nec aliter tibi, quam se res habet, significo. Ille quid faceret animi pendens, hinc periculum a spiritu verebatur, illinc incertus respectabat. Tandem uxore socio tradita, spiritus interpretationi rigore professionis suæ acquievit. Sequenti autem die ipse ad fratrem uxoris corruptorem exspatians : Heus tu, inquit, te ut capite plecterem a spiritu admonitus huc me proripui. Resumpsit adulter : Non bene intellexisti spiritum : ita faciam ego et revera illa ejus mens est : Procidam in genua, pileumque supra caput, parte inferiori sursum versa, reponam, illum tu dejice, et acquiescet spiritus. Sic ille flexis genibus subsidit. Tum alter pileum inde excussurus ferrum adigit per collum, ita ut pariter et pileus et caput deciderent ». Narrat idem auctor Anabaptistam ganeonem, cum ab honesta et pudica matrona repulsus esset, magnis clamoribus ineptissime contestatum, ipsam patri cœlesti injuriam fecisse : « Sed horrendum nimis est et crudele », inquit Meshovius, « quod Angerbachii accidit sub idem tempus a quodam ejus gregis sicario perpetratum. Venerat huc adolescens fessus ex itinere ad sumendum jentaculum : hospitium ingressus, dum sitim restinguere admoto ori poculo pergit, Anabaptista qui simul ibi cunctabatur, non advertente juvene, pugione bibentis jugulum trajicit, pedemque domo efferens per prata obambulat, nullius quasi sceleris sibi conscius. Res per hospitem divulgata fuit : judex loci hominem inquiri ac ad se perduci imperat; qui cur tantum crimen admisisset, quæsitus, patris voluntatem esse red-

didit. Tum judex : ergo et patris te capitis ut damnem voluntas est; quo dicto mox in vincula conjici et quæstionibus super ipso habitis decollari jussit ». Ut vero eos in æterni Patris interpretanda voluntate errare constat, ita etiam ipsos in sacris oraculis interpretandis a veritate aberrare certissimum est.

121. *Apostasia magistri Cruciferorum.* — In Prussia hoc anno ac superiori Lutherana hæresis ob corruptelas morum late grassata est, cum Albertus Brandeburgensis cruciferorum supremus magister nobile scortum sacrilego inito conjugio, ut dictum est, sibi junxit; utque principatum Ecclesiasticum transfunderet in spurios, illius jus sibi Cæsarea beneficentia conferri postulavit : sed justam repulsam accepit a Carolo principe, quem Pontifex etiam Apostolicis hisce litteris, ne sacrilegis illius votis assentiretur, admonuit [1] :

« Cæsari.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Notissima sunt serenitati tuæ ea, quæ Albertus ex marchionibus Brandeburgensibus, Ordinis B. Mariæ Theutonicorum in Prussia olim magnus magister, admisit in maximam ipsius Ordinis jacturam, divinæ majestatis offensam, suæque ac illorum, qui eum secuti sunt, animarum perditionem : quippe qui humana omnia et divina jura confundens, ea bona, quæ pro conservando Christi nomine contra infideles barbaros Deo dedicata erant, sibi credita, in sæcularem tyrannidem convertit, neque Dei aut nostræ hujus sanctæ Sedis, aut serenitatis tuæ, ullam duxit rationem. Quæ quidem nos sine magno animi nostri dolore commemorare non possumus, eademque tibi gravia et acerba accidisse scimus pro tua in Deum pietate et religione, et pro ea persona et loco, quem totius Christianitatis et orthodoxæ fidei conservandæ et tuendæ una nobiscum communem sustines. Quare etsi nos non dubitamus hoc nefarium Alberti factum a serenitate tua non minus quam a nobis improbari et damnari, satisque eam sine ullo nostro hortatu sua sponte contra omnem Alberti injustum conatum animatum esse; tamen quoniam evenire facile posset, ut ejus dominatus, quem ille impie occupavit, confirmationem a te, etiam per quascumque vias et artes conetur impetrare, hortamur nihilominus pro officii nostri debito serenitatem tuam impensius in Domino, et affectuose requirimus ut, si quid hujusmodi dictus Albertus, vel quis intercessor et fautor pro eo a te peteret, nihil statuas atque deliberes in eo, nisi nobis et Sede Apostolica, quorum ea res maxime interest, quibusque ipse Ordo immediate subjectus existit, prius ad id requisitis, auditisque et bene intellectis dicti Ordinis magistris, commendatoribus et confratribus, qui in sua fide et militia constanter persistunt, Alberti factum detestantes; qui adversus Dominum et Deum suum, adversus confratres, et commilitones suos tam nefarie fidem et jusjurandum sacratissimæ militiæ prodiderit, etc. » Addit preces, ut Robertum de Grosse equitem S. Mariæ virtute et fortitudine insignem benigne audiat. « Dat. Romæ die ultima Januarii MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ». Scriptæ sunt eodem argumento ad cardinalem Salviatum Apostolicum in Hispania legatum litteræ [1], ut apud Cæsarem ageret, ne Albertus marchio Brandeburgensis, qui summum equestris Ordinis Prussiæ magistratum in principatum laicalem converterat, de clientelari ditione confirmata decretum Cæsareum obtineret. Passus repulsam Albertus fracta fide Cæsaribus, quorum clientela Ordo steterat, transfugit ad Polonum regem, qui cum antea flagitasset, ut militaris cruciferorum familia extingueretur, privatum commodum, non sine magno Christianæ rei damno ac religionis dedecore, divinæ causæ prætulit, cum ita politicam rem augere putaret; quamvis eodem anno regia Polonorum familia pro tenui partis Prussiæ accessione, arcano divini Numinis judicio, duo florentissima regna Bohemiæ et Pannoniæ amiserit. Itaque divinis et humanis spretis legibus, religionis ac fidei apostatæ, et filiis spuriis, ex scorto nimirum suscipiendis, Prussiæ jus beneficiarium tribuit; de quo hæc narrat Polonica historia [2] : « Marchio Albertus et subditi pacis cum rege et regno Poloniæ constantis formulæ cupidissimi, de consilio principum intercessorum, ipsi Cracoviam mense Martio proficiscuntur, ubi comiter marchione Alberto excepto, his tandem conditionibus transactum, cum superiorum temporum dissensiones ac bella inter regem Poloniæ ac Ordinis Theutonici in Prussia magistrum, ex hoc fonte potissimum emanarent, quod nullus certus princeps, isque hæreditarius, sed diversorum procerum capita Prussiam hactenus administrassent : Sigismundus Poloniæ rex Alberto marchioni Brandeburgico ac hæredibus illius masculis terras, civitates, oppida et arces Prussiæ Orientalis in perpetuum ac indivisum feudum concedit, eumque ducem in Prussia hæreditarium creat : qui vicissim regi fidem ac obedientiam a cliente et beneficiario debitam jurat, ac ducatum hæreditario jure in liberos ex se natos, vel iis deficientibus, in fratres Georgium, Casimirum, Joannem, eorumque liberos aut nepotes transmittit; quibus extinctis, demum Prussia ad Poloniæ regnum revenit : de quo Prussiæ status chirographis suis regi regnoque se obligabunt; rex contra omnia principis ac subditorum privilegia juri majestatique regis et

[1] Lib. brev. an. 1526. par. I. p. 19.

[1] Lib. brev. an. 1526. par. I. p. 13. — [2] Salomon Neugebaver. l. VII. hist. Polon.

regni non contraria tuebitur ». Et infra : « Privilegia Ordinis Theutonici omnia a Cæsaribus, Pontificibus, principibus, vel ipsis Poloniæ regibus indulta conventioni isti repugnantia dux renuntiatione solemniter facta regi ipsi reddet, cætera rex nova conferet ». Et post alia : « Postremo adversus omnes huic transactioni contravenientes regi Poloniæ marchiones cum Prussiæ duce pro virili suppetias ibunt, amicos inimicosque communes habebunt : idem rex duci Prussiæ necessitate urgente præstabit. His ita peractis, biduo post pompa solemni dux Prussiæ Albertus a rege inauguratus est ».

122. Peractum hoc ordine scelus est, et clarissimus Theutonicorum equitum Ordo ab apostata magistro apostatæ Lutheri impudicis suasionibus dissipari cœptus. Obstitere quidem nefariis ejus ausis Walterus Plettemberg in Livonia, Theodoricus de Cloin in Germania et Italia Ordinis B. Mariæ Theutonicorum magistri, quos ideo Pontifex commendavit [1]. Assensere autem flagitio plures, quos voluptatum illecebræ et Lutherani pseudoevangelii lenocinia irretierant : narrat quippe idem auctor, Georgium Polenem episcopum Sambiensem politicum sui episcopatus imperium in Albertum transfudisse, causatum scilicet episcopi munus esse docere evangelium, non politica imperia et dominatus administrare ; quasi simul doceri Evangelium et ad propagationem tuitionemque Evangelii politicus principatus referri non posset : ex quo facto facile colligitur illum pseudoepiscopum, Lutheranæ impietatis laqueis constrictum, non Evangelii, sed Lutheranismi docendi, et concubinæ ducendæ gratia principatu politico cessisse. Addit auctor Albertum vocatis testibus publicas Tabulas de Sambiensis principatus cessione ab episcopo facta confici jussisse, astante cum silentio altero Erardo episcopo Pomesaniensi : hunc vero Pomesaniensem pseudoepiscopum Lutheranæ hæresis in Prussia signiferum, atque Alberti fretum potentia horrenda patrasse facinora, atque hæresiarcharum, quos dæmon deludebat, more ad ea patranda, nimirum ad Ecclesias vastandas et sacra omnia profananda, vocatum a Deo impudenter mentitum esse, ex Pontificiis lamentis [2] audituri sumus.

123. *Gedanum ab hæresi purgatum.* — Inhiabat idem contaminandæ Lutherana hæresi Poloniæ, jamque ex ditione Alberti, quæ cruciferorum extiterat, in proximas regi Poloniæ obnoxias terras serpebat impietas, ac Gedanum, vulgo Dantiscum, prænobile in Vistulæ faucibus emporium, infecit adeo, ut Joannis Saliceti jurisperiti novæ superstitionis vexilliferi impulsu factus sit impetus in Ecclesias, direptus sacer ornatus, sacramenta polluta, Ecclesiastici viri pulsi, senatus Catholicus ejectus, deque urbe, regum Poloniæ veteri repudiata clientela, in reipublicæ formam redigenda inita consilia. Confugere Cracoviam supplices ad Sigismundum regem Poloniæ Catholici : « Statum urbis miserabilem », inquit Poloniæ historiæ scriptor [1], « civiumque suorum audaciam cum insolentia conjunctam coram rege deflentes demisse orant, ut rex civitati exitio propinquæ succurreret ; cumque rerum magnitudo summaque necessitas ejus præsentiam flagitent, ipse Gedanum venire non gravaretur, omniaque pro arbitrio suo constitueret, et ad pristinam revocaret formam, sontibus punitis : senatum omnem veterem, cives honestiores, magnam denique plebis partem regem secuturos ; alios etiam qui seducti essent cum sponte tum metu ad officium redituros. Rex eos consolatus bono animo esse jussit, spe illis facta, rebus Poloniæ compositis, sui Gedanum adventus : interim sedulo providerent, ne urbs novis turbis forte exortis gravioribus afficiatur incommodis ».

124. Ausi sunt contra Catholicos hæretici oratores mittere ad Sigismundum regem ad eversæ religionis facinus excusandum, quos ille dissimulata ira, ne in rebellionem apertam ex desperatione conjiceret, cum benigno responso dimisit. Cæterum celebratis Petricoviæ procerum comitiis decima nona Februarii die Gedanense iter est ingressus : cujus venientis terrore perculsi hæretici varia colloquia de sumendis armis ipsoque mœnibus propulsando habuerunt ; sed inter spem metumque ancipites eum tandem admiserunt : ad quem Barninus Pomeraniæ dux ex sorore nepos, aliique plures viri nobiles se contulere, quorum numero et virtute subnixus religionem orthodoxam in pristinum splendorem, et Catholicos in senatoriam dignitatem restituere aggressus est : cujus gloriosi facinoris ordinem describit prædictus auctor hisce verbis : « Habebat secum rex ingentem procerum atque equitum Polonorum numerum proculdubio ut Gedanensibus terrorem incuteret ; nihilo tamen minus regis tanti comitatus multitudine territi, religionis Lutheranæ exercitia frequentabant. Audaciam ejusmodi rex non ferendam amplius arbitratus, opificum magistros in publicam mercatorum domum conventui designatam cogi jussit. Hi cum frequentes convenissent, Petrum Kmitam regni Mareschallum ad eos misit, qui scipione silentio imperato quæsivit, an vellent juramento regi regnoque Poloniæ dato stare, necne ? unanimi voce annuentibus jussit qui partium essent regiarum in latus concederent dextrum. Id cum bona civium pars haud cunctanter fecisset, aliis qui ancipiti erant animo nonnihil tergiversantibus, et ipsi tandem,

[1] Clem. lib. brev. an. 1526. par. I. p. 80. et Regest. post eamd. Ep. XI. — [2] Clem. lib. brev. an. 1526. par. II. p. 288.

[1] Clem. lib. brev. an. 1526. par. II. p. 288.

ne palam rebellasse viderentur, in dextrum latus ad reliquos coivere : quorum fide mareschallus commendata, fidelitatis atque subjectionis sacramentum iterato ab eis exegit. His factis transactisque rex de statu civitatis reformando, senatu vetere restituendo, et Catholica Romana religione postliminio restituenda, consilia init.

125. « Exin regis mandato Joannes Salicetus, et septuaginta circiter mutandæ religionis auctores comprehensi in carceres conjecti sunt. Salicetus objectis criminibus purgare se volens petiit ut cum rege coram loquendi facultas sibi daretur. Colloquio impetrato, complura objectorum diluendorum, suæque innocentiæ probandæ causa adduxit, magno civium numero adstante : coram quibus Philippus Bischovius ex eo quæsivit, cur sacras ædes aureis argenteisque vasis spoliasset, et cur conscenso suggesto primus ipse Lutheri dogmata proponere ausus fuisset ? cur furcam, rotam, gladium, ante prætorium erigenda curasset ? Eo inficiente ac tandem civium adstantium jussu ea se fecisse asserente, cives constanter factum negarunt, suoque cum periculo talia ausum esse responderunt, quorum verbis revictus ab iisque desertus conticuit. Itaque jussu regio in carcerem reductus ac postea cum tredecim ejusdem criminis reis capite plexus est, reliquis in exilium actis. Sumpto de sontibus supplicio rex urbis statum ex arbitrio suo composuit, vasa argentea aureaque, sacras item vestes edicto severo restitui templis præcepit, Catholicæque Romanæ Ecclesiæ sacra ac ritus iterum exerceri, sacerdotibus restitutis, mandavit, et ad extremum subjectionis fidelitatisque jurejurando a senatu populoque Gedanensi accepto, vigesima quarta Julii abiit ».

126. *Vindicata a peste Lutherana Polonia.* — Tam egregio facinore Sigismundus rex pestem Lutheranam a Polonia depulit : quod cum a Laurentio Campegio cardinale Pontifici expositum fuisset, regioque nomine postulatum, ut ea oppida Poloniæ, quæ episcopatui Pomesaniensi obnoxia erant, divellerentur ab eo episcopatu, quem Erardus insignis hæreticus, qui se a Deo vocatum nugabatur, Albertique Brandeburgicæ familiæ principis gratia nixus occupatum tenebat, Clemens commendato pio Sigismundi in reprimendis Lutheranis studio, Cracoviensi episcopo ad coercendas Erardi pseudoepiscopi grassationes hæc mandata dedit [1] :

« Venerabili fratri Petro, episcopo Cracoviensi, regni Poloniæ vicecancellario.

« Exposuit nobis venerabilis frater noster Laurentius episcopus Prænestinus cardinalis sanctorum quatuor nuncupatus, istius regni Poloniæ protector, ex parte charissimi in Christo filii nostri Sigismundi Poloniæ regis illustris, quod cum fere cives omnes, incolæ, et habitatores civitatis suæ Gedanensis illius Ecclesias et templa omnibus paramentis spoliassent, ac sacra omnia prophanassent, et Lutheranæ hæresi adhæsissent, rex ipse, ut Christianissimum principem decebat, prætermissis omnibus arduis suis negotiis, ut vindicaret ea quæ in divinæ majestatis offensam per eos gesta fuerant, ad dictam civitatem se contulit, et ad omnipotentis Dei laudem et gloriam ac suæ majestatis honorem, purgatis omnibus eorum erroribus, et abnegata per eos Lutherana hæresi, orthodoxam et Catholicam fidem, a qua recesserant, per eos perpetuo servari, ac templa, monasteria, ceremonias, jurisdictionem episcopalem, aliaque omnia divina in pristinum statum restitui mandavit ; nunc vero totum regnum suum a dicta pestifera Lutherana hæresi illibatum et illæsum omni exacta diligentia custodiri et conservari cupiens, vidensque, quod quidam Erardus, qui fœtido et polluto ore, ausuque temerario se a Deo vocatum esse temere affirmare, et palam dicere præsumit, ac Lutheranæ factionis in Prussia antesignanum se jactans, Ecclesiam Pomesaniensem detinet occupatam, cum post electionem de persona sua ad dictam Ecclesiam factam pro obtinenda confirmatione dictæ electionis infra tempus debitum ad Sedem Apostolicam venire, et confirmationem ipsam habere negligat ; quodque multa nefanda et horrenda secundum illos, qui Lutheranam hæresim profitentur, non solum temere dicere, sed etiam confisus favore illius qui pro duce Prussiæ se gerit, facere ac perpetrare audet, sanctæque matris Ecclesiæ, a qua nutritus fuit mandata palam negligit, etc. ». Subdit Poloniæ regem, cujus imperio Pomesaniensis diœcesis pars magna obnoxia est, animadverso discrimine, ne a pestifero viro regnum hæresi inficeretur, poposcisse, ut terræ juris Polonici a Pomesaniensi Ecclesia divellerentur : cujus precibus permotus Clemens mandavit Cracoviensi episcopo, ut judicium Erardo intenderet, ac ni se purgaret, contentas Poloniæ limitibus terras Pomesaniensis Ecclesiæ imperio liberas pronuntiaret, ne hæresis Lutherana ad Polonos dimanaret. « Datum Romæ I Decembris MDXXVI, Pontificatus nostri anno IV ».

127. *De revocandis ad meliorem frugem monachis actum.* — Ruebat præceps in Lutheranam hæresim sacerdotum et monachorum turba mollitie voluptatum victa : quorum pars cum ductis per speciem conjugii scortis fœdas furiosasque cupidines explevisset, conscientiæ stimulis e libidinum cœno excitata iterum ad castra Ecclesiæ se conferebant : quibus benigne colligendis eorumque curandis vulneribus sedulam operam dabat in Polonia Gnesnensis archiepiscopus Apostolicæ Sedis legatus : qui cum in clericis Ecclesiæ conciliandis expeditiorem

[1] Clem. lib. brev. an. 1526. par. II. p. 288.

rationem, in monachis impeditiorem reperiret, quod illi ad sua monasteria vel pudore vel metu sodalium victi redire detrectarent, summum Pontificem consuluit, quænam miserorum vulneribus lethiferis medicamina admovenda essent, cui Clemens ad miserendum pronior sic respondit [1] :

« Venerabili fratri Joanni archiepiscopo Gneznensi, in regno Poloniæ Apostolicæ Sedis legato nato.

« Pergratum fuit nobis ex litteris fraternitatis tuæ intelligere, quo studio, quave diligentia mandata nostra contra Lutherana tabe pollutos exequatur, ac plures tam tuæ quam aliorum Germaniæ provinciarum clericos sæculares et regulares in nefandam hæresim Lutheranam prolapsos, et contra canonicas sanctiones uxores habentes ad cor redire, ipsamque Lutheranam hæresim sponte abjurare ac uxores dimittere, et non solum privatam, sed etiam publicam pœnitentiam agere paratos esse ; nonnullos autem monachos præmissa facere velle, si cum eis, ut habitum sui Ordinis, quem temere dimiserunt, reassumere non teneantur, sed habitum presbyterorum sæcularium deferre valeant, dispensetur, etc. » Commendat archiepiscopi diligentiam in animabus e Lutherana hæresi eruendis, ac petitis annuit, ut monachos apostatas, publice hæresi damnata, presbyterorum simplice cultu permittat incedere, nec redire ad monasteria cogat. « Datum Romæ die XXIX Januarii MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ».

128. *Lutherani Sueciam inficiunt.* — Major in Suecia, quam in Polonia clericorum, parochorum et monachorum ad sacrilegas nuptias concurrentium licentia grassabatur; qui enim laicis prælucere continentiæ et religionis exemplo debuissent, fracti voluptatum illecebris Lutheranam hæresim summa contentione propagabant, ut turpitudinem suam sectatorum numero tegerent, de quibus factus certior Clemens Lincopensi et Arosiensi episcopis provinciam dedit [2], ut quos possent a Lutherana hæresi in Ecclesiæ sinum revocarent : tum amplissima instruxit auctoritate, ut omnibus censuris solverent : at in eos, qui in pertinacia et impietate obdurescerent, legum severitatem adhibere, et Gustavi delecti regis Sueciæ opem implorare jussit.

« Venerabilibus fratribus Lincopensi et Arosciensi provinciæ Upsalensis regni Sueciæ episcopis.

« Ad aures nostras crebris multorum querimoniis est delatum, quosdam in isto inclyto Sueciæ regno plebanos, et parochialium Ecclesiarum rectores aliosque clericos et religiosos, quorum vita et religio cæteris exemplo esse debet ad recte pieque colendum Deum verum, ejusque filium Dominum nostrum Jesum Christum, usque adeo immemores debiti et professionis suæ in contrariam partem deflectere, ut impiam et damnatam doctrinam Lutheri celebrent; nam publice, ut nobis relatum est, connubia ineunt, et illicitos concubitus committunt : sacer missæ ritus totus immutatur, aut totus intermittitur : sacratissima Eucharistia irreverenter sumitur sub utraque specie : utriusque sexus homines sine contritione, sine confessione, sine pœnitentia communicantur : Baptismatis sacramentum sine sacro chrismate, oleo sancto, aqua consecrata, extra Ecclesias in locis profanis et inhonestis absque necessitate passim administratur : Extrema-Unctio contemnitur, et petentibus denegatur, contra mandata Ecclesiæ, contra Patrum et Conciliorum decreta sanctorum, primique ipsi, quibus animæ fidelium Christianorum commissæ sunt, illos ad sequendum vexillum imperiumque sathanæ pervertunt, et in eorum Ecclesiis publice prædicant » ; multisque interjectis, quibus in hæresis Lutheranæ sectatores legibus agi jubet, subdit : « Volentes etiam, ut vos vel alter vestrum, ubi ope, potentia et brachio sæculari opus fuerit, charissimum in Christo filium nostrum Gostavum in ejusdem regni electum regem, necnon Catholicos principes, milites, militares, ac cæteros nobiles dicti regni, quorum pro dignitate istius nationis, et pro virtute illorum copia est, requirere, ac illorum auxilium implorare, vestraque atque eorum auctoritate uti, et talem pestem damnatam a grege Dominico purgare studeatis. Nos enim electum in regem prædictum, principes, milites, militares, ac cæteros nobiles, in virtute Dei omnipotentis requirimus et obtestamur, ut hanc operam Deo dare, et illum honorem illamque potestatem omnis eminentiæ et omnis principatus quam ab ipso largitore et domino acceperunt, in ipsius datoris gloriam, et suarum animarum perpetuam salutem, æternamque sui nominis in cælo et in terra laudem exercere non postponant; ut Christi fides sanctissima tot impietatis erroribus evoluta, patria autem eorum seditionibus, sacrilegiis, cædibus liberata, ipsorum virtutem et merita apud omnipotentem Deum, ac in omnes gentes et populos deferant, ac ubique locorum cum insigni gloria testentur. Si vero prædicti, aut eorum aliqui a damnata Lutherana hæresi ad cor et veritatem fidei redire voluerint, vobis et alteri vestrum plenam facultatem concedimus, dummodo prædicti hæresim ipsam abjurare, ac publicam seu privatam pœnitentiam, prout conscientiæ vestræ videbitur, agere voluerint, et id humiliter petierint, eosdem benedicendi, absolvendi, et orthodoxæ fidei, necnon ad famam et honores pristinos restituendi, et in eo statu, in quo erant, antequam similia perpetrarent, reponendi, non obstantibus, etc. Dat.

[1] Lib. brev. an. 1526. par. 1. p. 87. — [2] Id. ib. p. 186.

Romæ die XIX Septembris MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ».

129. Frustra contra Lutheranos Gustavi regis Sueciæ potentiam implorari jussit; licet enim is maxime a præsulibus Catholicis ad Suedicum solium evectus fuisset, ad Ecclesiam tamen evertendam conjuravit cum hæreticis, subornatus a quodam e familiaribus suis, qui ærarii difficultates pertimescenti persuasit, ut ex Lutheri dogmate Ecclesiasticorum opes invaderet, iisque conjugii obtenta specie scorta sibi jungere permitteret : de cujus defectione hæc tradit Florimundus Raymundus [1] in libro de origine hæresum : « Gustavus Suedicæ coronæ usurpator, quamvis ab episcopis et prælatis in occupando regno plurimum esset adjutus, Catholicam tamen religionem mox profligavit, et Lutheranam substituit » : Et infra : « Cum enim novus rex multis undique difficultatibus circumseptum se videret, cum Saxoniæ domo affinitatem contrahere statuit, ducta in matrimonium Lauemburgici ducis sorore, ut Germanorum armis et opibus se muniret : deinde totus in ærarii curam incubuit, ut qui pecuniam belli nervum esse sciret. His cogitationibus dies noctesque occupatum quidam a secretis monuit nihil opus esse ab extraneis pecuniam, exactis acerbius vectigalibus, cum summa invidia extorquere ; superesse in regno rationes, quibus ærarium locupletari posset, si nimirum bona Ecclesiasticorum ei inferantur, relicto illis quantum ad vitam honeste et frugaliter sustentandam satis esset, et præcipuis procerum parte etiam aliqua inde decisa, ut hoc objecto bolo os ipsis occludatur, et publica utilitas cum privata conjungatur. Hoc ille consilio usus, qui insuper primos adolescentiæ annos in Germania exegerat, et Lutheranæ libertatis totum degustarat, Lutheranis liberum aditum concessit, qui hactenus clam tantum irrepere soliti fuerant. Qui statim incredibili studio Biblia in vulgarem linguam traducta, aliosque de religione tractantes libellos disseminarunt, ac magnum magistrorum ac pædagogorum numerum submiserunt, qui nobilem juventutem erudirent, ac non multo post e scholis ad templa translati populum novam docerent religionem.

« Secretarius ille, a quo consilium istud regi suggestum fuisse diximus, unam ex præcipuis Ecclesiasticis dignitatibus a rege obtinuit, ac Lutheranorum res deinceps valde promovit, ducta etiam publice uxore, ut suo exemplo cæteros ad idem faciendum incitaret, nequaquam irrito conatu ; quandoquidem non pauci eodem pruritu instigati de ejusmodi supellectili domibus suis prospexerunt. Certissimum tum inter Ecclesiasticos recte intellecti Evangelii habebatur argumentum uxorem ducere, adeo ut matrimonium instar *tau* illius, quo fideles obsignati leguntur et pignus veræ religionis haberetur, quam nemo recte posset intelligere, nisi qui, ut alter Numa, Ægeriam haberet. Quamprimum quis cum Ecclesia divortium fecerat, statim uxorem ducebat : et ut in schedis, quas penes me habeo, perscriptum est, in signum relictæ Ecclesiæ cogebantur uxores ducere. Dici non potest quam multæ tum passim toto regno infames et incestuosæ, ac Deo atque hominibus invisæ nuptiæ celebratæ fuerint. A fide dignis proditum invenio, Stocholmiensem archiepiscopissam magnum ranarum numerum primo partu, et aliam pro infante cercopithecum enixam esse. In tanta tamen confusione ac fœditate, tantisque diaboli, mundi et carnis tentationibus, virginum Deo dicatarum constantia mirifice eluxit, quæ nec precibus, nec promissis, nec voluptatibus, nec miseriis ac paupertate, ad quam redactæ fuerant, a sanctissimo perpetuam castitatem conservandi proposito dimoveri potuerunt, ut Possevinus testatur ».

130. Prolapsam in hæresim magnam Suecorum multitudinem ob impias de religione disceptatiunculas publice habitas, testatur Olaus Magnus [1], cum spretis sanctorum Patrum et Conciliorum decretis vulgus ignarum adhiberetur, ut de sacrosanctis mysteriis, quæ humanæ mentis fastigium transcendunt, sententiam ferrent, atque ab hæretico concionatore eloquentia florente in errorem impellerentur; quam ille corruptelam gravissimis sententiis damnat : « Decet, inquit, salubriter decreta stabili firmitate perpetuo fore permansura; non enim omnium est, teste Gregorio Nazianzeno, publice et semper de Deo contendere, disputare vel exquirere naturam; nec ita vilis est sacræ Scripturæ sermo, ut vulgo indocili et homunculis reptantibus adhuc pateat, imo nec semper, nec omnia, nec omnibus, nec ab omnibus sunt proferenda; sed est et quando, et quibus, et in quantum, et eorum, qui ingenium atque industriam sumpserant in disciplinis speculativis, atque eorum, qui norunt amotis corporalibus incorporalia et spiritualia conspicari ». Tueri conatus est magno ardore et constantia fidem Catholicam Joannes designatus archiepiscopus Upsalensis, circumventusque calumniis a Lutheranis apud Gostavum regem in arcem Holmensem, ut judicium subiret vocatus est, probrisque exceptus, quod Lutheranis adversaretur, exposuit Lutheranos esse, qui regium nomen infamarent, regnumque everterent; silereque jussus in monasterium S. Francisci amandatus est, addito imperio ne inde excederet. Ut vero tentata sit a Laurentio Andræa, qui regem corruperat, ejus constantia describit Joannes Magnus [2] : « In eo loco constitutum sæpe adiit

[1] Raymun. l. IV. c. 15.

[1] Magn. l. XVI. c. 33. — [2] Magn. de Vit. Pont. Upsal.

magister Laurentius Andreæ hæreticus importuna persuasione constantiam animi ejus superaturus, ut regio voto obtemperans Lutheranam doctrinam, quam Evangelicam vocabat, toti patriæ prædicandam amplecteretur, habiturus ob id majores favores et privilegia et proventus quam ullus antea archiepiscopus : hæc importunius quam efficacius suadenti respondit legatus, se nequaquam vitam suam aut patriam tanti æstimare quod propter hanc vel illam veræ religionis desertor esse velit; quid enim prodesset universum mundum lucrari, et animæ suæ detrimentum pati ? si tamen, inquit, in voto regis est me perpetuo exilio damnare, damnet : *Domini est terra et plenitudo ejus;* si me per medium secare voluerit, secet, Esayam habeo in exemplum : si in pelagus me projici jubeat, Jonam reminiscor : si me lapidare voluerit, lapidet, Stephanus mecum est Protomartyr : si caput auferre, auferat, habeo Joannem Baptistam simili violentia trucidatum : si facultates diripere, diripiat; nudus ingressus sum mundum et nudus revertar in terram ». Hoc responso audito Gostavus rex ad saniorem mentem non rediit, sed pulso sancto archiepiscopo, quem impium papistam vocavit, pseudoevangelii Lutherani concionatorem instituendum decrevit.

131. *Synodi in Gallia ad præcludendum hæresi aditum.* — In Gallia habitæ sunt hoc anno plures synodi ad eam ab hæresibus vindicandam, cum plures grammatistæ excolendæ politioribus litteris juventutis specie e Germania contaminati hæresi irreperent : editumque est in provinciali synodo Turonensi sanctissimum hoc decretum [1] : « Invigilent ne aliquibus in collegiis aut scholis hæretici aut de hæresi suspecti præponantur; et si qui sint præpositi, implorato regis Christianissimi auxilio expellantur ». In Carnotensi etiam synodo plures piæ sanctiones pro asserenda orthodoxa fide editæ, atque in primis reprimi jussi, qui concionatoris munus in Ecclesiis non missi ab episcopis sibi arrogabant, erroresque serendæ religionis specie spargebant. Vetiti sunt [1] parochi in sacro Evangelio populis exponendo libris in Germania typis impressis, ni prius recogniti forent, uti, sed e sanctorum Patrum voluminibus doctrinam delibare. Jussi etiam diligenter commissos sibi populos admonere, ut si quem librum ad fidem vel mores spectantem a viginti annis editum haberent, ne legerent, antequam ejus doctrina ab Ecclesia esset excussa. Vetiti quoque hujusmodi libri in lucem proferri, vel divendi, ni prius ad episcopum perferrentur.

132. Ne autem simplices homines ac mulieres in sacro cultu ab impostoribus deciperentur, hoc prolatum est decretum [2] : « Quia multorum fida relatione didicimus, simplicem populum aliquando levi assertione miraculorum, aut pro novi reputatione sancti ad unum et alterum locum concurrisse, candelas, panes et alia vota obtulisse, ut credulæ plebi et populo nobis commisso adversus hujusmodi abusus consulamus, districte prohibemus, ne quis posthac miraculum de novo factum prætendat, neve etiam intra aut extra Ecclesiam titulum, imaginem, vel picturam prætextu novi miraculi, aut pro reputatione novi et incogniti sancti erigat, figat, vel ponat, aut populi concursum in miraculi gratiam et venerationem recipiat, nisi prius causa cognita quid sentiendum tenendumque sit a nobis decretum fuerit ».

[1] Synod. Turon. apud Bochell. l. v. dec. Eccles. Gallic. tit. 14. c. 12.

[1] Synod. Carnoten. apud eumd. l. I. tit. 3. c. 27. Ibid. tit. 10. c. 7. p. 95. — [2] Lib. IV. tit. 6. c. 1.

FINIS TOMI TRIGESIMI PRIMI.

Barri-Ducis. — Ex Typis Cœlestinorum. — Bertrand.